CODEX
THEODO
TO. III.

CODEX THEODOSIANVS CVM PERPETVIS COMMENTARIIS IACOBI GOTHOFREDI

Viri Senatorij & Iuriſconſulti huius ſæculi eximij.

PRÆMITTVNTVR CHRONOLOGIA ACCVRATIOR, Cum Chronico Hiſtorico, & Prolegomena:

Subjiciuntur Notitia Dignitatum, Proſopographia, Topographia, Index Rerum, & Gloſſarium Nomicum.

OPVS POSTHVMVM;

DIV IN FORO ET SCHOLA DESIDERATVM, recognitum & ordinatum ad uſum CODICIS IVSTINIANEI,

OPERA ET STVDIO ANTONII MARVILLII ANTECESSORIS Primicerij in Vniuerſitate Valentina.

TOMVS TERTIVS.

LVGDVNI,
Sumptibus IOANNIS-ANTONII HVGVETAN, & MARCI-ANTONII RAVAVD.

M. DC. LXV.
Cum Priuilegiis S. Cæſ. Maieſt. & Regis Chriſtianiſſimi.

IN HOC TOMO
LIBRI DVO CONTINENTVR.

LIBRO NONO agitur de Criminibus, & de Processu Criminali.

LIBRO DECIMO agitur de Iure Fisci, & de Rebus Fiscalibus.

Priuilegium

Priuilegium S. Cæsareæ Maiestatis.

LEOPOLDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ, &c. Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Styriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, Comes Tyrolis, &c. Agnoscimus & notum facimus tenores præsentium Vniuersis: Quod cùm syncerè Nobis dilecti IOANNES-ANTONIVS HVGVETAN, & MARCVS-ANTONIVS RAVAVD, bibliopolæ Lugdunenses humillimè nobis exposuerint, quemadmodum CODICEM THEODOSIANVM *in sex Tomos distinctum cum notis & commentariis* IACOBI GOTHOFREDI *in folio*, propriis expensis typis committere, inque publicum edere constituerint quidem: vereantur autem ne quorumdam inuidiâ eadem opera alibi recudentium, impendij & laboris sui fructu frustrentur; ideoque Nobis demissimè supplicarunt, quatenus indemnitati suæ consulere, seque Priuilegio nostro Cæsareo ea super clementer præmunire dignaremur. Nos attento eo supplicantium laudabili, inque bonum publicum redundanti studio, eorumdem iustis precibus benigne annuerimus. Qui proinde omnibus & singulis Typographis, Bibliopolis, Bibliopœis, aliisque quibuscunque negotiationem & rem litterariam exercentibus distinctè atque serio mandamus, inhibemus & vetamus, ne quisquam eorum Codicis Theodosiani Tomos seu opera intra sex annorum spatium, à prima editionis die numerandum, intra Sacri Romani Imperij, Regnorumque ac ditionum nostrarum hæreditariarum finem simili aut alio quouis typo vel formâ, siue in toto, siue in parte recudere, vel alibi recudendum dare, alibiue impressum, apportare, venundare, vel distrahere clam vel palam, citra voluntatem, & absque illorum HVGVETAN & RAVAVD consensu & licentiâ præsumat. Si quis vero secus faciendo Priuilegium & interdictum hoc nostrum Cæsareum violare aut transgredi ausus fuerit, eum non modo huiusmodi libris perperam quippe recusis & adductis (quos quidem prædicti HVGVETAN & RAVAVD vbicúmque deprehensos, siue propria authoritate, siue Magistratus auxilio, sibi vendicare poterunt) de facto priuandum; sed & pœna insuper decem marcarum auri puri, Fisco nostro Cæsareo & fraudis vindici ex æquo pendenda, omni spe veniæ sublata decernimus mulctandum: dummodo tamen quaterna prædicti Codicis Exemplaria ad Cancellariam nostram Imperialem Aulicam transmittantur, ac in fronte Priuilegium hoc nostrum Cæsareum impressum exhibeant. Mandamus ergo vniuersis nostris & sacri Imperij; Regnorumque & Dominiorum nostrorum hæreditariorum subditis cuiuscumque status, gradus, ordinis, conditionis, dignitatis aut præeminentiæ existant, tam sæcularibus quam Ecclesiasticis, præsertim vero iis qui in Magistratu constituti, vel proprio, vel Superiorum suorum nomine, & loco iuris & iustitiæ administrationem exercent, ne quemquam Priuilegium hoc nostrum Cæsareum temerè ac impunè transgredi, aut violari patiantur, quin potius contumaces quos compererint, præscripta pœnâ plecti, aliisque modis idoneis coërceri curent; quatenus & ipsi eandem mulctam pendere noluerint. Harum testimonio litterarum manu nostra subscriptarum sigilloque nostro Cæsareo munitarum, quæ dabantur in ciuitate nostra Vienna, die decima tertia mensis Nouembris, Anni millesimi sexcentesimi sexagesimi quarti: Regnorum nostrorum Romani Septimo, Hungarici Decimo, Bohemici vero nono.

LEOPOLDVS.

VVildericus Baro de VValdendorf V. Cancellarius.

Ad mandatum Sac. Cæsareæ Majestatis proprium.

REINERVS SCHRODER.

Summa Priuilegij Regis Christianissimi.

CAVTVM est LVDOVICI XIV. Franciæ & Nauarræ Regis Priuilegio, ne quis in Regno ipsius intra duodecim proximos annos ab hac impressione numerandos, excudat, vendat aut excudendum aut vendendum curet librum qui inscribitur, CODEX THEODOSIANVS cum notis & commentariis IACOBI GOTHOFREDI citra dicti GOTHOFREDI voluntatem. Ne quis item ex Regis subditis librum eundem extra Regni fines excudendum curet aut excusum vendat, sub pœna confiscationis librorum, & aliis contra delinquentes expressis in diplomate dato Parisiis die vigesima sexta mensis Iunij, Anno millesimo sexcentesimo quadragesimo quinto.

Ex mandato Regis Signatum, IVSTEL.

IVs prædicti Priuilegij Regij concessum est IOANNI-ANTONIO HVGVETAN & MARCO-ANTONIO RAVAVD Bibliopolis Lugdunensibus mediatè ab hæredibus defuncti D. IACOBI GOTHOFREDI iuxta pacta super id inita.

Prima hac editio excudi desiit prima die Aprilis 1665.

CODICIS

CODICIS THEODOSIANI LIBER NONVS.

DE CRIMINIBVS, déque PROCESSV CRIMINALI.

HVIVS LIBRI TITVLI.

DE ACCVSATIONIBVS ET INSCRIPTIONIBVS.

TITVLVS I.

Huic vni *Titulo* reſpondent duo Codicis Iuſtinianei: nempe *Tit.* 1. *De his qui accuſare non poſſunt. Tit.* 2. *De Accuſationibus & Inſcriptionibus.*

Deſcriptionem quoque criminis dixit Apuleius *initio Apol.* Hic verò Inſcriptionis mos hodie abolitus.

PARATITLON.

ACCVSATIO *Rubr.* dicitur & Criminatio, *l.* 5. *h.t.* Suprema actio, *d.l.* 5. Conteſtatio, *l.* 8. *infr. de famoſ. lib.* actio, *l.* 3. *in f.* criminis, *l.* 1. 10. Criminis publici, *l.* 3. Criminalis cauſa, *l.* 1. Publicæ quæſtionis, *l.* 3. Strepitus accuſationis, *l.* 1. *infrà de abolition.*. ¶ Accuſatores alij quandoque exciti & quidem præmiis, vt *l.* 4. *h.t.* & *l.* 11 *infr. de maleficiis. l.* 2. 5. *infr. de falſa moneta, l.* 1. *infr. de raptu virgin. l.* 6. *infr. ad leg. Iul. repetund. l.* 21. *inf. de pœnis. l.* 3. 4. *ſup. de deſertoribus.* ¶ Accuſandi verò facultas non omnibus, neque paſſim permiſſa erat. Mulieres ſcil. ſuam, ſuorúmque iniuriam perſequi tantum poſſunt, *l.* 12. Item, confeſſi de ſe etiam in quæſtione, interrogari de ſociis, vel ſponte eos accuſare non poſſunt, *l. vlt.* Liberti item patronos, eorumvè hæredes deferre prohibentur, *l.* 2. *ſup. de libertis:* Serui Dominos: de quibus *ſuo titulo infr. t.* 6.

¶ Accuſationes autem inſtitui, ſeu iudicia criminum fieri, agitari, *l.* 10. 16. Ibi, ſeu intra eius prouinciæ terminos, *d.l.* 10. 16. debent, vbi facinus admiſſum dicitur: etiam cum Senator accuſatur: ſine fori præſentatione, *l.* 1. *h.t.* quod ius tamen poſtea immutatum eſt, de Senatorio quippe crimine Iudex cognoſcere quidem potuit, at non item animaduertere: Sed vel ad Principem referre cogebatur, vel ad Præfectum Vrbi ex ſuburbanis prouinciis: ex aliis ad Præfectum Prætorio. *l.* 13. Certè prouincialium querelis aduersùs Iudicum, Comitum, amicorum, vel Palatinorum ſuorum admiſſa Conſtantinus M. audientiam ſuam & cognitionem pollicitus eſt. *l.* 4. *h.t.*

¶ ORDO autem accuſationis *l. vlt.* Ordo iuris, *l.* 8. *infr. de famoſis lib.* ſeu ſolemnia, *l.* 9. hæc erant: Præſens accuſator in iudicium venire, ſeu iudiciis adeſſe debebat, *l.* 17. *vlt.* etiam potentior, *d.l.* 17. Nomen rei mox indicare debebat, *d.l. vlt.* Tùm *Inſcriptio in crimen ſequebatur, ſeu exigebatur Rubr. d.l.* 8. *ſup. de Iuriſdict.* & *l.* 4. *inf. de cuſtod. reor. l.* 2. 4. *T. ad leg. corn. de falſo: l.* 2. *infr. vt intra annum: l.* 2. *inf. ad L. Iul. de adulter.* De eâdem v. & *l.* 61. *de appellationib.* ſeu ſubſcription. *l.* 5. *h.t.* Scriptio *l.* 2. *inf. de abolit.* (vnde Inſcriptus pro accuſato, *d.l.* 2. *infr. de abolition.* &

inſeri

inscriptione conscriptus accusator, *l.8.h.t.*) in omni genere accusationis, *d.l.2.infr.ad L. Iul. de adulter.* etiam seruo alieno accusato, *l.14.h.t.* iure veteri, *l.5.* secundum formam antiqui iuris *l.9.* (vnde subscriptionis Mos & ORDO, *d.l.5.*) non sola professio *l.5.* ab omni accusatore etiam potentiore, l.17. exigebatur. Hinc & solemnia pro Inscriptione, *l.vlt.infr. ad L. Corn.de falso:* & solemnitas iuris, *l.3.infr.ad L.Iul.de vi:* Solemni lege se vincire, *l.3.infr.de exhib.reis,* Solemnia inscriptionis, *l.4.infr.de cust.reor.* Inscriptionis necessitas *l.2.infr. ad Leg.Iul. de adulter.* Neque ante subscriptionem factam accusatus rei ordinem sustinebat, neque exhiberi à Iudice iuberi poterat, l.8.9: neque in carcerem mitti, *l.4.infr. de custod.reor.*

Ratio subscriptionis huius redditur *l.5.* Effectus hi erant: vt sub eadem custodia accusator, qua reus, contineretur: *l.vlt.h.t.& l.3.infr.de exhib.reis:* vt si causam non teneret, non probaret, si falleret, Talionis pœnam subiret: *l.9.* 11. in accusatorem pari formâ sententiæ damnatio referretur, *l.vlt. infr. de abolition.* quæ par pœnæ conditio dicitur *l.14.* pœna reciproci, *d.l.3.inf.de exhib.reis.* congrua pœna, l.11. Similitudo supplicij, *l.vlt.* & breuiter alterutram partem legum austeritas tenebat, *d.l.8. sup. de iurisdictione.* Hinc Inscriptionis vinculum, *l.11.14.tit.l.vlt.* Legis vinculum, *l.61.infr.de appellationib.infr.de exhib.reis.l.2. infr.ad legem Iul.de adulter.* Dignus & meritus horror Inscriptionis, *d.l.8.sup.de iurisdictione.* Laqueo legis se adstringere, *l.2.infr.de abolition.* In pœnam reciproci stilo trepidante recauere, *d.l.3. infr.de exhib.reis,* solemnia Inscriptionis in Codice publico implere, *l.4.infr. de custod.rerum.* Et propter hanc causam etiam, suo nomine, non emendicatis suffragiis Decurionum, Decurio suam iniuriam aduersus Rectorem prouinciæ persequi debebat, *l.15.h.t.* Verùm Inscriptio aliquando temissa fuit: rursum aliquando posita fuit in arbitrio Iudicis, *l.2. & vlt. ad L.Cornel.de falsis, & l.5.hoc tit.* Non omne enim semper crimen Inscriptionem in Codice publico requirebat, vt in interdicto *l. momentanea* & *l.8.de Iurisdict.*

¶ Nunc de Reis ad probandam innocentiam pariter per acta criminalia ipso iure edi debebant, neque ea impetrari à Iudice necesse fuit, *l.6.* Contrà absentes omni spatio post accusationem factam contra innocentes bonis suis multabantur, nocentes verò seueriori supplicio & pœnâ subiugabantur, *l.2.h.t.* Accelerari item iudicium reorum delatorum & custodiâ inclusorum, leges iubent, *l.7.18.h.t.* Memoria quoque quandoque defuncti accusari potuit, *l.40.infr.de hæreticis.*

¶ *De* FORO *Senatorum in causis Criminalibus, coràm Iudice ordinario.*

1.* Imp.CONSTANTINVS A. ad Octauianum" Com.Hispaniarum."

QVICVMQVE Clarissimæ" dignitatis, virginem rapuerit, vel fines aliquos inuaserit, vel in aliquâ" culpâ seu crimine fuerit deprehensus, statim" intra Prouinciam, in quâ facinus perpetrauit, publicis legibus subiugetur:" neque" super eius nomine ad Scientiam Nostram referatur; nec Fori "præscriptione vtatur: *Omnem* enim *honorem*" *reatus excludit*, cùm criminalis causa, & non ciuilis res vel pecuniaria moueatur." Dat.prid.Non.Decemb. Serdicæ." Acce.v. Non.Mart. Cordubæ" Gallicano & Basso CONSS. [317.]

INTERPRETATIO. *Quicunque" damnabile, vel puniendum legibus crimen admiserit, non se dicat in foro suo, sed" est, in loco vbi habitat, debere pulsari, sed vbi crimen admissum est, ab eius loci Iudicibus vindicetur, nec de eius persona ad Principem referatur.*

NOTÆ.

* *L.1. Cod. vbi Senatores vel Clarissimi ciuiliter vel criminaliter conueniantur.* Fugitiua autem est hæc *Lex* ab hoc *titulo*, meliùsque posita sub *tit. de iurisdict.*
" *Octauiano* huic Comiti Hispaniarum inscribitur, & hoc eodem Anno altera *Lex.4.infr.de Decurion.*
" *Comites Hispaniarum* duos tantum reperio *hoc Cod.* eósque sub Constantino M. præter Octauianum hunc scil. Seuerum A.D 333.334.336. " Id est, Senatoriæ dignitatis. Tεώβ. hunc locum ita immutauit: *Quicunque non illustri sed clarissima dignitate tantùm præditus.* propter Zenonis *l.3.eiusd.tit.*
" *Aliquâ*, pro aliâ quâ. Vide *Glossar.Theod.* " *Statim* vocem hanc induxit Tεώβ., in causâ est *dicta Lex.3.* Zenonis. " *Publicis* Legibus subiugari, est secundum publicas leges quæ de publicis criminibus scriptæ sunt, iudicari, puniri. " Tribonianus hanc sententiam, *neque super eius nomine ad scientiam nostram referatur*, induxit, in causa rursum dicta Zenonis *Lex 3.* " Vrbani scil.
" *Huiusmodi honorum*, Tεώβ.: ex eius verò mente accipe nudum honorem Senatorium, non Illustrem.
* Sequentia Tribonianus suppressit. " mouetur
" *Serdicæ* hoc Anno 317. extitit Constantinus M. Vide *l.1. inf. ad Jul.de vi.* Et sanè hoc tractu fermè paulò post Constantinus primam de Licinio victoriam obtinuit, de quo ad *Leg.1. sup.de Veteranis.*
" *Corduba*, Sedes fuit Comitis Hispaniarum sub Constantino M.
** Senatorum, in *Sp.h.l.* quod Interpres hic neglexit.
" Malè fori præscriptionem hic interpretatur Interpres.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. sex ordine Constitutiones sequuntur, circa Accusationes & Inscriptiones seu Iudicia criminalia. Hæc nominatim est de SENATORIBVS criminum reis, seu de Foro competente Senatorum in causis criminalibus. Igitur SENATOR quoq; quorumcumque criminum reus Prouinciale forum & Iudicem ita sortiri, vt pœnam quoque statim excipiat, iubetur hâc Constantini M. constitutione: & quidem per Hispanias, in Sp. *huius legis* A. D. 317. *Senator*, inquam, & vt ipse Constantinus M. ait, *quicumque clarissimæ dignitatis*, id est, quamcumque clarissimam dignitatem præ se ferat, etiam eam quæ (post Constantinum M.) inter cæteras summa, Illustris audiit.

Quod postremum, vt Zenoni displicuit *l. 5. Cod. vbi Senatores*: ita Triboniano interpolandæ *huius legis* quatuor locis occasionem præbuit. ¶ *Criminum*, inquam, *reus* ac Senator ac nominatim raptus virginis aut finium (id est fundorum vicinorum fortè) inuasorum reus. Hæc scilicet fermè crimina in prouinciis clarissimos, & Potentes obnoxios tenebant: Raptus, inquam, virginum, & violentiæ: Potens scilicet quisque, vt plurimùm agrarius est mergus, vt de Pertinace è *versu Luciliano* dictum memorat Capitolinus; cùm, oppressis fœnore possessoribus, latius suos fines tenderet (ita enim *ibi* quoque legi potest *tenderet*: Tenderet, pro extenderet:) Et more fluminum vicinos possessores vexat.

¶ Igitur Senator criminum reus in ipsa Prouincia in qua crimen admisit, statim coram Iudice ordinario, seu Rectore prouinciæ, non tantùm accusari, verùm & ab eodem puniri potest. Quod & ipsum etiam antea D. Claudius, mox & Diocletianus siue Constantius (Constantini nostri pater) speciatim statuerat in vnica illa violentiæ specie, de qua *l. vn. C. ne liceat potentiorib.* *statim*, inquam; Quare neque de eo ad se Principem referri vult Constantinus: Relationibus proinde ad Principem hac parte locus nõ est: Quod alioquin pro priuilegio quibusdam indultũ fuit, videl. vt Iudices ordinarij de iis ad Principem referre deberent: videnda est *lex 3. cod. vbi Senatores*. Et verò Senatoribus hoc quoque postea tributum fuit, *l. 13. infr. h. t.* ¶ Sed neque *fori præscriptione* Senator hâc parte vti potest, quæ Senatoribus alioquin competit: Fori inquam vrbani, quasi ad vrbem & Præfectum vrbi remittendus. Nempe hoc seculo Senatorum proprius iudex fuit Præfectus vrbi regulariter. Excepta specialiter à D. Claudio & Constantino *d. l. vn.* & à Constantino M. *h. l.* crimina, in quibus Iudicem & vltorem Rectorem Prouinciæ Principes hi esse voluère, non obstante priuilegio generali Senatorum, vt indicat *d. l. vnic.* de quo dicam plenè ad *d. l. 13 infr.* quæ certè lex. huic nostræ contraria est, reducto iam Relationis iure ad ipsum Principem, vel diuiso etiam Relationis iure inter Præfectum Prætorio, & Præfectum vrbi.

¶ In criminalibus igitur causis, Prouinciale forum, ex hâc Constantini M. constitutione, Senator sortitur. Secus obseruandum in Ciuilibus seu pecuniariis causis: quod hæc *lex in f.* apertissimè indicat: idque etiam manifestè ostendit *lex. 4. supr. de Iurisdictione*. Senator enim, si à Prouinciali conueniretur, Præfectum vrbi iudicem habebat, *d. l.* 4. Quod tamen immutatum reperio, *l. 2. Cod. vbi Senatores*: De quo dixi *ad d. l.* 4. plenius. ¶ Hæc interim *lex* ostendit, quantopere Constantino M. curæ fuerit subditorum seu Prouincialium securitas à potentiorum iniuriis: & quidem in remotioribus potissimùm prouinciis, cuiusmodi erat Hispania, quò pertinet hæc *lex*: Senatoribus inquam, tùm ab vrbe Roma, tùm ab ipsomet Principe Constantino, Serdicæ iam in Mysiâ constituto. Quò scilicet ab Vrbe, vel à Principe remotiores sunt prouinciæ, eò faciliùs Potentiores commeatum peccandi sibi facere solent: & quò id faciunt faciliùs, eò Rectoribus Prouinciarum in hos præsentior maiórque potestas esse debet. ¶ Item ex *hâc l.* patet inter alia, quantopere hæc duo crimina Constantino M. inuisa fuerint in potentibus: stupra scil. & violentiæ crimen. De hoc posteriore testes quoque sunt eiusdem Principis *leges* variæ, putà *lex 1. 2. 3. infr. ad leg. Iul. de vi.* & *l. 1. supr. vnde vi.* Tandem *huic leg.* conuenit Symmachi locus *lib. 10. ep. vlt. Campano & Higino Clarissimis Viris violentiæ crimen obiecit: continuò, vt seueritas exigebat, reos custodia militaris dissimulatâ dignitate circumdedit.*

¶ *De* ABSENTIS *rei* CONTVMACIS *sese intra annum non sistentis, pœna.*

II. * Idem A. ad Ianuarium."

QVICVNQVE, ex eo die, quo reus fuerit in iudicio petitus," intra anni spatium noluerit adesse iudicio, res eius fisco vindicentur: &, si postea repertus, nocens fuerit deprehensus, sæuiori sententiæ subiugetur. Sed etsi" argumentis euidentibus, & probatione dilucidâ innocentiam suam purgare suffecerit," nihilominùs facultates eius penes fiscum remaneant. Dat. Id. Ianuar." Acc. v. Kal. Aug. Corintho," Constantino A. v. & Licinio Cæs. CONSS. [319.]

NOTÆ.

* *Lex. 2. Cod. de requirendis reis.* " *Ianuarium* hunc Proconsulem Achaiæ fuisse ostendit *huius Legis* Subscriptio Dicitur enim ea *accepta Corinthi*, quæ vtique Metropolis Achaiæ erat: Sic quoque hoc ipso Anno *Lex 2. sup. de denunt.* Quæ data est ad Symmachum V.C dicitur *Acc. Corintho.* " Vocatur *Ianuarius* in *L. 1. infr. de abolition.*
" *Petitus*, id est adpetitus, citatus. " Abest hæc vox a *C. Iust.* male.
" *Sed & si.* " *Purgare suffecerit.* i. purgauerit, purgationem plenam præstare voluerit, C. Iust. purgare potuerit.
" nihilom. *Iur.* " Absunt hæc. *Acc V. Kal. Aug. Corintho*, a Cod. *Iust.*
" Similis subscriptio *Legis 2 supr. de denunciat.* vel *editione rescripti* & quidem hoc ipso anno, vt modò dixi.

COMMENTARIVS.

IN ABSENTES CONTVMACES reos (de quo est solemnis alioqoin *lex, absentem. 5. ff. hoc ipso tit.*) est hæc Constantini M. Constitutio: CONTVMAX scil. reus, in iudicio criminis delatus & petitus (id est citatus edictis) si intra annum à citatione sese iudicio non sistat, ex hac Constantini M. constitutione duas pœnas patitur.

Prima est, ratione bonorum, quod bona eius ita fisco vindicentur, vt etsi innocens postea deprehendatur, ea non recuperet. Contumaciæ hæc & absentiæ pœna est, quam nec innocens euitat. Et alioquin contumaciæ iam olim hæc pœna fuit, vt pignorum capione contumax multaretur, *l. 1. Cod. de requirendis reis.* Idque Mandatorum quoque caput fuisse testatur Modestinus in *l. vlt. ff. d. tit.* Annus porrò hic computabatur à citatione, vt docet quoque *l. 4. in princ. ff. dict. tit.* Verùm & postea id abrogatum, *l. 29. infr. de petitionib.* restitutum rursus à Iustiniano, *l. vlt. C. d. tit.* moribus sanè nostris id non obtinet.

Secunda pœna est, ratione supplicij: nempe quod nocens repertus sæuiore seu grauiore adhuc pœnâ afficiatur, quàm si sese vltrò iudicio stitisset. Contumacia pœnam suppliciúmque adgrauat. Tandem ad hanc *leg.* pertinentia nonnulla repeti possunt ex iis quæ congessit Heraldus 2. *de rei ind. caut. c. 13.*

¶ *De* MVLIERIBVS, *an & quando iis accusandi ius sit.*

III. * Idem A. ad Agricolanum."

CVM *Ius* euidens adque maifestum sit, vt intendendi criminis publici facultatem, non nisi ex certis" causis, Mulieres habeant, hoc est, si suam suorúmque iniuriam persequantur," obseruari antiquitùs statuta oportet: Neque enim fas est, vt passim mulieribus accusandi permissa facultas sit; Alioquin in publicis olim quæstionibus" interdum" aut admissa probatio" est, aut accusantis" auctoritas. ¶ Patroni etiam causarum monendi sunt, ne, respectu compendij," feminas, securitate" forsitan sexus, in actionem inlicitam prorumpentes, temerè suscipiant." PP. V. Id. Feb. Probiano & Iuliano CONSS. [325.]

INTERPRETATIO. *Feminis, nisi in sua suorúmque causa quenquam accusare non liceat, quia susceptione alienarum causarum legibus prohibentur. Aduocati etiam commonendi sunt, ne contra leges suscipiant in alienis causis feminas litigare cupientes.*

NOTÆ.

* Abest hæc *Lex* à *Cod. Iust.* " *Agricolanus* hic Rector Prouinciæ fuisse videtur: quod nominatim colligo ex illis: *obseruari antiquitùs statuta oportet.* Item ex his: *Patroni etiam causarum monendi sunt* a re Iudice scil.
" Similiter Papinianus in *l. 2. ff. de accusat.* certis ex causis, & *l. 12. de his qui accusant.*
" *Exsequantur*, Papinianus, *l. 2. ff. de accusationib.* Similiter *l. 12. Cod. de his qui accusare non possunt*, secundum antiqui iuris statuta: i.e. secundum antiquam Iurisconsultorum definitionem, quod ius *euidens & manifestum*, initio *huius legis* vocatur. " Vt Papinianus in *l. 8. ff. ad legem Iuliam Maiestatis: In quæstionibus læsæ Maiestatis etiam mulieres audiuntur.* " Tantum scil. non passim.
" i.e. Indicium, seu indicina & Testimonium Mulieris, est qui reponit, *probitas.*
" id est, si accusaret. " *Compendium* Aduocatorum.
" i.e. Sine Talionis metu. Nam mulieres accusantes non tenentur subscribere in crimen, *d. l. 12. Cod. de his qui accusare*: Neque calumniæ pœnâ, aut Senatusconsulto Turpilliano tenentur. *l. 4. ff. ad Senatusconsultum Turpillianum.*
" Vel etiam lacessendi alium obtentu sexus, atque ita suas simultates vlcisci: *l. 11. Cod. qui accus.* Vide & Appuleium *initio Apolog.* " *Suscipiendi* vox hac in re propria: de qua vide *Glossar.*

COMMENTARIVS.

MVLIERVM temerariis & promiscuis hâc tempestate accusationibus veteri iure repetito, occurrit hâc constitutione Constantinus M. eodem Anno, 325. quo & Concilium Nicænum habitum fuit. Et quidem duplici ratione. Primo causatum distinctione factâ secundum ius antiquum: Nempe Mulier ad publicam accusationem vt cæteroquin iure euidêti & manifesto non admittitur, nisi certis ex causis, id est si suam videl. suorúmue iniuriam persequatur, *l. 1. 2. 8. 12. in princ. ff. eod. tit. & l. 4. 5. 9. 12.* (ex qua hæc *lex* nostra à Constantino M. pro parte efformata videtur) & *l. 14. Cod. de his qui accusare non possunt: & l. 5. Cod. ad leg. Fabiam de plagiariis:* Ita id hac nominatim Constantini M. constitutione confirmatur. Et ratione addita & exemplis insuper ab antiquitate repetitis. Non oportet scil. permitti mulieribus facultatem passim accusandi, ne alioquin *securitate sexus* (id est, cùm sciant sibi talionis vel calumniæ pœnam non imminere) ad accusationes temerè prorumpant, in quibus neque sua neque suorum vertitur iniuria. Exemplis ab antiquitate quoque repetitis id confirmat Constantinus M. Nempe & in publicis olim quæstionibus (in quibus alioquin Reipublicæ salus vertitur, & de quibus populi iudicium erat) neque mulierum olim (id est sub Republica Romana) passim testimonium vel accusatio admittebatur: Sed *interdum tantum* (id est, paucissimis casibus) & prout mulieris probitas, (si recta est hic quorundam emendatio, quod non puto,) auctoritas esset. Quibus verbis indicatur inter cætera exemplum Fuluiæ, quod memorat Papinianus in *l. 8. ff. ad l. g. Iul. Maiest.* & Florus *lib. 4.* Salustius item & Plutarchus in *Cicerone*: & Appianus *lib. 2 de bello ciuili.* In *dicta* porro *lege* 8. (vt id obiter moneam) proculdubio non *iudicium*, sed *indicium* legendum est. Neque enim Fuluiæ iudicio, sed *indicio* derectus est Catilina. Et ita sanè habent quoque Pandectæ Florentinæ. Similiter Florus *lib. 4.*

Tanti, inquit, *sceleris indicium per Fuluiam emersit.* Idque est quod hæc ipsa lex vult, *probationis* voce: *Probatio* non est accusatio solemnis, cui rectè mox ea opponitur, sed indicium, & indicina, vel denunciatio. Et hæc de priore medio, quo Constantinus M. promiscuis mulierum accusationibus occurrit.

¶ Singulare est & alterum illud, quod subiicit hac lege Constantinus M. Nempe Aduocatos moneri vult à Iudicibus, atque adeò ipse monet, ne lucri auiditate mulieribus ad accusationem temerè prosilientibus, patronos sese præbeant. Vix scilicet ad actiones vel accusationes mulieres erumpunt, nisi id genus rabulis & causidicorum mendicabulis, & tantum non semipaganis, vbi dolosi semel spes nummi affulserit, autoribus. Et digna isthæc profectò est Constantini M. Sanctio, quæ ad nummarios Vultures coërcendos vbique locorum pendeat, & per fora conciliabuláque proquiritetur. ¶ Addit autem Constantinus, mulieres *securitate sexus* in actiones proruere: nempè quia mulieres accusantes in crimen non subscribunt, *l. 12. Cod. de his qui accusare*: neque calumniæ aut SC. Turpiliano tenentur, *l. 4. ff. ad SC. Turpi.* ¶ Est autem hæc lex indicio seu argumento, quantam Constantinus Magnus prisci iuris benè fundati rationem habuerit: cui rei indicio est quoque *lex 5. inf.* simul quantum Mulierum iudiciorumque honestati consultum voluerit.

¶ EXCIVNTVR *à Constantino M. Accusatores in Iudices, Comites, Amicos, & Palatinos suos.*

IV. * Idem A. ad Vniuersos Prouinciales.

SI quis est, cuiuscunque loci, " Ordinis, Dignitatis, qui se in quemcunque Iudicum, Comitum, Amicorum, vel Palatinorum meorum, aliquid veraciter, " & manifestè probare posse confidit, quod non integrè, adque iustè gessisse videatur, intrepidus " & securus accedat; interpellet me, ipse audiam omnia, ipse cognoscam: " & si fuerit comprobatum, ipse me vindicabo: " Dicat " securus, & benè sibi conscius dicat: Si probauerit, vt dixi, ipse me vindicabo de eo, qui me vsque ad hoc tempus simulatâ " integritate deceperit. Illum autem, qui hoc prodiderit, & comprobauerit, & dignitatibus & rebus augebo. *Ita " mihi Summa Diuinitas " semper propitia sit, & me incolumem præstet, vt cupio, felicissimâ & florente Republicâ.* " PP. XV. " Kalend. Octob. Nicomed. " Paulino & Iuliano CONSS. [325.]

NOTÆ.

* Abest hæc *Lex* à *Cod. Iust.* quia temporaria. Simile & prope geminum huic Edictum est Theodosij M. in *l. 6. inf. ad Leg. Iul. Repetundarum* Istud Annalibus suis Ecclesiasticis inseruit Eminentiss. Baronius *A. D. 325. n. 202. 203.*
" Similis formula in *l. 4. infr. ad Leg. Iul. de Ambitu.* Vide & *l. 3. infr. quibus equorum vsus.*
" Simile edictum Hadriani de Accusatoribus Christianorum ad Minutium Fundanum Asiæ Proconsulem memorat Iustinus, & ex eo Eusebius, *lib. 4. cap. 8. 9.* quod consule. " *Veraciter*, pro verè.
" Ita *Lege 7. infr. de famosis libellis: absque vlla trepidatione accedat.*
" Similiter Constantius, filius Constantini, *in l. 2. infr. de his qui per metum Iudicis non appellauerunt: Per me cognoscam.*
" Seneca *1. de Clementia, 9.* in simili: *Augustus statuit se ab eo vindicare* & *c. 10 Princeps si aut se vindicat, aut alium.*
" λέγων μετὰ παῤῥησίας ὁ βουλόμενος. Basilius, *ep. 78.* Accusatores suos ciens.
" Ita pariter Lampridius de Amicis Alexandri Seueri *p....* *Qui*, inquit, *nihil venderent, nihil mentirentur, nihil fingerent, nunquam deciperent, existimationem Principis sui sed amarent.*
" Geminum Sacramentum Augusti, de quo mox. " Christianum hoc omnino redolet.
" id est, *Salua Republica*, de quo mox plura. " huius diei characterismum mox expendam.
" Nicomediæ data hæc *Lex* à Constantino. Vide *Commentarium.*

COMMENTARIVS.

IN IVDICES, COMITES, AMICOS, PALATINOS suos Accusatores euocat *hâc lege* Constantinus M. Exciri scilicet elici Accusatores quandoque, & quidem per præmia, vti moris olim quoque fuit (cuius rei vt apud Tacitum, Suetonium alióque Augustæ historiæ scriptores, alióque; ita vel *hoc Codice Theodosiano* exempla præbent aliæ complures *leges*: veluti *l. 1. 11. infr. de maleficiis: l. 2. infr. de falsa monetâ: l. 1. infr. de raptu virginum: l. 21. infr. de pœnis: l. 6. infr. ad leg. Iul. Repetund. 6. vlt. infr. ne præter crimen maiest. l. 9. infr. de hæret.*) ita & hoc Edicto nominatim à Constantino M. exciuntur Accusatores Iudicum, & Aulicorum improborum, qui inuidiam Seculo suo, Principique adeò faciebant, vti fermè Iudicum & Aulicorum improbitas, in Principum inuidiam & infamiam refertur: quem locum egregiè tractant *Taciti* Interpretes. Hinc itaque AVREVM istud, ad veterum Gloriam, imò stylum proximè accedens, Edictum Constantini M. A. D. 325. statim post Concilium Nicænum emissum. Hinc geminum postea Theodosij M. in *d. l. 6. infr. ad leg. Iuliam Repetundarum*, cuius verba hîc apponere iuuat: *Iubemus, hortamur, vt si quis Honoratorum, decurionum, possessorum, postremò etiam colonorum aut cuiuslibet ordinis à iudice fuerit aliqua ratione concussus: si quis scit venalem de iure fuisse sententiam, si quis, pœnam vel pretio remissam, vel vitio cupiditatis ingestam: si quis postremò quâcunque de causa Improbum Iudicem potuerit adprobare; is, vel administrante eo, vel post administrationem depositam in publicum prodeat, crimen deferat, delatum adprobet, cum probauerit & victoriam reportaturus & Gloriam.* ¶ At non Iudicum tantùm seu Magistratuum, sed Palatinorum quoque ac nominatim eorum, qui interioris vitæ & consiliorum participes Principis Constantini M. Comites, aut amici erãt, Accusatores hoc edicto exciuntur: Nempe quod hi factiosi, callidi, populum amicissimum à Principe fermè submouerent, fumos venderent, nihil non fingerent, mentirentur, & breuiter existimationem

mationem Principes sui fallerent. Atque hi sunt quos Constantinus *Comites, Amicos & Palatinos suos* vocat. ¶ *Amicorum & comitum* horũ Principis (vt ad Constantini sæculum deque eius stirpe prognatos Principes vsque dici perstiterunt) mentio fit nõ vno Historiæ Augustæ loco præter Sueton. *in Tito, c.7.* Spartianus *in Hadriano, p. 9. Quum iudicaret, in quit, in consilio habuit non Amicos suos, aut Comites solum, sed Iurisconsultos.* Vbi vides pariter *Comites & Amicos* iungi. *Amicorum* nominatim idem meminit *p. 6. & 7.* & Capitolinus *in Antonino Pio, p. 21. Amicos suos non aliter in imperio vsus est, quam priuatus: quia & ipsi nunquam de eo cum libertis suis per fumum aliquid vendiderunt, siquidem libertis suis seuerissimè vsus est.* Lampridius *in Alexandro, p. 124.* qui *Comites & Amicos* similiter iungit: *Iniuriam nulli vnquam Amicorum, comitumuè fecit, nec Magistris quidem aut Principibus officiorum.* Idem p. *Res bellica & res ciuiles per Amicos tractabantur, sed sanctos & fideles, & nunquam venales.* Sed & apud eundem insignis est etsi vulgata iam Historia de Turino Alexandri familiari, seu Amico, quam integram hîc adscribam, quia huic *legi* quam maximè respondet, eamque vitam hoc ipso tempore *Constantino M.* inscripsit, de quo mox rursum. *Solus post meridiem, vel matutinis horis idcirco nunquam aliquos videbat, quod ementitos de se multa cognouerat: speciatim Vetronium Turinum: quem cum* FAMILIAREM *habuisset, ille omnia vel fingendo sic vendiderat, vt Alexandri quasi stulti hominis, & quem ille in potestate haberet, & cui multa persuaderet,* INFAMARET IMPERIVM: *sicque omnibus persuaserat, quod ad nutum suum omnia faceret. Denique hac illum arte deprehendit, vt quendam immitteret qui à se quiddam publicè peteret, ab illo autem occultè quasi præsidium postularet, vt pro eo Alexandro secreto suggereret. Quod cum factum esset, & Turinus suffragium promisisset, dixissétque se quadam Imperatori dixisse, cum nihil dixisset, sed in eo pendere, vt adhuc impetraret, euentum vendens: cúmque iterum iussisset Alexander interpellari, & Turinus quasi aliud agens nutibus annuisset, neque tamen interim quidquam dixisset, impetratum autem esset quod petebatur, Turinúsque ab illo qui meruerat, fumi venditor, ingentia præmia percepisset:* ACCVSARI *eum Alexander iussit, probansque per testes, omnibus & quibus præsentibus quod accepisset, & quibus audientibus quid promisisset, in foro Transitorio ad stipitem illum ligari præcepit, & fumo apposito, quem ex stipulis atque humidis lignis fieri iusserat, necauit, præcone dicente, Fumo punitur qui vendidit fumum. Ac ne in vna tantum causa videretur crudelior fuisse, quæsiuit diligentissimè antequam eum damnaret, & inuenit Turinum sæpè & in causis ab vtraque parte accepisse, cùm euentus venderet; & ab omnibus qui aut Præposituras, aut Prouincias acceperant.* De iisdem Amicis Vopiscus in *Aureliano p. 224. Amicos suos honestè ditauit, & modicè vt miserias paupertatis effugerent, & diuitiarum* INVIDIAM *patrimonij moderatione vitarent.* De horum improbitatibus est insignis Lampridij locus *sub fin. Alex. Seuero*, cuius partem postea apponam, eique geminus Vopisci in *v. Aureliani, p. 223. 224.* Dio in Hadriano: μέντοι ἐξύβρισέ τις τῶν φίλων, ὥστ' ἀπέδωκέ τι ὧν ἔλεγεν, ἢ ὧν ἔπραξεν, διὰ οὔτε Καισάρειοι, οὔτ' ἄλλοι οἱ περὶ τὰς αὐτοκράτορας ἔχοντες, ποιεῖν εἰώθασι. *Nemo ex Amicis eius iniuriosus in alios fuit, neque vendidit dicta aut facta eius, quod palatini, aliique qui circa Principem sunt facere solent.* v. & locum Lampridij in *Heliogabalo, p. 105.* De his quoque Comitibus & consortio Comitum est Am. Marcellini locus, *lib. 26. p. 341.*

Vel ex his iam potest colligi, primùm, *Amicos Principum* fuisse, quos Princeps in deliciis haberet iunctissimè: de quibus est etiam Suetonij locus *in Tito, c. 7. & l. 1. Cod. de sentent. passis.* quem tamẽ Cuiacius malè sollicitat. In quibus fuêre & Medici: quod ex Taciti *lib. 4.* Seneca *6. de benef.* & Suetonio probauit Casaub. *ad octau. c.* Hi sunt quos Marcellinus nõ vno loco *Proximos* vocat continuos Principis, & proximos Amicorum, Tacitus. Græc. συνόντας, παραδυναστεύοντας. *proximos* quoque Regis vocat Sulp. Seuerus *lib. 2. histor. sacr. Comites* verò peregrinationum, expeditionum Comites; Negotiorum adiutores; consiliorum & laborum participes: Amici verò iunctissimi & familiares. Et vtrique tamen consiliis adhibiri & Consiliarij, quos posterior ætas *Consistorianos* dixit. Quanquam idem quandoque *Amicus & Comes*. Vetus Lapis. SENTIO SEVERO QVADRATO C. V. COS. AMICO & COM. AVG. N. comitibus in castrametatione & stationibus, primam pedaturam, seu primo loco adsignatam ante Prætorium testatur Hyginus *Chromatico*. Ammianus quoque Marcellinus. *lib. 16.* cùm de Chonodomario Alamannorum R. sese dedente agit, *Amicos & Comites* benè separat: *solus*, inquit *egressus, comitesque eius ducenti numero & tres Amici iunctissimi flagitium arbitrati post Regem viuere, vel pro Rege non mori si ita tulerit casus, tradidêre se vinciendos.* Ac vt Comitum aliquando tres classes institutas à Tiberio Suetonius refert *c. 4.* Ita etiam Lampridius *in Alexandro, Amicos primi, secundi loci & inferioris* fuisse ostendit: de quo plenè dixi *ad l. vn. sup. de Comitibus & Tribunis Scholar.*

¶ Secundò (quod ad *legem* nostram maximè pertinet,) ex superioribus patescit, *Amicos* hos Principum improbitate famosos fermè fuisse. In quibus sanè præter Eunuchos, & Libertos quoque fuisse sub nonnullis principibus notum est: Vt omittam tetrosiora, vid. Spartianum *Adriano, p. 10:* Capitolinum, *in Marco, p. 28. & Vero p. 38.* Lampridium *Heliogabalo p. 104.* Aduersus hos igitur variæ subinde querelæ exortæ: quibus Principes boni quantum in se, semper obuiam iuêre: Hadrianus, teste *Spartiano, p. 7.* Constantinus *hoc Edicto*: de quo Principe victor alter alioquin inter cetera laudum eius refert, *Audire Legationes &* QVERIMONIAS *prouinciarum.* Vt paulò ante de Licinio (Constantini aliquando in Imperio consorte) *Spadonum &* AVLICORVM *omnium vehemens domitor, tineas, Soricésque Palatij eos appellans.* Neque temerè ad hoc dictum Constantinus M. prosiliit, sub eo quippe frequentes de Iudicibus querelas exortas ostendit quoque insignis *lex. 1. sup. de off. Rectoris prouinciæ & l. 3. Cod. eod. tit.* Sed & ipsius imperium aliquando infame fuit ob Iudices improbos, quodque ipse Comitibus Amicis suis plus æquo obnoxius esset: Sext. Aurelius Victor Schotti de Constantino nostro. *Cunctáque* [sub eo] *diuino ritui paria viderentur, in parum dignis ad publica aditum concessisset: Quæ quanquam sæpiùs accideret, tamen in summo ingenio atque optimis Reip. moribus quamuis parua vitia elucent magis: eóque notantur facilè: quin etiam atriùs sæpe officiunt, cùm ob Auctoris decus in virtutem potissimùm accipiuntur, atque ad imitandum inuitamento sunt.* Sed & Lampridius, *extremo Alexandri Seueri, p. 137.* vbi de horum Amicorum Eunuchorum improbitatibus multa dixit & eleganter, subiicit magnâ παῤῥησίᾳ quam quidam mirantur: *Scio, Imperator* CONSTANTINE, *quo periculo ista dicantur apud Imperatorem, qui talibus seruit. Sed,* SALVA *Republicâ, posteaquam intellexisti, quid mali clades istæ habeant, & quemadmodum Principes circumueniant, & tu eos eò loci habes vt nec chlamyde vti iusseris, sed necessitatibus domesticis delegaris.* Quorum verborum quæ nec quicquam sollicitanda, neque aliter interpungenda

pungenda ſunt, omninò ſenſus hic eſt, remotos à Conſtantino M. huiuſcemodi Amicos, Eunuchos à publicis negotiis & adminiſtrationibus omnibus, & breuiter à *Militiâ*, omni ſcilicet Ciuili, Armata, Palatina, [id enim CHLAMYDIS appellatione accipiendum eſt, haud aliter quam Cinguli appellatione omnis Adminiſtratio, omne negotium, omnis executio indicatur: de quo dixi ad *l. vlt. ſup. lib. 2. tit. de poſtul.*] & iuſſos eſſe curare non aliud, quàm neceſſitates domeſticas, atque adeò Principi ſoli ſeruire, miniſtrare, procùl à publicis negotiis, iuſſos inter miniſteria vitæ Secretioris, vt loquitur de his ipſis Spadonibus ſub Conſtantio, Amm. Marcellinus *lib.* 14. *p.* 28. Proindè non ſine periculo adhuc quodam in hos, & aduerſus hos ſcribi: nam etſi à publicis remoti ſint, qui paulò antè in Republica τὰ πρῶτα erant, nihilominus adhuc circà Principem verſati, atque vel eò metuendos: Idque eſt quod ait, *ſcio quo periculo iſta dicantur apud Imperatorem, qui talibus ſeruit.* Quibus verbis ſunt qui id velle aiunt Lampridium, Conſtantinum his adhuc obnoxium fuiſſe, Amarâ ſuggillatione huiuſmodi illa Ammiani Marcellini *lib.* 18. apud quem ſi vera dici debent, multa Conſtantius potuit. Quibus verbis facit Conſtantium mancipium ſeu ſeruum Euſebij ſerui ſui; Plinius in quoque *panigyrico: Plerique principes cùm eſſent ciuium domini, libertorum erant ſerui, horum conſiliis, horum nutu regebantur*, &c. omitto alia huius præpoſterati ordinis teſtimonia. Verùm poſſit locus hic ita accipi Conſtantinum eorum ſeruitio domeſtico adhuc vt ſit tale quale noſtrum: *qui ſe ſert de telles gens*: id eſt qui talibus vtitur vbi ſi quid immutandum, reponendum, *qui talibus ſeruitur.* Nam quod tentant viri docti *talibus ſeruiis*, minus probo: fruſtra enim alioquin periculum ſibi metuendum diceret Lampridius: cum boni Principes qui querelis ſubditorum exciti, malo alicui obuiam iuêre, ſublati mali memoriâ tantum abeſt aſperentur, vt contrà vel hanc potiſſimam ſibi gratiam rependi optent velintque. Igitur rectè Lampridius. Metuendum ſibi putat, non ab ipſomet Imperatore, verùm ab ipſiſmet illis domeſticis qui, etſi ab officiis publicis remoti eſſent, plurimùm tamen adhuc vel eo ipſo poſſent, quod circa Principem verſarentur familiariùs, quique alios facilè traducere poſſent, aliiſque nocere plurimùm: Etſi Principi hi ſeruirent, *Saluâ Republicâ* (quam *formulam* etiam hic vſurpat Conſtantinus, de qua mox.)

¶ Vt ad Edictum noſtrum reuertamur, ſcilicet cùm variis & multiplicibus totius ferè populi QVERELIS Conſtantinus M. exanimaretur: Iudices paſſim, Comites & Amicos ſuos ad ſupplicium depoſcentis, & verò iniquum foret ad populi querelas inconditas, quidquam in hos illico ſtatui, quò tamen populo ſatisfaciendi animum teſtaretur, Prouinciales & ſingulos quidem ad accuſandum inuitandos ſibi duxit: Eadem planè ratione neque abſimilibus verbis atque Hadrianus Imperator cùm chriſtianos ad ſupplicium depoſcentium querelis exanimaretur, accuſatores exciendos duxit, vt memorat Iuſtinus Martyr, & ex eo Euſebius *Hiſtor. Ecc.* 4. *cap.* 8. & 9. Nempe vt Reipublicæ exitioſæ ſunt calumniandi occaſiones: ita cõtrà, nihil adeo Reipublicæ ſalutare & ad pacem tranquillitatemque publicam tuendam facit, quàm vbi libera iuſtaque accuſandi quos crimino ſos putes, facultas patet: de quo Machiauellus 1. *diſput.* 7. & 8.

¶ Cæterùm hanc ad rem Conſtantinus enixi planè ſtudij & Voluntatis ſuæ argumenta haud leuia addidit & quidem ſex numero. Nam A. 1. Suam ipſe eam in rem cognitionem ſpondet. 2. Compellandi ſeſe fiduciam omnibus facit, 3. *Præmium* accuſatori probanti pollicetur: præmium inquam, & dignitatum & facultatum: vt Theodoſius M. *l. 6. infr. ad leg. Iul. repetund.* Gloriçque *eum probauerit*, inquit: *& victoriam reportaturus, & gloriam* vbi vide quæ dixi. 4. vice verſa leuiſſimam pœnam Iudicibus & Palatinis interminatur. 5. Quin & geminatis verbis & ſententiis, quantum ea res ſibi curæ, cordique foret, oſtendit, pariter vt *in dict. lege* 1. *ſup. de officio Rectoris Prouinciæ: Ceſſent iam nunc rapaces Officialium manus, ceſſent, inquam; nam ſi moniti non ceſſauerint, gladiis præcidentur.* 6 Tandem religioſiſſima obteſtatione & rei iuſiurando per vota ſua Edictum obſignat: *Ita mihi &c.* Cui genitum Sacramentum videre eſt Augusti apud Suetonium, *cap.* 28. Quod & ipſe Edicto pariter completus fuerat *Ita mihi ſaluam ac ſoſpitem Remp. ſiſtere in ſua ſede liceat, atque eius rei fructum percipere, quam peto, vt optimi Status Auctor dicar, & moriens, vt feram mecum ſpem manſura in veſtigio ſuo fundamenta Reipub. quæ iecero.* Idem Auguſtus quoque ad Caium Nepotem apud Bellium, *lib.* 15. 17. *Deos autem oro vt quantum mihi ſupereſt temporis, id ſaluis vobis traducere liceat in ſtatu Reipublicæ feliciſſimo, ἀνδραγαθησάντων ὑμῶν καὶ διαδεχομένων, ſtationem meam.* Traiani item iuſiurandum. *Sic in Prouinciarum Speciem Redactam videam Daciam: Sic pontibus Iſtrum & Euphratem ſuperem.* Similéque. Iuliani, quod *ibidem* memorat Marcellinus. Portò quod particulam iurandi per, ITA, attinet, vt ea alibi paſſim occurrit, & à Cicerone vſurpata, 1. *Verrina*, & 16. *famil.* 16. ἐνορκίας *iſtud quoque eſt Ariſtoph.* οὕτως νικήσαιμ' ἔγωγε ὡς ὑμᾶς ἡγούμενος δεξιοὺς πρώτους ἠξίωσα, ἀναγεῦσαι ὑμᾶς. Ait verò Conſtantinus, *Feliciſſimâ & florente Republicâ*, quæ δημῶδης formula fuit in deierationibus. Qualis illa quoque Cæcilij, *Saluâ Vrbe atque Arce* apud Gellium *lib.* 2. *cap.* 13. Quæ formula etiam in verbis conceptis Fecialium, apud Liuium *Saluâ Vrbe atque Arce.* Sed & in vniuerſum hâc formulâ vſi olim, vbi priuatas rationes à publicâ vtilitate ſeparare vellent, indicareque potiorem ſibi ſalutis publicæ, quam ſuæ, rationem eſſe. Sic & Probus, apud Vopiſcum, ad Capitonem Præfectum Prætorio ſcribens: *Imperium nunquam Optaui, & inuitus accepi: deponere mihi rem inuidioſiſſimam non licet. Agenda eſt perſona quam mihi miles impoſuit. Te quæſo Capito, ita mecum Saluâ Republicâ perfruaris annorum.* Et Lampridius quoque ad hunc ipſum Conſtantinum noſtrum ſcribens, & quidem in hoc ipſo argumento, vt iam dixi: *Scio Imperator Conſtantine, quo periculo iſta dicantur apud Imperatorem, qui talibus* (loquitur de prauis miniſtris Amicis, & Comitibus) *ſeruit. ſed Saluâ Republicâ.* [*vel ſalua Republica*] *poſteaquam intellexiſti quid mali iſta clades habeant, & quemadmodum Principes circumueniant, & tu eo loco eos habes, vt nec &c.* Vnde patet iam in Lampridij verbis nil mutandum, & quonam ſenſu ea accipienda ſint: Nempè id vult Lampridius, Conſtantinum Eunuchis vſum, ſed Saluâ Republicâ.

Quod *formulam* illam nominatim attinet, *florente Republicâ*, Principibus peculiaris vſus huius formulæ. Traianus ad Plinium *ep.* 90. *Agnoſco vota tua, quibus precaris, vt plurimos & feliciſſimos* FLORENTE STATV REIPVBLICÆ *noſtra agam.* Macrinus & Diadumenus *oratione ad Senatum* apud Capitolinum in *V. Opilij Macrini*, *p.* 95. *Tunc demùm* FLORENTE REPVBLICA *& omnes felices eſſemus.*

¶ Quod ipſam in commune, Sacramenti religionem ſpectat, Sané & alibi Sacramenti religione *leges* ſuas Conſtantinus M. ſancire Solitus: Veluti *l. 6. inf. de appellat.* Vide quæ dixi. Quod in memoriam mihi reuocat Sanctiſſimum aliquandò

HENRICI

HENRICI M. iuſiurandum, quo poſt tot *μονομαχίας* atque effuſum per duella generoſiſſimum ſanguinem, veniam ſeſe nemini deinceps ad duellum ſiue prouocanti, ſiue prouocato daturum pœnæque gratiam facturum ſub Sacramenti obteſtatione Edicto deierauit.

¶ Illud omittere non poſſum, hoc ipſo tempore CRISPVM apud Patrem Conſtantinum accuſatum, mox & interfectū memorari, de quo dixi plenè ad *Philoſtorgium lib. 2. cap. 4.* de quo dicam quoque *inf. tit. de indulg. crim.* Quin imò & Eutropius *lib. 10.* auctor eſt, eo ipſo tempore, quo Criſpus interfectus fuit, innumeros quoque AMICOS interfectos. Vt cui haud omninò abſurdè videri poſſit, eò quoque ſpectare hoc Conſtantini M. Edictum exulceratum eius animum maximè ſpirans: Quod ego tamen non temerè adſeruerim. Certè huic Edicto egregiè conuenit ſuperior ille Lampridij *in vita Alexandri Seueri* locus, eò magis quod hoc ipſo tempore Lampridius ea ſcripſit poſt Licinium deuictum (A. D. 323.) vt videre eſt ex *vita Heliogabali*; neque re ipſa tantùm conuenit, verùm & verbis & formulis, quale illud, quod modo expendi, SALVA REPVBLICA, vt rurſum, non adeò improbabiliter dici poſſit, Conſtantinum, vt aliorum ita & Lampridij ſiue vocibus ſiue ſcriptis motum, excitatúmque ad hoc Edictum deſcendiſſe.

¶ Poſtremò quoque ſubſcriptum *Nicomedia* nomen in *hâc l.* obſeruandum. *Nicomedia* ſcil. (quod ſemel mouendum) vrbium Bithyniæ mater erat, vt nominatim teſtantur Ammianus Marcellinus *lib. 17. p. 105.* & Leo Imperator *in Nouellis*, de qua videnda eſt inſignis Libanij Monodia, ſiue Lamentatio ſuper eâ terræ motu ſubuerſâ. Sed & Ammianus Marcellinus *lib. 22.* eam vocat *Vrbem inclytam ita magnis Principum amplificatam impenſis, vt aedium multitudine priuatarum & publicarum rectè noſcentibus regio quadā vrbis Roma æſtimaretur.* Ideo igitur Edictum hoc velut in vrbium Bithiniæ matre propoſitum fuit, imò vt videtur Orientalis Imperij hoc adhuc tempore ante excitatā Conſtantinopolim Metropoli & ſede Præfecti Prætorio, vt ſuadere quoque videtur Anno ſequ. *lex. 2. infr. de adult.* Iam inde à Diocletiani temporibus, cui cùm in diuiſione Imperij Oriens ceſſiſſet, Nicomediam ipſe maximè ornauit, vt teſtatur Victor Schotti: Palatio ibi condito, de quo vide Auctorem *vita Conſtantini*, ibidémque ſubſtitit etiam, vt teſtatur conſtitutio ex *Codice Hermogeniano* apud Auctorem *collat. legum Moſaic. t. 10.* & aliæ plures *leges Cod. Iuſt.* inter alias, *l. 13. 14. Cod. de iure deliber.* & infinitæ aliæ. Ibidémque tandem Diocletianus imperium abdicauit. Quin & hoc ipſo Anno in ea vrbe Vicennalia Conſtantini celebrata teſtantur Hieronymus *in chronico* & Auctor *Chronici Alexandrini*, his ipſis Coss. & quidem menſe Nouembri, id eſt duobus menſibus poſt hanc *legem*: Teſtis idem Auctor *Chronici Alexandrini*. Sed & hoc ipſo Anno & tempore poſt Concilium Nicænum Conſtantinum Nicomediæ ſubſtitiſſe docent ea, quæ narrat Epiphanius *hæreſ. 64. & 68.* agens de Legatione à Meletianis miſſa ad Conſtantinum Nicomediam. Tandem de Nicomedia ſub Conſtantino plura dixi, ad *Philoſtorgij lib. 1. c. 7. & lib. 2. c. 7.*

¶ INSCRIPTIONIS *in crimen mos reducitur, ſeu ſtabilitur.*

V. * Idem A. ad Maximum P. V."

QVODAM tempore † admiſſum eſt, vt non ſubſcribtio, ſed profeſſio criminis vno" ſermone ex ore fugiens," tam accuſatorem, quàm reum, ſub experiendi periculo, de" patriâ, de liberis, de fortunis, de vitâ denique, dimicare cogeret: Ideóque volumus, vt remotâ profeſſionis" licentia," ac temeritate, ad ſubſcribtionis morem, ordinémque criminatio" referatur," vt *Iure veteri* in criminibus deferendis omnes vtantur, id eſt, vt ſopitâ irâ, & per hæc" ſpacia mentis tranquillitate receptâ, ad ſupremam" actionem cum ratione veniant, adque conſilio. Dat. XI. Kalend. Iun. Sirmio, Acc. Romæ," Conſtantino A. VII." & Conſtantio C. CONSS.

INTERPRETATIO. *Si quis iratus" crimen aliquod temerè cuilibet obiecerit, conuicium" non eſt pro accuſatione habendum, ſed permiſſo tractandi" ſpatio, id quod iratus dixit, per ſcripturam ſe probaturum eſſe fateatur." Quod ſi fortaſſe reſipiſcens poſt iracundiam, quod dixit iterare, aut fortaſſe ſcribere noluerit, non vt reus criminis teneatur.*

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſtin.* quia plures eam in rem extant, neque tempori adſtrictæ.
" Al. *Maximinum.* Sed malè. Porrò cùm Notitia, ſeu Conſulatia de Præfectis Vrbi, Anno 326. Maximum Præfectum Vrbi non faciant, verùm anno 320. 321. 322. emendatâ *huius legis* ſubſcriptione, eam ad annum 320. referendam cenſeo: pariter vt *l. 2. infrà ad leg. Cornel. de falſo l. 7. n. ſup. de heredit. petit.*
" Nudo & ſolo: vt *nuda ſollicitatio* apud Paulum 5. ſent. 12.
† Antonini reſcripto. *l. vlt. infr. ad leg. Cornel. de falſ.* Imò & Conſtantini *l. . d. t.*
" Fugiens ex ore verbum ſignificanter. *h. l.* " Similis locus *l. 11. & l. 9. infr. ne præter crim.*
" Sic accuſationem profeſſus apud Symmachum *lib. 10. ep. vlt.* vbi de Inſcriptione agit.
Licentia, id eſt, libertas & leuitas: at Teſtamentorum licentia apud Sueton. *Octau. c. 56.* id genus alia: & ſanè mox ſubiicitur *ac temeritate*, quod *ἐπεξήγησις* eſt. " Accuſatio.
" Reuertatur, reducatur. " Quod ante Antonini reſcriptum.
" Quâ ſæpe venitur ad accuſationem.
" Huiuſcemodi ſopiendæ interim iræ: quia quod ratio nequit, ſæpe mora leniit valet: vide *legem ſi vindicari, infr. de pœnis*
" *Suprema actio* id eſt criminalis, ſeu accuſatio, & quam premit ſuprema pœna, ſeu vltimum fermè ſupplicium.
" *Roma* Accepta lex, quæ Præfecto Vrbi inſcripta.
" *VII. & Conſtantino c. a.* i.e. A.D. 326. de quibus vide quæ ad Inſcriptionem dixi.
" Recta hæc interpretatio eſt. Quæ infarta, nonnullis additis & immutatis, Fabiani *ep. 1. p. 304.* & exinde in Decretum *c. ſi quis iratus 6. 2. q. 3.* & *de Pœnitentia, diſtinct. 1. c. 21.* vbi tanquam ex *Canonibus* iam citatur.
" Vide locum Ciceronis *pro Cæcina*, quem poſtea laudabo.
" *Tractandi* vox hac in re propria. " Profiteatur.

COMMENTARIVS.

Evitati seu temeritati accusationum & iudiciorum criminalium occurrit hâc Constitutione Constantinus M. aduersus nudæ professionis licentiam, subscriptionis in crimen more & vinculo, veterique adeò iure aduersus prauum qui contra inoleuerat morem in vsum reducto. SUBSCRIPTIO Scilicet siue *Inscriptio* in crimen (quò præter hanc *legem* pertinent quinque præterea *huius tituli leges*. putà *lex 6. 9. 11. 14. vltima infr. h. t.* aliæque *huius Codicis* leges, quas in *Paratitlo* videre est): cuius exemplum quoq; extat in *l. 3. π. eod. tit.* & apud Lucilianum ἐν δίκῃ φονικῶν, & *canone 6. Concilij Constantinop.* & apud Symmachum *l. 10. ep. vlt.*) in omnibus criminibus iure veteri exigebatur, *h. l. l. 9.* seu (vt dicitur *l. 2. infr. ad leg. Iuliam de adulter.*) omne genus accusationis necessitas Inscriptionis adstringebat: quo videlicet proposito Talionis seu Reciproci metu) de quo vide *l. 9. 11. vlt. inf. h. t. & l. 3. infr. de exhib. reis: & leg. vlt. inf. de abolitionib.*) non temerè quis ad accusandum prosiliret, verùm pœnæ Talionis se inuolueret & obiiceret. Quam quidem rationem præter hanc *legem* & *l. 7. in princ. π. eodem tit.* Symmachus quoque *lib. 10. ep. vlt.* consignat. *Quid habeat conditionis Inscriptio, nostis; Primum est enim, ne quis* TEMERE *in alieni capitis discrimen* IRRVERET, *ni se idem priùs pœna sponsione vinciret.* Et post: *Superat vt crimine non probato, in accusatorem formidata reis pœna transiret.* Itaque & Criminantis seu accusantis & Accusati contemplatu Inscriptio inducta: illius scilicet, vt cum ratione & consilio, non cum impetu, vel irâ, in supremam vel capitalem actionem irrueret, sed *stilo* TREPIDANTE *recaueret*, vt loquitur eleganter *lex. 3. infrà de exhibend. reis, stilo trepidante*; id est cum metu & trepidatione futuri iudicij seu euentus: & sic vt *h. l.* dicitur, cum ratione atque consilio: mentis tranquillitate recepta hæc spatia: vt cæteroquin spatio temporis multa leniuntur & sanantur, eleganter Seneca, *quod raro nequit, sanabit mora.* Eodemque pertinet prouida cautio *legis, si vindicari, inf. de pœnis.* Alter Seneca 2. *de ira*, 28. *maximum remedium est iræ, mora.*

Huius, ne lacessenti caput suum impune foret. [Verùm contempto hoc iure, Rescripto D. Antonini postea inductum fuit, vt docet *lex vlt. infr. ad leg. Cornel. de falso:*] (quod & Gratiano postea tandè placuit *l. vlt inf. & ad L. Cornel. de falso*) vt in arbitrio Iudicis foret, admittere accusatorem falsi, etiam sine Inscriptione & nihilominus tamen accusator, etsi non subscripsisset, si causam non teneret, si non vinceret, Talionis pœnam subiret, Imò post rescriptum D. Antonini [vt *lex* hæc loquitur] SOLA, siue nuda, criminis professio seu obiectio (fortè per iniuriam, vt Interpres quoque rectè vidit) in IVRGIO, actorem ilicò adprobandi onus) reum ad subeundum iudicium COGEBAT, seu adstringebat. Itaque hoc Constantini M. rescripto ius vetus & subscriptionis vinculum reducitur (quo nemo accusare cogitur, *l. vn. Cod. vt nemo inuitus*, & *Nouella 112.*) sublatâ *Professionis* licentia, leuitate, seu temeritate; Sola nudáque scil. itati forte hominis obiectio, pro legitima accusatione accipienda non est; neque exinde aliquod alterutri præiudicium inferri debet. Cicero, *pro Cælio: Aliud est maledicere, aliud accusare: Accusatio crimen desiderat, rem vt definiat, hominem vt notet, argumento probet, teste confirmet: maledictio nihil habet propositi, præter contumeliam; quæ si petulantiùs iactatur, contumelia est: si facetiùs, vrbanitas.* Ita cùm quæsitum esset an is qui libello Principi dato crimen se obiecturū minatus esset, postea non obiecerit, Turpilliano SC.^to teneretur, Paulus respondit, eum verbis SC.^ti Turpilliani non contineri, *l. 5. π. ad SC.^tum Turpill.* Accusasse non videtur neque accusationis legibus subiiciendus venit, qui solummodo minatus est, se accusaturum, quacunque tandem ratione, etiā libello Principi oblato, vel Præsidi, *l. 11. §. 3. π. ad L. Iul. de adulteriis:* vide aliquid etiā ad *l. 17. C. de Adult. & l. 15. π. de in ius vocando.* Professio nuda ex ORE FVGIENS (vt hæc *lex* eleganter loquitur,) capitali maximè accusationi neminem inuoluere debet. Vbi scil. de patriâ, liberis, fortunis, vita, agitur, cunctatione & consilio opus est: cum & alioquin nulla de morte hominis cunctatio longa est. Proinde dati hi velut fræni procurrenti irarorū leuitati, subscriptio inquā in crimē: vt dati Iudicibus vel Principibus quoq; ipsis, *l. si vindicari, inf. de pœnis:* Similiter nuda faciendi alicuius hæredis professio, pro hæredis institutione non est: *l. vlt. π. de testam.* Paulus 5. *sentent.* 11. Pertinax *Oratione quoq;* suâ expressit, *se non ex nuda voce hæredis nomen admissurum. §. vlt. Inst. quibus modis test. infirm.* vide & quę noto ad *l. 1. sup. de testam.* Sed nec frigusculum aut iurgium pro legitimo diuortio haberi debet: *l. 48. π. de R. I.* & generaliter quidquid calore iracundiæ fit, vel DICITVR, non prius ratum esse debet, quàm si perseuerantia apparuerit animi iudicium fuisse. Ad rem. Nuda igitur professio ex ore fugiens hîc admittenda non est; verùm *professio Delationis*, ac per hoc Inscriptionis. Quomodò Ambrosius *ep. 64. professorem delationis* dixit, *vt puellam post tot annos sine auctore criminationis, sine accusatore, sine professore delationis, in periculum reatus deducendum arbitrarêre.* Et mox: *qua prima fronte suæ Professionis prætenderent.* Item *verbo deferre, sermone suo accusationem deferre:* Cui mox opponit *delationis nexu se obligare*, & *accusatorem* quem *leges* publicæ exigunt, accusatorem qui in medium procedat. Sic & Symmachus *d. ep. vlt.* post superiora de Inscriptionis conditione, seu vi: *Secundum hæc scita legum Agens in rebus Africanus, accusationem* PROFESSVS.

¶ Certè in vsum iam venit Sapientia nostrorum Doctorum, qui posse aliquem alicuius criminis imò & debiti insimulatum, implorare officium magistratus, qui cogat insimulatorem, vel vt loquuntur, *diffamantem*, vltrò agere & probare obiecta, vel in perpetuum silere; tractā eò, constitutione Diocletiani, *l. Diffamari, Cod. de ingen. manum*, quā nihil hodiè nobilius. Sed & tamen *l. infr. de fide testium.*

¶ Illud notandum, hanc *legem* de earum Constantini M. Constitutionum numero esse, quibus is populi Romani *mores* regere, vitiáque frangere per hosce annos instituit, quarum meminit Nazarius *panegyrico*, quem is Anno proximo 321. habuit. Et quidem in spec. *huius leg.* veteri iure reducto. Sic sanè in *lege* nouiter reperta, quam ad *l. 7. inf. de abolitionibus* adduco, *professionis* vox accipitur.

¶ De

¶ *De* EDITIONE *actorum criminalium*

VI. * Idem A. Secundo" P.P.

EDI criminalia Acta," vt Ciuilia, iubemus, his videlicet quorum salus ad discrimen" vocatur: neque expectari deprecationem" Actorum, neque arte Accusatoris differri, vt de innocentiâ iudicantis" adque æquitate consistat." Dat. Kalend. Decemb. Ianuarino & Iusto CONSS. [328.]

NOTÆ.

* Abest hæc *Lex* à *Cod. Iust.* Sed ei concordat *lex. 2. Cod. de Edendo.* Sed quatenùs? mox dicam.
" *Secundus* PP. sub Constantino M. " id est, Gesta
" *Deprecatio* est desiderium, libellus supplex, preces. *ἀξίωσις*, *l. 9. v. ad leg. Rhod.* & quidem Principi oblatæ preces.
" *Discrimini* vox hic propria. vt Symmachi *lib. 2. ep. 1.* discrimen mouere. Et aliàs discrimen salutis eidem.
" Rectè: erraret enim qui *iudicandi* reponeret. *Iudicantis* autem, i. Iudicis qui iudicauit, & iudicandi munere functus est.
" Constet in iudicio scil. appellationis, v. & *l. 1. de calumniat.*

COMMENTARIVS.

DE ACTORVM criminalium *editione* est hæc Constantini M. constitutio: Scilicet, ACTA [id est gesta in iudicio] pariter vt ciuilia, ita & criminalia, his quorum salus in discrimen venit: [id est reis criminum factis] officio iudicis edi seu exhiberi iubet h.l. Constantinus M. A.D. 328. ¶ *Officio* inquam, *Iudicis.* Ita quidem vt Iudex deprecationem Actorum expectare non debeat, id est, non debeat Iudex expectare vt id reus petat, vel etiam à Principe impetret. Supplicare Principi nil necesse est ad impetrandam Actorum editionem; neque hanc Iudex necessitatem litigatori imponere debet supplicandi Principi. Quæ ipsa sententia est *legis 2. Cod. vt lite pendente*: vt adhuc clariùs ostendit *lex. 5. infr. de appellationibus:* ex qua Tribonianus *dictam legem 2.* interpolauit. Verba *legis 6.* sunt: *Supplicare causâ pendente non licet nisi fortè ei cui opinionis exemplum negatum est, vel Instructionis vniuersæ subpressa transmissio. Quo facto crimē Iudici sacrilegij imminebit, qui hoc commisso, litigatori supplicandi necessitatem imponit.* Et verò non minùs hæc *lex* nostra, quam *d. l. 6.* siue *secunda*, ad appellationes & reum iudicatum appellantem spectat. Vt proinde genuina hęc sententia *legis* sit: Reo, siue condemnato, iudicato, à *sententiâ appellanti ad maiorem Iudicem vel Principem*, Iudicem à quo, acta omnia reo exhibere debere, neque hanc necessitatem imponere appellanti, vt Principi eam ob rem supplicet. ¶ ACTA *h.l.* nil aliud sunt, quàm quæ *Instructio* vocatur, seu Instructiones necessariæ, *d. l. 6. & l. 9. infr. de appellationibus*: seu cuncta quæ litigatores instructionis probationisque causâ in iudicio recitarunt, *d. l. 9.* quæque ad instructionem causæ pertinent, *l. 8. d. tit.* Denique vniuersa quæ in negotio siue causâ gesta sunt, *l. 29. d. Tit. de Appellation.* de quo pleniùs *illo Titulo.* Tertullianus *Prolationem* vocat *lib. 1. ad Nationes.* ¶ At cum hac specie non congruit (quod tamen Cuiacius putabat) species *l. 2. Cod. de edendo:* Pertinet enim ea *lex* ad primæ quoque instantiæ iudicium, & ad Acta seu Gesta, non communia actori & reo (vt hæc *lex* nostra, & *d. l. 2. vt lite pendente*, seu *d. lex 6. infr. de appellationib.*) Verùm ad Acta extranea & publica, & quæ translata sunt in publica monumenta, & archiua, seu instrumenta publica, ad quorum fidem prouocatur, ad inuestigandam veritatis fidem, vt loquitur *d. lex. 2. de edendo*, id est ad probationem: Hæc postrema nempe Acta publica edi postulantur, vt bis inspectis iudicaturū nil lateat aut occupet improuidum & incautum. Illa verò Acta communia (de quibus *h.l.* nostra agitur) vt *de innocentia iudicantis*, id est eius qui iam iudicandi munere functus est, *atque æquitate* eiusdem *constet*, vt *h.l.* dicitur, id est vt in iudicio secundæ instantiæ appareat, an & quam rectè secundum acta & probata iudex iudicauerit. Quare cautè distinguenda sunt hæc duo actorum genera. Vtrisque sanè Actis illud commune fateor, vt officio Iudicis exhiberi debent. Hùc verò spectant quoque, quæ vulgò *Compulsoriales* dicuntur. Cæterùm in veteri exemplari Codicis Theodosiani ad finem eius inter alia habetur *lex* in eandem sententiam, quæ Iuliano tamen adscribitur.

Imp. Iulianus ad Mamertinum.

*Conuentis Rectoribus ad * sublimitatem tuendi non minus criminalia acta quam ciuilia iubemus, his videlicet quorum salus ad discrimen vocatur.*

Dat. XII. Kal. Dec. Antiochia, Iuliano A. IV. & Sallustio Coss.

* *γρ. à Sublimitate tuâ, edi.* &c. Et quid si hæc ipsa lex sit? quæ proinde Iuliano tribuenda videatur, emendatis Coss. *Iuliano & Sallustio*, pro *Ianuario & Iusto.* Verùm, nil incertius illis legibus, quæ extra hunc Cod. euagatur.

¶ *De* AVDIENDIS *reis intra mensem.*

VII. * Imp. CONSTANTIVS A. Dometio Leontio P.P."

HI, quos custodia delatæ" criminationis includit, intra vnius mensis spatium audiantur inquisitione completâ;" ne si delati criminis causam segniùs Iudicantis lenitudo" distulerit, reciprocos" pœnæ sortiatur incursus. Dat. XV. Kal. Nouemb. Burso" & Polemio CONSS. [338.]

NOTÆ.

* Abest hæc *Lex* à *Cod. Iustin.* " *Dometius Leontius* sub Constantio P P. Orientis : vide *Prosopograph.*
" Notariis Apparitorum, &c.
" *Lenitudo* hic est inertia & ignauia : quo ipso sensu effertur & *l.vn. infr. de mendicantibus non inualidis*, vt *l.1.8. infr.*
" desidia Iudicum vel quadam *Lenitatis* ambitione : vbi vide quæ dicam : alio sensu *d.l.18.infr.de custodia reorum* : Negligentia Iudicum,& Iudex deses. Quare non mutanda hæc vox h.l.& *d.l.vn.* voce *lentitudinis* : quod fecit nuper Heraldus 1. *Quotidian.* 9. *n. vlt.* Et certè quod idem agnoscit, ita quoque *lenitas* hoc sensu dicta etiam Tacito *lib.15. Annal.* vbi de Cn. Pisone
" De his verbis mox in *Commentario.* " *vg. Verso.*

COMMENTARIVS.

DE ACCELERANDO Iudicio criminali est hæc Constantij Imp. constitutio. A.D. 338. aduersus diuturnos carceres. Scilicet AVDIRE custodias, (id est custodia inclusos) ob crimen cuius delati sunt, inquisitione completâ, intra vnius mensis spatium Iudices à Constantio iubentur. Diuturnâ nempe custodiâ & carcere macerari reos non oportet, alioquin ea res ad inuidiam & ad pœnam iudicum pertinet, quod iuxta *l.* 18. *infr. h. t.* & *l.* 1. & 6.*infr. de custodia reorum:* (vbi quoque amplior dicendi etiam ex *Libanio* locus erit) hac quoque eleganter his verbis exprimitur : *ne si delati criminis causam segniùs Iudicantis lenitudo* (de hoc lenitudinis obtentu dico ad *d. l.* 18. *infr.*) *distulerit*, *reciprocos pœnæ sortiatur incursus*: vbi obscurum est quod de *reciprocis pœnæ incursibus* additur. An igitur *Reciprocos pœnæ incursus* vocat pœnam Talionis, quomodo & Pœna Reciproci vocatur *l.3.infr.de exhibendis reis*: Similitudo supplicij, *l.vlt.h.tit.* Par pœnæ conditio, *l.* 14. *h.t.* Vicarium pœnæ genus, Valeriano, *de bono discipl.* ἀμοιβαῖα ἀντιπεπονθότα in Ecclesf. hist. ἀντιπεπονθὸς Pythagoræ. Barbaris *contra passum*, vel *repassio*, hodie *mutua perpessio* vertitur? Verùm de hac Reciproci & Talionis pœna vide Interpretem Inst. Imberti *lib.3.c.1.in fin.* vbi & *hanc l.* allegat. Fortè his verbis id tantum indicatur, conuertendam pœnam in Iudicem, non ideò tamen eundem modum pœnæ quæ *Talionis* lex est.

¶ Ait lex, *Intra vnius mensis spatium* : ideo quoque Commentariensis intra trigesimum diem, seu singulis mensibus, debebat numerum, crimen, ordinem, ætatem vinctorum Iudici insinuare, *d.l.6. infr.de custodia reorum.*

¶ Ait lex, *inquisitione completâ*, quod obscurum est. Tentaret quis reponi oportere, *inscriptione completa.* Verùm retineri istud oportet : siuè quia hæc lex pertinet ad reos, non à priuatis accusatos, sed inquisitione Officialium Apparitorum Curiosorum elogiis siue Notoriis delatos, de quo dicetur *infr. ad l.1.infr.de custodia reorum:* & *ad l.31.infr. de Episcopis*: siue quia inquisitio completa ad plenam Iudicis cognitionem pertineat, *completa*, pro plena : vel *completa*, pro absoluta. Sed illud verius. Pertinet scil. hoc proculdubio ad reos delatos Notoriis Apparitorum, & ad ἀνάκρισιν, cuius mentio *l.6.π.de custod. reorum.*

¶ Neque adeo ineptè hanc *legem* referre possis ad Castrenses illos tumultus, & Armeniorum sociorum defectionem, latrocinia, quæ Constantino M. mortuo, & Constantio in Pannonia, diuidendo Imperio, consistente oborta, mox autem Constantio ex Pannonia in Syriam promoto, (vbi sanè hoc mense iam constitisse eum docet subscriptio *legis* 23. *infr. de Decurionibus*) consederunt : quod Iulianus *orat.* 1. *Petau. ad Constantium* exequitur, *p.64.*

¶ *De* INSCRIPTIONIS *necessitate, antequam reus tormentis subiiciatur.*

VIII. * Imp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Maximinum" Correctorem Tusciæ.

NON sinendum est, vt quisque" negotij criminalis strepitu" terreatur," nisi inscriptione conscriptus" & exhibitionis iniuriam," & rei conditionem sustineat. Dat. XV. Kalend. Decemb. Remis," Acc. Florentiæ," Gratiano Nob. Cæs." & Dagaleifo" CONSS. [366]

NOTÆ.

* Abest hæc *Lex* à *Cod. Iustin.* " *Maximini* huius TVSCIÆ Rectoris meminit quoque Ammianus Marcellinus, *initio lib.* 28. de quo mox.
" *Quisque*, pro *quisquam* : Reus scil.
" Strepitus negotij criminalis, *h.l.* vt *infr.1.de abolition.* dicitur, *strepitus accusationis* exortæ. Et strepitum inferre, *l.2. ad l. Corn. de falso* & mox *ibid. vltimus finis strepitus criminalis.* In commune alioquin fori strepitus apud Symmach. *lib* 10.*ep.*16.
" Vt omni terrore calumniæ careat *d.l.* 1. *infr.de exhibend. reis.*
" Legitimum istud est, *inscriptione conscriptus* de quo mox : accusator scil. neque muto in *Constrictus.*
" Vide *dictam leg.1.infr.de exhibendis reis.*
" *Remis* data hæc *lex*: vbi tum Valentinianus erat : vid. *Chronol.* & Ammianum Marcellinum, *lib.26.p.*340.
" *Florentiæ* accepta hæc *lex* : de quo mox:
" Aliàs Consulatus hic ita designatur : Nobili puero. & meliùs.
" aliàs, Dagalaifo.

COMMENTARIVS.

INSCRIPTIONE (de quâ dictum ad *l.5.sup.*) non nisi ab accusatore peractâ, nemo vel Iudicio exhiberi, vel ad iudicium adduci, & velut reus custodiæ tradi, multò minus (qui huiusce legis finis est) criminalis negotij strepitu terreri, id est tormentis subiici debet, ex hâc Valentiniani Sen. Constitutione, scilicet vt accusatus rei conditionem sustineat, accusatorem priùs in crimen subscripsisse oportet. Quæ ipsa Sententia est *legis 9.prox.& l.11.14.vlt. inf. h.t.vt & legis 3. in pr. infr. de exhib. reis.* Cuius etiam definitionis siue æquitas siue præcisa necessitas *h.l.* indicator his verbis: *Non sinendum est.* Ac si diceret, minimè id æquitatem ferre: verùm ab eo temperare Iudices oportere, vt aliâ conditione iudicium criminale instituant.

¶ Ait verò lex, *negotij criminalis strepitu terreatur*, pariter vt *strepitus accusationis exorta*, dicitur *l.1. infr. de abolitionib.* cùm videl. iam processus criminalis instituitur, cùm tormenta iam intentantur, cùm verbera, cùm catenæ: de quibus *l.2.d.t.de abolitionibus.*

¶ Porrò in postremis *huius legis* verbis, quædam vel malè habere videantur, vel nonnulla saltem desiderari: Incertum enim videri possit, de quonam ea accipienda sint, num de Reo, an verò de Accusatore? Cuiacius certè ea rectè de Accusatore accipienda putauit, indicarique adeò Accusatorem exhibitionis iniuriam, & rei conditionem sustinere. Notum enim Accusatorem & custodiæ similitudinem, & pœnam eandem cum reo olim sustinuisse: quod etiam exprimitur *l.vlt.* Sensus igitur hic est, non antè exhibendum reum, non antè Rei conditionem sustinere eum oportere, multò minus negotium criminale obstrepere aduersus eum posse, id est tormenta ei intentari, *quàm inscriptione conscriptus*, id est quàm Accusator, in crimen inscripserit: Sic & retrò *inscriptus*, pro Reo: *l.2.inf.de Abolition.*

¶ Cæterùm hanc constitutionem inscribi notandum est Maximino Correctori Tusciæ: nempè Maximinus ille est, de cuius supra planè iam euagantis sæuitia, Ammianus Marcellinus *lib.* 28. de quo inter alia: *Maximinus*, inquit, *post mediocre studium liberalium doctrinarum, defensionémque causarum ignobilem & administratos Corsicam itidémque Sardiniam rexit, deinde Tusciam. Vndè morato in itinere diutiùs successore progressus ad procurandam vrbis annonam, etiam prouinciæ moderamina retinebat.* De huius Maximini Præfecturâ annonâ, Vicariâ dein Vrbis, mox & Præfecturâ Prætorianâ, in *Prosopographiâ.*

¶ Tandem de Vrbe *Florentiâ*, vbi hæc *lex* accepta dicitur, Notandum, eam Tusciæ Metropolim exindè colligi fuisse; id quod iam alibi à me notatum Censoribus placere non potest. Nam etsi quaquâ in vrbe res tulerat, & Prouinciam suam Rector obiens in eâ consistebat, ibi quoque *legem* aliquam acceptam annotare mos esset; attamen ex temporis ratione & diuturnitate aliquando constare potest, ea vrbs in quâ *lex* accepta dicitur Metropolisnè fuerit, an alia. Nisi enim summâ æstate *lex* in vrbe aliquâ accepta dicatur, siue rescriptum; omninò vbi ea accepta dicitur, ibi & Metropolim ferunè fuisse oportet. Non nisi æstate quippe summâ Rectores Prouinciarum Prouincias suas obibant, reliquo anni tempore in Metropoli hærebant; de quo iam dixi *sup.tit.de officio Rectoris Prouinciæ.l.4.& 5.* Sed & *l.1.2.sup.ne quis in Palatiis maneat.* Igitur toto hoc tempore Vrbes in quibus acceptæ *leges* dicuntur, Metropoles fuêre. Sanè in *Itinerario Peutingeriano* vocatur ea *Florentia Tuscorum*, non magis ad differentiam alterius Florentiæ, quàm ad indicandum hoc quod dixi ipsum.

¶ *De* INSCRIPTIONIS *necessitate, antequam reus examinetur.*

IX. * Idem AA. ad Valerianum" P.V."

NON prius quemquam Sinceritas Tua ad Tuæ Sedis examen iubebit adduci, quàm sollemnibus" satisfecerit qui nititur fidem doloris adserere: cùm iuxta formam *Iuris antiqui*, ei qui cœperit vrguere," aut vindicta" proposita sit, si vera detulerit: aut supplicium," si fefellerit. Dat. VII. Kal. Decemb. Remis, Gratiano NB. P. & Dagaeleifo" CONSS.[366.]

INTERPRETATIO. *Tam ciuile" negotium quàm criminale, accusationem professio manu accusatoris conscripta præcedat.*

NOTÆ.

* *Lex 7.Cod.de Calumniatoribus.*
" al. *Valentinianum.* " Vide Commentarium.
" id est, Inscriptioni in crimen: *Solemnia*, pro Inscriptione *h.l.& l.vlt.infr.ad leg Cornel.de falso,& l.11.§.5.ff.ad l.Iul.de adult.*& solemnitas iuris, *l.3.ad leg.Iuliam de vi*: solemni lege se vincire. *l.3.infr.de exhib.reis*: laqueus leges, *l.2.infr. de abolitione*: Eodemque sensu subscriptionis mos ordoque, *l.5.supr h.tit.*
" Vt iure veteri, *d.l.5.supr.* secundum iuris præscriptum *l.11.infr.* secundum ordinem legibus institutum, *l.vlt.infr*
" *Vrguere* rectè: quomodo etiam *Manuscripti* Codicis Iustinianei habent: alioquin in *editis* eodem sensu *arguere*: In eodem hoc Inscriptionum argumento *l.vlt infr.ad leg. Corneliam de falso*: spatium vt habeat. qui perurgueat proferendi, verum de falso criminaliter, an statuunt ciuiliter experiri. Eodem sensu vox hæc sæpè apud Symmachum: v.& *Gloss.Th.*
" De reo, seu accusato vindicta; de alio, *supplicium*, sui.
" De accusatore si falsa detulerit.
" aliàs *Dagalaifo.* " Inepta interpretatio.

COMMENTARIVS.

INSCRIPTIONE non nisi priùs factâ, Reum Iudiciario examini sisti à Præfecto vrbis iuberi, vetat *h. l.* Valentinianus Sen. A. D. 366. Quæ & ipsa fuit superioris *legis* sententia & quatuor aliarum insuper *hoc titulo*, putà *l.5.sup. l.11.14.vlt.inf.* erit & *legis 3.in princ. inf. de exhibendis reis*: Idque iuxta formam Iuris antiqui, quæ notissima; quæ & ipsa arcessitur *d. l. 5. sup. & l.11. vlt.inf.*

¶ Species tantùm *huius legis* peculiare id habere mihi videtur, quòd propriè ad *accusationem Adulterij* pertineat: id quod ex nonnullis eius vocibus colligere mihi videor; ex voce inquam *doloris & vindictæ*. Propriæ enim hæ voces & solennes hoc in crimine; vt docet *l.2.§.8. & l.15.ff.ad leg. Iuliam, de Adulteriis.* & *lex Gracchus 4.& 15. Cod.eod.tit.* sed & *lex.2 inf.ad leg.Iuliam de Adulteriis*: & Poeta, *Satyra 10.vers.314.*

——— *Exigit autem*
Interdum ille dolor plus quàm lex vlla dolori
Permisit.

Et Phædrus in eadem re *lib.3.Nihil respiciens dum dolorem vindicet.* Etsi non negem, DOLORIS vocem ad omnem accusationem pertinere, Apuleius *Apologia. Iam concesso quodam more rabulis, id genus, quo ferina solent lingua sua virus alieno* DOLORI *locare.*
¶ Item id peculiare habet hæc *lex*, quod ad Præfectum vrbis directa sit, cui hæc velut fibula imponi videtur, accusatoribus & accusationibus nimium deferenti: pariter vt *lege superiore*, Maximino.
¶ Habet & illud notandum, quod *fine l.* inscriptionis conditionem seu vim refert, nempe supplicium accusatoris, si fefellerit, de quo præter *leges* alias, quæ in *Paratitlon* congestæ sunt, Symmachi quoque locus extat insignis, *lib.10.ep.vlt.* cuius verba quædam iam retuli ad *l.5.sup.*

¶ EXTRA *Prouinciam accusari quem, judiciúmque criminale agitari non posse.*

x. * Idem A. & Gratianus A. ad Florianum Com". Post alia.

VLTRA" Prouinciæ terminos accusandi" licentia non progrediatur: Oportet enim illic criminum iudicia agitari," vbi facinus dicatur" admissum: Peregrina" autem iudicia præsentibus legibus coercemus. Dat. Id." Nou. Marcianop. Valentiniano & Valente IV. AA. Coss. [373.]

INTERPRETATIO. *Criminum" discussio ibi agitanda est, vbi crimen admissum est, nam alibi criminum reus prohibetur audiri.*

NOTÆ.

* Abest hæc *Lex* à Cod.Iust. Concordat huic, *lex 16 inf. hoc eodem tit.* quæ ex *hâc* totidem penè verbis descripta est. Et coniungenda huic, *lex 11.infr.* proximè sequent. & *l 8.infr.de famosis libellis*, si modo restituatur huius *legis* dies.

" An Comitem rerum priuatarum: vt *l. 20. infr. de cursu publico*: & *l. 31. infra de exactionibus*? An Consularem prouinciæ? vide quæ dicam *ad d l.8.infr.de famosis libellis.*

" Extra *l 36.infr.* Inserta autem hæc sententia Stephani *ep 2.p.337.* (& inde relata in Decretum *3.q.6.c.vltra 4.*) vbi exceptio illa additur, *Nisi tantum ad Apostolicam Sedem fuerit appellatum.*

" Accusatori non erit licentia progredi: *d.l.16.*

" fieri, *d.l.16.* " dicitur, vt *d. l. 16.*

" Inserta hæc sententia variis Pontificum Epistolis, Anacleti *ep.1.p.110.* Hygini *ep.1. p.191.* Iulij *ep.2. p.466.473.* Felicis 1 *ep.2.p.358.360.* Eusebij *ep.3.p.416.* Fabiani *ep.3.p.303.* Citatur *c.nec extrà.3 q.2.& 3.q.6.c.10.17.*

" vid. *d.l.11.& d l 8.*

" Inserta hæc interpretatio, sicut & Imperiale statutum Damasi *ep.4.p.525.*

COMMENTARIVS.

APVD ALTERIVS PROVINCIÆ Iudicem, quàm vbi crimen admissum est, & reus qui dicitur, consistit. (nam id ita intelligendum est) accusari, iudiciúmque criminale agitari, atque adeò reum *Euocari*: seque sistere cogi vetat *hâc l.* Valens Imp. A.D. 373. pariter vt vetatur à Theodosio M. *l. 16.inf.* quæ ex *hac lege* repetita est: de quo videndus est pleniùs *Titulus Codicis. Vbi de criminibus agi oporteat.* ¶ Dixi, *& reus qui dicitur cōsistit*: eò namque pertinet hæc *lex*, & *dicta lex 16.* Nam alioquin ibi quisque reus peragi potest, vbi reperitur: *l.1.Cod. d.tit.vbi de criminibus.* Et hoc quidem sensu Peregrina iudicia, *h.l.* prohibentur: Peregrinum scil. iudicium *h.l.* non est, quod alibi agitatur, quàm vbi crimen admissum est, verùm quod de iis agitatur, qui in alia Prouincia commorantur: & sic apud Iudicem non naturalem. Symmachus sanè quoque ità *lib.10.ep.62.* ad *Peregrina* transferri vocat, ad alium Iudicem quàm naturalem; putà si Senatoriæ controuersiæ à foro Præfecti Vrbis, qui proprius est Senatorum Iudex, ad Rationalem & Palatinos Comitis R.P. transferantur. *A quibus* [Senatoribus] *pleraque seruitia Palatinus Eusebius iussus eruere, vt bonorum Catuli clarissimæ memoriæ Viri quæstio iudicationibus sacrisque Responsis consummata repetatur, querimonias Optimatum, qui dudum partis fruuntur, exciuit. Ventum est igitur ad leges, executore cupiente, quem contradictio repellebat; Implorataque Vestri Numinis sanctiones, quæ Senatorum controuersias transferre ab Vrbano foro ad Peregrina vetuerunt.* Sed & in Politia Ecclesiastica, *Peregrina Iudicia* similiter prohibentur. Eodem sensu *Peregrini Episcopi, & clerici*, alterius ciuitatis, vel prouinciæ dicuntur *l. 37. inf. de Episcopis.* Et pariter ciuitatis prouinciæ suæ finibus peregrinos expetere commeatus, *l.161.inf.de Decurionib.* Et propriè peregrinus, alterius Prouinciæ ciuis, qui ideo ciui Prouinciæ opponitur in *l.1. sup. de Assessorib.* ibi quædam dixi: vide & *leg. 9. sup.*

sup. de Numerariis. Ita Basilius qui sub Valente *huius leg.* Authore scripsit, *epist. ad Demosthenem prouinciæ Rectorem*, 385. causam Gregorij εἰς τὴν ὑπερορίαν non trahi; verum in patria iudicium fieri postulat. ¶ Præses igitur siue Rector prouinciæ extra terminos, prouinciæ suæ admissi criminis ab eo qui in alia versatur, cognitionem sibi vindicare non potest, non magis quàm Duumvir extra territorium, seu metas propriæ ciuitatis, potestatem fascium extollere, *l. 174. inf. de Decurion. & l. vlt. ff. de iurisdictione.* Breuiter, suos quisque Magistratus fines & terminos excedere prohibetur.

¶ Sed quænam huius *legis* species fingi potest? An quod cùm de criminum reis quæstiones in aliquâ prouincia agitarentur, alij ceu conscij, vel eodem crimine impliciti & implicati in aliis prouinciis, apud eundem Iudicem accusarentur, atque adeò excirentur, euocarentur: & fortè coloni rei priuatæ ad alterius Prouinciæ Rationalem (si modò Florianum, cui hæc *lex* inscribitur, Comitem Rerum Priuatarum accipimus.) Quod quia ad Iurisdictionum etiam confusionem pertinebat, ideò Valenti *h. l.* prohibere visum fuerit: vide & similem *l. 2. supr. de offic. Iudicum.* Species hæc minus placet. ¶ *Commissionibus* certè *Rogatoriis*, vt vocant, & literis ad alterius Prouinciæ Magistratum datis, Rei in aliena Prouincia perquiri, atque adeò reos ad se remitti desiderari quandoque potest, quas literas nos *Rogatorias*; Germani, *Mutui compassus* appellant: cuius moris exemplum extat in *l. 1. §. hoc autem, ff. de seruis fugitiuis: Et in l. solent. 7. ff. de custodia & exhibitione reorum: l. 7. ff. de incendio, ruina: Nouell.* 134. *c.* 1. (vnde desumpta est *Authent. si verò, Cod. de adult.* 11. & sic Remissionibus locus est. Id verò illatum hactenus Prouinciarum Iudicibus indulgetur, vbi crimen admissum est, vt ex dictis *legibus* apparet. Neque his adeo absimile est, quod cauetur in *l. 24. ff. de Tutorib. & curatorib. datis: in fine.*

¶ Tandem obseruandum, hanc *legem* esse portiunculam è tribus *hoc Codice* vnius eiusdémque Valentis Constitutionis, quâ in vniuersum prouidit, vt *Criminalia* Iudicia iustis accusationibus & iudiciis agitarentur, de quo paulò plura ad *legem proximam.* Nempe vt ne vltra prouinciæ terminos agitarentur *h. l.* Ne temerè vel calumniosè, sed post legitimam Inscriptionem: *l. prox.* 11. Ne per nudam contestationem, aut famosos libellos, *l. 8. infr. de famosis libellis.*

¶ *De* Inscriptionis *necessitate, antequam accusatio admittatur.*

XI. * Idem AAA. ad Florianum Com. Post alia.

NVllus, secundum *Iuris* † perscribtum," crimen quod intendere proposuerit, exsequatur, nisi subeat inscribtionis vinculum:" Etenim, qui alterius famam," fortunas, caput denique, & sanguinem in iudicium deuocauerit, sciat, sibi impendere congruam" pœnam, si quod intenderit, non probauerit: &c. Dat. V. Idib. Nou. Constantinop." Valentiniano & Valente IV." AA. Coss.

Interpretatio. *Nisi inscribtione celebrata per ordinem reum quenquam non fieri, nec ad iudicium exhiberi, quia sicut conuictum pœna constringit, ita & accusatorem, si non probauerit quod obiecit.*

NOTÆ.

* Iungenda *huic*, vt dixi, *l. 10. sup & l. 8. inf. de famosis libellis.*
† Antiqui *l. 9, inf.* Veteris, *l. 5. supr.* quinimo & moris, *d. l. 5.*
ve. Inuersè *prescriptum*, vt etiam habet *Codex Tilianus.*
" Vinculum inscriptionis, *h. l. & l. 2. infr. de adult.* vt vinculum legis eodem sensu, *l. 14. infr.* & laqueus legis, *l. 2. infr. de abolitionibus.*
" Similis locus *l. 5. sup. & l. 3. inf. ne prat. crim. maiest.*
" Similem, parem. Talionis, Reciproci. V. de dicta *ad l. 2. sup.*
" Error manifestus: *ve (vt super l.) Martianop.*
" Malit quis " Pariter vt *l. super.* vt ita referatur hæc *lex* ad Annum 368. Sanè Anianus Andegauensis habet III;

COMMENTARIVS.

DE Inscriptionis necessitate est hæc pariter Valentis Imp. secundum ius vetus *lex*, quæ Valentis Constitutionis (vt iam ad *leg. superior.* dixi) portiuncula est, è tribus quæ *hoc Codice* continentur, eodem semper sensu, quo aliæ quæ de eâdem re sunt, *l. 8. 9. supra & l. 14. & l. vlt. infr.* Imò *l. 8. infr. de famos. libell.* quæ *huic* iungenda est, vnà cum *l. 10. prox. sup.* Nempè, vt ex his tribus *legibus* colligere licet, Valens Imp. eâ constitutione, vt iustis accusationibus & iudiciis criminalia iudicia agitarentur, enixè prouidendum credidit: Tribus in id constitutis. Nam agitari voluit Inscriptione præuiâ *h. l. 2.* non calumniis, non famosis libellis, *d. l. 8. infr. de famos. libell.* tandem in suo foro, non peregrino: *l. 10. prox. sup.* Et ita quidem *ha tres leges* inter se coassandæ veniunt, & coassatæ Valentis propositum singularúmque adeò legum rationes egregiè ingerunt.

¶ Ex his interim quoque tot legibus *hoc Codice* quibus Inscriptionis in crimen necessitas requiritur, colligere licet, quàm prauus contra passim hoc æuo mos subindè inoleuerit, vt spretâ veteris Inscriptionis necessitate accusationes admitterentur, proculdubio Iudicum seu Rectorum prouinciæ siue lenitate siue contrà acerbitate; vt necesse fuerit, iuris veteris præscriptum hâc parte subinde reuehere, quod vt *l. 5. sup.* ita & *h. l.* disertè fit, secundum Ivris, inquit, *præscriptum* vt & *l. vlt. inf.* ¶ Tandè ratio siue Sanctio quæ *h. l.* subiicitur elegãs notetur: cui similis occurrit *l. 5. sup. & l. 3. infr. ne prat. crim. maiest.*

¶ De

¶ *De* RECRIMINATIONE. *Quando ei locus sit.*

XII. * Idem AAA. Laodicio" Præsidi Sardiniæ.

NEGANDA est accusatis" licentia criminandi," priusquam se crimine, quo premuntur, exuerint:" Nam" sanctionum veterum Conditores *adimendam licentiam omnibus* censuerunt *in accusatores suos inuidiosam dicendi vocem.* Nullam itaque obtineat in Iudiciis auctoritatem periclitantium furor: qui si latiùs euagetur," ne ipse quidem *Cognitor*" tutus erit, aut quæstionem" securus agitabit, qui *exsequendo iuris seueritatem, non potest illorum quos punit, odium euitare.* Dat. Prid." Id. August. Carnuti," Gratiano" A. III. & Equitio v. c. Coss.

INTERPRETATIO. *Non credendum est contra alios eorum confessioni," qui in criminibus accusantur, nisi se prius probauerint innocentes: quia" periculosa est, & admitti non debet rei aduersus quemcunque professio.*

NOTÆ.

* *Lex* 19. *Cod. de his qui accusare non possunt.* Inserta hæc sententia Stephani *epist.* 2. *c.* 7. *p.* 337. vnde desumpta ea primo loco? mox: & ex *Cod Iustin. d. l.* 19. relatáque in Decretum 3. *q.* 11. *can.* 1. & 2.
" *Laodicius* Præses Sardiniæ sub Valentiniano Iun.
" *Qui non suas suorúmque iniurias exsequuntur*: hoc inseruit Tribonianus; vnde habet & *d. can.* 2.
" accusatores scil. suos, vt infrà: Cæterùm etiam addidit Tribonianus, *in pari, vel minori crimine.*
" *Exuendi* vox sed propria: v. *Gloss.*
" Cætera vt resecta vel imminuta fuerint à Triboniano, vide ipsammet *legem.*
" Euagari sinatur.
" *Cognitor*, id est, Iudex, qui de crimine cognoscit, & Iudex quæstionis.
" *Quæstionis* vox propria criminali Iudicio, ita *l.* 3. *supr. in publicis quæstionibus.*
" III Id. " professio *infr.*
" vide *Commentarium.*
" *P. C. Gratiani* & ita rescribendum: v. *Comment.*
" Hæc interpretationis verba inserta Dionysij *ep.* 2 *p.* 351. Iulij *ep.* 2. *p.* 466. & in Hadriani *coll. c.* 33. & exinde in Decretum relata, 3. *qu.* 10. *c.* 1. & 3. Et sic in Decreto, *in eadem quæstione*, hæc sententia tribus capitibus proponitur: ex Codicis Aniani transcripto, ex Codice Iustinianeo, & ex interpretatione.

COMMENTARIVS.

DE RECRIMINATIONE seu ἀντικατηγορίᾳ & Relatione criminis, est hæc elegans admodùm Valentiniani Senioris Constitutio, ad Præsidem Sardiniæ data, quam Tribonianus miro flagitio interpolauit, de quo posteà. Nempe accusatus quicunque tandem, quamdiu in reatu est, accusatorem suum accusare abscisè *h. l.* prohibetur, & recriminantis vox omnino repelli iubetur; vocibus peremptoriis putà, *omnibus*, & *Nullam.* Cùm proculdubio in quadam facti specie Laodicius Præses Sardiniæ (cui hæc *lex* inscribitur) hæsitasset. Id quod *sanctionum* quoque *veterum Conditores censuisse* hac *lege* dicitur: & verò id constituitur *initio l.* 1. *C. de his qui accusare nõ possunt*: & *l. is qui reus S. π. de publicis Iudiciis*: vbi eleganter quoque Vlpianus: *Constitutionibus obseruari, vt non relatione criminis, sed innocentiâ reus purgetur.* Sanè eodem respexit & Gregorius Nazianzenus, *in Epistolis*: ἵνα νόμον φυλάξω καὶ μὴ πρῶτον ἀπολογήσωμαι, &c. id est *vt legem seruem, méque priùs purgem.* Quò pertinet quoque forensis apud Gallos Regula, *Reconuention n'a point de lieu en Cour laye.* ¶ Et rationem ingerit Valentinianus, cùm & *inuidiosam vocem* recriminantium & *periclitantium furorem* vocat: ac si diceret, Reum furore potiùs, & vt inuidiam tantùm accusatori suo conciret, præsumi recriminari, propriæ salutis desperatione: Quod si semel liceret, ecquis non semper accusatori suo crimen referret? Imò, quæ altera ratio à consequenti & absurdo hîc adsignatur, latiùs euagante iam licentia, id est hócque semel indulto, ecquis reus non etiam ipsimet iam Iudici crimen inferret: *Ne ipse quidem*, vt eleganter *hac lege* dicitur, *Cognitor tutus erit, aut quæstionem securus agitabit, qui exequendo Iuris seueritatem non potest illorum quos punit odium euitare.* Nempe ita fermè euenit, vt quem quis criminis Quæsitorem & Iudicem habet, eundem pro inimico habeat, vel habere gestiat: non minùs quàm aduersarium, quo agente & instante ad pœnam deposcitur. Hæc denique fermè constantis Iudicis messis est, vt non possit non illorum, quos punit odium incurrere.

¶ His ita expensis, simul apparet, sub qua limitatione hæc *lex* accipienda sit: Nempe de eo *Recriminationis* genere *hâc lege* agi, quod à periclitantium furore tantum proficisci potest, & inuidiæ tantùm conflandæ, neque cum instituto iudicio quicquam commune habet, sed extra causam & extrinsecum est. Quare non excluditur hâc *lege* vel expellitur ea recriminatio, quæ causam spectat, quæque reum releuat & *crimine* quo *premitur exuit*, vt hæc lex alioquin loquitur, & accusatorem onerat: de quo est *l.* 14. 24. §. 6. *π. de bonis libert. l.* 2. §. 1. *π. de adult. lex* 28. *Cod. de adulter. l.* 1. 3. *C. de calumniat.* Quæ ita cum hac *lege* conciliandæ veniunt.

¶ Rursùm, quæ secunda limitatio ad hanc *legem* adhibenda est, neque huius *legis* præiudicio excluditur iustissima illa recriminationis in Iudices species, quam exercuêre olim Christiani aduersus gentiles, & in his Tertullianus *lib.* 1. *ad Nationes*, iam inde à *decimo* eius *capite*, vbi dixi.

¶ Alia verò nunc Quæstio est, & ab *hâc lege* aliena, vtrùm confessus iam conuictus socios arguere, & indicare possit, de quo erit *l.* 19. *infr. h. t.*

¶ Tandem obseruandum, Tribonianum tribus limitationibus abscisam *huius legis* definitionem interpellatione sua perfregisse. Nam 1. & maius crimen

crimen, quàm euius quis reos factus eſt, recriminatione obiici & definiri poſſe indicat: quod etiam *l.1. Cod.de his qui accuſare non poſſunt* : definitur eo emblemate, quod Tribonianus ſub *finem* addidit: 2. Sed & in pari quoque vel minori crimine, recriminatio non hactenus admittit, vt reus aduerſarium deferre quidem poſſit & inſcriptionem aduerſus eum deponere ſeu edere, id eſt libellum accuſationis ſcripto comprehendere; ſed nondum litem cum eo conteſtari, & poſtulare, vt inter reos nomen eius recipiatur. Sic vt recriminationis cognitio tantiſper differatur, donec prima & principalis accuſatio definita fuerit. 3. Poſtremò recriminationem admittit, ſi ſuas ſuorúmque iniurias quis exequatur.

¶ Tandem ne breuis commentarij modum excedam, de *Reconuentionis* materia in cauſis criminalibus videri en pio Socin.*in c.1. de mut.petit.*& Giſebertum *tractatu de Reconuentione,c.16.*

¶ Vltimùm neque prætereunda huius *legis* ſubſcriptio, cuius ope Conſulatus emendandus venit. Clarè enim docet Ammianus Marcellinus, *lib.30. p.454.* A. D. 375. Valentinianum *Carnuti* Illyriorum oppido verſatum per continuos tres menſes armis parandis & alimentis aduersùs Quados motu-rum. Itaque referenda hæc *lex* eſt omnino ad illum annum: Superiore enim Anno Valentinianus in Gallia verſabatur. Quare hi Conſules omninò ſubſcribendi *poſt Conſulatum Gratiani Auguſti III. & Equitij.* Quod etiam Doctiſſ. Valeſium probare poſtea deprehendi ad Ammianum Marcellinum *p.* 406. 407. ¶ Neque omittendum, quod idem Marcellinus addit, eundem apud *Acincum* moratum Autumno præcipiti, cùm *Carnuti*, per continuos tres menſes æſtiuos ſubſtitiſſet. Hinc eſt igitur quod Auguſto menſe hæc lex *Carnuti* data dicitur.

¶ *De* SENATORVM *criminis reorum foro: déque* QVINQVEVIRALI *Iudicio Præfecti Vrbis.*

XIII. * Imppp. Valens, GRATIANVS, & Valentinianus AAA. ad Senatum." Poſt alia.

PROVINCIALIS Iudex, vel intra Italiam," cùm in eius diſceptationem criminalis cauſæ dictio aduerſum *Senatorem* inciderit, intendendi" quidem examinis & cognoſcendi cauſas habeat poteſtatem, verùm, nihil de animaduerſione decernens, integro' non cauſæ, ſed capitis ſtatu, referat ad Scientiam" Noſtram, vel ad Inclytas" poteſtates: Referent igitur Præſides" & Correctores, item Conſulares, Vicarij quoque, Proconſules," de capite, vt diximus, Senatorio, negotio" examine habito. Referant autem de Suburbanis prouinciis Iudices, ad Præfecturam Sedis Vrbanæ; de ceteris, ad Præfecturam Prætorio. Sed ' Præfecto Vrbis cognoſcente de capite Senatorum, Spectatorum maximè virorum iudicium Quinqueuirale ſociabitur, & de Præſentibus & Adminiſtratorum honore functis licebit adiungere ſorte ductos, non ſponte delectos: *&c.* Lecta" in Senatu III. Id.Feb." Valente v.& Valentiniano AA. CONSS. [376.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod.Iuſt.* Non dubito quin huic *legi* coniungenda ſit *lex* 2.*Cod.vbi Senatores*: de quo mox plura, vt & *lex 8.infr.de metallis, lex 9. de operibus publicis.*

" Vrbis Romæ. Et quidem Oratio hæc Senatui inſcribitur, quia eſt de foro Senatorum in cauſis criminalibus.

" *Italia* à *prouinciis* ſeparatur, quandoque tamen connumeratur, de quo alibi. Interim generali *Italiæ* appellatione hic comprehendi obſerua ſuburbicanas quoque prouincias, cùm aliàs ab Italia ſpecialiter accepta ſeparentur.

" id eſt, examinis habendi cognoſcendi. Huc interim facit *l.2.circa fin.infr. ad leg. Corneliam de falſis.* ibi *ad imitationem Relationis, quæ ſolum audiendi mandat officium, præbeat notionem.*

" Nihil hic immutandum eſt, neque addenda vox *de*: Neque enim hæc verba connectenda ſunt cum voce referat. Verùm duabus virgulis includenda ſunt iſta *integro non cauſæ, ſed capitis ſtatu.* Integer ſcil. cauſæ ſtatus non eſt, quia Iudex iam de crimine & cauſa cognouit. Eſt autem integer capitis ſtatus, quia Iudex de animaduerſione nihil decreuit.

" vide *legem* 10. *infr. de pœnis.*

" *Inclytæ poteſtates*, Præfectus vrbi & Præfectus Prætorio.

" Enumerantur hîc omnes Prouinciarum ſingularum & Diœceſeon Magiſtratus Spectabiles videlicet & Clariſſimi. Et quidem ſic: vt inuerſo ordine honoratiores ſint, qui poſteriore loco nominantur, facto à minoribus ad maiores progreſſu, cùm aliàs ordine litteræ maiores præponi ſoleant.

" Fuit hoc tempore in Occidente, non vnus Proconſul Africæ, verùm & alter Hiſpaniarum ſcil. de quo mox ad leg.ſequ.

" ve. negotij.

" Hanc *huius legis* Sententiam indicat & confirmat *l.12.ſen vlt. ſup. de iuriſdictione.*

" *Lecta in Senatu.* Principum Orationes: vide hoc ipſo Anno *legem* 8. *infr.de metallis:& l.9.infr.de operibus publicis*: Quæ *lex* etiam agit de Præfecto vrbis. Et forte huic legi ſociandæ ſunt.

" Error in menſe.

COMMENTARIVS.

DE SENATORVM Criminis reorum foro eſt hæc Gratiani Conſtitutio: quæ pars eſt prolixioris Orationis Gratianæ ad Senatum emiſſæ: cuius partem fuiſſe quoque cenſeo *legem* 2.*Cod.vbi Senatores*, quod ſuadent omninò inſcripti Imppp. iidem ſcil. qui & huic legi, etſi ſubſcriptio diſcrepet: Sanè vt hæc pars noſtra eſt de Senatorum foro in criminibus, ita illa in cauſis ciuilibus. Ex quâ vtrâque inter ſe collatâ, hæc differentia conſurgit: Nempe in ciuilibus cauſis Senatorem, in vrbe, & in ſuburbanis, in iudicio P.V. conueniendum: in cæteris prouinciis coram Rectore prouinciæ, quæ ſententia eſt *d.legis* 2. At enim criminalium cauſarum alia ratio eſt, quod hac *lege* conſtituitur: Nempe de

de Senatore criminis reo, vt ordinarius iudex, ita etiam Spectabilis de causa cognoscere quidem à Gratiano permittitur: & vt *hac l.* dicitur, *intendere examen, & cognoscere causas.* Quod & ipsum Cassiodorus voluit 6. *var.* 21. in formula Rectoris prouinciæ. *Constat esse tuæ fidei commissum Principi renuntiare, quod in Prouinciis probatur emergere. Tu etiam Senatorem ibidem residentem iuberis audire*: at non etiam quidquam statuere: verùm referre super eo etiam Spectabilis iubetur (de quo Relationis genere vide etiam *l. 2. v. circa f. ad L. Corn. de falsis*:) vel enim ad Principem referre eâ de re debet, vel ad Præfectum Vrbi, ex suburbanis videl. Prouinciis: vel ad Præfectum Prætorio, ex cæteris (Ad aliquid respondet, *l. 2. infr. de exhib. reis*:) Atque ita hæc Gratianus: & à Constantino M. & à patre Valentiniano diuersus. ¶ Nempe contraria hæc *lex* est *legi* 1. *sup. h. t.* quâ scil. statutum à *Constantino* M. fuerat, vt Senator criminis reus Prouinciale forum ita sortiretur, vt ibi etiam pœnam statim exciperet, sine vllâ ad Principem relatione, sine vllâ fori præscriptione. ¶ Rursum & vice versa contraria hæc *lex* est *legi* 2. *infr. de exhib. reis*: quâ contrà Valentinianus Sen. de Senatoribus ordinarios Iudices ne cognouisse quidem indicat. Sed & *legi* 10. *infr. de pœnis*: quâ idem Valentinianus etiam Præfecto Vrbis ius austerioris vltionis promendæ in Senatorem adimit, & rationis necessitatem imponit.

¶ Cœterùm, si quid video, lata hæc à Gratiano *lex* videtur (de quo dicam adhuc aliquid *fine legis*) Spectabilium Iudicum potissimùm occasione: qui exemplo Illustrium Iudicum (Præfecti vrbis) de capite Senatorio statuere volebant, nempe quod & ipsi sacra vice iudicarent. Id quod eis Gratianus *hac l.* denegat: atque adeò discrimen inter Illustres & Spectabiles hac parte constituit, rursum Spectabiles & Clarissimos exæquat. ¶ Obseruandum porrò, ad Præfectum Vrbi vel Præfectum Prætorio de capite Senatorio referri iuberi, pro modo Iurisdictionis & diœceseos cuiusque: Ex suburbanis scil. Prouinciis ad Præfectum Vrbis referri iubet Gratianus, quia scil. propria hæc eius administratio siue diœcesis erat. Ex cœteris verò Prouinciis, ad Præfectum Prætorio, quia cœteræ Prouinciæ Præfecti Prætorio diœcesim seu diœceses constituebant. Fingamus igitur, in Sicilia, Sardinia, vel etiam Illyrici Occidentalis Prouinciâ, imò fingamus intra *Italiam* (specialiter sic dictam) veluti in Piceno Annonario scil. de capite Senatorio iudicium agitari? Ex his sanè ad Præfectum Prætorio Italiæ referendum erit: quod etiam expressè ostendit *d. lex.* 2. *infr. de exhib. reis.* At fingamus, de capite Senatoris quæri in Tusciâ Suburbicariâ, vel simili? Ad Præfectum Vrbi referendum erit: Vt ex his luce meridianâ clariùs constet Suburbicarias Prouincias peculiarem Præfecti Vrbis diœcesim constituisse, seu centesimum vrbis miliarium, quod eòdem recidit: de quo alius dicendi locus fuit. Et hæc quidem ita hac Gratiani Oratione constituuntur.

¶ Sanè Præfectum Prætorio de Senatoribus iudicasse iam olim, Lampridij locus *in Alexandro Seuero* ostendere vulgò creditur, sed non ita est. Neque enim *eo* Lampridij *loco* indicatur ad Præfecti Prætorio notionem id pertinuisse, verùm Præfectum Prætorio sententiam dixisse in Senatu cum cæteris Senatoribus: *Alexander*, inquit, *idcircò Senatores esse voluit Præfectos Prætorij*, NEQVIS *non Senator de Romano Senatore iudicaret.* Quod eòdem pertinet quod Spartianus Adrianum memorat, *Equites Romanos de Senatoribus iudicare non permisisse*: & Capitolinus de Marco, *eum non passum in causis quibus de capite Senator esset iudicandum, Equites Romanos interesse.* Nempè Senatorem Principes, non nisi ex Senatus & Senatorum arbitrio puniebant, vel etiam puniri volebant; de quo locus est etiam apud Spartianum *in Hadriano, p.* 4. in tantum, vt Spartianus memoret, *in Seuero*, Senatus Consultum quod Seuerus ipse tandem fieri coëgerit, *ne liceret Imperatori, inconsulto Senatu occidere Senatorem.* At certè, quæ Senatui primùm de capite Senatoris cognitio tributa fuit (quod etiam Dio sub Mecænatis nomine proponit) ea ad Præfectum vrbi peruenit, Sic vt Senator vbicunque criminis reus fori (Vrbani scilicet) præscriptionem haberet: vt satis indicat *l. 1. sup. h. Tit. & l. vnic. Cod. ne liceat potentior.* Verùm euectâ Præfecti Prætorio authoritate, inuicem depressâ Præfecti vrbi, tandem inter Præfectum Prætorio, & Præfectum Vrbi notio de capite Senatorio diuisa fuit, & quidem ita, vt breuibus (licet angustissimis) diœceseos terminis Præfecti vrbi notio includeretur. Cui geminum prorsus circa appellationum iura factum, atque imminuræ Præfecti vrbi iurisdictionis exemplum suppeditabit *Titulus infr. de Appellationibus.*

¶ Quinimò, vt ad *legem* nostram redeamus; Gratianus hac ipsa Oratione, Præfectum vrbi, quo casu de capite Senatorio cognosceret, non solùm cognoscere voluit, verùm et sociari iudicium *Quinquevirale*, id est quinque Senatores Magistratum in Præsenti gerentes (id enim *præsentium* appellatione innui puto) vel etiam administratione functos; Et quidem hac insuper limitatione additâ, vt Senatores illi sorte ducantur, non sponte deligantur. Quæ omnia & singula postea oratione sua confirmauit Honorius Imperator *in l. vlt. sup. de iurisdictione*: vnde repeti possunt, quæ ad eam quoque nonnulla notaui. ¶ Denique videtur mihi omninò & ipsa temporum ratione suadente, & illis *huius l.* verbis, VICARII QVOQVE: item illis, INTRA ITALIAM, Oratio hæc (prima quidem omnium constitutionum Gratiani, quâ *hoc Codice* occurrat) à Gratiano ad Senatum deiciendum missa: qui à Maximiano Vicario vrbis, mox Præfecto Prætorio, variis iniuriis attritus fuerat (quique Valentiniano mortuo ad Gratianum legationem deflendis malis suis proculdubio miserat.) Quam Maximiani Historiam require apud Ammianum *lib.* 28. Ad eundem finem conscripta quoque proculdubio *l. 3. infr. de quæstionibus.* Itémque *l. 1. 2. infr. ne præter crim. maiest.* Item *lex 7. infr. de fide testium.* Tandem ex his colligitur, *h. l.* quorundam Iudicum licentiam refrænari, qui de capite Senatorio statuebant temerè: quò pertinet *legis* illa Magistratuum etiam Spectabilium expressio

¶ Cœterùm & id notandum plures huiusmodi Orationes ad Senatum à Gratiano missas, atque in Senatu lectas, cum magno Senatus assensu & hilaritate. Cuiusmodi est quoque illa quam memorat Symmachus *lib. 1. ep. 7.* & quam memorat *lib. 10 ep. 2.* quámque Symmachus ipse in Senatu recitauit, quo nomine eidem Gratiano gratias agit, quæ fortè eadem est cum hac ipsa *lege*, seu *Oratione.*

¶ De

¶ *De* INSCRIPTIONIS *neceſſitate: etiam ſeruis accuſatis, antequam tormentis ſubiiciantur.*

XIV. * Imppp. Grat." Valentin. & Theod. AAA. ad Marinianum" Vic. Hiſpaniarum."

QVI vel Interneciui" exerit actionem, vel crimen Suſpectæ mortis intendit, non prius cuiuſcunque capud accuſatione pulſet, quàm vinculo" legis adſtrictus pari" cœperit pœnæ condicione iurgare: Ita vt etiam ſeruos* ſi quis crediderit accuſandos, non prius ad miſerorum" tormenta veniatur, quàm ſe accuſator vinculo inſcribtionis adſtrinxerit: adpetendorum enim cauſa ſeruorum" aut diſpendium facultatum eſt, aut pœna dominorum. Dat. VI. Kal. Ian. Pataui," Merobaude iterum & Saturnino COSS. [383.]

INTERPRETATIO. *Quicunque alium de homicidij crimine periculoſa vel capitali obiectione pulſauerit, non prius à Iudicibus audiatur, quàm ſe ſimilem pœnam, quam reo intendit, conſcripſerit ſubiturum: & ſi ſeruos alienos accuſandos eſſe crediderit, ſe ſimili inſcriptione conſtringat, futurum vt ſupplicia innocentum aut pœna capitis ſui, aut facultatum amiſſione compenſet.*

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* Huius *legis* meminit Papinianus *libro reſponſorum, tit.* 7.

" *Gratiani* nomen perperam additum: vide *Conſularia.*

" Ita quoque rectè habet Papianus: al. malè *Marinum. Marinianus* hic ille eſt omnino, ad quem extant ſeptem Symmachi *Epiſtolæ, lib.* 3. puta, 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. In quarum 25. pro *Galatia* legendum *Galæcia*, vt habet editio Veneta, Hiſpaniæ ſcil. ibi; *quod remunerandum me de Galæcia polliceris, vbi ad patrium larem veneris. Hiſpanos* ſcilicet *ex Galæcia equos* ibi indicare videtur, quos Symmacho pollicetur: [de quibus equis dictum eos veneo concipi.] Vel etiam aurum callaicum: certè idem Symmachus *ep.* 24. interuallo MARIS atque terrarum, ſeque & Marinianum diſtineri ait.

" aliàs, *qui vel ciuilem internecini.* Hotomannus 13. *obſ.* 2. legit inter *necido.* de quo mox.

" Vide legem ...

" Par pœnæ conditio, id eſt Talionis & reciproci. Symmachus quoque dixit pœnæ ſponſionem: & in accuſatorem formidatam reis pœnam tranſire: 10. *ep. vlt.* * *Leg.* 12. *Cod. de accuſationib.* hinc deſumpta eſt.

" *ad corporum*: ita Te...: Miſeri hic ſunt vel ſerui, vel rei. Manilius.

Carceris & duri cuſtos, quo ſtante ſuperbè
Proſtrata iaceant Miſerorum in limine matres.

" Et hæc ſubſcriptio docet, Gratiano hanc *leg.* non tribuendam, eiúſque nomen illi perperàm inſcribi, verùm Valentinianum Iun. Auctorem habere, niſi dies emendandus videatur; ita VI. *Kal. Iun.* Vt quod ſentio dicam, Maximo hanc *leg.* tribuere malim, cui tamen Valentinianus Iun. poſteà nomen ſuum inſcripſerit.

* Interpretatio hæc inſerta *formula* 29. ſecundum *legem* Romanam.

COMMENTARIVS.

INSCRIPTIO in crimen (de quâ fuerunt iam *ſuprà, lex.* 5. 8. 9. 11. erit adhuc *lex vlt. infr.* aliæque plures *hoc Codice*: Sed & Symmachi locus *lib.* 10. *ep. vlt.* Anno poſt *hanc leg.* proximo 384.) etiam SERVO accuſato, in duobus nominatim criminibus *h. l.* expreſſis, hâc Conſtitutione ad Vicarium Hiſpaniarum data A. D. 383. requiritur. ¶ Etiam ſeruo, inquam, accuſato: nam etſi regulariter Inſcriptio, quæ libero homine criminis accuſato neceſſaria eſt, ſeruo alieno accuſato, neceſſaria non ſit, attamen alieno ſeruo accuſato, non priùs ad quæſtionem ſeu tormenta eius deuenitur, quàm accuſator ſeſe inſcripſerit.

¶ Ratio *huius legis* hunc ſenſum habet, quod ſcil. ſerui non aliter accuſantur, aut quæſtioni ſubiiciuntur, quàm cum dominorum diſpendio: vel enim ipſi nocentes reperti domino eripiuntur, vel innocentes torti domino deteriores facti redduntur: quæ ipſa ratio redditur *l. vlt. ꝟ de Calumniatorib.* Similiter quoque Symmachus *lib.* 10. *ep.* 62. *Sed cùm,* inquit, *aſſererem, non eandem prærogatiuam eſſe* SERVORVM, *quibus ſupplicantibus certum Perennitas veſtra detulit Cognitorem; Reſponſum eſt, quod fortunas Clariſſimarum perſonarum precario ſubtilis inceſſerit,* [*fortè inceſſeret.*] Seruorum igitur hîc quoque ratio habetur, at non etiam in abolitionibus impediendis: *l. vlt. infr. de abolitionib.* Antea quoque dupli pœna domino conſulebatur, rorro per calumniam ſeruo *l. dominis* 6. *Cod. de Calumniatorib. l. vlt. ꝟ de Calumniatorib.* Sed & de calumniâ quoque quærebatur: ſeparatum eſt, etenim calumniæ crimen à damno quod in ſeruo propter quæſtionem domino datum eſt, *d. l. vlt.* ¶ In duobus porrò nominatim criminibus *h. l.* expreſſis etiam ſeruo accuſato, Inſcriptio requiritur. Crimina duo hæc ſunt: *Internecini* actio, & crimen *ſuſpectæ mortis.* Vndè ſatis apparet, *Internecini* actionem crimini *ſuſpectæ mortis*, atque adeò homicidij, etſi diuerſam ab eo, proximam tamen eſſe. Interpres ſanè in *huius legis* interpretatione, homicidij appellatione vtramque criminis ſpeciem complexus eſt. Neque tamen id ſatis eſt ad intelligendum, quid ſit *internecini* actio. Sanè (quod Cuiacius iam notauit 1. *obſeru. cap.* 2.) *Internecinum teſtamentum* dicebatur, falſum teſtamentum, propter quod vt videlicet ex eo adquiri hæreditas poſſet, dominus fuerat occiſus, atque adeò *Internecini* actio, quæ in eum dabatur, qui falſum teſtamentum fecerat, & ob id hominem occiderat, vt notant Feſtus *in voce, Internecinum*: Et Iſidorus *lib.* 5. *cap.* 26. & *lib.* 10. *tit. I.* Neque alibi quod ſciam, huiuſce rei mentio occurrit. Ciceronis quippe locus, *Philippica* 14. quem Cuiacius laudat, non eſt de hoc crimine, ſed *de bello internecino*; ita enim locus legendus eſt, *Non iuſti belli internecini nota. Teſtamenta credo ſubiiciunt*: Hæc ſanè interpretatio, ſi hîc admittitur, *Internecini* crimen

fuetit crimen ſuppoſiti teſtamenti , & ob hoc internecti ſiue interfecti alicuius. Atque ita pertineat hæc *lex* ad ſpeciem *l.6. t.π.de Quaſtion.* ¶ Cæterùm nil intereſt; legatur hic *Internecium.* Quomodò etiam Iuſtini editio correctiſſima A.D. 1581. habet *bellorum internecinis odiis:* & lib. 11. *Internecinique cum Perſis odij:* & Feſtus, *internecinum teſtamentum.* Et Amm. Marcellinus paſſim *internecina certamina* dicit *fine lib.* 12. & initio *libri* 23. An verò *Internecini*, vt Iſidorus nominatim ſcribit (Nam & in *Gloſſis veteribus* extat , *internecies mors iactura:*) an verò *Internecini* , vt apud Feſtum. Cuiacius quoque legit & Gloſſarium vetus , *internecinus* πανωλεθρ@· : an *Internecij* (Nam & *internecium* dicitur , vt *intergerium* ab intergerio , non minùs quàm *intergeries* , à quo *intergerinus paries*, pariter vt *internecinus*) Nullibi autem *internecidium* vocatur, quod Hotomannus putauit , vox enim hæc non à cedendo , verùm à *nece* deriuatur , vel à necando. Quanquam *internecinum* teſtamentum fortè non malè dixeris , in quo teſtator ſibi mortem intentatam profeſſus eſt , vt in *Sp. l.3.Cod. de Calumniat.* ¶ Verùm in hæc tempora propiùs inſpicienti , & *legis* huius inſcriptionem ſimul attendenti , ſuccurrit , hanc *legem* pertinere ad *Priſcillianiſtarum* in Hiſpania facinora & motus , quæ in hunc ipſum Annum incidunt , de quibus alioquin conſulendus eſt Seuerus Sulpitius, *lib.2. Sacra Hiſtoria.* Quo quidem ipſo loco Vicarij Hiſpaniarum meminit , vt proinde omninò exiſtimem, *internecini* vel *internecini* appellatione hic intelligendum eſſe crimen Maleficij ſeu *Veneficij*, cuius Priſcillianum ipſum quoque conuictum nominatim ſcribit idem Seuerus Sulpitius : Certè *Malefici* dicuntur *Vitas inſontium labefactare* , & *homines conficere malis artibus* vel *defigere* , *l.3.9.infr.de Maleficis,* Dicuntur & communis ſalutis hoſtes, *l.11 d.t.*& contra hominum ſalutem quædam moliri , *d. l. 3.* Vt proinde nihil aliud ſit *Internecium* , quam Veneficium , incantatio , & defixio Magica, quâ vel viris hominum, vel eorum ſaluti , vel aliter , πανωλεθρία & *internecio* alicubi inuehitur ; id enim *internecij*, vel *internecionis* vox ſignificat.

Tandem ita omninò exiſtimo , pertinere hanc *legem* ſeu duorum criminum accuſationem, *internecini* inquam , & *ſuſpecta mortis* , ad hæredes qui teſtatoris vel defuncti necem veneficio vel aliter intentatam vindicare nolunt, aduerſus ſeruos quoque huius domeſtici facinoris reos, vel conſcios: Vt proinde ſenſus hic ſit , hæredem quemcunque , etſi pietate quam defuncto debet motus , ad alicuius accuſationem deſcendat, tanquam defuncto mortis quomodocunque intentatæ ſuſpecti , nihilominus in crimen inſcribere cogi , & quidem indiſtinctè. Quâ tamen parte veteris iuris diſtinctio placet : Pater enim vt & mater ſine calumniæ timore, citra periculum calumniæ, filij vel filiæ necem Veneficio vel aliter intentatam, non modò aduerſus ſeruum, verùm etiam aduerſus liberam perſonam vindicare poteſt : *l.vlt.π.de publicis iudiciis:* & *l.2.Cod.de Calumniatorib.* Item calumniæ pœna in paternæ mortis accuſationem ceſſat: *l.4.Cod.de Calumniatoribus:* Quorū hæc ratio eſt , quia inconſultus calor calumniæ vitio caret , vt eleganter ait *l. 1. §. quare , π.ad SC. Turpill.* Quinimò hæres quoque extraneus, qui exequitur ſuſpicionem, quam defunctus teſtamento ſuo cauit ſe de morte ſuâ habuiſſe , vel etiam qui iuſſu defuncti veneficum accuſauit eum , quem ſibi venenum infudiſſe defunctus exiſtimabat , hoc nomine à calumnia excuſatus eſt , quia inter voluntariam accuſationem , & officij neceſſitatem heredis multum intereſt : *l. x. Cod. de calumniat.* ¶ Quæ cum ita ſint , *Internecini* crimen , hîc fuerit crimen *Veneficij*, quod hæres vltrò ad necem defuncti vindicandam intentat , citra iuſſum defuncti : *Crimen* verò *ſuſpecta mortis,* vbi (vt loquitur *d.l.1.*) hæres necem defuncti vindicat , propterea quod defunctus SVSPICIONAM DE MORTE ſuâ habuiſſe ſe teſtamento cauit : Vel certè; *Internecini* crimen, veneficij crimen : *ſuſpecta mortis* accuſatio ex alio facto.

Vndè duo iam ſingularia notentur. *Primum*, etiam veneficij crimine hæredem accuſatorem in crimen inſcribere cogi : *Secundò* , hæredem ab inſcriptione & calumniâ non excuſari ob mandatum defuncti. ¶ Illud ſatis mirari non poſſum , Cuiacium exiſtimantem *Recit.ad tit.Cod.de falſis, Internecini* actionē eſſe actionē ciuilem de homicidio: Quem apertè refutat tum *huius l.* ſitus ſub *hoc titulo*, tum *lex* ipſa: nam & *Accuſatio* dicitur , & crimini ſuſpectæ mortis iungitur, denique in eâ Inſcriptio requiritur: Quod criminalem vtique actionem omninò arguit. Et verò Interpres quoque rectè vidit , hic vtdel. agi *de periculosa & capitali obiectione.*

¶ Ad *huius l.* Inſcriptionem quæ inſcripta eſt Vicario Hiſpaniarum, ſimul & ad aliarum *legum* cognitionem , notare libet ſemel , à Conſtantini M. temporibus in hæc vſque tempora totius Hiſpaniæ adminiſtrationem quater variaſſe. Primùm ſcil. Sub *Comitibus* ea fuit , non ad Annum tantum vſque Dom.332. vt docet *lex, cum ſeruum 6.C.de ſeruis fugit.* vel ad A.D.334. vſque, vt docet *lex 3.ſup.de maternis bonis:* verùm ad Annum vſque 336. *l.8. de Nauicularius.* Secundò, Mox *Vicariis* ea paruit , iam ab An.336.ad An.370.vſque: vt oſtēdit *lex 5.ſup.de ſponſalibus:* & *lex.2.ſup.de Tabulariis.* Tertiò, Poſt annum 370. Proconſules habere cœpit: Itaque & *lex 11 infr. de Medicis*, quæ data eſt A.D.376. docet, vnam tantùm Galliarum diœceſim, tùm ſub Præfecto Prætorio fuiſſe : Et eiuſdem Gratiani Valentiniani Iun. A.D. 382. conſtitutio extat ad PROCONSVLAS, *Vicarios omnéſque Rectores: l.vn. infr. de Superindicto,* cum aliàs in Occidente vnus tantùm Africæ Proconſul eſſet. Quartò , Mox (poſt decennium circiter ab An.D.383.) ad *Vicarios* reditum eſt: vt hæc *lex* collata cum inſigni Seueri Sulpitij *loco* , nequedùm intellecto, oſtendit : Quo ſanè loco & de Priſcillianiſtis agit (quò *hanc legem* pertinere modò oſtendi,) & huius ipſius Anni 383. hiſtoriam exequitur: *Heretici* , inquit , *ſuis artibus grandi pecuniâ Macedonio* [Magiſtro officiorum] *data obtinent , vt Imperiali authoritate Præfecti* [Prætorio Galliarum] *erepta cognitio Hiſpaniarum Vicario traderetur (nam iam Proconſulem habere deſierant) miſsique à Magiſtro Officiales , qui Ithacium, tum in Treueris agentem, ad Hiſpanias retraherent.* Sed & idem nominatim *Voluentij Proconſulis Hiſpaniarum* paulò ante meminit. Itaque fallitur vir doctus, qui putat, Sulpicium hoc velle , à Gratiano primùm inſtitutum Vicarium , qui dicere debuit , *reſtitutum.* Proconſulis Hiſpaniarum Tiberiani quoque mentionem fieri volunt in veteri quâdam Inſcriptione , vbi tamen ſubnotatus Conſulatus Valentiniani A. III. & Eutropij: id eſt AD.387. PRO C. TIBERIANO FACTVM EST HORREVM ET DN. VALENTINIANO AVG. TER ET EVTROPIO V. C. CONS. SCRIB. ELEFANTO. Ibi ſcilicet PROC. compulſis literis interpretantur *Proconſulem*. verùm hâc Inſcriptione nil incertius : vide & quæ iam notaui ad *l.7.ſup. de diuerſ. reſcrip.* Huius immutationis cauſam hanc conijcio, quod Principes quandoque Hiſpanias ſub Præfecti Prætorio Galliarum diſpoſitione eſſe voluerunt, quandoque noluerunt. Gratianus cùm noluit , Proconſulem inſtituit : cùm voluit , Vicarium reſtituit. Neque enim Vicarius dicitur , niſi Præ-

fecti

fecti Vicarius. Itaque idem Seuerus Sulpitius mox subiicit, *Maximum Imperatorem Treuericum datis ad Præfectum Galliarum, atque ad Vicarium Hispaniarum literis, omnes omnino quos Priscilliani labes inuolueras, deduci ad Synodum Burdigalensem iussisse.* Certè Hispanias, atque adeò Vicarium per eas, sub dispositione Præfecti Prætorio Galliarum fuisse, docet *lex 10. sup. de Senatoribus,* & *lex vn. supr. de Burgariis* : & *l. 61. supr. de cursu publico* : collata cum *lege 15. infr. de paganis.* Sed & Claudianus in *Consulatum Manlij Theodori*, & Zosimus *lib. 2.* Ammianus Marcellinus *lib.*...circa. Valentiniani initia: *Notitia* denique *Imperij* sub Theodosio Iun. & Valentiniano III. Placidiæ filio conscripta.

¶ SVIS *nominibus, non emendicatis decretis & suffragiis, accusationes instituendas, veluti à Decurionibus aduersùs Judices.*

XV. * Idem" AAA. Cynegio P. P."

CONCESSVM singuli" vniuersique" cognoscant," non emendicatis" suffragiis decretorum," sed lite" suis nominibus institutâ, Inlustris & Magnificæ Celsitudinis Tuæ adeundam potestatem: Quoniam accusari vnumquemque" per alterum non oportet: videlicet, vt iustitiâ & æquitate, quâ notus" es, in Iudice punias, si innoxios" verberauit:" in Officio," si fortasse conticuit, quòd cædi" Decuriones innoxios non liceret. Dat. Prid. Kalend. Maij, Constantinop. Arcad. A. I. & Bautone Coss. [385.]

INTERPRETATIO.* *In criminalibus causis vel obiectionibus, per mandatum nullus accuset; nec si per rescriptum Principis hoc potuerit impetrare. Sed ipse qui crimen intendit, præsens" per se accuset, inscriptione præmissâ. Iudices verò puniendi sunt, & damnandum Officium, si fortasse tacuerint, si innocentem nisi præmissa inscriptione subdendum crediderint quæstioni.*

NOTÆ.

* *Lex singuli 14. Cod. de accusationibus*, hinc interpolata est.
" Reponendi sunt hi Imperatores: *Valentinianus* THEODOSIVS *& Arcadius.* Quod etiam in partem fit in Cod. Iustinian.
" *Cynegius* PP. Orientis scil. sub Theodosio M. de quo mox, & in *Prosopogr.*
" Similiter *l. 8. infr. de calumniatoribus*, in eodem ferè argumento, *singuli vniuersique cognoscant.* v. plura in Gloss.
" *Iudices* : hanc vocem habent *quidam Codices Iustinianei*, malè.
" *In publicis criminibus* : add. C. Iust. extra speciem *huius leg.*
" Pariter ita *l. 75. inf. de Decurionibus.* Hîc verò *Cod. Iustin.* addita vox, *vti* : quam tollendam censet Cuiacius 1. *obseruat* 33 & verò deest in *quibusdam Manuscriptis.*
" *Decurionum.* Hotomannus 13. *obseruat* seu *Amicabilium* 2.33. infeliciter. Porrò in *Cod. Iust.* hæc à Triboniano subiiciuntur, *aut relationibus à publicis personis destinandis credere, sed veritatem inquirere.* de quibus mox.
* Sequentia omnia resecata à Triboniano.
" Aduersus Iudices seu Rectores Prouinciarum : vt docent mox sequentia.
" Veluti, Iudicem in sp. *huius legis.*
" Obserua elogium quod Cynegio Præfecto Prætorio tribuitur: de quo vide Zosimum *lib. 4. p. 762 & 769.* & nos mox.
" Decuriones scil. vt mox, " plumbatis.
" Officialibus : qui Iudicibus obsistere debebant, legum præscripta egredientibus.
" plumbatis.
" Nempè quod infinitæ leges ostendunt, officium Iudici legē & iura suggerere debebat: hæc & eiusmodi suggestio eis incumbebat. *l. 46. inf. de hæreticis.*
* Nugatoria, maximam partem.
" Huc allusit author *ep. 1. Hygini p. 191.* & Damasi *ep. 7. p. 545. 543*, & exinde in Decretum *3. q. 9. cap. 8.* & Calixti *ep. 2.* & *p. 254.* Lucij *p. 322.*
" Nugatorium hoc: debuit dicere *Innocentem Decurionem.*

COMMENTARIVS.

SVO, seu PROPRIO quisque NOMINE, ac nominatim DECVRIO, in specie *huius legis*, in accusando *Iudice*, seu Rectore Prouinciæ (apud Præfectum Prætorio) querelam siue accusationem instituere, à Theodosio M. *hâc lege* iubetur, A.D. 385. non verò emendicatis suffragiis decretorum. ¶ *Emendicata suffragia decretorum* hîc sunt, corrogata suffragia, & extorta à Communi Curiæ, vel Ciuitatis alicuius consilio : Quo ipso sensu *emendicata suffragia* dicuntur *l. 75. inf. de Decurion.* Decreta quippè, *h. l. & l. 11.* sunt ea quæ in communi consilio ciuitatis, Curiæ, vel Prouinciæ, decernebantur, Græcis ψηφίσματα, vt sæpè à Cicerone *in Verrinis* vocantur, quibus scil. instructi legati emittebantur : de quo plenè *infr. tit. de legatis, & decretis legationum.* Idque etiam satis hæc ipsa *lex* ostendit.

¶ Species porrò *huius legis* hæc est : Fingamus Decurionem aliquem innocentem à Præside cæsum, verberatum plumbatis (atque ita Decurioni iniuriam factam : de quo dicendi locus erit *inf. tit. de Decurion. & l. 2. & l. 6. infr. de Quæstionibus* quæ huic argumento respondent) Hâc sanè iniuriâ, ipsi quoque Curiæ seu Ordini iniuria quodammodò fit, & vt exertè dicitur *d. l. 2. infr. de Quæstionibus, in contumeliam Ordinis exitiúmque id temptatur.* Et suo tamen tantùm propriόque nomine, Decurio, qui cæsus fuit, Iudicem siue Rectorem Prouinciæ accusare debet ; & si Interpreti credimus, Inscriptione præmissâ, ac non etiam decreto Ordinis emendicato. Quod quidam Decuriones facere soliti, eò fine vt eò maiorē iudici inuidiam cōciliarent: & si Interpretationi ad *hanc l.* rursum stamus, vt Inscriptionis etiam necessitati sese subducerent, quasi non tam

suo, quàm Ordinis totius nomine, cui iniuria facta erat, dum vni ex Decurionibus ea fit, accusationem instituentes. A quâ sane sententiâ alia est *lex* 2. *infr. de calumniatoribus*: quâ statuitur, eum qui alieno nomine accusationem instituit, delatorum & calumniatorum numero nihilominus, si falsa detulerit, duci oportere: vbi etiam plura dicam, & specialiùs, & distinctiùs.

¶ Et hæc quidem *huiusce legis* sententia est; quam Interpres huius Codicis, vt veteres *Codicis Iustin.* Interpres (vtpotè in *Codice Iustinianeo* interpolatam) intelligere non potuerunt. Alciatus ad eam primus allusit, Contius & Cuiacius tandem in eius mentem penetrarunt: hic t. *obseruat.* 33. Etsi hic alicubi non ita benè, *decreta emendicata* interpretetur, quæ ad commendationem alicuius emittuntur, quibus aliquis laudatur. Denique horum adhuc nemo explicauit, quonam fine, quâ specie, seu quo colore huiusmodi decreta totius Curiæ facta fuerint: Causa scilicet hæc erat, quod vni Decurionum iniuria facta ad totius Curiæ iniuriam pertinere videbatur. Sic Decurione immodicè cæso, tota Curia decreto misso accusationem instituebat: *Prenoit le faict & cause en main.* Verùm quia hâc ratione Decurio in accusationem temerè irruebat, nullis solemnibus expletis; atque ita Rei, quos huiusmodi decreta accusatent, pro conuictis fermè haberentur, quæ tamen sæpè *gratiosa* esse poterant, visum Theodosio M. satiùs, non communi Curiæ nomine Iudicem eiúsque Officium accusari, verùm ipsummet illum Decurionem, qui iniuriâ affectum sese diceret, suo nomine accusationem instituere. Neque eò minùs tamen Præfectus Prætorio iniuriam hanc, velut in Curiæ iniuriam redundantem, pro iustitiâ & æquitate suâ punire vult. Quod Sententiæ Theodosianæ *h.l.* filum est. Laxare quidem vela visum Decurionum innoxiorum querelis à *Iudicibus* cæsorum, sed ita laxare visum vti iuris ordo obseruaretur: Rursum ita iuris ordinem obseruari, vti seuerè res illa vindicaretur.

Ex his iam apparet, quod Duarenus sibi persuaderi passus non est, *disp.* 2. *c.* 26. hanc *leg.* de Decurionibus propriè intelligendam, & quidem iniuriam suam persequentibus; cuius in totum vt & Alciati error hic est, quod *suffragia* de quibus *hâc l.* agitur, accipit de testimonio publico ciuitatum vel Municipiorum, quæ olim quoque recipi solita in causis, de quibus passim Cicero. Est enim hæc *lex* non de Testimonio, sed de Accusatione quam decreto suo iuuabant Decuriones.

¶ At obseruandum, *Codice* Iustinianeo, *legis* huius principiû, vt ibi id interpolatum extat hodiè, abdicatâ etiam potissimâ eius parte, & infartis aliis longè aliud sonare: Scilicet Iudices non ilicò emendicatis decretis credere debere, sed in eorum nihilominus veritatem inquirere oportere, exemplo addito Notoriarum seu elogiorum, quibus pariter non ilicò fides adhibenda est. Hæc inquam legis huius, vti posita est *Codice Iustinianeo*, Sententia est, planè alia ab hâc nostrâ, tam multiplici mutatione à Triboniano factâ, vt vel indè æstimari possit, quanto veritatis & historiæ præiudicio, huiusmodi interpolatæ sententiæ sub Imperatorum velut auctorum nominibus supponantur: de quibus tamen ne per somnium quidem in mentem quidquam eis venit: imò contrarium. Nempè primò, *Iudicis* Officium ibi in cognitione publicorum iudiciorum instituitur: hic verò, in natiuâ scil. suâ sede & origine, Accusatoris. *Secundò*, ibi sententia de *publicis* criminibus in genere concepta est, hæc *lex* nostra, de iniuriâ tantùm Decurionis, iniustéque cæso Decurione agit, cuius iniuriam Curia tota ad animum reuocat. *Tertiò* Sententia quæ ibi interpolata extat, pertinet ad fidem probationum: hæc nostra modum accusationis faciendæ præscribit, damnato minus legitimo. *Postremò*, ibi non tantùm de emendicatis decretorum suffragiis agitur vt hîc, sed & de relationibus quæ à publicis personis destinantur: id est de Notoriis, de quibus & *l.* 7. *Cod. eod. tit.* vt rectè Cuiacius, contra quàm Hotomannus qui id malè interpretatur de Relationibus Deputatorum à Curia ad PP. vt quid ei exponant. Et ita quidem comparatio inter vtramque *legem*, instituenda venit, quàm quomodò omninò idem Hotomannus 13. *obseruat.* 33. Vt maximè verò hæc ita sese habeant, atque à nobis dicta sint ad historiæ veritatem, Triboniani tamen sententia iustissima est.

¶ Notanda interim obiter tria *hâc leg.* Primò, quod Theodosius M. *hâc l.* querelas Decurionum cæsorum à Iudicibus admittat, si innoxij cæsi fuerint. Alio quippè tempore, aliisque legibus anterioribus, ne cædi quidem Decuriones vllo modo voluit, etsi noxios, *l.* 80. 85. *infr. de Decurionibus*. Contrà, noxios iam cædi à Iudicibus posse definiuit, vt *hâc l.* ita & *l.* 117. 126. 127. *d. tit.*

Secundò obseruandum testimonium, quod Theodosius *Cynegio PP.* hâc *leg.* reddit superstiti, atque in os: *iustitiâ*, inquit, *& æquitate quâ notus es.* Cui concinit & *lex* 19. *infr. de petitionibus.* Libanius quoque *Orat. ad* Theodosium περὶ τῶν εἰσιτητῶν, p. 100. disertè testatur, quàm magno in honore Cynegium hunc habuerit Theodosius M. τετιμηκὼς, inquit, ὁ τοῖς περὶ σὲ στρατιώταις ἐπάνω Κυνήγιος, &c. vbi plura iam notaui.

Tandem obseruandum, querelas de Iudicibus seu Rectoribus prouinciarum ad Præfectos Prætorio perlatas, vtpote sub quorum dispositione essent de quo alibi passim.

¶ Extra *Prouinciam iudicium criminale haberi non oportere.*

XVI. * Idem AAA. Tatiano. PF. P.″

Extra prouinciæ terminos accusatori non erit licentia progredi: quia oportet illic criminum iudicia fieri, vbi facinus dicitur admissum. Dat. III. Kal. April. Honorio NB. P. & Euodio Coss. [386.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.*
″ *Tatianus* PP. Orientis fuit sub Theodosio M. vid. *Prosopog.*

COMMEN

COMMENTARIVS.

SENTENTIA huius *legis* eadem eſt, quæ *legis* 10. *ſup.* Nam & hæc ex illa totidem penè verbis repetita & tranſcripta eſt. Porrò vel *Cynegio* hæc lex inſcribenda eſt, qui vtique hoc tempore P. P. erat: vel in Conſulatu *huic legi* ſubſcripto vitium hæreat.

¶ PRÆSENTIA *accuſatorum & reorum, etiam* POTENTIORVM, *quando requiratur.*

XVII. * Idem AA." Tatiano P.P. Poſt alia.

TVNC conuenit Potentiores viros adeſſe iudiciis, cùm eorum præſentiam criminalis" per inſcribtionem cauſa depoſcat." Dat. XV. Kal. Mart. Med. Valentiniano A. V. & Neother. COSS. [390.]

NOTÆ.

* *Lex, Tunc conuenit* 15. *Cod. eod. Tit.*
" *Tatianus* PP. Orientis ſcil. ſub Theodoſio M. Vid. *Proſopogr.*
" *In criminibus publicis*: ita Tribonianus *d. l.* 15.
" Ita quoque *Cod. Iuſtinianeus*: Sed meliùs *depoſcit*, vel *depoſcet*. Sed & Tribonianus hæc ſubiicit, maioris elucidationis cauſa, etſi vi ipſa *h. l.* contineatur: *Licet in pecuniariis cauſis per procuratores litem ſuſtineant.*

COMMENTARIVS.

QVEMADMODVM in communi PRÆSENTES accuſatores in criminibus, vbi Inſcriptionis neceſſitas requiritur, eſſe oportet, neque procuratores pro ipſis admittuntur, *h. l. & l. vlt. infr.* de quo Menochius *lib. 1. de arbitr. q. 79.* ita *Potentiores* quoque, id eſt in Dignitate poſiti, Illuſtres, Spectabiles, accuſatores præſentes iudicio eſſe, *h. l.* aliis & inferioribus hâc parte æquantur. Nempè vt his inſcriptio non remittitur, ita neque præſentia. Nam vbi ſubſcriptio requiritur, ibi & præſentia deſideratur, & vtrumque concurrat neceſſe eſt. Exceptorantùm Iniuriarum crimine, ex *l. vlt. C. de iniuriis*: & *Nouell. 71. c. 1.* Nam Illuſtres iure Singulari crimen iniuriarum per Procuratorem mouere poſſunt; etſi abſentes in crimen inſcribere teneantur. Ergò contrà, vbi ſubſcriptio non requiritur, neque præſentia potentiorum deſideratur, quod *hâc l.* per ἀδιαστολὴν ſatis indicatur. Regulariter ſcil. nemo criminalem cauſam agit per procuratorem, *Act. 25. v. 16.* οὐκ ἔστιν ἔθος Ῥωμαίοις χαρίζεσθαί τινα ἄνθρωπον εἰς ἀπώλειαν, πρὶν ἢ ὁ κατηγορούμενος κατὰ πρόσωπον ἔχοι τοὺς κατηγόρους. ¶ Et ita quidem in *Accuſatore* ponenda *huius leg.* ſpecies eſt: Sed tamen & de accuſato ſeu de reo ipſo mei potentiore accipi poſſet, quomodo id etiam definitur *l. vlt. Cod. vbi Senator.* Quare ita definiendum, & Accuſatorem & Accuſatum potentiorem, etiam vbi Inſcriptio in crimen requiritur, iudicio adeſſe ipſum oportere, non procuratores: ad cuius *leg.* praxin vide Scholiaſtem *Inſtit.* Imberti *lib. 3. c. 2. ad num. 1.* & Menochium *d. q. 79. &* 80. vbi hanc *leg.* allegat. Et hæc quidem ῥητῶς in criminalibus cauſis obtinent, quod *hâc leg.* dicitur καθ' ἀδιαστολὴν quoque cauſarum pecuniariarum. Vbi indiſtinctè procuratores admittuntur, & in his per procuratores litem ſuſtinere licet, quod expreſſim additum à Triboniano *l. 15. Cod. eod. tit.* quæ hinc alioquin deſumpta eſt. Imò potentiores quidam, ſi quod ab iis inferatur iurgium vel referatur ſeu excipiatur, non ipſi per ſe, verùm per procuratoris perſonam agere tenebantur, ex eiuſdem Imp. conſtitutione ad eundem Tatianum P. P. data, biennio poſt hanc *legem*: putà *l. quicumque 25. Cod. de procuratoribus*, quam pro patre ſecutus Iuſtin. *Nouella 71.* Vndè deſumpta eſt *Auth. hoc ius*, quæ *dictæ l. 25.* ſubiecta eſt.

XVIII. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. Maximo PF. P.

NE diuerſorum" criminum rei, vel deſidiâ Iudicum, vel quâdam lenitatis ambitione, per prouincias detenti, in carcere crudeliùs differantur," moneantur" omnes Iudices," productos è cuſtodiis reos diſceptationi debitæ" ſubdere," & quod Leges ſuaſerint, definire. Dat. III. Non. Aug. Conſtp. Arca. IV. & Honor. III. AA. COSS. [396.]

INTERPRETATIO. *Rei non multo tempore in carcere, vel in cuſtodia teneantur, ſed celeriter aut innocentes abſoluantur, aut ſi conuicti fuerint criminoſi, ſententia puniantur.*

NOTÆ.

* Refert *huius leg.* Verba veteris *Conſultationis* Auctor *c. 10.* Iungenda huic. *lex. 15. infr. de bonis proſcript.* quanquam inſcriptio variat: inſcribitur enim ea Cæſario P. F. P.
" Diuerſorum, id eſt, quorumcumque. vid. *Gloſſ. Theod.*
" A te Præfecto P. " *Iudices*, id eſt, Rectores prouinciarum.
" *Debitè*, " Statum, vt *l. 1. infr. de cuſtod. reor.* vetus *Conſultatio* habet, *Subiicere*.
" in *vet. conſult.*

COMMEN

COMMENTARIVS.

ACcELERARI reorum cuſtodiâ incluſorum iudicium, neque protelari diù Arcadius *h. l.* iubet, de quo fuit quoque *ſuprà* iam *lex 7. ſup.* & ſuo mox titulo *l. 1. & 6. de cuſto. liâ reorum*: quarum eadem eſt ſententia. Deque eo Iudices moneri iubentur, vel ab ipſomet Præfecto Prætorio (ſub cuius diſpoſitione Iudices erant, quod *h. l* indicari puto) vel à Commentarienſibus, *d. l. 6. de cuſtodiâ reorum.*

¶ Porrò differendi iudicij duæ cauſæ *h. l.* adſignantur: putà 1. Negligentia ſeu ſegnities iudicum, quæ & ipſa cauſa indicatur *l. 7. ſup.* vbi *ſegnius indicantis lenitudo* pariter vocatur. Item lenitatis (id eſt clementiæ φιλανθρωπίας) ambitio, dum ſcilicet lenes, iudicium differendo videri volunt, cum tamen contrarium eueniat. Nam (vt eleganter *lex* ait) *criminum rei detenti, in carcere crudelius differuntur.* Caſſiodorus in eam ſententiam, 12. *Variar.* 40. *Non eſt vnum clauſis exitium: multifariâ morte perimitur qui carceris ſquallore torquetur.* Et longior vita ſæpè ſupplicio eſt; *l. quiſquis, vlt. infr. ad leg. Corneliam de ſicariis.* Hæc verò ipſa res eſt & Lenitatis ſeu φιλανθρωπίας ambitio ipſa, quæ disertè perſtringitur quoque *l. 7. ſup.* quámque Libanius traducit *orat.* quam habuit decem ante *hanc l.* annis περὶ τῶν δεσμωτῶν *p. 66. 67. 68.* (quâ Magiſtratuum ſeu Iudicum negligentiam circa vinctos & carcere incluſos inſequitur, cuiúſque obtentu Iudices diuturno carcere reos cruciabant: vbi inter alia, ita Iudices lenitatis hanc ſpeciem præferentes inducit: ὁ τῆς αὐτῶν ὢν φύσεως φασίν, ἔτι βασανίζειν ἄνθρωπον ἢ διὰ τῶν πληγῶν βάσανον, ἔτι δεῖ ξίφος παραδιδόναι τῷ δημίῳ, &c. Et poſt alia, δεινὸν νομίζων εἰ σὺ φθεγξαμένου τις ἀποθάνοι δικαίως. Tandem, δυσπειθοῦσιν ὡς δὴ φιλάνθρωποι δόξωσιν εἶναι.

¶ Cæterùm *arg. l. 15. infr. de bonis proſcriptorum*, quæ *huic* coniungenda eſt, videri poſſit, ad Rufini ſocios, participes, propriè hæc *lex* pertinere: qui ſuperioris anni fine ante octo menſes, cæſus, proſcriptus fuerat: de quo vide quæ dixi ad *l. 14. d. t. de bonis proſcriptor.*

XIX. * Impp. Honor. & Theod. AA." Coſſ. Prætoribus, Tribunis plebis, Senatui, ſalutem dicunt.

ACCVSATIONIS Ordinem iamdudum Legibus † inſtitutum ſeruari iubemus: vt quicumque in diſcrimen capitis arceſſitur, non ſtatim reus qui accuſari potuit, æſtimetur, ne ſubiectam" innocentiam faciamus:" ſed quiſquis" ille eſt qui crimen intendit, in iudicium veniat; nomen rei indicet; vinculum" inſcribtionis accipiat;" cuſtodiæ ſimilitudinem, habitâ tamen dignitatis æſtimatione, patiatur: nec "impunitam fore nouerit licentiam mentiendi, cum calumniantes ad vindictam poſcat ſimilitudo ſupplicij. ¶ Nemo ſibi tamen obiectu cuiuſlibet criminis blandiatur, de ſe in *quaſtione* confeſſus, veniam propter flagitia ſperans adiuncti, vel communione" criminis conſortium perſonæ ſuperioris optans, aut inimici ſupplicio in ipſa ſupremorum ſuorum ſorte ſociandus," aut eripi ſe poſſe confidens ſtudio, aut priuilegio nominati: cùm *veteris Iuris* auctoritas † de ſe confeſſos, ne *interrogari* quidem de aliorum conſcientia ſinat: Nemo igitur de proprio crimine confitentem, ſuper conſcientiâ ſerutetur aliena: Nemo" credat ſponte fingenti: Commonitoriis, ſecretíſque mandatis fidem penitus abnegamus, &c. Dat. VIII. Id. Aug. Rauennæ, Aſclepiodoto, & Mariniano Coss. [323.]

INTERPRETATIO." *Ante Inſcriptionem nemo efficitur criminoſus: Nam inſcriptione per ordinem facta, tunc à Iudice ſuſcipiendus eſt reus, & cuſtodia cum accuſatore tradendus eſt, eâ tamen ratione, vt tam accuſati, quàm accuſatoris dignitas æſtimetur, & vnumquemque ante diſcuſſionem ita Iudex faciat cuſtodiri, vt eorum natales aut dignitas patiuntur. Sanè his qui crimina ſua in quæſtione confeſſi ſunt, de aliis ſi dicere voluerint, à Iudice non credatur: quia iure & legibus conſtitutum eſt, vt ſpontanea profeſſione reus reum non faciat, neque illi de altero credatur, qui ſe criminoſum eſſe confeſſus eſt.*

NOTÆ.

* *Lex 17. Cod. de accuſationibus* & *Lex vlt. Cod de Calumniatoribus* Et iungenda huic, *Lex 22. ſeu vlt. ſup. de iuriſdictione: l. 2. ſup de libertis: & lex 4. ſiue vlt. inf. ne præter crimen Maieſtatis* Hanc *legem* allegat Papian. *Reſp. Tom. 7.* eam imitatus eſt Auctor *ep. 2. Euthychiani, p. 173.* & exindè in Decretum relata *2. q 8. c. quiquis ille.*

" Similis inſcriptio *Legis 1. inf. de bonis maternis.*

" *Subiectam*, i. ſuppoſitam & obnoxiam calumniis & temeritati accuſatorum nullo vinculo coërcitorum. Erraret qui reponeret, *Suſpectam* ſic ſubiici iniuriæ, luori, ſæpè apud Symmachum.

" in *Cod* Iuſtin. *ferianus*: Nullo ſenſu.

* *L. vlt. Cod. de Calumniatoribus*, hinc deſumpta eſt: & hanc *huius l.* partem indicat Papianus 8. *Reſponſ.*

" Vide *l* 14 *ſuprà.*

" id eſt. & ſeſe vinciat, neque opus vt cum voce, *arripiat*, mutemus, quod tamen Tribonianus prætulit.

" 2. q. 8. c 3.

" Huc alluſit Auctor *ep. 2.* Iulij *p.* 466.

" *pro communione*, Cod. Iuſtinian Sic & *l. 40. de hæreticis*, communione criminis implicari.

" *Satiandus*. *Cod. Iuſtin.*

* Reliqua Tribonianus reſecauit.

" Ino *parte* 105 *c.* 216.

COMMEN

COMMENTARIVS.

ORDO accuſationis verus, ſeu legibus, veteriſque Iuris auctoritate, iamdudum inſtitutus, ſeu forma iamdudum ſtatuta, ab Honorio, hâc Oratione ad Senatum emiſsâ (cuius hæc noſtra partem conſtituit, vt & *lex vlt. ſup. de Iuriſdictione, & lex 2. ſup. de libertis, & lex vlt. infr. ne præter Crimen Maieſtatis*) firmatur, ſeruaríque iubetur. Ac vt omittam cætera capita quæ tribus illis *legibus*, quas *huic* coniungendas dixi, continentur, duo capita de veteri accuſationum ordine & formâ, *h. l.* continentur.

¶ *Primum* caput eſt de *Accuſatore* déque iis quæ ab accuſatore exiguntur, quæque adeò eidem denunciantur, antequam is qui accuſatur rei conditionem ſuſtineat, aut rectè damnari poſſit. Quorum verborum ſenſus hic eſt: Non illicò eum qui accuſatus fuit in reos recipiendum, cuſtodiæ tradendum: de quo *vide l. 8. ſup.* ac multo minùs reû peragendum, ſeu damnandum. Quo modo etiam Accurſius rectè accepit. Eóque ſenſu propè Iulianus olim dixiſſe memoratur apud Ammianum Marcellinum, *initio lib. 18. Ecquis* INNOCENS *eſſe poterit, ſi accuſaſſe ſufficiet?* Accuſatori proinde hæc denunciantur. Primû vt ipſe accuſator præſens (*v. l. 17. ſup.*) apud Iudicem libellum Inſcriptionis offerat, cuius alioquin formula continetur *in l. 3. π. de accuſationib.* qua ſcilicet & reum deſignet, & in crimen ſubſcribat, de qua inſcriptione fuerunt iam *l. 5. 8. 9. 11. 14. ſup. hoc tit.* Item cuſtodiæ ſimilitudo ei denunciatur quod & ipſum cauetur *l. 8. ſup.* id eſt eum ſub eadem cuſtodia qua reum, interea dum iudicium peragitur, continendum, habitâ tamen dignitatis ratione. Reos quippe etiam dignitate conſpicuos, veluti Senatores, honeſtiore cuſtodia habitos, libera inquam & honeſta, apud Magiſtratum aliquem, ſatis liquet, præter Saluſtium *in Catilina*, Dionem *lib. 58.* (qui hanc cuſtodiam *ἄδεσμον* vocat) Alluſit ad hunc morem Hieronymus *aduerſus Vigilantium*, vbi agit de animabus Sanctorum poſt obitum *folio 55. D.* *Senatoria* (inquit) *videlicet dignitatis ſunt, vt non inter homicidas in deterrimo carcere, ſed in libera honeſtáque cuſtodia in Fortunatorū inſulis & campis Eliſiis recludantur. Tu Deo leges pones? Tu Apoſtolis vincla inijcies, vt vſque ad diem iudicij teneantur cuſtodia?* &c. Eodem pertinet & quod Symmachus, *Epiſt. vlt. lib. 10. Secundum hæc ſcita legum, Agens in rebus Africanus, accuſationem profeſſus, Campano & Higino clariſſimis viris violentiæ crimen obiecit: Continuò, vt ſeueritas exigebat, reos cuſtodia militaris, diſſimulatâ dignitate, circumdedit.* Eodem pertinet *l. 3. in fi. infr. de exhibendis reis: & l. 1. infr. de cuſtodia reorum.* Comperto demùm crimine dignitate conſpicui, publico carceri addicti, vt docet præter *legem 5. π. de cuſtodia reorum*, Sidonius Appollinaris *lib. 1. Ep. 7.* vbi de Aruando Præfecto Prætorio Galliarum agit: *In Capitolio*, inquit, *cuſtodiebatur ab hoſpite Flauio Aſello Comite S. L.* Et poſt: *conclamatur à Iudicibus reum læſæ Maieſtatis confitentem teneri! confeſtim priuilegiis Præfecturæ exauguratus publico carceri adiudicatus eſt.* Sed & inſcriptionis effectus accuſatori *h. l.* denunciatur. Similitudo inquam ſupplicij, de quo ſuperioribus *legibus* actum fuit. Et hæc de primo capite.

Secundum caput eſt, & ipſum ad ordinem accuſationis ſpectans, & ipſum iuris veteris authoritati conſonum, verùm ad *Reum* pertinens. Eſt autem tale: Confeſſum de ſe ſiue ſuo crimine in quæſtione, ſeu tormentis, in aliorum capita interrogari non poſſe: vel etiam ſponte, poſt confeſſionem de ſe factam in quæſtione, alium ad ſocietatem criminis vocare non poſſe; id eſt quaſi ſocium criminis non rectè profiteri, atque adeò fidem ei non adhiberi. Qui de ſe confeſſus eſt in quæſtione, ei poſtea neque ſponte ſocium profitenti credendum eſt, neque in alium is ampliùs torqueri poteſt: *h. l. & l. 16. §. 1. π. de quæſtionibus:* Et Paulus *lib. 1. ſentent. Tit. 12. in fine.* Cuius rei ratio hæc à Paulò redditur, *ne alienam ſalutem in dubium deducat qui de ſua deſperauit.* Et clariùs adhuc ratio *h. l.* hæc inſinuatur, quia ſcilicet plerique poſt confeſſionem criminis in tormentis factam deſperati, alios ad ſocietatem ſeu communionem criminis vocant, vel vt potentiore nominato de ſe ſententiam euitent, atque deſtinato iudicio eripiantur; & publicæ vindictæ ſubtrahantur, *eripi ſe poſſe confidentes ſtudio*, id eſt gratia, *aut priuilegio nominati*, vt *hâc l.* dicitur: vel vt inimicos ſuos ad ſupplicium ſocient, vel (vt *Codex Iuſtinianus* præfert) *eorum ſupplicio in ipſa ſupremorum ſuorum ſorte ſe ſatient.* Libenter ſcilicet fermè perit, qui cum inimico perit. Quò pertinet elegans locus Pacuuij *Ilione* apud Nonium *c. 1. v. damnt: & v. expetunt: Dij me etſi perdunt, tamen eſſe adiutam expetunt, Quum priuſquam intereo ſpatium vlciſcendi danunt.* Igitur neque de ſe confeſſus in quæſtione interrogari de ſociis poteſt: excepto caſu *legis, prius 17. π. de Senatuſconſulto Sylaniano:* & Pauli *5. ſentent. 14.* neque ſponte denunciare vel profiteri poteſt. Quod vtrumque iure veteri ſecus fuiſſe videtur: ſpontaneæ enim huiuſmodi profeſſioni etſi non facilè credi oporteret, tamen non ſemper fides derogabatur: Et licet plenam probationem non faceret, ad vlteriorem tamen inquiſitionem faciebat, ſeu ad maiorem inquiſitionem, *l. 4. Cod. de Quæſtionibus.* Cæterum de tota hac quæſtione videndus eſt Clarus, *lib. 5 ſentent. §. vlt. Quæſt. 21. verſic. dictum ſocij.* Itaque concoquere non poſſum differentiam, quam Cuiacius ſtatuit, inter Conuictum & Confeſſum hoc ſenſu; Conuictum, de ſociis rectè interrogari: Confeſſum, non item. Eámque differentiæ rationem adſignat, quia cùm Confeſſus habeatur pro damnato, facilè vt deſperatus ad delationem aliorum confugere poſſet, vt loquitur *lex 18. §. 5. π. de iure fiſci.* Verùm & hæc ipſa ratio Conuicto communis eſt. Quid enim? an non & hic pro damnato habetur? Quinimo maior eſt deſperatio in Conuicto, quàm Confeſſo. Sed & Confeſſus in quæſtione, Conuicto propior eſt. Denique quid reſponderet Cuiacius *ad d. l. 4. Cod. de Quæſtionibus*, vbi Conuicti & Confeſſi clarè coniunguntur & de vtriſque idem prædicatur, Nempè Conuictis Confeſsiſque ad ſocietatem ſcelerum alios vocantibus facilè credi non oportere? ¶ Additur *h. l. in fine, Commonitoriis ſecretiſque mandatis fidem penitùs abnegandam.* Quorum verborum hic ſenſus eſt: Confeſſis de ſe in quæſtione, poſteáque etiam ſponte alios deferentibus, fidem derogandam eſſe, etiamſi commonitoria & ſecreta mandata ſociorum habere ſe dicant, & producant. Ad hæc ipſa commonitoria & ſecreta mandata pertinet hic Ammiani Marcellini locus, *lib. 28. p. 385. Amantius*, inquit, *Aruſpex, occultiore indicio proditus, quod ob praua quædam implenda, ad ſacrificandum ab eodem eſſet adſcitus Hymetio, inductúſque in iudicium quanquam incuruus ſub equuleo ſtaret, pertinaci negabat inſtantia. Quo inficiante,* SECRETIORIBVS *chartis ab eius domo prolatis*

latis COMMONITORIVM *repertum est, manu scriptum Hymetij, petentis vt obsecratis ritu sacrorum solemmium numina erga se Imperatoris delineret, cuius extima parte quadam inuectiua legebatur in Principem, vt amarum & truculentum.* Commonitoria & secreta mandata similia indicari puto *l. 2. infr. ne prater crim. maiest.* ibi *cum omni* SCRIPTVRARVM *& meditatu criminis apparatu*; item *l. 7. infr. de fide testam.* De his porrò *Commonitoriis* plenè dixi, ad *l. 2. si certum petat. de chirogr.*

DE EXHIBENDIS,

VEL

TRANSMITTENDIS REIS.

TITVLVS II.

IX. COD. IVST. Tit. III.

PARATITLON.

EXHIBERI reum accusatum, Inscriptione priùs factâ neque antè oportebat: *l. 3. & 6. h. tit. & l. 8. 9. sup. de accusationibus.* Exhiberi, inquam, *Rubr. & l. 3. & 4. h. tit.* id est, comprehendi, *l. 2.* iudicio exhiberi, *d. l. 4. h. t.* vnde exhibitionis iniuria, *d. l. 8. sup. de accus.* Sed etsi in longinquo esset, comprehensum TRANSMITTI *Rubr.* adduci *l. 9. sup. de accusat.* ex longinquo acciri, *l. 3. h. t.* deduci, *l. 3. & l. vlt. infr. de Nauicul.* dirigi, *l. vlt. sup. de Curiosis*, oportuit. Id verò fiebat solo Iudicis seu Rectoris Prouinciæ præcepto, *l. 4. & 6. h. t.* curâ Iudicum, *d. l. vlt.* Mittebatur aliquis ad reum exhibendum, *l. 3.* veluti Domesticus, Protector, aut Agens in rebus; vid. *titulos illos.* Executor, *d. l. vlt.* Apparitor, vid. Symmachum *lib. 2. ep. 44.* quo casu Ferreis interdum vinculis seu nexibus, ligati Rei exhibebantur, transmittebantur, *l. 9. sup. de Executoribus*: *l. 2. de Gladiatoribus*: ferro vincti ad sacratissimum Comitatum dirigebantur, *l. vlt. sup. de Curiosis.* Sub fidâ denique prosecutione mittebantur, vid. *l. 3. infr. de pœnis*: sub custode, Symmachus *lib. 2. ep. 75.* & sub elogio, *d. l. 9. sup. de Execut.* (vid. & *l. 6. infr. de custodiâ reorum.*) De hâc verò reorum accusatorum exhibitorum Prosecutione, seu Transmissione, agitur prætereà, *l. 15. de Agentibus in reb. l. 1. de cursu publ. l. 9. de executorib. l. vlt. de Nauicular. l. 175. 181. de Decurionibus*: *l. 2. de Gladiatoribus.* Quomodò & damnati sub prosecutione missi ad locum pœnæ, *l. vn. de mensis olearis*: *l. 52. 53. de hæreticis*: *l. 3. 6. 16. de pœnis.* etiam ferreis vinculis constricti: *d. l. vn. de mensis olearis.*

¶ Reis inquirendis & Iudici nunciandis vacabant Curiosi, Stationarij, aliique *l. 1. c. 18. de Curiosis*: *l. 2. de Veteranis*: *l. 2. de Cohortalibus*: *l. 1. de cursu publ. l. 31. de Episcopis*: qui carcerem habere vetiti, seu personam pro manifesto crimine apud se habere in custodiâ, *l. 2. de Cohortalibus.* ¶ Edicto quandoque Rei euocabantur, *l. 15. de Cohortalibus.* ¶ Tradebantur Rei Magistratibus Municipalibus, si Iudex præsto non esset: eorúmque obsequio posteà ad Iudices transmittebantur, *l. 1. de Cursu publico.* Exhibitio personarum Officialibus mandari absque Principis [officij] auctoritate non poterat, *l. 3. de Princip. agent.* ¶ Reus comprehensus (non tamen Senator, *l. 1. h. t.*) sub custodiâ constituebatur, *l. 2. 3. h. t. l. 2. infr. de Executor.* tradebatur obseruandus, *d. l. 2. inf. de Executoribus*, Apparitoribus, *d. l. 2. infr. de executoribus*; Protectoris, *l. 3. ad l. Iul. repet.* moderatâ & diligenti, *l. vlt.* non etiam in carcerem coniiciebatur, *l. 3.* (id enim nisi conuicto reo fieri oporteat, *d. l. 3.*) Et tamen laxamentum 30. dierum dabatur reo volenti ad componendos mœstos suos penates, & parandos sibi sumptus, si è longinquo ducendus esset, *l. 3. & vlt. h. t.* Cæterùm quisquis Apparitori alicui traditus fuerat, ab eodem vsque ad negotij terminum obseruari debebat; *l. 2. de Executoribus.*

I. * Imp. Iulianus A. Sallustio PP."

IVs Senatorum, & auctoritatem eius Ordinis," in quo nos quoque ipsos esse' numeramus, necesse est ab omni iniuriâ" defendere. Si * quis ergo Senator socius criminis insimulatus fuerit, ante causæ cognitionem" omni terrore calumniæ, omni suspicionis" molestiâ careat, vacuus sit prorsus & liber,' antequàm re conuictâ crimen agnoscat, & exuat" dignitatem. Dat. Non. Febr. Constantinop. Mamertino, & Neuitta Coss.

NOTÆ.

* *Lex* 8. *Cod. de dignitatibus* hinc desumpta est.
" *Salustius* PP. sub Iuliano. Vide Ammianum Marcellinum *lib.*21.*p.*202. in Gestis A.D.361.& *lib.*22.*p.*221. fine anni superioris, & *lib.*23.*p.*363. in Gestis A 363.
" Senatorij scilicet.
" Abest hæc vox à *Cod. Iustin.* & sanè superflua ea est, nisi vocem, *numeramus*, accipias pro *gratulamur*, lætamur, gaudemus, & pro magno ducimus.
" Exhibitionis custodiæ.
* Sequentia omnia absunt à *Cod Iustinian.* de cuius rei ratione mox.
" Prohibitionem *l.*3. *Cod. vbi Senatores*: antequam re conuictâ crimen agnoscat.
" Tanquam suspectus.
" A custodiâ. " Deponat.

COMMENTARIVS.

SENATOREM criminis accusatum antequàm causâ cognitâ conuictus criminis fuerit, & dignitatem retinere, & vacuum prorsùs liberúmque esse iubet *h.l.* Iulianus Imperator: dignitatem, inquam, pristinam interim retinere. Nominati scilicet capitalium criminum vt ad nouos honores ante causam finitam non admittuntur, ita pristinam interim dignitatem retinent; *l. libertus* 17. §.12. *ff. ad Municipalem.* Quod vt in Senatoribus Municipiorum, (de quibus *infr. tit. de Decurionibus*:) Papinianus *d.*§.12. rescripsit, Similiter *h.l.* de Senatoribus à Iuliano constituitur, & à Zenone *l.*3. *Cod. vbi Senatores.* Conuictus scilicet demùm Senator, aut Confessus, dignitatem exuit. Atque eò pertinet querela Atuandi PP. apud Sidonium *lib.*1. *ep.*7. *quod se prinsquam discuterent, vlciscerentur.* Quod iure quoque Gallico tralatitium est; Officiarium quippè, id est in officio publico constitutum, ante condemnationem, id est antequam reus criminis peractus sit, deponi siue degradari non posse, frequentibus Curiæ Parisiensis Senatus consultis cōstitutum reperio. Videnda est collectio Placitorum Lucij *lib.*8. *tit.*5. *arresto* 3. & *lib.*9. *tit.*7. *Arresto* 6. & Chanutius *in Collectione sua des Reglemens*, *tit.*33. *cap.*207. & Louetius *Lit. O. Num.*1. Facit huc etiam Atuandi Præfecti Prætorio Galliarum exemplum apud Sidonium *lib.*1. *ep.*7. *Conclamatur*, inquit, *à Iudicibus* [id est definitur seu pronuntiatur] *reum læsæ Maiestatis confitentem teneri, confestim priuilegiis geminæ Præfecturæ, quam per Quinquennium repetitis fascibus rexerat exauguratus, & plebeiæ familiæ non vt additus, sed vt redditus publico carceri adiudicatus est.* Quod exēplū illud ipsū ostēdit quod *h l.* d citur, Senatorē posteaquā re conuictâ, crimen agnouerit, dignitatem exuere, id est amittere. Eâdem ratione Episcopatus ante causæ exitum, antequā Episcopus fuerit reus criminis peractus, nemini adimi debet, *c.*1. *Extr. de iudiciis*: & Epistolâ 2. Felicis primi ad Galliæ Episcopos, quæ extat *primo tomo Conciliorum*: Alexius Aristenus, Græcus Canonum Interpres, id quoque sic interpretatur καθαιρεθῆναι τινα περὶ καθαιρέσεως ἢ δίκαιον: Καθαίρεσις scil. est *Regradatio*, depositio Episcopi siue Clerici.

¶ Ac vt dignitatem ipsam retinet Senator, pendente Iudicio criminali, ita & nullam interim iniuriam pati debet, nullam calumniam, nullam molestiam, quasi criminis suspectus, nullam exhibitionis, atque adeò custodiæ iniuriam: id enim *h.l.* omninò indicari necesse est, alioquin *huic titulo* ea nequequam responderet. Et sanè cum ab omni iniuriâ Senatorium Ordinem defendi Iulianus velit, & Senatorem criminis reum, ante iudicium peractum, *vacuum & liberum esse*, omninò exhibitionis, atque adeò custodiæ iniuriam ei remittit: nam & exhibitionis iniuria dicitur *l.*8. *sup. de Accusationibus*: Cæteri alioquin rei criminum pendente iudicio, etsi hoc iure nostro aliquando in carcerem non coniicerentur, attamen vacui prorsus & liberi non erant: sub custodia enim apparitoris alicuius constituebantur, *l.*2.3. *vlt. h. tit.* & *l.*1. *supr. de executoribus.* Hinc & apud Symmachum *lib.* 2. *epist.* 41. *Nicagoram Clarissimum virum Siciliæ fascibus functum sub custodiam adesse iussisti.* Mox *fine leg.* vocat hanc, *Exhibitionem.*

¶ Ab hâc igitur custodiâ liberantur *hac.* Iuliani *lege* Senatores, quod tamen priuilegium eis postea abrogatum est. Nam vt docebit *l. prox. infr.* & *ad leg. vlt. superioris tituli* iam ex Sidonio expendi, Senatores quoque pendente iudicio liberâ & honestâ custodiâ continebantur. Quinimò & hoc detrimentum Senatores rei criminum patiebantur, vt etsi stare illis in secretario siue iudicio necesse non foret, dum causa ipsorum tractatur, tamen inferiore sede sederent, *l.*3. *Cod. vbi Senatores*: iudicibus inferiore. Ideò quoque Sidonius *dicto lib.*1. *Ep.*2. Atuandum Præfectum Prætorio Galliarum reum læsæ maiestatis impudentiæ notat, quod se mediis propè Iudicum finibus ingessisset: de quo iam aliquid notaui *ad l. vn. sup. de officio Iudicum ciuilium.* ¶ Porrò cur Senatoriæ Dignitati & Ordini tot & tanta priuilegia Iulianus contulerit, hanc quoque rationem reddit, quia scilicet ipsi quoque Principes Senatorum numero erant; *in quo*, ait Iulianus, *Nos quoque ipsos numeramus*, vt Theodosius Iunior *l.*180. *infr. de Decurionibus*; *Cœtum amplissimum, cuius consortio gratulamur.* Arcadius in *l. Quisquis, vlt. infr. de Sicariis*: *Senatorum etiam, nam & ipsi pars corporis nostri sunt.* Et Valentinianus in *l.*31. *sup. de cursu publico*: *Senatores* inquit, *quos collegij merito videre frequentius cupimus.* Ante hos omnes Alexander Seuerus ad Senatum, referente Lampridio, *Quiescite venerandi*

Patres, & vos ipsi Magnifici, vnum ne de vobis esse censete, quàm Magni nomen ingerite. § Et hæc quidem ita alij quoque Principes: tùm & Iulianus: de cuius peculiari erga Senatum cultu & ad Senatum accessu (quem Constantius neglexerat) vide quæ Libanius *in eius necem, p.* 198. 299. & Ammianus Marcellinus, *lib.* 22. *p.* 226. cuius verba corruptissima alibi restituo. Et hac quidem ipsa ratione domus Principis glebale onus, quod Senatorium est, agnoscebat, *l.* 11. *sup. de Senatoribus.* Eadem ratione filia Senatoris libertino nubere non poterat, si Græcis Interpretibus stamus; *ὕβριν γὰρ τοῦτο κεῖται τῆς τε βασιλείας καὶ τῆς συγκλήτου· ἡ βασιλεία γὰρ τῇ συγκλήτῳ συναριθμεῖται.* Qui ipsi Græci ad *l.* 8. *Cod. de Dignit.* hinc desumptam hæc notant: *καλῶς εἶπεν ὁ βασιλεὺς συναριθμεῖται, τοῖς συγκλητικοῖς, ἐπειδὴ καὶ ὑπατείας ἀνέχεται.* Quibus postremis verbis respondet hic Libanij de Consulatu agentis locus, *μόνη γὰρ ἥδε τιμῶν καὶ βασιλείας ἥρμοσε τύχῃ.* Locum vide plenius ad *l. vn. sup. de Consulibus.*

§ Porrò obseruandum quâ ratione reis factis, needū peractis, sua stat Dignitas, pari ratione reliqua iura state, *l.* 41. 45. §. 1. *π. de solutionibus: l.* 46. §. 6. *π. de iure fisci: l.* 15. *π. de donationibus.* excepto Maiestatis crimine, de quo ad *l. quisquis, infr. de sicariis.*

§ Tandem non inani conie ctutâ docor, *huic legi* occasionem dedisse iudicia criminalia, quæ tum agitata Iuliano auctore, per eundem Secundum Salustium PP. cui hæc *lex* inscribitur, vt testatur Ammianus Marcellinus *initio lib.* 22.

---

11. * Impp. Valentinianus & Valens AA. Valentino" Consular. Piceni."

QVISQVIS" fuerit, quem crimen" pulsat," quem negotium tangit," comprehensum eum Iudex sub custodiâ constituat: atque ita vel causæ meritum, vel personæ qualitatem ad Nos" Referat: Vel, si" longiùs fuerimus, ad Inlustres Viros Præfectos Prætorio, siue ad Magistros Militum si militaris fuerit persona: ne sub specie vel veræ vel ementitæ dignitatis" facinora dilabantur: Dabimus enim formam, quam vnusquisque Iudex sequetur in eo qui reus fuerit inuentus. Interim ille qui in suspicionem venerit negotij criminalis, cuiuscunque honoris esse dicatur, comprehensus, ex officio non recedat. Dat. XI. Kal. Feb. Med. Valentiniano & Valente AA. COSS. [365.]

NOTÆ.

* *Lex* 1. *Cod. eod. tit.* ex *h. l.* descripta est.
" Ita quoque *lex.* 4. *inf. quibus equorum vsus*: At *Valentinianus* dicitur in *l.* 1. *Cod. Iustin.* & *l.* 5. *suprà de pœnis.* & *l.* 17. *infr. de operibus publ.* Valentini alioquin ducis in Illyrico meminit Ammianus Marcellinus *lib.* ... *p* 128. in Gestis Anni 359.
" Annonarij: de quo mox: non etiam Suburbicarij, vt ostendi ad *l.* 4. *infr. quibus equorum vsus*: Idem Consularis aliquando Piceno simul & Flaminiæ præerat: vid. quæ obseruo ad *l.* 1. *inf. quibus equorum vsus.*
" Cuiuscunque honoris, in *fin. leg.* dignitatis, *hac ead. leg. vers. ne sub vera.*
" Crimen aliquod nominatim perstringi videtur: quod huic *legi* occasionem dederit, idque adhuc magis confirmant hæc verba *in fin. Interim ille, qui in suspicionem venerit negotij criminalis.*
" id est, qui crimini adfinis est. qui socius & particeps.
" Aliàs, & communiùs, *qui crimine pulsatur.* Claudianus quoque *de bello Gildon. Crimine pulsatur falso*, vt pulsari accusatione, *l.* 4. *sup. de accusat.* plura vid. in *Gloss* & apud *Symmachum.*
" Mediolanum, vt ex subscriptione *leg.* apparet.
" Vt hic annus & hæc tempora fermè deposcebant. Sanè Mediolani hoc anno Valentinianus Imp. substitit vsque ad mensem Septembrem, postea in Galliam, ac nominatim PARISIOS profectus.
* *Lex* 1. *Cod. eod. tit.* Hinc nominatim desumpta seu efformata, cuius hæc verba sunt; *Si miles in prouincia repertus crimen publicum commiserit, eum Rector sub custodia constituat, atque ita vel causa meritum, vel etiam persona qualitatem ad Magistrum Militum referat.*
" Senatoriæ, vel Militaris.

COMMENTARIVS.

INCOMPETENS alioquin in causâ criminali Iudex eius qui fori præscriptionem aliquam habet, *qui demande son Renuoy*, nihilominus interea dùm vel ad Principem, vel ad competentes Iudices refert, comprehensum Reum criminisque suspectum cuiuscunque dignitatis, honoris, sub custodiâ Officij sui (id est Officialium seu Apparitorum) constituere ex *hâc* Valentiniani *leg.* seu *constitut.* potest. Vt ecce *Miles* fori militaris præscriptionem habet, id est ad Magistri Militum Ducum militarium iudicium prouocare potest, *l.* 2. *sup. de Iurisdict.* Item Senator Præfectorij fori præscriptionem habet, id est ad Præfectum Vrbi olim, posteà & ad Præfectum Prætorio prouocare potuit, & quidem ad Præfectum Prætorio ex omnibus prouinciis (præter Suburbicarias, vt docuit *l.* 14. *sup. de accusat.* veluti ex Piceno Cannonario scilicet) quod docebo pleniùs ad *l.* 4. *infr. quibus equorum vsus.* Et his tamen nil obstantibus, potest Rector Prouinciæ interim Senatorem vel militem comprehensum sub custodiâ continere. Vt cæteroquin delati Rei statim custodiâ cincti, siue transmittendi Rei essent, siue noti; vt præter *hanc leg.* docet *lex. vlt. infr.* & *l.* 2. *de Executionibus.* Sidonius Apollin. *lib.* 2. *ep.* 7. de Aruando PP. *priùs cinctus custodiâ, quàm potestate discinctus, captus destinatusque peruenit Romam.* De hâc quoque officij custodiâ est Basilij locus *ep.* 366. *in fin.* *δέομαι οὖν τῆς σεμνότητος ἐν ἀσφαλείᾳ ὄντος, καὶ κατεχομένου παρὰ τῆς τάξεως ἀναπαχθῆναι ταύτην χάριν* &c. Fori præscriptio non impedit capturam, vel custodiam: & de quo cognosci, vel in quem animaduerti non potest, nihilominus capi & custodiri intereà potest: vid. & *l.* 27. §. *π. de pœnis.* Ac præsertim in abruptis criminibus veluti in sp. *huius leg.* (quod mox ostendam) latrocinij, abigeatus, ne alioquin specie dignitatis, vt hæc *lex* ait, facinora dilabantur. In abruptis ordinatiæ viæ, ordinariisque præscriptionibus non vsquequaque deferendum est.

§ Interim

¶ Interim ex hâc *lege* vt militaris, fori militaris, ita Senator Præfectorij præſcriptionem habet. Etſi circa vtroſque ius ſæpe variauit. Senatores prouinciales ante Conſtantinum M. fori præſcriptionem habuêre: hanc eis Conſtantinus ademit; *l.1.ſup.de Accuſation.* In Militibus haud diſpar varietas de communi delicto loquor, (non de militari, quod procuidubio ad Iudicem militarem pertinuit, *l.3.π.de re militari*; *l.9.π.de cuſtod. reorum*) ſcilicet Seuerus & Antoninus militibus fori præſcriptionem ademerunt, *l.vlt.π.de accuſationib.& l.3. in pr.π. de re militari.* Reddiderunt conſtitutiones Principum ſequentes, *lex.1.Cod.de ſicarijs: h.l.& l. 2.ſup.de Iuriſdictione:* Excepto adulterij crimine, *l.vlt.de Adulteriis.* Adempta rurſùm illis à Theodoſio Iuniore, *Nouell.de amotâ milit fori præſcriptione:l.* 2. Et ita quidem hæc quæſtio expedienda eſt, non vt Cuiacius fecit. ¶ Igitur vt ad *leg.* noſtram redeamus, Captura & cuſtodia militis & Senatoris tantum Rectori prouinciæ conceditur: ne alioquin (vt hæc *lex* ait) ſub ſpecie dignitatis facinora dilabantur, id eſt rei elabantur, vt Suetonius in *Octauio*, *c.32.* dixit, *maleficium elabi.* Cuſtodia autem *h.l.* eſt non carcer, ſed cuſtodia Officij, vt vocatur *in fin.l. & l.4. infr. de abolitionib.& l.1.Cod.ad SC.Turpil.* quoties videlicet Iudex officialibus ſeu Apparitoribus ſuis reum cuſtodiendum tradidit. Manente verò interim ſub cuſtodiâ reo, qui fori præſcriptionem allegat, iubet Valentinianus Rectorem prouinciæ de reu ad ſe referre, de cauſæ (inquam) eius merito, déque perſonæ qualitate, ſi non longe poſitus erat: Mediolani, inquam, reſpectu Piceni, cuius Conſulari hæc *lex* inſcribitur. Si verò longè poſitus ſit, vel ad Præfectum Prætorio, vel ad Magiſtrum Militum, ſi militaris ſit perſona. Et addit *daturum ſe formam, quam ſequetur Iudex in eo quem reum fuerit inuentus.* Vnde colligunt nonnulli ſolius eſſe Imperatoris, ſeu Regis, formâ dare proceſſibus criminalibus. Quod etſi verum ſit, quandoquidem legis condendæ poteſtas penes eum vnum eſt, attamen non hic ſenſus eſt huius loci: verùm eſt hæc *lex* de forma ſpeciali, quam quadam occaſione, de qua mox, daturus erat Imperator, in quadam flagrantis feruentiſque criminis ſpecie. Nempe pertinere hanc *legem* ad latrocinia & vaſtutas, quæ per Picenum, ſuadere videtur omninò *lex.4 infr.quibus equorum vſus.* Quorum criminum Rei ne elaberentur ſub ſpecie dignitatis, hanc extraordinariam conſtitutionem Valentinianus emiſit. Denique ab *hâc leg.* non abducit *lex* 27.§.2.π. *de pœnis.*

III. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & Theod. AAA. Eutropio P. P.

NVLLVS in carcerem, priùs quàm conuincatur, omninò vinciatur:" è longinquo ſi quis eſt acciendus, non prius adſimulanti" accommodetur adſenſus" quam ſollemni' lege ſe vinxerit, & in pœnam reciproci" ſtilo trepidanre" recaueat. ¶ Eique" qui deducendus" erit, ad diſponendas res ſuas, componendóſque mœſtos' penates, ſpatium coram loci Iudice, aut etiam Magiſtratibus, dierum XXX." tribuatur: nullâ remanente aput eum qui ad exhibendum" miſſus eſt copia nundinandi: Qui poſteaquàm ad Iudicem venerit, adhibitâ aduocatione," ius' debebit explorare" quæſitum: ac tam diu pari cum accuſatore fortunâ retineri, donec repperit" cognitio celebrata diſcrimen." Dat. III. Kal. Ian. Conſtantinop. Gratiano V. & Theod. AA. Coss. [380.]

NOTÆ.

* *Lex 2.Cod.eod.tit.* Meminit huius legis *lex vlt.h t* & iungenda huic *l. lex 6.infr. de cuſtod.reorum.*

" Græci, *inuciatur*, legiſſe videntur, cùm ἰμβάλεσθαι verbo vtantur. Et tamen τῷ πεδᾶς *vinciatur* quoque legit. Quod tamen eodem recidit, quicquid dicat Thalelæus, aut Accurſius.

" *Adſimulanti*, pro inſimulanti, id eſt accuſanti, quomodo *C.Iuſt.accuſatori* hîc ſubſtituum.

' id eſt, non ante accīri iubeatur.

' Solemnia impleuerit, *l.vlt. inf.de falſo*: Solemnitatem iuris, *l.3. inf. de vi*: Solemnibus ſatisfecerit, *l.9.ſup. de accuſat.* id eſt, inſcripſerit.

' *Reciprocas*, pœnæ pariter incurſus vocat *Lex 7.ſup.de accuſat.* vbi dixi plura. Similitudo ſupplicij, Talio: vid. Auguſtini ep.228 229 238. vid. Interpr. Imberti *Inſtit.lib.3 fine cap.1.*

" *Receptâ mentis tranquillitate*, cum ratione & conſilio, *l.5.ſup de accuſat.*

" *Recauere*, hîc, voce propriâ; id eſt, inuicem cauere.

' Et verò. C.Iuſt.

" *Reducendus*, C.Iuſt. malè ſuprà *accendus.*

' Ordinationem demus ſuæ, *l.vlt inf.*

' *Sufficientium dierum, non minùs tamen* 30. Ita Tribon.

' id eſt, Apparitore. " id eſt, *Aduocato.*

Fan. *eius* id eſt, Iudicis?

" pro *explorare*, reponendum *explicare*, explanare.

" *Repererit*, C Iuſt. rectè, editum fortè fuit *repperit*, quod eſt *reppererit.*

" Accuſatoris & rei.

COMMENTARIVS.

IN EXHIBITORVM partim, partim verò EXHIBENDORVM (& quiden è longinquo) reorum fauorem Theodoſius M. *h.l.* ſequentia conſtituit. Exhibitorum inquã, in CARCEREM ſcil. neminem niſi conuictum vinciri (id eſt *conuici*, vt Græci rectè vertunt,) vult: Quod quidem ius variaſſe ſæpè, oſtendet *Titulus prox.Sequens, de cuſtod.reorum, & l.2.ſupr. h.tit.& l.7.* 18.*ſup.tit.prox.de Accuſat.* quin & id oſtendere nominatim videtur *l.6 infr.de cuſtod.reor.* quæ huic noſtræ coniungenda eſt.

Exhibendorum verò è longinquo fauore hæc Theodoſius conſtituit. Primùm INSCRIPTIONEM ab accuſatore impleri oportere, antequam reus è lon-

ginquo accersatur: quæ in commune sanè ante exhibitionem Rei desideratur: vt docuit *lex.* 58.9. 11. 14.*vlt. sup. de Accusation.* idque etiam euincit huius & superioris *Tituli* ordo. Sed peculiare id habet hoc casu Inscriptio, vt cum Inscriptio tantùm exhibitionem præcedere debeat, si præsens sit reus, id est antequam accusationem excipiat: hoc sanè casu, si in longinquo moretur accusatus; nam etsi præsens sit, & propius constitutus, requiritur; sed hoc discrimen est, quod illa longè ante fieri debeat: ne scil. alioquin procacià accusatorum absentes è longinquo vel temerè vel calumniosè euocentur, adducantur, cum magnis ipsorum impendiis magnóque incommodo.

Alterum beneficium exhibendis è longinquo tribuit Theodosius M. (quod & ipsum confirmatur *l. vlt. infr. h.t.* vbi & Augustinum adducam) *h.t.* videlicet: LAXAMENTVM triginta dierum reo post decretum insinuatum tribuendum πρὸς τὸ διοικεῖν, ad componendam videlicet & ordinandam domum suam rémque familiarem, seu vt *lex* ait *ad componendos mæstos penates*, & ad parandos sibi ad iter litémque sumptus. Idque spatium 30. dierum, vel coram loci Iudice, vel etiam coram Magistratibus municipalibus sc. (vt docet *d.l.vlt.*) tribui oportere. Quò ita copia nundinandi ei qui ad Reum adducendum missus fuit adimatur: *Nundinandi*, prædandi: vt in aliâ re sed simili loquitur *lex.* 6. *infr. de custod. reor.* quæ *huic* iungenda est, à reo aliquid extorquendi, lucrandi κερδαίνειν ἐξ αὐτοῦ, non, vt Græci putarunt, pro reo liberando, verùm laxamenti alicuius vel prolixioris tribuendi causâ, quod omninò facere solebant, nullo legitimo anteà laxamento hanc in rem constituto. *Nundinare* nil aliud est quàm emolumentum & commodum aliquod & fermè furtiuum (vt vocatur *l.* 2. *sup. de liberali causa*) quærere: quo sensu pariter accipienda *nundinandi* vox, *l.* 10 *infr. de cohortalib. & nundinatio*, *l. vlt. infr. de his qui qui cum dissp. contrax.* Ammianus Marcellinus *lib.* 28. *p.* 385. *Hymetius cum Africam Proconsule regeret, Carthaginiensibus victus inopiâ iam lassatis ex horreis Romano populo destinatis frumentũ dedit, paulóque postea cum prouenisset segetum copia, integrè sine vlla restituit mora. Verùm quoniam denis modiis singulis solidis indigentibus venundatis, emerat ipse tricenos, interpretij compendium ad Prinipis ærarium misit. Ideoque Valentinianus per* NVNDINATIONEM *suspicatus parum quam oportuerat missum, cum bonorum parte multlauit.* Nundinatio alioquin πᾶσα πραγματεία, καὶ πᾶν κέρδος vid. *Gloss.* Cyrilli, & Nomicum Commercium, *l.* 10. *Cod. de accusationib.* Ita quoque administrator turpibus nundinis abstinere iubetur *l.* 5. *sup. de iis quæ administr.* eâque voce sæpè vtitur Cassiodorus, de quo in *Gloss.* plenè.

Interea obseruandum, Theodosio reorum fauore & contemplatu 30. dierum laxamentum placuisse non hac tantum parte, verùm & solemni *leg. si vindicari, infr. de pœnis.* In vniuersum de 30. dierum præscriptione, vid. Eustathium, & Cuiacium.

¶ Tandem *fine leg.* Tertium beneficium Reis exhibitis tribuit Theodosius M. idque in duobus. Primò circa *Aduocationem*, vt eâ vti possit reus, & adhibitâ aduocatione *ius explorare quæsitum*, vbi repono, *Qui posteaquam ad Iudicem venerit, adhibita aduocation Eius DI. debebit explanare quæsitum*, id est, Aduocatione eiusdem [Iudicis scil.] debebit explanare quæsitum. *Explanare quæsitum Iudicis*, est ad Iudicis quæsita respondere, eius religionem instruere. *Explanare*, est elucidare: *Quæsitum Iudicis*, est interrogatio *Quæsitoris* criminis, qui à *quærendo* dictus. *Quæsitum*, pro eo quod est rogatum, interrogatum, postulatum, Inquisitio. Ouid. 4. *Metamorph.*

Accipe Quæsiti causam ——

& *Fast.* 1.

Nec mora, Quæsiti reddit à causa mihi est.

Denique Iudicis est, *Quæsitum* Rei *explanare* quæsitum Iudicis. Post hæc *cognitio* Iudicis celebratur, vnde *Cognitio celebrata* mox: vt tamdiu pari cum accusatore fortuna seu custodia teneatur, vsquequò cognitione habita de re iudicatum fuerit.

IV. * Imppp. VALENTINIANVS, Theod. & Arcad. AAA. Drepanio Proconsf. "Africæ.

NEMINEM Iudicio" exhibendum esse præcipimus, nisi de cuius exhibitione Iudex pronunciauerit. Dat. Prid. Non. Feb. Med. Valentiniano A. IV. & Neotherio Coss. [390.]

NOTÆ.

" Hiccinè est Latinus Depranius Pacatus Proconsul, cui *ludum septem Sapientum* inscripsit Ausonius, & *Technopægnion.*
" *in Iudicio*, C. *Iust.*
" *Lex vlt. Cod. eod. tit.*

COMMENTARIVS.

NON nisi speciali IVDICIS præcepto quem comprehendi posse, seu exhiberi, & deduci, definit Valentinianus Iun. *h. l.* pariter vt definitur, *l. vlt. infr.* & *l.* 9. *sup. de accusationibus.* Apparitori scilicet non est manus iniectio nisi Iudex iusserit. Rectè enim Græci *ad hanc legem* notarunt, huic *legi* occasionem dedisse Apparitores quod sæpè Officiales existerent, qui volebant reos sine scripto Iudicis exhibere. *Il faut que le Iuge decerne prinse de corps, ou Adiournement personel selon l'exigence du cas: Sans decret, cela ne se peust.* Excipiendus est hâc parte reus falsæ monetæ, *l.* 2. *infr. de falsâ monetâ* &c. vid. Glossam, & *ibidem* exceptiones plures.

v. * Impp.

v. * Impp. Honor. & Theod. AA. Cæciliano P. P.

Defensores" ciuitatum, Curatores," Magistratus," & Ordines," oblatos" sibi reos in" carcerem non mittant: sed in ipso Latrocinio, vel congressu violentiæ, aut perpetrato homicidio, stupro, vel raptu, vel adulterio deprehensos, & actis Municipalibus" sibi traditos, expresso crimine prosecutionibus" arguentium cum" his à quibus fuerint accusati, mox sub idoneâ prosecutione ad Iudicium" dirigant, &c. Dat. XII. Kal. Feb. Rau. Honor. VIII. & Theod. III. AA. Coss.

NOTÆ.

* *Lex 7. Cod. de defensoribus ciuitatum.*
Iungenda *huic* est *l.6.seu vlt.prox.l.2.inf.vt intra annum* : *l.vn.inf. ne pastoribus dentur* ; *l.vlt. inf.de fide testium* : *lex 3. inf de superexact* Et non improbabiliter,*lex vlt.inf.de cust.reor.l.vlt.inf.de maleficiis.l.vlt.inf de abolition.*
" PP Italiæ : v. Zosimum *lib.5. p.* 218.
" De *defensoribus ciuitatum* fuit *sup. Titulus lib.* 1.
" *Curatores, Magistratus & Ordines*, hæc verba sustulit Tribonianus. de *Curatoribus ciuitatum, seu vrbium singularum*, vid.*& l.vlt.inf.de superexactionibus* : *l.31.inf.de Episcopis* : *l.omnis*, *§.sup.de in quo administr.l.2.inf. de Canone frum. V.R. l.1.inf.de Scaenicis* ; *l.3.2.inf.de Donationib.l.20.inf.de Decurionib.* vbi dicam pleniùs.
" Duumviri intelliguntur,de quibus *inf. Tit. de Decurionibus.*
" Curiæ ciuitatum intelliguntur.
" à Stationariis,vt *l.1.sup.de cursu publico*,vel Curiosis., *d.l.1.& l.2.& 8.sup.de Curiosis.*
" *in carcerem non mittant*, *sed*, Hæc verba recidit Tribonianus.
" *Publicis*,Cod.Iustinian.de actis municipalibus alibi dictum: & agetur,*l.3.seu vlt.de superexactionibus* , quæ *huic* nostræ inter aliás iungenda est.
" *Prosecutionibus arguentium.* Hæc verba sustulit Tribonianus. Porrò hic intelliguntur Notoriæ Curiosorum & Stationariorum. vel etiam priuatorum accusatoris libelli, qualitatem criminis continentes. Prosecutio est instructio *tit. & l.4. de re militari* : eodem sensu prosequi, *l.175. de Decur.*
" *v. & l. prox. inf. in fine.*
" id est,Iudicem seu Præsidem & Rectorem prouinciæ.

COMMENTARIVS.

Mvnicipales Magistratvs reos criminum sibi oblatos,traditos,pariter vt in ipso crimine deprehensos, in carcerem coniicere ab Honorio *h.l.*vetantur (quod & ipsum de Curiosis statuitur,*l.8.suprà.de Curiosis*)verùm reos vnà cum accusatoribus ad Iudices seu Rectores Prouinciarum illicò sub fidâ prosecutione mittere iubentur : pariter vt à Constantino M.in specie *l.1.sup.de Cursu publico.Sub fidâ prosecutione* mittere iubentur:pariter vtà Cõstantino M.in specie *l.1. sup.de Cursu publico. Sub fidâ prosecutione* seu idoneâ,id est sub fidâ & idoneâ custodiâ,de quâ prosecutione reorum vid. & *d. legẽ 1.sup.de Cursupublico:l.5.16.de pœnis:l.175.181. infr.de* Decurionibus:& Symmachũ *l.10.ep.49.Faire conduire le criminel auec bonne & seure guarde.*Cũ accusatoribus,inquam,imò & cum publicis personis, id est Stationariis,si reus ab his denunciatus fuerit: Nã & hi,etsi in crimẽ non subscribant,Notoriis tamẽ adsistere debẽt,id est præstare veras esse suasNotorias,sua elogia& relationes:*l.6.§.3.π ad Senatusconsultum Turpillianũ*:vid.&*legem* 17.4.*Cod de accusationib.*& cũ Iudex *αὐϑεντεῖν* seu inquisitionẽ,facit,iuberi oportet venire Irenarchen *l.6. π. de custod. reorum*,

¶ Hâc interim *leg.* notantur Magistratuum Municipalium nomina,seu species.Quemadmodum scil. Vrbs Roma suos habuit Tribunos plebis, suos Regionum *Curatores*,suos Consules,suum Senatum; ita quoque & Municipia pro Tribunis plebis habuẽre *Defensores* , de quibus *suo Titulo lib.1.sup.* actum est : habuẽre & suos *Curatores* : Item pro Consulibus *Magistratus* , id est Duumuiros : pro Senatu *Ordines*,siue Curias, de quibus plerisque dicendi locus erit *infr. de Decurionibus.* Similis sanè horum Magistratuum Municipalium coniunctio occurrit in *l.vlt.infr.* de superexactionibus ,quæ *huic* nostræ inter alias iungenda est. *Prouincialibus*, inquit , *nostris contestari iniurias suas cupientibus,actorum confectio à Defensoribus Ordinibus Curatore & Magistratibus denegetur.* Et in *l.31.infr. de Episcopis* : *Literis Ordinum , Magistratuum & Curatorum & Notoriis Apparitorum quos stationarios appellant, deferantur in Notitiam Magistratuum.*

¶ Sed & illud ex hâc *lege*,& dictis *legibus* apparet,apud hos Magistratus Prouinciales suas iniurias contestari solitos, iisdem reos denunciatos,traditos, de quo alibi pleniùs , putà *tit.de Defensoribus ciuitatum : & tit. de Decurionibus.* Et hæc de Magistratibus.

¶ Illud secundò obseruandum , hanc *legem* prolixioris Honorij constitutionis portiunculam esse *de processu criminali* ,de reis comprehendendis,prosequendis , custodiendis , interrogandis , humaniter tractandis ,eorum iudicio accelerando, sed & testibus exhibendis , & id genus aliis; vt ex omnibus illis *legibus* constat,quas *huic* nostræ coniungendas esse dixi.

¶ Postremò obseruandum,cùm generaliter hæc constitutio Honoriana pertineat ad quoscumque fermè criminum Reos , speciatim tamen ad *Latrones* pertinere:quò sanè spectat præter hanc legem, *l. vn.infr.ne pastoribus.* De latronibus alioquin vide & *l.2.inf.de his qui latrones:& l.2.inf.de sicariis.*

vi. * Impp.

vi. * Impp." Honor. & Theod. AA. Cæciliano P.P.

SI quos, præcepto" Iudicum, præmisso" inscribtionis vinculo reos factos, adminiculum" Curiæ proprie" dirigere iussum fuerit, Municipalibus actis interrogentur, *An velint iuxta præceptum" Triumphalis Patris" nostri* XXX. *diebus sibi concessis sub moderatâ & diligenti custodiâ propter ordinationem" domus propriæ, parandósque sibi sumptus," in ciuitate residere*: Quod si fieri voluerint, hoc genus beneficij" cupientibus non negetur. Si verò dirigi velint, mox reos cum" suis accusatoribus mittant," nec ad arbitrium aduersariorum in Ciuitatibus retineri patiantur, &c. Dat. XII. Kal. Feb. Rau. Honor. VIII. & Theod." AA. Coss. [409.]

NOTÆ.

* Quænam *leges* huic nostræ coniungendæ sint? ex superiore liquet, quæ & ipsa *huic* coniungenda est. Huius *legis* meminit B. Augustinus locis quæ mox laudabo. *Huic* verò concordat *lex* 4. *sup.*

" Idem AA. " Cæcilianus PP. sub Honorio. v. *Prosop.*

" Vide *legem* 4. *sup.*

" Vide *legem* 4. *sup.* quam hæc nostra indicat.

" Rectè: neque mutandum in, *ad iudicium*: id est, Curia sub adminiculo & prosecutione mittere iussa fuerit.

" *vt. propria.* Curiam propriam vocat eius ciuitatis in quâ reus factus, & sub prosecutione mittendus est, seu exhibendus.

" Vide *legem* 5. *sup.* Gesta Municipalia, Augustinus *ep.* 228. acta Municipalia *ep.* 229. 230.

" Intelligit *legem* 3. *sup.*

" Theodosium patrem suum Honorius intelligit. vide *Glossarium*, de voce, *Triumphali.*

" Ad disponendas rei suas, componendósque mœstos penates *d. l.* 3. *sup.*

" Itineris & litis fructus, August. *ep.* 228. Alibi, vt *h. l.* Sumptus *ep.* 229. & 230. Vtitur hâc ipsâ in re Augustinus *fin. ep.* 230. Sumptúsque prouideat. *ep.* 229. Sumptus præparet. *ep* 280.

" Vide *legem* 3. *in fine supr.*

" Curia. " III.

COMMENTARIVS.

LAXAMENTVM triginta dierum reis è longinquo deducendis à Theodosio M. indultum, *l.* 3. *sup.* Hâc Honorij filij ipsius Constitutione ita confirmatur; vt beneficium hoc reo, at non etiam accusatori tribui velit. Et ideò si reus coram Magistratu municipali interrogatus (interrogari enim debet) an velit hoc laxamento & beneficio vti? respondit, sese paratum esse illicò proficisci, non poterit accusator hoc laxamento vti: Beneficio pro se introducto reus renunciare potest, neque ea est hac parte accusatoris & rei ratio eadem. Laxamentum scilicet hoc siue dilatio hæc ideo reo tribuitur, ne reus inopinatò & nequicquã cogitans rebus suis domi nõ ordinatis, quo fortè reuersurus nunquam proficisci cogatur. De accusatore nil tale dici potest, qui vbi simel in animum induxit alterum reum peragere, ad accusandum paratus accedere creditur, & esse debet. Ad quam rationem collimat quoque *lex.* 1. *sup. de dilationibus*, seu *lex* 2. *Cod. eod. tit.* Nam si quis rescriptum ad extraordinarium Iudicem reportauerit, dilatio ei penitus est deneganda, illi autem qui in iudicium vocatur danda est; quoniam (vt illa *lex* ait) instructus esse non potuit qui præter spem ad alienum iudicium trahitur. Eadémque ratione nititur *lex.* 2. *d. Tit. sup. de dilationibus*: eidémque respondet illa quam Gaius tradit in *l.* 42. *ff. de Regulis iuris.* Hæcque ipsa ratio facit, vt actori non tot dati debeant dilationes, quot reo, ac nominatim in capitalibus *l. vlt. ff. de feriis & dilationib.* de quibus dilationibus alioquin agitur in *l.* 2. siue *vlt. infr. vt intra annum criminalis actio terminetur*, quæ huic nostræ inter alias coniungenda est. Hæc ipsa ratio rursum efficit, vt actio de dolo certo tempore finiatur, exceptio autem de dolo perpetua sit, *l. purè* 5. *in fine ff. de doli exceptione.*

¶ Ceterùm huius *legis* meminit B. Augustinus epistolis tribus putà *ep.* 228. 229. 230. quarum verba apponenda sunt, vt liqueat eum de *hac l.* sensisse, non de *l.* 3. *sup.* & quàm fideliter B. Augustinus *hanc l.* laudet: eiúsque verba etiam sequatur, Epistolâ 228. ad Florentinum: *Cuius* POTESTATIS *iussione Fauentium rapueris, ipse videris. Hoc autem scio quod omnis potestas, sub Imperio constituta Imperatoris sui legibus seruit. Quamuis ergò iam miseri in legem, quam quidem & antequam mitterem, ignorare vtique non deberes, quâ concessum est eis qui* PRÆCIPIVNTVR *ab aliqua* POTESTATE *iudiciis exhiberi, vt ad* GESTA MVNICIPALIA *perducantur, atque illic* INTERROGENTVR *vtrum velint triginta dies* IN EA CIVITATE, *vbi tenentur, agere* SVB MODERATA CVSTODIA, AD PARANDOS SIBI FRVCTVS, VEL REM SVAM SIC VT NECESSE FVERIT ORDINANDAM. *Quæ lex* &c. Epistolâ 229. ad Cresconium: *Hoc interim apud Apparitorem qui eum tenet, petitionem meam adiuuare digneris, vt faciat quod Imperatoris Lege præcipitur*, VT EVM APVD ACTA MVNICIPALIA INTERROGARI FACIAT, VTRVM SIBI VELIT DIES TRIGINTA CONCEDI, QVIBVS AGAT SVB MODERATA CVSTODIA IN EA CIVITATE IN QVA DETENTVS EST, VT SVA ORDINET SVMPTVSQVE *Prouideat* &c. Epistolâ 230. ad Fortunatum: *Alio die misi literas, petens vt ei concederetur, quod iussit in causis talibus Imperator, id est* VT ACTIS MVNICIPALIBVS INTERROGARENTVR QVI PRÆCEPTI FVERINT EXHIBENDI: *vtrum velint in ea Ciuitate sub* CVSTODIA MODERATA *triginta dies agere, vt rem suam ordinent vel præparent sumptus.* Et mox: *Et quod circa eundem Leges non seruata sunt, vt sic raperetur, neque vt ab Imperatore præceptum est ad Acta municipalia perduceretur, interrogandus vtrum* BENEFICIVM DILATIONIS *vellet accipere, non contemnant.* Eodémque etiam pertinet Epistola 221. etsi *legis* non meminerit.

DE CVSTODIA REORVM.

TITVLVS III.

IX. COD. IVST.

Exſtat & Libanij *Oratio*, quam nos edidimus περὶ τῶν δεσμωτῶν, quæ cum *huius Tituli legibus* componenda eſt.

---

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Florentium" Rationalem."

IN quâcumque cauſâ reo exhibito, ſiue" accuſator exſiſtat, ſiue cum publicæ ſollicitudinis cura perduxerit," ſtatim debet quæſtio fieri, vt noxius puniatur, innocens abſoluatur. Quòd ſi accuſator aberit ad tempus, aut ſociorum præſentia neceſſaria videatur, id quidem debet quàm celerrimè procurari. Interea viro" exhibito non ferreas manicas & inhærentes oſſibus mitti oportet, ſed prolixiores catenas," vt & cruciatio deſit, & permaneat fida" cuſtodia. ¶ Nec verò Sedis intimæ tenebras pati debebit incluſus, ſed vſurpatâ" luce vegetari : " & vbi nox" geminauerit cuſtodiam, veſtibulis" carcerum & ſalubribus locis recipi; ac reuertente iterum die ad primum ſolis ortum ilicò ad publicum" lumen educi, ne " pœnis *carceris* perimatur, *quod innocentibus miſerum, noxiis non ſatis ſeuerum eſſe cognoſcitur.*" ¶ Illud etiam obſeruabitur, vt neque his qui Stratorum funguntur officio, neque miniſtris eorum liceat crudelitatem ſuam accuſatoribus vendere, & innocentes intra carcerum ſepta" leto dare, aut ſubtractos audientiæ longa tabe" conſumere. Non enim exiſtimationis tantum, ſed etiam periculi metus Iudicij" imminebit, ſi aliquem vltra debitum tempus inediâ, aut quocumque modo aliquis Stratorum exhauſerit : & non ſtatim eum, penes quem Officij" cuſtodiæ eſt, adque eius miniſtros capitali pœna" ſubiecerit. Dat. Prid. Kal. Iul. Serdicæ, Conſtantino A. VI. & Conſtantio Cæſ. Coss. [320.]

NOTÆ.

* *Lex 1, Cod. eod Tit.*
" Hic idem fortè cum eo, cui inſcribitur A. 323. *l. 12. de appellation. l. 8. de Decurionib.*
" Quid Rationali cum reis criminum ? niſi putemus eundem Præſidis vice functum ?
" Reos vel priuati accuſatores denunciant, vel publicæ ſollicitudinis curà perducuntur, id eſt, à publicis officiis eruuntur veluti Curioſis, Stationariis, Irenarchis, Officialibus Iudicum, v. Ræuardum 4. *Var. 12.*
" *Produxit*, Cod. Iuſtin.
" *Intereà verò reum exhibitum non per ferreas manicas & inhærentes oſſibus mitti oportet.* Ita Tribonianus, ſatis inconditè. Græci in Synopſi ita verterunt [illegible].
" *Si criminis qualitas etiam catenarum acerbitatem poſtulauerit.* Hoc Tribonianus addidit.
" *Sub fidâ.* Cod Iuſt. qua nil neceſſe erat.
" id eſt, vſurpando lucem : neque enim *vſurpata lux* dicitur hic, vt tentabat Accurſius : quomodo mox dicitur *lumen publicum.*
" *ac ſubleuari* : additum à Triboniano.
" *Nocte* coſtodia geminabatur.
" *in veſtibulis*, Cod. Iuſtin.
" publicum lumen quod omnibus patet. Itaque & Seneca. *Ingratis*, inquit, *Sol exoritur.*
" Græci hunc locum ita expreſſerunt, [illegible].
" Dignoſcitur in Cod. *Iuſtin.*
" ita *Tenebrica ſapes* dicitur à Pacuuio apud Nonium pro carcere, *cap. 2. in voce, Torto, pro Tormento.*
" Pacuuius duloreſte :

> *Nam te in tenebricâ ſæpe lacerabo fame*
> *Clauſum & fatigans artus torto diſtraham.*

" *vel Iudici*, vt Cod. *Iuſtin.*
Officium cuſtodia eſt. Poſſis & ita *penes quem officij cuſtodia eſt*, id eſt, penes quem Officialium ſeu ex officio. In officio quippe Magiſtratuum fuerunt Stratores, de quo mox.
" *pœna*, Cod. *Iuſtin.*

COMMENTARIVS.

DIVTINA vel CRVDELI cuſtodiâ clauſtriſque pœnalibus conſumi, vt loquitur Ammianus Marcellinus, reos pendente iudicio CRVCIARI, Conſtantinus M. hâc humaniſſimâ & chriſtianiſſimâ *lege* vetat : Conſtantinianeæ in reos nominatim humanitatis plura alia ſunt argumenta. 1. ¶ *Diuturno* igitur primum carcere ne rei crucientur, conſtituit Conſtantinus (cui etiam adfine admodum eſt quod à Theodoſio M. ab humanitate non minus commendato conſtituitur *l. 6. infr.*) Atque adeò

vult, vt reo exhibito & carcere incluſo, ſtatim de eo quæſtio habeatur, vt ita ſi noxius ſit, puniatur; ſi innucens, abſoluatur: cui propoſito concinit *l.7. 18.ſup.de accuſat.ſtatim*, id eſt quamprimùm Iudici vacauerit, & quamprimùm fieri poterit. Nam & ita quoque Theodoſius *h.l.6. De his quos tenet carcer, id apertâ definitione ſancimus, vt aut conuictum velox pœna ſubducat, aut liberandum cuſtodia diuturna non maceret*. Itaque hanc ad rem poſtea vnius menſis ſpatium à Conſtantino præſtitutum *d.l.7. ſup.de accuſationib.* Sed & eum in finem quoque Theodoſius *d.l.6.* iuſſit intra triceſimum quemque diem ſemper Commentarienſem Iudici ſignificare clauſorum ſiue reorum nomina. Eum in finem pariter, hâc ipſa *lege* conſtituitur, vt ſi vel accuſator vel aliæ perſonæ, veluti ſocij criminum, è longinquo euocandi ſint, vel expectandi, id quam celerrimè procuretur.

Ex quo interim notandum eſt, pendente iudicio criminali, accuſatori iuſtis de cauſis quandoque cõmeatum dari poſſe. Et hæc de accelerando reorum iudicio, ne ſcilicet diuturnâ cuſtodiâ macerentur.

II. § *Crudeli* verò cuſtodiâ rei ne excrucientur, hæc conſtituuntur. *Primùm*, vt in catena ſeu vinculis prolixioribus reus detineatur, non etiam manicæ ferreæ & arctiores ſeu inhærentes oſſibus ei immittantur; non numellæ, quales Chriſtianis Gentiles adhibuiſſe diſcere licet ex *Actis cap.16.verſ.24.* Harum catenarum meminit quoque Chryſoſtomus *homil.14.in Matth.in fin.* vbi reos non tantum in ipſo carcere catenatos fuiſſe ait, ſed & cum his ad iudicia productos. Catenæ proinde reorum prolixiores eſſe debent, vt cruciatio deſit (id eſt, vt ambulare, incedere non incommodè poſſint) & nihilominùs fida cuſtodia permaneat. Athenæus *lib.5.cap.11.* Μάνιος δὲ Ἀκύλλιος συνδέτην ἔχων ἁλύσει μακρᾷ Βαστάρνην πεντάπηχυν πεζὸς ὑπὸ ἱππέως ἕλκεται. id eſt *Manius autem Aquilius colligatum ſecum habens prolixâ catenâ Baſtarnam quendam quinque cubitorum pedes ab Equite trahitur.* De Catena, quâ plerumque miles (cuſtodiendo reo præpoſitus) vnà cum reo alligabatur, non hîc eſt dicendi locus.

Secundò reus *ſedis intimæ tenebras* pati non debet. *Sedis intimæ tenebræ* dicuntur *hac l.* in quibus vſurpata luce vegetari non licet. *Antrum carcereum* à Prudentio vocatur *lib. 2. contra Symmachum, verſu 469.*

Antrum carcereum diſſoluite, corpora ſub quo
Agminis innocui fato peccante tenetis.

Atrum limen, Eidem, verſ.310.hymn.2.

Obſeſſor Atri Liminis
Quem cura pernox manſerat
Seruare feralem domum.

Idem mox *verſ. 350. denſa ſpecum caliginis vocat.* ἐσωτέρα φυλακὴ dicitur *Actorum cap.16.vers.24.* ἐνδοτέρα φυλακὴ Chriſuſtomus *hom. 14. in Matth.* Imam cuſtodiam appellant *Acta* Chtyſantij. *Erat*, inquiunt, *Ima Cuſtodia in Carcere Tulliano, vnde putor horribilis aſcendebat.* Et mox: *In hoc erat Ima & lutea & ita tenebricoſa cuſtodia, vt penitus luciſluus aer nec veſtigium aliquod lucis oſtenderet.* Hanc ita deſcribit eleganter Prudentius *Hymno 5. à verſu 238.*

Lugubre in antrum truditur,
Ne liber vſus luminis
Animaret altum ſpiritum:
Eſt intus imo ergaſtulo
Locus tenebris nigrior
Quem ſaxa merſi fornicis
Anguſta clauſum ſtrangulant:
Æterna nox illic latet,
Expers diurni ſideris:
Hic carcer horrendus ſuos
Habere fertur inferos.

Omitto locũ Saluſtij in *Catilinaria*, & Calpurnij Flacci *Declamatione 4.* Similis certè carcer ille vel carceris locus, in quẽ coniectus Perſeus cum liberis, de quo vide Diodorum *lib. 31.* Nos vocamus *Cachot, ou Croton.* Non abſimile edictum eſt Caroli Noni, quo prohibitum eſt *faire des priſons plus baſſes que le rez de chauſſée.* Et in conſuetudine Meloduneñſi *Articulo 4. Priſons baſties à rez de chauſſées.* Auguſtinus ſanè *comment. in Ioannem ſcribit: In carcere non omnes ſed pro meritis cauſarum in Ima carceris detrudi.* Quid igitur fieri iubet Conſtantinus, Iubet ſcil. de nocte reos *veſtibulis carcerum & ſalubribus locis recipi; reuertente verò die, ad primum Solis ortum illicò ad publicum lumen educi*: id eſt in aream carceris! Nos vocamus *Preau*: *Veſtibula* carcerum hoc loco non eo ſenſu accipienda ſunt, quo alioquin veſtibulum accipi ſolet, pro loco qui vel ante ædes, vel ante ianuam; verùm pro conclauibus ipſis & cellulis, vt vocantur *l.3.infr.*

Tertiò ſeu poſtremò, à ſtratorum, & iiſdem miniſtrantium crudelitate, cuſtodiâ incluſos vindicat *h.l.* Conſtantinus. *Stratores* fuerunt vt ex *hac lege* apertiſſimè conſtat, quibus reorum cuſtodia cõmiſſa erat, *penes quos officium cuſtodiæ* erat, vt poſtrema *huius legis* verba leguntur in *Codice Iuſtinianeo.* Illud ipſum quoque docet *lex 10. ◌. ex quibus cauſis maiores: In eadem cauſa*, inquit, ſunt, *vt reſtituantur qui à Militibus, ſtratoribúſque vel à municipalibus miniſteriis adſeruantur*, vbi tamen *ſtatoribus* legitur: & lex *vlt.◌.de iure immunitatis. Adiutores* inquit *Cornicular iorum & ſtratores inter immunes habentur.* In Actis Cypriani. *Venerunt ad eum duo Principes, quorum vnus officij Galerij Maximi Proconſulis ſtrater, & alius equi ſtrator & à cuſtodia eiuſdem officij, qui & in curriculum eum leuauerunt*, vbi tamen ex veteri Codice eſt qui emendet *æquè ſtrator.* Et paulò poſt: *Et ita Cyprianus ductus ad Principem & ſtratorem eiuſdem officij.* Ex his interim apparet Stratores ex Officio ſeu Officialibus Rectoris prouinciæ fuiſſe: & ideò defendi poſſe lectionem *huius leg. penes quem Officij*: id eſt ex Officio & Officialium numero. Et hæc quidem de Stratoribus, qui Reis cuſtodiendis operam, officium ſeu miniſterium præſtabant: de ſtratoribus enim equorum iam ſuo *titulo* ſuperius actum fuit *lib.6.*

§ Supereſt vt videamus, de quo *Stratorum* genere accipiendus ſit *§.1 legis 4.◌.de offic.Proconſulis:* quandoquidem de eo ambigi non parùm video: verba ſunt hæc; *Nemo Proconſulum* STRATORES SVOS *habere poteſt: ſed vice eorum Milites Miniſterio in prouinciis funguntur.* Ex *hoc §.* duo hæc apertè colliguntur de his Stratoribus. Primùm, miniſterio functos illos, ſeu miniſterij & quidem in prouinciâ genus fuiſſe. *Miniſteria* porrò ſunt miniſtri, per quos Magiſtratuum iuſſa complentur, qui imperiis Magiſtratuum miniſtrant: ita omninò, *Prouinciarum* MINISTERIA *feralia* vocat *lex 6.infr.h.t.* Miniſtros, qui circa cuſtodiam reorum erant occupati: quod certè Stratoribus competere ſuperiùs oſtendi.

Secundo ex *d.§.1.* colligitur, Stratores *Militibus* (id eſt Officialibus *v.l.1.infr.de falſa moneta*) reſpondiſſe, vel potiùs Stratorum munere & miniſterio milites (id eſt Officiales) functos. Itaque & dicta *lex 10.◌.ex quib cauſ. maiores* cuius paulò ante verba conſignaui, *Milites Stratoréſque & municipalia miniſteria* coniungit, & adſeruandis, vti dixi, reis occupata fuiſſe oſtendit. Neque dum tamen hæc ad veri inquiſitionem ſufficiunt. De equorum certè Stratoribus, *§. illum* neutiquam accipi poſſe cùm aliis

rationibus

rationibus tùm vel hâc maximè liquere potest; quòd alioquin si de his intelligendus foret, nullum commodum sensum acciperet. Quis enim induci possit vt credat, prohibitum Proconsulem aliquos vel saltem aliquem habere, qui conscensuro sibi dextram substerneret, qui equi seu veredi sustinendi curam gereret: qui sicubi opus frenum teneret? Nulla certè huius rei prohibendæ ratio esse potuit aut debuit, cùm eius copia etiam mediocri cuiuis patuerit.

Igitur non improbabiliter adeò tentabat Vir Doctus de *Stratoribus viarum*, §. 1. quo de nunc agitur, accipiendum esse: idque argumento contextus *totius legis* 4. *de Officio Proconsulis*. Duo quippe in vniuersum *ea lege* Capita continentur. Primum caput (quod *legis initio*, *&* §. §. *quatuor sequentibus* continetur) est de Proconsulis officio in profectione *&* *itinere suo* ab vrbe Roma in Prouinciam sibi destinatam. Postremi duo §§. sunt de officio eiusdem Proconsulis, vbi Prouinciam sibi destinatam iam ingressus est. Initio igitur *legis* statuitur, Ne Proconsul *Metatis* in transitu oneret Prouinciam, (per quam scilicet transit) §. 2. Ne *vxorem* sibi adsciscat, §. 3. *&* 4. Vt *Edictum* de aduentu suo priusquam Prouinciam sibi commissam ingrediatur, mittat. Proindè §. quoque 1. ad eandem Proconsulis profectionem pertinebit, atque adeò ad viarum stratores, idque suadere videatur *legis* initium, in quo de *Metatis* agitur: Vt ita Metatis Metatores, (id est Stratores, vt volunt) proximè illi §. 1. cohæreant.

Nihilominus tamen ad *Reorum Stratores* (seu custodes) locum illum referendum omninò iudico. Et inter cætera quidem, argumento sequentis proximè §. 2. quo videlicet prohibetur Proconsul *vxorem* in Prouinciam sibi destinatam deducendam adsciscere. Vlpianus scil. id huc loco tractandum suscepit, Quosnam sibi Proconsul Comites, quosnam Domesticos (horum ministerio vel opera in Prouincia sibi destinata deinceps vsurus) adsciscere posset. Horum igitur numero nominatim exclusit duo hæc; *Vxorem*, & *Stratores*. Probibitionis autem huius seu interdictionis circa *Stratores* quænam sit ratio, diligentiùs perpendere iuuat. Putauit Goueanus 1. *Variar.* c. 40. in *hoc* §. pro SVOS legendum esse *seruos*. Item pro STRATORES, Statores: hoc sensu, Proconsulem Statores seruos habere non posse, quia scil. serui admitti non debeant ad hoc Statorum ministerium. Verùm illo nomine reprehensus est a Cuiacio 11. *Obseruat.* 1. Et rectè. SVOS dixit Vlpianus, proprios & domesticos, atque à se in id ministerium constitutos: quos ideo Militibus opponit, qui sanè exteri sunt non sui Proconsulibus. Sui sunt, domestici: Quo fermè sensu Iudex *sibi suisque ius dicere prohibetur*: Milites verò, extranea apparitio est. Verùm vt hæc rectè dicantur, tamen res nondum in bono lumine collocatur. Neque enim §. nostri sententia aut eius ratio adhuc elucescit. Igitur prohibitionis huius rationem hanc reddo; Ideo prohiberi Proconsulem Stratores habere ex suis & domesticis, ne fortè ad obsequium Proconsulis tanquam domestici Stratores huiusmodi reos vel facilè elabi sinerent, vel etiam excruciarent, vel pecunias à miseris extorquerent. Quæ ratio etsi verissima sit, interpretationis tamen adhuc vlterioris eget, & nominatim propter ambiguitatem vocis *Domesticorum*. Igitur tenendum est Proconsules, adeóque Prouinciarum Rectores laborum suorum participes & imperiorum executores sibi quosdam adsciscere potuisse, alios verò non item ob publicam aliquam rationem & vtilitatem. Adsessores scilicet consiliorúmque participes sibi ipsis adsciscere Iudices seu Rectores Prouinciarum arbitrio suo potuêre: quod ostendit *lex* 1. *sup. de Adsessoribus*, Dio *lib.* 53. Et Moschatius *Homilia* 15. ὅταν δ' ἴωνται ὁ ἄρχων λαμβάνεις ἑαυτῷ βοηθὸν τὸ συγκάθεδρον. Idque vel iam inde ex vrbe in Prouinciam profecturos, vel ex aliis Prouinciis euocatos. Idque ita permissum fuit, quia Adsessores Iuris tantum peritiam præstabant, neque quidquam admittere poterant in Prouinciales, cùm non alij rei vacarent, quàm consilio dando circa lites & controuersias. At neque *Domesticos* neque *Milites* (seu Officiales) Magistratus sibi delegêre, verùm vel è publico accepêre, vel publicè constitutis vsi sunt. *Domestici* Iudicum erant qui non publicis actibus seu necessitatibus à Iudice explendis se immiscebant, verùm priuatis hactenùs Magistratus actibus, *l.* 4. *Cod. de Adsessoribus*. Hi igitur Iudicibus publicè dabantur, quotidiani mox & adsidui speculatores, & curiosi seu ἐπόπται eorum quæ à Iudicibus gererentur, futuri, vt ostendit *lex* 3. *sup. de Adsessoribus*, seu *lex* 8. *Cod. eod. Tit.* Nullus iudicum ad Prouinciam sibi commissam *quemquam* SECVM DVCERE *audeat* (respondet hoc iis quæ paulò ante dixi de *Vlpiani mente*, *in d.* §. 1. *&* 2.) *cui Domestici vel cancellarij nomen imponat: nec profectum ad se vndecunque suscipiat, ne famæ notâ cum bonorum publicatione plectatur. Periculo enim Primatum officij Cancellarium sub fide gestorum electos Iudicibus* APPLICARI *iubemus, ita vt post depositam administrationem per continuum triennium nec militiam deserant, ex Prouincialibus præsentiam sui exhibeant, quò volentibus sit accusandi eos facultas. Si enim idonea causa exegerit ad detegenda Iudicis flagitia, & quæstioni eos subdi oportet.* Et hæc de Domesticis. *Officiales* pariter Magistratus ad obsequia sua non adsciuêre, neque Officiales eos habuêre. Nam Officiales in Prouincia perpetuos fuisse, res nota est: vid. *l.* 34. *π. de rebus creditis: & l.* 59. *infr. de appellationibus. Teneat Apparitio veterum disciplinam nec à suggestionibus necessariis metu eius* [Iudicis] *cui ad tempus parent, retrahantur.*

¶ Denique vt ad Stratores nostros descendamus. Stratores pariter Proconsules non ex SVIS habuêre, sed Milites (id est, Officiales) Stratorum ministerio in Prouinciis sunt functi. *Milites* omnino sunt (vt bonus Accursius quoque interpretatur) *Officiales* in IC. scriptis, & apud illius æui scriptores omnes & Historicos. Eodémque sensu Tertullianus, *In reos Maiestatis & publicos hostes omnis homo* MILES *est*, (id est, Officialis iure & ministerio fungitur:) Paulus 5. *Sentent. Tit.* 31. *Si pecunia accepta* MILES *custodiam dimiserit, capite puniendus est.* Quanquam nescius non sim militum custodiam à carcere separari, vel *l.* 1. *π. de custod. reor.* Iam igitur liquidò puto constabit, cur Proconsul Stratores SVOS, id est, de suis, habere non potuerit: sed Militum, id est, Officialium publicè constitutorum ministerio ad id Stratorum vice vti debuerit: Ne videlicet aut prædarum inde occasio nasceretur, dùm miseri rei potentiam eorum perhorrescunt, aut vicissim elaberentur ipsi rei, custodiæ eorum commissi, per Stratores huiusmodi domesticos auro corruptos, emendicato apud Iudices suffragio. Sunt igitur Statores in Prouinciis, Prouinciarum ministeria feralia, *l.* 6. *inf. h. tit. quos Commentarienses* postea dictos planè existimo: sicut eorum ministri dicuntur Adiutores, *vid. l.* 5. 6. *vlt. infr. h. tit.* Et sanè nulla quod sciam amplius post Constantini M. tempora, nulla in *Notitia Imperi*, quæ scripta fuit circa annum 427. horum stratorum mentio fit: sed eorum vice & loco in officio (id est inter officiales) Magistratuum *Commentarienses* nominantur. Denique Stratores, quorum mentio fit *l.* 1. *Cod. de officio PP. Afr.* alij sunt ab istis.

¶ Cùm hæc tractatem incidi posteà in Ræuardum,

Is 1. *variorum* 12. §. illum de quo nunc agimus, explicat ex Lampridij loco, *in Alexandro Seuero*, quo Alexander refertur, *non passus Apparitores vllos Tribunis aut Ducibus esse, milites ante ire voluisse, iussisséque vt ante Tribunum quatuor milites ambularent: ante Ducem sex, ante Legatum decem, hique ad domos suas reciperentur.* Itaque sic §. de quo agimus accipit; nempe vt Iudicibus militaribus, ita & Proconsulibus domesticos apparitores habere prohibitum fuisse: Atque adeò, si quò Proconsuli excundum foret, milites ante eum ambulare tantum potuisse. Verùm longè fallitur & diuersa comparat. Apparitoribus in procedendo Militares Iudices vti noluit Alexander, sed eorum loco militibus. At quis denegatos Apparitores Proconsulibus nisi summâ ignorantiâ asseret? Item quis Milites (Armatæ scil. militiæ) Proconsulibus apparuisse putabit? Denique fallitur Ræuardus, cùm *Statores* siue *Stratores*, omnes Apparitores vel Officiales Iudicum dictos putat. In hoc certè milites illi Iudicum militarium, & Stratores Proconsulum pares erant: quod vt illi & ita in ministerio domestico non hærerent. Cæterùm *Statores* an *Stratores* potiùs legendum sit, necdum mihi liquet: adeò vtriusque exempla suppetunt. Et hæc quidem de Stratoribus. Cum hac tandem humanissima Constantini *lege* componi velim & Constantij *l. 7. sup. de accusat.* Theodosij M. *l. 6. infr. h. t.* Arcadij *l. 18. sup. de accusat.* Honorij *l. 7. infr. h. t.* & præter hæc, insignem Libanij Orationem περὶ τῶν δεσμωτῶν ad Theodosium M. Quibus omnibus *legibus*, & *oratione* etiam, incarceratis consulitur aduersus socordiam Iudicum, Commentariensium crudelitatem, & carcerum pœdorem, & angustias, & diuturnitatem: vide quæ ad Libanij *Orationem* illam plura notaui.

VI. * Idem A. ad Euagrium."

SI quis in ea culpa vel crimine fuerit deprehensus, quod" dignum claustris carceris & custodiæ squalore" videtur, auditus apud Acta cùm de admisso constiterit," pœnam carceris sustineat, atque ita postmodum" eductus apud Acta audiatur: Ita enim quasi sub publico testimonio commemoratio admissi criminis fiet; vt Iudicibus inmodicè sæuientibus freni quædam adtemperies" adhibita videatur. Dat. III." Non. Feb. Heracleæ, Constantino A. VII. & Constantio Cæs. Coss. [326.]

NOTÆ.

* *Lex 2. Cod. eod. tit.* Fugitiua hæc *Lex* est.
" Præfectum Prætorio *Cod. Iustin.* Quomodo hoc ipso anno *l. 2. inf. ad leg. Iuliam de adulteriis l. 13. inf. de Decurionib. l. 12 Cod. de his quæ vi, metúsve causâ.* An fortè hic intelligendus PPP. id est, Propræfectis Prætorio? Non puto: vide quæ dicam *ad l. 15. inf. de paganis.*
" *quo dignus videtur*: Ita Codex Iustinianeus.
" *Squallor* custodiæ.
" Eius confessione vel conuictione.
" Rursum seu iterum.
" *Temperies*: Cod. Iustin. Adtemperies, vt adsimulare, *l. 3. sup. de exhibendis* reis. Adtaminare, *l. 5. sup. de contrahenda emptione.* Adtineri, *l. 5. infr. de conlatione donatorum.*
" Eodem die data *lex. 2. infr. ad leg. Iuliam de adulteriis.*

COMMENTARIVS.

ITERARI criminale iudicium publicè, id est iteratò de eo cognosci Constantinus M. *h. l.* iubet: vt ita quasi sub publico testimonio facta commissi criminis commemoratione (id est secunda iterata inquisitione), Iudicibus immodicè sæpè sæuientibus (vt eleganter hæc *lex* loquitur) quædam quasi freni temperies adhibeatur: cùm alioquin nulla vnquam de morte hominis & capite cunctatio longa sit. αὕτη γὰρ ἡ ἐπίδοσις σύμμετρον ποιεῖ τὴν τῶν ἀρχόντων ὀργήν, vt Græca Basilica hîc. Vult igitur reum delatum vel accusatum, primùm audiri apud Acta, mox vbi de crimine constiterit, (id est vbi conuictus vel confessus fuerit) eum in vincula seu carcerē coniici: postea verò iterum eductū carcere apud acta publicè audiri, atque ita ἀνάκρισιν fieri seu iudiciū iterari. De quo ἀνακρίσεως genere locus est insignis in *Actis Cap. 25. vers. 26.* vbi Festus. Et apud Xiphilinū in *Marco Antonino* τάς τε πίστεις καὶ τὰς ἀνακρίσεις ἐπὶ μακρότερον ἐποιεῖτο, ὥστε πανταχόθεν τὸ δίκαιον ἀκριβοῦν: καὶ κατὰ τοῦτο καὶ ἕνδεκα πολλάκις καὶ δώδεκα ἡμέραις τὴν αὐτὴν δίκην καίπερ νυκτὸς ἔστιν ὅτε δικάζων ἔκρινεν. Et eiusdem mentio in *l. 6. π. de custod. reorum*: vbi agitur de ἀνακρίσει illa quæ fit cùm Præses ad se missos cū elogiis & Notoriis ab Irenarchis, atque ita criminis sic vt dicam conuictos, rursum examinat, & in veritatem nihilominus inquirit, vt loquitur *lex singuli 14. sup. de accusat.* Et verò hęc ipsa *inquisitio cōpleta* dici videtur in *l. 7. sup. d. t. de accusation.* ¶ Græcorū porrò Basilicorū error est, cùm *hâc l.* id constitui putant, vt reus bis è custodia eductus audiatur enim auditi quidē vult, sed priùs anteguā in carcerem cōiiciatur, posteà è carcere eductū.

¶ PROMISCVA custodia vtriusque sexus, ἀνδρόγυνα à Constantio prohibetur.

III. * Imp. Constantius A. Acyndino P. P."

QVONIAM vnum carceris conclaue" permixtos secum" criminosos includit: hac lege sancimus, vt etiam si pœnæ qualitas permixtione iungenda est, sexum" tamen disparem diuersa claustrorum habere tutamina iubeatur. Dat. Non. April. Acyndino & Proculo Coss. [340.]

INTER

INTERPRETATIO. *Viri & mulieres, etiam si criminis æqualitate iungantur, non tamen in vnius carceris custodia teneantur.*

NOTÆ.

* *Lex 3. Cod eod. Tit.*
" Orientis, vt probat *Lex vlt. sup. de temporum cursu.* Et Symmachus *lib 5. epist.* 1. de hoc Acindino.
Aurora in populis Regum Prætoria rexi.
B. Augustinus *lib. de Sermone Dei in monte*, eius meminit, eumque Præfectum & Consulem vocat, quod sanè huic anno conuenit, & eius iudicium in causa adulterij prolixè refert.
" mox claustrum vocatur: vestibulum, *l. 1. sup.*
" Est qui tentat sexus. Malè: si quid mutandum, potiùs rescribendum secuum. Notum iam enim *secus* dici pro *sexu*: virile, inquam & muliebre *secus*, vt dicam quoque ad *l. 6. inf. de adulteriis.* Nil tamen mutandum est. *Permixtos secum*, id est permixtos inter se μετ᾽ ἀλλήλων.
" *Sexu tamen dispares.* Ita *Codex Iustinian.*
" *Iubeantur*, Cod. *Iust.*

COMMENTARIVS.

HONESTATIS & verecundiæ etiam in *Carceribus* sua constare debet ratio: Et ideo Constantius *h. l.* ἀνδρόγυνα claustra inhibet, id est disparem sexum diuersis carceribus conclauibus & claustris (vel vt loquitur *l. 1.* vestibulis) contineri & includi iubet: Sublata illecebrarum occasione castitati & pudicitiæ consulens: Victor *lib. 3. de persecut. Vandal. Cum ipsa & maritus licet seorsum, carceris tamen custodia tenerentur, vt se penitùs non viderent.* Quâ ipsa ratione & *Monasteria* virorum & mulierum distincta semper fuêre, vel etiam cœnacula, iam inde à septenio ex Platonis instituto *lib. 7. de legibus.* (quò etiam referri possunt decreta & constitutiones de mulieribus, quas συνεισάκτους vocabant, expellendis factæ; de quo dicendi locus erit *infr. titulo de Episcopis*:) Item *Balnea* in quibus ἀνδρόγυνα seu ἀνδρογυναῖα (vt loquitur Epiphanius *heresi Ebionitarum 30. n. 7.*) viros mulieribus mixtos promiscuè lauare, ἀνδρόγυνον λουτρὸν veterum & probrosum habitum. Sic & in Ecclesiâ tandem, & quidem Antiochiæ παλαιὸν virus à mulieribus διαλέγειν solitos, etsi ab initio non ita esset; testatur Chrysostomus *homil.* 73. *Sauil.* 74. Paris. in *Matth. p.* 814. Ita *constit. Apost. lib. 1. cap. 9.* ἀνδρόγυνον γυνὴ πιστὴ γυνὴ μὴ λουέσθω. De Hadriano memorat Spartianus, *lauacra cum pro Sexibus separasse*, seu vt dicit λουτρὰ χωρὶς ἀλλήλων προσέταξε, quæ antea obtinuisse querebatur Plutarchus, *in M. Catone*, de *Marco Antonino* Capitolinus, *Lauacra cum mixta sustulisse.* De *Alexandro Seuero* Lampridius. *Balnea cum mixta Romæ exhiberi sustulisse: quod quidem iam antè prohibitum Heliogabalus fieri permiserat.* Sed & Patribus huiusce rei deprauatæ inhibendæ cura fuit: Synodi Laodicenæ *Canone* 30. & Trullanæ *can.* 77. adeò vicerat morbus omnem medicinam, vt frequentibus adeò constitutionibus & Decretis subinde huic rei obuiã iretur: Exemplum quoque illustre apud Gellium *lib. 10. cap. 3.* & Hesiodi dictum: μηδὲ γυναικείῳ λουτρῷ χρόα φαιδρύνεσθαι *lib. 2. operum & dierum.* Et prudenter Veteres illi Romani, quorum institutum, vt filij cum parentibus non lauarentur puberes, vel generi, ne paternæ reuerentiæ auctoritas minueretur; vt ait Cicero 1. *de Offic.* & Ambrosius *lib. 1. off. cap.* 18. Vlteriùs itum, sic vt fuerit aliquando tractatum apud Quintilianum *lib. 5. cap. 9. de signis*, An ideo eum esset adulteræ signum lauare cum viris. Tandem etiam iustis diuertendi causis hanc Iustinianus addidit, si mulier lauacrum cum viris commune habere audeat, *l. vlt. Cod. de repudiis* & *Nouella* 22. *cap.* 16. 117.

¶ In tantum verò mixti sexuum carceres *hâc lege* abolentur, etiamsi par crimen disparis sexus sit. Porrò criminis scilicet & pœnæ qualitate distincti erãt carceres. Cur autem Græci hanc legem à Basilicis suis abesse voluerint? docere potest *Authentica, Hodiè*, quæ huic *legi* subdita est in *Codice Iustinianeo.*
¶ Denique hanc *legem* pertinere ad adulterij crimen, ex vtriusque sexus & criminis pœnæque æqualitate (cuius *h. l.* mentio fit) colligo. Certè Augustinus, *de Sermone Domini in Monte lib. 1. pag.* 1122. 1123. huius Acindini Præfecti & Consulis (vt etiam hæc lex testatur) iudicium in causa ADVLTERII refert, (vt præmonui in *Notis*) quod vtrique sexui commune crimen est.

¶ INSCRIPTIO *Accusatoris, Rei incarcerationem præcedere debet.*

IV. Impp. Valentinianus, & Valens AA. ad Valerianum Vic. Hispaniar. Post alia.

NVLLVS antè carceris custodiæ mancipetur, quàm ab eo qui in accusationem eius erupit, in codice" publico solemnia inscribtionis impleta sint. Prælata" litteris v. c. Vicarij, VI." Id. Sept. Veronæ." Valentiniano & Valente AA. COSS.

NOTÆ.

* Iungenda huic *lex 3. Sup de Offic. Rectoris prouinciæ.* Concordat huic *lex* 8. 9. 11. 14. *sup. de accusat. l. 3 vlt. sup. de exhib. reis.*
" *Valerianus* Vicarius Hispaniarum sub Valentiniano.
" In Codice publico solemnia Inscriptionis peragebantur, implebantur.
" De hâc subscriptione v. *Paratitlo, ac Constit.. Princ. p* & quæ noto ad *l. vn. inf. si per obreptionem.*
" VII. *dict. l. 3.*
" *Verona* hic an Italiæ? an verò in Hispaniâ? Certè non hoc anno, sed superiore Valentinianus fuit, & quidem mense Octobr. Vt proinde si ad Valentinianum hoc referimus, & *legem* datam reponendum foret VI. Id. Octobr. Vid. *l. 1. inf. de repar. appellat.* Quid si *Vettones* huc Hispaniæ trahamus?

COMMENTARIVS.

INSCRIPTIO accuſatoris cuſtodiam ſeu carcerem rei & in vniuerſum exhibitionem eius præcedere debet, *h.l. & l.* 8.9.11.14.*vlt.de accuſat.l.* 3.*vlt.ſup. de exhib. reis.* Symmachus *lib.* 10. *ep. vlt.* ¶ Hæc apertiſſima eſt *huius l.* Sententia, in qua id tantùm, quod CODICIS publici in ea mentio fit, in quo ſolemnia Inſcriptionis implebantur: qui *Codex* nihil aliud eſt quàm Regeſta publica ſeu Commentarij publici, quibus conficiendis Commentarienſes præerāt, vt ad *leg. ſequ.* oſtendetur, in quibus ſcil. nomina reorū, quæque ad eorum accuſationem pertinebant, adnotabantur. Quæ Acta olim ad Ærarium ſeu ædem Saturni deferebātur, vt docet Suetonij locus in *Vit. Domitiani, c.* 9. rectè expenſus à *Ranchino.*

¶ *De* FIDELI *Cuſtodia.*

V. Imppp. Valentinianus, Valens, & Gratianus A A A. ad Probum P. P."

AD Commentarienſem receptarum" perſonarum cuſtodia obſeruatióque pertineat: nec putet hominem abiectum atque vilem, obiciendum eſſe Iudiciis," ſi reus condicione" aliqua fuerit elabſus. Nam ipſum volumus eius" pœna conſumi, cui obnoxius docebitur fuiſſe, qui fugerit. Si verò Commentarienſis neceſſitate aliqua procul ab officio egerit, Adiutorem eius pari iubemus inuigilare curâ, & eadem ſtatuimus legis ſeueritate conſtringi. Dat. III. Kal. Iul. Contionaci," Gratiano A. V." & Probo Coss. [371.]

INTERPRETATIO. *Si de carcere reus fugerit, ab eo cui eſt traditus requiratur, qui ſi eum non potuerit præſentare, nouerit negligens cuſtos, illius ſe aut damnum aut pœnam qui fugerit ſubiturum.*

NOTÆ.

* *Lex* 4. *Cod. eod tit.* " *P.V.* al.
" Perſonam SVSCEPTAM vocat pariter *l.* 2. *infr. de falſa mon.* vbi malè Codex Iuſt. *ſuſpectam.*
" *Iudici*, Cod. *Iuſt.* non ita benè hîc.
" *Modo aliquo.* Cod. *Iuſtin.* " *Huiuſmodi*, Cod. *Iuſtin.*
" Contionaci pariter data hoc Anno *lex* 15. *infr. de annona & tributis, l.* 3. *ſup. de denunciatione: lex* 1. *ſup. de Naturalibus filiis.* Fuiſſe autem oportet inter Treuerim & Moguntiacum, vel circumcirca.
" *X.* 11. Vt iam quoque notauit Iuretus *in Symm. lib.* 1. *ep.* 53. Error natus ex *prox. leg.*

COMMENTARIVS.

COMMENTARIENSIS: cuius *h.l.* fit mentio, & *l. omnis,* 5. *ſup. de iis qua adminiſtrantibus: & l.* 6.7. *infr. h. tit. & l.* 6. *π. de bonis damnatorum: & l.* 5. *infr. de pœnis:* eſt Officialis Iudicis ad quem pertinebat inter cætera cuſtodia reorum & carceris; Itaque *d. l.* 5. *ſup. de iis qua adminiſtrantibus,* ſcriptum & qui Principatum officiorum gerunt ſeu Corniculum, quique Commentarienſium nomine exoſa miſeris clauſtra cuſtodiunt. Hâc verò *lege* dicitur ad Commentarienſem receptarum perſonarum cuſtodia obſeruatióque pertinere: Firmicus *lib.* 3. *Matheſeon, cap.* 6. *Erunt,* inquit, *Cornicularij aut Commentarienſes quibus damnatorum cura committatur, ſeu Clauicularij vel carcerum cuſtodes, & quibus publicarum catenarum cura mandatur.* vid. & Caſſidorum 11. *ep.* 28. Extat & Baſilij *ep.* 417. ad Commentarienſem Κομμενταρησίῳ & Comitis quidem (vt mihi videtur Orientis, de quo & *Not. Imp.*) vbi quoque quidnam eius muneris fuerit ſatis oſtendit, nempe reorum, veluti furū rerúmque ab his direptarum cuſtodia & ratio ἀντιγραφή. Eos *Etymologici* Author ita deſcribit: Κομβιλαρήσιοι τοὺς ἐπὶ τῶν ὑπομνηματογράφων πράττοντας ὁ νόμος καλεῖ: καὶ ὑπηρετοῦντας ταῖς ἐγκληματικαῖς δίκαις ὑπαπτιζόντας αὐτῶν ἀπληκτάριον καὶ κλαβικυλαρίων [ita reſcribo] μετὰ πλήθους ῥαβδούχων σιδηρέων δεσμῶν καὶ πτηναίων ὀργάνων ταλαιπώρων τῷ φόβῳ τὸ δικαστήριον εἰσὶ δὲ καὶ νῦν οἱ λεγόμενοι χαρτουλάριοι. Eorundem fit quoque mentio in Nouella *Iuſtiniani* 13. & in *Edicto* 13. Frequens quoque eorum mentio in *Actis Martyrum.* Eadem fermè quæ *Etymologici* Author habet, & vetus Gloſſarium *Nomicum,* vbi idem error inſidet Κυβικυλαρίων, pro Κλαβικυλαρίων. Commentarienſis igitur ſtatoris munere functus, de quo ad *l.* 1. *ſup.* ſic dictus autem, quod *Commentarios*, id eſt rationes cuſtodiarum & damnatorum conficeret: Item Inſcriptiones criminum reciperet: præter *Etymologici & Gloſſarij Nomici* Authores, Heſycchius Κομμενταρήσιος τὰς ἐγγραφὰς τῶν ἐγκλημάτων δεχόμενος. Codicem igitur publicum, ſiue Commentarium in quo ſolemnia inſcriptionum implebantur, penes ſuam curam habebat, nomina adnotabat. Quem quidem antea ad Ærarium vnà cum cæteris actis delatum docet inſignis locus Sueton. *Domitiano, cap.* 9. Neque temerè eſt quod in *l.* 6. Commentariēſes Optionibus iungātur: Optiones enim erant carceris Præpoſiti, vt eadem *lex* docet. Sed & *lex* 21. *infr. de appellationibus:* Cōmētarios pro *Cōmētarienſibus* dixit. *Legis iſtius,* inquit *Contēptores ad Præfectorū Prætorio Commentarios deſtinentur:* vt Corniculū alibi pro *Corniculario,* & Athanaſius *ſub fin. Apologiæ* pariter *ad Conſtātium* εἰς τὰ κομμεντάρια τῶν ἐπάρχων παραπέμπεσθαι. vid. & *l.* 2. *ſup. de Numerariis.* Sanè ideò iubetur *l.* 6. *infr. prox.* Cōmētarienſis intra triceſimum quēque diem numerū perſonarū, varietatē delictorū, clauſorum ordinem, ætatem vinctorū Iudici inſinuare. Idem vt apparet ex *l.* 7. ſeu *vlt. huius tit.* alimoniæ cuſtodiarum curā gerebat, eiúſque adeo rei ſimul & cuſtodiarum rationes & commentarios conficiebat.

De eius igitur officio nomiſque ratione iam conſtat: de eius officio inquam, nempè eum non tantum cuſtodiarum & carcerum curam geſſiſſe, iiſque cuſtodes præpoſuiſſe, incarceratorum alimoniæ

alimoniæ sollicitudinem gessisse: Verùm criminalia Acta tractasse. Nos ita interpretatemur, *qui tient le papier des Escroues.* ¶ Hic suos ministros habebat, quos custodiendis reis & carceri præponeret, vt ex *h.l* & *l.5.sup.* apparet, Homines fermè viles, abiectos, *h.l.* qui Clauicarij, vel Clauicularij dicebantur, à clauibus carceris. Nos *Clauendiers* vocamus: idque etiam rectè Græci Basilicorum Interpretes *ad hanc.l.* viderunt, qui abiectum & vilem hominem interpretantur Clauicarium, cui scilicet Commentariensis custodiam commisit. Iidem Græci etiam ad *l. carceri præpositus.8.π.de custodia reorum*, Carceri præpositum rectè Clauicarium interpretantur, *ὁ δεσμοφύλαξ ὃν λέγομεν νῦν ἢ κλαβικλάριον*. Malè enim nonnulli in *ea l.* Commentariensem interpretantur. Horum Clauiculariorum vel carcerum custodum mentio fit quoque *superiore loco* Firmici. De iisdem accipiendus est, & hîc Manilij locus *lib.5.*

Carceris & duri custos quo stante superbè
Prostratæ iaceant miserorum in limine matres.

Carcerum custodes pariter vocat *l.vlt.infr.* *Κανικλάριον* sequior ætas vocauit. Cum autem Commentariensis administratio non vbi esset, vt docet quoque *l.2.sup.de Numerariis*, Clauiculariorum certè & eorum quos ipsi custodes carcerum præponebant abiecti & viles fermè homines erant, vt hæc *lex* nostra docet. Vnde Græci inferunt posse dici Clauicarium à testimonij dictione prohibendum tanquam vilem personam. Hos carcerum custodes vocamus, *Geoliers, Gardes des prisons. Geauliers* quasi *Ianicularij*. Et hæc de Commentariensibus & Clauiculariis.

¶ Habebant & Commentarienses officij sui *Adiutores*, qui scilicet Commentariensem subleuarent, adiuuarent: veluti si Commentariensis necessitate aliqua procul ab officio ageret: veluti publici negotij causâ: Missi quippe non rarò Commentarienses vt sontes comprehenderent; quod etiam docet *Edictum* Iustiniani *13.cap.*12.17.23. Sanè idem Commentariensis, cùm Rei interrogandi essent, eos ad Tribunal adducebat, Acta delinquentium & eorum responsa scribebat, & in Commentarios referebat, vt discimus è Septimæ Synodi *Actione* 4. Epistolâ Asterij de *Adiutoribus officiorum*, in genere dixi semel ad *l.10.sup.de Cohortalibus.*

¶ Sententia huius *legis* hæc est: Commentariensem præstare fugam incarcerati: neque posse culpam reiicere in eum quem carceri præposuit. Eius, quem quis rei alicui præposuit factum, & negligentiam aut etiam dolum præstare quisque tenetur: neque pœnam euitare potest vilem fortè hominem & abiectum Iudiciis obiiciendo: id est in eum culpam coniiciendo, vel eum quem commisset, puniendum dicendo. Igitur Valentinianus *h.l.* Commentariensē, id est Principē, sic vt dicam, carceris custodem, si subcustodis, id est ab eo carceri præpositi culpâ aut dolo reus custodiam euaserit, eadem pœna puniri, quâ ipsummet reum qui fugit. Quod in praxi non obtinet. Neque enim pœna capitis punitur custos, si subcustodis negligentiâ etiam capitis reus euaserit. Et ita iudicatum refert in Curia Neapolitana Grammaticus *voto* 29. adde & Boëtium *decisione* 216. Vide & Clarum *lib.5.sentent.§.vlt.quæst.* 66. *Num.*8. Et sanè iure Visigotbico, *septimo legum Visigothicarum Tit.*4.*l.*7. Carcerarius aut Custos si sine Iudicis iussione aliqua fraude custodiam laxare præsumpserit, eandem pœnam & damnum, quod ipsi rei fuerunt excepturi, sustinere iubentur. Itémque iure nostro, *Le Geolier est tenu de represemer le prisonnier, ou de payer tous despens dommages & interests.*

¶ Verùm hæc ad ipsos carcerum custodes pertinent, vt & quæ tractantur in *l.8.* 12. *& vlt. π. de custodia reorum: & l.2.infr.de falsâ monetâ.* Casus enim legis nostræ est de substituti seu præpositi culpa in Præponentem referenda. Quò pertinet etiam principium *dicta l.vlt.π.eod.tit.* Non est facilè inquit, Tironi custodia credenda, nam eâ proditâ is culpæ reus est qui eam ei commisit. Mirum certè amissa custodia culpâ custodis, Commentariensem sufferre eam ipsam pœnam quā reus sustinuisset: Neque huic simile est, quod tamen quasi simile hîc Basilicorum Interpretes aptant: quod qui reum sisti promittit, nec sistit, eam pœnam sustineat quam reus sufferret, *l.* 13. *Cod.de fideiussorib.* Item quod Iudex aliquando pro reo pœnam sufferat, cuius crimen dissimulat: *l.penult.in fin.infr. de hæreticis:* vt & quod Iudex si delati criminis causam segniùs distulerit, Reciproci pœna teneatur *l.7.sup.de Accusationib.* Hæc enim omnia propriæ negligentiæ imponuntur. Porrò de nequitiâ & gratiâ venali horum Commentariensium, vid. & *l.5.infr.de pœnis.*

¶ *De* TEMPORE, *seu aduersus Diuturnos carceres, Theodosij M. constitutio. A.D.* 380.

VI. * Imppp. Gratianus, Valentin. & THEOD. AAA. Eutropio P.P.

DE his quos tenet carcer," id apertâ definitione sancimus, Vt aut conuictum" velox pœna subducat, aut liberandum custodia diuturna non maceret. Temperari" autem ab innoxiis austerâ præceptione sancimus; Et prædandi omnem segetem, de negligentia Iudicum prouinciarum ministris" feralibus" amputamus; nam nisi intra tricensimum diem semper Commentariensis ingesserit numerum personarum, varietatem delictorum, clausorum ordinem, ætatémque vinctorum, officium viginti auri libras ærario nostro iubemus inferre: Iudicem desidem, ac resupinâ" ceruice tantùm titulum" gerentem, extorrem, impetratâ" fortunâ, decem auri libris multandum esse censemus. Dat. III. Kal Ian. Constantinop. Gratiano V. & Theod. I. AA, Coss.[380.]

NOTÆ.

* *Lex 5.Cod.eod.Tit.* Et iungenda huic *lex 3.sup.de exhibend.*
" *Inclusos* additum in *Cod.Iustini* Quo nil opus erat

" Con

" *Conuictos & mox liberandos*, Cod. *Iust.*
" Hæc sententia à Triboniano recisa est.
" *Ministri ferales* (de quibus dixi ad *l. 1. sup.*) non alij sunt quàm carcerum custodes & Clauicularij.
" De voce *feralis*, vide Gloss. Ita *ferales carcerum tenebræ*, *leg. 1. sup. de Curiosis*. Feralis Ianitor, in constitutione quam edidit Sirmondus ex *Cod. Lugd. & Anic. in app. Cod. Th. n. 13.*
" *Ordines*, Cod. *Iustin.* non ita benè. Ordinem clausorum vocat rationem quo quisque die in carcerem coniectus est, cuius mentio apud Ciceronem in *Verrina*, de suppliciis 7. Rationem, inquit, carceris diligentissimè confici quo quisque die datus sit in custodia.
" *Resupinâ ceruice titulum tantum gerere* Iudices dicuntur ὑψαύχενες: vt hoc Persij versu *Satyra 1. vers. 143.*

Sese aliquem credens, Italo quod honore supinus
Fregerit heminas Areti ædilis iniquas.

Seneca *Epistola 80.* Elatus & resupinus. Prudentius, *Hymno 10.* vultuosus supinus vigens: & *l. 2. inf. de Episcopali iudicio*, *Sacerdotes*, inquit, *qui resupinos spiritus aduersum despicua retulerint*. Huic & vox, *supinare*, apud Senecam *lib. 2. de beneficiis*: *ô superbia magnæ fortunæ? ô stultissimum malum? libet interrogare, quid tantopere te supinet, quid vultum habitúmque oris peruertat, vt malis habere personam quàm faciem.* Resupina igitur ceruice Iudex tantum titulum gerens est arrogans & animi vitium ipso gestu corporis palam faciens. De quo vitio videndus Epictetus *apud Arrianum lib. 1. cap. 21.* Huc facit Chrysostomi locus *in oratione illa* qua Apostolatum cum Magistratibus comparat tomo Sauil. 8. p. 117. [Greek text illegible]
" Extorrem id est, exulem & relegatum. *Extorris* qui extra torrem, id est, limitem pulsatus est, vt exsul, qui extra solum. *Torrem* Veteres dixerunt, *Terminum*, in fragmentis *de limitibus*, *Torrem quoque limitem inuenias*. Græci locum hunc ita expresserunt ἀποσύλας τῆς ἀξίας, id est, *dignitate priuatus*.
" id est, saluis bonis.

COMMENTARIVS.

ADVERSVS DIVTVRNOS reorum Carceres est hæc Theodosij M. constitutio A.D. 380. cui iungenda est *lex. 3. sup. de exhibend. reis*: quæ vnà cum *hac*, pars est Theodosianæ constitutionis, quâ tùm exhibendorum, tùm exhibitorum reorum fauore complurima humanâ admodum constitutione complecti voluit: Exhibitorum, inquam, idque partim antequam in carcerem coniiciantur, quò spectat *d. l. 3.* partim postquàm in carcerem coniecti, *hac* scil. *lege* diuturni carceres damnantur, tribus in id constitutis.

Primùm generaliter præcipitur & præmittitur, accelerandum esse, neque diu protelandum incarceratorum Iudicium: de quo in genere actum fuit *l. 1. sup. hoc tit.* & *l. 2. 18. sup. de accusation.*

Secundò (quod à Triboniano omissum est *in l. 8. Cod. eod. tit.*) custodibus carcerum misero teos deprædandi fegerem & occasionem omnem præcidendam: quò pertinet pariter vltimum caput *l. 1. sup.* Nempe soliti carcerum & incarceratorum custodes vendere miseris reis suam operam ad accelerandam liberationem. Quam deprædationis speciem sublatam vult Theodosius M. *hac l.* & simili alteri deprædationi seu nundinationi occurrit *d. l. 3.* quæ huic coniungenda est.

Post præmissa vti dixi duo superiora, tàdè ad vtrúque finè assequendû, ad accelerãdû inquã, carceratorum Iudicium, & aduersus carcerum diuturnitatem, & ad deprædationem illorum tollendam, id constituit Theodosius M. hâc humanissimâ lege, Commentariensem trigesimo quoquo die Iudici insinuare debere numerum, varietatem, ordinem, ætatem incarceratorum: Vnde claret (quod ad *leg. superiorem* ostendi) *Commentariensem* confecisse rationem siue commentarium carceris & reorum, quis videlicet, cuius criminis reus, quo quisque die, cuius ætatis in carcerem coniectus fuerit. De simili alioquin triginta dierum præscriptione ad alium finem agitur in *ea lege 9. supr. de exhibendis reis*, quam *huic* nostræ coniungendam dixi. Sed intra hoc idem vnius mensis spatium custodias audiri inquisitione completa iusserat iam Constantius in *l. 7. supr. de accusation.*

Sanè Græci huius *legis* sententiam minus complexi videntur, cùm hæc verba ita reddunt καθ' ἑκάστην ἡμέραν ἕως λ. ἡμερῶν. Neque enim singulis diebus id fieri Theodosius *hac lege* iubet, verùm intra trigesimum quemque diem semper. Et hæc est illa proculdubio Theodosij M. cõstitutio *de Tempore*, seu lex iuuans vinctos quod ad Tempus attinet, cuius meminit Libanius *orat.* περὶ τῶν δεσμωτῶν *circa fin. p. 69.* quâ prætetea Imperatorem hortatur ad sanciendam *legem*, quo incarcerati humaniter & suauiùs habeantur.

VII. * Impp. HONORIVS, & Theod. AA. Cæciliano P.P." Post alia.

IVDICES omnibus" Dominicis diebus productos reos è custodiâ carcerali videant, interrogent, ne" his humanitas" clausis, per corruptos" carcerum custodes, denegetur: Victualem substantiam" non habentibus faciant ministrari, libellis duobus" aut tribus diurnis, vel quod" æstimauerint Commentariensi decretis, quorum sumptibus proficiant" alimoniæ pauperum, quos ad lauacrum sub fidâ custodiâ duci oportet: multâ Iudicibus viginti librarum auri: & Officiis eorum, eiusdem ponderis constitutâ; Ordinibus quoque, trium librarum auri multâ propositâ, si saluberrimè statuta contempserint. Nec deerit Antistitum Christianæ religionis cura laudabilis, quæ ad obseruationem constituti Iudicis" hanc ingerat monitionem. Dat. VIII." Kal. Feb. Rau. HONOR. VIII. & Theod. VI." AA. Coss. [409.]

INTERPRETATIO. *Omnibus Dominicis diebus Iudices sub fidâ custodiâ de carceribus reos educant, vt eis à Christianis vel à Sacerdotibus substantia præbeatur, & ad balneum prædictis diebus sub fida custodia religionis contemplatione ducantur. Si qui Iudices hoc implere neglexerint, pœnam quam lex ipsa constituit, cogantur implere.*

NOTÆ

NOTÆ.

* *Lex 9. Cod. de Episcop. aud.* Iungenda huic *lex 22. seu vlt. infr. de maleficiis* : *l. vlt. inf. de abolit.* imò & *lex vlt. supr. de exhib. reis.* aliæque *leges*, quas ad *dictam legem* 5. congessi.
" *Caecilianus* hic Præfectus Prætorio fuit sub Honorio, A. 409. cui plures aliæ Constitutiones inscribuntur. Mentio fit eius *l. 33 sup de erog. mil. an.* apud Zosimum *lib. 5. p. 118.* ad eundem extat Augustini *ep. 159.* vid. *Prosopogr.*
" Italiæ. " Abest hæc vox à *Cod. iustin.*
" Al. *nom.* Verùm illud non ideò immutandum.
" *Humanitas*, quicquid humanis necessitatibus necessarium præstatur, *Substantia*, Aniano. ac nominatim victus. Hoc sensu apud Ambrosium *de Tobia c. 14.* Visigoth. *libr. 9. t. 1. l. 4. 5. 6.* apud Cassiodorum *lib. 7. ep. 33.* Martyrolog. vetus in *Passione Pantaleonis* : v. Kal. Aug.
' Vide *legem 1. circa finem suprà.*
' Substantia pro Annona seu victu, *h. l. & l. 2. infr. de alimentis quæ inopes parentes.* Victualis substantia nil aliud est quàm exhibitio, vt eam alicubi vocat Tertullianus. Græci & quidem Attici [illegible] [illegible]. vide Artemidorum *lib. 5. cap. 89.* & Scholiastem *Euripidis.* Alimenta carceris vocat Seneca *ep. 18. liberaliora*, inquit, *sunt alimenta carceris* : *sepositos ad capitale supplicium non tam angustè, qui occisurus est, pascit.*
" *libellis duobus aut tribus* Ita quoque *Codex Iustin.* de quo mox plura : & tamen rescribendum *duabus* : quod & Alciatus rectè vidit.
' malim, *quot*, vt in aliis *edit.* & in *Cod. Iust.* quanquam & hoc sustineri potest, *quod*, id est, *quodcumque.*
" *Proficiant*, id est, procedant, commodum sentiant, & incrementum, id enim proficiendi voa hîc significat, neque quicquam hîc immutandum: Neque reponendum, *quæ proficiant alimonia & sumptibus pauperum.*
' quos &c. " an Iudici ? illud sustineo.
'' al. XII. " *vel III.* vt *l. vlt. inf. de Mathemat.* & vt etiam *Cod. Iust.* habet.

COMMENTARIVS.

HVMANITER vt incarcerati habeantur, Honorius Imp. tribus rationibus hâc humanissimâ constitutione prouidet. ¶ *Primùm* constituit, vt Iudices singulis Dominicis diebus reos è carcere eductos videant, interrogent, quomodo à custodibus carcerum tractentur: ne alioquin bis crudelitatem suam accusatori fortè vendentibus atque adeò corruptis, incarcerati crudeliter habeantur, vel inediâ longâque tabe consumantur, vt habetur quoque *l. 1. in fin. sup.* Et hæc de Iudicibus. Idque diebus Dominicis: quod notandum, consecrato videl. hoc potissimum die humanitatis officiis & operibus charitatis exercendis. Cui omninò conuenit, quod Concilio Aurelianensi *can. 20.* cautum, vt qui in carceribus detinentur ab Archidiacono seu præposito Ecclesiæ, diebus Dominicis requirantur, vt necessitate vinctorum secundum præceptum diuinum misericorditer subleuentur, atque à Pontifice instituta fideli & diligenti persona, quæ necessaria prouideat, competens victus de domo Ecclesiæ præbeatur. At Episcopis postea iniunctum, vt [illegible] [illegible] & [illegible] custodias inuisant, id est, vt Ecclesia loquitur *Feria quarta*, qui dies est Mercurij, & *Feria sexta*, qui dies est Veneris, & *Parasceue* dicitur. Vterque scil. dies, seu vtraque feria, in veteri Ecclesia erat, fuit conuentuum in Ecclesia dies: simul & *Esurialis*, vt Plautus loquitur, id est castui & semiieiunio ad Nonam vsque horam dicata, & omni pietati. Quapropter vult *lex vlt. Cod. de custod. reorum*, Episcopos illis diebus carceres & custodias visitare. Certè hos dies in hebdomade olim dicatos fuisse semiieiunio illi & castui, constat ex Tertulliano, *aduersus Psychicos, c. 2. 10. 14.* & *lib. de ieiuniis* 1. Epiphanio in *compendio doctr. Christ.* & Petro Alexandrino *lib. 3.* Socrate *lib. 5. c. 22.* Prudentio *in Agone Fructuosi: Can. ieiunia, de Consecratione, Distinct. 3.* & Petri Alexandri in canone 15.

¶ *Secundò* statuitur, vt si custodiæ id est Rei de suo viuere non possint de publica alimonia his præbeatur. Haud paulò aliter ac in XII. tabulis. *Si volet, suo viuito: ni suo viuit, qui eum vinctum habebit, libras farris endo dies dato: si volet, plus dato.* In eum finem duas, tres, plurésue pro rei necessitate, & quod iudex æstimauerit, *libellas* diurnas, vno singulis pauperibus incarceratis Commentariensi decerni iubet, ex quarum pretio pauperibus alimoniæ præbeantur: ita enim hic locus est legendus & interpretandus, *libellis*, inquam, duabus aut tribus diurnis &c. vt legebat quoque Forcatulus. *Libellæ* ibi (non libelli) sunt, non pondus aliquod panis, sed nummus argenteus & decima sestertij siue denarij pars vt Volusius Mecianus *de Assis distribut.* Plinius *lib. 33. c. 3. Libralis vnde etiam nunc libella dicitur & dupondius appendebatur assis.* Indéque ad *libellam debere*, vt dixi, apud eundem Ciceronem *pro Roscio*, vt idem *sumptum reddere ad assem*, quasi dicas vsq; ad teruncium: *Teruncius* erat tricesima sestertij pars, libella decima. Igitur idem cum denario. Plautus quoque *in Pseudolo* meminit: *si quidem Hercule etiam supremi promittas thesauros Iouis tibi libellam argenti, nunquam credam.* Et rursum: *Sed tu bone vir flagitare sæpè clamore in foro cum libella nusquam est.* Itaque frustra sunt quæ de modo diætæ, seu diarij vinctorum, ad hanc *legem* plerique disputant. Neque enim de eo *h. l.* agitur, verùm de modo *pecuniæ*, vnde alimonia pauperibus præberi debeat, adeò vt ne quidem modus ille definiatur, sed pro pauperum numero, pro æstimatione Iudicis præberi iubeatur: *Libellis* inquit, *duabus aut tribus diurnis, vel quod* [id est, *quodcunque*: nisi malimus eodem sensu, vt *Cod. Iustin.* & in nonnullis *huius Codicis* Editionibus] *æstimauerint* [Iudices scilicet] *Commentariensi decretis.* Iam olim quoque pauperibus incarceratis diarium siue panem è publico præbitum insigni loco fidem facit Seneca 9. *Controuers.* 4. Sed & mulctas quasdam, putà de Ecclesiasticis exactas, in pauperum vsus destinatas à Valentiniano Sen: docebit *lex 20. infr. quorum appellat.* vbi ea de re dicam pleniùs.

¶ *Tertiò* hac *lege* iubentur incarcerati ad balneum sub fida custodia duci, ad eluendum scil. squalorem, vt loquitur *lex 2. supr.* seu sordes in carcere contractas, quod & ipsum humanitatis est plenissimum. Denique iubentur *Episcopi* iudices identidem monere, vt hanc constitutionem effectui tradere velint. Scilicet Episcoporum hæc neque vltima cura esse debet, circa miseros custodiâ carceréque inclusos. Similia constitutio, quam sub eiusdem Honorij & Theodosij nomine edidit Sirmondus ex *Cod. Lugd. & Anic. in app. Cod. Theod. n. 13.* quâ Episcopo carcerem visitanti liber aditus patere iubetur, mox apud Iudicem interuenturo. Denique inhumanitati & sæuitiæ intercedere. Et similis Episcopalis intercessionis exemplum in *l. 2. seu vlt. infr. de lenonib.* vt & gemina germana *Christianis*, id est Episcopis, Clericis, ab eodem Honorio intercessio iniungitur, constitutione paulò ante hanc data ad Theodorum P.P. huius Cæciliani decessorem, *l. 2.*

seu vlt. supr. de postliminio. Similis quarta Honorij ad Melctium triennio post, *l.2. seu vlt. supr. de Expositis.* Adde his & *l.5. sup. de contrah. empt.* Tandem huius seculi propria hæc calamitas fuit, vt Romanis inuicem sæuientibus, nullus amplius fermè obex, nulla iuris reuerentia, nulla Christianæ charitatis cura esset: atque vnicum fermè remedium ab Episcopis foret; quibus erant adhuc qui deferrent. Quare hunc Episcoporum interuentum malis moribus subinde Principes apposuere: ac quidem Honorius Imp. nominatim, de quo dixi *ad l. vlt. infr. de lenonibus.* Maiora sunt iam, quæ Iustinianus his detulit *Nouell. 8. c. 8. 17. & Nouell. 53. & Nouell. 86.* vnde desûpta est *Authen. si verò Cod. de Iudiciis.* ¶ Tãdê ad querelas *Senatus Romani* per ipsummet Cæcilianum, cui hæc *lex* inscribitur, hanc constitutionis prolixioris partem additam ab Honorio, argumento eorum quæ Zosimus prodit, probo ad *leg. vlt. inf. de abolitionib. & l. vlt. infr. de malefic. & mathematicis.*

SI QVIS IMPERATORI MALEDIXERIT.

TITVLVS IV.

IX. COD. IVSTINIAN. VII.

¶ Theodosii M. *constitutio, de* Maledictis *in Principem, eiusue Tempora, iactatis.*

I. * Imppp. Theod. Arcad. & Honor. AAA. Rufino P.P.''

SI quis, modestiæ nescius, & pudoris ignarus, inprobo petulantíque maledicto, Nomina Nostra crediderit lacessenda, ac temulentiâ turbulentus obtrectator temporum'' fuerit, eum pœnæ nolumus subiugari,'' neque durum aliquid nec asperum'' sustinere: quoniam, si id'' ex leuitate processerit, contemnendum est: si ex insaniâ, miseratione dignissimum: si ab iniuriâ, remittendum. Vnde integris omnibus,'' ad Nostram Scientiam referatur, vt ex personis'' hominum dicta pensemus, & vtrum prætermitti, an exquiri'' debeat,'' censeamus. Dat. v.'' Id. Aug. Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio v.c. Coss. [393.]

NOTÆ.

* *Lex vn. Cod. eod. tit.* Iungendáque huic, *lex 137. infr. de Decurionibus.* Meminit eius Zonaras & Balsamo, *Commentar. in Canonem Apostolorum 84.* Et idem Balsamo *in Photij Nomocan.* vt & Harmenopolus, *lib. 7. tit. 14.* Attaliates *in Synops. Iuris t. 59* Blastares *in suis Collectaneis.* Ioannes Sarisberiensis, *nugarum Curialium lib. 3. cap. 14.* Tandem Baronius quoque rectè eam inseruit Annalibus suis Ecclesiasticis. A.D. 393. *num* 42.

'' *Rufinus* PP. Orientis scil. sub Theodosio M. An. D. 392. 393. 394. & aliquandiu adhuc sub Arcadio filio eius An. 395. quo tandem anno occisus proscriptúsque fuit: de quo plenè ad *l. 14. inf. de bonis proscriptorum*, & in *Prosopogr.*

'' *Nostrorum*, add. C. *Iust.* Quo nil opus erat.

'' à Iudicibus scilicet seu Rectoribus prouinciarum, qui sub dispositione Præfecti Prætorio erant: vel etiam à te ipso PP.

'' *Volumus*, add. C. *Iust.* Quo nil opus erat. '' *maledictum*, scil.

'' *Hoc ad nostram Scientiam*: ita C. *Iust.* additâ voce, *hoc.*

'' [illegible Greek], *ex qualitate personæ.*

'' meo iussu, à Iudice, vel à te: *Exquirendi* porrò vox hîc propria in criminum & veritatis inquisitione.

'' *debeant* Cod. *Iust.* dicta scil. *te debent*, in *Tilianâ* & *Cuiac. edit.* vitiosè in *edit. Lugdun.* in 4 *re debeat.* Forte hîc ita legendum, & *vtrum prætermitti, an exquiri debeat vos, censeamus*: vel potiùs *exquiri a te debeant*: vel denique quod omnium maximè placet, *debeat*, maledictum scil. de quo *initio legis.*

'' *Censeamus*, iubeamus, ordinemus. vid. *Gl. Th.*

'' VI. Cod. Iust male: vt patet quoque ex *d. l. 137. de Decurionibus.* vbi idem dies notatus extat.

COMMENTARIVS.

MALEDICTA, in se Principem, siue Tempora sua, in sui notitiam perlata, Iudices seu Rectores prouinciarum non vindicare ipsi, seu punire; verùm integris omnibus de iis ad se Principem referre ab Imperatore iubentur *hâc constitutione*: vt ita ipse iudicij arbitriíque sui faciat, num contemni ea, an exquiri vindicaríque adeò debeant; habita scil. *personarum ratione.* Præmissâ egregiâ clementiæque & indulgentiæ plenissimâ sententiâ, quâ veniam seu gratiam maledicti fermè pollicetur, Si aut leuitate, aut infamiâ, aut iniuriâ conuitium Principi, vel temporibus eius, seu sæculo, factum fuerit.

¶ Hæc breuis *huiusce legis* coniectio seu summa & sententia est: quæ, quod *secundo* loco tenendum est, *Theodosium M.* Imperatorem Auctorem habet, cui sociati tũ ab ipso in Imperio, duo Augusti filij eius fuerant, Arcadius & Honorius, ille iam inde

A.D.383. hic hoc ipso anno 393 IV. Id. Ianuarias quorum ideo nomina in Iofcriprione quoque *huius l.* fociata pro mote tum recepto : Theodofium M. inquam hæc *lex* Authorem habet; quod ad *huius leg.* intellectum adfumi oporret, Principem Chriftianâ Iuris prudentiâ, morúmque comitate feu clementiâ, hoc quoque inter alia argumento commendatiffimum: Cuius alioquin Principis plura extant alia in reos, etiam Maieftatis (vt in fpecie *huius leg.*) clementiæ argumenta, & quidem apud Libanium, *Oratione*, quam nos edidimus, *περὶ τῶν δεσμωτῶν*, & altera *orat. ad Theodofium ipfum poft conciliationem cum Antiochenis* 13. Themiftium *orat.* 5. in id peculiari, quam habuit ante decennium, An. D. 383. Quem & cæteroquin velut à cæde abhorrentem commendant Veteres, cuiúsque fummam *φιλανθρωπίαν* deprædicant præter iam dictos, alij paffim Scriptures ; fic vt nemo Principum Chriftianorum magis ab humanitate, lenitate, & clementiâ commendatus fuerit, eò etiam vt nimia fermè eius lenitas feu ad delinquendum illex, à nonnullis vitio vertatur. Tandem, cùm hanc eius indolem fpirent complures aliæ eius Conftitutiones, hæc certè noftra ad eum quoque characterem tota facta & concinnata eft.

¶ Quo nomine ea iam inter Theodofianas *folemnis* maximè euafit in foro atque in Aulis, neque eo tantùm nomine, verùm etiam (quod tertio loco obferuandum eft) quod variis argumentis ea vfui effe aptaríque poteft, imò iam & folet : in argumento, inquam, 1. *de Pœnis vel differendis, vel temperandis* : 2. In tractatu Politico, *Num fatiùs fit Princip huiufmodi verborum & dictorum licentiam prætermittere, an verò vindicare ?* de quo extat elegans Oratio Scipionis Gentilis huius *legis* occafione. 3. de *Cognitionibus item Principi referuatis* : 4. eúmque in finem, de Iudicum ad eum *Relationibus*: 5. vt & de *pœnis reorum maieftatis* : 6. Tandem *huius leg.* vfus eft, & cùm *virtutum* Principalium corona texitur, clementia feu lenitas & Ciuilitas *ἡμερότης, πρᾳότης, φιλανθρωπία* inter potiffimas Principibus inculcatur.

¶ His ita præmiffis, notandum quatuor partibus hanc legem abfolui ; totidémque adeò tractatibus hæc *lex* ipfa illuftranda nobis erit. Primò quidem *fubiectum* eius fpectandum venit : Maledicta, inquam, in Principem, eáque duûm generum : Poft hæc legis *difpofitio*: vbi fecundo loco defpiciendum erit, quid Theodofius fieri *vetet* ? Quid tertio contrà fieri *iubeat* ? Quam denique *formam* fecuturum fe hâc in re feu cognitione prædicet. Poft quæ omnia hiftoricam huius *leg.* occafionem attexere feu eruere conabimur.

Quod primum, feu *fubiectam* materiam attinet; funt ea *Maledicta* in Principem : qui quidem alter *titulus* eft, vt cum Tertulliano loquar, feu altera fpecies criminis Maieftatis. Crimen fcil. Maieftatis duplici ratione contrahitur, vel factis, vel dictis feu maledictis : Paulus 5 *fentent.* 29. *Crimen*, inquit, *maieftatis, non folum facto fed verbis impiis, & maledictis maximè exacerbatur* (quem locum quomodo refinxerit Tribonianus, vide in *l.* 7 §. *vlt.* ff. *ad l. Iul. Maieft.*) Quorum iftud femper minus habitum : quod etiam Libanius (Theodofij noftri clementiam præferens clementiæ Conftantini M.) *orat. poft concil.* fcribit *p.* 413. Vnde etiam diftincti, etfi contigui, *hoc Codice, & Iuftinianeo*, tituli, *fi quis Imperatori maledixerit* : & *ad leg. Iuliam maieftatis* : quæ vel fola *Titulorum* diuerfitas fatis arguit, iuris quoque hâc in re aliquam diuerfitatem fuiffe, & haberi oportere ; quod magis adhuc comprobat integer huius *legis* contextus, etfi fatendum quidquid contra fentiat Cuiacius, maledicto maieftatis crimen femper contrahi. Nam vt rectè quoque Tertull. *fi non armis, faltem linguâ hi rebelles funt.*

¶ Duûm porrò generum Maledicta hic proponuntur ; vnum in *Principem* ipfum ; alterum, etfi eodem recidat, in *tempora* eius fcil. : Vt omittam iuftiffimas Chriftianorum querelas perfecutionum tempore, cuiufmodi Iuliani temporum atque Imperij obtrectatores fuêre, vt difcere eft vel ex Chryfoftomo *homiliâ in Iuuentinum & Maximum martyres* : *οὗτοι*, inquit, *τὰ παρόντα ἰδρῶν κακὰ καὶ τὸν ὑπερβολῶν ἡμᾶς ἀεὶ ζῶν χρόνον*, & ex Libanij epiftolarum *lib.* 1. *ep.* 6. & 80. Certè huiufmodi maledicta & obtrectatores temporum ad turbas fæpè excitandas, Imperiique fecuritatem feruntur : quod his verbis *h. l.* indicatur, *ac temulentiâ* TVRBVLENTVS *temporum obtrectator fuerit*. Quod quidem (non vt pleríque Interpretum alij, qui hæc verba tranfilire folent) *τὸ πλῆθος* Græcorum rectè accepit: ad horum enim verborum interpretationem hæc notat : *Sæpè quofdam dicere, fe malis annis natos*, atque adeò tempora obtrectando, ipfummet Principem infamare videri. Huiufmodi temporum, in quæ nati obtrectatores fubindè emergebant, Exemplum illuftre extat quoque apud Ammianum Marcellinum *lib.* 15. in Geftis Anni 355. *p.* 39. & apud Sidonium *lib.* 1. *ep.* 7.

¶ Ac vt in commune Principum & *Temporum* obtrectatores quæque ætas tulit, ita vel maximè Imperatorum Chriftianorum tempora tulêre. Solemne quippe & tum Gentilibus fiue paganis inter cætera criminandi genus fuit, clades, quibus humana negotia incurfarentur, CHRISTIANIS TEMPORIBVS imputare : quafi ad impietatis vindictam (vt quidam air) lege fuâ naturæ decretum tranfiret. Nam quod incendium oriretur, in inuidiam illicò Chriftianorum *Tempora* vocari : Si bellum infeliciter geftum, fi deletus exercitus, fi annonæ defectus aut publica fames timeretur, vel etiam vrgeret, Chriftianorum temporum facrilegio id omne Gentiles deputare : fi piget Nilus (qui apud Aegyptios agricolæ cœlíque vicem præftabat) cunctanter fefe ac languide alueo efferret, neque ad iuftam afcenderet menfuram, turbulenti ftatim temporum Chriftianorum obtrectatores emergere: Poftremò cùm Romanas deinceps Barbari prouincias peruaderent, résque publica paulatim peffum iret, atque Vrbs etiam, Orbis domina fæpius obfeffa, non femel quoque caperetur, totiens Pagani Chriftianis temporibus *δυστυχίας* hanc omnem & Reipublic. Romanæ inclinationem tribuere foliti funt. Iam quis effrænem ipforum IMPERATORVM NOMINA, feu Imperatores ipfos, maledictis laceffendi, atque in eos etiam fcribendi qui profcribere poterant, proteruiam in Gentilibus abundè miretur ? Tantam etiam, vt vel hanc vnam vix aliam fcribendi caufam & rationem Scriptorum nonnulli haberent. Quod de Eunapij *Chronicis*, quæ vixerunt, vt Photio referenti, fic & aliorum eiufdem Scriptorum, quæ fuperfunt collatione, credere fas eft : & de Zofimi pariter Hiftoriâ cuiuis legenti conftare poteft. Enim verò, vt de multis in *Conftantinum M.* Chriftianæ non nifi Religionis odio iactatis, pauca nunc delibem, Principem hunc Imperio Romano, quæ fecuta poftea fuit, ruinam conciliaffe, non vnus Scriptorum calumniatur: Profufionem item & auaritiam ab eiufdem temporibus in Imperium Rom. conuectas criminantur alij. Alius (putà Libanius, *Orat. ὑπὲρ τῶν ἱερῶν* pro *Templis Gentilium non exfcindendis*, quam ipfe edidi) Conftantinum M. ob reditus templis detractos, fatis magnas facrilegij pœnas dediffe, quod qui de genere ipfius erant mutuo fefe

confecerint, ſtirpſque tandem eius omnis defecerit, cur ſatius fuiſſet, ſuperſtitem aliquam relinquere, quàm Cõſtantinopolim tot impenſis aliarúmque ciuitatum nuditate atque imprecatione excitare. Et hæc quidem de Conſtantino M. inque eum iactatis maledictis. Idem Libanius *eâdem oratione* ſcribit *Conſtantium* ob templa diruta donóque data inſtar rerum viliſſimarum in perpetuo belli Perſici metu ideò egiſſe, donatarios verò infelicem exitum ſortitos. *Conſtantem* pariter non conuitiis modò Zoſimus proſcindit, verùm & Symmachus, meritã eum per Magnentij factionem morte occubuiſſe, haud obſcuris verbis apud Chriſtianum Principem verba faciens, innuere veritus non eſt. *Iouianum* item Principem pietate inſignem Gentiles ægrè ferentes, nedum carminibus famoſiſque libellis appetendum ſibi duxere, ſed etiam tanquam imperij proditi reum facta conſpiratione, Scriptores complures immerentem fecêre. De *Gratiano* memorat quoque Sozomenus *lib.7.c.24.ſub.f.* eum à Pagano quodam illuſtri viro in officio conſtituto, conuitiis proſciſſum, & patre ſuo (Valentiniano ſcil. ſub quo magna fuit religionum libertas) indignum vocatum, eiúſque rei nomine capitis damnatum: verùm intercedente Ambroſio imminenti illum ſupplicio ereptum; quibus adde & quæ Am. Marcellinus *lib.31.* & Zoſimus *lib.4.p.760.761.* & quæ nos ipſi ad *Philoſtorgium* notabamus. *Theodoſium* M. denique, vt ad hunc tandem deſcendam huiuſce *legis* authorem, Traiano quoque Imperatore meliorem, & à potiſſimis Gentilium Scriptoribus, Themiſtio, Libanio, Latino Pacato, Symmacho, Claudiano, ſuprà omnes retrò Principes commendatum, Zoſimus quoque acerbiùs inſectandum ſibi propoſuit: Poſteaquam enim denegatos ab eo ad ſacrificia de publico ſumtus ſcripſit, *extremo libro quarto*, hæc verba ſubiicere non veretur: διὰ τοῦτό τι τῆς βασιλικῆς θεραπείας λήξαντος, καὶ τῶν ἄλλων ὅσα τῆς πατρίας παραδόσεως ἦν ἐν ἀμελείᾳ κειμένων, ἡ Ῥωμαίων ἐπικράτεια κατὰ μέρος ΕΛΑΤΤΩΘΕΙΚΑ βαρβάρων οἰκητήριον γέγονε. Eundem conſule & *lib.5.p.814.* Certè hoc ipſo tempore ampla admodum criminationibus, maledictis, obtrectatoribus huiuſcemodi feneſtra ſeu occaſio præbita videtur, poſteà videl. quàm Theodoſius Anno proximè ſuperiore 392. lege ad eundem Rufinum Præfectum prætorio emiſſâ, cui hæc conſtitutio inſcribitur, putà *lege 12. infr. de paganis* &c. Gentilitio cultu omni, perſonis omnibus & locis per vniuerſum Orientem ſeueriſſimè interdixit. Vnde iam in Imperatorem eiúſque tempora maledicta. Quod quidem atrox ſemper in Principes conuicium habitum, ſi qui tempora, ſi qui ſæculum eorum incuſarent, hâc vel ſimili formulâ, *O tempora! ô mores!* vti contrà, Principes ipſi ſuorum *Temporum*, ſuique ſæculi fœlicitate ſeſe efferre geſtiebant, quæque ſuis temporibus aliena eſſent, iiſque labem afferre poterant, ſolemnibus formulis deteſtari ſolebant, quas collegit Briſonius. Quibus adde illud elegantiſſimum eiuſdem Theodoſij & Valentiniani apud Auctorem *collat. leg. Moſaic. Non patiamur agreſte illud ab priſcis conditoribus robur, fracta molliter pube tenuatum, conuicium ſæculis vel conditorum irrogare, vel Principum.* Iſtud igitur Temporum Theodoſij M. obtrectatorum genus fuit. Potuerunt & eius, vt aliorum quoque tempora culpari ob κακοζηλίαν Imperij. Multæ enim ſub eo querelæ exortæ de oneribus Tributorum, de Potentiorum oppreſſione, de Militiâ corruptâ, de Barbaris in militiam & ad dignitates ſubuectis: de eorum item qui potiore apud Principem loco erant οἱ ἐν τιμῇ καὶ ἐξουσίᾳ ὄντες veluti Rufini ipſius, cui hæc *lex* inſcribitur, tyrannide, flagitiis, cædibus intentatis, etiam recenter anno ſuperiore 392, de grauibus tandem muneribus ciuilibus & publicis, de quo in hiſtoricâ cauſâ mox. Neque intra nudas res hæc querela ſtetit, verùm poſt eam, iam maledicta & obtrectationes: Hic enim ad ea gradus eſſe ſolet: ſicuti & poſt querimonias maledictáque, factiones iiſdem de cauſis enaſcuntur, cuiuſmodi hâc ipſa tempeſtate plures fuêre: de quibus dixi plenè ad *l. quiſquis.* Et hæc de ſubiecta *huius leg.* materiâ.

Sequitur ſecundo loco ipſa legis *Diſpoſitio*: vnde in ſummam apparet, non hanc Theodoſij M. mentem eſſe, quaſi promiſcuè in ſe ſuáue tempora iactata maledicta ſeu conuitia, multa, ſpretáque voluerit & prætermiſſa: etſi id ex initio mediâque *huius l.* Sententiâ multi colligant; etſi ſimilia etiam innumera clementiæ Principalis hanc in partem exempla paſſim occurrant, apud Tacitum, Suetonium & cæteros deinceps Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores: eorum, inquam, Principum qui in ſe iactata verba impia & maledicta conuitiáque, cæteroquin periculoſa, probroſóſque adeò ſermones, ad cognitionē vocari noluêre. Quem clementiæ campum nunc non ingredior. Quid igitur? Theodoſius obtrectatorem ſeu Maledicum *pœna ſubiugari* à Iudicibus ſcil. vetuit, *neque durum aliquid nec aſperum ſuſtinere.* Sed *integris omnibus ad ſuam* Principis *ſcientiam referri* iubet, *vt ex perſonis, hominum dicta penſaret, & vtrum prætermitti, an exquiri res deberet,* ipſe *cenſeret.* Vetat ſcil. Theodoſius *h.l.* Iudices hâc in re ad pœnam properare. Hæc, inquam, Theodoſij mens eſt apertiſſima, non vt plenariam maledictorum indulgentiam ſeu veniam συγγνώμην tribuat, quaſi nullam ad animum ſuum reuocaturus iniuriam, nullum conuicium aut maledictum, quod multi cenſent; verùm vt Iudicibus μικροψύχοις καὶ σκαιοῖς, Principalis maieſtatis vindicandæ obtentu, immodicè ſæpè ſæuientibus, hanc freni adtemperiem adhiberet, vt eleganter alioquin aliâ in re loquitur Conſtantinus M. *l.2. ſup. tit. prox. de cuſtod. reor.* Iudicum ſcil. multi in adulationem Principum verſi, & ad captandam diligentiæ vel deuotionis laudem, nullo ſatis perſonarum diſcrimine, nullâ maledicentis habitâ ratione, duri aſperique, ad pœnam facilè properabant, & ſub vno, ſicut dicam proloquio, vt hâc in re loquitur Ammianus Marcellinus, ſeu elogio, depoſcere linguæ lubricum ſoliti, & Iudicum quiſque quò adulanti propior eſt, eò quoque ſæuior & ſeuerior, durus atque aſper hanc in partem eſſe ſolet. Quò omninò pertinet geminum illud, quod exſtat in *l.7.§.3. ff. ad leg. Iul. maieſt.* (quod & ideo Balſamon in *Nomocanonem Photij* huic legi noſtræ ſubiecit) *Hoc tamen* inquit *crimen à Iudicibus non in occaſionem ob Principalis Maieſtatis venerationem habendum eſt, ſed in veritate: Nam & Personam ſpectandam eſſe, an potuerit facere, & an antè quid fecerit, & an* Cogitaverit, *& an* Sanæ Mentis *fuerit: nec* Lubricum Linguæ *ad pœnam facilè trahendum eſt. Quanquam enim* Temerarii *digni pœna ſint, tamen vt* Insanis *illis* Parcendum *eſt, ſi non tale ſit delictum, quod vel ex ſcriptura legis deſcendit, vel ad exemplum legis vindicandum eſt.* Vbi vides etiam nonnulla quæ proximè accedunt ad rationem quæ hic additur, *Quoniam ſi id ex leuitate* &c. de quâ ratione poſteà.

§ Ergò à Theodoſio M. Iudicibus modus hic iniectus ne ad pœnã ilicò & protinùs properarẽt, verũ quod tertium *huius l.* caput eſt, vt *integris omnibus ad ſcientiam ſuam Referrent.* Quod quidem *Relationis*, & quidem hâc in ſpecie imperatæ & neceſſariæ, genus, aliis Relationum ſpeciebus addendum eſt: non quidem ob *iuris* dubietatem, quæ aliarum fermè Relationũ cauſa eſt, de quibus *ſuo titulo de Relationibus:*

rationibus: verùm eo fine, vt Princeps ipse de negotij merito integris omnibus cognoscat, & vtrum prætermitti, an verò exquiri id debeat, censeat, cuiusmodi Relationis ad Principem eâdem in re sub Constantio Imperatore exemplum habes apud Am. Marcellinum *lib.* 15. *p.* 39.

¶ In hâc autem Cognitione (quod Quartum *huius l.* caput est) Theodosius *formam* quam secuturus ipse sit, declarat, nempè, *se ex personis hominum dicta pensaturum*, & vtrum prætermitti, an exquiri debeat, censiturum, arbitraturum. Quod & ipsum alioquin Iudicibus inculcari modò vidimus in hoc ipso crimine, in *l.* 7. §. 3. *ff. ad leg. Iul maiestatis*: Egregióque exemplo illustrari solet Dionysij Senioris, quod memorat Plutarchus, *in Apophtegmatis*. Denique monitum hoc in praxi foróque & aliàs tenendum, & iam solemne euasit: *Ex personis, hominum dicta pensari oportere*, *ἐκ ποιότητος τοῦ προσώπου*, vt Græci, *ex qualitate personæ*. Et verò summæ moderationis hoc totum negotium est, & prudentiæ politicæ: nam prout persona est, ita maior hâc parte licentia & facilior gratia esse debet, vti contrà maior & acrior vindicta. Quò pertinet illud Dionysij exemplum. Quare iam omnibus his inspectis apparet, priora illa, quibus obtrectatores Principum pœnæ subijci vetantur, neque durum aut asperum aliquid sustinere, à posterioribus interpretationem expetere & accipere: atque adeò non impunitatem, aut indulgentiam promiscuam *hâc leg.* promitti; verùm Iudicum tantùm respectu, quò ipsi videl. non ilicò ad iudicium pœnámque properarent, verùm integris omnibus ad Principem referrent: qui pro suo mox arbitrio statueret, quid facto opus esset. Ac proindè etiam ratio & sententia illa elegans, *Quoniam si id ex leuitate* &c. non eò pertinet, quasi Theodosius rem hanc promiscuè Iudices prætermittere aut dissimulare velit, cui certè illa *Referendi* seu Relationis necessitas, & quidem *integris omnibus* renititur; verùm, vt vel ipsi Iudices, antequam ad Principem, *velut rem seriam*, vt loquitur Am. Marcellinus, referrent, pensè cogitarent, vel etiam ad se remisso à Principe negotio, huc potiùs, ad contemptum, inquam, miserationem, & veniam seu indulgentiam (nam hæc tria hîc proponuntur totidem maledictorum fontibus) inclinarent, idque præ oculis seu pro cynosura haberent, vel, vt suum ipse Theodosius eâ sententiâ humanissimâ characterem *φύσιν* & indolem suam exhiberet, indulgentiæque & veniæ spem fermè faceret. Atque ita postrema prioribus optimè cohærent, ne dissidere alioquin cui videantur. Quò enim alioquin *referendi ad Principem necessitas?* quò Principis arbitrium ex personis hominum dictis pensandis, censendisque, vtrum scil. res prætermitti, vel exquiri debeat? si ab omni pœnâ, metu omni maledicta ista vacua & immunia Theodosius M. esse impunitáque adeò *ἁμαρτήματα καὶ ἀδικήματα* voluisset?

¶ Neque contrà admittendum adeò videtur viri alioquin docti iudicium, si Theodosium M. spectes, qui censet, hanc ipsam constitutionem, quantamcunque præ se ferat lenitatem, implicitè tamen seuerius iudicium continere, cùm ad scientiam suam Theodosius referri iubeat, illáque mox addat, quæ *fine l.* subijciuntur. Id enim à Theodosij moribus indoléque alienum prorsus est, cuius characterem *suprà* expressimus. Quanquam si Rufini P. P. cui hæc *lex* inscribitur, cuique hoc tempore rerum summa commissa erat in Oriente, ingenium spectemus, id haud disconueniat: Nota esse possunt quæ de eo Claudianus scribit:

> *Edidicit simulare fidem, sensúsque minaces*
> *Protegere, & blando fraudem prætexere risu*
> *Plenus sæuitia.*

Item,

> *Ingeminat crimen, commoti pectoris ignem*
> *Nutrit, & exiguum stimulando vulnus acerbat*

Mox:

> ——*Caussis fallacibus instat:*
> *Arguit attonitos se Iudice*——

Tandem,

> *Effugeret ne quis gladios, neu perderet vllum*
> *Augusto miserante nefas, non flectitur annis,*
> *Non ætate labat: Iuuenum* &c.

Idémque Claudianus apertè Rufinum hunc *legum venditorem* vocat: vndè & Alciati Sententia fuit. *Legem, si quis maior, hoc Codice, & Instit. tit. de Transactionib.* atrocitate pœnarum famosam, ab hoc ipso Rufino extortam: vt cæteroquin eorum, qui apud Imperatores *παραδυναστεύοντες* erant, arbitrio sæpè Leges fixæ, & *refixæ*: quod de Eutropio plenè ostendi, ad *l. quisquis, infr. ad Leg. Cornel. de Sicar.*: & quidem eum enixiore sæpè clementiæ ostentatione, vt *ibidem* quoque ostendi: vt proindè tum valeat illud: *Nullam esse crudeliorem Sententiam eâ, quæ est, cùm parcere videtur, asperior*: Et vt ille ait, *quantò mollior, tantò vehementiùs mordet*. Quidquid huius sit, nunquam satis deprædicari possunt Principes, si eâ lenitate & clementiâ quæ hîc proponitur, bonâ fide agant, Iudicésque suos eâ moderatione agere velint. Atque hæc de *huius leg.* sententia sufficiant.

Perspectâ eâ, sequitur nunc, in *historiam* seu historicam eius caussam inquiramus. Sunt igitur, & in his Balduinus *de legibus Constantini p.* 284. qui hanc ipsam Theodosij M. indulgentiam putant, quâ suam Antiochenis iniuriam, ob deiectas videl. ob noui tributi indictionem, statuas, probrosáque in se dicta, donauit, post varias eo nomine ad eum legationes: Libanio vltimùm à Curiâ Antiochenâ misso, & Flauiano Episcopo Antiocheno, cuius vtriusque *Orationes* eâ de re extant: illius nempè duæ, (quas etiam Zosimus memorat *lib.* 4. *p.* 766.) Oratio 12. *περὶ τῶν στάσεων*: & orat. 13. ad Theodosium post conciliationem cum Antiochenis *ἐπὶ ταῖς διαλλαγαῖς*: huius verò orationem refert Chrysost. *Orat. ad populum hortatoria* 20. Cuius alioquin rei historiam exequuntur Zosimus *lib.* 4. Theodoretus *lib.* 5. *cap.* 19. Sozomenus *lib.* 7. *c.* 23. & 25. Meminit & Ambrosius *fine epistolæ* 29. Eò pertinent Chrysostomi *ἀνδριάντας* quas vocant *tomo* 6. *Sauiliano*: & duæ illæ Libanij *Orationes*. Ex quibus duabus Libanij *Orationibus* liquet, Libanium ipsum huiusce tumultus tempore Antiochiæ constitisse, mox apud Theodosium pro Antiochenis legatione functum, quod etiam Zosimus prodidit, quem tamen Baronio, cùm has Libanij *Orationes* non vidisset, mendacij arguere visum est.

¶ Sanè de motu isto Antiocheno, in quem videlicet annum is conueniat, nondum res confecta est inter Scriptores. Baronius asserit, Ambrosium apertè *Epist.* 28. [29.] id referre in tempus prioris in Maximum Tyrannum expeditionis, additque eo tempore etiam scriptam illam ab Ambrosio epistolam, quod postremum, erroneum planè est: Nam imò scriptam eam epistolam A.D. 393. docet *lex* 9. *infr. de Iudæis.* quàm sanè *legem* eâ epistolâ Ambrosius exagitat. Obscuritatem auget veterum Scriptorum varietas. Zosimus enim inter alia, quæ tempori

expeditionis in Maximum Tyrannum congruunt, etiam hunc tumultum Antiochenum memorat. At Theodoretus & Sozomenus sub tempus posterioris Theodosij in Italiam aduersus Eugenium id ῥητῶς referunt: quod postremum verius cui videri possit, referendum videl. tumultum illum ad Annum 393. Atque adeò hanc quoque *leg.* seu indulgentiam Theodosij eò pertinere. Cuius rei argumenta hæc colligat quis. ¶ *Primò* Theodoretus, tumultum illum obortum memorat, post latam *legem, si vindicari, infr. de pœnis*: Atquin ea lata fuit, quod *ad eam* ostendam pluribus, An. D. 390. ¶ *Secundò*, argumentum quoque *legis* concinit: nempè maledicta in Principem: Libanius scil. nominatim *orat.* 13. *p.* 407. 408. 413. vt & Zosimus *lib.* 4. *p.* 766. & Sozomenus *lib.* 7. *c.* 21. in tumultu illo Antiocheno varia & petulantia *Maledicta* in Theodosium congesta memorant, & quidem pro more ciuitatis, petulantia, ὕβρεις, βλασφημίας, ῥήματα, ὑβριστικὰς φωνάς, ἐκ ἔξω γαμμυλίας, καὶ τὸ συνήθως αὐτοῖς ἀκολάστως, ἃς ἐκεῖ ἐν καπηλείῳ τῶν τις ἀγοραίων ἐφ' ἑτέρων τῶν καθίζων. ¶ *Tertiò*, hâc *leg* Theodosius Iudicibus extra plantam, vt dicitur, euagantibus, & in maledicos promiscuè acerbitatem exercentibus, frenos impositum it: quod eius verba apertè arguunt, ibi, *eum pœna nolumus subiugari, neque durum aliquid, nec asperum sustinere.* Atquin Libanius narrat τὸ ἄρχοντα τῶν ἐθνῶν, idest, vt quidem accipio, *Comitem Orientis*, post hunc tumultum aliquammultos supplicio affecisse, aliis alios accusantibus, nullâ etiam ætatis, aut personarum habitâ ratione; ἔσωζε δὲ οὐδὲ τοὺς κομιδῇ παῖδας τὸ τ' αὐτὸ. ἀλλά πῃ αὐτοῖς ἀναφελῶς, ὡς ἐν τελευτῆς, ὁ τῶν ἐθνῶν ἀριθμὸς. Et quæ sequuntur; Qui Libanij locus *quarto loco* etiam illis *huius l.* verbis congruere videantur, *Vt ex* PERSONIS *hominum dicta pensemus*, &c. Nempe in iuuenes fermè omnem huius tumultus inuidiam retulit idem Libanius.

¶ *Quintò* quas clementiæ suæ & indulgentiæ rationes Theodosius *h. l.* obtendit, eæ ipsæ sunt, quas Legati Antiocheni, Libanius & Flauianus, ad commouendum ad indulgentiam Antiochenis tribuendam Principem ei ingesserunt; ac nominatim Libanij, quæ illis *huius legis* verbis respondent, *Si ex insaniâ miseratione dignissimum*: καὶ ὡς εἴ ὁ ἄξιά τὰ περὶ τὰς ὑμετέρας εἰκόνας τις αἰτιῷτο τίς δ' οὐκ αἱ σκοτίαν ἀνοίαν ᾐτιᾶτο τὴν ἡμέραν, ἣν γ' ἂν βασιλεῦ μεγαλοψύχου πόλεως τὸ ἐκβάλλειν τὸ φονεῦ ἦν ἰσχυρότερον, ὥστε εἰ καὶ συγχωρεῖσθαι δεῖ τῆς πόλεως ἁπάσης εἶναι τὸ ἀδίκημα τὴν ἀπολογίαν ἐκ τοῦ κοινοῦ ἔχει: ἃ γὰρ οὐκ ἂν ἔδρασε φρονοῦσα, ταῦτα ἐτόλμα παραφρονοῦσα: τὸ δὲ τοῦτο πεπονθότα ἄνθρωπον οὐ κολάζειν νόμος, ἀλλ' ἐλεεῖν, καὶ θεραπεύειν τῇ τῶν ἰατρῶν ἐπανορθοῦν: ἴδοις δὲ τοῦτο τὸ μαινόμενον, ὅσ' ἔγκλημα τοῦτο ποιούμενος τὴν νόσον κατηγορεῖ τοσοῦτον καὶ πολλῆς βασιλεῦ; τὰ τεκμήρια τούτων ταραχή θόρυβος, ὀργὰς ἐπιθυμίας, τὰ τῶν ἐπιληψίαν ἁμαρτήματα. Neque dubium, exoratum tandem magnâ vi Theodosium, tùm à Gentilibus, tùm à Christianis. Nam istud verissimum puto, etsi neque Christiani Scriptores Libanij meminerint, neque Zosimus Flauiniani: hanc pacati à se Principis gloriam vtrisque sibi vindicantibus. At quod Balduinus primum *Comm. ad leges Maiest.* putauit consilio Ambrosij Episc. Mediolanensis hanc constitutionem à Theodosio promulgatam, erroneum planè est. Eorum igitur quos dixi dictata est & suggesta, pro clementiâ & ciuilitate in hanc *leg.* suam & indulgentiam, in paucissima verba contracta in suam sententiam transfuderit Theodosius. *Quoniam*, inquit, *Si ex leuitate processerit, contemnendum est; Si ex insaniâ, miseratione dignissimum; Si ab iniuriâ, remittendum.*

Sextò, ipsa vel maximè legis sanctio hanc coniecturam firmare videatur, cùm referri ad se de maledictis, seu ad scientiam suam integris omnibus iubet. Nam & Chrysostomus *homiliâ* 7. *ad populum*, refert, cùm iam Antiochenis vltima calamitas immineret, eos à Iudicibus & Cognitoribus seu quæsitoribus, putà Cæsario & Ellebicho, in id missis) in spem erectos, posteaquam per Monachos & Sacerdotes ab his impetrassent, vt *Relatio ad Principem* mitteretur, quo nomine etiam gratiæ Deo dictum actæ; Quò spectant quamplures Chrysostomi homiliæ; & hæc omnia tempore quadragesimali, Flauiano eo nomine etiam ad Theodosium profecto, exindéque cum bonâ fiduciâ ante Pascha reuerso. Quin etiam Libanius *Orat. ad Theodosium*, post conciliationem cum Antiochenis *p.* 407. excitè accepto nuncio huius tumultus inquisitionem tantum à Theodosio in id missis datam scribit, seruatâ sibi de eo cognoscendi potestate, πέμπεις μὲν εἰς συνάψει δικαστικὴν ἐλέγχῳ δὲ πάντας κρείνειν, ὡς αὐτῷ τὸ λοιπὸν ἐφύλαξεν, ὅπως ὁπόσον ἀξιώσῃ ἅπασιν, ἐκ καταφανῆς, &c. Theodoretus quoque *lib.* 5. *c.* 19. exertè prodit, post ea quæ narrat de Macedonio Monacho, *Quæsitores* ad Principem retulisse, atque ita restinctam Theodosij flammam & iram: ταῦτα ἀκούσαντες οἱ θαυμαστοὶ ἄνδρες ἐκεῖνοι, διεπόρθμευσαν τὰ εἰρημένα τῷ βασιλεῖ, καὶ τὴν τοῦ θυμοῦ κατέσβεσαν φλόγα, καὶ ἀντὶ τῶν ἀπειλῶν ἐκείνων, ἀπολογίαν ἔγραψε, καὶ τῆς ὀργῆς τὴν αἰτίαν ἐδήλωσεν. Addit in eâ defensione Theodosium inseruisse, *se acerbè tulisse, & animi valdè discruciatum, cùm intellexisset, quosdam à Magistratibus trucidatos fuisse*: περιέθηκε δὲ ὡς ἀλγεῖ, καὶ ἀνιᾶται, τινὰς ὑπὸ τῶν ἀρχόντων ἀνῃρῆσθαι μαθών. Et verò & hoc *huic l.* apprimè conuenit. Disertè enim Theodosius; *Eum pœna*, inquit, *nolumus subiugari, neque durum aliquid nec asperum sustinere*: *vnde* INTEGRIS *omnibus ad scientiam nostram referatur.* Igitur tandem hæc illa Apologia videri possit: hæc illa indulgentia, quam vt plenis velis commendat Libanius, in illa ἐπὶ ταῖς διαλλαγαῖς: Ita eius sententiam exprimit; Καὶ νῦν τοίνυν ἴδοιεν ὅτι ταῦτα βασιλεὺς ὄψεται μὲν οὕτως ἀκριβῶς, ὡς μηδὲ ἔστι πλέον τοῖς αὐθένταις γεγενημένοις ἡμῖν. ἀρχὰ δὲ εἶναι ἐπιθείς τε ὄρον. καὶ ἡ ποτε δὴ τούτοις ἐξέτασις πονηρῶν ἔργων (δεῖ γὰρ τότε ἀληθὲς ὁμολογεῖν) καὶ δικασταὶ τοὺς ὄντες, ὃ δὴ καὶ κἀκεῖνο, καὶ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ λύσιν ἔχοντα τῶν περιέργων ὧν ἐν οἷς ἐνέσται ὁρᾶν λάμπουσαν τοῦ βασιλέως τὴν φύσιν ὅταν ἀπολογῆται μὲν ἐπὶ τοῖς τῶν ἠδικηκότων κακίας, φάσκῃ δὲ αὐτοῦ τὴν ὀργὴν ἀλλοτρίαν τε εἶναι, καὶ διὰ τοῦτο ταχέως μεταπηδᾶν ὑπὸ τὰ πράγματα, καὶ τοῦτο πλείω λόγον ἔχειν ἢ τὸ τιμωρίαν λαμβάνειν. Κρινεῖς δὲ ἂν καὶ φιλόδωρος χαρίζεσθαι καὶ τῷ μεγάλῳ συνεδρίῳ, καὶ τοῦ μεγάλου δόματος καὶ ταῖς ἐκείνων ἱκεσίαις περιέχεσθαι τῶν ἐπιεικεστέρων. Vbi quod sub finem adiicit, de indulgentia Theodosij erga μέγα συνέδριον, id est, Curiam Antiochenam, hanc ipsam pariter coniecturam octauo loco iuuare videatur. Intelligere enim videtur *legem* 137. *inf. de Decurionib.* quæ *huic legi* coniungenda est: velut eiusdem constitutionis pars est; Apertè enim ea *lex* ad vtilitatem Curiæ Antiochenæ pertinet, abrogatâ quamlibèt *leg.* 51. *eod. tit.* quâ alioquin velut singularis in Curiam Antiochenam beneuolentiæ argumento Iulianus Imp. se iactabat, de quo *ad eam leg.* Tandem & subscriptio *huius leg.* in id facere videatur; dicitur enim ea data *Cōstātinopoli*, vbi sanè Libanius & Flauianus Theodosium adiêre Quare historia ista aptari non posse videatur Anno Domini 387. 388. Certè tribui non potest anno 388. quo vtique Theodosius Constantinopoli non consistebat.

Et hæc quidem ita pro eâ sententiâ dicta sint: At enim hanc *leg.* non eò pertinere censeo. Tumultus enim ille Anthiochenus ortus est A. D. 387. ante Septennium fermè, vt sequentia ostendunt. Nempè enim

enim ille Antiochenus ortus est A. D. 387. ante septennium fermè, vt sequentia ostendunt. Nempè enim primo loco Libanius disertè testatur *Orat. in Ellebichump.* 526. (quod etiam Valesius *in Marcellinum* rectè indicauit *p.* 315.) factum id decennalibus Theodosij & quinquennalibus Arcadij Atquin hnc Anno 387. ea celebrata, testes sunt Marcellinus & Idacius: Sed & disertè tumultum illum accidisse An. D. 387. non 388. non 393. ea varijs circumstãtiis à Libanio & Chrysostomo notatis discimus 1. Eo scil. tempore Theodosium indicant non Antiochiæ, verùm Constantinopoli constitisse: quod etiam Libanius indicat *orat. ad Theodosium* 12. *in pr.* ad *Cæsarium*, 20. *p.* 519. Orat. *ad Ellebichum* 21. *p.* 515. & Chrysostomus *orat.* 3. *p.* 41. 49. *in fin. tomo.* 1. *Parif.* & *orat.* 6. & 20. *p.* 225. 234. Atquin ibi tùm eum constitisse docent variæ *leges* a. Item post Barbaros (Gtothingos videl.) deuictos, quod factum A. D. 386. testis Chrysostomus *homilià* 6. *ad populum p.* 84. & Libanius ad Theodosium *orat.* 12. *p.* 391. & 404. *in f.* 3. Post Placcillæ iam obitum, idem Chrysostomus testis *homilia* 20. & Theodoretus *lib.* 5. *c.* 19. 4. Cum vnus tantùm eo tempore Theodosij filius Arcadius Augustus esset, Libanius, *Orat.* 13. *p.* 480. Et sic nihil tumultus ille ad *hanc leg.* facit: cui Honorij quoque Augusti nomen inscribitur: Libanius *orat.* 13. *p.* 418. ergo ante A. 393. cuius anni mense Ianuatio Honorius alter filius Augustus factus est. Quintò, Tumultum hunc nbortum eo tempore quo sese Theodosius aduersus Maximum Tyrannum apparabat, testatur Chrysost. *d. homilià* 20. *p.* 234. cui concinit & series *narrationis* Zosimi. Sextò, Hyberno tempore ante Quadragesimam & Pascha, testis Chrysostomus *homilia* 2. 3. 4. *ad populum .... p. .. p.* 228. quas habuit in Quadragesima. Septimò, Missus in hoc negotio Antiochiâ à Theodosio Cæsarius Magister officiorum (cui alioquin inscribitur A. 389. vel 386. *lex* 49. *de cursu publ.* Theodoretus *lib.* 5. *c.* 19. Chrysostomus *ἀνδριάντων* 17. *p.* 574. *Parif. edit.* .....) Ad quem eundem Cæsarium Magistrum super hac ipsâ re extat Libanij *oratio* 8. vt & Ellebichus Magister militum, vt testatur Chrysost. *orat.* 21. Theodoretus *lib.* 5. c. 19. Oratio Libanij 21. *ad hunc Ellebichum*, qui sanè Magister militum erat iam Anno D. 383. vt docet *lex* 1. *de calumniatoribus*. Eodémque pertinere existimo eiusdem Libanij *ep.* 764. Tandem etiam ante Pascha indulgentia huius criminis missa à Theodosio teste Chrysostomo *homil.* 20. *p.* 219. de quâ indulgentia Ambrosius quoque *ep. ad ipsum Theodosium* 29. *in f.* Atquin hæc *lex* lata est mense Augusto. Addo quod hæc lex *Rufino P. P.* inscribitur, cuius nullæ partes in hoc tumultu compescendo, vel indulgentiâ tribuendâ fuisse leguntur. Ergò non pertinet hæc lex, quæ data est tam multo post A. D. 393. ad tumultum illum Antiochenum.

Altera coniectura est, eorum qui putant hanc constitutionem pertinere ad id quod Sozomenus narrat, *lib.* 1. *c.* 74. de Illustris dignitatis Viro quodam, qui Gratianum conuitiis prosciderat, capitis damnato, mox & ab eodem Gratiano Ambrosij intercentu liberato. Quæ quidem sententia aliquando fuit eiusdem Balduini *ad leges Maiestatis*, & probauit Lindebrogius. Pessimè: est enim hæc *lex* non Gratiani, qui iam diu etiam obierat, sed Theodosij M. Quid igitur? Etsi multa habeat hæc *lex* congruentia cum Theodosij facto & indulgentia Antiochena, attamen alia historica causa quærenda est. Et quidem quantum ipsemet existimo non iam à tumultu aliquo populari, & indulgentia generali: verùm ea priuata obtrectatione Curialium: argumento *l.* 137. *inf. de Decurion.* quæ cum *hac l.* coassanda est. Qui vt aliàs, quod docet vel *lex* 21. *d. tit.* ita & sub Theodosio Imp. grauiter questi de grauibus Curiæ muneribus: sic vt querimoniæ illæ etiam in maledicta & obtrectatores erumperent. Certè ex quinquaginta Theodosij M. constitutionibus, quæ occurrunt infrà *titulo de Decurionibus* apparet, quàm grauis Curialium & Curiæ debitorum ratio, nexúsque tum fuerit, quod & ipsum discimus ex Libanio: E quo constitutionum etiam numero sex occurrunt, quæ ad hunc ipsum *Rufinum P. P.* datæ sunt, putà *lex* 129. 134. 135. 136. 137. 139. Discimus & ex iisdem constitutionibus quàm *Iudices tunc temporis graues & asperi* fuerint in Curiales, quos & ideò coërceri subindè oportuit: quomodo & *h. l.* coërcentur, ne maiestatis crimen in occasionem haberent, obtentu principalis maiestatis & venerationis: Et quidem *in pœnis* his imponendis, vel contrà plenum ius iis tributum, in Curialibus, qui sese Curiæ subtraxerant, ad Curiam reuocandis: quò pertinet inter alias ea ipsa *lex* 137. *quæ huic nostræ coniungenda est*, seu eiusdem constitutionis pars.

Hæc igitur maledictorum in Sp. *huius leg.* causa esse potuit, vel alia certè similis, veluti ea quam *suprà* memorauimus à Gentilium, seu Paganorum odio, siuè ob Imperij tum *κακεξίαν* multiplicem, quam superiùs exhibui. Quibus addendi & varij tum animorum motus & tumultus oborti, cuiusmodi fuit ille *inter epulas*, & sic inter temulentos, hoc ipso Anno 393. enatus, Rufino tùm summam rerum administrante, inter Barbaros Priulphum & Frauittam, de quo Zosimus *lib.* 4. *p.* 776. 777. vel etiam Tatiani PP. & Proculi filij eius occasione, qui Rufino PP. inimico ceciderant: Siue cædis & proscriptionis eorum, de quo alioquin vid. *Chronol. nostram Theod.* A. 392. 393. & *tit. infr. de bonis proscriptorum*: siue cædium & proscriptionum ab eodem Tatiano factarum, de quibus *t.* 13. *infr. de bon. proscript.* sic vt videri possit, cùm sub Tatiano ob maledicta vel lubricum aliquod linguæ aliqui excidissent, fortè etiam Curiales, bonáque eorum proscripta fuissent, huic rei *h. l.* Rufino instante, modum deinceps impositum: vel etiam Senatores, qui questi de oneribus sibi à Tatiano impositis, Principe Theodosio tùm nequicquam vetante, quæ mox rescissa arg. *l.* 131 *infr. de Decurionib.* & *l.* 1. *sup. de prædiis Senatorum*.

Tandem etiam arg. *d. l.* 137 *infr. de decurionib.* quæ *huic* coniungenda est, colligat quis, casum *huius l.* ad Antiochiam pertinere, iuncta etiam *d. l.* 131.

Superest, ad verborum quorundam, quæ *hâc l.* occurrunt Interpretationem accedamus: quod & ipsum ad *legis* intellectum faciet, & ad castigandos varios errores ad hanc *leg.* admissos.

¶ Ait lex *improbo petulantique maledicto*. Vbi *petulans* dicitur non leuis iniuriæ respectu: quomodo Arnobius *lib.* 4. *aduersus Gentes*, *Ac ne vestras aures conuitio aliquis petulantiore pulsaret, de atrocibus formulas constitui stis iniuriis*: verùm effuso per petulantiam & signatè quidem in Maiestatis crimine. Ammianus Marcellinus in eodem argumento versans, *lib.* 15. *p.* 39. vbi dixit, *licenter Imperium præsens vt molestissimum incusabant*: subiicit, *Excruciati tormentis & confessi vi quæstionis, inter epulas* PETVLANTIA *se quædam locutos*.

¶ Ait lex, *Nomina nostra*: vbi tentant alij *Numina nostra*, quomodo sæpè alioquin locuti Imperatores: verùm nihil hîc immutandum: nam ita constanter M.SS. habent, & *Codex Iustinianeus* sic quoque *l.* 1. *inf. de conductorib. & homin. dom. Aug. ne sacro Nomini nostræ pietatis oriatur inuidia.* Et *l.* 2. *sup. de testam.*

testam. quæ & ipsa est Theodosij M. *Testamenti verò Scripturam legitimam vel nuncupationem quæ in Nomen nostrum forte processerit, iure capiemus.* Nomen Principis, pro ipso Principe: Ita Amm. Marcellinus *lib.* 28. *p.* 392. *Cum magnis clamoribus appellarent Nomina Principum.* Et cæteroquin *nomen* pro re ipsâ apud Latinos & Græcos. vid. Canterum 2. *Nouarum* 10. *in f.* & Scaligerum *in Catalect.*

¶ Ait lex, *lacessenda:* In quâ voce nihil aliud quærendum est mysterij; *lacessere* maledicto, nil aliud est, quàm appetere, insectari, suggillare.

¶ Ait lex, *temulentia:* Temulentia hîc non est tantùm, vt hactenùs omnes interpretantur (etiam ij qui hanc *legem* diligentiùs tetractarunt) ebrietas, cuius occasione ad hanc *legem* nugas agunt, multáque de *ebrietate* hic deblaterant Interpretes, & aliud omninò quàm quod oportet agunt: Verùm præceps mens & stoliditas omnis παροινία. Quomodo Libanius *ep.* 632. ad Hesychium, de Templis excisis, ὕβρει καὶ παροινίᾳ δόντος τὸ ἱερόν. Eodémque sensu passim Græci μεθύειν, μεθύσκειν & μέθυσον efferunt metaphoricè de prauis affectibus, quibus non minus atque temeto mens commouetur & turbatur. Neque minus Latini, *Ebrij* vocem eodem sensu vsurpant, sic & Chrysostomus *homiliâ* 6. *ad Philipp. eod. tom. p.* 1245. de auaritia Iudæ: οὕτως ἐμέθυε τῷ πάθει. Et mox. οὐχ' ὅταν τις ὑπὸ τῆς μέθης παραπλὴξ γίνηται ἀπὸ φιλαργυρίας. *Temulentus* est emotæ mentis quilibet: siue id ex animi leuitate fiat, siue ex insaniâ & animi desperatione quâdam, siue ex iniuriâ, id est, malo proposito. Hæc enim tria temulentos & elucos faciunt: leuitas, desperatio, malus animus. Et maledictum harum trium causarum vnam habet. Quanquam non nescius sim, *inter pocula* fermè epulásque, cùm cerebrum vino incaluit, linguæ habenas laxari sæpè in tempora & Principes: vide Senecam 1. *de Clement.* 26. & exemplum quod *suprà* ex Ammiano Marcellino attulimus: vide & alterum apud Libanium *orat.* 13. *post Conciliat. p.* 411.

¶ Ait lex, *Turbulentus:* Hoc verbum satis indicat in specie *huius legis* appetitam huiusmodi maledictis ipsam Imperij securitatem.

¶ Ait lex, *si ex leuitate* vel innata scil. vel Gentis & ciuitatis, vt Alexandrini Antiocheni & Asiatici fermè erant, & Asiaticis moribus fermè coaliti vel maledicentes: in quem censum venit & iuuentus, & sequior sexus.

¶ Ait lex, *si ex insania:* Insaniæ appellatione non hîc exaudiri oportet tantùm furorem, verùm omnem omninò animi impotentiam, ἄνοιαν, & omninò illam insaniam, quam Cicero à furore rectè distinxit, id est inconstantiam sanitate vacantem, quæ tamen possit alioquin tueri mediocritatem officiorum & vitæ communem cultum atque vsitatum. Nos diceremus huiusmodi hominem *vn desesperé, enragé*, Græci rectè παράβολον dicerent, desperatæ huiusmodi mentis hominem. Vnde *Parabolanorum* vox: Audaces eodem sensu alibi vocari video. Neque furiosi tantùm miseratione digni, verùm & Paraboli desperatíque huiusmodi. Itaque quæ de veris furiosis ad hanc *legem* Interpretes notant, vix alicuius sunt momenti. De his enim dubitari non potuit, vt pote cùm iniuriæ faciendæ capaces non sint. Et certè *leuitati* hoc loco *insania* rectè opponitur. Denique & ἀνοίας, vt Græci vertunt, vox id ipsum quoque significat. Harmenopulus *lib.* 6. *tit.* 14. ἀπὸ μανίας καὶ παραφρονοῦντα: mallem ἀπονοίας qualem describit Theophrastus *charactere* 6. quæ penitus τοῦ νοῦ ἐξίστησι Audacia, *audacia perdita.* Sanè, à verè furioso, ad hanc qua de hâc agitur Insaniæ speciem, arguit Libanius in hoc ipso argumento *oratione ad Theodosium M.* huius *legis* authorem περὶ τῶν στάσεων, verbis quæ *suprà* expressimus, de Tumultu Antiocheno & violatione statuarum Theodosij, planè ad huius *legis* mentem.

¶ Ait lex, *si ab iniuria*, ἐξ ἀδικίας: ita Blastares vertit, & in Photij *Nomocanone*; id est, excogitantiâ & certâ animi deliberatione. Itaque apud Harmenopulum, legendum ἐκ κακίας, vel ἐξ ἀδικίας.

¶ Ait lex, remittendum, condonandum, vt Græci συγχωρεῖται, vel ἄξιος ἐστὶ συγχωρήσεως. Errant enim qui hanc vocem aliter interpretantur, quasi dicatur remittendos ad Principem reos. ¶ Et ita quidem *huius leg.* Interpretatione defunctus mihi abundè videor, nouo tùm intellectu allato, tum variis obseruationibus interspersis: præsertim cum ad eam peculiarem Commentarium scripserit Doctissimus Lindebrogius, peculiarique eandem oratione adornauit, de Maledictis in Principem Scipio Gentilis, *lib.* 2. *de concur. p.* 287. vbi in eam sese Quæstionem diffundit, satiúsne sit Principi ab huiusmodi maledictis sese vindicare, an verò libertatem loquendi de se aliis permittere.

AD

AD LEGEM IVLIAM MAIESTATIS.

TITVLVS V.

XII. COD. IVSTINIAN. VIII.

Iungatur *huic Titulo*, Titulus superior 4. vt & proximè sequens *inf.6.* item Titulus, *de bonis proscriptorum*, & Titulus *de indulgentiis criminum.*

PARATITLON.

MAIESTATIS crimen primum & maximum dici putant nonnulli in *l.7.infr. de indulgentiis criminum.* atrox sanè facinus vocatur in *l.8.in fin. infr. de bon.proscript.* Sacrilegij etiam crimen id dicitur *l.1.Si quis per consl.l.6. inf.de indulg.crim.* De Quæstione in crimine Maiestatis, vide *infr. tit. de Quæstione*; de Accusatoribus, *l.4.h.t. & inf.tit.6. prox.* Atrocitatem huius criminis ostendunt sequentia : Indulgentia Paschalis ad huius criminis reos non pertinet,*l.3.4.6.7.8.infr.de indulg.crim.* Abolitio non datur, *l.2. infr.de abolitionib.* In criminibus Maiestatis memoriam defuncti accusare licet,*l.40. infr. de hæreticis.* Bona punitorum ex hoc crimine, peti vetita : *l.15.de petitionib.* Eáque etiam liberis extantibus, ad fiscum pertinent: *l.2.4.6.10.23.de bonis proscriptorum :* Sextans tamen his relictus, *l. 8. eodem titulo.* Et hæc de proprio Maiestatis crimine.

Sunt enim & aliæ species, alia delicta seu crimina, quæ Maiestatis crimini deputantur : *l.vlt.de vestibus oloueris :* seu ad exemplum Maiestatis, *l. 12. de paganis* : quæ non sine læsæ Maiestatis crimine admittuntur, *l.vlt.de murilegulis :* seu vbi Rei *l.31.de oper. publ.* Rei Maiestatis haberi iubentur, *l. vn. de priu. carc. custod.* Maiestatis crimini obnoxij, *l. 8. de falsâ mon.* vtpotè Maiestatis Rei; *l.quisquis de sicariis.* veluti 1. Si quis Maiestatis Principis partem aliquam sibi vindicaret : v.g. Si speciem quis conficeret, possideret,quæ soli Principi eiúsque domui debetur, *l.vlt. de vestib.oloueris. l. vlt. de murilegulis.* 2. Si quis Iudicum perfecto operi publico suum potiùs nomen quàm Principis inscriberet,*d.l.31.de operib.publ.* 3. Falsæ item monetæ Rei,*l.8.de falsâ monetâ.* Item si factio de nece inita sit in eos qui pars corporis Principis habentur, putà viros Illustres consistorianos. Senatores,&c.*l.quisquis, ad l. Corn. de sicar.* Si quis reum priuato carceri includeret,*l.vn.de priuati carc.custod.* Aptatum & hoc Maiestatis crimen Cœlicolis, *l.19.de Iudæis* : vt & sacrificantibus,*l.12.de paganis.*

---

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum P. V."

SI quis alicui Maiestatis crimen intenderit, cùm in huiuscemodi" re conuictus minimè quisquam, priuilegio dignitatis alicuius," adstrictiore inquisitione defendatur," sciat se" quoque Tormentis esse subdendum, (si alijs manifestis indiciis" accusationem suam non potuerit comprobare,) cum eo, qui huius esse temeritatis" deprehenditur. ¶Illum quoque Tormentis subdi oportet,cuius consilio,atque instinctu ad accusationem accessisse videbitur, vt ab omnibus commissi" consciis statuta" vindicta possit reportari. ¶In" Seruis quoque vel Libertis, qui dominos aut patronos accusare, aut deferre temptauerint, professio tam atrocis audaciæ statim in admissi ipsius exordio per sententiam Iudicis comprimatur, ac denegatâ audientia patibulo" adfigatur. PP. Kal.Ianu. Volusiano & Anniano Coss. [314]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Lex 3. *Cod. eod. tit.*

'' *Maximus* P. V. sub Constantino M A.D.314. Sed reponendum videtur PP. neque enim *Maximus* hoc Anno Præfectus Vrbi memoratur in *veteri Notitiâ Præfectorum* Vrbis, verùm Rufinus Volusianus.

'' Crimine, seu reatu.

'' *à strictiore* Cod.Iust. Neque enim istud adeò defendam quasi *Adstrictior quæstio* dicatur. Quæstio cruenta, vt loquitur Amm.Marcellinus in eâdem re.& *& l. 2. inf. de Quæstion.*

'' *Defendatur*, id est, excusetur, immunis habeatur.

'' Qui scil. crimen intendit, quique alium accusat.

'' *Indiciis*, argumento loco quem mox laudabo, id est, probationibus: vide *l. 1. infr. tit. prox.*

'' *Temeritas*, reo Maiestatis tribuitur. Cuiacius tamen *hunc versiculum* ad ipsum accusatorem refert, atque ita hunc locum interpungendum. *Comprobare: Cum eo qui huiusmodi temeritatis reus deprehenditur, illum quoque tormentis subdi oportet, &c.* Quod non probo. *Cum eo*, non est vna & simili pœna, verùm hic vult accusatorem torqueri deficientibus probationibus: PARITER vt reus, si huius temeritatis esse DEPREHENDATVR, id est, conuictus fuerit.

'' *Reus deprehenditur*, Cod.Iust. Quid si reponamus, *reprehenditur*, id est, accusatur: Nam si deprehenditur huius esse temeritatis, iam manifesta indicia sunt, iam accusator tormentis subiiciendus non est.

'' *Cuius is.* '' id est, falsæ accusationis, vt infrà, admissi.

'' In Maiestatis reos. '' *Insinuata.* Cod. Iust.

'' Reliqua absunt à Cod. Iust.

'' Locutio hæc insolens, *professio patibulo adfigatur*: nisi legas, *adfigantur*.

COMMENTARIVS.

TEMERARIÆ & CALVMNIOSÆ ACCVSATIONI Maiestatis, ne aut temerè, aut omnes, passim in eam irruerent, Constantinus M. *h.l.* occurrit: Ne temerè inquam. Scilicet qui hoc crimen intentaturus est, manifestis indiciis, id est probationibus, accusationem suam comprobare debet: alioquin & ipse quoque accusator, quinimò & accusationis instigator, defectu indiciorum, quæstioni siue tormentis subiicietur: ad detegendam videlicet temerè susceptæ accusationis calumniam: non minus quam maiestatis accusatus, siue reus ipse conuictus cuiuscumque dignitatis fuerit; scilicet Maiestatis crimen singularia hæc inter cœtera habet.

Primùm, vt Maiestatis conuicti rei cuiuscumque dignitatis torqueantur, quod non *hac* tantum *lege* verùm etiam *l. 1. 2. infr. de Quæstionibus, & l. 6. infr. de maleficiis*: ostenditur, & *l. 3. 4. Cod. hoc eod. tit. & l. 16. Cod. de Quæstionibus*: imò & cuiuscunque ætatis si ad testimonium prouocantur in Maiestatis crimine torquentur, *l. 10. §. 1. ff. de Quæstionibus*. Ammianus quoque Marcellinus *extremo lib. 19. Nec enim abnuimus*, inquit, *salutem legitimi Principis propugnatoris bonorum & defensoris, vnde salus quæritur aliis, consociato studio muniri debere cunctorum, cuius redimenda causa Validius vbi maiestas pulsata defenditur à quæstionibus vel cruentis, nullam Corneliæ legem exemère fortunam.* Quæstiones vel cruentæ idem sunt cum strictiore inquisitione, vt hæc *lex* vocat, & sunt fidiculæ & tormenta, quo sensu etiam cruentam conditionem vocat *d. lex 2. infr. de Quæstionibus*, seu *l. 16. Cod. eod. tit.* Ammianus rursum *lib. 28. vno proloquio*, inquit, *in huiusmodi causas, quas arroganti proposito Maiestatis imminuta miscebat, omnes quos iuris prisci iustitia Diuorúmque arbitria*, [id est Principum constitutiones] *Quæstionibus exemère cruentis, si postulasset negotium statuit tormentis affligi.* Chrysostomus quoque *Homilia 12.* ὅπου ἂν ᾖ καθοσιώσεως ἔγκλημα οὐδὲν ὄφελος. id est *vbi est crimen læsæ Maiestatis dignitas nil prodest.*

Secundum singulare est, quod Accusatores si manifestissimis indiciis non conuicerint reos, vt & ij, quorum operâ vel consilio ad accusationem prosilierunt, etiam tormentis subiiciantur. Necesse est scilicet reos læsæ Maiestatis conuinci manifestis indiciis priusquàm torqueantur, aut torquebuntur potius accusatores ipsi: Denique conuictum in hoc crimine accipere debemus manifestissimis conuictum iudiciis. Sed an conuictum vno teste? Glossa id putauit: Nam etsi in cœteris criminibus nemo vno teste conuincitur, neque vnicus testis torquendo reo sufficit, vt probat *l. maritus 20. ff. de quæstionibus*, rectè tamen excipi hodie videtur, ad hunc finem, Maiestatis crimen. Et sanè quis negabit vnicum testem etsi sufficientem probationem non faciat, indicium tamen facere ad torturam, idque etiam Ioannes Faber probauit, referente Paponio *28. Arestorum. 9. arrest. 2.* quicquid contra sentiat Cuiacius. Quanquam hac in re distinguendum puto inter clementem Constantini animum *hac lege*, & receptam alioquin Iuris prudentiam, vt scil. noluerit is vno teste oppressum reum Maiestatis tormentis subiici, cùm id alioquin & antea & postea admissum fuerit. Nam & ita mox vt dicam, eodem clementiæ genere legir huius [illegible] à recepto iure recedit. Et sanè idem Cõstantinus *in l. 9. §. 1. Cod. de testibus*: seu *l. 3. infr. de fide testium*, apertissimè sanxisse se ait, *vt vnius testimonium nemo Iudicum in* QVACVNQVA CAVSA *facilè*, id est temerè *pateretur admitti.* Additum *facilè*, non ad excipiendum aliquod causarum genus, verùm Senatores testes, vt ex *fin. l.* patet. Et sic exceptio ex personâ, illa voce indicatur, non exceptio causæ. De hac quoque quæstione v. Contium ad *d. l. 3.* quæ hinc desumpta est.

¶ Dixi initio *legis*, prouidere quoque *h.l.* voluisse Constantinum, ne omnes passim in accusationem maiestatis irruerent: Et ideò seruos, vel libertos, ad dominorum seu patronorum accusationem vel delationem admitti prohibet, & quidem sub supplicij *patibularis* pœna: Verùm insecutis Principibus aliter postea visum fuit, vt fidem faciet titulus proximus.

¶ Cœterum proculdubio hanc *legem* Constantinus promulgauit, propter reliquias Maxentianæ Tyranuidis, quibus eruendis acriùs incubuisse tum Iudices videntur & delatores. ¶ Interim, *Patibuli*, id est crucis, supplicium à Constantino M. inter hæc susceptæ Religionis Christianæ initia nondum sublatum fuisse ex *h.l.* discere licet: quod & ipsum rectè obseruauit Baronius. A.D.325. Verùm sublatum id anno proximo 315. videtur: vid. *l. vnic. infr. ad leg. Fabiam*: vbi dicam pleniùs. Quanquam & hîc iam nominis Crucis inuidiam euitasse, *patibuli* voce eius loco vsurpata, cuipiam videatur: etsi hæc alioquin synonyma sint: Firmicus certè *lib. 6. c. 31. p. 179. patibulo* inquit *suffixus in crucem crudeliter erigitur*. Sed & illud hinc patet, seruile hoc Crucis supplicium fuisse, quin & libertorum, ac nominatim ob suspectam Domini vel Patroni delationem; quod & ipsum ex Capitolino *in Pertinace* liquet. *Eos inquit, qui calumniis appetiti per seruos fuerant, damnatis seruis delatoribus liberauit in crucem sublatis talibus seruis.* Et Herodianus, *lib. 5.* [illegible]

[illegible]. Et in vniuerſum omnis machinatio contra Domini ſalutem hoc ſupplicio affecta. Paulus 5. *ſentent. tit.* 21. *Si ſerui de Domini ſalute quæſierint*, [id eſt conſuluerint Mathematicos] *ſummo ſupplicio, id eſt cruce afficiuntur.*

NE PRÆTER CRIMEN MAIESTATIS" SERVVS DOMINVM, VEL PATRONVM LIBERTVS SEV FAMILIARIS ACCVSET.

TITVLVS VI.

Abeſt hic *Tit.* à *Cod. Iuſt. Lex tantùm* 3. *huius Tit.* coniecta eſt in *legem penult. Cod. qui accuſare non poſſunt.* Paratitlo autem hic non opus eſt, quandoquidem ipſe *Titulus* ſiue *Rubrica* ipſa plenam eius ſententiam exhibet. Addatur Theodoſij M. *lex* 17. *inf. de petitionib.* " Similiter in hæreſeos crimine, in Sp. *l.* 40. *infr. de hæreticis.*

¶ *De* LIBERTIS *Gratiani prohibitio.*

I. * Imppp. Valens, GRATIANVS & Valentinianus AAA. ad Maximum PP."

ESSENT." *Liberti* capitalium criminum tumultu," & nefariæ" delationis indiciis" auctores libertatis incesſere, ita vt tam nefandos conatus ferri aut ignium pœna conpeſcat. PP." Id. Mart. Valente v. & Valentiniano AA. Coss. [376.]

¶ *De* SERVIS *Gratiani prohibitio.*

II. * Idem AAA. ad Maximum P.P."

CVM accuſatores *Serui* dominis intonent," nemo iudiciorum expectet euentum, nihil quæri, nihil diſcuti placet, ſed" cum ipſis delationum libellis," cum omni ſcriburarum" & meditati criminis apparatu, nefandarum accuſationum crementur auctores: Excepto tamen *adpetitæ* Maieſtatis crimine, in quo etiam ſeruis honeſta proditio eſt. Nam & hoc facinus tendit in Dominos." Dat. Id. Mart. Valente v. & Valentiniano AA. Coss. [376.]

INTERPRETATIO. *Seruus dominum accuſans non ſolum audiendus non eſt, verùm etiam puniendus, niſi fortè dominum de crimine Maieſtatis tractaſſe probauerit.*

NOTÆ.

* Iungendæ ſunt hæ duæ *leges* inter ſe.

" *PV.* in vtraque *lege* in Aniano Puteanorum fratrum. Sed nihil hâc parte mutandum. Maximinum enim Præfectum Prætorio hic accipi oportet, de quo Ammianus Marcellinus *lib.* 28. *p.* 389. 390. *& lib* 29. *p.* 437. in Geſtis Anni 373. 374. 375. *& lib.* 30. *p.* ... Itaque vtrobique legendum *ad Maximinum*, & *l. vlt. infr. de raptu Virg.* vt & *l. vlt. de falſo* De hoc Maximino Symmachus quoque *lib* 10. *ep.* 2.

" *Ceſſent*: vox hæc, vt & illa initio *legis* ſeq. *Cùm accuſatores ſerui Dominis intonent*, factum id hactenus arguit: vide & *legem vn ſupr. de offic. Rector Prouinciæ.*

" *Tumultum* vocat. Rectè; cùm ſerui in dominos, aut liberti in patronos inſurgunt. *Tumultus* eſt qui à domeſticis penè excitatur Hinc & tumultus Italicus.

" *Nefaria delatio*; vide quæ dico ad *l.* 7. *infr. de fide teſtium.*

" *Indicia*, ſuntnè probationes *hâc lege*, *& l. vn. ſup. tit. prox.*? Imo ſunt delationes.

" Dat. *l.* 2. " In præſenti ergo factum.

" *Sed.* " *Libelli* accuſationum, *l.* 17. *Cod. de adulter. l. denunciaſſe mariti*, §. *pen. ff. de accuſation.*

" Commonitoria & ſecreta mandata indicari videntur, quorum mentio. *l. vlt. in fin. ſupr. de accuſat.* nefariæ ſcripturæ vocantur, *d. l.* 7. *infr. de fide teſtium.* vbi vide quæ dico prolixè.

" *Domini* Imperatores. cuius loquutionis exempla alibi paſſim occurrunt: alterum vide *l.* 8. *inf. de indulgentiis criminum*: vide & Interpretationem ad *l.* 10. *infr. de pœnis*: *l.* 3 *infr. ne ſine iuſſu Princip. l.* 20. *infr. de Decur.*

COMMENTARIVS.

LIBERTOS vt & SERVOS à delatione seu accusatione Patronorum vel dominorum eadem constitutione vnde hæ duæ *leges* desumptæ sunt, inter se proinde sociandæ, Gratianus (non Valentinianus Iun.) omninò prohibet, sic vt ne quidem audiri eos velit sub pœna gladij, vel etiam ignis, solo Maiestatis crimine excepto. Quod & ipsum constituitur *l.3. prox.* contra mentem Constantini M. *lege un. supr. tit. prox.* In hoc scilicet crimine honesta etiam seruorum proditio est; hâc eleganti ratione, quod & *hoc facinus tendat in Dominos*. In *Dominos*, rerum scil. & Principes, qui communes sunt omniũ Domini. Cuius rationis hæc est sententia, hic color: Quemadmodum serui pro Dominis suis aduersum alium communem Dominum, audiri, torqueri possunt, vt docet *l.13. Cod. de quæstionibus: lex 17. de quæstione. π. de Quæstionibus. lex penult. π. de Senatusc. Syluaniano.* Quia vt eleganter scribit Paulus in illa lege, *magis de salute aut vltione domini, quam in alterius communis domini caput torquetur.* Simili igitur colore, siue prætextu, in crimine perduellionis, quod ad salutem Principis pertinet, serui audiuntur contrà dominum proprium: quia (hæc est colorata ratio) pro salute Domini rerum interuenire videntur, pro communi omnium domino, & maiore, aduersus peculiarem dominum sed minorem.

¶ Ex his interim *legibus* apparet, Libertos & seruos in hoc tractatu pœnis etiam exæquari: vt etiam exæquãtur *l.2. sup. de libertis* (quæ iungenda est cum *l. vlt. illius tit.*) Item illud: vtrisque non iam crucis pœnam, vt anteà *l. vn. sup. tit. prox.* (vtpote sublatam à Constantino M.) verùm aut gladij, aut ignis imponi: verùm gladij tantum posteà imposita ab Arcadio, *l.3. prox.* Tertiò notetur, seruos *h.l.* aduersus dominos ne audiri quidem atque illicò puniri, denegatâ omni audientiâ, quæ & ipsa Constantini mens fuit, *l. vn. sup. tit. prox.* & Arcadij *l.3. infr. prox.* & Honorij *l.4. infr.* Theodosio mens alia fuit: seruos enim ad probationem admisit, & nihilominus tamen post probationem, eos velut proditores seuerissimæ sententiæ subiugari voluit, *l.17. infr. de petitionib.* Proditionem scil. amplexus est, proditores ipsos & odio & pœna prosecutus. Anteriores Principes vnà cum proditoribus proditionem hanc seruorum abhorruerunt. ¶ In tantùm etiam: vt etsi scripturas & meditati criminis apparatum proferrent, fides tamen & audientia penitus his abnegaretur. cuiusmodi sunt commonitoria & secreta mandata, quorum mentio fit in *fine legis vlt. sup. de accusationib.* vbi de his *Commonitoriis* dixi. ¶ Mihi denique omnibus perspectis, videntur hæ *leges* à Gratiano latæ, cohibendæ *Maximini* (cui *leges* hæ inscribuntur) sæuitiæ, quem paulò antè sub Valentiniano, Gratiani patre, in illa vrbis Romæ, sic vt dicam, laniena ab eo exercita, quàmque Ammianus Marcellinus *lib. 28.* pluribus describit, seruos in dominorũ caput audiuisse torsisse idẽ, Ammianus Marcellinus nominatim testatur, in Gestis anni superioris 374. Eius verba sũt hæc: *Apandulus nomine* SARVVS *Anepsia verberata coniugis dolore perculsus negotium ad Simplicium* [vicarius vrbis hic erat A.D. 374.] *detulit nocte progressus, missique apparitores* INDICATOS *è latebris abstraxerunt, & Abienus quidem exaggerato crimine stupri, quod intulisse dicebatur Anepsia, morte mulctatus est. Mulier verò vt continenda vita spem firmam dilato posset habere supplicio, adpetitum se nefariis artibus, vim in domo Aginatij perpessam asseuerauit.* Et mox: *& quoniam Iudex* [vicarius urbis Doriphotianus] *quoniam prædo nefandus ad id solum quod promisit* [Maximino] *intentus, cuncta extollebat in maius iusso Aginatio statui, agmina fecit introire carnificum, catenisque sonantibus triste* MANCIPIA *squalore diuturno marcentia* IN DOMINI CAPVT *ad vsque vltimum* LACERABAT *exitium: quod in stupri quæstione fieri vetuère clementissima leges. Denique cum iam contigua morte* TORMENTA *ancilla voces expressissent obliquas,* INDICII *fide per eam plenè discussa, Aginatius ad supplicium duci pronuntiatus abruptè, nec auditus cum magnis clamoribus appellaret nomina Principũ, sublimis raptus occiditur, pari sẽtentia Anepsia interfectâ.* Hactenus Ammianus Marcellinus de his quæ sub Valentiniano à Maximino PP. per emissarios Vicarios vrbis Romæ gesta sunt. Verùm mortuo Valentiniano, cuius aures & animum Maximinus obsederat, Gratianus mox Maximini sæuitiæ modum imposuit, & quidem inter cæteta bis duobus capitibus: Adeò etiam, vt idem Ammianus Marcellinus memoret *d. libro 28. p. 292.* Maximinum hunc sub Gratiano *intolleranter se* [adhuc] *efferentem damnatorio ferro iugulatum.* Quò omninò pertinet Symmachi *ep. 2. lib. 10.* Quod quidem huius ipsius anni fine gestum credo vtpote Graccho iam tùm Præfecturam Prætorianam occupante, vt docet *l. vn. sup. ne in suâ causâ quis iudic.* idque magis adhuc confirmat *l.3. infr. de Quæstionibus*, quæ Maximini huius actis seu gestis aduersissima est, vt eius collatio cùm iis quæ scribit Ammianus ostendit *lib. 28. p. 386.* Cæterùm & hoc superioribus argumentum accedat, quòd de scripturis & meditati criminis apparatu *l.2.* agatur: Id quod ad maleficij crimen omninò pertinet, quod hoc tempore maximè intentatum. Nefariam scripturam vocat *l.7. in f. de fide test.* Quam & hùc omninò pertinere *ibi* ostendam. Porrò Maximini ferocis huius meminit vti diai & Symmachus, *lib. 10. ep. 2.* Hieronymus *in Chronico sub An. D. 375.* Rufinus *lib. 2. cap. 10.* Socrates *lib. 4. c. 29.* Tripart. *lib. 8. c. 10.* Protulerunt quoque Antiquarij è Codice Vaticano duas constitutiones Valentis Gratiani & Valentiniani ad *Maximinum vicarium V.R.* circa A.D. 371. Item alteram ad *Ampelium P.V.* quæ eiusdem meminit.

¶ *De* FAMILIARIBVS & SERVIS *Arcadij prohibitio.*

III. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. Eutychiano P.P."

SI quis ex familiaribus," vel ex seruis, in" quemlibet dominum cuiuscunque criminis delator adque accusator emerserit, eius existimationem, caput, adque fortunas petiturus, cuius familiaritati vel dominio inhæserit, ante exhibitionem testium, ante" examinatum iudicium, in ipsa expositione criminum adque accusationis exordio, vltore gladio feriatur: *Vocem* enim *funestam intercidi" oportet potius quàm audiri.*

audiri. Maieſtatis crimen excipimus. Dat. vi. Id. Nou. Conſtp. Cæſario & Attico Coss. [397.]

INTERPRETATIO. *Si ſeruus dominum, aut amicus, vel domeſticus, ſiue libertus patronum accuſauerit, vel detulerit cuiuſlibet criminis reum, ſtatim in ipſo initio accuſationis gladio puniatur: quia vocem talem extingui" volumus, non audiri, niſi forte dominum aut patronum de crimine maieſtatis tractaſſe probauerit.*

NOTÆ.

* *Lex penult. Cod. qui accuſare non poſſunt.* Et exindè, 3. *qu.* 11. *can. ſi quis.*
" *Eutychianus* hic ſub Arcadio P.P. fuit A. 396. 397. 398. 399. Meminit eius Socrates *lib.6.c.2.* Anno 398. Fuit idem iterum PP. A 404. quo tres conſtitutiones ei inſcribuntur. vid. *Proſopogr.*
" vt Titulo ipſo Ne præter crimen Maieſtatis ſeruus dominum, vel Patronum libertus ſeu *familiaris* accuſet.
" *cuiuſlibet domus.* Hæc verba ſubicit Tribonianus, loco iſtorum *in quemlibet dominum.*
" Hæc ſcil. tria criminalibus accuſationibus appetuntur. Fama ſeu exiſtimatio: Caput, ſeu vita, Fortunæ ſeu patrimonium. Similiter *l.15 ſup. de accuſationib.* Qui alterius famam, fortunas, caput, denique & ſanguinem in iudicium deuocauerit. *& l.5 eod. Tit.* Sub experiendi periculo de patria, de liberis, de fortunis, de vita denique dimicare.
" *Atque examinationem iudicij.* Ita Tribonian.
" Hæc ſententia infarta Euſebij epiſtolæ 3. *p.* 417. & Siluerij *ep.* 2. *p.* 607. inſerta & *c. placuit* 53. 2. *q.* 7. vide vnde eam Gratianus habuerit.
" *amputari,* Tribonianus: ſatis dilutè. vox, *interclidi,* dicitur quæ in ipſo conatu comprimitur, vt loquitur *lex vn. in fine ſup. tit. prox.* cuius conatus compeſcuntur, *l.1. ſup.* quæ præcluditur, *l.4. inf.*
" Huc alluſit Auctor *ep. Stephani, p.* 340.

COMMENTARIVS.

SENTENTIA huius *legis* Arcadianæ eadem eſt quæ *legum* ſuperiorum. Hoc tamen amplius complectitur quod de *familiaribus* idem quod de ſeruis conſtituit, (qui & ideò in Rubrica huius tituli coniunguntur ſeruis & libertis) vt videlicet hi quoque ab accuſandis iis quorum familiaritati inhæſerunt, arceantur, non minùs quam ſerui: ſerui ſcilicet in dominio alterius ſunt, familiares verò in familiaritate tantum: Illi, mancipia ſunt; hi verò ingenui. Et rectè Interpres qui familiarem, domeſticam interpretatur. Familiaris fit pariter mentio, eodémque modo deſcribitur in *l.6. §.5. Cod. de his qui ad Eccleſiam: Sanè,* inquit, *ſi ſeruus aut colonus vel adſcriptitius familiaris ſiue libertus & huiuſmodi aliqua perſona domeſtica vel conditioni ſubdita.* Familiares igitur ſunt, qui in domo noſtra verſantur & agunt, etſi familiares interdum accipiantur pro ſeruis, vt apud Senecam *ep.* 47. & Ammianum Marcellinum *lib.* 28. Horum numero proculdubio eſt alumnus, qui in alicuius domo licet ingenuus à prima tamen ætate fuit: Nam & hunc ab accuſando prohiberi teſtatur ſententia *in l.17. Cod. de his qui accuſare non poſſunt. Iniquum,* inquit, *& longè à ſeculi noſtri beatitudine eſſe credimus, vt Thaumaſius accuſãdi eius habet facultatem, in cuius domo cum licet ingenuum à prima ætate tamen fuiſſe conſtabat.* Eodem familiarium numero habendi ſunt ſuſcepti ſeu clientes, quos paterfamilias in fidem ſuam ita ſuſcepit, vt pars quodammodo familiæ cenſeantur, quam ob rem libertis ferè coniungi ſolent vt *l.3. ff. de vſu & habitatione: & l.5. ff. de his qui deiecerunt vel effuderunt: l.7. de Captiuis l.89. ff. de furtis: l.3. Cod. de nouationibus.* Itaque & eorundem teſtimonium, vt domeſticum, non admittitur, *l.24. ff. de teſtibus* ¶ Hoc quoque diſcriminis habet hæc *lex* à ſuperioribus, quod mitior gladij pœna imponatur, ſuperioribus verò etiam ignis. Denique proculdubio quod de Maieſtatis crimine ſubiicitur, ei occaſionem præbuit Gainæ tumultus ſiue tyrannis, de quo videndus eſt Socrates *lib.6.* Sozomenus *lib.8. cap.4.*

¶ *De* LIBERTIS *Honorij prohibitio.*

IV. * Impp. HONOR. & Theod. AA. ad Senatum." Poſt alia.

LIBERTORVM aduerſus patronos inlicitas adque improbas voces pœnæ obiectione præcludimus:" adque" ita, vt non modo ſponte prodere" non audeant, ſed ne vocari quidem in iudicium venire cogantur, &c. Dat. VII." Id. Aug. Rau. Aſclepiodoto & Mariniano Coss. [423.]

INTERPRETATIO. *Liberti accuſatores patronorum vbi primum in accuſationis vocem proruperint, puniantur.*

NOTÆ.

* *Lex 12. Cod. de teſtibus.* Iungenda *huic* eſt *lex vlt. ſupr. de iuriſdictione: lex vlt. ſup. de accuſationibus: & lex 2. ſup. de libertis & eorum liberis.*
" Pleniùs reliquæ leges *huic* coniungendæ ita habent, *Conſulibus, Prætoribus, Tribunis plebis, Senatui ſuo ſalutem dicunt.* Malè *Codex Iuſtin* habet *Georgia.*
" Interdicimus *l.3 ſupr.* Comprimimus, *l. vn ſupr. tit. prox.* compeſcimus *l. vn. hoc tit.*
" Et quidem adeò. " *Prod. re.* Cod. Iuſtin.
" *vt. VIII.* vt dictis legibus omnibus: *Cod. Iuſt. IV.*

COMMENTARIVS.

HONORII hæc conſtitutio eſt, quâ is LIBERTOS NON ACCVSARE tantùm ant deferre patronos vltrò, ſed neque TESTAS in eos exciri poſſe definit. Quæ quidem *lex* ptolixæ Honorij Imp. ad Senatum orationis de criminalium iudiciorum & accuſationum ordine & forma pars

est, pariter vt tres præterea aliæ *hoc Codice* putà *lex vlt. supr. de Iurisdictione* : *l. vlt. supr. de accusat. l. 2. supr. de libertis*, quæ omnes adeò *huic* coniungendæ sunt.

¶ Est igitur hæc *Constitutio* plenior quàm *lex 1. hoc tit. & lex vn. supr. tit. prox.* Primum scilicet liberti sponte Patronos prodere prohibentur, *Prodere*, id est, accusare, deferre: quod vt Interpres rectè vidit, ita *Titulus* hic, sub quo posita hæc *lex* est, arguit: ad quem alioquin nihil pertineret. Tandem illud ipsum quoq; euincunt omnes illæ *leges*, quas *huic* coniungendas dixi, quæ in argumento accusationis versantur. Neque aliter Cod. Iustin. *in l. 12. de testibus*: vox, *prodire*, quæ loco prodere ibi posita, accipienda.

Secundò (quod speciale est in hâc constitutione) constituitur, libertos aduersus Patronos ne vocatos quidem in iudicium venire cogendos, *h. l.* id est, si publicè euocentur ad testimonium dicendum. Ne quidem igitur testimonium dicere coguntur. Cuius posterioris sententiæ contemplatu hæc *lex* posita est in *Cod. Iust.* sub *tit. de testib.* Perperam enim Dd. communiter hanc totam *legem* ad testimonij dictionem pertinere putant, quasi hoc dicatur, libertum nec sponte, nec vocatum, per se testem esse contra Patronum. Quorum sententiam superiùs dicta refutant: Quibus ostensum est, verba illa, *sponte prodere*, ad accusationem pertinere: vocatum verò in iudicium venire, ad testimonij dictionem spectare. Et verò ipsa quoque iuris ratio illam sententiam refellit. Nunquam enim Testimonium sponte dicitur, imò non nisi citati vocati testimonium dicunt. Quod & DD. fatentur, & consuetudo obseruat. Denique sponte accusamus, vocati testimonium dicimus.

¶ Vt ad ipsam *huius legis* dispositionem redeamus: Ante hanc *legem*, libertos aduersus Patronos euocatos, exhibitos, docet quoque locus Symmachi *lib. 10. ep. 41.* Quod *hâc l.* Honorius abrogauit. In tantum vt de hæredibus quoque Patroni idem statuat *d. l. 2. supr. de libertis*, quod etiam Valentiniano III. placuit, *Nouell. de libertis & successionibus eorum 6.*

¶ Cœterùm tractant & ad hanc *legem* Dd. vtrum ad hæredem Patroni etiam extraneum hæc *lex* producenda sit? Quâ parte eos securos deinceps esse iubeo: id enim disertis verbis definitur in *d. l. 2. supr. de libertis, & eorum liberis*: quam inter cæteras *huic* coniungendam esse docui; quámque Placentinus ad omnes hæredes etiam extraneos rectè retulit, vt ad eam *legem* prolixius ostendi.

AD LEGEM IVLIAM DE ADVLTERIS.

TITVLVS VII.

IX. COD. IVST. IX.

PARATITLON.

ADVLTERIVM *Rubr. & l. 1. 2.* (à quo adulteri, *l. 3. 8. infr. de indulgentiis criminum*: qui & *sacrilegi nuptiarum* dicuntur, *l. 4. inf. Quorum appellatione*, genialis tori & lectuli inuasores, *l. 6. infr. de indulgentiis criminum*:) inter scelera sæuiora sub Christianis Impp. & inter alios sub Constantini M. liberis computatum, *l. 7. inf. de indulgentiis criminum*: inter atrocissima facinora, *l. 1. inf. Quorum appellationes*: scelera immania, *d. l. 1.* Vnde & adulterij fœditas, *l. 4. inf. de indulgentiis criminum.* Quam ob rem adulteri non fruebantur indulgentia criminum, quæ ob festum Paschæ dari solebat, *l. 3. 4. 6. 7. 8. inf. de indulg. criminum.* His item legitimè conuictis, confessis, appellare non licuit, *l. 1. 4. 7. infr. quorum appellat.* Adulterij speciebus connumeratur & defœda illa, de qua agitur *l. 3. & 6.* Item si Iudæam Christianus, vel Iudæus Christianam in matrimonium accepisset, *l. 5. h. Tit.* Publicum hoc crimen erat, *l. 2. h. Tit.* & tamen accusatio eius, siue delatio non omnibus in commune; *l. 2.* seu publicis vocibus, *l. 5.* concessa erat, (excepto tantum casu *dictæ legis 5.*) sed proximis & necessariis tantùm personis maximè marito & fratri, *l. 2. h. t.* & quidem marito etiam ex sola suspicione, & sine inscriptionis vinculo, *d. l. 2.* Accusatio huius criminis item nulla præscriptione ciuili tardari potest, *l. 7. h. tit.* sed neque fori præscriptione, veluti militaris, *l. vlt. h. t.* Sed & quæstio in hoc crimine habenda de omni familia, seu de omnibus seruis tam mariti quàm vxoris, qui scilicet tunc temporis domi fuerunt, quo adulterium admissum dicitur, *l. 4. h. t.* Sunt tamen mulieres quædam, à quibus pudicitiæ ratio non requirebatur, atque adeò quæ adulterij accusari non poterant, veluti ministra cauponæ, *l. 1. h. t.* Tandem immanis quoque *pœna*, atque eadem quæ parricidis imposita à Constantini liberis cullei vel ignis. *l. 4. inf. quorum Appellat.*

1. * Imp.

I. * Imp. CONSTANTINVS A. Africano" V.C.

QVÆ adulterium commisit, vtrum domina cauponæ," an ministra fuerit requiri" debebit, & ita obsequio famulata seruili, vt plerumque ipsa" intemperantiæ vina" præbuerit: Vt si domina tabernæ fuerit, non sit à vinculis" iuris excepta: Si verò potantibus ministerium præbuit, pro vtilitate" eius quæ in reatum deducitur, accusatione exclusâ, liberi qui accusantur, abscedant: *cùm ab his feminis pudicitiæ ratio requiratur, quæ iuris nexibus detinentur," hæ autem immunes à Iudiciariâ seueritate" præstentur, quas vilitas vitæ dignas Legum obseruatione non credidit."* Dat. III." Non Feb. Heracleæ, Constantino A. VII. & Constantio Cæs. Coss. [326.]

INTERPRETATIO. *Tabernæ domina (hoc est vxor tabernarij) si inuenta fuerit in adulterio, accusari potest: Si verò eius ancilla, vel quæ ministerium tabernæ præbuit in adulterio fuerit deprehensa, pro vilitate dimittetur. Sed" & si ipsa tabernarij vxor tam vilis ministerij officium egerit, in adulterio fuerit deprehensa, accusari non potest à marito.*

NOTÆ.

* *Lex quæ adulterium.* 29. *Cod. eod. tit.*
" de hoc *Africano* mox.
" Ita quoque *Cod Iust.* Editiones *Cod huius* nonnullæ habent *domina cauponia*, vt *l. palam* 43, *in pr. ff. de ritu nupt.* taberna cauponia. Certè quæ hic *caupona* infr. mox *taberna* dicitur.
" Inquiri à Iudice " scilicet ministra.
" Audaciùs tenet quis, *intemperantio viam præbuerit*: vel, *aperuerit*. Sed nil mutandum: *Vinum intemperantiæ* dicitur vinum ἀκρατον quod ad intemperantiam inuitat, vel quod intemperanter sumitur. Atque adeò versata fuerit ministra inter hæc intemperantiæ vina, illecebris per omnes fermè sensus corporis obnoxia: libido intemperatæ cupiditatis, in eodem argumento, *l.* 25. *Cod. eod tit.*
" id est, crimine & pœnâ adulterij, vt *inf.* à Iudiciariâ seueritate.
" vt *Vilitate*; vt mox, *quas vilitas vitæ*: & Interpres, *si ipsa Tabernarij vxor tam vilis ministerij officium egerit*. Et ita quoque habet *Cod. Iust.* Passim hæ voces inter se commutantur.
" *Et matrisfamiliâs nomen obtineant.* Hoc à Triboniano additum? Non malè, vid. Cuiacium 3. *obseruat.* 18. Matrisfamilias nomen obtinebant σεμναὶ γυναῖκες: at non & aliæ: vide *l.* 46. *§.* 1. *ff. de V.S.*
" id est Adulterij crimine & pœna, vt *suprà vinculis iuris*: & sanè Tribonianus quoque hæc verba hoc loco inseruit, *& stupri & adulterij.*
" *Suprà scripta*, vox hæc in *C. Iust.* addita, quæ non ad subscriptionem legis referri debet, vt vulgò excusum est, verùm ad *ipsius l.* contextum pertinet & referenda ad vocem *obseruatione*.
" Eodem die data *lex* 2. *sup. de custod. reorum.*
" Hoc de suo Interpres: de quo mox.

CÓMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. duæ *hoc titulo* Constitutiones de *Adulteriis* occurrunt. Et exstant tamen quatuor aliæ prætereà eiusdem Imperatoris Constitutiones *hoc Codice*, quæ ad adulterij crimen pertinent: putà 1. *lex.* 1. *sup. de repudiis*: vbi agitur de repudio vxoris ob adulterium. 2. *lex* 1 *inf. de pœnis*, quâ modum & temperamentum Iudici proponit, quidque adeò requiratur, quæ reprobationes desiderentur, vt capitalis in eos qui adulteri, homicidæ, aut malefici dicuntur, statuatur. Item 3. *l.* 1. *infr. de indulgent. criminum*: quâ definit, à generali criminum indulgentia excipi veneficos, homicidas, & adulteros. Tandem & 4. *lex* 1 *inf. quorum appellat.* quâ adulterij, homicidij, veneficij, maleficij legitimè conuictorum frustratorias appellationes admitti vetat. Memoratur & septima eiusdem constitutio à Iustiniano *Nouella* 134. *c.* 10. de pœnâ videl. adulterij. Nisi Iustiniani *ibi* error est, Constantino tribuentis, quod filiis eius potiùs tribuendum erat. De quo dico ad *l.... inf. quorum appellat. non recip.* Ex his verò omnibus apparet, quo quantóque odio adulterij fœditatem Imperator hic prosecutus fuerit, & sic matrimoniorum sanctitati consultum voluerit, honesti amantissimus Princeps: ex præscripto scil. diuinæ legis, pariter vt sub eo Patres hanc in partem scriptis suis consuluerunt: è quorum numero solus fermè superest Lactantius, *lib.* 6. *c.* 23. Inde quanto, quámque maturo consilio iudicióque in cognitione huius criminis Iudici procedendum sit: Quò atrociùs scilicet crimen est, eò pensiore quoque consilio circa id procedi oportet: Nos ad *legem* accedamus.

¶ Hæc igitur *lex*, quæ data est A.D. 326. paulò post Concilium Nicænum, ad locum, QVÆ nam mulieres adulterij TENERI seu accusari possint pertinet, ac nominatim ad TABERNARIAS, καπηλίδας mulieres, vtrum, videl. hæ adulterij teneantur? Et verò hæc distinctio, seu differentia proponitur: Tabernæ videl. Cauponiæ dominam adulterij accusari posse, cum ministra verò siue ancilla tabernæ, potantibus ministerium præbente, adulterium cómissum non vindicari. ¶ Hæc Cóstantinianæ huius *legis* sententia est. In quâ duo notari oportet, & in antecessum tamen ad eam notandum, cum meretricibus licuisse olim impunè lupari, seu libidinem explere, *l.* 22. *Cod. de adulter.* quam in rem vide & alios Scriptores, quos Fabrotus memorat *in Theophilum*, *p.* 840.

Primo igitur loco notandum, dominam cauponæ & ministram hac parte separari à Constantino M. cùm tamen olim (vt hæc *lex* quoque satis indicat) sine distinctione, etiam cum his quoque quæ tabernas cauponias publicè exercebant, id est cum domina cauponæ adulterium non committeretur: Quod certè testatur Paulus, *lib.* 2. *sentent. tit. de adulteriis* 37. prout ex Codice Visuntino extulit Cuiacius 21. *obseru.* 28. *cum his*, inquit, *quæ publicè mercibus vel tabernis exercendis procurant, adulterium non fieri placuit.* Hoc scilicet ius vetus fuit, quod gentilis siue pagana Iurisprudentia admisit: Neque Romana tantum, verùm & Attica, Romanæ mater. Memorat scilicet Demosthenes κατ' Νεαιρ. νόμον ἐκ ἐᾶν ἐπὶ ταύταις μοιχὸν λαβεῖν, ὁπόσαι ἂν ἐπ' ἐργαστηρίου καθῶνται ἢ ἐν τῇ ἀγορᾷ πωλῶσί τι ἀποπεφασμένως. Quibus

bus locis duobus notandū, idem statui *de Propola* ἀντὶ τῆς μεταβολίου, quod de tabernaria, quæ scilicet mercimoniis publicè præest, vt loquitur eiusdē Cōstantini *lex 1. C. de naturalib. lib.* & apud Martianum, *Nouellâ de matrim. Senatorum* 41. quæ quid palam vendit in foro, in eo toto die consistens, veluti olera, vestimenta trita, & alia. ἐργαστήριον postremo loco nil aliud est quam Taberna quæuis, non tantum cauponia. Sanè Thalælcus *ad hanc legem* quoque notat, id quod de taberna cauponia *h. l.* cauetur, exempli tantum gratia additum: Idem enim dicendum esse de qualibet tabernâ. Quanquam & idem Constantinus *d. l. 1. C. de naturalib. lib.* quæ & Maiorianus refert, *d. Nouella* 4. tabernariam & eam quæ mercimoniis publicè præest, exæquat. Eóque etiam pertinet Artemidori locus *lib. 1. c. 80.* de meretricibus καὶ διὰ ἐργαστηρίων καθεζόμεναι, καὶ πιπράσκουσαί τι, καὶ δεχόμεναι ἐμπολάς.

¶ *Tabernæ* igitur vt dixi cauponiæ non tantum ministrans, sed & quæ tabernæ ipsi præerat, Lege Juliâ de adulteriis soluta erat: itaque indistinctè Iurisconsultus in *l. palam 43. in princ. ff. de ritu nuptiarum*, scribit; *Palam quæstum facere non tantùm eam quæ in lupanario se prostituit, verùm etiam si qua vt adsolet, in taberna cauponia, vel qua alia, pudori suo non parcit.* Et Imp. in *l. vlt. Cod. si mancipium ita ven. Eam quæ ita venit ne corpore quæstum faceret, nec in caupona sub specie ministrandi prostitui, ne fraus legi dictæ fiat, oportet.* Et certè tabernarij & tabernariæ fermè lenocinium vel meretricium exercent iidémque sunt vel lenones vel meretrices, & tabernæ ipsæ lupanaria sunt. Hinc famosarum ministri tabernarum, *l. 8. sup. de Tironibus.* De tabernariis lenocinium fermè exercentibus fidem præstat *l. 4. §. 2. ff. de his qui notantur infamia: l. vlt. C. d. si mancipium, ita venerit: d. lex: palàm 43. §. 1. ff. de ritu nuptiarum:* In *Copa* initio quoque;

Copa Syrisca caput Graia redimita mitella,
Crispum sub Crotalo docta mouêre latus.
Ebria famosâ saltat lasciua Tabernâ,
Ad cubitum raucos excutiens calamos.

Sed & Tertullianus, *lib. de fuga in persecutione*, furibus & aleonibus eos coniungit. *In matricibus*, inquit, *beneficiariorum & Curiosorum, inter Tabernarios & Lanios & fures balnearum, & Aleones continentur.* Et vtique Tabernarij inter viles personas & infames propè habiti, vt docebit quoque *lex vn. infr. de vsu sellarum:* vbi vnà cum scenicis, iísque qui spectaculo sui præbent populo materiam voluptatis, vsu sellarum, & sedendi & conueniendi in publicum facultate his interdicitur: vide quæ *ad eam legem* notaui. Similiter scænicis, humilibus, abiectis personis, lenonibus &c. exequantur eiusdem Constantini M. constitutione, *l. 1. C. de naturalibus fil.* quam & memorat Maiorianus *Nouell. 5.* Et eleganter Philostratus *in Epist. ad mulierem cauponiam* ostendit καπηλείαν fermè fuisse ἀφροδίσιον, vbi γυναῖκα καπηλίδα vocat: sic apud Suetonium in *V. Neronis c. 27.* insignes ganeæ, & matronarum institoria, copas imitantium. Xiphelinus describit Anitum τὰ τῶν καπηλίδων ἐργαζόμενον, copas imitantem. Et apud Græcos olim sicut etiam hodiè in quibusdam Italiæ locis, non multo erat honestior locus πανδοχεῖον, id est *taberna cauponia, popina,* quam οἴκημα, id est *lenonis*, aut *meretricis domus*. Et apud Hebræos eadem vox *Zonah*, & meretricem significat, & cauponam: vnde de Rachab, quam sacra Scriptura *Hebr. 11. v. 31. & Iacob. 2. v. 25.* πόρνην disertè vocat, & Syrus quoque Interpres probat, ita quidem sentire ausi, neque tantum Iudæi, veluti Paraphrastis Chaldaica, Rabbi Schelomo, Rabbi Kimchi eam non nisi nomine tenus πόρνην, reuera autem Tabernariam fuisse. Nec multo aliter apud Latinos, qui τὸ πανδοχεῖον, *stabulum*, & ἡ πανδοχία *stabularium*, dixerunt: Meretricem autem *prostibulum*. Eò factum quoque iure Romano, vt viri quibus honestas curæ erat, æquè in cauponis ædibus seu propinâ conspici erubescerent, atque in lenonis: *l. 21. §. 11. ff. de receptis qui arbitr.* Sed & Græco more: Quod vel ex iis patet, quæ de Stratonico Cytharædo refert Ælianus 14. *Variarum, c. 14.* Eoque honesti homines, imò & honestiora mancipia, rarò intrabant Athenis: Isocrates *in Areopagitica*, ἐν καπηλείῳ δὲ φαγεῖν ἢ πιεῖν οὐδεὶς οὐδ' ἂν οἰκέτης ἐπιεικὴς ἐτόλμησεν, id est, *in caupona edere aut bibere nemo ne frugi quidem seruus audebat.* vide & Athenæum *lib. 13.* hunc ipsum locum referentem. Quin & Theophrastus, *in charactere hominis desperati & famæ suæ securi*, cauponam exercere, lenonem, ac publicanum esse, constituit, & in nullo turpi opificio se abstinere: πανδοχεῦσαι καὶ πορνοβοσκῆσαι καὶ μηδεμίαν αἰσχρὰν ἐργασίαν ἀποδοκιμάσαι. Tabernariarum blanditias ad se prætereuntes allicientium perstringit Theophrastus *charactere* 28. Suetonius, *Nerone, cap.* 27. Xiphilinus ex Dione, & venustissimè carmen quod Copa inscribitur, vt *tabernarias* blanditias tectè diceret.

¶ Verùm huic veteri, quod dixi, iuri, morique, quo domina tabernaria à ministra non distinguebatur, adhibitâ saltem distinctione à Constantino *h. l.* derogatum fuit. Sub specie ministrandi scilicet, sub prætextu instrumenti cauponij, ancillæ vt prostitui (*l. vlt. Cod. si mancipium ita venerit:* quæ Alex. Seueri est: & *d. l. palam 43. §. 3. ff. de ritu nuptiarum:*) ita prostituere se ipsas solent, & velut flagitium profiteri. Et verò professio hæc honore matronæ & stolæ mulierem exuit, & adulterio liberat, vt iam notum est, & vulgatè de illis mulieribus, quæ stupri licentiam apud Ædiles profitebantur, quæ alibi sunt requirenda.

¶ Illud obseruandum superest, ipsammet Constantini matrem Helenam memorari, *Tabernariam*, siue *stabulariam* fuisse, quod etiam D. Ambrosius *in Orat. de obitu Theodosij* memorat. Vnde & Eutropius Cōstantinū natum ex obscuriori matrimonio scripsit: Zosimus verò natum, ἐξ ὁμιλίας γυναικὸς οὐ σεμνῆς οὐδὲ κατὰ νόμον συνελθούσης Κωνσταντίῳ τῷ βασιλεῖ. id est, *Ex consuetudine mulieris, quæ minus esset materfamilias,* vt non malè vertit Interpres, seu vt idem ait, ἐξ ἀσήμου μητρός. *Stabularia* scil. matronali iure, & matronarum nexu soluta erat ex Iurisprudentia Romana Gentilitia: At non & castigatione Christiana quam Constantinus secutus, ex qua, vt Apostolus disertis verbis scribebat, τίμιος ὁ γάμος ἐν πᾶσι, καὶ ἡ κοίτη ἀμίαντος. Christiana scil. disciplina matronas omnes esse cupit, & nullum statum matronali iure soluit. In hac schola itaque iam edoctus Constantinus (& quis scit etiam, an non ex parte natali suæ maculæ eluendæ) hanc *legem* ferre voluerit, adhibitâ saltem illâ, quam dixi, distinctione, cùm abolendæ prorsus veteri turpitudini, inter hæc initia, impar esset. Distinctione, inquam, inter dominam cauponæ, & ministram inuectâ; Neque enim adeò probandum quod tam Interpres *huius l.* quàm Interpretes Basilicon, & Cuiacius, & cœteri hanc huius legis sententiam esse putant, in domina cauponæ distinguendum esse, an *ipsa* per se, αὐτὴ δι' ἑαυτῆς in caupona ministrauerit, an non: quod & à verbis, & à sententia *legis* alienum est. Domina enim & Ministra simpliciter opponuntur: Domina cauponæ indistinctè matronalibus legibus subiicitur: ministra soluitur. Denique verba illa, *& ita obsequio famulata seruulis* &c. explicant quid per *ministram cauponæ* hîc accipiendum sit. Quare mox æquipollentia hæc subiiciuntur: Si *verò potantibus ministerium præbuit.*

Ergo

Ergo dominas tabernarum matronali honore non soluit Constantinus M. Qui idem tamen indignitatis saltem & honoris alicuius viris nuptias seu consuetudinem cum tabernariis auersatus est A.D. 336. *d.l. 1. Cod. de natural. liberis*: & *Nouella Maioriani* 4. In tantum quidem, vt liberos exinde susceptos, ne Rescripto quidem Principis legitimos fieri, aut his quidquam donari voluerit. Quam constitutionem abrogauit postea Iustinianus *Nouell. 89. c. vlt.* & iterum *Nou. 117. c. 6.* Et hactenùs quidem *hâc l.* processit Constantinus M. vt dominas ab ancillis distingueret. At enim Christiana *lex* in totum non distinguit: de quo v. Chrysostomum *homil. 5. in 1. ad Thessal.*

§ De huiusce *legis* æta, déque eius Authore, & Africano, ad quem hæc *lex* data est, aliquid *sub finem* adiiciendum est: *Africani* huius sub Constantino M. nulla alibi, quod sciam, mentio occurrit. Ex eo tamẽ quod V.C. dicitur, vt & ex ipso legis argumento colligo, eum Rectorem Prouinciæ alicuius fuisse: sub Constantio equidem An. 354. Constantio A. VII. & Constante Cæs. 3. Coss. vel 355. memoratur Africanus Rector Pannoniæ secundæ apud Amm. Marcellinum, *lib. 15. p. 39.* (de quo & Iulianus ad *Alexandrinam plebem...*) Item sub Valentiniano Africanus ex Aduocato Vrbis Romæ Rector prouinciæ apud eundem *lib. 29. p. 424.* Coniiciebam aliquando hanc legem *Constantio* adscribendam, & referendam eam ad *Constantium A. VII. & Constantem Cæs. Coss.* id est eum ipsum Annum 354. vt ita hic idem ille *Africanus* sit Pannoniæ secundæ Rector, de quo Marcellinus: Et in subscriptione huius legis, *Heraclea* accipienda sit in prouincia *Viennensi* secunda Gallia Narbonensi, quæ & Cacabaria cognominata, de qua Plinius & Antoninus: vbi hoc tempore Constantius extitit, & quidem etiam Arelate, mox Valentiæ. vide *Chronologiam.* Verùm nil temerè mutandum.

II. * Idem A. ad Euagrium" PF. P.

Qvamvis adulterij crimen inter publica" referatur, quorum delatio in commune omnibus sine aliquâ Legis interpretatione" conceditur, tamen ne volentibus temerè" liceat fœdare" connubia, proximis necessariísque personis solummodò placet deferri copiam accusandi: hoc est," patrueli, consobrino, & consanguineo maximè fratri, quos verus dolor" ad accusationem impellit. Sed &" his personis legem imponimus, vt crimen abolitione conpescant. In primis maritum genialis" tori vindicem esse oportet: cui quidem" ex suspicione etiam ream coniugem facere," nec intra" certa tempora inscribtionis vinculo contineri, Veteres retrò Principes adnuerunt. Extraneos autem procul arceri ab hac accusatione censemus. Nam etsi omne genus accusationis necessitas inscribtionis adstringat, nonnulli tamen proteruè" id faciunt, & falsis contumeliis matrimonia deformant." PP. Nicomediæ," III. Kalend. Maij. Constantino A. VII. & Constantio Cæs. Coss. [326.]

Interpretatio. *In adulterio extraneam mulierem nullus accuset, sed propinqui ad quorum notam pertinet, hoc est, frater germanus, frater patruelis, patruus & consobrinus, qui tamen ante inscriptionem, si accusata adquieuerit, possunt per satisfactionem veniam promereri: reliqui ab accusatione prohibentur. Maritis sanè etiam ex suspicione accusare permissum est.*

NOTÆ.

* *Lex quamuis 30. Cod. eod. tit.*
" Eidem Euagno P.P. inscribitur hoc ipso anno *lex 2 supr. de custodia reorum*: & *lex 13. infr. de Decurionib. lex 11. Cod. de his qua vi metúsve causa.*
" *L. 1. ff. de public. iudic.* § *item lex Iulia. Inst. de publ. iud.*
" *Interpretatione*, id est, exceptione, limitatione.
" *Temerè*, ... infr. *Proteruè.*
" Turbare benè concordans matrimonium, *l. 2. §. vlt. ff. de liber. exhib.* Paulus *5. sent. 6 §. 15.* vid. & Afranij locum .... apud Nonium *cau verb. spurcam*; vide & quæ notabo ad *l. vlt. inf. de raptu virginum.* Falsis contumeliis matrimonia deformare, *infr.*
" Hoc est patri, fratri, nec non patruo & auunculo *C. Iustin.*
" Vide quæ notaui ad *l. 9 supr. de accusat.* Propriæ familiæ dedecus, *d. l. vlt. infr. de raptu virg.*
" *Etiam*, C Iust.
" *Si voluerint, compescant.* Tribonianus. *vid. l. 1. infr. de abolit.*
" Vide *Glossarium.*
" *Licet vel etiam si tantum suspicatur, penes se retinere non prohibetur*: hoc add. à *Trib.*
" *Intra certa tempora*, hæc absunt à *Cod. Iust.*
" *Temerè* sup. " *Fœdant*, sup.
" *Sacrilegos autem nuptiarum gladio puniri oportet.* hoc subiicitur *Cod. Iust.* quod à Tribon. ex parte *ex l. 4. infr. quorum appellat.* desumptum seu assutum, notarunt iam Cuiacius, & P. Faber: de quo *ad d. l.* Quod hic ab Interprete omissum perperàm credidit Goldastus *in omissis notarum ad Valerianum p. 484.*
" *Nicomedia* proposita lex, quæ data est ad P P Orientis, de quo dixi *ad l. 4. sup. de accusationib.* vt videatur hæc eius sedes hoc tempore fuisse.

COMMENTARIVS.

Accvsationem adulterij quinam instituere seu Quinam adulterij accusare possint, quibúsque conditionibus, hâc Constantini M. constitutione definitur, A.D. 326. Nicomediæ proposita sanciendæ Matrimoniorum sanctitati. §Ex *lege Iulia* accusatio adulterij publica erat, id est, patebat omnibus, non tantum propinquis, affinibus, verùm & extraneis quibuscunque (qui modo alias accusandi ius haberent) & quidem constante quoque matrimonio, *l. vim passam 39. §. 1. ff. ad leg. Iuliam de adulteris*, tam adulterum quàm adulteram accusandi potestas erat: Adulterum, inquàm,

tametsi lenocinij virum prius non accusaret accusator, *d.§1.* adulteram verò ipsam, non nisi marito prius lenocinij accusato, adulterij accusare extraneus, constante matrimonio, poterat; *l.constante 26. ¶.ad leg.Iuliam de adulteriis.* Scilicet propter pudorem viri constante matrimonio noluit Iurisprudentia temerè traduci mulierem, quam maritus probat & retinet. Igitur adulteræ, quæ in matrimonio manet, propter virum pepercit. Rata igitur hæc sit differentia; ab extraneo, constante matrimonio & adulterum & adulteram accusari potuisse, hoc posteriore tamen casu lenocinij marito prius peracto. ¶ Verùm ex hâc Constantini M. constitutione hæc differentia procul dubio inter adulterum & adulteram sublata est: Quandoquidem constante matrimonio ab extraneo quolibet adulterij accusationem omninò institui vetat. Nam, vt fateri oportet, vtroque casu benè concordans matrimonium turbatur, siquidem & cùm adulter ac non etiam adultera accusatur, per eius latus tamen alienum matrimonium concutitur & fœdatur; cùm verò lenocinij maritus peragitur, multò magis. Igitur ne volentibus temerè liceat fœdare connubia, accusandi ius extraneis adimit Constantinus *h.l.* his tantum accusandi iure relicto; proximis, inquam, & necessariis personis, præter maritum scilicet ipsum, patrueli, consobrino & consanguineo fratri: hâc ratione, quoniam has personas iustus & verus dolor, & (vt loquitur *lex vlt.infr.de raptu virginum*) familiæ suæ dedecus ad accusationem impellit: extraneum autem, id est, cæteros audacia & proteruia plerumque, quæ vtique cohibenda est, ne falsis contumeliis matrimonia deforment, maximè bene concordi coniugio. Præsumuntur scil. extranei non tam odio criminis, quàm calumniandi animo & temerè accusationem hanc instituere, in tantum (quam dubitandi rationem *lex in fine remouet*) vt non satis efficax sit, aut videri possit, ad cohibendam horum temeritatem seu proteruiam Inscriptionis remedium; quo alioquin accusantium temeritas refrenari solet, vt pleniùs ostensum ad *Titulo 1. huius lib.* Vbi de matrimonio turbando agitur, obtentu inscriptionis, extranei proteruiæ aut calumniæ velificari non oportet. Tantum matrimonij sanctitati Christianus Princeps delatum voluit; Sanctitati, inquam, nam & ita eam vocat *lex vlt.sup. de legitimis hereditatibus.* Quâ causâ & Adulteri, sacrilegi nuptiarum dicuntur, *l.30. in f. Cod.de adult.& l.4.inf. Quorum appellat.* Atque hoc sic vt dicam, matrimonium honore Constantinus M. extulit, quem auxerunt posteà magis magisque Christiani Principes.

¶ Ex his iam apparet adulterij crimen à Constantino M. publicorum criminum numero non ideò expunctum fuisse, quod censent nonnulli temerè; verùm publicam tantum eius accusationem sublatam. Aliud enim est publicum crimen, aliud publica accusatio. Nam & popularis actio publicam accusationem admittit: At publicum erat, quod ex legibus iudiciorum publicorum veniebat, id est, de quibus publicè, id est, coram populo iudicabatur: breuiter quorum iudicium publicum erat, vnde *publicorum iudiciorum* nomen meruerunt. Item ex his constat, ius accusandi extraneis *h.l.* ademptum penitus fuisse, atque adeò iuri veteri hac parte derogatum: quod & rectè olim sensit Ricardus, & *Ratio*, lege comprehensa manifestissimè ostendit, & apertissima legis *verba*, quibus planè taxatiuis, & aduersatiuis, extraneis accusandi facultas adimitur, his inter cæteris, *proximisque necessariisque personis* SOLVMMODO. Et mox: *Extraneos* AVTEM PROCVL *arceri ab hâc accusatione censemus*, [id est, iubemus:] Denique & contrarij remotio id in *fine legis* euincit. Vt proinde fallantur plerique Doctorum, qui *h.l.* ius prælationis tantum proximis & necessariis personis tributum scribunt, non autem extraneos penitus exclusos censent: De iure quippe accusandi *h. l.* agitur, non autem de iure prælationis.

¶ Difficilior illa quæstio succedit, An soluto saltem matrimonio extraneis accusandi ius *h. l.* relictum fuerit? Cuiacius certè in ea est sententia, soluto matrimonio à quolibet extraneo adulterij accusationem institui posse. Cui sententiæ fauere videtur huius constitutionis ratio quæ hoc casu cessat. ¶ At constante matrimonio, præter maritum non admittuntur alij, *h.l.* quàm fratres, quos scilicet familiæ decus proximè tangit: Fratres inquam consanguinei, & præter hos patrueles & consobrini. Quanquam in quibusdam *huius Codicis* editionibus, loco huius vocis, *patrueli*, editum reperio, *patri vel filio.* Sed & Tribonianus præter patrem & fratrem, *patruum & auunculum* inseruit. Vt ex his proinde iam confecta sit quæstio illa, An præter personas *h. l.* enumeratas, etiam alij coniuncti admittantur? Certè Constantini mentem attendenti, facilè est videre, nullos alios admittendos. Neque est quod dicat quis, extraneos tantum *h. l.* arceri (quam rationem Salicetus vrget:) verùm quid *Extranei* appellatione intelligendum hâc in re sit, ex toto *legis* contextu liquidò apparet: *Extraneus* dicitur qui inter enumeratas specialiter personas non est. Nam & ita *in lege Iulia, de adulteriis*, ipsâ *extranei* appellatione, alij omnes præter patrem & maritum intelliguntur: *l.4.§.1.¶.h.Tit.* Sed & *l.13. §.4. eod. Tit.* & hæc inter se opponuntur, iure mariti, & iure extranei accusare: Pro subiecta scilicet materia verbum *extranei* diuersimodè accipitur.

Et hæc quidem de *huius legis* sententiâ, vbi Tria tamen adhuc obseruare oportet, quibus proximorum hâc in re iusto dolori consulitur. Primum est proximis personis *supra* enumeratis licere crimen abolitione compescere, id est, licere impunè pœnitere, & ab accusatione desistere, impetratâ à Iudice illicò veniâ, cùm alioquin abolitio causæ cognitionem requirat; de quo dicetur, *infr. tit.de abolitionibus.* & nominatim *l. 1. huius tituli.* Ratio huius rei hæc est, quia scilicet hoc ipsum quod inquiri solet, & quod requiritur ad abolitionem impetrandam, in propinquis ipso iure præsumitur: Eos scilicet non deceptione aliqua aut pecunia corruptos, verùm iusto ob dedecus familiæ opinatum dolore siue sensu ad accusationem prosiluisse: Est hæc iuris præsumptio, huiuscemodi personas coniunctas in sanguinem suum non sæuire voluisse: de quâ præsumptione videndus est Menochius *lib. 5. Præsumptionum.* In tantum verò crimen hoc abolitione compesci posse definit Constantinus M. vt etiam verbis imperatiuis id imperet. *Sed & his personis legem imponimus, vt crimen abolitione compescant.* Quod miror: ideò Tribonianus hæc addenda credidit, *si voluerint*, quæ tamen contraria videntur illis, *legem imponimus.* Verùm nullam necessitatem hæc important: dixit enim Constantinus *compescant*, pro compescere possint: & *legem imponimus*, id est, hanc concedimus licentiam.

Secundum singulare istud est, vt maritus vxorem adulterij accusare possit etiam ex nudâ suspicione: nempè quod matronam, vt in hoc eodem argumento loquebatur Cæsar, scribente Suetonio, *non tantum crimine, sed & criminis suspicione vacare oporteret, cap.24.* Sicut non ex leui causa siue culpa matrimonia diuelli Constantinus permisit, *l. 5. sup.de repudiis.*

repudiis. Sed tantum, si vel adultera, vel venefica vel lena conuicta fuerit; ita vicissim vel hoc marito relinquendum credidit, vt quanquam ex nuda adulterij suspicione matrimonij sanctitas distrahi non posset, saltem ex suspicione accusationem adulterij posset constituere.

¶ Postremum è tribus est singulare, Marito vxorē adulterij accusanti inscriptionis vinculum remitti, quamdiu iure mariti accusat, seu vt loquitur lex, *intra certa tempora*, id est intra sexaginta dies vtiles, qui *lege Iulia de Adulteriis* marito dabantur, ad accusandum iure mariti, *l.6. 21. Cod.eod.tit.* & *l.4. 14. ff. eod. tit. l.7. §. vlt. ff. de minoribus:* & *l. 12. §. sextus, ff. qui & à quibus:* déque eo extat locus apud Tacitum *lib. 2. Annalium*: Idque est quod iure dicitur *iure mariti accusare*. Post hoc enim sexaginta dierum tempus maritus non iam vt maritus, sed vt extraneus ad accusationem admittebatur. At si intra eos dies accusaret, multa singularia seu præcipua habebat: inter cœtera, quod sine metu calumniæ accusaret, *l.6. c. eod. tit. l. auxilium, §. 1. ff. de minoribus*, atque adeò ab Inscriptione liberaretur. Ideo quoque Constantinus *h.l.* ait, *Veteres id retrò Principes annuisse*: Proinde in Turpilianum maritus accusans non incidit, *l. 15. §. 2. ff. ad Turpill.* quanquam sunt qui *eius* §. aliam esse sententiam volunt. Vice versa, post sexaginta dies maritum accusantem, velut extraneum inscribere cogi, atque adeò calumniæ iudicium subire hinc colligitur: sublatam proinde à Constantino & ademptam extraneis adulterij accusationem, non tamen sublatam accusationem marito iure extranei. Alioquin & hoc singulare habet maritus, intra prædicta tempora iure mariti accusans, vt etsi duos reos ex alio crimine habeat, iure viri tamen tertium accusare possit, *l.6. §. vlt. ff. eod. tit.*

¶ Singularium verò horum duorum potentiorum quæ in marito iure mariti accusare inducta notaui, ratio hæc vna est, quod maritum cumprimis genialis tori vindicem esse oporteat, iustóque eius dolori hâc parte multum tribuendum sit, suam iniuriam & genialis tori seu matrimonij sanctitatem vindicanti. *l. 27. Cod. de his qui accusare non poss. l. 11. ff. de accusationib.* ¶ Sanè quammultum Constantinus ipse [paulò antè *hanc l.*] in occidendâ *Faustâ coniuge* sibi licere putauerit, memorant Historici.

III[a] Impp. CONSTANTIVS & CONSTANS AA. ad Populum.[b]

CVM vir nubit[c] in femina[d], viros proiectura[e], quid cupiat,[f] vbi sexus perdidit locum? vbi scelus id est quod non proficit scire: vbi Venus[g] mutatur in alteram formam: vbi amor quæritur[h], nec videtur[i]: iubemus insurgere leges, armari iura gladio vltore, vt exquisitis pœnis subdantur infames[k] qui sunt, vel qui futuri sunt rei. Dat. Prid[l]. Non. Decemb. Med. PP. Romæ. XVII. Kal. Ianuar. Constantino IX[m]. & Constante AA. COSS[n].

NOTÆ.

[a] Lex *cum vir nubit. Cod. eod. tit.* Concordat *lex. 6. infr.* Abest hæc à Basilicis.
[b] Vrbis Romæ.
[c] De hac *Nubendi* voce notum quicquid dici potest.
[d] *In femina*: Malim, *in feminam*: vide Commentarium.
[e] *Viros proiecturá*: de his verbis, vide quoque *Commentarium*.
[f] *Quid cupiat*: & de his verbis consule *Commentarium*.
[g] fortè, *ferere*. Hùc illud Maximi Tyrij *dissert.* [illegible] Clem. Alex. 3. *Pæd.* 3.
[h] de his quoque mox.
[i] Videndus Commentarius
[k] *Infames* vox hâc in re propria.
[l] Eodem die data *lex* 5. *infr. de maleficiis*.
[m] *Roma proposita* hæc *lex*, pariter *vt* 6. *infr.* eiusdem argumenti: de quo mox.
[n] *Constantio VIII. & Constant. Cas IV.* Cod. Iust. Putarem referendam hanc *legem*, ad *Constantium VII. & Constantem III. A.A.* Coss. id est ad A.D. 354. Nisi quod suadere videtur dies subscriptus, eam referas ad A.D. 357. eámque coniungas cum *d. l. 5. inf. de maleficiis*.

COMMENTARIVS.

SCANTINIÆ legis crimen, seu [illegible] flagitium, & portentum contra naturam, hoc Edicto (quod verbis elegans, re seu materiá turpe, & ideò quorundam sententiá, sed falsò affectatá obscuritate, ad tegendam rei obscœnitatem, sententiâ tamen iustissimá, in scholis non legitur) Constantius Romæ persequitur: pariter vt Romæ itidem Valentinianus Iunior & Theodosius M. *l. 6. inf.* Iustinianus, Constantinopoli, *Nouella* 77. & 141. ¶ Nempè hoc illud monstrum criminis est, sexus sui transfugarum, quod superioribus seculis, etiam à Traiano (de quo vide Dionem & Spartianum *in Adriano*, & Iulianum *in Cæsaribus*) Romæ publicis etiam locis inualuit. Adeò vt οἱ σοφοὶ quoque τῶν νόμων portenta hæc inulta sinerent: quod vt D. Paulus *ad Romanos cap. 1. v. 27.* collato cum *v. 22.* indicat & proximo, Philo *de specialibus legibus*, ita & Clemens Alexandrinus testatur *lib. 1. Pædag. 3.* Et quousque hæc processerint, memorat (neque enim ego memorare sustineo) Iustinus, haud procul *initio Orat. 2.* item *Apol. 2.* & Tatianus *in Apol. p. 187.* Minutius Felix *Octauio*: Cyprianus *ad Donatum*. Itaque & Lampridius *duobus locis, in vit. Heliogabali*: & *in vita Alexandri Seueri*, testatur, etiam sub Alexandro Seuero in vsu, atque impunita hæc fuisse. Quare Scantiniam iam nemo metuebat, vt Tertullianus disertè scribit *libr. de monogamia: cap.* 12. videndum & quod idem memorat *1. ad Nationes, cap. 16. p.* 28. 29. Quâ causâ etiam (quod non sine horrore memoriâ repeto) pœnam capitalem absolutè in illius seculi *legibus*, in Pandectas vel alios *Iuris veteris* libros relatis, huic portento & flagitio impositam minus videmus: Verùm hoc solùm, quod, qui masculum liberum *inuitum* stu-

praſſet, capite puoiebatur: Et is qui voluntate ſua ſtuprum flagitiúmque impurum paſſus fuerat, dimidia parte bonoruio ſuorum multabatur, nec teſtamentum ei ea maiore parte facere licebat: vt ea Pauli *ſent.* refertur apud *coll. legum Moſaic.* Imò Aleaander Seuerus huic maculæ eluendæ manum admouere veritus, quod Lampridius *dictis locis* teſtatur. At enim Philippum tandem id vetuiſſe: quod etiam Seat. Aurelius Victor prodit. *Philippus*, inquit, *quia fortè præteriens ſibi ſimilem pro meritorio ephebum conſpexerat, vſum virilis ſcorti honeſtiſſimè conſultauit, conſultò vetauit*, vel *confutauit*. Manum igitur portento huic eradicando Romæ admouit Philippus, ſed reductum: ſubiicit enim idem Victor, *Verum tamen manet: quippe conditione* Loci [putà meritorij] *mutatâ peioribus flagitiis agitatur: dum audius periculoſa, quibúſque mortales prohibentur, petunt*. Qui Victor circa hæc ferme ipſa tempora ſcripſit. Sanè & Lactantius ſub Conſtantino M. ſcelus iſtud ſtetiſſe teſtis, & quidem inter vſitata crimina, *lib. 5. c. 9.* & deinceps fidem facit hæc *lex*, & *lex 6.* abhinc altera. Quare ſubinde Chriſtiani Principes, putà Conſtantius *h. l.* & Valeotinianus Iun. cum Theodoſio M. poſtea *l. 6.* quantum in ſe obuiam iuêre portento Romæ inter Romulidas præualeoti. Neque eo ſecius poſthæc Romæ manſit iam ruente Imperio, vt ex Saluiano liquet, cuius verba reddam ad *l. 6.*

¶ Cœterum quod pœnam huius flagitij attinet: Mortis equidem pœnam inflligit ſacra Sciprura & quidē vtrique, crimen admittenti, & paſſo: *Leuit.* 20. ſed mortis genere non expreſſo: Cōſtantius quoque *h. l. exquiſitis pœnis* hoc ſcelus eapiari iubet, id eſt ſūmo ſupplicij genere, & ſic ignis pœna: quomodo & Valentinianus Iun. cum Theodoſio diſertè ignis ſupplicium imponit *l. 6.* Non gladij pœna *h. l.* imponitur, quod quidam volunt: Verbis enim illis *iubemus armari iura gladio vltore*, non gladij pœna indicatur, verùm ſeueritas pœnæ; *gladij ius*, & *gladius vltor*, pro meri & ſeuiſſimi Imperij exercitio. Libanius quoque *pro ſaltatoribus*, *p. 501. mortis ſupplicium lege irrogatum* θανάτῳ εἰαις diſertè ſcribit. Illam porrò nonnullorum veluti Gloſſæ *in c. cùm ſecundum leges, de hæreticis in 6.* in *cathol. inſtit. t. 66. n. 76.* & Rævardi 4. *var.* 20. coniecturam non admitto, quaſi hæc *lex* ſit propriè de iis viris qui habitum & gradum muliebrem fingentes, viris nubebant tanquam fœminæ, Suetonij, Iuuenalis, Saluiani locis eò tractis: *Nubendi* enim voce *hac lege*, non nuptiæ ſolemnes & publicæ deſignantur, verùm flagitioſum iſtud ſtuprum: quo ſenſu & Martialis, & Iuuenalis, cùm ſcil. vt ait Valeotinianus, nihil diſcretum habetur cum fœminis.

¶ Ad alia nunc *huius l.* verba & ſententias recurramus, vti liqueat etiam in ἀρσενοκοιτίας hanc *legem* ſcriptam, & quia multis ea negotium faceſſunt.

¶ Ait lea, *cùm vir nubit in fœmina*, pro quo *in fœminam*, Cod. *Iuſt.* & rectè; dictum enim Atticè, pro *tanquam fœmina*, inſtar fœminæ, ſeu *in modum fœminæ*. Quo modo diait Sulpirius Seuerus *lib. 2. hiſt. Sacra* de Nerone, vt *Pythagoræ cuidam in modum ſolemnium coniugiorum nuberet*. Hieronymus *ep. ad Saluinam, de viduitate ſeruandâ, tomo 1. fol. 35. Hiſtrio fractus in fœminam*. Ante eum Cyprianus *lib. 1. ep. 10. ad Eucratium*, de hiſtrione quodam agens dixit, *quemadmodum maſculus frangitur in fœminam, & ſexus arte mutatur*: τὰ γυναικῶν ἐς ἄνδρας μετὰ ... Clemens Alea. πρὸς τὸ θῆλυ. Ita quoque *in ſeruilem conditionem*, dicitur *l. 1. ſup. de fugitiuis*: Vt Æneid. 1. *in antrum*, pro in modum, ſeu inſtar antri: & 2. Georg. *in arcus Ityreos*, id eſt inquit Seruius, *in ſimilitudinem arcuum Ityraeorum*. Æneid. 3. *in arcum*; 21. *in pluuiam*, id eſt in ſimilitudioem, ſiue ſpeciem arcus & pluuiæ, vt idem Seruius explicat: & *Æneid.* 8. Corripere in nodum auro conſorta. Propertius *lib. 4. eleg. 6.*

> *Tandem acies geminos Nereus lunarat in arcus.*

Sunt & alia alibi ſimilia. In *fœminam* igitur eſt, muliebri ritu, vt Rutilius Lupus ea Hyperide, *in mulierem conuertendo ſe*, idem.

¶ Ait lex; *viro proiectura*, pro quo Cod. Iuſt. *viris porrecturam*, id eſt, cum vir nubit inſtar fœminæ, quæ ſe viris porrigere ſolet. Non adeò malè. Ergo ſui initio *hanc l.* aliter habuiſſe coniicio: Nam huoc locum ita conſtituo; *Cum vir nubit in fœminam viro, porrecturâ*, id eſt cū vir viro inſtar fœminæ nubit, ſeſe porrigendo: niſi malis, *in fœmineā viro porrecturam*, Porrectura ſubſtātiuo. *Porrigere* ait Donatus *in Andriā*, fœminatum eſt. Sæpè apud Martialem & alios, πορίζειν eſt Græcis & χαρίζεσθαι, Heſychius vnus ſufficiat χαρίζεσθαι ... λέγονται καὶ αἱ γυναῖκες χαρίζεσθαι πρὸς συνουσίαν ἑαυτὰς ἐκδιδοῦσαι. Neque admitto Rævardi reſtitutionem 4. *var. vlt.* *vt fœmina viris paritura*: vt neque probandi qui emendant; *Cum vir nubit fœmina in viros arrectura*: quaſi iſtud ſit quod Seneca dicit *ep. 95. fœminæ viros ineunt*: quódque Polybius & Suidas, *in Agatocle*.

¶ Ait lea, *Quid cupiat, vbi ſexus perdidit locum?* pro quo in Cod. Iuſt. *quid cupiatur*. Hoc tamen rectum eſt, *quid cupiat*, *vir ſc.* id eſt iam fœminam vir non cupiet, ſi in fœminam vir viro nubere poteſt?

¶ Ait lex: *vbi amor quæritur nec videtur*: ſic in eadem re Petronius, QVÆRIT *ſe natura, nec inuenit*. Iulius Fermicus Maternus *de errore profanarum religionum*, *p. 12. 13. Effœminatis eam ſacerdotum vocibus proſequuntur, quod* IN VIRO FÆMINAM QVÆRVNT, *cui aliter ſeruire ſacerdotum ſuorum chorus non poteſt niſi effœminent vultum cutem poliāt, & virilem ſexum ornatu muliebri dedecorent*. &c.

¶ Ait lex: *nec videtur*: Ita quoque Codea Iuſtinian. eſt tamen Caſellius 1. *var.* 2. qui monet in veteri membranâ, legi, *nec inuenitur*: quod ſanè reſpondet ſuperiori illi Petronij loco: Clementis quoque Aleaandrini locus *lib. 3. Pædag. cap.* 13. huc facit. πάντα ... τρυφῇ ... τὸν ἄνθρωπον ... πάντα ζητεῖ, πάντα ἐπιχειρεῖ, βιάζεται πάντα, &c.

¶ Illud vltimo loco notandum, & *hâc l.* & *l. 6. infr. flagitium paſſo* nominatim pœnam ſæuiſſimam imponi: eò enim *porrecturæ* voa *hac l.* vt & *patientiæ*, *d. l. 6.* pertinet. ſic & diuinâ lege *Leuitici* 20. ambo morte affici iubentur.

IV. * Imppp. Gratianus, Valentinian. & THEOD. " AAA. Cynegio " PP.

IN adulterij quæstione " ab omni familiâ, non solùm mariti, sed etiam vxoris (quæ tamen tunc temporis domi fuerit, quo adulterium dicatur admissum) Quærendum est, sine defensione " cuiusquam. ¶ Idem * volumus, & si forte mulier marito mortis parasse insidias, vel quolibet alio genere voluntatē " occidendi habuisse, inueniatur: ¶ Parem " etiam conditionem in interrogatione " mancipiorum seruari volumus, si fortè maritus eo " modo insectetur vxorem. Dat. III. Id. Decemb. Constantinop. Arcad. A. I. & Bautone coss.

INTERPRETATIO. *De adulterio vxorum, mariti per tormenta familiæ vtriusque, hoc est, suæ & vxoris, quærere permittuntur: si tamen illo tempore quo admissum dicitur, hæc ipsa mancipia præsentia, aut in eadem domo fuisse probantur. Similiter & si mortem sibi ab vxore adultera " maritus paratam fuisse conqueratur, vtriusque familiæ discussione quæri licet. Similiter etiam familiæ vtriusque pœna " quærendum est, si maritus mortem vxoris qualibet ratione parauerit.*

NOTÆ.

* Lex in *adulterij* 32. *Cod. eod. tit.*
" In Cod. Iustin. additum est *Arcadij* nomen, Recte; *Gratiani* certè nomen in huius *legis* inscriptione expungendum est, vide *Chronologiam.*
" De hoc *Cynegio*, P.P. iam ad *l. super.* 4 & plenè in *Prosopogr.*
" Cùm de adulterio commisso quæritur, seu agitur.
" *defensione*, id est exceptione: vide *Gl Th.*
* *Lex vlt. Cod. ad leg. Cornel. de sicariis*, hinc desumpta est, atque in eum titulum rectè coniecta. Est enim hæc pars ab *hoc titulo* fugitiua.
" Quæ ad extra processerit, seu ad actum aliquem.
" *Vel si forte maritus eodem modo insectetur vxorem*: ita Tribonianus: *Cod. Iustin. d. l. vlt* sequentia recidit.
" *Interrogatione*, id est Quæstione.
" Id est *eodem*: quomodo Tribonianus substituit.
" Perperam omninò hoc additum.
" Quæstione.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. Matrimoniorum sanctitati, concordiæque sanciendæ sex sequuntur Constitutiones, quæ castissimos Theodosij M. mores & characterem in sanciendâ Matrimoniorum castitate & sanctimonia exhibent. Hæc *lex* est de SERVIS in adulterij, & intentatæ mortis inter coniuges, crimine torquendis. *Nempe* SERVI in dominos etsi torqueri regulariter non possint (quod notum est) in duobus tamen criminibus torqueri eos posse definit hac Constitutione Theodosius M. quæ in duas a Triboniano diuulsa est. Primum, in *adulterij* crimine. Nam si vxor adulterij accusetur, de *familia*, id est, de seruis, nullo excepto, quæstio haberi potest. Quod & ipsum iam olim *lege Iulia de adulteriis*, nominatim cautum fuerat, vt ostendit *lex* 4. 5. ff. *de quæstionibus*, ante quam *legem*, non nisi in Incestûs crimine id admittebatur; at non etiam in adulterij: vt testatur Cicero *pro Milone*, & *in Partitionibus*: & Valerius Maximus, *lib.* 6. *c.* 8. Et Liuius *lib.* 8. cum de Minutiæ Vestalis incestu agit. Post illam *legem* non in Incestu tantùm, verùm in adulterij quoque crimine tormenta seruorum locum habuêre.

¶ Cæterùm Tria hac in re speciatim à Theodosio M. constituuntur, quorum Duo, Ampliationes sunt: Tertium verò, Taxatio seu Limitatio quædam est.

¶ Prima Ampliatio hæc est, non tantùm mariti vxorem adulterij accusantis seruos, sed etiam *vxoris*, in adulterij crimine quæstioni subiiciēdos. Non tantum inquam mariti, & sic pro domino seu marito: sed etiam *vxoris*, & sic aduersus dominam. Altera Ampliatio est: nullum hac in re seruum excipi, *sine defensione cuiusquam*, ait lex.

Sequitur Limitatio: de iis tantum seruis quæstionem haberi debere, qui tùm temporis cùm adulterium admissum dicitur præsentes & domi fuerunt, non qui peregrè (quod etiam Thalelæus rectè addit) Mitigatur proinde hac parte durities *legis antiquæ*, legis inquam *Iuliæ* de adulteriis, ex quâ videlicet serui, etiam qui in agro, vel Prouincia fuerant, in adulterij crimine quæstioni subiiciebantur, vt ostendit lex *prospexit* 12. §. 1. ff. *Qui & à quibus manumissi*: quæ *lex* proinde *hâc nostrâ* abrogatur.

¶ Ad ipsam huius legis definitionem redeamus. ¶ In adulterij igitur crimine tantum quæstio de seruis habetur, vel etiam cùm Incestus cum stupro coniunctus est, *l.* 5. ff. *de quæstionib.* at non in stupro, vt disertè Papinianus *l.* 17. ff. *de quæstionib.* quò pertinet & Ammiani Marcellini locus, *lib.* 28. *p.* 391. vbi de stupro Anepsiæ viduæ illato simplici. *Mancipia*, inquit, *squalore diuturno marcentia in domini caput adusque vltimum lacerabat exitium, quod in stupri quæstione fieri vetuerunt clementissima leges.* Quem Ammiani Marcellini locum non omnes æquè intellexerunt, dum distinguere nescierunt inter stuprum & Adulterium. Stuprum est quod Viduæ vel Virgini infertur: Adulterium quod vxori, vt iure decantatum est: vide saltem *l.* 101. ff. *de verb. signif.* Ex quâ diffe-

rentiâ iam quoque apparet, matrimonij integritati magno studio consuluisse *leges*, & sanctissimæ huius societatis temeratores etiâ grauiori pœnæ addixisse.

¶ Alterum crimen quod hâc Theodosij M. constitutione excipitur, est crimen Mortis intentatæ cóiugi. Nam siue vxor marito, siue maritus vxori mortem intentasse dicatur, vtriusque serui, qui tum domi fuerant, quæstioni subiiciuntur.

¶ Cæterùm, vt eò redeam, hæc duo crimina tantum excipiuntur: non etiam Incesti, vel stupri, hâc quoque inter alias ratione, quod etsi in alterum ex dominis serui torqueantur, pro altero tamen domino, vel quasi domino, torquentur. Cui simile est quod notabam ad *tit. supr. Ne præter crimen maiestatis.* Dixi, *quasi domino:* Nam & vxoris serui, mariti serui quodammodo sunt; & vice versâ. Quod singulare interim est, vt serui pro fictitio domino aduersus verum torqueri possint: At in stupri, vel Incesti crimine, non possunt in dominum serui torqueri, quia vnus est tantum dominus, cuius serui ad quæstionem deposcuntur. Maneat igitur hæc regula: Duobus dominis concurrentibus in his duobus criminibus, pro vno aduersùs alterum seruos torqueri posse: quoties [illegible]nus est dominus, non posse. Plura hanc ad rem [illegible]inentia repeti oportet *ex tit. Ne præter crimen ma[illegible]statis.*

¶ Illud cùm maximè in *h. l.* spectari cupio: In posteriore tantùm *εἴδους*, criminis, quod inter coniuges contrahitur, specie, putà intentatæ seu cogitatæ mortis, æquum ius vtrique coniugi statui. putà vt par conditio in quæstione mancipiorum seruetur, si fortè maritus eodem modo insectetur vxorem: id est, vxori mortis parauerit insidias, vel quolibet alio genere voluntatem occidendi habuisse inueniretur: At non etiam in priori specie, putà Adulterij, de quâ *initio legis*; nempe non æqua hâc parte Adulterij à marito admissi conditio fuit: de quo plenè *ad l. 1. sup. de Repudiis.* ¶ Hæc interim, inter alias, *Lex* exemplum præbet capitis cuiusdam ei inserti, quod ad hunc *Titulum* non facit.

v. * Imppp. Valentinianus, Theod. & Arcad. AAA. Cynegio PP. ″

NE quis Christianam mulierem in matrimonium Iudæus accipiat, neque Iudææ ″ Christianus coniugium sortiatur. Nam si quis aliquid huiusmodi admiserit, adulterij vicem commissi huius ″ crimen obtinebit: libertate in causandum publicis quoque vocibus relaxata. Dat. Prid. Id Mart. Thessal. Theod. A. II. ″ & Cynegio coss. [388.]

INTERPRETATIO. *Nec Iudæus Christianam, nec Christianus Iudæam ducat vxorem: quod si fecerit, cuiuslibet accusatione, velut in adulteros, vindicetur.*

NOTÆ.

* *Lex* 5. *Cod. de Iudæis*, & repetitur hæc *lex* totidem verbis. *l. 2. supr. de nuptiis* Fortè huic *legi* iungenda *l. 5. Cod. de incest. nupt.* Quod non temerè assero. Hanc *leg.* memorat Papianus *respons. t. 20*

″ *Cynegius* hic PP. fuit Orientis sub Theodosio M. A D. 384 385 386. 387. 388. 389. Vide *Prosopographiam.* De eo Zosimus *lib. 4. p.* 762. Idacius *Chron.* A. D. 388: Libanius *Orat.* [illegible] *p.* 97. 100.

″ Ita quoque *d. l. 6* at *d. l. 2. supr. Iudæam coniugio.*

″ Ita quoque *d. l. 2. d. l. 6. huiusmodi.*

″ vide *Gloss.*

″ XII. *d. l.* 2. sed malè.

DICTA ad *l. 2. supr. de nuptiis*, quæ cum *hac* eadem est, huc transcribi possunt.

vi. * Idem AAA. Orientio Vic. Vrb. Romæ ″

OMNES, quibus flagitij ″ vsus est, virile ″ corpus muliebriter constitutum alieni sexus damnare ″ patientia ″ (nihil enim ″ discretum videntur habere cum feminis) ″ huiusmodi scelus expectante ″ populo flammis ″ vindicibus expiabunt ″.

PP. in Foro ″ Traiani, VIII. Id. August. Valentiniano A. IV. & Neotherico coss. [390.]

Hac lex interpretatione non indiget.

NOTÆ.

″ Ad vrbem Romam pertinuit quoque quæ de eadem re est, *lex 3. supr.* vt & locus Saluiani, aliique quos ad eam laudaui.

″ *Flagitiosis luxus.* ita apud Auctorem *coll. legum Mosaic. flagitiosum*, est in *Antiano Puteanorum fratrum.*

″ *Viri corporis.* apud Coll. Auctorem.

″ *Damnandi* vox propria.

″ *Patientia* vox hæc in re propria: de quo mox.

″ *Nihilque, discretum habere*: Ita apud Authorem *Collat.* Cæterum eodem modo *l. 3. supr. quid cupiat vbi sexus perdidit locum*

″ *Prospectante*, vt habet Author *Collat.* & Editio *in Quarto.*

′ Ita habet quoque Author *Collat.* At Editio *Quartana*, & *Cuiaciana*, habent *flammis vindices.* Sanè & summum supplicium.

impositum

impositum. 3. *supr.* At speciatim *h. l.* Viuicomburium. De pœna Viuicomburij, *alibi* dixi.
" De *subscriptione* hac vide *Commentarium*.
" *Res* scil. vt hæc *lex* hic habet. Attamen in integriore *lege* vox *expiandi* refertur ad Iudicem Orientium Vicarium Vrbis. Ergo *expiare* dicitur & Iudex & reus.

Imppp. Valentinianus Theodosius & Arcadius AAA. ad Orientium Vicarium vrbis Romæ.

NON patiamur ", vrbem " Romam (virtutum " omnium matrem) diutius effeminati in viros " pudoris contaminatione fœdare " & agreste " illud , ab " priscis Conditoribus, robur, fractâ " molliter " plebe " tenuatum, " conuicium seculis " vel Conditorum irrogare, " vel Principum, " Orienti Vic. K. Nobis Laudanda igitur experientia tua.

Omnes , quibus flagitiosus luxus est viri corpus muliebriter constitutum alieni sexus damnare patientiâ , nihilque discretum habere cum feminis occupatos " , vt flagitij poscit " immanitas , atque omnibus eductos " (pudet dicere) virorum lupanaribus " , spectante populo , flammis vindicibus expiabit " : Vt vniuersi intelligant , *Sacrosanctum cunctis esse debere hospitium virilis animæ* : nec sine summo supplicio alienum expetisse sexum, qui suum turpiter perdidisset. "

Ptop: prid: Id. Maias Romæ in Atrio Mineruæ.

NOTÆ.

* Ita hæc *lex* extat Præfatione & Epilogo plenior: quæ hinc recisa sunt: & ex hoc quidem ipso *Cod. Theodosiano* desumpta ab Authore *Collat. leg. Mosaic. tit. 5. de stupratoribus* nexuis, vt existumo, ita sublatis.
" *Non patiamur*, vel *Non patimur*.
" *vrbis Roma*.
" *Roma* Virtutum omnium mater. de quo mox.
" ꝛc. id est qui se negant viros, vt loquitur Iulius Firmicus p. 13. vel *Euiros*. Euirandi & Euirato vox huic vicina. Editiones habent diuulsum, *in viros*.
" *Fœdare*. ita Editiones malè. Viros *contactu fœdare*.
" Editiones habent, *ad* malè. *Ab priscis conditoribus*, id est iam inde à priscis.
" Sic *fracta vires*. Virgil. v. in *Comment*.
" Per Mollitiem. *Mollitum* vox his portentis propria.
" ꝛ *pube*: vid. in *Comment*.
" *Tenuatum*, pro *extenuatum*, vt apud Symmachum non *vno loco*.
" *Saculi*: ita Edit malè.
" *Irrogare conuitium*: sic irrogare iniuriam. vid. in *comm*.
" *Principium*: ita Edit. malè.
" *Occupatos*. id est captos. prehensos.
" Malè in Edit. *poscit*.
" *Seductos* in Edit.
" *Lupanaria* hæc flagitiosa nota.
" *Laudabilis* scil. *Experientia tua*. supr.

COMMENTARIVS.

SCANTINIÆ *legis* crimen, & quidem in vrbe Româ , vti Constantius persecutus iam fuerat *l. 3. sup.* ita & Valentinianus Iunior cum Theodosio M. Romæ pariter, *h. l.* persequitur A. D. 390. Et vt ille, exquisitis pœnis, ita hi viui combustij nominatim pœna. Idque eo tempore quo Siricius Papa Episcopatum vrbis Romæ gerebat : ipsi verò Theodosius & Valentinianus Mediolani versabantur, vt ex Chronologiâ *huius Codicis* patet : non sine Consilio proculdubio Ambrosij Episcopi.

¶ Extat autem hæc *lex* præfatione & Epilogo integrior apud Authorem *collat. ll. Mosaicarum, tit. de stupratoribus*, quam & ideò hîc exprimendam curaui, mendis quoque repurgatam. Quo argumento liquet, vt multas alias constitutiones, ita & hanc quoque *legem* nostrâ ab Alaricianis decurtatam: Id enim verius est , quàm vt credamus (quod suspicabatur V. C. Pithœus) ex Præfecturæ Vrbanæ scriniis à collectore illo , vel ab alio , hanc legem ita pleniùs relatam. Apertè enim ex *Codice Theodos.* eam allegat Author seu Pariator ille. *Item*, inquit, *Theodosianus: Imppp. Valentinianus , Theodosius & Arcadius Augusti, &c.* atque adeò integriorem in integro Codice Theodosiano fuisse testatur.

Nunc de ipsa *lege*. ¶ Præfatione eius elegantissimâ , cuius verba mox penè singula illustrabimus , cótinetur exprobratio huius fœditatis Romæ insolitæ : contrà , continetur ratio, cur nominatim Roma scelus id vsurpare non deberet; quàque etiam paganos moueri posse , imo debere , Principes isti credidêre : Nempe aiunt, Vrbem *Romam* iam ab antiquo *Virtutum omnium matrem* audiuisse, omnis boni exempli feracem, continentiæ nominatim ac pudoris. Quod alioquin vrbis Romæ elogium Cóstátio Imperatori acceptum fert Iulianus nódum Apostata, *Orat. 1. Petau. p. 14. & 16.* vbi de Roma ad Constantium ipsum agens. ἐχέτω μὲν οὖν τὸ γέρας, ὃν αὐτὸς ἐθέλεις, καθ' ἣν αὐτῶν μητέρα καὶ διδάσκαλον πολλάκις ἐπαίνω; & rursum: ἡ Ῥώμη δὲ τὸ κεφάλαιον τῶν ἐπαίνων αὐτὴν, ὦ βασιλεῦ, συλλαβὼν ἐν βραχεῖ καὶ διδάσκαλον ἀρετῆς προσειπὼν τῷ δοῦναι τὸ κάλλιστον τῶν ἐγκωμίων τὴν παρὰ τῶν ἄλλων λόγους ἀφαιρήσει. Ita quoque Amm. Marcellinus *lib. 14.* in rebus Constantij *p 16.* *Illud autem non dubitatur , quod cum esset aliquando Virtutum*

rum omnium domicilium Roma. Et *lib.* 16.*p.*77. *Proindè Romam ingressus Imperij virtutúmque omnium larem.* Cassiodorus quoque 1.*variarum* 39. & iterùm 4.*var.* 6. de Româ : *Illa eloquentiæ fœcunda mater, illa* VIRTVTVM OMNIVM *latissimum Templum.* Ergò Roma virtutum omnium mater, domicilium, Templũ, Magistra dicta. Itéque *patria virtutũ*, Cassidorus 2.*var.* 1. Eodem pertinet quod mox hic eleganter additur, fortitudinis ac roboris masculi veteres Romanos fuisse, & agresti robore, iam indè à sui initio, priscísque eius conditoribus, extitisse. Quare non sine priorum tùm Conditorum, tum Principum & seculorum conuitio, à veteri illo, quà pudore quà robore, eos recedere, qui non iam viri, sed *inuiri* effœminati pudoris contaminatione, & ipsam vrbem defœdarent, & agreste illud robur.

§ Cæterùm, quia tota hæc *lex* tam σημαντικαῖς vbique vocibus scatet, eas vnà fideliâ illustrare omnes iuuat ; quomodò pariter fecimus ad *l.* 3. *sup.*

§ Ait lex, *effœminati pudoris* γυναικίζοντας, ἀνανδρίας, ἀνδρογύνους Græci ideò vocant.

Ait lex *Inviros*, nam ita compulsis literis loco in viros, restituo : Nempè virorum nomine indignos censent Impp. & ideò *inuiros*, qui se negant viros, vt loquitur Firmicus *p.* 10. Euirandi & euiratorum vox huic vicina : ἀνάνδρους Græci : Ἀνάνδρους scil. qui se non præstant viros mollitie vel ignauia. Hinc Plutarcho *in Solone*, ἀνάνδρους καὶ γυναικώδεις πάθεσι, καὶ ἀνανδρίας de euitatis, τὸν ἄνδρα ἀφῃρημένοι, Clementi Alexandrino. Idem μᾶλλον δὲ οὐκ ἄνδρας, βατάλους δὲ καὶ γυννίδας καλεῖν τούτους χρή. Amphilochius *in Iambo ad Seleucum.*

> Ἄνδρες γυναῖκες ἄρρενες θηλυδρίαι
> Οὐκ ἄνδρες, οὐ γυναῖκες ἀμφοῖν λόγῳ.

Ait lex, *contaminatione fœdare*, vt Virgilius contactu fœdare.

Sequitur, *& agreste illud ab priscis Conditoribus robur*: haud absimile illud Virgilij 8. Æneid.

> *Tum Rex Euandrus Romanæ conditor Arcis :*
> *Hæc nemora indigenæ Fauni Nymphæque tenebant,*
> *Génsque virûm truncis & duro robore nata :*
> &c.
> *Sed rami atque asper victu venator* ——

Ait lex *ab priscis Conditoribus* : nam ita repono, cùm editiones habeant *ad* : id est iam indè à priscis Conditoribus. *Conditoribus*, vt in illo superiore: *Tum Rex Euandrus Romanæ conditor arcis.* Clementis Alexandrini 3. *Pædag.* 3. illud vicinum. ἄγαμαι τοὺς παλαιοὺς Ῥωμαίων νομοθέτας : ἀνδρόγυνον ἐμίσησαν ὑπὸ τοῦ δόγματος, καὶ τοῦ σώματος τὴν πρὸς τὸ θῆλυ κοινωνίαν παρὰ τὸν τῆς φύσεως νόμον, ὀρύγματος κατηξίωσαν, κατὰ τὸν τῆς δικαιοσύνης νόμον.

Ait lex, *fractâ plebe :* vox *frangendi* hac in re propria : *frangere*, est mollire, deiicere : siue de toto homine agatur, siue de parte, eiúsque habitu. *Prudentius.*

> —— *Petulanter amœnas*
> *Haurire illecebras & fractos soluere sensus.*

Cyprianus *ep.* 11. *Quisquis magis Virum in fœminam fregerit.* Petronius *de bello ciuili,*

> —— *Malè pubescentibus annis*
> *Surripuêre viros, exsectáque viscera ferro,*
> *In Venerem fregêre viros.*

Et mox :

> *Scorta placent, fractique eneruі in corpore gressus.*

Molliculus & Infractus, Ambrosio 1.*offic.* 19. ibidem, *vox non remissa, non fracta, nihil fœmineum sonans.* Statius :

> —— *Nunc frangere sexum*
> *Atque hominem mutare nefas* ——

Hieronymus *ep. ad Saluidiam, tom.* 1.*p.* 35. Histrio *fractus in fœminam.* Græcis hoc sensu κεκλασμένοι ἄνθρωποι, Clementi Alexandrino 3. *Pædag.* 3. sic gradum frangere. Saluianus *lib.* 5. *cum muliebrem habitum viri sumunt, & magis quàm mulieres gradum frangerent.* Denique *frangere*, est ad muliebrem modum quid fingere: sic *vox infracta*, Gellio, *lib.* 3. *cap.* 5. sic *verba fractu*, Claudiano 1. in Eutrop.

> —— *Verbis*
> *Vltra nequitiam fractis.*

Verba refringere apud Statium, quod est Senecæ in *præfat. controuers.* ad muliebres blanditias vocem extenuare. Sic Lucretius lib. 2.

> —— *Nutricis blanda atque refracta loquela*

Græci eodem sensu κεκλασμένον apud Philon. *lib. de Agricult.* Lucian. in .... quorum aliquam mollia notauit, de verbis inquam, voce, loquela infractis, *cap. vlt. à pag.* 148.

Ait lex, *molliter* : Mollitiei vox, in hac re obscœna, propria : quod notissimum. Claudian. *l. in Eutrop.*

> ——— *Quid enim seruum mollésque pudebit.*

Petronius,

> —— Spatalocinædi :

Pede tendite, mensem addite, conuolnite pedes Veneris moll...... Vibius sequester, *mollescit*, *id est obscœnus fit.* Cælius Aurelianus...... *lib.* 4. *c.* 9. Molles siue subactos, Græci   vocant: & in commune *Molle*, obscœnum: inde & μαλακὸν βλέμμα Aristophani.

Ait lex, *plebe* : reponendum *pube. Robur fracta molliter pube tenuatum*: id est populo Romano, Geotéque Romana robusta, infracta, emollita, effœminata. *Pubes*, pro populo, gentéque, & quidem Romana robusta. Virgil. 1. *Georg.*

> *Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adorat.*

& *Æneid.* 8.

> *Arcadas huic Equites bis centum, robora pubis*
> *Lecta dabo* ——

A...... horum ipsorum temporum scriptor, *periieges. vers.* 315.

> ——— *Indomito tellus iacet Itala regno,*
> *Ausonis hæc Regio est* PVBI *Genus ab Ioue summo.*

& *vers.* 148.

> —— *Hic longo cespite tellus*
> *Funditur & varia populorum* PVBX *domantur*
> *Arua soli* ——

Ait lex, *tenuatum*, id est exhaustum, extenuatum : sic non vno loco Symmachus, vt iam *sup. in Notis.*

Ait lex, *conuitium sæculis* (nam ita repono) *Conditorum irrogare, vel Principum.* Sic iniuriam irrogare apud Paulum 5. *sentent.* 4. infamiam irrogare, passim *in Iure.* Vult his verbis Imp. posteritatem corruptam conuitium facere Maioribus malè viuendo. Quomodo Lactantius, sed contrario sensu *lib.* 5. *cap.* 9. *Bonus corruptis conuitium benè viuendo facit.* Conuicium facit seu irrogat Maioribus, qui ab institutis eorum diuersis moribus agit. Duos porro, quibus eâ re conuicium fit, nominat *Conditores & Principes.* Conditores sunt prisci qui Romam condiderunt, Romanique Imperij magnitudinem. Principes, sunt Imperatores, quorum sæculo infamiam seu conuicium faciunt scelesti homines. Contrà enim

enim, ſæculi ſui beatitudinem & felicitatem efferunt Principes, ipſíque ſe eo efferunt. vid. quæ dico ad *leg. vn. ſi quis Imper. maledix.* ſuprà.

Ait lex, *quibus flagitij vſus eſt*, in Anianeis quibuſdam, *flagitioſum eſt*, vel vt apud Authorem *collat. leg. Moſaic.* quibus flagitioſus luxus eſt, *luxus* eſt τρυφὴ, vt in eadem re, *Clemens Alexandr.*

Ait lex, *alieni ſexus damnare patientiâ*; damnare: ſexum ſuum damnat qui alienum appetit. Ita Iulius Firmicus de errore ....in eadem re: *Nolite corpus quod Deus fecit, ſcelerata Diaboli lege damnare.* Patientiæ vox hac in re propria, vt apud *Salvianum* in eadem re, *muliebris tolerantia*: & Lactantius *lib. 5. cap. 9. cum fœminis patientiâ certent*: & Cyprianus ad Donatum; Videre, inquit, contra fœdus iúsque naſcendi Patientiam inceſtæ turpitudinis elaboratam. Vide & Senecam 1. *Natural. cap. 16.* vbi ter, imo quinquies hac voce vtitur. Et his quidē formulis fermè & exprobrationibus Impp. *hac leg.* etiam Paganos ad priſtinæ pudicitiæ, continentiæ, exemplar inuitant.

¶ Eodem pertinet in *Epilogo* ratio iam ex ipſa Theologia petita: *vt vniuerſi intelligant Sacroſanctum cunctis eſſe debere hoſpitium virilis animæ, nec ſine ſummo ſupplicio alienum expetiiſſe ſexum, qui ſuum turpiter perdidiſſet.* Quæ ſententia non dubito, quin ad Paulinas efficta fuerit, veluti *ad Romanos* 1. *verſ.* 24. *&* 27 1. *Cor.* 3. *verſ.* 16. 17. *& cap.* 6. *verſ.* 29. *&* 2. *Cor.* 6. *verſ.* 16. quibus locis Chriſtiani, Sacroſanctum Dei Templum dicuntur, eiſque iubentur ἅγιοι ναὸς τοῦ θεοῦ: atque eâ ratione fœdis cupiditatibus corpora ſua ἀτιμάζεσθαι ἐν ἑαυτοῖς Apoſtolus dehortatur, Romanos nominatim eo nomine perſtringens, in quos eſt hæc ipſa conſtitutio, de quo dixi plura *ad legem cum vir: ſupr.* Quicquid tandem repetitis ſubinde conſtitutionibus Principes, etiā Chriſtiani, portentū hoc eradicare conati, pertinaciter ibi ſtetit, etiam in medio ruentis Imperij: de quo eſt Salviani Maſſilienſis querela ſcribentis, circa A.D. 440. *Atque hoc publicè*, inquit, *in ciuitate Romana, vrbe illa ſumma & celeberrima, quid aliud quàm Imperij dedecus erat, vt in medio Reipubl. ſum execrandiſſimum nefas palam liceret admitti.* ¶ Illud omittere non poſſum, quod Socrates ſcribit, *lib.* 5. *c.* 18. Theodoſium hoc tempore inter alia praua, quæ Romæ ſuſtulit, leges quoque quaſdam *de mulieribus adulteris coercendis* tuliſſe: Quare putet quis, hanc *legem* ad quam ſcribimus, illis cohæſiſſe. Quanquam, id quod Socrates ibi memorat, ad A. D. 389. ſuperiorem potius ſpectare arguit *lex* 1. *infr. de mancipib.*

¶ Notanda poſtremùm *huius l.* ſubſcriptio: *P P. in foro Traiani*: quæ & in aliis præterea decem conſtitutionibus *huius Codicis* occurrit: putà *l. 2. de petitionib. l. 2. ad leg. Corn. de falſo: l. 2. de iure fiſci: l. 3. de ſepulchr. viol. l. 4. ad SC. Claud. l. 1. de priuil. corpor. V. R. l. 31. de petitionib. l. 4. de conlat. donatar. l. 1. de habitu quo vti: l. vn. de Campo Martio.* Propoſitæ ſcil. in eo foro *leges* quæ totius populi Romani vrbisque ſecuritatem, vtilitatem & honeſtatem reſpicerent (non vt in aliis foris, quæ Corpora tantum certa quædam ſpectarent) Velut in foro, quod Romæ omnium ſpectatiſſimum, quóque populos maximè conueniebat: quod quidem erat *Octauâ Regione*, vt fidem faciunt *veteres* vrbis Romæ *deſcriptiones*. In quâ ipsâ Regione & Foro Traiani, proximum erat, & ipſius fori Traiani pars *Atrium Mineruæ*, vbi hæc *lex* prōpoſita dicitur apud Auctorem *collationis Legum Moſaicarum*. Memoratur hoc Atrium Mineruæ in Veteribus vrbis Romanæ deſcriptionibus *Victoris*: & altera quæ præfixa *Notitiæ Imperij*: in tertiâ quippe Sexti Rufi hactenùs Delubrum Mineruæ in foro, & Templum Mineruæ tantum memorantur, in cæteris mutila: quæ & ipſa alioquin duo memorantur in *Victoris* deſcriptione: non in ea quæ *Notitiæ* præfixa. Erat & in Decimâ Regione, quæ Palatium dicebatur, *Delubrum Mineruæ*. Meminit & Claudianus *lib. 2. in laud. Stilichonis* Mineruæ tectorum, inducens Legatos prouinciarum Romam venientes, ad petendum Stilichoni Conſulatum.

> *Conueniunt ad tecta Deæ (quæ candida lucent*
> *Monte Palatino) Glaucis tum prima, Mineruæ*
> *Nexa comam foliis, fuluáque intexta micantem*
> *Veſte Tagum, tales profert Hiſpania voces.*

Niſi fortè hoc ipſum Atrium Mineruæ eſt, de quo nunc agimus, quò conuenire ſoliti fuerint Legati prouinciales Romam: nam & in eâdem Regione Octaua erat *Senatus*, erant & *Stationes municipiorum*: item *Vmbilicus vrbis Romæ*: erant & *Iani duo celebris mercatorum locus.* De *Atriis* in commune res nota eſt, fuiſſe ea, Areas (à quibus in genere ſumptis diuerſæ erant, & notantur in *deſcript. V. R.*) *vnde etiam dictæ ab aidem Subdinalia*) ante ædes periſtylio & porticibus ſæpè circumdata. Vid. Feſtum, Vitruuium, & Sueton. in Octauio, *cap.* 29. αὐλαὶ Græcis *Gloſſ.* Atrium οἴκημα μέγα, cuiuſmodi Atria frequentiſſima Romæ fuêre. Atrium fori Traiani (de quo modò) memorat Amm. Marcellinus *lib.* 16. *p.* 77. vbi Traiani equus locatus erat. Idémque *lib.* 22. *p.* 252. Atria columnaria ampliſſima Templi Serapidis Alexandriæ, Atrium Capitolij, Liuius *lib.* 44. Atrium Veſtæ, Ouidius 7. *Faſtorum*, & Gellius *lib.* 1. *c.* 12. Atrium libertatis in Auentino *reg.* 12. Ouidius, Liuius *lib.* 43. Suetonius, *Auguſto, cap.* 29. Feſtus in *voce, probrum*: & Tacitus *lib.* 1. *hiſtor. c.* 31. Victor *in deſcr. V. N.* In his igitur Atriis, & quidem Templorum, velut locis patentibus, & illuſtribus, ſeu ſolemnibus maximè, *leges* propoſitæ: veluti hæc lex, *in Atrio Mineruæ*: quomodo & in Atrio libertatis *legem* fixam memorat Feſtus *in V. Probrum.* Sic & poſtea Romæ *leges*, & *Senatuſconſulta* ante ATRIVM B. PETRI fixa, collocata. Sic Athalaricus Rex apud Caſſidorum *lib.* 9. *variarum*, 16. Sanctionem ſuam & Senatuſconſultum de Electione Papæ, *vt ſcilicet ab honeſtate Eccleſiæ prophanus ambitus auferatur, vt præſentibus & futuris ſæculis hæreret, tam definita ſua quam Senatuſconſulta tabulis marmoreis præcepit decenter incidi, & ante Atrium B. Petri Apoſtoli in teſtimonium publicum collocari*, Addito; *Dignus enim locus eſt, qui & glorioſam mercedem noſtram & Senatus ampliſſimi laudabilia decreta contineat. In quam rem illum direximus* &c.

VII. * Imppp. Theod. Arcad. Honor. AAA. Rufino P. P. "

ADVLTERII accusatione propositâ, præscribtiones ciuiles, quibus aut dos repeti fingitur, aut ex ratione aliquâ debitum flagitatur, quæ occurrere adque perstrepere " examini consuerunt, iussimus sequestrari, nec earum obice aliquid negotio tarditatis adferri: sed accusatione fundatâ, hoc est, cum " quo iure, " quóve tempore actio fuerit intromissa, constiterit, discutiatur crimen, facti qualitas publicetur; cùm, & iurgia quæ magnitudine superant", præponantur; cùm & ciuilis actio criminali iure postponitur": Idem tamen cum competere cœperit ", habitura momenti, dummodo non obsit "examini. Dat." VII. Id Decemb. Constantinop. Arcadio A. II. & Rufino COSS.

INTERPRETATIO. *Cum adulterium maritus accusator obiecerit, dotis aut donationis repetitio conquiescat: quia ciuilem repetitionem misceri " criminali accusationi non oportet.*

NOTÆ.

* *Lex 33. Cod. eod. tit.*
" *Rufinus* PP Orientis sub Theodosio M. v. *Prosopogr.*
" Obstrepere. Ita tamen etiam in *C. Iust* Neque mutandum in *praescribere*.
" Cùm *constiterit, quo iure*: ita apertiùs C. Iust.
" Id est *mariti meam extraneí* vt add. *C. Iust.*
" *Superantur & ciuilis actio* &c. ita *C. Iust.* quod eodem recidit.
" *Postponatur*, C. Iust.
" Ciuilis actio.
" *Huic examini*, C. Iust.
" *Examini* absolutè de criminali.
" Præfecti.

COMMENTARIVS.

DIFFERRI accusationem adulterij ciuili actione vel præscriptione vetat hac constit. Theodosius M. ¶ Præscriptiones scil. quædam & hodie sunt Peremptoriæ, quibus accusator ab adulterij accusatione rectè repellitur: veluti duæ illæ de quibus agitur *l. 1. & 2. sup. ht.* à personâ accusatoris vel accusati desumptæ. Aliæque de quibus *l. 26. 28. Cod. eod. tit. & l. 2. π. eod. tit. & locis aliis*: Quarum multæ sublatæ *d. l.* 28. quia vt ea *lege* eleganter dicitur, *Indignum est, vt vltionem pudoris* PRÆSTIGIA *versuti iuris excludant.* At aliæ præstigiæ erant olim, seu præscriptiones dilatoriæ, quæ non quidem opponebantur, vt accusatorem omnino repellerent, sed vt accusationem interim morarentur & differrent: *quarum obice*, vt *hac l.* eleganter dicitur, *aliquid tarditatis negotio adferebatur*, quæ *examini oberant*: quæ *occurrebant & perstrepebant examini*: Præscriptiones, inquam, ciuiles, quibus ea quæ adulterij accusabatur, quid petebat. Huiusmodi erat olim *Actio rerum amotarum*: Rerum amotarum actio quippe, etsi crimine adulterij moto rectè priùs scribebatur & iudicabatur. *l. 27. π. rerum amotar. Rerum amotarum*, inquit, *actio ob adulterij crimen, quo mulier postulata est, non differtur.* Quia scilicet ea actio ciuilis rerum amotarum nihil præiudicaret criminali. Erat & *actio de dote*, (quod *hac l.* indicatur:) Verùm hac Theodosij M. constitutione id tollitur: sic vt neque dotis actio, neque rerum amotarum, neque alia quæcunque quâ ex ratione aliqua debitum flagitatur, vt *hac l.* dicitur, morari possit accusationem adulterij. Non potest itaque mulier adulterij accusata dicere viro: *interea redde mihi res quas amouisti: redde debitum ex hac, vel illa ratione: redde dotem*; sed iudicatur priùs crimen adulterij, & sic postea de dote debitóque quæritur: vt Græci *hîc* rectè. ¶ Et ratio adsignatur, quia & cæteroquin iurgia quæ magnitudine superant, maiorisue sunt momenti, ac nominatim *criminales actiones ciuilibus præponi* debent, vt *hac l.* dicitur de qua Regula dicemus ad *l. 5. inf. de vi*: & ad *l. 2. inf. ad leg. Cornel. de falso.* ¶ Propter quas rationes generales, itê propter illa verba *initio leg. Aut ex* RATIONE ALIQVA *debitum flagitatur*; sic existimo *dictam leg. 27. π. rer. amotar.* quæ alioquin Papiniani est, *hac l.* abrogatam: id enim hæc verba clarè ostendunt: *Præscriptiones ciuiles, quæ occurrere atque perstrepere* seu obstrepere *examini consuerant, sequestrari oportere.*

¶ Stet igitur hæc sententia, nullâ prorsus PRÆSCRIPTIONE ciuili oppositâ mulierem adulterij accusationem morari posse; nequidem rerum amotarum: Nam etsi rerum amotarum actione præiudicium non fiat adulterij quæstioni; tamen cùm magnitudine superetur, & ciuilis proculdubio sit actio, adulterij crimini postponi debet. Interpres non satis verè aut plenè *huius leg.* sententiam extulit: ita ciuilem repetitionem misceri criminali accusationi non oportet. Neque Cuiacio adsentiendum, qui post *hanc leg.* adhuc discrimen statuit inter actionem de dote, & actionem rerum amotarum: vt huius videlicet obice differri possit mota adulterij quæstio.

¶ *Ex*

¶ *Ex* MATRIMONIO *subsequente quandoque adulterij* PROBATIO *nascitur & exinde Pœna.*

VIII. * Idem AAA. Rufino " P.P.

SI qui adulterij fuerint accusati, & *obtentu proximitatis* intentata depulerint, *per commemorationem necessitudinis* fidem crimini derogando, dum existimatur, non debere " credi, quod allegatur " non potuisse committi, hi, si postmodum in nuptias suas " consortiúmque conuenerint, facinus illud " quo fuerint accusati, manifestâ fide, atque indiciis euidentibus publicabunt". Vnde, si qui eiusmodi reperti fuerint, iussimus in eosdem seuerissimè vindicari, & veluti conuictum facinus confessúmque puniri. Dat. Prid. Non. Decemb. Constantinopoli, Theod. A. III. & Abundantio COSS. [393.]

INTERPRETATIO. *Qui in adulterio accusantur, & se propinquitatis aut amicitiarum " excusatione defenderint, si fortasse quolibet tempore secretum crimen publica coniunctione prodiderint, eos velut manifestos adulteros puniri placet.*

NOTÆ.

* *Lex si qui adulterij* 34. *Cod. eod. tit.* Abest à *Basilicis.*
" *Rufinus* PP. Orientis scil. sub Theodosio M. v. *Prosopogr.*
" Non posse.
" *Vel non*, Codice Iustin.
" *In quo.* Cod. *Iust.*

COMMENTARIVS.

SVBSEQVENS MATRIMONIVM inter eos ipsos, qui antea adulterij accusati, *proximitatis obtentu* velut suspicione eorû liberati fuerant, plenam adulterij probationem facere, atque adeo pœnæ subiacere eos vult *hac l.* Theodosius M. quæ verbis quoque & sẽtẽtiis elegantissima est. Et sic in summam, pertinet ea ad *Titulum* & Tractatum *de eo qui duxit in matrimonium quam polluit per adulterium*: de quo *Decretales* & *Canonista.*

¶ Species *huius legis* hæc est: Titius adulterij cum aliena vxore admissi accusatus fuerat, ipsáque adeò vxor: sed absoluti sunt OBTENTV PROXIMITATIS, & per *commemorationem Necessitudinis*; id est cùm plenæ probationes adulterij admissi deficerent, hac validâ, & secundum naturam, seu ex ipsâ Naturâ petita præsumptione absoluti fuerant: quod genere propinqui seu proximi essent: nempe Necessitudo fidem crimini derogat, vt eleganter hîc dicitur; nemóque præsumitur cum proximo adulterium committere: & vt *hac* quoque *leg.* dicitur, *existimatur non debere credi* [&] *quod allegatur non potuisse committi*: in his enim (vt non minus eleganter quoque in argumento ἀεὶ ἱεροσκῶν ait *l. cum qui* 44. *infr. de Episcopis:*) *nihil sæui criminis æstimari* [id est præsumi] *fœdus naturale permittit.* Similiter omninò eadem in re, & in eodem argumento Patres *Concilij Nicæn. Can.* 3. αὐτὰ πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαπέφευγε. Et sic quidem perspicuè tenemus quid sit in hoc casu, *obtentu proximitatis*: id est *propinquitatis*, vt rectè Interpres: nam quod idem addit, *amicitiarum*, erroneum est.

Ad tem: ponamus igitur, instituta accusatione, quam dixi, hoc propinquitatis obtentu, & exinde præsumptione, eos, qui adulterij accusati fuerant, liberatos; postea verò eosdem (soluto iam priore matrimonio) inter se matrimonium contraxisse; seu *postmodùm*, vt hîc dicitur, in nuptias suas consortiúmque conuenisse; sanè subsequens matrimonium, *veluti conuictum facinus confessúmque punietur, velut manifesta fide* (id est probatione) *atque indiciis euidentibus*, id est pro confessis & conuictis illi habebuntur, velut actu publico iam præsũptioni illi naturali cõtrario. Proximitas nempe copulationẽ inter proximos præsumi nõ patitur: igitur vbi copulatio reipsa secuta est, plena iã probatio adulterij præcedentis inde nascitur: quia hoc facto, vt *hac l.* elegãter dicitur, *facinus illud, de quo fuerũt accusati, manifesta fide atque indiciis euidẽtibus* PVBLICANT, vbi *publicãdi* vox propria est: publicare enim est δημοσιεύειν, *euulgare*, vt in *Gloss.* & sic crimẽ publicè fateri; *prodere*: quomodo rectè hîc Interpres, *secretũ crimẽ publica coniunctione prodere*: & Iurisconsultus in *l.* 41. *in fin. princ.* ff. *ad leg. Aquil.* dixit, *secreta Iudiciorum publicare.* Et sic, singularis hæc præsumptionis seu coniecturæ à lege receptæ & probatæ (quam Nostri, *Iuris & de iure* appellant, & huic speciei aptant) species notetur: de quo vide & Menoch. *lib.* 5. *præsumpt.* 41. *n.* 7. ¶ Ante hanc quidem *legem*, hæc non tantùm præsumptio, sed & confessio quibusdam iam credebatur: quò pertinent arguta hæc Martialis Epigrammata *lib.* 1. *ep.* 73.

Mœchus erat, poteras tamen hoc tu Paule negare:
At vir est: nunquid Paula NEGARE *potes?*

Rurſum 6.*Epigram.*22.

Quod nubis Proculina concubino,
Et Mœchum modò,nunc facis maritum
Ne lex Iulia te notare poſſit
Non nubis Proculina,ſed FATERIS.

Hæc inquam iam olim indicebantur; ſed nondum ideo in eos velut in confeſſos aut conuictos in foro pœnæ publicè ſancitæ erant:id quod Theodoſius M. nunc primùm *hac l.*effecit:Quod quidem caſtiſſimi Principis moribus conueniens, characterem eius exhibet.

¶ Hæc cùm ita ſint,apparet iam,errare omnino illos,qui hùc referunt *legem* 27.*Cod.eod.tit.*cuius alia prorſus ſpecies eſt: Nempe enim in eâ,nullâ anteà adulterij accuſatione inſtitutâ,adulter cum adultera matrimonium contraxerat:& cùm adultera adulterij accuſaretur, in eius *legis* ſpecie quærebatur,an velamento matrimonij, quod adulterium quidem, ſed non adulterij accuſationem ſecutum fuerat, cōmiſſum antea adulterium extingueretur?quæ ſpecies & quæſtio nihil commune habet cum *hac lege*, vt nec commune quidquam habet cum ſpecie *huius leg.* ſpecies leg. miles,§. licet 11.ff.de adultet.vt & Nouellæ 134.cap. 12. ibi enim nuda ſuſpicio adulterij inciderat,nō accuſatio:multò minus accuſatio eluſa proximitatis obtentu.

¶ *De* FORO *competente in Adulterij accuſatione.*

IX. * Idem AAA. Gildoni" Com. & Magiſtro Vtriuſque mil. per Africam.

SI quis "adulterij reus factus, accuſatoris mariti forum declinare temptauerit,in hoc non poſſit eludere,nec prærogatiua militari defenſetur,ibi confeſtim audiendus,vbi fuerit accuſatus.Dat. III." Kal.Ian.Conſtantinop." Theodoſio A.III. & Abundantio coss.[393.]

NOTÆ.

* Abeſt à *Cod.Iuſt.* Concordat huic legi,*lex.*14.*Cod.eod.tit.*
" De *Gildone* hoc,dixi ſemel plenè ad *l*.....
" Miles.
" Eodem die data *lex* 7.*Cod.de Iudæis & Cælicol.*ad Infantium Com.Orientis.

COMMENTARIVS.

FORI MILITARIS præſcriptionem in adulterij crimine militi,ſi in eodem loco conſiſtat vbi maritus adulterij accuſationem inſtituit,adimit hâc Conſtitutione Theodoſius M.ac nominatim, per Africam A. D.393 ¶ Nēpè quæ *dubitandi ratio* erat,etſi milites per hæc tempora in criminalibus fori præſcriptionē haberēt(quæ *prærogatiua militaris* hîc dicitur) vt oſtendit *lex* 2.*ſup.de Iuriſdictione,* de quo plenè dixi ad *l.*2.*ſup.de exhibendis reis:*IN Hoc tamen (vt *lex* nominatim excipit)adulterii,videl.crimine,præſcriptionem hanc non habent:atque ideò in accuſantis mariti foro accuſationem excipere coguntur, ex hâc Theodoſij M.Conſtitutione:quæ ideo *ad Comitem & Magiſtrum vtriuſque militiæ data eſt*;quod hic alioquin proprius & competens Iudex eſſet militum:iſque de eo ad Imp.fortè retuliſſet, tanquam *prærogatiuæ militaris* adſertor.

¶ Verùm,quæ *decidendi ratio* eſt,id ita à Theodoſio M.conſtitutum,propter frequentes de adulteriis *militum* per prouincias querelas,quibus militares famoſi fermè ſunt. Ideoque etiam qui diſciplinæ militaris maximi adſertores fuēre,iſtud quam maximè crimen in militaribus perſecuti ſunt. Exemplum luculentum apud Vopiſcum,*in Aureliano.Solus*,inquit, *omnium militem, qui adulterium cum hoſpitis vxore commiſerat ita puniuit, vt duarum arborum capita inflecteret & ad pedes militis deligaret, eadémque ſubitò demitteret,vt ſciſſus ille vtrinque penderet,quæ res ingentem timorem omnibus fecit.* Nempè cingulo militari,alióue quo ſuccincti, peccandi ſibi commeatum hâc parte faciliùs faciunt: ideóque fori præſcriptione non gaudent: pariter(vt *exemplis* ſimilibus id iuuem)Senatorij fori præſcriptioni hâc parte ſeu in hoc ipſo crimine locus non eſt, *l.*1.*ſup.de accuſat.* vt & Palatini *l.*3.*ſup.de Iuriſdictione.*¶ Hac igitur inter alias ratione Theodoſius M. Coniugiorum iam contractorum ſanctitatem ſancitum iuit, vti hoc ipſo die,alia ratione coniugiorum contrahendorum ſanctitatem ſanciuit aduerſus Iudæorum morem, *l.*7. *Cod.Iuſt.de Iudæis*, quæ ita huic argumenti paritate quoque coniungenda eſt, ad alium quippe data ea eſt: prohibitis videl. Iudæis morem ſuum in coniunctionibus retinere, & iuxta legem ſuam nuptias ſortiri, vt & in diuerſa ſub vno tempore coniugia conuenire. De quâ alioquin *lege* vide Contium,*lib.*2.*ſubceſiu.*1. §.De foro tandem competente in hoc crimine,vid.*l.* 13.& 14.*Cod.eod.tit.*

SI QVIS EAM, CVIVS TVTOR FVERIT, CORRVPERIT.

TITVLVS VIII.

IX. COD. IVSTIN. X.

I. * Imp. Constantinus A. ad .Bassum" Vic. Ital. Post alia.

VBI puella ad annos adultæ ætatis accesserit, & adspirare ad nuptias cœperit, Tutores" necesse habeant comprobare, *Quòd puellæ sit intemerata" virginitas, cuius coniunctio postulatur.* Quòd ne latius porrigatur, hic solus debet Tutorem nexus adstringere, vt se ipsum probet, ab iniuriâ læsi pudoris immunem: Quod vbi constiterit, omni metu liber" optatâ coniunctione frui debebit: Officio" seruaturo, vt si * violatæ castitatis apud ipsum" facinus hæreat, deportatione plectatur, adque vniuersæ eius facultates fisci viribus vindicentur: quamuis eam pœnam debuerit sustinere, quam raptori Leges imponunt. Dat." Prid. Non April. Aquil. Constantino A. VII. & Constantio Cæs. COSS. [326.]

INTERPRETATIO. *Vbi primum puellæ sub Tutore viuentes ad annos peruenerint nuptiales, & quicunque" petitor accesserit, non prius puella iungatur, nisi virginitas illius quod à Tutore seruata sit, fuerit approbata: nam si ab ipso Tutore conuincitur esse violata virginitas, statim exilio deputetur, & res illius omnes fiscus vsurpet.*

NOTÆ.

* *Lex vnica Cod. eod. tit.* hinc desumpta est, resecta priore eius parte. Huiúsque *legis* meminit Leo *in Nouell.* 34. eámque ex parte abrogat.

" *Bassus* Vicarius Italiæ sub Constantino M.

" An locus hic ita legendus? *& adspirare ad nuptias cœperit tutor, is necesse habeat comprobare.*

" Vide *Gloss.*

" Quis? An quicunque tandem (vt accepit) qui coniunctionem puellæ postulat? An verò tutor? Dicam mox.

Tuo, siue Iudicis.

* *Lex vnica Cod. eod. tit.* hinc nominatim desumpta est.

" Tutorem.

" An *Data*, hîc, pro *proposita*? vide *Commentarium.*

COMMENTARIVS.

PVPILLIS seu PVELLIS sua vt castitas constet, per Tutores intemerata, duo hac Constantini M. constitutione ad Vicarium Italiæ emissâ A.D. 326. constituuntur. Primò (quod in *Codicem Iustinianeum* relatum non est) vt nupturâ puellâ Tutor priùs comprobet seu probet, Puellæ per se intemeratam fuisse virginitatem: Comprobet, inquam, siue probet, vel proximorum scil. puellæ parentum testimonio, vel Contutorum aliorum, vel seruorum; (pariter vt in specie *leg.* 1 *infr. de raptu virginum*:) His enim rationibus comprobari seu probari, denique de pudicitia Virginis CONSTARE potest, tandem his modis tribus, vix aliis virginitas illæsa probatur. ¶ Dixi *per se*, id enim hactenus à Tutore *hac lege* Constantinus M. exigit, vt ipse scil. testimonium habeat inuiolatæ pupillæ suæ. Alieni facti probatio ab eo exigi non debet, neque potest. Etsi mille Argos quippe admoueas, quamlibet pectori affixam teneas, muliebris castitatis approbator vel assertor idoneus esse nunquam possis.

. Secundò, *hac eâdem lege* constituitur (quod Tribonianus solum seruauit) vt tutor violatæ pupillæ suæ reus seu corruptor deportetur, eiusque bona omnia publicentur seu fisco adquirantur. Maiore proinde pœnâ Tutoris stuprum in puellâ admissum plectitur, quam alterius: quod

quos ex hac coniunctione habuerit, exuti omnibus dignitatis insignibus, in nudâ maneant libertate, neque per se, neque per interpositam personam quolibet titulo voluntatis accepturi aliquid ex facultatibus mulieris. Successio autem mulieris ab intestato, vel filiis, si erunt legitimi, vel proximis cognatisque, deferatur, vel ei quem ratio iuris admittit: ita vt & quod ille qui quondam amatus" est, & quod ex eo suscepti filij quolibet casu in sua videtur habuisse substantia, dominio mulieris sociatum, à memoratis successoribus vindicetur. His" ita omnibus obseruandis, & si ante legem decessit mulier, vel amatus; quoniam vel vnus auctor vitij censuræ occurrit. Sin verò iam vterque decessit, *soboli parcimus, ne defunctorum parentum vitiis pragrauetur*; sint filij, sint potiores fratribus, proximis, adque cognatis, sine relictæ successionis heredes. Post legem enim hoc committentes morte punimus. Qui verò ex lege disiuncti clam denuo conuenerint, congressus vetitos renouantes, hij, seruorum indicio, vel speculantis Officij, vel etiam proximorum delatione conuicti, pœnam similem sustinebunt. Dat. IV. Kal. Iul. "Serdicæ, Constantino A. VII." & Constantio Cæs. COSS.

INTERPRETATIO. *Si qua ingenua mulier seruo proprio se occultè miscuerit, capitaliter puniatur. Seruus etiam qui in adulterio domina conuictus fuerit, ignibus exuratur. In potestate habeat huiusmodi crimen quicumque voluerit accusare. Serui etiam aut ancillæ si de hoc crimine accusationem detulerint, audiantur: ea tamen ratione vt si probauerint, libertatem consequantur, si fefellerint, puniantur. Hereditas mulieris quæ se tali crimine maculauerit, vel filiis si sunt ex marito suscepti, vel propinquis ex lege venientibus tribuatur.*

NOTÆ.

* *Lex vn. Cod. tit.* huius *legis* mentio fit in *Nouella* Imp. Anthemij 1. *de mulieribus, quæ se seruis propriis iunxerunt.*
" Deinceps scil.
" *Suo* additum in *C. Iust.* Quod sanè comprobat *Rubrica*: comprobat Anthemius *Nouella* 1. *Venerabilis*, inquit, *sanctio Constantini, dominam seruorum* SVORVM *complexibus inflammari districtissimo rigore non patitur.*
" *Sententia*, C. Iustin.
" *Verberonem* vocat seruum, pariter vt *l. 6. C. de seruis fugit.* vt Veteres etiam *triuerberonem* & *flagrionem*.
" Tria hæc *synonyma*. Omnes promiscuè *arguere*, Officium *nunciare*, serui, *deferre* dicuntur.
" Vt *l. 4. infr. de sepulchr. viol. vel Officium nunciauerit.* Pro quo malè in C. Iust. *ad Officium nunciauerit.*
" Absunt hæc à *C. Iust.* " *Nuptam* vocari obserua: de quo mox.
" *Amatum* ter vocat, cuius amore domina exarsit.
" Hæc iam Tribonianus resecuit.
" *Condemnatus* in *C. Iust.* Malè.
* Reliqua desunt à *C. Iust.*
" *Iun.* in aliis Editionibus, & in optimæ notæ Aniano, quin & in *Cod. Iustin.*
" *K. VI.* id est A. D. 320.

COMMENTARIVS.

SERVIS PROPRIIS, mulieres, eorum amore correptæ, venenisque infectæ (vt in simili re loquitur Idem Constantinus M. *l. 1. C. de natural. lib. 1.*) aduersus familiarum splendorem & dignitatem, quia sæpe miscebantur, cúmque his rem habebant occultè, Constantinus M. hanc stupri licentiam & speciem hoc Edicto, (quod memorat & cōfirmat Anthemius *Nou. 1.*) variis & seuerissimis pœnis persequendam credidit A. D. 326. *districtissimo rigore*, vt de eo Anthemius disertè ait *d. Nouella 1.* Ne insignium familiarum clara nobilitas indigni consortij fœditate vilesceret, & quod splendore forsitan Senatoriæ generositatis obtinuit, contactu vilissimæ societatis amitteret, aut nudæ tantùm ingenuæ libertatis fulgore conspicuum genus in femina imprudentior complexus imminueret, quam *huius l.* rationem in hoc eodem argumento versans, profert Anthemius *d. Nou. 1.* vbi & hanc ipsam constitutionem memorat & confirmat.

¶ Primùm igitur capitis pœnam (id est mortis vt *fine legis* dicitur) ipsimet mulieri indicit, cùm mitiore longè pœnâ puniatur, quæ se alieno seruo iunxit, ex sententiâ ICti Claudiani, de quo *titulo superiore* actum fuit. *Secundò seruo* ignis pœnam comminatur, de quo ignis supplicio alibi plenè dixi. *Tertiò*, publicam accusationem huius criminis facit: neque tantùm proximis vel etiam Officialibus, sed & seruis relaxat: cùm idem Constantinus M. diuersum in adulterij crimine eodem hoc anno constituat *in l. 2. supr. de adult.* Ratio differētiæ in aperto est. Bene concordans scil. matrimonium non cuiuis turbare concedendum est: At nullo existente legitimo matrimonio, publicam familiarum honestatem, publicum decus à quouis vindicari publicè interest. *Quartò*, libertas pro præmio seruo crimen hoc probanti datur, vt viceuersâ falsò accusanti pœna imminet. Qua parte notandus hic casus est, addendúsque quo serui publicè pro præmio libertate donantur. *Quintò*, consortium tale ante *hanc l.* contractum distrahi iubetur, ipséque seruus non tantum domo mulieris, verùm etiam Prouinciâ totâ relegari. Quod ipsum singulare quibusdam videtur: Relegationis, inquam, pœnam in seruum cadere; quod & ipsum ostendi putāt *l. 1. inf. de sep. viol. & l. 2. π. qui & à quibus manum.* Itaque verba hæc *in l. 12. §. 4. π. de accusat. sicut relegatio*, ita accipiunt; Sicut relegatio in seruum cadit, quod etiam Accursius vidit. Similémque locutionem & interpretationem adhibendam in *l. 19. inf. π. de heredit. petit. & l. 3. π. pro soluto: & l. penult. π. de vsucap.* Verùm de hac quæstione totâ dicam *ad l. 5. infr. de sepulc. viol.* Sextò, *Filij*, etsi ex hac coniunctione nati, liberi quidem sint; (quia matris conditionem liberi sequuntur, & qui ex seruo nascitur & liberâ, liber est:) attamen in nudâ libertate eos manere iubet Constantinus, omni dignitate exutos: Atque ideò maternorum bonorum incapaces sunt, tam ex testamento, quàm ab intestato: sed ad mulieris successores legitimos

matris

AD LEGEM IVLIAM DE VI PVBLICA ET PRIVATA.

TITVLVS X.

IX. COD. IVSTIN. XII.

PARATITLON.

VIs, *Rubr.l.*1.2.3. violentia, *l.* 1.2.3.4. alia publica, *Rubr. & l.* 8.*de Iurisdict.* alia priuata, *Rubr. & d.l.* 8. committitur, ea, *l.* 1. infertur, *d.l.* 1. 2. 3. fit, *d.l.* 1.4. admittitur, *d.l.* 4. perpetratur, *d.l.* 4. cum quis alterius possessionem temerare tentat, *d.l.* 1. alienum fundum per vim inuadit, *d. l.* 2. vi deiicit possidentem, *d. l.* 2. vim possidenti infert, *l.* 3. Momentaneæ possessionis interdictum, ab hoc quomodo diuersum? vid. *l.* 8. *sup. de Iurisdict.* In hoc crimine, vt in aliis inscriptio requirebatur, *d.l.* 8.

¶ Pœna huius criminis, *Deportationis*, vel *Relegationis* est, capitalis facta; *d. l.* 1. & 2. Postea verò rursum Deportationis pœna constituta, *l.* 3. cum bonorum omnium confiscatione, si in negotio principali fuerit aduersùs eum, qui vim admisit, iudicatum; dimidia verò eorum, de quibus litigatum est, si pro eo: *l.* 3. *h.t.* Postea verò tota, *l.* 2. 3. *infr.* vnde vi. Seruorum speciatim viliúmque personarum, itémque eorum qui bis aut sæpiùs vim intulerunt. Item Iudicis hoc iudicium seriò non exercentis pœnam repete ex *leg.vlt.h.tit.*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Catullinum Proc. Africæ.

QVi," in Iudicio manifestam detegitur commisisse violentiam, non iam" relegatione aut deportatione insulæ" plectatur, sed supplicium capitale excipiat: Nec interposita prouocatione sententiam, quæ in eum fuerit dicta, suspendat: Quoniam multa facinora sub vno violentiæ nomine continentur, cùm aliis vim inferre temptantibus", aliis cum indignatione" repugnantibus", verbera, cædésque crebrò deteguntur" admissæ. ¶ Vnde placuit, vt si forte quis vel ex possidentis parte, vel ex eius qui possessionem temerare" temptauerit, interemptus sit, in eum supplicium exeri", qui vim facere temptauit, & alterutri parti causam malorum præbuit. Dat. xv. Kal. Maij, Serdicæ, Gallicano & Basso coss. [317.]

INTERPRETATIO. *Conuictus in iudicio de euidenti violentia crimine, capite puniatur; nec sententiam Iudicis qui damnatus est qualibet appellatione suspendat: & si fortasse homicidia ab vtraque parte commissa fuerint, in illum vindicetur, qui vt alium per cadem expelleret violenter ingressus est.*

NOTÆ.

* *Lex 6.Cod.eod.tit.* hinc desumpta est, inuersis periodis & sententiis. Sed & *Capitularibus* inserta hæc *lex lib.6.cap.*289 totidem verbis.

" hæc *huius legis* verba referuntur in *l.*14.*infr.* *Quorum appellat.*

" Vt antea ex *leg.Iulia.*

" *Certantibus*. Cod. Iust.

" Id est iustâ & æquissimâ defensionis vltione.

" *Resistentibus*. Cod. *Inst* & in *Capitularibus*.

" Detegantur.

" *Temerare* poſſeſſionem propriè: *Vid. Gl. Th.* Sic Symmachus *lib. 5. ep. 53. fallaciam temerati alieni iuris celeriter expurges, ut ſi quid te ignorante turbatum eſt, iubeas reformari.*
" *Exercere.* Cod. *Iuſt.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. tres conſtitutiones ordine ſequuntur, aduerſus vim, ſeu violentiæ crimen. Hâc ſanè *leg.* AVGETVR violentiæ crimen ſupra *leg. Iuliam*; Et quidem in his tribus.

¶ Primùm *pœna* huic crimini capitis indicitur; quod & ipſum rurſùm ſtatuitur eiuſdem Conſtantini *l. 2. pox. infr.* eum anteà vel Relegationis vel Deportationis pœna huic crimini immineret ex *d. l. Iuliâ*: quod etiam confirmat *l. 5. infr. eod. in fine, l. 11. π. eod. tit. &* §. 8. *Inſtit. de publicis Iudiciis*: & Paulus 5. *ſentent.* 26. §. 1. 3. Lex Iulia proinde hâc parte abrogata. Verùm, *l. 3. infr.* ab eodē Conſtantino M. mitior pœna rurſùm reducitur; Deportationis inquam, & bonorum vel totorum vel mediæ partis proſcriptionis: quam *huius l.* ſententiam filius eius memorat *l. 14. infr. quorum appellat.* Eandémque pœnam imponit Gratianus in ſpec. *l. 2. ſup. vnde vi.*

¶ Secundò appellandi ius denegat, *h. l.* Conſtantinus M. ei, in quem ſententia de vi fuerit dicta. Quæ *legis huius* ſententia memoratur in *d. l. 14. infr. Quorum appellationes.*

¶ Tertiò ſtatuitur, vt ſi cædes admiſſa fuerit in vi admittendâ, vel repellendâ, is tantum luat, homicidiíque teneatur qui vim intulit; impunè verò ferat qui vim retulit, & fortè "cædem admiſit. Quod & ipſum repetitur *l.* 2. *infr. prox.* quod vulgus Interpretum non vidit. Ex legitimæ videlicet & neceſſariæ defenſionis præſcripto; de quâ notum eſt, quicquid dici poteſt. Videnda certè ſunt ea quæ prætereà ex *hâc l.* ad praxim deducuntur in crimine homicidij; inter alios apud Farinacium *de homicidio q.* 126. Iſtud nominatim hinc axioma rectè educitur, *eum qui dat operam rei illicitæ, teneri de eo quod præter eius intentionem & cognitionem contigit*: Si ſcil. opera illa ſeu actus ille illegitimus cauſa ſit non remota, *ſed ordinata ad ſubſecutum delictum*, vt in Sp. quoque *l. in furti* 50. §. 1. *π. de furtis*: ſecus ſi non ſit præordinata, vt in ſp. *l. qui iniuria* 53. *in pr. π. de furtis.* Quæ ita cum *hâc l.* concilianda & componenda eſt.

¶ Augendi autem huius criminis cauſa hæc adfertur: *Quoniam multa facinora &c.* Quibus verbis non illud indicatur, quaſi capitis pœna immineat cæde tantùm admiſſâ; verùm iſtud, ideò vis pœnam augeri, quia vim plerumque ſequatur cædes. Et Tribonianus tamen *huius legis* ſententias ita inuertit, quaſi cæde tantum admiſſâ, capitis pœnâ violentiæ crimen plecti Conſtantinus voluerit.

II. * Idem A. ad Baſſum " P. V.

SI quis per violentiam alienum fundum inuaſerit, capite puniatur. Et ſiue quis ex eius parte, qui violentiam inferre temptauerit, ſiue ex eius qui iniuriam repulſauerit, fuerit occiſus, eum pœna adſtringat, qui vi deiicere poſſidentem voluerit. Dat". VI. Id. Mar". Rom. Gallicano & Baſſo coss. [317.]

NOTÆ.

* Septimium Baſſum, vt Auctor eſt *Notitia Præfectorum V.* Scriptor, his coss. de hoc *ad l. prox.*
" Pro *Reddita*, vel *Propoſita*. Serdicæ enim hoc tempore fermè morabatur Conſtantinus.
" Atqui Auctor *Notitia Præfectorum vrbi* hunc Septimium Baſſum Præfecturam iniiſſe ſcribit ex die XIII. K. Maij.

SENTENTIA *huius legis* eadem eſt quæ *ſuperioris*, eundémque Auctorem habet.

III. * Idem A. ad Baſſum " P. V.

SI quis ad ſe fundum, vel quodcumque" aliud, adſerit pertinere, ac reſtitutionem" ſibi conpetere poſſeſſionis purat, ciuiliter" ſuper poſſidendo agat; aut, impletâ ſolemnitate" iuris, crimen violentiæ obponat, non ignarus, eam" ſe ſententiam ſubiturum, ſi crimen obiectum non potuerit comprobare, quam reus debet excipere. Quòd ſi omiſſâ interpellatione" vim poſſidenti" intulerit, ante omnia violentiæ" cauſam" examinari præcipimus, & in eâ requiri, *Quis" ad quem venerit" poſſidentem*, vt ei quem conſtiterit expulſum, amiſſæ poſſeſſionis iura reparentur: eâdémque protinus reſtitutâ", violentus pœnæ non immeritò deſtinatus, in totius litis terminum differatur, vt agitato negotio principali", ſi contra eum fuerit iudicatum in inſulam deporterur, bonis omnibus abrogatis": Quòd * ſi pro eo, quem claruerit eſſe violentum, ſententia proferetur, omnium rerum", de quibus litigatum eſt, media pars penes eum reſideat, cetera fiſci viribus vindicentur. PP. Prid. Non. Octob. Rom. Conſtantino A. V. & Licin. Cæſ. coss. [319.]

INTERPRETATIO. *Si quis aduerſarium ſuum ita apud Iudicem crediderit accuſandum, vt ſe adferat*

ferat violentiam pertulisse, ad probationem rei eum conuenit adtineri: quod si probare non potuerit quem dixerat violentum, eandem pœnam suscipiat, quam ille quem impetit conuictus potuisset excipere. ¶ *De reliquo hac lex prætermittenda est, qui in quarto libro, sub titulo*" Vnde vi, *quæ tamen temporibus posterior inuenta est, habetur exposita.*"

NOTÆ.

* *Lex 7. Cod. eod. tit.* Meminit huius *legis*, eiúsque postremam sententiam memorat *lex 14. infr. quorum appellat.* eique concordat. Memorat quoque hanc *legem* Papianus *resp. tit* 8.
" *Bassus* hic Præfectus vrbis, integro nomine *Septimius Bassus*. Præfectus vrbis fuit, ab Idibus Maij Anni 317. ad Kal. Sept. 319. vt disertè Auctor *Notitiæ Præfectorum vrbis*. Eidem inscribitur *lex. 4. sup. hoc t.* A.D. 317. *lex 7. infr. de appellationibus*, & hoc ipso Anno 319. quatuor præterea aliæ *leges*.
" Fundo simile
" Vel rei vindicatione, vel interdicto *Vnde vi*.
" *Solemnitas iuris* est Inscriptio in crimen.
" *Talionis* hæc vis & descriptio est &; inscriptionis in crimen effectus, cuius in hoc ipso crimine meminit Symmachus, *lib. 10. ep. vlt.* " *Interpellatione*, id est actione siue ciuili, siue criminali violentiæ nomine, id est, auxilio Iudicis. Græci...
" Hodie.
" Istius postremæ: & sic, quis vltimùm deiectus, vt rectè Accursius &c. de quo mox.
" Ciuilem.
" *Reparentur*, id est restituantur, reformentur.
" *Quid*: ita nonnulli Interpretes *Cod. Iust.* quod prauis Interpretationibus locum fecit.
" *Peruenerit*, Cod. *Iust* ineptè. Quod & prauis interpretationibus locum fecit: *venisse ad alium possidentem* dicitur, qui possidentem deiecit, qui possessionem abstulit. Vox hæc *hic* propria *l. 1. §. 28. l. 3. §. 4. & seqq. ...n. de vi & vi arm.*
" *Si criminalis quæstio agitetur*. Hoc additum à Triboniano superfluè. Fit porrò mentio huius postremæ sententiæ Constantinianæ à filio eius *d. l. 14. infr. quorum appellat. non recip.*
" *Principale* negotium seu causa principalis, id est proprietatis: dixi ad *l. 1. sup. vnde vi.*
" *Abrogatis* id est confiscatis, ademptis.
* Sequentia resecauit Tribonianus.
" *l. 4. sup. vnde vi.*
" Est qui tencat, *explosa*.

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc Constantini M. constitutio est, aduersus *Inuasores* seu violentos possessores: quâ consilium viáque iuris proponitur ei, qui fundum aliámue quam rem ad se pertinere adserit: contrà, pœna violenti possessoris continetur.

¶ Consilium inquam, seu viam Iuris hanc proponit: Nempe, eum qui POSSESSIONEM vel aliud quid ad se pertinere intendit, sibique id restituendum adserit, ad id consequendum ciuiliter vel criminaliter agere posse & debere: ciuiliter inquam, soperpossidendo, id est, interdicto *Vnde vi* recuperandæ possessionis, de quo suo *tit. sup.* dein, pro proprietate, rei vindicatione, & Publicianâ: Criminaliter verò violentiæ nomine sub inscriptionis in crimen siue Talionis lege: quæ hîc quoque proponitur: de quâ Inscriptione dictum fuit *suo tit. supr.* eiúsque exemplum in hoc ipso argumento apud Symmachum elegans, *lib. 10. ep. vlt. Quid habeat conditionis Inscriptio, nostis præ cæteris, iuris publici Conditores DDD. Imperatores. Prouisum est enim, ne quis temerè in alieni capitis discrimen irrueret, ni se idem priùs pœna sponsione vinciret. Secundum hæc scita legum, Agens in rebus Africanus, accusationem professus, Campano & Higino clarissimis viris violentiæ crimen obiecit: Continuò vt seueritas exigebat, reos custodia militaris dissimulata dignitate circumdedit. Sed vbi partes sub examine constiterunt, multo luctamine patronorum decursa cognitio, oratione magis quàm probationibus redundauit. Cùm longa verborum serie causa traheretur, Summates Arietinæ vrbis, quos vt conscios accusator exciuerat, adhibuimus quæstioni, gestorum ordinem sciscitamur. Omnium conuenit assertio, nihil turbarum esse conflatum. Tunc ad eludendum iudicium præsentia cuiusdam cœpit exposci, quem non tenebat inscriptio. Eò denique res redeit, vt à partibus Africani accusationis omissio desperatione peteretur. Supererat, vt crimine non probato in accusatorem formidata reis pœna transiret. Sed cùm me Africani militia pariter atque incauta adolescentia permoueret, malui iudicium de eo Clementibus reseruare. Alia est enim conditio Magistratuum; quorum corrupta videntur esse sententia si sint legibus mitiores: alia Dominorum Principum potestas, quos decet acrimoniam seueri iuris inflectere. Relationi Gesta subtexui, partium quoque supplementa sociaui. Quæso vestram Augustissimam perennitatem, vt perpensis omnibus, sequenda iubeatis.* Hactenus Symmachus. Tertiam viam suum adserenti vel repetenti Constantinus *hâc l.* non patere ait. Ac nominatim sibi ipsi ius dicere neminem posse, putà vi possessorem expellendo. Ita quidem Constantinus: Etsi ex Pauli sententia 5. *sentent.* 6. § 7. qui vi possidebat, clàm, aut precariò, ab aduersario, impunè deiiciebatur; de quo Cicero *pro Cæcinna*.

¶ Quid fiet igitur, si quis qui alioquin veterem violentiæ actionem mouere poterat, possessorem ipse vi expulerit, ex interuallo scilicet? Ait Constantinus 1. Violentiæ causam examinari oportere. 2. & in eo requiri, inuestigari. Quis ad quem venerit possidentem. 3. vt ei, quem constiterit expulsum amissæ possessionis iura reparentur: vbi habes iudicij illius formam vimque omnem: Formam inquam, putà vt id tantum quæratur, Quis alterum possessione, vltimùm scilicet, deiecerit, spoliauerit. Idque est, quod vulgo dici solet, *spoliatum ante omnia restituendum*: de quâ quæstione sub *finem legis* plura. Atque ITA violentiæ causa (vt hæc *lex* ait) hoc ipso definietur ad possessionem fundandam. Quo facto, iudicium mox principale agitabitur: *principale* inquam; id est, proprietatis; de quâ *principalis* causæ appellatione dixi *ad l. 1. sup. vnde vi*: & *l. 14. infr. quorum appell.* (quâ huius *l.* mentio fit) Idque est, quod Isidorus scribit, *Momentum quàm citò quam statim saluo negotio principali*, & (vt loquitur *d. l. 1. sup. vnde vi*:) iudicio reseruato. Tandem, pœna seu vigor vindictæ publicæ sequetur: & quidem variè pro varietate & exitu Iudicij principalis. Nam si proprietas eius qui vim admisit fuerit, dimidia rei per vim ereptæ fisco adquiretur. Si verò rei dominus non esse iudicatus fuerit, deportatione & sic bonorum omnium publicatione (quæ deportationis est consequens)

adficietur. Quæ Constantinianæ *huiusce l.* sententia memoratur ab eius filio, *l. 14. infr. quorum appell.*

Verùm hæc, rem, quàmlibet suam, vi præoccupantis, pœna posteà aucta fuit: Tota quippe re & hoc casu excidere cum voluerunt Imperatores, *l. 2. & 3. sup. vnde vi*: Ob quam causam Tribonianus vltimum *huius legis* versiculum omisit.

¶ At inquies, in specie *huius legis*, criminalem causam ciuili postponi, aduersus regulas iuris veteris, vt ostensum est *ad l. 7. sup. de adulteriis*: & ostendetur ad *l. 2. infr. ad leg. Corn. de falso*: Item aduersus *legem, si de vi 37. π. de iudiciis*: *& leg. 5. §. 1. π. de vi publ.* vbi apertè scribitur, priùs cognoscendum esse de vi; quàm de possessione? Non placet, quod Cuiacius credidit, & Hotomannus secutus est, istud quod *h.l.* statuitur & *l. 1. C. de appellat.* iure nouo ita constitutum, aduersus Regulam iuris veteris seu Decretum Hadriani, siue D. Pij: Imò apertè illud ipsum *h. l.* constituitur, violentiæ scil. causam principe & priore loco examinandam, ad possessionem videl. fundandam, mox de possessione (id est de proprietate rei, nam ita vox ea *possessionis* accipienda est in *d. l. 37.* vt ex *fine legis* liquet) cognoscendum: pœna tantum seu pœnæ modus ad vindicandam disciplinam publicam in vltimum locum differtur, pro exitu videl. iudicij de proprietate, in conuictum iam ab initio violentiæ crimine: Et, vt *lex 14. infr. quorum appellat.* (quæ hanc *leg.* indicat, & *huius l.* summam rectè proponit) vigorem vindictæ differri, post totius negotij exitum voluit, (nam ita reponendum.)

¶ Quare tria quodammodo Iudicia hac parte obseruentur. Primum est, de *vi* seu violentiæ crimine. Post quod illicò, & per consequens, & vt loquitur *l. 1. C. de appellationibus*, ITA sequitur possessionis reformatio. Secundum iudicium proprietatis. Tandem sequitur vindicta publica.

¶ Vel saltem duo Iudicia; *Vnum* violentiæ; sed primum præparatorium ad proprietatis iudicium, & sic possessionis recuperandæ. *Alterum* proprietatis rursum violentiæ ad disciplinam publicam vindicandam. Vt mirari subeat, Cuiacium tantopere laborasse *lib. 5. obseruat. cap. 15.* in conciliandâ hâc *lege* cum *illis*, quas antea laudaui, *legibus*; & cum *l. vlt. Cod. de ordine Cognition.*

¶ Quin nominatim quod scribitur in *l. 1. Cod. de appellationib.* prius de possessione pronunciandum esse, & ITA crimen violentiæ excutiendum; tantum abest huic aduersetur, vt contrà planè concordet. Neque enim vox ITA in ea *lege* significat, *postea, deinde*, quod Petrum olim obseruasse testatur Salicetus in *d. l. 5. Cod. de appellat.* & amplectitur Donellus, verùm consequenter: nam imò de possessione pronuntiare, & crimen violentiæ excutere, Idem est, vt ex superioribus liquet: Qui de possessione scil. pronunciat eo ipso crimen violentiæ excutit, & vice versa. Quia intelligi non potest vtrùm violentia facta sit possessori, nisi cognitum fuerit an possessor fuerit, necnè; Quis ad quem venerit possidentem, & vice versa sciri non potest, cui possessio diiudicanda sit; nisi de violentia constiterit. Denique cum de possessione restituenda quæritur, & de vi quæritur, ac vice versâ: Vno verbo vt antecedens & consequens inter se hæc habent: non vt primum & secundum.

¶ Itaque in errore quoque hæret Author *Quotidianarum, lib. 2. cap. 20.* Imò & Græci *lib. 60. Basilicorum, tit. 18.* qui putarunt in specie *huius legis*, Ciuile Iudicium violentiæ crimini præferri. Cuius contrarium verum est. Denique in *d. l. 1. Cod. de appellat.* non possessionis iudicio opponitur cognitio de violentia (quæ idem sunt effectu quoad priuatos) verùm proprietatis iudicium. Quo sanè prius est iudicium de possessione. Neque his absimilia tractat Fachinæus 8. *Controuers.* 8.

¶ Ex his breuiter apparent hæc Tria, quæ non animaduersa tantos fluctus concitarunt: Primò, crimen violentiæ excutere, & de possessione pronunciare, idem esse. Secundò *possessionis* verbo in *l. 37. π. de iudiciis & in l. 5. §. 1. π. de vi publica*, proprietatem rei accipiendam. Quod concordat *legi, interdum 78. π. de V. S.* Tertiò vocem, ITA, non successiuè, verùm vt consequens accipiendum, in *d. l. 1. C. de appellat.* Idémque sensisse & Imperatores & Iurisconsultos: Nempe de vi seu possessione quæri prius semper oportere, quàm de proprietate. Vide & quæ notaui ad *l. 1. supr. Finium regundorum.* Ab his etiam recedunt, quæ doctissimus & amicissimus Antecessor Bituricensis scripsit *2. cap. 36.*

¶ Cæterum & hæc *lex* de earum NOVARVM Constantini M. Constitutionum numero est, de quibus Nazarius *panegyrico*, quem habuit biennio post hanc *legem*, An. 321. NOVÆ *leges regendis moribus & frangendis viciis constitutæ. Veterum calumniosæ ambages recisæ, captãdæ simplicitatis laqueos perdiderũt.*

¶ Ad hanc verò *legem* id potissimùm ab interpretibus quæri solet; vtrùm, vltimò & ex interuallo deiectus recuperet possessionem ante omnia, etsi ipse priùs vim admisisse seu spoliasse dicatur, vt ita ipse solus habeat interdictum, primáque adeò violentia per hanc secundam ex interuallo factam, quoad hoc interdictum seu momenti beneficium, extincta sit? De quâ alioquin quæstione cùm *variis locis* agat Albericus, veluti ad *l. 1. Cod. vnde vi*: *in verbo, rectè, fol. verso*: *ad l. si quis in tantum 7. eod. ad l. peremptorias, C. sententiam rescindi non posse*, plenissimè ad *l. si quis ad se fundum, Cod. Inst. eod. tit.* omnium prolixissimè idem tractat *ad hãc legem*: vbi Glossæ *Cyni, Petri, Iacobi de Rauenna.*

IV. * Imppp. VALENTINIANVS, THEOD. & Arcad. AAA. ad Albinum P. V."

SERVOS, qui fecisse violentiam confessionibus testium" aut" propriis docebuntur, si id inscio domino commiserint, postremo supplicio deditos, luere perpetrata censemus. Quod si illi metu atque exhortatione dominorum violentiam admiserint, palàm est, secundum legem Iuliã, dominum" infamẽ pronunciandum", loci aut" originis propriæ dignitate non vti. Seruos verò quos furoribus" talium" paruisse constiterit, metallis" per" sententiam dedi:

¶ Viles autem infaméſque personæ, & hi qui bis aut sæpius violentiam perpetrasse conuincentur, Constitutionum diualium pœnâ teneantur. Iudicem verò nosse oportet, quod graui

graui infamia sit notandus, si violentiæ crimen apud se probatum distulerit, omiserit, vel impunitate donauerit, aut molliore, quàm præstituimus, pœna perculerit. Dat. Prid. Non. Mar. Med. Valentiniano A. IV. & Neotherio V. C. coss. [390.]

INTERPRETATIO. *Si serui inscio domino confessi, vel conuicti fuerint violentiam commisisse, addictis tormentis grauibus puniuntur. Si vero iubentibus dominis violentiæ crimen admiserint, domini qui illicita praeceperunt, notantur infamia, & nobilitatis, vel honoris sui dignitatem tenere non possunt. Serui autem qui talibus dominorum furoribus paruerunt, in metallum detruduntur. Ceterum non liceat Iudicibus discussionem violentiæ differre, vel dimittere, vel donare, qui si probauerint violentiam, & non statim vindicauerint, nouerint se periculum subituros. Viles autem personæ, quæ bis aut frequenter admisisse violentiam comprobantur, constituta legibus pœna suprascripta omnimodis feriantur.*

NOTÆ.

* *Lex 8. Cod. eod. tit.* — Romæ, vid. *Chronol. huius anni.*
* Paria sunt, testibus conuinci, & fateri crimen. [illegible], Græci *hic, lib. 60 Basil.*
* de testibus in hâc re vid. & Symmachum *lib. 10. ep. 41.*
* In dignitate positum.
* *Promulgatum*, Cod. *Iust.*
* *At*, Cod. *Iust.*
* *Furoris* vox hâc in re propria: quâ pariter vtitur idem Valentinianus Iunior *l. 3. sup. unde vi* 1 siue *l. 7. Cod. unde vi.* — *Talibus*, Cod. *Iust.*
* *Metallo*, Cod. *Iust.* — *Post*, Cod. *Iust.*
* Molliorem pœnam protulerit.

COMMENTARIVS.

POENA violentiæ variè pro statu admittentis (vt cæteroquin discrimina pœnarum sunt pro varietate personarum, de quo vide vel *legem miles 9. §. 14. de pœnis*) exhortantis, dissimulantis, hac Valentiniani Iunioris cōstitutione: partim ex iure veteri, seu *lege Iulia*, partim ex constitutionibus Principum constituitur & PROPAGATVR. ¶ Igitur *seruis* vltimum supplicium imponitur, si inscio domino vim admiserint: si verò metu & dominorum instigatione, metalli. Iussus scilicet domini, etsi seruum in totum non liberet, à tanto tamen liberat, de quo alius est dicendi locus. Domini verò siue cæteræ personæ, si violentiam ipsi admiserint, vel per seruos (paris enim hæc meriti sunt,) si honestioris sint loci infames efficiuntur ex *L. Iulia*. Quod notari oportet, *L. Iuliâ* infamiæ pœnam vi impositam fuisse: quod etiam docet *l. 1. in pr. & l. vlt. ff. ad L. Iuliam de vi prop.* quod tamen Senatusconsulto potius tribuitur, *d. l. 1. in pr.* ad illam sc. *legem* facto. Viles autem si personæ, vel etiam honestiores sæpiùs violentiam admiserint (iterata namque delicta grauiùs puniri liquet, *l. 28. §. 3. ff. de pœnis.* Et Paulus *lib. 5. sentent. tit. 10. §. 1. inf.*) pœnâ constitutionibus Principum constitutâ tenentur, scilicet (de quo dictū ad *leges superiores*) Capitis. Denique *Iudici* crimen hoc differenti, dissimulanti, vel etiam mitiore pœna persequenti, infamiæ pœna imponitur. Valentinianus III. *Nouella inter Theodosianas* 19. de Inuasoribus *l. 1.* hanc pœnam Iudici dissimulanti vel negligenti imponit, vt statutam taxationem, cum fuerit accepto successore priuatus, exoluat. Athalaricus quoque apud Cassiodorum 9. *Var.* 18. adepti cinguli honore priuari eum iubet, & fisco in tantum obnoxium esse, in quantum præsumptor seu Inuasor potuisset addici. Cæterùm notandum molliori quoque Iudici pœnam imponi. Corruptæ Magistratuum sunt sententiæ, si sint mitiores legibus, vt in hoc ipso de vi Iudicio scribit Symmachus *lib. 10. ep. vlt.* loco quem iam protuli ad *l. 3. sup.* In hanc eandem sententiam, vide *l. 8. infr. de appellationib.* Et *l. 65. inf. de Hæreticis: l. 1. ad SCtum Turpillian.* Nouell. *Iustiniani* 82. Quintilianum *declamat.* 313. 345. vide & *l. 15. ff. ad Municipalem.* Quid est igitur quod scribit Augustinus *in Epistola ad Marcellinum*; *soleo audire in potestate Iudicis esse mollire sententiam & mitiùs iudicare quàm leges.* Hoc scilicet ipsum quod latè tractatur in *l. perspiciendum* 11. & in *l. aut facta, ff. de pœnis.*

¶ Ex omnibus interim *huius tituli* legibus apparet, quàm odiosum fuerit Christianis Principibus violentiæ crimen, supra quàm *legibus Iuliis* fuerat: vtpotè cùm illi hoc crimine inuoluant, suum quoque à violento possessore repetentes: seruos item dominis audientes, Iudices pariter dissimulantes: Sed & cum seueriore longè pœnâ, capitis videl. hoc crimen ipsum persequantur: Quin & Appellationum ius in hoc crimine adimant: & in eodem inscriptionem requirant.

DE PRIVATI CARCERIS CVSTODIA.

TITVLVS XI.

IX. COD. IVST. V.

De priuatis carceribus inhibendis: atque ita *Titulus* hic, Titulo *de custodiâ reorum* non malè quoque subiicitur in *Cod. Iust.* Et rectè tamen hunc in ordinem *hoc in codice* coniectus est: Est enim & vis, seu violentiæ species, Priuatus carcer; & crimen hoc *L. Iulia de vi*, vindicabatur:mox vt ostendam:

1. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Erytrio Præf. August."

SI quis" posthac" reum" priuato carcere" destinarit, reus Maiestatis habeatur. Dat. Prid. Kal. Maij, Thessal. Theod. A. v." & Cynegio v. c. coss. [388.]

Ista interpretatione non indiget.

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Fit tamen eius mentio à Zenone *leg.1.Cod.eod.tit.*
" *Erytrius* sub Theodosio M.Præf. Ægypti, cuius nulla mihi alibi mentio occurrit.
" Ad eandem Diœcesim Ægyptiacam pertinet Zenonis *d.l.1.*
" *Potens* fortè.
" Hactenus igitur id à nonnullis per Ægyptum vsurpabatur.
" An reum criminis, an verò debitorem æris? Illud verum.
" Pro *carceri destinarit*, id est mancipant.
" Vide *Chronologiam huius anni.*
" *n.* 11.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc vnica hoc titulo aduersus priuatos carceres cõstitutio est data A.D. 388. Quâ quidem Maiestatis crimine teneri eum iubet, qui reum priuato carceri mancipauerit. Pariter vti Zeno posteà *l.1.Cod.eod.tit.* cuius etiam *legis fine* hæc nostra Theodosiana indicatur. Et vtraque etiam *lex* (quod notandum) ad Diœcesim Ægyptiacam seu Alexandrinam pertinet Nempe vt Alexandria seditionum cœteroquin nutricula fermè erat, ita huiuscemodi impressionum & arrogantiæ, quibus scil. potentiores infirmiores tanquam reos arcerebant, proculdubio fœcunda fuit. Addatur in eandem sententiam & Iustiniani *lex* 2. *Cod. eod. tit.* quam Basilica suppeditant.

¶ Maiestatis porrò nominatim crimini *hâc l.* priuatorum carcerum vsurpatio ideò deputatur, quia scilicet Maiestatis crimen est sese pro Magistratu gerere, *l.3.in f.π.ad leg. Iuliam Maiest.* quod sanè facit, qui priuatum carcerem exercet. Illud enim inter cætera Magistratuum insignia & symbola fuit. Chrysostomus, in *eâ Oratione* quâ *Apostolatum* *ἐξουσίαν ἀνδραπόδων* vocat, & cum Magistratibus comparat, *tomo Saviliano* 8.*p.*115. τί ποτ' οὖν ἐστιν ἀρχῆς σύμβολον καὶ τινὰ ἔχει τὸν ἄρχοντα χρῆ, δεσμωτηρίου ἐξουσίας ὥστε τοὺς μὲν δῆσαι τοὺς δὲ λῦσαι τοὺς μὲν ἐκβάλλειν τοὺς δὲ ἐμβάλλειν κύριος ἐστιν, &c. Et mox: ἀπὸ τοῦ δεσμωτηρίου πρῶτον ἀριθμήσωμεν καὶ γὰρ εἰρήκαμεν, ὅτι κύριος τοῦ δῆσαι καὶ λῦσαι ἐστὶν ὁ ἄρχων, & post, p.117, εἶδες αὐτοῦ τὸ δεσμωτήριον, ὅπερ ἀρχῆς ἐστι σύμβολον.

¶ Hactenus quidem *leg. Iulia de vi*, hoc priuati carceris crimen vindicabatur, vt docent *l.5.8.π. ad leg Iuliam de vi publ.* Et verò hac quoque de causa hic *titulus* superiori titulo *ad leg. Iuliam de vi*, proximè subiicitur, & ad edictum quod metus causa, si quid ea occasione extortum fuisset, pertinebat; *l.* 22. *& l.vlt.§.2.π quod metus causa.* Paulus 1. *sentent. tit.* 7. *de integri restitutione*, §.8. *&* 5. *sent.* 26.§.3. Verùm *hâc*, vt dixi, Theodosij M. Maiestatis *pœnâ* priuati carceris exercitium vindicatur: & sic capitali seu vltimo supplicio, cùm cœteræ violentiæ species non nisi *Deportationis* pœna hoc tempore plecterentur: vide *l.3.supr.ad leg.Iul.de vi:* vel etiam mitiore, *vide l.2.3.*

l.2.3.supr.vnde vi. Idque hac ratione: quia qui vim aliam admittit, aduersus publicam equidem disciplinam peccat: at enim qui priuatos carceres vsurpat, ipsam Imperatoris Maiestatem appetere videtur: cuius est vnius per Magistratus à se constitutos, custodiæ seu carcerum ius. Itaque *Maiestas læsa* hoc facto dicitur, idque vsurpantes, Maiestatis violatores: *d.l.1.Cod.eod.tit.* Scelúsque hoc vocatur, *nefandissimum scelus, & nefandissimorum hominum arrogantia.*

Verùm postea capitalis huius criminis pœna mitiore mutata est à Iustiniano, *l.2.Cod.eod.tit.* quam vt dixi Basilica nobis suppeditant. Notandum hic interim exemplum fictitij criminis Maiestatis de quo dico ad *l.quisquis de Sicariis:* quomodo & alterum habes, *l.8.infr.de falsa moneta.*

§ Inquies, olim debitores, qui iudicatum facere non poterant, vinciri solitos, ex *lege 12.Tabular.* quò pertinet & *lex 224.π.de V.S.& l.234.§.1.2.π.eod.tit.* Verum id ius iamdudum exoleuerat.

Inquies rursum, *leg. Iulia de adulteriis*, permissum fuisse viro adulterum cum vxore deprehensum retinere domi suæ, aut reductum vbi priùs deprehendisset, horis 20. diurnis nocturnísque continuis? Verùm id non carceris specie, verùm rei testandæ & probandæ tantùm causâ: *l.25.π.ad leg.Iul.de adult.*

Inquies tertiò, Iure Pontificio receptum esse, vt Clerici vxores suas in peccatum prolapsas in priuatis ædibus vinctas custodire ac coërcere possint, *Can.placuit, 33.qu.2.* Idque moribus etiam nostris hodie marito conceditur, causâ cognitâ, circumstantiis personarum exploratis, si videlicet Iudex improbæ fortè vel dementis vxoris custodiam probo ac prudenti viro suo committat.

Inquies quartò, furiosos per necessarios contineri posse, *l.13.§.1.π.de off.Præsidis.*

Inquies quintò, certo tempore retinere licere pecus alienum deprehensum, si quid in agro depastum sit, rei testandæ causâ.

Inquies tandem, priuati carceris speciem quandam præ se tulisse olim seruorum & libertorum ergastula, de quibus dixi ad *l.vn.sup.de hered.petit. & l.inf.de Tironibus:* quæ Theodosij eiusdem est. Vera hæc omnia; verùm ad carceris speciem de qua *h.l.* ea non pertinent: Nempe priuati carceris vsus hic per Ægyptum inhibetur, quem Potentiores potissimùm in tenuiores exercuisse videntur & vsurpasse, & quidem nominatim fundorum possessores in Colonos. Quâ de re est expressus hâc ipsâ tempestate Libanij Oratoris Antiocheni locus *περὶ τῶν δεσμωτῶν*, id est, *de vinctis, seu de custodia reorum, paginâ 53.& 54.* δεσποτῶν δὲ ὠμότης πλείστη χεῖται καθ' ἑκάστην ἡμέραν, ἐπεὶ δὲ καὶ δεῖν δῆσαι τὸ ἀναγκαζόμενον ὑπὸ τοῦ νόμου, κἂν ἀδικῆται, σιγᾶν, ἐνταῦθά που θετέον καὶ τοὺς περὶ τὴν γῆν πονοῦντας, τοῖς κεκτημένοις τὴν γῆν: ἐπεὶ καὶ τούτοις τινὲς ὥσπερ οἰκέταις κέχρηνται, κἂν μὴ τὰς πλεονεξίας ἐπαινῶσιν ἐκείνων τὰς καθ' ἑαυτῶν, ὀλίγαι συλλαβαὶ καὶ στρατιώτης ἅμα ἁλύσει τινὶ ἐπὶ τὸν ἀγρὸν καὶ δεδεμένους τὸ οἴκημα δέχεται, Id est, *Sed & dominorum crudelitate maximè quotidiè vsurpantur: siquidem & decorum* INCARCERARE *eum, qui per legem necessariò subest: quémque licèt iniuriâ afficiatur, silere oportet. Hoc loco ponendi sunt etiam ij qui circa terram laborant, eorum respectu qui terram possident: quoniam & his quidam similiter tanquam seruis vtuntur, scilicet si eorum auaritiam in se non probent: paucæ syllabæ & miles cum catenis in agro, vinctósque* CARCER *excipit.* Ergo priuati carceris vsus *hâc lege* interdicitur, quem priuati Potentiores in tenuiores exercebant: Imò & *l.2.supr.de cohortalib.& l.1.supr.de Curiosis.* Stationarij quoque (qui ad reos eruendos mittebantur) carcerem habere, & reum, quamlibèt pro manifesto crimine, apud se in custodia habere vetiti: de cuius rei ratione *ad eas leges* dicetur.

DE EMENDATIONE SERVORVM.

TITVLVS XII.

IX. COD. IVST. XIV.

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Bassum.

SI virgis" aut loris", seruum dominus adflixerit, aut custodiæ causa in vincla" coniecerit, dierum distinctione siue interpretatione" depulsâ, nullum criminis metum mortuo seruo sustineat. Nec" vero inmoderatè suo iure vtatur, sed tunc reus homicidij sit, si voluntate" eum, vel "ictu fustis", aut lapidis occiderit, vel certè telo" vsus letale vulnus inflixerit; aut suspendi laqueo præceperit; vel iussione tetrâ præcipitandum esse mandauerit: aut veneni virus infuderit: vel dilaniauerit pœnis publicis" corpus, ferarum vestigiis" latera" persecando, vel exurendo admotis" ignibus" membra: aut tabescentes" artus, atro" sanguine permixtâ sanie" defluentes, propè in ipsis adegerit cruciatibus vitam linquere"; sæuitiâ immanium Barbarorum. Dat." v. Id. Maij, Rom. Constantino A. v. & Licinio coss.[319.]

NOTÆ.

* *Lex vn.Cod.eod.tit.* concordat *lex 1.prox.infr.*

" *Bassus* hic P.F.V. Romæ erat: quod præfert hoc ipso Anno 319. *lex 8.infr.de appellat.* vid.& A. 317. Etcertè, *Bassum* hunc, (qui & integro nomine *Septimius Bassus*) Præfectum vrbi fuisse, ab Idibus Maij Anni 317. ad Kal. Septembr.

Anni

Anni 319. prodit *vetus Notitia Præfectorum vrbi.*
Virga sunt ferulæ,*lora*,scuticæ. His castigabantur serui. Iuuenalis *Satyra* 6.

—— hinc frangit ferulas, rubet ille flagello,
Hic Scutica, ——

Baltea eadem cum loris. Iuuenalis *Satyra* 9. *v.III.*112.

—— Quoties rumoribus vlciscuntur
Baltea ——

Vbi Scholiastes, *Baltea* inquit, *lora quibus cæsi sunt serui.* Hinc & *Lorarij* qui hanc operam nauabant cædendis conseruis: Lora memorat & *Horat* 1.*ep.*16.

Nec furtum feci, nec fugi, si mihi dicat
Seruus,habes pretium: loris non vreris aio.

*Et lib.*3.*carmin. Ode* 5.

Qui lora restrictis lacertis
Sensit iners, timuitque mortem.

Plautus iocularite: his verbis describit *Asin.sc.*1.*vbi viuos homines mortui boues incursant.Neque liber loris adflictus.* Apud Terentium *Act.*1.*sc* 1.

Si molestus pergis esse iam intrò abripière, atque alibi
*Neque ad necem aperière loris.*IAN. *loris liber?*

Hæc igitur sunt seruilia verbera apud IC. in *l.*12. *π. de* iure fisci. Flagella,*infr. l.*1. eiusdem Constantini *inf. de Medicis & profess.* " *vincula*, C.Iust.
" Interpretatio est distinctio v.Gl. *Th.*
" id est,*Sed tamen non* &c. vel, *At enim non*,&c. vel,*Nec tamen.*
" Pariter ita *l.*2.*prox.inf.* si dolo, Paulus 5.*sent.tit.de Sicariis.*
" Abest hæc vocula à *Cod. Iust.*
" *Fustis* est quod vocamus *vn levier,vn baston,vne massue*: pondus clauæ vel alterius ligni crassioris. Quod *flagelli* appellatione significatur omne. Flagello occisi filij à patre per immodicam sæuitiam exemplum memorat Seneca 1. *de Clement.* 14.
" De *Teli* appellatione vide *tit. π. de V.S.*
" id est. solemnibus,quæ mox enumerantur.
" *Vngulis*,C.Iust. His verò verbis describitur cruciatus,seu quæstio per vngulas exerceri solita.*Vestigia* sunt fodicationes, lacerationes: quibus, vngulis ferratis seu vnguibus in modum ferarum latera noxiorum lacerabantur πλευρὰς διαξαί-νειν solebant.seu τὰ πλευρὰ διαγράφειν. Cuius rei frequens mentio apud eos qui de Martyribus Christianis agunt. Ammianus quoque Marcellinus *lib.*29.*p.*426. *vnguibus male mulctati separantur examines.*
" Sulcata latera, Amm.Marcell. *lib.*14.*p.*24 *lib.*26.*p.*341. *lib.*28.*p.*384. Exarata latera. *lib.*15.*p.*50. Fodicata latera. *lib.*29. *p.*415. " *Oblatis*,C.Iust.
" *Relinquere*,Cod. Iust. " id est,reddita.
" *Equuleo* cruciatum describit.
" id est.*Laminis*,vide quæ noto in Gloss *in d.v.Ferrata.*
" Imitatio Virgilij 8.*Æneid.Sanie,taboque fluentes*; item 2.*Æneid.*

Perfusus sanie vittas, atróque veneno.

Porrò Petrus Faber 3.*Sem.*16.*p.*240 delenda putabat hîc illa,*atro sanguine*: quasi in contextum adscita è glossemate sequentium,quid esset τὸ *sanies* exponente: Nam quid aliud inquiebat, nisi *sanguis ater, sanies.* Quod non admitto: Ater sanguis,& sanies,longè diuersa sunt: ille idem cum tabo, sanies est purulentia. Quare Virgil. pariter vtrumque coniunxit,

—— sanie tabóque fluentes.

Quod atrum sanguinem attinet,ita rursùm *Virgil.*

—— huic atro liquantur sanguine guttæ.

Et *lib.* 2. item

Perfusus sanie vittas, atróque veneno.

Cornelius Tacitus *lib.*11. *infectum tabo humum* dixit,& Poëta *lib.* 3. *Georg.*

—— infecit pabula tabo.

Lucanus lib.6.

—— nigrámque per artus
Stillantis tabi saniem ——

Malè Seruius *ad lib.*8. qui saniem mortui ait: tabum, viuentis sanguinis. Contrà idem rectè *ad* 2.*Æneid.* Sanies,corruptus sanguis.
" Amm.Marcellinus *lib.*19. *Nostrorum cadauera mox cæsorum fatiscunt &* DEFLVVNT: *adeò vt nullius mortui post quatriduum facies agnoscatur: interfectorum verò Persarum marescunt in modum stipitum corpora: vt nec liquentibus membris nec* SANIE *perfusa madescant.*

II * Idem A. Maximiano Macrobio.

QVOTIENS verbera" dominorum talis casus seruorum comitabitur vt moriantur, culpâ nudi sunt qui" dùm pessima" corrigunt, meliora" suis adquirere vernaculis" voluerunt. Nam requiri in huiusmodi facto" volumus, in quo" interest domini incolume iuris proprij habere mancipium, vtrùm voluntate occidendi hominis", an verò simpliciter facta castigatio videatur: totiens etenim dominum non placet morte serui reum homicidij pronuntiari, quotiens simplicibus" quæstionibus domesticam exerceat potestatem. Si quando igitur serui plagarum correctione, imminente fatali necessitate rebus humanis excedunt, nullam metuant domini quæstionem." Dat. XIV. Kalend.Mart.Sirmio Constantino A.VII.& Constante Cæs. coss.[326.]

INTERPRETATIO. *Si seruus, dùm dominus culpam vindicat, mortuus fuerit, dominus non tenetur culpa homicidij: quia tunc homicidij reus est, si occidere voluisse conuincitur: nam emendatio non vocatur ad crimen.*

NOTÆ.

NOTÆ.

* Abest *hæc lex à Cod. Iustin.*
'' Alij *Maximiliano* : v. quæ noto *ad l. 1. inf. de Aquaductu.*
'' Virgas aut lora vt *l. 1. sup.* simplices ideo quæstiones mox vocantur: de quo postea plura.
'' Domini qu;. '' Peculiare hoc seruis.
'' *βελτίωσιν* in *loco* Basilij.
'' *Vernaculos* vocat non modò vernas seruos, seu vernulas; verùm omnia omninò iuris proprij mancipia, mox vt vocantur Vernilia corpora Quintiliano *locis* quos mox laudabo.
* castigatione. '' facto scilicet.
'' Allusum ad verba *legis Corneliæ : de Sicariis.*
'' *Simplices quæstiones* vocantur simplicia dominorum verbera, Emendatio, Castigatio dominica.
'' *Quæstionem* intelligit criminis accusationem, pœnam.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. duæ hæ constitutiones humanissimæ sunt: quibus ab vna parte immoderatæ seruorum tractationi seu emendationi, sæuitiæque intercedit: ab alterâ verò innocentiæ dominorum consulit, fundata domestica, leuique, & simplici seruorum castigatione. ¶ Notum est, iure gentilitio Romano antiquissimo seruos occidere passim & indistinctè ius fuisse, citra vllius pœnæ metum: Et postea tamen maior dominorum in seruos asperitas coërceri paulatim cœpit. Quare serui prohibiti occidi, & sæuitia dominorum coërcita, Iudicibus in id quoque constitutis: teste Seneca 3. *de benef.* Sed & *lege Petronia* dominis potestas detracta suo arbitratu seruos ad bestias dandi, *l. 11. §. vlt. π. ad leg. Cornel. de sicariis.* De Hadriano Imp. quoque Spartianus, *seruos à Dominis occidi vetuit, eosque iussit damnari per Iudices, si digni essent.* D. etiam Marcus domino seruum accusare permisit. *l. seruos π. de accus.* & de seruorum criminibus cognoscebat Romæ quidem Præfectus Vrbi, in Prouinciis Præsides: *l. 1. §. si quis seruum, & §. quod autem, π. de offic. P. V. l. 24. §. vlt. de pign. act. l. 9. π. de manumiss.* Similes alias Hadriani, D. Pij aduersus dominorum sæuitiam constitutiones, siue rescripta repetere licet ex Iustin. *tit. de his qui sui:* & ex Auctore *collat. legum Mosaic. t. 3.* In seruos igitur deinceps sæuire immodicè non licuit, & seruorum querelis Iudex constitutus, neque eos occidere voluntate aut dolo fas fuit. ¶ Et tamen, si propter immoderatam castigationem tantum seruus aut in plagis defecisset, vel vi ægritudinis grauiter oppressus fati munus implesset, dominus homicidij accusari non poterat, si modò id dolo non fecisset, si innocentiæ fiduciam gereret: Paulus *lib. 5. sentent. tit. ad leg. Cornel. de sicariis*: apud Auctorem collat. legum Mosaïc. *t. 3. de iure & sæuit. domin. Seruus si plagis defecerit, nisi id dolo fiat, dominus homicidij reus non potest postulari: modum enim castigandi & in seruorum coercitione placuit temperari.* ¶ Et vt ad propiora Constantino tempora descendam, Diocletianus & Maximianus in *Cod. Gregoriano*: *Cùm seruum vi ægritudinis grauiter oppressum fati munus implesse proponas, propter immoderatam castigationem, calumniæ causationem emergere innocentiæ ratio, cuius fiduciam geris, non permittit.*

¶ At Constantinus M. Christianâ iam disciplinâ imbutus, hâc constitutione distinctionem hâc parte adhibendam his duabus legibus credidit, neque omnem omninò castigationem seu emendationem serui impunitam esse voluit, ob quam seruus decederet, haud magis quàm occisionem: Igitur *verberum* genera quæ antea promiscuè & impunè in seruis exercebantur omnia, itémque tormenta (vt apparet ex *l. 23. in f. π. de vsufructu:*) distinxit: scilicet; si seruum dominus virgis aut loris afflixerit, quæ vtique seruilis castigatio est, seu flagellis, vt eiusdem Constantini *lex* ostendit, *leg. 1. infr. de medicis & profess.* vel in vincula coniecerit custodiæ causa, quia scil. intellexit eum fugere, (vt hic Interpr. *Basilicôn*) & seruus ex eâ fortè causâ moriatur, dominus securus esse omninò iubetur; *Omninò* inquam, dierum etiam distinctione seu interpretatione hâc parte depulsâ: id est non attendi debet, vtrum ilicò in plagis ipsis, atque in manibus domini seruus defecerit, an verò ex interuallo tantum, posteaquam diem vel dies aliquot superuixisset: Quibus verbis non tantùm (quod Azo alioquin rectè monuit) Constantinus ad legem Dei respexit *Exodi 21. vers. 20. 21.* quâ si in ipsis plagis, & sub manu domini dum cæditur seruus defecisset, dominus puniebatur ob hanc sæuitiam: si olim, aut dies aliquot superuixisset, non puniebatur: cui *hac leg.* derogare Constantinus videatur, vel saltem adhibitâ distinctione eam explicare; Verùm etiam ad ius Romanum, quo homicidij quis non tenebatur, cum læsus, aut cæsus (vt loquitur Paulus *lib. 5. sent. sub tit. ad leg. Cornel. de sicariis:*) post aliquos dies officium vitæ diuturnæ retinens decessit. Atenim ex hac Constantini constitutione, etsi in ipsis plagis seruus defecerit, dummodo virgis tantùm, aut loris seruum admonuerit seu castigauerit dominus, securus esse iubetur: scilicet vt cæteroquin ex genere teli mors æstimatur; ita *hac l.* ex ipso castigationis seu admonitionis genere colligi posse putauit Constantinus M. dominum serui occidendi animum non habuisse, neque dolo fecisse, atque ideo casum mortis domino imputari non debere: sunt enim hæ *simplices* quæstiones, *vt leg. 2.* vocantur: Cuius rei *d. l. 2.* duas reddit rationes. *Prima* est, quia hoc casu *domini dum pessima corrigunt, meliora suis adquirere vernaculis voluerunt*: id est, ideo eos castigarunt, vt & emendatos redderent, & fortè etiam eorum exemplo conseruos *βελτιῶσαι*, vt in *loco* Basilij *prox.* De his interim seruilibus verberibus *virgarum, lori, catenarum, custodiæ, carceris*, vide vel Plautum *locis plurib.* quos sub vnum conspectum dedit vtiliter Vir doctus *in Electis suis*: quidquid côtrà mussitent nonnulli. *Altera* ratio est, quod non præsumendus sit dominus occidendi serui voluntatem gessisse: quandoquidem *domini interest incolume iuris proprij habere mancipium*: quæ præsumptio notanda est, ducta ab interesse. ¶ Atenim, si dominus *fuste* (quod vtique grauius quàm virgis: de quo dixi ad *l. 2. supr. de cursu publ.*) aut lapide, vel etiam telo seruum ceciderit; aut cruciatibus tormentorum obiecerit, veluti vngulis, seu vnguibus aut laminis ignitis, vel equuleo seu fidiculis; & vel in ipsis cruciatibus seruus defecerit, homicidij reum huiuscemodi dominum Constantinus esse iubet, quia dolo iam & voluntate fecisse creditur. Scilicet vt cæteroquin ex teli seu armorum genere, occidendi animus colligitur, de quo *v. l. 1. §. 3. π. ad leg. Corn. de sicariis. & l. 6. §. 6. π. de re militari*: & ex modernis præcipuè Menochium 5. *Præsumpt.* 40. ita

ita ex hac quoque parte colligitur: putà ſi dominus non virgis aut loris (quæ ſeruilia ſunt verbera & ſolennia) ſeruum admonuerit, ſed vel claua vel ferro percuſſerit, vel ferratis aut laminis ignitis aut eculeo cruciauerit. ¶ Antè Conſtantinum hactenus cruciatus hi, ſeruorū proprij & verniles fuêre, atque in dominis impuniti & ſolemnes extitere, nempè vngulæ, laminæ ignitæ ſeu ignes, & eculeus, vt oſtendit præter Plautum *locis pluribus*, Quintiliani declamatio *penult. & vlt.* *At tu, proh nefas! verberibus ignibus & tota crudelitatis arte ſcrutaris rem de qua non deberes interrogare ſeruos, de qua vernilium quoque corporum patientiam petulanter excuteres, laminas accendis, equuleos moues* &c. Et rurſum: *An tu Quæſtionem illam fuiſſe credis qualis vernilibus corporibus adhibetur. Ideò enim equuleos mouebam, artifex ſenex, tenebam fidiculas ratione ſanitiæ, vt leniter ſedibus ſuis remota compago ſingulos artus membra laxaret.* &c. Verùm his, vt dixi, ſeruilibus quæſtionibus & cruciatibus Conſtantinus hac conſtitutione, eo quo dixi modo, interceſſit, vngularum inquam & laminarum & equulei: de his enim tribus tormentorum generibus poſtrema *huius leg.* ſententia accipienda eſt, de quibus ſigillatim nunc aliquid. Extat enim peculiaris iam Gallonij *liber de Martyrum cruciatib.* vbi de ferreis his vngulis, laminis ignitis, & eculeo, quæ quidem tria quæſtionum genera paſſim apud Scriptores coniunguntur, vide vel Quintilianum *declamat. penult. & vlt.* Senecam *lib. 3. de ira*. Prudentium *in hymno Romani*. ¶ *Ferarum* ergo (vbi legendum quis fortè putet *ferrearum*, vel *ferratarum*, ad exemplar *plumbatarum*) veſtigia, vngulæ ſunt, lacerationes vngularum ſiue vnguium ferreorum, quæ *vngues ferreæ* vocantur in *Vita Valeriani*; ferreæ vngulæ, in *vita Clementis Ancyrani*. Harum vngularum frequens mentio apud Tertullianum, Cyprianum, Prudentium *periſtephanôn hymno l. 2. 414.* vbi de Martyrum paſſionibus. Tertullianus *apolog. c. 12.* *vngulis deraditis latera Chriſtianorum*. Cyprianus *ad Donatum*, vbi tria hæc quæſtionum genera coniungit: *Vngula effodiens latera & deradens, eculeus extendens, ignis exurens.* & ſermone 5. de lapſis: *nunc eculeus extenderet, nunc vngula effoderet, nunc flamma torreret.* Erant hæ & ferreæ & biſulcæ & adinſtar ferarum veſtigiorum (quomodo *hic* vocantur) ſeu vngularum, vnguiúmque: de quo multa *Prudentius*. Ἀμυχτῆρες Græcis apud Euſebium 7. hiſtor. *Eccleſiaſt. c. 11.* vbi malè Interpres *flagra ferrea* vertit: alius meliùs *vngulas*. Eòdem pertinent *pectines ferrei*, & *manus ferrea*, in Vita *SS. Barbaræ, Blaſij, & Clementis Ancyrani*. Ignium appellatione intelligendæ ſunt laminæ ignitæ, quarum mentio quoque *ſuperioribus* Quintiliani *locis*, & apud Prudentium. Tandem his verbis; *tabeſcentes artus atro ſanguine permixtâ ſanie defluentes in ipſis adegerit cruciatibus vitam linquere* &c. deſcribitur equuleus ſeu equulei cruciatus. Equuleo rei diſtendebantur, eorum artus extendebantur, atque adeò vt Prudentius ſcribit *creſcebant*, & vt hæc *lex* ait, *tabeſiebant*: id enim eſt *tabeſcere*: ídque ſanguine & ſanie expreſſis. Verùm de hoc Equulei & cruciatus genere, dicam ad *d. l. 6. infr. de Maleficiis*. Addatur his & Auguſtini locus *ep. 159. ad Marcellinum*, vbi hæc tria pariter cruciatuum genera habes. *Noli perdere paternam diligentiam, quam in ipsâ inquiſitione ſeruaſti, quando tantorū ſcelerum confeſſionem non extendente* Ecvleo, *non ſulcantibus* Vngvlis, *non vrentibus*, Flammis, *ſed virgarum verberibus eruiſti: qui modus coercitionis & à Magiſtris Artium liberalium, & ab ipſis parentibus, & ſæpe etiam in iudiciis ſolet ab Epiſcopis haberi.* v. eundem *ep. ſequ.* 160. Additur verò hîc *ſæuitiâ immanium Barbarorum*: vbi P. Faber *lib. 3. ſemeſtr.* Perſas demonſtratos ſeu indicatos vult, apud quos membrorum corporis humani pœnaria mutilatio, leuiáque ſupplicia & cruciatus vſurpata. Ego verò generaliùs id à Conſtantino dictum puto, de omnibus Barbaris, præſertim cùm hæc *lex* pertineat ad vrbem Romam.

¶ Ergo, vt ad harum duarum conſtitutionum ſententiam redeamus, ſi verbera domini caſtigantis, corrigentis, emendantis, ſimplicéſque adeò quæſtiones, mors ſerui ſequatur, Conſtantinus M. his duabus conſtitutionibus dominum ſecurum eſſe iubet. ¶ *Simplices quæſtiones* in *l.* 2. domeſticam exercentis poteſtatem, ſeu ſimpliciter facta caſtigatio, impunita ſunt. Simplices *h. l.* quæſtiones quid ſint quæri poteſt? Nam ſi *quæſtionis* vox pro tormentis exauditur, derogatum videretur per ſecundàm *conſtitutionem* priori *legi*, qua quæſtiones ſeu tormenta iſtiuſmodi in ſeruos prohibentur, quas *quæſtiones Verniles* vocat Quintilianus *declamat. vlt.* atque adeò ſeruis inter tormenta deficientibus, domini homicidij pœnâ plecti iubentur. Verùm & tutius & verius eſt, *legem ſecundam* cum *lege primâ* hac parte concordare, idque Conſtantini æquanimitati conuenientius eſt, vt *ſimplices quæſtiones* nil aliud ſint, quàm ſimplex, & vt paulò ante vocatur, *ſimpliciter facta caſtigatio*, putà verbera, plagæ, virgæ, lora, vincula; *l. 1. ſupr. emendandi animo*. Et hæc quidem impunita eſſe iubentur: contrà, puniri Conſtantinus iubet, atroces quæſtiones & verbera, quæ voluntatem occidendi arguere poſſunt: quod & priori *legi*, & veteri *Iuriſprudentia* connenit. His ſanè Conſtantini M. conſtitutionibus apprimè conuenit, quod Baſilius ad Amphilochium epiſtola *p. 762.* de volontariis & inuoluntariis agens prolixè ſcribit. ἀκούσιον μὲν τοι καὶ ὅτις βακλίῳ ἐπιρρίψας τινὰ ἱμάντι ἢ ῥάβδῳ, μὴ σκληρῷ τύψῃ, ἀποθάνῃ δὲ ὁ τυπτόμενος. ἡ γὰρ πρόθεσις σκοπεῖται, ὅτι βελτιῶσαι ἐβούλετο τὸν ἁμαρτάνοντα, οὐκ ἀνελεῖν. id eſt; *Inuoluntarium eſt. ſi quis emendare quem volens* Loro *aut* Virga, *non durâ percutiat, mortuus verò ſit qui percuſſus eſt: propoſitum enim hic conſideratur, quod peccantem emendare voluerit, non interimere*: vbi deinceps ſubiicit & de eo qui *ligno graui*, id eſt fuſte, aut lapide occidit.

¶ Tandem notari cupio haſce quoque *leges* de earum Conſtantini *legum* numero eſſe, quibus mores Romanorum in melius vertere, atque ad humanitatem traducere ſtuduit hoc tempore, de quibus Nazarius *Panegyrico c.* 38. Novæ Legas, inquit, *regendis moribus & frangendis vitiis conſtitutæ*. Et Porphyrius *in panegyrico, Carm. 6.* De quo vide quæ plenius dico in *Chronico noſtro*. Hæ certè de earum numero liquidò ſunt, vtpote quibus id agit, ne domini poteſtate ſuâ in ſeruos abutantur: ab altera verò parte ne dominorum ſalus periclitaretur. Ipſe ſanè quoque Lactantius, horum ipſorum temporum ſcriptor, humanitatem dominis inculcabat. Ab eadem mente eſt, quod Conſtantinus hoc ipſo Anno id egit, vt ſeruis multiplex ad libertatem via pateret, *l. vlt. Cod. de his quia non domino*: quæ & ipſa *ad Baſſum* data eſt.

DE EMENDATIONE PROPINQVORVM".

TITVLVS XIII.

IX. COD. IVST. XV.

" Minorum.

I. * Impp. VALENTINIANVS & Valens, AA. ad Senatum."

IN corrigendis minoribus", pro qualitate delicti, senioribus propinquis tribuimus potestatem, *Vt quos ad vitæ decora domestica laudis exempla non prouocant, saltem correctionis medicina compellat.* Neque nos in puniendis morum" vitiis potestatem in immensum extendi volumus, sed iure patrio auctoritas corrigat propinqui iuuenis erratum, & priuatâ animaduersione conpescat. ¶ Quòd si atrocitas facti ius domesticæ emendationis excedit, placet enormis delicti reos dedi Iudicum notioni. Dat. Prid. Kal. Decemb." Valentiniano & Valente. coss. [365.]

INTERPRETATIO. *Propinquis senioribus lege permittitur, errorem vel culpas adolescentium propinquorum patria destrictione corrigere, id est, vt si verbis vel verecundia emendari non possint, priuata destrictione verberibus corrigantur. Quod si grauior culpa fuerit adolescentis, qua priuatim emendari non possit, in notitiam Iudicis deferatur.*

NOTÆ.

* *Lex vn. Cod. eod. tit.* " Vrbis Romæ. " Senatoriis nominatim.

" *Minorum*, Cod. Iustin. Etsi in Codice *Auredani*, extet quoque *morum*; Neque istud malè. *Morum vitia* scil. *hoc principio leg.* opponuntur atrocibus factis, de quibus *fine leg.* & vitæ decora, enormibus delictis. Quomodo & in rei vxoriæ actionibus. *v. sup. tit. de repudiis.*

" *April.* Cod Iust.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris hæc constitutio, orationis ad Senatum Vrbis Romæ pars est. Eâ verò MINORVM Iuuenum leuiora delicta, seu (vt *lex* eleganter loquitur) *morum vitia*, errata, Senioribus propinquis iure domesticæ emendationis seu priuatâ emendatione corrigere, punire, compescere permittit, atque ita ad frugem & ad vitæ decora eos prouocare. Idque *iure patrio*, id est instar patris, seu (vt Interpretatio habet) *patria destrictione* (quomodo maritalis & domestica destrictio dicitur à Cassiodoro *5. Variar. 32.*) atque adeò moderatè: Potestas enim patria in pietate non in atrocitate consistit. Atrociora verò delicta, & si res grauiorem animaduersionem desideret, non à propinquis, verùm à Iudicibus plecti, ipsósque minores Iudicibus offerri iubet Valentinianus. Et id quoque iure patrio, seu exemplo Patrum. Nam & olim iam si res grauiorem animaduersionem exigeret, parentes liberos Iudici offerre iussi, non ipsimet occidere: *l. 4. Cod. de patria potestate: l. 2. π. de sicar.* pariter vt & seruos, domini: *l. 11. in fine, π. de sicariis.* Sæpè olim propinquis in propinquos, etiam non minores, maius etiam emendationis ius quandoque competiisse docet Suetonij locus, *in Tiberio, cap. 35. Matronas*, inquit, *prostratæ pudicitiæ, quibus accusator publicus deesset, vt propinqui more maiorum de communi sententia coërcerent, auctor fuit.* Videndus & Valerius Maximus *lib. 6. cap. 1. & 3.* Liuius *lib. 39. & 48.* Accedat & quod idem Valerius scribit *lib. 3. cap. 5. §. 1.* Propinquos Scipionis, qui superioris Africani filius erat admodum degener, cùm viderent Præturam ab eo pollui, id egisse, ne aut sellam poneret aut ius dicere auderet, insupérque è manu eius, in quo caput Africani sculptum erat, detraxisse.

¶ Cæterum hanc emendandorum propinquorum potestatem ad *Senatorios* minores nominatim pertinere, tùm huiusce *legis* Inscriptio indicio est, (data enim ea est ad Senatum) tùm illa *legis* verba ostendunt, *Quos ad vitæ* DECORA *domestica* LAVDIS *exempla non prouocant*: Nempè hæc verba etsi in aliis quoque locum habere videantur, ad excitandos inflammandósque homines, vbi sanè ad virtutem exempla domestica plurimùm momenti habent, de quo Sauaro *ad Sidonium 1. ep. 6.* Attamen in Senatorum filiis, seu *Senatorij seminis hominibus*, vt loquitur Sidonius, maximè locum obtinent: & indubiè Senatorios respiciunt, quibus domesticæ laudis vtique exempla suppetunt, & domestica vitæ decora prælucent. Quare ad Senatoriarum propriè familiarum decus tuendum, hanc constitutionem emisisse mihi Valentinianus omninò videtur: cuius Senatoriæ dignitatis Valentinianum studiosissimum fuisse aliunde liquet, quo scil. inculpatum ei decus constaret; vide & quæ dixi ad *l. 10. infr. de pœnis*: & *ad l. 13. supr. de accusation.* quæ & ipsa ad Senatum data est A. D. 376. Et verò emendationis istius ius propinquis Senatoriorum minorum ideò dedit Valentinianus, quò ita ad Senatorij generis decus minores adsuescerent, neque ob morum tantum vitia in ius traherentur, quod alioquin si fieret, cuiusdam olim infantiæ vice id eis cederet. ¶ Cæterùm ad hanc legem coniecturā trahebat Doctiss. Valesius, *p. 354.* seu *huic legi* occasio

casionem forte dedisse putabat casum Lolliani, quem describit, Ammianus Marcellinus *lib.* 28. *p.* 386. *Lindeb. seu Vales. p.* 360. qui scil. primæ lanuginis adolescens Lampadij ex Præfecto filius, nondum per ætatem firmatam consilio codicem noxiarum artium descripsisset, à Principe ad quem appellauerat, cecidit funesta carnificis manu: Quod non admitto. Nam & tempora non conueniunt: refert enim id Marcellinus in gestis A. D. 372. & 373: nisi hæc lex referenda est ad A. 373. Sed & Lolliani huius patrem Lampadium tùm superstitem fuisse idem testatur: Atquin *hac l.* agitur proculdubio de emendatione *minorum* quibus propinqui tantùm sunt, parens deficit.

AD LEGEM CORNELIAM
DE SICARIIS.
TITVLVS XIV.
IX. COD. IVST. XVI.

¶ *De* INFANTICIDII *pœna Valentiniani Sen. Lex.*

1. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens, & Gratianus AAA. ad Probum. P. P."

SI quis necandi infantis piaculum adgressus, adgressáve" sit, erit" capitale istud malum. PP. VII. Id. Febr. Rom. Gratiano A. III. & Equitio, COSS. [374]

INTERPRETATIO. *Siue vir siue mulier infantem necauerit, rei homicidij teneantur.*

NOTÆ.

* *Lex* 8. *Cod eod. tit.* Canonizata & *de pœnis. dist.* 1. *c. Nemo. vers. Si quis necandi.*

" *Probus* PP. Italiæ Illyrici & Africæ, Vulcatij Rufini in eâ præfectura successor. Sanè de *Illyrico* fidem facit hoc & superiore Anno 373 & proximo, Ammianus Marcellinus *lib* 27. & 30. de Italia huius ipsius *legis* subscriptio, *P. P. Roma*, quæ notanda est. v plura *in Prosopogr.*

" *Siue vir, siue mulier* Interpres rectè.

" Sciat sese capitali supplicio esse puniendum: Interpres. *reus homicidij teneatur.*

COMMENTARIVS.

INFANTEM quoque (*μικρὸν βρέφος*, vertunt Græci, seu *νήπιον*) qui occidit, capitali pœna à Valentiniano Sen. puniri *hac l.* iubetur; non minus scilicet quàm qui perfectæ ætatis hominem interemit: idque siue mas, siue fœmina sit; seu vt loquitur Interpres, siue vir siue mulier qui id fecit; quod quidem hîc dubitationis tollendæ causâ expressum, cùm aliàs verbo *siquis* id satis indicaretur. ¶ De illo equidem hactenus inter Gentiles quoque, nedum Christianos, constabat, eum qui infantem occidisset, homicidij sese crimine obligare: neque illud dubium est. Quin etiam *hominis* appellatione infans semper de iure venerit: Etsi Philo *de vita Mosis p.* 469. de prauo vsu contra testetur, vbi Mosis parentes inducit loquentes, scribit, recens natos expositos, quod priusquam nutricis in cederet officium, vulgus vix haberet pro homine: *τὸ δ᾽ ἐχρῆν ἐκθεῖναι ἀρτιγενές, ἐκ ἐξεθήκαμεν τοῦ μὴ φθάσαντα τροφῆς ἡμέρας μεταλαχεῖν, ὡς ἄνθρωπον οἱ πολλοὶ νομίζουσι.* id est, *debueramus recens natum exponere, quando priusquam nutricis intercedat officium, vulgus vix habet pro homine.* Ideo sanè & in Edicto Publiciano apertè *hominis* appellatione Infans comprehenditur, *l. cum sponsus* 12. §. 5. *π. de publiciana:* Imo & apud Græcos: *ἀνδροκτασία* & *ἀνδροφόνος*, infante occiso dicitur, vt ex Homeri loco relato in *l. aut facta π. de pœnis:* & Eustatio ad *eundem locum* constat: Videatur & elegās prædicti Philonis locus *libr. de specialibus legibus: ἀνδροφόνον εἶναι τὸ βρέφος ἀναιροῦντα τοῦ νόμου μὴ ὅτι ταῖς ἡλικίαις, ἀλλ᾽ ὅτι τῷ γένει τοῦ παραγνομένου δυσχεραίνοντος*, &c. *p.* 614. Idque adeò verū est, vt fœtus quoque in vtero, *hominis* appellatione, eiúsque extinctio *homicidij* vocabulo censeatur, *l.* 8. *π. de sicariis.* Iuuenalis *satyra* 6.

> *Quæ steriles facit, atque* HOMINES *in ventre necandos*
> *Conducit.*

De Christianorum sententia minus adhuc dubium. Tertullianus *Apologetici cap.* 9. *Homicidij*, inquit, *festinatio est prohibere nasci: Nec refert natam quis eripiat animam, an nascentem disturbet. Homo est & qui est futurus. Etiam fructus hominis iam in semine est.* Minutius Felix; *Sunt*, inquit, *quæ in ipsis visceribus medicaminibus epotis originem futuri hominis extinguunt, & parricidium faciunt, antequam pariant.* Hieronymus *ad Eustochium, de virginitate: Aliæ verò sterilitatem prabibunt, & necdum sati homicidium faciunt.* Idem igitur senserunt hac parte Iurisconsulti pagani, quod Christiani: quod tamen negabat vir doctus *ad Tertull.* In tantum, vt abacti partus pœna exilij plerumque: quandoque capitalis etiam fuerit, *l.* 4. *π. de extraord. criminib. l. Cicero* 39. *π. de*

de pœnis. l. 8. de sicariis. Vbi sunt igitur *homicidij* magistri, qui abacti partus gratiam faciunt virgini, quæ inuita stuprata est, in quos elegans & solidum nuper scriptum prodiit. Hæc cùm ita sint, & iam olim ante Christianorum Imperatorum tempora fuerint obseruata, ecquis de infante dubitare possit, homicidio eius pœnam irrogatam fuisse? Ecce enim Tertullianus apertissimis verbis, *lib. 1. ad Nationes* quem nos primi edidimus *cap. 15. Non aliter vos quoque*, inquit, *infanticida, qui infantes editos necantes, legibus quidem prohibemini, sed nulla magis leges tam impunè tam securè eluduntur*, ad quem locum nonnulla iam notaui: de his igitur constabat. Nisi quod, moribus iam corruptis, de facto hæc cædes dissimularetur, & in consuetudinem veneras. ¶ Sed de illo dubitatum, *Quànam pœnâ* infanticid teneretur? Nam & quæ visceribus suis vim infert (vt modo dicebamus) etsi homicidium proculdubio admittat, exilio tamen fermè hactenus puniebatur. Verùm Valentiniano *h. l.* visum huic crimini adeò obuiare, vt capitalem infanticidio pœnam imponat, id est eandem quæ perfectæ ætatis homine occiso imponitur. Homicidiam enim *lex* vltore ferro persequitur, *l. 3. §. 5. ff. de sicariis.* Breuiter *hâc lege* pœnæ genus constituitur & augetur. ¶ Proindè Cuiacius in errore manifestario cubat, & post eum alij, & quidem duplici, cùm infantem nondum hominem esse tradit, & dubitatum fuisse ait an homicidium admitteret qui infantem necaret? Nam de pœnæ tantum genere dubitatum fuit: & cum infantem Cuiacius nondum hominem esse prodit, ioculariter proprietate idiomatis nostri deceptus videtur, quo nonnisi perfectæ ætatis viros, *homines* vocamus: Geminus sanè huic est eiusdem Cuiacij error, fœminam *hominis* appellatione comprehensam negantis, quem alibi refuto. Quare humaniter quoque lapsus est vir doctissimus, qui Cuiacij auctoritate abreptus, etsi sui aliàs & summi iudicij, infantem esse potius imaginem hominis, quàm hominem putauit, Varronis auctoritate *5. de Linguâ latinâ*, qui non hoc ait, verùm comparationem tantùm eò loci instituit imaginis hominis cum homine, & verborum infantis cum verbis viri.

¶ Inanior adhuc est Rænardi coniectura, *3. coniectanearum, cap. 1.* existimantis, hanc *legem* non ad vulgare quoduis infanticidium pertinere, verùm ad infantium immolationem & sacrificia, à Paganis vsurpari solita, & quidem in Africa, quæ Tertullianus suis temporibus in occulto perseuerasse scribit, *Apologetici cap. 9.* eámque in rem *piaculi* vocem expendit, quod infantium immolationem seu sacrificium significet. Verùm frustra primùm hanc vocem vrget, quandoquidem & ipse fatetur, *piaculum* pro omni scelere sacróque facinore & detestando accipi; quomodo sanè hîc accipitur, *locisque aliis pluribus:* de quo v. *Gloss. Theod.* & certè, mox idem vocatur *malum*. Secundò ad Valentiniani tempora perperam trahuntur ea quæ Tertullianus de suo seculo scribebat, inter quæ tempora interuallum est 150. & amplius annorum. Sed & magnum est ipsorum temporum discrimen. Tertiò nihil attinebat speciatim à Valentiniano *h. l.* infantum sacrificia prohiberi, quandoquidem & priores ante ipsum ætate Principes Christiani, & ipsemet Valentinianus in Imperij exordio, etsi Religionum libertate factâ, funesta & quæcunque tandem sacrificia nominatim prohibuêre, vt docebit *lex 7. infr. de maleficiis.* Postremò, quod Ræuardus de Africa notat, ad hanc *legem* nihil prorsus pertinet. Nam etsi *Probum*, cui *lex* hæc inscribitur, Italiæ, Illyrici & Africæ Præfectum Prætorio fuisse fateamur, quod & ipse iam dicere anteuerti; pertinet tamen hæc *lex* ad *vrbem Romam*, vt subscriptio eius testatur; Dicitur enim *proposita Romæ.* Sanè à Iudæis quandoque tale quid tentatum sub Arcadio Imperatore, memorat Socrates, *lib. 7. cap. 16.* De quo dicam plenè *ad l. 18. infr. de Iudæis.*

¶ Maneat igitur, quod Cuiacij & Rænardi sententiis refutandis satis est, atque ab ipsis animaduersum non est, hanc *legem*, non ideò latam, quasi hactenus infanticidium impunitum fuerit, aut *homicidij* nomine non venerit, verùm ideò latam, vt *pœna* eius intenderetur seu augeretur, malóue isti & piaculo iam inolescenti nouâ seueritate occurreretur. ¶ Sed & in patres, liberos exponentes, aliæ sunt *leges*, quæ cum *hâc l.* nihil commune habent: quæ tamen confudit Lipsius *1. Epist. 85.*

¶ Porrò non inani ipse ducor coniectura, pertinere hanc *legem* ad infantes recens natos, quos volgiuaga & illicita Venere, siue de vulgo patres, siue vulgariæ matres enecare soliti, velandæ turpitudinis causâ: & quidem in ipsâmet Vrbe Româ. Et sanè Lactantius quoque, *lib. 6. diuin. Institut. cap. 20.* in mores corruptos ætatis suæ inuehens, vt de infantibus exponendis falsâ pietate agit, ita & de infanticidio his verbis: *Ergonè illud quidem concedi aliquis existimet vt* RECENS NATOS *liceat oblidere, quæ vel maxima est impietas: ad vitam enim Deus inspirat animas, non ad mortem. Verùm homines ne quod sit facinus, quo manus suas non* POLLVANT, RVDIBVS *adhuc & simplicibus animis abnegant lucem non à se datam. Expectet verò aliquis, vt alieno sanguini parcant, qui non parcunt suo: sed hi sine vllâ controuersiâ scelerati & iniusti: præceptum est, non occidere: quod sic accipi debet. &c. nec licebit* INFANTEM NECARE, *aut exponere; aut se ipsum voluntariâ morte.* Iudæorum sanè πατροπαρδόσει etiam qui infantem vnum iam diem natum, siue marem, siue fœminam occidisset, capite luebat: Is verò infans intelligitur, qui post nonum mensem sit in lucem editus: nam si vel paulò ante mensem nonum peractum editus sit in lucem, tanquam abortus censetur ad 30. vsque dies: quod si quis intra illud 30. dierum interuallum eum occidisset, capitale non erat, vt tradit Maimonides tractatu רוצח *cap. 2.* Certè Tacitus quoque *lib. 5. histor. c. 5.* scribit, *Iudæos augendæ multitudini consulere: nam & necare quemquam ex* AGNATIS *nefas esse.* Vbi quidam *gnatis* reponunt, alij aliter vocem illam refingunt: vt Petitus *2. obs. 4.* quem vide: Sed nil opus; sic etiam idem Tacitus de Germanis *cap. 19. Numerum liberorum finire, aut quenquam ex* AGNATIS *necare, flagitium habetur.* Agnatos scil. dixit Tacitus, pro liberis. *Adgnascendi* vox hæc iuris: Adgnascitur, qui suus nascitur: vel vt Vlpianus *tit. 24. Adgnascitur suus heres aut* ADGNASCENDO, *aut adoptando.* Etsi aliàs specialius, *adgnasci* dicitur, qui post testamentum suus hæres nascitur &c. Eodem planè modo & sensu ADGNATI & ADGNATIO pro liberis, *l. 9. sup. de veteranis: l. 1. de Collegiatis: l. 29. de diu. offic. l. vn. communi diuid.* aliísque pluribus.

¶ *Francis* Saliis olim ita visum, qui aliâ multâ plecti voluêre eum, qui infantem, & quidem intrà nouem noctes occidisset: vide *leges Salicas, l. 26. §. 5.*

¶ Illud *hîc* adhuc notandum, errorem esse eorũ, qui hanc *legem*, & hæc verba *adgressus adgressáue erit* &c. de solo conatu intelligunt, quamuis nullum homicidium secutum fuerit.

¶ *Aduerſus* LATRONES,*armorum ius priuatis à Theodoſio M. tributur.*

II. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. ad Prouinciales."

LIBERAM reſiſtendi" cunctis tribuimus facultatem : vt quicunque Militum, vel Priuatorum", ad agros nocturnus populator" intrauerit, aut itinera frequentata inſidiis adgreſſionis obſederit, permiſsâ cuicunque licentiâ, dignus" ilicò ſupplicio ſubiugetur, ac mortem quam minabatur, excipiat, & id quòd intendebat, incurrat: *Melius * eſt enim occurrere in tempore, quàm poſt exitum vindicari.*" Veſtram igitur vobis permittimus vltionem, & quos ſerum eſt punire iudicio, ſubiugamus Edicto": Nullus parcat militi", cui obuiari" telo oporteat vt latroni. Dat. Kal. Iul. Tatiano & Symmacho coss. [391.]

INTERPRETATIO." *Quoties ad faciendam rapinam, aliquis aut iter agentem, aut domum cuiuſlibet nocturnus expoliator adgreditur, huiuſmodi perſonis, quæ vim ſuſtinent, damus etiam cum armis licentiam reſiſtendi, & ſi pro temeritate ſua occiſus fuerit ille qui venerit, mors latronis ipſius à nemine requiratur.*

NOTÆ.

* *Lex 1. Cod. Quando liceat vnicuique ſe vindicare, vel publicam deuotionem.*
" Macedoniæ, mox vt oſtendam.
" Telo, *in fin. leg.* cum armis, vt rectè Interpres.
" *Priuati* militibus. *h.l. & l. quiſquis prox.* vbi dicam, opponuntur: id eſt, pagani; vide Gloſſ. *Pagani* igitur qui ſe militibus iunxerant. " id eſt, expoliator Interpres.
" *Digno*, Cod. Iuſt. " *vindicare*, Cod Iuſt.
" Huic ſcil. quo vindicta cuique priuato permittitur.
" *Vt nullus*, Cod. Iuſt.
" *Priuati* hîc nulla mentio, vt *ſupr.* de eo mox.
" *Obuiare*, Cod. Iuſt.
" Inſerta hæc interpretatio formulæ ſecundum legem Romanam *formula* 30.

COMMENTARIVS.

LATRONIBVS & GRASSATORIBVS, ſiue militibus, & his, potiſſimùm in ſp. *huius l.* vt docent extrema eius verba, ex Hiſtorica cauſa quam mox eruam; ſiue priuatis, noctu agros depopulantibus, vel de die itinera frequentata inſidiis adgreſſionis obſidentibus, reſiſtendi, cum armis ſcil. eóſque occidendi Prouincialibus omnibus ſingulari hoc EDICTO (vt ipſemet etiam vocat) ad prouinciales emiſſo, poteſtatem facit Theodoſius M. A.D. 391. pariter vt deſertoribus Honorius *l. 14. ſupr. de deſertorib.* Extra ordinem: cùm aliàs Armorum vſus priuatis ſeu non militantibus interdictus eſſet, *l. vn inf. quorum vſus:* vbi plenè dicam. Cuius rei rationem, quæ hîc redditur, antequam illuſtramus, ſimúlque errores Interpretum ad hanc *legem* profligamus, *Hiſtorica* eius cauſa ſeu occaſio eruenda venit. Quæ talis eſt: MILITES Barbati, Romanis legionibus immiſti eo tempore, quo Theodoſius M. cum exercitu in Macedonia Theſſalonicæ conſtitutus (Anno Domini 388.) aduerſus Maximum Tyrannum moturus erat, à Theodoſio defecerant, & ad lacus atque paludes in Macedoniâ ſeſe contulerant. Igitur Theodoſio in illa aduerſus Maximum expeditione occupato & abſente, milites illi τὰ Μακεδόνων καὶ Θετταλῶν ἐλήϊζον, μηδενὸς αὐτοῖς ἀνθισταμένου, id eſt, *in Macedonum & Theſſalorum fortunas nemine eis* RESISTENTE, ait Zoſimus, *graſſabantur.* Verùm Theodoſio ex Italia reuerſo, hoc A. D. 391. cautiùs ſibi agendum rati milites illi, paludibus digreſſi, NOCTV graſſationes ſuas peragere inſtituerunt, diéque illuceſcente ſe ruſum ad loca conſueta & paludes recipiebant, αὐτόθεν τε λῃστρικῶς ἐπιτρέχοντες τὰ ἐν ποσὶ τε ἄγοντες καὶ φέροντες, ἡμέρας ἐπιφαινομένης ἐπὶ τοὺς σωμάδας τόπους ἐχώρουν. Reuerſus itaque Theſſalonicam Theodoſius, haud leui eâ re in rebus Macedonum perturbatione reperta, tum ea ratione eos aggredi cœpit, quam Zoſimus pluribus narrat *lib. 4. pag. 771. 772.* tum hac *lege* Theſſalonicâ Conſtantinopolim pergens, dara videlicet edicto ſuo omnibus Prouincialibus Macedoniæ, his militibus aliíſque, qui ſeſe illis iunxerant, vel ad latrocinium deinceps animum eſſent addicturi, reſiſtendi facultate, eóſque interficiendi poteſtate. ¶ Proinde pertinet hæc *lex* ad populatores, deſertores, latrones PVBLICOS, non ad fures priuatos: Eadémque adeò prorſus huius legis ſententia eſt, quæ *d. legis 14. ſup. de deſertoribus*, vbi hæc inter cætera verba notanda; *opprimendorum deſertorum facultatem Prouincialibus iure permittimus: qui ſi reſiſtere auſi fuerint, velox vbicunque iubemus eſſe ſupplicium. Cuncti enim aduerſus latrones publicos deſertoréſque militiæ ius ſibi ſciant pro quiete communi exercendæ publicæ vltionis indultum.* Poterant alioquin Prouinciales ante hoc Edictum hærere, num latrones iſtos aggredi poſſent: nempe quod nulli priuato armorum mouendorum poteſtas eſſet *d. l. vn. inf. quorum vſus interdictus eſt.* Nulli *prorſus*, inquit, *nobis inſciis atque inconſultis quorumlibet armorum mouendorum copia tribuitur.* Adeò vt eius rei poteſtatem Iudices facere non poſſent. *Irruentibus tantum armis externis*, vt Ammianus *lib. 23.* ſcribit, *lex vna eſt & perpetua ſalutem omni ratione defendere, &c.* Verùm *quæ h. l. vi & l. 10. ſup. de deſertorib.* decidendi ratio eſt, aduerſus hoſtes publicos omnis homo miles eſt, vt Tertull. eleganter ait *Apolog. c. 2.* De qua ratione dicam etiam aliquid *ad l. 11. inf. de*

de maleficis. ¶ Rationes porrò huius Edicti & licentiæ notentur. 1. Mortem quam *minabatur* excipiat, & id quod intendebat incurrat. 2. Melius est *occurrere* in tempore, quàm post exitum vindicari. 3. Quos ferum est punire *iudicio*, subiugamus Edicto. Cui rationi apprimè respondent hæc Catonis verba apud Sallustium de coniuratione. *Cætera*, inquit, *maleficia tum persequare vbi facta sunt, hoc nisi prouideris ne accidat, vbi euenerit*, IVDICIA *frustrà implores.* Respondet quod Lycurgus Orator *aduersus Leocratem* proditionis reum. *τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἀδικημάτων ὕστερον δεῖ τετάχθαι τὰς τιμωρίας, προδοσίας δὲ καὶ δήμου καταλύσεως προτέρας. εἰ γὰρ προήσεται τοῦτον τὸν καιρὸν ἐν ᾧ μέλλουσιν ἐκεῖνοι κατὰ τῆς πατρίδος φαῦλον τι πράττειν, οὐκ ἔστιν ὑμῖν κατὰ ταῦτα δίκην παρ᾽ αὐτῶν ἀδικούντων λαβεῖν.* Et illud Ciceronis pro Milone; *silent leges inter arma, nec se expectari iubent, cum ei qui expectare velit ante iniusta pœna luenda sit, quàm iusta repetenda.*

Et illud Ouidij,

Obruere ista solet manifestos pœna nocentes,
Publica cum lentam non capit ira moram.

¶ Ex superioribus iam liquet, ea quæ è *lege* 12. *Tabularum* ad hanc *legem* vulgò notari solent de *furibus nocturnis*, prorsus aliena esse. Rursùm, quod de agris *h. l.* nominatim cauetur, non id efficere, (quod tamen Cuiacius putabat,) quasi lex XII. *Tabularum de furibus nocturnis*, ex hac constitutione in agris tantùm locum obtineat, ac non etiam in Vrbibus, quasi qui in agris noctu furantur, odio maiore digni sint: Nam vt monui, lex hæc ad fures priuatos non pertinet: ac quod de agris, item quod de nocturno tempore *h. l.* statuitur, id pro temporis illius tum ratione cauetur, quia scilicet milites illi, quos dixi noctu in agris grassationes suas peragebant, atque albescente rursum die in præsidia sese recipiebant. Quid enim, si medio die, si in vrbe latrocinia sua tum peregissent, an non eadem eos interficiendi potestas data fuisset?

Certè *h. l.* non tantùm comprehenduntur nocturni populatores agrorum, sed & itinera frequentia insidiis aggressionis obsidentes, & sic de die. Et verò ab hàc sententiâ quoque non abludunt Græci *lib. 60. Basil. tit. 39. comm. 21.* ¶ Illud denique monendum superest, post hoc *Edictum* horum latronum aliquas adhuc superfuisse reliquias, quibus tollendis latam existimo, postea *legem vlt. supr. de defensoribus ciuitatum.*

¶ *De* FACTIONIBVS *aduersus præcipua, post Principem, in Republica capita: seu de* FICTITIO *quodam Perduellionis crimine, Arcadij lex.*

a III. * Impp. ARCAD. *b*" & Honor. AA. Eutychiano P.P. *c*"

1. QVISQVIS, *d*" cum Militibus *e*", vel Priuatis, *f*" (Barbaris *g*" etiam) scelestam *h*" inierit *i*" FACTIONEM *k*" aut *l*" factionis ipsius susceperit sacramenta, *m*" vel dederit. De nece etiam *n*" Virorum Inlustrium qui Consiliis *o*" & Consistorio nostro intersunt, *p*" Senatorum *q*" etiam (nam *r*" & *f*" *ipsi pars Corporis nostri sunt*) cuiuslibet *t*" postremò qui nobis militat, cogitarit, (*eâdem* enim *seueritate voluntatem sceleris, qua effectum puniri iura* † *voluerunt*) ipse quidem (vt *u*" pote Maiestatis reus) gladio feriatur, bonis eius omnibus fisco nostro addictis 2 ¶ *Filij* verò eius, quibus vitam Imperatoriâ specialiter" lenitate" concedimus (*paterno* enim *deberent perire supplicio, in quibus paterni* (hoc est hæreditarij) *criminis exempla metuantur*, à materna, vel auita, omnium etiam proximorum, hereditate ac successione habeantur alieni, testamentis extraneorum nihil capiant, sint perpetuò egentes & pauperes, infamia eos paterna semper comitetur, ad nullos vnquam" honores, nulla" prorsus sacramenta, perueniant: sint postremò tales, vt his perpetuâ egestate sordentibus, sit & mors solatio, & vita supplicio. 3 ¶ Denique, iubemus, etiam eos notabiles esse, sine veniâ, qui pro talibus vmquam aput nos *interuenire*" temptauerint. 4 ¶ Ad *Filias* sanè eorum, quolibet" numero fuerint, Falcidiam" tantum ex bonis matris, siue testata, siue intestata defecerit", volumus peruenire, vt habeant ingratæ" potiùs filiæ alimoniam, quàm integrè" emolumentum ac nomen hæredis: *mitior* enim *circa eas debet esse sententia, quas pro infirmitate sexus minus ausuras esse confidimus.* 5 ¶ Emancipatio", quæ à prædictis siue in filios post legem duntaxat latam, siue in filias fuerit conlata, non valeat. 6 ¶ Dotes, donationes, quæ umlibet postremo rerum alienationes, quas ex eo tempore, qualibet fraude, vel iure factas esse constiterit, quo primum memorati de ineundâ FACTIONE ac *societate* cogitauerint, nullius statuimus esse momenti. 7 ¶ *Vxores* sanè prædictorum recuperatas" dotes, si in ea condicione fuerint, vt quæ à viris titulo donationis acceperint" filiis debeant reseruare, tempore quo vsusfructus absumitur, omnia" fisco nostro se relicturas esse cognoscant, quæ iuxta legem filiis debebantur: Falcidiâ etiam ex his rebus filiabus tantùm, non etiam filiis, deputatâ. 8 ¶ Id quod de prædictis, eorum *x*" filiis, cauimus, etiam de *Satellitibus*, *y*" consciis, *z*" ac ministris, A" filiisque eorum, simili seueritate censemus. 9 ¶ Sanè, si quis ex his in exordio initæ FACTIONIS, studio veræ laudis accensus, ipse" prodiderit factionem, & præmio nobis" & honore donabitur: Is verò, qui vsus fuerit factione, si vel serò tamen" incognita adhuc, consiliorum arcana patefecerit, absolutione tantùm ac venia dignus habebitur. Dat. Prid. Non. Septemb. Ancyræ, B" Cæsario & Attico coss. C" [397.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* *Lex quisquis* 5. *Cod. Iust. ad l. Iul. Maiestatis.* Iungenda porrò huic Legi est *Lex vlt.* 3. *de pradiis Senatorum*: de quo *inf. n.* 2.
a Notandum verò Codice Iustinianeo positam hanc Legem *sub alio titulo* putà sub *tit. ad L. Iul. Maiestatis*: de quo *n.* 3.
b ARCADIVS Orientis Imp. auctor est huius *Legis*: de quo *num* 2 *&* 11.
c *Eutychianus* hic Præfectus Prætorio Orientis fuit sub Arcadio, de quo *n.* 2. *&* 6.
d " *Quisquis.*
e *Milites*, factionibus idonei: de quo *factione*, seu *n.* 8.
f *Primarii* hic dicuntur, non militantes. vid. *n.* 8.
g *Barbaros* intelligit in vrbe Romano degentes, vitámque partim priuatam, partim militarem ibi agentes. *d. num.* 8. Cæterùm in nonnullis, editis fermè, Codicibus Iustinianeis editum, *vel Barbaris*, etsi manuscripti habeant vt *hic*.
h *Scelesta* voce hîc facinoris magnitudo indicatur, non factio in Principem. *v. num* 4.
i *Inire* factionem dicuntur Auctores factionis. *v. n.* 7.
k *Factio* quid? *v. n.* 6. De harum verò factionum causis, *v. num.* 10 *&* 11.
l His verbis indicantur, qui factioni iam initæ Duces adsciscuntur. *v. n.* 7.
m *Sacramentum*, C. Iust
n Hâc voce determinatur Factionis genus cui *hac l.* occurritur. *v. n.* 4.
o Vt consilium videl. præbeant, non vt nudè Consistorio intersint. *v. n.* 9.
p id est interesse solent. *v. n.* 12.
q De his dico *n.* 9.
r Rationem hanc, seu colorem expendo. *n.* 4 *&* 13.
ſ Pariter vt Consistoriani, de quibus immediatè anteà, *vid. n.* 4.
t *Vel cuiuslibet*, C. Iust. Porrò his verbis indicantur omnes aliæ Palatinæ & Prouinciales dignitates. *v. n.* 9.
u De hoc colore dico. *n.* 13.
" *Iura* seu leges ciuiles scil. & Romanas nota allegari, quæ voluerunt eadem seueritate *voluntatem puniri sceleris, quâ effectum.* Quam in rem vide vel Seruium in 6. *Æneid.* & Rhodiorum Legatorum orationem apud Liuium & Gellium 7. c. 3. Cæterum voluntas hic est cum conatu aliquo, seu cum ad extra processum est, ad *factionem* scil. & coniurationem.
" *Specialiter*, id est singulari lenitate: quam non omnes Principes in huiusmodi crimine exercuêre, imò pauci, cuiusmodi Antonini lenitas circa Cassij liberos.
" *Lenitas* Imperatoria.
" Contrà, Antoninus de Cassij liberis ad Senatum, *sint diuites, sint securi, sint vagi & liberi, & per omnium vbique populorum ora, circumferant mea, circumferant vestra pietatis exemplum.*
" *Prorsus*. C. Iust. " *Ad nulla sacramenta*, C. Iust.
" *Solatium.* C. Iust. malè. " *Notabiles*, id est, infames.
" *Interuenire*, intercedere. Nota casum, quo intercedere apud Principem non licet, idque sub pœna infamiæ.
" Quocunque numero.
" *Falcidia*, hîc, & postea rursum pro legitima.
" *Defecerit*, id est, *decesserit*, quomodo *Cod. Iust.* repositum.
" *mediocrem potiùs*: ita C Iust. Sed istud nostrum retinendum, nempe *ingratos* liberos, quos parentes exhæredare non omninò possunt, ad legitimam reducere solent: ne egere cogantur, & vt *Alimonia* saltem his suppetat, habeántque vnde vitam tolerent. " *Integrum.* C. Iust.
" *Emancipationes*, & mox. *fuerint conlata, non valeant.* ita *C. Iust.*
" *Recuperatâ dote.* C. Iust. Forte etiam post recuperatas dotes.
" *Acceperunt.* C Iust. " *Omnia ea.* C Iust.
" *Et Falcidia ex his etiam, &c. deputata videatur.* Ita *C. Iust.*
x *ἀσωδίνως* hæc posita, pro filiísque *eorum*: vt mox subiicitur, & habetur *C Iust.*
y De *Satellitibus* his dico. *n.* 7.
z De *Consciis* his dico. *d. n.* 7.
A De *Ministris* his *d. n.* 7. " *Initam* C Iust.
" *à nobis*, C. Iust. " *Incognita tamen adhuc*, aduersè ita *C. Iust.*
B Galatiæ vrbe, de quâ n. 2.
C De hoc Consolatu, & temporis istius characterismo, *v. n.* 2.

COMMENTARIVS.

I. ARCADIVS Imp. πολυθρύλητος, & famosa hæc si quæ alia constitutio est, de *Factionibus in præcipua post Principem seu Imperatorem in Republicâ Capita seu Columina.* Quam nobilem fecêre varia. Iamprimùm frequens eius apud Antiquiores memoria, tùm ad alias subinde personas eius productio. Variis scilicet ea iam olim monumentis librisque indita probataque præcipuam exinde famam tulit. Initio quidem, quadraginta fermè non vltra à sui promulgatione anno à Theodosio Iun. Imperatore, *hoc Codice*, inclusa fuit A. D. CDXXXVIII. Quod tamen Francisci Balduini industriam fugisse Contius iam olim obseruabat. Ego quoque obseruo, Vitum alioquin politioris ingenij, cum peculiari commentario *hanc l.* illustraret, eius ceu in *Codice Theodosiano* positæ nullam omnino mentionem fecisse. Eadem constitutio, vertente mox sæculo, à Iustiniano siue Triboniano suum in *Codicem* relata probatáque A. D. DXXXIV. Exinde sententia eius libris passim in Oriente de Iure conscriptis indita: Puta à Leone & Constantino Porphyrogenetâ *Basilicon libr.* 60. *tit.* 36. Ab Attaliatâ *eorundem Basilicorum Synopsi* (cui titulum fecit *ποίημα νομικὸν, ἤτοι πραγματικὸν*, circa A. D. MLXX.) *tit.* 69. à Constantino pariter Harmenopulo Iudice Thessalonicensi, *προχείρῳ* suo seu *ἑξαβίβλῳ lib.* 6. *tit.* 6. §. 9. Quid in Occidente? Seculis equidem aliquammultis ea Constitutio ibi incognita fuit, vnà cum potissima Codicis Theodosiani parte, & Codice Iustinianeo in vniuersum, causis iam notissimis: At enim, statim vt ibi libri Iustinianei efferri bonâ sæuâ cœperunt, atque vnà cum his hæc Constitutio in dias luminis auras educi, certatim ea non Interpretes modò nacta est, verum etiam imitatores & Transcriptores, tùm alibi, tùm in Palatio: sic vt ad alios quam plurimos casus produci aptaríque cœperit. Gratianus primum, monachus Bononiensis, circa A. D. MCL. cùm iuris Pontificij corpus, ad exemplar & imaginem librorum Iustinianeorum, qui tùm in Occidente primùm efferebantur, instituisset, quod *Concordiam discordantium Canonum* inscripserat, hodie verò *Decretum Gratiani* audit, atque ab Eugenio Pontifice, vt volunt nonnulli, approbatum est, sicut alias complures Imperatorum constitutiones, ita & hanc ipsam eòdem contulit, per occasionem, *parte* 2. *causa* 6. *quæst.* 1. (post caput *quæro* 21. 22.) & ex parte rursum *de pœnitentiâ, distinct.* 1. *c.* 9. vbi de nudâ cogitatione agitur. Sic igitur hæc constitutio vt loquuntur canonizata fuit.

Carolus

Carolus itidem IV. Imp. eandem *Aureæ Bullæ* suæ, cuius celebris adeò inter Germanos memoria extat, quàque Serenissimorum Electorum potissimum dignitas salúsque in solido locata fuit, partim Noricorum vrbe, partim Metensi (quæ *Diuodurum Mediomatricorum* vulgò creditur) editæ A. D. MCCCLVI. indidit *cap.* 24. atque ad Electores Imperij Ecclesiasticos & sæculares transtulit. Quanquam sunt, qui nō a Carolo, verùm à Scoto quodam exscriptore id ibi insertum & assutum volunt. Ad *hanc* quoque *l.* proximè accedit, quod Bonifacius VIII. post Honorium sanxit in fauorem Cardinalium, *c. Felicis* 5. *de pœnis in* 6.

Iam non quæro, quam rectè eam illi acceperint, & quàm apte ad suam singuli mentem, & ad eos quoque qui propriam ex se Maiestatem, non precariam *seu fictitiam*, de quâ omnino, nun de priore est hæc *lex*, habeor, transtulerint. Illud modò liquet, Nobilem eam iam olim in Oriente primùm, dein in Occidente celebratam, atque in vsus deriuatam; Et cur non? Cùm si *Argumentum* eius spectes, longè id nobilissimum sit: de Maiestatis, inquā, crimine, imò, vt hactenus creditur, de Coniuratione & perduellione quoque in Principis caput: si dispositionem eius, hinc grauissima ea vndiquaque, & *πολιτικωτάτη*, inde verò seuerissima: Vnde quoque nonnulli eam ceu non nouam modò, verùm etiam sæuam & asperam, imò velut iniquam carpere, eiúsque occasione Iustinianum ipsum, qui eam in Codicem suum transcribere sustinuerit: Quod Contij iudicium erat 1. *lection.* 7. Alij contrà, tùm à nouitate, tùm ab iniquitate eam defendere: quo in ordine stat Robertus. 2. *Receptarum sentent.* 22. & Cuiacius *recitat. Codicis.* Iam si cum aliis nonnullis eiusdem Imperatoris *Arcadij* (nam huic hanc constitutionem accepto ferendam ostenderur proximè) constitutionibus committatur, pugnare ea cum his à nonnullis visa, ac nominatim cum *l. sancimus* 22. *Cod. de pœnis*, quæ alioquin ad eundem Eutychianum PP. data est, & cum *l.* 19. *inf. de pœnis.* vnde iam Enantiophanes inter has leges creditum, quod cum tollere omnes haud æquè potuerint, nullo negotio postea componetur.

Si *Politicos Aulicósque* consulas, nulla vexatior hodiè constitutio, siquando de pœnis in coniuratos Principis hostes, eiúsque Consistorianos, collaterales, laterique proximos, quæritur: vnde etiam tot egregia arcana politica eruuntur: inter alia, de Acerbitate pœnarum in filios, satellites, conscios, ministros propagandâ: de personis, quas Principis imò publicè intersit, pro sacrosanctis & inuiolabilibus haberi, eísque Majestatis precariæ speciem indui: de cogitato tantum scelere quandoque puniendo; de Majestatis crimine quandoque ad tertetum propagando; de Delatoribus & Indicibus per præmia exciendis, & sic diuellendis factiosis: Atque id genus alia.

Si *Pragmaticos* vel *Iurisconsultos* spectes, nulla amplior perplexarum inter eos controuersiarum Sedes, imò seges est: nulla, vnde tot tamque grauium Decisionum, Responsorum, Consiliorum, argumenta petantur: videatur saltem Menochij *consilium* 99. Capycij *decis.* 130. Quorum omnium opera in eo ferme desudat, vti definiant, ad quasnam personas, & ad quænam *bona* hæc *lex* produci possit.

Atque hæ etiam causæ sunt, cur non ordinarios modò *Glossarum* Scriptores & Interpretes ea constitutio nacta sit, verùm iustos insuper & singulares Commentatios: in quibus extitit Stephanus Buytrattus Doctor Aurelianensis, teste Boerio de *auctor. magni Consilij n.* 2. Antonius Contius, qui cùm omnes leges *ad l. Iul. maiestatis* sibi explicandas proposuisset, hanc quoque singulari interpretamento donauit. Eum secutus est Scipio Gentilis, qui cùm *de Coniurationibus* libros duos ad Henricum Magnum scriberet, priorem integrum huic constitutioni illustrandæ destinauit: Sed & Albericus Gentilis, Disputationem quartam huic *legi* impendit.

Hùc accedant & qui ex professo *de Maiestatis crimine* commentantes, hanc potissimùm *legem* pro fundo *Commentariorum suorum* habuère; in quibus Martinus Garratus Laudensis, & post eum statim contrarius incertus Author 12. *quæstionum*: Gigas, Clarus, Decianus, Farinacius, Albericus Gentilis, Bocerus, alij.

Et post hæc tamen omnia, atque in tantâ Scriptorum atque Authorum siue orbe, siue varietate, desiderari mihi hanc ad diem semper aliquid visum: Quod incompertum hactenus, non modò tot tamque variis Quæstionibus & controuersiis locum fecit, verùm grauissimis erroribus ansam præbuit: Origo, inquam, seu occasio, causæque Historicæ Nobilissimæ istius constitutionis. De quo vix vnus aut alter cogitauerunt: iique ipsi qui cogitarunt, tàm neglectim & per transennam in id incubuerunt, vt velut rem nihili tractare se credi vellent; Nemo certè hactenus repertus est, qui verum in hanc partem peruiderit.

Quare ipsâ rei vtilitate admonente, eam prouinciam vacuam adhuc inuadere visum, eámque in rem peculiari ὑπόθεσει accuratius inquirere. Rem, vti censeo, neque insubidam, neque iniucundam facturus, siue Iuris Consultorum ordini, siue Pragmaticorum instituto, siue Politicorum iudicio, quorum scholas, fora, Aulas iamdudum hæc Nobilis constitutio, si quæ alia, personat. A quo alioquin cœpto deterrere me poterat, non illa tantum quam modò dixi, *Commentariorum* moles, verùm & Inquisitionis difficultas, vt cæteroquin in hoc genere ἀναπόδεικτον seu verum inuenire difficile est: In tanta videlicet Historicorum æui illius penuriâ: cùm præter pauca admodum, quæ ex aliis eius æuâ Constitutionibus peti possunt, quæque apud *Symmachum*, *Libanium*, *Chrysostomum*, *Synesium*, *Claudianum*, *Asterium*, *Zosimum*, *Ecclesiasticæ Historiæ Scriptores*, *Chronographos*, occurrunt, nihil fermè prætereà occurrat, quod huic inquisitioni fauere nedum facere satis, possit. Et cùm aliorum annorum historia, ætam huius Constitutionis ambientium, diligentiores pluresque Historicos nacta sit, huius tantum Anni CCCXCVII. seu Consulatus *Cæsario & Attico Coss.* historia fermè deficiat. Quam lacunam procul dubio suppleret vel vnus Eunapius Sardianus, si historia eius, duplici ab eo πραγματεία seu *repetita prælectione* edita, quámque ad A. D. CDIV. vsque perduxerat, hodie superesset.

II. AD veram nihilominus & distinctam Historicarum huiusce Constitutionis, quæ nouem capitibus seu sententiis constat, quas *sub fine* colligo, causarum cognitionem adsequendam, ipsa primum Lex κατὰ πόδας accuratiùs inspicienda nobis venit: Vt cæteroquin ex ipsis Legum visceribus, earúmque peculio, argumenta hanc ad rem rectè petuntur: Sanè ea hîc eò diligentius spectanda venit, quò minus opis aliundè suppetit: haud aliter, atque aiunt, *cochleas, cum illis nihil de cœlo-liquitur, succo proprio victitare.* Quâ quidem parte nihil, vel minimum, temerè transeundum est: cum & aliàs certis nonnisi fermè gradibus ad cuiusque veri quod in abdito est lucem eniti fas sit, & vel minimæ

veri luminis strictura emicantes, atque inter se, vel cum aliis commistæ, integram veri facem accendere soleant.

Primum sanè iubat in constitutionibus, quatum Historicæ causæ indigantur, ex Imperatoris, seu Legislatoris, tum deinde ex loci, temporisque notitiâ, legúmque aliarum coniunctione accendi-tur. Hæc igitur quatuor nunc siue spectanda siue eruenda nobis veniunt. Ac primùm, quisnam *Auctor* huiusce constitutionis sit. Quæ quidè de Auctore seu Legislatore inspectio, non, vt vulgò creditur, nudæ tantùm curiositatis est, verùm eò pertinet, vt ex Auctoris postcà moribus, Imperiique, cui is præfuit, statu, non inanis coniectura duci possit de causis Historicis & Politicis propositæ alicuius Constitutionis: quod faciemus postea. Contrà, hæc inquisitio insuperhabita, grauissimos errores hactenus parere solet: cuiusmodi crassissimus est ille, quo vulgò omnes promiscuè *Leges* in Codicem Iustinianeum relatæ, *Iustiniani*, si Deo placet, inconditè audiunt: vel etiam quæ in hunc Theodosianum, *Theodosij*: aduersus expressum eorum institutum, qui (vt hic quidem ait *nulli retrò Principum æternitatem suam detrahi, nullius Latoris occidere nomen voluerunt*: contra *manere voluerunt perpetuò elimatam gloriam Conditorum*, & *perennitatis iure memoriam remanere Auctorum*. Quod quidem ab iis factum, non euitandæ tantum fugandæque inuidiæ, ne alioquin cum his componerentur (de quibus etiam Dio Chrysostomus *Oratione peculiari*) qui alienis statuarum capitibus demptis sua imponebant, verùm probabili cummaximè, imò necessario instituto, ne alioquin mutatis aut ignoratis Conditorum seu Auctorum nominibus fides & veritas Historica nutaret. Ergò Auctorem propositæ alicuius Constitutionis teneri probè, plurimùm interest. Quâ quidem parte procliue est, de cuiusque constitutionis Auctore iudicium, quoties videlicet ea vnius tantùm Imperatoris nomen præfert: Atenim anxius sæpe labor incurrit, vbi duorum pluriúmve Impp. nomina Constitutionum inscriptionibus indita reperiuntur: Moris quippe olim erat, vt cùm plures eodem tempore, diuisis quamlibet Imperij partibus, imperarent, atque adeò quamlibet ab vno tantum Imperatore reuerà scripta lex esset, ex æquo tamen omnium nomina præferret. Quem morem qui siue nesciunt, siue minus attendunt, omnibus eam accepto ferre perperam solent: Quod huic ipsi constitutioni euenit, quam sub *Arcady & Honory* nominibus passim laudari videmus, etiam ab iis qui ex professo ad eam scripsêre: cùm tamen alterutri tantum ea ἰδίως tribuenda sit. Quomodo sanè olim quoque Leges nonnullas, quamlibet plurium nomina præferentes, vni deinceps ἰδίως tribui rectè videmus, *v. g. l. 7. sup. de proximis, l. 9. de maleficiis*. Quanto denique Historicæ veritatis detrimento constet huius rei ignorantia, testes esse possunt vel *Valentiniani Tertij* Nouellæ, *Theodosianis* immixtæ, & virisque nomina præferentes, quas si quis Theodosio tribueret, in Historiæ veritatem grauiter peccaturus esset; quod iam notum notatúmque harum rerum peritis.

Ergò, vt de Constitutione nostrâ dicamus, *Arcadio* Imperatori, cui Oriens in Imperij diuisione cesserat, eam tribuendam, aio: duplici argomento, tùm Inscriptionis, tùm & Subscriptionis (nam alioquin in ipso Legis contextu seu corpore nil tale omninò occurrit, quod non etiam Honorio Imperatori, & sic Imperio Occidentali cóuenire possit.) Inscribitur scilicet hæc lex *Eutychiano PP.* qui quidè Præfectus Prætorio in Orientis seu Arcadij imperio fuit: vt disertis verbis testatur Socrates, *lib. 6. c. 2. in fin.* Agens scilicet Socrates, de Eutychiani huius Consulatu (qui proximo abhinc anno Domini CCCXCVIII. congruit, & de quo videndi sunt Fasti Consulares, variæque Constitutionum subscriptiones) sic scribit: ὑπατεία τῇ ἑξῆς ἣν ἐπετέλουν ἐν μὲν τῇ Ῥώμῃ ὁ βασιλεὺς Ὀνώριος, ἐν δὲ τῇ Κωνσταντινουπόλει Εὐτυχιανὸς, ὁ τότε τῶν βασιλικῶν ὕπαρχος. Quo loco Socrates, per τῶν βασιλικῶν ὕπαρχον intelligit, *Præfectum Prætorio*, nil aliud: Quare Interpretatio vulgata minus rectè ita habet, *Eutychianus tùm Imperatorum Præfectus Rempubl. animaduertit*. Notandum interim illo Socratis loco *Præfectum* τῶν βασιλικῶν dici, etsi reuerâ is sub vno tantum Arcadio ageret formulâ tum solemni, vt quis *Præfectus Augustorum* diceretur, etsi sub vno tantum Augusto ageret, vti constat ex aliis infinitis locis.

Fuit igitur Eutychianus P.P. in Imperio Orientali: quod & ipsum postea luculentius adhuc efficietur ex aliis variisque Constitutionibus, ad eundem Eutychianum PP. datis, & sic, Arcadio hæc *lex*, quæ ad eum data est, tribuenda venit.

Liquet id insuper ex subscripto huic legi *Ancyræ* nomine, vbi hæc lex Data dicitur: Ancyram quippe in Orientis imperio (ac nominatim in prouinciâ Galatiâ, diœceseos modò Asianæ, modò Ponticæ), & quidem Metropolin fuisse vulgo constat. De quâ tamen Ancyrâ non inopportunum fuerit, nonnulla ex huius æui historiâ adnotate. (Vt omittam, quæ in Historiâ Ecclesiasticâ hoc sæculo plurima occurrunt, de Ancyra, Ancyranisque Episcopis & hæresibus) sub Constantio Imp. ita de eâ Vetus orbis descriptio, c. 22. quem extuli, scribit: *Habet* [Galatia] *ciuitatem maximam quæ dicitur Ancyra: diuinum panem & eminentissimum manducare dicitur*. Pingitur ea quoque in Itinerario (quod vulgò *Peutingerianum* audit) Turrita, more aliarum maximarum in Orbe Romano ciuitatum. Libanius item *Oratione 26. Apolog. p. 599.* ἐν Ἀγκύρᾳ τῇ πρώτῃ καὶ μεγίστῃ Γαλατῶν πόλει. In eâ ciuitate, quod notari ad rem nostram valdè cupio, huius sæculi Principes per Orientem sæpe constitisse reperio: veluti Constantium Imperatorem A. D. CCCXLVII. vt docet subscriptio *Legis 8. infr. quorum appell. non recip.* Iulianum, A. D. CCCLXII. eodem Scriptore, *lib. 25. extremo*, vbi & Valentinianus ab eo relictus est, eodem Marcellino auctore, *lib. 26. circa princip.* Valentem Imp. A. D. CCCLXV. eodem scribente *lib. 26. pag. 349.* & rursum A. D. CCCLXXI. vt fidem facit subscriptio *legis 76. infra de decurionibus*. Arcadium quoque nostrum haud semel ibi constitisse reperio: non tantum scil. hoc A. D. CCCXCVI. quod hæc lex docet, simul & *lex vlt. sup. de prædiis Senatorum*, quæ ei coassanda venit (de quo mox) vetùm etiam octennio pòst, A. D. CDV. quod discere est ex ex subscriptione *Legis 1. sup. Ne quis in Palatiis maneat*: *l. vnde mensorib. l. 18. de palatinis sacr. largit.* Imò cum locum in delitiis Eutropio fuisse, qui ipse in deliciis Arcadio hoc tempore erat (de quo postea) testis Claudianus, biennio pòst, *lib. 2. in huno Eutropium*.

> *Mitior alternum Zephyri iam bruma teporem*
> *Senserat, & primi laxabant germina flores:*
> *Iamque iter in gremio pacis solemne parabant*
> *Ad muros Ancyra tuos, auctore repertum*
> *Eutropio, pelagi ne tædia longa subirent,*
> *Sed vaga lasciuis flueret discursibus ætas:*
> *Vnde tamen tantâ sublimes laude redibant,*
> *Ceu victos traherent Medos, Indósque bibissent.*
>
> Et iterum
>
> *Cum Duce mutata vires, Byzantia robur*
> *Fregit luxuries, Ancyranique triumphi.*

Qoibus

Quibus quidem locis (nisi *Amphysa* & *Amphysam* legamus, vt nonnulli volunt, ad *Amphyssam* referentes, de quâ Strabo, Plinius & Stephanus) Claudianus Eutropio exprobrat secessum solemnem vrbis Ancyranæ, quam luxui delegisset, cùm aliàs hàc in Medos, & sic Persas & Armenios iterat, atque ab his triumpho peracto rediretur. Quæ sanè causa est, cur Principes Orientis subindè Ancyræ constiterint: Constantius inquam, Iulianus, Iouianus, Valens: de quibus *suprà*. Ergo ex subscripto quoque huic constitutioni *Ancyra* nomine manifestum est, eam Auctorem habere Arcadium Imp. & sic ad Imperium Orientale referendam esse.

II. Et quidem, (quod secundum) ex eodem iterùm Eutychiani PP. (de quo *suprà*) nomine discere licet, hanc constitutionem ad eam propriè Orientalis Imperij partem spectare, quæ speciali Præfecto Prætorio Orientis parebat. Scilicet, hâc tempestate, vt Occidens in duas Præfecturas Prætorianas diuisus erat, Galliarum videlicet & Italiæ: ita & Orientale Imperium in duas pariter scindebatur, nempe in Præfecturam Prætorianam *Orientis*, & alteram *Illyrici*, quarum hæc duabus diœcesibus constabat, Macedoniæ videlicet & Daciæ: illa verò quinque, putà Orientis (ita specialissimè dicti) Ægypti, Asianæ, Ponticæ, Thraciæ: Quarum Diœceseon notitia desumenda est ex *Breuiario* Sexti Rufi *ad Valentem Imp.* quod is scripsit A.D.CCCLXXX. item ex *Indice Schonhouiano*, qui sub Theodosio M. septennio fermè, vti ipse supputo, ante *hanc L.* scriptus est, circa A.D.CCCXC. & ex *Notitiâ Imperij*, quæ sub Theodosio Iuniore scripta est, 30. post *hanc l.* annis A.D. CDXXVII. Ergò cum duo P. P. in Imperio Orientali essent, & quidem hoc ipso tempore Anatolius PP. Illyrici foret, vt docet *lex 12. inf. de Iudæis*, *l. 3. de conditis in publ. horr.* & *l. 6. sup. ad SC. Claudianum*, Eutychianus, cui hæc *Lex* inscribitur, PP. Orientis erat; vt apparet ex quamplurimis aliis Constitutionibus, quæ ei inscribuntur: putà ex *l. 33. inf. de hæreticis*, vbi agitur de vrbe Constantinopolitanâ: ex *l. 8. de censitoribus*, vbi de vrbe Hierapolitanâ: ex *l. 25. de erogat. mil. ann.* vbi de Epiphanis ordine: ex *l. 57. de appellat.* *l. 16. de pœnis*, *l. 4. de patrocin. vic.* vbi de Proconsule (Asiæ scil.) Comite (Orientis) & Præfecto Augustali: ex *l. 1. de nauibus non excusandis*, vbi de Ægypto. Indubiè igitur Eutychianus PP. Orientis fuit: & quidem iterum A. D. CDIV. vt discere est ex *l. 42. de operib. publ.* vbi de Eudoxiopoli agitur, & ex Palladio *in dialogo*, vbi Interpres *Eutychianum Prætorem* vertit, cùm debuerit, *Præfectum Prætorio*. Sic igitur liquet, cùm hæc *Lex* ad Imperium Orientale pertineat, non spectare eam ad Macedoniam vel Daciam, quæ P.P. Illyrici dispositioni suberant, verùm ad P. P. Orientis.

Et hæc de *Authore* huiusce Constitutionis; & ad quamnam Imperij, & quidem Orientalis, partem ea pertineat: quæ duo prima subsidia esse dixi, ex *hâc ipsâ lege* petenda, quibus peruenîri deinceps ad Historicas veràsque eius causas gradatim potest.

III. Tertium subsidium, ex *hâc ipsâ* pariter *leg.* desumptum, est *Æra temporis* seu *Consulatus* huic *l.* subscriptus. Regulariter scil. omnis Historiæ portio de temporis adnotatione fidem meretur; contrà, de fide nulla non periclitari solet, quæcunque certo temporis characterismo destituitur: Denique, temporis adnotatio est, veluti λύχνος ἐπὶ λυχνίας: ἂν τοῦτο ἀνέλῃς, ἀπώλεσας τὸ φῶς, καὶ πάντα σκότους καὶ πολλῆς ἐνέπλησας ταραχῆς, quod Chrysostomus dicebat: *id est, instar candelæ supra candelabrum: quod si tollas, & lumen sustuleris, omniáque tenebrarum & confusionis plena feceris.* Et idem rursum, καθάπερ ὅροι καὶ στῆλαι ἐν τοῖς ἀγροῖς τὰς ἀρούρας οὐκ ἐῶσι συγχεῖσθαι, οὕτως οἱ χρόνοι καὶ οἱ καιροὶ τὰ πράγματα οὐκ ἐῶσιν ἀλλήλοις συμπίπτειν, ἀλλὰ διείργοντες ἀπ' ἀλλήλων αὐτά, καὶ κατὰ τὴν προσήκουσαν ἕκαστα καθιστῶντες τάξιν, πολλῆς ἀπαλλάττουσιν ἡμᾶς ταραχῆς, *id est. Quemadmodum termini finésque in agris fundos misceri non patiuntur: ita & Tempora res inuicem confundi non sinunt: verum ab inuicem ea separantia, & secundum debitum ordinem ea disponentia magnâ confusione nos liberant.* Quæ omnia appositè Chrysostomus scribit, *Homilia 2. de Osia & verbis illis*, Vidi Dominum: *circa finem, tomo Saulianο 5. p. 137.* quibus similia quoque occurrunt apud Libanium, eâdem in re, (de Consulatus inquam adiectione) *panegyrico in Iuliani Consulatum p. 230.* Atque, vt cæteroquin characterismus temporis varium vsum habet, in Constitutionibus sanè plurimum confert, ad falsas earum causas, quæ afferri possunt, refutandas, vice versâ ad veras eruendas. Ergò dicitur hæc Constitutio data, *Cæsario & Attico Coss.* i. A.D.CCCXCVII. & quidem *prid. Non. Septemb.* Quo scilicet tempore Arcadius tricesimum secundum non vltra mensem, in Imperio agebat post Theodosij M. Patris obitum, ætatis verò annum vicesimum nondum expleuerat, Eutropio Eunucho tùm obnoxius. Quæ singula deinceps vsui nobis erunt, ad eruendam è cubili suo veritatem historicam huiusce Legis. Non inani igitur tantum obseruatione, quasi Consulatus ille, aliâs celebris (vt Occidentalia omittam) veluti Flaccillâ eo Consulatu Arcadio natâ; Nectarij item Ep. Constantinopolitani morte, hoc ipso mense Septembri, Iohannis Chrysostomi inuicem ad sedem Constantinopolitanam euocatione (quod paulò post hanc *legem* factum est) hâc quoque *lege* nobilissimâ inclaruerit.

IV. *Quartum* subsidium ad *huius l.* nostræ intellectum suppeditat coniunctio *legis vlt. sup. de Prædiis Senator.* Inter cætera scilicet Iuris nostri κρυφιᾶ siue arcana haud postremum est συνθέσεως καὶ σωματοποιΐας mysterium: Quando videlicet diuersa eiusdem Constitutionis siue Legis capita, quæ initio quidem cohæserant, à se inuicem verò aliquando vel à Theodosiani Codicis Conditoribus, vel à Iustinianeorum librorum Auctoribus diuulsa, atque in diuersos *titulos* pro argumenti varietate disiecta, distracta, inter se rursum coassantur, compinguntur, & sic in vnum rursus corpus compelluntur & coalescunt. Hâc enim ratione *solidum* fermè *corpus* τέλειον σύστημα conficitur, eáque τὰς ἐμφάσεις τῶν ἀληθῶν, *perspicuam præbet rei notitiam*, vt de Historiæ alioquin membris in vnum sociatis Polybius scribebat: cui similia videre est apud Longinum περὶ ὕψους: Denique hâc quoque ratione de veris Constitutionum occasionibus & Rationibus, Fineque liquere sæpe potest, vt alias huius συνθέσεως vtilitates nunc omittam.

Sanè cùm id in aliarum complurimarum Legum coniunctione videre liceat, id ipsum quoque cernere est in coniunctione *Leg. vlt. supr. de prædiis Senator* cum hac nostra: quæ sanè cùm inscriptione & subscriptione cum hac omnino pariet, id est, eundem Imperatorem auctorem habeat, & ad eundem Eutychianum PP. emissa sit, datáque eodem die & loco, Consulibus iisdem, ex eâdem prolixiore Arcadij Constitutione, quæ varia capita continebat, desumpta fuit: atque adeò *huic* nostræ, cui initio cohæserat, rursùm socianda est.

Eius verò sententia breuiter exploranda venit, tùm deinde videbimus, quidnam ex eius coniunctione

ctione cum hâc nostrâ effici possit. Igitur præsupponendum nobis est, collationem quandam Senatoribus & Senatoriis fundis olim incubuisse, seu ex Senatoriis fundis canonem aliquem publicè collectum, quæ *Glebalis collatio* dicebatur: de quo dixi *titulo suprà, de Senatoribus & Glebali collat.* de quâ hoc ipso anno est altera quoque Arcadij constitutio, putà *lex* 8. *eod. tit. de Senatorib. & glebali collat.* Huic igitur Senatoriæ functioni seu Glebali collationi exigendæ olim Curiales (qui & ipsi *βουλευταὶ* seu Senatores quidam municipiorum fuêre) præpositi erant; verùm id eis ademptum fuerat ab Arcadio nostro, anno superiore CCCXCVI. *l. 2.* (quæ data est ad Cæsarium PP. Orientis, Eutychiani nostri in eâ Præfecturâ decessorem) & *l. 3. eod. tit. de præd. Senatorum*, translatâ videlicet eâ exactione in Officiales Rectorum prouinciarum; Nempe, ne Curialibus Senatores lædendi seu superexigendi occasio præberetur; vt alioquin Curiales, (& in his Principales) superexactionis crimine laborabant, & tyrannidem quandam exercebant, de quo fidem faciunt variæ constitutiones, & Saluiani quoque Massiliensis locus insignis *lib. 5. de Gubern. Dei*: Verùm mox idem Arcadius, cùm ab Eutychiano PP. edoctus fuisset, id in perniciem publicam cessisse (nempe, quòd Officiales Rectorum Prouinciarum, quibus Senatorij canonis exactionem nuper indixerat, haud satis efficaces in exactione fuissent, sic quidem vt in nonnullis prouinciis Senatorij canonis dimidia pars in debitis seu reliquis resideret, seu adhuc deberetur) Arcadio id nunc *d. l. vlt.* reuocare seu *corrigere* visum, impacto rursum Curialibus hoc exactionis onere. *Cæteris* tamen, addit, *in prioris Legis serie remanentibus*, id est, saluâ in cæteris Senatoriâ dignitate, ac nominatim ne commixtione Senatorum & Curialium, Senatoria dignitas Curialium vilitate vilesceret. Huius rei curâ, specialiter per ciuitates *Defensori Senatus* delegatâ. Quod singulare admodum est. Quomodo scilicet, miseræ plebi à potentiorum & Curialium iniuriis vindicandæ per ciuitates Defensores hâc tempestate constituti erant. Item Defensores Ecclesiarum *l. 38. inf. de Episcop. & c. 97. Cod. Afric.* Possidius *in August. c. 12.* Et defensores pauperum, de quibus *Canon. 75. Cod. Afr.* ita & per ciuitates & prouincias defendendi Senatus cura nonnullis mandata erat, de quo postea rursum: defendendi, inquam, inter alia, ab impotentiâ & vilitate Curialium.

Hæc perspicua est *dictæ legis vlt. suprà de præd. Senatorum* sententia. Quæ si iam huic *Legi* nostræ coaffetur; ex iis coniunctis, hæc conficientur. Primò, Arcadium de Senatoribus integrâ illâ constitutione suâ, vnde vtraque *Lex* desumpta est, egisse. Secundò, hanc *Legem Quisquis*, as inde desumptam, accipiendam quoque de Senatoribus per prouincias constitutis, de quo posteà. Tertiò, varias aduersus Senatores querelas ad Arcadium hâc tempestate parlatas: quæ fisci partim rationes spectarent, quibus mederi voluit *d. l. vlt.* partim verò cùm mederi nollet, vel certè mederi non posset, factionibus, quibus *hâc l.* occurritur, occasionem præbuerint. Quartò, vt Senatoriæ dignitati *d. l. vlt.* ita & securitati *hâc l.* prospectum iuisse Arcadium. Quintò, ex eâ quoque *Lege* conficitur, constitutionem hanc totam esse rescriptum ad *Relationem* Eutychiani PP. qui Arcadium super nonnullis docuerit: *Docuit*, inquit, *Tua sublimitas*: Relationem, inquam, de casibus aliquammultis singularibus; quod colligere est ex illis verbis, *Post legem duntaxat latam*: cuius occasione, generale hoc Edictum Arcadius amiserit. Quam quod aliàs idem Arcadius ad eundem Eutychianum PP. anno proximo CCCXCVIII scribit, *l. 9. sup. de diu. rescriptis*: *Rescripta ad Consultationem emissa vel emittenda his tantum negotiis opitulari, quibus effusa docebuntur* (cui quoque non absimile fuit Macrini Imp. institutum, quod memorat Capitolinus: concordat & *lex* 2. & 3. *Cod. de Legib.*) id hùc non pertinet, vbi Generalis Legis, & sic Edicti, formula occurrit: *Quisquis*, inquit, &c. etsi Relatio *Legi* occasionem præbuerit. Et sic ad similes casus producenda venit.

III. POst Auctorem huius Constitutionis cognitum, perspectâ simul eâ Imperij Orbis Romani parte, ad quam ea pertinet: expensâ insuper temporis, quod illi subscriptum est, ætâ: tandem coaffatâ eâ cum alterâ *lege*, cui coniungenda erat: breuiter, constitutionis huius tùm inscriptione tùm subscriptione discussis; Nunc secundo loco *Subiectum* seu *Argumentum* eius adæquatum accuratè spectandum venit. Quod ipsum vel maximè faciet, ad indagandas deinceps veras & Historicas eius causas, tùm etiam ne in eius Applicatione labamur.

Vt generale igitur, ita vnicum *huiusce legis* subiectum & Argumentum est, de *Nece personis, post Principem tùm in administrandâ Republicâ, tùm dignitate proximis, per factionem præparata seu concinnata*: Quod quidem homicidij cogitati crimen, quia Arcadio Maiestatis criminibus sociare visum, eâ re effectum est, vt vna eademque *lex* in duos Constitutionum Codices hunc videl. Theodosianum primò, mox Iustinianeum relata, sub diuersis titulis collocaretur: Posita scilicet ea primum fuit ab huius Codicis Theodosiani conditoribus, sub *tit. ad L. Corn. de sicariis*: sed & postea quoque ab Harmenopulo *lib. 6. tit. 6.* sub *tit. περὶ φονέων*. Non ea ratione, quam Antonius Contius coniiciebat, quod Theodosij fortè sæculo crimina maiestatis Legis Iuliæ specie non exercerentur: Cuius sententiam refutat apertissimè vel titulus hoc *Codice* peculiaris, *ad L. Iul. Maiestatis*: vnà cum proximo, *ne præter crimen Maiestatis*: &c. verum eò, quod inibi agatur de nece cogitata: Quod vtique crimen *Legi de sicariis* regulariter subest. Atenim, quia Arcadius Imp. necem ita qualificatam, Maiestatis criminibus sociatum iuit, ideò Tribonianus *Codice suo* eam in *tit. ad L. Iul. Maiestatis* coniiciendam potiùs putauit: Nempe hic prædicatum seu dispositionem *Legis* potius spectando, illi verò subiectum, diuersis eam titulis indidêre: Quæ causa ipsa est, tot aliarum *Legum* in *libris Iuris nostri* sub diuersis *titulis* collocatarum, repetitarúmque. Exempli gratia eadem Constitutio, quæ anno proximo CCCXCVIII. ad eundem Eutychianum PP. data est, *hoc Codice* repetita extat duobus locis: puta *l. 57. de appellat. & l. 16. de pœnis*: Codice itidem Iustinianeo duobus locis, putà *l. 6. de Episcopali aud. l. 29. de appellationib.* Ergò vtrobique rectè collocata hæc *lex* est: Neque minus rectè *hoc Codice* sub *titul. ad L. Corn. de sicariis.* Maximè, quia etiam non de summo Maiestatis crimine in ea agitur, verùm de improprio tantum: non de vero perduellione, sed *fictitio, πλαστικῷ* quasi perduellione.

Hic enim ille grauissimus error est, qui etiam notatur in Authore *Defensionis Regiæ*. quo hactenus ab omnibus creditur, duo summa huiusce *legis* capita esse: & prius quidem esse de vero Perduellionis crimine, quod scilicet in ipsum Principis caput & imperium attentatur: alterum verò, de eo quod in proximorum Principi capita necémque cogitatur: & ad priorem quidem speciem pertinere volunt ini-

tium

tium *Legis*: ad posteriorem verò, versiculum *de Nece etiam*. Adeò quidem, vt Vir doctus ab his verbis, *de nece etiam*, secundum caput *huius Legis* à superiori diuersum fecerit, seiunxeritque. Quæ sanè diuisio seu dilaceratio totam *huius l.* sententiam turbauit; & vt aliàs sæpe graues errores admittuntur, ob Auctorum Legúmque capita minus distincta, ita hîc versa vice sæuus error admittitur, ob distractionem: Vnicum enim nonnisi caput *hac l.* continetur, *de Nece* videlicet *in Personas quasdam Principi iunctissimas proximasque, tum in Republ. administrandâ, tum dignitate per factionem cogitatâ*: Neque initium *huius legis*, vti volunt, est de Factione in Principis caput & Imperium.

Primum enim, quod modò notabam, ex ipsomet primóque *huiusce Legis* positu *hoc Codice* sub *tit. ad L. Cornel de sicariis*, id colligere satis liceret, non agi inquam in ea de proprio Maiestatis seu Perduellionis crimine, verùm de Nece tantum nonnullis aliis personis per factionem intentatâ: quod crimen etsi in *Legem Cornel. de sicariis* fermè caderet, attamen Maiestatis criminibus Arcadio accensere, pœnísque seuerissimis Maiestatis subiicere placuerit.

Et verò (quod *secundum* argumentum habeo) præiudiciis quoque Græcorum sententia nostra iuuatur, qui sanè *huius l.* sententiam exprimentes nonnisi vnicum eius caput efferunt. Leo primum & Constantinus *Basilicorum lib. 60. titul. 36. Si quis* (nam Græca nondum edita habemus) *coniuratione factâ cum militibus vel priuatis, vel Barbaris occiderit Illustrem, vel generaliter qualemcunque Senatorem vel militem, maiestatis reus iudicetur, & sanguinis pœnam sustineat cum publicatione*, &c. Cui subscribit & scholium *ibidem*: *Factionis auctor, & insidians Senatori* VEL *militi, tenetur Iuliâ Maiestatis*, &c. Et Attaliata *in synopsi, tit. 69.* ἐάν τις συνωμοτάρχ@ μετὰ στρατιωτῶν, ἢ ἰδιωτῶν, ἢ βαρβάρων, φονεύσῃ ἰλλούστριον, &c.

Iam si (quod *tertium* est argumentum) verba ipsa Legis spectemus, nihil tale omninò illa præferunt, quale vulgò creditur: *Quisquis*, inquit Lex, *cum militibus vel priuatis, Barbaris etiam, scelestam inieris factionem, vel factionis ipsius susceperit sacramenta vel dederit, de nece etiam virorum Illustrium &c. cogitarit.* Ecce indefinitam *Factionis* mentionem, sed quam in sequentibus demum Arcadius determinat; *de Nece etiam*, inquit, *virorum Inlustrium*, &c. Est scilicet *factionis* nomen generale, quo societas omnis illegitima intelligitur: quod etiam sequentia ostendunt, vbi *factionis* nomine, eam quæ in alios quàm Principem initur, significari, negare contrariæ sententiæ nemo potest. Et expressè mox Arcadius συναλλάγματος *factionem & societatem* posuit: quæ *societatis* alioquin vox de factionibus propria est, vt apud Tacitum *lib. 6. Annal.* Contra, si de factione in Principem ipsum Arcadius cogitasset, num indefinito quæso *factionis* nomine contentum eum fuisse putaremus, ac non potius *factionem adpetitæ maiestatis*, vel *factionem coniurationis ac Tyrannidis* dixisset, quomodò sanè loquitur Vopiscus *in Aureliano*, vel quid simile. Fateor equidem, si non alia disertè factionis in necem aliarum personarum species *hâc l.* memoraretur, *factionis* nomine, eam quæ in Principes vel Rempubl. initur, in dubio intelligi posse, ceu frequentiorem: atenim cùm alia species quàm quæ in Principes initur, *hac l.* prolixè memoratur, eáque sæpiùs eodem solóque *Factionis* nomine designetur, nulla certè recta sermonis ratio hanc interpretationem admittit, vt generali atque indefinitâ *factionis* appellatione, initio quidem *Legis* eam nominatim quæ in Principes initur, intelligamus, mox verò *eadem Lege* aliud *factionis* genus accipiamus. Et verò ipsimet illi, qui contra censent, satis id fatentur, non posse hoc *legis* initium de Principe ipso accipi, nisi quid addatur aut suppleatur? quomodò veteres & interlineares Glossulæ, quæ supplent, *contra Principem*: quomodo etiam fecit bonus Accursius. *Factionem*, inquit, *id est, conspirationem*: ET DIC *contra Principem*: Imò dic potius, Aurelianensem hanc (vti loquuntur) Glossam esse.

Sed &, quod *quartum*, ratio illa, seu potius Color ille, VTPOTE MAIESTATIS *reus gladio feriatur*, apertè ostendit, agi tantùm *hac l.* de Improprio seu Fictitio πλαστικῷ Maiestatis seu Perduellionis crimine. Nam si de proprio Maiestatis crimine sensisset quoque Arcadius, ridicula hæc omninò verba de eo forent; idémque opinor sonarent, ac si diceret, *Maiestatis reum ideò gladio puniendum, quia Maiestatis reus sit.* Sed enim cũ de crimine *hic* agatur, quod aliàs Maiestatis crimen non videbatur, ipse Arcadius videri vellet, pro ratione rectè hæc verba addidit, *vtpote Maiestatis reus*: id est, ad exemplum Maiestatis reorum, aut, quasi Maiestatis reus esset: de quo prolixiùs *n. 13.*

Quintò, si tota hæc lex attentè inspicitur, *Noui* vtique hoc æuo iuris eam introductoriam esse apparebit: quâ scilicet Maiestatis crimen pœnæque nouæ cuidam speciei applicantur, atque eâ de causâ pœnarum genera prolixè designantur: Quod vtique factum non oportuisset, si de proprio Perduellionis crimine ageretur.

Sextò, quis in animum suum ita inducere posset, Arcadium, atrocissimum perduellionis in Principe crimen iam paucis adeò verbis, quæ initio Legis continentur, perstricturum fuisse, qui tàm atrocibus & tàm prolixè alterum & improprium seu fictitium consigit: Quique inter alia posteriore casu *poenæ* pro ratione addit, *eâdem seueritate voluntatem sceleris, quâ effectum puniri iura voluisset*: Quod alioquin propriæ perduellionis speciei conuenire maximè nemo negasset.

Postremum & id addatur, alienum id à Principibus omninò videri, vti suis ipsimet Cõstitutionibus pœnarum genera quid in caput suum molientibus denuncient. Certè, nulla duobus Constitutionum Codicibus Lex dari potest, nulláque alibi, quod sciam, occurrit, quâ huic crimini Principes pœnas speciatim indixerint, vtpote quæ vel ex arbitrio ipsorummet Principum pendeant, vel quas exprimi nil necesse sit: certè, nullo satis pœnæ genere parricidale, ac nefandissimum crimen istud, lui posse, omnia iura diuina humanáque clamant.

IV. ET sunt tamen, quæ contrà mouentur, ruendæ vulgatæ sententiæ: Et quatuor quidem, quantum equidem ipse repeto. Primùm aiunt, *scelestæ factionis* appellatione *huius l. initio* per emphasin Principis personam appetitam significari. Ego verò putabam; *scelestam* dici, ad denotandam facinoris magnitudinem, & ad sceleris executionem: non etiam (quod Vir doctus putabat) ad differentiam factionis, quæ in bonam quoque partem sumitur, quod dilutum hîc nimis est: non rursum, ad indicandam factionem in Principem, seu in vitam & caput eius initam. Sic sanè pari execratione, *scelerata factione* Barbaris facultas deprædationis in Romanos dari dicitur *l. 1. sup. de re militari*, seu *l. 9. Cod. Iust. de re militari.* Etsi non negem (vt hoc addam) vt apud Q. Curtium *lib. 3.* *scelestum consilium*, ita & apud Tertullianum *Apologetici cap. 35.* *scelestarum partium socios* eos propriè dici, qui de nece Principis cogitauerant: verùm quia ex ipsa totáque Tertulliani narratione apparet,

eò id pertinere: nempe quia eo capite Tertullianus eâ de re disertè agit, variis quoque exemplis in id allatis, & *parricidarum* nomine eis indito. Sic sanè & Tacitus *Annali tertio*, de maiestatis crimine agens, disertè & apertè dixit, *vana à scelestis, dicta à maleficio differre*, id innuens, multum interesse inter Maiestatis crimen, quod dicto, & quod facto scelesto vesanóque contrahitur. Quomodò idem Tertullianus priore è duobus *aduersus Nationes* libris, quos ipse extuli, *c. 17. vesania & vanitatis crimina*, in hâc ipsâ re eâdem mente distinguebat.

Secundo loco aiunt, Imperatorem ideò *initio huius l.* seipsum non nominasse; vel quia per excellentiam *Coniurationes*, de iis quæ in Principem factæ sunt, intelliguntur: vel ominis detestandi causâ; quomodo *in l. 9. C. de bonis proscriptorum*, iidem Imperatores dixerunt, *si quis posthàc stylum*, QVOD ABSIT, *proscriptionis exceperit*. Verùm neutrum horum ad rem quidquam facit. Primū enim *coniurationis* vox, quam vrgent, *hac l.* nuspiam occurrit: neque si occurreret, ideò de coniuratione in Principem necessariò ea *lex* audienda foret: etsi scio plerumque ita *coniurationis* vocem efferri, pro eâ videl. quæ directò in Principem vel Rempubl. initur: *coniuratio* enim est, quælibet societas seu factio secretiore aliquo sacramento fœderéque nexa. Secundò, quod de *ominis* euitandi causa adferunt, neque rectè hùc aptatur, neque exemplum ex *d. l. 9.* desumptum quicquam hùc facit: Scio equidem, non in *eâ* tantum *l.* verùm alibi sæpè, Principes *δυσφημίαν* euitasse, cuiusmodi exempla occurrunt quoque *l. 2. inf. de quæstionibus*, & *l. 1. de maleficis*: verùm neque illa *δυσφημίας* euitandæ formula *in d. l. 9.* vsurpata, cum *hâc l.* rectè componitur, cùm eâ formulâ non rei ipsius seu criminis *δυσφημία* euitetur, vt in *hâc l.* euitatam ab Imp. volunt, verùm malum tantum omen casus aduersi: Neque etiam formulæ, ad *δυσφημίαν* rei ipsius euitandam alibi vsurpatæ, appositè huc traducuntur: Illis quippe exemplis, etsi rei *δυσφημία* euitetur, attamen & *formula* ipsa *δυσφημίας* expressè apponi solet: & aliis quoque verbis res ipsa apertè satis indicatur: In *hâc* verò *lege* nil tale: vbi neque *formula δυσφημίας* occurrit, neque *aliunde* res eam, quam volunt, interpretationem accipere potest.

Præcipuum communis sententiæ fundamentum, in his verbis consistit: *de nece etiam virorum Illustrium. Quisquis*, inquit Arcadius, *cum militibus vel priuatis, Barbaris etiam, scelestam inierit factionem, aut factionis ipsius Sacramenta susceperit vel dederit, de nece* ETIAM *virorum Illustrium &c. cogitarit.* Nempe aiunt, particulâ istâ, seu dictione ETIAM, satis indicari, prius dicta ad Principem referenda esse. Istud verò est, quod Interpretes præcipuè in errorem induxit: quasi scil. vox hæc ETIAM relatiua esset ad alias personas, & quidem ad Principes, de quibus Imp. *initio huius legis* senserit: atque adeò quasi initio dicta de Principis personâ, nunc porrigantur ad alias ETIAM personas ibi nominatas. Fateor, particulam seu dictionem ETIAM esse extensiuam seu ampliatiuam: verùm hoc loco non est ea extensiua vnius personæ ad alias, seu non stat ea ampliatiuè respectu personarum, verùm est ea hypotheseos seu speciei propositæ explicatio, determinatio, & circumstantiæ cuiusdam, quam *lex* insuper requirit, præter superiores in hâc facti specie, index: Nempe Arcadius, cùm de factione initâ *initio Legis* egisset, ilicò mox, non de omni factione agere se hisce verbis ostendere voluit, verùm de tali, in quâ ETIAM, id est *simul, quin etiā, insuper, præterea, nominatim, signatè*, de nece personarum Principi proximarum cogitaretur. Similiter Honorius Arcadij Frater in famosa *l. omnium 19. Cod. de testam. omnium testamentorum solemnitatem superare videtur. Quod insertum merâ Fide precibus inter tot nobiles probatásque personas* ETIAM *conscientiam Principis tenet.*

Neque firmius est quartum argumentum, quod ex sequenti *αἰτιολογίᾳ* desumunt: *nam* ET *ipsi pars corporis nostri sunt*, ibi. *De nece etiam Virorum Illustrium qui consiliis & consistorio nostro intersunt, Senatorum etiam (nam* ET *ipsi pars corporis nostri sunt) &c. cogitauerit.* Quam copulam seu particulam ET eò pertinere censent, quasi eâ indicetur, in superioribus Imperatorem de se ipso corporéque suo egisse vel sensisse. Nam & hoc, si quod aliud, inane est: neque enim hæc verba eò pertinent, quasi Imperator *initio Legis* de se ipso senserit, verùm eò, vt ostendat, cur Senatorum *quoque* necem, non Illustrium modò Consistorianorum per factionem cogitatam Maiestatis crimini deputet: nempe, quia ET *ipsi pars corporis sui sint*, pariter scilicet, vt Illustres Consistoriani pars corporis sui sunt. Ergò dictio ET: *nam & ipsi*, respicit Illustres Consistorianos immediatè antea nominatos, & ordinem (vt loquuntur) inducit inter Consistorianos & Senatores: Quasi diceret Arcadius: Etsi Senatores Illustribus *ἐμμέσως* Consistorianis dignitate actúque & propinquitate Principis, inferiores sint, Illustrésque adeò illi propriè magis loquendo, & verè magis pars corporis Principis sint, nihilominus tamen ET ipsos quoque Senatores pariter sui corporis partem censendos. De quo plenius postea. Nempè dictio ET, hoc loco implicat casum magis dubitabilem, superiore proximè & immediatè antea nominato.

V. CVm igitur *hâc l.* de proprio Perduellionis crimine nullâ eius parte agi comprobauerimus, verùm de Nouâ tantùm specie quadam, quam Arcadio Maiestatis & quasi *Perduellionis* criminibus accensere atrocissimísque pœnis persequi libuerit. Videndum nunc est, quodnam sit illud Maiestatis genus, seu ad quamnam Maiestatis speciem referendum sit.

Id vt commodissimè fiat, Maiestatis prius species hic distinctè proponere iuuat, nam de ipso *Maiestatis* nomine monere superfluum puto, cùm iam notissimum sit, Maiestatem verti vel in Imperio vel in dignitate Imperij: id est, in securitate & Amplitudine Imperij, vel in veneratione: quomodo & Cicero *pro Rabirio &* 2. *de Oratore* dixit, *Maiestatem in Imperio, & dignitate pop. Romani consistere.* Et Iulius Seuerianus in præceptis artis Rhetoricæ; *Maiestatem imminuere est de dignitate aut potestate populi Romani aliquid derogare*, vt Maiestatis proinde crimen committat, qui aduersus horum quid molitur.

Tres igitur Maiestatis criminis species constitui oportet. Primum & atrocissimum est perduellionis, quod Vlpianus ita describebat; cùm quis hostili animo aduersus Rempublicam vel Principem animatus est, *l. vltim. ff. ad L. Iul. Maiestatis*: vnde etiam Glossæ Græcæ suam Perduellionis descriptionem habent. Idem Vlpianus *lib. 7.* de Officio Proconsulis *l. 1. §. 1. ff. ad L. Iul. Maiest.* ita describebat, *quod aduersus populum Romanum vel securitatem eius committitur. Aduersus Populum Romanum*: nam ita adhuc hoc tempore, quanquam sub statu Monarchico, loqui mos erat. Populi scil. Romani nomen velut vmbra quædam pristinæ Reipublicæ & simulacrum hoc æuo alicubi retinebatur, cùm aliàs potestas Populi Romani EI, ET IN EVM translata fuisset, id est, (nam hic verborum istorum sensus est)

est) penitus & abdicatiuè : Hinc & *populi iura* quædam fuêre, vnde titulus Legésque *de iure Fisci & populi, l. 1. ff. de bonis damnatorum* : & apud Lampridium, *in Alex. Seuero*: & Paulum *lib. 5. Sentent. tit. 12.* Sed & *Legatus Pop. Romani*, apud Spartianum *Seuero*, & alios adhuc audiebat. Ergò quisquis hostili seu perduelli animo in Rempubl. vel Principem animatus est, perduellionis crimen contrahit. Et rectè, cùm neque aliunde perduellis nomen, quàm ab *perduellibus*, id est, hostibus dicatur, quod notissimum Id verò fit, vt innumera eius exempla *Principio* aliquo catholico, seu vinculo constringam; cùm quis statum publicum euertere : Pacem, Quietem, securitatem publicam siue in totum siue pro parte turbare, publicæ pacis & securitatis domi pignora, vires, subsidia tollere, labefactare, exterorum vires in Rempubl. protitare, reve aliquâ adiutare nititur. Quo sanè pertinent fermè vetera Perduellionis iudicia : de quâ specie fuit primum caput *Legis Iul. Maiestatis*, vt docet *lex 2. ff. ad L. Iul. Maiest.* quo deníque pertinent exempla fermè quæ continentur *l. 1. 2. 3. 4. ff. eod. tit.* Ex quibus apparet, errorem esse Viri docti (qui sectatores deinceps consequutus est) qui perduellionis crimen tùm demùm contrahi putabat, cùm vniuersa Respublica offenditur, non cùm pars eius tantum, quod ideò *speciale Maiestatis* crimen vocant. Imò verò, perduellionis crimen ab hostili tantùm in Rempubl. animo æstimandum venit : Etsi non omnium perduellionis specierum eædem pœnæ fuerint. Translatâ quoque in Principes penitùs Republicâ, atque vbi vnum hodie Reipubl. caput est, perduellionis crimen Principum quoque respectu contrahitur, putà cùm quis hostili animo in eos animatus, *d. l. vlt.* vel sacra eorum capita parricidali furore & vesaniâ appetere, vel impetum his detractum ire Tyrannide affectatâ sustinet : Quod genus, non *parricidas* tantum, verùm & *Ἀντάρτας* Græci dixere, quísque ab his mutuati sunt sequioris æui scriptores. De quo perduellionis crimine sensit quoque Arcadius Charisius *l. 10. §. 1. ff. de quæstionib. In maiestatis crimine*, inquit, *quod ad* PERSONAS *Principum attinet*.

Secundum Maiestatis crimen voco, *læsæ Venerationis* : quotiens videlicet, non hostili quidem in Rempubl. aut Imperium ipsum animo, salus aut securitas eius appetitur, verùm debita tantum Principibus veneratio facto dictóue aliquo atroci violatur, putà maledictis in eos iactatis, vel statuis eorum violatis, *l. 6. 7. ff. ad L. Iul. Maiestat. & tit. Cod. Si quis Imperatori maledixerit* : videndæ & *ἀνδριάντες* Chrysostomi. Quomodo & apud Quintilianum *lex* illa *lib. 5. c. 10. Iniuriam fecisti, sed quia magistratui, Maiestatis actio est*.

Tertium Maiestatis crimen constituo, *Auctoritatis* seu *Potestatis publicæ turbatæ* : quotiens quis videlicet non hostili rursum animo in Rempubl. aut Principem, verùm audaci tantum facto aliquo vel Magistratui pro potestate suâ quid agenti obstringillat, eiúsque Iurisdictionem interturbat, quod C. Cornelio olim obiectum; vel Maiestatis strictutam aliquam sibi indebitè vsurpat : quod in monetæ reis cernitur *l. 8. infr. de falsâ monetâ*, & in priuati carceris vsurpatione, *l. vn. supr. de priuati carceris custodia*, id genus aliis, quæ cumulaui, *Paratitlo, ad L. Iul. Maiestatis* : Quæ etiam quarto Maiestatis crimini fictitio *πλαστικῷ* connumerari possunt; de quo mox.

Vt ad primum perduellionis crimen redeamus, inter alia eo crimine tenebatur *L. Iuliâ*, is cuius operâ dolo-malo consilium initum esset, quò armati homines cum telis lapidibúsve in vrbe essent, conuenirentur, aduersus Rempubl. locáue vel Templa (veluti Ianiculum, forum) occuparentur : Quovè cœtus conuentúsve fieret, hominésve ad seditionem conuocarentur. Quò pertinet illud 2. *de Oratore : Maiestatem minuit is, qui per vim multitudinis rem ad seditionem vocauit*. 2. Item is qui collegium illicitum vsurpasset, *l. 2. ff. de collegiis*, collocata cum *l. 1. ff. ad L. Iul. Maiest.* 3. Item is cuius operâ, consilio, dolo-malo consilium initum esset, quo quia Magistratus populi Romani, quivè Imperium potestatémve habebat, occideretur, vti scriptum reliquit Vlpianus lib. 7. *de Officio Proconsulis d. l. 1. §. 1. ff. ad L. Iul. Maiest.*

Quod postremum quidem ita constitutum, siue quod res ea ad securitatem publicam pertinere videretur, præsertim in prouinciis, quæ eorum Imperio coërcebantur : siue quia Maiestatis pop. Rom. stricturam aliquam gererent, seu Maiestatem populi Romani repræsentarent. Hæc inquam circa Magistratus populi Romani iam olim, qui consilio inito, seu per factionem occisi fuissent, constituta fuerunt. At enim nondum eò processum fuerat, vt Principes Maiestatis suæ summæque fulgorem priuatis quibusdam personis tribuerent, & sic vt summo Maiestatis crimine illigarentur, qui quid per factionem in necem personarum quamlibet Principi in administratione Reipublicæ, dignitatéque proximarum, proximásque Imperij ceruices, quid moliti fuissent. Atque adeò delictum istud nondum tale erat, quod aut ex scripturâ *L. Iuliæ Maiestatis* descenderet, vel ad exemplum *Legis* vindicaretur; vt loquitur alioquin Modestinus *l. 7. §. 3. in fin. ff. ad L. Iul. Maiestatis*. Verùm Imp. Arcadio visum Maiestatis suæ fulgore eas quoque personas, quæ sibi in Republ. administrandâ dignitatéue proximæ essent, illustrare : de quo dicam pleniùs posteà. Quomodò & mulieres maritorum fulgore radiísque illustrari dicuntur. Et sic quartam hanc nouámque Maiestatis precariæ speciem, Fictitiam videlicet *πλαστικήν*, & Exemplarem : Denique quasi perduellionis constituere licet.

VI. QVARTA igitur Fictitiáque, *πλαστική*, Læsæ Maiest. Precariæ videlicet, & *quasi Perduellionis* species est : cuius exemplum ex *hâc l.* haud absurdè constitui potest, cùm videlicet Factio *σύστασις* in necem personarum Principi in Republ. administrandâ dignitatéve proximarum, quibus Princeps Maiestatis suæ *ἀπαύγασμα τῆς δόξης καὶ χαρακτῆρα* (huc transtulisse liceat) tribuit, initur. § Cæterùm tria in hoc crimine requiruntur, vt grauissimis pœnis *hâc l.* comprehensis locus esse possit : Factio, inquam, non nuda nex (quomodo alioquin vulgò eam accipiunt :) Rursum, non factio quælibet, verùm in necem inita. Tertiò, neque in necem quorumlibet, verùm earum personarum *ὄντως* quæ *hâc lege* designantur. Vt proinde forma huius criminis in tribus consistat : in *modo*, per factionem; in *fine*, puta in necem; in *obiecto*, putà personis Principi in administranda Republ. dignitatéue proximis. Non igitur aliud factionis seu societatis genus *ad hanc l.* pertinet, non nex quælibet, non aliæ personæ : veluti, si factio ob alias causas inita fuerit, exempli gratiâ ad liberandum reum, de quo factionis genere mox : vel si nex personis *hâc l.* comprehensis aliter quàm per factionem, ab vno fortè aliquo oblata fuerit. Id quod rectè animaduertit Andreas de Isernîâ *tit. quæ sint regalia, cap. 1.* Bossius *de crimine læsæ Maiestatis, num. 8. vers. est verum*. Decianus *tractatu crimin. lib. 7. c. 5. n. 6.* Capycius *decis. 130. n. 13.* Farinacius *de crimine læsæ Maiestat. quæst. 112. in sect. 1. n. 69.* Ac multo magis, si nex per

factionem

factionem aliis personis intentata fuerit. Denique, etiā hæc in considerationem hîc Arcadio venerunt, atque adeò Interpretibus venire debent, Factionum, & quidem frequentissimarum tùm, odium Nex per factiones oblata, & Personarum illatum: quas dixi respectus. De singulis his videndum est: Ac primò de *Factionibus* ipsis.

Factio, est *societas occulta, seu arcana, in exitium aliquod conflata, occasionem erumpendi in tempore expectans*: vel vt breuius Nonius Marcellus, *Factio dicitur malorum consensus & cōspiratio.* Quod vel ex *hâc l.* satis conficitur. *Societatem* dixi, ideò *hac l.* factio *& societas παρανόμως* coniunguntur: quomodo & Suetonius in *Augusto* dixit, *plurimæ factiones titulo collegij noui ad nullius non facinoris societatem coibant*: ideò rursum *factionis Sacramentum* hâc eadem l. dicitur. Dixi rursum, *occultam* seu *arcanam societatem*: hinc adeò fine Legis *arcana consilia* factioni tribuuntur. His de causis *Factionis* nomen de Latronum societate vsurparunt, *l. 11. §. delinquitur, ff. de pœnis*: & apud Apuleium non semel *lib. 2. 7. 9.* & factio cruenta, seditioni præruptæ coniungitur, *l. 6. §. 9. in fi. ff. de iniusto, rupto, irrito*: & duces factionum & seditionum concitatores iunguntur, *l. 16. ff. de appellat.* Item factio Palmyrena, *l. 4. C. de ingenuis manumissis.* Paulò latius Festus *Factionis nomine seditionem & arma vocari*, ait: Laxius, inquam; *seditio* enim propriè est, cum ea iam erupit, cum iam sæuit: quæ & citra factionem præcedaneam, subito scil. & violento motu velut incendium repentè conflagrat, statímque ad arma & manus tenditur: factio verò, ex certa animi destinatione certo & præmeditato arcanóque consilio concinnatur: vnde factio non tantum *iniri*, verùm & *præparari*, *concinnari* dicitur: sed & *cogitationis* verbum hâc in re proprium, *hac l.* vt & aliàs in Maiestatis crimine *cogitatio* apud Curtium *lib. 6. extremo*, Suetonium *Cæsare*, & Tertullianum *Apolog. c. 35. in fi.* Sanè vt factiones istæ ad alia patranda, ita in Maiestatis crimine fermè initæ. Hinc illud Pauli *5. sent. tit. 29. In reum Maiestatis inquiri prius conuenit, quibus opibus*, QVA FACTIONE, *Quibus hoc auctoribus fecerit*: Nēpe atrocissima atque immanissima crimina & facinora rarò suscipiūtur, nisi ab iis, qui per factiones patrato scelere euasuros sese ante cogitarūt: siue dū multitudine sese tutos fore putāt, vt fermè. *Quicquid multis peccatur, inultū est*: Et multos *Defendit numerus iunctæque vmbone phalanges*: siue quia auctor hâc ratione in incerto esse solet. Hinc adeò *factionum* nomen aliquando de conspirationibus & coniurationibus in Principem, apud Capitolinum *Commodo & Pertinace*: Vopiscum, *Aureliano*: Am. Marcellinum *lib. 25. p. 341.* Vicecuersa, Factio omnis conspiratio iuter quoscunque. Hinc & scelerata factio cum Barbaris ad deprædandi facultatem inita dicitur *d. l. 1. sup. de re militari*: Sed & *Factionis* olim nomē de disciplinâ Christianâ à Gētilibus vsurpatū, teste Minutio Felice *in Octauio*, & Tertulliano *Apologetic.* vt etiam coniuratio superstitiosa de hæresi dicitur *l. 53. inf. de hæreticis.* Denique in sp. huius l. *factio* prædicatur de eâ, quæ inibatur in necem proximorum Principi: Pariter vt seditione nonnullos hoc ipso tempore periisse innuit Claudianus *lib. 2. in Eutropium.*

> *Dissimulant socij, Coniuratique recedunt,*
> *Procumbit pariter cum Duce tota cohors.*
> *Non acie victi, non* SEDITIONE *coacti,*
> *Ne pereant ritu, quò periêre viri.*

In Legibus Longobardicis *lib. 1. t. 18.* hæc adunatio seu factio *Zama* dicitur, vel vt alij Codices, *Zana.* Cùm igitur Factionibus his & seditionibus, à quibus summum in Republ. periculum est, tùm aliis rationibus, tùm & legibus in tempore occurrendum, Politicorum schola sanciat, *lib. 5. polit. c. 8.* καὶ διὰ τῶν νόμων πειρᾶσθαι δεῖ φυλάττειν, hoc exemplo Arcadius Imp. varias subinde factionum & seditionum vias, quas in perniciem publicam tendere putaret, intercludere Legibus suis sategit: Hinc adeò cohibitæ ab eo factiones, quæ religionis specie moueri poterant, *l. 30. 31. 32. 33.* (quæ hoc ipso anno CCCXCVII. data est) *& l. 34. 36. inf. de hæreticis, l. 5. 6. de his qui super relig.* (quæ tamen leges Ioannitas, seu Iohannis Chrysostomi sectatores respiciunt) & *l. 16. inf. de Paganis*, quæ & ipsa ad eundem Eutychianum PP. biennio post *hanc l.* data est. II. Cohibitæ item ab Arcadio factiones eæ, quæ leuandorum tenuiorum specie, conflagrabant, abolitis videlicet vicorum patrociniis, seu προστασίαις (in quas est quoque Libanij *oratio* περὶ προστασιῶν quam extuli) *l. 3. 4. 5. inf. de patrociniis vicorum*, quæ duæ postremæ Leges rursum datæ sunt ad eundem Eutychianum PP. biennio fermè post *hanc l.* III. Item vetitæ ab Arcadio factiones eæ, quæ humanitatis cuiusdam obtentu, per Clericos & monachos tùm inibantur, belli videl. cuiusdam specie, reos imminentibus suppliciis eripere volentes, *l. 16. inf. de pœnis l. 57. de appellat.* (quæ & ipsæ rursum Leges datæ sunt ad eundem Eutychianum PP. anno proximo CCCXCVIII.) vt non pauci tùm Ecclesiastici factionum & tumultuum flabella fluēre, ὑπερβαλλόντως (quod fatendum) in Principes & Magistratus παῤῥησίᾳ, καὶ πέρα τοῦ πρέποντος: quod vtrumque de Iohanne Chrysostomo scribit Socrates *lib. 9. cap. 5. v.* & Theodoretum *lib. 5. cap. 28. 32.*

Ergò & *hâc l.* factioni cuidam occurrit Arcadius, tendenti videl. in necem ἐπὶ ἀναιρέσει, inquiunt Scholia *Basilicorum*, vt Basilica ipsa φόνον reipsa supponunt, personarum sibi in Republ. administranda, dignitatéue proximarum, idque proposito Maiestatis metu: qui & alioquin alias de Maiestatis crimine Leges tulit: veluti, duobus post hanc *l.* mensibus *l. 3. C. sup. ne præter crimen Maiestatis.*

Ex illis interim tot Arcadij *Legibus*, quibus seditionibus, tumultibus & factionibus occursum iuit, ad Eutychianum PP. datis, colligi obiter satis possit, *Eutychianum* hunc paci & concordiæ publicæ sanciendæ cumprimis hoc tempore inuigilasse; atque adeò eas Leges (quod de hâc nostrâ iam probauimus) proculdubio ad suggestionem & Relationem eius pietasque sancitas.

Et hactenus de primo & secundo requisito in specie *huius L.* vt pœnis eâ comprehensis locus esse possit, putà de Nece intentatâ, & quidem per factionem. Priusquam de tertio ago, putà de personis quibus per factionem tùm nex intentabatur, de factionum istarum circumstantiis, modóque videndum est: quæ & ipsæ nos ad verum *huius L.* intellectum, & Historicarum causarum cognitionem paulatim & per gradus quosdam subuehent.

VII. PErsonas factionum istarum partem constituentes, Arcadius Imp. hâc constitutione duorum generum facit, putà Principales & Administras. *Quisquis*, inquit, *cum militibus vel priuatis, Barbaris etiam, scelestam inierit factionem, aut factionis ipsius sacramenta susceperit, vel dederit.* Et sub finem Legis: *Id quod de prædictis, eorum filiis, cauemus, etiam de Satellitibus, Conscijs, ac Ministris, filijsque eorum simili seueritate censemus.* Prior scil. ex his duabus sententiis est de Personis factionum Principalibus, posterior verò de Administris.

Nempe

Nempe in Factionibus ita fermè euenit, vt alij Principes Ducésque sese Factionibus præbeant, siue quia audaciâ maximè prumpti, siue quia potiores & potentiores: Alij verò, sese satellites tantùm, vel conscios, vel etiam ministros præbeant: denique factionum Administri. De prioribus prius: Prima scilicet sententia est de Ducibus seu Principibus factionum: ita quidem vt duo rursum eorum genera inibi constituantur. Prius est, eorum qui ipsi scelestam factionem ineunt: id est, Auctores factionis, iidémque Duces: qui plebem ipsi commouent: Alij verò non Auctores, verùm qui initæ iam factioni Duces accedunt: Initium, inquam, *huius l.* accipi oportet de Auctore eodémque Duce Factionis ταραχῆς. *Quisquis*, inquit, *cum militibus scelestam* INIERIT *factionem*. *Inire* nempe propriè hic factionem cum aliquibus dicuntur, instinctores, turbones, qui factionem suscitant, aliósque ad factionem impellunt, flabella vera factionum, ὀχλαγωγοί, φιλοδήμοι, κινητοί: veríque Æoli, qui (vt ille ait) nocturnis fortè vel clandestinis colloquiis flexóve in vesperam die, dilapsis melioribus, deterrimum quemque congregantes inserunt querelas & graues de potentioribus sermones, quæque alia turbamenta vulgi, sicque alios impellunt: Denique penes quos causa atque origo omnis furoris est, reliquia contagione tantum fermè insanientibus. Alij verò initæ iam factioni inter aliquos, Duces sese præbent: Quomodo fermè noua cupientibus Dux & auctor quæritur, quod Tacitus XVI. *annal.* dicebat. De his verò accipienda sunt hæc *huius L.* verba, *aut factionis ipsius sacramenta susceperit, vel dederit*, (vbi obiter *vel*, pro *&*, vulgatò huius æui significatu, accipiendum est:) Nempe his verbis describit Arcadius eum qui factioni iam initæ Dux adsciscitur, vbi sanè Ducem huiusmodi sacramentum, vt ab aliis suscipere, ita & vicissim ipsum dare, & sic vltrò citróque sese in scelus obstringere sacramento oportet: Quare error est viri docti, qui hæc verba, *aut factionis ipsius susceperit sacramenta, vel dederit*, interpretationem putabat proximè positorum verborum, *quisquis scelestam inierit factionem*, quasi id indicetur, tàm esse in culpâ & tàm dici factionem scelestam inisse, qui alio authore coniurauit, quàm qui author coniurationis fuit: Imò verò *diuersa* Ducum species his duabus sententiis indicantur: Ducum inquam: nam hoc initium eò pertinet, non ad alios factionis participes: de quibus demum erit altera illa sententia sub *finem Legis*. Quos, *Leges Longobardica lib. 1. c. 18. in capite positos* vocant.

Ergò in Duces Auctorésque factionum seueritatem primò *hâc l.* intendit Arcadius, vt cæteroquin iri primum adsolet in nefarios factionum & seditionum authores, Ducésque, *l. 16. ff. de appellationibus*. Imò & sæpè in eos solos, quorum ideò supplicio crimen expiatur: quam in rem vide vel Ammianum *lib. 21.* & plenus Liuius, alíique, id genus exemplorum. Nam quia nihil ausura fermè plebs creditur, principibus amotis, ideò prima semper Imperantibus cura est, vti factionum principibus occurrant, nouáque cupientibus Dux & auctor auferatur: quod certè facit *hâc l.* Arcadius. De *Sacramentis* alioquin in factionibus & coniurationibus vnde συνωμόται dicti, res nota, nempe peculiari quadam & quidem iurisiurandi religione adhibitâ coniurationes & factiones iniri solitas, de quo affatim Interpretes Sallustij, Tertulliani. Et hæc de Ducibus Factionum, de quibus *initio Legis*.

Sequuntur Factionum *Administri*: de quibus fine Legis: Quorum etiam tria genera ponuntur, *Satellites, Conscij, Ministri*. Qui quomodo inter se

distinguendi sint, videndum est: ac primò de Satellitibus.

Vt *Satellites* factionum, in Personarum quæ proximæ principi sunt, initarum capita, *hâc l.* memorantur, ita & satellites coniurationum in Principes ipsos concinnatarum per hos ipsos annos varij memorantur: Et quidem sex Honorij constitutionibus, putà Gildonis satellites, *l. 19. de bonis proscriptorum: l. 19. de pœnis, l. 7. sup. de metatis*, (meminit & Augustinus *lib. 3. contra Cresconium Grammat. cap. 21.* vbi de Optato: *Quæ tamen*, inquit, *ita commisit, vt inter Gildonis satellites præcipuus teneretur, haberetur, moreretur*) Stiliconis item satellites, *l. 20. 22. inf. de bonis proscript.* Heracliani, *l. 21. de pœnis*. Quibus fermè locis omnibus, pariter vt *hâc l.* satellites pari seueritate, cum coniuratorum Ducibus & auctoribus habentur: Item, vt satellites dictis Legibus fermè Tyrannis ipsis iunguntur, ita primo loco hîc post Duces pariter ponuntur ante conscios & ministros: Erant scil. *Satellites* hi, post Ducem factiones primores, qui sub se alios habuêre, patrando sceleri ministros, de quibus posteà. Sic sanè & apud Curtium *lib. 6. Huic*, inquit, *decem satellites traduntur: quorum singulos deni armigeri sequebantur: ij ad alios coniuratos comprehendendos distributi sunt*. Sanè & aliàs Satellites & post hos ministri secundum Ducem semper censentur. Lactantius *lib. 1. c. 3.* *Assertores Deorum ita Deos præesse singulis rebus ac partibus dicunt, vt vnus tamen sit Rector eximius. Iam ergo cæteri Dij non erant, sed* SATELLITES *ac* MINISTRI, *quos ille vnus maximus & potens omnium his officiis præfecerit, vt ipsi eius Imperio ac nutibus seruiant*. Idem *lib. 2. c. 18. Sic eos Diabolus ex Angelis Dei suos fecit Satellites ac ministros.*

Satellitum verò huius generis, de quibus hæc *lex* propriè est; non alia aut antiquior mentio in Rebus Romanis occurrit, quàm ab hisce fermè temporibus. Erant hi Barbari, de valentioribus & proceritoribus, ἀμάντες (quorum plenus hâc tempestate orbis erat, de quo *capite proximo*) de quibus est hic quoque Sulpicij Alexandri locus apud Gregor. Turon. *lib. 2. hist. Franc. c. 9.* vbi de Arbogastis coniuratione: *Militaris rei cura Francis Satellitibus tradita, ciuilia quoque officia transgressa in coniurationem Arbogastis*. De iisdem omnino accipio, quod Synesius scribit *de regno, p. 18. 23. 24.* Sic quoque Claudianus, *lib. 2. aduers. Rufinum*, milites, cum Rufinum interficerent, loquentes inducit.

——patiárne audire Satelles?
Qui Leges aliis libertatémque reduxi.

Clientum voce non semel eos idem designat *lib. 2. in Rufinum*.

Stipatus sociis, circumque armata Clientum
Agmina, priuatis ibant famulantia signis.

Et rursum.

Et coniuratos hortatur voce clientes.

Sed & Rutilius Claudius Numatianus, *Itinerario suo* (quod is XX. post *hanc l.* annis scripsit) de satellitibus Stiliconis sic canit.

Ipsa Satellitibus pellitis Roma parebat,
Et captiua prius, quàm caperetur, erat.

Et hæc de Satellitibus, quibus *hâc l.* eadem pœna quæ Ducibus Factionum iniungitur. Et tamen, vt Enantiophano cuidam occurram, Lege 19. *inf. de pœnis*, Satellites Gildonis custodiæ tantùm mancipari, proscriptionéque damnari iubentur. Cuius rei causa hæc est, quod iam decennium eo *legis* tempore, à Gildonis morte, elapsum fuerat, cuius satellites quidam tamdiu quæsiti nunc primùm eruti, haud aliâ pœnâ post tantum temporis puniendi visi sunt. Vt proinde minùs placeant viri cætero-

N quin

quin docti aliter hæc conciliare conantis ſuffugia, inanéſque coniecturæ de hoc facto.

Conſcij factionum *hâc lege* poſt ſatellites, ante miniſtros, & ſic medij inter vtroſque quinam ſint? accuratè videndum eſt. Sunt igitur, qui etſi neque Duces factionum, neque ſatellites, neque Miniſtri ſint, ſocij tamen, participes *τῆς ἐπιβουλῆς μετασχόντες*, fautores ſunt: etſi nullum miniſterium manu factóue præbentes, factionis tamen exitum ſpeculantes: & factionem vel opibus ſuſtentantes, vel iuuantes conſiliis, adiuuæ: participes ſceleris meditati, *συμπεπράχοτες*, qui cum coniuratis faciunt, vt loquitur Cicero pro *Sulla*: vid. locum Zoſimi *lib. 4. p.739.* Quo ipſo ſenſu, præter *l.7.sup.de parricid. l.7. C.de paganis*: *l.1. §.27.ff.de quæſtionibus*, Suetonium *Nerone, c.43.* Curt. *lib.8.* apud Tertullianum *Apologet. c. 2.* Conſcij accipiuntur: *In reos Maieſtatis & publicos hoſtes omnis homo miles eſt: ad ſocios Conſcios, inquiſitio vſque extenditur*: pro quo, ad Nationes *lib.1.c.2.* habetur, *conſocios*: *Quid quod eradicandi generis diffundenda erat inquiſitio, porrigenda quæſtio in ſocios, conſocios?* Quæ *conſociorum* alioquin vox vſurpatur quoque *l. 3. C.de conuen. fiſci debitor.* Ita & Iulius Firmicus *lib.7. Matheſ. c.7. faciet fures aut latronum conſcios & receptatores.* Nempe hoc factionis ingenium eſt, vt non omnes factionem exequantur, imò pauci periculum ſæpe ſumant, plures verò factioni fauentes adiuuæ, exitum ſpeculentur: Qui *conſcij* alioquin vt hîc, ita & in aliis Criminibus generali *ſociorum* appellatione veniunt: de quibus v. *Legem Diuus Hadrianus 6.§.1. ff.de cuſtod.& exhib. reorum.* Apuleium, *lib.3.* Paulum *5. ſent. 4. 14.* Non eſt igitur hic locus, ſeu hæc *Conſciorum* vox *hâc l.* quæ eſt de quaſi perduellionis crimine, accipienda de his qui nudam ſeu ſimplicem factionis notitiam ſeu ſcientiam ex fama vel relatione habent, citra participatæ factionis crimen (de quo aliæ ſunt leges.) In proprio equidem perduellionis crimine, capitali & hunc conſcium pœnâ puniri frequentior ſchola rectè ſciſcit: de quo non eſt hîc dicendi locus: vbi certè periculoſa eſt ſententia eorum, qui cenſent, conſcium tunc puniendum eùm probare potuerit quod ſciebat; quia non debet hic detegendo, ſe in periculum ſpontè conijcere. Atenim in hoc *fictitio* Maieſtatis crimine, non puto *nudam ſcientiam* habentes ex fama fortè vel relatione aliterve, nulláque re coniurationem vel factionem adiuuantes, Arcadium adeò puniri voluiſſe, vt in vitam eorum iretur, cæteræque pœnæ *hac l.* comprehenſæ in eos exercerentur. Nam vt dixi, *Conſciorum* vox hîc, medio loco poſita inter *Satellites*, & *Miniſtros*, Adiuuas omnino denotat: quam verbi ſignificationem *aliis* Authorum *locis* confirmat Alber. Gentilis *diſp.3.de crimine læſæ Maieſt.* Quare probabilior hâc in re Baldi quàm Bartoli & Saliceti, Alciati, aliorúmque, & poſt hos Alberici Gentilis *diſp. 4.* opinio eſt, ſtatuentis, eum, qui ſimpliciter *ſcit* hoc ſaltem coniurationis genus in proxima videl. Principi capita, non eâdem pœnâ cum Adiutore, vel Authore, Ducéue teneri.

Miniſtri tandem factionum *hâc l.* ſunt, qui factioni accedunt, eam executuri, occaſione captata: miniſtri & executores ſceleris: quomodo & *ſeditionis miniſtri*, itémque *rerum atrocium miniſtri* dicuntur apud Tacitum, *Annalibus.*

Ergò & hos, conſcios inquam & miniſtros, ex æquo pœnis *hâc l.* comprehenſis ſubiici voluit Arcadius, pariter vt Duces eorúmque Satellites. Quâ parte tamen non omnibus Principibus vel Legumlatoribus eadem mens ſemper fuit, certè fuit quamplurimis. Alioquin, cæteros, quos reos ſceleris ſocietas nóu facit, *μηδὲν συμπεπραχότας*, veluti propinquos tantum, notos, familiares idem Arcadius à calumniâ ſubmouit, in aliâ ſpecie, duabus conſtitutionibus ſuis, quarum prior emiſſa eſt ad Cæſarium PP. Eutychiani, cui hæc *lex* inſcribitur, deceſſorem, *l.15. inf. ſeu l.9. C. Iuſt. de bonis proſcript.* poſterior verò ad eundem Eutychianum biennio poſt hanc l. *l. ſancimus, vtroque Cod. de pœnis.* Quæ proinde huic optimè conuenit: Etiam eâ *huiuſce l.* parte, quâ alioquin pœna in filios filiáſque propagatur: *Propinquorum* enim appellatione in ſpecie *illius Legis* filios neutiquam exaudiendos, ad *eam l.* prolixiùs oſtendam, inter alia, argumento cauſæ Hiſtoricæ illius Legis, *quam ibi ad hanc diem incognitam efferemus.*

VIII. TRIA hominum genera memorat *hâc l.* Arcadius, VNDE factioſi coniuratique prodibant, ſeu cum quibus, & *inter quos* Factiones hæ inibantur: Puta milites & priuati, & vtrique non Romani tantùm ſed & Barbari: *Quiſquis*, inquit, CVM *militibus vel priuatis, Barbaris etiam, ſceleſtam inierit factionem.* Quæ tria hominum genera ſimiliter iunguntur in *ep. Iuliani ad S. P. Q. Ath. p.523. in illâ Auguſti renunciatione Lutetiæ Pariſiorum, ἄνδρες στρατιῶται καὶ ξένοι καὶ πολῖται μὴ προδόντε τὸν αὐτοκράτορα.* De ſingulis ordine videndum eſt.

Ergò militibus *priuati* hîc opponuntur, non quomodo priuati aliàs Principibus, quorum ſanè reſpectu omnes quantauis dignitate præditi, *priuati* dicuntur, *vt l.1. inf. de exp. Iudorum*: *l.3. de metatis*: *l.5. de operib. publicis*, *l.54. de curſu publ.* Item, non quomodo priuati, poſitis in dignitate opponuntur: vt l.44. *ſup. de curſu publico*: quo ſenſu etiam nunc accipio Libanium *fine orationis κατὰ τῶν εἰσιόντων*: Verùm priuati *h.l.* ſunt non milites, qui aliàs *pagani* dicuntur *ἰδιῶται* vel etiã *πολῖται*. Quomodo prouinciales & milites opponuntur multis locis etiam apud Marcellinum, *26 p.343.* Hoc ſcil. ſenſu *priuati* hoc æuo quoque paſſim accipiebantur, pro non militantibus: Vnde frequens eorum oppoſitio, non *hâc* tantùm *l.* verùm & *l.2. ſup. h.t. l. 2. inf. de falſa moneta*: *l.21. de pœnis*: *l.vn. ſup. de officio Iudicum militar. l.5. de teſtamentis*: *l.3. inf. de immun. conceſſa*: *l.1. ſuprà de terris limitaneis.* Eodémque ſenſu Lampridius *Alexandro Seuero, p.234. Sola quæ de hoſtibus capta ſunt limitaneis Ducibus & militibus donauit, ita vt omnium eſſent ſi illorum hæredes militarent, nec vnquam ad* PRIVATOS *pertinerent.* Sic & in Agnetis paſſione: *coronatur ciuitas tota, fit lætitia militantibus atque priuatis, & vniuerſis audientibus, &c.* v. & Artemidorum *ὀνειροκρ.* *lib. 2.* ſic & apud Græcos *ἰδιώτης* & *στρατιώτης* paſſim opponuntur, veluti apud Iulianum *Orat. ad S.P.Q. Ath. p.519.* Syneſium *ep.143.* Chryſoſtomum non vno loco, inter alia, *homil. 61. in Matth.* Item *σχῆμα στρατιωτικὸν* & *ἰδιωτικόν*: Ergo priuati & milites opponuntur, quomodo aliàs *pars armata & ciuilis*, & in iure, & apud Sidonium & Vegetium. Scilicet in hæc duo hominum genera ciuitates tùm diuidi ſolebant, in milites & non milites: *τὸ σῶμα τῆς ἡγεμονίας διχῇ διαιρεθὲν, κατὰ τὸ ὁπλιτεῦον καὶ ἄοπλον* ait diſertè Syneſius *de regno, p.26.* Milites nempe hâc tempeſtate variis locis per omnes fermè ciuitates ſparſi erant: *κατὰ τὰς πόλεις τὸ ὁπλιτικὸν ἐνίδρυτο.* Quod ex Notitiâ Imperij omnium luculentiſſimè diſcere eſt. Sic quidem, vt in maximis quoque vrbibus orbis Romani milites forent, veluti Antiochiæ in Syriâ ſagittarij, & quidem Scythæ Barbari, quod docet Libanius *orat. 13. ad Theod. Magn. p.394.397.414.* Socrates *lib.6 c.6.* Seleuciæ, *d. orat. 13. p.410.* Imò & in vrbe Conſtantino

tinopolitanâ milites fuêre, teste Zosimo, *lib. 5. p. 795.* in historicâ *de Gaina* narratione: & Socrates in *eadem historia*, *lib. 6. c. 6.* & quidem Præsentales, Principe ibi posito, vt docet exertè Arcadij nostri *lex 17. sup. de re militari*, quæ data est anno proximo CCCXCVIII. vel ex prouinciis eò missi ad Principem negotij ergò *d. l. 17.* Imò & Numerus peculiaris militum ab Arcadio *huius l.* auctore institutus fuit, qui *Arcadiani* dicti, vt scribit Cedrenus *p. 269.*

Ergo milites & priuati hîc opponuntur, & ab vtrisque Barbari separantur. Nam etsi in Imperio Romano vt priuati, ita & milites non tantùm indigenæ fuerint seu Romani, verùm etiam in vtroque genere Barbari: Attamen Barbari ab vtrisque separabantur, ita quidem vt *milites* propriè Romani dicerentur, quod alij iam notarunt. *Barbari*, inquam, non qui per factionem ex sedibus suis, seu Barbariâ & hostieo exciebantur, Tyrannidis alicuius parandæ causâ, quomodo Glossa *hic* Barbaros pro *hostibus* accipit, quomodo etiam Interpretes omnes hactenus censent: verùm, qui tùm temporis orbem Romanum implebant. Cuius mali labes originem habuit à Valente Imp. qui Gothis agrum ad se confugientibus, in Thraciâ atque alibi, attribuit; teste Ammiano, Zosimo, Themistio & Eunapio *in Eclogis Legationum*, Socrate *lib. 4. c. 34.* eo addito, id initium fuisse calamitatum, quæ mox Imperium Romanum afflixêre: τοῦτο ἀρχὴ γέγονε τοῦ ἀτυχῆσαι τότε καὶ ὀλίγον Ῥωμαίων ἀρχήν. Sed & sub Theodosio M. defuncto Athanarico cunctus exercitus Romano sese Imperio subdidit & cum milite velut vnum corpus effectum est, teste Iornande, v. & Synesium, & Latinum Pacatum, & Eunapium *d. loco*. Itaque & Barbari milites Constantinopoli extitêre, teste Zosimo *lib. 5. p. 795.* & alibi τῶν Ῥωμαίων ἦσαν στρατιῶται στρατευόμενοι: vt in Arcadij rebus ait Socrates *lib. 6. c. 6.* Et in Phrygiâ nominatim Gothi milites locati fuêre, vt constat ex iis quæ de Tribigildo ibi hoc ipso tempore & anno cum his locato memorant Historici, & Claudianus quoque *lib. 2. in Eutropium.*

> —— *Ostrogothis colitur mixtisque Gothunnis*
> *Phryx ager.* & mox
> —— *Phrygia mediis afficitur oris,*
> *Tandem Targibilum, Getica Dux improbus aula*
> *Hic erat, aggreditur.*

Denique hoc illud sæculum est, quo Barbaræ gentes, Scythicæ, aliæque in Orbem Romanum, Orientalem nominatim, immissæ, vel priuatam vitam degebant, vel Romanis passim numeris τοῖς στρατιωτικοῖς ἀριθμοῖς adscriptæ militabant: Quin & Magistratus passim gerebant, priuatásque domos implebant: Quod vt ex variis Scriptoribus Claudiano, Zosimo, Notitiâ Imperij, Historia Ecclesiastica, Legibus etiam nonnullis discere est; ita exertè docet Synesius *Orat. de regno, p. 24.* ad hunc ipsum Arcadium scribens: vbi addit, & tum seditiones στάσεις iam aliquas inde exortas, imò inde tandem excidium ipse Imperio ominatur: quod superiori Socratis testimonio optimè conuenit, de quo dicam *infrà* pleniùs, *c. 18.* vbi de occasionibus & causis harum factionum, inter quas fuit & Barbarorum istorum promotio ad Dignitates Illustres; Senatorias, Palatinas, Prouinciales, atque ad militiam. Nempe, quod Politici rectè obseruant, ὡς ἀλλόφυλον ἐς στασιάζειν.

Eò igitur pertinet, quod de Barbaris *hâc l.* adiicitur, in factionem coëuntibus: nempe spectat id ad Barbaros siue priuatam siue militarem vitam in Oriente agentes: non verò ad Barbaros, ex Bar-

bariâ, ad priuatas factiones, de quibus *hâc l.* agitur, exeitos. Quo alioquin more exciti quoque Barbari hâc ipsâ tempestate ad factiones aduersus ipsummet Principem initas: veluti, ante biennium, Gothi à Rufino exciti fuerant, quem ideò *coniuratum Getarum* vocauit Claudianus, vt & Hunni: de quo vide eundem Claudianum *in Rufinum*. Item à Stilicone postea, qui omnem (vt ait *lex 22. inf. de bonis proscriptorum*) inuitauit Barbariem.

Tandem ergò Barbari *hic* sunt Barbari in Romaniâ siue priuatam siue militarem vitam agentes: Vnde illa *cum militibus, vel priuatis, Barbaris etiam*, quod à Triboniano leuiter immutatum in, *vel Barbaris*: vnde sententia ibi paulò incertior reddita: neque enim Barbari priuatis aut militibus hic omnino opponuntur, imò in genere supponuntur, indicatúrque, milites & Priuatos in Orbe Romano alios indigenas ἐγχωρίους, Barbaros alios fuisse. Sic & Ambrosius *orat. in Auxentium media inter ep. 32. & 33.* *Aduersus arma, milites, Gothos* QVOQVE, *lachryma mea arma sunt.* Et mox: *Non metuit arma, non Barbaros, qui mortem non timet.* Quo loco perstringit milites Gothos qui tum militabant; quique hæretici cùm essent, apud Valentinianum Iun. authoritate pollebant, de quo ad *leg. vlt. inf. de fid. Cathol.*

His ita distinctis, iam facile cognitu est, cur factio *hâc l.* inita dicatur *cum Militibus, Barbaris etiam*: Quia scilicet in eorum manu tùm Imperium erat, atque ad factiones opportuni maximè forent. Sanè & aliàs passim cum militibus factiones initæ: Sic (vt alia infinita testimonia omittam) Capitolinus *in Gordiano, p. 164.* *posse fieri, vt factione quandoque militum Gordiano redderetur imperium*: quanquam scio esse vitium Doctum, qui locum illum aliter legi velit.

Hoc cumprimis æuo militum & barbarorum adiumento tumultus & factiones in Principem aliósque concitatæ: veluti à Tribigildo in Phrygiâ, & Gaina, paulò post *hanc l.* de quo Claudianus *lib. 2. in Eutropium.* Socrates *lib. 6. c. 6.* Zosimus *lib. 5.* Synesius *de regno.* Ita quoque mentio fit in *Synodo ad Quercum illegitimâ*, quæ aduersus Io. Chrysostomum habita fuit, sexennio post *hanc l.* A. D. CDIII. ἡ στάσις τῶν στρατιωτῶν aduersus Iohannem Comitem, quem Chrysostomus prodiderit.

Ex his interim quæ dicta sunt, apparet satis, magno admodum molimine hasce factiones initas: vtpote cum inirentur cum militibus, priuatis, Barbaris etiam, hominibus factiosis: item, cùm factionibus his Duces sui essent, satellites, conscij, ministri: Neque mirum, cùm his factionibus magna capita, Βασιλεῖ παρεδρεύοντες; præcipui scil. charitate & fortunâ apud Principem, peterentur, de quo deinc. § 5.

IX. Personæ igitur tandem illæ nunc sub manum veniant, in quarum necem factionibus initis Arcadius *hâc l.* occurrit: quarúmque adeò vitam & salutem à factionibus in tuto locatam iuit: Maiestatis crimine factionariis seu factionis potius, iniecto, totq; & tàm atrocibus pœnis in eos propositis. Earũ verò tria genera hic proponũtur. De quibus sigillatim priusquam ago, illud præmoneri operæ est, in omnibus Rebus publicis, in Romanâ certè, nonnullas personas sacrosanctas & pro inuiolabilibus habitas, ἀσύλους, maiestatémque eorum singulari *Tuitione* λόγῳ ἀσυλίας vallatam. Nil iam dico *de Legatis*, qui sacrosancti, communi Gentium iure habentur. Nil dico etiam de eo, quod Arnob. *lib. 4. circa fin.* scribebat, *Magistratum in ordinem redigere, senatorem comitio prosequi, pœnis periculosissimum*

sissimum esse decretum; id eò quippe tantum spectat, quod Iurisconsult. filij sciscunt, & post eos Saluianus Massiliensis *lib. 6.* atrocem iniuriam ex dignitate eius cui ea illata est æstimari. Quanquam & fictitia *lex* apud Quintilianum occurrit *lib. 5. c. 10.* *Iniuriā fecisti, sed quia Magistratui, maiestatis actio est.* Sed & Suecica Lege mortis pœna imponitur, falsò præcipuos Regis consiliarios criminanti. Anglicanis quoque statutis, & præcipuè Eduardi 3. *anno eius 25.* sancitum, si quis Cancellarium, Magnum Thesaurarium, aut Iustitiarium cuiuscunque Tribunalis occiderit, dum munus suum exercent, crimen proditionis esse, & ad læsionem Regiæ Maiestatis pertinere. Hæc inquam nunc omitto, vt viciniora adhuc *huic legi* adnotem. Tribunos igitur plebis in hoc omninò censu pono, qui pro sacrosanctis olim habiti. Lege in id latâ, de quâ Dionysius *lib. 6.* & Liuius *lib. 3.* Canuleius quoque testis apud Liuium *lib. 4.* *Quid tandem est cur negent se manibus temperaturos, violaturósque denuncient sacrosanctam potestatem.* Hinc & Rabirius perduellionis olim accusatus, quod Saturninum Trib. plebis Senatus authoritate obtentâ interfecisset. Hinc (quæ magna seueritas fuit) Veturius, teste Plutarcho, morte affectus, quod Tribuno in forum venienti non cessisset. Hinc & Imperatores initio, quò sacrosācti essent, *summi fastigij vocabulum*, vt Tacitus vocat, id est Tribunitiam potestatē sibi adsciuêre: teste Dione *in Augusto.* Hæc ita *quidem* de Tribunis plebis olim habita: & ad Ædiles eiusdem ordinis porrecta à Catone in eâ *Oratione* quam super eâ re scripsit, teste Festo *in v. sacrosanctum.*

Secundò (quod & anteà iam aliâ occasione monuimus) ita quoque *L. Iuliâ Maiestatis* constitutum fuerat, vt *eâ l.* teneretur, cuius operâ consilio dolo-malo consilium initum esset, quò quis Magistratus pop. Romani, quíve Imperium potestatémve haberet, occideretur: *l. 1. §. 1. ff. ad L. Iul. Maiestatis.* Hæc inquam duo postrema exempla ad hanc *Legem* propius faciunt. Atenim sub Principibus, nondum personæ Principibus in Republica administrādâ dignitatéve proximæ eo vallo munitæ fuerât, eâque Tuitione defēsæ, vt necē eorū per factionem cogitasse, Maiestatis, immò Perduellionis quodammodo, crimini deputaretur: Certè nō Senatorū: quomodo & Seneca *5. Controuers. 10.* dicebat: *Nō ages mecum Reipublica læsa, si Atheniensem Senatorē occidero, sed cadis.* (Quamuis de nece eorū cogitantibus grauiores proculdubio pœnæ iure imminerent. Quod vel Epagathi exemplo liquere potest, qui Vlpiani Iurisconsulti, quem Alexander Seuerus imper. consiliarium próque tutore habuerat, cædis causa fuisse dicebatur: de quo Dio *libro extremo.*) id verò *hac l.* primùm generali Edicto ab Arcadio constituitur, de triplici personarum genere, *Illustribus* puta *Consistorianis*, *Senatoribus*, & *Quibuslibet sibi militantibus*: Maiestatis seu Purpuræ suæ luce hisce perfusis: Haud aliter, atque olim idem Alexander Seuerus Vlpianum sæpè à militum irâ obiectu purpuræ suæ defendisse dicitur: vt omittam alios simili togæ vel paludamenti obiectu periculo exemptos.

Harum verò personarum salutem aduersus Factiones, quâ de causâ Arcadius Imp. adeò ad curam suam reuocauerit, vti sciatur, de ipsis prius, & singulis quidem, ordine nobis videndum est.

Primò igitur in hoc censu ponit Arcadius *Viros Illustres qui consiliis & consistorio suo intersunt.* Hi verò erant viri dignitate illustres, Consiliarii intimi Sanctioris & arcani consessus Principis, cum quibus de rerum summâ Princeps in consilium ibat, *συνεδρεύοντες καὶ βασιλεῖ τῆς ὑπὲρ ἁπάντων βουλῆς κοινωνοῦντες*, vt Iulianus ait *orat. 1. p. 169.* consilium Principis participantes Latino Pacato *initio Panegyrici*: quibus consiliorum suorum arcana committit Princeps, *c. 15.* *γνώμης κοινωνοῦντες* Chrysostom. *Homilia 2. in Theodorum lapsum tom. 6. p. 71.* Quos & ita describit Theodosius M. *l. 3. sup. de metatis*, Comites Consistorianos, qui participantes Augusti pectoris curas agendo clarebant: Valentinianus Senior ita, *l. 1. sup. de Quæstor. Magistris officiorum &c.* qui sacrario Principis exploratâ sedulitate obediebant. Arcadius eosdem hoc ipso anno Illustris dignitatis Palatij nomine indigetat, *l. 1. inf. ad L. Iul. de ambitu*: *οἱ πάλαι τε καὶ φίλοι μεθ' ὧν συνεσκόπει βασιλεὺς ἀεὶ τῶν ὅλων ἕνεκα*, vt loquitur Synesius *de regno ad ipsum Arcadium p. 15.* Proceres quos arctis in rebus consuleret, vt Claudianus 2. *in Eutropium p. 84.* Ad eosdem pertinet singularis hæc inscriptio Legis 5. *inf. de fide testiū. Pars actorū habitorū quod Iulianum Imp. Augustum in Cōsistorio, adstāte Iouio viro clarissimo Quæstore, Anatolio Magistro officiorum, Felice Comite sacrarum largitionum: &c.* Ex qua *lege* obiter apparet, hoc æuo Consistorianos in Consistorio stetisse (quod etiam ex Ambrosij *ep. 27.* discere est) cùm aliquando etiam adsedissent teste Acholio Magistro admissionum apud Vopiscum *in Aureliano*, Iidem & generali appellatione *Consistorij principis Comites* seu *Comites Consistoriani* dicuntur *l. 1. & 4. sup. de Palatinis S. L. Consistoriani* absolutè apud Ammianum Marcellinum *lib. 15. p. 44. & 49.* Porrò, vt omittam Patricios, quæ summa apud Principes dignitas erat, vtpote quorum Patres censebantur: itémque Præfectos Prætorio, quæ *ἀρχὴ δευτέρα μετὰ τὰ σκῆπτρα* erat, vt scribit Zosimus *lib. 2.* seu *ἀπόρφυρος βασιλεία*, quomodo eam vocat Eunapius *in Proæresio p. 150.* (qui & ipsi proculdubio, & quidem potissimi, inter Consistorianos fuêre) vt & Magistros militum, In hoc censu erant, Quæstores, Magistri officiorum, *Comites sacrarum largitionū*, & *Comites rerū priuatarum*, vide hac Illustrium virorū quadriga exerte docet, *d. lex 1. de Quæstoribus*, *d. l. 1. & 4. de Palatinis S. L. & R. P.* Hinc & de Quæstore Symmachus, ad Ausonium Quæstorem scribens *lib. 1. ep. 17.* *Quæstores*, inquit, *memini, Consilij Regalis particeps*: vide & Cassiodorum *1. var. 12. & 5. var. 3. 4. & 6. var. 5. & 8. var. 13. 18.* Sic & Procopius *lib. 1. de bello Persico* Quæstorem *κοιαίστωρα* vocat. His addendus & *Præpositus sacri cubiculi*, cuiusmodi erat hoc tempore Eutropius (cui *hanc l.* accepto ferendam posteà ostendam) teste Claudiano, Zosimo, Scriptoribus Ecclesiasticis. Nametsi Præpositus sacri cubiculi paulò ante sub Theodosio M. à Comitibus Consistorianis adhuc separetur: *l. 3. sup. de metatis*, attamen & tùm iam Comitibus Consistorianis proximus erat, vt eadem *lex* docet: & mox sub Arcadio, *huiusce Legis* authore, inter Consistorianos habitus fuit. Imò in tantum hæc dignitas augeri meruit, vt Theodosius Iun. Arcadij nostri filius *l. vn. sup. de præpositis S. Cubiculi*, & *l. vlt. de metatis*, eam prorsus Præfectis vrbis, Præfectis Prætorio & Magistris militum æquarit: & sic quamplurimis qui iam olim Consistoriani Comites erant, prætulerit.

Hi igitur illi sunt Illustres Consistoriani, de quibus *hâc l.* A quibus longè diuersi sunt, neque huius Cōstitutionis verbis comprehenduntur (quod alioquin vir Doctus propè sibi persuaserat) *Comites Consistoriani*, dignitate inferiores: de quibus est eiusdem Arcadij *lex vn. sup. de Comitibus Consistorianis*: est & *lex vn. qui à præbit. tyronum*: *l. 15. 18. de extraord. mun. l. vn. qui conductores rei priu.* Hi quippe non Illustres erant, verùm proximo tantum gradu

Specta

Spectabiles *d. l. vn. de Comitibus Consistor. & Nouella 1. Theodosi, in f.* neque ipsi de rerum summâ in Consistorio vel intra Consistorium consulebant, verum sacri tantum Consistorij arcanis interesse poterant, *l. 58. sup. de prætoribus*, atque admitti intra Consistorij Arcana merebantur, & actibus interesse, & Principis audire responsa, *l. vltim. sup. de honor. Codicill.* Quæ in vniuersum prærogatiua fuit Comitũ primi Ordinis, teste Cassiodoro 6. *variarum* 1. Et hactenus quidem differentiam inter *Consistorianos* admitto: non illam, quâ nonnullis visum quoque, Consistorianos distinguere in Consistorianos *in Consistorio, & intra Consistorium.* Et hæc quidem de Illustribus Consistorianis.

Secundo loco post Illustres Consistorianos Arcadius *hac l. Senatorum* quoque vitam & salutem aduersus factiones in tuto locatam it, pariter vt Illustrium Consistorianorum Senatorum ETIAM, quæ vox *Etiam* hoc loco stat ampliatiuè de persona ad personam: addita quoque ratione, *nam & ipsi pars corporis nostri sunt*: de qua postea. Sic sanè & apud Zosimum *lib. 5. p. 793.* ἡ γερουσία καὶ ὁ ἀεὶ τὴν αὐλὴν coniunguntur. Senatores porrò in specie *huius l.* sunt Senatores, non vrbis Romæ, neque in orbe Occidentali agentes, verùm Constantinopolitanæ, & in Imperio Orientali degentes: vti ex eo liquet, quod hæc *lex* Arcadium Imperatorem auctorem habet. Nempe, & vrbs Constantinopolitana γερουσίαν, βουλευτήριον μέγα, ἢ συγκλητικὸν habuit, ad exemplum vrbis Romæ: siue ex Constantini M. instituto, quod tradidit Sozomenus *lib. 2. c. 2.* & auctor Chronici Alexandrini, siue Iuliani, vt Zosimus *lib. 3. p. 713.* Exinde, Senatus ille magnâ apud Principes dignatione habitus, eiúsque Senatores. Sanè, quo in honore Arcadius, *huius l.* auctor, eum habuerit, testes sunt plures eius constitutiones, puta A. D. CCCXCVI. *lex. 2. 3. sup. de prædiis Senatorum*: ex quibus etiam apparet, Defensores Senatus, per ciuitates tùm peculiares fuisse, qui viderent, ne quod Senatoriæ dignitati detrimentum ingereretur: de quo iam dixi *sup.* Item fidem facit hoc ipso A. D. CCCXCVII. *lex 3. sup. de vsuris*, quæ ad eundem Eutychianum PP. data est, quæ ostendit, siue ad Senatorij ordinis dignitatem tuendam, siue ne Senatoriæ dignitatis obtentu tenuiores opprimerentur, tùm prohibitum fuisse Senatoribus fœnus exercere, de quo ipso alioquin est quoque insignis Ioannis Chrysostomi locus, *homilia in Mathæum 56. sub finem Sauil. tom. 2. p. 362.* etsi postea sub dimidia centasimæ id idem Arcadius permiserit *l. 4. eod. tit.* vbi & *florentissimum cætum* vocat.

Ergò & Senatorum & Senatus magna sub Arcadio dignatio atque auctoritas fuit: Adeò quidem, vt præcipua rerum prisco more tùm à Senatu constituerentur, potissimáque per Senatum fierent, tanquam vetere Repub. Quod inter Imperij simulacra ponerent Politicorum filij. Nam & is *hostes publicos* renunciabat: Sic enim Stilico ab Arcadio & Senatu Constantinopolitano, hostis publicus declaratus fuit, teste Zosimo *lib. 5. p. 788.* & Arcadius vnà cum Senatu bellum aduersus Gainam decreuerunt, eodem Zosimo teste *d. lib. 5. p. 796.* Quomodo etiam in Occidente Gildo à Senatu vrbis Romæ hostis publicus renunciatus fuit, auctore Symmacho *lib. 4. cap. 4.* Imò & belli indicendi penes Senatum Constantinopolitanum ius tùm fuisse sub eodem Arcadio idem Zosimus testatur *lib. 5. p. 796.* A. D. CO: pariter, vt penes Romanum erat, more per Stiliconem ibi reducto: quod Claudianus scribit *panegyrico 1. de laudib. Stiliconis p. 182 b. & lib. 3. p. 199. b. 200. a.* Et in *quartum Honorij consulatum. p. 143. b. v.* & Symmachum *d. loco.* Sed & alia quoque apud Claudianum *lib. 2. in Eutrop.* occurrunt, de Senatus Byzantini Maiestate, dignitate *p. 78. a. 80. 81.* Hinc & videre est, in maximis Reipubl. negotiis iungi τὸν βασιλέα καὶ τὴν γερουσίαν apud Zosimum *lib. 5. p. 796. 799.* & in rebus Iohannis Chrysostomi: vide saltem Georg. Alexandrinum *in vitâ Chrysostomi, n. 21.* Ergo magna vtriusque Senatus authoritas tùm fuit, & Constantinopolitani & Romani. Inanis enim est Alexiæ Comnenæ obseruatio, scribentis, translatâ Imperij sede Byzantium, simul omnem Senatus prærogatiuam veteri Romæ ereptam: vtrique enim quod ostendimus, Senatui sua stetit authoritas, vt Romano, ita & Constantinopolitano.

Porrò interiecta *Senatorum* hic mentio, seu medio loco posita, inter Illustres Consistorianos, alióśque Principi militantes, (de quibus mox) vt & Ratio illa, quam modò dixi, videri possint indicare, Senatores, quorum vita per factiones hoc æuo appetebatur, fuisse eos qui reuerà in sacratissimâ vrbe Senatúque Constantinopolitano constituti de summâ rerum decernebant. Et nihilominus tamen, eos quoque hîc intelligi Senatores oportet, qui per prouincias à curis aliquandiu vacui larem fouebant, (de quo alioquin Senatorum discrimine vide Honorij l. 5. *sup. de Senatoribus & glebal. coll.*) Cuius sententiæ, præter generalitatem textus, hæc argumenta ipse habeo. Primò scil. & hic inter alios huius æui næuos fuit, quòd indignis passim Senatoria dignitas conferretur, & passiuitus aliis, quod hoc ipso anno docet eiusdem Arcadij constitutio, *l. 8. sup. de Senatoribus & glebali collat.* vnde Indignatio, factionum illarum mater. Secundò, quod Senatorum quoque qui per prouincias larem fouebant, mentio fiat *in eâ ipsâ l.* quam hoic coassandam ostendi *cap. 4.* in *l.* inquam *vlt. sup. de præd. Senatorum.* Tandem & horum quoque flagitia, non minus quàm eorum, qui in vrbe Constantinopol. degebant, factionibus occasionem præbere potuerint: qui & cæteroquin prouinciales variis rationibus per prouincias vexabant: de quo videnda est vel *l. 1. C. vbi Senatores*: seu *lex 1. sup. de accusationibus.* Et hæc quoque de Senatoribus.

Postremo loco sequuntur, *Quilibet Principi militantes: Cuiuslibet*, inquit, *postremò qui nobis militat.* Quod sanè vel obscurum hactenus est. Certè crassus ille Græcorum error est, qui id de milite acceperunt, ἢ συγκλητικὸν, inquiunt, ἢ στρατιώτην τινὰ φονεύσας: quasi Arcadius gregarium militem sacrosanctum fecerit. Quod absurdum est. Alij, velut Accursius, eúmque secuti, id accipiunt de militantibus circa latus Principis. Alij tertio loco id intelligunt de custodibus corporis Principis, & de cohorte prætoriâ, quæ propriè Cæsari militare dicatur, quique præcipuâ semper charitate fuerint Imperatorib. Romanis, vtpote quibus corporis sui custodiam committerent, σωματοφύλακες. Intelligunt scilicet illi (vt hoc eis de meo largiar) Domesticos & Protectores (nam ita hoc æuo vocabantur) de quibus est *tit. sup. lib. 6.* Quorum etiam multa mentio occurrit apud Ammianum & Symmachum: è quorum numero fuit & Callistus ille, de quo Socrates *lib. 3. cap. 21.* qui ἐν τοῖς οἰκείοις τοῦ βασιλέως στρατευόμενος dicitur, id est (quomodo versum oportuit) *inter domesticos Imperatoris militans*, non verò, *inter necessarios*, non etiam generaliter nimis, *inter satellites.* Sanè (vt & hoc alterum sententiæ huius patronis largiar) domestici hi & protectores dicuntur familiarius Principi militare, *l. 8. sup. de domest. & protect.* intra palatium militare, *l. 42. inf. de hæ-*

reticis: Principis obsequiis inhærere, *l. 5. d. tit. de domesticis*, armatam militiam subeuntes non solùm defendendi corporis sui, verùm etiam protegendi lateris Principis sollicitudinem pati *l. 9. d. tit.* Quâ de causâ Arcadius ipse *deuotissimos* vocat, *l. 6. d. tit.* Verùm hæ sententiæ omnes inanes sunt, quas vna plaga postea conficiemus: præ quibus veritati propior quarta id accipientium de Ducibus exercituum.

Quid igitur? Hisce verbis, *cuiuslibet postremò, qui nobis militat*, intelligendi sunt; Primum, Palatinis dignitatibus fungentes, Principisque iussis in Palatio *ἐν βασιλείοις* obsecundantes: vt erat inter alios Comes domesticorum (de quibus *domesticis* paulò ante dixi) Castrensis sacri Palatij, Primicerius item Notariorum. Nam cum Notarij, *ὑπογραφεῖς βασιλικοὶ*, vt eos vocant Libanius, Zosimus, Socrates, aliique officio fungerentur inter Consistorij secreta, *l. 7. sup. de priuil. eorum qui in sacro Palatio*, militiáque eorum Nobilis esset, *l. vlt. sup. de Primicerio & Notariis:* sanè horum Primicerius *ἄρχων πρωτοστάτης τῶν βασιλικῶν ὑπογραφέων*, vt eum idem Socrates & Zosimus vocant, peculiarius Principi militare dicebatur in Consistorio, *l. 2. de Primicerio & Notariis*, sub cuius dispositione erat omnis notitia omnium dignitatum tàm militarium, quàm ciuilium, scholarum item & Numerorum, vt Notitia Imperij testatur. Quem etiam ita graphicè describit Claudianus in *Epithalamo Palladij*, ipse Tribunus & Notarius,

> —— *paulatim vectus ad altum*
> *Princeps* MILITIÆ, *quâ non Illustrior extat*
> *Altera, cunctorum tabulas assignat honorum,*
> *Regnorum tractat numeros, cunctósque recenset,*
> *Sparsas Imperij vires constringit in vnum*
> *Depositum* (laterculum intelligit) *qua Sarmaticis custodia ripis,*
> *Vel Scotum legio, quantum cinxêre cohortes*
> *Oceanum, quantum pacatur milite Rhenus.*

In hoc item censu fuêre Magistri scriniorum, Comites & Tribuni scholarum, Tribunus seu Comes sacri stabuli, Cura Palatij, & similes, *περὶ τὴν αὐλήν*, seu intra Palatium militantes cum aliquâ dignitate. Hi scilicet propriè Principi militare dicuntur: In tantum vt & idem Arcadius *sibi militare* dixerit, anno proximo, *l. 5. sup. de metatis*, etiam Illustres viros. Ergò de Palatinis primùm dignitatibus hæc verba Arcadij intelligenda veniunt. Hinc adeò cum Senatoribus eos proximè coniunxit subiecitque: pariter vt apud Zosimum *lib. 5. p. 793.* coniunguntur, *ἡ γερουσία καὶ οἱ περὶ τὴν αὐλήν* (quos *περὶ τὴν αὐλήν* rursum memorat idem *p. 802.*) Et sic ex hac quoque coniunctione seu connexitate apparet, de Palatinis inter alios accipiendum esse, quod de *sibi militantibus* ait Arcadius. Quo quidem ipso coniunctionis seu connexitatis argumento refutantur vulgatæ tres illæ horum verborum Interpretationes, quibus vel milites gregarij, vel militantes vulgari militiâ circa latus principis, vel denique domestici & protectores accipiuntur. Quo enim quæso vinculo paritatis illi cum Illustribus Consistorianis, cum Senatoribus cohærerent? Sanè non nisi absurdè, cum hæc toto cœlo diuersa sint, neque vllâ ratione in vnum coire possint.

Ergò tres illas interpretationes tribus iam argumentis illis confecimus: nempe, propria verborum illorum, *cuiuscunque postremò qui nobis militat*, interpretatione. Item quod coniunctio & connexitas Illustrium Consistorianorum & Senatorum eas respuat: quódque nullo satis rationis vinculo, hi cum illis coïre possint. Addamus & duo insuper alia argumenta. Refragatur scil. interpretationibus illis tanta pœnarum criminísque atrocitas, quâ nex intentata per factionem in sp. *huius l.* vindicatur: cui quis credere possit, locum esse voluisse Arcadium, nece cogitatâ in proletaria tantum hæc capita? Imò addamus quinto loco, ipsum quoque Factionis genus, vt *hâc l.* describitur, atque eius Circumstantias, eas Interpretationes respuere: Magna quippe modò capita hoc factionis genere appetita, apparet satis ex eo factionis apparatu: magno vtique, vtpote quæ inita dicatur cum militibus vel priuatis, Barbaris etiam: item sacramentis fœderata & per arcana consilia: Denique cui accesserint Duces, Satellites, conscij, ministri: Quæ quidem omnia vt magnum apparatum indicant, ita Magna nonnisi capita periculosè iis appetita demonstrant.

Ergò Palatinæ primùm dignitates, his verbis, *cuiuslibet postremò qui nobis militat*, exaudiendæ sunt. Neque verò Palatinæ tantùm dignitates, verùm etiam Prouinciales administrationes, siue ciuiles, siue militares, *ἡγεμόνες διὰ βασιλέως πεμπόμενοι*, *Rectores ab Imperatore missi*. Nempe enim Principi militare dicuntur *h. l. & d. l. 5. sup. de metatis*, omnes *οἱ ἐν τέλει, στρατευόμενοι, κοσμοῦντες*, omnes qui cingulo donati, *ζωστοὶ*, qui loco Principis Rempubl. administrant, cincti, præcincti, seu cinctuti omnes: opponuntúrque Honorariis & Codicillariis dignitatibus. 2. Idque etiam congruit *Legi Iuliæ*, quâ is maiestatis olim tenebatur, cuius dolo malo consilium initum esset, quò quis Magistratus P.R. quivè Imperium potestatémve habebat, occideretur; *l. 1. §. 1. ad L. Iul. Maiest.* Sed & tertio quartóque loco id luculentius adhuc apparebit, tùm è factionum harum prætextu, seu occasionibus, de quibus *cap. 13.* tùm è Rationibus huiusce constitutionis, de quibus *cap. 14.* quæ omnes siue occasiones, siue rationes, non minus Iudicibus prouincialibus congruunt, quàm aliis. Tandem, quis credat, in vno Senatore Maiestatis & quasi perduellionis crimen admissum, ac non etiam in summo Magistratu, cui prouinciæ totius fortè cura demandata erat? quique maius Imperium in eâ prouinciâ habebat omnibus post Principem, quod de Proconsulibus & Præsidibus dicitur *l. 8. ff. de off. Proconsulis:* & *l. 4. ff. de off. Præsidis.*

X. Posteaquam semel ostensum est, *hanc leg.* Arcadio tribuendam esse, & sic ad Imperium Orientale referendam: Posteaquam etiam eius æram expendimus, Annum videlicet Domini CCCXCVII. varios deinceps Interpretum circa *hanc l.* errores aperuimus: Ac *primò* quidem euicimus, non agi vllâ Constitutionis huius parte, de proprio Perduellionis crimine, quo Princeps ipse appeteretur verùm de Fictitio, *πλασμῷ*, putâ de factione initâ in necem constitutorum in Dignitatibus. *Item* docuimus, in sp. *huius l.* factionem requiri, non nudam necem: Viceuersa non quamlibet factionem, verùm in necem initam. *Tertiò* ostendimus *Barbaros*, cum quibus factio *hâc l.* inita dicitur, non esse exaudiendos eos, qui è sedibus suis seu Barbariâ in id nominatim exciti fuerint, verùm qui in Orbe Romano tùm degebant. *Quartò* probauimus non agi *hâc l.* de factionibus initis in necem militum, vel custodum Principis, verùm omnium in dignitatibus constitutorum. Quibus ita constitutis, de grauissimis erroribus aliis iudicium facilè fieri posset. Ac primò quidem, *Causas* Historicas huiusce Constitutionis hactenus minus congruentes arcessi. Secundò, non requiri præcisè in specie huius Legis, vt factiones initæ fuerint in necem

eorum

eorum qui lateri Principis adhærent, seu qui in Aula Principis commorantur, denique circa latus Principis tantùm & præcisè resident. Tertio non agi *hâc l.* de factionibus initis etiam indirectè, siue per latus aliorum, in Principem, denique non odio Principis: ac proinde *Rationem* huius constitutionis non repetendam, vnde vulgò arcessitur, *ab ipsissimet Imperatoris securitate.* Hæc inquam vel ex iis quæ superioribus capitibus iam dicta sunt, perspicua quoque satis esse possent. Et tamen de iis, & quidē singulis, distinctius adhuc videndū nobis est.

Ac primò quidem de *Caussis* seu *Occasionibus*, quæ ex historiâ alioquin siue arcessuntur, videre iuuat, quatum nonnullæ Loco, omnes certè aut Tempore, aut Argumento ab *hâc Lege* discrepant. Nonnullæ scilicet ex iis ad Occidentale Imperium pertinent, nulláque earum Tempore conuenit, nulláque est de factionibus initis in necem eorum qui positi in dignitatibus. Atque vt multò anteriores causas refutare superfluum puto, vel etiam post hanc demum Constitutionem multò post enatas (velnti Stiliconis, & Heracliani, quas tamen & ipsas ad *hanc l.* trabunt) de illis tantum, quæ ab huius Constitutionis characterismo haud adeò abludere videntur, dispicieendum est.

1. RVFINI primùm coniuratio seu factio procedat, de qua est *Lex 14. supra de bonis proscriptor.* & locus Symmachi *lib.6. ep. 14.* in quem alioquin Claudianus *libros duos* scripsit, de quâ factione agunt præterea Asterius *homiliâ in festum Kalendarum*, Zosimus *lib. 5.* item *Ecclesiasticæ Historiæ* Scriptores, Socrates *lib.6.c 1.* Sozomenus *lib.8.c.1.* Hieronymus *ep. 3.* Orosius *lib 7 cap 25.* Marcellinus *Chronico*, Chronicon Alexandrinum, Suidas *in v.* Ῥουφῖνος, ex Eunapij Chronographiâ. Hic scil. Rufinus ex Aquitaniâ, Elusanus, sub Theodosio M. Arcadij patre ad summa dignitatum culmina euectus, Magisterium videl. officiorum, Consulatum tandem & Præfecturam Prætorianam, de cuius dignitatis fastigio dixi *n. 11.* summotis ex aulâ certatim quibusque viris Illustribus, & in his Tatiano PP. & Proculo P. V. eùm sub Arcadio iam totius Imperij Orientalis potestas vnà cum ipso Arcadio penes ipsum esset, frustratus spe filiæ suæ Arcadio collocandæ (vtpote ductâ ab eo Eudoxiâ, id agente Eutropio) auaritiâ incredibili, Tyrannidem aduersus Arcadium affectare cœpit: creatis inter alia quos vellet prouinciarum Rectoribus: Hinc inito cum Alarico seu Gothis fœdere, qui Thraciam, Macedoniam, Græciam, Epyrum infestarent: Inde immissis ab eo in Armeniam, aliásque Orientis prouincias Hunnis. Tandem de Eutropio tollendo cogitans, à submisso per Stiliconem exercitu, cui Gainas præerat, fauente ei in omnibus Eutropio, ante portas vrbis Constantinopolitanæ, quò Arcadius eum ipso ad excipiendum exercitum processerat, trucidatus est: capútque eius hastili dextráque per ludum ad exprobrandam ei auaritiam, per vrbem tanquam stipi mendicandæ circumlata fuit, facultatibus eius fermè ad Eutropium delatis, sine anni D.CCCXCV. Hæc breuis est velut caussæ coniectio Rufinianæ coniurationis. Quæ perperam omnino ad *huius l.* speciem trahitur. Nam & *tempora* discrepant: accidit enim id ante biennium fermè, *Olybrio & Probino Coss.* i. A. D. CCCXCV. v. Kal. Decembr. teste Socrate *lib.6. c. 1.* & Marcellino *in Chronico*, simul & Authore *Chronici Alexandrini.* Quam eædem secuta est mox bonorum eius proscriptio, vt testatur *lex 14. sup. de bonis proscriptorum*, quæ data est anno superiore A. D. CCCXCVI. Id. Febr. id est, octodecim mensibus ante hanc constitutionem. Sed & *argumento* cumprimis ab *hâc l.* dis-conuenit: nam, vt maximè Rufinus *coniuratus Gothorum* fuerit (vt Claudianus ait) & Hunnorum, attamen coniuratio hæc & conspiratio fuit cum Gothis & Hunnis, quos Barbariâ ideò exciuerat: item fuit illa non in Illustres Consistorianos, Senatores, Palatinos, &c. inita; certè non ibi substitit, verùm in ipsummet Principem, & Tyrannide affectatâ: vnde *impius proditor Imperij* ab eodem Claudiano dicitur,

—— Impius ille
Proditor Imperij, coniuratúsque Getarum.

2. GILDONIS factio seu coniuratio multò minus ad *huius l.* speciem aptanda venit. De quâ, & ad quam pertinet *lex 19. de pœnis.* De quo est Symmachi locus *lib. 4. ep. 4.* Claudiani carmen *de bello Gildoniaco: & lib. 1. in laud. Stiliconis, & lib. 1. in Eutropiū p.67. b.* Zosimus *lib.5. p.788.* Orosius *lib. vlt. c. 36.* Idacius *in fastis Consularibus.* Marcellinus *Chronico.* Gildo scil. qui fratrem olim Firmū habuerat, cuique Tyrannidē in Africâ moliēti ipse obstiterat, vnà cū Theodosio Theodosij M. patre, Magister militum à Theodosio M. creatus A. D. CCCLXXXVII. Eutropio agente, Africam turbare cœpit, eámque Honorij imperio detractam Arcadiano addere instituit. Quod postremum vti satis colligere est ex iis quæ Symmachus scribit *lib. 4 ep. 4. in fin.* ita disertè testatur Claudianus variis locis *in laudes Stiliconis lib. 1.* & *de bello Gildoniaco.* Ibi:

Quamuis obstreperet pietas, his (partibus Eois)
ille regenda
Transtulerat nomen Libya, scelerique profano
Fallax legitimam Regni prætenderat vmbram.

Et mox:

Hac coniuratus alebat
Insidiis Oriens, illinc Edicta meabant
Corruptura Duces &c.

Et post:

—— qui mandatáque ferrent
Fratribus, & geminis sancirent fœdera Regnis.
Et mox
—— in fratres medio discordia Mauro
Nascitur, & mundus germanáque dissidet aula, &c.

Et post, Theodosium ad Arcadium ita loquentem inducit:

Inque tuam sortem numerosas transtulit *vrbes!*
Et mox, ipsum Arcadium
—— Redeat iam tutior Africa fratri.

Et *initio* de bello Gildoniaco.

—— concordia fratrum
Plena redit.

Videatur & Zosimus *lib. 5. p. 788.* Id verò factum sub finem autumni anni superioris CCCXCVI: vnde exorta iam Romæ fames ex annonæ Africanæ defectu: Verùm is Consulatu post *hanc l.* proximo A. D. CCCXCVIII. operâ fratris Mascezelis fugatus, mox strāgulatus periit, verno eius anni tēpore. Hæc quidē ita breuiter de Gildonis in Africâ motu seu tumultu. Qui sanè nullâ ratione ad *hanc l.* trahi potest, vtpotè, qui & loco & Tempore & Argumento ab *hâc l.* discrepet: *loco*, inquam, pertinet quippe motus ille Gildonianus ad imperium Occidentale, cui Africam detractum ibat Gildo: contrà, Arcadij, cuius hæc *lex* est, gratiam eo motu Gildo captauerat. Neque hæc Gildonis factio in necē virorū Illustriū Cōsistorianorū, aut Senatorū, aut Palatinorū, aut Iudicum extitit, verū rebellio *αὐτωρία* in Honorium, cuius Imperio Africā prouinciam detractū Arcadianóque adiectum ibat. Tandem factio hæc Gildonis nondum huius Constitutionis tempore profligata fuerat, verùm post demum. Et est ingens hâc parte Contij parachronismus, & *παραχ*

seu

feu confufio, cum ait, *quo tempore hac lex fcripta fuit, vix annum à Theodofij M. morte præteriiffe, & fuiffe tùm recentem Gildomana factionis memoriam.* Mox addit, *cum fupereffent tàm fcelefta coniurationis reliquia, latam hanc l. Rufini & Stiliconis confilio:* Quæ omnia erroris plena funt. Nam & biennio eóque amplius poft Theodofij M. mortem hæc lex lata fuit, & Gildoniana factio tum nondum profligata fuerat, & Rufinus iam ante Gildonis factionem trucidatus fuerat, neque Stilico Arcadio Orientis Imp. in confilio erat, verùm Honorio.

3. *Gaina* factio feu coniuratio fequitur, cuius hiftoriam olim Eufebius Scholafticus, belli ipfius fpectator, quatuor libris heroico carmine confcripferat, & poft eum Ammonius Poëta, vt teftatur Socrates *lib.6.c.6.* Interea de eâ videndus Zofimus, *lib.5.à p.789.ad 799.* Socrates *lib.6.c.6.* Theodoretus *lib. 5. c. 32.* Sozomenus *lib. 8.c.4.* Cedrenus *p.269.* Et hæc fiue coniuratio fiue factio, quamlibet in Arcadij tempora incidat, attamen poft hanc demum *legem* enata fuit, anno proximo CCCXCVIII. & repreffa A.D. CD. vt ex Socrate, Sozomeno, Marcellino difcere eft. Aliàs multa illius factionis Gainianæ *huius l.* circumftantiis conuenire viderentur, & duo comprimis: Primò, quòd Barbarus ipfe cum Barbaris hanc factionem inierit, quorum quidem Barbarorum ingens multitudo tùm Conftantinopoli erat, fic vt fermè tota Barbara facta fuiffet, Prætorianis potiffimùm militibus eiectis, immiffis etiam Barbaris ad Palatium incendendum, tandem cum Barbaris interemptus fuit. Alterum eft, quod is Arcadium eò adegerit, vt Eutropium interficeret: fibíque obfidatus fpecie atque ad mortem dedi fecerit Saturninum & Aurelianum, primos & principes ex Senatu, *τοὺς πρώτους ἐκ τῆς συγκλήτου, ὑπατικοὺς* vel *ἀπὸ ὑπάτων*, vt Socrates ait, vt Zofimus *ἐξέχοντας τῷ πολιτεύματι ἄνδρας*, quos conatibus fuis aduerfos putabat, quibus tamen ipfe pepercerit: quæ conuenire videantur iis quæ *hâc l.* dicuntur *de nece cogitatâ virorum Illuftrium Confiftorianorum.* Verùm, vti dixi tempora non conueniunt, Gainiana quippe hæc facinora biennio fermè & vltrà *huic Legi* poftumant. Sed & illa in Saturnini & Aureliani Senatorum necem, factio & cogitatio, ab hâc noftrâ recedit: Gainiana enim illa fuit, poftulantis ad necem fibi dedi duos illos Senatores, atenim ea, de quâ *hâc l.* agitur, factio eft & focietas molientium per fe necem, *per arcana confilia*, vt *fine Legis* dicitur.

4. *Bargij* igitur factio *huic Legi* conuenire videatur: Quâ Timafius, qui à tempore Valentis Imp. Magifter militum fuerat, oppetiit. Verùm neque hæc factio ad *huius l.* fpeciem pertinet: Id enim quod de Tymafij morte modò dixi, Eutropio ipfo agente factum eft, iudicio conftituto ab Arcadio, non per factionem aut focietatem arcanáque confilia cum militibus aut priuatis etiam Barbaris, cum Satellitibus, confciis & miniftris inita: de quo Zofimus *lib. 5. p. 786. 787.* Quare neque eiufdem Bargij fupplicium, quod mox fecutum eft eodem Eutropio agente, ad *hanc l.* pertinet.

5. EVTROPII tandem ipfius factio viam fibi ad Imperium fternentis, ad *hanc l.* pertinere non poteft, vt-pote qui Anno demum CCCXCIX. id agens agnitus & interfectus eft, cùm biennio ante, eo maximè tempore quo hæc *lex* lata fuit, Arcadium in poteftate fuâ haberet, de quo *prox.* Quare neque ad rem quidquam faciunt Timafij & Abundantij aliorúmque Illuftrium virorum ipfo Iudice exilia cædéfque: Hæc enim Arcadio probante facta funt, neque per factionem coniuratorum & fociatorum, priuatorum aut militum, pérque arcana confilia, verùm Iudicij fpecie.

Maneat igitur, eas factiones de quibus *hâc l.* agitur, quibúfque eâ occurritur, non effe eas, quæ à Tyrannidem molientibus inirentur, ac nominatim non effe quinque illas quas figillatim perfecutus fum; verùm eas, quæ priuato odio eorum qui in dignitatibus conftituti erant, fufcipiebantur. De quo *deinceps.*

XI. VIdeamus igitur (quod in hâc Hiftoricâ Differtatione noftrâ inter potiffima eft) *Vndenam* reuerâ factiones illæ fub Arcadio enatæ fufceptæque fuerint: eæque tantæ molis, quibúfque etiam tam graui atque enixâ Conftitutione & *Tuitione* occurfum ab Arcadio Imp. oportuerit: Habent fcil. præque fe ferunt femper factiones prætextus aliquos, *αἰτίας, προφάσεις* fpeciofáque nomina vulgò obtenduntur: vix & quifquam in factiones coire folet, quin iuftas coëundi caufas habuiffe videri velit.

Sanè, vt feditionum ita & factionum *περὶ τὰς ἡγεμονίας* origo à caufis & occafionibus *αἰτίαις καὶ ἀρχαῖς* variis oriri folet, quas Politicorum filij accuratè recenfent, & in his Ariftoteles, 5. *Politicorum.* Atque inter alias caufas Polybius *lib. XI. p.646.* hafce memorat, *ὅταν περὶ τῶν ὅλων μεμψιμοιρῶσι καὶ δυσχεραίνωσιν, ἢ τοῖς ὑποκειμένοις πράγμασι δυσαρεστῶσι.* Item, *διά τε ἀδικίας, καὶ διὰ φόβον, καὶ διὰ καταφρόνησιν, καὶ διὰ φιλοτιμίαν.* Denique ob *καχεξίαν* Reipubl. cùm videlicet ftatus præfens in vniuerfum male habere creditur: Et nominatim quidem fub Principibus, quando potiffimæ dignitatum non in immerentes tantùm, verùm in iniuftos, & rapaces infuper conferuntur, fórfque ita decrat ad parum idoneos, vt cuncta eorum facta Principes, vel cùm prohibere poffint, fcire malunt: vel iam prohibere ampliùs non poffunt: & fic qui ipfi iam non præcipui tantum caritate aut fortunâ, *βασιλεῖ παραδυναστεύοντες*, verùm *flagitiosè* Rempubl. pro arbitrio circumagunt.

Et hæc verò poftrema, *Factionum*, quibus *hâc l.* occurritur, caufa exiftit. Quod colligere eft vel ex circumftantiis illis omnibus, quas hactenus expendimus, tùm conftitutionis ipfius, tùm & fubiecti quo de ibi agitur. Quinque fc. hæc iam liquidò tenemus, in fp. *huiufce l.* noftræ: I. *Locum*: initæ fc. hæ factiones in Imperio, & P.P. Orientali, II. *Tempus*: fub Arcadio fcil. concinnatæ ex A.D. CCCXCVII. eo tùm agente biennium in Imperio paulo plus, & vicefimum ætatis annum, III. *Subiectum*: Non agitur fc. hâc l. de proprio perduellionis crimine, verùm de Fictitio *πλαστικῷ* quodam quafi perduellionis genere: IV. *Obiectum* quoque earum Factionum perfpicuè tenemus: nempe factiones iftæ initæ in necem perfonarum in adminiftratione Reipubl. dignitatéque Principi proximarum, putà in Illuftres Confiftorianos, Senatores, Principi militantes: V. *Modum* denique harum Factionum expediuimus: magnâ fc. mole initæ, vtpote in quas coïerint Duces, fatellites, confcij, miniftri, & per arcana confilia, adfcitis in focietatem militibus, priuatis, Barbaris. Inde iam omnibus iftis in vnam veluti lineam coniectis, atque animo fubiectis, quis non ita per fe facilè fubfumat, colligátque, factiones iftas in necem eorum qui in dignitatibus Principi proximis pofiti, & Reipub. adminiftrandæ fub Arcadio poft Principem præpofiti erant, factiofos iniffe: Nos equidem infitâ mortalibus naturâ, *recentem aliorum felicitatem agris oculis introfpicere, vt eft affidua eminentis fortuna comes Inuidia, altiffimifque adhæret.*

Neque

Neque eâ conditione, *quæ omnibus qui administrationem Respubl. aggrediuntur, communis est, vt quæ maximè pertinent ad salutem communem cum quadam sui inuidiâ facere cogantur*: quod dixit Quintilianus. Multò minus ipsiusmet Principis odio, verum τῶν ὑπερεχόντων ἀδικήματα, id est, ob communia eorum met qui in dignitatibus præcipuis erant flagitia, ob ipsorum denique malos mores, & grauamina indebita subditis passim illata. Quod eò pertinet, quod Polybius dicebat, ὅταν περιττῶς μισῶνταί τε, καὶ δυσχεραίνωσιν. Hæc inquam ex circumstantiis illis omnibus vel ex *hâc l.* desumptis atque inter se commissis, coassatis, colligere satis liceret, collectáque iustæ inquisitioni suffectura viderentur.

Verùm, ne nuda hæc animi mei coniectura cuiquam videatur, illud porrò agendum est, vt hasce factionum cogitationes, eam videlicet quam dixi Imperij Orientalis hoc tempore sub Arcadio Imp. ἀναρχίαν, & præcipuas apud Principem vel post eum dignitates gerentium crimina, odiáque, ex illorum temporum historia sub vnum conspectum exhibeamus: vbi tamen de Arcadio primum ipso aliquid monuerimus.

Arcadius igitur, cùm annos plenæ pubertatis nondum egressus, à Theodosio M. patre Imperij Orientalis hæres relictus fuisset A.D. CCCXCV. regendum sese Rufino primum, mox Eutropio præbuit: Rufino, inquam, quem Theodosius pater ipsi cùm aduersus Eugenium moueret, laborum socium reliquerat, teste Zosimo *lib.* 4. Imò, si Eunapio & Suidæ fides, quem moriens ei tutorem dederat, (quanquam Stilico vtriusque Imperij gubernacula velut à Theodosio sibi demandata tùm vindicaret: vt ex Claudiano *lib.* 2. *in Rufinum*, *in pr.* & Zosimo *p.*782. liquet.) Ita quidem, vt idem Zosimus *initio lib.* 5. & ex eo Suidas scribant, Arcadium, tùm pariter vt Honorium, ἄχρι ὀνομάτων habuisse τὸ κράτος: contra fuisse πᾶσαν τὴν ἀρχὴν δύναμιν, κατὰ μὲν τὴν ἑῴαν περὶ Ῥουφῖνον, κατὰ δὲ τὴν ἑσπέραν ἐπὶ Στελιχῶνος γνώμῃ. Quibus adde quæ in eandem sententiam Philostorgius, *lib.* 11. *c.* 3. Additque, in Oriente omnia ex Rufini sententiâ acta, Arcadio nihil eorum quæ gererentur attendente, sed ea tantùm scribente, próque Lege habente, quæ Rufinus decreuisset. Hæc quidem ita de Rufino. Mox eo sublato, sine A.D. CCCXCV. *Eutropius* Eunuchus in vacuum venit, [illegible] κράτος, inquit Eunapius & Suidas ex eo, vendicatis maximam partem eiusdem bonis. (Vt omittam nunc quod idem Arcadius Eudoxiæ vxori sese commisit, quam Eutropius ipsi conciliauerat, τῷ βασιλεῖ ὑπάρχων αἰτιώτατος, teste eodem Zosimo *p.*800. *lib.* 5.) Regendum igitur sese Arcadius Eutropio præbuit: Quare exertè Zosim. *lib.* 5. *p.* 785. de eo, ἦν ἐν τῇ αὐλῇ, inquit, [illegible] κύριος ἦν. item *p.*789. *ait*, eum πᾶσαν τὴν βασιλείας οἰκονομίαν habuisse. Imò *d. p.* 789. scribit, Eutropium Arcadio vsum & potitum, haud aliter atque pecude, ὁ δὲ κρατῶν Ἀρκαδίου καθάπερ βοσκήματος: & rursum ait *p.*799. Arcadium φρονήσεως ἐστερημένον. Claudianus quoque *lib.* 1. in Eutropium.

> *Suscipitur regnis, & quem priuata ministrum*
> *Dedignata domus; Moderantem sustinet Aula.*

Sic igitur Eutropius in aulâ Arcadij τὰ πάντα, fuit: Sic quidem etiam, vt non foris tantùm, verùm & Ecclesiæ quoque negotia quò vellet verteret. Sic enim authoritate eius factum, vt Nectario Ep. Constantinopolitano mortuo, eo ipso mense quo hæc *lex* lata est, Ioannes fine *huius* anni ad *Episcopatum Constantinopolitanum* euocatus, in eâ sede anno proximo CCCXCVIII. fine Februarij ordinaretur: de quo v. Socratem *lib.* 6. *cap.* 2.

Sozomenum *lib.* 8. *c.* 2. Georg. Alexandrinum *in eius v. n.* 10. Palladium in *dialogo*. Notissimáque etiam est constitutio, quâ coërcita Ecclesiarum Asyla fuerunt, quæ Eutropio disertè tribuitur, de qua *n. vlt.* Igitur & in Palatio & in Ecclesiâ omnia pro nutu suo tum agebat Eutropius.

Atque hoc illud est omninò potentiæ Eutropianæ tempus, in quod huius Constitutionis characterismus præcisè incidit: Eam quippe tenuit is triennio, paulò plùs, post interfectum Rufinum, à fine videlicet A. D. CCCXCV. ad initium Anni CCCXCIX: Quo quidem medio tempore A. D. CCCXCVII. hæc Constitutio lata est: & ipse Eutropius ad Patriciatum tandem atque ad Consulatum euectus fuit.

Ergò cùm Arcadius Rufino primum, mox Eutropio sese totum præbuisset, turbata miris modis tum Respublica fuit. Non tantum Tyrannide palàm ab his ipsis affectatâ, verùm (qui ad Tyrannidem promouendam gradus erant) hinc in sinus suos quicquid opum possent conuerso, iustisque possessoribus adempto, sed & calumniatoribus delatoribúsque passim excitis: vt contestantur tot Scriptores, Claudianus, Eunapius, Zosimus, Suidas, alij. Inde potioribus quibusque submotis, pessimo vicissim cuique Barbarisque dignitatibus per fœdam nundinationem collatis, Consistorianis, Senatoriis, Palatiijs, Prouincialibus. Nolo nunc retexere quæ id genus acta, cùm Rufinus paulo ante summam Imperii teneret, de quo prolixè Claudianus *libris in Rufinum* & Zosimus *initio lib.* 5. & ex eo Suidas: quandoquidem hæc *huiusce legis* ætatem paulò anteuertunt: de Eutropianis modò temporibus videndum est, quæ huius Constitutionis Characterismo conueniunt.

Ex Claudiano igitur primùm suffragia colligamus, qui duos *in Eutropium libros* scripsit: Ergò de optimis & optimatibus quibúsque tùm submotis, *lib.* 1 sic ille:

> ——*Procerum squallore repletus*
> *Carcer, & exulibus Meroë campique gemiscunt*
> *Æthiopum, pœnis hominum plaga personas ardens,*
> *Marmaricus claris violatur cædibus Ammon.*

De venditis ab Eutropio potestatibus & dignitatibus ita *lib.* 1. *p.* 66. *b.*

> —— *quicquid se Tigris ab Æmo*
> *Diuidit, hoc certâ proponit merce locandum*
> *Institor Imperi, caupo famosus honorum:*
> *Hic Asiam villâ pactus regit, ille redemit*
> *Coniugis ornatu Syriam*: & ita de cæteris.

Et mox:

> —— *certantum sæpe duorum*
> *Diuersum suspendit onus, cum pondere Iudex*
> *Vergit, & in geminas nutat prouincia lances.*
> *Non pudet, heu superi: populos venisse sub hastam*
> *Vendentis.*

Item,

> *In mercem veniant Cilices, Iudæa, Sophene.*

De Indignis ad dignitates promotis idem *lib.* 2.

> *Pars humili de plebe Duces, pars compede suras*
> *Cruráque signatis nigro liuentia ferro*
> *Iura regunt, facies quamuis inscripta repugnet,*
> *Séque suo prodat titulo.*

Et exemplum addit, præter ipsum Eutmpium, cui primæ partes cesserant, *Osij* excoquo Magistri Officiorum (cui alioquin etiam inscribitur A. 395. *L.* 7. *sup. de agentibus in reb. A.* 396. *Lex* 6 *de proximis. Lex* 8. 9. *de agentibus, A.* 398. *L.* 5. *de metatis, Lex* 4. *de fabricensibus.*)

O —*sed*

—— sed prima potestas
Eutropium præfert, Hosio subnixa secundo:
Dulcior hic sanè cunctis, prudénsque nouandi
Iuris, & admoto qui temperat omnia fumo.
Feruidus, accensam sed qui benè decoquat iram.
Considunt Apices gemini ditionis Eoa,
Hic COQVVS*, hic leno, defossi verbere terga:*
Seruitio, non arte pares: hic sæpius emptus,
Alter ad Hispanos nutritus verna penates.

Subiungit & alterum exemplum de Leone ex Lynifo vel textore, qui & ipse inter proceres erat, *p.* 85.

Emicat extemplò cunctis trepidantibus audax
Crassa mole Leo. &c.
Acer in absentes, lingua iactator, abundans
Corporis, exiguísque animi, doctissimus artis
Quondam Lanifica, moderator pectinis vnci, &c.
Tunc Aiax erat Eutropi.

Idem superiores fermè omnes defectus hoc vno loco complexus est *p.* 87. *b.* 88. *a.*

Hic primum thalami claustris delicta tegebat,
Clàm timidéque iubens, erat inuidiosa potestas:
Et tamen Eunuchi necdum sibi publica iura
Sumere, nec tantas audebant vertere Leges.
Sed postquam pulsísque bonis, & fæce retentâ
Peiores legit socios, dignísque sodales
Hunc Osius stetit, inde Leo, fiducia creuit,
Regnandique palàm flagrauit aperta libido:
Patricius, Consul, maculat quos vendit honores.

Et hæc quidem Claudianus.

Zosimus quoque ex Aduocato fisci *lib.* 5. *p.* 786. eam quam dixi illius temporis imaginem graphicè expressit: Ait enim, Eutropium submouisse omnes eos qui alicuius essent loci, ne quis præter ipsum apud Imperatorem valeret: Inter alios in Timasium, qui à Valentis Imp. temporibus Magister militum fuerat, insidias conuersas, immisso in eum Bargio quodam lucanicarum seu farciminum institore, qui affectati Imperij crimen ei impingeret; vnde cognitione Saturnini & Procopij in exilium relegatus fuerit, de quo etiam videndus Socrates *lib.* 8. *c.* 7. Inde Bargius Magister militum factus: mox tamen & in ipsum conuersæ insidiæ, suppliciόque is affectus. Sic & *Abundantius*, qui & ipse Magister militum fuerat, & Consul, mandato Imperatoris Sidonem relegatus est. Imò & idem Eutropius Stiliconem hostem publicum declarari publico decreto fecit.

Suida etiam locus elegans, ex vetustiore scriptore, eόque coætaneo, Eunapio forte, huc pertinet: quo superiora omnia fermè complectitur: *ὃς οὐδὲν τῶν δεινῶν ἀπελίμπανε, τάς τε ἀρχὰς δημοσίᾳ πιπράσκων, καὶ τινὰς τῶν δυναμένων συκοφαντῶν, ἐξορίαις τε τοὺς μεγίστους ὑποβάλλων, καὶ πᾶσαν ὕβριν τοῖς τῆς συγκλήτου ἐπάγων, ἀλλ' οὐδὲ τῆς τῶν βαρβάρων ἀπείχετο συμμαχίας*, id est, *nullum facinus prætermisit: nam & Magistratus publicè vendidit, & aliquid valentes calumniatus est, & summates exiliis subiecit, & omnem contumeliam Senatoriis viris intulit: Neque etiam Barbarorum societate abstinuit.* Additque, Eunuchos eò auctoritatis & potentiæ ereuisse, vt quidam cum periculo vitæ sese tùm eunuchizarent.

Procedat nunc *Synesius*, & ipse *σύγχρονος*, Cyrenensis posteà Episcopus, qui ad ipsummet Arcadium Orationem *de regno* scripsit. Ex quâ prius quàm ea quæ ad rem nostram faciunt, excerpo, ostendendum est, quando ea Oratio habita fuerit, vt ita appareat, quàm aptè ad *hanc l.* ea referantur, quæ is inibi siue memorat, siue suggillat. Ad *Arcadium* sanè habitam eam Orationem nemo est iam qui dubitet, & quidem iuuenem, quod passim ipse inculcat: Neque enim de eo dubitare sinunt ea quæ scribit *p.* 4. de Patre ipsius, qui non Imperatoriâ stirpe prosatus, verùm bellicâ virtute ad Imperium euectus fuerat: item quæ scribit *p.* 5. de iis quæ idem aduersus duos Tyrannos gesserat (puta aduersus Maximum & Eugenium) aduersus quem vtrumque victoriâ potitus, de altero triumphans obierit. Item tertio loco quæ memorat *p.* 25. de Scythis ab eo in belli societatem, Romanámque Rempublicam receptis, imò & certâ regione iis adsignatâ. Ergò ad Arcadium habitam eam Orationem liquet, vel tribus his argumentis. Quo verò anno habita ea fuerit porrò dispiciendum est. Egò non inani coniecturâ ducor, habitam eam, si non hoc ipso anno CCCXCVII. quo hæc *lex* promulgata fuit, certè initio anni proximi CCCXCVIII. Indubiè enim is *p.* 22. & 24. ad Tribigildi, qui Barbaris militibus in Phrygia præerat motum respexit, cùm pericula ex Barbaro milite memorans ait: *Huius rei aliquot iam prαludia ac velitationes fieri, nonnullásque Imperij partes haud aliter atque corpus inflammari cum quo aliena in eiusdem sani temperamenti concordiam coalescere nequeant.* Et rursum *p.* 24. *Amplissimos & validos exercitus cum Scythis seruis necessitudine coniunctos tum fuisse, qui in Rēpubl. Rom. infelici forte influxerūt: seditionis auctores, στάσεως, ducésque eos habere qui summâ & apud ipsos, & apud Romanos sint authoritate.* His addatur argumentum certissimum quod Petauius etiam nuper notauit, & post primam editionem *huius Diatribæ* comperi, nempe quod cùm Synesius triennio eâ legatione in quâ eam Orationem habuit defunctus sit, quod ipsemet testatur *lib. de insomniis p.* 148. & *Hymno* 3. idem annum disertè designat *ep.* 41. quo scil. Aurelianus Consul fuit: id est A. D. 400. quo Constantinopoli discessit. Quare eam Orationem habitam oportet vt dixi, vel extremo anno 397. vel anno 398. quod malo. Tandem & ea quæ scribit *p.* 22. omnino congruunt cum *l.* 16. & 17. *sup. de re militari.*

His ita constitutis, comportanda nunc ex eâ *Oratione* hùc sunt, quæ ad rem nostram faciunt. Ergo Synesius nondum Episcopus, cùm Cyrenensium nomine ad Arcadium legatus cum coronâ aureâ missus fuisset, eam orationem *de Regno* ad eum habuit, benè administrandæ Reipubl. præcepta ei daturus, occasione sumptâ ex iis quæ tum in eâ secus gerebantur. Mitto, quæ ipsummet Arcadium respiciunt, veluti quòd diuersus à Maiorum institutis luxu in vestibus difflueret, publicæque rei exiguam curam gereret: id genus alia: Ea tantum hîc ex eâ *Synesij* oratione sterni oportet, quæ circa dignitates, rémque militarem & Barbaros, secus admittebantur, atque adeò *huic legi*, vel saltem factionibus quæ *huic l.* occasionem præbuerunt, conuenientia. Ergo Synesius *eâ orat. p.* 2. Arcadium hortatur, Vt cum iis amicis & propinquis agat *τοὺς φίλους τε καὶ φίλους*, cum quibus de summa rerum consilium capere possit, *μεθ' ὧν συνεισόντων ἀεὶ τῶν ὅλων βουλεύσεται*, vt cæteroquin, quod Tacitus dixit, *nullum maius est boni imperij instrumentum quam boni amici*: qui, quod Symmachus ait, *instrumenta sunt boni sæculi.* Item hortatur, vt cum militibus familiariter agat. Eundem carpit *p.* 15. quod facilior tum in Palatium ingressus hominibus distortis esset, exiguo cerebro & capite, quàm Ducibus & Tribunis, quos amicos inter habere debuerat. Item *p.* 21. 22. 23. quod Barbari passim ad militiam & dignitates, & quidem spretis indigenis, adsciscerentur, sic quidem vt exinde ruinam Imperio minitetur, eiúsque præludia iam obseruare se de proximo dicat, *αἱμαγμένα ὅλα τοῦ σώματος ἰσχὺς ὥσπερ*: Quare suadet *p.* 23. ab vna parte, vt Barbari à Magistratibus atque à Senatu arceantur, *ἀρχῶν δὲ δεῖ καὶ πρῶτον ἀπελαύνειν, καὶ τῶν ἐν βουλευτηρίῳ γερῶν ἀποκ-*

ἀπηλλάχθαι: ab alterâ verò parte, indigenis militibus ascitis, *τὰς νίκας αὐτουργεῖν*. Idémque carpit, familias priuatas Scythis tùm plenas fuisse. Idem *p.* 29. Consistorianos seu *ἀγχοῦ τὸ καθέδρας οἱ μὲν πρὸ αὐτοῦ δεύτεροι, οἱ δὲ ἄλλοι τρίτοι*, tales delegi Regiâ animi moderatione, qui iuuandorum hominum pro rata concessæ facultatis portione studiosi sint, *εὐεργετικοὺς ἀνθρώπων ὅσης πρὸς μέτρον ἕκαστον τῆς περιουσίας δυνάμεως*. Idem monet *p.* 29. 30. vt castissimos & iustissimos Magistratus prouinciarúmque Rectores ordinet: atque in eâ re non diuitiarum, verùm virtutis rationem habeat. Hæc omnia Synesius ad Arcadium, præcipuos tùm Imperij seu status publici defectus notans: Quos sanè, vt imperio ruinam minitatos Synesius propalàm definit, ita factionibus illis, quibus *hâc l.* occurritur, ansam præbuisse, vel certè prætextum certissimum est: Atque iurer alios, Dignitates ciuiles, palatinæ, militares in nouos homines, qui non incrementa sua sibi deberent, & sic immerentes, Barbarósque collatæ, quippe potentiâ ad impotentiam verterentur: vnde etiã ex diuersitate morũ semina factionũ: Ac maximè cùm Barbari seu Gentiles tùm prævalerent: quod etiam argumentum signatum est librorum *de prodentia Dei* eiusdem Synesij, maximè posteaquam cum indigenis seu Romanis coalescere, per nuptias, cœperunt, quod antea interdictum fuerat, *l. vn. sup. de nuptiis Gentilium*: quod vel Frauittæ exemplo liquet, cui id concessum fuit, vt testatur Eunapius *in excerptis Legationum*: Vt omittam alias Synesij alibi de iniquitate Magistratuum querelas, vt & Libanij de huius æui Magistratibus in Oriente.

Cum itaque deploratus hic Imperij Orientalis sub Arcadio status esset, hæc *ταραχὴ*, hi motus animorum, & quidem ob dignitates ciuiles, militares, palatinas, non in immerentes tantùm, verùm iniquos palàm, rapaces, Barbaros collatas, déque his crebri questus essent, nec occulti per vulgum, imò magna *παῤῥησία* ab Episcopis quoque publicè proscriberentur, qui *ἰσχυρότεροι* multi tum erant (quod de Ioanne Chrysostomo anno proximo CCCXCVIII. testatur vel Socrates *lib.* 6. *c.* 5. Adeò vt ei crimini datum sit ab Isacio in *Synodo ad Quercum*, teste Photio *n.* 59. quod ad seditionem populum concitaret etiam aduersus Synodum:) denique cum hisce mederi haud amplius facile esset, quod Synesius scribit *dictâ Oratione p.* 24. indéque periculum ipsi Imperio immineret, quod sanè Synesius vaticinatus est: inde publicum odium factionésque in Consistorianos illos, Senatores, Palatinos, Iudices Prouinciales, &c. passim enatæ: Quibus cohibendis salutaris hæc *lex* ab Arcadio lata est.

XII. Cognitis iam veris & Historicis harum Factionum causis, profligatis viceuersa quæ ad hanc vsque diem afferuntur, alij deinceps Interpretum errores, qui ad hanc *Legem* admittuntur, educendi sunt: simul & controuersæ ad eâ Quæstiones è pluribus duæ solemnes maximè, & hanc ad rem nostram cumprimis necessariæ, dirimendæ veniunt.

Prima controuersia est, respectu *Loci*; vtrum videlicet ad Maiestatis crimen contrahendum in sp. *huius l.* & vt seuerissimis pœnis eâ comprehensis locus sit, necesse sit, vt ij in quorum necem factio seu societas inita dicitur, apud Principem in eius Comitatu seu Aulâ morentur, eiúsque Lateri adhæreant, *Collaterales* denique Principis sint, vti loquuntur, quomodo sanè aliàs eorum qui circa latus Principis agerent, peculiaris quædam ratio olim habita, *v. l. iurisperitos* 30. *ff. de excusationibus*. Quæ quidem Quæstio, etsi de facili ex superioribus decidi posset, tùm ex eo præterea, quod *Lex* id nullibi requirat, attamen in eam adhuc incumbendum est: Quod è Scriptoribus nonnulli, iique non tralatitij, illud disertè volunt, *Quod in illis tantum Imperatoris Officialibus Maiestatis crimen contrahatur, qui apud Principem resident, & in eius supremo Consistorio sedent*: In quibus fuit Glossa, Cynus, Salicetus, Laudensis, Rolandus à Valle, Clarus. Verùm id non requiri perspicuum deinceps faciam, vel ex iis ipsis tribus Personarum generibus, in quorum capita factione initâ Maiestatis crimen contrahi *hâc l.* voluit Arcadius. Igitur *hâc l.* Viri Illustres, qui Consiliis & Consistorio Principis intersunt, primi nominantur: vbi non ait lex, Qvo Tempora *consiliis & Consistorio nostro intersunt*, multò minus, Qvando *lateri nostro adhærent*: verùm ait lex, Qvi *Consiliis & Consistorio nostro intersunt*, id est qui Officij sui dignitatísque ratione interesse solent, quibúsque id oneris officijque incumbit, vti consiliis & Consistorio vocati intersint. His scilicet verbis Officium eorum perpetuum describitur, non iuge officij exercitium: neque enim tàm continuò consiliis & consistorio interesse solebant vel poterant, vt non alibi quandoque consisterent, nihilominus, imò fortè magis, per prouincias factionibus obnoxij.

Secundò, patet id ipsum ex *Senatoribus*, qui secundo loco hîc nominantur: Senatores scil. *hâc l.* sunt, qui siue Constantinopoli, siue per prouincias degebant: quod prius ostensum est *supr. n.* 12. quo tempore etiam Princeps ipse alibi morabatur: vt in *sp. huius ipsius l.* ex cuius subscriptione discimus, Arcadium hoc tempore *Ancyræ* constitisse, de quo iam *supra*. Nil igitur necesse est, ad Maiestatis crimen contrahendum in sp. *huius l.* vt Consistoriani aut Senatores eò loci sint, in quo Princeps moratur, eiúsque lateri adhæreant.

Quod & idem tertiò apparet, ex postremo personarum genere, quod his verbis designatur, *cuiuslibet postremò*, inquit, *qui nobis militat*. Non eâ quidem ratione, quod dictio *Cuiuslibet*, vniuersalis sit, & dispositionem ad omnes extendat, verùm quia his verbis designantur, non tantùm Palatinæ dignitates, in Palatio Principis militantes, verùm & prouinciales Iudices, siue Ciuiles siue Militares, vt probatum est *sup. d. n.* IX. Sic sanè, quod repetere necesse est, & olim *L. Iuliâ Maiestatis* tenebatur, qui Magistratum aliquem P. R. vel eum qui Imperium potestatémve habebat, occidere studuisset, *l.* 1. §. 1. *ff. ad L. Iul. Maiestatis*: quo vtique numero erant Magistratus prouinciales, qui sanè Imperium potestatémque habebant. Et hæc de priore Quæstione.

Secunda Quæstio est, circa *Causam Impulsiuam* factionum istarum: vtrùm videlicet, vt huius constitutionis pœnis locus sit, requiratur, vt Principis aut Reipublicæ odio contemptúve factio in necem alicuius ex supradictis personis inita fuerit: Et sic, vtrum huius cõstitutionis ratio exinde petenda sit, quòd indirectè saltem Salvs Principis & Reipublicæ per hasce factiones, pérque latus eorum qui in Dignitatibus positi erant, peteretur. Quod sanè euenire sæpè variarum gentium Historia innumeris exemplis comprobat. Sic enim fermè factiosi turbonésque solent, qui Rempublicam euersam cupiunt, vel Principem in potestatem suam redigere, déque solio deturbare, quia Principem ipsum arripere, vel Rempublicam directò petere siue intutum siue arduum censent, in ea priùs capita ire, quibus

Principes vel Reſpublicæ ceu columellis & munimentis inſiſtunt, quibúſque ceu rerum Adminiſtris carere non poſſunt: ſic deinde, Rempublicam ipſam vel Principem appetituri. Quod vel maximè Hiſtoria Anglica clamat, vbi Principes per Officiariorum Regni latus ſæpe petitos memorant Hiſtorici. Et verò id in ſpecie quoque huius Conſtitutionis præſupponunt poſt Bartolum, Andream de Iſernia, alios, Caualca, Rolandus à Valle, Menochius. Verùm rectius illi cenſent, qui hanc *Legem* accipiunt, de iis qui priuato tantum odio factionem in necem cuiuſquam eorum qui in dignitatibus poſiti erant, inibant. Idque ſequentibus argumentis. Imprimùm in ipsâ *Lege* noſtrâ nil tale omninò vel minimum occurrit, neque quicquam exprimitur de Principis odio: verùm ſimpliciter ea loquitur de nece per factionem perſonis intentatâ: Imò, & Arcadius apertè ſatis oſtendit, ſalutem hactenus perſonarum illarum præ oculis habere ſe voluiſſe. Secundò, patet id manifeſtiſſimè ex iis quæ *ſuperiori numero* ſeu ſectione diximus, de occaſione & prætextu harum factionũ, enatarum ex κακεξίᾳ Imperij, prauáque perſonarum illarum adminiſtratione, odióque præſentium, nullo in Principẽ odio, aut indeuotione, neque vt eius obſequiũ exuerent, nouíſque adeò rebus ſtuderẽt, verũ ex ſolo malorũ, quæ tùm Orientem depopulabantur, ſenſu, quorum cauſa omnis in prauos Principis Conſiſtorianos, Senatores, Palatinos, Prouinciales Iudices tùm ciuiles tùm militares, referebatur: qui abdicata prouincialium & ſubditorum curâ, fortunas vitámque miſerorum paſſim vexabant, fœdáque licentia omnia corripiebant: Hæc omnia agente tùm Eutropio, qui apud Arcadium τὰ πάντα erat, neque Arcadio ſatis permittebat, vt ad prouincialium & ſubditorum querelas malis mederetur. Tertiò, id ipſum ex Rationibus Conſtitutionis huius probè intellectis magis adhuc liquebit, de quibus mox. Ergo patet, Arcadium, ſeueriſſimis huiuſce Conſtitutionis pœnis locum eſſe voluiſſe, etſi factioſi obtenderent, nullo ſeſe Principis odio in ſceleſtam factionem illam, quibus proximorum ipſi capita peterentur, coiiſſe. Et ita quoque ſtatutum in Regno Neapolitano à Ioanna Regina, quo læſæ maieſtatis crimine condemnati, qui Andream de Iſerniâ Regium Conſiliarium virum Reipub. cummaximè neceſſarium occidiſſent: vt teſtatur Matthæus de Afflictis *in c. 1. §. & bona committit: quæ ſiat Regalia*: & de *conſt. Regni lib. 1. tit. de his qui fideiuſſ. n. 38.*

XIII. **P**Oſteaquam Criminis ipſius, quo de hâc Conſtitutione agitur, putà Factionum in necem perſonarum quæ Principi proximæ erant, initarum, vim & naturam Circumſtantiáſque expendimus, ſimul & *Legis* ipſius diſpoſitionem introſpeximus: Nunc *anima Legis* ſpectanda venit, quæ in *Ratione* poſita eſt. Et verò duas rationes vel potius duos Colores appingit Arcadius, vt & aliàs coloratis rationibus in *Iure noſtro* locus eſt, & color ſæpe iuri quæritur, χρῶμα καὶ πλάσμα, vt *l. minor autem* 18. §. 1. *ff. de minoribus. l. 2. ff. de inoff. teſtam.* (vt omittam quæ de *coloribus* apud Oratores ſeu Rhetores, imò & in *Legibus* nonnullis atque etiam alibi occurrunt.) Priorem quidem colorum hunc affert his verbis: *nam & ipſi*, inquit, *pars corporis noſtri ſunt*: Poſteriorem verò hiſce, *vtpote Maieſtatis reus.* Certè, hæ rationes, vel potius hi colores, non id ingerunt, quaſi in ſp. *huius l.* requiratur, vt ij in quorum necem factio agitata fuerit, Lateri Principis adhæreant, aut quaſi odio Principis hæ factiones initæ fuerint, pérque latus Officialium Princeps peteretur quod ſuperiùs refutauimus. Quid igitur? Nempe id ingerunt, etſi factioſorum hæc cogitatio non foret, attamen Arcadium factionem illam tanquam aduerſus ſeipſum ſeu Maieſtatem ſuam & corpus initam ad animum ſuum reuocaſſe; nempe Maieſtatis ſuæ fulgore ſeu charactere perſonis illis impreſſo, corporíſque ſui communione tributa: Vt ita ſcilicet à nece eorum factioſi, κακίαται, καὶ κινηματικοὶ καὶ στασιώδεις abſtinendum ſibi ſcirent. Ergo factioſorum ipſorum cogitatio atque intentio ab Arcadij cogitatione hîc diſcernenda venit: cui viſum, nouam nunc banc Fictitiæ, πλαστικῆς, Maieſtatis ſpeciem & acerbitate criminis, & pœnarum ſeueritate ſancire. Eſt ſcil. Maieſtatis crimen tale, vt aliis ſæpè criminibus colore quodam ſeu plaſmate induatur: Non iam dico inani adulatione, vel inſolenti ambitione, quod fecêre paſſim, paſſiuo ſunt Tyrannorum multi, apud quos Maieſtatis crimen, vnicum fermè crimen eorum eſt, qui crimine vacant, cunctáque quæſtione Maieſtatis apud eos exercentur: cuius rei exempla apud Hiſtoriæ Auguſtæ Scriptores paſſim occurrunt, quò etiam reſpexit I.C. *l. 7. §. 3. ff. ad L. Iul. Maieſt.* Verùm exigente Reipubl. neceſſitate, vbi ſæpè Maieſtatis crimen inducitur, vel Maieſtatis ſtrictura periclitantibus induitur, vt ita maioris criminis formidine iniectâ, homines ab illicitis deterreantur. Arcano politico, quo ſolemnem alioquin criminis modum Principes ſæpè egrediuntur, fortioribúſque remediis agendum ſibi fas putant, vt ita gliſcenti malo modum ponant: de quo rurſum mox. Ad eum ſanè morem & aliàs Maieſtatis crimen contrahi Principes voluêre, etſi propriè Maieſtatis crimen id non eſſet, vt *l. 2. Cod. de his qui ad Eccl. confug. l. vn. de priuati carceris cuſtod. l. 8. de falſ. mon.* vel ſacrilegij, *l. 3. 4. C. de Crim. Sacrilegij*, quod pro Maieſtatis violatæque Legis & indeuotionis in Principem crimine ſæpè accipitur, vt *l. 1. ſi quis pecun. conflau. l. 6. de indulg. crim. l. 6. de bonis proſcript. l. 4. de domeſticis & protectoribus. l. 24. de petitionibus.* Quare neque abnoam, hanc læſæ Maieſtatis ſpeciem, *Quaſi perduellionis* nomine indigetari, ſi modò illud firmiter teneamus, non hoſtili in Principem aut Rempubl. animo id tum admiſſum, neque vt obſequium exueretur, verùm id ita tantum ab Arcadio acceptum.

Et hæc quidem de Rationibus ſiue coloribus huius Conſtitutionis: vbi tamen prior illa adhuc explicanda venit. *Nam & ipſi pars Corporis noſtri ſunt.* Huius coloris duplex ſenſus commodè adferri poteſt: Prior quidem, vti dicamus, Principem ceu caput Reipubl. hîc æſtimari: Proceres verò potiſſimos, Principíque proximos, & quaſi contiguos, neque Conſiſtorianos modò, verùm & ipſos Senatores, Corpus eius cenſendos: Quomodò ſanè (comparaſſe liceat) *Saluator noſter*, Eccleſiæ ſuæ *Caput* dicitur, Eccleſia verò *Corpus* eius, Paulo *ad Epheſios 4. v. 15. 16.* Et alibi Princeps *Reipubl. caput* dicitur: Reſpubl. verò *corpus* apud Tacitum. Alter verò ſenſus eſt, neque minus idoneus, ſi dicamus, Arcadium *corpus ſuum*, pro ſe ſuáque ipſius perſonâ extuliſſe: vt ita partem ſui Illuſtres Conſiſtorianos, & Senatores conficere indicaret. Vtrumuis dicas, res eodem ſemper redit. Sic ſanè & Syneſius *Oratione de regno* (ad ipſummet Arcadium) *p. 13.* circumfuſum Imperatori exercitum, καθάπερ ἓν σῶμα σύμφυές dixit. Ita adſeſſores quoque Iudicum ſeu adminiſtrantium portio quædam dicuntur: *Lomnis 5. ſup. de his qua adminiſtrant. l. vn. ſup. & C. Iuſt. ſi prouincia Rector*: nempe quia conſiliis ſuis Iudices iuuarent: eâdem ratione quâ Illuſtres Conſiſtoriani

&

& Senatores, Principem iuuabant: Quare & Libanius, Iudicum adsessores eiusdem throni participes dixit, *orat.* κατ' τῶν εἰσιόντων *p.* 81. & *in Lucianum p.*434.. Quomodo & Synesius rursùm *de regno*, illustres Consistorianos vocauit *p.*29. *οἱ ἀγχοῦ τῆς καθέδρας, οἱ μόνοι μὲν τῷ βασιλέως ὁμιλοῦσι, τῶν δὲ ἄλλων προτιθέντες.* Denique, artictissimos personarum nexus, ita efferre mos tralatitius est, putà vt alter alterius corporis pars quædam dicatur. Vt alia omittam, sanè & ita Corippus *lib.*2. Iustinum Imp. ad Imperij Proceres loquentem inducit.

> —— *Vos ó mihi proxima membra,*
> *Conscripti Patres, nostri spes maxima Regni,*
> *Vos estis Pectus, vos Brachia Verticis huius.*

Ergò Arcadij mens est, se eò loci hanc factionem in necem sibi proximorum initam ducere, atque si Corpori suo sibique ipsi ea præparata esset & concinnata, *ἐπιθοῦσι ἐπὶ τὸ σῶμα*, vt loquitur Aristoteles 5. *Politicorum* 10.

Porrò, vt hoc loco Arcadius Consistorianos & Senatores partem Corporis sui facit, quò eos vel ita à factionibus securos iam reddat, ita viceuersa Principes, vt arctum sui cum Senatu Senatoribúsque vinculum ostenderent, séque ipsos Senatui commendarent, ipsimet se *Senatus partem* subinde dixêre, atque inter Senatores seipsos numerauêre. Vt antiquiora omittam, veluti Alexandri Seueri dictum, apud Lampridium *in eius vitâ*, ita Iulianus (de cuius peculiari erga Senatum cultu, quem Constantius neglexerat, vide quæ Libanius scribit *Orat. in Iuliani necem p.*298. 299. & Ammianus Marcellinus *lib.*22. *p.*226. *l.*1. *sup. de exhib. reis*, & *l.*8. *C. de dignitatibus*: *Ius Senatorum*, inquit, *& auctoritatem eius Ordinis, in quo nos ipsos quoque esse numeramus.* Ita Valentinianus Iun. *l.*32. *sup. de cursu publ. Quanto magis his* (Senatoribus) *facultas est deferenda, quos collegij merito videre frequentiùs cupimus.* Theod Iun. *l.*180. *de Decurionibus*: *Curiam amplissimam, cuius consortio gratulamur*: Denique boni Principes, Senatores *ὁμοτίμους* sibi habuêre dixeréque, v. & Themistium *Orat.* 13. Vt omittam rursum quæ Græci Interpretes hâc de re similiter scribunt.

Ergò vt eò redeam, vnde digressa est oratio, etsi in specie *huius Legis* factiosorum hæc cogitatio non fuerit, vt in ipsius Principis odio personas illas appeterent, Arcadij tamen cogitatio hæc fuit, gliscenti huic factionum malo, quo passim capita Officiariorum quos elegisset petebantur, tam graue Fictitiæ Maiestatis & quasi Perduellionis *colorem*, & crimen, pœnásque obiicere: longè adhuc acerbiùs, quàm cum Valentinianus Iun. *l.* 3. C. *de crimine sacrileg.* rescribebat: *sacrilegij instar esse, dubitare, an is dignus sit, quem elegerit Imperator.*

Ex his igitur patet, rationem *huius Legis* non eam esse. 1. Quòd hi quorum capita Factionibus petebantur, lateri Principis adhærerent. 2. Item non eam esse, quòd odio Principis peterentur, & sic non Principis ipsius securitati *hâc l.* prospectum. 3. Addamus, neque ὄγκος seu fastigium dignitatis eorum quorum vita pulsabatur, causam *huic l.* dedisse: cùm videamus, etiam vnius Senatoris, vel cuiusuis Principi militantis capite per eas factiones petito, parem omninò pœnam infligi, atque si Illustris alicuius Consistoriani vita pulsata fuisset. Quid igitur? vera omnibus personis illis communis huius Constitutionis Ratio hæc est, quòd Reipubl. seu summæ rei administrandæ in quacunque tandem eius parte, admotorum, atque in dignitatibus positorum, vitam, quæ passim hoc æuo pulsabatur, in tuto locatam oportuit; in tuto verò locari haud aliter posse visa, quam si color *Maiestatis*, & *participatio seu communio κοινωνία corporis* Principis iis appingeretur. Qui duo colores Arcadij *hâc l.* sunt: de quibus rursum aliquid *proximè*. Et sic haud aliter, quàm si fictitia læsæ Maiestatis species metúsque obiiceretur: Tandem, haud aliter, quàm si speciali hâc Tuitione salus eorum vitáque muniretur. Rectè enim quoque dicere possis, hoc Arcadij Edictum nil aliud esse, quàm Tvitionis seu præsidij cuiusdam generalis, omnibúsque personis illis communis, speciem seu formulam: quâ omnium in Dignitatibus publicis & *ἐμπορίαις* constitutorum vita salúsque, quæ tùm passim petebatur, in solido tutóque locata fuit. Quo alioquin more, à vim metuentibus speciales sæpè Tuitionum formulæ *λόγοι ἀσυλίας* & olim impetrari solitæ, & nunc concedi mos est.

Sed & rectè dici possit, *Pragmaticam* hanc Arcadij esse, extra ordinem, in Dignitatibus constitutorum saluti consulentis. Cui haud absimilis est circa Cardinales, Decretalis *c. Felicis* 15. *de pœnis in* 6. Ioannæ Reginæ constitutio, de quâ *suprà*. Non omninò similis Henrici VII. constitutio *ad reprimendum*, ab eo promulgata Pisis Anno 1312. cui *titulus*: *Qui sint rebelles.* Vt & Caroli V. Pragmatica apud Bormes A. 1520. (referente Molina 4. *de Primog. c.* 11. *n.*56. *&c.*) quia, in specie illarum constitutionum, aperta aduersus Imperium rebellio versebatur, pérque latus Principi proximorum, Maiestas Regis reuera pulsabatur.

XIV. Historica Constitutionis huius dissertationis defunctis, perspectis simul eiusdem *Rationibus*, superest vltimo loco in eius *Censuram* inquiramus: quandoquidem ea non iustos modò Interpretes nacta est, verùm & in Censores acerrimos incurrit: Arcessitur primum ea *Nouitatis*: Noua creditur, non tantùm ob pœnarum acerbitatem, de quâ *mox*: verùm ideò potissimùm, quod eâ suprema Principis Maiestas, naturâ suâ incommunicabilis, *ἀκοινώνητος*, contrà ossibus Principis adhærens, priuatis quibusdam personis communicetur: ita quidem, vt *perduellionis* propemodùm crimen contrahi iudicetur, factione in eorum necem initâ. Verùm his responderi potest, quod iam sæpè dixi, ita quoque olim *Lege Iuliâ* constitutum fuisse, vt is Maiestatis teneretur, cuius operâ consilio, dolo-malo consilium initum esset, vt Magistratus P. R. quique imperium potestatémve habebat, occideretur; *L.* 1. §. 1. *ff. ad L. Iul. Maiest.* En similem omnino Maiestatis Fictitiæ seu precariæ, sic vt dicam, speciem, nam cùm alioquin Pop. Rom. Maiestas in ipso populo resideret, attamen & Magistratibus Pop. Romani ea quodammodò communicata fuit, qui sc. cum Imperio & potestate erant: Eò quod Pop. Rom. securius in his versaretur, quos proinde sanctimoniâ sepiri, atque *ἀσύλους* reddi oportuit. Fateor equidem, difficilius id, firmato semel statu Monarchico, sub Principibus, circa Magistratus & Dignitates constitutum, qui haud ita de facili supremum *Maiestatis* suæ *fulgorem* aliis communicant: eâ opinione, *haud aliter rationem eius constare posse, quàm si penes vnum Principem ea resideat.* Et sanè ante Arcadium nulli Imperatorum id placuisse video, vt generale in id Edictum promulgaret, etsi Reip. Rom. exemplum hâc in re aliquod extaret. Cur autem Arcadio id placuerit, iam superiori capite ostensum est, & sic pronunciare licet, hanc Arcadij mentem & Constitutionem nouam esse, & non esse.

Maior criminatio est eorum, qui eam ceu *Acerbam* nimis, imò *Iniquam* & Sanguinariam, iniustam & contra naturalem æquitatem iuris diuini &

humani proscribuot : Iniquitatis seu Acerbitatis species ponunt in sequentibus : quæ interim *huius l.* sententiæ seu capita notentur. 1. Quòd Maiestatis, imò perduellionis crimen, vel vno Senatore, Principive *militante* occiso contrahatur. 2. Quòd *cogitatum* scelus, eâdem quâ patratum seueritate hîc plectatur. 3. Quod in *filios* innoxios, (irrationabili vt volunt odio,) perpetua egestas, & incapacitas successionis, non tantum paternæ, sed etiam matris & auiæ, & proximorum etiam extraneorum, atque infamia, eáque indelebilis, boc casu prorogetur, sic vt eis mors solatio, vita supplicio sit. 4. Quòd *deprecatoribus*, & pro his biscere ausis, infamia irrogatur. 5. Quòd *filiabus* nonnisi legitima in bonis matris relinquatur. 6. & 7. Quòd *emancipationes*, *alienationes* quocunque titulo, post crimen statim contractum, in irritum deducantur. 8. Quòd ex lucro *nuptiali* quod à marito vxor habet, iure vsusfructus, quódque aliàs filiis reseruandum erat, filiæ tantum, & quartam adhuc tantùm consequi possint. 9. Quòd eæ ipsæ pœnæ *satellitibus*, consciis, ministris eorúmque filiis, quæ coniuratis coniuratorúmque filiis imponantur. 10 Quòd denique *Indices*, Delatores, Denuntiatores, ac si de summa Reipubl. ageretur, præmiis etiam excitantur. 11. Et post hæc omnia, qui mos Tyrannorum est, quòd lenitatis adhuc species non vno loco ostentetur : vt cùm Arcadius ait, sese *filiis, qui paterno debuerant perire supplicio, vitam Imperatoria specialiter lenitate concedere* : item cum ait, *mitiorem circa filias debere esse sententiam* : Item cum tam blandè Delatores euocat, & quidem eos ipsos qui iam factione vsi fuerint. Nolo per singula hæc nunc ire, exemplísque ea firmare, quod fecêre iam alij industriè, vel etiam ea recoquere, quæ hanc ad rem *Politici* curiosè obseruant; in summam dicam, hanc Reip. administrandæ rationem esse, vt non omnia in eâ ad communem & ordinarium modum & rationem reuocari semper debeant possíntve. Nempe Reipubl. necessitas, crescentibus præsertim malis, passímque inolescentibus, nonnulla sæpè quæ alioquin sæua, déque iniquo aliquid habere, videri possent, extorquent, & fortioribus remediis agi suadent : Nam vt cæteroquin omnia ad summæ rei vtilitatem in Republ. spectare oportet, ita vtilitas hæc, ταῖς χρήσεσι ἀκολουθεῖν suadet, atque adeò extraordinaria asperáque sæpe Iura κατ' ἀνάγκην introducit. Vt non temerè inter Iuris Constituendi vias Necessitas ponatur : *Ergò*, inquit IC^tus, *omne ius aut consensus fecit, aut necessitas constituit, aut firmauit consuetudo*. Quomodo & Menander, ἢ κατὰ νόμον, ἢ ταῖς ἀνάγκαις, ἤγουν τρίτον ἔθει τινί : Atque istud Ius χρειῶδες omninò vocare possis. Nempe Arcadius, cùm assiduis querelis comperisset, in Reipubl. administratione dignitatibúsque à se positos, factionibus passim obnoxios, omniáque turbarum plena, pœnas intendendas iam & exasperandas credidit, quasi haud aliter cuiusquam eorum salus in tuto locari posset : Quâ causâ siue impulsiua siue finali huius Legis *Arcanum* continetur. Quare, quod Ammianus Marcellinus, de Valente Imp. scribebat *lib.* 29. *p.* 413. *Valentem fuisse veniâ dignum, vitam quam ereptum ire perfidi properabant, omni cautela defendentem* : Id ipsum & hoc casu de Arcadio dici possit, veniâ saltem dignum, qui vitam sibi proximorum capitum, quam ereptum ire factiosi *passim* iam properabant, omni cautelâ defensum iuerit. Quò pertinet etiam egregius Sexti Aurelij Victoris elegantissimi Scriptoris locus seu iudicium de Seuero, c. 20. *At iste delendarum cupidus factionum quò deinceps mitius ageret, necessitudinem facti vlcisci maluit, ne paulatim spe veniæ in labem publicam per coniurationes procederetur, ad quas vitio temporum animos* [pronos scil.] *intelligebat. Neque ego abnuo ea delictorum, quæ grassari immodicè cœperint, plus penè quàm seuerè excidenda esse.* De quo iam aliquid *suprà*.

Et hæc quidem satis ad defendendam à Nouitatis, vel etiam Acerbitatis crimine, constitutionem. Cuius etiam ego (vt tertium hoc. sed εἰκαστὸν tantùm ad Arcadij defensionem addam) non tàm Arcadium, quam Eutropium ipsum Auctorem facio. Quæcunque enim tandem, & quàm salutaris Arcadij mens fuerit, ad Reipubl. vtilitatem comparata: attamen vulpinis Eutropij fraudibus (quomodò Claudianus eum *vetulam vulpem* vocauit. *Vt primum vetulam texêre Palatia vulpem*) velandis, exaratam atque extortam omninò censeo : vt suam videl. suorúmque potentiam firmaret, salutémque in tuto locaret, denique reuerâ vt flagitiosi Iudices elaberentur. Nam cùm is hâc tempestate πᾶσαν τῆς βασιλείας οἰκονομίαν haberet, atque Arcadij animum haud aliter atque pecudem quò vellet etiam verteret, (quod prolixè sup. ostensum est) passímque ab eo Consistoriani, Senatores, Palatini, Iudices, quos consiliis suis fauentes sciret, promouerentur, iique indigni, rapacésque (quæ causa appetendorum eorum proculdubio vulgo fuit) hùc Arcadij animum inclinauit, vt tàm graues pœnas indiceret, hancque *Tuitionis* formulam promulgaret. Quem oportuerat, honesta insuper consilia capessere, excitis partim accusatoribus in prauos Iudices, more Constantini M. cuius antea hanc in rem extat constitutio, *l.* 4 *sup. de accusat.* & Theodosij M. *l.* 4. *inf. ad L. Iul. repet. & l.* 4. *eod. Cod. Iust.* (non tamen familiaribus & seruis, quibus vocem intercludi interest, & verò sub gladij pœnâ interclusit, Maiestatis tantùm crimine excepto, idem Arcadius ad eundem Eutychianum PP. vnico post *hanc l.* mense *l.* 20. *C. qui accus.* seu *l.* 3. *sup. ne præter crim. Maiest.*) Remotis item vel etiam punitis, qui eas dignitates fœdassent: Tandem honestioribus probísque viris promotis. Etsi non desint Arcadij constitutiones quædam, quibus prauitati Iudicum modum aliquem ponere studuit : Veluti pœnis propositis ambitui eorum, *l.* 1. *inf. ad L. Iul. de amb.* quæ lex hoc ipso anno data est, & de Illustri Palatij dignitate agit : eandem similem prorsus sententiam ei, quæ *h. l.* continetur, continet: *cùm pari sorte*, inquit, *Leges scelus quàm sceleris puniant voluntatem* : Repetundarum item crimini & concussionibus idem Arcadius occurrit, *l.* 8. *de his quæ administr. l.* 3. *de vsuris* : quæ & ipsæ hoc anno datæ fuêre : Prouinciæ denique suæ administratione Iudicibus interdixit : teste Synesio *ep.* 73. quomodò & pater eius prohibuerat, *l.* 3. *C. de crimine sacrilegij* : & *l.* 1. *sup.* Verùm necquicquam & frustrà hæc omnia : cùm eò iam prolapsa esset Respublica, vt remediis amplius locus esse non posset, per summum Eutropij nefas.

Hæc inquam animi mei coniectura est, neque vno argumento. Primùm id suadent omninò ea, quæ modò perstrinxi, quæque prolixè suprà dicta sunt de Eutropio Arcadij animum pro libitu suo versante, atque habenas Imperij flectente, & indignos quosque rapaces & Barbaros passim per fœdas nundinationes ad dignitates promovente. Secundò, vulpinis Eutropij moribus omnino conuenit, tanta támque accurata illa pœnarum congeries, pariter vt in aliis similibus legibus Arcadianis, veluti *l.* 16. *inf. de pœnis l.* 34. 36. *de hæreticis* : tàm accuratæ item illæ rationes & sententiæ, ex medio Iure & Politicâ, obtentui fermè, petitæ : tam blanda delatorum, etiam eorum qui iam factione vsi fuissent, euocatio, quâ validissima secutis factionibus iniicitur,

tot, quibus omnibus partim spem offert, partim metum intendit, imò mutuum inter factiosos metum excitat, dum alter alterum timet ne prodatur: tanta denique, & oratoria, post hæc omnia Clementiæ & lenitatis ostentatio: pariter vt in *l.* 17. *inf. de bon. proscript. l.* 23. *de pœn.* Vt hîc, si coniecturæ isti locus est, valeat interim illud, *Nullam esse crudeliorem sententiam eâ quæ est, cum parcere videtur, asseritur*: Et vt ille ait, *quantò mollior, tantò vehementius mordet.* Tertiò, Legum ferendarum arbitrium penes Eutropium hâc tempestate fuisse, liquida res est Quomodo & Rufinus, qui ante Eutropium apud Arcadium rerum potiebatur, Leges pro arbitrio suo fixit & refixit, vnde Claudiano *Legum venditor* dicitur: & Alciati sententiæ accedo, qui *Legem, si quis maior vtroque C. de transactionibus*, atrocitate pœnarum pariter famosam, à Rufino extortam scribit: de quo ad *eam legem* plenè: v. & quæ notaui ad *l. vn. sup. si quis Imperatori maled.* Sic sanè & Eutropio disertè adscribitur ea Arcadij constitutio, quâ Ecclesiarum asyla coërcita fuerunt: vti testantur Socrates *lib.* 6. *c.* 5. Sozomenus *lib.* 8. *c.* 7. Chrysostomus *oratione in Eutropium*, & *vitæ Chrysostomi* Scriptores. Suidas *in v.* Εὐτρόπιος. Quæ quidem illa ipsa Arcadij constitutio est, ad eundem Eutychianum PP. cui hæc nostra inscribitur, emissa; vnde quatuor *Leges* desumptæ sunt *hoc Codice* puta *lex* 3. *de his qui ad Eccles. confug. l.* 57. *de appellat. l.* 33. *de Episcop. Eccles. & Clericis*: *l.* 16. *de pœnis*: & *Cod. Iust.* tres, putà *lex* 11. *de Episcopis*: *l.* 6. *de Episcop. aud. l.* 29. *de appell.* Quâ tandem *Lege* suâ Eutropius ipse concidit. Sanè Claudianus Eutropium disertè *Præsidium* LEGVM vocauit:

> —— *Præsidium Legum, Genitórque vocatur*
> *Principis, & famulum dignatur Regia patrem.*

Item

> *Vidit sub pedibus* LEGES, *subiectáque colla*
> *Nobilium.*

Succurrit & illud mihi, quod Zosimus ait, *lib.* 5. *p.* 788. 789. Eutropium & Stiliconem, hâc tempestate, odia interneeina inter se exercuisse: Vnde Eutropius ipse Stiliconem ab Arcadio & Senatu Constantinopolitano hostem publicum renuntiari fecit, teste Zosimo *lib.* 5. *p.* 788. Vt omittam quod Claudianus ait, cum commisisse inter se Arcadium & Honorium:

> —— *geminam quid diuidis aulam,*
> *Conarísque pios odiis committere Fratres?*

Contra Stilico vtriusque aulæ administrationem sibi tum vendicabat: vt proinde necesse forte habuerit Eutropius, capiti suo suorúmque à Stilicone metuere. Quod etiam Claudianus *lib.* 1. *in Eutrop. p.* 87. *a.* indicare videtur. Inde tanta illa pœnarum seueritas, tàm peremptoria verba, eæ in delatoribus excipiendis blanditiæ, & hæc omnia velut in abrupto periculo. Quicquid tamen Eutropius hanc in partem moliri potuerit, sedecim ipse post mensibus, Gainâ id agente (qui Stiliconi obnoxius erat) non per factionem, verùm Arcadij ipsiusmet iudicio relegatus primùm, mox & interfectus fuit.

NVNC, cùm ad finem huius Dissertationis ventum est, Historicas huius constitutionis causas è superioribus in breue cogamus. 1. Nempe, si de Factiosis ipsis quæritur, *Factionum* quibus *h.l.* occurritur, causæ hæ fuerunt: quod Reipubl. administrandæ dignitatibúsque tum admoti, sordidi quique Barbarique, rebúsque suis tantum intenti, subditorum curâ abdicatâ, modis omnibus eos vexarent. Quæ Arcadiani sæculi labes fuit. 2. Si *Arcadij* mentem inspicimus, Maiestatis crimen, pœnásque *h.l.* comprehensas factionibus istis probo more obiiciendi causa hæc fuit: quod Factionibus his, tùm passiuis, seu passim initis, nullius non ex iis, quos ipse Reipublicæ ceu idoneos admouisset, dignitatibúsque ornasset, vita salúsque exposita esset, omniáque turbarum plena forent: de quo *cap.* 15. Et hæc proculdubio vera sunt. Εἰκασὶν nostrum istud est, si de Eutropij mente quæritur, *Eutropio* suadendæ huiusce Legis hanc Arcanam causam fuisse videri, quòd scilicet clientibus suis, quos ipse honoribus aut prouinciis ornauerat vel ab Arcadio ornari fecerat, saluis, Rerum summam ipse porrò administraret: de quo paulò antè. Verùm hoc εἰκασὶν tantum, prout quisque volet, ita & accipiat.

Et hæc quidem interim Historica nostra Dissertatio esto, quâ ante aliquot annos iâ publicauimus *ad* hanc *Nobilissimam & Quotidianam Arcadij Imp Legem. Quam prouinciam vacuam hanc ad diem deprehendi. Namque singula ad eius siue Praxin, siue Applicationem pertinent, vt & Arcana* Politica, *quæ exinde quamplurima petuntur*, *etsi* Pragmaticâ *vel* Politicâ *Dissertatione exequi haud adeo operosum fuisset, attamen ceu alieni iuris iam facta pleraque, magísque exposita, ne attingere quidem libuit.* Obiter tantùm præter ea quæ iam *initio huius sectionis* capita notaui, quæ sententiosè magis dicta, hîc congerere iuuat: Qualia ista 1. Senatores & Consistorianos partem corporis Principis esse. 2. Eadem seueritate voluntatem sceleris quâ effectum hîc puniri. 3. Filios sæpè paterno debere perire supplicio, in quibus paterni hoc est hæreditatis criminis exempla metuuntur. 4 Perpetuâ egestate sordentibus mortem esse solatio & vitam supplicio. 5. Mitiorem circa feminas debere esse sententiam, quas pro infirmitate sexus minùs ausuras esse confidimus. 6. Etiam seriò pœnitentibus, ignosci quandoque.

DE

DE PARRICIDIO.

TITVLVS XV.

IX. COD. IVST. XVII.

De his qui parentes, vel liberos occiderunt.

¶ CONSTANTINI M. *in parricidas Constitutio.*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Verinum" Vic. Africæ.

SI quis in parentis, aut filij, aut omninò affectionis" eius, quæ nuncupatione *Parricidij*" continetur, fata" properauerit, siue clàm, siue palàm, id fuerit enisus," neque gladio, neque ignibus, neque vlla alia sollemni pœnâ subiugetur, sed insutus culleo", & inter eius" ferales angustias comprehensus, serpentum contuberniis misceatur: & vt regionis qualitas tulerit, vel in vicinum mare, vel amnem" proiciatur: vt "omni elementorum vsu viuus carere incipiat, vt" ei cælum superstiti, terra mortuo auferatur. Dat. XVI." Kalend. Decemb. Licinio V. & Crispo Cæs. coss. [318.] Accept. Prid. Id. Mart. Cartagine" Constantino A. V. & Licinio Cæs. coss. [319.]

INTERPRETATIO. *Si quis patrem, matrem, sororem, filium, filiam, vel alios propinquos occiderit, remoto omnium aliorum genere tormentorum, facto de coreis sacco, qui* culeus *nominatur, in quo" cum missus fuerit, cum ipso etiam serpentes claudantur: & si mare vicinum non fuerit, in quolibet gurgite" proiciatur; vt tali pœna damnatus, nullo tempore obtineat sepulturam.*

NOTÆ.

* *Lex un. Cod. eod. tit.*

" *Verinus* Vicarius Africæ sub Constantino M. vide & *l. 5. inf. de famosis libellis.* Eiusdem mentio fit in Rescripto Constantini quod refert Augustinus, *lib. 3. contra Cresconium cap. 70.* Sed & in collatione Carthaginensi *cognitione 3. cap. 548.* vid. quæ notabo ad *l. 1. de famosis libellis.*

" *Affectio* dicit hic, vt & dicitur *l. 11. infr. de Episcopis*, & apud Agroetium, qui aliàs, *affectus*: vid. *Gloss. Theod.* Et sunt propinqui, vt Interpres hic reddit.

" Abest hæc vox à *Cod. Iustin.*

" id est, quâ interfectâ parricidium admittitur. " *In Alicuius fata properare.*

" *Pœnâ parricidij puniatur, & neque gladio,* &c. ita Tribonianus.

" *Neque vlli alia solemni pœna*: Ita Codex *Iustin.*

" *Cum Cane & Gallo gallinaceo, & Vipera, & Simia.* Huc ampliùs Tribonianus.

" *Eas*, Cod Iustin. " *in amnem*, Cod. Iustin. *in quolibet gurgite* Interpres.

" *Et ei, C. Inst.*

" *XI.* in *Cod. Iust.* & Cuiacij *editione.*

" Non abludit Periclis [illegible] Μεγαρέας μήτ' ἀγορᾷ, μήτ' θαλάττῃ, μήτ' ἠπείρῳ μένειν. vid. Suidam in σκολιόν. & Aristoph. in *Acharnensibus.* Sed & Lactantium, de crudelitate Gentilium aduersus Christianos, *lib. 5. cap. 9. Quænam illa,* inquit, *feritas, quæ rabies, quæ insania est, lucem viuis, terram mortuis denegasse?*

" Pariter *l. 5. inf. de famosis libellis,* quæ data est ad hunc eundem Verinum, *proposita Carthagine*, dicitur.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. hæc constitotio est, de parricidij crimine pœnáque, quâ crimen istud atrocitet persequitor: tùm ratinne personarum; tùm pœnæ: hæc enim dun circa PARRICIDIVM hâc Constantini M. constitutione, quæ data est A. D. 319. continentur.

¶ Quod prios igitur attinet; Parricidij teneri vult Constantinus M. non eos tantùm qui pareotem aut filium enecant, verùm etiam eos qui *affectiones* alias, quæ nuncupatione *parricidij* cootinentur. Certè Paulus 5. *Sententiar. tit. 24.* lege *Pompeia de parricidiis* teneri scripsit, *qui patrem, matrem, auum, auiam, fratrem, sororem, patronum, patronam occiderit.* Martianus quoque *l. 1. ff. de parricidiis*, has prætereà personas addidit, *patruelem, matruelem, patruum, auunculum, amitam, consobrinum, consobrinam, vxorem, virum, generum, socrum, vitricum, priuignum, priuignam, sic vt qui horum aliquem occiderit, pœnâ legis Corneliæ de sicariis teneri scribat.* Verùm hæc *Constantini* constitutio non tam latè sese porrigit, quomodo etiam eam rectè Triboianus accepit, §. 6n. *Instit. de publicis iudiciis*; nempè, eos tantùm parricidij pœnâ teneri vult, qui parentem, aut filium oceiderint, vel Adfectionem (id est affectum) *quæ nuncupatione parentum continetur*, vt Tribonianus Constantini verba non malè immutauit. Pmiodè si quis alias cognatione vel adfinitate coniunctas personas necauerit, non hâc pœnâ, verùm *lege Cornelia de sicariis* punitur. Itaque fallitur Interpres, qui fratrem etiam, & sororem, aliósque propinquos parricidij nuncupatione hîc intellexit.

§ II. De

¶ 11. De *pœnâ* Parricidij nunc videndum est. Constantinus igitur, non gladij, aut etiam ignis, non vlla alia solemni pœna Parricidas affici vult, verùm pœnâ cullei: scilicet vetus hæc parricidij pœna fuit, & more maiorum recepta: *Cullei*, toquam, pœna, vt præter *legem penult. π. de parricidiis*, testatur Malleoli exemplum apud Liuium *lib.* 48. & apud Auctorem *ad Herennium lib.* 1. Quinimo Valerius Maximus *lib.* 1. id supplicij genus Parricidis *lege* irrogatum ait: idque non multo post Tarquinium Regem: Et verò factum id *lege XII. Tabularum*, vt omnino indicat Author *ad Herennium lib.* 1. Et Festus *in voce, Nuptias*, vbi initium ipsius *legis* citatur. *Ob quam caussam*, inquit, *legem quoque, Qui parentem; subere caput eius obnubere qui parẽtem necausset*. Neque abludit Ennij locus Diasyrticus apud Nonium *Cap.* 2. *voce, Perbitere: Sed nunquam scripsistis, qui parentem aut hospitem necasset, quos quis cruciatus permiteret*. Eiusdem *legis* mentio *lib.* 3. *sentent. Dositbei*. Postea secuta lex Cornelia *de parricidio*, cuius mentio fit *l. vlt. infr. ad leg. Corneliam, de falso; & ad leg.* 2. §. 32. *π. de origine iuris*. Tum *lex Pompeia*: quâ pœna hæc sublata fuit, & prout parricidium admissum fuisset, vel gladij, vel ignis, vel bestiarum supplicium impositum, vt præter hanc *legem* ostendit Paulus, 5. *sentent. tit.* 24. Et quidem bestiis obiecti parricidæ ex Hadriani constitutione, vt ostendit *lex penult. π. de parricidiis*. Leo certè ignis pœnam redusit *Nouellâ suâ*. Vid. *Glossas Nomicas*, & 60. *Basilic.* 440. Sed Constantinus *hâc lege* veterem pœnam (quam tameo à vetustate non repetit verbis expressis) culei reducit, quam etiam sequitur filius eius, l. 4. *infr. quor. appellat*. de quâ aliquid saltem agendum est. De *culeo* ipso qoi *ταύειος αἰτιδὸς Saccus de coriis* Interpreti, res nota est; quo insutus parricida, quique plaustro nigris bobus tracto impositus in mare, vel profluentem mittebatur; id enim vulgatum est ex Dositbeo, & *d. l. penult.* & Authore ad Herennium *lib.* 1. & Cicerone *de Inuent.* Valerio Maximo *lib.* 1. *cap.* 1. §. 13. Iuuenale *Satyra* 13. Seneca in *Contr511.* & Abdia 3. *aliisque locis*: Vt ita omni Elementorum vsu parricida carere inciperet viuus, eíque superstiti cælum, terra mortuo auferretur: quod mutuatum ex Ciceroce *pro Roscio Amerino*: & vt Interpres hic ait, vt tali pœna damnatus nullo tempore obtineat sepulturam, bonore Sepulchri careat, vt Theophilus *ταλαιπώρως τῆς γῆς ἀναξίωται*. Hæc, inquam, notissima sunt: sed & quomodo, & vnde factus ille culeus fuerit, quod etiam aliquo modo Ioterpres innuit.

§ At non illud æquè compertum est, an & aliquid semper culleo vnà cũ parricida inclusum fuerit? Putat Hieronymus Magius, *Miscell.* 4. *c.* 8. principio nihil cum parricida intrà culleum inclusum: deinde serpentes concludi cœptos, vt de C. Villio prodit Plutarchus: & coofirmat Seneca 5. *contr.* 4. *in f. Imaginabar mihi culeum, serpentem, profundum*: Liuius *lib.* 48, Valer. Maximus *lib.* 1. *c.* 1. posteà & simiam inclusam putat Iuuenalis *Satyra de Nerone*.

Cuius supplicio non debuit vna parari
Simia, non serpens vnus, non culeus vnus.

Tandem & *Canem*, & *Gallinaceum*, & quidem hæc duo postrema à Constantino M. addita. Verùm hæc inania sunt, & falsa. Nam Canem & Gallioaceum iam sub Hadriaoo Imp. inclusos liquet non tantùm ex *l. penul. π. ad leg. Pompeiam de parricid.* Verùm etiam, quod omnem dubitationem præcidit, ex Dositheo. Neque putandum est, aliud Senecæ, aliud Iuuenalis æuo obseruatum; cum hi Scriptores coæui fuerint. Neque mouet, quod *Serpentum* tantùm mentionem fieri videmus apud plerosque Scriptorum; id enim nil impedit: Nam imò si hoc argumeoto stamos, oonnisi serpentes inclusos Constantinus voluerit: *serpentum*, inquit, *contubernüs misceatur*, etsi Tribonianus cætera adiiciat.

¶ Rationem tandem *huius legis* illustrat Theophilus Paraphrastes Institutionum. Sed & Dositheus: *μετ' ἀλόγων*, inqnit, *ζώων ἀλόγων ἄνθρωπος*. Impia scil. animalia, quæ parricidio gignuntur, & pugnacia. Et hæc sufficiant, ne circa patulum orbem, rémque vulgatam morer.

¶ Illud tantùm monendum superest, pertinere hanc *legem* ad Africam: quæ liberos de more noo vnà occasione enecabat, vel culto olim superstitioso Saturno eos immolabat, de quo sunt notissima *Patrum* loca, vel eos exponebat; cui mori Constantinus aliis constitutionibus obuiam iuit, vel aliter eos enecabat, in eorum fata properando, vt *h. l.*

DE MALEFICIIS", ET MATHEMATICIS, ET CETERIS SIMILIBVS.

TITVLVS XVI.

IX. Cod. Ivst. Tit. 18. *Basilicon lib.* 60. *tit.* 39. Photius. Porrò integer hic *Titulus* ad Historiam Ecclesiasticam pertinet: *Nomocan. tit.* 9. *c.* 25.

" De *Maleficiis* Cod. Iust. quod magis probo propter sequentia: *γόητες*, Græcis.

PARATITLON.

Malefici, *Rubr. & l. 4. 6. h. t. & l. 3. 8. inf. de indulgentiis crimin.* quos ob facinorum magnitudinem vulgus *Maleficos* appellat. *d. l. 4.* qui *Malefici* vulgi consuetudine nuncupantur, *d. l. 6.* maleficiorum labe polluti, *l. 11.* maleficæ artis Rei, *d. l. 11.* qui maleficiorum insimulatione atque inuidiâ stringuntur, *l. 10.* (vnde & maleficiorum scelus, *l. 4. inf. de indulgent. crimin.* Crimen maleficiorum, *l. 7. inf. de indulg. crimin.*) id est Magi, *l. 4. 6. h. tit.* Qui & magicis artibus accincti,

vtique dicuntur, *l.* 3. 5. *h.t.* Hi humani generis inimici dicuntur *l.* 6. naturæ peregrini, *l.* 5. communis salutis hostes, *l.* 11. Horum crimen Maiestati proximum habetur *l.* 6. *h.t. l.* 2. *de bonis proscriptorum.* Horum actus scientia, *l.* 3. siue Ars (vndè Magicæ Artes, *l.* 3. & 5.) in his versatur, in desigendis ad libidinem animis, in hominum salute impugnanda, *l.* 3. [in internecione hominibus, pecudibus, frugibus procurandâ, vnde Internecinum, & Internecini actio siue accusatio, *l.* 14. *sup. de accusat.* pro Magiæ & maleficij crimine seu accusatione] Item in suffragiis adhibendis in agrestibus locis, *d.l.* 3. in elementis turbandis, & vitis insontium labefactandis, in Manibus acciendis, & ventilando, *d.l.* 5. Hinc & Magici apparatus, *l.* 7. magica contamina *l.* 6. Qui noxiis quæsita graminibus, & diris immurmurata secretis, mentis & corporis venena composuit, *l.* 6. *inf. de indulgent. crimin.*

¶ Hi à Constantino ita lati fuerunt, dum ne quid contra hominum salutem aut existimationem molirentur, *l.* 3. *h.tit.* Verùm à sequentis Principibus posteà penitùs prohibiti fuerunt, *l.* 4. 5. 6. 7. 9. 10. 11. Codices eorum cremati *l.* 4. *in f. inf. de hæreticis.*

Mathematici *Rubr. & l.* 4. 6. 8. 12. *seu vlt.* (*de quib. ad d. l.* 4.) quo nomine veniunt, *l.* 34. *in f. inf. de hæretic.* & Aruspices siue Haruspices; de quibus *l.* 1. 3. 6. & fortè *l. vlt. h.t. & l.* 1. *inf. de Paganis:* (vndè & Haruspicina, *l.* 9.) à quibus scilicet requirebatur quid fulgura portenderent, eorúmque responsa, Denunciationes, & Interpretationes vocantur, *d.l.* 1. *de Paganis.* Item Harioli, *l.* 4. 6. Augures, *d.l.* 4. *&* 6. Vates, *d.l.* 4. Chaldæi, *d.l.* 4. Diuinandi artem somniis narrandis occultantes. De *Haruspicibus* id obseruandum, Haruspices publicè consuli Constantinum permisisse, *l.* 1. *&* 2. *h.t*: *& d.l.* 1. *inf. de Paganis*, à Constantio verò penitùs consuli prohibitos, *l.* 4. *&* 6. *h.tit.* à Valentiniano verò nocenter tantùm Haruspicinam exerceri vetitam, *l.* 9. *h. tit.* Cæteri quoque sublati, vel professionem suam exercere vetiti, *l.* 4. 6. 8. *vlt. huius tit.* hâc potissimùm de causâ, quod contra salutem Principum, vel de eorum salute saltem quærerent, vt apertè ostendit *l.* 6. *hoc tit.* Quanquam & aliâ de causâ quoque Mathematici errorem suum exercere vetiti, *l. vlt. hoc tit.* vbi & Codices eorum comburi iubentur.

Poenæ eorum variæ & graues, seuerissimæ poenæ, *l.* 3. Ignis *l.* 1. Supplicium capitis gladio vltore *l.* 4. Feralis pestis, eáque absumi, *l.* 5. competenti animaduersione mactari, *l.* 7. Capitalis sententia, *l.* 8. deportationis pœna, *l. vlt.*

¶ *In* Haruspices *Romæ Constantini M. duæ leges.*

I. * Imp. Constantinus A. ad Maximum."

Nullus Aruspex limen" alterius accedat, nec ob alteram" causam; sed huiusmodi hominum, quamuis vetus, amicitia" repellatur: concremando illo Haruspice, qui ad domum alienam accesserit: illo & qui eum suasionibus vel præmiis euocauerit, post ademptionem bonorum, in insulam detrudendo; Superstitioni" enim suæ seruire cupientes, poterunt publicè" ritum proprium exercere. ¶ Accusatorem autem huius criminis non delatorem" esse, sed dignum magis præmio arbitramur," pp. Kal. Feb. Romæ," Constantino A. v. & Licinio Cæs. coss. [319.]

NOTÆ.

* *Lex* 1. *Cod. eod. tit* ex hac *lege & sequente* interpolata est. Photius quoque eius sententiam refert in *Nomocan.* 1 9 *c.* 1c. & *Basilic. lib.* 60. *tit.* 39. *cap.* 20. Denique hæc *lex*, velut indicat Balsamoo ad *Nomocan. Photij* in *Basilicis* multùm immutata. Baronius eam rectè Annalibus suis inseruit. *An,* 319. *n* 29.

" *Præfectum Vrbis Romæ*, vt in partem subscriptio *legis PP. Romæ*, ostendit. & expresè testatur Author incertus de Præfectis Vrbis, his ipsis Consulibus: Et *lex* 1. *inf. de Paganis* (quæ argumento huic respondet) & *lex* 2. *sup. de sponsalib.*

" *Limen* hic, & *l. prox.* non est limen Ianuæ, seu Ianua, verùm domus, vt mox vocatur *h.l.* priuata domus. *l.* 2. *inf.* mox vocatur: sed & errat ilocaliter Alb. Gentilis, dum sobtilem nimium agit, & tentat his verbis indicari maleficia in *liminibus* ianuarum quoque committi solita. Nil tale hic innuitur.

" Quam de futuris quærendi respondendi consilio. atque adeò nequidem amicitiæ prætextu, vt loquitur *lex prox.* cuius eadem est quæ *huius l.* seotentia. Quare ponderanda hæc vox *alteram* quæ hic vim facit.

" *Amicitia* vocabulo intelligit interiorem familiaritatem.

" Hanc vocem mox vrgeo.

" Apud aras publicas & delubra, & liberâ luce, *l.* 2. *inf.* non in priuatis ædibus.

" De *Delatoribus* dicendi locus erit *inf. tit. de Petition.* Honesta sc. hic proditio est.

" Iubemus.

" Data enim hæc lex ad *Maximum* (Præfectum vrbis Romæ.)

II. * Idem A. ad Populum."

HARVSPICES, & Sacerdotes", & eos" qui huic ritui" adsolent ministrare", ad priuatam domum prohibemus accedere, vel sub prætextu amicitiæ limen" alterius ingredi, pœnâ" contra eos propositâ, si contempserint Legem: Qui verò id vobis extimatis" conducere, adite" aras publicas adque delubra", & consuetudinis" vestræ celebrare sollemnia: nec enim prohibemus præteritæ vsurpationis officia liberâ luce tractari. Dat.Id.Maij. Constantino A.V. & Licinio coss.[319.]

NOTÆ.

* Ex hac *lege & superiore*, vt dixi, interpolata est *Lex 3. Cod. eod. tit.*

" *Vrbis Romæ Populum* intelligit, Genolitium adhuc fermè vt ex hac *lege & superiore* partim apparet: & *l. 2. inf. de Paganis*: quæ his concordat.

" *Sacerdotes* sunt qui interpretantur, hic Vaticinatores: quomodo *Sibylla Sacerdos* Virgilio 6. *Æneid.* & Augures Sacerdotes Ciceroni 3. *Fam. ep.* 10. Certe de ampla nominis Sacerdotis significatione agit Scalig. 3. *Poet.* 16. Verùm *Sacerdotes* hic proprio significatu accipio, qui sacrificia peragebant, quique adeò non minùs quam Haruspices exta inspiciebant.

" Vates, Hariolos, Augures, &c.

" *θρησκείαν* & hic pariter & *l. 1. sup.* euitasse videtur: Hunc ritum scil. intellexit vaticinandi artem omnem. *Huic ritui* igitur, id est, huiusmodi ritui, vt *l. 4. inf.* ad HANC *Partem*.

" id est, operam dare ipsi, non etiam alijs inseruire vaticinationi operam dantibus.

" Limen id est, domum vt *sup & l. 1.* " Ignis, *l. 1. supr.*

" Pro *existimatis.* " vide *l. 10. inf. de Paganis.*

" vide *l. 10. 21. 25. de Paganis.*

" *Consuetudinis* vox hàc in re propriâ *h. l. & l. 2. inf. de Paganis*: Eodem sensu mos veteris obseruantiæ, *d. l. 2. inf. de Paganis*, *vsurpatio* hàc ipsâ *lege.*

" Publicè, *l. 1. sup.* Ne alioquin putet quis, noctu hasce tantum prohiberi his verbis: vid. quæ dicam ad *l. 7. inf. & ad leg. 3. infr. ne infirm. his quæ sub Tyran.*

" *Tractandi* vox hàc in re propria; ita Mathematicorum tractatus, *l. 8. inf.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. in Haruspices Romæ duæ constitutiones hæ sunt, eodem Anno 319. septimo videlicet inde vt eâ potitus est, datæ: *Prior* paulò priua ad Maximum Præfectum vrbis Romæ: *Altera* ad populum ipsum data. HARVSPICES quinam fuerint, notius est, quàm moneri necesse sit prolixiùs. Breuiter, erant, qui sacrificijs factis ex HARVGARVM Inspectione (id est hostiarum & extorum inspectione) de futuris iudicium & coniecturam faciebant: Cum quibus Auspices & Augures nonnulli malè confundunt. His certè *l. 2.* coniunguntur & SACERDOTES, id est qui sacrificia peragentes, exta pariter inspiciebant. Itémque *ij qui huic ritui adsolent ministrare.* Quibus verbis intelligit nonnemo Victimarios, id est Popas, Cultrarios, qui scil. ministerium præbebant Sacerdotibus victimis mactandis, igni, & reliquis sacrificio parandis: Malè; intelligendi quippè sunt, alij, seu cæteri omnes, diuinandi artem exercentes, similes Haruspicibus & Sacerdotibus, vt sunt Vates, Harioli, Augures, id genus alij, & vt *Rubr.* loquitur, *cæteri his similes*, quique *ritui ipsi*, non Sacerdotibus, ministrabant.

Igitur Haruspices, istique omnes, quoniam priuatis sese consultoribus præberent, atque intra domos priuatorum artem suam exercerent, atque adeò haruspicinam facerent, in aliorum (& Principum quoque haud rarò) necem, de quorum siue salute, siue fine, à priuatis consulebantur, vel etiam contra publicam quietem, & imperium populi Romani: Ideò in id genus homines, Haruspices nominatim, subindè Senatusconsulta & constitutiones Principum latæ, atque in eos qui de iis quæ dixi Haruspices consuluissent: aliósue diuinandi artem exercentes, de quo dicendi locus erit plenior *alibi.*

¶ Constantinus M. igitur his duabus constitutionibus, vt & tertiâ, *l. 1. infr. de paganis*, Haruspicum & similium priuatorúmque hâc parte conantibus obuiam iturus (& paulatim etiam quantum coniicio, superstitionem gentilitiam pessumdaturus, populíque Romani mores ad pietatem traducturus paulatim, quod ab hoc anno 319. facere potissimùm instituit,) cùm Haruspicinam, quæ tantas in Gentilium animis radices egerat, penitùs prohibere non posset, haruspicinam hactenus priuatim exerceri vetuit, & sacrificia domestica diuinationi exercendæ prohibuit, in tantum vt Haruspices ad priuatam domum accedere nolit, veterémque eum his *amicitiam*, id est familiaritatem domesticam, abrumpi, neque in priuatas domos admitti sub amicitiæ prætextu, *nec ob alteram causam*, quàm haruspicinæ exercendæ animo scil. scilicet ne hoc, illóue prætextu Haruspicinam nocentet inter priuatos parietes exerceri contingeret. Nihil est scil. velandis fraudibus & sceleribus tam idoneum, quàm priuata amicitia, priuatísque congressus; qui meritò dominantibus suspecti: *Nam à nullo genere æquè summum periculum est, si cœtus, & concilia, & secretas consultationes esse sinas*, quod Cato apud Liuium *lib.* 34. dicebat. Sic & olim iam prospectum, ne qua sacra fierent in Operto, Liuius *lib.* 39. Huc omninò pertinet etiam Firmici consilium, horum temporum scriptoris, quod Mathematicis dat *extrema libro Secũdo*, vt *respõsa sua* PVBLICE *dẽt*, & hoc interrogaturis ante omnia prædicẽt, quod omnia de quibus iam interrogant, clarâ sint voce dicturi, *nec* SECRETE *cum aliquo fabulas conferant, sed* PALAM *sub conspectu omnium istius artis disciplinam exerceant.* Sed & anteà Tiberius, vt memorat Sueton. *cap.* 63. *Haruspices* SECRETO *ac sine testibus consuli vetuit*; publicè igitur permisit. Vlpianus etiam hoc indicat, *Vt*, inquit, *profiterentur, &* PVBLICE *responderent.* Et sanè Alexander Seuerus, teste Lampridio, *Aruspicibus & mathematicis salaria instituit, & auditoria decreuit.* Quin & memorat Curtius *lib.* 7. in regno Macedonico, *non licuisse*

nisi apud Regem Vaticinia profiteri : Deindè vt rectè nonnemo scribit, ex malo semper afficatur mali aliquid : malique adeò consortio prohibendi, etsi non veniant vt faciant malè: Quo non absimili etiam prorsus fine, litigatores durum Iudicis ingredi familiariter & secretum eius petere pomeridiano tempore prohibet *l. 6. sup. de offic. Rectoris Prouin. & l. vn. sup. de off. Iudicum ciuilium* : quam in rem videndæ quoque duæ Libanij *Orationes* quas partim edidi *primus*, partim illustraui.

¶ Viceuersa sicut Haruspicinam priuatim exerceri Constantinus *his legibus* & *d. l. 1.* vetat, ita contrà publicè eam exerceri permittit. *Publicè*, inquam, apud aras publicas & delubra, & retento more veteris obseruantiæ : Per hæc scilicet *reformationis* (sic vt loquar) initia delubra omnia & aræ inuiolatæ stabant. Quin & *d. l. 1. infrà, de paganis:* Haruspicinam in publicis quoque causis à Senatu vrbicisque Magistratibus Romæ vsurpari idem Constantinus concessit : sic tamen vt ad se responsa Haruspicum referri vellet. De cuius rei ratione ad *eam legem* pleniùs dicam. Et hæc omnia, non tanquam ipse Haruspicinam probaret vel ei obnoxius fieret, quod Zosimus credidisse videtur, & Baronius hinc colligit ; verùm quia euellendæ è Gentilium animis haruspicinæ par nondum erat, & Romæ quidem & per Italiam, quam haruspicinæ nominatim fidem maximam habuisse scribit Herodianus *lib. 8. p. 612.* μάλιστα (inquit) τῇ σκέψει ταύτῃ πιστεύουσιν οἱ Ἰταλιῶται. Ideoque satis habuit Constantinus suæ interim saluti & publicæ quieti *his legibus* eà quam dixi ratione consuluisse : prohibitis sacrificiis domesticis & priuatarum ædium ingressu Haruspicibus interdicto.

Certè tantũ abest, vt ex *his legibus* probari possit, quod Zosimus scribebat, Constantinum per hæc adhuc tempora Haruspicibus fidem adhibuisse, vt contrà *l. 1. h. t.* disertis verbis Haruspicinam improbare se ostendat, cùm *superstitionem* vocat : & *l. 2.* cùm ait : *Qui verò id vobis extimatis conducere*; Ac si diceret, *non ego*. Et vt paulò antè indicaui, id quod *d. l. 1. infr. de paganis* constituit, id alio prorsus quàm Haruspicinæ probandæ animo fineque à Constantino factum est : vt ad eam ostendetur.

¶ Porrò quàm enixè Constantinus & suæ & publicæ saluti sacrificijs domesticis & haruspicinâ priuatim exerceri prohibitâ consultum voluerit, duo præterea ostendunt: Primum *pœna* seuerissima, quam & Haruspici & Consultori imponit : Haruspici inquam ignis, Consultori verò deportationis & bonorum publicationis. Sanè Vlpianus quoque apud *Authorem Collationis Legum Mosaicarum*. Eos qui de Principis salute consuluissent, capite punitos, vel qua alia grauiore pœnâ adfectos scribit. Sed & Paulus *5. sentent. tit. 21.* Aruspices & cæteros qui de salute Principis & summa Reipub. responderint, vnà cum eo qui consuluerit, capite puniri. Et tamen *hac lege* seuerior pœna Haruspici quàm olim imponitur, ignis scilicet (quæ sanè grauissima pœna est, *l. capitalium, ff. de pœnis* de quo dixi in *cap. 7. lib. 1. Tertull. ad Nationes*,) etiamsi nec de Principe aut statu Reipub. responderit. Sanè Magi viui olim exusti, vt Paulus testatur : Vicissim euocanti mitior pœna *h. l.* imponitur : in eo tamen grauior quàm olim; quia etsi de statu Reipub. vel de salute Principis non consuluerit, tamen punitur, si admisit, si euocauit Haruspicem. Denique nota seueriorem pœnam Haruspici imponi quàm Consultori : Nempe genus hominum hoc vt Tacitus loquitur publico exitio repertum, *Potentibus infidum, sperantibus fallax*. Et tamen notari cupio *l. 2. h. t.* arbitrariam pœnam iam in Haruspicem & Consultorem à Constantino mutato consilio constitui.

Secundo Accusatores huius criminis hoc Edicto euocat Constantinus Præmio. De quo more Accusatores euocandi & quidem in publica causa, qualis hæc est, dixi ad *l. 4. sup. de Accusationib.* ¶ Denique illud summopere attendi cupio, has duas *leges*, & *dictam leg. 1. infr. de paganis*, ad Vrbem Romam & Populum Romanum propriè pertinere: Scilicet vrbs ea & veteris moris siue superstitionis retinentior fuit, & quidem hac parte, vt ostendet quoque *lex 3. 4. 5. 9. 10. 11. vlt. infr.* & rebus quoque nouis opportunior erat. Tandem scriptor Vitæ Constantini memorat Edictum, quo diuinandi curiositas omnis vetita : Quinimò & Zosimus Haruspicinam penitùs sublatam à Constantino refert *lib. 2.* vt & Sozomenus *lib. 1.*

¶ *De* INCANTAMENTIS, *quatenus ea prohibita sint vel permissa, Constantini M. Lex.*

III. * Idem A. & Cæs. ad Bassum P. V.''

EORVM est scientia'' punienda, & seuerissimis meritò Legibus vindicanda, qui Magicis adcincti 'artibus, aut contra hominum moliti'' salutem, aut pudicos ad libidinem defixisse'' animos detegentur : Nullis verò criminationibus implicanda sunt Remedia humanis quæsita corporibus, aut in agrestibus'' locis, ne'' maturis vindemiis metuerentur'' imbres, aut ruentis'' grandinis lapidatione'' quaterentur, innocenter'' adhibita suffragia, quibus non cuiusque'' salus, aut existimatio læderetur, sed quorum proficerent actus'', ne diuina munera & labores hominum'' sternerentur. Dat. x.'' Kalend. Iul.'' Aquileia'' Crispo'', & Constantio Cæs. COSS. [321.]

INTERPRETATIO. *Malefici, vel incantatores, vel immissores tempestatum, vel hi qui per inuocationem dæmonum mentes hominum turbant, omni genere pœnæ puniantur.*

NOTÆ.

* *Lex 4. Cod. eod. Tit.* Photius *Nomocan. t. 9. c. 25.* vbi vide notam Balsamonis : Basilic. *lib. 60. t. 39. c. 30.* Hanc legem quoque Annalibus suis inseruit Baronius A. 321. n. 16.

'' *Crispus*

Crispus scilicet, qui hoc anno Cæsarum maximus, rebus in Gallia fortiter gestis aduersus Francos immenso terrarum spatio emenso ad Patris Constantini conspectum sese contulit: vt testatur Nazarius, *in Panegyrico sub finem*. Porrò hæc vnica mihi *lex* occurrit inter omnes Constantini M quæ *Cæsaris* (Crispi scilicet) nomen præferat. Quanquam & de hoc eodem accipi potest *lex 2. sup. de Tutorib.*

" Malim P P. Nam neque vetus Notitia *Præfectorum vrbis*, hunc hoc Anno memorat.

" Vide quæ noto ad *l. 8. infr.* " Vide *Commentarium.*

" Internecionem conciliant, vnde Internecini actio, *l. 14. supr. de accusat.*

" Vide quæ dico *in Comment.*

" Albericus Gentilis putat, ex mente Iustiniani hæc hodiè accipienda, de Agrorum lustratione, diebúsque Rogationum quod inane est. " *mittrentur.*

" Hæc, vsque ad vocem *innocentur*, Tribon. inuertit.

" *aut venti grandinúsque lapidatione.* Ita Iustinianus.

" Apuleius non absimiliter lib 2. *Statutúmque est vt in eum saxorum iaculationibus vindicaretur.*

" Vide *l. 9. in fine.* " id est. *Cuiusquam.* Et ita *Cod. Inst.*

" *Actuum* appellatione cantamina, seu carmina indigitat Constantinus.

" Vide *Comment.* " Alij *XV.*

" *Iun.* in Cod. Iust. Et in *Editione in Quarto*, item Edit. *Cuiac.*

" In Edit. *Cuiac.* editum *Aquilino*, malè; sanè & in *Cod. Iust.* editum *Aquileia.*

" *74. Crispo II. & Constantio II.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. tertia hæc hoc titulo Constitutio est. Et hæc quidem de INCANTAMENTIS seu carminibus Magicis (quæ & SVFFRAGIA propriè *h. l.* vocantur) Ea verò vt Antiquitùs duplicis generis fuêre, ita & hac Constitutione Constantinus M. pariter agnoscit: non minùs, quam venenum *ἐν τῷ μέσῳ* est. Itaque & signatè in XII. *qui* MALVM *carmen incantasit* (teste Plinio *lib. 28. c. 2.*) parricida esse iussus est, id est homicidij pœnâ plexus: itémque, *qui Fruges* EXCANTASIT, eadem l. XII. *Tabularum* pœna obnoxius factus est, id est non tantùm qui fructus alienos in alias terras cantibus seu magicis artibus transtulisset, quò minus adolescerent, vel etiam penitùs enecarentur, inter alia intempestiuis imbribus attractis vel necessariis repulsis, vt Seneca docet 7. *Natural.* 7. Eadem plenè ratione Constantinus M. etsi Christianæ religioni iam operatus, eodem *συγκαλλωπισμῷ* genere (de quo ad *leges superiores* egi) Populo Romano gentili scil. boni carminis seu incantamenti gratiam facit: malum verò ad pœnam & leges reuocat & quidem seuerissimè in quo etiam *legi Dei* accedit: de qua Philo *de spec.* 11. *p.* 611. hac constitutione, quam cur Baronius subobscuram vocauerit, conijcere non possum. ¶ Mira sanè nonnullis hæc constitutio videtur: Nã etiã Ethnici nõnulli magicorũ istorũ carminũ vim negarũt, & in his Seneca: Et negãt Christiani nõnulli, & in his Valesius *de sacra Philos.* quibus apertè quicquid veliot, refragatur *Psalmus 58.* & Apostolus 3. *ad Galatas*: Alij verò apertè cõdẽnarunt, etiam innoxiorum istorum carminum vsũ, vt Medicorum disciplina: quod testatur Augustinus *lib. 2. de Doctr. Christ.* Damnata igitur etiam à Medicorum Principibus, Hippocrate *lib. 2. de morbo sacro*: Galeno *περὶ ἁπλῶν φαρμάκων δυνάμεως.* Ridet & Lucianus *in Alex. Seuero*, *ψευδομάντει*: Et Plinius *lib. 28. c. 2.* & Plutarchus *in Pericle*, & vt Plinij verba vsurpem, *viritim sapientissimi cuiusque respuit fides.* Sanè IC. quoque Vlpianus, etsi Christianæ Religionis osor, *l. 1. ff. de extraord. cognition.* huiusmodi remedia inter medicinæ genera esse negat: *tametsi*, addit, SINT *qui hoc sibi profuisse cum prædicatione affirmant.* Quibus contra Ammianus Marcellinus *lib. 16. p. 72.* ita scribit: *Si quis*, inquit, *anile incantamentum ad leniendum adhibuisset dolorem, quod medicina quoque admittit auctoritas* &c. Sed vide sis longam hac de re disputationem Plinij *lib. 27. & lib. 30. c. 2.* Mureti 4. *var.* 6. Pind. *od. 3. Pyth.* vid. & Martianum Capellam *l. 14. c. 6.* Platonem *varijs locis*, Valesium *de Sac. Phil.* Hinc & remedia, quæ à rei rusticæ & medicæ Scriptoribus proponuntur, Catone, Varrone, Theophrasto, Aëtio, Sereno, Tralliano, v. & libellũ qui *Galeno* adscribitur: Et hæsit tamẽ diu in animis quoque Christianorũ approbatio & studiũ horum remediorum seu incantamentorum. Quare Ioan: Chrysostomus passim, aliíque antiqui Ecclesiæ Patres hanc superstitionem grauissimè coërcuere: Et extant etiam de horum pœnis *Canones* in antiquis Conciliis, vt *Canone 63. Synodi Laodicenæ*, *Can. 61. Synodi 6. in Trullo.* Vide & *Capitularium lib. 6. c. 72.* Imò vanitatem hanc ac nominatim *περιάπτων καὶ φυλακτηρίων* seu *περιαμμάτων* damnauêre Principes quoque non modò Christiani, vt de Constantij (qui Constantini M. huius nostri filius fuit) temporibus refert Ammianus *lib. 16. p. 72.* *Si quis anile incantamentum ad leniendum adhibuisset dolorem, reus delatus pœnaliter interibat.* Item *lib. 19.* *vt veneficos pronunciatos reos capitis interisse, si qui* REMEDIA *quartanæ, vel doloris alterius collo gestaret.* Itémque de Valentiniani temporibus idem Ammianus *lib. 29.* *Anum quandam simplicem intervallatis febribus mederi leni carmine consuetam occidit vt noxiam. Et visus adolescens in balneis admouere marmori manus vtriusque digitos alternatim, & pectori, septémque vocales literas numerasse ad stomachi* REMEDIA *prodesse arbitratus, percussus gladio est.* Verùm & Pagani, vt de Antonino Caracalla refert, etsi alio fine Spartianus: *Damnati sunt*, inquit, & *qui* REMEDIA *quartanis tertianis que collo annexa gestarent.* Ac vt de *φυλακτηρίοις* & *περιάπτοις* his adhuc addam. D. Basilius *Homilia in Psalmum 75.* ea damnat *περιάμματα* characteribus insignita: Et Ioan. Chrysostomus *Homilia 43. in Matthæum, c. 23.* in eos inuehitur, qui suâ ætate philacteria *περίαπτα* ad collum suspendebant, vel partem aliquam Euangelij scriptam: itémque & in 8. *homil. super ea, ad Colossenses edit. Commel. p.* 1374. 1375. non dubitat idem Chrysostomus comparare aliquatenus martyrio contemptum huius vanitatis: *ἀνέχεσθαι τὸ παθεῖν ἢ ἐπιθεῖναι περίαπτα, μαρτύριον αὐτῷ λογίζεται*: vbi docet vetulas fermè fœminas seu anus hæc fecisse. Adeò scilicet altas radices egerat in plebis Christianæ animis *ἀδιάκριτος* hic morbus. Et tamen vt dixi eum Constantinus quoque *h. l.* ad pœnam non reuocat. Id enim est, quod sibi vult, cum ait: *Nullis verò criminationibus implicanda sunt* REMEDIA *humanis quæsita corporibus.* Cui similis, & propè gemina est Apuleij sententia, 1. *Apolog.* *Veteres Medici etiam carmina* REMEDIA *vulnerum norant, vt omnis vetustatis certissimus auctor Homerus docet, qui facit Vlyssi de vulnere profluentem sanguinem sisti* CANTAMINE: NIHIL ENIM QVOD FERENDÆ SALVTIS GRATIA FIT, CRIMINOSVM EST. Quæ postrema verba diceres Constantini Quæstorem in animo habuisse. Et tamen circumscribenda hæc sententia est, velut falsa. Quàm multa enim vetita, licèt salutaria interdum fiot, & non malo animo dentur, sed malo tamen exemplo ac

more? Non facienda sunt mala vt eueniant bona. Sanè apud Ægyptios puniebātur Medici qui nō ex præceptis artis ægrotū curauissēt. Denique nec bonus vsus rei malæ rem malam probat, vt contra malus vsus bonæ rei bonam non infamat. Quo mirum magis, Iustinianum *hanc l.* tanto pòst probasse, inque *Codicem suum* retulisse. Quare & Leo *Nouella* 65. eam abrogat, Eusebius *lib. 3. demonstr. Euangel. p.* 127. Constantius M. coætaneus, apertè a Christianis damnatum hunc Incantationum vsum semper testatur. ¶ *Remedia* igitur *humanis quæsita corporibus*, sunt vel nuda cantamina ad leniendum dolorem: de quibus v. & Alex. Trall. *lib.* 12. Originem *contra Celsum* Nicephorum, in *lib. de insomn.* Amm. Marcellinum *lib. 16. p. 72.* De iisdem sensit & Marcellus *de medicinâ.*

Gramine seu malis agro præstare medelam
C A R M I N E *seu potius: namque est res certa*
S A L V T I
Carmen, ab occultis tribuens miracula verbis.

Medicina igitur facta ἐπῳδαῖς & incantationibus: sic vt corporibus putarent prodesse; PRÆCINERA hoc Latinis dicebatur, Macrobius *lib. 2. in somnium Scipion. c. 3.* de Musica loquens, *Corporum quoque morbis medetur: Nam hinc est quod ægris* REMANIA *præstantes* PRÆCINERA *dicuntur.* Tibullus disertè *lib. 1. Eleg. 5.*

Ille ego, cum tristi morbo defessa iaceres
Te dicor votis eripuisse meis.
Ipseque ter circum lustraui sulphure puro
Carmine cum magico PRÆCINVISSET *anus.*

Strabo τὰς δ' ἐπῳδὰς ποιοῦνται πολὺν χρόνον ῥάβδων μυρικίνων λεπτῶν δέσμην κατέχοντες. Scilicet Magŝ fasciculum virgatum tenentes epodas illas suas incinebant. Vel amuleta φυλακτήρια magicorum fermè verborum susurro adhibita; de quorum etiam vsu sub Theodosio M. est & Libanij locus *de vita sua, p. 63.* Lactantius ad Constantinum Magnum *huius legis* Authorem scribens *lib. 5. cap. 9. qui cælum quoque ipsum veneficiis appetant, tanquam illorum malitiam terra non capiat.*

¶ Et hactenus de Magicis artibus & incantamentis quæ pro remediis ad morbos depellendos adhibuit Gentilium superstitio, quæ impunita Constantinus M. *hac lege* reliquit. Par indulgentia eiusdem Constantini M. circa ea quæ conseruandis frugibus & auertendæ frugum calamitati adhibebantur: de quibus consulendi rei rusticæ *Auctores*: in his Columella *lib. de cura hortor.* & Palladius, vbi notat contra grandinem remedium: Vide & quæ notat Casellius 2. *variarum*, 10. Sed & insigne est, quod Seneca memorat 4. *Natural. 6. & 7.* de χαλαζοφύλαξι, id est, iis quibus delegata erat cura prouidendæ tempestatis; Et de remediis quæ Cleonis adhibita ferebantur, ad grandinem & tempestates auertendas, ne vineæ vapularent aut segetes procideren. Quæ omnia item narrat Clemens Alexandrinus *lib. 5. Stromatum.* Hic interim quoque locus eò pertinet quod de grandinis lapidatione *h. l.* dicitur. Sanè Pausanias quoque *lib.* 2 ait vidisse se homines qui sacris & incantationibus *Grandinem* auerterent. De imbribus *Legem XII. Tabularum* quoque, cuius anteà memini, idem Seneca accipit: *Et apud nos*, inquit, in *XII. Tabulis cauetur, ne quis alienos fructus incantassit. Rudis adhuc antiquitas credebat & attrahi* IMARSS CANTIAVS & REPSLLS. De Tempestariis, id est immissoribus tempestatum (vt eos Anianus ad *h. l.* vocat) dicendi locus erit ad *l. 6. infr.* ¶ Contrà igitur improbantur *h. l.* & seuerissimis legibus subiiciuntur *Tempestarij* isti, aliique qui aduersus hominum salutem quid magicis artibus moliuntur (quod crimen *Internecini* dici existimo *l. 14. sup. de accusat.*) vel etiam pudicos ad libidinem animos defigunt. Conciliatus scilicet amor quoque his artibus magicis; vide Pharmaceutriam Theocriti & Virgilij: Porphyrij confessionem apud Eusebium 5. *de præpar.* 17. & apud Augustinum 10. *de ciu. Dei*: c. 11. vide eundem Porphyrium *de non esu Animal.* & Originem *contra Celsum, lib. 7.* videatur & Arnob. *lib. 1.* Iuuen. *Satyra 6. v 609.* Vetus Inscriptio: *Quos potui allexi philtris.* Hieronym. *in v. Hilarionis*: Apuleius. *Confessa est sese meâ magiâ in amorem deductam dementire*: Arnobius *lib. 1. vxoribus & liberis alienis inconcessis flammas & furiales immittere cupiditates*: Amm. *lib. 28. Marinum & ausum Hispanilla cuiusdam artibus prauis adfectasse coniugium supplicio lethali damnauit.* Vbi *artes prauæ* sunt omninò artes Magicæ. Idem Ammianus Marcellinus *d. lib. 28. p.* 391. *Anepsia adpetitam se nefariis artibus vim in domo Aginatij perpessam asseuerauit.* Vide & Aimoinum *lib. 3. c. 51.* & *Neapol. legum lib. 3. tit. 41. v.* & quæ in hanc rem notat Burchardi *decretor. lib. 19. p. 278.* Hoc in genere φίλτρα, quæ & ἴυγγες vocantur Aristæneto *lib. 2. ep. 18.* ἀγώγιμα dicta apud Irænæum *lib. 1. c. 20.* Epiphanium in *Carpocratianis hæresi*: ἐπαοιδάς, διαφόρους πρὸς πάντας μαγγανείας δημιουργοῦσι πρὸς φίλτρα καὶ ἀγώγιμα. *Desiderij poculum*, Horatius *Epodon* 17. dixit. Cui contrarium μισητρον. Origenes 7. *contra Celsum*, quod Fabius *Declamat.* 14. Odij potionem dixit: In miseris herbarum vsus vt Promethcæ. Propertius *lib. 1. Eleg. 32.*

——— *an quæ*
Lecta Prometheis diuidit herba iugis.

Denique notandum hanc *legem* à Iustiniano quoque probatam atque in *Codicem* ipsius relatam: Verùm iure merito postea abrogata fuit à Leone *Nouell.* 65. Sed & omissa hæc *lex* in Basilicis, vt ex *lib. 60. t. 39.* & notatis inibi liquet: sed & idem testatur Balsamo *ad Photij Nomocan. t. 9. c. 26.* quem vide: qui sanè etiam hanc *legem* sequente correctam putat: vide & in *Decreto 26. quæst. 5.* vide & quæ notat Cuiacius 28. *obs.* 17. Denique Bartoli sententia est, istam *legem* in foro ciuili, non in foro conscientiæ obtinere posse. Etsi Decianus, *lib. 3. consil.* 50. hinc colligat, pro tuitione corporis & rerum suarum & præsertim totius populi posse quem vti arte Magicâ & incantationibus. Quare tandem inanis est Albericus Gentilis, qui hæc ad Agrorum lustrationes & dies Rogationum transfert.

¶ Ad vltimum propriæ complures locutiones hîc illustrandæ veniunt Virgilianâ etiam in multis imitatione, cuius procul dubio Quæstorem seu Magistrum Scriniorum Constantini perstudiosissimum fuisse apparet.

Ait lex, *magicis adcincti artibus*: Sic Dido apud Virgilium:

Testor cara Deos, & te Germana tuúmque
Dulce caput, MAGICAS *inuitam* ACCINGIER ARTAS.

Non abludit de eo quod notatum, Magiæ operantes accingi seu succingi solitas. Virgil.

——— *vnum exuta pedem.*
——— *vinclis in veste recincta.*

Horat. *lib. 1. Satyr. 8.*

Vidi egomet nigrâ succinctam vadere pallâ.
Canidiam pedibus nudis passóque capillo.

Ait lex, *defixisse animos.* In Cod. Iust. *deflexisse*, vt Græci quoque exprimunt verbo ἀποκαμπτειν, alij ἕλκειν. Sanè *defigendi* verbum est sortilegorum proprium. Paulus 5. *sentent. tit.* 23. In Codice Vesuntino, *Qui sacra impia nocturnáue, vt quem obcantarent, defige*

defigerent. [in Editis est, interfigerent] *obligarent, fecerint.* Plinius *lib.* 28 *cap.* 1. *Defigi diris deprecationibus nemo non metuit.* Virgilius in Ciri: *Colchiacis animum defigere votis.* Vetus Interpres Horatij: *Ita te defigam nouis & insolitis maleficiis, vt mentem nunquam recipias.* In Glossis Philoxeni, *Defixiones* καταδεσμοὶ γοητευμάτων. *Defixio* est propriè πῆξις: figere, defigere, πῆξαι, vnde & πηκτὴν ἀνάγκην Orpheo *in Thymiamate Coryb.* Apuleius quoque in Herbario de Leonopodio: *Si quis deuotus defixúsque fuerit in suis nuptiis, sic eum resolues.* Eodem sensu Græcis δεσμὸς & καταδεσμὸς & καταδέσμους, & *deuinctiones* Tertull. *de spectaculis.* Omitto alia, quæ apud Cuiacium require 21. *Obs.* 12. vide & Salmasium in Solinum, *p.* 1088. &c.

Ait lex; *labores hominum sternerentur.* Virgiliana rursum imitatio *lib.* 1. *Georg.*

> —— *Hominúmque boúmque labores*

Et *lib.* 2. *Æneid.*

> *Sternit agros, sternit sata læta, boúmque labores.*

¶ *De* DIVINANDI *curiositate omni prohibita: Constantij Lex.*

IV. * Imp. CONSTANTIVS A. & Iulian. Cæs. ad Populum."

NEMO Haruspicem consulat", aut Mathematicum, nemo Hariolum. Augurum & Vatum praua confessio" conticescat. Chaldæi ac Magi", & ceteri, quos *Maleficos*" ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem" aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuò diuinandi curiositas": Etenim supplicium" capitis feret gladio vltore" prostratus, quicunque" iussis" obsequium denegauerit. Dat. VIII. Kalendas Febr." Mediol. Constantio A. IX. & Iuliano Cæs. II. coss." [357.]

"INTERPRETATIO. *Quicunque pro curiositate futurorum, vel inuocatorem dæmonum, vel diuinos quos Ariolos appellant, vel Aruspicem, qui auguria colligit, consuluerit, capite punietur.*

NOTÆ.

* *Lex* 5. *Cod. eodem tit.* Basilicon *lib.* 60. *t.* 39. *c.* 31. Photius *Nomocan. t.* 9. *c.* 25. Imitatus videtur Constantinus *Exodi caput* 22. Inseruit & hanc legem Baronius *Annalibus suis, A.D.* 356. *n.* 5.

" Vrbis Romæ, quò pertineant pleræque *huius tituli* leges. *Lex*, inquam, 1. 2. 3. 4. 5. 9. 10. 11. *vlt.* Retinentior quippe veteris Obseruantiæ Roma fuit, vt ostendet etiam *titulus infr. de Paganis, sacrificiis, & Templis.*

" De hac voce mox. " De hac quoque voce mox.

" *Magi*, Haruspicum fratres, *Arnobio.* " vide *Commentarium.*

" *Aruspiciae* hic euitauit: *ad* HANC *partem*: vt *l.* 2. *sup. Huic ritui.*

" De hac voce mox in *Commentario.*

" *Supplicium capitis feretur.* Ita Tribon. Et hoc nostrum tamen legitimum est.

" Gladius vltor. *h. l. & l.* 2. *infr. de bonis proscriptorum*: quæ eiusdem Constantij est, superiore anno data.

" tàm qui consulerit, quàm qui responderit.

" *Nostris*, Hoc Tribonianus addidit.

" Ita *Codex Iustin.* & Editio Cuiaciana & Editio in *Quarto*, Parisiensis habet perperam, *Sept.*

" Eodem anno, trimestri fermè post, lata *lex* sequens 5.

COMMENTARIVS.

CONSTANTII Imp. tres Constitutiones sequuntur: Duæ puta *hæc* & 6. in Haruspices, Mathematicos, Hariolos, Augures, Vates, Chaldæos, Magos, Maleficos: (quibus addenda est tertia, eáque antiquior, quam memorat Libanius *de vitâ seu de fort. suâ, p.* 11) *lex* 5. verò, in Magicas artes. Diuinandi igitur, Diuinósque & Vates, Chaldæos, Mathematicos consulendi quoscunque mos & curiositas hoc Constantij Imperatoris Edicto OMNIBVS omnibus interdicitur A. D. 357. idque sub gladij pœnâ. Quod Constantinus M. non ita prohibuerat *l.* 1. & 2. 3. *supr.* Constantius scil. curiositatem hanc omnem magnopere auersatus est: vt præter hanc *legem* prodit insuper *lex* 4. *infr. de paganis*: & *lex* 6. *infr. hoc eodem tit.* Sanè Constantij *legem* memorat quoque Libanius *de vitâ suâ p.* 11. vbi agit de Crispinis Heracleotis patruo: ἐπεὶ τὸ θεῖν τινὰς ὡς ἀληθῶς ἀνθρώπους καὶ πλείω τε θεοῖς ἢ ἀνθρώποις ὁμιλήσαντος ἐν γῇ. Καὶ τοί γε νόμος εἴργε, καὶ ἦν ἡ δίκη τῷ τολμῶντι θάνατος. *Legem* ait *latam aduersus Diuinos & Vates, quâ pœna mortis his indicta.* Eodémque refert Libanij locum *Orat.* 21. *ad Theodosium, p.* 393. vbi *Iuliani* nomen loco *Constantij* infartum: Et pœnam ignis impositam *ibidem* testatur. Capitale igitur id, vetitúmque sub Constantio, vt præter Ammianum Marcellinum *pluribus locis*, docet quoque Libanius *dictâ Orat.* Mamertinus *in grat. act. ad Iulianum.* Et tot Constantij *leges* aduersus id. Ammiani Marcellini locus hîc inter alios sternendus est, quo in Gestis anni superioris (id est, A.D. 356, quo argumento putet quis, hanc *legem* ad eum annum 356. referendam) hæc, de eodem Constantio memorat *lib.* 16. *p.* 72. *Superato Marcello, euersáque Serdicâ vnde oriebatur, in castris Augusti per simulationem tuendæ Maiestatis Imperatoriæ multa & nefanda perpetrabantur. Nam si quis super occentu soricis, vel occursu mustelæ, vel similis signi gratia* CONSVLVISSET *quemquam peritum, aut anile incantamentum ad leniendum dolorem adhibuisset (quod medicina quoque admittit auctoritas) reus vnde non poterat opinari delatus, raptúsque in iudicium pœnaliter interibat*: Et quæ sequuntur: vbi inter cætera de Mauortio Præfecto Prætorio in huiusmodi negotiis Iudice seu cognitore delegato agit. *Re*, inquit, *compertâ iubetur Mauortius tunc Præfectus Prætorio vir sublimis constantiæ, crimen acri inquisitione spectare, iuncto ad audiendi societatem Vrsulo largitionum Comite, seueritatis itidem non improbandæ.* Qui Mauortius idem ille mihi videtur, cui Iulius Firmicus Maternus suos *Matheseon* libros inscribit, & ad quem per hæc ipsa tempora hæc inter cætera scribit, *extremo libri secundi*;

Mathe-

Mathematicos compellans, quod ab huius legis argumento non abludit. *Dabis sanè Responsa* PVBLICE *& hoc interrogaturis antè predicito, quod omnia quidem illa de quibus interrogant te clara sis voce dicturus: ne quid à te tale fortè quæratur quod non liceat nec interrogare nec dicere. Caue ne quando de statu Reipublicæ, vel de vita Romani Imperatoris aliquid interroganti respondeas. Non enim oportet nec licet vt de statu Reipublicæ aliquid nefariâ* CVRIOSITATE *dicamus. Sed & sceleratus atque omni animaduersione dignus est, si quis interrogatus de fato dixerit Imperatoris, quia nec dicere poteris de eo aliquid, nec inuenire. Scire enim te conuenit, quod &* ARVSPICAS *quotiescunque à priuatis interrogati de statu Imperatoris fuerint, & quærenti respondere voluerint, exta semper quæ ad hoc fuerint destinata, ac venarum ordines inuolutâ confusione conturbent.* Et mox: *Nunquam nocturnis sacrificiis interfis, siue illa publica, siue priuata dicantur, nec* SECRETA *cum aliquo fabulas conferas, sed palam sub conspectu omnium istius diuinæ artis exerce disciplinam.* Quæ quidem omnia, aliâque in hanc sententiam plura, & ad Constantini *leges*, puta *leg.* 1. & 2. *sup.* proximè accedunt, & prohibendæ penitùs tandem curiositatis omnis causas aperiunt. De quibus alioquin proprius erit dicendi locus ad *l.* 6. *infr.* vbi & alterum ex *Ammiano* locum notabo. Scilicet hactenus diuinandi curiositas patebat, dum nè super salute Principis, aut statu Reipubl. exerceretur. Verùm cùm id non satis impediri posset, prohibita penitùs à Constantio hoc Edicto diuinatio.

¶ Cæterùm quodnam discrimen sit & quâ notâ distinguendi sint omnes illi, qui circa diuinandi curiositatem occupati *h. l.* nominantur, in partem docet Hieronymus *Commentario in Daniel. cap.* 2. *Quos nos*, ARIOLOS, *cæteri* ἐπαοιδοὺς *interpretati sunt, id est, Incantatores. Ergo videntur mihi incantatores esse qui verbis rem peragunt:* MALEFICI, *qui sanguine vtuntur & victimis, & sæpè contingunt corpora mortuorum. Porrò in Chaldæis* γενεθλιαλόγους *significari puto quos Vulgus* MATHEMATICOS *vocat: consuetudo autem & sermo communis* MAGOS *pro Maleficis accepit, qui aliter habentur apud Gentem suam, eò quòd sint Philosophi Chaldæorum: & ad Artis huius scientiam Reges quoque & Principes eiusdem Gentis omnia faciunt.* Distinctiùs tamen hæc ita separanda sunt. Haruspices sunt qui hostiis & extis inspectis, ex iis iudicium faciebant: Mathematici propriè qui ex syderum cursu; γενεθλιακοὶ & Astrologi qui & *Chaldæi*, quorum frequens apud *Tacitum* quoque mentio. *Canone* ita *Laodiceno* vetantur in Ordinem Ecclesiasticum recipi, cum Magis & Incantatoribus, *Mathematici* quoque & *Astrologi*: quos tamen omisit Dionysius Exiguus. *Harioli*, qui vt Tertullianus loquitur, aris inhalantes numen de nidore concipiebant: & vt Isidorus ait, qui circa aras idolorum preces emittentes & sacrificia offerentes, Dæmonum responsa accipiebant. *Augures* verò sunt, qui ex auium garritu vel volatu coniecturam faciebant; *Vates*, qui vt Tertullianus quoque scribit, de Deo pati existimabantur, *Virgiliana* imitatione, id est *Fanatici*, qui vi numinis interiori agitari se fingebant, quales describit Apuleius *octauâ Milesiâ*, qui se Deo plenos adsimulabant, vt Paulus *lib.* 5. *senten. t.* 21. Græci hos ἐνθέους, θεολήπτους, θεοφόρους, θεοφορουμένους, θεοκαλήπτους, ἐνθαστικούς, ἐνθουσιαστικοὺς dicunt. *Magorum* appellatione indicantur Incantatores, qui verbis & ventilationibus rem fermè peragebant. Denique Malefici dicuntur Necromantiæ artem operari, vt Hieronymus *superiore loco* rectè indicauit: quanquam & iidem Magorum appellatione nonnunquam comprehenduntur. Postremùm huc facit Claudiani locus *in* 4. *Consul. Honorij*.

> *Te Persa cecinêre* MAGI, *Te sensit Etruscus*
> AVGVR, *& inspectis Babylonius horruit astris:*
> CHALDÆI *stupuêre senes.*

¶ Ad vltimum propriæ complures locutiones hîc illustrandæ veniunt.

Ait lex; *Nemo Haruspicem consulat:* Consulendi scil. verbum hac in re proprium: vide Firmicum & quæ notabo plura *ad l.* 9. *infr. de paganis.* Interim vide Suetonium, *Tiberio cap.* 36. *legem* 15. §. *si quis*, *ff. de iniuriis* Tertullian. *Apol. cap.* 35. Paulum 5. *sent. tit.* 21. Vlpian. apud Authorem *Collat. legum Mosaic. tit.* 15. Ammianum Marcellinum *lib.* 16. *pag.* 72.

¶ Ait lex; *Vatum praua confessio conticescat;* Confessionis vox & hîc proculdubio propria: Putabam aliquando hîc reponendum *professio*, sed confiteri dicuntur Augures & Vates, qui vt loquuntur, Deo pleni, sibique diuinitus reuelata in vulgus enunciant.

¶ Ait lex; *& cæteri quos Maleficos ob facinorum magnitudinem Vulgus appellat.* Ita quoque *lege* 6. *infr. qui maleficus Vulgi consuetudine nuncupatur.* Lactantij locus huic geminus *lib.* 2. *cap.* 17. *Magi, & ij quos verè Maleficos vulgus appellat.* Augustinus item 10. *de ciuitat. Dei, cap.* 19. *quos & Maleficos Vulgus appellat.* Hieronymus quoque horum Maleficorum meminit *comment. in Daniel. c.* 2. quem paulò antè laudaui. De his maleficis Athalaricus quoque Rex edicto suo apud Cassiodorum 9. *var.* 18. Ita & Magorum & *Mathematicorum* ipsorum nomen, etsi alioquin non improbum hoc sensu à vulgo, reperit Gellius *lib.* 1. *Vulgus quos Gentilitio vocabulo Chaldæos dicere oportet Mathematicos vocat.* Ammianus Marcellinus *lib.* 29. *Mathematici vt memorat Vulgus.* Apuleius in *Apologia: Sin verò more vulgari eum isti propriè Magum existimant, qui communione loquendi cum Diis immortalibus ad omnia quæ velit, incredibili quadam vi cantaminum polleat.* Hieronymus *Comment. in Danielem d. cap.* 2. *Porrò in Chaldæis* γενεθλιαλόγους *significari puto quos vulgus Mathematicos vocat, consuetudo autem & sermo communis Magos pro Maleficis accepit, qui aliter habentur apud Gentem suam.* Idem *Comment. in Esaiam, lib.* 13. *cap.* 47. *Astrologi cæli, qui vulgo Mathematici appellantur, & ex astrorum cursu lapsûque syderum res humanas regi arbitrantur.*

¶ Ait lex: *Sileat omnibus perpetuò diuinandi Curiositas.* Curiositatis verbum hac in re quoque proprium, Magicæ & damnabili arti significandæ, quemadmodum apud Græcos περιεργίας *Actor.* 19. *vers.* 19. τὰ περίεργα πραξάντων: vbi rectè, qui vertunt, *curiosa exercentes.* Nam & de libris mox combustis agitur, magicis videlicet. Horatius *Epodon* 18.

> *An quæ mouere cereas imagines*
> *(Vt ipse nosti curiosus) & Polo*
> *Deripere Lunam vocibus possum meis?*

Catullus *Epigrammate* 7.

> *Quæ nec pernumerare Curiosi*
> *Possint, nec malâ fascinare linguâ.*

Tertullianus quoque *cap.* 9. *de Idololat.* vbi de Magia agit, *Angelos desertores, huius curiositatis proditores* vocat. Et *cap.* 2. *de habitu muliebri. Et incantationum*, inquit, *vires prouulgauerant, & omnem curiositatem vsque ad stellarum interpretationem designauerant.* Aristenætus quoque *lib.* 2. *Epist.* 18. περιέργων voce hâc in re vtitur, *initio & fine epistolæ.* Denique habes & *Curiosas visiones* pro Magicis in Augustino *Confess.* 10.

¶ *De*

❡ *De* MAGICIS *Artibus prohibitis Constantij lex.*

v. * Idem A." ad Populum." Post alia.

MVLTI Magicis artibus" ausi" elementa turbare", vitas" insontium labefactare" non dubitant, & Manibus" accitis" audent ventilare, vt quisque suos conficiat malis artibus inimicos: Hos, quoniam naturæ peregrini sunt, feralis pestis absumat. Dat." Prid.Non.Dec.Med.Constantio IX. & Iuliano Cæs.coss.[357.]

NOTÆ.

* *Lex 6.Cod.eod.tit.* Basilic.*lib.6.tit.39.n.38.* Photius *Nomocan.t.9.c.25.* Inseruit hanc quoque *legem* rectè *Annalibus suis* Baronius *An.357.n.85.*

" *&* C. (id est, & Cæsar) Iulianus scil.hoc amplius *Cod.Iust.*

" Vrbis Romæ pariter vt *lex superior 4.*

" *Magicis artibus.* hac *leg.& l.3.sup.* Dido apud *Virgil.*

——— *Magicas inuitam accingier artes.*

ita pariter apud Cassiodor. 4.*Var.22.& 23.*

" *Vsi.* Cod. Iustin. Verùm *ausi* rectum est, scilicet duplicem audaciam hîc perstringit Magicorum ad inimicos suos conficiendos, Elementorum videl.turbationem & Manium euocationem. Proinde ita locus intelligendus & legendus. *Multi Magicis artibus* [id est, per Magicas artes: & hîc sustinenda lectio] *ausi elementa turbare, vitas insontium labefactare non dubitant, & Manibus accitis* &c. Neque ita locus legendus, vt fit in *Cod. Iust.* quasi elementa turbare, & vitam insontium labefactare, velut diuersa hîc magicæ artis effecta proponantur: verùm hæc duo, fine tantùm discrepant; Elementorum scil. turbatio medium est ad vitas labefactandas.

" Virgil. 4.*Æneid.*

Sistere aquam fluuiis, & VERTERE SIDERA *retrò.*

" *Vitam.* Cod Iust.

" Internecini hoc crimen, de quo *l.14.sup.de accusat.*

" *Manibus,* quidam legunt *inanibus,* malè.

" Virgil. 4.*Æneid.*

Nocturnósque CIET MANES———

Vel *excitis,* quæ vox vsurpata hac in re Ammiano *lib.29.p.421.* Infernis Manibus excitis de permutatione imperij consulere ausus est. Prudentio contra Symmachum. *1.vers.95.de Mercurio.*

Murmure nam Magico tenues excire figuras,
Atque sepulchrales scitè incantare fauillas,
Vita itidem spoliare alios Ars noxia nouit.

Eliciendi verbo alibi vtitur Ammianus *lib.18.initio, p.383.* Et Tacitus *lib.2.Annal.* Euocandi, Sueton.*Nerone,cap.34.*

" Eodem anno quo *lex superior.*

COMMENTARIVS.

MAGICARVM ARTIVM vsus in genere damnatus noxius duplex fermè est: Ad futuri videl. notionem, & ad labem conciliandam. Igitur Magicarum artium vsum ad futuri notionem superiore Edicto, Constantius iam prohibuit *l.4.sup.* & quidem sub pœnâ gladij: Hoc verò Edicto ad eundem Populum Romanum emisso eorundem Magicarum artium vsum, quem multi vsurpare soliti ad labem conciliandam, id est, ad insontes & inimicos suos labefactandos vel conficiendos, damnat. In quos odium suum idem Constantius profitetur *l.2.4.inf.de bonis proscript.* Ita sanè Germanicum veneficiis & deuotionibus tentatum & extinctum memorat Sueton. *Caio c.1.* Id igitur Constantius & verborum atrocitate, & seueritissimâ pœnâ prosequitur: His scil.vtentes, *naturæ peregrinos* vocat. Nam cum inter homines cognationem quandam natura constituerit, vt I.C. docet *l.3.π. de instit. & iure,* doctrinâ è Stoicis petitâ, (vt fidem facit Cato Stoicus apud Ciceronem *lib.3. de finib.* & Seneca *Epistolâ 99.* & Arrianus *lib.2. Dissert. Epicteti c.10.*) vtique naturæ peregrinus est, & aduersus, qui Magicis artibus cognatione sibi iunctis nocet. Senecæ verba omittere non possum. *Natura nos cognatos edidit, cum ex iisdem & in eadem gigneret: hæc nobis amorem indidit mutuum, & sociales fecit, illa æquum iustúmque composuit, ex illius constitutione miserius est* NOCERE *quàm lædi.* Itaque eodem sensu mox *l.sequ.* iidem humani generis inimici quoque dicuntur, communis hostes salutis, *l.11.inf.* Quanquam & alio sensu, *Naturæ peregrinos* dixisse potuit Constantius? Nempe quia Naturæ quodammodò vim inferrent Magi; elementis turbatis, quæ alioquin hominibus beneficia sunt; & Manibus accitis iam functorum hominum quiete sollicitatâ, turbatâ.

Nunc de pœna: *Ferali igitur peste* huiusmodi homines absumi iubet Constantius. Quâ appellatione quid veniat? haud parum quæritur: de quo alioquin scripsit Ræuardus 5.*variar.*3. Sunt qui capitale supplicium omne hîc accipiunt: sunt qui ignis pœnam siue viuicomburium intelligi credunt: Nam & Paulus 5. *Sentent.* 25. Magos viuos exustos scribit: & *l.1.sup.* eadem pœna Haruspicibus imponitur: Cur verò *feralis pestis* Viuicomburium dictum fuerit, & sic de ratione appellationis istius, adhuc quæritur. Ræuardus ideò sic dictam putat, quasi eo supplicio iisdem Diis manibus consecrando reo qui Magicis artibus eos inquietasset. Nam & in feralibus seu funeribus & cadauera combusta, & ignis ad officium mortuorum adhibitus. Feralia denique dicta, auctore Festo, quæ Diis manibus sacrata; vndè & *ferale officium*, Apuleio 1. *de Asino aureo*: ferales reliquiæ, Tacito *lib.2. Annal.* Adde & ferale arcanum, ferale murmur, de his Magicis artibus: vide inf. quæ mox dicam. De *pestis* equidem appellatione minus dubium. *Pestis* enim quod notum satis, pro interitu, exitio certissimo, morte, ὄλεθρῳ. Titinius Veliternâ, *quot pestes, senia & iurgia sese meis ædibus emigrarunt,* apud Nonium, *cap.1.num.1.* Sic Claudianus, de excidio Rufino imminente, *lib.2. vers.138. torquetur peste futurâ*

Virgilius *lib.6.* dixit alia in re,

—— morte futura.

Idem Claudianus in *Gigantomachia*, eodem sensu, marmoream pestem à Gorgone obiectam induci dixit :

—— quis torpor inertem
Marmorea me peste ligat ?

Sicut & Manilius *lib.1.* de eadem re (vt rectè Gevartius restituit 2. *Elector.5.*

— fugiendáque [metuendáque] *Gorgonis ora*
Sustineat spoliúmque sibi, pestémque videnti.

Sic & olim Lucretius :

Dissidium vt nequeat fieri sine peste malóque.

Ita *pestiferum fulgur*, quo mors, exitium significari solebat, v. Festus scribit : & Cicero interitum Reipublicæ, *pestem* non semel vocat. *Pestis*, pro incendio apud Virgilium non *vno loco*, vt notat Servius.

Græci verò *Basilicorum* Interpretes *lib. 60. Basil. tit.39.* & Photius *tit.9. Nomoc.cap.25.* & Balsamo, bestiarum supplicium, *feralis pestis* hîc appellatione intellexerunt, quasi in quo feræ adhiberentur. Ita sanè bestiarum supplicium iis impositum, qui sacra impia, nocturnáue obcantassent, defixissent, teste Paulo *in Senten.* Quæ sententia mihi quoque magis probatur. Non, quasi quod haud adeò improbabiliter quis putaret, parricidalis nominatim pœna hîc indicetur : notæ enim feræ in parricidij pœnâ, vt & cullei ferales angustiæ, in *l.1.sup.de parricidio.* Verùm bestiis obiiciendi pœnam intelligo : Cui omninò suffragatur istius *legis* ratio, *hos quoniam Naturæ peregrini sunt feralis pestis absumat* : Scilicet naturæ *humanæ* peregrini, ferali iam non humano supplicio afficiendi. Denique & in aliis quoque criminibus quandoque vsurpata hoc ipso tempore hæc pœna bestiis obiiciendi, veluti *l. vn. inf. ad Leg. Fabiam.* Quæ sanè & ipsa vsurpata à Constantino in Barbaros etiam Reges, captiuos : vid. *Panegyr.* qui incipit, *Vndè mihi* : vt & altera illa aduersus eosdem gladiatorio muneri obiiciendi : vid. Symmachum.

¶ De ipso iam crimine magico, quod hoc Edicto Constantius insequitur, videndum est. Ait igitur, *Multi Magicis artibus ausi elementa turbare, vitas insontium labefactare non dubitant.* Scilicet *elementa turbari* Magicis artibus antiquitas quoque credidit, de quo iam dictum aliquid ad *l.3.sup.* & quidem de Tempestariis ad vitas hominum labefactandas. In vniuersum de Tempestariis hic locus est in *Visigothicis lib.6.t.2.l.3. Malefici & immissores tempestatum, qui quibusdam incantationibus grandinem in vineas messésque mittere perhibentur, &c.* Et additionis Ludouici *secunda c.18. Feruntur suis maleficiis aëra posse* CONTVRBARE, *& grandines immittere, fructus & lac auferre, aliísque dare* : Quæ verba, *huius legis* verbis quamproximè accedunt. Itaque & Tempestarij hi propriè dicti. Vide *Capitular. lib.1. c.64.* Vide & de his Burchardum Zonaram, in *Antonino Philosopho, p. 207.* Elegans etiam locus est apud Agobardum Episcopum contra opinionem de grandine *p.138.* In his Regionibus penè omnes homines Nobiles & ignobiles, vrbani & Rustici, senes & iuuenes putant grandines & tonitrua hominum libitu posse fieri : dicunt enim mox vt audierint tonitrua, & viderint fulgura, AVRA LEVATITIA est. Interrogati autem quid sit *Aura Leuatitia*, confirmant incantationibus hominum, qui dicuntur Tempestarij, esse leuatam. Et ideò dici *Leuaticiam Auram.*

¶ Sequitur & *manibus accitis audent ventilare, vt &c.* Quò pertinet & quod Ammianus Marcellinus scribit *lib.19. extremo*, de Constantij nostri in hos odio. Præcipuæ scilicet hæ Magorum præstigiæ fuerunt, animarum inquam & spirituum euocationes, quas Iustinus *Apolog.2.* ψυχῶν ἀνθρωπίνων κλήσεις vocat, vnde & ψυχαγωγῶν quoque nomen Magis : vt docet Maximus Tyrius *dissert.22.* Defunctorum animas *inclamare* dixit Tertullianus *Apolog. c. 23. Porrò si & Magi Phantasmata edunt, & iam defunctorum inclamant animas, si pueros in eloquium oraculi eliciunt, si multa miracula circulatoriis præstigiis ludunt*, &c. Neque omittendus est, vt sexcentos alios omittam, hic insignis Tertulliani locus *lib.de Anima. Publica*, inquit, *iam litteratura est quæ animas etiam iusta ætate sopitas, etiam proba morte disiunctas & prompta humatio ne dispunctas, euocaturam se ab inferorum incolatu pollicetur.* Porrò *phantasmata* dixit Tertullianus, quia Magi sensibus illudunt, ac visus præstigiis occæcantibus fallunt, dùm videre nos putamus quæ non sunt, nisi μέχρι φαντασίας : quemadmodum loquitur Origenes 1. *contra Celsum* : Sophoclis Scholiastes quoque μάγους ἐκάλουν τοὺς ψυχαῖς φαντασίας περιτιθέντας. Tertullianus rursum *de anima, cap.57. Sic & in illâ aliâ specie Magiæ, quæ* IAM QVIESCENTES *animas euellere ab inferis creditur, & conspectui exhibere, non alia fallaciæ vis est : opertior sanè, quia & phantasma præstatur, quia & corpus adfingitur &c.* Itaque & idem Tertullianus, pro certo habet, Samuëlem à Pithonissa non aliter quàm μέχρι φαντασίας excitum : quod idem sensit Auctor quæstionum & responsionum, quæ Iustino Martyri tribuuntur, κατὰ τὴν ἐνέργειαν, inquit, τοῦ δαίμονος τοῦ τὰς ὄψεις φαντάσαντος. Manium igitur κλήσεις inter Magicas artes fuêre. Apuleius *lib.1. Manes sublimare*, hâc in re dixit : *Saga*, inquit, *Diuinipotens cœlum deponere, terram suspendere; fontes durare, montes diluere :* MANES SVBLIMARE; *Deos infimare; sidera extinguere; tartarum ipsum illuminare.* Quo loco omninò legendum *Deos infimare*, non *infirmare* : scilicet *manes sublimare, & Deos infimare opponit* : vt de Deo Socratis. *Ingenia illa ad beatitudinem sublimata sunt : hæc ad miserias infimata.* Manes scil. inferni : Dij verò superni. Alioquin huius ψυχαγωγίας testimonia complurima & obuia passim apud Virgilium *Pharmaceutriâ seu Eclogâ 8.* Horatium 1. *Epod. 17.* Prudentium *lib. 1. contra Symmachum.*

¶ Obseruanda denique *hâc leg. ventilandi* vox, quâ Constantius vtitur in hâc ψυχῶν ἀνθρωπίνων κλήσει : *& Manibus accitis audent* VENTILARE, *vt quisque suos conficiat malis artibus inimicos.* Quæ *ventilandi* vox procul dubio hac in re Magica, propria : An igitur eâ significantur παίγνια seu præstigiæ, quas Magi adhibuêre ? & Choragium Magicum seu apparatus, vt vocatur *l.7. inf.* seu ceremonialis scientia, vt vocatur ab Ammiano *lib.29. p 415.* Certè Tertullianus superiore loco *circulatorias præstigias* his tribuit : Magicarum artium ludos vocat Arnobius *lib. 1. p. 31.* Irenæus etiam apud Epiphanium, *hæresi 34.* παίγνια vocat. ἐκπλήξεις καὶ ἀγωγὰς dicit Philostratus *lib.6. de vita Apollonij cap.6.* Ludorum sanè & ludendi vox hâc in re propria : præter Arnobij, Tertulliani locos, Minucius, *sed etiam quidquid miraculi ludunt, per Dæmones faciunt.* Cyprianus de Idolis. *Et Magis inde est ad perniciosa &* LVDICRA *potentatus.* παίζειν verbo quoque vtitur Philostrat. *lib. 7. c.16. Ventilandi* igitur verbum an hos ludos significat? sumpto loquendi genere à gladiatorum ludis, & ventilatione : de quibus Seneca *lib. 1. ep.117. Quàm stultum est, cùm signum pugnæ acceperis,* VENTILARE : *Remoue ista* LVSORIA *arma, decretoriis opus est.* Et procemio *lib.3. Controuersiarum. Aliud est pugnare, aliud* VENTILARE.

Martialis

Martialis, *5. ep. 32.*

Currit & in toto VENTILAT *arma bene.*

Itaque & *ventilatores* Quintilianus dixit, *quia ea qua emiserant, ita librabant, vt venire in manus viderentur, quáque iuberentur decurrere.* Ventilare scil. in vniuersum est, brachia, corpus in speciem ventúmque iactare: quod præstigiatoribus & prælusioni proprium. Plinius quoque de Elephantis agens ventilatoribus. *Vulgare erat*, inquit, *per auras arma iacere, non auferentibus* VENTIS, *& gladiatorios intercedere congressus.* Inter has ventilationes, gesticulationes Magicas & illud fuit, quod Tibullus 1.

Carmine cùm Magico PROCVBVISSET *anus.*

Quinimò & inter has ventilationes μαγικαὶ ἐπῳδοὶ Magici susurri, carmina, murmura, ψιθυρισμοὶ (quæ nefariæ preces vocantur, *l. 7. inf.*) quæ videl. *in ventum ibant*, quæ summis tantùm labris proferebantur, susurro, murmure ἀσήμῳ, ventilatis labris & velitatis. Et certè Glossæ Philoxeni *ventilare* γοητεύειν interpretantur: atquin γοητεύειν est λεταίνειν ἐπᾴδειν *Hesychio*, & Suidæ pariter γοητεύομαι, λεταίνω, παρακαλῶ. Porrò *ventilationem* hanc *magicum stridorem* dixit Tibullus,

Iam ciet infernas magico stridore cateruas.

Fremorem verborum vocat Arnobius *lib. 1. p. 40.* ferale Arcanum Lucanus, *lib. 6.* murmur & susurrum magicum plerique alij passim: ferale murmur, Apuleius, *initio lib. 2.* arcana murmura Sidonius *Carm. 2. v. 85.* Susurri magici *§. 5. Inst. de publ. iudic.* vbi Theophilus rectè ψιθυρισμὸς ἤτοι ἐπαοιδὰς vertit. Nã & Heliodorus *lib. 4.* in expiatione morbi magica, καὶ τὸν λιβανωτὸν ἐθυμία, καὶ τινα δῆθεν ψιθύρων τοῖς ΧΕΙΛΕΣΙ κατάδειν ἐδόκει. Ecce χείλεσι καταδόμενα summis tantum labiis & in ventum iactata verba; ideò Iamblichus μελίσματα ἄνευ λέξεως vocat *lib. 1. de v. Pyth. c. 25. in f.* ἐστι δὲ καὶ ἄνευ λέξεως μελισμάτων ἐπῳδῆ καὶ πάθη καὶ νοσήματά τινα ἀφυγιάζον, ὥς φασιν, ἐπᾴδοντες ὡς ἀληθῶς. καὶ εἰκὸς ἐντεῦθεν τὸ ὄνομα τοῦτο εἰς μέσον παρεληλυθέναι τῆς ἐπῳδῆς. Hinc & *l. 6. inf. de indulg. criminum: Diris immurmurata secretis. Ventilare* igitur dicti fuerint Magi manes excientes propter gesticulationes, labiorum velitationes; & quia *preces* quasdam & lamenta susurrabant, murmurabant summo ore, quæ auditorum aures quidem ferirent, sed ἄσημα essent. A quibus & γοητεία dicta Suidas. γοητεία ἐστὶ τὸ ἀνάγειν νεκρὸν δι' ἐπικλήσεως. ὅθεν εἴρηται ἀπὸ τῶν γόων καὶ τῶν θρήνων τῶν περὶ τοὺς τάφους γινομένων. Quinimo & ventilationes Magicæ eò pertinere videntur, quia Manes & exciti quidem volitare credebantur Virgil. *lib. 6. Æneid.*

Hunc circum innumera gentes populíque VOLANTES

Multa modis simulacra videt volitantia miris.

Et *lib. 10.*

—— *Quales fama est volitare figuras.*

Prudentius 1. contra Symmachum *vers. 424.*

Caruleásque animas atque idola nigra volare.

Inter has Magicas *ventilationes*, ponere possis & hanc: quod videlicet Magi, Manes mortuorum exciturі, imitari eos videri possint qui sacra recèns mortuo faciebant: hi enim ossa collecta vinóque & lacte sparsa carbaso seu linteo vẽtilare soliti: Quod docere videtur Tibulli locus *lib. 3. eleg. 2.* si legatur vt visum Scaligero.

Præfata ante meos Manes animámque rigata

Perfusaque pias ante liquore manus:

Pars qua sola mei superauit corporis ossa

Incincta nigra candida veste legent.

Et primùm annoso spargant collecta Lyæo,

Mox etiam niueo fundere lacte parent.

Post hac Carbaseis humorem tollere VENTIS

Atque in marmoreâ ponere sicca domo.

Ventilatio quoque Magica eò pertinebat quod Magi & rotabant, & auersis manibus trans caput quædam iaculabantur: de quo Claudianus *in 6. Cons. Honorij:*

Lustralem sic triste facem, cui lumen odorum

Sulphure caruleo, nigróque bitumine fumat,

Circum membra ROTAT *doctus purgandà sacerdos,*

Rore pio spargens, & dira fagantibus herbis

Numina, terrificúmque Iouem, Triuiámque precatus,

Trans caput auersis manibus IACVLATVR IN AVSTRVM

Secum rapturas cantata piacula tadas.

Nemesianus:

Ter vittis, ter fronde sacra, ter thure vaporò

Lustrauit, cineréśque Auersa effudit in amnem.

Reperio & *Ventilationem* olim in sacris & lustrationibus vsurpatam: Tres enim species erant purgationis, vel tæda & sulphure, vel aquâ homines abluebantur, vel aëre ventilabantur, vt ait Seruius: quò etiam respexisse vult Virgilium 6. *Æneid.*

—— *alia panduntur inanes*

Suspensa ad VENTOS: *aliis sub gurgite vastò*

Infestum eluitur scelus, aut exuritur igni.

Et addit Seruius, Virgilium in illo loco *bonum ordinem exsecutum fuisse, vt antè aëriam, inde aqua, pòst ignis diceret purgationem.*

Sed videtur ventilatio *hic* accipienda de agitatione modò in hanc partem, modò in illam, Quæ in sacris vsitata erat etiam Mosaicis vt *Exod. 29.* Ventilabis ea in ventilationem oblationis: vt *ibi* rectè nonnulli vertunt. Quam agitationem vocabant *Thenupha Septuaginta*, ἐπίθεμα Hieronymus *Eleuationem*, de quâ re Scholiastes Onkeli, in *d. cap. 29.*

¶ Possit & Ventilandi vox hîc figuratè accipi & referri ad vocem insontium: vt ita continuò legatur: *vitas insontium labefactare non dubitant & Manibus accitis audent ventilare*, vt ita Ventilare sit agitare, impellere, commouere. Ita Cicero pro Flacco: *cuius lingua quasi flabello illa tua est egentium concio ventilata*; id est agitata, impulsa. Ita & Vincentius Leuinensis *pag. 17. Quod sancti cuiusque viri memoriam tanquam sopitos iam Cineres prophanâ manu ventilant, & qua silentio sepeliri oportebat rediuiuâ opinione diffamant.* Certè Apuleius quoque *in Apologia suâ*, hâc voce vtitur, verùm pro calumniis probrísque & periculo exponere, famam traducere; *Qui tibi plurimas postea contumelias dixit coràm, & adiuuante patruo fecis. Qui* NOMEN *tuum pro tribunalibus* VENTILAVIT? *qui pudorem tuum tuismet literis conatus est publicè dedecorare.* Ergo & hic Imperator dixerit, *Ventilare manibus accitis*, eodem sensu quo vitas insontium labefactare: Ventilare, id est periculo obiectare insontes, vel insontium vitas.

¶ Tandem & *huius* quoque *Legis* & Constantij Imp. præiudicio, præiudicata nonnullorum sententia refutatur, qui Magicas artes omninò negant, neque in hos pronunciare sustinent: quanquam hæc Pagani Principis constituti est.

¶ *De* DIVINANDI *curiositate omni in Comitatu suo & Iuliani C. prohibita Constantij lex.*

VI. Idem A. ad Taurum P. P."

ETSI Excepta Tormentis sunt corpora Honoribus" præditorum (præter illa videlicet crimina", quæ Legibus demonstrantur") etsi omnes Magi, in quacunque" sint parte terrarum, humani generis inimici" credendi sunt, tamen" quoniam qui in Comitatu" nostro sunt, ipsam pulsant" propemodum Maiestatem, si quis Magus, vel Magicis contaminibus" adsuetus (qui *Maleficus* vulgi" consuetudine nuncupatur) aut Haruspex, aut Hariolus, aut certè Augur, vel" & Mathematicus, aut" narrandis Somniis" occultans artem aliquam diuinandi, aut certè" aliquid horum simile exercens, in Comitatu" Meo, vel Cæsaris", fuerit deprehensus, præsidio dignitatis" Cruciatus & Tormenta non fugiat: Si" conuictus ad proprium" facinus detegentibus repugnauerit pernegando, sit eculeo" deditus, vngulisque sulcantibus" latera perferat pœnas proprio dignas facinore. Dat." III. Non. Iul. Arimini, Datiano & Cereale COSS. [358.]

NOTÆ.

" *Lex 7.C.eod.Tit.* Basil.*lib.60.t.*[?]9. Photius *Nomocan.t.9.c.25.* Inseruit *hanc leg.*rectè *Annalibus suis* Baronius *An.D.*358. *n.*28. " Et Cod Iust.
" *Taurus* PP. sub Constantio Italiæ scil. vide de eo Ammianum Marcellinum non *vno loco*, at nominatim *lib.*21. *p.* 200. & Seuerum Sulpitium. & *Prosopogr.*
" id est, dignitatibus, vt *infrà: præsidio dignitatis.*
" Putà præter crimina Maiestatis. Ita Græci *lib.*60. *Basil.t.* 39. hæc verba nominatim interpretantur & accipiunt. Sed cùm maximè hic Magiæ crimen denotatur.
" id est, legibus speciatim excipiuntur & designantur.
" Non tantùm, in comitatu.
" Magi naturæ peregrini. *l.5 prox sup.* communis hostes salutis, *l.*11. *infr.* humani generis inimici, *h.l.*
" Inuerso ordine in C Iust. *Quoniam tamen.*
" Meo vel Cæsaris, vt mox dicitur, denique Principum.
" Ammianus Marcellinus *lib* 14.*p.*15. Pulsatæ Maiestatis Imperij reus: & *extremo lib. p.....* vbi Maiestas pulsata defenditur, à Quæstionibus vel cruentis nullam Corneliæ leges exemère fortunam &c. vide plura in *Glossario.*
" Vide *Commentarium.* " Dixi ad *l.4. supr.* " vel etiam
" *Quinimò &*: Mathematicus quoque in comitatu esse prohibetur: abest à *Triboniano* vocula hæc, *Et*, quæ magnam vim habet. " *Enarrandis* C. Iust. clariùs.
" Denique: Clausula enim hæc generalis, qua similes superiùs enarratis comprehenduntur.
" De *Comitatus* voce, vide *Glossar.*
" id est, IVLIANI, de quo mox: Error enim est *V.C.* Brettij *Orat.*23. *p.*112. qui Constantino M. hanc leg tribuens de Constantini filio & successore id accipit. Hinc interim apparet, *Comitatum* non tantùm ad Principem referri, seu de Principe dici, verùm etiam de Cæsare. Quod etiam ex Amm. Marcellino clarum *lib.*20. *p.*172. Quomodo & in aliis pariabant Augusti & Cæsares: vtrorumque nomina Constitutionibus addita seu inscripta.
" Vocem hic, *extutas* inrudit Tribonianus quà nil opus est
" *Si verò conuictus fuerit*: ita Tribonianus: Sed male melius si ita & vetus: *nam si conuictus*: vel ita, *Igitur si conuictus*: est enim hæc sententia superioris consequens.
" Vide *Commentarium.*
" De *Equuleo* pœnâ siue tormento (quod [?] dicitur apud Athanasium *Apol. ad Constantium, pag.* 544.) dixi ad *l.4. supr. de Numerariis.*
" De *Vngularum* seu vnguium pœna, quibus latera sulcari solita, alibi dico plenè: vide & *l. vn. supr. de emendat. seruorum.*
" *Sulcatis* lateribus pariter Ammianus Marcellinus *lib.*28. *p.*384. fodicatis lateribus *lib.*29.*p.*415. omitto alia.
" Consule *Commentarium.*

COMMENTARIVS.

IN COMITATENSES, id est in Comitatu Constantij suo, vel Iuliani Cæsaris potissimùm DIVINANDI Curiositatem exercentes omnes, putà Magos, Maleficos, Haruspices, Augures, Ariolos, quinimò & Mathematicos, somniorúmque coniectores, cœterósque his similes, est hæc *lex* è Constantianis *h. t.* tertia. ¶ Nam etsi Constantius genus hoc hominum in commune exceratus sit, quod docet *sup. lex* 4. omnésque adeò Magos communi odio prosequutus sit quâcunque in parte terrarum illi degerent, peculiari tamen odio insectatus est, & verò *h.l.* insectatur eos qui in comitatu suo, vel Cæsaris Iuliani, huiusmodi artem exercerent. Exceratus videlicet illos et *l.* 4. *supr. communi odio,* velut generis humani inimicos, vt *h. l.* ipse profitetur, at in hos peculiares odij causas habere se prodit: Nempe quod ij qui in Comitatu suo, vel Cæsaris essent, ipsam pulsarent propemodum Maiestatem. Nam vt maximè genus hoc hominum vbicunque terrarum sit, Potentibus infidum sit (vt Tacitus de his eleganter loquitur) in Comitatu tamen metuendi maximè: vbi Maiestas Principis peculiare secretum penetrat & arcanum habet: & vbi vanissimo cuique audendi occasio maior. Odio igitur ibi digni maiore, vbi Maiestatem Principis propiùs pulsant; & à quibus Maiestas Principis nunquam satis tuta. Itaque qui alibi metuendi, hic execrandi.

¶ Ob hanc igitur rationem Magos, Mathematicos &c. in Comitatu suo, vel Iuliani Cæsaris, artem suam

suam vllo modo exercentes, eâdem seueritate habendos cum ipsis Maiestatis reis Constantinus *h. l.* duxit. Proinde hæc eius sententia est: Diuinandi curiositatem exercentes in Comitatu Principum, quâcunque præditi sint dignitate, pariter vt Maiestatis reos nullo dignitatis respectu habito, *Quæstionibus cruentis* (equulei videl. & vngularum) ad confessionem & veritatem eruendam subiici posse; cùm alioqoin è tormentis his excepta sint corpora honoribus præditorum (vt hæc *lex* ait & pluribus ostendetur ad *l. 1. & 2. infr. de quæstionibus*) & nominatim in Maleficij quoque crimine extra comitatum, vt ex *h. l.* colligitur.

¶ Huc interim, vt ad Historicas huius legis caussas accedamus, faciunt omnino *tria* Ammiani Marcellini *loca*. Primus est, qui ad hanc *legem* referri possit ipsâ temporum ratione suadente, *lib. 18. p.* 127. vbi de Barbatione agit Magistro Peditum; *In* COMITATV, inquit *Augusti, turbo nouarum excitur rerum, à primordiis leuibus ad luctus & lamenta progressus. In domo Barbationis pedestris militia tunc Rectoris examen apes fecère perspicuum: superque hoc ei* PRODIGIORVM GNAROS *sollicitè consulenti, discrimen magnum portendi* RESPONSVM *est &c.* vbi agit de eius vxore, quæ spem Imperij præsumpserat, & epistolâ ad maritum scripta testata fuerat: vnde factum vt vterque ceruicibus præcisis interierit.

Secundus Ammiani Marcellini locus est *lib. 19. extremo*, de hoc Constantio nostro. Anno sequente, id est A. D. 359. *Si quis remedia Quartana, vel doloris alterius collo gestaret, siue per monumentum transisse vespere maleuolorum argueretur indiciis vt veneficus, sepulchrorúmque horrores & errantium ibidem animarum ludibria colligens vana, pronunciatus reus capitis interibat. Et prorsus ita res agebatur, quasi clarum Dodonæas arbores, & effata Delphorum olim solemnia in Imperatoris exitium sollicitauerint multi &c. Et inquisitum in hæc negotia fortiùs, nemo quidem qui rectè sapiat reprehendit: nec enim abnuimus salutem legitimi Principis, vnde salus quæritur aliis, consociato studio muniri debere cunctorum, cuius redimenda causâ validius, vbi* MAIESTAS PVLSATA *defenditur à* QVÆSTIONIBVS *vel cruentis, nullam Cornelia leges exemere fortunam.*

Postremus Marcellini locus est *lib. 28. p.* 384. de Valentiniano & maleficij crimine; *vno proloquio in huiusmodi causas, quas arroganti proposito Maiestatis imminutæ miscebat omnes, quos iuris prisci iustitia Diuorúmque arbitria quæstionibus exemere cunctis si postulasset negotium, statuit tormentis affligi.*

Ex superiore interim Ammiani *loco* & id liquet, quod & *lex* 4. & hæc nostra testantur, quanto odio exarcatus sit huiusmodi diuinandi artem exercentes Constantius, quantum ab his sibi metuerit, cauerit, & quod horum artem Maiestatis criminibus deputauerit.

Itaque hâc etiam de causâ & *omninò* Artem ab eo exercere vetiri, vt *h. l.* ita *d. l.* 4. quod illius *l.* 4. verba ostendunt: *Nemo Haruspicem consulat, aut Mathematicum; nemo Hariolum;* & mox: *sileat omnibus perpetuò diuinandi curiositas &c.* Cùm anteà hactenùs fermè artem suam exercere possent, dum ne quid super salute Principis aut statu Reip. responderent: vt omittam notissimos ea Tacito, Suetonio, Spartiano in *Seuero*, locos; Tertullianus *Apologetici c.* 35. rationem quoque eleganter proponit.

Eadem officia [impietatis in Principem] *dependunt, & qui Astrologos & Aruspices, & Augures & Magos de Cæsarum capite consultant: quas artes vt ab Angelis desertoribus proditas, & à Deo interdictas, ne suis quidem caussis adhibent Christiani. Cui autem opus est perscrutari super Cæsaris salute, nisi à quo aliquid aduersus illam cogitatur, vel optatur, aut post illam speratur & sustinetur? non enim eâ mente de charis consulitur, quâ de Dominis: aliter curiosa est sollicitudo sanguinis, aliter seruitutis.*

Paulus quoque noster 5. *sent. t. 21. §. 3. Qui de salute Principis vel summâ Reip. Mathematicos, Ariolos, Aruspices, Vaticinatores consulit, cum eo qui responderit, capite punitur.* Itaque & Firmicus, qui sub hoc eodem Constantio paulò ante *d. l. 4. & hanc leg.* scribebat quo tempore nondum diuinandi curiositas omninò prohibita fuerat, *lib. 2. extremo* ita Mathematicum admonet, *Caue ne quando de statu Reip. vel de vitâ Rom. Imp. aliquid interrogatus respondeas: non enim oportet, nec licet, vt de statu Reip. aliquid nefariâ curiositate discamus.*

Verùm, cùm nequicquam, id est frustra id prohibitum esset, & consulti subinde deprehenderentur super salute Principis Mathematici, id genus alij, subinde etiam pulsi, prohibiti, puniti: vt præter Suetonium, *Tiberio c.* 36. *Vitellio, c.* 14. Suidam in *Δομιτιανός*. aliquot exemplis, Senatusconsultis, decretis Principum ostendit eleganter Vlpianus, *lib. 7. de officio Proconsulis*, titulo *de Mathematicis & Vaticinatoribus* apud authorem *coll. leg. Mosaic. 4. 15. de Mathematicis.* vbi hæc inter cætera sic leges. *Et variè puniti sunt, qui id exercuerunt, pro mensurâ scilicet consultationis: Nam qui de Principis salute, capite puniti sunt, vel quâ aliâ grauiore pœnâ adfecti; enimverò si qui de suâ suorúmque, leuius.*

Ante Vlpianum quoque Tacitus *lib. 1. Histor.* aureo illo loco, *Mathematici genus hominum potentibus infidum, sperantibus fallax, quod in ciuitate nostrâ & VETABITVR semper & retinebitur.* Tertull. *c. 9. de Idololatria: Expellantur Mathematici sicut Angeli eorum: vrbs & Italia interdicitur Mathematicis, sicut cœlum & angelis eorum. Eadem pœna est exili, Discipulis & Magistris.*

Hoc igitur eodem exemplo Constantius, diuinandi curiositatem omninò sub seuerissimâ pœnâ interdicendam credidit, *lib. 4. supr.* & maiore adhuc, eam exercentes in comitatu suo, vel Cæsaris.

Addit autem, *vel Cæsaris* (Iuliani scil.) nam & hæc dignitas Principatui, quod nemo nescit proxima fuit. Quanquam perspectis propiùs Constantij motibus, tam Iuliani, quàm sui ipsiusmet causa Constantium de Comitatu Iuliani idem quod de suo edixisse puto. Iulianus quippe Constantio iam in inuidiam venerat, sibique ab eo iam metuebat, vt in *huius ipsius anni Gestis* refert Ammianus Marcellinus *lib.* 17. Itaque ne ad altiora celsiùs anhelantem Iuuenis Principis animum (Iuliani inquam) Mathematici propellerent, *seuerissimâ h. l.* vt à suo, ita & Iuliani Comitatu Mathematicos, id genus alios, interdicendos credidit.

¶ Tria adhuc obiter ad *hanc legem* notanda. Primò pro *Contaminibus* legẽdũ videtur *cãtaminibus* id est carminibus, incantationibus, vt Apuleius *Apolog. Sin verò more vulgari eum isti propriè Magum existimant, qui cõmunione loquendi cũ Diis immortalibus ad omnia quæ velit incredibilia quadam vi* CANTAMINVM *polleat.* &c. & alibi: *Veteres Medici etiam carmina, remedia vulnerum norant, vt omnis vetustatis auctor certissimus Homerus docet. qui facit Vlyssi de vulnere profluentem sanguinem sisti* CANTAMINE. Sed *contaminibus* hic legitimum credo: *Contamina*, id est, consultationes, percunctationes: *Codex Iustinianeus* habet ea Triboniani flagitio *carminibus.*

Secundò, hæc verba: *ad proprium facinus detegentibus repugnauerit pernegãdo*, vitiosa sunt. *Cod. Inst.* habet:

habet : *& ad proprium*, &c. Non tameo emendatiùs. Quid enim est *ad proprium facinus detegentibus repugnare pernegando ?* Putem ita emendandum : *adproperum, facinus*. Adpropetum facinus, id est valde properũ, valde fœdũ, vt *de properũ* pariter *l.* 13. *supr. de re militari*, pro valdè propero, seu valde fœdo. *Adproperũ* vt *adprobum*, pro valde probo : Cœcilius apud Gellium *Hierocles est hospes mihi adolescẽs adprobus*. Quid si ita legamus: *si cõuictus ad properũ, facinus* &c. *conuictus adproperũ* id est modis omnibus cõuictus, & ad fœditatem vsque & ad ludibrium coouictus, apertè maoifestâ probatione, euidentibus argumentia, vt loquitur *lex* 1. *inf. de quæstionibus*, sic vt nec iam ipse negare possit nisi eum summâ fœditate. Tandem minori mutatione hîc legat quis: *si conuictus, at proprium* &c.

Postremò subscriptio legis, *Dat. Arimini* : si vox *Arimini* hîc benè habet, tùm *Dat.* hîc accipiendum fuerit pro *reddita* : *Arimini* enim tùm erat Taurus PF.P. vt testatur Seuerus Sulpitius *lib.* 2. *Sacra Historia p.* 102. vbi Synodus congregata. At Constantius in Illyrico tum versabatur, & quidem in Pannonia. Verùm hoc ipso argumento puto hîc reponendum *Acimincei*, quò Sirmio & Mussa progressus est hoc tempore Constantius : vide *Chronicon*. Huius *Acimincei* in Pannonia mentio noo tantum apud *Ptolemæum* & Itinerarium *Anton.* & *Peutingerian.* vbi perperam *Acumon* editum, & in *Notitia Imperij* ; sed & apud Marcellinum *lib.* 19. *p.* 162. Anno proximo 359. imò fortè hoc ipso anno 358: in huius ipsius Constantij gestis aduersus..... cum quibus hoc ipso anno 358...... Ibidémque locati equites, qui de eius nomine *Constatini* dicti: vide *Notitiam Imp.* vbi & *Equites Sagittarij*.

¶ *Aduersùs* NOCTVRNA *sacrificia Ritúsque Gentilitios Valentiniani Sen. Lex.*

VII. Impp. VALENTINIANVS, & Valens AA. ad Secundum" P.P."

NE quis deinceps" nocturnis temporibus, aut nefarias" preces, aut Magicos apparatus", aut sacrificia funesta" celebrare conetur ; detectum adque conuictum conpetenti animaduersione mactare" perenni auctoritate censemus." Dat. v. Id. Septemb. Diuo Iouiano A. & Varroniano coss. [364.]

INTERPRETATIO. *Quicunque nocturna sacrificia dæmonum celebrauerit, vel incantationibus dæmones inuocauerit, capite puniatur.*

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Inst* quia scil. in vniuersum sacrificia eo æuo prohibita, non nocturna tantùm. Meminit huius *legis* Zosimus. *lib.* 4. *p.* 735.

" Hic est *Secundus Sallustius*, vt eum vocat Ammianus Marcellinus *lib.* .. *p.* ... qui modò simpliciter Secundus modò simpliciter Sallustius vocatur.

" Orientis hoc ipso anno : Ammianus Marcellinus *lib.* 26. *pag.* 319.

" Quemadmodum sub IVLIANO Apostata recenter licuerat.

" Nefariæ preces nocturnæ, *h.l.* nefaria sacrificia nocturna : *l.* 5. *inf. de Paganis*. Isidorus 8. originum, *Arioli vocati, propter quod circa aras Idolorum* NEFARIAS PRECES & FVNESTA SACRIFICIA *offerunt*.

" *Apparatus Magici* : Inter hos Manium euocatio & in eã ventilatio : de quibus vide *l.* 5 *supr.*

" *Funesta sacrificia* : scilicet quæ nocturnis temporibus celebrantur ex Valentiniani mente : nefaria, ex Constantij *l.* 5. *infr. de Paganis*.

" mactari. " iubemus.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris tres in Maleficos & Mathematicos constitutiones sequuntur: putà hæc *lex*, & *lex* 9. 10. Hac sanè (quam septimo Imperij sui mense tulit) NOCTVRNA sacrificia, nocturnósque Apparatus Magicos, nocturnas preces prohibet. Nocte scil. hæc peragi tantũ vetat; non & liberâ luce. Namque liberam horum peragendorum facultatem cuique patere voluit : & vt ipsemet loquitur & profitetur *l.* 9. *inf. Legibus in exordio Imperij sui datis vnicuique quod imbibisset animo, colendi liberam facultatem dedit*. Itaque & sacrificia diurna permisit, & Haruspicinam tulit, *d. l.* 9. *infr.* Scilicet post Iulianum, qui nocturna quoque sacrificia reuexerat, vt disertè testatur Libanius *orat. in Iuliani necem*, *p.* 253. & sub quo Haruspicioa & vaticinandi professio immodicè reuixerat, vt testatur Ammianus Marcellinus *lib.* 22. *p.* 242. Item post momentaneum Principem Iouianum, Valentinianus ad Imperiũ is euectus, sacrificiis & gentilitiæ superstitioni omni omni abolendæ cùm impar foret, Haruspicina, sacrificia, aliique ritus gentilitij ne oocenter exercerentur, cauere satis habuit, *h. l. & d. l.* 9. *infr.* Hinc est igitur ista nunc sacrificiorum &c. *Nocturnorum* prohibitio : nempe quia sceleri fauere tenebræ videntur. Vnde illa apud Horatium improba vota.

Noctem peccatis & fraudibus obiice nubem.

Notúmque illud Prudentij:

Nec teste quisquam lumine
Peccare constanter potest.

Item Taciti *lib.* 14. *Quod perditissimus quisque per diem concupiuerit, per tenebras audeat*. Eâque ratione fingunt Poëtæ, noctem generasse dolores, fraudem, mendacia. Hùc omninò pertinet Firmici *lib.* 2. *c. vlt.* consilium, quo inter alia Mathematicum informat: *Nunquam Nocturnis sacrificiis interfis, siue priuata siue publica dicantur, nec secretè cum aliquo fabulas conferas, sed palàm sub conspectu omnium istius diuinæ artis exerce disciplinam.*

¶ Porrò huiusce *legis* ipsius pluribus meminit Zosimus *libro* 4. *pag.* 735. simul & eius quam dixi ferendæ causam perstringit : denique quid eius promulga

mulgationem insecutum sit: ἐπεὶ δὲ καὶ νόμων εἰσφορὰς ἐγχειρεῖ ποιήσασθαι, ἀφ' ἑστίας ὥσπερ ἀρξάμενος, τὰς ΝΥΚΤΕΡΙΝΑΣ ἐκώλυε ΘΥΣΙΑΣ ἐπιτελεῖσθαι: τοῖς μυσαροῖς μὲν οὖν περιτρεπομένοις ἐμποδὼν διὰ τοῦ τοιοῦδε νόμου γενέσθαι βουλόμενος. Ἐπεὶ δὲ Πραιτεξτάτος ὁ τῆς Ἑλλάδος τὴν ἀνθύπατον ἔχων ἀρχὴν, ἀνὴρ ἐν πάσαις διαπρέπων ταῖς ἀρεταῖς, τοῦτον ἔφη τὸν νόμον ἀβίωτον τοῖς Ἕλλησι καταστήσειν τὸν βίον εἰ μέλλοιεν κωλύεσθαι τὰ συνέχοντα τὸ ἀνθρώπειον γένος ἁγιώτατα μυστήρια, κατὰ θεσμὸν ἐκτελεῖν ἐπέτρεψεν ἀργοῦντος τοῦ νόμου: πράττεσθαι δὲ πάντα κατὰ τὰ ἐξ ἀρχῆς πάτρια. id est *Et quia legum quoque promulgationes instituere decreuerat, exorsus ab ipso quasi lare,* NOCTVRNA SACRIFICIA *celebrari prohibuit: occurrere nempe volens hâc lege iis quæ nefariè designarẽtur. Sed cùm Prætextatus Achaiæ Proconsul, vir omni virtute præstans, hanc legem diceret vitam iniucundam Græcis parituram si prohiberi contingeret sanctissima mysteria, quæ genus humanum continerent, peragi ea rite vi legis cessante permisit: ita tamen, vt omnia secundum patrias consuetudines quæ ab initio fuissent, perficerentur.* Hactenus Zosimus Gentilis Scriptor. Gratiam igitur *huius l.* Achaiæ seu Græcis fecit Valentinianus, Prætextato P C. intercedente. In cœteris ratam fecit, eâ, quam dixi, vt idem Zosimus refert ratione: τοῖς μυσαροῖς μὲν οὖν περιτρεπομένοις ἐμποδὼν διὰ τοῦ τοιοῦδε νόμου γενέσθαι βουλόμενος. Magicis & noxiis videl. sacrificiis occursum voluit Valentinianus: quibus patrandis tenebræ opportuniores, & verò à Magis & Maleficis in id delectæ. Apuleius..... *Igitur & occulta non minus quam tetra & horribilis plerisque* NOCTIBVS *vigilatis &* TENEBRIS *abstrusa, & arbitris solitaria, & carminibus murmurata.* Quin & à Mathematicis eorúmque consultoribus, *l. prox.* 8. *inf.* Proinde & Paulus 5. *sentent. t.* 23. *Qui sacra impia,* NOCTVRNAVE, *vt aliquem obcantarent, defigerent, fecerint, faciendaue curauerint aut cruci suffiguntur, aut bestiis obiiciuntur.* Quo loco parũ aberat olim quin pro *sacra impia* legendum putarem *sacra interdia.* Scilicet Pauli sæculo sacrificia tam interdia quàm nocturna legitima fuêre: exceptis his tam interdiis quàm nocturnis, quæ obcantando alicui, vel defigendo fierent. Verùm in Paulo nil muto. Igitur cum diurna sacrificia Valentinianus toleraret: nocturna prohibuit eâ quam dixi ratione. Sanè Constantius, Magnentio Tyranno cæso, qui Romæ incubabat, nocturna pariter sacrificia prohibuit, *l.* 5. *inf. de paganis*: verum aliâ ratione, quia scil. & diurna iam prohibita cessabant: nocturna verò saltem Magnentius populo sibi deuinciendo & firmandæ dominationi Romanis indulserat, *permiserat*: etsi Christianus ipse. Breuiter & Constantius & Valentinianus sacrificia nocturna prohibuerẽ, verùm diuerso instituto: ille, quia *nec diurna* permittebat: hic verò, quia diurna tolerabat. Quid à Constantino M. hâc parte factum videntur? dicam ad *l.* 3. *inf. de infirm. his quæ sub Tyr.*

¶ MATHEMATICORVM *tractatus à Valente inhibentur.*

VIII. Idem AA. ad Modestum P. P."

CESSET Mathematicorum" tractatus": Nam si qui", publicè aut priuatim, in die noctúque", deprehensus fuerit in cohibito" errore" versari, capitali sententiâ feriatur vterque:" *Neque* enim *dissimilis culpa est prohibita discere, quàm docere.* Dat. II. Id. Dec. Constantinop. Valentiniano & Valente" AA. COSS.

NOTÆ.

* *Lex* 8. *Cod eod. tit.* hinc desumpta est: recisa potissimâ *huius legis* parte, postremâ tantùm sententiâ expressâ. *Culpa similis est tàm prohibita discere quàm docere*: itidémque in Basilicis, *lib.* 60. *t.* 39 & apud Photium, *Nomoc. t.* 9. *c.* 15.
" *Modestus* PF. P. Orientis sub Valente de quo mox; & in *Prosopogr.*
" *Mathematici* hîc, & apud Marcellinum *initio lib.* 29. non tantùm quos idem paulo antè *fatorum per genituras Interpretes* appellauit, verùm omnes diuinandi Artem exercentes.
" *Tractatus* Mathematicorum propriè, est exercitium artis mathematicæ, & Mathematicorum consultatio: *Tractant* Mathematici, qui priuatis sese consultoribus præbent: de hâc voce vide plura *in Glossario.*
" discendo, docendo.
" De *Nocte*, hanc ad rem, dixi ad *l.* 7. *supr. prox.*
" Prohibito.
" *Erroris* appellatione designat Mathematicorum tractatum *h. l. & l. vlt. inf.* Non alio quoque sensu Iulius Firmicus Maternus, *de errore profanarum Religionum*, libellum suum inscripsit: vide & *l.* ... *infr. de Paganis.*
" Tractatum habens, discens, docens.
" Ita exerte *Tiliana editio* & *Cod. Iust.* Atquin hoc tempore A. 370. Antiochiæ Valens versatus videtur.
" Supple III id est, A. D. 370. vel IV. id est, A D 373.

COMMENTARIVS.

VALENTIS Imperatoris hæc vnica *hoc titulo* constitutio est in Mathematicos: cuius portio tantum in *l.* 8. *Cod. Iust. eod tit.* relata est; non verò, quod vir doctus minus pensè scribit, hæc nostra illius portio est. Hoc verò Mathematicorum tractatu, id est, Mathematicæ artis, vaticinandi, futura prænoscendi, exercitio, omnibus omninò publicè priuatim per Orientem omni tempore & loco interdicitur, ita quidem, vt *capitalem pœnam* denunciet, non tantum Mathematico Doctori, qui sese consultori & discipulo præberet: verùm etiam consultori ipsi, & discipulo: (vt eleganter alioquin ait) *Non dissimilis culpa est prohibita discere, quàm docere.* Quod & ipsum de hæreticorum doctrina dicitur *l.* 24. *inf. de heret.* (vndè desumptus est versiculus *legis secundæ, Cod. eod. tit.*) In quam ipsam sententiam Tertullianus *de Idololatria, c.* 9. *vrbs & Italia interdicitur Mathematicis, sicut cœlum angelis eorum: Eadem pœna est exilij* (in Codice meo Agobardi, *exitij*), *Discipulis & Magistris*; qui locus componendus est cum Vlpiano, qui eodem tempore scribebat apud Authorem *collat. legum Mosaic.* 4. *de Mathematicis t.* 15. Philo quoque Iudæus περὶ ζῴων: *p.* 662. ἑκάτερον γὰρ τό, τε μανθάνειν καὶ τὸ διδάσκειν

διδάσκειν τελετὰς, ὁ μικρὸν αἰσχύνημα. id est, *quando vel docere, vel discere hæc, iuxtà est nefarium.* Seneca proœm. *lib.* 2. *Controuers. Minimè probabili more turpe erat docere, quod honestum erat discere.* Ab hoc verò abit paulùm quod scribit Vlpianus apud Authorem *Collat. Legum Mosaicarum*, *Notitiam non puniri.* Simplex Notitia & scientia non punitur, sed exercitium, vel docendo vel discendo. Quanquam suasio etiam Pauli I.C. hîc audienda est 5. *senten.* 21. §. *vlt. Non tantùm diuinatione quem, sed & ipsâ scientiâ eiúsque libris* MELIVS *abstinere.* Verùm hæc, vt dixi, suasio est: quod Cuiacius non attendit. Vide & Alber. Gentilem *ad leg.* 8. *Cod. h. tit.*

¶ Cæterùm *huic legi* occasionem præbuisse omninò credo memorabilem illum Gentilium & Mathematicorum tractatum; quem memorat Amm. Marcellinus *lib.* 29. *p.* 411. *ad p.* 422. Zosimus *lib.* 4. *p.* 743. Socrates, *lib.* 4. *c.* 15. Sozomenus, *lib.* 6. *c.* 35. Philostorgius, *lib.* 9. *c.* 15. & post omnes Nicephorus *lib.* 11. *c.* 45. & Cedrenus *p.* 257. Gentiles scil. Christiani Principis pertæsi, suarum vicissim partium Imperatorem auidiùs expetentes, imperaturi post Valentem nomen detestando diuinandi genere exploratum ire tentant. Quæ res & Mathematicorum nonnullos consultorésque ad vltimam perniciem perduxit, & Valentem ad hanc constitutionem proculdubio adegit. Quam & MODESTO Præfecto Prætorio inscribi, notari cupio. Nam & Ammianus Marcellinus *d. l.* 29. *p.* 412. & Zosimus *d. lib.* 4. *p.* 743. eiusdem *Modesti* meminerunt, velut in hoc aduersus Mathematicos iudicio inter alios Cognitoris & negotio Quæsitoris, siue Iudicis. Imò si rectè coniicio, est hæc lex ipsa pars Rescripti illius Valentis ad Relationem Cognitoris in hoc ipso negotio super iis qui rem illam didicerant, Theodoro ipso, Simonide Philosopho adolescente, aliisque quod memorat Marcellinus *d. lib.* 29 *p.* 416. *Theodorus*, inquit, *ostendit se* COGNITA *per Euserium, ne ad Imperatorem referret, vt conatus est aliquoties, ab eo prohibitum, adserente non appetitu regni occupandi inlicito, sed ratione quadam indeclinabilis fati id quod sperabatur vltrò venturum.* Et mox: *Eutropius Asiam Proconsulari tunc obtinens potestate, vt factionis* CONSCIVS *arcessitus in crimen.* Mox: *His accessit Philosophus Simonides, adolescens ille quidem, verùm nostra memoria seuerissimus. Qui cum* AVDISSE *negotium per Fidustium deferretur, & causam non ex veritate sed ex vnius nutu pensari sensisset,* DIDICISSE *se dixit prædicta & commissa pro firmitate animi tacuisse. Quis omnibus pervicaciter inquisitis, Imperator Cognitorum consultationi respondens, sub vno proloquio cunctos iubet occidi.* Vide & quæ mox de Maximo Philosopho; Item de his qui *Artibus interdictis* imbuti & veneficorum *notitia* polluti.

Eodem pertinent, quæ Libanius memorat, *de vitâ suâ p.* 52. & 53. (cuius verba consignabo ad *l. vlt. infr.*) & *p.* 56. vbi ait sub Valente *μάντιν* omnem *ἐχθρὸν* habitum. *Μάντις τε ἅπας ἐχθρὸς, ὅτῳ δὲ ἐδόκει ἐκ τέχνης διδάσκεσθαί τι περὶ τῶν ἰδίων τῶν αὐτοῦ παρὰ τῶν θεῶν βουλομένων, χαλεπὸν γὰρ ἐδόκει εἶναι πατρὶ μαντείας, μὴ ἄν τινα καὶ ὅτι τοῖς μείζοσι χρήσαιτο τῷ εἰδέναι,* id est, VATES *autem quiuis inimicus erat: vt quicumque cupiebat se* EDOCERI *de rebus suis, quæ Dij de his vellent.* Qui locus planè ad *hanc l.* facit. Vide & quæ idem scribit *p.* 57. & 72. *vbi ἀκοῆς* nomine in discrimen adductus tùm notat.

¶ Porrò ad quem nominatim Annum, seu Consulatum hoc omne, & hæc speciatim *lex* referri debeat, ambigi possit. Illud satis constat, ad Valentinianum & Valentem AA. Coss. primùm scil. (id est ad A.D. 365.) referri non posse, quandoquidem *Modestus*, qui Auxonio in Præfectura successit, teste Zosimo *lib.* 4. *p.* 742. nonnisi A. D. demùm 370. Præfecturam gerere cœpit: quam adhuc gerebat Auxonius fine Anni 369. (cui Modestus suffectus fuit,) vt etiam Philostorgius scribit, *lib.* 9. *c.* 11. & Zosimus *lib.* 4. *p.* 742. vt docet *lex* 2. *supr. de legitim. hæreditatib.* imò & initio anni 370. Si referenda ad eum est *lex* 1. *de patrocin. vicorum.* Dubium igitur, num ad Valentinianum & Valentem 3. Coss. id est, ad A.D. 370, an verò ad Valentinianum & Valentem 4. Coss. id est, A.D. 373. lex hæc & negotium hoc omne referendum sit. Quod quidem neque ex Ammiano Marcellino, aut Zosimo, vel Socrate & Sozomeno liquidò definiri potest. Sed & mirum illud, datam hanc *leg. Constantinopoli* dici, cùm tamen *Antiochiæ* negotium illud omne transactum fuerit, vti Scriptores illi omnes testantur, & cum his Eunapius, *in Maximo p.* 510. Verùm mens ea mihi id ad A.D. 370. (non 373.) pertinere, cuius Anni fine Valens ex Oriente Constantinopolim regressus est: vbi etiam constitit Anni proximi 371. quatuor primis mensibus: Hoc etiam argumento, quòd Modestus P.P. cuius in hoc negotio magnæ partes fuerunt, nuspiam Consul vocatur ab iis qui rem istam describunt: Qui tamen postea Cos. fuit A. 372.

¶ Neque illud omittere possum, Patres quoque hoc ipso seculo Mathematicis istis sese opposuisse. Memorat Suidas, ex Theodoro Anagnoste, Diodorum Tarsi Ciliciæ Episcopum, sub Valente scripsisse *κατ' ἀστρονόμων καὶ ἀστρολόγων, καὶ εἱμαρμένης.* Basilius quoque in *caput* 2. *Esaiæ Prophetæ* prolixè satis in Augures, Aruspices, diuinos & in Genethliachos *homil.* 6. *in Hexaemer.* (qui hi omninò Mathematici sunt, quos Marcellinus in hac historia *fatorum per Genituras Interpretes* quoque appellat,) inuehitur *p.* 876. 877. 878.

¶ Quod *capitalem* tandem pœnam attinet à Valente *hâc l.* propositam, in id vide Am. Marcellinum *d. lib.* 29. *p.* 418.

¶ *De* HARVSPICINÆ *vsu innoxio permisso: Valentiniani Sen. Lex.*

IX. Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus AAA. ad Senatum."

HARVSPICINAM" ego" nullum cum Maleficiorum causis habere consortium iudico: neque ipsam, aut aliquam præterea" concessam à Maioribus religionem, genus esse arbitror criminis: Testes sunt Leges à me" in exordio Imperij mei datæ, quibus, *Vnicuique, quod animo inbibisset", colendi libera facultas*, tributa est. Nec Haruspicinam

nam reprehendimus, sed'' nocenter exerceri vetamus. Data IV.'' Kal. Iunij Treuer. Gratiano A. II. & Probo Coss. [371.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iust.* vtpote improbatâ tùm penitùs Haruspicinâ. Porrò coassanda seu iungenda *huic* est *lex 5. infr. de indulgent. criminum*: de quo mox.
'' Vrbis Romæ de quo mox plura.
'' Dubitationi sibi motæ à Senatu Romano per Legatos respondet Valentinianus.
'' Ecce *hic* & *infr.* ibi- *à me*. Scil. etsi omnium Augustorum, qui tùm imperarent nomina constitutionibus inscriberentur; in vnius tamen persona (constituentis videl.) *legem* ipsam conceptam obserua. Porrò Valentinianus hic loquitur, atque is huiusce constitutionis auctor est
'' *Induisset*, vel, *libuisset*, ita nonnulli tentabant. Malè
'' Quamnam intelligit ? Gentilitiam superstitionem. Ariolorum, Augurum, &c.
'' Valentiniano. '' XIV. *al.* 5. alterutrubi error.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. è tribus *hoc titulo* Constitutionibus, hæc secunda est, quæ prolixioris Valentinianeæ ad Senatum vrbis Romæ orationis pars est, cuique coassanda venit *lex 5. inf. de indulg. criminum*. Eâ Oratione Haruspicinam, sicut & cæteras à maioribus concessas religiones (putà Ariolorum, Augurum, id genus aliorum,) non reprehendere se profitetur, neque inter maleficiorum (id est Magiæ illicitæ) causas, vel crimina sese connumerare ait: sed nocenter tantùm exerceri eam nolle.

§ Scilicet (quod ipsemet profitetur) iam inde ab Imperij sui exordio *leges* Imp. hic promulgauerat, quibus vnicuique quod animo imbibisset, colendi liberam facultatem tribuit. Itaque in hoc proposito etiamnum stare se *h. l.* testatur, atque adeò à præteritis legibus & annis exemplum LIBERTATIS seu ἐθελοθρησκείας in præsens sumi iubet.

§ Certè huiusce libertatis à Valentiniano concessæ, quam ipsemet *h. lege* memorat, meminit pariter Ammianus Marcellinus *lib 30. Hoc moderamine*, inquit, *Principatus inclaruit, quod inter Religionum diuersitates medius stetit: nec quemquā inquietauit, neque vt hoc coleretur, imperauit aut illud: nec interdictis minacibus subiectorū ceruicē ad id quod ipse coluit inclinabat, sed intemeratas reliquit has partes vt reperit.* Sed & Ambrosius, *Orat. de obitu Valentiniani*: & *ep* 30. de Ara Victoriæ: Symmachus, *Relatione ad Valentiniani huius filium: Spectat*, inquit, *senior ille Diuus Parens Culminis vestri ex arce syderea lachrymas Sacerdotum, & se culpatum prodat more violato, quem libenter ipse seruauit.* De hoc quoque sentit idem Symmachus, cum ait: *Principes recentiores quosdam ceremonias Patrum non remouisse.*

§ Et verò vt *hac lege* Haruspicinam nocenter tantùm exerceri vetat Valentinianus, ita sanè *l. 7. sup.* septimo Imperij sui mense sacrificia tantum nocenter celebrari, atque adeò per noctem vetuit, occurrens scil. tantùm funestis & nefariis. Ante Valentinianum sanè Iouianus quoque Imp. qui Iuliano successit pariter ἐθελοθρησκείας rerum necessitati cedere coactus, induxerat: quo nomine à Themistio multis commendatur, *Oratione* 12. quæ ὑπατικὸς inscribitur, quámque habuit A. D. 364. cuius denique meminit & Socrates, *extremo cap. 21. lib. 3.* Valentem Valentiniano in Imperio consortem paria hâc quoque parte fecisse, Themistij Oratio Latinè tantum edita, sed & Hieronymus & Cedrenus ostendunt. Imò & Paulus Diaconus, *lib. 12. Histor. miscella. Intereà Valens in Antiochiâ plurimo tempore commoratus, omnibus licentiam dedit sua sacra celebrandi: Gentilibus scilicet atque Iudæis nec nō omnibus Hæreticis. Nā & Gentiles festiuitates agebant, dæmonibus ministrantes, & post Iulianum à Iouiano Idololatria vanitates extinctas rursus florere permisit & Iouis .... atque Dionysij sacráque Cereris iam non in occulto tanquam sub pio Imp. celebrabant, sed per mediam plateam bachantes vbique currebant.* Et hæc quidem fermè de Gentilitiæ religionis libertate sub Iuliano, Valentiniano, Valente dicta sint; itémque de libertate exercitij ipsius. De libertate fidei alius est dicendi locus: de quo alioquin insignes loci occurrunt, *lib.* 2. apud Lactantium, Athanas. *Apol.* 2. Augustinum *ep.* 40. & *serm.* 64. *Gregorium lib.* 1. *ep.* 45. Bernardum *serm.* 66. *in cant.* Cassiodorum *Variarum*; *vid.* & *canonem in concil.. Afric.* 107. Sanè, quod de libertate cultus facta à Gratiano memorat Socrates *lib. 5. c. 2.* & Sozomenus *lib. 7. c. 1.* id ad Christianorum sectas peculiariter referri oportet. His accedat & Honoriana, cuius meminerant Patres Africani, & Zosimus.

§ Cæterùm hâc parte, circa Haruspicinam inquam, eadem Valentiniano mens hîc stetit, quæ Constantino M. aliquando fuit *l.* 1. & 2. & 3. *sup. h. t.* & *l. 1. inf. de paganis.* Qui tamen posteà Haruspicinam omnino prohibuit, teste Zosimo, Eusebio Sozomeno.

§ Vt ad historiam *huius leg.* accedamus, obseruandum est, pertinere *hanc legem*, vt & *legem* 5. *inf. de indulgent. criminum* (quæ *huic* nostræ coniungenda seu committenda est) ad id quod pluribus memorat Ammianus Marcellinus, *initio libri* 28. *p.* 383. 384. &c. quò etiam pertinet *lex* 10. *inf. proxima hoc tit.* Scilicet complures, & in his nonnulli etiam è *Senatu*, seu Ordine Senatorio, & Nobilitate, Maleficiorum insimulatione atque inuidiâ hoc tempore ipso & anno stringebantur, vt nominatim loquitur & testatur *d. l.* 10. id est Magiæ crimine laborabant: & Aruspicinæ nocenter exercitæ. Itaque cùm acerbæ quæstiones hâc occasione agitarentur, & (vt Ammianus Marcellinus loquitur) lituis cladium concrepantibus internarum rerum atrocitate torperent cuncti, seueras & crudeles quæstiones agitante Maximino Vicario vrbis Romæ (cui hoc negotium propter Olybrij P. V. morbum delegatum ab Imperatore fuerat) & supra plantam, vt dicitur, euagaretur; Cognitor ille tartareus, sic vt in quorundam cladibus velut sui quisque discriminis imaginem cerneret, imò & ipse Valentinianus relatione Iudicum doctus, asperiùs facta interpretantium, rigore nimio in negotium iussisset inquiri, atque Auspices seu Aruspicinæ etsi innocēter operari cōplures te perirēt vel perituri viderētur, (vt docet Ammianus *lib.* 28. *p.* 383. 385. 387.) ac nominatim Amantius Aruspex & Hymetius ex Procōsule Africæ. Hæc inquam, cùm fierent, quæ cernebantur in paucis, omnibus timeri sunt cœpta. Itaque ne (vt Ammianus Marcellinus scribit) *tot malis d-ssima*

dissimulatis paulatimque serpentibus aceruis crescerent ærumnarum, Nobilitatis (id est Senatvs) *decreto Legati mittuntur* [ad Valentiniaoum] *Prætextatus ex vrbi Præfecto, & ex Vicario Venustus, & ex Consulari Mineruius, Oraturi, Ne delictis supplicia sint grandiora, neue* Senator *quisquam inusitatò & illicito more tormentis exponeretur. Qui cùm intromissi in Consistorium hæc referrent, negantem Valentinianum se id statuisse, & calumnias perpeti clamitantem; moderatè redarguit Quæstor Eupraxius. Hácque libertate emendatum est crudele captum supergressum omnia diritatis exempla.* Legatione igitut ad Valentinianum missâ *Senatus* id quoque à Valentriniano postulauerat (vt ex *h.l.* & *l. 5. inf. de indulg. crim.* colligitur) vt Senatui haruspicinæ simul & semel iodulgétiā seugratiā facetet. Verū ad hoc Legationis huius, (vel altetius, si non hæc ipsa est) caput, Valentinianus *h. l.* & *d. l. 5.* resesibit, neque tectè à toto Senatu indulgentiam peti: neque haruspicinæ indulgentiam petendam: Ptimùm igitut indulgentiam à Senatu vniuerso malè peti reseribit, nempè quòd qui toti Senatui indulgentiam petit, totum Seoatum damnet, teúmque faciat: pro singulis equidem, id est pro vno aut altero id tectè peti, at oon pro toto Senatu: *d. l. 5.* Secundò tescribit *hàc l.* indulgentiam Haruspicinæ peti à se non debere, cuiua semel legibus in exordio Impetij sui laris libertatem dedetis, dummodò ea nocentet non exeteeretur: Cœtetùm, si nocentet exeteeatur, iura & leges insurgero debere Nocentem igitur tantùm haruspieinam Valentinianua prohibitam voluit. Quare & idem eodem fine initio anni sequeutis 372. Manichæorum conuentus prohibuit, qui maleficij arguebantur, *l. 3. inf. de hæreticis*: constitutione emissa ad Ampelium P. V. Romæ, ad quem data est quoque *lex prox.* 10. quæ ad eandem histotiam pertinet, quò & *lex superior.* Arque hæc est genuina *huiusce legis* sententia: quam nemo quod seiam hactenus ccpit, & de euius notione multum deperire necesse est, nisi *Historia* lumine aeeēso seu admoto.

¶ *De* Senatoribvs *maleficij reis, quisnam Judex sit.*

x. * Idem AAA. ad Ampelium" P. V.

Q VIA nonnulli ex Ordine Senatorio Maleficiorum' insimulatione adque inuidia stringebantur, idcircò huiusmodi negotia Vrbanæ" Præfecturæ discutienda permisimus. Quòd si quando huiusmodi inciderit quæstio, quæ iudicio memoratæ Sedis" dirimi vel terminari posse non creditur", eos quos negotij textus amplectitur, vnà cum gestis omnibus præsentibus adque præteritis, ad Comitatum Mansuetudinis nostræ sollemni obseruatione" transmitti præcipimus. Dat. VIII." Id. Decemb. Gratiano A. II. & Probo coss. [371.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iustin.* vtpote ad horum temporum Historiam tantùm pertinens. Iungenda autem huic legi, lex 2. *supr. de cursu publ.* alterutrubi tamen die emendato. Sanè Legationis à Senatu ad Principem missæ ea meminit.
" Ampelij huius P.V. meminit Am. Marcellinus *lib. 28.* hoc ipso Anno.
" Hùc omninò pertinet quod Ammianus scribit *lib. 28. p. 386.* vbi & de hoc ipso *Ampelio PF. v.* cui hæc *lex* inscribitur
" Magiæ & Haruspicinæ nocenter exercitæ.
" De huius rei ratione mox dicam. " Præfecturæ vrbanæ.
" An propter appellationem fortè ad Principem factam, imò propter interpretationem facti. mox vt ostendam.
" *Obseruatio* est custodia.
" III. *d. l. 31.* Cæterùm hic ex *eâ l.* suppl. *dat. Triueris.*

COMMENTARIVS.

V ALENTINIANI Senioris postrema hæc è tribus *hoc titulo* constitutio est, eodem pertinens quò superior. Eâ Valentinianus definit, Quisnam Ivdex de *Senatore* maleficij teo, & quodnam Iudieis huius officium sit, si quæstionem iudicio suo terminare non posse etedat. Quæ quidem *lex* ad eandem Histotiaio manifestè petiinet, ad quam *lex superior.* 9. Igitur Iudicemde Senatote (Romæ videl. & intta vibieariam Præfecturam: eò enim pertinet hæc *lex*) Præfectum vrbis esse iubet Valentinianus, vt cæteroquin de Senatote criminis teo P. V. Iudieem esse docuit *lex 13. sup. de accusat.* & *lex 12. sup. de Iurisdict.* vbi plenius de hoc dixi. Non alium scil. Iudicem habere debet Senator criminis reus, quàm Præfectum vrbi: Eaque est Valentiniani ratio & argumentatio Qvia &c. Incirco &c. Et verò ex Ammiano Matcellino pariter discimus, *lib. 28. p. 36.* in huius ipsius Historiæ totiúsque adeò negotij texto, cùm Valentinianus propter diutioum Olybrij Præfecti vrbi morbum, Maleficialia huius (sic vt dieam) causæ iudicium Maximino (qui Præfectua annonæ simul & viearius vrbis Romæ erat) adiuucto ei Leone notario, commisisset, multique iam *Senatores* his Iudicibus periissent, & Hymetius nominatim ex Proconsule Africæ ad oppidum is ductus Oeticulum audiendux ab Ampelio Vrbi Præfecto & Maximino Vicario &c. loco quem mox plenius consignabo. Est igitut vt cætetoquin Præfectus vrbi de Senatotio ctimine Iudex, ita nominatim, Maleficij à Valentiniano constitutus, fortè ad Senatus peritionem pariter: cùm à Maximino exttaordinario Iudice sæuæ nimiùm quæstiones agitatæ fuissent.

¶ Cœterum (quod alterum huius legis caput est) de officio P. V. cognitotis de crimine Senatorio, hoc addit Valentinianus: si fortè talis quæstio inciderit, quæ non etediturt, posse dirimi iudicio Præfecti vrbi, ipsum teum vnà cum gestis ad se Principem temittendum: non etiam (quod indieare puto) Principem consulendum: ne fortè ita teus destinato iudicio & supplicio elabatur: Id enim Valentiniani ingenio, & toti adeò negotio quod Ammianus Marcellinus *lib. 27. pag. 386.* exequitur, conueniens est: *Id quoque* ait is, *iisdem diebus acciderat non minius*

nus exitiale. Amantius Arvspex *eâ tempestate præ cæteris notus, occultiore indicio proditus quod ob praua quadam implenda ad* Sacrificanorvm *ab eodem esset adscitus Hymetio, adductúsque in iudicium, quanquam incuruus sub equuleo stares, pertinaci negabat instantia. Quo inficiante, secretioribus chartis ab eius domo prolatis, commonitorium repertum est manuscriptum Hymetii petentis, vt obsecratà ritu sacrorum solemnium numina erga se Imperatoris delineret: Cuius extima parte, quædam inuectiua legebatur in Principem, vt auarum & truculentum. Hæc Valentinianus* Relatione *Iudicum doctus, asperius* Interpretantivm *facta rigore nimio in negotium iussit inquiri. Et quia Frontinus Consiliarius antedicti, minister fuisse concepta precationis arguebatur, concisus virgis atque confessus, ablegatus est in exilium ad Britannos: Amantius verò damnatus posteà rerum capitalium interiit. Post hanc gestorum seriem, Hymetius ad oppidum ductus Ocriculum audiendus ab* Ampelio Vrbi Præfecto *& Maximino Vicario, confestímque perdendus vt apperebas, datà sibi copiâ rectiùs Imperatoris præsidium* Appellavit, *nominísque eius perfugio tectus seruabatur incolumis. Super hoc Princeps* Consvltvs Senatvi Negotivm Dedit. *Qui cum rem libratà iustitia comperisset, eúmque ad Boas Dalmatiæ locum exterminasset, agrè Imperatoris iracundiam tulit: percitis vehementer, quod hominem addictum, vt ipse proposuerat, morti, clementiori sententia didicerat plexum.* Et mox: *Circa hos dies Lollianus primæ lanuginis adulescens Lampadi, filius ex Præfecto exploratius causam Maximino spectante, conuictus,* Codicem Noxiarvm Artivm, *nondum per ætatem firmato consilio descripsisse, exulique mittendus vt sperabatur, patris impulsu* Provocavit *ad Principem: &* Ivssvs Ad Eivs Comitatvm Dvci, *de fumo (vt aiunt) in flammam, traditus Phalangio Botica Consulari cecidit funesta carnificis manu.* Ex hâc Ammiani Marcellini Historiâ procliue iam iudicatu erit de hâc *leg.* nostrâ iudicium & quid sibi voluerit Valentinianus *h. l.* dùm se consuli noluit, verùm reos transmitti. § Interim ex tribus his huiusce tituli *legibus*, putà *l.* 9. 10. 11. apparet, quàm à Valentiniani temporibus Magia Romæ inualuerit: quò pertinet omnino eiusdem Ammiani Marcellini querela *lib.* 26. *p.* 337. vbi & nominatim inuehitur in Senatorem quendam, qui eo crimine confutatus, supplicium redemerit optimâ mercede: & tùm cùm ipse scriberet equo phalarato insidens, Romæ multa post se agmina seruulorum trahebat.

¶ Illud addo, ad hunc processum Iudiciarium omnem pertinere videri *l.* 2. *Cod. Iust. de off. P. V.* quæ ad Ampelium P. V. data est, sine die & Consule: quâ illud cauet Valentinianus, Ne Præfectus vrbi quasdam personas de prouinciâ existimet aduocandas: nisi tantummodò suos Officiales & homines populares huius almæ Vrbis seditioni obnoxios. Quâ quidem *lege*, vt id obiter moneam, prohibetur Præfectus vrbi è prouinciâ aliquem ad se euocare: Quod tamen Præfecto Prætorio aliquando licuit. Cassiodorus 6. *var.* 3. in formulâ *Præfecturæ Prætorianæ*, inter cætera quæ dignitati isti cum Principe communia erant, & hoc memorat, & quidem primo loco; *Exhibet enim sine præscriptione longinquos.*

¶ *Aduersùs* Occvltatores, *vel clàm* Opprimentes *Maleficos, ac nominatim* Agitatores.

XI. * Impp. Valentinianvs, Theod. & Arcadius AAA. Albino P. V."

Qvicvmqve Maleficiorum labe pollutum audierit, deprehenderit", occupauerit", ilicò "ad publicum protrahat", & Iudiciorum" oculis communis hostem" salutis ostendat: Quòd si quisquam ex Agitatoribus", seu ex quolibet alio genere hominum, contra hoc interdictum venire temptauerit, aut clandestinis suppliciis, etiam "manifestum" reum Maleficiæ "artis suppresserit", vltimum supplicium non euadat; geminæ" suspicionis" obnoxius, quòd aut publicum" reum, ne facinoris socios" publicaret, seueritati legum & debitæ subtraxerit quæstioni, aut proprium fortassis inimicum sub huius" vindictæ" nomine" consilio atrociore confecerit." Dat. XVII. Kal. Septemb. Rom." Timasio & Promoto coss. [389.]

NOTÆ.

* *Lex* 9. *seu vlt. Cod. Iust eod. tit.* Basilicôn *lib.* 60. *tit.* 39. Harmenopulus, *lib.* 6 *tit.* 10. Photius *Nomoc. lib.* 9 *c.* 31. Iungenda huic *lex vn. infr. de Municipibus* de quâ mox. Est autem hæc *lex* non de accusandi facultate omnibus indulta: verùm de Necessitati accusandi Iudicibus tradendi maleficos impositâ.

" *Albinus* P. V Romæ sub Valentiniano Iun. v. *Prosop.*

" Rectè: & adde vt *d. l. vn. & l.* 5. *inf. de Studiis Rom.* id est Præfecto Vrbis Romæ: Malè in Cod Iustin. *Albino Præf. Prat.*

" *Deprehenderit* in ipso scil. facinore. an verò pro compererit?

" Fortè in ipso flagitio. vel aliter adprehenderit (vt mox sequitur) manifestum eum maleficiæ artis: id enim est *occupare.*

" Sic. vt ne momento quidem domi suæ eum retinere debeat.

" *Iudiciorum* id est. *Iudicum*, quomodo *Cod. Iust.* Est igitur hæc fori cognitio.

" *Malefici*, hostes communis salutis *h. l.* naturæ peregrini *l.* 5. *sup.* humani generis inimici, *l.* 6. *sup.* Cæterùm hæc verba mox expendam Eodem sensu *publicus reus* mox vocatur.

" *Id est aurigis*. hanc explicationem rectè addit Τεῖχ. Neque enim quod P. Faber censuit, ideò expungenda illa in *Cod. Iust.* quia *hic* absunt.

" Id est quamlibet, quantumuis manifestum.

" *Manifestum* vocat non eo sensu quo fur mani festus dicitur.

" *Malefica*, C. Iustin. vt opprimendorum desertorum in eodem argumento *l.* 14. *sup. de desertor.*

" *Publicum reum* vocat maleficum, quem *sup.* eodem sensu communis hostem salutis: vel fortè etiam *publicum*, id est publicè notum & vt *sup.* manifestum: diceremus *diffamatum.*

" *ennigme* Photius *Nomoc.* 1. 9. c. 35.

" *Cuiusmodi* Cod. Iust. " Publicæ scilicet. " id est, obtentu publici hostis.
" *Confecerit*, interfecerit: hinc & *Confectores*.
" Post victoriam de Maximo, Romæ Theodosius hoc tempore constitit, v. *Chronol.*

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Iun. hæc Constitutio est, quâ Maleficum deprehensum compertúmve manifestum reum, quilibet IVDICIO SISTERE, ac non etiam ipse opprimere, Romæ, A.D.389. iubetur. Non opprimere, inquam: Quod tamen hactenus Romæ factum ab aliquibus indicatur: & quidem ab *Agitatoribus* (de quibus mox plura:) Hoc scil. prætextu (vt ex *hâc ipsâ l.* colligo) quod videlicet Malefici notorij (& vt *lex* nostra loquitur *manifesti*, & vt nos hodiè loqueremur, *diffamati*,) ac communis salutis HOSTES sint: vt *h.l.* vocantur, seu PVBLICI rei, vt rursùm *hâc eâdem l.* nominantur, *publici rei*, idest, populi inimici: seu vt loquitur *l. 6. sup. h. tit.* humani generis inimici, & naturæ peregrini: *l. 5. sup.* vt proinde opprimendorum horum cuique potestatem patêre debere videretur: Notum enim, Publicorũ hostium capita inferis sacra impunè occidere cuilibet fas fuisse. Tertullianus, *Apologetici c. 2. In reos Maiestatis &* PVBLICOS HOSTES *omnis homo miles est.* Honorius Imp. *l. 14. sup. de desertoribus* (seu *l. vlt. Cod. quando lic. sine Iud. se vind.*) *Cunctis aduersus latrones* PVBLICOS *desertorésque militiæ ius sibi sciant pro quiete communi exercendæ publicæ vltionis indultum.* Theodosius *l. 2. sup. de Sicariis:* (seu *l. 1. Cod. quando lic. vnicuique sine Iud. se vind.*) *Quicunque Militum vel Priuatorum ad agros nocturnus populator intrauerit, aut itinera frequentata insidiis adgressionis obsederit, permissâ cuique licentiâ dignus ilicò supplicio subiugetur, ac mortem quam minabatur excipiat, & id quod intendebat incurrat.* Denique res nota est, PVBLICAM deuotionem licere cuique vindicare: *tot. tit. Cod. quando liceat vnicuique sine Iudice* &c. Et porrigere ipsas etiam gladium leges, nec se expectare pati, vt Cicero loquitur. In tantum vt quandoque hanc ad rem præmium publicè fuerit constitutum. Capitolinus *in Gordianis: Maximinum hostem cum filio Diis inferis deuouemus:* item, *hostes publicos qui occiderit, præmium merebitur.* Publici igitur cùm hostes constitutionibus Principum publicéque haberentur Malefici, eorum interficiendorum, opprimendorum, facultas priuatis quibusque patere debere videbatur, vt qui *interneciem*, (inde enim *internecini* actio seu crimen pro Magiæ seu Maleficij crimine, *l. 12. sup. de accusat.*) communi saluti minarentur, eam exciperent ipsi. Et tamen id *hâc l.* enixè prohibetur: Nempè quod compertum esset, hoc obtentu partim latebram criminum societati, partim occasionem vindictæ priuatæ exercendæ quæsitam, vel quæri posse, vt hæc *lex* eleganter ostendit. Partim criminum, inquam, societati: Fieri enim poterat, vt maleficus, atque eidem crimini obnoxius nondum tamen manifestus, seu nondum diffamatus, alterum iam manifestum seu diffamatum, ideò tantùm clandestinis & priuatis suppliciis opprimeret, ne si forte iudicio traditus quæstionique subiectus, latentes facinoris socios publicaret seu indicaret, atque adeò & illum ipsum à quo oppressus est. Sicut retrò multi dum metuunt ne adprehensi eos nominent, prodere eos solent, scilicet impunitatem sibi captantes, quia non facilè eis indicantibus proditores suos creditur, vt eleganter I.C. in *l. 1. §. 26. ff. de Quæstionibus:* idémque mox: *neque transmittenda allegatio dicentium idcircò se oneratos, quod eos ipsis tradidissent: neque enim id validum* (ita reponο) *argumentum haberi debet mendacij siue calumniæ in se instructæ.* Rursùm vindictæ priuatæ exercendæ latebra quæri hoc facto poterat, opprimendorum Maleficorum facultate priuatis datâ: posset enim quis facilè vindictæ huius publicæ prætextu, inimicum suum opprimere seu interficere; quasi Maleficum. Inimicum, inquam, & fortè æmulum, à quo semper in cursu vincebatur: vt ita amoto æmulo coronaretur. ¶ Maleficus igitur quamlibet manifestus proponatur, quamlibet publicus hostis, quamlibet publicus reus, eius opprimendi tamen facultas priuato patêre non debet, si eum aut vindictæ suæ hâc ratione velificari posse suspicio sit: aut criminis societatem defugere. Hactenùs se publicámve deuotionem vindicare cuique licere debet, vt ne publicæ deuotioni dum in speciem vindicatur, iniuria fiat. Atque hæc est genuina *huius legis* sententia, quam nescio an viderit adhuc aliquis.

¶ Cæterùm obseruandum diligenter est, quod exemplum *h. l.* proponitur nominatim in AGITATORIBVS, idest, *Aurigis* (vt Tribonianos illud emblemate suo rectè interpretatur) qui scil. in Circo quadrigis decurrebant: de quibus plenè dicam *1 tit. de Scænicis.* In his igitur exemplum ponitur, exemplum inquam, non verò amplistio *huius l.* quod Græci putarunt his verbis, *καὶ ἡνίοχον τὶν, καὶ ἕτερον, θυμελικόν*: Et exemplum in his Agitatoribus ponitur non eorum qui maleficos audirent, seu consulerent, quomodo *hanc l.* accepit & initium quidem interpretatus est, Ræuardus, 5. *var.* 14. Verùm eorum, qui manifestos Maleficos opprimerent, vel opprimere possent, nempè vt facinoris socio clandestinis suppliciis amoto laterent ipsi, neque proderentur, vel etiam vt amoto æmulo coronarentur ipsi. Quod quidem etiam non accipiendum est de his qui rem vehicularem exercebant, vt ioculariter *Alber. Gentilis* putauit: quique adeò scribit de his expressim *hic* actum, quod cùm rem vehicularem exercerent, & curruum equorúmque copiam haberent, copiam etiam maiorem subtrahendorum reorum haberent, quæ ioculatis ratio & interpretatio est. Verùm accipiendum id de Agitatoribus, siue Aurigis Circensibus, qui vtique maleficiorum seu magiæ & incantationum infamiâ laborabant. Vsi scil. olim hi veneficiis, ad parandam in cursu, & certaminibus victoriam: fracto cursu morâque iniecta in eodem Circo concurrentibus æmulis, contrà equis incitatis. Proindè suos æmulos incantationibus *μαγγανείαις* defigebant, vt vel equis vel ipsis desultoribus debilitatis crure fracto, vel etiam collo septimum cursum ipsi ocyus implerent: cuius rei testimonia (etsi res contestatissima sit) hic nonnulla opponam. Appollonius apud Philostratum, *lib. 7. c. 16.* de incantatione: *δεῖσθαι μὲν γὰρ αὐτῆς ἀθληταί. δεῖσθαι δὲ ἀγωνισταὶ πάντες διὰ τὸ νικᾶν γλίχεσθαι*, &c. Arnobius, *lib. 1. p. 31.* de Magis loquens. *Quis enim hos nesciat aut imminentia studere pronoscere, aut in curriculis equos* DEBILITARE, *incitare*, TARDARE. Ammiani quoque Marcellini quatuor hâc de re loca occurrunt hactenùs minus obseruata, in rebus Valentiniani Sen. & quidem in vrbe Roma, quò pertinet hæc *lex*. Primus occurrit *lib. 26. p. 337.* de Hilarino auriga: *Vndè quibusdam atrox visus est, in Amphitheatrali curricule causas dispiciens criminum maximorum. Denique post huiusmodi vindicata complura, Hilarinum* AVRIGAM

convictum

commissum, atque confessum vix dum pubescentem filium suum veneficio tradidisse docendum secretiora quadam legibus interdicta, vt nullo conscio adminiculis innaretur externis capitali animaduersione damnauit.

Secundus Marcellini locus est, *lib.28. p.* 387. de Auchenio auriga, quo loco & de Ampelio P. V. agit, cui inseribitur *lex* superior: *Martianus quidam & Eusaphius omnes Clarissimi arcessiti in crimen, quod eiusdem conscij veneficij* AVRIGAM *fouere dicebantur Auchenium.*

Tertios *lib.* 2. *eod. p.*400. vbi Nobilitatis Romæ mores notans, ait: *Alius si creditorem suum flagitare molestiu. aduerterit debitum, ad* AVRIGAM *confugit, audentem omnia prælicenter, eúmque vt veneficum curat vrgeri: vnde nonnisi redditâ cautione dispendióque adflictus graui discedit.* Ex quo postremo loco, pariter vt ex *h.l.* illud apparet, hâc ætate vt malefici odiosi maximè erant, ita hoc maleficij obtentu, & inimicos & debitores vltioni & cupiditati suæ velificasse.

Quartus Marcellini locus est *lib.* 29. *p.*424. vbi de Athanasio auriga interfecto iussu Valentiniani: *Athanasius fauorabilis tunc auriga suspectus ei vulgari leuitate, vt viuus incendi iuberetur si quid tentasset huiusmodi; qui non multo posteà veneficiis vsus ferebatur, nulla delatâ voluptatum artificij verná, ignibus aboleri præceptus est.* Amphilochius quoque vel Gregorius Nazianzenus in *epistolâ Iambicâ ad Seleucum*, qui multus est in proscribendis omnia generis Spectaculis, etiam Circensibus, etsi id ἡμερώτερον videatur, hoc crimine Agitatores seu aurigas infames fuisse testatur.

> Κακῶν δὲ τούτων ἄλγιον τόλμημα κακὸν
> Κινεῖ γοήτας τοῖς μανεῖσι συμμάχους
> Νίκης βοηθοὺς, καὶ τρίτῃ νόσῳ νόσον:
> Ἐπαοιδαὶ γὰρ ἐκκαλοῦσιν εἰς δρομικὸν ἵππου
> Πρὸς τὰς γοήτας διδοὺς αὐτοὺς δρόμος,
> Οἱ δ' αὖ κακοῦσι δαιμόνων πονηρίαν
> Συνεργοὶ αὐτοῖς πλημμάτων συμφεραμάτων
> Φόνων: κακοῖς γὰρ δαιμόνων χαίρει τρόπος

Ad quem locum Notatum Auctor hanc *legem* rectè allegat. Sed aliis omissis Chrysostomus *homilia* 12. *in* 1 *ad Corinth.p.*318. τί δὲ ἂν λέγοι τὰς μαγγανείας τὰς ἐν τῇ ἱπποδρομίαις, τὰς ἐν τῇ θυμέλῃ αἰμύλας. Manlius Theodorus V. C. (qui Vulgò Manilius) *lib.*5.*p.*3.de Heniocho agens:

> *Ille dabit proprium studium, cœlíque retentas,*
> *Quas prius in terris* AGITATOR *armauerat*
> *Artes:*

Et mox:

> *—— in obliquum currus agitare malignos*
> OBSTANTEMQVE *morâ totum præcludere*
> *Circum*
> *Vel medium turba.*

Hieronymus in *v. Hilarionis*: *Italicus aduersus Gazensem Duumuirum Marna Idolo deditum Circenses equos nutriebat. Hic igitur, æmulo suo habente* MALEFICVM, *qui dæmoniacis quibusdam imprecantibus & huius* IMPEDIRET *equos, & illius* INCITARET, *ad cursum venit ac B.Hilarionem, & non tam aduersarium lædi, quam se defendi obsecrauit* &c. Cassiodorus *Var.* 3. *ep.* 51. *de* Thomate Auriga seu Agitatore: *Modò* AGITATORES *arte superans, modò equorum velocitate transcendens, frequentiâ palmarum eum dici faciebat.* MALEFICIVM, *inter quos magnum præconium videtur esse ad talia crimina peruenire. Necesse est enim ad peruersitatem Magicam referri, quando victoria equorum meritis nec potest applicari.* Denique eò quoque allusisse videri posse iam olim docui D. Paulum *cap* 3. *&* 5. *ad Galatas*, cui alioquin solemne ad Agonisticam & cursum alludere. Is nempè Galatas obiurgans, sic ait, ὦ ἀνόητοι Γαλάται, τίς ὑμᾶς ἐβάσκανε: Et rursùm ἐτρέχετε καλῶς, τίς ὑμᾶς ἀνέκοψε: vbi verbum ἀνέκοψε alij vertunt *interrupit*: Tertullianus IMPEDIVIT: quo certè verbo Hieronymus superiore loco hâc in re vtitur: Alij *turbauit*; quo sensu etiam ταράξιππος Iupiter cultus: nonnulli, *inhibuit*, scil. Magico veluti fascino: ideò idem Paulus ἐβάσκανε verbo id ipsum expressit.

Neque Agitatores tantùm Magicis artibus vsi: sed & Scænici: de quo locus Chrysostomi *hom.* 38. *p.* 445. *edit Paris.* De vtrisque & quidem Athletis, & de Agitatoribus seu aurigis Circensibus, magiæ suspectis, locus est apud Libanium *de vitâ suâ p.* 52. 53. vbi & Pisidem quendam quoque in suspicionem huius rei vocatum scribit in famosâ illâ sub Valente de Mathematicis, Magis, Incantatorib. inquisitione: de qua ad *l.* 8. *sup.* Καί τοι τοῦτό γε ῥᾴστην διὰ Μαρτυρίου, παιδός τινος ἀνθρώπου, χαίροντος μὲν ἀθληταῖς, ἀμελοῦντος δὲ ἄλλων, δοκοῦντος δὲ τῷ φίλῳ γόητος διὰ τὸ προσκεῖσθαι παλαισταῖς. Et mox, ἀλλ' οὗτος τί δεῖν ὁ εὖ στὰς με ἐν μέσῳ πολλῶν μὲν ἡνιόχων, πολλῶν δὲ ἱππευομένων, οἷς τε ἔργον ἀναπέμπονται τοῖς ἅρμασι τὰς θύρας, ὧν τοὺς μὲν ἔπαισε, τοὺς δὲ ἐποίησε καταλαμβάνειν: ἔνθα δή τινος ἡνιόχου γέροντος καὶ πλουσίου. Et mox: οὗτος ἦν ὃ καμὲ κελεύσας εἰσάγειν, ὡς δὴ τοῦ (τῆς) φελλομένης γοητείας ἐν ἐμοὶ τὸν ἔλεγχον ἔχοντα· ὁ δὲ ἔλεγχος ἦν παρόντα αὐτὸν μὴ συκοφαντεῖν ἀλλ' ἀπηλλάχθαι πραγμάτων, &c.

¶ Igitur, (vt ad *legem* nostram redeamus) Agitatoribus nominatim iis, quas dixi, de causis, opprimendorum Maleficorum seu incantatorum potestas *h. l.* detracta, quocumque tandem obtentu, siue æmulationis studio, siue ad securitatem sui. Sic sanè & in *legibus* Longobardorum, *lib.* 1. *tit. de contutiis Aldiarum, Nullus præsumat, Aldiam aut ancillam alienam, quasi strigam, quam vulgus dicit, aut muscam, occidere: Quod Christianis mentibus nullatenus credendum est, nec possibile.* Nemini scil. licitum esse debet (quod axioma ex *hâc l.* conficiendum est) quamuis manifestum reum occidere: ne per hoc etiam suæ securitati reus vel vindictæ æmulus velificetur. Vbi sunt igitur, qui ad *sextum præceptum* commentantes, id sciscunt, posse quem inimicum suum occidere, quem suspicetur irreparabilem sibi iniuriam & calumniam apud Principem aliúmve illaturum; haud secus atque vim vi propulsare licet. *Quod sanè admittendum non est.*

¶ Geminam porrò, eámque peruersam pariter, OPPRIMENDORVM quorundam *Romæ* rationem Theodosius hoc ipso tempore sustulit, vt memorat Socrates *lib.*5.*c.*18. de quo dicam pleniùs ad *l.vn.inf. de mancipibus*: quæ *huic* nostræ cõiungenda est. Nempè vtraque *lex* eò pertinet, quod Socrates *dicto loco* scribit, Theodosium post victoriam de Maximo Tyranno in Italia commorantem, vrbi Romæ nominatim (vbi hæc *lex* data est) plurimum commodi attulisse, sublatis nõnullis prauis moribus, de quo dicã pleniùs ad *d.l.vn.* Et verò in vniuersum hoc tẽpore Theodosium Romæ consistentem, Vrbi plurimùm commodasse ostendunt tot aliæ insuper eius leges, putà *lex* 18. *de hæreticis*, *lex* 49. *inf. de appell. l.* 2. *sup. de feriis*: *l.*5. 6. *de suariis l.* 4. *infr. de aquæductu*: quæ omnes datæ ad eundem Albinum P. V. hoc eodem anno, mense Iunio, Iulio, & Augusto.

¶ *De* MATHEMATICIS *Vrbe Roma, & ciuitatibus omnibus pellendis &* CODICIBVS *eorum cremandis Honorij lex.*

XII. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Cæciliano" P. P.

MATHEMATICOS, nisi parati sint, Codicibus erroris" proprij sub oculis Episcoporum incendio concrematis, Catholicæ Religionis cultui fidem tradere, nunquam ad errorem præteritum" redituri, non solùm Vrbe Româ, sed etiam omnibus" ciuitatibus pelli decernimus: Quòd si hoc non fecerint, & contra Clementiæ nostræ salubre Constitutum in Ciuitatibus fuerint deprehensi", vel secreta erroris sui & professionis insinuauerint, deportationis pœnam excipiant. Dat. VIII. Kal. Feb. Rau. Honor. VIII. & Theod. III. AA. COSS. [409.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Tit. Cod. Iustin. de Maleficis & Mathematicis.* Verùm relata est non malè *in Tit. de Episcopali audient.* & Synops. Basil. *lib. 1. cap* 17. Habet eam & Baronius *An.* 409. *num.* 8. Cæterùm huic iungenda est *lex vlt. infr. de Abolitionibus.* & *lex vlt. sup. de custod. reor.* Et fortè aliæ plures.

" *Cæcilianus* hic Theodoro in Præfectura Prætoriana Italiæ suffectus est, hoc ipso Anno 409. vt præter huius *Codicis* constitutiones docet Zosimus *lib.* 5. *p.* 118. *sub finem.* Plura in *Prosop.*

" *Primùm*, Cod. Iust. " Vndè huius *leg.* ferendæ occasio enata.

" *Depelli*, Cod. Iust.

" *Comprehensi*, Cod. Iust. scil. *μετὰ πάντων*, vt rectè Græci habent.

COMMENTARIVS.

HONORII in Mathematicos hæc *lex* est: Quo MATHEMATICORVM generali nomine hîc vt & *l.* 8. *sup.* veniunt non modò Genethliaci Diuinandi artem exercentes, vernaculi Astrologi iudiciariam exercentes, fatorum per Genituras Interpretes, vt Marcellinus eos vocat, fata cuiusque se nosse scientes, etiam *vrbium* (vt in sp. *huius l.* de quo mox) & natalitias Syderũ obseruationes; verùm etiam & *Haruspices* ex libris Haruspicinæ, ἐκ τῶν ἱεροστικῶν, sacra facientes, coniectantes: hi enim omnes Mathematici hoc potissimùm tempore sub Christianis Impp: dici affectabant, vt hoc nomine ineptias suas & errorem adumbrarent, velarent, odiosamque Artem alio nomine factitarent. Hi omnes, etiam Aruspices, ab Mathematica instructi erant: Ab Astrorum quippe χηματισμοῖς habitum extorum & colorem (χήματα vocant Hephestion, & alij Græci, quibus significari futura credebant,) conformari idem Auctor scripsit.

¶ Ergo Imperator Honorius hâc constitutione A. D. 409. Mathematicos non tantùm vrbe Româ, verùm etiam Ciuitatibus aliis omnibus expelli iubet; atque adeò latâ fugâ damnat: ea enim est latæ fugæ pœna, cuius fit mentio *l.* 5. *π. de interdict. & relegat.* Qua ipsa Mathematicæ Curiositati implicitum quendam affectum sub Constantio Imperatore memorat Ammianus Marcellinus *lib.* 19. *p.* 164. *Ductus est*, inquit, *inter primos Simplicius reus, hâc gratiâ postulatus, quod super adipiscendo interrogasse* [MATHEMATICOS] *dicebatur Imperio, pérque elogium Principis torqueri præceptus, fato quodam arcente corpore immaculato latâ fugâ damnatus est.*

¶ Non simpliciter autem Mathematicos aut Mathematicâ arte imbutos hâc pœnâ adfici iubet Honorius, neque enim nuda notitia facilè vnquã punita fuit (vt testatur Vlpianus apud Authoré *Collat. leg. Mosaic. tit.* 15.) Neque vt discere ita Arté dedíscere imperari potest: Verũ eos demũ Mathematicos qui hæc duo præstare nollent; Primò inquã Catholicæ Religionis cultui fidem tradere, id est abdicatâ superstitione *& errore*, vt hic vocatur tribus locis, & *l.* 8. *sup.* Christianam & Catholicam fidem amplecti: Eâdem ratione memorat Suetonius, *Tiberio, cap.* 36. Tiberium, cùm expulisset Mathematicos, non nisi deprecantibus ac se Artem desituros profitentibus veniam dedisse. Secundò Mathematicos qui nollent, neque parati essent Codices siue libros tradere sub oculis Episcoporum (cuiusque loci scil.) concremandos. Breuiter, latâ fugâ damnantur Mathematici qui hoc tempore sub Honorio erant in professione suâ obstinati; *latâ* inquam *fugâ*, id est vt eò redeam, ciuitatum omnium domicilio, ac non etiam pagorum, aut agrorum. Quæ quidem inter alias ratio videtur, cur Mathematicorum curiositas ciuitatibus pulsa, in agris vel pagis etiam postea hæserit, vt videre est vel ex *Capitularibus* Caroli Magni, & aliis.

De more sanè libros improbatæ lectionis Mathematicos, *ἱερατικοὺς*, curiosos, aliósque in commune concremandi, toties iam monitum est, vt reponere putidum sit. Videnda saltem *Acta Apost.* 19. *v.* 19. *& l.* 4. *§. π. famil. hercisc.* Paulus 5. *sent.* 23. Ammianus Marcellinus *lib.* 29. *Deindè*, inquit, *congesti innumeri* CODICES *& acerui voluminum multi sub conspectu Iudicum concremati sunt è domibus eruti variis, vt illiciti.* Vide & Minutium Felicem in *Octauio*, vbi de Prothagoræ scriptis: Ad quem locum videsis Viuerium *p.* 116. & quæ congerit Filesacus *de sacrâ Episcoporum authoritate* §. 7.

¶ Porrò quod Ammianus Marcellinus sub Valente codices illicitos concrematos ait sub conspectu Iudicum, quomodo & *l.* 34 *infr. de hæreticis* Eunomianorum libri sub aspectibus iudicantium cremari iubentur, maluit Honorius *hâc lege* sub conspectu Episcoporum (cuiusque loci) Quandoquidem enim de Mathematicis ad Catholicam Religionem traducendis, eorúmque *errore* corrigendo, hâc ratione agebatur; atque adeò de fide; Episcoporum sollicitudini id commissum oportuit: & quia,

vt

vt mox ostendam, huius *legis* promulgandæ suasor & author fuit Innocentius Episcopus Romanus: Itaque non temerè Tibonianus hanc *legem* nostram in Titulum *de Episcopali audientiâ* coniecit. Alioquin iudicium Magiæ ad secularem Iudicem pertinuisse docuit quoque *lex superior*: vid. & quæ tradit Iason ad *l. huiusmodi, in fin. π. de legat.* 1. Papon *lib.* 2. *Arestor. t.* 3. v. & Bodinum, & Alciat. *in cap.* 1. *num.* 105. *de offic. Ordin.*

¶ In contumaces etiam, id est huic Constitutioni non obtemperantes, atque adeò in ciuitatibus repertos, vel etiam professioni suæ inhærentes, *deportationis pœna* statuitur. Alterutro scilicet modo aduersus hanc *legem* committitur, vel omnino *legi* non parendo, vel posteaquam in speciem paritum est, ad errorem pristinum redeundo: Nihil interest, errorem ponas, an ad errorem redeas: In vtrosque igitur pariter pœna deportationis statuitur: velut latâ fugâ sæuior. Et sanè notum est, quid sit discriminis inter Exilium & Deportationem; cuius sanè exilij species est lata fuga. Hîc interim notanda deportationis pœna (inter alias) in Mathematicos, quæ antiquitas vsurpata fermè. v. Tacitum Suetonium, Dionem. Paulum *in Sentent.* Iuuenalem *satyra* 6. *à v.* 555.

¶ Nunc de Historica causa *huius l.* Igitur ea proculdubio ad legationem hoc Anno non priorem Senatus Romani pertinet, qui hoc tempore paganus fermè erat, cuius pars hic idem Cæcilianus erat, nōdū Præf. Prætorio, cui hæc *lex* inscribitur (cuius meminit Zosimus *lib.* 8. *p.* 818.) verùm ad posteriorem Legationem, cuius pars fuit ipse Innocentius Ep. Rom. cuius meminit Zosimus *lib.* 5. *p.* 819. 810. eique adeò promulgandæ occasionem præbuit (quod etiam Baronius rectè subodoratus aliquatenùs est) illud quod Zosimus (horum ipsorum temporum scriptor) narrat, simul & exprobrat Christianis *lib.* 5. *Historiæ suæ. à pag.* 816. Narrat is obsessâ Vrbe Româ ab Alarico Rege Gothorum circa finem anni superioris 408. Pompeianum Præfectum Vrbis Romæ incidisse tùm in (HARVSPICES scil. seu MATHEMATICOS) quosdam, qui Romam è Thusciâ venerāt (fuit enim Thuscia Haruspicum nutricula) cum his egisse de obsidione Vrbis Romæ, liberandæ ἐκ τῆς ἱερατικῆς, id est ex Haruspicinæ disciplina seu *libris* Haruspicum Mathematicorum, qui se iam Narniam præsenti periculo ritibus suis liberasse iactabant, τῶν ἐπιχωρίων ἐκλαθέσθαι κινδύνων, pérque nuncupata Numini vota, cultúmque patrium tonitruis & fulgetris immanibus elicitis, Barbaros imminentes abegisse. Quò verò id cautiùs fieri posset, cum Innocentio Vrbis Romæ Episcopo eâ de re egisse, Innocentium salute vrbis religioni propriæ antepositâ, clàm permisisse peragi quæcumque profutura crederent: Porrò cum Thusci illi non aliter disciplinam suam quicquam conferre posse Vrbi dicerent, nisi publicè consueta sacrificia fierent, quamlibet Senatus in Capitolium adscendisset eius rei causâ, atque inibi & in *foris Vrbis Romæ* sacrificia celebrassent, neminem tamen ex populo Romano sacrificiis istis interfuisse, quinimò valere iussis seu præteritis & neglectis Tuscis illis τοὺς μὲν ἀπὸ τῆς Τυσκίας παρῆκαν, alio sese conuertisse, ad demulcendum, inquam, omni studio Alarichum: Redemptam igitur tum auro, tum obsidibus, ab Alarico obsidionis solutionem qui in Thusciam sese contulerit, mox Honorium OCTAVVM CONSVLATVM SVVM (qui Coss. *legi* subscriptus est) ingressum RAVENNÆ (vndè hæc *lex* data est) eodem tempore legatos, & in his *Cæcilianum* nondum Præfectum Prætorio, missos, (quæ prima Legatio obseruanda est) ad deplorandum Vrbis statum; Honorium inter alia CÆCILIANVM loco Theodori Præfectum Prætorio fecisse: (Et verò hic est ille Cæcilianus cui hæc *lex* inscribitur:) Subiicit idem Zosimus, cùm Honorius pactis conuentis cum Alaricho nondum satisfecisset, atque adeò Romanis tutum non esset extra vrbem prodire, Senatum rursus eius rei causâ Legatos ad Honorium misisse; (hæc iam secunda legatio est) huic legationi sese iunxisse Innocentium Episcopum Vrbis Romæ. Hactenus Zosimus: aduersus quem vide quæ scribo ad *l.* 5. *inf. de Episcopis.* Sozomenus *lib.* 9. *c.* 6. eandem historiam describit. Atenim de Innocentio nil tale, quale Zosimus: etsi *c.* 7. mox, Legationem ab Innocentio *susceptam* memorat, (vbi pessimè Interpres, *legationem ab Innocentio missam* vertit) vt & Nicephorus ex eo, *lib.* 13. *cap.* 35. Neque dubium mihi, posteriore legatione aduersus Mathematicos, ab Honorio, RAVENNÆ constituto, hanc ad CÆCILIANVM iam P. F. P. constitutionem impetratam, quâ Mathematici non solùm Vrbe Româ verùm etiam omnibus Ciuitatibus pelli iubentur, eorúmque errorem atrociter perstringit: vt ita testatum faceret Honorius, quantoperè factum illud, seu à Religione Christianâ, vel vt hæc *lex* loquitur, à *Catholicæ Religionis cultu* alienum maximè improbaret: quod contrà, neglectum Pagani quiritabantur, & Christianis exprobrabant. Vt proindè ex *hâc lege* iam colligere facilè possimus, Innocentio hanc maculam à Zosimo falsò & per calumniam impositam. Quinimò non dubito, ipsummet Innocentium ipsum *huius legis* Auctorem Honorio tùm Rauennæ fuisse, & ad propitiandum diuinum Numen, & ad eluendam huius facti inuidiam, & ne quid tale porrò eueniret, *Mathematicique Secreta erroris sui & professionis deinceps insinuarent*, vt hæc *lex* loquitur, *& ad errorem præteritum redirent.* Et certè refert Orosius *lib.* 7. *c.* 39. Innocentium, tempore mox irruptionis Gothicæ in vrbem Romam, tanquam iustum Loth subtractum à Sodomis, apud Rauennam positum fuisse.

Ex hâc historicâ iam causâ illud quoque efficimus, quod initio breuiter perstrinxi, Mathematicorum nomen ad eos quoque hîc pertinere, qui fata quoque *Vrbium* nosse se prædicabant: malisque adeò publicis auertuncandis medelam præscribebant. Exemplum in Genesibus ciuitatum, quæ ab antiquis Mathematicis collectæ sunt: cuiusmodi est thema Constantinopolis collectum à Vettio Valente sub Constantino M. cuiusmodi sub Constantino vixerunt, & scripserunt præter Valentem, Hephæstion, Firmicus, alij.

¶ Tandem, neque illud omittendum, Mathematicorum errorem, fidem, secreta erroris eorum, & professionis, disertè & sanctè, *Catholicæ Religionis cultui* ab Honorio opponi *hâc l.* damnarique: Nemo scil. Christianus Catholicus fidem his rectè adhibet, imò aperta Idololatria hæc est, & à fide defectio, seu Apostasia, cui nil adeò aduersum, quàm Mathematicorum & Astrologiæ professio, ἀποτελεσματικὴ, ἀστρολογικὴ τέχνη idololatriæ obnoxia, vt inter cæteros Tertullianus ostendit, *lib. de Idololatr. c.* 9. *Cùm Magia punitur, cuius species est Astrologia, vtique & species in genere damnatur:* & Apolog. *c.* 35. de quo vt sunt innumera Patrum testimonia, ita peculiarem edidit libellum vir doctus Filesacus *de Idololatriâ Magica*, multique in Astrologiam Iudiciariam calamum strinxére: olim etiam Diodorus Tarsi Episc. *apud Photium.* Hinc adeò *Canone Laodiceno* iuxtà damnantur, Μάγοι ἢ Ἐπαοιδοὶ, Μαθηματικοὶ, ἢ Ἀστρολόγοι. Hinc, teste Sozomeno, *lib.* 3. *c.* 5. Socrate, *lib.* 2. *c.* 6. Georgio Laodicæ *in eius v.* Eusebius Emissenus ideò accusatus, quod eam partem

partem Aſtronomiæ, quæ rerum euentus prædicit, profiteretur; eóque etiam nomine Aquila, è Iudæo Chriſtiaous, Eccleſiâ pulſus eſt, vt refert Epiphanius, *lib. de ponderib. & menſuris*: de quo aliquid etiam iam ad *Philoſtorgium Eunomianum*, qui ipſe tamen Aſtrologiæ & Mathematicæ operatus fuerat. Et rectè omninò Valeſius *Aſtrologiam hanc à Viris doctis derideri vt inanem, à Cordatis explodi vt inutilem, à Legiſlatoribus interdici vt impiam.*

DE SEPVLCHRIS VIOLATIS."

TITVLVS XVII.

IX. COD. IVST. *De Sepulchro violato.*

ELEGANTISSIMAM adde Valentiniani Tertij *Nouellam de Sepulchris*: 5.

" Hæc quidem *Rubrica* eſt: At enim ad Sepulchra violata non pertinet *lex 6.* imò neque adeò *lex vlt.*

PARATITLON.

DE Sepulchris violatis Sepulchrorúmque violatoribus (qui Græcis Τυμβωρύχοι) etſi propriè ſit hic *Titulus*; attamen in genere ad SEPVLTVRAM funeráque mortuorum, ſequentia capita *hoc tit.* occurrunt.

¶ 1. Primum eſto de *Exequiis* ſeu cadaueribus efferendis, vel etiam funeribus. Igitur quod *Tempus* attinet, exequiæ ſeu funera, denique cadauera efferri iuſſa per noctes, Iuliani Edicto, *l. 5. h. t.* Quod ad *Locum* verò ſpectat, humari vetita corpora in vrbe, *l. 6. h. tit.* Ne quidem in Apoſtolorum vel Martyrum Sede, *d. l. 6.* Verùm extra vrbem, in agris fermè priuatorum, *l. 2. tit.*

¶ 2. Sepulchra ipſa, de quibus *Rubr.* & *l. 1. 2. 3. 4. 5. h. t.* & *l. 7. inf. de indulg. crim.* & *l. 2. inf. de hæreticis*, dicuntur & Monumenta, *l. 2.* ædificia Manium, Conſtantio l. 4. Domus defunctorum, *d. l. 4.* Buſta diem functorum, *l. 5.* Aggeres conſecrati, *d. l. 5.* In his vrnæ erant ſuprà terram, quibus clauſæ cadauerum reliquiæ erant, *l. 6.* Sarcofagi, quibus corpora detinebantur, *d. l. 6.*

¶ 3. *Loca* verò Sepulchris apta non omnibus habere licuit, Nouatianis ſua reliquit Conſtantinus, *l. 2. infr. de hæreticis.*

¶ 4. Horum Sepulchrorum varia erant ornamenta, *l. 4.* Varius ornatus, *l. 2.* Et in his columnæ & marmora, *d. l. 2. & 4.* Atque hæc de ſepultura & Sepulchris.

¶ Nunc de eo, quod *huius tituli* proprium eſt: VIOLARI Sepulchra, *Rubr. & l. 4. h. tit.* (vnde & Sepulchri violatio, *d. l. 7. de indulg. crim.*) hoc *Titulo* prohibentur. Violantur autem Sepulchra, & violata dicuntur, non vno modo: Primùm ædificio ipſo violato, putà ſi quis Sepulchrum demoliatur, *l. 1. h. tit.* deiiciat, *l. 2.* ſubuertat, *l. 3.* deſtruat, *l. 4.* Si detrahat his aliquid, *d. l. 1.* Si ſubſtantiam fabricandi ad proprias ædes transferat, *l. 3.* Si de Sepulchro auferat ſaxa, vel marmora, *l. 4.* & Nouella Valentiniani *de Sepulchris* 5. vel columnas, aliámve quamcunque materiam fabricæ gratiâ, vel etiam vendirurus, *l. 4.* Si de his columnas vel marmora auferat, vel coquendæ calcis gratiâ lapides deiiciat, *l. 2.* Qui diſſipant, vel ornatum minuunt, *d. l. 2.* Qui poſita in agris ſuis monumenta calcis coctoribus vendunt, *d. l. 2.* Qui ornamenta ad triclinia aut porticus transferunt, *l. 5.* Qui lapidem hinc mouent, terram ſollicitant, & ceſpitem vellunt, *d. l. 5.* aut ædificandi gratiâ, *l. 1. 3. 5.* aut lucri cupiditate ſiue vendendi, *l. 3. & 4.* In tantum, vt ne quidem Iudices ſeu Magiſtratus publicæ fabricationis causâ monumenta deiicere poſſint, *l. 2.* Immò in tantùm, vt ne quidem reparandi monumenti gratiâ abſque Pontificum authoritate deponere ea liceat, vel etiam depoſitis in alium vſum vti, *d. l. 2.*

Secundò Sepulchri violati crimen contrahitur, ſi quis contrectet corpora ſepulta, aut reliquias, *l. 4. in fine*: Si quis humatum corpus ad alterum locum transferat, *l. vlt.* Si Martyrem diſtrahat, aut mercetur, *d. l. vlt.* Et in vniuerſum, Sepulchri violati tenentur qui ſepultos quadam ſceleris immanitate quieſcere non ſinunt: *l. 8. inf. de indulg. crim.* Sepulchrorum diſſolutores, *l. 1. ſup. de Repud.* Qui quietos Manes ſceleſtibus auſibus ſollicitant, *d. Nouell. Valentin. 5.*

¶ Id

¶ Id verò crimen proximum Sacrilegio Maiores semper habuisse profitetur Iulianus in *l.5.h.tit.* piaculum eo contrahi dicitur, *d.l.2. & d.l.5.* Maleficis proximo confinio coniunguntur, etiam apud Chrysostomum non vno loco; & *l.8.infr.de indulg.crim.* Vt & latronibus & Sicariis. Proindè POENA huic crimini grauissima imposita, & quidem varia; de qua vide *legem* 1.2.3.4.5.*vlt.* Neque indulgentia Paschali huius criminis Rei fruebantur, *l.7.& 8. d.tit.de indulg. crim.* Iustáque ea mulieri à marito Repudium mittendi causa fuit, *d.l.1.sup.de Repudiis.* Quorum porrò curæ res ea commissa fuerit, ne Sepulchra violarentur, docent Inscriptiones Constitutionum *huius Tituli.*

¶ Cæterùm *huius Tituli* Constitutiones in Sepulchrorum destructores, sunt horum Imperatorum: CONSTANTIS *l.1.2.* CONSTANTII *lex* 3. *&* 4. IVLIANI, *lex* 5. in RELIQVIARVM contrectatores, Constantij *lex* 4. Theodosij M. *lex* 4. *seu vlt.* in SEPELIENTES intra ciuitates, est Theodosij M. *lex* 6. in Funus ducentes de die, Iuliani *l.5.*

¶ CONSTANTIS *prima constitutio in Sepulchra demolientes.*

1. * Imp. CONSTANTIVS" A. ad Tatianum P. V."

SI quis" in demoliendis sepulchris fuerit adprehensus", si id sine domini conscientia" faciat, metallo adiudicetur": si" verò domini auctoritate vel iussione vrguetur", relegatione plectatur. Et si fortè detractum aliquid de sepulchris" ad domum eius villámque peruectum" post" hanc legem repperietur", villa siue domus, aut ædificium quodcunque erit, fisci viribus" vindicetur. Dat. VII. Kal. Iul. Med." Acyndino & Proculo COSS. [340.]

NOTÆ.

* *Lex* 1.*Cod.eod.tit.* Basilicon *lib.60.Tit.23.num.*12.& Synopsis *Basilicor.lib* 60. *Tit.*23.*cap.*9.

" CONSTANTI tribuenda est hæc *lex*: de quo vide *Consularia Theodosiana.*

" id est, *Præfecto vrbi*: verùm rescribendum hìc, *Titianum*: vt fidem facit Scriptor Anonymus *libelli*, quo Consulum nomina cum Præfectis Vrbium continentur, quem primus eruit Cuspinianus: verba hæc sunt, *Constantio II. & Constante Coss. VIII. Kal. Nouemb. Fabius Titianus P. V. Acyndino & Proculo Coss. ex die III. Non. Mai. in VII.* [vel IV.] *Idus Iun. Iunius Tertullus vicarius cognouit eò quod ad Augustum profectus est.* [Titianus scil.] *Postea reuersus Fabius Titianus P.V.*

" Si *Seruus*, ita Tribonianus immutauit, quem secuti sunt Græci *ἰὼ οἰκέτης*.

" *Deprehensus*, Cod.Iust. " *Scientia.* Cod.Iust.

" *Adiiciatur*, Cod.Iust. " *Sin verò*, Cod.Iust.

" *Vrguetur*: propriè iussione vel auctoritate Domini seruus vrgetur.

" *De Sepulchro*, Cod Iust. " *Prouectum*, Cod.Iust.

" *Post hanc legem.* Hæc verba recidit Tribonian.

" *Reperitur*, Cod.Iust. " *Iuribus*, Cod.Iust.

COMMENTARIVS.

CONSTANTIS Imp. hæc *lex* est, vt & altera *proxima*, aduersus sepulchrorū Romæ violatores. Violati sepulchri crimen ad notionem Præfecti Vrbi pertinebat, itémque ad notionem Præfecti Prætorio, vt patet ex Inscriptione *legis 2.& vlt.h.t.* Cassiodorus autem *6. variar.* 8. suo æuo hanc rem ad notionem Comitis Rerum priuatarum pertinuisse testatur: *Defunctorum*, inquit, *quin etiam sacram quietem æquabilia iura tua conscientiæ commiserunt, ne quis vestita marmoribus sepulchra nudaret: ne quis columnarum decorem irreligiosa temeritate præsumeret: ne quis cineres alienos aut longinquitate temporis, aut voraci flamma consumptos scelerata perscrutatione detegeret; ne corpus, quod semel reliquerat molestias mundanas, humanas iterum pateretur insidias:* [*Nam etsi cadauera furta non sentiunt, ab omni pietate alienus esse dignoscitur qui aliquid mortuis à rogasse monstratur.*] *Vide quæ tibi commissa sunt, castitas viuentium, & securitas mortuorum.* POENA igitur, sepulchro violato ac nominatim SVBLATO, siue detracto aliquo de sepulchro ab ACTORE, Procuratore, Conductore, COLONO alieno *hac* Cōstantis *lege* constituitur. Dixi, *ab actore, conductore, colono, alieno*: hi enim omnes DOMINVM habere dicuntur, & seruilis sunt conditionis, vid. *l.1.inf. de falsâ monetâ*: & de his omnibus hæc *lex* accipi debet: non etiam speciatim *de seruo alieno*, quod Tribonianus credidit; huícque adeò *Legi* addidit. Imò eam in sententiam magis propendeo, vt ne de seruo quidem hæc *lex* lata fuerit.

¶ *Pœna* igitur hæc *Actori* &c. constituitur; Relegationis, si voluntate Domini id factum fuerit, id est authoritate vel iussione eius *vrgente*: metalli, si domino inscio. Vetus hæc alioquin sepulchri tantùm (nam si corpora ipsa violata fuissent, sanguinis pœna statuta erat: vid. *leg. 3.inf.*) violati pœna est; Metalli inquam, humilioribus infligi solita, vt tribus locis testatum reliquit Paulus, *lib. 5. Sent. tit. de sepulchris & lugendis*: *Qui corpus*, inquit, *perpetuæ sepulturæ traditum, vel ad tempus alicui loco commendatum nudauerit, & Solis radiis ostenderit, piaculum committit; atque ideò si honestior sit, in Insulam; si* HVMILIOR *in metallum dari solet.* Et rursùm (qui locus huic *legi* proximus est) *Qui sepulchrum violauerint, aut de sepulchro aliquid sustulerint, pro personarum qualitate, aut in metallum dantur, aut in Insulam deportantur*: Vide & alterum Pauli locum, quem memoro ad *l. 3.inf.* Denique idem Paulus: *Neque iuxta monumentum, neque suprà monumentum habitandi ius est: ad tactu enim conuersationis humanæ piaculum admittitur. Et qui contra ea fecerit pro qualitate personæ, vel opere publico, vel exilio multatur.* Imò

Vlpian.

Vlpian. *l. 3. §. 7. π. de sepulchro violato* : scribit D. Seuerum rescripsisse, Præsides vsque ad pœnam metalli procedere posse. Verùm vt hæc pœna mutata fuerit, dicendi locus erit ad *l. 2. 3. 4. inf.* Sanè Valentinianus Tertius, insigni & floridissima illa *Nouellâ, de sepulchris* 5. colonis capitis seu sanguinia pœnam indicit : *Seruos*, inquit, COLONOSQVE *in hoc facinore deprehensos, duci protinus ad tormenta conuenit. Si de sua tantùm temeritate confessi, luant commissu sanguine suo: si dominos inter supplicia nullo interrogante nexuerint, pariter puniantur.*

¶ Ex hâc interea Constitutione notetur: Primò, eos, qui de seruo hanc *legem* accipiũt, metalli & relegationis pœnam in seruum cadere hinc colligere : idque etiam ostendere putant *legem 1. sup. de mulieribus quæ se seruis propriis iunxerunt* : *legem 21. infr. de hæreticis* : *legem 2. π. Qui, & à quibus manumissi* : *& legem 12. §. 4. π. de accusationibus.* Verùm nulla harum legum id satis probat : Lex enim 21. *inf. de hæreticis* (vt ad eam prolixius ostendam,) non est de seruo sed de conductore fundi, qui seruili fæce descendit, id est libertino fermè, quem ideò *ingenuo* ibi opponit, quomodo etiam opponitur *d. Nou. 5.* Item *lex 2. π. Qui, & à quibus manumissi:* non est de publica Relegationis pœna, sed de Relegatione priuata, quâ videlicet domini seruos in ius atque in ergastula relegare solebant à seruitute vrbana & setiara, translatos ad durum opus : vt loquitur Seneca *3. de ira, c. 29.* de quâ & hic Ambrosij locus est *c. 14. Apol. David. Plerique autem diuitum amandare consuerunt mancipia sua, & per agellulos* RELEGARE, *& hæc pœna grauior æstimatur.* Et Columella, *præfat. lib. de re rusticâ* : *E turba defectissimũ annis & viribus in agrum* RELEGAT. Idem, *rem rusticam pessimo cuique seruorum velut carnifici noxiæ dedimus.* Dura hæc seruitus & fermè compeditalis erat : de quo vide Brisson. *select. 2. c. 9.* & ideò durior eorum conditio quàm vrbanorum & solutorum : scil. vinctis his (vel sanè vinciendis ex domini iussu) libertas plena seu ciuitas competere non poterat, ex *leg. Æliâ Sentiâ*, seu Augusti instituto; de quo vid. Sueton. *Augusto* : & verò eò pertinet *d. l. 2. π. qui, & à quibus manum.* Item *lex vn. sup. de Mulierib. &c.* non est de solemni relegationis pœna, sed de remotione serui ab oculis dominæ amore eius inescatæ. Denique quid apertius *d. l. 12. π. Qui, & à quibus manumiss.* quo loco Saturnina memorat pœnas, quæ seruorum personis non conueniunt : *Capitis*, inquit, *pœna, quæ seruorum pœnis non conuenit, sicuti relegatio?* verùm de hac Quæstione, & *lege illa 2. & 12.* dicam alibi pleniùs : vid. interim Cuiac. *Recit. in hunc tit.* & Brisson. *ad legem Iul. de adulter. c. si seruus 9. p. 128. 129. & 2. select. 9.* Ræuardum ad *leg. 157. π. de R. I.*

¶ Porrò notandum, hanc *leg.* esse Constantis Imp. atque ad vrbem Romam pertinere : denique Constantis genium spirare, qualis, videl. is fuerit circa gentilitiæ superstitionis reliquias. Nempè, etsi is superstitionem omnem cessare, sacrificiorùmque vesaniam aboleri voluerit, *l. 2. inf. de paganis* : & inter alias, Aram Victoriæ, quæ erat in Senatu seu Curiâ Romanâ, diruerit; quod testatur Symmachus, *Relat. ad Valentinianum*, seu *ep. 54. lib. 10.* Item etsi is per Præfecturam vrbis Romæ omnem superstitionem erui voluerit, quod ipsemet profitetur, biennio post *hanc leg. l. 3. inf. de paganis, sacrific. & templis* : (vbi pleniùs dicam) attamen & ædes Templorum extra muros vrbis Romæ positas intactas incorruptásque consistere voluit, ne scil. conuellerentur ea, ex quibus Pop. Romano præberetur priscarum solemnitas voluptatum : *d. l. 3.* Et sepulchra pariter extramurana destrui vetuit *h. l. & l. 2.* Quæ iam passim destruebantur, transferendi ornatus obtentu ad domos villásque.

¶ Est autem illud semel notandum, inscribi hanc legem *Præfecto vrbis*, pariter vt *legem 3. & 6.* Nempè ideò, (quod hinc quoque colligimus) quod nulla hoc titulo in sepulchrorum violatores Constantini M. patris constitutio occurrit, cuiua tamen est *lex 1. sup. de repudiis.* vbi è tribus iustis ab vxore viro mittendi repudij causis hæc vna, puta, sepulchri violatio à Constantino M. ponitur. Nos de *hâc l.* videamus.

¶ CONSTANTIS *secunda constitutio in sepulchra demolientes.*

II. * Idem A. ad Limenium P. P."

FACTVM", solitum sanguine" vindicari, multæ inflictione corrigimus : Atque ita supplicium statuimus in futurum, vt nec ille absit" à pœnâ, qui ante commisit. ¶ Vniuersi itaque, qui de Monumentis columnas", vel marmora abstulerunt, vel coquendæ calcis" gratiâ lapides deiecerunt, ex Consulatu" scilicet Dalmatij & Zenophili, singulas libras auri per singula sepulchra fisci rationibus inferant, inuestigati per Prudentiæ Tuæ iudicium. ¶ Eâdem etiam pœnâ, qui dissiparunt", vel ornatum minuerunt", teneantur : & qui posita in agris suis Monumenta calcis" coctoribus vendiderunt : vnà cum his qui ausi sunt comparare : *Quicquid* enim *adtingi" nefas est, non sine piaculo" comparatur* : Sed ita, vt ab vtroque vna libra postuletur. ¶ Sed si & " præcepto Iudicum Monumenta deiecta sunt, ne sub specie publicæ fabricationis pœna vitetur, eosdem Iudices iubemus hanc multam agnoscere : nam ex vectigalibus", vel aliis titulis" ædificare" debuerunt. ¶ Quòd si aliquis multam metuens, sepulchri ruinas terræ congestione celauerit, & non intra statutum" ab Excellentiâ Tuâ tempus confessus sit, ab alio proditus duas auri libras cogatur inferre. ¶ Qui verò libellis" datis à Pontificibus" impetrarunt, vt reparationis gratiâ labentia sepulchra deponerent, si vera docuerunt, ab inlatione multæ separentur. At si in vsum alium depositis abusi sunt, teneantur pœnâ præscriptâ. ¶ Hoc" in posterum obseruando, vt in Prouinciis, locorum Iudices; in Vrbe Româ, cum Pontificibus" Tua Celsitudo inspiciat, si per sarturas succurrendum sit alicui Monumento : vt ita demùm datâ licentiâ tempus etiam consummando operi statuatur. ¶ Quòd si aliquis

contra sanctionem Clementiæ Nostræ sepulchrum læsurus attigerit, viginti libras auri Largitionibus Nostris cogatur inferre. ¶ Locorum" autem Iudices si hæc obseruare neglexerint, non minus nota", quàm statuta in sepulchrorum violatores pœna grassetur. Dat. v. Kal. April. Limenio & Catullino coss. [349.]

NOTÆ.

- Abest hæc integra fermè *lex* à *Cod. Inst.* postremâ tantum eius sententia retentâ; de quo mox: nempe quia ea in præteritum fermè concepta est, ac præterea *Pontificum Gentilitiorum* mentionem facit ad sarturam Sepulchrorum.
- *Italia*, simul & *Præfecto Vrbi*: Limenium enim hoc suo Consulatu vtrâque Præfecturâ defunctum, Præfecturâ, inquam, Prætorianâ & Vrbicariâ, docet Auctor incertus *qui Notitiam Præfectorum Vrbi* à temporibus Gallieni ad Constantium vsque conscripsit. Triplici dignitate proinde hoc anno functus Limenius, & Consulatu & vtrâque Præfecturâ. Et quidem hâc vtrâque functus, triennium A. D. 347 348 349. vt idem Auctor ostendit. Sanè quod Limenio huic, *h. l.* committitur, *versiculo hoc inposterum*, committitur, vt *Præfecto* Vrbi Romæ scil.
- Sepulchri violationem intelligit.
- Capitis pœna: de qua mox
- id est, ne quidem ille euitet pœnam, vel immunis sit à pœna.
- Vide *Commentarium*.
- Vt & mox infrà: *qui posita in agris suis monumenta* Calcis Coctoribus *vendiderunt*.
- id est, ex A. D. 333. Quem temporis characterismum mox expendam.
- vt suprà, *vel coquendæ calcis gratia* lapides deiecerunt.
- An, *sed etsi*? malo, *sed si ex præcepto*: Nam hoc casu Iudex tantùm tenetur.
- Alios titulos quos vocat? Dicam *tit. de operib. publ.*
- Quodnam illud? puto illud quod Præfecti Prætorio animo sederit: vt *infr.* Tempus consummando operi statuatur.
- De Pontificib. Romæ hoc æuo: v. & Symmachum *lib. 1. ep. 36.*
- Dicam mox de eo. Huc pertinet etiam versiculus: *Hoc inposterum mox sequens.*
- *Lex 3. Cod. eod. tit.* hinc desumpta est: quam sic Tribonianus efformauit. *Si quis sepulchrum violaturus attigerit locorum Iudices, si hoc vindicare neglexerint, non minùs, quàm viginti librarum auri in Sepulchrorum violatores statutâ pœnâ multentur, vt eam largitionibus nostris inferre cogantur.*
- De hoc loco, mox.

COMMENTARIVS.

CONSTANTIS (non Constantij, vt *Titulus* præfert, & vt hæc *lex* vulgò citatur) altera hæc constitutio est in Sepulchrorum & Romæ quidem violatores, partim in præteritum, partim in futurum: In præteritum, quò pertinet *huius l.* pars, vt prior, ita & potissima; tum pœnæ genere definito in eos qui sepulchra violassent; tum sepulchri violati speciebus definitis, seu quosnam hac pœnâ teneri velit. Quæ quidem *lex* integra fermè abest à *Codice Inst.* postremà tantùm eius sententiâ retentâ; nempè quia ea in præteritum, vt dixi, fermè concepta est; ac prætereà Pontificum Gentilitiorum superstitioni accinit, & notioni eorum subiicit sepulchrorum sarturam. Nos de *lege* nostra videamus.

¶ Quod prius attinet, iis qui sepulchra hactenus violauerant, vnius auri libræ multam imponit, capitali seu sanguinis pœnâ sublatâ. Quem locum imitati sunt Patres Concilij Toletani *4. c. 45.* *Quia facinus hoc pro sacrilegio Legibus publicis* SANGVINA vix VINDICATVR.

Et terminum tamen, (quod secundo loco notandum) seu παρέμπτωμα ἀφ' ὧ huic rei ponit Constans Imp. designatu anno iseu Consulatu, à quo tale aliquid fecissent, à sedecim videl. annis, seu à Dalmatij & Zenophil. Consulatu. Quem quidem Consulatum & temporis characterismum notari diligenter cupio. Nempe hoc illud omninò tempus est, quo Constantinus M. aras, idola, templa euerti iussit, vigesimo sexto, septimóque Imperij sui anno: quod Hieronymus *in Chronico*, & Cedrenus nominatim profitentur: Et hic quidem ita: τῷ κς' καὶ κζ' ἔτει αὐτοῦ ὁ κατὰ τῶν εἰδώλων καὶ τῶν ναῶν αὐτῶν καθαιρεσιν ἐξέθετο: τὰς δὲ προσόδους αὐτῶν ταῖς ἐκκλησίαις ἐδωρήσατο. De quo vide quæ dicam plenius *ad l. 3. infr. de Paganis*. Quarè & rectè Cuspinianus, qui disertè in hoc Coss. refert Constantinianam Templorum euersionem. Atque hâc proindè deinceps obseruatione Ecclesiastici Annales A. D. 333. illustrandi veniunt. Ab eo igitur tempore, vt in templa, ita & in *sepulchra* sæuitum; & Christianæ Religionis obtentu atque eradicandæ Gentilitiæ superstitionis ararum, & idolorum (quæ in Sepulchris) specie, sepulchra passim destructa, ornatus his detractus. Certè de locis sacris, seu Templorum locis, quæ in agris pariter, vbi sepulchra posita erant, locus extat insignis apud Aggenum Vrbicum, *Commentario primo in Frontinum de controuersiis agrorum, p. 28. In Italia,* inquit, *multi crescente Religione sacratissimâ Christianâ lucos profanos, siue Templorum loca occupauerunt, & serunt*: de quo pleniùs dicam *infr. de fundis* inquam, *locis iuris templorum*, & ad *l. 8. infr. de iure fisci, tit. de locatione fundorum iuris templorum*, & ad *l. 3. 20. inf. de Paganis*: & ad *l. 19. 24. infr. de petitionibus*. Et hæc de pœna Sepulchri diruti in præteritum.

¶ *Tertiò*, Constans accuratè enumerat quosnam hâc sepulchri violati pœnâ teneri velit: nempe hos teneri vult. 1. qui de monumentis columnas vel marmora abstulerunt. 2. Qui coquendæ calcis gratiâ lapides deiecerunt. 3. Qui dissiparunt vel ornatum minuerunt. *Dissipare*, est demoliri, deiicere, subuertere, destruere; *ornatum minuere*, est deturpare, mutilatâ forte statuâ vel columnâ, vel quo alio, vel tectorium inducere inuidiæ magis quàm vsui alicui, veluti qui titulum erasit: quò pertinet etiam superior ille Pauli locus. 4. Qui posita in suis fundis monumenta calcis coctoribus vendiderunt. 5. Vt & qui ausi sunt comparare. Vt de hoc postremo dicam, vult scil. Emptorem veluti calcis coctorem, eâdem pœnâ puniri quâ venditorem. Nam vt eleganter Imp. addit. *Quicquid attingi nefas est, non sine piaculo comparatur.* Piaculum non minus admittit, qui emit quàm qui vendit: *Piaculum*, id est, violatæ religionis crimen admittit, quâ de voce mox *infrà*. Pauli non absimilis locus. *Neque iuxta monumentum, neque supra monumentum habitandi ius est: adtactu enim conuersationis humanæ piaculum admittitur.* Neque inter hæc temere est quod de calcis coctoribus *h. l.* adiicitur, scilicet quod cuiuis notum est, parietinæ huiusmodi & ruinæ ad coquendam calcem opportunæ sunt maximè.

¶ Quartò, *Iudicem* quoque ipsum cuius præcepto monumenta fuerint deiecta, quamlibet alicuius publici ædificij gratiâ, puniri vult Imp. *versiculo,*

Sed si & precepto, quia ex vectigalibus publicis, vel aliis titulis, qui in id destinati erant, ædificare debuerunt; de quibus vectigalibus & titulis dicendi locus erit plenior *infr. titulo de operibus publicis.* De eo qui præcepto Iudicis monumentum destruxit puniendo, nihil hic additur: Et sanè veniâ dignus est, qui parere necesse habuit: Iussus Iudicis vt cæteroquin quid contra legem admittentem pœnâ eximit, ita & hâc parte; de quo videndus est latè Tiraquellus *in libello de pœnis temperandis.*

Est illud hic interim quoque Quinto iam loco notandum, nequidem sub specie publicæ fabricationis, quem à sepulchri violati crimine liberari. Non excusatus scil. illicitum quid admittens, vt maximè bono publico aliquo id cedat: de quo memini etiam aliquid notare ad *superiorem Titulum.* Opera scil. publica ex vectigalibus vel aliis titulis à Iudicibus ædificari oportet, *h.l.* & *l.* 18.32.33.48. *inf. de operib. publ.* non monumentis deiectis *h.l.* non dirutis templis *l. 16. de oper. publ.* non spoliatis ciuitatibus, aliis suis ornamentis, *l.* 5.14.30.37. *eod.* Itaque sepulchri violati pœna non euitatur, publici ornatus aut ædificij obtentu: de quo rursùm ad *titulum, de operibus publicis.* Et tamen Gregorius Nyssenus *ep. ad S. Ledoium Ep. Mytilenes* c.7. prodit, eum veniâ dignum videri, qui iuxta receptum morem & cõsuetudinem, intacto corpore sepulto, lapides ex ipso asportarit sepulchro, vt exponit Balsamo *eo loco*, quod videl. cedat in Reipublicæ ornamentum & vtilitatem. Sed aliter omninò hanc in partem censent Imperatores *huius Tituli legibus.* Constans *hâc l.* Constantius *l.* 3.4. Iulianus *l.* 5. his enim omnibus, detrahi aliquid sepulchrorum ornatui, fabricandi gratiâ, facultas denegatur: sed aliæ sæpè sunt leges *Ecclesiæ*, aliæ *fori.*

¶ Sextò, Constans *hâc l.* ei qui pœnam fortè metuens, sepulchri ruinas terræ congestione celauit, neque intra statutum tempus id confessus, verùm ab alio proditus est, duplicem pœnam imponit: Maius scil. crimen est eius, qui totam sepulchri faciem memoriámque extinguere annisus est, quàm qui ornatum tantùm ei detraxit, vnde saltem posteritati Gentilitiorum sepulchrorum notitia indiciáque superesse possunt: Quare duarum librarum auri multam, & sic duplicem illi imponit. Nempè Romani de eo maximè conquesti videntur, quod non tantùm Maiorum suorum monumenta spoliarentur, verùm etiam sæpè omnis eorum memoria extingueretur.

¶ Septimò, Etsi eos qui libellis datis à *Pontificibus*, de quibus mox secundo *huius l.* capite, impetrarunt, vt reparationis gratiâ labentia sepulchra deponerent, à pœnâ excipiat, attamen eos qui hoc casu ipso depositis alium in vsum abusi fuerint, eandem pœnam imponit: Nil scil. interest, sponte quis sepulchra demoliatur & violet, deiiciátque; an verò authoritate publicâ deposita alium in vsum conuertat, quàm cuius causâ ei deponere permissum fuit.

¶ Et hæc quidem de priore *huius l.* parte, quæ præteritum respicit. Quanquam quod de diuersis speciebus sepulchri violati cauetur, non minus in futurum seu ad perpetuam iuris authoritatem trahi possit, si agatur & quæratur, *quinam sepulchri violati pœnâ teneantur.*

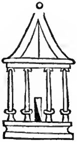
Secundo igitur capite, quod vnum retinuit Tribonianus, in pauciora tamen adhuc recisis nonnullis cõtractũ; seu in futurum sepulchrorum euersionibus, spoliationibus, Constans *hac l.* occurrit triplici ratione, Primò. Romæ Præfectum Vrbi (Limenium quippe, cui hæc *lex* inscribitur, Præfectum Vrbi fuisse in *Notis* probaui:) cum *Pontificibus* huic rei inuigilare iubet: inspiceréque vtrum per sarturas succurrendum sit labenti sepulchro, & quatenus: Ita quidem etiam, vt tempus quoque præstituat operi consummando seu absoluendo: ne diutina alioquin mora pendeat sepulchri reparatio. At in Prouinciis solos locorum Iudices huius rei sollicitudinem gerere iubet. Ex quibus obseruetur de sepulchris notionem fori secularis fuisse, in Prouinciis: Romæ verò, mixtæ iurisdictionis eam factam, id est secularis, tùm Pontificiæ: cum hactenus iuris Pontificij seu Pontificiæ notionis tantum Romæ esset: vt ostendit quoque *lex ossa* 8. *in pr. ff. de Religiosis, lex vlt.* §. 1. *ff. de mortuo inferendo*, *lex* 50. *ff. de petit. hæredit.* Item Cicero *lib.* 4. *de Repub. apud Nonium in voce, sanctitudo, cap.* 2. *Eosdem* inquit *terminos hominum curæ atque vitæ sic Pontificio iure Sanctitudo sepulturæ*: Et *lib.* 2. *de Legibus*: *Quid enim*, inquit, *ad Pontificem de iure parietum, aut aquarum, aut vllo omnino? Ergò quod cum Religione coniunctum est* [ius ciuile Pontificem nosse oportet:] *id autem quantulum est? De sacris credo, de votis, de feriis, de sepulchris, & si quid eiusmodi est.* Vide & Liuium *lib.* 5. vbi de concessa potestate Pontifici à Numa creato agit. Et Plinius *lib.* 10. *Epist.* 32. vbi de reliquiarum translatione agit, *Quia sciebam*, inquit, *in vrbe nostra ex eiusmodi causis Collegium Pontificum adiri solere, te Domine maximum Pontificem consulendum putaui, quid conseruare me velis.* Cicero 2. *de legib. Sic decretum à Pontificum collegio non esse ius in loco publico, fieri sepulchrum.* Vide & Dionem *lib.* 48. de Oppij reliquiis. Ac nominatim de reficiendis monumentis, Pontificum notionem fuisse, præter hanc *legem* duobus locis docet *d. l. vlt. ff. de mortuo inferendo. Si*, inquit, in *eo monumento, quod imperfectum esse dicitur, reliquiæ hominis conditæ sunt, nihil impedit quo minus id perficiatur: sed si religiosus locus iam factus* [id est perfectus] *sit, Pontifices explorare debent, quatenus salua Religione desiderio reficiendi operis metuendum sit.* Cuius *legis*, vt id obiter moneam, non hic sensus est qui vulgò creditur, Non videri sepulchrum violatum si quis id reficiat, vel etiam perficiat: Verùm hic, sine permissu Pontificum licere imperfectum monumentum absoluere, non licere perfectum reparare citra Pontificum inspectionem. Cuius differentiæ ratio in aperto est: Qui monumentum perficit Religioni nihil detrahit, neque piaculum attactu contrahit: at qui reficit, cùm non nisi attactu reficere possit, si propriâ authoritate faciat, piaculum admittit. In eâ igitur *lege* verba hæc, *Nihil impedit*, hoc significãt, *propriâ authoritate citra vllam Pontificum notionem, monumentum perficere licere.* Rursũ in §. 1. vox hæc, *factus*, non id significat, quasi non vt in superiori specie reliquiarum illatione locus religiosus factus fuerit: verùm in superiore specie agi de monumento imperfecto: In hoc verò de perfecto. *Factum*, id est perfectum: Et ita quidem in *l.* 30. §. *qui ædem* 3. *ff. locati*: *opus factum* & *imperfectum* opponuntur. Verùm ad rem ¶. De *Sarturâ* igitur seu reparatione monumentorum Pontificum notio fuit, quod præter hanc *legem*, quam qui de veteri iure Pontificio scripsêre, omisêre, & *d. l. vlt. ff. de mortuo inferendo*: docet hæc vetus Inscriptio quæ Romæ extat, quæque in *Corpore Inscriptionum* refertur *p.* 518. *num.* 4. T. ÆLIVS PENTINIANVS PETIIT A PONTIFICIB. VT SIBI PERMITTERENT REFICERE MONVMENTVM IVRIS SVI. *Petisse* ait vetus Inscriptio, scil. Libellis datis, *h. l.* Desiderio, ait *d. l. vlt* quod idem est. *Desiderium* est libellus supplex. De quo consule *Glossarium.* In qua etiam *lege*, pro *Medendum*, lubens legam, *cedendum*, pro *accedendum*, & *assentiendum.* Ac vt à Pontificibus impetra-

ta

ta monumentorum sartura desiderio seu libellis oblatis, ita & reliquiarum translatio: Cuius insigne extat monumentum in eodem *Corpore Inscriptionum*, *p.* 607. *n.* EXEMPLVM LIBELLI DATI CVM ANTE HOS DIES CONIVGEM ET FILIVM AMISERIM ET PRESSVS NECESSITATE CORPORA EORVM FICTILI SARCOPHAGO COMMENDAVERIM DONIQVVM [ita enim rescribendum] LOCVS QVEM EMERAM ÆDIFICARETVR FLAMINIA INTER MILIAR. II. ET III. EVNTIBVS AB VRBI PARTE LÆVA CVSTODIA MONVMENTI FLA. THYMELES A MSSOLO M. SELIORCILE, ROGO DOMINE PERMITTAS MIHI IN EODEM LOCO MARMOREO SARCOPHAGO QVEM MIHI MODO COMPARAVI EA CORPORA COLLIGERE VT QVANDOQVE EGO ESS. DESIER. PARITER CVM EIS PONAR. Mox subiungitur rescriptum seu permissio ad libellum oblatum, FERETRVM FIERI PLACET. EVBENTIVS CELSVS PROMAGISTER SVBSCRIPSI III. NON. NOVEMB. ANTIO POLLIONE ET OPIMIANO COS. ORDINARIIS SEVERO ET IVBINIANO COS.

¶ Pontificibus igitur sartura sepulchrorum & reliquiarum translatio Romæ incumbebat, quibus *h. l.* adiungitur Præfectus vrbi: in Prouinciis verò Locorum Iudices id exequebantur. Quod ipsum Traianus Imperator Plinio (Bithyniæ Rectori) dubitanti rescripsit ratione addita. *Durum est*, inquit, *iniungere necessitatem prouincialibus Pontificum adeundorum, si reliquias suorum propter iustas aliquas causas transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda igitur tibi exempla sunt eorum qui isti prouinciæ præfuerunt, & ex causa cuique permittendum, aut negandum.* Quibus testimoniis adductus existimo, his verbis, in *l.* 3 §. 4. *ff. de sepulchro violato*: sine permissu eorum quibus permittendi ius est, indicari quoque locorum Iudices, non tantùm Pontifices aut Principes. Cæterùm nil mirum, quod tamen visum nonnullis, Christiani quoque Principis lege sarturam sepulchrorũ Pontificum authoritati relinqui vel delegari. Quandoquidem hæc *lex* pertinet ad Vrbem Romam, & Sepulchra, quæ ibi erant Gentilium. Quorum proindè Pontificibus Christianus Princeps pristinam hanc notionem suam reliquit: Sed tamen eidem sæcularem Præfecti vrbis notionem coniunxit seu sociauit. Pœna tandem quæ hic additur notanda nempe 20. librarũ auri in priuatos, in locorũ verò Iudices si huius l. dispositionem seruare neglexerint; *non minus nota*, inquit lex, *quam statuta in sepulchrorum violatores pœna grassetur.* Quam vocem *nota* plerique ad infamiam referunt. Notum equidem olim sepulchri violati crimini pœnam seu notam infamiæ irrogatam, quod testatur Vlpianus *l.* 1. *ff. de sepulchr. viol.* & Valentinianus *Nou.* 5. verùm *nota* hîc significat cognitam: puta sanguinis, de qua initio *huius l.*

¶ Interpretatione *legis* functi, nunc illustremus ea quæ ad rem sepulchralem præter superiora hîc memorantur nonnulla. Primo quidem videndum de *Ædificiis* quæ ipsos cineres tegebant, eorúmque ornamentis: de *columnis* & marmoribus, inquam. Columnarum & marmorum in monumentis, præter *hanc l.* & *l.* 4. *infrà*, meminit quoque Plinius, *lib.* 6. *c.* 28. Cicero, 5. *Tuscul.* (vbi de columna in Archimedis monumento) & 2. *de legibus*: meminit & Paulus 5. *sent.* 1. *de sepulchris*, *vlt.* *Qui monumento inscriptos titulos eraserit, vel statuam euerterit, vel quid ex eodem traxerit,* LAPIDEM COLVMNAMVE *sustulerit, sepulchrum violasse videtur.* Vide & *l.* 5. *inf.* ibi; ORNAMENTA *quidam tricliniis aut porticibus auferunt de sepulchris.* *Ornamentorum* meminit & lex 7. *Cod. de Religiosis.* Sanè in *διαζωγραφίῳ* Aggeni vrbici monumentum columnis innixum ita effingitur.

Columnarum meminit quoque Propertius 3. *Eleg.* 19.

I puer, & citus hac aliqua propone COLVMNA.
Et dominum Esquiliis dic habitare tuum

Eutropius *lib.* 8. de Traiani monumento, Quod ædificauit sibi COLVMNA ibi posita, cuius altitudo CXL. pedes habet. Seruius, in *XI. Æneid. Apud maiores, nobiles aut sub montibus altis, aut in ipsis montibus sepeliebantur: vnde natum est vt super cadauera aut Pyramides fierent, aut ingentes collocarentur* COLVMNÆ. Cassiodorus 4. variar. 34. *Ædificia tegant cineres,* COLVMNÆ *vel* MARMORA *ornent sepulchra: talenta non teneant.* Idem *lib.* 6. *var.* 8. in formula Comitiuæ rerum priuatarũ *Ne quis vestita* MARMORIBVS *sepulchra nudaret: ne quis* COLVMNARVM *decorem irreligiosâ temeritate præciperet.* De Ægyptiorum quoque hanc in partem more, vide Lucanum *lib.* 8. De Solonis lege, Cicero *lib.* 2. *de legib. Sepulchris nihil est apud Solonem amplius quàm ne quis ea deleat, neue alienum inferat: si quis bustum aut monumentum*, inquit, *aut* COLVMNAM *violârit, deiecerit, fregerit &c.* Et hæc de Columnis & marmoribus: Marmoreorum quoque monumentorum alibi multa mentio. Varro in Licinum Tonsorem Augusti. *Marmoreo tumulo Licinus iacet.* Omitto hanc segetem vltra demetere.

¶ Secundò obseruandum ex *vers. eadem etiam ratione* &c. in agris quoque posita monumenta seu sepulchra fuisse. Nempe recepto apud omnes ferme Gentes more, vnusquisque ferme fundi sui partem sepulturæ olim in agris assignatam habebat: quæ obseruatio iam passim est, etiam ex Instrumento sacro, vide Liuium *Lib.* 6. vbi de Sestio & Licinio: Appianum *lib.* 1. *de bello ciuili*, vbi de lege *Agraria*. Itaque & in hortis collocata cadauera: vide Sueton. *Calig. c.* 59. Capitolinum, *Antonino Pio*. Flaccum *de condit. agrorum*, *p.* 5. *Inspiciendum erit & illud, ne quoniam sepulchra in extremis finibus facere soliti sunt, & cippos ponere, aliquando cippus pro termino errorẽ faciat: Nã in locis saxosis, & in sterilibus etiã in mediis possessionibus sepulchra faciũt.* Hic interim Siculi Flacci locus singularis est: docet enim si agri fœcũdi essent, extremã partem agri secundum viam (de quo & iam alij monuerunt) sepulturæ destinatam: si verò steriles, etiam in ipso meditullio extructa sepulchra. Idque ex doctrina Platonis, qui nullum in agro fœcundo sepulchrum fieri voluit, ne detrimentum inde caperent noui, *lib.* 12. *de legibus*: Quod Cicero ita extulit *lib.* 2. *de legibus*: *Vetat ex agro culto, éue qui coli possit, vllam partem sumi sepulchro:*

Sed si & precepto, quia ex vectigalibus publicis, vel aliis titulis, qui in id destinati erant, ædificare debuerunt; de quibus vectigalibus & titulis dicendi locus erit plenius *infr. titulo de operibus publicis*. De eo qui præcepto Iudicis monumentum destruxit puniendo, nihil hîc additur: Et sanè veniâ dignus est, qui parere necesse habuit: Iussus Iudicis vt cæteroquin quid contra legem admittentem pœnâ eximit, ita & hâc parte; de quo videndus est latè Tiraquellus *in libello de pœnis temperandis*.

Est illud hîc interim quoque Quinto iam loco notandum, nequidem sub specie publicæ fabricationis, quemâ sepulcbri violati crimine liberari. Non excusatus scil. illicitum quid admittens, vt maximè bono publico aliquo id cedat: de quo memini etiam aliquid notare ad *superiorem Titulum*. Opera scil. publica ex vectigalibus vel aliis titulis à Iudicibus ædificari oportet, *h.l. & l.* 18.32.33.48. *inf. de operib. publ.* non monumentis deiectis *h.l.* non dirutis templis *l.* 16. *de oper. publ.* non spoliatis ciuitatibus, aliis suis ornamentis, *l.* 1.14.30.37. *eod.* Itaque sepulchri violati pœna non euitatur, publici ornatus aut ædificij obtentu: de quo rursùm ad *titulum, de operibus publicis*. Et tamen Gregorius Nyssenus *ep. ad S. Ledoium Ep. Mytilenes c.* 7. prodit, eum veniâ dignum videri, qui iuxta receptum morem & cõsuetudinem, intacto corpore sepulto, lapides ex ipso asportarit sepulchro, vt exponit Balsamo *eo loco*, quod videl. cedat in Reipublicæ ornamentum & vtilitatem. Sed aliter omninò hanc in partem censent Imperatores *huius Tituli legibus*. Constans *hâc l.* Constantius *l.* 3.4. Iulianus *l.* 5. his enim omnibus, detrahi aliquid sepulchrorum ornatui, fabricandi gratiâ, facultas denegatur: sed aliæ sæpè sunt leges *Ecclesiæ*, aliæ *fori*.

¶ Sextò, Constans *hâc l.* ei qui pœnam fortè metuens, sepulchri ruinas terræ congestione celauit, neque intra statutum tempus id confessus, verùm ab alio proditus est, duplicem pœnam imponit: Maius scil. crimen est eius, qui totam sepulchri faciem memoriámque extinguere annisus est, quàm qui ornatum tantùm ei detraxit, vnde saltem posteritati Gentilitiorum sepulchrorum notitia indiciáque superesse possunt: Quare duarum librarum auri multam, & sic duplicem illi imponit. Nempè Romani de eo maximè conquesti videntur, quod non tantùm Maiorum suorum monumenta spoliarentur, verùm etiam sæpè omnis eorum memoria extingueretur.

¶ Septimò, Etsi eos qui libellis datis à *Pontificibus*, de quibus mox secundo *huius l.* capite, impetrarunt, vt reparationis gratiâ labentia sepulchra deponerent, à pœnâ excipiat, attamen eos qui hoc casu ipso depositis alium in vsum abusi fuerint, eandem pœnam imponit: Nil scil. interest, sponte quis sepulchra demoliatur & violet, deiiciátque; an verò authoritate publicâ deposita alium in vsum conuertat, quàm cuius causâ ei deponere permissum fuit.

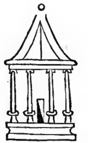
¶ Et hæc quidem de priore *huius l.* parte, quæ præteritum respicit. Quanquam quod de diuersis speciebus sepulchri violati cauetur, non minus in futurum seu ad perpetuam iuris authoritatem trahi possit, si agatur & quæratur, *quinam sepulchri violati pœnâ teneantur*.

Secundo igitur capite, quod vnum retinuit Tribonianus, in pauciora tamen adhuc recisis nonnullis cõtractũ; seu in futurum sepulchrorum euersionibus, spoliationibus, Constans *hac l.* occurrit triplici ratione, Primò. Romæ Præfectum Vrbi (Limenium quippe, cui hæc *lex* inscribitur, Præfectum Vrbi fuisse in *Notis* probaui:) cum *Pontificibus* huic rei inuigilare iubet: inspiceréque vtrum per sartura succurrendum sit labenti sepulchro, & quatenus: Ita quidem etiam, vt tempus quoque præstituat operi consummando seu absoluendo: ne diutina alioquin mora pendeat sepulchri reparatio. At in Prouinciis solos locorum Iudices huius rei sollicitudinem gerere iubet. Ex quibus obseruetur de sepulchris notionem fori secularis fuisse, in Prouinciis: Romæ verò, mixtæ iurisdictionis eam factam, id est secularis, tùm Pontificiæ: cum hactenus iuris Pontificij seu Pontificiæ notionis tantum Romæ esset: vt ostendit quoque *lex ossa* 8. *in pr. π. de Religiosis*, *lex vlt.* §. 1. *π. de mortuo inferendo*, *lex* 50. *π. de petit. hæredit.* Item Cicero *lib.* 4. *de Repub. apud Nonium in voce, sanctitudo, cap.* 2. *Eosdem* inquit *terminos hominum cura atque vita sic Pontificio iure Sanctitudo sepulturæ*: Et *lib.* 2. *de Legibus*: *Quid enim*, inquit, *ad Pontificem de iure parietum, aut aquarum, aut vllo omnino? Ergò quod cum Religione coniunctum est* [ius ciuile Pontificem nosse oportet:] *id autem quantulum est? De sacris credo, de votis, de feriis, de sepulchris, & si quod eiusmodi est.* Vide & Liuium *lib.* 5. vbi de concessa potestate Pontifici à Numa creato agit. Et Plinius *lib.* 10. *Epist.* 32. vbi de reliquiarum translatione agit, *Quia sciebam*, inquit, *in vrbe nostra ex eiusmodi causis Collegium Pontificum adiri solere, te Domine maximum Pontificem consulendum putaui, quid conseruare me velis.* Cicero 2. *de legib. Sic decretum à Pontificum collegio non esse ius in loco publico, fieri sepulchrum.* Vide & Dionem *lib.* 48. de Oppij reliquiis. Ac nominatim de reficiendis monumentis, Pontificum notionem fuisse, præter hanc *legem* duobus locis docet *d. l. vlt. π. de mortuo inferendo. Si*, inquit, *in eo monumento, quod imperfectum esse dicitur, reliquiæ hominis condita sunt, nihil impedit quo minus id perficiatur: sed si religiosus locus iam factus* [id est perfectus] *sit, Pontifices explorare debent, quatenus salua Religione desiderio reficiendi operis medendum sit.* Cuius *legis*, vt id obiter moneam, non hic sensus est qui vulgò creditur, Non videri sepulchrum violatum si quis id reficiat, vel etiam perficiat: Verùm hic, sine permissu Pontificum licere imperfectum monumentum absoluere, non licere perfectum reparare citra Pontificum inspectionem. Cuius differentiæ ratio in aperto est. Qui monumentum perficit Religioni nihil detrahit, neque piaculum attactu contrahit: at qui reficit, cùm non nisi attactu reficere possit, si propriâ authoritate faciat, piaculum admittit. In eâ igitur *lege* verba hæc, *Nihil impedit*, hoc significat, *propriâ authoritate citra vllam Pontificum notionem, monumentum perficere licere.* Rursũ in §. 1. vox hæc, *factus*, non id significat, quasi non vt in superiori specie reliquiarum illatione locus religiosus factus fuesit: verùm in superiore specie agi de monumento imperfecto: In hoc verò de perfecto. *Factum*, id est perfectum: Et ita quidem in *l.* 30. §. *qui ædem* 3. *π. locati*: *opus factum & imperfectum* opponuntur. Verùm ad eum §. De Sartura igitur seu reparatione monumentorum Pontificum notio fuit, quod præter hanc *legem*, quam qui de veteri iure Pontificio scripsêre, omisêre, & *d. l. vlt. π. de mortuo inferendo*: docet hæc vetus Inscriptio quæ Romæ extat, quæque in *Corpore Inscriptionum* refertur *p.* 518. *num.* 4. T. ÆLIVS PENTINIANVS PETIIT A PONTIFICIB. VT SIBI PERMITTERENT REFICERE N. MONVMENTVM IVRIS SVI. *Petisse* ait vetus Inscriptio, scil. Libellis datis, *h. l.* Desiderio, ait *d. l. vlt* quod idem est. *Desiderium* est libellus supplex. De quo consule *Glossarium*. In qua etiam *lege*, pro *Medendum*, lubens legam, *cedendum*, pro *accedendum*, & *assentiendum*. Ac vt à Pontificibus impetrata

ts monumentorum sartuta desiderio seu libellis oblatis,ita & reliquiarum translatio : Cuius insigne extat monumentum in eodem *Corpore Inscriptionum*, *p.* 607. *n.* EXSMPLVM LIBELLI DATI CVM ANTE HOS DIES CONIVGEM ET FILIVM AMISERIM ET PRESSVS NECESSITATE CORPORA EORVM FICTILI SARCOPHAGO COMMENDAVERIM DONIQVVM [ita enim rescribendum]LOCVS QVEM EMERAM ÆDIFICARETVR FLAMINIA INTER MILIAR. II. ET III. EVNTIBVS AB VRBI PARTE LÆVA CVSTODIA MONVMENTI FLA. THVMILIS A MESOLO M. SELIORCILI , ROGO DOMINE PERMITTAS MIHI IN EODEM LOCO MARMOREO SARCOPHAGO QVEM MIHI MODO COMPARAVI EA CORPORA COLLIGERE VT QVANDOQVE EGO ESS. DESIER. PARITER CVM EIS PONAR. Mox subiungitur rescriptum seu permissio ad libellum oblatum , FERETRVM FIERI PLACET. EVENTIVS CELSVS PROMAGISTER SVBSCRIPSI III. NON. NOVEMB. ANTIO POLLONE ET OPIMIANO COS. ORDINARIIS SEVERO ET IVBINIANO COS.

§ Pontificibus igitur sartuta sepulchrorum & reliquiarum translatio Romæ incumbebat , quibus *h. l.* adiungitur Præfectus vrbi : in Prouinciis verò Locorum Iudices id exequebantur. Quod ipsum Traianus Imperator Plinio (Bithyniæ Rectori) dubitanti rescripsit ratione addita. *Durum est* , inquit, *iniungere necessitatem prouincialibus Pontificum adeundorum, si reliquias suorum propter iustas aliquas causas transferre ex loco in alium locum velint. Sequenda igitur tibi exempla sunt eorum qui istic prouincia præfuerunt , & ex causa cuique permittendum , aut negandum.* Quibus testimoniis adductus existimo , his verbis, in *l.* 3 §. 4. *ff. de sepulchro violato* : sine permissu eorum quibus permittendi ius est , indicari quoque locorum Iudices , non tantùm Pontifices aut Principes. Cæterùm nil mirum, quod tamen visum nonnullis , Christiani quoque Principis lege sarturam sepulchrorũ Pontificum authoritati relinqui vel delegari. Quandoquidem hæc *lex* pertinet ad Vrbem Romam , & Sepulchra , quæ ibi erant Gentilium. Quorum proindè Pontificibus Christianus Princeps pristinam hanc notionem suam reliquit : Sed tamen eidem sæcularem Præfecti vrbis notionem coniunxit seu sociauit. Pœna tandem quæ hic additur notanda nempe 10. librarũ auri in priuatos, in locorũ verò Iudices si huius l. dispositionem seruare neglexerint; *non minus nota*, inquit lex, *quam statuta in sepulchrorum violatores pœna grassetur.* Quam vocem *nota* plerique ad infamiam referunt. Notum equidem olim sepulchri violati criminis pœnam seu notam infamiæ irrogatam , quod testatur Vlpianus *l.* 1. *ff. de sepulchr. viol.* & Valentinianus *Nou.* 5. verùm *nota* hîc significat cognitam : puta sanguinis, de qua initio *huius l.*

§ Interpretatione *legis* functi, nunc illustremus ea quæ ad rem sepulchralem præter superiora hic memorantur nonnulla. Primo quidem videndum de *Ædificiis* quæ ipsos cineres tegebant, eorúmque ornamentis: de *columnis* & marmoribus, inquam. Columnarum & marmorum in monumentis, præter *hanc l. & l.* 4. *infrà* , meminit quoque Plinius, *lib.* 6. *c.* 28. Cicero, 5. *Tuscul.* (vbi de columna in Archimedis monumento) & 2. *de legibus* : meminit & Paulus 1. *sent.* 1. *de sepulchris* , *vlt.* *Qui monumento inscriptos titulos eraserit , vel statuam euerterit , vel quid ex eodem traxerit*, LAPIDEM COLVMNAMVE *sustulerit , sepulchrum violasse videtur.* Vide & *l.* 5. *inf.* ibi; ORNAMENTA *quidam triclinus aut porticibus auferunt de sepulchris.* *Ornamentorum* meminit & *lex* 7. *Cod. de Religiosis.* Sanè in διαζωγείῳ Aggeni vrbici monumentum columnis innixum ita effingitur.

Columnarum meminit quoque Propertius 3. *Eleg.* 19.

> *I puer, & citus hac aliqua propone* COLVMNA.
> *Et dominum Esquiliis dic habitare tuum*

Eutropius *lib.* 8. de Traiani monumento, Quod ædificauit sibi COLVMNA ibi posita , cuius altitudo CXL. pedes habet. Seruius, in *XI. Æneid. Apud maiores , nobiles aut sub montibus altis , aut in ipsis montibus sepeliebantur : vnde natum est vt super cadauera aut Pyramides fierent , aut ingentes collocarentur* COLVMNÆ. Cassiodorus 4. variar. 34. *Ædificia tegant cineres* , COLVMNÆ *vel* MARMORA *ornent sepulchra : talenta non teneant.* Idem *lib.* 6 *var.* 8. in formula Comitiuæ rerum priuatarũ *Ne quis vestita* MARMORIBVS *sepulchra nudaret: ne quis* COLVMNARVM *decorem irreligiosâ temeritate præciperet.* De Ægyptiorum quoque hanc in partem more , vide Lucanum *lib.* 8. De Solonis lege , Cicero *lib.* 2. *de legib. Sepulchris nihil est apud Solonem amplius quam ne quis ea deleat , neue alienum inferat : si quis bustum aut monumentum, inquit, aut* COLVMNAM *violârit, deiecerit, fregerit &c.* Et hæc de Columnis & marmoribus: Marmoreorum quoque monumentorum alibi multa mentio. Varro in Licinum Tonsorem Augusti: *Marmoreo tumulo Licinus iacet.* Omitto hanc segetem vltra demetere.

§ Secundò obseruandum ex *vers. eadem etiam ratione* &c. in agris quoque posita monumenta seu sepulchra fuisse. Nempe recepto apud omnes fermè Gentes more , vnusquisque fermè fundi sui partem sepulturæ olim in agris assignatam habebat: quæ obseruatio iam passim est, etiam ex Instrumento sacro , vide Liuium *Lib.* 6. vbi de Sestio & Licinio : Appianum *lib.* 1. *de bello ciuili* , vbi de lege *Agraria.* Itaque & in hortis collocata cadauera: vide Sueton. *Caid. c.* 59. Capitolinum , *Antonino Pio* , Flaccum *de condit. agrorum, p.* 5. *Inspiciendum erit & illud , ne quoniam sepulchra in extremis finibus facere soliti sunt, & cippos ponere, aliquando cippus pro termino errorẽ faciat: Nã in locis saxuosis , & in sterilibus etiã in mediis possessionibus sepulchra faciũt.* Hic interim Siculi Flacci locus singularis est: docet enim si agri fœcũdi essent, extremã partem agri secundum viam (de quo & iam alij monuerunt) sepulturæ destinatam: si verò steriles , etiam in ipso meditullio extructa sepulchra. Idque ex doctrina Platonis , qui nullum in agro fœcundo sepulchrum fieri voluit , ne detrimentum inde caperent noui , *lib.* 12. *de legibus* : Quod Cicero ita extolit *lib.* 2. *de legibus* : *Vetat ex agro culto , eóue qui coli possit , vllam partem sumi se-*

pulchro: Sed quæ natura agri tantummodo efficere poſſit, vt mortuorum corpora ſine detrimento viuorum recipiat, ea potiſſimum complectatur: quæ autem terra fruges ferre, & vt mater cibos ſuppeditare poſſit, eámque ne quis nobis minuat, néue viuus, néue mortuus. Ad hunc morem ſepeliendi in agris etiam facit iocus Martialis *ep.73.lib.*...

Septima iam Phileros tibi conditur vxor in agro:
Plus nulli Phileros quàm tibi reddit ager.

Scilicet, quia veteri iure XII. Tabul. ius non eſſet in vrbe ſepelire (de quo ad *legem 6. inf.*) in agris ſuis quique ſepeliebantur: vide Seruium ad illud *Æneid. 10. finitimos tollunt in agros.* Nota quoque ſunt huius rei & moris exempla *in ſacris libris.* Et hæc quidem in his obſeruata qui poſſeſſiones haberent: pauperes enim in Culinis ſepulti (quæ erant *publica ſepulchra*) de quibus vide Feſtum, Boëtium *lib. 2. de Geometr.* Catalecta *Virgilij*, Gloſſas veteres, Puteanorum *fratrum*, Aggenum *comment. in Frontin. lib. 1. p. 76.*

Tertiò obſeruanda *h. l. Piaculi* vox, hîc propria, & è Gentilitia ſuperſtitione tranſlata: quâ etiam Iulianus Parabates vtitur *l. 5. inf. ne in* PIACVLVM *incidant, contaminata religione buſtorum. Piaculum admittere, contrahere* dicebatur, qui violaret religionem ſepulchrorum: piando quippe ſceleri ſacrificium præſtare qui violaſſet cogebatur iure Pontificali, quod & ipſum ſacrificium *Piaculum* dictum, porcâ præcidaneâ fiebat: vide Feſtum. Paulus quoque IC. *Piaculi* admiſſi, ſepulchro violato, duobus locis meminit *1. ſent. vlt. Qui corpus,* inquit, *perpetua ſepulturæ traditum, vel ad tempus alicui loco commendatum nudauerit, & ſolis radiis oſtenderit,* PIACVLVM *committit.* Item, *Neque iuxta monumentum neque ſupra monumentum habitandi ius eſt: adtactu enim conuerſationis humanæ piaculum admittitur.* Piaculo igitur auertendo, expiando, ſacrificium factum. Paulus *d. loco: Ob incurſum fluminis, vel metum ruinæ, corpus iam perpetuæ ſepulturæ traditum ſolemnibus redditis ſacrificiis per noctem in alium locum transferri poteſt.* Sacrificium iſtud vt dixi, *Piaculum* dictum. Vetus Inſcriptio *p. 518.*

RELIQVIÆ TRAIECTÆ III. NON. FEBR. EX PERMISSV PONTIFICVM PIACVLO FACTO.

Huic quoque piaculo euitando, qui cadauer inſepultum prægrederetur, glebam aut puluerem ei ter iniiciebat: alioquin piaculum incurrebat. Horatius *1. Ode. 28.*

—— precibus non linquar inultis:
Téque piacula nulla reſoluent.
Quanquam feſtinas: non eſt mora longa, licebit
Iniecto ter puluere curras.

De hoc more vide & Dionyſ. Halicarn. *lib. 3.* Scholiaſtem Sophoclis in *Antigonâ*: οἱ γὰρ νεκρὸν ὁρῶντες, ἄταφον καὶ μὴ ἐπαμησάμενοι κόνιν, ἐναγεῖς εἶναι ἐδόκουν.

¶ CONSTANTII *in Sepulchrorum Romæ ſubuerſores, Conſtitutio.*

III. * Idem A. & Iulianus Cæſ. ad Orfitum."

QVOSDAM comperimus, lucri nimiùm cupidos, ſepulchra ſubuertere, & ſubſtantiam" fabricandi ad proprias ædes transferre, hij detecto ſcelere animaduerſionem priſcis † Legibus definitam ſubire debebunt. P. P." in foro Traiani, Conſtantio A. VIII." & Iuliano Cæſ. coss.

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.*

" *Orfitus* hic, ſub Conſtantio, fuit Præfectus Vrbi: vide Ammianum Marcellinum *lib. 16. p. 25.* & *lib. 17. p. 38.* & *Proſopogr.*

" *Subſtantia fabricandi,* quæ proxima lege *materia fabricæ gratiâ. Subſtantia,* pro materia, apud iuris conditores, vtpote imbutos à Stoicis: vide Diogenem Laërtium *in Zenone*: Monuit iam Cuiacius *ad 28. Pauli ad Edictum, l. 2. §. 1 de rebus creditis*

† Leges Priſcas nota in Sepulchri violatores.

" In *Foro Traiani* Propoſitæ Leges Romæ, quæ populum ſcil. ſpectarent vniuerſum. De quo in *Prolegomenis.* Igitur & hæc Conſtantij in Sepulchrorum violatores ibi Propoſita: pariter vt Valentiniani Tertij *Nouella de Sepulchris* 5. eiuſdem argumenti. Interim obſerua hoc ipſo Anno 357. Fori huius mentionem fieri apud Ammianum Marcellinum, *lib. 16. p. 77.* quod Conſtantius Romæ poſitus cum admiratione ſpectarit.

" *A.* VIII. *& Iuliano Cæſ.* II. Coss. vt ſic ad eoſdem Coss. referatur, quò *lex prox. 4. inf.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTII duæ in ſepulchrorum violatores conſtitutiones ſequuntur. Et hoc quidem edicto Pœna & ſeueritas priſca reducitur in ſepulchra euertentes, & materiam inde detractam ad ædificia ſua transferentes: Reducitur, inquam, quæ *priſcis legibus* definita fuerat; atque hoc ſenſu, *animaduerſionem priſcis Legibus definitam,* hâc lege accipi oportet; & *priſcam ſeueritatem* ſuppliciúmque, *l. prox.* Quæ ſanè aliquo caſu ſanguinis fuit, vt docet *lex 2. ſupr. Factum,* inquit, SOLITVM *ſanguine vindicari* &c. Paulus in *l. 11. ff. de ſepulchro violato. Rei ſepulchrorum violatorum ſi corpora ipſa extraxerint, vel oſſa eruerint, humilioris quidem fortunæ ſummo ſupplicio afficiuntur: honeſtiores in inſulam deportantur: alij autem relegantur aut in metallum damnantur.* Et Valentinianus *Nouell. de ſepulchris* 5. *Diligenter,* inquit, *legum veterum Conditores proſpexerunt miſeris & poſt fata mortalibus, eorum, qui ſepulchra violaſſent, capita perſequendo.* Et rurſum: *Seruos colonóſque in hoc facinore deprehenſos duci protinus ad tormenta conuenit, ſi de ſua tantum temeritate confeſſi, luant commiſſa ſanguine ſuo, ſi dominos inter ſupplicia nullo interrogante nexuerint, pariter puniantur. Ingenui quoque quos ſimilis præſumptio reos fecerit, ſi fortaſſe plebeii & nullarum fuerint facultatum, pœnas morte perſoluant: Splendidiores autem, vel dignitatibus moti, bonorum ſuorum medietate multati perpetuâ notentur infamiâ.* Et mox: *Clericus verò ſtylo præſcriptionis addictus*

addictus perpetua deportatione plectatur. Reducitur rursum, vt dixi, sanguinis quoque hæc pœna, *h. l,* & *l. prox. infr.* quæ à Constante aliquo modo abrogata fuerat *lege superiore*: eadémque pœna sancita à Valentiniano *dict. Nouell.* 5. Et à Theodorico *Edict.* 110. eáque deinceps obtinuit in Galliis teste Sidonio *lib.* 3. *Epist.* 12. Et Gregorio Turonensi *de Gloria Confessorum, cap.* 62. vt & in Hispania, vt docet Concilij Toletani 4. *Canon.* 45. cuius verba retuli ad *legem superiorem*. Dicam insuper ad *Titulum inf. de indulgentiis criminum.* Superior interim Pauli locus insignis sepulchri violati pœnas antiquitùs staturas distinctè exequitur, pro criminis genere & personarum qualitate. Scilicet sepulchri ipsius violati pœna capitalis siue sanguinis olim non fuit, sed Relegationis in honestioribus; Metalli in humilioribus. At corporis ipsius extracti, vel ossium erutorum, in honestioribus deportatio fuit; in humilioribus summum supplicium, si Triboniano credimus: Metalli enim pœna apud Paulum alio loco disertis verbis statuitur. Locum iam consignaui ad *legem* 1. *sup. h. t.*

¶ Constantii *in sepulchrorum Romæ violatores quoscumque altera lex.*

IV. * Idem A. ad Populum."

Qui ædificia" Manium violant, *domus* (vt ita dixerim) *defunctorum*, geminum videntur facinus perpetrare: nam & sepultos spoliant", destruendo, & viuos polluunt", fabricando. Si quis igitur de sepulchro abstulerit saxa", vel marmora, vel columnas", aliámue quamcunque materiam", fabricæ gratiâ, siue id fecerit venditurus, decem" pondo auri cogatur inferre fisco; siue quis propria" sepulchra defendens, hanc in iudicium querelam detulerit, siue quicunque" alius accusauerit, vel Officium" nuntiauerit. Quæ pœna priscæ seueritati" accidit": nihil enim derogatum est illi supplicio, quod sepulchra" violantibus videtur" impositum. ¶ Huic autem pœnæ subiacebunt, & qui corpora sepulta, aut reliquias contrectauerint. Dat. Id. Iun. Mediol. Constantino A. IX, & Iuliano Cæsare II. coss. [357.]

NOTÆ.

" *Lex 4. Cod. eod. Tit.* " Vrbis Romæ.
" Pro his verbis *ædificia manium* substituit Tribonianus sepulchra: de quo mox.
" Domibus suis destructis. Reliqua vide apud Sauaronem *lib. 2. Sidonij Epist. 2.* quem non exscribo.
" Et hæc vox è Gentilitia superstitione: proximè accedit *lex sequens*, quæ Iulianum Paganum authorem habet.
" Vulgaria hic: alioquin & *Saxa* pro marmoribus. vide *infr. tit. de metallis.*
" De *columnis* sepulchrorum dixi ad *legem* 2. *sup.*
" Materiam vocat: *lex* 2. *sup.* substantiam.
" id est, is ad quem ea res pertinet. " Extraneus.
" Ita quoque Basilica rectè: *ad officium.* Cod Iustin. Malè, de quo mox.
" *Sanguinis*, v. quæ dixi ad *l. 3. sup.*
" *Accedit*, Cod Iust quod probo: sic & Græci, ἡ γὰρ τιμωρία τῆ τ παλαιᾶς πικρίας αὐστηρία προστίθεται.
" *Sepulchrum*, Cod. Iust. " *Videtur*, pro, *Est.*

COMMENTARIVS.

Constantini hoc Edictum est emissum ad populum Romanum aduersùs sepulchrorum violatores: quo Poena sanguinis (quæ *pœna priscæ seueritatis* hîc vocatur, quæque iam reducta fuerat *superiore lege*) confirmatur: ita quidem, vt multam insuper pecuniariam ei adiungat, atque ita vtramque iam pœnam coniungat, quarum alteram, multam inquam, Constans frater eius alterâ abrogatâ constituerat: *l.* 2. *sup.* Crescente scilicet Romæ sepulchri violatorum pertinaciâ, quam capitalem pœnam antea Constans fermè abrogauerat, Constantius anno superiore reduxit *l.* 3. *sup.* Mox & mulctam *hâc lege* adiunxit: & vt *accederet* iussit. Deductiorem tamen, id est minorem, quam Constãtis *d. l.* 2. putà Decẽ librarũ auri, quæ Viginti fuerat scilicet, vbi pœna sãguinis est, ibi deductiorẽ multã esse oportet, quæ seueritate pœnæ plus satis pensatur. Itaque errãt Basilica, errat Cuiacius, qui in *l.* 4. *C eod.* quæ hinc desũpta est, reponũt *viginti põdo auri.*

¶ Porrò hâc pœnâ & multâ Constantius adfici iubet duo violatorum genera, quæ speciatim memorat: putà Destructores sepulchrorum, etiam propriorum: itémque spoliatores sepultorum. In vniuersum Constantij hoc Edictum superstitionis Gentilitiæ plura vestigia in se continet, & Iuliani Edicto, quod mox sequitur, proximum: idque siue quia Quæstorem Constantij Gentilem fuisse oportet: siue quia his verbis Edictum conceptum oportuit, vtpote ad populum Vrbis Romæ emissum, Romæque propositum, qui tùm fermè Gentilitius erat. Alioquin mirum videri possit, Principi Christiano tam multa veteris superstitionis excidisse. Verùm huius moris & causas & exempla alibi perstringo: imo & aliquid mox dicam.

Ergo Constantius *hâc l.* Primò sepulchra, *Ædificia Manium*, vocat: quomodo & Valentinianus quoque in *Nouella sua* 5. *de sepulchr.* quietos *Manes* sollicitari dixit. *Ædificia* porro, & *domos* non frustra vocat: domunculas enim & ædificia monumentis superponi solita notum est cùm ex aliis, tum ex hoc lapide: Monumentum Cum Ædificio Superposito &c. *Casulam* vocat Petronius, *Satyrico*: Imo, & *operosas moles censu laborante*, vt loquitur Valent. *d. Nouell.* 5.

Secundò vocat Constantius Sepulchra *domus, vt ita dixerim, defunctorum*, Et hoc ex ore Vulgi. Res & obseruatio

obseruatio protrita est, sepulchra *mortuorum domus* dici: itémque *domos æternas*: Vetus Inscriptio *p.* 804. *n.* 1. MANILIA PAVLLA DE PATRIMONIO SVO SIBI ET AVRELIO PAVLLINO COMPARI SVO DOMVM ÆTERNAM &c. Epitaphium Petronij Antigenidis:

Hæc domus æterna est, hic sum situs, hic ero semper.

Seneca, *Octauia Actu* 4.

Inferna sedes toros
Stabiles futuros spondet æterna domus.

Et Gracilis maritus Probinæ coniugi:

Perpetuas sine fine domos mors incolit atra,
Æternósque leuis possidet vmbra lares.

Tertiò Constantius ait, *eos qui sepulchra violant*, geminum videri facinus perpetrare: nam & sepultos spoliant, destruendo: & viuos polluunt, fabricando: translatis videlicet è monumento ad ædificium quod vtitur, & Diuos & viuos violat: illos spoliat, hos polluit. Quod & ipsum Gentilitiæ religioni accidit.

¶ Nunc de ipsa *huius legis* sententia: vbi postquam sepulchri violati speciem, quâ de agebatur tum, expressam, cauet: & publicam huius criminis accusationem *hac leg.* restituit: quod & ipsum Edicto perpetuo constitutum fuerat. Quod Edicti caput memorat simul & explicat Vlpianus, *l.* 3. *ff. de sepulchr. viol.* Qua parte tamen is, cuius interest, præfertur: quod & Edicto illo constitutum est, & ex *hoc* insuper colligi potest. Tres porro Accusatorum vel Delatorum species notat: Non tantùm eos scil. quorum interest; verùm etiam quoscunque alios: tandem & Officiales iudicum: rectè enim hic, *vel Officium nuntiauerit*, quod etiam Græci agnoscunt. *Cod. Iustin.* malè præfert, *ad Officium*: Criminum scil. nuntiatores alij priuati, alij Officiales: vid. *sup. tit. de accusationib.* & *tit. de exhib. reis.* Ita *l. vn. sup. de mulier. quæ se seruis*: *Sit omnibus facultas crimen publicum arguendi, sit Officio copia nunciandi.* Et hæc de priore *huius Edicti* parte.

¶ Posterior pars est de his qui *corpora sepulta & reliquias contrectant*; id est de his qui reseratis monumentis ornamenta inde suffurantur: (id enim est *reliquias contrectare*) Quo exemplo memorat Ammianus Marcellinus. *lib.* 16. *p.* 72. anno superiori 356. accusatum quendam, quod velamen purpureum à Diocletiani sepulchro furatus esset: Et notum est, sumptus & luxus genus hoc in ornamentis defunctorum, legibus nequicquam repressum. Vide quæ obseruant qui *de funeribus* scripserunt. Et in his Kirchn. *lib.* 3. *cap.* 23. 24. vide & Lindebrogium nostrum, ad Ammianum Marcellinum *p.* 53. 54.

Errant verò, qui contrectationem, de quâ hoc dictum nostrum loquitur, de simplici contactu accipiunt, & loco suo motione, quod ipsum sanè prohibitum: Marcianus *l.* 7. *ff. de sepulchro violato. Corruptum & lapsum monumentum corporibus non* CONTACTIS *licet reficere. Corporibus non contactis*, id est dummodò corpora non loco moueantur, transferantur. Sed nec ad mutilationem Magicam seu ἀκρωτηριασμὸν locus hic pertinet, quâ Magi & τυμβῶδεις cadauerum inimicos suos defigere soliti: quâ de re vide Quintilianum *declam.* 15. Apuleium *lib.* 2. & 3. Statium *lib.* 4. *Thebaidos*: Tacitum *lib.* 5. *Annal.* & Dionem. Quid igitur? Spoliatio cadaueris *contrectandi* verbo *h. l.* indicatur, vel saltem contrectatio eum in finem. Notum enim, defossas cum mortuis pecunias, vestes, aliáque huius generis partim luxus, partim securitatis gratiâ. Breuiter pertinet hæc posterior *huius Edicti* sententia ad τυμβωρύχους, seu λωποδύτας νεκρῶν. De his vide & elegantem Chrysostomi locum *homil.* 35. *in* 1. *ad Corinthios*, *p.* 480. Huc pertinet & Phædri locus *fabulâ* 27.

Humana effoditus ossa, Thesaurum canis
Inuenit & VIOLAVIT quia Manes Deos,
Iniecta est illi diuitiarum cupiditas,
Pœnas vt sanctæ religioni penderet.

Huius rei infamia laborasse quosdam *Clericos*, præter *Nouellam* Valentiniani *de sepulchris*, docet insuper Cassiodorus, 4. *var.* 18. vbi agitur de Laurentio Presbytero, qui effossis cineribus diuitias inter hominum cadauera perscrutatus dicebatur. Fures hos dixêre in *veteri Monumen.*

Plutonis sacrum munus ne attingite fures.

Et alibi:

Abite hinc pessimi fures.

Et sanè fur nil aliud est nisi Contrectator: furtum, contrectatio; quod notum omnibus. ¶ Et tamen dummodò cineribus mortuorum abstineretur, licuit sub publica testificatione deinceps, publicáque authoritate, thesauros abditos in sepulchris peruestigare & exuere, & sic sepulchris aurum detrahere; de quo v. Theodorici R. *Epistolam* apud Cassiodorum, 4. *var.* 34.

¶ IVLIANI *Edictum aduersus* FVNERA *diurna*, *& in Sepulchrorum violatores.*

V. * Imp. IVLIANVS A. ad Populum."

PERGIT audacia" ad busta diem functorum", & aggeres consecratos: cùm & lapidem" hinc mouere, terram" sollicitare", & cespitem" vellere", proximum sacrilegio" *Maiores* semper habuerint: Sed" ornamenta" quidam" tricliniis", aut porticibus" auferunt" de sepulchris. Quibus primis" consulentes, ne in piaculum" incidant contaminatâ religione" bustorum", hoc fieri prohibemus, pœnâ Manium" vindice cohibentes." ¶ *Secundum*" illud est, quòd efferri" cognouimus cadauera mortuorum per confertam populi frequentiam, & per maximam insistentium" densitatem: quod quidem oculos hominum infaustis incestat" aspectibus: Qui enim dies est bene auspicatus à funere? aut quomodo ad Deos & Templa venietur? Ideóque quoniam &" *dolor in exsequiis secretum amat*, &" *diem functis nihil interest, vtrum per noctes, an per dies efferantur*, liberari conuenit populi totius aspectus, vt" *dolor esse in funeribus, non pompa exsequiarum, nec ostentatio videatur.* Dat. prid. Id. Feb. Antiochiæ, Iuliano A. IV. & Sallustio COSS. [363.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* *Iuliani* Apostatæ constitutio hæc non integra in *Codicem Iustinianeum* relata est, verùm primum eius caput tantum, quod constituit *legem 5 Cod.eod.tit.* De secundo capite à Triboniano prætermisso, mox dicam.

" *Antiochenum* de quo mox.

" Christianorum audaciam in demoliendis Sepulchris necquicquam à Constantio repressam. & iam licentiâ quâdam inolitam intelligit.

" *Defunctorum*, Tribonianus. Porrò hunc locum malè ita restringit Carolus Neapolis *ad 4. Fastorum Ouid.p. 197. Pergit audacia, vt quidam in busta diem functorum & aggeres consecratos sauiant.* Mox, *Sed ornamenta triclinijs aut porticibus auferant.*

" Vide *legem 4 tit. de Sepulchro violato.*

" *Euertere*, Tribonianus. Verùm *sollicitandi* vox hâc in re propria, de quo mox.

" *Euellere*, C. Iust.

" Ex hoc vngue leonem agnosce: Tribonianus vocem *nostri* hîc addidit, de quo mox.

" *Sed &*. Cod. Iust. rectè.

" Veluti columnas & marmora quorum vsus ad porticus & triclinia & peristylia, scrinæ, signa, sigilla.

" *Quædam* Cod. Iust. " *auferre*, ita Tribonianus.

" Rectè, Tribonianus *primò*: Malè, *Quid quod*. Tribonianum illam vocem penitùs omisisse oportuit, quandoquidem *secundum* repudiarit.

" De *piaculi* voce, dixi ad *l.2.sup.*

" *incidat contaminata religio defunctorum*: ita Tribonianus satis inconditè. Non enim religio incidit in piaculum, sed violatores incidunt in piaculum propter contaminatam Religionem.

" Vide quæ notaui ad vocem, *sacrilegio*.

" *Defunctorum*, Tribonianus; qui tamen superiùs vocem, *busti*, retinuit. Verùm id factum illi hîc, quod religionem bustorum ipsorum nullam agnosceret.

" *Pœna Sacrilegij.* Ita Tribonianus, subducta mentione *Manium*, paritèr *vt l 4.*

" Hactenus *lex Cod. Iust.*

* *Secundum* hoc Edicti istius caput Tribonianus repudiauit, de quo mox plura. Certè ab hoc *titulo* fugitiuum est.

" *Efferendi* vox, vt dupondio cuiuis notum, hâc in re propria.

" *Insistentes* vocat homines plateis insistentes, vt inculcantem dixit populum Aggenus Vrbicus in Frontinum *lib. 1. p.78.* Insistere est in aliquo stare.

" Virgiliana rursum imitatio.

—— totámque incessat funere classem.

Vide & quæ dixi *ad l.13. supr. de re militari.*

" Secunda hæc ratio est Iuliani.

" Tertia Iuliani ratio. " Malim &.

COMMENTARIVS.

IVLIANI Apostatæ constitutio isthæc est, seu Edictum ad populum: *Iuliani*, inquam, vt non tantùm ipsius Iuliani nomen *huic legi* disertè inscriptum restatur: verùm etiam indicant Consules subnotati: vt & indicium facit *lex* ipsa, Gentilitiæ superstitionis plenissima; cuius vestigia mox *sub finem* colligam: tandem & argumentum ipsum euincit. Et quidem ad populum Antiochenum, in quem qualis Iuliani Apostatæ animus fuerit, iam aliundè notum est, vtpotè qui potissima parte Christianus erat: Sanè Iulianus ipse, in *Misopogone* fatetur, totum populum Antiochenum impietatis sectam (sic impius ille Christianam Religionem vocat) sectari, eiúsque ciuitatis Christum fuisse πολιοῦχον veluti Numen tutelare ab ipsis Ciuibus habitum, & vehementer cultum.

¶ Duo igitur circa sepulturam & sepulchra in Populo Antiocheno reprehendit Iulianus, quorum prius pœnâ persequitur, alterum sine vlla sanctione abolere gestit: rursum quorum prius, vtpotè superiorum Principum Christianorum Constitutionibus conueniens, resecatis tamen Gentilitiæ superstitionis vestigiis, Iustinianus probauit, atque in *Codicem suum* retulit: posterius verò moribus Christianorum iam receptis aduersum, mox vt dicam pluribus, repudiauit, & ab hoc *titulo* quoque alienum est.

¶ Primo igitur capite Iulianus pœnam statuit in *Sepulchrorum violatores*, quos quidem duûm generum hîc constituit. Scilicet Antiocheni Christiani non modò ornatum sepulchrorum minuebant, ex porticibus & tricliniis sepulchralibus columnas & marmora ad ædificia sua transferentes, verùm etiam sepulchra dissipabant, terrâ sollicitatâ, cespite vulso, titulis etiam procul dubio erasis, statuisque & aris detractis. Fuit hæc scilicet Christianorum, inualescente Christianâ Religione, vt in templis, ita & in sepulchris euertendis, vt Iulianus vocare voluit, *audacia*, siue potius zelus; qui si remissior fuisset, Tituli saltem stetissent, cadauera ipsa non inquietarentur: & hoc fine stetisset superstitionis euersio, bonum factum pronunciarent omnes: Sed id ita exigere visa sunt tempora: & necquicquam, id est, frustra à Christianis ante Iulianum Imperatoribus, ciuilibus de causis, à Iuliano verò religionis Maiorum amore vt hoc Edicto satis indicat, repressum. Sanè post Iulianum nulla amplius talis constitutio in sepulchrorum euersores promulgata extat.

Porrò *pœna Manium vindice* sepulchrorum euersionem vindicaturum se Iulianus minatur, pro quo Tribonianus pœnam *sacrilegij* reposuit, quandoquidem facinus hoc *proximum sacrilegio* hac eadem *lege* vocatur, de quo vid. & Kirchn. *de funer. Rom. lib.3.c.24.* Ita vetus Poëta:

Res ea sacra miser noli mea tangere fata,
Sacrilegæ bustis abstinuêre manus.

Hinc & *commune crimen læsarum Religionum*, pro crimine sepulchri violati, apud Tacitum, eodem sensu, quo *l. 1. Cod. de Sepulch. viol. læsæ Religionis crimen* dixit Gordianus. Quæ de *Piaculi* voce superiùs notaui, hûc quoque faciunt. Neque tamen his Iuliani verbis singularis aliqua pœna indicatur, verùm solemnem & statutam pœnam intelligit, qua scilicet Manes defunctorum vindicantur. Et hæc de primo huius Edicti capite.

¶ Secundum caput (ab hoc vt dixi *titulo* alienum, atque à Triboniano repudiatum, vt & *lex* prox.) in Christianos pariter hoc æuo directum est, & moribus Christianorum aduersum; vt mirari subeat Theodosium Iuniorem, vel potiùs eos qui Theodosio Iuniori in *hoc Codice* conficiendo operam nauarunt, id retinuisse, quod est *de Tempore efferendi cadaueris seu funeris, Exequiarúmque*, quódque post Iulianum non obtinuit.

Quod vt meliùs & distinctiùs intelligatur, *Maiorum*, id est, Gentilium hac parte mos, quem

Iulianus hoc Edicto reducit, & vice versa Christianorum hac parte obseruantia, quam abolitam cupit; retractandus nobis est: tum Iuliani rationes expendendæ. Igitur de Gentilium more, passima obseruatio est: déque eo plenè Kirchmerus *de funerib. Rom. lib. 2. c. 2.* ita Seruius *ad 11. Æneid. Anteà,* inquit, *per noctem cadauera efferebantur cum facalis.* Donatus etiã *in Andriam Terentij*: *Funus est pompa exequiarum dictum à funalibus, etenim noctu efferebantur.* Rursum idem Seruius *eodem libro*, ad hæc verba: *Rapuère faces. Sed apud Romanos moris fuit, vt nectites* [ita habent libri, id est per noctem, quanquam alij legunt noctibus] *efferrentur ad funalia; vnde etiam Funus dictum est.* Et mox, *Inde etiam qui funeri prætrant à vesperâ primùm Vesperones dicebantur, deinde Vespillones dicti videntur.* De Græcorum instituto quoque dubium nullum est, siue ex Solonis *lege*, vt vult Demosthenes περὶ Ἁγνίου κλήρου; siue ex Demetrij Phaleri, vt vult Cicero *lib. 2. de legib.* mortuos elatos ante lucem, seu Solis ortum, πρὶν ἥλιον ἐξέχειν. Et tamen Romano more non omnia funera promiscuè de nocte elata, sed priuatorum tantùm & plebeiorum, & acerba funera, vt ex Dionysio Halicarnasseo *lib. 4.* constat. Ex Tacito *lib. 13. Annal.* & ex Seruio *eodem lib.* itémque ex *Festo*. Igitur vulgaria tantùm funera, & priuatorum, more Romano noctu elata fuerunt, Potentiorum verò & indictiua funera, vt ex Varronis *lib. 4. de lingua Latina* colligere satis licet, mero die. Et hæc de more Gentilitio, quo sanè cadauera de noctu translata Paulus testatur *lib. 21. sent. t. vlt.* Quanquam sunt, qui cadauera Pauli seculo translata quidem, at non elata, primùm produnt: quandoquidem Paulus nullâ primæ elationis mentione factâ ita scribat: *Corpus iam perpetuæ sepulturæ traditum solemnibus redditis sacrificiis, per noctem in alium locum transferri potest.* Vnde sic colligunt, translationem de nocte fieri oportuisse, at non etiam elationem primam. Verùm sciendum est, Paulum in translatione nominatim exigere: quod videretur translatio etiam de die fieri posse, etsi elata noctu tantùm fieri deberent. Sanè minùs funestum occursum, & minùs ominosam reliquiarum ex interuallo translationem visam, sicut de die, posse fieri videretur, quis non apud se reputet?

Certè post Christianæ fidei & Religionis Constantino Imperatore res stabilitas, mero die Christianorum exequias celebratas, vel hoc Iuliani Edicto docemur. Refragari tantùm videtur Ambrosij locus *libro de Viduis*, quo loco viduam alteras post mariti decessum nuptias repetentem, amissis liberis, sic compellat & dehortatur: *Nonne, iterum,* inquit, *passura quod repetit, & ad ipsorum votorum tumulos, exceptarum orbitatum imagines, lamentorum strepitus perhorrescit, vel cùm accensis funalibus nox ducitur, nonne pompa funebris exequias magis putat quàm thalamum præparari.* Verùm non vult eo loco Ambrosius ad noctem exequias celebrari, sed ritum nuptiarum cum ritu funeris componit. Vt in funere, ita & in nuptiis faces vsitatæ. Hinc illud ad matrimonio recens iunctos:

Viuite felices inter vtramque facem:

Et sub noctem accensis facibus noua nupta in domum mariti deducebatur. Ait igitur Ambrosius, ipso nuptiarum die funalia illa accensa non minus exequiarum ritum præ se ferre, quàm nuptialem deductionem, non quod tempus tempori respondere contendat. ¶ Et hæc pariter de Christianorum disciplina, quam abrogare nocturna elatione priscâ reductâ satagit Iulianus hoc Edicto. Etsi non desint qui nouum ius à Iuliano hîc sanciri prodant, sed malè.

¶ Nunc de tribus rationibus, quas Iulianus adducit ad stabiliendas nocturnas exequias, videndum est. Eas verò partim ex prisca Theologia Romana, partim è penitiore Philosophia, qua ipse Iulianus non tinctus sed imbutus planè erat, desumit.

Prima ratio, vt dixi, è iure Pontificio desumpta est, quâ & ipsâ Maiores nocturnam elationem induxêre. Est autem hæc, quod videlicet funeris adspectu funestari, ac proinde ad sacra ineptos reddi iure Pontificio creditum esset: *Quod quidem*, inquit, *oculos hominum infaustis incestat aspectibus, qui enim dies est benè auspicatus à funere? aut quomodo ad Deos & templa venietur?* Et mox: *Liberari conuenit populi totius aspectus.* Quibus concinit Donatus *in Andriam Terentij. Noctu*, inquit, *efferebantur propter sacrorum celebrationem diurnam.* Item Seruius *lib. 11. Æneid.* ad verba illa: *Rapuère faces. Quia*, inquit, *in religiosa ciuitate cauebant, ne aut Magistratibus occurrerent, aut Sacerdotibus, quorum oculos nolebant alieno funere violari.* Eâque ipsa ratione vel certè simili Paulus, *1. sent. Tit. de Sepulchris & lugendis*, corpus in ciuitatem inferre non licere scripsit, *ne funestentur*, inquit, *Sacra ciuitatis*, de quo omni pleniùs ad *leg. prox.* Et tamen refert Gellius *lib. 10. c. 15.* ex Fabij Pictoris *lib. 1.* etsi fas non esset Pontifici, vel Flamini Diali mortuum intueri, (quod etiam Seneca *consol. ad Mart. c. 15.* & Tacitus *1. Annal.* agnoscunt, id perperam negat Dio, *lib. 54.*) & feralia tangere, funus tamen exequi ne quidem Pontifici religioni fuisse. Neque tamen hæc sunt contraria. Non fuit religioni Pontifici funus exequi de nocte, quo tempore Sacra non celebrabantur: religioni fuisset de die, vt in indictiuo funere: vide exemplum in Tiberio apud Dionem *lib. 55.* in funere Cæsaris Augusti, quo tempore Sacrorum celebratio diurna, vt loquitur Donatus, fiebat. Itaque errat Baronius *Annal. in A. D. 363. n. 22.* Sed & alij, cum rationem hanc, qua Iulianus vtitur, à prisco iure Pontificio alienam produnt. Incestari quippe oculos hominum & conspectu funeris diurno, & funeris prosecutione diurna, iure Pontificio creditum est. Nam & ita Virgilius iuris Pontificij callentissimus, quem Iulianus imitatus videtur, de Palinuri cadauere insepulto:

Æneid. 5.

Nam tua finitimi, &c.

Vt proinde nisi lustratione facta, ad templa & Deos à funeris conspectu vel exequiis prodire fas non esset. Seruius *10. Æneid. Consuetudo Romana fuit, vt polluti funere minimè sacrificarent*, &c. De simili apud Græcos superstitione testis Lucianus *de Deâ Syria*: & Euripides *Iphig.*

¶ Secunda Ratio, vt dixi, è Philosophiæ penetrali desumpta à Iuliano Imp. & ipso maximè Philosopho, hæc est: *quod dolor in exequiis secretum amet*: quod dolor in funeribus esse debeat, non pompa exequiarum, aut ostentatio. Quibus penè verbis iisdem de Regulo filium lugente Plinius *lib. 4. Ep. 2. Nec dolor*, inquit, *erat ille, sed ostentatio doloris.* Et de Gellia patrem nunquam deflente nisi præsentibus testibus, Martialis, *lib. 1.*

Non luget quisquis laudari, Gellia, quærit:
Ille dolet verè, qui sine TESTE DOLET.

Capitolinus *cum Marcus mortuum educatorem suum fleret, reuocaretúrque ab aulicis ministris ab* OSTENTATIONE *pietatis.* Vt omittam cætera quæ aduersus ostentationem luctus, siue doloris ἐπίδειξιν, φιλοτιμίαν, κενοδοξίαν. & aduersus pompam exequiarum, & vetus Iurisprudentia & Philosophorum Schola

Scholæ sanxit. Ad hanc mentem est illud Senecæ *de Tranquill. cap. 1. Minus molestiarum habet funus tacitum.* Vbi *tacitum funus* est sine pompa exequiarum, sine ostentatione; secretum dolorem amare dicit Iulianus, de quo dicam etiam aliquid ad *l. 4. inf. de fals. mon.*

Tertia & postrema Iuliani ratio est ex personæ defunctorum petita, quod videl. diem functis nihil intersit, vtrum per noctes an per dies efferantur: Vbi nouitet dici observa, *diem functis nihil interest.*

Potuit & hæc Quarta ratio adiici, quam Cicer. 2. *de legib.* Demetrio fuisse scribit, *sumptui*, inquam, *minuendo. Iste igitur*, inquit, *sumptum minuit non solum pœnâ, sed etiam tempore: ante lucem enim iussit efferri.*

¶ Nunc sub finem hîc colligere iuuat, etsi breuiter, quæ ad rem sepulchralem pertinentia hîc continentur complurima, siue vocabula propria, Gentilitiæque religionis hîc vestigia. Voces primum notandæ *Bustorum, Aggerum*, & quidem *consecratorum lapidum Sepulchri* (de quibus vid. & *l. 4. π. de sepulchr. viol.*) vox item *sollicitandi*, Sic Valent. *Nov. 5. Quis nescit quietos sollicitari funestis ausibus Manes.* Quomodo & Veteres ad mentionem mortuorum testati *ne memoria eorum sollicitari*: auctor Plin. *lib. 28. c. 2.* Seneca in *Octauia, Actu 1. Sc. 3.*

Renouare luctus parce tuo fletu puer,
Manes parentis néue sollicita tua.

Cespitis, dein vox notanda, & *cespitem vellere*: Sic Sidonius Apoll. *lib. 3. ep. 12.* de Sepulchro violato pariter agens. *Quæ fuit causa vt locum auderent tanquam vacantem corporum bainli tristes funebribus impiare. Quid plura? dum niger Cespes ex viridi, iam supra antiquum Sepulchrum gleba recentes.* Diuus Hieronymus *ad Innocentium, de muliere septies icta in fine: Recens à Clericis cespes ostenditur, & dudum superiecta humus.* Imitatione Virgiliana 3.

—— *manésque ciebat*
Hectoreum ad tumulum, viridi quem cespite inanem, &c.

Nota etiam memorari hîc *Ornamenta* Sepulchrorum: & quidem, quod & ipsum notandum, duplicia, vel in Tricliniis, vel in Porticibus Sepulchrorum: vbi ornamenta sunt, columnæ, marmora, de quibus *l. 2. sup.* ornatus, *d. l. 2. Triclinia Sepulchralia* erant, in quibus epulum datum ex testamento. Horum mentio apud Ciceronem *pro Murana*: Vetus Inscriptio, *p. 461.*

QVODANNIS VI. IDVS MAI DIE NATALI SVO PANDET DARETVR PRÆSENT: MVNICIPIB: ET INCOLEIS MVLIERIBVS NVPTIS CRVSTVL P. L. MVLSI HEMINI ET CIRCA TRICLIN: DECVRIONIBVS MVLSVM ET H.S.X.

Et mox:

ET IN TRICLIN. MEO AMP. IN SING. H. HS. I.

Porticuum Sepulchralium frequens mentio in Mausoleo Cæsaris; *ἀκραστοὺς* vocat Strabo, in circum porticationes dicuntur Macro in *l. funeris, §. monumentum, π. de Religios.*

Notetur & *Piaculi* vox, de quâ ad *l. 2. sup.* Item *contaminata religio bustorum; & pœna Manium vindex!* quæ iam *suprà* illustraui.

Tandem ad MAIORES prouocare Iulianum nota: *proximum*, inquit, *sacrilegio Maiores semper habuerunt*: vbi iudicio suo sese sorex prodit: Idem ille scil. Iulianus est, qui scribebat *leg. vn. sup. de longa consuetud. Venientium esse temporum disciplinam, instare veteribus institutis*: vbi vide quæ notaui eam in rem plura. Tribonianus vocem, *Nostri*, hîc addidit; quod à Christiano dictum, non vsquequaque verum est: ex ore *Iuliani*, verissimum; omniúmque adeò Gentilium, qui maiorum institutis Christianos premebant: vide saltem Tertullianum 1. *ad Nationes, cap. 1.*

¶ *Aduersus* SEPVLTVRAM *Vrbanam intra Vrbem Constantinop. Theodosij M. Lex.*

VI. Imppp. Gratianus, Valentinianus, & THEODOSIVS AAA. Pancratio P.V."

OMNIA, quæ supra" terram vrnis clausa, vel sarcofagis" corpora detinentur, extra vrbem delata ponantur, vt & humanitatis instar" exhibeant, & relinquant incolarum" domicilio sanctitatem." Quisquis autem huius præcepti neglegens fuerit, adque aliquid tale ab" huius interminatione" præcepti ausus fuerit moliri, tertiâ" in futurum patrimonij parte mulcetur: Officium quoque, quod sibi" paret, quinquaginta librarum auri affectum dispoliatione" merebitur." Ac ne alicuius fallax & arguta sollertia ab huius se præcepti intentione" subducat, atque Apostolorum* vel Martyrum sedem" humandis" corporibus æstimet esse concessam, ab his" quoque, ita vt à reliquo" ciuitatis, nouerint se atque intellegant esse submotos." Dat. III. Kalend. Aug. Heracleæ", Eucherio & Syagrio coss. [381.]

NOTÆ.

* Abesse voluit Tribonianus hanc *legem* à suo *Codice* exceptâ postremâ sententiâ. Baronius quoque perperam *hanc l.* omisit: quæ tamen ad historicam Ecclesiasticam spectat.

" *Pancratius* sub Theodosio M. P.V. Constantinopolitanæ: quod non temerè moneo. Eidem inscribitur anno proximo 382. *lex 2. inf. de habitu quo uti oportet: lex 3. sup. de Cognitoribus*: & A.D. 383. *lex 4. inf. de Aquaeductu.* vid. *Prosopogr.*

" De hoc mox in *Commentario.*

" De *Sarcofago* res & obseruatio protrita est.

" *Exemplum*, exemplar, INSTAR *ἀ-* [illegible] Glossæ Cyrilli rectè interpretantur: eadem [illegible] *speciem, instar, effigiem.* de hâc voce vide & Seruium 2. *Æneid.* Instar, quoddam & quasi facies quædam operis: *l. 21. §. Opus autem, π. de operis nov*

nunciat. Iuxta, instar, *l. 3. inf. de palat.* S L. vbi tamen à nonnullis ea lectio malè sollicitatur. Rursum *l* 142. *infr. de Decurion. Cùm duæ partes ordinis in vrbe posita totius Curiæ instar exhibeant.* Item donationis instar obtinere. *l. 3. sup. de dotibus.* Vbi rectè Anianus *similitudinem donationis* explicat.

" id est, Ciuium. " Est qui tentat *sanitatem*: sed malè.

" id est, post huius interminationem præcepti.

" De *interminationis* voce vide Gloss.

" Tertiæ bonorum partis multam obserua.

" ϰ *Tibi* alloquitur scil. Theodosius Præfectum vrbi: de cuius officio nunc agit.

" Dispoliatio. " ϛϛ *mærebit*: quamquam & retinere quis posset, *mærebitur.*

* Hinc desumpta est *Lex, Nemo 2. Cod. de Sacros. Eccles.* Quæ sic habet: *Nemo Apostolorum & Martyrum sedem humanis corporibus existimet esse concessam.* Valdè ad hanc *legem* pertinet Concilij Triburiensis *Canon* 17.

" Quid *sedes* sit? vide *Commentarium.*

" Rectè ita: perperam in Cod. Iust. *humanis*: quâ corruptâ lectione Doctores in errorem inducti, quo fine hæc *lex* scripta fuerit nesciunt, & ideò inanes ad eam *legem* quæstiones cumulant: Et tamen *humandis* in ea *lege* editum fuisse Græci agnoscunt, & ostendit Synopsis Basilicorum *lib. 5. tit. 1* & Paratitla Græca à Leonclauio edita *lib. 1. tit. 2. §. 2.* Similis error in *l. prox. inf. humatum corpus*: at in *Cod. Iust.* perperam *humanum.*

" id est, à reliquis ciuitatis locis.

" Pœna in cuius disquisitione laborat Accursius ex superiore sententia repetenda est.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. duæ constitutiones sequuntur; è quibus prior hæc non est de sepulchris violatis: seu de sepulchrorum sanctitate (quod alioquin *huius tituli Rubrica* præfert, seu pollicetur:) verùm contrà, de ciuitatum sanctitate non violanda per sepulturam vrbanam: scilicet vrbana sepultura, vt in vrbe Roma atque in cæteris vrbibus prohibita iam olim fuit, ita & in vrbe *Constantinopolitana* hac Theodosij M. constitutione prohibetur. Nempe & ante *leges XII. Tabul.* extra vrbem Romam funera elata, ibique sepulta Regum ipsorummet corpora, Romuli & Numæ exemplis adparet, quorum ille in Ianiculo, qui tum extra vrbem erat, hic pariter extra vrbem elatus. Quanquam eo ipso tempore ante XII. inquam Tabulas, virtutis ergo nonnullis à Senatu vrbana sepultura concessa. Sanè *lex 12. Tabularum* iam nemini non nota est: *Hominem mortuum in vrbe ne sepelito, néve vrito.* Post ea vbi hæc consuetudo labefactari cepit, relata ea *lex* subinde, veluti Consule Duillio, vt memorat Seruius ad 11. *Æneid.* Imperatores eandem quoque retulêre, qui iidem hanc prohibitionem ad reliquas orbis Romani vrbes seu municipia extenderunt, & pœnam insuper siue multam addiderunt. Quod quidem Hadriano adscribit Vlpianus in *l. 3. §. 5. π. de sepulchro violato.* Quod tamen Antonino Pio adscribit Lampridius, *Intra vrbes*, inquit, *sepeliri mortuos vetuit.* Itaque adlaborant viri docti in conciliando Vlpiano cum Lampridio. Audio virum Doctum ita conciliantem, Burgium, inquam, *Elector. 2. c. 4.* Antoninum Pium eundem cum Hadriano videri, quod Antoninus Pius ab Hadriano adoptatus fuerit: Quod vix est vt admittatur; quandoquidem Hadriani nomen Antoninum Pium tulisse ne lapides quidem loquuntur. Itaque vel Lampridij μνημονικὸν ἁμάρτημα est, vel ab vtroque factum id oportet. Sanè Hadriani constitutionem ad omnes vrbes, non ad vrbem Romam tantùm pertinuisse *d. §. 5.* liquet. Diceret alius, Diui Hadriani constitutionem illam non fuisse, sed rescriptum tantum: Diui Pij verò, constitutionem: inter quæ duo quantum sit, norunt Iurisconsultorum filij. Denique diceret alius, Hadrianum cepisse intra Ciuitates tantum, id est Metropoles (id enim *ciuitatis* appellatio iure nostro propriè significat, vt alibi doceo pluribus) sepulturam prohibere; Antonium verò Pium promiscuè intra vrbes seu municipia omnia.

Dubitari tamen postea cepit, & verò ab Vlpiano (qui sub Antonino Caracalla scripsit) tractatur, an post hæc Principum rescripta, seu Imperialia statuta, ex lege municipali in Ciuitatibus nihilominus sepelire liceret; id est si lex vetus municipalis id permitteret? Ratio dubitandi hæc erat, quod rescripta Imperatorum siue statuta viderentur tantùm inolescenti aduersus veterem consuetudinem in ciuitatibus sepeliendi mori occurrisse, ac non etiam leges municipales euertisse; quibus videlicet in nonnullis municipiis ex antiqua recepta probataque consuetudine siue lege, intra nonnulla municipia sepeliri ius erat. Et tamen definit Vlpianus, ab hoc discessum esse post illa rescripta principalia, atque adeò leges huiusmodi municipales ait abolitas, quia scilicet generalia sint illa rescripta, & oporteat imperialia statura *suam* [summam] vim obtinere, & in omni loco valere.

Ex hoc interim Vlpiani tractatu apparet, Hadriani constitutum non ideò factum, ad leges huiusmodi municipales abolendas, quod tamen tradidit Vir doctus, quandoquidem Vlpiani tractatus ille siue dubitatio post huiusmodi rescriptum demum enata est. Sanè multò minus Christianorum occasione id factum fuit; quia tantum abest intra vrbes sepelire tū voluerint potuerintve, vt ne Christianis quidem esse aut videri licuerit. Stetit igitur hoc ius sub Iurisconsultis nostris: itaque & Paulus *1. sentent. tit. vlt. Corpus*, inquit, *in ciuitatem inferre non licet, & qui contra ea fecerit, extra ordinem punitur.* Secutum est postea rescriptum Diocletiani & Maximiani in *l. 12. Cod. de religiosis & sumptibus funerum*, quo sanctio hæc siue prohibitio recentata. Verùm hæ *leges* magis magisque exolescere cœperunt, & quidem vario prætextu & variis occasionibus, vt hæc Theodosij lex quoque docet, quâ id prohibetur. De quâ alioquin prohibitione est quoque insignis locus Chrysostomi *hom. 73. in Matth. p. 459. seu 74. Paris. p. 781. Cornel. p. 634.*

¶ Cæterum prohibitionis huius ratio, cur videlicet extra vrbana, imò plerumque suburbana, veteres *legum* Conditores sepulchra esse voluerint, duplex fuit; & verò duplex *h. l.* adsignatur.

Prima ratio, vt videlicet extra vrbem in agris (de quo dictum ad *l. 2. sup.*) & ad vias publicas sepulchra constituta *humanitatis instar exhiberent*, id est humanæ conditionis & fragilitatis viatores & commeantes admonerent. Quam ipsam rationem assignat Varro *lib. 5. de lingua latina. Sepulchra*, inquit, *ideò secundum viam sunt, quò prætereuntes admoneant, & se fuisse, & illos esse mortales. Humanitatis instar* est exemplar humanæ fragilitatis. Memoria humanæ conditionis vocatur, *l. penult. π. de cond. institut.* Quo pertinent & tituli sepulchorum: *Aspice, siste, caue viator*, & similes. Mitto notare quæ ab aliis alibi iam notarunt de viis, ac nominatim vrbis Romæ, in quibus sepulchra.

Secunda

Secunda ratio, sed diuina, hæc adfertur, *vt ita relinquatur incolarum domicilio sanctitas.* Quæ ipsa ratio à Gentilibus quoque suo sensu redditur: Sic Paulus, *in sententiis: Corpus in ciuitatem inferri non licet, ne funestentur Sacra Ciuitatis.* Sic Imperatores Diocletianus & Maximianus: *Ne sanctum municipiorum ius polluatur.* Quam ipsam rationem nocturnæ elationis ad *leg. superiorem* adsignabam. Quod vt melius adhuc intelligatur, videri cupio qui de *Funere Romano* scripsêre. Res eò redit, Diis superis sacrata solo aspectu vel contactu rei funestæ contaminari credita: Sacerdotibus fermè religioni fuisse vel funus videre, vel locum funestum ingredi. Statuas etiam Deorum velatas aut translatas, si quæ in loco positæ essent, vbi crebra supplicia & cædes: funere pollutis sacrificare nefas fuisse. De quo *ad legem superiorem* dictum fuit. Quinimò inauspicatum omen habitum & vicinum sepulchri, si quis fortè in sepulchra inciderit, vt testatur Liuius *lib.* 30. Ammianus Marcellinus *lib.* 31. Theodoretus *serm.* 8. & Theophrastus *in charactere superstitionis.* Neque ab his omnibus abhorrent quæ leguntur *Leuitici* 21. & 2. *Reg.* 23. Alias tamen quoque rationes adsignatas reperio. Cicero hanc refert *lib.* 2 *de legibus.* Quod iniquum esse putarunt locum publicum priuatâ religione obligari. Redditur & hæc ratio ab Isidoro *lib.* 14. *origin. c.* 11. ne fœtore ipso corpora viuentium contacta inficerentur. In vitâ S. Vedasti c. 10. *quia omnis ciuitas locus debet esse viuorum non mortuorum.*

¶ Sententia igitur Theodosij *hac lege* hæc est: Extra vrbem esse deferenda & vrnas & Sarcophagos. *Vrnæ*, in quibus ossa cineresque mortuorum conditi, clausi, vt ex *hac lege* discimus, *supra terram* fermè eminebant. Idque luculentissimè ex lapideo monumento vrnarum siue ollarum quatuor, quod Romæ extat, apparet: quod exprimit Gutierus *de iure Manium lib.* 2. *p.* 110. Romanorum monumenta supra terram extabant ὑπέργεια (vt Græcorum ὑπόγεια: Ideo Petronius dixit in *Hypogæo, Græco more*,) quia scil. (quod hic etiam locus apertè docet) in vrnis cineres erant. At corpora integrè sepeliebantur in subterraneis & cryptis (cuiusmodi cryptæ ......) speluncis ob cadaueris fœtorem, quæ hîc Sarcophagi. *Sarcophagus* [illegible] fuit quo integrum cadauer ἐν ὑπογαίῳ condebatur.

Hinc interim apparet duplicem sepulturæ morem hoc æuo fuisse, cinerum videlicet & ossium condendorum, & totius corporis non vstulati. Quare & hæc ita passim distinguuntur *ossa*, & *corpora*, vel reliquiæ hominis, & corpus. Nam & humatio & combustio communiter apud Romanos vsurpata fuit, ita quidem, vt ex *h. l.* appareat νεκροκαυσίαν hoc Theodosij M. seculo adhuc vsurpatam: etsi fortasse non æquè, vt humatio. Verisimile enim Religionis Christianæ in dies magis magísque inualescentis disciplinam, ritum hunc Gentilem paulatim sustulisse, cúmque ritum à Gentilibus adhuc aliquandiu sub Imperatoribus Christianis retentum. Sanè Macrobius, qui sub Theodosio Iun. vixit, quadraginta fermè annis post hanc *legem* (vt docet nos *lex vn. sup. de Præpositis sacri cubiculi*:) disertè scribit, morem illum suo tempore iam planè exoleuisse *lib.* 7. *c.* 7. *Licet*, inquit, *vrendi corpora defunctorum vsus nostro seculo nullus sit*, LECTIO *tamen docet, eo tempore, quo igni datis honor mortuis habebatur* &c. qui locus velut singularis signandus est. Sanè à Christianorum disciplina iam olim recepta ritus hic alienus fuit, & humationem, damnatâ νεκροκαυσίᾳ prætulit, vt apparet ex Minutio Felice, apud quem ita Gentilis de Christianis: *Inde videlicet*, inquit, *& exsecrãtur rogos, & dãnant ignium sepulturam.* Cui ita Octauius respondet: *Nec vt creditis vllum damnum sepulturæ timemus, sed & veterem, & meliorem consuetudinem humandi frequentamus.* Et Tertullianus *lib. de Anima: c.* 51. qui insuper rationem addit, eámque à pietate commodat, & humanitate. Posteaquam enim dixit quosdam credidisse, quasdam animas post mortem adhærere corporibus, alios, modicum animæ subsidere in corpore. *Et hoc enim*, inquit, *in opinione quorundam est, propterea nec ignibus funerandum aiunt parentes superfluo animæ. Alia est autem ratio* PIETATIS *istius, non reliquiis animæ adulatrix, sed crudelitatis etiã corporis nomini aduersatrix, quod & ipsum homo non vbique mereatur pœnali exitu impendi.* Idem Tertullianus *cap.* 1. *de Resurrectione carnis. At ego magis ridebo vulgus tunc quoque cum ipsos defunctos atrocissimè exurit, quos postmodum gulosissimè nutrit, iisdem ignibus & promerens & offendens: ô pietatem de crudelitate ludentem! sacrificat an insultat quum crematis cremat.* Ex his apparet, disciplinam Christianam auersatam hanc cadauerum vstulationem, & in eam inuectam Sanctos Patres quosque, vt proinde iam nil mirum sit, si posteaquam Religio Christiana arcem Imperij, sceptrúmque tenuit, circa quarti seculi tandem exitum quintique ingressum, mos ille penitus exoleuerit.

¶ Itaque falluntur, qui ab Antoninis seu Diuis Fratribus eum abrogatum volunt, Capitolini loco corrupto inducti, de quo obiter amplius aliquid videndum est; quoniam & variè legitur & varias recipit interpretationes: *Tanta autem pestilentia fuit, vt vehiculis cadauera sint exportata sarracísque. Tunc autem Antonini leges sepeliendi, sepulchrorúmque asperrimas sanxerunt: quandoquidem cauerunt, Ne vbi quis vellet fabricaret sepulchrum: quod hodiéque seruatur.* Factum sanè id A. D. 173. vt alibi probabo.

Duo igitur attendenda nobis sunt de *legibus* illis sepulchrorum, à Diuis Fratribus latis, quas memorat Capitolinus, nempe eas *asperrimas* fuisse: eásque Capitolini etiamnum ætate seruatas, id est Diocletiano Imp. Vtrumque nobis perpendendum est, vt de legibus illis quænam fuerint, atque adeò quomodo locus ille Capitolini legendus sit, constare possit.

Est igitur vir Clariss. qui legat, *Ne quis belle fabricaretur sepulchrum*, quod ita in Codice quodam repererit, *ne quis velle fabricaretur sepulchrum*: vnde ipse *bellè* conficit, haud magnæ mutationis negotio. Hoc sensu, Antoninos, sumptuosè fabricari sepulchra vetuisse, atque adeò marmoribus & aliis eiusmodi decorari: breuiter decorè & magnificè extrui ne multũ videlicet temporis impenderetur extruendis magnificis sepulchris, & morâ illâ retardarentur sepulturæ: quod minimè oportuit grassante peste in tãtâ sepeliendorũ hominũ & fabricãdorũ sepulchrorum multitudine. Verùm, vt omittam alia, non attendisse mihi satis videtur vir doctissimus, Lampridium dicere suo adhuc æuo Antoninorum constitutum illud seruatum: id est Diocletiani æuo. Atqui quis putet aut credere possit, nulli deinceps hac constitutione licuisse *bellè*, id est sumptuosè & magnificè sepulchra fabricare; cùm toto hoc à Diuorum Fratrum temporibus ad Diocletianum interuallo, tot & tam magnifica passim sepulchra fuerint & memorentur extructa? Nonne Gordianus *l.* 7. *Cod. de Religiosis, statuas sepulchro superimponere, vel monumento ornamenta ei qui ædificasset* QVÆ PVTARET *superaddere licere*: additâ hâc ratione: *cum iure suo eorum quæ* MINVS PROHIBITA SVNT, *vnicuique facultas libera non denegetur?* Alius verò

ita emendat, *vt si quis succedere vellet, fabricaret sepulchrum*: hoc sensu, quasi incuriam hæredum circa defunctos vel indeuotionem Diui fratres *his legibus* coërcuerint, & tanquam indignis hereditatem exceptum iuerint ob sepulchrum non ædificatum. Verùm neque hæc interpretatio aut emendatio stare potest: nam huic apertè refragatur *lex 5. Cod. de Religiosis: & lex 5. Cod. de his quibus vt indignis*. Non est hæc, *neque* fuit, successionis amittendæ causa, si quis defuncto sepulchrum non ædificasset. Tertius, peiua adhùc locum ita legit, *vt si quis vellet fabricaret sepulchrum*. Vbi enim asperitas illa, quâ leges has Diuorum Fratrum præditas fuisse Capitolinus affirmat? Imo verò nihil esset iis humanius, nihil mitius, si hanc lectionem admiserimus, hoc sensu, sine fraude hæredibus esse debere sepulchro non extructo.

Verissima igitur huius loci lectio ea est, quam proposui, Luxum videlicet immodicum *his* Diuorum Fratrum *legibus* circa sepulchrorum fabricationem asperrime coërcitum. Ambitioni scilicet & inani circa moles & extructiones sepulchrorum sumptui legum frenis sæpè occursum est. De Athenis res clara est, *lege* sancitum, ne quis sepulchrum faceret operosius, quàm quod decem homines efficerent triduo, neque id opere tectorio exornari, nec hermas, quos vocant, licebat imponi, vt testatur Cicero *lib. 1. de legibus*: Et Platonis quoque lex, *lib. 12. de legibus*, quam etiam refert Cicero, extrui vetabat sepulchrum altiùs quàm quod quinque homines quinque diebus absoluerint, nec è lapide excitari plus, nec imponi, quàm quod capiat laudem mortui incisam, nec plus quatuor heroicis versibus, quos *Logos* appellat Ennius.

De iure Romano videamus; luxus hic eo quoque coërcitus est, & quidem Decimâ Tabulâ: *sumptus & luctum à Deorum Manium iure remoueto. Hoc plus ne facito, rogum asciâ ne polito*: vt memorat Cicero *lib. 2. de legibus*: quo loco hæc verba, *Hoc plus ne facito*, post summam sententiam initio præmissam id significât, subiectum modum sumptuum sequentibus aliquot capitibus; quorum primum fuit, *Rogum ascia ne polito*: vt non parum peccent qui ea velut illegitima repudiare non dubitant. *Hoc plus ne facito*, idem est, ceu eodem recidit, quo Capitolini verba: *Ne vti quis vellet, fabricaret*. Et sanè modum sumptuum in faciendo monumento immanem inanémque leges non ferunt: quam in rem infinitæ nobis occurrunt *leges* in libris nostris. Itaque hic est, quem *probabilem modum* vocat Sapinianus, *l. 50. §. 1. π. de hereditat. petitione*: *Iustam sumptus rationem*, Vlpianus *l. 14. §. 6. π. de Religiosis*: vid. & *legem 37. §. 1. π. eod. tit.* Qui apud Romanos negant aliquid huiusmodi sancitum, perperam nituntur *leg. 4. π. communia prædiorum*, pertinet enim ea *lex* ad priuatam, seu priuatorum legem: Priuata lege caueri non potest, vt ad certam altitudinem monumentum ædificetur: at publica lege & authoritate quin fieri id possit, dubium nullum est.

Denique quibus hæc interpretatio placere non potest (quâ videlicet luxum circa sepulchra à Diuis fratribus coërcitum docuimus) ita adhuc vrgent, quod nulla ratio tum fuerit luxus coërcendi, quin potiùs incuriæ hæredum castigandæ, vtpote cum eas leges latas Capitolinus innuat propter grassantem tum Romæ pestem, quâ coaceruatim homines moriebantur. Non dicam, quod aliquis dixit, luxum ideò coercitum, quia proculdubio luxus multum temporis requirat, & morâ illâ retardarentur sepulturæ: verùm dicam, ideò luxum coërcitum, ne aut fœdum patrimoniorum exitium plerique paterentur, dum alij alios hoc dementiæ genere supergredi cupiunt. Item dicam ideò Sepulchris fabricandis modum adhibitum, ne immensa sui magnitudine potissimam Vrbis Romæ partem occuparent, vel etiam commercio hominum eximerentur. Politicum hoc scemma est, ne passim passiuitùs loca fiant religiosa. Et verò ab hoc ipso Diuorum Fratrum studio est rescriptum illud, quo ipsi rescripserunt, cenotaphium locum non esse religiosum: *l. 7. π. de rerum diuisione*: & *l. 6. §. 1. π. de Religiosis*: ab hoc inquam enixo studio rescriptum illud proficiscitur; cùm tamen contraria sententia Magis olim, & ex eorum sententia Iurisconsultis nonnullis placuerit, *l. 6. §. vlt. π. de rerum diuisione*. Et ita quidem conciliari oportet diuersas illas Diuorum Fratrum & Iurisconsultorum sententias, atque adeò Iuris antinomiam, noua hactenus hâc ratione: de quo peculiari Diatribâ *de Cenotaphio*. Et sanè Diuorum Fratrum rescriptum hoc de illarum *legum* numero est, quas Antoninus Capitolinus sanxisse refert. Earundem legum numero constituo *leg. Diui Fratres 39. π.* de Religiosis: à qua *negatiuam* expungi nullo modo fero, quod fecit doctissimus Salmasius *in Solinum, p. 1206.* ibi, *vt non alibi transferatur*. Quippe Iurisconsulti *eâ l.* sententia est, iustæ sepulturæ traditum, seu terrâ conditum videri etiam eum, qui nondum in hypogæo sub terra conditus sit, sed in arcula tantùm, eâ mente, vt non aliò transferatur. Scilicet Arcis seu arculis cadauera condita sæpè diu supra terram asseruabantur, vsquequò in hypogæum aliquod fortè dissitum demitterentur. Et quidem ita condita eo animo, vt ne cadauera ipsa aliò, seu, in aliam arcam transferantur: Post quod, ipsa arcula in locum commodiorem transferri potest. At emendatio in principium iuris incurrit. Ponit enim eum iustæ sepulturæ traditum seu terræ conditum videri, qui hoc animo conditus sit vt aliò transferatur. Id quod refutat omninò vel *lex proximè sequens*. quâ contra sententiam nostram .... verò cum *l. 3. §. 4. π. de Sepulchris violatis. l. .... C. h. t.*

¶ Verùm ad sententiam *legis* nostræ, vrbanæque sepulturæ prohibitionem, & extensionem quandam redeamus: Non tantùm igitur reliquis vrbis Constantinopolitanæ locis Theodosius *h. l.* sepulturam arcet, verùm etiam ac nominatim, ab Apostolorum & Martyrum Sede: quam, vt loquitur ipse Theodosius, *fallax & arguta sollertia*, nisi nominatim *hâc lege* exciperetur, sepulturæ iure patêre credere potuisset: Fallax, inquam, & arguta sollertia; Sic enim apud se æstimare argutulus quis potuisset, quamlibet vrbana sepultura generaliter prohiberetur, hâc tamen generali prohibitione non contineri Martyrium, vt quod nihil aliud foret, quàm Martyrum Sepulchrum: Cæterùm si ipsum Martyrium toleraretur, quidni pariter in eo, iure licito, cadauera sepelirentur? Hæc est vt dixi *fallax & arguta* illa *solertia*, quâ nonnullos ab huius *legis* intentione, generali inquam, & indistincta, sese subducere vello, vel subducturos quosdam Theodosius M. præuidit; & quia præuidit, non contentus generali prohibitione, ne quod suffugium deinceps pateret, Apostolorum & Martyrum sede speciatim interdicendum credidit.

¶ Vbi de duobus interim nunc videndum nobis est. *Martyrum & Apostolorum* primum *Sedem* esse conditorium, seu memorias, vt loquebantur Apostolorum & Martyrum, in quibus ipsi conditi, *pro quorum veneratione*, vt loquitur *lex prox. inf. fabricarum aliquid addebatur*, quod *Martyrium* vocabant, de quo dicam ad *l. 19. prox. Sedes* hîc est sepulchrum, conditorium, vt apud plerosque alios

Authores, ita & in veteribus Inscriptionibus innumeris: *Æternam sedem* eo sensu dixit Paulus, in *l. 40. π. de Religiosis*: perpetuas sedes Sidonius *lib. 2. ep. 2.* miseranda sedes, in *Nouella Valentiniani 5. de sepulchris*. Notus est Virgilij locus 6. *Æneidos. Quam sedibus ossa quierint.* Imò & in hoc eodem argumento Martyrum inquam, Ammianus Marcellinus *Sedium* vocem vsurpauit *lib. 22. p. 241.* Vbi de Christianis agens quibusdam igne crematis: *Cineres*, inquit, *proiecit in mare, id metuens vt clamabat, ne collectis supremis* [id est reliquiis] SEDES *illis extruerentur, vt reliquis qui deuiare à religione compulsi pertulêre cruciabiles pœnas adusque gloriosam mortem intemeratâ fide progressi, & nunc* MARTYRAS *appellantur.* Quo tamen Ammiani Marcellini loco hodiè perperam pro *sedes*, legitur *ædes*: Errore qui alibi quoque admissus, veluti *titulo institutionum, de militari testamento*: vt in *Theophilianis* dixi. Possit tamen quis etiam hic vocem *ædes* non malè tueri. Ad Martyrum quippe Sepulchra & Sanctorum, plerumque ædiculæ seu martyria extruebántur, vt docebit *lex prox. infrà. Martyrum* igitur *sedes*, quod aliàs *Martyrium d. l. prox.* qui hanc vocem non intellexerunt Veterum nonnulli, de Sedibus, id est de sessione in Ecclesiâ ad *h. l.* inconditè tractarunt: qui sanè si vel vidissent agi *h. l.* de *humandis* corporibus, non id sensissent: hæc enim secunda erroris istius causa est, quod in *Cod. Inst. humanis corporibus* legatur. Tantum scil. præstat vera & genuina lectio, dein & κυριολογία vocis *sedes*:

Secundò hinc obseruandum, Christianâ Religione inualescente, Sedes Martyrum & Apostolorum intra vrbes conditas: vt maximè priuatorum sedes, id est Sepulchra in vrbe esse non possent.

Tertiò *hâc lege* nominatim Apostolorum & Martyrum sedes, quæ Constantinopoli erant, nominantur. Et verò intelligitur his verbis inter cætera, *Apostolorum Martyrium* in vrbe Constantinopolitanâ Templum scil. à Constantio Constantinopoli excitatum, Philostorgius ait, τὸ κοινὸν τῶν Ἀποστόλων ἐπωνυμίαν ἔχον, quod sub finem σεβάσμιον καὶ σεβάσμιον οἶκον vocat. Et tamen à Constantino M. excitatum id ait Author *vitæ Constantini, lib. 4. cap. 58. 59. 60.* vt & Socrates, *lib. 1. cap. 12. in fin. cap. vlt.* & Procopius περὶ κτισμάτων, περὶ τῶν Αἰγυπτίων, *pag. 8.* Addit idem Philostorgius, ad Apostolorum Ecclesiam excitatum à Constantio sepulchrum patris Constantini. Et tamen id à Constantino M. ipsomet factum scribunt rursum iidem, Auctor *vitæ Constantini, lib. 4. cap. 60.* Socrates *lib. 1. cap. vlt.* & post eum Nicephorus, *lib. 8. c. vlt. p. 566.* Procopius ait, Constantinum iussisse ibi sibi sepulchrum fieri, τάς δὲ θήκας φυλάξαι αὐτῷ τε καὶ τοῖς ἐς τὸ ἔπειτα βασιλεύσιν ἐνταῦθα τάξας. ¶ Addit Philostorgius, *propè eam* Apostolorum Ecclesiam (ἐκκλησίαν) Constantium Constantini patris sepulchrum excitasse: Rectè *propè*: neque enim in ipsomet Apostolorum templo sepultus à Constantio Constantinus, verùm in atrio & vestibulo eius ἐν τοῖς προθύροις, teste Chrysostomo, *aduersus Gentiles, quod Christus sit Deus*, & *homilia 26. in 2. ad Corinthios: p. 687.* & *homilia 60. ad populum Antiochenum*. Zonaras quoque *tomo 3. pag. 9.* ἐν τῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἱερῷ ἐν ᾗ ἐπεζήτησε μέ τοι τοῦ, ὃν δεῖ τῷ ταφῷ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ [Κωνσταντίου] οἰκοδόμησεν. Et Author tamen *vitæ Constantini* ait, in ipsomet templo, & medio quidem inter duodecim Apostolorum thecas loculo, quem Constantinus ipsemet excitauit, conditum Constantinum, *lib. 4. cap. 60. & cap 70.* & Alexander Monachus de inuent. S. Crucis apud Gretserum, *tomo 2. de Cruce.* Idem Philostorgios ait, Reliquias varias Apostolorum & Euangelistarum à Constantio in Apostolorum Ecclesiam Constantinopolim translatas, putà Andreæ Apostoli, Lucæ item Euangelistæ, cuius nomē celeberrimum fuisse ait (nam ita ibi repono ὄνομα δ᾽ ἀκουστὸν, vel ἀκουστὸν vel etiam vnicâ voce ὀνομακλυτόν) & Thomæ Apostoli. Id verò memorant & Hieronymus, *in Chronico, anno Constantij 19. & 20.* & Theodorus Lector *fine collectan.* & Auctor Chronici Alexandrini, qui id factum memorant A. 356. & 357. (id est, A. 355. 356.) & Acta Artemij 20. Octobris apud Surium *pag. 311.* ex Metaphraste, Nicephorus *lib. 10. cap. 11.* qui per Artemium Ducem (cuius alioquin Artemij mentio apud Iulianum *epist. 10.* Marcellinum *lib. 22.* Theodoretum *lib. 3. cap. 17.* & Chron. Alexand. *Ann. 363.*) qui omnes translatas has sub Constantio reliquias scribunt; pariter vt Menæa Græcorum 18. Octobr. & Ado in *libello festiu. Apost. 24. Ian.* Et tamen id à Constantino factum præferunt Hieronymus, *in Vigilantium, fol. 55.* & *lib. de Scriptor. Eccles. in Luca.* etsi antiquæ editiones libri *de Scriptor. Eccles.* præferunt vocem *Constantij*, teste *Victorio*. Paulinus item apud Dungalum *carmine 26.* referente quoque Baronio *Ann. 336. num. 70.* Quod reliquias verò has attinet, meminit earum quoque Procopius *lib. 1.* περὶ κτισμάτων *pag. 8.* vt & Nicephorus *d. lib. 10. cap. 11.* & Chronicon Alex: *Ann. 337. pag. 671.* eodem etiam ordine quo hic, Andreæ, Lucæ, Timothei: Theodorus Lector aliter. Ergo ad hoc Apostolorum Martyrium conditus Constantinus M. aliique posteà Principes, qui pro magno habuêre, si iuxta Apostolorum saltem vestibula corpora eorum sepelirentur, fierentque Reges Piscatorum Ostiarij, πυλωροί, vt Chrysostomus scribit, *d. homilia 26. p. 687.* Quin & Episcopi ibidem conditi: quod ex Socrate colligimus *lib. 1. c. 26.* & Euagrius disertè *lib. 4. c. 30.* Ac vt à Constantio Martyrium Apostolorum conditum Constantinopoli; ita decennio fermè ante *hanc l.* scribit Hieronymus *Chronico A. D. 370.* Constantinopoli Martyrium Apostolorum dedicatum. Sed & Euagrius *lib. 4. cap. 30.* scribit, à Iustiniano ædificatum Templum Sanctorum Apostolorum Constantinopoli: *ædificatum*, id est reparatum, de quo vide Procopij *lib. 1. lib. 1. de ædificiis Iustiniani* elegantem narrationem. Eiusdem generis fuerunt, quæ ad Vrbem Romam *Apostolorum limina* erant: quorum mentio apud Scriptores Ecclesiasticos, & apud Sidonium *lib. 1 ep. 5.* quæ alioquin *Basilica Diui Petri* seu *ad Sanctum Petrum* dicebatur, quæque hoc ipso tempore extra pomerium Vrbis Romæ erat in *Via triumphali*, vt videre est in *Itinerario Peutingeriano*, & apud Sidonium *d. ep. 5.* Mentio eius Basilicæ quoque in *Annalibus Francorum* à Petro Pithæo *editis A. 878.* Denique in *veteri descriptione Vrbis Constantinopolitanæ* fit mentio huius *Martyrij Apostolorum*, quod in *regione vndecimâ Vrbis collocatur.* Fit & mentio *ibidem* Ecclesiæ siue Martyrij Sancti Mennæ, *Regione quarta.* Memoratur & Ecclesia Sancti Pauli, *Regione 7.* Tandem memoratur *ibidem* Ecclesia siue Martyrium Sancti Arcadij *Regione* 10. Quare rectè omninò monuit Doctiss. Sauaro, ad Sidonij *lib. 1. ep. 3. p. 37.* errare eos, qui hanc *legem* ad Limina Apostolorum antiquæ Romæ referebant. Sanè Honorius pariter Imperator Romæ in Sancti Petri ædibus humatus legimus.

Obseruandum interim, etsi Christianâ Religione inualescente, contra *legem* obtinuerit Sanctorum reliquias in ciuitatibus condi, atque ad eiusmodi Sepulchra pleramque ædiculæ seu martyria extructa

extructa fuerint, Porticibus ſeu Exedris & Veſtibulis inſignia, in quibus Imperatores Conſtantinopoli (de quo alibi) mox & Sacerdotes ſinguli priuilegio fuerint ſepulti, priuatis tamen non idem licuiſſe. Quod tamen ambiiſſe priuatos hæc *lex* noſtra indicat, partim vrbanæ ſepulturæ præiudicio à Martyribus ipſis petito, partim Imperatorum præiudicio, partim pietatis motu, forte & ambitione quadam, vt olim Valerius ille, cuius Sepulchro prope templum Æſculapij collocato inſcriptum. *Nullo credidi loco oſſa noſtra poſſe melius adquieſcere, quam prope Templum Æſculapij. Itaque ex teſtam. ad X. pedes à Templo volo condier.* Et verò de hoc defiderio vide Auguſtinum *lib. 8. de Dulcitij quæſtionibus, quæſt.* 2. Qua de cauſa idem quoque Auguſtinus librum ſcripſit *de cura pro mortuis agenda*, vt ipſe notat *lib. 2. cap. 64. Retractationum.* Sanè cùm ab his Martyriis Eccleſiæ fermè ortum duxerint, de quo vide Onuphrium Panuinium *in appendice ad Platinam* (quemadmodum & Gentilium templa è ſepulchris ortum duxiſſe, Patres teſtantur, in his Arnobius *lib. 6.* vt & Valerius Maximus *lib. 8. c. 16.*) & Eccleſiæ Martyriaque promiſcuè vocentur in *veteri illa Vrbis CSP. deſcriptione*, ideò Græci, legem hanc ita concipiunt: μηδεὶς ἐν ἐκκλησίᾳ θαπτέσθω νεκρός. Inter *leges* Caroli Magni quoque *lib. 1. cap. 159.* vt nullus deinceps in Eccleſia mortuum ſepeliat. Sed etiam Concilium Bracarenſe primum *Can. 36. Item placuit vt corpora defunctorum nullo modo intra Baſilicam Sanctorum ſepeliantur, ſed ſi neceſſe eſt, de foris circa murum Baſilicæ dat. Nam ſi firmiſſimum hoc priuilegium vſque nunc retinent Galliæ ciuitates, vt nullo modo intra ambitum murorum cuiuſlibet defuncti corpus ſit humandum, quantò magis hoc venerabilium Martyrum debet reuerentia obtinere.* Tandem Leonis Imperatoris *Conſtitutione*, Vrbana hæc ſepultura permiſſa, *Nouell.* 53.

¶ *De* TRANSLATIONE *corporis humati: déque* SANCTORVM *ſeu* MARTYRVM *reliquiis & Sepultura, Theodoſij M. lex.*

VII. * Idem AAA. Cynegio. P. P."

HVMATVM" corpus, nemo ad alterum locum" transferat; nemo * Martyrem" diſtrahat, nemo mercetur: Habeant * verò in poteſtate, ſi quolibet in loco Sanctorum eſt aliquis conditus, pro" eius veneratione, quod *Martyrium* vocandum ſit, addant quod" voluerint fabricarum. Dat. IV. Kalen. Mart. Conſtantinop. Honorio NB. P. & Euodio coss. [386.]

NOTÆ.

* *Lex, nemo humanum, pen. ſeu 14. Cod de Religioſis*: hinc deſumpta eſt. Habet eam quoque Baronius *A. 386. n. 41.*
" malè vel *Valentinianus & Arcadius*, vt etiam habetur *C. Iuſt.*
" *Cynegius* PP. Orientis ſcil. ſub Theodoſio M. de quo iam ſæpè: etiam ad Libanij orationes, vid. *Proſopogr.*
" *humanum corpus*: Cod. Iuſt malè: Geminus error admiſſus in vulgatis *Codicibus* Iuſtiniani, in *l. 2. Cod. de SS. Eccleſ.* quæ deſumpta eſt ex *fine l. 6. ſuprà.*
" *Sine Auguſti afflatibus*: hæc exceptio addita *Cod. Iuſt. d. l.* 14.
* *Lex 3. Cod de SS. Eccleſ.* hinc deſumpta eſt.
" *Cod. Iuſt.* in Plurali, *Martyres.* Martyres autem id eſt, Martyrum reliquias, λείψανα ἅγια: ſic enim rectè *Baſilica & Harmenopulus* & Index libri *Paratitlorum Græcorum*, Martyres accipiunt & interpretantur. SECVNDA porrò *huius legis* ſententia hæc eſt
" TERTIA *huius legis* ſententia. Porrò, *habeant* illi ſcil. quibus duo ſuperiora interdicta ſunt.
" Supple *vt* · *vt pro eius*, &c. id eſt, vt addere poſſint.
" id eſt, quodcunque.

COMMENTARIVS.

DE SANCTORVM ſiue MARTYRVM reliquiis & ſepulchris, integra hæc Theodoſij M. A. D. 386 Conſtitutio eſt, ad Cynegium PP. Orientis emiſſa: cuius tria ſunt capita nobis conſideranda & exornanda.

¶ Primum igitur caput eſt, de TRANSLATIONE Reliquiarum, quam Græci ἀνακομιδὴν dixerunt: Eam ſcil. Theodoſius M. *h. l.* prohibet. Quæ ſanè Reliquiarum in commune tranſlatio Iure Romano ſemper prohibita fuit, ſi iuſtæ ſepulturæ iam traditæ reliquiæ eſſent, alioquin qui tranſtuliſſet, veluti corpore inquietato, læſæ Religionis & Sepulchri violati reus erat: *l. 39. π. de Religioſ.* Neque aliò pertinet, vt omittam alias, vetus hæc Inſcriptio: *Ne quis nos inquietet ex arca noſtra, neque ab ante aliam ponat aut commutet.* Quæ vetus Inſcriptio reſpondet optimè *dictæ legi* 39. Imò quamlibet iuſta aliqua transferendi corporis humati cauſa olim eſſet, veluti incurſus fluminis, vel alia; ſine Pontificali tamen vel Principali authoritate, vel Magiſtratus permiſſione, id facere non licebat: de quo iam dictum fuit ad *l. 2. ſup.* Ideò Tribonianus *legi* 14. *Cod. de Relig.* (quæ alioquin ex hac noſtrâ deſumpta eſt) hæc verba addenda putauit: *Sine Auguſti afflatibus*, id eſt, ſine Principis permiſſu. Dixi, *ſi iuſtæ ſepulturæ iam traditæ fuiſſent reliquiæ*: id eſt ſi terra iam conditum corpus reliquiæve fuiſſent, vt interpretatur *d. lex* 3. & vt *lex* noſtra propriè loquitur, *ſi corpus humatum*: propriè inquam, quod aliundè ſatis patet. Itaque perperam hic in Cod. Iuſt. *humanum*, pro *humatum*, legitur: humanum enim transferri poteſt, ſine Principis permiſſu, ſi modò humatum non ſit; *l. 3. π. de ſepulchro violato*: *l. 10. Cod. de Religioſ.* ſolo Præſidis permiſſu; cuius rei exemplum vide quoque apud Baſilium, *ep. 414. ad. Magiſtratum Sebaſtiæ*: quanquam & in ea ſpecie fortè iam humatus, verùm in patriam transferri petitus; quod κατὰ τὴν ὑπερορίαν τὴν ἐφορευθέντα mortuus fuiſſet, in exercitu inquam: Geminus error reſidet *in l. 2. Cod. de SS. Eccleſ.* (quæ alio.

quia

quin desumpta est ex *l. 6.* proximè præcedente *h. tit.*) Cuius lectionis corruptæ causâ nugas agunt Interpretes. Certè Apostolorum vel Martyrum sedes non humanis, sed humandis corporibus denegantur. Trãslationẽ porrò Sanctoru seu Martyrũ nominatim, de quâ hâc *legem* accipiendã cõtendo, ideò Theodosius M. prohibuisse videtur, quod impostores quidam ad mouendos superstitiosæ plebeculæ animos, corpora in agris suis eruta velut Sanctorum reliquias circumferrent, alióve transferrent: vel etiam quod mox sequitur, & vel maximè hîc spectari puto, tanquam *Reliquias* distraherent. Alioquin, vt omittam alia, Translationis Sanctorum exemplum extat *epistolâ, inter Ambrosianas* 85. *de SS. Geruasio & Protasio.*

¶ Secundum igitur caput est, ex superiore dependens; de non VENDENDIS EMENDISVE Martyrum reliquiis; cui sanè causam præbuit quorundam αἰσχροκερδία, quinimò & impostura: qui, vt modò dicebam, Martyrum reliquias & ψευδολείψανα circulatorio propè more circumgestare, & empturis proponere soliti. Sanè de Pseudomonachis id testatur insignis Augustini locus, *de opere Monachorum cap.* 28. *Callidissimus hostis, tam multos hypocritas sub habitu Monachorum vsquequaque dispersit, circũeuntes Prouincias, nusquam missos, nusquã fixos, nusquã stantes, nusquã Sedentes: alij mẽbra Martyrum, si tamen Martyrum, venditant: alij fimbrias & phylacteria sua magnificant* &c. Proindè hâc de causâ, propter impostores inquam, huiuscemodi Martyrum commercio Theodosius M. Imperator *hâc l.* interdicendum credidit, ac maximè quoniam stabilito magis magísque hâc tempestate in Sanctorum reliquias cultu & affectu (vt tertium *huius legis* caput ostendit) impostores huiusmodi siue circitores emptores hiantes (vt ille loquitur) facilè inducerent, & Simplicioribus imponerent: quandoquidem in eam iam venerat plebs opinionem, quàm optimè consultum sibi, si vel minimum de Sancto Reliquiarum haberet. Itaque minus hoc caput illustrant, atque in eius sensum minùs penetrant, qui communi illo fine Sanctorum commercium à Theodosio *h. l.* prohibitum putant, quia res sacra in commercio hominum non sit. Quod etsi indubitati iuris sit, propiorem tamen scopum finémque huiusce *legis* non attingit; quo videlicet excurrenti impostorum fallaciæ Theodosius occursum voluit. Cæterum *h. l.* in transferentem corpus humatum, vel Reliquias Martyrum distrahentem, vel ementem, pœna nulla statuitur. Quam tamen statutam oportuit, ne alioquin imperfecta hæc *lex* esset. Et verò ex *titulo* ipso sub quo hæc *lex* collocata est, satis colligitur, sepulchri violati pœnam hoc facto cõtractam.

¶ Tertium *huius legis* caput est, quidnam circa Reliquias Sanctorum fieri, vel licere velit Theodosius M *hac l.* Nẽpe istud, vt si in loco aliquo sanctorũ aliquis conditus sit vti eõdi eos oportere multis ostẽdit Auctor *vitæ S. Antonij*, siue *Athanasius*, eo ibi relicto, pro eius veneratione Martyria excitari possint. MARTYRIVM ei excitetur, id est ædificio superstructo Reliquiæ eius decorentur. *Pro eius veneratione*, inquit lex; *Veneratio* hîc est, non προσκύνησις siue λατρεία sed σεμνότης & τιμὴ: quomodo & Glossæ Philoxeni, αἴδεσις: quomodo & Cicero; *habet*, inquit, *venerationem* iustam quidquid excellit. Huius porrò venerationis gradus varij sunt, prout quæque res est; quæ sanè probatis Sanctis, eorúmque Reliquiis debetur vid. *Constit. Apostol. lib. 6. c vlt.* Notũ alioquin illud Naziãzeni *in Distichis.*

> Ὕβρις ἀναγνον ἐόντα παραστάμεναι θυέεσσι,
> Δεινότερον νεκύων λείψανα πάντα σέβειν.

Id est

Sacrificare non pura mente graue est:
Sed grauius mortuorum reliquias omnes venerari,

Et modus hac in re optimus. Quam in rem vid. Concil. Carthag. 5. *cap.* 14. Lugdun. *cap.* 62. Cabillon. *can.* 43. & Augustin. 8. *de Ciuit. Dei, cap. vlt.* & quæ *ibi* Viues & alij, legitimum contra Sanctorum & Reliquiarum temeratores, cultum defendentes: vid. Gregor. Nazianzenum *in Iulianum*: etsi neque omnes modum semper tenuêre ἀμετρίᾳ τῆς ἀντιπάλης abrepti.

Ad rem; Martyria igitur sanctis pro veneratione eorum excitari, vt mos fuit, de quo v. & Smyrnensium Ep. apud Eusebium *lib.* 4. *c.* 14 ita & *hac* Theodosij M. *lege* permittitur. *Martyrium* lege superiore proximâ vocatur *Apostolorum & Martyrum sedes*, quæ in Ecclesias postea conuersæ, propter amplam & magnificam earum structuram; cuius quidem amplitudinis & magnificentiæ licentiam tribuit Theodosius M. *h. l. Martyrium* scil. nil aliud est, quam Ecclesia siue Basilica excitata ad sepulchrum Sancti alicuius, vel Martyris *probati*: cuius etiam Conditorium, quod notum, pro Altari erat. Hieronymus, *in vita Hilarionis*: *Ne sublato ad villam suam Sancti corpore Martyrium fabricaret*. Itaque & in *veteri vrbis Constantinopolitana descriptione*, *Ecclesia*, siue *Martyrium* promiscuè vocantur. Vvalafridus Strabo, *de rebus Ecclesiasticis, cap. 6. Martyria*, inquit, *vocabantur Ecclesia, qua in honorem aliquorum Martyrum fiebant.* Hieronymus *in Chronico*: *Eustatius Constantinopolitanus Presbyter agnoscitur, cuius industriâ in Hierosolymis Martyrium extructum est.* Idem Hieronymus *eodem Chronico*, *Constantinopoli Apostolorum Martyrium dedicatur*: Vide & Sozomenum *lib.* 2. *cap.* 26. Theodorum Anagnostem, *Eclogâ* 2. & Synodi Laodicenæ *can.* 9. siue *Codicis Canonum Ecclesia vniuersa canon.* 113. vide & *Canon. concilij Calchedonensis* 6. 8. 10. siue *Canonem Codicis istius* 184 186. 188. Itaque Ecclesia vocata est *Martyrium*: sic vt postea μελετᾶν αὐτὰ τῶν ἁγίων ναῶν καθαρῶν non liceret, *canone* 27. *in Trullo.* Easdem & *Memorias Sanctorum* propriè dictas alij iam monuerunt. De Martyribus & Martyriis vide plurima notatu dignissima apud Basilium M. *Sermone in Quadraginta Martyres*: & apud Theodoretum *in Θεραπευτικῇ, serm.* 8. *pagina* præsertim 112. 115. 116. 117. 119. 121. 122.

¶ Cæterùm quemadmodum falsis Reliquiis *hac lege* occursum videmus, translatione videl. aut commercio earum interdictis, Martyriis tamen in earum venerationem extrui permissu; ita cùm ementitis Reliquiis, gemino imposturæ genere, falsæ memoriæ superstruerentur, Concilio Carthaginiensi ei rei occursum fuit, quod habitum est A.D. 401. id est quindecim post hanc legem annis *can.* 83. *Cod. Africani*, cuius hæc verba sunt. *Item placuit, vt Altaria qua passim per agros & per vias, tanquam memoria martyrum constituuntur, in quibus nullum Corpus aut Reliquia martyrum condita probantur, ab Episcopis qui locis eisdem prasunt, si fieri potest, euertantur: si autem hoc per tumultus populares non finitur, plebes tamen admoneantur, ne illa loca frequententur; at qui rectè sapiunt, nullâ ibi superstitione deuincti teneantur; & omnino nulla memoria Martyrum probabiliter acceptetur, nisi vbi Corpus, aut aliqua Reliquia sunt, aut origo alicuius habitationis, vel possessionis, vel passionis fidelissima origine traditur. Nam qua per somnia & per manes quasi reuelationes quorumlibet hominum vbicunque constituuntur altaria, omni modo improbentur.*

¶ Illud tùm ex *hac lege*, tùm ex aliis huius æui Scriptoribus colligimus: Martyrum cultum hoc

æuo plurimùm inualuisse: Quæ causa Scriptoribus Gentilibus in id inuehendi, veluti Eunapio, Libanio. Ac nominatim per Syriam & Ægyptum, vbi Cynegius hoc tempore erat, prohibendis Gentilium sacrificiis templísque occludendis occupatus: de quo ad *l*...*inf. de paganis.*

AD LEGEM FABIAM,
HOC EST,
QVI FILIOS INVOLANT'' ALIENOS.
TITVLVS XVIII.

'' Hæc à Gothis addita videntur.

IX. Cod. Ivst. XX. *Ad Legem Fabiam de Plagiariis*,
v. Ciceronis *Orat. pro Rabino.*

I. * Imp. Constantinvs A. ad Domitium'' Celsum Vic. Afric.

Plagiarii, qui'' viuentium filiorum miserandas infligunt parentibus orbitates'', metalli pœnâ, cum ceteris antè cognitis'' suppliciis tenebantur.'' Si quis tamen'' eiusmodi'' reus fuerit oblatus'', posteaquàm super crimine patuerit'', seruus quidem vel libertate donatus, bestiis primo'' quoque'' munere obiiciatur, liber'' autem sub hac formâ in Ludum detur gladiatorium, vt antequam aliquid faciat, quo se defendere possit, gladio consumatur. Eos'' autem qui pro hoc crimine iam in Metallum dati sunt, nunquam reuocari præcipimus. Dat. Kalend. Aug. Constantino A. IV. & Licinio IV. coss. [315.]

Interpretatio. *Hi qui filios alienos furto abstulerint, & vbicunque transduxerint, siue ingenui, siue serui sint, morte puniantur.*

NOTÆ.

* *Lex vltima, Cod. Iustin. eod tit.* Hanc *legem* memorat quoque Papianus *Resp. t.* 4. vbi ei tribuit, quæ eâ non continentur.
'' *Domitius Celsus* Vicarius Africæ sub Constantino M. inter gesta purgationis Ceciliani & Felicis Constantini & Præfecti Prætorio Epistolæ. Eidem inscribitur *lex* 1. *sup. de officio Iudicum omnium*: vid. *Prosopograph.*
'' De *Plagiariis* filiorum hæc *lex* duntaxat est.
'' *Cuius senectus & liberorum* Orbitas *magna promittebat.* Seneca 1. *de benef.* 14.
'' Alciatus perperàm scripsit, in *Cod. Theod.* legi *ante cognitionem.*
'' *Tenerantur* Codice Iustin. de quo mox plura.
'' De cætero, seu imposterum, deinceps: itaque rescribat quis *Tandem*, id est deinceps, & posteà demum. In Glossis Philoxeni. *Tandem* ὅμως, δήπουθ' ἢ δήπω. Sed nihil muto; vox Tamen hîc est alterius seu diuersæ sententiæ index.
'' *Filiorum* Plagiarius.
'' *Oblatus* vel à priuatis, vel à Stationariis.
'' *Patuerit*, rectè: neque id mutandum in claruerit.
'' *Primo quoque munere*, hæc verba Tribonianus recîdit: deinde pro *obiiciatur*, reposuit *subiiciatur.*
'' *x. Quoquo.* '' Sequentia ita Tribonianus immutauit: *Ingenuus gladio consumatur*: vt superiùs, *Muneris*: ita hîc *ludi gladiatorij* mentione suppressâ. De cuius rei ratione mox. Cæterùm *liber*, hîc est ingenuus, vt ex superioribus patet. Itaque & vocem *Ingenuus* hîc Tribonianus substituit.
'' Sequentia Tribonianus resecauit, quia scilicet *versiculus hic* in præteritum respicit.

COMMENTARIVS.

Constantini M. vnica hæc *hoc titulo* constitutio est in Plagiarios filiorum, quâ pœnam in hos determinat. Pœna plagij, seu plagiariorum, variis ex causis incurrebatur, quas discere est ex *titulo Digestorum, & Codicis,* huic concordante: itémque ex Pauli *libr.* 5. *sentent.* Vlpiani *lib.* 9. *de officio Procons. Titulis* huic pariter concordantibus, apud Authorem *collation. leg. Mosaic. tit.* 14. *de plagiariis.* Potissima causa fuit (quæque ideò primum caput *legis Fabiæ de Plagiariis* occupabat) si quis Ciuem Romanum ingenuum, eúmve qui in Italia *liberatus* (id est manumissus esset) celasset, inuinctum habuisset, vendidisset, emisset, quive eam in rem socius fuisset.

¶ Cæterùm Pœna *lege Fabia* constituta pecuniaria fuit, vt docet Hermogenianus, in *l. vlt. π. eod. tit.* & Vlpianus *d. lib.* 9. *de offic. Procons.* apud *Pariatorem legum Mosaicar.* imò & eandem indicat *lex* 12. *π. de manumiss.* Verùm ea pœna in vsu esse desiit, & hoc crimen extra ordinem animaduersionem

nem metuis, próque delicti modo coërcitum est, plerumque metalli pœnâ, vt docet Hermogenianus *d. l. vlt.* & Paulus *lib. 5 sent. d. loco.* Quin & *lex* hæc nostra id ipsum testatur & *principio* & *fine* eius. Pœna, inquam, pecuniaria in vsu esse desiit, ac maximè quæ *primo capite legis Fabiæ* imposita fuerat in summi criminis plagium istud, quod ante dixi. Nam quæ secundo capite statuta fuerat, ea non adeò immutata vel aucta fuit: in eos inquam, qui seruo fugiendi consilium dedissent, in fuga constitutum celassent, vendidissent, vt apparet ex *lege, in fuga 6. Cod. eod. tit.* Plagium igitur serui pecuniâ deinceps quoque mulctatum, non obstante Pauli loco apud *Pariatorem*: ingenui vel libertini, coërcitione pro modo delicti, & plerumque metalli pœnâ vt ait Hermogenianus.

¶ Et tamen hæc *lex* nostra, non tantùm metalli pœnam, verùm etiam alia præterea ante cognita supplicia huic crimini imposita fuisse testatur. Et verò Paulus distinctè rem ita proponit; *Humiliores* inquit, *aut in metallum damnantur, aut in crucem tolluntur: Honestiores ademptâ dimidia parte bonorum in perpetuum relegantur.* Vbi vides triplicem pœnam. Metalli, crucis, & perpetuæ relegationis. Crucis videlicet supplicium seruis impositum ob plagium ingenui vel libertini: Fuit enim, vt iam notum est, proprium fermè seruorum supplicium, Crux. In cæteros relegatio perpetua statuta si honestiores essent: metalli, si humiliores. Neque fortassis temerè est, quod Constantinus *h. l.* Crucis suppliciũ generalibus his verbis inuoluat, *cum cæteris antè cognitis suppliciis.* Quandoquidem hic idem Constantinus *Crucis* supplicium sustulit: & quidem, vt existimo hoc ipso anno 315. mense Martio eo capite quod cohæsisse videtur *legi 2. inf. de pœnis*: vbi dicam: quod superiore adhuc anno 314. stabat, vt docet *lex vn. sup. Ad L. Iul. maiest.* Quare error est P. Fabri 2. *semestr.* 11. cum his verbis *cæteris ante cognitis suppliciis*, intelligi vult, deportationem ludúmque gladiatorium.

¶ Et hæ quidem Plagij circa ingenuos & libertinos admissi pœnæ, ad Constantini M. tempora vsque fuêre. Nulla videl. distinctione facta inter ingenuos, circa quos plagium admissum fuisset: sic quidem, vt qui FILIVM alienum patri suo plagio subduxisset, non alio pœnæ genere quàm si alium ingenum quemcunque per plagium subduxisset, plecteretur. Idque est scilicet, quod *huius l. initio* Constantinus præfatur: *Plagiarii, qui viuentium filiorum miserandas infligunt parentibus orbitates, metalli pœnâ cum cæteris antè cognitis suppliciis tenebantur.* Scil. de filiorum plagiariis tantùm hæc Constantini M. constitutio est: qui hactenus eodem supplicij genere quo cœteri plagiarij, neque maiore, TENEBANTVR: *tenebantur* inquam; ita enim clarè editum *hoc Codice nostro*: Malè omninò in Cod. Iustinianeo, *teneantur*: etsi vnicâ tantum literâ detractâ; magno tamen & incredibili penè *huius legis* & sententiæ dispendio. Quo certè factum, vt *lex* ipsa secum dissentire vulgo visa fuerit: & crucem Alciato aliisque fixerit. Sed vt veram hanc lectionem iam olim rectè Viuianus suboluit, mox & Duarenus *lib. 2. Disp. ann. c.* 20. & P. Faber. 2. *semestr.* 15. restituerunt, ita rem expediuit hic *Codex*: voce *tenebantur*: quâ significatur, quod proditum est non tantum impliciè in *l. vlt.* ℞. *eod. tit.* verùm expressius apud Paulum 5. *sent. eod. tit.* eo loco quem ex Auctore *collationis Legum Mosaic.* anteà retuli.

¶ Igitur filiorum plagiarij eodem hactenùs quo cœteri plagiarij supplicio, neque satis acerbo tenebantur: verùm Constantinus eorum supplicium exacerbatum seu auctum *h. l.* iuit: quod & initium *legis* & vltima eiusdem sententia satis euincunt: & ostendit omninò vocula aduersatiua hæc, TAMEN. Ac si diceret; Etsi olim quidem & hactenus leuiore pœna huiusmodi plagiarij tenerentur, sibi tamen nunc aliter videri, augendam videl. EIVSMODI scorum, qui scil. filiorum plagiarij essent, pœnam: nempè, quia vt eleganter loquitur, *viuentium filiorum miserandas infligerẽt parẽtibus orbitates.* Hæc scil exacerbandæ horum plagiariorum pœnæ causa à Constantino M. redditur. Vt cæteroquin plagiariorum facinus magnum est, ita eorum maximum, qui filios parentibus subducunt. Similis est ratio quæ redditur in *Codice Visigothico lib. 7. tit. 3. de vsurpatoribus & plagiatoribus*: *l. 3.* Quia parentibus venditi aut plagiati non leuius esse potest, quàm si homicidium fuisset admissum. Et verò frequens id crimen fuit hâc etiam ætate, vt liberis abuterentur: de quo Tertullianus *ad Nationes.*

¶ Pœnam igitur hanc filiorum plagiariis imponit Constantinus seruis & libertis (sic enim *libertate donatos* accipio, contraquam P. Faber 2. *semest.* 11.) ludi gladiatorij & damnationis ad bestias: liberis, id est ingenuis (quam vocem hic Τεῖ©‑ subiecit) ludi gladiatorij ita quidem, vt ibi absumantur. Quo vtroque supplicij genere atrocius nil, bestiarum inquam, & ludi gladiatorij. Facilis certè in hoc ad bestias dandi supplicio (verum vt fateamur) nimiùm Constantinus fuit. Exemplo sunt duo *Francorum Reges, Ascaricus & Regaisus*, quos bestiis obiecisse Constantinum crudeliter refert Nazarius *in Panegyrico.* Pariter, testatur Vlpianus *lib. 8. de off. Proconsulis*, sub *titulo, de Abig.* (apud Pariatorem *ll. Mosaicarum & Romanar.* tt.) qui sub Antonino Caracalla, Alexandro Seuero scribebat, abigeos, minaci gladio resistentes (vt in hac re loquitur Firmicus *lib. 6. Mathem.*) id est cum gladio abigentes, Romæ etiam bestiis subiectos suo tempore: *Romæ tamẽ etiã bestiis subiici abigeos videmus: Et sanè, qui cum gladio abigunt, non iniquè hâc pœnâ adficiuntur.* Quem locum ita Tribonianus interpolauit, *l. 1. §. 3. ℞. de abigeis. Sanè qui cum gladio abigunt non iniquè bestiis obiiciuntur.* De bestiarum alioquin in commune supplicio est *lex* Modestini, *ad bestias* 31. ℞. *de pœnis.* Deque eo toties iam ab aliis inculcatum, vt monere amplius pigeat. Sanè qui ad bestias dati, depugnaturi cum his inducebantur stato spectaculi die: quod MVNVS dictum & verò *hac* quoque *leg.* dicitur: de quo pariter iam toties ab aliis dictum, vt dicere superuacuum sit. Copiosè ea de re scripsit Petrus Faber *Semestrium lib. 2. cap.* 11. Denique de bestiariis his, quos & damnatos in ludum, & Arenarios, Græci verò θηριομάχους dixerunt, passim legere licet: Propriè autem bestiis *obiici* dicebantur, quomodo & Polybius *lib. 1.* dixit ἐμβάλλειν τοῖς θηρίοις, Dio verò *lib.* 58. τοῖς θηρίοις ἐκ καταδίκης διδόναι, quia scilicet aut inermes in arenam ad bestias dabantur, seu bestiis obiiciebantur, vel etiam ad Stipitem deligati, bestiis in prædam dabantur: quos & ideò *Surrectos ad Stipitem* bestiis obiectos vocat Vopiscus, *in vita Aureliani, p. 221. D. Mnestem*, inquit, *postea surrectus ad stipitem bestiis obiectus est*: Nam quod in, *surreptus*, istud mutant, & morum veterum & linguæ imperitiam hac parte arguunt. Hinc & *surrigenda*, pro surrectione ad pœnam: quam vocem Vlpianus vsurpauit, *libris de officio Proconsulis* (& quidem *nono*, vt existimo) Quo videlicet Genera pœnarum Vlpianum tractasse docet *lex* 6. §. *vlt* & *lex aut damnum* 8. & quidem de Ludo Venatorio & Bestiario, vt ostendit *d. l.* 8. §. 11. Eam igitur exinde vocem veteres Glossæ ita interpretantur. *Ad subrigendam, εἰς ἀνόρθωσιν τιμωρίας. Subrigenda, est Subrectio,* atque

inde deligatio ad ſtipitem io pœnam vel igois, vel fumi, vel beſtiarum. *Subrigit*, in iiſdem *Gloſſis* ὑπορθοῖ ὑπορείδη *ſubrigo* ἀναβιβάζω ἀιωρῶ, *ſubrigo*, pro *ſuberigo*. In Gloſſis *Cyrilli*, pariter ὑπορθῶ, erigo, *ſubrigo*, *fulcio*. Et hæc de munere, ſubrictione, & beſtiarum ſupplicio dicta ſint. Neque dubium quin *ſubrigenda* illa Vlpiani ad omnem ſurrectionem in pœnam accipienda ſit: Non de eculeo tantum, vt vult nonnemo, intelligenda. Nam & qui ad ſtipitem deligati, non ita deligati erant, vt terræ inſiſterent, verum eminuli & ſubrecti.

§ De Lodo Gladiatorio videamus, de qoo & *l.* 28. *inf. de pœnis*: & *l.* 1. *inf. de gladiator.* Hoc igitur ſupplicij genere liberum, id eſt ingenuum, filij alieni plagiarium abſumi iubet Conſtantinus, & quidem antequam aliquid faciat quo ſe defendere poſſit. Ludi ſcilicet gladiatorij duplex conditio fuit. Alij quippe poſt certum tempus liberari inde poterant, & hi propriè *in ludum gladij*, ſeu *gladiatorum* damnari dicebantur. Etſi vocum proprietas hæc non ſemper obſeruetur, vt hæc quoque *lex* indicat (generali enim *Ludi gladiatorij* appellatione, poſterius quod diat ſupplicij genus indicatur *h. l.*) Res tamen ipſa atque hoc ſupplicij diſcrimen rerum eſt. Vlpiani locus *lib.* 8. *de officio Proconſul.* ſub *Titulo de Abigeis*, apud Authorem *Collat. Legum Moſaic. tit.* 11. hanc in rem ſingularis eſt. *Fortè* inquit, *ſenſit D. Adrianus gladij pœnam dicendo Ludi damnationem. Eſt autem differentia inter eos qui ad gladium, & eos qui ad ludum damnantur. Nam ad gladium damnati confeſtim conſumuntur, vel certè intra annum debent conſumi. Hoc enim mandatis continetur. Enim verò qui in ludum damnantur, non vtique conſumuntur, ſed etiam pileari, poſt triennium autem rudem induere eis permittitur.* Qui quidē locus in eo ſingularis eſt, quod de ludo Gladiatorio eiúſque diſcrimine à gladij pœna proponit: de cœtero geminus eſt hic Pauli locus 5. *ſentent. tit.* 17. *Sanè*, inquit, *qui ad gladium dantur intra annum conſumendi ſunt.* Verùm hoc diſcrimine ſeruorum minùs ſeruato, vel minùs iotellecto, conſumptionis lex ſiue conditio nominatim conſtitutionibus, quibus pœoa ludi Gladiatorij impoſita exprimi ſolita eſt; cuius rei exemplum præbet hæc *lex* noſtra: *Liber*, inquit, *ſub hac forma in ludum detur gladiatorium, vt antequam aliquid faciat quod ſe defendere poſſit*, id optimè explicat ſuperior ille Vlpiani *locus*: Defendere ſcilicet ſeſe poterant ad ludum Gladiatorium damnati, triennij præſcriptione, vt rudem induere poſſent: id eſt vacationem periculoſi laboris & pugnæ: vt indicat Ouidius *hoc verſu*:

Tutáque depoſito poſcitur enſe Rudis.

Fuit ſcilicet hoc ſignum honeſtæ miſſionis Artis Gladiatoriæ, quam Gladiator à Populo petere & impetrare ſolebat, vt Acro *in Horatium* ſignificat. Item ſignum fuit *ῥαβδίας*, vt *Rudem* nonnulli interpretantur τὴν ἐπισήματον μονομάχων. At quinquennij præſcriptione pileum petere poterat & induere, id eſt penitus liberabatur. Tertulliani locus *de ſpectaculis* huc facit, *Et qui inſigniori cuique homicida leonē poſcit, idem gladiatori atroci petat Rudem, & pileum præmium conferat.* Imò & antè id tempus ad Populi acclamatiooes ſi placuiſſent, liberari poterant, ſi aliquid inſigne feciſſeot. De *pileo* res nota eſt; cuius impoſitione ſtatum publicum redditum, adinſtar reſtitutionis cuiuſdam in integrum, exiſtimo. De capite quippe ciuis vel adimendo, populi iudicium fuit: Cuius reſtitutionis index proculdubio *pileus*: Et quodnam alioquin inter *Rudem* & *pileum* hac parte diſcrimen fuiſſet? Scilicet, *Rudis* vacationem & immunitatem decertandi iodicabat: *Pileus*, ſtatum reformabat, qui non alius quàm publicus. Status enim nil aliud eſt, quàm quo quis in ordine ciuium ſtat, & conſiſtit, qui libertate & ciuitate continetur. Hactenùs de gladij & ludi gladiatorij pœnâ.

Imò Tertia quoque gladij, ſeu ad gladium, adhuc pœna fuit; ad gladium ludi, inquam, de quo ita Capitolinus in Macrino: *Seruos qui à dominis fugiſſent repertos* AD GLADIVM LVDI *deputabat.* Ad *gladium ludi*, id eſt ad voluptates tantum populi, non etiam ad vitæ periculum ſeu diſcrimen: quale io gladij, ſeu ludi gladiatorij pœna.

Similis huic fuit pœna in *Ludum Venatorium* dandi, qua pariter Iuuenes afficiebantur, vt venatioē ſeu cum beſtiis congreſſum inſtituerent, atque ludos populo facerent. de quo Vlp. *l.* 9. *de off. Proconſ. d. l.* 8. §. 11. De quo vid. & Gallicanum *in Auidio.*

Et has quidem pœnas io futurum, in filiorum alienorum Plagiarios ſtatuit Conſtantinus: id eſt qui deinceps in hoc crimine deprehenſi, oblati & conuicti fuiſſent: In eos verò qui hactenus ſententiam ſeu pœnam metalli ſubiiſſent, pro recepta hactenus pœna, nunquam reuocari, id eſt liberari iubet, verùm metalli opere immorari & immori. Operis publici pœna ſcilicet quandoq; perpetua fuit, vt oſtēdit Vlpianus *lib.* 8. *de offic. Proconſulis*, apud anthorem *Collationis leg. Moſaic. tit.* 11. Et *lex* 28. §. 6. *ff. de pœnis*. Vide & *legem* 22. 23. *ff. eod. tit. de pœnis.* Et tamen qui ad tempus in metallum damnantur, in metallum damnati propriè non dicuntur: libertas enim horum manet, id eſt liberi manent: *d. l.* 28. §. 6. Cuius rei argumento dici poſſet ad ludum gladiatorium damnatos liberos pariter manere, quandoquidem io perpetuum damnati non ſunt. Verùm tutius eſt dicamus, etſi ad ludum tantum gladiatoriū damnatos ſeruos pœnæ, vtpote via inde liberandos, verùm ea poſt facto quinquennij præſcriptione ſtatum recuperare. De metalli alioquin pœna temporaria, perpetua, vide Cuiacij obſeruationem *lib.* 6. *cap.* 25. Denique de pœna ludi gladiatorij, & ad beſtias dandi, à Conſtantino M. poſteà ſublata; dicetur *inf. ad l.* 1. *inf. de Gladiatorib.*

AD LEGEM CORNELIAM DE FALSO.

TITVLVS XIX.

IX. COD. IVST. XXII.

Ad Legem Corneliam de falsis.

PARATITLON.

LEx CORNELIA de falso, *Rubr.* falsas testamenti tabulas, *l. vlt.* testamentum, *l.* 1. Codicillos, *d. l.* 1. aliásque deficientium voluntates, *d. l.* 1. vltimas voluntates, *d. l. vlt.* falsas persequebatur, & vindicabat [Senatusconsulta verò ad Legem Corneliam testamentariam (sic enim ea quam dixi de causa propriè vocabatur) facta, alias falsi species persequebantur; putà] instrumenta, *l.* 1. & 2. publica priuatáque, *d. l.* 1. Scripturas, *l.* 4. rationes priuatas, publicas, *l. vlt.* pacta, epistolas, donationes, venditiones, *d. l. vlt.* ¶ Actio autem hæc falsi, *l.* 2. dicitur & quæstio falsi, *l.* 1. falsi strepitus, *d. l.* 2.

¶ Porrò de falso agi poterat vel ciuiliter, vel criminaliter: *l. vlt.* & quidem criminaliter etiam absque subscriptione, [id est inscriptione in crimen, si Iudici ita visum fuisset, *l.* 2. *& l. vlt.*] rursum criminaliter etiam, posteaquam is qui ciuiliter egisset, victus fuisset, *l. vn. Victum ciuiliter, Tit. prox. inf.* Sanè incidens in ciuilem causam, falsi quæstio, ex Constantini constitutione, *l.* 2. ciuilem possessionis causam non moratur. Durat autem hæc actio anni spatio à lite contestata, *d. l.* 2. *in fine.*

¶ Processus in hoc iudicio huiuscemodi constituitur: Indago acerrima in falsi quæstione facienda argumentis, testibus, Scripturarum conlatione, aliisque vestigiis veritatis, *d. l.* 2. Item quæstionibus Tabellionum qui instrumenta conscripserunt, idque etsi Decuriones fuerint, vel postea facti fuerint, *l.* 1. exactis item ab vtraque parte probationibus, *d. l.* 2. Porrò Iudex quomodo hac parte se gerere debeat, definit eleganter *lex* 2. *versic. sed inter vtramque.*

¶ *Pœna* denique huius criminis est capitalis, vel deportionis, pro magnitudine commissi: *d. l.* 2. *in fine*: Vicissim obiectum falsi crimen non probantis pœna vide in *leg. vlt.* Omitti non oportet, quod dicitur *l. vn. sup. si certum pet. de chirogr.* falsarium nil aliud agere, quàm vt similitudinem veritatis imitetur.

---

1. * Imp. Constantinus A. Mechilio Hilariano Correctori" Lucaniæ & Brittiorum.

SI quis Decurio testamentum, vel codicillos, aut aliquam" deficientis scribserit voluntatem, vel conscribendis publicis priuatisque instrumentis præbuerit Officium, si falsi quæstio moueatur, Decurionatus honore seposito, Quæstioni (si ita poposcerit causa) subdatur. Sed non statim" desinit esse Decurio, qui in huiusmodi facto fuerit deprehensus. Quantum enim ad municipales pertinet necessitates, Decurio permanet: quantum ad rem gestam & veritatem seruandam", vti Decurionatus honore" non poterit. Nec * verò is qui antè fuerit Tabellio, ad eludendam quæstionem super his quæ ante conscribsit", factus Decurio defendi hac poterit dignitate": Quoniam" *scribturæ veritas (si res poposcerit) per ipsum debet probari auctorem.* Dat. III. Kal. Feb. Acc. Kal. Aug." Sabinio & Rufino coss. [316.]

INTERPRETATIO. *Si quis Curialis voluntatem morientis, aut quodlibet publicum documentum scripserit, & de falsitate accusatur, seposita primitus dignitate, si necesse fuerit subdatur examini: qui si conuincitur, à Curià non expelletur, sed Curiæ dignitate priuabitur, id est, vt honoratus esse non possit. Tabellio verò (qui Admanuensis nunc vel Cancellarius" dicitur) etiam si ad Curiæ peruenerit*

dignitatem, si de falsitate fuerit accusatus aut conuictus, subdatur examini, vt per ipsum, per quem confecta est, scripturæ veritas adprobetur.

NOTÆ.

* Lex *Si quis Decurio* 21. *Cod. eod. tit.* Iungenda autem huic est *lex* 3. *inf. de Decurionib.* quæ huius *legis* pars prior fuisse videtur. inseruit hanc *legem* ex *Cod. Iustin.* Annalibus suis Baronius, *A.D.* 314. *n.* 32.
" De *Correctoribus*; Lucaniæ & Brittiorum alibi suo capite dixi.
" *Aliquam*, id est, aliamquam, siue quamcunque; vide *Gloss.*
" *Non statim*, id est non ideo propterea. Hæc vis est huius vocis *statim*: vide *Glossar.*
" *Reseruandam*, vel *reserandam* Cod. Iust. Sed hoc nostrum, *seruandam*, id est, eruendam, seruandum est. Vide Iuretum *in Symmach. lib.* 7. *ep.* 109.
* Altera *huius legis* sententia, de eo qui post Tabellionatum factus est posteà Decurio.
" *Scripserit*, Cod. Iustin. " Decurionatus, siue Curiali.
" Regula hæc generalis obseruanda est.
" De hoc mox aliquid.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. hæc constitutio, est data A. D. 316. ad falsi materiam præcidendam lata: quà Tabellionem, vel Scribam, id est, instrumenti alicuius priuati publici *Auctorem, vt fine h.l.* vocatur, Scriptorem, etiam Decurionem, si de eius falsitate quæratur, *quæstioni* subiici posse definit: Scilicet, vt eleganter *fine huius legis* dicitur, quæque Regulæ vice est: *Scripturæ veritas, vbi res poposcerit, per ipsum debet probari Authorem.* Per ipsum *authorem*, id est per Tabellionem vel Scribam ipsum, per quem scriptura confecta est, vt Interpretes rectè explicar. Vndè tamen perperam inferunt, vile & infame vel seruile fuisse Tabellionum officium, vel etiam Scribarum, de quo ad *l.* 3. *infr. de Decur.* quæ *huic* coniungenda est ceu eiusdem constitutionis pars.

¶ Nunc fingamus, quæ prima *huius legis* species & pars est, Decurionem Tabellionis munere functum, in conscribendo videlicet priuato instrumento: functum, inquam, contra ius (Decuriones enim Tabellionatu prohibentur, vt constituitur *d. l.* 3. *inf. de Decurionib.* quæ huic vt dixi nostræ coniungenda est, & præmittenda) Fingamus inquam Decurionem Tabellionis munere functum: id est instrumentum aliquod priuatum scripsisse: vel finge, Scribam publicum, publicum instrumentum scripsisse (de cuiusmodi Scribis dixi, etiam ex veteribus Inscriptionibus ad *l.* 1. *sup. de lucris offic.*) Dein fingamus, quæstionem de veritate scripturæ huius priuatæ, vel publicæ, ab eo confectæ moueri: Quæritur, an huiusmodi Decurio, idémque Scriba vel Tabellio, ad eruendam de falso veritatem quæstioni subiici possit & torqueri? *Dubitandi* sanè ratio maxima erat, quod Decurionibus id priuilegij tributum esset, vt à quæstionibus & tormentis immunes essent (vt docebunt complurimæ *leges, inf. tit. de Quæstionibus*: ac nominatim *lex* 2. *eius tit & tit. de Decurionib.* & nominatim *lex* 39. (vbi prolixè dicam:) *& lex* 80. *eiusd. tituli.* (solo ferme Maiestatis crimine excepto, vbi dicam:) Et proin etiam in crimine falsi. Quam & ipsam dubitandi rationem ingerit exertè historia Ingentij Decurionis, eiusdémque Scribæ, qui publicam Cæciliani epistolam falsasse dicebatur: qui cum Decurionatus priuilegium ostenderet, apud Ælianum PC. Africæ, ne torqueretur, (vt docet Optatus Mileuitanus *lib.* 1.) de eo Ælianus ad Constantinum referendum putauit. Moa Constantinus Imp. epistolâ ad Probianum missâ A. D. 315. apud Augustinum *ep.* 68. & *lib.* 3. *contra Cresconium, c.* 70. 79. eum ad Comitatum suum mitti iussit. Et verò *hâc leg.* profligata illa dubitandi ratione, ferunon obstante Decurionum priuilegio huiusmodi Decurionem, eundémque Tabellionem vel Scribam torqueri posse definit. Sic sanè etiam Decurio Censualis factus quæstioni subiici potest: *l.* 4. *sup. de Tabulariis.* Et hæc de priore *huius leg.* quæstione.

Fingamus nunc rettò, quæ altera *huius l.* quæstio est, quámque Interpretes parum aduerterunt, aliquem ex Tabellione Decurionem factum (id enim prohibitum non est, vt præter *hanc l.* docet *dicta lex* 3. *inf. de Decurionibus*: quæ *huic*, vt dixi, coassanda, imò præmittenda est:) mox quæri de veritate scripturæ alicuius ab hoc Decurione, cùm Tabellio esset, confectæ: An huiusmodi Decurio ad eruendam veritatem quæstioni subiici poterit? quandoquidem moderna seu præsens dignitas eius quæstioni refragari videtur? Et tamen definit Constantinus M. *hâc l.* eum quæstioni subiici posse: Scilicet, quod in Praxin vtiliter deduci potest, cuiusque qualitas & conditio hâc parte spectanda est quæ actui conuenit; non verò aut coniuncta dignitas, quæ species est prioris capitis; aut insecuta vel superueniens, quò pertinet secunda quæstio. Denique qualitas *respectiua*, vt loquuntur, actuique conueniens attendenda: Et vt qui *locos legales* scripsêre, aliique, in practica inspiciendum quo dignitatis aut qualitatis respectu quid fiat, factúmve fuerit: vid. Euerardum *in loco* 116. *de Tanquam, seu Respectiuis*: cuius etiam Respectiui ratio habetur in materia præcedentiæ. Et sic in proposito casu, vt *hâc l.* eleganter dicitur, QVANTVM *ad rem gestam & veritatem seruandam, vti Decurionatus honore non poterit*: Et sic TANQVAM Tabellio habebitur. Quæ quidem addi deinceps ex *hâc l.* poterunt ad ea, quæ qui *locos Legales* scripserunt, commentati sunt. Summa igitur *huius legis* sententia hæc est; Si falsi quæstio incidat, Decurionem, Scribæ vel Tabellionis munere functum, siue dùm Decurio esset, siue ante Decurionatum, non minùs quàm alium quemcunque Tabellionem vel Scribam, si de instrumenti fide quæratur, seu falsitate agatur, quæstioni subiici posse, neque ei quidquam prodesse honorem Decurionatus.

¶ Et hæc quidem perspicua iam *huiusce leg.* sententia est, hæc vis, hic finis, quæ plerique non cepêre: in quibus & illi qui putant vetus priuilegium Decurionibus *hâc l.* in vniuersum à Constantino M. adimi, abrogari: quo videl. ante *hanc leg.* potiebantur, vt etiam in falsi crimine tormentis subiici non possent; quod etiam Baronius credidit. Hac enim *lege* casus tantùm singularis definitur, quo Decurio in quæstione falsi torqueri potest, non verò vniuersim; scilicet si instrumentum, de cuius veritate quæritur, ipse Decurio dum Tabellio esset, scripserit.

¶ Tandem suspicari cui libeat ad eam ipsam, quam antea dixi, Ingentij Decurionis Scribæque publici

publici hiſtoriam, hanc Conſtantini M. Conſtitutionem pertinere : vnde dicendum videatur, Ingeotium A. D. 315. à Probiano PC. Africæ ad Comitatum Conſtantini M. miſſum, apud Rhegium Lucaniæ ciuitatem cuſtodiendum datum : mox initio A. D. 316. *hâc l.* quæſtioni ſubiici iuſſum : & verò eodem tempore ſubiectum. Verùm hæc coniectura eſt.

II * Imp. Conſtantinus A. ad Maximum P. V."

I. CVM in præterito is mos in Iudiciis ſeruaretur, vt prolatis inſtrumentis ſi ea falſa quis diceret, à ſententiâ Iudex ciuilis controuerſiæ temperaret, eóque contingeret, vt imminens" accuſatio, nullis clauſa temporibus, petitorem poſſeſſorémue deluderet, Commodum" duximus, vt etſi alteruter litigantium falſi ſtrepitum" intuliſſet, petitori tamen, poſſeſſorive Momentum" prolatorum inſtrumentorum conferret auctoritas: vt tunc ciuili iurgio" terminato, ſecunda falſi actio ſubderetur. II. ¶ Volumus itaque, vt primùm ceſſet inſcribtio: Sed vbi * falſi examen inciderit, tunc ad" morem priſtinum, (quæſtione" ciuili per ſententiam terminatâ) acerrima fiat indago" argumentis, teſtibus, ſcribturarum conlatione", aliiſque veſtigiis veritatis: Nec accuſatori tantùm Quæſtio incumbat, nec probationis ei tota" neceſſitas indicatur, ſed inter vtramque perſonam ſit Iudex medius, nec vllâ" *Quæ ſentiat* interlocutione diuulget; ſed tanquam ad imitationem Relationis", quæ ſolùm *Audiendi* mandat *officium*, præbeat notionem: poſtremâ ſententiâ, *Quid" ſibi liqueat*, proditurus. III. ¶ Vltimum" autem finem ſtrepitus" criminalis, quem" litigantem diſceptantémque fas non ſit excedere, anni" ſpatio limitamus: cuius exordium teſtatæ" apud Iudicem competentem actionis naſcetur auſpicio. IV. ¶ Capitali" poſt probationem ſupplicio (ſi id exigat magnitudo commiſſi) vel deportatione ei qui falſum commiſerit imminente. PP. VIII. Kalend. Apr. in Foro Traiani, Conſtantino A. VII." & Conſtantio Cæſ. coss.

NOTÆ.

* Abeſt à *Cod. Iuſt.* integra prima hæc *huius leg.* ſententia, itémque ſecundæ principium, ad ea vſque verba, *vbi falſi examen.*

" *Maximi* huius Præfecti Vrbi nulla Anno 326. mentio extat in Notitia Præfectorum Vrbi: Verùm Anno 319. 320. 321. 322. Itaque referenda videtur hæc *lex* ad Annum D. 320. id eſt, *Conſtantinum VI. & Conſtantinum Cæſarem Conſules.* Quod ipſum exiſtimo & de *leg. vn. ſup. de hereditat. petitione: & l. 5. ſup. de accuſat.*

" id eſt, futura: vel etiam diu imminens, & ſemper, vtpote falſi accuſationi exſequendæ nullo tempore præſtituto.

" *Commodum* vocat rem planè vtilem & neceſſariam.

" *Strepitum falſi*, hic, & paulò poſt, vocat crimen falſi, & quidem in hoc argumento propriè. quaſi quo ciuili cauſæ obſtrepatur. Sanè hæc quoque formula vſurpatur *l. 8. ſup. de accuſat. l. 1. inf. de abolitionib.* Imò & in ciuili cauſa, *l. 1. ſup. de contrah. empt. & l. 14. inf. de Epiſcopis.*

" *Momentum*, hîc non tam firmamentum vel ius ſignificat, verùm propriè interdictum retinendæ vel recuperandæ poſſeſſionis: de quo Momenti ſignificatu dixi *ad l. 4. ſup. Vnde vi.*

" *Iurgij* appellatio & hic propria: vide *Gloſſ.*

* *Lex vbi* 22. *Cod. eod. tit.* hinc deſumpta eſt.

" *Ad morem priſtinum*, hæc verba reſecauit Tribonianus. Porrò his verbis indicatur probatio ſolemnis ſeu modi conſueti alicuius rei probandæ. vt loquitur Gellius in hac eadem re *lib. 14. c. 2.* Itaque horum verborum omittendorum Triboniano cauſa nulla fuit, quæ ſanè non cohærent proximis illis, *quæſtione, &c.*

" Quæſtione ciuili per ſententiam terminata.

" De *Indaginis* appellatione, vide *Gloſſar.* vide & *l. 5. ſup. de fide teſt. & inſtrum.*

" vide pariter *l. 2. ſup. de teſtamentis. & l. 4. 7. inf. de fide teſt. & inſtrum.* vbi dicam.

" Traiectis verbis in *Iuſtin. nec vlla interlocutione diuulget quæ ſentiat.*

" *Relatio* hic quid ſit? mox expendemus.

" Alluſum ad veterem formulam. De qua vide Briſſonium *Formulis:* Gellium in hoc eodem argumento, *lib. 14. c. 2. Et propterea iuraui mihi non liquere.*

" *Tertia* huius *legis* ſententia.

" vt ſuprà, *falſi ſtrepitum intuliſſet,*

" Hunc locum ita Tribonianus immutauit: *Compendioſo ſpatio limitamus.* De cuius rei ratione mox.

" Tribonianus hunc locum ita immutauit. *Cuius exordium naſcetur auſpicio conteſtatæ accuſationis apud Iudicem competentem.*

" Ita inuertit Tribonian. *poſt probationem ſupplicio capitali, &c.* Denique cum hæc *lex* elegantiſſima verborum traiectione floreat, contraria traiectione Tribonianus non minimum decoris & elegantiæ detractum iuit.

" *x. VI.*

COMMENTARIVS.

PROCESSVS criminalis in falſi crimine *hâc* Conſtantini Magni *conſtitutione* ſtabilitur: Quadruplici fine: 1. Ne ciuili cauſæ per iniectam falſi accuſationem mora fiat. 2. Ne accuſator plus ſatis fruſtretur. 3. Vice verſa, Ne reus in reatu diù nimis moretur: 4. Denique, Ne accuſatio impunè ſit falsò accuſanti. Totidem igitur *huius legis* ſunt ſententiæ, quot fines: quatum priores penè duæ à Iuſtiniano improbatæ, atque adeò ab eius *Codice* abſunt. Tertia, immutata. Quarta tantum integra retenta eſt.

I. ¶ Prima ſententia eſt: INCIDENTEM falſi criminalem quæſtionem in cauſam ciuilem, putà ſi ex teſtamento legatum, vel ex chirographo pecunia credita petatur, vel ex inſtrumento auctoritatis res, ſeu poſſeſſio vindicetur (quò propriè hæc *lex* pertinet:) contrà verò obiectum eſſet falſi crimen aduerſus huiuſmodi inſtrumentum ciuili

causæ principali morâ inicere non debere: id est non obstante falsi quæstione mistâ, ciuilem causam terminandam secundum instrumentum probatum, etsi falsum diceretur: abrogato hac parte iure veteri, cuius hæc perpetua fuit regula; De maiori re, ac proinde, de crimine prius quam de causa ciuili cognoscendum, *l. vlt. Cod. de ordine cognitionum* *l. 7. sup. ad legem Iuliam de adulteriis* *l. 5. §. si de vi π. ad legem Iuliam, de vi publica*: vide & *leg. 3. sup. ad leg. Iuliam, de vi.* Et quidem in hoc falsi crimine *l. nec exemplum* 20. *Cod. eod. tit.* Itaque Iustinianus hanc veteris iuris Regulam & hac parte prætulit, quam causam habuit omittendæ huius sententiæ, vt & omittendorum istorum *h. l.* verborum, quæ in secunda *huius legis* sententia occurrunt, *quæstione ciuili per sententiam terminata*: quæ Cuiacius à Iustiniano retenta atque adeò hanc *legem* ab eodem approbatam *lib. 20. obs. c. 25.* perperam tradit: quæ sanè in nullis *Codicibus* occurrunt. Et si Iustinianus id voluisset, profectò primam *huius legis* sententiam quæ non alio pertinet, omissurus non fuisset. Sed errorem suum agnouisse videtur *Recitationib. in Cod. ad hanc legem.* Sanè hæc verba occurrunt in *l. 23. Cod. eod. tit.* quæ ex *l. vlt. h. t.* interpolata est: verùm alio sensu, vt ostendam *ad d. l. vlt.* Et tamen non inanes huiusce noui iuris constituendi causas Constantinum habuisse, ipsemet *h. l.* profitetur: nempè quod imminens accusatio nullis clausa temporibus petitorem possessorémue deluderet, & petitori possessorive prolatorum instrumentorum auctoritas momentum non conferret. Quorum verborum sententia hæc est. Non minimam iniuriam fieri petitori vel possessori alicuius forte fundi, pro iure suo tuendo instrumentum auctoritatis proferenti. Nempè quod possessoris huiusmodi vel petitoris, fundi possessionem sibi firmari vel reformari petentis, intentio eludi vel perpetuò posset (vtpote falsi accusatione tum perpetua) vel saltem retinendæ vel redintegrandæ possessionis interdicto mora hac ratione fieret; cùm tamen momenti causa celerem reformationem seu redhibitioné nullo obice intersecto requireret: Vnde & *momenti* nomen, quasi illicò tribuendum: de quo vid. vel *tit. inf. si de momento appell.* & *l. 22. inf. de appell.* & *tit. sup. vnde vi.*

Secunda sententia. INQVISITIO de falso, quomodo, & quàm cautè fieri debeat, Constantinus constituit. Primùm igitur, vetat eam fieri per modum Inscriptionis: id est non vult eum, qui crimen falsi obiicit, in crimen inscribere: quod pariter Iustiniano displicuit, déque eo pleniùs dicetur *ad legem vlt. inf.*

¶ Secundò, inquisitione per modum inscriptionis sublatâ, inquisitionem, siue, vt loquitur, acerrimam indaginem fieri iubet ex argumentis, testibus, scripturarum collatione, aliísque vestigiis veritatis. De scripturarum collatione, videnda quoque est *lex, Comparationis* 20. *Cod. de fide instrumentor.* quam & inspectionem vocat Quintilianus 5. *Instit.* 5. *in fine.* Falsi scilicet, & veri detegendi, non vna ratio est: modò argumentis, modò testibus, modò scripturarum collatione, modò vestigiis aliis veritatis. *Argumenta* sunt, quæ citra testium depositionem, citra scripturarum collationem, citra vestigia alia veritatis, vi animi & rationis colliguntur. Vnde illud apud Plautum, *argumentis vincere.* Horum argumentorum multa mentio in Iure nostro inter cætera elegantissima, *l. 3. §. 2. π. de testibus.* Rectè Quintiliano definitur Argumentum, *ratio probationem præstans, qua colligitur aliud per aliud: & quæ quod est dubium per id quod dubium non est, confirmat*; Cicero, *rationem quæ dubiæ rei facit fidem.* Alibi, *probabile inuentum ad faciendam fidem.* *Vestigia* verò alia veritatis *h. l.* dicuntur cætera, quæ fidem aliquam præstare possunt; qualis est fides terminorum, fides signorum, vt loquuntur Agrimensores; tituli & inscriptiones, aliáque ex quibus coniectura & veritas duci potest.

¶ Tertiò, ab vtraque parte probationes exigi iubet Constantinus: non ab accusatore tantùm: quod in Gallia non obtinet: v. Bugnyon *lib. 6. n. 103. leg. abrog.* de quo dicam ad *legem 4. infr. de fide test. & instrument.* vid. & *l. 2. sup. de testamentis.*

¶ Ex his interim colligi videtur, Inscriptionis eam vim fuisse, vt soli Accusatori probationis necessitatem indiceret, nec quicquam præstante reo: Quod velut singulare obseruandum est; neque enim alibi quod sciam occurrit. Denique iubet Constantinus, Iudicem de falsi crimine cognoscentem, inter acusatorem & reum medium esse; sic vt nulla interlocutione diuulget quæ sentiat, id est animi sui sensum eloquatur & aperiat. Quo de officio Iudicis latè disserit apud Gellium *lib. 14. cap. 2.* Phauorinus. *Atque illud amplius* (inquit) *ambigi ac dubitari scio, debeátne Iudex inter cognoscendum ea, quæ dicto quæsitoque opus est, dicere & quærere, etiamsi cuius ea dici quærique interest, neque dicat, neque postulet: Patrocinari enim prorsus hoc esse aiunt, nō iudicare. Præter hæc, super ea quoque re dissentitur, an ex vsu, éxque officio sit Iudicis, rem causámque de qua cognoscit, interlocutionibus suis ita exprimere consignaréque, vt ante sententiæ tempus, ex his quæ apud eum in præsens confusè variéque dicuntur, perinde vt quoque in loco ac tempore mouetur, signa & indicia faciat motus atque sensus sui. Nam qui Iudices, inquit, acres, atque celebres videntur, non aliter existimant rem quæ de agitur, indagari comprehendique posse; nisi is qui iudicat, crebris interrogationibus & suos sensus aperiat, & litigantium deprehendat. Contrà autem qui sedatiores & grauiores putantur, negant Iudicem debere ante sententiam, dum causa vtrinque agitatur, quotiens aliqua re proposita motus est, totiens significare* QVID SENTIAT. *Euenturum enim aiunt, vt, quia pro varietate propositionum argumentorúmque alius atque alius motus animi patiendus est, aliter atque aliter eadem in causa eodémque in tempore sentire & interloqui videatur.* Hæc Phauorinus, ratione, vt Gellius agnoscit, de moribus petita, & quæ Virum Philosophum decuit. Atque hæc est *audientia discretio* quæ dicitur *l. vlt. inf. quorum appellat.* Verùm forensis & iudicialis alia ratio est; Scilicet interlocutiones hæ Iudicum vel viam salutis reis aperire solent, & eludendæ quæ ipsis imminet sententiæ: quod etiam interrogationibus quandoque fieri insigni D. Augusti exemplo, quod refert Suetonius *in eius vita, cap. 33.* liquet. Sed & hoc Tertulliani *ad Scapulam*, vbi de Cincio Seuero narrat, in causa Christianorum Iudice: *Qui*, inquit, *ipse dedit remedium, quomodo responderent Christiani, vt dimitti possent.* Sanè sicubi à Iudicum interlocutionibus periculum est, in falsi cognitione maximum est. Nulla enim cognitio maiorem requirit Iudicis acrimoniam, nulla maiorem grauitatem, quippe quod cum falsariis res sit, quibus sensus acer est ad vim & fidem veri eludendam. Nil est falsario subtilius. Ingeniosa res est fraus & falsitas. Silentium igitur præstare iubetur Iudex in falsi cognitione, & vt Constantinus loquitur, *tanquam ad imitationem relationis quæ solum* AVDIENDI *mandat officium, notionem præbere, postrema sententia proditurus quid sibi liqueat.* Quo loco quid sit Relatio, quæ solum audiendi mandat officium, non parùm dubium est. Ea verba sic interpretor, de relatione Iudici alicui imperatâ. Non rarò scilicet Principes

causæ

causæ cognitionem ita deferunt, vt instituendi tantum processum vt hodie loquimur, facultatem tribuant, mox processum & Acta ad se referri velint. Ad imitationem igitur Relationis, id est relationis imperatæ. Cui non absimile quod continetur *l.* 13. *sup. de accusat. Intendendi quidem examinis & cognoscendi causas habeat potestatem; verum nihil de animaduersione decernens, integro non causæ sed capitis statu referat ad scientiam nostram, vel ad inclytas potestates.* Breuiter vult Constantinus Iudicem de falsi crimine ita cognoscere ad finem vsque iudicij cum eo silentio, ac si non ipse sententiam dicturus esset vltimam, sed ad Principem relaturus.

III. *Tertia* sententia *huius l.* est de *terminandi* criminalis iudicij de falso cœpti tempore seu termino. Ante Constantinum scilicet, non tantùm falsi accusatio perpetua erat (id est instituendæ accusationi nulla temporalis præscriptio opponi poterat: instituendæ inquam, de hoc enim casu intelligenda est *lex* 12. *Cod. eod. tit.*) Verùm etiam accusationi institutæ exequendæ finiendæ terminandæ, nollum tempus præstitutum erat; nullus dies sic vt dicam fatalis: idque est quod Constantinus initio *huius legis* ait, *Vt imminens accusatio, nullis* CLAVSA *temporibus, petitorem possessorémue deluderet*: Tracto nempe iudicio falsi petitori vel possessori ea re magnum præiudicium fiebat: Neque petitor fortassis vnquam rem suam recuperasset, neque possessori ius suum seruatum fuisset, vel etiam ciuili causa terminatâ eius capiti semper *imminuisset*. Id enim est *imminent accusatio*. Itaque & ciuilem causam criminali præferri voluit Constantinus, & ad cœptam falsi accusationem exequendam, anni spatium præfixit. Præfixus scil. hic anni terminus, vt criminalibus causis aliis, ita & falsi accusationi exequendæ hâc Constantini constitutione: vide *infr. tit. vt intra annum &c.* dicetur plenius: ideò Tribonianus *h l.* pro his verbis, *anni spatio*, reposuit *compendioso spatio*. Et hæc quidem huius loci senteotia est: Error enim est vulgatus, hæc verba, *nullis clausa temporibus*, interpretantiũ de cuiuscumque temporis præscriptione, quâ falsi accusatio, & in his quoque suppositi partus, non elidatur: Quod vt cum aliis *legibus* concilient, accipiunt de ordinaria præscriptione: hoc sensu, regulatem falsi accusationem nullis temporibus præscribi, & tamen vicennio finiri, Perperam. Est enim hic locus non de instituenda accusatione & præscriptione aduersùs eam, verùm de instituta exequenda.

¶ Porrò anni huius exordium *à testata actione apud Iudicem* computari Constantinus iubet, id est à die litis contestatæ *l. vlt. Cod. vt intra certum tempus*: id. ò Tribonianus in *l. vbi*: *C. h. t.* (quæ ex hac desumpta est) pro *testata actionis*, clariùs adhuc reposuit *contestata accusationis*; vt mirari non possim satis Cuiacium *Paratitlo Cod. tit. vt intra certum tempus*: hæc verba huius legis, *testata actionis*, interpretari de Inscriptione: cum tamen discere potuerit ex *hac lege* nullam inscriptionem à Constantino in falsi accusatione requisitam, imò prohibitam. Sanè vbi inscriptionis necessitas requisita fuit, tum ab inscriptione annus computari debuit, *l. vlt. infr. vt intra annum criminalis actio.* Cuius *legis* respectu Basilica habent ἀπὸ τ̃ ἡμέρας ἐγγραφῶν. Denique aliud est *ab inscriptionis tempore*, aliud *à Contestata actione.* Nam & inscriptio litis contestatione prior est: *l.* 15. §. 5. *π. ad Turpillianum.*

IV. ¶ Postrema *huius legis* sententia est de POENA falsi. Scilicet etsi inscriptionis necessitas accusatori remissa sit, pœna tamen Accusatorem etiam sine sulemnibus occupat; vt eleganter loquitur *lex vlt inf.* Pœna igitur falsi, vel capitalis est pro magnitudine falsi, vel deportatio. Vide & *legem* 1. *inf. de falsa monetâ*. Placuerat capitalis pœna Legis Corneliæ, vt docet *lex* 1. 5. *Cod. eod. tit.* Deportatio verò Senatusconsulti, post *Legem Corneliam* factis. Et ita accipiendus est Iustinianus, *tit. Institut. de publicis Iudiciis.* Factum igitur falsi crimen non capitale: quod claré docet *lex transfigere* (prout eam quoque acceperunt Græci, *Cod. de transactionibus*) Constantinus mixturam quandam fecit: vtrâque pœna admissâ pro modo admissi: capitalem scilicet, si exigat magnitudo commissi. Quæ verba Leo *Nouell.* 77. ita accipi vult: Si quis falsum instrumentum fecerit, quo aduersarius periret, & morte plecteretur. Quod simili rectè comprobari potest in *l.* 2. §. *vlt. π. ad L. Iul. repetund.* De Falsi pœna in Senatore dico ad *l.* 5. *infr. ad L. Iul. repetund.*

¶ Cæterùm & hæc noua Constantini *lex*, de earum nomero est, quas hoc tempore à Constantino latas (& quidem populo Romano,) scribit Nazarius *panegyrico* quem anno proximo habuit. *Noua*, inquit, *Leges regendis moribus & frangendis vitiis constituta: veterum calumniosa ambages recisa, captanda simplicitatis laqueos perdiderunt.*

III. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Festum P.V.'' Afric.''

SERENITAS Nostra prospexit'', inde Cælestium'' litterarum'' cœpisse imitationem, quòd his'' apicibus'' Tuæ Grauitatis Officium Consultationes, Relationésque'' complectitur, quibus Scrinia'' Nostræ Perennitatis vtuntur: Quamobrem istius sanctionis auctoritate præcipimus, vt posthàc, magistra'' falsorum, consuetudo tollatur, & communibus' litteris vniuersa mandentur, quæ vel de prouinciâ'' fuerint scribenda, vel à Iudice; vt nemo stili huius'' exemplum aut priuatim sumat, aut publicè. Dat. v. Id. Iun. Treu. Lupicino & Iouino COSS. [367.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iustin.*

'' *Festo* huic Proconſ. Africæ inscribitur quoque anno superiore 366. *lex* 1. *Cod. Iust. vbi de possessione.*

'' vt PC. id est Proconsuli. Error hic *Codice* non semel admissus.

'' Reponendum hic putaret quis *Asia*: Meminit enim hoc tempore *Festi PC.* Asiæ Ammianus Marcellinus, *lib.* 29. *p.* 412 Zosimus *lib.* 4 *p.* 744. Eunapius Sophista, *in vita Maximi*, *p.* 110. 113. 114 & Libanius, *de vita sua*, *p.* 52. &c. & Suidas

in voce Φῆμι: *& in voce* γλωσσαλγίαν procul dubio ex Eunapij Historiis.

" seu *perspexit*.

" *Cœlestes literæ*, sunt literæ Imperatoriæ. Quo sensu complurima vide in *Glossis*.

" *Literæ*, hîc: mox *apices*: tandem in fin. *Stylus*. " id est, *iisdem*.

" De hac *Apicum* voce vide pariter *Gloss. & infr.* in fin. *styli huius exemplum*.

" De *Relationibus* erit *inf.* Titulus peculiaris *lib. XI*.

" *Scrinia* Principis literis peculiaribus vsa, à communibus literis diuersis.

" *Magistram* falsorum consuetudinem vocat: nempe quia, vt initio dixit, inde cœlestium literarum cœpit imitatio. Sic Magistram Præsumptionem dixit Cassiodorus 2. *var.* 35. *inf. Locorum artifices facias congregari, à quibus sub terrore perquirere quo monstro fuerit perpetratum: Ab imperitis enim harum rerum statua saculis euersio non fuisset, nisi eam tentasset monere loco magistra præsumptio*.

" *Communes* literas opponit literis cœlestibus, seu Imperatoriis, quæ ex Scriniis Principum emittuntur.

" *De Prouincia*, an est, prouincialium nomine, de quo ad *Titulum de legatis* infra? Non: idem hoc cum illis mox, *à Iudice*.

" Qui in scriniis Principis vsurpatur.

COMMENTARIVS.

PRINCIPIS subscriptiones siue literas imitari seu fingere maximi criminis semper fuisse nemo nescit (Id verò ostendit quoque *lex* 1. *infr. de quæstionibus*:) Quare & omni opere seu studio huiusmodi falsariis à Principibus obuiã iuĩ. Sanè cũ Principes Romani peculiares literas, peculiares apices à cõmunibus literis diuersos, sibi, scriniísque suis (ex quibus promanabãt Imperatorum iussiones) reseruarunt, non modò maiestatem suam à populi communione vindicarunt, verùm etiam falsariis falsi ansam præcidisse visi sunt, vt *h.l.* clarè indicatur, ceu imitatorum & falsariorum minus habituri, quò pauciores harum literarum ius & communionem haberent: Nempe, quæ populi vsibus exposita sunt, ea falsi materiam facilè præbitura videntur.

¶ Quare cùm iure quodam seu vsurpatione quadam iam inolita Proconsules siue Africæ, siue Asiæ in Relationibus nominatim suis vel Consultationibus, quibus Principem consulebant super dubiis, vel ad eum quid referebant, Principis quoque literas seu apices vsurparent, diffusa eo in modum iam per plures harum literarum vsurpatione, exinde cepit Imperatoriarum literarum imitatio: Sic Proconsulis *consuetudo* & vsurpatio facta est, (vt eleganter hæc *lex* loquitur) *magistra falsorum*. Edocti scilicet iam Iudices literas Principis imitari, alios quoque imitari edocuerunt. Non volgari illâ tantùm ratione, quâ potestatum seu Regentum exempla in populum dimanant; verùm illâ quâ Iudicum Officialibus hoc literarum vsu edoctis, vel iisdem illis Officialibus (rapacitate alioquin notissimis) Principis literas imitari, atque ita Prouincias & Prouinciales concutere, Principis literarum obtentu, procliue fuit, vel etiam alios edocere, quas falso fabricando deinceps adhiberent.

¶ Igitur resecandæ huic falsi materiæ, Valentinianus hâc constitutione Imperialium literarum vsum extra scrinia sua non priuatim tantùm, sed & publicè interdicit: atque adeò Proconsuli, ipsiúsque Officio, cum alioquin Proconsulum maxima fuerit dignatio siue dignitas: tanta quidem vt ab ijs appellare aliquando non licuerit, de quo agetur *infra, tit. de appellationib.* Ac speciatim quoque Proconsulis Asiæ: de quo insignis est locus apud Eunapium Sophistam in *vita Maximi*, eo loco, quo *Festi Proconsulis Asiæ* meminit: ἐπεὶ δὲ (inquit) ἀρχῶν ἐνδοξοτάτη, καὶ ὁ καλούμενος τῆς δ' αὐλῆς ὕπαρχος; Ait *Proconsulatum Asiæ splendidissimum inter magistratus & Præfecto Prætorio Orientis fasces minimè submisisse*.

¶ Sententiâ legis hunc in modum perspectâ, dispiciendum modò, quænam fuerint *Literæ* illæ, *Apices* illi, quos Principes Romani sibi suísque scriniis proprias fecerunt: quis stylus ille, cuius exemplum & publicè & priuatim *sumi* (id est vsurpari) prohibetur. Certè, si Leoni Imp. ætate stamus, non alia fuerit scriptura hæc, quàm SACRVM ENCAVSTVM; quo videl. decocti muricis & triti conchylij ardore paginæ signabantur: de quâ iam dixi plenè ad *l.* 2. *sup. de veteranis*. Leonis Imp. hac de re *lex* est 6. *Cod. de diu. rescript. Sacri affatus, quoscunque nostræ mansuetudinis in quacunque parte paginarum scripserit auctoritas, non alio vultu penitus aut colore, nisi purpurea tantùm inscriptione lustrentur: scilicet vt cocti muricis & triti cõchylij ardore signẽtur. Eáque tantummodo fas sit proferri vel dici rescripta in quibuscumque iudiciis, quæ in chartis siue membranis subnotatio nostræ subscriptionis impresserit. Hanc autem sacri encausti confectionem nulli sit licitum aut concessum habere, aut quærere, aut à quocunque sperare: eo videlicet qui hoc aggressus fuerit Tyrannico spiritu post proscriptionem bonorum omnium capitali non immeritò pœnâ plectendo*. Ecce Sacri encausti descriptionem, cuius vsus omnibus omninò interdicitur, vt *hac lege nostra*, ita *d. lege* 6. solique Principi reseruatur: Quæ causa est etiam, cur *lex illa* 6. Magistro Officiorum inscribatur, vtpote sub cuius dispositione scrinia Principis fuerint, quod iuxta *Notitiam Imperij* testatur *lex* 6. *t.* 5. 17. *sup. de proximis Comitib. disposit. lex* 2. *infr. de commeatu*: *lex* 38. *infr. de donationib.*

¶ Ac vt encausti huius vsus omnibus dignitatibus interdicitur, etiam Proconsulibus & Præfectis Prætorio, ita pariter Quæstori & Præfecto Prætorio, cum formalibus verbis vti cœpissent, iisdem quibus Principes, putà *Nostra Serenitas*, *Nostra Mansuetudo*, id Iustinianus sustulit, & prohibuit *Nouella* 126. vbi videndus etiam Iulianus Antecessor.

IV. * Imppp. Valens, GRATIANVS & Valentinianus AAA. ad Maximinum" P.P.

DAMVS copiam" iurgantibus", si apud Iudicem proferatur scribtura, de quâ oritur aliqua disputatio, spatium" vt habeat qui perurgueat", profitendi, vtrùm de falso criminaliter" an de scribturæ fide statuat ciuiliter experiri. 1 ¶ Quòd si expetens vindictam, falsi crimen intenderit, erit" in arbitrio Iudicantis, an eum sinat etiam sine inscribtione certare: Iudicis enim potestati" committi oportet, vt de eo

qui

qui obiecta non probauerit, ſumat propoſitum antiquo" iure ſupplicium. Rationi" quoque huiuſmodi pleniſſimè " ſuffragatur Antiquitas, quæ nequiſſimos" homines & accuſari voluit & coherceri legibus variis; Cornelia" de veneficiis, ſicariis, parricidiis"; Iuliâ de adulteris", ambitúſve criminibus, ceteriſve, ita promulgatis, vt poſſit" etiam ſine inſcribtione cognoſci, pœna tamen accuſatorem etiam ſine ſollemnibus" occuparet: de quâ re & Diuus Antoninus" reſcribſiſſe docetur, *id in Iudicis poteſtate conſtituens*, quod no ſinet in Legibus iuſſeramus." Remouebitur itaque iſtius lenitate Reſcribti, præcepti ſuperioris" auſteritas: vt" ſi quis deinceps tabulas teſtamenti, chirographa, teſtationéſque", necnon etiam rationes priuatas, vel publicas, pacta, & epiſtulas, vel vltimas voluntates, donationes, venditiones, vel ſi quid prolatum aliud" inſimulare" conabitur, habeat prætermiſſis ſollemnibus" accuſandi facultatem, pro" Iudicis motu ſententiam relaturus. II ¶ Ciuiles" autem inquiſitiones inter vtraſque confligentium partes æquali motu ingruit" & recurrit humanitas"; cùm is qui præerit Quæſtioni" intentiones" falſas, aut conuicta crimina ex legibus pœnis competentibus poſſit vlciſci. PP. Romæ", XVI. Kal. Maij, Valente V. & Valentiniano AA. COSS. [376.]

INTERPRETATIO. *De falſo poteſt & criminaliter & ciuiliter agi. Ciuiliter, cum aliquis in quibuſlibet ſcripturis non falſi crimen obiecerit, ſed* Veritatem ſcripturæ quærere ſe velle *dicit: Nam ſi ad Iudicem venerit accuſator, & falſi crimen intenderit,, Iudex tribuat accuſatori ſpatium, vt deliberet vtrum criminaliter agere, an ciuiliter velit. Qui ſi reuerſus ad Iudicem in obiecto falſitatis crimine perſeuerauerit, in poteſtate Iudicis erit, vtrum inſcriptionem celebrari velit, an obiectum crimen ſine inſcriptione diſcutere. Quod" cum Iudex de obiectione falſitatis audierit, ſeu inſcriptione habita, ſeu omiſſa, aut in accuſatum, ſi falſitas adprobatur, aut in accuſatorem, ſi falsò obiecerit, proferatur ex lege ſententia.*

NOTÆ.

" *L. damus penult. Cod. Iuſt. eod. tit.* hinc deformata eſt.
Ita habet omninò *Cuiaciana* Editio: malè aliæ, *Maximum*. Idémque error (ac proinde Maximini nomen reſtituendum) *in l. 5. 2. ſup. ne præter crimen Maieſt.* (vbi dixi plura:) in *l. 6. inf. de annonis ciuicis*: & *l. vlt. infra de raptu Virginum*. Atque hæ quinque leges *hoc Codice* occurrunt *ad Maximinum Præfectum* Prætorio; de quo prolixè agit Ammianus Marcellinus *ab initio libri 28. integris folijs quinque*. Memorat & eiuſdem Præfecturam *eodem libro p. 389. 395.* Et *lib. 29. p. 4.7.* Toto autem quadriennio Præfectum Prætorio fuiſſe, ex *dictis legibus*, ſimul & Ammiano *d. pag. 437.* colligere licet. id eſt A. D. 373. 374. 375. 376.
" *Licentiam*, Cod. Iuſtin. " *Litigantibus*, Cod. Iuſt.
" *Spatium vt habeat qui perurgueat*: Hæc verba Tribonianus recidit. De quo mox.
" *Verum de falſo criminaliter ſtatuat qui dubitat de inſtrumenti fide experiri an ciuiliter.* Ita Tribonianus, inconditè. Nam hîc *de ſcriptura fide experiri* eſt omnino ciuiliter experiri: cui opponitur mox *vindictam* experere. De ſcripturæ fide, id eſt ſimpliciter de veritate eius (vt Interpres explicat) citra vindictæ perſecutionem: in rem magis ſeu in ſcripturam concepta actione, quam in perſonam.
" Sequentia omnia recîdit Tribonianus ad ea vſque verba *Vt ſi quis*: ſententiam porrò ſic expleuit *tunc quæſtione ciuili per ſententiam terminata, criminis fiat indago, Vt ſi quis &c.* Quæ verba ex *l. 2. ſup. h. t.* mutuatus eſt, vel imitatus, ſatis inconditè.
" Vide legem *ſæpè audiui 8. ff. de officio Præſidis* & *l. 9. eod. tit.*
" An Talionis pœnam intelligit, quæ antiquo iure propoſita? an intelligit *inſcriptionem*? vide *legem 5. & 9. ſup. de Accuſationib. & Inſcriptionibus.*
" Quæ vult & ſuadet à Iudicis poteſtate proficiſci ſupplicium, non ea propria accuſatoris inſcriptione, in pœnam reciproci ſtylo trepidante recauentis, vt loquitur *lex 3. ſup. de exhibendis reis.*
" *Pleniſſimè ſuffragari* ait, exemplum ea antiquitate deſumptum.
" *Quoque.*
" *Leges Corneliæ* tria capita fuiſſe hic locus docet: ſeu alia lex Cornelia fuit de *veneficiis*, alia lex Cornelia de *Sicariis*, alia denique Cornelia de *parricidiis*. Sanè *titulo d. geſtorum* priora duo capita continentur, *Ad legem Corneliam de Sicariis & Veneficiis*. Idem *Titulus* quoque fuit in *Codice Gregoriano*: idem Titulus apud Paulum *lib. 5. ſentent.* apud Vlpianum *lib. 7. de Officio Proconſulis*: vt docet Author *collationis legum Moſaicarum Tit. 1.* Ex quo & illud diſcere licet, in lege Cornelia caput primum fuiſſe *de Sicariis*, etſi hic Cornelia de *Veneficiis* priùs nominetur. Porrò, *de Veneficiis*, vt hic legitur, & in Florentinis *Titulis Digeſtorum*; an verò *Veneficis* legamus? nil intereſſe puto: etſi Cuiacius diſcriminis aliquid putet. Quidni enim etiam ij qui venenum dederunt, veneficij nomine veniant non minùs quàm qui parauerunt, habuerunt, vendiderunt: vt ſæpiſſimè enim iidem & venenum parant. & propinant.
" Tertium hoc caput legis *Corneliæ*, ſeu legem *Corneliam de Parricidiis* vnico præterea loco memorari reperio, à Pomponio inquam, *l. 2. §. deinde. ff. de origine iuris*, *Cornelius Sulla*, inquit, *quæſtiones publicas conſtituit, veluti de falſo, de parricidio, de Sicariis.* Sed verſa poſtea *lex Cornelia* in *Pompeiam*, priſtino tamen vt videmus nomine retento: Quemadmodum Regiæ leges in XII. Tabulas transfuſæ, Regiæ nihilominus dici perſeuerarunt, déque Regum ipſorum nominibus laudari perſeuerarunt. Ateius Capito, apud Feſtum *in v. Reus, Numa*, inquit, *in ſecunda Tabula, ſecunda lege. Quid horum fuat, vnum Iudici arbitróve reóve, eo die diffiſſus eſto.*
" Vulgò *de Adulteriis,*
" id eſt, ita conceptis, vt nulla inſcriptionis mentio in his fiat, quo illarum legum capite Iudex quæſtionis conſtituitur.
" *Solemnia* inſcriptionum hic & poſtea intelligit. *Solemnia* ſimpliciter, pro inſcriptionis ſolemnitate. Eodémque ſenſu ſolemnitas iuris, *l. 3. ſup. ad l. Iuliam de vi.* Itémque ſolemni lege ſe vincire, *l. 3. ſup. de exhibendis reis.* Plenius ſolemnia inſcriptionis, *l. 4. ſup. de cuſtodia reorum*
" Reſcriptum hoc D. Antonini nuſquam reperio alibi: quod proculdubio ſuppeditaret nobis *Codex Gregorianus*, ſi ſupereſſet.
" Præcisè ſcilicet, abrogata *lege 2. ſup.* Sed neque hæ Gratiani *leges* ſeu hoc præceptum extant, quæ hic memorantur.
" Hinc rurſum Tribonianus legem ſuam contumat, omiſſa voce *deinceps*.
" *Atteſtationéſque* Cod. Iuſt. inconditè. *Teſtationum* vox hîc in re propria & vſurpata SC°. quod ad Legem Corneliam teſtamentariam factum, vt docet Vlpianus apud Authorem *Collationis legum Moſaicar. Tit. 8.* Sed & Martianus *in l. 1. ff. de lege Cornelia de falſis*
" Veluti. commonitoria nefariæ ſcripturæ, de quib. *l. 2. ſup. ne præter crim. Maieſt. l. 7. inf. de fide teſtium.*
" In Cod. Iuſtin. malè. *inſtituere*? nullo ſenſu.
" Et hæc prætermiſit Tribonianus.

Hæc rursum resecauit Tribonianus.

Secunda huius legis sententia *de ciuili falsi iudicio*. Cæterùm Tribonianus hanc sententiam ita deformauit: *Ciuilis autem inquisitionis inter vtrasque partes confligentium leuior examinatio procedat.*

Puto lectionem hanc retinendam, *ingruit & recurrit*: vel saltem, *ingruit & recurret*, id est, ingruere & recurrere debet. *Ingruere*, pro Incurrere. De quo mox plura.

Iudiciorum scilicet siue Iudicum, vt apud Symmachum *lib. 7. ep. 82. iudiciorum humanitas*. Ita enim ibi legendum est, vt euincit *Epistola 80. & 88.*

Quæstionis vox hæc in re propria, vt & *eius qui præsse quæstioni* dicitur. Videatur saltem caput primum *legis Corneliæ de Sicariis* apud Vlpianum, referente Pariatore *Legum Mosaicarum*.

Intentiones falsas vocat actiones falsas.

Romæ proposita hæc *lex* dicitur: Et verò proposita Populo Romano, vt eius lenitate, præcepti siue legis superioris austeritatem remotam, quâ offensus Populus Romanus, ferret.

Non intellexit Anianus postremam *huius legis* sententiam.

COMMENTARIVS.

Cvsatio falsi, ne Temere suscipiatur, noua ratione Gratianus Imperator hac constitutione ad Maximinum Præfectum Prætorio, (tartareum illum cognitorem, de cuius actibus Ammianus Marcellinus, *initio libri* 28. prolixè agit:) emissâ, humaniore longè ratione, seu, vt ipse ait, *lenitate*; quàm hactenus factum prouidet. ¶ Antea scilicet seu vetustiori iure, temerariæ & præcipiti accusationi, necessitate subeundæ inscriptionis occurrebatur: nam ne quis in accusationem criminalem irrueret, spatium aliquod latum erat, vt post iniectam criminis accusationem, ad actionem criminalem eum ratione veniret & consilio, atque ita in crimen subscriberet, seséque Talionis pœnæ subiiceret, vt inter alias *leges* eleganter probat *lex* 5. *sup. de Accusationib.* Alia tamen, temerariæ & præcipiti accusationi ratione occursum est, & quidem *D. Antonini* rescripto; Iudicis videlicet officio rem hâc delegantis præcisâ inscriptionis necessitate sublatâ: Id videlicet in Iudicis potestate constituerat Imp. vt dispiceret num constanti animo, & cum ratione siue consilio accusator veniret, atque ita inscriptionis necessitatem remitteret, an verò ita præcipiti & mentis perturbatione crimen siue accusationem obiiceret, atque ita & spatium daret & Inscriptioné exigeret. Hæc fuit Antoniniani rescripti, cuius hac vnica *lege* mentio fit, sententia. Post ea tempora, Iudices officij sui immemores feroces nimiúmque sæui, vtroque consilio seu remedio quo de supra, iuxtà rationabili, neglecto, neque inscriptione exacta, neque spatio deliberandi relicto, vbi semel quis alicui crimen obiecisset, ad necessitatem peragendæ accusationis adigebant, nullo spatio dato ad sopiendam fortè iram & tranquillitatem mentis recipiendam, vt docet *d. lex.* 5. *sup. de Accusationib.* At Constantinus hunc abusum sustulit, reductâ præcisè inscriptionis necessitate elegantissimâ illâ lege 5. qui tamen paulò antè eodem anno ad eundem Maximinum Præfectum vrbi in crimine falsi inscriptionem cessare voluerat, *l.* 2. *sup. h. t.*

Deuentum est ad Gratianum: Is noua adhuc ratione, sed ad ius vetus accommodata, temerariæ & præcipiti accusationi, in falsi nominatim crimine, *hac lege* occursum iuit.

Primum igitur iniectâ falsi mentione, apud Iudicem ei qui iniecerat electionem tribui voluit, num vellet de falso ciuiliter, vel criminaliter experiri. Et quidem Spatio seu temporis laxamento ad id dato (quod Tribonianus omisit.) Scilicet vt in cæteris criminibus, ita & de falso ciuiliter vel criminaliter agi potest; de quo dicendi locus erit *l. vn. titulo proximo*, *Victum ciuiliter, agere & criminaliter posse.* Cuius sanè alterutrius electionem is qui de domo ad accusationem prosilit, suo iure habet: quæ tamé ipsa *h. l.* tribuitur ei pariter, qui in alia causa, vt loqui solemus, *incidenter*, id est qui cùm de alia re in iudicio ageretur, & scriptura conuinceretur, per incidens ita dixit scripturam esse falsam, seque id probaturum: Igitur hoc casu huiusmodi *incidentani* hac Gratiani constitutione electio tribuitur, & spatium, num velit ciuiliter an criminaliter experiri: Verùm meliore adhuc consilio non nisi ciuiliter priuati experiuntur in Gallia, pœna tantùm calumniæ imminente.

Secundò, electâ criminali accusatione falsi, Gratianus non præcisam inscriptionis necessitatem requirit, imò abrogat, verùm arbitrio & potestati Iudicis id committit, abrogatâ *lege* suâ, qua præcisam necessitatem exegerat. Scilicet ex personis Accusatorum id Iudicem æstimare vult, num vinculo inscriptionis coërcendi sint, atque ita metus Talionis iniiciendus, an verò remitti oporteat. Proinde inscriptionem arbitrariam facit, & arbitrariis casibus seu iudiciis (quæ alioquin *Menochius* insigni tractatu collegit) annumerat: Vice versa præcisam inscriptionis necessitatem *austeritatis* nomine perstringit. *Austerum* nimis est ab omnibus promiscuè inscriptionem exigere. Nam vt cæteroquin ex personis hominum dicta factáque æstimanda sunt (quam in rem elegans *lex* est 3. *ff. de testibus*: & *lex vn. sup. si quis Imperatori maledixerit*) ita & in falsi accusatione accusatoris personam explorari oportet.

¶ Porrò Gratianus hoc ius, arbitrarium inquam, inscriptionis exigendæ, vel non, & ratione præterea & exemplis duobus confirmat. *Ratio* hæc est: Falsi accusatorum pœnam non vtique præcisè ex vinculo inscriptionis descendere debere, verùm ex Iudicis potestate, quod his verbis significatur, *Iudicis enim potestati committi oportet, vt de eo qui obiecta non probauerit, sumat propositum antiquo iure supplicium.* Pœna ex legibus & potestate Iudicis descendere potius debet, quàm ex subscriptione, vel submissione, vt loquitur, priuatorum: pœnis *legum* contenti esse debemus. Et authoritati Iudicis magis conuenit pœnas iure propositas, vt *lex* nostra loquitur, id est legales ex *legibus* descendentes, quàm ex conuentione priuatorum imponere. Dignitati Iudicis magis conuenit legum sese executorem præbere, quàm priuatarum conuentionum. Exempla duo sunt; Primum desumptum ex *legibus* publicorum iudiciorum, veluti lege *Cornelia*, lege *Iulia*, quæ scilicet & criminosos accusari voluit & falsos accusatores coërceri, nulla tamen inscriptione exacta, vel eius mentione facta: Quod velut singulare notandum est, neque enim alibi occurrit, pariter vt Antonini Rescriptum, cuius exemplo altero Gratianus sententiam suam firmat, & de quo *initio* dixi. Et hæc de Criminali falsi accusatione & temeritate accusatorés coërcenda, non tàm vi subscriptionis, quàm Iudicis potestate: denique de inuito nemine ad accusationem falsi criminalem adstringendo.

Civilem igitur falsi actionem si elegerit is, qui falsi mentionem iniecit, quodnam Iudicis officium sit, postremâ *huius legis* sententiâ Gratianus definit, duplici

duplici fine, Ne aut vltra actoris intentionem ciuilem iudicet; aut per intentionem actoris ciuilem, vindictæ publicæ quam crimen conuictum vel calumnia meretur, aliquid desit. Breuiter igitur id vult; quamdiu ciuilis quæstio falsi agitatur, Iudicem non debere inducere, imò sequestrare, motum & habitum *Iudicis criminalis:* æquali videlicet motu inter vtrasque confligentium partes ingruente & recurrente eius humanitate. Ciuilis inquisitionis & iudicij suæ cognitionis hæc vis & natura est, vt Iudex in neutram partem inæquali humanitate propendeat: Vice versa, criminalis negotij & iudicij vis hæc est, vt asperiorem sese Iudex reo quàm Accusatori præbeat; Rursum, Ciuilis negotij hæc vis est, vt quamlibet ex crimine descendat, tamen *ingruente & recurrente humanitate* Iudicis, id est habitâ iustâ æstimatione quantum damni aduersarius falsarius intulerit, quantum damni reuera senserit is, in cuius necem falsum fabrefactum seu concinnatum est, Iudex non vltra verum interesse, reum actori condemnet, sepositâ criminis consideratione. *Interesse æstimari oportet non ex crimine aduersarij, sed ex vtilitate actoris.* Atque hæc est sententia huius postremæ partis obscurissimæ quam neque Tribonianus, neque Interpres *huius leg.* intellexerunt. At finitâ demum ciuili cognitione falsi, vindictæ publicæ litabir. Electio quæ tribuitur Actori, ciuilis iudicij intentandi, ideò tantùm tribuitur, ne cum vitæ fortassis discrimine se accusationi inuoluat criminali; sed hoc electione publicæ disciplinæ præiudicium ideò non fit: Nam post peractam causam ciuilem superest semper officium Iudicis, qui vel actorem calumniosum puniat, vel conuictum reum pœnis subiiciat.

VICTVM CIVILITER AGERE ET CRIMINALITER POSSE.

TITVLVS XX.

IX. COD. IVST. XXXI. vbi titulus aliter ita conceptus est dubitanter, suspensâ sententiâ, & vt vocant per casualitatem. *Quando ciuilis actio Criminali præiudicet, & an vtraque ab eodem exerceri possit.* Scil. Theodosiani Regulæ tantùm Rationem habuerunt in concipiendo *titulo*, Iustinianei verò etiam Exceptionum. ¶ Sed & alio loco collocatus hic *titulus* à Iustinianeis, velut clausula publicorum iudiciorum: à Theodosianis verò hoc loco, propter *l. vlt. superioris tituli.*

---

1. * Imppp. Valens, GRATIANVS & Valentinianus AAA. ad Antonium P. P.'

A Plerisque Prudentium generaliter Definitum est, *Quotiens de re Familiari & ciuilis, & criminalis competit actio, vtrâque licere experiri': nec si ciuiliter fuerit actum, criminalem posse consumi.*" Sic denique & per vim possessione" deiectus, si de ea recuperanda interdicto *Vnde vi* erit" vsus, non prohibetur tamen etiam *lege Iulia de vi*, publico iudicio instituere accusationem. Et suppresso testamento, cum ex interdicto *de tabulis exhibendis* fuerit actum, nihilominùs *ex lege Cornelia testamentaria*" poterit crimen inferri. Et cùm libertus se dicit ingenuum, tam *de operis* ciuiliter, quàm etiam *lege Visellia*" criminaliter poterit perurgueri. Quo in genere habetur furti actio, & legis Fabiæ constitutum. 'Et cùm" vna excepta sit causa *de moribus*, sexcenta" alia sunt, quæ enumerari" non possunt, vt cùm altera prius actio intentata sit, per alteram quæ supererit, iudicatum liceat retractari. Quâ iuris Definitione, non ambigitur, etiam falsi crimen de quo ciuiliter iam actum est, criminaliter esse" repetendum. Dat. prid. Id. ian. Treu. Valente VI. & Valentiniano II. AA. COSS. [378.]

INTERPRETATIO. ***Causæ permixtæ" sunt, ciuiles pariter & criminales; & possunt hæ causæ ita diuidi", vt priùs ciuilis, deinde criminalis agatur, si voluerit accusator. Ita vt si quis de re sua fuerit violenter expulsus, & rem ablatam ciuili primitus maluerit actione repetere, momentum" sibi restitui petat: & si de eius proprietate, is qui expulsus est, ciuiliter fuerit superatus, criminali postmodùm actione seruatâ, recepto primitus momento, potest postmodum impetere violentum. De testamento etiam, si quis commendatum" à testatore testamentum, in fraudem heredis fortasse suppresserit,***

presserit, & id heres scriptus iudicio restitui petit, testamento per iudicium momenti beneficio restituto, potest postmodum de suppresso testamento criminalem proponere actionem. Et reliquis similibus causis similis actio tribuatur.

NOTÆ.

* *Lex vn.Cod.eod.tit.* Iungenda autem *huic*, est *lex 7.inf.de fide testium & instrumentorum.*
" Non Galliarum, quarum PP. fuit ante biennium vt docet *lex 11.inf.de Medicis : lex 2. inf. de quæstionibus.* Verùm Italiæ, vt ostendit hoc Anno, *lex 12. inf.de pœnis.*
" *Siue prius criminalis, siue ciuilis actio moueatur.* Hoc additum à Triboniano : Et tamen & *legis* huius sententia tota, & *Aniani* Glossa huic sententiæ ita locum relinquunt, si priùs ciuiliter actum sit.
" *Et similiter è contrario* : hoc amplius Tribonianus.
" *De possessione*, Cod.Iust. " *Fuerit vsus*, Cod.Iust.
" Lex Cornelia *Testamentaria*, cur ita dicta fuerit ? notum est.
" *Visellia*, Cod.Iust. vt *Titulo* Codicis eiusdem *Ad Legem Viselliam.*
" *Constitutio*, Cod.Iustin.
" *Cum vna excepta sit causa de moribus.* Hæc verba recîdit Tribonianus : causam repete ex iis quæ notaui *tit.de dotib.& de repudiis.*
" *Plurima*, Cod.Iust. " *Numerari*, Cod.Iust.
" id est, criminaliter repeti posse, imò debere : quod etiam inculcare videtur *d.l.7.* quæ *huic* coniungenda.
" *Permixtas causas* vocat *Anianus* actiones concurrentes.
" *Diuidi causas* Anianus dixit, quæ diuisim intentari possunt ab eo, qui in alterutro succubuit.
" *Momentum* vocat Interdictum *vnde vi* : de qua voce dixi in *Gloss.* & ad *l.2.sup.tit.prox.*
" *Commendatum* testamentum à testatore sæpe amico alicui. Vide & *legem 3.§.23.π.*de tabulis exhibendis. *Commendatum* porrò, id est depositum.

COMMENTARIVS.

De Concvrrentibvs actionibus est hæc Gratiani constitutio : de quibus Paulus I.C.[tus] singularem siue peculiarem *librum* olim scripserat : vt docent duo quæ supersunt tantum ex eo *libro* fragmenta : *lex qui seruum 34. π. de obligationib. & actionib. Et lex 88. π. de furtis.* Quo quidem *libro* de concursu omnis generis actionum scripserat : De concursu inquam non tantùm ciuilis causæ & criminalis; verùm etiam de concursu plurium actionum ciuilium : item de concursu plurium actionum criminalium ex eodem facto scilicet, id enim est *Concursus actionum*, quotiens ex vno eodémque facto plures actiones competunt. At hæc *lex* nostra, est de primo illo concursus genere : de concursu inquam ciuilis actionis cum criminali : de quo concursu fuit quoque *lex vlt.sup. tit.prox.*

¶ Qua parte quæri solet, & verò *hac lege* tractatur, non an electionem alterutrius mouendæ actor habeat, id enim indubitatum est, & *d.l.vlt. superioris tituli* exploratum : Verùm an electâ alterutrâ, is qui in ea succubuit, ad alteram redire possit ; an verò vnius electione is qui elegit, ius suum consumpserit, neque amplius de iure suo contendere possit ? Et verò hâc de re hac constitutione (quæ propiùs accedit ad tractatum Iurisconsulti, quàm ad Imperatoriam iussionem, quæ, vt ille ait, iubere debet, non disputare :) Regula proponitur, exempla firmandæ regulæ quatuor traduntur : Exceptio vnica proponitur, extensio vnica subiicitur.

¶ *Regula* est (& quidem, vt ait, à plerisque Prudentium generaliter definita, seu definitio, vt mox quoque vocat, qua de re & voce dixi *ad Titulum de responsis Prudentũ,*) *Quoties de re familiari & ciuilis & criminalis cõpetit actio, vtraque licere experiri, nec si ciuiliter fuerit actum, criminalem posse consumi.* Ait *de re familiari actionem*, id est, quæ commodum priuatum persequitur : ita enim *rei familiaris* appellatio hîc accipienda est. Eòque etiam numero est & collocatur *h.l.* Actio de *moribus*: quia certè etsi coërcitionem & quidem publicam continet, *l. 35.§.1. π. soluto matrim. l. 5. π. de pactis dotalib.* tamen ad lucrum & commodum dotis est, vt Papinianus docet, *l. 11. §. 3. π. ad leg. Iul. de adult.* Breuiter etsi ad pecuniariam causam huius actionis nomen non respiciat, *l. 15. §. 1. π soluto matrim.* Tamen exitus de re familiari. At vtrâque licere experiri non coniunctim scilicet aut cumulatè, sed vt sequentia arguunt, & vt Interpretes hîc loquitur, diuisim : nos diceremus successiuè, vel etiam subsidiariè, vtpote ad quam in altera victus ceu authorem confugiat. Eodémque sensu accipi oportet geminam *Hermogeniani* Regulam in *l.22.π.de obligat.* Cum ex vno delicto plures nascuntur actiones, omnibus experiri permitti post magnas varietates obtinuit. Quibus postremis verbis hoc ipsum vult quod Gratianus *initio huius legis* his vebis : *A plerisque Prudentium generaliter definitum est.*

¶ Exempla mox quatuor subiicit Gratianus, quæ prolixiùs illustrare nihil attinet, per se enim patent; ac maximè cùm peculiares habeant fermè *hoc Codice* Titulos. *Titulum* inquam, *Vnde vi.* Tit. *ad L. Iuliam de vi.* Tit. *ad leg. Corneliam de falso* : id est, *testamentariam* : Titulum *ad leg. Fabiam.* De hoc tamen postremo vid. insuper *legem 12. Cod. Iust. ad leg. Fabiam* : & Cuiacium *20. obs.26.* De lege sanè Visellia Titulus Codicis Iustinianei satis lucis accipit ex titulo *de dotibus*, & Titulo *de repudiis sup.* quam & ipsam suppeditat Papinianus *l.11.§.Socer. π.ad l.Iul.de adulteriis.* Imò & Scæuola, *l.cum mulier 47.π. soluto matrimonio.* Cùm mulier viri lenocinio adulterata fuerit, nihil ex dote retinetur: Cur enim improbet maritus Mores, quos ipse aut antea corrupit, aut postea probauit ? Si tamen ex mente *legis* sumet quis, vt nec accusare possit qui lenocinium vxori præbuerit, audiendus est. Cuius postremæ sententiæ hæc mens est : eos qui ex *legis* sententiâ colligunt, lenocinij conuictum maritum iudicio de moribus, atque adeò victum iudicio de moribus, criminalem accusationem adulterij constituere non posse, rectè sentire.

Exceptionis tantùm istius ratio proponenda est; cur videlicet ciuilis actio de moribus mota & electa, criminalem adulterij actionem extinguat ? Nempè ideò, quia iudicium hoc ciuile *de moribus* vindictam persequitur, & coercitionem : *d.l.5.§.1. d.l.5.* non damnum pecuniarium. Neque enim hoc iudicio agitur de rebus amotis, de re quæ absit coniugi, facto coniugis; non de damno pecuniario, sed de iniuria thori genialis. Porrò vnius criminis duæ vindictæ esse non possunt. Quæ causa est etiam cur hæc actio hæredi & in hæredem non detur : *l.1.sup.de iure dotium.* Vnicam hanc causam excipit

Gratianus

Gratianus. Et verò vnica *est*, quæ etsi vindictam contineat, de re tamen familiari est: Neque adiicienda *est* altera, vt Cuiacius facit; iniuriarum videl. actio ciuilis: Nam etsi verum sit, *eam* criminalem actionem extinguere, *l. 6. in fine, l. 7. §. 1. ff. de iniuriis*, tamen alterius generis *est*: neque enim de re ciuilis iniuriarum actio, vindictæ magis quàm pecuniæ persecutionem habet: *l. 2. §. emancipato, ff. de collatione bonorum*. Inuecto igitur hoc temperamento, Regula ita conficiatur. Actionem ciuilem de re familiari, si modò vindictam non contineat, non *ex*tinguere criminalem.

¶ Extensio tandem seu applicatio Regulæ ad accusationem falsi ex *lege vlt. superioris Tituli*, manifesta est. Cæterùm cùm *huic l.* coniungi oporteat *legem 7. inf. de fide test. & instrum.* sanè huic extensioni ea aptanda est: est enim de falsâ & suspectâ scripturâ.

DE FALSA MONETA.

TITVLVS XXI.

IX. COD. IVST. XXIV.

Subiungitur *hic Titulus*: nam & hic falsi speciem continet: & vt lex Cornelia *Testamentaria*, de quâ præcedente altero *Titulo*; ita & lex Cornelia *Nummaria*, vt eam nominatim vocat *Tertia Verrina* aduersus falsarios fuit: Asconius Pedianus in Prætura Vrbana; *lex Cornelia* inquit *Nummaria de Moneta. Ne quis priuatus monetam faceret.* Porrò quatuor tantùm Imperatorum Constitutiones in falsarios *hoc Titulo* occurrunt, Constantini M. *l. 1. 2. 3. 4.* Constantij, *l. 5. 6.* Valentis, *l. 7. 8. h. tit.* [adde tertiam *l. 1. de conl. æris:*] Theodosij M. *l. 9. 10.*

PARATITLON.

I. MONETÆ nomen quandoque pro nummis ipsis accipitur, *Rubr. & l. 2. h. t. & l. 1. inf. de conlatione æris:* aliàs, pro Officina in qua nummi formantur, *vt l. 3. 8. h. t.* vnde & monetæ Principis, *d. l. 3.* Monetæ publicæ seu fiscales, *l. 7.* Priore significatu, Moneta & nummus pro eodem: *l. 3. 4. h. t. & l. 3. inf. de conlat. æris*: Item numisma, *l. 1. h. t.* Pecunia, *l. 3. h. t.* & *Titulo 23. inf. Si quis pecunias conflauerit.* Moneta, inquam, quæ in vsu publico constituta, *l. 1. inf. Si quis pecunias:* in conuersatione publica, *l. 2. d. tit. Si quis pecunias: & l. 1. inf. de conlat. æris.*

II. MATERIA monetæ fuit, 1. *Æs l. 10. h. t. seu vlt.* vide *inf. Tit. de Conlat. æris.* Vnde figuratum æs pro moneta ærea, *l. 1. inf. de conlat. æris.* Hinc & æs dichoneutum, *d. l. 1.* & ex ære maiorina pecunia, *l. 6. h. t.* 2. Secundò *Argentum*, vnde nummus argenteus, *l. 1. inf. de expensis ludorum.* Huc pertinet & nummus decargyrus, *l. 2. inf. Si quis pecunias conflauerit*: Fit quoq; mentio argenti libræ, *d. l. 1.* Tertiò fuit pecunia partim ex *argento*, partim ex *ære* quæ *Maiorina* pecunia dicitur, *d. l. 6. h. t.* Quartò, *Aurum*, *l. 7. 8. h. t. & l. 2. inf. de expensis ludorum: l. 3. inf. de conlatione æris:* Cuius materia, *l. 1. & 3. inf. de ponderatoribus*, partim à Prouincialibus siue collatoribus fisco inferebatur, *l. 7. h. t.* excocta, vnde aurum *coctum* dicitur, *l. 1. inf. de Ponderatorib.* indéque aurum coquere, *l. vn. inf. de auri publici prosecutoribus.* Dicitur & pura materia, *l. 3. infr. de ponderatoribus*: itémque massa auri, *l. 13. infr. de Susceptoribus.* Denique dicitur & Obryza, *l. 3. inf. de ponderatorib. & l. 4. inf. de auro coronario*: Hinc & *obryziacum*, aurum scilicet, *l. vn. inf. de oblatione votorum*: Massa obryzæ, *l. 12. inf. de Susceptoribus*: materies obryzæ, *d. l. 12.* Auri obryza, *l. 13. inf. de Susceptoribus.* Denique auri pondus, *l. 2. inf. de Susceptorib.* Partim ab Aurilegulis collectum aurum: de quo suo loco *& inf. de metallis*: Præcipua verò auri in omnibus ratio fuit: nam & solis Consulibus ordinariis nulli prorsus alteri, cùm publica celebrarentur officia, dandi facultas erat *l. 1. inf. de expens. ludor.* Auream sportulam.

III. LOCVS in quo moneta cudebatur, seu monetæ publicæ & fiscales, *l. 3. 7. 8. h. t.* per orbem Romanum variæ fuerunt, tàm in Oriente *l. 16. inf. de murilegulis*: ac nominatim in Bithynia, *l. 1. inf. de murilegulis*, quàm in Occidente, ac nominatim in Africa, *l. 1. 3. h. t.* Breuiter monetæ cudendæ Principi soli ius fuit, *l. 3. 7. 8. vlt. h. t.* & in publicis tantùm monetis pecunia cudebatur, *d. l. 3.*

IV. MAGISTRA

IV. MAGISTRATVS, ſub cuius diſpoſitione erant moneta & monetarij, erat Comes Sacrarum largitionum, *l.7.8.9.h.t.& l.16.inf.de murilegulis.*

V. MONETARII, id eſt, homines erant, qui monetæ cudendæ conflandæ adſtricti erant, & in hac conditione ſemper durabant, eámque euitare nullo modo poterant, *l.1.10.16.inf. Tit. de murilegulis & monetariis:* dicuntur & conflatores, *l.1.inf. de conlatione æris:* itémque flaturarij, *l.6.h.t.* memorantur, qui tamen ab illis diuerſi erant. Erant & alij qui *Ponderatores* ſeu Zygoſtatæ dicebantur, qui videlicet pondus monetæ exigebant, de quibus erit *infrà Titulus de Ponderatoribus.*

VI. CVSIO monetæ ſequitur. Cudi ſcilicet moneta dicitur, *l.3.& l.vlt.h.t.* indéque cuſio monetalis, *l.18.infr. de extraordinariis,* dicitur & conflari, *Rubr.& l.1.inf. ſi quis pecunias conflauerit:* Vnde & conflatores de quibus auteà, itémque excerceri, *l.2.h.t.* fieri, *l.1.* formari *l.3. & l.2. inf. de expenſis ludorum,* fundi, vnde & fuſio, *l.3.h.t.* denique figurari, *l.7.h.t.* indéque figuratio monetæ, *l.8.h.t.& l.2.inf. Si quis pecunias conflauerit, & l.7.inf.de indulgent.criminum:* inde figuratum æs, *l.1.inf.de conlatione æris,* figuratus ſolidus, *l.vn. Si quis ſolidi circulum: l.1. inf. de ponderatorib.* figuratus nummus, *l.4.h.t.* Cæterùm ad monetam cudendam carbo à Prouincialibus conferebatur, *l.15.18. inf. de extraordinariis.* Et cudendæ monetæ operam nauabant Monetarij, de quibus ſuo *titulo 20.lib.10.* vbi vide.

VII. FORMA monetæ in his conſiſtit, in circulo ſolidi exteriore, de quo *infrà Tit. prox. Si quis ſolidi circulum,* in vultu Principis, *l.vn.inf. Si quis ſolidi circulum, & l.1. inf. de ponderatoribus,* quæ & facies dicitur, *d.l.vn.* item Sacrum os, Diuini vultus, venerabilis formæ, *l.6. inf. de indulgentiis criminum:* figura denique, vnde figuratio de quâ *ſuprà,* & figuratus ſolidus. Porrò impreſſus hic vultus monetæ, *d.l.6. inf. de indulgent. crimin.* modò maiori habitu, modò anguſtiore expreſſione, *d.l.vn.inf. Si quis ſolidi circulum.* Ad formam quoque pertinet quod alij maiores, minores alij erant: itaque mentio fit maiorinæ pecuniæ, *l.6.h.t. & l.1. inf. Si quis pecunias conflauerit,* quæ quidem ex argento & ære erat, *d.l.6.* maioris argentei nummi meminit *lex 1.inf.de expenſis ludorum.* maioris pecuniæ, *l.2.inf. Si quis pecunias conflauerit.*

VIII. SPECIES nummorum *hoc Codice* hæ memorantur; Argentei, *l.1.inf. de expenſis ludor.* Centenionales nummi, *l.2.inf. Si quis pecunias conflauerit,* qui Centenionales communes, *l.1. eod. Tit.* Decargyrus nummus, *d.l.2.* denarius (mille denarij pars ſexta ſolidi, *l.vlt. infr.de Sicariis*) à quo denariſmus, *l.107.123. infr. de Decurionib.* Dinummus, à quo vectigal dinummium, *l.2.infr.de Alexandrinæ plebis primatibus:* Folles, *l.1.inf. Si quis pecunias, l.2.4.ſup. de Senator.& Glebali conlatione: l.5.ſup.de prætoribus: l.3.inf.de Sicariis, l.3.ſup.de Veteranis: l.2.3.inf.quorum appell.l.vn.inf.de menſis olearis:* Libellæ, *l.vlt. ſup de cuſtod. reor.* Quinquagena, *l.7.de luſtr.coll.* maiorina, *de qua ſupra:* Nummi ita ſpecialiter dicti, *l.1.inf.de Medicis: l.1.inf. de pretio panis Oſtienſis:* Siliquæ, *l.1.inf.de impon.lucrat.deſcript.* Solidi, *l.1.inf.ſi quis ſolidi circulum: l.2.inf.de conlatione æris: l.22.23.infr.de Suſceptorib:* Aurei ſcilicet, vnde obryzæ maſſa ſolidique, *l.12.inf.de Suſceptorib.* figurati ſolidi antea mentio facta. Trimiſſes denique, *l.4.ſup. de militari veſte: & l.2.ſup. Ne Comitibus & Tribunis lauacra.*

IX. PONDVS monetæ exactum ad libram, *l.1.inf.de oblatione votorum: l.13. inf.de Suſceptoribus,* ad vncias, *l.8.h.t.& l.1.inf.de ponderatorib.* ad ſcrupulos, *d.l.5.inf.de ponderatorib. l.3.12. inf.de metallis,* Auri libra ab initio 84.ſolidos efficiebat, *l.1.de ponderatorib.* poſtea ad ſolidos ſeptuaginta duos contracta, *l.1.inf.de oblatione votorum: & l.13.inf.de Suſceptor.* Argenti verò libra ſæpè ſexaginta argenteos, *l.1.inf.de expenſis ludorum:* vbi dicam. Item ſolidus erat quaternorum ſcrupulorum ſub Conſtantino, *l.1. inf.de ponderat.* In ſingulas vncias (quæ 12. in librâ) ſeptem ſolidi *d.l.1.* Libræ duodecim erant vncia, vid *l.4.inf.de metallis.*

X. PRETIVM & æſtimatio, *l.2.3.inf.de conlatione æris, l.vn.infr. ſi quis ſolidi circulum: l.vn.inf. de argenti pretio:* ſiue vnius monetæ ad aliam proportio hæc erat: Æris ad aurum, viginti quinque libræ æris pro ſolido, *l.2.3.inf. de conlatione æris:* proinde centenarius æris, cuius fit mentio: *d.l.3.* Pro quatuor ſolidis. Argenti item ad aurum proportio hæc erat, argenti libra pro quinque ſolidis, *d.l.vn.inf.de argenti pretio:* & ſic proportio decupla erat.

XI. PONDERATIONIS & ponderis quanta ratio habita: & vt ea æqua lance fieret: vid. *tit. de ponderator.*

XII. VENDITIO quoque nummorum ſiue monetæ quædam licita fuit: de qua vide *leg.vn.inf.ſi quis ſolidi circulum: leg.1.2. inf. Si quis pecunias conflauerit: d.leg.1.inf.de ponderatoribus.* Huic rei Zygoſtatæ præpoſiti dirimendæ videl. controuerſiæ de pondere *l.2.de ponderatorib.*

XIII. FALSA moneta, & Falſarij tandem ſequuntur, quod proprium *huius Tituli* caput eſt. Falſa moneta igitur, *Rubr.& l.9.* dicitur, & falſa fuſio *l.3.* item adulterina moneta, *l.2.* adulterinum numiſma, *l.1.* adulterini ſolidi, *l.13.inf.de Suſceptoribus,* vnde & monetæ adulterata figuratio, *l.8.inf.de indulgentiis criminum.* Falſæ monetæ Rei dicuntur adulteri ſolidorum,

dorum, *l.5.h.t.* adulteratores monetæ, *l.1.inf.de conlatione æris : & d.l.8 inf. de indulg.crim.* Paracharactæ vulgò vocabantur, *l.9.h.t.*

¶ Porrò artes horum erant partim in cudenda moneta, *l.6. inf.de indulg. criminum.* ſeu facienda, *l.1.h.t.* extra monetas publicas, *l.3.* vel etiam in monetis publicis, ſed ex hominum priuatorum auro, *l.7.8.* denique figurato ſolido adultera imitatione, *l.vn.inf.ſi quis ſolidi circulum exteriorem inciderit, vel adulteratam in vendendo ſubiecerit* : Huiuſmodi falſæ monetæ Rei dicuntur ſacri oris imitatores, & diuinorum vultuum adpetitores, venerabiles formas ſacrilegio eruditi imprimere, *l.6.inf.de indulg.criminum.* Hinc monetæ adulterata figuratio, *l.7.inf.de indulg.crim.* falſa fuſio, *l.3.h.t.* adulterina moneta, *l.2.* adulterinum numiſma, *l.1.h.t.* partim verò falſæ monetæ reorum artes ſunt circa publicam & probam monetam, putà eas conflando, *l.1.inf. ſi quis pecunias conflauerit* : ſeparato item argento ab ære, maiorinam pecuniam purgando, *l.6.h.t.* Item abradendo, incidendo, *l.vn. ſi quis ſolidi circulum exteriorem inciderit*, ſeu adrodendo, excidendo, diminuendo, *l.2.inf.de ponderatorib.*

Singvlaria multa in hoc crimine recepta erant. Accuſatio eius quippe publica non tantùm erat; verùm etiam quandoque accuſatores præmiis inuitati : Et quidem ingenui, præmio partis bonorum rei delati: ſerui verò præmio ciuitatis Romanæ: *l.2.h.t.* Quin & appellare ad Principem pagano huius criminis reo condemnato non licuit, *d.l.2.* Imò reum cuſtodiæ ſuæ traditum dimittens capite puniebatur, *d.l.2.* Indulgentia denique criminum ad hos non pertinebat, *l.6.inf.de indulg.crim.*

Poena falſam monetam formantis varia, pro ſexuum, conditionis, temporum etiam varietate impoſita : Quandoque perpetui exilij, deportationis perpetuæ, vltimi ſupplicij ſeu capitalis : omnium bonorum confiſcationis, *l.1.2.3.6.h.t.* Imo & ignis, *l.5. & l.vn.inf.tit.prox.* denique Maieſtatis crimen erat, *l.9.h.t.* domus quoque confiſcabatur in qua figuratus nummus eſſet, domúmque præbens proſcriptis bonis deportabatur, *l.2. & 4. h.t.* conſcius, miniſter, ſeruus, actor fundi, incola, colonus, qui miniſterium præbuit, capitali pariter pœnâ adficitur.

I. Imp. Constantinvs A. ad Verinum."

Qvicvmqve adulterina fecerit nomiſmata", pœnam pro diſcretione ſexus" & condicionis ſuæ diuerſitate ſuſtineat : hoc eſt, vt ſi Decurio, vel Decurionis ſit filius, exterminatus genitali ſolo, ad quamcunque in longinquo poſitam ciuitatem ſub perpetui exilij conditione mittatur, ac ſuper facultatibus eius ad Noſtram Scientiam referatur : Si Plebeius, vt rebus amiſſis perpetuæ damnationi" dedatur : ſi Seruilis condicionis, vltimo ſupplicio ſubiugetur. Dat." & Acc. xv. Kalend. April. Conſtantino A. v. & Licinio Cæſ. coss. [319.]

NOTÆ.

" Abeſt hæc lex à *Cod. Inſt.*

" Vicarium Africæ, *l.vn.de parricidio : & l.1.infr.de famoſis libellis.*

" *Nomiſma* hic pro ipſa moneta & nummo : aliàs Nomiſma pro forma ſeu charactere & Typo. Prudentius: *En Cæſar agnoſcit ſuum Nomiſma nummus indicium* : vbi nihil neceſſe eſt reponi *ænigma*. Eodem ſenſu Suidas de monetariis [illegible], inquit, τὸ νόμισμα : de quo ad *leg.prox.* [illegible], *formare drachmam.* Philoſtratus *lib. 1. de V. Apoll. c. 11.* [illegible] : id eſt, [illegible]. Quem locum & ſenſum debeo Scaligeri *Poſthumo, de re nummaria, p. 14.* Pollux [illegible] ..... [illegible]. Quandoque & *Nomiſma* ſpeciatim eſt *ſolidus aureus* : Et verò hoc ſenſu *h.l.* accipio.

" De hoc, *hac leg.* nihil agitur; proinde deſideratur hoc caput.

" *Id. deportationi.* Neque enim *damnatio*, aut *condemnatio*, vllibi pro *deportatione* accipitur, ne quidem apud Lamprid. *Alexandro Seuero*, cuius locum expendo ad *l.1.infr.ad leg.Iul.Repetund.*

" Intercidit hic dies quo data hæc conſtitutio. Sanè eodem die dari & accipi non potuit, quando quidem Conſtantius Sirmij in Pannonia conſtitutus hoc tempore erat, Verinus Carthagine.

COMMENTARIVS.

Constantini M. Quatuor conſtitutiones *hoc titulo* ordine ſequuntur, quibus addenda & quinta, putà *lex vn. infr. ſi quis ſolidi circulum* : (quæ tempore omnium prima eſt) imò & ſexta adhuc de re monetaria, & ſolidi libræque æſtimatione : putà *l. 1. infr. de ponderator.* Et quinque quidem priores *de falſa moneta.* Ex quibus apparet, hinc quantam rei *monetariæ* curam geſſerit Conſtantinus: inde quàm frequens eius æuo falſæ monetæ crimen fuerit, quod tot legibus coërceri ab eo oportuerit : qui & accuſatores præmiis euocauit, multáque alia ſingularia circa id ſtatuit. Addenda eiuſdem *lex 1. infr. de monetariis*, quâ monetarios in ſua ſemper conditione, durare voluit, neque vllâ dignitate ab eâ liberari.

¶ *Hâc* ſanè *lege* pœnam adulterinum nomiſma id eſt ſolidum facienti (intra Africam nominatim) hoc reſcripto variam, pro ſexus & conditionis varietate imponit ; pro varietate inquam conditionis: Decurioni ſcilicet vel Decurionis filio, perpetui exilij pœnam ; plebeio verò perpetuæ deportationis : (nam ita lego,) ſeruilis conditionis homini, id eſt actori fundi

fundi, incolæ, colono, (hi enim omnes ſeruilis ſunt conditionis, de quo dixi ad *l.* 1. *ſup. de ſepulcrис violatis*) vltimum ſupplicium, quod *legi Corneliæ* conuenit, cuius ſanè pars & caput fuit de *monetis*, vnde & lex Cornelia *Numaria* dicta, vt iam monui *ad Rubricam.* I. C. in *l.* 1. *in fine*, *π. ad legem Cornel. de Falſis. Pœna falſi deportatio eſt, & omnium bonorum publicatio: & ſi ſeruus eorum quid admiſerit, vltimo ſupplicio d afici iubetur.* Verùm de pœna legis Corneliæ *de falſis*, pleniùs dictum eſt ad *l.* 2. *ſup. d. leg. Cornel. de falſo.* Paulus 5. *ſentent.* 25. *Honeſtiores*, inquit, *in inſulam deportantur, humiliores autem aut in metallum damnantur, aut in crucem tolluntur.* Sed nihil eſt pœnarum modo incertius, & quidem hac parte, vt probabunt ſequentes aliquot *leges.*

§ Illa ex *hac lege* notentur. Primùm, Decuriones mitius punitos, de quo *ſuo titulo.* Secundò notetur, exilij ſpecies: quâ non inſulæ certus locus aſſignatur, verùm certa ciuitas longinqua: Vide *legem* 5. 7. *π. de interdictis, & relegatis.* Tertiò obſeruetur, bonorum publicationem exilij comitem non ſemper fuiſſe. Quartò obſeruetur, *hac lege* Decurionem non tantùm Curiâ ſubmoueri, ſed etiam relegari, cùm tamen antea excuriationis tantum pœna imponeretur ob falſum teſtimonium: Paulus *lib.* 5. *ſent. titulo apud eum* 15. apud Authorem verò *collat. legum Moſaic. tit.* 8. *Hi qui falſum, vel obliqua teſtimonia dixerunt, vel vtrique parti prodiderunt, aut in exilium aguntur, aut in inſulam relegantur, aut Curiâ ſubmouentur:* de qua Excuriationis pœna eſt quoque locus Lampridij in *Alex. Seuero, p.* 120. Sed & Varro apud Nonium in ἱπποκύων: *Apollonium*, inquit, *ideo excuriant* [Cenſores] *quia nihil habebat.* Vbi tamen error eſt in *titulo* Varronis Satyræ, ſcribendum enim ἱππογύπιον, vt docet Gellius *lib.* 3. *cap.* 18. Ex eodem Gellio apparet, in *illa ſatyra*, Varronem egiſſe de Senatoribus, Equitibus, Cenſoribus & Curia. Quintò obſeruetur, plebeium perpetuæ deportationi ſubiici.

II. * Idem A. ad Ianuarium."

I. QVONIAM nonnulli Monetarij" adulterina moneta" clandeſtinis ſceleribus exercent, cuncti cognoſcant, neceſſitatem ſibi incumbere huiuſmodi homines inquirendi, vt inueſtigati tradantur Iudiciis", facti conſcios per Tormenta ilicò prodituri, ac ſic" dignis ſuppliciis addicendi. II. Accuſatoribus etiam eorum immunitatem" permittimus"; cuius modus, quoniam diſpar cenſus" eſt, à nobis per ſingulos ſtatuetur." *Seruos* * etiam qui hoc detulerint, Ciuitate Romanâ donamus, vt eorum domini pretium à fiſco percipiant. III. Si quis autem Militum huiuſmodi perſonam ſuſceptam" de cuſtodia exire fecerit, capite puniatur. IV. Appellandi etiam priuato" licentia denegetur: Si verò Miles aut Promotus, huiuſmodi crimen incurrit, ſuper eius nomine & gradu ad nos" referatur. V. Si * Dominum fundi vel domus conſcium eſſe probabitur, deportari eum in inſulam oportebit, cunctis eius rebus protinùs confiſcandis: Si verò eo ignaro crimen commiſſum eſt, poſſeſſionem aut domum debet amittere, in quâ id ſcelus admiſſum eſt: Actor fundi, vel ſeruus, vel incola", vel colonus, qui hoc" miniſterium præbuit, cum eo qui fecit, ſupplicio capitali plectetur: nihilominus fundo, vel domo fiſci viribus vindicanda. VI. Quod ſi dominus antè ignorans, vt primum repperit, ſcelus prodidit perpetratum, minimè poſſeſſio, vel domus ipſius proſcribtionis iniuriæ ſubiacebit: ſed auctorem ac miniſtrum pœna capitalis excipiet. Dat." XII. Kal. Decemb. Rom. Criſpo II. & Conſtantino II. CC. COSS [321.]

NOTÆ.

* *Lex* 1. *Cod. eod. tit. ex h. l.* & *l.* 4. conflata & interpolata eſt.

" Agentem vicariam Præfecturam, vt docet *lex* 4. *inf. de famoſis libellis*: Quanquam & Ianuarium Præfectum vrbi memorat A.D. 319. *l.* 1. *inf. de abolitionibus*, etſi eius non meminit *Notitia Præf. Vrb.*

" Damnantur igitur peculiariter, qui monetam cudebant, hæc *lex* eſt, quorum ſimile factum ſub Aureliano memorant Hiſtorici, de quibus alloquio erit Titulus *infrà* peculiaris.

" Vide *Commentarium.*

" id eſt, iudicibus offerantur: in *Cod. Iuſt.* tradantur iudici: *publicandi* voce vtitur *lex* 5. *infr.*

" In Cod. Iuſt. *ac ſi digna*, malè: *Ac ſic* hac lege eſt, atque ita poſt quæſtionem videlicet & conſcios proditos.

" An hæc vox legitima ſit? mox videtimus.

" *al. promittimus*: vt *l.* 4. *ſupr. de deſertoribus*, perdiderit pro *prodiderit*, quæ *lex* huic argumento reſpondet: niſi *permittimus*. pro *remittimus* accipiamus. id eſt largimur, donamus.

" Huius vocis loco repoſuit Tribonianus *patrimonium.* Et tamen hoc elegantius eſt. Notum illud, *Dat cenſus honores, cenſus amicitias.* Vide eodem ſenſu *cenſus* appellationem in *l.* 29. *inf. de petitionibus*: *l.* 4. *ſup. de Senatoribus. l.* 3. *ſupr. de tutoribus. l.* 42. & 50. *inf. de operibus publicis*: *l. vn. infr. de his qui numero liberorum.*

" *Statuitur*, in *Cod. Iuſt.* malè.

* Hæc ſententia à Triboniano detracta eſt *dictæ legi* 1. & coniecta in *leg.* 1. *Cod. pro quibus cauſis ſerui pro præmio libertatem accipiunt.*

" In Cod. Iuſt. *ſuſpectam*: ſed hoc noſtrum legitimum eſt: Suſceptam perſonam vocat militis cuſtodiæ commiſſam: pariter ſeceptarum perſonarum cuſtodiam vocat *lex* 5. *ſup. de cuſtodia reorum. Ad Commentarienſem*, inquit, RECEPTARVM *perſonarum cuſtodia obſeruatioque pertineat, nec putet hominem abiectum atque vilem obiiciendum eſſe iudicius, ſi reus conditione aliqua fuerit elapſus.*

" *Priuatum* hic opponit militi & Promoto, de quo conſule *Gloſſarium Theodoſianum.*

" *Promotus in gradum*: ita Tribonianus. De promoto mox dicam plenè.

" *Ad competentes iudices.* Tribonianus.

* Sequentia omnia plurimùm interpolata ſunt à Triboniano propter *legem* 4. *infr.* & ex eius legis ſententia.

" Fortè idem cum Inquilino. de quo plenè ad *l. vn. ſup. de inquil. & col.*

" De *Colonus* conſule *Paratitlon de fugitiuis Colonis.*

" in hoc, ad hoc. " pro *reddita*, vel *propoſita.*

COMMEN

COMMENTARIVS.

ERVENDIS & OPPRIMENDIS Monetariis falsæ monetæ in possessionibus priuatis figuratæ, causæ reis, hac constitutione singularia multa à Constantino M. constituuntur: Quia scil. vt ait, *nonnulli Monetarij clandestinis sceleribus exercerent adulterinam monetam*. *Adulterina moneta* ait, nisi malit quis cum Iustinianeo Codice, *adulterinam monetam*, id est vt equidem existimo nummariâ notâ adulteratâ, vitiata, corrosa: Nam & ita sub Aureliano Monetarij memorantur metu pœnæ bellum excitasse vitiatis monetis, vt loquitur *Eutropius*, vt vertit Auctor apud *Suidam* ὑποδιεφθορὸς νόμισμα (id est adulterata moneta typo & iconio, eo quippe significatu νόμισμα accipi iam ostendi ad *l. 1. sup.*) Victor Sebotti quod nummariam notam corrosissent. Qua parte Eutropio & Aurelio Victori benè conuenit. Vitiare monetam est nummariam notam corrodere: nummariam inquam notam, id est formam, typum, & iconium. Monetam seu monetæ formam vitiauerāt & corroserant monetæ artifices illi, seu monetarij; id est cùm maiore forma, circulo, vel pondere monetam cudere debuissent, vitiatâ, corrosâ monetâ, id est angustiore iconio, vel leuiore, monetam figurarunt, atque ita in compendium & sinum suum verterunt quantum de iusta moneta decessisset: Breuiter, ficto iconio, leuior & breuior, forma vel pondere imminutis.

Sanè *moneta* appellatione iconium, typum, exempla, χάραγμα intelligi, iam ex *Iuuenale*, *Glossis Basilicorum*, & *Harmenopulo*, ostendi. Denique adulterinam monetam vix quisquam exercet, nisi vitiatâ, corrosâ, adulterinâ notâ, falsâ fusione, clandestinis autem sceleribus, id est extra monetas publicas, intra priuatorum fundos, domósue, atque extra monetas publicas, vt præter hanc *legem* ostendet *lex 3. & 4. inf.* ἐν σπηλαίοις, vt testatur Libanius *orat. in Iulian. necem, p. 594. in f.* vbi de curiosorum auaritia & improbitate agens; δείσαντες γὰρ, inquit, ἐξουσίαν τοῖς τὸ νόμισμα διαφθείρειν τολμῶσιν, ἀπὸ τῶν σπηλαίων ἐν οἷς ταῦτα ἐτολμᾶτο, δήμιον ἀντὶ τῆς περιουσίας φέροντες ἐτρέφοντο. Quibus clandestinis sceleribus euitandis consilium Anonymi cuiusdam qui *Notitiæ imperij* subiectus est, satis occurrere videtur. *Ergò*, inquit, *huic quoque parti maiestatis vestræ est, vt in omnibus adhibenda correctio, ita vt opifices monetæ redacti vndique in vnam insulam congregentur nummariis & solidorum vsibus profuturi, à societate videlicet in perpetuum contigua terra prohibiti, ne commixtionis licentia fraudibus opportuna integritatem publicæ vtilitatis obfuscet. Illic enim solitudine suffragante integra fides monetæ præstabitur: nec erit fraudi locus, vbi nulla est mercis occasio.*

I. Primum igitur statuit Constantinus: INQVIRENDORVM horum Monetariorum necessitatem omnibus incumbere, id est fundorum & domorum dominos quàmlibet semotos, possessiones & domos suas excutere, & peruestigare debere; alioquin reperto huiusmodi monetario, postea quamlibet ignarum dominum, extra culpam tamen non esse; atque ideò vt mox subiicietur, fundum siue domum quæ Monetario huiusmodi latebram præbuit, quamlibet ignaro domino confiscari. Necquicquam ignorantiæ prætextu se tuetur, cui inquisitionis necessitas imponitur; & curiosum hac parte domi suæ quemque agere oportet: Neque satis est scelus intra fundos vel domos suos admitti ignorasse, vel sceleri non consensisse, diligentiam insuper adhibere debuit, ne incauto atque aliud agente se latebra reo præberetur. Ignorantia non sufficit [illegible] diligentia & exacta inquisitio præterea requiritur. Quod quidem, vt singulare valde est, ita crescentibus Monetariorum sceleribus hac noua ratione ceu bellum illis indici oportuit, omnibus certatim id agentibus, necubi laterent. Neque alia expeditior ratio eruendorum reorum, quàm si dominis fundorum denuntietur, eos nequicquam ignorantiæ prætextu defendendos. Quotusquisque enim est qui sibi denunciatum hoc sciat, qui non fundos suos excutiat? Sic certatim hanc operam nauantibus omnibus reum elabi impossibile est. Et tamen Constantinus idem postea, *l. 4. h. t.* æquissimum huic *legi* temperamentum addidit, octo fermè annis post hanc *legem*: Eum quippe dominum incuriæ vel negligentiæ puniri voluit, qui in proximo constitutus fuisset: si verò longissimè (veluti si Romæ constitutus in Africa possessiones habuit) incuriæ eum puniri noluit: Sed & viduis & pupillis, etsi in proximo constitutis, huius rigoris gratiam fecit, sexus & ætatis infirmæ habita ratione, de quo pleniùs ad eam *legem 4.* Primum interim hoc politicum est Constantini Scemma ad eruendos monetarios falsæ monetæ reos. Cui adiiciendum illud, quod etiam hæc curiosorum muneris pars fuit, falsæ monetæ reos eruere, vt ex *Libanij* loco liquet, quem paulò antè protuli.

II. Secundum scemma Constantini ad eruendos Monetarios παραχαράκτας est, ACCVSATORVM per summa præmia euocatio: cuius moris accusatores, inquam, exciendi, vt alibi exempla occurrunt, ita & *lex 5. inf.* pariter occurrit, & *l. 4. Iul. Repetundar. l. 21. infr. de pœnis.* Porrò Præmium istud est liberæ scil. personæ immunitas; seruo, ciuitas Romana promittitur. De vtroque videndum est.

Ait lex: *Accusatoribus etiam eorum immunitatem permittimus: cuius modus quoniam dispar censui est, à nobis per singulos statuetur.* Nō ait, *impunitatē*: neque enim de consciis criminum sociisque hîc agitur: vt putarunt, qui hunc locum non intellexerunt, atque ideo mutilum crediderunt: ait *immunitatem*, id est vacationem onerum patrimonialium, quæ *censui*, id est patrimonio, vt Triboniano visum est immutare, indicuntur. Hæc est huius loci sententia, & immunitatis explicatio: quam vt sequentia satis suggerunt, ita apertè confirmat *lex 4. sup.* (seu *lex 1. Cod. Iust.*) *de desertoribus*: *si desertorem seruus perdiderit* [prodiderit] *libertate donentur: si mediocris loci ingenuus*, IMMVNITATE *potiatur*: Scilicet pari passu fermè ambulant libertas, & immunitas; & pro summo præmio sunt: illâ, pro præmio, à iugo dominico absoluuntur serui: hâc, iugo publico, pro præmio, pariter liberantur liberi. Porrò immunitas *h. l.* liberis promittitur pro præmio accusationis: non tamen omnimoda aut simpliciter: sed pro eâ parte quam Princeps per singulos habitâ census & patrimonij ratione staturus est: Valentinianus Iun. tamen *d. l. 4. supr. de desertoribus*, postea desertoris proditori mediocris loci simpliciter & indistinctè immunitatem pro præmio pollicetur.

Et hæc de præmio quod liberis Monetariorum delatoribus Constantinus M. pollicetur: seruis pariter summum Ciuitatis Romanæ ius pro præmio promittit: pretio tamen dominis refuso. Vbi duo notanda sunt; *Primùm*, non tantùm libertatem pro præmio seruis dari, quod solemne seruorum accusatorum & proditorum præmium fuit, (vt

patet ex *tit. π. qui sine manumiss.* & *Cod. pro quibus causis serui pro præmio libertatem* : ex *h. l.* vnde desumpta est *lex 2. Cod. d. t.* & *d. lex 4. sup. de desertoribus*: & *l. 1. infr. de raptu virginum* :) verùm etiam hoc casu Ciuitatem Romanam nominatim pro præmio dari, id est iustam & plenam libertatem : cùm tamen alioquin seruis pro præmio Latina fermè libertas præstaretur : *l. 1. infr. de raptu virginum* : de quo discrimine dicam ad *d. l. 1.* Imò iam quoque dixi *ad l. 1. supr. de hered. petit.* Notandum *Secundò* seruo pro præmio indicinæ ita libertate donato, serui pretium à fisco, domino præstari; scil. vbi nullum est Domini crimen, seruo pro præmio ad libertatem perducto, domino eius pretium è fisco fermè præstatur, *h. l.* contrà si domini crimen sit, pretio mulctatur : *l. 1. 4. inf. ne Christianum mancipium.*

III. Tertia cautio, quam adhibet *h. l.* Constantinus ad opprimendos monetarios falsæ monetæ reos, est hæc : quod CVSTODI huiusmodi monetarij oblati capitalem pœnam indicit custodiam dimittenti. De pœna alioquin custodiam dimittentis vide *l. 8. 12. π. de Custod. reorum* : & Paulum *5. sent. tit. 31.* Cæterùm in Milite exemplum ponit : scil. militibus custodiæ commissæ; vt præter hanc *legem*, docet *d. l. 8.* inscriptio, & *d. l. 11. & l. 10. π. ex quibus caus. maiores* : & Paulus *d. loco* : *Si pecuniâ*, inquit, *acceptâ* MILES *custodiam dimiserit, capite puniendus est*. Addit; *& certè quæritur, cuius criminis reus dimissus esse videatur*. Quod & hanc *legem* nostram illustrat. Porrò Militum appellatione intelligo Iudicum Officiales : argumento inter alia verborum illorum superiùs, *inuestigati tradantur Iudiciis* : Verùm de hoc dixi pleniùs ad *l. 1. sup. de custod. reorum.*

IV. Quarta cautio Constantini hâc parte est : quod APPELLANDI ad Principem ius huiusmodi falsæ monetæ reis admodum coarctat. Scilicet facilè rei appellationis velamento elabuntur. Igitur Appellationi *priuati* (id est pagani neque promoti) ad Principem nil tribui: quin non obstante appellatione, falsæ monetæ reum paganum supplicio addici vult. Militis tantùm & promoti appellationi deferri iubet Constantinus M. déque eius nomine & gradu ad se referri. Constantius quoque F. Constantini, omni dilatione submotâ, falsæ monetæ reos pœnæ subiici voluit: *l. 5. inf.*

¶ De Promoto pleniùs videndum est, cuius *h. l.* & *duabus* præterea *legibus hoc Cod.* videl. *l. 2. inf. ad leg. Iul. de ambitu* : & *l. 2. supr. de cursu publico*, mentio fit. Promotus igitur *h. l.* iungitur militi : vterque tam miles quàm promotus priuato opponitur. Ex quo vel solo satis apparet, promotum publico ministerio functum. Id hactenus ex *h. l.* colligere possumus : At *lex 2. infr. ad leg. Iul. de ambitu* : quæ Honorij Imp. est, manifestè ostendit, Promotos fuisse Officiales Iudicum ad superiorem gradum aliquem promotos, vel munere officiali per promotiones gradu factas defunctos. *Nullus omnino*, inquit, *Principatum cæteráque officia repetere audeat, cùm publica disciplina semel gesta sufficiant : at si quispiam* PROMOTORVM *denuò ad id munus irrepserit, quod docebitur ante gessisse, affectus grauissimis suppliciis pœnam deportationis excipiat : ita vt Primates officij, quorum interest ambientibus obuiare, hanc propositam pœnam non dubitent*. Promotus igitur est in gradu aliquo constitutus : vnde *l. x. sup. de cursu publ.* pro pœna Promotus, regradationis humilitate plecti iubetur. Ideò & Munifici *d. l. 2. sup. de cursu publico*. Qui contra hanc fecerit sanctionem, Promotus regradationis humilitate plectatur: munifex pœnam deportationis excipiat. Porrò notum est vel ex *l. 18. π. de verb. signif.* & Festo, Firmico, Vegetio, Ammiano Marcellino, munifices esse gregarios qui munia obibant. Tandem ex his colligimus, Promotos esse, & in officiali, & in armatâ militiâ ad gradum aliquem promotos: munificibus contrarios. Quibus munificibus, vt promoti opponuntur, *d. l. 2.* ita & iisdem Beneficiarij opponuntur apud Festum: qui muneris beneficio vacabant. An iidem igitur Beneficiarij, & Promoti? Putat omninò Cuiacius : cuius sententiæ argumentum hoc addi potest. Quod vt Beneficiariis vsi Magistratus in cursu peragendo; quod docet Spartianus *in Adriano* : de quo dixi ad *l. 5. supr. de cohort.* Imo & cursus publici exhibitio iis demandata; *l. 7. supr. de cohort.* Ita & Promotis : quod docet *d. lex. 2. supr. de cursu publico*. Sanè Vegetius *lib. 2. c. 7.* Beneficiarios ita describit; *Beneficiarij ab eo appellati, quod* PROMOVENTVR *beneficio Tribunorum.*

Verùm alia mihi mens est : Beneficiarij quidem, Promoti; at non Promoti omnes, Beneficiarij. Promoti scil. alij gradu & ordine militiæ gradatim emenso : alij beneficio: vtrique Promoti : sed Beneficiarij, ex beneficio & per saltum: *Promoti*, specialiter sic dicti, qui gradu. Et verò de his Promotis hæc *lex* nostra, & *lex 2. inf. ad leg. Iul. de ambitu*: & *lex 2. sup. de cursu publ.* accipiendæ sunt. Sanè *Promotionis* vox vtique apta. Suidas προμώτας προκόπτων παρὰ Ῥωμαίοις. Etymologici auctor, Προμῶτος ῥωμαϊκή ἐστιν ἡ φωνή, καὶ δοκεῖ τὸν προκόψαντα : ὅθεν καὶ προμωτίωνες αἱ προκοπαί. Promotio, & Promotus, de ordine ad superiorem gradum promotis: notum enim, promotiones ordine factas apud Romanos. Scæua apud Lucanum

> ——*ibi sanguine multo*
> *Promotus, Latiam longo geris ordine vitem.*

Eusebius *lib. 7.* de eâdem Centurionis vite, de quâ Lucanus agens; ἐπὶ ταύτῃ προκοπῆς τὸν Μαρῖνον ἡ τοῦ βαθμοῦ τάξις ἐκάλει : id est *ad hoc promotionis, seu ad hanc promotionem Marinum gradus ordo vocabat*. Sed propriè *Promoti*, vt dixi, qui gradus ordine promoti : Beneficiarij, qui beneficio. Hinc *beneficij Tiberij Centuriones* apud Suetonium, *in eius vitâ, cap...* verù de his suo loco plenè. Huiuscemodi *Promotionum* mentio in Macrini *oratione* apud Lampridium habitâ : *Commilitones pro Imperio aureos ternos : pro Antonini nomine aureos quinos, & solitas Promotiones, sed geminatas*. Scilicet Imperatores militibus Imperatorio nomine aucti de more promotiones indulgebant singulas, id est ad vnum gradum superiorem permouebant beneficio hoc suo : at Macrinus *geminatas promotiones* indulsit. Macrinus filius : *Causa Imperij, causa nominis, id omne quod præter, & tantundem promitto, honoribus, vt venerandus Pater præsens promisit, duplicatis*. *Honores duplicatos* vocat filius, quos Pater *Geminatas promotiones*. De huiusmodi promotionibus vid. & *l. 2. sup. quis in gradu præferatur*. Tandem Promotorum Equitum mentio in *Notitiâ Imperij* : sed & Ammianus *lib. 31. p. 495.* Tribunum *Promotorum* memorat.

Quinta Constantini cautio est POENARVM exasperatio in dominos possessionum, in quibus falsa moneta figurata: itémque in eos qui ministerium præbuerunt: actores, seruos, incolas, colonos; *vers. si dominum.*

Sexta cautio & vltima est POENÆ relaxatio : scil. dominis possessionum veteris incuriæ & negligentiæ atque adeò confiscandæ possessionis pœnam remittit, si comperto posteà scelere id prodiderint. Præterita incuria & negligentia posteriore diligentiâ satis benè pensatur.

III. * Idem

III. * Idem A. ad Tertullum P.V." Afric.

SI quis nummum falsâ fusione" formauerit, vniuersas eius facultates fisco" addici præcipimus, atque ipsum seueritate legitimâ" coherceri, vt " in Monetis tantùm" nostris cudendæ pecuniæ studium frequentetur. Dat. Prid. Non. Iul. Med. Constantino A. VII. & Constantio Cæs. COSS. [326.]

NOTÆ.

* Lex 2. *Cod. Iust. eod. tit.* ex *hâc l.* & *l. 5.* & *l. 9. inf.* desumpta est.
" *P.C.* id est Proconsuli: Similis error admissus *l. 3. sup. ad leg. Corn. de falso.* in Codice Iustinianeo perperàm omninò hunc factum *Præfectum Vrbis Africæ*: quæ monstra sunt.
" *Fusio* monetæ. " *Formare* nummum: vid. *Paratitlon.*
" *Nostro.* Cod. Iust.
" *Atque ipsum seueritate legitimâ coherceri*: hæc verba Tribonianus recîdit, prælata pœnâ *leg. 5. infr.*
" Quær. vid. *l. 1. 2. sup.* " *In monetis etenim.*
" *Tantummodò*, Cod. Iust.

COMMENTARIVS.

PRIVATO extra MONETAS publicas cudendæ monetæ, nulli ius esse vult *hâc l.* Constantinus M. (de quo dicitur adhuc aliquid ad *l. vlt.*) In monetis tantùm publicis scil. cudendæ monetæ studium frequentari Principis auctoritate debet, *h. t.* Quæ proinde in priuatis *extra monetas publicas* pecunia cuditur, falsa moneta est: *falsa fusio*, vt *h. l.* vocatur. Falsæ monetæ, seu falsæ fusionis non modò reus est, qui adulterinam monetam vel pondere vel materiâ format, fundit, subijcit; verùm & qui *priuatus* pecuniam fundit *extra monetam*. Nam etsi extra monetam cusus nummus, bonus esse possit, & non παρακεχαραγμένος, attamen pecunia extra monetam formata ἔξω τῦ ἀργυροκοπείου κεχαραγμένη, falsa est, & falsæ fusionis: qui figuratus adultera imitatione, vt loquitur *lex vn. infr. si quis solidi Circulum.* Legitur quoque apud Origenem *Homilia 3 in Leuit.* & *homiliâ 36. pecunia extra monetam formata.* vbi Ciacconius non intellexit, quid esset *extra monetam.* Denique *Falsâ fusione* formatus nummus *h. l.* est, qui etsi probus δόκιμος, à priuatis nullo iure formatur; breuiter pecunia extra monetam formata. Rursùm in monetâ publicâ, formata pecunia ex *auro*, a priuatis eò illato, falsæ fusionis est: *l. 7. 8. h. tit.* Igitur regulariter priuati neque extra monetam publicam, neque in monetâ publicâ pecuniam iure figurant. In summam, *Priuatis* cudendæ monetæ ius nullibi est: Asconius 3. *in Verrem*: Lex Cornelia numinaria, quæ de Moneta, Ne quis priuatus monetam faceret. Solius Principis fuit, & est, pecuniæ cudendæ ius, Regale. Certè hodie vbique inter Regalia & Imperij iura Monetæ numerantur vid *Constitutionem* Friderici *Regalia, lib. 5. Feudorum*: & *cap. 1. Quæ sint Regalia*: Guntherum *de vita Friderici*: *cudendæ iura Monetæ.* Dodechinum Abbat. *Regalia sunt Ciuitates, Monetæ, Teloneum*, &c. Inter alias pariter Imperij firmandi artes Mecenas suades Augusto; μήτε δὲ νομίσματα ἴδια τις αὐτῶν ἐχέτω, ἀλλὰ τοῖς ἡμετέροις καὶ ἐκεῖνοι πάντες χρήσθωσαν, apud Dionem *lib. 52.* Itaque sub Demetrio Syriæ Rege Simoni sacerduti Iudæorum inter alia priuilegia concessum, *facere percussuram proprij numismatis in regione sua.* Principum igitur proprium fuit monetæ cudendæ ius. Hinc inter Insignia Imperij delati ilicò: *Moneta nomen Antonini reddatur.* Lamprid. *in Seuero. Et Antonino Diadumeno ad Imperium euecto, statim apud Antiochiam moneta Antonini nomine percussa est: Macrini, vsque ad iussum Senatus dilata est.* Hócque argumento, Augusti postea probati. Vopiscus *in Firmo*: *Cùm ille diceret Firmum latrunculum fuisse, non Principem; contrà ego illum & purpurâ vsum, & percussâ monetâ Augustum vocitatum: quin etiam nummos eius Seuerus Archontius protulit.* Vice versa Tyrannidis inter argumenta monetæ cusio, in Perenne, apud Herodianum *in Commodo*: in *Procopio* apud Ammianum. Omitto exempla alîus æui & populi prudens. In eum finem, Monetæ publicæ, fiscales *hoc tit.* & *l. 7. 8. vlt. inf.* Similiter Capitularium *lib. 3. 4. 13. De falsis monetis, quia in multis locis contra Iustitiam & contra Edictum fiunt, volumus vt in nullo alio loco moneta fit, nisi in palatio nostro: nisi fortè iterùm à nobis fuerit aliter ordinatum.*

¶ Et tamen (vt ex *h. l.* & *d. loco Capitularium* liquet) à priuatis monetæ cudendæ ius aliquod vsurpatum aliquando fuit: vt id prohiberi necesse fuerit. Siue quia æreæ pecuniæ cudendæ ius singulari Principum indulto priuati quandoque impetrarunt, vt docebit *lex vlt. inf.* siue quia in *monetis* quoque *publicis*, à priuatis eò collatum æs, argentum, cudi, figurari potuisse, auro tantum excepto; ex *h. l.* & *l. 7. 8.* colligere mihi videtur.

¶ Porrò de *Monetis publicis*, quarum *h. l.* mentio fit, semel moueamus necesse est. Monetæ scil. Cæsaris, vt *h. l.* vocantur, seu vt vocãtur *l. 7.* publicæ, fiscales per varia Orbis Rumani loca fuêre: vt ex *Notitiâ* Imperij Orientalis & Occidẽtalis seu *Breuiario* Theodosij liquidò constat. Ad Orientales pertinet *lex. 7. 8. 9. 10. h. tit.* Sanè memorantur quidem in *Notitiâ* Orientalis Imperij *Procuratores Monetarum*, neque tamen Monetæ ipsæ quibus Orientis locis fuerint, in eâ *Notitiâ* designantur. Nos aliundè aliquot supplebimus. Constantinopolitanæ igitur meminit vetus vrbis eius descriptio *Notitiæ* præfixa. Alexandrinam memorat Ammianus Marcellinus *lib. 22. p. 241.* Antiochenam, Lampridius *in Seuero.*

Cyzici quoque in Bithyniâ monetæ & monetariorum meminit Sozomenus *lib. 5. c. 14.* eóque pertinet *lex 1. inf. de murilegulis & monetariis.* Et hæc quidem de monetis quæ per Orientem fuêre. At in Occidente, Theodosij Iunioris & Valentiniani 3. Temporibus, sex adhuc Monetas memorat Notitia Imperij: *Procurator Monetæ*, inquit, SISSIANÆ: *Procurator monetæ* AQVILEIANSIS: *Procurator monetæ* VRBIS ROMÆ: *Procurator mo-*

netæ LVGDVNENSIS: *Procurator monetæ* ARELATENSIS: *Procurator monetæ* TRIBERORVM. Tres vides tantùm Monetas nominari per Præfecturam Italiæ: tres pariter per Præfecturam Prætorianam Galliæ: atque ita per totum Occidentem qui duabus his Præfecturis constabat, sex monetas. Sanè *Sissiana* in Pannonia monetæ nummi complurimi etiamnum extant: in quibus hæc fermè occurrunt SIS. ad *Aquileiensem* refero *l.* 10. *inf. de murileg. & monet.* De *Vrbanâ* seu Romanâ complurima extant testimonia: inter cætera testis sub Aureliano vrbanorum Monetariorum intramuranus tumultus: de quo vid. *Vopiscum, Victorem, Eutropium, Suidam in Μονιτάριος*: meminit & Procuratoris Monetæ *Vrbanæ* Ammianus Marcellinus *lib.* 28. *p.* 387. *Treuerica* monetæ & formæ infiniti extant nummi: in quibus hæ notæ *TR.P.* vel *P.TR.* id est, Pecunia Treuerica. Meminit & Pollio, *in Victoriâ. Cusi sunt*, inquit, *eius nummi ærei, aurei, & argentei: quorum hodieque forma extat apud Treuiros.* Fit & eius mentio in *veteri saxo.* Arelatensis formæ nummos quoque complurimos vidi: in quibus *P.AR.* Sanè vbi in Francorum iura Arelas migrauit, aureum ibi nummum è natiuo Galliarum auro cusum, ipsorum Arelatensium insigni, seu Genio formâ hominis alati impresso, auctor est Procopius. *Narbone* quoque Monetas sub Visigothorum Regibus memorat Sidonius *Carm.* 23.

Salue Narbo potens salubritate
Delubris, Capitoliis, Monetis.

Adde & monetas quæ per Africam: de quibus omninò accipienda hæc *lex* nostra: eòque etiam traho *l.* 1. *supr.*

IV. * Idem A. Helpidio."

PRIDEM" statutum † fuit, *Vt si ignorante quoque domino in fundo eius, vel domo figuratus" clàm" nummus cuderetur, sedem" flagitij suo fiscus domino vindicaret*: Nunc discretionem fieri placet, vt si" dominus in proximo constitutus sit, cuius incuria, vel negligentia punienda est, præceptum" prius valeat. Sin verò longissimè ab ea domo, vel possessione afuerit, nullum sustineat detrimentum. Viduas ac pupillos speciali dignos indulgentia credidimus": vt viduæ nec in proximo constitutæ, domo sua vel possessione careant, si nulla apud ipsas tam grauis conscientiæ noxa resideat. Pupilli" verò, etiamsi conscij fuerint, nullum sustineant detrimentum, quia ætas eorum (si tamen fuerint impuberes) quid videat ignorat. Tutores tamen eorum si in proximo sint, quoniam ignorare eos quid in re" pupilli geritur, non oportet, hæc pœna expectabit, vt ex" rebus eorum si idonei fuerint, tantum fisco inferatur, quantum pupillo fuerat auferendum." Quibus" ita emendatis, omnibus" capitulis Lex pridem lata seruabitur. Dat. IV. Non. Maij, Constantino A. VIII. & Constantio IV. COSS. [329.]

NOTÆ.

* Lex 1. *Cod. eod. titulo*: hinc & ex *l.* 1. *sup.* vt iam ad eam monui, conflata & interpolata est.

" An Præsidi Sardiniæ: vt *l.* 1. *sup. de feriis*? Illud potius existimo, eâdem dignitate hunc Helpidium functum quâ Ianuarius; cui *lex secunda sup.* inscribitur. Hæc enim, illius temperamentum est.

" Ante octennium fermè: *l.* 1. *sup.* Ceterùm hæc prima sententia à Tribon. recisa: ne retractationis vestigium extaret.

" Figuratus nummus, *h. l.* figuratum æs: *l.* 1. *inf. de conlat. æris*: figuratus solidus, *l.* 1. *inf. si quis solidi circulum, l.* 1. *de ponderatorib.* Figuratio Monetæ *l.* 8. *inf. h. t. l.* 2. *inf. si quis pecun. conf. l.* 7. *inf. de indulg. crim.* ex auro figuratum, *l.* 7. *h. t.*

" Clandestinis sceleribus, *d. l.* 1.

" *Sedem flagitij* vocat possessionem, domum, in quâ figuratus nummus cusus.

" Hinc Tribonianus rursùm *legem* suam deformat.

" *Etsi ignoret, fisco vindicetur*: hæc horum verborum loco, Τριβων. retractationis vitandæ causâ, mox interserit sententiam vltimam *legis* 1. *sup.*

" Hic Τριβων. inserit *versiculum, Actor legis* 2. *sup.*

" Credimus, *Cod Iust.*

" *Impuberes verò*: ita Τριβων.: detracta mox parenthesi, vel potiùs limitatione illâ, *si tamen fuerint impuberes.*

" *Rebus*, Cod Iust. " De C. Iust.

" *Inferendum*, Cod Iust. & tamen hoc nostrum non improbum est, imò aptius.

" Reliqua reiecta à Triboniano, qui conflatâ vnicâ lege, ex hac, & *l.* 2. *sup.* nullum emendationis, aut retractationis Constantini vestigium extare voluit.

" id est, in cæteris, seu reliquis capitulis, seu capitibus.

COMMENTARIVS.

ERVENDIS falsæ monetæ (in possessionibus videl. priuatorum cusæ, seu figuratæ) æteis, lata ante octennium fermè à Constantino M. prædura satis lex fuerat: nempe *lex* 2. *sup.* Eam idem Constantinus, tractatu diligentiore habito, vno eius capitulo (ceteris statibus) RETRACTARE nunc *h. l.* instituit. Scilicet hæc *lex*, nil aliud est quàm retractatio capituli cuiusdam, *eâ l.* 2. comprehensi: quod (vt ipsemet profitetur) *discretione factâ emendat. Discretione*, inquam, locorum & personarum factâ. Ad eruendos scil: falsæ monetæ reos sceuma hoc Constantinus induxerat: vt videlicet etiam ignari possessionum in quibus falsa moneta cusa fuisset, domini possessione suâ multarentur.

Nunc discretionem locorum & personarũ quandam facit æquissimam: LOCORVM, inquam; scilicet dominum ignarum, si in proximo sit constitutus, multari possessione iubet: at non etiam si longissimè ab eâ possessione absit. Nil est nempe quod imputari possit ignaro domino, possessionem suam executere ob longinquitatem minùs valenti: dixi ignaro. Aliud enim foret, si latêre in possessione suâ, quamlibet abstrusâ, & longissimè à se discretâ, reum sciret,

scitet, neque proderet; vt nominatim definitum extat *l. 9. sup. de desertoribus*. Longinquitas possessionis, à conscientiæ crimine dominum non liberat: ab incuriâ & negligentiâ, liberat. At non etiam liberat ab incuriâ & negligentiâ, possessionis *propinquitas*. Debet scil. & præsumitur quisque scire, & excutere quisque debet quod in possessione proxima, seu in proximo fit: v. & *cap. quanto ext. de præsumptionib.* idque aut nescire, aut non exeutere, culpa non caret. Incuria hæc & negligentia punienda est, domini inquam, etsi criminis in possessione suâ admissi, non conscij, tamen domum suam non exeutientis, perlustrantis, atque hâc incuriâ quodammodo latebræ ansam reo præbentis. Atque hæc est locorum diseretio, quâ *legem* 2. emendat Constantinus.

Personarvm discretio isthæc: quod scil. ab hâc pœnâ liberat, Indulgentiâ speciali, *viduas ac pupillos*. Igitur vt maximè in proximo constituta fuerit vidua, constitutus fuerit pupillus, nisi tamen conscij fuerint monetæ falsæ in possessionibus suis figuratæ, nullam incuriæ vel negligentiæ pœnam sustinent. Viduæ, inquam, & pupilli curiositatis in possessionibus suis non exereitæ pœnam non merentur. Incuriosis etiam domi suæ viduis & pupillis esse licet; viduis & sexus & luctus contemplatione; vtpote quæ secretum ament, & conspectum hominum fugiant: sic vt diligentiam eorum multa, vel in proximo constituta fugere possint. Sexus inquam contemplatione: Quam in rem est elegans *lex* 1. *sup. de officio Iudicum omnium*; luctus etiam ratione, quandoquidem accepto fermè claudenda est, & clauditur ianua domus: Et in luctu sese domi quisque fermè continet. Lucilius *lib. 29. Cohibet domi mæstus se Albinus, repudium quod filiæ remisit*: apud Nonium *cap. 4. v. mæstum: & v. remissum*: Et *domi sedere* luctui conuenit. vid. *Deuteronom. cap. 21. v. 13.* Tiberius *apud Tacitum 4. vix propinquorum alloquia tolerari, vix diem adspici à plerisque lugentium.* Plinius *lib. 9. ep. 13. Mitto ad Ariam: Rogo vt veniat, quia me recens adhuc luctus limine contineret.* vid. & *Senecam 14. de consol. ad Martiam*. Quæ vt omnia de lugentibus intra luctus tempus & recenti dolore rectè notantur, ita de viduabus perpetuò rectè dicuntur quæ in perpetuo luctu. Et hæc de viduabus.

¶ Pupillis eadem indulgentia proponitur, pupillis inquam, vt ex sequentibus apparet, etiam adultis ad vicesimum quintum ætatis annum, verùm aliâ ratione, quæ nemini non nota est. Imò & in puberibus conscientiæ gratia fit: id est, etiamsi conscij fuerint falsæ monetæ figuratæ in possessionibus suis, possessione tamen sua non multantur, ratione notissimâ, quia ætas eorum quid videat, ignorat. Vide in simili, *legem 1. §. 32. l. excipiuntur 14. π. de Senatusconsulto Syllaniano*. Tutoribus igitur, cùm pupilli ipsi incuriæ & negligentiæ pœnam non sustineant, hæc incuriæ pœna imminet: Ignorare scilicet Tutores quid in re pupilli geratur, non oportet, vt Constantinus *h. l.* scribit. Tutor scilicet quantum ad prouidentiam pupillarem attinet, domini loco habetur: *l. 27. π. de administrat. tutorum*: & vice dominorum sunt, *l. 7. §. 3. π. pro emptore: l. 56. §. 4. π. de furtis: l. 157. π. de Reg. iuris: l. 11. §. 7. π. Quod vi aut clam.* Itaque incuriæ & negligentiæ non secus ac dominus punitur: scilicet à tutoribus eadem diligentia exigenda est circa administrationem rerum pupillarium, quam paterfamilias rebus suis ex bona fide præbere debet: *l. 33. π. de administrat. tutorum*: de cuius principij variis illationibus consule Iurisprudentiam Papinianæam Ant. Fabri *tit. 13. princ. 6. & 7.* vbi tamen hæc illatio nostra omittitur. Vide & quæ dixi ad *l. 2. 3. sup. de administr. & periculo tutorum.*

¶ Avreæ *monetæ adulterorum accusatorib. præmium promittit Constantius: ipsis, ignis supplicium denunciat.*

v. * Imp. Constantivs A. Leontio p.p."

Præmio" Accusatoribus proposito, quicumque solidorum" adulter" potuerit repperiri", vel à quoquam fuerit publicatus", ilicò, omni dilatione" submota, flammarum exustionibus mancipetur. Dat. xii. Kal. Mart. Antiochiæ", Placido & Romulo coss. [343.]

Interpretatio. *Præmium accipiat quicunque adulterum monetarium prodiderit, & is qui proditus est, si de moneta adulteratione conuictus fuerit, ignibus concremetur.*

NOTÆ.

* Lex 2. *Cod. eod. tit.* hinc vt iam monui, & ex *l. 3. sup.* & ex *l. 9. inf.* conflata est. Illud tamen perperam quod Tribonianus Lectori imposuit, sed more suo. Nam dum hanc *legem* legi 1. coniungit, continua serie Constantinum huius *legis* Authorem facit. " *Orientis* scilicet.
" Vide & *legem* 2. *sup.* " Nota solidorum. *id est, aureorum.*
" *Adulter solidorum, h. l.* adulterator monetæ, *l. 1. inf. de conlat. æris*: & *l. 8. inf. de indulg. criminum*, ita adulterinum numisma *l. 1. sup.* adulterina moneta, *l. 2. sup.* adulterini solidi, *l. 13. inf. de Susceptoribus*. Adulterata monetæ figuratio, *d. l. 8.* paracharacten denique vocat *lex* 9.
" id est, quem publicum Officium, vel delator produxerit.
" id est, accusatus fuerit à quoquam, & in publicum productus.
" Relationis, vel appellationis: vide *l. 2. sup.*
" Vide Socratem *lib. 2. Auctor. Ecclesiast. cap. 13. & 16.*

COMMENTARIVS.

Constantii duæ leges sequuntur in falsæ monetæ reos, qui vtique sub eo multi fuêre; vt præter has leges docet Libanius *Orat. in Iuliani necem p. 294.* qui & his eruendis Curiosos tùm incubuisse, testatur loco quem protuli ad *l. 1. sup.* verùm neque hæc ratio sufficiens visa: quare *Accusatores* Constantio excire præmiis visum, *h. l.* Avreæ scil. monetæ falsæ reorum *Accusatoribus* præmium

præmium (neque tamen certum & definitum) & ipsis reis POENA atrocissima, ignis & quidem omni dilatione (relationis videlicet aut appellationis) submotâ, *hâc* Constantij *lege* constituitur, eruendis partim, partim cohibendis deinceps falsæ huius monetæ reis. Exemplo fermè patris Constantini in *l.1.supr.* in his videlicet duobus capitulis; putà præmio accusatoribus decernendo & relationis appellationísque ad Principem iure submouendo. Et tantum asperior est quàm *leges* 4. superiores, quod cum capitalis pœna, neque tamen semper Constantino placuerit, in sp. *l.1.2.3.4. sup.* ignis & flammæ nominatim supplicium Constantius in sp. *huius l.* imponat. Verùm notandum est *leges quatuor* superiores non esse de aureâ moneta, hanc verò *leg.* esse nominatim de falsæ monetæ AVRAE reis: de quo dicam ad *l.7. inf.* Et sanè eandem quoque Constantinus hac parte pœnam proposuit, *l. vn. inf. si quis solidi circulum.* Quin & *L. Corneliâ nummariâ*, qui falsum circa Aureos admisissent, grauius punitos docet *l.8.π. ad l. Corn. de falso.* v. & Paulum 5. *sent.* 25. Atrocissima scil. pœna atrocissimo crimini, SOLIDO, inquam, id est, Aureâ monetâ adulteratâ, quæ quibus olim delictis irrogari solita sit, diligenter colligit Fernerius 5. *Quotid.* 7. Eius exempla *hoc Codice* passim occurrunt, quæ alibi sub vnum aspectum dantur.

VI. * Idem A. Limenio P. P.''

COMPERIMVS, nonnullos Flaturarios Maiorinam pecuniam, non minus criminosè, quàm crebrè, separato argento ab ære, purgare. Si quis igitur posthæc fuerit in hac machinatione deprehensus, capitaliter se fecisse cognoscat: Verùm & eos, qui domum agrúmque præbuerint, relatis in Largitionibus'' facultatibus esse plectendos; nostrâ scilicet super eorum nominibus edocenda Clementia. PP. Prid. Id. Feb. Limenio & Catullino coss. [349.]

NOTÆ.

* Abest hæc *Lex à Cod. Iust.*

'' Italiæ: fuit simul & Præfectus Vrbis, vt author est qui Præfectorum Vrbi *Notitiam* scripsit: vide & *leg. 2. sup. de sepulchr. viol.*

'' *In Largitiones*: sed hic stylus est huius aeui Symmachus *lib. 5. ep. 86. In paginis libri tui referas.* Panegyr. Flau. nomine: *& in conditis referre sussisti.* Nouella *de huius Cod. auth. Quæ in Regestis relata sunt.* Valerius *lib. 8. 1. Oratione sua quam in originibus retulit.* Vide plura apud *Iuretum.*

'' Romæ scilicet.

COMMENTARIVS.

SEPARATIO argenti ab ære (quam fieri olim potuisse ostendit quoque *lex Lucius π. de adquir. rer. dom.*) ea pecunia Majorina à Constantio Flaturariis & quidem sub seuerissima pœna, interdicitur. A. D. 349. *Flaturarij* scilicet iam passim pecuniæ argento & ære mixtæ (id est partim ex argento & ære publicè seu in monetis publicis cusæ) argentum subtiliter, & vt hæc *lex* ait, *machinatione suâ* detrahebant, atque ita pecuniam purgatam, id est argento detracto (id enim monetæ proprio verbo *pecuniam purgare* est, fortè & *lauare* apud Paulum 5. *sentent. t.* 25. quam tamen vocem Cuiacius sollicitat) protrudebant.

¶ Vt hæc lex probè intelligatur, de tribus videndum est; quinam fuerint Flaturarij? Quæ pecunia Maiorina: denique quomodo argentum ab ære separaretur.

¶ Igitur *Flaturariorum* mentio fit quoque, qui Romæ scilicet erant, in tribus veteribus Inscriptionibus, quarum hæc *Prima* est: IS MANIAVS M. VLPIVS AVG. LIB. SVMPHOR.... FLATVRARIVS AVRI ET ARGENTI MONETAR. &c. *Secunda*, C. SETLIVS ONASIMVS FLATVRAR. DE VIA SAC. *Tertia*, C. IVNIO THALATIONI C. MAECENATIS LIBERTO FLATVRARIO SIBILLARIARIO. Flatoris quoque auri, argenti, æris mentio fit *in Notis* Valerij Probi. A. A. A. F. F. QV. TY. Quas notas Probus ita interpretatur, *Auri, argenti, æris flator Fabrica Quirinalis Tyberina.* Apud eundem occurrant & hæ notæ A. A. A. F. F. quas sic explicat *Ære, Argento, Auro flato feriundo*: vel *flato feriundo.* Extra hanc *legem* & *superiores* inscriptiones, nulla quod sciam alibi horum *Flaturariorum* mentio extat: Et ex his tamen solis quinam fuerint colligere procliue est. Erant scilicet omnes, qui æri, auro, vel argento flando, id est fundendo, atque in exemplar typum seu iconium coniiciendo, feriundo, formando opera nauabant: neque tantùm in monetis eam ad rem ministerium exhibentes, verùm etiam artifices publici, quique ex ære, auro, vel argento flato etiam sigillaria exprimebant, & eiusmodi opera publicè proponebant: Hinc est quod in superioribus Inscriptionibus non tantùm *flaturarius auri & argenti monetarius* memoratur, verùm etiam *Flaturarius de via sacra*, *Flaturarius Sigillariarius.* Breuiter Flaturarij sunt quos vocamus *fondeurs.* Quid sigilla, quid sigillaria sint? iam omnes norunt. Memorat & Pomponius in *l. 2. §. 30. de orig. iur. Triumuiros monetales æris, argenti, auri flatores.* Denique quid sit *flare* nummos? sciunt qui nondum ære lauantur. Itaque nil necesse est flaturarios *h. l.* monetarios tantùm intelligere, vt nonnemo existimauit: de cuiuscumque generis Flaturariis quippe hæc *lex* accipi potest, imo debet, quæ & ideò Romæ proposita est publicè, siue Populo. Errat & in eo idem ille, quod machinationem hanc Flaturariorum, quæ *h. l.* damnatur, in ipsa moneta figuranda, id est cum moneta cuderetur, interuenisse tradit: de quo posteà plura.

¶ *Maiorinæ* pecuniæ non *hâc* tantùm *lege* mentio fit, verùm altera insuper *l. 1. inf. si quis pecunias conflauerit, vel mercandi causa transtulerit, aut vetitas contrectauerit*, his verbis: *Placet denique, vt si quis forsitan nummus, præter eum qui in vsu publico perseuerat, apud aliquem mercatorem fuerit inuentus, fisci dominio cum omnibus delinquentis facultatibus vindicetur,*

dicetur, etsi forte cum mercibus ad quascumque Prouincias venerint naues [mercatotum,] *cuncta solita licentia mercabuntur* : [id est loco meteium accipient:] *prater pecunias, quas more solito* MAIORINAS, *vel Centenonales appellant, vel Caeteras quas vetitas esse cognoscunt.*

Es his duabus *legibus* hæc colligo : Primùm, Maiorinam pecuniam ex atgento & ære cooflatam fuisse, vt proindè error sit viri docti *de re monetar. Freh.p.* 4. qui putabat, Maiorinam pecuniam fuisse totam atgenteam, sed ex deteriote atgento, & venæ secuodæ, etsi postea *p.* 35. paulò aliter seotiat.

Secundò Maiorinam pecuniam à Centenionali diuersam fuisse: quæ tamen perpetam Viti docti hactenùs confundunt.

Tettiò Maiorinam pecuniam post hanc *legem* nostram (& tamen sub eodem Constantio Imperatore) ptobibiram fuisse, & in vsu publico esse desiisse. Quæ fermè omnia docet pariter *lex* 2. *si quis pecunias conflauerit* : cuius hæc suot verba : *Centenionalē* TANTVM *nummum in conuersatione publicâ tractari praecipimus, Maioris pecuria figuratione submota: Nullus igitur decargyram nummum alio audeat commutare, sciens fisco eandem pecuniam vindicandam, qua in publicâ potuerit conuersatione deprehendi.* Maior scil. pecunia, vel etiam Maiotis pecuoiæ figuratio, *eâ lege* videri possit eadem cum maiorina pecunia.

Olim quoque putabā eū Maiorina pecunia decargytū nūmum eundem fuisse, vt ita decargytus fuetit dictus, quia decima tantum eius pars argentum esset. Sicut Plinius *lib.* 33. *c.* 3. scribit Liuium Drusum Trib. pleb. Octauam partem æris argeoto miscuisse; sicut electrum, quod auto & argento constabat, fuit, in quo quinta atgenti portio erat, teste Plinio *lib.* 3. *cap.* 4. & Setuio, quarta; vt proindè electrū hoc sensu fortè non malè dixeris *pentargyrum.* Verùm ita nonc existimo, *decargyrum* nummum Maiorinæ pecuniæ speciem fuisse; verùm ita dictum, quod decem argepteis æstimaretur : Nam & ita *denarium* Græci dixerunt δεκάχαλκον, quod videlicet decem æreis æstimaretur. Denarium argenteum hoc sensu dicerent Latini, id est atgenteum qui decem argenteis valeret : quomodo denarium aureum Heliogabalus inuenerat, qui videlicet denos aureos pendebat. Eadémque ratione δίχαλκον & δίδραχμον. Vt proinde in eam sententiam veniam, decargyrum fuisse tantùm speciem maioris pecuniæ, decem minutis argenteis æstimatum. Denique ad huius Decatgyti illustrationem omninò facit *lex* 1. *inf. de expens. ludorum* : *Cùm publica celebrantur officia, sit sportulis nummus argenteus* : *nec* MAIOREM *argenteum nummum fas sit expendere, quam qui formari solet, cùm argenti libra vna in argenteos sexaginta diuiditur* : *minorem dare volentibus non solùm liberum, sed etiam honestum esse permittimus.* DECARGYRVS igitur sexta atgenti libræ pars fuerit, ac proinde in libram argenti sex decargyri.

¶ Nunc superest videamus, quâ machinatione argentum ab ære Flatuarij separarent. Verùm aquæ chrysulcæ eam vim esse omnes norunt. Stagni (nam *Stagnum* dicebatur non stannum) quoque ea vis est, vt metalla secernat. Isidorus *in originibus. Stagni etymologia*, inquit, ἀποχωρίζον, id est, SEPARANS *dicitur & secernens* : *mixta enim & adulterata inter se per ignem metalla dissociat, & ab auro & argento æs plumbúmque secernit.* Hinc & in eiusdem Isidori Glossis *stagnare, metalla secernere.*

¶ Illud aduc ex *h.l.* notandum, Mixtam pecuniam apud Romanos vsurpatam: id est, ex mixtis inter se duobus metallis : dè quo est, & hic Augustini locus *libr.* 3. *de lib. arbitr. c.* 10. *Argento enim nummi, id est, vel* MIXTO ARGENTO *frequentius apud Veteres fiebant*; vbi *mixtum argentum* est quod cum alio metallo mixtum, non purum argentum : Mixtum argentum puto oppooitur : *purum* enim non tantùm à sordibus expurgatum, emaculatum & candefactum, sed & omni alienâ materiâ & mixturâ carens. Idque etiam his verbis significator, *Argentum purum putum* : de quo vide & *Gellium.* Itaque sollicitanda non est lectio Augustini; neque infarcienda vox *æri*; quasi ita scripsisset, *mixto æri argento.*

VII. * Imppp. Valentinianus, VALENS, & Gratianus AAA. ad Archelaum Com. S. L."

QVIDQVID ex Auro hominum priuatorum" in Monetis publicis" reppereris figuratum", id omne Nostris scias Largitionibus vindicandum : Siquidem ipse" se dignum condemnatione iudicauit, quisquis aurum proprium, non coactus", Monetis fiscalibus sponte credidit inferendum. Dat. v. Id. Mar. Marcianop." Valentiniano N. P. & Victore COSS. [369.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* vt & *lex sequens.*

" *Archelao* huic Comiti S.L. hoc ipso anno inscribitur *lex* 1. *infr. de vestibus oloueris.*

" Monetæ sub dispositione *Comitis S.L.* fuère: *h.l.& l.* 2. *gauf.h.& l.* 16. *inf. de murilegulis.*

" *Priuati* omnes præter Principem: *v. Gloss.*

" Monetæ publicæ *hic*: mox, fiscales: Cæsaris, *l.* 9. *sup.* vbi dixi.

" Figuratum aurum, *h.l.* figuratio auri, *l. prox.* dixi ad *l.* 4. *sup.* & plura in *Gloss.*

" ἀναγκαστῶς, *v. Glossar.*

" Scil. aurum conferebatur à prouincialibus ad rem monetariam. vid *Paratitlon.*

" MARCIANOPOLI in Moesia Valens hoc anno constituit, qui tertius belli Gothici est : & tandem Athanarico fugato hoc ipso Anno 369 Valens cum omnibus suis Marcianopolim rediuit ad hyemem agendam, vt in illis tractibus habilem, Ammianus *lib.* 27. *p.* 366. idque confirmat subscriptio *l.* 11. *inf. de petitionibus.* Quinimò & ipse Archelaus Comes S.L. cui hæc *lex* inscribitur hoc ipso Anno Marcianopoli hæsit : vt docet subscriptio *d.l.* 1. *inf. de vestibus oloueris.*

COMMENTARIVS.

VALENTIS Imp. duæ constitutiones sequuntur super monetis, quibus addenda & tertia & quidem AVREA eiusdem, putà *lex* 1. *inf. de collatione æris.* PRIVATO an cudendæ monetæ ius fuerit? pleniùs tractatum est ad *l.* 3. *sup.* Sanè ex *h.l.& l. sequente* colligere mihi videor, in monetis publicis

publicis priuatos metalla sua in facies, vt ille ait, minutas hâc tempestate iure cudi fecisse: Quod ipsum etiam colligo ex *d.l.3.sup.* AVRO tamen excepto: De auro enim nominatim hæc *lex* & *d.l.8. sequens* conceptæ sunt, quasi aliud statuendum sit de aliis metallis, & nominatim de Ære: de quo dicam ad *l.vlt. h.t. & l.1. inf. de conlat. æris.* Et sanè quod hanc interpretationem iuuat plurimum, AVRI cùm maxime & aureæ monetæ æmulos fuisse Imperatores, sic vt priuatis sæpè vsum interdicerent, quanto magis cudendi eius flandique ius? Ita Constantius, *l.5.sup.* & Constantinus ipse *l. vn. inf. si quis solidi circulum*: Adulteris solidorum, id est aureæ monetæ, ignis supplicium denunciat, cùm falsæ alioquin monetæ pœna alia, neque tam atrox fuerit *v. l. 1. 2. 3. 4. sup.* testantur quoque Procopius & Zonaras cùm in prouinciis omnibus nummos æreos & argenteos flari fundi permissum esset, aureos flari vetitum fuisse. Quin & Theodosius M. *l.1. inf. de expensis ludorum*, constituit ne vlli prorsus alteri Auream sportulam dandi facultas esset, exceptis Consulibus ordinariis: sic vt cùm publica celebrarentur officia, esset sportulis nummus argenteus, *d.l.1. inf. de expensis ludorum.* Pariter Iustinianus noster *Nouella* 105. ne Consules aurum spargerent, prohibuit: ac proinde missilia aurea *ὁ μὴν χρυσίον ῥίπτειν ἐφίεμεν, ἢ μικρότερόν τινος, οὐδὲ μεῖζον ὅλως ἢ μέσου χαρακτῆρος ἢ σταθμοῦ*, id est, *non tamen aurum spargere sinimus, non minoris alicuius, non maioris omnino, non medij characteris, aut ponderis.* Rationem subiicit, *ὅσῳ γὰρ ἂν μικρότερον ᾖ τὸ ῥιπτόμενον τοσούτῳ πλείους οἱ λαμβάνοντες*, id est, *Quantò enim minora sunt quæ sparguntur, tanto plures suscipientes erunt.* Qui quidem color est: vera enim causa, Maiestas Imperatoria, cui auri reseruatæ sparsiones, aurea reseruata missilia. *Dona* & *sparsionibus* solemnibus & publicis igitur Auri vsus priuatis interdictus. At quod vir Doctus pariter putabat, *expensas* in editiones seu ludos, quæ Magistratibus incumbebant, aurum erogari vetitum fuisse; id refuto ad *l.5. sup. de Prætoribus.* Expensæ scil. aureæ non prohibitæ fuerunt: cui enim alioquin vsui aurea moneta in Imperio Rom. si priuatis erogatio eius non pateret? At auri *Dona* solemnia, publica, missiliáque aurea Maiestati Imperatoriæ reseruata iure fuêre: vt hoc quoque donorum & missilium genere à priuatis distaret.

Verùm ad rem. Igitur, etsi Monetis fiscalibus priuati inferre potuisse videantur æs, argentum, ibi flandum, feriundum; aurum tamen flandum feriundum inferre non licuit. Atque hanc quidem *huius l. & sequentis* sententiam prorsùs existimo. Ac vt ad Monetæ aureæ fusionem exemplum luculentum adferam: insigne est, quod Procopius memorat 3. *Gothic*: nulli gentium Romanos permisisse, imò nec ipsi quidem Persarum Regi, *auream* monetam flare, figurare aliâ imagine quàm Romani Imperatoris; cùm pro suo arbitrio argenteum nomisma figurare liceret. Idem addit, tùm temporis vnum FRANCORVM Regem id vsurpasse: certè volentibus nolentibus Romanis, quicquid prætexat Procopius. Nam & eiusdem animi fuit, ad animum & iniuriam suam reuocasse FRANCICI titulum, quo se Iustinianus noster insolentiùs efferebat & vectabatur.

¶ Illud denique obseruandum, errare virum Doctum *ad l.159. π. de verbor. signific.* cùm *figuratum*, *h.l.* interpretatur, priuati effigie figuratum: quasi *hâc l.* prohibeatur moneta figurari priuati effigie. Quod & sententiæ *legis* quam adstruxi aduersum; & verò prohiberi nil necesse fuit. Quis enim demens adeò fuisset, qui aliam quàm Cæsaris vultu effingeret? cùm ita figurata ilicò velut falsa respueretur. Tùm etiam quid opus fuisset, id in monetâ publicâ fieri? Tandem figurari æs, aurum dicitur, cùm in pecuniam figurâ Principis impressâ cuditur: *l.1. inf. de conlat. æris: l.vn. inf. si quis solidi circulum: l. 1. inf. de ponderatorib. l.4. & 8. h.t. l. 2. inf. si quis pecunias confl. l.7. inf. de indulg. crim.*

¶ Nunc de sententiâ *huius l.* Igitur priuatum aurum in publicis monetis figuratum, omne largitionibus Principis seu fisio vindicari iubet *hâc l.* Valens Imp. Verùm quinquennio post idem, *l. prox.* mitius hanc in partem consuluit: duabus tantùm vnciis per singulas libras conferri iussis, de quo ad *eam l.* Ex fine tandem *huius l.* colligimus, aurum prouinciales quandoque coactos monetis inferre ad cudendam monetam: de quo in *Paratitlo.*

VIII. * Idem AAA. Tatiano″ Com. S. L.

SOLITÆ″ moderationis arbitrio superiorem † sententiam mitigamus, quâ *Omne Aurum, quod à priuatis pro figuratione″ Monetis dicebatur inlatum, fisci iusseramus commodis vindicari*, Vt pro omni summâ quæ breuibus″ tenetur inserta, binæ per singulas libras, omissâ frustratione, vnciæ conferantur. Dat. XII. Kal. Iun. Antiochiæ, Gratiano A. III. & Equitio coss. [374.]

NOTÆ.

* Abest hæc quoque *lex à Cod. Iust.* vt ad *superiorem* iam monui.

″ *Tatiano* huic Comiti S.L. hoc ipso anno 374. inscribitur *lex 8. de murilegulis: & lex 1. inf. de Fabricensibus*: Sine die verò, & consule *lex 2. Cod. Iust. de commerciis*: quæ & ipsa est *de auro.*

″ Moderationis laudem Valens affectat: de quo mox non inaniter Ammianus Marcellinus *lib. vlt. p.* 496. de eo hoc iudicium reliquit. *Super his omnibus liberalis erat animi moderatione*: Mox & eius rei è multis vnum exemplum ponit.

† id est, *legem superiorem 7. sup.* quæ lata est ante quinquennium.

″ id est, vt ibi figuraretur, atque in monetam & solidos cuderetur.

″ *Breues*, vid. *Glossarium.*

COMMENTARIVS.

AVRVM, quod à PRIVATIS illatum fuerit Monetis publicis, vt scilicet ibi figuraretur, id omne Valens confiscari ante quinquennium iusserat, *lege septimâ superiore*: verùm mutat nunc idem A.D. 374. sententiam pro solitâ sua moderatione, seu vt ipse præfatur & profitetur, solitæ moderationis

detationis arbitrio : Quam & Ammianus Marcellinus *extremo libro p. 496.* sic commendat ; *super his omnibus liberali erat animi moderatione* : mox & eius rei *ibidem* è multis vnum exemplum profert.

Igitur in singulas libras auri, duas vncias pœnæ nomine inferri iubet , & sic duodecim solidos, quot vnciæ in librâ erant , de quo alibi : idque *Omissâ frustratione* , id est nullâ ampliùs supplicatione contra hoc audienda : vt ad hoc tempus vsque toto hoc quinquennio supplicatum Principi fuerat ad deprecandam confiscationis pœnam , quæ *illa l.* statuta fuerat. Vnde apparet , quam lenta fuerint Principum sæpè decreta , supplicationibus , etiam integrum quinquennium : ad id occasionem præbente vel Magistratuum Indulgentiâ, vel bellicis Principum occupationibus , vel denique ipsâ Principis (quâ vectatur *h.l.* Valens) moderatione.

¶ Cæterùm *hâc l.* egregiè confirmatur ea interpretatio quâ *legem* superiorem donaui. Ecce enim ait hæc lex , *Aurum à priuatis illatum Monetis publicis*, item, *illatum pro figuratione* , id est, vt *ibi*, in vultus faciésque formaretur Principum : id enim est *figuratio*. De quâ voce pleniùs dixi ad *l.4. sup.*
¶ Sed neque inani coniecturâ *huic legi* iungendam puto *legem 2. Cod. Iust. de commerciis* , quæ ad eundem Tatianum Com.S.L. sine die & Consule data est, quâ aurum Barbaris pro aliis speciebus emptis præberi vetatur. Quod si ita est , tum ex duabus hisce *legibus* inter se coniunctis id efficiatur , Valentem duplici ratione *Auro* intra orbem Rom. seruando consuluisse , tùm expresso interdicto auri præbendi Barbaris pro speciebus emptis , tùm prohibitâ auri ex priuato auro figuratione.

IX. * Impp. Valentinianus, Theodosius, & Arcadius AAA. Haue Tatiane K. NB.

FALSÆ monetæ rei, (quos vulgò" *Paracharactas* vocant) Maiestatis crimine tenentur" obnoxij. Dat. v. Kalend. Iul." Constantinop. Timasio & Promoto COSS. [389.]

NOTÆ.

* *Legis 2. Cod. eod. tit.* versiculus, *cuius obnoxij*, hinc desumptus est ; qui ita habet : *Cuius* [falsæ fusionis] *obnoxij, Maiestatis crimen committunt*. Alioquin ea *lex* potissimâ parte conflata ex *l. 3. 5 sup.*

" Vt *l. 1. inf. si quis pec. consl. quas more solito Maiorinas appellant* : & *l. 1. inf. de ponderat. vt proprio verbo vtar cupiditatis, adrodunt.*

" an potius teneantur. " Forte *Iun.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. duæ *leges* sequuntur. Hâc sanè falsæ monetæ reos MAIESTATIS crimine teneri iubet : Quo ipso sensu crimen hoc sacrilegio deputatur, *l. 1. inf. si quis pecunias conflauerit* : & *l. 6. inf. de indulg. criminum.* Eodem sensu, inquam , *sacrilegium* scil. pro Maiestatis crimine sæpè. Scil. Maiestatis crimen est, in *iura Maiestatis*, in *iura Regalia* inuolare : quod vtique faciunt , qui falsâ fusione nummum figurant , qui cùm priuati sint, pecuniam signant καὶ παραχαράττουσι. Qui (vt eleganter loquitur Valentinianus Iunior *d. l. 6.*) sacri oris imitator , & diuinorum vultuum adpetitor, venerabiles formas sacrilegio eruditus impressit : id est , qui Principis imaginem , iconium , χάραγμα, vultum , faciem falsæ monetæ imprimit. Rursum in Principis vultum inuolant , qui eius iconio abutuntur, qui solidos adradunt vultu Principis signatos. Denique Maiestatis crimen est ; Imagine Principis quomodocunque abuti , vel aduersus eam aliquid audere : vid. *l. 4. 5. 6. ff. ad leg. Iul. Maiestatis* : Refert Philostratus *lib. 1. Apollonij*, Maiestatis damnatum aliquem , quod seruum suum verberasset , qui drachmam siue denarium argenteum Tiberij imagine signatum palàm manu gestasset : τυπτήσας τὸν ἑαυτοῦ δοῦλον φέροντα δραχμὴν ἀργυρᾶν τετυπωμένην ἐς Τιβέριον. Sed & Suetonius & Seneca scribunt, *eò rem processisse in maiestatis crimine , vti capitale esset* , NVMMO *vel annulo impressam Augusti imaginem, latrinæ , aut lupanari intulisse.* Sed hæc Tiberianæ & similium Principum nimietatis & sæuitiæ sunt : saltem hoc voluerunt , vindicatam ab omni contumeliâ vel iniutiâ imaginem & vultum suum. Denique Tyrannidis indicium , falsæ monetæ figuratio , vt aliquot exemplis iam ostendi.

¶ Porrò Theodosius falsæ monetæ reos, vulgò PARACHARACTAS dictos ait. χάραγμα & χαράττειν quid sint, cuius iam notum : χάραγμα non tantùm nota quæcunque , verùm propriè figuratio , nota, typus, iconium, fusio monetæ : παραχάραγμα igitur falsa fusio : παραχαράκτης falsæ monetæ Rei : hæc enim vis vocis est παρά : quâ formâ παρασυναγωγαὶ, παραζάτημα , & παραπρεσβεία falsa legatio Synesio *ep. 79.* Suidas, καὶ τοὺς κιβδήλους λέγει παραχαράκτας τοὺς παρακόπτοντας. & alio loco παραχαράκτης διαστροφεύς. Synesius *de regno* : *p. 15.* ἐν ᾗ φύσεις ἁμαρτάνουσαι παραχαράττει καθάπερ ἀδικοῦντες οἱ τεχνίτες νόμισμα. Paracharactæ igitur non modò falsæ fusionis Rei, sed & omnes quorum circa monetam malè ambulat fides , veluti qui arrodit , circulum circumcidit de quo *titulo proximo*. Hinc & apud Cassianum *paracharaximum nomisma* , & *paracharaximi* absolutè *Collat. 1. cap. 20. 21. 22. siue cum paracharaximis nos conatur illudere.* Item *Paracharaximo scil. illusus nomismate , dum in illo veri Regis imaginem veneratur, parùm discutit an esset legitimè figuratum.* Rursum : *tanquam adulterina nomismata & paracharaxima reprobemus, vtpote quæ falsam imaginem Regis non legitimè signatam contineant.* Quæ loca rectè vindicat , *Posthumus* Scaligeri *de re nummariâ*, *p. 100.* à Ciacconij corruptelâ , qui *paracharagmo paracharagma & paracharagmis* reponebat. παραχάραξις μὲν est adulteratio monetæ ; non autem moneta ipsa falsa , quod sanè *paracharaximi* nomen adiectiuum significat.

x. * Idem" AAA. Rufino P.P."

SI quis super cudendo Ære, vel Rescribto aliquo, vel etiam Adnotatione Nostrâ, sibi arripuerit facultatem, non solùm fructum propriæ petitionis amittat, verùm etiam pœnam, quam meretur, excipiat. Dat. IV." Id. Iul. Constantinop. Theod. A. III. & Abund coss. [393.]

N O T Æ.

* *L. vlt. Cod. eod. titulo.*
" Rescribendum: THEODOSIVS, Arcadius & Honorius AAA.
" *Orientis.*

C O M M E N T A R I V S.

PRIVATIS, etsi regulariter cudendæ monetæ ius non fuerit (vt ostensum est ad *l. 3. 7. 8. sup.*) extra ordinem tamen quandoque priuati à Principibus emerebantur & impetrabant, saltem ÆRIS cudendi facultatem; *Æris*, inquam, vt hæc *lex* apertè testatur, & *lex 1. inf. de conlat. æris* indicat, vbi dicam; at non etiam argenti, ac multò minus auri, *l. 5. 7. 8. supr.* de quo ad *d. l. 7.*

¶ Porrò cudendi æris sui facultas priuatis data primùm, vt videtur; in *Monetis* tamen *publicis*: vt colligebam ex *d. l. 3. 7. 8. sup.* Mox tamen nonnullis dari cœpit petentibus, cudendi æris potestas etiam extra monetam publicam. Id enim *h. leg.* indicari omnino existimo: *Si quis*, inquit, *super cudendo Ære, vel rescribto aliquo, vel etiam Adnotatione nostrâ* SIBI ARRIPVERIT *facultatem. Sibi* arripit alicuius rei faciendæ facultatem, qui iure iam suo & vel domi suæ quid agit. Verùm Theodosius M. hâc constitutione huiusmodi concessiones vel *Æris* à priuatis cudendi reuocat, atque inanes esse iubet; quin & impetrantem deinceps pœnæ, falsæ monetæ reorum scilicet, subiici: quamlibet speciali Principis adnotatione ius id concessum fuerit. Inter quam Adnotationem, & Rescriptum, quid sit? iam sæpè monitum est, & suo quidem *titulo de diuersis rescriptis*. Scilicet, non præcipuo modò AVREÆ aut argenteæ monetæ cudendæ, verùm etiam omni omninò *Monetæ figurandæ*, formandæ iure, Principis Maiestatem à priuatorum communione secerni oportet: si Regalium quamlibet minimam structuram, vel etiam opinione vulgi vilissimam, in priuatum transfundas, Maiestati Principis collegam associas. Nihil est in Regalibus, quod non suo & summo pondere censeri debeat. Vnum denique istud è summis Imperij arcanis, Iura maiestatis indiuidua & *ἀκοινώνητα* putare. Alioquin vim Principatus resoluas, vt Liuia apud *Tacitum*, ex Aristot. 4. *Politic.* Eâque conditio est imperandi, vt non aliter ratio constet, quàm si VNI reddatur. His adde periculum à falsariis, si vel minimam cudendæ monetæ facultatem priuatis tribuas.

¶ Sanè in Galliâ quoque olim Reges Prælatis & Baronibus monetæ cudendæ ius dedisse ex actis Curiæ Monetalis Parisiensis ac nominatim A. D. 1316. sub Ludonico Hutino liquet, præscripto pondere & iconio. Verùm concessiones huiusmodi reuocatæ posteà, & redemptæ: qua re memorat Choppinus ex *Rego.... arca 52.* Robertum Artesium Comitem Bellouaci Rogerij ius suum Regi vendidisse 6000. libris.

SI QVIS SOLIDI CIRCVLVM EXTERIOREM INCIDERIT", VEL

adulteratum" in vendendo subiecerit.

T I T V L V S XXII.

Abest hic *Titulus* à *Cod. Iust.* Et Primæ tamen sententiæ, quæ *l. vn. h. t.* continentur, respondet *Titulus Codicis, de veteris numism. potest.* Sanè hæc *Rubrica* angustior nigro est, vtpote quæ non capiat potissimum, & primum *huius legis* caput: Quod etiam Interpres omisit.

" *Circumciderit*, Interpres ad *l. vnic. h. t.* & *Visigothicas lib. 7. t. 6.* adraserit, *l. vn. h. t.* raserit, *l. 8. ff. de falsa moneta*: quod latiùs patet.

" Adulterâ imitatione figuratum, *l. vn. in f. h. t.* falsæ fusionis.

I. * Imp.

I. * Imp. CONSTANTINVS A. Leontio P.P.[a]

OMNES[b] Solidi[c], in quibus Nostri Vultus ac veneratio[d] vna est, vno pretio æstimandi sunt atque vendendi[e], quanquam diuersa formæ[f] mensura sit: Nec enim qui maiore habitu faciei extenditur, maioris[g] est pretij: aut qui angustiore expressione[h] concluditur, minoris haberi credendus est, cùm pondus idem existat. Quod si quis[i] aliter fecerit, aut capite puniri debet, aut flammis[k] tradi, vel aliâ pœnâ mortiferâ. ¶ Quod ille etiam patietur, qui mensuram circuli exterioris adraserit[l], vt ponderis minuat quantitatem: vel figuratum[m] solidum adulterâ[n] imitatione in vendendo subiecerit. Dat. VII. Kalend. Aug. Gallicano & Basso coss. [317.]

INTERPRETATIO. *Quicunque solidum circumciderit, aut adulterum suppofuerit, aut falsum monetum fecerit, capite puniatur.*

NOTÆ.

* Abest *hæc*, vt iam dixi, *lex* à *Cod. Iustinianeo*: & priori tamen *huius legis* sententiæ respondet *Tit. Cod. de veteris numismatis potestate.*

" *Leontius* sub Constantino M. PP. v. *Prosopogr.*

" Principum quorumcunque: neque aliud vult voce NOSTRI. *Nostri* est Principum, qui sumus, vel fuimus.

" *Solidi*, id est, Aurei, *h. l. & l. 5. sup. de falsa moneta*: & *Nouella* Valentin. *inter Theodosian.* 25. *de pretio solidi*, aliisque *huius Codicis* legibus.

" Ita *l. 1. Cod. de veteris numismatis potestate*, solidos veterum Principum veneratione formatos & *d. Nouell. Valent.* Insignitâ solidi eorum nominibus. Et fortè tollenda hic vox *ac.*

" *Vendere* solidos quid sit? mox dicam.

" *Forma* hic esse potest & iconism, seu imago ipsa, & habitus formæ seu iconij.

" Ideò " Impressio: Expressio faciei, vultus.

" *Collybista*, mensorius argentarius, quicunque alius.

" id est, qui minorem habitu faciei, oblatum sibi minoris æstimauerit, maioris verò eum, quem maiore habitu faciei à se exigi vider.

" Atrox hæc pœna valde, in crimine, vt videri potest, non adeò atroci.

" *Adraserit.* Et hoc rectum. Raserit simpliciter Vlpianus *lib. 7. de off. Proconsulis*: *l. 8. v. ad leg. Corn. de falsis*: & Paulus 5. *sentent. t. 25.* Sic vt existimem vsurparam eam vocem in *ipsa leg. Cornelia nummaria.* Verùm latiore significatu. *Radit* solidum seu aureum, non modò qui adradit, verùm & qui deradit. At *adradit* qui circulum adrodit: vt etiam non malè hic positum fuisset, *adroserit*, quod al oquio proprium hac in re verbum. Iulianus Imp. in *l. 2. infr. de ponderatoribus*: *Emptio venditioque solidorum quos excidunt, aut deminuunt, (aut vt proprio verbo vtar cupiditatis)* ADRODVNT. Sed *Adradunt* hic retineo.

" *Figuratus* solidus *h. l.* nostris vultibus, figuratos solidos *l. 1. infr. de ponderatoribus*: figuratum æs *l. 1. inf. de conlat. æris.* Denique *figurandi* vox hâc in re propria. Vide *Titulum superiorem.*

" *Adultera imitatione*: cui locutioni similia vide in *Paratitlo superioris Tituli*: falsam fusionem dixit *lex 3. tit. prox. supr.*

COMMENTARIVS.

AVRSÆ MONETÆ Imperatorum Romanorum, suæ nominatim, cursum in orbe Romano Constantinus M. *hâc lege* firmat: contrà, falsæ monetæ obuiam it tuendæ & vindicandæ potissimum Maiestati Principum Romanorum, quorum vt solorum fuit monetam cudere, ita eorundem vultus & nomina moneris impressa erant. Itaque Tria capita *hac lege* eum in finem continentur.

Primo capite, quod potissimum fermè (cuius tamen in *Rubricâ huius tituli* nulla habetur ratio neque in Interpretatione *huic legi* subditâ:) est de *æstimatione solidi*: Nempe vetat Constantinus M. solidum vultu Principis signatum, pluris & minoris ob id solùm æstimari, quod maior in vno, minor in altero seu angustior faciei habitus vel expressio sit: de cuius ratione postea. Vno nempè pretio æstimandi sunt omnes solidi siue Aurei, vnoque pretio vendendi; quamlibet diuersa in his formæ mensura sit. Denique *pondere* æstimari oportet solidorum pretium, non forma seu formæ mensurâ, non habitu faciei seu expressione. Proinde quantum pondus idem existit, eadem etiam æstimatio esse debet.

¶ Quâ quidem sententiâ occurritur vt cæterorum omnium nummos exponentium & accipientium, ita & nominatim Collybistarum (quos Græci ἀργυραμοιβοὺς dixerût) cupiditati, quorû exercitiû erat, cupientibus nummos suos aliis permutare, sese dare. Quæ quidem res, vt & omnis pecuniæ expositio *venditio* dicebatur, *h. l. & l. 2. inf. de ponderatoribus*, apud Symmachum *lib. 10. ep. 42.* & *Nouella Valentiniani inter Theodosianas 25. de pretio solidi, & ne quis solidum integrum recuset*, apud Auctorem subditum *Notitia* eodem sensu, *c. 3.* Denique Emptoris & Venditoris, Emendi & Vendendi nomina hac in re vsurpabantur.

¶ Et vt rem ex professo nunc explicem de Nummulariis istis collybistis: Eorum professio erat nummis nummos vendere. *Nummos* vendere, cùm de collybistis agitur, est pro nummis, quos quis dat aliis permutanti, lucelli aliquid accipere, quod dicitur *collybum accipere.* Nam *collybus* est, quod pro permutatione pecuniæ datur, vel vt D. Hieronymus ait, (agens de collybistis Templo eiectis) *munus quod pro cambio datur.* Quod Græci *collybum* dicebant, hoc Latini *aspraturam* vocabant, maximè si *asperis*, id est recens percussis nummis veteres commutentur. Itaque non malè Zonaras *in Canonem Synodi Trullensis* 176. Collybistas definit, τοὺς τὰ λεπτὰ νομίσματα πωλοῦντας: id est *qui vendunt minuta æra*, *alia pecunia scilicet, accepto collybo*: Atque hoc sensu quoque in *Glossis* Isidori *collybum Cermation.* Κέρμα enim hîc non omne æs, quale etiam aurum, argentum; verùm minutum æs, stips minutissima. Author vetustus qui olim in *Bibl. Dudensi*, οἱ κερματισταί οἱ, id est, κολλυβισταί: Et mox [Greek text partly illegible] ἀργύριον [illegible] κολλυβιστῇ τὸ μέγα ἀργύριον

καὶ αὐτὰ

καὶ ἀναλίσκειν αὐτὸ εἰς βραχύτατα ἤτοι διαλύειν καὶ εἰκάσια κερματίζειν αὐτὸ τοῦτ' ἐστι κολλυβίζειν ὅθεν καὶ κερματισταὶ καλοῦνται οἱ τραπεζῖται. Breuiter collybiſtæ illi ſeu Nummularij erant, quos ars & vſus longus tractandarum & permutandarum pecuniarum ita erudiuerat, vt pecuniæ qualitatem ſoli noſſe exiſtimarentur. Itaque & apud hos fermè pecunia ſoluebatur & adnumerabatur in foro, vbi menſas eum in finem poſitas habebant: vnde quoque *Menſarij* & *Trapezitæ* dicebantur, vt ex antiquis Comediis videre eſt. Hi *Collectarij* poſtea hac tempeſtate dicti ſunt. Quorum certum Romæ corpus erat vendendis ſolidis obnoxium, & quibus pretium publicè ſtatuebatur, taxabatur, definiebatur, ne ſuperpoſtularent: qua de re eſt inſignis Symmachi *Epiſtola lib.* 10. vbi quos initio Collectarios dixit, mox *Nummularios* vocat, *Epiſt.* 42. VENDENDIS SOLIDIS *quos plerumque publicus vſus expoſcit* COLLECTARIORVM *corpus obnoxium eſt, quibus arca vinaria ſtatutum pretium ſubminiſtrat. Huic hominum generi* TAXATIONIS *exigua vilitate mutanti, Diuus frater numinis veſtri* [Gratianus] *tantum pro ſingulis ſolidis ſtatuit* CONFERENDVM, *quantum æquitas illius temporis poſtulabat, D. Imperator: Sed paulatim auri enormitate creſcente, vis remedij Diualis infracta eſt. Et cum in foro venalium rerum maiore ſumma ſolidus cenſeatur,* NVMMVLARIIS *pretia minora penduntur. Petunt igitur de æternitate veſtra, pro ratione præſentis iuſtitia* DIFFINITIONIS *augmenta, qui iam tanto oneri ſuſtinendo pares eſſe non poſſunt. Hæc eſt cauſa querimoniæ, quam diuinis ſenſibus veſtris fides Geſtorum plenius intimabit. Si petitionis genus probabile iudicatis: quæſo vt huic quoque parti præcepto manſuetudinis veſtra ſalubre remedium deferatur:* Et Valentinianus *dicta Nouella* 25. *Quo præcepto etiam illud in perpetuum volumus contineri, ne vnquam intra ſeptem millia nummorum ſolidus diſtrahatur, emptus à collectario ſeptem millibus ducentis.* In *Palamonis* Gloſſis, *Nummularius, Collectarius, Menſarius.* Suidas Κολλυβιστής, ἀργυραμοιβὸς ἀπὸ κέρμα ἀντὶ ἀργύρου ἀλλασσόμενος, τραπεζίτης ὁ ἀργυροπράτης: Eundem vide in voce ἀργυραμοιβός. Acron etiam *in Horatium libr.* 1. *Satyrâ* 6. Coactores argentarios, *Collectarios* nominari tradit. Rufinus quoque, quem Euſebius 5. *Hiſtor. Eccl. c. vlt.* τραπεζίτην vocet, *collectarium* vertit.

Fit eiuſdem collectarij mentio in *l.* 16. *Cod. ſi certum petatur*, quæ authorem habet Honorium: *Quiſquis*, inquit, *Iudici fœnebrem pecuniam mutuauerit, ſi in Prouincia fuerit verſatus quaſi emptor legum atque Prouinciæ: vel ſi quis Collectarius, honoris pretium dederit ambienti, exilij pœna vnà cum ipſo Iudice plectetur.* Cuius *legis* (vt id obiter moneam) ſententiæ duæ ſunt: Prima, Regolariter equidem Rectores Prouinciarum ſiue Iudices non prohiberi mutuam pecuniam accipere, nempe quia aliis hac ratione obligantur, non alios ſibi obligant, *l.* 34. *π. de rebus creditis:* vnico tamẽ caſu mutuũ accipere, atque adeò priuato obligari prohiberi; Nempe ſi Venalis ſententiæ aut honoris conferendi obligationem ſiue conditionem hæc mutui datio in ſe contineat; id eſt ſi eo animo mutuum dediſſe Prouincialis Iudici, viciſſim eo animo Iudex accepiſſe notetur, vel præſumi poſſit, quaſi honoris aut ſententiæ pretium. Idque ſibi volunt hæc verba ductim legenda: *Si in Prouincia fuerit verſatus* QVASI *emptor legum atque Prouinciæ*: Emptor legum & prouinciæ eſt, qui ſententiam à Iudice emercatur contra leges, quiue in prouincia prouinciam aliquam ſeu honorem pretio ambit. Igitur huiuſmodi fœnerator (non etiam quiuis alius in prouincia conſtitutus nullo malo animo pecuniam mutuans) hac *lege* punitur. Similiter *Collectarius*, qui ambienti alicui honorem pecuniam dederit, velut honoris obtinendi pretium, punitur. Si in prouincia fuerit verſatus *h. l.* dicitur, ad diſcrimen alterius prouincialis in prouincia alio animo verſantis: *verſari in prouincia* dicitur hîc, non is, qui in prouincia moratur, ſed qui quid agitat in prouincia. Collectarij ſcil. fœnerandæ, mutuandæ pecuniæ profeſſionem exercebãt: ideóque ſi fœneraſſent pro Honore impetrando, & ipſi puniebantur. Breuiter Iudex mutuo accipere pecuniam non prohibetur in neceſſitates ſuas: prohibetur accipere QVASI pro ſententia aut prouincia: itémque pro honore impetrando: vide quæ dicam ad *l.* 1. *inf.* & ad *leg. Iul. de ambitu.* Igitur falſa eſt eorum interpretatio, qui id accipiunt de eo fœneratore, qui in prouinciam aliunde venerit cui Præſes præeſt: Quaſi facilius ab eo Præſes mouetur, qui in eadem prouincia maneat, quàm ab aduenis. Quod inane eſt. Nam imò ſi rationibus putetur, facilius ab aduena mutuari permiſſum oportuit, quàm ab indigena & incola. Græci ſimpliciter quoque verterunt: *ἐὰν ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ ἡ ἀρχὴ πραγματεύηται* quod viri docti immutant in *ἀναστρέφηται*. Non audio eoſdem reponentes hîc, *ſi ſeruatus in prouincia fuerit*; hoc ſenſu, quaſi in ſp. *huius l.* agatur de pecuniâ mutuò datâ & acceptâ, vt Præſidi tempus iuriſdictionis & adminiſtrationis prorogaretur.

¶ Vt eò vnde digreſſus ſum redeam; Collectarij igitur Nummularij erant, fœnerandis pecuniis occupati, itémque permutandis: & vt proprio verbo vtar, VENDENDIS ſiue eodem monetæ genere ſiue diuerſo.

¶ Porrò calliditati, cupiditatíque horum & cæterorum pecunias accipientium, dantiúmque (id eſt vendentium ementium) variis conſtitutionibus occurſum eſt. Primum enim quia ſpecies ſuas nimio æſtimarent, ſtatutum his Collectariis fuit pretium ſtatutus *κερματισμὸς* ſolidorum, quos diſtraherent, atque adeò lucelli ſeu collybi modus; vt ex prædicto *Symmachi* loco, & *Valentiniani* Placidiæ F. Conſtitutione liquet. Secundò cum oblatas ſibi ſpecies veterum Principum, ſeu vetera numiſmata Emptores, Collybiſtæ &c. vel etiam pretio minore taxarent (quod quidem factum poſt Conſtantinum augeſcente Principum qui imperarent veneratione, & populi quaſi ad ſeruitutem propenſione: Cùm alioquin noui nummi fermè nequiores ſint & deſpicatui habeantur:) variis ſubinde Principum conſtitutionibus variiſque pœnis huic calliditati obuiam itum eſt, Valentiniani, Theodoſij M. Valentiniani III. Iuſtiniani, Leonis: *Solidos* ait Valentinianus *dicta l.* 1. *Cod. de veteris numiſmatis poteſtate, Veterum Principum veneratione formatos, ita tradi ac ſuſcipi ab ementibus & diſtrahentibus iubemus, vt nihil omninò refragationis oriatur, modò vt debiti ponderis ſint & ſpecies probæ: ſciturus vniuerſis qui aliter fecerint, haud leniter in ſe vindicandum.* Theodoſius in *d. l.* 3. *d. t. Vniuerſos auctoritas tua propoſito Edicto commoneat, obryzatorum omnium ſolidorum vniforme pretium poſtulare: capitali ſcilicet ſupplicio puniendo, qui vel iuſſa Noſtra maieſtatis auaritiæ cæcitate contempſerit, vel æternales vultus dum fraudibus ſtudet, duxerit violare*: vbi *viliores* alij ſubſtituunt, quod *βαρβαρικὰ* probare videtur, verũ nihil opus hãc lectionẽ violare; *Æternales vultus violat*, qui eos æſtimare neſcit: qui eos recuſat refutat, *ἀποδοκιμάζει*, de quo poſteà plura: violandi verbo vtitur quoque hâc in re Caſſiodorus 7. *var.* 32. Valentinianus Placidiæ F. *d. Nouellâ* 25. *Frequens ad nos Quirites, temerarI auſus querela peruenit, vt in Parentum noſtrorum contumeliam inſignati ſolidi eorum nominibus, ab omni emptore recuſentur: quod diù impunitum eſſe non patimur.*

Hoc

Hoc ergo Edicto agnoſcat Vniuerſitas, capitale manere ſupplicium, ſi quiſquam vel Domini Patris Mei Theodoſij, vel ſacrarum neceſſitudinum noſtrarum, vel ſuperiorum Principum ſolidum aureum integri ponderis refutandum eſſe crediderit, vel pretio minori taxauerit &c. Simile etiam Edictum Iuſtiniani, pragmaticâ ſua ad Vigilij petitionem *cap. de mutatione ſolidorum.* Denique ſimilis eſt Leonis *Nouella* 52. Has vel ſimiles conſtitutiones intellexit Cedrenus in Nicephoro Phocâ, dùm ſcriberet, Νόμον καὶ ἔθετο ἕτερον πάντα χαράττεσθαι βασιλικὸν, εἰ μὴ τοῦ σταθμοῦ ἐλαττοῖτο δύναμιν ἕτερον καὶ ἔχειν ἰσότιμον. Zonaras τοῦτον πάντα βασιλικὸν ἐκτύπωμα φέροντα ἰσότιμον εἶναι τοῦ αὐτοῦ κοπέντος. Eóque nomine Nicephorus Phocas malè audiit teſte Zonara & Cedreno, quod ſuos ſolidos aliorum Principum ſolidis præferret; ὁ τὴν ἑαυτοῦ χαράξας νομισματεῖα ἀποβάλλεσθαι τὰς τῶν ἄλλων: ἐξ ὧν αἰτίας ὁ μέγιστος ἐθλίβη τῷ ὀνόματι ἐν τοῖς ἄλλοις. Quinimò & in commune iam antè, Lege Cornelia nummaria tenebatur, qui vultu Principum ſignatam monetam præter adulterinam reprobaſſet, haud aliter ac falſæ monetæ reus; vt teſtatur Paulus 5. *ſent. t.* 25. §. 1. Locus quoque elegans apud Arrianum *in Epictetum lib.* 3. τὸ τοῦ Καίσαρος νόμισμα οὐκ ἔξεστιν ἀποδοκιμάσαι τῷ τραπεζίτῃ, οὐδὲ τῷ λαχανοπώλῃ, ἀλλ' ἂν δείξῃς θέλῃ οὐ θέλῃ, προΐεσθαι αὐτὸν δεῖ τὸ ἀντ' αὐτοῦ πωλούμενον. Sed & Barbaræ in id leges conſpirant: Viſigothicæ, *lib.* 7. *t.* 6. *Solidum aureum integri ponderis cuiuſcunque monetæ ſit, ſi adulterinus non fuerit, nullus auſus ſit recuſare, nec pro eius commutatione aliquid monetæ requirere, propter hoc quod minùs fortè penſauerit. Qui contra hoc fecerit & ſolidum aureum ſine vllâ fraude penſantem accipere noluerit, aut petierit pro eius commutatione mercedem, diſtrictus à Iudice ei cui ſolidum recuſauerit, tres ſolidos cogatur exſoluere. Itaquoque & de Tremiſſe obſeruandum.* Legum Burgundicarum additamentum 2. §. 6. *De monetis ſolidorum præcipimus cuſtodire, vt omne aurum quodcunque penſaueris accipiatur, præter quatuor tantùm monetas, Valentiniani Gennuenſis & Gothicum (qui à tempore Alarici Regis adærati ſunt) & Ardaricanos. Quod ſi quiſcunque præter iſtas quatuor monetas aurum penſatum non acceperit, quod vendere volebat, non accepto pretio perdat.* Ex his igitur appares, ſubinde mercatorum, negotiatorum, collybiſtarum, fœneratorum calliditati vel potius cupiditati obuiam itum, qui oblatos ſibi ſolidos aureos propter eorum *vetuſtatem* vel omninò refutabant, vel minoris taxabant: Similis calliditas, ſimile faſtidium ſed ſuperius penè contrarium, quod *hâc l.* à *Conſtantino M.* damnatur; eorum ſcilicet qui ſuos ideò nummos ſiue ſolidos putà vetuſtiorum Principum maioris vendebant, id eſt, exponebant, quòd Maioris eſſent formæ: contrà, alienos Conſtantini M. recentes ſibi oblatos minoris emebant, id eſt, accipiebant, quod minoris eſſent formæ, cùm tamen eiuſdem eſſent, neque maioris ponderis. Breuiter igitur ita colligamus: *Solidos, cuiuſcunque formæ, cuiuſcunque vetuſtatis, quorumcumque Principum, neque refutandos, neque maioris aut minoris æſtimandos, ſi eiuſdem ſint ponderis.* Pondere ſcil. nummi ſunt æſtimandi, non formâ, non ætate. Non ætate, inquam. Quod quidem arguit, Conſtantini M. (qui *huius l.* author) imò & Theodoſij M. (qui author eſt *legis* 3. *Cod. de veteris numiſm. poteſtate*) idem ſolidorum pondus, quod antea erat, fuiſſe: neque dum deſcitum à priſcæ aureæ monetæ pondere: de quo ad *l. vn. ſup. de oblatione votorum*: quandoquidem velut vnius cum veterioribus ponderis, vniformi pretio æſtimari iubentur, Quamlibet forma alia eſſent. Alij ſcil. maioris formæ, alij minoris: verùm de pondere ſolidorum dicetur ad *leg.* 1. *inf. de ponderatorib.*

¶ Porrò, quod iam grauis pœna, putà capitis, ignis aliáque pœna mortifera a Conſtantino conſtituitur, non temerè eſt. Violat ſcil. Principis maieſtatem non parum, qui cùm vultum eius videat, eum tamen æſtimare neſcit, imò eo ſolo parui ducere non veretur, quod anguſtiore expreſſione concludatur: vt maioris æſtimet aliorum ſeu *anteriorum* fortè Principum aureos, maiorem habitum faciei præferentes. Non minimi tearus eſt, *Principis*, ſub quo agit, monetam legitimi ponderis, deſpicatui habere, vt Anteriorum vel aliorum Principum maioris æſtimet: Vt ex his colligere mihi videor; *Conſtantini* ævo aureos etſi non minore quàm antea pondere, at certè minore formâ cuſos, quod eius ni fallor aurei nummi ſatis teſtantur, qui etiamnum ſuperſunt. Denique hæc à Conſtantino M. hâc parte conſtituta ſuos, vindicandæ Maieſtati ſuæ, quam Gentiles proculdubio variis rationibus imminutum ibant: cùm ſcil. ſolidos ab eo cuſos minore forma æquali licet pondere, minoris æſtimarent quàm Anteriorum Principum Gentilium ſolidos. Atque ita veteres ſolidos, recentibus eâ de cauſâ præferrent: quo facto Maieſtas eius non parùm impetebatur; vt non mirum ſit, tam graues huic facto pœnas ab eo imponi. Quâ certè conſtitutione nil opus fuit inſecutis temporibus. Quandoquidem contrarium huic faſtidium fermè inoleuit: contemnendi, inquam, refutandi, minoris æſtimandi *veteres nummos* præ recentibus, eâ quam anteà perſtrinxi ratione: creſcente videl. Principum ſeruili penè adoratione. Imò, abditi alioquin veteres nummi prorsùs: teſtis *Nouella Leonis* 52. Hinc factum itaque, cur *Iuſtinianeo Codice* contineantur *leges* ad *veteris numiſmatis* poteſtatem erigendam latæ; hæc noſtra ſeu Conſtantinianea ab eo *Codice* exulet, quæ ſcil. ad Nouorum ſolidorum poteſtatem ſeu æſtimationem aſſerendam lata eſt; & quidem Chriſtiani Principis, à faſtidio, vt equidem exiſtimo, Gentilium. Atque hæc eſt noua, & genuina Conſtantinianeæ huius Conſtitutionis ſententia. Atque ita de his quatuor conſtabit deinceps. Primùm, quam huius conſtitutionis ſanciendæ *cauſam* Conſtantinus habuerit. Secundò, cur tam ſeueras pœnas idem indixerit. Tertiò, quantum differat ſpecies huius conſtitutionis à ſpecie *legis primæ, & tertiæ, Cod. de veteris numiſmatis poteſtate*: & ſimilibus quas ſuperiùs collegi: Imò quàm contraria ſit. Poſtremo conſtabit, cur Iuſtinianus duas illas *leges* in *Codicem* ſuum referri voluerit; hanc verò abdicauerit.

¶ De *Vultu* Principum qui in monetis ſeu numiſmatis, vulgaris eſt obſeruatio, præter hanc *legem & d. l.* 3. *Cod. de veteris numiſmatis poteſtate*; Item præter *legem* 1. *infr. de ponderatoribus*: & ſolemnia loca apud *Mathæum c.* 22. *v.* 19. *Marcum* 12. *v.* 16. *Lucam* 20. *v.* 20. præter Paulum 5. *ſentent. tit.* 25. Statij *verſus* obſeruandi:

Quæ Diuûm in vultus igni formanda liqueſcat
Maſſa, quid Auſoniæ ſcriptum crepet igne monetæ.

Conſulenda & Caſſiodori *formula* 7. *Variar.* 32. Ab hac cauſa Poëta *Satyra* 14. *Verſu* 291.

Conciſum argentum in titulos faciéſque minutas.

Vbi Scholiaſtes vetus, id eſt *in argenteos*, ſiue nummos: ab hac cauſa Prudentius *in Laurentio*, numiſmata Cæſarum effigie cuſa, vt nonnulli volunt, *ænigmata* dixerit. Sanè ita vetus Gloſſarium *monetam* ænigma interpretatur: Arabes *Methalia* vocant numiſmata Chriſtianorum, quæ caput humanum expreſſum præferunt, quod verbum propriè ſignificat εἰκόνα.

Secun-

Secunda sententia, qua Constantinus Principum Majestatem in monetis, atque adeò monetas ipsas à paracharactis vindicatum, simul & emptioni venditioni solidorum viam patefactum it; hæc est, quâ scilic. pœna persequitur solidos *ABRADENTES*, *περικόπτοντας*; qui mensuram circuli exterioris adradunt, de quibus est quoque *lex 2. infr. de ponderatorib.* *Emptio venditióque solidorum, quos excidunt aut deminuunt, aut, vt proprio verbo vtar cupiditatis, adrodunt, tanquam leues eos vel debiles nonnullis repudiantibus, impeditur, ideóque placet, quem sermo Græcus appellat, per singulas ciuitates constitui Zygostatem*, &c. De circulo hoc & huiusmodi arte solidos adradendi est insignis locus apud Procopium *lib. 3. Gothicorum*, vbi narrat Byzantios Alexandrum quendam *Ψαλίδιον* vocasse, id esse, *forficulam*, quia perquàm scitè nosset circulum solidorum adradere: quem locum iam consignauit Cujacius 19. *Obser. uat.* 25. Aduersus huiusmodi rasores aureorum, qui propriè *παραχαράκται in Basilicis*, vide & *legem* 8. *π. ad legem Cornel. de falsis*: & Paulum *libr.* 5. *sent. tit.* 25. §. 1. De circuli rasoribus nulla *lex* propria extat in *libris Iustinianeis*: Itaque huius *legis* authoritate vsus ante aliquot annos Lutetiæ primicerius Præses, cum de hac ipsa re recitaret Senatusconsultum. Et pœna obseruanda in hos adrasores & *παραχαράκτας* eadem quæ superioribus, putà capitis, ignis, alteriúsve pœnæ mortiferæ. Sanè & Vlpianus *d. l.* 8. liberos eo nomine ad bestias dari, seruos summo supplicio affici debere, Proconsulem instruens scribit. De hoc crimine est & Chrysostomi locus *comm. in* 1. *ad Galat. ed. Commel. p.* 972. *καθάπερ γὰρ ἐν τοῖς βασιλικοῖς νομίσμασιν, ὁ μικρὸν τοῦ χαρακτῆρος περικόψας, ὅλον τὸ νόμισμα κίβδηλον εἰργάσατο, οὕτω καὶ.* &c.

Tertia sententia Constantini est in eos qui Exponunt scienter adulterum solidum. Exponunt, vel vt *lex* nostra loquitur, vendendo subiiciunt. Ita Paulus 5. *sentent. tit.* 25. *Qui cùm argentum vel aurum poneret, as stannúmve SVBIECERIT, falsi pœnâ tenetur.* De huiusmodi Stellionibus est *lex* 1. §. 2. *& lex.* 16. *π. de pignor. act.* vbi pariter *si quis in pignore pro auro as* Svbiecisset: & mox, *Si quidam dato auro as subiecisset, furti teneri: quod si in dando as subjecisset, turpiter fecisse, non furem esse.* Vide & *leg.* 9. §. 2. *π. ad leg. Cornel. de falsis.* ¶ Et *hac* quidem de *huius legis* sententia dicta sufficiant, déque solidorum æstimatione & integritate.

De ipsa *solidorum* appellatione videndum aliquid est: Ill. Scaliger *Posthumo suo pag.* 52. 53. ait, nouam ac nouitiam & vix tandem post tempora Diocletiani receptam hanc *solidi* appellationem, pro *nummo aureo* sibi visum iri, nisi eius mentio extaret in Epigrammatis vrbis: Et Ob Dedic. Eiusdem Statvæ, Patronis Et Q. Q. P. P. Solid. Divisit. Sanè solidorum ita mentionem facit Lampridius Constantini M. *σύγχρονος*: vt tamen Alexandri Seueri temporibus eam solidi vocem pro aureo vsurpatam ostendere videatur. *Iussit, tremisses tantum solidósque formari: Formas binarias, ternarias, & quaternarias, & denarias etiam, atque amplius vsque ad bilibres quoque & Centenarias, quas Heliogabalus inuenerat, resolui præcepit, neque in vsu cuiusquam versari: atque ex eo his Materia nomen inditum est: quum* Dicarat, *Plus largiendi hanc esse Imperatori causam, si quùm multos* Solidos Minoras *dare possit, dans decem vel ampliùs vnâ formâ triginta & quinquaginta & centum dare cogeretur.* Nisi quis putet Lampridium sui sæculi voce vsum. Interim vindicandus hic mihi Lampridij locus à Correctorum manu, & quidem postremis eius verbis. Igitur sanus est omninò hic locus: neque vllo modo immutandus, neque vox *Dans* tollenda. Scilicet hoc voluit Alexander: Maioribus solidis maioris formæ resolutis, & ab vsu submotis: vicissim, *minoribus* solidis stantibus, qui scil. vno tantùm aureo æstimabantur, etiam locum ampliorem fieri Principi plures liberalitates exercendi: quandoquidem minores solidos habens, liberalitates suas *per multos* spargere posset: neque adeò facilè exhauriretur, etsi *multos* etiam vni daret. At si in vsu perstarent huiusmodi Maiorini seu maiores solidi, tot largitatibus exercendis locus non foret; vtpote non valente nisi plurimum dare si numerum dare vellet. Breuiter, largitatis modum tenere non posset: & cùm non posset, fontes largitionum citò arescerent. Atque hic est huius loci sensus. Scilicet, is qui multos minores solidos etiam vni, citra exhaustionis metum, dare potest & valet; si det maiorinos vel maiores aliquot numero (vt non aliter fieri potest) in imo nequicquam fundo nummus respirabit: *Dans*, id est vtique dans, vel si det. De hoc *Lampridij* loco dicam adhuc aliquid ad *l.* 1. *inf. de expens. ludorum*.

SI QVIS PECVNIAS CONFLAVERIT, VEL MERCANDI CAVSA TRANSTVLERIT, AVT VETITAS CONTRECTAVERIT.

TITVLVS XXIII.

Abest hic *Titulus*, & Vtraque *lex* sub eo posita, à *Cod.Iust.* Superiores *Tituli* fuerunt de *falsæ monetæ* fabricatione, & fabricatæ adrasione, venditione: Hic de falsitate & delicto circa *probam* monetam, & quasdam monetas publicè improbatas.

I. * Imp. CONSTANTINVS" A. & Iulianus Cæs. ad Rufinum P.P."

QVICVMQVE vel conflare pecunias, vel ad diuersa" vendendi" causa, transferre detegitur, sacrilegij" sententia" subeat, & capite plectatur: Portus enim, littoráque" diuersa, quò facilior esse nauibus consueuit accessus, & itineris tramites", statuimus custodiri per idoneos Officiales, ac Præpositos, à Præsidibus &" nonnullis præditis dignitate, vt cognitâ veritate, prouinciarum Rectores obnoxios legibus puniant: Officia" quoque immenso periculo subiacebunt." ¶ Nec vero aliquis Negotiatorum plus mille follibus", pecuniæ in vsu publico constitutæ, animalibus" proprijs, sumptuum" gratiâ portare debebit: At si ampliorem modum quisquam vehere deregatur, facultates eius fisci dominio vindicentur, & ipse adficiatur exilio. ¶ Nam" pecunias nauibus vectas *non" omnes* iudicamus" Mercatores debere *promere*"; quippe in vsu" tantum publico pecunias constitutas permittimus conuehi: itidémque, eas solas species" emi, quæ Mercatoribus" more sollemni ad diuersa portantur: Pecunias" verò nulli emere omninò fas erit; Nec vetitas contrectare: *quia in vsu publico constitutas pretium oportet esse, non mercem.* ¶ Placet deníque, vt si quis forsitan nummus, præter eum qui in vsu publico perseuerat, apud aliquem Mercatorem fuerit inuentus, fisci dominio cum omnibus delinquentis facultatibus vindicetur. ¶ Et si fortè cum mercibus ad quascunque prouincias venerint naues, cuncta solita licentia" mercabuntur, præter pecunias, quas more solito *Maiorinas* vel *Centenionales communes* appellant, vel ceteras, quas vetitas esse cognoscunt, Acc. VIII. Id. Mar. Constantina", Constantio A. VIII. & Iuliano Cæs. coss. [356.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* vt dixi, à *Cod.Iustin.*

" *al.Constantius*, non, *Constantinus.*

" Ρούφιν© ἔπαρχ© hic proculdubio est, cuius sub Constancio post Synodum Sardicensem meminit Epiphan. *heresi Photinianorum* 71, vbi malè alioquin Cornarius vertit *Præsidem.* Cuius verò Præfecturæ Prætorianæ Præfectus fuerit liquidò non constat. Sanè hæc *lex* accepta dicitur *Constantina.* Cæterùm Constantinæ plures fuerunt. Nouus Interpres Epiphanij *Præfectum Prætorio Illyrici* fuisse credit; adde & Italiæ, quod docet *lex 6.infr. de annona & trib.* vbi de eo plura, & ex professo.

" *Diuersa* id est ad diuersa loca, & Barbarica quidem.

" *Vendendi*, id est exponendi causâ: de hac voce dictum est ad *leg.super.*

" *Sacrilegij* crimen, pro Maiestatis crimine. De quo alibi dixi.

" *al. Sententiam.*

" De *Litorum & itinerum* custodia fuit *suprà.titulus* 16.*lib.*7.

" *Tramites itineris* vocat, quæcunque tandem itinera quæ terrâ fiunt.

" Fortè legendum, à *nonnullis.*

" Si huic rei inuigilauerint. " De *follibus* mox dicam.

" De hoc animalium significatu iam dixi ad *legem* 9. *sup. de re militari.*

" id est, ad itineris impendia.

" Hæc sententia obscurissima est, de qua mox videtimus: fortè legendum hîc, *Iam.*

" Imò *omnes*, vt ita bis deprompus seu exhibitis appareat, verum vetitas pecunias acceperint: Quare rescribo, *nos omnes.* " id est, iubemus.

" *Promere*, id est, publicis personis & custodibus in id præpositis exhibere.

" *In vsu publico constituta pecunia*, sunt, quæ currentes pecuniæ hodie: *Transeuntes per mercatores.* עבר לסחר כסף Gen.23. Septuaginta ἀργυρίου δοκίμου ἐμπόροις ibi vertunt. Hieronymus *probam monetam* cum Græcis interpretatur. Ambulare quoque dicitur apud Iulianum, *de commutatione solidorum*: περιχωρεῖ dicunt Græci apud Sextum Empiricum *aduersus Mathemat.* c.10. Arrianum *in periplo.*

" Ac non etiam pecunias. " *à mercatoribus.*

" Constantina hæc quæ? Iam dixi ad Inscriptionem *legis.*

COMMENTARIVS.

HVSTA PECVNIA in vsu publico constituta, vt conseruetur: contrà ne VETITARVM pecuniarum commercium sit, cauet Constantinus Imp. hac constitutione, A. D. 356. Multiplici ratione.

Primùm igitur, CONFLARI pecunias vetat: Pecunias, scilicet argenteas: Scilicet vt flare non licet, ita nec conflare. *Flare*, est conficere, cudere, de quo dixi *ad leg. 6. de sup. falsa moneta*: vide & *leg. 9. in princ. π. de lege Cornel. de falsis*. *Conflare* verò, est recudere, dissoluere, vt *hac lege*. Sic Firmicus *lib. 6. c. 31. p. 180. falsarios faciet, aut qui pecunias publicas conflaturarum adulterinis artificiis imitentur.* Quanquam aliàs quoque pro *cudere* accipitur, vt *l. 1. inf. de conflat. aris. Et conflatores figurati aris, adulteratores etiam moneta capitalis animaduersio persequatur.* Lampridius nostro sensu in Alexandro Seuero; *Quartarios iam formatos in monetâ detinuit, expectans, vt si vectigal contrahere potuisset & eosdem ederet: sed cum non potuisset per publicas necessitates, conflari eos iussit, & tremisses tantùm solidósque formari.* Idem mox *resoluendi* verbo vtitur: *Formas*, inquit, *binarias, ternarias & quaternarias & denarias etiam atque amplius vsque ad bilibres quoque & Centenarias, quos Heliogabalus inuenerat, resolui præcepit, neque in vsu cuiusquam versari, atque ex eo his Materia nomen inditum est.* Resoluere scil. & conflare, est in materiam seu massam resoluere, indéque Lampridius *superiore loco* notat ingentibus nummis conflari seu resolui iussis, *materia* nomen inditum fuisse, velut quæ in materiam resoluendæ essent, vel etiam nondum resolutæ, materiam & massam potius exhiberent auri, quàm solidos qui in vsu & conuersatione publica versantur. *Materia* scilicet pro massa auri propriè accipitur *l. 1. & vlt. inf. de ponderatorib. & l. 13. inf. de susceptorib.* & solidis opponitur; vnde & materies obryzæ, quæ mox *massa obryza* dicitur, *l. 12. inf. de susceptoribus*. Eodémque sensu dixit Manlius Theodotus *lib. 4. p. 87.*

> ——— *scrutari caca metalla*
> *Depositas & opes terraque exurere venas*
> *Materiámque manu certa duplicarier arte.*

Quē postremū *versū* à Scaligero expūctū nollē, est enim purus putus Manlianus. *Materiam* scil. dixit auri massam. Ex his apparet, quàm malè postrema illa Lampridij verba pro suspectis habeant Viri docti, quæ vt dixi rectè habent, neque emendari aut alio sensu donari oportet. Materiam igitur seu massam ex pecuniis fieri, id est pecunias conflari Constantius prohibet: Cuius prohibitionis rationem putabat hanc vir doctus Freherus, *de re monetar. pag. 3. 4.* ne nimirum ipse icon & rei impressæ memoria, cuius fine & contemplatione pecunia formata erat, periret: eâdem ratione, quâ nec statuas & imagines Impp. consecratas conflare citra maiestatis crimen licuit. Quod inane esse ostendent mox quæ dicam de *huius legis* ratione.

¶ Secundò prohibet Constantius pecuniarum COMMERCIVM, id est pecunias transferri seu exportari vendendi causâ a negotiatoribus, & vicissim à negotiatoribus emi. Non eâ quidem ratione, quâ aurum extra Imperium nominatim exportari Barbarísque præberi prohibetur *l. 2. Cod. de commerciis & mercatoribus*: Item non eâ quâ in Galliâ vetita auri & argenti extra regnum exportatio: de quo vid. Brettij *Orat.* 33. verùm hâc, quia in vsu publico constitutas pecunias pretium esse oportet, non mercem: ac proinde eadem ratione quâ & conflari pecuniæ vetantur: nam & hæc venditio pecuniarum seu commercium non alio fine quàm conflandi fermè fit: Porrò Constantius *h. l.* huic pecuniarum commercio non modò pœnis propositis occurrit, verùm varijs prætereà rationibus. *Primum* quidem, littorum, portuum, itinerum custodes in id constitui iubet, qui commeantes negotiatores & naues excutiāt, num pecunias vēdēdi causâ trāsferāt aut nauibus referāt? *Secūdò* pecuniæ ad itineris impēdia modū constituit, quo maiorem negotiatori vehere aut portare non liceret. Porrò modus his præstituitur, *Mille follium*; Quod de minutis follibus accipi non potest, qui scilicet duo λεπτὰ conficiebant, sed de follibus, cuiusmodi centum solidum cōficiebant Cōstantini æuo: quique adeò duobus argyris seu duobus didrachmis æstimabātur: de quo est hic *Epiphanij* locus φόλλις ὁ ταλάντιον καλεῖται διπλοῦν δὲ ἐστιν· τὸ ἀπὸ δύο ἀργυρῶν συγκείμενον, ὃ θαυμάζουσιν δυνάμει, καὶ φόλλις δύο λεπτὰ κατὰ τὴν δυναστείαν, ἀλλ' ἡ κατὰ τὴν ἀργυρισμόν. Vide & Hesychium Illustrium apud *Glossarium* Basilicon, & *Etymologicum* Suidæ. Verùm de follibus *alibi* plenè dicemus. Ergo folles non vltra decem solidorum æstimationem ad itineris impendia portari vult Constantius.

Tertia prohibendi pecuniarum commercij ratio hæc est, quod Constantius velit, Naues quæ aliò nauigant ad species emendas, reuertentes, excuti, atque pecunias omnes promere debere, vt ita constare possit, num pecunias, quas conflare emeréque prohibitum est, aut euehant, aut reuehant: *C'estoit doncques vn bureau des consignations, où l'on estoit fouillé, & où il falloit consigner son argent.*

Quarta ratio est, quod si nummus vetitus, qui in vsu publico non est, apud aliquem mercatorem inuentus fuerit, fisco vindicari debeat, vnà cum omnibus eius facultatibus.

Postrema ratio est, quod retrò vetantur mercatores vice Mercium à se translatarum pecunias vetitas mercari. Ergo neque euehere mercatores pecunias ad instar mercium vendendas possunt: neque reuehere loco mercium emptas seu acceptas. Exemplum porrò ponit Constantius, hîc in Maiorinis pecunij, & Centenionalibus cōmunibus: de Maiorina pecunia iam dixi *ad l. 6. sup. de falsa mon.* de Centenionali nummo dicam ad *l. prox.* a, quæ de eo specialis est: vbi & in rationem inquiram, cur hi nummi vetiti fuerint.

11. * Impp.

II. * Impp. Arcad.& HONOR. AA. Dextro P.P."

CENTENIONALEM tantùm nummum in conuerſatione" publica tractari præcipimus, *Maioris* pecuniæ figuratione" ſubmotâ. Nullus igitur *Decargyrum* nummum alio audeat commutare; ſciens fiſco eandem pecuniam vindicandam, quæ in publica potuerit conuerſatione deprehendi. Dat. Prid. Id. April. Med. Olybrio & Probo" coss. [395.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc, vt iam monui, Lex à *Cod. Iuſtin.*
" Italiæ. " In *Conuerſatione publicâ*, in vſu publico, *l. ſuper*. Neque in vſu cuiuſquam verſari. Lamprid. *Alex Seuero* vid. *Gloſſar.* " vid. *Gloſſar.*
" *Probino*: vt docent Faſti, & rectè monuit Iuretus *in Symm. lib. 5. ep. 67.*

COMMENTARIVS.

VETITA (& quidem ſuperiore Conſtantij Conſtitutione) fuerant hæc inter alia pecuniarum duo genera: nempè *Maiorina pecunia* (de quâ iam dictum eſt ad *l. 6. ſup. de falſa moneta*.) itémque Centenionales pecuniæ, ſeu nummi: Id Honorius, cùm oboleuiſſet poſt Conſtantium (vtpote reductis in vſum Centenionalibus & Maiorinis) hâc conſtitutione partim reducit, partim abrogat. Centenionalem quippè nummum in conuerſatione publicâ, in vſo publico, in vſu cuiuſque verſari, & quidem *tantùm* iubet: at *Maiorinam* pecuniam ſubmouet, atque adeò decargyrum nummum, quæ Maiorina pecunia fuit.

§ Quæ vt intelligantur, videndum qui nummi ſint *Centenionales*, quorum *h. l.* mentio fit, & *leg. ſuper.* quæ Maiorina, & maioris pecuniæ figuratio, qui deniq; nummus Decargyrus: qui omnes nummi quinam fuerint, ſe adhuc quærere *poſthumo ſuo* profitetur Scaliger. Nos poſt eum aliquid quæremus.

§ CENTENIONALIS nummus qui *h. l.* vocatur, cum adiuncto *ſuperiori lege* vocatur *Centenionalis Communis*: Communis, vt exiſtimo, quia in communi vſu erat: De *Centenionalibus* his hæc tria comperio.

Primum, à Maiorinâ pecuniâ eos diſtinctos, alióſque fuiſſe: quod apertè & hæc *lex*, & *ſuperior*, teſtantur: ac maximè hæc, quæ Centenionalium vſum inducit, Maiorinæ verò pecuniæ vſum interdicit. Vt proindè omninò errent, qui hos nummos commiſcent. Vnde ſimul claret, Centenionales nummos non fuiſſe *maioris*, ſeu maiorinæ *pecuniæ* ſpeciem, quin potiùs minoris; & quidem paruæ adeò, vt propter paruitatem ſuam interdicti aliquando fuerint, quemadmodum maiorinæ pecuniæ propter ſui magnitudinem.

Secundò, diſtinguendi ſunt hi *Centenionales*, vtpote toto cœlo diuerſi à *Centenariis aureis*: Quæ etiam duplici ſignificatu reperio. Primum enim Centenarij aurei ita dicti ſub Heliogabalo fuerunt, ab æſtimatione, quod Centenos aureos ſiue ſolidos conficiebant, de quibus eſt hic Lampridij locus in *Alex. Seuero*. *Formas* [id eſt nummos formatos figuratos] *binarias, ternarias, & quaternarias, & denarias etiam atque ampliùs, vſque ad bilibres quoque & Centenarias, quas Heliogabalus inuenerat, reſolui præcepit neque in vſu cuiuſquam verſari: atque ex eo his Materiæ nomen inditum: quum diceret plus largiendi hanc eſſe Imperatori cauſâ, ſi quũ multos minores ſolidos dare poſſit, dãs decem vel amplius vnâ formâ triginta & quinquaginta & centum dare cogeretur.* Qui quidem locus vt iam anteà quoque probaui, ſanus eſt vndique: Quanquam ſi quid mutare placeret, vocula *quùm*, loco mota videri tantùm poſſit, ac proinde locus ita legendus, *ſi multos ſolidos minores dare poſſit: quùm dans decem* &c. Centenariæ igitur formæ erant aurei nummi cẽtum aureorum ſiue ſolidorum: ac proinde ingentes & *maiorini* maximè; qua cauſa his *Materiæ* nomen inditum; vtpote qui non tam nummi quàm auri maſſæ ſpeciem præ ſe ferrent: quod *materiæ* nomen ſignificare iam antea oſtendi. Ab his igitur *Cẽtenionales* toto cœlo diſparati fuêre, præter mentẽ CL. Salmaſij *ad eum locũ*; quippe Centenariæ formæ & ingentes ſeu Maiorinæ fuerunt, neque in vſu vnquam quàm ſub Heliogabalo: at Centenionales nummi erant minorini ſeu minores & piſinni, apertè enim, maiori & maiorinæ pecuniæ *h. l. vt ſup.* opponuntur: deinde in vſu fuêre; vnde & Centenionales fortè vt antea dixi *Communes* dicti videntur, quaſi in vſu & conuerſatione publica conſtituti. Et hæc de primo Centenarij Genere.

§ Fuit alterum *Centenarij* genus: non quidem nummi, ſed *nummi & ponderis* nomen: denique non νόμισμα, ſed ὁλκὴ, ποσότης, ἄθροισμα; Gloſſæ Nomicæ, Suidas: item Κεντηνάριον ποσότης νομισμάτων. Erat ſcilicet Centenarium collectio ſeu pondus centum librarũ auri ſignati. Iſidorus ideò rectè: *Centenarium Numeri nomen eſt, eò quòd centum librarum ponderis ſit*, & Procopius, τὴν μὲν ἐρίστην πεῖραν ἐν ἔχουσαν δέκα καὶ ἑκατὸν κεντηναρίων ὁμολογεῖ πρὸς αὐτὸν δώσειν. Et mox ἕλκει δὲ λίτρας τὸ Κεντηνάριον ἑκατὸν, ἀφ' οὗ δὴ καὶ ὠνόμασται, & Gloſſæ Nomicæ, Κεντηνάριον λίτρας ρ' κεντον γὰρ Ρωμαῖοι τὰ ρ' φασί, Centenarium proinde 7200. aureos conſtituebat: nam libra auri 72. ſolidos conficiebat. Itaque quod Olympiodorus apud Photium ſcribit, Ἀλάριχος ἔτι ζῶντος Στιλίχωνος, μ' κεντηνάρια μισθὸν ἔλαβε τῆς ἐκστρατείας. Zoſimus *lib. 5. p. 805.* τετρακισχιλίας λίτρας reddidit: Rectè; quadraginta quippe cẽtenarij, exactè ſunt quatuor mille libræ. Idem Olympiodorus cenſum ſui temporis æſtimans, ὅτι πολλοὶ οἶκοι Ρωμαίων πρόσοδον κατ' ἐνιαυτὸν ἐδέχοντο ἀπὸ τῶν κτημάτων αὐτῶν ἀνὰ τεσσαράκοντα χρυσοῦ κεντηνάρια, χωρὶς τοῦ σίτου καὶ τοῦ οἴνου καὶ τῶν ἄλλων ἁπάντων εἰδῶν, ἃ εἰς τρίτον συνάτεινον εἰ ἐπιπράσκετο τοῦ εἰσφερομένου χρυσίου. Et meminit idem ſæpius horum Centenariorum: hoc inter cætera quoque loco, dum bis mille libras; & 20. Centenaria eandem ſummam facit: χρυσίον μὲν γὰρ εἶδε μέχρι κεντηναρίων εἴκοσιν ἀφῆλας: ἡ δὲ ἀνεψιὸς αὐτοῦ ἑτέρα ΚΑΙ ΑΥΤΗ εἰς διχιλίας λίτρας συνάταις: Denique creberrima huius centenarij mentio in Hiſtoricis recentioris æui. Ab his igitur Auri Centenariis pariter toto cœlo diſparati *Centenionales* noſtri fuêre: vtpote qui *nummi* genus fuerunt, non ποσότητος; & quidem minuti. Et hæc de auri Centenariis: id eſt de numero, collectione centum librarum auri.

Ac vt auri Centenaria, à Centenionalibus nummis diuerſa prorſus fuerũt, ita & *æris cẽtenarium*. Nam

vt centenarium auri λαλῶς seu ποσότης nomen fuit, ita & centenarium æris, cuius mentio *l. vlt. inf. de conlatione æris. Perpetuò sancimus generalique decreto, ne cui deinceps, ex præcepto Comitiua sedis, vel per oraculum sacrum, vel per diuinas adnotationes Numinis nostri in nummo, vel in specie (nisi ita publica necessitas postularit) propria liceat tributa persoluere, sed vt magis aut ipsam speciem, si hoc vsus exegerit, aut aurum quod æstimatio certa constituit pro Centenario æris huiusmodi possessor exsoluat.* Centenarium æris, est pondus centum librarum æris: vt centenarium auri, centum librarum auri pondus. Auri Centenaria quoque memorantur in *l. 12. Cod. Iust. de cursu publ. Quoniam veredorum quoque cura pari ratione tractanda est, sexaginta libras auri sella cum frenis, sexaginta itidem auerta non transeat: exceptis Auri Centenariis quæ necessariū est ab hippocomis in solitis sacculis reportari.* Vbi Cuiacius nescio quæ ornamenta veredorū Auertis applicita somniabat. Centenaria enim auri ibi videntur, quæ hippoconi, id est serui cursus publici ad largitiones deferebāt in solitis sacculis scil. quarum formas exhibet *Notitia Imperij* in *Com. S. L.* Mentio quoque fit illorum Auri Centenariorum apud Suidam, *in v.* Πρίσκος. ibi: τότε ὡμολογημένων ἐν τύτοις δὲ τοῖς κατασπλάσοις χρήμασιν, ξυνῆς ἐχ' ὅσον ἢ ἐς ἑκατὸν κεντηνάρια. Ac vt auri, ærisque Centenaria, à centum solidis, vel libris: ita Centenariæ dictæ quæ longiores essent ter materiæve quoque centum pedum; vt Balistæ centenariæ, Lucillio apud Nonium & Sisennæ apud eundem *in v. Talentarius*, quomodo quinquagenarias longioresque materias dixit Ammianus Marcellinus, *lib. 18. p. 125.* (vt Quinquagena, pro quinquaginta solidis, *l. 7. inf. de lustrali conlat.*) Eadem ratione *centenarias rosas* dixit Tertullianus, *de corona militis*, *c. 14.* Dixit idem & *Centenarias cœnas*, à centenis Sestertiis, *Apolog. c.....* Denique & maxima quæque seu Maiorina, *Centenarij* nomine quoque donata: ita maximam turrem, *Comme la grosse tour de Bourges, ou de Londres*:) Curiæ magnæ Constantinopolitanæ *Centenariam* vocatam reperio, Nicetas, *in Andronico Comneno lib. 2.* καὶ τὸ τῦ μεγίστυ πύργυ (τῦ μεγάλυ ἀρχείυ) διασφάγων, ὃς κεκλήσκεται κεντινάριον, ἀφιὲς ταῖς ἐπεῖσι βέλεμνα. De Centenariis auri, vel æris, hæc dicta sint.

Vndè liquet *Centenarios* nummos dictos, ingentes *Aureos* Centum Solidorum, Maiorinos: *Centenarium* verò designasse ποσότητα, centum auri vel æris librarum. Quæ sanè omnia cùm Centenionalibus nostris nummis siue pecuniis nil commune habent, imò planè contrarii sunt: Neque enim Centenionales ποσότητα significarunt, cùm nummorum fuerint species. Neque nummorum maiorum genus, cùm maiorinæ pecuniæ opponantur.

¶ Quinam igitur fuerint Centenionales isti nummi? Sanè facilius est dicere qui non fuerint quàm qui fuerint. Vir Doctus, vt dixi, eundem fuisse putabat, cum *Centenario* nummo, id est qui centum aureorum pondus habebat, quod iam ante refutaui. Et Casauboni quoque error est qui centenionalem nummum grandiorem fuisse ait, eundémque cum maiorina pecunia. Imò enim ex aduerso hæc opponuntur. An igitur *Centenionales* argentei nummi fuerunt, qui quamlibet minuti, centum tamen æreos, seu *minutissimas* stipes conficiebant: Centenio, Centenionalis Ita in Glossis, *Biniones* διωάσια. *Binio* διωνίμα. *Binio* duos æreos seu stipes conficiebat. *Centenio*, seu Centenionalis, centum æreos seu stipes minutissimas: æris denarios centum, vel centum folles. Quomodo Valerianus Aureliano per Epistolam ad impendia diurna decernebat *aureos Antoninianos binos, argēteos Philippeos minutulos quinquagenos, æris denarios centum.* Quos etiam *Centenarios* dictos putet quis: de quibus Codini locus *in orig. Constant.* καὶ ἔδωκε κεντηνάρια τῷ λαῷ διὰ ςεργυρία μεγίςου. Ita Denarii argentei nummi dicti, quod *denos æris* valebant, δεκάχαλκον ὅτος ἐκαλεῖτο δηνάριον. Plutarchus, *in Camillo*, & Varro. Centenarij igitur Centenionales fuerunt argentei, qui centum æreos, vel folles valebant. Sauotus *p. 3. c. 25. p. 238.* centenionalem nummum ita vocatum scribit argenteum, qui centum assaria valeret, eundémque cum miliarensio facit. Ego putem, *Centenionales nummos communes* dictos denarios argenteos, qui centum in libram signati, quique adeò centesimum libræ argenti conficiebant. Cum aliàs denarij per hæc tempora 60. tantùm in libram cuderentur, vt docet *lex 16 1. de exp. ludor.* quam mox consignabo, vel certè Plinij æuo octaginta quatuor in libram signabantur, vt testatur *lib. 33. c. 9. Miscuit*, inquit, *denario, Triumuir Antonius ferrum, miscuit æri, alij è pondere subtrahunt, cum sit iustum LXXXIV. è libris signari*: Quod & ipsum Corn. Celsus *lib. 5. c. 17* ad Natalem palàm scribit. Et hæc de Centenionalibus dicta sint: quos Honorius Imp: in conuersatione publicâ tractari, & quidem tantùm *hâc l.* præcipit: Constantius verò inter vetitas pecunias posuerat, *l. superiore.* De Maioris pecuniæ id est Majorinæ pecuniæ figuratione, & prohibitione dixi ad *l. 6. sup. de falsâ monetâ.*

Superest de *Decargyro* videamus; quanquam & de eo iam pleraque dixerim ad *d. l. 6. sup. de falsâ monetâ.* Sanè Scaliger, *posthumo suo de re nummariâ*, adhuc quærere se profitetur, quinam illi sint? Vel illud ex *h. l.* apparet, eum & *Maioris* pecuniæ seu maiorinæ speciem fuisse: & prohibitum quandoque. Verùm id non satis est. Repetendum igitur *Libram argenti* per hæc tempora modò in 60. argenteos, modò in plures (vel in centum inde *Centenionalium* nomen) diuisam: atque adeò in libram argenti modò 60. modò plures modò pauciores argenteos minutulos cusos. De quo est insignis hæc Theodosij M. constitutio, *l. 1. inf. de expensis ludorum. Cum publica celebrantur officia, sit sportulis nummus argenteus: nec maiorem argenteum nummum fas sit expendere quàm qui formari solet, cùm argenti libra vna in argenteos sexaginta diuiditur: minorem dare volentibus non solùm liberum, sed etiam honestum esse permittimus.* Ex hoc singulari inquam loco apparet, Argenteorum tria quodammodo genera fuisse: quorum alij 60. in libram argenti cuderentur: alij verò pauciores quam 60. (atque adeò MAIORES seu MAIORINI) alij denique plures (id est MINVTVLI argentei.) Inter Maiores seu Maiorinos igitur fuerūt Decargyri isti nostri: qui scilicet *Decem argēteos* conficiebant: ac proinde sex tantum in argenti libra (cùm scil. in argenteos 60. ea diuidebatur) erant: & senatulam Argenti libram conficiebant. *Decargyrus* scilicet, eadem ratione quâ Græci denarium δεκάχαλκον dixerunt: & δεκατάλαντον Talentum auri quod decem talenta argenti conficiebat: auri quippe potestas decupla erat ad argentum: de quo ad *l. vn. inf. de argenti pretio.* Pollux ideò, quod & ab aliis citatur: τὸ δὲ χρυσίον ὅτι τῦ ἀργύρυ δεκαπλάσιον ἦν, σαφῶς ἄν τις ἐκ τῦ Μενάνδρυ παρακαταθήκης μάθοι. φησὶ γὰρ

Ὄλλω ταλάντω χρυσίυ σοὶ παιδίον
Ἔσωκα τηρεῖν.
Ἐπάγει δὲ ταῦτα περὶ τῦδε λέγων
Μονάχος ἐκεῖνος δεκατάλαντον καταφαγών.

Polybius super fœdere Italico, διδόντες τῶν δέκα μνῶν ἀργυρεῖν χρυσεῖν μνᾶν. Quod Liuius vertit: *Dum argenteus decem aureus vnus valeret.* Ita & apud Siculos

los in ære minus *ἄδηρεσμα* dicebatur *τὸ δικάλιτρον* quod quidem ærеotum 133. & trientis erat : maius *τὸ λιτροδικάλιτρον*, qood 1303. & trientis.

His ita de Decargyro, déque Nummo Centenionali & de Maiorioa pecunia cognitis, superest vltima inquisitio, quà tatione Nummi isti prohibiti fuerint. Maiotina igitur pecuoia ideone prohibita, quod Flaturarij passim eam argento ab ære separato lauerent & purgarent, vt docet *d. lex. 6. sup. de falsa moneta?* Ao potius, quod magis existimo, Maiorioa hae pecunia & Decargyrum eius species à vulgi vsibus submota, immò & à Magistratuom vsu, vt soli Priocipi eius vsos reseruaretur, atque adeò huius Maiorinæ pecuniæ vsu Maiestas Principum tanquam discetoiculo distingueretur. Et qoo casu Principis largitate huiusmodi pecuniam priuatus nactus fuisset, eam cum alio oummo commutare non posset, tùm huius ipsius *legis* verbis inductus, tùm *d. l. 1. inf. de expensis ludorum*, Quâ *lege* disertis verbis Iodicibus seu Magistratibus interdicitur maiorinæ pecuniæ argenteæ per officia publica erogatio. Habuit hæc scilicet ætas huiuscemodi Imperij & Maiestatis simulachta in omoi fermè vitæ geoere partéque : In vestitu, seriptura, peculiari monetæ vsu, aliisque Imperij insignibus. In hoc ccosu igitur fuerit vsus Maiorinæ pecuniæ : de peculiari alioquin quandoque & reseruato soli Principl auri vsu, dixi plenissimè *ad legem 7. sup. de falsa moneta.* Centenionales verò nummi cõmunes antea, id est in conuersatione publica constituti, cur inter veritas non minùs quàm maiorioæ aliquandò habitæ fuerint? non aliam comminisci possum caussam, quàm quod facilè supponi possent in commoni conuersatione, & exponi pro denariis, cuiusmodi Sexagiota in libram eudebantur; vel octoginta quatuor.

DE RAPTV VIRGINVM VEL VIDVARVM. TITVLVS XXIV.

IX. Cod. Ivst. Tit. XIII. in vnum *Titulum*, hic & sequens coierunt, *De raptu Virginum seu Viduarum nec non sanctimonialium.* A quo tamen ipso Titulo, omnes huius & sequentis Tituli *leges* exulant: prælatâ prolixissima Iustiniani constitutione. Basilij *epistola* 244. *περὶ ἁρπαγῆς* hùc pertinet. Adde & Paratidi vice *legem* 1. *sup. de accusat.*

¶ Constantini M. *Edictum aduersus raptum Virginum.*

1. * Imp. Constantinvs A. ad Populum."

SI quis nihil" cum Parietibus puellæ ante depectus", inuitam eam rapuerit, vel volentem abduxerit", patrocinium ex eius responsione sperans (quam propter" vitium leuitatis, & sexus mobilitatem atque consilij, à postulationibus, & testimoniis", omnibusqne rebus iudiciariis *Antiqui* penitùs arcuerunt) nihil ei secundum "*Ius Vetus* prosit puellæ responsio; sed ipsa puella potiùs societate criminis obligetur. ¶ Et* quoniam parentum sæpe custodiæ *Nutricum* fabulis", & prauis suasionibus deluduntur, his primùm, quarum detestabile" ministertum fuisse arguetur redempríque" discursus", pœna immineat, vt eis meatus oris & faucium, qui" nefaria hortamenta protulerit", liquentis plumbi ingestione claudatur. ¶ Et * si voluntatis adsensio detegitur in *Virgine*, eâdem qua raptor, seueritate plectatur : cùm neque his impunitas præstanda sit, quæ rapiuntur inuitæ; cùm & domi se vsque ad coniunctionis diem seruare potuerint: Et, si fores raptoris frangerentur audaciâ", vicinorum opem clamoribus quærere, séque omnibus tueri conatibus." Sed his pœnam leuiorem imponimus, solámque eis parentum negari successionem præcipimus. ¶ *Raptor* * autem, indubitatè conuictus, si appellare voluerit, minimè audiatur. ¶ Si * quis verò *Seruus*, raptus facinus dissimulatione præteritum, aut pactione transmissum, *Detulerit* in publicum, Latinitate donetur: aut si Latinus sit, Ciuis fiat Romanus. ¶ *Parentibus* *, quorum maximè vindicta intererat, si patientiam præbuerint, ac dolorem compresserint, deportatione plectendis. ¶ *Participes* * etiam & *ministros* raptoris citra discretionem sexus, eadem pœna præcipimus subiugari: Et" si quis inter hæc ministeria seruilis condicionis fuerit deprehensus, citra sexus discretionem eum concremari iubemus. Dat Kal. April. Aquil. Constantino A. VI. & Constantio C. coss. [320.]

INTERPRETATIO. *Si cum parentibus puellæ nihil quisquam ante definiat, vt eam suo coniugio debeat sociare, & eam vel inuitam rapuerit, vel volentem: si raptori puella consentiat, pariter puniantur. Si quis verò ex amicis'', aut familia, aut fortasse nutrices puellæ consilium raptus dederint, aut opportunitatem præbuerint rapiendi, liquefactum plumbum in ore & in faucibus suscipiant, vt merito'' illa pars corporis concludatur, de qua hortamenta sceleris ministrata noscuntur. Illæ verò quæ rapiuntur inuitæ, quæ non vocibus suis de rapto reclamauerint, vt vicinorum, vel parentum solatio adiutæ, liberari possent, parentum suorum eis successio denegetur. Raptori conuicto appellare non liceat, sed statim inter ipsa discussionis initia à Iudice puniatur. Quod si fortasse raptor cum parentibus puellæ paciscatur,'' & raptus vltio parentum silentio fuerit prætermissa, si seruus ista detulerit, Latinam percipiat libertatem: si Latinus fuerit, ciuis fiat Romanus. Parentes vero qui raptori in ea parte consenserint, exilio deputentur. Qui vero raptori solatia præbuerint, siue viri siue feminæ, ignibus'' concrementur.*

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* potissima sui parte: Designatur ea & temperatur à Constante *l. 2. prox. sequ.* Tria tantùm ex *hac lege* capitula, id est quartam, sextam, septimam sententiam, inductis & abolitis cæteris, memorat & sequitur Iustinianus *l. vn. Cod. eod. tit.*

'' Vrbis Romæ.

'' Sponsus ergo si sponsam suam rapiat, raptus non tenetur: cui concinit ius Pontificum, *can. si quis virginem, can. denique, 36. qu. 2.* Accedit argumentum ex initio *Nou. 143.* & *Nouell. Leonis 35.* Contrarium tamen asseritur in *l. vn. vers. quibus connumer. Cod. eod. tit.* & Harmenopulos *lib. 6. t. 7. § 1.* Verùm de hoc vide Burgium *1. Elect. 15.*

'' alij *Depactus*. *Depecti* vox, vt ex hoc loco apparet, non semper turpi pacto denotando inseruit: itaque rectè Interpres vetrit, *definiat*.

'' *Abducendi*, & *rapiendi* ... obserua.

'' Non has veras rationes, præcipuas saltem causas esse alibi ostendam.

'' Hùc omnino facit *l. 1. π. de postulando:* & *l. fœmina 2. π. de regulis iuris*, & similes, quas frustra fuerit congerere.

* Vide & scholion apud Harmenopulum, *lib. 1. Tit. 13.*

'' Vide hanc ad rem omnino Gellium, *lib. 6. c. 7.* & *Nouellam* Leonis *elegantissimam 48.*

* SECVNDA sententia, de *Nutricibus*, internunciis & suasoribus.

'' *Fabula* nutricum, sunt affatus nutricum, sæpe fabulosi, quibus inescantur virgines, sed & viduæ: Seneca *9. Controu. 6. Duxi vxorem, nullis adhuc inquinatam* FABVLIS: *nec miror innocentem tunc fuisse, adhuc puella erat.* Apuleius *Apol. Tot annos viduitatis sine culpa, sine fabula.* Quanquam hæc de fabula vulgi potius accipienda videntur.

'' Intelligit interuentum, opem, & auxilium nutricum.

'' & quarum arguentur redempti discursus.

'' *Discursus* hic sunt non ... (vt voluit Ammiani Marcellini Interpres) sed internuncia, *allées & venues: porte-paquets:* Quo sensu proximo, saltem discursus nomen de salutatoribus, apud Martialem, *lib. 7. Epigr. 38. lib. 4. Epigr. 29.* Iuuenalem, *Satyra 1. vers. 86.* Senecam, *de breuitate vitæ, cap. 3.* Firmicum, *lib. 8. c. 6.* quam inanitatem traducit Lucianus, *in Nigrino:* vbi ... vocat.

'' meatus scilicet.

* TERTIA sententia, de *Virgine ipsa* rapta.

'' Scilicet potuerint, quod ... repetendum.

* QVARTA sententia, de *Raptore*, & appellandi iure ei denegando. Quod capitulum memorat & sequitur Iustinianus, *l. vn. Cod. eod. tit.*

* QVINTA sententia, de *seruorum præmio* Raptus crimen deferentium: ex qua interpolata est *lex 3. Cod. pro quibus causis serui pro præmio libertatem accipiunt.*

* SEXTA sententia de *Parentibus* Raptum posteà dissimulantibus. Quam sequitur Iustinianus *d. l. vn.*

* POSTREMA sententia, de *Participibus* & *Ministris* Raptus.

'' Hanc sententiam verbotenus memorat & sequitur Iustinianus *d. l. vn. d. t.*

'' Hoc amplius habet Interpres: vix tamen admittam, quod de *amicis* dicit: de familia seu familiaribus faciliùs admitterem. '' Ratio hæc Interpretis recta est.

'' Hoc scil. est, quod in *textu* dicitur, *Raptùs facinus pactione transmissum.*

'' Nimis indistinctè Interpres: de seruis enim id verum, non de aliis.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. istud aduersus virginum raptum Edictum est. Constantini M. inquam, qui Christianæ disciplinæ iam dudum operatus, atque ad totam illam veterem & squalentem *legum* antiquarum syluam nouis Rescriptorum & Edictorum securibus truncandam cædendámque conuersus, vindicandæ inter cætera Virginum pudicitiæ, atque adeò & honestati, (cuius non tanta iure veteri hactenus habebatur ratio,) hoc seuerissimo prouidentissimóque Edicto, raptum virginum insectandum sibi duxit: iuris veteris seu Gentilitij mollitie & quadam veluti conniuentia, emendatis. Vt proinde hæc quoque *lex* de earum Constantini M. constitutionum numero sit, de quibus Nazarius, *panegyr.* anno prox. 321. *Nouæ leges regendis moribus, & frangendis vitiis constitutæ.* Hæc verò nominatim in re prudens & efficax eius Edictum est, quo omnes aditus admittendi raptus, vel euadendi postea, variis rationibus obstructum it. Quod quidem Edictum ego plurimi æstimare soleo: velut ... .

§ Ac primo quidem capite, quod ipsam *Puellam* attinet, tollitur discrimen Inuitæ & Volentis: *Consensu* scilicet *virginis* Raptorem excusari non vult; cùm iure veteri hactenus excusaretur: *Nihil ei*, inquit Constantinus, *secundum ius vetus prosit puellæ responsio: Secundum ius vetus,* id est vt iure veteri obtinebat. *Responsio* hic, & mox rursum est consensus puellæ in ipso Raptu, siue post Raptum. Quod & ipsum in Raptu Sanctimonialium & viduarum à Constantio Constantini huius filio constitutum: *l. 1. inf. tit. prox. Nec vllus*, inquit, *sibi ex posteriore consensu valeat rapta blandiri: Responsio* pro assensu eius qui ad alterius animum respondet. Excusabatur igitur iure veteri Raptor consensu puellæ: nam & Rapta Raptorem in maritum exposcere poterat; *l. 1. Cod. eod. tit.* Quinimò iure antiquissimo *lex* Declamationibus decantata, *Raptori Raptæ ducendæ necessitatem imponebat*; iure etiam diuino, de quo omni vide Fabrer. 1. *Quotid. 5.* Quod huc propriè non facit, & vetustissimi quoque iuris est, quod & iure Ciuili Romano non obtinuit: imò tantum

tantum abest Raptori Raptæ necessitas *eo iure* ducendæ imposita fuerit, vt contrà Raptus virginis pœnam publicam meruerit: vnico tantùm casu excepto, si videl. virgo in sui Raptum consensisset, & si maritum Raptorem exposceret. Quod hoc Constantini Edicto abrogatur: Puellæ inquam consensus Raptori necquicquam prodest. Quam quidem in rem Constantinus, ad ius vetus abolendum, iuris nihilominus veteris authoritate & prærogatiua, siue ratione à sexus videlicet muliebris leuitate & mobilitate: cui illustrandæ sufficere possunt *lex* 1. *π. de postulando*: *lex fœmina* 2. *π. de regulis iuris*: & quæ Scholiastes Harmenopuli notat *lib.* 1. *tit. de Mulieribus* 13. & P. Faber 3. *semestr.* 14. vbi *p.* 200. hanc *leg.* hac parte explicat. Frustra scilic. eius consensus exploratur, cui innatum lenitatis vitium, cuiúsque sexus & consilium mobile est: Ideoque facta parentibus iniuria patrocinium sperare non debet ex puellæ consensu.

Quinimò (quod Secundum caput est, sed Tertia ordine *huius legis* sententia,) Constantinus eò prouehitur, distinctione hâc parte iam inter Inuitam & Volentem inductâ; vt virginem in sui Raptum consentientem eodem crimine inuoluat, eadéque cū Raptore pœnâ plecti velit: Inuitam verò raptam, parentum, à quibus abducta est, successione hactenus multari iubeat. Quod quidem etsi acerbitatis plenissimum in speciem, iis tamen rationibus id Constantinus tuetur, quæ eò recidunt, quod puella non omni semper culpâ hoc etiam casu careat: Quin & quadantenus in sui Raptum consensisse, etsi inuita raperetur, videatur. Primū quia, si extra domum paternam rapta proponatur, nonnihil sit, quod illi imputari debeat, quæ domo progressa sit; cum eâ sese continere potuisset, *ante coniunctionis diem*, id est antequam à parentibus despōsa in mariti domum deduci necesse haberet, rapiendi sui occasionem eâ re præbuerit. Si verò domi inuita rapta proponatur, neque hîc omni culpa eam vacare; quandoquidem dum fores franguntur, dum vis intentatur, POTVERIT vicinorum opem inclamare; potuerit etiam sese tueri variis conatibus dum reluctatur, dum quiduis aliud molitur & intētat quod in puellarum armis est; vt Philo hac in re loquitur: *πάνθ' ὅτα ἀεὶ τῷ διατηρῆσαι τὴν παρθενίαν ἄψαυστον καὶ ἀνεπιβέλευτον λεγύετη τὶ καὶ δράσῃ.* Non est scil. crimine vacua, nisi quæ fecit omnia quæ POTVIT: nisi quæ non crimen tantùm, quod probas adcutare addecet, sed & criminis siue consensus suspicionem omni à se opere segregat & amolitur. Vnde proculdubio ita colligendum, si fecit omnia quæ POTVIT, quæ probam addecent, si domi se continuit, Constantinum huiusmodi virginem pœnæ subiici noluisse: At eam demum quæ etsi *διαῤῥηλικῶς* in sui raptum non consenserit; quod suum tamen erat, quod POTVERAT, non peregit. Nullum crimen scil. patitur, seu nullâ iniuriâ afficitur, qui non prohibet, cùm prohibere potest *l.* 109. *π. de R. I.* vbi dixi. Qua ipsa æquitate & ratione dubium nullum est, imò ex huius ipsius Edicti verbis apertè liquet, quiritationem & vociferationem ita demum requiri, si vicini aliqui fuerint: *Vicinorum* inquit Constantinus, *opem clamoribus quærere*. Quid enim si in agro, in villa, à parentibus relicta, vbi vicini nulli? Frustra quiritatio requiritur, vbi Quiris nullus. Et sanè eadem & gemina æquitas vertitur in specie *legis* 4. *sup. de falsa moneta*. Imo in hoc ipso Raptus crimine ex *lege* diuina *Deuter. XXII.* 23. quam exornat pluribus & eleganter in hanc omninò sententiam Philo de *Specialibus legib. p.* 608. eóque exemplo consuluit sibi Susanna, vt ex eius historia patet. *vers.* 24. Quod exemplum Ambrosius *libro ad virginem lapsam c.* 4. etiam vrget: vbi quod *huic l.* conuenientissimum est, excusantem se virginem lapsam inducens: *Sed dicis nolui hoc malum, sed violentiam passa sum*: ita respondet. *Respondebit tibi fortissima illa Susanna &c. Tu ab vno ineptissimo adulescente, & in media ciuitate quomodo vim potuisti perferre, nisi quia vltrò voluisti violari? Quis denique tuas voces audiuit? Quis obluctationes sensit?* Eadem planè ratione, serui, qui percuntes dominos, quibúsue vis intentatur, vel voce salutari, id est, inclamatione iuuare tenentur, impune est, si nulli vicini sint, qui vocem audire possint, *l.* 1. §. 28. 29. 35. 36. *π. de S.C. Syllaniano*. Neque ab hac Constantini ratione etiam abludit, quod IC. scribit in *l. vlt. π. quod metus causa*: Scilicet vt non est verisimile in vrbe aliquem vim passum, cùm potuerit ius publicum inuocare, ita non verisimile est in domo vim passam, quæ potuerit vicinos inuocare.

¶ At, inquiet aliquis, ob tantillam suspicionem sæuum minus & atrox videri, virginem paterna mulctari successione? Huic responderet Constantinus, Senatusconsulti Syllaniani ratione: Aliter, nullam domum tutam futuram, aliter tantum facinus è Repul. non amoliendum, nisi periculo sui, sui custodiam quoque præstare virgines cogantur: Vide *leg.* 1. *in princ. π. de S. C. Syllan.*

¶ Multò magis, si quis quærat (quod vulgo quæri & tractari solet) an ob cōsēsum parētū in nuptiis non adhibitum virgo à patre exheredari possit? Ex Constantini sanè mente hoc Edicto id comperiet liquidò, exheredatione ne quidem opus esse, quandoquidem iure ipso paterna successione mulctetur. Frustra de exhæredatione quæritur eius, quæ iure ipso incapax est, & iure redditur.

¶ De ipso matrimonio per raptum quæritur, vtrum diuellatur? Iure veteri nullas fuisse nuptias procliue est respondere, neque tamen ideò solutas, propter publicam vtilitatem, vt scribebat Paulus IC. Sed tamen hoc Christianorum Impp. æuo aliter obseruatum, nempe solutum matrimonium ob defectum consensus paterni ex *legibus Impp.* Quod apertissimè testatur Gregorius Nazianzenus *ep.* 176. 181. 211. etsi Episcopis id minimè probaretur, diuortiúmque adeò seu *ἀπρατιον* ob eam causam. Et hæc de secunda Constantini siue asperitate siue cautione, qua virginum raptui occurrendum, castitatique adeò consulendum putauit.

¶ Tertia asperitas, vel potius iusta seueritas est in huius criminis *Pœna*, quam Constantinus diffundit, in quinque personas. 1. in ipsummet Raptorem. 2. in *Nutrices* internuncias. 3. in *Virginem* quæ consensum præbuit, (de quo *suprà*) 4. in *Parentes* dolorem suum remittentes. 5. in *Participes* & ministros. Quæ pleraque qualia sint, etsi vel ex ipsa soláque legis lectione satis constare possit, nonnulla tamen delibari non abs re fuerit. Et primò quidem de ipso Raptore: vbi duo notanda; I. Appellationis ius à Constantino denegati Raptori: quod & ipsū Iustinianus Constitutione sua complexus est, *l. vn. Cod. eod. tit.* de quo dicendi locus erit plenior *lib.* 11. *infrà*. 2. de ipsa *Pœna*. Enim verò quamnam nominatim pœnam Raptori imposuerit Constantinus? hoc Edicto haud satis constat, quandoquidem pœnæ genus non exprimitur: illud enim tantum indicatur eum *seueriter plectendum*: quanquam deportationis pœnâ maiorem fuisse, arguit *versiculus, parentibus*. Verùm quamnam pœnam intellexerit, vel indixerit Constantinus hoc Edicto; aperire eius filius Constans videtur *l.* 2. *sequ.* quâ hanc ipsam temperat, vbi dicam pleniùs.

Secundò

Secundò nunc de *Nutricibus*, quæ internunciæ adhibitæ sunt: & verò plerumque adhiberi redemptas mos est huiusmodi assas, vt tota vetus Scena comprobat: Huc pertinet illud Hieronymi *ad Furiam, de viduitate seruanda: Caue Nutrices & gerulas & istiusmodi venenata animalia quæ de Corio tuo satiari ventrem suum cupiunt. Non suadent quod tibi, sed quod sibi prosit, & sæpè illud obgarriunt.*

Solàne perpetuâ mærens carpêre iuuentâ,
Nec dulces natos ventris nec præmia noris?

Addatur & Chrysostomi locus, quem adfero ad *l. 1. sup. de nupt.* qui & ipse hùc pertinet: Pœna verò Nutricibus hæc imponitur. Scilicet vt liquente plumbo in os infuso puniantur. Quod pœnæ genus obseruandum est: De quo illud Horatij quoque nonnulli accipiunt, 1. *Carm.* 35.

—— nec seuerus
Vnus abest, liquidúmque plumbum.

Perperam omninò. Eo enim loco *plumbum* pertinet ad vinctionem vncorum ferreorum, de quibus Arnobius quoque *lib.... In basibus vnci retinent & plumbea vinctiones* Etsi Acron quoque ita accipiat: *Nam resoluto*, inquit, *plumbo Rei puniri consueuerunt.* Rationem porro huius pœnæ hanc reddit Interpres: *vt meritò*, inquit, *illa pars corporis includatur, de qua hortamenta sceleris ministrata nascuntur.* Quod quidem rectè additur respectu subiecti, seu loci, partísque corporis quæ plectitur: sed pœnæ huius semper proportio seu mensura, vt dicitur *leg. prox.* quærenda est. Mihi hæc igitur huiusce pœnæ ratio videtur, quod Nutrices fermè pretio *redempta*, redemptíque earum discursus essent, vt hîc apertè dicitur; & ideo liquentis plumbi ingestionis in os pæna in huiusmodi redemptas Nutrices sancita, ad testandam simul vindicandámque earum habendi cupiditatem. Non abludit etiam quod memorat Plinius *lib.* 33. *c.* 3. *Regem Mithridatem, non iam Quiritum aliquo* [seu vno fortè] *sed vniuerso nomine Romano infami* [propter auaritiam] *Aquilio Duci capto aurum in os infudisse*: & subdit, *hæc paris habendi cupido.* Vbi memorat quoque historiam seu factum Septimulei C. Gracchi familiaris, qui auro repensum caput eius excisum ad Opimium tulit, *plumbóque in os addito*, parricidio suo etiam Rempublicam circumscribit. Quam historiam memorat quoque Cicero 2. *de Oratore*: Plutarchus *in V. Gracchi*: Valer. Maximus *lib.* 9. *cap.* 4. §. 3. Hebræi certè, vbi pæna ignis in *lege* est, plumbum feruens in os fundere soliti: de quo Grotius *ad Leuiticum* 10.

Tertiò, *Puellam* ipsam, quæ in sui raptum consentit, eâdem, quâ ipsemet Raptor, pœnâ puniri iubet Imp. imò & inuitam, si tùm vociferando, tum reluctando nihil non tentauit ad seruandam virginitatem integram, vt loquitur Philo *vbi sup.* etiam parentum successione multari: de quo iam dixi ad *secundum caput huius leg.*

Quartò sequuntur *Parentes*: Et hos quoque si patientiam præbuerint, dolorem suum comprimentes, deportationis pœna plecti iubet Constantinus M. Plectibilis scil. hæc parentum patientia dolorísque compressio visa: vtpote *quorum maximè vindicta intererat*: vt dicitur hîc. Iniuriam suam quoque hoc casu remittere non licet, vbi disciplina publica vindicanda venit. Et hoc quidem casu, vt omnis ita impunitatis spes Raptori præcideretur, viáque omnis obstrueretur ad hoc crimen admittendum. Neque igitur Raptæ consensu, neque parentum ratihabitione, patientia, silentio, hoc crimen elui voluit Constantinus M. Raptúmue sustineri hoc *patrocinio*, Raptorem deniq; sibi eâ re blandiri.

Postremo capite, *Participes & ministros* (de quibus alibi) persequitur, distinctione facta (quam Interpres hîc insuper habet) nempe liberæ conditionis, eadem deportationis pœna subiugari volt Constantinus: seruilis verò conditionis, ignis supplicio affici: de qua seruili ignis pœna iam semel. Et hæc quidem, quæ Ampliatio notanda est, nullo sexus discrimine. Quod & ipsum singulare est, vt ita Raptori omne patrocinium denegetur, omnis prætextus adimatur, cùm aliàs sexus quandoque ratio habeatur etiam in criminibus.

¶ Et hactenus quidem seculares pœnæ, quæ *hac l.* proponuntur: quibus similes sunt & sequentes *leges*, in Raptorem virginis. Quænam verò Ecclesiasticæ pœnæ exercitæ fuerint in Raptorem, vt & participes & ministros eius *τὺς συνεπελθόντας αὐτῷ*; imò & in *κώμην* ipsam seu villæ incolas, *τὴν ὑποδεξαμένην τὴν ἁρπαγεῖσαν καὶ φυλάξασαν ἤτοι ὑπερμαχήσασαν*: vid. apud Basilium *ep. in id expressâ, ὑπὲρ ἁρπαγῆς*, 144.

Quarta & postrema Cõstantini cautio & eurematicum ad crimen Raptus inhibendum puniendúmve, est *Delatorum*, per præmia euocatio, & quidem seruorum, & libertorum præmio libertatis, de quo more iam sæpiùs dictum. Cæterum ideò serui euocantur, at non etiam liberi, quandoquidem de facto domestico agitur, cuius indicium & delaturа seruos exposcit. Præmium tamen libertatis ita decernitur: vt seruo *Latina* hactenus libertas promittatur: Latino verò, ciuitas Romana. Ad cuius rei intellectum vide quæ iam notauimus ad *l. 1. supr. de heredit. petit.* & ad Constantini pariter *legem. 2. supr. de falsa moneta.* Scilicet iam notum est, *Iustam* libertatem fuisse Ciuitatem Romanam: imperfectam verò, Latinorum conditionem: de quo ad *l. 8. sup. de liberali causâ*: & ad *d. leg.* 1. Sic vt pro præmio Latinis, ciuitas daretur: Quandoque à patronis, iteratione, de quo Vlpianus *fragm. tit.* 3. & Plinius *lib. 7 ep...* melioréque auspicio vt Plautus *in Men.* ait: Quandoque publico beneficio, vt in specie *huius l.* aliísque relatis ab Vlpiano *in fragm.* Et vicissim pro pœnâ Ciues Romani Libertini in Latinorum gradum degradati, vt in sp. *d. l. 1. sup. de petit. hæred.* Verùm, quoniam sublata hæc postea differentia, ideò Tribonianus hunc *huius leg.* locum seu *versiculum* interpolatum, consignauit *l. 3. Cod. pro quibus causis serui pro præmio*: & *d. leg. 1. sup. de hæred. petit.* à suo *Codice* abesse voluit.

¶ CONSTAN

¶ CONSTANTIS *Lex aduersus raptum Virginum. Eiúsque Criminis pœna.*

II * Imp. CONSTANTIVS" A. ad Tatianum."

QVAMVIS Legis † prioris extet auctoritas, quâ Inclytus Pater Noster *Contra Raptores" atrocissimè"* iusserat *vindicari*, tamen Nos tantummodò capitalem pœnam constituimus; videlicet, *Ne sub specie atrocioris iudicij aliqua in vlciscendo crimine dilatio nasceretur.* In audaciam" vero seruilem dispari supplicio mensura legum impendenda est, vt perurendi subiciantur" ignibus, nisi à tanto facinore saltem pœnarum acerbitate" reuocentur. Dat. II." Id. Nouemb. Limenio & Catullino Coss. [349.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.* vnà cum cæteris *legibus* huius Tituli.
" Tribuenda hæc *lex* videtur *Constanti*, Galliarum videlicet Imperatori, pariter vt *lex* 3. *sup. de re milit.* quæ Tatiano pariter inscribitur. Proinde inscriptio ita restituenda fuerit: *Constantius & Constans* AA.
" fortè *Titianum*, pariter vt *d. l.* 3. PP. Galliarum scilicet: vt ad *d. l.* 3. ostendi.
† Intelligit *legem* 1. *sup.* " Intelligit Constantinum Patrem.
" neque tamen designatur *eâ lege* pœna. " Virginum scil.
" *Capitalis* pœna hic, pro pœna capitis, & gladij; alioquin latiùs *capitalis pœna* appellatio extenditur: vide *leg. capitalium. ff. de pœnis.*
" *Audacia* voce hac in re pariter vtitur *dicta lex* 1. *sup.* & *lex vlt. infr.*
" *Subijciantur.* " *acerbitate.* " alij III.

COMMENTARIVS.

POENA à Constantino M. *lege superiore* Raptoribus imposita fuerat atrocissima, & quidem indefinitè. Eam *legem* Constans hac sua temperat: Capitis pœnâ, id est gladij, liberis indictâ: quam etiam sequitur Iustinianus *l. vn. Cod. eod. tit.* Exercita verò ea hoc æuo: testis Amm. Marcellinus *lib.* 15. vbi exemplum proponit eius, qui virgini pudorem eripuisset capitali supplicio addicti à Patruino consulari Piceni. Et idem tamen *lib.* 16. de Iuliano, qui *aditus à parentibus virginis raptæ eum qui violarat conuictum, relegari decreuit.* De quo conquesti parentes: subiicit Marcellinus. *Hisque indigna pati querentibus, quod non sit morte mulctatus.* Quibus respondit Iulianus, *Hactenus incusent iura Clementiam, sed Imperatorem mitissimi animi legibus præstare cæteris decet.* Seruis verò ignis pœna, *hac l.* imponitur, seruatâ in hoc *superiore* Constantini *lege*: Quænam autem pœna à Constantino Raptoribus indicta fuerit, neque ex Constantini ipsiusmet *lege* colligi potest, neque hæc satis exprimit: Capitali sanè id est gladij pœnâ maiorem impositam, & atrocissimè in hos Constantinum vindicare iussisse filiis, *hac lege* testatur: vel de ignis igitur, vel de bestiarum supplicio senserit Constantinus. Hæc enim atrocissima supplicia fuere, vel denique de Ludo gladiatorio. Et alioquin Constantinus M. si quis alius Principum, in bestiarum supplicio facilis fuit, vt ostendi ad *l. vn. sup. ad legem Fabiam.* Qua *lege* huiuscemodi pœnæ in gemino raptus crimine imponuntur, id est in filiorum alienorum plagio: quod & ipsum raptus crimen est. Ego putem ignis supplicium indistinctè impositum, nullo discrimine. Mitior enim iam Constans ignis supplicium non nisi seruis imponit, *dispari* iam *supplicio*, vt *hâc l.* dicitur: Quam quidem eandem pœnam Constantinus participibus & ministris seruilis conditionis imposuerat *extremo legis superioris.*

¶ Placet interim valdè Constantis in mitigandâ Raptorum pœnâ ratio. *Ne sub specie atrocioris iudicij aliqua in vlciscendo crimine dilatio nascatur.* Vt remissæ scil. nimiæ pœnæ reis ipsis habenas laxant, ita retrò atroces nimium in vlciscendo remissiores Iudices faciunt. Et tamen Constans sibi ipsi propemodum contrarius & inconstans videatur, cum de seruis mox agit: *A tanto* inquit, *facinore saltem pœnarum acerbitate reuocentur.* Atque id est, quod eleganter hîc dicit Imperator; *In audaciam seruilem dispari supplicio legum mensuram impendendam esse.*

¶ Porrò vt hæc lex Constantis est aduersus Raptores, & quidem, (argumento *Rubricæ huius tituli*, & legis ad quam hæc sese refert,) aduersus Raptores *virginum*; ita & Constantij aliæ fuerunt, quæ tamen *hoc titulo* non occurrunt. Sanè extat Libanij locus in *βασιλικῷ ad Constantium & Constantem*, quẽ hoc ipso anno 349. scripsisse puto *p.* 146. 147. de munita coniugij sanctitate à Constantio aduersus Raptores Coniugum alienarum: & quidem militares, *οἱ τὰς πολεμίας ἀπείργοντες.* Eiusdem alioquin Constantij aduersus Raptores viduarum & virginum sanctimonialium est *lex* 1. *infr. tit. prox.* Ex quibus omnibus apparet, quanto odio Constantius quoque omnis generis Raptores, virginum, coniugum, viduarum, sanctimonialium, prosequutus sit; & pudicitiam castitatémque stabilitam voluerit.

¶ GRATIANI *Constitutio, de Quinquennij præscriptione in crimine Raptus.*

III. * Imppp. Valens," Gratianus, & Valentinianus AAA. ad Maximum" P. P.

QVI coniugium raptus scelere contractum voluerit accusare, siue propriæ familiæ dedecus eum mouerit, seu commune odium delictorum, inter ipsa statim exordia insignem recenti flagitio vexet" audaciam." Sed si quo casu" quis vel accusationem differat vel reatum, & opprimi è vestigio atrociter commissa nequiuerint, ad persecutionem criminis ex die sceleris admissi quinquennij tribuimus facultatem: Quo, fine metu interpellationis,& complemento accusationis exacto," nulli deinceps copia patebit arguendi, nec de coniugio aut subole" disputandi. Dat. XVIII. Kalend. Decembr. Gratiano A. III. & Equitio Coss. [374.]

INTERPRETATIO. *Si accusationem raptus, vel per metum, vel per voluntatem per quinquennium quisquam distulerit, à die raptus expleto quinquennio, accusandi vltra non habeat potestatem, sed post quinquennium nec de tali coniunctione raptoribus aliquid opponatur, & filij omnes legitimi habeantur.*

N O T Æ.

* Et hæc *lex* à *Cod. Iust.* abest: huius enim & cæterarum vice fungitur *lex vn. Cod. eod. tit.*

" *x. Valentinianus, Valens, & Gratianus*; nisi fortè ad sequentem Consulatum hæc *lex* potius referenda est.

" *x Maximinum* vt iam ostendi ad *leg. vlt. sup. de falso.* Hic scil. & ferox ille Maximinus, de quo tam multa habet Ammianus Marcellinus *initio lib.* 28 & de quo pleraque dixi *ad l. 1. 2. supr. ne præter crim. Maiest.* v. & *Prosopogr.*

" Ita Iuuenalis *Satyra* 2 v. 43.

Quod si vexantur leges ac iura, citari
Ante omnes debet Scantinia ——

vexare, est negotium exhibere: vide Glossar. *Theod.* & Turneb. 15. *Adu.* 17.

" *Audacia* vox hæc in re propria: vt ostendi ad *leges superiores.*

" *vel per metum, vel per voluntatem.* Interpres.

" Præterlapso, finito. " *Et filij omnes legitimi habeantur.* Interpres.

COMMENTARIVS.

PRÆSCRIPTIONE quinquennij à die sceleris computandi accusationem coniugis per raptum ductæ tolli, iubet Gratianus *h. l.* A. D. 374. vide & Papianum *resp. tit.* 9. Finge; Titius virginem rapuit: coniugium cum ea contraxit: quinquennium vel fortè ampliùs matrimonium sterit, quinimò & soboles fortè ex eo matrimonio lata est; Raptus accusatio ampliùs intentari non potest. ¶ Tria alioquin criminum genera sunt in quibus præscriptioni variè locus est. Vicennali scilicet præscriptione crimina fermè omnia tolluntur, *l. 12. Cod. ad legem Corneliam de falsis.* Et hoc primum criminum genus est: Duo alia criminum genera sunt quæ hac Vicennali præscriptione non tolluntur, quâ de causâ *dictæ legi* 12. addita est particula ferè. Quæ quidem duobus modis accipienda est.

Primò quod quædam crimina sint, quæ ne vicennali quidem præscriptione tolluntur, atque adeò perpetua sunt, vt est crimen aperti testamenti aduersus Senatusconsultum Syllanianum ab eo qui parricidij pœna teneri potest, *l. 13. in fin. ff. ad Syllanianum:* vt est Apostasiæ crimen, *ex l. vlt. inf. de Apostatis*: seu *l. 4. Cod. de Apostatis*, vt est crimen suppositi partus: quam in rem est expressa *lex* 19. *§. 1. ff. ad leg. Cornel. de falsis.* Græcorum etiam, *lib. 60. Basil. tit.* 4. Et Glossarij Nantici: Denique & ratio: Vt est tandem parricidij crimen, *l. vlt. ff. de leg. Pompeia de Parricidiis*, vt est Maiestatis crimen; Quicquid de parricidij & suppositi partus crimine contra sentiat Cuiacius, quem *obseruatio* 4. *cap.* 14. refutabit.

¶ Secundò particulâ illâ, *ferè*, indicatur tertium criminum genus esse, quod videlicet citeriori quàm vicennij præscriptione extinguitur, putà quinquennali: cuius generis sunt crimina quæ descendunt ex lege *Iulia* peculatus, *l. 7. ff. ad L. Iuliam peculatus*: ex Senatusconsulto Syllaniano *d. l. 13. §. sit cognitione, ff. ad Senatusconsultum Syllan.* ex lege *Iulia* de adulteriis, *l. 29. §. sex mensium, ff. ad L. Iuliam de adulteriis*: & *l. 5. Cod. eod. tit.* de quo vide Brissonium *ad caput* 21. *ad Leg. Iul. de adulteriis.* His adiungitur raptus crimen *h. l.* Quâ parte derogatur hâc constitutione legi *Iulia* de vi: *l. 29. §. vlt. l. 5. §. vlt. ff. ad l. Iul. de vi.* Ex quibus in *Cod Iust.* relatis magis est, vt Raptus persecutio 20. annis tantum excludatur, iuxta *d. l. 12. Cod. de falsis.* Quanquam legibus Visigothorum, tricennali præscriptione tollitur, v. *Visigoth. lib.* 3. *tit.* 3. ita & olim Apostasiæ crimen *l. 3. inf. de Apostatis.*

¶ Porrò quinquennalis huius præscriptionis, quâ raptus crimen tollitur, *Ratio* his verbis extremo *legis* innuitur; *Nulli deinceps copia patebit arguendi, nec de coniugio aut subole disputandi*: hæc inquam ratio indicatur, ne alioquin matrimonia bene concordantia, liberísque fortè subnixa turbentur, vt loquitur *lex* 1. *§. vlt. ff. de liberis exhibendis.* Et Paulus 5. *sentent. tit.* 6. *§.* 15. Quibus adde & Afranium in diuortio apud Nonium *in voce furcum.* Denique ne liberorum status semper titubet. In genere alioquin huius in criminalibus quinquennalis præscriptionis rationem eleganter hanc reddit *lex* 3. *inf. de Apostatis. Ne vel mortuos perpetuo vexet criminationis iniuria, vel hereditaria quæstiones*

stiones temporum varietate longorum prorsus in redivivos semper exagitentur conflictus.

¶ Primis interim huius *legis* verbis publicum hoc crimen esse innuitur, neque tantum agnatis vel cognatis patere: *siue propria*, inquit, *familiæ dedecus cum moueris, seu commune odium delictorum.*

¶ Recens etiam flagitium vocat non eo sensu quo flagrans delictum, sed eo quo culpam calentem vocauit Sidonius *lib.* 5. *epist.* 19. quo loco pariter de Raptu agit. ¶ Porrò quod notandum superest, procul dubio pertinet hæc *lex* ad Maximini illa quæ memorat Ammianus Marcellinus *lib.* 28. & inter alia *p.*390.391.

DE RAPTV", VEL MATRIMONIO" SANCTIMONIALIVM VIRGINVM, VEL VIDVARVM".

TITVLVS XXV.

Hic, & superior *titulus*, vt iam monui, in vnicum, *Codice Iustinianeo*, coaluerunt; qui est 4. *lib.*9. *De Raptu Virginum vel sanctimonialium.* Pertinet autem hic *titulus* integer ad Historiam *Ecclesiasticam*.

PARATITLON.

I. SANCTIMONIALES *Rubr.* & *Nouella* Maioriani 8. *de sanctimonialibus*, sunt Virgines sacrosanctæ, *l.* 1. Sacratæ, *l.* 2. dicatæ Deo Virgines, *l.* 3. vt & *l.* 12. *de Scænicis*. Absolutè, Virgines: *l.* 12. *de Episcopis*, in virginitate perpetua viuentes, *l.* 4. *inf. de censu*: quæ se sacræ legis obsequio perpetuo dedicarunt, *l.* 6. *inf. de censu*: vnde & Deo dicata virginitas, *d. Nouell.* 8. Quæ à seculari permixtione translatæ, Christianæ fidei præcepta seruant continuata virginitate: *d. Nouell.* 8. II. Habitu porrò peculiari eæ publicè vsæ, vt docet *d. l.* 12. *de Scænicis*: quem *ea lege* vsurpare prohibentur mimæ, & quæ ludibrio corporis sui quæstum faciunt. III. Has verò virgines rapere, *l.* 1. 2. 3. aut attentare matrimonij causâ, *d. l.* 2. aut inuitare *d. l.* 2. Christianorum Imp. constitutionibus vetitum magnâ seueritate à Constantio, *leg.* 1. ac nominatim sub pœna capitali à Iouiano *d. l.* 2. deportationis & bonorum proscriptionis ab Honorio, *l.* 3. Accusatione etiam omnibus permissâ, *d. l.* 3. *&* *d. Nouell.* 8. Quartò, *Viduam* rapientis pœna eadem est: *d. l.* 1. Plura v. *in Paratitle, de Episcopis*.

" *l.* 1. 2. 3.
" *l.* 1. *h. t.*
" *l.* 2. 3: Cœterùm hæc vox ad Viduas non pertinet.

¶ VIRGINIS *sanctimonialis & Viduæ raptus, æquantur: & posterior raptæ consensus crimen non eluit.*

I. * Imp. CONSTANTIVS" A. ad Orfitum."

EADEM vtrumque" raptorem seueritas feriat: Nec sit vlla discretio inter eum qui pudorem" Virginum Sacrosanctarum, & castimoniam" Viduæ, labefactare scelerosi" raptus acerbitate" detegitur. ¶ Nec vllus sibi ex posteriore" consensu valeat raptæ blandiri." Dat. XI. Kal. Septemb. Constantio VII. & Constante C. COSS. [354.]

INTERPRETATIO. *Quicunque vel sacratam Deo virginem, vel viduam fortasse rapuerit, si" postea hiis de coniunctione conuenerit, pariter puniantur.*

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iustin.* & Annalibus suis eam Baronius *suo loco* non inseruit: Meminit eius, nec plenè tamen, A. D. 363. n. 119.

Constantino M. perperam hæc *lex* tribuitur à nonnullis.

" P.V. Romæ: vide *l.7. supra de Prætoribus*. Et Ammianum Marcellinum hoc ipso anno *lib.14. p.11.* & Authorem *Notitia Præfectorum vrbi*.
" Tam viduæ, quàm virginis Sacrosanctæ.
" *Xεγ...* obseruas: *pudor* Virginis; *castimonia* viduæ. Vide Nonium *in voce Castitas cap.5.*
" Acerbitate. " Quid si concurrat consensus? mox dicam.
" Quinimo *pariter puniantur*, Anianus.
" Interpretatio hæc, hinc translata ex *lege Romana*, inserta *Canoni* 20. *Concilij Turonensis* 2. quod habitum sub Chariberto R. A. 567. nisi quod pro, *pariter puniantur*, habetur ibi. *Capitis sententiâ feriantur.*
" Dicere debuit Anianus, *etsi*.

COMMENTARIVS.

CONSTANTII hæc Constitutio est, de raptu *Viduarum*. De cuius odio aduersus omnis generis Raptores dixi iam ad *l. 2. sup. tit. prox.* VIDVÆ sanctæ (scilicet) raptum pari pœnâ affici iubet Constantius *h. l.* A. D. 354. quâ raptum Virginis Sanctimonialis: Nempe quia paris est continentiæ, pudor intemeratus, & castimonia viduæ: Et, vt Hieronymus censebat, *ep. 16.* de Marcella vidua agens: *Non facienda vlla inter sanctas fœminas differentia.* Sic & Ambrosius eas exæquare videtur *initio libri de viduis. Neque enim inhonoras* [viduas] *debuimus præuenire, & à virginum præconio separare, quas Apostolica sententia cum virginibus copulauit: iuxta quod scriptum est: Et mulier innupta & virgo cogitat quæ sunt Domini, vt sit sancta corpore & spiritu. Quodammodo enim magisterium virginitatis viduarum valescit exemplis*, &c. *Et propemodum non inferioris virtutis est eo abstinere coniugio quod aliquando delectauerit, quàm coniugij oblectamenta nescire* &c. Ad eundem planè modum Maiorianus, *Nouellâ de Sanctimonialibus & viduis* 8. *cap. Illis autem, quæ spontaneo laudabilique proposito sanctimonia obseruantiam virginitatis amore susceperint, in tantum fauemus, vt si forte profana cupiditas improborum deuotam Deo mentem per crimen Raptus violare tentauerit, non solùm diualium Constitutorum, qui id admiserit subiaceat vltioni, verùm etiam cuiuslibet accusationi reddatur obnoxius: ita vt qui pollutum tanto scelere hominem rebus probatis post hæc constituta pertulerit, addicti censu facultatibúsque potiatur. Quod nos vsque adeò à religiosis feminis submoueri arceri, vt etiam si quis simile aliquid in quamcunque tentauerit, pari se nouerit supplicio esse feriendum.* Et hæc de prima *huius l.* sententia.

§ *Ampliationem* quandam addit Constantius *hâc l.* Nempe addit, Raptorem non excusari posteriore consensu raptæ, de quo iam dictum *ad l. 1. superioris tituli.* Quinimò addit Interpres, vtrumque puniri, quod & ipsum *d. l. 1.* continetur. Nempe præcidendam hanc spem credidit Constantius, ne quis de huiusmodi raptu cogitaret, quia facilè & ferme inuitæ nuptiæ in volentes posteà transeunt. E contra de *posteriori consensu* ideo hic nominatim tantum agitur (quia vt ex hac voce tutò colligere est) si viduæ consensus concurrat seu accedat, Raptus non est: vt & si virginis Sanctimonialis consensus accedat: Ex Constantij proculdubio mente, non rapitur, quæ vltrò transit ad aliud vitæ propositum & institutum, & nuptias virúmque sibi delegit. Qua parte alia ratio est virginis, sub custodiâ parentum constitutæ, cuius vtique consensus etsi accedat, Raptorem nequicquam excusat, *l. 1. sup. tit. prox.* Et alia ratio viduæ Sanctimonialisque. Nam nondum hâc tempestate ἐπάγγελμα & ὁμολογία seu sponsio sanctimonialium tantæ religionis erat, vt contrahi posteà matrimonium vetaret; quod ex *can.* 19. *Ancyrano*, & Epiphanio discere est *hæresi 60. n. 7.* (quod plerumque tamen fiebat) & *Can.* 16. *Concilij Chalced.* Idque rectè notat Petauius, *in Epiphanium p.* 243. de quo pleniùs *ad l. 2. inf.* Sed & Maiorianus Imp. expressè constituit, *Nouellâ de Sanctimonialib.* 8. *Non est sacrilega iudicanda, cum Christiana religionis institutio atque doctrina melius esse censuerit, virgines nubere, quàm impatientia ardore naturali professæ pudicitiæ non seruare virtutem.* Quanquam Maiorianus de iis virginibus ibi speciatim agit, quæ non spontaneo proposito, verùm a parentibus velatæ fuerant ante quadragesimum ætatis annum.

§ Porrò obseruandum est, ex octo constitutionibus, quæ hoc *Codice Theodosiano* occurrunt de Sanctimonialibus virginibus, siue de viduis (quas conieci omnes in *Paratitlon de Episcopis, Eccles. & Clericis, infr.*) hanc primam omnium & antiquissimam esse: & ad vrbem Romam eiúsque Præfecturam pertinere. Et sanè, vt maximè Iustinus *Apol. 2.* testetur, iam multas ἑξηκοντούτας καὶ ἑβδομηκοντούτας ἀφθόρους mansisse: vtcunque Ancyranum Concilium c. 19. (quod habitum A. D. 314.) agat de his qui virginitatem præ se ferrent, & promitterent παρθενίαν ἐπαγγελλόμενοι; vtcunque in Ægypto & Africa iā diu Sāctimoniales virgines hæ forent, vt ex Tertulliano, Origene, & Cypriano liquet; Etsi sub Constantino M. iam virgines sanctimoniales fuerint, quas Imperator ille in pretio habuit: teste Athanasio *Apol. ad Imp. Constantium p.* 544. attamen, quindecim abhinc tantùm fermè annis (vix vltra) hæ sanctæ Fæminæ, saltem Nobiles, post Constantinum M. primùm *Romæ* inualuerunt: exemplo videlicet Alexandriæ (vbi maximè virgines sacratas docet Ambrosius, *lib. 3. de virginibus, p.* 116.) primùm allato per Athanasium & Petrum, initio facto à Marcellâ viduâ, quod disertè docet Hieronymus *Ep. 16. ad Principium, de Marcella vidua epitaphio. Nulla eo tempore Nobilium fœminarum nouerat Romæ propositum monachorum, nec audebat propter rei nouitatem, ignominiosum, vt tunc putabatur, & vile in populis nomen assumere. Hæc* [Marcella] *ab Alexandrinis prius sacerdotibus Papáque Athanasio, posteà Petro, qui persecutionem Arianæ hæreseos declinantes, quasi ad tutissimum communionis suæ portum Romam confugerant, vitam beati Antonij adhuc tunc viuentis monasteriórumque in Thebaide Pachomij & VIRGINVM ac VIDVARVM didicit disciplinam: nec erubuit profiteri, quod Christo placere cognouerat. Huius nuptias Cerealis* (qui sanè P. V. fuit anno superiore 353. & fine anni 352. vt docet *Notitia Præfectorum Vrbis*, & *l. 5. inf. de paganis*: *l. 2. inf. de indulg. crim. l. 9. inf. quorum appellationes*: & COSS. A. 358.) *ambiuit.* Vt fortè non adeò inanis coniectura sit, Cerealem omnem lapidem mouisse, quò hac Marcellâ viduâ potiri posset: Quæ causa fortè fuerit legis huiusce ferendæ: Quod non temerè affirmo. Sanè huic coniecturæ blandiatur tùm inscriptio *huius l.* inscribitur enim ea, *Orfito* (Præfecto vrbis scil.) tùm hæc ratio, quod in specie *huius legis*, de *viduæ raptu* potissimùm quæsitum fuerit, vt verba eius apertissimè indicant, virginis enim raptui exæquatur raptus viduæ. Cæteroquin harum virginum in Oriente Christiano ritu cultui diuino sacratarum in Constantij rebus quinquennio post meminit quoque Ammianus Marcellinus *extremo libr.* 18.

§ Porrò & hæc *lex* ostendit, quo in honore Constantius

ſtantius Imp. ſacroſanctas virgines habuerit. Quod etiam diſertè, biennio poſt hanc *legem*, A. D. 355. Athanaſius in *Apolog. ſuâ ad Conſtantium* teſtatur *p.* 544. ταύτας γὰρ πρὸ τῶν ἄλλων ὁ τῆς μακαρίας μνήμης ἀδελφὸς σου πατὴρ Κωνσταντῖνος ὁ Αὔγουστος ἐτίμα. ταύτας καὶ ἡ σὴ εὐσέβεια γέγραφε πολλάκις τιμίας καὶ ἁγίας ὀνομάζειν: ait, Conſtantium, virgines *ſacroſanctas* ſæpè (Reſcriptis videl. & conſtitutionib. ſuis) vocaſſe: Quod ſanè *hac* quoque *lege* fit.

¶ In genere tandem Virginum Sacratum raptum quonam odio perſecuta ſit hæc ætas, docent tres *huius tituli* conſtitutiones, & trium quidem Impp. Conſtantij *h. l.* Iouiani *l. prox.* 2. Honorij *l.* 3. Teſtantur & variæ de eo Patrum querelæ. In his Ambroſius *lib. ad virginem lapſam*: Et Gregorij Nazianzeni *ep.* 130. *ad Adelphium*, qua eum eo nomine acriter reprehendit: πολλῷ γὰρ δεινότερον τὸ καὶ γυναῖκας παρθένους, αἳ καὶ οἱ σοὶ γονεῖς, καὶ αὐτὸς, ὡς ἡμᾶς ἔπειθες, καθιέρωσας τῷ θεῷ, ταύτας ἱεροσυλεῖν καὶ ἁρπάζειν, καὶ τὰς μὲν ἔχειν ἤδη, τὰς δὲ πλοῦς ὡς τὰ αὐτὰ πειρωμένας.

¶ Iouiani *Imp. Lex aduerſus raptum Sanctimonialium.*

II. * Imp. Iouianus A. ad Secundum P. P.

SI quis, non dicam rapere, ſed vel" adtemptare matrimonij iungendi cauſa, Sacratas" Virgines, vel inuitas," auſus fuerit, capitali ſententia" ferietur. Dat. XI. Kal. Mar. Antiochiæ", Iouiano" A. & Varroniano Coss. [364.]

Hæc lex expoſitione non indiget.

NOTÆ.

* Lex 5. *Cod. de Epiſcop. Eccleſiis, & Clericis*: memorat hanc *legem*, ſimul & eius ferendæ cauſam refert Sozomenus, & ex eo Nicephorus, vt mox oſtendam. Memorat & Papianus, *Reſp. t.* 4. vbi ei tribuit, quæ eâ non continentur: inſerta ea quoque, ex lege Romanâ, *Canoni* 20. *Concilij Turonenſis* 2. Sub Chariberto R. A. 567. Ita: *Si quis non dicam rapere, ſed attentare matrimonij iungendi cauſa ſacram Virginem auſus fuerit, capitis ſententiâ feriatur*: Tandem Canonizata ea eſt, eo tamen modo, quo in *Cod. Iuſtinianeo* continetur, in *Decreto, de Pœnitentiâ, Diſtinct.* 1. *can.* 6. Inſeruit eam quoque Baronius *Annalibus ſuis*, Sed minus rectè A. D. 363. *n.* 128. 129.

" *Adtentare tantum*, Cod. Iuſt.

" *Sacratiſſimas.* Cod. Iuſt. Iſtud noſtrum, proprium magis. Sacrati παρθένοι αἱ ἀναγιγραμμέναι ἐν τῷ τῆς ἐκκλησιῶν κανόνι.

" Verba hæc, de quibus mox, à *Cod. Iuſt.* abſunt.

" *Pœna* Cod. Iuſt.

" Niſi *data*, pro *reddita* accipiamus; dies emendandus hîc fuerit, quandoquidem iam Superioris anni fine Iouianus Antiochiâ receſſerat, ipſiſque Kal. Ianuariis huius anni, Ancyræ Conſulatum iniit: & 12. Kal. Martij Iouianus iam obierat, vt docet Socrates *lib.* 3. *cap. vlt. in fin.* & *lib.* 4. *c.* 1. Vide quoque Ammianum Marcellinum *lib.* 26. *in princ.* & Chron. *Alexandr.* & Conſularia *Idacio* ſubdita. Pancirolus 2. *var.* 167. Subſtituit, 4. *Non. Februar.*

" *Antiochia* hoc tempore conſtitit Iouianus. Vid. Chronicon.

" In Cod. Iuſt. perperàm omninò, *Gratiano A. III.* (imò IV.) & *Merobaude COSS.* Emendanda igitur hæc in *Cod. Iuſt.* Subſcriptio, non etiam in inſcriptione *legis*, Imperatoris nomen: Et ſic hæſitationi Leonclauij, *in Paratitl. p.* 188. ſatisfit.

COMMENTARIVS.

IOVIANI Imp. hæc conſtitutio eſt, aduerſus raptores Sanctimonialium: quâ non eum modò qui SANCTIMONIALEM rapere, ſed etiam eum qui vel attentare eam tantum matrimonij iungendi causâ auſus fuerit, vel inuitare (nam ita reponat quis) capitali pœnâ puniri iubet.

¶ Quam quidem conſtitutionem ſiue cauſam deſignat Sozomenus, *lib.* 6. *cap.* 3. (ex quo habet & Nicephorus *lib.* 10. *cap.* 39. & Tripartitæ *lib.* 7. *c.* 4. προσεφώνησε δὲ καὶ Σεκούνδῳ τῷ τότε τὴν ὕπαρχον ἐξουσίαν διέποντι γενικὴν νομοθεσίαν εἰς κεφαλὴν τιμωρεῖσθαι παρακελευσάμενον τὴν ἱερὰν παρθένον μνᾶσθαι πρὸς γάμον πειρώμενον, ἢ καὶ ἀκολάστως μόνον περιβλέποντα, μήτε γε διαρπάζειν ἐπιχειροῦντα. ἔθετο δὲ τοῦτον τὸν νόμον, καθότι μοχθηροί τινες ἄνδρες ἐπὶ τῆς ἡγεμονίας Ιουλιανοῦ ἔτυχον τοιούτων παρθένων γάμους ἐπιτελέσαντες καὶ ἀνάγκῃ ἢ καὶ πειθοῖ προσφθαρέντες οἷα γε φιλεῖ τῆς αἰσχρᾶς ἐπιθυμίας ταῦτα τολμᾶς, ἀκινδύνως ὑποθεμένης δυσπραγούσης τῆς θρησκείας. Qui Sozomeni locus neque vbique feliciter verſus eſt ab Interprete, & nonnihilum habet quod ἐπίστασιν quandam requirat: Locus ita vertendus eſt. *Emiſit item ad* SECVNDVM *Præfectum tùm Prætorio legem generalem, quâ iubebat eum capite plecti, qui ſacratam virginem attentaret matrimonij iungendi causâ, vel etiam ad libidinem tantum intueretur* [vel nuitaret] *non modò ſi rapere auſus fuiſſet. Porrò hanc legem ideò tulit, quoniam improbi quidam viri imperante Iuliano extiterant, qui huiuſmodi virginum matrimonia ſibi conciliaſſent, quique quâ vi quâ inductione corrupiſſent, quemadmodum hac audere ſolet turpis libido infelici religionis ſtatu impunitatem ſibi promittente.* Hactenus Sozomenus: vbi videri poſſit in exprimenda huius legis ſententia, haud modicum erraſſe, cùm hæc verba addidit, ἢ καὶ ἀκολάστως μόνον περιβλέποντα; quandoquidem neque tale quidquam in Iouiani conſtitutione occurrit, vt hodie legibus; & ratio ipſa contrà ſtat, cùm cogitatio nuda pœnam non mereatur, & nuda animi cogitatio, nudus aſpectus, quamlibet libidinoſus, pœnis legum non ſubiaceat; nuda inquam cogitatio, quæ ad actum aliquem externum non proceſſit, ſed in nudis vt loquuntur meriſque propoſiti terminis conſtitit; denique quæ intra ſolum conſilium & animi propoſitum ſtetit, ſic vt nullus actus aſſumatur, nullóue facto initium criminis mente deductum fuerit, *l. fugitiuus* 225. *ff. de V. S.* vide & *Canon. cogitatio, de pœnitentia, Diſtinct.* 1. Quo ſenſu etiam Cato apud Gellium *lib.* 7. *cap.* 3. *Voluntates nudas, inanéſque, neque legibus neque pœnis obnoxias* ſcribit. Benè Tertull. *Mediocritas humana de factis ſolum iudicat, quia voluntatis latebris par non eſt.* Aliæ ſunt ſcil. hâc parte leges *Chriſti* dicen-

tis πᾶς ὁ βλέπων γυναῖκα &c.& poſt eum *Pauli*: Aliæ *Papiniani*: In illis nudæ cogitationis & concupiſcentiæ reatus eſt, in illis vel oculi, homicidij & libidinis tenentur: in his verò externi tantùm actus plectuntur. Neque probant illud Iuris Conditores;

Patitur pœnas peccandi ſola voluntas.

Item:

Et ſcelus intra ſe tacitum qui cogitat vllum
Facti crimen habet: —

Quod & Propertius voluit 2.*eleg.*1.

Qui videt, is peccat: qui te non viderit ergo
Non cupiet, facti crimina lumen habet.

Ouidius:

Quæ, quia non licuit, non facit, illa facit.
Vt iam ſeruaris benè corpus, adultera mens eſt,
Omnibus excluſis intus adulter erit.

Seneca pariter, *Inceſta eſt etiam ſine ſtupro, quæ ſtuprum cupit.* Alibi: *Non immerito in numerum peccantium refertur, quæ pudicitiam timori præſtitit non ſibi.* Vide his ſimilia plura apud Grot. in *N. T.* *p.*89.90. Et ipſe de hoc plura ad *l.*1.*inf. de Ambitu.* Et tamen Sozomenum à ſcopo non, vel non adeò, aberraſſe putet quis. Proculdubio enim tertium illud ὁ καὶ ἀκολάστως μόνον προσβλέποντα, &c. (quomodo & Chryſoſtomus 8.*ad Rom.* ὁρῶν ἀκολάστως, & Latini *aſpicere*, pro ἐνθυμεῖν apud *Quintil.* patrem, Lactantium, *lib.*6.*c.*23. Contrà Tertull. *de velandis virginib. Chriſtianus ſaluis oculis fœminam videt, animo aduerſus libidinem cæcus eſt.*) Ex his huiuſce legis verbis expreſſit, *vel inuitare auſus fuerit.* Tria ſcil. *h.l.* prohiberi videantur, non tantùm ſcil. Raptus Sanctimonialium, de quo dubium nullum erat; ſed duo præterea, Religionis veneratione, circa eaſdem admiſſa plectuntur, (quæ & ipſa complecti videtur Maiorianus *Nouella* 8. *de Sanctimonial. verſ. quod nos vſque adeò.* Itémque Honorius *l.* 3. *prox. inf. Ambiendi* verbo: vbi dicam.) Primum iſtud eſt: vt ne matrimonij quidem causâ, ſeu ad matrimonium eas attentare, ſeu ſollicitare liceat: Tentare, ſiue attentare matrimonij iungendi cauſa, eſt ad nuptias ſollicitare: Quo pariter ſenſu poteſtate in prouinciâ præditi prouincialis mulieris nuptias attentare prohibentur, & attentantes puniuntur, *l.vn. ſup. Si quâcumque præditus poteſtate. Quia tamen*, inquit, *contra latentem malitiam parum quaſdam domos, vel quoſdam parentes intelligimus muniendos, iubemus vt quicumque iis & quæcumque erit latentibus per Iudicem promiſſis minisve* TENTATA *ad eius matrimonium, cui aſpernatur, &c.* Vbi vid. quæ dixi. Ergò nec ad nuptias ſollicitare Sacram Virginem licet, quia ſcil. & hoc ipſo à voto ſuo, & pudicitiâ, continentia ſaltem, abducere ſtudet qui ſollicitat. Alterum quod augendæ adhuc magis magiſq; Sanctimonialium Sanctitati & Religioni à Iouiano conſtituitur, iſtud fuerit, quod capitali pœnâ plecti velit, non eos modò qui Sanctimoniales rapere, non modò qui ad nuptias ſollicitare, verùm etiam qui (*ad libidinem ſcil.*) *inuitare* (ita enim legat quis fortè) auſi fuerint. *Inuitare*, eſt de ſtupro compellare; quod & ipſum propriè *appellare* dicitur *l.*15. §. 15. 20. 23. *ff. de iniuriis*: ac nominatim §. 20. & 22. *Appellare*, inquit Iuriſconſultus, *eſt blandâ oratione alterius pudicitiam attemptare, hoc enim non eſt conuitium facere, ſed aduerſus bonos mores attemptare: qui turpibus verbis vtitur, non temptat pudicitiam, ſed iniuriarum tenetur. Item aliud eſt appellare, aliud adſectari: appellat enim qui ſermone pudicitiam attemptat, &c.* Eodémque ſenſu *appellandi* vocem vſurpant Valerius Maximus *lib.*6. *cap.*1. Seneca 2. *Controuerſ.* Quintilianus *in Declamatione pro milite contra Tribunum*, & Inſtitutionum *lib.*4. *cap.* 1. Cæterùm *appellare*, & *inuitare*, pro eodem. Hoc igitur voluerit Iouianus, eum quoque puniendum qui Sanctimonialem de ſtupro appellare, ſeu ad libidinem *inuitare* auſus fuerit. Quæ quidem ad libidinem ſeu ſtuprum inuitatio, etſi non ea, neque tanta pœna coërcita iure Romano fuerit, pœnam tamen variis caſibus meruit: Nam & qui virginem appellauit, tanquam facto aduerſus bonos mores Edicto iniuriarum tenetur, *d.l.*5. *ff. de iniuriis*: ſed & Paulus I. Conſultus in *l.* 1. *ff. de extraord. criminib.* & 5. *ſent. tit.* 4. §. 9. *Sollicitatores alienarum nuptiarum, itémque matrimoniorum interpellatores, etſi effectu ſceleris potiri non poſſunt, propter voluntatem perniciosæ libidinis extra ordinem puniuntur.* Quo loco *Sollicitator alienarum nuptiarum eſt*, qui alteri deſponſatæ de ſtupro appellat. *Matrimoniorum* verò *interpellator*, qui iam matrimonio iunctam. Sic enim hæc diſtinguâ malo, quàm quomodò Cuiacius fecit. Huc etiam pertinet quod Valerius Maximus ſcribit, *lib.* 6. *cap.*1. Cnæum Sergium hoc vno damnatum, quod matrifamilias nummos ſtupri causâ promiſiſſet: *Non enim*, inquit, *factum tunc, ſed animus in quæſtionem deductus eſt, pluſque voluiſſe peccare nocuit, quàm non peccaſſe profuit.* Iam igitur reponendum fuerit *h. l.* *vel inuitare auſus fuerit*: Quod quidem Sozomenus ita expreſſerit ὁ καὶ ἀκολάστως μόνον προσβλέποντα. Quod ſi ita eſt, tum fatendum fuerit Sozomenum vnum ex his admiſiſſe: vel, inquam, *inuitandi* verbum non plenè aſſecutum, quaſi videlicet *inuitare* (ad libidinem ſcilicet) *h. l.* dicatur qui oculis inuitat, cùm de inuitatione quæ verbis aut promiſſis fit, Iouianus ſenſerit: Quanquam non diffitendum, oculos primos in amore duces eſſe: ἀρχὴ τοῦ ἔρωτος ὅρασις: vt alius ἡ ἐπιθυμία διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἔρχεται: v. & Plutarchum *Sympoſ.* 111.6. Saluianum. Quò pertinet & illud 2. *Petri* v. 14. oculi pleni adulterij. Niſi hoc placeat, videri poſſit, Sozomenum ſcripſiſſe ἐπιτρίβοντα. Quæ vox omnindò *inuitandi* verbum exprimit; *Sollicitandi, flectendi*: Si & hoc non placeat, videri poſſit Sozomenus abuſus verbo προσβλέπειν. Putabam aliquando Sozomenum inductum in errorem corrupta *huius legis* lectione. Quaſi ita ſcriptum fuerit, non *inuitus*, aut *inuitare*, ſed *intuitus* paſſiuo ſignificatu, vel *intuitus*, quod vocem προσβλέπειν exprimit potiùs. Denique Iouiani ſententia hæc fuerit, Raptorem Sanctimonialis non eum tantum videri, vel eſſe 1. qui vim adhibuit: 2. ſed & qui ad nuptias: 3. aut libidinem ſollicitauit, ambiuit: de quo ad *l. prox.* quoque. Illud liquidum ex apertiſſimis *huius l.* verbis, etiam in *Cod. Iuſt.* & exinde alibi quamlibet immutatis, etiam apud Sozomenum, duo illa diſtinctim hìc puniri; & raptorem Sanctimonialis, & eum qui tantum eas attentat matrimonij iungendi gratia. Quare ſi qui ſunt qui vtrumque hic deſignari & deſiderari coniunctim putant vt virgines ab eodem & raptæ fuerunt, & matrimonij iungendi cauſa attentatæ, næ illi oppidò media luce errant; quantum de Balduino non rectè reprehendi eum patior.

Huius etiam *l.* argumento eluceat, quantum Chriſtianæ virtutis & honeſtatis Iouiano ſtudium fuerit. Quod alioquin ſtudium eius celebrant Scriptores Eccleſiaſtici, Sozomenus *lib.*6. *c.* 3. Socrates *lib.*3.*c.*24. Theodoretus *lib.*4. *cap.*4. Ammianus quoque Marcellinus *extremo lib.* 25. ¶ Succurrit mihi & illud, legendum hic nonnullis poſſe videri: *Sacratas Virgines, vel* INVIRAS. *Inuiras* autem non pro iis, quæ virum non habent, vel nunquam habuerunt, ſed quæ habere deſierant: *Inuira*, ſicut *uniuira*:

vminira : ἄανδρ☉ : Et sic *hmiras* pro viduas. Nam & ita quoque & *Rubrica* & *l.1. h.tit.* Virgines Sanctimoniales & viduæ iunguntur, raptúsque exæquatur. Exæquantur & ab Ambrosio *initio libri de viduis* : qui pariter vt Augustinus *de bono viduit: c. 2.* ἄγαμον de viduâ interpretatur apud Paulum *1. Corinth. 7. v. 34.* contra quam Hieronymus qui ἄγαμον & τὴν παρθένον pro eodem ibi sumit. Sic & Prudentius hymno in Laurentium.

Cernis sacratas virgines;
Miraris intactas anus,
Primique post damnum tori
Ignis secundi nescias.

Imò tandem hîc reponendum videatur *volentes vel hnuitas* vt Symmachos PP. ep. ad Cæsarium *c. 3. 36. 4. 2. cap. raptores* ἀνάγκη ἢ καὶ πειθοῖ Sozomenus; vel quod in Manuscriptis nonnullis hic legitor, *vel non inuitas*, id est etiam volentes; quod disertè hâc 10 re statuitur *l. 54. infr. Cod. de Episcopis.*

Vt redeam ad id quod secundo loco *hâc* Iouiani *lege* prohibetur, matrimonium inquam cum Sanctimoniali Virgine; de eo iam semel dixi ad *leg. super.* Et Iouiano id placuit *hâc lege*, vti nuptiæ cum Sanctimoniali illicitæ essent, placuit & Patribus nonnullis, veluti Ambrosio: quo nomine à nonnullis, interpellatus in culpam vocatus, vt ipsemet testatur *lib. 3. de virginibus, p. 112.* Vt & Honorio *l. vlt. inf. h. tit.* vbi dicam.

¶ HONORII *Lex de* POENA & ACCVSATIONE *Virginum Sanctimonialium.*

III. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Palladio P.P." Post alia."

SI quis dicatam Deo Virginem, prodigus" sui, raptor ambierit", publicatis bonis deportatione plectarur: Cunctis Accusationis huius licentiâ, absque metu delationis", indulta: *Neque * enim exigi" conuenit proditorem, quem pro pudicitiâ Religionis" inuitat humanitas.* Dat. VIII. Id. Mart." Rau. Theod. A IX. & Constantio II." V. C. Coss. [420.]

NOTÆ.

[a] Iungenda huic legi, *lex, qui probabilem 44. infr. de Episcopis*: seu lex 19. *Cod. eod. tit.* Meminit huius *legis* Baronius A. D. 420. *n. vlt.* Inserta quoque hæc *lex* Constitutioni, quam sub Honorij ad Palladium PP. nomine ex Cod. Lugd. & Anic. edidit nuper Sirmondus, *in Append. Cod. Theod. n. 10.* cui inserta & *lex 44. infr. de Episcop.* quæ huic vt dixi iungenda est, seu eiusdem constitutionis pars.

" Cod. Iust. *d. l. 19.* P.V. malè: *vid. l. 19. infr. de indulg. debitor.*

" Quæ continentur *d. l. eum qui probab. 44.* seu *d. l.* 19. Quæque ad eundem finem collineant.

" ita *fama sua prodigus* dicitur *l. 1. supr. de his qui potentiorum nomine &c.*

" *Ambierit*, id est, *adtemptauerit* matrimonij iungendi causâ, vel ad libidinem inuitauerit: vt *lege* Iouiani *superiore.*

" Sine inuidia delationis: *l. 9. infr. de hæreticis.*

" *Exigi*, id est, dici, censeri. " Castitate, *d. l. 44.*

" id est, Religiosarum personarum: quales Clerici, *d. l. 44.* Dicatæ Deo Virgines, *h. l.* An potiùs coniungenda hæc vox cum voce humanitas: vt ita, *Religionis humanitas* dicatur affectio quam quis pro Religione gerit.

" Maij, *d. l. 44. & d. l. 19.*

" al. *III.* vide *Chronol.* & quæ noto ad *d. l. 44.*

COMMENTARIVS.

HONORII hæc constitutio est aduersus raptum virginum Sanctimonialium. Scilicet cùm Honorius, Occidentis (ac nominatim Italiæ) Imperator, comperisset, hâc tempestate Religiosarum personarum quæ continentiæ votum professæ erant, CASTITATEM, siue pudicitiam tum virorum tum fœminarum labefactari, constitutione suâ ad Palladium PP. emissâ; cuius hæc pars est, simul & *lex, Eum qui probabilem 44. infr. de Episcop.* (quæ *huic* nostræ coniungenda est) enixè occurrendum putauit, simul & inuidiam à Religionis obtentu dispellendam.

¶ Igitur duo hæc constituit. Primùm de Viris, ne Ecclesiastici vel Clerici extranearum mulierum consortium sibi adsciscerent: atque ita ne probabilem seculo disciplinam consortio sororiæ appellationis decolorarent; quæ sententia est *d. l. eum qui probabil. 44. inf. de Episcop.*

Secundò de Feminis (quæ huius *legis* sententia est) ne Sanctimonialium castitati seu pudicitiæ macula inferretur, vel insidiæ struerentur; duplici cautione proposita. Primò, *pœnâ* proposita in eum qui dicatam Deo virginem ambiret: *Si quis*, inquit, *dicatam Deo virginem prodigus sui raptor ambierit*: Quibus verbis intelligitur is qui Sanctimonialem non tantùm vi rapit; verùm qui ad libidinem, imò matrimonij causa, inuitat: argumento eorum quæ mox *fine Legis* de Iouiniano dicam: Hæc scil. *ambiendi* significatio est. Hic igitur non minus raptor est (& verò *hâc lege* ita vocatur) quàm qui vim apertè intentat.

¶ Cæterùm pœna hæc huiusmodi ambitori ab Honorio statuitur, deportatio, cum bonorum proscriptione: quæ quidem mitior est eâ quam Iouianus statuerat *superiore l. 2.*

¶ Alterum, quo Honorius sanctimonialium pudicitiæ consultum *h. l.* it, istud est; quod huius rei *Accusationem* publicam facit, remissâ delationis & delatorum inuidiâ, quam quia huius rei conscij cuitare volebant, accusationem instituere non sustinebant. Nam vt cæteroquin ita & hac parte nominatim delationis inuidiam vix effugere poterant; maximè quia potentes in inuidiam vocarent: Ideóque necesse quodámodo fuit, ad detegenda huiuscemodi crimina, accusãdi licentiã citra delationis inuidiã relaxare omnibus. Si quando & *delatorũ* nomẽ odiosũ fuit, si quando huius inuidiæ declinandæ obtentu crimina silentio inuolui contigit, hoc Honorij sæculum fuit: quo vt cæterarum rerum ruina, ita criminum impunitas, imò & impuritas creuit;

sic

sic vt vix quisquam foret, qui etsi compertissima sibi, potentiorum crimina detegere aut deferre auderet, metu videlicet conciliandæ sibi delationis inuidiæ. Igitur exciti hac ratione delatores ab Honorio, remissa delationis inuidia, elegantissima hac ratione; *Neque enim exigi conuenit proditorem quem pro pudicitia religionis inuitat humanitas.* Delatorem vel proditorē cēteri nō oportet, qui quālibet potētis personæ crimen dom pro Religione excubat, in apicum & apertum producit: Et hæc est *huiusce legis* sententia. Eademque mens Maioriani *Nouella de Sanctimonialibus* 8. sic quidem etiam vt delatori præmium polliceatur: *Si forte*, inquit, *profana cupiditas improborum deuotam Deo mentem per crimen raptus violare temptauerit, non solum Diualium constitutorum qui id admiserit subiaceat vltioni, verùm etiam cuiuslibet accusationi reddatur obnoxius, ita vt qui pollutum tanto scelere hominem rebus probatis post hac constituta pertulerit, addicti censu facultatibusque potiatur.* Huc quoque proximè accedit Valentiniani *Nouella* 5. *de sepulchris*, quâ, posteaquam in sepulchrorum euersores inuectus est, subiicit; *quod ita obseruari censemus, vt nec Ministris nec Antistitibus sacræ Religionis in tali causa statuamus esse parcendum: facessant querelæ, nullius innocentiam sauciamus, nocentes tantum lex nostra persequitur.* Et mox: *Quisquis voluerit accusator emergere, habeat liberam facultatem, nec delatoris formidet inuidiam, cùm præmio magis dignus sit, qui se constanter improbos odisse monstrauerit.* Sed benè habet, quod Principes ea crimina ad IVS COMMVNE subinde reuocarunt: de quo dicendi locus erit plenior ad *tit. inf. de Episcop. Ecclesiis & Clericis*: ac nominatim ad *legem* 23. 37. & *vlt eiusce tit.*

¶ Porrò *hanc leg.* ab Honorio latam omninò censeo aduersus *Iouinianum*: qui quidem Iouinianus adbuc ante octennium, id est, A.D. 412. conuentus suos extra vrbis Romæ muros agebat, vt docet *l.* 53. *infr. de hæreticis*. Notum scil. inter cætera, Iouinianum hæreticum Virgines Sanctimoniales in nuptias deiecisse: & Virginitatem nuptiis æqualem dixisse. De quo cùm plurima alia sint testimonia, apud Ambrosium, Hieronymum, Augustinum, inter alios hic Augustini *Retract. lib.* 2. *c.* 22. locus notetur. *Iouiniana heresis, sacrarum virginum meritum æquando pudicitiæ coniugali tantum valuit in vrbe Roma, vt nonnullas etiam sanctimoniales, de quarum pudicitia suspicio nulla præcesserat, deiecisse in nuptias diceretur, hoc maximè argumēto cum eas vrgeret, dicens; Tu ergo melior es quā Sara, melior quā Susāna, siue Anna? & cæteras commemorando testimonio sācta Scriptura commendatissimas fœminas, quibus se illa meliores vel etiam pares cogitare non possent. Hoc modo etiam Virorum sanctorum cælibatum commemoratione Patrum coniugatorum prædicatione frangebat. Huic Monstro S. Ecclesia, quæ ibi est, fidelissimè ac fortissimè restitit.* Restitisse ait Augustinus Ecclesiam Rom. Iouiniano felicissimè & fortissimè. Itaque inter cætera, querela de eo ad Honorium Imp. perlata: qui ad has querelas hanc *legem* omni dubio procul sanciuit. Quâ obseruatione *Ecclesiastica Historia* A. D. 420. deinceps illustranda venit.

AD LEGEM IVLIAM DE AMBITV.

TITVLVS XXVI.

IX. COD. IVST. XXVI.

Hic titulus occurrit Magistratuum *ambitioni*: sequentes duo eorundem Magistratuum cupiditati seu *auaritiæ*. Rursùm, superiores duo *Tituli* fuerunt de *muliebri ambitu*: hic de *honorum ambitu*. ¶ Huius argumenti fuit in partem Varronis *Satyra*, Soranus περὶ ἀρχαιρεσιῶν.

PARATITLON.

LEX IVLIA DE AMBITV, *Rubr. h. t. & l. vlt. sup. ad leg. Cornel. de falso*: ex hac constitutionum disciplina est, quæ punit eos omnes qui dignitates & officia ambiunt; veluti qui ad illustrem Palatij Principis ambit dignitatem, atque ad eos honores ascendere ambitione tentat, qui non nisi probatis Principi Viris eiusdem iudicio deferuntur, de quo *l.* 1. *h. t.* Item qui Repetere seu iterare tentant, de quo sunt cæteræ *leges*, purà officium aliquod, *l.* 2. 3. *vlt.* seu munus inter Officiales Rectoris Prouinciæ, *d. l.* 2. veluti Principatum, *d. l.* 2. *& vlt.* cæteráque officia, *d. l.* 2. Proconsulatem item, aut Vicariam potestatem, vel Consularitatis fasces, aut vexilla Prætidialia atque Comitiuas discussionum, *d. l. vlt.*. Aduersus ambitum honorum, *v. quoque l. vn. sup. de Comitib. vacantibus*: *l.* 1. *de honor. codic.*

I. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. ad Cæsarium P. P."

SI quis ad " Inlustrem Palatij Nostri ambierit dignitatem, atque ad eos honores ascendere ambitione" temptauerit, qui non nisi probatis" nobis viris, Nostro" iudicio deferuntur, cuiuslibet ille sit loci", ordinis, dignitatis, amissis bonis, & fisco nostro protinùs vindicatis, deportationis mulretur exilio: Neque aliud inter" cœptum ambitum, atque perfectum esse arbitretur; cùm *pari sorte Leges scelus, quàm" sceleris puniant voluntatem.* Dat. XIV. Kal. Mar. Constantinop. Cæsario & Attico Coss. [397.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* vt & cæteræ fermè *huius tituli*, secundâ tantùm exceptâ.

" *Cæsarius* PP. Orientis sub Arcadio: v. *Prosopogr.*

" *ad dignitatem ambire* nouiter dictum. Eodem modo, *l. 14. supr. de cohortalibus*, ad Senatoriæ dignitatis nomen ambiit. Contendere honores dixit Varro in *Satyra* huius argumenti.

" *Ambitio* pro ambitu, *hic*, & alibi sæpè, & sic pro suffragio & gratia virorum potentium. Eodem sensu non semel Am. Marcellinus *lib. 16. 22. & 31. p. 175.* Græci quoque ita ἀξιώματα dicunt apud Isidorum *ep. 145.* Memnonem apud Photium, Suidam in ἀμφίβολος & in actis Concil. Ephes. vt notauit Valesius ad Marcellinum *p. 208.*

" Atque adeò meritis suffragantibus. De quo vide quæ notaui ad *l. vn. sup. si certum petatur de suffragiis.* Sic in Theodosij Iun. *l. vlt. C. ad leg. Iul. repetund.* qui ad *honoris* insignia non ambitione vel pretio, sed probatæ vitæ *testimonio solent promoueri.*

" Non etiam prece vel pretio, suffragio vel ambitu: vide & *l. 2. sup. de honorariis Codicillis*: & *l. 4. sup. de Agentib. in reb.*

" Cuiuslibet loci, ordinis, dignitatis. Ita pariter *l. 4. sup. de accusationib.*

" *Inter esse*: τμῆσις quod hoc eodem modo *l. 54. ff. de Publician.* Sic & alij Authores loquuntur plerumque. Eadem Tmesis in voce *Abesse.*

" Πλεονασμὸς hic admissum, cuius exempla alia quoque *hoc Cod.*

COMMENTARIVS.

ARCADII constitutio isthæc est, aduersus Ambitum: quâ POENA honorum seu dignitatum ambitui & ambitionibus ab eo imponitur. *Ambire* hîc dicitur, qui clàm pecunia corruptis siue redemptis Palatinorum & Cæsaris Ministrorum, veluti Cubiculariorum, id genus hominum, *suffragiis* Magistratum vel dignitatem siue honorem à Principe captat. Non malè scilicet Isidorus *lib. 5. cap. 26. Ambitus iudicium*, inquit, *est in eum qui largitione*, (ita enim scribendum, non *largiorem*) *honorem capit* (fortè etiam *cupit.*) Ambire breuiter est potestatem, honores auro vel donis emere, qui vt *lex* nostra ait, *non nisi probatis Principi viris eiusdem Principis iudicio deferuntur.*

§ Sanè res hæc siue ambitus frequenter legibus delegata fuit, stante primum adhuc Republica, quo tempore Tribuum & Tribulium prensationes in vsu fuêre, honoribus ambiendis *Lege Calpurnia*, itémque *lege Iulia*, quarum *illâ* cautum fuerat Ambitus damnatos, μήτε ἄρχειν, μήτε βουλεύειν, id est vt Senatu & honoribus perpetuò mouerentur: *hac* verò Ambitus Rei quinquennio tantùm Senatu & Dignitatibus moti, vt author est Dio *lib. 36. & 56.* Ad harum alterutram legem vel ad vtramque potius allusit Sidonius *lib. 1. Epist. 3.* cum scribit: *I nunc, & legibus me ambitus interrogatum Senatu moue.* Fortè easdem *leges* intellexit Iulianus *in l. 1. sup. si certum petatur de suffragiis*: quod vix est vt existimem. Mox hæ *leges* in vrbe cessarunt, posteaquam videlicet ad Principes translatâ Republ. simul etiam ad curam Principum, non ad Populi fauorem Magistratuum creatio pertinuit; vt Modestinus scriptum reliquit, *lib. 2. de pœnis, l. 1. in prin. ff. de lege Iulia Ambitus.* Quò pertinet etiam Iuuenalis locus *Satyra* 10. qui sub Domitiano scribebat, vbi de Populo agens:

> —— *iam pridem ex quo suffragia nulli*
> *Vendimus effudit curas, nam qui dabat olim*
> *Imperium fasces, legiones, omnia, nunc se*
> *Continet.*

§ Et tamen vt maximè non ad Populi fauorem amplius, sed ad curam Principis, Magistratuum creatio pertineret, ambitui tamen cummaximè locus fuit. Non tantùm loquor de corruptis illis Principum temporibus, quibus id volentibus Principibus dignitates pretio addictæ venales erant; verùm & de illis, quibus etsi *Principis iudicio* dignitates fermè conferrentur, nihilominus non tam Principi probatis viris, neque meritis suffragantibus: denique non bonorum meritos, vt loquitur Iulianus *d. l. vn.* deferebantur, sed *fœdis commentis*, id est non iam populi fauore redempto, verùm eorum qui apud Principem gratiâ valebant, *suffragiis*, intercessionibus redemptis. Itaque qui Palatinis & ministerialibus suis Principes obnoxij magis fuerunt, his suffragiis, huic ambitui vela laxauêre. Non iam loquor de suffragiis & suffragatoribus officiosis & gratuitis, qui sanè sub optimis quoque Principibus ferendi, etsi non facilè neque semper his credendum, quod Marcum fecisse *extremo vitæ eius* Capitolinus scribit. De suffragatoribus & suffragiis loquor redemptis, de quibus Alexander Seuerus hanc sententiam vsurpabat: ὁ πολλὰ κλέψας ὀλίγα δοὺς ἀποδιδράσκει: id est *qui multa rapuerit, pauca suffragatoribus dederit, saluus erit*: idémque Senatores non nisi ad summorum in Palatio virorum suffragium fecit, dicens, Magnum virum esse oportere qui faceret Senatorem.

§ Vt vetustiora Principũ tempora omittã, atque ad eos Principes descendã, ex quorum cõstitutionibus hic *Codex* conflatus est: sub *Constantino* Imp. fœdam hãc honorum per suffragia mercandorũ nundinationem institutã, exercitam, iam docui *ad l. 4. sup. de Accusationib. & ad l. 1. sup. de honorariis Codicillis*: quam *legibus* conatus est reprimere, sed conatus: Sub liberis eius malum hoc stetit, etsi quandoque repressum, mulcta inflicta: *l. 2. sup. de Honorariis Codicillis.* vid. & *l. 6. Cod. de dignitatibus.* Sanè sub Constantio suffragiorum & ambitus huius vsum non modò Ammianus, aut Victor testantur, verùm etiam *lex 3. sup. de Honorariis Codicillis*: & Libanius *in legatione ad Iulianum Imperatorem*: Secutus est *Iulianus;*

Iulianus; is fœda hæc commenta atque adeò redempta suffragia sustulit, de quo est insignis locus apud Ammianum *lib.* 20. idque abundè testatur *lex vn. sup. si certum petatur de suffragiis.* Itaque & Mamertinus ad ipsummet Iulianum scribens: *At nunc,* inquit, *quisquis Prouincias, Tribunatus, Præfecturas, Consulatus cupis, nihil necesse est pecuniam per fas & nefas quæras*, de quo dixi plenius ad *d. l.* 1. Horum suffragiorum huius nundinationis vsus post Iulianum recruduit sub Valentiniano: sed mox repressus: Ammianus Marcellinus, *libr.* 30. *Scrupulosus in deferendis potestatibus celsis, nec Imperante eo prouinciam Nummularius rexit, aut administratio venundata, nisi inter initia, vt solent, occupationis spe, vel impunitè quædam scelesta commisit.* Sub Valente (per Orientem) potestates tardè & cautè delatas, testis Ammianus Marcellinus *lib* 31. *p* 496. Malum hoc sub Theodosio M. maximè recruduit: de quo Chrysostomus *Orat.* 16. *ad pop. Antiochenum*, *p.* 184. ἐκεῖναι μὲν αἱ ἀρχαὶ, αἱ πάντως εἰσὶ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς ἀπόδειξις: χρημάτων γὰρ εἰσὶν ὠναὶ καὶ φίλων κολακεῖαι γίνονται. Zosimus *lib.* 4. *p.* 754. οἱ πλεῖστοι τούτων [ἀρχόντων] ἄρχοντας τινὰς οὓς ἐβούλοντο παρῆγον εἰς μέσον, καὶ τῆς βασιλείας ἀπάσης τὴν ἐπικράτειαν εἶχον, τὴν τοῦ βασιλέως γνώμην, εἰς ὅπερ ἐβούλοντο μεταφέροντες γνώμην. Et mox. ἐπειδὴ γὰρ ὡς ἔτυχε καὶ παρὰ τὰς ἀξίας τὰ δημόσια δαπανῶν, πλείστων ὅσων ἐδεῖτο χρημάτων, καὶ τὰς τῶν ἐπαρχιῶν ἡγεμονίας ὠνίους προτίθει τοῖς ὠνουμένοις, δόξῃ μὲν ἢ βίῳ σπουδαίῳ μηδὲν ἐπιτηδείους, ἐπιτήδειον δὲ κεῖνον, τὸν ἀργύριον πλεῖον καὶ μᾶλλον προσενεγκόντα, καὶ ἄλλως ἐπ' ἀγορᾶς τὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων αἴσχιστα μετιόντας, ἐπιφερομένους τὰ τῶν ἀρχῶν σύμβολα, καὶ τοῖς πλεῖστα ἔχουσι χρήματα τὰς ἐπαρχίας παραδιδόντας, &c. id est, *spadonum plerique quos vellent Rectores subvehebant, & totius Imperii potestatem habebant; principis animum quò vellent flectentes.* Et mox: *Cum enim temerè & in insignes publica insumeret, pluribus egere cepit pecuniis, itaque & Prouinciarum administrationes venales proposuit quibusuis accedentibus, nulla existimationis aut honestæ vitæ ratione habita, quin cum idoneum iudicans qui agri* (perperam hanc lectionem sollicitat Leonclauius & Silburgius) *vel argenti plus afferret, adeóque videre erat Collectarios & Nummularios aliósque professiones in foro fœdissimas obeuntes Magistratuum insignia ferre, maioréque pecuniæ vim habentibus prouincias tradere.* Qui quidem Zosimi locus eo insignis est, quod & superiorem illum Ammiani locum illustrat, quo *de Nummulariis Prouinciarum Rectoribus* agit, itémque *legem* 6. *Cod. de dignitatib.* & *l. penult. Cod. si certum petatur.* Fuit scilicet tempus, quo Nūmularij, Collectarij, Stationarij similiáque officia, vel ipsi Prouincias regerēt vtpote pecuniis præualentes; vel saltem nisi ipsi Prouincias regerent, per alios regerent, vel venundatis administrationibus, quas ipsi comparassent, vel honoris pretio ambientibus & emptoris dato. *Si quis*, inquit Honorius *in d. l. penult. Nummularius honoris pretium dederit ambienti, exilij pœna, vnà cum ipso Iudice plectetur.* At *legis* 6. verba hæc sunt (& quidem Constantij ad Orfitum P. V.) *Ne quis ex vltimis negotiatoribus vel monetariis, abiectisque officiis, vel deformibus ministeriis, vel stationariis, omnique* (veluti venditoribus farciminum, quod de Barga refert Zosimus, *lib* 5. hoc ipso tempore) *Officiorum fæce diuersisque pasti turpibus lucris aliqua frui dignitate pertentet: Sed* — *si quis meruerit, repellatur: repulsos autem etiam propriis reddi consortiis oportebit.* Quæ tamen lex verum vt fatear, non tam ad Prouinciarum administrationes pertinet, quàm ad dignitatem Senatoriam. In *hac* etiam *lege*, *Stationarij* sunt, mercium vilissimarum institores, qui in foro stationes habebant. Nam & ita Zosimus hos expressit ἐπ' ἀγορᾶς τὰ τῶν ἐπιτηδευμάτων αἴσχιστα μετιόντας: eóque modo etiam rectè accepit Cuiacius 2. *obseruat.* vlt. Non ita bene in interpretatione *dictæ legis* 6. veluti venditore farciminum. Ex diuerticulo in viam. Zosimi loco optimè concinit quod Claudianus *lib.* 1. de Eutropio Eunucho his Theodosianis & Arcadianis temporibus:

> —— *Quicquid se Tygris ab Æmo*
> *Diuidit, hoc certâ proponit merce locandum*
> *Institor Imperij, caupo famosus honorum.*
> *Hic* Asiam *villâ pactus regit: ille redemit*
> *Coniugis ornatu* Syriam: *dolet ille paternâ*
> Bithynos *mutasse domo; suffixa patenti*
> *Vestibulo pretiis distinguit regula gentes.*
> *Tot* Galatæ: *tot* Pontus *erat, tot* Lydia *nummis:*
> *Si* Lyciam *tenuisse velis, tot millia pænas:*
> *Si* Phrygas, *adde parum: propria solatia fortis*
> *Communes vult esse notas, & venditus ipse*
> *Vendere cuncta cupit, certantum sæpè duorum*
> *Diuersum suspendit onus, cum pondere Iudex*
> *Vergit, & in Geminas nutat prouincia lances.*
> *Non pudet, heu Superi! populos venisse sub hastam*
> *Vendentis: certè pudeat quod iure sepultum*
> *Mancipium tot regna tenet, tot distrahit vrbes.*

Et mox:

> *In mercem veniunt* Cilices, Iudæa, Sophene
> *Romanúsque labor, Pompeianique triumphi.*

Et mox insigni loco, *lib.* 2. *ad fin.*

> ———— *Nec perdita curant,*
> *Dum sibi perest aliquid. Ne quid tamen orbe reciso*
> *Venditor amittat, prouincia quæque superstes*
> *Diuiditur, geminúmque duplex passura tribunal*
> *Cogitur alterius pretium sarcire peremptæ,*
> *Sic mihi restituunt populos: hac arte repertâ*
> *Rectorum numerum terris pereuntibus augent.*

Ventum igitur ad Filios Theodosij Arcadium & Honorium. Sanè inter initia Arcadij sub Rufino hanc nundinationem exercitam, qui anno 396. interfectus; testis est Zosimus *initio lib.* 5. Sed & Synesius *ad Arcadium de Regno* idem satis indicat *p.* 30. Hi huic ambitui & nundinationi obuiam iuêre; Claudianus testis sub finem Panegyrici in Tertium *Honorij* consulatum, A.D. 396. vbi de Arcadio & Honorio agens, inquit:

> —— *Qui mente serena*
> *Maturóque regunt iunctas moderamine gentes,*
> *Secula qui* Rursus *formant meliore metallo:*
> *Luget auarities stygiis innexa catenis,*
> *Cumque suo demens expellitur Ambitus auro:*
> *Non dominantur opes, non corrumpentia sensus*
> *Dona valent, emitur solâ Virtute Potestas.*

Quæ quidem Claudianus vno tantum ante *hanc legem* anno scribebat. Quomodo idem A. 400. inter laudes Stilichonis (penes quem summa Imperij sub Honorio) id quoque prædicat.

> *Trudis Auaritiam: cuius fœdissima nutrix*
> *Ambitio, quæ vestibulis foribúsque Potentum*
> *Excubat, & pretiis commercia poscit honorum.*

In

In id igitur vterque Princeps incubuit, vt malum quod sub P. Theodosio inoleuetat, eradicarent. De Honorio fidem facit *lex penultima, Cod. si certum petatur. Si quis*, inquit, *Collectarius honoris pretium dederit ambienti, exilij pœnâ vnà cum ipso Iudice plectatur*: de quâ iam paulò antè diai. De *Arcadio* fidem facit hæc *lex* seuerissima. Pœnam quippe deportationis & bonorum præscriptionis huiusmodi ambitori imponit. Virtute scil. quemque ambire vult, non fautoribus, sibique probatis, non suffragio commendatis bonorum ascensum patere iubet. ¶ Ait *deportationis exilio*: quo pariter sensu *exilij* pœnam accipio in *d. l. Honorij penult.* quam vberiùs explicaui ad *l. vn. sup. Si quis solidi circulum.*

¶ Huic autem *Legi* Arcadianæ occasionem præbuit, Eottopiana uundinatio, de qua paulò antè ex *Claudiano* egi: de qua videndus & Zosimus *lib.* 5. vbi notatur, Batgan quendam Laodiceuum ea venditore facinorum eò progressum, vt inter primos in palatio militaret; sed eum meritas mox pœnas dedisse. Sanè Chrysostomus passim in hanc honorum uundinationem inuehitur: inter alia in *Coloss.* λογ. 5. *ἠθικῶ, tomo 4. Saviliano, p.* 115.

¶ Illud prætetea Arcadius addit, ad augendam Ambitus pœnam; *Ambitus crimen incurrere non modò eum qui cupito honore potitus fuerit*: id est, qui honorem suffragio exambierit; verùm etiam eum, qui etsi non exambierit, tamen ambiuit, id est, qui pecuniam suffragatori dedit, neque tamen honore potitus est. *Neque aliud*, inquit, *inter cœptum Ambitum atque perfectum esse arbitretur*: addit eleganter (in quo tamen ϖεϱθύστεϱον admissum) *cum pari forte leges scelus quàm sceleris puniant voluntatem.* Quemadmodum & apud M. Tullium *legimus*, sæpè pluresque accusatos Ambitus in toga candida, cùm adhuc petebant honores, aut cùm tantum erant designati. Huiusmodi scil. scelera, quamuis citra exitum subsederint, vt Seneca 7. *declamat.* scribit, puniuntur. Elegans inter alia istud eiusdem Senecæ *lib. 2. de Tranquill. cap.* 7. Aliquis mihi venenum dedit, sed vim suam mixtam cito perdidit? Venenum illud dando, scelere se obligauit, etiamsi non nocuit: Non minus latro est, cuius telum opposita veste elusum est. Omnia scelera & ante effectum operis quantum culpæ satis est, perfecta sunt. Seruius ad illud Virgilij *Æneid.* 6. Ausi omnes immane nefas: *Secundum morem Romanum*, inquit, *dicit, quo non tantum exitus punitur, sed voluntas.* Maximus Tyrius quoque serm. 2. ϰαὶ μοιχὸν ϰολάζει ὁ νόμος οὐ τὸν δϱάσαντα μόνον, ἀλλὰ ϰαὶ τὸν βουληθέντα ϰαὶ τὸν τοιχωϱυχῶν τὸν ἐπιχειϱήσαντα ϰαὶ μὴ λαθόντα δϱᾶσαι ϰαὶ ϖϱοδότην τὸν μελλήσαντα ϰἂν μὴ ϖϱάξῃ. Quæ sanè omnia Primum non in atrocibus delictis tantùm, sed omnibus obtinent, non tantum Maiestatis: ex eiusdem Arcadij hoc ipso Anno. *l. Quisquis, sup. de Sicariis.* Raptus, *l. 2. 2. vlt. sup. tit. prox.* Homicidij, Vlp. apud Authorem, *Collat. leg. Mosaic. tit.* 5. verùm & in specie *legis vn. sup. si quacunque præditus potestate*: *l.* 5. *π. de extraord. crim. l. 20. Cod. de furtis*: *l.* 225. *π. de V. S.* de insidiatoribus denique Quintilianus *declamat.* 274. insidiatus ciui etsi non effecerit scelus, pœnas tamen legibus soluit. Apuleius *Florid.* 4. *Omnibus bonis in rebus conatus in laude effectus in casu est: ita vt contra in maleficiis etiam cogitata scelera non perfecta adhuc vindicantur cruenta mente, purâ manu.* Item hæc omnia assumpto actu intelligi oportet: de quo elegans *lex fugitiuus* 225. *π. de V. S.* id est, ita si non in nudis cogitationis terminis crimen steterit, sed (de quo iam etiam aliqoid dictum ad *l. 2. sup. de raptu virg. Sanct.*) Si cœptum crimen fuerit, quod *h. l.* nominatim exprimitur: si (vt eleganter dicitur *d. l.* 225.) ipso facto initium mente deductum fuerit. Et ita *in l. quisqui*: non sola voluntas punitur quod malè colligunt: sola voluntas perduellionem non facit, sed initium criminis mente deductum, id est factio vel coniuratio. Nam quis erit explorator nudæ voluntatis, nisi cœpit facto aliquo initium deducere, id est, voluntatem suam prodere. Id enim est MENTE DEDVCERE, facto vel initio cogitationem suam prodere: sic vt actus iam assumi possit. ¶ Atque hâc quidem ratione ambitui hoc tempore obuiam itum: posteà enim Theodosius Iun. cùm hac vna ratione Ambitui non satis occurreretur, iusiurandum insuper præstare voluit Iudices, quod nihil Ambitus gratiâ dedissent, vel fecissent, *l. vlt. Cod. ad leg. Iul. Repetund.* Quod & Iustinianus voluit, *Nouella, vt Iudices nullo suffragio* 8. de quo alibi.

11. * Idem AA. Pompeiano Proc.″ Africæ.

NVLLVS omninò Principatum″, ceteráque Officia repetere audeat, cùm publicæ disciplinæ semel gesta sufficiant. At si quispiam promotorum″ denuò ad id munus″ inrepserit quod docebitur ante gessisse″, affectus grauissimis suppliciis, pœnam deportationis excipiat: ita vt Primates Officij, quorum interest ambientibus obuiare, hanc propositam pœnam non dubitent.″ Dat. Prid. Kal. Iun.″ Med. Stilicone & Aureliano c. Coss. [400.]

NOTÆ.

* *Lex vn. Cod. Iust. eod. titulo*, ex *hac lege* & *sequente* conflata & interpolata est. Porrò *huic* iungendæ sunt lex 3. *sup. de concuss. Aduocat.* lex 28. *inf. de annonâ & tribut.* lex 27. *inf. de Susceptorib.* Fortè etiam lex 166. *inf. de Decurionib.* & lex 18. *inf. de lustrali collat.*

″ In *Cod. Iust.* perperam *P. P.*

″ *vel Numeratum seu Commentariensis gradum*: hoc ampliùs Tribonianus: vide *l.* 16. *sup. de Numerariis.*

″ De *Promotis* dixi ad *l. 2. sup. de falsâ monetâ.*

″ Etiam per sacras literas: hoc ampliùs Tribon. ex *leg. sequ.*

″ Reliqua Tribon. recidit: his tamen subiectis ex *l. sequ. Cassatis quæ hoc modo sunt impetrata, ad solutionem debiti primitus vrgeantur: & qui contra fecerint pœnam deportationis adinstar legis Iuliæ Ambitus excipiant.*

″ An reponendum. *non cuntent*? Nil opus: istud ita construendum & intelligendum, Primates officij non dubitare oportere hanc propositam in se pœnam esse.

″ *x. Iun.* vt dictis *legibus* tribus, quas *huic* coniungendas docui.

COMMENTARIVS.

HONORII Imp. constitutiones tres aduersus *Ambitum* sequuntur: & quidem aduersus REPETITIONEM eiusdem officij: de quo vid. quæ Gratianus *tomo 1. discept. for. c.* 184. scilicet repetere officia ad ea semel Promotos, iisque functos, vetat Honorius Imp. Ac nominatim *hac lege* Principatum officij, cæteráque officia inter Officiales Magistratuum. *Hac* inquam *lege*, quæ pars est prolixæ Constitutionis Honorianæ, emissæ ad Pompeianum P C. Africæ ad Africanorum querelam per Mecilianum legatum: vt ostendit *lex 166. sup. de Decur.* quæ inde desumpta huic inter alias iungenda est. Inter cæteras autem querelas aliquammultæ rem tributariam respexêre, quâ miseri Africani atterebantur: partim potentiorum immunitate, quò pertinet *lex 18. infr. de annona & trib. l. 18. infr. de lustrali collat.* partim Compulsorum deprædationibus, quò spectat *lex 3. sup. de concuss. Aduocatorum*: Tandem Susceptorum & Tabulariorum, aliorúmque Officialium rem tributariam tractantium, quò pertinet *lex 27. inf. de decurionib.* Et *hac* nostra: Principatus scilicet, de quo *hâc lege* agitur, est Principatus Numerariorum, vel Tabulariorum, & similium: & *l. 15. 16. supr. de Numerariis*: dixi *supr. libr.* 8. prolixè, *tit. de cohortalibus Principibus*, qui ratiocinia tractabant: de quo agitur rursum *l. vlt. infr.* item *supr. de Numerariis*, *Actuariis*: Quod etiam Tribonianus hîc vidit; cum *legem* hanc ita mutauit: *Nullus Principatum, vel Numeratum, seu Commentariensis gradum* &c.

Cateráque officia, ait lex: veluti Actuariorum, *l. 15. & 16. supr. de Numerariis*: (quæ vtique Theodosij Iunioris est) Ergo functi iis semel officiis, ea repetere vetiti, qui dicuntur Promoti scilicet. Promoti *hac lege*, & *l. 2. sup. de falsâ monetâ*, & *l. 2. supr. de cursu publ.* (de quibus alioquin ad *l. 2. de falsa moneta*, dixi:) sunt, Officiales ad superiorem in officio gradum siue locum promoti, vel etiam officialibus muniis omnibus, etiam Principatu, functi. Quod hæc *lex* manifestissimè ostendit.

¶ Igitur *promotis* officium, quo defuncti semel, repetere non licet: Duplici ratione; quam vtramque Honorius *hac lege* suppeditat: *Prima* (quam & ipsam perstringit *l. 3. prox.*) his verbis continetur: *Cum publica disciplina semel gesta sufficiant*: Lex 3. prox. his verbis: *Non absque publica dilacerationis incommodo officia peracta repetuntur.* Scilicet, publicè inutile est, huiusmodi officia ab eodem bis geri. Publicæ disciplinæ id contrarium est: & cum publicæ dilacerationis incommodo coniunctum. *Lacerari publicũ cõmodũ* dicitur, cũ quid vtilitati publicæ aduersum, admittitur, cõmittitur ac maximè cùm rationes publicæ lacerantur: vt *l. 6. sup. de Numerariis*: *l. 1. infr. de fisci debitorib.* Sed & *l. 36. infr. de decurionib. Plebeiam quoque sustineant functionem, ne commoda publica sub vmbratili suffragiorum pactione lacerentur.* Laceratur itaque seu distrahitur commodum publicum, si Officialis Promotus eundem actum quem gessit semel repetat. At quomodo? scilicet, ne eruditior iam factus, mille rapinarum sinus & artes exercere possit: idque est quod Honorius patitur, indicat *l. 9. supr. de executorib.* quod exacto spatio modico exactor regionis visceribus tanquam prædator iam insideat. Id rursum & quod *l. 22. inf. de susceptoribus*: ne continuato munere vexandorum prouincialium potestatem susceptor habeat, & in concussionum dominatione teneatur.

Sufficiunt proinde PVBLICÆ DISCIPLINÆ officia semel gesta. *Disciplina publica*, est illæsio, pax, quies, securitas publica, *h. l.* & *l. vlt. sup. de defensorib. ciuit. l. vn. de his qui plebem audent contra publ. discipl. coll. l. 2. inf. de Quæstionib.* Ac nominatim huius disciplinæ veteris & publicæ obseruantia huiusmodi officiis & officialibus iniungitur: *l. 9. sup. de Curiosis*: & *l. 59. inf. de appellat.* Nempe vt officia (non modò *Magistratus*, quod dixit Florus *lib. 1. c. 9.*) solitudine & MORA deprauantur: omnísque potentia salubetrimè breuitate coërcetur (quod Albutius apud Senecam *lib. 7. Contr.* 8. dicebat). Ita gestum semel officium, seu Officialis munus repeti, Reipublicæ & publicæ disciplinæ inutile est. Et hæc quidem principalis ratio est.

Altera ratio hæc *h. l.* adsignatur, vel indicatur: ne videlicet sequentium in militiâ officialium spes & promotiones hâc ratione, insititio iam promoto admisso, retardentur: Idque est quod significant hæc verba: *Primates officij, quorum interest ambientibus obuiare.* Insititio aliquo, vel aduentitio, aut Regresso ordinem promotionum, & spem promouendorum interturbari non oportet. Quod & ipsum in Scholis seu militiis Palatinis pariter constitutum, veluti in Schola Agentium in rebus, *l. 7. 9. 14. sup. de Agentibus in rebus.* Domesticorum, *l. 7. 8. 10. vlt. sup. de Domesticis.* Palatinorum Sacrarum Largitionum, & Rerum Priuatarum: *l. 5. 9. sup. de Palatinis.* Castrensianorum, *l. 1. sup. de Castrensianis.* Decanorum, *l. vn. sup. de Decanis.* Itemque in Numeris militaribus, *l. vlt. sup. de re milit.* Promouendorum ordo interturbari non debet quocunque ambitionis aut ambitus genere: Non Principis promotione, de quo *ad leg. 7. & 9.* dixi, non transgressione ab vno Scrinio vel numero ad alium, de quo agitur *d. l. 5. sup. de Palatinis*: & *l. vlt. sup. de re milit.*

¶ Denique nec Promotorum iam regressu, quæ *huius* est *legis* sententia, itémque *d. legis 1. sup. de Castrensianis. In Officio Spectabilitatis tuæ, secundum formam Diualium Responsorum post completum tempus præfinitum, id est biennium, prioribus decedentibus, sequentes ad locum pro merito laborum stipendiorúmque succedant: nec vlla licentia tribuatur his qui impletum deposuerunt Officium denuo ad eandem militiam vel solicitudinem remeandi.*

Eadémque sententia *d. l. 16. sup. de Numerariis Nemo de Numerariis tui Officij, seu Domesticis, vel Scriniariis siue Adiutoribus, post completum sui temporis Actum ad eandem rursus sollicitudinem audeat adspirare, decem auri librarum condemnatione proposita si hanc violare voluerit sanctionem: eadem pœnâ Officio quoque propositâ, si per ambitionem vel auaritiam ex his aliquid temerari concesserit.*

Et hæc de Officiis publicis seu militiis Palatinis armatis Officialium, quarum Scholæ certæ fuerunt, atque adeò promotiones per gradus fiebant. De Muneribus publicis an & quando repeti possint, ad *legem* proximam dicetur; quin & ad *legem 27. inf. de Susceptorib.* quam *huic* nostræ inter cæteras coniungendam docui, cuius interim verba apponere lubet: *Si autem aliquid à Susceptore vel Tabulario fraudis admissum, & possessor deprehendat, nemo eorum semel in interuersione conuictus, id rursum officium gerat, in quo ante decoxit: etsi rescribtum nostrum elicitum clandestina supplicatione detulerit.*

III. * Idem

III. * Idem AA. & Theod. A. Strategio'' Vic. Africæ.

NON absque publicæ dilacerationis'' incommodo Officia'' peracta repetuntur. Quare huius præcepti auctoritate censemus'', vt eadem'' rursùs Officia subreptitiis'' nemo supplicationibus admittatur; sed cassatis, quæ hoc modo sunt impetrata, ad solutionem debiti'' primitùs'' artentur: Et qui contra fecerint, pœnam in futurum deportationis excipiant. Dat. III. Kal. Iun.'' Rau. Theod.A.I. & Rumorido Coss. [403.]

NOTÆ.

* Lex *vn. Cod. eod. tit.* ex *hac & superiore*, vt dixi, *lege*, conflata vel potiùs interpolata est.
'' *Strategius* Vicarius Africæ sub Honorio.
'' De hac *dilacerationis* voce iam dixi in antecessum ad *legem superiorem*.
'' Non exprimit de quibus officiis sentiat.
'' Censemus, id est iubemus, vide *Glossarium*.
'' Deesse videtur vocula, *Ad*: Nisi *admitti officia* dictum quis putet pro, *mitti ad officia*. *Mitti ad officia*, vt *mitti ad negotia* Tertulliano, id est negotiorum & bonorum administrationem concedi. Non admittam, si quis reponat *eadem officia subire subreptitiis*, &c.
'' Hinc pars *à legis vn.* desumpta est.
'' Hinc adnotasse videntur Græci, ideò repetitionem officiorum prohibitam, quia nonnulli dum vitant solutionem eorum quæ debent ex officio, dent operam, vt in eodem officio constituantur.
'' *Primitus*, id est, quàmprimùm: non verò quasi post solutionem repetendi officij spes fiat.
'' al. *Iun.*

COMMENTARIVS.

DE NON REPETENDIS officiis est hæc secunda iam *hoc tit.* Honorij constitutio: ad cuius illustrationem sufficere possunt quæ ad superiorem iam notata sunt. Duo tantùm hîc tùm notanda, tùm inquirenda erunt. *Primò* notandum pertinere hanc *legem* ad Africam: *Africæ* scil. variis per hæc tempora incommodis laceratæ Honorius variis constitutionibus consuluit post Gildonis cladem, idque toto hoc quinquennio: de quo vide *Chronologiam huius Cod.* Ergò & *hâc leg.* Africæ laceratæ consultum iuit Honorius.

Secundò inquirendum est de quibusnam officiis Honorius *h. l.* senserit: Itaque videri omninò potest de NVMERARIIS nominatim hanc *legem* accipiendam, idque duobus argumentis: Primum argumento vocis *dilacerationis*. Fermè enim *lacerationis* vox de iis qui rationes conturbant: vt liquidò probat *lex* 15. *sup. de cursu*, ac nominatim publicas, *l.* 1. *infr. de fisci debitoribus*: *l.* 6. *sup. de Numerariis*: *Numerarij*, inquit, *qui publicas rationes ciuitatum versutiis fraudibus lacerare didicerunt*: Item *l.* 1. *infr. de fisci debitoribus*: *de Diacathocis quosdam comperimus ita fiscales lacerasse rationes, ærario nostro sine patrimonij eorum venditione non possit* &c. Vide & nonnulla in *Glossario Theodosiano*. Secundò hoc ipsum confirmant hæc verba: *ad solutionem* DEBITI *primitus artentur*: Ex quibus verbis apparet, de huiusmodi officio in specie *huius legis* agi, quod publicas rationes tractabat, quique ex eius officij administratione quid debet, id enim *debiti* vox indicat. *Debitum* secretiore significatu de publico, vt innumeris authoritatibus probat *Glossarium*. Et sanè de *Numerariis* nominatim, ne idem officium repetere possint, speciatim cauetur *l.* 15. & 16. *sup. de Numerariis*. Imò & eodem pertinuit *lex* 2. *supr.* quod etiam ostendit ea *lex*, vt eam Tribonianus in *Cod. Iust.* mutauit: *l. vn. Cod. ad leg. Iul. de Ambitu*. Sed & prohibitionis huius in Numerariis enixa ratio. Quia Numerarij versutis fraudibus famosi, cuius rei plenè fidem facit *titulus*, *de Numerariis*. Nihilominus prohibitio *huius legis* ad omnia officia pertinet, non minus quàm *lex superior*. Alia est susceptorum ratio & Tabulariorum ex Honorij mente, *l.* 27. *infr. de susceptoribus*: hi enim officium repetere possunt, dummodò non conuicti fuerint in interuersione: de quo dicam ad *eam legem* pleniùs.

IV. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Palladio'' P.P.

SI quis Proconsularem, aut Vicariam potestatem, vel Consularitatis fasces, aut vexilla Præsidalia, adque in Discussionibus Comitiuas, vel Officia'' Principatus, contra definitionem nostram, iterare temptauerit, fisco, eius omne patrimonium sociari decernimus. Dat. Id. Mar. Rauenn. DN. Theod. A. VII. & Palladio v.c. Coss. [416.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iustin.* Huic fortè *Legi* cohæsit *illa*, quam memorat Valentinianus *Nou.* 10. quámque retuli *sup. tit. de his qui administrantibus*.
'' *Palladius* P.P. Italiæ sub Honorio An. 416. v. *Prosop.*
'' An ita disiunctim legendum: *Officia, Principatus*, quod suadet *lex* 2. *supr.* an verò retinenda lectio? Quod si ita est, non malè etiam legas, *Officia Principatus*.

COMMEN

COMMENTARIVS.

DE non REPETENDIS seu ITERANDIS officiis est & hæc Tertia iam *hoc tit.* & quidem eiusdem Honorij *lex*. Verùm hæc latius multò porrigitur; ad *Dignitates*, inquam, *Spectabiles* & *Clarissimas*. Non tantùm scil. Principatum officij, vt *l. 2. sup.* quod & ipsum *hac leg.* repetitur vltimo loco: Verùm & Dignitates sequentes iterari, repeti, prohibetur: *Proconsulis*, inquam, *Vicarij*, *Præfectorum Prætorio*, *Consularis Præsidis*, *Comitis discussionum*. Nempe quod de officiis ad *d. legem* 2. dixi, id multo magis in his obtinet, vbi maior vexandorum prouincialium copia suppetit. Rectè enim scripsit Florus *lib. 1. cap. 9. Magistratum morâ deprauari*. Et verè Mamercus apud Liuium *lib. 2. Maximam libertatis custodiam esse, si magna imperia diuturna non essent, & temporis modus imponeretur, quibus iuris imponi non posset.* Et illud Latronis apud Senecam 7. *controuers. vlt. Nil tam vtile quàm breuem potestatem esse quæ magna sit.* Omitto alia. Itaque non modò breuitate omnis potentia nimia salubertimè constringitur, vt dixit Albutius apud Senecam patrem *Controuersia 8. lib. 7.* vt contra iteratione cupiditas augetur. Quid quòd diuturnior mora, repetitióque dignitatum Prouincialium, rerum nouatũ sæpè materies esse potest: quandoquidem hac ratione Imperium penè efficitur, quod erat procuratio, vt loqueretur Seneca *Præfatione in librum 4 Naturalium.* Proinde & Prouincialium & Imperij interest eandem dignitatem ab eodem ibidem non reperi. ¶ Addidi *ibidem*, quod omninò addendum est, eâ ratione quam modò attuli. Cessat enim illa, si eadem quidem dignitas, vel potiùs eiusdem nominis, verùm in alia geritur Prouincia: itaque cum hoc temperamento *hæc* Honorij *lex* dubio procul accipienda est: Id quod præter superiorem rationem huius æui exempla firmant prope infinita. Eiusdem videl. dignitatis ab eodem gestæ, sed alibi, sic vt qui modò vnius Prouinciæ Rector primùm fuit, mox alterius prouinciæ gubernacula gessisse legatur. Eadémque & Illustrium potestatum ratio fuit, putà Præfectorum Prætorio: Nam vt maximè repetitas ab eodem Præfecturas legamus, paucis tamen & rarò eiusdem Præfecturæ repetitio concessa: quin potiùs vnâ Præfecturâ defuncti, ad alteram designari destinatíque: Quod infinitis exemplis ex *hoc Codice* petitis comprobari potest. Salustij inquam, Probi, Ausonij, Theodori, & aliis. Consolendus & Ammianus, quin & Zosimus. Præfecturæ vrbanæ sanè repetitæ exempla non hic tantùm *Codex* suppeditat, sed præterea Author *innominatus*, qui *Notitiam Præfectorum Vrbi* scripsit, quémque Cuspinianus primus *scriptis suis* inseruit. ¶ Eiusdem igitur Prouinciæ gubernacula idem repetere prohibetur. Et repetiti tamen Proconsulatus Africæ biennio ante hanc *legem* exemplum suppeditat inscriptio *l. 3. supr. de integri restitutione*: & *l. vlt. supr. vnde vi.* Itémque repetitæ Præfecturæ Prætorianæ ante octo vel nouem annos, *lex 45. & 46. infr. de hæreticis.* Sed & anno *hanc legem* proximè sequente, *lex 2. inf. de crim. pecul. lex 8. supr. de donat. l. 22. inf. de Iudæis*: *l. 57. 58. inf. de hæreticis*: *l. vlt. supr. de Salgam.* Vt non aliud magis æuum, quàm hoc ipsum Honorij repetitarum Dignitatum & administrationum exempla suppeditet. Et hæc quidem de *huius leg.* sententia. Nunc de aliis, quæ *hâc l.* notatu digna occurrunt.

¶ Primum obseruandum, *Fasces* tribui Consularibus, Præsidibus verò *Vexilla*. Et tamen in Notitia Imperij inter insignia Consularium est *Vexillum*: vide Notitiam in *Consulari Palæstinæ*: item in *Consulari Campaniæ*: vice versâ, *Fasces* tribuuntur Præsidibus. De Consularium quoque fascibus Cassiodorus 3. *var.* 5. *sume post Consulares fasces emeritos, Patriciatus insignia.* & 6. *var.* 20. in forma Consularitatis. *Quamuis dignitatem tuam à consulibus descendere nominis ipsius videantur testimonia declarare, tamen & insignia tanta circumstant, vt nullus possit ambigere, te de illius lampadis claritate lucere: Secures enim & FASCES, quos illi dicauit genio Antiquitas, tuis videntur faleris deputata, vt iurisdictio concessa vel tacita possit admonere prouincias.* Memorantur, & *l. vn. inf. qui à præbit. tyronum*: fasces ciuilium partium. Cassiodorus rursum *lib. 7. var. 1.* in formula Comitiuæ prouinciæ. *Tua dignitas, gladio bellico, rebus etiam pacatis, accingitur. Vide quo indicio fueris euectus, quando aliis vigorem FASCIVM videas esse creditum, tibi autem ab ipsis legibus ferrum constet esse porrectum.* Alludit & *ep. 2. in formula Præsidatus.*

¶ Secundò, *hac leg.* idem statuitur & de *Comitiuâ discussionum*: Quam memorat quoque Symmachus, *lib. 5. ep. 76. Bonoso*, inquit, *Optimo viro, & post militiam Palatinam gemina administrationis integritate conspicuo, discussionem Pontis ac Basilicæ noua præceptio Augusta mandauit. Quod munus summa fide & vigilantia impleret, si solus istiusmodi examinis ius haberet. Nam Cyriades V.C. COMES & Mechanicus, qui dudum impensas operis vtriusque tractauit, in societatem DISCVSSIONIS admissus sæpè vt dicitur, à Bonosij inuestigatione dissensit. Hinc fit vt inquisitio, quæ per vnum strenuè posset agitari, artificio quodam interpositi certaminis differatur.* Et mox: *Quapropter erat Bonosius vt si quis est qui V. C. Cyriadem putat eius operis quod idem ante curauit etiam DISCVSSOREM esse debere, sibi hac molestia detrahatur. Si verò ipse negotio videtur adcommodus, ad se vnum disquisitionis summa pertineat. Ergò amore Reipub. cuius vtilitates inter præcipua & prima complecteris, Clarissimo & Illustri viro Præfecto dignare conferre; quatenus lacuna tantorum sumptuum remotis intentionibus detegatur. Spero enim fore vt cessantibus nouis expensionibus, vtriusque operis perfectioni vsurpatorum summa sufficiat.* Huic epistolæ iungenda est 38. & 39. *lib.* 10. *Comes* igitur *Discussionum* est, cui discutiendum, inquirendum opus publicum vel discutiendæ rationes seu impensæ publicæ aliquæ committuntur extra ordinem. De quo discussorum genere est quoque Cassiodori epistola, vel potius Theodori R. 1. *var.* 21. & *Nouella Theodosij* 21. *l.* 1. Et generaliter Discussores sunt qui rationes publicas, fiscales examinant, indagant. Hinc Discussor λογοθέτης: Discussio λογοθεσία, *Gloss.* iique varij generis, de quo *infr. tit. de Discussor.* Huiusmodi igitur quoque discussionum Comitiuas iterari seu repeti vetat Honorius: id est, eundem eiusdem operis, vel eiusdem ratiocinij discussorem fieri. Quemadmodum is qui impensas operis primus tractauit, non rectè Discussor eiusdem operis est, vt Symmachus *superiore loco* indicat: ita qui semel Discussor extitit, iterum eiusdem rei discussor rectè non est.

AD LEGEM IVLIAM REPETVNDARVM.

TITVLVS XXVII.

IX. COD. IVST. XXVII.

Cæterùm *hoc titulo* Magiſtratuum cupiditati ſeu auaritiæ occurritur: itémque *titulo ſequente*. Huius argumenti fuit Varronis *Satyra Flexabula* περὶ ἱμεχῶν, vbi probo *flexabula*. Scilicet ea Satyra Varro inſectatur Rectores prouinciarum inconſtantes. Conſtantia ſcilicet, vnica Iudicum virtus: neque FLECTI πάθων aliquo, cupiditate videl. irâ, miſericordia: vide *leg. obſeruandum* 19. ⁊. *de offic. Præſidis*. Iuuenalis *Satyra* 8.

Quod ſi PRÆCIPITEM RAPIT *ambitio, atque libido:*

Denique monet à Flexabulis & illecebris vitiorum ſibi caueant. *Flexabula* ſunt illecebræ, ἑλκυστικά: vide eius *fragmenta*.

PARATITLON.

REPETVNDARVM crimen, *Rubr.* eſt, & dicitur malè vſæ adminiſtrationis crimen, *l.* 2. Quoties videlicet cognitores, ſiue Iudices, *l.* 1. 4. 5. 6. Adminiſtrantes, *l.* 2. & 6. priuatarum litium Cognitores, *l.* 5 Comites donorum, *l. vlt.* Duces, *l.* 3. eorúmque domeſtici manipularij, miniſtri, *l.* 3. ſe furtis & ſceleribus maculaſſe conuincuntur, *l.* 1. in Republica ſiniſteriùs verſati ſunt, *l.* 2. prouincias nudarunt, *l.* 3. à prouincialibus quid rapuerunt, ſuſtulerunt, acceperunt, *d. l.* 3. à pecuniis & Patrimoniis [prouincialium] manus non abſtinuerunt, & alienum iugium putarunt ſuam prædam, *l.* 5. Mercator idem & cognitor fuit, *d. l.* 5. Concuſſit aliquâ ratione fortè Honoratum, Decurionem, poſſeſſorem, Colonum aut cuiuſlibet ordinis aliquem, *l.* 6. *vlt.* Venalem habuit ſententiam, *d. l.* 6. veluti ſi pœnam vel pretio remiſit, vel vitio cupiditatis ingeſſit, *d. l.* 6. Poſtremò quacunque de causâ improbum Iudicem fuiſſe adprobari poteſt, *d. l.* 6.

POENÆ porrò hæ huic crimini impoſitæ. Honore exuti inter peſſimos quoſque & plebeios habiti, *l.* 1. Dignitates eis omnes legitimæ, honorariæ in perpetuum deinceps præcluſæ, *l.* 2. Quadrupli pœna, *l.* 3. (ſic vt in hæredes quoque hæc pœna ſeu actio competeret, *l.* 4.) Quinimò ex Valentiniani Iun. conſtitutione, capitis & vitæ pœna pariter, vt peculatûs reis, impoſita, *l.* 5.

In hos etiam in bonis Principibus exciti delatores præmiis, *l.* 6. ſic tamen, vt accuſatio inſtitui conſtante adminiſtratione non poſſet, ſed finita demum adminiſtratione: *l. vlt.* & quidem intra annum poſt eam depoſitam, *d. l. vlt.*

I. * Imppp.

I. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & Theod. AAA. Neotherio P.P."

IVDICES, qui se furtis & sceleribus fuerint maculasse" conuicti, ablatis Codicillorum insignibus, & honore exuti, inter pessimos" quosque & plebeios habeantur: Nec sibi posthàc de eo honore blandiantur", quo se ipsi indignos iudicauerunt. Dat. XVIII. Kalend. Feb." Thessal." Gratiano V. & Theod. I. AA. Coss. [380.]

Ista lex tam euidens est vt expositione non indigeat.

NOTÆ.

* Relata hæc *lex* à Triboniano in *Cod. Iustin. L. 12. Cod. de dignitatibus.*

" *Neotherius* PP. Orientis sub Theodosio M. v. *Prosopogr.*

" *Iudices*, id est, Rectores prouinciarum, Administratores, Cognitores. v. *Gloss.*

" *Macula* & *Maculandi* verbum de sceleribus prædicatur: vide *Glossar. Theod.* Poëta quoque ait,

—— *ne criminè vero,*
Neu dubio maculer: ——

Ita & interuersorum maculosæ fraudes, *l. 10. inf. de iure fisci*: vide & *l. 41. inf. de Episc. l. 6. infr. de indulg. crimin. l. 3. sup. de iurisdict. l. 19. inf. de hæretic. l. 6. inf. de Apostatis.*

" *Pessimos*, id est, vilissimos, vltimos scilicet: *h. l. & l. 6. §. 5. Cod. de postulando*: & *l. 2. inf. de Canone frumenti. Vrbis Romæ*: *ne pessimus panis populi Romani vsibus ministretur*: pessimus panis est vltimæ qualitatis: in Glossis *pessimus*, [illegible], Sallustius *Iugurthino, primi pessimique.*

" *Blandiri sibi*, est alicuius rei fiduciâ inniti, eâque se efferre iactareque, *h. l.* veluti blandiri sibi, auctoritate, *l. 15. inf. de operib. publicis*: consensu, *l. 2. supr. de raptu vel matrimonio Sanctimonialium*: honore, *h. l.* & *l. 12. inf. de infirm. his quæ sub Tyr.* iussione, *l. 99. inf. de Decurionibus*: obiectu criminis, *l. vlt. sup. de accusationib.* priuilegio, *l. 155. infr. de Decurionib. l. 16. inf. de Iudæis*: Statuto, *l. 9. inf. de metallis*: Speciatim verò hîc *honore sibi blandiri*, est per honoris causam vindicare sibi [illegible], vt Theodorus Græcus Interpres ad hanc *legem* rectè notauit.

" *Se ipsos*, Cod. Iust. Hoc tamen rectum est, [illegible] Græci dicerent: de quo alibi.

" *Thessalonicæ* constitit hoc tempore Theodosius M. post victoriam de Gothis, vt testatur Zosimus, *lib. 4. pag. 753.* Socrates *lib. 5, c. 6.* Sozomenus *lib. 7. c. 4.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc constitutio est, aduersus Iudices Repetundarum reos, quomodo & quatuor aliæ insuper eiusdem putà Imperatoris *lex 2. 3. 4. 6. inf. h. t. Hâc lege* POENA (de ea enim tantùm hîc quærebatur,) Iudicibus seu Rectoribus Prouinciarum Repetundarum conuictis, damnatis imponitur: à THEODOSIO M. duodecimo hoc Imperij sui mense, & quidem in vrbe Thessalonica (Macedoniæ metropoli) post partam de Gothis victoriam constituto: HONORIS, inquam ablatio, atque inde in pessimos & plebeios (id est in vilissimorum ordinem) retrusio & regradatio. Breuiter pristini honoris priuatio, atque in ordinem plebeiorum submotio. Quæ pœna sanè postea quoque exercita in Aruandum PP. Galliarum, Repetundarum inter cætera damnatum sub Anthemio, vt testatur Sidonius *lib. 1. Epist. 7. Confestim*, inquit, *priuilegiis geminæ Præfecturæ exauctoratus & plebeiæ familiæ, nō vt additus, sed vt redditus &c.* Neque absimiliter prorsus Clerici, in specie *legis vlt. inf. de his qui ad Ecclesias cōfugiūt*, submoti & reiecti in ordinē plebeiorum. In nullo igitur pristinus honor Repetundarum damnatis prodesse potest, & vt *lex* nostra loquitur, de eo honore sibi posthâc blandiri non possunt, quo se ipsi indignos iudicauerunt: Proinde neque in Senatu sedere, neque inter Senatores Principem salutare, neque ordinis prærogatiuam tenere possunt: [illegible], vt Theodorus ad *hanc legem* rectè notauit. Ad eandem sanè mentem pertinet & hic Lampridij locus, in *Alex. Seuero*, *p. 119. Quum quidam* [Iudex] *Septimius Arabinus famosus crimine furtorum & sub Heliogabalo iam liberatus, inter Senatores Principem salutatum venisset, exclamauit* [Alexander] *ô Marna! ô Iupiter! ô Dij Immortales! Arabinus non solùm viuit, verùm etiam in* SENATVM VENIT: *fortassis etiam de me sperat, tam fatuum tam stultum esse me iudicat?* Eodem pertinet Plinij locus *lib. 2. Epist. ad Priscum 12.* vbi de Firmico Legato Repetundarum reo agit. *Cornutus*, inquit, *Tertullus censuit ordine mouendum.* Et mox: *quod publicè minus aut congruens aut decorum, notatum à Senatu, in Senatu sedere, ipsisque illis à quibus sit notatus, æquari.* Verùm de Plinij loco, mox plura. Paulus quoque *in sententiis lib. 5. tit. 28.* Et in *l. 38. §. 10. ff. de pœnis*: scribit, Iudices pedaneos, si pecunia corrupti dicantur, à Præside quandoque Curiâ submoueri. Huc etiam pertinet, quod in falsi crimine pariter Senatores curiâ submoti: de quo est insignis Lampridij locus, *in vita Alexandri Seueri, p. 120. Senatorem*, inquit, *nunquam sine omnium Senatorum qui aderant, consilio fecit, ita vt per sententias omnium crearetur, testimonia dicerent summi viri: ac si fefellissent vel testes, vel ij qui sententias dicebant, postea* IN VLTIMVM REIICIEBANTVR LOCVM CIVIVM CONDEMNATIONE *adhibitâ quasi falsi rei approbati, sine vllius indulgentia proposito.* Ita enim locus ille vndequaque sanus est, quem vulgo corrumpunt & prauam illi sententiam affingunt. Vnum scilicet hoc loco pœnæ genus proponitur, quo Alexander falsos illos suffragatores è Senatu puniebat, nempe Curiâ submotio, atque adeò in vltimum ciuium locum reiectio: haud aliter ac Repetundarum reos ex hâc Theodosij M. constitutione, dignitate, atque adeò Senatu motos in vltimum ciuium locum, reiici videmus.

§ Cæterùm pœna hæc Senatu motionis solennis fermè fuit in Senatores delinquentes ac nominatim falsi reos. Ecce Paulus *lib. 5. sentent. tit. de testibus*, apud Anthorem *Collationis legum Mosaïcarum tit. 8.* Item in ipso Sententiarum Corpore *Hi*, inquit, *qui falsum vel aliqua testimonia dixerunt, vel*

vtrius

vtriuis parti prodiderunt, aut in exilium aguntur, aut in insulam relegantur, aut Curiâ submouentur. Tribonianus more suo harum pœnarum vice in *l.16.π. de testibus* hæc adscripsit; *A iudicibus competenter puniuntur.* Falsi igitur pœna in Senatore curiâ submotio, idque est scilicet, quod Lampridius dixit, *condemnatione adhibita*, quasi falsi rei approbati. Quorum hic sensus est: Alexandrum suffragatores illos qui falsam commendationem in Senatum cooptando dedissent, in vltimum ciuium locum reiecisse, & in ipsa hâc reiectionis sententia condemnationem hanc adhibuisse, id est hoc elogium hanc sententiæ causam addidisse, quod hunc vel illum suffragatorem ob falsum suffragium in vltimum ciuium locum reiiceret, quasi falsi reum approbatum, id est, Quasi falsi testimonij reum conuictum. Solemnis scilicet, vt dixi, Senatorum pœna fuit criminis alicuius reorum Curiâ submotio, veluti falsi idémque ambitus; vt iam monui *ad l.1.sup.ad leg.Iul. de Ambitu.*

§ Quinimò veterem hanc Repetundarum neque à Theodosio primùm inuectam pœnam fuisse, satis colligat quis ex *l.7.§.vlt.π.de leg.Iulia Repetundarum.* Et aliunde manifestum est. Nam cùm ante *legem Iuliam* Repetundarum pœna exilium fuisset simul & æstimatio, vt Asconius Pædianus notat *in Verrem*, & Cicero quoque *non semel* subindicat, secuta lex *Iulia* id immutauit: ex eâ scilicet, pœna fuit *amissio ordinis, & æstimatio*, nihil vltra: id est qui damnatus eo crimine esset, Senatu moueretur, & Iudices acciperet ad æstimandam litem. De ordinis amissione docet Suetonius *in vita Iulij, c.43. Repetundarum*, inquit, *conuictos etiam ordine Senatorio mouit.* Exempla ordinis ex hac causa amissi suggerit & Suetonius *in vita Othonis cap.* 2. & Tacitus & Plinius. De incerto quodam ita Suetonius *Tantum potentiâ*, inquit, *Otho valuit, vt damnatum Repetundis Consularem Virum ingens præmium pactus, priusquam planè restitutionem ei impetrasset, non dubitaret in Senatum ad agendas gratias introducere.* Indicat scil. Suetonius Repetundarum damnato restitutione opus fuisse vt Senatum ingredi posset: Ordinem igitur amiserat damnatus. Tacitus eodem sensu *lib.* 14. de Cossutio Capitone Repetundarum lege damnato; *Qui nuper*, inquit, *Senatorium ordinem precibus Tigellini soceri sui recuperauerat.* Amiserat igitur damnatione. Sed apertissimè idem 1. *Historiar. Redditus*, inquit, *Cadio Rufo Pedio Blæso Senatorius locus, qui Repetundarum criminibus sub Claudio aut Nerone ceciderant.* Neque minùs apertè Plinius *lib.* 2. *Epist.* In tota illa pertinacia iudicij Repetundarum de Mario Prisco *Epistola* 11. 12. his locis: *Marius Priscus accusantibus Afris quibus Proconsul præfuit, sponte Senatu abiit, omissa defensione Iudices petiit: Ego & Cornelius Tacitus adesse Prouincialibus iussi, existimauimus fidei nostræ conuenire notum Senatui facere, excessisse Priscum, immanitate & sæuitia, crimina quibus dari Iudices possent, cum ob innocentes condemnandos, interficiendos etiam, pecunias accepisset: Respondit Fronto Catius, deprecatúsque est ne quid vltra Repetundarum legem quæreretur. Magna contentio, magni vtrinque Clamores: aliis cognitionem Senatus lege conclusam, aliis liberam salutarémque dicentibus, quantúmque admisisset reus, tantum vindicandum. Nouissimè Consul designatus Iulius Ferox Vir rectus & Sanctus Mario quidem Iudices interim censuit dandos: euocandos autem quibus diceretur innocentium pœnas vendidisse. Quæ sententia non præualuit modò, sed omninò post tantas dissensiones fuit sola frequens.* Et post: *Stabat modò Consularis, modò Duodecim vir Epulonum, iam neutrum. Erat igitur perquam onerosum accusare damnatum, quem vt premebat atrocitas criminis, ita quasi peracta damnationis miseratio tuebatur.* Et mox; *Pompeius Collega Marium Repetundarum pœna, quam iam passus esset, censuit relinquendum.* Item *Epist.* 12. de eodem iudicio agens, & quidem de Firmino Legato Marij, qui permixtus causæ erat: *Firminus*, inquit, *inductus in Senatum respondit crimini: sequutæ sunt diuersæ sententiæ Consulum designatorum: Cornutus Tertullus censuit Ordine mouendum: Acutius Nerua in sortitione Prouinciæ rationem eius non habendam: quæ sententia tanquam mitior vicit, cùm sit alioquin durior tristiórque. Quid enim miserius quàm exectum & exemptum honoribus Senatoriis, laboribus & molestia non carere? quid grauius quàm tanta ignominia adfectum non in solitudine latere, sed in hac altissima specula conspiciendum se monstrandúmque præbere? Præterea quid publicè minus aut congruens aut decorum, notatum a Senatu in Senatu sedere? ipsísque illis à quibus sit notatus æquari? & submotum à Proconsulatu, quia se in legatione turpiter gesserat, de Proconsulibus iudicare? damnatúmque sordium vel damnare alios vel absoluere? Sed hoc pluribus visum est: Numerantur enim sententiæ, nō ponderantur.* Sed & *lib.4. Epist.9.* cum de Basso agit: *Censuit*, inquit, *Bebius Macer, Consul designatus, lege Repetundarum Bassum teneri: Cæpio Hispo salua dignitate Iudices dandos. Vterque rectè. Qui fieri potest, inquis, cùm tam diuersa censuerunt? Quia scilicet & Macro legem intuenti consentaneum fuit damnare eum qui contra legē munera acceperat: Cæpio, cùm putaret licere Senatui, sicut licet, & mitigare leges, & intendere, non sine ratione veniam dedit facto, vetito quidem, non tamen inusitato. Præualuit sententia Cæpionis.*

§ Hæc ergo ordinaria fuit pœna ex *Lege Iulia Repetundarum.* Verùm postea pro modo delicti variè in id crimen animaduersum, vt docet IC. *in d. l. 7. §. vlt. π. eod. tit.* Sed & Plinius *superioribus illis verbis libri* 2. *Epist.* 11. Itaque Tacitus, quoque memorat de Vibio secundo *lib.* 14. *Accusantibus Mauris Repetundarum damnatur atque Italiâ exigitur: ne grauiore pœna afficeretur Vibij Crispi fratris fauore enixus*: Quemadmodum & idem *lib.* 3. memorat *C. Sil. PC. Asiæ Repetundarum damnatum aqua & igni interdictum ob insignem scil. sæuitiam.* Et hæc de pœna criminis Repetundarum ex *Lege Iulia*, Senatu inquam motione.

§ Sanè huius curiâ submotionis vis hæc quoque fuit, vt inter intestabiles quodammodo essent: quod *pessimorum* etiam appellatione *h. l.* Theodosius fortè indicat. Et verò Paulus *lib.* 2. *Sentent.* in *l.* 15. *π. de testibus.* Itémque Vlpianus in *l.20. §. 5. π. Qui testam. fac. poss.* Repetundarum damnatum intestabilem esse, dicunt. Quâ tamen parte inter Vlpianum & Paulum dissidium est. Ait *Paulus*, Repetundarum damnatum nec ad testamentum nec testimonium adhiberi posse: *Vlpianus* contradicit: Eum qui lege Repetundarum damnatus est, ad *testamentum adhiberi posse existimo, quoniam in iudicio testis esse vetatur.* Ita enim in *Pandectis Florentinis* hoc loco deest Negatio. Et rectè; quidquid Cuiacius contrà sentiat. Apertè enim Vlpianus inter testamenta & iudicia distinguit; & distinctionis suæ seu opinionis rationem reddit, hoc sensu: In *lege Iulia repetundarum* nominatim hoc comprehendi, vt Repetundarum damnatus testis in iudicio esse non possit: Itaque cum iudicij tantum fiat mentio, existimare se ait, leg. Iuliam à testimonio tantùm iudiciali Repetundarum damnatum submouisse, non etiam ab extraiudiciali. Et sanè Vlpiani argumentatio bonum est: siquidem omnis Repetundarum damnati pœna eò pertinuit, & satis grauis, vt Senatu tantum & iudiciis submoueretur: siue de consessu, siue de sententia dicenda, siue de testimonio

perhibendo, ſiue de poſtulando ageretur. Ecce Venuleius Saturninus *lib. 1. publicorum iudiciorum, in l. 6. §. 1. π. h. t.* legem Iuliam Repetundarum ea profeſſo explicans: *Hac lege*, inquit, *damnatus teſtimonium* PVBLICA *dicere, aut iudex eſſe poſtularéue prohibetur*: Vides actus tantùm iudiciales recenſeri: Et ſanè nuſpiam legas, Repetundarum damnatum infamium numero & inteſtabilium prorſus recenſeri. Equidem quoad Iudiciales actus pertinet, ſeu quoad Senatum pertinuit, à Senatu & in Senatu Infamis fuit Repetundarum damnatus: atque hoc ſenſu Iuuenalis *Satyra 1.* de Repetundarum damnato agens:

> —— *& his damnatus inani*
> *Iudicio (quid enim ſaluis infamia nummis?)*
> *Exſul ab octaua Marius bibit & fruitur* DIS
> *Iratis, at tu victrix Prouincia ploras.*

Neque contra vrget Cuiacij argumentum, quod plus aliquid ſit in teſtamẽto teſtẽ eſſe, quàm in iudicio: Itaq; & mulieris teſtimoniũ in iudicio admitti, non in ſyſtaticis: ac proinde Repetundarum damnatum, ſi in iudicio teſtis eſſe prohibeatur, multò magis in ſyſtaticis, ſeu in teſtamento teſtimonium eius reprobandum. Attendere enim debuit, quod & antea diximus, præter ipſam pecuniarum à Prouincialibus ereptarum Repetitionem, ſeu æſtimationem, vt proprio vtar verbo, qua Prouincialibus conſultum, totam Repetundarum damnati pœnam eò pertinuiſſe, vt à limine iudiciorum & Senatus ſubmoueretur, tanquam qui ſeſe indignum eo iudicaſſet, vt *lex* noſtra loquitur: Item ne huiuſmodi homine, qui Senatus olim & iudiciorum pars fuit, Senatus & iudiciorum oculi cœtúſque contaminarentur. Quam ipſam rationem ex Plinio ſuperiùs adducebamus. Satis pœnæ ſcil. ſubire viſus, ſi iudiciorum limine ſubmoueretur, & in plebeiorum ordinem reiecto, cætera eum plebeiis ipſis communia eſſent, id enim fuit *in plebeios reiici*. Mulieris longè olim ratio eſt, quæ cur in ſyſtaticis teſtis eſſe non poſſit, in iudiciis poſſit, nemini ignotum eſſe poteſt. De eo certè locus eſt ſolemnis apud Scholiaſtam Harmenopoli, *lib. 1. tit. 6. §. 52.*

¶ Denique non ſatis rectè ex *hac lege* à Cuiacio colligitur, Repetundarum iudicium *infamiam* infligere: inter peſſimos enim quoſque & plebeios haberi, non eſt infamium numero haberi, ſed vt Lampridius ait, in *vltimum ciuium locum reiici*. Peſſimi ſunt, non infames, ſed viliſſimi & vltimi loci. Gloſſæ Philoxeni, *Peſſimus* ἔσχατος. Apud Salluſtium quoque *in Iugurthino*, *primi*, *peſſimique* opponuntur. Eodémque ſenſu *l. 1 inf. de canone frument. Vrbis Romæ*: peſſimus panis vltimæ qualitatis dicitur. Hanc autem vocem non admitto apud Spartianum *in Hadriano, p. 4. Ad honores explendos non ſolùm amicis, ſed etiam peſſimis aliquantis multa largitus eſt*: etſi ita locus ille & in veteribus editionibus & in manu exaratis legatur. Eo quippe loco vox, *peſſimi*, ſtare non poteſt, cùm honoratorum numero fuiſſe indicentur illi ipſi: atqui honoratis peſſimi *h. l.* opponuntur. *Peſſimus* ſcilicet, vel *Peſſumus*, à veteri voce *peſſum*, quæ ſignificat κάτω, infimum & ſolo proximum: vnde & *peſſum dare*. Eodem ſenſu Nequiſſimus Varroni *Papiapapæ* περὶ ἐγκωμίων apud Nonium *cap. 3. v. iuxta*: id eſt ſimiliter: Qui poteſt laus videri vera? Innoxius æque furaci eſt ſeruus: ac NEQVISSIMVS, ciuis iuxta ac P. Africanus, vbi opponitur nequiſſimus ciuis P. Africano Scipioni, id eſt viliſſimus nobiliſſimo.

¶ Vt ad Theodoſium *huius legis* Authorem redeamus, non poſſum quin Zoſimi locum adſcribam, qui ab hoc tractatu non adeò abludit *lib. 4. p. 755.* (vide & *p. 753. extr.*) Θεοδοσίῳ τῷ βασιλεῖ κατὰ τὴν Θεσσαλονίκην διατρίβοντι, πολλοὶ πανταχόθεν κατὰ ΚΟΙΝΑΣ καὶ ἰδίας συμβαίνοντες χρείας, τῶν προσηκόντων τυγχάνοντες ἀπηλλάττοντο; id eſt, Dum Theodoſius Imperator Theſſalonicæ commoratur, multi vndique ea publicis & priuatis neceſſitatibus eò confluentes, impetratis ab eo, quæ par erat, diſcedebant. Inter communes neceſſitates κοινὰς χρείας proculdubio fuerunt querelæ de furtis Iudicum, eorúmue concuſſionibus. Quibus ſane Theodoſius M. QVINQVE *huius tituli* legibus occurrit: nempe *h. t. l. 1. l. 2. 3. 4. 6.* ſunt enim hæ *leges* omnes Theodoſij. Illud obſeruandum *hac lege* à Theodoſio M. Præfecto Prætorio hanc poteſtatem dari, vt Iudices honore exuant, & ab adminiſtratione remoueant: quod idem Theodoſius M. dat *l. 3. Cod. de off. P. P.* Cui haud abſimilis poteſtas defertur Præfecto prætorio: *l. 2. prox.*

II. * Idem AAA. Eutropio P. P. "

HII, qui in Republica verſati ſiniſterius" ſunt, perpetuò ſibi omnes dignitates, vel legitimas, vel " honorarias, ſciant eſſe præcluſas. Quocirca Iubemus, vt Inluſtris Magnificentia Tua nullum omninò, qui ſuperiore tempore malè " vſæ adminiſtrationis crimen excepit, ad prouincias patiatur accedere: ſed de his ad Nos referat. Dat. xv. Kal. Iul. Theſſ. Gratiano v. & Theod. I. AA. Coſs. [380.]

NOTÆ.

* Hæc *lex* abeſt à *Cod. Iuſtin.* Quænam *leges* huic ſociandæ ſint, mox dicam.
" *Eutropius* PP. Orientis ſcil. ſub Theodoſio M. v. *Proſopogr.*
" *In Republica verſati ſiniſterius* dicuntur Repetundarum conuicti, vel damnati.
" Dignitates aliæ legitimæ, aliæ honorariæ: de quo *lib. 6.*
" *Malè vſæ adminiſtrationis crimen*, pro Repetundarum crimine.

COMMENTARIVS.

HONORIS antegeſti priuilegia, prærogatiuas, Theodoſius M. Repetundarum conuictis Iudicibus ſuperiore conſtitutione pro pœna ſubtraxerat, ſic vt nullo antegeſtus honos eis prodeſſe poſſet. Hâc verò *lege* NOVI deinceps HONORIS alicuius acceſſum eiſdem denegat. Non modò veteris & antegeſti honoris priuilegia Repetundarum reus amittit, ſed & portæ dignitatum ei omninò

omninò in posterum præcluduntur, & vt propriis verbis vtar, in sortitione prouinciarum & honorum ratio eius nulla habetur: vid. Plinij *locum lib. 2. ep. 12.* quem ad superiorem *legem* protuli. Dignitatum, inquam, (quæ prima hic extensio) non modò legitimarum, id est. ἐμπράκτων, verùm etiam honorariarum seu imaginariarum: de qua dignitatum distinctione dixi *sup lib. 6. de honorar. Codicill.* Nequidem vmbram dignitatum seu vmbratiles honores Repetundarum semel damnatus, deinceps capessere potest: vt ita capo, qui *vmbram quoque spei deuorasset* (vt loquitur Varro in *Satyra* quadam) ab vmbra quoque honorum arceatur. Quamlibet (quæ secunda extensio est) longum tempus à damnatione effluxerit, vel saltem quamlibet sub anteriore Principe huius criminis reus factus fuerit: id quod indicatur his *huius l.* verbis: PERPETVÒ *sibi dignitates sciant esse præclusas:* Item, *Nullum omninò qui superiore tempore malè vsa administrationis crimen excepit, ad prouincias patiatur accedere.* Superiore tempore, id est, etsi iamdudùm, etsi sub alio Principe; veluti sub Constantio, Iuliano, Iouiano, Valente: quem proximè excepit Theodosius noster: *Superius tempus*, quod in superiorum Principum tempora incurrit. Ita *superiores*, pro anterioribus Principibus. Quo sensu Lampridius in *Alex. Seuero, p. 122. Ex eòque* [vectigali] *iussit Thermas & quas ipse fundauerat & superiores populi vsibus exhiberi.* Porrò Valentis Imperium maximè indicari puto: sub quo Repetundarum crimen seuerè exactum, de quo dicam ad *l. 7. inf. de famosis libellis.* Vulpes scilicet pilum, non animum mutat: & admissa semel cupiditas cum animo senescit, ægréque eiicitur. Non est ei vnquam prouincialium tutela committenda, qui cupiditati vela semel laxauit, suas vt impleret auro domos. Tritum est illud, *semel malus* &c. Qui irato sibi habenas dedit semel, neque cupiditati imposuit frenos (vt Varro in huius argumenti *Satyra, Flexabulis, περὶ ἐπαρχιῶν* scribit) et miserorum tutela miserè committitur: quandoquidem non tàm facilè eiicitur in animi possessionem missa cupiditas. Tertiò quamlibet Princeps ipse Repetundarum & cupiditatis semel damnato Prouinciæ administrationem commiserit, obreptione forte sibi facta, non ideò magis ad Prouinciæ gubernacula admittendus is est. Scilicet, vt non omnium cognitionem vel memoriam, ac maximè quæ superiore tempore, id est sub anterioribus Principibus gesta Principes habere possunt, ita veteres Prouincialium querelas Principes reponi sibi, vt vice versa laudes benè gestæ administrationis ingeri sibi (de quo vide Lampridij locum *in Alex. Seuero, p. 121. l. 1. & l. 3. Cod. de off. Rector. prouinciæ:*) facilè patiuntur. Idcóque *h. l.* iubet Theodosius à Præfecto Prætorio refutari & reiici huiusmodi nouos Rectores, quibus administratio Prouinciæ commissa; si ipsi nouerint aut recordentur superioribus temporibus eundem illum iam anteà Repetundarum damnatum. Tanta fuit Præfectorum Prætorio potestas, vt missum ad prouinciam gubernandam à Principe prohibere possent ad Prouincias scilicet regendas accedere: interea dum iusta ea causa ad Principem de eo referrent, quæ sibi viderentur. Quod quidem bono publico introductum hac parte à Theodosio vtiliter vsurpatur. Quinimò & Iudices fures pœnis subiiciendi potestas data citra referendi ad Principem necessitatem, *l. 3. Cod. de off. P. P. Orientis.* Et ita quidem hæc accipienda de his, quibus Princeps cum eos Repetundarum & malæ administrationis reos fuisse nesciret, administratione aliquâ donauit. Aliud enim fuerit (neque eò pertinet *hæc lex* vt ipsa satis prodit) si ea certa scientia veterem Repetundarum reum honore dignatus fuerit, atque adeò restituerit: Principis enim est maculosas notas abstergere: & sacrilegij instar est dubitare, an is dignus sit quem ELEGARIT Princeps *l. 3. C. de crim. sacril.* &c. § Postrema ampliatio isthæc est, quod in *omnibus* id obseruari iubet. Nullius scil. tanta auctoritas esse potest, vt Prouincialium vtilitatem eius contemplatu insuper haberi oporteat, vel vt is vmbram saltem honorum, quibus semetipsum indignum iudicauit, assequatur. Breuiter, Repetundarum semel damnato potiæ dignitatum deinceps præclusæ sunt. Neque ea re tamen efficitur, vt extra actus iudiciales *infamium* numero sit.

§ Tandem obseruandum, *hanc legem*, partem esse constitutionis Theodosianæ, quâ furtis, concussionibus, potentatui iudicum seu prouincialium Rectorum proliae & enixè occurrit: cuius complures aliæ partes sunt; ac proinde huic *legi* sociandæ seu iungendæ *lex 8. 9. inf. de bonis proscript. lex 6. supr. de sponsalib. lex vn. sup. si prouinciæ Rector, vel ad eum pertinentes sponsalia dederint: lex vn. sup. de vsur. rei iudicatæ:* itémque *lex non dubium 16. Cod. Iustin. de testamentis:* quam expendi ad *leg. quicunque, sup. de iis qua adm.* Quæ omnes leges Eutropio PP. pariter inscribuntur. Quinimò iungendæ huic, hisque omnibus sunt, & subscriptionis paritate & argumenti similitudine, *lex vn. sup. si quacumque prædit potest. lex quicunque, sup. de iis qua administr.* quamlibet Nectario PP. & Floro inscribantur.

Ex hac lege, & plerisque aliis, quas huic nostræ coniungendas dixi; itémque ex aliquot aliis huius tituli legib. apparet enixum Theodosij M. studium in reprimendis Iudicum *furtis*, concussionibus. Ad hanc *legem* non incommodè referetur hic Lampridij locus in *Alex. Seuero, pag. 123. Cùm quidam ex Honoratis vita sordida, & aliquando furtorum reus, per ambitionem nimiam ad Militiam* [aliquam seu dignitatem] *adspirasset, idcirco quod per Reges Amicos ambierat, admissus statim in furto præsentibus patronis retectus est, iussúsque à Regibus audiri, damnatus est re probatâ. Et cùm quæreretur à Regibus quid apud eos paterentur fures? illi responderunt, Crucem. Ad eorum responsum in crucem sublatus est. Ita & patronis authoribus damnatus ambitor est: & Alexandri, quam præcipuè tuebatur, seruata clementia est.*

III. * Idem AAA. Matroniano Duci & Præſidi " Sardiniæ."

VT " vnius pœna metus poſſit eſſe multorum, Natalem", quondam" Ducem", ſub cuſtodiâ Protectorum", ad prouinciam quam nudauerat", ire præcipimus, vt non ſolùm quod eius non " dicam Domeſticus", ſed Manipularius " & Miniſter accepit, verùm etiam quod ipſe à prouincialibus noſtris rapuit", ac ſuſtulit, in quadruplum inuitus exſoluat. Dat. Prid. Id. Iun. Conſtantinop. Antonio & Syagrio Coſs. [382.]

NOTÆ.

* *Lex 1. Cod. eod. titulo.*

" Nonnullæ Prouinciæ eundem & Ducem & Præſidem habuerunt: id eſt, eidem & ciuilium rerum ſeu partium, & militarium cura commiſſa fuit, vt præter *hanc legem*, docet quoque *lex 31 §. 1. Cod. de appellationib.*

" *Sardiniam* Præſes hoc tempore rexit, vt complures aliæ *leges hoc Cod.* oſtendunt: Sed & Sextus Rufus in *Breuiario ad Valentem.*

" De hac ſententia ſeu hoc altero pœnarum fine, *ἐις παράδειγμα*, conſulendi alij: è multis hoc Cypriani *ſermone 5. de lapſis. Exempla ſunt omnium tormenta paucorum*; vide & *l. capitalium 28. § 15. ff. de pœnis*; *l. 31. ff. depoſiti.* Hieronymus, *ad Demetrium ep. 8.* de Ananiæ & Saphiræ iudicio: *Petrus Dei iudicium Prophetico ſpiritu annunciat, vt pœna duorum hominum ſit doctrina multorum.* Vegetius *3. de re mil. c. 4.* quod huic proximum eſt, *vt ad omnes metus, ad paucos pœna perueniat.*

" Hæc verba, *Natalem quondam*, Tribonianus induxit, quæ ſcil. ad horum temporum hiſtoriam pertinent. Quis autem hic *Natalis* fuerit, & Quando Dux Sardiniæ fuerit nuſpiam reperio. Exiſtimo ſub Valente. Ex *hac* interim *lege* Theodoſij apparet: Sardiniam his temporibus Orientalis Imperij prouinciam fuiſſe; quæ poſtea Occidentali, & quidem Italiæ primùm, poſteà verò Africæ attributa fuit: de quo *alibi.*

" Vide quæ dicam ad *l. vlt. infr.*

" *Qui malè egit*, hoc addit Tribonianus quo nihil opus fuerat: id enim *nudandi* verbum, quod mox ſequitur, ipſum ſignificat. Quinimò & quæ ſequuntur ſatis indicant.

" *Cum cuſtodia competenti*: Ita Tribonianus.

" *Nudare* prouinciam, eſt ſpoliare, concutere. Tribonianus autem hic repoſuit, *nudauerit*, vt ita in futurum hanc *legem* traduceret, quæ ad horum temporum hiſtoriam ſpeciatim pertinebat.

" *Non dicam*, id eſt, non modò: ita *l. 2. ſupr. de raptu vel matrim. Sanctim. Si quis non dicam rapere, ſed vel attemptare matrimonij iungendi causâ, vel incitare, &c.*

" De *Domeſticis* his, *titulus ſupr. libr. 1. de adſeſſoribus domeſticis & Cancellariis.*

" *Manipularius* vno ſenſu Gloſſ. *μαξιάριος ordinarius, Manipularius*: vide plura in *Commentario.*

" *Rapuerit, aut ſuſtulerit*: Ita Tribonianus ratione quam ſuperiùs perſtrinxi.

COMMENTARIVS.

REDIRE ſeu RADVCI in Prouinciam Iudex ſeu Rector Prouinciæ, & Dux idem in *§. huius leg.* ſub Protectorum cuſtodia (his enim proſecutio reorum & cuſtodia ſæpè commiſſa de quo *ſuo titulo ſup.*) quam ſcilicet ſpoliaſſe dicitur, à Theodoſio M. *h. l.* iubetur: Nempe vt querelas Prouincialium ibi excipiat, ſingulique qui ab eo ſpoliati, quod ſuum eſt, apud nouum Prouinciæ Iudicem repetant. Haud abſimiliter Valentinianus iubet, *l. 13. inf. de operibus publicis: Ducem, qui administrationis ſuæ tempore in limite ſibi commiſſo, turres quæ refectione indigebant, non refecit, vel etiam nouas locis opportunis ſeu neceſſariis non extruxit, finitâ adminiſtratione reuocari ſeu reduci ad limitem oportere, vt ex propriis facultatibus eas extruere cogatur, quas adminiſtrationis tempore adiumentis militum debuerat, & potuerat fabricare.* Repetundarum igitur reus prouinciâ adminiſtratâ digreſſus, antequam Prouincialium querelas exciperet, vel etiam quacunque ratione deluſis Prouincialium querelis; (fortè ſuperiorum temporum conniuentia vel iniquitate) ſub bono Principe in Prouinciam rectè remittitur, vt Prouincialium querelas excipiat: vt ita in locis ipſis conſtituto eo, ſuum ſinguli quoque apud nouum Iudicem repetere & recuperare poſſint. Quâ certè non alia melior Prouincialibus miſeris & nudatis conſulendi ratio eſt. Nam quò cæteræ Repetundarum pœnæ quamlibet graues, quibus diſciplina publica vindicari poteſt, niſi ſingulis ſuum repetentibus redditur? ne alioquin ſit illud, quod & antea laudabam:

— *& hic damnatus* INANI
IVDICIO (*quid enim ſaluis infamia nummis?*)
Exſul ab octaua Marius bibit, & fruitur DIIS
Iratis: at tu VICTRIX PROVINCIA
PLORAS.

Huc pertinet etiam illud Capitolini, in *Antonino Pio, p. 21. Si quos Repetundarum damnauit, eorum liberis bona paterna reſtituit, eâ tamen lege, vt illi prouincialibus redderent quod parentes acceperant.* Denique huc pertinet, quod de Æſtimatione & Iudice in id accepto in iudicio *Repetundarum*, notaui ad *l. 1. ſupr.*

¶ Hoc vt æquum, ita quod dixi non alia temerè melior ratio, quàm ſi Repetundarum Rei ipſi ſub oculis Prouincialium conſtituantur: cùm alioquin miſerrimorum querelæ ad Principem vel nunquam vel ſeriùs perueniant, vel etiam Iudices ad æſtimationem ineundam dati, non omnibus ſuum reddere poſſent: fortè non conqueri valentibus omnibus: vel iudice abſente non ſatis damnum æſtimare valente. In rem igitur præſentem deſcendi oportet, ne prouincialium querelæ pereant. Quod & ipſum probat *lex 33. ſup. de erogatione milit. annonæ.*

¶ Et verò hac de causâ quoque poſtea conſtitutum, vt Cancellarij & Domeſtici Iudicum poſt depoſitam adminiſtrationem tempus aliquod in Prouincia facerent ſeu manerent, *l. 3. Cod. de Adſeſſoribus & domeſticis* (quæ *lex* eſt Honorij) *Conſiliarios*, inquit, *Iudicum & Cancellarios & eos qui Domeſticorum funguntur officio poſt depoſitam adminiſtrationem quinquaginta dies reſidere in Prouinciis præcipimus, pro confeſſo autem tenebitur qui accuſatus huiuſmodi perſonam ſubtraxerit, &c.* Ait, *quinquaginta dies*, non Honorius, vt puto, ſed Tribonianus

nianus ex *l. Zenonis.* Triennium sanè integrum Theodosius Iun. requirit, *l. 3. supr. de Adsessoribus domesticis,* vbi dixi. De Iudicibus ipsis quoque posteà constitutum tale aliquid. Ac primùm quidem à Valentiniano *Nouella, inter Theodosianas 23. in fine,* sancitum, vt Africæ Iudices antè trimestre integrum exactum Prouinciâ excedere non possint; hâc ratione additâ, vt coram positus benè actæ rei fruatur laudibus, aut certè si direptionis alicuius docebitur conscius, discessus celeritate se non subtrahat. Postea à Zenone iussi sunt omnes Iudices, tàm ciuiles quàm militares, post administrationem depositam quinquaginta tantùm dies (pariter vt de Consiliariis Cancellariis, & Domesticis cauetur *d.l.3. Cod. de assessoribus:*) in Prouincia manere: Et quidem in Metropolibus Prouinciarum, vel illustrioribus Prouinciæ ciuitatibus, in celeberrimis insuper earum locis ante omnium quos gubernauerant ora: vt pateat omnibus facultas libera super furtis aut criminibus querimoniam commouendi: *l. vnic. Cod. vt omnes Iudices.* Vbi etiam illud statuitur, *d.l.vn.§.2.* quod *huic legi* apprimè conuenit, *Ipse autem qui præsentem fugiens non obseruauerit legem, vbicunque repertus fuerit, licèt in hac florentissimâ ciuitate,* Ad Provinciam *sine vllo penitus obstaculo, præceptione Tui Culminis, curâ etiam V. C. Rectoris Prouinciæ in quâ repertus fuerit,* Dedvcetvr, *per sex mensium curricula ibidem moraturus, quatenùs intereà minima possint crimina vel furta celari.*

¶ Sic igitur teneamus, ad Prouincialium querelas excipiendas ante hanc *leg.* Valentis Constitutionibus, *l. 6. 9. supr. de Numerariis:* constitutum fuisse, vt Numerarij seu Tabularij peracto officio, anno, vel biennio in prouinciis residerent, vt ederent rationem torporis & segnitiæ. Verùm eo tempore de Iudicibus eorúmque domesticis nihil dum tale quid constitutum fuerat; verùm & legem Iuliani & post hanc demum legem, post Theodosij M. inquam tempora hanc cautelam repertam temporis scilicet alicuius faciendi à Iudice eiúsque domesticis, post finitum actum & administrationem in prouinciâ. Ac primò quidem de *Domesticis* & Cancellariis Iudicum id ab Honorio Imp. cautum, vt post depositum actum aliquod tempus in prouinciâ faciant, *l. 3. Cod. de assessor. domest.* Honorium quoque secutus Theodosius Iunior, qui & ipse cauit, vt post depositam à dominis suis administrationem integro triennio intra Prouinciam manerent, vt ex his quæstio, si quando opus haberetur & veritas erui posset: Toto inquam triennio, id enim *l.vlt. supr. de Assessoribus,* à Theodosio Iuniore constitutum. Idque ipsum proculdubio antea cautum fuerat, & ab Honorio eius patruo *in l. 3. Cod. eod. tit.* quam Tribonianus interpolauit. Hæc ita inquam primò de Domesticis Iudicum cauta. At mox ipsi Iudices iussi depositâ administratione tempus aliquod in eadem prouincia facere *d. Nouell.* Valentiniani, *d. l. vn.* Zenonis. Atque hic est genuinus huiusce iuris progressus nondum obseruatus.

Ex quo etiam apparet, perperàm à Cujacio emendari *legem vlt. supr. de Adsessorib.* simul & de Triboniani flagitio *in d.l. 3. Cod. de Adsessor.* ¶ Quid ergo? Theodosius M. ea cautione, quam *h.l.* inducit, Prouincialibus nihilo secius caueri, remisso videlicet in Prouinciam Iudice Repetundarum accusato. ¶ Porrò Iudicem, seu Ducem, Repetundarum reum Theodosius M. *h.l.* duabus Poenis subjicit: Primo suorum quoque nomine eum Repetundarum teneri vult: id est, si quid eius domesticus, manipularis, aut minister deliquit siue rapuit: Domesticorum scilicet & ministrorum comitúmque & cohortis suæ furta, rapinas, Iudex præstare tenetur. Quod singulare est: extra coniugem enim seu vxorem, cuius delicti ratio & vindicta à marito exigebatur, *l. 4. §. 2. infr. de officio Proconsulis,* Iudices Repetundarum domesticorum vel cohortis aut Comitum nomine conueniri potuisse non lego. Contra in ipsos cohortales comites, iudicium Repetundarum datum, apparet ex *l. 1. in pr. l. 5. ff. de lege Iulia Repetundarum.* Verùm iure id ita à Theodosio constitutum, vtpote cùm Iudices rapinas suas clàm per huiusmodi domesticos, & ministros exercerent, vel certè exercentibus conniuerent. Quò pertinet illud Iuuenalis, *Satyra* 8. ad Rectorem Prouinciæ:

> *Si tibi sancta cohors comitum, si nemo tribunal*
> *Vendit acerse comes, si nullum in coniuge crimen*
> *Nec per conuentus & cuncta per oppida, cur vis*
> *Vnguibus ire parat nummos raptura celano:*

¶ De domesticis porrò Iudicum dixi *suo titulo de assessoribus domesticis, & cancellariis:* & nominatim, quatenus ad inuidiam Rectorum porriganitur, secùs gesta à domesticis: vide *l. vn. supr. si prouincia Rector:* quæ legi superiori 27. *sup. h. tit.* coniungenda est.

¶ Quinimò, non de domesticorum tantùm crimine seu furto teneri Iudicem vult *h.l.* Theodosius sed & de Manipularij & Ministri. De Manipulis hoc æuo Marcellinus *lib. 21. p. 212. lib. 25. p. 265.* & Vegetius. At *Manipularius* hic quis? *Manipularius* vno sensu est manipuli ductor, Gloss. ταξηάρχης, *ordinarius Manipularius*, aliæ Glossæ Manipularius ἀρχηγὸς λόχου. Alio verò sensu Manipularius est, infimi ordinis minister & miles. Festus: *Sunt quidem etiam qui manipularem eum, qui infimi ordinis sit, appellatum credant Ordinarium:* Quanquam & Festi locus accipi potest, de infimi ordinis ductore. Λοχίτης Synesio *ep. 44.* est apparitor quicumque, vbi de Ioannis Ducis λοχίταις ac nominatim de Spatalo, quo vsus videbatur ad interficiendum Æmilium (quod de ordinatiis adiicit *Glossarium*: de eo dixi ad *l. 16. sup. de cohortalib. & l. 3. de iis quæ administr.*) constante. An igitur priore sensu hîc manipularius accipiendus? quo etiam sensu dixit Spartianus in *Hadriano: Ipse quoque inter manipulares vitam militarem magistrans.* Cuius loci sensus est: Hadrianum quasi manipularium, id est manipuli ductorem, milites seu commanipulos docuisse vitam militarem: scilicet Manipularij fuit, cuiusque manipuli milites vitam militarem magistrare, id est artem militarem docere. Eodémque sensu Festus *in voce, manipularis.* Putem *hac l.* manipularium accipiendum pro vili & gregario milite: sic enim Theodosius à maiori ad minus hîc procedit: *non solum quod eius non dicam Domesticus, sed Manipularius & minister accepit.* &c.

¶ *Ministri* denique *h. l.* distinguntur à Manipulariis & domesticis, & quidem minores & inferioris ordinis. Erant igitur ministri priuatæ vitæ quos sibimet ipsi magistratus eligebant. Domesticos enim publicè electos accipiebant. Et hæc de primo pœnæ genere.

¶ Alterum pœnæ genus est pœna *Quadrupli*; quæ solemnis alioquin furti & rapinæ pœna, de quâ v. & Chrysostomum *homilia 52. in Matth. in f.* cùm antea ordinibus moris æstimationis pœna simpli videlicet imponeretur: vt notaui *ad l. 1. supr.* Quadrupli scilicet pœna Repetundarum reo imposita, *h. l. & l. 3. Cod. de Adsessorib.* quæ & ipsa

pœna peculatus fuit, *l. penult. π. ad leg. Iuliam peculatus*. Et Paulus 5. *sentent. tit.* 27. de qua Peculatus & Repetundarum similitudine dicetur ad *tit prox.* & ad *l. 5. h. t.* Et quidem totum Quadruplum prouinciali spoliato cedere voluisse Theodosium *h. l.* verosimile est. Et tamen *l. 3. Cod. de Adsessorib.* Quadruplum hoc inter fiscum & spoliatum diuidi iubet.

¶ Duo obiter ex *hac lege* notanda, Primo *Protectoribus*, de quibus fuit *titulus lib.* 6. vt corripiendorum, exhibendorum, prosequendorum, retrahendorum reorum, munus impositum, quod ostendit Ammianus Marcellinus *lib.* 14. *p.* 20. & *lib.* 29. *p.* 424. *lib.* 15. *p.* 39. ita & custodiam reorum commissam. Quod & ipsum duobus exemplis ex Ammiano Marcellino firmatur, *lib.* 14. *p.* 19. *Praefecti*, inquit, *custodiam Protectoribus mandauerat fidis*. Et lib. 29. p. 427. *Romanum cum domesticis custodiendum Protectoribus commisit mandauit*. Sed & Symmachus *lib.* 10. *ep.* 49. *Cum de Macedonio sequius de Repub. merito* [id est Repetundarum reo] *itemque Ammiano dudum mihi iudicium Perennitas Vestra legauerit, Ammianum quidem Protectorum attestatione cognoui cum vrbis vicina contingeret, languore consumptum: de Macedonio varia iactantur, quem iampridem debuit custodum sollicitudo perducere*. Et mox: *Si fortè designatum reum cognitioni meæ prosequentium cura tradiderit*. vide & quæ dixi ad *legem* 4. *supr. de executoribus*.

¶ Postremò notanda hypothesis Historica *huius l.* de *Natali*, inquam, Duce quondam Sardiniæ, qui prouinciam nudauerat seu prouinciales spoliauerat: quem ideò reduci sub Protectoribus in prouinciam iubet Theodosius M. Quis autem hic Natalis fuerit, & quando Dux Sardineæ fuerit, nusquam reperio: sub Valente fuisse videtur. ¶ Ex hoc interim colligimus, *Sardiniam* hoc tempore Orientalis Imperij prouinciam fuisse, quæ postea Occidenti, & quidem Italiæ, postcà Africæ attributa fuit: de quo alibi.

IV. Idem AAA. Floro P. P.

SCIANT Iudices super admissis propriis'', aut à se, aut ab heredibus suis, pœnam esse repetendam.'' Dat. x. Kal. Septemb. Antonio & Syagrio Coss. [382.]

INTERPRETATIO. *Omnes Iudices sciant, quicquid male rapuerint, si ipsi non reddiderint, à suis heredibus esse reddendum.*

NOTÆ.

* *Lex 2. Cod. eod. tit.* Fortè *huic legi* iungenda *lex 3. sup. de sentent. ex peric. recit.* vbi vide quæ dixi.

'' Alij tentant *probris* quod etiam *Amanei Codices* quidam præferunt. Tentet quis *properiis*. Properium est scelus, crimen & nominatim rapina Iudicum: quo nil necesse est: *admissa propria* vocat *lex* respectu hæredum. *Admissa* autem, id est, rapta, vt præter *Rubricam*, vidit quoque *Amaunt*.

'' Hinc *Repetundarum* crimen.

COMMENTARIVS.

HÆREDES quoque Repetundarum Rei, pœnâ Repetundarum teneri definit *hâc l.* Theodosius M. scilicet & hac ratione Iudicum cupiditati occurrendum putauit, vti scirent, quanquam ipsi fortè euaderent, ab hæredibus tamen suis pœnam vel serò repetendam, quamlibet aduersùs eos lis contestata non fuerit, neque conuenti aut condemnati fuerint. Neque tamen hoc etiam primum Theodosius excogitauit: iam olim enim crimen Repetundarum eorum criminum numero fuit, quæ etiam mortuis reis cum quibus nihil actum est, adhuc exerceri placuit: *similiter* aduersus hæredem, id est similiter atque in ipsum reum exerceretur si viueret. *l. ex iudiciorum* 20. *π. de accusationib.* & *l. 2. π. de Lege Iulia Repetundarum*: & *l. vlt. π. ad leg. Iuliam Peculatus*. Eiusque rei rationem adsignat Papinianus *in d. l. vlt. Nec immeritò*, inquit, *cùm in hoc iudicio quæstio principalis ablata pecuniæ moueatur*. Cuius rationis hæc est sententia: Quemadmodum principalis quæstio ablatæ scil. pecuniæ adhuc & similiter exerceri potest, ita pœnæ quoque persecutionem cum principali quæstione exerceri posse: Si principalis quæstio transit in hæredem, ergo & pœna. Plinius quoque *lib. 3. Epist. ad Minutianum* 9. de Classico Repetundarum reo agens *Batica*, inquit, *etiam in defuncti accusatione persistebat: prouisum hoc* LEGIBVS: *intermissum tamen, & post longam intercapedinem tunc reductum*. Et mox: *Bona Classici, quæ habuisset ante prouinciam, placuit Senatui à reliquis separari: illa filiæ, hæc spoliatis relinqui. Additum est vt pecuniæ quas creditoribus soluerat, reuocarentur*. Ipsa igitur lege Iulia *Repetundarum* id cautum fuerat, quod præter Plinium, *d. lex 2. π. eod. tit.* comprobare videtur: Ex qua tamen ipsa discimus hanc actionem in hæredes datam *intra annum duntaxat* à morte eius qui arguebatur. Quod tamen non ita Theodosio placuisse videtur: quandoquidem pœnam repeti vult indistinctè ab hæredibus, citò vel serò, de quo ad *leg. vlt.*

¶ Portò pœnam *Quadrupli* intelligit *hic* Theodosius: quod etiam Græci rectè viderunt: quam *superiore lege* quoque constituit. Et fallitur Interpres, qui hanc *legem* interpretatur de sola rei persecutione; seu *de reddendo* (tantùm) *eo quod male raptum fuit*: cùm contra apertè *h. l.* dicatur, POENAM *repetendam*. Itaque rectè quoque Græci [illegible] ποινήν.

v. * Idem

v. * Idem AAA. Haue Marcelline" K. NB.

OMNES Cognitores", &" Iudices", à pecuniis atque patrimoniis manus" abstineant: neque alienum iurgium, putent suam prædam. Etenim, priuatarum" quoque litium Cognitor, idémque mercator, parem" capitis ac vitæ, quæ Peculatus reos consueuit inuoluere, cogetur subire iacturam. Dat. Prid. Non. April. Med. Merob. II. & Saturnino Coss. [383.]

NOTÆ.

* *Lex 3. Cod. eod. tit.*

" *Marcellinus* hic videtur fuisse in maiore aliqua supra Ordinarios Iudices dignitate constitutus: Quandoquidem de Cognitorum, id est Rectorum Prouinciarum pœna agitur. Nisi putemus *Marcellino* extra ordinem negotium datum, cum potestate ad inquisitionem facinorosorum prauorumque Iudicum. An verò hic Ammianus Marcellinus noster est, qui historiam vulgauit? Sanè id ita omnino censeo. Nam & tempora conueniunt: Hoc quippe tempore Romæ in magna gratia erat, vt testatur Libanij *ad eum* Epistola.

" *Pro vel, seu id est,* Idem scilicet Cognitor & Iudex, & vterque Iudex Ordinarius. Rector Prouinciæ: vide *Gloss. Theod.*

" Quare ineptè *Glossa*, cùm hæc distinguit ita, Cognitores scil. delegatos: Iudices ordinarios. Et certè mox solus *cognitor* nominatur.

" Rectores Prouinciarum singularum.

" Manus abstinentes, seu manus puræ in Iudicibus requiruntur. Vide *Nouellam Iustiniani 8. & 17.* & Symmachum, *lib. 9. Epist. 39.* idcóque Iudicum imagines sine manibus Thebanos in publico proposuisse memorat Plutarchus, *in Iside.*

" Priuatarum litium cognitor opposité ad Iudices seu Magistratus & Rationales.

" *Statutam legibus cogetur subire iacturam.* Ità Tribonianus hunc locum deformauit

COMMENTARIVS.

POENA Repetundarum reis à Valentiniano Iuniore hâc Constitutione, eadem quæ peculatus reis imponitur: non senatu motionis tantùm aut æstimationis (de quo ad *l. 1. sup.*) vel quadrupli, verùm capitis & vitæ. Repetundarum, inquam, reis, *Cognitoribus* omnibus, id est Iudicibus, seu prouinciarum Rectoribus: hi enim Cognitores & Iudices propriè dicuntur: priuatarum litium cognitoribus, id est, iis qui inter priuatos cognoscunt (*κατ' ἀντιδιαστολὴν* scilicet, seu ad differentiam eorum qui inter priuatum & fiscum cognoscunt, qui Procuratores sunt vel rationales.) At non omnibus, sed iis speciatim, qui ob rem iudicandam pecuniam acceperint: ibi, *neque alienum iurgium putent suam prædam*: vbi IVRGIVM indicat quoque, imò propriè significat causam ciuilem & pecuniariam: vt proinde malè Gl. negauerit *huius legis* pœnam pertinere ad causas ciuiles, sed tantùm ad criminales. Quem alioquin confutant generalia & propria hâc in re *huius legis* verba; nempe *Priuatarum litium cognitor idémque mercator.* Hæc verò ipsa pœna, *leg. XII. Tabul.* imposita fuerat, vt testatur Cæcilius apud Gellium *lib. 20. cap. 1.* Verùm Tribonianus prælata Quadrupli pœna hanc legem interpolandam sibi duxit.

¶ Illud præterire non possum, malè hanc *legem* referri à pragmaticis ad Ergolabus siue redemptores litium: Est enim hæc *lex* de cognitoribus & Iudicibus qui venalé quoquomodo habent sententiã, vt loquitur *l. prox. 6. inf.* quas hæc *lex* propriè *mercatores* vocat. Mercator iudex est, qui alienum iurgium putat esse suam prædam: id est qui sententiam venalem habet. Author incertus, subditus *Notitiæ Imperij, cap. de Iudicum prauitate, cap. 4. Ad hæc,* inquit, *incommoda, quæ Prouincias auaritiæ artibus vexant, accidit etiam Iudicum execranda cupiditas collatorum vtilitatibus inimica: Nam hi despecta reuerentia dignitatum, velut mercatores in Prouincias se missos existimant eò grauiores, quòd ab his procedit iniquitas, vnde debuit sperari medicina.* Alio sensu, quanquam proximo & fermè contiguo, *mercatores potestatum* dicuntur apud Lampridium in *Alexandro Seuero, p. 131. Mercatores prouinciarum*, Cicero *in orat. post. reditum*: & in ea quam habuit *ad Senatum.* Dixi *contiguo significatu*: A mercatura enim potestatum procliuis sæpè transitus ad venalitium sententiarum. Quare & veteris editionis & scripturæ lectio apud Lampridium in *Alexandro Seuero* probabilis: *Honores iuris gladij nunquam vendi passus est, dicens: Necesse est vt qui emit, vendat: Ergò non patiar mercatores potestatum, quos si patiant damnare non possim, erubesco enim punire illum hominem qui emit & vendit.* Si *patiant*, id est si paria faciunt, ac proinde si itidem vendunt vt emerunt. Par & proximum mercaturæ potestatum est mercatura iudiciorum, & paria facit qui vendit quod emit: *iuris gentium est vendere quod emeris*; vt alicubi Seneca loquitur: & Martialis alibi,

Nam quod emas possis dicere iure tuum.

Senecæ verba merentur quæ adscribantur, 1. *de beneficiis, 9. Nam Prouincias spoliari & nummarium tribunal audita vtrinque licitatione alteri addici non mirum, quando quæ emeris, vendere gentium ius est.* Quanquam & vulgata apud Lampridium lectio defendi potest, *quos si patiar, damnare non possim*: damnare scil. peccantes, & mercaturam deinceps exercentes multare. *Nummarij* denique Iudices *hac* Valentiniani *lege* plectuntur. Nam ita propriè vocantur mercatores hi: & hoc sensu *nummarium tribunal* dixit *superiore loco* Seneca, & Cicero *in Verrem*: ac nominatim *Nummarij iudices* apud Ciceronem *pro Cluentio*: & priùs *ad Atticum*, & Suetonium *in vita Domitiani, cap. 8.* Eodémque modo dixit Hieronymus, *Sacerdotes nummarios.* sed & *l. 4. supr. ne quid publicæ lætitiæ nunt. Iudices nummarios esse prohibemus* (neque enim *ibi* legendum *Iudices*, vt nonnulli faciũt:) Interim *superiori* Lampridij *loco* respondet quoque de Patiatione mercaturæ potestatũ & iudiciorũ hic Zosimi locus *libr. 4. p. 755.* Quo loco de venalitate Magistratuũ sub Theodosio M. agens, hæc de ipsismet mercatoribus subiicit. τὰς γὰρ μὴ θεραπεύοντας τὴν ἀπληστίαν, τοῖς ἐκ συκοφαντίας ἐγκλήμασι περιέβαλλον, μονονουχὶ βοῶντες ὡς δεῖ τὸν ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς δεδωκότα ἀνάλωμα πάντα συναγαγεῖν. id est, *eos enim, qui ipsorum inexplebilem cupiditatem non explerent,*

plerent, calumniis opprimebant apertè dicentes, omnia ſibi neceſſario colligenda eſſe., quapro Magiſtratu dediſſent.

§ Tandem putet quis, *Marcellinum*, cui hæc *lex* inſcribitur, eundem eſſe cum Ammiano Comite R. P. cui inſcribitur hoc ipſo anno *lex 4. inf. de appellat.* & ſic ad Comitem R. P. *hanc legem* emiſſum, quod & hæe verba ſuadeant, *Priuatarum quoque litium cognitor*: quæ certe idem valent atque ſi diceret, non modò fiſcalium, ſed & priuatarum. Neque temerè *Comiti* inſcripta fuerit *hac lex*: eò quod bonorum proſcriptio pœnam *huius legis* ſequeretur. Quare de eo moneri Comitem R. P. operæ pretium viſum. Verùm longè aliter de iſto cenſeo: Quare putet quis potius, Mareellinum iſtum ciuilem iudicem aliquem fuiſſe, ſiue Illuſtrem, ſiue Spectabilem, veluti Vicarium, ſub cuius diœceſi & diſpoſitione fuerint Iudices & prouinciarum litium Cognitores, qui his exæquantur eum fiſcalium ſeu publicarum pecuniarum intercerſoribus. Ergo priuatarum litium Cognitores, & ſpoliatores, oppoſitè ad Iudices, & publicarum prouinciarum ſpoliatores Rationales. Et ſic ciuilē Iudicē eſſe oportet eum, cui hæc *lex* inſcribitur: vtpote ad cuius iuriſdictionem ciuiles & priuati iudices illi eorúmque pœna pertinuerat. Verùm mens mihi, hunc eundem Marcellinum videri cum hiſtorico, cui hoc tempore agenti in Italia, & Romæ, poteſtas extra ordinem data fuerit ad inquiſitionem Iudicum improborum.

VI. * Idem AAA." & Arcad. A. Edictum ad Prouinciales.

IVBEMVS, hortamur", vt ſi quis forte Honoratorum, Decurionum, Poſſeſſorum, poſtremò etiam Colonorum, aut cuiuſlibet Ordinis, à Iudice fuerit aliquā ratione concuſſus: ſi quis ſcit venalem de iure" fuiſſe ſententiam: ſi quis pœnam vel pretio remiſſam, vel vitio cupiditatis" ingeſtam: ſi quis poſtremò quâcumque" de cauſa inprobum" Iudicem potuetit adprobare, is vel adminiſtrante eo, vel poſt adminiſtrationem depoſitam, in publicum prodeat, crimen deferat, delatum adprobet: cùm probauerit, & victoriam reportarutus, & gloriam. Dat. x. Kal. Iul. Conſtantinop. Honorio NB. P & Euodio Coss. [386.]

NOTÆ.

* *Lex 4. Cod. eod. tit.*

" Malè: quem tamen errorem tuetur quoque Codex Iuſtinianeus: Gratianus enim iam defunctus fuerat, & quidem ante triennium fermè: deinde ineptum & inauditum, quatuor Auguſtos fuiſſe. Itaque repone, *Imppp. Valentinianus, THEODOSIVS, & Arcadius AAA.* Et conſequenter *legis* proximæ inſcriptio ita reſtituenda, *Iidem AAA.* Eſt igitur hic inter alios *huius Codicis* Conditorum error.

" *Iubemus atque hortamur.* Cod Iuſtin. Quo nil opus, neque ita eleganter. *Aſyndeton* enim hoc eſt, elegantiæ non vulgaris.

" id eſt, iuris & iudicialem ſententiam, vel potius iudicium venale, de iure priuatorum ciuili. Mox enim pœnale iudicium opponitur.

" *Cupiditatis* vox hæc in re propria, de eorum qui in Officio publico ſunt, auaritia nummariâ: vide & *leg. 3. ſup. de Officio Rectoris Prouinciæ: & l. 1. inf. de ſuperexactionib.*

" Ciuili, pœnali.

" *Improbi* vox hoc in crimine *Repetundarum* propria. Iuuenalis *Satyra 13.*

——— *Improba quamuis*
Gratia, fallaci Prætoris vicerit vrna.

De *improbi* voce vide alia nonnulla in *Gloſſ.*

COMMENTARIVS.

ACCVSATORES, vel etiam DELATORES omnes Iudicum, Repetundarum reorum, ac nominatim eorum, qui priuatarum litium cognitores, iidémque *mercatores* ſunt, (vt *lex ſuperior* loquebatur) id eſt qui ciuiles vel pœnales ſententias venales habent, ſeu pecuniam ob iudicandum decernendúmne acceperunt, (quæ ipſa *legis Iuliæ Repetundarum* verba fuiſſe colligo ex *l. 3. π. eod. tit.*) Theodoſius M. hoc Edicto ad Prouinciales omnes emiſſo euocat; Cui perquam ſimile eſt & propè geminum Conſtantini M. edictum, *in l. 4. ſup. de accuſationib.* Et verò vtrumque enixi ſtudij hac parte argumentis non leuibus inſperſis: Qualia illa hoc edicto, *Iubemus, hortamur*, aliáque quæ mox expendam. Quin & vtrumque pari iuxta occaſione emiſſum, poſt varias videlicet Prouincialium de Iudicum concuſſionibus, furtis, improbitatibus, turpitudine, αἰσχροκερδίᾳ querelas. Quod vt de Conſtantini edicto *ad eam legem* probauimus, ita de Theodoſij temporibus, atque adeò de huius edicti emittendi occaſione fidem facit Zoſimus *lib. 4. Hiſtor. p. 755.* τὰς δὲ πόλεις ἀπολελοίπει τὰ χρήματα, τὰ μὲν ὑπὸ τῶν ἐπιτεθέντων φόρων ὑπερβαινόντων τὸ μέτριον, τὰ δὲ εἰς τὴν τῶν ἀρχόντων ἀναλούμενα πλεονεξίαν. τοὺς γὰρ μὴ θεραπεύοντας τὴν αὐτῶν ἀπληστίαν, τοῖς ἐκ συκοφαντίας πράγμασι περιέβαλλον, μονονουχὶ βοῶντες ὡς ὅσα ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς δεδώκασιν, ἀνάγκη πᾶσα συναγαγεῖν. Ἐκ τούτου τοιγαροῦν οἱ τὰς πόλεις οἰκοῦντες, πενίᾳ τε καὶ ἀρχόντων κακίᾳ τρυχόμενοι δυστυχῆ καὶ οἴκτιστον ἔτριβον βίον, ἱκετεύοντες τὸ θεῖον καὶ δεόμενοι τῆς τοσούτων αὐτοῖς ἀπαλλαγῆναι δεινῶν συμφορῶν: id eſt; *Vrbes verò pecuniis deſtituebantur, quæ partim per impoſita tributa modum excedentia, partim verò per Iudicum exhauriebantur pluris habendi cupiditatem: Hi enim inexplebilem ſuam auaritiam non explentes, calumniis opprimebant, apertè dicentes, omnia quæ pro magiſtratu dediſſent, neceſſariò ſibi eſſe colligenda. Hinc igitur Vrbium incolæ tum paupertate tum Iudicū improbitate attriti, infelicem & miſerabilem maximè vitā degebant, Deúmque ſuppliciter orabant vt talibus tantiſque calamitatibus liberarentur.* Characteriſmum temporis ſubiicit Zoſimus, id videlicet factum, antequam Theodoſius Gentilibus templa adeundi, & patriis ritibus Numina placandi poteſtatem omninò præcluſiſſet: id eſt, Ante Annum Domini 385. ſeu ante *legem 9. infr. de paganis*: vel ſaltem ante annum 391. ſeu *legem 11. inf. de paganis.*

§ Igitur hoc Edicto Theodoſius primùm inuitat

tat omnes ad accusationem vel delationem, siue ipsi à Iudice concussi fuerint, siue alios concussos mouerint; publicam scilicet accusationem facit: De quo exeiendi accusatores more iam sæpiùs actū. Secundò Iudicem non tantùm post administrationem depositam, verùm etiam constante administratione accusari permittit. Cùm alioquin regulariter Maior huiusmodi Iudex constante magistratu accusari non possit: *l. 82. π. de iniuriis : l. 15. in pr. & l. 38. §. vlt. π. de adulteriis* : vt nec in ius vocari, vel aliter conueniri, *l. 2. π. ius de in voc. l. 16. §. 2. π. ex quib. causis maiores : l. 48. π. de iudiciis l. 12. π. iudicatum solui : l. 5. §. 7. π. de noui oper. nuntiat.* Ne quidem tutelæ gestæ, *d. l. 48.* sola protestatione constante Magistratu licita, vt *d. l. 5. §. 7.* vel in criminalibus, solâ rei postulatione, *d. l. 38. §. vlt.* atque exinde cautione Iudicis. Id autem vt ne Magistratus accusari posset, constitutum ex sententia Lentuli dicta, *Silla & Trione* Consulibus, vt testatur Venuleius *l. 12. π. de accusationibus*: ex sententia inquam, Lentuli, quæ proculdubio Senatusconsulto firmata fuit, quod sub Tiberio Imperatore factum: ad cuius interpretationem mox secutum rescriptum illud Tiberij, de quo *d. l. 38. §. vlt.* Seneca quoque 2. *controu. Non potes*, inquit, *accusare eum, in cuius arbitrio positum est, moriaris an viuas; non magis quàm Magistratum in ius vocare.* Et tamen comperio ius hoc antiquius adhuc esse, etiam in Repetundarum crimine: Varronis enim locus est singularis in *Satyra Papiapapa περὶ ἐγκωμίων*, apud Nonium *cap. 1. in voce Rapones* 108. *Prætor noster eripuit mihi pecuniam : de eâ questum ad annum veniam ad nouum Magistratum, quum hic Rapo vmbram quoque spei deuorasset.* In tabula æneâ L. Seruiliæ Romæ reperta. *De hisce*, id est, de pecuniis repetundis, *dum Magistratum, aut imperium habebunt, iudicium ne fiet.*

¶ At enim in crimine Repetundarum singulariter à Theodosio M. constitutum, vt constante quoque administratione Iudex Repetūdarum accusari possit: quod & ipsum posteà probauit Iustinianus *Nouella* 80. *cap.* 2. 86. 87. *cap.* 4. Nempè eò Theodosium adegit, vt modò dixi, Iudicum rapacitas, auaritia, *turpitudo* (vt propriè Repetundarum crimen vocatur, *l. Cassius, π. de Senatoribus.*) seu *αἰσχροκερδία*, sordes: odio igitur maximo fuit Theodosio Repetundarum crimen, cùm cætera non liceat intendere durante Magistratu, at hoc liceat. Nempè quia hoc crimen ipsam administrationem inficit, & ratione ac occasione officij delinquitur, & prouincialium interest, ne ei vlteriùs grassandi in facultates prouincialium facultas detur exemplo suspecti tutoris: v. Glossam, Cynum, & Salicetum. Verùm de hoc rursum agetur *ad leg. prox.*

¶ Tertiò seu postremo loco, enixo suo studio testando Theodosius, reportaturum eum gloriam pollicetur: quomodo Constantinus Edicto suo fecit, *d. l. 4. sup. de accusationib.* accusatori, conuicto Reo, & dignitates & res seu pecunias pollicetur: vbi *Gloriæ* appellatione, intelligit, non tantùm habitum illum iri tanquam virum de Republ. benemeritū; verū adeò honoribus mactādū, & dignitatibus & rebus augendum. Sanè accusatoribus huius criminis honores publicè habitos, exemplum *Carbonis Cottæ* Consularibus honoribus exornati, apud Dionem *lib.* 16. fidem facit. Sic & apud Am. Marcellinū *lib. 27. p. 560.* Terentius humili genere in vrbe natus & pistor, ad vicem præmij, quia Peculatus reū detulerat Orfitium ex Præfecto, Tusciam Prouinciā Correctoris potestate administrasse dicitur.

VII. * Imppp. " VALENTINIANVS, Theod. & Arcad. AAA. Seuerino" Cóm. R. P.

VNSQVISQVE Procurator", Præpositus Gynecio", Tabularius", Susceptor", Colonus", vel quicunque, se à Comite Domorum memorerit esse concussum, cùm ipse cui pecuniam numerauerit, administratione" decesserit, intra anni spatia" ad iudicium Spectabilitatis" Tuæ, quicquid dederit repetiturus, adcurrat" : vt prosit pensionibus", quidquid ille reddiderit. Sio verò ex tempore depositæ administrationis præstituti" temporis curricula transfluxerint, nulla vox" Aduocationis emergat, sed ipsos Procuratores, Præpositos, Colonos, Tabularios, Susceptores obnoxios ad solutionem iubemos" artari. Dat. Prid. Non. Iun. Med. Valentiniano A. IV. & Neotherio Coss. [390.]

NOTÆ.

* *L. 5. Cod Iust. eod. titulo.*
" Scribendum hîc fuerat, *Idem AAA.* vide quæ notaui *ad l. superiorem.*
" An hic idem cum *Seuero* Comite & Castrensi, cui hoc ipso anno inscripta *lex 12. sup. de Palatinis S. L.* Non puto.
" *Seuerinus* Comes S. L. dicitur in inscriptione *l. 4. Cod. de off. P.V.*
" *Procuratores* : veluti Procuratores saltuum; vide *Notitiam Imperij.* Procuratores domorum rei priuatæ, vide *tit. inf. de domib. ad rem pr. pert.* & *tit. de actoribus, procuratoribus, & conductoribus rei priuatæ.*
" De *Gynæcio*, Gynæciariis, Præpositis Gynæcio, dicetur *infr. sub titulo libr. 10. de murilegulis & Gynæciariis.*
" De *Tabulariis* fuit superiùs *lib. 8.* titulus *de Tabulariis logographis &c.*
" De *Susceptoribus* erit *infr.* Titulus peculiaris *lib. 12.*
" Vide *infr. tit. de conductoribus & hominibus Domus Augustæ.*
" *Ab administratione*, Cod. Iust. " *Spatium*, Cod. Iust.
" *Spectabilitatis* titulum à Valentiniano Iun. Comiti R.P. tribui obserua. An non igitur iam inter Illustres? vide quæ dico *lib. 6. tit. de Quæstorib.* &c.
" *Occurrat*, Cod. Iust. " *Pensiones rei priuatæ.*
" *Comes Domorum.* " Anni.
" *Vox Aduocationis*, propriè, vide *Gloss. Theodos.*
" *Si verò*, Cod. Iustinian. " Pensionum.
" *Volumus*, Cod. Iustinian.

COMMENTARIVS.

ACTIO siue ACCVSATIO Repetundarum seu concussionis aduersus *Comitem domorum* in specie *huius legis* post depositam ab eo administrationem, sub eius dispositione quondam positis & ab eodem concussis, intra annum a Valentiniano Iuniore *hâc l.* apud Comitem rerum priuatarum, sub quo Comes Domorum erat, indulgetur: post annum verò denegatur. Cuius occasione de quatuor videndum nobis est.

Primum, de *Comite domorum.* Comes domorum erat, qui possessionibus, prædiis, domibus, eorumdémque hominibus, ad Principem spectantibus, præerat; de quo dixi pleniùs ad *l. 2. sup. de Palatinis S. L.* Huiusmodi Comites domorum per diuersas Imperij Romani Prouincias fuêre, non tantùm in Oriente, sed etiam in Occidente. Sanè talis fuit in Oriente Comes domus diuinæ, seu Comes domorum per Cappadociam; de quo plenè dixi *ad d. l. 2.* Sed errant Interpretes Græci ad hanc *legem*, cùm Comitem domorum, de quo *h. l.* nostra agitur, Comitem Cappadociæ interpretantur: Κόμης τ̃ οἴκων, ἐςὶ ϛ ὁ ςτ@ ἐν Καππαδοκίᾳ ὑποκείμενος τῷ Κόμητι τ̃ πριβάτων. Quem Græcorum errorem tuentur deinceps omnes, & in his quoque Cujacius *de Præscriptionibus, cap. 20.* & alibi. Sed malè. Est enim hæc *lex* Valentiniani Iunioris (non etiam Theodosij) qui Occidēti præfuit: quique Mediolani, hoc tempore subsistebat, cùm Theodosius Constantinopoli versaretur. Atquin Mediolani hæc *lex* data ad Seuerium Comitem R.P. ad quem eundem, ex eadem vrbe, hoc eodem anno, ab eodem Valentiniano data videtur *lex 12. sup. de Palatinis S. L.* Scilicet, quod in errorem eos induxit, istud est, quod crediderunt nullum alium Comitem domorum fuisse, quàm vnum illum qui per Cappadociam erat: quos non tantùm *hæc lex* refutat, verùm apertissimè *lex 16. infr. de bonis proscript.* Neque mirum videri debet in *Notitia Imperij* nullos Comites domorum (vnico tantum Comite Gildoniaci patrimonij excepto) memorari: Eosdem quippe Comites domorum cum Procuratoribus Rerum priuatarum fuisse, compertum habeo ex *d. l. 16.*

¶ Secundò obseruetur, quod & Græci obseruarunt; post administrationem demum depositam aduersus Comites domorum, Repetundarum accusationem institui posse; cùm aliter visum fuerit Theodosio in specie *legis 6 sup.* Sanè hoc Valentiniani constitutum ad iuris veteris normam est, vt ad *d. l. 6.* ostendi.

¶ Tertiò obseruetur *Annalem* hanc actionem constitui: Quod & ipsum iuri veteri conueniens videri possit locus Varronis, quem ad *legem* superiorem, sed alia occasione, laudaui, ex *Satyra eius Papiapapæ περὶ ἐγκωμίων* apud Nonium *cap. 1. in voce Rapones* 108. *Prætor vester*, inquit, *eripuit mihi pecuniam, de ea* AD ANNVM *veniam, ad nouum Magistratum: quum hic rapo vmbram quoque spei deuorasset.* Quo loco, *Ad Annum*, idem putaret quis quod intra annum ab administratione depositâ. Verùm ibi (vt rectè Cuiacius obseruauit *ad l. 38. §. vlt. ff. de adulteriis: in Quæst. Papin.*) *ad annum* idem est atque ad nouum Magistratum, nam annui erant fermè tùm magistratus; saluberrimo Reipubl. instituto: proinde & antè annum, id est antequam Magistratu obierit, Iudex accusari non poterat. Quid igitur? Scæuola quidem *in l. 2. ff. eod. tit.* scribit, dari ex *Lege Iulia Repetundarum* & in hæredes actionem intra annum duntaxat à morte eius qui arguebatur. Fuerit igitur ex *Lege Iulia Repetundarum* in ipsius hæredem annalis actio, si fortè antequam moueretur sibi, vel moueri posset actio, decesserit. At Valentiniano hîc etiam annalis præscriptio aduersus ipsum Iudicem, quæ Theodosio displicuit, vt probant *l. 3. 4. & 6. sup.* Putat tamen Cuiacius Valentiniani mentem *h. l.* non fuisse, vt denegaret actionem seu repetitionem aduersus ipsummet Comitem domorum post annum, verùm Valentinianum tantùm voluisse Procuratoribus, colonis, & id genus hominibus, si non inferant pensiones debitas, quod dicant sibi pecunias ereptas à Comite domorum, inducias annuas ad id probandum dari. Hoc sensu: cum à Procuratoribus colonis pensiones peterentur, fisci nomine negabant ibi pensionibus sese soluendis pares, quandoquidem superiore anno vel superioribus annis à Comite domorum cōcussi fuissent. Proinde ne querelis huiusmodi diutius locus foret, anni spatium deinceps ad probandam concussionem huiusmodi procuratoribus Præpositis &c. præstitui: ita quidem, vt si intra anni spatium motâ hac actione Comes domorum *Repetundarum* conuictus fuerit, id quod restituerit in pensionem à Procuratore inferendam imputetur: si verò anno tacuerint, nullam ipsis accusationem amplius patere: nullam allegationem concussionis, nullâ voce aduocationis vlterius admissâ, sed pensiones fisco debitas præstare cogi absque vlla tergiuersatione vlteriore: verùm contra dici possit; vt maximè hæc, quam dixi, huius legis ferendæ *occasio* fuerit, nempe Procuratorum mora in soluendis pensionibus, obtentu concussionis sibi factæ à Comite Domorum: tamen Valentinianum non modò *fisco* consultum *h. l.* voluisse, verùm etiam ipsismet Procuratoribus: Quibus ideò Anni integri spatium concedit ad repetendas res suas: *Quicunque*, inquit, *se à Comite domorum meminerit esse concussum, cùm ipse cui pecuniam numerauerit, administratione decesserit, intra anni spatia ad Iudicium Spectabilitatis tuæ quicquid dederit repetiturus adcurrat* &c. Sanè Græci quoque ad hanc *legem* adnotant, hinc notandum, quando crimen de Repetundis anno finiatur. Denique, quocunque tandem fine concussionem sibi factam huiusmodi Procuratores allegent: quâcunque occasione *meminerint* sese concussos, annus his datur ad repetendas res suas: siuè tùm maximè *meminisse* solent, cùm pensionum præstandarum tempus recurrit. Maneat igitur annalem Repetundarum actionem à Valentiniano constitutam in *huius legis* specie.

¶ Quarto ex *hac lege* obseruetur, Comites domorum sub dispositione Com. R. P. fuisse: quod & ipsum probat *lex 2. supr. de Palat. S. L.* Quod ipsum Græci ad hanc *legem* adnotarunt, ἐςὶ ϛ ὁ ςτ@ ὑποκείμενος τῷ Κόμητι τ̃ πριβάτων. Verùm posteà sub Præpositi S. Cubiculi dispositione fuit Comes domorum per Cappadociam: vt docet *Notitia Imperij*: & *lex 9. inf. de indulgent. debit. l. 2. sup. de Præpos. S. cubiculi.*

DE

DE CRIMINE PECVLATVS.

TITVLVS XXVIII.

IX. COD. IVST. XXVIII.

PARATITLON.

PECVLATVS (de quo præter hunc *titulum*, vide *l. 3. infr. de abolition. & l. 5. sup tit. prox. ad Leg. Iuliam Repetund.*) Crimen, *Rubr. l. 1. 2. h. t.* Flagitium, delictum, nefas, scelus, *d. l. 1. & 2.* admittitur à Iudicibus, *d. l. 1.* qui prouincias quassant, *d. l. 1.* rapinis & prædis, *d. l. 2.* Itémque ab iis qui rapinis & prædis [eorum] fidem adhibent, qui ei qui rapuerit, rapta seruant *d. l. 2.*

¶ Pœna porrò huius criminis aliquando multæ dispendium fuit, *d. l. 1.* Postea capitalis, *l. 1. h. t.* capitis & vitæ pœna imposita, *l. 5. supr. ad leg. Iuliam Repetund.* Abolitio quoque huius accusationis peti non potest, ne quidem reo consentiente, *l. 3. infr. de abolition.*

I. * Imppp. THEOD. Arcad. & Honor.'' AAA. Rufino'' P. P.

PRIDEM'' fuerat constitutum †, *Vt hi Iudices, qui peculatu Prouincias quassauissent, multa dispendio subiacerent*: Sed quoniam nec condigna crimini vltio est, nec par pœna peccato, placuit tam seueram animaduertendi esse censuram'', vt cùm vix par pœna his possit flagitiis inueniri, neque condignis tantum nefas cruciatibus expiari, capitale hoc esse præcipiamus, adque animaduersione seuerissimâ coherceri. Dat. IV. Id. Septemb. Constantinop. Arcad. A. II. & Rufino Coss. [392.]

NOTÆ.

* Lex vn. *Cod. eodem tit.* proculdubio ex *hac lege, & l. 3. inf.* à Triboniano deformata est: sic quidem, vt nihil in ea agnoscas ex his, nisi quod huius inscriptionem seruauit: at subscriptionem *legis 2.* sic *humano capiti ceruicem equinam* aptauit.

'' Pleræque huius anni constitutiones post Valentiniani Iun. mortem *Honorij* nomen præferunt: & tamen anno demum sequente 4 Id. Ianuar. Honorium à patre Augustum creatum testatur Socrates *lib. 5 c. 24.* & Marcellinus, *in Chronico*.

'' *Rufino* P. P. hanc *legem* inscribi nota: de quo vide quæ obseruo in *Chronologia* huius anni, & quæ mox dicam.

'' Quàm pridem? In id mox inquiram.

† Constitutionem anteriorem & veterem obserua.

'' *Censura*, pro pœnâ.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. Constitutio hæc est, data ad Rufinum P. P. A. D. 392. quâ POENA Iudicibus Peculatus reis capitalis infligitur; cùm hactenus veteribus constitutionibus multa tantùm pecuniaria imposita fuisset, vt ipsemet Theodosius *initio h. l.* testatur: *Pridem*, inquit, *fuerat constitutum, vt hi Iudices, qui peculatu Prouincias quassauissent, multa dispendio subiacerent*: *Pridem*, id est iure antiquissimo. Sanè Paulus *5. sentent. tit. 27.* testatur, fiscalis pecuniæ peculatum Quadrupli multa seu condemnatione coerceri: Sed & Modestinus, in *l. penult. ff. ad leg. Iul. peculatus*, scribit; *Eum qui prædam ab hostibus captam surripuit, (atque adeò peculatus reum) in quadruplum damnari*. Sed & Vlpianus *l. 6. §. vlt. ff. eod. tit.* eum qui aurum ex metallo illicitè habuerit, atque adeò Peculatus reum, in Quadruplum condemnari. Et hæc quidem Quadrupli pœna, siue multa, imposita fuit Peculatum in fiscali pecunia admittentibus, vt tribus illis Pauli, Modestini, Vlpiani, testimoniis ostendi. Quid est igitur, quod Martianus scribit in *l. 4. §. 4. 5. ff. eod. tit.* eum, qui publicam pecuniam in vsum aliquem acceptam retinuit, nec erogauit, *hac lege* teneri: móxque subiicit, *qua lege damnatus, amplius tertia parte quam debet punitur.* Id scilicet ita interpretandum, de Quadrupli pœna, cuius tres partes meram pœnam continent: *Tertia pars*, pro trina, seu tribus partibus.

¶ Neque tamen circa fiscalem tantùm pecuniam Peculatus admittitur, verùm etiam re ciuitatis, vel etiam totius prouinciæ subreptâ: quod docet *d. l. 4. §. vlt. ff. de furtis.* Quarum *legum* conciliatio non alia tutior, quàm distinguentium inter *legem Iuliam*, & Constitutiones. Sanè hæc *lex* nostra de huiuscemodi Peculatu (si modò de *Peculatu* propriè dicto) est, non itaquam de fiscalis pecuniæ Peculatu, verùm de Ciuitatum & Prouinciarum pecuniis subreptis: id enim significant hæc verba, *qui peculatu prouincias quassauissent*. Neque enim qui fiscalem pecuniam intercipit, Prouincias quassat, sed fiscum & Cæsarem.

¶ Quare ita censeo, *Peculatus* appellatione hic

hîc intelligendum Repetundarum crimen, quod & ipsum Peculatus est, quóque genere Prouinciæ quassantur. Et sanè Peculatus est omnis *νοσφισμὸς διαρπαγὴ*, omnis denique rapina. Quin & huic interpretationi suffragatur omnino enixum Theodosij M. *hâc lege* studium, quo prouincialibus consulit, & dum crimen hoc miris modis exaggerat, vt cùm ait: *Sed quoniam nec condigna criminis vltio est, nec par pœna peccato*. Et mox; *cùm vix par pœna his possit flagitiis inueniri, neque condignis tantum nefas cruciatibus expiari.* Tandem coniecturam hanc, altera suffulcit: siquidem pertinet omnino hæc *lex* ad iudicium, quod hoc ipso tempore exercitum à Rufino, cui *hæc lex* inscribitur, in Tatianum Præfecturâ deiectum, Repetundarum damnatum: vt docebit *lex* 12. 13. *infr. de bonis proscriptorum*: *& lex* 9. *infrà, de indulg. crimin.* adeò quidem, vt non dubitem amplius, *legem* hanc, partem esse Rescripti illius Theodosiani, quo *Rufino* iudicium de *Tatiano* commissum est, adiunctis in speciem Rufino aliis, vt testatur Zosimus *lib.* 4. 774. Iam itaque tutò pronuntiare licet ad prouinciarum spolia, vt volebat Rufinus, à Tatiano exercita, hanc *legem* pertinere: quemadmodum vicissim *l.* 14. *inf. de bonis proscriptorum* pertinet ad spolia Prouinciarum à Rufino cui hæc *lex* inscribitur, exercita, vt ad *eam legem* plenius dicam.

¶ Porrò cùm antea crimen hoc multâ plecteretur, vt *hâc lege* dicitur, & verò Quadrupli ex eiusdem Theodosij M. *l.* 3. *sup. tit. prox.* vbi dixi, capitalem pœnam nunc statuit Theodosius, quæ sanè Peculatui non tantùm, verum etiam Repetundarum crimini à Valentiniano Iuniore in Occidente imposita fuerat, *l.* 5. *supr. tit prox.* Alias hîc pœnas commemorare nil moror, vel antea vel postea constitutas. Illud tantùm monendum, Accursium errare, cùm per *capitalem* pœnam hic intelligit pœnam deportationis.

¶ Illud tandem omittere non possum, quod & ipsum firmandæ sententiæ nostræ confert, de *Iudicibus* nominatim hanc Theodosij *legem* esse, quorum proprium, vt ex superiore *titulo* liquet, crimen fuit, crimen Repetundarum & Peculatus prouinciarum. Neque alio proculdubio sensu Ammianus Marcellinus, *libr.* 496. *Furibus*, inquit, *& in Peculatu deprensis Iudicibus inimicus asper & vehemens, nec sub alio Principe in huiusmodi negotiis melius secum actum esse meminit.*

---

11. Impp. Honor. & Theod. AA. Aureliano P. P. II.″

NON est Sanctitatis″ negotium, rapinis & prædis fidem″ adhibere: quandoquidem hæc scelera, velut contagium″ quoddam funestæ pestis, debeant declinari: *Nec enim crimen dissimile est, rapere, & ei qui rapuerit, rapta″ seruare.*″ Dat. III.″ Non. Mar. Constantinop. Honorio X. & Theod. VI AA. Coss. [415.]

NOTÆ.

* Lex VII. *Cod. eod. tit.* hinc, vt iam ad *superiorem* monui, in partem deformata est, eiúsque subscriptio à Triboniano retenta.
″ De iteratâ huius *Aureliani* Præfecturâ, repete plura ex *Chronologia*, & *Prosopogr.*
″ Tertullianus 2. *de cultu femin. c.* 11. de ægrotorum visitatione, de processione ad sacrificium, vel ad Sermonem Dei. *Quidquid horum grauiter & sanctitatis negotium est, cui opus non sit habitu extraordinario & composito & soluto.*
″ *Fidem adhibere*, id est sinum præbere, & latebram: *rapta seruare*, vt *fine leg.* dicitur seu explicatur.
* De hâc *contagij* appellatione plura vide in *Glossario*: *Contagium* pestis nominatim. Ita Rutilius *lib.* 1. *de Iudæis*:

Latiùs excisæ pestis contagia serpunt.

* Lex 9. seu *penult. Cod. ad leg. Iul. de vi*, hinc desumpta est.
″ *Raptam rem scientem delictum seruare.* Ita Tribonianus.
″ Receptare.
″ Ita quoque in *d. l. penult.* at malè in *d. l.* VII. *V.*
″ Ita quoque rectè in *d. l.* VII. vicissim malè in *d. l. penult.* IX.

COMMENTARIVS.

DE RECEPTATORIBVS rapinarum & prædarum, id est, rerum ablatarum, crimine Repetundarum vel Peculatus (referri enim potest hæc *lex* vt & *rapinarum prædarúmque* appellatio, non minus ad *superiorem titulum*, quàm ad *hunc*:) est hæc Theodosij Iun. constitutio, A. D. 415. quâ definit, Receptatoris huiusmodi par crimen idémque esse, atque raptoris ipsiusmet. De quo alioquin in commune sententiæ sunt vulgares. Etiam Phocylidis, *ἀμφότεροι κλῶπες, καὶ ὁ δεξάμενος, καὶ ὁ κλέψας.* Si crimen idem, pœna quoque eadem. Plato XII. *de legib.* *ἐὰν τις κλέμματός του ὁτιοῦν ὑποδέχηται γιγνώσκων τὴν αὐτὴν ὑπεχέτω δίκην τῷ κλέψαντι.* Plura hanc in sententiam nonnisi fastidiosè cumulauerim.

¶ Cæterùm vt hæc *lex* est de receptatoribus reorum, ita de ipsorummet reorum receptatoribus erit *Titulus* proximus.

¶ Illud cumprimis in *h. l.* specie obseruandum est, *Ecclesiasticas* quasdam personas eâ perstringi videri: *Non est*, inquit, SANCTITATIS NEGOTIVM, *rapinis & prædis fidem adhibere.* Sanctiorem quippè vitam, sanctius propositum profitentur Ecclesiastici. Sic *l.* 31. *inf. de Episcopis*: *Cui* SANCTITAS *ignoscendi sibi gloriam dereliquit.* Sic & Sulpitius Seuerus *lib.* 2. *Sacra historia*, sub hoc ipso *Honorio*, cuius nomen *huic legi* inscriptum, in Ministros, id est Clericos sui æui inuehēs, & quidē monetæ expectantes, & omne vitæ decus mercede corruptum habentes, *quasi venalem*, inquit, *præferunt sanctitatem.* Tale igitur istud est, quale illud: *Professio & desiderium tuum inter se discrepant*: *Nam cùm Philosophum te esse proponas*, [fuit sanè Philosophia Christiana quoque, quæ aliàs secta Ecclesiastica, vt alibi ostendo. Et ita omninò Maiorianus *Nouellâ de Sanctimonialibus* 8. Philosophiam tribuit Virginibus Sanctimonialibus] *vinceris auaritiâ & rapacitate*: *l.* 6. *Cod. de munerib. patrimonior.* Rursùm tale erit, quale illud: *Etenim verè Philosophantes pecuniam contemnunt, cuius retinendæ cupidi-*

ne fictam adseuerationem detegunt, *l.* 8. §. 4. *π. de vacationib. munerum* : vide & *leg.* 6. §. 7. *π. de excusationibus*. Item huc illud pertinet, *Quippè animos diuinâ obseruatione deuinctos non decet patrimoniorum desideriis occupari*, *l.* 104. *inf. de Decurionib.* Tandem tale erit, quale illud Saluiani, *fine lib.* 3. *de gubern. Dei* : *Vita à professione discordans abrogat illustris tituli honorem per indignorum rituum vilitatem.* Igitur in *huiusce legis* specie videntur nonnulli ex Ecclesiastico ordine, peculatus vel repetundarum reis *fidem adhibuisse*, id est accommodasse, fidem exhibuisse, vt Ambrosius 2. *offic.* 29. loquitur, *sinum præbuisse*; & cùm ipsi vel maximè huiusmodi prædas & prædones *velut contagia seu pestes* declinare deberent, nescio quo tandem, siue auaritiæ næuo, siue lenitatis velamento, eorum prædis latebram præbuisse, *raptáque seruasse*, vt *fine l.* dicitur. Quod vtique à negotio sanctitatis vitæque sanctioris proposito alienum vel maximè est. Similiter vt qui diceret, *Non esse sanctitatis negotium, charitates & affectus inter se committere* : Item *Sanctitatis non esse negotium, reos debitæ pœnæ per vim & iniuriam eripere* : aduersus quod vide plures *leges*, *infr. de pœnis.* Non esse sanctitatis negotium, aucupia hæreditatum, continentiæ & grauitatis simulatione, per eos qui ex Ecclesiastico Ordine sunt, de quo *v.* etiam Ambrosij locum 3. *offic. cap.* 9. In hâc verò specie sãctitatis negotium posuisse nonnulli ex Ecclesiastico ordine videntur: quia inter cætera Ecclesiasticorum officia, illud quoque fuit, & verè inculcatur ab Ambrosio 2. *offic.* 29. *vt Deposita apud se viduarum & pupillorum, imò & omnium aliorum intemerata seruarent, denique depositis fidem seruarent*. Et verò in specie *huius l.* in fraudem fisci id factum videtur, rapinas Peculatus vel Repetundarum Rei alicuius perquirentis. Imò tale omninò est, quod de Clericis sepulchrorum violatoribus Valentinianus Tertius, *Nouellâ de Sepulchris* 5. *Intolerandum, nimis execrabile, non ferendum, induere nomen & titulum* SANCTITATIS, *& abundare criminibus.*

Ex iis interim, quæ hîc cumulauimus, id conficitur in summam, Ecclesiasticos, aliósue quoscunque, nequicquam sanctitatis negotium peragere; cum lenitatis alicuius specie, vel res seruare aliis malè partas, vel sibi adquirere, vel reos pœnæ eripere, satagunt.

¶ Posset tamen & *sanctitatis* verbo hîc quispiam intelligere Christianam in vniuersum disciplinam, vt ita Christiani videantur hîc perstringi. Ego tamen priorem interpretationem prætulerim.

DE HIS QVI LATRONES", VEL ALIIS" CRIMINIBVS REOS OCCVLTAVERINT.

TITVLVS XXIX.

IX. COD. IVST. XXXIX. Adde Paratitli vice *l.* 7. *sup. de desertoribus.*

" De *Desertorum* occultatoribus fuit *suprà*, *titulus*, *lib.* 7. cuius tituli *lex* 8. Legi secundæ *huius tituli* coniungenda est. Cæterùm obseruandum *hoc titulo*, & *duobus sequentibus* contineri tria remedia ad *Latronum* conatus debilitandos: Nempè primò, occultatoribus reorum pœna proposita, *h.tit.* Secundò, equorum vsus in commune denegatus, *tit. prox.* 30. Tertiò pastoribus nutricatio filiorum alienorum prohibita, *tit.* 31. Quæ tria media, seu remedia Politicis notanda veniunt: aliísque adiicienda, quorum vsus etiam hodie multis in locis sæpè necessarius est.

" Aliorum criminum reos.

I. Imppp. VALENTINIANVS, Valens, & Gratianus AAA. Simplicio Vic."

EOs, qui secum" alieni" criminis reos occulendo" sociarunt", par atque" ipsos reos pœna expectet." P. P. Rom. x. Kal. April. Gratiano A. III. & Equitio v. c. Coss. [374.]

 NOTÆ.

NOTÆ.

* Lex 1. *Cod. eod. tit.* ex *hâc* & sequente *lege* conflata est.

" *Simplicius* sub Valentiniano Sen. Vicarius Vrbis Romæ scil. vt vel subscriptio *huius legis* docere potest: Sed expressè id testatur Ammianus Marcellinus *lib.* 28. *p.* 390. loco quem mox consignabo: Meminit & Gratianus rescripto suo ad Aquilinum Vicarium Vrbis, quod extulit Baronius, & deinceps Sirmondus edidit cum *append. Cod. Theodos.*

" Quid si legas: *eos qui se, cum alieni criminis reis, eos occulendo, sociarunt?* Sed nil temerè muto.

" *Alieni criminis reos* cur dicat? mox ostendam.

" *Occultando*. Cod. Iust.

" *Par ipsis & reos*: Ita Tribonianus: satis inconditè.

" *Expectet*, id est, maneat.

COMMENTARIVS.

POENA reum occultanti eadem quæ ipsi reo, hâc Valentiniani Senioris constitutione A. D. 374. imponitur. Cuius rei tùm dubitandi tùm decidendi ratio primis *huiusce legis* verbis continetur, ibi *alieni criminis*: Nempè etsi à crimine sit occultator alienus, societatem tamen criminis, dum occultat, fatetur & subit.

¶ Cæterùm notandum, ad Simplicij relationem rescriptum hoc esse Valentiniani, in eâ specie quam memorat Ammianus Marcellinus (quod post hæc ita à me scripta, Valesio quoque probatur, *p.* 355.) *lib.* 28. *p.* 390. *Vrsicinus*, inquit, *vt cunctator contemptus & ad hæc fortiter exequenda parum conueniens è* VICARIA *potestate discessit. Huic successit Hemonensis* SIMPLICIVS, is est cui hæc *lex* inscribitur, *Maximini Consiliarius ex Grammatico post administratam* [vicariam scil. ἀπὸ τοῦ κοινοῦ] *nec erectus nec tumidus, sed obliquo adspectu terribilis, qui compositis ad modestiam verbis acerba meditabatur in multos. Et primo Rufinum cum vniuersis authoribus adulterij commissi, vel consciis interfecit, super quibus Vrsicinum retulisse prædiximus: alios deinde complures, nullo noxiorum discrimine vel insontium. In cruento enim certamine cum Maximino velut antepilano suo contendens, superare eum in succedendis familiarum Nobilium neruis studebat: Busirim veterem & Anteum imitatus & Phalarim, vt taurus solus deesse videretur Agrigentinus. His in hunc modum ac talibus exactis Hesychia quædam Matrona ob intentatum crimen in domo Apparitoris cui custodienda est tradita, multa pertimescens & sana, fulcro plumbeo vultu contracto incubuit, & animam occluso narium spiramento effudit. Adiunctum est his aliud haud mitius malum. Eumenius enim & Abienus ambo ex cœtu Amplissimo, infamati sub Maximino in Faustanam fœminam non obscuram, post Victorini obitum* [abitum] *quo iuuante vixêre securiùs*, SIMPLICII *aduentu perterrefacti, non secùs volentes magna cum minimis*, AD SECRETA RECEPTACVLA *se contulerunt. Sed Faustana damnata, inter reos recepti*, VOCATIQVE EDICTIS [videtur omninò hæc *lex* horum EDICTORVM pars esse] *semet abstrusiùs amandarunt, quorum Abienus apud Anepsiam diu* DELITESCEBAT. *Sed vt solent insperati casus adgrauare miserabiles clades, Apandulus nomine seruus Anepsia verberata coniugis dolore perculsus, negotium ad Simplicium detulit nocte progressus: missique Apparitores indicatos è latebris abstraxerunt. Et Abienus quidem exaggerato crimine stupri, quod intulisse dicebatur Anepsia* [imò Faustanæ] *turpè multatus est. Mulier verò, vt continenda vita spem firmam dilato posset habere supplicio, appetitam se nefariis artibus vim in domo Aginatij perpessam asseuerauit. Hæc vt gesta sunt, mugitus ad Principem Simplicius retulit*: Et post alia, ait *Aginatium occisum, parique sententiâ Anepsiam interfectam*. Vbi etiam subiicit, *Simplicio in Vicariâ successisse Doryphorianum*: Denique Simplicium sub Gratiano posteà in Illyrico trucidatum.

¶ Cæterum idem ius constitutum & in Donatistarum Clericorum occultatores posteà Honorij constitutione A. 412. 414. *l.* 52. & 54. *infr. de hæreticis*, *Sciat*, inquit, *se pœnam quæ his proposita est, subiturum.*

¶ Ergò qui reum criminis occultat, puniendus venit *h. l.* & *l. prox.* veluti qui, quæue reum stupri vel adulterij occultat: vt in sp. *huius l.* vel latronem vt *l. prox.* Imò & qui latronem inuenturum sese spopondit, veluti Decurio, nisi eum exhibeat, ad Præfectum Prætorio, vel ad Præsidem remittendus, atque adeò puniendus venit: hæc enim sententia est *legis si Barsaboram* 13. *Cod. de fideiussorib.* quæ hactenus perperam accipitur, eóque tantùm pertinere creditur, quasi dicatur, non satis esse in sp. *huius l.* latronem inuenisse, nisi idem exhibeatur. *Transmittendus* scil. *eâ l.* dicitur Decurio, qui latronem non exhibuit, vt videl. causa cognita pœna in eum statuatur à Præfecto Prætorio, vel à Præside, id enim est quod *transmittendi* voce indicatur: Nempè non nudè ex sponsu seu sponsione conueniendum Decurionem, qui quod spopondit non præstitit, verùm insuper transmittendum ad P. P. vel ad Præsidem, vt velut latronum conscius puniatur.

II. * Imppp. Gratianus, VALENTINIANVS, & Theod. AAA. ad Flauianum P.P." Post alia."

LATRONES quisquis sciens susceperit, vel " offerre Iudiciis" supersederit, supplicio corporali, aut dispendio facultatum, pro qualitate personæ, ex " Iudicis æstimatione plectatur: Si " verò Actor, siue Procurator latronem domino ignorante occultauerit, & Iudici offerre neglexerit, flammis vltricibus concremetur. Dat. III. Kal. Mar. Merob. II. & Saturnino Coss. [383.]

INTERPRETATIO. *Si quis sciens in domo sua latronem susceperit, aut eum occultare voluerit, aut eum Iudici tradere fortasse neglexerit, si ingenua & vilior persona est, fustigetur. Si verò melior, damno ad arbitrium Iudicis feriatur. Si verò actor aut procurator inscio domino hoc fecerit, incendio concremetur.*

NOTÆ.

NOTÆ.

* Prima *huius legis* ſententia à Triboniano in *Legem* 1. *Cod. eod. titulo. coniecta eſt, reiectâ poſteriore.* Iungenda autem *huic* eſt *lex* 8. *ſup. de Deſertoribus & occultatoribus eorum.*

" *Illyrici & Italia*, vt probat *lex* 33. *inf. de pœnis.* vbi tamen dicam. Eius multa mentio apud Symmachum. Proinde tribuenda eſt hæc *lex* ſeu hoc edictum Valentiniano Iuniori.

" Quæ continentur ſcilicet in *d. l.* 8. *ſup. de deſertorib.*

" *Et eos*, Cod. Iuſt.

" *Iudicibus*, Cod. Iuſt. " *Et*, Cod. Iuſt.

" Reliqua vt dixi Tribonianus reſecauit.

COMMENTARIVS.

LATRONEM nominatim occultantis pœna hac Valentiniani Edicti parte poſteriore ſancitur, pro qualitate perſonæ & ſtatus: Et quidem maior, quam deſertorem occultanti, priore huius Edicti parte, *l.* 8. *ſup. de deſertorib.* Quæ huic noſtræ coniungenda eſt: quæque adeò Edicti Valentinianei, quo latrocinijs occurſum voluit prior pars eſt; vt hæc noſtra poſterior: ad quam arceſcere poteſt lector quæ ad *legem* illam notaui.

Ad has *leges* pertinet, atque adeò huius Edicti promulgandi cauſam ſuggerere videtur locus Symmachi ex eius *Epiſtola* 22. *lib.* 2. ad hunc ipſum *Flauianum*, cui Edictum hoc inſcribitur. *Symmachus* FLAVIANO. *Reparaſſem iamdiu corpuſculi mei valetudinem ſi frui agrorum ſalubritate potuiſſem* [id eſt ſi rus proficiſci, & nominatim in Campaniam] *ſed nunc intuta eſt* LATROCINIIS *ſuburbanitas, atque ideò praſtat macerari odio* [al otio] *ciuitatis, quàm pericula ruris incidere.*

QVIBVS EQVORVM VSVS CONCESSVS EST, AVT DENEGATVS.

TITVLVS XXX.

Abeſt hic *titulus* à *Codice Iuſtinianeo* totus. Cæterùm vt *ſuperiore titulo*, ita & *hac* quoque ſingulari cautione latrocinijs occurritur.

PARATITLON.

LATRONVM *l.* 2. *h. t.* vide & *l.* 3. ac nominatim ABACTORVM, *l.* 1. *in fin. & d. l.* 2. *&* 3 *h. t.* conatibus *d. l.* 2. aſſiduis rapinis, *l.* 3. debilitandis, *d. l.* 2. in Italia (eò quippe pertinent omnes *huius Tituli* leges) per Vrbicarias inquam regiones, *l.* 3. *h. t.* item per Italiæ (ſpecialiter ſic dictæ) regiones, putà per Picenum, *l.* 1. 4. *vlt.* atque Flaminiam, *d. l.* 1. Apuliam & Calabriam: Brittios & Lucaniam atque Samnium, *d. l.* 1. Campaniam item, *l.* 2. *h. t.* Valeriam denique, *l. vlt.* vſus equorum, *Rubr. & l.* 3. 4. equi habendi vel equæ copia, *d. l.* 1. habendi equini pecoris licentia, *l.* 2. ſeu ſedendorum equorum poteſtas, *l.* 3. *h. t.* vtendorum equorum facultas, *l.* 4. equinis animalibus vtendi facultas, *l. vlt.* præcluditur, *l.* 1. denegatur, *l.* 2. à Valentiniano Seniore *quatuor primis huius tituli legibus*: ab Honorio, *l. vlt.* (exceptis quibuſdam perſonnis: putà Senatoribus, Honoratis, iis qui Prouincias adminiſtrant, Veteranis & Decurionibus: *l.* 1. *h. t.*) cæteris omnibus, *l.* 1. paſtoribus, *l. vlt.* etiam rei Principis, id eſt ouium pecudúmque cuſtodibus, *l.* 2. itémque procuratoribus & Actoribus Senatorum, *d. l.* 2. Suariis item, *l.* 3. *h. t.* quod tamen ipſum quodam modo abrogatum, *d. l.* 3. Denique his equo vehi tantummodò licentia data, quos ab Abactorum & Latronum ſceleris ſuſpicione locus aut dignitas vindicaret, *d. l.* 3. in quibus & Palatini fuerunt, *l.* 4. *h. t.*

1. * Impp.

1. * Impp. VALENTINIANVS, & Valens AA. ad Mamertinum P. P."

Exceptis Senatoribus" atque Honoratis": fed & his, qui prouincias" adminiftrant, Veteranis etiam, qui fub armis militiā functi funt, & Decurionibus", ceteris" omnibus per Picenum atque" Flamminiam, necnon etiam Apuliam & " Calabriam, Brittios & " Lucaniam, atque Samnium", habendi" equi, vel equæ" copiam præclufam effe fancimus. Hij verò, qui minimè animos ab huiufmodi vfurpatione deflectunt, abactorum fupplicio teneantur. Dat. Prid. Kalend. Octob. Altino", diuo Iou. & Vartoniano Coss. [364.]

NOTÆ.

" Abeft hæc *Lex à Cod. Iust.* Vt & ceteræ omnes *huius tituli*.
" *Mamertinus* PP. Sub Valentiniano Sen. de quo plura in *Profopogr.* Cæterùm Præfectum Prætorio Italiæ fuiffe, vel ex defignatis *h. l.* Prouinciis facilè colligere eft: Amm. Marcellinus nominatim *lib.* 26. *p.* 339. in huius anni geftis. *Orientem, inquit, regebat poteftate Saluftius: Italiam verò cum Africâ & Illyrico Mamertinus, & Gallias Prouincias Germanus.*
" At non etiam Procuratoribus & Actoribus Senatorum, *l. 2. inf.*
" De *Honoratis* dixi plenè ad *leg.* vn. *fupr. de offic. Iudicum ciuil.* Certè Mifcellaneorum Scriptor, *lib.* 3. *p.* 207. cùm Palatinos *h. l.* colligit, Palatinis per has Prouincias *h. l.* equorum vfum fuiffe conceffum. Nam imò id demum fit *l.* 4. *inf.*
" Rectores Prouinciarum intelligit, veluti Confularem Piceni & Flaminiæ: Correctorem Apuliæ & Calabriæ, Correctorem Lucaniæ & Brittiorum; Præfidem Samnij, atque adeò quatuor hos Rectores.
" Decurionum priuilegium obferua.
" Poffefforibus & colonis. Prouinciales ex his ordinibus conftabant: Senatoribus, Honoratis ipfis, Prouinciarum Rectoribus, Veteranis, Decurionibus, Poffefforibus, Colonis. Itaque cum omnes Prouinciales conftitutionibus comprehenduntur, hæc omnia fpeciatim fermè defignantur *h. l.* & *l.* 6. *fupr. ad leg. Iul. Repetund.* Breuiùs tamen ita, Honorati & Poffeffores vt *l.* 5. *inf. de indulg. debit.* & *Nou.* Valent. *inter Theodof.* 40.
" Quid ex his verbis colligant nonnulli vide *in Comment.*
" *Apulia* pariter & Calabriæ adminiftratio iuncta fuit, de quo iam alibi.
" *Brittiorum & Lucaniæ* quoque adminiftratio iuncta fuit: de quo alibi pariter.
" *Samnium* feparatim ambularat, & peculiarem fuum Confularem habebat.
" Ita quoque *l.* 2. *inf.* at *l.* 3. vehendi aut fedendi: vtendi, *l.* 4. & 5. Quod eodem tamen recidit. Non habet nifi qui vtitur, aut vti poffe fperat, ac maximè in Italia, vbi non equis, fed bubus rus exercetur. Itaque in ea equum habere, & equo vehi & federe idem eft.
" Magnam cautionem Valentinianus & anxiam adhibet, *h. l.* non ita *l.* 3. & 4. Satis enim equorum appellatione, equæ comprehenduntur: *l.* 65. §. *equis* 6. *ff. de legatis* 3. & Paulus 3. *fent. tit.* 6. §. *equis*: Sanè equini pecoris, & equini animalis appellatio præcifior eft *in l.* 2. & *l. vlt.*
" Valentinianus ex Thracia, Macedonia, Myfia, Pannonia, Iftria, tandem hoc anno Aquileiam, mox Altinum ingreffus eft: vide *Chronolog.* Itaque octo in ea ciuitate *leges* Septembris menfis fine & Octobris initio datæ occurrunt.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI SENIORIS quatuor conftitutiones ordine fequuntur, de Equorum vfu prohibito, ad latrocinia prohibenda; quarum 1. ad feptem Italiæ Prouincias pertinet. 2. ad Campaniam. 3. ad Vrbicarias regiones. 4. ad Picenum. Igitur Italiæ feptem Prouinciis hîc defignatis Ab. actoribus confulit *h. l.* Nam vt cæteroquin Roma & circumiecta, imò tota Italia graffatorum periculo perpetuo obnoxia fuit: (quo ne nunc quidem caret:) quò pertinet & Appiaoi locus *lib.* 5. *ciuilium*: & Iuuenalis querela, vbi de Pompeia palude & Gallinaria pinu: Ita & inter initia fermè Imperij Valentiniani ab Abactoribus infeftari eam contigit.

¶ Cæterùm notandus eft hîc eorum error, qui *legem* 3. *huius tit.* ad hanc primam trahunt, quique adeò defignatas *h. l.* prouincias, velut vrbicarias Lectoribus obijciunt. Vt ita Vrbicarias Regiones iifdem terminis includant, quibus Vicaria vrbis Romæ tandem inclufa legitur. Quos hâc occafione in viam veritatis reducere iuuat; Et quidem omnibus deiectos præfidiis, omni fic, vt dicam, velo leuato & fipario omni reducto, vt ita totum hoc negotium femel conficiatur, neque eos aut falli aut fallere amplius contingat: Etfi nifi frons de rebus periiffet, confectum iam antea alibi hoc negotium propemodum fit.

¶ Tota controuerfia fiue quæftio eft, An defignatæ *h. l.* prouinciæ feptem, vrbicariæ Regiones fint, & quidem quæ ita *l.* 3. *h. t.* nominantur? Igitur vt oftendam Vrbicarias Regiones de quibus *l.* 3. *h. t.* non eas effe, quæ *h. l.* 1. defignantur, feu ad *hanc legem*, legem tertiam *h. t.* non rectè trahi, non vtar eâ ratione, quam nonnemo attulit, duas has *leges* ad diuerfas Perfonas effe datas, quod argumentum nihili eft: Nam vt maximè ad diuerfas perfonas datæ fint, eundē tamen Magiftratū vtraque geffit: vtraque enim Præfectus Prætorio dicitur (Italiæ fcilicet) ac proinde iifdē vtraque Prouinciis præfuit. Vnde efficitur, nō rectè ex diuerfitate perfonarū colligi Prouinciarum difparitatem: quandoquidem, etfi difpares fint perfonæ, eafdem nihilominus Prouincias in adminiftratione fuā habere poffunt, altero alteri in Magiftratu fuccedente. Et fanè Rufinum Mamertino fucceffiffe in Præfecturā Prætorianā (Italiæ fcilicet) teftis eft Ammianus Marcellinus *lib.* 27. *p.* 369. vide & *p.* 377. de quo ad eam *l.* 3. *h. t.* plura.

¶ Aliis igitur & veris argumentis vincendum eft: Prouincias videlicet *h. l.* defignatas, non effe vrbicarias, de quibus *l.* 3. Primùm igitur, has Prouincias aut vrbicarias aut Vicarinas V. R. hoc tēpore nō effe, hoc argumēto cōficitur: Quia Picenum & Flaminia, quæ *h. l.* exprimuntur, liquidò vrbicariæ & Vicarianæ vrbis Romæ non funt. Picenum fiquidem hoc quod eum Flaminia iungitur, non Vrbicarium, fed Annonarium fuit, & à Piceno vrbicario feu fuburbicario diuerfum fuit: fcilicet vbicunque

Picenum

Picenum cum Flaminia iungitur, Picenum Annonarium intelligendum eſſe, ne diuerſarum quidem partium viri negare poſſunt. *Notitia Imperij* (ſeu Theodoſij Iunioris *Breuiarium*, ne multos dem Auctores) ſola ſufficiet. *Conſulares*, inquit, [in Imperio ſcil. Occidentali] *viginti duo* [& quidem] *per Italias octo Venetiæ & Iſtriæ : Æmiliæ : Liguriæ : Flaminiæ & Piceni Annonarij : Tuſciæ & Vmbriæ : Piceni ſuburbicarij : Campaniæ : Siciliæ*. Rurſum, *ſub diſpoſitione viri Illuſtris Præfecti Prætorio Italiæ, Prouinciæ Italiæ decem & ſeptem. Venetiæ : Æmiliæ : Liguriæ : Flaminiæ & Piceni Annonarij : Tuſciæ & Vmbriæ : Piceni ſuburbicarij : Campaniæ : Siciliæ* &c. En ambulantem Piceni Annonarij ſcil. prouinciam cum Flaminiâ : câmque Piceno ſuburbicario oppoſitam. Picenum igitur Flaminiæ iunctum neutiquam ſuburbicarium, ſeu vrbicaria regio fuit. Picenum igitur hoc & Flaminia Vrbicariæ non fuerunt : ſed nec Vicarianæ vrbis Romæ. Eadem ſc. *Imperij Notitia* ſub Vicarij Vrbis Romæ diſpoſitione Picenum ſuburbicarium quidem collocat, at Picenum & Flaminiam, non item : *ſub diſpoſitione*, inquit, *Viri Sp. Vicarij vrbis Romæ prouinciæ infra ſcriptæ. Conſulares* [hæ] *Campaniæ : Tuſciæ & Vmbriæ : Piceni ſuburbicarij : Siciliæ*. Ex his iam conficitur, Picenum & Flaminiam *h. l.* nominatas, neque vrbicarias, neque Vicarij vrbis Romæ diſpoſitioni ſuppoſitas fuiſſe. Vnde ſequitur, *legem* 3. quæ de vrbicariis eſt, ad *hanc leg.* non trahendam: Quandoquidem aliæ *hâc l.* comprehenduntur, quæ vrbicariæ liquidò non ſunt. Præterea, cæteræ quæ *hâc l.* nominantur prouinciæ; putà *Apulcia, Calabria : Brittij, Lucania, Samnium*; nihilo magis Vrbicariæ ſunt quàm *Flaminia & Picenum*. Siquidem extra centeſimum ab vrbe Româ miliarium hæ prouinciæ omnes ſitæ ſunt : cæterùm Vrbicarias ſeu ſuburbicarias Regiones omnes Centeſimo incluſas fuiſſe, tam certis, tam liquidis argumentis oſtendam ad *l.* 12. *&* 14. *infr. de indulg. debitorum* : imò iam quoque oſtendi ad *l.* 13. *ſup. de accuſat.* vt qui de eo deinceps dubitaturus ſit, is mero dio lucere negaturus ſit : quanquam & Coniectura de ſuburbicariis *prima cap.* 2. 3. Itémque vindiciæ *Primæ cap.* 4. & Apolytici *Primi cap.* 3. id iam ſatis præſtiterant.

Atque hæc prima ratio ſit, qua oſtenſum eſt, deſignatas *h. l.* prouincias extra vrbicarias fuiſſe omnes : imò & Flaminiam & Picenum Vicarij vrbis Romæ diſpoſitioni ſubiectas neutiquam fuiſſe. Vnde conficitur, *vrbicarias* regiones, quæ *l.* 3. *h. t.* dicuntur, *h. l.* 1. comprehenſas & deſignatas non complecti : ſed neque Vrbicarias eas regiones rectè dici, quæ *Vicario vrbis Romæ* parerent : quandoquidem Flaminia & Picenum (quas vrbicarias fuiſſe volunt,) Vicarij vrbis Romæ diſpoſitioni ſubiectæ non fuerint.

Secundum argumentum, quo probatur neque vrbicariarum regionum appellatione in *l.* 3. *h. t.* hac *lege* deſignatas intelligi; neque Vicarianas & Vrbicarias eaſdem eſſe, iſtud eſt: quòd *Lege* 3. *vrbicariis Regionibus anteriore lege proſpectum* dicitur: Indefinitè inquam & omnibus vrbicariis Regionibus. Hæc enim indefinita huius orationis vis eſt. Qua ſanè appellatione quæ & quot prouinciæ venerint, conſtabat tunc temporis : ideoque nec eas ſpeciatim enumerari oportebat : & niſi omnes *anteriore lege* comprehenſæ fuiſſent, eas ſpeciatim deſignari oportuiſſet, Atquin alias inſuper prouincias Vrbicarias fuiſſe, quæ *h. l.* non nominantur : itémque alias Vicarianas, quæ *h. l.* non deſignantur, liquidum eſt & apertum. Vbi enim quæſo in *huius l.* cenſu *Tuſcia ſuburbicaria*, ſeu *vrbicaria*? vbi *Picenum vrbicarium* ſeu *ſuburbicarium*? vbi rurſum Cãpania; Tuſcia Annonaria, vbi Vmbria, vbi Sicilia, vbi Sardinia, vbi Corſica; vbi Valeria? quæ ſanè omnes Vicarianæ prouinciæ fuerunt, id eſt Vicario vrbis Romæ ſuppoſitæ. Quid igitur apertius, neque vrbicarias Prouincias ſeu Regiones *h. l.* deſignatas eſſe, neque Vicarianas cum Vrbicariis eaſdem, quandoquidem non omnes Vrbicariæ, non omnes Vicarianæ, *h. l.* comprehenduntur, quas vtrique comprehenſas oportuit, ſi vrbicariæ regiones *l.* 3. deſignatæ *hac lege* deſignatis reſponderent.

¶ Breuiter igitur dictorum hæc ſit coniectio : Vrbicarias regiones *lege tertia* deſignatas non eſſe eas, quæ *hac lege* recenſentur, quia nonnullæ in *hac lege* enumerantur, quæ liquidò fatentibus aduerſariis vrbicariæ non fuerunt, vt Flaminia & Picenũ : Vice versâ, quia in *h. l.* aliæ nõ numerētur quæ fatentibus aduerſariis vrbicariæ fuerunt, vt Tuſcia & Picenum. Item nec vrbicarias cũ Vicarianis eaſdē fuiſſe, quandoquidem Flaminia & Picenum, quas vrbicarias volunt, Vicarianæ non fuerint : Tandem quia Vicarianas omnes *h. l.* recenſitas oportuit, ac non etiam pauciſſimas tantùm, eáſque minoris momenti, ſi vrbicariæ, de quibus *l.* 3. eædem Vicarianæ eſſent. Conſequenter, vt vnde digreſſa eſt, oratio redeat, liquidò iam conſtat, de aliis Prouinciis *hac lege* tractari, quàm de quibus *d. lege tertia*.

¶ Ad Valentiniani mentem & ſententiam redeamus, vt Abactoribus Italiæ Prouincias SEPTEM *hac lege* deſignatas repurget, eorúmque conatus, rapinas, debilitet, retundat; equorum poſſeſſionem atque adeò vſum (de quo ad *l. prox.*) poſſeſſoribus omnibus & colonis interdicit : Exceptis tantùm quinque hominum generibus, putà Senatoribus, Honoratis, ipſiſque Prouinciarum Rectoribus, Veteranis & Decurionibus Nempe, quia ab Abacturæ ſuſpicione locus & dignitas hos vindicaret, vt *d. lege tertia* quoque dicitur. Extra hos, poſſeſſoribus & colonis omnibus interdicitur in Italiæ prouinciis his ſeptem, equorum poſſeſſio; atque adeò vſus quoque : ſicuti & intra vrbicarias regiones, exceptis iiſdem, *d. l.* 3. *h. t.* In Campania, ἀπλῶς, *l.* 2. *inf.* interdicit Paſtoribus rei Principis & Procuratoribus ſeu Actoribus Senatorum.

¶ Huius prohibitionis *Rationem* etſi ſatis innuant pleræque huius tituli *leges*, etiam hæc *in fin.* ibi, *abactorum ſupplicio teneantur* : nulla tamen expreſſiùs quàm *lex.* 2. *&* 3. *vt omnes*, inquit *lex* 2. *latronum conatus debilitati conquieſcant.* in fin. *abactorum ſupplicia tolerare coguntur*. At lex 3. *cum omnifariam vrbicarias regiones ab omni crimine & adſiduis Abactorum rapinis quietas eſſe cuperemus*. Scilicet latrociniis & abacturis patrandis opportunus admodum eſt equitatus : & irruptioni faciendæ & prædæ ſubducendæ, ſuíque ſubducendi. Denique obſeruandum eſt ex deſignatis *hac lege* Prouinciis nonnullas armentis abundaſſe, ac nominatim Calabriam : Horat. 1. *Carm. ode* 31.

> ——*Non opimas*
> *Sardiniæ Segetes feracis*
> *Non æſtuoſæ grata Calabriæ*
> *Armenta : non aurum aut ebur Indicum*
> *Non rura quæ Lyris quieta*
> *Mordet aqua taciturnus amnis.*

De Lucania & Brutiis alibi : quanquam & de his poſtremis vide intereà Caſſiodorum 8. *variar.* 31. De Lucania pariter & Samnio vide *Nouell.* Valent. *inter Theodoſ.* 39. *de Suariis, boariis, & pecuniariis.*

De Apulia contestatissimum; nempe armentis & pastoribus abundasse iam olim, iam inde ab Annibalis æuo, quo non solum octo millia seruorum in militiam empta, quod Liuius aliique produnt, sed etiam pastores ex Apulia aliquot ferociores in Equites adsumpti. Docet Valerius (quod alij silent) *lib.* 7. Ex APVLIA *quoque & Fidiculis* 70. *atque* 200. *ad supplementum equitatus sunt empti. Atque hos ipsos statim appellat à pastoralib. casis collecta mancipia.* Sanè malè in APVLIA & feroces pastores ac Pompeius etiam bello in Cæsarem eodem illo [Apuliæ scil.] tractu seruos pastores armat, atque his equos adtribuit: quod ita in Cæsare scriptum *ciuilium lib.* 1. Repetit & occultè idem *Commentariorum* 3. eum in equitibus Pompeii recusat 800. quos ex seruis suis Pastorúmque suorum coëgerat. Vbi vir Doctus reponit, *quos ex seruis Pastoribúsque suorum coegerat.* Ita in eodem Cæsare *eodem libro*; M. Cœlius in Thurinum ad sollicitandos pastores missus. Item & Domitius colonis pastoribúsque quos secum adduxerat, naues Massiliensium &c. *commentario* 1.

¶ Tandem notandum ex verbis his, *Picenum atque Flaminiam* nonnullos colligere, iunctam harum duarum Prouinciarum administrationem fuisse hoc æuo, Piceni scilicet & Flaminiæ: Quomodo sanè iuncta fuit *Notitia Imperij* tempore, Piceni inquam Annonarij. Nam vbicunque Flaminia Piceno iungitur, Annonarium accipere oportet. Suburbicario enim Piceno cum Flaminia nil cõmune fuit. Quinimò Picenum istud suburbicarium vel separatim ambulabat, & peculiarem suum Consularem habebat, vt ex eadem *Imperij Notitia* liquet, vel saltem cum cæteris suburbicariis ambulabat; vt sanè hoc ipso Valentiniani tempore simul ambulasse eas ostendit *lex* 9. *inf. de annonâ & tributis*. Eodem modo Trebellius Pollio Annonarias regiones recensens Picenum & Flaminiam iungit. Aliis mens ea, Flaminiæ administrationem separatam à Piceno fuisse, quod Consularem Piceni legamus *l.* 4. *inf. h. t. l.* 2. *supr. de exhibendis reis: in l.* 5. *supr. de pactis: l.* 17. *inf. de operib. publicis: l.* 71. *inf. de Decurionib.* Quod de Piceno annonario sentiendum est, quicquid contra scribant nonnulli.

II. * Idem AA. ad Buleforum Cons. Campaniæ: Post alia.

VT omnes Latronum" conatus debilitati conquiescant, Pastoribus Rei Nostræ", (id est lanigerarum" ouium pecudúmque custodibus) nec non etiam Procuratoribus, & Actoribus Senatorum, habendi" equini pecoris" licentiam denegamus: Sub hâc videlicet interminatione, vt hij qui Nostræ Mansuetudinis statuta temptauerint violare, abactorum supplicia tolerare cogantur. Dat. III. Non. Octob. Altino, diuo Iouiano, & Varroniano Coss. [364.]

NOTÆ.

* Iungenda *huic* est *lex vn. infr. Quorum vsus interdictus est*: cui hæc subiicienda.
" In quibus Abactores, adeò quidem vt latrones pro Abactoribus in *lege* 9 § 4 *vocati*: accipiantur.
" Obtenta rem priuatam Principis per Campaniam, & in ea Greges Principis.
"" Vide quæ dixi ad *l.* 1. *sup* & adhuc dicam.
" Imitatio Virgiliana, apud quem non semel *lanigera oues, lanigera pecudes, lanigera bidentes, lanigeri greges.*
" Probus apud Vopiscum: *Equinum pecus nostro iam fœcundatur Equitatui. Fœtundatur* enim ibi legendum, vt alibi probo: Symmachus *lib.* 4. *ep.* 59. *Cum sis diues equini pecoris Hispani.*

COMMENTARIVS.

CAMPANIÆ à Latronibus Abactoribus *h. l.* consulit Valentinianus Senior, pariter vt ante paucos dies septem aliis Italiæ Prouinciis *superiore lege* consuluerat: Campaniæ inquam quæ & ipsa armentorum ferax, atque adeò carnes ad Vrbis annonam suppeditabat, vt docet *lex* 3. *infr. de Suariis, pecuariis*: & *Nouella* Valentiniani *inter Theodosianas* 39. *de Suariis, boariis & pecuariis.*

¶ Cæterùm duplici ratione Valentinianus latronibus his & Abactoribus per Campaniam occurrit, quarum prior continetur *dicta lege vn. infr. Quorum vsus interdictus est*, quam huic nostræ coniungendam esse dixi, eáque & ordine prima & re ipsa potior & generalior est, putà armorum vsu OMNIBVS interdicto. Quandoquidem gladio ferróque & sæpiùs etiam conducta manu abigeatus exercetur, vt docet *lex* 1. §. *quamquam* 4. & *lex* 2. *ff. de Abigeis.* Paulus quoque *lib.* 5. *sentent.* sub titulo, *de Abigeatoribus* apud Authorem *collationis legum Mosaicarum. Atroces,* inquit, *Abactores sunt, qui equos & greges ouium de stabulis vel de pascuis abigunt, si vel id sæpiùs aut à ferro conducta manu faciunt.* Ita enim locus hic legendus est. De quo dicam ad *eam legem vnicam* pleniùs.

¶ Altera ratio ea ipsa est, quâ & septem Prouinciis superiùs consuluerat: Sic quidem vt per Campaniam equorum possessionem *solis* interdicat pastoribus rei priuatæ Principis, itémque Actoribus & Procuratoribus Senatorum. Vnde interim colligere licet, hæc duo hominum genera latrociniis & abigeatu famosa fuisse: de Pastoribus dieam *ad l. vlt.* An igitur prohibitio *huius legis* per Campaniam, non tam latè pateat, quàm quæ *superioris legis* per septem alias Italiæ Prouincias; ibi enim omnibus præterquam ibi exceptis equorum vsus interdicitur: hîc verò omnibus permittatur præterquam duobus hominum generibus? Id verò aliquando putabam, cæteris omnibus per Campaniam equorum vsum licitum fuisse propter frequentes Romanorum in Campaniam commeatus, & secessus, eum plerique inuitante Prouinciæ illius venustate, amœnitate, eò secederent turmatim ferè, sic vt eò commeantibus equorum vsum interdici non oporteret. Omitto de huius prouinciæ amœnitate locos passim obuios, itémque de secessu in eam prouinciam Romanis vsitatissimo. Vnus Symmachus horum fermè temporum scriptor ei rei fidem abundè facit. Contrà, cur solis Pastoribus illis, & Procuratoribus, equorum vsu

vsu interdiceretur? hanc putabam; quia duo hæc hominum fermè genera per Campaniam abigeatus infamiâ laborabant. Denique & ibi commorantibus tantùm, & iis tantùm qui hâc infamiâ laborabant in Campania equorum vsu interdicendum fuit. Primùm pastoribus rei priuatæ Principis: vnde apparet Principes in Campania suas habuisse greges ouium & pecudum, de quibus aliisque Principum gregibus, *suo titulo* dicetur *infrà*, *de grege domin.*

Secundò Procuratoribus & Actoribus Senatorum, scilicet Senatores Romani plerique suas inibi villas, sua prætoria habuerunt, voluptati inseruientia, quorum Actores & Procuratores criminibus, putà deprædationibus & latrociniis infames erant. Verùm cùm rem attentiùs perpendo, mihi potiùs videatur Valentinianus integrâ constitutione sua (vnde hæc *lex* desumpta est) omnibus equorum vsu pariter vt *leg. sup.* interdixisse, in tantum vt ne pastoribus quidem rei priuatæ, & Actoribus & Procuratoribus Senatorum id licere vellet: qui cæteroquin erratices erigebant, sibique quædam licere putabant obtentu Principalis & Senatorij nominis; quomodo & omnibus pariter armorum vsu interdicitur *d. l. vn. quorum vsus.*

III. * Idem AA. Rufino P.P."

CVM omnifariam Vrbicarias Regiones ab omni" crimine, & assiduis abactorum rapinis quietas esse cuperemus, eòusque intentio † nostra prospexit, *Vt istis in locis equo vehi his tantummodò liceret, quos ab huiusmodi sceleris suspicione Locus" aut Dignitas vindicauit.* Sed postea sanximus, *Vt Suarij" equis quidem vterentur, verùm ad periculum" suum pertinere cognoscerent, si quid in his Regionibus sceleris esset admissum.* Nunc", quia aduertimus, à Suariis qui propriis officiis occupantur, hanc necessitatem alienam esse debere, Excellentia Tua ita his sedendorum" equorum potestatem datam esse cognoscat, vt nullo prioris" sanctionis timore teneantur: per ea sanè loca, quæ neque abactoribus, neque aliis" criminationibus infamata sunt. Dat. XI. Kal. Iul. Med. Valentiniano & Valente AA." Coss.

NOTÆ.

* Iungenda fortè huic *lex 66. infr. de Decurionibus*, alterutrubi emendata loci subscriptione. Quód vix tamen credo.

" *Rufinus* PP. sub Valentiniano Sen. Italiæ, vt vel ex *Vrbicariarum* regionum mentione liquet. Vide plura in *Commentario*, & in *Prosopogr.*

" Non tantùm ab Abigeatu, verùm ab aliis quoque criminibus & Latrociniis, vt *fine legis* quoque ostenditur.

† Primam hanc *legem* obserua, quæ nusquam comparet, vt iam probatum est *ad legem* 1.

" Quid inter *locum* & *dignitatem* est? vide *leg. 4. sup. de accusationibus*. Omittitur hic ordo, qui & alioquin loco & dignitati iungi solet, vt *d l. 4. & l. 1. sup. ad leg. Iul. de ambitu*: Et Decurionum appellatione, *l. 1. sup.* continetur: *Ordinis* appellatio ad Decuriones pertinet: *dignitatis* ad Senatores, Honoratos, Prouinciarum Rectores; *loci* verò, ad Veteranos quin & similes in officio publico constitutos.

† Secundam Valentiniani constitutionem obserua in hoc argumento de Vrbicariis Regionibus quæ & ipsa intercidit.

" In illis Regionibus commorantes.

" *à leur risque & peril.*

† Tertia igitur hæc Valentiniani constitutio de Vrbicariis Regionibus quæ sola superest.

" *Sedendorum equorum*, pro *insidendis equis*: Spartianus *Adriano*: *sedere equos in ciuitatibus non sinit.*

" Secundæ, sed quæ hâc prior.

" Vide quæ notaui ad vocem, *ab omni*, suprà.

" An reponendum, *Valentiniano & Valente II. AA. COSS.* id est A. D. 368? vide quæ *suprà* dixi.

COMMENTARIVS.

VRBICARIIS nominatim Regionibus ab Abactoribus, quin & ab aliis Latronibus, *hâc lege*, post duas alias hâc ipsâ de re latas consulit Valentinianus: Vrbicarijs inquam Regionibus, quæ & alibi *Suburbicariæ*; non modò quia Vrbi Romæ proximæ, ἀστυχώροι, verùm etiam quia vrbi eiúsque administrationi connexæ, eúmque Vrbe ambulantes, eiúsque Diœcesim constituebant, denique comprehensæ eum vrbe Roma. De quibus alibi iam dixi, & plenè quidem. Cuiusmodi quatuor fuisse colligitur ex *l. 1. inf. de calcis coctorib. vrbis Romæ.* & in his Tuscia & Picenum in partem. Quæ sanè ab Italia specialiter sic dicta (eaque adeò comprehensis prouinciis) & in his septem illis quæ *l. 1. sup.* recensentur, vel *hoc Codice* satis apertè distinguitur. Denique quæ eum Italiæ regionibus nil commune habebant: vt vel *lex nona infr. de annonâ & tributis* docet; quæ ad Mamertinum, cui Rufinus noster successit, data est.

¶ His igitur vt caueret à latrociniorum omni genere, & nominatim Abactorum, varias constitutiones Valentinianus edidit, cuiusmodi tres *hoc titulo* occurrunt, quarum hæc *Tertia* est, quâ ipsâ & duarum aliarum meminit, quæ nusquam comparent: quarum prior ita generalis fuerat, vt equo vehi in vrbicariis Regionibus his tantummodo permiserit, quos ab huiusmodi sceleris suspicione locus aut dignitas vindicaret: Secuta est igitur postea Secunda Valentiniani lex, qua officij genus quoddam excipit, quod in regionibus istis vrbicariis consistens, equo vehi posset. Et verò hi sunt *Suarij*, de quibus erit dicendi locus peculiari *titulo* suo. Speciali scilicet priuilegio id eruerant Suarij. Et tamen dura satis huic priuilegio lex siue conditio imposita fuerat, hæc videlicet, vt eorum periculo foret, id est vt ipsi præstare tenerentur, si quid in his regionibus sceleris sid est latrocinij vel abigeatus, esset perpetratum. Verùm vt dixi dura hæc lex erat ita scripta; Quandoquidem Suarij in officiis suis occupati, ipsi sceleribus seu latrociniis ne admitterentur animum, attendere non possent: Non potest vuius animus in plura sese bona fide diffundere. Et sæuum fuerit ab eo admissi rationem exigere, qui nequicquam admisisset, néue admitteretur,

teretur, vtpote officio suo districtus prohibere non potuisset. Denique non oportuit priuilegium his concessum, in eorum odium retorqueri: Secuta est igitur hæc *lex* hac de re *Tertia*, hæc inquam nostra, qua diram & sæuam à Suariorum capitibus legem remouit, leuiore inuicem substitutâ. Nam cum à Suariis alieni criminis ratio exigeretur ex illa secunda *lege*, hæc conditio *h. l.* his relaxatur. Suariis igitur permittitur sedendorum equorum in vrbicariis Regionibus potestas, dummodò tamen per ea loca non vehantur, quæ Abactoribus, aut alio latrociniorum genere infamia sunt. Nempe vt ad officium suum exercendum libera solutáque Suariis eius vtendi potestas sit, ita hoc huiusce priuilegij obtentu facilè *legi* fraus fieri potest, & quia fieri potest ne extra officij exercitium pateat, omni modo caueri oportet. Nihil est alioquin huiusmodi priuilegiis ad velanda scelera opportunius: ad quæ alioquin satis ipsa naturâ facti sunt Suarij. Interim hinc obseruetur, patrem criminis esse in infami loco versari, & criminis inuidiâ facilè stringi quemque eâ re, etsi aut officium, aut priuilegium intendat. Denique suburbanitatem à latronibus assiduè infestatam non hæc tantùm *lex* ostendit, verùm & *lex vlt. infr. de his qui latron. tit. prox.* Et Symmachus *lib... ep. ..*

¶ Videndum adhuc nonnihil de *Rufino*, cui hæc *lex* inscribitur. Memorat sanè Vulcatij huius Rufini Præfecturam Ammianus Marcellinus *lib.* 27. *p.* 369. *&* 377. eúmque Mamertino in Præfecturâ successisse restatur, & quidem posteaquam Gratianus à patre suo Valentiniano Ambianis in Gallia renunciatus est. *His*, inquit, *ex sententia Rectorum & militis ordinatis* [id est Gratiano in Augustum cooptato] *vix dies intercessêre pauci, cùm Mamertinum Præfectum Prætorio ab vrbe regressum* (quò quædam pertexerat correctutus) *Auitianus ex Vicario peculatus detulerat reum. Cui ideo Vulcatius successit Rufinus omni ex parte perfectus, & velut apicem senectutis honoratæ prætendens, sed lucrandi opportunas occasiones occultationis spe nunquam prætermittens. Qui nactus copiam Principis, Orfitum ex Præfecto vrbis solutum exilio patrimonij redintegratâ iacturâ remitti fecit in lares.* Quo Ammiani Marcellini loco inducatur quis, vt *legis* nostræ subscriptionem emendandam putet. In Præfectura quippe Prætoriana Italiæ, si ita est vt Ammianus Marcellinus scribit, Mamertinus ad annum vsque 368. perstiterat: Gratianus enim (post quem Augustum demum creatum Rufinum Mamertino suffectum ait Ammianus Marcellinus) sub finem anni 367. Augustus creatus est. Igitur anno demum 368. Rufinus Præfectus Prætorio Italiæ creatus fuerit, Valentiniano & Valente II. AA. Coss. Et alioquin frequens in hoc Consulatu error *hoc Codice*. Idémque error admissus fuerit in aliis *legibus*, quæ eidem Rufino inscribuntur; putà *l. 5. sup. de tract. & stationis*: *l. 2. de pascuis*: *l. 11. de Numerariis*: *& l. 66. infr. de Decurionib.* quam quidem postremam parum est, quin huic coniungendam putem: est enim ea data ad eundem Rufinum, eodem die, mense, Consule; loca tantum discrepant, hæc *Mediolani*, illa *Rauennæ* data dicitur. Sed tamen multa alia obstant quæ faciunt, vt subscriptio *huius legis* & illarum emendanda non videatur. Et primum quidem subscriptio *d. l. 11. de Numerariis*, dat. *Parisiis*: Certum enim est Valentinianum Parisiis fuisse fine anni 365. vt non tantùm plures aliæ *leges* id edocent, verùm etiam disertè Ammianus Marcellinus *lib.* 26. *p.* 540. Deinde extant aliæ duæ constitutiones ad eundem Rufinum PP. duobus sequentibus consularibus Gratiani N B.P. & Dagalaiphi, i.e. A. D. 366. & Lupicini & Iouiani, i.e. A.D. 367. puta *lex* 12 *inf. de susceptor.* *lex* 4. *inf. de Aduocat. fisci.* Quare mens mihi ea, Ammianum Marcellinum in tempore Rufinianæ Præfecturæ designandæ, ordinem non tenuisse, seu seruasse: cúmque adeò iam anno 365. Mamertino suffectum. Cui tamen rursum obstant *leges* nonnullæ hoc ipso anno post hanc *legem* ad Mamertinum datæ. Imò anno 369. *lex 3. supr. ne quid publ. lat.* Sed & *legem 4. infr. de annonis ciuicis*, quæ Mamertino inscribitur, ad annum 368. referendum, ad eam *legem* ostendo.

IV. * Idem AA. ad Valentinum" Conf. Piceni."

PALATINI, vtendorum equorum per Picenum, ad itinerum necessitatem, habeant facultatem. Dat. XVII. Kal. Ianuar.[c] Med. Valentiniano & Valente AA. Conss. [365.]

NOTÆ.

* *Valentinus* Consularis Piceni sub Valentiniano Sen. Eidem inscribitur *lex 2. sup. de exhibendis reis*, vbi pariter Valentinus dicitur. Sed Valentinianus dicitur *l. 5. supr. de pactis*: *l. 17. infr. de operibus publicis.*

" Annonarij scil. de quo mox.

[c] Malim *Iunias*. vide *Chronologiam*.

COMMENTARIVS.

PER PICENVM vt iam vidimus, ex *lege* 1. & rursum constabit ex *lege vlt. inf.* imò quod ipsum ex hac *lege* nostra colligitur, equorum vsus eâ quam diximus de causa interdictus à Valentiniano fuerat: pariter vt per cæteras Italiæ Prouincias, *lege* 1. designatas, & per Campaniam, *l.* 2. per Vrbicarias, *l.* 3.

¶ Rursum vt ab hac prohibitione generali excepti fuerunt *d. l.* 1. Senatores, Honorati, Prouincias administrantes, Veterani, vt & *l.* 2. Suarij: ita *hâc* einsdem Valentiniani *lege* per Picenum *Palatini* excipiuntur; quia ad officium suum peragendum seu ad itinerum necessitatem equis omnino opus habebant, vt sine equis officia sua minus commodè obire possent.

¶ Porrò obseruandum, Picenum cuius *h. l.* fit mentio: cuiúsque Consularis erat Valentinus seu Valentinianus, pariter vt *l. vlt. inf. & l. 5. sup. de pactis*, non aliter quam *l. 1. sup.* de Piceno annonario intelligendum esse: Non (vt nuper putauit Miscellaneorum scriptor *lib. 3. c. 23. p. 206.*)

Suburbi

Suburbicarium. Neque enim (vt omittam alia argumenta) hoc anno Picenum ſuburbicarium ſuum Peculiarem Rectorem habuit, verùm ſuburbicariis regionibus vnus Conſularis præfuit, vt docet exertè eiuſdem Valentiniani *lex 9. inf. de annona & tribut*: quæ hoc ipſo anno data eſt. Et ſic falluntur, qui *hanc legem* 4, trahunt ad *leg. 2. ſup.* cùm trahenda ſit ad *leg.* 1. Eorundem error eſt, cùm Picenum & Conſularem, de quo agit Ammianus Marcellinus in Geſtis A. D. 356. *lib.* 15. *p.* 50. de ſuburbicario & ſolo quidem pariter accipiunt, cùm videlicet à Leontio P. V. Petrum Valuomerem ad Picenum eiectum ſcribit: *Vulgus omne ita exarsit, vt turbarum acerrimus concitor tanquam in Iudiciali ſecreto exaratis lateribus ad Picenum mitteretur: vbi poſtea auſus eripere virginis nõ obſcuræ pudorẽ, Patruini Cõſularis ſẽtentia ſupplicio ob id capitali addictus.* Et quo argumento de Piceno ſuburbicario & quidem ſolo quod intra centeſimum id accipitur? Nempe quod Leontius P. V. in id Valuomerem relegaſſe dicatur: atquin certum ſit Præſidibus relegare non licuiſſe in ea loca, quæ ad eius Prouinciæ formam non pertinebant, quam adminiſtrabant *l. 7. §.... ff. de interdict. & relegat.* Verùm ſcire debuerunt illi, Præfecti vrbi poteſtatem cum Præſidis poteſtate non rectè componi. Nam & Præfectus vrbi iam olim in inſulam quam vellet, deputare potuit & relegare ab Italia, quod docet *lex 1. §. 15. ff. de off. P. V. l. 2. §. 1. ff. de pœnis*: *l. 6. ff. de interdictis & relegatis.* Idque ex *epiſtola* Seueri ad *Fabium Chilonem.* Quare Triboniani aſſumentum eſt in *l. 1. §.... ff. de off. P. V.* cum addidit, *quam Imperator adſignauerit.* Quid ergò? vſque ad annum 365. vt Corrector Tuſciæ, ita Cõſularis Piceni, vtrique Tuſciæ & Piceno præfuiſſe videntur. At enim mox ânno 365. ſub Valentiniano ſuburbicariæ regiones vni Conſulari commiſſæ fuêre, vt docet exertè *lex 9. inf. de Annonâ.* Quâ tamen appellatione Flaminiam quoque abſorberi videri poſſit alicui, quandoquidem Picenum Flaminiæ adminiſtratione aliquando iunctum ex dictis ad *l.* 1. conſtat. Mihi tamen alia ſtat ſententia, diuiſas nempe hoc æuo adminiſtratione has duas Prouincias fuiſſe, atque adeò ſuum & ſpecialem Piceno conſulatem hoc æuo fuiſſe. Atque hoc ſenſu Valentinianus hic noſter *Conſularis Piceni* ſimpliciter vocatur, *quatuor huius Codicis legibus*: Itémque Sophronius *l. 71. inf. de decurionib.* Sed huc quoque trahenda eſt Inſcriptio vetus iſta: TARRVTENIO MAXIMILIANO V. C. ELOQVENTISSIMOQVE CONSVLARI PICENIANO ÆTATIS NONODECIMO VICARIO VRBIS ROMÆ &c, vbi eſt qui *Conſulari Picemano* legit; Alius, *Piceni, anno ætatis.* Tertius tentabat: *Piceni Ann.* id eſt *Piceni Annonarij*; Nam & ita Magno *in Notis* PIC. ANN. interpretatur *Piceno Annonario*, ſicut illas notas PIC. VRB. *Piceno vrbicario*: Quicquid huius ſit, inter omnes liquet, Maximilianum Conſularem Piceni iudicari. Sed Annonarij nominatim accipiendum Valentini & Sophronij exemplo coniicio. Nam vt maximè Notitiæ tempore Picenum Annonarium & Flaminia adminiſtratione iunctæ fuerint, non ideo tamen ſemper ita obſeruatum fuiſſe neceſſe eſt. Obuia paſſim, diuiſarum modò, modò iunctarum inter ſe Prouinciarum exempla, quæ afferri poſſent non pauca, de quo vide Dionem *lib.* 53. *p.* 504. Æmiliam & Liguriam nominaſſe ſufficiat: quam in rem, *legem 4. ſup. de nunciationibus* conferri oportet cum *lege vn. ſupr. de vectigalibus*: *& l. 4. ſupr. vnde vi.* Certè Flaminiæ non ſemper Picenum, ſed Vmbriam quandoque iunctam fuiſſe, fidem facit vetus Inſcriptio, quæ Arimini C. CORNELIO C. F. QVIRIN. FELICI THRALLO IVRIO. PER FLAM. ET VMBR. C. V. LEG. &c: Tandem Valentinum hunc noſtrum, ſiue Valentinianum, Piceni Annonarij Conſularem fuiſſe euincit ſubſcriptio *legis 5. ſup. de pactis*: vt ad eam *legem* docui, & docebo *alibi.* Accedat hoc vltimum argumentum, iuberi hunc Valentinum ad Præfectos Prætorio referre *l. 2. ſup. de exhibendis reis*, quod omnino euincit Piceni Annonarij Conſulatem fuiſſe: alioquin enim ex Vrbicario ad Præfectum vrbi referre iuſſus fuiſſet; vt expreſsè docet *lex 13. ſupr. de Accuſationibus*, quæ decennio poſt hanc *legem* lata eſt.

VA.* Impp. Arcad. & HONOR. AA. Benigno" Vic. Vrbis Romæ.

PASTORES Valeriæ prouinciæ, vel " Piceni, vti equinis animalibus non iubemus": alioquin, ſi interdictus vſus animalium vindicetur, conſcios vſurpationis huius, ſeu Dominos vel Procuratores, relegationis pœna retinebit. Dat. Kal. Dec. Med. Theodoro v.c. Coss. [399.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* velut temporaria: iungenda illi *lex* 162. *inf. de Decurionib. lib.* 12.

" *Benignus* Vicarius vrbis Romæ ſub Honorio: eidem inſcribitur *d. lex 162. inf. de Decurionib.* & anno ſequente *lex 26. inf de Suſceptoribus.* De eodem eſt Symmachi locus *lib. 9 ep 39.* Vbi hunc *Benignum* Rectorem Sardiniæ fuiſſe oſtendit Neque dubium, quin ex adminiſtratione Sardiniæ tanquam pro merito benè procuratæ annonæ vrbicariæ, Vicarius ipſius vrbis factus fuerit.

" *Vel*, pro *&*: quod frequens, in Hiſtoricis præſertim narrationibus: v. Blondellum *de primatu in Eccl. p 986. 987.*

" *Non iubemus*, pro vetamus, prohibemus, inhibemus, σύγχυσίς quædam pro *non vti equinis animalibus iubemus.* Quod quidem à Fornerio Patre ad *legem 237. ff. de verb. ſignific.* primo notatum eſt Quanquam σύγχυσις, vt dixi, ſeu vocum tantum eſt tranſpoſitio, pro, *Non vti equinis animalibus iubemus*· Sicut apud Caſſiodorum *4 Variar. 19. In frumentis vino & oleo dari ſiliquaticum non iubemus* Pro. *Non dari ſiliquaticum iubemus.* Nil ſimile cum hoc habet Spartiani exemplum, neque vlla inibi tranſpoſitio. *Iuſſúſque*, inquit, *ab Hadriano quia vota interueniebant non lugeri.* Sed nec illud Lampridij: *Fures iudicari iuſſit in ciuitatibus vllis nunquam videri.* Neque enim, vt hoc loco fit, *iubendi* verbo negatiua additur. Simile verò eſt iſtud *in l. 14. inf de operibus publicis*: *Cùm neque nouam conſtitui fabricam ſufferimus, antequam vetera reformentur.*

COMMENTARIVS.

HONORII hæc *lex* eſt; quæ pars eſt prolixioris Honorianæ conſtitutionis, vnde deſumpta eſt quoque *lex 162. inf. de Decurionibus*: quæ proinde huic coaſſanda venit: Qua Latebris & conſortio abactorum & refugarum occurrit per Vicariam Vrbis Romæ, ac nominatim per Valeriam & Picenum. Per Valeriam, inquam, & Picenum equorum vſu paſtoribus interdicit: pariter vt paſtoribus rei priuatæ per Campaniam Valentinianus Sen. *l. 2. ſup.* pœnâ quoque conſciis vſurpationis huius impoſitâ. Pariter vt Curialium collegiatorúmque latebris, eorúmque occultatoribus ſeu conſciis idem occurrit *l. 162. inf. de Decurionib.* quæ *huic* noſtræ, vti, dixi ceu eiuſdem conſtitutionis pars coniungenda eſt. De nonnullis *hâc lege* videndum eſt.

¶ Primò, notandum, Paſtores abigeatus & latrocinij infamia laboraſſe, vt ex *hac lege*, *& l. 2. ſup.* diſcere licet. Eâ ſcil. de causâ equorum vſus his *h. l. & d. l. 2.* interdicitur: eâdemque ratione Prouinciales paſtoribus filios ſuos nutriendos dare vetiti, *leg. vn. tit. prox.* vbi dicam pleniùs.

Secundò obſeruandum, Paſtoribus nominatim per Valeriam & Picenum equorum vſu hâc Honorij conſtitutione interdici. Illud verò quæri poteſt, an his ſolis, ſic vt cæteris permiſſum id tùm fuerit: quæ & ipſa dubitatio fuit *d. l. 3. ſup.* Quod putet quis, quaſi hi ſoli eâ tempeſtate in illis prouinciis latrocinij infames fuerint, eâ inquam tempeſtate, quod & ipſum confirmabit *d. lex vn. infr. ne paſtoribus: tit. proximo.* Et tamen putet quis, vt in ſp. *d. l. 2.* ita & in hac ſp. paſtoribus ideò equorum vſu nominatim interdici, quod hi quaſi neceſſariis ſibi equis ad paſtoris munus vterentur, quibus magis quàm aliis propter latrocinij ſuſpicionem interdictum oportuit.

Tertiò obſeruandum, relegationis pœnam huiuſmodi conſciis imponi. Quæ certe relegationis pœna olim in abigeatorum occultatores ſtatuta; *l. vlt. in f. ff. de abigeis*: quinimò & in abigeos certis caſibus, *l. 1. §. 3. ff. d. Tit.*

Quartò, vt hæc *lex* eſt de abigeorum quodammodo occultatoribus, ita *dicta lex 162.* huic coniungenda, eſt de occultatoribus Curialium & Collegiatorum, Curias & Collegia defugientium.

Quinto de *Valeria* Prouincia videndum eſt. Sanè non alia antiquior huiuſce Prouinciæ mentio mihi occurrit, quàm in *hac ipſa lege.* Neque procul ab his temporibus, imò fortè iiſdem, apud Balbum Agrimenſorem, ſeu Auguſteum, inter Scriptores Auguſteos, *p. 317.* vbi *Picenum* pariter & *Valeriam* coniungit: & in hac Prouincia agrum Amiterninum ponit, itémque Veios, Corfinium, Coloniam Superæquanam, Coloniam Pelignorum, Marſum municipium, & Coloniam Solomontinam. Altum verò huiuſce Prouinciæ apud Anteriores Scriptores ſilentium. Etiam apud *Pollionem*, Imò & in *Indice peruetuſto prouinciarum Schonhouiano*, quem Ph. Bertterius *l. .... Pith. c. 4.* aliis argumentis ante Notitiam conſcriptum rectè cenſet. Addo & hoc quoque *huius leg.* argumento, ante hæc Arcadij & Honorij tempora, vt mirari non debuerit Vir Doctus in eo *Indice* omitti *Valeriam.*

Dicta autem hæc Valeria Prouincia, à *via Valeria*, cuius viæ etſi antiquum nomen ſit, recens tamen prouinciæ ab eo denominatæ appellatio eſt: vt alibi pleniùs probo, eóſque refuto qui antiquiorem nobis faciunt Valeriam. Simul & *limitum* Authores à corruptorum manu vindico, qui ea *varia* regione, vel etiam ex *Aurelia*, ſub Auguſto iam & Claudio, Valeriam, ſi Deo placet, faciunt & reponunt.

¶ De Valeriæ finibus maior eſt quæſtio, quandoquidem Paulus Diaconus *lib. 2. Hiſtoria Longobardica, cap. 20.* ſcribit Valeriam complexam eſſe Tiburim, Carſeolos, Reate, Furconam. *Tertia decima*, inquit, *Prouincia Valeria, cui eſt Nurſia annexa, inter Vmbriam & Campaniam Picenúmque conſiſtit, quæ ab Oriente Samnitum regionem attingit. Huius pars occidua, quæ ab Vrbe Roma initium capit olim ab Etruſcorum populo Etruria dicta eſt. Hæc habet vrbes Tiburim, Carſiolis, Reate, Furcone & Amiternum, regionémque Marſorum & eorum lacum qui Fucinus appellatur. Marſorum quoque regionem ideò intra Valeriam Prouinciam æſtimo computari, quia in catalogo Prouinciarum Italiæ minimè ab antiquis deſcripta eſt. Si quis autem hanc per ſe Prouinciam eſſe verâ ratione comprobauerit, huius rationabilis ſententia modis erit omnibus tenenda.* Verùm Valeriam procul dubio deſcribit Paulus Diaconus, prout ipſius æuo erat: quo tempore iam ſuburbicariarum Prouinciarum nulla amplius erat mentio: & Prouinciarum fines penitus immutati erant, quibúſque temporibus, Valeria Picenum Vrbicarium in partem peruaſit: Certiſſimum enim, potiſſimam partem, quam Valeriæ Paulus Diaconus adſcribit, eam in Piceno fuiſſe, argumentis alibi oſtendo: Vnico Reatis exemplo nunc id probare contentus. Eam ſcilicet Siculus Flaccus *p. 3.* apertè in Piceno collocat, quam Paulus in Valeria. Itaque ſic habeto: Valeriam primùm, id eſt hanc noſtram eam partem Valeriæ viæ compleam qua moriebatur: poſtea totam Valeriam viam in Valeriam regionem ſeu prouinciam tranſiiſſe: Ita ſanè primùm moris fuit, vt prouinciæ à viis Vrbis Romæ denominatæ, eam viarum partem complecterentur quam morerentur: Exemplo ſit Æmilia, Flaminia.

¶ Denique obſeruandum, Valeriam & Picenum ſub Vicarij Vrbis Romæ diſpoſitione fuiſſe *h. l.* demonſtrari. Quod & ipſum teſtatur *Notitia Imperij*: Sed perperam hinc colligitur, Valeriam hanc Vrbicariam fuiſſe. Nam ſub Vicario Vrbis Romæ præter Vrbicarias, aliæ præterea Prouinciæ fuerunt, vt ea *Notitia Imperij* liquidò apparet. Quid quod quo tempore Vrbicariæ regiones ſunt dictæ & conſtitutæ (ſub Conſtantino inquam, vel Conſtantio, vt oſtendam ad *l. 9. inf. de extraordin. muneribus*) nulla adhuc erat Valeria Prouincia, niſi in Vtopia. Verùm nihil attinet hanc ſegetem hîc demetere, alibi ea profeſſo demeſſam; ac maximè cùm in cæteris aduerſantem, hîc aſſentientem *Aduentoriæ* Authorem habeamus *parte priore cap. 5. p. 47.* A quo tamen diſſentit doctiſſimus ille & humaniſſimus Alexander *diſſertat. 1. cap. 5. p. 37. 38.* Cuius nænias ad ludibrium proſtratas alibi videbis.

NE PASTORIBVS DENTVR FILII NVTRIENDI.

TITVLVS XXXI.

Abest hic *Titulus* à *Cod. Iustin.* & tamen ad aliquid facit *lex* 11. *Cod. de accusationibus*, quam mox plenius explicabo.

I. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Cæciliano P.P."
Post alia.

NEMO Curialium", Plebeiorum, Possessorúmve, filios suos nutriendos Pastoribus tradat: aliis verò Rusticanis", vt fieri solet", nutriendos dari non vetamus. Si verò, post istius legis publicationem, quisquam nutriendos" Pastoribus dederit, societatem Latronum videbitur confiteri. Dat XII. Kal. Feb. Rau. Honor. VIII. & Theod. III. AA. COSS. [409.]

NOTÆ.

* Abest, vt dixi, hæc *lex* à *Cod. Iust.* Iungenda verò illi & *lex* 5. 6. *sup. de exhibendis reis*: *lex* 2. *infr. vt intra annum crimin.* *lex* 3. *inf. de superexactionibus*: *lex* 13. *inf. de fide testium.* quinimò & *lex* 12. *supr. de maleficiis*: & *lex* 4. *infr. de abolitionib.* *lex* 7. *supr. de custod. reorum.*

" *Cæcilianus* PP. Italiæ sub Honorio, vid. *Prosopogr.*

" Curiales, Plebeij, possessores. His fermè tribus hominum generibus (præter eos qui in dignitate & officiis constituti essent) constabant prouinciæ & prouinciales.

" Vide *titulum Cod. ne Rusticani.*

" Rusticanis plerumque filij nutriendi dati.

" Filios.

COMMENTARIVS.

PASTORIBVS nutriendos filios suos dare parentes hâc Honorij constitutione prohibetur: cæteris rusticis, pro more barbarus recepto, iidem dare permittuntur. Prohibitionis istius ratio, tùm ex ipsa *huius tituli* cũ *duobus superioribus* connexione (quibus videlicet latrociniis occurritur) non obscurè colligi potest; tũ huius legis sanctione disertis verbis ea continetur: his inquam, *si verò post istius legis publicationem quisquam nutriendos Pastoribus dederit, societatem* LATRONVM *videbitur confiteri.* Eandem suggerunt duæ *leges* tituli superioris. *Quibus equorum vsus concessus est*: *lex* inquam 2. & *lex vlt.* Ratio igitur hæc est, quod pastores latrociniis infames fuerint. Quò pertinet quod scribit Liuius *lib.* 39. *Tarentum*, inquit, *Prouinciam L. Posthumius Prætor habebat, Is de pastorum coniuratione qui vias latrociniis pascuáque publica infesta habuerant, quæstionem seuerè exercuit, ac septem millia hominum condemnauit* &c. Nota est alia quoque seditio, quam olim in Sicilia concitauit Athenio pastor, vt Florus scribit *in epitome Rerum Romanarum, lib.* 3. *c.* 10. de quo etiam Tullius, *in Frumentaria.*

¶ Huc pertinet rursum insignis, vt rectè indicauit Duarenus, 2. *disp.* 12. Diocletiani & Maximiani constitutio *in l.* 11. *Cod. de accusationib.* ad *Crispinum* (Prouinciæ cuiusdam proculdubio Rectorem) quæ sic habet: *Si quis homicidij crimen existimat persequendum, secundum iuris publici formam debebit eum, qui in primordio homicidij postulauerit reum, neque probauerit, ideóque reus absolutus est, præuaricationis arguere. Id enim salubriter statutis Principũ Parẽtũ nostrorũ, iurísque formâ præscriptũ est. Vel si id nõ putauerit agendum, ad sequens crimen (id est pastorũ latrocinium) descendere eum coges, atque id exsequi iudicio tuo: cùm siquidem id ab incusato appareat esse commissum, ob vltionem publicam obnoxius legibus fiat.* Cuius *legis* species hæc est. Titius Semproniũ pastorẽ eundemque latronem homicidij accusauit: is cùm de homicidio non probasset, Sempronius homicidij absolutus est. Quæritur an huius Sempronij accusatio ab alio institui & repeti possit? ab alio inquam, qui homicidij crimen existimat persequendum, & cuius fortè interest, propinquitatis ratione, vindictam eo nomine deposcere? Et rescribit Imperator, ad homicidij accusationem repetendam secundum seu nouum accusatorem non aliter admitti, quàm si primũ accusatorẽ præuaricationis arguerit, id est probauerit primũ accusatorẽ causã prodidisse & lusoriè peregisse. Scilicet qui criminis publici ab aliquo reus factus est & absolutus, ab alio eiusdem criminis reus fieri amplius non potest: Iniquum enim est, vt sæpiùs de eodem crimine quæratur, & qui vno accusante absolutus est, rursus eodem crimine ab alio accusetur: alioqnin nunquam cuiquam innocentiæ ratio constabit. Excipitur inter alios hic casus, si posterior accusator præuaricationis reum peragat priorem, vt præter illam *legem* 11. docet

lex 3.

lex 3. §. 13. ff. de homine libero exhibendo. Ex eodem igitur crimine ab vno accusatus & liberatus non aliter peti potest ab alio, quam si præuaricatus prior probetur. In proposita igitur specie, si quis pastorem eundémque latronem homicidij alio accusante liberatum homicidij rursum accusare velit, non aliter admittetur, quàm si priorem accusatorem præuaricatum ostenderit. Quid si nouus accusator id noluerit agere, id est noluerit se implicare præuaricationis probandæ necessitati? non admittetur ad eandem homicidij causam peragendam. Quid igitur fiet, si in vindictâ huius pastoris eiusdémque homicidiæ persistat? non aliter audietur quàm si descendat ad secundum crimen, id est, quàm si nouam & secundam Pastoritij & latrocinij accusationem instituat; Neque aliter ad accusationem eum admittet. Proinde si in vindictâ huius persistat, coget eum nouum hoc crimen persequi Iudex. Et hæc ideò; Quia iam non obiicitur idem crimen, etsi ex eodem facto descendens. Regulare scilicet est, vt cùm ex eodem facto plura crimina nascuntur, de vno in accusationem deductus & liberatus, de altero nihiluminus ab alio accusari possit: *l. 9. Cod. eod. tit. de accusationibus.* Idque publica partim vtilitas suadet, ne factum impunitum elabatur: partim verò priuata vindicta, ne præuaricante vno & tamen nouo accusatore præuaricationis accusationi inuoluere se & implicare verenti, iustæ adhuc vindictæ exsequendæ locus superesset. Et hæc quidem est illius *legis* sentẽtia.

Ex qua iam appatet, quid sit in ea lege, *sequens crimen*, proximum scilicet homicidio, id est vt *lex* ipsa præfert, pastoritium seu *pastorum, latrocinium*. Latronibus igitur pastores proximi, & vtrique homicidis. Et hæc quidem *lex* Maximiano tribuenda videtur, vtpote quam referendam omninò existimo ad famosum latrocinium Bagaudarum Rusticanorũ & Latronum sub Diocletiano & Maximiano: de quo ita Mamertinus in Panegyrico, quã Maximiano Augusto dixit, Anno Domini 298. *An non illud malum simile monstrorum biformium in hisce terris* [intelligit Belgicam] *fuit, quod tuâ Cæsar nescio vtrum magis fortitudine repressum sit, an clementia mitigatum, cùm militares habitus ignorare Agricolæ appetiuerunt: cum arator peditem, cum pastor equitem; cum hostem barbarum suorum cultorum rusticus vastator imitatus est? quod ego cursim prætereo. Video enim te (quâ pietate es) obliuionem illius victoriæ malle, quàm gloriam.* Cuius latrocinij Rusticorum Bagaudarum Ducibus Æliano & Amando excitati meminerunt Eutropius, Hieronymus *Chronico*, Orosius *lib. 7. cap. 25.* Theophanes continuator *Georgij Monarchi*, & quædam historica collectio, quam *Eusebio* iunxit *Scaliger*, itémque Zonaras, & Paulus Diaconus, & ante hos omnes Eumenius pariter *in oratione de scholis instaurandis*, quam dixit *Constantio*: Et Victor Schotti cuius hæc verba: *Vbi comperit*, inquit, *Diocletianus Carini discessu Helianum Amandúmque per Galliam excita manu* AGRESTIVM AC LATRONVM, *quos Bagaudas incolæ vocant populatis latè agris plerasque vrbium tentare, Maximianum statim Imperatorem iubet: is in Galliam profectus fusis hostibus aut acceptis quieta omnia breui patrauerat, quo bello Carausius Menapiæ ciuis factis promptioribus enituit.* Omnia quã optimè respondent: sed & tempora ipsa. Maximianus enim à Diocletiano coaptatus fuit A. D. 289. hæc *lex* data est A. D. 292. Quo medio tempore Rusticanum hoc latrocinium & Pastoritium profligatum fuit. Ad Carausium & rusticanos hos pariter pertinet *lex 1. Cod. vt Rusticani ad nullum obsequium deuocentur.* De Carausio hic pariter Eutropij locus est: *Carausius vilissimè natus, in Serena militia ordine famam egregiam fuerat consequutus*: vbi pro *Serena*, (aliæ Editiones habent *strenua*, vel *strenuo*: Pæanius vertit πολιτικὰ ἔργα) legendum quis existimet *Rusticana*: quod satis remotum. Fuit tempus, cum crederem hanc *legem* Diocletiano potiùs adscribendam & ad Bucolos id est Pastores in Ægypto latrones notissimos eam referendam. Bucolicorum horum per Ægyptum latrocinantium & ex pastoribus arma commouentium mentio est apud Capitolinum *in Marco*, *p. 31.* Vulcatium *in Cassio p. 42.* Xiphilinum, à quibus & *Bucolia*, de quibus alibi.

¶ Pastores igitur iidem & latrones, vt Strabo quoque scribit de Achæis Heniochis, quos ait viuere latrocinanter & pastoritiè. Eusebius *Chronico*: *Collecta pastorum & latronum manu.* Iuuenalis quoque vtrosque iunxit *Satyrâ 8. extrema.*

Maiorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut Pastor fuit, aut istud quod dicere nolo.

Id est, *latro*, quod etiam vetus Scholiastes agnouit. Vide & Aristotelem 1. *Politic.* 11. Frangendis igitur horum conatibus & latrocinijs à Valentiniano equorum vsus his interdictus *l. 2. vlt. sup. quibus equorum vsus.* Hac verò Honorij constitutione filiorum alienorum alumni esse prohibentur. Sanè è priscis legibus Agrariis (& quidem vt videtur è *lege Licinia*) refert Appianus *lib. ciuil.* 1. pecuariam facientibus iussum, vt certum numerum ingenuorum hominum penes se haberent. Quam *legem* postea in vsum reduxit Iulius teste Suetonio *in eius vita*, *cap. 42. Octoginta*, inquit, *ciuium millibus in transmarinas colonias distributis, vt exhaustæ quoque vrbis frequentia suppeteret, sanxit ne quis &c. néve hi qui pecuariam facerent, minus tertia parte puberum ingenuorum inter pastores haberent.* Verùm non omnino hoc simile est. Neque enim pertinet id ad alienos filios nutriendos, educendos; sed aliò prorsus, & alio quoque fine. Nempe voluerunt suos ciues aliquantum à studiis bellicis ad pacis artes retrahere, & quo exhaustæ vrbi continuis bellis & crebris ingenuorum ac ciuium nihilominus copia suppeteret.

¶ Illud denique obseruandum, hanc *legem* esse partem immensæ *legis* ab Honorio hoc tempore latæ: cuius *hoc Codice* fragmenta nouem continentur, vt iam superiùs monui, quam videlicet tulit de *Processu criminali*, de reis comprehendendis, prosequendis, custodiendis, interrogandis, humaniter tractandis, eorum iudicio accelerando, testibus exhibendis, id genus aliis, in quibus processus criminalis consistit. Quinimò & de Latrocinio, præter hanc *legem*, est quoque *lex 5. supr. de exhibendis reis*: quæ & ipsa inter cæteras *huic* coniungenda est.

DE

DE NILI AGGERIBVS'' NON CORRVMPENDIS''.

TITVLVS XXXII.

IX. COD. IVST. XXXVIII.

'' *Esclusés*, *chaussées*, de LIGERIS aggeribus, vide *Capitular. lib. 4. cap.* 10. de PADI aggeribus eósque rumpentium pœna statutum Patauij sub *Rubr. de possess. turb. c. qui per se vel alium.*
'' *Rumpendis*, Cod. Iust. Istud hîc significantiùs.

¶ THEODOSII *Iun. Constitutio*, *de Nili aggeribus præmaturè non rumpendis.*

1. * Impp. Honor.& THEOD. AA. Anthemio P.P.''.

SI quis posthac, per Ægyptum, intra duodecimum cubitum, fluminis Nili vlla '' fluenta, de '' propriis ac vetustis vsibus, præter fas prætérque morem antiquitatis, vsurpauerit, flammis eo loco consumator, in quo vetustatis reuerentiam, & propemodùm ipsius Impérij adpetierit securitatem : Consciis & consortibus eius, Oasenæ'' deportationi constringendis: Ita, vt nunquam supplicandi '' eis, vel recipiendi '' ciuitatem, vel dignitatem, vel substantiam, licentia tribuatur. Dat. x. Kalend. Octob. Constantinop. Honor. VIII. & Theod. III. AA. Coss. [409.]

NOTÆ.

* *Lex vn. Cod. eod. titulo* Iungenda autem *huic*, est *lex* 2. *seu vlt. sup. Quis in gradu præferatur.*
'' *Anthemius*, P.P. sub Theodosio Iun. Orientis: vide *Prosopographiam.*
'' Ita rectè hîc legitur : perperam in Iustinianeo, *valla fluenta* : quem errorem Græci quoque tuentur cùm reddunt τὰ χώματα quam lectionem verbum *vsurpauerit* quod sequitur, non admittit, quia non aptè diceret : *Si valla vsurpauerit*, sed *si ruperit* : at dicit, *si vlla fluenta vsurpauerit*, id est, vllos riuulos, vlla *rigua Nili*, vt Plinio vocantur ; riuos διώρυγας è Nilo ductas ἰδίαις χερσίν suo ductas apertis aggeribus ante tempus eriguauerit. Denique si commata vel diacopos vllos fecerit. Sed nec vox *fluenta* subiecta hanc scripturam admittit. Postremò constitutio hæc non est de vallis seu aggeribus Nili vsurpandis, sed de aggeribus non *rumpendis.*
'' id est, à propriis & vetustis vsibus, seu præter proprios & vetustos vsus à propriis fluxibus & cursibus. *Vsus fluminis proprius*, est cursus proprius fluminis.
'' Hanc vocem *Oasenæ* Tribonianus sustulit : de quo mox
'' *Supplicandis*, C. Iust. malè.
'' Deportatione enim hæc tria amittuntur, ciuitas, dignitas, & bona : vide *leg. vn. in fin. de sententiam passis & restitutis. Vt deportationis, inquit, ipsum per se nomen rerum omnium spolia io est, ita indulgentia reddens, bonorum ac* DIGNITATIS *vno nomine amissorum omnium fit recuperatio.* vide & *leg.* 3. *sup. ad leg. Iul. de vi & l.* vn. *infr. Ne sine iussu Principis.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iunioris hæc Constitutio est, aduersus eos qui aggeres Nili corrumpebant, idque fauore annonæ Vrbis Constantinopolitanæ : cui annona Ægypti seu Alexandrina dicata seu affectata erat. Quæ *lex* vt intelligatur, sequentia obseruanda sunt.

¶ Primò, de *Nilo* ipso. Nilum, Ægyptium amnem, in Ægypto fœcunditatis parentem αἴτιμον ἱερῶ γεωργὸν, ἱερὰ λιπάναν πελαγίαν πεπαγῶν, ..., coeli vicem in irriganda opimandáque Ægypto præstare, atque ideò Διὸς ὄμβρον *beneuolum* amnem dictum, res est compertissima, vt testimoniorum molem vel aggeres id non requirat.

¶ Secundò notandum est, *Aggeres* seu tumulos manu factos Nilo oppositos fuisse, quibus aqua Nilotica coercebatur, quibus contrà apertis, vbi ad iustum incrementum seu cumulum & excessus Nilus excreuisset, aqua per Ægyptum immittebatur, de quibus est & Hieronymus locus, ad c. 30. *Ezech. fol.* 228. *L.H.* Quos primus dicitur excitasse Hercules. Quâ de re etiam est inter cætera insignis *lex penult. ff. de extraordin. criminib.* Quæ Vlpiani est, *lib.* 9. *de offic. Proconsulis. In Ægypto*, inquit, *qui* CHOMATA *rumpit vel dissoluit (hi sunt* AGGERES, *qui quidem solent aquam Niloticam continere) æquè plectitur extra ordinem & pro conditione suâ, & pro admissi mensurâ : Quidam opere publico, aut metallo plectiuntur:*

lex 3. §. 13. ff. de homine libero exhibendo. Ex eodem igitur crimine ab vno accusatus & liberatus non aliter peti potest ab alio, quam si præuaricatus prior probetur. In proposita igitur specie, si quis pastorem eundémque latronem homicidij alio accusante liberatum homicidij rursum accusare velit, non aliter admittetur, quàm si priorem accusatorem præuaricatum ostenderit. Quid si nouus accusator id noluerit agere, id est noluerit se implicare præuaricationis probandæ necessitati? non admittetur ad eandem homicidij causam peragendam. Quid igitur fiet, si in vindictâ huius pastoris eiusdémque homicidiæ persistat? non aliter audietur quàm si descendat ad secundum crimen, id est, quàm si nouam & secundam Pastoritij & latrocinij accusationem instituat; Neque aliter ad accusationem eum admitter. Proinde si in vindictâ huius persistat, coget eum nouum hoc crimen persequi Iudex. Et hæc ideò; Quia iam non obiicitur idem crimen, etsi ex eodem facto descendens. Regulare scilicet est, vt cùm ex eodem facto plura crimina nascuntur, de vno in accusationem deductus & liberatus, de altero nihilominus ab alio accusari possit: *l. 9. Cod. eod. tit. de accusationibus.* Idque publica partim vtilitas suadet, ne factum impunitum elabatur: partim verò priuata vindicta, ne præuaricante vno & tamen nouo accusatore præuaricationis accusationi inuoluere se & implicare vetenti, iustæ adhuc vindictæ exsequendæ locus superesset. En hæc quidem est illius *legis* sententia.

Ex qua iam apparet, quid sit in ea lege, *sequens crimen*, proximum scilicet homicidio, id est vt *lex* ipsa præfert, pastoritium seu *pastorum, latrocinium*. Latronibus igitur pastores proximi, & vtrique homicidis. Et hæc quidem *lex* Maximiano tribuenda videtur, vtpote quam referendam omninò existimo ad famosum latrocinium Bagaudarum Rusticanorũ & Latronum sub Diocletiano & Maximiano: de quo ita Mamertinus in Panegyrico, quã Maximiano Augusto dixit, Anno Domini 298. *An non illud malum simile monstrorum biformium in hisce terris* [intelligit Belgicam] *fuit, quod tuâ Cæsar nescio vtrum magis fortitudine repressum sit, an clementia mitigatum, cùm militares habitus ignorare Agricolæ appetiuerunt: cum arator peditem; cum pastor equitem, cum hostem barbarum suorum cultorum rusticus vastator imitatus est? quod ego cursim prætereo. Video enim te (quâ pietate es) obliuionem illius victoriæ malle, quàm gloriam.* Cuius latrocinij Rusticorum Bagaudarum Ducibus Æliano & Amando excitati meminerunt Eutropius, Hieronymus *Chronico*, Orosius *lib. 7. cap. 25.* Theophanes continuator *Georgij Monarchi*, & quædam historica collectio, quam *Eusebio* iunxit *Scaliger*, itémque Zonaras, & Paulus Diaconus, & ante hos omnes Eumenius pariter *in oratione de scholis instaurandis*, quam dixit *Constantio*: Et Victor Schotti cuius hæc verba: *Vbi comperit*, inquit, *Diocletianus Carini discessu Helianum Amandúmque per Galliam excita manu* AGRESTIVM AC LATRONVM, *quos Bagaudas incolæ vocant populatis latè agris plerasque vrbium tentare, Maximianum statim Imperatorem iubet: is in Galliam profectus fusis hostibus aut acceptis quieta omnia breui patrauerat, quo bello Carausius Menapiæ ciuis factis promptioribus enituit.* Omnia quã optimè respondent: sed & tempora ipsa. Maximianus enim à Diocletiano coaptatus fuit A. D. 289. hæc *lex* data est A. D. 292. Quo medio tempore Rusticanum hoc latrocinium & Pastoritium profligatum fuit. Ad Carausium & rusticanos hos pariter pertinet *lex 1. Cod. vt Rusticani ad nullum obsequium deuocentur.* De Carausio hic pariter Eutropij locus est: *Carausius vilissimè natus, in Serena militia ordine famam egregiam fuerat consequutus*; vbi pro *Serena*, (aliæ Editiones habent *strenua*, vel *strenuo*: Pæanius vertit ποιμενικὰ ἔργα) legendum quis existimet *Rusticana*: quod satis remotum. Fuit tempus, cum crederem hanc *legem* Diocletiano potiùs adscribendam & ad Bucolos id est Pastores in Ægypto latrones notissimos eam referendam. Bucolicorum horum per Ægyptum latrocinantium & ex pastoribus arma commouentium mentio est apud Capitolinum *in Marco, p. 31.* Vulcatium *in Cassio p. 42.* Xiphilinum, à quibus & *Bucolia*, de quibus alibi.

¶ Pastores igitur iidem & latrones, vt Strabo quoque scribit de Achæis Heniochis, quos ait viuere latrocinantes & pastoritiè. Eusebius *Chronico*: *Collecta pastorum & latronum manu.* Iuuenalis quoque vtrosque iunxit *Satyrâ 8. extrema.*

Maiorum primus quisquis fuit ille tuorum,
Aut Pastor fuit, aut istud quod dicere nolo.

Id est, *latro*, quod etiam vetus Scholiastes agnouit. Vide & Aristotelem 1. *Politic.* 11. Frangendis igitur horum conatibus & latrociniis à Valentiniano equorum vsus bis interdictus *l. 2. vlt. sup. quibus equorum vsus.* Hac verò Honorij constitutione filiorum alienorum alumni esse prohibentur. Sanè è priscis legibus Agrariis (& quidem vt videtur è *lege Licinia*) refert Appianus *lib. ciuil.* 1. pecuariam facientibus iussum, vt certum numerum ingenuorum hominum penes se haberent. Quam *legem* postea in vsum reduxit Iulius teste Suetonio *in eius vita, cap. 42. Octoginta*, inquit, *ciuium millibus in transmarinas colonias distributis, vt exhaustæ quoque vrbis frequentia suppeteret, sanxit ne quis &c. neue hi qui pecuariam facerent, minus tertia parte puberum ingenuorum inter pastores haberent.* Verùm non omnino hoc simile est. Neque enim pertinet id ad alienos filios nutriendos, educendos; sed aliò prorsus, & alio quoque fine. Nempe voluerunt suos ciues aliquantum à studiis bellicis ad pacis artes retrahere, & quo exhaustæ vrbi continuis bellis & crebris ingenuorum ac ciuium nihilominus copia suppeteret.

¶ Illud denique obseruandum, hanc *legem* esse partem immensæ *legis* ab Honorio hoc tempore latæ: cuius *hoc Codice* fragmenta nonem continentur, vt iam superiùs monui, quam videlicet tulit de *Processu criminali*, de reis comprehendendis, prosequendis, custodiendis, interrogandis, humaniter tractandis, eorum iudicio accelerando, testibus exhibendis, id genus aliis, in quibus processus criminalis consistit. Quinimò & de Latrocinio, præter hanc *legem*, est quoque *lex 5. supr. de exhibendis reis*: quæ & ipsa inter cæteras *huic* coniungenda est.

DE NILI AGGERIBVS" NON CORRVMPENDIS."

TITVLVS XXXII.

IX. COD. IVST. XXXVIII.

" *Esclufes*, *chauſſées*, de LIGERIS aggeribus, vide *Capitular. lib.* 4. *cap.* 10. de PADI aggeribus eóſque rumpentium pœna ſtatutum Patauij ſub *Rubr. de poſſeſſ. turb. c. qui per ſe vel alium.*
" *Rumpendis*, Cod. Iuſt. Iſtud hîc ſignificantiùs.

¶ THEODOSII *Iun. Conſtitutio, de Nili aggeribus præmaturè non rumpendis.*

1. * Impp. Honor.& THEOD. AA. Anthemio P.P.",

SI quis poſthac, per Ægyptum, intra duodecimum cubitum, fluminis Nili vlla" fluenta, de" propriis ac vetuſtis vſibus, præter fas præterque morem antiquitatis, vſurpauerit, flammis eo loco conſumatur, in quo vetuſtatis reuerentiam, & propemodùm ipſius Impérij adpetierit ſecuritatem: Conſciis & conſortibus eius, Oaſenæ" deportationi conſtringendis: Ita, vt nunquam ſupplicandi" eis, vel recipiendi" ciuitatem, vel dignitatem, vel ſubſtantiam, licentia tribuatur. Dat. x. Kalend. Octob. Conſtantinop. Honor. VIII. & Theod. III. AA. Coss. [409.]

NOTÆ.

* *Lex vn Cod. eod. titulo* Iungenda autem *huic*, eſt *lex* 2. *ſeu vlt ſup. Quis in gradu præferatur.*
" *Anthemius*, P.P. ſub Theodoſio Iun. Oncor s: vide *Proſopographiam.*
" Ita rectè hic legitur: perperam in Iuſtin aneo, *valla fluenta*: quem errorem Græci quoque tuentur cùm reddunt τὰ χώματα. quam lectionem verbum *vſurpauerit* quod ſequitur, non admittit, quia non aptè diceret: *Si valla vſurpauerit*, ſed *ſi ruperit*: at dicit, *ſi vlla fluenta vſurpauerit*, id eſt, vllos riuulos, vlla *ſigna Nili*, vt Plinio vocantur: riuos *διώρυγας* è Nilo ductas *ἰχλεῖς ὀχθίας* tuo ductu apertis aggeribus ante tempus eriguauerit. Denique ſi commata vel diacopos vllos fecerit. Sed nec vox *fluenta* ſubiecta hanc ſcripturam admittit. Poſtremò conſtitutio hæc non eſt de vallis ſeu aggeribus Nili vſurpandis, ſed de aggeribus non *rumpendis.*
" id eſt, à propriis & vetuſtis vſibus, ſeu præter proprios & vetuſtos vſus à propriis fluxibus & curſibus. *Vſus fluminis proprius*, eſt curſus proprius fluminis.
" Hanc vocem *Oaſina* Tribonianus ſuſtulit: de quo mox.
" *Supplicandis*, C Inſt. malè.
" Deportatione enim hæc tria amittuntur, ciuitas, dignitas, & bona: vide *leg. vn. in fin. de ſententiam paſſ. & reſtitutis. Vt deportationis inquit, ipſum per ſe nomen rerum omnium ſpoliatio eſt, ita indulgentia redeuns, bonorum ac* DIGNITATIS *vno nomine amiſſarum omnium ſit recuperatio.* vide & *leg.* 3. *ſup. ad leg. Iul. de vi & l. vn. inſr. Ne ſine iuſſu Principis.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iunioris hæc Conſtitutio eſt, aduerſus eos qui aggeres Nili corrumpebant, idque fauore annonæ Vrbis Conſtantinopolitanæ: cui annona Ægypti ſeu Alexandrina dicata ſeu affectata erat. Quæ *lex* vt intelligatur, ſequentia obſeruanda ſunt.

¶ Primò, de *Nilo* ipſo. Nilum, Ægyptium amnem, in Ægypto fœcunditatis patentem *αὐτίμιον ὑετοῦ γεωργὸν, ἐργαλεῖον πελαγὸν πελαγίζοντα*, coloni cœlique vicem in irriganda opimandáque Ægypto præſtare, atque ideò *εὐεργέτην beneuolum* amnem dictum, res eſt compertiſſima, vt teſtimoniorum molem vel aggeres id non requirat.

¶ Secundò notandum eſt, *Aggeres* ſeu tumulos manu factos Nilo oppoſitos fuiſſe, quibus aqua Nilotica coërcebatur, quibus contrà apertis, vbi ad iuſtum incrementum ſeu cumulum & exceſſus Nilus excreuiſſet; aqua per Ægyptum immittebatur, de quibus eſt & Hieronymi locus, ad *c.* 30. *Ezech. fol.* 228. *L. H.* Quos primus dicitur excitaſſe Hercules. Quâ de re etiam eſt inter cætera inſignis *lex penult. π. de extraordin. criminib.* Quæ Vlpiani eſt, *lib.* 9. *de offic. Proconſulis. In Ægypto*, inquit, *qui* CHOMATA *rumpit vel diſſoluit (hi ſunt* AGGERES, *qui quidem ſolent aquam Niloticam continere) aquè plectitur extra ordinem & pro conditione ſuà, & pro admiſſi menſurâ: Quidam opere publico, aut metallo plectuntur:*

plectuntur : & metallo quidam ſecundum ſuam dignitatem, ſi quis arborem Sycaminorem exciderit. Nam & hæc res vindicatur extra ordinem nõ leui pœnâ, idcirco quod hæ arbores colligunt aggeres Niloticos, per quos incrementa Nili diſpenſantur & coercentur, & diminutiones aquæ coercentur. Commata etiam & diacopi qui in aggeribus [*Nili*] *fiunt, plecti efficiunt eos qui admiſerunt.* Aggeres igitur hi in ipsâ Ægypto Græco vocabulo *χώματα* dicebantur, vt cõnſtat ex *d. l. penult. de extraord. crim.* & *l. vlt. inf. de patrociniis vicorum* : ex Diodoro *lib.* 1. & Aniano; vnde in Gloſſis *χῶμα, tumulus, agger* : Curtius vocat *moles*, vt & Plinius, *lib.* 5. *cap.* 9. *cum ſtetêre aquæ apertis molibus emittuntur.* Alter Plinius *in Panegyrico Traiani*, *colles* : *Neque enim*, inquit, *ſolum vagus ille expanditor amnis intra vſurpata ſemper collium ſubſtiterat, atque hæſerat, ſed ſupino etiam ac deſinenti ſolo non placido ſe mollique lapſu refugum abſtulerat, necdum ſatis humentes terras addiderat humentibus.*

¶ Illud omitti non oportet, quod Diodorus ſcribit, Sabacum Æthyocopum R. Ægypto potitũ, vt aduerſus Nili ...... Ægyptum muniret, neminem facinoroſum plecti voluiſſe, ſed pro delicti magnitudine ad aggerem vrbis, quam incolerent, effodiendum compuliſſe. Aliàs; quâdam Ægypti parte huiuſmodi aggeres fuêre non hominum manû facti, ſed hirundinum nidis extructi : de quo muro *Chelidonio* (nam ita dictus) iam olim Thraſyllus *in Ægyptiacis* ; & ex eo Plutarchus *de fluminib.* Hinc Statio *in ſyluis* : *Ripa Nili, Cecropio ſtagnata luto* : de cuius loci ſenſu videatur Gronouius, *in Statium lib.* 3. *c.* 28. Plinius rem ita refert *lib.* 10. *c.* 38. *In Ægypti*, inquit, *Heracleotico oſtio molem continuatione nidorum euaganti Nilo inexpugnabilem opponunt.* [hirundines] *Stadij ferè vnius ſpatio, quod humano opere perfici non poſſet. In eadem Ægypto iuxta Copium inſula eſt ſacra Iſidi, quam ne laceret amnis idem, muniunt opere incipientibus vernis diebus, palea & ſtramento roſtrum eius firmantes, continuatis per triduum noctibus, tanto labore, vt multas in opere emori conſtet : ea militia illis cum anno redit ſemper.* In eo diuerſus Plinius à Thraſyllo, quod hic murum hunc Chelidonium factum ſcripſerit ex lapidibus, qui Collotes dicti, quos hirundines colligant, & ex iis murum faciant. Aggeres illos Copti hirundineos Apuleius *lib.* 2. vocat *adſepta Coptica. Miſerere*, inquit, *Sacerdos per adſepta coptica, per incrementa Nilotica, & arcana Memphitica, & ſiſtra Phariaca.* Malè enim hactenùs ibi legitur *adepta* quod etiam nonnulli mutant in *Adyta* aut *Adypta chomata*.

¶ Vt ad aggeres manufactos reuertamur, *Deuteron.* quoque *cap.* 11. *verſ.* 10. horum aggerum fit mentio, vbi dicitur : *Terram Ægypti totam perindè atque hortum humanâ operâ irrigari* : de cuius tamen loci ſenſu *alibi* dico. Dicebantur & *catadupa* : de quo vide Strabonem *lib.* 6. & Heliodorum in *Æthiopicis* : nempè quod his apertis aquæ cumuli, agmina ſeu agmina, ponderáque in Ægyptum ruerent & fluerent : v. & locum Trogi Pompei *lib.* 2. ¶ His igitur aggeribus continebatur, arcebatur aqua Nili, vſque quò ad iuſti Incrementi initium perueniſſet tùm enim apertis illis aggeribus, aquæ ſeu incrementa Nili immittebantur, atque ita diſpenſabantur : viciſſim vbi aqua admiſſa fuerat intra Ægyptum, aqua detinebatur, donec viſa fuiſſet ſatis humentes terras irrigaſſe, lutóque fertili obduxiſſe, Ægyptiiſque merſa ſatis Palanti amne. Quæ omnia ſuperior Vlpiani *lex* egregiè oſtendit : & Plinius quoque *lib.* 5, *cap.* 9.

¶ Ergo, vbi ad iuſtam iam aliquam cubitorum menſuram & acceſſionem vel exceſſum incrementa Nili peruenerant, iam licebat agricolis ſeu poſſeſſoribus aggeribus inciſis aquam ex Nilo in agros ſuos deriuare. Quod *hac lex* apertè teſtatur, cùm id vetet fieri intra duodecimum cubitum : Iſtæ inciſiones *διακοποὶ* & *Κόμματα* vocabantur, vt docet Vlpian. *d. leg. penult. de extraord. criminib.* *διώρυγας* & *παρεκχώματα* vocat Strabo *lib.* 17.

¶ Iuſti porrò incrementi quod hic Tertiò notandum; initium Nilotici erat, vt aggeres aperiri poſſent, cum Nili incrementa duodecimum cubitum exceſſiſſent (per cubitos enim, *πήχεις*, Nili incrementa indicabantur, vt quoque teſtatur Philoſtratus *in Dionyſio Mil.* vnde & prouerbium : *πήχεσι διαμετρεῖν ὥσπερ τοῖς Νείλου ἀναβάσεις.* & Himerius Sophiſta apud Photium *orat. εἰς τὴν νίκην Αἰγυπτίων*, *p.* 1128. *πήχεις*, inquit, *οἱ Αἰγύπτιοι τὴν αὔξησιν τοῦ Νείλου προσαγορεύουσι καὶ μέτρῳ μετροῦσι τὰ νάματα, καὶ φανηγυρις αὐτοῖς ὁ πῆχυς γίνεται.*) Quare intra duodecimum cubitum nondum iuſti incrementi initium erat ad aperiendas illas moles, vt hæc Theodoſij Iunioris *lex* apertè teſtatur. Quam ipſam in ſententiam præter Strabonem *lib.* 17. *p.* 542. Varij ſunt loci apud Plinium. Primus eſt, *lib.* 5. *cap.* 9. *Auctus Nili*, inquit, *per puteos menſura notis deprehenduntur : Iuſtum incrementum eſt cubitorum* Sanaecim : *minores aquæ non omnia rigant : ampliores detinent tardius recedendo : hæ ſerendi tempora abſumunt ſolo madente ; illa non dant ſitiente. Vtrumque reputat Prouincia* : In dvodecim Cvbitis Famam Sentit : *in Tredecim etiam eſurit : quatuordecim cubita hilaritatem afferunt, quindecim* Secvritatem, *ſexdecim delicias.* Alter locus eſt, *lib.* 18. *cap.* 28. *Si* Dvodecim, inquit, Cvbita *non exceſſit, fames certa eſt : nec minus ſi ſedecim exſuperauit, &c.* Vide eundem & *lib.* 36. *cap.* 7. & Senecam *lib.* 4. *Natural. cap.* 2. Huc pertinet & Solini locus *cap.* 35. *Tradunt maximos eius exitus cubitos duodeviginti conſurgere : iuſtiſſimos* Sanecim *temperari : nec in* Qvinoecim *abeſſe prouentus fructuarios : ſed quicquid intra ſit, famem facere.* Et Ammiani Marcellini locus *lib.* 22. *pag.* 247. *abundè inxurians ita eſt noxius vt infructuoſus, ſi venerit parcior, cùmque nemo aliquando extolli* Cvbitis *altius* Saoaecim *poſſeſſor optauit.* Ergò, poſt duodecimum cubitum, iuſti incrementi & exceſſus initium fuit & auſpicium : ſedecim cubiti iuſti incrementi finis. Hinc adeò Nili ſimulachrum, ſeu ſtatua, Romæ cùm ſedecim pueris quaſi eam ſcandentibus, manúque cornu copiæ tenens. vid. Plinium *lib.* 36. *c.* 7. Et Strabo *lib.* 17. pro re extraordinariâ notat, maximam aliquando fuiſſe frugum vbertatem, cum duodecim tantum cubitos Nilus impleſſet. Iulianus quoque *ep.* 51. Ecdicio Præfecto ægypti, nunciat Nilum ad quintumdecimum cubitum excreuiſſe iam viceſima Septembris, atque indè hilaritatem concipit : *πολὺς φησὶν ὁ Νεῖλος ἀρθεὶς μετέωρος τοῖς πήχεσιν ἐπλήρωσε πᾶσαν τὴν Αἰγυπτον, εἰ δὲ καὶ τὸν ἀριθμὸν ἐκεῖνος ποθεῖς, εἰς τὴν εἰκάδα τοῦ Σεπτεμβρίου* ΤΡΙΣ ΠΕΝΤΕ, *μηνύει δὲ ταῦτα Θεόφιλος ὁ στρατοπεδάρχης, εἰ τοίνυν ἠγνόηκας αὐτὸ, παρ' ἡμῶν ἀκούων εὐφραίνου.* Vbi neque omittendus dies cuius hic meminit Iulianus, quo Nilus ad iuſtum iam quindecim cubitorum incrementum venerat, viceſima ſcil. die Septembris : poſt quem poſtero ſtatim die hæc ipſa *lex* Theodoſij Iun. data eſt, cùm de præmatura aggerum Niloticorum rupturâ, ſeu aquæ Niloticæ deriuatione à priuatis quibuſdam facta, querela ad eum perlâta fuiſſet. Tempus ſcil. incrementorum, exceſſuum, *ἀναβάσεων*. Nili incipiebat à Solſtitio æſtiuo *ἀπὸ θερινῶν τροπῶν* à medio menſe

mense Iulio, exindéque continuabat mense Augusto, Septembri ad Octobrem vsque: Post Canis scil. ortum incipiebat, id est cum Cancer Sole ingrediēte in Leonem: vnde & Nilotici incrementi ortus symbolum apud Ægyptios *Leo* erat, vt scribit Orus: quem etiam Natalem Mundi Ægyptij statuebant teste Solino, Porphyrio, Scholiaste Arati: Inde æquinoctio autumnali reuocabatur Nilus in seu intra ripas, Sole in Virginem transgrediente, vel vt alij in Libram, de quo Herodotus, Lucanus *lib.* 10. Diodorus, Plinius, Solinus, Am. Marcellinus, *lib.* 11. Quare & Ægyptiis Æstatis principium fuit ab incremento Autumni à decremento: sementémque adeò faciebant mense Nouembri: messem Maio: v. Plinium *lib.* 10. *c.* 7. Verùm quid nos hanc sementem nunc facimus, cùm iusti hâc de re tractatus extent plures? Auctoris *libri de Nilo*, qui Aristoteli tribuitur. Gotapij de *Niloscopio*: Ramnusij *de incremento Nili*. Ioannis Baptistæ Scotciæ *de natura & incremento Nili*, *lib.* 2. *c.* 2. *&* 3. VVendelini *de admirandis Nili c.* 7. Prolixè etiam & Salmasius *ad Solinum à p.* 427. *ad p.* 436. Nos ad *huius leg.* sententiam redeamus.

Nemini igitur licebat huiusmodi aggeres præter morem & præter fas aliquâ ratione corrumpere. ¶ Quod quidem triplici ratione fieri poterat: quas omnes singularis illa Vlpiani lex continet. Primùm enim vel aggeres isti rumpebantur & dissoluebantur publico crimine, non etiam ad priuatum aliquem vsum. Secundum crimen erat, si quis ad vsum suum arbores quibus aggeres illi colligabantur, excidisset: sic enim fiebat cæsis arboribus, vt aggeres paulatim dissoluerentur. Tertium & postremum crimen est (de quo *lex* nostra loquitur) si videlicet quis non expectato iusti Nilotici incrementi initio, ad irrigationes agrorum suorum furtiuis meatibus Commata & diacopos fecisset, vt loquitur *d. lex* Vlpiani, vt *lex* nostra; *Si, intra duodecimum cubitum, fluminis Nili vlla fluenta de propriis ac vetustis vsibus præter fas præterque morem antiquitatis vsurpasset*, vt rectè Græci πρὸ τῆς ἀναβάσεως τῶν δωδεκαπήχεων, vlla fluenta, id est, vel minimum aquæ vsurpasset per furtiuos meatus, furtiuas incisuras, furtiua aquarum illicia, per *commata & diacopos*, & inde Aquationes quæ Græcis ὑδρεῖαι, ἀρδεία. Græcis adaquatio viuis factis ducta, ὀχετεύσεις. Hi *riui* apud Virgilium quoque: aliis *rigua*, quæ riuo fiunt & sulco. Vnde *rigua* Nili Plinio, riui scil. & διώρυγες ex Nilo ductæ. De quibus est quoque locus *Deuteronomij c.* XI. *v.* 10.

¶ Porrò, ne quâ harum rationum aggeres corrumperentur; contrà, vt vndiquaque bene obsepti essent, Officij seu Ministerij genus quoddam erat, quod vicani possessores præstabant, qui *Logographi commatum* dicebantur, & verò ita vocantur eiusdem Theodosij Iun. *l. vlt. in f. infr. de patrociniis vicorum*: Parte altera, vt de Nili incremento constare posset, atque adeò quando fas esset aggeres Niloticos aperire, atque ita Nilum admittere seu immittere, auctus eius fluminis per Puteum mensuræ notis deprehendebatur, vt testantur Strabo, *lib.* 4. Diodorus Siculus, *lib.* 1. *c.* 3. Plinius, *superiore loco*. Cuiusmodi mensura siue Nilometrium in Serapidis templo constitutum erat, vt docet Heliodorus *Æthiopicæ histor. lib.* 9. & Memphis quidem Nilometrium istud olim fuit, teste Diodoro Siculo *lib* 1 *c.* 3. Quæ Memphis ideò Lucano *lib.* 8. dicitur *custos Nili crescentis in arua*. Id verò ad Christianorum Ecclesiam translatum à Constantino M. auctores sunt Ecclesiasticæ historiæ Scriptores, mox verò veteri loco repositum id à Iuliano Apostata. Exhibet tandem hoc Nilometrium depictum Notitia Imperij *sub Comite limitis Ægyptiaci* ad Memphim: in cuius medio erecta columna cum cruce in eius edito. Tandem erant quibus hoc negotij datum erat, vt per epistolas Ægyptiis vrbibus vicisque incrementa Nili significarent, teste Diodoro, *lib.* 1. *c.* 3.

¶ Nunc de *huius l.* sententia. Ea a Theodosio pœna sancitur in postremos huiuscemodi Nili aggerum corruptores, & quidem sæuerissima ignis, inquam, in ipsum auctorem, & quidem in eo ipso loco vbi aggeres corrupti: De quo supplicij sumendi genere in eo loco ipso vbi crimen admissum, dicendi locus est alius: v. interim, *l. capitalium* §. 8. §. 15. *π. de Pœnis l.* 3. *in pr. π. de re milit.* ¶ Exacerbandi porro huius ita supplicij, vt ex superioribus alioquin colligi satis potest, ita *h. l.* nominatim his verbis exprimitur; *Flammis eo loco consumatur, in quo vetustatis reuerentiam & propemodum ipsius Imperij adpetierit securitatem.* Vbi *securitatis* vox quam in hac ipsa re pariter vsurpauit Plinius *superiore loco*, accipienda pro *annonæ abundantia*, quæ ipsa videlicet securitatis publicæ causa est. Notum enim, annonam & frumentum Ægyptiacum Constantinopolitanæ ciuitati adfectatum: si minus largè procederet, (pariter vt Romæ, si Africani commeatus cessarent) seditionis causam sæpè fuisse. Itaque *securitatis* vox hac in re propria, quam Symmachus quoque vsurpat non semel: veluti *lib.* 2. *ep.* 2. *lib.* 5. *ep.* 47. *&* 94. *lib.* 9. *ep.* 14. In conscios verò & consortes huius facti, deportationis pœnam Theodosius *hâc l.* constituit, abscisâ omni restitutionis spe.

Quod verò ait Theodosius, *vetustatis reuerentiam* appeti hoc facto, in memoriam mihi quoque reuocat, reuerentiam ipsorum incrementorum Nili apud Gentiles, religiosam: Ægyptij quippe olim ipsas incrementi Nilotici mensuras venerabantur: nefásque erat Regibus & Præfectis ad Nilum nauigare cùm cresceret, teste *Plinio*. Apud Apuleium quoque obsecro *lib.* 2. Sacerdotem implorantem misericordiam *per incrementa Nilotica*, tanquam rem sacrem. ¶ Cæterùm *Oasena* nominatim deportatio *hâc l.* infligitur, cuius mentionem sustulit hîc Tribonianus in *Cod. Inst.* propter *l. vlt. Cod. de pœnis*, quâ vltra annum in Oasin quemquam relegari vetat. Huius alioquin Oasenæ deportationis seu relegationis fit mentio non tantùm *h. l.* & *l. vlt. C. de pœnis*: Sed & *l.* 7. §. 5. *π. de interdictis & relegatis*. De quo nil dici fermè potest amplius quod non à Cuiacio adnotatum fuerit priùs: eum consule *lib.* 8. *Obseruat.* 17 & *lib.* 20. *Obs.* 31. Tres tantùm Scriptores addendi; adhuc Athanasius, *non vno loco*: Zosimus *lib.* 5. *p.* 787. Olympiodorus *de Oasis apud Photium*.

¶ Illud postremò non omittendum, inscribi hanc leg. *Anthemio Præfecto Prætorio*, proculdubiò ad eius relationem, quo tempore Theodosius Imp. admodùm iuuenis erat; ipse verò Anthemius pro annonâ Alexandrinâ in Vrbis Constantinopolitanæ vsum apprimè laborabat: quod docent aliæ quoque Theodosij Iun. Constitutiones, ad eius relationem & suggestionem vel dispositionem datæ: & quidem hoc ipso anno *l.* 32. *inf. de Nauicular.* & *l.* 1. *inf. de frumento Alexandrino*. Huius tandem Anthemij elogia v. in *Prosopogr.*

DE HIS, QVI PLEBEM AVDENT CONTRA PVBLICAM COLLIGERE" DISCIPLINAM.

TITVLVS XXXIII.

IX. COD. IVST. XXX. *De Seditioſis, & de his qui plebem contra Rempublicam audent colligere.*

" *Colligere*, ὀχλαγωγὰν ποιεῖν Græci, rectè : vide *infrà, titulum, de his qui ex publ. conl.*

" *Publicam diſciplinam*, id eſt, pacem, tranquillitatem : quod in *Rempublicam* à Triboniano malè mutatum : vide ad hunc Titulum, & *l. 2. inf. de Epiſcop. Iudic.*

I. * Imppp. Gratianus", Valentinianus, & THEOD. AAA. Florentio" PF. Auguſtali."

SI quis, contra euidentiſſimam iuſſionem", ſuſcipere " plebem, & " aduerſus publicam diſciplinam" defendere, fortaſſe temptauerit, multam " grauiſſimam ſuſtinebit. Dat. III. Kalend. Ian. Conſtantinop. Richomere & Clearcho Coss. [384.]

INTERPRETATIO. *Si quis populum ad ſeditionem concitauerit", damnis grauiſſimis ſubiacebit.*

NOTÆ.

* *Lex 1. Cod. eod. tit.* Et iungenda huic, *lex 9. inf. de fide teſtium*, cuius hæc ſunt verba : *Non oportet in abſentem, quaſi in præſentem atque conuictum, verum ſtatim putari, quidquid ab eo ſolo dicitur qui accuſat.*

" Perperàm hi Imperatores, *h. l. & l. 9.* inſcribuntur : Reponendi enim hi, *Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius.*

" *Florentius* ſub Theodoſio M. Præf. Auguſtalis *v. Proſopogr.*

" id eſt, Præfecto ÆGYPTI, quod obſeruandum in huius *legis* explicatione.

† Quamnam *iuſſionem* intelligit Theodoſius ? Mox eam eruere tentabo.

" *Suſcipere*, eſt tumultuanti Patrocinari. vt *ſuſcepti*, ſunt clientes : vid. *Gloſſar.* Itaque quæ ſequuntur, ſunt horum verborum interpretatio. " *Et*, pro, *id eſt.*

" *Diſciplinam publicam* vocat pacem & tranquillitatem : vt vocatur ab eodem Theodoſio in ſimili argumento ad Præfectum Auguſtalem pariter *l. 31. inf. quorum appell. non recip.* de quo vide *Gloſſar.*

" *Multa*, fortè pro pœnâ.

" De hac *Concitandi* voce conſule, quæ Sauaro notat *lib. 1. epiſt. 21.* quæ vtique propria ſeditionum authoribus : vide *leg. 16. π. de appellat. l. 39. π. de pœnis* : Paulum *5. ſent. 21. §. 1.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc conſtitutio eſt : quâ DVCES ſeſe TVMVLTVANTI plebi præbentes (contra iuſſionem aliquam) grauiſſimâ multâ puniri iubet A. D. 384. cui iungenda quoque eſt *lex 9. infr. de fide teſtium.* Idque per Ægyptum.

§ De Ducibus inquam factionum eſt hæc *lex*, vt vocantur *l. 16. π. de appellation.* Neque enim eſt propriè de primis concitoribus vel concitatoribus, ſeu tumultus & ſeditionis Authoribus (vt hactenus creditur, & Græca quoque Baſilicon ſcholia acceperunt, ὁ τὸν δῆμον παρασκευάζων ποιεῖν τάσιν.) verum de his qui concitato iam populo duces ſeſe præbent. Sæpè enim qui plebem concitare verentur, vbi concitata ea ſemel eſt, ducatum præſtare minus dubitant. Et ſanè Modeſtinus (cautus differentiarum obſeruator) ſeditionum concitatores, à factionum ducibus diſtinguit *d. l. 16.* Quanquam negandum non eſt, duces factionum, eoſdem & concitores dici poſſe.

§ Porrò duo *hâc lege* obſeruari oportet. Primùm pertinere hanc legem ad *Ægyptum* & *Plebem Alexandrinam*, cuius Præfecto hæc *lex* inſcribitur. Sicubi ſcilicet leuis & pendula Prouincia fuit, ſicubi ciuitas perturbata, ſicubi plebs ſeditioſa & enormis libertatis, ea fuit Ægyptus, & in ea Alexandria : de quo dictum *ad l. 2. ſupr. de defenſoribus ciuit.* & dicetur adhuc *ad leg. 31. inf. Quorum appellat.*

lat. non recip. & leg. 3. infr. de his qui super religione. Itaque cùm maximè laborarunt Principes vt seditioso populo tumultuandi materiam præciderent, fomitémque & faces subducerent, hac ratione, de Religione disputare populo admisso vel corrogato idem Theodosius noster per Ægyptum prohibuit, *d. l. 3.* Eadem ratione idem Theodosius de defensorum officio tulit *legem 2. supr. de Defensoribus ciuitatum*, vbi nonnulla dixi: Eadem nunc ratione tumultuantem plebem à quoquam suscipi vel defendi vetat. Videntur quippe Procerum nonnulli furenti plebeculæ duces se de more præbuisse. Quæ causa etiam est cur cum Proconsulari & fascium potestate nemo Alexandriam mitteretur, de quo est Pollionis locus *in Æmiliano.* Denique familiaris huic populo furor fuit, de quo singularis cum primis locus est Pollionis. *Et hoc*, inquit, *familiare est populo Ægyptiorum, vt vel furiosi ac dementes de leuibus quibusque ad summa Reipubl. pericula perducantur. Sæpè illi ob neglectas salutationes, locum in balneis non concessum, carnem & olera sequestrata, calciamenta seruilia, & cætera talia vsque ad summum Reipub. periculum seditionis (ita vt armarentur contra eos exercitus) peruenerunt.* &c. Igitur vt in concitores, ita & in duces factionum seuerissimam in Ægypto pœnam constitui oportuit; qui scilicet plebem susciperent, & contra publicam disciplinam defenderent.

¶ Idque, quod secundo loco obseruandum, *contra euidentissimam iussionem.* Quibus verbis fortè indicatur generalis aliqua *lex* præcedens, quâ non contentus Theodosius specialem quoque hanc in Ægypto *de pace tenenda* promulgandam duxerit: quomodo idem Theodosius non contentus *Generali lege*, qua super Religione contendi publicè prohibuerat, *specialem* insuper *legem* ea de re per Ægyptum promulgandam duxit, *d. l. 3. inf. de his qui super Religione.* Proinde *euidentissima iussio* fuerit lex, siue iussio generalis. Non improbabiliter tamen dici possit, innui peculiarem quandam iussionem, qua populus Alexandrinus commotus tumultuatus fit hoc tempore. Itaque sic existimabam aliquando, pertinere *hanc legem* ad Theodosij M. *iussionem*, quâ per Ægyptum nominatim & Alexandriam *sacrificiorum* vsum aboleri volebat, misso ad id exequendum Cynegio Præfecto Prætorio, de quo Theodosij facto, vide *leg. 9. inf. de Paganis*: itémque Zosimum *lib. 4. pag.* 762. Possit etiam, & omnium quidem iudicio meo probabilissimè, referri ad tributariam aliquam indictionem quæ emissa fuerat: *Iussio* scilicet, pariter vt *iussa*, pro tributorum delegationibus, *l. 7. 20. infr. de extraord.* Item *plebs*, pro plebe rusticana. Atque adeò hæc *lex* referenda videatur, ad patrocinia plebis & vicorum aduersus tributorum exactores: De quo alioquin est *infr. tit. de patrocin. vicor.* & oratio Libanij *περὶ προστασιῶν*. Sanè extat *Cod. Iust. lex* 1. *de off. Præf. Augustal.* eidem Florentio Præfecto Augustali inscripta, de possessoribus, qui ad inferenda tributa quæ debent, contumaces se præbent, à Præfecto Augustali ad solutionem compellendis etiam militari auxilio; vt parùm etiã absit, quin putem eam *legem huic* coniungendam. De *suscipiendi* & *publica desciplina* significatu, *Glossarium* cõsule. De pœnis seditiosorum, vide Paulum 5. *sentent.* 22. §. 1. & *legem, si quis aliquid* 38. §. 2. *ff. de pœnis.*

DE FAMOSIS LIBELLIS.

TITVLVS XXXIV.

IX. COD. IVST. XXXVI.

Cæterùm Tribonianus reiectis cæteris omnibus *huius tituli* legibus, ex solâ *l. 7. & 9.* vnicam *legem* in suum *titulum* interpolatam coniecit.

PARATITLON.

FAMOSI LIBELLI: *Rubr. & l.* 1. 3. 5. 6. 7. 8. 9. *vlt.* famosa scriptio libellorum, *l.* 4. famosa series scriptionis, *d. l. vlt.* libelli, absolutè: *l.* 2. [quanquam ea *lex* est propriè de indiciis] item absolutè, *famosus in leg.* 7. item chartæ, *d. l.* 7. charta, vel chartula famosa, Interpreti ad *l.* 1. *& l.* 9. est, quæ contra iuris ordinem, *l.* 8. nomine accusatoris carens *l.* 4. cuius author nullus existit, *l.* 3. caput alterius pulsat, *l.* 8. vnde & captiosa atque occulta conscriptio vocatur *l.* 4. & ad detestationem eius, furor famosorum libellorum dicitur *l.* 8. venenatum telum, *l. vlt. h. tit.*

¶ His verò Imperatores enixè subinde obuiam iuêre: Constantinus M. quatuor constitutionibus, putà *l.* 1. 2. 3. 4. Constantius & Constans, *l.* 5. 6. Valens, *l.* 7. *&* 8. Theodosius, *l.* 9. Arcadius, *l. vlt.* Idque per Africam nominatim, quò pertinent tres *leges* putà *l.* 1. 2. 5. Romæ, *l.* 3. 6. per Phœnicem, *l.* 4 per Orientem, *l.* 7. 8. 9. *vlt.* Quid de his autem, vel in hos constitutum? ex ipsismet legibus procliue est discere.

¶ CONSTANTINI M. *è quatuor, in famoſos libellos* PRIMA *Conſtitutio.*

I. * Impp. CONSTANTINVS A. ad Verinum " Vic. Africæ.

SI quando famoſi libelli repperiantur, nullas exinde calumnias patiantur hij, quorum de factis vel nominibus aliquid continebunt, ſed ſcribtionis auctor potius requiratur, & repertus cum omni vigore cogatur his de " rebus quas proponendas " credidit, comprobare": nec tamen ſupplicio, etiamſi aliquid oſtenderit", ſubtrahatur. PP. III. Kalend. April. Karthag." Conſtantino A. v. & Licinio Cæſ. Coss. [319.]

INTERPRETATIO. *Qui famoſam chartam" ad cuiuſcunque iniuriam, & maculam conſcripſerit, in ſecreto aut in publico adfixerit, inueniendámque" proiecerit, ill contra quem propoſita eſt chartula non nocebit, nec famæ eius aliquid derogabit. Sed ſi inueniri potuerit qui huiuſmodi chartulam fecit, conſtringatur ut probet quæ conſcripſit, qui ſi etiam quæ ſcripſit probare potuerit, fuſtigetur", qui" infamare maluit quam accuſare.*

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex*, vt cæteræ fermè omnes à *Cod. Iuſt.*
" *Verinus* Vicarius Africæ ſub Conſtantino M. eidem inſcribitur *lex vn. ſup. de parricidio: lex 1. ſupr. de falſa moneta.* De eo mox plura in interpretatione legis: & in *Proſop.*
" Mira conſtructio: *hæ de rebus comprobare.*
" In famoſo libello, ſeu publicandas. " id eſt probationes præſtare.
" id eſt, etiamſi aliquid probauerit, & vt loquitur *lex 7. inf.* ſi adſertionibus veri fides fuerit opitulata.
" *Carthagine* agebat Vicarius Africæ, néque Proconſul: *l. prox* de quo peculiari capite.
" *Charta famoſa*, ſeu *chartula famoſa* Interpreti *h. l. & ad l. 9.* chartas quoque vocat *lex 7.*
" id eſt, vt eam alius colligeret, & inueniret.
" *Fuſtigationis* pœnam nota apud Gothos. *Fuſtis* ſanè ſupplicium famoſi criminis auctori iam olim leges XII. Tabul. impoſuerant.
" id eſt, Vt qui, &c. hæc enim ratio eſt.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. quatuor conſtitutiones *de famoſis libellis* quos *Paſquillos* vocant, ordine ſequuntur: quæ omnes abſunt à *Cod. Iuſtin.* Ex quibus apparet, quàm enixo ſtudio Conſtantinus M. famoſis libellis contra iuerit, ſecuritatémque libellis appetitorum fundatam voluerit. Sanè de eo id filius eius quoque teſtatur *l. 5. h. t. Libellis*, inquit, *quos famoſos vocant, ſi fieri poſſit, abolendis Inclytus Pater noſter prouidit, & huiuſmodi libellos, ne in cognitionem quidem ſuam vel publicam iuſſit admitti.* Eæ verò in ſummam Conſtantini *legibus* acceſendæ veniunt, de quibus Nazarius: *Nouæ leges regendis moribus & frangendis vitiis conſtitutæ.* De hâc prima *lege* nunc videamus.

¶ Tria *hâc lege* ſtatuit Conſtantinus. Primum reſpicit ſecuritatem eorum, qui libello famoſo adpetiti fuerant: Scilicet famoſo libello adpetitum nullam exinde calumniam vereri iubet: id eſt metu omni abſolutum ſecuritate perfrui; neque metuere, ne his libellis fides habeatur, ſiue examinentur. Famoſi libelli neque notam aliquam adpetito adſpergunt, neque his fides adhibenda eſt, aut eorum fides examinanda venit: neque de his ad Principem referendum: vt *l. 3.* cauetur: denique non vita cuiuſquam, non dignitas aut exiſtimatio cuiuſquam his machinis concuſſa vacillare debet. Quod ipſum omnibus fermè *huius tituli* legibus continetur, & inter alias, Conſtantinianeis: Ac maximè notanda eſt ratio *legis ſextæ*, *innocentem eum credi cui defuit inimicus.* Quam & ipſam de ſuo Interpres quoque ad *hanc l.* reddit. Et hæc quidem de libello famoſo, déque eo appetito, quamdiu author eius neſcitur.

¶ Sed quid circa Authorem libelli? Primò requiri authorem oportere: Deinde repertum libello contenta probare cogi iubet Conſtantinus *cum omni vigore*, id eſt, vi quoque tormentorum. Ergo multum intereſt, auctor libelli ſciatur, necne: Quamdiu auctor neſcitur, fides libelli examinanda non venit: vbi tenetur auctor, examinanda eſt.

¶ Et tamen, quod tertium, vt maximè auctor famoſo libello comprehenſa probauerit, nihilominus eum affici ſupplicio iubet; VERITAS proinde à famoſi libelli crimine pœnáque non liberat. Nam vt eleganter idem Conſtantinus M. ait *lege 4. h. t. Qui accuſationis promotione confidebat, liberâ potiùs intentione quàm captioſa atque occulta conſcriptione alterius vitam debebat in iudicium vocare.* Semel videlicet contra iuris ordinem caput alterius pulſauit. Et tamen moderandam hoc caſu pœnã, & conſtitutionibus alicubi ſancitum, & Pragmaticorũ cõſẽſu receptũ eſt. Quinimò in ſpecie *legis a. & l. 7. infr.* libelli Auctor veritate non modò excuſatur, ſed etiã laudem & præmium conſequitur: de quibus ſpecies *ad eas leges* videbimus. Tribonianus certè perperam extra ſpeciem ſuam *l. 7. infr.* traxit, & generalem fecit, *legique vnicæ Cod. de famoſis libellis*, ea de cauſa inſerendam putauit, quaſi veritas ſemper famoſi libelli Auctorẽ excuſaret. Sanè Paulus quoque ſcripſit in *l. 18. in pr. ff. de iniuriis.* Eum qui nocentem infamauit, non eſſe bonum, æquum, ob eam rem condemnari: hac addita ratione, *Peccata nocentium nota eſſe oportere & expediri.* Nulla ſcilicet eſt contumelia, quæ fit dignis. Verùm hæc Pauli ſpecies à noſtra multum diſtat: Is quippe qui famoſum libellum ſcribit, nomen ſuum non profitetur,

neque

neque ad veritatem probandam vltrò prosilit: at qui conuitium nocenti fecit, qui eum infamauit, liberam sibi intentionem, non captiosam & occultam fuisse ostendit: Ideò si veritatem dicti probet, nihil est cuius nomine plecti eum oporteat. Breuiter apertè hic grassatur, cuniculis ille: hic dum infamauit, notus esse voluit; ille ita infamauit, ne notesceret: hic latinè loquebatur, dum latronem, *latronem* vocabat: ille ne quidem loquebatur, dum nomen suum reticere cupit. Et Trebatius quoque olim noster apud Horatium *Si quis*.

Opprobriis dignum lacerauerit integer ipse,
Soluentur risu Tabulæ, tu missus abibis.

Vbi Acron & Porphyrion. Acronis hæc verba sunt: *Ridebunt legem XII. Tabularum de malis carminibus tu veniam mereberis*: Ex quo apparet, olim, veritate famosi carminis auctorem excusatum. Ex communi sane quoque opinione infamantem veritate excusari probat Clarus 5. *sent.* 10 Gayll. 2. *obs.* 99. Quod pœnam attinet: *supplicio* affici auctorem vult Constantinus 1 id est vltimo supplicio, gladiique pœna; sic & capitali sententia subiugari iubetur *l.* 7. In genere pœna indicitur *l.* 9. Gladij denique pœna statuitur *l. vlt.*

¶ Porrò parum abest, quin credam hanc & sequentem constitutionem, quæ Constantinum M. authorem habent, imò & *leg.* 5. quæ est Constantini Iunioris, ad causam Cæciliani pertinere, argumento eorum quæ scribit Augustinus *lib* 3. *contra Cresconium c.* 70. & *ep.* 68. 123. 152. & aduersus Donatistarum in Catholicos furorem, seu Circumcellionum audaciam coërcendam, latas: qui videlicet Catholicos *rabidâ furoris audaciâ* (vt Constantinus de his dicebat) Catholicos modis omnibus infamatos cupiebant & traductos. Cui coniecturæ facilè assentietur, qui Donatistarum huius æui historiam exploratam habuerit. Sanè neque parum hanc coniectuтam iuuat & *Carthaginis* nomen, vbi proposita hæc *lex* dicitur, & *Verini Vicarij Africæ*, cui hæc *lex* inscribitur, nomen; quandoquidem hic idem Verinus ille est, cuius non vna mentio in Donatistarum rebus occurrit his Cõstantini annis. Memoratur sanè Constantini ad hunc Verinum Indulgentia seu rescriptum & Epistola A. D. 321. in collatione Carthaginiensi (quæ sub Honorio habita fuit inter Catholicos & Donatistas) *collat.* 3. *cap.* 549. 550. 551. 552. & ab Augustino *in eius breuiculi die tertio, sub f.* & *post collat. cap.* 31. 33. & *epistolâ* 52. quâ Donatistas libero arbitrio dimitti iubet à se iussos ab exilio remeare: In quibus literis eos tanquam pessimos & pacis Christianæ inimicos ostendit grauiterque detestatur, & furori suo & Domini iudicio, qui iam in eos cœperit vindicare, dimittit, & sic ignominiosissima indulgentia de exilio eos relaxauit.

¶ Nisi hoc placeat, ad crimen fortè *Maiestatis* & *Rebellionis*, nonnullis quibuscunque tandem impactum in Africa hæc *lex*, & *sequens* pertinere videantur.

¶ CONSTANTINI *è quatuor in famosos libellos* SECVNDA *Constitutio.*

11. * Idem A. ad Helianum" Proc. Afric.

LICET seruentur in Officio "Tuo, & Vicarij, exemplaria Libellorum, qui in Africâ oblati "sunt, tamen eos, quorum nomina continent, metu absolutos securitate perfrui sinas; solúmque moneas, *Vt ab omni non solum crimine, sed etiam suspicione verisimili alieni esse festinent*: Nam qui accusandi fiduciam gerit, oportet comprobare, nec occultare quæ scierit: quoniam prædicabilis", erit ad dicationem publicam meritò peruenturus. PP. V. Kal. Mar. Carthagine. Constantin. A. VI. & Constantio Cæs. Coss [320.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iustin.*
" *Helianus* seu *Aelianus* PC. Africæ sub Constantino M. Eidem inscribitur hoc anno ipso *lex* 3. *infr. quorum appellat.* & fortè huic iungenda. v. plura in *Prosopogr.*
" Officium Proconsulis Africæ nota, vt & Vicarij Africæ.
" An *oblatos* libellos vocat, qui cum sparsi fuissent & collecti seu reperti, Magistratibus postea ab inuentoribus oblati fuerunt? Minimè: de quo mox.
" De hoc loco mox dicam.

COMMENTARIVS.

SECVNDA hac è quatuor Constantini M. *hoc titulo*, de famosis libellis, Constitutio est, quâ per Africam pariter (vt *l.* 1. *sup.*) iubet ADPETITVM seu nominatum *indicio* seu libello incerti accusatoris nullam calumniam vereri, quin omni metu absolutum securitate perfrui debere.

¶ Quæ sententia est plerarumque *huius tituli* legum circa famosos libellos. Huius sanè sanciendæ occasio hæc fuisse videtur: quod Ælianus ad Proconsulatum Africæ recenter euectus, cùm reperisset seruari indicia seu libellos in officio suo, quinimò & Vicarij Africæ (idest in scriniis Proconsularibus & Vicarianis) dubitasset, an in eorum veritatem inquirendum sibi foret? Igitur rescribit Constantinus, LICET *seruarentur* huiusmodi libelli in scriniis publicis, nullũ tamen exinde inibi nominatis præiudicium fieri oportere, neque eos iudicio ideò sine accusatore subiiciendos à Iudice. Aduersus aliquem præsumptio iusta criminis non capitur ob nominationem eius in libello incerto auctore factam. Proinde iudex nominatis nullam molestiam exhibere debet: quamlibet, quæ maxima hîc dubitandi ratio fuisse videtur, libelli hi collecti publicè asseruarentur.

¶ Quodnam igitur Iudicis officium erit huiusmodi

modi iudicio prolato & in publico adsetuato? Aut quam inde vtilitatem capiet? MONENDI solummodo ait Constantinus: Iudex scil. nominatos monere debebit, vt *ab omni non solum crimine, sed etiam suspicione verisimili alienesse festinent*: vt Constantinus *h. l.* eleganter rescribit: id est monere debebit Iudex, libello nominatos, vt ita sese gerant deinceps, ita sese contineant intra modestiæ vitæque inculpatæ fines, vti ne crimine tantum vacent, sed ne cui verisimilem saltem criminandi occasionem præbeant in posterum. Vulgatum est Cæsaris verbum hanc in sententiam apud Suetonium, *Iulio, cap.* 74. & Plutarchum; *Meos tàm suspicione, quàm crimine iudico carere oportere.* Liuiæ apud Dionem δεῖ σε ὦ Αὔγουστε μὴ μόνον μηδὲν ἀδικεῖν, ἀλλὰ μηδὲ δοκεῖν. Plauti iam olim *Trinummo, Actu* 1. *sc.* 2. *v.* 41. *Omnes bonos, bonásque adcurare addecet suspicionem Vt culpam* (ita enim puto legendum) *vt abs se segregent* Ausonij his temporibus propioris:

> —— *nec vero crimine lædar*
> *Nec maculer dubio: paulùm differre videntur*
> *Suspectus, verèque Reus.*

¶ Ex superioribus igitur efficitur, suspectum non fieri quemquam ex Indicio seu ex nominatione libello incerto Authore factâ, atque adeò Reum fieri non posse: Quod & *l.* 1. *sup.* cauetur: & tamen cautionis vitæ hanc occasionem cuique esse debere, ne accedente aliquâ postea verisimili suspicione, velut adminiculo hoc Reus fieri possit. Quod nuda & incerta nominatio non facit, id vitæ tenor postea perficit. Quod notari oportet, cùm quæritur seu tractatur, an ex suspicione reus aliquis fieri possit? Atque istud quidem Iudicis officium est nominatos in famoso monere, si videlicet (vt in specie *huiusce legis*) Iudex, id velit. Neque enim quicquid Iudicis officio relinquitur, id necessitati quoque subiicitur. Aliud igitur fuerit si Magistratus id nolit: Tum enim tantum abest nominatos monere debeat, vt contra nominatione secreta habita nominatorum actibus & vitæ deinceps Iudex inuigilare debeat, vt ita verisimilem notitiam vel suspicionem ad famosi fidem eruat. Et hactenùs quidem famosi libelli vtilitas quædam est, sed exitiosa semper, & modis omnibus inhibenda.

¶ Sub icit Constantinus, *eum qui* ACCVSANDI *fiduciam gerit, oportere comprobare, nec occultare quæ sciat.* Quæ quidem sententia videri possit non pertinere ad eum qui ipse libelli author fuit, propter rationem quæ mox subiicitur, cui respondent quæ ad legem superiorem diximus. Et tamen contrarium omnino verum est in sp. *huius leg.* Neque enim hæc *lex* propriè pertinet ad libellos famosos in vulgus sparsos, sed ad *libellos oblatos Magistratibus*, vel eorum Officialibus, suppresso tantùm Iudicis seu Indicium facientis nomine: id quod huius *legis* initium apertissimè ostendit: *Licet seruentur in officio tuo & Vicarij exemplaria libellorum, qui in Africa* OBLATI *sunt, tamen eos quorum nomina continent* &c. Proinde est hæc *lex de Indiciis*, id est de criminis nuntiatione Magistratui facta, quorum multa mentio *hoc Codice & toto iure*, & apud Senecam, Plinium, Tacitum, Curtium. Etsi nescius non sim *oblatos* dici, qui primò sparsi mox collecti ad Magistratum perlati sunt.

Porro huiusmodi indicia fiebant seu deferebantur, non tantùm expresso nomine indicium facientis: verùm quandoque subtimidi & (vt *lex* nostra loquitur) *accusandi fiduciam non gerentes*, indicium quidem faciebant, sed nomina indicio suo non profitebantur. Huiuscemodi igitur Indiciis nominatum calumniæ obnoxium fieri vetat Constantinus: vice versa *Indices* ipsos inuitat ad accusandum & indiciis suis adsistendum, atque adeò ad nomina sua prodenda: idque sub spe gloriæ; *Quoniam*, inquit, *prædicabilis erit ad dicationem publicam merito peruenturus.* Quibus verbis quidnam Constantinus voluerit, manifestius est, quàm ipsa verba vulgò intelligi possunt. Itaque sunt qui ea sic restituunt. *Quoniam prædicabilis erit ad vindicationem publicam*; & *vindicationem*, id est vindictam, interpretantur. Verum locus vndequaque sanus est. *Prædicabilis*, primùm *h. l.* est inclytus, gloriosus, prædicatione laudéque dignus, ἔνδοξος laudi dignus ἐπαίνου ἄξιος; deinde *dicatio publica* est deuotio quæ publicè debetur & præstatur, quæque exinde laus sequitur. Glossæ Philoxeni *ad dicationem* πρὸς καθοσίωσιν. *Dicatio* ἀφοσίωσις καθοσίωσις: Ita *l.* 1. *sup. de Veteranis*, ad Præsidem quendam: *Edictum autem continens indulgentiam nostram ad Deuotionem Tuam misimus, vt & tua Dicatio & cuncti alij recognoscant quid præstitimus memoratis.* Et ad Correctorem, *l.* 1. *inf. de appellationib.* Iam dicationis tuæ est. Ad Proconsulem: ad Dicationis tuæ officium reuertantur: *l.* 21. *inf. de appellat.* In Glossis quoque Cyrilli καθοσίωσις *Deuotio, Dicatio, Maiestas.* In veteribus monumentis: *Numini maiestatique dicatus & deuotus.* Dicatio igitur, & deuotio, idem est. Tandem igitur *huius legis* sensus est, Criminis Indicem si notoriæ fuæ adsistat & prædicatione dignum & laudem maximam consequuturum, vt in simili specie loquitur *lex* 7. *infr.* & rursum in simili, Gloriam reportabit: *l.* 6. *sup. ad legem Iuliam repetundarum.*

¶ His omnibus perspectis apparet, hanc *legem* ad hunc *titulum* non adeò propriè pertinere, vel saltem de alio libellorum genere esse, quàm de quo reliquæ fermè *huius tituli* leges sunt. Et primus igitur hic casus obseruetur, quo libelli (famosum iam dicamus) author veritate excusatur; quin & gloriam reportat: de quo *ad l.* 7. pleniùs, quæ liquidò est de famoso libello.

III. * Idem A. ad Ianuarium Agentem Vicariam Præfecturam."

VT accusatoribus patientia" præbenda est, si quem persequi in Iudicio volunt, ita famosis libellis fides habenda non est, nec super his ad Nostram Scientiam Referendum; cùm eosdem libellos flammis protinùs conducat" aboleri, quorum auctor nullus existit. PP. Prid. Non. Decemb. Rom. Constantino A. VI. & Constantio Cæs. Coss. [320.]

NOTÆ.

* *Abest & hæc lex à Cod. Iust.*

" *Ianuarius Agens Vicariam Præfecturam* sub Constantino M. Vrbis Romæ, vt ex *huius legis* subscriptione patet.

" *Patientiam præbere*, est audientiam præbere. vide *Glossar.*

" Conducat, id est, non tantum expediat, sed etiam oporteat, & quidem expediat ne innocentia subiecta fiat, &c.

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc Constantini M. constitutio est *hoc titulo* aduersus libellos famosos; quâ fidem famosis libellis nullam adhibendam rescribit A. D. 320. Ratione *h.l.* insuper adsignatâ: sed & duobus præterea additis. *Ratione* inquam quam & ipsam repetit *l. 4. prox.* cuique hæc Scipionis respondet apud Ciceronem 4. *de Republ.* quo loco de carmine famoso pariter agit: *Iudiciis*, inquit, *ac Magistratuum disceptationibus legitimis propositam vitam non Poetarum ingeniis habere debemus.*

¶ Duo verò hæc Constantinus adiicit. Primum, vt de huiusmodi libellis ad se non referatur; quam Constantinianæ *legis* sententiam filius Constantini citat *l. 6. inf.* Secundò, huiusmodi libellos flammis protinus aboleri iubet. Quod & ipsum Constantini filio placuit, *d. l. 5.* & Valenti, *l. 7.* & Arcadio, *l. vlt.*

¶ Ait autem, libellos *quorum author nullus existit*, vt *quartâ lege prox.* qui nomine accusatoris carent: sine nomine, *l. lex Cornelia, 5. §. 9. π. de iniuriis.* charta carens indice, Sidonio, *lib. 1. Epist. 11.* ἀνώνυμοι βιβλίοι Gloss. Nomico in φόλμωρα. Hinc & captiosa & occulta conscripsio *d. l. 4. prox.* Cæterum id à Constantino rectè constitutum, meliùs quàm antea cum seruari huiusmodi libellos aliquando mos esset, vt docuit *l. 1. sup.* Libellos, inquam seu *Notorias*. Nam & hæc quoque *lex*, itémque *lex prox. 4.* & *l. 5. 6. & 8.* ad Indicia nomine carentia pertinere videntur vt *lex 1. 7. 9. vlt.* propriè ad famosos libellos in vulgus sparsos.

¶ Porrò vt duæ superiores *leges* & *lex 5.* ad Africam pertinent, ita hæc ad vrbem Romam: quod subscriptio docet *PP. Rom.* Quarta ad Phœnicem spectat.

IV. * Idem A. ad Dionysium."

FAMOSA scribtio libellorum, quæ nomine " accusatoris caret, minimè examinanda est, sed penitùs abolenda": nam qui accusationis promotione " confidat, liberâ " potiùs intentione", quàm captiosâ atque occultâ conscribtione, alterius debet vitam in *Iudicium* deuocare. PP. Tyro", XII. Kalend. Nou. Ianuarino & Iusto Coss. [328.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *Lex* à *Cod. Iust.*

" *Dionysius* sub Constantino M. Comes de quo ad *ipsam legem* mox plura: v. & *Prosopogr.*

" Dixi ad *legem superiorem.*

" Ignibus scil. vide *legem* superiorem: *Abolere* libellos, est igne abolere, & adolere.

" *Promotio* accusationis, est accusationis probatio: Proinde, *promotione accusationis confidere*, est accusandi fiduciam gerere, vt loquitur *lex 1. sup.* & certò persuasum habere se posse accusationem probare.

" *Libera*, id est, aperta, publica.

" *Intentione*, id est actione, seu accusatione, vid. Gloss. & nominatim *legem 4. supr. finium regundorum*: & *leg. vn supr. de dolo malo.*

" *Tyri*, proposita hæc *lex*, de quo mox.

COMMENTARIVS.

QVARTA hæc è quatuor Constantini super *famosis libellis* constitutio est: quâ examinari in iudiciis oblatos ibidem Indices libellos nomine carentes rursum vetat A. D. 328. Quinimo eos rursum aboleri iubet, flammis scil. addita ratione, quam *superiori lege* iam expendimus. ¶ Cæterùm indubie hæc *lex* est de Indicibus libellis iudicio oblatis, id quod postrema verba satis indicant.

¶ Dicitur autem hæc lex *proposita Tyri*, itémque inscribitur ea *Dionysio*: Proinde videri possit hæc *lex* pertinere ad Synodum, quæ *Tyri* congregata: cui sanè hic *Dionysius*, Comes scilicet, Constantini iussu præsedit: vt testatur ipsiusmet Constantini Epistola ad *Synodum Tyri*, apud Auctorem *lib. 4. de vita Constantini, cap. 42.* & Theodoretum, *lib. 1. cap. 29.* videndus & Athanasius *non vno loco*. Et Socrates, *lib. 1. cap. 20.* quibus locis etiam hic Dionysius vocatur ἀπὸ ὑπατικῶν, id est ex Consulari. Extant apud Athanasium quoque *Apologia 2. p. 618. 619.* duæ ad hunc *Flauium Dionysium Comitem* Epistolæ aliæ: Vna, Ægyptiorum Episcoporum, qui Tyri conuenerant: altera Alexandri Episcopi Thessalonicensis. ¶ Itaque videri rursum possit, hæc *lex* pertinere ad crimina, quæ in Athanasium, partim liberâ intentione seu palàm, partim captiosâ & occultâ conscriptione iactata.

¶ Quod si ita est, Synodi, quæ in Tyro habita characterismus hinc colligatur: Alios ab A. D. 335. in quem alioquin annum vulgo hæc Synodus conijcitur. Verùm non ea mihi stat sententia, neque puto ad Athanasij causam *hanc leg.* quicquam facere: quæ vtique si faceret, satis fuisset eam accipi à Dionysio Cognitore, vel in Synodo legi: vt solent Mandata, quibus cognitoris notio instruitur vel informatur: ac non etiam *Proponi* in Vrbe, vti solent ea quæ in commune spectant, publicè proponi: Sed & apertis duobus argumentis probat Baronius, id Concilium habitum tricennalibus Constantini, seu Anno 335.

v. Imp. Constantius" A. ad Afros."

Libellis, quos *Famosos*" vocant", si fieri possit abolendis", Inclytus Pater † Noster prouidit: & huiusmodi libellos, ***Ne in cognitionem quidem suam, vel publicam*** iussit ***admitti***. Non igitur vita cuiusquam, non dignitas concussa his machinis" vacillabit: Nam omnes huiusmodi libellos concremari decernimus. Dat. XIV. Kal. Iul. Vrso & Polemio Coss. [338.]

NOTÆ.

" Tribuenda hæc *lex* est non Constantio, sed Constantino Iuniori. Consule *Consularia*.
" Ad quos pariter pertinet *lex* 1. & 2. *sup.* quas hæc *lex* indicat.
" Et quidem absolutè dicam ad *l.* 7.
† Constantinus M. & intelligit *leges* superiores quatuor: ac nominatim *legem* 1. & 2.
" Iudicum, *l.* 2. 4. *sup.* *l.* 6. *inf.*
" Machinas famosorum libellorum vocat captiosas & occultas scripturas, vt vocantur *l.* 4. *sup.* clancularias & cunicularias, à machinis clancularijs hostium & maleferiatorum hominum desumpta locutione, quibus videlicet ædificia concutiuntur.

COMMENTARIVS.

Constantii duæ Constitutiones sequuntur in famosos libellos: si modò Constantij est, Constantino quippe hanc potius adscribam. Et hac quidem definitur, necquicquam Præiudicare cuiusquam vitæ aut dignitati seu honori, libellos famosos; atque adeò ad sede his referri, vel in Iudiciis examinari, vetat Imp. quin potius concremari exemplo Patris Constantini iubet, & quidem hâc Constitutione ad Afros pariter emissâ, vt *lex* 1. & 2. *supr.* & rursum de iudiciis pariter: ad Afros, inquam, & eorum Legationem, qui hac de re ad Principem querelas suas pertulerant, multorum salutem & securitatem famosis libellis appetitam dolentes, de quo querelarum & Legationum genere est *inf. tit. de Legatis & Decretis Legationum*. Ac nescio an non hæc quoque *lex* pertineat ad eos tumultus & seditiones quæ inter Constantini, Constantij & Constantis initia exorta, de quo Iulianus *Orat.* 1. *p.* 30. 33. 46. Libanius βασιλικῷ *p.* 113. 114: pariter vt eodem trahi possit *lex* 4. *inf. de petitionibus*.

vi. * Idem" A. ad Populum"

Nemo prorsùs de famosis libellis, qui neque apud Me, neque in Iudiciis vllum obtinent locum, calumniam patiatur: ***Nam & innocens creditur, cui defuit accusator, cùm non defuerit inimicus.*** Dat. Prid. Kal. Nou. Med. Arbitione & Lolliano Coss. [355.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Inst.*
" Vrbis Romæ.
" Constantij hæc *lex* est.

COMMENTARIVS.

Eadem est *huius legis*, quæ *prioris* sententia. In ea tamen hæc duo consideranda. ¶ Primùm emissum hoc Edictum Mediolano à Constantio *ad Populum*, Vrbis Romæ scilicet: & ad securitatem eius: & quidem statim, vt is ex procinctu Alemanico Mediolanum ad hyberna reuertit; vt de hâc Constantij Mediolani morâ, præter *huius legis* subscriptionem docet Ammianus Marcellinus *lib.* 15. *p.* 42. 45. Vt omnino existimem *hanc legem* pertinere ad ea quæ post Galli Cæsaris cladem, seu cædem, gesta; auribus Imperatoris tùm patentibus susurris insidiantium clandestinis; cuius rei historiam pertractat Ammianus Marcellinus *lib.* 15. *à pag.* 36. *vsque ad pag.* 40. Itaque Constantios, qui patulis alioqin auribus delata sibi exciperet, cuiúsque animus ad suspiciones mollis & penetrabilis erat, famosis tamen libellis obuiam eundum putauit.

¶ Alterum est quod eleganter ait: *Nam & innocens creditur, cui defuit accusator, cùm non defuerit inimicus.* Innocens scilicet creditur, quem nemo libera intentione, nemo iuris ordine accusat, latenter tantùm & venenato telo seu machinis concutere satagit. Vulgatum est, Neminem sine accusatore reum fieri: quò spectat nobile Saluatoris nostri dictum Marci ... *cap.* ...

vii. Impp.

VII. * Impp. Valentinianus, & VALENS AA. Edictum."

FAMOSORVM infame nomen est LIBELLORVM. Ac si quis vel colligendos, vel legendos putauerit, ac * non statim chartas" igni consumpserit, sciat se capitali sententiâ subiugandum. ¶ Sanè * si quis deuotionis " suæ ac salutis publicæ custodiam gerit; nomen suum profiteatur, & ea quæ per famosum" prosequenda" putauit", ore proprio edicat" : ita vt absque vlla trepidatione" accedat, sciens", quod si adsertionibus" veri fides fuerit opitulata, laudem maximam ac præmium à Nostra Clementia consequetur. Dat. XIV. Kal. Mar. Constantinop. Valentiniano & Valente AA. Coss. [365.]

NOTÆ.

* Iungenda huic, *lex 9. sup. de Numerariis.*
" Ita rectè Parisiensis vltima: anteriores omnes editiones *ad Edictum*: malè; Edictum igitur ad prouinciales: vt ostendent quæ dicam.
* *L. vn. Cod. eod. tit.* Hinc interpolata vltima sententia.
" *Charta* famosæ: charta vel chartula famosa, Aniano *ad l. 1. & ad l. 9. infr.* Sidonius Apoll. *lib. 1. ep.* 11. in eadem re: *Temporibus Augusti Maioriani venit in medium* CHARTA *Comitatum, sed carens indice, versuum plena satyricorum; mordacium.*
* Hinc desumptus *legis vn. Cod. eod. tit.* versiculus.
" Hæc mox expendam.
" *Famosum libellum*, Τελεῖσθ : sed *famosum* hîc absolutè pro libello famoso dixit Valens; de quo mox plura.
" *Persequenda*, Cod. Iust. " *Putauerit*, Cod. Iust.
" Ita quoque MSS. Cod. Iustin. malè editiones nonnullæ, *dicat*.
" Vide in hoc similem *legem 4. supr. de accusationib.* ibi, *Intrepidus, & securus accedat.*
" *Sciens quidem*, Cod. Iust. " *Adsertionibus suis*, Cod. Iust.

COMMENTARIVS.

VALENTIS duæ Constitutiones sequuntur aduersus famosos libellos. Et hæc quidem, *Edictum* est ad Prouinciales emissum. *Edictum* inquam: Nam ita rectè habet postrema Editio Parisiensis, & malè omnes anteriores editiones, *ad Edictum*; quod Genus Inscriptionis præfert *lex 3. inf. de extraordin. l. 7. inf. de decurionib. l. 1. inf. de susceptorib.* & alium longè sensum habet: de quo ad *d. l. 3.* Ergo hoc *Edictum* est, quo Imp. & odium suum erga famosos libellos publicè ostensum iuit: & abolendorum rationem modúmque præscribendum putauit. Cuiusmodi Edicta ad populum subinde proponi, publicari, publicè interest, vt ita famosis libellis occurratur, securitatique populi consulatur, sollicitudinique & anxietati aliorum succurratur. Et verò de eodem genere fuit tam *lex 5. sup. ad Afros* data: & *l. 6. ad populum V. R.* scil. Ad hos igitur fines, tres sunt huius Edicti sententiæ: Generalis primùm hæc præmittitur. Famosorum libellorum nomen esse infame. Quibus verbis Valens Imp. prouinciales ab horum libellorum vsu dehortatur qui plus nimio percrebuerat. Hac sententiâ generaliore præmissâ, duas iam speciales subiicit, quarum prior exceptionis cuiusdam vice est: altera Exceptionis. Illa COLLECTOREM & LECTOREM respicit, pariter vt duæ aliæ, putà *lex pen. & vlt.* Igitur Valens capitali quoque supplicio iubet COLLECTOREM eundémque LECTOREM id est publicatorem, id enim est *legendos libellos putare.* Collegisse enim aut collectū legisse, dummodo discerpat aut non publicet nulli crimini esse potest aut probro *h. l. & l. 9. inf.* Proinde dum ait *lex, vel colligendos, vel legendos*, id est collectos alteri legendos, vel ita colligendos simul & alteri legendos, particula *vel*, pro *&*, accepta. Denique (quæ certissima interpretatio est) *colligendos*, id est retinendos, *legendos*, publicandos. Extra crimen est simpliciter collegisse, extra crimen collectum legisse: Nam qui libellum colligit, quid colligit nescit: vt & qui ad legendum animum applicat, idem quid lectutus sit, nescit. Totum crimen igitur est in Retinendo, & publicando. Atque ita quidem hæc prima sententia accipienda est, quam confirmat insuper *lex 9. & vlt. infr.* cuius *legis nona* verba Tribonianus hisce *legis* nostræ verbis præferenda duxit.

¶ Totum viceuersa Collectoris & Lectoris officium est, chartas repertas abolere, & quidem flammis nominatim ex hoc Valentis Edicto. Et tamen si aliter aboleuerit, corruperit, vt *l. vn. Cod. eod. tit.* cuius pars ex *hâc l.* desumpta est, discerpserit, idem fuerit ex *d. l. penult. & vlt.* quæ Theodosium & Arcadium Auctores habent. Quod tamen Valenti non ita visum videtur: præcisè enim *flammis aboleri* vult: ea quippe ratio potissima, vel vnica ferme, abolendorum illorum penitùs: Aliter si corrumpas veluti discerpendo, fragmina tamen supersunt, quæ non rarò colligentis alterius industria rursùm coalescere possunt. Et tamen Triboniano nostro magis placuit *Omnis corrumpendi ratio.*

¶ Cæterùm capitalem pœnam publicatori minitatur Valens gladij videlicet, quasi auctori: Quæ & ipsa sententia est *dicta legis penult. & vltima, & d. l. vn. Cod. eod.* De famosi carminis pœna ex XII. Tabularum *lege* capitali ac nominatim fustuario supplicio nemo est qui nesciat.

Altera sententia, quæ exceptionis cuiusdam vice est, *& d. leg. 1. Cod. eod. tit.* hinc io serta, de AVCTORE *ipso est*: Nempè Auctorem ipsum euocat hoc Edicto Valens Imp. & impunitatis spe & præmij pollicitatione. Non modò inquam impunitum fore edicit Valens, verùm etiam laudem & præmium eidem pollicetur, si videlicet post sparsum à se famosum libellum Auctore carentem, ipse posteà mutatâ sententiâ studióque veræ laudis accensus solemni accusatione vel delatione ex ordine iudiciorum constitutâ sponteque prodiens, atque ore proprio crimen enuncians reum criminis peregerit. Est igitur hic casus singularis, quo famosi libelli Auctor & excitur & veritate excusatur aduersus ea quæ diximus ad *legem 1.* quæque *ipsâ l. 1.* constituuntur. Singularitatis ratio in genere, si eam quæras

quæras, hæc fuerit; quod ſponte prodierit. Ignoſcitur ei qui ſponte ſe detulit, quique iuſta pœnitentia ductus, vel potiùs animo recollecto quod antea dicere & docere muſſabat, & chartæ ceu ſcrobi infodere tantùm non audebat, palam atque ore proprio edicere & docere voluerit, deuotionis & ſalutis publicæ amore. Non attenditur quid aliquando voluerit, frontis teneritudine, ſed quid tandem voluerit & peruoluerit commaſculato animo. Aliud igitur fuerit, ſi Auctor non ſponte prodierit, ſed publica inquiſitione repertus & erutus. Hic ſcilicet, etſi probauerit, veritate tamen non excuſatur. Atque ita concilianda eſt *lex 1. ſup.* cum *hac lege* & *l. 2. ſup.*

¶ Quanquam & illud ſingulare in huius Edicti ſpecie mihi videtur, quod ſuſpicio ſit non inanis pertinere hoc Edictũ ad libellos famoſos ſparſos à miſeris Prouincialibus aduerſus publica officia gerentes: cuiuſmodi Prouinciales miſeri ſpargere ſoliti, vt vel ita cũ vix aliter poſſent, ipſorũ querelæ ad Inclytas Poteſtates, vel ad Principem peruenirent, atque hoc vnum quaſi ſolatium illis ſupereſſet ſeſe vindicandi de occultis Rectorum & ſimilium ſpoliis & rapinis. Eiúſque coniecturæ rationes ſequentes habeo. Primùm ſimilia alia ac prope gemina Cõſtantini M. & Theodoſij M. Edicta iiſdem prope verbis in *l. 4. ſup. de accuſationib.* in *l. 6. ſup. ad leg. Iuliam repetundarum*, concepta, quibus eodem laudis ſeu gloriæ præmiique munere *accuſatores* in Iudices ſimileſque euocantur, omni prodeundi fiduciâ factâ.

Secundum argumentum duco ex coniunctione *legis 9. ſup. de Numerariis*: quæ & ipſa eodem die data, publica officia gerentium criminibus occurrit.

Tertium argumentum deſumo ex illis *huius legis* verbis: *Sanè ſi quis deuotionis ac ſalutis publicæ cuſtodiam gerit* &c. & mox: *abſque vlla trepidatione accedat*. Imò eò omnino pertinere videri poſſit hoc Edictum, quod inter cætera, quæ Procopij Tyrannidem, præceſſiſſe memorat Ammianus Marcellinus, *lib. 26. p. 342. 343.* non tantùm *de rumuſculis tunc incuſantium multorum Valentem Conſtantinopoli quaſi cupiditate aliena rapiendi ſuccenſum*; verùm etiam aduerſus Petronium Patricium ſocerum eius, *prouincialium & militum paria gementium; ſic vt votis licet obſcuris & tacitis præſentis ſtatus permutatio concordi gemitu poſceretur.*

Tandem ex iis argumentum duco quæ Ammianus Marcellinus de Valente, Edicti huius Authore memorat *lib. 31. p. 436. Furibus & in peculatum deprehenſis Iudicibus inimicus aſper & vehemens: nec ſub alio Principe in huiuſmodi negotiis meliùs ſecum actum eſſe meminit Oriens*: vide & *l. Princeps, ſupr. de iis quæ adminiſtr. l. 1. ſup. Ne quid publ. lætit.* Ergo ſingularem *huius leg.* caſum eſſe oportet: ac proinde non paſſim eius exemplum imitandum. Et verò ſatius, quod aliæ *leges* volunt, nullam famoſorum libellorum haberi rationem neque authores eorum exciti, præmiique ſpe animari, probationis velamento. In ſtatu tandem Monarchico huic exemplo faciliùs quandoque locus eſſe poteſt, ſicut & ibi Principum edictis exciti delatores & accuſatores Iudicum, *d. l. 4. de accuſat.* & *d. l. 6. infr. ad leg. Iul. Repetund.* quod in ſtatu populari haud æquè imitandum. Poſtremùm Triboniani hic quoque næuus eſt, quod *huius leg.* ſententiam *miſcella legi vn. Cod. eod. tit.* abſolutè & periculosè inſeruerit.

¶ Ad vltimum notandum, quod *famoſum* hîc abſolutè pro libello famoſo dixit Valens. Græci quoque latina voce φάμωσα dixerunt. Incertus apud Suidam *in voce* Ἰοβιανός: φάμωσα ἀπέστειλ⟨ε⟩ν αὐτὸν αἰδῶς καὶ παρῳδίας καὶ τοῖς λεγομένοις φαμώσοις διὰ τ̄ Νισιβί⟨δο⟩ς προδόσιν. Eccloga Baſilic. *lib. 35.* ὅτι ὁ διὰ φάμωσαν καταδικασθείς. Phot. *Nomoc. t. 9. c. 36.* bis, τοιούτων φάμωσα: vide *ibidem* Balſamonem: Gloſſæ Nomicæ, φάμωσα περὶ ἀνωνύμων βιβλίων τῶν δηλούντων βλασφημίας, vbi ἀνωνύμων βιβλίων rectè. Libelli enim famoſi ſunt, quorum auctor nullus exiſtit, qui accuſatoris nomine caret, charta carens indice: dixi ad *l. 3. ſupr.* Locus quidam apud Capitolinum *in Antonino Pio, p. 20.* ita legit: *Sed Repentinus famoſâ voce percuſſus eſt, quod per concubinam Principis ad Præfecturam veniſſet.* Alij codices habent, *famoſâ; voce*, non addito, alij *famosè*. Verum ſana eſt illa lectio: neque enim Repentinus famoſo libello percuſſus, ſed *famoſâ voce* id eſt vulgi ſermone famoſo, malis rumoribus, vt vocantur apud Suetonium *Tiberio c. 28.* Proinde fallitur, qui famoſum libellum inibi ſomniat. Porrò, *Percuti famoſâ voce*, dictum quod alius obſeruauit, vt *percutere cogitatione* apud Tullium: & his ſimilia.

VIII. * Idem AA. ad Florianum Com."

IAMPRIDEM † aduerſus Calumnias firmiſſima" ſunt præſidia comparata. Nullus igitur calumniam metuat: Conteſtatio" verò, quæ caput alterius contra iuris ordinem" pulſat, depreſſa noſtris Legibus iaceat; Intercidat furor" famoſorum, (ſæpè † vt conſtituimus) libellorum, &c. Dat. v. Id. Nouemb. Martianop. Valentiniano & Valente AA." Coss.

NOTÆ.

* Iungendæ *huic* ſunt *lex 10. 11. ſup. de Accuſationib. & Inſcript.*

" Comitem rei priuatæ præfert *lex 10. ſup. de curſu publ. & lex 11. inf. de exactionib.* quod tamen vix eſt vt hîc admittam, quandoquidem de iudicio criminali *hic*, & *dictis legibus*, quas huic coniungendas dixi, agitur.

† Non edicto perpetuo tantum ſub *titulo de calumniatoribus*: itémque *lege Iulia Repetundarum*: & *leg. Iulia publicorum iudiciorum*: & *L. Iulia de iniuriis*: Verùm & recentiorib. Principum conſtitutionibus, etiam ipſius Valentis de quo mox.

" De quibus mox.

" *Conteſtationis* voce, hîc nihil aliud intelligendum, quàm criminis obiectio non ſolemnis non iuſta.

" *Ordinem iuris* vocat ſolemnitatem accuſationis & inſcriptionis argumento etiam *d. l. 11. ſup. de accuſ.* quæ huic coniungenda eſt, nam & ita ordo accuſationis eodem ſenſu, *l. vlt. ſupr. de accuſationib.*

" *Furor famoſorum libellorum.*

† Valens aduerſus famoſos libellos plures à ſe Conſtitutiones emiſſas hîc profitetur, & tamen vnica tantùm de eo *lex* ſuperior occurrit.

" IV. Ita habent *leges* illæ duæ, quas huic coniungendas docui. Malit tamen quis ad annum 368. referre: eo quippe anno Valens Martianopoli conſtitit, vt docet Ammianus Marcellinus & Zoſimus: non etiam Anno 373.

COMMEN

COMMENTARIVS.

DIFFAMATIONIBVS variis occurrit *hac l.* Valens Imp. Contrà, famæ existimationi securitati singulorum aduersus eas consulit, *h.l.* à tribus: 1. à calumniis: 2. ab accusatione temeraria: 3. à famosis denique libellis: De his, inquam tribus *h.l.* agitur, non modò de famosis libellis, quod alioquin *huius tituli* proprium est.

§ De singulis videamus. Ac primum de calumniis: *Calumniarum* scilicet appellatione hic intelligi oportet, non actionem vel accusationem calumniosam, quò pertinebat Edictum, itémque *lex Iulia Repetundarum*, aliæq; similes, verùm diffamationem, quomodo rectè Nonius calumniam malitiosam & mendacem infamationem interpretatur. Denique calumnia hîc est occentatio, de quâ lex XII. Tabularum, seu vt loquitur Capitolinus, *famosa vox*: Diffamatio, de qua ad *Legem, Diffamari*, *Cod. de ingenuis manumissis*, prolixè Interpretes. Porrò aduersus huiusmodi calumnias firmissima præsidia comparata esse Valens ait, scilicet non modò *lege Cornelia de iniuriis*, & similibus, verùm & Principum constitutionibus.

§ Secunda *huius legis* sententia est de *Temeraria accusatione*. Nempe Valens *contestationem* (id est, accusationem) quâ caput alterius pulsatur, depressam iacere iubet, si contra iuris ordinem fiat, id est, si citra inscriptionem fiat: proinde sensus est: Accusatorem non audiendum, nisi in crimen priùs inscribat. Hic scil. est *iuris ordo*, vt docuit *titulus de Accusationibus & Inscriptionibus, suprà*, ac nominatim *lex 11. illius tituli*: quæ *huic* nostræ coniungenda est.

¶ Tertia sententia, quæ *huius legis* propria est, est *de famosis*. His pariter nullum alteri præiudicium fieri neque vllam fidem meteri. Vt accusans citra inscriptionem non admittitur, ita famosi nulla ratio habenda, vt quæ accusatoris nomine careat. Denique vt habeat quis quod sibi metuat, vt reus fiat, & accusator & inscriptio requiritur. Diffamatio nequicquam nocet, neque accusator sine inscriptione, neque conscriptio seu iudicium sine authore vel accusatore.

§ Obseruandum porrò hanc *legem*, vnam esse, è tribus, Valentis constitutionis prolixioris, quæ *hoc Codice* occurrunt, portionem: huic enim *legi* iungendæ sunt *l. 10. 11. sup. de accusation.* Ex quibus discimus Valentem id eâ constitutione egisse, vt criminalia iudicia iustis accusationibus & iudiciis peragerentur: non accusatione seu contestatione quacunque sed inscriptione priùs factâ. *h.l. & d.l. 10. sup. de accusat.* non ex calumnia, non ex famosis libellis, *h. l.* non in peregrino iudicio, sed suo, *l. 10. sup. de accus.* Et ita quidem hæ tres *leges* inter se coassandæ sunt & consolidandæ, coniunctæque adeò & Valentis institutum & singularum illarum legum rationem ingerunt: denique hanc vel maximè explicant. Valentis, inquam, institutum, omnis generis calumniæ occurrentis, cui Valens odium internecinum indixerat, quod testantur quoque verba quædam ex oratione Valentis ad Senatum Vrbis Constantinopolitanæ: quæ memorat Themistius *in φιλαδέλφοις, seu orat. 15. v. 364.* Imperij morbum periculosiorem esse cùm subditi calumniatoribus suppositi sunt, quàm cùm Barbaris seruiant: *ὅτι χαλεπώτερον νόσημα τῆς ἀρχῆς τοῖς συκοφάνταις ὑπακούειν τοὺς ὑπηκόους ἢ τοῖς βαρβάροις: ὥσπερ οἶμαι* (hæc postrema sintnè ipsius Valentis, an Themistij? incertum:) *σώματι χαλεπώτερα τὰ ἔνδοθεν ἀρρωστήματα τῶν ἔξωθεν ἐμπιπτόντων.* In quibus Valentis verbis Interpres perperam omninò *ὑπακούειν* accepit pro fauere, & addictum esse, contrario planè sensu: significat enim *subiacere*, *succumbere*.

IX. * Imppp. Valentinianus, THEODOSIVS & Arcadius AAA. Cynegio P. P.

SI quis famosum libellum siue domi", siue in publico, vel quocunque" loco ignarus" offenderit, aut discerpat priùs quàm alter" inueniat, aut nulli confiteatur" inuentum: Nemini denique, si tam curiosus" est, referat, *Quid legenda cognouerit.* Nam quicunque obtulerit" inuentum, certum est ipsum reum ex lege retinendum, nisi prodiderit auctorem: Nec euasurum pœnam huiusmodi criminibus constitutam, si proditus fuerit cuiquam retulisse *Quod legerit.* Dat. XIV. Kalend. Feb. Constantinop. Honor. NB. P. & Euodio Coss. [386.]

INTERPRETATIO. *Si quis chartulam famosam in cuiuscunque iniuriam vel infamiam in publico propositam, viderit, & legerit, & non statim discerpserit, sed cuicunque quæ in ea legerit fortasse retulerit, ipse velut autor huius criminis teneatur.*

NOTÆ.

* *Lex VII. Cod. eod. tit.* ex *hac lege*, vt iam dixi, ex parte conflata est.
" Nil interest quo loco famosus colligatur.
" Velum palatio Principis, Æde sacra seu Ecclesia.
" Vox hæc addita non ad distinctionem scientis, sed quia nemo offendit nisi ignarus. Repertum igitur famosum rursum proiicere nemini licet.
" id est, communicet, offerat.
" id est, communicauerit, publicauerit.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. *lex* sequitur de famosis libellis in repertores, collectores famosorum libellorum, eosdémque publicatores: nempè Repertori vel Collectori famosi libelli tria hac Theodosij constitutione, interdicuntur: contrà, è duobus alterutrum agere iubetur. *Primùm* prohibetur repertum relinquere, vel rursum proiicere: id enim est quod ait, *Aut discerpat priùs quàm alter inueniat*; vt figere aut proiicere non licet, ita nec relinquere aut reiicere. Nam & hic auctor creditur. *Secundò* Collector prohibetur alicui confiteri, seu offerre, id est publicare seu communicare & legere *vt l.7.sup.* inuentum. Vt relinquere vel proiicere publicandum, ita collectum publicare non licet: nam & hic auctor quoque creditur, quamdiu auctorem non prodit, vt hæc *lex* disertis verbis ait. *Tertiò* prohibetur collector etiam referre quid legerit. Æquè criminosum est textum famosi publicare, id est quid famoso contineatur, quàm famosum ipsum conficere, figeréque. Denique paria sunt hæc quatuor, repertum libellum famosum relinquere, reiicere, publicare, & textum eius aperire: seu vt habetur *l.vn. C.eod.* vim chartularum manifestare: vt *l.prox.* seriem scriptionis. Imo & quintum, ex sententia *leg.7.sup.* colligere, id est retinere & asseruare. Quodnam igitur colligentis officium? famosum discerpere. Breuiter, id agere ne se medio famosus colligatur, aut textus eius publicetur. Quæ & ipsa prope fuit *legis 7. supr.* sententia: & erit rursum *legis prox. infr.* Discerpendi porrò voce nùm omnis corrumpendi ratio contineri possit? vide dicta ad *leg. 7. sup.* Et tamen Arcadius maluit *leg. prox.* specialiùs dicere, *discerpserint vel flammis exusserint.*

¶ Illud etiam *hac l.* notandum, quod & *singulare* habet præ aliis, nil interesse quo in loco libellus famosus repertus fuerit, siue in publico, siue *domo*: nam vt maximè in *domo* priuatâ repertus libellus minus noxæ habere videatur quàm in publico expositus fixúsque, attamen & hunc ibi aboleri non minùs interest, ne postea publicetur facto colligentis æquè ac cùm facto proponentis in publico publicatur.

X. * Imppp. ARCAD. Honor. & Theod. AAA. Anthemio" P.P. & Patricio."

VNIVERSI, qui famosis libellis inimicis suis velut venenatum" quoddam telum iniecerint, hij etiam, qui famosam seriem scribtionis inpudenti" agnitâ lectione" non ilicò discerpserint, vel" flammis exusserint, vel lectorem" cognitum prodiderint", vltorem" suis ceruicibus gladium reformident. Dat.IV.Kal. Maij, Constantinop. Arcad.A.VI.& Probo Coss. [406.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod.Iust.* " *Anthemius* PP.sub Arcadio: v.*Prosopogr.*
" *Patriciatus* dignitas iuncta Præfecturæ Prætorianæ.
" *Venenatum telum* famosi libelli, vide *Gloss.* Cicero *orat. pro P. Quintio. c. .... si falsum crimen quasi venenatum aliquod telum iecerint.* Sic Synesius *ep.44.* ὁ λογγωιὸς ὁ πεπυσμαι ἐξ ἀφανοῦς.
" Impudens lectio famosi libelli.
" *Lectio*, hîc est contextus, non actio legentis.
" Theodosius *discerpendi* tantùm voce vsus fuerat *lege superiori.*
" An rescribendum *Authorem*, vt *leg.prox.supr.* de hoc mox.
" Supplendum δὲν ἐ κοινῆ, *non.* " *Vltor gladius:*

COMMENTARIVS.

ARCADII hæc constitutio est in famosos libellos, quorum odium & exitium *initio* statim profitetur, cùm ait: *famosis libellis inimicis suis velut venenatum quoddam telum inici*: sicut Constantius *l. 5. vitam cuiusque & dignitatem his machinis concuti*: & *furorem famosorum libellorum*, dixit Valens *l.8.sup.* Ea verò tria hominum genera eadem gladij pœna prosequitur, non authores scil. tantùm, sed & publicatores famosi libelli: Imò & eos *qui lectorem cognitum non prodiderint:* vbi vi ipsa ostendit, quid officij cuiusque sit, reperto libello famoso, vel agnito lectore; de quo ad *leges super.* nempe vt ipsum libellum *discerpat vel flammis exurat:* (pater eius Theodosius *discerpi* generaliùs voluit, *leg.super.*) & *lectorem cognitum prodat.* Quæ verba, si rectè habent, tum hic sensus fuerit; Eum quoque gladij pœna puniendum qui vidit legentem famosum libellum, neque prodidit. Quod vtique atrox nimis: quod tamen ad cohibendum grassantem famosorum licentiam & furorem, repertum & constitutum ab Arcadio quis putet. Prodere equidem atrocia crimina, quæque ad Rempublicam eiúsque salutem pertinent, quisque tenetur: & qui non prodidit, punitur; vt est perduellionis crimen: adeò quidem vt nullum *Confessionis*, aut aliud qualecunque sigillum à pœna reticentiæ excusare posse rectè censeant. Verùm vt *lectorem* tantùm non prodidisse, capital sit, id atrox nimis. Quare semper visum mihi, pro *lectorem*, reponendum hîc, *authorem*, (libelli scil.famosi) de quo & *l.1. 3.9. sup.* Id enim demùm capital rectè habetur, si author libelli cognitus non probatur. Et verò id *legibus* disertè sanciri oportuit: quod tamen nullis aliis legibus *huius tit.* continetur. Vnde hac parte *singularis hac lex* fuerit.

¶ Quod pœnam attinet; Gladij pœna hîc indicitur: in genere capitalis pœna, *l.7.sup. & l.vn. C. eod.* supplicium, *l.1.* de quo ad *d. l.1.sup. h.t.* In praxi, criminum distinctio fit quæ famosis libellis impinguntur, vt si capitalia sint, authoribus gladij pœna imponatur; non, si capitalia non sint. Et ita *constitutionibus* cautum.

DE QVÆSTIONIBVS.

TITVLVS XXXV.

IX. COD. IVST. XLI.

PARATITLON.

QVÆSTIONES, *Rubr. & l. 1. 4. vlt. h. t. & l. 1. & 2. ſup. ad leg. Corneliam de falſo: l. 2. 3. inf. de naufragiis*: quæſtiones criminales, *d. l. 4.* Tormenta, *l. 2. 3. vlt. h. t. l. 2. ſup. de falſa moneta: l. 6. ſup. de maleficiis: l. vn. ſup. ad leg. Iul. Maieſt. l. 80. inf. de Decurionib.* dicuntur & ſtrictior inquiſitio, *d. l. vn. ad leg. Iul. Maieſt.* ſeuera indagatio, *l. 3. h. t.* cruciatus, *d. l. 6. de maleficiis*: cruciatus & tormenta, *d. l. 6. de maleficiis*: cruenta conditio, *l. 2. h. t.* iniuriæ corporales, *l. 6. h. t. & l. 10. ſup. de fide teſt. & l. 16. inf. de nauical. l. 11. de Numerariis.* Hinc & iniuria quæſtionis, *d. l. 10. ſup. de fide teſt.* quibus videlicet tùm rei ipſi ſubiiciuntur, ſi conuicti ad proprium facinus detegentibus repugnent pernegando, *d. l. 6. ſup. de maleficiis.* In crimine conuicti, *d. l. vn. ſup. ad leg. Iul. Maieſt.* vt facti conſcios prodant, *d. l. 2. ſup. de falſa moneta*: itémque ſerui, *l. 4. ſup. ad leg. Iul. de adulteris.* Quandoque etiam accuſatores, itémque ij quorum conſilio atque inſtinctu accuſator ad accuſationem acceſſit, vt in ſpecie *legis vn. ſup. ad leg. Iul. Maieſt.* Tum & Teſtes, *l. 10. infr. de fide teſtium: l. vlt. inf. de abolitionib.* Idque in omnibus criminibus, veluti Maieſtatis, *d. l. 1.* in crimine maleficij, *d. l. 6. ſup. de maleficiis*: falſi, *l. 1. ſup. ad leg. Cornel. de falſo.* falſæ monetæ, *l. 2. ſup. de falſa moneta.*

¶ Vſus verò hic quæſtionum in ſeruis etiam probroſus & poſtremus dicitur, *l. 39. de Decurionib.* Sed & perſtringitur tanquam fallax, quia ſcil. multi confiteri ſæpè vel repentinæ formidinis, vel impoſitorum tormentorum coguntur immanitate, *l. 7. quorum appellat.*

¶ Huiuſmodi autem quæſtiones ſeu tormenta hæc *hoc Codice* memorantur: Eculeus, *l. 6. ſup. de maleficiis: l. 4. ſup. de Numerariis,* (hinc eculeo dedi *d. l. 6.* eculeis ſubiacere) quo videlicet artus tabeſcere contingebat atro ſanguine permixtâ ſanie defluentes, *l. 1. ſup. de emendat. ſeruor.* fidiculæ, *l. 1. 2. h. t.* vngulæ latera ſecantes, *d. l. 6. ſup. de maleficiis.* lacerationes, *d. l. 4. ſup. de Numerariis*: ferratarum veſtigia quibus latera perſecantur, *l. 1. ſup. de emendat. ſeruor.* ignes quibus admotis membra exuruntur, *d. l. 1.* ¶ Excipiebantur tamen à quæſtionibus ac tormentis olim nonnulli præſidio dignitatis: veluti Senatores, *l. 3. h. t.* Honorati, *l. 75. inf. de Decurionib.* Honoribus præditorum corpora, *d. l. 6. ſup. de maleficiis*: Militiæ auctoramento vel generis aut dignitatis defenſione muniti, *l. 1. h. tit.* Palatini, *l. 1. in fine, h. tit.* Equites Romani, *l. 1. ſup. de Equeſtr. dignit.* Vbi tamen vide quæ dixi, & *l. 16. inf. de nauical.* Curiales omnes à ſummo ad infimum; hoc enim priuilegium eorum fuit *l. 4. de Tabular. d. l. 1. ſup. ad leg. Corneliam de falſo: & l. 2. h. tit. & l. 39. 80. 85. inf. de Decurionib.* plumbatarum tamen ictibus ſubditi, *l. 117. 126. de Decur.* reducta, *l. 2. h. tit.* Quinque primates Alexandrini ordinis immunes fuêre, *l. 190. de Decur.* Item Presbyteri citra iniuriam quæſtionis teſtimonium dicebant, *d. l. 10.* Sacerdotes & Principales, *l. 39. 61. 75. 85. 126. 190. infr. de Decurionib.* ¶ Exceptis his rurſùm criminibus Maieſtatis, *l. vn. ſup. ad l. Iul. Maieſtatis: d. l. 6. ſup. de maleficiis: & l. 1. 2. h. tit.* (quod crimen committunt etiam ij qui in comitatu Principis vel Cæſaris malefici ſunt aut Magi, *d. l. 6.*) In crimine quippe Maieſtatis omnibus æqua conditio eſt, *d. l. 1. h. tit.* & cuiuſcumque dignitatis homines cruciatus & tormenta non effugiebant, *l. 6. de maleficiis.* ¶ Denique & tempora quædam immunia erant ab his quæſtionibus agitandis, putà dies Paſcharum, *l. vlt. h. t.* item dies Quadrageſimæ, *l. 4. 5. vlt. h. t.* Exceptis tamen rurſum Iſaurorum latronum quæſtionibus, *d. l. vlt. h. tit.* ¶ Quæſtionum vſus quoque fuit in naufragiis ad veritatem indagandam: de quo *l. 2. & 3. inf. de naufragiis*: Cancellarij quoque ad detegenda Iudicis flagitia quæſtioni ſubiiciebantur: *l. vlt. de adſeſſorib.* De Quæſtione officiorum, vid. *l. 4. 6. 7. 9. 11. de Numerar. l. 14. de tabular. l. 8. de Cohortalibus.* De quæſtionibus ſeruorum, v. *l. 14. de accuſat.* & quidem in crimine adulterij, v. *l. 4. de adulter.* De quæſtione in crimine Maieſtatis, vid. *l. vn. ſup. ad Leg. Iul. maieſtatis.*

1. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens, & Gratianus AAA ad Olybrium P.V."

NVLLVS omninò ob Fidiculas" perferendas, inconsultis ac nescientibus nobis, vel Militiæ" auctoramento", vel Generis", aut Dignitatis" defensione nudetur": Exceptâ tamen" Maiestatis causâ, in quâ solâ" omnibus æqua condicio est. Hij quoque citra Consultationis modum" subiiciantur quæstioni, qui euidentibus" argumentis subscriptiones" nostras finxisse prodentur: quâ in re Palatini quidem nominis adsumptionem huius esse volumus quæstionis exortem. Dat." VIII. Id. Iulias, Valentiniano NB.P. & Victore Coss. [369.]

NOTÆ.

* *Lex, Nullus omninò 4. Cod. ad leg. Iul Maiest.* hinc desumpta est; posteriore tamen sententiâ omissâ, sed & priori immutatâ.

" Romæ scilicet: vide & *legem 13. infr. de Nauicul. l. 13. inf. de pistorib. l. 6. inf. de fide testium: l. 2. inf. de centonariis: l. 1. sup. de fructib. & lit. expensis: l 4 inf. de reparat. appellat.* quæ leges omnes à Valentiniano Seniore hoc anno datæ sunt, ad hunc ipsum *Olybrium* Præfectum Vrbis Romæ.

" De *Fidiculis* est quoque *lex 2. prox. inf.* Porrò hunc locum ita deformauit Tribonianus: *Nullus omninò cui inconsultis ac nescientibus nobis fidicularum tormenta inferuntur, militia vel generis aut dignitatis defensione vti prohibeatur.*

' Vide *legem, Milites 8. Cod. eod. Tit.*

" Hanc vocem *auctoramento* Tribonianus sustulit, quæ tamen hic propria est: Consule *Glossarium*, & eos qui de re militari scripsêre.

" Curialis scilicet, *l. 2. infr. prox.* vel Senatorij *d. l. 3.* vide & *l. 11. Cod. eod. tit.*

" Senatoriæ, *d. l. 3.* vel Palatinæ, *h. l. in fine.*

" *Nudetur.* id est *vti prohibeatur*, vt hic mutauit Trib.

" *Tantum*, Cod. Iust. cuius rei rationem mox reddam. Quare vox hæc, *Tamen*, hic legitima est.

" id est, necessitatem.

" Nam & à tormentis initium sumi non oportet, sed argumentis primum verisimilibus probabilibúsque vti, *l. 8. Cod. eod. tit.*

" Vide *legem 3. sup. ad leg. Cornel. de falso.*

" Medio scilicet aliquo loco inter *Altam ripam*, & *Brisiacum*: vide huius anni Chronologiam.

COMMENTARIVS.

IMMVNES sunt, seu excipiuntur à Quæstione seu tormentis nonnullæ personæ, triplici ex fonte. Primùm, *Militia* auctoramento, id est quia milites fuerunt: Veterani quippe à tormentis immunes sunt, *l. Milites 8. Cod. eod. tit.* Secundo, *Generis* defensione, id est ij qui Curialis sunt aut Senatorij generis: De Senatoribus dicetur *ad l. 3. inf. h. t.* de Decurionibus *ad l. 2. prox.* Eodémque pertinet *lex, Diuo Marco 11. Cod. eod. tit.* quâ Eminentissimorum & Perfectissimorũ liberis vsque ad tertium gradum eadem immunitas tribuitur. In qua lege *Eminentissimi* sunt & dicuntur illi, quos postero seculo *Illustres* dixerunt. Quæ quidem appellatio in vsu maximè fuit, cùm Illustrium & Spectabilium gradus non ita distinguerentur. Eáque appellatio vsurpata apud *Historia Augusta*, id est illorum temporum Scriptores. Sed & Constantinus M. ipse adhuc in *l. 2. sup. de veteranis*: *Cum introisset*, inquit, *Principia, & salutatus esset à Praefectis & Tribunis & Viris Eminentissimis, adclamatum est &c.* Tertio excipiuntur ipsimet in *dignitate* constituti, & quidem multò magis, Senatores inquam, & Palatini, vt de his *fine huius legis* docetur. Hæ scilicet exemptiones fuerunt *hoc iure* à quæstionibus siue tormentis.

¶ Excipiebatur tantùm solum crimen Maiestatis: & vetustiore iam ex iure (vt docet *lex vn. sup. ad leg. Iul. Maiest. & l. 6. supr. de maleficiis*) & ex hâc Valentiniani Sen. constitutione, & altera quæ continetur *l. 2 prox.* Ad quam mentem iam anteà Constantinus M. *d. l. vn.* *In huiuscemodi re minimè quisquam priuilegio dignitatis alicuius à strictiore inquisitione defendatur.* Et Constantinus, *d. l 6.* *Etsi excepta tormentis sunt corpora honoribus praeditorum, praeter illa videlicet crimina quae legibus demonstrantur &c:* Valentinianus tandem noster *l. 2. prox.* *Maiestatis*, inquit, *tantummodo reos, & quae nefanda dictu sunt, conscios aut molientes ex ordine municipali maneat cruenta conditio.* Ammianus quoque Marcellinus borum temporum scriptor, *lib. 19.* extremo: *Vbi maiestas pulsata defenditur, à quaestionibus vel cruentis nullam Corneliae leges exemere fortunam.* Chrysostomus quoque *Homilia 13. ad populum Antioch.* ὅπου αἱ ἡ καθοσίωσις, ἀξίωμα οὐδὲν ἰσχύει: id est, *vbi laesa maiestatis crimen* est, (Interpretes malè, *vbi capitis deuotio*,) *nil prodest dignitas.* Quæcunque igitur dignitas in hoc crimine quæstioni subiacet; quæcunque item ætas, *l. 10. §. 1. ff. de Quaestionibus* & in quoscunque etiam dominos: de quo fuit *suprà*, *Titulus, Ne praeter crimen maiestatis.*

¶ Cum *Maiestatis* crimen dicimus, crimina proxima, vel quæ huic commnnerantur intelligi oportet, vt est Magiæ crimen, si in comitatu Principis, vel Cæsaris, exerceatur: nam & hoc crimine ipsa pulsatur propemodum Maiestas, *d. l. 6. sup. de maleficiis*: vbi de eius rei ratione dixi.

¶ Alterum crimen, vel Maiestati connumerandum, vel proximum, hac Valentiniani Senioris constitutione dicitur, crimen Principis manus siue subscriptionis falso efficæ, de quo crimine agitur *l. 3. sup. ad leg. Cornel. de falso.* Tribonianus sanè primum illud crimen Maiestati proximum Magiæ ioquam admisit, at non hoc posterius; quâ causâ & posteriorem *huius legis* sententiam reiecit; & priore, *maiestatis tantum crimen* excepit, vocè *tantum*, pro *tamen* subiectâ. At quæsitus hic Maiestatis color à Principibus ad sæuitiam suam exercendam persæpè, vt in multis aliis, ita & hac parte nominatim, vbi de quæstionibus & tormentis ageretur. Et verò ea quoque fuit Valentiniani Senioris sæuitia, vt vel *hac lex* ostendit, Maximino Præfecto

Præfecto annonæ id agente, & quidem in duobus; scilicet non in eo tantùm, quod Maiestatis crimini computet imitationem Principis manus, atque adeò in eo crimine, si inconsulto, omnes quæstioni subiici velit, verùm in eo insuper, quod de aliis quoque criminibus ad se referri iubeat, vt ita pro ingenita sæuitia omnes promiscuè quasi imminutæ Maiestatis reos tormentis subiici à Iudicibus ex authoritate sua iubere posset. Et verò huc omnino pertinet insignis Ammiani Marcellini locus, de hoc Valentiniano nostro, vbi & huius ipsius "*Olybrij Præfecti vrbis* (cui hæc *lex* inscribitur) meminit. Denique locus ille ad historiam huiusce legis prorsus pertinet. Est locus ille *libro* eius 28. *p.* 383. in huius ipsius Anni gestis, *Chilo*, inquit, *ex-Vicario & coniunx eius, questi apud* OLYBRIVM *eâ tempestate* VRBI PRÆFECTVM, *vitámque suam venenis petitam asseuerantes, impetrarunt; vt hi quos suspectati sunt, illicò rapti compingerentur in vincula: Verùm negotio tepescente propter diuturnam morborum asperitatem, quâ tenebatur* OLYBRIVS, *morarum impatiens, hi qui rem detulerunt libello petiuerunt oblato, vt examinandum iurgium Præfecto mandaretur annonæ* [Maximino]*: idque studio celeritatis concessum est. Accepta igitur nocendi materiâ Maximinus effudit genuinam ferociam pectori crudo adfixam: vt sæpe faciunt amphitheatrales feræ, diffractis tandem solutæ posticis. Cúmque multiformiter quasi in præludiis negotium spectaretur, & quidam* SVLCATIS LATERIBVS *nominassent* NOBILES (id est *Senatorij* GENERIS) *aliquos, tanquam vsos artificibus lædendi per clientes aliósque humiles, notos reos & indices suprà plantam (vt dicitur) euagatus tartareus Cognitor* RELATIONE *maligna docuit Principem, Non nisi suppliciis atrocioribus perniciosa facinora scrutari posse vel vindicare, quæ Roma perpetrauere complures. His ille cognitis efferatus, vt erat acer vitiorum inimicus magis quàm seuerus, vno proloquio in huiusmodi causas quas arroganti proposito* MAIESTATIS *imminutæ miscebat,* OMNES *quos iuris prisci iustitia Diuorúmque arbitria* QVÆSTIONIBVS EXEMERE CRVENTIS*, si postulasset negotium, statuit* TORMENTIS *affligi.* Et post, *eodem libro p.* 386. *Ob hæc, & huiusmodi multa, quæ cernebantur in paucis; omnibus timeri sunt cœpta. Et ne tot malis dissimulatis, paulatímque serpentibus acerui crescerent ærumnarum; Nobilitatis Decreto legati mittuntur: Prætextatus, ex vrbi Præfecto, & ex Vicario Venustus, & ex Consulari Mineruius, oraturi Ne delictis supplicia sint grandiora: Neue* SENATOR *quisquam inusitato & illicito more* TORMENTIS *exponeretur. Qui cum intromissi in Consistorium hæc referrent, negantem Valentinianum se id* STATVISSE*, & calumnias perpeti clamitantem, moderatè redarguit* QVÆSTOR *Eupraxius: hacque libertate emendatum est crudele cœptum supergressum omnia diritatis exempla.* Et hæc de Valentiniano, *huiúsque legis* historia.

¶ Ad exemptionem à tormentis, quæ Nobilibus data, redeamus. Et verò de ea est quoque nobilis hic Prudentij locus *carmine* 14. *Peristephanôn*, *in martyrio Romani, à versu* 120.

> *Incensus his Asclepiades iusserat*
> *Euiscerandum corpus equuleo eminus*
> *Pendere, & vncis vinculisque* [γρ *vngulisque*]
> crescere:
> *Apparitores sed furenti suggerunt*
> *Illum vetusta* NOBILEM *prosapia,*
> *Meritisque multis esse primum ciuium;*
> *Iubet amoueri noxialem stipitem,*
> *Plebeiâ* CLARVM *pœnâ ne damnet virum:*
> *Tundatur, inquit, tergum crebris ictibus,*
> *Plumbóque ceruix verberata extuberet;*
> *Persona quæque competenter plecti*
> *Magníque refert vilis an sit* NOBILIS;
> *Gradu reorum forma tormentis datur.*

Qui quidem Prudentij locus ad illustrandam quoque *legem* 2. *prox.* faciet: itaque inibi quoque expendetur, vbi agendum erit de fidiculatum & plumbatarum discrimine: Nam quæ de exemptione à fidiculis *hâc lege* statuuntur, non eadem omnia obtinent in *plumbatis*: Imò qui illis subiici non possunt, his affici queunt.

II. * Idem" AAA. ad Antonium" P.P. Gall.

DECVRIONES, siue ob alienum, siue ob suum debitum, exortes omninò earum volumus esse pœnarum, quas *Fidiculæ*", & *Tormenta* constituunt. Quod quidem capitale Iudici erit, si in contumeliam Ordinis exitiúmque temptetur. Maiestatis" tantummodò reos, & quæ nefanda" dicto sunt conscios, aut molientes", ex Ordine Municipali, maneat tam cruenta" condicio": Debitores * verò, & quos Allectos"; aut Susceptores" memorant", à summo vsque ad infimum ordinem Curiales exortes talium volumus esse pœnarum: Habet seueritas multa, quæ sumat ad sanciendam" publici officij disciplinam, vt abstineant tam" cruentis. ¶ *Plumbatarum* vero ictus, quos in ingenuis corporibus non probamus, non ab omni Ordine submouemus, sed Decem-Primos tantùm Ordinis Curiales ab immunitate huiusmodi verberum segregamus: ita vt in ceteris animaduersionis istius habeatur moderatio commonentis." Dat. XV. Kalend. Octob. Treu. Valente V. & Valentiniano AA. Coss. [376.]

NOTÆ.

* Priorem tantùm *huius legis* sententiam, vsque ad ea verba *Debitores verò*, reliquis resecatis, Tribonianus conieceit in *legem Decuriones* 16. *Cod. de quæstionib.*

" Malè. Reponendi quippe hi Imperatores, *Valens, Gratianus & Valentinianus*: iam enim Valentinianus Senior ante annum fermè obierat.

" Eidem *Antonio Præfecto Prætorio Galliarum* inscribitur hoc ipso anno *lex* 11. *inf. de Medicis*; quem cum Ausonio Scaliger perperam confundit. Hic idem postea Præfectus Prætorio Italiæ fuit: vt docet *lex* 12. *infr. de pœnis.*

" De *Fidiculis* actum quoque fuit *l.* 1. *sup.*

" Aliud igitur *Fidicula*, quàm *tormenta*, de quo mox plura.

" Dixi de hoc iam ad *legem superiorem*. " *Ex qua.*

Δυσφημίαν euitat: ita de Magis hâc voce propriè vtitur *lex 3. 4. sup. de maleficiis.*

Cruenta conditio, de fidiculis & tormentis: Eodem sensu Ammianus Marcellinus locis duobus, quos ad *superiorem legem* protuli, *quæstiones cruentas* dixit.

Ab hac *Conditionis* voce, *Conditionales*, qui quæstioni & tormentis vitæ suæ conditione subiiciuntur, *l. 3. 5. 7. 8. sup. de Numerariis, Actuariis.*

Sequentia, vt dixi, omnia absunt à *Cod. Iust. Debitores* verò, hîc sunt decoctores pecuniæ publicæ, *l. 117. inf. de Decurionib.* quæ *huic* concordat.

De *Allectis* dicam plenè ad *l. 11. 12. 13. inf. de Susceptoribus.*

De *Susceptoribus* suo illo *Titulo* dicetur.

id est ad vindicandam, stabiliendam publicam disciplinam.

κ. Abstineat, Scilicet sat pœnarum habet seueritas, sat tormentorum, vt merito abstinere debeat tam cruentis. Nisi fortè *Abstineant*, hîc ad Curiales referendum, vt *abstineant* accipiamus pro *absint*, & *immunes* sint. Denique fortè referenda hæc vox ad *Iudices.*

Necessariò reponendum est *immanitate*: id enim & sensus huius loci requirit, & ipsa Gratiani de hoc supplicio mens.

Repono *commonendis*, hic enim sensus est: Etiam in cæteris Decurionibus commonendis, id est plumbatarum ictibus admonendis moderationem quoque adhibendam. Nisi *commonentem* hîc Iudicem vel exactorem accipiendum quis contendat. *Commonendi & admonendi* vox de castigatione: vide *Glossarium.*

COMMENTARIVS.

DECVRIONES omnes, à fidiculis & tormentis immunes esse iubet Gratianus *hâc lege* pariter vti immunes præstantur, *l. 80. inf. de Decurionib. & l. 1. sup. ad leg. Cornel. de falso: & l. Diuo Marco 11. Cod. de quæstionib.* Id quod *in honorem ordinis Curialis* constitutum Gratianus *hâc ipsâ lege* indicat: de quo dixi *ad l. 15. sup. de accusat.* idque etsi Decurio proponatur debitor (id est, etsi euersor vel decoctor pecuniæ publicæ) item etsi proponatur debitor, veluti si aut Allectus, susceptor, Reliquator ex susceptione sit & rationes conturbarit. De Allectis & Susceptoribus dicetur *infr. tit. de susceptorib. ad l. 11. 12. 13.* Breuiter, etsi *publici officij disciplina sancienda* proponatur, vt *h. l.* dicitur, id est, etsi Curialis in publico officio fraudulenter & immoderatè versatus, dicatur. Magna equidem est rei tributariæ, magna item publicæ disciplinæ ratio, sed quæ tamen aliis remediis sarta esse possit, quàm cruentis. Quod & ipsum in alia specie confirmat *lex. 3. 7 inf. de exactionib.*

¶ Excipiuntur tantùm à Gratiano *h. l.* duo criminum genera, ob quæ videlicet Decuriones à fidiculis & tormentis immunes non sunt. Primum est, Maiestatis crimen, quod & ipsum cautum *l. r. sup.* de quo ad *l. vn. supr. ad leg. Iul. Maiest.* Alterum crimen, seu reorum genus, his verbis indicatur. Et *qua nefanda dicto sunt conscios aut molientes.* Quibus verbis omnino indicari existimo proxima Maiestati crimina: de quibus ad *legem superiorem*: ac nominatim crimen Magiæ, de quo ad *l. 6. sup. de maleficiis.* Et *δυσφημίας* hâc in re ab Imperatoribus vitatæ, exempla occurrunt alibi. Et hæc quidem de Decurionum exemptione à fidiculis & tormentis.

¶ PLVMBATARVM eadem ratio non est. A plumbatarum enim ictibus Decuriones noxij vel debitores immunes non sunt *h. l. & l. 117. inf. de decurionib. l. 15. sup. de accus. & l. 6. inf. h. t.* Quod tamen aliquando immutatum atque ita constitutum fuerat, vt Decuriones omnes à plumbatarum quoque ictibus immunes essent, vt docet *lex 80. 85 inf. de Decurionib.* Verùm id post hanc *legem* demùm inductum, & quidem per Orientem, neque diu mansit. Rursum enim vetus, vt dixi, & legitima consuetudo reducta, vt à plumbatarum ictibus Curiales noxij vel debitores immunes non essent, vt docet *lex 15. sup. de accusat. & l. 117. infr. de Decurionib.* Et tamen speciali priuilegio Gratianus *h. l. Decem-primis* hanc plumbatarum quoque immunitatem tribuit.

¶ Denique Gratiani *h. l.* sententia est curiales à fidiculis penitùs immunes esse: à plumbatis non item: duplici temperamento tamen. Primum enim immunitatem plumbatarum tribuit Decem-Primis; de quibus erit dicendi locus *infr. suo Titulo, de Decurionib.* Secundò cæteros etiam Curiales non-nisi moderatè plumbatis commonendos constituit: id est nonnisi noxios aut debitores: quæ & ipsa sententia est *legis 16. sup. de accus. & l. 6. inf. h. t.*

¶ Breuiter tota hæc Gratiani *lex* Decurionibus consulit, in quos Iudices seu Rectores Prouinciarum impotenter sæuire soliti, sanciendæ publicæ disciplinæ obtentu: & quidem per GALLIAS, quæ à Iudicib. hâc tempestate summopere atttita.

¶ De *Plumbatis* nunc videndum est. Plumbatarum supplicij seu verberum mentio fit *decem huiusce Codicis legibus*, putà *h. l. l. 80. 85. 117. inf. de Decurionib. l. 3. & 7. inf. de exactionib. l. 40. 53. inf. de Hæreticis: l. 14. sup. de cohortalib. l. vn. sup. de his qui potentior. nomine.* Neque tamen vna aut eadem semper formula: *plumbatarum ictus* dicuntur *h. l. & d. l. 80. 85. 117.* plumbatarum cruciatus, *d. l. 85.* plumbatarum verbera, *h. l. & l. 3. inf. de exactionib.* plumbi verbera, *l. 7. inf. de exactionib.* plumbo affici, *d. l. vn. sup. de his qui potent. nomine*: plumbo coërceri, *l. 40. inf. de hæreticis*: plumbo contundi, *l. 53. inf. de hæreticis*: plumbatis coërceri, *l. 14. sup. de cohortalib.* plumbatis denique cædi dixit Ammianus ad *d. l. vn.* Has omnes formulas penè vnico loco congessit, & expressit Prudentius *in Martyrio Romani.*

> TVNDATVR, inquit, *tergum crebris* ICTIBVS
> PLVMBOQVE *ceruix* VERBERATA *extuberet.*

Et mox:

> PVLSATVS *ergò Martyr illa* GRANDINE
> *Postquam inter* ICTVS *dixit hymnum* PLVMBEOS.

Plumbatarum *μολυβδῶν* meminit quoque Libanius variis locis *orat. κατὰ τῶν εἰσιόντων. p. 76.* vbi iam aliquid dixi: & *orat. 7. pro Aristophane, p. 214. & orat. 23. de honorib. ad Eustath. p. 559.* Fit & multa mentio in martyrologiis, & apud Zosimum *lib. 5. p. 781.* Eodem pertinet & Libanij locus *περὶ ἀγγαρειῶν p. 36. & aduersus Icarium, p. 464.* Ex his interim satis apparet Plumbatarum seu plumbi verbera, nil aliud esse, quàm commonitionis seu admonitionis genus, vel, etiam supplicij, quo tergum fermè crebris ictibus cædebatur grandinis instar, (sic vt ad cædem *εἰς θάνατον* res ea sæpè procederet, vt præter Prudentij locum superiorem, quin & *legem* nostram *in fine*, docet Ambrosius *Epistolar. lib. 5.* & Libanius *dictâ orat. pro Aristoph.* & Martyrologia, quæ Brissonius noster congessit, in *voce, plumbata*:) Et propriè *grandinem* dixit Prudentius, sicut Libanius *dict. orat. pro Aristoph.* *τὰς ἐκ μολυβδῶν σφαίρας πληγὰς μὲν*, inquit, *τοι πολλαὶ καὶ*

χαλεπαὶ

χαλκεῖται καὶ πανταχῆ τῆς γῆς ταῖς ἐκ μολίβδου σφαίραις, ὡς ἡγήσατο Παῦλος εἰς θάνατον ἀρκέσειν. Fuit enim *plumbata* flagellum, cuius lora plumbum seu plumbeos globulos & glãdulas in extremo innexum habebant. Suidas πλυμβάτοις, μολίβδοις κατὰ γλῶτταν. Et *vetus Glossar.* Plumbatæ μολιβδῶται. Itaque apud Basilium M. *in Homilia de martyre Gordio p.* 521. ποῦ δὲ αἱ μόλιβδες, ποῦ δὲ αἱ μάστιγες, vbi Interpres, *laminas plumbeas* vertit, cum debuerit *plumbatas.* Ibi interim vides plumbatas flagellis iungi, nam & hæ flagellorum species fuêre. Psellus quoque *de Grammatica* πλυμβάτον τὸ μολίβδινον. Meminit & Honorius *Sermone de sancto Laurentio* : & *Sermone de S. Cæcilia*: & Anastasius *in Cornelio.* Glossæ *Basilicorum* πλυμβατίζεται, ὀξυτάτοις βέλεσι καταστίζεται Plumbatizatur, id est crebris ictibus depungitur. Et hæc de plumbatarum supplicio & quæstione.

¶ Dictæ & *plumbatæ*, teli genus quoddam, de quo vide Vegetium, & Authorem qui *Notitiæ Imperij* subiectus est. Tandem fuit & tertium *plumbatarum* genus, quæ quidem erant plumbi pondera, & ipsa inter cruciatus, Hinc *l.* 3. *infr. de exactionib.* non tantum plumbatarum memorantur verbera, verùm etiam *pondera.* Sed & Ammianus Marcellinus *lib.* 29. *p.* 414. *Intenduntur*, inquit, *eculei, expediuntur pondera plumbea, cum fidiculis & verberibus, resultabant omnia truculentæ vocis horroribus inter catenarum sonitus, Tene, Claude, Comprime, Abde, ministris officiorum tristium clamitantibus.* At enim Græci, Basilica, inquam, & scholion ad ea, quod edidit V. C L. Labbæus amicus noster, *observat : ad Synopsin, p.* 16. aliud plumbatarum genus constituunt, numellarum inquam plumbearum, déque iis accipiunt *legem vn. Cod. & sup. de his qui pot. nomine*, perperam omninò, vt ibi ostendi. Et hæc de Plumbatis.

¶ Fidiculæ, quæ *hac l.* memorantur, & *leg. super.* itémque *superiore* Amm. Marcellini *loco*, quid sint? explicare conatus est Isidorus, cum scribit; *Fidiculas dictas Tormenti genus, quo Rei in Equuleo ad fidem inueniendam & eruendam torquentur.* Verùm de his alibi dictum, & vt Tormenta à Fidiculis distinguenda sint.

III. * Impp. Valens, Gratianus, & Valentinianus AAA. ad Gracchum P.P.''

Seueram indagationem per tormenta quærendi à Senatorio '' nomine '' submouemus. Dat. Prid. Non. Ianuar. Treu. Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. [377.]

NOTÆ.

* *Lex* 10. *Cod. de dignitatib.*
'' Vide quæ dixi ad *leg.* 13. *supr. de accusationib.*
'' In *Cod. Iustinianeo*, P.V. de quo mox.
'' Clarissimo nomine. Ita Tribonianus quod eodem recidit, clarissimi sunt Senatores : vide *Glossar.*
'' Nomen Senatorium, pro Senatoribus; ita nomina nostra crediderit lacessenda : *l. vn sup. si quis Imp maledix.* id est, nos.
'' In nonnullis Codicibus Iustinianeis, *Iun.* Sed hoc vetius est.

COMMENTARIVS.

Senatores à quæstionibus seu tormentis immunes esse iubet Gratianus hâc constitutione A. D. 377. Gratianus inquam qui videlicet, etsi in Imperio Occidentali collegam fratrem Valentinianum Iuniorem haberet, ad annum tamen Domini vsque 379. solus reuera Imperium occidentale administrabat.

¶ Seueram autem interrogationem vocat *hæc lex* per tormenta, quam *lex vn. sup. ad leg. Iul. Maiest.* Adstrictionem, Inquisitionem : Cruentas Quæstiones, Ammianus; Cruentam conditionem *lex* 2. *supr.*

¶ Porrò hæc *lex* à Gratiano lata est, sublato è medio Valentiniano Seniore patre, & ad Senatus Romani petitionem, cùm paulò antè sub Valentiniano patre passim Senatores tormentis subiicerentur, id agente Maximino Præfecto Prætorio, qui superiore anno adhuc Præfecturam administrabat. Cuius rei historiam exequutus sum ad *l.* 1. *sup. h. t.* ex Ammiano Marcellino qui & nominatim hæc scribit : *Ob hæc & huiusmodi multa, quæ cernebantur in paucis, omnibus timeri sunt cœpta. Et ne tot malis dissimulatis paulatímque serpentibus acerui crescerent ærumnarum* Nobilitatis *decreto legati mittuntur: Prætextatus ex vrbi Præfecto, & ex Vicario Venustus, & ex Consulari Mineruius oraturi ne delictis supplicia sint grandiora, néue* Senator *quisquam inusitato & illicito more tormentis exponeretur. Qui cum intromissi in consistorium hæc referrent, negantem Valentinianum se id statuisse & calumnias perpeti clamitantem moderatè redarguit Quæstor Eupraxius : hácque libertate emendatum est crudele cœptum supergressum omnia diritatis exempla.* Plenè igitur Gratianus hâc constitutione Senatûs petitioni & Senatoribus consultum iuit : Qui & antea iam aliis constitutionibus Maximini Præfecti Prætorio ferociæ obuiam iuerat, putà *l.* 13. *supr. de Accusationib.* quæ ad Senatum data est superiore anno 376. item *lege* 1. 2. *sup. Ne præter crimen Maiestat. & l. vlt. sup. ad leg. Cornel. de falso.* quæ tres *leges* ipsimet Maximino P. P. inscribuntur anno superiore 376. quinimò & *l. vn. supr. ne in sua causa quis iudicet* : quæ & ipsa eidem Graccho inscribitur, cui hæc *lex* nostra, fine superioris itidem anni. Atque vt constitutionibus suis Gratianus Maximini P. P. ferociæ modum imposuit, ita tandem ferocientem occidit, vti testatur Ammianus Marcellinus lib. 28. p. 392. *Hæc agitante, cùm adesset, pérque emissarios cùm procul ageret, Maximino funera deplorauit vrbs æterna. Sed accelerarunt vltrices diræ casorum. Namque & idem Maximinus sub Gratiano intoleranter se efferens damnatorio iugulatus est ferro.* Id verò factum omnino censeo fine anni superioris : vtpote iam Graccho Præfecturæ admoto.

¶ Cæterum Gracchus hic, cui duæ tantùm *hoc Codice* constitutiones inscribuntur (putà *hæc lex*, Anno 377. & Anno 376. *d. lex vn.*) in vtriusque legis

legis inſcriptione Præfectus Prætorio dicitur, atque ita editum eſt vtrobique *hoc Codice*, & tamen *Codex Iuſtinianeus* in *d. l. vn. Ne quis in ſuâ causâ*: præſcit *Præfectum vrbi*, quod & verius puto. Meminit quippe Hieronymus *Ep.* 7. Præfecturæ vrbanæ à Graccho iſto adminiſtratæ: *Ante annos*, inquit, *paucos propinquus veſter Gracchus nobilitatem patriam ſonans nomine cum Præfecturam gereret vrbanam, nonne ſpecum Mithræ & omnia portentoſa ſimulacra quibus Corax, Niphus, miles, leo, Perſes, Helios Bromius pater initiantur, ſubuertit, fregit, exuſſit, & iis quaſi obſidibus antè permiſſis impetrauit Baptiſmum Chriſti.* De eodem accipiendus eſt Prudentius *lib.* 1. *contra Symmachum* cum ita ſcribit.

Iam quid plebicolas percurram carmine Gracchos
Iure poteſtatis fultos & in arce Senatus
Præcipuos, ſimulachra Deûm iuſſiſſe reuelli,
Cúmque ſuis pariter lictoribus omnipotenti
Suppliciter Chriſto ſe conſecraſſe regendos.

Quod ſi ita eſt: vt hic idem Gracchus ſit, cui *lex* hæc inſcribitur, dicendum eſt perperam omnino ea, quæ Hieronymus & Prudentius de hoc *Graccho* narrant, in Annum Domini 383. à Baronio referri metachroniſmo ſexennij, quin potiùs ad hunc annum 377. vel ſanè ſuperiorem referenda fuiſſe, in quâ ſententia ſubſiſto.

§ Similis error eorundem, qui *Aram victoriæ* à Gratiano eradicatam volunt A. D. 382. quod certè longè antè geſtum oportet: ſiquidem ab Anno 379. Gratianus Italiæ & vrbi Romæ amplius non præfuit, ſed frater ipſius Valentinianus Iunior. Et ſanè Aram Victoriæ Gratiani Imp. decreto ſub Gracchi huius P. V. euerſam omninò puto A. D. 376. Hæc enim omnino ſuadent quæ Prudentius & Hieronymus *ſuperiorib. locis*, de ſimulachris à Graccho P. V. euerſis ſcribunt. Verùm de his, ſi Deo placet, alibi commodius & pleniùs.

IV. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & Theod. AAA. Albuciano" Vic. Macedoniæ."

QVADRAGINTA diebus, qui, auſpicio cærimoniarum, Paſchale tempus anticipant, omnis Cognitio inhibeatur criminalium Quæſtionum." Dat. VI. Kalen. April. Theſſ. Gratiano A. V. & Theod. A. I. Coſs. [380.]

INTERPRETATIO. ***Diebus Quadrageſimæ, pro reuerentia Religionis, omnis criminalis actio conquieſcat.***

NOTÆ.

* *Lex 6. Cod. de feriis.* Inſeruit hanc *legem* rectè *Annalibus ſuis* Baronius A. D. 380. n. 3.) Fugitiuam hanc *legem* ab hoc *titulo* eſſe mox oſtendam, pariter vt *lex prox. ſeq.*

" *Luciano*, in *Cod. Iuſt* malè.

" *Macedonia* fuit Diœceſis Illyrici Orientalis, vt docet vel Notitia Imperij, quod non fruſtrà à me moneri ſequentia oſtendent.

" Hac *Quæſtionum* voce inducti ſunt in errorem huius Theodoſiani *Codicis* Conditores, vt hanc *legem* in hunc *titulum* referrent, perperam, vt mox oſtendam.

COMMENTARIVS.

QVADRAGESIMA totâ, quæ ante Paſcha eſt, omnis cognitio criminalium quæſtionum (omniſque adeò torturæ ſupplicium) hâc Theodoſij M. conſtitutione inhibetur, A. D. 380. vt & altera *l. 5. prox.* itémque 3. Theodoſij Iunioris *l. vlt. inf.* Et nominatim quidem *h. l.* per Macedoniam: *Criminalium* inquam *quæſtionum cognitio*, id eſt, criminalium iudiciorum cognitio; & vt Anianus rectè interpretatur, omnis criminalis actio. *Quæſtio criminalis*, eſt iudicium criminale, & Quæſtioni præeſſe dicitur Iudex in criminali negotio. Itaque huius vocis ambiguitate in errorem inducti ſunt Theodoſiani huius Codicis Conditores, vt hanc *legem* in hunc *titulum* referendam crederent. Perperàm omninò. Theodoſij M. quippe mens eſt *h. l.* non tantùm prohibere in Quadrageſima reos *quæſtioni* (id eſt tormentis) ſubiici, verùm omnem omninò Cognitionem criminalem eo tempore interdicere; quia ſcilicet hoc tempus (vt eleganter vocat) *Auſpicium ceremoniarum eſt*: vbi *ceremoniarum* appellatione intelligit Ieiunium & Caſtimoniam: denique vt Plautus loqueretur, *ferias Eſuriales*. De qua *Ceremoniarum* appellatione, alibi.

§ Porrò Ieiunij & Caſtimoniæ huius Ante-Paſchalis *τῆς πρὸ τοῦ πάσχα νηστείας*, cùm alia alibi *lex* & conſuetudo fuerit, legitimum ſanè tempus per *Macedoniam* Quadrageſimam integram fuiſſe, ſeu quadraginta dies hæc *lex* noſtra oſtendit. Quod & ipſum disertè Socrates teſtatur *lib. 5. cap.* 21. & Sozomenus *lib. 7. c.* 19. Alioquin Antepaſchale ieiunium alibi aliter obſeruatum, mira varietate; quod præter Socratem & Sozomenum *dictis locis*, Irenæus quoque apud Euſebium *lib. 5. c.* 26. teſtatur, ac nominatim Socrates tradit, *τοὺς μὲν ἐν Ῥώμῃ*, ſeu Romæ continuum trium tantùm Septimanarum ieiunium obſeruaſſe: exceptis adhuc diebus Sabbathi & Dominicis *πλὴν Σαββάτου καὶ Κυριακῆς*: cui poſtremo non obſtat quod mox *eodem capite* tradit: *ἐν Ῥώμῃ πᾶν σάββατον νηστεύουσιν*. Quia id accipiendum eſt, vel (quod ſuadere videntur antecedentia & ſubſequentia immediatè) de Nouatianis, vel de aliis Sabbathis præter Quadrageſimam. Neque audiendus qui Socratem hâc parte hallucinatum putat, vel quæ *priore loco* dicit, ad *νέαν Ῥώμην* referenda. At in Illyrico, vt dixi; Quadrageſima integra obſeruata, cuius diœceſis erat *Macedonia*, ad cuius Vicarium hæc *lex* data eſt. Socratis verba ſunt: *τὰς πρὸ τοῦ πάσχα νηστείας ἄλλως παρ' ἄλλοις φυλαττομένας ἐστὶν εὑρεῖν, οἱ μὲν γὰρ ἐν Ῥώμῃ τρεῖς πρὸ τοῦ πάσχα ἑβδομάδας πλὴν σαββάτου καὶ Κυριακῆς συνημμένας νηστεύουσιν· οἱ δὲ ἐν* ΙΛΛΥΡΙΟΙΣ *καὶ ὅλῃ τῇ Ἑλλάδι, καὶ οἱ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ πρὸ ἑβδομάδων ἓξ τὴν πρὸ τοῦ πάσχα νηστείαν νηστεύουσιν* ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΝ *αὐτὴν ὀνομάζοντες*. Sozomeni ſunt hæc: *τὴν καλουμένην* ΤΕΣΣΑΡΑΚΟΣΤΗΝ *ἐν ᾗ νηστεύει τὸ πλῆθος, οἱ μὲν εἰς ἓξ ἑβδομάδας ἡμερῶν λογίζονται ὡς* ΙΛΛΥΡΙΟΙ, *καὶ οἱ πρὸς δύσιν Λίβυες τε πάντες, καὶ Αἰγύπτιοι σὺν τοῖς Παλαιστινοῖς*. Et hæc de Quadrageſimâ

dragesimâ quæ in Illyrico tota Ieiuoio destinata erat: cum Romæ tres tantùm Septimanæ destinatæ essent. Alibi quoque alia varietas: de qua Sozomenus his verbis: οἱ μὲν, subiicit superioribus verbis, ἓξ [ἑβδομάδας] ὡς ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς πέριξ ἔθνεσι μέχρι φοινίκων. ἄλλοι δὲ τρεῖς προσεχῶς ἐν ταῖς ἓξ ἢ ἑπτὰ νηστεύουσιν. οἱ δὲ ἅμα τρεῖς πρὸ τῆς ἑορτῆς συνάπτουσιν: οἱ δὲ δύο ὡς οἱ τὰ Μοντανοῦ φρονοῦντες. Socrates item, ἄλλοι παρὰ τούτους ἄλλως πρὸ ἑπτὰ τῆς ἑορτῆς ἑβδομάδων τὴν νηστείαν ἀρχόμενοι καὶ τρεῖς μόνας πενθημέρους ἐκ διαλειμμάτων νηστεύοντες οὐδὲν ἧττον, καὶ αὐτοὶ τεσσαρακοστὴν τὸν χρόνον τοῦτον καλοῦσι, καὶ θαυμάσαι μοι, ὅπως οὗτοι περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἡμερῶν διαφωνοῦντες τεσσαρακοστὴν αὐτὴν ὀνομάζουσι: καὶ ἄλλοι ἄλλον λόγον τῆς ὀνομασίας ἐφευρεσιλογοῦντες ἀποδιδόασιν. Aiunt Socrates & Sozomenus alibi, *septem septimanas* iejunio obseruatas, id est, Quinquagesimam integram: & quidem Sozomenus nominatim ait id factum Constantinopoli,& in vicinis regionibus vsque in Phœniciam: de quo *ad leg. prox.* Aiunt rursum Socrates & Sozomenus, alios in hac Quadragesima tres vel duas tantum septimanas ieiunare: sic vt non continuè, sed per interualla ieiunarent, & quidem per dies semper quinos πενθημέρους. Quod obseruatione dignum est τρεῖς πενθήμερος sunt dies quindecim, *quinze iours.* Apud Photium quoque *num.* CVII. Basilius Cilix Nestorianus aduersus Ioannem Constantinopolitanum scribens, obiicit inter alia ὅτι τὴν ἁγίαν τεσσαρακοστὴν εἰς τρεῖς ἑβδομάδας συγκλείων &c. At enim omnes ex æquo suum illum dierum numerum τεσσαρακοστὴν dixêre.

¶ Neque etiam *h.l.* omittendum, hanc constitutionem *Macedoniam* nominatim spectare, & Thessalonicæ Macedoniæ metropoli à Theodosio M. ibi hoc tempore iamdiu commorante datam. Vt omninò his argumentis,hæc Constitutio Ascholio Ep. Thessalonicensi accepto ferenda videatur: à quo per hæc tempora Theodosius M. Fidei mysteria edoctus, Christo initiatus seu baptizatus, cuius conuersatione summoperè delectatus, gauisus & adiutorem in stabilienda fide Catholica habuit. Et sanè eidem quoque Ascholio accepto ferendam *legem, cunctos populos, inf. de fide Catholica:* & *l.* 25. *inf. de Episcop.* quæ data fuit hoc ipso Anno ante mensem, vt ad eam *legem* ostendam: item *lex* 2. *sup. de nupt.* Et obseruanda hæc Sozomeni *lib.* 7. *c.* 4. de Theodosio & Ascholio, ὡς τότε καὶ ἐγχειρισθεὶς ἀγαθῷ, καὶ συλλήπτορι εἰς τὴν περὶ πᾶσαν ἱερωσύνην ἀρετὴν τεταγμένῳ. Nempe ait Theodosium Ascholio delectatum, velut bono Adiutore, & breuiter ad omnem sacerdotalem virtutem facto. Et obseruandum Ascholium hunc ab Ambrosio vocari *murum fidei gratiæ & sanctitatis.* Neque dubium, Catholicæ fidei retentiâ hanc *legem* per Macedoniam emissam à Theodosio M. quem summo gaudio perfusum idem Sozomenus ait, quod Macedoniam & Illyricos vniuersos Catholicam fidem tenere comperisset.

¶ Ad *legem* illam redeamus. Ergo totis Quadraginta diebus ante-Paschalibus Theodosius M. causas Criminales agitari *h.l.* vetuit. Non eadem ratio fuit causarum Ciuilium, & multò minus Romæ. Hinc adeò Valentinianus Iunior non nisi quatuordecim dies Paschales, eósque partim Pascha præcedentes, partim subsequentes, iuridicis diebus Romæ exemit, *lege, omnes dies, sup. de feriis.*

¶ Tandem obseruandum hanc *legem* datam VI. Kal. Aprilis ipso Quadragesimo tempore. Procul dubio de cognitione quadam tùm quæsitum fuerat, quæ maximè fauorabilis & ad publicam disciplinam spectare visa: Sed Theodosio M. visum, hâc peremptoriâ constitutione, *vt* OMNIS *cognitio inhiberetur criminalium Quæstionum*, quæcunque tandem illa esset. Et postea tamen A. 388. Quadragesimæ tempore Theodosij iussu quæstiones ob tumultum agitatæ, mox & repressæ.

V. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Tatiano P. P."

SACRATIS *Quadragesimæ* diebus nulla supplicia sint corporis, quibus absolutio expectatur animarum. Dat. VIII. Id. Septemb." Foroflaminii", Timasio & Promoto Coss.[389.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* tempore cuius eadem videatur quæ *superioris* sententia. Inseruit eam rectè *Annalibus suis Ecclesiasticis* Baronius *A.*389 *n.*74. Et hæc quoque vt superior ab hoc *titulo* fugitiua est.

" *Tatianus* PP. sub.

" *Forum flaminij*, cuius quoque mentio fit in *Itinerario Peutingeriano*: quò Theodosius Imperator, (Româ egressus Kalendis Septembris, vt auctor est Marcellinus, in huius anni gestis) mox peruenit vnà cum Valentiniano Iuniore.

COMMENTARIVS.

QVADRAGESIMA totâ hac altera Theodosij M. constitutione supplicia de reis sumi prohibentur (vel etiam de his Quæstiones agitari) Quæ & ipsa eiusdem sententia ante decennium fermè fuit, *l.* 4 *prox. superiore.* Atque vt illa Illyricum ac Macedoniam nominatim spectat, ita hæc Orientem propriè.

¶ Nempe Tatianus, cui *lex* hæc inscribitur, Præfectus Prætorio Orientis fuit, & quidem Cynegio anno superiore 388. in eâ præfecturâ suffectus à Theodosio iam inde à mense Iunio, cùm in Macedonia versans aduersus Maximum Tyrannum moturus esset, quod docet *l.* 2. *inf. de his qui super Religione contendunt*, vbi vide quæ dicam & *l.* 119. *inf. de Decurionibus*: & Zosimus *lib.* 4. *p.* 769. Nominatim verò Præfectum Prætorio Orientis fuisse testatur *d.l.* 119. & *l.* 19. *inf. de extraordinariis siue sordidis munerib.* Neque quicquam obstat Primùm *l.* 19. *de heret.* vbi vrbis & Suburbanorum fit mentio: id enim de Constantinopoli & eius Suburbanis intelligendum puto. Secundò non obstat *l.* 18. *inf. de extraord. munerib.* vbi Rhetiarum & Illyrici fit mentio: id enim non eò fit, quod Rhetia aut

Illyricum eius dispositioni supposita fuerint, verùm quia de necessitatibus eorum ibi agitur, quibus vtriusque Imperij viribus, tùm occurrere necessum fuit. Tertiò non obstat *l.16. inf. de heret. l. 17. sup. de cohortalib. l. 24. sup. de susceptorib. l. 3. sup. tributa in ipsis speciebus*, quæ leges omnes hoc ipso anno Cynegio P.P. Orientis inscribuntur, de quarum inscriptionum vel subscriptionum vitio ad singulas dicam.

¶ Maneat igitur ad Præfecturam Orientis hanc *legem* spectare: ac proinde & Quadragesimam, quatenus ea in Oriente obseruata: quæ Quadragesima etsi passim ita vocata, alibi tamé aliter obseruata: vt ex Irenæo, Socrate, & Sozomeno, in horum temporum ipsorum historia ad *l. superiorem*, notaui. Quare cùm *superiore lege*, Quadragesima sex septimanarum spatio accipienda sit, seu Quadraginta dierum, vt exertè loquitur, vt quæ Macedoniam spectet, hæc, de qua *h. l.* agitur, septem Septimanarum spatio definienda est. Author enim est Sozomenus septem Septimanarum spatio Quadragesimam ante-Paschali ieiunio agitasse Constantinopolitanos, cæteràsque circumiacentes Orientis Prouincias Phœniciam vsque (vlteriores, Lybiam inquam, & Ægyptum cum Palæstinis: sex tantùm:) ita tamen vt quindenis diebus tantùm *ἐν διαλειμμάτων* ieiunauerint, quod Socrates scribit, sic tamen rursum vt & hanc Quadragesimam dixerint. De Quadragesima, eiúsque totius ieiunio, vide *canonem* 50. *Laodicenum in Phrygia.*

¶ Pòrrò huic Theodosianæ constitutioni simile Valentiniani Iun. responsum memorat Ambrosius *in oratione funebri de eius obitu*: *Quid de pietate*, inquit, *eius loquar? Qui cum homines Nobili ortos genere & locupleti prosapia (quæ citò mouere inuidiam solet Regia cupiditatis) accusator vrgeret, Præfectus insisteret, respondit: Vt nihil cruentum*, SANCTIS *præsertim* DIEBVS *statueretur.*

¶ Illud *h.l.* quoque notari oportet, quod dicitur *animarum absolutionem expectari Quadragesimæ diebus*: Nempe quia tempus illud castimonia & ieiunio transactum. Non sunt seculari iudicio corpora supplicio afficienda, quando à cælesti iudicio absolutio animarum expetitur: Quæ huius *legis* ratiocinatio est: Corporibus saltem laxamentum tribui oportere ab hominibus, cùm à Deo refrigerium animabus exposcerent.

¶ Denique obseruandum hanc *legem* non minùs quàm *superiorem* ab hoc *titulo* fugitiuam esse.

¶ Tandem vt ad historiam *huius legis* descendam, suspicari possit quis, hanc *legem* pertinere ad tumultum Antiochenum ob statuas euersas, quo nomine Antiocheni afflictati fuêre, atque in metu summo versati: interea dum de relatione ad Theodosium mittenda persuasis cognitoribus legationibúsque Flauianus Episcopus aliique Theodosij animum mollire adlaborarent. Et quidem circa Quadragesimæ tempus: quo tempore Chrysostomus media Quadragesima in hoc argumento versans, *decimam octauam* ad populum Antiochenum habuit *homiliam*, vt eius exordio docet. Quare omninò Theodosij animus cùm hoc tempore aliquantum delinitus à Flauiano, qui inter alia, quibus ad indulgentiam eum commoueret, proprium ipsi exemplum, nempe Indulgentiæ Paschalis missæ proposuit, vt testatur *eâ oratione* Chrysostomus. Hinc adeò Theodosius à Flauiano placatus statuere voluit, etsi non tùm statim, verùm postea mense Septembri, ne deinceps Quadragesimæ tempore de vllo supplicium sumatur: Ratione additâ: *quod eo tempore absolutio animarum expectetur.* Quod omninò geminum est, vel sanè ad eandem mentem ei quod Chrysostomus refert: Theodosium à Flauiano delinitum respondisse, exemplo aduocato Saluatoris. Sanè idem Chrysostomus refert (quod ad temporis huius circumstantiam admodùm pertinet) Flauianum remissum à Theodosio ante solemnitatem Paschalem, & vt eam cum ciuibus Antiochenis celebraret: & verò Flauianum Pascha cum suis ciuibus celebrasse. His tamen omnibus obloquitur, quod tùm Theodosius Constantinopoli versabatur, vt ex Chrysostomo & Libanio liquet: vbi sanè hoc anno non fuit. Item refragatur dies & mensis huic *legi* subscriptos. Disertè Libanius docet *in Ellebichum, p.* 526. id contigisse Decennalibus Theodosij, Quinquennalibus cœptis scilicet Arcadij, & sic initio anni 388. Malè: Idacius & Marcellinus scribunt Anno 387. Arcadium cum patre suo quinquennalia celebrasse editionib.

VI. Impp. Arcad. & HONOR. AA. ad Messalam P.P."

NIHIL sibi deflectens à iustitiâ indignatio" Cognitorum", nihil venalis Exigentium terror in eas quæ aut innocentiæ" auctoritate securæ, aut Principalitatis" sunt honore munitæ, intellegat licere personas, ad inferendas" iniurias corporales. Habeat hanc mercedem laboris, multorum Munerum testimoniis commendata deuotio", &c. Dat. XII. Kal. Septemb. Theodoro v.c. Coss. [399.]

NOTÆ.

* *Lex 17. Cod. eod. tit.* Iungenda huic *lex 8. sup. de contrahenda emptione*: & *lex 161. inf. de Decurionib.* (in cuius subscriptione dies emendandus) sed & *lex vlt. Cod. Inst. de modo multarum.*

" *Messala* P.P. sub Honorio: *v. Prosopogr.*

" Vide pariter *l.16. inf. de Nauicul.*

" *Cognitorum*, id est, Iudicum, qui sub dispositione P.P.

" *Innocentiâ securâ*, ita Tribonianus: Eleganter interim hîc dicitur *Innocentia auctoritas*, pro præsidio innocentiæ: quo sanè nullum maius.

" Ita rectè: non ita benè Tribonianus *Principali sunt honore munita.*

" *Eis*, scilicet.

" De *deuotionis* vocabulo vide *Glossar.* In *Cod. Inst.* pònè hæc subiiciuntur: *Idémque & si munera Decurionatus quis deposuerit. Nam & ipse propter pristinam dignitatem quæstionem non patitur.* Quæ sententia comprobatur *l. 75. inf. de Decurionib.*

COMMEN

COMMENTARIVS.

Decvrionvm securitati aduersus Iudicum seu Rectorum prouinciarum nimietatem & Exactorum terrorem consultum it *h. l.* Honorius Imp. Quæ pars est prolixæ Honorianæ constitutionis, quâ Honorius ab vnâ parte Curialium fraudibus in perniciem Curiarum occurrendum putanit: quò pertinet *lex* 8. *sup. de contrah. empt.* & *lex* 161. *de Decurionib.* vice versâ Curialibus consultum iuit aduersus geminam Iudicum nimietatem: tùm in multis nimiis infligendis, quò spectat *lex vlt. Cod. de modo multarum.* (Quæ quidem tres *leges* ceu ex eadem constitutione desumptæ *huic* coassandæ veniunt) tùm in Quæstionibus exercendis: Quò pertinet hæc *lex.* In duobus scilicet his Iudices seu Rectores prouinciarum in miseros Curiales de more exardescebant: quod docet quoque *lex* 47. *inf. de Decurionib.* vbi pariter vtique Iudicum hâc parte nimietati occurritur.

¶ Huius *legis* sententia hæc est: Decuriones innocentes, Principales etsi nocentes iniuriis corporalibus nequaquam afficiendos. Iniuriis inquam corporalibus, id est plumbatarum ictibus, quæstionibus & tormentis: iniuriæ corporales sunt quæstiones & tormenta: quo ipso sensu iniuria, seu corporis iniuria & contumelia corporales molestiæ dicuntur in hoc ipso argumento, *l.* 47. 61. 75. (vbi dixi) 80. 126. 127. 190. *infr. de Decurionib. l.* 16. *inf. de fide test. l.* 47. *inf. de Decur. V.R. l.* 2. *inf. de abolit.* ¶ Principales igitur ab omnibus tormentis immunes erant, etiam plumbatarum, de qua & ad *leg.* 2. iam dictum fuit & dicetur, ad complures *leges* ac nominatim *l.* 85. 117. 126. 153. *infr. de Decurionib.* Tributum scil. hoc priuilegium ab Honorio Principalibus propter multorum munerum testimonia. Gradatim quippe & per ordinem muneribus expletis Decuriones ad Principalitatis munus conscendebant, *h. l. & l.* 5. 79. 77. *infr. de Decurionib.* etsi quandoque sine ordinis præiudicio consensu Curiæ probatissimi eligerentur, *l.* 171. *infr. de Decurionib.* Verùm de hia principalib. dicetur pleniùs *eo titulo de Decurionib.*

¶ Additur, Ne innocentes quoque, siue Decuriones siue alij iniuriis corporalibus subiiciantur. Vt maximè Decuriones alij torqueri, plumbaria cædi possint, innocentes tamen verberandi non sunt: Quod & ipsum *fine legis* 2. *supr. & l.* 16. *sup. de accusat.* constitutum est: vt Principalis honos à tormentis & plumbatis eximit munítque, ita cæteris Decurionibus idem præstare debet innocentiæ auctoritas, vt *h. l.* eleganter dicitur (quod tamen Tribonianus sustulit.) ¶ Proinde fieri quædam adtemperies tùm Iudicibus tùm Exactoribus in Decuriones aliósque immodicè sæuientibus, hâc Honorij constitutione imponitur. Innocentes scilicet neque criminis conscios, neque publico quicquam debentes, iniuriis corporalibus non esse subiiciendos. Quod tamen passim factum tàm à Iudicibus, quàm ab Exactoribus, illis inquam, nullius criminis conscios Decuriones torquentibus: his verò, id est Exactoribus eosdem torquentibus tanquam publico quid debentes. Atque ita huius *legis* initium accipiendum est. Eadémque sententia est *d. l.* 2. *sup. & d. l.* 16. *sup. de accusat.* Ex quo apparet vice versâ Decuriones hâc tempestate tormentis & plumbatis subiici potuisse: Quod ipsum colligitur ex altera eiusdem Honorij constitutione putà *d. l.* 153. *infr. de Decurion.* quod non ita semper obtinuit, vt docui ad *l.* 2. *supr.*

VII. * Impp. Honor." & Theod. AA. ad Anthemium P.P."

Provinciarvm" Iudices" moneantur", vt in Isaurorum" latronum Quæstionibus nullum Quadragensimæ", nec" venerabilem" Pascharum, diem existiment excipiendum: ne differatur sceleratorum proditio consiliorum, quæ per latronum" tormenta quærenda est; Cum *facillime in" hoc Summi Numinis speratur" venia, per quod multorum" salus & incolumitas procuratur.* Dat. v. Kal. Maij", Constantinop. Basso & Philippo Coss. [408.]

NOTÆ.

* *Lex, Prouinciarum* 10 *Cod. de feriis.*

" Arcadij nomen huic *legi* adscribi non fero. Quin potius subscriptio leuiter restituenda.

" *Anthemius* PP. Orientis scil. sub Theodosio Iun. v. *Prosopogr.*

" Quæ videlicet Isauriæ conterminant, veluti Pamphylia, Cilicia, Lycaonia, Pisidia, vt ex ipsa Topographia patet, ac præterea ostendit Ammianus Marcellinus *lib.* 14. *p.* 4. 5. 6. 7. & *extremo lib.* 19. & *libr.* 27. *p.* 373. & Pollio *in Probo.* Quinimo & ipsa Isauria cuius Metropolis Seleucia, vide Ammianum Marcellinum *d. p.* 7.

" Maluit Tribonianus, *Præsides*: quod idem est.

" A te scilicet Præfecto Prætorio: Fuit quippe hoc Præfectorum Prætorio munus, cuius rei testimonia *hoc Codice* infinita occurrunt.

" *Latronum, & maximè Isaurorum*: ita Tribonianus: aduersus *h. l.* sententiam Historicam, de quo mox.

" *Nullum Quadragesimæ diem*, repetita voce, *diem*, ἀπὸ κοινοῦ, nullum diem totius Quadragesimæ. Tribonianus tamen ita maluit quasi iam clarius: *Nullum Quadragesimæ tempus.*

" De *Paschalis* diei sanctitate dictum est *ad l.* 2. *sup. de feriis*: & dicetur ad *titulum infr. de indulgent. crimin.* & ad *leg. Dominico, vlt. infr. de Spectaculis.*

" Isaurorum.

" *Et in hoc*, ita *Cod. Iust.* voculâ, *Et*, addita: id est non tantum in cæteris, verùm etiam in hoc.

" *Speretur*: Et ita habet *Codex Iust.* quanquam nostrum hoc defendi potest.

" Prouincialium, imò Prouinciarum integratum. Non absimilis porrò est ratio *legis* 2. *Cod. de feriis.*

" *Martij*, C. Iust. fortè hic scribendum compulsis literis: *Datu Kal, Maij*: non *Dat. V.* id est, ipso Arcadij die denatali seu mortuali.

COMMEN

COMMENTARIVS.

ISAVROS latrones nullo non totius Quadragesimæ quæ Pascha præcedit, imò, vel ipso Paschalis die, quæstionibus & tormentis subiici iubet hac constitutione Theodosius Iunior A. D. 408. Ea ratione quam addit, quæque ex iis quæ mox subiiciam plenius elucebit. De quibus etiam nonnulla iam occuparunt Alciatus 3. *Dispunct.* 20: Duarenus 2. *dispunct.* 1208. Si in priuatis scilicet rebus ad publicam tamen vtilitatem quodammodo pertingentibus, ferias non seruare licet, (de quo est *lex 2. Cod. de feriis: & Capitulum 3. extra de feriis*, & decantatum Scæuolæ responsum *apud Macrobium*) multò magis in quibus Reipub. summa versatur, & quibus neglectis ciuitas & Respub. stare non possit. Quam in rem est insignis & geminus locus Ciceronis vbi de Cælij accusatione festis diebus agitata agit; *Siquis nunc adsit ignarus legum, id est iudiciorum, consuetudinis nostræ, miretur profectò quæ sit tanta atrocitas huiusce causæ, quod diebus* FESTIS *ludisque publicis omnibus forensibus intermissis vnum hoc iudicium exerceatur, nec dubitet quin tanti facinoris reus arguatur*, VT EO NEGLECTO CIVITAS STARE NON POSSET: *Idem cùm audiat legem, quæ, De seditiosis sceleratisque ciuibus, qui armati Senatum obsederunt, magistratibúsque vim intulerunt, Rempublicam quoque oppugnarunt*, QVOTIDIE QVÆRI *iubeat, legem non improbet, crimen quod versatur in iudicio requirat?* Tale igitur omninò est Isaurorum latronum crimen, de quibus hæc *lex* est, quæ tota arguit quàm infesti Isauri his Theodosij Iunioris temporibus, quámque scelerata horum consilia fuerint, in infestandis sibi vicinis Prouinciis, veluti Lycia, Pamphilia, Cilicia, Lycaonia, Pisidia & Isauria ipsa, vt de his captis quæstiones per ferias Paschales agitari voluerit ad procurandam multorum salutem & incolumitatem. Sanè *Isaurorum* gentem ab antiquo latrociniis semper infamem fuisse discas ex Strabone, *lib.* 12. Dione *lib.* 55. Eutropio *lib.* 6. Floro, *lib.* 14. *Liuij Epitomati*, Trebllio Pollione *in Trebelliano Tyranno*, Vopisco *in vita Probi Imperatoris*, *p.* 239. vbi videbis etiam qua ratione Probus Isauris istis obuiam ierit, sed præstat ipsum Vopiscum audire. *His gestis Orientem petiit, atque in itinere potentissimo quodam Latrone Palfurio capto & interfecto omnem Isauriam liberauit: Populis atque Vrbibus Romanis legibus restitutis, Barbarorum qui apud Isauros sunt, vel per terrorem, vel per voluntatem loca ingressus est: quæ cum peragrasset hoc dixit, Faciliùs est ab istis locis Latrones arceri, quam tolli. Veteranis omnia illa quæ angustè adeuntur Loca priuatis donauit: addens, vt eorum filij ab anno octauo decimo mares duntaxat ad militiam mitterentur; ne ante latrocinari quàm militare discerent. Pacatis denique omnibus* PAMPHILIÆ *partibus cæterarúmque Prouinciarum quæ sunt* ISAVRIÆ *vicinæ, ad Orientem iter flexit.* Pollionis quoque locus insignis *in Trebelliano* sternendus hic est; Postea quam enim Trebellianum in Isauriâ Tyrannum à Gallieni Duce victum & occisum dixit; subiicit: *Neque tamen postea Isauri timore ne in eos Gallienus sæuiret, ad* ÆQVALITATEM *perduci quàuis Principum humanitate potuerunt. Denique post Trebellianum pro Barbaris habentur: & quum in medio Romani nominis solo Regio eorum sit, nouo genere custodiarum quasi Limes includitur, locis defensa non hominibus: nam non sunt statura decori: non Virtute graues, non instructi armis, non consiliis prudentes; sed hoc solo securi, quod in editis positi adiri nequeunt: quos quidem Diuus Claudius penè ad hoc perduxerat, vt à suis semotos locis in Cilicia collocaret, daturus vni ex amicissimis omnem Isaurorum possessionem, ne quid ex ea postea rebellionis oriretur.* Qui quidem Pollionis locus eò notabilis est, quia scribebat ista Trebellius sub *Diocletiano Imperatore & Constantio Cæsare*, cui Constantinus successit, & quod de illis temporibus testatur, *Isauros ad æqualitatem*, id est ad vitam ciuilem & pacatam, Principum humanitate nulla perduci potuisse, ideoque regionem eorum, etsi in medio imperio Romano sitam, nouo tamen custodiarum genere non aliter ac limitem Imperij inclusam. Quod vtrumque secuta tempora testantur, id est tempora illa omnia Imperatorum Christianorum, quorum constitutiones *hoc Codice* continentur. Sanè de *Constantij* (qui illius, quem Pollio memorat, nepos fuit) temporibus, duobus locis fidem facit Ammianus Marcellinus in Gestis Anni 353. prolixissimè *lib.* 14. *p.* 4. 5. 6. 7. 8. & *extremo lib.* 19. in Gestis Anni 359. Inter alia hæc eius verba notentur: *Isauri* inquit, *quibus vsitatum est sæpè pacari, sæpéque inopinis excursibus cuncta miscere ex latrociniis occultis & raris, alente impunitate adulescentem in peius audaciam ad bella grauia proruperunt, diu quidem perduelles Spiritus irrequietis motibus erigentes, hac tamen indignitate percipi vehementer vt iactabant, quod eorum quidam capti consortes apud Iconium Pisidiæ oppidum in Amphitheatrali spectaculo feris prædatricibus obiecti sunt præter morem*, &c. vbi vides pariter insolens supplicij genus in hos Isauros latrones exercitum, pariter vt *hac lege* insolens quæstionis genus, vel potius ad id faciendum tempus: Quamquam alias quoque idem supplicij genus captiuis & irrequietis maximè & latrocinij specie Imperium Romanum subinde lacessentibus populis impositum comperio, veluti Francis & Saxonibus. De Francis iam alibi dixi: de *Saxonibus* fidem facit Symmachus *in Epistolis.*

¶ Ad propiora *legi* nostræ tempora descendamus. Sub Valente Ammianus Marcellinus rursum in Gestis Anni Domini 369. *lib.* 27. *p.* 373. & Zosimus *lib.* 4. *Histor. p.* .... Isauros in Lyciam, Ciliciam, & Pamphyliam irrupisse, & latrocinia sua peregisse testantur. Vbi & illud notandum, quod Zosimus ait, Isauros ab aliis dictos *Pisides*, ab aliis *Solimos*, ab aliis *Cilicas montanos.* Quin & (vt ad hanc *legem* proximè accedam) sub *Arcadio* multa de his Ioannes Chrysostomus queritur ante quadriennium A. 484. cùm in exilium iret, Cæsareæque esset, mox & exilij sui Cucusi in Tauro in Ciciliâ tempore: Nempe ad *Olympiadem ep.* 13. & 14. *ad Diogenem ep.* 114. & *ad Gemellum*, & *ep. ad Theodoretum, ex Consularibus*: & *ep. ad Theodotum Lectorem*, & *ep. ad Theodotum Diaconum*, & aliis multis: quibus locis ostendit, quàm formidabiles illi fuerint & quot mala patrauerint. Videndus etiam Theodoretus, vbi de Iacobo Anachoretâ, *de vita Sanct. Patrum, in Iacobo, c.* 21. Sed & Synesius, non *vnâ epistolâ* huc Ipso tempore; & Zosimus superiore Anno 404. *lib.* 5. *p.* 802. Isauros eo tempore in Pamphiliam incursasse prolixè narrat, & ad hos comprimendos missum ducem Arbazacium (cuius meminit etiam Synesius *ep.* 135. vbi Arrabazacus vocatur) in Pamphiliam, qui Isauros latrones fugâ dilapsos intra montes persequutus fuerit, complures eorum vicos cœperit, virorum multitudinem non exiguam interfecerit. Subiicit hunc eundem Ducem in potestatem eos prorsus facillimè redactutum

dacturum fuisse, & vicinis oppidis securitatem paratutum, nisi deliciis fœdisque voluptatibus deditus de vigore suo multùm remisisset,& pecuniis ab Isauris acceptis corrumpi se passus fuisset. Addit, ob hanc præuaricationem Ducem illum in aulam reuocatum sistendum & condemnandum iudicio: Verùm instans iudicium eum effugisse parte pecuniæ ab Isauris accepta Imperatoris vxori traditâ.

Tandem subiicit (quod ad hanc *legem* nostram omninò pertinet) Isauros latrones hactenùs clandestina latrocinia exercuisse: mox verò apertè, *vicinas Prouincias* & gentes infestasse ε τὰ μὲν Ισαύρων ἐν κατράσις λωστὶ ληςείαις, ἔκ τῶ φανεραὶ ἐπεδέσ... σιν χρὶ τῆ κλητιαζόντων ἐθνῶν ἀνασάνλα. Hæc scilicet illa sunt, quæ *hâc l.* dicuntur *Scelerata Isaurorum consilia*: Quibus mox vt Imperio potitus Arcadij F. Theodosius *h. l.* occursum voluerit. Tandem in *Glossario Nomico* Ἴσαυροι οἱ ἅρπαγες οἱ φονεῖς καὶ οἱ χωσιᾶσται: de Isauris vide & *l.vlt. Cod. ad leg.Iul. de vi.* vbi Buccellarios Isauros & seruos armatos in ciuitatibus & agris habere interdicitur. Nempe enim his multi vsi, siue ad præsidium, siue ad vim inferendam, tanquam armatis & ferocibus. Et verò hâc causâ prætenturæ militum in Isauria collocatæ quod alterum in *Pollionis* verbis notandum dixi, atque adeò Comes Isauriæ institutus cum tribus legionibus, vel etiam duabus, de quibus vide Ammianum Marcellinum *d.l.*14. & *extremo lib.*19.& *lib.*27.& *Notitiam Imperij*, quæ sub Theodosio Iuniore *huius legis* authore confecta, & viginti fermè post annis conscripta fuit; cùm alioquin insolitum fuerit, vt in medio Romani Imperij solo, regio aliqua aliquo custodiarum militarium genere includeretur, quod in limite Imperij tantùm factum, vt Trebellius Pollio *superiore loco* obseruabat. Postremùm de Isauris ad hanc rem plura dicenda haberemus, si superessent Capitonis Lycij *Isauricon libri octo*, quorum meminit Suidas *in voce* Καπίτων: qui & idem de Lycia & Pamphylia scripserat.

¶ Porrò Theodosio Iun. *hanc l.* tribuendam, non verò Arcadio, ostendit *huius l.* Inscriptio, vtpote in quâ solius *Honorij & Theodosij* nomina occurrant. Et subscriptio tamen reclamat, quæ adnotatum habet diem *V.Kal.Maij*: in Cod.Iust. *V.Kal. Mart.* quo sanè tempore Arcadius adhuc viuebat, vtpote qui Kal. Maij primum diem obierit, teste Socrate: nil enim Theophanem moror, qui *XI. Kal. Sept.* mortuum scribit. Itaque Arcadio potius tribuenda videatur, cuius nomen exciderit in Inscriptione: pariter vt videatur excidisse in *l. vlt. inf. de equorum collat.* quæ iisdem Coss. data dicitur *III. Id. April.* De quo vide quæ Petauius ...... & Petitus in *leges Atticas, p.*53.

VT INTRA ANNVM CRIMINALIS ACTIO TERMINETVR.

TITVLVS XXXVI.

IX. COD. IVST. XLIV.

Vbi *Titulus* ita immutatus: *Vt intra certum tempus criminalis quæstio terminetur.*

PARATITLON.

CRIMINALEM ACTIONEM, *Rubr.* Criminalem causam, *l.*2. accusationem, *l.*1. cœptam, *d.l.*1. terminare, *Rubr.* prosequi, *l.*1. accusator, *d. l.*1. debebat intra annum, *Rubr.* intra anni tempus, *l.*1. intra anni curricula, metas, seu spatium, *l.*2.*& l.*2.*sup. ad leg. Cornel. de falso.* Qui quidem annus à die Inscriptionis numerabatur, *d. l.*2.*h. t.* vel etiam à testatæ apud Iudicem competentem actionis auspicio, in specie *d. legis* 2.*sup. ad leg. Cornel. de falso.* Hunc igitur finem litigantem disceptantémque fas non erit excedere, *d.l.*2.*de falso*: alioquin hoc spatio emenso accusator pœnam subibat, quasi ab accusatione destitisset, de qua vide *legem* 1.*&* 2.*h. t.* Nisi intra annum consensus partium abolitionem poposcisset, *l.*2.*h.t.* de quo suo *tit. de abolitionibus.*

I. * Imppp. Valentinianus, THEODOSIVS, & Arcad. AAA. Desiderio " Vic. Asiæ.

QVISQVIS accusator reum in iudicium sub inscriptione " detulerit, si intra anni " tempus accusationem cœptam prosequi " supersederit, vel (quod est contumacius) vltimo " anni die adesse neglexerit, quartâ bonorum omnium parte multatus, aculeos consultissimæ Legis incurrat; scilicet manente infamiâ, quam Veteres † iusserant sanctiones. Dat. IV. Id. Iul. Treu. " Arcad. A. I. & Bautone Coss.

INTERPRETATIO. *Quicunque inscriptione præmissa cuiuscunque criminis reum accusare voluerit, ab eo die quo inscripsit, intra annum peragat propositam actionem, qui si distulerit, infamis effectus, bonorum suorum quarta parte multabitur.*

NOTÆ.

* *Lex 1. Cod. eod. tit.* " *Desiderius* Vicarius Asiæ sub Theodosio M.

" vid. *sup. tit. 1. de accusat. & Inscriptionib.*

" *Statutum tempus.* Ita Tribonianus.

" *Persequi.* Codex Iustinian.

" *Vltima die.* Ita Tribonianus.

" Vel hæc subscriptio vitiosa est, vel inscriptio: *Treueris* enim hoc tempore nemo Imperatorum consistebat, sed Maximus Tyrannus ei incubabat. quâ causâ & *Treuericus Imperator* dici meruit: Deinde non idem Treuerim in Imperij sui parte habere potuit, & idem Asiam; cuius Vicario hæc *lex* inscribitur. Itaque alia hic vrbs quam *Treueris* Galliarum accipienda est.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc constitutio est, de spatio seu tempore intra quod criminalis actio terminari debet: TERMINANDIS scil. criminalibus causis seu cœptis exequendis, iure Romano Tempus breue præstitutum erat, & breuius quidem quàm ciuilibus causis postea à Iustiniano: reorum scilicet fauore, ne diu in reatu aliquis esset, atque in situ & squalore carceris conficeretur: Breuiter vt vel conuictum velox pœna subduceret, vel innocentem diuturna custodia non maceraret, *l.* ... *sup. de cust. reorum.* Quâ ipsâ ratione Augustus apud *Suetonium c.* 32. *Diuturnam reorum & ex quorum sordibus nihil aliud quam voluptas inimicis quæreretur nomina aboleuit,* &c. Quâ item ratione constitutum, vt si diutino tempore aliquis in reatu fuerit, aliquatenus pœna eius subleuaretur: *l. 1. si diutino 25. π. de pœnis.* Reorum igitur fauore maximè breue tempus præstitutum, criminalibus causis cæptis, exequendis. Ne iudicio protracto diutiùs affligantur, vt Græci Interpretes hanc quoque quæstionem tractantes senserunt *lib.* 60. *Basilic. tit.* 65. Quæ ipsa causa etiam est, cur Iustinianus breuiorem, quàm ciuilibus causis, criminalibus terminum præstituerit, *l. properandum, Cod. de Iudiciis: & l. vlt. Cod. vt intra certum tempus.* Quandoquidem iniquissimâ conditione sunt, qui dum ex vinculis causam dicunt, nec manumittere possunt: *l. 8. π. de manumiss.* nec donare, *l. 15. π. de donat.* nec testimonium dicere, nec accusare, *l. neganda, sup. de accusat. c. 54. de testib.* nec honores petere, *l. 7. π. de munerib. l. vn. Cod. de reis postul.* vide & Salustium & Asconium *de Catilina.*

¶ Porrò huic rei annus præstitutus erat vetustissimo iure, quod *h. l.* & *l. 2. prox. & l. 2. sup. ad leg. Cornel.* quoque constitutum. Idque etiam indicat Seruius in illum locum Virgilij 1. Æneid. *Si omnes vno ordine Achiuos habetis.* Verùm id immutatum postea biennio à Iustiniano. Hinc factum, vt cùm hasce *leges* in *Codicem* suum Tribonianus referret, in *legem* 1. inquam, & *secundam, Tit. vt intra certum* &c. & in *leg.* 22. *Cod. de falsis,* eas sic interpolauit, vt *anni* mentionem vbique tolleret: quin & *Titulum* huic respondentem ita conciperet *Vt intra certum tempus criminalis quæstio terminetur.* Quod & ipsum fecit *l. 21. §. 5. π. ad municip.* Et idem tamen Tribonianus huius annui temporis criminalibus causis exequendis præstituti vestigium reliquit *in l. reus 7. π. de munerib.* & alterum in *l. 15. §. 5. π. ad SC^{tum}. Turpill.* quæ quidem Tribonianeæ oscitantiæ seu non curantiæ exempla sunt, quod Cuiacius notauit, 1. *Obs.* 8.

¶ Porrò hîc notanda, Primò, pœna intra annum cœptam accusationem non exequentis, negligentis, moratoris frustratorisque. Scilicet duplex pœna huic imponitur. Prima quidem *infamia*, quæ & olim imposita erat; qui intra tempus legitimum non perageret reum, iure veteri seu veteribus sanctionibus constituta erat, vt hæc *lex* testatur, *Infamia* atque adeò in pœnam Sc^{ti} Turpilliani incidebat, *d. l. 15. §. 5.* Quod vt *hac lege* constituitur, ita & ipsum rursum statuitur *l. 2. prox.* *Quo* inquit [anno] *emenso habeat accusator quia destitit pœnam sibi legibus constitutam: & si persona vilior fuerit cui* DAMNVM FAMÆ *non sit iniuria, pœnam patiatur exilij.* Altera pœna *h. l.* adiicitur, multæ *quartæ partis bonorum.*

¶ Secundò obseruandum, à die inscriptionis annum hunc numerari, quod vt *h. l.* ita *l. 2. prox.* inculcatur: Si videlicet accusatio sub inscriptione fieret, id est, quibus casibus ab accusatore inscriptio requireretur: si verò inscriptio non requireretur, à die litis & actionis simpliciter contestatæ, vt docuit *lex 2. sup. ad leg. Cornel. de falso.* Quod ipsum probauit Iustinianus *in l. vlt. C. hoc eod. tit. & l. vbi 22. C. de falsis.* Breuiter hoc iure vbi & quando inscriptio in crimen exigebatur, ab inscriptione annus numeratus est, vbi verò inscriptio non exigebatur, à die litis simpliciter contestatæ. Quæ posterior distinctio Cuiacio cùm in mentem non venisset, *d. l. 2. supr. de falso*: minùs rectè interpretatus est, vt *ad eam legem* ostendi. Idémque 9. *obs.* 21. inter ius vetus & nouum non rectè distinxit: quasi iure veteri ab Inscriptione tempus anni duceretur: nouo à lite contestatâ: cùm tamen *l. 2. sup.*

sup.de falso, quæ iuris veteris est, à lite contestata ducatur.

§ Tandem *h.l.* obseruentur hæc verba: *Vel quod est contumacius, vltimo anni die adesse neglexerit.* Contumacia scil. maior est, vel extremo anni die abesse: Non tanta est medio tempore accusationem non prosequi. Potuit enim vel vltimo die si adfuisset iudicium terminari. Similis contumaciæ exemplum vide *l.1. §.1. ff. si quis ius dicenti.* Denique qui obdurat in negligentia ad diem extremum vsque temporis legitimi, amplius punitur, quia tunc palàm est, reum non distulisse; sed planè destitisse, vt ait *lex 2.inf.*

II. * Impp. Honor. & Theod. AA. Cæciliano P. P.''
Post alia.

Noverint Iudices, cuilibet culmini honorive præsidentes, necessariis vtrique parti (si petantur) dilationibus non negatis, à'' die inscribtionis, intra anni'' curricula criminales causas limitandas'': quo emenso, habeat '' accusator, quia'' destitit, pœnam sibi legibus constitutam: Et, si persona vilior fuerit, cui damnum famæ non sit iniuria, pœnam patiatur exilij: Nisi forsitan intra anni '' metas consensu partium abolitionem'' poposcerit. In'' Iudicum autem debet esse diligentiâ, vt si nulla rationabilis à reo, vel accusatore dilatio postuletur, vrgueant talium causarum notionem, non expectatis anni '' moris: Si'' verò accusator, vel reus, (propter documenta forsitan sibi necessaria) annum voluerint custodiri, dare adsensum debet patientia Cognitoris, in alteram partem seueriorem formatura sententiam, &c. Dat. XII. Kalend. Feb. Rau. Honorio VIII. & Theod. III. AA. Coss. [409.]

Interpretatio. *Iudices qui inscriptione præmissa criminalia negotia audire cœperint, à die inscriptionis si inducias aut accusator aut reus petierit, intra annum præstare debebunt, vt hæc actio intra anni curriculum finiatur. Quod si accusator intra annum quæ proposuit probare distulerit, absoluto reo, pœnam suscipiat lege superiori comprehensam. Quod si talis persona sit, ad cuius deformitatem infamia non pertineat, exilio deputetur. Tamen si inter accusatorem & reum, ita iudice præsente conuenerit, vt pro instructione vtriusque partis anni integri induciæ tribuantur, debet à Iudice non negari, futurum, vt pars quæ post inducias fuerit superata, districtiori sententia feriatur.*

NOTÆ.

* *Lex 2. Cod. eod. tit.* Iungenda autem huic est *lex 5. & l. vlt. sup. de exhib. reis*: *lex VII. sup. ne pastoribus dentur*: *l. 5. inf. de superexactionibus*: *lex 13. inf. de fide testium.* Imò & *lex vlt. sup. de custod. reorum*: *l. vlt. sup. de maleficiis*; *lex vlt. inf. de abolitionib.* quæ tres postremæ *VIII Kal. Feb.* diem subscriptum habent.
'' *Cæcilianus* PP. (Italiæ scil.) sub Honorio vid. *Prosopogr.*
'' *Præcedentibus scilicet inscriptionibus*: ita T[illegible].
'' *Intra certum tempus*: [illegible]. Huius immutationis causa repetenda ex dictis ad *l. superiorem.*
'' id est, terminandas, & tanquam limite finiendas.
'' Subeat, *Cod. Iust.*
'' *Qui destitit*, C. Iust. non ita benè. Hoc enim verbo indicatur causa: *Destitisse* videtur qui anno causam criminalem non terminat: & velut destitisset, in Turpilianum incidit.
'' *Damnum famæ*, est infamia.
'' *Intra statuti temporis metas*, T[illegible]: eâdem causâ, quâ *suprà.*
'' *Iudicum autem debet esse diligentia.* Ita *Codex Iustin.*
'' *Expectatis moris*, T[illegible]: subductâ hic tertiùm iam *anni* mentione.
'' Sequentia recidit omnia Tribonianus.

COMMENTARIVS.

Hac Honorii pariter constitutione terminandis causis criminalibus, vt superiore Theodosij M. *lege*, annus à die inscriptionis præstituitur: Quæ quidem *lex*, pars est maioris constitutionis ab Honorio promulgatæ, *de processu criminali*, vt ostendunt *leges* illæ omnesquas huic nostræ coniungendas iam in *Notis* docui: In quo tractatu hæc duo capita occurrunt; Primum *de accelerando iudicio criminali*: Alterum verò de *temerarij & Moratoris accusatoris pœna.*

§ Potissima *huius legis* pars ad prius caput pertinet. Anno scil. terminandæ actioni criminali præstituto (de quo *ad legem superiorem* plenissimè) an & quatenus dilationes in iudicio criminali dari debeant, *hac lege* definitur. Vult itaque Honorius dilationes vtrique parti, id est tam accusatori quàm reo à Iudice quidem dari; sed neque *passim*, neque *longiores*. Non passim: Non nisi° necessaria quippe de causa dilationes dari vult, proindè si nulla sit rationabilis causa, causam accelerari & à Iudice terminari iubet, non expectato anni termino: si verò necessariæ sint dilationes fortè propter documenta siue instrumenta necessaria, nihilominus causa annum egredi non debet. Quæ duo ostendunt annum criminalibus actionibus terminandis præstitutum; non vt aut Iudici aut Accusatori integrum hunc ferè annum ducere liceat, intacto rei iudicio, sed ne hunc annum *transgredi* liceat, vt maximè dilationes rationabiles vel necessariæ siue reo siue accusatori tribuendæ sint. Annus denique præstitutus, ne cum egredi liceat, non etiam vt ne citeriore termino criminalis actio terminari possit & debeat. Quod & ipsum *initio legis superioris* indicari videtur. Est scilicet hoc breue tempus anni in rei fauorem consti-

tutum, ne diutius in ſqualore & reatu maneat. Quò pertinet etiam *lex vlt. ſup. de cuſtodia reorum*: quæ huic inter cæteras coniungenda eſt: At non etiam in accuſatorum fauorem, quaſi delato ſemel reo liceat ei accuſationem morari, & iudicium toto fermè anni tempore protelare. Simile temporis laxamentum eſt, quod quidem rei contemplatu tantum tribuitur, neque Accuſatori quidquam prodeſt, quod conſtituitur *l. vlt. ſup. de exhibendis reis*: quæ & ipſa *huic* noſtræ coniungenda eſt. Beneficio denique quod reo tribuitur, accuſator non vtitur.

Alterum *huius legis* caput eſt de pœna, Negligentis, moratoris accuſatoris. Qui & ipſe quodammodo ab accuſatione deſiſtere dicitur: deſtitit quoque qui intra tempus accuſationi præſtitutum, non peregit; *hâc leg.* vt nominatim dicitur & *l.* 1 §. 10. *l.* 6. §. 2. *ad SC. Turpill.* Pœna igitur *deſiſtentis* eſt, vt iam quoque dictum *lege ſuperiore*, infamiæ, vel etiam exilij, ſi vilis ſit perſona, & cui famæ detrimentum non ſit pœnæ loco. Scilicet quæ in honeſtioribus pœna infamiæ eſt, ea exilij pœna eſt in vilioribus. Huc pertinet *lex* 35. *π. de iniuriis*. Excipitur ab hac deſiſtentis pœna, ſi vtriuſque partis conſenſu *abolitio* impetrata fuerit, de quo erit dicendi locus ad *l. vlt. infr. tit. prox. de Abolitionib.* quæ & ipſa huic *legi* noſtræ coniungenda eſt. Et ſanè proximus ille titulus de Abolitionibus huic *exceptionis* vice cohæret, vt ex eo apertiùs conſtabit: & quæ dicam ad *l.* 3 *illius tituli*.

¶ Item hæc *lex* oſtendit, conſenſum partium non poſſe efficere, vt liceat Iudici iudicium criminale proferre vltra annum. Non plus valere poteſt pactio priuatorum, quàm ius publicum. Conſtitutio ſiquidem hanc *legem* Iudici dixit, ſcilicet ſi non ſit cauſa proferendæ criminalis cauſæ in annum, ſi poſſit eam Iudex citiùs dirimere & nulla ſit cauſa dandæ dilationis, debet Iudex eam mox finire, non expectatis anni moris, *niſi actor & reus* (inquit *lex*) voluerint communi conſenſu annum à Iudice obſeruari, dum ſperant interim ſe habituros complura documenta litis ſuæ: nam Volentibus litigatoribus annum obſeruare, aſſentiri debet Iudex. Voluntas igitur litigatorum aliquid poteſt, ſed intra legitima tempora: vltra legitima tempora nil poteſt. Itaque ſi voluerint vltra annum ſeu legitima tempora proferri, conſenſus eorum nil efficiet. Ex *huius* igitur *legis* argumento deciditur quæſtio Interpretum ad *l. properandum*, an tempora terminandis cauſis præſcripta, partium conſenſu prorogari poſſint? Quod ex *hac l.* omnino negandum eſt: ſiquidem hæc tempora, non modò fauore reorum, ſed & excitandæ Iudicum diligentiæ præſtituta ſunt: vt docet hæc *lex*, & hæc nominatim eius verba: *In iudicum autem* DEBET *eſſe* DILIGENTIA &c. Et quidem, quod notandum, quicunque Iudices ſint, *cuilibet culmini honoriue præſideant*, id eſt, etſi Illuſtres, etſi Præfecti Prætorio, cuiuſmodi erant Cæcilianus, cui hæc *lex* inſcribitur. Quare nulla hîc dignitatis habetur ratio, quin par omnium Iudicum conditio eſſe debet, par ſtudium in terminandis actionibus criminalibus, eâ ratione quam ediſſerui ad *l.* 1. *ſup.* Denique non adeò deterior reorum conditio eſſe debet, vel accuſatoribus vela laxanda, quod apud Illuſtrem poteſtatem criminalis actio inſtituitur. In quo tamen indulſiſſe ſibi ex *hac leg.* eos colligimus: fortè obtentu negotiorum.

DE ABOLITIONIBVS.

TITVLVS XXXVII.

IX. COD. IVST. XLII.

Quàm rectè autem hic *Titulus* ſuperiori cohæreat, oſtendit illius *lex* 2. huius verò *lex vlt.* In *Cod. Iuſt.* hic titulus ſuperiori præmittitur: ſed eadem ratione.

PARATITLON.

ABOLITIO, *Rubr. & l.* 1. 2. 3. 4 *ſeu vlt. h. t. & l.* 1. *ſeu vlt. ſup. tit. prox. Vt intra annum criminalis &c. & l.* 2. *ſup. de adulteris.* alia eſt publica, *l.* 3. *h. t.* quæ & Indulgentia criminum dicitur, de qua erit *Titulus proximus*. Alia verò abolitio priuata, *l.* 3. *h. t.* quæ huius *Tituli* propria eſt. Eſt autem ab accuſatione deſiſtendi, accuſationis omittendæ, Symm. 10. *ep. vlt.* facultas, quam accuſator poſt ſtrepitum accuſationis exortæ, *l.* 1. *h. t.* poſtulabat, *d. l.* 1. petebat, *l. vlt. h. t.* & Symmachus *d. ep. vlt.* poſcebat, *l. vlt. ſup. tit. prox.* accipiebat, *l.* 2. ei præſtabatur, *d. l.* 2. tribuebatur, *l. vlt.* quâ acceptâ accuſator ad docenda ea quæ detulerat non vrgebatur, ſeu de quæſtione liberabatur, *d. l.* 2. Hinc latebra abolitionis dicitur, *d. l.* 2. & petitio ipſa abolitionis, nouæ miſerationis vox: *l.* 1. poſtulata humanitas, *d. l.* 1. ¶ Porro abolitione compeſci poterant pleraque crimina, etiam adulterij, *l.* 2. *de adulteris*: Alioquin non dabatur abolitio niſi cauſâ inquiſitâ, *d. l.* 1. *h. t.* Primùm enim non dabatur fallaciter incuſantibus, maximè poſt exhibitionem accuſati, *l.* 3. Item non dabatur, niſi Rei conſenſu accedente, maximè reus iam aliquid iniuriæ toleraſſet, veluti carcerem, tormenta, verbera, catenas: *l.* 2. *h. t.* vel ſi triginta dies

poſtquam

postquam officij custodiæ fuerat traditus, effluxissent, *l. vlt. h. t.* Nam si non effluxissent, inuito etiam reo abolitionem accusator petere poterat, *d. l. vlt.* Denique non dabatur, etsi consentirent partes in nonnullis criminibus putà in Maiestatis crimine, perduellionis, peculatus, desertæ militiæ, &c. *l. 2. h. t.* Item si testes iam tormentis vexati fuissent: *l. vlt.* Postremò si depectione accusator ab accusatione desisteret, *l. 1.* ¶ Breuiter sic generali hac sententia totum hunc *Titulum* includo, Abolitionem accusatori dari nisi reus manifestus reus sit, *l. 1. h. t.* nisi accusator manifestus calumniator, *l. 3.* Postremò, nisi ea abolitione Reipub. *l. 2.* vel reo, *d. l. 2.* aut testibus, *d. l. 2* iniuria fiat.

---

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Ianuarium P. V.''

SI post strepitum'' accusationis exortæ abolitio postuletur, causa nouæ miserationis'' debet inquiri, vt si citra depectionem'' id fiat, postulata humanitas'' præbeatur: sin aliquid suspicionis extiterit, quod manifestus reus, depectione'' celebratâ, Legibus subtrahatur, redemptæ miserationis'' vox minimè admittatur, sed aduersus nocentem reum inquisitione factâ pœna competens exeratur. Dat. VI. Kal. Decemb. Serdicæ, Constantino A V. & Licinio C. Coss. [319.]

INTERPRETATIO.'' *Si quem pænituerit accusasse criminaliter, & inscriptionem fecisse de eo quod probare non potuerit, si ei cum accusato innocente conuenerit, inuicem se absoluant. Si verò Iudex eum qui accusatus est, criminosum esse cognouerit, & inter reum & accusatorem per corruptionem de absolutione reatus conuenerit, is qui reus probatur, remoto conludio, pœnam excipiat legibus constitutam.*

NOTÆ.

* *Lex 2. Cod. eod. Tit.* hinc interpolata est.

'' Ita quoque *Codex Iustin.* Et tamen Achaiæ Proconsulem hunc eundem fuisse ostendere videtur *lex 2. sup. de accusationib.* Sane autor peruetustus qui *Notitiam Præfectorum Vrbis centum annorum, ex temporibus Gallieni*, id est ab A. D. 254. ad annum 354. conscripsit, huius non meminit.

'' *Strepitus* accusationis exortæ, est iam inchoata accusatio, iam contestata, iam inscriptione factâ, iam exhibito reo, vide *l. 1. C. ad SCtum. Turpill.* Pari sensu negotij criminalis strepitus, *l. 8. sup. de accusat.*

'' *Miserationis* voce hic, & mox, abolitionis petitio significatur.

'' In Codice Iust. olim legebatur, *deceptionem. Depectio* hic, & mox, est turpis pactio habita cum reo, vt accusator ab accusatione desistat & abolitionem petat. *Corruptionem* Interpres rectè interpretatur. De quo consule *Glossarium.* v. & Cuiac. 2. *obseru.* 15.

'' *Humanitas*, pro abolitione & facultate desistendi ab accusatione.

'' id est, accusatore pecuniis à reo corrupto, vt Tribonianus rectè interpretatur.

'' ita redempti nutricum discursus, *l. 1. sup. de raptu Virginum* & alia his similia quæ vide in *Gloss.*

'' Relata hæc interpretatio & ex parte interpolata in *Capitularia c.* 175: & exinde in *Decretum 2. q. 3. c. si quem 8.* & apud *Iuonem.*

COMMENTARIVS.

CAVSA abolitionis per accusationem petitæ a Iudice examinanda est (vt maximè partibus consentientibus id fieri dicatur) datur enim, *post strepitum accusationis exorta*, id est, inscriptione tam factâ vel reo etiam exhibito, ex SC. Turpilliano, vel quæstionibus iam agitatis: *si per errorem vel calorem ad accusationem quis prosiluit*: (quod Tribonianus *huic legi* addidit) calorem putà iuuenilem, inconsultum calorem, qui vt Papinianus ait, calumniæ vitio caret, *l. 1. §. 5. ff. ad Sc. Turpilianum.* Item ob incautam adolescentiam, vt in specie quam tractat, Symmachus *lib. 10. Epist. vlt. Eò denique*, inquit, *res redit, vt à partibus Africani accusationis omissio* [id est abolitio] *desperatione peteretur: superârat vt crimine non probato in accusatorem formidata reis pœna* [id est talionis pœna] *transiret: Sed cùm me Africani militia pariter* [erat enim Africanus Agens in rebus] *atque incauta adolescentia permoueret, malui iudicium de eo Clementibus reseruare.* Item datur, si quis suam, suorúmue iniuriam defendit, vt & si propinquum in reatum deduxit, cuius posteà misereatur. (Itaque & *l. 2. sup. de adulteris*, statuitur, vt personæ proximæ quos verus dolor ad accusationem impellit, crimen abolitione compescere possint) vt à Triboniano pariter additum est. At non item abolitio datur, si cùm reus manifestis probationibus vrgeretur, is accusatorem pecuniis corrupit: atque ita *depectione* habitâ accusator abolitionem petat. *Vltronea* abolitionis petitio admittitur, non quæ ex depectione proficiscitur. Miseratio admittitur, id est accusator auditur ex iusta miseratione abolitionem petens, at non etiam *redempta miseratio*: vt hæc *lex* eleganter loquitur. Accusatori rei misereri licet, dum ne redemptus, aut depectus sit: Neque enim omnis cuius quis miseretur, miser ilicò est, aut pro conuicto habendus: at qui accusatorem redimit, aut cum eo depaciscitur, pro conuicto habetur. Denique maneat hæc Regula *Abolitionem rectè peti, nisi reus manifesto conuictus sit aut pro conuicto habeatur.* Vide & *legem 4. ff. de iure fisci.* vel *Abolitionem ab accusatore ob iuuenilem fortè errorem rectè peti: non ob depectionem.* Ergo non obstante petitione abolitionis hoc casu, in reum inquiri, pœnáque ei imponi potest: quod extrema *huius l.* verba volunt: *desperatis iam probationibus*, seu *desperatione*, vt Symmachus *d. ep. vlt.* Quæ verba Alciatus perperam *5. paradox. 11.* de accusatore accepit, qui quod ab acusatione destitit, reus factus est: Quam interpretationem etiam refutant hæc *inquisitione factâ*, quæ ad reum, non ad accusatorem pertinent. Quod de *depectione* hîc dicitur, eò pertinet omnino Symmachi epistola 75. *lib. 2.*

Cùm in iudicio Præfecturæ famosa causa penderet; Discolius, qui furti detulerat actionem, multósque nostri ordinis variâ criminatione perstrinxerat, occultè cum reis initâ PACTIONA, *non sine Disceptatoris inuidiâ, elusit examen. Ad huius inuestigationem missus Apparitor, si Prætorianorum adminiculũ sortiatur, procliuior facultas retrahendi* ACCVSATORIS *eueniet. Interest igitur publicæ disciplinæ, simúlque ad famam pertinet Cognitoris, vt eum summo studio conquisitum reduci in iudicium sub custode præcipias, ne innocentiam Senatorum obnoxia rumoribus suspicio decolores.*

II. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens, & Gratianus AAA. ad Probum P.P."

ACCVSATOR, qui se laqueo" legis adstringit, agnoscat, nullum sibi fore ad latebram" abolitionis recursum, postquam aliquid iniuriæ" merito scribtionis" inlatæ tolerarit inscribtus", id est, si vel carcerem sustinuerit, vel tormenta, vel verbera", vel catenas: nisi fortè ille, qui hæc pertulit, contemnat, & donet, in se" quod pertulit, ac par fuerit tam petitoris, quàm petiti in accipienda abolitione consensus. ¶ Prius" tamen, quàm aliquis de quæstione liberetur, sequitur illud, vt plerisque criminibus nec consentientibus quidem partibus præstetur abolitio: vt sunt illa, in quibus aut violata Maiestas, aut patria" oppugnata uel prodita, aut Peculatus admissus, aut sacramenta" Deserta sunt, omniáque ea quæ iure Veteri continentur: In quibus Iudex non minus accusatorem ad docenda quæ detulit, quàm reum" ad purganda quæ negat, debet vrguere. Dat. Prid. Id. Octob Treu. Valentiniano NB.P. & Victore Coss. [369.]

Ista lex expositione non indiget.

NOTÆ.

* *Lex 3. seu vlt. Cod. eod. tit.* ex *hac lege & duabus sequentibus* conflata est.
" Italiæ.
" *Laqueus legis*, hic est inscriptio in crimen. De quo consule *Paratitlon Tituli de Accusationibus sup.*
" *Latebram abolitionis* vocat, quia scilicet abolitione impetratâ ab accusatione instituta, impunè sese quis subducit.
" *Iniuriæ* appellatione quid veniat hoc loco mox indicabitur.
" *Scriptio* pro inscriptione in crimen.
" *Inscriptus*, pro reo, aduersus quem accusator in crimen inscripsit. Ita inscriptione conscriptus, *l. 8. sup. de accusationib.* pro accusatore.
" *Verbera* à tormentis *h. l. & l. vlt. inf.* separantur. De quo vide *Tit. de Quæstionib. sup.*
" Alij, *ipse*: hoc tamen legitimum est. Contemnit & donat in se qui iniuriam sibi factam remittit.
" Sensus hic est: Prius hoc obseruandum.
" Perduellionis crimen designat.
" Desertæ militiæ crimen designat.
" Vid. quæ dicam *ad l. 4. inf. de fide test. & instrum.*

COMMENTARIVS.

CONSENTIENTE non nisi reo abolitionem accusator petere potest *h. l. & l. vlt. in pr. §. 1. ff. ad SC. Turpill.* Si videlicet reus post inscriptionem ab accusatore celebratam (neque enim ante fieri potest) iniuriam aliquam pertulerit, id est si carcerem sustinuerit, vel tormenta, vel verbera vel catenas, ac maximè si diu lis tracta est, *d. l. vlt. in pr.* Potest scilicet accusator etiam *inuito* reo abolitionem petere ex *h. l.* si nihil horum reus adhuc pertulit: imò etsi iam traditus est custodiæ officialium; dummodò intra triginta dies id faciat: *l. vlt. infr. h. t.* At hoc tempore elapso, vel reo iniuriam passo, non potest accusator, nisi reus iniuriam suam remittat & donet, abolitionem petere: Et non nisi ex iusta causa abolitio indulgetur, etiam reo consentiente, multò magis non nisi reo consentiente eadem tribui debet, si reus iam aliquid iniuriarum pertulerit. Iusto equidem errori leges subueniunt, vel incautæ adolescentiæ, sed hactenus ne alterius iniuria remittatur. Suæ quisque iniuriæ vindex est, idémque abolitor: alienam iniuriam ne leges quidem remittunt. ¶ Vice versa, vt læsi iniuriam lex remittere non potest, ita nec Reipublicæ iniuriam læsus. Proinde pleraque crimina sunt quæ ne quidem consentienti reo abolitione petita compesci possunt. Iniuriam quisque suam remittere potest at non & publicam. Cuius generis sunt crimen Maiestatis, perduellionis, peculatus, desertæ item militiæ, omniáque præterea crimina quæ iure veteri continentur. Quibus verbis cætera crimina indicantur, quæ *publica* abolitione seu indulgentia aboleri siue compesci non possunt, de quibus *infrà Tit prox.* Consequens enim videtur, vt quibus non prodest publica & generalis abolitio, iisdem nec priuata seu specialis dari possit: vt *l. 3. prox.*

¶ Cæterùm pertinet hæc *lex* proculdubio ad eandem historiam & stragem, quò & *lex 1. sup. de quæstionibus*: quæ hoc ipso anno data, in cuius anni gestis vide quæ narrat Ammianus Marcellinus de hoc eodem Probo *lib. 28. p. 387. 388.*

III. * Impp.

III. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & THEOD. AAA. Floro P.P."

FALLACITER incusantibus, maximè post exhibitionem " accusati, nullius iuris color, velut " deriuatâ excusatione, proficiat: non publica " abolitio, non priuatâ talibus prospiciat subueniátque personis; non specialis Indulgentia; ne Beneficium quidem eos generale subducat: Sciant * cuncti, præmeditentur", ante præcaueant, eam se rem deferre debere in publicam notionem, quæ munita sit testibus", instructa " documentis, signis" ad probationem luce" clarioribus expedita. Dat. XV. Kal. Iun. Constantinop. Antonio, & Syagrio Coss. [382.]

NOTÆ.

* Principium *huius l.* à Triboniano in *legem vlt. Cod. eod. tit.* coniectum est, & in *legem, falaciter 9. Cod. de calumniatoribus.* Videtur & huic legi iungenda *lex 2. sup. de secundis nuptiis.*
" Vide *suprà, Titulum, de exhibendis reis.*
" *al. velut, vt Cod. Iustin. veluti.*
" De ea *Abolitione* erit *Titulus proximus.*
* *Lex vlt. Cod. de probationibus*, hinc desumpta est.
" *Præmeditentur, ante præcaueant.* Hæc Tribonianus omisit: voluit enim hanc *huius legis* sententiam ad nudum probationum tractatum traducere, ab Abolitionum argumento: eâque etiam de causâ sub *Titulo de probationibus* eam collocauit, eóque etiam modo relata est in *Decretum, Can. sciant. 2. Quæst. vlt.*
" *Idoneis testibus*, Cod. Iustin.
" *Vel instructa apertissimis documentis*, C. Iust.
" *Indiciis*, reposuit Tribonianus pro *signis*: *signa* sunt iodicia: alibi *argumenta* dicuntur.
" *Indubitatis & luce clarioribus.* C. Iust.

COMMENTARIVS.

CALVMNIARI manifesto, ac maximè si reus iam exhibitus fuit, (id est carcerem & id genus pertulit) nullum abolitionis genus dari vel prodesse potest. Hæc vulgò huiusce *legis* Theodosianæ creditur sententia: vt enim si manifestus sit reus, abolitio non datur, *l. 1. sup.* ita pariter si accusator manifestus sit calumniator. Et verò Tribonianus cùm *huius l.* primam sententiam in *Codicem* suum seu *l. vlt. Cod. de Calumniatorib.* referret, ita quoque hanc *leg.* accepit: Et tamen cùm totam *hanc leg.* propiùs intueor, suspicio mihi vera subotitur, Theodosium *h. l.* voluisse à præcipiti & temerariâ accusatione quemque deterrere: omni *abolitionis* spe temerario & præcipiti accusatori citra consensum aduersarij præcisa. Quam hactenùs accusatores passiuitùs impetrare poterant, non tantum ante exhibitionem rei, verùm & post exhibitionem quoque, (si errore quodam iuuenili in accusationem irruissent vt ostensum est ad *l. 1. sup.*) quod Senatusconsulto Turpilliano quoque expressum fuerat: vid. *l. 1. c. ad SC. Turpil.* atque adeò desperatis probationibus, vt docuit Symmachi locus *lib. 10. ep. vlt.* quæ quidem biennio post *hanc leg.* data est: A. D. 384. At Theodosij mens fuit, Desperatis iam probationibus abolitionem petentem nequicquam audiendum: nullius ioris colorem velut deriuatâ excusatione ei profecturum: id est quàmlibet iustum errorem aut iuuenilem calorem abolitioni petendæ prætexat. *Iuris color* est error aut iuuenilis calor, quo quis excusari, atque adeò abolitionem sibi dari petit. *Fallaciter incusare* perinde dicitur, non modò qui calumniandi animo, malâ malitiâ falsam accusationem instituit, verùm omnis omnis qui probatione deficitur, qui rem Iudici non probat. cuius accusatio fallax est & falsa. Quod tota *huius l.* sententia integro contextu lecta comprobat, non vt à Triboniano descripta in lacinias. *Sciant*, inquit, *cuncti, præmeditentur, ante præcaueant, eam se rem deferre debere in publicam notionem, quæ munita sit testibus, instructa documentis, signis ad probationem luce clarioribus expedita.* Sanè scil. monitos voluit omnes Theodosius, ne in accusationem alterius temerè irruerent; sed probationibus munitissimi: ante viderent, num probationes sufficientes haberent ad aliquem conuincendum: frustrà alioquin & serò abolitionem petituros; desperatis demùm probationibus. *Paleratum serò duelli pænitet.* Et verò nihil est quod fallaci accusationi imò calúmniosæ viam magis sternat, quàm spes abolitionis reposita, qua sibi blandiri quisque potest & ad eam impetrandam nemo non colorem aliquem iuris vel excusationem allegaturus, dum accusationi temerè susceptæ atque ideò pœnæ, quæ fallaces accusatores manet, sese subducere gestit: Pœnæ inquam Senatusconsulti Turpilliani quod in huiusmodi tergiuersatores & *desertores* seu desistentes sancitum est. Tria quippe accusatorum genera Leges persequuntur, 1. *Moratores*; qui videlicet intra annum criminalem accusationem non exequuntur, de quibus *tit. prox.* 2. *Desertores* seu desistentes, id est fallaces accusatores qui desperatis probationibus palàm ab accusatione desistunt, in quos est Senatusconsultum Turpillianum, vt apparet ex *titulis Digestorum, & Codicis, ad SC. Turpillianum* 3. Tertium genus est *Calumniatorum*, quos scilicet litis exitus reóque absoluto falsam accusationem instituisse apparet: Et de his erit postea separatus titulus, *de Calumniatoribus.* Proinde perperam Tribonianus *hanc legem*, vel saltem potissimam eius sententiam in *titulum de Calumniatoribus* coniecit. Quid quod abolitioni locus non fuit lite finitâ, atque adeò si calumniator extiterit accusator, verùm pendente cognitione criminali; ac proinde accusatore vel iudicium morante, de quo fuit *titulus sup. prox.* vel iudicium deserente. Atque hæc est ratio cur *hic titulus* hoc loco collocatus sit, eique etiam mox *titulus*, *de indulgentiis criminum* cohæreat: Et vt semel connexionis huius rationem dicam, Accusator, morator, vel desertor litis, ex plerisque Imperatorum constitutionibus non

non punitur, si ant accusator ipse abolitionem impetrauerit, de quo *h.tit.* si reo indulgentia eriminum ob interuenientem forte diem Paschalem facta fuerit: de quo *tit. prox.* Tandem quisque iuris obseruantissimus Princeps fuit, idem abolitionibus locum minus vel minimè superesse voluit, ab accusatore, non consentiente reo petitis, vt præter hanc *legem* docuit *lex superior*, & docebit *lex prox. vlt.* Denique idem Senatusconsultum Turpillianum qua parte de abolitiooibus egit, coarctauit.

¶ Illud adhuc monendum superest, in fine veteris euiusdam Exemplaris *Codicis Theodosiani*, quandam haberi constitutionem, inter alias, quæ in *hoc Cod.* noo teperiuntur, quæ huie nostræ socianda videtur:

Impp. Valentinianus & Theodosius A.A. Floro PP. sub titulo.....

Professio vniuscuiusque immutari contra statuta legum nostrarum pro Calumniantium incõstantiâ ac varietate nõ poteris. Dat. III. *Kal. Iun. Antonio & Siagrio* Coss.

Et quid si hæc taotùm Interpretatio fuit *huic legi* subdita? cuius hie sensus sit: Aecusatorem delationem seu aecusationem suam mutare non posse, neque eius abolitionem ei dari. Vt sic *professio* hîc aecipiatur, pro aceusatione instituta: quæ alioquin accusationi opponitur *l.5. sup. de accusationib.* professio, inquam, nuda criminis, nudo sermone ex ore fugiens: vbi & *professionis licentia* dicitur. Sed tamen Professio de Accusatione dicitur: dixi ex Ambrosio & Symmacho ad *d.leg.5.*

IV. * Impp. Arcad." & Honor. AA. Cæciliano P.P."

ABOLITIONEM inuito reo postquàm fuerit Officij" custodiæ traditus; intra dies XXX." accusatori petenti dari permittimus: post hoc tempus, nisi reus consentiat, censemus" non esse tribuendam. ¶ Si" verò ingenuos aliquos, velut Testes criminis periros, ab accusatore deductos esse constiterit, solam" custodiæ iniuriam tolerasse, qui testes dicantur esse non conscij", eorum ab accusatore sumptibus consulendum est." Quòd si ingenuorum, licet plebeiorum, corpora fuerint læsa" verberibus", tormentisque vexata, abolitionem etiam duarum partium consensu petitam, iubemus vigore Iudicum denegari, & crimen propositum, cuius examen tormentis iam cœperat", agitari, nec ante à Iudice dimitti, quàm in reum probato crimine vindicetur, aut in accusatorem pari" forma sententiæ damnatio referatur, &c. Dat. VIII. Kal. Feb. Rau. Honor. VIII. & Theod. III. AA. Coss. [409.]

INTERPRETATIO. *Si criminis accusator intra XXX. dies abolitionem petierit, etiam inuito reo à Iudice concedatur: vt liberi & accusatus & accusator abscedant: post XXX. verò dies, quam accusatus custodiæ fuerit traditus, nisi abolitionem & reus & accusator à Iudice petierint, accusatori solo non esse præstandam. Quod si testes exhibiti ad petitionem accusatoris fuerint, & in custodiam missi fuerint, & abolitio petita præstitaque fuerit, sumptus quos fecerunt testes, eis accusator exoluat: Nam si testes exhibiti ab accusatore pœnæ subiacuerint, etiam si consentient partes, abolitio à Iudicibus denegetur, sed aut in accusatum, si conuictus fuerit, aut in accusatorem, si non conuicerit legibus, ex sententia Iudicis pœnam, quam passurus erat reus, accusator excipiat.*

NOTÆ.

* *Lex vlt. Cod. eod. tit.* hinc quoque vt iam monui, conflata est. Porrò iungenda *huic* est *lex vlt. sup. de custodia reor.* & *lex vlt. sup. de maleficiis*: Imò & *lex 5.* & *lex vlt. sup. de exhibendis reis, lex 2 seu vlt. inf. vt intra annum criminalis actio*, quæ & ipsa de Abolitionibus agit: & *lex vn. sup. Ne pastoribus dentur*: *lex vlt. inf. de fide testium*: *l.3. inf. de superexactionib.*

" *Honor.* & *Theod.* vt ex dictis legibus apparet, & ex ipsa temporum ratione.

" Italiæ. " Officij custodia quid sit? mox explicabo.

" De triginta diebus agitur pariter *d.l. vlt. sup. de exhibendis reis*: quæ huic iungenda est.

" Iubemus.

" Altera *huius legis* sententia de testibus. Cui argumenti præterea paritate iungenda est *d. lex vlt. inf. de fide testium.*

" id est, tantum custodiæ iniuriam, non etiam verbera, aut tormenta.

" Et abolitio duarum partium consensu petatur, vel etiam solo accusatore petente intra triginta dies. Porrò hanc sententiam Tribonianus induxit.

" Et sic abolitio dabitur. " *Casa*, in edit. Cuiacij: quod probo.

" Verbera à tormentis separantur, *h.l.* & *l.2. sup.*

" id est, inceperat, moxque locus vt feci hic, interpungendus est.

" Intelligit pœnam Reciproci. De qua consule *Paratitlon. sup. de accusation.*

COMMENTARIVS.

REo inuito vel consentiente accusator abolitionem petere quando possit, quando etiam ne quidem consentiente reo; *Honorius* diligentiùs præcauet hac constitutione: quæ est portio prolixioris constitutionis quam *de processu criminali* promulgauit, vt docent *leges* illæ quas *huic* nostræ committendas dixi.

¶ Sanè veteri iure accusator abolitionem petere poterat quandocunque inuito reo, antequam lis ad finem perduceretur: Excipiebatur tantùm ex Antonini & Veri rescriptis hic casus: Si videlicet lis diu satis traxisset; id est si lis non procul abesset à termino, qui finiendis causis criminalibus præstitutus est. Abolitio scil. noo visa fuit tribuenda accusatori, qui reum tamdiu vexasset. Quod sanè ipsum *h. L.* comprobatur, & *l. vlt. sup. vt intra annum*: quæ *huic* ioter cæteras iuogenda. Inuito igitur reo accusator huiusmodi abolitiooem non impetrabit, adeò quidem, vt reus euidenter consentire probari debeat, vt docet *lex vlt. in principio*, & *§. 1. ff. ad SC. Turpillianum*

pistianum. Postea eadem ratione, qua tracto diù iudicio inuito reo abolitio peti iure veteri non poterat, eadem inquam magis adhuc coarctata fuit hæc abolitionis petendæ licentia, ita quidem vt posteaquam reus aliquid iniuriarum pertulisset, id est carcerem vel tormenta, iam amplius inuito reo accusator abolitionem petere non posset. Id quod à Valentiniano constitutum est, *l. 2. sup.* cui constitutioni ad aliquid etiam accedit *lex 3. sup.* in his verbis: *maximè post exhibitionem accusati.* Tandem secuta hæc *lex*; qua magis adhuc abolitionis petendæ licentia coarctatur. Intra triginta quippe dies tantùm ex quo reus officij custodiæ fuerit traditus, abolitionem accusator petere potest citra consensum rei, post illud verò tempus, non nisi consentiente aduersario. Vt laxamentum hoc triginta dierum reis datur, è longinquo deducendis ad componendos mæstos penates suos, résque suas disponendas, *l. 3. & l. vlt. sup. de exhibendis reis* (quarum vltima *huic* nostræ cõiungenda est,) ita pariter triginta quoque dierum laxamentum accusatori tribuitur, posteaquam reus inscriptione completâ custodiæ officij traditus fuerit, ad deliberandum adhuc, num velit in accusatione persistere, an verò ab ea desistere, atque ita abolitionem petere: post id tempus deliberationi locus amplius non est, neque abolitioni petendæ, nisi reo consentiente. Quia scilicet post id tẽpus iã iniuriarũ aliquid pati censetur, & verò solet reus. Custodia officij aliud est, quã custodia carceris, de qua agitur *l. vlt. sup. de cust. reorũ*, quæ *huic* nostræ coniungenda est. De eadẽ officij custodia agitur *l. 2. sup. de exhibendis reis.* Scilicet Rei comprehensi vel accusati officialium Iudicis seu Rectoris Prouinciæ custodiæ committebantur; vt docet *d. lex 2.* posteà demùm in carcerem mittebantur, vbi videlicet ad quæstiones & tormenta deueniendum esset. De quo consule *titulum*, *De custodia reorum.* Quin & quotundam ea dignitas fuit vt non carcere continerentur, sed in libera & honesta custodia: Rursùm pro meritis causarum, vt Augustinus scribit *Commentariis in Ioannem*; receptiones in custodiam adhibebantur: *Alios*, inquit, *iubentur custodire lictores, humano & miti officio atque ciuili; alij traduntur optionibus; alij mittuntur in carcerem, & in ipso carcere non omnes, sed pro meritis causarum in ima carceris detruduntur.* De dignitatis ratione hac parte vide quoque *legem vlt. sup. de accusationib.* & Symmachum *lib. 10. Epist. vlt.* Hoc igitur casu, officij custodia, etsi pro carcere quodammodo habetur, tamen non statim atque illi reus traditus fuerit, accusator abolitionis petendæ ius amittit, sed post triginta tantum dies cum reo in carcerem misso statim amittat *d. l. 2. sup. h. t.* vt nimirum existimem Honorium *h. l.* differentiam constituere voluisse inter carceris custodiam, & officij custodiam. Ea carceris iniuria est, vt nisi reus iniuriam remittat, accusator abolitionem petere non possit. Maneat igitur hæc Regula, Vrbi semel reus exhibitus iniuriam passus creditur, (porrò iniuriam passum variè creditum docui) abolitionem eo inuito accusator petere non potest.

¶ Tertivm eadem est quadamtenus ratio, neque tamen par omninò. Sanè si testes iam verberibus cæsi, vel tormentis subiecti fuerint ad veritatem eruendam (de quo agetur *sub titulo 11. l. infr. de fide testium*) iam amplius abolitio peti non potest. Vt reo iam iniuriâ affectu, ita & teste inuito eo abolitio non tribuitur. Si verò testis solam custodiæ iniuriam tolerauerit, abolitio peti potest, quodcunque tempus effluxerit à custodia. Et in eo differt testis à reo; nempe quia non eodem fine custodia testes coërcentur, ac Rei: Reus enim cum criminis infamia & conscientiâ, testis verò ad rei tantùm & criminis probationem. Proinde si talis testis producatur, qui idẽ quoque criminis cõscius vel cõsocius sit, idẽ de hoc teste dicetur quod de reo. Quod his huiusce legis verbis quoque indicari potest *Qui testes dicantur esse, non conscij.* Et de iisdẽ agitur *l. vlt. infr. de fide testium*: quæ *huic* nostræ cõiungenda est. At si conscius non sit, abolitio inuito eo rectè petitur; idem tamen accusator eius sumptibus consulat. Sumptus quippe cùm præstet is qui testes producit, si abolitio petatur, accusator solus præstat, quia abolitio est accusatoris beneficium, de quo dicetur pleniùs ad *leg. vlt. infr. de fide testium.* quæ *huic* iungenda. Itaque ita rursùm nisi socius & particeps criminis dicatur, huic enim sumptus non præstantur abolitione petita, *h. l. & l. vlt.* Hinc interim discimus, testes quoque ob testimonij dictionem, in custodiâ habitos: quod etiam Libanius *περὶ τῶν δεσμωτῶν* testatur *p. 159.* vbi dixi. Et quod mirum; cùm etiam quæstioni subiecti fuerint quod præter *hanc l.* docet *lex vlt. de Episcopali iuditio.*

¶ Porrò quæ de testibus dicta sunt, de *Ingenuis* nominatim cauentur, & quidem quamlibet plebeiis, at non etiam de libertinis, aut seruis. Non eadem hîc est ingenuorum & libertinorum seruorúmque ratio. Verbera vel tormenta testibus seruis vel libertinis inflicta abolitionis petitionem non impediunt, etsi ad seruorum tormenta non deueniatur, quàm accusator in crimen inscripserit, *l. 14. sup. de accusationib. & inscriptionib.* Item neque his impendia dantur: vt ex *h. l.* colligi posse videtur, & *d. l. vlt.* vbi de hac re plura.

¶ Postremùm, horum temporum circumstantia, tum etiam tot illatarum *legum*, quas *huic* coniungendas dixi, argumento, mens ea mihi, *hanc* quoque *legem* ad legationem Senatus Romani, atque in cã ipsiusmet Cæciliani (qui inde mox ad Præfecturam promotus) quod Zosimus testatur *l. 5. p. 818.* ab Honorio datam. Memorat enim idem Zosimus *dict. lib. 5. p. 81t. p. 819.* varias Stilichone cæso agitatas quæstiones de Stilichonis consciis testibus multos fustibus cæsos, tandem cum nihil rescire posset, ab huiusmodi conatu destitum: *τῆς μὲν τοιαύτης ἐγχειρήσεως οἱ ταῦτα πολυπραγμονοῦντες ἀπέστησαν.* Igitur Legati Senatus inter alia legationis suæ capita, aliásque vrbis miserias, & id conquesti.

DE INDVLGENTIIS CRIMINVM.

TITVLVS XXXVIII.

Abest hic *Titulus* à *Cod. Iust.* vt autem superioribus Titulis cohæreat, iam dixi ad *l. 3. sup. tit. prox. de Abolit.* id est, *Des Letrres de Remission & Pardon ou Grace.*

" De *Indulgentiis debitorum*, erit infrà *Titulus*, *lib.* 11. *t.* 28.

PARATITLON.

INDVLGENTIA criminum, *Rubr. h. t. & l. 7. inf. de pœnis*: quæ & *publica abolitio* dicitur, *l. 3. supr. de abolit.* absolutio, *l. 6. h. t.* est munus, *l. 3. h. t.* humanitas, *l.* 10. indultum Principis, *d. l. 6.* liberalitatis Augustæ humanitas, *d. l. 6.* remissio veniæ, *d. l. 6.* quâ rei criminum securi esse iubentur, *l.* 2. absoluuntur, *l.* 4. 5. liberantur, *l.* 5. 10. dimittuntur, *l.* 8. pœnæ eis gratia fit, *d. l.* 5. omnibus quos reatus adstringit, carcer inclusit, claustra dissoluuntur, *l.* 3. carcere non amplius teneri, insuetis illorum luminibus carcer horridus patere iubetur *l. 6.* periculo carceris metúque pœnarum rei eximuntur, *l. 7.* nullum tenet carcer inclusum, omnium vincula soluuntur, *l.* 8. requiem vinculorum omnes accipiunt, *d. l.* 8. relaxantur, *l. vlt.*

¶ Hanc indulgentiam criminum variis occasionibus Principes faciebant; vel spontaneè, vel ad Postulationem siue generalem siue specialem, sic vt septem Indulgentiæ species *hoc titulo* memorentur. putà 1. *Natalitia* quædam seu γενεθλιακὴ indulgentia erat: veluti ob Partum Cæsarum, *l.* 1. si vulgatæ lectioni sistamus: exceptis adhuc atrocioribus criminibus: verùm, vt *ibi* ostendo, pertinet *lex* illa ad indulgentiam ob *Aduentum Principum*. 2. *Paschalis* indulgentia, ob diem Paschatis: cuiusmodi continentur quinque *huius tituli* constitutiones, *l* 3. 4. 6. 7. 8. (quæ dicitur Paschæ celebritas, *l* 4. Paschalis lætitiæ dies, *l.* 6. religio anniuersariæ obsecrationis. *l.* 7. Paschalis diei gaudium, lætitiáque communis, *l.* 8. dies sanctus, tempus castitatis, summa quies, gaudium commune, *d. l.* 8.) In tantum, vt tandem non expectata Principis iussione Iudices ipsi hanc indulgentiam exequerentur, *d. l.* 8. Porrò Indulgentia hæc Paschalis ad leuioris tantum criminis reos pertinebat, *l.* 7. contrà, excipiebantur ab ea crimina atrocia, seu scelera sæuiora, vtputà sacrilegij, *l.* 7. *&* 8. Maiestatis, homicidij, veneficij, maleficij, adulterij, incestûs, raptûs: *l.* 1. 3. 4. 6. 7. 8. sepulchri item violatio *d. l.* 7. *&* 8. vt & monetæ falsæ crimen, *d. l.* 6. 7. 8. Iterata quoque crimina, etsi læuiora, hâc indulgentia non continebantur: *l. 6. in fine.* 3. *Tyrannide* quoque liberata Republica (veluti Magnentij, in specie *leg.* 1. Attali, in specie *leg.* 11. 12) Vniuersi quandoque iubebantur esse securi, *l.* 2. veluti hî qui Tyrannicæ præsumptionis sacramenta sectati essent, *d. l.* 11. omnium criminum rei relaxati præcipiebantur. *d. l.* 12 *seu vlt.* Exceptis tantum quinque criminibus quæ capite vindicantur, *d. l.* 2. item si lentum regressum necessitas desperationis his qui Tyrannum sectati erant, indixisset, *d. l.* 11. 4. Sub clade etiam depopulationis Barbaricæ indignè inuidiosèque commissorum indulgentia præbita, *l. vlt. de infirm. his quæ sub Tyr.* 5. *Prouinciis* quoque nonnullis quandoque certis & integris, quæ offensionem Principis incurrerant, indulgentia dabatur: veluti si quæ ob offensionem alicuius Iudicis ex eâ oriundi proscriptíque infamata fuerat, prior fama & meritum inter cæteras Principis indulgentiâ reuocabatur, vtputà Lyciæ Prouinciæ in specie *legis* 9. *h. t.* 6. *Corporibus* quoque certis indulgentia data quandoque: Senatui tamen vrbis Romæ toti, ex quo multi Senatorum maleficij accusati fuerant indulgentiam petenti Valentinianus Senior denegauit, *l.* 5. *h. t.* 7. *Pœna* denique iam affectis & pœna fungentibus pœnæ continuandæ necessitas quandoque remittebatur indulgentiâ Principis: & quidem omnibus, vt *l.* 10. *h. t. & l. 7. inf. de pœnis.* Qua tamen indulgentia non continebantur, in Pistrina Vrbis Romæ condemnati, *d. l.* 7.

¶ Quibusdam tamen quandoque reis indulgentiam se non daturos Principes Edictis denunciabant: exemplum in *l.* 15. *de cohortalib.* vbi vide rationem.

¶ *Ob* APPARATVM *itineris ad vrbem Romam Crispi & Helenæ Constantini M. criminum indulgentia A.D.* 322.

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum PP."

PROPTER Crispi adque Helenæ partum" omnibus indulgemus": præter" veneficos, homicidas, Adulteros." Acc." III. Kal. Nouemb. Romæ Probiano & Iuliano Coss. [321.]

NOTÆ.

* Abest hæc Constitutio, siue Indulgentia, velut temporaria, à *Cod. Iust.* Eam retulit, deque eâ egit, Baronius A.D. 322. *nu.* 3.

" Rescribendum videtur *P.V.* Romæ scilicet, vt colligere est in partem ex huius *legis* subscriptione, ibi, *Acc. Roma* : & testatur nominatim vetus Auctor incertus *Notitia Præfectorum Vrb.* qui olim apud Cuspinianum, & hodie apud Peyrescium extat, & à Bucherio editur est sed & aliæ *leges* hoc ipso anno ad eundem Maximum datæ, vbi disertè *P. V.* vocatur, putà *lex* 1. *sup. de liberali causa*, *l.* 5 *Cod. de dilationib.* Quarum hæc quoque dicitur *PP. Roma.* Quanquam idem quoque Præfectus Prætorio esse potuerit. Quod tamen de Maximo isto non puto.

" De hac voce mox.

" *Indulgemus*, absolutè, pro indulgentiam seu veniam tribuimus, ignoscimus.

" *Præter Veneficos* &c. id est exceptis Veneficis &c. Eadem voce eodem sensu vtitur sæpè Aurelius Victor.

" Vide quæ dixi de Constantini M odio in adulteros, & adulterij crimen, ad *tit. de adulteriis.* & ad *l* 4. *inf. quorum appellat.* Sanè præter hanc *legem* id testatur eiusdem Constantini *lex* 1. *inf. de pœnis*, *l.* 1. *quorum appellat.* & ea quam memorat Iustinianus, *Nouellâ* 134. *c.* 10. & *l* 30 §. 1. *C. de adulter.*

" Ita quoque *Dat. Roma*, id est reddita, hoc ipso Anno *lex* 2. *inf. de alim. quæ inop. par.*, & PP. Romæ, *d. l.* 8. *Cod de dilationib.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. Prima omnium hæc *hoc tit.* criminum Indulgentia occurrit, Data An. D. 322. eáque propter *Partum* (vt hactenus quidem legitur) *Crispi atque Helenæ*: Quæ vt Baronio, ita mihi quoque negotij plurimum semper facessiuit, exinde vt Codici huic lectiò manum mentémque adhibere cœpi. Filiorum equidem causâ à Principibus olim criminum indulgentiam seu *ἀμνηστίαν*, imò & debitorum quandoque indulgentiam tributam constat; ad testandam videlicet lætitiam communem, & nominatim quidem ob accessionem filiorum, seu natalitia liberorum, seu *γενέθλια*, partúmque adeo liberorum, id est ob natos Principi liberos, si fortè liberis auctus esset, ob puerperium denique, de quo locus quoque apud Libanium *in Βασιλικῷ ad Constantium & Constantem*, vbi de hoc ipso Constantino agit, déque susceptis ab eo liberis, non sine insigni aliquo tùm temporis facinore: nam & hoc inter cætera memorat; ἢ δεσμωτηρίων χρόνος συμφορὰ φιλανθρωπίᾳ τοῦ κρατοῦντος ἐλύθη, id est *aut diuturna carcerum* [seu vinculorum] *calamitas Imperatoris humanitate, soluta est.* Item de Indulgentia debitorum ob natum filium, apud Chrysostomum *homil.* 3. *in Matth* c. 3. Solent enim Reges nato sibi filio *indulgentiam in regno suo donare, sed antè transmittunt acerbissimos exactores, qui omne quod inuenerint exigant, ita vt indulgentia ipsa crudelior esse videatur quam ipsa exactio: vt nihil indulgentia habeat præter nomen, vt lugentes illam homines & nudi suscipiant.* Sed & insecutis deinceps temporibus, & Francicis quidem Gregorius Turonensis lib. 6. Historiæ Francicæ : *Cum*, inquit, *natus esset filius Chilperico Regi, iussit omnes custodias relaxari, vinctos absolui, compositiones negligentum fisco debitas componi.* vid. & Aymonium *lib.* 3. *c.* 54. Neque solum ortu Principis redempti noxij, sed etiam serui manumissi. Extat & apud Marculphum *lib.* 1. *formula* 39 & præceptum Regis, vt pro natali Regis, id est Regis filij in vnoquoque prædio fiscali tres serui vtriusque sexus manumittantur & *lib.* 2. *form. vlt.* ad præceptū quod dixi Regis, qualiter ex ordinatione Regis pro natiuitate filij sui, Domesticus de villa Regis per suam epistolam relaxatur ingenuus.

¶ Sed enim id ad hanc *legem* pertinere non posse videtur: quod etiā rectè sensit Baronius in *Annalib Ecclesiast. An.* 322. *n.* 3. Sanè namque vt verba sonant, videatur Indulgentia à Constantino M. dati, quasi eo tùm aucto liberis hisce duobus Crispo videl. & Helena. Quod verum tandem non est. Constat equidem, Filium Constantini M. fuisse Crispum, & quidem natu maximum, ex Mineruia priore coniuge susceptum : Item constat, Helenam filiam Constantini M fuisse, quæ Iuliano Cæsari postea nupsit : de qua videndus Ammianus Marcellinus *lib.* 15. *p.* 54. *lib.* 16. *p.* -8. *lib.* 21. *initio.* Zosimus *lib.* ... *p.* 302. Verùm quid hîc faciat partus Crispi, aut cur ob eius partum, hoc demùm anno 322. à Constantino M. indulgentia edicatur, tribuatúrue? cùm Crispus hoc tempore iam adolescens, iam quinquennium Cæsar, iam Francorum & Alemannorum domitor fuerit, vt nominatim discere est ex Panegyrico Nazarij, quem is Romæ dixit Anno superiore 321. & ex Panegyrico Publij Optatiani Porphyrij. 2. Itaque diuinabam ego olim legendum in hac lege, *propter Crispi & Helenæ pactum* : vt ita conuentio quædam de nuptiis inter Crispum & Helenam indicari videatur: *Pactum* scil. absolutè pro pacto siue conuentione nuptiali dici, vix quisquam est qui hodie ignoret : & *pacta* pro desponsis. Virgil. *lib.* 10. *Æneid.*

> *Quid soceros legere & gremiis abducere pactas*

Iuuenalis Satyra 6.

> *Conuentum tamen & pactum, & sponsalia nostra*
> *Tempestate paras* ———

Idem Satyra 16.

> *Si tibi legitimis pactam iunctámque tabellis*
> *Non es amaturus* ———

Et Arnobius *lib.* 4. *aduersus gentes*: *Habent speratas habēt pactas, habent interpositis stipulationibus sponsas.* Pleniùs Tacitus *lib.* 12. *Annal. Pactum*, inquit, *inter Claudium & Agrippinam matrimonium.* Vide &

Nonium *cap. 5.* vbi explicat quid intersit inter *Speratam, Dictam, pactam, & Sponsam: & l. 2. 4. 6. 7. sup. de sponsalib.* Quod si ita est, alia iam nobis Helena quærenda fuerit: alia, inquam, ab ea, quæ ipsiusmet Crispi soror; Iuliano, vt dixi, postea nupsit, quæ tamen nuspiam apparet. Sanè Indulgentiam prouinciis datam ob pactum nuptiale, exemplo quoque Assueri liquet a. *Esther vers.* 28. Denique abolitionis publicæ seu indulgentiæ ob honorem domus diuinæ mentio fit in *l. 2. ff. ad SC. Turpill.* Itémque ob diem insignem & publicam gratulationem, *l. 8. ff. d. tit.* Verùm id hîc non admittimus. 3. Vti neque illud, quod Baronius quoque suspicatus est, quasi *partus Crispi & Helenæ* hîc dicatur de fœtu edito ex Crispo & Helena: Neque enim huius Helenæ, quæ Crispi vxor fuerit, vlla vspiam mentio occurrit. 4. An igitur ea *Helena* ipsa intelligenda fuerit, quæ Iuliani postea coniux fuerit, cui Crispus hâc Indulgentiâ societur, hac causâ, quod eorum Natales in idem tempus concurrerent, siue vno partu, siue dispari editorum, vt ita hæc Natalitia Indulgentia videri possit; non quasi Constantinus M. hac prole recenter tum auctus fuerit, verùm in memoriam iam olim natorum, & sic ætate nunc prouectiorum, & recurrente vtriusque die Natalitio? Minime: nam & *partus* vox renititur, quæ vtique recenter edito fœtui conuenit: Et cur horum potius quàm cæterorum liberorum suorum, Constantini inquam Iun. Constantij, & Constantis, qui tùm editi, Natales hac indulgentia prosequeretur Constantinus M.? Quare neque hæc diuinatio placere potest, vel sensus hic admitti, quem tamen germanum magis credidit Baronius. 5 An igitur hîc per *Helenam*, illa ipsa quæ Iuliano postea nupsit, intelligenda fuerit? 6. Quid si tandem id accipiamus de gemino partu seu prole Faustæ Aug. coniugis Constantini M. Peruenit sanè in ius meum Nummus quidam paruus æreus FLAV. MAX. FAVSTÆ AVG. quæ Constantini M. vxor erat, in cuius auersa parte exhibetur Genius alatus, pectore aperto, duos infantes seu Gemellum partum exhibens, cum hac inscriptione SPES REIPVBLICÆ P. TR. cui conueniunt duo Nummi quos exprimit Occo *p.* 538. eiusdem Faustæ, argentei & ærei, in quorum vno, fœmina repræsentatur duos gestans puerulos, alterum dextrâ, alterum sinistrâ: in altero stans cum duobus puerulis, sicut hîc sinu continentur: quorum quidem puerulorum vno partu editorum, vni *Crispi* nomen fuerit, alteri *Helenæ*; verùm mox mortui? Verùm de hoc duplici Faustæ partu altum apud omnes silentium. Et cui etiam verosimile *Crispi* nomen alteri Constantini filio inditum, cùm hoc ipso tempore & anno 322. Crispus Cæsar viueret, & in gratiâ apud patrem esset? Vnum suffugium superest; fortè hanc *legem* referendam ad Paulinum & Iulianum Coss. id est A.D. 325. quo ipso Maximus P.V. fuit, & Crispus C. cæsus:

Verùm hac coniecturâ emissâ, mihi omnino hîc legendum videtur *propter Crispi atque Helenæ* PARATVM, vel APPARATVM: id est apparatum itineris ad vrbem Romam, quem exinde secuta profectio, ἐπιδημία ad vrbem Romam, aduentúsque eò Crispi & Helenæ: sæpè enim, nó *Apparatus* tantùm, sed & *Paratus*, tralatitiâ hoc potissimùm æuo voce, non in genere modo omnem apparatum & parationem (quomodo id etiam Nonius Marcellus explicat *in verb. Paratus*:) significat, verùm signatè omnem cultum, parationem, & apparatum seu pompæ genus omne, quo & aduentaturi Principes sese parabant, & aduentantes ipsi excipi soliti. Hoc sanè sensu, vox hæc, *paratus*, occurrit apud Mamertinum *panegyrico pro Consulatu, c.* 10 Imo Tacitus hac voce sæpe vsus, Idémque sæpè nominatim de Principis Regúmque apparatu, vt *lib. 6. c. 37. lib. 11. c. 12.* & alibi. De apparatu itineris & bellico, Crispus *in fragm. histor. Paratu militum & armorum.* Tacitus 1. *hist. nauium, militum, armorum paratu strepere prouinciæ* &c. & in v. Agricolæ, *paratu magno, maiore fama, vti mos est de* &c. Gellius *lib. 7. cap.* 2. *magnum* viaticum pro magna facultate & paratu magno nunc positum est. Claudianus *de bello Gildonico vers.* 180.

Splendet tartareo furialis mensa PARATV.

id est qui ad Tartara ducit. Idem 1. in laudem Stilichonis, *vers.* 336.

——*suscepto Martu grauiore Paratu.*

Idem 2. *in Rufin.*

Atria Regifico iussit splendere Paratu.

Ita quoque Symmachus *lib. 9. ep.* 14. *Annonarios vrgeri iubens paratus*: vbi *annonarios paratus* dixit quos alibi, *commeatus*, id est felicem embolum. Denique *Paratus* est omnis ὑπεροχὴ, vt iam dixi ex Nonio Marcello, & adstipulatur Suidas...... ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ῥωμαίων: qui alias *Apparatus*: qua certè *Apparatus* voce hac ipsa in re vsus est Ammianus Marcellinus *lib. 16. p.* 75. agens de Constantij Romam profectione: *Vt igitur multa quæque consumpta sunt in Apparatu Regio*: de quo mox quomodo idem agens de Iuliani dispositione reuertendi Tarsum ex Persica expeditione, *lib. 23. p. 257. scripsisséque ad Memorium Præsidem, vt in eadem vrbe cuncta sibi congrua pararentur.* Claudianus in 6. *Honorij Cos. vers.* 374.

Iamque parabantur pompæ simulacra futuræ
Tarpeio spectanda Ioui —

Vt omittam, *Paratus* pro quacunque paratura & cultu quocunque accipi, Tertullianus, in nonnullis Codicib. *de patientia, cap.* 13. *omnem fidei subuertenda vel punienda paratum*, pro quo alij habent, *paraturam*, voce Scriptori isti passiua; sic & idem dixit *de Corona militis, sub. fin. cælesti parato.* Ouidius etiam dixit, *Tyrios paratus*, id est vestitum siue cultum: idem, *opus impar festis paratibus.* Apparatus alioquin vox magis vsitata circa apparatum itineris, seu profectionum ἐπιδημιῶν, vt ex hoc loco quoque & altero Marcellini liquet, de Constantij Romam occurrentis tendentis apparatu *lib. 16. p. 75. Vt igitur multa quæque consumpta sunt in* APPARATV REGIO, *Secunda Orphiti Præfectura, transcurso ocriculo, elatus honoribus magnis, stipatúsque agminibus formidandis tanquam acie ducebatur instructa &c. cúmque Vrbi propinquaret &c.* sic quoque *apparatum itineris* dixit Symmachus *lib. 9. ep.* 102.

§ Quare ita censeo Crispum Cæsarem Constantini M. filium, è Galliâ ad Constantinum M. qui in Pannonia tum erat, antea profectum, mox Panoniâ digressum (vbi certè Crispum superiore Anno 321. fuisse, disertè testatur Nazarius *in panegyrico*, quem is eo ipso Anno habuit, quo & Quinquennalia eius Romæ celebrata) Anno proximè sequente 322. quo *hæc lex Data* est, Romam cum Helena aduentasse: vbi fortè etiam ideo Circenses ludi magnifici editi: quomodo sanè Constantius postea, teste Amm. Marcellino, ibi eos populo dedit: (vbi & *paratura*, & *apparatus* quoque vox propria, sic enim *paraturam spectaculorum* dixit Tertull. *de spectaculis, c.* 4. & *apparatum ludorum, cap.* 7. & Symmachi *lib. 2. ep.... apparatum Quæstorium*:)

rium :) vbi & summo honore ij lætitia atque *apparatu* παρουσίᾳ publicè excepti : vt ita ob gaudium quoque istud, lætitiámque, Constantinus M. hanc indulgentiam Romanis concesserit, dederítque, emissâ constitutione ad *Maximum Præfectum Vrbis Romæ*, vbi & ideò Accepta ea dicitur in subscriptione. Et verò Nazarius, *eo* quem dixi *panegyrico*, disertè testatus fuerat Anno superiore 321. suum & Romanorum tùm desiderium, vt Constantinus M. & Crispus inter alios Cæsares *Romam* venirent, eóque voto eundem Panegyricum claudit : *Vnum modò est*, inquit, *quo fieri posset* ROMA *felicior, maximum quidem, sed tamen solum, vt Constantinum Conseruatorem suum, vt Beatissimos* CÆSARES *videat, vt fruendi copiam pro desidery modo capiat, vt* VOS ALACRIS EXCIPIAT, *& cùm Reipub. ratio digredi fecerit, receptura dimittat.* Quare Romanorum desiderio Constantinus M. satisfecisse videatur, qui digredientem à se Crispum, Romam pergere cum Helena voluerit, fueritque; scilicet pro magno semper habuêre hoc æuo Romuli Nepotes, Principésque ipsi pro magno imputauêre, (de quo vid. quæ notaui iam nonnulla ad *l.*10. *sup.de prætorib.*) si quando Principes ipsi vel eorum etiam Affectus seu Charitates Romam iter *pararent*, tenderent, occurrerent, commearent, aduentarent. Quod etiam luculenter ostendit vetus Kalendarium Heruagianum, quod Constantini ipsiusmet sæculo conuenit, scriptúmque est : ibi quippe inter alios dies solemnes hi quoque tres Constantini M. *Aduentus* Romam (de quibus distinctè in Topogr. Vrbis Romæ) notantur.

XV. Kal. Aug. Aduentus D.
XII. Kal. Aug. Aduentus Diui.
V. Kal. Octob. Profectio Diui.
IV. Kal. Nouemb. Aduentus Diui.

Ergo tandem *Paratus* seu *Apparatus Crispi atque Helenæ*, hac *lege*, fuerit apparatus itineris ad vrbem Romam, quem secuta exinde & solemnia pompáque aduentus ἐπιδημίας Crispi & Helenæ, cultúsque omnis iisdem exhibitus Romæ & à Romanis, in cuius rei lætitiæque signum Constantinus M. hanc Indulgentiam Vrbi Romanæ concesserit. Narrat & Author vitæ Leonardi apud *Surium*, Remigium à Clodouæo emeruisse, vt quoties Reges Rhemensem vrbem accederent & prætergrederentur, Rei omnes vinculis soluerentur. Qua quantáque certè festiuitate seu lætitia, quo *apparatu* & sollemnitate Principes, eorúmque affectus Romam ingrederentur, aduentantésque exciperentur? non huius loci est edisserere : de quo vid. interim congeriem *de Imperatore Rom. lib.*3.*c.*8. Ergo fuerit hæc Constantini Indulgentia, reuera & effectu ipso, ob felicem Crispi & Helenæ *aduentum* ad Vrbem Romam. Cuiusmodi certè Indulgentiæ Francorum quoque Regum felici seu iocundo aduentu suo & ingressu in ciuitates potissimas tributæ iamdiù, criminibus tamen nonnullis exceptis : de quo vid. quæ Butillerius *in summa rurali* : Boërius *qu.* 217. Benedictus *in cap. Raynutius* : Chopinus *de domanio lib.*2 *tit.*7. Argentræus *in leges Armoricas* : Mornacius ad *leg. obseruare*, ff. *de offic. Proconf.*

Primùm enim, vt argumentis hanc coniecturam fulciam, cur alioquin Constantinus ob hos tantùm, Crispum inquam & Helenam indulgentiam tribueret, qui alios tamen liberos tùm habebat, nisi quia hi in re aliqua tum iuncti & *paratij* erant? Secundò, cur ad *Vrbis Romæ Præfectum* hæc Indulgentia ob Crispum & Helenam data emissáque fuerit, ibidémque *Accepta* ea dicatur, nisi quia Crispus & Helena in Romanorum gratiam quid moliebantur, vel fecerant, nempe ob apparatum itineris Romani, & quem secuta ἐπιδημία felixque eò aduentus. Sic sanè & olim iam Augusto honos hic habitus, ne dies eius aduentus supplicio fœdaretur : teste Suetonio, *cap.*57. Ergò hæc Indulgentia est ob *aduentus* spem; quò antequam ij peruenirent, hanc in antecessum, tanquam metatoriam Epistolam, Indulgentiam Constantinus M. Romam præmiserit. ¶Et sic veram *huius leg.*lectionem simul & historiam tenemus.

Illud modò quærendum superest, quænam Helena ista sit, cuius *hac lege* mentio fit; num Constantini videlicet mater, an verò filia eiusdem? certè Helena Constantini filia, Constantij soror, ab ipsomet postea Constantio fratre 35. pòst annis, A.D.357. Romam ducta fuit teste Amm. Marcellino *lib.*16. *p.*78. Itaque de Helena matre id potiùs accipiam, quæ & ipsa profectione Hierosolymam postea inclaruit. Neque quidquam obstat ordo verborum in *hac leg.* seruatus, vbi *Helena* Crispo postponitur : quæ si mater foret, Crispo præponenda videretur. Id enim coniecturæ nostræ euertendæ non sufficit; quandoquidem Crispus ante Helenam nominari videtur ob spem Imperij *Cæsarisque dignitatem.*

Superest exceptio huic *legi* & *Indulgentiæ* à Constantino M.addita; nempe ab hac criminum Indulgentia excipiuntur tria crimina, putà Veneficij, Homicidij, & adulterij : At enim quinque crimina, quæ capite vindicantur, exprimuntur, excipiuntur *l.*1 *inf.* Imò sex, *l.*3.*&*4. Octo, *leg.*6. Nouem, *leg.*7. Decem, *leg.* 8. Eædem sanè exceptiones obtinent hodiè in Gallia in indulgentiis, quæ tribui solent felici Regum & Reginarum aduentu, seu introitu : de quo vid. le Preître *au Recueil des arrests de toutes les Chambres, p.*19.

¶ CONSTANTII *Indulgentia post Magnentium* TYRANNVM *superatum A. D.* 353.

II. * Imp. CONSTANTIVS A. ad Cerealem P. V.''

OMNIA penitùs amputentur, quæ Tyrannicum tempus poterat habere tristissima. Vniuersos ergò præcipimus esse securos : exceptis quinque criminibus, quæ capite vindicantur. Dat. VIII. Id. Septemb. Lygduni.'' Constantio A. VII.'' & Constante C. COSS. [353.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.* velut temporaria.

'' De hoc *Cereali* P.V. mox.

'' *Lygduni*, pro *Lugduni*: de quâ loci circumstantia mox.

'' *Constantio Aug. VI. & Constante Cæs. II.* vt mox probabo.

COMMENTARIVS.

CONSTANTII Imperatoris hæc Indulgentia est, post Magnentium Tyrannum superatum emissa. Tyrannis scilicet deuictis, oppressis indulgentiæ criminum quoque emitti seu edici solebant. Idque duplici ratione : vel enim iis qui Tyrannorum partes secuti essent indulgentia Edicto promittebatur, vt ita ad Imperium & obsequium flecterentur, vt in specie *legis* 11. *h. t.* vel iis, qui Tyrannorum temporibus crimina admisissent, qui fortè aliter euadendi non habuissent facultatem, nisi eos eadem crimina iuuissent : denique iis qui indignè quid vel inuidiosè commisissent, vt in specie *legis vlt. inf. de infirmandis his quæ sub Tyrannis*. Quod vtcumque ἀμνηστείας genus fuit. Sanè in specie huius *legis* nostræ posterius hoc præstatur, atque adeò hoc indulgentiæ genere crimina eorum temporum occasione admissa singulari indulgentia remittuntur. Vt ita hoc Clementiæ exemplo sese Constantius Imp. commendaret, néue ad viuum resecando omnia Tyranno depulso, tyrannidis adhuc mala superessent, quo atrocius & periculosius nil. ¶ Sanè hic idem Constantius superiore Anno 352. Magnentio nondum penitus profligato, simile Edictum, sed prioris generis, promulgauerat, quo scil. Indulgentiam & impunitatem Magnentij sectatoribus pollicitus fuerat, cuius commeminit Iulianus, 1. *orat.* p. 130. *ἀνεῖσμαῖα δὲ ἦν λαμπρὰ καὶ βασιλικῆς ἄξια μεγαλοψυχίας ἄδεια δὲ πᾶσιν ἐδίδοτο τοῖς ταξαμένοις μετὰ τοῦ τυράννου, πλὴν εἴτις ἀνοσίων ἐκείνῳ φόνων ἐκοινώνησε*: id est, *Edicta emissa magnifica & magnanimitate Regiâ digna, quibus omnibus qui cum Tyranno essent, impunitas promissa: præterquam iis qui eum eo nefandarum cædium participes fuissent.* Vbi vides quoque similem ei quæ *hac lege* continetur exceptionem, quâ videlicet homicidæ nominatim ab hac Indulgentia excipiuntur. Quicquid tamen *hâc lege* Constantius polliceatur, Ammianus Marcellinus *lib.* 15. scribit post hanc *legem* hoc ipso Anno, Constantium in eos qui cum Magnentio ausi fuerant conspirare, cùm ..... non possent, sæuisse. Aduersus quam eius atrocitatem sufficiunt dicta ad *l. vlt. inf. de infirman. his quæ sub Tyran.*

¶ Pertinet igitur hæc *lex* ad *Magnentium Tyrannum*, de quo non omnia prodigè dici nunc oportet, sed ea tantùm fermè, quæ ad ipsam temporum rationem pertinent, quæque tum inscriptionem, tùm subscriptionem *huius legis* illustrare valent : Nam de hoc ipso Magnentio sunt præterea *lex* 5. *infr. de paganis* : & *lex* 5. *de infirmand. his quæ sub Tyrann.* Magnentius igitur, à *Latis Francis* oriundus (de quo *Francica* docebunt) Constante Galliarum simul & Italiæ Imperatore cæso, Sergio & Nigriniano Coss. id est A. D. 350. 15. Kal. Febr. Tyrannidem in Gallis assumpserat; Auctores eius rei Socrates, *lib.* 2. *cap.* 21. *in princ.* Chronicon *Alexandrinum*, Cassiodorus, Consularia *Idacio* subdita, Cedrenus, alij. Eodémque tempore *Neponanus* Romæ Tyrannidem assumpserat, & *Veteranio* apud Syrmium. Magnentius ipse in Gallia Tyrannidem tenuit, mox Italiam, ipsamque Vrbem Romam, cæso Nepotiano, occupauit : itaque & instituti ab eo iudices in ipsâ Vrbe Roma, & quidem Præfecti Vrbis, vt ostendam ad *l.* 5. *infr. de Paganis* (vbi de gestis ab eo in Vrbe Roma) Imò & Consules: Magnentium quippe & Gaisonem Consules A.D. 351. ponit Author *Notitiæ Præfectorum Vrbi*. Qui sanè Consules neque hoc *Codice* neque vspiam alibi memorantur : quinimo nullæ *leges* eo anno latæ à Constantio *hoc Codice* occurrunt, vtpote Constantio in apparatu bellico aduersus Veteranionem & Magnentium occupato. Quinimò idem *Notitiæ* Auctor A. 352. *Decentium* (fratrem Magnentij) & *Paulum COSS.* ponit : pro quibus *hoc* quoque *Codice* habentur *Constantius V. & Constans COSS.* Penetrauit mox idem Magnentius in Pannoniam, vbi anno illo superiore 352. Mursensi prælio deuictus à Constantio sub finem Autumni in Italiam fugatus est. Post hanc statim victoriam Constantius proposito illo Indulgentiæ edicto, quod ex Iuliano antea memorabam, Magnentij Sectatores in partes suas traducendos putauit, mox ipsum Magnentium in Italiam secutus est, vnde pariter in Galliam rursum fugatus Magnentius. Hinc est igitur quod Constantij *leges* superiore anno 352. occurrunt, Datæ *Sirmij* in Pannonia, & quidem ad Helpidium Consularem Pannoniæ vna, *l.* 6. *sup. de Veteranis*: & *l.* 8. *inf. de petitionib.* Mox & Mediolani, *l.* 5. *inf. de infirm. his quæ sub Tyran.* Cuius sanè *legis* argumentum est de Magnentio hoc Tyranno & Iudicibus ab eo constitutis. Hinc est rursum, quod hoc ipso anno 353. duobus circiter mensibus ante hanc *legem* Constantij *lex* data dicitur *Rauenna*. Tandem, Magnentium in Galliam secutus est Constantius, vbi cùm tribus annis & sex mensibus tyrannidem tenuisset in vniuersum, teste Eutropio *lib.* 10. & Zosimo *lib.* 2. *p.* 701. à Constantio planè deuictus est, 4. Id. Augusti : vt Auctor est Scriptor *Fastorum Siculorum* : vel vt Socrates testatur *lib.* 2. *c.* 27. & verius videtur, 18. Kal. Septembris. Igitur

Magnentius

Magnentius ipse LVGDVNI se interfecit, vt testantur Socrates *d. cap.* 27. & Sozomenus, *lib.* 4. *cap.6*. Hac igitur Vrbe *Lugduno* recepta, ac tyrannide Magnentij penitùs profligata, emissa statim ex ea Vrbe LVGDVNO hæc *lex* nostra à Constantio, siue hoc Edictum indulgentiæ, securitate promissa iis, qui in Italia vel ipsamet Vrbe Roma, Magnentij, vel etiam Nepotiani partes secuti fuissent, vel saltem per ea tempora criminibus sese obligassent. Exceptis tantum atrocioribus criminibus quinque, quæ capite vindicantur, quæque talia sunt, vt admissa nullius temporis obtentu excusari vel indulgeri possint. Quinque crimina ait; pariter: vt *lex* 3. *π. de bonis damnatorum. Quinque* inquit, *legibus damnatæ mulieris dos publicatur, Maiestatis, vis publicæ, parricidij, veneficij, de Sicariis*: rursum pariter vt duabus Constitutionibus, quas sub Theodosij M. nomine ex *Cod. Lugd. & Anic.* edidit nuper Sirmondus *in append. Cod. Theod. n.* 7. 8. de quarum fide actum, *in Prolegomenis*. cùm tamen sex memorentur *l.* 3. 4. *h.t.* Imò octo, *l.* 6. 7. 8. *h.t.* Quæ qualia sint ex illis *legibus* apparebit. Sanè superiore *lege* 1. Tria quoque crimina tantum excipiuntur, sub quibus tamen & aliæ species comprehenduntur. Ad horum criminum exceptionem ab Indulgentia Principis allusit quoque Chrysostomus *in ep. ad Corinthios λόγῳ β. p.* 13. *t.* 3. Vtcunque sit, homicidium de eorum criminum numero esse notandum est: A quo non abhorret quod Iulianus *Orat.* 1. *Petau.* pp. 112. 134. 144. de cædibus à Magnentio patratis ait: imò conuenit omnino Indulgentia illa eius quam suprà ex eodem memoraui.

¶ Cæterùm hæc *lex* data est *ad Cerealem Præfectum Vrbi*, ad quem ipsum paulo pòst mense Nouembri pariter data occurrit *lex* 5. *inf. de Paganis*, quâ sacrificia nocturna Magnentio Auctore permissa aboleri iubentur.

Ad hunc eundem Cerealem est quoque *lex* 9. *inf. quorum appellat.* Eius denique meminit hoc ipso Anno 353. Auctor *Notitiæ Præfectorum Vrbi* & superioris anni fine, vbi ostendit eum Præfectum fuisse Vrbi à Sext. Kal. Octobr. Anni 352. ad Sext. vsque Id. Decembr. huius anni 353. Quod & ipsum posteriorem in partem arguit *d. lex* 5. *inf. de paganis.*

Præteriri etiam non debet vetus inscriptio quæ huius de Magnentio victoriæ, simul & Cerealis huius P. V. mentionem conseruat.

RESTITVTORI VRBIS ROMÆ ATQVE ORBIS ET EXTINCTORI PESTIFERÆ TYRANNIDIS

D. N. FL. IVL. CONSTANTIO VICTORI AC TRIVMPHATORI SEMPER AVGVSTO

NERATIVS CEREALIS V. C. PRÆFECTVS VRBI VICE SACRA IVDICANS. D. N. M. QVE EIVS.

Ex his omnibus iam elucet, hanc legem referendam ad A.D. 353. seu Consulatum Constantij VI. & Constantis Cæs. II. non etiam, vt corruptè editum, ad Consulatum Constantij VII. id est ad A. D. 354. Denique ex his iam liquet, de tribus: putà cur *Lugduni* data hæc *lex* fuerit, cúrque ad *Cerealem Præfectum Vrbi* ea emissa sit, postremùm de quo *Tyranno* senserit Constantius *hac leg.*

¶ PASCHALIS *Valentiniani Sen. indulgentia, omnium antiquissima. A. D. 367.*

III. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens, & Gratianus " AAA. ad Viuentium P. V."

OB diem Paschæ (quem intimo corde celebramus) omnibus quos reatus adstringit, carcer inclusit, claustra dissoluimus: Attamen Sacrilegus, in Maiestate " reus, in mortuos", veneficus, siue maleficus, adulter, raptor, homicida, communione " istius muneris separentur. Dat. III. Non. Maij", Rom." Lupicino & Iouiano" Coss. [367.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* pariter vt *lex* 4. 6. 7. Atque ita non nisi vnica *lex* de Paschali Indulgentia, è quinque quæ *hoc titulo* comprehensæ sunt, in *Cod. Iust.* relata est: putà *lex* 3. *in l.* 3. *C. de Episcop. aud.* Cui tamen lacinia quædam attexta est è *l.* 6. *h.t.* Memorat hanc quoque *legem* Baronius *A.D.* 367. *n.* 1.

" *Gratiani* nomen inducendum, vt docet Temporum ratio: vid. *Chronologiam Theod.* mense quippe Augusto demùm Gratianus Ambianis à P. Valentiniano Augustus renunciatus fuit: quod iam etiam Doctiss. Petitus notauit *Comm. in leges Atticas, p.* 38.

" *Viuentius* P. V. *Romæ* sub Valentiniano Sen. de quo mox.

" *In Maiestatem reus*, id est, Maiestatis reus.

" Necromantiam intelligit.

" Pro *à communione*: quomodo etiam hîc fortè scriptum fuerat.

" An reponendum *Martij*: Emissæ enim hæ Paschales Indulgentiæ ante vel circa diem Paschæ. [illegible] vt ait Chrysostomus. Et vt idem testatur *Homil.* 30 *in cap.* 1. *Genes. p.* 429. *Paris. edit.* in magna Hebdomada quæ Pascha præcedit, pariter *sermone in magnam Hebdomadam, tomo Sauil.* 5. *p.* 541. quæ vtique in Maium nunquam incidit, sed vel in Martium vel Aprilem. Dominica enim Paschalis hoc æuo citima Martij 16. vel vt alij 22. remotissima Aprilis 25. vel 30. Et verò hoc anno Pascha celebratum *Kalendis Aprilis*. Verùm de hoc mox.

" *χ. Rom.* Remis enim hoc tempore versabatur Valentinianus: vt docent superioris anni *leges*, & huius complurimæ. Quod etiam notauit Doctiss. Petitus *Comment. in leges Atticas, p.* 38. 39. Fidem facit *Chronologia Theodosiana.* Quin & Ammianus Marcellinus, *lib.* 26. *p.* 340. Sanè idem error admissus *in l.* 4. *inf. de Metallis*: & *l.* 13. *inf. de Susceptorib.* Nisi *data* hîc accipiendum pro *Accepta.*

" *χ. Iouino.* Quanquam & *l.* 12. *inf. de pœnis*: & apud Socratem etiam *lib.* 4. *Historia Ecclesiast. cap.* 10. huius consulis nomen ita quoque effertur.

COMMEN

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. tres *leges* ſeu Indulgentiæ ſequuntur : & duæ quidem priores Paſchales Indulgentiæ, ob PASCHÆ ſcil. celebritatem, ſeu Feſto Paſchatis (de quo feſto dixi ad *leg. omnes dies 2. ſup. de feriis*: quam, vt alia omittam, Gregorius Nazianzenus *Orat. funebri in Patrem*, 19. *p.* 304. βασιλίσσαν τῶν ἡμερῶν ἡμέραν vocat. Idem *ſermone* de hac feſtiuitate *ſecundo*, *p.* 676. αὕτη, inquit, ἑορτῶν ἡμῖν ἑορτὴ καὶ πανήγυρις πανηγύρεων τοσοῦτον ὑπεραίρουσα πάσας οὐ τὰς ἀνθρωπικὰς μόνον καὶ χαμαὶ ἐρχομένας, ἀλλ' ἤδη καὶ τὰς αὐτοῦ Χριστοῦ, καὶ ὑπ' αὐτῷ τελουμένας, ὅσον ἀστέρας ἥλιος : Ibidem μεγίστην ἡμερῶν vocat) appetente, Indulgentia criminum à Principibus Chriſtianis emitti ſolita : Cuiuſmodi Indulgentiæ Paſchales quinque in vniuerſum *hoc titulo* occurrunt, *hac*, inquam *lege* 3. *& l.* 4. 6. 7. 8. *infr.* quæ quidem omnes ſunt huius muneris (vt *hac l.* vocatur) id eſt Indulgenitæ Paſchalis Edicta ; quarum quidem duæ priores ſunt Valentiniani Sen. tres poſteriores, Valentiniani Iunioris : è quibus *vnicam* tantùm, purâ *legem* 8. habet *Codex Iuſtin.* ſub *tit. de Epiſc. aud.* Et eius alioquin quæ apud Gothos quoque deinceps in vſu fuit, formula elegans extat apud Caſſiodorum, *lib.* 11. *form. vlt.* Meminêre huius Indulgentiæ paſſim Patres Ambroſius, *Epiſt.* 33. *p.* 154. vbi exprobrat Imperatori, quod Iuſtinæ Matris ſuaſione Paſchatis tempore pios viros carceri mancipaſſet, quo vincti alioquin dimitti ſolerent. *Itaque* inquit, *Sanctis diebus hebdomadis vltimæ, quibus ſolebant debitorum laxari vincula.* Meminit & Gregorius Nyſſenus *orat.* 3. *de Reſurrectione Chriſti* : οὐδεὶς δέ, inquit, οὕτως κατώδυνος, ὡς ἄνεσιν μὴ δρέψασθαι τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῆς ἑορτῆς· νῦν ὁ δεσμώτης λύεται, ὁ χρεώστης ἀφίεται, ὁ δοῦλος ἐλευθεροῦται τῷ ἀγαθῷ καὶ φιλανθρώπῳ τῆς ἐκκλησίας κηρύγματι &c. id eſt, *Nullus adeo ægritudine preſſus & obnoxius eſt, quin per huius feſti* [de Paſchate loquitur] *magnificentiam, mali ſui remiſſionem ſentiat atque leuamen: hoc die nexi ſoluuntur, debitor dimittitur, ſeruus bono & humano præconio atque Edicto Eccleſiæ manumittitur.* Qui locus vel eo quoque ſingularis eſt, quod docet, manumiſſiones in Eccleſia Paſchali die celebrari ſolitas, de qua alioquin manumiſſione in Eccleſia ſuo titulo, *ſup. de manumiſſion. in Eccleſia.* Meminit huius Paſchalis indulgentiæ, & quidem à Theodoſio M. datæ, eo ipſo anno & tempore, quo tumultus Antiochenus exortus, ſtatuæque Imperatoriæ deiectæ, id eſt A. D. 387. Chryſoſtomus *homiliâ ad populum Antiochenum* 6. *pag. edit. Pariſ.* 84. τὴν παροῦσαν ἑορτήν, ἣν καὶ ἄπιστοι αἰδοῦνται σχεδὸν πάντες ἣν καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ θεοφιλὴς βασιλεὺς οὕτω ἤδη καὶ ἐτίμησεν, ὡς ἅπαντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ μετ' εὐσεβείας κρατήσαντας ὑπερβάλλεσθαι βασιλέας· ἐν ταύταις γοῦν ταῖς ἡμέραις πέμψας ἐπιστολὴν εἰς τιμὴν τῆς ἑορτῆς τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας σχεδὸν ἀφῆκεν ἅπαντας καὶ ταύτην ὁ ἱερεὺς ὁ ἡμέτερος εἰσελθών, ἀναγνώσεται τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν βασιλέα, καὶ τῶν οἰκείων αὐτὸν ἀναμνήσει νόμων, καὶ ἐρεῖ πρὸς αὐτόν, ὅτι σὺ σαυτὸν παρακάλεσον καὶ τὰ σαυτοῦ μέμνησο· οἴκοθεν ἔχεις τὸ παράδειγμα τῆς φιλανθρωπίας· δίκαιον οὐκ ἠθέλησας ποιῆσαι φόνον, καὶ ἄδικον ὑπομένεις ἐργάσασθαι· τοὺς ἐληλεγμένους καὶ καταδικασθέντας τὴν ἑορτὴν αἰδεσθεὶς ἀφῆκας, καὶ ἀνεύθυνους καὶ μηδὲν τετολμηκότας κατακρινεῖς, id eſt, *Per hos dies Imperator miſſâ Epiſtolâ in honorem feſti, omnes fermè qui carcere detinebantur liberos dimiſit. Hanc ergo cum ad Imperatorem veneris Sacerdos noſter epiſtolam ipſi præleget, ſuáſque ipſi leges in memoriam reuocabit, & ad eum dicet : Temet mone tuorúmque memor eſto : domi tua, vel à teipſo humanitatis exemplar habes : Noluiſti iuſtam cædem facere, & iniuſtam poteris admittere? conuictos & condemnatos ob feſti reuerentiam dimiſiſti, & non obnoxios, nihílque auſos damnabis?* Et poſt alia, ſuper eâ Indulgentia σὺ διὰ τῆς ἐπιστολῆς ταύτης διαλεγόμενος ταῖς πόλεσι πάσαις ἔλεγες, εἴθε μοι δυνατὸν ἦν καὶ τοὺς νεκροὺς ἀναστῆσαι. Et idem rurſum Chryſoſtomus Flauianum Epiſcopum Antiochenum, *tom.* 4. *p.* 441. in reconciliationem Imperatoris cum ciuitate, *homil.* 20. *ad Populum*, Imperatorem Theodoſium M. inducit alloquentem. μέμνησαι, inquit, πρῶτον ὅτε τῆς ἑορτῆς ταύτης καταλαβούσης ἐπιστολὴν ἔπεμψας πανταχοῦ τοῖς οἰκουμένοις, κελεύουσαν τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας ἀφεῖναι, καὶ συγχωρεῖν αὐτοῖς τὰ ἐγκλήματα καὶ ὡς οὐκ ἀρκοῦντων ἐκείνων δεῖξαι σοῦ τὴν φιλανθρωπίαν ἔλεγες διὰ τῶν γραμμάτων ὅτι εἴθε μοι δυνατὸν ἦν καὶ τοὺς ἀπελθόντας καλέσαι, καὶ πρὸς τὴν προτέραν ἀναγαγεῖν ζωήν, id eſt, *Meminiſti nuper cùm hoc feſto appetente epiſtolam per totum orbem miſiſti, iubentem, eos omnes qui carcere detinebantur, dimitti; eiſque crimina indulgeri. Quin atque ſi hæc humanitati tuæ teſtificandæ non ſufficerent, in hæc verba ſcripſiſti :* VTINAM MIHI ET MORTVOS REVOCARE ATQVE AD PRISTINAM VITAM REDVCERE LICERET. Quæ Theodoſi M. Indulgentia Paſchalis hodie *hoc Codice Theodoſiano* non extat. Plures quoque anni ſunt cùm ſuſpicabar Indulgentiam illam Theodoſij M. quam Themiſtius *Orat.* 5. effert, eodem pertinere : eam quippe in longinquas regiones peruaſiſſe ait, & poſt eam, reos lugubri amictu depoſito ä .... ἑορτάζειν ἑορτήν. Quam ſententiam tueri vidi quoque poſtea Epiphanij Interpretem *p.* 305. 366. verùm attentè eam Orationem legenti mihi nunc placet, non agi ibi de ſolenni aliqua Paſchali Indulgentia, quâ ſanè Maieſtatis Rei nunquam comprehendebantur, vt docet *lex* 3. *ſup. l.* 4. 6. 7. 8. *inf.* verùm de extraordinaria, quæ facta Maieſtatis reis. Editæ ſunt & nuper eiuſdem Theodoſij duæ Indulgentiæ in *append. Cod. Theodoſiani* quarum vna ſine temporis characteriſmo ad Eutropium Præfectum Prætorio data dicitur (qui ſanè Præfectus Prætorio fuit A. D. 380. & 381.) & altera ad Antiochenum, qui & Spectabilitatis titulum ibi obtinet. Data x. Kal. Maias Honorio NB. P. & Euodio Coss. id eſt A. D. 386. verùm de earum fide alibi viderimus. Meminit rurſum huius Indulgentiæ, proculdubio à Theodoſio vel Arcadio factæ, Chryſoſtomus *tom.* 5. *Sauiliano ſermone in magnam Hebdomadam*, *p.* 541. vbi poſtquam de Hebdomada Antepaſchali Iuridicis diebus Imperatoriâ conſtitutione exemptâ egit, ſubiicit : οὐ ταύτῃ δὲ μόνον αὐτὴν τετιμήκασι τῇ σπουδῇ καὶ τιμῇ ἀλλὰ καὶ ἑτέρᾳ οὐκ ἐλάττονι ταύτης· βασιλικὰ καταπέμποντες γράμματα λέγοντα τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας ἀφίεσθαι τῶν δεσμῶν: &c. vbi etiam cauſam huius Indulgentiæ Paſchalis reddit. Pariter vt *homil.* 30. *in cap.* 11. *Geneſ. p.* 427. *Pariſ. edit.* καὶ οὐ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ ἑτέραν φιλοτιμίαν ἐπιδείκνυνται [οἱ βασιλεῖς ἐν τῇ μεγάλῃ ἑβδομάδι] τοὺς τὸ δεσμωτήριον οἰκοῦντας ἀφιᾶσι τῶν δεσμῶν, καὶ κατὰ δύναμιν ἀνθρωπίνην μιμοῦνται τὴν ἑαυτῶν δεσπότην, &c. Meminerunt huius Indulgentiæ Paſchalis & Monachi Eutychis hæretici in libello ſupplice ad Pſeudo-Synodum Epheſinam in actis Concilij Calcedonenſis : καθ' ἣν (diem Paſchatis) λύεται μὲν τοῖς πλείστοις τῶν ἡμαρτηκότων ἀπὸ τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν τὰ ἐπιτίμια λύεται δὲ παρὰ τῶν βασιλευόντων ἐπὶ τῶν ἐγκλημάτων τὰ δεσμὰ τοῖς ὑπευθύνοις.

¶ Porrò moris huius atque Indulgentiæ Paſchalis haud antiquior mihi mentio occurrit, quàm *hac ipſa lege*, quæ *Valentinianum Seniorem* authorem

tem habet. Et sanè ita omnino existimo, Valentinianum Sen. primum huius Indulgentiæ Paschalis auctorem fuisse: atque adeò *hâc lege* primum eius eade re Edictum contineri A.D.367. Cuius etiam initio, huius instituti sui causam reddit: peculiarem videlicet suam erga eum diem deuotionem: *Ob diem Pascha quem intimo corde celebramus*, &c. Et quidem in Vrbe Româ primùm, vel potissimùm, vsurpatus hic mos: vt docet præter hanc legem, *lex prox.* 4. 6. & 7. Propagatum dein exemplum ad prouincias: de quo est *lex* 8.

Et sanè Viuentio Præfecto Vrbis *hanc leg.* inscribi obseruandum est: cui eidem alioquin inscribitur hoc ipso Anno *l.* 11. *inf. de pœnis.* Eiusdémque meminit Ammianus Marcellinus, *lib.* 27. *p.* 361. 362. Qui quidem *Viuentius* ille est, sub quo exorta seditio illa cruenta quam describit idem Ammianus Marcellinus *dicto loco*. Neque ambigo, quin huius facti seu Indulgentiæ Paschalis Valentiniano auctor fuerit *Damasus Episcopus Romanus*, qui superiori Anno 366. electus fuit, non 367. vt Baronio visum, vt alibi pluribus ostendo. Sanè recens etiam huius Indulgentiæ Paschalis institutum esse, indicare videtur ipse Valentinianus *lege prox.* quem Principem, aliis quoque argumentis comperio, Religionis Christianæ venerationem variis rationibus auctum iuisse: inter cætera, comportatis spoliis è Templis Gentilium in Ecclesiam: quod Iulianus versâ vice facere instituerat. Atque hoc etiam inter alia complurima argumento apparet, librum *de Cardinalibus operibus Christi*, perperam S. Cypriano Carthaginensi tribui, cùm in eo fiat huius Indulgentiæ mentio.

¶ Traductus autem proculdubio Indulgentiæ huius Paschalis mos à Iudæis; apud quos vndevnde mos ille inuectus fuerit: (de quo Grotius ad *c.* 27. *Matth. v.* 15.) solemnibus diebus vnum è vinculis dimittere mos erat, ac nominatim festo Paschali, vt ex Euangelio patet. Quod & Pentecostes & Tabernaculorum diebus factum: Quanquam & apud Gentiles quoque diebus solemnioribus festorum vincti soluti. Ita diebus Cereri sacris vincti, solui soluti ex lege Græcorum, cuius meminit Sopater ἐν διαίρεσι ζητημάτων τοὺς δεσμώτας, inquit, τοῖς θεσμοφορίοις λύεσθαι. Item in Panathenæis Vlpianus ad illa Demosthenis πολλάκις πάντα .... ἐν τῷ δεσμωτηρίῳ διατρίψαντα ex oratione κατὰ Τιμοκράτους sic notat κατὰ πάντα ἔτη ἤγετο τὰ παναθήναια, τότε δὲ ἐξῆν ἀφιέναι τοῦ δεσμοῦ τοὺς δεσμώτας διὰ τὴν πανήγυριν εἰς ἐγγυητὰς ἐν τῷ κατ' Ανδροτίωνος. Sed & idem Romæ fiebat, *Liuius lib.* 5. in descriptione Lectisternij quod primum factum in Vrbe A. CCCLV. *Et cum inimicis quoque benignè & comiter sermones habitos, iurgiis ac litibus temperatum, vinctis quoque dempta in eos dies vincula.*

¶ Tandem obseruandum, vt ex *h. l.* ita ex reliquis quatuor, Indulgentiam hanc Paschalem non pertinuisse ad sex atrociorum criminum reos. Quod etiam in illa apud Cassiodorum indulgentia expressum; de quo pleniùs dicam ad *leg* 6.

¶ Cæterùm ne quis turbetur characterismo diei & mensis *huic legi* apposito III. *Non Maij*, notandum, id non referendum ad diem quo Pascha celebratum, multò minus ante id, quando nunquam Pascha in eum diem incidit, verùm citeriùs, & verò his Coss. Pascha celebratum *Kalendis Aprilis*: vide Victorij *Canonem Paschalem*. & *supr. in Notis* iam dixi. Verùm cùm post Paschatis diem elapsum reus quidem in foro Præfecti Vrbis conueniretur, veluti sacrilegij reus, aut maleficus: is verò obtenderet reperi se ampliùs non posse, quasi Paschali Indulgentiâ comprehensus, dubitatum ea de re, atque ad Valentinianum Imp. relatum: Et ita quidem sentio, etsi Doctissimus Petitus, *comment. in leges Atticas p.* 40. rescribendum putet III. *Non. Mart.* vt ita apperente Paschate hæc *lex* lata fuerit. In magnâ certè Hebdomada huiusmodi Indulgentias emissas testatur Chrysostomus *duobus illis locis*, quos antea consignaui.

¶ Interim hîc cumulare iuuat quæ *hoc titulo* de Paschate, & Paschalibus diebus occurrunt elogia: *ob diem Pascha*, inquit Valentinianus Sen. *h. l. quem intimo corde celebramus*: Idem *l. prox.* 4. *Paschæ celebritatem* vocat: *Paschalis lætitia diem*, Valentinianus Iun. *l.* 6. idem *l.* 7. *Religionem anniuersariæ obsecrationis.* Idem *l.* 8. *Gaudia & lætitiam communem* his tribuit: mox, *dies sanctos vocat*. Quæ omnia testantur venerationem, sanctitatem & lætitiam huius festi: & elogiis quæ *initio* ex Gregorio Nazianzeno notaui, respondent.

¶ *Altera* PASCHALIS *Indulgentia Valentiniani Sen. A. D.* 368.

IV. * Idem " AAA. ad Olybrium " P. V.

PASCHÆ celebritas postulat, vt quoscunque nunc " ægra exspectatio quæstionis, pœnæque formido sollicitat, absoluamus: Decretis tamen *Veterum* † mos gerendus est, ne temerè homicidij crimen, adulterij fœditatem ", maiestatis iniuriam, maleficiorum scelus ", insidias " venenorum, raptúsque violentiam sinamus euadere. Lecta " VIII. Id. Iun. " Valentiniano & Valente II. AA. Coss. [368.]

NOTÆ.

* Et hæc *lex* abest à *Cod. Iust.* omisit eam Baronius: quâ tamen Historia Ecclesiastica Anni 368. augeri potuit.

" Rectè hîc *Gratiani* nomen additum: vide *Consular. Theodos.*

" *Olybrius* PV. Romæ sub Valentiniano Sen. De eo vide Amm. Marcellinum *lib.* 28. *p.* 383. Fuit verò hic Olybrius Præfectus Vrbi integrum trienniom Anno videl. 368. 369. 370. vid. *Prosopogr.*

" Nota hanc vocem *nunc*, imminente scilicet Paschali celebritate, indulgentiæ hæ emissæ: de quo ad *leg. superiorem.*

† Quænam hæc Veterum decreta? Dicam mox.

" Κακολογία hîc benè obseruata, Marcellinus *lib.* 16. *p.* 73. *nec adulterij fœditate suppressa.* Sanè *l.* 2. *sup. de adulteriis*, fœdandi quoque verbum, hac in re vsurpatur.

" *Iniuria* Maiestatis propriè.

" *Scelus maleficiorum*, vide *sup. tit. de Maleficiis.*

" Insidiæ venenorum: vide *titulum* horum ad *L. Cornel. de Sicariis & Veneficis.*

" *Lecta* lex in Senatu proculdubio, v. *Prolegomena*. Lecta porrò hæc lex seu indulgentia, quomodò & recitata quæ continetur *l.* 6. *inf.*

COMMENTARIVS.

PASCHALIS Indulgentia à Valentiniano Seniore emissa hæc altera est A. D. 368. cuius eadem est quæ superioris sententia, Anno Superiore datæ. Ex quâ magis magisque confirmor, Valentinianum primum Authorem Paschalis huius Indulgentiæ fuisse: Cæterùm mirum, quod etiam Doctiss. Petitus notauit *in leg. Attic. p.* 40. hanc legem *Id. Iunias* primùm lectam, Itaque error hic mihi residere videtur. Emissæ quippè hæ Indulgentiæ Paschales appetente Paschate: atquin in *Iunium* mensem Pascha nunquam incidit. Malim itaque *VIII. Idium* [Apr.] Porrò apertissimè initium *legis* ostendit circa festum Paschæ hanc *legem* latam. *Paschæ celebritas postulat, Vt quocumque* NVNC *agræ expectatio sollicitat.* Pascha verò hoc Anno celebratum XVI. Kal. Maias nonnollis Latinorum X. Kal. April. vide Victorij *canonem*.

¶ Quod recensum attinet exceptorum criminum ab indulgentia Paschali, est ea paulum diuersa ab eo qui fit *lege Superiore*, vbi & obscurum videri possit quod de *decretis veterum* additur. Sed enim hic intelliguntur *leges Iulia* & *Corneliæ*, similésque, quæ crimina persequuntur, & persequi iubent. Quæque tacitè hic opponi videntur recenti instituto indulgẽtiarum Paschalium, vt ad *legem* Superiorem monebam: hoc videl. sensu: hactenùs quidem à decretis Veterum recedi, quæ delicta puniri iubent, vt Indulgentiæ ad leniora delicta tantum pertineant: in atrocioribus verò criminibus, decretis Veterum mos geratur.

¶ GENERALEM *indulgentiam criminis alicuius à toto aliquo corpore, veluti à Senatu, non rectè peti.*

v. * Idem AAA. ad Senatum.[a]

INDVLGENTIA, Patres Conscribti, quos liberat, notat; nec infamiam criminis" tollit, sed pœnæ gratiam facit: In vno" hoc, aut in duobus reis ratum" sit: Qui indulgentiam Senatui dat, damnat Senatum. Dat. XIV." Kal. Iun. Treu. Gratiano A. II & Probo Coss. [371.]

NOTÆ.

* *Lex vlt. Cod. de generali abolitione.* Iungenda huic *lex 9. sup. de maleficiis*, quæ huic nostræ coniuncta, ei non minimum lucis admouet.
" Vrbis Romæ. de quo mox plura.
" Veluti Maleficij, in specie *huius legis*.
" Senatore videlicet, maleficij reo.
" id est, indulgentiæ vsus & petitio valeat.

COMMENTARIVS.

SENATVI toti Romano Indulgẽtiã petenti, propter Senatores videlicet quàmplurimos criminis cuiusdam (de quo mox) reos, denegat hâc oratione, ad ipsummet Senatum emissa, Valentinianus Sen. A.D. 371. Singulis scil. Senatoribus indulgentiam suam promptam paratam pollicetur, à totò verò Senatu simul & semel indulgentiam seu abolitionem generalem à se rectè peti negat. Nempe quod huiusmodi indulgentia toti Senatui data, cum totius Senatus infamia coniuncta foret. Cùm Senatus dignitas omnem omnino notam & infamiam respuat. Est enim Senatorius Ordo humani generis pars melior (vt apud Symmachum vocatur) quem dehonestari neque sic, Indulgentiâ videlicet datâ, oportet.

¶ Porrò abolitionem hanc generalem cum infamia totius Ordinis coniunctam ita probat triplici sententiâ: Nempe quod vt eleganter ait, *eos ipsos quos liberat, notat.* Rursum quod *indulgentia pœnæ quidem gratiam facit, at non etiam infamiam criminis tollit.* Denique quod *qui indulgentiam Senatui dat, eo ipso Senatum damnat.* Tandem abest scil. indulgentia infamiam criminis tollat, vt contrà eam inurat, & eum cui datur, notet damnétque. Quod & cæteroquin in singulis & priuatis verum est. Notum illud Claudij Imperatoris, apud Suetonium *cap* 16. qui cùm orantibus familiaribus dempsisset cuidam oppositam notam, tamen iudicij sui censorij testimonium aliquod extare cupiens; *litera tamen*, inquit, *extet.* Notum & illud *Poeta* (quod etiam *Glossa* citauit.)

Pœna potest demi, culpa perennis erit.

Plinius quoque *lib. 7. Epist. Si pœna flagitij manifesti remittatur, nota certè quasi censoria inuratur.* Liuius *lib.* 45. *His, qui nos pœna, non crimine liberant, gratiam habemus.* &c. Elegans & Augustini hanc in rem nostram locus *Epist.* 259. *ad Cecilianum. Nec indulgentia*, inquit, *illis danda visa est, ne* VEL SIC *aliquo crimine notarentur, sed tantum commonitorium, quo eos ab omni molestia liberos dimittere iuberetur.* Qui locus singularis est, & singularem cautelam continet: ostendit enim cùm indulgentia cum infamia quadam coniuncta foret, eius euitandæ gratiâ, commonitorium securitatis indulgentiæ vice impetratum. Eadémque ratio & cautela altera fuit Euocationis, si videlicet Princeps in iudiciis conuictos ad se suámque cognitionem euocaret: Symmachus *lib. 4. Epist. 68. Nuper*, inquit, *à Principibus inuictis, ne per Indulgentiam liberaretur, accitus est, magisque honore quã veniâ fatum triste mutauit, nec tã ereptus est, quàm desideratus.* Quæ quidem Symmachi Epistola pertinet ad indulgentiam Tyranni *Maximi* sectatoribus datam, vt magis adhuc docet *Epistola* 73. *lib.* 3. Et ita quidem interim duæ cautelæ illæ quæ nostris *Eurematica*; notandæ sunt, quibus venia criminis citra notam adhiberi potest.

potest, non indulgentiâ quidem criminis tributâ, verùm commonitorio liberationis, & Euocationis. Quæ ad praxin vtiliter traduci possunt.

¶ Criminis igitur gratia honotificentius fit commonitorio securitatis, aut Euocatoria, quia Indulgentiæ nomen cum infamia coniunctum est. Sane Philippus Imperator quoque in *l.7. Cod. Iust. de sententiam passis & restitutis* (quam pleniùs explicabo *ad leg.10. infr.*) scribit: *Generalis Indulgentia nostra reditum exulibus seu deportatis tribuit, non etiam loca militia pridem adempta concessit, neque integram atque illibatam existimationem reseruauit.* Verùm Indulgentia illa *Philippica* huic nostræ similis non est. Est enim de pœnæ iam inflictæ remissione, quam Nos vocamus *Rappel de ban*: vt ad *l. 10.* plenius ostensuri sumus. Imò si coniicere licet, omnino crediderim indulgentiam illam Philippicam esse *secularem* indulgentiam datam occasione secularis lætitiæ: quâ videlicet Philippus Millesimum ab Vrbe condita annum, Consulatu suo & filij celebrauit. De quo videndus est Capitolinus, *in Gordianis*, Victor *in Philippo*, Alij.

¶ Vt ad *legem* nostram redeamus & hypothesin eius ostendamus, pertinet *species* eius Maleficij & Magiæ crimen, cuius infamia hoc tempore Senatorum plurimi stringebantur siue laborabant, vt docet *lex 9. sup. de maleficiis*, quam *huic* nostræ coniungendam dixi, & expressius adhuc *lex 10. eod. tit.* cuius rei historiam exequitur luculentè Ammianus Marcellinus *lib. 28. p. 384. 385. 386.* Igitur; cùm Valentinianus seueriùs; nimiòque rigore in id inquiri iussisset (vt idem Marcellinus *d. pag. 386.* refert) missi à Nobilitate seu *Senatu* legati ad Valentinianum, cùm iam nemo non fermè Senatorum huius criminis reus fieret, quod etiam hæc ipsa Valentiniani Oratio, seu ad Senatum responsio, satis testatur, qui inter alia peterent huius criminis indulgentiam simul & semel toti Senatui fieri. Sanè idem Ammianus Marcellinus quoque *d. p. 386.* meminit Legationis cuiusdam super hoc ipso negotio ad Valentinianum missæ: sed quam hâc posteriorem & ad *leg. 10. sup. de. maleficiis* referendam existimo. Valentinianus autē cùm in hoc crimen seriò & sigillatim inquiri vellet, hoc egregio obtentu seu prætextu, ad eludendam Senatus petitionam, vsus est; Quod indulgentia Senatui data, Senatum damnatura & infamatura esset. Hoc tamen ad clementiæ speciem addito, se si pro singulis & certis quibusdam Senatoribus peteretur; indulgentiam non illibenter denegaturum: *In vno hoc*, inquir [Senatore videlicet] *aut in duobus reis, ratum sit*: (non verò in vniuerso Senatu) *nam qui indulgentiam Senatui dat, damnat Senatum.* Est igitur hæc *lex* inani honestatis tantùm velamento succincta seu velata, si rectè coniicimus.

¶ PASCHALIS *indulgentia Valentiniani Iun. A.D. 381.*

VI. "Imppp. Gratianus, VALENT. & Theod. AAA. ad Antidium v. c. Vicarium."

PASCHALIS lætitiæ" dies ne illa quidem tenere" sinit ingenia, quæ flagitia fecerunt: pateat insuetis horridus carcer aliquando luminibus." Alienum autem censemus ab Indulgentiâ, qui nefariam criminum conscientiam 1. in *Maiestatem* superbè animauerit: 2. qui *Parricidali* furore raptus" sanguine proprio manum tinxit: 3. qui cuiusque præterea hominis *Cade* maculatus est: 4. qui *Genialis*" tori ac lectuli fuit inuasor alieni: 5. qui verecundiæ virginalis *Raptor* extitit: 6. qui venerandum cognati" sanguinis vinculum profano cæcus violauit *Incestu*: 7. vel qui noxiis quæsita graminibus & diris inmurmurata" secreta, mentis & corporis *venena* composuit: 8. aut qui, sacri" oris *imitator*, & diuinorum vultuum adpetitor, venerabiles formas sacrilegio eruditus" impleuit. ¶ His ergo tali quoque sub absolutione" damnatis, indultum nostræ Serenitatis eo præcepti fine concludimus, vt remissionem veniæ crimina nisi semel commissa, non habeant: ne in eos liberalitatis Augustæ referatur humanitas, qui impunitatem veteris admissi non emendationi potius, quàm consuetudini deputarunt. Recitata" XII. Kal. Aug." Rom. Syagrio & Eucherio Coss. [381.]

NOTÆ.

" Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Sed & eam quoque Baronius omisit: quâ tamen Historia Ecclesiastica A.D. 381. augeri potuit.
" Ad Vicarium Vrbis Romæ pariter dirigitur Secunda Valentiniani Iunioris Indulgentia quæ continetur *lege prox. seq.*
" Cassiodorus 4. *Var. 42. cùm Paschalibus diebus paterni luctus essent vulnere sauciati, & ipso* LÆTITIÆ *tempore soli cogerentur tristitiam sustinere.* Sic rursum, *l. 8 inf. gaudia lætitiámque communem* his diebus tribuit.
" *Tenare*, vel *teneri*, id est carcere includi. Tentet aliquis *Timere*, vel *temerè*.
" Non abludit Cassiodori Indulgentia Paschalis, *lib. 11. var. vlt. Lucas perpetua nolle cæcatus tandem infusione lucis albescat.* Et mox, *lumina diutius obtusa torpescunt*, item, *Redue ad lucem, quos caligantes tenebræ possidebant.*
" *Genialem torum* Virgiliana quoque imitatione dixit.

—— lucent genialibus altis

Aurea fulcra toris ——

Eadémque ratione *l. 2. sup. de adulteris*, imprimis maritum Genialis thori vindicem esse oportere. Plura vide in Gloss. Cassiodorus 1. *var. 37. Et genialis thori maculam deprehensi adulteri sanguine diluisti.* Idem *lib. 2. ep. 10. vt sollicitatoris Genialis thori veneranda societas.* & *lib. 9. ep. 18. Qui in Genialis thori ausus est diuisione grassari.*
" Virgiliana rursum imitatio *lib. 12. Æneidos.*

Victus amore tui cognato sanguine victus.

Martialis quoque *lib. 12. ep. 44.*

Vnice cognato iunctum mihi sanguine nomen.

Silius *lib* 8. *Sanguine cognato immunis.* Gellius *lib.* 12. *proprij, consueti atque cognati sanguinis alimonia priuare.*
" Dixi *sup. ad Titulum de Maleficiis l.* 5.
" Falsæ monetæ reum hoc verborum ambitu designat: *Sacrum os*, pro Principis facie Symmachus *lib.* 10. *ep.* 20. ad hunc eundem Valentinianum scribens. *Dicam vt res est, curasse Clementiam vestram vt tanquam coram locatus & alloquens Principum frueret, & Augusta in ipsis donis ORA veneraret,* &c. Venerabiles formæ. De quibus omnibus vide *sup titulum de falsa moneta.* Nescio quis hoc loco, vnde nescio legebat, *aut quis actionis,* vnde efficiebat, *aut qui sanctionis.* Inepiè.
" Sacrilegio eruditus falsæ monetæ reus, qui scilicet in falsa moneta facienda eruditus est.
* Finis *legis* 3. *Cod. de Episcop. audientia,* hinc desumptus est.
" Absolutione, id est, indulgentia in *Iustinianeo* legitur *adstrictione.*
" Nec. " Sic & *Lectat,* Paschalis pariter Indulgentia quæ continetur *l.* 4. *sup.*
". An & hic error in die admissus? vt reponat quis *Apr.* vt *l. prox.* 7. Dicam mox.

COMMENTARIVS.

PASCHALES VALENTINIANI Iunioris *Indulgentia* sequũtur. Paschalis scilicet Indulgẽtiæ, vt à Valentiniano Seniore emissæ in vrbe Româ, duo exẽpla superius habuimus, *l.* 3. *&* 4. *sup.* ita à Valentiniano Iuniore emissæ tria nũc exempla siue Edicta sequuntur, *hâc* inquam *lege*, & *duabus sequentibus*: quarum duæ priores pariter vt Valentinianeæ *l.* 3. *&* 4. *sup.* ad vrbem Romam propriè pertinent, sola *lex* 8. ad Prouincias pertinet. Et sanè ferinè est, vt existimem, Indulgentiam Paschalem ad vrbem Romam primũm pertinuisse, deinceps verò in Prouincias propagatam: de quo vt *ad l.* 3. dictum fuit, ita ad *eam legem* dicetur.

¶ Emissa autem hæc Indulgentia Paschalis, quæ *hâc l.* continetur, A. D. 381. & *Recitata Romæ XII. Kal. Aug.* vitiosè omninò: Clarè enim reponendum *XII. Kal. Apr.* Pascha enim hoc anno celebratum *V. Kal. Apr.* vide Victorij *Canonem Paschalem centum annorum*, ab Anno 311. ad 411. Laterculum, vbi editum *VI.* Nisi fortè hæc *lex* pariter vt aliæ quæ de vitio suspectæ sunt, post Pascha lata, cùm de aliquibus reis dubitari cepisset: vel dici possit, quod non putem adeò Datam ante quatuor menses, sed nunc Recitatam.

¶ Porrò duo reorum genera hâc elegantissimâ constitutione (quæ cothurno Gallicano tota assurgit multásque Virgilianas imitationes continet) seu indulgentia à Valentiano Iuniore excipiuntur. Primò atrociorum criminum (quæ quidem octo hîc numerantor) Rei. Quod & ipsum constitutum *l.* 1. 2. 3. 4. *sup.* & *duabus* hanc legem *sequentibus.* Cassiodorus quoque nominatim in Paschali Indulgentia *lib.* 11. *ep. vlt. Ad te*, inquit, *claustrorum Magistrum verba reuocemus* &c. *vt tuos quoque gemitus consolemur, illos tibi tantummodò vendica, quos lex pietatis gratiâ non relaxat, ne cum truculentis parceret, asperrima facinora leuigaret.* Quæ ipsa Cassiodori *formula* tota consulenda est: multa enim habet, quibus hæc Paschalia Indulta illustrari valẽt. Quinimo & hodie hæc ipsa in Indulgentiis Regum obtinent quas occatione solemniom Regni in vrbes ingressum promulgant: De quo vide *summam Ruralem* Buttilerij *de criminibus exemptis indulgentiis publicis.* Hinc adeò clausula illa indulgentiarum, *Ne voulons neanmoins estre comprins les criminels de leze Maiesté, & tels autres cas enormes.* Sunt enim hæc nõn crimina, sed portenta.

¶ Alterum Reorum genus, quod *hâc* Valentiniani Iunioris *lege* nominatim Indulgẽtia publicâ Paschali frui vetat, est eorũ qui semel antea indulgẽtiã obtinuerunt. *Iteratum* scilicet delictum ad Indulgentiam non pertinet. Quod vno etiam omnes ore hodie tradunt, post Paridem de Puteo, *in Syndicatu, verbo, Carcer:* & Boërium, *Decisionum Burdigal.* 217. *n.* 22. & Benedictum in *capite, Raynutius, num.* 33. 34. 35. in quæstione *An occidere liceat peccatores?* Choppinus *de domanio lib.* 2. *tit.* 7. Quam in rem sanè *lex* hæc expressissima est: vt mirer à nonnullis eam minùs visam, ac maximè cum hæc *huius legis* sententia à Triboniano insetta fuerit *legi* 3. *Cod. de Episcopali audientia*: *Geminatum* itaque delictum venia caret, & humanitate communi indignus est, *qui* (vt hæc *lex* eleganter loquitur) *impunitatem veteris admissi non emendationi, sed consuetudini deputauit*, id est cui indulgentia præterita, cùm ad emendationem eum inuitaré deberet, ad iterandum delictum illecebra fuit. Ita scilicet fermè ingenium est, vt indulgentia peccati, peccandi porrò déque cætero, illecebra sit, & peccandi consuetudinem inducat. Et veterem ferendo iniuriam, nouam inuites. Et vt Lucilius apud Nonium loquitur, *sublato pudore omni, licentiâ fœnus refertur*: vbi eleganter ait, *ex licentia*, id est indulgentia & pudorem tolli, & *fœnus referri*, id est indulgentiam cumulaodorum peccatorum illicem esse, & quasi ad veterem criminum sortem nouorum accessionem adiiciendi. Sanè exasperandam pœnam eorum, qui iterum in idem crimen relabuntur, docet *lex, Capitalium* 28. §. *solent, ff. de pœnis.* Ad aliquid etiam faciet *lex* 10. *in fine, inf.*

¶ Porrò, quod etiam Doctiss. Petitus notauit *in leges Atticas, p.* 40. Stupendum, quod huic Indulgentiæ Paschali subscribitur *XII. Kal. Aug.* de quo iam *initio* dixi.

¶ PASCHALIS *Indulgentia Valentiniani Iun. A.D.* 384.

VII. * Idem AAA." ad Marcianum Vic."

RELIGIO" anniuersariæ obsecrationis hortatur", vt omnes omninò periculo carceris metúque pœnarum exími iuberemus", qui leuiore" crimine rei sunt postulati. Vnde apparet, eos excipi quos atrox cupiditas in scelera compulit sæuiora": in quibus est primum crimen, 1. & maximè", Maiestatis, 2. deinde homicidij, 3. veneficiique, ac 4 maleficiorum, 5. stupri, atque 6. adulterij, parique immanitate sacrilegij, 7. sepulchríque violatio, 8. raptus, 9. monetæque adulterata figuratio. Dat. XI. Kal. April." Med Richomere & Clearcho Coss. [384.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Et hanc *legem* Baronius malè omisit.
" Reponendi hi Imperatores, *Valentinianus, Theodosius & Arcadius.*
" An Vrbis Romæ? an Italiæ? de eo mox. Sane hic idem *Martianus* videtur, ad quem Symmachi epistolæ aliquot extant *lib* 8.*epist*.9.22.53.57..72. ad Vicarium certe Vrbis Romæ pariter dirigebatur indulgentia *legis superioris* 6.
" Diem Paschæ intelligit.
" Ergo iam Pascha imminebat.
" Duriusculum hoc? *iubeamus* ad aures leniùs accederet, nisi suprà legas *hortabatur.* Sed neque illius exempla desunt.
" Et hoc duriusculum, melius aliàs *leuioris criminis.* Sed quis hoc æuo iam ex gat latiore, & purum eloquium? quin potiùs barbarismis plena omnia.
" Mallet al quis *scaniorq.* De qua voce vide *Gloss.*
" *Maximum*: ita Cuiacius reponebat, *Recitationibus in Codicem, Tit. ad leg. Iuliam Maiestatis,* cuius coniecturam posteà sibi vindicauit, qui de iure Pontificio scripsit; *lib.* 1.*p.*6. Sed retinere potest *maxime*; *scelera*, ait lex, *saeuiora, in quibus est maximè* &c. Item, *in quibus est primum crimen Maiestatis.* Inter sæuiora crimina, est maximè crimen Maiestatis. Proinde vox *maximè* iungenda cum voce, est.
" Dies hic & mensis rectè adscriptus: Pascha enim celebratum hoc Anno 9. Kal Apól.

COMMENTARIVS.

PASCHALIS indulgentia à Valentiniano Iuniore emissa iam altera hæc est; Data verò A. D. 384. mense MARTIO in ipso Paschali termino XI. Kal. April. appetente Paschate IX. Kal April. vt docet Victorij *Canon Paschalis*, non XII. Kal. Maij, vt malè Latereulum aliud vetus *Paschale* habet apud Bucherium *p.*254. quod etiã rectè notat Petitus *in leges Atticas*, *p.* 40. Dubium verò num propriè hæc Indulgentia ad vrbem Romam pertineat, an ad Mediolanum & Italiam. Istud malim argumento subscriptionis. Data enim hæc Indulgentia XI. Kal. Aprilis Mediolani, vbi vnà cum Imperatore Marcianus ipse erat in ipso Paschatis termino, tertio post die Paschate celebrando, vt modò dixi. Itaque ad Mediolanum ea pertinet, quæ vtique Vicarij Italiæ sedes erat, non ad Romam, quò post hanc *legem* datam peruenire Indulgentia hæc ante Pascha non potuit. In ea verò quoque sententia fuisse deprehendo Doctiss. Petitum *p.*40.

¶ Quod ipsam Indulgentiam attinet, & ipsa nominatim ad leuiorum criminum reos restringitur, exclusis atrocioribus criminibus nouem, in quibus sanè, pariter vt *l.* 1. 3. 4. 6. *sup.* & *l.* 8. *inf.* Adulterium collocatur; quod etiam Vlpianus numerat inter grauiora, *tit. de dotibus*, §. 9. & in *can. quod*, 32.*qu.*7. *Quid in omnibus peccatis est grauius* quanquam in *cap. at si Clerici*, 4. *extr. de iudiciis*: inter minora recenseri videtur:) Item sepulchri violatio, *h. l.* & *l. prox.* quod crimen hoc æuo frequens, & ideo quoque atrox, cum à maleficio sæpe iungitur, *l. prox.* & cum homicidio, & adulterio: de quo Chrysostom. non vno loco *in Matth.* & ... *ad Galat.*

¶ 1. PASCHALEM *indulgentiam non ampliùs à Principe exspectandam.* 2. *Criminum enumeratio quæ hâc indulgentiâ non fruuntur.*

VIII. * Idem " AAA. ad Neotherium P.P."

NEMO" deinceps (tardiores" fortassis) affatus" Nostræ Perennitatis exspectet! exequantur Iudices", quod indulgere consueuimus. Vbi primùm' dies Paschalis extiterit", nullum teneat carcer inclusum, omnium vincla" soluantur. Sed ab his secernimus eos, quibus contaminari potiùs gaudia" lætitiámque communem, si dimittantur, aduertimus. Quis "enim 1. *sacrilego* diebus sanctis" indulgeat? quis 2. *adultero*, 3. vel" *incesti* reo tempore castitatis "ignoscat? quis non 4. Râptorem" in summa quiete" & gaudio communi persequatur instantiùs? 5. Nullam accipiat requiem vinculorum, qui quiescere" *sepultos* quâdam sceleris immanitate non sinit: patiatur tormenta 6. *veneficus*, 7. *maleficus*, 8. *adulteratórque* * *monetæ*: 9. *homicida*", quod fecit semper expectet: 10. reus etiam *Maiestatis*, de Domino" aduersum quem talia molitus est, veniam sperare non debet. Dat. v. Kal. Mar." Med. Arcadio 1. & Bautone Coss. [385.]

INTERPRETATIO. *Sacrilegus", adulter, incesti reus, raptor, sepulchrorum violator, veneficus, maleficus, adulterator monetæ, homicida, diebus Paschæ nullatenus absoluantur. Reliqui omnes, quos minorum causarum culpa constringit, diebus venerabilibus Paschæ specialiter absoluantur.*

NOTÆ.

* *Lex* 3. *Cod. de Episcopali audientia.* Baronius, *hanc legem* refert hoc Anno 385. *num.* ...
" Reponendi & hic hi Imperatores, *Valentinianus, Theodosius & Arcadius.* Et ita rectè editum est in *Codice Iustinianeo.*
" *Neotherius* PP. sub Valentiniano Iun.
" *Nemo* Iudicum scilicet.
" Quia fortè post festum Paschalis Indulgentiæ ad Iudicum notitiam deferebantur.
" id est, literas & Edicta Indulgentiarum Paschalium.
" *Iudices*, id est Rectores prouinciarum: Ergò Indulgentiæ Paschales iam hoc tempore prouincias peruaserant: vide quæ dixi ad omnium primam indulgentiam *l.* 3. *sup.*

Primus, Cod. *Iust.* Sed Istud præferendum. *Illuxerit.* Poëticè.

Gaudiorum communium appellatione hâc in ipsa re vtitur Cassiodorus in Indulgentiâ Paschali *circa finem.* Paschalis lætitiæ dies, *l. 6. sup* vbi vide quæ dixi.

Antitheses perpetuas & elegantes obserua : *Dies sancti*, sacrilego opponuntur : *castitatis tempus*, adulteris & incestis : *quies*, raptoribus *requies vinculorum*, ei qui quiescere sepultos non sinit. Porrò, *dies* sanctos vocat, & *hic*, *& l. 2. sup. de feriis* : pariter vt Ambrosius in eadem re, *loco* quem laudaui ad *l. 3. sup.*

Paschæ diem intelligit, qui gaudio & lætitia transactus.

Vel *stupri incestive* : ita Tribon. Sanè *superiore lege 7.* stuprum quoque connumeratur.

Castitatis tempus, tempus Paschale : de quo iam dixi *ad leg. 5. sup. de quæstionib.*

Raptorem Virginis, ita *Cod. Iust.*

Quies summa Paschalis propter ea quoque quæ *titulo de quæstionibus*, dicta sunt.

Quiescendi, & *Quietis*, hæc in re vox propria : cuius plenæ inscriptiones. Et de qua consulendi qui de funeribus scripserunt. Vide & *Nouellam* Valentiniani *de Sepulcris*, Cassiodorum *6. var. 8.*

Adulter violatórque, ita Tribonianus.

Parricidáque, hoc amplius Tribonian. ex *d. l. 6.* pariter *sup.*

Domini appellatione hic Princeps intelligitur, pariter *vt l. 4 sup. Ne præter crimen Maiestatis.* Sensus autem hic est, Principis beneficium ad eum non pertinere, qui in Principem admisit. Similiter frustra leges inuocat, qui contra leges committit : *l. auxilium 37. in fine, ff. de minoribus.* De Principis beneficio desperet, qui in Principem desperatus fuit.

Et hic dies rectè adscriptus : de quo mox.

Imitatus hunc facinorosorum Catalogum Auctor *ep. 1. Stephani, p. 331.*

COMMENTARIVS.

PASCHALIS Indulgentiæ *Valentiniani Iunioris* vltimum hoc è tribus, & è quinque in vniuersum Indulgentiis Paschalibus, quæ *hoc titulo* continentur, postremum Edictum est quod vnicum habet *Codex Iustin. l. 3. C. de Episcop. aud.* Idque omnium *huius Codicis* elegantissimum est, & cothurno Gallicano assurgit; Emissum verò id, appetente Paschate, extremo mense FEBRVARIO V. Kal. Mart. A. D. 385. Pascha enim hoc Anno celebratum *Prid. Idibus April.* vid. Victorij *Canonem*, & *veterem laterculum Paschalem.* Et quidem eo quoque sensu vltimum, quod huiusmodi Edicta à Principe expectare Iudices ampliùs nolit. Valentinianus Iun. iubet quippe Iudices, vbi primùm dies Paschalis illoxerit, carceres aperire, reos soluere: suo & spontaneo motu non expectatis Principis literis, hâc videl. ratione, quod tardiùs sæpè, & post festum, Principis literæ ad Iudices perferantur. Fit igitur Paschalis indulgentia hæc, Valentiniani Iun. constitutione, iuris iam ordinariis assiduæque Iurisdictionis; vt plerumque ea quæ fieri consueuerunt, in assiduam vertuntur iurisdictionem; quæque ab initio iuris & priuilegij fuerunt, in assiduam iurisdictionem conuerti solent : *§. 1. Instit. de fidei commiss. heredit. & l. 31. §. 20. ff. de Ædilitio Edicto.* Atque hic notandus est inter alios iuris istius & indulgentiæ Paschalis progressus. Neque ideò minus tamen, post hanc quoque constitutionem, Paschales Indulgentiæ à Principibus emissæ perseuerarunt, saltem in Oriente, vt beneficij sui eas semper facerent & ostenderent: vt patet ex Chrysostomi *locis* laudatis ad *l. 3. sup.* qui multas huiusmodi Theodosij M. indulgentias Paschales memorat, vt id tantùm Valentinianus Iun. *hâc lege* voluisse videatur, vt si quo casu Iudex huiusmodi Indulgentias nondum accepisset, nihilominùs Paschate illucescente reos carcere liberaret. Verùm mihi potiùs ita videtur, Valentinianum Iun. voluisse se deinceps huiusmodi indulgentiarum emittendarum labore liberare, vel certè indulgentiam suam ita testari: feram putans liberalitatem, quæ statis temporibus admoneatur, vt in re haud absimili loquitur Symmachus hoc ipso Anno 385. ad hunc Valentinianum Iun. scribens: & mox; *felix mehercule seculum! quo Principes cohibere diu nesciunt tribuenda deuotis*: secutis verò in Oriente Principibus non eandem mentem fuisse. Certè illâ quâ dixi causâ Tribonianus hanc *vnicam* in *Codicem suum* retulit constitutionem, & indulgentiam Paschalem, è quinque *huius tituli* indulgentiis Paschalibus; quod *hâc solâ lege* indulgentia assiduæ & perpetuæ iurisdictionis fit, ac proinde superflua visæ cæteræ ceu temporariæ.

¶ Quod crimina attinet quæ ab indulgentiâ Paschali *h. l.* pariter excipiuntur, de his *Superiores leges* iam satis monuerunt.

¶ LYCIÆ PROVINCIÆ *aliquando infamata, vetus fama meritúmque restituitur ab Arcadio.*

IX. * Impp. ARCAD. & HONOR. AA. ad Cæsarium P. P.

DEVOTISSIMÆ nobis *Prouincia Lycia* priorem famam, meritúmque inter cæteras, renouari censemus. Idque excellens Eminentia Tua, Edictis propositis, cunctis faciat innotescere, *Ne quis posthac ciuem Lycium contumelioso nomine iniuria audeat vulnerare.* Teneant honores suos, quos meritis ac laboribus perceperunt, & à Nostra Serenitate sumpturi sunt. Habeant prætéritas dignitates, sperentque sui deuotione venturas: Nec vnius Viri Inlustris Tatiani tantum valuerit temporalis offensio teterrimi Iudicis inimici, vt atque macula in Lycios perseueret, quæ in ipso iam, temporis absolutione, consumpta est. Dat. Prid. Kalend. Septemb. Constantinop. Arcad. A. IV. & Honor. A. III. Coss. [396.]

NOTÆ

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex à Cod. Iust.* velut temporaria & historica.
" *Cæsarius* PP. sub Arcadio & quidem *Orientis*. vt vel ex Lyciæ mentione discere licet; fuit enim illa diœceseos Asianæ, quæ sub dispositione Præf. cti Prætorio Orientis erat Prouincia: verùm de hoc Cæsario PP. plenè *in Prosopogr.*
" De hac *Deuotissimi* appellatione consule Glossar. " *Ideóque.*
" Præfectorum Prætorio muneris id fuit. Principum constitutiones Edictis propositis promulgare: De quo speciali capite.
" *Ciuis*, totius Prouinciæ respectu dicitur *h. l.* vt & *l. 1. sup. de adsessor.*
" Rufini. " Tatiano
" Exilio destinati & præstituti.

COMMENTARIVS.

Areanit Indulgentiæ sequuntur, prætermissis hic Theodosianis: cuiusmodi alioquin, Paschales saltem, plures à Theodosio M. emissas memorat Chrysostomus pluribus locis, quæ congessi ad *l. 3. sup.* quorum vno etiam ait, Theodosium reuerentiâ seu veneratione erga Pascha, omnes ante se Christianos Principes superasse. Editæ quidem & duæ nuper à Sirmondo *in append. Cod. Th. num. 7. & 8.* sub Theodosij M. nomine ex *Cod. Lugdun.* & *Anciensi. ad Eutropium Præfectum Prætorio*, Consulatu omisso, ad Antiochenum, sub Consulatu Honorij N. B. P. & Euodij, id est A.D. 386. Constantinopoli X. Kal. Maias. Verùm de harum fide suo loco.

¶ Hâc Arcadij Indulgentia *Prouinciæ* cuidam toti, purà *Lycia*, prior fama & meritum quæ amiserant inter cæteras prouincias restituitur. Quæ indulgentiæ species notanda est. Scilicet vt Prouinciarum integrarum crimen quoddam quandoque est: vel saltem ob ciuis alicuius in ea eminentis crimen Prouincia tota quandoque apud Principem infamatur, etsi non iure solito & ordinario, saltem Principis aut Iudicis à Principe delegati, siue itâ, & vt hic dicitur temporali offensione, siue inclementia & sæuitia eò procurrente, vniusque ob crimen contra ius fásque integram Prouinciam ad communionem sceleris, & pœnæ deuocante. Quod vtique in specie huius legis *Lycia* obtigerat, sub Theodosio M. propter vnius videlicet *Tatiani*, ex eâ Prouincia oriundi siue crimen, siue *offensionem temporalem*, vt *hâc lege* dicitur.

¶ *Tatianus* scilicet Lyciæ Prouinciæ ciuis, Præfectus Prætorio Orientis fuerat, vt docent complurimæ *huius Codicis* leges, & Zosimus *lib. 4. Histor. p. 769. & p. 774.* verùm cum Rufini offensionem Tatianus incurrisset, qui quidem Rufinus officiorũ Magister erat apud Theodosium, & apud eum maximâ gratiâ pollebat, vnúsque omnia poterat, Præfecturâ Prætorianâ deiectus, eidémque Rufinus ipse in Præfectura suffectus est, (de qua Rufini Præfectura ei delata suo ipsius Consulatu, Anno Domini 392. etiam fidem facit Ambrosius *ep. 53.*) Mox idem Tatianus vnà cum filio Proculo Præfecto vrbis, Rufino id agente, modis omnibus, vt semotis omnibus solus omnia ageret persuaso Theodosio, reus Maiestatis factus est: Eundémque Rufinum, cuius offensionem incurrerat Iudicem nactus est, vt disertis verbis tradit Zosimus, *d. lib. 4. p. 774.* & Claudianus *lib. priore in Rufinum.*

——— causis fallacibus instat,
Arguit attonitos se Iudice ———

Idque etiam hæc *lex* nostra ipsa his verbis testatur: *Nec vnius viri Inlustris Tatiani tantum valuerit temporalis offensio teterrimi* IVDICIS *inimici*. His enim verbis Rufinus indicatur, cuius offensionem Tatianus incurrerat, quémque Iudicem habuerat. Cæterùm huiusce rei historiam præter Zosimum exequitur, vel saltem memorat Claudianus, *lib. priore in Rufinum*: Asterius, *Homilia in festum Calendarum*: *pag. 60.* Author *Fastorum Siculorum* seu *chronici Alexandrini*. Itaque Proculus Tatiani filius capite plexus est VIII. Id Decembr. Tatianus verò Pater, Patriam, *Lyciam* scilicet, incolere iussus est, & in exilium eò ad certum tempus missus; vt testatur idem Zosimus: Claudianus quoque *dicto libro priore in Rufinum.*

——— iuuenum rorantia colla
Ante patrum vultus stricta cecidêre securi:
Ibat grandæuus nato moriente superstes
Post Trabeas Exul.

Quibus versibus Proculum & Tatianum intelligit: quorum hic, Tatianus scilicet, Anno 391. Consul quoque fuerat. Hinc igitur Tatiani huius acta mox rescissa, publicísque constitutionibus à Theodosio infirmata, initio Anni 393. *l. 52. 13. inf. de bonis proscriptorum*, *l. 23. inf. de annona, & tributis*: *l. 231. inf. de Decurionib.* Itémque Proculi filij eius, *l. 12. inf. de annonis ciuicis.* Quia & eiusdem consilio, vt opinor, à Theodosio statuta, vt ostendere videtur *lex 22. inf. de hæreticis.*

¶ Quinimò vt ad legem nostram propiùs accedamus, Rufino id agente, *teterrimo Iudice*, in totam Prouinciam Lyciam offensione itum est: ita quidem, vt tota Prouincia eo nomine infamata fuerit. His duobus constitutis inter cætera, (quantum ex *hac lege* colligere licet) *Primùm*, vt quemadmodum infamibus portæ dignitatum non patent, honorum adipiscendorum tota prouincia ius amitteret, id est, vt ex eâ oriundi ciues Lycij, si quos iam tenerent honores, iis exuerentur, vel saltem ad nouos deinceps adspirare non possent; atque adeò promiscuo ciuium Romanorum & Prouinciarum iure Lycij & Lycia Prouincia exueretur. *Secundò*, vt Priuilegiis suis Lycia priuaretur, atque eo merito, quod inter cæteras Asianæ diœceseos Prouincias obtinebat, purà prærogatiuam & ordinem amitteret. Indéque inolescente licentiâ factum, vt impunè ciuem Lycium contumelioso nomine iniuriâ pulsare liceret; veluti *infamis* nomine, vel etiam (quod existimo) ad Lyciæ nomen allusione factâ *Lupum* appellaret Λύκον, quasi ab honorum & hominum commercio semotum, vel λύκειον. Breuiter igitur Lycia Lyciique ad infamiam redacti. Et hæc quidem sub Theodosio M. cuius animum Rufinus obsederat & fascinauerat.

¶ At mortuo iam Theodosio, versæ sunt rerum vices, sub ipsius filio Arcadio, quem hæc *lex* Authorem habet. Rufinus quippe ille, *teterrimus Iudex & inimicus* Tatiani, tyrannidis affectatæ reus, bonis viris omnibus id optantibus ante portam vrbis Constantinopolitanæ, ante nouem menses, superioris anni fine, 5. Kal. Decembr. interfectus est, vt testatur Socrates, aliique quos ad *Chronologiam* notaui. Itaque & bona ipsa Rufini publicata, vt hoc ipso anno 396. docet *lex 14. inf. de bonis proscriptor.* vt & Symmachus, *lib. 6. Epist. 14.* Deinde ad acta

ipsiusmet

ipsiusmet Rufini infirmanda itum, & ad ipsius Tatiani simul & Lyciæ in integrum restitutionem, quod huius *legis* argumentum est. Tatiani inquam, nam & huius quamlibet pœnæ tempore defuncti, vt hæc verba ostendunt, *temporis absolutione*, vt suspicati licet, fama *hac lege* restituitur, vt ex titulis, quibus decoratur, satis elucet, ipsáque adeo Prouincia Lycia pristinæ famæ meritóque restituitur: & quidem his rationibus. Primum, quod iniquo iudicio Tatianus cecidisset: deinde quod iniquum sit, maculam adhuc in Lycia vel Lyciis perseuerare, postquam Tatianus pœnâ temporalis exilij defunctus est, cuius videlicet occasione Lycia ipsa infamata fuerat: id enim postrema *huius legis* verba significare videntur, *Nec vnius*, inquit, VIRI INLVSTRIS *Tatiani tantum valuerit temporalis offensio teterrimi* IVDICIS INIMICI, *vt adhuc* MACVLA *in Lycios* PERSEVERET, *qua in ipso iam* TEMPORIS ABSOLVTIONE CONSVMPTA *est.* Quemadmodum enim is, qui temporali exilio multatus est, tempore exilij defunctus plene restituitur (*l.* 14. 23. 24. *Cod. de pœnis & l.* 34. *π. de pœnis.* Et maximè *lex*, *Imperator* 8. *π. de postulando*: *& l.* 1. 2. *Cod. de his qui exilium dati, vel ordine moti sunt*: *& l.* 15. *π. ad municipalem*: *& l.* 3. *Cod. Ex quibus causis infamia irrogetur*;) ita & prouinciam, quæ infamata est propter reum temporario exilio multatum siue affectum, tempore exilij finito, famæ suæ meritóque restitui consequens est: Ne vt loquitur eleganter Papinianus noster *in d. l.* 8. *pœna tempore determinata contra sententiæ fidem vlteriùs porrigatur*: id est, vt loquitur lex nostra. *Ne pœna* ADHVC *perseueret temporis absolutione consumpta.* Pœnâ scilicet, quæ alicui propter alium inflicta est, cessante in principali, & in accessorio multò magis cessare debet. Denique vt idem Papinianus eleganter ait, in *l. fratres* 33. *π. de pœnis. Temporaria coërcitio, quæ descendit ex sententia, pœnæ est abolitio, postquam tempus expletum est.* Quæ ipsa est omninò *huius legis* sententia.

¶ Alia verò longè sententia est *legis* 123. §. 1. *de R.* I. vbi dicitur, *temporariam permutationem ius prouinciæ non innouare*: nisi quod similis quædam ratiocinatio ibi est. Et quia ibi sumus, breuiter dicamus, quænam eiusce Regulæ sententia sit, hactenus incognita. Pertinet scil. ea Regula ad *Vnionem*, seu coniunctionem vnius prouinciæ administrationis ad alteram seu alterius formulam (vt loquitur Plinius *lib.* 3. *c.* 4.) Nempè Principes Romani, vti prouincias pro rerum necessitate sæpè diuellebant, diuidebant, (quod ostendit vel *lex* 3. *π. de offic. adsess. & lex* 9. *π. de postulando*: videndus & Strabo *lib. vlt.* Dio: *lib.* 13. Claudianus *fine lib.* 2. *in Eutrop.* & verò hoc ipso æuo Arcadius prouincias ita diuisit, Eutropij impulsu, v. Claudianum *lib.* 2. *in Eutrop.*

——— ne quid tamen orbe reciso
Venditor amittat, ———

Quòd & pater eius Theodosius M. antè fecerat:) ita retrò duas nunquam prouincias in vnam administrationem coniungebant, vtique Chestni temporariâ permutatione subiiciebant: quod ostendit etiam *lex* 1. *C. de off. Præfecti Afric.* & *Nou. Iustin.* 28. 29. sic vt vna iam alterius *προσθήκη* censeretur: vnâ iam alteram nomine suo ambiente. De huius igitur temperariæ permutationis effectu, eâ Reg. quærebatur, an pristinum Prouinciæ *ius* hâc temporariâ permutatione innouatum censeretur, id est vtrùm penitùs de prouinciarum notitiâ, matriculâ, albo, censu, numeróque expuncta censeretur, alterius prouinciæ pars iam non ampliùs alia? Quod vtique dicendum videbatur, eò quod ab eodem Rectore regeretur. Et tamen id eâ Regulâ negatur. Nempè, non ilicò, quia temporariâ permutatione vnus Præses est, ideò vnaquæque prouincia & eadem habenda est, quia hæc coniunctio facilioris tantum administrationis causa ob temporariam aliquam vtilitatem seu necessitatem fit. Maneat igitur immotum ex eâ Reg. principium vnum, & communem Præsidem non ideò efficere vnam prouinciam, imò neque vnicum commune nomen. In Palæstina exemplum esto quæ Syriæ *προσθήκη* facta fuerat (vt loquitur Iosephus) sic vt Syria Palæstina (retenta quoque veteri appellatione) diceretur, & sub eodem Syriæ Rectore ageret. Eò pertinet itaque ea Reg. iunctam seu vnitam prouinciam administratione vel nomine alteri, non ideò eandem fieri aut innouari, verùm aliam semper permanere. Ad varios videl. iuris effectus, vbi passim distinctio fit inter *eandem*, & *aliam* prouinciam: sic vt quod in vnâ fieri potest, in alterâ non possit. Exempla fingamus, in iure absidendi, postulandi, satisdandi, agendi. In iure adsidendi. Finge Syrum, qui vtique *adsidere* in Syria prohibetur (quia nemo in prouinciâ suâ adsidere potest) an poterit idem in Syriâ Palæstinâ adsidere? vtique poterit, tanquam in aliâ prouinciâ, ex hâc R. Item finge, *postulare* aliquem prohibitum iudiciali sententiâ in Syriâ; sanè postulare idem poterit in Palæstinâ, *l.* 9. *π. de postul.* licet (inquit Papinianus) eiusdem nominis sit. Finge tertiò in vnâ Syriæ ciuitate conuentum in eâ *satisdare* non posse? Sanè audietur, si in aliâ eiusdem prouinciæ Syriæ ciuitate satisdare paratus sit, *l.* 7. §. 1. *π. qui satisdare*: (quæ *lex* illi *Regulæ* velut ex *eodem* Vlpiani *libro* desumptæ coniungenda est:) Sed non audietur remitti postulans in aliam, putà Palæstinam, licet nomine & administratione coniunctam. Quartò finge, *de officioso testamento* aduersus hæredem Syrum: Sanè in Syria, in quâ domicilium hæres habet, agi oportet non in Palæstinâ: *l.* 29. *vlt. π. de inoff. test.* Et verò his duabus postremis speciebus hanc R. aptari oportet, nempè Iudicialibus actibus, & iudicio Centumuirali, seu querelæ inofficiosi testamenti, pariter vt connexa illi R. altera principio *d. l.* 123. eodem referenda est: vt patet ex coniunctione *legis* 6. 8. *π. de inoff. testam.* Et hæc quidem est interpretatio illius *Regulæ*, quæ cum *hâc l.* perperàm commisceretur: quam præfero Cuiacianæ 24. *obseruat.* 12.

¶ Interim, notetur singulare exemplum, ex *hâc lege*, integræ prouinciæ, ob vnius hominis crimen infamatæ; sicuti ob vnius crimen aliquando in totum Ordinem pœna diffunditur.

¶ HONORII

16. ¶ HONORII *Imperatoris Indulgentia.*

x. * Idem AA. & " Theod. A. Romulo P. P."

OMNES omnium etiminum reos, vel deportatione depulsos, vel relegatione, aut metallis deputatos, quos Insulæ variis seruituribus, aut loca desolata, suscepetunt, hâc nostra Indulgentiâ liberamus: Separatis " illis, qui ad locum pœnæ destinatum contra Iudicum sententias ire noluerunt: *Indignus est* enim *humanitate, qui post damnationem commisit in Legem.* Dat. VIII. Id. Aug. Rauenn. Stilicone, & Aureliano Coss.[400.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.*
" Expungendum hic *Theodosij* nomen: hic enim biennio tantum pòst à patre Augustus creatus. *v. Chronicon.*
" *Romulus* PP. sub Honorio, Forte P.V. Piudij Romuli P.V. fit mentio in inscriptione Stilichonis statuæ Romæ *p.* 41a. *n.* 4. Plura *v. in Prosop.*
" id est, exceptis.

COMMENTARIVS.

HONORII Imperatoris tres Indulgentiæ sequuntur, & triplicis quidem generis: hæc nominatim Indulgentia est *Remeatus* exilio damnatis concessa. REMEATVS (quem Nos *Rappel de ban* vocamus) non modò singulis reis & exulibus a Principibus (id enim Principum proprium fuit) dari ex indulgentia quandoque solebat pœnæ iam addictis: de quo erit *infr. tit. de sent. pass. & restit.* est *lex* 4. *x. de pœnis*: & *lex* 14. *cod. de pœnis.* Verùm etiam extra ordinem (quandoque ob publicam aliquam lætitiam) generalis indulgentia reditus & remeatus EXVLIBVS OMNIBVS & deportatis, damnatisque ad Metalla tribuebatur, vt præter hanc *legem* docet *lex generalis* 7. *Cod. de sentent. pass. & restit.* & *lex* 7. *infr. de pœnis.* Hoc exemplo Antoninus Pius (ad Indulgentias pronissimus) his quos Adrianus damnauerat, in Senatu Indulgentias petiit, dicens, etiam ipsum Adrianum hoc fuisse facturum: teste Capitolino *in Antonino Pio, p.* 19. Ita Philippus Cæsar, *eâ lege* 7. vt iam antea quoque monui, huiusmodi generalem indulgentiam *exulibus*, secularis festiuitatis (vt equidem existimo) occasione dedit. Hoc eodem exemplo Valentinianus inter auspicia Imperij sui, vt docet *d. l.* 7. *infr. de pœnis.* Hoc eodem exemplo Honorius Imperator *h. l.* indulgentiam pariter generalem deportatis & exulibus tribuit.

¶ Huius verò indulgentiæ causam vel occasionem hanc quis putet, temporis characterismo adductus; nempe quod quartum seculum hoc tempore clauderetur à Christo nato, secundum Baronij computationem. Nam vt maximè recentioris instituti sit, annos computare à nato Christo publicè, vt notum est, quis tamen putet Christianos olim incuriosos adeò egisse, vt memoria nunquam repeterent salutis conditæ humanique generis reparati memoriam & characterismum, meliore auspicio quàm aut Vrbis conditæ, aut alium quemcumque vetiuum characterismum; veluti Pacis Ecclesiæ Christianæ quæsitæ per Constantinum M. De qua alioquin supputatione singularis locus est apud Auctorem *Fastorum Siculorum.* Sanè, quod notandum, Seuerus Sulpicius Aquitanus, qui hoc ipso Consulatu scribebat A.D. 400. Anno à Christo nato & passo supputat: etsi non ita exactè aut rectè: siquidem annos CCCLXXII. supputet à Christo passo, quibus additis XXXIII. saltem vitæ Domini annis efficerent A.D. 405. Hæc igitur vt dixi huiusce *legis* causa & occasio quibusdam videri posset. Quod tamen non puto. Putem magis, id factum seu hanc indulgentiam nunc ab Honorio tributam, siue militiæ ergo, ad quem finem quoque spectat eiusdem hoc ipso anno *lex* 12. *sup. de Veteranis*: *l.* 18. *de re militari*: *l.* 10. *de desertorib.* vel corporum & collegiorum causa, quò pertinent eiusdem hoc ipso Anno *lex* 1. 2. 5. *de his qui condit. propr. l.* 1. *vtrum vi.* Meminit & huiusce Indulgentiæ Augustinus *contra Faustum lib.* 5. *cap.* 8. *Leuissima*, inquit, *pœna in insulam legatus sit, quod suâ sponte quotidiè serui Dei faciunt, se à turbulento strepitu populorum remouere cupientes, & vnde publica terrenorum Principum vota per Indulgentiam solent relaxare damnatos.*

¶ Porrò ab hac Indulgentia, excipiuntur contumaces, quibus cùm exilij pœna fuisset imposita à Iudicibus, exilij, deportationis aut metalli, ad locum pœnæ destinatum ire noluerunt. Contumacis hæc pœna est exilio non obtemperantis, vt indulgentia generali non comprehendatur. Imo contumacia exilio non obtemperantis pœnam cumulat & auget, vt docet *lex* 4. *x. de pœnis.* Refugarum & contumacium hæc pœna est: cæterùm Refugæ sunt non tantùm ij qui in exilium quidem ierunt, sed tempus exilij non compleuerunt, verùm etiam ac maximè qui prorsus exilio non obtemperauerunt: id est, qui, vt loquitur *d. lex* 4. non excesserunt in exilium intra tempus. ¶ Et notanda est *huius legis* ratio, *Indignum esse cum humanitate*, id est, indulgentia, eáque quamlibet generali, *qui post damnationem commisit in legem*, id est qui cùm crimen pœnâ expiare deberet, crimen crimine cumulauit. ¶ Porrò ex his colligi posse videtur, In exilium missos non semper sub prosecutione publica in exilium deductos, alioquin in exilium non ire illis integrum non fuisset, quod tamen *h. l.* præsupponitur; Verùm in exilium damnatos dimissos fortè etiam laxamento temporis tributo, ad disponendas res suas & componendos mæstos penates, vt in exhibendis iis, & è longinquo deducendis quoque tributum docuit *tit. sup. de exhib. reis.*

XI. * Impp. Honor. & Theod. AA. Gaisoni" Com. & Magistro Offic. " Post alia.

De his", qui Tyrannicæ præsumptionis" sacramenta sectati, ad Nostrum Imperium redierunt, hanc volumus esse sententiam, Vt quos inter incendia" Tyrannidis adsumptæ, fidelis plenitudo " reuocauit, ordinem & fructum militiæ" non amittant: Eos verò, quibus lentum regressum necessitas desperationis indixit, soluto" cingulo matriculâ " conuenit aboleri: ita vt illud quoque par reuerentiæ" forma custodiat, ne redire ei ad pristinam militiam liceat, qui aliud militandi genus elegerit. Dat. Prid. Id. Feb. Rau. Varane Cons. [410.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex à Cod. Iust.* velut temporaria.
" *Gaiso*; Gaisoni Comiti S.L. inscribitur altera Honorij & Theodosij *lex* 11. C. *de Vectigal.* De eo plura in *Prosopogr.*
" Cur *Magistro Officiorum* hæc *lex* inscribatur? mox expendam.
" Scholaribus & in sacris scriniis militantibus.
" *Præsumptionis* vox hac in re propriâ. Vide *Gloss.*
" *Inter incendia tyrannidis adsumptæ*, id est, inter initia tyrannidis.
" *Pœnitudo*, vide *Gloss.*
" Pristinæ seu Veteris, ante Tyrannicum tempus adeptæ.
" Sustineri potest: etsi frequentius *solutos cingulo.*
" *Matriculam* Scholarium & eorum qui in sacris scriniis militant obserua: cuiusmodi quadrimenstruos breues conscribi à Magistro Officiorum, & in Scrinio Laterculi deponi iubet Iustinus, *l. vlt. Cod. de officio Magistri Officiorum.*
" *Reuerentiam* hic vocat quæ debetur & habetur singulis Scholis & Scriniis.

COMMENTARIVS.

Tyrannorvm partes secutis sublatâ Tyrannide, indulgentia à Principibus quandoque data; de quo iam aliquid dictum est ad *l. 2. sup.* Hoc porrò indulgentiarum genere nominatim quoque aliquid, cautum de honoribus eorum qui partes Tyrannorum secuti fuissent, & quidem sub hac distinctione; Nouos scil. honores, nouas dignitates à Tyranno collatas, his, quibus collati, collatæue fuissent, eripi noluerunt; vt ex *h. l.* satis colligitur: idque nominatim cauetur *l. 6. 8. 11. 12. infr. de infirmandis his quæ sub Tyrannis*: Pristinum verò statum, pristinam dignitatem seu militiam quam quisque sub legitimo Imperatore ante tempus tyrannicum, antequam tyranni partes sequeretur, adeptus fuisset, tenere, & tueri voluerunt: *h. l. & dictis legib. 6. 11. 12.*

¶ Duas tamen adhùc hac parte exceptiones seu limitationes *h. l.* Honorius addit. Prima hæc est: Iis tantùm pristinam dignitatem seruari, qui inter initia Tyrannidis adsumptæ, & vt loquitur lex, *incendia*, ad obsequium rediissent, non etiam iis quibus lentum reg[re]ssum necessitas desperationis indixisset: id est, qui cùm iam viderent Tyranni res desperatas, non fideli pænitudine, sed necessitate desperationis, ad obsequium redierunt. Multum scil. interest inter pœnitentiam & necessitatem: illa cum fidelitate coniuncta est, hæc cum desperatione: ideò *fidelem pœnitudinem* hæc *lex* eleganter vocat: cuiusmodi non est ea quæ necessitate expressa est. Abripi quippe, velut *incendio*, vi terroris, atque à suo aliquamdiu diuelli officio etiam non mali possunt, qui tamen recepta mox animi tranquillitate, & recollecto animo ad officiũ redeunt, atque adeò innocentes penè creduntur: Seneca, *Quem pœnitet peccasse, penè est innocens.* Et Sidonius *lib. 6. Ep. 9. Vicinat innocentiæ festinata correctio.* His igitur tanquam penè innocentibus pristinam dignitatem, pristinam militiam seruari vult & integrari Honorius *hâc l.* at non etiam illis. Et hoc quidem Politicum scemma notandum: quo semper ratio habita, quàm citò & expeditè, quàm tardè & cunctabundè quis ad officium redierit, bonísque partibus sese adiunxerit. Pari ratione distinctio in hac re facta à Clementissimis Principibus inter eos, qui perduellionem ab initio animo conceperunt & eos qui impetu armorum abrepti fuissent, aut ei cessissent, qui iam vicisse omnia crederentur. Cum his enim condoluêre: Cuius generis Clementiam post Procopij cædem in Valente memorat & laudat *oratione* Themistius 9. περὶ τῆς τοχωκότων ἐπὶ Οὐάλεντος: ac nominatim *p. 207. 208.* Par distinctio & Clementia eiusdem Honorij in *sp. l. vlt. inf. de infirm. his quæ sub tyrannis.*

¶ Altera exceptio hæc est, Iis pristinam dignitatem non seruari seu integrari, qui spreta illa militia aliud militiæ genus elegissent. Scholæ scil. suæ regressum non meretur qui eam spernit; & ipsi toti Scholæ iniuria fieret, si qui eam spernit eidem restitueretur.

¶ Cæterum *huius legis* inscriptio *ad Magistrum officiorum*, ostêdit de his militiis nominatim agi, quæ sub dispositione Magistri officiorum erant; Scholarium inquam & Scriniorum, de quibus *lib. 6* actum fuit. Ad omnes nihilominùs dignitates & militias hæc *lex* producenda, quarum *Notitiam* atque adeò *laterculum magis* sub dispositione Primicerij Notariorum fuisse, *Notitia Imperij* testatur.

¶ Tandem *huius legis* historia retractanda nobis est. Pertinet igitur ea ad *Attali* Tyrannidem. Attalus scil. Præfectus vrbi Romæ, cùm Alaricus Rex Gothorum ad vrbem Romam cum exercitu ageret, à Romanis Imperator factus est, id agente ipsomet & volente Alarico A. D. 409. Mox pars Italiæ haud modica Attalum pro Imperatore agnoscere coacta fuit: cuius rei historiam exequitur *lib. 6. Histor. p. 828. 827. 829.* Zosimus: Eóque res deuenit, vt instante sibi iam Attalo, Honorius Imperij societatem eidem offerret. Verùm post irritos Attali in Africâ conatus, & Heracliano Africam pro Honorio tuente, in ipsa Africa in deuotione erga Honorium persistente; de quo dixi ad *l. 1. sup. de terris limitaneis l. 5. 6. infr. de indulg. deb. l. 51. inf.*

de

de hæreticis: cum Attalos videlicet Alarici consilium spreuisset, item cum Iouius, quem Attalus Præfectum Prætorij constituerat, ab Attalo iam defecisset, eundémque apud Alaricum exosum reddidisset; Alaricus, extra vrbem *Ariminum*, productum Attalum, diademate spoliauit, & purpura exuit: atque his ad Honorium missis, Attalum ad priuatam vitæ conditionem redegit, eo tamen cum Ampelio filio retento: donec pace cum Honorio inita, vitam ei impetrasset: vt idem Zosimus tradit *lib.* 6. *p.* 829. 830. Et Sozomenus *lib.* 9. *cap.* 8. Qui idem Sozomenus huius ipsius indulgentiæ de qua *h. l.* agitur, *ibidem* meminit, eiúsque sententiam hanc refert. Ἀποτίθεται Ἄτταλος τὰ σύμβολα τῆς βασιλείας· συναποτίθενται δὲ τὰς ζώνας καὶ οἱ αὐτοῦ ἄρχοντες: καὶ ΣΥΓΓΝΩΜΗΝ ἐπὶ τοῖς συμβεβηκόσι νέμει πᾶσιν Ὀνώριος, ἕκαστον ἔχειν τὴν τιμὴν καὶ τὴν ἀξίαν ἧς πρώτου μετελάγχανε. id est *Attalus Imperij insignia deposuit, simul etiam deposuerunt cum eo cingula sua eius Duces: at Honorius* INDVLGENTIAM *eorum quæ acciderant, tribuit, & vt eum quisque honorem, eum gradum teneret, quem antea sortitus fuisset.* Tandem de hoc *Attalo* plura qui volet, videat Olympiodorum *apud Photium*: Orosium *lib.* 7. *cap.* 42. Socratem *lib.* 7. *cap.* 10. Philostorgium *lib.* 12. vbi vide etiam quæ iam notaui, & Prosperum, *in Chronico.* Postremò ad hanc ipsam Attali Tyrannidem pertinebit *lex prox.*

XII. * Idem" AA. Palladio" P.P.

LIBERATA Republicâ Tyrannidis" iniuria", omnium criminum reos relaxari præcipimus. Dat. VIII Id. Aug. Rau. Varane v. c. CONSS. [410.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Inst.* velut temporaria & historica.
" Pro idem.
" *Palladius* PP. Italiæ scil. sub Honorio: vid. *Prosopogr.*
" ATTALI. " *Iniuria*, de Tyrannide.

COMMENTARIVS.

TYRANNIDE Attali penitùs profligatâ Honorius hac constitutione omnium criminum reis indulgentiam tribuit: *Omnium*, inquam, criminum reis, per Tyrannidis occasionem videlicet admissorum: vt ita eadem sit sententia huius indulgentiæ, quæ Constantinianæ *lege* 2. *sup.* Cæterùm ex *hac lege*, & *superiore*, rerum in Italia hoc tempore gestarum seriem intueri datur: quonam, inquam, tempore Attalus Tyrannus in ordinem prorsus redactus fuerit: ac proinde, quando Roma ab Alarico capta sit. Quod sanè omnes post Attalum imperio deiectum factum traduot. Itaque rectè *Historiæ Miscellæ* Author Romam captam tradit mense AVGVSTO IX. Calendis Septembr. vt & Cedrenus μηνὶ Αὐγούστῳ. Malè Recentiores, & nullo authore, & contra fidem historicam, *Kalendis Aprilis.* ¶Tandem, cùm vtraque *lex*, hæc inquam, & superior, ad Attalum spectent, & sex mensium spatium inter eas intercedat, mirum videri possit tam serò *hâc lege*, post sex demùm menses, indulgentiam criminum ab Honorio factam. Verùm obseruandum, superiorem *legem* spectare videri ad priorem Attali Tyrannidem, hanc verò ad posteriorem: Nam, prætérquam quod Orosius, *lib.* 7. *cap.* 42. de Mimico hoc Imp. scribit, facto, infecto, refecto, defecto: & ipse Olympiodorus, apud Photium memorat, Attalum hunc Imperio ab Alarico deiectum, mox non multò pòst iterum Imp. factum, rursum abdicare coactum. Igitur ad hanc posteriorem exaugurationem pertinet hæc *lex*, per quam Respubl. Tyrannidis iniuria liberata fuit.

DE CALVMNIATORIBVS.

TITVLVS XXXIX.

IX. COD. IVST. XLVI.

Vide & infrà *titulum, de Delatoribus, lib.* 10. *tit.* 10.

¶ REPETERE *accusationem, suppliciúmque suum ea ratione morari, non potest is qui semel calumniator pronunciatus est.*

1. * Imppp. Gratianus", Valentinianus & THEOD. AAA. Hellebico" Com. & Magistro vtriusque mil.

NON est ratio", quâ manifesti calumniatoris supplicium differatur: Nec enim patimur, frequenter iterari, quæ constitere primâ actione non quiuerint, atque alienam innocentiam securitatémque, sine crimine, damnabili adpetitione", terreri. Dat. III. Kalend. Ian. Constantinop. Merobaude II. & Saturnino CONSS. [383.]

Ista lex sub eodem titulo similem interpretationem habet.

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.*

" Inducendum est nomen *Gratiani*, & reponendi hi Imperatores: *Valentinianus, Theodosius & Arcadius*: Nisi in subscriptione pro III. Kal. Ian. reponamus III. Kal. Iun.

" De hoc Hellebico mox dicam pleniùs.

" Etsi rerum accusare velit, quasi repertis nouis probationibus.

" Et repetitione.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. duæ constitutiones sequuntur in calumniatores: quibus duo velamenta, duos prætextus calumniatoribus, quos obtendere solebant, ad calumniæ pœnam euitandam adimit, vti tertius etiã eliditur ab Honorio *l.* 3. seu *vlt. h.t.* Primi velamento *hâc lege* occurritur; alteri, *lege proximâ*. Primum velamentum hîc erat, quod qui semel calumniatus & calumniator pronunciatus fuerat, vt pœnam euitaret, accusationi sese rursum offerret & accusationem suam nouis argumentis comprobaturum sese iactaret. Quod hâc lege Theodosius M. non admittit. Semel scilicet, qui accusatione institutâ manifestus calumniator extitit, id est, qui absoluto reo calumniator pronunciatus est (id enim, vt *calumniator* quis dicatur, requiritur: *l.* 1. 3. 5. *Cod. de Calumniatorib. l.* 1. §. 3. 4. 5. *ff. ad SC^tum. Turpill.* denique non alio sensu *manifestus calumniator* dicitur) illicò supplicio (de quo dicetur *ad leges proximas*) affici debet: Neque eius supplicium differri vel audiri rursum debet, quòd dicat, se paratum nouâ accusatione aduersus reum consistere: fortè quia nouas probationes nactum se prætendit. Denique manifestus calumniator neque accusationem repetere, neque hoc obtentu supplicium suum morari potest. Atque hoc illud est etiam, quod Interpres ad *vlt. l. h. tit.* ex *hâc* proculdubio *leg.* scribit: *Calumniatores sunt quicunque iudicio victi causam iterare tentauerint.* Et iuris alioquin vulgari est, ab eodem aduersus eundem, qui semel liberatus est, eiusdem criminis accusationem refricari non posse: *l.* 7. §. 2. *ff. de accusationibus.* Et Paulus *lib.* 1. *sent. tit. de Reis institutis* 7. §. 1. ¶ Ratio autem *hâc lege* hæc redditur: *Quod non oporteat, alienam innocentiam securitatémque sine crimine, damnabili appetitione, terreri.* Quorum verborum hic sensus est: Semel liberatum & innocentem, non esse in discrimen iterum vocandum, à manifesto calumniatore, damnabili adpetitione, & repetitione accusationis. Nempè quod non alio fine innocentem iteratò appetat, repetátque, quàm vt supplicium suum differat. ¶ Perperàm igitur Interpretes, eósque secutus Cuiacius, ex *hâc lege* colligunt, calumniatorem, & quidem manifestum, eum dici & esse, qui iusto iudicio semel victus, causam iterare tentat. Imo enim sensus est, manifesto calumniatori, non esse permittendum, vt accusationem iteret, repetátque, atque hâc ratione supplicium suum differat. Manifestus igitur calumniator est in sp. *huius leg.* antequam causam iterare tentet.

¶ Porrò notandum inscribi hanc vnicam *hoc Codice* legem, *Hellebico* Comiti & Magistro vtriusque militiæ, cuius etiam meminit Chrysostomus Ἀνδριάντων, *p.* 524. vbi eum vocat Ἐλλέβιχον στρατηλάτην: ibidémque narrat, quod & Theodoretus memorat, *lib.* 5. *cap.* 19. hunc Hellebicum à Theodosio M. *huius legis* auctore, missum fuisse Antiochiam, vnà cum Cæsario Magistro officiorum (cui inscribitur A. D. 189. *lex* 40. *sup. de cursu publico*) ad disquisitionem statuarum euersarum. De quo ipso

ipso Libanius *Oratione ad Cæsarium Magistrum* 20. *p.* 515. 517. quod sanè posteà factum ostendi ad *l. vn.sup. Si quis Imperatori maledixerit.* In hunc eundem Ellebichum est Libanij *oratio* 21.& ad eundem variæ eiusdem epistolæ in Codice Vaticano, *lib.* 1. *ep.*2.*lib.*1.*ep.* 258. *lib.* 5. *ep.* 166. 190. & in Regio, *ep.*2. 764.780.794. 822. Denique & Gregorij Nazianzeni *epistola* 129. quâ apertissimè Magistrum fuisse indicat. Meminit & Zosimus *lib.* 5. *p.*821. *&* 822. Ellebichi, quem *Comitem Domesticorum* fuisse testatur A.D.409. mox & Ducem. Verùm alius hic est à tempore nostro. Vterque natione Francus fuit, & hic quidem sub Theodosio M. quo tempore ingens multitudo Francorum in Palatio erat vt præter tot alios Ricomerem, Baudonem, aliósque disertè testatur Gregorius Turon. *lib.*2. *c.*9.

¶ ALIENO NOMINE *qui falsam accusationem & delationem instituit, non ideò minus calumniator est, & vt delator punitur.*

II. * Idem AA. Menandro Vic. Asiæ.

NOSTRIS, † & Parentum † Nostrorum constitutionibus comprehensum est, *Eos qui accusationem alienis nominibus præsumpsissent, delatorum numero esse ducendos.* Atque ideò calumniosissimum caput " & personam iudicio irritæ delationis infamem" deportatio sequatur: Quò posthac singuli" vniuersique cognoscant, non licere in eo Principum animos commouere", quod non possit ostendi. Dat. VIII. Id.Maij. Constantinop. Arcad. A.I.& Bautone Coss.[385.]

NOTÆ.

* *Lex* 8. *Cod. eodem tit.*
" *Idem AAA.* id est, Valentinianus, Theodosius & Arcadius. Perperam enim in *Cod.Iustin.*tribuitur *Gratiano Valentiniano & Theodosio.*
† *Theodosij M.* Constitutiones anteriores nota in calumniatores.
† Anteriorum Principum ante Theodosium M.Constitutiones in calumniatores obserua.
" Ita apud Iustinianum *lib.* 18. *Ausus ne es nefandissimum caput.*
" *Infamia supplicium sequatur.* Ita Tribonianus.
" In eodem pene argumento, *l.* 15. *sup.de accusationib.* concessum singuli vniuersique cognoscant,&c.
" *Iudicum*, Cod Iustin.
" Ita & commouere calumnias, *l.*1. *de Aduoc.fisc.*

COMMENTARIVS.

VELAMENTO & PRÆTEXTV alteri cuidam, quo calumniatores & delatores pœnam euitare volebant, occurrit *hâc l.* Theodosius M.pariter vt alteri occurrit iam *l.*1.*sup.*vt & tertiò Honorius *l.prox vlt.* Scilicet velamentū, prætextus & obtentus hic erat, quod Calumniatores seu delatores dicerent, *se accusationem alienis nominibus instituisse*, atque adeò veniâ dignos esse. Quod Theodosius M. *hac lege* repellit. Alieno scilicet nomine qui accusationem præsumit, non eo minus delator est: & ideò si non *ostendat* quod detulit, id est non probet, vt calumniator punitur; vt calumniator inquam, delator. Etsi quis hodie dicat se reuerà alieno nomine accusasse, nihilominus si causam non tenuerit, vt calumniator punitur, & quidem in specie *huius legis* vt delator.

¶ Quod vt intelligatur, notandum *Alieno nomine accusare*, non vno modo quem dicit. Primùm alieno nomine accusare dicitur is, qui palam ex professo, cominus non suum, sed alienum nomen accusationi obtendit, dum sperat hoc facto suam obtentu alieni nominis calumniam impunitam fore. Cuius quidem tres siue casus siue species reperio. Primus, qui continetur *l.* 15. *sup. de accusationibus*: cùm quis corporis alicuius integri decretum accusationi suæ obtendit. Quod quidem *ea lege* 15. prohibetur, iisdem pene verbis cum hac *lege* nostra, & paucissimis diebus ante hanc *legem*: CONCESSVM inquit, SINGVLI VNIVERSIQVE COGNOSCANT, *non emendicatis suffragiis decretorum, sed lite SVIS NOMINIBVS instituta inlustris & magnifica Celsitudinis tuæ adeundam potestatem; quoniam accusari vnumquemque per alterum non oportet*, &c. Secundus est, cum quis accusans, officium suum obtendit, veluti tutorium, vt *l.* 2. *Cod. de his qui accusare non possunt*: & *l.* 6. *Cod. de administratione tutorum*: & aliis. Quæ quidem accusatio alieno nomine admittitur; verùm is qui ita accusat, proprio nihilominus nomine in crimen inscribere cogitur. Cuius tamen accusationis & inscriptionis hic euentus est, vt is qui officij obtentu accusauit, putà Tutor vel Curator, haud aliter calumniæ pœnam sufferat, quàm si euidens eius calumnia Iudicanti appareat. Scilicet si bona fide accusationem officij ratione instituerit, vt maxime causam non tenuerit, vt maximè suo nomine subscribere coactus fuerit, officij tamen ratione excusatur: si verò nomine pupillorum vel adultorum sciēs calumniosas instituerit actiones eo nomine cōdemnari eū oportet; ne alioquin sub prætextu alieni nominis propter simultates suas securè & impunè existimet se lites suas posse exercere. Ex his apparet, Tutorem vel Curatorem alieno, id est pupilli vel adulti nomine, diuerso respectu accusare posse, & in crimen inscribere pupilli vel adulti nomine non posse. Potest nempe accusare, quia pupilli causa, origo, seu causa accusationis aliena est, quam officij ratione persequitur: ac propterea, nisi euidens eius calumnia sit, non punitur & securus est. Vice versa non posse dicitur pupilli nomine inscribere, quia vt maximè accusationis origo aliena sit, ipse tamen in crimen subscribere cogitur: & si calumniatus fuerit sciens, officij obtentu non excusatur.

Hinc itaque apparet, in *d. l.* 2. *Cod. de his qui accusare*

cusare non possunt, rectè legi, *Tutores*, *vel Curatores* PROPRIO NOMINE (*cum non liceat* ALIENO) *non prohibentur in crimine falsi subscribere.* Et perperam Cuiacius, *Notis ad* 5. *Pauli sent. tit.* 12. §. 4. Et *Recit. ad d. l.* 2. legendum ibi contendit, *pupilli nomine*. Sed & Ranchinus 3. *Var.* 10. qui tentat, vel legendum, *cùm & liceat alieno*; vel hæc verba, *cum non liceat alieno* tollẽda. Bartoli enim sententia verissima est, vt accusare quidem pupilli sui nomine, causa, seu iure, vel adulti tutor vel curator possit, vt docet quoque *lex tutorem* 22. *π. de his quæ vt indignis*: & *l. Tolla* 2. *Cod. eod. tit. l. aduersus*, §. 1. *π. de inoffic. test.* §. & *si tutor*, *Inst. eod.* sed ita vt nomine suo inscribat in crimen: idque ideò, vt de calumnia damnari possit: quod sanè non posset si planè alieno, id est pupilli nomine sine inscriptione sua accusaret. Et sanè Græcus quoque Interpres ita legit, ἰδίῳ ὀνόματι. Imo etiam Thalelæus, quicquid Cuiacius dicat. Et falsum est Cuiacij argumentum, cùm ait si recepta lectio seruetur, quâ dicitur, *tutorem proprio nomine non prohiberi in crimine falsi subscribere*, eam *legem*, & dubitandi ratione cariturам, & falsam futuram. Dubitandi enim ratione non carebat, an tutores, cùm palàm *alieno nomine* officij sui ratione accusarent, ipsi nihilominus subscribere cogerentur, vel possent. Deinde verum est, Tutorem regulariter proprio nomine accusantem pro pupillo, calumniæ non teneri: quod illa *lex* his verbis significat: *Nec enim facile &c. sententia notantur.* Denique tutor *pro pupillo* quidem agit & accusat, sed suo nomine in crimen inscribit: Neque nouum est, vt accusatio, ab ipsa inscriptione separetur, vt docet *lex vlt. Cod. de iniuriis.*

Tandem quæstio *legis* illius hæc fuerat: Cùm in falsi accusatione seu quæstione inscriptio in crimen requiratur, quid faciendum sit, & à quo subscriptio in crimen exigenda, an à pupillo, pro quo tutor agit; an verò à tutore qui agit? Et verò *illa lege* præsupponitur, inscriptionẽ à pupillo nõ exigi: Quodnam igitur remedium vt accusatio falsi institui possit, quæ sine inscriptione institui non potest? Si dicas à *tutore* exigi: Primùm aduersatur quod alieno nomine nemo inscribat. Deinde officium ei damnosum foret si inscriptionis periculum subire teneretur, cùm tamen bona fide pro pupillo accusationem falsi institueret. Viceuersa si dicas, alieno, id est pupilli nomine accusantẽ tutorem, non admitti suo nomine inscribentem; iam futurum est vt falsi accusatio institui non possit, atque ita pupilli commodum negligatur, vel saltem *falsi* accusationis non motæ periculum tutorem olim respiciat, & pupillus ab eo id omne exigat quod seruare potuisset, falsi accusatione intra tempus motâ. Quodnam igitur remedium, quo & pupillo & tutori & reo cautum sit? Ad accusationem pupilli nomine equidem motam persequendam admittetur tutor; sed proprio nomine in crimen subscribendo, quandoquidem alieno nomine inscriptio fieri non potest. Cæterum huius subscriptionis non is euentus erit, qui inscriptionis alioquin esse solet, par inquam pœnæ periculum: neque enim vllum tutor periculum subibit, si modò non euidens eius calumnia probetur, id est quod sciens prudens, malo animo, officij obtentu calumniosam accusationem instituisset. Vt vno verbo dicam; Non quæritur in *illa lege*, an tutor pupilli nomine *accusare* possit? sed an pro pupillo accusans, *suo* vel *pupilli nomine inscribere* debeat, vel possit.

¶ *Tertius casus* alienum nomen palàm accusationem obtendentis, est & quidem à superiore diuersus quod tamen hactenus confunditur, cum quis quidẽ nõ ipse alieno nomine accusat, sed accusationi alienæ tantum adscribit: *adscribit* inquam, id est scribit se accusatori adsistere: Quæ quidem noua ratio per alium accusandi, & quidem sub officij quoque specie callidè reperta quoque improbatur: De quo est insignis locus Apulei *in Apologia. Pontianum*, inquit, *fratris sui filium cum paulo priùs occisum à me clamitaret, postquã ad subscribendum compellitur, illicò oblitus est de morte cognati adulescentis, subito tacens tanti criminis descriptionem. Tamen ne omninò desistere videretur, calumniam Magiæ sibi delegit ad accusandum, ac ne id quidem de professo audet, verùm postera die dat libellum nomine priuigni mei Sicinij Pudentis admodum pueri* [cuius ipse curator erat, quo videlicet libello maleficij Apuleius accusabatur] *& adscribit se ei adsistere nouo more* PER ALIVM *lacessendi: scilicet vt* OBTENTV *eius ætatulæ, ipse insimulationis falsæ non plecteretur. Quod cum tu* [alloquitur Maximum Claudium iudicem seu Proconsulem] *sollertissimè animaduertisses, & idcirco eum denuò iussisses* PROPRIO NOMINE *accusationem delatam sustinere, pollicitus ita facturum, ne sic quidem quitus est. Vbi vt cominus ageret propellis, etiam aduersum te contumaciter eminus calumniis velitatur: ita toties ab accusandi periculo profugus in adsistendi venia perseuerauit. Igitur & prinsquam causa ageretur, facilè intellectu cuiuis fuit, qualisnam accusatio futura esset, cuius qui fuerat professor & machinator, idem fieri auctor timeret.* In hac scilicet specie callido commento Æmilianus adulti sui nomine libellum accusationis obtulit, accusationis inquam, cuius ipse machinator palàm erat, sed idem accusationem adulti nomine peragere noluit, atque ita per adultum Apuleium lacessiuit ne calumniæ periculum subiret. Iudex cum hoc sollerter animaduertisset, eum iussit accusationem delatam *proprio nomine* sustinere, quia liquidò videbat Æmilianum calumniæ huius & accusationis machinatorem: Denique voluit eum palàm accusationis auctorem fieri. Quæ sanè Curatoris, vt & Tutoris auctoritas pupillo vel adulto accusante (quo casu scil. eis accusare licet) iure omnino requiritur: *L.* 2. §. 1. *π. de accusationib.* Paulus 5. *Sentent. tit.* 12. §. 4. & *l.* 4. *Cod. de auctoritate præstanda.*

¶ Hactenus de primo genere accusationis alieno nomine institutæ, palàm inquam, de professo & cominùs; cuius tres species proposui. Secundum genus accusationis alieno nomine institutæ adumbrant hâc specie Græci; qua non quidem alterius accusatoris nomen prætenditur, verùm alterius iniuria affecti nomen; Quæ & ipsa ratio calliditate reperta est ad euitandam calumniatoris pœnam: vt ecce; Accusator dicebat homicidij accusationem instituens, eum, cuius cædem vindicaret, patrem suum fuisse, nempè vt si in accusatione succumberet euitaret pœnam calumniatoris, quam sanè euitat filius patris necẽ vindicans: *l.* 4. *Cod. de Calumniatorib.* verũ neque hæc species ad *legem* nostram pertinet.

¶ Tertiũ igitur accusationis delationis alieno nomine institutæ genus est eorum, qui submissi & subornati propriè dicuntur: id est qui aliis submittentibus delationem instituunt. Cuius rursum duæ species sunt: Alij enim palam ab initio delationis mandatorem suum nominant, *l.* 22. §. 3. *π. de iure fisci.* Alij verò vt suum palàm & de professo SOLI instituunt, sed reuera alienis nominibus eam præsumunt, vt *lex* nostra loquitur, id est qui reuera alieno nomine accusationem instituunt, alio eum submittente, seu vt Callistratus ait *l.* 23. *π. de iure fisci*, qui *causam soli agere instituunt non habitâ mentione mandatoris.* Vtroque sanè casu vterque punitur, vt probat disertis verbis *lex* 1. §. *penult. π. ad SC. Turpill.* vbi de ipso submittente hæc verba sunt:

Nam

Nam deficiendo crimini quod monet, & eximendo se periculo calumniæ, vel desertionis, merito calumniantis & desistentis pœnæ subiici debuit, nisi subornatus accusator probauerit crimen quod intendere suscepit. De submisso verò hæc: *Summissus*, inquit, *accusator similiter eodem Senatusconsulto plectitur, id est propter hoc solum punitur, quod ministerium* ALIENI TIMORIS RECEPIT: vbi *ministerium alieni timoris* recipere, est quod *h. l.* dicitur *accusationem alieno nomine præsumere. Præsumere*, id est, in se recipere. Et præter *l.* 2. §. 5. *L.* 24. π. *de iure fisci*. Non tantùm Delator punitur si non probauerit, sed & Mandator quem exhibere debet Delator. Et verò hanc speciem vltimam sub nomine agentis submissi Græci ad *hanc legem* aptant: Sed & Ioannes Faber *huic l.* aptat. Igitur à calumnia & delationis crimine seu pœna non excusatur, qui cùm suus iudicio agere instituisset, iudicio victus postea prætendit se alieno nomine reuerà accusasse, suúmque submissorem demonstrat & exhibet: Et speciem ponunt Græci in muliere vel minore submissis, qui cùm calumniæ non subiiciantur alienæ accusationi & calumniosæ nomen suum præbent. Denique vt calumniæ pœnæ euitandæ nonnulli frustrà nomen alienum accusationi obtendunt palàm, ita post iudicium finitum frustrà demonstrant: Rursum vt alienum nomē frustrà obtenditur, ita proprium non sine pœna accommodatur. Possit tamen & de priori specie hæc *lex* accipi, de eo qui palàm professus est, se alieno nomine deferre.

¶ Postremò species *huius l.* ponenda videatur in Potentiore aliquo, qui ab alio, cùm is non satis auctoritatis haberet ad inimicum conficiendum, submissus est ad inimicum illum suum deferendum, accusandúmque; idque tanquam *in Principem* quid admisisset. Igitur qui accusationem calumniosam seu delationem alieno nomine præsumit, exequitur, & delator est, & vt calumniator punitur, si detulerit quod non possit ostendere seu probare; denique si irrita fuerit delatio, id est calumniosa, falsa. *Irrita* delatio est calumniosa. Possit tandem hæc simplex *huius l.* sententia videri, eum, qui alienam vtilitatem, non suum commodum delatione seu accusatione instituta persequitur, non ideò minus si causâ succumbat, velut calumniatorem & delatorem puniri. *Alienam vtilitatem*, seu commodum; veluti fisci aut Principis; vt ita *alienis nominibus* hic non sit priuati alicuius nomine aut instigatione, verùm alienam ad vtilitatem, veluti fisci, in sp. *huius leg.* cum tamen delator eiusmodi excusandus videretur, qui scil. non suum commodum sed fisci vtilitatem persequatur. Quæ & ipsa fermè sententia est *legis prox.* Atque hanc proculdubio interpretationem secutus est *Interpres* interpretatione suâ ad *l. prox.* vt ibi dicam.

¶ Porrò *hâc l.* quidam huius generis submissus indicatur; de quo ad Theodosium M. *huius l.* authorem à Menandro Vic. Afric relatum fuerat his verbis: *Atque ideò Calumniosissimum caput & personam iudicio irrita delationis infamem deportatio sequatur: Quò posthâc singuli vniversique cognoscant*, &c. vbi *Calumniosissimum caput* dicitur (vt Cuiacius monuit quoque 4. *obs.* 29.) eodem modo quo & Græci φαύλην κεφαλὴν & μιαρὰν κεφαλήν. Iustinus *lib.* 18. *Ausisne es nefandissimum caput.* Cætera quæ Cuiacius *ea obseruatione* tradit, superiora satis refutant, ac nominatim quod *hanc legem* intellexit de eo, qui suo nomine omisso alieno adscripto accusationem instituit.

¶ Potest enim quoque contraria prorsus *huic legi* species aptari; in eo qui alieno nomine supponentis omisso, suo suppositi scilicet subscripto, accusationem instituit. Sed nec rectè cepit idem, quid *Delatorum* appellatio *h. l.* veniat, & cur de his *h. l.* agatur. Ideò enim eorum *h. l.* fit mentio, quia scilicet de *delatione* seu accusatione criminis ageretur Principem spectante, vt ex *fine legis* apparet: quâ in re *delatorum* nomen proprium. Stet itaque sententia, submissum delatorem pari cum submittente & delatoribus aliis pœnæ subiici. De quo erit dicendi locus, de delatorum inquam pœna, *infr. lib.* 10. *tit. de petitionib. & vltrò datis, & delatoribus*: ac nominatim ad *legem* 19. *eius tituli*: quæ & ipsa Theodosium M. auctorem habet.

¶ Et tamen quod *hâc l. infamem* calumniatorem fieri indicatur, id etiam Libanius, *de vitâ suâ*, scribit *p.* 23. vbi de calumniatore suo quodam.

¶ MAIESTATIS *vindicandæ*, FISCIVE *obtentu, calumniator à pœna non liberatur.*

III. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Victuro" Proc. Africæ.

INNOCENTES, sub specie falsæ criminationis, non patimur callidorum inpugnatione subuerti: qui id temptauerint, intellegant, sibimet seueritatem Legum pro commissis facinoribus incumbere. Dat. III. Id. Mart. Med. Honor. A. IV. & Eutychiano Coss. [398.]

INTERPRETATIO. *Calumniatores sunt, quicunque causas ad se non pertinentes, sine mandato alterius, proposuerunt. Calumniatores sunt, quicunque iusto iudicio victi, causam iterare tentauerint. Calumniatores sunt quicunque quod ad illos non pertinet petunt, aut in iudicio proponunt. Calumniatores sunt qui sub nomine fisci facultates impetunt alienas, & innocentes quietos esse non permittunt. Calumniatores etiam sunt, qui falsa deferentes contra" cuiuscunque innocentis personam, Principis animos ad iracundiam commouere præsumunt. Qui omnes infames effecti in exilium detrudantur.*

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.*
" *Victurus.* forte *Victorius*, Proconsul Africæ sub Honorio:
" Hæc fermè inserta Stephani *ep.* 1. *p.* 131.

COMMEN

COMMENTARIVS.

HONORII hæc in calumniatores conſtitutio eſt; qua obtentui ſeu Velamento & prætextui cuidam calumniatorum ad euitandam pœnam occurrit. Prætextus verò hic erat, quod Maieſtatis reos ipſorúmque adeò bona fiſco deferendo Maieſtatem Principis vindicare voluiſſe ſe dicerent: de quo accipi quoque poteſt *lex* 2. *ſup.* Et quidem poſt Tyrannum aliquem debellatum. Tyrannis ſcilicet debellatis, cæſis, exoriri paſſim ſoliti] delatores eorum, qui Tyrannorum ſectatores fuiſſent, eorúmque partibus fauiſſent: de quo dicetur ad *legem* 1. 33. *inf. de petitionib. & delatoribus*: adeò quidem vt promiſcuè, *innocentes* etiam quique, ab huiuſmodi delatoribus deferrentur, inimicos ſuos fortè hoc tyrannidis prætextu perditos volentibus. Idquod his huiuſce *legis* verbis indicatur, *innocentes ſub ſpecie falſæ criminationis non patimur callidorum impugnatione ſubuerti.* Proinde his delatoribus Tyrannidis ſeu maieſtatis ſpecie abutentibus, innocentium ſecuritatem fundari ſæpe oportuit: Et quidem ab Honorio *huius legis* Auctore, *h. l.* à Valentiniano Iuniore *d. l.* 33. *inf. de petitionib. & delatorib.* vbi pariter *Innocentium* vox occurrit. *Nuſquam*, inquit, *calumnia perſtrepet, nullus* INNOCENTIVM *fortunarum delator occurret.*

¶ Cæterùm, vt illa *lex* 33. ſeu Oratio Valentinianea, poſt Ioannem Tyrannum deuictum emiſſa fuit, vt ad *eam legem* oſtendemus, ita hæc noſtra ab Honorio poſt Gildonem Tyrannum in *Africa* deuictum, vt & inſcriptio *legis* noſtræ, quæ data eſt ad Victorium Proconſulem *Africæ*, & ipſa quoque temporum ratio ſuffragatur. Huius enim anni 398. verno tempore (in quod hæc *lex* noſtra incidit) cùm paulò ante Honorij exercitus aduerſus eum in Africam mouiſſet, debellatum penitus Gildonem diſertis verbis teſtatur Claudianus, *de bello Gildonico.*

Quem veniens induxit hyems, VER *perculit hoſtem.*

Verùm de Gildonis in Africa tyrannide vide *legem* 7. 9. *ſup. de Metatis*: *leg.* 19. *infr. tit. prox. de pœnis*: *leg.* 16. 19. *infr. de bonis proſcriptorum.*

Denique huius *legis* ſententia eſt, calumniatorem excuſari, etſi in ſpeciem maieſtatem Principis accuſatione inſtitutâ vindicare, fiſcúmque locupletare voluiſſe ſe dicat. Non eſt ſcil. Principis Maieſtas aut fiſci vtilitas in calumniæ occaſionem vertenda. Quomodo etiam à Modeſtino *l.* 7. *§.* 3. *ad Leg. Iul. Maieſt.* dicitur, *maieſtatis crimen à Iudicibus non in occaſionem, ob Principalis maieſtatis venerationem, habendum eſſe.*

¶ Cæterùm elegans eſt admodum & ſingulare Interpretis ad hãc *legem* additamentum, de quinque calumniæ ſpeciebus, eiúſque pœnis. E quibus duæ poſtremæ ſpecies vt ad *ſuperiorem*, ita & ad hanc *legem* propriè pertinent. *Calumniatores* inquit, *ſunt qui ſub nomine fiſci, facultates impetunt alienas, & innocentes quietos eſſe non permittunt. Calumniatores etiam ſunt, qui falſa deferentes contra cuiuſcunque innocentis perſonam, Principis animos ad iracundiam commouere præſumunt.* Quæ verba fermè mutuatus eſt ex *l.* 2. *ſup.* Notanda deindè, quam extrinſecus ex iure addit, Calumniatorum pœna.

DE POENIS.

TITVLVS XL.

IX. COD. IVST. XLVII.

PARATITLON.

POENARVM ante omnia finis eſt, vt vnius pœna metus eſſe poſſit multorum, *l.* 3. *ad leg. Iul. Repetundar.* Proportio pœnarum in genere hæc eſt, vt condigna crimini vltio eſſe debeat, & par pœna peccato: *l.* 1. *ad leg. Iul. Peculatus*: pœna conſona indulgentiæ, *l.* 2. *in f. de Veteranis.* Et tamen non atroces nimium, ne ſub ſpecie atrocioris iudicij aliqua in vlciſcendo crimine dilatio naſcatur, *l.* 2. *de raptu Virginum.* Augenda ſæpè, cùm non digna crimini vltio eſt, nec par pœna peccato *d. l.* 1. *Peculatus*: ne audacia creſcat: *l.* 29. *de Nauicular.* aut contumacia, *l.* 2. *de accuſat.* Iudex quomodo ad capitalem ſententiam procedere debeat, definitur *l.* 1. *h. t.* Iudex mollire pœnas non debet, *l.* 11. *ad leg. Iul. de vi*: *l.* 8. *de appellat.* *l.* 65. *de hæreticis.* Non differre debet ſupplicium reorum, ſed velox pœna eſſe debet, ne facultas Principi ſupplicandi detur: *l.* 4. *h. t.* *l. vn. ne ſine iuſſu*: *l.* 6. *de cuſtod. reor.* excepto caſu *l. ſi vindicari* 13. *h. t.* Per Apparitorem quando ſuſpendi poſſit, vid. *l.* 1. *ad leg. Iul. de vi*: Eripi ſupplicio rei à Clericis vel Monachis non debent, *l.* 15. 16. *h. t.* *l.* 57. *de appell.* *l.* 31. *quorum appell.* per appellationem quando & quomodo ſuſpendi poſſit, *dd. ll. & l.* 1. *ad l. Iul. de vi.* Interceſſioni quandoque Epiſcoporum locus datus, *l. vlt. h. t.* Non in abſentes pœna ſtatuenda, niſi certis caſibus, *l.* 14. *h. t.* *l.* 5. *de fide teſt.* Non in alios propaganda quàm reos, veluti in propinquos, amicos, notos, familiares, *l.* 18. *h. t.* non in filios, niſi certis caſibus, *l. quiſquis, ad leg. Corn. de ſicar.* *l.* 18. *h. t.*

l.18.h.t.l.15.de bonis proſcript. non in vxores, vid. *tit. de bon. proſcript.* non in hæredes, niſi certo caſu: *l.4.ad leg.Iul.Repetund.* Sed benè, in Satellites, *d.l.quiſquis: l.19.21.h.t.* in Occultatores reorum, *l.1.de his qui latrones*: in Conſcios, conſortes, ſocios, *d.l.quiſquis: l.1. de raptu Virginum: l.2.peculatus: l.vn.de Nili aggerib. l.53. de hæreticis.* Voluntas etiam quandoque punitur, vt in *l.ſi quis non dicam rapere, ſup.de raptu, vel matrim.ſanctim. l.1.ad leg.Iul. de ambitu.* Neque ignorantia à pœna excuſat, *l.dudum, de contrah.empt. l.16.de petitionib.* Neque iuſſus domini in totum, *l.1.de ſepulchro violat. l.1. de falſa monet. l.1.2. de raptu Virginum.* Sunt & nonnulli, in quos quædam pœnæ non cadunt. Sunt & Tempora immunia à ſuppliciis, vt Quadrageſima, & Paſcha: *l.4.5.vlt.de Quæſtionib.* Sunt & loca immunia à ſuppliciis, vt in ſp. *l.7. de Scænicis.* Rettò, certo loco ſupplicia exercenda: veluti eo loco vbi crimen admiſſum, *l.1.de Nili agger.* reuocatis eò reis, *l.3.ad leg.Iul. Repetundar. l.13. de operib. publicis.* Diuturnus etiam carcer poſt pœnam indictam, loco pœnæ ſæpè cedit: *l.22. h.t.* & Tempore exilij expleto, pœna finitur: *l.23.h.t.* Denique indulgentia criminum & pœnarum ſæpè data: vid. *tit. de Indulg.criminum.*

Nunc Pœnarum genera ſequuntur. Primò notandum, Legibus quandoque pœnæ genus non definiri, verùm in genere quid crimini dari, publicis legibus ſubiugari, pœnæ ſubdi, quid iuberi, & id genus formulis pœna indefinitè proponitur, ſeueritate ſæpè pœnæ commendata, vt *l.1. de Adſeſſorib. l.1. de accuſat. l.1. ſi vagum: l.2. de cuſtod.reor. l.10 12. de Numerariis: l.2.de annon.ciuicis: l.27.in f.de petit. l.28.in f.de appellat. l.1.2.de off. Rector.prin. l.9.de metallis: l.3.6.8 11.25.29.54.56.de curſu publ. l.1.de Executoribus: l.2.6.7.de maleficis. l.20.21.de cohortalib. l.1. de Aduoc.fiſci: l.vlt.quid probare: l.1.de ſuariis: l.3.de iuriſdict. l.1.2.3.de concuſſ.aduoc. l.12.15.de deſertorib. l.19. de cohortalib. l.8. de adulter. l.1. de Ingenuis qui temp. Tyr. l.vn. de his qui potent. l.1. ne quid oneri publ. l.3. de ſpectaculis. l.2.9.13. de Paganis: l.4.de ſpectaculis: l.30.de Epiſcopis: l.2. de his qui ſuper relig. l.12. 35.38.44.54. de hæreticis: l.9.11.de Iudæis: l.vlt.de his quæ ex publ. coll. l.vlt. de his qui cum diſp. l.1.de Exactionib. l.vlt.de his qua admin. l.2.3. vlt. de falſa mon. l.1.de incorporat. l.20.21.22.vlt. de diuerſ.offic. l.vlt.de Calumniatorib. l.6.de aquaductu: l.17.de petitionib. l.2. vt intra annum: l.2. de veſtib. oloueris: l.1. de quæſtionib. l.1. de patrocin.vicor. l.1.de off. Iudic. omn. l. cum vir, ad leg. Iul.de adulter. l.7.de Veteranis: l.19.de tyronib. l.1. de emend.ſeruor. l.1. ne quid oneri publ.* Sæpe ad ſe referri Principes de reis voluêre, vt ipſi pœnam imponerent, *l.10.16. h.t. l.1. de off. Rector. prou. l.54.de hæreticis: l.1.25.30.37 50.de curſu publ. l.2.de falſa moneta: l.2. Repetund. l.vn. ſi quis ſanguinol.* vt ipſi ſe vindicarent quandoque, *l.4. de accuſat. l.16. de appell. l.vn.ne Præfect.* Secundùm motum animi ſui quem ex cœleſti arbitrio ſumerant, *l.2. de fide Cathol.* vid. & *l.46.de hæreticis.* In Iudicum ſæpè arbitrium collatæ pœnæ, veluti Præfectorum Prætorio, & Magiſtrorum militum, *l.2.de milit.veſte: l.5. de Veteranis: l.11.de deſertoribus: l.16. de petit.* ex Iudicis æſtimatione, *l.2. de his qui latrones*: qui pro motu ſuo pœnam ſumerent, *l.35.de curſu publ. l.37.de Nauicular. l.3. de Apoſtatis.*

Prohibita quoque quædam pœnarum genera ab Imperatoribus Chriſtianis, vel omninò, vel quarumdam perſonarum reſpectu, vt Crucis pœna: de quo dico ad *l.* .... Inſcriptionis ſeu ſtigmatis in fronte, *l.2.h.t.* Ludi pœna affici, ſeu ludo addici vetiti Chriſtiani, *l.8. h.t.* Palatini, *l.11.h.t.* Item Curiæ addici vetitum quandoque pœnæ loco, *l.66.108. de Decur.* de corpore aliquo in aliud, *l.9.h.t.* Nunc procedant ſolemnes pœnæ, vt vocantur, *l.vn. de Parricidio.* Et initio quidem vltimum ſupplicium, vitam adimens, *l.11. de maleficis, l.1. de falſa mon. l.22.de annona: l.31.36.56.de hæreticis. l.5. de off.Rector.prou. l.vlt. de his qui cum diſpenſat. l.vlt.ad leg.Iul.de vi: l.vn.de mulierib.quæ ſe ſeru.propr. l.1.ſi quis ſolidum: l.2.de ſepulch.viol. l.1.de his q.ſup.rel.* Capitalis pœna, ſeueritas, ſupplicium, ſententia, animaduerſio, exitium, periculum ſalutis, *l.1.de off.Iud.omn. l.1.de inceſt.nupt. l.vn.de vectigal. l.2.de terris limit. l.5.6.vlt de deſertorib. l.1.de Commeatu: l.13. de Numerar. l.2.de Cohortal. l.15.36.41. de curſu: l.1.de cuſt.reor. l.vn de mulier.quæ ſe ſeruis: l.1.ad leg.Iul.de vi: l.1. de ſicar. l.8.de maleficis: l.2 de falſo: l.2.6.de falſ. mon. l.vn ſi quis ſolidi. l.1.ſi quis pecun. conſl. l.2.de raptu Virg. l.2.de raptu ſanctim. l.5. Repetund. l.1. Peculatus: l.7.de famoſis. l.3. de Quæſtionib. l.16.21.24.h.t. l.1.de bon proſcript. l.1.2.12.13.de petitionib. l.2. de his qui cum diſp. l.1. de conlat æris: l.20.de exactionib. l.1.de ſuperexact. l.8.de appell. l.vlt ne Chriſt.mancip.* Capitis pœna, *l.5.30. de ſuſceptorib. l.1.de commeatu: l.1.de mulier. quæ ſe ſeru.propr. l.2.de cohortalib. l.2. de Curat. Kal. l.5.6.35. de Nauicul. l.vlt. de can.frum. V R. l.34. de hæreticis: l.6. de Iudæis: l.2. ne Chr. mancip. l.6.13.20.22 de paganis. l.5.Repetund.* Sanguinis, *l.2. de ſepulchr. viol. l.1. de his qui ſup.Relig. l.56.de hæreticis.* Salutis, *l.6.de Suſceptorib. l.1.de fide Cathol.* Mortifera pœna, *l.vn. ſi quis ſolidi circulum.* Morte puniri, *l.vn. de mulier. quæ ſe ſeruis*: multari, *l.vlt. de paganis.* Ignis ſeu flammæ ſupplicium, de quo ſunt *leges* 23. nempe, *l.3.de inceſt. nupt. l.1 de re milit. l.5.de tironib. l.2.4.6. de deſertorib. l.1.2. ne præter crim. Maieſt. l.omnes 6. de adulter. l.vn. de mulier. quæ ſe ſeruis: l.vn.de parricidio: l.1.de maleficiis: l.5. de falſa mon. l.1. de Actor. procur.*

l.1.si quis solidi circul.l.1.in f. & l.2. de raptu Virgin. l.2.de his qui latrones : l.vn. de Nili aggeribus : l.4.quorum appell.l.169.de decurion l.vlt.de Censu : l.1.de Iudais. Pestis feralis, quâ reus absumatur, fit mentio l.5.de maleficiis. Gladij pœna, l.1.de off.Rector.prou.l.1.de Iurisdict.l.1. de erogat.mil.ann.l.4.de desertorib.l.cum vir.de adulter. l.quisquis, de sicar.l.4. de maleficiis : l. vn. de parricidio : l.10.de petitionib.l.1. ne sine iussu Principis. Vnde vltore gladio puniri, l. 3. ne prater crim. Mai. l. 4. de maleficiis : l. vlt. de famos. lib. l. 2.de bon. proscrips. l.4. de pugnuis. Vindex legum gladius, l.6.de annon.ciuic. Ferri pœna, l.1.ne prater crim Maiest. Patibuli pœna in seruos & libertos, in sp. l.vn.ad leg. Iul. Maiest. Cullei, seu culleo insui, l.vn de parricidio: l.4. quorum appell. Bestiarum, seu Bestiis obiici in munere, l.1.ad leg. Fabiam. In ludum damnari, l.1.8.h.t. seu in ludum gladiatorium, sic aliquando vt gladio consumatur, antequam aliquid faciat quo se defendere possit, d.l.vn.ad leg.Fab. quæ pœna sublata à Constantino, l.1.de Gladiatorib. In parte aliquâ tantum corporis pœnæ quandoque exercitæ veluti in facie, quod abolitum, l.2.h.t. in manibus furis, d.l.2.h.t. Lingua etiam radicitus euulsa, l.2. de petitionib. Plumbi liquentis ingestione meatus oris & faucium claudi, l. 1.de raptu Virginum. Metalli pœna, l.17. de cursu publ.l.vn.ad leg.Fab. l.vn.de his qui potent. l.1.8.de desertor. l.vn.de officio P.P. l.1. de sepulchr. viol.l.vlt.ad leg.Iul. de vi : l.2.de lenonibus : l.1 de Gladiatorib.l.6.de Decurionib. Metallis publicis addici, l.2.de lenonib. Metallo peri l.40. de hareticis : idque in perpetuum, l.17.de cursu publ l.vn.ad leg.Fab.l.vn.de his qui potent. nom. in biennium, l.1. de off.P P. ea pœna adfecti serui, l.vlt.ad l Iul.de vi: vbi liberis exilij pœna imposita, l 17.de cursu. Operis publici pœnæ, l.vlt.de habita quo vti. Deportationis pœna, l.6. de off. P.P. l. 6.9. de Iurisdict.l.vn. si nupt.ex rescripto : l.2.de repudiis : l.2. de cursu publ. l.2. ad leg. Corn.de falso : l.vn. si quis eam cuius Tutor. l.1.de raptu Virginum : l. vlt. de raptu sanctim. l. 2. 3. de ambitu : l.vn.de Nili aggeribus : l.20.h.t.l.10.de indulg.crim.l.2.de Calumniatorib.l.18.de bonis proscriptor.l.3.de fisci debitor. l.vlt. de conditis in publ.horreis.l.17.de appellat. l.6. de Decurion.l.34. de Nauicular.l.vn.quib.milit.l.vn.de Campo Martio: l vlt.de Canone frum.V.R.l.3.de his qui sup. rel.l.40.48.de hareticis : l.16.de Iudais : Eáque perpetua, æterna : l.2 vnde vi : l.1. de Tabular. l.2.de his qui cum disp.l.34.de hareticis : l.1.de falsa mon.l.40.de Episcopis. in insulam, l.1.de vi: l.1.de repudiis : l.2.de falsa mon.l.1.de maleficis : vt Oasena deportatio, l.vn.de Nili aggeribus : Quæ & exilium, pro deportatione, l.2.de Lenonib. l.1.de habitu : perpetuum exilium, l 2.de habitu : l vn.de campo Martio : l.11.de indulg.crim.l.26.de Iudais: exilium deportationis, l.40. de Episcopis : l.1. de ambitu : l.2. de his qui cum dispens. Eáque deportatio coniuncta cum bonorum proscriptione, publicatione; vid.tit.de bon.proscript.l.16.17.de palat.S.L.l.1.de Commeatu : l.2. de his qui cum disp. l.1. de maleficis : l.17.de appell. l.1.de his qui per metum : l. 1. si quis eam cuius tutor. l.vlt.de rapta vel matrim. sanctim. l.2.de Lenonib. l.22.24. h.t. cum verberibus, l.21.31.de pistorib. fustibus, l.21. de hareticis : cum infamia, l.1.de Calumniatorib. Exilium cum bonorum proscriptione, l.1.si quis pec.consi. exilij pœna, l.17.de cursu : l.2. vt intra annum, loco infamiæ, d l.2. Exilium perpetuum, l.1. de falsa mon. Exilium perpetuæ relegationis l.8.de desertorib. deportationis, l.40. de Episcopis : de exilio discreto diuidendis reis, vid.l.52.53.54.de hareticis. Relegatio, l.1. ad leg.Iul de vi : l.1. de sepul. viol. l.vn. de mul. qua se seruis : l.10.de indulg.crimin.l.vlt.quib.equor.vsus: l.vlt.de his qui condit. propriam : Variè ea imposita : vltra centesimum lapidem, l.35. de Episcopis : l. 62. de hareticis : Genitali solo exterminari ad longinquam aliqam ciuitatem sub perpetui exilij conditione, l 1.de fals.mon. In insulam relegatio, l.vn. de off.P.P.l.4.de sponsalib. l.4. de cursu : veluti in Cyprum, l.17. h.t. in insulam Boam, l. 53.de hareticis : In extremas solitudines amandari, l.vlt. de Gladiatorib. Perpetuò, l.1.de fals.mon. Certo loco arceri, interdici Vrbis Rome ingressu, l.20. h.t. Senatus l.1.2.3.de habitu : ciuitate Rom.& circumuicinis pelli, l.vlt. de malef. centum milibus ab vrbe, l.30.de Episcopis.l.61. de haret.l.11. h.t. l.2. de Episcop. iud. Per biennium habitandi in prouincia prohibitio, l.vn.si quacunque præd.potest. Ferro item ligari pro pœna, l.1. de fugit. colon. quomodo & ferreis vinculis constricti mittebantur rei, l.2. de Gladiatorib. l.vn.de mensis oleariis.

Coërcitionis corporis species sequuntur, & quidem ante pœnam Plumbatis coërceri : l.14.de Cohortal. plumbo affici ante metallum, vel exilium, l.vn de his qui pot nom.l.40.de hareticis: l.53.eod.tit. verberibus coërceri ante exilium, l.54 57.de haret. fustibus cædi ante deportationem, l.21.de hareticis, Fustibus coërceri, l.8.de desertorib. publicè fustibus verberari, l.5.de Episcopis. Flagellis verberari, l.1.de Medicis : cædi, l.15. de accusat l.80.85.de Decurion. Fustigationis fit quoque mentio ex iure Gothico in Interpr. l.1.de famos. libell. Sequitur Dignitatis, honoris priuatio, cinguli amissio, l.4.de conlat.don. cingulo priuari, l.4.de his qui super Relig. honore exui, l. 1.ad leg.Iul.Repet. honore spoliari, l.150.de Decur. codicillis adimi, l.21. de Iudais. Administratione & dignitate spoliari, seu militia, l.vlt de erog.mil.ann.l.5.de metatis: Statuæ aliquando deiectæ, l.17. de pœnis : Nomen fastis expunctum, d. l.17. Hùc pertinet & gradus diminutio, ad inferiorem gradum reuolutio, Degradationis pœna, l.10 de re milit. l.2.

vlt.

vlt.de Commeatu: matricula expungi, *l.15.de Agentibus: d.l.2. de commeatu.* Plebeiorum in ordinem reuci, *l.vlt.de his qui ad Eccles.* inter pessimos quosque & plebeios haberi, *d.l.1. ad leg. Iul.Repet.* Ab honestorum cœtu, iudiciorúmque conspectu arceri, *l.1.de postulando.* limine iudiciorum expelli, *l.vn.de re Iud.* Infamiâ notati, *l.quisquis, de sicar. l.vn. de his qui pot. nom.l.2.de calumniat.l.9.16.24.34.de appellat. l.29.76.85.de Decurion. l.3.de cursu: l.1. de custod.reor.l.vlt.ad leg.Iul.de vi: l.15.h.t. l.3.de adsessor l.si quis maior, de postuland.l.3.de executorib.l.4.ne quid publ.latis. l.41.de Episcopis:* hinc & hæretici dogmatis infamia, *l.2. de fide Cathol.* In corpus aliquod damnari, seu corpori alicui pro pœna sociari: veluti Curiæ, *l.5. de re milit.l.7.de fil.mil.appar.* quod vetitum, *l.66.108.de Decurion.* Mancipum corpori sociari, *l.4.de executorib.* in Pistrinum, seu Pistorum corpus vrbis Romæ damnari, *l.3.5.6.7.9.h.t.l.8. de Pistoribus: l.6.de annon.ctu.* vel alteri corpori, quod vetitum: *l.9.h.t.* Actus quidam interdicti: A testimonio prohiberi, *l.11.de fide test.* Intestabilem fieri, testamenti, successionum iura adimi, *v.tit.de hareticis.* Potestate in filium & seruum priuari, *l.2.de lenonibus.* His adice, Talionis pœnam, *l.7.9.11.14.19.de accusat.* seu pœnam reciproci, *d.l.7. l.1. de exhib.reis.* Similitudo supplicij, *d.l.19* Non ad militiam admitti, nec ad officij vel Iudicis honorem, *l.21. de paganis.* Functione aliquâ pro alio teneri, *l.12.de pistoribus.* Vrbe abiici, nauigio superpositum & domum remitti, *l.1.de Stud.lib.V R.* In prouinciam remitti, & ad limitem reuocari, *l.13.de oper.publ.* Iurisdictionem in aliquos amittere, *l.1.si quacunque praeditus pot.* Prouinciam in qua quis quid admisit, non habitare per iuge biennium, *d.l.vn.* In potestatem relabi, emancipatione vel manumissione rescissâ: *l. vn de ingratis lib.l.1. de hared. pet.* Tandem & Carceris pœnam, *l.22.23.h t.* Hactenus Pœnarum genera, déque Reis in commune. Peculiares verò personæ, peculiaria corpora in hoc *Tractata* spectâda, quibus pœnæ propositæ, vel in quos pœnæ exercitæ. In Constitutionibus passim videre est, Imperatores, Iudicibus, & Officiis seu Officialibus eorum pœnas minitari, si quid ex efficio suo non facerent: cuiusmodi complurimæ *Leges* occurrunt: sic quidem, vt quandoque eædem vtrisque pœnæ proponantur, quandoque diuersæ. Item quoad Officiales attinet, modò vniuersis, modò Primoribus saltem. Propositæ pœnæ & Curialibus ordinibus: *l.39.de Episcopis: l.46.de hareticis.* Corporibus vrbis Romæ, *l.4.de his qui super Relig.* Defensoribus & Principalibus Vrbium, *l.12. de paganis: l. ... de hareticis.* De hæreticorum quorundam Apostatarum, Iudæorum, Paganorum ritus suos illicitè exercentium pœnis, vid. *suis titulis.* Vt & de pœnis Militum, *paratitlo de re militari.* De seruorum pœnis, v. *l.vn.de fugit. colonis: l.2.de libertis: l.vlt. de Tabular. l.vlt.ad l.g.Iul.de vi: l.vn.ad leg.Fab. l.17.de petitionib.l.7.de Medicis: l.1.de habitu.* Mitius puniebantur ob iussum domini in sp. *l.1.de sepulchr.viol. l.1.de falsa mon.l.1.2. de raptu Virginum.* De Ecclesiasticis pœnis, vid. *l.27.de Episcopis: l.6.de hareticis.* Discrimina quoque pœnarum in eodem licèt delicto fuêre pro diuersitate personarum, pro qualitate & conditionis diuersitate: Reorum videl.vt *l.8.de desertorib.l. vn.de saturaris: l.2.de his qui latrones: l.1. de falsa mon.* pro loco gradúque militiæ, *l.22.de cursu publ.* Item pro diuersitate eorum in quos quid admissum: *l.2.de fugit.col* Pro discretione sexus, *l.1.de falsa mon.* contrà, citra discretionem sexus, in sp. *l.1.in f.de rapta virginum.* Ex personis hominum dicta pensabantur, *l.vn.si quis Imperatori maledix.* Si diues esset vel agrestis vitæ, aut egens, *l.vn.de off.P.P. l.vn.de saturianis: l.4.de desertorib* Illustris vel non, *l.5.de metatis,* Promotus, vel plebeius munifex, *l.2. de cursu publ.* Iudex an Officialis, *l vlt.de can.fram. V.R.l.30.de susceptorib.l.2.de Curator. Kalend.* Aliquando nullo discrimine, *l.vlt.de Canone fram.V.R.l.28.de operib.publ.l 40.de hareticis.* Pro diuersitate Iudicum delinquentium quoque diuersæ fuêre pœnæ, *l.15.h.t.* Militaris an Decurio, vel municeps, *l 35.de cursu publ.* vilioréſne, an in honorib constituti, *l.2.vt intra annum: l.5.de Episcopis: l.21.de hareticis.* Libérne & ingenuus, an seruus, *l.3.de habitu: l.17. de cursu publ. l.vn. ad leg.Fab. l.1.de falsa mon.* Officiales denique & serui, qui non poterant dispendium pudoris sustinere, aliam pœnam subibant, *l.1.de habitu.*

* Alterius quoque quandoque criminis pœna & nomen alteri aptatum, veluti *Sacrilegij* pœna noménque Legum violatoribus: *l.30.de erogat.mil.ann. l.24.de petitionib.* plura in *paratitlo de constit. Principum*, & in *Glossario.* pecunias conflantibus, vel ad diuersa vendendi causâ transferentibus: *l.vn.si quis pec.confl.* non honoranti eum quem Princeps honorat, *l.4. de domesticis:* possessiones magis Palatiis aptas petentibus, *l.16.de petitionib.* Item in sp. *l.4 de his qui sup.Relig.& l.10.31.40.de Episcopis: l.3.de Execut.* Hinc sacrilega audacia, *l.27.de operib.publ.l.8.de falsa mon. l.vlt.de vestib.oloueris. l.16.de petitionib.* Ad exemplum Maiestatis, *l.12.de paganis:* reus Maiestatis habebitur, *l.vn.de ......* Adulterij vicem obtinens, *l.5.de nuptiis, l.1.de adulter.* velut Calumniatorum redemptores, *l.vn.in f.de action.ad pot.transl.* Adinstar falsi: *l.4.de metatis,* vt falsi reus, *l.16. de hareticis.* vt hostis publicus, aut expugnator motum perpetuæ sortiatur, *l.12.de pratoribus.* Abactorum, *l.1.2.quib.equorum vsus:* Latronum societatem videbitur confiteri, *l vn. ne pastoribus.* Pœna manium vindex, *l.5. de sepulch.viol.* Eadem pœna, qui elabi passus est reum: *l.5. de custod.reor.*

¶ CAPITALEM *pœnam vt Judex infligere poßit, quid requiratur.*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Catullinum."

QVi sententiam laturus est, temperamentum hoc teneat, vt non prius capitalem in quempiam promat seuerámque sententiam, quàm in adulterij", vel homicidij vel Maleficij crimen", aut suâ confessione, aut certè omnium", qui tormentis vel interrogationibus" fuerint dediti, in vnum conspirantem" concordantémque rei fine", conuictus sit: & sic in obiecto flagitio deprehensus", vt vix iam" ipse, ea quæ commiserit negare sufficiat. Dat. III. Non. Nou. Treu. Acc. XV. Kal. Maij, Hadrumeti", Volusiano & Aniano Coss." [314.]

INTERPRETATIO. *Iudex" criminosum discutiens, non ante sententiam proferat capitalem, quàm aut reus ipse fateatur, aut conuictus, vel per innocentes testes, vel per conscios criminis sui, aut homicidium, aut adulterium, aut maleficium commisisse manifestius conuincatur.*

NOTÆ.

* *Lex 16 Cod. eod. tit.* Et iungenda huic est *lex 2. inf. de appellationib.* & *lex 1. inf. quorum appellat. non recipiuntur.* Hinc & ex interpretatione interpolata sententia quædam *ep. 1.* Zephyrini *p. 234. 235.* & Felicis 1. *ep. 1. p. 354.* Iulij *ep. 2 p. 468.* Hadriani Capitulorum *c. 57. & c. 5. c. 156.* & exinde *2. q. 1. c. 2.*

" An *Proconsulem Africæ* quod nominatim præfert Codex Iustin. vide & *leg. vn. infr. de frument. Carthaginensi:* Et *legem 2. sup. de donationib.* & *l. 2. sup ad leg. Iuliam de vi?* Non verius est hoc tempore siue anno Catullinum fuisse Consularem Byzacenæ, vt subscriptio *legis* docet (*Hadrumetum* enim metropolis Bysacenæ fuit) postea verò Proconsulem Africæ factum anno 315. 316.

" *Crimine*, Cod. Iust. " scilicet confessione.

" Græci hic notari volunt, separari interrogationes à tormentis, vt sit manifestum aliter atque aliter dici hæc duo.

" *Conspirante concordantéque*: Ita *Codex Iustin.* Possis & ita meliùs, *conspirantium, concordantiúmque.*

" Sufficit testes in vnum finem conspirare & concordare.

" Ita *l. 2. inf. pro criminum deprehensorum qualitate. Deprehensus*, id est conuictus.

" *Etiam*, Cod. Iust.

" Vide *l. 2. sup. de Princip. Agentium.*

" Referendi sunt hi Consules ad diem acceptæ constitutionis: data enim hæc *lex* superioribus Consulibus.

* Vide quæ notaui ad *Inscriptionem.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. tres *hoc titulo* de pœnis constitutiones exhibentur: Quarum *Primâ*, Temperamentum obijcit Iudicibus, ne ad pœnam capitalem facilè properent. *Secundâ*, pœnæ genus quoddam Christianæ disciplinæ aduersum abolet. *Postremâ* verò, pœnæ genus quoddam inducit in vtilitatem annonæ vrbis Romæ. Ergo *hac lege* TEMPERAMENTVM continetur, quod Iudicibus sequendum proponitur, ne προχείρως ad pœnam propetent. Quæ quidem *lex* pars est prolixioris constitutionis Constantinianæ ad Catullinum emissæ, quâ is partim Iudicum sæuitiæ freni atemperiem quandam adhibendam credidit: quò pertinent ex eâ constitutione hæc *lex*, & pars prior *legis 2. infr. de appellat.* partim frustratoriis appellationibus occursum iuit; quò spectat *lex 1. inf. de appellationibus*: & pars posterior *dictæ legis 2.* quæ tres *leges* inter se coassandæ veniunt. Rursum hâc constitutione etia de criminali Iudicio constituit: quando Iudex ad capitalem sententiam procedere debeat, quò spectat *hac lex*, & *d. l. 1. inf. quor. appellat.* Quando à capitali sententia appellari non possit: quò spectat *d. lex 1. inf. quorum appell.* An post prouocationem reus in custodiâ perseuerare debeat; quò pertinet pars *legis 2. inf. de appellationib.* Nos de *hâc l.* nostrâ videamus.

¶ Nonnisi ergo confesso reo, vel omnium testium depositionibus CONVICTO, sic vt iam ipse negare non possit, capitalem pœnam in atrocioribus criminibus à Iudice imponi posse vel debere, definit *hac lege* Constantinus M. *Temperamentum* hoc, inquam, Iudicibus hac Constantini M. constitutione præscribitur: cùm & alioquin nulla de morte hominis cunctatio longa sit. Confessum igitur vel liquidò conuictum reum esse hâc parte oportet. Quod ipsum repetitur in *l. 1. inf. Quorum appellationes non recipiuntur*: Quæ huic nostræ vna cum *l. 2. sup. de appellat.* iungenda est & subiicienda: *Cùm*, inquit, *homicidam vel adulterum, vel maleficum, vel veneficum, quæ atrocissima facinora sunt, confessio propria, vel dilucida & probatissima veritatis quæstio probationibus atque argumentis detexerit*: Sed & Constantius *l. 4. inf. Reus*, inquit, *manifesta probatione conuictus.* Denique vt capitalis sententia ferri, pœnáque imponi possit à Iudice, conuictus non censetur, nisi qui manifesta probatione conuictus, nisi omnium confessione conuictus in vnum conspirantium & concordantium rei finem: nisi denique dilucidæ & probatissimæ probationes sint. Alioquin si reus parte tantùm testium obruatur, partem verò pro sui defensione possit arripere, Iudex sententiam capitalem promere non potest: quin potius id omne deliberationi Principis & arbitrio relinquere debet, vt ait *d. lex 1. Quorum appellat. non recipiantur.*

¶ Perperam igitur ex *hac lege* colligeretur, reum nunquam supplicio capitali afficiendum, nisi vbi testibus omnibus obruatur. Non est hæc Constantini sententia, verùm Iudicibus seu Rectoribus prouinciarum tantùm temperamentum hoc præscribere voluit, vt ne Capitalem sententiam promere possent, nisi conuenientibus omnium testium depositionibus: vice versa vt maximè non conuenirent omnium testium depositiones, reum tamen absolui non vult, verùm de eo ad se Principem referri, quò ipse videlicet Princeps testium fidem examinet. Breuiter Constantinus *h. l.* inter Rectores Prouinciarum, & Principem, discrimen statuere voluit,

atque

atque ita immodicè sæuientibus Iudicibus *temperamentum* (qua voce *hac lex* vtitor) seu adtemperiem (vt loquitur *lex* 2. *sup. de custodia reorum*,)adhibere seu admouere. Qua in re Constantinus multum curæ adhibuit, vt ea compluribus eius *legibus* apparet.

¶ Maneat igitur, si de Iudice quæratur, ea Constantini mente eum non aliter capitalem sententiam promere posse, quàm si concinentibus in vnum rei finem testium depositionibus conuincatur: Ait lex, *in vnum rei finem*. Sufficit enim testes in vnum rei finem concinere, licet in articulis dissentiant. Quin ex his quoque verbis colligunt Pragmatici, quod testes etiam singulares, dummodo in vnum effectum & rei finem concordent, coniungi possunt, & probant: præsertim in actu reiterabili & successiuo, vt in adulterio. Quod etsi directè probari non possit, probatur tamen per actus propinquos, colloquia, basia, & alia huiusmodi quæ sunt Veneris præludia: vide Mascard. *de probation. concl.* 57. *n.* 5. *& seqq. & concl.* 59. *n.* 10. *lib.* 1. Neguzantium *respons.* 461. *n.* 6. 7.

¶ Porrò Adulterij tantùm, Homicidij, & Maleficij Constantinus *h. l.* meminit: quibus criminibus capitalis pœna immineat: Pariter vt *d. l.* 1. *Quorum appellationes. Cum*, inquit, *homicidam*, *vel adulterum, vel maleficum, vel veneficū, quæ atrocissima crimina sunt, confessio &c. detexerit*. Pariter idem Constantinus tria tantùm crimina ab Indulgentia generali hæc ipsa excipit, *l.* 1. *sup. de indulg. criminum*: *Omnibus*, inquit, *indulgemus*, *præter veneficos*, *homicidas*, *adulteros*. Scilicet vt atrociora hæc crimina sunt, quæ apud Iudices ordinarios disquiruntur, ita sola fuerunt, quæ Constantini æuo, capitali, id est capitis & vitæ amissionis supplicio plectebantur. Eo enim sensu *capitalem sententiam* accipere oportet, ac nominatim de atrocitate Adulterij, & capitali eius pœna sub Constantino & liberis eius alibi dixi, & dicam adhuc ad *l.* 4. *infr. Quorum appellatione non recipiuntur.*

¶ Item quod ait lex, *omnium qui tormentis vel interrogationibus fuerint deditι*, eò pertinet, quod quidam sunt à quibus confessio tormentis non elicitur, veluti Decuriones, quâ de re dictum fuit ad *titulum de Quæstionibus*.

¶ Interim & illud ex *hac lege* liquet, ad damnandum reum sufficere alterutrum, vt vel conuictus sit, vel confessus: de quo pleniùs ad *l.* 7. *inf. quorum appellat.*

¶ Tandem notandum, quod Interpres ad *hanc l.* conuictionis modos duos designat: *vel per innocentes*, inquit, *testes*, *vel per conscios criminis sui*.

¶ Stigmatis *in facie damnatorum pœna inhibetur, à Constantino M.*

11. * Idem A. Eumelio."

SI quis in Ludum" fuerit, vel in Metallum, pro criminum deprehensorum" qualitate, damnatus, minimè in eius facie scribatur: dùm" & in manibus & in suris possit pœna damnationis vna" scribtione" comprehendi: Quò *facies*, *quæ ad similitudinem pulchritudinis cælestis est figurata*, *minimè maculetur*. Dat. XII. Kalendas April. Cabilluno", Constantino A. IV. & Licinio IV. Coss. [315.]

NOTÆ.

* *Lex* 17. *Cod. eod. tit.*

" *Eumelius* hic Vicarius Africæ est, ad quem Constantinus M. de Cæciliani absolutione & in Concilio Arelatensi & iudicio suo. scripsit anno proximo Sabino & Rufino Coss. id est A. D. 316. vt testatur D. Augustinus *in breuiculo collat. die* 3. *circa finem p.* 589. *post collationem cap.* 33. vbi malè *Romulus* vocatur. Et *lib.* 3. *contra Cresconium cap.* 71. vbi malè *ad alium Vicarium*, pro *ad Eumelium Vicarium*.

" *In metallum fuerit*, Ita Tribonian. subductâ pœnæ *in ludum* dandi mentione: De cuius rei ratione mox.

" *Deprehensa* crimina: sic & de personis. *leg.* 1. *sup.* in obiecto flagitio deprehensus.

" Dùm, id est, *Cùm*: quomodo etiam *Codex Iustin.* habet.

" *Vna*, id est, vno & eodem genere inscriptionis. *Vna*, est eadem & similis. *Vna opera*, eadem opera.

" *Inscribtione*, Codex Iustinian.

" De hoc *Cabilluno*, mox.

COMMENTARIVS.

STIGMATIS seu INSCRIPTIONIS στιγμῆς in facie τῷ ἰνὶ pœnæ addicti mos *hâc* Constantini Imperatoris protochristiani *constitutione* aboletur, An. D. 315. eâ ratione de quâ mox.

¶ De hoc scil. Inscriptionis genere est hæc *lex*; non de alio. Non inquam est, vt alias Inscriptionis species hinc submoueam, de *seruorum* vel hominum fugitiuorum aut furum inscriptione seu stigmatibus, inscriptisque seruorum vultibus, & stigmatis in horum frontibus, de quo alioqnin infinita sunt veterum Authorum testimonia: vide saltem *legem* 2. *π. de fugitiuis*: Plautum, Platonem 9. *de legibus*, ἐν τῷ προσώπῳ καὶ ταῖς χερσὶ γεγραμμένος τὴν συμφοράν. Plinium *lib.* 18. *c.* 3. *Satyra* 14. Senecam 3. *de irâ.* 3. *& ep.* 47. Quintilianum, Petronium, Iuuenalem *Satyra* 10. Apuleium *lib.* 7. Ausonium, Columellam, Claudianum *lib.* 2. *in Entropium*, Clementem Alexandrinum *lib.* 3. *Pædag.* 2. ἢ δραπέτην, inquit, σίγματα δείκνυσι, Laërtium *lib.* 4. & Suidam *in voce* σίμβολον. Theophilum, §. *libero-rum*, *Institut. de libertinis l. vn. Cod. de Lat. lib. toll.* Non inquam hic propriè agitur de istis fugitiuorum & seruorum stigmatibus, litteris, epigrammatibus, id est inscriptionibus, quibus frontes seruorum & facies inscribebantur, vndè *stigmatiæ*, & *subuerbusti* dicti, & *literati*. Secundò non est hæc *lex* de iis stigmatibus, seu inscriptionibus, quæ fronti *Captiuorum* imprimi quandoque apud aliquas Gentes mos fuit, de quo

vide

vide Plutarchum in *Pericle*, & *in Nicia*, & Vitruuium *lib. 2. cap.* 8. quo more narrat Cedrenus de Constantino, eum, deuictis Armeniacis, hunc titulum inscribi iussisse Ἀρμενιακὸς ἐπίβουλος. Tertiò, neque hæc *lex* est de his inscriptionibus, quibus stigmata, hoc est notæ publicæ *Tyronibus*, vel Fabricensibus inscribebantur, vt & Aquariis. Nam & hæc stigmata in brachiis & manibus fiebant, de quo dicam ad *L. Stigmata* 4. *infr. de Fabricensibus* vide & Vegetium *lib. 1. c. 8. & lib. 2. cap. 5. & l. penult. Cod. de aquæductu*, ad quem morem allusum *Apocal. cap.* 13. Quartò, neque de *Calumniatorum* tantùm pœnâ ex *lege Rhemmiâ*, quæ iam dudum obsoleuerat, quâ videl. Calumniatorum fronti litera *K.* criminis sui index, de primâ sui nominis literâ inurebatur, quod notissimum est ex Cicerone, *pro Roscio*, Plinij *Panegyrico*, & *Misopogone* Iuliani, & *l. quæsitum 13. π. de testibus.* Quintò, omitto etiam morem iorer quasdam Gentes olim *fœtus* notis compungendi, quod de *Thracibus* Ægyptiis, Sarmatis, Æthiopibus proditum? De his inquam omnibus quinque stigmatum generibus, puta quæ Seruis, captiuis Tyronibus &c. Calumniatoribus, Partui inscribi solita, Constantinus *h. l.* non agit. Calumniatorum quippe, vt de singulis dicam, pœna iam desierat. Tyronum verò & Fabricensium puncta siue Stigmata in vsu deinceps quoque fuerunt, neque huic *legi* contraria sunt. Denique non de domesticis dominorum pœnis vel hostili sæuitia hîc agitur: Verùm de publicis & solemnibus iudiciorum, quibus *Pœna* videlicet (vt hæc *lex* nostra expressè docet) *iis qui in ludum vel Metallum damnati fuerant*, in horum, inquam, facie scribebatur, seu pœna damnationis inscribebatur: Cuius moris alibi quoque mentio extat, quò videl. liberis damnatis ob noxã suppliciúmque & nominatim ad ludũ vel ad Metallum opúsque publicum facies inscribebatur, eísque stigmata inurebantur. Vid. vel Artemidorum, Suetonium in *Caligula*. Nam quod ex Ausonio adfertur de Pergamo scriptore:

> *Ergo notas scripto tolerasti Pergame vultu.*
> *Et quas neglexit dextera, frons patitur.*

ad seruum Scriptorem & fugitiuum pertinet, vt præcedentes versus ostendunt:

> *Tam segnis scriptor quàm lentus Pergame cursu*
> *Fugisti, & primo captus es in stadio.*

Ergo &c.

Illud colligo ex inscriptione *huius leg.* actum id in AFRICA (Eumenius enim, cui hæc *lex* inscribitur, Vicarius Africæ fuit) Quæ quidem & alios peculiares mores habuit. Id verò cur ita factum? procliue satis est iudicare. Nempè quod qui in *Ludum*, vel in *Metallum* damnarentur, Ludo & Metallo addicti essent, atque ideò ne Ludi vel Metalli conditionem refugere possent, puncturis, notis, siue stigmatibus in facie notarentur: denique ne conditionem suam vitarent. Quæ ipsa ratio fuit stigmatum, quæ Tyronibus, Fabricensibus, Aquariis inscribi solita: Proinde vt dignosci, deprehendi, séque suo prodere titulo, vt Claudianus *lib. 2. in Eutrop.* atque adeò refugæ ad pœnam retrahi possent, notis compungebantur: & maximè quidem, cùm in metallum quandoque in perpetuum damnari aliquos contingeret, vt eiusdem Constantini *lex* hoc ipso anno data, *lex*, inquam, *vn. sup. ad Leg. Fabiam de Plagiariis.* De pœna ad *Ludum* dandi, plenè dixi *ad d. illam legem vn.* Verùm Tribonianus eius mentionem hîc sustulit, vtpote sublato eo pœnæ genere, de quo dicam ad *l. 8. inf. h. t.* Omitti quoq; non oportet extraordinariæ FACIEI inscriptionis pœnæ exemplum quod occurrit apud Senecam *lib. 4. de beneficiis, cap. 37. & 38.* quo videlicet narrat, à Philippo Macedonum Rege militi cuidam ingratissimo hospiti stigmata inscripta fuisse, ingratum hospitem testantia; vbi hæc inter alia ex Philippi mente scribit; *Potius est*, inquit, *intra fines regni mei, te literas istas oculis inscribendas durissimâ fronte circumferre: Ostende quàm sacra res sit mensa hospitalis, præbe in* FACIE *tuâ legendum istud decretum, quo cauetur ne miseros tecto iuuare capitale sit, magis ista constitutio sic erit rata, quàm si illam in æs incidissem.* Qui locus obiter vt moneã, ita interpũctus sanus est: *Oculis circumferre* est, quod mox ait ostendere, præbere legendum: oculis rursum non suis, sed legentium, & populi. Denique adspectui omnium. Boëtius quoque *de consolat.* refert decretum Gothi Regis in accusatores suos contumaces, qui ne sententiæ exilij sui parêrent, se ædium sacrarum tuitione defendebant. *Dixit*, inquit, *vt nisi intra præscriptum diem Rauenna vrbe decederent, notas insigniti frontibus pellerentur.* In Galliâ quoque olim, etsi exoleuerit is hodie mos, cuius loco iuncta stigmata in humeris, pœna hæc obtinuit. Exemplum insigne Tolosæ in Præside quodam, in fronte stigmate inusto, inque insulam relegato ob falsam Inquisitionem factam: Pœnáque hæc vsitata in his qui literas vel sigilla Regia falsassent, adulterassent, de quo vid. Imberium & eius Interpretem *lib. 3. instit. c. 21. n. 7.* & Langlæum 10. *semestr. 2. p. 644.*

¶ In facie igitur Constantinus pœnam damnationis inscribi vetat: in manibus & suris inscriptione permissa, & ad eas partes traducta: hac ratione additâ. *Quò facies quæ ad similitudinem pulchritudinis* COELESTIS *est figurata minimè maculetur.* Quomodo & Lactantius, hoc ipso tempore ad Constantinum *lib. 1. c. 18.* de cultu simulachrorum agens: *Ne hunc* COELESTEM *vultum proiiciamus in terram.* &c. Sic enim de Facie potissimùm hominis excepêre multi illud Geneseos; *Faciamus hominem ad imaginem, seu similitudinem nostram.* Philo Iudæus *de specialibus legibus, p. 609.* de homicidis agens, παγκάλης εἰκόνος πάγκαλον ἐκμαγεῖον ἀρχέτυπα λογικῆς ἰδέας παράδειγμα τυπωθὲν: *nihil est Deo tam simile quàm hoc sigillum pulcherrimum, expressum è matrice pulcherrima, ad exemplar ideæ rationalis effictum.* Quod adumbrauit etiam Ouidius 1. vbi de homine condito:

> *Finxit in* EFFIGIEM *moderantum cuncta*
> *Deorum.*

Sed cautè hîc agendum ne quod hoc loco abusi fuerunt Anthropomorphitæ, hæresis inducatur: de quâ vide Epiphaniũ *hæres. 20.* Augustinum *hæresi 50.* Quare neque Lactantius hanc in partem satis cautè locutus *lib. 1. de ira Dei cap. 2.* cum Deum figuram aliquam habere vult. Alio sanè sensu corporis diuini similitudinem homini Tertullianus *de resurrectione carnis* tribuit: quasi Deus, hominem ad exemplar Christi, cuius quasi præsentis ideam iam tum mente concipiebat, efformarit. *Quodcunque* (inquit Tertullianus) *limus exprimebatur, Christus cogitabatur, homo futurus, quod & limus, & sermo, caro quod terra & nunc: sic enim præfacio Patris ad filium: Faciamus hominem ad Imaginem & similitudinem nostram: Et fecit hominem Deus: id vtique quod finxit ad imaginem Dei fecit illum scilicet Christi.* Alij volunt, corporis humani figuram repræsentare diuinam imaginem, vt Theologorum schola sciscit, *per modum vestigij*: quatenus *os* homini sublime datum est, vt ex ipso corporis habitu cognosceret interiores animæ facultates ad cælestium rerum cogitationẽ erigi præsertim oportere: quâ de re videre licet D.

Augustinum

Augustinum *lib. 83. quæstionum*, *quæst.* 51. & D. Thomam 1. *q.* 93. *art.* 6. sed notandum cùm homo ad imaginem Dei factus dicatur, sensu iam notissimo, ob intellectus vim & impressam menti sanctitatem iustitiámque, tandem & ob Imperij vim διὰ τ. γνωστικὴν δύναμιν, κτιστικὴν τε καὶ ἀπολυτικὴν δικαιοπραχτικὴν τε καὶ ἐφαρμόζουσαν, καὶ ἀπαξαπλῶς, ταῦτα κατὰ ἐπιστημονικὴν: tandem ὁ ἐξουσιαστικὸν κατὰ τὸ λογικὸν, κατὰ τὸ νοερὸν, καὶ κατὰ τὸ ψυχικόν. de facie τῆς ὄψεως nominatim id *hâc* Constant. *leg.* prædicari, vt quæ cæteroquin pars hominis potissima est: quare in eâ potissimum imaginem cœlestem & diuinam impressam creditum, vtpote quæ arx sensuum & rationis sedes esset, quâ Deo cum Deo communicat homo; de qua Faciei & capitis prærogatiua, vid. *l. 16. §. 6. ff. de pœnis*: *l. 44. ff. de Religiosis*, Cyprianum, *de habitu virg.*

Certè hinc & *Caput* pro toto homine, *l. 2. sup. de Calumniatoribus.* Quod Donatus *in Andriam* obseruat. *Ridiculum*, inquit, *caput pro toto homine; nemo enim ore contempto ex aliis membris hominem velit significare.* Hinc & apud Virgil. 2. *Æneid.*

Auulsúmque humeris caput, & sine nomine corpus.

Corpus, interprete Seruio, *sine agnitione, sine nomine: à Capite enim quis nomen habet.* ¶ *Fronti* igitur seu faciei stigmata damnationis inscribi vetuit Constantinus: sed in manibus vel suris, cùm id æquè commodè fieri possit: & non minus reus vel refuga quis ex iis dignosci: quod his verbis significat: *dum & in manibus & in suris possit pœna damnationis vna scribtione comprehendi*; vnâ scribtione, id est, eodem inscriptionis genere, pariter, similiter.

¶ Illud non est omittendum, quod Theodorus Græcus Interpres ad *hanc leg.* subiicit. *Basilic. lib.* 60. *t.* 5. *Væ igitur tibi Tyranne, qui Sancti Theodori & Theophanis sanctas notasti frontes.* Vbi Theophilum Imp. intelligit, qui βαρβαρικῶς, vt Cedrenus ait, Theophanis & Theodori frontibus iambos à se compositos inscribi iussit: vnde & hi γραπτοὶ dicebantur, id est, inscripti, *frontes literata*: vbi βαρβαρικῶς addidit Cedrenus, propter morem Barbarorum in captiuos Christianos.

¶ Vt ad Constantini constitutionem reuertamur, duo mihi singularia ad eam succurrunt. Primò quidem, *huic legi* cohæsisse videri alterum Constantinianeæ constitutionis caput, quo is Crvcis seu patibuli supplicium sustulit. Nam cùm eius pœnæ adhuc mentio fiat Anno superiore 314. *l. vn. sup. ad leg. Iul. Maiestatis*, certè hoc Anno 315. quatuor post *hanc legem* mensibus, silentio ea inuoluitur tanquam abolita: *l. vn. sup. ad leg. Fabiam.* Deinde quis non videt, eâdem de causâ vtrumque pœnæ genus abolitum, ob memoriam videlicet Passionis Dominicæ Christi? cuius signum in frontibus tum Christiani notabant, frontémque signabant: de quo prolixè fidem facit Lactantius, horum ipsorum temporum Scriptor, libris ad Constantinum M. ipsum scriptis, *lib. 4. c. 26. extremo, & cap.* 27. vt omittam alios etiam Chrysostomum homilia 54. *in Matth. ed. Commel. p.* 476. Quin & Episcopum baptizatos in fronte olim cruce signasse indicat Tertullianus *præscript. c.* 40. vnde & *inscripta oleo frontis signacula* dixit Prudentius *in Psychomach.* Imò si ariolari licet, mihi omninò verosimile fit, Lactantium, qui hoc ipso tempore magistrum Crispi in Galliis agebat, huiusce *legis* suasorem auctorémque extitisse, cum videam Lactantium, de fronte hominis Cruce signari solita, tam magnificè scribentem, itémque quod antea notabam, figuram Deo aliquam adscribentem, quod *hac ipsa lege* Constantinus sequitur. Quod quidem tantò verisimilius cui fiet, si Lactantium hoc ipso anno Domini 315. scripsisse Institutionum suarum libros nouerit: quod nos alibi probamus. Item, si, quod mihi omninò probatur, nouerit *legem* 1. *inf. de alimentis quæ inopes par.* pariter hoc ipso Anno, ad eiusdem Lactantij suggestionem, latam.

¶ Quod subscriptionem *huius legis* attinet, vbi ea data dicitur *Cabilluno*, videndum, cui id conueniat. An igitur intelligendum *Cabillunum*, vt etiam vocatur in *Itinerario Antonini*, quod in Lugdunensi prima ad Ararim *Chalons sur Saone*, quod aliàs *Cabillio* in *Itinerario Peutingeriano*: indéque *Cabillonensis* portus, cuius mentio apud Eumenium in *Panegyrico* quem dixit Constantino, cuius initium, *Facerem.* Fit eius quoque mentio apud Ammianum Marcellinum *lib. 14. p. 25. 26.* Denique fuit ea vrbs accommoda militi Gallicano, vel in Germaniam, vel aliò transmittendo, vt ex dictis Eumenij & Ammiani Marcellini locis constat: Sed *Cabillunum* istud hîc intelligi non posse videtur: Hoc enim Anno Constantinus in Pannonia & vicinis prouinciis fuit: vide *Chronologiam huius Anni.* An igitur *Cabalin* Thraciæ hîc accipi oportet, cuius mentio in *vtroque Itinerario*?

¶ *De* Pistrini *pœna leuiorum criminum reis ad vrbis Romæ vsum imponenda: Constantini M. lex.*

III. * Idem A. ad Festum '' Præsidem Sardiniæ.

Qvicvmqve cohercitionem mereri ex causis non grauibus videbuntur, in Vrbis Romæ pistrina dedantur. Quod vbi Tua Sinceritas cœperit obseruare, omnes sciant, eos qui (sicut dictum est) ex leuioribus causis huiusmodi meruerint subire sententiam, Ergastulis vel Pistrinis esse dedendos, adque ad vrbem Romam, id est, ad Præfectum Annonæ, sub idoneâ prosecutione mittendos. Dat. IV. Kal. Aug. Constantino A. V. & Licinio Coss. [319]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex*, & reliquæ omnes (putà *lex* 5. 6. 7.) quibus in pistrinum dandi pœna probatur, à *Cod Iustinianeo.* Et vt maximè *lex* 9. *h. t.* in *Codicem Iustinianeum* relata fuerit, quâ re ipsa eadem pœna probatur, tamen ex Triboniani mente aliter accipienda est.

'' *Festus* Præses Sardiniæ sub Constantino.

COMMEN

COMMENTARIVS.

PISTRINI ET ERGASTVLI pœna publica noua, ad Vrbis Romæ & annonæ ciuicæ commodum à Constantino M. *h.l.* inducitur: quam & sequentium Imperatorum nonnemo probauit: Valentinianus, inquam Sen. *l.5.6.7.9. inf. hoc titulo*: & fortè *l. 8. inf. de pistorib.* Scilicet leuiorum criminum reos, qui coërcitionem mererentur ex causis non grauibus, Constantinus *h. l.* primus in Vrbis Romæ pistrina condemnari, à Sardiniæ nominatim Rectore seu Præside iubet: atque ita damnatos è Sardiniâ ad Vrbem Romam id est ad Præfectum annonæ sub idonea prosecutione mitti: Qua in re sequentia obseruanda sunt.

¶ Primùm pœnam hanc institutam per Sardiniam à Constantino *hac l.* à Valentiniano verò per vrbem Romam ipsam, & Vrbicarias Regiones, *l.59. inf.* per Lucaniam ad Bruttios, *l.6.7.inf.* Hac quidem ratione, quod Regiones illæ seu prouinciæ omnes & cæteroquin annonam vrbis Romæ seu vrbicam iuuarent: vt de singulis *suis* dicetur, vel dictum est *locis*.

¶ De *Sardiniâ* nunc dicendum est: Eam sanè vt & Siciliam *Annonæ pignora* vocauit olim Florus *lib. 4. c. 2.* benignissimas nutrices vrbis Romæ Valerius, *lib.7.c.6.* Fiscalia horrea, & vitales venas, Saluianus *lib.6.* De his etiam ita Lucanus *lib. 3. à v.65.*

Vtraque frugiferis est Insula nobilis aruis,
Nec plus Hesperiam longinquis messibus vlla,
Nec Romana magis complerunt horrea terra.

Prudentius *lib 2. in Symmachum*:

—— Romana nec horrea rumpat
Sardorum congesta vehens granaria classis, &c.

Vide locum integrum: Horatius etiam *lib. 1. Od. 31.*

—— opimas
Sardiniæ segetes feracis.

Symmachus *lib.9.ep.59.* de Benigno Rectore Sardiniæ: *Benignus V. C. rei frumentariæ negotium peruigili animo & puris manibus executus. Testatur insomnes eius curas imbecillitas corporis. Nihil enim de Sardiniâ reportauit, nisi bonam conscientiam, & malam valetudinem: horreis autem tantum frugis inuexit, quantum illi prouinciæ anni fortuna contulerat.*

Altera ratio, cur in Sardiniâ & ceteris illis quas dixi prouinciis pœnæ genus illud institutum fuerit, reorum inquam ad pistrina vrbis Romæ dandorum, mittendorum, est, quia prouinciæ illæ vel vrbi contiguæ vel sanè Continentes & quodammodo suburbanæ forent, sic vt facili negotio ad vrbem exinde rei deduci possent.

¶ Secundò obseruandum ad Præfectum annonæ reos ita Pistrino affectatos, in Pistrinum missos, *h.l. l.6. infr. & l. 12. infr. de Pistoribus* quia hic annonæ Ciuicæ atque adeò Pistoribus præerat: de quo ad *tit. de pistoribus & aliis titulis infr.* vbi dicam. Nam & ad hunc annonæ cura pertinebat, & sub eius dispositione Præfectus annonæ erat.

¶ Tertiò, de prosecutione & prosecutoribus reorum ad locum pœnæ, est quoque *lex 16. inf.* De prosecutione reorum ad locum iudicij dictum est *sup. tit. de exhib. vel transm. reis l.15.* De his ipsis est & Chrysostomi locus, *ep.10.* vbi de se ἀπὸ τὸ ἀναστῆσαι ἡμᾶς πάντας παραμένων σπουδῇ. Hos prosecutores idem *seq. epist. 11. & ep. 14. p. 779.* ἐπάρχικοὺς vocat.

¶ *De* ACCELERANDO *homicidarum, & latronum* &c. *conuictorum iudicio, ne facultas Principi supplicandi detur.*

IV. * Imp. CONSTANTIVS A. Theodoro P. V." Præsidi Arabiæ.

DVM " reis manifestâ" probatione conuictis spatium " ante sententiam " temporis datur, facultas supplicandi " criminosissimis patet: Cùm in " homicidij crimine, & in aliis detecti grauioribus causis, vlrio differenda non sit. Igitur quidem", qui iam impetrauerunt ad veniam " pertineant: de cetero vero, iuxta criminis qualitatem Legem " oportet seruari, & in scelerosos & in noxios proferri iuris sententiam. Dat. Id. Octob. Constantio A. IV." & Constante c. Coss.

NOTÆ.

* *Lex 18 Cod. eod. tit.* " *Theodorus*, Præses Arabiæ.
" *Perfectissimo viro* in Codice Iustin. inuerso more, *V.P.* id est, Viro perfectissimo.
" *Cùm*: Cod. Iust. quod non ita benè: *Dùm*, enim, causam significat expressiùs: hoc sensu: Quando reis conuictis spatium. His consentit & liber *Basilicôn*.
" Diu d *l.1. sup. Spatium temporis ante sententiam.* Ita euolatiùs Tribonian.
" Pœ ámque adeò.
" *Vel quibusdam malignis artibus tam Præsidum quàm Officialium, pœnas euitandi.* Hæc Tribonianus præterea inseruit ex l. ... " Et in. Cod. Iust.
" Hæc, vsque ad *de cætero*, Tribonianus induxit, vtpote in præteritum spectantia.
" Ad veniam pertineant, id est, venia eis inculta rata sit, Vide *Gloss*.
" Hanc scilicet: vel sanè aliam anteriorem, qua manifestorum reorum supplicium differri à Iudice prohibebatur.
" *x*. V. vt ex adiuncto Constante Cæsare liquet. Fuit enim Constans Cæsar Consul cum Constantio V. Proinde referenda hæc *lex* ad A. D. 352.

COMMENTARIVS.

DIFFERRI iudicium teorum manifestâ probatione conuictorum, à Rectoribus Prouinciarum hac Constantij constitutione imposterum prohibetur: Reorum, inquam conuictorum, purà in homicidij crimine, vel qui *in aliis detecti grauioribus causis.* ¶ Quibus omninò verbis indicatur latrocinij crimen; id quod ex *huius legis* inscriptione quoque colligere mihi videor: Inscribitur enim ea Præsidi Arabiæ. Atquin meminit & Iulianus *Orat. 1. in Constantij* (huius *legis* Auctoris) *laudes*, *pag.* 66. latronum, quibus Arabia tum infestata, atque adeò latrocinantium Arabum. *τὰς ἐξ Ἀραβίας*, inquit, ΛΗΣΤΑΣ *ἐπὶ τοὺς πολεμίους* ... *τρέψας*. ¶ Differri igitur conuictorum in homicidio vel latrocinio iudicium non oportet, *h.l.* quomodo conuictum velox pœna subducere debet, *l. 6. sup. de custodia reorum.* ¶ Et olim tamen Senatusconsulto Tiberiano cautum fuerat, vt damnatorum etiam pœnæ à Senatu in Vrbe, in decimum diem semper differrentur, vt testatur Suetonius *in vita Tiberij, cap.* 75. Tacitus, *lib. 3. Annal.* Dio, *lib.* 57. Seneca, *l. de Tranquill. vitæ, cap.* 14. Imò triginta dies differendum supplicium ex Senatusconsulto Tiberiano scribit Sidonius *lib. 1. ep.* 8. (de quo dicam ad *legem, si vindicari, inf. h.t.*) Sed & certis casibus supplicium differri iure oportet, qui sanè casus omnes ab *huius legis* nostræ specie alieni sunt: Puta *legis 3. ff. de pœnis*: *legis 10. 13. inf. hoc eod. tit. legis 1. Cod. de bonis proscriptorum.* Species enim *legis* nostræ pertinet, ad reos homicidij & latrocinij conuictos, quibus pœna à Rectore Prouinciæ iure Ordinario infligitur, & quorum supplicium differri tantum abest publicè aut alicuius intersit, vt contrà accelerari expediat. ¶ Huius autem rei ratio non ea est, quâ conuictos velox pœna subducere cæteroquin iubetur, puta ne diuturna custodia seu carcere macerentur: De quo dictum *l.* ... *& 6. sup. de custodia reorum: l. 7. 18. sup. de accusationib.* Sed neque ratio hîc illa est immediata, alioquin grauissima, quâ supplicium latronis manifesti, vel publicè seditiosi accelerari iubetur: non pœnæ festinatione, sed præueniendi periculi causa, *l. 6. §. 9. ff. de iniusto, rupto, irrito testam.* (Scilicet vbi latro manifestus, vbi seditio prærupta, vbi factio cruenta vel alia quæ similis iusta causa subest, supplicium differri nulla ratione debet: Non appellationis, non alio quo obtentu, veluti humanitatis, quod alioquin reis indulgeri solet: *In hos*, ait *lex vn. inf.* *Ne sine iussu Principis: gladij sui & seueritatis ius exercere Iudices debent, in quos statim distringi ferrum iura præcipiunt, quorúmque differri supplicium materia est interitus plurimorum.*) Neque hæc inquam ratio Constantio *h.l.* proposita est immediata, quâ accelerari homicidarum & latronum supplicium iubet. Ratio igitur hæc est. Ne dato reis spatio, dilatâ sententiâ, suppliciôque supplicandi intereà Principi, atque ita elabendi occasio præberetur: Cui haud absimilis est species *legis si quis fortè 5. inf. de pœnis.* Fora igitur & leges exerceri, & gladium in præruptos hos latrones, aut homicidas, Constantius stringi iubet, ne Principis clementiam experiri eis liberet, atque ita latrocinia per *Arabiam* hac Clementiæ spe inualescerent: quæ Constantius modis omnibus extincta cuperet; vt ostendit quoque Iuliani locus ille, quo ait, *Constantium legationibus missis latronum Arabia conatus in hostes conuertisse*: atque adeò *à latrocinio ad militiam compulisse.* Clementiæ nempè veniæque spe omni præcisâ latrocinia facillimè tollas: Et alioquin in latrocinij crimine multa singularia constituta sunt, quale etiam est illud quod continetur *l. vlt. sup. de quæstionib.* vbi dixi. ¶ Denique, quouis tempore latrones torqueri, appellationes eorum non admitti, de his ad Principem non referri, nullo tandem obtentu, iudicium suppliciúmque eorum differri oportet.

¶ Interim ex *hâc l.* obseruandum, Constantij Imp. tempestate *Arabiam* (Petræam scil.) iuris Romani fuisse: quod etiam deinceps agnoscit Ammianus, & Notitia Imperij, quam tamen vetus Auctor *Notitiæ prouinciarum* Schonhouianus in recensu prouinciarum orbis Romani omittit sub Theodosio M. Et nota ei præfuisse Præsidem: De quo eiusque officio v. *Notitiam*, vbi de Duce *Arabiæ*.

¶ *De* PISTRINI *pœna.*

v. * Impp. Valentinianus, & Valens AA. ad Symmachum P.V.[a]

LEVIORVM criminum reos Excellens Auctoritas tua pistrinis[b] iubebit, Legum æquitate seruatâ, damnari[c]; sub hâc videlicet obseruantiâ, vt sub obtutibus tuis semper pistoribus præcipiantur adsignari: ne, dùm occultè per nequissimos Commentarienses traduntur, gratia venalis existat. Dat. v.[d] Id. Iun. Naisso, Diuo Iouiano & Varroniano Coss. [364.]

NOTÆ.

* Abest vt iam antea dixi hæc *lex* à *Cod. Iustin.* Cæterùm proculdubio huic iungendæ sunt *lex 4. 5. 6. inf. de pistorib. lex 2. inf. de calcis coctoribus: lex 1. inf. de Canone frumentario vrbis Romæ: lex vn. inf. de Saccariis portus: lex 12. inf. de operibus publicis.* Imo Iungenda est *& lex sequens 6. inf.*

[a] Vrbis Romæ.

[b] Dicam mox de eo.

[c] A Iudicibus qui sub tua dispositione.

[d] Reponendum VI. ex dictis fermè *legibus* omnibus.

¶ *De* PISTRINI *pœna.*

VI. * Idem AA. Arthemio."

OMNES qui in leuioribus criminibus rei deteguntur, pistrinorum exercitio" Vrbis Romæ damnare debebis; ita vt Transmissio" eorum ad Officium Præfecti Annonæ" sine aliquâ tergiuersatione celebretur. Dat. III." Id. Iun. Naisso, diuo Iouiano & Varroniano Coss. [364.]

NOTÆ.

* Et hæc *lex* eadem ratione abest à *Cod. Iust.* & iisdem *legibus* iungenda est.
" *Correctori* & quidem *Lucaniæ & Brittiorum*, mox vt ostendam.
" Ita etiam *l. 6. inf. de annonis ciuicis*, *pistrini exercitio subiugetur.*
" Pariter vt *l. 3. sub prosecutione idonea.*
" Pariter vt *d. l. 3. sup.* " ✠ VI. vt *l. superiore.*

COMMENTARIVS.

PISTRINI pœna, per Sardiniam à Constantino semel instituta *l. 3. sup.* à *Valentiniano* his constitutionibus per Vrbicarias Regiones, *l. 5.* itémque per Lucaniam & Bruttios, *h. l. 6.* & *l. 7. prox.* constituitur. Qui Princeps enixam hoc tempore annonæ Vrbis Romæ curam gessit, & quidem *ad suggestionem* Symmachi Præfecti Vrbi: cui non tantum *lex 5. huius tituli* eam ad rem inscribitur, verùm etiam *lex 3. 4. 5. 6. inf. de Pistoribus* : *lex 1. inf. de Canone frumentario Vrbis Romæ* : quæ *leges* omnes Symmacho inscribuntur ex eadem vrbe eodem mense datæ : Et verò pleræque si non omnes cum nonnullis aliis *huic* nostræ coniungendæ sunt : ac nominatim *lex 12. inf. de operib. publicis* : *lex 2. de Calcis coctoribus.* Itaque iam faciet huc Ammiani Marcellini locus de hoc Symmacho Præfecto vrbi scribentis *lib. 27. p. 360.* *Symmachus*, inquit, *Aproniano successit, inter præcipua nominandus exempla doctrinarum atque modestiæ.* QVO INSTANTE VRBS SACRATISSIMA *otio* COPIISQVE *abundantius solito fruebatur, & ambitioso ponte exultat atque firmissimo, quem condidit ipse & magna ciuium lætitia dedicauit.*

¶ Inter alias igitur rationes, quibus annonæ Vrbicæ Valentinianus consultum iuit, hæc est, quod reperito à Constantino M. exemplo Pistrini pœnam in Vrbis & annonæ Vrbicæ commodum per eas quas dixi regiones constituit: per eas inquam, quæ Præfecti Vrbis dispositioni suppositæ erant: de his enim est accipienda *lex 5.* item per Lucaniam & Bruttium, quò pertinet *hæc lex 6. & lex 7. prox.* Arthemium enim cui dictæ *leges* inscribuntur, Correctorem fuisse testatur inscriptio *legis vn. sup. de priuilegiis Apparit. Magisteriæ potestatis* : ac nominatim Lucaniæ & Brittiorum, eiusdem *legis vn.* subscriptio. Dicitur enim *lex* illa, *accepta Salerni* : Quæ sanè Vrbs, *Lucaniæ fuit*, vt ad eam *legem* ostendi. ¶ Porrò ad Præfectum annonæ ex Lucaniâ & Bruttiis huiusmodi pistrina obnoxios transmitti iubet Valentinianus, pariter vt ex Sardinia Constantinus, *l. 3. sup.* & ipse Valentinianus, ex Africâ *l. 12. inf. de pistorib.* At ex Vrbicariis Regionibus missos vel à *P. V.* damnatos ad pistrina Vrbis Romæ, sub conspectu ipsius Præfecti vrbi pistrinis addici iubet, *l. 5.* ne alioquin per Commentarienses, venales forte, elabantur : de quorum Commentariensium fraudibus & gratia venali (vt hæc *lex* loquitur) dictum est ad *leg. 5. sup. de custodia reorum.*

¶ *De* PISTRINI *pœna per indulgentiam generalem non remittenda.*

VII. * Idem AA. Arthemio."

NVLLVM ex his, quos pistrinis qualitas" condemnationis addixerit, inpertitâ ceteris reis Indulgentiâ relaxari oportet: nisi aliquis speciali" Serenitatis Nostræ meruerit reportare Rescribtum. Dat. VIII. Id. Octob. Altino, diuo Iouiano & Varroniano Coss. [364.]

NOTÆ.

* Et hæc *lex*, ea quam dixi ratione abest à *Cod. Iust.* Et iungenda huic est *lex 7. inf. de pistoribus* : & *lex vn. inf. de nauicul. Tiberinis* : & *lex 16. inf. Quorum appellationes* : Etsi non Arthemio sed *Præfecto Vrbi Symmacho* ferme inscribantur.
" Correctori Lucaniæ & Brittiorum.
" Leuiorum enim criminum tantùm Rei hâc pœnâ adfecti. *l. 3. 5. 6. sup.*
" ✠. *Speciale.*

COMMENTARIVS.

DE PISTRINI pœna, déque damnatis ad pistrina Vrbis Romæ, est hæc *huius Tituli* iam tertia Valentiniani *lex* eodem annonæ Vrbicæ iuuandæ studio, & ad eundem Artbemium eodem Anno quo *lex* superior emissa. Sententia hæc est; Indulgentia generali, (de qua plenius actum fuit *l. 10. sup. de indulgent. criminum:*) non contineri in pistrina Vrbis Romæ damnatos. Vt cæteroquin idem Princeps noluit pistores munus suum vlla ratione defugere, ne quidem supplicatione delata, *l. 6. inf. de pistoribus*, (quæ iungenda est *leg. 5. sup.*) & *l. 8. 18. in fin. & l. 20. eod. tit.*

Differentia igitur constituenda est inter damnatum in pistrinum ex crimine, & eum qui origine pistrinæ condicioni adstringitur: ille speciali rescripto liberari potest, *h. l.* quod tamen antiquatum *l. 20. inf. de pistorib.* hic non item, *d. l. 6. & 8. 18. in f.* Verùm de hoc dicam pleniùs *ad eum tit. inf. de pistorib.* ¶ Ex *hâc* interim *lege* discere licet, Valentinianum inter hæc Imperij sua auspicia, atque in Italiam appulsus, indulgentiam generalem reis pœna sua defungentibus relaxasse, cuius *alibi* nulla quod sciam præterea mentio extat.

¶ LVDO [*gladiatorio*] *Christianos addici non oportere: Valentiniani Sen. lex.*

VIII. * Idem AA. ad Symmachum″ P. V.

QVICVMQVE Christianus sit in quolibet crimine deprehensus, Ludo non adiudicetur. Quod si quisquam Iudicum fecerit, & ipse grauiter notabitur, & officium eius multæ maximæ subiacebit. Dat. XVIII. Kalend. Feb. Valentiniano & Valente AA. Coss.

NOTÆ.

* Et hæc *lex* abest à *Cod. Iust.* quia scilicet pœna *Ludi* penitùs tùm sublata. Iungenda autem huic est *lex 8. inf. de Pistorib.* & vt quidem existimo *lex 1. inf. de fide Catholica.*

″ Symmachus P. V. sub Valentiniano Sen. Epistolographi pater.

COMMENTARIVS.

QVOS pœna (de quâ iam fuit *lex 2. sup. h. t.*) Romæ à Valentiniano Sen. hac constitutione nó quidem in vniuersũ aboletur (id enim factum posteà demùm ab Honorio: vt dicam *tit. de Gladiator.*) verùm *Christianis* saltem ab hoc pœnæ genere immunitas *h. l.* datur: Christiana nempè Religio *ludi* pœnâ liberat: vt liberat à scenicâ conditione: *l. 1. 4. 8. 9. infr. de scænicis*: & meretriciâ, *l. 1. 2. infr. de lenonibus*: Et in vniuersum ab iis functionibus quæ Christianæ venerationi aduersæ sunt, eámque ludibrio exponunt, velutì à custodia templorum, *l. 1. inf. de paganis.* Eadémque immunitas data & Palatinis ab eodem Valentiniano, *l. 11. infr.*

¶ *Ludi* autem appellatione *hic*, vt & *d. l. 2. sup.* intelligi oportet *ludum gladiatorium*, de quo dicam *infr. de Gladiatorib.* Quod quidem pœnæ genus inter initia Imperij Constantiniani adhuc obtinebat, vt docuit *d. l. 2. sup. & l. vn. sup. ad leg. Fabiam*: verùm mox ab eodem sublatum fuit per Orientem, ipso Concilij Niceni anno, *d. l. 1. inf. de Gladiatorib.* Sicut tamen Romæ hoc pœnæ genus. Valentinianus itaque Imperator primùm *Ludi* pœnam in Christianis damnauit, & in Gentilibus admisit: id est Christianũ noluit pœnæ loco in *ludũ* dari, & damnari: Gentiles damnati permisit. Sicut vice versa sub persecutionum temporibus solemnis hæc inter alias in Christianos fermè pœna fuit, vt Historia Ecclesiastica contestatur. Alteram vt dixi, exceptionem videbimus *l. 51. inf.*

¶ Cæterùm vt Christianis pœna Ludi imponi *h. l.* prohibetur, sub sæuerissima Iudicum & Officialium pœna, ita pariter idem Valentinianus hoc eodem anno *l. 1. inf. de fide Catholica* ad eundem Symmachum P. V. Gentilem Magistratum data, Christianos ad custodiam templorum Gentilium à Iudicibus adponi sub maxima pœna pariter prohibet. Quod sub Iuliano proculdubio factum fuerat. Et sanè, vt *lex* illa, cum *hac* nostra, fine conspirat, atque in aliis concordat, omnino *huic* nostræ coniungenda videtur; eiúsque adeò dies ex hac nostra emendandus venit: neque enim inibi stare potest, *Dat. XV. Kal. Dec. Med.* quandoquidem mense Nouembri, imò & Decembri Valentinianus non Mediolani ampliùs, verùm *Parisiis* iam hærebat, vt docet *lex 13. inf. de annona & tributis*, *lex 3. infr. de Metallis*: *lex 11. sup. de Numerariis*: Et Ammianus Marcellinus *lib. 26. & lib. 27.* Breuiter bis duabus constitutionibus inter alias, Christianæ Religionis reuerentiam, venerationem, à Gentilium ludibriis vindicatam Valentinianus voluit, pariter vt Constantius *d. l. 15. de lenonib.* Denique qualis Valentiniani Sen. animus fuerit in asserenda Christianæ religionis reuerentia, à Iuliani & paganorum impotentiâ, fidem facit plenissimò *lex 58. inf. de Episcopis.*

¶ *De* CORPORE *aliquo in aliud Corpus, pœnæ loco neminem damnandum*: *Valentiniani Sen. lex.*

IX. * Idem" AA. ad Olybrium P. V."

NE quis pro cohercitione delicti, vel Pistoribus, vel cuicunque alteri Corpori, cum alterius sit corporis, addicatur: sed vnusquisque pro crimine in quo fuerit deprehensus, motum" congruæ seueritatis excipiet. Dat. III." Id. April. Valentiniano & Valente" AA. Coss.

NOTÆ.

* *Lex* 19. *Cod. eod. tit.* Et *huic* iungenda est, vt puto, *lex* 9. *inf. de pistoribus*: imò *lex vna infr. de mancip. thermar.*

" *Valentinianus, Valens, & Gratianus*: vt ostendunt quæ ad subscriptionem dicam.

" *Olybrius* hic Præfectus Vrbis Romæ fuit anno demùm 368. Ammianus Marcellinus *lib.* 28. *p.* 383, de quo pleniùs *ad l.* 9. *inf. de Pistorib.*

" De hac *motus* appellatione vide *Glossar.* vide & quæ notat Fornerius 3. *Quotid.* 3.

" Vel hic reponendum *Kalend.* vel in *d. l.* 9. rescribendum *Id.*

" *X. II.* id est A.D. 368. vt docet tum ipsius Olybrij P.V. nomen, qui ab hoc demùm anno P.V. fuit, & subscriptio *Treuerica* vrbis in *lege* 9 *de Pistoribus*, quæ *huic* coniungenda est, vbi dicam pleniùs. Quare præposteratio hîc admissa: & *lex* 10. & 11. hanc præcedere debent; denique & ex Ammiano Marcellino clarum, Præfectos Vrbi hos tres ita collocandos ordine: *Viuentius, Prætextatus, Olybrius.*

COMMENTARIVS.

DE Corpore aliquo in aliud Corpus pœnæ loco damnari quemquam in Vrbe Roma, vetat *hac l.* Valentinianus Sen. veluti è Corpore alio in Pistorum Corpus. PISTRINI scilicet pœna (de qua iam *suprà* fuerunt quatuor *leges*: *lex* inquam 3. 5. 6. 7.) hac Valentiniani constitutione non tollitur (vt tolli voluisse videtur Tribonianus) verùm restringitur: scilicet in Pistorum corpus pœnæ nomine damnari eum tantùm vetat, qui iam alterius Corporis sit. *Corporatus*, (de quo erit *infrà*, *Titulus*, *de priuilegiis Corporatorum Vrbis Romæ*) in aliud Corpus eiusdem Vrbis Romæ damnari non potest: veluti Suarius, id est qui ex Corpore Suariorum est: aut Catabolensis, de quo agitur *d. l.* 9. *infr. de pistorib.* quam huic coniungendam puto, in Pistorum Corpus pro pœna non rectè damnatur.

¶ Ratio autem hæc est, quia pœna deteriorem eius qui punitur conditionem facere debet: At hoc genere pœnæ deterior non fit: MVTATIO, vt proprio verbo vtar, Militiæ, pœnæ loco est, vbi in deteriorem quis reiicitur: de quo pœnæ genere dictum est nonnullis *huiusce libri* locis, itémque *libri septimi*: At non etiam vbi ab æquali in æqualem militiam & Corpus fit mutatio, vt *hac leg.* ac multo minùs vbi deterior meliore & digniore mutatur, vt in specie *legis* 108. *infr. de Decurionib.* seu *legis*, *ne quis*, 38. *Cod. eod. t.* denique melior deteriore mutari potest; vt eccè, Apparitor Præfectorianus Vrbanitianus, id est Apparitor Præfecti Vrbis, vel Apparitor Præfecti annonæ, Pistorum Corpori pœnæ loco rectè addicitur, *l.* 4. *sup. de Executorib. l. vlt. inf. de pistorib.* seu *leg. vlt. Cod. de Apparit. Præf. vrb.* Itémque Patronus Caudicariorum & Portuensium mensorum ad Pistrini munia pœnæ loco rectè sociatur deuocatur & mancipatur, corpori rectè, *l.* 9. *inf. de suariis* quæ quidem duæ *leges* postremæ inter se coniungendæ sunt. Glossa & hanc speciem addit, si ex pellipario damnetur vt fiat faber. Additur *hac l.* neque quicunque alteri Corpori, quem, cùm alterius sit Corporis, pro pœna addicendum, vt puta *militum*, inquiunt Græci, *vel Decurionum, vel Mensariorum*: quod insulsum est.

¶ *De* SENATORE *criminis reo à Præfecto Vrbis ad Principem referendum, vt is pœnam statuat.*

X. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus" AAA. ad Prætextatum P. V."

QVOTIENS in Senatorii Ordinis viros, pro quantitate" peccati, austerior" fuerit vltio proferenda, Nostra potissimùm explerentur Arbitria; quo, rerum adque gestorum tenore comperto, eam formam statuere possimus, quam modus facti contemplatióque dictauerit. Dat. VIII. Id. Octob. Remis, Gratiano" A." I. & Dagalaifo. Coss.

INTERPRETATIO. *Si quando aliquæ maiores personæ, aut alicuius dignitatis viri vocantur in crimen, iudex ad rerum dominos referat, vt de huiusmodi personis quid fieri debeat, dominorum præceptio iusta constituat.*

NOTÆ.

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Iungenda autem illi *lex* 4. *inf. de Suariis*, mox vt probabo.
" *Gratiani* nomen hic retinendum, mox ostendam.
" In quem annum huius *Prætextati* Præfectum incidat, paulò post comprobabo.
" Alij qualitate, vt *l. 7. supr.* Quanotas, pro atrocitate & magnitudine, modóque, vt fine l. vocatur.
" De hoc Consulatu mox dicam.
" Et hoc malè si ipsum tempus Consulatus gesti spectes: nam Nob. Puer tantum erat, vel Nob. Cæs. At hoc tempore iam Augustus.

COMMENTARIVS.

SENATORIBVS pœnam austeriorem, siue capitalem imponere Præfectus vrbi nisi Principe consulto, à Valentiniano Sen. prohibetur *h. l.* Est equidem Præfectus vrbi Senatorum Iudex & Præsul: Sic vt Iudex prouinciæ ne quidem cognoscere de crimine Senatorio hoc Valentiniani sæculo potuerit, *l. 2. sup. de exhib. reis.* tum & Gratiani *l. 13. sup. de accusat.* vbi dixi plenè. Et hic tamen ipse, ex Valẽtiniani Sen. cõstitutione, si austerior vltio (id est pœna) in Senatorem sit proferenda, Principis explorare arbitrium super eo debet; gestis videl. ad Principem missis, qui postea formam pœnæ statuat. Denique est quidem Præfectus vrbi Senatorum Iudex, si criminalis causa versetur, sed tamen *pœnæ modum* ex Principis arbitrio pendere voluit Valentinianus: *Nostra*, inquit Valentinianus, POTISSIMVM *explorentur arbitria* &c. Hæc forma est Senatorum iudicij criminalia à P. V. instituendi, quam Valentinianus *h. l.* statuit: quam etiam confirmat *lex 2. sup. de exhibendis reis*: Valentinianus, inquam Senatorij nominis studiosissimus: quod docui ad *l. vn. sup. de emendat. propinquor. & ad d. l. 13. sup. de accusat.* Hanc formam posteà Gratianus immutauit nouem annis post *d. l. 13. sup. de accusation.* qua duo statuuntur. Primum enim Iudici seu Rectori Prouinciarum *ea lege* facultas datur intendendi examinis & cognoscendi causas criminales Senatorum, quod ante sub Valentiniano eis ius non erat, vt *hac lex* nostra testatur, & *lex 2. sup. de exhibendis reis.* Secundò, Præfecto vrbi ea *lege* siue *oratione* datur de capitis statu, de capite, & de pœnæ modo Senatori infligendæ ius & potestas: quod ipsum confirmatur ab Honorio *l. vlt. sup. de iurisdictione.* Proinde ex ea *oratione* Gratiani habet Rector Prouinciæ de causa, causæque statu cognitionem, quam solam Præfectus vrbi antea habebat: Vicissim ex ea *oratione* Præfectus vrbi de capite Senatoris statuere potest, quod Principi *h. l.* reseruatum fuerat. Tertia immutatio & in hoc facta, quod cum de capite Senatorio ex omnibus Prouinciis ad Præfectum Vrbi referretur, nisi extra ordinem iussu, *leg. 2. sup. de exhib. reis* quæ prior est; eadem oratione de Suburbanis tantùm Prouinciis ad Præfectum Vrbi referri Gratianus voluerit: de cæteris verò Prouinciis ad Præfectos Prætorio: Ita ea oratione Gratiani partim aucta, partim imminuta hac parte *Præfecti Vrbis* dignitas fuit: aucta, dùm de capite Senatorio statuere ei permittitur: imminuta vicissim, dum ex suburbanis tantùm Prouinciis de capite Senatorio ad eum referri iubet. Quod quidem postremum ea ratione factum, vel potius eo obtentu, auctâ iam magis magísque Præfecti Prætorio dignitate, quòd cæteroquin Præfecti vrbis administratio siue diœcesis intra easdem Prouincias consisteret, vt alibi ostensum est *fusiùs.* Prius verò illud, de capite inquam pronunciatio Præfecto vrbi cum summo temperamento committitur, sociato nempe Quinqueuirali iudicio *d. l. 13. sup. de accusationib. & d. l. vlt. sup. de iurisdictione.* Et hic quidem est huiusce iuris progressus, ex quo apparet hanc *legem* Valentiniani Sen. patris à Gratiano *illâ lege* 13. abrogatam.

¶ Superest de Consulatu *huic legi* subscripto videamus. Ergo adscribendus hic omninò Consulatus *post Cos. Gratiani & Dagalaifi*: id est A. D. 367. quomodo etiam Consulatus signatus est, *l. 3. infr. de ponderatorib.* & *l. 16. infr. de annona & tribut.* proinde referenda hæc *lex* ad annum sequentem, quo alioquin *Lupicinus & Iouinus* Consules notantur, id est A. D. 367. Vt id ita statuam, tribus argumentis inducor. *Primùm*, (quod leuius est) *Gratiani* nomine; siquidem Gratianus nondum Augustus erat An. 366. sed factus demùm An. 367. IX. Kal. Septembr. *Secundò* (quod fortius est argumentum) *Prætextati* P. V. nomine, qui sanè Præfectus Vrbi fuit nonnisi post Viuentium, vt docet Amm. Marcellinus *lib. 27. p. 360. 361. & pag. 375.* Atqui Viuentius primis adhuc mensibus anni 367. Præfectus vrbis erat. Et verò tres aliæ sub finem huius anni 367. constitutiones occurrunt ad hunc Prætextatũ Præfectũ vrbi, quarũ Prima data *Ambianis*, vbi iã Gratianus Augustus creatus est: Secunda *Remis*: Tertia *Treueris.* Tertium argumentum est ex illa *lege*, quam *Remis* datam dixi; putà *l. 4. infr. de suariis*: quæ eodem die VIII. Id. Octob. ex eadem Vrbe *Remis* scilicet, ad eundem Præfectum Vrbi *Prætextatum* data est. Cæterum ea *Lupicinum & Iouinum*, id est annum 367. adscriptum habet. Quæ cùm ita sint, *ὕστερον πρότερον* & hic à Codicis Theodosiani Conditoribus admissum, & *lex* 11. sequens *huic decima* ante ferri debuit, vt *hæc* vicissim *legi* 9. Nam vt dixi, *Viuentij*, cui *lex* 11. inscribitur, præfectura, *Prætextati* (cui hæc inscripta est) præfecturam præcessit.

¶ LUDI *pœna Palatinos ob delictum affici non debere.*

XI. * Idem AAA. ad Viuentium" P. V.

NEMINEM de Numinis nostri Sacrario" prodeuntem harena suscipiat, lanista" doceat, sæua meditatio & pugnatrix exerceat, multa siquidem possunt esse supplicia, quibus culpa plectatur. Dat. v. Id. April. Lupicino" & Iouiano Coss. [367.]

NOTÆ.

* Hæc *lex*, vt iam monui, *superiori* anteferri debuit.
" *Viuentius* P.V. Romæ scil. de huius præfectura vid. Amm. Marcellinum *lib.* 37. in huius anni gestis, *p.* 361. Eidem inscribitur hoc ipso anno *lex* 3. *sup de indulg. criminum.*
' *Sacrarium*, hac *leg.* & *l.* 8. 16. *inf. de legatis*, *l.* 16. *de hæreticis*, pro Palatio & Consistorio Principis. vid. Gloss. *in voce Sacrarium.* Similiter Ausonius *Grat. act. in pr. Sacrarium Imperialis Oraculi*, dixit. Sacrarium etiam, pro sacro ærario, *l.* 49. *de hæreticis.*
" Imò *Gratiano, Aug. I. & Dagalaipho*, ex *leg. super.*

COMMENTARIUS.

LUDI pœnam hoc Valentiniani æuo, vt iam dixi retentã, vt in Christianos Valẽtinianus Sen. cadere noluit, sed in Gẽtiles rãtũ, *l.* 8. *sup.* ita Palatinis, quãlibet Gentilibus idẽ Valẽtinianus imponi *h. l.* vetat. Breuiter: In Christianos & Palatinos *ludi* pœna non cadit: in illos propter Christianæ, vt iam monui, Religionis reuerentiam, cui cruenta spectacula aduersantur, vt ipsemet Constantinus è Christianorum schola loquitur, in *l.* 1 *inf. de Gladiatorib.* in hos propter Palatini nominis dignitatem: Quâ ipsa ratione Palatini, ne volentes quidem auctorare se ad *ludum* possunt: Nempè, quod ait *lex* 2. *inf. de Gladiatorib.* vt Palatij dignitas à gladiatorio detestando nomine vindicetur.

¶ Porrò etsi pleraque, quæ ad ludos gladiatorios videlicet pertinent, *Titulus* ille *de Gladiatoribus* exequatur, tamen multa sunt quæ *h. l.* obseruanda occurrunt, quæ ad Magistros & Tyrones Ludos siue ludios faciunt. De *lanistis* nihil est quod non dictum sit prius, quos Glossæ interpretantur Ἀνδροτρόφους Μονομαχοτρόφους, ἐπιστάτας μονομάχων: hæc *lex* vel sola satis docet lanistas fuisse, qui docebant artem gladiatoriam, quique adeò suas familias gladiatorias habebãt, dicebãt, docebãt. Hinc & *Doctores* dicti apud Valeriũ *lib.* 2. Quintilianum *Declamat* 302. indéque dicebantur *Commentari*, vt Cicero 3. *de Oratore. Magister*, inquit, *hic Samnitium cottidiè commentatur.* Sed & *dictatà dare*: *dictata* scilicet ea præcepta quæ lanistæ nouitiis & Tyronibus dare solebant, apud *Suetonium*, Tertullianum ad *Martyres.* Sed & vetus Scholiastes Iuuenalis ad illa verba: *Et regia verba lanistæ: Superba*, inquit, *dictata*; ita enim rescribendum non *delicata.* *Meditatio* etiam hîc propria huic exercitio, de quo consulendi qui in ea re ex professo sunt toti. Cæterùm sæuam & pugnatricem meditationem vocat ex sua, Constantini, Christianorum mente.

¶ *De* CAMPANIÆ *Consulari; déque iure eius in pœnis infligendis.*

XII. * Imppp. Valens", GRATIANUS & Valentinianus AAA. ad Antonium P. P."

CAMPANIÆ Consularibus formam iudicationis adscribimus, ne in Loco certâ condicione finito modum animaduersionis excedant: neque extra prouinciam suam ius relegationis exerceant. Dat. Prid. Kalend Decemb. Treu. Valente VI. & Valentiniano II. AA. Coss. [378.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* velut historica & temporaria.
" Perperam *Valentis* nomen hîc adscriptum: Valens enim iam mense Augusto obierat, vide *Chronologiam.* Cæterùm tribuenda hæc *lex* est *Gratiano*, vt subscriptio Vrbis *Treuerica* ostendit: deinde quia hoc adhuc tempore Gratianus totum Occidentem administrabat: vt inter cætera probat *lex* 9. *inf. de metallis.*
" *Antonius* sub Gratiano PP. & quidem *Italia*, vt Campaniæ mentio manifestè ostendit. Hic idem antea Præfectus Prætorio Galliarum fuerat; vt docet *lex* 51. *inf. de Medicis*: & *lex* 2 *sup. de quæstionib.* v. plura *in Prosop.*

COMMENTARIUS.

RELEGARE neque in Latio, neque in Larium Campaniæ Consularis potest. Scilicet CAMPANIÆ CONSULARIS potestas in pœnis imponendis, ac nominatim relegationis pœna imponenda, hâc Gratiani constitutione definitur, atque intra suos terminos coërcetur pro duplici videlicet Iurisdictionis ei hâc tempestate competentis genere: Nam vt hæc ipsa *lex* (hanc in rem omnino singularis) docet, Consulari Campaniæ non tantùm Prouincia sua (*Felix* inquam *Campania*) parebat

patebat, verùm etiam *Locus* prætereà quidam, certâ conditione finitus. Quibus verbis *Latium* omninò significari iam alibi ostendi, quam obseruationem posteà à nonnullis comprobatam deprehendo: Quam vt nunc prolixiùs firmem, cogit aliorum quorumdam contumacia. Igitur initio obseruandum, *Locum* pro regione, seu tractu minore quàm vt prouinciam per se constitueret, propriè accipi solitum: & quidem per hæc tempora. Ita omninò Ammianus Marcellinus *lib.* 17. dixit *Francos Salios ausos olim in Romano solo apud Toxiandriam* LOCVM *habitacula sibi figere prælicenter.* Toxiandria LOCVS est apud Marcellinum, non oppidum Toxandrorum, vt quidam explicant: verùm Tuxiandria regio siue tractus: vt proinde locus ille Ammiani à nonnullis perperam sollicetur: Nil scil. aliud est *Toxandria Locus* quàm regio, quam Toxandri (Gallo-Belgica gens hæc) incolebant: Quorum alioquin Taxandrorum mentio apud Plinium *lib.* 4. *cap.* 17. Ad hanc Loci propriam significationem pertinet incerti quoque Auctoris Christiani *de mensuris* locus insignis, *Maiores*, inquit, *orbem in partes: Partes, in Prouincias: Prouincias, in Regiones: Regiones, in* LOCA: LOCA, *in territoria: Territoria in agros: Agros in Centurias diuiserunt. Loca* igitur maius aliquid sunt quàm Ciuitatum singularum territoria: Sed minus aliquid quàm Prouinciæ aut regionis integræ. Hinc pariter *l.* 2 *sup. de integri restitutione*, Loca, Regiones, & Prouinciæ à se inuicem distinctè separantur: *Quæ*, inquit, *non pro* LOCIS, *Regionibus atque Prouinciis in quibus morantur, qui heredes aut bonorum possessores sunt, obseruari iubemus, sed in quibus defuncti domicilia locauerant.* Quam *legem* obseruandum est ad *Italiam* pertinere, imò speciatim quoque ad *Vrbem Romam* & centesimum Vrbis Romæ miliarium, id est eò ipsò quo hæc *lex* nostra. Neque alio sensu *l.* 11. *sup. de Prætoribus* (quæ ad Vrbem Romam pariter pertinet) vbi de Senatoribus agit Romam declinantibus, ne ad Præturam fortè nominarentur, atque ideò ad remotas Prouincias proficiscentibus, ad vrbem Romam vel saltem proxima Vrbi Romæ loca reuocandis. *Vrbis Romæ*, inquit, *Curiam callidè declinantes clarissima præditos nomine per Achaiam, Macedoniam, totúmque Illyricum iussimus quari, rarò, vel nunquam sedem dignitatis Propria* [id est Romam] *frequentantes: Quibus* LOCORVM *grata confinia possint esse iucunda, vt carens moris longinqua peregrinationis debeas dignitas* [id est Prætura] *concupisci.* Cuius loci sensus hic est, Senatores peregrinantes in longinquis Prouinciis cogendos ad Vrbem Romam: vt ita duplici his ratione consulatur: Primùm, vt si tandem Româ recedendi & otij desiderio teneãtur, rusticarique velint, possint in cõfinibus Vrbi Romæ locis eadẽ voluptate versari; cùm iucunda satis sint ad id, gratáque *Loca* illa Vrbi Romæ confinia. Secundò, vt ita optabilis eis fiat Prætura, quam in proximo positi, facilè sustinere possint, quæ eis alioquin onerosa futura, si absentes designati è longinquo ad Vrbem Romam longa peregrinatione Editionis seu Præturæ causâ venire necesse haberent. Pariter in *l.* 4. *sup. de principib. Agent. in rebus*: eodem sensu *Locorum* appellatio accipienda est, quæ & ipsa *lex* ad Præfecturam Vrbis Romæ pertinet. *Nulla*, inquit, *exsecutio sine adnotatione Principis* [Officij totius] *vsurpatione officij concedatur: hoc adiecto, vt etiam si intercessio* [id est exsecutio] *in* LOCIS *degentis Officij fuerit impertita, adscriptio tamen Principis exsecutionem fieri oportere demandet: Qua definitio si f erit præterita, decem librarum auri* [mulctam] *fisco nostro ab Officio Sinceritatis tuæ statim iubemus inferri.*

¶ Ex his nunc quatuor *legibus* omnibus liquidò apparet, *loci* appellationem vt cæteris terrarum tractibus tribui, ita speciatim Regionibus siue tractibus Vrbi proximis & ad Præfecti Vrbis diœcesim siue dispositionem pertinentibus.

¶ Rursùm, ex superioribus omnibus apparet, *Locum*, non Prouinciam per se sed Prouinciæ integræ notabilem partem fuisse. Hinc scilicet Prouincias in Regiones; Regiones in Loca. Loca in territoria diuisa fuisse docuit Author incertus *de Mẽsuris*. Hinc Loca Regiones & Prouincias gradatim separat *d. lex* 2 *sup. de integri restitut.* Et sane Seruius, Honoratus quoque *in primum Æneid. Locus*, inquit, *Prouincia non potest dici.* Et rursus in *sextum: Locus in Regione est.* Non aliter scilicet ac locus non est propriè fundus, verùm pars aliqua fundi tantùm, *l. locus* 60. *ff. Verb. signif.* Hinc *fundi*, & *loci* oppositio: *§. quod autem* 4. *Instit. de Vsucapionib.* Et nihilominus tamen (quod summopere obseruandum) vt ex hominum & possessorum destinatione seu constitutione, è loco fundus sæpè fit si iam hoc constituerimus; id est cùm à fundo toto administratione separatâ distinxerimus; vicissim è fundo toto locus tantùm constitui potest, ac proinde locus fundi effici, si eum alij fundo adiunxerimus, *d. l. locus* 60. Ita pari prorsus & gemina ratione, ex destinatione Principum (Vniuersi dominorum) è Regione, vel etiam Prouincia integra, Locus effici potuit, eam videlicet alij Regioni siue Prouinciæ vel administrationi adiungendo: Sic, quæ per se antea Regio, siue Prouincia fuit, postea Locus esse incipit, vbi alij Prouinciæ adiecta est. Id quod omninò accidit *Latio vtrique*, tam veteri quàm nouo. Nam cum antea, seu ab initio, propriæ & peculiares *Regiones* illæ essent, vt ostendit Plinius disertis verbis *lib.* 3. *cap.* 5. Strabo *lib.* 5. *p.* 160. & in partem quoque *Seruius*. Sed & *Ptolomæus* sine controuersia, postea tamen vbi Campaniæ administrationi Regiones illæ duæ adiunctæ fuerunt, Locus factus est, quæ antea Regiones per se fuerant: Quanquam & promiscuè etiam omnis regio *Loci* appellatione venit. Atque hoc sensu vetus editio *sexti Canonis Niceni* (prout in *Vaticana* habetur) *Loca suburbicaria* dixit: quæ alias Regiones seu Prouinciæ suburbicariæ. Eodem sensu Ignatius dixisse videtur τόπῳ χωρίου Ῥωμαίων, loco quem iam alibi produxi, cùm videlicet ad Romanam Ecclesiam ita scribit; τῇ ἐκκλησίᾳ ἥτις προκάθηται ἐν τόπῳ χωρίου Ῥωμαίων. Quanquam de huius loci lectione ambigunt Casaubonus, & editores Ignatiani: inter quos est qui verba illa ita refingit ἐν τύπῳ χωρίου Ῥωμαίων. Alius ἐν θρόνῳ pro τύπῳ. Vsserius vulgatam illam tuetur.

¶ Tandem igitur vt ad *legem* nostram veniamus, *Locus certa conditione finitus*, qui *h. l.* dicitur, & quidem Consulari Campaniæ administratione iunctus, nil aliud est, quàm *Latium*, suburbicarium, Vrbi proximum, ad Vrbis diœcesin pertinens, intra centesimum ab vrbe miliarium inclusum, quod certa quadam conditione, propter vicinitatem, Campaniæ administrationi, imò & nomini accesserit: *Certa*, inquam *conditione*, vt hæc *lex* loquitur & explicat. Nam vt maximè Campaniæ administrationi accesserit, non ideò tamen Præfecti vrbis administrationi seu diœcesi ademptum fuit, neque suburbicaria Regio esse desijt. Quin diuersio a Campania iure cõstitutum & habitum deinceps semper fuit. Nam cùm Consularis Campaniæ intra Campaniam Felicem (propriè dictam) atque adeò *suam* & peculiarem *Prouinciam* maioris omnisque animaduersionis ius haberet, in *loco* tamen *certa conditione finito* (id est Latio) non habebat; nempe,

quia

quia ad Præfectum vrbi, ad cuius peculiarem diœcesim locus ille pertineret, maior animaduersio pertinebat, iam inde ab antiquo semper, *l. 8. ff. de officio Præfecti vrbi*, & Vlpianus *apud Authorem Collationis Legum Mosaic. tit.* 14. Vide & *legem* 13. *sup. de Accusationib.* Ab hac quoque ratione est, quod cùm è Campania Prouincia propriè dicta ad Præfectum Prætorio Italiæ appellaretur, *l. 27. infr. de appellationib.* sanè ex loco illo certa conditione finito, id est Latio ad Præfectum vrbis à Consulari Campaniæ deinceps semper appellatum fuerit: vt ostendit elegans Epistola Symmachi *lib.* 10. *Epist.* 53. vbi quoque agitur de hoc ipso Gratiano Imperatore, qui *huius legis* Auctor est. Denique etsi locus ille certa conditione finitus, non tantùm administrationi Campaniæ, verùm etiam Campaniæ *appellatione* vt sæpiùs postea venerit, tamen distinctè rem agentes Latium à Campania separare porrò perrexerunt. Hinc Seruius Honoratus, qui post Constantini eiúsque liberorum tempora proculdubio vixit & scripsit, disertis verbis Latium memorati perseuerat. *Latium*, inquit, *duplex* Est, *vnum à Tiberi vsque ad fundos, aliud inde vsque ad Vulturnum.* Quinimò & vetus Notitia Episcopatuum disertis verbis, eum quatuor Prouinciarum Episcopos Prouinciæ (id est diœceseos) Romanæ enumerat, *Latium & Campaniam*, vnam ex his quatuor Prouinciis facit.

Ex his omnibus iam liquidò constat, quâ ratione Latium Campaniæ accesserit, & vt ea accessione *Latij* nomen non obsoleuerit. Cuius rei nonnulla prætereà vestigia deprehendere licet. Primum, *in Ponte Campano*, cuius sanè mentio fit apud Scriptores, Augusto, & sequentibus proximè, non modò coæuos, veluti Horatium, 1. *Sermon.* 5. Plinium *lib.* 14. *cap.* 6. verùm etiam Constantino coætaneos, putà apud Authorem *Itinerarij Hierosolymitani*, & Authorem *Itinerarij Peutingeriani*. Cæterùm ea appellatione *Pontis*, inquam, *Campani* qui erat trans centesimum ab vrbe miliarium statim, id significabatur, eo ponte (qui Sauoni fluuio impositus erat) è Latio in Campaniam transiri, sie quidem, vt ab hoc ponte deinceps tanquam ab initio Campania initium duceret, locáque & interualla locorum numerarentur:

> *Sinuessa VII.*
> Ad *Ponte Campano* III
> VRBANIS III
> *Ad Nonum VII.*

Quo loco, id vt obiter quoque moneam, appellatione *Vrbanis*, indicatur Vrbana Colonia Syllana, cuius memioit Plinius *lib.* 14. *c.* 6. Vbi addit eam *nuper Capuæ additam*, id est non vt Cluuerius voluit, traductam Capuam: Verùm Capuæ administrationi iunctam. Sed & illud malo, Nonum à ponte Campano potius numerant quàm à Capua, quod tradidit Cluuerius *p.* 1178. irineta enim ab vrbe Roma initium ducebant Campaniam versus.

> *Casilino III.*
> *Capua VI.* vel vti Itiner. Hierosolym.
> Sinuessa IX.
> Ponte Campano IX.
> Capua VIII.

Haud aliter atque ab ipsa vrbe Roma interualla locorum numerabantur, ad *sestertium*, ad *quartum*, ad *sextum*, ad *septimum*, ad *Vicesimum*, ad *Centesimum*. Alterum vestigium non minus luculentum: quod locus hic certa conditione finitus, seu Latium Campaniæ adiunctum, Campaniæ Romanæ appellatione censitum fuerit, atque etiam nunc censeatur, vt quæ Romanæ fuerit administrationis & diœceseos. Tertiò hac ipsa ratione *in Notitia Vaticana*, seu *Codice Prouinciali Episcopatuum*, cùm enumerentur Episcopatus Campaniæ, qui ad Diœcesim Romanam pertinebant, nulli alij numerantur, quàm qui intra hoc Latij seu Campaniæ Romanæ spatium sunt, à Tiberi vsquam ad Fluuium vsque Sasonem (qui terminus est Campaniæ Felicis) Tandem ex his liquet, *Latij* nomen & post Constantini seculum mansisse, vt in designanda Episcopi Romani, ita & in Præfecti vrbis diœcesi, quod vltimum hæc *lex* nostra testatur.

¶ Cæterum quando Latium Campaniæ administrationi accesserit, tractabo ad *d. l. 27. infr. de appellationib.*

¶ Nunc de sententia *huius legis*: Ea verò hæc est; Consularem Campaniæ, cuius administratio composita est ex Campania Romana, & Campania Felice, Neque intra illam maioris animaduersionis potestatem habere, vtpote quæ Præfecto vrbi competat, cuius respectu limitatam potestatem habet: Neque in eam relegare posse, non magis quàm in alium locum extra Prouinciam suam. Breuiter, Consularē Campaniæ nec in Latio maiorem habere animaduersionem, nec in Latium relegare posse, quamuis Latij administrationem habeat: quia scilicet certa conditione id habet. Proinde si de relegatione quæratur, neque in Latium relegare ei licet: Non in Latio, quia maior animaduersio in eo ei denegatur: cæterum relegatio maioris animaduersionis species est, vt vel exinde colligitur: vide & *l.* 1. *§. solent, ff. de off. P. V.* Non in Latium, quia extra Prouinciam suam Latium est. Porrò extra Prouinciam suam relegare nemo potest. Quorum verborum sensus hic est, Rectorem Prouinciæ non posse in Prouinciam aliam & certam reum relegare, vt videlicet ren adsignet certam Prouinciam, in qua relegatus moretur, *l. 7. §. 6. ff. de interdictis & relegatis.* Alio sanè sensu, relegare extra Prouinciam suam Rector Prouinciæ potest, *d. l. 7. §. 7.* Prouincia quippe sola excludere tota reum potest. Atque ita quidem hæc *lex* accipienda est, quæ alioquin pugnare videretur cum *d. l. 7. §. 7.*

¶ Igitur Campaniæ Consularis non potest in Latium relegare: cuius contrarium tamen dicendum videbatur. Quandoquidem Rector Prouinciæ potest relegare in certam partem Prouinciæ suæ seu administrationis, vt hæc ipsa lex indicat: & *d. lex 7. §. 8. & 9.* Porrò Latium, vt dixi, pars fuit hoc tempore prouinciæ & administrationis Campaniæ: Verùm respondet hæc *lex*; ita demum in partem administrationis Rectorem relegare posse, nisi pars Prouinciæ seu administrationis non simpliciter, sed sub certa conditione, eidem Rectori adscripta fuerit, vt Latium Campaniæ consulari. *Certa conditione*, quæ vox hic propria est, & agrimensoria: vnde sanè *Conditores*, & *conditiones agrorum*, quæ vox sæpè occurrit apud Authores *Augustos*, quî vulgò, *finium regendorum*: itemque *in l. vn. sup. de rei vindicat*, *l.* 1. *§. denique ff. de aqu. & aqu. pluu. arc.* Vt cæteroquin & in commune *conditio* est *qualitas*: sic *conditio præceptorum* in *l. vlt. sup. de sent. ex per. rec. l. in agris limitatis 6. ff. de acquirendo rerum dominio. Conditio* est qualitas loci vel agri: vnde quas Siculus Flaccus *conditiones agrorum* dixit, Frontinus *qualitates* vocauit. Hinc *conditio occupatoria*, apud eundem Flaccum *p.* 17. & *conditio occupatorum agrorum* apud Hygænum *p.* 213. De-

nique

nique hinc *locus certâ conditione finitus*, id est locus Campaniæ Consulari datus, assignatus certis legibus & conditionibus: Locus alicui finitus certa conditione, id est datus, assignatus. *Finiendi* verbum pro dandi, assignandi, agrimensoria, seu Augustalis artis voce: de qua vide ipsosmet Auctores *Augustos*.

¶ Tandem id ex *hac lege* ad praxim colligitur, iunctis quamlibet aliquando in vnam eandémque administrationem pluribus prouinciis, vel regionibus; ius tamen Prouinciæ non eo immutari. Temporaria permutatio ius Prouinciæ non immutat: *l. 23. §. 1. ff. de R. I.* Ad quam *legem* hæc species non malè deinceps aptabitur. Denique non illicò quæ iuncta sunt administratione ob aliquam commoditatem, eodem iure semper censentur: Quod ad *vniones Regnorum & Principatuum* quoque vtiliter traduci potest.

¶ *De* DIFFERENDA *pœna extra ordinem impetrata ab irato Principe per xxx. dies.*

XIII. * Imppp. Gratianus", Valentinianus, & THEOD. AAA. Flauiano P.P. Illyrici" &" Italiæ.

SI vindicari" in aliquos seueriùs, contra nostram consuetudinem, pro causæ intuitu, iusserimus, nolumus statim eos aut subire pœnam, aut excipere sententiam", sed per dies xxx. super statu eorum sors & fortuna suspensa" sit: Reos sanè accipiat" vinciátque custodia, & excubiis sollertibus vigilanter obseruet. Dat. xv. Kal. Septemb. Veronæ, Antonio, & Syagrio Coss. [382.]

INTERPRETATIO. *Si Princeps cuiuscunque grauis accusatione commotus, quemquam occidi præceperit, non statim à Iudicibus quæ ab irato Principe iussa sunt, compleantur, sed triginta diebus qui puniri iussus est, reseruetur, donec" pietas Dominorum, iustitia amica", subueniat.*

NOTÆ.

* *Lex si vindicari* 20. *Cod. eod. tit.*
" An *Gratiani* nomen hic stare possit? mox videbimus.
" *Flauianus* PP. Illyrici & Italiæ: dixi de eo ad *l. 2. sup. de constitut. Princ.*
" De quo *Illyrico* hoc accipiendum? mox viderimus. " *f. Post alia.*
" φονεύεσθαι ἢ δημεύεσθαι, Theodoretus.
" ἀναβάλλεσθαι τὴν τιμωρίαν: differatur, Rufinus, *lib. 5. c. 27.* Sic Sidonius Apol. *lib. 3. ep. 7.* in eadem re, vt *SVSPENSO illo iam iamque mucrone exertis pietas Augusta semi exsa vel exilio muneretur.* Sic Seneca in genere 2. *de ira 23.* *IN SVSPENSO ira retinenda: potest enim pœna dilata exigi, non potest exacta reuocari.*
" Sic in negotio Synagogæ incensæ Ambrosius *ep.* ... de hoc ipso Theodosio *iussisti vindicari in cæteros.* Occidi, Interpres.
" *Excipias*, Cod. Iust.
" Ratio hæc rectè ab Interprete addita.
" *Amica iustitiæ*, Sic & Cassiodor. 3. *Var.* 23. v. plura apud Iuretum in Symm. *lib. 5. ep. 50.*

COMMENTARIVS.

DIFFERRI atque in suspenso teneri, pœnam seuerius à Principe *contrà consuetudinem suam* (vt *hâc lege* dicitur) id est extra ordinem (irato fortè θυμῷ, vt rectè Scholion, irato Principe, Interpres *hic*) per Epistolam imperatam, in trigesimum semper diem iubet Imperator, hâc famosâ & decantatâ lege. Cuius Author habetur *Theodosius M.* Imperator: & quidem Consilio Ambrosij Episcopi Mediolanensis, post imperatam videlicet imprudenter & inclementer, Thessalonicæ, (quæ Illyrici Orientalis caput erat) multorum ciuium stragem. De quâ alioquin clade Thessaloniceñsi Augustinus quoque 5. *de Ciuit. Dei c. 26.* Et extat ipsa Ambrosij *ep. 28.* quâ Theodosio propterea pœnitentiam iniungit. In quâ clade septem millia hominum occubuerunt. Historiæ Ecclesiasticæ Scriptores, Theodoretus *lib. 5. cap. 17. & 19.* Sozomenus, *lib. 7. cap. 24.* & post hos Nicephorus *lib. 12. cap. 40. 41.* Itémque Rufinus *lib. 2. c. 18.* & ex eo totidem verbis Gratianus, *Canone, Cum apud Thessalonicam* 69. 11. *l. 3.* Altum enim de hoc silentium apud Socratem, Philostorgium, profanósque huius æui Scriptores, Themistium, Libanium Zosimum. Sed neque inter veteres satis liquidò conuenit, quando clades illa Thessalonicensis acciderit, & quando *lex* illa à Theodosio lata fuerit: Rufinus & Theodoretus, vt & Paulinus *in V. Ambrosij*, rem ita narrant, quasi id acciderit proficiscente Theodosio M. aduersus Maximum, vel post deuictum eum A. D. 388. (quod verum esse ostendam) At Sozomenes longo pòst interuallo, quasi post Eugenium demùm A. D. 394. deuictum. A quorum omnium sententia recedit hæc *lex*, vtpote quæ in *Inscriptione* præfert quoque Gratiani Imp. nomen, & in *subscriptione* characterismum, seu Consules A. D. 382. Atquin Gratianus superstes ampliùs non erat, quo tempore Theodosius *in Italiam* profectus est, & ad congressum Ambrosij venit: prima quippe Theodosij in Italiam expeditio congruit Anno Domini 388. Atqui hæc *lex* subscriptum habet Annum 382.

¶ Secundò *Illyrici* mentio in *inscriptione* suadere videtur, hanc legem Theodosio tribui non posse; Quandoquidem Illyricum, cùm Italiæ iungitur, Occidentale fermè indicari videtur: quod scilicet cum Italia & Præfectura Prætoriana Italiæ ambulabat. Cæterùm non Theodosio sed Valentiniano Iuniori Illyricum Occidentale cum Italia parebat, vt disertis verbis testatur Zosimus *lib. 4. p. 746.* Verùm hæc obiectio nihil est, propter ea quæ de Illyrico notamus ad *l. 2. sup. de constit. Princ.*

¶ Tertiò loci quoque subscriptio, vnde hæc *lex* data dicitur, Theodosio hanc *legem* abiudicare

videtur. *Veronæ*, inquam, Anno quippe 382. Theodosius Constantinopoli versabatur, Valentinianus in Venetia Prouincia veluti *Brixiæ*, *Pataui* (in qua ipsa Prouincia certe *Verona* est,) Imò & dies *huius legi* adscriptus aduersari videri possit. Data quippe hæc lex *Mense Augusto* (non vt Baronius per incogitantiam scripsit *Mense Septembri*) Atqui Theodoretus docere videtur constitutionem à Theodosio latam circa Domini Natalem, atque adeò Mense Decembri extremo. Putabat igitur Baronius, Characterismos *huius legis* omnes vitiatos: & coniicit proinde Theodosij constitutionem hanc diu sine titulo & subscriptione circumlatam, eique posteà temerè ab Aniano inscriptionem & subscriptionem additam videri: Quem errorem Tribonianus postea sequutus fuerit. In quo sanè postremo fallitur Baronius, cum putauit Tribonianum secutum esse in *Codice* suo compilando, *Aniani* codicem: Namneque *Aniani Codicem* vnquam vidit Tribonianus, & integrum Codicem *Theodosianum* præ manibus cum habuisse manifestissimum est.

Putabam ipse aliquando, tot illis quæ protuli argumentis inductus, hanc legem *Valentiniano Iuniori* tribuendam esse, vt ita & Theodosius suo tempore, & Valentinianus suo, de differenda in tricesimum diem pœna extra ordinem à Principe imperatâ aliquid constitueret. Sed alia mihi nunc stat sententia; nempe iam censeo, hanc ipsam omninò Theodosij Constitutionem esse, quam Historici Ecclesiastici memorant, Consulibus tantùm immutatis.

Ad id autem stabiliendum verùmque adeò *legis* characterismum indagandum, sex potissimum argumentis vtar, quibus deinceps constabit, hanc *legem* & Theodosij esse, & referendam eam ad Annum D. 390. id est ad *Valentinianum* IIII. *& Neoterium* Coss. vt rectè Baronius coniecit, expunctо *Gratiani* nomine. Primum erit ex *Flauiani* nomine cui hæc *lex* inscripta est. Fuit scilicet Flauianus hic Præfectus Prætorio Illyrici & Italiæ per hæc omninò tempora, A. D. 390. 391. vt docet *lex* 11. *infr. de fide testium*, *lex* 4. 5. *inf. de Apostatis*, *lex* 2. *sup. de constitutionibus Principum*, *lex* 6. *sup. de contrahenda emptione*: Post Polemium scilicet, qui primis adhuc huius anni 390. mensibus P. P. Illyrici & Italiæ erat, *l.* 28. *infr. de operibus publicis*: & ante Apodemium qui anni 392. initio P. P. Illyrici & Italiæ reperitur. *l.* 21. *inf. de Nauiculariis*. Fuit proinde Flauianus P. P. Illyrici & Italiæ posterioribus Anni 390. mensibus, & Anno 391. Quanquã Flauianum Præfectum Prætorio quoque reperio Merobaude & Saturnino Coss. Anno 383. *l.* 8. *sup. de desertoribus*: & *l.* 2. *sup. de his qui latrones occultauerint*. Secundum argumentum desumo ex Præfecturâ Prætorianâ *Illyrici & Italiæ*. Sanè enim nõ nisi ab A. D. 387. huiusmodi Præfectum reperio, de quo dixi plenè ad *l.* 2. *sup. de constitut. Principum*. Tertia ratio desumitur è loci adscriptione: Data enim *lex* hæc *Veronæ* dicitur. Cæterum cùm anno 382. Theodosius Constantinopoli constanter versatus reperiatur, vt docent omnes penè Anni illius constitutiones; sanè hoc Anno 390. hoc eodem mense Augusto & Spetembri quatuor pariter *leges* occurrunt ad Tatianum PP. [Orientis scil.] *Veronæ* datæ: *lex* inquam 122. *inf. de Decurionibus*: *lex* 19. *inf. de Nauiculariis*: *lex* 28. *inf. de Episcopis*: *lex* 1. *infr. de Monachis*. Neque mirum videri debet, legem à Theodosio Veronæ datam. Erat enim Theodosius eo tempore in Italia, vt docet inter alias, *lex* 3. *inf. de Fabricensibus*: & *lex* 19. *inf. de extraordinariis*: *& lex* 11. *infr. de paganis*: Et verò Socrates, *lib.* 5. *Histor. Eccles. cap.* 18. *in fine*, & Marcellinus *Chronico*, disertis verbis testantur, Theodosium Constantinopolim ex Italiâ reuersum, ab expeditione scilicet aduersus Maximum Tyrannum, Anno demum 391. *Tatiano & Symmacho Consulibus* IIII. Id. Nouemb. Vnde apparet, Theodosium versatum in Italia fine Anni 388. toto item Anno 389. toto rursum Anno 390. & potissima Anni 391. parte, atque ita triennium integrum, post Maximum Tyrannum deuictum, Theodosium in Italia constitisse. Quam quidem adeo benè longam Theodosij in Italiâ moram, Valentiniani rerum status omnino deposcebat. Quartum argumentum quod præbet nobis Theodoretus, *lib.* 5. *cap.* 17. & ex eo Cedrenus: Facit is scilicet in huius cladis Thessalonicensis historica narratione, & in Ambrosij circa Theodosium facto, atque adeo in *huius legis* occasione referenda, mentionem *Rufini Magistri officiorum*, qui etiam intercessorem egerit pro Theodosio apud Ambrosium, sed irrito conatu, & cui etiam Ambrosius in os dixerit, Eius suasu stragem Thessalonicensem factam. Porro Rufinus hic Magister officiorum erat hoc ipso Anno 390. vt docet expressè *lex* 3. *inf. de Fabricensibus* (cuius alioquin quoque meminit Zosimus in gestis Anni proximi 391. *lib.* 4. *p.* 773. & Ambrosius *Epist.* 53.) Neque antè; Mense quippe adhuc Septembri superioris Anni 389. Cæsarius Magister officiorum erat, vt docet *lex* 49. *sup. de cursu publico*: cuius alioquin meminit Chrysostomus *ἀνδριάντι* 13. *p.* 574. Theodoretus *lib.*....*cap.*....& Libanij peculiaris *ad eum* oratio. Quintum argumentum præbet, quod Theodosius hoc tempore quo hanc cladem Thessalonicensem imperauit, mox & ab Ambrosio eo nomine culpatus fuit, Mediolani constitutus fuit: quod ex D. Ambrosij *epist.* 28. clarè discimus: Atqui Theodosius nonnisi ab Anni 388. fine, Mediolani consistere cœpit, de quo vid. *Chronolog.* Vltimum argumentum ex eo peto, quod Ambrosius *d. ep.* 28. haud obscurè indicat, Theodosium tùm iam diu Imperatorem fuisse: quod de Anno 382. vix dici potest. Liquidum igitur iam referendam hanc *legem*, non ad Annum Domini 382. verùm ad 390. Etsi Cedrenus ad 15. vel 16. Theodosij Annum id referat, id est post Eugenium deuictum, pariter vt Sozomenus.

¶ Superest, vt dubitandi rationibus satisfaciamus. *Gratiani* primum nomen quod attinet, id tutò iam expungendum pronũtiabimus, cum & aliis pluribus *huius Codicis* constitutionibus id expungendum nemo dubitet. De *Illyrico* ita pronunciandum, vtriusque Illyrici hoc tempore administrationem iunctam fuisse. Orientalis inquam & Occidentalis, vt *d. l.* 2. *sup. de constit. Princ.* iam ostendi. Neque aliunde postea exortum videtur Arcadium inter & Honorium, eodem Rufino auctore iurgium, cuius meminit Claudianus, *lib.* 2. *in Rufinum ipsum*, vbi inter cætera Rufinus ipsum Arcadium sic alloquitur:

> —— *Quid partem inuadere tentat?*
> *Deserat Illyricos fines, Eoa remittat.*
> *Agmina, fraternas ex æquo diuidat hastas.*

vbi *hastas* vocat pro *Aquilis*, vel pro *Imperio*; vt mox.

> —— *Quid diuidis olim*
> *Concordes Aquilas?*

Sed quid facit in Inscriptione vox *Italiæ*, quæ non Theodosio M. parebat verùm Gratiano primùm, mox Valentiniano Iuniori? Ad id respondeo: eo tempore, quo post deuictum Maximum Tyrannum Theodosius in Italia agebat, omne Imperium administrasse

administrasse Theodosium. Ad diem *huic legi* subscriptum; & quod inde argumentum desumebatur, ita respondetur, superiore quidem Anno 389. Theodosium cum Ambrosio Mediolani congressum, sub finem videlicet illius Anni *circa Natalem Domini*, verùm hoc demum Anno 390. eò perductum ab Ambrosio Theodosium, vt hanc constitutionem medio fermè mense Augusto promulgaret. Nihil itaque nunc dubij superesse puto, Thessalonicensem stragem contigisse circa initium Anni 389. eiusdémque Anni mense Aprili Templi ingressum ab Ambrosio Theodosio denegatum, & rursum Natali Domini: Tandem pro pœnitentia ad hanc constitutioně promulgandam eum adductum A.D. 390. Quæ nunc primum in bona ita luce collocata non ignobilem ni fallor *Historiæ* etiam *Ecclesiasticæ* partem deinceps illustratura sunt, & multorum erroribus succursura.

¶ His omnibus tamen adhuc obstat, quod Theodoretus *lib. 5. c. 19.* legem illam latam testatur ante Antiochenum tumultum, qui accidit Anno 387. verùm & aliunde scimus, quàm parum passim Scriptori illi temporum ratio constet: Sed maximè obstare videtur, quod Ambrosius de hac clade agens *fine epistola* 28. Gratiani meminisse videtur tanquam superstitis, cuius nomen etiam præfert huius legis inscriptio. Verùm non ita est, si quis attentè locum illum intueatur.

¶ Nunc de sententiâ huius legis. Ea hæc est; si Princeps siue Imperator iratus vindicari in aliquos seueriùs, id est vltimo supplicio aliquos affici, bonáque eorũ publicari contra consuetudinem suam, id est extra ordinem iusserit, supplicium differendum in trigesimum diem, vt ira Princeps ipse intermedio tempore *secunda deliberatione* (vt loquitur Ammianus Marcellinus *lib. 15.*) iram mitigare possit; & placato animo clementiæ & pœnitentiæ locus esse queat: vel vt Interpres hîc rectè adiecit, *pietas Dominorum iustitia amicia subueniat*; & vt Theodoretus hîc ἔσθ' ὅτε γὰρ τεύξεται φιλανθρωπίας, id est *nonnunquam enim consequetur veniam*: vel vt Thalelæus, ἵνα ᾖ γὰρ τῇ βασιλείᾳ ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ τὴν τιμωρίαν ἀνακαλέσασθαι; idque etiam Ambrosius *ead. ep.* testatur: *Vtinam Imperator, etiam ante mihi potius credidisses quàm* CONSVETVDINI TVÆ, *dum puto quod citò ignoscas, citò reuocas, vt sæpè fecisti: & tu præuentus es, & ego non declinaui quod cauere non debueram.* Item, *Habes naturæ impetum, quem si quis lenire velit, citò vertes ad misericordiam: si quis stimulet, in maius exsuscitas vt vix eum reuocare possis: vtinam si nemo mitigat, nullus accendat; libenter eum committo tibi, ipse te reuocas, & pietatis studio vincis impetum naturæ.* Hæc Ambrosius; cuius etiam *priore loco* verba illa, *consuetudini tuæ*, omnino congruunt & explicant illa quæ Theodosius ipse *hac l.* de se, *contra nostram consuetudinem*, asserit. Quod quidem prudenti consilio ab Ambrosio suggestum est. Verum enim illud est Senecæ in *Agamemnone*,

——da tempus ac spatium tibi:
Quod ratio nequit, sæpè sanauit mora.

Quinimò & de Theodosio hoc ipso nostro Victor disertè scribit, *quod aliquando ab eo seuerè præcepta medica dilatione emolliebantur.* Denique vt est iræ affectus subitaneus, ita remedium illi à tempore & dilatione. Verùm de remedio hoc retinendæ in suspenso iræ, videndi potissimùm quorum in eo studium. Sic sanè Seneca dixit 2. *de ira* 23. *In suspenso ira retinenda: potest enim pœna dilata exigi, non potest exacta reuocari.* Est igitur hac Theodosij constitutio de extraordinariis Principum iussionibus: At non idem est in ordinariis Iudicum sententiis, de quo dictum est *ad l. 4. sup. h. t. & l. 6. sup. de custodia reorum.* Iudicum scilicet qui sedato animo & ex ordine seu ordinatiè perpensóque consilio ius dicunt, atque ex officij sui ratione sententiæ sine mora effectui tradi debent, quia clementiæ iam ampliùs locus non est, quandoquidem Iudices sententiam mutare aut reuocare dictam nullo modo possunt, *l. 15. Cod. de pœnis*: *l. 1. in fine, π. de quæstionib.* Augustinus quoque *libro de fato*, *Iudicibus*, inquit, *statutum est, ne liceat in reum datam sententiam reuocare.* Imò nec locus esse debet in specie *legis 4. sup. hoc tit.* Nempè vbi prærupta seditio aut factio est, denique ne Princeps pœnam quam disciplina publica exigit, remittere possit. Non est dandum spatium Principis clementiæ, vbi more solemni iudiciorum pœnæ reis indicuntur: id quod à Iudicibus fit. Viceuersa dandum est, vbi extra ordinem pœnæ reis indicuntur, id quod à Principibus iratis fieri sæpe solet. Atque ita quidem hæc *lex* ad suam speciem restringenda est, & cum *d. l. 4. sup. & l. 6. sup. de custodia reorum*, concilianda venit. Porrò Ambrosij consilio (in foro & iure versati, vtpote qui ante Episcopatum Consularis Liguriæ fuerit, quod etiam *lib. 3. Ep.* 34. loco quem adhuc nemo indicauit, expresso;) atque adeò Theodosio in hâc constitutione promulganda, sc. Tiberiani exemplo præiuisse, non male obseruant nonnulli. Senatusconsulto scil. Tiberiano cautum fuerat, vt pœna damnatorum à Senatu in decimum diem differretur, atque adeò ne decreta patrum, id est Senatus, ante diem decimum ad ærarium deferrentur, id est non ante rata essent: idque vitæ spatium damnatis prorogaretur, vt testatur Suetonius *in Tiberio cap.* 75. Tacitus 3. *Annal.* Dio *lib.* 57. & *fine libri* 58. Et Seneca 1. *de Tranquill. cap.* 14. Idque hac de causa, vt vel Senatui libertas ad pœnitendum esset, vel Princeps ipse interiectu temporis mitigaretur; vt idem Tacitus ostendit, itémque Dio & Seneca: *Dicet aliquis*, inquit, *Potuit, post hac* [id est imperatam mortem] *iubere illum Caius viuere? Non timuit hoc Canius: nota erat Caij in talibus imperiis fides*, [id est quod non solent reuocare sententias mortiferas nec mitigare] *Credisne illum decem medios vsque ad supplicium dies sine vlla sollicitudine* [id est composito ad mortem animo nulla spe veniæ] *exegisse?* Imò Declamatores nonnulli, qui non omnia ficta, falsa, de corde expromunt suo; Quintilianus, inquam, *Declamat.* 303. & Calpurnius *Declamat.* 25. legem memorant de damnatorum supplicio in diem tricesimum differendo. Quinimo Sidonius Appollinaris *lib. 1. Epist.* 7. Senatusconsulto Tiberiano, de quo modò agebam, hoc triginta dierum præscriptum tribuit: vbi de sententia capitis in Aruandum, *Nunc*, inquit, *ex Vetere SC. Tiberiano triginta dierum vitam post sententiam trahit.* Hîc conciliandi labor est; quandoquidem SC. Tiberiano decem tantum dies præscripti erant. Est qui putat Sidonium emendandum. Est qui Sidonium errasse putet, & in his Baronius, qui putat errorem Sidonij exinde natum, quod cum hæc *lex* Theodosiana, sine inscriptione, vt ille vult, item sine subscriptione circumferretur, Sidonius putauerit hoc ipsum esse Senatusconsultum Tiberianum. Cuiacius 5. *Obseruat.* 9. putat Sidonium scienter prudenter id quod Theodosius noster dierum adiecerit, etiam SC. Tiberiano deputasse: Vt sæpè quod *legibus Iuliis* additum est, posterioribus constitutionibus nihilominus Iustinianus *legibus Iuliis ipsis*, multis locis, adscribat. Est denique qui putat

putat ad dies decē veteris Senatuſconſulti acceſſiſſe poſtea, quo tempore incertum, dies alios viginti: Et tamen eidem Senatuſconſulto totus triginta tributos fuiſſe, & verò à Sidonio tribui. Quam ſententiam eodem more tuetur, quo Cuiacius ſuam, nempè quod *legibus Iuliis*, aliiſque, multa quæ illis poſtea adiecta fuerunt, tribui ſoleant: Cuiacij ſententiam veriſſimam puto nempe 30. dierum laxamentum olim reis non tributum. Declamatoribus certè quæ fides in his tribuenda norunt Viri Docti. Quicquid ſit, Ambroſius, etſi numeri dierum non conueniant, hoc tamen ex antiquitate exemplum repetiiſſe, & ad Principum decreta extraordinaria vtiliter traduxiſſe videtur. Sic tamen vt & illud teneamus, Tiberianum SC. ad ſola quidem Senatus iudicia initio pertinuiſſe, vt Dio, Tacitus, fidem faciunt, mox tamen ad Principum quoque decreta traductum, vt ſuperior ille Senecæ locus manifeſtiſſimè oſtendit, Quod tamen pauci animaduerterunt. *Vetus* igitur ius, huic *nouo*, fine prorſus conuenit, etſi dierum ſpatio diſcrepet. Illud veriſimile mihi, effictas illas à Declamatoribus *leges* ab Ambroſio ad rei veritatem & vſum traductas. Fortè etiam ipſimet Theodoſio ad componendum & ſedandum animum, propoſitum proprium exemplum, quo triginta pariter dies reis ad componendos mæſtos penates tribuit, *l. 3. & l. vlt. ſup. de exhibendis reis.* Tandem obſeruandom hanc Theodoſij conſtitutionem *Nouella Nicephori Botoniatis* traductam ad quæuis Iudicum decreta mortifera, *ἀεὶ τῆς μὴ ἐπάγειν λ' ἡμερῶν γινώσκ ἀναλῶν κλινομένω.*

¶ *Aduerſus* APPARITORES *abſentes procedi poſſe.*

XIV. * Imppp. VALENTINIANVS, Theodoſius & Arcadius AAA. ad Principium PF. P"

NE diù Apparitorum, praua admodùm venaliſque, perfidia, in publica impunè commoda deſæuiret", cenſuimus", etiam in abſentes", pro conpetenti vltione debere conſurgi. Dat. Kal. Iun." Arcadio A & Bautone Coss. [385.]

NOTÆ.

* *Lex 21. Cod. eod. tit.* " *Principius* PP. Italiæ ſcil. ſub Valentiniano Iun. vid. *Proſop.*
" *Deſaeuat*, Cod. Iuſt. quia iſtud horum temporum rationi adſtrictum & hiſtoricum.
" *Cenſemus*, C. Iuſt. eadem ratione. " *Eos*, additum *Cod. Iuſtin.* maioris explicationis ergo.
" Puto hic errorem reſidere: erat enim hoc adhuc tempore P.P. *Neotherius*, cui *Principius* ſucceſſit.

COMMENTARIVS.

ABSENTEM regulariter neminem puniri damnariue poſſe iuris eſt decantati: *v. l. 2. ſup. de accuſat. l. 5. ff. de requir. reis, vel abſentibus damnandis, l. abſentem 5. ff. de pœnis*: & Paulus 5. *ſent.* 5. §. 8. Et *l. 6. C. de accuſationib. l. 13. 15. de adulter. l. 10. ff. de publ. iudic.* vid. & *l. 9. infr. de fide teſtium*: déque eo v. Heraldum *de rer. iudic. auct. lib. 1. c. 10. 11. 13.* Et hâc tamen Valentiniani Iun. conſtitutione excipiuntur *Apparitores*, (id eſt Officiales Iudicum) in quos etiam abſentes *κἂν ἀπόντας αὐτούς*, conſurgi pro competenti vltione poteſt, imò debet. Apparitorum ſcil. praua admodum venaliſque perfidia, hoc ſpeciale ius extorſit: quod abſentes, ſibi iuris communis authoritate, & abſentiâ quæſitâ, blandirentur deſugere ſe poſſe ſperantes pœnas commeritas. De *Apparitorum* praua admodum venalique perfidia in publica commoda deſæuientes, dixi plenè *ſup. tit. de diuerſ. officiis.* Sanè eadem ratione Officialibus delinquentibus à ſententia proprij Iudicis appellatio denegata, *l. 17. infr. quorum appell. non recip.* Speciem porrò Græci hîc ponunt in Apparitoribus, qui donis corrupti tributa non exigebant, vel ſumptus petebant: & vt iidem, ſæpè miſſus apparitor auri accipiendi cauſa, luctum faciens differebat exactionem & mandatum negligebat, *ὑπὲρ τοῦ τὸ χρυσίον λαβεῖν.*

¶ *De non* ERIPIENDIS *damnatis ad ſupplicium, à Clericis, vel appellationis obtentu; Theodoſij M. lex.*

XV. * Idem AAA." Tatiano PF. P."

SI quis conuictus reus maximi" criminis fuerit, ſubiectúſque ſententiæ, conpetens Iudicium compleatur: Nec exquiſita commentis ars eiuſmodi ſubornetur, vt direptus' à Clericis adſeratur, vel appellaſſe ſimuletur. Quòd ſi quiſquam" poſt Iudicium vendibili" conhibentiâ" licentiæ huic præſtiterit aſſenſum, haut leuia ſuſtinebit: Nam Proconſules", Comites Orientis, Præfecti Auguſtales, Vicarij etiam, adfecti nota deformi", tricenas auri libras compendiis fiſcalibus conferent: Iudices autem Ordinarij" ſimiliter deformati", quinas denas cogentur exſoluere. Officia verò eorundem, hiſdem quibus Iudices ſui" diſpendiis ſubiacebunt, ſi in ſuggeſtione" ceſſauerint, ac non præceptum legis ingeſſerint, atque iniectâ manu, ne rei auferantur, obſti-

terint, ac nisi *id quod* fuerit constitutum in effectum exsecutionémque perduxerint. Dat. 111. Id. Mar. Constantinop. Arcadio A. II. & Rufino Coss. [392.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iustin.* " *Tatianus* PP. Orientis scil. sub Theodosio M. v. *Prosop.*
" *Maximo criminis*: in quo scilicet appellatio non admittitur, *L.* 4. 7. 14. 31. (quæ postrema huic argumento respondet) *infr. quorum appellat. non recip.* Ita mox sequ. lege, *pro criminum immanitate damnatos*.
" Reus scilicet. " Iudicum vel Officialium seu Apparitorum.
" *Vendibili conniuentia*, vt venalis gratia, *l.* 5. *sup.* venalis perfidia, *l.* 14.
" Pro *conniuentia*: vide *Glossarium*, & caput *de Codicis Theodosiani orthographia*.
" Asiæ scilicet & Achaiæ. " id est, infamia, vt mox, *deformati*.
" *Iudices ordinarij*, id est, Rectores Prouinciarum clarissimi, qui ideo hic separantur à Spectabilibus, de quibus *sup.*
" Spectabiles, aut clarissimi.
" Officialium muneris fuit præcepta legum Iudicibus suggerere, aut ingerere: de quo alibi *plenè*.

COMMENTARIVS.

ERIPI pœnæ criminum reos conuictos (adde & confessos,) *l.* 31. *infr. Quorum appellation.* quæ huic argumento prorsus respondet, & Præfecto etiam Augusti, de quo *h. l.* inscribitur, à Clericis vetat *h. l.* Theodosius M. pariter vt mense prox. idem *d. l.* 31. *infr. quorum appellat.* vt & Arcadius filius eius, *l. prox.* 16. *inf.* quæ repetita *l.* 57. *de appellation.* Quibus locis & de monachis idem statuitur. De quo ad *d. l. prox.* pleniùs & ad *l.* 3. *infr. de his qui ad Ecclesias conf.* Neque eo prætextu reus elabi potest, quasi à Clericis ereptus, vel quasi is appellauerit: cum tamen appellare non potuerit (quod docet *lex* 4. 7. 14. 31. *infr. quor. appellation.*) Quam quidem vindicandorum reorum pœnáque imminenti eripiendorum authoritatem Clerici hâc tempestate sibi vindicabant, etiam Iudicibus conniuentibus, vel eorundem officialibus seu Apparitoribus: sic vt qui reos destinatæ pœnæ subductos vellent, corrupti vel clericos subornarent ad eripiendos reos, vel saltem eripientibus non contraìrent; atque ita & reis suffugium patebat, & Iudicibus ipsis eorundémque Apparitoribus conniuentibus: qui si postea eo nomine conuenirentur quod reos elabi siuissent, illico prætendebant ereptos sibi à clericis reos. Chrysostomus quoque sanè in tumultu illo Antiocheno, seu statuarum Imperatoriarum deiectarum negotio, huic rei fidem planè facit: *Orat. ad populum Antiochenum* 17. *p.* 196. 197. *ed Paris.* Postea quem enim de Monachorum vi & intercessione prolixiùs egit (de quo ad *l. prox.*) de clericis hæc subiicit: Οὐχ᾽ οἱ μόναχοι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ οἱ ἱερεῖς τὴν αὐτὴν ἐπεδείξαντο μεγαλοψυχίαν, καὶ τὴν ἡμετέραν διενείμαντο σωτηρίαν, καὶ ὁ μέν τις εἰς τὸ στρατόπεδον ἀπῆρε, πάντα δεύτερα θέμενος τῆς ὑμετέρας ἀγάπης, καὶ αὐτὸς ἕτοιμος ὢν εἰ μὴ πείσειε τὸν βασιλέα ἀποθανεῖν· οὗτοι δὲ ἐνταῦθα μείναντες, καὶ τὰ αὐτὰ τοῖς μοναχοῖς ἐπιδειξάμενοι, ταῖς οἰκείαις χερσὶ τοὺς δικάζοντας κατέχοντες οὐκ ἐπέτρεπον εἰσελθεῖν, πρὶν ἢ τέλος ὑποσχέσθαι τῆς δίκης, καὶ ἡνίκα μὲν ἑώρων ἀναιδεύοντας, πολλῇ τῇ παρρησίᾳ καὶ αὐτοὶ πάλιν ἐνεχείρουν. ἐπειδὰν δὲ εἶδον ἐνδόντας, ποδῶν ἁπτόμενοι καὶ γονάτων καὶ χεῖρας καταφιλήσαντες, ἑκατέραν τὴν ἀρετὴν μεθ᾽ ὑπερβολῆς ἐπεδείξαντο, τήν τε ἐλευθερίαν, τήν τε ἐπιείκειαν &c. Igitur hâc *Theodosij M.* cõstitutione huic prætextui obuiã itur, pœna indicta Iudicibus (& quidẽ eò maiore quò maiore in dignitate & authoritate essent,) si Clericis reum vindicantibus non obstiterint, eorundémque Officialibus. Ambrosius certè *lib.* 2 *officiorum*, *c.* 21. ad Clericos suos modũ huic rei & ipse ponit: *Adiuuat hoc quoque ad profectum bonæ existimationis, si de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine perturbatione fieri potest, ne videamur iactantiæ magis causâ facere, quàm misericordiæ, & grauiora inferre vulnera dum leuioribus mederi desideramus.* Non est scilicet verisimile eius manibus vi ereptum reum, qui vim publica auctoritate contra obtendere potest: ac proinde eò maiore quisque pœna afficiendus, quò maiorem vim de publico & auctoritatem habet. Non licet igitur clericis reum pœnæ eripere: Non licet iursum simulata appellatione supplicium rei differre, de quo tamen appellationis iure, dicam *ad legem prox.*

¶ Sanè vt hoc obiter moneam, Clericorum mos hic, itémque Monachorum reos supplicio destinatos eripiendi à paganorum Sacerdotum exemplo in vsum venisse, Cuiacio videtur, *Paratitlo Codicis de Episcopali audientia.* Memorat vtique Plutarchus *in vita Numæ*, Vestales, si casu, non consilio morti addictis occurrissent, eos pœnæ subductos: Iisdem pariter deprecatricibus vti apud Imperatores aut Iudices mos fuit, & per eas venia impetrata; Cuius rei testimonia sunt apud Suetoniũ *in vita Iulij, c.* 1. *Tiberij c.* 2. Apud Tacitũ *sub finẽ lib.* 11. *Annal. & lib.* 3. *Histor.* Cicero quoque cùm *pro Fonteio* causam diceret, sororis eius Vestalis intercessione vsus, vbi hæc addit; *superbum sit eius obsecrationem repudiare, cuius preces si Dij aspernarentur hæc salua esse non possent.* Sed & Flamini Diali is honos olim habitus, vt vinctũ eius ædes ingressum solui necesse esset; & cum quis ad verberandum duceretur, si ad pedes eius se prouoluisset, eo die verberari piaculum foret, authore Gellio *lib.* 10. *cap.* 15. & Plutarcho *in Problematis.* Hinc illa in Scholis Rhetorum lex ad rei veritatem adumbrata: *Sacerdos vnius supplicio liberandi potestatem habeto*; quæque ex hac enata controuersia Scholastica, An sacerdos in adulterio deprehensus ipse se liberare possit? & sceleris impunitatem ex legis beneficio petere. De qua vide Quintilianum *lib.* 5. *Instit. Cap.* 10. & *Declamat.* 284. Huic simile Cardinalium Romæ priuilegium memorant complures, vt occursu suo Cardinalis reum damnatum liberet, si pileum suum imponat Capiti eius qui ad supplicium ducitur. Vide Baldum, & Paulum Castrensem *ad legem* 29. *Cod. de appellation.* (quæ desumpta est ex *lege* 16. *sequente huius tituli*) Vide & *Capellam Cantela* 2. & plenissimè Clarum *in sentent lib.* 5. quin & eorum domib. ius asyli tribuunt. Non absimilis huic mos ab antiquo vsurpatus à Capitulo Rothomagensi liberandi inquam reum criminis ob meritum S. Romani, de quo, & de feretro S. Romani (vocant *la fierte S. Romain*,) prodierunt Clarissimorum Virorum scripta contraria; aliis morem illum tuentibus, impugnantibus aliis. Quibus postremis suffragari videtur cum maximè ipsius *Romani vita*, quæ ex Thuani bibliotheca prodiit opera Amici nostri. De Principibus, quorum solemni in vrbes ingressu à reorum Suppliciis abstineretur, est quoque Suetonij locus *in vita*

Augusti cap. 57. De simili in die introitus Aurelianensium Episcoporum more, est quoque Iuonis Carnotensis locus *Epist.* 53. ad Episcopum Sanctionem seu Samsonem: quem confirmatum ferunt placito Curiæ Burdegalensis A. 1522. De recentioribus huiusmodi exempla alia qui volet repetat ex *obseruationibus* V. C. Iureti ad Iuonem. Denique in fauorem Anselmi Cantuariensis Episcopi quid simile statutum reperio. Verùm hæc, & si quæ sunt huius generis alia, ex concessis priuilegiis vindicabantur, & vindicantur. At Clericis reos eripiendi facultas constitutionibus denegata fuit subindè. Et quod hanc in partem moliuntur, vis ista quidem est: de quo pleniùs ad *l. prox.* & ad *l. 1. inf. de his qui ad Ecclesiam conf.*

¶ Illud hìc tandem notandum, Theodosium hanc constitutionem non in ipsos Clericos permulgasse, verùm in Iudices non prohibentes. Atenim & Theodosius ipse quadantenus, & Arcadius posteà in Episcopos quoque & Clericos seueritatem & pœnam conuertit, *l. prox. 16. inf. & l. 7. inf. de his qui ad Eccles. conf.*

¶ *De non* ERIPIENDIS *damnatis à Clericis vel à Monachis: sola* APPELLANDI *iure tributa: Arcadij lex.*

XVI. * Impp. ARCADIVS & Honorius AA. Eutychiano" PF. P. Post alia.

ADDICTOS supplicio, & pro criminum immanitate damnatos, nulli Clericorum", vel Monachorum (eorum etiam quos *Cænobitas*" vocant) per vim adque vsurpationem vindicare liceat, ac tenere: Quibus in causa criminali, humanitatis consideratione, si tempora suffragantur, interponendæ prouocationis copiam non negamus, vt ibi diligentius" examinetur, vbi contra hominis salutem", vel errore, vel gratia Cognitoris obpressa putatur esse iustitia: ea conditione, vt siue " Proconsul, Comes Orientis, Præfectus " Augustalis, Vicarij, fuerint cognitores, non tam ad Clementiam nostram, quàm ad Amplissimas Potestates " sciant esse referendum: eorum enim de his plenum volumus esse iudicium: Qui si ita res est, & crimen exegerit, rectiùs possint punire damnatos." Reos" etiam tempore " prouocationis emenso ad locum pœnæ sub prosecutione" pergentes, nullus aut " teneat, aut defendat: Sed sciat se Cognitor xxx. librarum auri mulcta, Primates officij capitali esse sententia feriendos, nisi vsurpatio ista aut " protinus vindicetur: Aut", si tanta Clericorum ac " Monachorum audacia est, vt bellum potius quàm iudicium futurum esse existimetur, ad Clementiam Nostram commissa referantur, vt nostro mox seuerior vltio procedat arbitrio." ¶ Ad Episcoporum sanè culpam (vt cætera) redundabit, si quid fortè in ea parte Regionis", in qua ipsi populo" Christianæ Religionis, doctrinæ insinuatione moderantur, ex his, quæ fieri hac lege prohibemus", à Monachis ' perpetratum esse cognouerint, nec vindicauerint. Ex " quorum numero rectius " si quos fortè sibi deesse arbitrantur, Clericos ordinabunt, & cetera. Dat. VI. Kal. Aug. Mnyzo", Honorio A. IV. & Eutychiano Coss. [398.]

NOTÆ.

* Repetitur bona *huius legis* pars in *l. 57. inf. de appellat.* Sed & in *Codice Iustinianeo* duobus pariter locis repetita in *l. 6. Cod. de Episcopali audientia: & l. 29. Cod. de appellat.* Iungenda porrò *huic* est *l. 3. inf. de his qui ad Eccles. conf.* & *l. 32. 33. infr. de Episcopis, Ecclesiis, & Clericis.*

" Male in *d. l.* 29. & in *d. l. 32. Cæsario PP. P.*

" *Synobitas*, in *d. l.* 57.

" *x. Diligent IVS*, id est, diligentius ius.

" Ita quoque *lex 57. inf. de appellationib.* At in *l. 29. Cod. de appellationibus: per errorem vel gratiam.*

" Si, *d. l.* 29.

" Ita quoque *d. l. 29.* At *l. 57. inf. de appellat.* Simpliciter & absolutè *Augustalis.*

" Præfectum Prætorio intelligit.

" Hactenus *lex 57. inf. de appellationib.* & *lex 29. Cod. eod. tit.* Sequentia iam extant in *l. 6. Cod. de Episcopali audientia.*

" *Sed & reos*, ita *d. lex* 6.

" *Tempore prouocationis emenso*: Hæc verba recîdit Tribonianus, *d. l. 6.* quia scilicet in *dictam legem* 29. conieeit superius caput, quod ad appellationes pertinebat.

" Dixi de *Prosecutione* ad *l. 5. sup. de exhib. reis.*

" Abest à *d. l. 6.*

" Abest hæc vox pariter, vt vox *protinus*, à *d. l. 6.* quæ sanè loco mouenda est ita, *Nisi aut vsurpatio ista protinus vindicetur.* E duobus scilicet alterutrum fieri Arcadius iubet, de quo mox.

" *At si*, Cod. Iust. " *Aut*, Cod. Iust.

" In *Cod. Iust.* loco mota est hæc vox, *ita vt Arbitrio nostro*, &c.

" *Regionem* vocat diœcesin Episcopalem.

" *Populos*, in *Cod. Iust.* Et ita omninò edendum est. *Populos moderari* Episcopi rectè dicuntur, & sine vlla Maiestatis crimine, vel suspicione.

" *Prohibuimus*, Cod. Iust. *d. l. 6.*

" Ita quoque *Codex Iustin. d. l. 6.* sed oportuit Clericos quoque hic nominari vt *suprà*. Etsi fateor à Monachis hoc sæpiùs, quàm à Clericis attentatum videri. De quo mox.

" Sequentia recîdit Iustinianus, quæ quam rectè omnino superioribus cohæreant, videbimus ad *legem*, quæ hinc partim conflata

conflata est, id est, *legem* 32. *infr. de Episcopis*: contra quàm Filesacus putauit *commentario de Episcoporum auctoritate c.* 7. §. 1. *p.* 59. qui suspicabatur hoc esse Glossema. " *Non obnoxios publicis* &c. *dict. leg.* 32 quæ huic subiungenda est " *Mnyzo*, hic & *l.* 6. *Cod. de Episcop. aud.* Muizo *l.* 57. *inf. de appellat. l.* 3. *inf. de his qui ad Eccles.* & *l.* 29. *Cod. de appellat.* Miniao, *l.* 33. *inf. de Episcopis.*

COMMENTARIVS.

ERIPI reos supplicio per sententiam addictos (quò pertinet pars prior *huius legis*) siue antequam ad locum pœnæ seu supplicium deducantur (quò spectat secunda pars *huius legis*, à *vers. reos etiam:*) vt à Clericis, ita & à Monachis districtè prohibet hac constitutione Arcadius. Quod & ipsum de Clericis Theodosius pater *lege superiore* prohibuerat, verùm ita vt in Episcopos iam quoque qui hæc non prohibuerunt culpam conuertat. Appellationis tamen seu prouocationis interponendæ iure hoc casu permisso. De quo appellationis iure, quia id repertum extat, pleniùs adhuc suo propriòque *titulo*, *de appellationib. lege* inquam 57. *eius tit.* ad eam dicendi locus erit opportunior. Quæ huius tituli propria sunt videamus.

¶ Sanè ex *huius ipsius legis* fine, & *tribus* præterea *legibus* huic nostræ coniungendis, *lege* inquam 3. *inf. de his qui ad Ecclesias confugiunt*, & *l.* 32. 33. *infr. de Episcopis Ecclesiis & Clericis:* Arcadij mens apertè colligitur: voluisse eum semel Clericorum & Monachorum vsurpationibus occurrere, in perniciem publicam vel debitoribus, vel reis, patrocinium præbentium, & disciplinæ publicæ reos eripientium: quod quidem triplici ratione facere soliti, vt *dictis legibus* docemur; vel reos inquam destinatos supplicio excipiendo, vel ad Ecclesias confugientes tenendo, vel denique Clericos ordinando & Clericorum ordinatione. De duobus his agendum. De ereptis pœnæ primùm.

¶ Prohibentur igitur Clerici & Monachi reos pœnæ eripere, seu vindicare per *vim atque vsurpationem*, ait *lex*: Intercedere quippe eos pro reis, vel pro his appellare fas & solemne fuit, *humanitatis consideratione* (seu ratione) quâ formulâ hæc *lex* vtitur, eámque ipsam vrget Augustinus *Ep.* 54. *ad Macedonium:* Sanè huiusmodi intercessionis seu deprecationis exemplum quoque præbet *lex vlt. inf.* sed & Historiæ Ecclesiasticæ Scriptores, Socrates *lib.* 1. *cap.* 13. Sozomenos *lib.* 7. *cap.* 23. vide sis etiam Baronium *A.* 389. *Num.* 92. Appellationis quoque pro alio interponendæ meminit IC. in *l. non tantum* 6. *ff. de appellat.* eadem humanitatis ratione inducta: *Credo enim*, inquit, *humanitatis ratione omnem prouocantem audiri debere.* Quanquam quod hic de appellationis iure dicitur, id ad ipsos reos spectare censeo: de quo ad *d. l.* 57. *inf. de appellation.*

¶ Porrò quod de Monachis *hac l.* dicitur, reos pœnæ per vim eripientibus, sub Arcadio *huius legis* Authore occurrit, decennio fermè ante *hanc leg.* in causa videlicet seditionis & læsæ maiestatis, cùm Antiochiæ Imperatoris Theodosij & Placillæ Augustæ imagines deiectæ fuissent: isque eam rem seuere vindicandam existimaret: Nam ex propinquis Antiochiæ montibus catervatim monachorum ἐσμὸς vt Chrysostomus *ep. ad Olympiadem* ait, descenderunt ad eximendos reos qui in ius & ad supplicium ducerentur. Cuius rei historiam exequitur Theodoretus *lib.* 5. *c.* 19. Chrysostomus ad *populum Antiochenum*, *edit. Paris. p.* 193. 194. 195. vbi inter alia παῤῥησίας, & vt ipse mauult, μεγαλοψυχίας ipsorum argumenta, etiam illud addit, *p.* 194. eos ante Prætorij ianuas totos dies sedisse paratos de Officialium manibus reos eripere, καὶ γὰρ ἐπιμείναντες περὶ τὰ θυρῶν τοῦ δικαστηρίου καθήμενοι, τοὺς ἀπαγ-γέλους μέλλοντας ἐξαρπάσαι τοῦ δήμου παραδιδομένους. Mox *leg.* 195. subiicit, multis Monachos egisse apud Iudices, αὐτοὺς τοὺς δικάζοντας λαβόντας ἐξουσίαν, vt absolutionis sententiam ferrent: Iudices verò respondisse, se id facere non posse, quandoquidem periculosum æque esset iniuriæ in Imperatorem reos impunitos dimittere, atque iniuriam inferre. Nihilominus id effecisse apud Iudices μεγαλοψυχίᾳ καὶ καρτερίᾳ, ne in reos sententiam ferrent, sed ad Imperatoris sententiam eos reiicerent: sollicitos se facilè veniam pro his ab Imper. impetraturos, peregrinatione in id susceptâ: Verùm Iudices horum sapientiam reueritos & sensus altitudine perculsos, his peregrinationem longinquam remisisse, modò acciperent ab his literas in se onus recepisse, veniámque ab Imperatore pollicitos: Et verò Monachos iudicium ingressos, multísque verbis constantibus iactatis, literas ad Imperatorem, quibus sua capita supponerent, tradidisse, cum quibus, Iudices profecti fuerint. Et hæc quidem de ereptis pœnæ reis monachorum παῤῥησίᾳ & μεγαλοψυχίᾳ, vt vult Chrysostomus, de quo est *hæc lex* quam rem etiam adumbrat *Orat.* 18. *p.* 210. Eadem μεγαλοψυχίᾳ vsi in deturbandis hoc ipso tempore sub Theodosio M. illi ipsi Monachi qui prope Antiochiam in Montibus erant, conferta multitudine, Paganorum templis: de quo extat benè longa querela Libanij, peculiari in id *Oratione*, ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, quam ipse edidi: vbi similia planè occurrunt, & ad quam nos iam multa notauimus *p.* 46. 47. vnde notata hùc quoque accersi possunt: Nos enim ad reorum ereptionem redimus, quod *huius leg.* argumentum est.

Et verò vel ex *hâc l.* huiusce vsurpationis magnitudo cognosci euidenter potest, præsertim in illis verbis, *aut si tanta Clericorum ac Monachorum audacia est, vt bellum potius quàm iudicium futurum esse existimatur:* Nota *bellum:* quâ causâ & huiusmodi μοναζόντων cateruas, ἐσμὸν vocauit Chrysostomus *d. loco*, verbo militari, ὅτω γὰρ σοῦ ἐσμὸν, inquit, καὶ λέξει τὴν κακίαν αὐτῶν ἐνδείξασθαι. Ex quibus videtur ad seditionis speciem rem istam prorupisse, ingentibus Monachorum cateruis supplicio intercedentibus; adeò quidem vt Iudices huic malo & penè bello auertendo, vel protinus vindicando impares essent; ideóque supplicium differre cogerentur, atque ad Principem referre, quod ipsum in Chrysostomo vidimus. Quo facto interea intercessionibus apud Principem iidem agebant, atque adeò indulgentiam pro reo emerebantur: quam sanè Arcadius *h. l.* à se denegandam, quin potius Rei supplicium exacerbandum suo iam arbitrio comminatur; ibi, *vt nostro* &c. vide & quæ scribo ad *leg.* 5. *infr. de monachis.* Quinimò, quod amplius *hac l.* constituitur quàm *superiore*, ad Episcoporum ipsorum inuidiam & culpam id redundaturum minatur, si vim huiusmodi Monachorum non vindicauerint. Iam enim ipsi huius vsurpationis auctores creduntur, si eam ab his quibus præsunt admissam non vindicent: ac vt in eorundem potestate vix est, huiusmodi vsurpationes & propè bella quibus ipsimet Iudices penè impares sunt, prohibere; ita sanè in eorum potestate est, post admissum vindicare, singulis ad sua loca post factionem videlicet dilapsis, & reuersis.

¶ Mihi verò placet vehementer illa sententia & admonitio

admonitio Iosephi quæ eadem & Polybij est, *Colere inquam officiis, non exasperare iurgiis Potestates, lib. 2. de bello Iudaico.* Similiter Q. Curtius *lib.* 8. *Obsequio mitigantur imperia.* Deinde, vt hæc ipsa *lex* ait, Episcopalis muneris est, populos Christianæ Religionis doctrinæ insinuatione moderari; cuius doctrinæ nō vltima pars est, Potestatibus sese submittere, Imperatoribus populum probum, orbem quietum exhibere.

¶ Ex his interim colligitur, Episcopi munus olim fuisse docere, quod etiam ostendit *l.* 44. *inf. de hæreticis*: & *l.* 25. *infr. de Episcopis*: non etiam desidem & resupina ceruice ritulum gerere. Ambrosius de electione sua in Episcopum Mediolanensem agens *lib.* 1. *Cùm iam effugere non possimus officium docendi, quod nobis effugientibus imposuit sacerdotij necessitudo.* Et mox; *Ego enim raptus de Tribunalibus atque administrationis infulis ad Sacerdotium, docere vos cepi quod ipse non didici.* Item, *Itaque factum est vt prius docere inceperim quàm discere, & ante præsumens bonum prædicare quàm facere.* Vide & sextam Synodum *in Trullo Canone* 19. & 20. & *ibidem* Balsamonem.

¶ Illud quoque ex *principio & fine legis* colligere licet quos prætextus obtendere soliti sint Clerici reos defensantes, vel pœnæ eripientes: Nempè duos hos; Primò quod Errore & gratia Iudicis sæpè Iustitia opprimeretur. Huic itaque prætextui opponit Arcadius humanitatem & remedium appellationis, cuius copiam facit. Secundò quod Clericorum numerum qui desideraretur ex huiusmodi reis supplerent. Huic prætextui Arcadius opponit Monachorum multitudinem, ex quorum numero si velint Episcopi Clericos quos sibi deesse arbitrantur, ordinare possint, de quo plura ad *l.* 32. *infr. de Episcopis*: quæ hinc ex parte conflata est. Obtentu clericatus publicæ disciplinæ & vtilitati fraus facienda non est: Quò etiam collimat *l.* 3. *inf. ad Ecclesf.* & *l.* 33. *inf. de Episcopis.* quæ huic iungendæ sunt. Denique hanc constitutionem esse partem Arcadianæ illius, de prohibito Ecclesiarum perfugio, quam Scriptores Ecclesiastici ab Arcadio Eutropij (de quo *l. prox.*) consilio latam aiunt, docebo ad *l.* 3. *infr. de his qui ad Ecclesiam confug.* 4.

¶ Superest vt de *Cœnobitis* de quibus *hac lege* mentio fit, aliquid videamus, qui ita quidem hic vocantur; at in *l.* 57. *inf. de appellationibus*, vt & *l.* 6. *Cod. de Episcopali audient.* Synoditæ. Et ita quoque Græci his *paratitlis suis* scribunt etiam eo loco quo alioquin horum mentio penitus sublata in *Cod. Iust.* putà *l.* 29. *de appellat.* Sanè vtrumque rectum est. Socrates *lib.* 4. *c.* 23. περὶ τῶν ἐν κοινοβίοις ἢ συνοδίαις μοναχῶν. Gennadius *in Euagrio*: *composuit cœnobitis ac Synoditis doctrinam aptam vitæ communi*: Vtroque nomine, vita communis seu societas significatur. Quare Accursius ineptit, qui per *Synoditas* Prælatos qui Synodo & Congregationi præsunt, accepit. Neque melius Pancirolus, qui, 2. *var.* 174. interpretatur Clericos simul canentes, qui alias Psalmistæ: nam & Suidam συνῳδίαν ψαλμῳδίαν interpretari. Æque malè qui *Synoditas* interpretantur monachorum comites, quasi ὁδίτας, quos vulgò *Conuersos* vocant. *Cœnobij* voce vtitur Iustinianus *Nouella* 5. ὅπως εἰς πλῆθος ἡ ἄσκησις ᾖ ἐν τοῖς καλουμένοις κοινοβίοις καὶ βουλόμεθα. Palladius *in hist. Laus. in Paulo Simplice*, εἰ ἄρα θέλεις μοναχὸς εἶναι, εἰσελθε εἰς κοινόβιον πλειόνων ἀδελφῶν. Theophylactus *Comment. ad D. Marcum c.* 4. οἱ μὲν εἰσι παρθένοι καὶ ἐρημικοὶ ἄλλοι μιγάδες καὶ ἐν κοινοβίῳ. Primus ea Basilius instituisse memoratur, vide Gregorium Nazianzenum ἐν ἐπιταφίῳ λόγῳ εἰς μέγαν Βασίλειον. Lection de eo Primus cœnobia excogitauit, ritúmque illum Monachorum agrestem ad formulam quandam Religioni propiorem reduxit. Hinc κοινοβιακὸς Theophylactus ad *D. Matth. c.* 13. ὁ κοινοβιακὸς τυχὼν μόναχος καὶ ὁ μοναδικός, vide & Basilium *constit. Asfert.* 18. Hinc κοινοβιάρχης Abbas *in veteri Glossario.* Sanè Pythagoricorum fuit quoque κοινόβιον, vt docet Gellius *lib.* 1. *cap.* 9. *in fine.* Sed & veterum Christianorum quadantenus: de quo locus est singularis Hieronymi *de Ecclesf. Scriptor.* adiuncto *Philonis* loco, vide & Loniaoum *Peregrino.*

¶ *De* EVTROPII* *pœna Arcadij lex.*

XVII. * Idem AA. Aureliano P.P."

OMNES res EVTROPI, qui quondam Præpositus sacri cubiculi fuit, ærarij nostri calculis adiunximus, erepto splendore eius & *Consulatu* à tetrâ inluuie" & à commemoratione" nominis eius, & cœnosis" sordibus, vindicato, vt eiusdem vniuersis actibus antiquitatis", omnia mutescant tempora", nec eius enumeratione" sæculi" nostri labes appareat, Nec ingemescat", aut qui suâ virtute ac vulneribus Romanos fines propagant, vel qui eosdem seruandi iuris æquitate custodiunt, quòd diuinum præmium Consulatus lutulentum prodigium" contagione" fœdauit: *Patriciatus*" etiam dignitate, atque omnibus inferioribus, spoliatum se esse cognoscat, quos" morum polluit scæuitate. Omnes *statuas*, Omnia simulachra, tam ex ære, quàm ex marmore, seu ex fucis", quàm ex quacumque materia, quæ apta est effingendis", ab omnibus Ciuitatibus, Oppidis, Locísque priuatis ac publicis, præcipimus aboleri: ne tanquam nota nostri sæculi obtutus polluat intuentium. ¶ Adhibitis itaque fidis custodibus", *ad Cyprum insulam* perducatur, in qua Tua Sublimitas relegatum esse cognoscat, vt ibidem peruigili curâ vallatus, nequeat suatum cogitationum rabie cuncta miscere. Dat. XVI. Kal. Feb. Constantinop. Theodoro v. c. Coss. [399.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* quia priuilegium magis est, quàm *lex*, vt multæ aliæ *huius Codicis.*
" Vide quæ de hoc Aureliano PP. mox *sub fin. Comment.* dicam.
" De *Præpositis S. Cubiculi* fuit suprà, *titulus* 8. *lib.* 6.

" Nota

" Nota hæc quinque: *Tetra inluuie, cœnosis sordibus, lutulentum prodigium, contagione morum, scæuitate.* Quæ poëticum stylum sapiunt.
" Sic *infrà*, lutulentum prodigium. Similiter Plinius *lib. 7. ep. 29.* de honoribus in Pallantem libertum congestis: *Maximè tamen hic me titulus admonuit, quàm essent mimica & inepta quæ interdum in hoc COENVM, in has sordes abijcerentur.*
" id est exactis publicis & priuatis, nomine eius eraso.
" Tempora scilicet de Consulum nominibus notata: quod vulgatum. De hoc ipso Eutropio Claudianus:

—— trabeata per Vrbes
Ostentatur anus titulúsque effœminat annum.

" Suprà, *commemoratione.* " Vide *Gloss.*
" *Ingemiscant*, v. Commentarium vbi paria ex Claudiano *lib. 1. in Eutropium.*
" *Omnia cesserunt Eunucho Consule monstra.* Claudianus. Et mox:

Consule lustrandi fasces ipsóque litandum
PRODIGIO.

Et post:

—— Quid iam de Consule miror
PRODIGIVM est quodcumque gerit

Et mox:

Arma etiam violare parat, portentáque monstrat,
Agregat ——

Et *lib. 2. in laud. Stilic.*

Non si PRODIGIIS casus natura futuros
Signat, polluimur macula, quod rebus Eois
Omen erat. Et mox:
—— in quo vel maxima virtus
Est tua, quod nostros, qui Consulis omnia Patres
De MONSTRIS taceat pellendis ——

Rursum:

Fastos: PORTENTA Latinos
Ista latent ——

" Claudianus de hoc ipso *lib. 1.*

—— Contagia fascibus oro
Defendas ignaua tuis ——

" De *Patriciatus* dignitate fuit suprà, *titulus 6. lib. 6.*
"
—— Gestis pro talibus annum
Postulat Eutropius, ne quod non polluat vnus:
Dux, aciem; Iudex, Pratoria: tempora, Consul.

" *Al. Quas*, dignitates scil. nisi suprà reponamus *inferioribus honoribus.*
" De *scæuitatis* voce vide *Glossar.*
" *Fucis*, χρώμασι perperam sollicitatur hæc lectio. Nazarius *in Panegyrico*: *Aboleri hic vultus non potest, vniuersorum pectoribus est, nec commendatione cera aut pigmentorum fucis renidet.* Ausonius in *Idyllio 7.*

Bissula nec ceris nec fucis imitabilis illo.

Prudentius in *passione Cassiani Martyris.*

Erexi ad cælum faciem, stetit obuia contra.
FVCIS colorum picta imago Martyris.

Qood mox ita exprimit:

Historiam PICTVRA refert ——

Apuleij locum in *Apologia p. 86.* huc apprimè facit de imaginibus & statuis agentis. *Enimverò quod luto fictum, vel ÆRE infusum, vel LAPIDE incisum, vel CERA inustum, vel PIGMENTO illitum vel alio quopiam humano artificio adsimilatum est*, &c.
" Simulacris scilicet. *Effigiandi* quoque vox hâc in re propria, vt apud Apuleium.
" Prosequutoribus: de quibus suprà *tit. de exhibendis reis.*

COMMENTARIVS.

AB EVTROPIANA constitutione ad Eutropium ipsum transitus fit *hâc l.* nempè de Eutropij pœna hoc Arcadij Priuilegium est; priuilegium inquam, id est priuata & peculiaris de solius & vnius Eutropij pœna *lex & edictum*: Cuius hæc summa sententia est. *Eutropium bonis omnibus proscriptis, Consulatu eius è Fastis eraso, dignitate patriciatus, cæterísque spoliatum, statuis eius & simulacris omnibus publicè priuatimque abolitis in Cyprum Insulam sub fidis custodibus deportandum.*

¶ Cuius sanè legis memorabilis vt complurima imitatus est, ita eius nominatim meminisse videtur Claudianus his verbis, *initio lib. 2. in Eutropium*:

Concidit exigua dementia vulnere CHARTÆ
Confecit sanum LITERA *Martis opus.*

Itaque nil mirum, si Claudianus multa habeat similia huic Edicto quod ipse legit. In hoc memorabili autem, vt dixi, Priuilegio, ne de Eutropio nimis multa dicam, illud tantùm dicam, eum orbem terræ extensa manu quatisse: Eius ingressu etiam ipsam Purpuram (Imp.) inclinatam & quassatam, Et Imperatori ipsi verendam fuisse; tandem cum aliquid in Repub. moliretur turbarum, ipsósque Impp. colluderet, cum Barbaris etiam inita factione, maiestatis crimen incurrit, auaritiæ etiam & rapinarum crimine famosus, vt ex *Chrysostomo* liquet, Claudiano, aliisque.

¶ Nunc de *hac leg.* In ea multa notanda occurrunt. Primò cumulare hic iuuat omnes τῆς ἀρείας & execrationis Eutropij formulas, quibus fœditatem eius morésque prosequitur Arcadius, oppositè ad dignitatem Consulatus, Patriciatus, & statuarum honorem; quæ etiam omnes sunt elegantes: *Tetram inluuiem, cœnosas sordes* ei tribuit. Eius enumeratione, *sæculi labem apparere. Ingemiscere viros* de Republ. meritos & merentes ob præmia honorum ei delata. *Lutulentum prodigium* vocat. *Contagione* eum *fœdare* præmia Consulatus. *Morum scæuitatem* ei tribuit. Statuas eius tanquam *notam sæculi* obtutus intuentium polluere. *Cogitationum rabiem* ei tribuit, quibus cuncta miscebat. Quibus similia multa passim habet Claudianus, talibúsque plena

eſt poëſis eius: veluti, *heu terra cœlique pudor. Titulum anni effœminare immenſum nefas. Prodigium* pariter, *ipſoque litandum Prodigio.* Item, *Prodigium eſt quodcunque gerit.* Item, *portenta monſtro accumulat, in crimen euntes Annos. Contagia, infauſtum obſcænior ore. viue pudor fatis* (malè qui ibi reponebat, *fa&lis.*) *ſeruili fœdare Curules Crimine.* Item, *ne quid non polluat vnus. Polluti faſces, peregrina piacula.*

¶ Secundò obſeruanda honorum Eutropij pagina, tres inquam Eutropij dignitates, quas omnes Chryſoſtomi oratio *in Eutropium* præfert. Primò igitur docet hæc *lex*, Eutropium Præpoſitum S. Cubiculi fuiſſe: Quod & ipſum teſtatur Socrates *lib. 6. cap. 5.* & Chryſoſtomi ipſius, vt dixi, concio *in Eutropium*, & Zoſimus *lib. 5. p. 786.* Indicat quoque Claudianus *lib. 1. in Eutropium.* Secundò, *Conſulatus* ab Eutropio geſti hæc *lex* meminit, & Socrates *d. cap. 5.* Sozomenus *lib. 8. c. 7.* & Zoſimus *lib. 5. p. 783.* Claudianus *paſſim*, etiam notiſſimo illo verſu, *Omnia ceſſerunt Eunucho conſule monſtra*: & Marcellinus *Chronico.* Tertio *Patriciatus* dignitatem ab Eutropio geſtam hæc eadem *lex* docet: quod & ipſum Chryſoſtomi *oratio* oſtendit, & Sozomenus *lib. 8. cap. 7.* & Zoſimus *lib. p. 793.* & Claudianus paſſim *libris in Eutropium*, inter alia *lib. 1. v. l. 109.* & *Præfatione lib. 2.* & *ipſo lib. 2.* De quâ Patriciatus dignitate iam *lib. 6.* dictum eſt. Suidas in voce Ἀντίοχος memorat poſtea Antiochi occaſione legem promulgatam à Theodoſio Iuniore Arcadij huius filio, *εὐνοῦχον, ἐν τοῖς πατρικίοις μὴ τελεῖν.* Tandem & inferiores aliæ dignitates ab Eutropio geſtæ hîc indicantur.

¶ Tertiò obſeruandæ ſunt *Pœnæ*, quæ in hunc Eutropium *hac lege* ſanciuntur: & tres quidem, putà Bonorum proſcriptio, Honorum ademptio, Exilium irrogatum. Quas ſimiliter memorat Philoſtorgius, *lib. 11. c. 6.* *ὅθεν αὐτίκα τὸν Εὐτρόπιον τῆς τιμῆς ἁπάσης ἐκδύει, καὶ τὸν πλοῦτον ἀφαιρεῖται καὶ εἰς Κύπρον τὴν νῆσον φυγαδεύει.* Prima igitur eſt, bonorum omnium Proſcriptio: de quo alioquin pœnæ genere erit poſteà titulus peculiaris. Sanè hùc elegantiſſimè alluſit quoque Claudianus, *Præfat. lib. 2. in Eutropium.*

> *Direptas quid plangis opes quas Natus* [id eſt Arcadius] *habebit?*
> *Non aliter poteras Principis eſſe pater.*

Secunda pœna eſt dignitatum priuatio, omnium & inferiorum & ſuperiorum, ac in his nominatim Conſulatus & Patriciatus: de Conſulatu teſtis & Socrates *d. cap. 5.* Claudianus *Præf. lib. 2.*

> *Ablato penitus reſpirant nomine Faſti,*
> *Maturamque luem ſanior aula vomit.*

Vetus Auctor, apud *Suidam*: Meminerunt & cæteri, vt Zoſimus *lib. 5.* Marcellinus *Chronico*: Auguſtinus 8. *de Ciuit. Dei, cap. vlt.* Eraſum igitur Eutropij nomen è Faſtis publicis & actis omnibus priuatis, publicis. Vnde factum, vt ſolius *Theodori* nomen, qui conſul in Occidente erat, in Faſtis & legibus remanſerit, vt vel huius ipſius *legis* noſtræ ſubſcriptio oſtendit, cæteræque huius anni conſtitutiones, vt dicam ruſum *ad l. prox.* idque etiam Socrates nominatim teſtatur *d. cap. 5.* & Suidas. Eadem ratione Heracliani nomen de Faſtis pariter eraſum, *l. 3. infr. de infirmandis his quæ ſub Tyrannis.* Eâdem ratione funeſtorum Conſulum nomina quæ in Occidente fuerant, aboleri iubentur, *l. 9. inf. d. t.* Et alioquin de more nominum eradendorum è Faſtis conſularibus peculiari capite egit Fornerius *lib. 2. Quotidianor. 18.* Cicero *pro Sextio*: *Si Appellandi ſunt conſules,* inquit, *quos nemo eſt qui non modò ex memoria ſed etiam ex Faſtis euellendos non putet.* Ita Piſonis nomen eradendum Faſtis olim Aurelius Cotta cenſuerat: ſed hanc ſententiam Faberius mitigauit, & quo M. Piſonem eximeret infamiæ, nomen eius faſtis exemptum noluit, auctore Tacito *lib. 3. Annal.*

¶ Interim de Conſulatu varia hîc in tranſitu indicantur. *Primò*, Tempora & annos per Conſules notatos: actibus publicis priuatis, Conſulum nomina ſubnotata: Quæ notiora ſunt, quàm vt teſtimoniorum nube opus ſit; de quo tamen etiam dixi *ad l. ... ſup. de his quæ publ. laet.* *Secundò* notetur, Conſulatum, *diuinum præmium* vocari: atque indicari duûm generum hominibus eum in Repub. Romanâ tribui ſolitum & oportere: Viris nempe militia, vel Togâ clariſſimis. Vt his duabus artibus, VIRTVTE inquam, ſeu vera fortitudine & IVRIS ÆQVITATE (vt hæc *lex* loquitur) ſumma Reipubl. continetur, ita ſummum in Republ. præmium, ſummam dignitatem alterutri horum deferri par eſt. *Tertiò* notetur, in dignitatibus & publicis officiis conſtitutos, iure *ingemiſcere* & verò debere, ſi quando videant ad eandem dignitatem, idem officium euehi, quos nulli actus in Republ. geſti, nulla merita commendant, imò quorum tetra illuuie, cœnoſis ſordibus, lutulento prodigio, contagione morum, ſcæuitate dignitas fœdatur. Ad hunc morem *ingemiſcerent* hodie & verterentur vtinam omnes: non tot ſplendidiſſimos Cœtus contaminari videremus ipſi: Cuiuſque viri probi intereſt, etiam ad famam, ne collegas conſortes & eiuſdem dignitatis participales habeat, quos merita ſeiungunt, aut quos vita deturpat. Claudianus ipſe pariter de hoc ipſo Eutropio, déque militia Eutropij Palatina l. in Eutrop. vbi & eadem *Ingemiſcendi* voce vtitur.

> *Vt primùm vetulam texêre Palatia vulpem*
> *Quis non* INGEMVIT *quis non irrepere ſacris*
> *Obſequiis doluit, toties venale cadauer?*
> *Ipſi quin etiam tali conſorte fremebant*
> *Regales famuli, quibus eſt illuſtrior ordo*
> *Seruitij ſociúmque diu ſpreuêre ſuperbi.*

Tum inde de hoc ipſo Eutropij Conſulatu *ſub finem libri primi*, Poſt alia hæc ad rem & vetuſtiora de priſcis Conſulibus, qui meritis in Rempubl. Conſulatum adepti Roma Honorium compellans vindicè,

> ——— *Ne priſca reuoluam*
> *Neu numerem quamuis* INIVRIA *mille per annos*
> *Sit retro ducibus, quanti fœdabitur æui*
> *Canicies? vnam ſubeant quot* SÆCVLA *culpam?*

Et mox:

> *Inquinat hic omnes ſi nil priuata mouebunt*
> *At tu Principibus, noſtræ tu proſpice cauſæ.*
> *Regaléſque auerte notas: hunc accipit vnum*
> *Aula magiſtratum: vobis patribuſque recurrit:*
> *Hic alternus honos: in crimen euntibus annis*
> *Parce quater conſul*: CONTAGIA *faſcibus oro*
> *Defendas ignaua tuis.* ———

Et hæc de dignitatibus Eutropio detractis, quæ prima Honorum Eutropij pars eſt.

¶ Altera honorum detractorum pars eſt. *Statuarum & ſimulacrorum Eutropio locatorum euerſio.* Quas quidem hæc *lex* teſtatur Eutropio locaras ex

ex omni materiæ genere, locísque omnibus passim: sic vt vbique iam occurrerent vultus Eutropij. Id verò ipsum testatur Claudianus *circa initium lib.* 2.

> *Posteritas admitte fidem, monumenta petuntur*
> *Dedecoris, multísque gemunt incudibus æra,*
> *Formatura nefas: hæc Iudicis: illa Togati;*
> *Hic nitet armati species, numerosus vbique*
> *Fulget eques, præfert Eunuchi Curia vultus*
> *Ac veluti caueant, ne quo consistere virtus*
> *Possit pura loco, cunctas hac ora laborant*
> *Incestare vias: maneant immota precamur,*
> *Certáque perpetui sint argumenta pudoris*
> *Subter adulantes tituli, nimiæque leguntur*
> *Vel manibus laudes: claro quod nobilis ortu*
> *Conuiua & Domini : Quod maxima prælia solus*
> *Impleat & pariter miles: Quod tertius vrbis*
> *Conditor: hoc Byzas Constantinúsque videbunt?*

Has igitur omnes Eutropij statuas aboleri iubet Arcadius *hâc l. Ne*, inquit, *tanquam nota nostri seculi obtutus polluat intuentum.* Hæc verò clare imitatus est Claudianus: cùm ait, *Monumenta petuntur Dedecoris*: & mox; *Cunctas hac ora laborant Incestare vias: Maneant immota precamur, Certáque perpetui sint argumenta pudoris.* De more alioquin Tyrannorum læsæque maiestatis reorum statuas deturbandi, abolendi nil attinet pluribus monere: res est & obseruatio protrita. Consulatur vel *lex* 24. *π. de pœnis.* Ad hanc sanè statuarum deiectionem respexit Gregorius Nazianzenus *ep.* 49. ad *Olympum* 40. Non verò ad statuas & imagines in ædibus sacris locatas: Quod tamen Scholiastes ibi voluit.

¶ Tertia Eutropij pœna sequitur, *Exilium*: Nempe Eutropius *hâc l.* in Cyprum relegatur, eâque insulâ contineri iubetur: Cuius in Cyprum exilij, præter hanc *legem*, meminit quoque Claudianus & *Præfat. lib.* 2. *in Eutrop.* & *initio ipsiusmet libri* 2. & Zosimus *lib.* 5. *p.* 793. & Philostorgius *lib.* 11. *c.* 6. Relegatus igitur in Cyprium Eutropius tot testibus. Et quanquam si vel sola hæc *lex* esset, ne minimum quidem de eo dubitari posset: attamen reclamante nonnullis creditur Socrates *lib.* 6. *c.* 6. cui adde Sozomenum *lib.* 8. *c.* 7. & veterem Scriptorem apud Suidam: vbi ille, capite plecti iussum ab Imperatore scribit: *διά τινα ἐγκλήματα ὁ βασιλεὺς τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθῆναι ἐκέλευσεν*: hic *ἀνέτλησε τὴν δίκην τὴν κεφαλὴν ἀποτμηθείς.* Qui Socratis nominatim locus alios in errorem induxit & turbauit etiã Claudiani Interpretem: Qui in hâc *ἀντιλογίᾳ* rem ita conciliare instituit, quasi de *capitis deminutione*, id est deportatione Socrates intellexerit. Quæ dilura est conciliatio. *Capitis* enim *amputationem* ecquis dixerit pro ciuili illa capitis minutione? Verum præterquam quod Socrati, vt dixi, Sozomenus quoque suffragatur, & Zosimus, & Philostorgius: Zosimus certè conciliat *lib.* 2. *p.* 793. 794. vt & Philostorgius, *lib.* 11. *c.* 6. qui Eutropium in Exilium primò in insulam Cyprum missum aiunt; Verùm non multò post capite mulctatum. Zosimus, suam causam addit: Philostorgius aliam: nempe quod delatus fuisset, animalibus vsus fuisse cùm Consul factus fuit, quibus soli Imperatori vti licebat, idque Iudicante Aureliano P. P. cui hæc *lex* inscribitur, de quo mox. Vtrumque igitur verum est: Eutropius enim, ab Arcadio exorato (fortè à Ioanne Chrysostomo ipso, vel populo Constantinopolitano, in id quippe incubuisse eum, vel ex eius *concione in Eutropium* liquet) in Cyprum primo relegatus vitæque munere donatus fuit: at posteà obtruncatus fuit, siue Gainâ hoc agente, vt Zosimus scribit, fortè & aliis multis id agentibus: nam & Claudianus *lib.* 2. *initio in Eutropium* Cyprio exilio tot crimina expiari non posse inculcat; siue aliâ de causâ, vt Philostorgius. Qui aliter hæc conciliant, satis ostendunt Zosimum sese non legisse.

¶ Ratio interim relegationis siue deportationis in Insulam Cyprum notanda venit: *vt*, inquit, *ibidem peruigili cura vallatus, nequeat suarum cogitationum rabie cuncta miscere.* Quibus verbis puto indicari consensum cum Tribigildo, qui in Phrygiâ bellum excitauerat, à cuius partibus Eutropius, Gainâ id persuadente stare, totiúsque adeo mali origo creditus est: vt docet Zosimus *d. lib.* 5. *p.* 593. 594.

¶ Sed & Inscriptio *huius legis* non omittenda. Inscribitur scilicet hæc *lex* de Eutropij pœnâ, *Aureliano P. P.* Et verò Philostorgius *lib.* 11. *c.* 6. & ex eo Nicephorus refert *lib.* 13. *c.* 4. Aurelianum Præfectum cumque eo alios in Illustri dignitate positos, post primum Eutropij exilium Iudices sedisse in Pantychio, cognitores de Eutropio, mox & capite mulctatum.

¶ Tandem in subscriptione obseruandum, datam hanc *legem* dici *XVI. Kal. Febr.* vbi errorem irrepsisse putat Baronius: Quandoquidem ex Chrysostomi *homilia in Eutrop. tomo* 8. apparet prope Paschale tempus confugium Eutropij ad Ecclesiam contigisse. Verùm huic Baronij hæsitationi ansam præbuisse putauit Fronto Ducæus prauam interpretationem Latinam verborum Chrysostomi. Ipse tamen dubito & ad Baronium fermè accedo. Nam & Chrysostomus *fine orat. p.* 70. *in fin. d.* indulgentiæ & veniæ tempore agit, proculdubio antepaschalem Quadragesimæ indicans Indulgentiam. Sed & Claudianus quoque disertè *lib.* 2. *in Eutropium*, tempus verum designat, quomodo & Chrysostomus alludit *d. orat. in Eutrop. in pr.*

> *Mitior alternum Zephyri iam bruma teporem*
> *Senserat, & primi laxabant germina flores:*
> *Iámque iter in gremio pacis solemne parabant*
> *Ad muros Ancyra tuos, authore repertum*
> *Eutropio, pelagi ne tædia longa subirent.* &c.

¶ *De non* PRODVCENDA *pœna reorum, ad eorum propinquos, notos, familiares, amicos; Arcadij lex.*

XVIII. * Idem AA. Eutychiano P. P.''

SANCIMVS *ibi esse pœnam, vbi & noxa'' est*: Propinquos'', notos familiares'', procul à calumnia submouemus, quos reos sceleris societas non facit: nec enim adfinitas'', vel amicitia, nefarium crimen admittunt: *Peccata* igitur *suos teneant auctores: nec vlterius progrediatur metus'', quam repperitur'' delictum.* Hoc singulis quibusque Iudicibus'' intimetur.'' Dat. VIII. Kal. Aug. Constantinop. Theodoro'' v. c. Coss. [399.]

INTERPRETATIO. *Pœna illum tantum sequatur qui crimen admisit: propinqui verò, affines, vel amici, familiares, vel noti, si conscij criminis non sunt, non teneantur obnoxij. Nemo de propinquitate criminosi'', aut de amicitiis timeat, nisi qui scelus admiserit.*

NOTÆ.

* *Lex* 22. *Cod. ead. titulo* Pertinet autem & hæc *lex*, pariter vt *superior* ad Eutropium.
'' *Eutychianus* hic PP. Orientis fuit. v. *Prosopogr.*
'' *Noxia* Cod. Iust. Promiscuè hæc ponuntur, *Noxa*, & Noxia: etsi nonnulli subtilites distinguant. v. Brisson. *de V. S.*
'' Velon sororem: *Adfinitatis* appellatione hoc ipsum mox vocatur.
'' alios ab Osio & Leone.
'' *Adfinitatis* appellatione qui veniant? mox dicam.
'' Pœnæ scil. '' *Reperiatur*, Cod. Iust.
'' Qui sub tuâ Orientis Præfecturæ dispositione sunt.
'' Per te scilicet.
'' *Eutropio & Theodoro*: ita plenius *Cod. Iust.* Pariter vt eodem *Codice*, *l. 7. de dilationibus*. Verùm superior *lex* docuit, rectè expunctum Eutropij nomen: Et sanè nullâ *Codicis Theodosiani* lege *Eutropij* nomen subscribitur: Subscribitur tantum *duabus illis Codicis Iustinianei legibus*, vnde expungendum id est.

COMMENTARIVS.

PROPINQVITATEM *συγγένειαν* vel Adfinitatem, aut AMICITIAM, seu notitiam & familiaritatem nudam, cum reo, citra criminis societatem vel participatum, neminem pœnæ obnoxium facere oportere definit Arcadius hâc constitutione A. D. 399. Et in genere alioquin alieni criminis inuidiâ neminem stringi debere Imperator definit *l. 1. inf. de bonis proscript.* Et tam longe vnumquemque à metu àc pœna abesse debere, quàm alienus à crimine est, *l. 15. inf. d. t. de bonis proscript.* Peccata denique suos auctores tenere debent, ibique pœna vbi noxa est, esse debet: *h. l.*

¶ De singulis paulò distinctiùs videndum est. *Propinquitas* igitur cum reo criminis metui seu crimini *hac* Arcadij *lege* non est. Propinquitas inquam, quâ appellatione non veniunt filij crimine perduellionis seu quasi: de quo ad *legem quisquis*, vbi multa exaggerantur de infamia indelebili filiorum & mendicitate quam subire coguntur: item de incapacitate successionum etiam extraneorum, sic vt nec alimenta sibi legata capere possint (quæ tamẽ possunt deportati, possũt etiã serui: *l. in metallũ, ff. de his quæ pro nõ script.*) Et quod acerbissimũ atque irrationabili odio deputari ab aliquo possit, famâ multari eos qui pro his deprecari vel hiscere audẽt. De his igitur Propinquis hæc *lex* non est exaudienda: neque *hâc l.* eâ parte *lex quisquis*, abrogata est: quod tamen credidit Gul. Budæus: quod creditum & aliis, notantibus has *leges* quasi contrarias. Quos Duarenus, Robertus, Contius, Decianus, alij rectè iam refutarunt.

¶ Rationes hæ illorum sunt, Prima, quod hæc *lex* loquatur de *propinquis*, *adfinibus*, *notis*, *familiaribus*, in quibus nulla talis ad puniendum causa existit, qualis in filiis. Altera, quod licet & filiis hæc *lex* loqueretur, attamen crimen perduellionis ab eâ Regula excipi oporteret, vt plurimis *legibus* nominatim excipitur: verissima enim est Interpretum Regula, legem generalem quæ ius antiquum corrigit, producendam non esse ad casus speciales qui in iure veteri à Regula excipiebantur, vt notat Accursius, & alij *ad l. secundum, ff. qui satisdare cog.* Probæ hæ quidem rationes, nisi quod præsupponunt illi, *hanc leg.* non pertinere ad maiestatis seu perduellionis crimen: de quo posteà. Sed addamus alias & potiores ex *huius leg.* visceribus. Tertia igitur hæc primùm esto: à propria significatione propinquorum: *Propinquorum* scil. appellatione propriè non veniunt filij, imò his illi opponuntur, vt docet vel *titulus Codicis, de emendatione propinquorum, lex vnica, C. vnde vir & vxor: l. vlt. C. de verb. sign. l. 15. infr. de bonis proscript.* de qua mox. Sed adgnati veluti fratres &c. *συγγενεῖς οἱ ἀδελφοὶ*, vt rectè Græci interpretantur. Ac multò minùs appellatione *Adfinitatis*, si propria significatione ea vox accipiatur, imò ne quidem eâ quâ sæpè aliàs ita & hæc accipienda; qua adfinitas pro omni cognatione, & omnibus Propinquis accipitur: nam qui *propinqui* initio *legis* dicuntur, hi mox *adfinitatis* appellatione designãtur. Etsi scio historicos, leges [affirmatiuas] contrarias referentes, *propinquorum* appellatione eos omnes intellegere, qui quoquo modo sanguine reos contingunt, & sic etiam liberos: vt cum Q. Curtius *lib. 6. sub finem*, ait: *lege Macedonum cautum erat, vt* PROPINQVI *eorum qui Regi insidiati erant cum ipsis necarentur.* Et rursum *lib. 8. Frequens*, inquit, *concilium adhibuit, cui Patres* PROPINQVIQVE *eorum de quibus agebatur, intererant, ne de sua quidem salute securi: quippe Macedonum more perire debebant omnium deuotis capitibus qui* SANGVINE *contigissent eos.*

nes. Item Ammianus Marcellinus *lib.* 23. de Persarum moribus: *Leges apud eos impendio formidatæ, inter quas diritate exsuperant latæ contra ingratos & desertores, & abominandæ aliæ, per quas ob vnius noxam omnis* PROPINQVITAS *perit.* Addunt ad hæc quarta ratio, vel omnium validissima, quam ex historia & occasione *huius legis* repeto. Nempe lata fuit hæc *lex* de crimine Maiestatis: Non vt censebat vir doctissimus 4. *obs.* 3. occasione Græcorum, apud quos *propinquitas* omnis ob crimen maiestatis plectebatur: verum nominatim occasione Eutropij Eunuchi de quo *sup. l.* 17. *prox.* cui vtique *liberi* nulli fuêre, at *propinqui* fuêre, & in his soror fuit; cuius etiam meminit Claudianus *lib. 2. in Eutrop. præfat.*

Quid soror? audebit tecum conscendere puppim?
Et veniet longum per mare fida comes?
An fortasse choros eunuchi pauperis odit?
Et te nunc inopem diues amare negat.

Nempè oppressis Tyrannis adulatores & delatores emergere soliti, & verò tùm quoque oppresso Eutropio emersêre, qui *propinquitatem* omnem cum Eutropio, qui notitiam, familiaritatem, amicitiam, in inuidiam & crimen vocarent. *Propinqui* ergo, qui post liberos, sunt fratres, sorores &c.

¶ Et hæc de Propinquis. Nunc de amicitiâ speciatim. De quâ id rectè & necessariò ab Arcadio *hâc l.* sancitum, ne amicitiâ videl. crimini daretur. Quod genus alioquin calumniæ frequentissimum, & verò sub sæuis Impp. admissum fuit: cuius rei exempla plura apud Herodianum. Quam multos mortales amicitia sola Seiani euertit? pluresque illa ruina obruisset, nisi *Oratio* M. Terentij, referente Tacito, plena Spiritus, frœnum sæuitiæ iniecisset: cum quâ conferenda Amyntæ in pari causâ *Oratio*, apud Q. Curtium *lib.* 7. imprimis illa, quæ sunt huius argumenti. *Proindè*, inquit, *ad id reuertar propter quod Rei sumus: Amicitiam quæ nobis cum Philota fuit, adeò non eo inficias, vt expetisse quoque nos, magnosque ex eâ fructus percepisse confitear: An verò Parmenionis quem tibi proximum esse voluisti filium omnes penè amicos tuos indignatione vincentem, cultum à nobis esse miraris. Tu herculè, si verum audire vis Rex, huius nobis periculi causa es. Quis enim alius effecit vt ad Philotam decurrerent, qui placere vellent tibi? Ab illo traditi, ad hunc gradum amicitiæ tuæ adscendimus. Is apud te fuit, cuius & gratiam expetere & iram timere possemus.* Et mox: *Igitur si hoc crimen est, paucos innocentes habes, imò herculè neminem. Omnes enim Philotæ amici esse voluerunt; sed totidem quod volebant, esse non poterant. Ita si à consciis amicos non diuidis, nec ab amicis quidem separabis illos, qui idem esse voluerunt.* Tacitus *lib.* 6. *Annal. Fatebor & fuisse me Seiano amicum, & vt essem, expetisse, & postquam adeptus eram, lætatum.* Conferatur hic Amyntæ locus cum Terentiano: tanta quippe similitudo, vt indoles vtriusque eadem videatur. Ex Terentiano & hæc obseruentur ad ea, quæ de propinquis & affinibus diximus. *Illius*, inquit, *propinqui & affines honoribus augebantur* &c. Et hæc quidē hùc propriè quadrant. Paulò enim remotior ab hoc, etsi proxima obseruatio de damnato quem adhuc amare liceat, necne, quæritur? & quo vsque ea amicitia procedere possit? de eo v. ad aliquid *l.* 3. *sup. de sicar.* Sidonium Apollin. *lib* 1. *ep.* 7. Cassiodorum, *de amicitiâ*: imò & Gellium, *lib.* 1. *c.* 3.

¶ Lata autem, vt dixi, hæc *lex* necessitate quandoquidē superiore *lege* latâ, Eutropij noti, familiares, amici, propinqui, sese ad latibula conferrent, atque idem in se quisque metueret: testis Claudianus *præf. lib. 2. in Eutropium.*

Ablato penitùs respirent nomine Fasti,
Maturámque luem sanior Aula vomit.
Dissimulant socij, coniuratique recedunt,
Procumbit pariter cum Duce tota cohors;
Non acie victi, non seditione coacti,
Ne pereant ritu quo periêre viri.
Concidit exigua dementia vulnere chartæ,
Confecit samam litera Martis opus.

Horum itaque securitati si crimine vacarent, μηδὲν πυρὶ συμπράξαντες hoc Edicto Arcadius consultum iuit, cum alioquin apud sæuos Principes propinqui & familiares reorum Maiestatis haud satis tuti sint. Sanè fuit & *lex* Macedonum & Persarum, propinquos & parentes insontes occidendi; de quo vide Q. Curtium *lib* 6. *c. vlt.* & 7. & 8. *sub f. cap.* 6. Ammianum Marcellinum *lib.* 23. quos iam sup. laudaui, Herodotum *lib.* 3. Denique huic Edicto simile & simili occasione sinéque emissum, occiso Rufino ante quadriennium ab eodem Arcadio, *l.* 13. *inf. de bonis proscript.* Membra eius huic quam simillima hæc sunt; *Si quis posthac stylum, quod absit, proscriptionis exceperit, solus criminis sui soluat pœnas, neminem habeat in bonorum amissione consortem. Sit à proscripti mariti sorte vxor aliena.* Et circa finem: *Sit verò frater, soror,* PROPINQVVS, ADFINIS, *& quicunque proscripto qualibet sorte sociantur. Tam longè enim vnusquisque à metu ac pœna abesse debet, quàm alienus à crimine est.* Simillimum est, quod post Syluanum Tyrannum in Galliâ interfectum scribit Iulianus *oratione* 1 *Petauiana p.* 89. ὅτι δὲ ἐπὶ ταύτῃ γέγονας τῇ πράξει καὶ ὅπως πράως ἅπασι καὶ φιλανθρώπως τοῖς ἐκείνου γνωρίμοις προσηνέχθης, ὅσοι μηδὲν ἠλέγχοντο ἐκείνῳ συμπράξαντες. πολλῶν ἐρεσχηλούντων τῇ κατηγορίᾳ συκοφαντῶν καὶ τὴν πρὸς ἐκεῖνον φιλίαν ὑποπτεύεσθαι μόνον κελευόντων, ἐγὼ μὲν ἁπάσης ἀρετῆς τίθεμαι τὸ κεφάλαιον. καὶ γὰρ ἐπιεικῶς, καὶ δικαίως φημὶ, καὶ πολὺ πλέον ἐμφρόνως πεπρᾶχθαι. ὅστις δὲ ἄλλως ἡγεῖται, καὶ τῆς περὶ τοῦ πράγματος ἀληθοῦς ὑπολήψεως, καὶ τῆς σῆς γνώμης διήμαρτε. τοὺς μὲν γὰρ οὐκ ἐλεγχθέντας δίκαιον ἦν, ὡς οἶμαι, σώζεσθαι. ὑπόπτους δὲ τὰς φιλίας, καὶ διὰ τοῦτο φευκτὰς οὐδαμῶς ᾤου δεῖν καταγνῶναι, ὑπὸ τῆς τῶν ὑπηκόων εὐνοίας εἰς τοῦτο μεγέθους ἀρθεὶς καὶ πράξεων. ἀλλὰ καὶ τὸν παῖδα τοῦ τετολμηκότος νήπιον κομιδῇ τῆς πατρῴας οὐδὲν ἔπαθες μεταχεῖν ζημίας. οὕτω σοι πρὸς ἐπιείκειαν ἡ πρᾶξις ῥέπουσα, τελείας ἀρετῆς ὑπάρχει γνώρισμα, id est. *Qualem verò te post tam præclarum facinus exhibueris: atque vt clementer ac benignè omnes illius amicos ac familiares tractaueris, qui quidem nullius cum eo sceleris participes fuisse conuinci poterant: tametsi multi ad accusandum calumniatores consurgerent, qui id duntaxat monebant, vt suspectam horum cum illo amicitiam haberes; istud ego virtutis omnis caput, ac summam esse statuo. Nam & summa cum æquitate & iustitia; & multò prudentius à te factum arbitror. Quisquis verò aliud, is cum ab vera de re existimatione, tum ab animo tuo & sententia abhorret. Siquidem eos seruari iustissimum erat, qui nullius criminis essent conuicti. Amicitias verò illorum suspectas, ac deuitandas ideò, facere non oportere persuasum habebas: cùm populorum beneuolentia ad tantam dignitatis ac rerum gestarum amplitudinem esses euectus. Quin etiam filium ipsum scelerati, ac facinorosi hominis infantem adhuc de paterna pœna ac supplicio sentire aliquid passus non es. Ita totum illud à te susceptum negotium cùm in clementiam ac mansuetudinem desierit, absoluta ac perfectæ virtutis iudicium præbet.* Item post Magnentium Tyrannum *Orat.* 2. *p.* 178. τὰ δὲ ἐπὶ τῇ νίκῃ γενόμενα, καὶ ὅπως ξίφος μὲν οὐδὲν ἐδίωκεν ἔτ' οὐδὲ εἴ τις ἀδικημάτων

ἀδικημάτων μείζονων οὐχ ἐν ὑποψίαν, οὐδὲ εἴ τῳ πρὸς τὸν τύραννον οἰκειοτέρα γέγονε φιλία, οὐδὲ μὴν εἴ τις ἀμείνω χαριζόμενος φέρειν τι ἠξίου κηρύκιον καὶ ἀλλοτρίας τοῦ βασιλεῖ, τῆς προπετείας ἀπέτισε δίκην, ὅτι μὴ τἆλλα μοχθηρὸς ἦν, ἐτύγχανε δὲ πρὸς φιλίου Διός. id est: *Verum qua post victoriam contigerint; vtque gladio deinceps vsus non fuerit, tametsi in criminum suspicionem venisset aliquis, aut paulò maiorem cum tyranno familiaritatem habuisset, vel demum si quis ei gratificans ad pacem conciliandam caduceum ferre voluisset, atque Imperatori conuiciatus esset, vt inquam temeritatis sua pœnas nullas dederit, quod aliunde minimè improbus esset; hoc vero per amicitia præsidem Iouem, patienter audiviste.* Et rursum post Syluani cædem, *eadem orat. p. 184.* ὡς, τί δὲ ἐπ' αὐτῷ γέγονε ποθεῖτε ἀκούειν ἀλλ' οὐδὲ τοῦτο ὑμᾶς λέληθεν, ὅτι μήτε εἰς τὴν ἐκείνου παῖδα χαλεπός: μήτε εἰς τοὺς φίλους ὕποπτος, καὶ δεινὸς οἴεσθαι γενέσθαι; ἀλλὰ ὡς ἔνι μάλιστα, πρᾶος οὐχί, καὶ ἄμεμπτος πᾶσιν ἦν. καὶ τοῦ πολλῶν συκοφαντεῖν ἐθελόντων καὶ δεικνυμένων ἐπὶ τοὺς ἐκ αἰτίας τὰ κέντρα, πολλῶν δὲ τυχὸν ἀληθῶς ἐνόχων ὄντων τῆς περὶ αὐτὸν ὑποψίας, ὁμοίως ἅπασιν ἦν πρᾶος τοῖς ἐξελεγχθεῖσιν, οὐδὲ ἀποφανθεῖσι κοινωνοῖς τῶν ἀτόπων καὶ ἐξαγίστων βουλευμάτων, τὴν δὲ εἰς τὸν τῷ παρανομήσαντος παῖδα, καὶ κατίσταντος πίστιν καὶ ὅρκια φείδω, ἆρα βασιλικὴν ἀληθῶς καὶ θείαν φήσομεν. id est. *Quod si quemadmodum se postea gesserit, audire cupitis, hoc vos minimè, vt opinor, ignoratis, cum neque in illius filium acerbius quicquam statuere, neque amicos eius ac necessarios suspectatos habere, aut asperiùs tractare voluisse. Quibus omnibus, quoad potuit, benignum se ac clementem præbuit: etsi quamplurimi calumniari cuperent, & aduersus innocentes homines aculeos distringerent. Itaque cum multi forsitan verè iis, de quibus erant suspecti contra se perpetratis essent obnoxii, æque misericors in omnes fuit, qui quidem conuicti non essent, nec sceleratorum ac perditorum consiliorum societate polluti esse viderentur. Hoc verò quod eius filio pepercit, qui nefariè sese gesserat ac datam fidem & iusiurandum violauerat; non tandem regium esse ac diuinum arbitrabimur, &c.* Imò & Gregorij Nazianzeni quoque locus huic appositè facit, *ep. 158.* vbi pro Eugenio Diacono rogat Procopium, cui οἰκειότης intercesserat cum oratio Regiano, εἰ μὲν οὖν οὐδὲν ἕτερον ἀδίκημα ἢ πρὸς τὸν ἀνόσιον Ρηγιανὸν οἰκειότης, ὃ γὰρ ἄλλο γε οὐδὲν ἀδικῶν φαίνεται, δι' αὐτὸ τὸ δίκαιον, οὐ σὺ κριτὴς ἦσθα καὶ προστάτης, εἰ δὲ ἀδίκημα τοῦτο κρινεῖ διὰ γε τὸν Θεὸν ὃν παρίστημι, καὶ τῆς ἡμετέρας πολιᾶς, ὅσα παρακαλῶ καὶ ἡμῶν καὶ τοῦ κλήρου παντὸς ταύτην τὴν χάριν ἐλευθερώσας τῆς ἐπηρείας τὸν ἄνθρωπον.

¶ *De* SATELLITVM *Tyranni Gildonis pœna. Honorij lex.*

XIX. * Impp. HONORIVS & Theod. AA. Donato'' Proc. Afric.

SATELLITES' GILDONIS custodiis'' mancipentur, & proscriptione damnentur. Dat. III. Id. Nouemb. Basso & Philippo Coss. [408.]

NOTÆ.

* Abest hæc lex à *Cod. Iust.* vtpote historica & temporaria.

'' *Donatus* Proconsul Africæ sub Honorio. Huic eidem inscribitur hoc ipso anno *lex 44. inf. de hæreticis.* Ad eundem extat Augustini *ep. 127.* v. Prosopogr.

' De iisdem *Satellitibus* agitur Anno 405. *l. 20. inf. de bonis proscript.* & *l. 7. sup. de metatis*, *A. 400.* & apud Augustinum, *lib. 3. contra Cresc. cap. 11.* De Satellitibus Tyrannorum in genere dixi *ad l. quisquis*: & iterum *inf. tit. de bonis proscript.*

'' De custodia & exhibitione reorum fuit *sup. titulus, hoc libro.*

COMMENTARIVS.

GILDO (de quo plenissimè actum *l. 7. sup. de metatis*: & de quo est insuper *lex 9. sup. eod. tit. lex 16. 19. inf. de bonis proscript.*) Comes & Magister vtriusque militiæ per Africam integro duodecim annorum spatio (ab Anno Domini 386.) cùm siue Tyrannidem in Africa moliretur, siue Africam ipsam Imperio Honorij detractam, Arcadiano Imperio iungere niteretur, magnâ vi satellitum & consciorum à Stilicone deuictus, Anno Domini 398. mox suâ manu strangulatus interiit: vt plenius edisserui ad *d. l. 7. sup. de metatis.* Itaque bona ipsius velut hostis publici fisco sociata *d. l. 7. & 9. eod. t.* & *l. 16. 19. infr. de bon. proscr.* cùm longè forent amplissima: quâ causâ his administrandis suus & peculiaris Comes posteà præpositus fuit, de quo dicam ad *l. 16 infr. de bon. proscript.*

¶ Par fortuna *Satellitum* ipsius fuit. Nam & in his conquirendis, bonisque eorum vindicandis, & seria admodum, & benè longa multorum annorum opera nauata fuit; adeò vt integro decennio eâ in re laboratum, hæc lex fidem faciat, cum ipsâ temporum ratione collata; sed & collata cum *d. l. 7. supr. de metatis*: & cum *l. 19. infr. de bon. proscript.* Nempè, vt non inanis coniectura est, quod hi Satellites ad varia sese latibula contulerant, pœnæ cuitandæ, vixque post decennium prodire ausi fuerant, quasi decennali hac præscriptione jam tuti, inter varias Principis occupationes & crebras Iudicum mutationes. Igitur, non obstante decennali eâ proscriptione, Satellites hos custodiis mancipari, bonáque eorum proscribi Honorius *h. l.* iubet. Quod cùm ita sit, ob hanc quodammodo decennalem præscriptionem, non vltrà sæuitum in eorum mortem, solâque custodiâ & bonorum proscriptione vindictæ & disciplinæ publicæ satisfactum; cùm alioquin, quod de ipsis Tyrannis & perduellionis reis pœnarum propositum est, Satellitibus eorum & consciis & ministris imminere soleat, *l. quisquis 1. supr. ad leg. Corn. de Sicar.* de quo dicetur rursus *infrà tit. de bonis proscript.* Quanquam nec in ipsum Gildonem in mortem sæuitum, vt qui de se ipse statuerit: & Eutropij quoque exemplo liquet, diligenti custodiâ & relegatione Maiestatis reos per hæc tempora sæpè damnatos.

¶ Sed decennalem cumprimis præscriptionem in specie *huius legis* attendi cupio, vt ita duo scriptorum genera deinceps conquiescant, vnum eorum,

quibus

quibus *h. l.* lenitudo erga Tyranni Satellites mira hactenus videtur. Neque enim audio tentantem, *hâc lege* non excludi vltimum supplicium: Ideo enim iubere illi, iuberi custodiis mancipari, vt postea supplicio affici possint: quod inane est. Nam & eodem exemplo Cæsar Catilinariæ coniuratio-nis participes municipatim diuidendos & custodiendos, publicatis pariter bonis censuit, cum alij vltimam pœnam statui vellent. Longè diuersa igitur, custodiæ mancipari publicatis bonis, & vltimo supplicio destinari. Nempe vel militibus vel aliter custodiendi rei tradebantur, de quo est etiam *l.* 1. *ff. de custod. reorum.* Denique res nota est & obseruatio passiua, de hoc custodiæ genere in pœnam & securitatem. Secundo, decennali illo lapsu, eiúsque causis ita rectè perpensis, sua iam constabit fides *h. l.* subscriptioni, quam quidam alioquin sollicitant, eò quod ante decennium iam Gildonis amentia contusa fuerit. Neque quicquam eos iuuat subscriptio *legis sequentis*. Neque enim mensium ordo in *hoc Codice* semper seruatus, vt in *proleg. Theod.* dicetur. Tertiò hac ratione, concidit Scipionis Gentilis labor omnis, qui satellites Gildonis ideò proscribi tantùm & custodiæ mancipari iussos tentat, vel quia Gildo, etsi rebellauerat, non tamen in caput Principis consilium inierat cum suis satellitibus: vel quia infinita illa multitudo erat; vel denique quia satellites illi ignari Gildonis consiliorum fuerant: qui tandem etiam malè sic, his verbis non excludi vltimum supplicium, vt ideo custodirentur vel proscriberentur, vt supplicio affici possent.

¶ *De proscriptis* COMITATV *Principis*, VRBISQVE *ingressu arcendis*, *Honorij lex.*

XX. * Idem AA. Theodoro P.P.''

SI quis ex proscriptorum'' numero Comitatum nostræ Serenitatis, siue mœnia Æternæ Vrbis, intrauerit, deportatione plectetur. Dat. x. Kal. Octob.'' Basso & Philippo Coss. [408.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iust* velut temporaria: Iungenda *huic legi*, est *lex vlt. sup. de testimoniali*: & *lex* 22. *inf. de bonis proscript.* quæ tamen vtraque in subscriptione præfert *X. Kal. Decembr.* Iungenda item *lex* 20. 21. *inf. de bonis proscript.* quarum prior tamen subscriptum habet diem *VIII. Kal. Octob.* posterior diem *VIII. Kal. Nouembr.* Sanè argumento conueniunt hæ omnes quinque *leges*: ac maximè argumento conuenit huic nostræ *d. lex vlt. sup. de testimoniali*: & *d. l.* 20. Iungenda & *lex quisquis* 16. *Cod. si certum petatur*: cui subscriptus dies *XVII. Kal. Nouembr.*

'' *Theodorus* PP. Italiæ scil. sub Honorio, vid. *Prosopogr.*

'' Stiliconis, Satellitum sociorum scilicet: *h. l.* & *d. l.* 20. 21. 22.

'' An ex *h. l.* emendandus dies earum legum quas coniungendas dixi? an verò viceuersa? non liquet: Fortè nihil vbique mutandum: & Argumento satis est, conueniant.

COMMENTARIVS.

AD STILICHONIS (de quo plenè dixi ad *l.* 1. *sup. de litorum & itiner. custod.* & ad *l.* 20. 21. 22 *inf. de bonis proscript.*) Satellites, socios, conscios pertinet hæc Honorij constitutio.

¶ Stilichone videlicet his ipsis consulibus, paulo antè, X. Kal. Sept. interfecto, bonísque eius proscriptis, satellites eius cæteríque quibus ille vsus erat, quíue eum iuuerant, quique eius nomine suspecti, tum proscripti fuêre: atque hi sunt *proscripti* illi, de quibus *h. l.* agitur: itémque *l.* 20. *infr. de bonis proscript.* quæ huic, si non iungenda, saltem argumento conuenit. Neque tantùm proscripti, eorúmque adeò bona confiscari iussa: verùm etiam vrbis Romæ ingressu, tum etiam eius vrbis, in qua Princeps Honorius hæreret, putà Rauennæ aut Mediolani, *h. l.* interdicti fuêre; ne fortè calentibus adhuc partium animis, nouas factioni faces illi subderent. Quinimo & Beneficiarij Stilichonis, id est qui testimoniales emeritæ militiæ suffragio Stilichonis vel eius satellitum meruerant, eiusdem vrbis ingressu interdicti fuêre; *l. vlt. sup. de testimoniali, ex Tribu. & Protector.* quæ huic nostræ iungenda est: Nempe & ab his Beneficiatiis, Tribunorum & Protectorum dignitate auctis Stilichonis beneficio, seu suffragio, haud exiguus metus erat; siue quia beneficio Stilichoni ipsi nexi, siue quia Tribunorum huiuscemodi & Protectorum, si quid moliri vellent, dignitas ansam præberet, de quo pleniùs *alibi* iam dixi. Breuiter Stilichonis Satellites, & eius Beneficiarij vrbis Romæ ingressu, itémque comitatu Principis interdicti, ne quid rerum nouarum molirentur. Cæterequin & alij comitatum Principis quandoque ingredi, metu rerum nouarum, prohibiti: Malefici scil. Magi, Mathematici, *l.* 6. *sup. de Malef.* Nempe quia genus hoc hominum sperantibus fallax, potentibus inimicum, turbidorum animos ad res nouas erigere solet: de quo dictum ad *eam legem* pleniùs. Aliâ verò ratione quibus patriâ suâ interdictum, iidem & vrbem Romam ingredi prohibentur, quia scil. Roma communis omnium patria est, *l.* 7. §. 15. *ff. de interd. & releg.* vide & Suetonium *in vita Claudij cap.* 23.

¶ De

¶ *De* HERACLIANI *Tyranni, eiúsque Satellitum pœna; Honorij lex: déque iisdem deferendis, bonisque eorum indicandis.*

XXI. * Idem AA. Honoratis" & Prouincialibus Afric.

HERACLIANVM hostem" publicum iudicantes, dignâ censuimus auctoritate puniri, vt eius resecentur infaustæ ceruices: Eius quoque Satellites" pari intentione persequimur. Sed hanc omnibus priuatis" atque militantibus licentiam damus, vt omnes prodendi" in medium habeant liberam facultatem: nec inuidiam metuat, qui ad publicum deduxerit criminosum; cùm illud specialiter caueamus, ne vllus aliquem eorum aut subtrahendum iudicet, aut celandum, néue ex eorum facultatibus, vel deposita deneget, vel accepta non prodat. Dat. III. Non. Iul. Rau. Honorio" IX. & Theod. V. AA. Coss.

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex à Cod. Iust.* velut temporaria: Concordat huic legi *l. 13. inf. de infirm. his quæ sub Tyrann.* vtraque est de Heracliano, & ex eâ subscriptus *huic legi* Consulatus emendandus.

" De hac *Inscriptione*, mox.

" De hostibus publicis vide & *l. 7. sup. de metatis: & l. 1. sup. de littor. & itiner. custod.* Gildo hostis publicus, *d. l. 9.* Stilicho hostis publicus. *d. l. 1.* Heraclianus, *h. l.*

" De Satellitibus Tyrannorum & hostium publicorum, vide & *l. 19. sup. l. 19. 20. 22. infr. de bonis proscript. l. quisquis, sup. ad leg. Cornel. de Sicar. l. 7. sup. de metatis.*

" *Priuati, & militantes* opponuntur: vide *Glossar. Theod.* & dicta ad *d. l. quisquis.*

" Restituendum *P. C. Honorij*, id est A. D. 413. vt & ipsa temporum ratio docet, & insuper subscriptio *d. l. penult. infr. de infirm. his quæ sub Tyranno* quæ huic, si non iungenda, argumento certè omninò conuenit.

COMMENTARIVS.

HERACLIANVS, comes Africæ, (vt docet quoque inscriptio *l. 51. & l. 56. infr. de hæret.* itémque Orosius *lib. 7. cap. 42.*) qui aduersus Attalum Tyrannum Africam strenuè tutatus, & Consulatum Anno D. 413. adsecutus fuerat, nouarum ipse mox in Africâ rerum Auctor, retentáque annonâ Africæ cum Septingentis nauibus ad vrbem tendens, mox ad vrbem Romam egressus, occursu Marini Comitis territus, atque Ocriculi primum superatus, mox & in fugam versus, arreptâ naue solus Carthaginem rediit, ibique post interfectus est in æde Memoriæ missis per Honorium persecutoribus; vt testatur Marcellinus *Chronico A. D.* 413. seu in *Lucio Consule*, & Idacius *Chronico*, & in *Fastis Consularib.* & Prosper *eodem Lucio Consule.* Itémque Orosius *d. cap.* 42. Simul & proscriptus vnà cum satellitibus suis Eum verò in finem Edictū hoc Honorij ad Honoratos & Principales Africæ emissum, simile Eutropiano, quod extat *l. 17. sup. h. t.* Edictum inquam ferale: sic enim soliti Principes hostes publicos Edictis publicis proscribere.

¶. Quatuor autem huius Edicti sunt sententiæ. Primâ, denonciat Honorius se Heraclianum Hostem publicum iudicare, séque iussisse ei caput amputari: de quo more hostem publicum aliquem denunciandi, & aliæ *huius Codicis leges* fidem faciunt, quas superiùs cumulaui, & alij de eo ex professo scripsere, vt ita scilicet factio concideret. Secunda sententia est, de *satellitibus* Heracliani quos eadem pœna persequitur, quâ ipsum, de quo iam dixi *ad l. 19. supr.* Tertiò: delatores Heracliani satellitum euocat, fugatâ delationis inuidiâ: quo de more, delatores inquam euocandi publico Edicto, dictum iam alibi fuit, porróque dicetur *inf. de Delator. & tit. inf. de infirm. his quæ sub tyrann.* Quartò Receptatoribus eorum, vt & honorum ad eos spectantium pœnæ denunciantur; de quo *tit. de his qui latron.* &c. Atque hæc quatuor sunt, quibus Heracliani factionem opprimendam credidit Honorius, putà, Heracliano ipso hoste publico per Edictum publicè propositum declarato: vt & satellitibus eius pari pœnâ indictâ. Delatoribus item euocatis: tandem Receptatoribus pœna denunciata. Quæ *huius* est *legis* sententia. Sed & Quinta præterea iussione memoriam eius damnauit, *l. pen. infr. de infirm. his quæ sub tyrann.* vbi dicam de hoc more memoriam damnandi. Ex *hâc* interim quoque *leg.* liquet, proscripta Heracliani bona, quæ (vt Olympiodorus apud Photium testatur) reperta ne quidem vsque ad 20. centenaria auri: immobilium verò duorum milliū librarum Quæ postea Constantio Cos. A. D. 414. vno petitorio ab Honorio donata sunt.

¶ Cæterùm (quod omittendum non est) emendanda omninò est *huius l.* subscriptio, vt *suprà* dixi: eaque referenda ad A.° D. 413. non verò ad A. D. 412. tùm argumento *d. l. 13. inf. de infirmandis his quæ sub tyrannis*: vbi consulatus ita adscriptus rectè *Post Consul. Honorij VIIII.* id est A. D. 413. Et sanè quod ostensum fuit, initio Anni 413. consulatum Heraclianus assecutus fuerat, & postea demum sequentibus mensibus in hostem publicum euasit. Non potest igitur *hæc lex* referri ad Annum 412 verùm ad Annum 413. qui promiscuè notatur *Lucio COS.* vel, *post consulatum Honorij VIIII. & Theodosij V.* vt præter *d. l. penul. inf. de infirm. his quæ sub Tyrann.* docet *l. 176. inf. de Decurion. l. 13. inf. de Scenic. l. 6. sup. de in off. testam. & l. 29. C. de testam. & l. 20. sup. de palat. sacr. largition l. 16. sup. de Desertor. l. 5. C. de metatis. l. 3. C. de commeatu: l. 10. sup. de metatis*: insuper & Idacius *in Fastis Consularibus.*

¶ De

¶ *De* DIVTVRNO CARCERE, *vt is exilij indicti vicem habeat Theodosij Iun. lex.*

XXII. * Idem AAA." ad Anthemium" P. P.

OMNES quos damnationis condicio diuersis exiliis destinatos metas temporis præstituti in carceris implesse custodiâ deprehendit", solutos pœna vinculisque laxatos custodiâ liberari præcipimus, nec vllas exilij postmodùm ' miserias formidare. Sit satis immensorum cruciatuum semel eluisse ' supplicia, ne qui " auræ communis haustu & lucis aspectu diu priuati sunt, intra breue spatium, catenarum" ponderibus prægrauati, etiam exilij pœnam sustinere iterùm conpellantur. Dat. XIV. Kalend. Maij, Constantio & Constante vv. cc. Coss. [414.]

NOTÆ.

* *L. 23. C. eod. titulo.*
" Malè. Inducendum vnum *A.* rectè in *Cod. Iust.* Impp. *Honorius & Theodosius AA.*
" Anthemius PP. sub Theodosio Iun. Orientis scil. vide saltem *l. 9. inf. de indulg. debit.* hoc ipso anno: & plenè in *Prosopogr.*
" *Deprehenderit*, Cod. Iust.
" Abest à *C. Iust.* " *Luisse*, C. Iust.
" *Hi qui diu priuati sunt*, ita C. Iust.
" *Catenarum* ponderibus prægrauati rei criminum in carcere.

COMMENTARIVS.

CARCEREM diuturnum, exilij præstituti tempori æqualem, pro ipso exilio cedere seu tempus exilij temporalis reo in carcere agenti currere definit *hâc l.* Theodosius Iun. Finge aliquem in exilium per anni tempus Iudicis sententiâ damnatum, annuum illud tempus in carcere fecisse seu explesse negligentiâ Officialium sententiam non exequentium? Pœnâ exilij reus liberabitur, Carcerque pro exilio cedet; eâ ratione quæ *hâc ipsâ lege* redditur elegantissimâ & humanissimâ: Semel scil. pœnam luisse sufficit, si non ipsam, quæ imposita est, vicariam saltem, & quæ vice eius esse potest.

¶ Et hæc quidem est *huiusce legis* species & sententia: Cum quâ perperam confunditur *l. si diutino 25. ff. de pœnis.* Est enim *lex* illa de pœnâ minuendâ, non de pœnâ vicariâ sufferendâ. Item non est ea de carcere post sententiam; sed de reatu & carcere ante sententiam. Etsi verum sit, ad pœnam minuendam facere temporis diuturnitatem, quo quis in reatu fuit, & carceris diuturnitatem ante sententiam; de quâ pœnæ minuendæ causâ vide Tiraquell. *caus.* 41. Quâ causâ etiam Augustus teste Sueton. *cap.* 32. diuturnorum reorum, & ex quorum sordibus nihil aliud quàm voluptas inimicis quæreretur, nomina aboleuit. Falluntur itaque qui *legem* hanc nostram ad speciem *legis* illius trahunt; Quæ & eo etiam differunt, quod aduersus Officialium negligentiam sententiam non exequentium hæc *lex* lata est: lex verò *si diutino* 25. aduersus negligentiam & improbitatem eorum, qui accusationem non peragerent, sed protelarent.

¶ Errant quoque Græci interpretes, qui ad hanc *legem* trahunt *l. 24 C. de pœn.* quæ hoc Codice est *lex 23. prox. infr. hoc ipso titulo:* Lex illa quippè neque est de carcere ante sententiam, vt *d. l. si diutino*, neque de carcere post sententiam, vt *hac lex nostra*; sed de carcere post Pœnam.

¶ Trium interim harum *legum* in vnum coniunctarum hæc sententia esto. Carcerem diuturnum & reatum ante sententiam causam esse quandoque pœnæ minuendæ, carcerem post sententiam & pœnam inflictam, vice pœnæ cedere. Denique carcerem post pœnam iam impletam, omninò prohiberi.

¶ TEMPORE *exilij expleto, nil vltrà reum sufferre debere.*

XXIII. * Idem AA. Monachio P. P.

RECTORES Prouinciarum conueniri præcipimus, vt hij qui pro" suo crimine pœnam exilij sub certo temporis spatio subire decreti sunt, exacto præfinito tempore, nec claustris carceralibus, nec in locis, in " quibus exules versati sunt, teneantur. Dat. III." Kalend. Septemb. Eudoxiopoli, DN. Theod. A. VII. & Palladio v. c. Coss. [416.]

NOTÆ.

* *L. 24. C. eod. tit.* Iungendáque *h. l.* videtur *l. 181. inf. de Decurionibus.*
" Vox hæc abest à *C. Iust.* " Abest à *C. Iust.*
" In *d. l.* 182. VII.

COMMENTARIVS.

TEMPORE definita pœna vltra tempus prorogari non debet: & reus veluti tempore exilij expleto neque carcere neque vlteriore exilio vltra detineri. Quod non modò Officialium negligentia, vt in *ſpecie l. ſuperioris*, verùm ipſorummet Rectorum & Iudicum impotentiâ & crudelitate factum, hæc ipſa *lex* docet: Quæ vt ab eius *leg.* ſpecie ſeparanda ſit, ad eam dixi.

¶ *De pœna eorum qui* NAVIVM *conficiendarum peritiam Barbaros docent.*

XXIV. * Idem AA. Monaxio'' P. P.

HIS, qui conficiendi naues incognitam ante peritiam Barbaris tradiderunt, propter '' petitionem Viri Reuerentiſſimi Aſclepiadis, Cerſoneſitanæ ciuitatis Epiſcopi, imminenti pœnâ & carcere liberatis, capitale, tam ipſis, quàm etiam ceteris, ſupplicium proponi decernimus, ſi quid ſimile fuerit in poſterum perpetratum. Dat. VIII. Kal. Octob. Conſtantinop. Monaxio & Plinta Coss. [419.]

NOTÆ.

* *L. penult. Cod. eod.* hinc mutilata eſt: Omiſit hanc l. Baronius.

'' *Monaxius* P. P. Orientis ſcil. ſub Theodoſio Iun. *v. Proſop.*

' *Capitale ſupplicium proponi decernimus*, ita Tribonianus, reliquis omnibus reciſis.

COMMENTARIVS.

QVI NAVIVM fabricandarum peritiam, (τὴν ναυπηγικὴν) Barbaros hoc tempore docuerant, atque eâ de cauſâ etiam *carcere* tenebantur, per indulgentiam liberatis; eos qui deinceps id fecerint capitali ſupplicio affici *h. l.* iubet Theodoſius Iunior, An. D. 419.

¶ Hoſtes ſcil. in commune iuuare vetitum iis rebus, quibus inſtrui, firmioréſque reddi poſſunt, ἃ συγκροτεῖν αὐτοὺς μᾶλλον καὶ δυνατωτέρους ἀποτελεῖν. Leo *Nouella* 63. veluti, commeatu, armis, telis, equis, pecuniâ, aliâue quâ re; *l. 4. ff. ad leg. Iul. Maieſtatis*: commeatu, putà frumento, ſale, vino, oleo, liquamine; *l. 1. C. quæ res exportari* vt & lardo, Theodoricus *apud Caſſiodorum 2. var. 12.* armis aut telis, *l. 2. C. quæ res exportari*: (quæ lex elegantiſſima eſt) auro, *l. 2. C. de Commerc.* vt & vino; notum enim id quod de Gallis & Longobardis memoriæ proditum eſt: de quo egit quoque peculiari capite Alciatus 4. *diſp.* 11. materiâ item ad nauium fabricationem aptâ: de quo dixi iam aliquammulta, ad *l. vlt. ſup. de litor. & itin. cuſtodiâ.* Quæ omnia iam notiſſima congerit ſimul & explicat Menoch. *de arbitr. c.* 455. His adde nunc & nauium fabricandarum peritiam ex *h. l.* Nam & ipſi quondam Romani maris Imperium quod penes Carthaginienſes erat, nauium fabricandarum antè incognitam ſibi peritiam nacti, ſibi mox vindicauerunt, vt teſtatur Polybius *lib.* 1.

¶ Aperta igitur huius prohibitionis ratio: Sed enim vt ad hypotheſin & hiſtoriam *huius leg.* deſcendamus huic prohibitioni, in ſp. *huius l.* cauſam præbuêre hâc tempeſtate nonnulli è Romanis qui nauium fabricandarum peritiam Barbaris tradiderant; maximo proculdubio rei Romanæ detrimento. Quomodò & aliàs armorum fabricandorum artem transfugæ Barbaros edocuêre: cuius rei exemplum vetus extat apud Herodianum in rebus Seueri, *lib. 3. p.* 95. Patem igitur nunc huius *legis* promulgandæ occaſionem habuit Theodoſius Iun. quod nonnulli incognitam ante peritiam naues conficiendi Barbaris tradiderant: vbi per *Barbaros* accipio, non Perſas, etſi cum his res fuerit hoc tempore Theodoſio Iun. verùm Scythicas (quod fermè malim) Ponticáſque gentes, ſeu nationes: Argumento *Cherſoneſitanæ ciuitatis* Epiſcopi, de quo mox. Et capitalem pœnam id facientibus in poſterum minitatur indulgentiâ ſeu veniâ datâ his qui anteà id feciſſent: Idque ad petitionem, ſeu interceſſionem *Aſclepiadis Epiſcopi* ciuitatis Cherſoneſitanæ: Vt cæteroquin hoc ſæculo Epiſcoporum interceſſiones frequentes ratæque fermè erant, de quo plenâ manu dixi *hoc ipſo titulo, ſuprà.*

¶ Quis autem hic *Aſclepiades*? & quænam hæc *Cherſoneſitana* ciuitas fuerit? videndum eſt: Quod *Aſclepiadem* attinet, hunc eundem exiſtimo eum Aſclepiade, qui duodecim poſt annis Trapezopolitanus vocatur in Actis Concilij Epheſini, cui is ſubſcripſit: vt proindè è Cherſoneſitanâ Trapezopolim poſteà tranſlatus is videatur.

¶ Quod *Cherſoneſitanam* ciuitatem ſpectat, cùm plures Cherſoneſi vrbes fuerint, accipiendum id vel de Scythica ſeu Taurica Heraclienſium Ponticorum coloniâ: vel, quod malim de Thracicâ. Certè Cherſoneſitani Epiſcopi Euphratæ fit quoque mentio in Actis Concilij Chalcedonenſis, *parte 3. p.* 513. vt & Petri Ep. Cherſonenſis, cui ſubſcripſit pro Cyriaco Heracleæ Thraciæ: Nempè vicinus hic Epiſcopus Scythicis gentibus apud Theodoſium Imper. interceſſit, pro his qui gentes illas τὴν ναυπηγίαν docuerant. Ex *hac* interim *lege* colligat quis Scythicas ſiue Ponticas gentes ad hoc æui fermè τὴν ναυπηγίαν ignotaſſe: cùm tamen legamus in Ponto magnam lignorum ſeu materiæ naualis copiam fuiſſe, ξύλων ναυπηγησίμων εἰς τὴν θαλασσίαν παμπόλλη ἀφθονία ἦν, teſte Ariano *in Periplo maris Pontici*: vid. & Xenoph. *lib. 6.* & Strabonem *lib.* 12. vel certè vt maximè Scythicæ Ponticæque etiam gentes τὴν ναυπηγικὴν calluêre; attamen (quò fortè hæc *lex* reſpicit) non eam quam recentior hoc æuo vſus repererat. Auctor enim eſt Vegetius, horum temporum ſcriptor, *extremo, de re militari:*

litari: In Luſoriis Danubij artis amplius recentiorem vſum inueniſſe, quàm vetus doctrina monſtrauerit. Et certè putem ego hanc *legem* pertinere ad Luſorias Danubij, in Scythico & Myſiaco limite: de quibus fuit *tit. 17. ſup lib. 7.*

¶ Ex his iam patet, quam *gregiè hâc lege* Annales Eccleſiaſtici augeri iſtruque deinceps poſſint, & quidem Theodoſij Iun. temporum: Ex ea quippè tria eò pertinentia diſcimus. I. *Interceſſionis* videl. Epiſcoporum apud Principes tùm vſum vímque. 2. *Aſclepiadis* Epiſcopi memoriam 3. *Cherſoneſitanæ* Eccleſiæ & Epiſcopatus mentionem.

¶ Quod *politicon* attinet; continetur hâc lege *Arcanum Imperij*, ne quis Barbaras gentes *ναυπηγίαν* docuiſſe velit: nam & hoc ipſo, vt dixi, Romani terrarum potiri cœperunt; de quo Polybius.

¶ Patet & hinc fugitiuam hanc legem eſſe, alienoque loco poſitam, *vtroque Codice* ſub *tit. de pœnis*: niſi quod obiter ea pertinet ad *pœnam*, Barbaros *ναυπηγίαν* docentium; exemplúmque continet *pœna condonata* in gratiam & ad interceſſionem Epiſcopi.

¶ Tandem ex *hâc l.* dictíſque ad eam apparet, quàm multa ad iuſtam interpretationem *legis penult. Cod. eod. tit. de pœnis*, quæ hinc alioquin reciſis Hiſtoricis deſumpta eſt; accedere deinceps poſſit.

NE SINE IVSSV PRINCIPIS CERTIS " IVDICIBVS LICEAT CONFISCARE.

TITVLVS XLI.

IX. COD. IVST. XLVIII.

" Putà Rectoribus Prouinciarum, ſeu Moderatoribus.

I. * Impp. Theod. A. & Valentinianus, Cæſ. ad Hierium p. p."

NVLLI Iudicum", exceptis his qui in ſummâ Adminiſtrationis ſunt poſiti poteſtate, vitæ" quoque noxiis ius adimendæ ſortiti ſunt, quemquam omninò inconſultâ Noſtrâ Clementiâ in vllo genere criminationis" triſti liceat proſcribtionis tempeſtate percellere. Ad nos ſimulationum" genera, quæſtionis ordo, criminum moles, documentorum probationúmque penſanda libramenta" mittantur. Nemo ſibi præſumat Moderatorum, prouinciarúmque Rectorum, ſub quibuſcunque inſulis" poteſtatis, quemquam patrimonij vniuerſis" priuare ſubſidiis: In illos gladij' ſui & ius "ſeueritatis" exerceant, in quos ſtatim deſtringi ferrum iura præcipiunt, quorúmque differri" ſupplicium, materia eſt interitus plurimorum. Dat. Kalend. Febr. Conſtantinop. DN. Theod. A. XI. & Valentiniano Cæſ. Coss. [4.]

INTERPRETATIO. *Nullus Iudicum priuatas facultates fiſci nomine proſcribere aut occupare præſumat, ſed ad rerum dominos referat cauſam, pro qua hoc aliquis mereatur, & quod iuſſum fuerit, obſeruetur.*

NOTÆ.

* *Lex vn. C. eod. tit.* hinc interpolata eſt; reſecatis inter alia duabus poſterioribus ſententiis, ſeu verſiculis: putà *verſ. ad nos* & *verſ. Nemo.*

" *Hierius* PP. Orientis ſcil. ſub Theodoſio Iun. vid. *Proſopogr.*

" *Iudicum*, id eſt, Moderatorum, Rectorum prouinciæ. vt verſ. Nemo. Propria hæc *Iudicum* ſignificatio. vid. *Gloſſ. Theod.*

" Hæc ſententia abeſt à *Cod. Iuſtin.* quæ tamen hic neceſſaria; mox vt oſtendam.

" *Criminationis*, id eſt Accuſationis criminis.

" Simulationum, pro *inſimulationum*, id eſt, criminationum, accuſationum: *hic*, & apud Symmachum *lib. 7. ep. 99. 128.* & apud alios: vid. Iuretum ad *d. ep. 128.*

" Vid. *leg. vn. in fin. inf. de ſent. paſſ.*

" Etſi Proconſules & Proconſularibus inſulis decorati.

' *Gladij ſui*, hic, & *l. 74. inf. de Decurionib.* de quo plura monere nil attinet: vid. Cuiac. pleniſſimè *lib. 21. cap. 30.*

" Cuiacius 21. obſeru. 30. inuertit ita: *Gladij ſui ius & ſeueritatis.* Quo nil opus. Plura ſunt exempla *hoc Cod.* inuerſæ ita locutionis: ſic *l. 7. inf. de hæreticis*: *adita per quamlibet ſucceſſionis formam collatione*: pro, *adita ſucceſſionis per quamlibet formam.*

" *Seueritatis* appellatione quid hic veniat? mox dicam.

" De accelerando ſupplicio, vid *l. 4. ſup. de pœnis*; & quæ ibi dixi.

COMMENTARIVS.

CONFISCANDI, PROSCRIBENDI ius hac Theodosij Iun. constitutione, Iudicibus seu Rectoribus prouintiarum omnibus *μικροῖς ἄρχουσι*, vt rectè Græci; quod antea competebat (vt docet vel *lex 3. infr. tit. prox. de bonis proscript.*) etsi ius Gladij habentibus, adimitur: vice versa, Maioribus Potestatibus relinquitur, quibus vitæ noaiis adimendæ ius est. *Iudicibus*, inquam, id est minoribus, quibus statim *initio legis* opponuotur, *in summâ administrationis potestate positi*: & apertiùs adhuc *versic. Nemo*, designantur. *Moderatores & Rectores Prouinciarum*: quod & alioquin solâ *Iudicum* appellatione significari solet; *Iudicum* enim appellatio Moderatores & Rectores Prouinciarum ordinarios signatè complectitur. De hoc vero confiscandi iure Præsidibus denegato videri quoque possit Gregorij Naziaozeoi locus ad Nemesium Cappadociæ Præsidem *cap. 183*. Verùm oon ita est, vt alibi probo.

§ *Omnibus* autem istiusmodi Iudicibus & Rectoribus Prouinciatum confiscandi ius adimitur, quibuscunque insulis potestatis decorati sint; id est noo taotùio Clarissimis; verùm etiam, si rectè accipio, *Spectabilibus*: Nonnulli scilicet Prouinciarum Moderatores Spectabiles erant, eorumque titolus vel dignitas & autoritas inter Rectores Prouinciarum eminebat: euiusmodi erant Præfecti Ægypti, & Proconsules. Vt hæ dignitates similésque inter cæteras Prouinciales eminebant (de quu alibi plenissimè diai) ita borum propriè *Insulæ* dicebantur; sic quidem etiam, vt extra ordinem quandoque nonnulli harum Dignitatum titulis & insulis ornarentur: de quo eatant aliquot insignes loci apud Histor. Aug. Scriptorem Spartianum *in Hadriano, p. 4. Martium*, inquit, *Turbonem post Mauritaniæ Præfecturam, insulis ornatum, Pannoniæ Daciæque præfecit.* Rectè eoim habet bæc interpunctio. *Insulæ*, propriè sunt *Insigma Consularia*. Denique hoc vult Spartianus, Turbonem posteaquam Iudex & Mauritaniæ præfuisset, tum demum ab Hadriano ornamentis Coosularibus anctum, & Pannoniæ Daciæque simul Præfectum. Ita rursum idem Spartianus ait, *Tatianum ex Præfecto Prætorij ornamentis Consularibus præditum.* Ita rursum idem moa scribit, *Daciam Turboni creditam titulo Ægyptiacæ Præfecturæ, quò plus autoritatis haberet, ornato.* Hinc igitur liquet, & Proconsules & Præfectos Ægypti inter cæteros Rectores Prouiaciarum eminuisse, & his propriè *Insulas* tributas. Et bis tamen ipsis, non minùs quam cæteris, confiscandi ius *hâc lege* adimitur, vt maaimè vtrique ius gladij haberent, quod notissimum: non ex *hâc* tantùm *lege*, verùm etiam ex *l. solet, ff. de offic. Proconf. L. illicitas, §. qui vniuersas, ff. de offic. Præs. l. 70. ff. de R. I.* id est merum imperium, quod Symbolo *Gladij* denotabatur, vt docet *l. 5. ff. de Iurisdict.* Statius *lib. 5. ad Crispinum.*

Felix qui magno iam nunc sub Præside iuras.
Cuique sacer primum tradit Germanicus Ensem.

Vbi Statij hæc sententia est, iurum in Prouinciam Præsidem sub Cæsare iurasse, eique Gladium traditum. Vt proinde merum imperium nihil aliud sit, quàm *Gladij potestas*: & verò rectè à IC. definitur; quicquid Alij contrà sentiant. De cætero videndus est Cuiacius de iure Gladij *lib. 21. obs. 30.* & Interpretes ad *d. l. 70. de R. I.*

Nno ilicò igitur hoc iure qui Gladij ios babet, & confiscandi ius habet. Nempè quod à Cuiacio elegantissimè obseruatum, argumentum à maiore ad minus hac parte non semper valet: Neque ilicò, cui merum imperium concessum est, & omnia eidem, quæ meri imperij sunt, relinquuntur. Ita pariter Præsides, de quibus *h. l.* agitur, eùm ius gladij haberent, & in metallum damnandi, ius deportandi tamen noo babebant, nisi Princeps, cui scribere debebant, sententiam eorum approbasset; *d. l. 6. §. qui vniuersas: & l. inter pœnas, §. deportandi, ff. de interdict. & releg. & l. 2. §. 1 ff. de pœn.* quam vtique deportatiooem alioqui confiscatio seu publicatio omnium bonorum sequebatur; *l. vnic. t. de senten. pass. & restitutis.*

Possunt itaque Rectores Prouinciarum ius Gladij sui exercere, ferrúmque distringere in reos, eosque supplicio capitis afficere. Rationem differentiæ hæc *lex* ipsa suggerere videtur, nempè in scelerosos & reos ferrum statim distringi publicè interest, eorumque differri supplicium, materia est interitus plurimorum. Prærupta bæc scelera, crimina, vt statim Præsides vindicare possint, publicæ salutis ioterest, ne si alioquin aut supplicium differatur, aut eius inferendi Præsidi ius denegetur, scelerati elabantur, & factiosis licentia crescat; de quo plenissimè dixi ad *l. 4. sup. de pœnis.* Atenim proscriptionem alicuius paulo momento differri, vel etiā deportatiooem, interea dum aut Princeps consulitur, aut maior potestas, publica vtilitas non ideò læditur. Quid quod non tam facilè bonorum proscriptio concedi debuit Præsidibus Prouinciarum, qui vt sæpius, bona huiuscemodi eomgemito propinquorum in sinum suum vertebant, déque facili ad bonorum proscriptionem spe imminentis compendij descendebant: quæ omninò huiusce *legis* ratio fuisse videtur.

Ea bis interim quæ *hâc l.* dicuntur geoeraliter de Rectoribus & Moderatoribus prouiociarum quibuscumque, atque adeò & de Spectabilibus, apparet, non admittendam Viri alioquin doctissimi sententiam distinguentis inter Rectores qui vniuersas prouincias regebant, & qui diuisas prouincias; Omnibus enim licet gladij ius habentibus confiscandi ius hîc adimitur: *Nemo sibi præsumat &c.*

Cætetùm, quæ secuoda Ampliatio *hâc l.* continetur, vt nullis Rectoribus Prouinciarum, ita in nullo genere criminis hæc licent. Sunt enim hæc *huius legis* verba peremptoria: *In vllo genere criminationis*, vt proinde noo possim probare Ioannis veteris Interpretis seotentiam, quam tamen Cuiacius quoque probabat, existimantis, Rectorem Prouinciæ posse per consequentiam tacitè, inconsulto Principe, bonorum confiscatione vti, si videl. vitam alicui adimat, aut libertatē simul ac eiuitatē: Quomodo scil. in iure exēpla sunt, quibus quod expressū est nō valet, & tacitè tamē id rectè fit. Quæ sētentia probari nō potest; imò eoim hæc *lex* apertissimè ostendit, quamlibet Rector Prouinciæ ius gladij exercere possit, possit *seueritatem exercere*, id est possit pœnas ordinarias exercere, vitæ ademptionis, relegationis, in metallum damnationis, in quibuscunque tandem criminibus, quocunque tandem genere pœnarum, quarum alioquin de iure consequens est bonorum proscriptio; attamen Rectoris ius omne stare intra terminos pœnæ infligendæ, bonorum proscriptionem arbitrio Principis relinquendam & reseruandam: & sic pœna ipsa à proscriptione diuellitur & separatur, sic vt illa Iudicem habeat Rectorem, hæc Principem Cognitorem. Et

alioquin.

alioquin, ſi ſententia Iohannis obtineret, fraus facilè huic legi fieret, cui fraudi Theodoſius occurſum voluit, peremptoriis illis verbis, quæ antea expendebam. Quibus ſimiles ſunt formulæ cumulatæ magnâ animi & voluntatis enixæ oſtenſione *duobus verſic. ſeqq. verſ. Ad nos verſ. Nemo.*

Et hæc quidem de Rectoribus Prouinciarum. Contrà Confiſcationis ius tribuitur *hac lege*, vel relinquitur his, qui in ſummâ adminiſtrationis poſiti ſunt poteſtate, quique vitæ quoque noxiis ius adimendæ ſortiti ſunt; Quibus verbis Græci & in his Baſilicorum Interpretes, *libro 60. tit. 67.* rectè viderunt indicari *Præfectos Prætorio, & Magiſtros* (militum ſcil.) Nempè hi in ſummâ adminiſtratione poſiti erant, de quo *propriis capitibus* egimus. Neque ſatis eſt in ſummâ adminiſtrationis poteſtate poſitos eos eſſe, verùm neceſſe eſt præterea (quod tamen Tribonianus perperàm omiſit,) vt *ſortiti quoque ſint ius vitæ noxiis adimendæ*, quibus verbis excluduntur ſummæ alioquin aliæ & Illuſtres poteſtates, pares Præfectis Prætorio, vel Magiſtris militum, putà *Quæſtores, Comites Largitionum, Magiſtri Officiorum.* Nam etſi & hi in ſummâ adminiſtrationis poſiti eſſent poteſtate, atque Illuſtres, vitæ tamen noxiis adimendæ ius non habebant.

Multò magis excluduntur (contra quam Cuiacio viſum fuit,) *Vicarij Præfectorum Prætorio.* Nam tantùm abeſt his confiſcationis ius competiiſſe, quod Proconſulibus non competiiſſe oſtendimus, vt contrà Vicarij Proconſulibus fuerint inferiores, vt vel ex *Notit. Imp.* liquet, & infinitis *huiuſce Cod. legibus.* Neque Cuiacij ſententiam iuuare poteſt *l. 1. §. 4. ff. de leg. 3.* Nam prætetquam quod deportationis tantùm eo loco mentio fiat, cuius imponendæ ius cognoſcentibus vice Præfecti *eâ lege* tribuitur, à quo iure deportationis confiſcatio *hac lege* ſeparatur; Sanè qui *eâ lege* dicitur *cognoſcere vice Præfecti ex mandatu Principum*, non eſt Vicarius Præfecti Prætorio, cuiuſmodi nullus fuit Vlpiani temporibus, ſed tantùm à Diocletiani ſeculo, (cui videlicet vnica Diœceſis è pluribus ſub Præfecti Prætorio adminiſtratione poſitis delegata erat:) Verum is eſt, qui Præfecto Prætorio nondum conſtituto interea dum aliquis inſtitueretur, vice Præfecti ex mandato Principis cognoſcebat, quod longè diuerſum eſt à Vicariis. Nam & ita *hoc ipſo Cod. Theod.* nonnulli vices Magiſtrorum militum agere dicuntur, vt in *l. 1. infr. de Venat. ferar.* cùm tamen certum ſit, Magiſtros militum nullos habuiſſe Vicarios: Atque huiuſcemodi quoque eſt is, qui in *l. 1. ff. de tutor. & curator. dat.* dicitur temporis causâ Præſide defuncto Prouinciam obtinere, atque hoc diſcrimen oſtendit quoque *titulorum Cod.* diuerſitas, *de offic. Vicarij*: & alterius *de offic. eius qui vicem alicuius Iudicis vel Præſidis obtinet*, in cuius tit. *l. 1.* dicitur *Vice Præſidis Prouinciæ adminiſtrare: in l. 2.* dicuntur *præceptione principali &c. tueri locum Rectorum Prouinciarum.*

DE BONIS PROSCRIPTORVM, SEV DAMNATORVM.

TITVLVS XLII.

IX. COD. IVST. XLIX.

Nouella Maioriani 7. *De bonis Caducis ſiue proſcriptorum.*

Des Forfaitures & Confiſcations.

PARATITLON.

BONA, *Rubr. l. 11. 12. 13. 17. 19. 23.* v. & Symmachum, *lib. 3. ep. 73.* corpora, *l. 3.* facultates, *l. 5. 17. 18. 21. 23* fortunæ, *l. 20.* hæreditas, *l. 2.* poſſeſſiones, *l. 16. 19.* res, *l. 3.* ſubſtantia, *l. 6.* ſucceſſio, *l. 2.*

Proſcriptorum, *Rubr. & l. 5. 12. 13. 17. 18. 20.* qui nominatim ſtilum proſcriptionis incurrerunt vel exceperunt, *l. 7. 15.* quibus proſcriptio inflicta eſt, *l. 24.* pro qualitate criminis, *l. 3.* pro qualitate delicti, *l. 7.* pro atrocitate commiſſi, *l. 11.* ob crimen, *l. 1.* Item ob fiſcalem actum, *l. 1.* Damnatorum, *Rubr. l. 23. & l. vlt.* capite, *l. 4.* gladio, aliave quâ pœnâ vitam adimente, *l. 1.* ſupplicio affectorum, *l. 9.* qui viuendi ſententiam paſſi, *l. 3.* qui pro ſuis criminibus meruêre puniri, *l. 23.* qui publicam videntur excepiſſe ſententiam, *l. 17.* deportatorum, *l. 8. 17.* latronum, nefariorum, aut huiuſmodi ſceleribus inuolutorum, *l. vlt.* fiſco addicebantur, *l. 23.* adnectebantur, *l. 12.* fiſci nomine eripiebantur, *l. 13.* fiſco locus fiebat, *l. 2. 3.* fiſcalibus corporibus ſociabantur, *l. 11.* fiſcali dominio vindicabantur, *l. 4.* ærario Principis accedebant, *l. 10.* ad Principis ærarium deuoluebantur, *l. 16.* largitionibus Principis copulabantur, *l. 20.* rei priuatæ publicatione quærebantur, *l. 3. ſup. vnde vi.* ſcilicet ea quæ poſt reatum in eorum patrimonio ſunt, non antè alienata *l. 1. h. t.* etiam alienata, donatàve ab his poſt reatum, *d. l. 1.* etiam aliena ab iis poſſeſſa, ſi intra tempus ea domini non vindicarent, *l. 14.* Ideóque & canonem fructúſque eorum præteriti temporis actus procu-

ratores, quos penes ſe haberent, præſtare tenebantur, *l.* 16. 20. 21. Non tamen & vxoris bona, filiorúmue, aut in hos ante reatum collata, *l.* 1. 15. *h.t.*

Porrò fiſco incorporabantur proſcriptorum bona ſeu damnatorum diligente indagine factâ, *l.* 3. 7. 11. de quo *infrà ſuo titulo lib.* 10. quandoque quæſtione habitâ, *l.* 18. Titulis adfixis prædiis eorum, *l.* 11. 20. Occultatoribus eorum grauiter punitis: *l.* 5. 7. *in f.* 18. 19. 20. 21.

Non omnia tamen neque promiſcuè proſcriptorum vel damnatorum bona fiſco quærebantur: ſed ſub hâc moderatione; Nam ſi liberi, aut parentes, fratres ſororéſve damnati eſſent, pro parte, vel etiam in totum bona his adquirebantur: de quo vide *l.* 2. 4. 6. 8. 9. 10. 23. *& vlt.* excepto Maieſtatis crimine, *d.l.* 2. *&* 10. & Magiæ, *d.l.* 2. Aliquando & Principis beneficio bona damnatis eorúmve hæredibus reddebantur, *l.* 12. 13. 17. vid. & *l.* 1. 2. *inf. de conlat. donator.* Petere certè ea intra biennium, à damnatione non licuit, etiam ob eam cauſam, *l.* 17. de quo *inf. ſuo titulo, de petitionibus.*

Proſcripti porrò Tyranni publicíque hoſtes *hoc titulo* ſequentes vel diſertè nominantur vel indicantur: TATIANVS, *l.* 12. 13. RVFINVS, *l.* 14. 15. GILDO, *l.* 16. 19. EVTROPIVS, *l.* 17. MARCHARIDVS, *l.* 18. STILICHO, & EVCHERIVS F. eius, *l.* 20. 21. 22. De quorum etiam Satellitibus idem quod de ipſis conſtituitur, *l.* 19. 20. 22. & *l.* 19. 21. *ſup. de pœnis. vid.* & *leg. quiſquis, ſup. ad l. Corn. de ſicar.*

¶ CONSTANTINI M. *lex*, *de* VXORIBVS & LIBERIS *proſcriptorum*, *fiſcalium item interuerſorum*, & *Cæſarianorum*, *quid eis relinqui voluerit.*

I. * Imp. Conſtantinus A. Petronio Probiano."

RES *Vxoris*", quæ vel ſucceſſione quâlibet", vel emptione", vel etiam largitione" viri, in eam ante reatum" iure peruenerant, damnato" marito inlibatas" eſſe præcipio, *nec alieni criminis infortunio ſtringi*" *vxorem*: Cum, paternis, maternisve, ac propriis" frui eam integro" legum ſtatu" religioſum ſit: Et" donatio maritalis ante tempus criminis ac reatus conlata in vxorem, quia pudicitiæ præmio ceſſit, obſeruanda eſt", tanquam ſi maritos eis" natura non pœna ſubduxerit; capacitatis" priuilegio videlicet & modo inſpecto, vt conſideretur, quid capere potuit. ¶ Si quid etiam in *Emancipatos liberos* ante tempus criminis ac reatus patrem contuliſſe claruerit, integrum hiſdem & citra inquietudinem reſeruetur. ¶ Quod verò nec vxor, nec emancipati liberi potuerint vindicare, captum & incorporatum" ita ad me referri ſpecialiter cenſeo, vt illud quoque addatur, *Vtrum filios habeat, qui damnatus eſt*: ſimúlque adiciatur, *vtrum item*" *apud ſe ex cauſa donationis aliquid vindicarint.* ¶ Sed" in his, qui *fiſcalibus actibus nexi* ſunt, & pro ratiociniis proſcribuntur & condemnantur, placuit, ſi quid proprium vxor habuit", vel à marito datum in quantum capere potuit ante initium" actum, ex quo origo fraudis ac vitij in iudicium deducta eſt: ſi quid deinde in emancipatos filios donatione conlatum", antè quàm" orto nexu ſuffugium potiùs, quàm munificentia, fraúſque" temptetur, intemeratum apud accipientium iura perſiſtere, nec quicquam fiſco in qualibet cauſa teneatur obnoxium, niſi quod in dominio proprio cùm obligari ortus" eſt, habuit", vel quod agens tam ſuo, quàm vxoris, vel filiorum, vel cuiuſcumque præterea nomine comparauit" ¶ Exceptis" dumtaxat *Cæſarianis*", qui ab omni iuris beneficio excluduntur, niſi probata à me purgatáque ratiocinia fuerint, vt quod innoxiè habuerint, tranſmittendi copiam habeant. Dat. III. Kalend. Mart. Serdicæ, Criſpo II. & Conſtantino II. cc. Coss. [321.]

NOTÆ.

* *Lex, Res vxoris* 24. *Cod. de donat. inter vir. & vxorem ex prima huius legis* parte deſumpta eſt; reliquis ad *titulum de Bonis proſcriptorum*, reiectis: Idem tamen non adeò benè [illegible] illud ſub titulo *de donat. int. vir. & vx.* retulit: quandoquidem latiùs porrigitur ad omnes res vxoris: & poſterior tantum eius pars eò pertinet. Concordat autem *hunc l.* in aliquammultis, *lex* 15. *inf.*

" *Petronius Probianus* ſub Conſtantino M. eidem inſcribitur *lex* 5. *&* 6. *inf. de appellationib.* A. D. 316. Sanè Anno 315. Probianum Proconſ. Afr. reperio *l.* 3. *inf. de appellat.* ad quem reſcriptum refert quoque Auguſtinus, *lib.* 3. *contra Creſconium*, c. 70. In hunc eſt Symmachi Patris Epigramma.

PETRONIVS PROBIANVS.

Iactet ſe fortuna aliis, quod iudice nullo
Lucem ad Romuleam ſua ſola licentia vexit:
Te Probiane pudor, te felix gratia, téque
Itala ſimplicitas morum & ſolertia iuuit:
Quocirca adſiduus Auguſtis notus & hoſpes
Præmia magnorum retuliſti dignus honorum.

Auctor

Auctor de Præfectis V.R. notat hunc Petronium Probianum fuiſſe Præfectum vrbi A. D. 329. & 330. In quâ dignitate conſtitutus fuerit *huius l.* tempore, Anno inquam 321. non ſatis liquet.
" Prima *legis* pars, de Proſcripti Vxoris & Liberorvm rebus.
" Paterna, materna, *verſ. cum paternis*, inf. " Hæc propria.
" Donatio maritalis. " Ante tempus criminis & reatus.
" *Ac mortuo ex pœnâ marito, vel in ſeruilem conditionem ex pœna qualitate deducto.* Hæc addita à Compoſitoribus *Cod. Iuſt.* Nempè idem in ſeruitute pœnæ obtinet, quod in morte ipsâ naturali, & morti ſeruitus comparatur; *L. cum hic ſtatus, § ſi donator. ff de donat. int. vir. & vxor.* Aliud enim eſt in ſeruitute priuari, *d. § ſi donator.*
" id eſt, firmat, non autem integras & immunes à *L. Papiâ, verſic. capacitatis inſr & verſ. ſed in his*: item non immunes à lege Falcidiâ, *l. 12. Cod. ad leg. Falcidiam.*
" Rationes nunc ſequuntur ſuperiorum.
" *Adſtringi.* C. Iuſt. malè: *Stringi*, eſt perſtringi, conſtringi.
" id eſt, quæ emptione ad vxorem peruenerunt, vt initio legis, *Proprium eſt, quod quis mercatur & are.*
" Integra, abſque diminutione, vt infrà, *integrum & citra inquietudinem.*
" Ratio, cur donatio maritalis penes vxorem remaneat marito proſcripto.
" *Sit*, Cod. Iuſt. Sed hoc quoque rectum.
" *Capacitatis priuilegium*, id eſt, in quantum capi poteſt per leges. Porrò *hic verſic. à Cod. Iuſt.* reſecatus eſt, aliâque ſententia ſubiecta propter leges *Decimarias* ſublatas.
* *Legis 9. Cod. de bonis proſcript. paragraphus primus* hinc deſumptus eſt.
" *Captum à publicis perſonis* &c ita *C Iuſt. de leg. 9 § 1.* Loco *incorporatum.*
" Pro, *eidem*, vt *C. Iuſt.*
* *Secunda* pars *h. l.* de *Debitoribus fiſci* & fiſcalibus ratiociniis nexis. Quæ extat *l. 9. § 2. C. de bonis proſcript.*
" *Habuerit*, C. Iuſt.
" *Initium actum*: in *C. Iuſt. initium actus.*
" *Conlatum eſt*, C. Iuſt.
" *Antequam crimen oriatur, intemeratum*: ita *C. Iuſt.* omiſſa elegantiſſima ratione quæ hîc continetur.
" *Suffragium fraudque*, ita hæc cohærent.
" *Ortus eſt*, id eſt, *cœpit*: vt Compoſitores *C. Iuſt.* hoc immutarunt.
" *Habuerit*, C. Iuſt. " *Comparauerit*, C Iuſt.
* *Tertia* pars *legis*, *de Cæſarianis*: quæ pariter continetur *d. l. 9 § 2. in fin.*
" *Purgata*, id eſt, putata: vt *l. Liberto, § qui altena, π. de negot. geſt* Suetonius *Caligula*, cap. .... ὑπερθέμενος λογαριασμὸ Græcis.

COMMENTARIVS.

Constantini M. hæc æquabilis conſtitutio eſt, de bonis tum proſcriptorum, tùm fiſcalium debitorum. Quænam, inquam, horum bona Vxoribvs & Liberis eorum emancipatis relinqui voluerit. 1. De Reis, ſeu de proſcriptis agit Imperator. Igitur cùm anteà reorum proſcriptorum bona ab Vxorum, Liberorúmque emancipatorum bonis minus ſecernerentur, quin omnia in Fiſcum promiſcuè, indiſcretè, cogerentur: Rurſum cùm liberis extantibus, bona proſcriptorum nulla prorſus eorum ratione habitâ ex veteri *Leg. Cornelia* præſcripto confiſcarentur: Vtrique huic malo *h. lege*, occurrendum Conſtantinus Imperator putauit. Primùm itaque res vxoris & liberorum emancipatorum à bonis proſcripti diſtingui vult: & quænam illa bona ſint, explicat; hâc ſummâ ratione; *quod alieni criminis infortunio nemo ſtringi debeat*: vel vt loquitur *l. 15. infr.* quod tam longè vnuſquiſque à metu ac pœnâ abeſſe debet, quam alienus à crimine eſt: addatur & ſimilis *l. 18. ſupra de pœnis.* Nempè hæc tria rebus vxoris connumerari vult Conſtantinus M. 1. Quæ ſucceſſione quâlibet (paternâ fortè vel maternâ, vt docet *verſ. cum paternis*:) ad eam peruenerunt. 2. tum deindè propria quæ emptione conſecuta eſt, & quidem hâc ratione, quod iis vxorem frui integro legum ſtatu ſit religioſum. *Integro legum ſtatu*, id eſt integris, illibatis, pro vt *leges* volunt. Quibus opponitur poſtea *capacitatis priuilegium & modus.* Religionis ſcil. pars quædam eſt, ius ſuum cuique integrum ſeruari, neque alterum alterius crimine perſtringi, ac maximè coniuges. 3. Tertiò vxoris quoque bonis connumerari vult, donationem maritalem in vxorem collatam, donationem inquam, conſtante matrimonio factam, ante tempus criminis ac reatus. Nam quæ poſtea collata eſt, proculdubio nulla eſt: *L. cum hic ſtatus, §. ſi maritus vxori. 7. ff. de donat. int. vir. & vxor.* & ſimilibus.

¶ Donatio itaque à marito in vxorem facta conſtante matrimonio, ante mariti reatum, marito quamlibet poſteà damnato, vxoris bonis connumeratur. Quod equidem ſingulare eſt, donationem videlicet inter virum & vxorem conſtante matrimonio, quæ alioquin morte tantùm coniugis donantis confirmari ſolet ſi in eadem voluntate deceſſerit, eam marito quoque damnato confirmari, & ſic rebus vxoris iam connumerari: Et huius tamen iuris ſingularis duas rationes Conſtantinus ingerit: Primam, quod hæc donatio ceſſerit præmio pudicitiæ; Quæ vtique ratio minus ſtringere videri poſſit: Nam alioquin quid vetaret omnes donationes conſtante matrimonio factas ea ratione velari, ſi ratio pudicitiæ valet. Itaque fortè putet quis, hanc rationem non ad firmandam donationem hîc allatam, verùm ad arguendam cauſam, cur donatio facta fuerit à marito. Sunt & qui hæc verba ita accipiunt: hanc donationem ita demum penes vxorem remanere, ſi modò vidua permanſerit. De qua interpretatione, etſi poſtea in aliâ quæſtione videndum erit, tamen vel eo iam falſam præiudicare licet, quòd his verbis, *quia pudicitia præmio ceſſit*, contrarium appareat, nempè vt retineat vxor donationes ſibi factas, ſatis eſſe ſi viuo marito pudicè vixerit: Ceſſit enim ſemel hoc præmium, non autem cedet. Denique vera huius rationis interpretatio hæc eſt, Ideò hanc donationem proſcriptione mariti confirmari tanquam morte, quia cū maritus in id vſque tēpus in donatione perſtiterit, neque eā reuocauerit, vtique & vxoris pudicitiæ teſtimonium hoc eſſe voluit: Cuius præmium vt à morte mariti, ita ab eius damnatione penes vxorem manere æquum ſit.

Altera ratio, vel potius fictio, quâ ratio ſuperior iuuatur, hæc eſt, *tanquam ſi maritus eis natura, non pœna ſubduxerit*: id eſt quemadmodum naturali morte donatio viri in vxorem collata confirmatur; ita ciuili quoque: Quod ſingulare eſt in pœnâ publicâ & morte ciuili publicâ; vnde Tribonianus in *d. l. 24.* hæc addidit, *ac mortuo ex pœnâ marito, vel in ſeruilem conditionem ex pœna qualitate deducto.* Idémque obtinet in captiuitate hoſtili, ex Iuſtiniani *l. vlt. Cod. de donat. int. vir. & vxor.* vid. & *l. cum hic ſtatus, §. ſecundum hæc, π. eod.* Aliud enim obtinet in morte ciuili ex cauſâ priuatâ. Nam ſi coniux donator ſeruus fuerit effectus priuati, non impletur, ſed perimitur donatio: quamuis alias Seruitus quæcumque ſcil. morti comparetur, *d. l. cum hic ſtatus, §. ſi donator, π. de donat. inter vir & vxor.*

uxor. Cuius §. ſententiam non cœpit Vir doctus Scip. Gentilis. Regulariter equidem ſeruitus quælibet morti comparatur, non tantùm pœnæ, ſed etiam priuata: vt docet 209. *de R. I.* Sed hâc parte in argumento, inquam, donationis inter virum & vxorem, priuata ſeruitus morti non comparatur: Vndè apparet iam neque obſcuram hanc eſſe ſententiam, neque repugnantem, quod Vir idem doctus cenſebat. Ergo donationes vxori à marito factæ, hoc caſu vxori adquiruntur etiam conſtante matrimonio: vt diſertè hæc *lex* præcipit. Et poſteà tamen aliud cõſtitutum reperio ab Arcadio *l. 15. inf. h. tit.* Siquidem is, donationes ante nuptias tantùm à marito vxori factas bonis Vxoris connumerari voluit: Proindè non eas, quæ tempore nuptiarum factæ erant. Correcta itaque hac parte *lex* noſtra. Verùm Tribonianus hanc correctionem ſuſtulit, *l. 9. C. de bonis proſcript.* quæ alioquin deſumpta eſt ex *d. l. 15.* ſtante iure quod *hâc lege* continetur. Maneat ergò, donationes maritales omnes ante reatum factas proſcriptione mariti inſecutâ confirmari.

¶ Sub hâc tamen exceptione *Capacitatis priuilegio videl. & modo inſpecto, vt cõſideretur quid capere potuerit:* id eſt habitâ ratione *l. Iulia & Papia,* ſeu *legis Decimaria,* de qua agitur *infrà l. 2. de iure liberor.* & *l. vlt. ſup. de legit. Hereditat.* & *L. 7. inf. de Nauicular.* quibus locis dixi plenè, & ad *c. 12. legis Iul. de marit. Ordinib.* Nẽpè *leges decimaria,* ſeu *Lex Iulia de capacitate cõiugum,* hoc ſæculo adhuc obtinebãt, à Cõſtantino *huius L.* authore neutiquam ſublatæ, vt *hac lex* apertè teſtatur: verũ poſtcà demũ ſublatæ: Quâ causâ hanc exceptionẽ à *C. Iuſt.* Cõpoſitores eius abeſſe voluerũt: *Capacitatis priuilegiũ,* & *modus* dicitur, pariter vt *ſolidi capacitas* apud Vlpian. *in fragm. tit. 16. §. 1. Capacitas* ſimpliciter à Caio *lib. 2. ad L. Iul. & Pap. L. 55. ff. d. leg.* 2. id ipſum infrà mox his verbis indicatur, *vt conſideretur quid capere poterit:* & rurſum *in quantum capere potuit.* Igitur capacitatis ſeu capiendi modus non tantùm cernitur in hereditate, vel legato relicto; verùm etiam in mortis cauſa donationibus, capionibus, vt hæc *lex* docet: Et eò quoque pertinet, quod non tantùm Marcellus *lib. 1. ad Leg. Iul. & Pap.* in *L. 38. ff. de mortis causâ donation.* & Vlp. *lib. 8. in L. 36. ff. d. tit.* de mortis causâ capionibus tractant: verùm etiam quod nominatim Terentius Clemens de donationibus inter virum & vxorem *lib. 5. ad L. Iul. & Pap. in L. 25. ff. de donat. intr. vir.* Ita pariter etiam in pactis dotalibus *huius legis Decimaria* & capacitatis ratio habetur; vt oſtendit *L. 2. 5. de inoff. dot.* Ad eundem modũ *lex Falcidia* in huiuſcemodi donationibus morte confirmatis locum obtinet, *L. in donationibus 12. Cod. ad Leg. Falcid.* nempè quia donationes fidei commiſſi partibus funguntur, *d. l. 12.*

¶ Quærunt Interpretes, vtrum eadem viceuerſâ obtineant in donatione collata ab vxore in maritum: vtrum videl. & ea donatio damnatione mulieris confirmetur? Negantis ſententiæ ſunt hæc tria momenta: 1. Quod hæc *lex* loquatur tantùm de vxore donataria. 2. Quia hæc *lex* noua ſit, quæ iuri communi derogauerit, quo donatio mortis causâ capitis diminutione intercidit, *l. 7. π. de mortis cauſ. donat.* 3. Quia ratio pudicitiæ in viro ceſſet; ſiue viduitatis in viro nõ tanta ſint præmia quãta in fæmina. Verũ Primò, Pudicitiã verã hic vel ſolã ſaltẽ rationem non fuiſſe modò oſtendimus, quo ſenſu vulgò ea accipitur. Secundò notiſſimum iam eſt, donationem quæ morte confirmatur, à donatione causâ mortis in complurimis differre: & nominatim hac parte quod notauit Accurſius. Eas omnes differentias collegit Scipio Gentilis proprio capite, *de donat. int. vir. & vxor. l. 3. c. 34.* Tertiò de vxore donatariâ hæc *lex* ideò concepta eſt, vtpote quia tùm de ea quærebatur: Deinde quia non adeò ſolemnis eſt proſcriptio mulierũ, neq; iã facilè in mulierẽ quã in viru ea cadit. Tandẽ *hâc l.* occurſũ voluit Conſtantinus miſeris vxoribus: quarum bona mariti proſcripti bonis iã de more miſceri ſolebãt: at enim vxore proſcripta nil tale. Denique vt prohibendæ inter vtrumque donationis ratio vtrinque eadem fuit: rurſum vt confirmandæ donationis per mortem naturalem ratio vtrimque eadem eſt: quidni & confirmandæ per mortem ciuilem vtrimque eadem ratio erit? Perſeuerantia voluntatis ad mortem vſque ciuilem ſcilicet: ob quam, vt donatio in vxorem collata pudicitiæ præmio cedit, ita & donatio in maritum collata charitatis coniugalis præmio cedere debet potiùs quam fiſco. Fiſcum hanc eripere aduerſus voluntatem eius qui donauit ſupremam, durum & auarum eſt. Et hæc de vxoris rebus.

Liberorum pariter emancipatorum bona, & in his bona ante reatum à patre collata, proſcriptorum patrum bonis miſceri Conſtantinus *h. l.* vetat: quinimò iis liberos potiri citra inquietudinem vult: Ante reatum, inquam, collata; nam poſt reatum donationes factæ non valent, vt docet celebris inter noſtros *lex, poſt contractum, & l. 31. ff. de donat. L. vlt. C. ad leg. Iul. Maieſtatis: L. Iudiciorum, ff. de accuſat.* Ante tempus, inquam, criminis & reatus, id eſt ante contractum capitale crimen. Ante reatum, *initio legis:* ab innoxio adhuc factæ, *l. 15. infr.* quia factæ ſunt ſine ſuſpicione pœnæ ab innocente, & citra fraudem fiſci. Ait autem lex, *in emancipatos liberos,* quia in poteſtate poſitis pater donare non poteſt, vt notiſſimum; id quod indicatur rurſum *verſ. ſequente, quod verò.*

Liberorum tandem etiam in poteſtate poſitorum rationem aliquam habiturum ſeſe hâc parte Conſtantinus ſpem facit *verſ. Quod verò nec vxor.* Nempè iubet damnati bonis incorporatis, ad ſe referri vtrum damnatus filios habeat: Simúlque adiici, vtrum iidem apud ſe ex cauſa donationis aliquid vindicarint, ſeu habeant: Nempè non alio fine, quàm vt eorum rationem aliquam hâc quoque parte haberet, iiſque aliquid pro arbitrio quoque ſuo & humanitate relinqueret: cùm alioquin donationes huiuſmodi non valerent in liberos in poteſtate poſitos collatæ. Hactenùs ſcil. Conſtantinus quoad donata, ſummâ benignitate, & præter ius ſtrictum. Quod quidem inter humanitatis eius argumenta ponendum eſt. Ad quam proximè accedit mos ille bonorum Principum, liberis proſcriptorum aliquam paternorum bonorum partem concedendi: Ita Adrianus *duodecimas bonorum liberis proſcriptorum conceſſit,* teſte Spartiano. Liberaliùs Marcus, qui *filiis Caſſij & ampliùs mediâ parte paterni patrimonii conceſſit, & eos præterea auro atque argento adiuuit,* teſte Capitolino in *V. Caſſii* & in *V. Marci.* Inde conſtitutæ iam certæ portiones quæ Liberis damnatorum concederentur: vt docet *lex 1. π. de bon. damnat.* Quid ſequentibus Principibus viſum hanc in partem fuerit, oſtendunt complures ex ſequentibus *legibus.* Hactenùs de Vxoribus, déque liberis reorum ſeu damnatorum ex crimine, & quidem nominatim, quoad donationes à reis in vxores & liberos collatas.

¶ Fiscalibus itidem actibus próque *ratiociniis* reorum, & exindè proſcriptorum, condemnatorum, vxoribus & liberis ſimile quoddam beneficium *h. l.* largitur Conſtantinus M. ei, quod ex crimine damnatorum liberis & vxoribus ſuperiùs conceſſerat: nempe vt nonniſi ea quæ in proprio patrimonio interuerſos habuit, eo tempore quo actum agere cœpit, vel quod agens, id eſt in actu

fiſcali

fiſcali iam conſtitutus adquiſiuit quocunque tandem nomine, fiſco obligata ſint: duorum ſcil generum bona fiſcalibus rationibus nexorum fiſco vindicantur: bona ſcil. quæ habuerunt cùm actum gerere cœperunt: & bona quæ poſt cœptum actum acquiſiuerunt. Et ſic bona eorum tam præſentia, quam futura fiſco obnoxia tenentur *h. l.* id eſt hypothecæ obligantur, ex quo actum fiſci gerere cœperunt (ſicut reorum criminis, ex quo reatum contraxerunt) *h. l. & l. 1. C. de iure fiſci: l. 4. C. de priuil. fiſci: l. 1. C. de conu. fiſci debitor.* Sic vt ex his nil iure donare poſſint: alioquin ſi donauerint, non erit hæc *tam munificentia* (vt hæc *lex* eleganter loquitur) *quàm ſuffugium* potiùs, fraúſque. Pariter vt poſt reatum criminis contractum, donata, alienata, fraudis ſuſpicionem continent, *l. 7. π. de mortis cauſ. donat.* & arguunt. Et hæc de bonis præſentibus & futuris. Atenim vxoris non tantùm bona, verùm etiam à marito vxori ante *actum initum* donata (pro modo tamen *Legis Decimariæ*;) itémque in emancipatos filios tùm donatione collata, ab aliis obnoxij & reliquatoris bonis ſeparantur, & vxori liberiſque emancipatis integra illibatáque relinquuntur. Indè igitur liquet, tacitâ hâc hypothecâ tantum venire præſentia, futuráque bona, quæque erunt in patrimonio debitoris: non verò præterita patrimonio iam ante actum initum excluſa, veluti quæ liberis ea emancipatis, vel vxori ante actum initum donata fuerunt: *Vxori* inquam, ſcilicet vt donationem inter virum & vxorem morte non tantùm naturali, verùm & ciuili confirmari ſuperiùs oſtenſum eſt, ita pariter eadem confirmatur mariti confiſcatione ex cauſâ actus fiſcalis & ratiocinij. Denique vt hærede donatoris mariti aduerſus continuam mariti voluntatem donationem reuocare volente, ita & fiſco, potior eſt vxor, donationem ſibi ante actum initum factam vindicans, quæ inferior eſſet, marito & ipſo donationem reuocare volente.

At Cæsarianis, quæ tertia *huius l.* pars eſt, non idem beneficium ſeu priuilegium Conſtantinus concedit: horum ſcil. Interuerſorum donationes in vxores, & liberos emancipatos, collatæ, etſi actu Cæſariano antiquiores, reuocantur: vt Græci rectè hunc locum acceperunt. *Cæſariani* (quos *Catholicianos* Conditores *Codicis Iuſtinianei* hic quoque vocant, & de quibus erit *infrà* peculiaris *tit. lib. 10.*) id eſt Officiales Rationalis, ſeu Procuratores Cæſaris fraudibus & rapinis infames erant, & ideò multa ſingularia circa hos ſtatuta: velut, quod lite à fiſco eis mota, lite pendente bonorum poſſeſſio his eripiatur, & ſequeſtrationi locus ſit: *l. 8. infr. de iure fiſci.* Quod in actu conſtituti, ad dignitates non admittebantur, *l. 1. de Cæſarianis*, neque incóſulto Principe ad aliquod Corpus vocari poterant, *l. 2. eod.* Adde Quartum iſtud, quod alienata donata ab his ante actum, reuocentur, ſi rationes fiſcales conturbauerint.

¶ Constantii *Imp. prima lex de* Liberis & Parentibus, *quatenus bona proſcriptorum iis ſeruari voluerit.*

II. Imp. Constantius A. & Iulianus Cæſ. ad Populum.

SI quem fortè gladius vltor" adflixerit, aliáue quælibet vitam adimens pœna conſumpſerit, vſque ad tertium gradum generis copulationis", eiuſdem ſucceſſio deferatur, fiſco penitus quieſcente, vt accipiat hæreditatem qui eam iure ciuili, vel prætorio poterat vindicare, de numero videl. perſonarum, quas Legis huius excepit auctoritas. ¶ Sed" ita, vt alia ſit condicio damnatorum ex crimine Maieſtatis, aut Magicæ. In his enim, etiamſi liberos damnatus habeat, vel parentes: non condentes pœnam, ſed relinquentes antiquam, fiſco fieri locum præcipimus. Dat. VIII. Idus Mar. Med. Conſtantio A. VIII. & Iuliano Cæſ. Coſs. [356.]

NOTÆ.

* Abrogatur hæc *lex* biennio poſt, ab eodem Conſtantio: *l. 4 inf.*
" Gladius vltor: *h. l. & l. 5 ſup. de malef.* quæ eiuſdem Conſtantij eſt.
" Exiſtimo reponendum, *cognationis.*
" Exceptio ſubiicitur.

COMMENTARIVS.

Constantii Imp. tres Conſtitutiones *de bonis proſcriptorum* ſequuntur. Hoc primo Edicto ad populum emiſſo, Conſtantius Liberis & Parentibus ad tertium vſque gradum generis ſeu cognationis (excepto Maieſtatis & Magiæ crimine) excluſo fiſco, bona damnatorum defert. Cuiuſmodi Edicta ad populum multa, adſcito iam Iuliano C. Conſtantium propoſuiſſe reperio: veluti *l. 6. infr. de paganis: l. 7. inf. de extraord. muner. l. 4. ſup. de ſepulchro viol. l. 4. 5. ſup. de maleficis* Liberis, inquam, & parentibus ad tertium vſque gradum. Quæ Conſtantij hoc tempore moderatio fuit ſupra antiquam obſeruantiam, vt etiam ex *fine l.* colligitur, ſub Conſtantino M. Variè quippè ius hoc admodum pro Principum varietate habitum, vt ad *legem ſuperiorem* iam oſtendere cœpi. Ne in retroſiora inquiramus, modò fiſco omnia bona damnatorum, & ſemper quæſita fuêre, vt *d. l. 4.* modò liberis omnia bona delata fuerunt, & quidem omnibus liberis quocunque gradu, paríque etiam ratione parétibus, vt *l. 6. 10. 23. inf.* modò liberis ad tertium tantū gradum & quidem omnia, & ſimiliter parentibus, *h. l.* quod ius Iuſtinianus poſteà reduxit *Nou. 134. c. vlt.* modò Triens, modò Semis: vt *l. 8. & l. vlt. h. tit.* adeò quidem vt & poſtumis hoc ipſū ius tributum fuerit. *l. 10.* Imò & ipſi deportato quandoque ſextans relictus, vt *l. 8.* Denique fuit hoc ius varium & mutabile, prout tempora ipſique Principes fuêre: Imò ipſemet Conſtantius biennio pòſt, ſententiam mutauit.

tauit, fisco suo damnatorum bona vindicari decernens, atque adeò *hanc legem* abrogauit *l.* 4. *infr h. t.*

¶ Maiestatis tantùm crimen, vt aliis *legib.* putà *l.* 6. 23. *infr: h. tit. l. quisquis* §. *ad leg. Corn. de Sicar.* ita hoc quoque Constantij Edicto (cuius mentio rursū fit *l.* 4.) ab hoc beneficio, seu ab hâc moderatione exceptū semper fuit, sic vt in his criminibus vel bona omnia fisco vindicata fuerint, vt *hac lege*, & *d. l.* 6. 23. & *d. l. quisquis*, vel sanè modica admodū pars solis liberis relinqueretur, veluti sextans, *l.* 8. *infr. h. t.* Maiestatis crimini Magiæ *h. l.* crimen adiungitur, non tantùm communi Principum aliorum Sententiâ Magiæ crimen Maiestatis crimini proximum statuentium. (De quo *sup. tit. de Malefic.* vbi & de eius rei ratione:) verùm peculiari adhuc Constantij aduersus hos odio, & peculiaribus odij istius causis. Cui rei fidem faciunt præter hanc *legem* eiusdem *lex* 4. *infr.* & *lex* 4. 5. 6. *supr. de paganis.* Eiusque rei plenus est Ammianus Marcellinus, in gestis huius ipsius Anni 356. *lib.* 16. ex quo nonnulla iam transcripsi ad *d. l.* 4. *sup. de Malef.* item *lib.* 19. *extremo*, in Gestis Anni 359. cuius verba retuli ad *l.* 6. *eod. tit.* Quæ ad hanc *legem* proximè faciunt, hæc sunt è *libr.* 16. *p.* 72. *In castris*, inquit, *Augusti* [Constantij] *per simulationem tuendæ Maiestatis Imperatoriæ multa & nefaria perpetrabātur. Nā si quis super occētu soricis vel occursu mustelæ, vel similis signi gratiâ cōsuluisset quemquā peritū, aut anile incantamentum ad leniendū adhibuisset dolorem (quod medicina quoque admittit autoritas) reus vnde non poterat opinari delatus, raptúsque in Iudicium pœnaliter interibat.* Et post *p.* 74. *Inflabant has malorum ciuilium buccinas potentes in Regiâ, eâ re vt damnatorum petita bona suis accorporarent, essétque materia per vicinitates eorum latè grassandi. Namque vt documenta liquida prodiderunt, proximorum fauces aperuit primus omnium Constantinus, sed eos medullis Prouinciarum saginauit Constantinus.*

¶ *De* INCORPORATIONE *bonorum proscriptorum, Constantij lex.*

III. * Idem A. & Cæs. Cælestino" Cons. Beticæ.

VBI aliquis, pro qualitate" criminis, viuendi" sententiam passus fisco fecerit" locum, super occupandis rebus eius statim Officium Procuratoris" Patrimonij litteris tuis conueniatur, vt eadem corpora" fisci viribus vindicentur: & protinus super occupatione eorum scribtis conpetentibus intimetur." Dat. v. Kal. Sept. Constantio A. VIII. & Iuliano Cæs. II. Coss. [357.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex à Cod. Iustin.*

" *Celestinus* Consularis Palæstinæ sub Constantio.

" Sic pro qualitate delicti, *leg.* 7. *infr.*

" An vox hæc, *viuendi*, quæque illa sit, referenda ad superiorem *criminis*? Quod si ita est, iam multæ sub manum restitutiones sese dant. Sanè agitur *hac l.* de sententia vitam adimente, seu de sententia lethali, vt loquitur Ammian. Marcellinus. Est qui tentabat, *confiscandi*, vt *crimen confiscandum* dictum fuerit, ex quo sequitur confiscatio. Quod non probo. An igitur *viuendi*, id est relictâ tantùm vitâ, cæteris ademptis? Tentaret quis *criminis timendi*, aut *verendi*, aut *vindicandi*, aut *vitandi*, aut *plectendi* vt *l.* 15. *inf. de petitionib.* vel *criminis stupendi.* An potius *viuendi sententiam passus*, pro *passus sententiam vitam adimentem*, vt *leg.* 2. *sup.* Quod si ita est, tùm *viuendi*, pro deuiuendi dictum fuerit: vel vt loquitur *lex prox.* 4. *infr. quorum vitam seueritas ademisset.* Ego tandem malim ad hunc sensum, *criminis viuendi.*

" Fisco locum facere, & *l.* 2. *sup. in fin.* dicuntur quorum bona publicantur, pariter vt *l.* 2. *C. de iure fisci.*

" *Procurator Patrimonij per Hispaniam Bæticam*, de eo mox.

" id est, res.

' nobis scilicet intimetur.

" ✠. IX. vt rectè habet editio Tiliana, Anni 1550.

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc Constantij constitutio est, de bonis proscriptorum: quâ', INCORPORANDORVM fisco proscripti bonorum forma per prouincias, ac nominatim per Hispaniam Beticam præscribitur: quam postea immutauit Valentinianus *l.* 7. *inf.* Nempe Iudicis literis qui sententiam tulit, Officiales Procuratoris patrimonij moneri iubet, quò ij videlicet Officiales hanc incorporationem faciant, id est bona defuncti diligentissimè indagent & describant. Non vult igitur Officiales ipsius Iudicis ordinarij hanc incorporationē facere, sed Officiales Procuratoris patrimonij. Quod Valentiniano postea vt dixi quadantenus displicuit. Voluit enim is Officiales Iudicis ordinarij primam indaginem & descriptionem seu Inuentarium facere, celebrare; & sic deinde ad Officiales Rationalis Rei priuatæ id transmitti, cui secunda postea inquisitio mandata est. Nempe vt fraudibus occurreretur, quæ in corporandis Fisco rebus adhiberi solent, dum nonnulla subtrahuntur, accuratam magis duplicis inquisitionis formam Valentinianus introduxit: Prioris per Officiales Iudicis Ordinarij; posterioris seu repetitæ quodammodo inquisitionis per Officiales Rationalis. Facta peruestigatione Iudices vtrâque *lege* iubentur breuem descriptionis factæ ad Principem mittere. Verùm pleniùs de forma inquisitionis & Inuentarij istius ad eam *legem* 7. dicetur. Quanquam peculiaris quoque de eo *titulus* est 9. *de incorporatione.*

¶ Cæterum quandoquidem *lex* hæc inscribitur Consulari Beticæ, omittere non possum, quæ Ammianus Marcellinus per hæc ipsa tempora narrat *lib.* 16. *p.* 73. vbi memorat rem quandam, quæ in Hispania hoc tempore euenit, obtentu criminis Maiestatis; vt forte locus ille ab *huius legis* specie non abludere videatur: *Malignitate simili, quidam Agens in rebus in Hispania, ad cœnam itidem inuitatus. cùm inferentes vespertina lumina pueros exclamasse audisset ex vsu*, VINCAMVS *perun....lemne.... interpretatum atrociter, deleuit nobilem domum.* Vbi Lipsius

Lipsius in 1. *Saturnal. c. vlt.* emendabat, *Vitamus, percundum est.* Mox subiicit ea ipsa, quotum portionem ad *superiorem legem* notabam, hîc tamen rursus exscribenda & pleniùs quidem: *Instabant*, inquit, *itidem has malorum ciuilium buccinas potentes in Regia, eâ re, vt damnatorum petita bona suis adcorporarent, essétque materia per vicinitates eorum latè grassandi. Namque vt documenta liquida prodiderunt, proximorum fauces aperuit primus omnium Constantinus, sed eos medullis Prouinciarum saginauit Constantius: Sub hoc enim ordinum singulorum autores infinita cupidine diuitiarum arserunt, sine iustitia distinctione vel recti. Inter ordinarios Iudices Rufinus præfectus Pretorio & inter militares equitum Magister Arbetio, Præpositúsque cubiculi Eusebius & ...lapsi. ...... anus Quæstor, & in vrbe Anitij, quorum, ad auorum æmulationem, posteritas tendens, satiari nunquam potuit cum possessione multo maiore.* Nempe ex hoc Ammiani Marcellini loco, itémque ex altero, quem *proximâ lege* notabo, liquet, fuisse hoc Constantij seculum *competitionibus*, id est bonorum proscriptorum postulatoribus, famosum. Sic quidem, vt qui bona tanto faciliùs impetrata vellent, *modum* bonorum quantum possent, dissimularent. Eâ de causâ igitur Constantius diligentem Breuem de bonis confici voluit, atque ad se transmitti. De quo rursum agetur *l. 7. inf. & tit. de petitionib. libr.* 10. imò & *l. 23. inf. h. t.*

¶ Notanda interim hæc *lex* de Procuratore patrimonij per Hispaniam Beticam, cuius hoc nomine nulla alibi mentio occurrit, etsi in *Notitia Imperij* posteà memoretur eius loco *Rationalis rei priuatæ per Hispanias.*

¶ Liberis & Parentibus *beneficium à se collatum l. 2. sup. reuocat Constantius Imp.*

IV. * Idem A. ad Taurum''

Retueramus'', bona capite damnatorum fiscali dominio vindicari, excepto crimine Maiestatis & Magicæ'', vt ea haberent vsque ad gradum tertium successores eorum '' quorum vitam seueritas ademisset: nunc verò bona capite damnatorum'' fiscali dominio vindicari decernimus, sanctione illa, quam certa'' condicione dederamus, quiescente. Data prid. Non. Ianuar. Sirmi'', Acc. VI. Kalen. Septemb. Datiano & Cereale Coss. [358.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Codice Iustinian.*
'' *Taurus* Præfectus Prætorio Italiæ sub Constantio. v. *Prosopogr.*
'' Ante biennium: putà *l. 2 sup.* '' Liberi & parentes.
'' Vsque ad tertium gradum generis seu cognationis.
'' Vide Ammianum Marcellinum *lib. 17. p. 112.* & *Chronicon nostrum.*

COMMENTARIVS.

Tertia hæc Constantij Imperatoris de bonis proscriptorum constitutio est: quâ is moderatam *legem suam* 2. *supr.* ante biennium latam abrogat.

¶ Cuius mutationis causas tum ex iis quæ superiùs dicta sunt, tum ex Ammiano Marcellino vel *lib. 21. extremo*, colligere licet. Nempe Constantius indies magis magísque bonis confiscandis inexplebili cupiditate exarsisse deprehenditur, & in pœnis infligendis nimis quàm inciuiliter acerbitate nimiâ & iracundiâ totus. Et vt idem Ammianus Marcellinus scribit, augebat amaritudinem temporum flagitatorum (id est petitorum) rapacitas inexpleta, plus odiorum ei quàm pecuniæ conferentium. Atque vt in vniuersum id verum, ita in Maiestatis & Magiæ potissimum criminibus ingenium suum exeruit, & *seueritatem* (vt hæc *lex* ipsa loquitur) exercuit. A quibus sibi maximè metuit, quod & aliæ *leges* plures ostendunt, vt ad superiorem *legem* ostensum est. Verum abrogata rursus hæc *lex* à Valentiniano *l. 6. infr.*

¶ Iuliani *in* Occultantes *bona proscriptorum, Constitutio.*

V. * Imp. Ivlianvs A. ad Felicem'' Com. s. l.

Quidam sceleratè proscribtorum facultates occultant: Hos præcipimus, si locupletes sint, proscribtione puniri: si per egestatem abiecti sunt in fæcem vilitatémque plebeiam, damnatione capitali debita luere detrimenta. P. P. Rom. VII. Id. Mart. Mamertino & Neuitta Coss. [362.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Codice Iustinian.*
'' *Felicis* huius Comitis sacrarum largitionum fit rursum mentio hoc ipso Anno, *l. 5. inf. de fide testium.* Meminit eius anno, sequente 363. quo etiam mortuus est, Ammianus Marcellinus *lib. 23. p. 256.* Meminit Libanius *pro Aristophane p. 118.* vbi ostendit eum ex Christiano Apostatam factum. Eundem intelligit idem *p. 217* Meminerunt etiam historiæ Eccles. scriptores, & in his quoque Philostorgius, ad quem dixi *lib. 7. c. 10.* Meminit & Chrysostomus *aduersus Gentes.* & Theodoretus *lib. 3. cap.* 1. & 12. De eodem sensit & Iulianus *Misopogone, p. 125.* v. *Prosopogr.* &c.

COMMENTARIVS.

IVLIANI hæc Constitutio est in occultatores bonorum pertinentium ad proscriptos: Scilicet occultantibus bona proscriptorum pœnam imponit, & quidem seuerissimam, A. D. 362. In quo argumento de occultatoribus versantur plures aliæ *hoc tit.* putà *lex 7. in fin. l.* 18. 19. 20. 21 *inf. h. t.*

¶ Cæterum proscriptos, quorum *hac* Iuliani *lege* mentio fit, Baronius in huius anni gestis *num.* 109. Christianos intelligit: Cui (vt hoc addam) suffragari videatur, quòd *Felix* Comes S. L. cui hæc *lex* inscribitur, ex Christiano, Apostata factus fuerit, vt testatur Libanius *pro Aristophane p.* 218. Verùm id nil necesse est: nam & alij per hæc tempora à Iuliano proscripti fuêre: quomodo Zonaras scribit, *Iulianum multos relegasse bonis eorum confiscatis.* Imò ne Christiani quidem proscripti quà Christiani. Fuit enim hæc Iuliani persequutio in Christianos, & quidem per hæc Imperij maximè initia, nullo modo sæuiens, sed vel maximè blandiens.

¶ Ergò pertinet hæc Iuliani lex omnino ad paucos à Iuliano proscriptos, qui partim Constantium dementauerant, partim ipsi Iuliano maximè aduersi fuerant, grauique eum contumeliâ adfecerant, imò qui alios ad sceptrum ambiendum concitauerant, de quo agit Ammianus Marcellinus *lib.* 22. *p.* 220. 222. 223. vbi & proscriptos nonnullos nominat, & Libanius *Orat. funebri in Iuliani necem*, *p.* 298. Fuit sanè in Iulianum & alia coniuratio, cuius causâ proscriptio exercita de quo Libanius.... *& legatione ad Iulianum p.* 261, *& dict. orat. funebri*, *p.* 307. Verùm hæc ad hanc *legem* non pertinent, sed posterior est. Ad hanc ipsam proscriptionem pertinere videtur *lex* 1. *inf. de collat. donatar.* Tandem subscriptionem *huius legis* obseruari cupio. Dicitur enim ea *PP. Romæ.* Scilicet Senatorij quoque viri à Iuliano hoc tempore proscripti, quorum bona Romæ erant ceu in lare sedéque fortunarum suarum. Et fortè pertinet hæc lex ad....

¶ LIBERIS *bona damnatorum quorumcumque, excepto Maiestatis crimine, relinquit Valentinianus.*

VI. * Impp. Valentinianus, & Valens AA. ad Symmachum P. V."

SVBSTANTIAM damnatorum " integram ad liberos peruenire, & in qualibet causa" positis parentibus liberos heredes" esse præcipimus, exceptâ * solâ Maiestatis quæstione: quam si quis sacrilego animo adsumit, iustè pœnam ad suos etiam posteros mittit. Dat. VII. Kal. Decemb. Mediol. diuo Iouiano & Varroniano COSS. [364.]

INTERPRETATIO. *Si quis pro crimine suo occidi vel damnari meruerit, crimen cum auctore eius deficiat: Bona verò eius ad filios vel hæredes legitimos pertinebunt: nisi fortè Maiestatis crimine damnatus sit aliquis, quorum etiam filios de bonis damnati patris iubemus fieri alienos.*

NOTÆ.

" Et hæc *lex* abest à *Cod. Inst.* fit eius mentio *l.* 10. *inf.*
" Romæ. " id est, *crimine*, nisi mox, quod malim, legatur *positos*: de quo ad *l.* 9. *inf.*
" Hæc vox docet hic agi de capitis supplicio affectis.
* *Legis, quando* 10. *Cod. de bon. proscript.* extrema sententia hinc desumpta est.
" Non etiam Magiæ, vt *l.* 2. *&* 4. *sup.*

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris duæ de bonis proscriptorum & damnatorum constitutiones sequuntur: Quâ is liberis capite damnatorum in qualibet causâ positorum, id est quorumcumque tandem criminum reorum, vel in qualibet causa positis, id est quocunque gradu, sexu, solo Maiestatis crimine excepto, bona fisco excluso adiudicat. ¶ Vbi notanda sunt hæc tria.

Primùm Liberis indistinctè hoc beneficium tribui à Valentiniano, & sic in infinitum posteris, vt *fine legis* quoque dicitur, non vt antea Constantius aliquando, liberis ad tertium vsque gradum tantùm. Quinimò & postumi quoque ad hoc beneficium pertinent, ad eos quippe *huius legis* Valentinianeæ beneficium Theodosius M. viginti annis post prorogauit, *l.* 10. *inf.* quâ *huius* nominatim *legis* mentio *fit*.

Secundò vnicum Maiestatis crimen excipi à Valentiniano notandum est, quod & ipsum repetitur *d. l.* 10. *&* 8. *in fin. inf.* non etiam alterum Magiæ, quod & ipsum tamen pariter Constantius exceperat, *l.* 2. *&* 4. *sup.* vbi Constantij facti causam reddidimus. Nempè Valentinianus iam inde ab Imperij sui exordio complures *leges* promulgauit, quibus vnicuique quod animo imbibisset colendi liberam facultatem tribuit, vt ipse testatur *l.* 9. 5. *de malefic.* & Ammian. Marcel. comprobat *lib.* 20. Itaque haruspicinam seu Magiam & alias præterea concessas à maioribus religiones, nullum cum maleficiorum causis consortium habere iudicauit, neque genus criminis esse arbitratus est, vt idem profitetur *d. l.* 9. Ad quam legem complura super hâc re notaui, itémque ad *l.* 10. *sequ.* Denique insontis Magiæ vsum Valentinianus, haud aliter atque Constantinus M. aliquando reliquit, quem Constantius omni opere sublatum voluit.

Postremò obseruandum est in Maiestatis crimine pœnam ad posteros transmitti. Ad posteros, id est,

est, ad liberos in infinitum, vt proinde fallantur, qui seueritatem *legis*, *quisquis*, ad nepotes tantùm, non etiam pronepotes extendunt, quos *huius* quoque *legis* præiudicio refutare promptum est, iis verbis, quæ etiam Tribonianus hinc desumpta *l.* 10. *C. de bon. proscript.* subrexuit. *Posteros* autem nemo filios tantùm primi aut secundi gradus accepit, nisi Caligula cuius impudentem calumniam etiam Suetonius eo nomine notauit.

De INVENTARIO *seu descriptione bonorum proscriptorum, eiúsque forma, Valentiniani lex.*

VII. * Idem AA. & Gratianus A. ad Probum'' P. P.

SI qui intra prouinciam, pro qualitate delicti, stilum proscribtionis incurrerit, per Ordinarij Officij'' sollicitudinem, bonorum eius indago diligentissimè celebretur, ne quid rei Priuatæ commodis per gratiam atque conludium furto subducatur: Et plena describtio conprehendat, *Quod spatium, & quod sit rurss ingenium''*: *Quid aut cultum'' sit, aut colatur*: *Quid in'' vineis, oliuis'', aratoriis'', pascuis, syluis, fuerit inuentum*: *Qua etiam gratia, & qua amœnitas sit locorum*: *Quis ædificiis'' ac possessionibus ornatus*: *Quótve mancipia in prædiis occupatis'' vel vrbana, vel rustica, vel quarum artium generibus inbuta, teneantur*: *Quot sint casarij'', vel coloni''*: *Quot boum'', exercitiis'' terrarum atque vomeribus instruentium''*: *Quot pecorum & armentorum greges, & in qua diuersitate numerati sint*: *Quantum auri & argenti, vestium'' ac monilium, vel in specie, vel in pondere, & in quibus speciebus*: *Quidve in enthecis'' sit repertum*: Tùm demùm, omnia ea quæ velle nos perspicis, inquisitione constricta'' Rationalis Rei Priuatæ tradantur Officio, nostro nectenda patrimonio. Mox verò ad nos sub literis publicis'' Iudices'' sigillatim de omnibus nominatimque perferatur'': Procul dubio neglegentia multanda: Nam si quid, post factam à prædicto Officio inuestigationem, Rationalis rei Priuatæ, cui inquisitio secunda mandara est, amplius fortassis inuenerit, Officium fraudulentum eâ condemnatione ferietur, vt aliud tantum, quantum fuerat subtractum, ex propriis facultatibus inferat. Dat. III. Non. Maij, Treu. Valentiniano NB. P. & Victore Coss. [369.]

NOTÆ.

* *L. 7. Cod. eod. tit.* Est autem hæc *lex* elegantissima.
'' *Probus* PP. Italiæ, Illyrici, Africæ sub Valentiniano Sen. *v. Prosopogr.*
'' id est, per Officiales Rectoris Prouinciæ, qui Iudex est Ordinarius.
'' *Ingenium ruris* vocat naturam, conditionem, & qualitatem eius; vide Non. *cap.* 4. vbi hunc Virgilij locum appositè affert, *Georg.* 2.

Nunc locus aruorum ingeniis quæ robora cuique,
Quis color.

Vbi & Seruius *ingenium*, id est, naturis: sic & ingenium loci Sallustio & Tacito *lib.* 5. Arboribus etiam ingenium tribuitur apud Gell. *lib.* 3 *cap.* 6. Animalibus, *l.* 38 §. *quæsitum. ff. de ædilib. Edict.* Metallis Apuleius *lib.* 9.
'' *Incultum*: C. Iustin. Quid si legas, *haud cultum sit.* Sed quo modocumque legas sententia consistit.
'' *Agrorum* quinque species obserua: Vineas: Oliuis, (id est, Oliueta,) aratoria, pascua, syluas.
'' In Cod. Iust. *oliuetis.* Gl. ol. *oliuetum* ἐλαιών. Est qui hic reatat Oliuis, veluti *formula* 62. *in vineis, oliuis, syluis, campis, pratis pascuis*, & formula 69. *cum vineis, oliuis, campis*: Sed nil opus; nam & ita *l* 4. *ff. de censibus*: *Agrolinarius* dicitur Author *de limitibus p.* 303. Olinastellum Innocentio *p.* 148.
'' *Quis in ædificiis ac possessionibus sit ornatus*, ita *Cod. Inst.*
'' *Aratoria*, sunt agri aratorij, *Terres labourables.*
'' A Fisco, vel etiam cultura: verùm illud malo.
'' *Censuarij.* C. Iust malè: de quo mox.
'' De Colonis vid. Paratitlon *de fugitiuis Colonis.*
'' *Quot iuga boum*, ita nonnulli. Possis tamen retinere *quot boum*, pro quot *boues*, possis & apud διὰ & κοινῷ, huc arcessere vocem *greges.*
'' *Exercitij* vox hîc propria, vt & *l. vnic. inf. de Saturianis l.* 11. *inf. de Veteranis*: *l.* 10. *inf. de lustrali collation.* Poëta. *qui rura bubus exercet suis.*
'' Alij *insistentium*: verùm *instrumentum* rectum est, & *instruendi* vox hîc in re propria.
'' Et *vestium*, C. Iust.
'' *Enthecarum* vox hic propria, etiam in libris *Pandectarum*, Alioquin C. *Inst.* habet, *apothecis.*
'' Alij, *constricta*, sed nil necesse.
'' *aut Palatinis super hoc causâ missis.* Hoc amplius in *C. Inst.*
'' In C. Iust. *publicis Iudicis.* malè.

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc Valentiniani Sen. constitutio est de bonis proscriptorum vt accurata ita elegantissima, quâ is nouam INCORPORATIONIS bonorum proscripti formam per prouincias & quidem exactiorem, quàm à Constantio præstituta fuerat, *l.* 3. *inf.* imò & quam ipse præscripserat, *l.* 1. *inf. de incorpor.* nunc præscribit. Nempè ne quafraus fiat, ne quid bonorum subducatur, duplicem inquisitionem fieri vult. Primam, per Officiales Rectoris prouinciæ plenissimâ descriptione factâ,

factâ, ſeu pleniſſimo *Inuentario* eaque deſcriptione & inquiſitione ad Rationalem rei priuatæ miſſæ, quod hactenus conſtitutum nõ fuerat *d. l. 1. de incorpor.* Secundam inquiſitionem fieri vult per Officiales Rationalis rei priuatæ, primâ interim inquiſitione ad ipſum Principem quoque mittendâ (quod & ipſum Conſtantius *d. l. 3. ſup.* voluerat:) Duplicis iſtius inquiſitionis hic effectus eſt, vt ſi Officiales Rectoris Prouinciæ negligenter vel fraudulenter ſubtraxiſſe quid ſecundâ inquiſitione reperti fuerint, Pœnâ dupli mulctentur. Quæ dupli pœna notanda eſt, & duplex hæc Inquiſitio, ne quid videl. Fiſci commodis ſubtrahatur per gratiam, vel conludium; Quam rationem Valentinianus *hâc lege* diſertè adſignat. Addi poteſt & altera vlteriórque ratio, quam ad *l. 3. ſup.* notabamus. Nempè ad refrenandam petitorum cupiditatem, & vti ſciret liquidò Princeps quid petentibus tribueret.

¶ Obſeruanda cumprimis accurata in id faciendæ deſcriptionis forma, ſeu *Inuentarij* bonorum proſcripti, quæ hîc præſcribitur. Eſt enim hæc *lex* eo ſingularis admodum, velut accuratam Inuentarij faciendi rationem ſeu formam continens, vt & deſcriptionem eorum in quibus facultates cuiuſque fermè conſiſtunt, non-modò recenſu eorum facto, ſed & quantitate & qualitatibus eorum deſignatis: Sic vt nihil fermè *hâc* parte dici poſſit vel excogitari, quod non hîc contineatur: Atque inde Inuentarij faciendi forma per ſingula *capita* deſumi: *fundos* nempè memorat, eorúmque quinque genera deſcribit, vineas inquam, oliua, aratoria, paſcua, Syluas, eorundemque qualitates, ruris, inquam, ingenium, culta, inculta, gratiam & amœnitatem locorum: Cui ſimilis admodum eſt forma ſeu profeſſio cenſualis, quæ proponitur in *l. 4. in pr. ff. de cenſibus*: vbi & ſimilis agrorum diuerſorum enumeratio occurrit *Formâ cenſuali cauetur, vt agri ſic in cenſum referantur. Nomen* FVNDI *cuiuſque & in quâ Ciuitate, & quo pago ſit, & quos duos vicinos proximos habeat: & id* ARVVM*, quod in decem annos proximos ſatum erit, quot iugerum ſit:* VINEA *quot vitès habeat:* OLIVÆ *quot iugerum, & quot arbores habeat:* PRATVM*, quod intra decem annos proximos ſectum erit, quot iugerum:* PASCVA*, quot iugerum eſſe videantur: Item* SYLVÆ *Cædua, omnia ipſe qui defert, æſtimet.* Similis & enumeratio omninò Claudiani in *Theodori COS. p. 171.*

——— *nunquam mihi cura tot annis,*
Altera quam dares ſulcis mollire nouales
Noſſe SOLI VIRES NEMORI, *quæ commoda rupes.*
Quis felix OLEÆ *tractus, quæ* GLEBA *foueret*
Frugibus aut quales tegeret VINDEMIA *colles.*

Memorat Secundo loco Imperator, ſimul & Inuentario comprehendi vult, Ædificiorum ac poſſeſſionum ornatum. 3. *Mancipia* ruſtica, vrbana; eorumque artes & genera: 4. *Caſarios*, & *Colonos*. vbi *Caſarij* quid ſint, videndum eſt: *Quot ſint*, inquit, *Caſarij vel coloni*: Neque alia certè aut antiquior huius nominis mentio mihi occurrit. At enim multa poſteà eorum, ſiue *Caſatorum*, *Caſaticorum*, *Caſalium* (tot enim nominibus vocari) mentio occurrit, veluti in Capitularibus, *lib. 2. cap. 68. lib. 3. c. 64. lib. 4. c. 75. lib. 5. cap. 136.* in veteribus chartis, imò & in veteri Inſcriptione quâdam. Deque ea voce Pithœus, Lindenbrogius, Spelmaninus Iuretus, *in Iuonem*: Ex *hâc* ſanè *leg.* apparet liquidò, non fuiſſe eos *ſeruos*; à mancipiis enim ſeparantur, pariter vt in teſtamento Caroli M. Item à *Colonis* ſeparantur, imò & iis præmittuntur. Quare dignior eorum quàm colonorum & mancipiorum ratio fuerit. Et certè *Caſſarij* fuiſſe videntur, qui ſingulis caſis adminiſtrandis colendis præpoſiti erant: in cuiuſmodi caſas plures (nos *maſſas terræ, Meayries* vocamus, Angli *hidas*,) maiores fundi diuidebantur: à *Caſis*, videl. quæ iunctæ fundis: *l. 20. ff. ſi ſeruit. vind. l. 41. §. feliciſſimo, ff. de relegatis 3.* Vnde & *Caſata*, & *caſamentum*, de huiuſmodi agri modo: v. Spelmationum. Et homines de Corpore & de Caſatlagio, *in conſuet. Toloſan. tit. de homagiis, articulo 8.* Quos ibi interpretantur, de domo & familia ſeruili, intra caſas ruri ſeruientes. Quinto loco Inuentario comprehendi vult Imperator *Boues*, eorumque vt & vomerum numerum adſcribi vult Imperator. 6. *Pecora* item & armenta. 7. *aurum*, argentum, veſtes, monilia: eorúmque pondera & ſpecies. 8. Tandem & *enthecas*, ſeu quid in enthecis repertũ ſit, id eſt quid in inſtrumento & inſtructo ruſtico, vrbano repertũ fuerit, id enim omne *entheca* appellatio cõplectitur de quo alibi: Anguſtior verò eſt *Apotheca* appellatio (quam hîc ſubſtituit Tribonianus) complectitur enim ea tantùm condita, ſeu quæ in conditis ſunt. Et hæc quidem omnia vtiliter traduci poſſunt ad omne Inuentarij genus, vbi res *ſpecificari* debent, & per *capita* rerum diſtingui.

¶ Cæterùm ex *hâc* quoque *lege* diſcimus, *verſ. quantum*, vt & aliis multis, nullo diſcrimine res proſcriptorũ non tantũ immobiles ſed & mobiles, etiã aurũ & argentum priuatæ rei incorporari ſolita. Vt proindè non aſſentior viro docto *Annotat. in Am. Marcell. lib. 15. p. 78.* exiſtimanti fermè fundos ac prædia Rei Priuatæ applicari ſolita; aurum verò & argentum, largitionibus: allegatâ etiam *hâc l. & l. 20. inf.* Neque quicquam iuuatur ea Sententia *arg. epiſtola Iuliani 43. ad Ecebolum*: vbi iubet Iulianus Edeſſenæ Eccleſiæ pecunias omnes τὰ χρήματα ἅπαντα, diuidi militibus, καὶ τὰ κτήματα τοῖς ἡμετέροις προσθεῖναι πριβάτοις, neque enim indicatur hæc largitionum & priuati ærarij differentia, verùm in ſpecie illâ Iulianum ilicò pecunias in milites diuiſiſſe, fundos verò Rei priuatæ ſuæ incorporaſſe.

VIII. * Imppp. Gratianus, Valentin. & THEOD. AAA. Eutropio" P. P.

DEPORTATO " *ſi erunt Liberi nepotéſve*, ſui ſeu emancipati, nepotes quoque" ex filia, ſemiſſem tantum bonorum fiſcus vſurpet, ſemiſſis" ipſi ac liberis hac diſtributione ſeruetur, vt ſextantem ipſe ad fortunam ab extremâ inopiâ vindicandam ſuæ habeat poteſtatis, trientem liberi, nepotéſve: ſcilicet indifferenter, ſiue hij ex filio ſiue filia erunt. Quod ſi * idem & emancipatos, & ſuæ" poteſtatis filios, nepotéſve habuerit, beneficium tantum ad eos, qui in poteſtate ſunt transferatur, ſi emancipati

ea

ea quæ conſecuti erant emancipationis" tempore damnosè" exiſtimant conferenda. Sin autem confuſionem bonorum & donationis elegerint, omnia ea, quæ fiſcus" concedit, æquæ diuiſionis partibus ſortiantur. Quæ regula etiam in dote filiæ vel neptis ex filio conferenda cuſtodienda erit.* Et ſi filius" quidem erit aut filij, ex filio autem alio filiiſve aut filia nepotes, triens hic in ſtirpes non in capita diuidatur. ¶ Quòd ſi deportatus ſine liberis, vel nepotibus *Patrem habebit ac matrem*, vel etiam vtrumque, non ſemiſſis à fiſco, ſed benſis" patrimonij vindicetur, triens reſiduus in duos ſextantes redactus inter parentes ac deportatum æqualiter diuidatur: ita vt vnciam mater, ſi ius liberorum habuerit, vſurpet. Sin fecunditatis" priuilegium non habebit, patri vnciam iam habenti mater ſemunciam ex vncia ſua cedat. Idem ſeruabitur, ſi deportato ex duobus parentibus vnus ſuperfuerit, vt ſextantem ſine aliquâ malignitatis interpretatione præſumat": at tunc" quidem mater, etiam ſi ius non habuerit, liberorum: quam ſuperſtes vir vt ſanximus, ſemper excludet." Quòd ſi deportato *nec liberi fuerint, nec parentes*, dextantem fiſcus accipiat, ſextans ei ad vitæ adflictæ adminicula reſeruetur. ¶ Exceptis his qui crimine fuerint Maieſtatis adflicti: nam in eo caſu ſolum ſextantem iubemus filiis ac nepotibus reſeruari: his regulis, quibus ſupra eſt conſtitutum, dextantem fiſco vſurpante: ipſum verò in tam atroci facinore conuictum, non ſolum deportatione, ſed egeſtate puniri conueniet. Dat. xv. Kal. Iul. Theſſal. Gratiano v. & Theod. I. AA. Coss.

NOTÆ.

* Iangendæ *huic legi* ſunt *leges ſex*: purà *lex 9. prox. inf. l. 6. ſup. de ſponſalib l. 1: ſup. ſi prouincia Rector: l. quiſque, ſup. de his qua adminiſtr. l. 1. ſup. de vſur. rei iudic. l. 2. ſup. ad leg. Iul. Repetund.* Cum *hac leg. & ſeq.* non malè conferatur *lex 15. infr. de petitionib.*

" *Eutropius* PP. ſub Theodoſio M. Orientis ſcil. vid *Proſopogr.*

" Prima hæc ſententia abeſt à *Cod. Iuſt.* Hinc ſanè PRIMVM caput huius *leg.* initium ducit, de LIBERIS deportati.

" Etiam ex filia; vt mox, *indifferenter, ſiue hij ex filio, ſiue filia erunt.*

" *Semiſſis* hic & *inf ſecundo cap. vt ſemis.*

* *Lex 8. Cod. de bonis proſcriptor.* hinc deſumpta.

" id eſt, ſuos, vt *C. Iuſt. d. l. 8.*

" id eſt, putant ſibi collationem damnoſam, atque adeò conferre nolunt, contra iis quæ emancipationis ſuæ tempore conſecuti ſunt, contenti eſſe malunt. In Cod. Iuſt *damno ſuo, d. l. 8.*

" *Collationis* definitionem hinc erue. v: ſic confuſio bonorum & donationis. Paulus quoque *5. ſent. tit. 9. §. vlt.* Confuſionem bonorum vocat.

" Liberis damnati concedit. *C. Iuſt d. l. 8.*

* Reliqua quæ ſequuntur, abſunt à *Cod. Iuſt.*

" Quid ſi merè fratrum liberi ſint? Caſus hic non expreſſè hic deciditur.

" SECVNDVM *huius l. caput* de PARENTIBVS deportati.

" *Benſis*, pro beſſis. *v. de Ortogr. Cod Theod.*

" Fecunditatis priuilegium *hic* ſuprà, ius liberorum. de quo ſuo *titulo, ſuprà, lib 8.*

" Deportatus ſcil. " *Alterum quidem*: ſextantem ſcil.

" In *ſemunciam*. altera quippe matri etiam ius liberorum non habenti relinquitur.

" TERTIVM *huius leg.* caput: de SOLO deportato.

* QVARTVM caput de MAIESTATIS crimine.

COMMENTARIVS.

1 DEPORTATORVM bonis (quæ alioquin fiſco ſolida cedunt, de quo ad *l. vn. inf. de ſent. paſſ. & reſtit.*) aliquid abradi hâc Theodoſius M. conſtitutione vult, ſumma indulgentia: id eſt aliquid ex iis bonis deportato ipſi, aliquid liberis eius & parentibus relinqui: Nempè DEPORTATO ipſi, ſextantem cedere vult: excepto tantum Maieſtatis crimine: In hoc quippe atroci facinore conuictum etiam egeſtate puniri deportatum vult Theodoſius. Hoc illud ſcil. crimen eſt, quod ab omni iuris priuilegio & beneficio ſemper exceptum fuit: & cuius rei non tantùm pœnâ verùm etiam egeſtate puniri oportet: de quo v. quoque *l. quiſquis, ſup. ad Leg. Cornel. de ſicariis.* vt ita perpetuâ egeſtate ſordentibus (quod de filiis dicitur perduellionis Rei, *d. l. quiſquis*) ſit & mors ſolatio, & vita ſupplicio.

Hinc interim notandum, Maieſtatis Reos non ſemper capite damnatos, verùm & deportatos quandoque tantùm: quod etiam docet *lex, eorum, π. de pœnis: l. Menodorum π. eod. tit. iunct. leg. cuius, π. ad Leg. Iul. maieſtatis.* Deportato igitur extra Maieſtatis crimen aliquid bonorum, ſextans inquam ex hac Theodoſij M. conſtitutione relinquitur. Quod quidem eſt Clementiæ Theodoſianæ inter alia argumentum: Nempe quibus vitæ luciſque vſura relinquitur, & bonorum aliquid relinquendum Theodoſius clementer putauit: Alioquin deportationis ipſum per ſe nomen, omnium rerum ſpoliatio eſt: vt Conſtantinus loquitur, *l. vn. in ſ. inf. de ſentent. paſſis.* Et hæc de ipſo deportato.

11 LIBERIS deportatorum pariter Theodoſius M. cuiuſcunque ſexus, gradus, conditionis trientem ſeu tertiam partem bonorum hâc conſtitutione indulget, etiam emancipatis, etiam ex filiâ nepotibus. Quod ius de liberis proſcriptorum, quam variè habitum fuerit, docuit iam *l. 2. 4. 6. ſup.* Docebunt & aliæ è ſequentibus. Excipitur & hic Maieſtatis crimen: ita tamen vt & in eo pars quædam liberis relinquatur, nempè ea ipſa, quam in aliis criminibus ipſi deportato Theodoſius ſuperiùs adſignauit; nempè Sextans, quod & ipſum Theodoſianæ clementiæ argumentum eſt: Alia quippe mens fuit Arcadio *in d. l, quiſquis*: alia mens Honorio, *l. 23. infr. h. t.* Et ſanè huius criminis atrocitas regulariter nihil relinquit heredibus, vt loquitur *d. l. 23.* Alia pariter ſententia fuit Valentiniano, *l. 6. ſup. h. t.* nam vt ibi loquitur, Crimen iſtud qui ſacrilego animo adſumit, iuſtè pœnam ad ſuos etiam poſteros mittit. Alia quoque ſententia Conſtantio, *l. 2. 4.* Denique, cui non fermè alia ſententia fuit, etiam ex anterioribus Principibus, paucis exceptis; id

id quod etiam Constantius ipse indicat, *d. l.* 2. ibi: *non condentes pœnam, sed relinquentes antiquam*: Paucis inquam, exceptis, de quibus *ad eam leg.* 2.

Et sanè summam Theodosij lenitatem in hoc Maiestatis crimine peculiari Oratione commendauit in Senatu, Themistius *Orat.* 5. quam circa hæc tempora habitam non inanis est coniectura, imò certissima. Habita quippe ea Oratio, cùm Theodosio nonnisi vnicus esset filius Arcadius. Atqui anno demum 384. natus Theodosio alter filius Honorius. Sed & nota est mirifica huius Theodosij in Antiochenos clementia, de quâ videndus quoque Baronius Anno 388. & de quâ nos alibi.

Trientem igitur, excepto Maiestatis crimine, deportati liberis Theodosius *h. l.* concedit, & quidem emancipatis quoque, itémque filiabus & ex filia nepotibus. Emancipatis, inquam, si modò quæ emancipationis tempore consecuti fuerunt (vt plerumque in emancipando parentes aliquid liberis largiebantur, quo se iam tuerentur & vitam tolerarent; vt præter *hanc legem* ostendit *l.* 2. *sup. de donat. l. vlt. sup. de reuoc. don. l.* 2. & *vlt. C. de mancip. liber. l.* 3. §. *filium*, ff. *de admin. rerum ad ciuit. pert.*) in medium conferant: Et filiæ, dotem: scil. bonorum & dotis collationem, vt Edicto Prætorio Emancipati & filiæ ad bona paterna admitti se postulantes, eadem bona in medium conferre tenentur, ita & Theodosius *h. l.* ad Trientis istius communionem sub eadem collationis lege eosdem vocat. Alioquin si id facere recusent, & vt loquitur ipsemet, *si ea damnose existiment conferenda*, ab *huius l.* beneficio eos excludit. Manifesta quippe est huius collationis æquitas *l.* 1. ff. *de collat.* quod etiam his verbis indicatur: *Æqua diuisionis partibus sortiantur.*

Additur modus diuidendi huius trientis, nempè inter filios, & nepotes ex filiis, purà in stirpes, non in capita, quæ ordinaria est & legitima diuisionum & successionum ratio. Denique Theodosius in hoc triente successionis rationem haberi voluit.

III. PATRIBVS etiam & MATRIBVS, deportatorum liberis deficientibus, nonnihilum etiam ex deportati bonis Theodosius hac Constitutione tribuit. Nempè Sextantem; ita quidem, vt si vel pater tantùm vel mater tantùm extent, totus sextans superstiti cedat, & quidem matri, etiam si non habeat ius liberorum; si verò vterque parens concurrat, sextans inter eos æqualiter diuidatur, sic vt pater habeat vnciam, mater habeat alteram; dummodo hoc casu mater habeat ius liberorum. Nam si mater cum patre concurrens non habeat ius liberorum, ipsa nonnisi semunciam, id est dimidiam vnciam consequitur, patri verò cedit sescuncia, id est vnica cum dimidia.

Ex his interim duo notanda sunt: Primùm effectus iuris liberorum in matre, quod etiam *fœcunditatis priuilegium* vocatur, de quo *suo titulo* dictum est *lib.* 8. *de iure liberor.* Secundò notandum, iuris istius liberorum hîc patre rationem non habitam, si mater sola esset; habitam, si cum patre concurreret; & quidem ad formulam *legis Papiæ*, quâ Orbi solidum non capiunt: sed dimidium tantùm, vt hoc casu mater ex sextante nonnisi semunciam ferat.

¶ Hæc verò in totum constitutio velut solemnis iam quæque ad multos iuris articulos, & quæstiones aptari potest, notetur: 1. Nempe vsus eius esse potest in argumento de *Deportatis*. 2. in materiâ *successionum*. 3. *suorum* item & *emancipatorum* exæquatione. 4. *Nepotum* quoque ex filia. 5. circa *Diuisionem* hæreditatis seu assis; pleraque enim nomina partium hîc continentur: Dextantis, Bessis, semissis, Trientis, sextantis, Vnciæ, Semunciæ. 6. vbi agitur de excludendis per suos emancipatis. 7. de *Collatione* ab emancipatis facienda, donationis, vel dotis. 8. de *successione diuidenda* in stirpes, non in capita. 9. de *Patribus*, quorum non æqua prorsus quæ liberorum ratio. 10. de Diuerso quandoque *patris* & *matris* iure. 11. de *Fœcunditatis* priuilegio. 12. de Crimine Maiestatis. Tot scil. *Iuris* obseruationibus ex vltima Iurisprudentiâ petitis hæc *lex* fœta est; quæ singula illustrare longum nimis foret, indicasse ea sufficit.

Tandem cum *h. l.* conferatur proximè sequens, quæ vt *huic* iungenda est, & argumento proxima est, ita complurima similia habet.

¶ *Quibus* LIBERIS & PARENTIBVS, *quóue ordine bona damnatorum deferantur; accurata Theodosij M. lex.*

IX. * Idem AAA. Eutropio" PF. P.

SI aliquis supplicio" fuerit adflictus, *filiis* quidem omnium facultatum deferatur prima successio. Nepotes verò" ex filia gradus secundus admittat: si tamen nullus suorum fuerit inuentus, qui eos antecedat": hereditate, " in stirpes non in capita diuidenda. Quod æquè obseruabitur, si erit filius ac nepotes qui ab intestato successuri defuncto, vel ex duodecim " Tabulis, vel per rescissionem" capitis Prætorio vocabuntur edicto: Emancipatis & filia necessitate conlationis adstrictis. Progredietur tamen beneficium etiam ad tertij" gradus liberos, si modo ex virili stirpe descendunt. Ita dumtaxat, vt sub hoc casu ipsi semissem, semissem fiscus vsurpet, ea distributione partium, quam ius ciuile disponit. ¶ Quod* si supplicio huiusmodi adflictus comprehensorum graduum liberos non habebit, tum capite secundo *pater ac mater* in trientem duntaxat vocetur, bessе ad ærarium publicum transferendo: atque ita, si matri ius fuerit liberorum", partes inter vtrumque parentem sextantibus impleantur: Sin deerit", quadrantem pater, vnciam mater accipiat. Quod si interfectus" patrem tantum reliquerit, nihilo secius vindicatione trientis vtatur. Item si matrem, modo ea ius habeat liberorum. Sin autem sola superetit mater,

Papiæ

Papiæ tamen " legis priuilegiis deſtitota, neque trino partu ſecunditati publicæ gratioſa, ſextante contenta ſit, fiſco dextantem vſurpante. ¶ Tertij * capitis hæc erit regula, vt ſecundi quoque gradus parentes *auum* ſcilicet *atque auiam* paris beneficij foueat ſanctio. Paternus tamen hoc caſu non & maternus auus & auia quærentur : vt quadrantem ex defuncti accipiat bonis: ea diuiſionis lege quæ circa patrem ac matrem diuerſis eſt caſibus explicata. Iungimus tamen capite tertio auo auiæque *fratrem* perempti ac *ſororem*, ita vt in capita diuidi quadrantem hiſdem exiſtentibus ſanciamus: Ac ſi cui perempto cum fratre ac ſorore manſerit conſanguinitatis agnatio, Sit Duodecim Tabulis" locus, ac ius ciuile prævaleat, vt auus atque auia cognatorum gradu inuitati vinci ſe à legitimis adquieſcant. Quo quidem caſu tres vnciæ inter ſororem ac fratrem æqualiter diuidentur. *Vterinus* autem frater ac ſoror eodem gradu, quo auus & auia vocabuntur. Sin omnes hæ deerint punito neceſſitudines, fiſco omnia vindicentur. Dat. xv. Kalend. Iul. Theſſal. Gratiano v. & Theod. I. A. Coss.

NOTÆ.

" Iungendæ quænam *huic legi* ſint *leges*, ad ſuperiorem oſtenſum eſt. Nam ea ipſa *huic* iungenda eſt. Cæterum abeſt *hac l.* à *C. Iuſt.*

" Alio quàm deportationis, de quo *l. ſuperiore.* " Etiam ex filiâ.

" Nempè, quod notiſſimum, nepotes tum demum ad ſucceſſionem admittuntur, ſi pater viuo patre ſuo deſiit ſuus heres eſſe, aut morte interceptus, aut qualibet aliâ ratione liberatus à patris poteſtate. Tum enim nepos neptíſve in locum patris ſui ſuccedit.

" Hoc ipſum, vt cæteroquin in omnibus ſucceſſionibus, ita & in deportati liberis ſuperiori *leg.* ſtatuitur.

" Ex XII. Tabb. ſui & in poteſtate retenti.

" *Reſciſſionem capit* is vocat, cùm vid. Emancipationis & capitis minutionis ratio non habetur, neque ratio capitis minutionis habetur; haud aliter ac in actionibus capite minuti reſtituuntur, reſciſſâ capitis minutione, quid factum non eſſet.

" Vide *l. 5 ſuprà.*

* SECVNDVM caput de *Patre & Matre.*

" De eo quoque *d. lege ſuperiore.*

" id eſt. Si matri non fuerit ius liberorum.

" Agitur itaque *hac lege* etiam de capitis pœna, quam vtique non ſequebatur Bonorum proſcriptio. Vide *Fragm. leg. Iul. & Pap.* & ad eam notas.

" Vide *cap. 14. l. Iul. & Papia.* Vide Dion *lib. 55. & 56.*

* TERTIVM caput de *Auo & Auiâ* : itémque de *fratre & ſorore.*

" Cuius hoc caput : AST SI INTESTATO MORITVR, CVI SVS
HERES NEC EXTABIT, AGNATVS
PROXIMVS FAMILIAM HABETO.

* POSTREMVM caput de Fiſco.

COMMENTARIVS.

SVPPLICIO affectorum, peremptorum, interfectorum, punitorum, citra bonorum proſcriptionem (de hoc enim actum eſt *ſuperiore lege*) bona, quibuſnam, quóue ordine deferantur, hâc conſtitutione Theodoſius M. diligentiſſimè cauet; ad rationem videlicet Iuris Ciuilis & Prætorij, quod ipſemet profitetur: *Iuris ciuilis*, inquam, id eſt legis XII. Tabb. & leg. Papiæ.

Primo igitur capite FILIIS omnem ſucceſſionem defert; Filiis inquam tam primi gradus, quàm ſecundi, id eſt nepotibus, etiam ex filia, imò & Emancipatis. Nepotibus videlicet ita demùm, ſi nullus ſuorum eos antecedat; Emancipatis & Filiæ ita, ſi bona, ſi dotem conferant, quod & ipſum de Deportati liberis *ſup. l. prox.* dictum fuit. Denique ita Nepotibus: vt & cum filiis concurrentibus iis, & ſolis exiſtentibus hereditas in ſtirpes non in capita diuidatur. Et hæc de liberis primi & ſecundi gradus. Tertij gradus liberos, id eſt pronepotes admittit quoque Theodoſius, ſed non ita largiter: nónisi ex virili quippe ſtirpe deſcendentes admittit: deinde ſemiſſem eis tantùm bonorum tribuit, alterum verò fiſco addicit.

Ex quibus omnibus hæc obſeruanda veniunt: In ſecundo gradu etiam ex filiâ nepotes admitti, non admitti in tertio, ex hâc Theodoſij conſtitutione, ad rationem Iuris ciuilis, quâ nati ex Filia non ſuccedebant iure repreſentationis; imò nec à Prætore vocabantur ex capite, *vnde liberi*: idque ius ſtetit per hæc tempora, & nonem annis demum poſt motatum id: *l. 4. ſup. de legit. hered.* Cùm tamen ex Conſtantij conſtitutione nulla facta fuerit huiuſmodi diſtinctio, *l. 2. ſup.* inter tertij gradus liberos ex filio vel filia. Rurſum cum nulla facta fuerit graduum diſtinctio *lege* Valentinianea, putà *l. 6. ſup.* cuius mentio fit *l. 10. prox. inf.* Verùm indiſtinctè liberis ſubſtantiam damnatorum in qualibet cauſâ poſitis adiudicat.

Secundò obſeruandum, Nepotes ita demum admitti, ſi nullus ſuorum fuerit inuentus, qui eos antecedat; de quo vide *§. ita demum, Inſt. de heredit. quæ ab inteſt.* & *§. ſui 2. Inſt. de Hered. qualit.*

Tertiò obſeruetur, quod de reſciſſione capitis, déque vocatis Prætorio Edicto per reſciſſionem capitis dicitur. Nempe emancipatis bonorum poſſeſſio datur, ac ſi capite minuti non fuiſſent: & ſic capitis minutio reſcinditur, pariter vt in Edicto de capite minutis eò res redigitur, ac ſi capitis minutio facta non fuiſſet. Denique emancipatio reſcinditur per bonorum poſſeſſionem, *l. ſed cùm patrono 6. §. 1. ff. de bonorum poſſeſſ.*

Quartò obſerua *duplex* ab inteſtato *ſuccedendi ius* ex XII. Tabb. ſeu iure ciuili, & ex Prætoris Edicto: quæ ſucceſſionum ab inteſtato recta diuiſio eſt.

Quintò obſeruetur *collationis* neceſſitas hoc caſu, quam & *ſuperior lex* requirebat.

Sextò notetur diuiſio *ſucceſſionis* in ſtirpes, non in capita: Non tantùm cum Nepotes cum filiis concurrunt, verùm etiam cum ſoli Nepotes ſeu fratrum liberi; quod hic expreſſè definitur, *verſ. Nepotes*, vt proinde iam conquieſcere debeat tot ingeniis agitata quæſtio, vtrùm duntum fratrum liberi in capita ſuccedant, an verò in ſtirpes, de quo alius erit dicendi locus.

Postremò obseruetur, liberis primi & secundi gradus totam supplicio affecti successionem deferri: at liberis tertij gradus, non nisi semissem.

2. PARENTIBVS in defectum liberorum trientem bonorum damnati, Theodosius *hac leg.* adiudicat, reliquum verò bessem ærario publico: Ita quidem, vt si pater solus sit, totum trientem sibi vindicet: si mater sola quoque sit, eundem trientem adiudicat, si modo *Papiæ legis* priuilegiis nixa sit; id est si ius liberorum habet, atque trino partu fœcunditati publicæ gratiosa existat: si non sit, sextantem tantùm. Si autem pater & mater concurrant, triens inter eos diuidendus est ex æquo, si videlicet mater habeat ius liberorum: Nam si non habeat, pater ex triente tres vncias, mater vnciam tantùm feret.

Ex his obseruetur *Papiæ legis* priuilegium, & trini partus, seu iuris liberorum, quod & ipsum in specie *legis superioris* memoratur.

Secundò obseruetur proportio diuisionis inter patrem & matrem iure liberorum non subnixam, quæ est quadrantaria, id est, vt è quatuor partibus tres ferat pater, quartam mater; quæ & ipsa in specie *superioris legis* obseruatur, vers. *sin fœcunditatis*.

3. AVO verò & AVIÆ, fratribus & sororibus, liberis, patre & matre deficientibus, successio supplicio affecti defertur his conditionibus. Primò vt Quadrans tantùm his deferatur, non etiam triens, vt superiori capite.

Notetur ergo & hæc proportio, Filiis scil. primi & secundi gradus totus As relinquitur; liberis tertij gradus Semis; Patri & Matri Triens; Auo & Auiæ vt & fratribus & sororibus Quadrans.

Secundò obseruetur, paterno tantùm Auo hoc beneficium competere.

Tertiò Quadrantem inter eos diuidi, vt *sup. cap.* inter Auum & Auiam.

Quartò notetur, fratres & sorores cum his concurrere, emancipatos videlicet, sic quidem, vt in capita Quadrans diuidatur inter vterinos fratres & sorores; si verò consanguinei sint fratres & sorores, & quibus agnatio manserit, veluti legitimi heredes Auum & Auiam vincunt seu excludunt. Aui quippe & Auiæ gradu cognatorum inuitantur, at fratres agnati gradu legitimorum ex XII. Tabb. & iure ciuili: Obseruetur itaque differentia fratrum consanguineorum & vterinorum; rursum differentia fratrum consanguineorum, inter quos mansit cognatio, & eos qui capite minuti, quæ omnia vetustissimi iuris sunt vestigia. Quæ omnia prosequi longum nimis foret. In summam de *hac l.* idem iudicium faciendum, & *huius l.* non minùs quàm *superioris*, cui ea coaßanda est, vsus multiplex esse potest.

¶ *Ad* POSTVMOS *quoque* LIBEROS *beneficium legis 6. sup. pertinere: & cautelæ, quas obseruari oportet circa* VENTREM.

x. * Idem AAA. Postumiano P. P.

AD beneficium legis Valentinianæ † pertineant *Postumi* quoque puniti" patris, vt bona faciant non caduca." Et ne quis partum qui fuerit, vel subpositum arguat, vel non subpositum mentiatur, si fortè eo tempore, quo maritum seueritas rapiet ad pœnam" (excepto tamen Maiestatis reatu, si, vt ante præceptum est) grauidam se vxor aduerterit, mittat ad Iudicem, conueniat Magistratus, maneat deposita de conceptione testatio, petantur futuræ partitudinis" testimonia, adhibitisque custodibus secunditas" pudica seruetur. Quippe illam fidem solam generis fisco nostro volumus esse potiorem, de cuius minimè natiuitate dubitetur. Dat. VIII. Idus April. Constantinopoli, Merob. II. & Saturnino Coss. [383.]

INTERPRETATIO. *Si quicunque damnatus pragnantem reliquerit vxorem, statim mulier de conceptu suo Iudicem, vel Curiales contestetur, vt cum pepererit, in bonis damnati postumus, id est post mortem patris natus succedat.*

NOTÆ.

* Abest hæc lex à *Cod. Iust.* Iungenda autem huic, *lex 98. infr. de Decurionib.*
† Intelligit *legem sextam, sup. hoc titulo*, Valentiniani.
" Damnati, *d. l.* 6. rapti ad pœnam, *infr.* supplicio affecti.
" *Caduca* bona, *h. l.* dicuntur, quæ ex delicto in fiscum cadunt, de quo alioquin *suo titulo, de bonis vacantibus*.
" Capitis.
" *Partitudo, h. l.* vt & apud Plautum *Aulul. Acta* 2. *Sc.* 2. quod etiam obseruat Nonius *c. 3. voce, Partitudo* 6.
" Ita fœcunditatis priuilegiato, *l. 8. sup.* ita trino partu fœcunditati publicæ gratiosa, *l. 9. sup.*
" Genus pro liberis

COMMENTARIVS.

POSTVMOS quoque liberos damnatorum capite punitorum fisco præferri iubet *hac l.* Theodosius M. constitutione videlicet *Valentinianeâ 6. sup.* confirmata, eóque tracta, atque eius beneficio non modò ad natos, verùm etiam ad postumos liberos porrectâ; excepto semper (pariter vt in *d. l. 6.*) Maiestatis crimine. In cæteris verò criminibus beneficia legum liberis tributa, ad postumos quoque pertinêt ex communi iuris Regulâ. Vicissim in Maiestatis crimine odium in liberos etiam in Postumos diffunditur, vt spoliati scilicet bonis in Principem minus audeant.

Itaque

Itaque hæc *lex* Doctores noſtros quoſdam apertè refutat, qui ab irrationabili, vt volunt, odio *l. quiſquis*, Poſtumos ineptiſſimè excipiunt; quos & ratio *legis* illius, vt rectè Connanus obſeruauit *lib.* 10. *comment. in fin.* & textus *h. l.* expreſſus arguit.

¶ Cæterùm, ne qua fraus hâc parte vel controuerſia de partu poſtumo oriri poſſit, ne quis ſuppoſitum arguat, contrà ne facilè partus ſupponatur, Theodoſius Imp. *hâc l.* Edictum fermè Prætoris de cuſtodiendo partu obſeruari iubet: Quinque ſequentibus cautelis eum in finem conſtitutis, quæ poſt mortem damnati alicuius adhiberi debent. *Primò*, vxor damnati, quæ grauidam ſe aduerterit, mittere iubetur ad Iudicem, id eſt Rectorem prouinciæ certiorem facere debet de vtero ſuo. *Secundò*: ipſa conuenire debet Magiſtratus municipales ſcil. loci, vbi ipſa conſiſtit; id eſt apud quos (quod *Tertium*) fiet Teſtatio depoſita, id eſt ſcriptura ſeu acta geſtáue de conceptione: Et (quod *Quartum*) petantur futuræ parturitionis teſtimonia. *Poſtremò*, Cuſtodes ei adhiberi iubentur. Quæ omnia diligenter notanda ſunt velut ſingularia: ne alioquin, vt hîc dicitur, partum quis ſuppoſitum arguat: & viceuerſa, ne quis mentiatur nō ſuppoſitum: id eſt ne falsò neget ſuppoſitum, qui reuerà ſuppoſitus eſt.

¶ Obſeruandum denique, coaſſandam huic legem 98. *infr. de Decurionib.* quâ etiam *leg.* conſulitur Curiis, ſic vt de filiis pariter Decurionum aliqua caueat, nempe de his retinendis loco parentum excuſatorum, vt & de filiis Magiſtrorum ad Curiam vocandis: Et ſic in Curiarum fauorem contra filios nonnulla cauentur, vti *h. l.* retrò in filiorum fauorem, contra fiſcum. Curiæ ſcil. munerúmque publicorum potior ratio eſſe debet, *d. l.* 98. contrà, potior liberorum quàm fiſci: *h. l.* liberorum inquam, vbi fides generis adeſt. Seu de eorum natiuitate minimè dubitatur, vt *h. l.* dicitur: ſic vt hi faciant bona non caduca, id eſt, impediant ne fiſco adquirantur. Quæ ſimilibus firmare teſtimoniis, vel exemplis, nil attinet.

¶ *De Forma* Incorporationis *bonorum proſcriptorum, déque* Titvlis *Principis adfigendis.*

x i. * Imppp. Theodosivs, Arcadius, & Honorius aaa. Rufino p." p.

SI qui pro atrocitate commiſſi formam" eiuſmodi ſuſtinebunt, vt bona eorum proſcribtionis nomine vindicata fiſcalibus ſint ſocianda corporibus, commemorationem noſtrorum Nominum in his titulis nolumus" fieri, qui eorum poſtibus adfigentur, vel his", quorum ius ac proprietas auferetur." Officium etenim Palatinum" decem librarum auri multâ diſpendióque vexabitur", ſi hoc deinceps crediderit neglegendum." Dat. die Kal. Maij, Conſtantinop. Theod. a. iii. & Abundantio v. c Coss. [393.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex* à *Cod. Iuſtinian.*
" *Rufinus* PP. ſub Theodoſio M. Orientis ſcil. vid. *Proſop.*
" *Forma*, condemnationis ſcil. & Iudicis, ſententiæ.
" *sc. Volumus*, mox vt pluribus oſtendam.
" De hoc loco mox.
" Intelligit Officiales Rationalium Rei priuatæ: de quo ad *l.* 1. *infr. de incorporat.*
" *Vexari* multa &c. eſt puniri, mulctari.
" Et hæc vox ſuperiorem emendationem firmat Præcipit enim *hâc lege* aliquid fieri, non vetat.

COMMENTARIVS.

AD Incorporationis formam pertinet hæc conſtitutio Theodoſij M. quæ nuper etiam ſolemnis euaſit, ob multa circa eam dicta tentatáque à Viris clariſſimis, non quidem per quos ea incorporatio fieri debeat, eam quippè formam præſcribit *l.* 3. *& l.* 7. *ſup.* verùm, quo ritu. Nempè, *Titulos* Principis nomine inſcriptos, per Palatinos, id eſt Officiales Rationalis rei priuatæ (vt docuit *d. l.* 7.) poſtibus eorum adfigi hâc conſtitutione Theodoſius iubet, *vel his* ſcilicet prædiis, *quorum ius & proprietas fiſcò vindicatur*. Itaque *in h. l.* omninò reſcribendum, *Volumus*: quod & *lex* 20. *inf.* apertè confirmat; & *l.* 1. *inf. de incorporatione*: *l.* 4. *inf. de Aquaductu*: & Caſſiodorus 4. *var.* 14. *&* 5. *var.* 6. & Gregorius *in Regiſtro*: Nempe vt ſolius Principis erat titulos prædiis apponere, vt docet *tit. C. vt nemo priuat. tit.* & *Nouella Iuſtin.* 28. 29. 30. Ita eius nomen inſcribi oportuit. Hinc *Sacri Tituli* Symmacho *lib.* 5. *ep.* 54. Hinc *l.* 1. *infr. de incorporatione, Tituli*, inquit, *quorum adiectione prædia noſtris ſunt conſecranda nominibus*. Hinc *l.* 20. *inf. per agros, per cuncta domicilia, titulos noſtræ Serenitatis affigi præcipimus*. Omitto innumera alia, quæ ad *d. l.* 1. *de incorporatione*, congeram. Quare primus error eſt Viri Clariſſimi *de modo vſurarum*, *p.* 640. *v. & p.* 644. qui *nolumus*, hîc tuebatur, quaſi præ modeſtia Auguſti illi quorum hæc *lex* (*Theodoſium* ſolum dicere debuit, qui ſecundus error) in titulis illis cōmemorari ſe noluerint: Nam imò commemorari eos omninò oportuit, & verò iubet *h. l.* Theodoſius, quod etiam ex *fine legis* diſcimus. Neque quidquam tam ſolemne & requiſitum hâc in re: vnde & *ſacrilegium* [illegible]. Idémque in *l.* 1. *Cod. vt nemo priuat.* dicitur, *Regiæ tantùm Maieſtatis eſſe, vt noſtra Domus & patrimonia titulorum inſcriptione legantur, & nomen Dominicum praſcribi*. Vbi *nomen Dominicum*, ne quis erret, eſt Imperatorium non Domini priuati. Vide & *Nouellam* Valentin. 28. *de Tribut. fiſcal.* Neque etiam eidem Viro CL. (qui tertius ad *hanc l.*

eius error est) accedo, in *hâc l.* reponenti, *vel velis*, pro, *vel his*: nam neque posteriora illa hanc emendationem ferunt, *quorum ius ac proprietas auferetur*, quæ sanè cum illis, *vel velis*, nec quicquam cohærerent, Quid igitur? Reponendum putet quis, *velut his*: vt ita his verbis ratio contineatur, cur commemoratio Principis in his titulis fieri debeat, iique postibus domorum bonorúmque adfigi debeant, vtpote vel ceu quorum ius ac proprietas his auferatur. Nempè indicio hæc sunt, auferri bona hæc priuato pristinóque domino; contrà fisco seu Imperatori ea adquiri: quare mutato domino in Imperatorem, eius nomen titulis adfixis adscribi oportet. Tandem neque eidem accedo, tertiâ emendatione *h.l.* percellenti: Nihil enim hic immutandum: his scil. verbis, *vel his*, indicantur alia bona prædiáque seu fundi, quàm *postes* seu domus. Nempè vt bona seu prædia alia vrbana erant, quæ *postium* appellatione hic designantur, quomodo & Chrysostomus loco quem profero ad *l. 1. inf. de incorporat.* disertè *οἰκήματα ἐν ταῖς πόλεσι* vocat: alia verò rustica erant, ità vtrisque tituli hi assignabantur. Idcò & *l. 20. dicitur per agros, & per cuncta domicilia.*

¶ Tandem rectè *hâc lege* dicitur, *nostrorum nominum*, neque hoc mutandum in, *numinum*, quod Vir doctus ille alioquin, quarto ad *hanc l.* errore, voluit. Ita enim quoque in *d. l. 1. de incorporat.* nostris nominibus, *l. vnic. sup. si quis Imperatori maled.* quæ & ipsa Theodosij M. est, *si quis petulanti maledicto nomina nostra crediderit lacessenda.*

¶ Ad legis sententiam nunc redeamus. Ergò iubet omnino *hâc l.* Theodosius M. proscriptorum bonis titulos Imperatorios adfigi, adponi: quod iam Palatini facere *negligebant*, hoc solemni ritu non obseruato. Quibus ideò decem auri librarum multam imponit. Quod quidem ipsum clarè ostendit in *superioribus* legendum, *Volumus*. Nempè noluit id *negligi*, voluit contra obseruari: Ritus denique hic & solemnitas necessaria in incorporatione bonorum, ne alioquin hoc non obseruato, etiam non proscriptorum bona fisco calumniosè vindicarentur. Et sic exemplum habemus *solemnitatis* necessariò obseruandæ.

¶ *De* TATIANO: *déque* RESTITVENDIS *bonis quibusdam, quæ proscripta fiscóque incorporata vel donata fuerant: Constitutio singularis Theodosij M.*

XII. * Idem AAA. Rufino P.P.

OMNIA proscribtorum bona, quæ fisco iusserat Tatianus adnecti, vel ipsis, qui propriam nuditatem: vel illis, qui suorum mortem in extremâ positi egestate lugent, sine dubitationis obstaculo reddi præcipimus. Dat. Prid. Id. Iun.'' Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio v.c. Coss. [393.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *C. Iust.* Iungenda autem *huic* est *l. 23. inf. de annon & tribut.* Item iungenda *l. 13. inf. prox.* quarum interpretatione simul defungemur.

'' *Rufinus* PP. sub Theodosio M Orientis scil.

'' Ita quoque *d. l. 23. inf. de annonâ & trib.* verùm ex *l. 13. inf.* reponendum *Ian.*

XIII. * Idem AAA. Drepanio Com. R. P.''

OMNIA proscribtorum bona, quæ fisci nomine singulis'' quibusque Tatianus eripuit, vel ipsis qui gladio acerbiorem'' stilum'' passi ærumnas suas nudirarem'' fleuerunt: vel eorum, filiis, ac propinquis, qui'' cruentas excepêre sententias, restitui mox iubemus: ita vt omnes, qui aliquid ex huiusmodi bonis nostra liberalitate meruerunt, restituere indepta cogantur. Dat. Prid. Id. Ianuar:'' Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio Coss.

NOTÆ.

* Iungenda vt dixi *huic* est *l. 12. prox. inf.* itémque *l. 23. inf. de annon. & tribut.*

* Scilicet ad diuersos Magistratus super eadem re ei exequendæ Principum Constitutiones procedere solitæ seu emanare & exire. Ideò autem *Comitis Rerum priuatarum* hæc inscribitur, pariter vt *l. 17. inf* quia de proscriptorum bonis agitur, déque eorum petitione, quæ priuato ærario competebant, seu priuatæ rei commodis, vt ait *lex 7. sup. h.t.* seu fiscali dominio vindicabantur, *l. 4 sup.* Quod & ipsum testatur Symmachus *lib. 5. ep. 66.* & Cassiodorus *6. var. 8.* Quod confirmat quoque *Nouella* Theodosij 47. *de competitionibus:* v. & *Nouellam* Maioriani 7.

'' De hâc formulâ consule *Glossarium.*

'' Acerbiorem. Hoc autem vult: Proscriptione acerbiorem esse gladium.

'' *Stilum* pro proscribtione vsurpat absolutè. Aliàs stilus proscriptionis, *l. 7. sup.*

'' *Nuditatémque*, vel *nuditate.*

'' Hæc referenda sunt non ad proxima filiis & propinquis, sed ad illa remotiora, *vel eorum.*

'' Reponendum: *Iunias*, ex *d. l. 12. prox.* itémque ex *d. l. 23 inf. de annon. & tribut.* nisi ambæ illæ ex hâc emendandæ sunt.

COMMEN

COMMENTARIVS.

RESTITVI, ſeu, reddi quandoque bona vel ipſis proſcriptis ſuperſtitibus; vel ſi capitalem ſententiam, &c, vt loquitur *l.* 13. cruentam excepiſſent, eorum heredibus ſolita, non modò ex merâ Principis largitate & munificentiâ, humanitate duriores caſus & triſtiorem fortunam molliente; vt loquitur *l.* 17. *inf.* déque eo dicendi locus erit, *inf. t. prox. de ſent. paſſ. & reſt.* verùm etiam quia Iudicis à quo proſcriptio facta fuerat, acta poſtea reſciſſa fuerunt, veluti Præfecti Prætorio. Nam his in ſummâ adminiſtrationis poteſtate poſitis proſcribere & confiſcare licuit, *l. vnic. ſup. Ne ſine iuſſu Princ.*

¶ Eius rei exemplum præbent *hæ duæ leges*, quibus alioquin & *Tertia* iungenda eſt, putà *lex* 23. *inf. de annon. & tribut.* in Tatiano, inquam: Præfecto Prætorio Orientis, cuius acta *Quartâ* adhuc conſtitutione irritantur], *l.* 131. *inf. de Decurion.* itémque Proculi Præfecti Vrbis filij eius *l.* 12. *inf. de annon. ciuic.*

¶ Cæterùm, quæ hunc Tatianum ſpectant, ea prolixè notata reperies ſemel ad *l.* 9. *ſup. de indulg. crim.* quæ *lex* huic contraria eſt. Eâ quippe *lege*, quæ *hâc noſtra* poſterior eſt, fama Tatiani reſtituitur, ſimul & Prouinciæ Lyciæ ab *Arcadio* filio Theodoſij, quæ his *legibus* & aliis perſtringitur. Fuit hæc ſcil. Tatiani ſors, vt in ſummâ ſub Theodoſio adminiſtratione poſitus, Rufini (cui *lex* hæc inſcribitur) offenſionem incurrerit, & Rufino auctore iudicéque patriam Lyciam incolere iuſſus ſit, ſeu eò in exilium miſſus, eiuſque acta reſciſſa fuerint, & in his ea quæ his duabus *legibus* irritantur; itémque *l.* 23. *inf. de annonâ & tribut.* & *l.* 131. *inf. de Decurion.* putà noua tributa, nouæ præſtationes ab eo humeris prouincialium impoſitæ, *d. l.* 33. & *d. l.* 131. itémque bonorum proſcriptiones eius iuſſu factæ *his duabus legib.* Paritérque infirmata geſta filij ipſius Proculi, *d. l.* 12. *inf. de annon. ciuic.* Atque hæc ſub Theodoſio M. qui ideò bona Tatiani iuſſu priuatis erepta fiſcóque incorporata, vel priuatis quibuſdam donata reſtituit *his duabus ll.* Eo autem ſublato filius eius Arcadius Tatianum hunc reſtituit, vt oſtendit *d. l.* 9. *ſup. de indulg. crim.* Simúlque ipſi Prouinciæ Lyciæ; vnde is oriundus erat, prior fama & meritum inter cæteras Prouincias renouata fuerunt, vt proinde fallatur admodum Vir doctus, qui putat proſcriptos à Tatiano, de quibus *his legibus* agitur, Lycios fuiſſe, in quos Tatianum ex nullâ, vel leni cauſâ, ſæuiſſe vltione acerbiſſimâ colligi poſſe putat ex *d. l.* 9. Contrarium enim ex eâ *lege* colligitur; maculam enim Lycia incurrit, non aliâ de cauſâ, quàm quia inde Tatianus oriundus erat, atque in eam procul-dubio non ſæuior, quod ille vult; verùm pronior fuit.

¶ *De* RVFINO: *& vt* PRIVATORVM *bona proſcripti alicuius bonis immixta, per viam iuris repetantur, non verò ſponte vindicentur.*

XIV. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. Cæſario P. P.″

SERENITATIS Noſtræ prouiſione ſolitâ commonemus, Vt ea quæ Rufinus quondam cùm viueret quoquo pacto poſſedit, in eodem ſtatu interim maneant, nec quiſquam ſibi poſt eius obitum ſpontaneam vindicandi tribuat poteſtatem. Nam qui tranſacto tempore″ ſiluit, ac Rufinum tenere conceſſit, fiſcum quoque noſtrum ſine præiudicio poſſidere patiatur. Hoc Edictis″ propoſitis per omnes prouincias″ præcipimus diuulgari: quod″ cuncti ſciant, iacturam ſe perpeſſuros grauiorem, totiúſque rei familiaris periculum, niſi ante″ præceptum noſtrum manus ab his quæ Rufinus viuus poſſederat, voluerint abſtinere. Dat. Id. Feb. Conſtantinop. Arcadio A. IV. & Honorio III. AA. Coſs. [396.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *Lex* à *Cod. Iuſt.* quia temporalis eſt, & *priuilegium* potiùs quam *lex*: Cæterùm famoſa *lex*, *ſi quis maior*, *ſup. de pactis & tranſact.* ad manum habenda, ad hanc *legem* meliùs intelligendam.
″ *Orientis*. Rufini in eâ Præfecturâ ſucceſſori.
″ id eſt, præterito. Quo tempore? quo Rufinus vixit.
″ *Edictis* propoſitis per prouincias Præfecti Prætorio Conſtitutiones diuulgabant. vid. *Paratit. de Conſtit. Princ.* & quæ dico ad *leg. vn. infr. ſi per obreptionem*, &c.
″ Prouincias intellige per Præfecturam Prætorianam Orientis.
″ ✱. quò. ″ Imò poſt hoc præceptum.

COMMENTARIVS.

IMMIXTA priuatorum bona bonis proſcripti repetundarũ rei, ſupplicióque affecti Rufini ſponte ſeu propria autoritate occupari ab iis qui ſe dominos dicunt, vetat Arcadius *hâc l.* de quo alioquin pleniſſimè dictum fuit *l.* 3. *ſup. Vnde vi*: verùm interim ea apud fiſcum in eodem ſtatu manere vult: eúmque, qui ſuperſtite eo, qui poſtea proſcriptus eſt, ſiluit; quem cùm viueret poſſidere & tenere conceſſit, Fiſcum quoque ſine præiudicio poſſidere pati vult ſine præiudicio, id eſt vt antea dictum, interim, non turbatâ poſſeſſione Fiſci. Ita enim hæc verba accipienda ſunt, poſſeſſionem videl. huiuſmodi bonorum immixtorum bonis proſcripti

interea penes Fiscum manere oportere, dùm ordine viâque iuris, & vt in illo est, *in iure manum consertum*, non solidâ vi, probato priùs dominio, vindicantur. Possessioni Fisci præiudicium fieri non oportet. Præiudicium fit, cùm possessio eius turbatur. Non magis Fisci possessio quàm priuati, bona etiam publici latronis, cuiusmodi *Rufinus* fuit, (de quo *hac lege* agitur) possidentis, turbari debet. Quamlibet publicus quis latro sit, bonáque sua his propalàm inuiata quis agnoscat, viâ tamen iuris ea repetere debet, non spontaneâ autoritate occupare: & vt habet *d. l. 3. sup. vnde vi*: (quæ *huic* simillima est) puniendi sunt, qui contumaciùs quàm decus publicum sinit, se ereacte, quique cùm litem inferre potuissent, iudicium expectare noluerunt, & victoriam spreuêre, quam iudicij proscripsisset euentus, & litis euentum operiri noluerunt, sed cùm recipere *lege* potuissent, violenti examinis contemptores amplexi sunt quod dedit audacia. Denique hic sensus est; Eum, qui inter proscripti bona rerum suarum aliquid agnoscit, id non propriâ autoritate inuadere, sed viâ Iuris repetere debere.

¶ Est autem hæc lex nominatim de *Rufino*. Nempè Rufinus hic Præfectus Prætorio Orientis, Tyrannidis affectatæ & Gothorum in Orientem immissorum reus, ante portam vrbis Constantinopolitanæ Imp. Arcadij iussu superioris anni 395. fine, quinto Kal. Decembris, id est ante duos circiter menses, quàm hæc *lex* lata est, trucidatus fuit, vt testatur Zosimus *lib. 5. p. 785.* Orosius *lib. 7. cap. 37.* Claudian. *libris duob. in hunc Rufinum.* Symmachus *lib. 6. epist. 14.* Asterius *homil. de Festo* Kalendarum, Socrates *lib. 6. cap. 1.* Sozomenus *lib. 98: cap. 1.* Philostorgius *lib. 11. c. 3.* Marcellinus *Chronico:* & Fasti Siculi *prædicto anno, Olybrij & Probini consulatu.* Hic idem Rufinus incaplebili rapacitate fuisse notatur, priuatorúmque bona ad se iniustis rationibus (quod *ad h. l.* pertinet) traxisse. Et verò eodem pertinere docuit famosam illam *legem, si quis maior. sup. de pactis & transact.* de quo insignes loci apud Claudianum, & Suidam ex Eunapij Sardiani vel alterius vetusti scriptoris χρονογραφίᾳ, itémque apud Zosimum *lib. 5.* Quâ causâ Symmachus eum vocat *prædonem annosum*; Et *insatiabilem auri proluuiem* ei obiicit. Claudian. *lib. 1.* Itaque interfecto ei manus dextra abscissa, & ad dedecus insatiabilis auaritiæ ostiatim circumlata est, stipem mendicatura, vt docet Hieronymus *in epitaphio Nepotiani: & Epistol. ad Heliodorum*: & elegantissimè Claudianus *lib. 2. in hunc Rufinum.*

Dextera quin etiam ludo concessa vagatur
Æra petens, pœnásque animi persoluit auari,
Terribilis lucro vinósque imitata retentus,
Cogitur adductis digitos inflectere neruis.

Adde & Philostorgium, *lib. 11. c. 4.* & Nicephorum ex eo: & Marcellinum *Chronico.* Nempe qui viuus priuatos argento emunxerat. Qui verò manum illam ostentabat, hæc sermone patrio quasi per iocum clamitabat: Δότε ἀπλήστῳ, vt habet Græca Historia, ac nominatim Zosimus *lib. 5. p. 785.* vnde multum pecuniæ ex re ludicrâ iis obtigit. Eius itaque bona quoque publicata fuerunt, vt hæc quoque *lex* nostra docet, itémque *lex proxima*, quæ eodem pertinet. Meminit & Symmachus *lib. 6. Epist. 14. Dubitare*, inquit, *vos video, an Rufini pœnam secuta sit etiam publicatio facultatum. Fides præsto est Imperialibus signata præceptis. Et tamen prædonis annosi merita pendentibus, non fuit ambigendum, quod spolia Orbis desideraret ærarium.* Rectè *spolia Orbis*, vocat bona Rufini aucta deprædationibus. Ita enim omninò apud Symmachum legendum est, non vt hactenus nullo sensu, *spoliare Vrbis.* Rufini quippe domus erat quasi spelunca latrocinij, de quo hic inter cæteros insignis est Claudiani locus *lib. 1. aduersus hunc Rufinum*:

——— *fluctibus auri*
Expleri calor ille nequit; cuicunque monile
Contextum gemmis, aut prædia culta fuissent:
Rufino populandus erat, dominóque parabat
Exitium fœcundus ager; metuenda colonis
Fertilitas: Laribus pellit, detrudit auitis
Finibus, aut aufert viuis: aut occupat hæres.
Congesta cumulantur opes, orbísque ruinas
Accipit vna domus: populi seruire coacti,
Plenáque priuato succumbunt oppida regno.

¶ Igitur cum inter hæc Rufini bona & spolia complurimi bona sibi per iniuriam erepta agnoscerent & lugerent, Rufino iam cæso manus his passim iniiciebant, vt hæc *lex* nostra docet, cui accedit quod scribit Zosimus *lib. 5. p. 785.* vbi de Eutropio καὶ τὴν μὲν Ῥουφίνου οὐσίαν κατὰ τὸ πλεῖον ἐσφετερίζετο, καὶ ἑτέροις οὐδὲ ἰδεῖν ἐκ ταύτης οἰκειοῦσθαι τὰ ὁπωσοῦν ἄξια τῆς αὐτοῦ κλήσεως νομίζομεν. Ait Zosimus Eutropium Rufini bona potissimam partem sibi intervertisse, aliisque permisisse, vt sibi ex iis tantùm vindicarent quantum sibi conuenire putarent. Verùm id Arcadius *hac lege* fieri prohibet, & si qui ante *hanc legem* manus his immisissent, abstinere commonet grauissimâ pœnâ propositâ; iacturâ, inquam, totius rei familiaris: sed parte alterâ reserata his via iuris, repetendi videlicet ea, quæ sua agnouissent iudicio. Et tamen cum Arcadianorum temporum rationem & turpitudinem animo repeto, vt inanem tantùm ac spoliatis grauem *l. si quis maior, sup. de pactis & transactionib.* fuisse, *eáque lege* spolia Rufini velut lege publica iam comprobata, existimo; Ita & hanc pariter cæso iam Rufino, spoliatis grauem, & fisco tantùm dicando latam non inani coniecturâ ducor. Sic & viuo Rufino & mortuo spoliatis spes omnis præcisa: vt prouinciales & spoliati iam vsurpare illud Iuuenalis omnino potuerint, de Rufino:

——— *& hic damnatus inani*
Iudicio, quod enim saluis infamia nummis?
Exul ab octauâ Marius bibit & fruitur Dis
Iratis, at tu victrix prouincia ploras.

¶ Sanè mox *l. 15. prox. inf.* cùm de vxoris Rufini & aliorum proscriptorum bonis quæreretur, et permissum & deinceps aliis proscriptorum vxoribus suas facultates velut iniectâ manu vindicare.

¶ Ad

¶ *Ad* Vxorum *&* Propinquorum *bona proscriptionem non porrigendam.*

xv. * Idem aa. Cæsario p. " p.

SI quis posthac stilum" (quod absit) proscribtionis exceperit, solus criminis sui soluat pœnas, neminem" habeat in bonorum amissione consortem. Sit à proscribti mariti sorte *Vxor* aliena quo (vt adsolet) proscribto, vxor proprias (velut manu iniectâ) mox vindicet, aut certè quoquomodo occuparas statim recipiat facultates. Dos etiam, non quæ aliquotiens inaniter dotalium instrumentorum tenore conscribitur, sed quam se corporaliter tradidisse docuerit, præsentetur." Ea etiam, si " fortè cum proscribti bonis mixta sunt, non negentur, quæ ab innoxio adhuc marito ante nuptias titulo donationis acceperit. ¶ Sin" verò frater, soror, propinquus, adfinis & quicumque proscribto qualibet sorte sociantur: Tam longè enim vnusquisque à metu ac pœna abesse debet, quàm alienus à crimine est. Dat. iii. Non. Aug. Constantinop. Arcadio iv. & Honorio iii. aa. Coss.

Interpretatio. *Quicumque damnari proscribique meruerit, ab eius facultatibus bona vxoria sequestrentur, ita vt & dotem, quam marito vxor, aut eius parentes obtulerunt & donationem, quam ante nuptias pro coniunctione susceperat, vxor retineat, sibique vindicet à bonis proscriptæ facultatis aliena, quia mariti crimine vxor non potest obligari.*

N O T Æ.

* *L. 9. in pr. C. eod. tit.* hinc desumpta est. Iungenda autem huic *l. 18 sup. de accusat. & inscription.* quæ tamen inscripta *Maximo PF. P.* Concordat autem huic *l. 1. sup. h. t.* quinimò & *l. 18. sup. de pœnis.*

" De stilo proscribtionis vide quoque *l. 7. & 13. sup. de pœnis.*

" Hæc sententia abest à *C. Iust.* vsque ad illa, *vxor proprias.*

" Non propinquos, notos & familiares *d. l.* 18. & *h. l.* non liberos, *d. l.* 1. non vxores, *d. l. 1.* & *h. l.* non fratres, sorores, affines, vel proscripto qualibet sorte sociatos. *h. l.*

" *Repræsentetur.* C. Iust. fortè etiam *retentetur* legas: quanquam & *præsentetur* stare potest, pro præstabitur.

" Sententia hæc abest à *C. Iust.*

" Secvndvm caput de *fratribus*, &c quod & ipsum abest à *C. Iust.* Rescribendam autem hic: *sit verò*, scil. alienus, vt *suprà Sit à proscripti mariti sorte vxor aliena.*

COMMENTARIVS.

VXoras, fratres, sorores, propinquis affines, cæterique qualibet sorte proscripto sociati, bona sua, vt cætera integra atque illibata habere debent. Iam longè scil. vnusquisque à metu ac pœna abesse debet, quàm alienus à crimine est, vt hæc *lex* eleganter loquitur; vel vt Constantinus *l. 1. sup.* alieni criminis infortunio stringi nemo debet. Proscriptus solus criminis sui pœnas soluere debet, neminemque habere in bonorum amissione consortem, vt *hâc l. initio* dicitur, vel vt idem Arcadius *l. 18. sup. de pœnis*, ibi pœna esse debet, vbi & noxa est: ac peccata suos tenere auctores, nec vlteriùs progredi metus quàm reperitur delictum. Quæ sententiæ vt compares sunt, ita tres hæ *leges* argumento concordant.

¶ De Vxore proscripti primùm videndum est, quanquam de eâ iam satis multa ad *d. l. 1. sup.* Nempè *propria sua bona* consequi debet, idque duplici ratione vel viâ; Nam si bona mariti nondum occupata fuerint, ea mox vindicare ipsa potest, velut manu iniectâ; Quod singulare est. Manus iniectio seu χειρεμβολὴ Vxori proscripti conceditur ad vindicãda propria bona sua, quæ aliis nõ cõceditur; quorũ bona proscripti bonis immixta; vt cautũ nominatim *lege proximâ sup.* in eadẽ specie de Rufino: & *lege 3. sup. vnde vi*, quinimò & *l. 13. ff. quod met. caus.* & *leg. pen. ff. ad l. Iul. de vi priuatâ.* Altera ratio est, si iã occupatæ fuerint facultates mariti, vt sua repetat, statimq; recipiat. In quo postremo Vxori cum aliis cõuenit.

¶ *Dotem* pariter recipere debet. Dos si cum cæteris bonis confiscata & occupata, mulieri reddenda est. Vxor in dote creditorum numero est, *l. si marito 31. in pr. ff. sol. matr. & l. 1. C. de fideiussor.* quibus sanè creditoribus fiscus satisfacere tenetur. Vt autem dotem proscripti Vxor petere possit, non satis est probari eam dotalibus instrumentis: Nam aliquoties, id est nonnunquam dos inaniter dotalium instrumentorum tenore conscribitur, vt *h. l.* loquitur, id est instrumentis sæpè continetur nuda confessio dotis, dosque cauta est tantùm, non numerata: de quo titulus *Cod. de dot. cauta, non numerata*: idque est, quod ait lex *inaniter*. Nuda igitur confessio dotis cautæ, Fisco non nocet; & vt Vxor dotem repetere possit, *docere* debet, id est probare, se eã *corporaliter* tradidisse, vt hæc *lex* loquitur, id est reipsâ & corporali traditione.

¶ Præter propria bona, præter dotem Vxor proscripti insuper vindicare potest, seu repetere *donationem*, quam maritus ante nuptias adhuc innoxius, id est ante reatum contulit. Quá parte Arcadio mens alia fuit, quàm Constantino *l. 1. suprà*, qui donationem quoque constante matrimonio factam Vxori adiudicabat: vbi vid. quæ dixi.

¶ De Fratribvs, Sororibus, propinquis & Affinibus nihil attinet plura dicere. De his satis dictum ad *l. 18. sup. de pœnis.*

¶ At illud notandum est, pertinere hanc Arcadij *legem* ad Vxorem & propinquos Rufini; aliorúmque cum eo proscriptorum, de quo *superiore lege* actũ. *Sanè Rufini nominatim* vxorẽ interfecto marito,

vt à

voà cum filiâ ad Ecclesiam confugisse, mox verò permissam Hierosolymam nauigate, testatur Zosimus *lib. 5. p. 785.* vbi vitæ quod reliquum erat, exegêre. Itaque & securitati ipsius aliarúque consultum, sed & bonis earum hâc constitutione: atque hâc occasione cum & in earũ bona itum & sæuitum fuisset, atque in propinquorum Rufini eiúsque affinium, lata hæc *lex*, ne quid de cætero proscripto aliquo tale aliquid fieret.

¶ *De* GILDONE: *& vt* RELIQVA *tributariæ præstationis ab actoribus & conductoribus bonorum proscripti non soluta, præstentur.*

XVI. * Idem AA. ad Peregrinum Com. & Procuratorem diuinæ domus."

EX possessionibus Gildonis, " quæ ad nostrum " ærarium sunt deuolutæ, canonem" omnium titulorum ex integro solemni more inputata cautione solui præcipimus. Dat. Kal. Decemb. Altino, Theodoro v.c. Coss.. [399.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *C. Iust.* " Per Africam vid. *l. 7. & 9. sup. de Metatis.*

" Ad eundem pertinet *l. 19. inf. h. t. l. 19. sup. de pœn. l. 7. & 9. sup. de Metat.* Et sic quinque leges de GILDONE sunt.

" Ita pariter *d. l. 9. de metatis.* priuatum, seu ad diuinam domum, vt inscriptio *huius l.* docet & *l. 7. sup. de Metatis.*

" Patrimonium nostrum, *l. 19. infrà.*

" Vid. *inf. tit. de canone largit. titulor.*

COMMENTARIVS.

TRIBVTARIÆ præstationes (quæ *Canonis* & *titulorum* appellatione designantur,) possessionum nomine, per impotentiam domini ab eius conductoribus non præstitæ, quamlibet confiscatis postea possessionibus, præstari adhuc debent. Hæc *huiusce legis* est sententia, cuius species est: Gildo Comes Africæ (de quo actum fuit plenissimè *sup. l. 7. de Metatis.*) per duodecim integros annos, varias possessiones, seu varia prædia per Africam habebat, vt præter hanc *legem* docet *l. 19. inf. h. t.* itémque *d. l. 7. & 9. sup. de Metatis.* Huiusmodi possessiones conductores exercebant, id est priuati ab eo conductas habebant, de quibus conductoribus in genere erunt tituli *inf. lib. 10.* Huiusmodi conductores ipso Gildonis nomine tumidi tutique, quósque Gildonis metu tributarij exactores ad tributorum præstationem cogere non possent, tributis non satisfaciebant; vt fermè potentium non modò actores, sed & cæteri veluti conductores eadem disciplina cum cæteris teneri sese fermè negant nolúntque, & supercilium erigunt fastúmque, vt docet *l. 1. sup. de iurisdict.* quæque ei coniungenda est *lex 6. inf. de exactionib.* & *l. vnic. inf. de conductor.* & *l. 1. inf. de actor. proc. & conductor. rei priuatæ.* Verùm cùm iam Gildonis autoritas, imò Gildo ipse concidisset, atque eius possessiones ærario vindicatæ fuissent, Honorius hac constitutione iam ab huiusmodi conductoribus neglectam vel recusatam præteriti temporis tributorum collationem reposcit, nisi quatenùs reuera tributa à se illata *cautionibus*, id est securitatibus seu apochis docere possint: *Cautiones* pro apochis *hîc*, & *l. 2. inf. de ann. & trib.* vnde & plenius cautiones apocharum *l. 16. de Susceptor. l. 3. de fisci debit.* Vt Principis, ita potentium conductores ad solutionem specierum solennium debiti vigoris auctoritate cogendi sunt, vt de conductoribus Principis nominatim cauetur, *l. 6. inf. de exaction.* quæ iungenda est *dicta l. 1. sup. de iurisdict.* & si cogi tùm non potuerint, vbi iam possunt reliqua præteriti temporis non exacta, ex integro soluere cogendi sunt. *Ex integro*, id est, hodie, nunc; sin vt quod antea factum non fuit, iam saltem fiat:

¶ Cæterùm inscribitur hæc *lex*, quæ est de possessionibus Gildonis, *Comiti & Procuratori diuinæ domus.* Nempè Gildonis possessiones hoc anno adhuc procurabat Comes & Procurator diuinæ domus, qui cæteras res priuatas in Africâ curabat; verùm postea suus & peculiaris *Comes patrimonio Gildoniaco* præpositus fuit, vt docet *Notitia Imperij* sub *Comite Rer. priuatar.* Nempè quod hæc forent amplissima; quibus & accessêre alia Satellitum ipsius. Sic quidem, vt, quod Manuscripti *Notitiæ* præferunt, hic Comes Gildoniaci patrimonij habuerit Procuratores, Præpositos, & Rationales per diuersas Africæ Prouincias, haud aliter ac Comes rerum priuatarum, sed & proprium officium.

¶ *De*

¶ *De non* PETENDIS *à Principe bonis proſcriptorum intra biennium.*

XVII. * Idem AA. Studio Com. R.P."

NE quis proſcribtorum bona, vel eorum qui publicam videntur " excepiſſe ſententiam," intra biennium" æſtimet poſtulanda. Abſtineant facultatibus intra id temporis expetendis, vt aut proprias quis recipiat, ſi (vt nobis ingenitum eſt) duriores caſus & triſtiorem fortunam Imperatoria humanitate molliamus: aut tum demum poſtulet, cum iam fiſcalem potius quàm proſcribtorum expetiſſe noſcatur. Si quis autem petendas proſcribti, vel deportati" intra biennium crediderit facultates, careat fructu liberalitatis Auguſtæ: ita vt nec inſtruantur huiuſmodi petitiones, nec ſi temere inſtructæ fuerint,& ſub ſpecialis beneficij munificentia" noſtra prouocauerit liberalitatem, habeant aliquas vires indulta. Dat. XIIII. Kal. Feb. Conſtantinop. Vincentio & Frauitta Coss. [401.]

INTERPRETATIO. *Bona eius qui proſcribi meruerit, intra biennium non competantur. Si quis vero intra biennium proſcripti bona petierit, quod meruerit non valebit, quia ſolita miſericordia noſtra pietas commoueri, & reddere quæ merito commota iuſſit auferri.*

NOTÆ.

* Reperita extat hæc *lex* totidem verbis *l. 23. infr. de petitionibus*. Confirmatur hæc *lex* ab Honorio fratre, *leg: 29. infr. de petit.*

" *Comiti Rer. priuatar.* cui hæc *lex* inſcribatur & *l. 23. ſupr.* iam ad eam dixi.

" Deportationis ſcil. *vt infr. verſic. ſi quis proſcripti, vel deportati.* Nempè rei vel nominatim proſcripti: vel ipſo pœnæ genere deportationis ſcil. per ſe nomen rerum omnium ſpoliatio eſt. vt docebit *l. infr. unic. de ſentent. paſſ.*

" *Videntur excepiſſe*, id eſt exceperunt ſtilo huius ſeculi. Vide *Gloſſarium.*

" Vt ſuprà, *vel eorum qui publicam videntur excepiſſe ſententiam.*

" De hac precum inſtructione, *l. 14. 16. 26. infr. de petition.*

" Munificentiam noſtram *d. l. 23.* Locus hic ita reſtituendus: *Et ſub ſpecialis beneficij munificentiâ, noſtram prouocauerint liberalitatem.*

COMMENTARIVS.

PETITORVM. (de quibus pleniſſimè *infr. titulo de petition. lib. 10. & titulis proximis*) prædæ, libidini, cupiditati hac Arcadij conſtitutione occurritur. A. D. 401. Petitorum, inquam, bona proſcriptorum vel deportatorum à Principe poſtulantium, quorum fauces aperuit vel ſaginauit Principum peſſimus quiſque; vt his occurrit optimus quiſque. Quam in rem nonnulla iam notata ad *l. 3. ſupr. hoc eod. tit.* Vt omittam alias rationes, quibus occurſum his ſubinde fuit, de quibus ſingulis *ſuo titulo*: hunc inter cæteros Arcadius *hâc lege* conſtituit; nempè vt ne intra biennium à Confiſcatione vel deportatione alicuius bona poſtulari ſeu peti poſſint. Quod quidem etiam Honorius frater Arcadij noſtri conſtituit, *l. 29. infr. de petit.* Vbi hanc *legem* innuit & firmat. Id quod Theodoſius Iun. poſteà, Anno mutauit. *Nouellâ de competitionibus. 27.*

Duas porro eius rei rationes Arcadius aſſignat: Prima eſt longè humaniſſima, à quâ ſeipſum Arcadius commendat his verbis: *vt nobis ingenitum eſt, &c.* ne hâc intempeſtiuâ & præproperâ petitione impediatur fortè Princeps ipſiſmet proſcriptis bona ſua reddere, atque, (vt eleganter loquitur) *duriores caſus & triſtiorem fortunam Imperatoriâ humanitate mollire.* Quod Clementiſſimi quique ſæpè fecerunt, de quo dicendi locus eſt ad *l. unic. infr. tit. prox. de ſent. paſſ. & reſt. & l. 1. 2. infr. de collat. donatar.* Suppeditat etiam exemplum Eunapius *in vitâ Oribaſij p.* 182. Altera ratio hæc eſt pudoris plena, ideò non eſſe permittendum proſcriptorum bona, niſi poſt biennium poſtulare, quaſi tum demum derſâ confiſcationis inuidiâ bona fiſcalia cenſeantur, quæ intra biennium quodammodo aliena adhuc cenſeri poſſunt. Poſt biennium non iam ampliùs *aliena*, vel ſaltem non iam ampliùs bona proſcriptorum, ſed ex eo tempore fiſcalia. Quâ parte hæc *lex* valdè notabilis eſt, quò pertinet etiam Inſignis Ambroſij locus *aduerſus Symmachum initio libri primi*, vbi agit de ſumptibus ceremoniarum à Gratiano detractis, quos Gentiles à Valentiniano repetebant, vbi Ambroſius inter alia argumenta, quibus dehortatur Valentinianum, ne eos reſtituat, hoc etiam vtitur: *Quod enim*, inquit, *iam dudùm vel Fiſco vel arcæ eſt vendicatum, de tuo magis conferre videbere, quàm de ſuo reddere.* Nempè quæ fiſcalibus bonis incorporantur, alicuius temporis lapſu fiſcalia prorſus fiunt, & proſcriptionis vel confiſcationis inuidiam exuunt. Quod quidem tempus biennio *h. l.* definitur. Itaque notetur hæc biennalis præſcriptio, quâ confiſcationis memoria detergetur, & fiſco res incorporata iam prorſus fiſcalis cenſetur. Quod vtiliter traduci poteſt ad bonorum confiſcatorum reſtitutionem, itemque feudi antiqui commiſſi reſtitutionem, de quo dicam pleniùs *ad l. 1. & 2. inf. de collat. don.* Ergo intra biennium quaſi aliena adhuc quodammodo proſcriptorum bona nondum fiſcalia cenſentur: aliena inquam, *ἀλλότρια*, quæ proinde peti ideo intra biennium vetat *hac l.* Arcadius. Ad quam P. Faber 1. *Semeſtr. c. vlt.* & poſt eum Genelis *de coniurat. p. 67.* perperam referunt Claudij 2. Imp. conſtitutionem, quâ is, Zonara teſte, *ἀναγράφειν*

πᾶσι ζητεῖν ἐκ βασιλέως ἀλλότρια πράγματα. Eſt enim locus ille intelligendus de alienis propriè dictis: nempe enim eâ tempeſtate Principalis poteſtas cò proceſſerat, vt is alterius res quaſdam alteri petenti aſſignare poſſet (pretio etiam fortè contrà dato) νενόμιστα, γὰρ (ſubiicit Zonaras) τὰς βασιλεῖς δωρεὰς δωρεῖσθαι καὶ τὰ ἀλλότρια. Id quod Claudius χρηστὸς τυγχάνων ἀνὴρ καὶ δικαιοσύνης στοχῶν, vt Zonaras ait, quique leges optimas dedit, teſte Pollione, ſuſtulit. Sanè ab hâc re & mente haud omninò abludit Claudij iſtius *lex 6. Cod. Iuſt. de ſeruit. & aqua.* quæ data eſt A. D. 269. Qua alienam aquam inuito Domino duci vetat: *Cum ſit durum*, inquit, *ac crudelitati proximum, ex tuis prædiis aquæ agmen ortum ſitientibus agris tuis ad aliorum vſum vicinorum iniuriâ propagari.*

¶ Quod argumentum Hiſtoricum *huius legis* attinet: videri poſſit ea ſpectare ad Eutropij & Satellitum ipſius proſcriptionem, quod & ſuadeat characteriſmus huius conſtitutionis collatus cum *lege 17. ſupr. de pœnis.* Biennium enim præcisè ab eâ *lege*, quæ Eutropij proſcriptionem continet, elapſum eſt ad eum diem quo hæc *lex* lata eſt. Data eſt enim *d. l. 17. de pœnis.* XVI. Kal. Febr. Theodoro Conſule, ideſt, A.D. 399. Hæc verò noſtra XIV. Kal. Febr. Vincentio & Frauittâ Coſs. id eſt, A.D. 401. Niſi potiùs putet quis, ad Gaïnam *hanc leg.* pertinere: cuius metus cœpere A.D. 398. & 399. in bellum verò apertū eruperunt A.D. 400. mox & profligatus is captúſque ab Hulda Hunnorum Duce, & menſe Ianuario, vel Februario huius anni 401. Conſtantinopolim delatus, teſte *Chronico Alexandrino, & Marcellino*: vide & Zoſimum de hoc *lib. 5. p. 799.*

¶ *De* MARCHARIDO *proſcripto : vbi* OCCVLTANTIBVS *bona proſcripti venia datur intra certum tempus ea reſtituentibus.*

XVIII. *Idem AA. Bathanario'' Com. Afric.

MARCHARIDVS proſcriptus plurima rerum pœnes diuerſos reliquit, ſicut quæſtio habita patefecit: Vt quiſque igitur aliquid ex eius facultatibus retinet, ſi intra duos menſes ſpontanea reſtituat voluntate, ſciat ſe ad veniam pertinere'', ſi quæ ſuſceperat, fideliter repræſentet: Alioquin patrimonio ſuo fiſco ſociato, pœnam ſe deportationis nouerit ſubiturum. Dat. III. Id. Iul. Med. Vincentio & Frauitta Coſs. [401.]

NOTÆ.

* Et hæc *lex* abeſt à *Cod. Iuſtin.*
'' *Bathanarij* huius Comitis Africæ meminit quoque Zoſimus: de quo mox plura.
'' De Marcharido hoc, mox.
'' *Pertinere ad veniam*: Gloſſ. Theod.

COMMENTARIVS.

OCCVLTATORIBVS bonorum proſcripti, qui videlicet à proſcripto aliquo occultanda ſuſceperunt, intra duos menſes fideliter ea repræſentantibus ignoſci: vlteriùs occultantes & deprehenſos proſcribi deportarique Honorius hac Conſtitutione ſua A. D. 401. iubet. Cuiuſmodi ſimiles aliæ plures in Occultatores huiuſmodi conſtitutiones *hoc tit.* occurrunt: putà *lex 5. 7. in fin. ſupr. l. 19. 20. 21. infr. hoc t.* ¶ Et hæc quidem *huius legis* ſententia eſt.

Hiſtoria verò pertinet nominatim ad *Marcharidum* quendam, cuius nulla mihi alibi mentio occurrit: quæcumque hactenùs de eo ex *hac l.* diſcimus, 1. eum ſub Honorio fuiſſe: 2. Ante Annum 401. 3. Et quidem per Africam. 4. Eius bona proſcripta fuiſſe: 5. Eum apud diuerſos plurima rerum ſuarum reliquiſſe, ſeu plures de his quædam ſuſcepiſſe. 6. Quæſtiones denique ſuper eo habitas, per tormenta ſcil. Certè *Marcharidi* nomini reſpondet nomen hodie quoque vſitatum in Germania *Marchardi*, ſeu *Marquardi*: quomodo Theodorici Abbatis, Franci parens *Marcardus* nuncupatur: Nomen id planè Francicum, cuius eadem origo quæ Marchomeri: Notiſſimum enim Francis Imperium Romanum hoc ſeculum plenum fuiſſe; de quo Francica docebunt. Quibus ſimilia nomina ſunt *Generidus*, de quo Zoſimus *lib. 5. p. 820.* Rumaridus, qui & Conſul fuit. Tautomedes, *l. 15. de operib. publ.* Toriobaudes, *l. 2. C. quæ res veniri*: imò & ipſe ille cui hæc *lex* inſcribitur Bathanarius Comes Africæ, cuius mentio occurrit quoque apud Zoſimum *lib. 5. in Geſtis Anni* 408. Septem annis poſt. *hanc leg.* cui occiſo, eo Anno Heraclianus poſtea ſubſtitutus fuit. Zoſimi locus hic eſt: Ἀνελὼν δὲ Βαθανάριον, τὸν ἐν τῇ μεγάλῃ Λιβύῃ στρατιωτῶν [ἡγούμενον] Στελίχωνος ἀδελφῆς ἄνδρα γενόμενον, Ἡρακλειανῷ παρέδωκε τὴν ἀρχὴν αὐτόχειρι Στελίχωνος ὄντι, καὶ ταύτην ἔπαθλον τὴν τιμὴν δεξαμένῳ. Id eſt, *Occiſo Bathanario Comite Africæ, quo cum nupta erat Soror Stelichonis, id officium Heracliano tradidit, qui manu ſuâ Stelichonem interfecerat, eiuſque facinoris præmium hunc honorem tulit.* Vbi nota μεγάλην Λιβύην dici Africam ad differentiam videlicet Libyæ Ægyptiacæ, vnde Λιβυστῖναι in Actis Apoſtolorum. Quam & τὴν ὑπὸ Καρχηδόνα Λιβύην vocat *l. 2. p. 691. & 692.* Ad Marcharidum redeamus; Quo nomine is proſcriptus? An ob crimen aliquod vulgare? an verò, vt antarta, ſeu Tyrannus, vel à Tyranni partibus? Certè hâc l. dicitur *plurima rerum penes diuerſos reliquiſſe*: iique ea *ſuſcepiſſe*. Vt inde colligas, eum factionis alicuius anteſignanum multos conſcios & participes factionis

ſtionis ſuæ haboiſſe, Valeſius nuper *lib.2. de geſtis veterum Francorum p.95.96.* putabat Gildonis patriuin eum adiutotem fuiſſe, qui deuictus eſt ante ttiennium. Quæ ſententia probabilis eſt. Nam vt hoc addam, de Gildone ſunt quoque, vt alias omittam, anno 399. *lex 16. ſupr.* & ann.405. *lex 19. prox. infr.* vbi nominatim fit mentio Satellitum Gildonis, quorum bona quoque proſcripta fuetont: quorum mentio fit quoque *l.7. ſupr. de metatis*: *l.19. de pœnis*: & apud Anguſtinum, *lib.3. contra Creſconium.* In tantum vt ex illis *legibus* diſcamus, hanc Gildonis Satellitum perveſtigationem diù traxiſſe, etiam ſeptennio poſt *hanc leg.* A. 408. Hæc, inquam, coniectura probabilis eſt. Poſſit tamen quis ita quoque cenſere, Matcharidum hunc Repetundarum tantùm, vel Peculatus teum fuiſſe: qui apud diuerſos ſpolia *reliquerat*, ne apud ſe deprehenderetur: præſertim cùm videamus impunitatem promitti ſpolia hæc teſtituentibus: cuiuſmodi alioquin etiam impunitas promittitur, *l.19. infr.* circa Gildonis bonorum retentatorem, & promitti quoque videtur circa Stiliconis bonorum occupatores, *l.21. infr.*

¶ *De* GILDONE *&* *vt* FRVCTVS *quoque bonorum proſcriptorum à poſſeſſoribus fiſco reſtituantur: & deinceps quidem dupli.*

XIX. * Idem AA. & Theod. A. Vrſicino Com. S.L.

POSSESSIONES, quæ ex bonis GILDONIS, aut Satellitum eius in ius" noſtræ Serenitatis. retentæ" ſunt ab occupatoribus, noſtro patrimonio adgregentur; ita vt ab his ex eo tempore, quo indebitè retentarunt, præſtationum" ſimplum inferatur, Qui ſi conuenti intra Kalendas Octobres poſſeſſiones putauerint retinendas, ſciant ſe ad dupli reſtitutionem cohortandos", & duplos fructus eſſe reddendos. Dat. XII. Kal. Mai. Rau. Stilicone II. & Anthemio Coss. [405.]

NOTÆ.

* " ✱. *Iniuſſu.* vt infra *indebitè*, de quo mox plura.

" Nihil hic præter interpunctionem immutandum: legendum enim, *retentæ ſunt ab occupationibus*, vt infr. *indebitè retentarunt*.

" *Indebitè*, id eſt, niuſſu noſtræ Serenitatis.

" Tam rei ipſius quàm fructuum.

" ✱. *Cohartandos.*

COMMENTARIVS.

OCCVPATORIBVS bonorum Gildonis (de quo dictum fuit pleniſſimè *ad l.7. & 9. ſupr. de metatis*, itémque *l.16. ſupr. hoc eod. tit.* & *l.19. ſupr de pœnis*:) & Satellitum eius, bonorum inquam, quæ ante ſeptem annos fiſco quæſita proſcriptáque fueruot: Occupatoribus inquam, qui ea bona indebitè retentabant *iniuſſu* Principis, atque adeò nullo iure, in præteritum ſimplorum fructuum præſtatio imponitur hac Honorij conſtitutione: in futurum verò ſi intra Kal. Octobris proximas poſſeſſiones non teſtituerint, Dupli pœna: tam ſcil. ipſius rei, quàm fructuum exinde perceptorum: de quâ duplorum fructuum pœna dixi *ad l.1. ſupr. de fruct. & lit. exp.* Atque ita laxamentuoi huiuſmodi occupatoribus tribuitur, intra quod ſola poſſeſſionum & fructuum reſtitutione defungi poſſunt.

¶ Cæterum ex *h.l.* & ſimilibus apparet, proſcripto Tyranno, vel hoſte poblico, eorum bona certatim vel occultata, vel etiam palàm occupata, & quidem occupata, qoaſi Principis largitate ſeu iuſſu, adeò vt poſteà neceſſe fuerit titulum poſſeſſionis ab his oſtendi, iuſſum Imperialem paſſim obtendentibus. De Satellitibus aliorum tyrannorum Stilichonis, Heracliani, agitur *lege 21. ſupr. de pœnis*: *l.20. 22. infr. h. t.* At de Satellitibus Gildonis agit præter hanc legem, *l.7. ſupr. de Metatis*: *l.19. ſupr. de pœnis*: Sed & Auguſtinus, *lib.3. contra Creſconium Grammaticum*, vbi de Optato agit, *qua tamen*, inquit, *ita commiſit, vt inter Gildonis Satellites præcipuus teneretur, haberetur, meretur.*

¶ *De* STILICONE, *&* *Satellitibus eius: &* *vt* BONA *eorum vna cum fructibus fiſco incorporentur.*

XX. * Impp. Honorius & Theod. AA. Thedoro P.P.

PROSCRIPTORVM" Satellitúmque fortunas ærario noſtro iubemus accedere. Ideóque per agros, per cuncta domicilia, titulos" noſtræ ſerenitatis adfigi præcipimus. Quidquid ſanè ab eorum Procuratoribus" ex prædiorum fructibus congregatum eſt, largitionibus

gitionibus nostris protinus copuletur: ne si iussa nostra, aut dissimulatione neglexerint, aut conludio prætermiserint, supplicium exilij pariter & proscribtionis sustineant. Dat. VIII. Kalend. Octobr." Med. Basso & Philippo Coss. [408.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* vnà cum *duabus sequentibus*, à *Cod. Iust.* vt potè temporariæ. Quænam verò *huic legi* iungendæ sint *leges*? mox dicam.
" Theodorus sub Honorio,
" PP. Italiæ. Vid. *Prosopogr.*
" Stiliconis, & filij eius: *l.* 22.
" De his *titulo* iam actum *l.* 11 *supr.*
" Est hæc *lex* hâc parte aduersus procuratores prædiorum ad proscriptos pertinentium: vt *l.* 16. *sup.* fuit aduersus conductores.
" *Exilium* hîc, pro deportatione.
" *X. Nouembr.* vt *l. prox.*

¶ *De* STILICONE: *& vt qui quid ex bonis eius penes se habent, vel retinent, restituant.*

XXI. * Idem AA. Theodoro P.P."

QVi in facultates" Stiliconis, & actus" videntur esse" versati", vel ex hisdem facultatibus aliquid subtraxisse", vel aliquid rapuisse", omnifariam reddant. Dat. VIII". Kalend. Nouembr. Basso & Philippo Coss. [408.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* velut temporaria à *Cod. Iust.* Quænam *leges* iungendæ *huic* sint? mox viderimus.
" *Theodorus* PP. Italiæ scil. sub Honorio: v. *Prosopogr.*
" Seculi stilum hoc redolet: Græcúmne, an Barbarum? Ita Spartianus *in Seuero: Commodum,* inquit, *in Senatum & in Concionem laudauit.* Apud Vulcat. *in Cassio: Seditio in exercitum exorta.*
" *Actus* vox hîc propria, de actoribus prædiorum.
" *Videntur esse versati*: pro versati sunt, vt *l.* 17. *sup. videntur excepisse*, pro *exceperunt*, qualia etiam multa occurrunt apud Scriptores huius fermè seculi. Sic apud Capitol. *in Gordiano: Iussa videbantur,* pro iussa erant. Apud Lampridium *in Alexandro: subiecta videbatur,* pro subiecta erat: & *videri iudicare,* pro *iudicare*; & alia huius generis.
" Sic *l. quisquis* 16. *Cod. si certum petetur,* (quam huic iungendam quoque puto) *si in prouincia fuerit versatus.*
" Clàm.
" Palam: illi occultatores, hi occupatores, de quo *ad l.* 19. *supr.*
" Hunc diem restituo *à l.* 16.

¶ *De* STILICONE *& filio eius Satellitibúsque: & vt* PRIVATI *qui usi bonis* PROSCRIPTOS *iuuerunt, ea repetere non possint.*

XXII. * Idem Theodoro P.P."

QVi suas opes prædoni" pubblico, vel eius filio", ceterísque Satellitibus dederunt, vel iure", vel corpore, quibus ille vsus est ad omnem ditandam" inquietandámque Barbariem, his omnem repetendi viam iubemus esse præclusam. Dat. X. Kalend. Decemb. Rau. Basso & Philippo Coss. [408.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex*, velut temporaria, à *Cod. Iust.*
" Italiæ. " Stiliconi scil. Idem & hostis publicus vocatur *l.* 2. *sup. de litt. & itiner. custod.* Symmachus *lib.* 2. *ep.* 17. Similiter Ruffinum ita vocat *prædonem annosum.* Et Claudianus similiter, *lib.* 1. *in Ruff.*

Sic auidus prædo iam non per singula sæuit
Sed Sceptris inferre minas. ——

Idem (in 4. *Cos.*) Eugenium Tyrannum *Italiam feram, furiis prædonis acerbi subiectam.* Idem de Gildone. *Pars tertia mundi Vnius prædonis ager.* Et mox: *Ire recepturi prædo quem sustulit axem.*
" Eucherio.
" *Opes* priuatorum consistunt vel in iure vel in corpore *h. l.* id est quæ in bonis & patrimonio sunt, sunt vel iura vel corpora; id est, vel res incorporales, vel corporales: de quo discrimine nota iam omnia.
" *Inquietandam*, vt mox probabo.

COMMEN

COMMENTARIVS.

AD STILICHONEM proſcriptum, eiuſq; filiom & Satellites exteros pertinent hæ *tres leges* Honorij quæ inter ſe ſociandæ ſunt, velut in eodem argumento verſantes, sb eodem & ad euodem datæ. Imò & ſociandæ veniunt his, *lex vlt. ſupr. de teſtimoniali : l.20. de pœnis : & lex, quiſquis, C. ſi certum petatur.* Ad eundem denique Stiliconem pertinet *l.1. ſupr. de littor. & itin. cuſtod.* qui & prædo publicus vocatur *l. 22. hoc tit.* hoſtia publicus, *d. l.1. de litt. & itin. cuſt.* ¶De eo verò ſemel hîc pleniùs videndum eſt: etſi iam aliqua præoccupatim ad *dictam leg. 1. ſupr. de littor. & itin. cuſtodia*: ita tamen vt nonniſi ea fermè monere nunc iuuet, quæ *huic Cod.* illuſtrando faciunt, ac nominatim tot illis, quas *initio* cumulaui, *legibus*. Nempè STILICONI gente Vandalo Theodoſius M. moriturus Imperij Occidentalis totius atque Honorij filij ſui, cuius hæ *leges* ſunt, curam commiſerat. Is itaque multis præclarè aduerſus Barbaras gentes Imperium Rom. rum laceſſentes, quin & Tyrannos geſtis aliquandiu rectè commiſſam ſibi Imperij partem tueri viſus eſt. Hinc adeò tres laudum eius apud *Claudianum* panegyrici, aliiſque *eiuſdem* libris laudes eius inſperſæ, & extant ad eundem Symmachi quatuordecim *epiſtolæ lib.4.* Ex quibus liquere poteſt, quantus vir fuerit, quaque autoritate. Affinitate quoque Theodoſij & Honorij idem STILICO inclaruit, vtpotè ductâ vxore Serenâ Theodoſij nepte ex fratre, viciſſim ipſe filiam ſuam Mariam Honorio, poſtea Termantiam deſpondit, vt ex Claudiano, Zoſimo, Olympiodoro, Marcellino, Zonarâ liquet. Verùm hic poſteà FILIO ſuo Eucherio, quem *l. 22.* indicat, Imperium ipſum affectans Barbaros in Imperium Rom. immiſit, inuitauit, inquietauit: Vandalos, Alanos, id genus alios. Id quod monumenta alia, tum *l.22.h.t.* apertiſſimè conteſtatur: *Opes* (inquit illa lex,) *quibus ille vſus eſt, ad omnem ditandam* (vbi fortè legendum *inuitandam*) *inquietandámque barbariem.* Id præterea conteſtatur *d.l.1. ſupr. de littor. cuſtod.* Vbi dicitur Stilico nouum hoc atque inſolitum reperiſſe, vt littora & portus crebris vallaret excubiis, ne cuiquam ex Oriente ad Occidentalem Imperii partem pateret acceſſus. Nempè hoc ita inſtitutum à Stilicone, ne dum Barbaras ipſe gentes in Occidentem immittit vel fouet, vt ita cupitis potiretur, non poſſet aliquid opis ex Oriente, id eſt, ab Arcadio Honorij fratre vel Theodoſio Iuniore nepote ad Occidentem ſubmitti. Hæc inquam, certiſſima ſunt huius rei & publica monumenta, quibus ſubſcribit, & Rutilius Numantianus horum temporum Scriptor, Aquitanus, ſed gentilis, *lib.2. Itinerarij ſui.*

Quo magis eſt facinus diri Stiliconis acerbum,
Proditor arcani quod fuit Imperij.
Romano generi dum nititur eſſe ſuperſtes,
Crudelis ſummis miſcuit ima furor:
Dumque timet, quidquid ſe fecerat ipſe timeri,
Immiſit Latiæ Barbara tela neci.
Viſceribus nudis armatum condidit hoſtem,
Illatæ cladis liberiore dolo.
Ipſa ſatellitibus pellitis Roma patebat.
Et captiua priùs, quàm caperetur, erat.
Nec tantùm Geticis graſſatus proditor armis,
Ante Sibyllinæ fata cremauit opis.

Hieronymus quoque: *Quis credet*, inquit, *Romam in gremio ſuo, non pro gloriâ, ſed pro ſalute ſua pugnare: imò verò non pugnare quidem, ſed auro & cunctâ ſupellectile vitam redimere. Quod non vitio Principum, qui Religioſiſſimi ſunt, ſed ſcelere ſemibarbari* [Stiliconis] *accidit proditoris, qui noſtris contra nos opibus armauit inimicos.* Item Oroſius *lib.7.cap.40.* EXCITATÆ (inquit) *per Stiliconem gentes Alanorum, Sueuorum, Vandalorum, multaque cum his alia, Rhenum tranſeunt, Gallias inuadunt:* & cap.38. *Intereà Comes Stilico Vandalorum gentis genere editus, Eucherium filium ſuum in Imperio quoquomodo ſubſtituere nititur. Quam olim Alaricam cunctamque Gothorum gentē occulto fœdere* FOVANS *ad terendam terrendámque Rempubl. reſeruauit. Præterea Gentes, quibus nunc Galliarum Hiſpaniarúmque Prouinciæ premuntur, hoc eſt, Alanorum, Sueuorum, Vandalorum, ipſoque ſimul motu impulſorum Burgundiorum vltrò in arma* SOLLICITANS SVSCITAVIT *eas interim ripas Rheni quatere & pulſare Gallias voluit: ſperans ſub hâc neceſſitatis circumſtantiâ, quia & extorquere Imperium genero poſſet in filium, & Gentes barbaras tam facilè comprimi, quàm* COMMOVERI *valerent.*

Iam igitur præter ipſummet Honorium eiuſque conſtitutiones, præter alios Scriptores Christianos, & Gentilis Scriptor Rutilius de irritatâ & inquietatâ barbarie fidem facit certiſſimam. At enim Scriptores alij Gentiles, & è Neotericis nonnemo calumniis oppreſſum Stilichonem volūt, veluti Zoſimus, & Olympiodorus *apud Photium*, ac proinde iidem inclementer dicunt iis, qui Stiliconis cœptis obuiam iuerunt, putà Olympio & Heracliano: Nempè hi Scriptores Chriſtiani nominis hoſtes infenſiſſimi, Stiliconem eiúſque filium ideò tuendos ſuſcepêre, quod hic Eucherius conciliando ſibi Gentilium fauori, inſtaurandis templis Gentilium imbuturum ſe Regni primordia pollicebatur, vt teſtatur Oroſius *lib.7.cap.38.* Neque Claudiani præiudicium quicquam contra facit; Nam vt is vltimum Stiliconis æuum non attigit panegyricis ſuis, ita ſanè fatendum initio non fuiſſe iiſdem temporibus virum vel armis vel pacis artibus clariorem, & Principis ſui ſtudioſiorem, ſolique vltimi eius actus vituperātur: vecordiâ Honorij & colluuie Tyrannorum filium ſuum Eucherium imperio admouere conantis. Hoſtis itaque publici & prædonis publici nomen emeruit, & interfectus: Sic actus eius nonnulli damnati, vt *l.1. ſupr. de litt. & itin. cuſtod.* & fomites factioni ſubducti, *l.vlt. ſupr. de Teſtimoniali : & l. 20. ſupr. de pœnis.*

Tandem ad bonorum proſcriptionem itum; quò pertinent hæ tres *leges*; non modò Stiliconis ipſius, filiique Eucherij, ſed & Satellitum, aliorúmque qui Stiliconi adhæſerant; quod hæ tres leges teſtantur: & Zoſimus inſuper *lib. 5. p. 819.* loco alioquin corrupto quem reſtituere cœpit Leoncl. ego ita plenè reſtituo: *ἐτέτακτο γὰρ τὰς οὐσίας τῶν δεδημευμένων, διὰ τὴν Στελίχωνος συνουσίαν δημευθῆναι. συνουσία* & *συνόντες* de Satellitibus, quique à partibus alicuius ſtant, qui re, conſilio aliquem iuuant. Cuius certè rei peragendæ negotium *Heliocrati* datum memorat *ibidem* Zoſimus.

*lib.5: p.*819. qui addit, eum, huic inquisitioni remissius incubuisse, & multis etiam clam authorem fuisse, vt *quacumque possent, occultarent*: eáque de causâ vitæ periculum incurrisse: verum asylo Ecclesiæ sibi consuluisse.

¶ His itáque *tribus legibus*, eam in rem hæc quatuor nunc ab Honorio Imp. constituuntur. Primò *titulos* adfigi oportere proscriptorum, Satellitúmque agris omnibus, domiciliis, *l.* 20. de quibus titulis plenè dictum fuit ad *l.* 21. *sup.* Secundò statuit *d.l.*20. vt *procuratores prædiorum* ad Stiliconem Satellitésque eius pertinentium fructus perceptos largitionibus protinus inferant, pœna alioquin his proposita exilij, id est, deportationis, simul & proscriptionis; de quibus procurationibus possessionum alius erit dicendi locus. Tertiò (quæ sententia est *l.*21.) iubentur ij, qui facultates Stiliconis eiúsvè Satellitum administrauerunt, vel actum aliquem gesserunt, id est Actores, reddere subtracta ex facultatibus, vel rapta; propositâ, vt videtur, in præteritum immunitate. Quæ quidem duo postrema apprimè conueniunt iis quę ex Zosimo modò referebam de Heliocrate, qui multis auctor fuerat, vt quæcumque possent ex Stiliconis bonis occultarent; πολλοῖς ἦν καὶ ἀποκρύψαντες ὅ δυνατόν λάθρα ἔσωσαν: Vt suspicari liceàt hanc fermè harum legum promulgandarum causam fuisse. Tandem & quartò (quæ sententia est *l.*22.) cùm alioquin, proscripto aliquo, immixta bonis ipsius priuatorum bona iure reperi possint (*vt superioribus aliquot, legibus* ostensum est) Sane *d. l.* 22. omnis repetendi via præcluditur his, qui suas opes vltrò Stiliconi, vel eius filio Eucherio, aliisque eorum Satellitibus dederunt, quibus illi vterentur ad Barbaros ditandos, inuitandos, & inquietandos. His scil. demum sua proscripti bonis immixta repetendi facultas est, qui ipsi crimine vacant, non qui vltro ea malo animo dederunt, etsi ea adhuc proscripti bonis immixta appareant. Proscripti adeò bonis ea quoque rectè connumerantur, quæ conscij semel dedêre. Denique non est condictioni locus, vbi vtriusque & dantis & accipientis turpitudo versatur, potiórque adeò est hoc casu quoque causa Fisci. Quod in vsum rectè si quando deduci potest.

¶ *De non* PETENDIS *bonis proscriptorum; iisque* LIBERIS & PARENTIBVS *relinquendis.*

XXIII. *Idem AA.[a] Palladio P.P.[b] Post alia.

EORVM facultates, qui pro criminibus suis meruêre puniri[c] (omni pœnitùs competitione submota) fisco nostro iubemus addici. Si nullos tamen liberos, patrem, matrémve derelinquunt[d], quibus damnatorum bona Legum seruauit humanitas: scelere Maiestatis excepto, cuius atrocitas nihil relinquit heredibus. Dat. VIII. Id. Iul. Rau. Eustathio & Agricola Coss. [421.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Iungendæ ei sunt *l.vn. sup. de quinquennij prascript.* & *l.*29. & 30. *infr. de petition.* Ex quibus desumptæ tres *Cod. Iustin.* putà *lex* 3. *de requir. reis*: *l.*4. *Cod. de bon. vacant.* & *l. vlt. C. de iure fisc.*

[a] Addendum & *Constantius A.* vt tum ipsa temporum ratio docet, tùm aliæ huius anni *leges*, etiam ex iis, quas *huic* coniungendas esse dixi, putà *l.*29 & 30. *infr. de petition.* & *l.*4. *Cod. de bon. vacant.*

[b] *Palladius* sub Honorio PP. *v. Prosopogr.*

[c] Malè *l. vlt. C. de iure Fisci.* præfert, *Orientis.*

[d] Morte scilicet.

[e] Ipsi morte affecti hæredes.

COMMENTARIVS.

SEPTIMA hæc Honorij Constitutio est, quæ pars est prolixioris Honorianæ Constitutionis aduersus Petitorum auiditatem latæ, vt docet præter hanc *legem* (ibi, *post alia*: & ibi, *competitione submotâ*:) cæteræ *leges* illæ, quas *huic* coniungendas dixi, de quo suo *titulo, de petition.* itémque ad *d.l. vn. de quinquennij prascript.* ¶ Tria verò *h. l.* constituit. Primum est, quod PETI bona eorum, qui morte affecti sunt, prohibentur: Contrà, fisco ea sociari iubentur, secundùm *legum* humanitatem: de quo vide *l.* 2. 5. 6. 8. 9. 10. *supr.* Tertiò, Maiestatis tantùm crimen excipitur ab hoc beneficio: pariter vt excipitur *l.*4. & *sup. h. t.*

¶ 1. LIBERIS *proſcriptorum quid & quantum relinqui, intérque eos diuidi debeat: 2. deque* CVRIÆ *& liberorum Curialium ſucceſsione in bonis decurionum proſcriptorum.*

XXIV. *Impp. THEOD. & Valentinianus AA. Hierio P.P.'

SENTIAT latro" nefarius, aut huiuſmodi quis profeſſis" teſtatíſque ſceleribus inuolutus, vltionem ſuam non poſſe tardari. Damnato etiam ita proſcriptio infligenda eſt, vt dimidia parte ærario vindicata, alia damnati filiis reſeruetur. ¶ Decurioni verò, qui hoc incurrerit, ſi liberos non habeat, ſuccedat Curia, bonáque vniuerſa detineat, aut ipſa per ſe, aut ſua" ordinatura periculo munera ſubiturum: Sin erit ſuboles" Curiali, quam' municipales ſibi vindicent functiones; integris fortunis fulciatur: Si filia, vel filiæ fuerint, quod pro" certa legis ſanctione defixum" eſt, pars dimidia ad eas deueniat" facultatum": Sin" mares Curiales fuerint intermixti, dimidia pars eis Curiæ" nomine deferatur: & aliam" quam in commune omnibus tribuit indulgentia Principalis, pro virili diuidant portione. Dat. x. Kalend. Febr. Conſtantinop. D. N. Theod. XII. & Valentiniano II. AA. Coss. [426.]

NOTÆ.

* *L. 10. Cod. eod. tit.* hinc interpolata eſt.
" *Hierius* PP. ſub Theodoſio Iun Orientis ſcil. v. *Proſopogr.* & Chronic. Alex. *in anno proximo* 427.
" Videntur infeſta fuiſſe tempora latrociniis.
" *Profeſſis teſtatiſque* ſceleribus.
" *x. Suo* vt in *C. Iuſt.*
" Maſcula ſcilicet.
" Vſque ad illa *ſi filia*, ita immutata ſunt in *C. Iuſt. Etſi ea nec dum procreata eſt, integris patris fortunis fulciatur.*
" Et hæc ſententia abeſt à *C. Iuſt.*
" *Defixum*, pro *præfixum*, definitum, limitatum.
" *Deuoluatur*, C. Iuſt.
" *Altera dimidia ad Curiam*, hoc maioris perſpicuitatis cauſâ additum *Codici Iuſtiniano.*
" *Sin autem*, C. Iuſt.
" Maribus ſcil.
" Id eſt, propter Curiales functiones quæ eis imminent.
" Id eſt, alteram: porrò in *C. Iuſt.* hoc ita immutatum. *& alia &c. pro virili diuidatur portione.*

COMMENTARIVS.

DE BONIS damnatorum quid fieri debeat, extantibus LIBERIS, pro damnati conditione Theodoſius Iunior hâc conſtitutione cauet. In commune quidem, dimidiam partem fiſco vindicari iubet: alteram verò filiis cedere vult: de quo *l. 2. 4. 6. 8. 9. 10. 23. ſupr. h. t.* Solis nempè filiis hoc beneficium tribuit, at non etiam aliis cognationibus, non patri, non matri, quod tamen pleriſque *Superiorum legum* conſtitutionibus conſtitutum fuerat. Et hæc vt dixi in commune. In DECVRIONVM ſaltem damnatorum bonis alia forma præſtituitur. Nempè Decurioni damnato Curia ſuccedit, ſi liberos non habeat, ex aſſe; quo videl. ea vel per ſe, vel per ordinatum à ſe munera publica ſubeat, de quo dicetur *infr. ſuo tit. de Decurion.* Si verò liberi ſint, & quidem maſculi tantùm, ij ex aſſe ſuccedunt, ſi modò ſint filij Curiæ nexu obſtricti, de quo *d. tit. de Decurion.* Si verò filia tantùm ſit, vel filiæ, ex ſemiſſe ſuccedunt, ex altero Curia. Tandem ſi mixti ſint mares & filiæ, dimidia maribus cedit libera, altera dimidia ex æquo diuidenda eſt inter mares & fœminas. Quæ diuiſionis ratio ſingularis eſt.

¶ Ex his omnibus, ac maximè ex ipſo *legis* principio patet, Theodoſium Iuniorem hac conſtitutione, his anguſtiſſimis finibus ſucceſſiones damnatorum coarctare voluiſſe; Primò intra Curiam, quarum commodis eâ re Imp. conſultum voluit, vt in quibus decus ciuitatum conſiſteret: de quo ſuo *t. de Decurion.* quæque alioquin etiam Curialibus ſine hærede decedentibus ſuccedebant: de quo *tit. ſup. de bonis Decurion.* Deindè intra ſolos filios ſeu liberos, exacerbandis videl. pœnis reorum: & quidem in *ſp. huius leg.* Latronum, & vt eleganter loquitur, *Similibus profeſſis teſtatiſque ſceleribus inuolutorum*, quibus tum Reſpublica infeſtata maximè videtur. Quod *Latronis* nomen attinet, obſeruandum quod monet Vopiſcus *in vitâ Firmi*, magnos Principes eos, quos purpuram inuadentes necaſſent, ſemper *Latrones* vocaſſe.

DE SENTENTIAM PASSIS, ET RESTITVTIS, ET "LIBERIS EORVM.

TITVLVS XLIII.

IX. COD. IVST. LI.

Ad hunc *titulum* referendæ quoque sunt *l.* 12. 13. 17. *supr. de bonis proscript.* item *l.* 1. *&* 2. *infr. de collation. donat.* & Eunap. in *Oribasio, p.* 182.

" Absunt hæc, *& liberis eorum*, à *Cod. Iustin.*

1.* Imp. Constantinus A. ad Maximum PF.

IN quæstione TESTAMENTI", quod deportati filius remeante' patre fecisset, remotis Vlpiani atque Pauli notis', Papiniani' placet valere sententiã, vt in patris sit filius potestate', cui' dignitas ac bona restituta sunt. ¶ Ita tamen, vt GESTA per filium, cuius consilia legitima" ætas firmauerat, rata sint, eodem in potestatem patriam redeunte: Nec" eorum rescissio efficiat (quod est maximè absurdum") eodem tempore, nec in patris, nec in sua quemquam fuisse potestate: minores" enim ætate iure quicquam agere prohibentur. ¶ Quibus si damnato patre TVTOR datus est, necesse est vt ab officio recedat regresso eo, quem non solum nomine" redire, sed etiam officium suum" nullà prauitate corruptum, liberis præbere oportet, vt eorum bona tueatur" & augeat. Nam' si patria potestate ad corrumpendi atque effundendi patrimonij" licentiam abutetur", furioso ac dementi, itèm" prodigo, libidinum omnium" vitiorúmque seruo, non est eorum pecunia" committenda: Ab administratione fugiat, neque tutor esse desinat, omniáque minoris dispendia suis ipse damnis præstet. Sententia verò deportationis nullo patrem præiudicio deminuat. Quem si comperta integritas, vt naturâ", ita officio liberis restituerit, ei gubernacula rerum tradenda sunt, cuius, ad imitationem publici iuris, prouisa custodia" est: Quæ nisi bonis patribus detur, luctuosior erit reditus, quàm discessus. ¶ Ideoque tantum ad restitutionem indulgentia valeat, quantum ad correctionem sententia valuit. Vtque DEPORTATIONIS ipse per" se nomen rerum omnium spoliatio est, ita indulgentiæ' reditus, bonorum ac dignitatis" vno nomine" amissorum omnium sit recuperatio: & filij emancipationem à patribus officiis petant, vt" libertatem non damnationis, sed lenitatis paternæ testem habeant. Dat. XVIII. kal. Octob. Sirmio, Crispo II. & Constantino II. CC. Coss. [321.]

INTERPRETATIO. *Si quis pater in exilium missus, filium in maiore ætate reliquerit: quæcunque de bonis propriis gessit filius, iuxta sententiam Papiniani rata & firma permaneant, nec contra aut testamentum, aut transactionem filij reuersus pater venire permittitur. Sanè cum redierit pater, si filium viuum inuenerit, filium in ius suum paterna potestate recipiet. Cæterum quod de rebus propriis absente patre filius gessit, reuersus pater reuocare non poterit. Quicquid verò filij in annis minoribus constituti fecerint, penitus non valebit: qui tamen si pro ætate, vel absentia patris, aut tutores, aut curatores acceperint, reuersus pater filios, repulsis curatoribus vel tutoribus, cum omni facultate recipiet, ea tamen conditione, vt rem filiorum ita administret ac regat, vt non solùm detrimenta non sentiant, sed studio patris res & facultas proficiat filiorum. Quod si pater aut prodigus, aut negligens, aut euersor, aut libidini deditus esse conuincetur, & filiorum res impiè ac dementer vastare, ac dilapidare cognoscetur, filij talis patris tanquam eo mortuo sub tutore aut curatore consistant: quia sicut æquum est, vt bonus ac vtilis pater rem filiorum regendam administrandamque recipiat, ita iniquum est, vt in damnum filiorum reuersus, facultates a tutoribus curatoribúsve reseruatas dementi" subuersione dilaceret.*

NOTÆ

NOTÆ.

* *L.vlt. Cod. eod.tit.*
* Ita rectè in editione Tiliana & io Cod.Iust. Id quod confirmat vetus Auctor *de Prefectis vrbi* apud Cuspinianum. Vide & *Chronologiam Theodosianam.*
* Id est, de testamento, vel vt idem Papinianus loquitur, *eodem*, vt existimo, *libro*, de iure testamenti, *l. 11. §. vlt. D. de bonor poss sec. Tab.*
* Id est cuius pater postea remeauit: nisi putes legendum, *remanente patre*: id est, in deportatione constituto, vel *remorante*:
* De his Vlpiani & Pauli ad Papinianum notis agitur & *l.vnic.supr. de resp.Prud.* vbi dixi.
* *Lib* 13. *Quæstion.* vt moa probabo.
* Atque adeo testamentum eius irritum fiet.
* ¶ SECVNDVM caput de gestis à filio deportati.& cuius pater postea remeauit.
* Id est, maior ætas.
* ✠. Ne: vt etiam rectè habet C. *Iust.*
* Absurda vitanda sunt.
* Hæc sententia refertur ad illa superiora, *per filium, cuius consilia legitima atas firmauerat.*
* ¶ TERTIVM caput de Tutore filij, cuius pater deportatus moa reuersus.
* Nomine tantùm restituitur patriæ potestati, qui ad eius bonorum administrationem non restitueretur.
* Officium patris & tutoris.
* *Tutoris* inde nomen.
* Id est, alioquin.
* Filij sui.
* *Abutatur*, Cod. Iust.
* Id est, vel saltem, in C. *Iust. itemque.*
* Libidinum omnium vitiorúmque seruit: Ita Firmicus *lib.7. c.16. Omnium libidinum impuris vitiis implicator.* Ibidem *vitiorum & libidinum locum ostendet.*
* *Pecunia* vox hic propria, vt vel ea L. 12. Tabb. liquet: *Agnatorum Gentiliúmque in ea pecuniáve eius potestas esto.*
* *Natura.* C. Inst. malè.
* Perpetua hic imitatio L. 12. Tabb. *Si furiosus aut prodigus existat, ast ei* CVSTOS *nec escit*, &c.
* *Filius reditum*, C.Iust. malè. Nam imò de patribus hic agitur.
* ¶ QVARTVM caput *h.l.* quo generalis Regula subsumitur.
* *Ipsum*, Cod.Iust. rectiùs.
* *Indulgentia restitutio*: C Iust.sed hic repono, *Indulgentiá reditus.* Sententiam passi seu deportati restitutio, nihil aliud est quam indulgentia reditus.
* Etiam patriæ, de qua hic potissimùm quæritur.
* Deportationis scilicet.

COMMENTARIVS.

PATRIS deportati restitutio, quam vim, quem effectum habeat, filiorum contemplatu, hâc elegantissimâ ita & Iurisprudentiæ omnis plenissima Constantini M. constitutione, ex professo tractatur; sic vt ICti tractatum sapiat. Et verò hunc tractatum Constantinus ingressus est, post varios veterum ICtorum eâ de re tractatus; & quidem summorum, putà Papiniani, Vlpiani, Pauli, de quorum ICtorum autoritate fidem facit vel *l.vnica, supr. de respons. Prud.* Faciunt & aliæ *leges per Codicem* sparsæ, è quibus horum ICtorum quanta dignitas fuerit, liquere potest. Quâ parte tamen Constantinus *Papiniani* sententiam prætulit, vt etiam inter cæteros Papinianum excelluisse fatendum est. Neque enim vllus vnquam ICtorum fuit, in quem Principes tot laudes, tot ornamenta coniecerint, quæ alter seculi nostri Papinianus in vnum plenâ manu congessit: sed nullus maior honor excogitari potest, quàm qui Papiniano isti defertur à Valentiniano Tertio in *d.l.vnic.sup.de respons.Prud.* vt si qua in re sint diuersæ Prudentum sententiæ, & numerus æqualis sit, eius partis præcedat autoritas, in quâ excellentis ingenij vir Papinianus emineret, qui vt singulos vincit, ita cedit duobus. ¶ Papiniani igitur sententiam Constantinus *hac lege* præfert, remotis Vlpiani & Pauli *Notis*: quod Valentinianus *in d. l. vnica* etiam indicat. Nempè Paulus & Vlpianus in Papinianum Notas scripserant: verùm Papiniani autoritas euicit, vt ne earum ratio haberetur; id quod Constantini exemplo in *h.l.* tum vel maximè Valentiniani in *d l.vnic.* liquet, vbi absolutè Notas Pauli & Vlpiani in Papiniani corpus factas infirmari præcipit, & addit, *sicut dudum statutum est*, quod tamen non generaliter statutum à Constantino *hac l.* verùm in hâc tantùm specie. Verùm Iustinianus postea autoritati suæ restituit Notas Vlpiani & Pauli, sicubi meliore ratione niterentur, vel vtilitate aliqua censerentur: ex quibus etiam complurimæ reperiuntur per Digesta sparsæ.

¶ Papinianus igitur in materia Testamentariâ versans, quæstionem hanc mouerat de testamento, quod filius deportati fecisset, vtrum patre remeante & restituto, testamentum filij, tanquam capitis diminutione, irritum fieret? An verò nihilominus bonorum possessio secundum tabulas huiusmodi filij dari posset? Mouerat hanc inquam quæstionem, & tractauerat Papinianus, procul dubio *Quæstionum lib.*13. qui vt totus est de bonorum possessione secundum Tabulas (vt docet *l.vlt. π. de condition. institution. l. 45. π. de bonis libert. l.14. π. de bonor. possess.l.22. de legat.præst.l.1.§.16. π.de collation.l.11.de Carbon. Edicto; l.11.de bonor. poss.sec.Tab.*) Ita de restitutione quoque nominatim eo libro egerat, & de reuersis, quisnam videlicet postliminij & restitutionis, seu reditus esset effectus, circa Tab. vel bonorum possessionem secundùm Tabulas, quæque postliminio restituantur, itémque de capitis deminutione, quâ testamentum irritum fit: vt docet *lex 20. π. ex quibus causis maior. & d.l.11. §.1. & 2. de B. P. sec. Tab.* Denique tractauerat pleniùs de restitutionis beneficio, & capitis diminutione, & ad quæ ea extenderetur.

¶ Hanc eandem igitur nunc quæstionem sub manum reuocans Constantinus, & decisam firmiter cupiens, tria tractat & decidit, de vi huius restitutionis, vel potiùs duplicem effectum huius restitutionis circa filios principaliter definit, eúmque postea generali Regulâ concludit, vt alterâ simili ex eodem Papiniano petitâ legem inceperat, limitationem interea, *versic.ita tamen*, interiiciens. De singulis videndum est.

¶ Primo igitur loco de *Teſtamento* filij, patre deportato, mox reſtituto, quæritur? Et verò de eo principaliter Papinianus quæſierat, vt illa prima *huius legis* verba oſtendunt, *in quæſtione Teſtamenti.* Et certè aperta eſt hâc parte Papiniani definitio, ſeu ſententia, patre remeante ſeu reſtituto, id eſt, dignitate & bonis ei reſtitutis, filium quoque in patris poteſtatem redire. Nempe hæc argumentatio eſt; cui dignitas, cui bona reſtituuntur, eidem proculdubio & patria poteſtas reſtituatur neceſſe eſt: eſt enim ea dignitatis ciuilis pars vel potiſſima, vtpote quâ poteſtas in caput ciuis Romani competit, quo maius vel dignius nihil eſt, atque ideò inæſtimabilis ea dicitur *l.* 14. *§. ſed ſi liberor, ff. de leg.* 1. Denique cui dignitas ciuilis, cui ciuitas reſtituitur, & patriam poteſtatem ei reſtitui neceſſe eſt, vt quæ ciuilis dignitatis vel potiſſima ſit ſtricta, & propria ciuitatis ſeu ciuium Romanorum. Et quemadmodum fieri nequit, vt non amittat pater filium, quem patria amiſit, *l.* 19. *§. filius quoque, ff. de captiuis*: ita vice verſâ fieri nequit, vt non recuperet pater filium, qui patriam recuperauit. Idque etiã ita definitum eſt *§.* 1. *Inſt. quib. mod. ius patr. pot. ſolu.* Hoc ita poſito, patriam videl. poteſtatem reſtitui deportati patris reſtitutione, vtique iam ſequitur, quod etiam colligebat Papinianus, tacito iuris intellectu & filij teſtamentum interea conditum ceu capitis diminutione irritum fieri. Neque enim alio fine Papinianus in quæſtione hâc de teſtamento filij, de patria poteſtate recuperatâ egit, niſi vt ab ea poſtea inferret ad vim teſtamenti irritandam. Hoc enim poſito, filium in patris reſtituti poteſtatem redire, ſanè ſequitur, teſtamentum eius irritum fieri. Et hæc eſt *huius legis in princ.* ſententia.

¶ Cui opponi alioquin ſolet *l.* 7. *C. eod. tit.* in quâ diſertis verbis dicitur, *Filio in Inſulam deportato, hácque ratione vinculo patriæ poteſtati exempto, ſi poſtea ex indulgentiâ Principis rediens in patrium ſolum, præcedénſque dignitas reſtituta ſit, poteſtatem patriam reſtitutam non videri.* Verùm rectè omnino Græci Interpretes aiunt, in hâc re differentiam eſſe inter Patrem & filium: Nempe patre deportato, poſteáque reſtituto in dignitatem, patria quoque poteſtas reſtituitur, velut quæ dignitatis pars ſit, *h. l.* Atenim ſi filius deportatus poſtea reſtitutus ſit, in patrium ſolum & præcedentem dignitatem, patria poteſtas non reſtituitur. Nec enim dignitatis pars eſt, patriæ poteſtatis ius habere. Pater deportatus & reſtitutus recipit poteſtatem ex benigna & fauorabili interpretatione: At filius reſtitutus ideo patriæ poteſtati non reſtituitur, ne quod fauoris emeruit & Indulgentiæ, vt in patriam & bona reſtitueretur, id in eius odium retorqueatur. Itaque perperam diſtinguitur inter ſimplicem & pleniſſimam reſtitutionem. Diſtinguendum enim omninò eſt inter patrem, & filium reſtitutum. Et malè, qui *§. pari ratione, q. quib. mod. ius patr. pot. ſol.* illa verba ſupplent: *pleniſſima reſtitutione.* Nam vt *lex* noſtra *in fine* habet, *tantùm reſtitutio ſeu indulgentia reditus ad reſtitutionem valet, quantum ſententia ad correctionem valuit: & vt ipſum per ſe nomen deportationis & rerum omnium ſpoliatio, ita indulgentia reditus* (pro quo habet C. Iuſt. *indulgentia reſtitutio*) *bonorum ac dignitatis vno nomine amiſſorum omnium eſt recuperatio.* Vnde liquidiſſimè apparet, ſolo reſtitutionis & indulgentiæ reditus nomine, vt cætera, ita & patriam poteſtatem quoque reſtitui: ſicut vice verſâ ſolum deportationis nomen, vt cætera, ita patriam poteſtatem adimit. Nil igitur opus hâc formulâ; *Reſtituo te in integrum*; quam pleniſſimam reſtitutionem vocant: ſola enim *reſtitutionis* vox id importat, ex ſententia Papiniani, & poſt eum Conſtantini noſtri. Neque quicquam amplius importat, *Reſtituo te in integrum*: quàm *Reſtituo te,* ſimpliciter. Ad rem: Pari ratione, ſeruo in metallum damnato, & ſic fiſci facto, poſteáque reſtituto, prius dominium non integratur, *l. fruſtra* 8. *C. eod. tit.*

Sed rurſum opponitur *l.* 9. *C. dict. tit.* vbi dicitur, ſi pater in inſulam deportatus fuerit, poſtcà verò reſtitutus eſt, nec vt liberos in poteſtatem reciperet, ſpecialiter impetrauit, non venire in dubium, hæreditatis commodum per filios patre deportato acquiſitum, patri reſtituto non acquiri: Vnde colligitur, patriam poteſtatem reſtitutione patris non reſtitui, niſi ſpecialiter impetrauit, vt liberos in poteſtatem reciperet. Verùm non hoc *eâ lege* dicitur, patriam poteſtatem reſtituto patre non reſtitui, niſi id ſpecialiter conceſſum fuerit: ſed hoc dicitur ad eum effectum ſingularem, vt hæreditatis per filium acquiſitæ, patre in deportatione conſtituto, commodum patri poſtea reſtituto acquiratur, requiri, vt ſpecialiter is impetrauerit, vt liberos in poteſtatem reciperet. Nempe alia bonorum patre deportato quæſitorum, alia patriæ poteſtatis eſt ratio. Ipſa patria poteſtas ſimpliciter reſtituto reſtituitur: Sed bona per filios interim quæſita, vtpote patresfam. patris deportatione effectos, patri reſtituto non reſtituuntur, id eſt, eorum vſusfructus patri reſtituto non acquiritur: quia reſtitutio hæc, Amiſſa reſtituit; at non etiam tribuit ea, quæ nunquam quæſita fuerunt, qualia ſunt ea quæ filij acquiſiuerunt, patre in deportatione exiſtente. Neque reſtitutio hæc extenditur ad cauſam facti: id eſt, factum non continetur hoc poſtliminio. Sicut vſucapio interrupta poſtliminio non reſtituitur, vt idem Papinianus *hoc ipſo lib.* 13. *Quæſt. ſcripſit d. l.* 20. *ff. ex quibus cauſis maiores*: Itaque vt bona hæc quoque patri reſtituto acquiri poſſint, ſpecialis hæc clauſula requiritur, *Reſtituo te liberis tuis*: vel *Liberos in poteſtatem recipito.* Hâc enim expreſſa clauſula liberi, vnà cum bonis in poteſtatem patris redeunt.

¶ Ex his iam omnibus liquet, quàm benè omnibus his *legibus* conueniat; & quam verùm ſit: Primò patriam poteſtatem, reſtituto patre, reſtitui citra ſpecialem indulgentiam: quod tamen nonnulli è Græcis Thalelæus, Theodorus, exiſtimarunt in conciliandis quas ſuperiùs conciliaui legibus laborantes: Secundò, quàm verum ſit quod etiam Placentinus & Bulganus voluêre, teſtamentum filij patre deportato conditum reſtituto patre ſeu remeante, ceu capitis diminutione irritum fieri. Vt miror etiam Cuiacium in contrariam ſententiam conceſſiſſe, ſic quidem vt eam *huiuſce legis* ſententiam putauerit, teſtamentum videlicet filij patre deportato conditum, reſtituto patre, non irritum fieri. Quo nihil alienius dici poteſt. Nam & filum huius *legis* totius contrarium planè euincit, & ratio in aperto eſt. Baſilicon quoque hæc interpretatio eſt ad *hanc l.* geſtum à filio, patre deportato, poſt reditum patris irritum non fieri, ſed eandem vim habere, quam habuit ante reditum patris, excepto teſtamento: nam ſi adhuc patre degente in exilio filius teſtamentum fecerit, & ſuperuiuente eo redierit pater, irritum teſtamentum fieri quaſi moriente filio in poteſtate. Eius enim qui in poteſtate patris moritur, valere teſtamentum non poſſe, cùm tempore mortis non habeat teſtamenti factionem. Itaque præter teſtamentum quæcumque geſſit, quandiu in exilio fuit pater, firma manere.

manere. Argumentum tamen Cuiacij hoc est: Testamentum iure perfectum non rescindi, si postea testator amiserit ius faciendi testamenti, nisi id amiserit, per capitis diminutionem, quæ nulla interuenit, qui deportato patre fecit testamentum, postéaque redijt in eiusdem patris potestatem, patre restituto. Nam imò capitis diminutionem reuerso patre filius manifestissimè patitur, vtpote qui in patris potestatem recidat, haud aliter atque patrisfam. irritum fit testamentum, si se arrogandum alteri dederit, *§.4. instit. q. in testam. infirm.* Quod hoc ipso *lib. 13. Quæst.* Papinianus scripsit *d.l.* 11.*§.vlt. ff. de bon. poss. sec. tab.* Itaque dissimile est exemplum prodigi, qui ante interdictionem testamentum fecit: dissimile item Monachi, qui ante Monachismum: dissimile furiosi. vel surdi & muti, ante furorem, vel casum: quia hi testamenti factionem amittunt citra capitis diminutionem vllam. Maneat itaque, testamentum à filio deportati factum, patre remeante, irritum fieri; quæ *huius legis* sententia est, vt etiam Basilica agnoscunt, vt Placentinus, vt Bulgarus, imò vt huius legis quoque interpres, vt paulò post ostendam. Malè Cuiacius, malè Cyprianus & Irnerius, qui non irritum fieri putant. Malè Azo, qui Constantinum hac constitutione non πρὸς ἔπος nec ad literam, vt loquitur, & ad propositam de testamento quæstionem rescribere putauit. Verissimum enim est, Constantinum prorsus πρὸς ἔπος respondere, vt ex ipso *legis* principio iam probaui; liquebit adhuc magis ex iis, quæ mox de *gestis* a filio subijciuntur, propositâ differentiâ inter testamentum, & gesta à filio medio tempore. Vera interim est Ioannis & Azonis herciscundorum ICtorum media sententia: qui Irnerij sententiam admittunt, si filius testamento condito decesserit ante patris restitutionem; Bulgari verò, si filio superstite pater restitutus fuerit: Quæ & ipsa Interpretis ad *h.l.* est sententia, vt apparet ex *versic. sanè cùm*: Testamentum filij, patris restitutione antiquius, quod semel effectum sortiri cœpit (id autem fit mortuo filio ante patris restitutionem) patris restitutione reuocari non potest. At enim testamentum filij, quod ante restitutionem patris effectum sortiri non cœpit, patris restitutione irritum fit, quæ *huius l.* species est: Nam & illorum insignis est error, qui existimant *hac leg.* agi de testamento, quod filius fecisset, *patre remeante*; id est, vt ipsi interpretantur, suis laribus & bonis iam restituto, quæ etiam Odofredi sententia fuit; quod ineptum est. Neque enim de eo quæri potuit, an filius patre iam reuerso & restituto testari posset, sed vtrùm quod restitutione anterius est, restitutione patris irritum fiat: quod Interpres, quod Basilica rectè agnoscunt, quod etiam Bartolus rectè refutat. Denique in verbis his, *patre remeante*, initio *leg.* quædam σύγχυσις est: vel ita accipienda, cuius pater posteà remeauit. Interim posset hic casus non malè figurari, nempè filium proponi testatum medio tempore, quod est post restitutionem, & ante reuersionem. Nam & hoc casu procul dubio & multò magis testamentum non valet. Illicò enim vt pater restitutus est, filius in patris potestate constituitur. Proinde hoc casu si post restitutionem patris ante eiusdem reuersionem filius decesserit, testamentum eius non valet. Et hæc de Testamento.

II. Gestorvm autem (quæ secunda *huius leg.* sententia est) à filio deportati, absente patre, dispar est ratio. Ea quippe, patre postea restituto, non irritantur. Et rectè Baldus, restitutionem, dependentiam habentia medio tempore facta rescindere, non etiam ea quæ sunt in esse perfecto & consummato: atque hæc est illa differentia, quam *hîc* Constantinus tradit inter gesta à filio, & inter testamentum filij patre deportato, quam Interpres, quam Bulgarus & Placentinus secuti sunt. Nempe *Gestorum* appellatio, hic testamento opponitur. *Gestum, & gerendi* vox non pertinet ad ius testandi, *l.19. & 20 ff. de V.S.* Ratio differentiæ in aperto est, non tantùm ea quam Constantinus reddit, verùm etiam hæc, quia Gesta iam mutari non possunt sine magnâ eorum, qui contraxerunt, fraude & iacturâ. Beneficia Principum etsi latissimè sint interpretanda, hactenùs tamen ne ius Tertij lædatur. Interim rationis, quam Constantinus addit, hæc sententia est: omninò gesti seu contractus tempore filium sui iuris fuisse. Atqui non vt in testamentis, ita & in contractibus status insecuti temporis spectatur, sed eius tantùm temporis, quo contractum fuit.

III. Tvtelæ vel Cvræ (quæ Tertia *huius leg.* sententia est) par ratio est atque testamenti. Nam si filius deportati iam sui iuris, iam caput liberum Tutorem vel curatorem nactus est, patre restituto tutela finitur, patrique pecunia filiorum committitur, bona eorum tueri & augere debet, eorúmque administrationem habet, gubernacula ei traduntur, ad imitationem publici iuris custodia ei committitur. Denique tutor est. vt *h.l.* vocatur, sed impropriè satis: Nam vt Theophilus quoque non semel rectè prodidit, alienum est, qui in potestate sunt, tutela. Itaque minus propriè *Tutoris* nomen hic vsurpatur pro administratore. ¶ Ita demùm tamen quæ limitatio à Constantino additur; patri hæc siue tutela, siue custodia, siue administratio committitur, *si non ipse* (vt *hîc l.* eleganter additur) *patriâ potestate ad corrumpendi atque effundendi patrimonij filij licentiam abutatur.* Hoc quippe casu velut furiosus, demens, ac prodigus libidinum omnium vitiorúmque seruus, (vt eleganter rursum loquitur Constantinus) ab administratione repellitur; neque tutor esse desinit, & omnia minoris dispendia suis ipse damnis præstat, id est, tutelæ periculo obnoxius est, etsi ipse tutor non sit reuerà: tutor tamen ideò quia periculo obnoxius. Ita enim malo verba illa accipere, de ipsomet patre, *neque tutor esse desinat.* Nam & ita adgnatus proximus iure antiquo, etsi pupillus vel minor 25. annis, vel etiam furiosus aut prodigus; attamen tutor esse non desinebat, etsi ab administratione fugeret, neque pecunia ei committeretur, vt docet *§.13. Instit. de excus. tutor*: & *l. vlt. C. de legit. tutor.* & *Nou.* 118. *c.5. §. ex his autem, & l. 13. ff. de curator. furios.* cuius hæc verba sunt: *Sæpè ad alium è lege XII. Tabb. curatio furiosi aut prodigi pertinet, alij Prætor administrationem dat,* scil. cum ille legitimus inhabilis ad eam rem videatur: quam *legem* proculdubio Constantinus *hâc lege* imitatus est.

¶ Postremum, Regulam de vi restitutionis Constantinus noster resumit *initio* quoque *legis* propositam, duobus prætereà exemplis comprobatam, sed quam nunc magis magisque *à comparatione contrarij* firmat. Nempè quod deportatio adimit, id indulgentia restituit, & vt deportationis nomen omnium rerum est spoliatio, ita pariter indulgentiæ reditus seu restitutio, vt bonorum omnium, ita dignitatis omnis est & esse debet recuperatio. Ex quâ comparatione iam ad propositum infert, & patriam potestatem quoque restitui, & liberos liberorúmque actus patris restituti potestate eorum-

démque bona eiusdem tutelâ contineri, quâ vnicâ sententiâ *lex* tota absumitur.

f ¶ Interea obiter notandum, quisnam deportationis effectus sit, nempè bonorum omnium spoliatio, quod ipsum comprobat *l. 8. sup. de bon. damnat. l. 2. in fin. sup. de vi : l. vnic. sup. Ne sine iuss. Princip. l. vnic. in fin. sup. de Nili agger. l. 29. infr. de petitionib.* vbi eleganter dicitur, *ademptio facultatum pœnam præmissa indignationis* (id est, deportationis) *adcumulare*. Quare, *in l. 14. infr. quorum appellat.* medietatis amissio, & sors deportationis opponuntur.

DE HIS QVI AD STATVAS CONFVGIVNT.

TITVLVS XLIV.

I. COD. IVST. XXV.

Concordat *infr. lib. 15. tit. de Imaginibus Imperialibus : lex 4. supr. ne quid publ. lætitia.*

1. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Cynegio" P.P.

EOs" qui ad statuas, vel euitandi" metus, vel creandæ inuidiæ causa, confugerint", ante diem decimum neque auferri" ab aliquo, neque discedere sponte perpetimur : Ita tamen, vt si certas" habuerint causas, quibus confugere ad Imperatoria simulacra debuerint, iure ac legibus vindicentur" : sin verò proditi" fuerint artibus suis inuidiam inimicis creare voluisse, vltrix in eos sententia proferatur. Dat. Prid. Non. Iul. Constantinop. Honor. NB. P. & Euod. v.c. Coss. [386.]

NOTÆ.

* *L. vn. Cod. eod. tit.*
" *Cynegius* PP. Orientis sub Theodosio M. vid. *Prosopogr.*
" *Qui ad statuas* : ita C. *Iust.*
" *Vitandi*, simpliciter. C. *Iust.* Nostrum hoc meliùs. ἐυλαβείᾳ φόβου.
" Sequentia de *Tempore* præstituto absunt à *Cod. Iust.* vsque ad illa, *si certas* : de quo mox.
" Id est, abripi.
" *Certas*, id est, iustas. ὁμολογουμένας.
" Id est, defendantur.
" *Probati*, Cod. Iust. Hoc nostrum elegantius.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc vnica hoc titulo constitutio est, de his qui ad statuas Principum confugiunt. Ad statuas seu simulacra non modò Deorum in Templis, de quo non est hic locus agendi, sed & Principum perfugium apud Romanos fuisse notum est ; idque non seruis modò, quod docet *l. 2. ff. de his qui sui : &* exinde *Inst. eod. tit. & l. 1. §. 1. ff. de offic. P. V.* & apud Autorem *legum Mosaicarum tit. 3. l. 17. §. 12. ff. de ædilit. edict.* Senec. 1. *de Clement. c. 18. Seruis ad statuam licet confugere, cùm in seruum omnia liceant* : euitandæ scil. Dominorum sæuitiæ : verùm etiam ingenuis, *euitandi metus causa*, vt hæc *lex* docet ; de quo præter Suetonium *Octauio, Tiberio* ; Philostratum, *in vita Appollonij lib. 1. l. 28. §. 7. ff. de pœnis.* Theodosius Iun. quoque in *præfat.* quæ præfigitur *l. 5. inf. de his qui ad Eccles.* hanc ipsam *legem* innuens ; ὥστε μηδαμῶς τοῖς ἐγκαταφυγοῦσιν ἀναιρεθῆναι φιλανθρωπίαν βωμὸν σωτηρίας καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀφιδρύμασιν ὁ ἀρχαιότης ἀνέθηκε καὶ εἰς τὰ ἴχνη τῶν ἡμετέρων χαρακτήρων καταλαμβάνοντες, τῶν ἀπειλῶν τῆς σκαιᾶς τύχης ἐλευθερωθέντες τε καὶ ἀμεριμνοῦντες γεγόνασι, τοσαύτης τοιγαροῦν τῆς ἀφῆς τοῦ ἱδρύματος ἐπικουρίαν δεδιότες πάντων χρὴ &c. Eodem alludit & Nazianzenus *ep. 78.* vbi de *fugitiuo* quodam milite, vel potius officiali qui ad se confugerat : ὥσπερ τινὰ εἰκόνα βασιλικὴν τὴν πολιὰν ἡμῶν περιβαλλόμενος καὶ τὴν ἱερωσύνην.

Addamus & locum insignem ex Arriani *Epicteto lib. 3. c.* περὶ ἀσκήσεως. Eò loci Arrianus vel Epictetus ipse præcepta data de exercitatione, quâ quis à prauis affectibus abduci possit, ad moderationem, intra cætera, quâ ratione seu exercitatione assidua si γυμνὸς sit irritabilis, conuicia quis ferre pussit, vt non doleat si contumeliis afficiatur, imò vt & verberibus ab aliquo affectus ad seipsum dicere possit : perindè illud esse, atque statuam com-

plecti,

plecti, ὅτι δῆξεν ἀνδριάντα ἀναστάντα: quod & ipsum initio capitis perstrinxerat: ἡ ἀνδριάντας, inquit, ἀναστάντα. Nempe hoc vult, euitandæ iniuriæ, vel metui, non minus obfirmatum ad iniurias exercitatione multa animum, quàm statuarum complexum. Hic inquam planus est Arriani sensus, vt videre satis non potuerim Criticum quendam, egregium alioquin aliorum spretorem, putantem id innui, statuarum complexum in difficilium tenum numero ibi referri: atque ideò Oraculum consulendum putauit, vt causas eius exquireret. Arrianus certè inter πικλόδυνον id posuit, quod periculosè ad statuas confugeretur: quia id periculo non vacuum, si quis *temerè scil.* confugisset. Quod ad hanc quoque *leg.* facit. Vno verbo, Arrianus complexum statuæ ibi opponit, vel comparat, animi moderationi; cùm idem sit vtriusque effectus, ab iniuriâ scil. vel metu liberatio.

Chrysostomus quoque locus in illud, *Vidua eligatur: sermone 16. tomo 5. edit. Paris. p. 448.* οὐχ' ὁρᾷς πῶς τῶν ἐπηρεαζομένων εἰς ἀνδριάντας κατέφυγον τινὰς, καί τοιγε ἀναίσθητ☉ ἡ ὕλη καὶ ἄψυχ☉ ὁ χαλκός: ἀλλ' ὅμως ἐπειδὰν βασιλέων εἰσὶν εἰκόνες, προσδοκῶσί τινα καρπώσασθαι παρὰ τῶν πολλῶν ἐκείνων ὠφέλειαν, &c.

Addatur & hic locus Libanij *Orat. in Lucianum 15. p. 436.* hac ipsa tempestate de hoc ad statuas Principum perfugio: ὑπὲρ βασιλείων εἰκόνων, inquit, ὥσπερ ἔχουσιν αὐτοὺς χειμαζόμενοι λιμένας. id est *de Imperatoriis imaginibus quas habent sibi fluctuantes pro portubus.* Et mox. οὔτε φεύγειν, οὔτε λαβόντες τὰς εἰς τὰ θέατρα φερομένας τῶν βασιλέων τύπους ἐκεῖνα καταφυγεῖν ἀπαλλαγῆναι τῶν δεινῶν. id est, *neque fugere, neque contingendo Imperatorum Imagines quæ in Theatra inferuntur, ad eas confugere vt à malis liberarentur.* Idem *Orat. in Tisamenum p.448.* ad Theodosium M. *huius legis* Authorem loquens, disertè ait, non licuisse quemquam ab his Imaginibus auferre seu abstrahere: εἰ μὲν εἰκόν☉ τῆς σῆς ἀπηλλαγμέν☉ ἀπὸν δῆλον αἰτῶν. Est denique tertius eiusdem Libanij locus de hoc statuarum perfugio sub Theodosio M. *Orat.* περὶ ἀγγαρειῶν, *p.41.*

At enim res eò quoque euasit, vt non solùm euitandi metus causâ qui peccassent, & sic declinandæ pœnæ, vel iuris obtinendi si vim paterentur, eò confugerent, verùm etiam creandæ inuidiæ causâ, vt hæc *lex duobus locis* testatur. Neque eò solùm confugere, verùm etiam eas arripi, & portando præferri solitum. Exemplum iam olim apud Tacitum, *lib. 3. Incedebat*, inquit, *deterrimo cuique licentia impunè probra, & INVIDIAM in bonos EXCITANDI arreptâ imagine Cæsaris, libertique etiam ac serui patrono vel domino, cùm voces cùm manus intentarent, vltrò metuebantur*, &c. quem locum consule. Itaque huic rei subuenerunt subinde variæ *leges & Senatusconsulta*, ne quis scil. ad Statuas in inuidiam alterius confugeret, pœnâ seuerissimâ propositâ: vt docet Callistratus *l. 28. §. 7. ff. de pœn.* & Vlpianus *l. 5. ff. de extraord. crimin.* & hæc ipsa *lex* Theodosij M. Sed & ne quis imaginem Imperatoris in inuidiam alterius portaret, Scæuola *l. 38. ff. de iniur.* vel præferret *d. l. 28. §. 7.* id est, secum circumferret, & tanquam de vi sibi illatâ, vel etiam tanquam religione simulacri Imperatorij violatâ inuidiam conciliaret. ¶ Iamdudum scil. mos hic inoleuerat, vel potiùs adulatio, atque etiam in Christianorum tempora propagata, Principum imagines consectantium: vt docebit *lex 44. inf. de operib. publ. & lex vn. inf. de imaginib. Imperial.* vbi dicam: & *l. 4. sup. ne quid publicæ lætitiæ*, quæ & ipsa est Theodosij M. ante triennium lata (sic vt quatuor in vniuersum *hoc Codice* constitutiones sint: de Imaginibus seu statuis Imperatorum) Atque hoc Antiochenorum crimen fuit, hoc ipso tempore ob deiectas Statuas: & Chrysostomi posteà hoc ipsum crimen fuit irreligio videlicet in statuas Principum, de quo *alibi* dicturi sumus. Itaque inuidiam alicui conciliaturi, vel etiam Maiestatis speciem conciliaturi inimicis suis quosque infestos haberent, & ad statuas confugiebant, vel etiam imagines portabant, quo videlicet expugnata inimici sui patientia, vim, vel vis alicuius speciem in se conuerterent, & sic violatæ religionis statuarum reos efficerent, vel etiam ipsi, quod Tacitus docet, tuti harum imaginum religione, probra & inuidiam in bonos excitarent, impunèque iactarent. Neque alius est sensus *d. l. 38. ff. de iniur.* quam Ræuardus perperam accipiebat de prælatâ imagine Imperatoris defuncti post eius memoriam damnati in inuidiam noui alicuius Imperatoris: quod commentitium est. In inuidiam quippe non Imperatoris (quod nimis absurdum) sed *alterius*, vt *d. l. 38.* loquitur, *inimici* vt *h. l.* nostra, id fiebat. Quod vel *leges* illæ sub *titulo de iniuriis* positæ edocent. Alioquin id relatum oportuisset in *titulum, ad leg. Iul. Maiestatis.*

¶ De vtroque confugarum ad statuas Principum genere, duo hæc à Theodosio M. constituuntur. Primum est, quod Tribonianus resecauit, quod & abstrahi & abscedere sponte nemo inde possit, ante decimum diem, quàcunque demum de causâ ad eas confugerit, siue metus, siue infamiæ seu inuidiæ causâ. Quâ constitutione, statuarum vnâ parte Principalium religionem & Sanctitatem sanxisse, alterâ verò temeritati confugarum occurrisse videtur, cùm confugam neque inde abripi, neque sponte abscedere posse vetet ante decimum diem: *Non abripi*, vt ita tempus iustum habeat sibi consulendi, & metus euitandi: Quem decendio euitare facile est: intra id conciliationis vel gratiæ vias pertentando. Quod decendij spatium notandum est. *Non etiam sponte discedere*, quasi non satis iustas confugendi causas habuisse videatur, qui mox & antè decimum diem ab iis recedit. Non est, aut non videtur iustus metus, qui ante decimum diem deponitur. Quod summoperè notandum est. Neque cum hoc quicquam commune habet, quod dicitur in *l. 2. ff. de in ius vocand.* de his qui propter loci Religionem inde se mouere non possunt. Huic decendij spatio proximum est, quod de triginta dierum λόγῳ ἀσυλίας dicitur *Nouell. 17. c. 6.* Item Trinoctium, quod Aluredi R. Angliæ *lege* datum ad fanum confugientibus, vt Guillelmus Lambadus notat *in priscis Anglorum legibus, tit. de ..... p. 28. 29.* De vno die vide *infr. l. 6. vbi* dico.

Alterum est, quo iam duo illa genera confugarum distinguuntur, nempe sicuti qui iustas confugiendi causas habuerunt, tuendi sunt, ita qui creandæ inuidiæ causâ id fecerunt, seueriter puniendi: *vltrix*, inquit, *in eos sententia proferatur*, quò pertinent quoque *leges Pandectarum*, *sup. allegatæ.*

¶ Cæterùm huic *huiusce legis* tempori congruunt quæ narrat Zosimus *lib. 4. p. 761.* Nempe Theodosium, *huius legis* auctorem, consensisse, vt Maximus Tyrannus secum imperaret, secúmque statuarum & Imperatorij nominis particeps esset, ἐδέχετό τε βασιλέα Μάξιμον εἶναι, καὶ εἰκόνων αὐτῷ κοινωνεῖν καὶ βασιλέως προσηγορίας ἠξίου. Ideoque dedisse in mandatis CYNEGIO P.P. (cui eidem hæc *lex* inscribitur) cùm eum ablegaret in Ægyptum, &

omnibus Numinum religione per ipsum interdici ac fana claudi præcepisset (de quo vide *l. 9. inf. de paganis*, quæ data Anno superiore 385. ad hunc Cynegium PP.) vt IMAGINEM Maximi conspiciendam Alexandrinis exhiberet, publicéque poneret, & consortem hunc Imperij factum habita ad populum oratione declararet. *Κυνηγίῳ τῷ τῆς αὐλῆς ὑπάρχῳ τὴν Μαξίμου εἰκόνα δεῖξαι τοῖς Ἀλεξανδρεῦσιν ἐπέταξεν ἀναθεῖναί τε δημοσίᾳ ταύτην καὶ ὅτι συμβασιλεύοι ἔλαχεν αὐτῷ προσειπεῖν τῷ δήμῳ.* Id verò Cynegium executum fuisse.

Cœterum ex *hac lege* tribúsque illis Libanij locis discere licet, quam frequentia fuerint sub Theodosio M. *huius l.* auctore hæc ad statuas Imperatorum perfugia: Quibus sese ab improborum insolentia, atque iniuria tenuiores vindicabant.

DE HIS QVI AD ECCLESIAS CONFVGIVNT"

TITVLVS XLV.

I. COD. IVST. XII.

" Hodie diceremus *de Ecclesiasticâ immunitate.* De qua extant peculiares tractatus Gambacurij, Marij Ital. Vischij, Remigij, Ambrosij, Rebuffi, Farinacij. Vide & Giurb. consilia, 10. 20. 30. 40. 50. 60. 70. 80. 90. 100. additum in *Cod. Iust. vel ibi exclamant.*

Porrò Trium tantùm Imperatorum Constitutiones hâc de re *hoc titulo* occurrunt. Theodosij M. *lex* 1. Arcadij *lex* 2. 3. Theodosij Iun. *lex* 4. 5. 6. His adde Honorij *legem* 2. *Cod. eod. tit.*

¶ PVBLICIS *debitoribus Ecclesiæ asylum seu Immunitatem Ecclesiasticam non competere.*

1. * Imppp. THEOD. Arcad. &" Honor. AAA. Romulo." Com." S. L.

PVBLICOS" debitores, si confugiendum ad Ecclesias crediderint, aut ilicò extrahi de latebris oportebit, aut pro his ipsos qui eos occultare probantur, Episcopos exigi. Sciat igitur præcellens Auctoritas Tua, neminem debitorum" posthac à Clericis defendendum: aut per eos eius quem defendendum esse crediderint debitum esse soluendum. Dat. xv. Kal. Nou. Constantinop. Arcad. A. II. & Rufino, Coss. [39.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iustin.* Refert eam rectè Baronius *An. D. 392. n. 29.*

" *Honorij* nomen hîc inducendum. vid. *Chronol. Theod.*

" *Romulus* Comes S.L. sub Theodosio M. cui hoc ipso anno inscribitur & *Lex 12. inf. de Metallis.*

" *Comiti S.L.* hæc *lex* cur inscribatur? eius argumentum edocet: nempe quia de publicis debitoribus agitur. Vid. & *l. 12. inf. de metallis*, hoc ipso anno, quæ eidem inscribitur.

" Tributorum.

" An etiam priuatorum, an solùm publicorum? vt *sup. initio leg.* quo sensu *debitorum* vox simpliciter publicos debitores significat vt docui plenè ad *l. 6. sup. de diuers. rescript.* Vid. & *Gloss. Theod.* Illud puto.

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc de Ecclesiarum perfugio seu Asylo & Immunitate, vt loquuntur, Constitutio est: ex qua discimus, contra quàm Sardus, antiquiorem Arcadiano Imperio constitutionem de Immunitate Ecclesiastica excurrere. Antiquiorem sanè hoc in argumento de Immunitate Ecclesiastica Christianorum Principum constitutionem non reperio: Etsi antiquior & frequens huius moris alibi mentio occurrat; de quo postea. Hac igitur *lege* Theodosius M. modum quemdam Ecclesiarum asylo ponit, cùm in immensum iam excresceret vsus eius: Nempe DEBITORES publicos (id est Tributorum fiscique debitores, quâ causâ *hæc lex*

Conit i

Comiti S. L. inscribitur) asylo seu Immunitate Ecclesiarum frui vetat: Id quod fortè ad Romuli Comitis S.L. cui hæc *lex* inscribitur, & *lex* 12. *infr. de Metall.* instantiam. Extat certè Augustini *ep.* 211. *ad Romulum*, quâ eum exhortatur, ne nimium acerbus Tributorum exactor esset. Publicis scilicet debitoribus Ecclesias patere noluit Theodosius: quod *κατ' ἀντιδιαστολὴν* priuatorum debitorum dictum puto, vt ita *Theodosius* voluerit, priuatos debitores Ecclesiastica immunitate potiri. A quo iure tamen recessum: vid. Lucium 1. *placitor. p.* 2. *plac. vlt.* Multa nempe habet singularia res Tributaria, quæ singula suis locis exponentur. Ita debitoribus publicis seu Tributorum dilatio rescripto Principis data non valet, *l.* 6 *sup. de diuers. rescript.* Pariter nec prouocationi seu appellationi locus est in huiusmodi causis, *l.* 6. 8. 9. 10. 12. 13. 18. 19. 21. 27. 28. 32. *inf. Quorum appellat. non recip.* Res tributaria vt moras nullas patitur, ita nec vllo auxilio vel præsidio retardari potest, non appellationis, non rescripti, non asyli, seu Ecclesiæ Ecclesiasticæq; immunitatis obtentu. Patent equidem Ecclesiæ ad eas confugientibus, vel iuris obtinendi gratiâ, vel declinandæ pœnæ causa, sed quemadmodum Achilles Statius *lib.* 8. de Aris dixit: *τῶν δυστυχούντων εἰσὶν οὐ τῶν ἀδικούντων οἱ βωμοί*, periclitantibus Aræ, non iniustè agentibus præsidio sunt. (Quam in rem est & *Nouell. Iust.* 17. *de Mandatis Principum*: itémque Constantini Porphyrogenetæ *Nouella*. Videntur & ad hanc ipsam rem de Aris & Templis Gentilium Thucydides *lib.* 4.) ita neque debitoribus publicis patere debent.

¶ Ad vim scilicet, metúmque euitandum, hæc Ecclesiarum confugia primùm inducta fuêre, sic vt ab his abstrahi nemo posset. Quod etiam ex *lege*, sancitum, si Zosimo gentili Scriptori fides habenda, *lib.* 5. *p.* 793. Inde igitur hoc seculo passim exempla confugarum ad Ecclesias, non tantùm apud Christianos Auctores, veluti Ecclesiasticæ Historiæ Scriptores, Patrésque, in quibus & Gregorius Nazianzenus, *Orat.* 20. *p.* 353. verùm etiam apud Ammianum Marcellinum, Gentilem Scriptorem: Is scilicet *lib.* 15. *p.* 48. sub Constantio iam A.D. 355. memorat Syluanum Agrippinæ extractum ædiculâ, quò exanimatus confugerat, ad conuenticulum ritus Christiani tendentem trucidatum. Apud eundem Ammianum Marcellinum sub Valentiniano A.D. 364. Hilarius Auriga Magiæ conuictus & confessus, & capitali animaduersione damnatus, laxiùs retinente carnifice subitò lapsus confugit ad ritus Christiani sacrarium, *lib.* 26. *p.* 337. verùm addit Ammianus Marcellinus, eum inde *extractum ilicò* (quæ ipsa verba sunt *legis nostræ*) & abscissâ ceruice consumptum. Sub Valente Imp. exemplum quoque extat Basilij, qui nobilem fœminam quam Adsessor Iudicis affectabat, ad Ecclesiam confugientem, *πρὸς ἱερὰν τράπεζαν* seu *θυσιαστήριον* ægrè protexit, quod narrat Gregorius Nazianzenus *in monod. Basil. p.* 353. Memorat & alia exempla horum confugarum Zosimus *lib.* 4. *p.* 765. veluti Scytharum Prothingorum A.D. 386. & 387. *τοὺς δὲ ἀποδράντας ἐπεδέχετο χριστιανῶν τεμένη ἀποδεξάμενα, ἱκετεύοντας ἄσυλον.* Item *lib.* 5. *p.* 785. 786. vxoris & filiæ Rufini, ne cum Rufino perirent, quibus Eutropius fide datâ permiserit Hierosolymam postea nauigare. Idem Zosimus *eod. lib.* 5. memorat *p.* 393 quod & alij memorant in Gestis Anni 399. Eutropium ad Ecclesiam Christianorum confugisse; verùm contra *legem*, quâ ius asyli sancitum fuerat *περὶ τῶν ἐκεῖ φυγόντων ἐν ταῖς τῶν ἐκκλησιῶν τεθεῖσα νόμον*, Ecclesiâ extractum. Verùm de hoc Eutropij facto, latâque eo autore *lege*, quâ ius Asyli Ecclesiis derogatum fuerat, ad *l.* 3. *inf.* dicendi locus erit. Idem *eodem lib.* 5. *p.* 796. A.D. 400. de Barbaris qui cum Gainâ erant, narrat, eos Constantinopoli ad Ecclesiæ, quæ Palatio proxima erat, asylum confugisse, verùm ab Arcadio Imperatore interfici iussos: Quod non armis factum, sed immissis per tectum lignis, vbi mensa Sacrarij erat: id verò piaculare visum *τοῖς σφόδρα χριστιανίζουσι.* Idem *eod. lib.* in Gestis Anni 408. *p.* 806. memorat, Lampadium ob liberum quoddam dictum quod ei excidisset, veritum ne quid sibi accideret, ad proximam Christianorum Ecclesiam confugisse. Idem memorat *eod. lib. p.* 814. in eiusdem anni gestis, Stiliconem cum audiuisset se iussum in libera custodiâ detineri, vicinam Christianorum Ecclesiam ingressum; eóque milites ingressos, & Episcopo præsente, iureiurando Stilichoni confirmasse, imperatum sibi tantùm à Principe vt eum custodirent, & sic extractum ab Ecclesia. Idem memorat *eod. lib. p.*.... Stilichonis filium Eucherium iugulari iussum, fugâ in Ecclesiam quandam Romæ delatum, ob loci reuerentiam missum factum. Idem memorat in Gestis Anni 409. *p.* 819. Heliocratem peruestigandis Satellitibus Stilichonis non accuratè insistentem, Rauennam abductum morte multandum fuisse ob grassantem id temporis immanitatem, nisi fortè in quandam Christianorum Ecclesiam se recepisset. Sic & Olympiodorus apud *Photium* memorat, Constantinum Tyrannum Arelate *εἰς ἐκκλησίαν* confugisse, & Presbyterum ibi creatum, iusiurandumque illi de salute datum.

Ex his iam patet, Ius hoc Ecclesiastici Asyli, seu immunitatis Ecclesiarum in dies magis magísque inualuisse: sic vt nullorum quoque non criminum Rei, publicique debitores eò confugerent: adeò vt his sese Episcopi & Clerici intercessores præberent, imò & latebras, quòd hæc *lex* testatur, & locus insuper ille Zosimi de Stilicone: Nempè hæc illa tempora sunt, quibus Episcoporum & Clericorū intercessio, intercessionis iam fines egrediebatur, atque ad speciem quandam violentiæ procedebat, in liberandis quos vellent Reis, etiam criminum, et iam ad supplicium ductorum, vt docet *l.* 19. *supr. de pœnis*: *l.* 31. *inf. quor. appell. non recip.* quæ hoc ipso Anno 392. data est, & hoc ipso Anno iam docuit *l.* 15. *sup. de pœnis*: itemque Anno 398. *l.* 16. *eod. tit. de pœnis*, quæ coniungenda est cum *l.* 3. *huius tit.* Denique hæc maximè tempora sunt Theodosij & Arcadij, quibus Episcopi & Clerici non iam Intercessores ampliùs, verùm vi admotâ Reos imminenti pœnæ & iudicio subducere fas putabant, qui ideò occursum, vt *d. l.* 15. 16. *supr. de pœn.* & *d. l.* 31. *infr. Quor. appell.* ita & *d. l.* 3. *infr.* & *hac nostrâ.* Sic quidem, vt (quæ ampliatio notanda) Theodosius huiusmodi Episcopos & Clericos, publicos debitores restituentes & occultantes, litem suam facere velit, idest debitum à reo soluere. Quod ipsum statuitur ab Arcadio *l.* 3. *inf.* sic vt pecunia ab Oeconomis Ecclesiæ soluatur.) Et verò huius iuris vigore compulsus aliquando fuit B. Augustinus persoluere quod Fastius quidā debebat, qui ad Ecclesiā confugerat, vt docet ipsemet *Epist.* 215. vt Baronius rectè monuit A. 392. Nempe Fastius cùm non haberet ad præsens vnde explicaret 17. solidos, ad Ecclesiam confugerat, ne corporalem pateretur iniuriam, & cùm Augustinum vt Episcopum grauissimis querelis onerarent oppigneratores, exactores (de quibus *infr. lib.* 11.) vt sibi illum traderet, misertum mutuâ acceptâ pecuniâ liberauit.

Vide

Vide & aliam pœnam Clericorum ſeruos tuentium, *lege vlt.infr.*

Deoique vt à Tiberio repreſſa iam olim aſyla Gentilium apud Tacitum *lib.* 3. *Annal.* loco elegantiſſimo, qui conſulendus; ita repreſſa Chriſtianorum à Theodoſio M. & Arcadio Epiſcopis & Clericis. Equidem intercedere Chriſtiana diſciplina & legiſlatio permittit, at non etiam iure quodam ſuo defendere, vindicare, occultare. Intercedere, inquam, de qua interceſſione etiam agitur *l.vlt.infr.* agit & Ennodius *in* 6. *Epiphanij.*

¶ Et hæc de Epiſcopis & Clericis reos & debitores occultantibus. Atenim ſi ipſi Rei debitores intra Eccleſias latitent, extrahi eos ilicò Theodoſius *h.l.* iubet. Extrahi itaque ab Eccleſiis qui eò confugerant, fas putauit horum temporum diſciplina: quod vt ex *h. l.* probatur, ita id confirmant exempla quæ ſuperius laudaui ex Ammiano & Zoſimo nonnulla; Eutropij exemplum cùmprimis ſolemne: imò & *lex* eo auctore lata per hæc tempora A.D. 398. id eſt, ſexennio poſt *hanc legem*, vt dicam ad *l.* 3 *inf.* quâ confugæ ad Eccleſias exinde extraherentur, vt docet Chryſoſtomus *hom. in Eutropium.* Socrates *lib.*6.*c.*5. & Zozomenus *lib.*8. *c.*7. imò *lege* eâ Aſyla Eccleſiarum prorſus interdicta, quæ vtique Eutropij nimietas fuit, quanquam non ſine cauſâ fortaſſis, ſaltem nimia licentia ab Eutropio repreſſa; Sicut à Tyberio Ethnicorum, cùm Gentium legationes de iure Aſyli miſſas audiret: vide Tacit. *lib.* 3. *Annal.* Et verò ipſe poſtea (vt antea oſtenſum eſt) *lege* ſuâ ex Eccleſia abreptus eſt, præterquam quod in crimine Maieſtatis non eſſe ius Aſyli cuiquam Doctores incunctanter volunt. Verùm reſtituta poſteà Eccleſiarum Aſyla, & quidem Honorij etiam vt puto conſtitutione, A.D. 414. *l.* 2. *Cod. de his qui ad Eccleſ. confug.* vbi ait, *Se fideli ac deuotâ præceptione ſancire, vt nemini liceat ad Sacroſanctas Eccleſias confugientes abducere, ſub pœnâ Maieſtatis.* De quo, & inſecutis aliorum Impp. conſtitutionibus, dicetur ad *l.*4.*&* 5. *infr.* Leonis interim ſaltem *Conſtitutio* notetur, quæ eſt *ſexta* ſeu *vlt. Cod. eod. tit.* cuius initio hæc noſtra abrogatur, ſimul & *l.* 3. *infr.* Eâ quippè & confugæ cuiuſcemque conditionis, etiam publici debitores Eccleſiis extrahi prohibentur, & Epiſcopi vel Oeconomi eorum nomine conueniri non permittuntur. Quod tamen poſtea reductum ad *huius l.* mentem *Nouella Iuſtin.* 17. & *Edicto* 13.

¶ Ex *hâc* interim ſaltem quoque *lege* diſcimus, vanam eſſe obſeruationem *ſupr.c.*1. *p.*11. ducti argumenti *legis* 1.*C.eod.tit.* (quæ *hoc Codice* eſt 2.*prox.*) quod *prima* reorum qui ad Eccleſiam confugiebant protectio, non aliorum fuit, quàm Iudæorum, & infidelium qui eò ſeſe recipiebant &c.

¶ *De* IVDÆIS, *reis vel debitoribus ad Eccleſiam confugientibus.*

II. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. Archelao'' PF. Aug.''

IVDÆi, qui, reatu aliquo, vel debitis fatigati, ſimulant ſe Chriſtianæ Legi velle coniungi, vt ad Eccleſias confugientes vitare'' poſſint crimina, vel pondera'' debitorum, arceantur: Nec ante ſuſcipiantur, quàm debita vniuerſa reddiderint, vel fuerint innocentiâ demonſtratâ purgati. Dat. XV.'' Kal. Iul. Conſtantinop. Cæſario & Attico Coss. [397.]

NOTÆ.

* *Lex* 1. *C.hoc eod.tit.* Memorat hanc *legem* Baronius *A.D.*397 *n* 60. Concordat autem huic legi *l.*23.*infr.de Iudæis*, quæ Honorij eſt, & alias ſimiles indicat.

'' Pertinet itaque hæc *lex* ad Ægyptum & Iudæos qui in Ægypto.

'' *Archelaus* PF. Auguſtalis ſub Arcadio. Eidem hoc ipſo anno inſcribitur *lex* 9. *ſup.de Iuriſdict.* Meminit eius Hieronymus, ad Pammachium, *adu. errores Ioan. Hieroſolymitani fol.* 81. vbi *virum diſertiſſimum & Chriſtianiſſimum Archelaum Comitem* vocat: vid. *Proſopogr.*

'' *Euitare*, Cod. Iuſt.

'' Pondera debitorum. vide *Gloſſar.*

'' *V.* Cod. Iuſt.

COMMENTARIVS.

ARCADII duæ Conſtitutiones ſequuntur de Eccleſiarum Aſylo, ſeu Immunitate. Hâc priore, IVDÆI ſiue criminum rei, ſiue debitores ad Eccleſiam confugere ſimulatâ profeſſione Religionis Chriſtianæ; vel ab Eccleſia ſuſcipi, niſi debitis priùs ſolutis, aut innocentia purgatâ, prohibentur. Vt cæteroquin debitores, vel criminum reos, ab Eccleſia ſuſcipi non oportet, neque eo ſubſidio ad flagitia quemquam vti oportet (quod dixit Ceſtius apud Tacitum *lib.* 3. *Annal.*) vel obæratos aduerſum creditores, ita *Iudæos* ne quidem ſimulantes ſe velle coniungi Chriſtianæ Legi: Geminâ ratione; prima generali, quia vt maximè Chriſtiani ſeriò fieri velint, attamē nō ideò aut ære aut reatu ſoluuntur. Profeſſio Legis & Religionis Chriſtianæ, vt maximè fauore digniſſima ſit, eóque allicìendi quique ſint, non ideò tamen publicæ diſciplinæ reum eximit, non ideo Tertio ius ſuum adimit. Deinde quia id à Iudæis, non deuotione fidei, verùm obreptione ſimulantum; vt ſæpiùs fieri ſolet, vt loquitur *l.* 23. *infr. de Iudæis*, quæ *huic* concordat, & alias his ſimiles indicat. Nempe ſoliti ſæpè Iudæi debitis oppreſſi, vel reatu, vitandis criminibus & pondere debitorum, Chriſtianæ Legis amplectendæ ſtudium ſimulare: ſic fiebat, vt Epiſcoporum & Clericorum patrocinium emererentur, quibus illi nimis creduli fidei & Religionis propagandæ ſtudio, quique adeo huiuſmodi Iudæos auidè excipiebant, omnique fauore proſequebantur. Elegans ſanè extat exemplum apud Socratem,

tem, *lib.7.c.17.* de Iudæi cuiusdam veteratoris, fuco qui Christianâ fide simulatâ, sæpiúsque baptizatus, exinde multas pecunias corraserat. Huic itaque fuco Iudæorum, Christianorum & Ecclesiasticorum simplicitati illudentium Principalibus constitutionibus occursum fuit: & veteribus, vt docet *lex 23. infr. de Iudæis*, & Arcadij *hac lege*, & Honorij *d.l. 23. infr. d.t. Iudæis*: Quorum sententia apertissima est.

Simili sanè Paganorum fuco in vltimo vitæ Religionem Christianam simulantium, occurritus *l.1. infr. de Scenicis*. Vt proinde frustra quæratur hodie à nonnullis ICtosum veluti à Tiraquello, *causâ* 28. & Farinacio, vtrùm Baptismus Iudæo collatus eum pœnâ liberet, cùm ne quidem ab Ecclesiâ eum suscipi, nisi innocentem, hâc constitutione caueatur.

¶ Illud probabilius quæritur, Vtrum *Iudæi* criminibus vacui, neque ære alieno obnoxij, asylis Christianarum Ecclesiarum seu immunitate Ecclesiasticâ frui possint? Quod affirmandum videtur ex *hâc l.* quâ *non ante suscipi permittuntur, quàm debita vniuersa reddiderint, vel fuerint innocentiâ demonstratâ purgati*. Ergo è contrario hoc facto Iudæi suscipi, & immunitate Ecclesiasticâ frui possunt. Vt proinde Doctoribus accedere non possim, qui generatim atque vniuersim Iudæos Ecclesiasticâ immunitate priuari *hâc l.* putant. Hâc enim *lege* illi Iudæi tum hâc immunitate priuantur, qui aut Rei criminum, aut debitores existunt: sub hâc ampliatione etsi simulent se Christianæ Religioni velle iungi. Nempè debito, vel reatu priùs sese exuere debent, his casibus, eâ quam dixi de causâ. Contrà innoxiis & debito liberis Iudæis eam immunitatem constare, humanitatis ratio putatur. De quâ alioquin quæstione videndus Iulius Clarus, aliique, & è Recentioribus, qui haud ità pridem de Iure Asyli scripsit Petrus Sardus, *c.5. à p.58.* Solemnis alioquin hic est Ambrosij laus de Iudæis, *epist.59. Cùm ipsi*, inquit, *Romanis legibus vindicandos putent*. Hæc interim *lex* notanda est de Iudæis per Ægyptum, de quibus *suo titulo*.

¶ SERVIS, CVRIALIBVS, RATIONIBVS *implicitis, immunitatem Ecclesiasticam non comparere: neque eosdem Clericos fieri posse.*

III. * Idem AA. Eutychiano'' P.P.''

SI quis in posterum'' seruus, ancilla, Curialis, debitor publicus, Procurator, Murilegulus'', quilibet postremò publicis, priuatísve rationibus inuolutus, ad Ecclesiam confugiens, vel Clericus ordinatus, vel quocumque modo à Clericis fuerit defensatus'', nec statim conuentione'' præmissâ pristinæ conditioni reddatur, Decuriones'' quidem, & omnes'', quos solita ad debitum munus functio vocat, vigore & sollertia Iudicantum ad pristinam sortem, velut manu'' mox iniectâ, reuocentur: Quibus vlterius Legem prodesse non patimur, quæ cessione patrimonij subsecutâ, Decuriones esse Clericos non vetabat. Sed etiam hij, quos OECONOMOS'' vocant (hoc est, qui Ecclesiasticas consuerunt tractare rationes) ad eam debiti, vel publici vel priuati, redhibitionem amotâ dilatione cogantur, in quâ eos obnoxios esse constiterit, quos Clerici defensando'' receperint, nec mox crediderint exhibendos, &c. Dat. VI. Kal. Aug. Mnizo'' Honorio A. IIII. & Eutychiano Goss. [398.

NOTÆ.

* Lex *si quis Curialis 12. C. de Episcopis* hinc desumpta est, quamplurimis resecatis. Inseruit eam *Annalibus suis* Ecclesiasticis Baronius *A. D.* 398. *n.* 88. Iungendæ autem *illi* sunt *tres* præterea *leges*, putà *l.16. supr. de pœnis*: *l. 57. infr. de appellat. l. 33. infr. de Episc.* & fortè etiam *l. 12. d. tit. de Episcop.* Ex quibus *l.57. infr. de appellation.* hinc descripta fere repetita est. Hanc ex parte mox idem Arcadius abrogauit, constitutione suâ ad eundem Euthichianum data, putà *l. 163. infr. de Decurionib.*

'' *Euthychianus* PP. Orientis sub Arcadio: *v. Prosop.*

'' Malè in *d.l.52.* & in *l.29. Cod. de appellat.* editum *Cæsario* PF. P.

'' Pristino itaque malo Arcadius hâc constitutione occurrit.

'' De *Murilegulis* erit *infr.* Titulus peculiaris, *lib.10.*

'' *Defensatus*, pro defensus, vt *infr. in fin. defensando*. vid. *Gloss.*

'' Eodem modo hoc ipso Anno ad eundem Eutychianum in eodem Decurionum argumento, *l.159. infr. de Decurionibus.*

'' De *Decurionib.* erit *infr. tit.* peculiaris, *lib. 12. t. 1.*

'' Putà serui, ancillæ, debitores publici, procuratores, Murileguli.

† Intelligit *leges* Theodosij Patris sui: puta *l. 121. & 123. infr. de Decurion.* Quibus sunt & aliæ similes anteriorum Imperatorum: quas *Paratitlo de Decurionib.* exhibeo omnes.

'' De *Oeconomis sup. tit. de bonis Clericorum.* Cæterum hanc *huius legis* partem abrogat Leo *l.6. in pr. C. de his qui ad Eccles.*

'' De huius *ciuitatis* nomine dixi ad *d.l.16. de pœnis.*

COMMENTARIVS.

SERVI CVRIALES DEBITORES omnes publici, priuati, aliique quos solita functio ad debitum munus vocat (veluti Decuriones, Procuratores, Murileguli, serui, ancillæ,) postremò publicis, priuatis rationibus inuoluti quicunque, ad Ecclesiam confugientes, à Clericis defendi, vel Cle-

rici ordinari vetantur, ab Arcadio *hac lege*; quæ pars est maioris constitutiones Arcadianæ: cuius partes sunt *lex 16. supr. de pœnis*: *lex 57 infr. de appellat. l. 33. infr. de Episcopis*: quæ proinde omnes huic coassandæ sunt: Et fortè etiam *lex 32. de Episcopis.* Pariter & Addictos supplicio, próque criminum immanitate damnatos, à Clericis vel Monachis vindicari vel teneri ab eodem Arcadio prohibentur, *d. l. 16. supr. de pœnis, l. 32. infr. de Episcop. & l. 57. infr. de appellat.* Breuiter, Reorum quorumcunque perfugia ad Ecclesiam ab Arcadio interdicuntur, vt ex his quatuor *legibus* inter se collatis & coadunatis conficitur. ¶ Clericis scilicet potissimùm hac constitutione occurritur, Ecclesiæ & Clericatus obtentu disciplinam & vtilitatem publicam lædentibus: vt docet *lex 33. infr. de Episcopis* (quæ & ipsa *his legibus* coniungenda est) Atque inter cætera, Perfugio Ecclesiarum & Clericorum ordinatione, vt vel hæc *lex* docet his verbis, *ad Ecclesiam confugiens, vel Clericus ordinatus, vel quocunque modo à Clericis fuerit defensatus.*

¶ Quæ cùm ita sint, hæc est illa proculdubio Arcadiana constitutio, cuius hæc nostra partem facit, neque alia quærenda est, de prohibito ab Arcadio Ecclesiarum perfugio, auctore Eutropio lata; quam memorant Scriptores Ecclesiastici: Socrates, *lib. 6. c. 5.* Sozomenus, *lib. 8. c. 7.* Chrysostomus. *concione* seu *homil. in Eutropium tomo 8. Saviliano, p. 69.* Prosper, *de prædict. p. 3. c. 38.* Hoc verò primùm confirmat quatuor illarum, quas dixi, è quarúmque numero hæc nostra est, particularium in vnum coassatio; ex quibus illud ipsum omnino conficitur, quod Arcadianæ seu Eutropianæ constitutioni Scriptores illi Ecclesiastici tribuunt; ne quis, inquam, omninò reus ad Ecclesiam confugere possit, quique ad eam confugerint, eâ expellentur. Ita enim eius *legis* sententiam exprimit Socrates: κωλύοντα, inquit, μηδένα προσφεύγειν ταῖς Ἐκκλησίαις, ἀλλὰ καὶ τοὺς, ἤδη προσφεύγοντας ἐξέλκεσθαι. Ita Sozomenus, Εὐτροπίῳ δὲ σπουδῇ τίθεται νόμος, προστάττων, μηδὲ μηδένα εἰς Ἐκκλησίαν καταφυγεῖν, ἐξελαύνεσθαί τι καὶ τοὺς ἤδη προσπεφευγότας. Ita Chrysostomus. Ἀντιτείχισας τὴν ἐνταῦθα καταφυγὴν γράμμασι καὶ νόμοις διαφόροις. *Præclusit*, inquit, *huius loci refugium legibus scriptis, quibus hoc irritum facere conatus est.* Atqui hoc est illud vtrumque, quod *his legibus* omnino statuitur: nempe Ecclesiarum perfugium seu Clericorum tuitionem prohiberi, reuocandósque manu iniectâ si qui perfugerint.

Secundò ipsa temporum ratio id confirmat; nempe hoc illud ipsum tempus est, quo Eutropij stabat maximè autoritas, cuius suasu hæc constitutio ab Arcadio promulgata fuit. Quinimo hoc illud tempus est, quo Arcadianam illam promulgatam oportet: Scriptores quippe Ecclesiastici, Socrates, Sozomenus, statim post hanc *legem* latam, Eutropium gratiâ Arcadij excidisse memorat, atque primum Eutropium (quod etiam Chrysostomus ait) legem suam transgressum ad Ecclesiam confugiendo, inde extractum iniquæ legis æquam tulisse pœnam, inquit Nicephor. *lib. 13. c. 4.* Atenim liquet, Eutropio hæc euenisse initio anni sequentis 399. vt docet etiam *l. 17. supr. de pœnis*, vbi dixi. Ex his igitur liquet, Arcadianam illam constitutionem, quam memorant Scriptores Ecclesiastici, eam ipsam esse, cuius quatuor *hoc Codice* extant particulæ: Non modò inquam hæc *lex*, (quod putauit Baronius,) Arcadianæ quippe constitutionis sententia ex eâ solâ non conficitur, verùm etiam ex *l. 16. sup. de pœnis*, seu *l. 57. infr. de appell.* & *l. 32. 33. infr. de Episcop.* Nam vt de *d. l. 16. de pœnis*, dicam, non minus eâ perfugium Ecclesiarum prohibetur quàm hâc nostrâ. Illâ quippe criminum Rei damnatique ab Ecclesiasticis & Clericis & Monachis vindicari tenerique prohibentur, id quod omninò est Ecclesiarum perfugium: hâc verò, Debitores. Ex quibus ita in vnum collatis coassatisque conficitur omninò, Arcadianâ illâ seu Eutropianâ constitutione omnibus Ecclesiæ perfugia interdicta fuisse.

¶ Neque illud tamen dissimulandum, haud adeò duram vel improbam huius facti causam fuisse videri, nisi fortè nimia fuit. Hoc enim Ecclesiarum perfugio, atque adeò hoc vindicandorum à Clericis reorum & debitorum instituto latiùs sese diffundente, Ecclesiastici nominis & Immunitatis, ac humanitatis Clementiæque obtentu, publicam lædi sæpè disciplinam contingebat. Itaque fibulam ei rei imponi publicè interfuit. Cui exemplo iam præiuerat, sed non tam latè Arcadij Pater Theodosius M. *l. 1. supr. h. t.* vt non mirum sit, eam Ecclesiasticis displicuisse, quibus tantum autoritatis decedebat; ita vt Chrysostomus suâ illâ παῤῥησίᾳ in hanc quoque hac de re conqueratur partem. Atque vt hoc etiam addam; ei ipsi quod de Oeconomis suo nomine conueniendis *h. l.* statuitur, idem Theodosius suâ *lege* prælusit *d. l. 1. sup.* Videatur & tractatus Gersonis *tomo 2. an liceat grauato debitis intrare religionem.* Id quod tamen abrogauit Leo *l. 6. in pr. Cod. de his qui ad Ecclef.*

¶ Sanè quod de Decurionib. *h. l.* specialiter cauetur, hoc idem mox abrogauit anno proximo 399. sublato iam Eutropio, constitutione ad eundem Eutychianum data, *l. 163. infr. de Decurion.* reducto iure constitutionis Theodosianæ *l. 121. & 123. eod. tit.* de quo ad *d. l. 163.* pleniùs *ad l. 121. infr. de Decurion.* Non omittenda interim hâc leg. *Oeconomorum* Ecclesiæ definitio: nempe Oeconomi sunt qui Ecclesiasticas consueruut tractare rationes. Inde & *hâc l.* publicorum vel priuatorum debitorum ad Ecclesiam confugientium exhibendorum reddendorum aura & periculum iis imponitur. Inde petitiones quæ aduersus Ecclesiam instituebantur, ratione bonorum ab his excipiebantur, *l. vnic. supr. de bonis Clericorum*: vbi de his plura.

¶ Huius ita *legis* interpretatione defunctis nobis superest, vt moneamus paulò post *huius legis* tempora, anno inquam sequente 399. 5. Kal. Maias legationem ex Africæ Concilio ad Honorium Imperatorem missam, *Vt pro confugientibus ad Ecclesiam, quocunque reatu inuolutis legem de Gloriosissimis Principibus mererentur, ne quis eos audeat abstrahere*: vt habetur *Codice Canonum Africano l. 61.* Procul dubio, ad euacuandam hanc Arcadianam legem seu constitutionem. Quò pertinere sunt qui putant *legem 34. infr. Episcopis*: quæ data dicitur *VII. Kal. Iul. Brixiæ* eodem Anno 399. Quorum sententiam *ibi* refutaui, Sozomenus tandem, *d. lib. 8. c. 7.* Arcadianam constitutionem, de vetito Ecclesiarum asylo, post Eutropij cædem statim abrogatam, & ex publicis monumentis erasam scribit: καὶ ὁ τεθεὶς νόμος ἀρθῆναι ἐκ τῶν δημοσίων ὑπομνημάτων ἠφανίσθη. Id quod nimis liberaliter à Sozomeno scriptum: quandoquidem & hæc *lex* & cæteræ: illæ constitutionis Arcadianæ partes, ab eius filio Theodosio Iun. in hunc *Codicem* relatæ extant. Innocentius certè Pontifex post annum 400. ius hoc non improbauit, atque ideò hanc Curialium Ordinationem vetuit, *in Decretis c. 18.* & apud Gratianum *c. præterea, dist. 51.*

¶ 1. *De*

¶ 1. *De* SPATIO *Ecclesiastici asyli, seu immunitatis Ecclesiasticæ. 2. & vt ne cum* ARMIS *ad Ecclesiam confugere, iisque sese tutari cuiquam liceat, Theodosij Iun.* lex.

IIII.* Impp. THEOD. & Valentinianus AA. Antiocho" P.P.

PATEANT summi Dei Templa timentibus: Nec sola altaria", & oratorium" templi circumiectum",qui Ecclesias quadripertito intrinsecus" parietum septu" concludit,ad tuitionem confugientium sancimus esse proposita: Sed" vsque ad extremas fores Ecclesiæ, quas oratum gestiens populus primas ingreditur, confugientibus aram salutis" esse præcipimus: vt inter templi, quod" parietum describsimus cinctu,& post loca publica & ianuas primas Ecclesiæ,quidquid fuerit interiacens, siue in cellulis", siue in domibus,hortulis, balneis,areis", atque porticibus, confugas,interioris templi vice", tueatur. ¶ Nec in extrahendos eos conetur quisquam sacrilegas manus immittere: ne qui hoc ausus sit, cùm discrimen suum videat,ad expetendam opem,ipsi quoque confugiant.

Hanc autem spatij latitudinem ideò indulgemus,ne in ipso Dei Templo, & sacrosanctis altaribus, confugientium quemquam mane", vel vespere", cubare, vel pernoctare liceat; ipsis hoc Clericis religionis causa vetantibus: ipsis qui confugiunt pietatis rationem seruantibus.

ARMA quoque, in quouis telo,ferro,vel specie,eos qui confugiunt, minime intra Ecclesias habere præcipimus: quæ non modò à summi Dei Templis ac diuinis altaribus prohibentur, sed etiam cellulis, domibus, hortulis, balneis, areis, atque porticibus.

Proinde hij qui sine armis ad sanctissimum Dei Templum, aut ad sacrosanctum altare, siue vsquam gentium, siue in hac Almá Vrbe confugiunt, somnum intra templum, siue ipsum altare,vel omnino cibum capere, absque aliqua eorum iniuriâ, ab ipsis Clericis arceantur:designantibus spatia,quæ in Ecclesiasticis septis eorum tuitioni sufficiant", abducentibus capitalem pœnam esse propositam, si qui eos conentur inuadere. Quibus si perfuga non adnuit, neque consentit, præferenda humanitati religio est, & à diuinis,ad loca" quæ diximus turbanda" temeritas.

Hos vero, qui templa cum armis ingredi audent, ne hoc faciant, præmonemus: dehinc si telis cincti, quouis Ecclesiæ loco, vel ad templi septa, vel circa, vel extra fine, statim eos, vt arma reponant" auctoritate Episcopi à solis Clericis seuerius conueniri præcipimus:data eis fiduciâ,quòd *Religionis nomine melius,quàm armorum præsidio muniantur.*

Sed si Ecclesiæ" voce moniti, post tot tantorúmque denuntiationes,noluerint arma relinquere, Iam Clementiæ Nostræ, apud Deum, & Episcoporum causâ purgatâ,armatis, si ita res exegerit, intromissis,trahendos se abstrahendósque esse cognoscant, & omnibus casibus esse subdendos. ¶ Sed neque Episcopo inconsulto, nec sine nostra siue Iudicum in hac Alma Vrbe, vel vbicumque, iussione, armatum quemquam ab Ecclesiis abstrahi oportebit: ne si multis passim hoc liceat, confusio generetur. Dat. x. Kal. April. Constantinop. Antiocho v.c." & Basso Coss. [431.]

INTERPRETATIO. *Ecclesiæ ac loca Deo dicata reos, qui ibidem compulsi timore refugerint, ita tueantur, vt nullis locis sanctis ad direptionem reorum vim ac manus adferre præsumant: sed quicquid spatij vel in porticibus, vel in atriis vel in domibus vel in areis ad Ecclesiam adiacentibus pertinet, velut interiora templi præcipimus custodiri, vt reos timoris necessitas non constringat circa altaria manere, & loca veneratione digna polluere. Sanè si qui ad loca sancta confugerint, arma si qua secum portauerint, mox deponant, nec se æstiment magis armorum præsidio, quàm sanctorum locorum veneratione defendi. Quod si deponere arma noluerint, & Sacerdoti, vel Clericis non crediderint, sciant se armatorum viribus extrahendos. Si" vero extrahere de locis sanctis quemlibet reum quacunque ratione quis tentauerit, nouerit se capitali supplicio esse damnandum.*

NOTÆ.

[a] Hinc restituta rectè à Contio, *Lex 3. Cod. Iust. eod. tit.* Quam ibi fuisse docet Photius *Nomocan. tit. 5. c. 1. & tit. 9. c. 27.* & Harmenopulus *lib. 1. t. 7.* Inseruit *hanc leg.* Annalibus suis Ecclesiasticis Baronius *A.D. 431. n. 3. 4. 5.* Memorat eam Papianus, 2. *Responsorum.*

Antiochus PP. sub Theodosio Iun. A.D. 430. 431. v. *Prosopogr.* imò & A. 427. Si fides *l. 2. Cod. Iust. de off. eius qui vicem alterius.* Idem & Consul hoc anno, vt ex Subscriptione patet: Imò in Græcâ constit. id nominatim additum, hic supplendum est.

In Græco additum Epitheton θεῖα.

Oratorium circumsectus. ἀνιέρωμένος ναοῦ. in *Græcâ leg.*

Circumiectum, abest à *Græcâ l. 4.*

Quadripartito. C. Iust.

Intrinsecus, abest à *Græcâ leg.*

Septu, pro, *Septo*, περιβολῆ.

Sed & vlterius adhuc, ἀλλ' εἰ καὶ περαιτέρω τούτου τυγχάνει.

Hæc absunt à *Græca l.* Sed tamen in Authentico extant.

In *Græca l.* ἔλεον, id est. *Misericordia.*

Hoc in *Græcâ l.* abest quod tamen in integrâ constit. habetur.

Salutis, ἔλεον in *Græcâ l.* & in integrâ *constit.* ἔλεον.

κ. Templum. Fortè Interpres Græcam consuetudinem retinuit. μεταξὺ τοῦ ναοῦ.

Cellula hic, & infrà rursum οἰκίαις, οἰκήμασι: quare & mox additur, *sine in domibus.*

Area Templorum: αὐλαῖς. *Atria* apud Interpr. ab his *Areis* distinguuntur.

Καθ' ὁμοιότητα τοῦ ναοῦ.

Ipse quoque confugiat, καὶ αὐτὸς καταφύγῃ.

κ. Manere: vt in Græco μένειν.

κ. Vescere: quomodo & Tertull. *de ieiuniis*: mox infrà, *Cibum capere.*

Desunt hic nonnulla: nempè & *docentibus*, καὶ διανυκτερεύειν.

Εἰς τοὺς περιληχθέντας τόπους.

Turbanda, id est, proturbanda, eiicienda, relegenda, χωρίζεσθαι in Gr. rectè.

Reponant, pro *deponant*: vt etiam habet Interpres.

Τῇ Ἐκκλησιαστικῇ φωνῇ.

Hoc de suo Interpres.

Idem AA. Ἀντιόχῳ μεγαλοπρεπεστάτῳ ἐπάρχῳ καὶ ὑπάτῳ.

Ἀνεῴχθωσαν τοῖς δεδιόσιν[a] οἱ ναοὶ τοῦ μεγάλου θεοῦ. οὐ γὰρ μόνα τὰ θεῖα θυσιαστήρια, καὶ τὸν εὐκτήριον[b] ναὸν τὸν[c] τετράγωνον τῇ τειχῶν περιβολῇ τειχιζόμενον, εἰς ἀσφάλειαν συντελεῖν τῶν προσφευγόντων θεσπίζομεν, ἀλλ' εἴπερ καὶ περαιτέρω τούτου τυγχάνει, ἄχρι τῶν πελευταίων θυρῶν τῆς ἐκκλησίας[d], ἔλεον βωμὸν τοῖς προσφυγοῦσιν[e] εἶναι προστάττομεν. ὥστε μεταξὺ τοῦ ναοῦ, ὃν[f] τῷ προειρημένῳ τρόπῳ περιπεφράχθαι διεγράψαμεν, ἄχρι τῶν πρώτων, μετὰ τοὺς δημοσίους τόπους τῆς[h] ἐκκλησίας θυρῶν, πᾶν τὸ παρεγκείμενον[i], εἴτε ἐν οἰκίαις, ἢ κήποις[k], ἢ αὐλαῖς, ἢ λουτροῖς, ἢ ἐν στοαῖς τυγχάνει, τοὺς εἰσδυόντας[m] πρόσφυγας, καθ' ὁμοιότητα τοῦ[n] ναοῦ, φυλάττειν, καὶ μηδένα[o] τούτοις ἱεροσύλους ἐπιβάλλειν χεῖρας· ἵνα[p] μὴ ὁ τοῦτο τολμῶν ἐν συμφορᾷ[q], σεαυτὸν εἰδὼν, καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτῶν βοήθειαν, καταφύγῃ.

Τοῦτο δὲ τῶν διαστημάτων πλάτος διὰ τοῦτο συνεχωρήσαμεν, ἵνα μή τινι τῶν προσφευγόντων ἐν τῷ τοῦ θεοῦ ναῷ, ἢ ἐν τοῖς ἄγχιστα θυσιαστηρίοις μένειν, ἢ ἐσθίειν, ἢ καθεύδειν, ἢ παννυχίζειν ἐξῇ, τῶν μὲν κληρικῶν τῆς θρησκείας χάριν τοῦτο κωλυόντων, τῶν προσφυγῶν δὲ τῆς εὐσεβείας ἕνεκα φυλαττόντων.

Ὅπλα δὲ ἢ ἐν σιδήρῳ, ἢ ἐν ἑτέρῳ ἀμυντήρια τοὺς προσφεύγοντας οὐδαμῶς ἔχειν ἢ ἐπιφέρεσθαι ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας προστάττομεν, οὐ μόνον ἐκ τῶν θείων ναῶν καὶ θυσιαστηρίων: ὡς τὰ λοιπὰ ταῦτα κωλύοντες, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκημάτων, καὶ διαιτῶν καὶ κήπων καὶ λουτρῶν καὶ αὐλῶν, καὶ στοῶν.

Τοὺς τοίνυν δίχα ὅπλων τῷ ἁγίῳ οἴκῳ τοῦ θεοῦ, εἰ καὶ εἰς τὸν ἅγιον θυσιαστήριον, ὡς εἰωθὸς ποτε ἔθος, ἢ κατὰ ταύτην τὴν πόλιν προσφεύγοντας ὑπομένειν ἐν τῷ ναῷ ἤτοι τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ τροφῆς μεταλαμβάνειν παρὰ τῶν κληρικῶν προσήκει κωλῦσαι ἐκτὸς τινὸς ὕβρεως, δεικνυόντων τὰ διαστήματα ἐκ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς περιβόλοις διὰ τὴν τῶν προσφυγῶν ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν ἀφορισθέντα, καὶ διδασκόντων τιμωρίαν κεφαλικὴν κατὰ τῶν προστεταγμένων ἐπικειμένων αὐτοῖς ὡρίσθαι· οἷς ὁ προσφεύγων εἰ μὴ πείθοι, τότε προτιμᾶσθαι τῆς φιλανθρωπίας ἡ θρησκεία, καὶ ἐκ τῶν θείων εἰς τοὺς προλεχθέντας τόπους χωρίζεσθαι θρασύτης.

Τοὺς δὲ μετὰ ὅπλων τὰς ἁγίας ἐκκλησίας καταλαμβάνοντας προηγουμένως μὲν μὴ ποιεῖν τοῦτο ὑπομνήσομεν. ἐὰν δὲ ἐν οἱῳδήποτε τόπῳ τῆς ἐκκλησίας ἢ ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἢ περὶ τὸν ναὸν, ἢ καὶ ἐκτὸς τούτου τυγχάνωσιν, παραχρῆμα τὰ ὅπλα αὐθεντίᾳ τοῦ ἐπισκόπου παρὰ μόνων τῶν κληρικῶν αὐστηρότερον ἀναγκαζομένους ἀποτίθεσθαι προστάττομεν, διδομένης αὐτοῖς ἐλπίδος καὶ ὅρκου ὡς τῇ θρησκείᾳ μᾶλλον ἢ τῇ τῶν ὅπλων ἐπικουρίᾳ ὀχυρωθήσονται.

Ἐὰν δὲ τῇ ἐκκλησιαστικῇ φωνῇ ὑπομνησθέντες, μετὰ τοσαύτας καὶ τηλικαύτας παραγγελίας, τὰ ὅπλα μὴ ἀποθῶνται, ἐξοδιασθείσης τῆς θρησκείας, παρά τε τῆς ἡμετέρας γαληνότητος, καὶ τῶν ἐπισκόπων τῷ θεῷ τῆς ἀπολογίας δοθείσης, ἐνόπλων εἰσπεμφθέντων ἀποσπασθήσονται, καὶ πάσαις ταῖς συμφοραῖς ὑποβληθήσονται.

βληθήσονται." ὑμὴν δίχα γνώμης ἢ κελεύσεως τοῦ ἐπισκόπου καὶ" ἡμῶν τῶντε" δικαστῶν τῶν κατὰ τὴν δεῖνα" πόλιν, καὶ" ὁπηδή ποτε τυγχανόντων, τῶν ὡπλισμένων ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν ἀρχὴ παραδιδόσθαι, ἵνα μὴ" πολλοῖς κατὰ τῶν ἀθλίων τοιαύτης" ἀδιαφόρως ἐξουσίας δοθείσης, σύγχυσίς τις ἐκ τούτου γίνεσθαι" μέλλῃ, καὶ" ταραχή. Dat. x. Kalend. April. Constantinop. Antiocho, v. c. & Basso Coss.

NOTÆ.

" Τοῖς διδοῦσιν. In integrâ *lege*.
" Hîc multa recisa.
" Οὐ μόνον. In integrâ *lege*.
" Καὶ τὸ διαλήσειεν τι λαοῦ. *ibid.* vbi ad marg. varians addita. ναοῦ.
" Τὸ περιφραγμένον τεῖχος, ibid.
" Ὧν τοῖς ἀξιωθεῖσι προσφερομένοις πρῶτοι ἐπιβαίνειν συμβαίνει. Hoc amplius in *integrâ constit*. quod etiam *lex Latina* hîc habet.
" Γῆλιν. " Προσφεύγουσι. " ἐν.
" Προσφυγὰς διφθειρομένων. " Καὶ τῶν πρώτων.
" ἁγίας ἐκκλησίας. " τὰ ἀφιερωμένα.
" Ἡ ἐν κήποις. " Εἴτε ἐν αὐλαῖς.
" Ἡ ἐν ἐν ναοῖς.
" Τὸν ἐνδότερον. " Τοῦ ἐνδοτάτου ναοῦ.
" Hîc tota sententia abest, quæ incipit καὶ ἐν κήποις &c.
" εἰς τὸ ἐξωτάτου, hoc amplius in integra *constit*:
" Μήπου γε ὁ &c. " ἐν συμφοραῖς ἑαυτῶν ἰδών.
" Τόδε τοιοῦτον τῶν διαστημάτων πλάτος ἐν καιρῷ τοῦ φόβου εἰς ἄδειαν τοῦ διάγειν μᾶλλον ἢ τοῦ περιεστῶτος φιλανθρώπως συνεχωρήσαμεν.
" Προσαπφυγόντων. " ἁγίοις. " Πανοχλεῖσθαι.
" Τοῦτο τῶν &c. κωλυόντων. ita inuersè.
" Καὶ τῶν προσφυγῶν, sublato δὲ, quod sequitur.
" Multa hic resecta. " ἢ abest in integra *lege*.
" Ἐπίερ εἰσί, in *integra lege*.
" Τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, in *integra lege*.
" Ταῦτα ὑμῶν, *in int. leg*. " Ναοῦ τι.
" Abest ab *int. leg*. " Ἡλιῶν. in *int. leg*.
" Κήπου in *int. leg*. " Αὐτοῦ. in *int. leg*.
" Hîc multa resecta. " ὅτι τὸν δίχα &c. ita in *int. l*.
" Abest ab *int. l*. " Τὸ ἐσώτατον, in *int. leg*.
" Ἢ καὶ ἐν τῷ, in *int. l*. " Καὶ ἐπ' αὐτοῖς, in *int. leg*.
" Ἐκθεῖς πρὸς ὕβριν, παρὰ τῶν κληρικῶν ἐκβαλλέσθω. Ita inuersè.
" Hîc multa resecta. " Et hæc immutata.
" τι ἐν. " Τῇ αὐτοῦ ἀσφαλείᾳ ἡσυχίᾳ τι. ita in *int. leg*.
" Et hæc immutata.
" Hîc resecta nonnulla: Mox ita hæc expressa. ἐν τούτοις πᾶσί τις μὴ ἐπιτιθέοι μηδὲ πειθέτω.
" Abest ab *integr. leg*. " Προσφεύγοντες, in *int. leg*.
" Διοικείτω ἡ θεραπεύτω. ita in *Leg*. ipsa.
" Hîc resecta nonnulla.
" Καὶ μεθ' ὅπλων ἐπιπλεῖς εἰς τοὺς ἁγιωτάτους ναοὺς, ita in *int. l*. resectis mox nonnullis.
" Προσηγγελμένοις μετὰ τούτου μὴ ποιεῖν πυραμίσεις. ita in *integr. l*. directè oratione ad Antiochum, cui hæc *lex* inscribitur: Quin & resecta hîc sententia.
" Τινὰ μανίᾳ τυφλώττουσα παρεξιοῦσα τῶν ὑμετέρων ἀξιωθεὶς τι διατιθεμένων. hæc amplius in *ipsâ leg*.
" Τυγχάνοντας. in *ipsâ l*. " Τοῦτον add. in *ipsa l*.
" Αὐτοθελήσας ἕνεκεν τῆς αὐτοῦ σωτηρίας ἀποπηδᾶσθαι κρατεῖν ἀναγκασθήσονται προσαπειλούμενοι. ita in *ipsa l*.
" Θάρρει in *ipsâ l*.
" Τῇ τῶν ὑμετέρων νόμων αὐθεντίᾳ, καὶ τῇ &c. ita plenius in *ipsâ l*.
" Hæc decurtata & mutata. " Τῶν abest ab *ipsâ leg*.
" Κατὰ τὸ οἰκεῖον πλάσμα καὶ παρ' ἐνόπλων εἰσχωρουμένων ἀποσπασθήσονται, ita in *ipsa l*.
" Integra sententia resecta hic vsque ad ὑμῶν.
" ἀλλ' ὅτι δίχα, ita in *ipsâ l*. " ὑπὸ ἡμῶν.
" τι, abest. " δεῖνα, abest.
" ἢ καὶ. ita in *ipsâ l*.
" ἐὰν κατὰ τῶν ἀθλίων πολλοῖς: ita hæc inuersa in *ipsâ leg*.
" Τοῦτο καὶ διαφόροις, εἰ ἐξῆν σύγχυσις ἐκ τούτου ἐσβολίσαι. ita in *ipsâ leg*.
" Absunt ab *ipsâ l*. Et cœtera deinceps hîc resecta.

ΒΑΣΙΛΙΚΟΣ ΝΟΜΟΣ
περὶ τῶν προσφευγόντων εἰς Ἐκκλησίαν.

Ἀρχαία τις καὶ ἀπὸ τῶν καιρῶν τῆς πλάνης συνήθεια, καὶ νόμου φυσικὴ διάταξις, δι' αὐτὴν εὐσέβειαν ἀεί τις τοιαύτη κεκράτηκεν, ὥστε τὰς θείας. Θρησκείας τῶν δημοσίων διοικήσεων, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων χρήσεων, ἐν παντὶ χρόνῳ, καὶ ἔθει, διωρίσθαι καὶ ταύτας, οὐ μόνον ἐν τῷ ἀκροτάτῳ τῶν πραγμάτων, ἀλλ' ὥσπερ ἔν τινι ἐπὶ γῆς οὐρανῷ, ἀναβιβάσθαι, καὶ ὅποι πλησιάζειν μόνοις καθαροῖς, καὶ ὁσίοις, θέμις. ἐντεῦθεν κἀκεῖνο συμβαίνει, τὸ πάντων φυσικῶς ταῖς διανοίαις ἐγκεῖσθαι, μηδενὶ τρόπῳ δύνασθαι τὰ τῷ Θεῷ ἀφιερωθέντα μιαίνεσθαι, μήτε κατὰ τῆς θείας δυνάμεως τὴν ἀνθρώπων ὕβριν χωρεῖν. Πῶς γὰρ οἷόν τε μολύνεσθαι, ἅπερ ἀεὶ καθαρεύειν ἀνάγκη; ἢ πῶς οἷόν τε ῥυπαίνεσθαι, ἅπερ ἅπαξ ἁγιασθέντα,

EDICTVM IMPERATORIVM
De his qui ad Ecclesiam confugiunt.

Vetus iam inde à Paganismi temporibus consuetudo, naturalisq; legis sanctio, pietatis causa, obtinuit, vt apud omnes Nationes, publicæ administrationes, humanæq; functiones à religione sacrisque cæremoniis semper secernerentur; sacráq; non solùm in summo rerum fastigio, sed veluti in quodam posito in terris cœlo collocarentur, quò accedere solis puris sanctisq; fas esset. Hinc & illud quoq; consequitur, vt omniũ mentibus natura insitum sit, nullo modo quæ Deo dedicata sunt pollui posse, neq; hominum insolentiã aduersus vim diuinã ptogredi. Quo enim pacto fieri queat, vt ea polluantur, quæ sẽper munda esse necesse est? Aut qua ratio

ratione ea poterunt cõtaminari, quæ ſemel ſancti-
ficata, numquam talia eſſe deſinunt? Quapropter
licet pro certo habeamus, ab iis quæ paulò ante
barbarica veſania contra diuinũ altare nefariè per-
petrare auſa eſt, neq; quod mundũ erat pollui, neq;
quod natura ſanctũ cõtaminari potuiſſe: tamẽ quia
id factũ eſt, quod nullo modo futurum ſperabamus,
& vſq; ad religionẽ illa *Sceleratorum* hominũ per-
uenit audacia; ne vel impiis profana eſſe videantur
ea quæ diuina ſunt, neq; in ſacratis Deóq; dicatis
locis liceat ea facere, quæ ne in aliis quidẽ paſſim
imponè fieri permittendũ eſt, & vt religio peruigili
etiã pietatis, cuſtodia illæſa caſtáq; permaneat; om-
nẽ *violentiã*, quæ vel per audaciã, vel præter volun-
tatẽ inferatur, ab omnipotẽtis Dei Eccleſia arcemus.
Etenim ſi veterũ Paganorũ religio, quæ error erat,
& cui quod libitũ fuiſſet, Deos erat, adeo ſuperſti-
tionis ſuæ obſeruans fuit, vt altaria non quibuſvis,
ſed certis Sacerdotibus dũtaxat cõmitteret, & fana
ſua perinde ac ſi ipſius quoq; terræ ſitu extollerẽ-
tur, in arcibus ac munitioribus vrbiũ locis dicaret,
atq; idola fabrefacta adoraret, maximáq; cũ vene-
ratione ac vanitate coleret; quãtò magis par eſt, vt
nos Religionẽ noſtrã omni cum obſeruantia cuſto-
diamus, ad quos Deus ipſe cũ vero Religionis cul-
tu, cœlũ non deſerens, deſcendit, & tanquã ceſſione
quadã inter Deũ & homines facta, homo Deum in
terrã ſuſcepit, hominẽq; Deus in cœlũ ſuſtulit? An-
te alia autem hac re illi Deum placant, penes quos
rerum ſumma eſt, cúm ſcilicet, ſalutis & vitæ ac ſe-
curitatis hominũ curam habent: quæ, vt noſtra na-
tura fert, nullo modo alterũ cum altero ſine alterius
detrimento coniungimus, vt nec Eccleſiaſticis ædi-
bus ſacríſque altaribus ex nimia confugientiũ deſ-
peratione vel confidentia, contẽpto vel temeritate,
audacia vel inſania, iniuria aliqua, præterquam de-
ceat, inferatur; & verus extremúſq; miſerorũ, opéq;
deſtitutorũ portus *patentiore aperto ſinu* huiuſcemo-
di confugientes excipiat. Nemini qui maris fluctus
& ſcopulos declinat, conuenit terræ adimere tran-
quillitatem: bellum, in quo ſteterit acies, aduerſus
eũ ſeſe dedentẽ minas deponit. Aſylum olim defen-
dit variis criminibus obſtrictos, legũ aſpernans au-
ctoritatem: Maiores etiam noſtri, ne aliquo modo
timore perculſis humanitas denegata videretur, in
noſtris quoq; Statuis *Aram Salutis* conſtituerunt;
ita vt ſi qui vel extrema imaginum noſtrarum ve-
ſtigia fortè contigerint, hi ab omnibus minis ad-
uerſæ fortunæ liberati ac ſecuri gaudent. Iã ſi ſta-
tuæ complexus propter Regiam Maieſtatem tantũ
præſidij miſeris conciliat: quantum opis illis debet
eſſe paratum, qui ſalutis cauſa ad ſacroſancta altaria
„ confugiunt? *Pateant* proinde *trepidis magni Dei*
„ *Templa*; ſupplices fugientes communis ſuſcipiat
Ara; nec vlla veluti ſuperior comminatio diuinum
auxilium, quod omnibus ex æquo ſeſe offert, ab eius
ædibus audeat propulſare. Qualis enim naufrago-
rum in ſuis calamitatibus miſericordia reliqua erit,
ſi littus præcludas, & fontem ſiti laborantibus per-
turbes? aut quænam humanis calamitatibus medi-
cina ſupererit, ſi calamitoſis Deus ipſe denegetur?
„ Noſtris igitur temporibus *non ſolum ſacroſancta*
„ *Altaria, & quadratum populi Oratorium murorum*
„ *ambitu circumſeptum, confugientium ſecuritati con-*
„ *ferre ſancimus, ſed quidquid præterea inde eſt loci*
„ *vſq; ad Eccleſiæ fores extremas, per quas preces pri-*
„ *mum facturi ingrediuntur, hoc totum confugientibus*
„ *miſericordiæ Aram eſſe definimus & conſtituimus.*
„ *Itaq; medium Templi ſpatiũ in prædicto loco poſitũ,*
„ *perfugium eſſe decreuimus: atque etiam reliqua om-*
„ *nia loca primis ſanctæ Eccleſiæ foribus poſt publica*

τοῦ τοιαῦτα εἶναι ἐπαύσατο; ὅθεν, εἰ καὶ πεπείσμεθα,
ὑπὸ τῶν ἔναγχος ἀθεμίτως ἐκ τῆς βαρβαρικῆς μανίας
κατὰ τῶν Θείων τολμηθέντων θυσιαστηρίων, μή τε μολυνθῆναι
τὸ καθαρὸν, μή τε κεχρᾶνθαι, ὅπερ εἶναι πέφυκεν ἅγιον·
ὅμως, ἐπειδὴ γέγονεν, ὅπερ οὐδαμῶς ἠλπίσαμεν φυλάξαι,
καὶ μέχρι τῆς ἀσεβείας ἡ τῶν μυσαρῶν ἔφθασε τόλμα,
ὥστε μὴ τοῖς ἀσεβέσι γοῦν δοκεῖν βέβηλα εἶναι ταῦτα,
ἅπερ Θεῖα τυγχάνει, μή τε ἐν τοῖς ἁγιασθεῖσι, καὶ
ἀφιερωθεῖσι τόποις, ἐξεῖναι ταῦτα, ἅπερ οὐδὲ ἐν ἄλλοις
χύδην ἀδίκως ἀνεκτὸν γίνεσθαι, καὶ ὑπὲρ τοῦ τὴν θρησ-
κείαν καὶ τῇ τῆς εὐσεβείας παραφυλακῇ ἀσύλητον τηρου-
μένην, πᾶσαν ὕβριν τῆς τοῦ Θεοῦ παντοκράτορος ἐκ-
κλησίας ἤ τε παρὰ τῶν τολμώντων, καὶ ἀκόντων ἐγγι-
νομένην, ἀπείργομεν. καὶ γὰρ εἰ ἐθνικῆς ἀρχαιότητος ἡ
θρησκεία, πλάνη, καὶ Θεὸς τὸ δοκοῦν, οὕτω τῆς οἰκείας
δεισιδαιμονίας ἐξῆπτε τὴν παρατήρησιν, ὥστε τοὺς βω-
μοὺς μὴ πᾶσιν, ἀλλὰ γάρ τισι ἐπιτρέπειν τῶν ἱερέων,
τοὺς δὲ ναοὺς, ὥσπερ καὶ διὰ τῆς γῆς ὑψουμένους, ἐν ταῖς
ἀκροπόλεσι, καὶ τοῖς ὀχυρωτέροις τῶν πόλεων ἀνατιθέναι
τόποις, τά τε κατασκευασθέντα εἴδωλα προσκυνεῖν,
καὶ μετὰ σεπτῆς μεγίστης ἔχειν ματαιότητος, πόσῳ μᾶλ-
λον ἡμᾶς προσήκει τὴν θρησκείαν μετὰ πάσης φυλάτ-
τειν παρατηρήσεως. πρὸς οὓς ὁ Θεὸς μετὰ τῆς ἀλη-
θοῦς θρησκείας, οὐρανοὺς μὴ ἀπολιπὼν, καταβέβη-
κε, καὶ ὥσπερ τινὸς μεταξὺ Θεοῦ τε καὶ ἀνθρώπων ἀντι-
δόσεως γενομένης, ἄνθρωπος Θεὸν εἰς γῆν ὑπεδέξατο,
καὶ Θεὸς εἰς οὐρανοὺς ἀνήγαγεν ἄνθρωπον; πρὸ δέ γε
τῶν ἄλλων καὶ τοῦτο μάλιστα ἐξιλεοῦνται Θεὸν οἱ τῶν τῆς
ἄκρας ἐξουσίας πραγμάτων ὑπειλημμένοι, τῆς σωτη-
ρίας, ζωῆς τε, καὶ ἀμεριμνίας φροντίζειν ἀνθρώπων· ἅπερ
κατὰ τὸ ἡμῖν ἔμφυτον οὐδαμῶς θάτερον τοῦ ἑτέρου δίχα
τῆς ἑκατέρου βλάβης συνάπτομεν· ὥστε μή τε τοῖς ἐκ-
κλησιαστικοῖς οἴκοις, ἢ τοῖς ἁγίοις θυσιαστηρίοις, ἐκ
τῆς πολλῆς τῶν προσφευγόντων ἀπαγορεύσεώς τε καὶ
ἀδεισίας, προπετείας τε, καὶ καταφρονήσεως, τόλμης,
ἢ καὶ μανίας, ὕβριν παρὰ τὸ πρέπον γενέσθαι τινὰ, καὶ
τὸν τῶν ἀθλίων τε, καὶ ἀσθενῶν μόνον ἔσχατόν γε λι-
μένα ἀσφαλέστερον τοῖς πεπονημένοις ὑποδέχεσθαι κόλ-
ποις. οὐδένα τὸν κλύδωνα τὸν θαλάττης, καὶ τοὺς σκο-
πέλους ἐκκλίνοντα προσήκει τὴν τῆς γῆς ἀφαιρεῖσθαι
γαλήνην. Πόλεμος καθ' ὃν συνέστη παράταξις, τὴν
κατὰ τοῦ προσφεύγοντος ἀπειλὴν ἀποτίθεται. Τὸ ἄσυ-
λόν ποτε ἐφύλαττε τοὺς διαφόροις ἐνόχους ἐγκλήμασι,
τὴν τῶν νόμων παρωσάμενον αὐθεντίαν· καὶ ὥστε μηδα-
μῶς τῆς ἀλαζονευομένοις ἀφαιρεθῆναι φιλανθρωπίαν, βωμὸν
σωτηρίας καὶ ἐν τοῖς ἡμετέροις ἀφιδρύμασιν ἡ ἀρχαιό-
της ἀνέθηκε. Καὶ εἰ τὰ ἴχνη τῶν ἡμετέρων χαρα-
κτήρων καταλαμβάνοντες, τῶν ἀπειλῶν τῆς σκαιᾶς
τύχης ἐλευθερωθέντες τε, καὶ ἀμεριμνοῦντες, γεγήθα-
σι, τοσαύτης τοιγαροῦν τῆς ἀφῆς τοῦ ἱδρύματος διὰ τὸ
βασιλικὸν σέβας τοῖς δεομένοις ἐπικουρίαν διδούσης,
πόσην χρὴ τοῖς εἰς τὰ ἁγιώτατα καταφεύγουσι θυ-
σιαστήρια ὑπάρχειν βοήθειαν; Ἀνοιχθήσονται τοίνυν τοῖς
δεδιόσιν οἱ ναοὶ τοῦ μεγάλου Θεοῦ, καὶ τοὺς προσφεύγον-
τας ἱκέτας ὁ κοινὸς ὑποδεχέσθω βωμός· καὶ τὴν θείαν
βοήθειαν, τὴν κοινῇ προσκομιζομένην ἅπασιν, ἐκ τῶν
ταύτης οἴκων μηδεμία ὡς ὑπερτέρα διωθείτω ἀπειλή.
Ποῖος γὰρ ταῖς συμφοραῖς ἔλεος ὑπολειφθήσεται, εἰ
τοῖς ναυαγοῦσιν, εἰ τὸν αἰγιαλὸν ἀποκλείσεις, καὶ τὴν
πηγὴν τοῖς διψῶσι θολώσεις; ἢ ποία ταῖς ἀνθρωπί-
ναις πελάσει συμφοραῖς θεραπεία, ἐὰν αὐτοῖς ὁ Θεὸς
ἀρνηθείη; ἐπὶ γὰρ τῶν ἡμετέρων καιρῶν οὐ μόνον τὰ θεῖα
θυσιαστήρια, καὶ τὸ εὐκτήριον τοῦ λαοῦ, τὸ τετραγώνῳ
τοίχων περιβολῇ τειχιζόμενον εἰς ἀσφάλειαν συντελεῖν
τῶν προσφευγόντων, θεσπίζομεν, ἀλλ' ὅ τι καὶ περαιτέρω
τούτου τυγχάνει, ἄχρι τῶν τελευταίων θυρῶν τῆς ἐκκλη-
σίας ὧν τοῖς εὔξασθαι προῃρημένοις πρῶτον ἐπιβαίνειν
συμβαίνει, ἐλέου βωμὸν τοῖς προσφεύγουσιν εἶναι προστάτ-
τομεν. ὥστε μεταξὺ τοῦ ναοῦ ἐν τῷ προειρημένῳ τόπῳ
προσφυγὴν διεγράψαμεν, καὶ τῶν πρώτων μετὰ τὰς δη-
μοσίας

μονίας τόπους τῆς ἁγίας ἐκκλησίας θυρῶν τὰ περιγραφόμενα, εἴ τε ἐν οἰκίαις, ἢ ἐν κήποις, εἴ τε ἐν αὐλαῖς, ἢ λουτροῖς, ἢ καὶ ἐν στοαῖς τυγχάνει, τοὺς εἰσδυομένους πρόσφυγας καθ' ὁμοιότητα τοῦ ἐνδοτάτου ναοῦ φυλάττειν. Καὶ εἰ καὶ τὰ μάλιστα θρησκείας τε, καὶ εὐλαβείας λόγῳ τὰ μικρῷ λόγον διεστῶτα τοῦ τόπου, ἐν μικρῷ τοῦ τῆς παρατηρήσεως τύπῳ διώρισται ἡμῶν ὑπὲρ τοῦ τῆς ἀμεριμνίας πλατύναι τοῖς προσφεύγουσι, καὶ τοῖς ἐλαυνομένοις βοήθειαν ἐκτεῖναι, πᾶσαν τὴν προδηλωμένην περίοδον ἀδιάκριτον εἶναι λιμένα τῆς ἡσυχίας προστάττομεν. Καὶ μηδένα εἰς τὸ ἐξαγαγεῖν τούτους ἱεροσύλους ἐπιβάλλειν χεῖρας· μή πού γε ὁ τοῦτο τολμῶν, ἐν συμφοραῖς ἑαυτὸν ἰδὼν, καὶ αὐτὸς ἐξαιτῶν βοήθειαν καταφύγῃ. Τὸ δὲ τοσοῦτον τῶν διαστημάτων πλάτος, ἐν καιρῷ τοῦ φόβου, εἰς ἄδειαν τοῦ διάγειν, μᾶλλον δὲ τοῦ περιπατεῖν, φιλανθρώπως συνεχωρήσαμεν· ἵνα μή τινι τῶν προσπεφευγότων ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ ναῷ, ἢ ἐν τοῖς ἁγίοις θυσιαστηρίοις μένειν, ἢ ἐσθίειν, ἢ καθεύδειν, ἢ παννυχίζειν ἐξῇ. Τοῦτο τῶν μὲν κληρικῶν τῆς θρησκείας χάριν κωλυόντων, καὶ τῶν προσφυγόντων τῆς εὐσεβείας ἕνεκα φυλαττόντων. ἵνα μή τε οἱ προσφεύγοντες, ὡς βεβήλῳ γνώμῃ, προσπεφευγέναι δοκοῖεν, τῇ θρησκείᾳ καταμιγνύντες τὰς οἰκείας χρείας· μή τε οἱ τὰ τοιαῦτα αἰσχρὰ δυνάμενοι τοῦ θείου ἀπείργειν οἴκου, δόξωσι τὴν εὐσέβειαν, ἧς ὑπηρέται τυγχάνουσι, καταβλάπτειν. Προκειμένου δὲ τοῦ θατέρου πάντως προσκροῦσαι, αἱρετώτερον, τοὺς κληρικοὺς τὰς ἀνθρωπίνας, καὶ φυσικὰς, τῶν ἁγίων θυσιαστηρίων ἀποδιωκόντας ὕβρεις, θρασεῖς μᾶλλον, ἢ ἀσεβεῖς νομίζεσθαι, καὶ εἰς ἄνθρωπον, ἢ εἰς Θεὸν ἁμαρτάνειν· ὁπότε τούτου τεθέντος τοῦ νόμου, μή ἡ ἀπανθρωπίας τις ὑπόνοια δικαίως ἂν φθάσειεν εἰς τοὺς κληρικούς· ἐπειδὴ πολλὴ τοῦ τε φόβου, καὶ τῆς ἀμεριμνίας, τῶν προσφευγόντων πρόνοια γέγονε. καὶ γὰρ καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τε, καὶ ἀνάγκῃ ῥυποῦσθαι τὸν τοῦ Θεοῦ ναὸν, καὶ τὸ θεῖον μυστήριον τῇ ἐπονειδίστῳ ἀσθενείᾳ καταμίγνυσθαι, τὰ θεῖα ὑπὸ βεβήλων χραίνεσθαι, τὰ ἱερὰ ὑπὸ τῶν σαθρῶν μολύνεσθαι, μὴ βουλόμενοι, τῆς αἰτοῦσι βοήθειαν τοῖς προσφεύγουσιν οὐκ ἀπεκλείσαμεν· ἀλλὰ προσέτι καὶ πλατυτέροις διαστήμασι, μακροτέροις τε χωρήμασιν ἀσφαλίζεσθαι τούτους ἐψηφισάμεθα· τοῦ πρέποντος τῇ τε θειότητι, καὶ τῇ ἀνθρωπότητι φυλαχθέντος. Ὅπλα δὲ ἐν σιδήρῳ, ἢ ἐν ἑτέρῳ οὐδὲ ἀμυντήρια τοὺς προσφεύγοντας οὐδαμῶς ἔχειν, ἢ εἰσφέρειν ἐντὸς τῆς ἁγίας ἐκκλησίας, προστάττομεν· ταῦτα οὐ μόνον ἐκ τῶν θείων ναῶν τε, καὶ θυσιαστηρίων, ὡς τὰ λοιπὰ, κωλύοντες, ἀλλὰ καὶ τῶν οἰκημάτων, καὶ ἄλλων, καὶ κήπων, καὶ λουτρῶν, καὶ αὐλῶν, καὶ στοῶν· ἅπερ κατὰ τὸν προειρημένον λόγον ὑπασπίζειν τῶν προσφευγόντων ἐδηλώσαμεν. οὔτε γὰρ θέμις, τοῖς ἁγιωτάτοις ναοῖς, ἢ τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς τόποις, κατὰ περιεργίαν, διχονοίας, ἢ πολέμων ὕλας ἐπιφέρεσθαι. Ἀρκείτω τοῖς προσφεύγουσιν ἡ τοῦ Θεοῦ βοήθεια· ᾧ τά τε ὅπλα καὶ οἱ νόμοι, καὶ ἡ βασιλεία ὑποτέτακται. καὶ γὰρ ἡμεῖς, οὓς ἀεὶ τοῦ δικαίου τῆς ἡγεμονίας περιστοιχίζει τὰ ὅπλα, καὶ οἷς οὐ πρέπει δίχα δορυφόρων εἶναι, τῷ τοῦ Θεοῦ ναῷ προσιόντες, ἔξω τὰ ὅπλα καταλιμπάνομεν, ἀποτιθέμενοι τὸ διάδημα· καὶ τῆς βασιλείας ἐλαττώσεως εἰκόνι μᾶλλον ἡμῖν τὸ τῆς βασιλείας σέβας ἐπαγγέλλεται. Τῷ ἁγιωτάτῳ δὲ θυσιαστηρίῳ διὰ μόνην τὴν τῶν δωρεῶν προσφορὰν ἐφαπτόμεθα· καὶ εἰς τὸν τῶν θείων κύκλον περιεστοιχισμένον ἅπαξ ἅμα τῷ εἰσελθεῖν ὑπερβαίνομεν καὶ οὐδὲν ἐκ τῆς ἀγχιστευούσης θειότητος ἑαυτοῖς ἀπονέμομεν. ὅθεν, τοὺς δίχα ὅπλων τῷ ἁγίῳ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, καὶ εἰς τὸ ὁσιώτατον θυσιαστήριον ἐν ὁποίῳ ποτὲ ἔθνει, ἢ κατὰ ταύτην τὴν πόλιν προσφεύγοντας, ὑπνοῦν ἐν τῷ ναῷ, ἢ καὶ ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, καὶ ὑπ' αὐτοῖς μεταλαμβάνειν. ἐκ τῆς τινος ὕβρεως παρὰ τῶν κληρικῶν προσήκει κωλύεσθαι· καὶ οὕτω τοῦτο ποιεῖσθαι χρὴ πρὸς αὐτοὺς, ὥστε μὴ δοκεῖν, ὕβριν εἶναι τοῦ κωλύοντος, ἀλλὰ γὰρ τὸν λόγον θρησκείας ἀπαιτεῖν τὸ γινόμενον. Τῆς ἁγιωσύνης, καὶ τῆς καθαρότητος

per circuitum cohærentia, siue domus aut hortuli, siue atria, aut balnea, aut etiam porticus sint; ingressos profugos volumus, vt perinde ac intimum templum ius custodiendi habeant. Quamuis autem si Religionis atq; pietatis ratio spectetur, quæ exiguo loco distant, non parua obseruãtiæ ratione disiũcta sint; tamen vt securitatem confugientibus latiùs extẽdamus, & formidantibus auxilium porrigamus, omnem supradictum ambitũ sine vllo discrimine portum esse quietis iubemus, *ac neminem ad eos expellendos, sacrilegas manus inijcere; ne fortè ille ipse qui id ausus fuerit, se in calamitates incidisse vidẽs, auxilium expetens confugiat. Hec autem spatium adeò latum,* vrgẽte formidine, securè degendi, imo verò exspatiandi clemẽter *concessimus; ita tamen, vt nemini confugientiũ in Dei Templo aut apud sacras Aras manere, aut cibum sumere, aut dormire, aut etiã pernoctare liceat; idq; non modò Clericis propter Religionẽ fieri prohibentibus, sed ipsis quoq; confugientibus, facere pietatis causa detrectãtibus:* ne & qui confugiunt, dũ vsus proprios sacris rebus admiscent, impuro animo confugere videantur; & qui huiusmodi turpitudinem à sacris ædibus arcere possunt, pietatem, cui deseruiunt, violare videantur. Cæterum si quando vsu veniat, vt alterutrum omnino offendẽdũ sit; satius est, Clericos amoliẽtes à sacris Altaribus eas iniurias, quæ ab humana cõditione & à natura oriuntur, audaces potius quam impios haberi, ac in hominem potius quàm in Deum peccare: quandoquidẽ hac posita lege, nulla humanitatis suspicio Clericos iure attigerit; cũ timori ac securitati confugientium sit valde prospectum. Nã etsi Dei Templum humanã naturaliq; necessitate fœdari, & sacrosancta mysteria infami infirmitate misceri, ac diuina à profanis contaminari, sacra deniq; ab impuris inquinari nequaquã patimur; non tamen confugientibus, quominus opẽ implorarent, præsidij ostium præclusimus; sed amplioribus quoq; longioribúsq; spatiis illorum securitati consulendũ existimauimus, & quod Diuinitati, & quod humanitati debetur, sollicitè religiosèque obseruantes. *Ferrea autem, vel alterius generis arma ad defensionem comparata, ne confugientes habeant, neve intra S. Ecclesiam inferant, omnino prohibemus. Hæc námque vt reliqua omnia eiusmodi, nõ modò à sacris Tẽplis & Aris abesse volumus, sed à reliquis quoq; omnibus mansionibus, hortis, balneis, atris, ac porticibus,* quæ præsidio esse fugiẽtibus superiori sermone declarauimus. Etenim fas non est, sanctissimis Tẽplis, aliisve Ecclesiæ locis ex nimia sollicitudine, discordiæ ac bellorũ materiam inferre. Sufficiat profugis istis Dei auxiliũ, cui & arma & leges & ipsa etiam Regia Maiestas subiecta est. Nã & Nos, qui semper iure Imperij armis circumdamus, quósq; sine armatis stipatoribus esse non conuenit, Dei Templũ ingressuri, foris arma relinquimus, & ipsum etiã diadema deponimus; & quò submissioris Imperij speciem præferimus, eò magis imperij nobis maiestas promittitur. Ad sacra quoq; Altaria munerum tantũ offerendorum causa accedimus: & cum circumseptum sacrorũ adytũ ingressi sumus, statim egredimur; nec quidquam ex propinqua Diuinitate nobis arrogamus. *Quamobrẽ qui sine armis ad S. Dei Templum, vel ad sanctum Altare, in quacumq; illi gente, vel in hac ciuitate confugerint, in Templo dormire, aut etiã in Altari, vel in ipsis locis cibum sumere, citra vllam iniuriam à Clericis prohiberi debent.* Et ita res hæc erga eos gerenda est, vt non à prohibente iniuria inferri, sed Religionis ratio rẽ, quæ geritur, exigere videatur. Proinde illos pauentes, de sanctitate ac puritate loci commoneant; Religioni

cum

cum humanis necessitatibus nihil cõmune esse doceant: *internalla intra septa Ecclesiastica, ad ipsorũ tranquillitatem securitatẽmque constituta sigillatim commonstrent: capitale suppliciũ contra temerè irruẽtes statutum indicent*: intelligant Religionem humanis sordibus naturalisq; necessitatis iniuria contaminandam aut profanandã non esse ei, qui per eã ipsam Religionem tueri se ab iniuria velit. *Quod si quispiam nihil his omnibus annuerit, aut assensus fuerit, tum demum religio mansuetudini anteferatur, & ex diuinis locis ad quæ superius dicta sunt, eum propulset audacia.* Qui enim in magno metu est, periculũ effugiet, nec propterea sacra Religio humanarum necessitatum admixtione cõtaminabitur. *Porrò qui diuinam opem expetentes, sanctissima Dei Templa cum armis ingredientur*, aut cum apparatu qui naturæ & gentium iure à Religione arcetur, nõ modò illa inferre sacratis locis, verũ etiam confligere conabũtur (quod vt adiuuẽtur, vel audiantur, vel qui sævitiam videãt, tolerandum esset) plenissima seueritatis iussione & horrẽdis cõminationibus præcipuè ne id faciant, admonebis. Nam qualẽ ille spẽ in Religione collocat, qui in Religionis contumeliã armis accinctus ingreditur? *Quod si* quisquã furiis actus aliquod istorum nostrorum[que] decretorum *in quocumque Ecclesiastico loco* violauerit, *siue id fiat extra Templum*, siue *intra Templum*, siue etiam *circa Templum; iubemus vt confestim Episcopi auctoritate à solis Clericis arma deponere compellatur, & seuerius etiam* pro sua salute, *spe illis data atque fiducia, quòd Religione ac pietate securiùs munietur, quàm armorum præsidio. Quod si* legis nostræ auctoritate, *vocéque Ecclesiastica commonefacti* in væsania sua perseuerent, *neque arma*, quæ præter fas, nõ salutis, sed tyrãnidis & sacrilegij audacia ceperant, *reliquerint*, sciant quod *tot tãtisq; denuntiationibus ac præceptis placata Religione, & à nostra Serenitate, & ab Episcopis excusatione facta Deo reddita*, pro sui sceleris ratione etiam *per armatorum* ingrediẽtium *vim abstrahentur; & omnium calamitatum generi subiicientur*; & ea piè aduersus eos gerentur, quæ geri æquum est, pro eo quod grauia & tragica scelera admiserint. Quid enim ex his, quæ nuper summa cum audacia aduersus Religionem ac Diuinitatẽ patrata sunt ab iis, quibuscũ admodum clementer actum est, non metuendũ sit Nobis ac formidandum, ita vt omnem insaniæ viã atq; occasionem adimamus, ne, quod primum in exẽplum tragica perpetrauit insania, idẽ quoq; denuo (quod absit) sacrilego more admittatur? *Sed neq; absq; sententia ac iussione Episcopi, vel etiam nostra, & iudicũ, qui in hac vrbe, aut etiam eorũ, qui in quouis alio loco sunt, armatum hominem ex Ecclesiis abstractum tradere oportet; ne, si id multis atque diuersis contra illos miseros liceat, exinde confusio oriatur.* Nam eiusmodi cum armis confugientes metuere volumus vt corrigantur, auferri itẽ eis arma, ne salutem in galea & clypeo quærant. Illud etiam, imò verò præcipuè hac lege sancimus, vt nefariæ sacrilegæque huiusmodi tumultuationes, vel in ipsis initiis per armorum amolitionem sedentur, vel certè, si in improba obstinatione permaneant, metu *Illustrissimæ potestatis* per moderationẽ & iustitiam & præstantem pietatem à prædictis rebus compescantur. Hæc ipsa, quæ pro veneranda Religione, & cum omni obseruãtia, veneratione, honore, pietate, puritate, sanctitate, ac reuerẽtia vel maximè à fugitiuis obseruari iussimus; neque humanitatẽ propter Religionem abiiciendo, neq; rursus Religionẽ propter humanitatẽ contemnendo, eo, quod decet, tũ Diuinitati, tũ humanitati attributo; propositis edi-

τῷ τόπῳ τὸ ἀλαβέσατον ἀπομιμνησκέτωσαν· καὶ μᾶλλον τοῖς θρησκείας μετὰ τῶν ἀνθρωπίνων χρήσεων εἶναι κοινὸν διδασκέτωσαν. τὰ διαστήματα, τὰ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς περιβόλοις, τῇ αὐτῶν ἀσφαλείᾳ, ἡσυχίᾳ τε ἀφορισθέντα, κατὰ μέρος δεικνυέτωσαν, τιμωρίαν κεφαλικὴν κατὰ τῶν προπετῶς ἐπιόντων αὐτοῖς ὁρισθῆναι γνώτωσαν, ὡς οὐ χρὴ, τὴν Θρησκείαν τοῖς ἀνθρωπίνοις ῥύποις μιαίνειν, ἢ τῇ ὕβρει τῆς φυσικῆς ἀνάγκης χραίνειν, τὸν διὰ τῆς αὐτῆς Θρησκείας ἀσύλητον εἶναι βουλόμενον. εἰ τούτοις πᾶσί τις μὴ ἐπινεύοι, μήτε πείθοιτο, προτιμάσθω τῆς πρᾳότητος ἡ Θρησκεία, καὶ ἐκ τῶν θείων εἰς τοὺς προλεχθέντας τόπους διωκέτω ἡ θρασύτης. ἔσω γὰρ καὶ ὁ σφόδρα φοβηθεὶς ἐκτὸς κινδύνου, καὶ οὔτε ἡ Θρησκεία ταῖς τῶν ἀνθρωπίνων χρήσεων ἐπιμιξίαις μολυνθήσεται. τοὺς δὲ βοήθειαν ἐξαιτοῦντας παρὰ τοῦ μεγίστου Θεοῦ, καὶ μεθ' ὅπλων εἰσιόντας εἰς τοὺς ἀγιωτάτους ναοὺς, ἢ καὶ συσκευὰς, ἃς τις φυσικῷ καὶ ἐθνικῷ νομίμῳ, τῆς Θρησκείας ἀπείργεται, μὴ μόνον ἐπιφέρειν τῇ ταύτης ἁγιείᾳ, ἀλλὰ γὰρ καὶ συμπλέκειν ἐπιχειροῦντας, ὥσπερ βοηθηθῶσιν, ἢ ἀκουσθῶσιν, ἢ ἀγριότητα ἴδωσι, φορητὸν, πληρεστάτῃ αὐστηρείας προηγουμένως μὲν τοῦτο μὴ ποιεῖν ὑπομνήσεις. Ποίαν γὰρ ἐλπίδα ἐν τῇ Θρησκείᾳ ἐντίθεται, ὃς ἐφ' ὕβρει ταύτης ὅπλα περικείμενος εἴσεισιν; Ἐὰν δέ τινα μανίᾳ συμφλέγουσα παροξύνῃ, τῶν ἡμετέρων παραβαίνειν τι διαταγμάτων ἐν ὁποιῳδήποτε τόπῳ τῆς ἐκκλησίας, ἢ ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἢ περὶ τὸν ναὸν, ἢ καὶ ἐκτὸς τούτου τυγχάνοντα, παραχρῆμα τοῦτον τὰ ὅπλα αὐθεντίᾳ τοῦ ἐπισκόπου παρὰ μόνων τῶν κληρικῶν, καὶ αὐστηρότερον ὑπὲρ τῆς αὐτῶν σωτηρίας, ἀποτίθεσθαι καταναγκασθῆναι προστάττομεν. διδομένης αὐτοῖς ἐλπίδος, καὶ θάρσους, ὡς θρησκείᾳ μᾶλλον, ἢ τῇ τῶν ὅπλων ἐπικουρίᾳ, ὀχυρωθήσονται. Ἐὰν δὲ τῇ τοῦ ἡμετέρου νόμου αὐθεντίᾳ, καὶ τῇ ἐκκλησιαστικῇ φωνῇ ὑπομνησθέντες, τῇ τόνῳ τῆς οἰκείας ἀγνοίας ἐμμένωσι, καὶ ὅπλα μὴ ἀποθῶνται, ἅπερ παρὰ τὸ θεμιτὸν, οὐ σωτηρίας χάριν, ἀλλὰ τυραννίδος, καὶ ἱεροσυλίας θρασύτητι ἐνεδέξαντο, γινωσκέτωσαν, ὡς διὰ τοσούτων, καὶ τηλικούτων παραγγελμάτων, ἐξιλεωθείσης τῆς θρησκείας, παρά τε τῆς ἡμετέρας γαληνότητος, καὶ τῶν ἐπισκόπων, Θεῷ τῆς ἀπολογίας δοθείσης, κατὰ τὸ οἰκεῖον πλημμέλημα, καὶ παρ' ἐνόπλων εἰσχωρησάντων ἀποσπασθήσονται, καὶ πάσαις ταῖς συμφοραῖς ὑποβληθήσονται. εὐσεβῶς τε ταῦτα εἰς αὐτοὺς πραχθήσονται, ἅπερ χρὴ γενέσθαι ὑπὲρ τοῦ χαλεπὰ, καὶ τραγῳδίας ἄξια ἐξαμαρτάνειν αὐτούς. Τί γὰρ ἐκ τῶν τολμηθέντων ἐναγχος κατὰ τῆς Θρησκείας, καὶ τῆς θειότητος παρὰ τῶν σφόδρα ἐλεουμένων εὐλαβείας, οὐχ ὑποπτεύειν ἡμᾶς, καὶ διὰ τοῦτο πᾶσαν ὁδὸν, ἀφορμήν τε ἀποκλεῖσαι μανίας ἀναγκαῖον, ἵνα μὴ, ὅπερ ἐξ ὑποδείγματος ἡ τραγικὴ μανία πρώτως ἐξήμαρτε, τὸ αὐτὸ καὶ αὖθις, ὅπερ ἀπείη, ἱεροσυλίας τρόπῳ τολμηθείη. ἀλλ' οὔτε δίχα γνώμης, ἢ κελεύσεως τοῦ ἐπισκόπου, ἢ καὶ ἡμῶν τῶν δικαστῶν, τῶν κατὰ τήνδε τὴν πόλιν, ἢ καὶ ὁπουδήποτε τυγχανόντων, τὸν ὡπλισμένον ἐκ τῶν ἐκκλησιῶν χρὴ παραδίδοσθαι ἵνα μὴ, ἐὰν κατὰ τῶν ἀθλίων πολλοῖς τοῦτο, καὶ διαφόροις ἐξῇ, σύγχυσις ἐκ τούτου ἐγγένηται. Εὐλαβεῖσθαι γὰρ τοὺς μεθ' ὅπλων φεύγοντας, πρὸς διόρθωσιν βουλόμεθα, ἀφαιρεῖσθαι τὰ ὅπλα, καὶ οὔτε σωτηρίαν ἐν κεφαλαίῳ. Καὶ τοῦτο μᾶλλον δὲ προηγουμένως, διὰ τοῦ νόμου τούτου θεσπίζομεν· ἵν' αἱ τοιαῦται ἀθέμιτοί τε, καὶ ἱερόσυλοι κινήσεις, ἢ ἅμα τῷ ἄρξασθαι, ἐν αὐταῖς ταῖς προοιμίοις, τῶν ὅπλων ἀποτεθέντων, τῇ καλλίστῃ εὐθετίᾳ ἡσυχάσωσιν, ἢ τῷ φαυλοτάτῳ τόνῳ ἐμμένοντες, τῶν προειρημένων ἐπισχεθῶσι λόγῳ τῆς ὑπερλάμπρου ἐξουσίας. διὰ τῆς κοσμιότητος, δικαιοσύνης τε, καὶ ἀκριβοῦς εὐσεβείας. Ταῦθ' ἅπερ περὶ τῆς Θρησκείας σεβασμίως, καὶ μετὰ πάσης παρατηρήσεως, εὐλαβείας, τιμῆς, καθαρότητος, ἁγιωσύνης, αἰδοῦς, εὐσεβείας, καὶ μάλιστα παρὰ τῶν προσφυγόντων φυλάττεσθαι, μή τε διὰ τῆς Θρησκείας τῆς φιλανθρωπίας ἀποπεμπομένης, μή τε μὴν διὰ φιλανθρωπίαν τῆς Θρησκείας παρορωμένης, προστάξαμεν, τοῦ πρέποντος ἅμα τῇ θειότητι, καὶ τῇ ἀνθρωπότητι, ἀφορισθέντος, διαταγμάτων

ταγμάτων προσαχθέντων, εἰς πάντα κόσμον, καὶ γνῶσιν πάντων προσελθεῖν φρόντισον· ὥστε καὶ τοὺς προσφεύγοντας διὰ τῆς τῶν θεσπισθέντων φιλανθρωπίας ἀμερίμνους τυγχάνειν· καὶ μηδενὸς προπετείᾳ τὰ εἰς τιμὴν τῆς θρησκείας τυπωθέντα διακρούειν.

Νόμος προετέθη ἰνδικτιῶνος τεσσαρεσκαιδεκάτης, μηνὶ φαρμουθὶ ιβ΄.

ctis in totum orbem,& ad omnem notitiam perueniant,curabis:vt & confugiētes per decreti clementiam securi sint,& nullius hominis temeritate quæ ad honorem Religionis sancita sunt,intercidant.

Lex hæc proposita fuit Indictione decimaquarta,duodecimo die mensis Pharmuthi, [hoc est,septimo Aprilis.]

In Epitome Iuliani, ita hæc subscriptio habet: *Proposita Indictione XIV. Pharmuthi mensis XII. Dat. X. Kal. April. C.P. Antiocho V.C. COS. Et qui fuerit nuntiatus.*

Mox trium aliarum Legum Codicis Iustinianei sub *titulo de his qui ad Eccles.* verba initialia ibidem designant, putà *legis* 40.50.60. Quod cùm vir quidam nuper non intelligeret, credidit is initialia hæc verba esse ex capitibus Edicti à Præfecto August. sub quo hæc *lex* proposita fuit.

IV. *Si seruus.*

V. *Denuntiamus.*

VI. *Præsenti.*

COMMENTARIVS.

THeodosii Iunioris duæ constitutiones sequuntur de Ecclesiarum Asylo, seu ad eas perfugio & Immunitate, cuius tertia quoque ea de re extat *l.22. C. de Episc. Eccl.* Et hâc quidem, non tam asyli Ecclesiarum vsus in genere, seu securitas Asyli Ecclesiastici sancitur (de quo sanè est etiam sub eodem Theodosio Iun. Isidori Pelusiotæ locus *ep.174.lib.1.* quæ pertinere videtur ad *d.l.12.*) quam *Sanctitas* eius ab irruentium ibique commorantium vesaniâ sancitur. Est autem ea tam Græcè, quàm Latinè, in nonnullis tamen à Græco discrepans, tùm *hoc Codice*, tum *Iustinianeo* expressa, resecatis tùm præfatione, tùm Epilogo, tùm etiam nonnullis aliis sententiis, quæ intermixtæ fuerant. Extat enim hæc constitutio integra, nullum passa mutilationis dispendium (exceptâ Inscriptione & subscriptione) *in fine Græcorum exemplarium Concilij Ephesini* cum ipso Concilio coniuncta, quod ipsum Concilium hoc eodem anno D.431. celebratum fuit, sed post hanc constitutionem. Itaque hîc illam integram exprimi voluimus, non modò ob sui integritatem, verùm etiam vt cum eâ conferatur mutilata hæc, & interpolata, qualis in *hunc Codicem* ab eius conditoribus relata fuit constitutio. Tum & quia alia notatu dignissima eâ continentur: quale illud, quod Theodosius Iunior profitetur de [illegible] & fortè de Imperatoribus Christianis in genere, se Ecclesiam ingredi solere, relictis foris armis & armatis Stipatoribus, itémque deposito Diademate, & quæ sequuntur: argumento, Regiam Maiestatem Deo subiectam, Deique auxilio satis tutam. Sanè & Chrysostomus *tomo Sauil.* 5. λόγῳ ρξγ, εἰς τὴν πεντηκοστὴν *p.979.* id de Arcadio iam quoque memorat, Theodosij Iunioris huius Patre, Theodosij M. filio, ὁ παρὼν βασιλεὺς διάδημα ἀποθέμενος, καὶ λαβὼν σταυρὸν ἐν ἀώρῳ ἡλικίᾳ πεπολιωμένην τὴν σοφίαν ἐνδεικνύμενος ἐν Ἐκκλησίᾳ βασιλείαν οὐκ ἐπιγινώσκων; ἔξω; δέδεκται καὶ ἐνταῦθα μυστήρια· ἔξω ἀσπίδες καὶ ἐνταῦθα μυσταγωγίαι. Imò & *Sermone post reditum ab exilio,* apud Georgium Alexandrinum, & *tomo* 4. *Paris. edit. p.*971. βασιλεὺς εἰσέρχεται καὶ ῥίπτει ἀσπίδα καὶ διάδημα, σὺ εἰσῆλθες καὶ ῥόπαλα ἥρπασας ἐκεῖνος καὶ τὰ συνθήματα τῆς βασιλείας ἔξω ἀφίησι σὺ τὰ συνθήματα τοῦ πολέμου ἐνταῦθα εἰσήνεγκας. Tum etiam quia ex hâc quoque integra constitutione, causam eius ferendæ discere licet. Tandem ex *hâc lege* collatâ cum *integrâ illâ constitutione*, illud videre erit, quantum sibi tribuerint *huius Codicis Theodosiani* Conditores, in interpolandis, excerpendis constitutionibus; quod alioqui aliundè quoque discimus. Nos in ea interpretanda eò breuiores erimus, quò ea prolixior fuimet propè interpres est.

¶ A ferendæ huius constitutionis *occasione* initium facere optimum erit. Memorat igitur Socrates, (*lib.* 7. *c.*33. & ex eo Nicephorus, *lib.*14. *c.* 32.) horum temporum Scriptor, paulò antè Concilium Ephesinum, cuiusdam præpotentis viri seruos (genere Barbaros) cùm immanem heri sui sæuitiam ferre ampliùs non possent, ἀπηνῶς τοῦ δεσπότου πειρώμενοι (quod initio *huius legis* respondet) Constantinopoli ad Ecclesiam confugisse, gladiisque cinctos, ξιφηφοροῦντας ad Altare εἰς τὸ θυσιαστήριον prosiliisse: Rogatos, vt indè abirent, nullo modo obsequi voluisse, sacrísque ministeriis obeundis impedimento fuisse: quin etiam complures dies strictos gladios tenuisse, paratos ad quemcumque qui se adiret, obtruncandum. Itaque Clerico vno interfecto, altero vulnerato, ad extremum sibi ipsis necem consciuisse. Hæc Socrates. Marcellinus Comes quoque *in Chronico* his ipsis Consulibus (*Antiocho & Basso* inquam,) rem hanc memorat; sed non ita distinctè: *Barbari*, inquit, *Vrbe Augustâ emuriti ad Ecclesiam nostram hostili ritu confluunt, ignem in Ecclesiam ad comburendum Altare dum infesti iaciunt inuicem: sese, resistente Deo, trucidant.* Denique integra hæc Theodosij Iunioris Constitutio hanc rem non vno loco perstringit. Primùm *initio ipso, vers.* ὅθεν οἱ καί. *Quapropter licet*: Vbi βαρβαρικῆς istius μανίας meminit rursum *fine legis*, *vers.* τί γὰρ ἐκ τῶν τολμηθέντων. *Quid enim ex his quæ nuper.* Hæc igitur illa est Tragœdia Constantinopolitana, quæ huic constitutioni occasionem præbuit. Quæ vt habetur in *integra constitutione*, & in *Epitome Iuliani*, Proposita fuit duodecimo mensis Pharmuthi. Vnde quidam colligebat, hanc *leg.* promulgatam *Alexandria.*

2 ¶ *Finis* verò huius Constitutionis hic est, vti dixi, non tam vt Ecclesiasticorum Asylorum ius & securitas seu immunitas Ecclesiatû firmetur, (etsi obiter quoque *d. initio legis*, & *vers. nec in extrahendis*, asyli Ecclesiastici ius sanciatur aduersus vim extrahentium) quàm vt Ecclesiarum hinc *Sanctitas* aduersus ὕβριν omnem sanciatur, aduersus irruentium in eas seu confugientium vesaniam, indè reuerentia loci non violetur. Seilicet, vt Ecclesias humani

humanitati, iustéque timentibus *τοῖς αἰδοῦσιν, vel τοῖς δεδιόσιν* patere voluit Theodosius Iun. (quod *huius legis initio* præfatur) ita eas eo obtentu violari seu contaminari noluit irruentium vesaniâ: quod integrâ constitutione non vno loco expressum est.

5 ¶ *Media* verò quibus id assequatus, ex illius ipsius Tragœdiæ, quam *suprà* memorauimus, occasione, hæc Theodosius proponit. Primùm FINES & terminos Immunitatis Ecclesiarum Ecclesiasticiq; Asyli, ampliat augétque, *ἀμφοτέρους κάλους* vt in *integrâ constitutione* dicitur, vt ita ipsum *Sacrarium* Templi (quod *θυσιαστήριον Altare* vocat) itémque *εὐκτήριον* (id est *Oratorium*) ab irruentium temeritate, audacia & turba, si quid forté tale contingat, vt in prædictâ Tragœdiâ euenerat, ad ipsum *Sacrarium*, vindicetur. Itaque Immunitati isti seu Asylo Ecclesiastico patere vult, non tantùm *θυσιαστήριον*, seu *Altarium*, imò non tantùm *εὐκτήριον ναὸν* vel Sacrarium vel Oratorium *ἐνδότατον ναὸν*, quod quatuor murorum, seu parietum septu includitur (quod Narthex dicitur & *ἱερὰ περιοχὴ τοῦ ναοῦ περιβόλαιον θεῖοι περίβολοι τῆς Ἐκκλησίας*) verùm extrà id laxius aliquod *πλατύτερον διάστημα & περίοδον & μακρότερον χώρημα*: quicquid scil. extra, seu trans Templum ad primas vsque fores ambitus Ecclesiastici seu Templaris, per quas populus oratum gestiens Oratorium ingreditur. Quod quidem inter medium spatium cellulis, domibus, hortulis, balneis, areis, porticibus occupabatur. Et hæc quidem ita nunc Theodosius Iun. Anteà quippè solum *θυσιαστήριον* & Templum, Ecclesiastico asylo cedebat, quod ex Chrysostomi *oratione* discimus *Homilia in Eutropium*, qui ibi *θυσιαστηρίου* nominatim & *τεμένους ἱεροῦ* passim meminit: vt & ex altera quæ dicitur habita eo tempore, quo Eutropius extra Ecclesiam deprehensus est, *tomo edit. Paris. 3. p.768.* *μὴ λέγε, ὅτι προεδόθη ἀπὸ ἐκκλησίας ὁ προδοθείς, εἰ μὴ ἀφῆκε τὴν ἐκκλησίαν, οὐκ ἂν προεδίδοτο. μὴ λέγε, ὅτι καὶ κατέφυγε καὶ προεδόθη. οὐχ ἡ ἐκκλησία αὐτὸν ἀφῆκεν. οὐκ ἔνδοθεν παρεδόθη, ἀλλ' ἔξωθεν. διὰ τί κατέλιπε τὴν ἐκκλησίαν, ἐθέλων σώζεσθαι; ὤφειλε κατέχειν τὸ θυσιαστήριον. οὐκ ἦσαν ἐνταῦθα τοῖχοι, ἀλλὰ Θεοῦ πρόνοια ἡ ἀσφαλιζομένη.* Et mox. *μένε εἰς ἐκκλησίαν, καὶ οὐ προδίδωσί σε ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας, ἐὰν δὲ φύγῃς ἀπὸ ἐκκλησίας, οὐκ αἰτία ἡ ἐκκλησία. ἐὰν μὲν γὰρ ἦς ἔσω, ὁ λύκος οὐκ εἰσέρχεται: ἐὰν δὲ ἐξέλθῃς ἔξω, θηριάλωτος γίνῃ.* Et in sequentibus, vbi de muris agit Ecclesiæ. Denique historiæ quoque Ecclesiasticæ Scriptores, cùm de illo Eutropij ad Ecclesiam perfugio agunt, pariter *θυσιαστηρίου* & *ἱεροῦ τεμένους* meminêre: Socrates, *lib.6. c.6.* Sozomenus *lib.8. c.7.* Quanquam & *βήματος* idem Chrysostomus meminit, *d. orat.* quæ pars Templi erat, Altari proxima, in quam solis Sacerdotibus, vel sacris ordinibus initiatis ingredi licebat. Vid. Gregor. Nazianzenum, *orat.* 28. *p.473.* & Ius Græco-Romanum. Denique *βῆμα* est Sacrarium. Sic sanè etiam Gentilium Templorum Asylis certum, præter ipsum Templum, spatium adsignatum quandoque quò ius Asyli procurreret: Vide de Ephesino Asylo Strabonem, *lib. 4. p.739.* de Hiero-Cæsariensi Tacitum, *lib.3. Annal.* de quo mox. In Synodo Toletana, quæ refertur 17. *q.4. c.35.* triginta passus ab Ecclesiæ ianuis tributi; Nicolaus, *17. q.4. c.17.* Maiori Ecclesiæ per circuitum 40. passus tribuit; capellis verò vel minoribus Ecclesiis, 30. Videatur & Ioannes PP. in *c.21. d. causa* 17. In decretione Clotharij R. ad legem Salicam, *l.13. Nullus latronem vel quemlibet culpabilem, sicut summis Episcopis conuenit, de atrio Ecclesiæ trahere præsumat. Quod si sunt Ecclesiæ, quibus atria clausa non sint, ab vtrâque parte parietum terræ spatium arpennis pro atrio obseruetur.* Similiter hodiè Ecclesiæ immunitas hoc gaudere priuilegio dicitur, non tantùm quoad suam fabricam, eiúsque capellam, verùm etiam si quis *intra septa* (quæ *hâc* quoque *leg.* nominantur) confugiat: id est, loca omnia quæ sepe aut muro circumdata sunt, aut valle munita: nec à portieu Ecclesiæ quis extrahi potest, nec ab ostio, nec à scala, nec ex *atrio*, nec ex cœmiterio, de quo Giurba *cons.* 8. *l.* 20.

¶ Ex his interim apparet, quæ Templorum (Constantinopolitanorum nominatim) facies tùm fuerit. Erat Templum ipsum, seu *ναὸς*: idque quatuor murorum ambitu seu *περιβολῇ* septum: quadratum denique *τετράγωνον τῶν τειχῶν περιβολῇ τειχιζόμενον*, vt habet *lex* nostra: vt *Integra lex* habet, *τετραγώνων τοίχων*, vt interpretatio habet, *quadripertito intrinsecus parietum septu conclusum.* Vide similem Apostolorum Templi Constantinopolitani descriptionem *apud Auctorem vita Constantini*, *lib.4. c.59.* Ipsius Templi duæ partes hîc memorantur: Primò *θυσιαστήριον*, id est, Sacrarium, vbi Altare, vndè & *Altarium* pro ipso Sacrario, vt *lex Latina* habet, sed & *Glossa* Cyrilli *θυσιαστήριον Altarium, Sacrarium*: Secundò *τὸ εὐκτήριον τοῦ λαοῦ* seu *εὐκτήριος ναὸς*, Templi pars illa, quæ Oratorio destinata, id est populo oratum gestienti, vt mox dicitur & oranti. Eædem *Glossa* Cyrilli *εὐκτήριον Oratorium.* Ergo *θυσιαστήριον* & *εὐκτήριον τοῦ λαοῦ* hic separantur. In hoc stabat populus: in illo, Clerus: & sic Altare seu *θυσιαστήριον* generaliter pro *Presbyterio*: quod ex aliis quoque locis constat, cum aliàs *Altare* à Choro & Presbyterio separetur: vide & Theodoretum *lib. 5. cap. 17. sub fin. & cap. 57. lib. 2. constitut. Apostolicarum.* Atque hoc Templum ipsum seu *ναὸς* erat, idque *τῇ τετράγωνον τειχῶν περιβολῇ τειχιζόμενον.*

¶ Circa Templum verò & extrà id Ecclesiastici septi modus aliquis terræ & *περίβολος* prætereà erat, quæ *περίβολος ἐκκλησιαστικὸς* hîc dicitur, *vers. τοὺς τοίχους*, atque illud propriè *Septum*, vel *Septum* Ecclesiæ. Hinc septorum Ecclesiæ frequens mentio apud Scriptores medij æui, Iulianum *Nou. de Testibus*, Iuonem *part.* 16. *can.* 186. in Concilio Quarto Aurelianensi *Can.* 21. Capitularium *lib. 5. tit.* 177. *&* 219. Quale habuerunt etiam Gentiles, quorum etiam exemplum in ipsámet integrâ constitutione aduocat Theodosius Iun. qui quidem certus agri modus erat circum Templum, Templo subiacens, sub dio vitibus aut arboribus clausus, murόque cinctus, Deo ipsi cuius Templum erat dicatus, & Sacerdotum vsibus proficiens: Vnde & *περίβολος* apud Pausaniam pro *Sacello* locóque consepto sine tecto, muro tantùm clauso: vbi de Amphiarvo, de quo *περίβολον* seu consepto Ælianus, *lib.17. cap.47. Histor. anim.* *ἐν τῷ νεὼ περιβόλῳ τιθάσσους ὄρνιθας πολλοὺς τρέφεσθαι φησί.* Themistius *orat. in initio*, de Templo Mineruæ apud Suidam, *περὶ τὰς σκηνὰς καὶ τὰ κεράμεδα τοῦ περιβόλου.* Quod Græci *περίβολον*, Latini *conseptum* dixêre. Glossæ *conseptum. περίβολος* Apuleius *lib.* 11. *Ædibúsque*, inquit, *conductis intra conseptum Templi larem temporarium mihi constitui.* Et Solinus, *Conseptum enim*, inquit, *intra quod ritus Sacrorum, factis bouicidiis, docuit Poticios*: vbi tamen *conseptum* pro ipso fermè *Templo* seu æde, quomodo & Græci fermè *περίβολον*.

περίβολον. Sic Ambrosius quoque *lib. 6. conseptum Eleusinum*, seu *Eleusinum*, quod Clemens περίβολον vocat, ἐν τῷ περιβόλῳ τῷ ἐλευσινίῳ. Diodorus pariter περίβολον τοῦ ἐν τῇ Μέμφει θεοῦ τὸ περὶ ἐν περιβόλαιον κατεσκεύασε καὶ τὸ ναοῦ τὸ περίβολον. Herodianus *lib.* 1. κατέφλεξε δὲ τὸ πῦρ τὸν τε ναὸν καὶ πάντα τὸν περίβολον. Pollux, οἱ ἀνειμένοι θεοῖς τόποι, ἄλσοι τι καὶ τέμενοι καὶ ὅρον καὶ ὁ περὶ αὐτὸ κύκλος περίβολος. Est igitur hoc *conseptum* velut Ecclesiæ seu Templi subiectum territorium, modus quidam terræ adiacens. Nam & Glossis περίβολοι *territorium*: Est itaque modus quidam terræ Templo subiectus, isque vallo siue aliter circumdatus, vt in illo Propertij:

Hunc Tatius fontem claustro præcingit acerno,
Fidáque suggestâ castra coronat humo.

Atque id vallum, hoc conseptum foribus adibatur, quas hæc *lex* vocat & *primas* & *extremas* fores Ecclesiæ, ἄχρι τῶν τελευταίων θυρῶν τῆς ἐκκλησίας: & mox, ἄχρι τῶν πρώτων μετὰ τοὺς δημοσίους τόπους τῆς Ἐκκλησίας θυρῶν.

Intra hoc conseptum seu διάστημα (vt *hâc lege* quoque vocatur) varia erant adiacentia seu subiacentia Templo: παρεγκείμενα, vt hæc *lex* loquitur: possis dicere *subtemplaria*, vt *suburbana* & *suburbicaria*: *Adiacentia vt leg.* 1. *infr. de bonis vacantibus*: Erant inquam, inter alia hæc sex οἰκίαι seu οἰκήματα, διαίται, κῆποι, αὐλαὶ, λουτρὰ, στοαὶ, id est, *domus, cellæ, horti, area, balnea, porticus*: quæ ipsa fermè memorat Auctor *vitæ Constantini lib.* 4. *c.* 59. in descriptione Templi Apostolorum: Nam post descriptionem ipsius Templi, hæc subiicit, ἀμφὶ δὲ τοῦτον αἴθριος ἦν αὐλὴ παμμεγέθης, εἰς ἀέρα καθαρὸν ἀναπεπταμένη. ἐν τετραπλεύρῳ δὲ ταύτῃ στοαὶ διέτρεχον, μέσον αὐτοῦ νεὼ τὸ αἴθριον ἀπολαμβάνουσαι, οἶκοί τε βασίλειοι ταῖς στοαῖς, λουτρά τε καὶ ἀναπαυτήρια παρεξετείνετο, ἄλλα τε πλεῖστα καταγώγια τοῖς τοῦ τόπου φρουροῖς ἐπιτηδείως εἰργασμένα. Quæ omnia fermè habuerunt & Gentilium Templa. Præter Pollucem (cuius verba *suprà* consignauimus) memorat Pausanias inter alia *lib.* 10. Mineruæ propè Elatem Phocidis Templum, vbi erant στοαὶ καὶ οἰκήσεις διὰ τῶν στοῶν ἔστιν οἰκοῦσιν, οἷς τὴν θεὸν θεραπεύειν καθέστηκε, καὶ ἄλλοις καὶ μάλιστα τῷ ἱερωμένῳ id est, & *Porticus in quibus cellæ per interualla, vbi & alij habitabant Deæ ministri, & maximè qui sacris præerat*. Atque in hoc censu erant quoque παστάδες, seu *Pastoforius* in atrio Templi, & πρόδομοι, quorum mentio apud Hesychium in *Gloss. Isidori*, & apud Interpretem *Esdræ*. Erant itaque in Pronao hæc omnia, id est, ante Templum; *cellæ* primum quæ οἰκίαι seu οἰκήματα vocantur, quarum in superiore Pausaniæ loco fit mentio, de quibus dicitur *infr. tit. de Episcop. & Cleric.* vt & de cæteris, de quibus *hâc leg.* agitur: Erant alioquin etiam (vt hoc extrinsecus addam) alicubi circa Templa & Ecclesias domus Episcopi, itemque Clericorum, Xenodochia, Nosocomia, Ergasteria: de quo est locus insignis Basilij, *ep. ad Heliam Rectorem prouinciæ* 371. Nos ad περίβολον & septum imò cœptum nostrum redeamus.

¶ Hoc totum itaque spatium subiacens, adiacens Templo, haud aliter atque ipsum Templum, Asylo cedere vult *hâc l.* Theodos. Iun. & vt ipse loquitur, καθ' ἰσότητα τοῦ ναοῦ, id est, *interioris Templi vice*: Sic vt indè non magis quis extrahi possit, quàm ab ipsomet Templo. Ne alioquin si solum Templum in Asylū cederet, vel solum Sacrarium, diuinum Officium turbetur; vel si vim adhiberi contingat, loci Sanctitas violetur: quod vtrumque euenerat, in eâ specie, quæ *huic legi* occasionem præbuit. Neuè, quæ ratio *h. l.* exprimitur, confugis ipso Templo & Sacrario *manere vel edere* eueniat. Ita enim hîc legendum est, quomodò & Græca habent μένειν ἢ ἐσθίειν ἢ καθεύδειν, ἢ παννυχίζειν, non *manè vel vesperè*, item *cubare vel pernoctare* contingat. Quare & illud confugis *h. l.* interdicitur, ne scilicet horum aliquid intra templum fecisse velint.

Sanè & Gentilibus vt sua fuerunt Templorum Asyla, ita τῆς ἀσυλίας ὅροι certos fuisse scimus. Sanè memorat Strabo *lib.* 14. *p.* 441. Templum Ephesiorum Asyli ius habuisse, τῆς δὲ ἀσυλίας τοὺς ὅρους ἀλλαγῆναι συνέβη πολλάκις: nempe ait Strabo terminos Asyli istius sæpè immutatos: Alexandrum Asylo stadium adsignasse; Mithridatem, quantum sagitta ab angulo tecti emissa pertingeret, quod stadio paulo longiùs fuit spatium. Antonium id duplicasse partémque Vrbis Asylo adiecisse. Tandem cùm visum fuisset βλαβερὸν damnosum, καὶ ἐπὶ τοῖς κακούργοις ποιοῦν τὴν πόλιν, id Augustum abrogasse. Sic & apud Tacitum *lib.* 3. *Annal.* Hiero-Cæsarienses in Lydia memorant Persicæ Dianæ delubro Perpennam Isauricum multósque alios Imperatores non modò Templo, sed duobus millibus passuum eandem sanctitatem tribuisse.

Vt ad Ecclesiarum Asyla redeamus. Edita haud ita pridem sub Honorij & Theodosij nomine constitutio, quæ & *Data* dicitur *Rauenna, Monaxio & Plinta COSS.* in *append. Cod. Theod.* quâ à quinquaginta passibus vltra Basilicæ fores Ecclesiasticæ venerationis sanctitas seu securitas tribuitur: atque eo loco quisquis renuerit exeuntem, sacrilegij crimen incurrere iubetur. Nempè vt in luce vestibuli eis aperiatur egressus, & aura liberior nō negetur afflictis: Verùm quid de hâc *Constit.* & similibus iudicandum sit? semel dixi: Et hæc de primo medio ad sanctitatem Ecclesiastici Asyli vindicandam. Sequuntur duæ limitationes, ad sanctitatem Ecclesiæ tuendam ab eorum vesania, quæ ad Ecclesias confugiunt.

¶ Secundò igitur, *vers. hanc autem*: & rursum, *vers. proinde*, vetat hâc constitutione Theodosius, ne cui confugientium, in ipso Dei Templo, vel prope Altaria, ἄγχου θυσιαστηρίοις, vel vt ipsa integraque constitutio habet, ἐν θυσιαστηρίοις *manere* (ita enim reponendum docent Græca μένειν) vel *vespere* (*al.* *vescere*: Græca enim habent ἢ ἐσθίειν) *cubare* καθεύδειν vel *pernoctare*, ἢ παννυχίζειν. fas sit: & quomodo *vers. proinde*, habetur, *somnum intra Templum siue ad ipsum Altare, vel omnino cibum capere*: vbi videa pariter *cibum capere*, quod respondet illi *vescere*. Sic Tertullianus *de Ieiuniis, cap.* 5. *p.* 704. *Quis non vescet carne? venerunt in mentem nobis pisces, quos in Ægypto edebamus gratis*, &c. Id verò à Clericis prohiberi vetat *hâc l.* Theodosius: eósque adeò cōfugis designare debere spatia διαστήματα, seu conseptum seu περίβολον, vbi id facere possint, pari securitate.

¶. Tertiò Theodosius Iun. Arma non iam intra Templum modò, sed & intra conseptum omne, de quo *suprà*, confugas habere vetat; alioqoin Episcopi authoritate & solorum Clericorum conuentione arma deponere iubentur. Qua parte etiam Theodosius Imp. modum huius conuentionis & commonitionis Clericorum ad arma deponenda formam & formulam præscribit; *datâ*, inquit, *eis fiducia, quòd Religionis nomine melius quàm armorum præsidio muniantur*: ait, *Datâ fiduciâ*, rectè; quomodo & Græcus contextus integer habet inter Acta *Concilij Ephesini*, διδομένης αὐτοῖς ἐλπίδος καὶ θαρσοῦς, ὡς, &c. Et tamen Græca versio hîc habet, διδομένης αὐτοῖς ἐλπίδος καὶ ὅρκου, &c. quomodo etiam

habetur *C.Iust.* & Photius citat *tit.9.c.27.* Vbi tamē Balsamo notat, *in Basilicis* nihil tractaui *de iureiurando*. Et tamen Interpretes hodie tumultuantur de quonam *ibi* iureiurando agatur. Et Cuiacius quoque *lib.12.obs.26.* interposito iureiurãdo hanc fiduciam datam ait, eósque reprehendit, qui *ibi* legunt, καὶ ὅρκους. Verùm ridicula omninò *ibi* vox hæc ὅρκου est, & iam ab antiquo; Theodosius enim Imp. nihil aliud hic voluit, quàm vt Clerici armis cinctum conuenirent & commonerent vt arma deponat; hâc fiduciâ datâ, hâc ratione, quod Religione magis tutus sit quàm armis. Et certè mox id ita rursum effert. *Sed si Ecclesiæ voce moniti, post tot tantorúmque denuntiationes, noluerint arma relinquere* &c. Tandem quis hic iurisiurando locus esse possit?

Post hæc si qui armati venerunt, arma neque tum deponant, moniti voce Ecclesiasticâ ἐκκλησιαστικῇ φωνῇ, id est, Ecclesiasticorum seu Clericorum: vel (vt habet lex Latina) *voce Ecclesiæ*, id est à Clericis; hoc casu, etiam ab armatis vi extrahi debent, Episcopo tamen priùs consulto, & non sine iussione Principis, vel Iudicum Vrbis. Priusquam igitur quisquam eorum, qui metu aliquo ad Ecclesias confugiunt armati ξιφηφόροι abstrahantur, arma deponere nolentes, tria requiruntur; Primò, vt *commonitio* Clericorum & Episcopi authoritas præcesserit, cui confuga parêre noluit. Secundò post hæc, iussio *Principis*, vel sanè *Iudicum*. Tertiò *Episcopo consulto* adhuc *hac lege* in hac specie. Hæc tria requiruntur, vt armati ab Asylo Ecclesiastico abstrahi possint, ne alioquin, si alia forma obseruetur, hæcque negligatur, & promiscuè armatos abstrahere liceat, generetur confusio, σύγχυσις & (vt in Græco amplius est) καὶ ταραχή: scilicet Clericis fortè ipsis vim adhibentibus, & confugis contra nitentibus; quod ipsum euenerat in ea specie, quæ *huic legi* occasionem præbuit. Non est scilicet passim & promiscuè permittendum, neque publicè expedit permitti Religionem violatam armis præsertim vindicare, ne turbarum & cædium occasio præbeatur. Igitur Magistratus, & seculi hoc negotium est, Religionem armis violatam, armis vindicare: vt *h.l.* ostendit. Sed neque Dominis id *h.l.* permittitur, de quo ad *l.prox.* Et nominatim quidem in specie *huius l.* Armatos arma deponere nolentes, ad commonitionem ipsorum Ecclesiasticorum Magistratuum secularium iussione extrahi permittit *h.l.* Theodosius Iunior: sic vt omnibus casibus subdantur, & quacunque tandem ratione extrahantur. Quod quidem & si in hac hypothesi constitutum, attamen rectè producitur ad quoscunque alios, quibus ius Asyli Ecclesiastici non patet, veluti ad flagitiosos & debitores potissimùm publicos, quos ab Ecclesia abstrahere Magistratui fas est: de quo videndi Doctores; & firmatur iure diuino, *Exodi cap.21.v.14. Deuteron.c.19. v.12.* & exemplo Ioabi 3. *Reg.* 2. Iure Canonico quid in hanc partem cautum, etiam alij mouêre. Certe communi Gallorum, Germanorum Hispanorum, Venetorum consensu comprobatum hoc ius: Episcopo tamen priùs consulto. Quæ consulendi Episcopo lex seu conditio placuit quoque Visigothis *lib. 3. c.5. Etiamsi contigerit homicidam voluntarium ad Altare sanctum fortasse confugere, non quidem præsumat eum absque consultu Sacerdotis persecutor eius abstrahere.* Datum scilicet hoc Reuerentiæ Episcopali, & quidem Patriarchæ Constantinopolitano in sp. *huius leg.* vt multa alia, quæ consultis Episcopis fieri olim vetita, ἄνευ γνώμης τοῦ Ἐπισκόπου: Non quasi legem hi dare, aut teniti possent: sed vt consultiùs & sine tumultu res perageretur. Vnde in practicâ seruatur, vt Iudex secularis hanc potestatem extrahendi habeat sine authoritate Episcopi: quod fatetur magna Pragmaticorum pars. In quibus & Clarus, qui ait, *hanc communem esse opinionem*: addita ratione. *Quia Prælati & Iudices Ecclesiastici reddunt se in hoc valdè difficiles, & dum requiritur & expectatur licentia, sæpè Clerici faciunt delinquentes aufugere.* Cui accedit proximè Fabri doctrina, *cùm grauiora sunt crimina, quorum impunitas per immunitatem* (scilicet Ecclesiasticam) *quæritur, vulgò creditum est non esse necessarium, vt vllus Episcopi consensus ad permittendam prehensionem requiratur: tutius tamen fuerit & religiosius omni casu requiri.* Denique multorum sæpe consensus ex honestate & ciuilitate requiritur, quorum dissensus postea non attenditur, quóque nil obstante vlterius pergi potest.

¶ *De* SERVIS *ad Ecclesiam confugientibus: Theodosij Iun.* lex. v. * Idem AA. Hierio" P.P.

SVPER" confugientibus ad sanctæ religionis altaria" sanctionem in perpetuum valituram credidimus promulgandam, vt si" quidem SERVVS cuiusquam Ecclesiam, altariáve, loci tantum veneratione confisus, sine vllo telo" petierit, is non plus vno die ibidem dimittatur, quin domino eius, vel cuius metu pœnam imminentem visus" est declinasse, à Clericis, quorum interest, nuntietur. Isque eum, inpertitâ indulgentiâ peccatorum, vt" nullis residentibus iracundiæ menti reliquis", in honorem loci, & eius" respectu, ad cuius auxilium conuolauit, abducat. ¶ Quod si" armatus, nullis hoc suspicantibus, inopinus" inruerit, exinde protinùs abstrahatur: vel certè" continuò domino, vel ei, vnde eum tam furiosa formido proripuit, indicetur, eíque mox abstrahendi copia non negetur. Sed si armorum fiducia resistendi animos insania inpellente conceperit, abstrahendi" abripiendíque eum domino, quibus potest id efficere viribus, concedatur. Quod si illum etiam confici" in concertatione pugnáque contigerit, nulla erit eius noxa, nec conflandæ criminationis relinquetur occasio, si is qui ex statu seruili in hostilis & homicidæ condicionem transiuit", occisus sit. ¶ Quod si quæ tam sunt vtiliter constituta, eorum" qui huic rei pro suo præficiuntur officio, aut negligentia, aut conhibentia", vel aliquâ ratione, fuerint deprauata, animaduersio iusta non deerit, vt sub Episcopalis diiudicationis arbitrio, loco eo quem tueri nequiuêre, submoti, & reiecti in ordinem

nem plebeiorum motum iudiciarij vigoris excipiant. Dat. v. Kal. April. Constantinop. Valerio,&" qui fuerit nunciatus. [432.]

NOTÆ.

* Lex *si seruus* 4. *Cod. eod.* hinc desumpta est.
" *Imperio* in *Cod. Iust.* pessimè. *Hierius* PP. Orientis sub Theodosio Iun. v. *Prosopogr.*
" Deest hæc prima sententia à *Cod. Iust.*
" *Altaria* hic pro ipso Templo,& quidem toto.
" *Teli* appellatione & hic omne armorum genus exaudiendum, vt docet *infr. vers. quod si armatus.* Quomodo & in XII. quod vulgatum. " Id est declinauit.
" ✕. *Et*: vel, *vt*, pro *velut*.
" ✕. *Reliquis*, id est, reliquiis: vt etiam est in *Editione Tiliana.*
" Clerici videlicet.
* Hinc iam desumpta est *lex* 4. *C. Iust.*
" Deest hæc vox à *Cod. Iust.*
" *Confugit* in *C. Iust.* non ita bene.
" *Tansilit*, Cod. Iust.
" Clericorum videlicet.
" Ita passim scriptum. *C. Iust.*
" *Et Æstio* ita *Cod. Iust.* neque malè.

COMMENTARIVS.

DE SERVORVM (itémque aliorum qui Dominos adgnoscunt, veluti ACTORVM &c.) ad Ecclesiam perfugio, est hæc altera Theodosij Iunioris constitutio, & quidem à superiore paulùm diuersa, vtpote restincto iam seruorum Barbarorum tumultu, qui superiorem quodammodo extorserat. Neque enim aut tempus vllum *superiore lege* præfixum fuerat Clericis ad reddendos seruos Dominis, qui ad Ecclesiam confugerant, neque ipsis Dominis permissum fuerat eos renitentes vi ab Ecclesia abstrahere. Quod vtrumque *hac lege* fit. Quâ distinguitur inter seruum inermem, & armatum ad Ecclesiam fugientem. Et sic duo capita sunt *huius legis.*

¶ Primo scilicet capite, quod est de *Inermi*, cauet Theodosius Iunior, ne plus vno die seruus confuga à Clericis retineatur, sed Domino nuncietur, eo fine, vt Dominus deposito mentis æstu, &, vt loquitur eleganter lex, *nullis residentibus iracundiæ mentis reliquiis, in honorem Ecclesiæ & eius* (siue loci, siue *Clerici*) ad cuius auxilium conuolauit, impertitâ indulgentiâ peccati, seruum abducat. Sicut seruo suo diutius Dominus carere non debet; ita satis est vel vnũ diem πρὸς ὥραν (vt loquitur D. Paulus) irato Domino seruum eripi, vt hâc modicâ morâ ira Domini molliatur, accedente loci Religione & deprecatoris alicuius respectu. Nempe, seruis iram Domini fugientibus duplex hoc perfugium erat, Ara seu Templum, & Deprecator: cuius multa testimonia, luculentum inter cætera in *epistola ad Philemonem.* Vtrumque hoc seculo concurrebat in seruis ad Ecclesiam confugientibus: imò nihil aliud ad Ecclesiam perfugium erat, quàm Clericorum deprecatio seu intercessio: Augustinus *epist.* 230. de Fauentio conductore saltus cuiusdam: *Is*, inquit, *cùm ab eiusdem possessionis domino nescio quid sibi metueret, ad Hypponensem confugit Ecclesiam, & ibi erat, vt confugientes solent expectans, quomodo per intercessionem nostram sua negotia terminaret.* Idque est quod *h. l.* dicitur, *eius respectu, ad cuius auxilium conuolauit*, de qua intercessione dictum est *ad l. 3. supr.* Et hæc de primo capite: vbi interea notandum est spatium istud vnius dici, cui affine est decendium, quod datum quoque confugis ad Statuas Principum Theodosij Magn. *leg. vnic. supr. de his qui ad statuas confugiunt*: vbi quoque aliquid dixi.

¶ Secundum caput est de seruis *armatis* in Ecclesiam irruentibus. Hi scilicet illicò non expectato diei vel vnius lapsu (vt superiore casu) domino statim indicari, reddique debent: Ita quidem, vt renitentem Dominus abstrahere possit, quibuscumque potest viribus; adeò etiam, vt si in concertatione seruus occisus fuerit, Dominus culpa vacet. Est igitur hic casus addendus cæteris, quibus se cuique sine Iudice vindicare licet, & eum occidisse sine fraude est, & quidem (quod obseruandum maximè) etiam in ipso Ecclesiæ gremio, citra metum Religionis violatæ. Ecclesia scil. sinum suum quidem pandit seruo pœnam imminentem, itámque Domini fugienti, vt *superiore capite*: Sed non (vt eleganter hic dicitur) *ex statu seruili in hostilis & homicidæ conditionem transeunti*: vel (vt habet *Cod. Iust.*) *transilienti.*

¶ Tandem subiicitur, quod subiici maximè oportuit (vt etiam ex dictis *ad l. 1. & 3. supr.* liquere potest) pœna in Clericos seruis patrocinium præbentes, aduersus ea quæ superiùs constituta sunt. Nempe hoc illud est, quod maximè coërceri oportuit. Nam vt de Receptatoribus dici solet, & verò dicitur in *l. 1. ff. de Receptator.* sine his nemo latêre diù potest; ita si seruis patrocinij spem adimas, in contumaciam illi non adeò eriguntur, patrocinij inquam vlterioris, quàm quod *lex* approbat. Denique infamat Ordinem, eóque indignum se ipse iudicat, qui ab eo aliena facit. Et verò hæc causa fuit reprimendorum subinde Asylorum Ecclesiasticorum: Clericorum inquam, vt *hæc lex* loquitur, vel negligentia, vel conniuentia seu deprauatio. Hinc etiam tot Regulæ, tot Constitutiones veteris Ecclesiæ, tótque Patrum decreta: quorum bonam partem legere est in *Iure Canonico*, relatam in 1. *part. Decreti, distinct.* 54. cuius inscriptio, *serui sine dominorum consensu & libertate non ordinentur*: vbi huius mali cùm fontes aperiuntur, tum incommoda. Etiam illa ratio expressa est in rescripto Gelasij; *Quæ modis omnibus est amouenda pernicies, ne per Christiani nominis institutum, aut aliena iura peruadi, aut publica videatur disciplina subuerti*: quod & à Clericali dignitate alienum esse subiungit. Nempe hoc nomine Clerus olim sæpè infamatur, imò & iam olim Christianam Religionem eo nomine infamatam voluêre Gentiles, vt ex *Epist. Pauli 1. ad Timoth. c. 6.* liquet, quibus solemne erat, omnia mala Christianis imputare, vt est apud *Apologiarum pro Christianis* Scriptores. Etiam Chrysostomus *in ep. ad Philemonem*: ἵνα μὴ ἀναγράφηται ὁ χριστιανισμὸς εἰς τὸν βίον εἰσφέρειν...

¶ *Pœna* autem Clericis imponitur, degradationis, Episcopi iudicio, putà vt efficiantur veluti laici

 plebeij

plebeij & infimi ordinis, id est, in ordinem laicorum infimorũ reiecti, executione ordinis Clericalis priuentur. De quâ Clericorum degradationis pœnâ in locum laicorum, vide & Balsamonem *can. 9. Synodi Neocæsar.* Sic & in seculo Degradationis *in plebeios* pœna hæc vsurpata, cuius exemplum extat *l. 1. supr. ad leg. Iul. Repet.* Item apud Sidonium *lib. 1. ep. 7. Aruandus Præfectus Prætorio maiestatis reus dicitur plebeia familia, non vt additus, sed vt redditus.* De eâdem degradationis pœnâ & quidem Clericorum, dicetur infrà *suo titulo de Episcop. & Cleric.* hâc ratione, quod iure eo Ordine & loco submoueantur, quem tueri nequiuêre. Non est scilicet sanctitatis negotium (vt in simili loquitur idem Theodosius *l. 2. supr. de crim. peculat.*) contumaciæ fidem adhibere & patrocinium: imò contrà sanctitatis est negotium, καὶ τῇ ὑγιαινούσῃ διδασκαλίᾳ πρέπον, seruos hortari & efficere, vt suis sese Dominis subiiciant, & quæ sequuntur *ad Tit. c. 2.*

¶ Neque degradationis pœnâ stat *hâc l.* Theodosius, quanquam illa prima & præuia, quod etiamnum hodie fieri solet, verùm etiam brachio seculari huiusmodi Clericos tradi Theodosius iubet, pro motu Iudicis puniendos. De quâ Iudicum secularium in Ecclesiasticos iurisdictione dicendi locus alius.

¶ Ex his interim omnibus *huius tituli* Constitutionibus, & Theodosij Iun. nominatim, patet, quid iudicandum sit de eâ constitutione, quam Sirmondus *in append. Cod. Theod. n. 20.* edidit, sub Theodosij & Valentiniani AA. nomine ad Vitum P.P. quâ cauetur, obnoxios (id est, reos vel debitores) si cum Episcopo vel cum Presbytero, aut etiam Diacono ambulauerint, siue in plateâ, siue in quolibet loco, nullo pacto retineri, vel abduci: additâ egregiâ ratione, *Quoniam in Sacerdotibus Ecclesia constat.* Cui similis altera *initio eiusdem constitutionis* præmittitur: *Audemus quidem sermonem facere, solito plus timore capti, de Sanctis & venerabilibus Sacerdotibus, & secundis Sacerdotibus, vel etiam Leuitis, & eos cum omni timore nominare, quibus omnis Terra caput inclinat.* Verùm de illarum Constitutionum fide semel nos *in Prolegomenis.* Eiusdem porrò commatis videtur vltimum caput *Nouellæ 2. Maioriani de Ecclesiarum perfugio*: quod etiam abest à veteribus Codicibus: sed & stylus ipse satis falsi arguit: tandem neque Interpres ibi eius vllam rationem habet.

CODICIS

CODICIS THEODOSIANI LIBER DECIMVS.

Qui totus est de Iure Fisci, déque Rebus FISCALIBVS.

HVIVS LIBRI TITVLI.

DE

DE IVRE FISCI.

TITVLVS I.

X. COD. IVST. I.

Quatuor tantùm *huius Tituli* leges in *eundem tit. Cod. Iust.* relatæ sunt: putà *lex* 3. 5. 10. *vlt. huius tituli, in l.* 6. 7. 8. 9. *eo Cod.* Quinta, quæ est *lex* 15. *hoc tit.* relata est duobus locis *Cod. Iust.*

PARATITLON.

DE iure Fisci est, non tantùm hic *titulus*, verùm integer hic *Liber Decimus*. Fiscus (*Rubr. l.* 1. 2. 3. 4. 5. 10. *hoc tit.* vnde & fiscales res seu causa, *l.* 6. 7. 13.) est quicquid spectat rem Principis, *l.* 16. quæ & Patrimonium dicitur, *l.* 2. Patrimonium priuatum, *l.* 8. Res priuata Principis, *l.* 4. 8. 9. 11. 12. 14. 17. *seu vlt.* Largitiones Principis, *l.* 13. Sacrum dominium, *l.* 15. Res Dominica, *l.* 17. cuiusmodi sunt Arma, de quibus *tit.* 22. *de Fabricensibus.* Aurum, argentum, *l.* 14. quod conditum in Thesauris, de quo *tit.* 18. *de Thesauris*, seu in ærario, *l.* 14. *h. tit.* Classis, ad species fiscales, veluti Antiochiam transvehendas: de quo *tit.* 23. *de Classicis.* Domus ad rem Principis pertinentes, *lib.* 11. & *tit.* 2. *de domibus ad rem priuatam pertinentibus.* Greges dominici: de quibus *tit.* 6. *de grege dominico.* Mancipia, *l.* 2. *h. tit.* & *tit.* 12. *Si vagum petatur mancipium*: Metalla, de quibus *tit.* 19. *de metallis*: Moneta, de quâ *lib.* 9. *sup.* & *tit.* 20. *hoc libro, de murileg: & gynæc. & monetariis*, Possessiones, prædia, loca, fundi, *l.* 2. 8. 15. 16. *h. tit.* Reditus, seu species annonariæ, quæ à Colonis rei priuatæ conferebantur, *L.* 11. Templorum loca, *l.* 8. & *tit.* 3. *de locat. fundor. iuris emphyt. & Reip. & Templorum.* Vacantia bona, *tit.* 8. *de bonis vacantibus*: Vaga mancipia, *tit.* 11. *si vagum petatur mancipium*: vestis in vsus Principis: de quo Tituli duo, videlicet *tit.* 20. *de Murilegulis, & gynæciariis, & monetariis; & Bastagariis*, & *tit.* 21. *de ve vestibus oloueris & auratis.* Hæc de rebus fiscalibus, seu rei priuatæ.

PERSONÆ circa res fiscales variæ occupatæ erant: ac Primum quidem Magistratus & Officia. Comes rei priuatæ, de quo *l.* 8. 9. 11. 12. 14. 17. *h. tit.* & passim *toto hoc libro* imò *toto hoc Codice*, seu Comes Largitionum, *l.* 13. Comes priuatarum Largitionum *l. vlt. infr. de Incorpor.* Rationales rei priuatæ *d. l.* 2. per singularem aliquam Diœcesim, veluti Rationalis Africæ, *d. l.* 2. Rationales Summarum *l.* 7. Item Magistri rei priuatæ, *d. l.* 2. per singularem pariter Diœcesim, veluti Magister priuatæ rei Africæ, *l.* 14. quos *Ordinatores domorum Dominicarum* vocat Anianus *d. l.* 2. *h. tit.* Horum omnium Officiales Cæsariani dicti, *l.* 5. *infr. h. tit.* & *tit.* 7. *de Cæsarianis*, & *l.* 2. *infr. de bonis vacantibus.*

Circa Exactionem & tutelam rerum priuatarum hi occupati fuêre, Aduocati fisci, de quibus *tit.* 15. Susceptores, *l. vlt. h. tit.* Arcarij, *l.* 11. Dispensatores alij; de quibus *tit.* 24. *de his qui cum dispensatore contraxerunt*, Inde procuratores rei dominicæ, Actores, Procuratores, Conductores rei priuatæ, *l.* 17. & *tit.* 4. *de Actoribus Procuratoribus & Conductoribus rei priuatæ*: & *tit.* 3. *qui conductores rei priuatæ fideiussores exigi non debent*: & *tit. de Conductoribus & hominibus domus Augustæ.* Tandem & Coloni, *l.* 1. *h. tit.*

Circa fabricam rerum & specierum fiscalium occupata fuêre [illegible] quædam hominum genera & corpora; Armis videl. fabricandis, Fabricenses, de quibus [illegible] *de fabricensibus.* Metallis eruendis, Metallarij: de quibus *tit. de metallis & metallariis*: Monetæ [illegible]dendæ, Monetarij, de quibus *tit.* 20. *de Murilegulis, Gynæc. & Monetariis, & Bastagar.*

Circa vestem Principis, ac primum ad tincturam eius, Murileguli: de quibus *d. tit.* 20. *de Murilegulis*: ad eam texendam, Gynæciarij, de quibus *d. tit.* 20. *de Murilegulis, Gynæciariis*: Translationi specierũ ad rem priuatam Principis pertinentium incumbebant Bastagarij: de quibus *d. tit.* 20. Item Classici in flumine Oronte ad species fiscales Antiochiam, vbi tùm Imp. erat, perferendas; de quibus *tit.* 23. *de Classicis.* Et hæc quoque de personis.

ACTIONES fiscales sequuntur: Ac primùm de Actionibus seu litibus & causis fiscalibus

bus agitur *l.3.4.6.7.13.h.tit. l.15.de Aduocato fisci*: de Delatione ad fiscum, *tit.10.& 11.de* occupatione & incorporatione rerum fiscalium, *l.1.5.8.hoc tit.& tit.8.de bonis vacantib.tit. de Incorporatione*: De Petitione & Donatione rerum fiscalium, *l.2.h.tit.* & *tit.10. de petitionibus & vltrò datis & delatoribus* & *tit.12. si vagum petatur mancipium*: & *tit 13. de petitoribus & desistentibus*: & *tit. 14. si petitionis socius sine hærede decesserit*, de locatione & venditione; de quo *tit. 2. de domibus ad rem priuatam pertinentibus distrahendis*, & *tit. 3. de locatione fundorum iuris Emphyt.& 4.& 5.* in quibus agitur de Conductoribus: item *tit.17.de fide & iure hastæ*: de debitoribus fiscalibus & eorum conuentione, *tit.16. de fisci debitoribus*: De vsurparione rerum fiscalium prohibitâ, *l.9.10.11.12.14.15.16.h.tit.& tit.24.de his qui cum dispensatore contrahunt*. De priuilegiis domus Augustæ, est *tit.25*. Adiice inter alia fisci priuilegia: quod fisco distrahere quandóque cogebatur, vt in *sp.l.3.de metallis.*

¶ *De* ANNI *spatio, priuatis dato ad* REPETENDAS *res suas à fisco: neque antè petere eas aut comparare liceat?*

1. * Imp. CONSTANTINVS A. & Cæs." ad Polum."

SI quid à fisco fuerit occupandum", vel" à nobis de cetero pro vnius cuiusque" meritis obsequiisque donandum, vel ab eodem" distrahendum intra annum omnibus vel à petitione" vel à comparatione se abstinentibus, hij qui putant iniustè res proprias à fisco esse comparatas", contra eundem" agere contendant; scientes gratulantésque, quòd annua spatia, intra quæ suum repetant, sint indulta: Ac si probauerint iustitiam petitioni suæ adesse, recipiant, & nostro beneficio habeant" restituta. Dat." Id. Septembr. Rom. Constantino. A. IV. & Licinio IV. Coss. [315.]

NOTÆ.

* Abest à *Cod.Iustin.* Fortè *huic l.* iungenda *l.1.C.de fundis rei priu.*
" Licinius Cæsar.
" Vrbis Romæ.
" *Occupatum*, vt infra comparatas, pro quo etiam malim, *corporatas*: Etsi illud sustineri posse putet quis *occupandum* deinceps.
" *Vel*, pro, *&*, idque.
" Fisco scilicet.
" Vid. *infr.tit.de Petitionibus 10.& tit.12.13.14.*
" 563. *Corporatas*, id est, incorporatas: Neque enim hîc agitur de comparatione à fisco facienda, verùm de occupatione, vel *occupatas*.
" *Fiscum*. " Recuperent, possideant.
" Pro PP. Neque enim hoc Anno, 315. Constantinus Romæ constitit.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. quinque constitutiones ordine sequuntur, de *Iure Fisci*. Ex quibus discere licet quo animo Imperator hic erga fiscum comparatus fuerit: quem colligere quoque licet inter alias eius leges, ex *l. 2. infra, de Aduoc.fisci*. Hæc *lex* pertinet ad stabilitatem rerum à fisco OCCVPATARVM. Nempè hoc Edicto vetat Constantinus occupatas à fisco res, siue peti, siue comparari intra annum ab occupatione computandum: inde post annum à quoquam lacessi: Annum scilicet ab occupatione rerum dominis tribuit, qui iniustè res suas à fisco occupatas contendunt, ad eas repetendas: Quæ præscriptionis annalis species notanda est. Vndè iam sequitur, Constantinum voluisse eum, qui à fisco rem comparasset, vel dono accepisset, securum esse. Quod vt à D.Marci, & Zenonis, ita & Iustiniani constitutionibus recedit, de quo *§.vlt.Inst.de vsucap.* atq; ideò Tribonianus *hanc leg.* repudiauit. Ergò ad fundandam donatarij vel emptoris securitatem, annum ab occupatione elapsum oportet. Alioquin, qui rem à fisco emunt, vel donato accipiunt, vbi de solo fisci iure agitur, statim securi sunt, directo & perpetuo iure: de quo ad *l.2.infr.prox.* Et ita quidem hæc distinguenda sunt.

¶ Cæterum, non dubito hoc Edictum pertinere ad occupationem seu confiscationem bonorum, ad eos pertinentium, qui ante triennium fermè vel *Maxentij* tyrannidi impliciti fuerant, vel qui bona illis immixta habebant. Constantini M. ergò institutum fuit hoc Edicto triplex, & auiditati petitorum occurrere; de quo suo *tit.infrà de petitionib.* prohibitâ donatione & emptione intra annum ab occupatione: & securitati priuatorum dominorum consulere; dato eis spatio anni ad res suas iniustè fortè à fisco occupatas, vtpotè Tyranni rebus fortè immixtas; *Scientes*, inquit, *gratulantésque, quod annua spatia intra quæ suum repetant sint indulta*: Tandem & fisci commodis, eorúmque adeò qui ius ab eo habent, firmato videl. eorum dominio post annum ab incorporatione.

¶ DONATORIOS *Principis statim securos esse debere.*

II. * Idem A. ad Seuerum Rationalem Afric." Post alia.

POSSESSIONES atque mancipia, exempta fisci patrimonio, quibusdam" donauimus, hæc directo" iure atque perpetuo" absque omni quæstione" volumus obtineri; Pœnâ contra Rationales & Magistros priuatæ rei atque Officiales propositâ, si quid contra temptauerint: &c. PP. X." Kal. Iun. Rom." in Foro Traiani, Constantino A. V. & Licinio C. Coss. [319.]

INTERPRETATIO. *Quæcunque agri atque mancipia, quibuscunque personis de fisci nostri iure donantur, apud eos quibus donata sunt sine suspicione" aliqua volumus permanere: contra Ordinatores" domorum dominicarum pœna proposita, si contra præceptionem facere cognoscuntur.*

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.*

" *Seuero* hoc ipso Anno inscribitur *l. 2. sup. de bonis maternis: & l. 9. sup. de appellat.* Verùm in priore nulla *Officij* mentio fit: in posteriore *Vicarius* vocatur.

" *Rationalis* Africæ: Eius meminit & Notitia Imperij *sub Comite R.P.*

" Veluti Ecclesiis, Clericis, &c.

" *Directo* iure, id est pleno, solido *βεβαίῳ* statimque & rectà firmato, quódque labefactari non potest.

" *Perpetuo.* Sic ius perpetuum dicitur summum ius, *l. 51. duorum, ff. de action. empt.*

" *Quæstione,* id est Controuersiâ, molestiâ, lite, vt *l. 3. inf. de bonis vacantibus.*

" Ita in postrema Editione Parisiensi: in aliis Editionibus *XVI. Kal. Iul.* in Aniano Regio *XII. Kal. Iun.*

" Quomodo hæc *lex proposita Romæ in foro Traiani,* cùm inscribatur *Rationali Africæ?* An igitur reponendum in Inscriptione *ad Rationalem Vrbis.* Vt intelligatur Rationalis per vrbem Romam, & Suburbicarias Regiones, cuius meminit quoque *Notitia* Imperij? De eo mox.

" *In foro Traiani* propositæ Romæ Constitutiones: quod ex *huius l.* subscriptione patet, & aliis compluribus.

" *Suspicione,* metu quæstionis.

" *Ordinatores* domorum dominicarum Interpret. i. sunt Rationales & Magistri rei priuatæ, vide *Gloss.*

COMMENTARIVS.

DONATAS è fisci patrimonio à se possessiones & mancipia perpetuo & inconcusso statim iure penes donatorios manere, iubet *h.l.* Constantinus M. An. D. 319. (vt & Constantius filius eius posteà easdem ratas esse voluit, *l. 6. inf. de petit.*) pœnâ propositâ Rationalibus & Magistris rei priuatæ, & Officialibus eorum, si eas donationes labefactare tentauerint. Quâ ratione idem Imperator aliis legibus donationes collatas à se amplissimè interpretatus est, eásque ratas esse voluit, *l. 1. 3. inf. de bonis vacantibus.* Quod quidem videri possit etiam pertinere ad donationes factas Ecclesiis, Episcopis & Clericis à Constantino M. (quas Gentiles Magistratus, Rationales, inquam, & Magistri rei priuatæ, in irritum deducere voluisse videntur, *Sacrilego liuore* (vt in simili idem loquitur hoc ipso Anno, *l. 2. inf. de Episcopis.*) Et quidem si Inscriptionis argumentum sequimur, in Africâ: inscribitur quippè eâ Rationali Africæ: Si verò subscriptionem, *Romæ*: Subscriptio quippe præfert, hanc legem propositam *Romæ in foro Traiani.* Quæ Inscriptionis & Subscriptionis diuersitas simul stare non possit: Itaque malim *Seuerum Rationalem Vrbis* rescribere: vt ita omninò hæc *lex* ad Vrbem Romam pertineat, pariter vt *d. l. 3. inf. de bonis vacantibus,* huic quamsimilis.

¶ Porrò fit *h.l.* mentio *Rationalium rei priuatæ,* & Magistrorum rei priuatæ, & vtrique inter se separantur. *Magistrorum* horum *rei priuatæ* fit quoque mentio *l. 4. inf. h. tit. & l. 14. inf. de Decurionibus*: quæ omnes sunt Constantini M. Fit mentio & apud Eusebium *lib. 8. c. 23.* Μαγιστρότητος καὶ καθολικότητος διὰ πάσης μεταδοῦν αὐτὸ τῆς παρὰ βασιλεῦσι τιμῆς, ὡς τὰς καθόλου διοικήσεις τῆς παρ' αὐτοῖς καλουμένης Μαγιστρότητός τε καὶ καθολικότητος διεπόντων. Et Athanasius *Apol. ad Constantium, p. 679.* Ῥουφῖνος καὶ Στέφανος, ὧν ὁ μὲν καθολικὸς, ὁ δὲ Μαγιστρὸς, τῶν ἐκεῖ. Neque vltra Constantinum, horum *Magistrorum rei priuatæ* mentionem reperio, eiúsque liberos; è quibus Constantis *lex 16. inf. de Decurionibus*, de hoc Magistro quoque accipienda est, vt ad eam *leg.* ostendo. Sanè posteà nulla amplius huius Magistri rei priuatæ mentio occurrit, ac nominatim nulla in *Notitiâ Imperij.* Fit equidem in eâ mentio in Oriente *Magistri lineæ vestis*: & *Magistri priuatæ*: Verùm hi Magistri speciales, vestis inquam, Principis fuêre, non Catholici rei priuatæ, vt hi. Item fit mentio in *l. 1. Cod. de annonis & cap.* à Theodosio Iuniore, *Magistri æris,* siue *priuatæ rei Rationalis*, per Ponticam atque Asianam Diœcesim. Verùm hic *Magister æris* idem est cum Rationali summarum, à quo noster est diuersus.

¶ Cæterùm, quod de donationibus rerum fiscalium à se factis *hâc l.* Constantinus sancit, hoc idem fermè sancit & *l. inf. sup. de longi tempor. præscr.* de donationibus rerum fiscalium ab aliis retrò Principibus factis, si res ita donatas donatarij sine interpellatione possederint ad sua decennalia ad eum vsque Annum 316. De vtroque donationis genere est Honorij *l. 4. inf. de collat. donatar.* Cætera ad *l. 3. inf. de bonis vacantibus.*

¶ DE

¶ *De* Præscriptione *actionum fiscalium, earúmque instrumentis concremandis.*

III. * Idem A. ad Prouinciales."

IVstas etiam, & quæ locum" habent, fisci actiones", præcipimus concremari", ob hoc solùm, quòd suis" temporibus prolatæ' non sunt. Iam' calumniæ" priuatorum eo saltem arceantur exemplo, quo" iustas fisci lites silere præcipimus. Dat. III. Kal. Iun. Constantino A. V. & Licinio Cæs. Coss. [319.]

NOTÆ.

* *L. Iustas 6. Cod. Iust. eod. tit.*
" *Edictum* ad Prouinciales emissum.
" Quibus aliàs foret locus & indubitatæ, quibus nil aliàs opponi posset, denique quæ nulla aliàs exceptione elidi possent.
" *Actiones*, id est actionum tabulas & instrumenta: vt ostendunt illa, *præcipimus concremari.*
" *Concremari*, seu comburi: de hac voce mox dicam: Sic & in alia Constantini *l. 1. de actor. & cond. fisci pr.*
" *Sua tempora*, sunt temporum cuiusque rei metæ: de quo mox plura.
" *Prolata*, in iudicio scil. & prolatis iis ius fisci exercitum non fuit.
" Copula *vt* in nonnullis *Instrumentis* addita, *vt iam*, quo nil opus.
" *Calumnia*, id est calumniosæ, seræque actiones.

COMMENTARIVS.

DE Præscriptione fiscalium actionum est hæc Constantini M. constitutio, seu Edictum ad Prouinciales emissum ad eorum securitatem, aduersus calumniosas seráſque actiones fundandam; pariter, vt Constantij *l. 7. infr.* scilicet actiones, etiam fisci, quamlibet iustas, quibus aliàs si suo tempore ageretur nil opponi posset, solâ præscriptione tolli, atque ideò tabulas & instrumenta earum cremari iubet Constantius M.

Indéque iam (quæ altera *huius l.* pars est) seu ab hoc fisci exemplo, ad priuatorum *petitiones* seu actiones argumentando procedit: *Iam calumnia*, inquit, *priuatorum eo saltem arceantur exemplo, quo iustas fisci lites silere præcipimus.* Fisci sui scil. exemplo, seras, veternosas, ac proinde calumniosas priuatorum actiones & petitiones compescendas breuissimè, credidit Constantinus M. Vt cæteroquin *breuissimè* (quod ille ait) *Principis* atque adeò *fisci exemplo iubetur.* Quinimò videri possit hoc Edictum, non tam fisci occasione promulgatum, quasi in eius specie ageretur de actionibus fiscalibus, verùm ei occasionem præbuisse priuatos, qui veternosas actiones & petitiones mouentes, pacificis possessoribus controuersias moturi ibant. Igitur cùm his veternosis actionibus & petitionibus multorum quies sollicitaretur, fibulam his impositam iuerit Constantinus M. *calumniarum* etiam appellatione eas actiones & petitiones designando: *Calumnia* scil. genus est, & maximum quidem quietem seu quietam aliorum possessionem turbare, sollicitare. Sed cum maximè suo fiscíque exemplo opposito, quod vtique efficacissimum: simul argumento esse potest, quamnam Constantinus M. fisci sui rationem habuerit, nempè eandem hâc parte, quam priuatorum de quo *alibi.* Non igitur in specie *huius l.* de fisco principaliter quæsitum fuisse videatur, verùm de priuatis, quos suo fiscíque sui exemplo, Constantinus compescendos credidit. Possit, inquam, ita hæc constitutio intelligi. Possit & nihilominus videri Constantinus *hoc Edicto* id principaliter intendisse, vt Prouincialium seu priuatorum *securitatem* aduersus seras & veternosas fisci actiones fundaret, quod & aliàs fieri publicè subinde interest.

§ Ad rem. Igitur, quod hîc notandum, Constantinus fisci actiones, id est fiscalium actionum suo tempore non institutarum quamlibet iustarum tabulas & instrumenta concremari iubet, vt cæteroquin argumenta flagitandi, Syngraphas, γράμματα polyptica publicitùs ardere Principes iubebant, si quid aut indulgerent aut aboleri vellent, de quo dicam plenè ex Suetonio, Spartiano, Ausonio, aliis ad *l. 2. 3. inf. de indulg. debitorum*, quæ & ipsæ de eodem more sunt.

¶ Et hæc quidem dicta sint ad iustam *huius legis* interpretationem, eiúsque scopum: vndè iam apparet inter alia, quid per *concremandi* vocem hîc accipiendum sit: quid sint item *actiones suis temporibus non prolata.* Est enim grauissimus Interpretum, & in his Accursij error, (quem Cuiacius ad *hanc l.* & Fornerius 3. *Quotid.* 14. iam rectè proscripserunt) qui de Actionibus ante tempus seu ante diem *præmaturè* à fisco motis id accipiunt: Iidémque in duas diuisi sectas. Accursiani quippè hanc *legem* secundum ius vetus accipiunt, quo plus petendo quis causâ cadebat. §. *si quis agens, Instit. de actionib. l. 22. in pr. ff. mandati: l. 41. de verb. oblig.* vid. & *tit. Cod. Gregor.* atque adeò hunc sensum *huic legi* affingunt, fiscum ante diem agentem, tanquam quemlibet priuatum, causâ cadere, rem amittere. Alij (cui sententiæ accessit & Balduinus *ad leges Constantini lib. 2.* eósque secutus Amplissimus fisci Aduocatus Seruinus, *in forensib. suis, tom. 5. p. 1032.*) secundùm ius nouum id accipiendum tentant, quo plus petitionis pœna est, quod induciæ duplicentur, vt vel *Institutiones* nostræ docent, §. *si quis*, §. *sed hodie, Inst. de except.* vt ita sensus *huius leg.* sit, fiscum ante diem petentem puniri in expectandis duplicatis induciis. Quare *cremandi* vocem hîc accipiendam idem Balduinus tentabat pro suspendendi, à verbo κρεμάω, quomodo ait notum esse, Cæsares Constantinopolitanos cùm Latinè loquuntur, plerumque ἑλληνίζειν: quod postremum vt ioculare, ita cassum & inane est: Ad eumne verò Constantinus M. modum locutus fuerit, cuius constitutiones metam adhuc

puræ Latinitatis elegantiam ſpirant, ſic vt ne minimum quidem argumentum eius Barbariei in his notari poſſit; vt miter huius ſubtilitatis in mentem illi veniſſe, qui Conſtantini M. leges ex profeſſo tractabat, quibus ſub vnum conſpectum propoſitis Conſtantinianeæ ita locutionis characterem internoſcere promptum fuit, atque adeò longè aliud dicendum veniebat: & verò nos *hoc Codice* ſæpè dicere cogimur. Rursùm, vocem *cremandi* ad ſuum ſenſum Balduinus haud ſatis bonâ fide hîc inflexit; cùm *concremandi* vox hîc occurrat, quæ hanc Barbaram interpretationem multò magis reſpuebat. Tertiò, verbum *concremandi*, apertè poſteà *hâc l. inf.* explicatur per verbum *Arcendi & ſilere*. Tandem (quod Forcetius optimè & prolixè obſeruat) morem eum reſpexiſſe, & verò ſecutum hic Conſtantinum obſeruaſſe debuit, quo vt antea dixi Principes flagitandi argumenta, tabulas, inſtrumenta, libros, ſyngraphas concremari, incendi, ardere, flammis aboleri iubebant: de quo dixi ad *l. 2. inf. de indulgentiis debitor.* vbi pariter *cremandi* vox occurrit. Sed video quid Balduinum in errorem induxerit: nempè vox *Actiones*: *actiones præcipimus concremari.* Verùm attendere debuit, *Symbolo* ſeu inſtrumento rei, id eſt, tabulis actionum ipſius rei, ſeu ipſarum actionum nomen hîc tribui, vt & alias ſæpè.

Ergò *hâc l.* actiones *ſuis temporibus non prolata* dicuntur, quæ præſcriptæ, quæ intra temporis lege præſcripti metas non motæ fuerunt, quæ proindè ſerò hodiè mouentur. *Sua tempora* non opponuntur præmaturis exactionibus; Verùm contrà, ſeris; ac proinde calumnioſis iam: & ſic *ſua tempora*, ſunt metæ temporum à iuſto ſui initio ad finem decurrentes. Quod vt apertum ſenſum habet, ita ex *hâc ipſâ lege* compertiſſimum eſt. Nam ſi de præmaturis actionibus intentatis Conſtantinus ſenſiſſet, *iuſtas actiones* &c. non dixiſſet: *Iuſtas etiam*, inquit; Item *quæ locum habent*. Et mox, *iuſtas fiſci lites*. Neque enim præmaturæ iuſtæ, locúmve habere vllâ ratione dici poſſunt, etiam in fiſco: Nam & is etſi debitoris ſui debitores conuenire poſſit, attamen ante diem conuenire non poteſt, niſi in cauſa primipili, ſeu annonæ militaris, *l. 1. Cod. de condict. ex leg.* Extra hunc caſum fiſcus iure communi vtitur: & ſic intelligit eas actiones quæ moueri iure optimo ſuo tempore potuerunt; quæque ſi ſuo tempore motæ fuiſſent, locum habituræ erant.

¶ Et hæc quidem illa Conſtantinianea *lex* ipſa videri poſſit, quam Honorius Imp. memorat, ſimul & ſequitur, *lege vnic. ſupr. de quinquennij præſcriptione*: *Competitorem*, inquit, *quinquennij poſſeſſor eliminet: debet enim, iuxta Conſtantinianæ legis indultum, hoc priuilegio petitor arceri, quo fiſcus noſter excluditur. Quod ſi quando fortaſſis emerſerit, Iudices competitionis obreptione reſciſſa tuitionem pulſatis præſtare iubemus eiuxam, quibus tamen luſtralis acris abſque interpellatione poſſeſſio.* Vbi vides Honorium dicentem, *Conſtantinianeâ lege, quinquennij præſcriptione ſeu priuilegio priuatum competitorem arceri, quo* Fiscvs *ipſe excluditur.* Saltem in vindicandis bonis ad fiſcum delatis: quò ſpectat propriè *d. lex vn.* Quod ſi ita eſt, tum in ſpecie quoque *huius leg.* noſtræ, eadem *actio* intelligenda fuerit, & priuato, & fiſco competens ex eadem cauſa, priuatique adeo in ea fuerint donatarij, competitores ius habentes à fiſco: hoc proinde ſenſu quemadmodum filius ab ea excluderetur, ita & ius ab eo habentes. Certè ſi hæc ipſa non eſt illa Conſtantinianea conſtitutio, cuius Honorius *illa leg. vn.* meminit, ſanè ad eius mentem omninò accedit & ad eandem ſpeciem pertinet, ad actiones, inquam, vt hic dicitur, nunc primùm ſcil. intentandas, ſeu ad petitiones rerum fiſco nondum incorporatarum, ſeu quæ nondum ſunt in patrimonio fiſci: Ergò fiſcales quoque *actiones* præſcribi voluit Conſtantinus M. eas videl. quibus bona fiſco nondum incorporata petuntur, velut vacantia caduca, atque id genus alia, vt ex iis quæ iam dixi apparet: Alia enim ratio eſt eorum bonorum quæ in fiſci iam dominio ſeu cenſu & corpore ſunt, eique incorporata. Quâ diſtinctione facillimè componuntur *leges* aliæ cum *hac l.* ac nominatim *lex 15. infr hoc tit. lex 8. 24. π. de vſucap. l. 1. & 2. Cod. ne rei domin. §. res fiſci, Inſt. de vſucap.* &c. Et quia in hoc argumento verſamus, ab eâdem mente eſt, quod idem Conſtantinus Anno 316. *Superiore l. 2. hoc tit. & l. 1. ſupr. de longi temporis præſcript.* conſtituebat, de donationibus aut venditionibus rerum fiſcalium tum à ſe, tum ab anterioribus Principibus factarum, certâ temporis præſcriptione ſolidandis. ¶ Quanam alioquin ſua ſeu ſtata tempora ſint à quibuſcunque aliis actionibus fiſcalibus, ſeu quibus præſcriptionibus fiſcus excludatur, cùm id ad *hanc leg.* non pertineat, neque noſtrum nunc eſt prolixè ediſſerere, quod tamen Interpretes hic faciunt. Opportunus ei rei locus fuit ad *d. l. vn. ſup. de quinquen. præſcript.* &c. De his quoque videatur Fornerius 3. *Quotid.* 14. Hic interim exemplum habemus fiſci æquati cum priuatis: ſeu quo Fiſcus iure communi vtitur, non priuilegio: de quo ad *l. vlt. de appellationib.*

¶ Tandem eſt & hæc quoque *lex* de earum Conſtantini numero legum, de quibus in genere Nazarius, *panegyr.* Novæ Leges *regendis moribus, & frangendis vitiis conſtitutæ, veterum calumnioſæ ambages reciſæ, captandæ ſimplicitatis laqueos perdiderunt.* vbi vides etiam *Calumnioſi* vocem, quomodo hîc *Calumniarum*.

¶ *De* Terminandarvm *actionum fiſcalium tempore.*

IV. * Idem A. ad Dometium Dracontium" Magiſtrum priuatæ rei Afric.

Cvm fiſcus litem patiatur", aut inferat, anni ſpatium ad determinandam" cauſam ſpectari oportet, quia hoc ad inſtruendum" ſatis eſt, & diutiùs non oportet, priuatorum", ſiue fiſci, emolumenta fatigari. Dat. XIV. Kal. Iun. Serdicæ. Conſtantino A. VI. & Conſtante Cæſ. Coss. [320.]

NOTÆ.

NOTÆ.

" Abest hæc *lex* à *Cod.Inst.* de causâ mox viderimus.
" *Draconetio* huic inscribitur *l.1.supr.de conlat.fund.patrim.* omissa dignitate.
" De *Magistro* rei priuatæ, dixi ad *l.1.supr.*
" Pro *patitur* aut *infert*: constructione *cùm* causali, pro *cùm* temporali.
" *Determinandam.* id est, terminandam.
" Ad instruendam causam.
" Quid si scribamus *priuatorum*? Inscribitur enim hæc *lex* Magistro rei priuatæ.

COMMENTARIVS.

De Actionvm seu litium & controuersiarum fiscalium Termino, id est, earum finiendarum, terminandarum tempore, est hæc *lex* Constantini M. Scilicet controuersias fiscales, postquam intentari cœperint, anno finiri iubet *hac leg.* Constantinus M. Ann. D.320. *siue fiscus litem patiatur, siue inferat*, id est, siue actor sit, siue reus. Proculdubio cùm hactenus longior terminus, vel nullus satis positus esset.

¶ Duas porrò rationes Constantinus reddit huius termini causis fiscalibus à se præscripti: Priorem, quod spatium istud sufficiat ad *instruendam* causam. Posteriorem, quod priuatorum & fisci vtilitatem diutius eludi non oporteat: *priuatorum*, qui scil. vel à fisco inquietantur, vel ipsi fisco controuersiam mouent. Hæc quidem ita Constantinus Mag. Atenim Valentiniano Iuniori, breuior postea terminus sufficere visus, nempè duorum mensium in eâdem prouinciâ: quatuor ex contiguâ: sex è transmarinâ; *l.13. inf hoc tit.* vbi dicam pleniùs: qui sex menses Iustiniano indistinctè placuerunt, *l.vlt.Cod.de Iure fisci.* Itaque & *initio l. properandum. C. de iudiciis:* quâ pecuniariis causis terminandis triennium ab eo ponitur, causæ fiscales excipiuntur. Atque hâc de causâ hæc *lex* abest à *Cod.Iustinianeo.*

¶ Pendente *lite de bonis cum fisco, possessorem interim in possessione pacificè manere oportere.*

V. * Idem A. ad Volusianum. PF.V."

Defensionis facultas danda est his, quibus aliquam inquietudinem fiscus infert, cùm facultates, eorundem adhuc controuersiâ pendente inquietari describíque fas non sit. Vbi ergo controuersia extiterit, fisco alicuius patrimonium vindicante, apud eum omnibus facultatibus constitutis, cognitio ventiletur, vt cùm rei exitus debere eas vindicare" probauerit tùm demum res persequi liceat, & super modo facultatum ac rerum interrogationem" haberi, quæ per conditionales" seruos inuestiganda est, vt si quid subtractum fuerit, exigatur, & extrinsecùs tantum aliud multæ nomine, quantum fuerat per fraudem ablatum. ¶ Sanè * in huiusmodi quæstione, si Cæsariani nomen inciderit, ad vsurpationem Constitutionis istius non debebit accedere; siquidem consuetudo fraudium, quibus prædicti omnia temerare consuerunt, exceptionem eorundem meruerint". Dat. prid. Kal. Iun." Sirmio, Constantino A. VII." & Constantino Cæs. Coss. [326.]

NOTÆ.

* *Lex defensionis 7. Cod.Inst. eod.tit.* Fortè *huic* iungenda *lex 2. supr.de Tutoribus & Curator.* quæ eadem die hoc Anno data est, sed ad populum. Meliùs porrò hæc *lex*, posita fuisset sub *tit.de Incorporatione.*
" Ita quoque *Cod.Inst.* Nullus tamen talis P.V. hoc anno memoratur: Verùm An.313. & 314. Quid si scribatur ad *Populum*(vt *d.l.2.*) *V.R.*
" *Vindicari*, habent *C.Inst.* à fisco scil. verùm & hoc stare potest.
" Id est, quæstionem.
" *Conditionales* serui de quibus mox.
* Sequens sententia de *Cæsarianis.*
" *Meruerit*, vt etiam habent *Cod.Inst.*
" Fortè *Iun.*
" Fortè *IV. & Licinio Cæs.Coss.* id est A.315. quo Volusianus P.V. fuit.

COMMENTARIVS.

Confiscationis bonorum faciédæ Ordo à Constantino M. hâc constitutione præscribitur An. D.326. pro possessorum primùm, dein & fisci securitate & indemnitate. Pro *possessorum* scil. securitate id statuitur, vt si qoando fiscus alicui inquietudinem inferat, patrimonium alicuius vindicet, controuersiâ seu lite adhuc pendente, & quamdiu cognitio ventilatur, possessio eius non inquietetur, neque describatur, id est, Inuentario comprehendatur, multò minùs ergo sequestretur: verùm vt *lite pendente* apud possessorem *omnes facultates constituantur*, id est, bona interim remaneant, & vindiciæ ei dentur. Non ante scil. cognitionis exitum bonis suis quisquam

etiam à fisco spoliandus venit; verùm possessione penes eum constituta, defensionis facultas ei danda est, seu reclamandi copia *hâc l. & l. vlt. infr. de bonis vacantibus*: Quomodo in commune nimis properat Iudex pignora distrahi iubens ante rem iudicatam, priusquam seruato ordine actio dirigenda, & causa cognita sententia accipienda est, *l. 1. C. de execut. rei iud.* Et hæc quidem Constantinus pro possessorum facultate & *defensione*. Cuius occasione Interpretes hîc ineptias cumulant, de iusta in genere defensione cuilibet concedenda, vel etiam de iudiciali defensione in specie. Neque magis ad rem facit *lex vnius 18. §. cognitorum ff. de quæstionib.* quæ est de reis criminum: vt & illud alienum est, quod ad *hanc. l.* quidam hanc distinctionem adferunt circa descriptionem seu inuentarium bonorum, nempè descriptionem occupatoriam bonorum pendente controuersia fieri non posse, sed nudam tantum & simplicem descriptionem bonorum, quæ fit ad effectum ne res dilabatur seu occultetur. Imò enim in specie *huius legis* generaliter omnis *inquietudo* indistinctè prohibetur. Et finito demum iudicio super *modo* facultatum ac rerum, per seruos quæri oportere dicitur. Et frustra aduocatur *lex vlt. inf. de Incorpor.* In eius quippè *legis* specie, nullus bona vacantia vel iure possidebat, vel *vindicabat*, vt ibi expressè dicitur; quo casu nil mirum, si in incorporatione Inuentarium requiratur.

¶ Pro fisci verò securitate, vbi bona confiscanda cognitionaliter iudicatum fuerit, duo *hâc lege* constituit Constantinus, ne quid videlicet fisco depereat: 1. *Seruos* scil. *conditionales* super modo facultatum interrogari iubet, atque ab his veritatem inuestigari; & sic quæstioni, si opus, subiici: *Conditionales serui*, hîc non sunt, quod tamen Cuiacius quoque prodidit, & sine iudicio sequitur Amaya *hic n. 4.* Tabularij, Actuarij Numerarij conditionales, de quibus *l. 3. 5. 7. 8. supr. de Numerariis*, vel *l. Scripturas 11. Cod. qui potior. in pignore*: Nam quid à Tabulariis his hâc parte inquiri possit, qui facultatum illarum notitiam non habuerunt, sed chartas publicas tractabant, atque adeò ad fraudes suas vel iudicum detegendas interrogari & tormentis subiici soliti? Ergò hîc, *serui conditionales* sunt *serui* huic conditioni adstricti. Denique conditione suâ serui *conditionales* scil. in genere dicti qui certæ conditioni adstricti erant, non Actuarij & Numerarij tantùm, de quibus *d. l. 3. 5. 7. 8.* verùm etiam multi alij, vt auri Flatores, *l. vlt. infr. de ponderatoribus*. Custodes Bibliothecæ *l. 2. infr. de studiis lib. V. R.* Sic & opera conditionalis, Tertulliano, *c. 12. de Idololatria*: de quo Tertulliani loco dicam ad *l. 3. infr. de Numerariis.* Similiter igitur *hâc l.* serui conditionales dicti. Sed video iam quid Cuiacium in errorem induxerit: Putauit ille id *hâc l.* indicari, conditionales seruos hanc facultatum inuestigationem facere oportere, cùm tamen in *hâc lege* agatur de ipsis conditionalibus seruis interrogandis: *interrogationem*, inquit, *haberi, quæ per conditionales seruos inuestiganda est*. Secundò, cur quæso his indagationis cura delegata fuerit, qui cũ priuatorum bonis nil commune habuêre? Tertiò, quicquid tandem obtendat Cuiacius, Actuarij equidem & Numerarij & Tabularij, *conditionales* fuerunt, sed non *serui conditionales*: liberi quippè fuerunt statu personæ, sed conditioni tantùm cuidam, & quidem tormentorum adstricti. Atenim hi, de quibus hâc lege agitur, *serui* vocantur statu personæ. Cur autem *serui conditionales*? vt comprehendantur etiam adscriptitij coloni originales, qui conditione suâ abiecti coloni erant, *l. 1. sup. de inquil. & colonis*: (vbi de his plenè semel dixi.) & vt Augustinus colonos definiebat *lib. 10. de ciuit. Dei, c. 1.* qui conditionem debebant genitali solo propter agriculturam sub dominio possessorum.

¶ Ergò seruos super modo facultatum confiscandarum interrogari vult Constantinus M. quod vtique tralatitium fuit in bonorum inuestigatione, seruos videl. quæstioni subiici, propter rerum familiarium notitiam, ac proinde ad detegendum si quid subtractum fuerit: de quo *tit. supr. de quæstionibus*.

¶ Quod interpretes hîc addunt, *Notarios* similiter cogi posse ad exhibenda instrumenta spectantia ad ea bona quæ in fiscum deferuntur; id verum quidem est, sed ab *huius leg.* specie alienum: etsi fine concordet, & ab *hac leg.* ad illud, argumentum duci possit. Et hactenus de prima cautela, ne fisco quid depereat in bonis incorporandis.

¶ Secunda cautela hæc est, quod Constantinus si quid interuersum fuerit de bonis confiscandis, id in duplum restitui iubeat. Quæ dupli pœna Interuersoris scil. de modo facultatum fisco quæsitarum & adiudicatarum aliquid interuertentis notanda est. Et hæc de prima *huius l.* parte.

¶ Subiicitur exceptio de *Cæsarianis*, quam intactam hîc transmisit Amaya, id est, de Officialibus Rationalium: de quibus *suo tit.* vbi obscurum videri possit, quonam hæc exceptio referenda sit, an ad proximum quod de pœnâ dictum est? quod Accursius præfert; an verò ad primum de possessionis beneficio? quod verius. Id enim & res, & verba satis ingerunt; scilicet Cæsarianis denegatur beneficium constitutionis huius: *ad vsurpationem*, inquit, *Constitutionis istius non debebunt accedere*; & sic ab eâ excipiuntur Cæsariani. Rationē hac addita, *siquidem consuetudo fraudium exceptionem eorundem meruerit*. Ergò cùm beneficium istud *hâc l.* possessoribus tribuatur, vt lite pendente in possessione bonorum pacificè maneant, Cæsarianis id denegatur: scil. *si in huiusce modi quæstione Cæsariani nomen inciderit*, id est, si fiscus Cæsariano bonorum controuersiam moueat, si rerum fiscalium repetitionem aduersus eum instituat, Cæsariani bona statim pendente lite eripiuntur, fiscóque subsignanda sunt ante iudicij exitum. Et rationem, vt dixi, addit; *consuetudo*, inquit, *fraudium, quibus prædicti omnia temerare consuerunt*, &c. Quæ quidem ratio non ita simpliciter intelligenda est κτ προλῆψιν, quasi Cæsariani malâ fide possidere præsumantur quidquid possident, vt putarunt Græci, eósque secutus Cuiacius, imò & Accursius quoque indicauit, quam Glossam velut singularem Baldus commendabat, & Lucas de Penna sequitur: verùm propter præsumptionem fraudium, quas facilè his adsuetum hominum genus committi potest ad diminuenda bona sua, motâ sibi controuersiâ à fisco litéque pendente; Igitur statim eis eripi omnia vult Constantinus, ne spatium scil. his detur mutilandorum interuertendorum bonorum. Quomodò & *l. 2. infr. de bonis vacantib.* fraudibus Cæsarianorum, bona à fisco occupata imminuta, & abiurari solita indicatur.

¶ Huic porrò exceptioni similis est altera eiusdem Constantini M. *l. 1. supr. de bonis proscriptorum, in fin.* vbi de Cæsarianis pariter statuitur, vt ab eo, omníque iuris beneficio excludantur, quo alioquin in bonis proscriptorum, ea bona non computantur, quæ Rei ante crimen contractum, vel ante actum fiscalem geri cœptum, in vxores vel filios emancipatos contulerunt. Proinde Cæsarianorum

norum donationes etiam huiuscemodi actu antiquiores reuocari voluit idem Imp. quod quidem vtrumque vtiliter in praxim deduci potest, sicubi agatur de his qui res rationésque publicas tractant, & interuertunt.

¶ *De* Appellationibus *in causis fiscalibus non admittendis.*

VI. * Imp. Constantius A. ad Hieroclem" Consf. Syriæ" Cœles.

Secvndvm Legem † quam dudum promulgauimus, vanam" appellationem rectè non suscepisti, de cetero quoque, in causis rebúsque fiscalibus, huiusmodi prouocationes non debebis admittere, Dat. VIII. Kalend. Mai. Philippo & Sallia Coss. [348.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iustin.* Concordantes *huic* leges mox indicabo.

" Eidem *Hierocli* inscribitur ante quadriennium *lex* 7. *infr. quorum appellat. non recip.* quæ in eodem argumento appellations non recipiendæ versatur. Huius fortè meminit Libanius, *in ep. ad Basilium* (inter Basilianas 141.) Fortè hic idem Hierocles est. qui Apollonium Tyaneum nefariè Christo comparare ausus, aduersus quem Eusebius scripsit.

" De *Syria Cœlse* (cuius caput *Antiochia*) ad *d. l.* 7.

† *Legem* suam 6. *infr. quorum appellat. non recip.* intelligere videtur.

" *Vana* appellatio.

COMMENTARIVS.

Constantii Imp. duæ constitutiones sequuntur, quibus duo fisci, causarúmque fiscalium priuilegia continentur: & ex quibus proindè de Constantij animo ergafiscum coniectura fieri potest, quantoperè videl. eius causis & cōmodis obnoxius fuerit, fauerítque. Hæc *lex* est de Appellationibus: Appellationem scil. in causis rebúsq; fiscalibus admitti vetat *hac l.* Constantius: comprobata quâdam *lege* suâ anteriore, putà *l. 6. inf. quorum appellat. non recip.* comprobato item facto Hieroclis consularis Syriæ Cœles, qui huiusmodi appellationem non admiserat. De quo plenè dicetur ad *d. l. 6. quorum appellat.* vbi ostendetur, quænam constitutiones & quinam Imperatores huic concordent, quinam verò dissentiant: Imò quæ Constantij ipsius super hoc mens fuerit: scil. eadem mens illi est *d. l.* 6. 8. 9. 10. 12. 13. *sup. quorum appellat. non recip.* At enim ab hâc sententiâ suâ recedit ipse *l.* 26. & 28. *sup. de appellationibus.* Et hæc quidem causa est, cur hæc *lex* absit à *Cod. Iust.*

¶ Præscriptioni *temporali, quæ aliis causis præstituta est, in causis fiscalibus locum non esse.*

VII. * Idem A. & Iulianus Cæs. Verecundo Rationali summarum."

Ab Edicti † nostri tenore, quo tempore" à negotiis" facienda" esse censuimus, fiscales causæ seiunctæ sunt": quoniam fieri potest, vt per innumeras occupationes Tui" Officij, vel fortè fraudulentam astutiam & venale silentium, fiscalis petitio, omni iustitiæ rationem" subnixam, propter temporis angustias perimatur. PP. VI. Kal. Iul. Vallis", Constantio A. IX. & Iuliano Cæs. Coss. [357.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* velut nil exertè definiens.

† Edictum hoc Constantij nuspiam alibi comparet. Perperàm quidam adnotarunt hic *l. 3. supr.* quæ est Constantini.

" ϰ. *Tempora.*

" *Negotiis*, id est, causis, actionibus.

" *Al.* facienda in *Editione.* Verùm illud tueri possumus: *Tempora facere*, est tempora præstituere, præscriberé: ita apud Angenum *p. 79. scripto facere*, est *præscribere*, quod & ipsum in *facienda* verbum nonnullis mutare visum, vel aliter.

" *Sint.* " *Officium* Rationalis summarum no:a.

" ϰ. *Ratione subnexâ.*

" Malè quidam substituunt, *Gallis.* De hoc looo mox.

COMMEN

COMMENTARIVS.

De Actionvm fiscalium Præscriptione est hæc altera *hoc titulo* constitutio; & hæc quidem Constantij: Sicut prior, putà *lex* 3. Constantini M. Igitur, cùm Edicto suo quodam Constantius *tempora negotiis fecisset*, id est quibusque causis suum terminum, sua tempora præstituisset, intra quæ videlicet, si actio mota non fuisset, eam *perimi* voluit: & quidem, vt ex *fine leg.* colligo, satis *angusta* tempora præstituisset. Cuius quidem Edicti, & præscriptionum, nullum alibi vestigium extat, (nisi fortè quis putet illud esse, cuius pars fuerit *lex* 1. *Cod. de quadriennij præscriptione*, quod non puto.) Ab hoc Edicto, ab his temporum *angustiis* fiscales causas *seiungendas*, seu exeipiendas, credidit: additâ ratione, quod actio fiscalis quamlibet omnium iustissima, his temporis angustiis facilè perimi posset: duplici ex causâ, quum in necem fisci referri iniquum foret: I. vel, inquam, propter innumeras *occupationes* Officialium Rationalis summarum, quibus scil. causæ fiscales persequendæ incumbebant. 2. Vel per fraudulentam eorundem astutiam & venale silentium, id est, Officialibus his pecuniâ corruptis silentium suum vendentibus. Cæterùm rem iniquam fore, si alterutram ob causam iura fisci læderentur. Quod omne diligenter obseruandum est: singulareque istud adeò Fisci *priuilegium*, inter alia, putà vt non tam citò instantia fiscalis perimatur, quàm priuatæ actiones. Certè Constantinus M. in *d.l.4.supr.* anni spatium ad terminandam causam seu litem fiscalem præstituit.

¶ Porrò notandum, *hanc legem* inscribi *Rationali summarum*: Varij scil. Rationales summarum fuerunt in Imperio, & quidem in Oriente *Rationalis summarum Ægypti* memoratur in *Notitia Imperij*. In Occidente verò huiuscemodi *Rationales summarum* vndecim: & in his nominatim *Rationalis summarum Africæ*: Quò hanc *legem* pertinere censeo, argumento subscriptionis *PP.Vallis.* Quinimò & *l.7. c. vbi caus. fiscal. & l.3.c. si propter publ. pensit.* sunt qui reponendum censent, summarum, loco *summæ rei*: quos refutat rectè Cuiacius 8. *obseruat.* 32. De quo plenè *d.l.2. inf. de distrah. pignor. quæ tribut. causâ.* Fit quoque mentio in veteri Inscriptione Romæ *p.* 281. Honorati Rationalis *summæ rei* sub Constantino M. Val. Honoratvs. V.P. Rat. S. R. Verùm de hoc plenè ad *legem* 2. *infr. de distrah. pignoribus.* Nunc de loco illo Vallis, vbi hæc *lex* PP. dicitur. Vallis in Africa Zeugitana prouincia fuit: cuius mentio in *Itinerario Peutingeriano, segmento* seu *litera C. infer. dextr.* haud procul Carthagine, *Aquis VIII. Chorena X ad Atticille X. Vallis V. Sicilibba XIII. Inuca II. ad Pertusa XIV. Carthagine Colon. X.* Et in Itinerario Antonini, *A Carthagine Vnucam in p. VII. Valles in p. XV. Cerena in p. CCCX.* &c. Rursum à Tuburlo per Valles Tacapas in *p. CCCVII.* Sic: *Valles in p. XVIII. Cerena p. XX.* Item Carthagine Bycacio Sufetulam vsque in *p.* CLXXII. Sic: *Vnucam p. XX. Valles in p. XXII. Cerena in p. XX.* Ex his interim apparet, præcipuam Vrbem eam fuisse, & præcipua per eam itineta. Tandem ex *hac leg.* discimus, ibi constitisse *Rationalem summarum*, atque ideo *hanc legem* ibi propositam.

¶ *De* Locis Templorvm *venditis olim vel donatis, confiscandis.*

VIII. * Impp. Valentinianvs, & Valens AA. ad Cæsarium" Com. R.P."

Niversa loca, vel prædia, quæ nunc in iure Templorum" sunt, quæque à diuersis" Principibus vendita" vel donata sunt", retracta ei patrimonio quod priuatum nostrum est, placuit adgregari." Dat pridiè Non." Feb. Med." diuo Iouiano & Varroniano Coss. [364.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex*, ceu temporaria & Historica, à *Cod. Iust.* Retulit eam quoque rectè Baronius in Annales suos Ecclesiasticos; *A.D. 364. num. 8.*

" De hoc *Cæsario* Com R. P. dixi in *Prosop.* & dicam mox *in Commentario.*

" A Iuliani Imp. temporibus; seu ab Anno D. 362.

" *Templorum* Gentilium seu paganorum scil. de quo *inf. tit. de pag. sacrif. & templis.*

" Constantino M. eiusque liberis, & in his à Constantio.

" Olim scil. ante Iulianum.

" Fuerunt: Quanquam & ita interpungi commodissimè locus hic potest, *sunt retracta*, à Iuliano scil.

" *Adgregari*, id est incorporari, confiscari, non verò priuatis reddi.

" Dicam de hac subscriptione *mox in Commentario.*

COMMENTARIVS.

Valentiniani & Valentis hæc Constitutio est, de Bonis nonnullis Templorum Gentilitiorum, rei priuatæ Principis incorporandis. Templorum scilicet Gentilium loca prædiáque, quæ à Principibus retrò Christianis, (putà à Constantino M. & Constantio) priuatis quibusdam vendita, donatâve, mox verò à Iuliano Apostata ad Templorum vsum rursùm retracta fuerunt, confiscari seu priuatæ rei sociari, dispositione Comitis rerum priuatarum (cui ideò hæc *lex* inscribitur) iubent Valentinianus & Valens, inter hæc Imperij sui initia; hâc constitutione suâ,

quæ

quæ summopetè notanda venit; ceu elegans *Annalium Ecclesiasticorum* inserta. De locis vel prædiis Templorum notum, ea fuisse, quæ Templis Templorúmque ritibus paganis olim consecrata destinatáque erant: de quibus *hoc Codice* præterea agitur disertè *l.4.5.inf.de locat.fund. iuris Emphyteutici Reipubl.& Templorum: l.24.52. inf. de petitionibus: l.vlt.inf.de collat.donatar. l.41.inf. de operibus publicis.*

De his igitur quatuor ex *hâc l.* notanda sunt: 1. *Nonnulla* ex his à Principibus ante Valentinianum & Valentem à Constantino M. videl. filiisque eius, priuatis partim vendita, partim donata fuisse. Sanè in genere Aggenus Vrbicus, *commentario in Frontinum, lib.1.p.78.* scribit: *In Italiâ autem multi, crescente Religione sacratissimâ Christianâ, lucos profanos, siue Templorum loca occupauerunt, & serant.* Eodémque pertinet quod Sext. Aurelius Victor ait, *Constantinum M. auiditatem suorum primum aperuisse.* Neque abludit, quod de profusâ largitione à Constantini M. temporibus notat Auctor subditus *Notitiæ Imperij c.2.* Neque dubium mihi Constantini M. & Constantij constitutiones complures, qui de donationibus ab his factis agunt, hùc pertinere. Sed disertè Libanius, non tantùm *Orat. in Iuliani necem* 10. *p.266.* ante Iulianum opes Templorum donatas scribit: Verùm φίλως idem, *Orat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν quam nuper extuli, *p.9.* 10.22. Bona Templorum & sacrorum Gentilitiorum à Constantino M. detracta memorat, huicque facto infelicitatis Constantini M. & stirpis eius causam tribuit: Quin & Templa ipsa à Constantio priuatis vilissimarum rerum instar donata, ibidem ait *p.* 22. 23. Idémque *Orat. Apolog.* 26. *p.591.* Spoliatos à Constantino Deos τῷ παντὶ ait. Cedrenus quoque *p.234.* scribit, Constantinum iussisse τὰς τῶν ναῶν περιόδους ἐκκλησίαις δωρῆσαι. Videndus & in hanc rem Iulianus, *Orat.p.7.p.424.* & Theodoretus *lib.8.c.20.* Id verò à Constantino M. factum colligo, à Dalmatij & Zenophyli potissimùm Consulatu, id est, ab An.D.333.ex *l.1.sup. de sepulchro violato*: Vbi dixi. Et hæc de Constantino M. De Constantio quoque testis non vno loco Libanius, *dictâ Orat. pro Templis*, *p.28.* & in *Iuliani necem p.* 253. 266. Verùm de hoc dicam adhuc ad *l.* 1. & 2. *inf. de conlatione donatorum.*

Secundò docet *hâc lege*, loca ista, prædiáque Templorum (à diuersis Principibus, id est, Constantino & Constantio anteà vendita donatáve) suo tempore in iure Templorum rursùm fuisse: Iulianus scil. Apostata ea retraxerat iurique Templorum restituerat, vnà cum aliis opibus Templorum; de quo Libanius, *d.Orat.10.in Iuliani necem, p.266.* pariter vt possessiones ciuitatum *l.2. inf de locat.fundor.*

Tertiò ex *hâc l.* notetur, Valentinianum & Valentem etsi inter initia Imperij sui libertatem religionis Paganis fecissent, (quod docet *lex 9.sup de maleficis*, & Symmachus quoque *relat. ad filium Valentiniani*) attamen vt sacrificia nocturna & malefica sustulêre *l.7. 8. & 9.sup. de maleficis*, & Zosimus, *lib.4.* ita & loca seu prædia Templorum, quæ à Iuliano paulò antè Templis reddita fuerant, Templis ademisse.

Eáque (quod Quartum & præcipuum *huius l.*) priuatæ rei suæ sociari & incorporari, non autem priuatis, quibus à Iuliano adempta fuerant, restitui voluisse: cùm tamen ea proculdubio nonnulli priuatis restituenda censerent: vti aliàs per Tyrannidem erepta suis pristinisque dominis reddi æquitas suadet, & maximè si empta ab his bona fuerint. Et hæc quidem Valentiniani & Valentis hac parte circa bona Templorum sententia fuit. Quid verò secuti deinceps Imperatores de his locis Templorum sanxerint fecerintque, docebunt aliæ leges, ac nominatim quid Gratianus Imp. *lex 20. inf.de Paganis*: quid Theodosius M. *lex 4. inf.de locat.fund. iuris Templ.* quid Honorius *lex 5. eod.tit. & lex 41. inf. de operib. publ.l. 19.20. inf. de Paganis*: quid Arcadius *lex 24. inf. de petit.* & *lex vlt.inf.de collat.donat.* quid Theodosius Iun. *lex 32. inf. de petitionibus*: & *d. l. vlt. inf. de conlat. donat.*

¶Porrò de eo paulò accuratiùs videndum est quod *hanc l.* Valentiniano & Valenti tribuendam dixi. Neque enim dubitatione res hæc caret, quod etiam Baronio in mentem rectè venit, qui vltimùm tamen Valentiniano & quidem soli eam tribuit. Nam si Subscriptioni *huius leg.* stamus, in quâ dicitur hæc lex *data Med.* id est, Mediolani vt alioquin accipi solet, incunctanter hæc *lex* Valentiniano accepto ferenda fuerit: quandoquidem Valentiniano in Imperij cum fratre diuisione occidens, & in eo Italia cessit, vbi Mediolanum: quò sese etiam statim diuiso palatio cum fratre contulit, teste Ammiano, Marcellino *lib.26.p.339.* vti viceuersâ Valens Constantinopolim *d.p.319.* Quod vtrumque constitutiones huius Codicis complures docent. Si verò inscriptioni stamus, quæ præfert *hanc leg.* datam *ad Cæsarium Com. R.P.* tum ea Valenti tribuenda videatur: quandoquidem Cæsarius hic Comes R.P. Gregorij Nazianzeni frater (qui ideò hanc fratris sui Comitiuam R.P. memorat, *ep.17. & in carmine de vitâ suâ*, & *Orat.10. in laudes huius Cæsarij, p.168. 169.*) sub Valente atque in Orientis Imperio Comes R.P. fuit: vt apertissimè testatur *d.Orat.10.* Nam posteaquam dixisset, inter Valentinianum & Valentem certatum fuisse, quisnam sibi Cæsarium magis deuinciret, & cuiusnam ille magis amicus & familiaris diceretur, statim subiicit, eum in Bithyniâ Comitem R.P. egisse: διέτριβε μὲν ἐν τῇ Βιθυνῶν, τὴν οὐ πολλοστὴν ἀπὸ βασιλέως δίπτων ἀρχὴν, ἡ δὲ τοῦ ταμιείου τῶν βασιλικῶν χρημάτων, καὶ τῶν θησαυρῶν ἔχει τὴν ἐπιμέλειαν· ἐντεῦθεν γὰρ αὐτῷ τὰς μείζους ἀρχὰς βασιλεὺς προσημμάζετο. Ergò Cæsarius Comes R.P. in Oriente extitit ad hanc dignitatem tum euectus: non sub Iuliano, quod hactenus censent, etiam Baronius, quod etiam argumentum *dicta ep.17.* perperam præfert: neque tamen ex *vllo* Gregorij Nazianzeni *loco* id probari vllatenus potest: imò contrà, *eâ orat.10.* expressè hunc honorem ad veteres aliosà Valente additum scribit. Quam Comitiuam etiam posteà aliâ dignitate auctum fuit; Quò pertinent illa ἐντεῦθεν γὰρ αὐτῷ τὰς μείζους ἀρχὰς βασιλεὺς προσημμάζετο, collatâ videl. ei Præfecturâ vrbis Constantinopolitanæ, cuius meminit Ammianus Marcellinus in gestis anni 365. *lib.26.p.346.* & Zosimus *lib.4.p.787.* Quid igitur dicemus? Putabat Baronius An.364. *n.8.* duos hoc eodem tempore Cæsarios fuisse, quorum vnus in Occidente Comes R.P. fuerit sub Valentiniano, alius verò ab hoc diuersus, purà Gregorij Nazianzeni frater; interpretatione verba illa ἡ δὲ τοῦ ταμιείου τῶν βασιλικῶν χρημάτων, ita versa sunt, *Quæstoris siquidem munere fungebatur.* Nam imò vnus idémque Cæsarius fuit, vna eadémque dignitas seu officium: verbis enim illis ἡ δὲ τοῦ, &c. *Comitiua rei priuatæ* describitur: ταμεία τῶν βασιλικῶν χρημάτων est Comitiua rei priuatæ, quam Cæsarius gessit: Sic idem Gregorius, de *vitâ suâ* eandem Cæsarij Comitiuam vocat ταμιείων πέρι: Quod *Quæstoris* appellatione hoc

æuo perperam exprimitur: quo Quæstor, non vt olim, erat qui pulicæ pecuniæ præerat, verùm què hodie fermè *Cancellarium* dicimus, penes quem legum dictandarum pro Principe, & rescriptorum ad preces supplicum ius erat, vt patet ex *Claudiano*, & *Notitiâ Imperij*: de quo *suo titulo*. Sic tot argumentis indubitatis liquet, Cæsarium Comitem R.P. in Oriente fuisse, vbi & mox Præfectus vrbi Constantinop. factus est: Quare in subscriptione *huius l.* per *Med.* non Mediolanum accipiendum est, verùm *Mediana*, pariter vt in subscriptione *l.13.infr.de operibus publ.* Mediana, inquam, quod suburbium erat Naissi, tertio à ciuitate lapide, vbi Ammianus Marcellinus hoc ipso Anno scribit, Valentinianum & Valentem quasi mox separandos partitos esse Comites, *lib.26.p.339.* Proindè Mediana vt in abitu transitum his præbuerat (quod etiam, vt dixi, ostendit *d.l.13.*) ita etiam Valenti ad orbem suum redeunti Constinopolim præbuit. Sed menda adhuchæret in subscriptione *huius l.* in mense videl. apposito: data enim dicitur hæc lex *Prid.Non.Febr.* Diuo Iouiano & Varroniano Coss. Quod nullà ratione stare potest, quod etiam Baronius iam rectè animaduertit; Iouianus enim Imperator creatus est V.Kal.Martias; idémque fratrem Valentem *V. vel IV. Kal.* Aprilis in Imperij societatem adsciuit. Quare putabat Baronius reponendum hîc *Prid. Non. Sept.* Quod & ipsum stare non potest, si Valentiniano soli, vt ipse putat, hæc *lex* tribuatur: quia mense Septembri huius anni Valentinianus Aquileiæ, mox Altini, tandem Veronæ egit, non Mediolani, quod complures *huius Codicis* constitutiones docent, quas habes in *Chronol.* Itaque putem ego rescribendum; *Prid. NON. FR.* id est, *pridie Non. Nouembr.* quod in pridie *Non. Febr.* facilè migrauit, pariter vt *l.32. infr. de appellationib.* & *l.15. quorum appellat.* Ergo vtrique Valentiniano & Valenti hæc *lex* tribuenda: eo tempore lata, quo præcipua adhuc rerum per Valentinianum etiam in Oriente regebantur.

¶ *De non* VSVRPANDIS *rebus priuatis, nisi sciente Comite R.P.*

IX. * Idem AA. ad Symmachum P.V."

OBSERVET in posterum Eminentia Tua, ne quid de rebus rei priuatæ violetur", nisi prius Comes rerum priuatarum fuerit gnarus. Dat. VII. Id. Mar. Med. Valentiniano & Valente AA. Coss. [365.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.* velut temporaria.

" Romæ. *De hoc Symmacho* P.V. (qui Epistolographi pater fuit) vid. *Ind. Personarum.*

" Tuenda hæc vox, neque mutanda in *ventiletur*, mox vt ostendam.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. duæ constitutiones sequuntur, aduersus vsurpationes tum rerum priuatarũ Principis, *h.l.* tum fisci, *l. prox.* 10. VSVRPARI igitur aliquid de rebus Priuatis Principis, deinceps, & quidem intra Præfecturam vrbis, vetat *hâc l.* Valentinianus Sen. nisi priùs Comes rerum priuatarum eius rei gnarus fuerit: vsurpari, inquam, vt habet *lex* ipsa, *violari*, non *ventilari*, id est, contingi, vsurpari, imminui: quæ *Violandi* vox in rebus maximè Sacris & pretiosis vsurpatur: Ita & *violari sepulchra* passim dicuntur: vid. *suo tit. lib.9.* violari castitas, *l.vn. si quis eam cuius fuerit tutor*: Sic violari dignitas & existimatio, apud *Ciceronem*, & similia. Neque tamen hic sensus est, quasi dicatur, vt si apud P.V. vel coloni vel perpetuarij alijque istius conditionis homines de fundi proprietate sibi inuicem controuersiam moueant, ventiléntque, interque se, & velitentur, Comes priuatarum à P. V. gnarus fieret, moneretur: Quod perperam putauit Gutherius 3. *de officio domus Augustæ, c.25. p.627. 628.* Quid igitur? Simplicissimus hic vt dixi sensus est: non posse quicquam *vsurpari*, alienari, deripi, de rebus rei priuatæ, nisi ex scientiâ Comitis Rerum priuatarum: & quidem si benè colligo, ne ab ipso quidem Præfecto vrbis, cui hæc *lex* inscribitur. *Obseruet*, inquit, *in posterum Eminentia tua, ne quid de rebus rei priuatæ violetur*, vel alterum ab aliis in dignitate positis, qui in vrbis vsus quædam ex rebus priuatis Principis vsurpasse videntur: fortè ad opera publica, arg. *l.11.12.inf. de operibus publ.* quæ eidem Symmacho P.V. Anno Superiore inscribuntur. Igitur vetat *hâc l.* Valentinianus quidquam ex his *contingi* nisi gnaro Comite R. P. qui tum Mediolani versabatur vnà cum Valentiniano: Sub cuius dispositione res priuatæ Principis erant: quamlibet etiam Rationalis priuatæ rei per vrbem Romam & suburbicarias regiones consensum suum hâc in re præstaret, (de quo *Notitia Imperij*; & *lex 49.infr.de appellat.*) Ergò Comitis R. P. scientiam hâc in re requirit Valentinianus Sen. Sed enim Honorius Imp. posteà Principis ipsius auctoritatem in auro atque argento rei priuatæ vsurpando desiderauit, *l.14.infr.* Alia verò sententia est, Valentinianeæ *legis* 1. *C. de appellat.* vt & Valentinianeæ *legis* 1. *Cod. de off. Comit. rerum priuat.*

¶ Ceterùm videri possit nominatim ex locis & prædiis Templorum quid in sp. *huius l.* vsurpatum, quæ Valentinianus quoque rei priuatæ sociari superiore Anno iusserat *l. 8. supr.* quæ *lex* Comiti R. P. inscribitur: in quibus & ædificia quædam sacra, Templáque, & sepulchra fuêre: Quæ ne violarentur, suo æuo ad Comitis R. P. dispositionem pertinuisse auctor est Cassiodorus 6. *var.* 8. quò fortè quoque propè pertinet *VIOLANDI* vox *hâc l.* Verùm hæc coniectura tantùm est.

¶ *De*

¶ *De* QVADRVPLI *Pœna colludentium in fraudem fisci cum interuersoribus.*

x. * Idem AA. ad Dracontium Vic. Afric."

QVi, in contractibus scelestis, ac fisco perniciosis, interuersorum maculosis" sese fraudibus implicuerunt, in quadrupli redhibitionem" teneantur. Dat." xv. Kal. Decemb. Adrumeto", Valentiniano & Valente AA. Coss.

NOTÆ.

* *L. Qui in contractibus 8. C. eod. tit.*

" *Draconto huic Vicario Africæ* plures aliæ constitutiones *hoc Codice* inscribuntur hoc Anno : vid. *Indic. Personarum* : & quidem ad rem fiscalem & tributa &c. pertinentes.

" *Maculosa* fraudes interuersorum. Eodem sensu dicitur quis *maculare* se furtis & sceleribus, *leg. 1. supr. ad leg. Iul. Repet.*

" Id est, præstationem, solutionem vice annua.

" Pro *reddita*. Neque enim Valentinianus in Africa erat, sed Vicarius Africæ, cui hæc *lex* inscribitur.

" *Adrumeti* consistebat Vicarius Africæ : de *Adrumeto* porrò hac vid. *Topograph.*

COMMENTARIVS.

DE VSVRPATIONE seu INTERVERSIONE rerum fiscalium est hæc Valentiniani Sen. constitutio, quæ etiam exstat in *Cod. Inst.* quam tamen Amaya* hîc intactam transmisit. *Interuersores* propè dicuntur ij qui rem & pecuniam fiscalem administraotes, eiusdem euersores sunt & decoctores : eóque sensu *interuertere rationem fiscalem* dicontur Officiales Rationalis, *l.7. sup. de cohortalib.* item *interuersio susceptoris*, vel Tabularij, *l.27. infr. de susceptoribus* : quo ipso sensu euerti fiscalia commoda dicuntur, *l.14. infr. de Decurion.* euersitatio, *l.1. infr. de susceptoribus* : Interuersoribus autem his *maculosæ fraudes*, id est, infames, turpes, *h. leg.* tribuuntur. Nempè hi inter alia contractus scelestos ac fisco damnosos cum priuatis inibant : putà fortè per nundinationem mutuam, vel fœnebrem pecuniam aliis *dando* ex rationibus fiscalibus : id quod sanè sub grauissimâ pœnâ prohibitum fuit : de quo *duob. titulis, hoc Codice* : nempè *hoc ipso libro, tit. 24. infr. de his qui cum dispensatore contraxerunt* : & *lib. 12. de his, quæ ex publicâ collat. illata sunt, non vsurpandis.*

¶ Atque vt vetiti publicæ pecuniæ administratores, contractus huiusmodi scelestos inire ; ita & coërciti qui horum Interuersorum fraudibus in contractibus scelestis & fisco perniciosis sese implicuissent : id est, qui cum his in fraudem fisci contraxissent : Quæ *huius legis* sententia est ; non verò vt vulgò de Interuersoribus ipsis accipienda. Igitur quadrupli pœna his imponitur *h. l.* a Valentiniano Sen. pariter vt ab eodem, hoc ipso Anno, *l. 1. inf. de his qui cum disp.* seu *l. 1. Cod. de iis qui ex publicis ration. h. Si quis* inquit, *ab Exactoribus, Tabulariis, Arcariis, Officiisve rationum, vel alio, cui fiscalium thesaurorum tutela mandatur, fœnebrem pecuniam sumpserit, detectus in eodem, ad quadrupli pœnam ex hâc auctoritate teneatur.* Eaque Quadrupli pœna hâc in re solemnis fuit, *secundum iuris ordinem*, vt dicitur *l.16. infr.* Proscriptionis & Deportationis aliquando pœna sancita, *l. 2. d. l. de iis qui cum dispen.* & *leg. 2. d. l. 12. de his qui ex publ. conlat.*

¶ *De* EPIMETRO CENTESIMARVM, *quod coloni rei priuatæ Arcariis dependebant ?*

xi. * Idem AA. & Gratianus A. Alexandrino" Com. R. P.

VT" perspicuè Colonorum" vtilitatibus consulatur, decimâ Indictione singulas tantum dependant Centesimas qui" reditus domui nostræ debitos quotannis" iuxta consuetudinem Arcariis tradunt: Ita tamen, vt" singularum quoque Centesimarum ratio semper euidens Scientiæ Tuæ digesta referatur: videlicet", vt, erogationibus" cunctis apertâ instructione patefactis, reliquorum ratio ex Centesima" possit agnosci. Dat. vi. Kalend. Octobr. Dorostori, Lupicino & Iouiano" Coss. [367.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* velut Temporaria, à *Cod. Inst.* Repetita hæc *lex* in *l. singulas 14. infr. de Susceptoribus* : paucis detractis vel mutatis.

" Alexandrino, *l. 1. infr. de Equorum conlat.* vt & *l. 12. infr. de petitionibus.*

" Prima hæc sententia abest a *d. l. 14.* vsque ad, *Singulas.*

" De Colonis rei priuatæ, vid & *l. 8. 10. de lustrali* ; *l. 5. de extraord. l. 3. de actor. procuratorib.* &c. v. *paratitlon de fugitiuis colonis.*

" *Ij qui.* * Hinc incipit *d. l. Singulas.*
" Inuerſa hæc, *d.l.*14. ita. *Arcariis quotannis iuxta conſuetudinem tradunt.*
" *Vt earum quoque Singularum*, ita *d.l.*14.
" Abeſt a *d.l.*14.
" Id eſt, ſolutionibus Centeſimorum.
" *Eadem Centeſima, d.l.*14.
" *Doroſtolo, d.l.*14. *Duroſtorum* hæc in Myſia & quidem ſecunda de qua vid. Ammianum Marcellinum, *lib.*27. *p.*367. Eius mentio quoque in *Itin. Peutinger.* & *Antonini*, & in *Notitia Imperij.*
" *Ꭓ. Ioniano*, vt etiam *d l.*14.

COMMENTARIVS.

VALENTIS Imp. hæc conſtitutio eſt, & quidem de REDITIBVS debitis Domui Principis à Colonis rei priuatæ, quæ paucis ſubductis vel mutatis repetita extat *infr. tit. de Suſceptoribus, Prapoſ. & Arcariis*, *l.*14. non aliâ ratione, quàm quia in eâ *Arcariorum* mentio fit. Quæ quidem *lex* admodum obſcura eſt: lucem quantum poterimus nunc inferimus.

Primò quidem duos *Fines* quò hæc *lex* collineat hîc adſignari notamus. Primum finem ex primis ſtatim *legis* verbis tenemus (quæ tamen abſunt à *d.l.*14.) *vt perſpicuè*, inquit, *Colonorum vtilitatibus conſulatur.* Quæ ſanè Valentis animum arguunt in Colonos ſeu Ruſticos propenſum: cuius ſtudij index eſt quoque *lex* 3. *C. Iuſt. de defenſor. ciuit.* Imò diſertè Themiſtius, *Orat* 10. *ad ipſummet Valentem*, *p.*224. ait, Valentem agricolas tributorum onere leuare ſtuduiſſe: *τοῖς γεωργοῖς ἐπαντᾶν συνθυμεῖ τὰ λειτουργήματα.* v. eundem *p.* 243. videatur & *lex* 1 *infr. de Equorum conlat.* quæ hoc ipſo Anno data eſt, & eidem Alexandrino Com. R. P. inſcribitur. Sed & Ammiani Marcellini *lib.*31. *p.*496. de Valente iudicium iſtud eſt, *cum prouinciarum æquiſſimum tutorem fuiſſe. quarum ſingulas vt propriam domum cuſtodiuerit immunes.* Alter finis *fine l.* continetur; *quo videlicet Erogationibus cunctis apertâ inſtructione patefactis, reliquorum ratio ex Centeſimo poſſis agnoſci.*

Secundò *Decima Indictionis* hâc lege mentionem fieri obſeruandum eſt, quæ hoc Anno D. 367. pridie iam eius diei initium parat, quo hæc lex data eſt: *VII. Kal. Octobr.* notam enim ſumpſiſſe Indictionem exordium à menſe Septembri, teſte Ambroſio, & quidem ab *VIII. Kal. Octobr.* teſte Beda, quod poſteà ad initium Septembris menſis retractum fuit. Porrò Decima hæc Indictio Orientalis & Valentiana, quámque rectè his Coſſ. conueniat, alibi oſtenſum eſt, vt Anno proximo 368. Vndecima Valentiaca rectè tribuitur *l.*9.10. *f. infr. de indulgent. debit.*

Tertiò notandum, *Arcariorum* hâc *lege* mentionem fieri, de quibus *infrà ſuo titulo*, *de Suſceptoribus*, *Arcariis*: Sub quo hæc quoque *lex* repetita extat. Paucis tenendum, fuiſſe Arcarios ſuſceptores redituum domus Principis, vt vel *hæc lex* docet.

Quartò notandum (quod & potiſſimum) agi *hâc lege* de *Centeſimis*: De quibus hæc indicantur. Primò Eas à *Colonis* præſtitas ſeu depenſas. Secundò Depenſas *annuatim.* Tertiò Et quidem à Colonis *Rei priuatæ*, qui reditus domui Principis debitos quotannis tradebant. Quartò *Maiores* ſingulis Centeſimis hactenus depenſas. Quintò, At *Singulas* tantùm Centeſimas *hâc lege* à Valente exigi & præſtitui. Sextò, Et verò præſtitui, *vt* Colonorum vtilitatibus conſulatur. Septimò, Sub *hâc* quoque *lege*, vt ratio harum ſingularum Centeſimarum in Comitis R. P. notitiam referatur. Octauò, Eô ſcilicet fine, vt ad eum perlatis cunctis erogationibus, id eſt, Solutionibus Centeſimarum, ex Centeſima *reliquorum* ratio poſſit agnoſci, id eſt, quid ſolutum non fuerit. Sic itaque de Centeſimis his iam multa, & octo quidem habemus, à quibus depenſæ eæ, quando, quibus traditæ, item de modo earum, quo fine, quâ lege, & conditione. Neque dum tamen hæc ſufficiunt, vt ſciamus liquidò quænam illæ Centeſimæ fuerunt; Quare ex aliis *legibus* id adſciſcendum. Igitur *Centeſimas* has illas eſſe puto, quas *Epimetri* loco Suſceptores ſpecierum fiſcalium vel rerum priuatarum ac proinde Arcarij accipiebant pro diametris, ſeu intertrimento; quod inter ſuſceptionem & erogationem contingere ſolet, *pour la décale, ou pour la refaicture*; de quo Epimetri genere vndecim ſunt *hoc Codice* Conſtitutiones. Sanè de Centeſimâ illâ hâc ipsâ agunt quinque prætereà *leges*, putà *lex* 36. 38. *infr. de Nauiculariis leg.* 3. 14. 15. *infrà de Suſceptoribus.*

¶ Ergò duo de his *hâc lege* conſtituit Valens. Primò ſingulas tantum Centeſimas iubet *hâc lege* Valens Arcariis à Colonis dependi, pro diametro; cùm tamen nonnullis, veluti Nauiculariis quaternæ Centeſimæ darentur: *leg.* 7. 36. 38. *dicto titulo de Nauiculariis*, item aliis, Quinquageſimæ, & ſic duæ Centeſimæ, vel Quadrageſimæ, id eſt, duæ Semis Centeſimæ: *leg.* 21. *infr. de Suſceptoribus.* Verùm de hoc omni pleniùs ad *leg.*4. *de Suariis*: & *dict. leg.* 7. *de Nauiculariis.* Et hoc primum quidem Valens eo fine, *vt perſpicuè Colonorum vtilitatibus conſuleret*, cum anteà ſcilicet maior modus ab his pro diametro exigeretur. 2. Alterum iam priuatarum rerum vtilitatem reſpicit. Nempè ſeparatam Centeſimarum præſtitarum Arcariis rationem ad Comitem R. P. mitti iubet Valens: quò videlicet ex hâc quoque Centeſimarum ſupputatione colligi poſſit Reliquorum ratio, quid videlicet ſoluendum ſuperſit ex reditibus domui Principis debitis. Nempe, ex Epimetri modo, ipſius metri modus colligitur.

¶ De

¶ *De* CVPRESSIS *ex luco Daphnensi: quatenus eas* ALYTARCHÆ *Antiocheno exscindere ius sit.*

XII. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEODOSIVS AAA. Pancratio" Com. R. P."

ET more" veteri, & Constitutis † nos maiorum accessisse cognoscas, & Alytarchæ Vrbis Antiochenæ plantandi plures, excidendæ vnius cupressi, iubemus tribui facultatem. Dat. xv. Kal. Iul. Thessal.' Ausonio & Olybrio Coss. [379.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iust.* vt & ab *Annalibus Ecclesiasticis* Baronij, quo tamen ea referri debuit. Eam indicat, simul eius sententiam complectitur & abrogat *lex 2. Cod. de cupressis ex luco Daphnensi.*

" Eidem *Pancratio* Com. R. P. inscribitur anno proximo 380. *lex 2. sup. de Palat. S. L. 1. 2. inf. de locat. fund. l. 12. 14. inf. de petitionib.*

" Ad Com. R. P. curam & dispositionem pertinuisse Daphnensis luci curam, hæc inscriptio ostendit: pariter vt Palatij & Aquæductus Daphnensis, inscriptio legis 2. *inf. de Aquæductu.* Nempè quia Palatium & lucus Daphnensis ad rem priuatam Principis pertinebant. Cæterùm domus Principis seu rei priuatæ curam ad dispositionem Comitis R. P. pertinuisse docet *lex.* Quæ causa etiam est, cur, hæc *lex* sub *hoc titulo* posita sit.

" Pro *more*: aliàs legendum foret, *&* *mori.*

† *Constitutiones* Christianorum Principum ante se intelligit Theodosius M.

' *Thessalonica* constitutus Theodosius M. hoc tempore fuit, v. *Chronolog. Theod.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. hæc Constitutio est, de CVPRESSIS Luci Daphnensis propè Antiochiam, qui Lucus ad rem priuatam Principis pertinebat: quæ causa est, cur ea, pariter vt superior sub *hoc titulo, de iure fisci,* posita sit: (fisci quippè appellatio generalis rem quoque priuatam Principis complectitur:) Eadémque de causâ *Comiti rerum priuatarum* hæc *lex* inscribitur, pariter vt inscribitur *lex 2. infrà de Aquæductu*, quæ de Aquæductu Daphnensi pariter est. Vtraque verò constitutio pertinet ad Tuitionem Luci & Palatij Daphnensis, ne videl. amœnitatibus suis & delicijs priuetur.

¶ De *Daphne*, suburbano Antiocheno, eiúsque decoris aliis, dicam plenâ manu ad *l. 2. inf. de Aquæductu.* Illud ad *hanc leg.* nunc sufficiat, *Lucum* ibi fuisse cupressis obsitum amœnissimum: de quo fidem faciunt præter hanc Theodosij M. *legem*, Arcadij filij eius *lex 1. C. Iust. d. tit.* Atque hic lucus inter præcipua Suburbani istius decora censitus, sic vt hôc cùm maximè censeretur, commendaretúrque. Eum habes picturâ arborum adumbratum in *Itinerario Peutingeriano, fol. 9.* Meminit & commendat eum non *vno loco* Libanius, *de vita sua p. 76. 77.* & in *Antiochico p. 380. 381.* Chrysostomus quoque inter alia *homiliâ 17. tomo 4 p. 426.* & Edit. Paris. *tomo 1. p. 201.* ὅταν ἀκούσῃς τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο ἐγκώμιον, μή μοι τὴν Δάφνην εἴπῃς τὸ προάστειον, μηδὲ τὸ πλῆθος καὶ μῆκος τῶν κυπαρίσσων, μηδὲ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων. Sozomenus etiam *lib. 5. c. 18.* Δάφνη τὸ ἐπίσημον τῆς Ἀντιοχείας προάστειον, κομᾷ μὲν ἄλσεσι κυπαρίσσων πολλῶν, πεποίκιλται δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις φυτοῖς ἀναμὶξ τῆς κυπαρίσσου &c. Procopius, *Persicorum, 2. p. 62. 67.*

¶ Et fuit hic lucus Palatio proximus, & in re priuatâ & delitiis Principum. vt iam ostendi. Hâc de causâ proindè Cupressum inde priuato exscindere vetitum. Quod præter *hanc leg.* testantur duæ insuper filiæ Arcadij & Theodosij Iun. constitutiones, quæ extant *C. Iust. tit. de Cupressis ex Luco Daphnensi excid.* Testatur & Libanius, *de vitâ suâ*, duobus locis, *p. 76.* καίτοι μὴ χεῖρω ποιῶν τὴν Δάφνην, μηδὲ ἐπιφέρειν κυπαρίττοις σίδηρον, & *p. 77.* κυπαρίττοις μὲν ἐν τῇ Δάφνῃ σίδηρον ἐπιτιθέναι ἐγνώκει· τοῦτο δὲ εἰδὼν ἐγώ, τὸ τιμωροὺς πειλῆφεν ἐκ τῆς ἀγαθῆς, πρός τινα τῶν αὐτοῦ συμπότων ἔλεγον, ὡς ὁ παροξύνων τὸν Ἀπόλλω διὰ τῆς κυπαρίττου, καὶ ταῦτα αὐτῆς τῆς οἰκίας ἀφ' ὁμοίας πεπληρωμένης αἰτίας. Tandem & Procopius, *lib. 2. Persicorum p. 67. infr.* τότε γὰρ αὐτίκα μὲν σκληροῦ Δάφνῃ τοῦ προαστείου ἐκ τοῦ αἰφνιδίου ἐπιπεσόντος, τῶν κυπαρίττων αἳ ταύτῃ ὑψηλαὶ ἐτύγχανον οὖσαι, ἐκ ῥιζῶν τὴν ἐσχάτην ἀνατραπεῖσαι ἐς τὴν γῆν ἔπεσον, ἅπερ ὁ νόμος ἐκτέμνεσθαι οὐδαμῶς εἴα.

¶ Causam verò Interdicti istius, quam Libanius ex superstitione & fabulis Gentilium reddit, nil moror: Vera causa fuit sub Christianis Imperatoribus, ne quid Luci & Palatij Daphnensis amœnitati detraheretur. Quare & grauissimâ pœnâ id vetitum *d. l. 1. & 2.* Adeò quidem vt ne Rectoribus quidem seu Iudicibus prouinciarum, ac nominatim Syriæ-Cœles Rectori, arbores exindè cædere licuerit: Quanquam Theodosius Iun. posteà *d. l. 2.* ex permissu Præfecti Prætorio Orientis exscindendi eis potestatem fecit. *Alytarchis* tantùm vrbis Antiochenæ solis, & more veteri (sub paganis videl. Principibus) & constitutis Christianorum Principum, exceptis, quibus id licuit, Quod & *hâc l.* permittitur à Theodosio M. Et tamen mitigato modum tamen, & angustè admodùm: sub duabus conditionibus & limitationibus; putà 1. Vt vnam tantùm cupressum his exscindere liceat: 2. Sub hâc adhuc lege, vt plures inuicem plantarent: quâ ratione nil decori & amænitati Luci Palatiique Daphnensis deperiret, per huiusmodi substitutionem seu suffectionem.

¶ Ad quid autem hæc cupressi excisio permissa Alytarchæ? Nempe ad ludorum ornatum, quos Alytarchæ edidêre. Alytarcha scil. Vrbis Antiochenæ, cuius mentio quoque fit *l. 2. infr. de expensis ludorum*, *lex 1. Cod. Iust. de cupressis ex Luco Daphn. & l 1. eod. Cod. de off. Com. Orient.* specialis sacerdos fuit Antiochiæ (quanquam & alibi *Alytarchas* quoque fuisse ex *veteri Inscript. Arundeliaca p. ....* discimus) qui idem & Agonotheta erat,

 ludisque

ludisque edendis operam nauabat, vt disertè *d. lex* 2. *inf. de expensis ludorum*: Vbi plenè dicam, vt & de nominis *Alytarchæ* ratione, vt & Iudices seu Rectores prouinciarum ludis edendis operam ipsi nauabant. Sic tamen vt angustiore loco Alytarchæ horúmque ludi & editiones haberentur, velut Antiochiæ destinati, quæ totius Orientis caput & vertex erat. Hinc primùm Alytarchis his maiores expensas in ludos facere licuit, ex Theodosij Iun. constitutione, putà *d. l.* 2. *inf. de expensis ludorum.* Hinc secundò cùm Syriarchæ ludi sollicitudine Rectoris Syriæ exercerentur Alitarchæ ludi, tanquam maiores maioris iudicis curâ putâ Comitis totius Diœceseos Orientis, exercebantur ex Leonis *l. vn. C. de Offic. Comitis Orientis.* Hinc Tertiò, his cupressum ex luco Daphnensi exscindere licuit *hâc l.* quod forsan hâc tempestate Iudicibus non licuit. Licuit sanè posteà, Iudicibus Syriæ ex permissu Præfecti P. ex constitutione Theodosij Iun. *d. l.* 2. *C. de cupressis.* Contrà id prohibitum Alytarchæ, *eâdem l.* 2. quâ proindè *hac lex* abrogatur: Sic tamen, vt inuicem & pro compensatione istius iuris & sulatij Theodosius Iunior Alytarchæ vnam libram auri ex priuatâ re Principis dari iubeat. Tanta scil. habita fuit hæc vel vnius cupressi exsciondendæ potestas, vt septuaginta duobus aureis seu solidis, & sic librâ auri *ea l.* vel vna cupressus compensetur, adæretur, taxetur. Nempè ideò, ne paulatim lucus ille sublucaretur, seu elucaretur.

¶ Cœterùm quisnam cupressi illius vsus esse potuerit in ludis? videamus. Erant scilicet in his ludis Dendrophori, de quibus *l.* 20. *infr. de Paganis.* qui arbores Diis sacras gestarent: & nominatim cupressus in honorem Apollinis, cuius cultus præcipuus in Syria erat, atque in ipsâ Daphne, vbi festum Daphnense agitatum: de quo Libanius, *duabus orationibus*, *περὶ τοῦ ἀλυτάρχου p.* 35. *& περὶ τοῦ Δαφναίου, p.* 64. ad quas dixi *p.* 13. ¶ Quæ cùm ita sint, apparet, *hanc leg.* quoque ad *Ecclesiasticam* historiam referendam: ex quá duo in id discimus, sub Theodosio M. Sacerdotes & ludos Gentilitios hoc adhuc tempore stetisse, & quidem apud Antiochiam Syriæ, solitâque pompâ ibi exhibitos: & verò Theodosium inter imperij sui initia exhiberi voluisse, stuisse, cùm de eo tamen nonnulli ambigerent, eíque rei intercederent: Quæ occasio fuit *huius l.* ferendæ: quâque ideò Theodosius M. profitetur, *se mori veteri & constitutis Maiorum hac parte accessisse.* Christianissimus cæteroquin Imperator, & a veterum Gentilium institutis longè diuersus: quod ostendunt variæ eius deinceps constitutiones, aduersus Paganos paganorúmque ritus latæ.

¶. *De* TERMINANDARVM *fiscalium causarum tempore siue in prima, siue in secunda instantia.*

XIII. * Idem AAA. ad Messianum'' Procons. Afric.''

IN omnibus fiscalibus causis, quisquis Iudicum'' Cognitor resederit (exceptis Magnificis Viris Largitionum Nostrarum Comitibus'', quos extra ordinem ' negotia definire, non multo ante latam'', secundum veteres † mores, Constitutionem † præcipimus'') si intra eandem prouinciam res agatur, duos menses satis abundéque sufficere censemus: si ex contiguâ personæ atque instructiones necessariæ putabuntur, quatuor: si ex Transmarina, sex. ¶ Cùm verò de causæ meritis interpositâ prouocatione tractabitur, in eâdem prouinciâ partibus constitutis, intra viginti: si ex contigua, intra quadraginta dies negotium terminetur '. Dat. xv. Kal. Octob. Aquil. Arcadio A. I. & Bautone Coss. [385.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Indicari videtur hæc *lex* in *l.* 46. *&* 64. *inf. de Appellat.* quâ posteriore ea abrogatur.
' Etiam qui vice sacrâ iudicant.
'' id est, Comite S. L. & Comite R. P.
'' id est non ordine scrupuloso iudiciorum.
'' *α.* *Latâ*, & mox *Constitutione.* † Veteres mores.
†, Constitutio hæc Valentiniani Iun. nusquam comparet.
α. *Præcipimus.*
' Quid si ex transmarina? Istud hîc omissum.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Iun. hæc constitutio est, de ACTIONVM seu causarum fiscalium finiendarum termino: & altera quidem *hoc titulo.* Prima enim super eo fuit Constantini M. Constitutio *l.* 4. *sup.* Et hæc quidem de termino actionum fiscalium, tum in primâ instantiâ, tum in secundâ, qui scil. sufficiens esse possit ad personas & instructiones necessarias. In vtraque distinguitur inter prouincias (quæ communis & aliàs distinctio est) Et quidem in primâ instantiâ, ita: Nempè duos menses terminandis causis fiscalibus præstituit, Imp. *h. l.* in eâdem prouinciâ: quatuor, in contiguâ, sex in Transmarinâ. Finge, bona habere me in Africâ prouinciâ proconsulari? Vel in eâ larem habere me; Sanè quę mihi lis cum fisco intercedit, mota semel, intra bimestre finienda est: *Satis* scil. & *abundè* hoc *tempus sufficere* visum Valentiniano Iun. Vel finge in eâ larem me non habere; Sanè, si in contiguâ prouinciâ (finge in sp. *huius leg.* quæ ad Africam pertinet,) larem habeo, intra quadrimenstre causam terminari oportet. Si verò in Transmarinâ prouinciâ, v. g. Galliarum, aut Italiæ &c. (nam hæ *transmarina* prouinciæ respectu Africæ) intra sex menses. Et exceptionem tamen addit ratione

tione Comitis S.L. & R.P. Apud eos scil. causa fiscalis si agitetur, vt extra ordinem *quadam* negotia definiebant, (quod & *veteribus moribus* conforme, & à se non multò ante constitutione suâ præceptum Valentinianus Iun. ait:) non tam angustis finibus causæ fiscales includuntur: proculdubio, quia negotia illa maioris metiri erant. Et hæc de primâ instantiâ, quò concinit anterior quoque eiusdem Valentiniani Iun. constitutio *l. 41. in f. inf. de appellat.*

¶ Secundæ instantiæ seu appellationi in causa fiscali hic terminus *h.l.* à Valentiniano Iun. præstituitur, nempè viginti dierum. Si pars in eâdem prouinciâ constituta sit, in quâ scil. appellationis Iudex cognoscit: 40, Si in contiguâ. Finge à Rectoris Numidiæ iudicio in causa fiscali ad Vicarium Africæ appellatum: Si pars in Africa proconsulari, vbi Vicarius Africæ morabatur, latem habeat intra 20. dies appellationis iudicium terminandum est: Si in Numidiâ ipsâ, intra 40. dies. Vt Appellationum aliarum causis finiendis varia tempora subindè præstituta sunt, ita & appellationum causis fiscalibus sua quoque, de quo est *lex* 21.28. 45.46.64. *de appellationibus*: Nempè Constans viginti pariter dies constitutione suâ ad Proconsulem Africæ præstituit *d.l.*21. Constantius pariter vt *hâc l.* dies 20. in eâdem prouinciâ; in aliis, 40. dies: *d.l.*28. Valentiniani Iun. qui *huius l.* auctor est, hâc parte duæ præterea constitutiones occurrunt, putà *d.l.*45. *&* 48. *de appellat.* Nempe appellationes transmarinas in causis fiscalibus apud Comitem R. P. intra annum agi vult: in contiguis verò prouinciis intra constituta iure tempora, *d. l.*15. quæ hoc ipso anno paulò antè data est, neque definitur ibi quæ sint constituta tempora. Alterâ verò constitutione, quæ hoc ipso Anno data est, trimestri pôst putà *d. l.* 46. illud ipsum statuitur, quod *hâc lege*: ita quidem vt hanc sanctionem suam nominatim indicare & firmare illâ videatur. Pariter vt indicare videtur, simul & abrogare Honorius Imp. *d. l. 6. inf. de appellat.* Sanè Marcellini Tribuni & Notarij cognit. in *Collat. Karthaginiensi* Edicto idem laxamentum tribuitur.

¶ Illud interim obseruandum ex *hâc leg.* Africam in obsequio Valentiniani Iun. stetisse: quamlibet Maximus Tyrannus Imperium cæso Gratiano hoc tempore vindicasset. Et tamen Latinus Pacatus *Panegyrico Theodos. c.*38. Africam à Maximo exhaustam scribit.

Nunc de Messiano cui *hac lex* inscribitur: *Messiani* huius mentio fit apud Augustinum, *contra Petilianum lib.*3. *c.*25. Sic quidem, vt disertè eum *Bautone COS.* (qui legi subscriptus est) Proconsulem fuisse indicet. Sed etiam ex gestis ostendit, eum *Post CONS. Bautonis*, id est Anno proximo 386. Manichæos audisse, & contra eos sententiam protulisse: *Inter multa etiam prorsus ad rem non pertinentia dicit*, MESSIANI PROCONSVLIS *sententia me fuisse perculsum, vt ex* AFRICA *fugerem, & propter hoc falsum quammulta alia consequenter non vtcunque dicere, sed etiam scribere, mirâ temeritate non timuit: Cùm ego Mediolanum ante* BAVTONEM CONSVLEM *venerim, eique Consuli Kalendis Ianuariis tandem in tanto conuentu, conspectúque hominum pro meâ tunc Rhetoricâ professione recitauerim, & ex illâ peregrinatione iam post Maximi Tyranni mortem Africam repetiuerim, Manichæos autem* MESSIANVS PROCONSVL *audierit* POST CONSVLATVM BAVTONIS, *sicut dies gestorum ab eodem Petiliano insertus ostenditur.*

¶ VSVRPARI *aliquid ex auro & argento rei priuatæ nil posse absque Principis authoritate.*

XIV. * Idem[1] AAA. Hyperechio[2] Com. R.P.

AVRI atque argenti maximum pondus plurimis diuersisque temporibus vsurpatum, & ad Ærarij nostri rationes non relatum, cognouimus: Quod ne in dispendium Rei Priuatæ procedat, vt faciliùs accepti expensique ratio clarescat, nihil volumus de Conlatione[3] prædictâ absque nostri auctoritate, in quibuscumque prouinciis[4], vsurpari, quò facilior sit Discussio pecuniæ, cuius nobis fuerit summa testatior.[5] Dat. XVI.[6] Kalend. Ian. Mediolani, Cæsario & Attico Coss. [397.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Forte *huic* iungenda *lex* 12 *suprà, de Tironibus*: ὕστερον πρότερον hic admissum: debuit enim *lex* 25 *prox.* huic anteferri.

[1] Qui *legi* 16. inscribuntur.

[2] *Hyperechius* Com. R.P. Eidem inscribitur hoc ipso Anno *d. lex* 12. Vbi tamen *Sperchius* vocatur: verùm idem *Hyperechium* memorat, *libro* 4. *ep.* 51. Sperecium virum illustrem, idem *lib.* 5. *ep.* 54. *&* 66. Ex quibus etiam clarè de hac eius dignitate Comitis rerum priuatarum liquet. *Hyperechius* quoque quidam nominatur ab Ammiano Marcellino *lib.* 26. *p.* 419. qui Castrensis apparitor olim fuerat. Hyperechium etiam memorat Gregorius Nazianzenus *ep.* 124. de *Hyperechio* quoque Grammatico sub Maximo & Leone Suidas, *Sperecius* Sacerdos Iouis Duumvir in Africa, in gestis purgat. Cæciliani & Felicis, idem cum *Hyperechio*. Tandem extant plures Libanij ab Hyperechium epistolæ: in MS. Regio septem putà *ep.* 215.251.602.629.650.674.689. in Vaticano tredecim, putà *lib.* 1. *ep.* 205.244.2. *ep.* 10.129.131.175.188. 4. *ep.* 4.155.248.271.5. *ep.* 20.78. vide plura in *Prosopog.*

[3] *Nostro.*

[4] Ita & *d. l.* 12. per omnes prouincias.

[5] *Testatior.*

[6] *XV. Kal. Iul. d. l.* 12.

COMMEN

COMMENTARIVS.

VSVRPATIONI Auri atque argenti, quod collatum à prouincialibus est, *hâc leg.* occurrit Honorius Imperator (cùm comperisset scil. is, maximum pondus inde vsurpatum.) Igitur absque Principis auctoritate quicquam exindè vsurpari vetat Honorius, vt ita faciliùs accepti & expensi ratio clarescat; seu vt facilior sit discussio pecuniæ, cuius summa fuit Principi *Testatior*. Antea quoque à Valentiniano Senvetitum fuerat aliquod de rebus priuatis vsurpari, nisi priùs Comes R. P. gnaros fuisset, *leg. 9. supr.* Exindéque sublimium Potestatum iussione vsurpati aliquid ex prædicto auro atque argento poterat, vt ex reliquo priuatæ rei canone: quod docet *lex 2. infr. de his quæ ex publ. coll. ill. sunt, non vsurpandis*: in quem *titulum* hæc *lex* meliùs relata fuisset, pariter vt *lex 9. & 10. supr.* Verùm Principis nunc auctoritas hanc ad rem desideratur. Auri scil. atque argenti ex collatione illati vel inferri soliti, peculiaris quædam ratio visa: vt docebunt *lex 19. 32. 34. infr. de anonâ & tributis.* Proculdubio quia & faciliùs vsurpata, & ad quotidianos Reipubl. vsus, veluti militum seu tironum delectum maximè necessaria essent. Et quidem hâc tempestate: Mihi enim & hæc *lex* ad apparatum belli Gildonici pertinere videtur, coniungendaque etiam *legi 12. supr. de Tironibus.*

¶ VSVRPARI *loca sacri dominij non posse: Nequidem Rescripto aut Præscriptione, aut Censuali professione.*

XV. :* Impp. ARCADIVS & Honorius AA. ad Paulum''.....

SI qua vsquàm'' Loca ad Sacrum Dominium pertinentia cuiuslibet temeritas occupauit, secundum veteris census fidem, in sua iura retrahentur''. Rescribta'' igitur obreptionibus impetrata, cum præscribtione longi temporis, & noui census præiudicio,'' submouebit Auctoritas Tua, atque ita omnia suo corpori quæ sunt auulsa restituet: neque enim aut'' precatio'' colorata, aut incubatio'' diuturna, aut nouella'' professio'', proprietatis nostræ priuilegium abolere potuerunt''. Dat. v. Kalend. April. Constantinop. Arcadio IV. & Honorio III. AA. Coss. [396.]

NOTÆ.

* Duobus locis in *Codicem Iustin.* relata & exscripta est hæc *lex* purà *l. vlt. C. ne rei dominica*: & *l. vlt. Cod. de fundis & saltibus rei domin.*
'' *Comitem dominicæ rei*, in C. Iust. Vtroque loco: al. *Com. domorum.*
'' Abest hæc vox à *d. l. vlt. de fundis*: & *d. l. vlt. ne rei dom.* habetur *vnquam.*
'' *Retrahantur*, C. Iust.
'' Hic versiculus ita quoque expressus *d. l. vlt. ne rei dom.* paulò aliter *d. l. vlt. de fundis & saltibus.*
'' Hæc, *aut precatio colorata*, absunt à *d. l. vlt. ne rei dominica*: propter petitiones sublatas. Et tamen extant ea quoque in *d. l. vlt. de fundis & saltib.* Quæ Triboniani incogitantia & inconstantia fuit.
'' *Precatio*, pro precibus Principi oblatis, vid. *Gloss.*
'' *Incubatio*: de hac voce vid. *Gloss. Th.*
'' *Nouella*, vid. *Gloss.*
'' *Professio*, pro censuali. v. *infr. tit. de censit.*
'' Ita quoque *d. l. vlt. C. de fundis & saltib.*
'' *Poterit*, in *d. l. vn. ne rei dominica.*

COMMENTARIVS.

ARCADII Imp. hæc *lex* est, quæ duobus locis repetita extat in *Cod. Iust.* Ex quâ apparet, quo Princeps hic erga fiscum suum seu *Domanium*, vt loquuntur, animo comparatus fuerit: Eâ verò LOCORVM quorumcunque ad rem priuatam olim pertinentium occupationem seu vsurpationem in irritum reuocat: *locorum*, inquam, & quidem, vt ipse censeo, Templorum inter alia, & vel cum maximè: de quibus *Templorum locis* est præterea eiusdem Arcadij Constitutio seu *lex 24. infr. de petitionib.* & tertia insuper, cuius meminit *lex vlt. infr. de collat. donatarum.* Nam de aliorum Principum constitutionib. super his Templorum locis iam dixi ad *l. 8. supr.* Sanè *d. l. 24.* Arcadius pariter vt *hâc l.* peti ea loca Templorum à se vetat. Quidquid huius sit, loca rei priuatæ Principis à priuatis occupari vsurpari vetat: submotis hâc in re tribus præscriptionibus. Licet inquam Principis Rescripto muniti sint, licet longi temporis præscriptione, licet in censum ea iam professi sint: Nam quo nil à me elegantiùs dici possit, *neque precatio colorata*, id est, Rescriptum obreptione impetratum (vt *hâc* quoque *leg.* dicitur) neque *incubatio diuturna*, id est, vt *hâc* etiam *leg.* vocatur præscriptio longi temporis, *neque nouella professio*, id est, noui census præiudicium, vt itidem vocatur *h. l.* proprietati Principis reíque priuatæ quidquam obesse possunt: *Impetrasse* ea à Principe nil prodest, quæ nec peti debuerunt: *Præscripsisse* nil iuuat ea quæ priuatam possessionem fugiunt: *Professio* denique censualis nouella, Principis *censum* seu opes abolere & imminuere non potest, vt veteris census fidem euertat: Ita enim hic locus accipiendus est: neque enim hîc simpliciter indicatur, quod vulgo credunt, antiquo censui standum, seu fidem habendam, non nouo. Quod neque ipsum indicatur *l. 1. C. de censibus*, seu *l. 1 infr. de censu.* Hoc certè loco non agitur de fide census, sed de validitate eius. Quod præscriptionem attinet, de eâ iam dixi ad *leg. instas 3. suprà.*

¶ *Aduersus*

¶ *Aduersus* VSVRPATIONES *specierum fiscalium.*

XVI. * Idem AA. Apollodoro".......

OMNIVM prædiorum", quæ rei nostræ adgregata sunt in diuersis speciebus", maxima pars passim ab improbis" direpta est: Et quamuis, secundum iuris ordinem, ea quæ erepta sunt in quadruplum oportuerit postulari, Clementiæ tamen Nostræ moderationem secuti, decernimus, ex eo die, ex quo iussio nostra fuerit celebrata", cessantibus frustratoriis defensionibus, quibus in Exactorum personam refertur" commissa direptio, intra tres menses ea tantum, quæ constiterit per vasa', restitui. Quod si quispiam ingratus nostro beneficio solutionem distulerit in dupli pœna teneatur obnoxius. Quâ condicione eos quoque volumus adstringi, qui in fugam versi 'esse dicuntur: vt, nisi intra constitutum tempus quæ sunt direpta reddantur, vt" ad modum dupli rei nostræ eorum prædia vindicentur. ¶ Officio quoque Iudicum diuersorum, si non Exactores & Compulsores", quorum direptio arguitur, repræsentauerint, tempore superius constituto, eadem pœna retinebit, ipsis aduersus fugientes actione seruata. ¶ Iudicum quoque segnitiam in hac parte grauissima multa feriendam esse censemus". Dat. XII. Kal. Decembr. Med. Theodoro v.c. Coss. [399.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* velut temporaria & historica.

" Proconf. Africæ. Eidem Apollodoro *Proc. Africæ* hoc ipso Anno *lex* 1. *infr. de Religione*; & *lex* 17. 18. *infr. de Paganis, sacrif. & templ.* & Anno prox. 400. *lex* 1. *infr. de superexact. trib.* inscribuntur. Ad hunc eundem scribit Symmachus *lib.* 8. *ep.* 13. & *lib.* 9. *ep.* 4. & 48. quib. apertè indicat, eum Proconsulem Africæ fuisse.

" Vox isthæc hic stare non potest: An igitur reponenda vox, *prænorum* vel *conditorum*? Placet vox *Prodigorum*, de quo mox.

" *Specierum* vox de Annonariis: vide *Gloss.*

" *Improbi* vox hâc in re propria: vide *Gloss.*

† *Iuris ordinem* vocat constitutionem veteris iuris.

" *Celebrata* iussio, id est, publicata, proposita.

" Id est, Exactoribus imputatur: & vt mox dicitur, eorum direptio arguitur.

" Ita omnes editiones: verùm compellendæ litteræ sunt in vnam vocem, *peruasa.*

' Id est, se vertisse.

" Bis hæc vox hic repetita.

" De *Compulsoribus* his dixi ad *l.* 34. *infr. de annonâ & trib.*

" *Censemus*, id est, iubemus.

COMMENTARIVS.

VSVRPATIONI specierum fiscalium, rei priuatæ Principis solutorum, pœnam *hâc lege* imponit Honorius Imp. A. D. 399. *specierum*, inquam, fiscalium, vt docent illa in *diuersis speciebus*, vt & quæ de Exactoribus & Compulsoribus *hâc l.* memorantur, & de *direptione*: quæ omninò de rebus mobilibus hic agi ostendunt, non verò de *prædijs*: Quare menda *initio legis* insidere videatur, *Omnium prædiorum, quæ rei nostræ adgregata sunt in diuersis speciebus, maxima pars passim ab improbis direpta est.* Verùm nil mutandum, *QVÆ rei nostræ adgregata sunt.* Id est, ea quæ &c. Et sic constat rectè sensus. *Species* porrò *hâc l.* sunt annonæ fiscales; Species annonariæ, Cellarienses: de qua voce v. *Gloss.* Est itaque hæc *lex* de vsurpatione specierum fiscalium seu annonariarum specierum: & quidem per Africam (inscribitur enim Africæ Proconsoli hæc *lex*) scilicet cùm Honorius annonarij commeatus vrbici Romam subuehendi eximiam curam hâc tempestate gereret, deprehendit is maximam specierum annonariarum seu prodigarum partem direptam: Quare huic rei consulere in annonum induxit suum *hâc l.* A quo ipso animo est, quod ad eundem Apollodorum (cui hæc *lex* inscribitur) Symmachus. *lib.* 9. *ep.* 14. scribebat, de communis patriæ victu celeriter Romam inuehendo, deque angustiis conditorum: cum rogans, *vt annonarios vrgeri iuberet paratus.* ¶ Igitur Honorius, remissa Quadrupli pœna, quæ iure imponi his vsurpatoribus specierum fiscalium seu prodigarum potuisset: & verò *secundum iuris ordinem*, vt *hâc l.* dicitur, quæ pariter imponitur in sp. *l.* 10. *supr.* pro Clementiâ suâ, intra tres menses direptas species restituere iubet, citra vllam aliam pœnam: Dupli alioquin pœnâ his imposita, nisi inquam intra hoc trimestre eas restituerint. Cæterùm ipsosmet fermè Exactores & Compulsores, has species vsurpasse indicat *hæc lex*; nonullósque ex his in fugam sese ideò vertisse, cùm viderent huius rei inquisitionem fieri: Quare & ipsis Iudicum seu Rectorum prouinciarum Officialibus, imò & Iudicibus pœnam minitatur *hâc ipsâ lege* Honorius, nisi hos Exactores & Compulsores, quorum direptio arguebatur, repræsentarent. Et quidem Officialibus, eandem Dupli pœnam: *Seruata ipsis aduersus fugientes actione.* Quod postremum notandum est nam & exemplum continet *Regressus* aduersus alium: & nominatim ob pœnam depensam. Quod singulare aduersus ius commune. De *Compulsoribus* porrò his pleniùs dicam ad *l.* 34. *infr. de annonâ & tributis.* In antecessum de his notãdum, hoc ipso Anno alteram de his Honorij constitutioné extare, putà *l.* 15. *inf. de exaction.* vt & Anno prox. *l.* 3. *supr. de concuss. Aduoc.* quæ & ipsa ad Africam pertinet.

¶ 1. *De* SVSCEPTORIBVS *creandis.* 2. *deque pabulis & sumptibus* FAMILIIS *ministrandis.* 3. *de* HIRENARCHA & OPTIONE.

XVII. * Impp. Honorius & THEOD. AA. Patricio" Com. R. P.

SVPER creandis Susceptoribus", dispositionem Tuæ Sublimitatis firmam esse præcipimus, periculo Procuratorum rei dominicæ: ita vt omni ambitione" cessante, quæ statuta sunt, quæque antiquâ consuetudine commendantur, in pabulis" vel sumptu familiæ ministrando, intemerata permaneant: Super Hirenarcho" & Optione" omnia" antiquâ consuetudine obseruanda, Dat. III. Kal. Ian. Constantinop. Theod. A. IX. & Constantio II." Coss. [420.]

NOTÆ.

* *L. super creandis* 9. *C. Iust. eod. tit.* Fugitiua verò est hæc *lex* ab hoc *titulo*, pariter vt in *Cod. Iust.*
" *Patricius* Comes R.P. sub Theodos. Iun. vid. *Prosopogr.*
" *Dispositio*, vid. *Gloss.*
" Inuersa hæc *Cod. Iust. super creandis susceptoribus periculo Procuratorum rei dominicæ, dispositionem* &c.
" *Ambitio* est, ambitus gratia.
" *Pabulis*, id est, capito animalis.
" *Irenarcha*, Cod. Iust.
" *Optio* est qui annonas militares exigebat à susceptore: dixi plenè ad *tit. de erogat. mil. ann.*
" ✠. *Omni.*
" ✠. *III.* vt *Cod. Iust.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iun. hæc constitutio est: cuius in *Codicem* quoque *Iustinianeum* relatæ, tam vagum & incertum argumentum est, vt id definiri liquidò non posse videatur: quandoquidem relatiua ea fermè est, tùm ad dispositionem Patricij Comitis R.P. cui *hæc lex* inscribitur; tùm ad antiquam consuetudinem: Sed & quomodo hæc *lex* huic *titulo* propriè conueniat, ægrè dispici potest; nisi quod in *eâ* agi videmus, de *Procuratore rei Dominicæ.* Neque enim Susceptores, propriè ad hunc *Titulum* faciunt: Hirenarcha verò & Optio, de quibus postrema *huius l.* parte agitur, nullo modo. Tandem obscurum admodum est *hâc l.* id quod de *Familiâ* deque *pabulis* vel *sumptu Familiæ* ministrando additur, Itaque diuinationis negotium hîc videatur.

¶ Mihi mens ea, dispositionem & prouidentiam *huius l.* omnem pertinere ad REM MILITAREM, & Milites in Oriente, Persis, vel etiam aliter pacem publicam infestantibus, oppositos. Quibus vtrisque oppositus Miles, & Familiæ, & Hirenarchæ fuêre. Denique, vt verbo dicam, pertinet *hæc lex* ad militarem annonam, atque adeò melius ea relata fuisset in *titul. de Erogatione militaris annonæ* t. Nempe *Optio* (quod Alciatus hîc ignorauit) de quo hîc agitur, militaris annonæ erogator dicebatur: cuius prætereà mentio fit *l. 1. & 24. supr. de erogat. mil. ann.* de quo plenè dixi *ad d. l. 1.* Secundò *Hirenarcha* erat, cui pacis publicæ tuendæ cura commissa erat: de quo est peculiaris titulus *infr. de Hirenarchis, lib.* 12. Tertiò; Quare & Susceptor, de quo *hac l.* agitur, est susceptor militaris annonæ, de quo multis *legib. tit. de erog. mil. ann.* & *tit. de susceptorib. infr.* A quo familiis militaribus, (de quibus mox) pabula & sumptus præbebantur, vt hæc *lex* docet. Quartò Eodem pertinent & *Familiæ* de quibus *h. l.* agitur; & *l. 17. 28. 31. sup. de erogat. mil. an. & l. 1. sup. de excoct. & transl.* Scilicet familias has ad rem militarem pertinuisse exinde primò liquet, quod de his ex professo agitur *dictis duobus titulis, de erog. mil. ann. & tit. de excoct. & translatione annonarum* t. Secundò ex *hâc ipsâ* quæ tota est de re & annonâ militari: seu vt *hac lege* dicitur, *de pabulis & sumptu ministrando*: vbi *pabulum* est quod aliàs *capitum* animalis dicitur: *sumptus* verò hominis. Tertiò, & multò magis id ex omnibus dictis *legibus* liquet: nam & hi generali *militum* appellatione promiscuè comprehenduntur, *d. l.* 17. 28. & specialiter militibus iunguntur, *d. l.* 17. itémque Numeris (militaribus scil.) *d. l.* 28. Quartò eædem *leges* ostendunt militares annonas his familiis præstitas, seu annonas & capitum, putà *d. l.* 17. 28. 31. & *l.* 1. Nonnullas porrò earum familiarum per Orientem, alias per Ægyptum constitisse docet, *d. l.* 17. 28. 31. vt & per Occidentem, *d. l. infr. supr. de excoct.* Quare familiæ videri possint fuisse milites, qui suspectis locis habebantur: Ideóque à Numeris, vti dixi, separantur, mediique collocantur inter Numeros & impedimenta, *d. l.* 28. Verùm hoc ipso argumento, nempè quod medij inter Numeros & impedimenta collocantur, inducor vt credam, fuisse milites nondum in Numeros relatos, qui in castris habebantur nondum sub signis: de quibus videnda, *lex* 9. *supr.* de desertoribus. Denique Tyrones, de quibus *suo tit. supr.* adcrescentes qui matriculis attinebantur: de quibus *l. 11. supr. de re militari*: *l. vn. supr. de Classicis*: Scilicet, vt milites iusti in *Numeros* diuisi, ita Tyrones in *familias*. Ac licet in Numeros relati non essent, his tamen (tyronum) familiis ex re priuatâ Principis, (vt ex inscriptione *legis* & Procuratorum Rei Dominicæ appellatione colligitur) pabula & sumptus data: quod hæc *lex*, & cæteræ docent: vt Adcrescentibus data è fisco docet *lex* 11. *supr. de re militari*: vbi vide quæ dixi. Nempè statim vt gerendis armis idonei facti fuissent. De iisdem accipiendus quoque locus incerti Anctoris, qui subditus est *Notitiæ Imperij cap.* 5. Iidem dicuntur *Supernumerari*, Vegetio, *lib.* 2. *c.* 19. & *lib.* 3. *cap.* 18. Et verò vt ad horum annonas redeam,

deam, *hac leg.* id à Theodosio Ion. cauetur, vt pabula sumptuique his *Familiis* à Susceptoribus scil. ministrentur, quæ statuta sunt, quæque antiqua consuetudine commendantur, omni ambitione cessante; sicvt nulli præter veterem modum quid præbeatur: Et rettò, ita vt his permaneant intemerata quæ antiqua consuetudine præbebantur.

¶ Quæ cùm ita sint, apparet iam quàm malè hæc *lex* sub hoc *tit. de Iure fisci*, vtroque *Codice*, collata fuerit: Apparet, quàm malè hactenus à *Codicis Iustinianei* Interpretibus omnibus accepta fuerit, etiam à *Cuiacio*: qui putabant agi de *Familia domestica*, seu *Principis*. Et hæc quidē in genere dicta sint de *familiis, Hirenarchis, Optionibus, & Susceptoribus.*

¶ Nunc de Secunda *huius leg.* sententia. *Susceptores* igitur periculo Procuratorum rei Dominicæ creari nunc iubet Imp. idest *Procuratorum Rei priuatæ*, qui sub Comite R. P. (vt *hac* quoque *lex* docet) per singolas prouincias fuêre: de quibus vid. Notitiam *sub Comite R. P.* quæ septem fermè post *hanc leg.* annis scripta fuit. De quibus, vt & de Comite R. P. non est hîc locus plura dicendi. Et in hoc quidem Theodosius dispositionem Patricij Comitis R. P. firmam esse iubet. Id scil. cùm aliter hactenus obseruaretur, seu alia consuetudo seruaretur, ita disposuerat Patricios: Et sic contra consuetudinem.

¶ Atenim, quæ Tertia iam *huius leg.* sententia est, in Irenarcha & Optione *creandis* (nam ita *hanc leg.* accipio) antiquam consuetudinem obseruari iubet Theodosius Iun. *hac l.* Quænam verò illa? non ea quæ continetur *l. vn. C. de Irenarchis*, quæ sanè Triboniani mentem, non Theodosij continet; verùm ea, vt puto, de qua *l. vn. infr. de Irenarchis, & l. vlt. infr. de patrocin. vic. & l. 21. sup. de diuers. offic.* Nempè vt Præfecti Prætorio cura locupletoribus Ex-Vicariis id muneris imponatur; certo casu & loco; manu Principis: de quo ad *d. l. vn.* & ad *d. l. 21.* In *Optione* deniqoe creando, antiquam consuetudinem obseruari iubet Imp. *hac leg.* Ergo in creatione, consuetudinem quandoque seruari voluit Imp. quandoque non: sic vt noua dispositio sæpè probabilis sit. Quare errant Interpretes hîc, qui absolutè ex hoc *textu* efficiunt, electorem Officialium debere fieri secundùm ordinem consuetum.

¶ Et hæc quidem ad *hanc leg.* de meo peculio dicta sufficiant. Neque enim videre mihi adhuc contigit, quæ inter alios ad *hanc leg.* scripsisse dicitur Lorens Ramirez de Prado *in Tessera Legum.*

DE DOMIBVS AD REM PRIVATAM PERTINENTIBVS, DISTRAHENDIS, VEL PRÆTORIIS" IVDICVM RESERVANDIS.

TITVLVS II.

" Mansionibus, *l. 1. hoc tit.*

1. * Imppp. Valens, Gratianus & Valentinianus AAA." Com. Largitionum."

RATIONALES", vel Ordinarij, Iudices, earum domorum, quas Procuratorum" nequitia, & Rationalium" negligentia, labi patitur in ruinas, instituant auctionem, hastis habitis, ex" licitatione currente. Sanè si quæ sunt per varias prouincias huiuscemodi domus, quales esse in Augustensi Suitraneâ" ciuitate suggeritur, vel aliis in locis, præstantes, & priuatis vsibus ampliores, vt" seruari forsitan oportebit, Iudicum mansionibus" deputandas, prouincialium, & eorum" cura reficiendas. Dat. VII. Kalend. Octobr. Valente VI. & Valentiniano II. AA. Coss. [378.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iustinianeo*, velut temporalis & Historica.

" Intercidit hic nomen *Comitis Largitionum*. Intelligendus autem hîc est Comes Largitionum priuatarum, qui sub dispositione Illustris Comitis rerum priuatarum erat, & cuius mentio fit in *Notitia imperij* sub *dispositione Comitis R. P.* qui scil. per vnam integram diœcesim Comes Largitionum erat, cuiusmodi fuit Comes Lucianorum & Galliarum: de quibus *l. vn. supr. de Consularib. & Præsidibus.*

" *Rationales* rei priuatæ.

" *Procuratores*; de his *infr. suo tit. 4. de Actorib. & procurator. & cond. rei priu.*

" *Et*; quanquam & vox, *ex*, defendi quoque possit.

" Rationales. " De hac ciuitate mox.

" *x. Adseruari*, vel *conseruari*. Errore vt quidam putant nato hâc nota; vid. quid apud Magnenem valet particula, cum quam librarij pro *vt* malè acceperint. Quem notarum errorem non admitto in *l. 28. infr. de Episcopis*: Nisi totum hunc locum ita construamus, *vt adseruari forsitan oporteat, Iudicum mansionibus deputandas pronunciamus, & eorum.* &c.

" *Prætoriis*, vt habet Rubrica *huius tituli*; de quo ad *l. 4. sup. de off. Rector. prou. Prætoria* sunt iudicum mansiones.

" Iudicum.

---

11. * Impp. Arcadius & Honorius AA. Firmino Com. s. l."

DOmus ad nostrum patrimonium pertinentes, quæ sunt in diuersis Vrbibus, ex neglegentiâ" nostro Ærario adferant detrimentum, omnes licitatione habitâ volumus venundari: Palatinos" autem fide probatos ire" præcipimus: Ordinarios quoque Iudices Tua Sublimitas admonebit, vt certa pretiorum fides, & domorum sit iusta in auctione taxatio. Dat. Kal. Nouembr. Mediol. Honorio A. IV. & Eutychiano Coss. [398.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex à Cod. Iustin.* Fortè cum *hâc* coniungenda *lex 22 inf de petit.*

" Ita quoque habet inscriptio *l. vlt. inf. de conlat. fundor. patrimonial.* hoc ipso Anno, mense Maio: Ita quoque *l. 1. Cod. Iust. de location. fundor. fiscal.* &c. At cum hoc ipso Anno, inscriptio *l. 12. inf. de petitionibus* habet *Firmino Com. R.P.* quæ fortè cum hâc coniungenda est: & Anno proximo 399 *l. 25. inf. de Susceptoribus.* Vtraque data Mediolani pariter vt hæc.

" Ita & *sup. l. 1.*

" De his *Palatinis* agitur *d. l. 22.* & peculiari *titulo 30. suprà, lib. 6.*

" *Ire*, id est proficisci ad loca: *v. Gloss.*

COMMENTARIVS.

DOmvs ad priuatum Principum patrimonium per varias prouincias in diuersis Vrbibus seu Ciuitatibus fuerunt: Harum & quidem reparandarum, cura pertinebat ad Procuratores & Rationales: quod disertè docet *lex 5. h. tit.* A quibus diuersa fuerunt *Palatia*, quæ & ipsa non tantùm in Vrbe Româ, vel Constantinopoli fuêre, vel etiam Daphne propè Antiochiam (de quibus *l. 3. inf. de bon. vacantib. l. 1. inf. de paganis*: *l. 47. inf. de operib. publ. l. 2. inf. de Aquaductu*) Verùm per dioeceses ciuitates: de quibus *l. 1. & 2. it sup. Ne quis in Palatiis maneat*: & *l. 35. inf. de operibus publ.* Horum Palatiorum reparatio ad curam Rectorum prouinciarum pertinebat, quod docet *d. l. 1. sup. ne quis in palatiis maneat*: & *d. l. 35 inf. de operibus publicis.* Atenim aliarum *Domorum* ad priuatum Principis Patrimonium pertinentium reparatio ad Procuratores & Rationales pertinebat: Vtrorumque nequitiæ & neglegentiæ in reparandis iis, variis subinde constitutionibus occursum fuit, ne alioquin Ærario damnum seu detrimentum inde inferretur. Illorum, Iudicum inquam, circa palatia; *d. l. 5. & d. l. 35.* Horum verò, circa Domos alias. Et *his* quidem *duab. legibus*, quarum prior est Gratiani Imperatoris, altera Honorij: prior, inquam, Gratiani, vt colligitur ex mentione ciuitatis *Augustensis Suitranea*. Si modò ea est illa *Augustensis*, quæ in Mauritaniâ Cæsariensi memoratur in *Notitiâ Imperij*. Quid verò est *Suitranea? An Subritana*, vel *Subratana*? An *Suburitana*, *Suburgitana*? An *Suetriana*, *Sufaritana*? Fortè *Suffetanea*. Neque enim hîc admitto *Suedraneam* quæ in Isauria vel Pamphylia: Non *Suffetanam*, Non *Sutrinam*, *Iulia Sutrina*, quæ *Colonia*: An *Zeugitana*, de qua vid. *Itiner. Aethici, p. 90.* Ergo huiusmodi Domos, quia in ruinas labebetur, vterque Gratianus, & Honorius, hastis habitis, licitatione habitâ, vendi eas voluêre: & posterior quidem indistinctè omnes, ne lapsæ scil. ærario damnum adferrent: & quidem *Palatinis*, id est, Officialibus rerum priuatarum ad id faciendum missis, & Rectoribus prouinciarum curâ eâ indictâ, vt iusto pretio, licitatione habitâ, hastisque decursis venderentur: Prior verò non omnes; præstantes enim domos, & priuatis ampliores, Iudicum *mansionibus* deputari voluit, id est Prætoriis Iudicum, vt vel *Rubrica tituli* id explicat: Sic vt ex deinceps prouincialium & Iudicum curâ separentur, citra sumptum aliquem Ærarij Principis, scilicet *Prætoria* Iudicum prouincialium, eorum cura refici oportuit, quod hæc *lex* docet. Quemadmodum & componi seu institui: *l. 3. sup. de off. Iudicum omnium.* De Prætoriorum alioquin reparatione in commune: vide & Arcadij constitutionem ante biennium *l. 35. inf. de operibus public.*

¶ Cæterùm etsi *leges* has Tribonianus à *Cod. Iust.* abesse voluerit, velut temporarias & historicas, multa tamen in Praxi ex iis educi possunt, de Cautelis aduersus ruinas *domorum publicarum*: 1. De earum *Reparatione*: 3. *Licitatione*: 4. vel etiam in alios vsus *Mutatione*.

DE

DE LOCATIONE FVNDORVM IVRIS EMPHYTEVTICI, ET REIP. ET TEMPLORVM.

TITVLVS II.

XI. COD. IVST. LXXI.

De Locatione prædiorum ciuilium vel fiscalium, siue Templorum, siue rei priuatæ vel dominicæ. Committendus est cum hoc titulo, *titulus 19. lib. 11. de conlatione fundorum patrimonialium vel Emphyteuticorum & rei priuatæ.*

PARATITLON.

I. DE EMPHYTEVTICIS fundis præter *Rubricam & l.7.seu vlt.huius tit.* sunt insuper *hoc Codice* leges sequentes, *lex 19. inf.de exactionibus, lex 2.9.17. inf. de extraordin. mun. l.3.4.inf. de conlat. fundor. patrim. vel Emphyteuticorum: l.4. inf.de ann. & trib. l.14. inf.de indulg.debitor. l.3. supr. de administr. tutor. l.5.inf.de Censitoribus: l.3. sup. ad SC.Claudianum: l.vn. supr. communi diuid. l.1.inf.de itinere muniendo: l.54. inf.de hæreticis.*

Dicuntur Emphyteutici iuris fundi, *Rubr. & l.7. seu vlt. h.t. l.17. inf. de extraord. munerib.* Possessiones Emphyteutici iuris, *l.3.sup.de admin.tutor.* Emphyteutici fundi, *Rubr.tit.inf.de conlat. fund. emphyt. & l.9.17. inf. de extraord. muner. d.l.19. de exactionibus*, Emphyteutica prædia. *l.vlt.inf.de conlat.fundorum emphyt. l.14.inf.de indulg.debit.* Emphyteutica rei priuatæ (nam ita repono) *prædia l.14.inf.de indulgentiis debitorum*, Emphyteuticarij fundi, *l.2. inf. de extraord.mun. & d.l.vn.suprà, communi diuidundo:* emphyteuticaria prædia, *l.3.sup.ad SC. Claudianum.* Ab his possessores emphyteuticarij, *l.3.inf. de conlat. fund. l.1. inf.de itinere muniendo:* & absolutè emphyteuticarij, *l.3.inf.de annona & tribus. l.54.inf.de hæreticis:* possessores iuris Emphyteutici, *l.5. de censitoribus:* vbi & *Domini* vocantur, pariter vt *l.vnic.commun. diuid.* connumerantur rebus priuati iuris, *l.4. sup de ann.& trib.*

II. Distinguntur à patrimonialibus, *d.l.vn.communi diuid. l.3.ad SC.Claudianum: l.2.9.17. inf.de extraodinar. l.4.inf.de conlat.fund.patrim. l.4.inf.de Annonâ tribut.* Imò & à priuatis rebus fundisque ita propriè dictis, Principis scil. *d.l.3. ad SC.Claudianum, d.l.19. de exactionibus: & d.l.4. de conlat. fund. patrimonial.* Denique à prædiis venerabilis substantiæ, *l.54. inf. de hæreticis.* Et tamen fuerunt hi Principis: vndè disertè Augustinus *contra literas Petiliani* possessionem Emphyteuticam, idem mox interpretatur fundum Imperatorum: *cùm emisset possessionem, & hoc Emphyteuticam non dubitauit, in fundo Catholicorum Imperatorum, &c. 80. fermè animas rebaptizando submergere.* Hi per diuersas prouincias fuêre, veluti in Sardiniâ, *l.1.sup.communi diuid.* per Æmiliam & Liguriam, *l.2.inf.de extraordin.* per Italiam & Vrbicarias Regiones, *l.9. (& 12.) & 14. inf. de extraordin.* per Africam, *d.l.9. & l.19. de exactionib. & l.1.inf.de itin.mun. l.54.inf.de hæreticis.* per Byzaenam, *l.3.inf.de conlat.fund. patrimonial.* His adscripti erant serui quidam, seu mancipia: *l.vn. supr. commun. diuid. & l.3.sup. ad SC.tum Claudianum.* Locabantur, *l.vlt.h.tit. & l.5.infr.de Censitorib.* certâ pensione, *d.l.vlt. & l.17.de extraordinariis:* qui & Canon dicitur, *d.l.19.de exactionibus* (vnde Canonica & consueta: *l. 2.infr.de extraord.*) Idque in annonaria partim pensitatione, *l. 3. inf. de conlat. fundor. patrimon.* partim auro, *d.l.3.* ob quam non solutam pensionem, Commissi vitium seu offensam incurrebant, *l.3. sup.de administr. tutor.* Et quidem iis locabantur qui priuati iuris quippiam possidebant; cuius substantia illa sustentaret, *d.l.4. inf. de annonâ & trib.* Quare & cùm locandæ essent huiusmodi possessiones, facultates conductoris potissimùm subsignabantur, discutiebantur, *l.5. inf. de censitoribus.* Idque perpetuo iure, *l.vlt.inf.de conlat.fund.patrim.* Hinc conductores patrimonij sui, & iure perpetuo possidentes, id est, Emphyteuticarij distinguuntur, *l.12.inf.de extraordin.* Ius perpetuum Emphy-

 teuticum

teuticum & patrimoniale, *Nouella* Valentiniani 8. *de praſcriptionibus 30. ann.* Diſtinguuntur & à rebus Reipublicæ, *Rubr. huius tit.* & *d. leg. 1. ad SC. Claudianum.* Immunia verò regulariter erant ſingulari priuilegio ab omnibus extraordinariis oneribus *l. 2. 9. 17. inf. de extraordin. muneribus : l. 1. inf. de Itin. mun.* nempè vt ita horum fundorum vires ſeruarentur, *d. l. 9.* ſeu cogendatum intuitu penſionum, *d. l. 17.* Quandoque tamen augmenti & ſuperindicti mediam penſionem ſoluere cogebantur, *l. vlt. inf. de conlat. fundi patrim.* Sed & ſicuti cæteri prouinciales obſequium ſuum muniendis itineribus impendere tenebantur, *dict. leg. inf. de itin. muniendo.* Tandem ad peræquationem earum penſionum faciendam, aliquando Peræquator ſeu Inſpector Generalis mittebatur: *l. vlt. h. tit. & l. 5. inf. de Cenſitoribus.*

III. De PATRIMONIALIBVS fundis ſeu prædiis eſt *Rubrica & lex 1. 2. vlt. inf. de conlat. fundi patrimon. l. 1. 2. 9. 17. de extraordinar. l. 3. ſupr. de SCO. Claudiano l. vn. ſup. comm. diuid.* vndè patrimonialis poſſeſſor, *l. 4 ſup. de annonâ & tributis l. 16. inf. de indulgentiis debit. lex 32. inf. de petitionibus* fundi ad patrimonium Principis pertinentes *l. 20. de extraordin.* Separantur ab Emphyteuticis, *l. vn. ſup. commun. diuid. l. 3. ad SC. Claudianum: l. 2. 9. 17. inf. de extraordinar. l. vlt. inf. de conlat. fundi patrimon. l. 4. inf. de annonâ & tributis.* Item à rei priuatæ, *Rubr. inf. de conlat. fundi patrim.* His quoque ſerui Originarij adſcripti erant, *d. l. 3.* ad *SC. Claudianum*, *& l. vn. Communi diuid.* Horum poſſeſſores & auri ſpeciem & frumenti modum ſoluebant, *l. 1. inf. de extraordinar.* Sed *Canonica* tantùm & *Conſueta*: nam ab extraordinariis muneribus pariter immunes erant, *d. l. 1. 2. 9. 17. 20. inf. de extraordinariis.* Hi vel conductionis titulo, vel perpetuo iure tenebantur, *l. 20. inf. de extraordinariis, & l. vlt. inf. de conlat. fundorum patrimonialium.* Quandoque plures patrimonialem fundum poſſidebant, *lex. 1. infrà de conlat. fundorum patrimonialium.*

IV. De REI PRIVATÆ fundis eſt *Rubrica* & *l. vlt. inf. de conlat. fundor. patrim. l. 3. ad SC. Claudianum.* Diſtinguuntur ab Emphyteuticariis & fundis patrim. *d. Rubr. & l. 3. ad SC. Claudianum : l. 2. inf. de conlat. fundor. patrim.* Et his ſerui quidam adſcripti erant, *d. l. 3. ad SC.tum Claudianum.* Hi vel conductionis titulo, vel perpetuo iure tenebantur, *d. l. vn. inf. de conlat. fundor. patrim.*

V. De PERPETVARIIS fundis ſunt *l. 14. ſup. de Tyronib. l. 12. 13. 20. inf. de extraordinar. l. vlt. inf. de conlat. fund. patrimon. l. 10. inf. de infirm. his qua ſub Tyr.* Dicuntur fundi perpetui iuris, *d. l. 10. inf. de infirm. his qua ſub Tyr.* fundi perpetuarij rei priuatæ, *l. 14. ſup. de Tyron.* Prædia iure perpetuo conſignata, *l. 13. inf. de extraordinar.* Fundi ad patrimonium pertinentes, qui perpetuo iure teneantur, *l. 20. infr. de extraordin.* Poſſeſſores dicuntur iure perpetuo poſſidentes, *l. 12. inf. de extraordin.* retinentes, *l. vlt. inf. de conlat. fund. patrimonial.* Diſtinguuntur ab Actoribus & conductoribus patrimonij, *d. l. 12.* à conductionis titulo, *d. l. 20.* Ius perpetuum Emphyteuticum & patrimoniale ſeparantur, *Nouella* Valent. 8. *de preſcript. 30. annorum:* Perpetuarius, & perpetuarij conductores, *l. 13. 5. Cod. de Locat. præd. perpet. Nouel.* Valentin. cum Theodoſ. 23. *de tributo fiſcali* : Perpetuarium ius, *l. 1. Cod. de offic. Com. R. P.* Denique iidem hi erant cum Emphyteuticis, de quibus *ſuprà, cap. 1.* dixi ad *l. 12. inf. de extraordinar.* Hos præter annonarias functiones æſtimata perpetuò penſionum prærogatiua nectebat, *l. 13. inf. de extraordinar.* Denique prædiorum patrimonialium, emphyteuticorum, priuatæ rei adiunctum hoc fuit, *l. vlt. inf. de conlat. fund. patrim.* Atque adeò ab extraordinariis muneribus immunes erant, *l. 12. 13. 20. de extraordin.* Tanti verò hæc perpetuo iure fundorum patrimonialium tranſlatio viſa, vt à Rationalibus ea aliquando fieri non potuerit, verùm ab ordinariis Iudicibus, *d. l. 10. inf. de infirm. his quæ ſub Tyr.* vbi dixi.

VI. De REIPVBLICÆ fundis eſt quoque hic *Titulus*, ac nominatim de iis *lex 1. 25.* Reipublicæ fundi ſunt poſſeſſiones publicæ Ciuitatum, *l. 1.* ciuiles, *l. vlt. inf. de conlat. donat.* vndè *titulus in Codice, de conlatione fundorum ciuilium*, pro quo hic, *de locatione fundorum iuris Reipubl.* fundi ciuitatum, *l. 2.* aut loca huiuſmodi, *d. l. 2.* veluti ædificia, horti, areæ ædium publicarum, *l. 5. h. tit.* Saltus, *l. 2. hoc tit.* Reipublicæ loca, quæ aut includuntur mœnibus ciuitatum, aut pomœriis ſunt connexa, *l. 5. h. tit.* Quæ ciuitatum reparationi deſtinata erant, *l. 1. h. tit.* Hi locari ſolebant; quò pertinent tres illæ *huius tituli* leges, putà *lex 1. d. 5.* Locabantur autem etiam perpetuâ conductione, *l. 5. h. tit.* A quo arcebantur Curiales, ex *l. 2. h. tit.* Et tamen ex *l. 5. h. tit.* etiam Municipes, Collegiati, Corporatique admittebantur, *d. l. 5.* Idque ſub certo canone, *d. l. 5.* Atque hæc ὅσια χρήματα erant, vt & ſequentia, ἱερὰ χρήματα.

VII. De fundis TEMPLORVM tandem eſt hic *Titulus:* & nominatim in eo, *lex 4. 5. h. tit.* Item *lex 8. ſup. de iure fiſci, lex 24. 32. inf. de petitionibus, l. vlt. inf. de conlat. donatar. l. 41. inf. de operibus publ. lex 20. inf. de paganis* : Dicuntur ea, de iure Templorum *l. 4. 5. h. tit. l. 24. inf. de petitionibus*, in iure Templorum, *lex 8. ſupr. de iure fiſci:*

iuris

iuris Templorum, *l.32.inf.de petition.*& *l.vlt.inf.de conlat.donatar.l.41.inf de operib.publ.* Loca quæ sacris error veterum deputauit, *l.20. inf.de paganis*: sacris epholiis vel sumptibus deputata, *d.l.20.* Erant autem vel ædificia, *l.41.inf.de operibus publ.* vel iuga, *l.vlt.inf.de conlat.donatar.* Hæc loca Templorum sub Christianis Imperatoribus, sacris Gentilium detracta, vel priuatis donata fuerunt, *l.5. hoc tit. & l.20.inf.de paganis l.24.32.inf.de petitionib. l.8.sup.de iure fisci: l.vlt.de collat.donat.* vel Ecclesiis, *d.l.20. inf.de paganis*: vel etiam vendita priuatis, *d.l.8.sup. de iure fisci*: vel denique rei priuatæ Principis incorporata, *d.l.8.& l.4.& 5.h.tit.* (ad vsus Reipublicæ veluti expensis militaribus, *l.19.inf.de paganis*:) Ea publicè locata, de qua locatione agitur *l.4.& 5.h.tit.*

¶ *De* PVBLICIS *possessionibus, ciuitatibus restituendis, iisdémque locandis: Iuliani Imp.lex.*

1. * Imp. IVLIANVS A. Secundo P.P." Post alia.

POSSESSIONES publicas" Ciuitatibus iubemus restitui: ita vt iustis æstimationibus locentur, quò cunctarum possit ciuitatum" reparatio" procurari. PP. Id." Mar. Constantinop. Mamertino & Neuitta Coss. [362.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod.Iust.* velut temporaria. Quænam verò *leges* huic iungendæ videantur? mox dicam: vt & qui Scriptores de *hâc l.* senserint.

" *Secundus* P.P. Orientis sub Iuliano Imp. V. de eo *Prosopogr.*

" Rerumpublicarum.

" Imò & festiuitatum celebritas.

" *III.Id.Mar.* dictis quatuor *legibus*, quæ *huic* fortè coniungendæ sunt.

COMMENTARIVS.

IVLIANI Imp. Apostatæ est hæc *lex*: quæ pars est prolixioris Iulianeæ constitutionis, vt docent vel illa verba in Inscriptione, *Post alia.* Et vt mihi quidem videtur, illius constitutionis, vndè desumptæ sunt pariter *lex 10.inf de extraordinariis*: *l.2.de praestatione*: *l.5. infr. de Decurionibus*: *lex 4. inf. de lustrali collat.* Imò & *lex 2.Cod.de diuersis prædiis*, quæ huic argumento maximè conuenit; quæ proindè omnes *huic* coassandæ videntur, emendato tantùm huiusce *legis* die.

¶ Ea Constitutione Iulianus consultum iuit Ciuitatum & Curiarum nominatim, in quibus nerui ciuitatum consistebant, commodis; quibus enixè & aliàs fauit, vt ex aliis *legibus* & *epistolis* eius discimus; abrogatis quamplurimis quæ sub Christianis Imperatoribus in eorum dispendium inuecta videbantur. ¶ Hâc igitur *lege* Iulianus Tria circa possessiones ciuitatum (quæ & *prædia ciuilia*) constituit. Primò Rebus publ. seu *Ciuitatibus*, *possessiones publicas*, id est fundos suos (de quibus Ciuitatum fundis est prætereà *hoc titulo lex 2. & 5.*) restitui, atque inde (quod secundum est) *iustis æstimationibus* pensionibus *locari* iubet: Restitui, inquam, vtpote quæ à superioribus Imperatoribus Christianis, Constantino M. scil. & Constantio, ciuitatibus detractæ seu ademptæ fuerant: Proculdubio eodem exemplo, quo & loca Templorum quæ vicina, (ὅσια inquam, & ἱερὰ χρήματα) de quibus posteà: nempè quod festiuitatibus publicis & Gentilitiis procurandis fermè seruirent. At enim, vt dixi, restitui eas nunc iubet Iulianus, indicto & hâc quoque parte *Chi & Kappa* odio, in Christum, inquam, Constantinum & Constantium. Et ita quidem (quod Tertium *h.l.* quique finis notandus est) *restitui* iubet Iulianus, vt locatarum possessionum reditus, ciuitatum *reparationi* seu operibus publicis deinceps inseruirent.

¶ De hâc verò possessionum & vectigalium restitutione à Iuliano ciuitatibus factâ fidem quoque faciunt, simul & gratulantur Gentiles Scriptores, Amm. Marcellinus *lib.25.p.215.* qui quidem adeò hanc constitutionem intellexit: *Liberalitatis*, inquit, *eius testimonia plurima sunt & verissima*: *Inter quæ* VECTIGALIA CIVITATIBVS RESTITVTA *cum* FVNDIS: *absque his, quos velut iure vendiderat præterita Potestates.* Meminit & Libanius *προσφωνητικῷ ad Iulianum, p.182.* Vbi inter cætera Iuliani decora, iustitiæque eius testimonia memorat, restitutas ciuitatibus priscas iustásque possessiones. ἔστι μὲν καὶ τὸ τῶν πόλεων ἐπανορθοῦσαι τὴν οὐσίαν, ἐξεληλαμένας ἀρχαίων τε καὶ δικαίων κλημάτων. ὃ τοῖς μὲν ἰδίοις οἴκοις μεγάλας ἐποίησε τοῖς δὲ κοινοῖς παρέχειν εὐπορίαν. Idémque proculdubio Libanius *ad Gaianum 3. Phœnicæ Rectorem epist.736.* De Herculiano Hermogenis filio quem Tyrij domo suâ sibi à patre relictà priuabant, κελεύεις δὲ, ὡς ἔγραψε ὁ βασιλεὺς τὰς μὲν πόλεις τὰ αὐτῶν κομίζεσθαι, τὰ δὲ ἐκείνου δεσπότην μένειν. Eodémque pertinet, è superioribus quas dixi, legibus, *lex 2.Cod.Iust.de diuersis prædiis*, quæ vt dixi, *huic* coassanda videtur; *Pamphylia*, inquit, *etiam* CIVITATES *& quæcunque alia, quidquid sibi adquirunt, id firmiter habeant.* Vbi, nisi Iulianus scripserat, *adquisierant*, idem de fundis quos ciuitates deinceps adquirerent, ac de quæsitis iam olim, constituerit. Vbi interim generalis *Amortizatio* ciuitatibus indulta notanda venit. Meminit tandem *huius l.* & restitutionis, déque eâ quæritor Sozomenus quoque, *lib.5. histor. Eccl.c.5.* vbi ait, Iulianum, ea, quæ Clerici & Sanctimoniales ex vectigalibus ciuitatum secundum Constantini *legem* acceperant, restitui iussisse, confectis super eâ

re

re Breuibus à Patribus (Ciuitatum scil.) Μέχρι τε παρθένων καὶ χηρῶν τὰς δι' ἔνδειαν ἐν τοῖς κλήροις τεταγμένας εἰσπράττεσθαι προσέταξεν ἃ πρὶν παρὰ τοῦ δημοσίου ἐκομίσαντο: ἡνίκα γὰρ Κωνσταντῖνος τὰ τῶν ἐκκλησιῶν διέταττε πράγματα, ἐκ τῶν ἑκάστης πόλεως φόρων τὰ ἀρκοῦντα πρὸς παρασκευὴν ἐπιτηδείων ἀπένειμε τοῖς πανταχῆ κλήροις, καὶ νόμῳ τοῦτο ἐκράτυνεν, ὃς καὶ νῦν κρατεῖ. ἐξ οὗ τέθνηκε Ἰουλιανὸς ἐπιμελῶς φυλαττόμενος. ὠμοτάτην δὲ καὶ χαλεπωτάτην ταύτην γενέσθαι φασὶ τὴν εἴσπραξιν μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὰ τότε παρὰ τῶν Πατέρων γενόμενα γραμματεῖα τοῖς εἰσπραχθεῖσιν εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀναδόσεως, ὧν εἰλήφεισαν κατὰ τὸν Κωνσταντίνου νόμον. Qui locus ita vertendus fuit: *Sed & vsque ad Virgines & Viduas, quæ in Clerum adscripta ob paupertatem fuerant, exigi iussit ea quæ antea è publico acceperant. Quo tempore quippe Constantinus res Ecclesiasticas ordinauit, ex cuiusque* CIVITATIS VECTIGALIBVS, *quæ ad instructum rerum necessariarum sufficerent, omnibus vbique Clericis distribuerat, idque lege sanxerat, quomodo & nunc obtinet, ex quo Iulianus obiit, firmitérque obseruatur. Acerbissimam verò & molestissimam hanc fuisse aiunt exactionem: Id verò testantur & Breues à Patribus tùm confecti aduersus exigendos, quibus continebatur modus eorum quæ secundum Constantini legem accepta restituenda veniebant.* Hic huius loci sensus est, qui eo quoque insignis est, quod de *Patribus* agit, qui & aliàs *Patres Ciuitatum* dicebantur, (qui & iidem cum *Curatoribus*) quorum multa mentio occurrit in posteriorum Imperatorum constitutionibus: veluti Leonis, *l.3. Cod. de his qui sponte munera*: Zenonis, *l.vn. Cod. de ratiociniis operum publicorum, & de Patribus ciuitatum*: Iustiniani, tùm in *Codice*, tùm in *Nouellis* sæpè: Qui quidem *Patres* vt ex illis *legibus & locis* constat, pecuniæ publicæ, operúmque publicorum discussores erant, & ratiocinia operum publicorum conficiebant, vt exertè ostendit, *d. lex vn. de ratiociniis*: Quod quidem *huic l.* apprimè conuenit, quâ ciuitatum reparationi (& sic operibus publicis) possessiones publicas reddi, eúmque in vsum destinari debere constituitur: vt proinde Sozomenus ex sui æui vsu appellatione rem hanc perfectè expresserit. Ergo hæc Iuliani *lex* pertinet ad possessionum publicarum & vectigalium restitutionem, quæ antea à Constantino M. & Constantio donatæ, & quidem inter alios Clericis, fuerant: in gratiam videl. Ciuitatum, quibus Iulianus totâ constitutione, vnde *hac lex* desumpta est, variis rationibus consultum voluit. Et sic hâc quoque deinceps lege *Annales Ecclesiastici*, & quidem sub *Iuliano*, augeri poterunt. 2. Eodem verò exemplo finéque Iulianus Prætoria Iudicum domósque Iudiciarias publico iuri atque vsui vindicari voluit, *l.8. inf. de operibus publicis*. 3. Eodémque pertinet eiusdem *lex 9. eod. tit. de oper. publ.* De Ergasteriis publicis, quæ ad ius ciuitatis pertinent. 4. Vt & eiusdem *lex 1. Cod. de diu. prædiis*, quâ iubet, pro ædibus quas nonnulli in solo Reipubl. extruxerant, pensionem præstare. Denique eodem spectat & *& d. l. 2. d. tit. Cod. de diu. præd.* quam *huic* iungendam videri dixi.

Ex his iam videmus, quam enixè ciuitatib. consultum voluerit Iulianus & quidem canon *reparationi*. Qui sanè probabilis vsus: voluptatibus enim & ludis Iulianus hoc facto non consuluit. Vt alioquin auerso ab his animo fuit, quod ipse profitetur, & in se reprehensum ab Antiochenis scribit *in Mesopogone*: Etsi nonnulla adhuc in fauorem Circensium ibi ab eo facta; exemplum *fine eiusdem Misopogonis*.

Cæterùm, quod Iulianus *hâc lege* facit; id ipsum fecit quoque postea Theodosius Iun. *Nouellâ in id expressâ 30. de locis Reipublicæ quoquomodo possessis ciuitatibus restituendis*: Eodem scil. fine, vt ciuitatum scil. reparatio inde posset procurari: Etsi non eâdem occasione, neque aduersus idem vsurpationis genus.

¶ Ex *hâc* interim *lege* patet, ex fundorum ciuitatis locatione & reditibus opera publica reparata: de quo plenè ad *tit. de operibus publicis, lib. 15.* vbi videatur *lex 18. 32. 33. 48.* & *d. Nouella Theodosij 30.* videatur & *lex 2. sup. de sepulchro violato.*

II. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus AAA. ad Probum P.P. "

CVRIALIBVS omnibus conducendorum Reipublicæ prædiorum, ac Saltuum, inhibeatur facultas: Illo etiam obseruando, ne quis Curialium vel de " extraneis ciuitatibus fundos, aut loca huiusmodi conductione suscipiat. Dat. VI. Kal. Iul. Treuer." Modesto & Arintheo Coss. [372.]

INTERPRETATIO. *Omnibus Curialibus conducendorum Reipub. agrorum, ac saltuum, licentia denegetur; illo specialiter" obseruando, vt nullus Curialis vel de extraneis ciuitatibus agros ac loca suprascripta sub quâlibet conductione suscipiat*, nec" sub hac occasione seruitia Curiæ debita non impendat.

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iustin.*
" *Probus* P.P. sub Valentiniano Sen. A.D. 372. v. *Prosopogr.*
" Id est etiam extranearum ciuitatum.
" Rectè: malè in *Edit. Cuiac.* & in *Quarto Triberio.*
" *Etiam*, vt in *ipsâ leg.*
" *x. Ne.* De hac verò ratione mox.

COMMEN

COMMENTARIVS.

CONDVCTIONES REIPVBLICÆ prædiorúmque Curialibus *hâc lege*, à Valentiniano Sen. interdicitur: Etiam (quæ *ampliatio* hîc additur) *extranea* ciuitatis Curialibus, cuius scil. Curiales non sunt. Rationem addit, de suo Interpres, *ne sub hâc occasione seruitia Curiæ debita non impendat*. Quæ sola ratio non est, verùm hæc quoque, ne pensionis præstationem posteà detrectent: quod vtique Curiales facere facilè possent, pro eâ quam geruot auctoritate. Quâ ratione etiam in vniuersum Curiales nullum vectigal conducere possunt, *l. 97. infr. de decur.* vbi dicam. Et hæc ipsa quoque veteris prohibitionis ratio erat, quâ officium publicum in prouinciâ gerentes quidquam emere, conducere, veriti: quod notissimum sub pari etiam Ampliatione. Nam & Præpositus etsi non in suo pago, sed in alieno comparasset, etsi *τῷ τόπῳ ἐκείνῳ ὢν ἐπαγάρχῃ*, emptio non valebat, *l. 1. sup. de his quæ offic. adm.* Quanquam si de extraneis ciuitatibus agatur, hæc postrema ratio cessare videatur.

¶ Et hæc quidem prohibitio non ad alia tantùm prædia, sed & ad *saltus* pertinet. *Saltus* (quorum definitionem in genere pete ex Varrone) *hâc l.* sunt saltus pascui ad ciuitatem pertinentes, veluti prata Apamena, de quibus *l. 2. 3. sup. de pascuis.* Cuiusmodi etiam saltus seu pascui saltus rei dominicæ seu priuatæ fuere: de quibus videndus *tit. 67. lib. 11. Cod. & l. 2. sup. de pascuis.* Vt & de saltibus ciuitatum, vid. Auctorem *de Coloniis, p. 111.* Curiales igitur & ad prædiorum Reipubl. & ad saltuum quoque conductionem admitti *hac l.* vetiti: Et postea tamen ad id quadamtenùs admissos docet lex 5. infrà: vbi *Municipes* sunt Curiales pariter vt *l. 41. infr. de operib. publ.* quæ & ipsa est de ædificiis publicis.

¶ In *hâc* igitur iam *lege*, exemplum habemus personarum quarundam, quibus conductione rerum & redituum ad Rempublicam pertinentium, publicâ ratione, interdictum fuit.

III. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & THEODOSIVS AAA. Pancratio Com. R.P.''

SECVNDVM Legem † Diui Valentiniani, quæ *semel conductas possessiones nullâ'' ad alios* constituit *ratione transferri*, nullum priorem conductorem à secundo patiaris excludi, sed pœnes eos iugem permanere iubeas possessionem, quos priore conductionis iure eandem meruisse constiterit. Dat. prid. Id. Iun. Thessal. Gratiano v. & Theod. I. AA. Coss. [380.]

NOTÆ.

* Abest & hæc lex à *Cod. Iust.*

'' *Pancratius* Comes R.P. sub Theodosio M. per Orientem. Eidem inscribitur Anno superiore *l. 12. supr. de iure fisci*, & hoc ipso Anno *lex 2. sup. de palat. h. L. l. 12. l. 4. infr. de petitionibus.*

† Intelligit eas constitutiones: de quarum numero sunt *l. 1. & 2. sup. de pascuis*: Quas & ipsas indicat *lex vlt. infr. de collat. fund. iuris emphyt. & l. vn. infr. qui conductores rei priuatæ.*

'' Rei priuatæ, vt vel ex Inscriptione *huius leg.* patet.

'' *Etsi augmentum scil. pensionis alius faciat.*

COMMENTARIVS.

MANERE conductas semel possessiones, rei priuatæ scil. (vt ostendit etiam Inscriptio *legis*) penes eosdem conductores, iubet *hâc l.* Theodosius M. neque vllâ ad alios ratione transferri: Etsi augmentum pensioois alius & nouus licitator faciat: Quæ eadem est Honorij sententia, circa fundorum publicorum locationem *l. 5. infr. h. tit.* Idque iuxta *legem* Valentiniani (Sen. scil.) cuius Valentinianeæ constitotionis fit quoque mentio *l. vlt. infr. de fundor. patr.* Et verò hæc est illa constitutio, siue *lex 1.* siue *lex 2. supr. de pascuis*, cui alia adhuc capita cohæsisse puto, atque inter cætera illud quod memoratur *l. vn. infr. qui conduct. rei priuatæ*: & *l. s. Cod. de locat. fundorum, ciuilium.* De fideiussoribus videl. quos conductores priuatæ rei dare oportebat, deque periculo hâc in re officiorum Comitis R. P. Denique hæc est illa solemnis Valentiniani Sen. constitutio & generalis, *de conductione fundorum & locorum rei priuatæ*, quam secuti deinceps Principes vtsêre, Gratianus & Valentinianus, *d. l. 1. Cod. de locat. fund. ciuilium.* Theodosius M. *hâc l. & l. 2. d. tit. C. de locat. fund. ciuil.* quæ coniungenda est cum *l. prox. 4. infr. hoc tit.* Honorius *l. vlt. infr. de collat. fund. patrim.* In eandem porrò sententiam cum *h. l.* est *lex 2. 3. 4. 5. Cod. de locat. præd. ciuilium.* Eodémque pertinet V. Cl. Bretij orat. 24. *Qu'apres l'adiudication legitimement faicte des fermes des Aydes, personne n'est receuable à y mettre enchere*: vbi *p. 138.* hanc *legem* allegat. Quanquam Valentiniani *lex* propriè est de locatione fundorum iure perpetuo, seu de perpetuariis, quò etiam *hanc legem* refero.

IV. * Idem AAA. Nebridio Com. R. P."

VT quisque conductor, fuerit inuentus possessor fundi, qui ex Publico vel Templorum iure descendit", huic cum" augmento oblato, ager iungatur inutilior: Quòd si contra id reluctandum existimauerit, alius possessor, sub eâdem præstatione, quæratur": vel si voluntarius quis" conductor non inuenietur, tunc ad possessores, id est, Decuriones, vel quoslibet alios, loca iuris prædicti, adiunctis inutilibus, reuertantur, sine" adiectione tertia", idoneis fideiussoribus præbitis". Dat. XV. Kal. Feb. Constantinop. Merobaude II. & Saturnino Coss. [383].

NOTÆ

* *L. 6. Cod. de omni agro deserto.* Iungenda huic *lex 2. Cod. de locat. præd. ciuil.*
" *Nebridius* Comes R.P. Theodosio M. *v. Prosopogr.*
" Hæc verba, *cum augmento oblato*, absunt à *Cod. Iust.*
" *Quæretur*, C. Iust.
" *Qui sit conductor*, ita *C. Iust.*
" Hæ. *sine adiectione Tertiâ*, recisa à *Cod. Iustin.*
" ✠. *Tertia* quæ suprà, *augmentum oblatum.*
" *Præstitis*, Cod. Iust.

COMMENTARIVS.

ΕΠΙΒΟΛΗ quædam & permistio fundorum ex Publico, vel Templorum, iure descendentium, *hâc l.* imperatur à Theodosio M. Cuiusmodi ἐπιβολὴ sæpè ab Imperatoribus imperata: veluti à Constantino M. *l. 1. Cod. de omni agro deserto*: à Constantio *l. 4. infr. de annona & tributis*: à Valente *l. 5. Cod. de omni agro des.* à Theodosio M. *h. l.* quæ est *6. Cod. Iust. de omni agro deserto*: & *l. 7. 9. eod. tit.* ab Honorio, *l. 31. de ann. & trib.* ab Arcadio, *l. 8. infr. de censib.* seu *l. 10. C. de omni deserto.* Ἐπιβολὴ est, quoties videlicet steriles fundi, seu inutiliores, vt *h. l.* vocantur, ex eodem iure manantes, opimos iam habentibus adiiciuntur: Sic vt illorum quoque onera hos habentes subire teneantur: Quæ *Adiectio* quoque vocatur *l. vlt. Cod. de omni agro deserto*: permistio, *l. 5. Cod. de omni agro deserto.* De qua dicam plenè ad *d. l. 4. infr. de annona & tributis.* Scilicet, cùm multi vel per impotentiam, vel per gratiam, vel captatis aliorum necessitatibus opimos tantum fundos ad se traxissent, inde fiebat vt steriles & inutiliores penes antiquum ius seu antiquos possessores, relicti residerent, & præstationibus publicis inutiles fierent; ideò sæpè ad hanc ἐπιβολὴν deuentum, siue priuatarum possessionum, quò pertinet *d. l. 31. infr. de annona & tribut.* siue ex publico vel Templorum iure descendentium, de quo est *hac constitutio*: quæ ideò rectè posita est *C. Iust. sub tit: de omni agro deserto, & quando steriles fertilibus imponuntur. Ex publico*, inquam, *iure*, id est, Reipublicæ locis, fundis: quod etiam indicat *lex 2. Cod. de locat. prædiorum ciuil.* quam *huic* coniungendam censeo, cùm eundem Imp. auctorem habeat, & eidem Nebridio Com. R.P. inscribatur, denique in eodem argumento locationis prædiorum Reipubl. versetur: eâ quippè statuitur, *vt fundi Reipubl. ab his qui nec titulo conductionis eos detinent, non auferantur, nec titulo conductionis*, id est, non conductione temporariâ, verùm perpetuo iure: quare non fuit *legis* illius lectio sollicitanda, sublatâ negatiuâ *nec*, quicquid Græci eam non agnoscant.

Ad rem. Ergò Theodosius M. *hâc l.* huiusmodi publicorum fundorum ἐπιβολὴν fieri iubet, vt & eorum qui ex Templorum iure descendebant, & rei priuatæ incorporata fuerant, de quibus est & altera ad eundem Nebridium Com. R. P. sine die & Cos. *l. 4. Cod. de fundis rei priuatæ*: dixi plenè ad *l. 8. sup. de iure fisci*: & consulendum *huius tituli Paratitlon.* Agitur & *l. 5. prox. infr.* scil. fundi Templorum rei priuatæ Principis adgregari priuatis quampiurimi locati fuêre.

¶ Igitur cùm fertiles fermè agri in priuatos conductionis iure translati fuissent, & steriles fermè tantùm penes Rempublicam rémque priuatam Principis inutiles resedissent, iubet *h. l.* Theodosius M. opimos fundos ex eodẽ iure habentibus, steriles adiici, nolentibus, etiam fertiles adimi, nouísque conductoribus addici. Et quidem (quod alterum adiectionis genus *h. l.* continetur) cùm augmento oblato, seu adiectione Tertiæ scil. cum huiusmodi fundos priuati ad se traxissent, subindè emergebant qui maiorem præstationis modum offerrent, quasi nimis vili pensione locatis. Quibus nouis licitationibus vt non semper autem præbuêre Principes, imò regulariter non præbuêre, facto initio à Valentiniano Sen. de quo plenè *l. 3. supr.* imò Theodosius M. ipse *d. l. 3.* ita *hâc leg.* aurem præbet idem Theodosius, nempè quod & opimos tantùm fundos & leui pensione ad se traxissent conductores: Ideò illis steriles imponi, & Tertiam ampliùs pensionis partem oblatam eos agnoscere iubet: vel si nolint, nouis conductoribus eos addici, quicumque tandem voluntarij conductores accesserint. His tandem non repertis, fundos redire iubet sine adiectione & augmento Tertiæ, ad antiquos possessores, id est, Decuriones, vel quoslibet alios, id est, Collegiatos & Corporatos: quod ostendit quoque *lex prox. 5.* Est enim error Cuiacij qui per *quoslibet alios* hîc intelligit illos, qui ea prędia largiti sunt: quasi id *h. l.* iubeatur, fundos Reip. & Templorum ad veteres possessores reuerti: Reipublicæ, ad Curiales; Templorum, ad eos qui ea prædia Templis largiti sunt. Quod alienum est. Nempè nullo discrimine, siuè Reipubl. siue Templorum loca vel ad Decuriones reuerti iubet, vel ad quoslibet alios, Municipes scil. Collegiatos, Corporatos: Qui sanè vtrorumque *possessores antiqui* fuerunt. Nempè Reipubl. loca & Templorum, Decuriones, Collegiati, Corporati olim possidebant, & pensione

nes ex his præstabant, vel ad Reip. vel ad sacrorum vsum.

¶ Vltimo loco adiicitur, idoneos fideiussores ab his conductoribus & possessoribus dari oportere: de quo *suo mox titulo 5. infr. qui conductores vel priuatæ fideiussores exigi.* v. & *l. 5. Cod. de omni agro deserto.*

v. * Impp. Arcadius & HONORIVS AA. Messalæ P.P.″

ÆDIFICIA, hortos″, adque areas ædium publicarum; & ea Reipublicæ loca, quæ aut iocluduntur mœnibus Ciuitatum, aut pomeriis″ suot coonexa; vel ea quæ de iure Templorum, aut per diuersos petita″, aut æternabili″ domui fuerint congregata″, vel″ Ciuitatum territoriis″ ambiuntur, sub perpetuâ″ cooductione, saluo dumtaxat canone″, quem sub examine habitæ Discussionis″ constitit adscriptum, penes Muoicipes″, Collegiatos″, & Corporatos″ vrbium singularum conlocata permaneant, omni venientis extrinsecus, atque occultæ conductionis adtemptatione suboiota. Officia etiam Palatina″ decem librarum auri multæ subiaceant, si cui aduersus præcepta huius sanctionis veniendi aditum adsentatione præstiterint. Dat. VI.″ Kal. Decembr. Med. Stilichone & Aureliano Coss. [400.]

NOTÆ.

* Abest hæc lex à *Cod. Iust.* Iungendâ & fortè *lex 2. infr. de discussoribus : lex 10. sup. de cursu : l 1. supr. de his qui potent. nomin.*

″ *Messala* PP. Italiæ sub Honorio, v. *Prosopogr.*

″ *Horti atque Area*, nam hæc regontur à voce *permaneant.*

″ *Pomœria* ciuitatum.

″ Iisque donata : vid. *infr. tit. de Petitionibus.*

″ *Æternabilis domus*, est priuata res Principis : vid. *Gloss. Theod.* Sic fortè æterna res : *l. un. supr. qui bonis ex leg. Iul. cedere poss.*

″ *Congregata*, id est, adgregata, incorporata.

″ Id est, etiam.

″ *Territoria* Ciuitatum.

″ De perpetuariis fundis : v. *Parat.*

″ *Canone*, id est, pensione.

″ De *Discussoribus* agitur *d. l. 2. infr. de discuss.* quæ *huic* fortè iungenda est

″ *Municipes*, id est, decuriones v. quæ dixi iam ad *l. 2. supr. & paratitl. de Decurion.*

″ De *Collegiatis* his erit *infr. titulus 7. lib. 14.*

″ De *Corporatis* : vid. *infr. tit. de priuileg. corpor. vrb. Romæ.*

″ Id est, Palatini rerum priuatarum, vel S L.

″ *V. dictis legibus*, quæ fortè *huic* coniungendæ sunt.

COMMENTARIVS.

MANERE semel conductas perpetuo iure possessiones Ædium publicarum, & Reipublicæ locorum & iuris Templorum, penes eosdem Municipes seu Decuriones (hi enim iam conducere potuerant Reipul. prædia, cùm antea non possent; *l. 2. sup.*) Collegiatos & Corporatos quibus semel legitimè adscripta seu locata sunt, iubet *h. l.* Honorius Imp. neque vllâ ad alios ratione transferri, etsi augmentum pensionis alius licitator nouus offerat. Quæ eadem est sententia circa priuatæ rei Principis fundos tum Valentinianeæ constitutionis, tum aliorum deinceps: de quo vid. *l. 3. supr.* & *l. 1. 2. supr. de pascuis*, & alias *leges* quas ad *d. l. 3.* congessi. Pœnâ decem librarum auri Palatinis R. P. scilicet (nam ad Rationalium rei priuatæ sollicitudinem curámque pertinebant vniuersi fundi Templorum, vt docet *lex 4. Cod. de fundis rei priu.*) propositâ, si quem nouum licitatorem admiserint, aditúmque ei præstiterint *adsentatione* suâ; fortè potentiori alicui. Et sic securitati prouincialium hâc quoque parte consultum voluit Honorius; qui & aliis capitibus aliâ quoque ratione iisdem cautum iuit; putà *l. 2. infr. de discussoribus : l. 60. supr. de Cursu publico : l. 1. sup. de his qui potent. nom.* quæ, vt quidem censeo, *huic legi* omnes coniungendæ veniunt, ceù vnius & eiusdem constitutionis partes.

¶ Et hæc quidem de *huius leg.* sententia. Est ea porro eo quoque nomine singularis, non eo tantùm respectu, quod tria locorum genera commemorat, 1. nempe publicarum ædium loca: 2. loca Reipublicæ: 3. loca iuris Templorum; verùm & singulorum species sitúsque: nempe 1. *Ædium publicarum* loca, quæ in ipsa ciuitate erant, eáque trium generum hîc proponuntur: vel enim ædificia erant, vel horti, vel areæ. 2. Reipublicæ loca duûm generum pariter commemorantur; Alia mœnibus ciuitatum inclusa erant, alia pomœriis connexa; id est, prosimuria, prope muros posita, id enim sunt pomœria: de quo *l. ...* 3. Tandem loca Templorum trium generum memorat: mœnibus scil. ciuitatum alia inclusa erant; alia pomœriis connexa, alia demum ciuitatum territoriis ambiebantur: nam & tria hæc erant Vrbium & Ciuitatum spatia: Mœnia, seu intramurana, Pomœria, Territoria: prima, muris; secunda, viciniâ murorum; vltima iurisdictione ciuitatum finiebantur: de quo postremo ad *l. ... infr. de Decurionib.* Quæ omnia latissimè exequuntur *leges Tituli, de verbor. signif.* eiusque Interpretes. De Templis, & locis Templorum quæ Pomœriis connexa erant, vel Territoriis ambiebantur, dicam *infr. tit. de paganis.* ¶ De cæteris quæ ad *huius legis* illustrationem pertinent, doceant satis ea quæ de locis Templorum iam superiùs dicta sunt: vt & *tit. de discussorib. tit. de Collegiatis. tit. de priuil. corpor. V. R.*

vi. * Idem

tionem res priuatæ pertinebant: Qui mos Tralatitius, ad diuersos eandem constitutionem eodem exemplo emittendi, vel saltem aliquod caput ex ampliore constitutione aliquâ decerptum, ad alium atque alium dirigendi. De quo peculiari capite *in Prolegomenis Theodosianis*. Maneat igitur, hanc *legem* cum *illis* sociandam, velut ex eâdem prolixiore constitutione petitam. Sic quidem vt posterior *huius legis* pars, ab *hoc titulo* fugitiua clausulam quandam generalem cõtineat formulæ illius, seu mandatorum Sebastio illi Comiti Primi ordinis Peræquatori generali misso in prouinciam quâ Honorius edicit, peræquationem generalis illius peræquatoris ratam omninò manere oportere, neque specialem ab aliquo Inspectorem à se impetrari posse, vel impetratum valiturum: de quo dicam ad *d.l.vlt.inf. de Censitoribus*.

¶ Prioris partis *huiusce leg.* quæ sola propriè *huic titulo* conuenit, vtpote quâ de locatione prædiorum Emphyteuticorum rei priuatæ agitur, duæ sunt sententiæ: Prior Locationem hanc nunc faciendam, *cessante Comitis R.P. iussione*, cùm tamen aliàs locatio fundorum Emphyteuticorum rei priuatæ Comitis R. P. dispositione & *iussione* fieret; quod indicant quoque satis *lex 3.6. sup.* Nempè extra ordinem misso Peræquatore Generali, interim Comitis R.P. auctoritas hâc parte interquiescebat. Posteriore sententia, Locationi emphyteuticorum prædiorum hanc *legem* dicit Honorius, videl. vt quemadmodum ad releuandum aliorum fundorum censum peræquator hic Sebastius missus fuit, (vt docent quinque *leges* illæ, quæ cum *hâc* nostrâ coallandæ sunt, putà *d. lex 14. 15. 16. inf. de Censitoribus: & d. lex 13. sup. de Senatoribus & Glebali collat. & l.9 inf. de præd. nauicul.*) Ita & emphyteuticorum pariter prædiorum *pensionem* subleuet. Et quidem pro eâdem quantitate & proportione: *Quanta sors*, inquit, aliorum fundorum *in aliis functionibus fuerit subleuata, tanta etiam in pensione* Emphyteuticis prædiis *demetur*: *Pensio* hîc, *& l.17. inf. de extraordinar.* propriè est præstatio, quæ ex Emphyteuticis prædiis pendebatur: qui & *Canon* dicitur *l.19. infr. de annonâ & tribut.*

DE ACTORIBVS PROCVRATORIBVS, ET CONDVCTORIBVS REI PRIVATÆ.

TITVLVS IV.

XI. COD. IVST. LXXII.

De Conductoribus & Procuratoribus siue Actoribus prædiorum fiscalium & Domus Augustæ.

Hùc pertinet quoque *Titulus prox. 5. inf. qui conductores rei priu. & tit. vlt. hoc lib. de Conductoribus & hominibus domus Augustæ.*

PARATITLON.

I. DE ACTORIBVS rerum priuatarum præter *Rubricam*, & *l.1.2.h.tit.* agitur insuper *l.1.11.sup. de iurisdict. l.7.12. sup. de desertoribus: l.vlt. inf. de conlat. fundor. patrimonial. l.12. inf. de extraord. muner. l.6. inf. de exactionib.* Dicuntur Actores rei priuatæ Rubr. & *l.2.h.tit. & l.1. sup. de iurisdict. & l.6. inf. de exactionib.* Rerum priuatarum Principis, *l.1. h.tit.* Actores rerum Principis, *l.7. sup. de desertoribus.* Actores domus Principis, *l.12. sup. de desertorib.* Actores Dominici, *l.11. sup. de iurisdict. l.vlt. inf. de conlat. fund. patrim.* & Interpres ad *l.1. h.tit.* Actores patrimonij Principis, *l.12. inf. de extraord. mun. Priuilegiis* quibusdam hi subnixi fuerunt, nempè immunitate à muneribus extraordinariis, *l.12. inf. de extraord. mun.* Ac multò magis ab indictionibus Rectorum, Principalium curiarum, *l.2.h.tit.* *Pœna* contrà in hos decretæ seueriores, quia eorum etiàm delicta grauiora erant, peccandique commeatum sibi facilè faciebant. Itaque eâdem disciplinâ cum cæteris prouincialibus teneri iubentur à Iudicibus prouinciarum, *l.1. sup. de iurisdict. l.7.12. sup. de desertorib.* Imò grauior pœna in hos constituitur à Constantino M. *l.1. h.tit.* Crimina eorum fuerunt hæc inter alia, deprædatio prouincialium, *l.1. h.tit.* Latebræ præbitio reis, *l.11. sup. de iurisdict. l.7.12. sup. de desertorib.* Contumacia in soluendis solemnibus speciebus, *l.6. inf. de exactionib.*

II. De PROCVRATORIBVS rei priuatæ est non tantùm *Rubr & lex 1. h.tit.* verùm insuper *lex vlt. sup. ad leg. Iul. Repetund. lex vlt. sup. de iure fisci: lex 1. supr. de Domibus ad rem priuat.* Procuratores nostri, *l.1. de Equorum conl.* Procuratores domorum, *l.1. de domib. ad rem priu. pert.* Procuratores possessionum Principis, *l.13. de paganis*: hi domorum Principis curam

claritudo persona. Vt omittam vetustiora hanc in sententiam dicta; quale illud Iuuenalis,

Omne animi vitium tantò conspectius in se
Crimen habet, quantò maior, qui peccat, habetur.

Quæ tamen omnia nondum exprimunt rationem Constantinianeam, & Constantini Charactetem.

¶ Viui-comburij porrò pœnam & aliis pluribus constitutionibus, & facinoribus facilè imposuit Constantius; de quo vid. plura *in Paratitlo, de pœnis*: quomodò & aliàs idem in exacerbandis pœnis aliquando nimius fuit.

II. * Impp. VALENTINIANVS, & Valens AA. ad Seuerum Vic. Vrb.''

DIVVM Iulianum † hoc competentissimè'' decreuisse comperimus, *Vt Actores rei priuatæ nostræ minimè necessitatibus'' terrerentur'', adque affligarentur iniuriis'', quas sæpenumerò Rectores prouinciarum, vel adrogatione inlicitâ Principalium'', vel propriis decretis Ordinis'', fieri censuissent*: Quod adeò nos probamus, vt ratum esse iubeamus. Dat. XI. Kalend. Aug. Med. Valentiniano & Valente AA. Coss. [365.]

INTERPRETATIO. *Iulianum principem bene ac salubriter statuisse certissimum est, vt Actores domus dominicæ nullis necessitatibus turbarentur, aut fatigarentur iniuriis, quas eis frequenter Rectores prouinciarum per suggestiones principalium facere consuessent; cuius facti constitutionem in tantum rationabilem & necessariam iudicamus, vt firmam permanere iubeamus.*

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iust.*
'' Hoc ipso Anno in Inscriptione *legis 68. inf. de Decurion.* Vbi dicam.
† Iuliani hæc constitutio non extat: Et tamen cuiusnam constitutionis partem constituerit, mox etiam.
'' *Competentissimè*, ita disertè habet Anianus Put. Cùm Editiones quædam, Tiliana, Cuiaciana, habeant *competissimè*. Interpres huius *l.* explicat, *bene ac salubriter.*
'' *Necessitatibus*, id est, muneribus: Sic extraordinaria necessitas *l. vlt. inf. de extraordin. muuerib.* Plura in *Gloss.*
'' 163: *Terreretur*?   '' *Iniuriis.*
'' 163. *Principales*?   '' 163. *Ordines*?

COMMENTARIVS.

EXTRAORDINARIIS INDICTIONIBVS, à Rectoribus Prouinciarum, Principalibus Curiisque, Actores rei priuatæ atteri vetat *hâc l.* Valentinianus Sen. confirmata in hoc anteriore quadam *Iuliani Imperatoris* constitutione, quâ hoc ipsum iam cautum fuerat: extraordinariis, inquam, indictionibus, quæ à Rectoribus indicebantur contra ius. Nam ab iis quæ à Principe seu Imperatore indicebantur, Iulianus neminem immunem esse voluerat, ne quidem eos qui patrimoniales fundos retinebant: vt docet eius *lex 1. inf. de extraordin.* & *l. 2. inf. de conlat. fund. patrimonial.* Extraordinariis igitur tantum atteri vetuit Actores rei priuatæ. At enim Valentinianus vtramque pariter immunitatem sanciuit: nam & priuatæ rei possessionibus immunitatem ab extraordinariis muneribus tribuit, etiam iis quæ Princeps iure indiceret, vt docet *lex vlt. inf. de collat. fund. patrim.* pariter vt eadem immunitas tribuitur, *l. 1. 2. 5. 9. 12. 13. 17. 20. de extraordin. munerib. l. 3. inf. de Indictionibus*: Et Indictiones illas extraordinarias, quibus Actores rei priuatæ atteri contra ius solebant, à Rectoribus prouinciarum, Principalibus, Curiis *hâc l.* damnat; pariter vt Iulianus damnauerat: scilicet, quod *hâc l.* docemur, Actores rei priuatæ iniuriis Rectorum, Principalium, & Curialium obnoxij erant: tanquam locupletes & ferendis oneribus pares; Sæpè inquam Rectores prouinciarum cæterique, quos dixi, pro arbitrio suo eos necessitatibus nonnullis atterebant, & iniuriis afflictabant, id est, iis quædam indicebant, tanquam de facili ea sustinere possent, fortè ad opera publica, vel ad publicas voluptates, vel ad annonam ciuicam, aliàque similia. Quare id nunc damnat Valentinianus, Iulianum in eo secutus, *hâc lege*: vbi cui videatur legendum; *Quas sæpenumero Rectores prouinciarum, vel adrogatione inlicitâ Principales, vel propriis decretis Ordines fieri censuissent*: vt ita tria hominum genera designentur, qui immediatè miseros Actores rei priuatæ atterebant; seu in prouinciis præualerent: Rectores, inquam prouinciarum, Principales item inlicitâ adrogatione, de quorum vsurpationibus illicitis dixi prolixè ad *l. 4. inf. de extraordinar.* Videndus & elegans eam ad rem Saluiani locus *lib. 5.* Alioquin ordinariorum munerum adscriptio ab his fiebat, *l. 5. sup. de his quæ admin. l. 17. inf. de Decurion.* non extraordinariorum, *d. l. 4.* Tandem & Curiæ, decretis suis. Si verò vulgatâ lectione stamus, tùm Rectores soli attriuisse Actores iudicari videantur, stimulati tantum à Principalibus & Curiis. Quod Interpres voluit: Sed prior interpretatio mihi magis placeat.

III * Idem

III. * Idem AA" ad Creſcentem" Vic. Afric.

IN negotio criminali, per Rationalem Colonos", vel Conductores" rei priuatæ noſtræ, quorum repræſentatio" poſcitur", exhibendos eſſe Sinceritas" Tua cognoſcat: In ciuili verò cauſâ Defenſorem" domus noſtræ adeſſe debere. Dat. pridie Non. April. Alteio, Valentiniano & Valente AA" Coss.

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* Concordat verò ei *lex* 1. & 11. *ſup. de Iuriſdictione.*
" Valentinianus & Valens.
" *Creſcens* Vicarius Africæ, ſub Valentiniano Imp. cui inſcribitur quoque Anno 371. Gratiano 2. & Probo Coss. *lex* 17 *de annonâ & tributis*: Meminit eius & Am. Marcellinus, in eiuſdem Anni 371. geſtis, *lib.* 28. *extremo. p.* 408. Plura in *Proſopogr.*
" De *Colonis* his rei priuatæ: v. & *l.* 5. *inf. de extraordinariis*; & *l.* 2. *ſup. de fugitiuis colonis*: vbi conſule Paratitlon.
" *De Conductoribus* his rei priuatæ, v. *Paratitlon.*
" *Repræſentatio*, id eſt exhibitio: vt mox, *exhibendos.*
" Per Iudicem, miſſis Officialibus.
" *Exhibendos*, id eſt tradendos Officialibus à Magiſtratu miſſis.
" *Sinceritatis* titulus tributus Vicario: & quidem, Africæ. V. *Notitiam.*
" *Defenſor* domus Principis, id eſt Rationalis, vt *ſuprà* vocatur, de quo mox.
" De huius loci ſubſcriptione mox.
" *III.* id eſt A.D. 370. vel *IV.* id eſt A.D. 373. de quo mox.

COMMENTARIVS.

DE PROCESSV in cauſis Colonorum vel Conductorum rei priuatæ tùm Criminalibus, tùm Ciuilibus, eſt hæc Valentiniani Sen. conſtitutio: De cuius ſententiâ antequam ago, præter ea quæ iam in *Notis* de Creſcente Vicario Africæ, ad quem *hæc lex* data eſt, dixi: de Æra Temporis ſeu Conſulatu, dèque loco vbi hæc *lex* data dicitur, priùs diſpiciendum eſt.

Quod prius attinet, ſubſcriptus *huic l.* Conſulatus *Valentiniani & Valentis*: non adſcripto Conſulatus numero: quomodo primus horum Auguſtorum Conſulatus notari ſolet, qui congruit A.D. 365. Et his tamẽ Coss. hæc *lex* adſcribẽda non videtur: duplici ratione, tum argumẽto Creſcentis Vicarij" Africæ, ad quem hæc *lex* data eſt: qui vtiq; Gratiano 2. & Probo Coss. id eſt A.D. 371. fuit, vt ex *l.* 17. *inf. de annonâ & tributis*, & Am. Marcellino *lib.* 28. *extremo, p.* 408. iam in *Notis* oſtẽdi. Tùm etiã argumẽto loci ſubſcripti: de quo mox. Quare, quod & alibi ſæpè oſtẽdimus, adſignandus & hîc Conſulatus Valentiniani & Valentis numerus aliquis remotior; vel inquam, *Valentiniano & Valente Tertiùm* Coss. id eſt, An. D. 370. vel IV. id eſt An. D. 373. In hoc enim tempus incidit Creſcẽtis Vicariatus, quo ipſo tempore Romanus erat Comes Africæ, vt oſtendit Amm. Marcellinus *dicto loco*: Atqui Romanus fuit Comes Africæ A. D. 372. vt docet *lex* 13. *ſup. de diuerſis officiis*. Quare vitium etiam in Inſcriptione, in qua ſoli duo Auguſti Valentinianus & Valens ſcil. inſcribuntur; etſi adſcribenda cuipiam videretur hæc *lex* Valentiniano & Valenti II. Coss. id eſt A. D. 368. Verùm, malim ipſe, hanc *leg.* referre ad A.D. 370. & in Inſcriptione tres Auguſtos adnotare, *Valentinianum* ſcil. *Valentem & Gratianum*, *AAA.* quomodo etiam inſcribuntur *l.* 17. *infr. de annonâ & trib.* quæ, vt dixi, eidem Creſcenti Vicario Africæ inſcribitur.

¶ Quod locum ſubſcriptum attinet; Sanè is vel corruptus, vel certè incognitus. Putet quis reponendum *Altino*, quomodo ſubſcriptum A.D. 373. in *l.* 5. *inf. de reparat. Appellationum*: Certè ſi *Altino* retineamus, id ſtare non poſſit, quandoquidem A.D. 368. 371. Valentinianus non in Italiâ, verùm in Gallia conſtitit: & Olybrius P.V. cui ea *lex* inſcribitur, non fuit P.P. A.D. 373. Quare ſubductis omnibus, putem & hîc reponendum *Alteio*, & in *d. l.* 5. fortè pariter reponendum; vt ſic *Alteium* in Galliâ quæramus, vbi Valentinianus conſtitit A.D. 368. & A. D. 370: ac fermè Treuiris, vel Vangionibus. Ego, dùm certius quid affertur, putem vel vicum *Eltz*, vel *Altzhemum*, qui eò omnino loci ſunt. Et verò eo Rheni tractu Valentinianus per hæc tempora egit, *apud Vangiones*, inquam, *Alta ripa, Mattiarici, Contionaci, Briſiaci, Robore*: de quo in Chronologia.

¶ Nunc de *huius l.* ſententiâ, vbi præſupponendum Rectores ſeu Iudices ordinarios, in homines rei priuatæ delinquentes, Iuriſdictionem nihilo ſecius atque in alios habuiſſe: *h. l. & l.* 1. *ſup. h. tit. & l.* 3. *ſup. de Iuriſdict. l.* 8. 9. *Cod. vbi cauſa fiſcales*: Hæc inquam certiſſima ſunt: De exhibitione tantùm *rei* per quem facienda eſſet, & num Rationalis præſentia in iudicio requireretur, agitatum fuit. Definit igitur Valentinianus Imp. *hâc l.* in cauſâ criminali, ſi colonus vel conductor rei priuatæ Principis criminis accuſetur, Rationalem rei priuatæ, ſub cuius alioquin diſpoſitione erant prædicti coloni, & conductores, exhibere eos cogi & repræſentare ſeu tradere, miſſis officialibus ab ordinario Iudice ſeu Rectore, veluti Vicario: ita quidem, vt huic criminali negotio, eiúſq; cognitioni vel iudicio immiſcere ſeſe non poſſit, neque obtendere ſeſe adeſſe debere: Quod tamen Rationales voluiſſe videntur, eo obtentu quod, vt dixi, ſub eorum diſpoſitione illi eſſent. Et ſanè ita aliquando obtinuit, vt Rationali præſente cauſa tractaretur, *l.* 8. *Cod. vbi cauſa fiſcales*: Verùm hoc caſu præſentiam Rationalis non expectari vult Valentinianus. Imò & Honorius Imp. poſteà nequidem ad exhibitionem reorum, officium Rationalis neceſſarium eſſe definiuit *l.* 11. *ſup. de iuriſdictione*: Minimè, inquit, *Prouinciæ Rector expectet in reos animoſos actorem dominicum, ſed habeat exhibendis noxiis poteſtatem, vtatur legibus, nullo interpoſito Rationali: latebris reus poteſtate ordinarij Iudicis protrahatur, ne per conludium Actorum iudicij fiat dilatio.* Ergò ex *hâc l.* in homines rei priuatæ Rectores Ordinarij ſeu ciuiles Poteſtates criminum

reos

reos ita iuriſdictionem habent, vt non tantùm ſententiæ in eos ius habeant, punitéque eos poſſint, verùm etiam ita vt præſentia Rationalis non requiratur *h.l.* Illud tantùm requiritur *h.l.* vt per Rationalem exhibitio fiat. Quod & ipſum remiſſum *d.l.* 11. *ſup.de iuriſdictione*: & ſic capturæ ius Iudicibus quoque *eâ l.* tributum. Et hæc quidem de cauſâ criminali. In ciuili verò negotio Defenſorem Domus Principis, id eſt Rationalem adeſſe debere definit *h.l.* Valentinianus, pariter vt *l.5. ſup. de iuriſdictione*: quæ eiuſdem Valentiniani eſt, & ad quam dixi.

Illud obiter notandum, *defenſorem domus Principis*, pro Rationali hîc dici: quomodo & Symmachus *lib.10.ep.53.* eodem παραλληλισμῷ, *Defenſores & Rationales Auguſtiſſimæ domus* vocat: mox *fine eiuſdem epiſtolæ, defenſorem domus venerabilis* Rationalem vocat.

Ratio porrò differentiæ inter criminalem cauſam & ciuilem in aperto eſt; vt Reatus ſcil. omnem honorem excludit, ita & publicè intereſt reos quoſcunque etui, puniri, qui ſæpè Rationalium gratiâ elabebantur: at in cauſâ ciuili, fiſci vtilitas vertitur.

¶ Cæterùm haud inanis conjectura eſt, pertinere hanc *leg.* ad Tripoleos Africæ ærumnas, quas deſcribit Amm. Marcellinus *lib.28.extremo*, vbi diſertè ait, apud Vticam, ſententiâ *Vicarij Creſcentis* (cui hæc *lex*, & *d.l.17.inf.de annonâ & Trib.* inſcribitur) multos morti addictos fuiſſe.

QVI CONDVCTORES REI PRIVATÆ FIDEIVSSORES EXIGI NON DEBENT.

TITVLVS V.

Nullus talis Titulus extat in *Cod. Iuſtinianeo.*

I. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Eulogio Com. R.P."

QVIDQVID Diui parentis" noſtri Valentiniani Senioris iuſſio † *de fundis priuatæ rei* continebat, noſtrâ etiam auctoritate firmamus. Vt igitur ille præceperat, *Ne Conſiſtoriani" Comites fideiuſſores in ſuſcipiendis poſſeſſionibus darent*, quod etiam Diuus Gratianus † ſecutus eſt, cuſtodiri oportet. Dat. III. Kalend. Mai. Med. Honorio A. IV. & Eutychiano Coss. [398.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex à Cod. Iuſtin.*

" Eidem *Eulogio* Comiti R.P. inſcribitur ante triennium An.395. *lex 10. inf. de infirm. his q. ſub Tyr. & l.2. inf. de incorporat.*

" *Parentem* vocat, in Imperio deceſſorem: de quo in *Imper. Romano.*

† De hac Valentiniani Senioris conſtitutione, mox dicam.

" De *Conſiſtorianis Comitibus* fuit, *ſup. titulus, lib.6.*

† *Gratiani* conſtitutio notanda, quæ a ibi non occurrit.

COMMENTARIVS.

FIDEIVSSORES regulariter Conductores rei priuatæ dare tenebantur: quod præter *hanc legem* docet quoque *lex* 4. *ſup.de locat. fund. patrim.* vbi plura. Et Conſiſtorianis tamen Comitibus id priuilegij loco datum relaxatúmque, vt ne priuatæ rei poſſeſſiones conducentes fideiuſſores dare cogerentur; Quorum & alia priuilegia fuerunt: Nempè enim à ſordidis muneribus immunes erant *l.15. 18. infr. de extraord. ſine ſord. mun.* à præbitione Tyronum & equorum: *l.vn. infr. qui à præbit. Tyron.* à Præturæ onere, *l.28. ſupr. de Prætor.* à metatis, *l.3. ſupr. de metatis*: excepto neceſſitatis caſu, vt in ſpecie *Nouella Valentiniani*, quæ inter *Theodoſianas*, eſt 44. *de Tironib.* De quo & quinam hi Comites Conſiſtoriani ſint, *ſuo tit.12. ſupr. lib.6. de Comitibus Conſiſt.*

¶ Huius verò, quâ de *hâc l.* agitur, immunitatis primum auctorem facit *h.l.* Honorius Imp. Valentinianum Seniorem, eiuſdémque approbatorem Gratianum. Quorum exemplum & ipſe nunc ſequitur, firmata Valentiniani ſuper eo conſtitutione: neque in hoc tantum capite, ſed conſtitutione generali *de fundis rei priuatæ*. Quæ quidem Valentinianea illa ſolemnis conſtitutio eſt, cuius pars adhuc quædam ſupereſt, ſiue *lex* 1. ſiue 2. *ſupr. de paſcuis*: cuius duo quoque alia capita memorantur *hâc l.* & *lege.1. C.de locat. præd. ciuil.* Ea conſtitutione Valentinianus in vniuerſum *de fundis rei priuatæ* accuratè ſanxerat, quod hæc *lex* oſtendit: quam denique ſecuti Principes, ſubindè vſſere: Gratianus & Valentinianus *d. l. 1. C. de locat. fund. ciuil.* Theodoſius M. *l.3. ſup. de locat. fund. patrim.* & *l.2. d. tit. Cod. de locat. fund. ciuil.* Honorius *hâc l.* & *l. vlt. infr. de collat. fund. patrimonial.*

¶ Hîc interim exemplum habemus, quo fideiuſ-

te Breuibus à Patribus (Ciuitatum scil.) Μέχρι τε παρθένων καὶ χηρῶν τὰς δι᾽ ἔνδειαν ἐν τοῖς κλήροις τεταγμένας εἰσπραχθῆναι προσέταξεν ἃ πρὶν παρὰ τοῦ δημοσίου ἐκομίσαντο: ἡνίκα γὰρ Κωνσταντῖνος τὰ τῶν ἐκκλησιῶν διέταττε πράγματα, ἐκ τῶν ἑκάστης πόλεως φόρων τὰ ἀρκοῦντα πρὸς παρασκευὴν ἐπιτηδείων ἀπένειμε τοῖς πανταχῇ κλήροις, καὶ νόμῳ τοῦτο ἐκύρωσεν, ὃς καὶ νῦν κρατεῖ, ἐξ οὗ τέθνηκε Ἰουλιανὸς ἐπιμελῶς φυλαττόμενος. ὠμοτάτην δὲ καὶ χαλεπωτάτην τὴν δὲ γενέσθαι φασὶ τὴν εἴσπραξιν μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὰ τότε παρὰ τῶν Πατέρων γενόμενα γραμματεῖα τοῖς εἰσπραχθεῖσιν εἰς ἀπόδειξιν τῆς ἀναδόσεως, ὧν εἰλήφεσαν κατὰ τὸν Κωνσταντίνου νόμον. Qui locus ita vertendus fuit: *Sed & vsque ad Virgines & Viduas, quæ in Clerum adscriptæ ob paupertatem fuerant, exigi iussit ea quæ antea è publico acceperant. Quo tempore quippe Constantinus res Ecclesiasticas ordinauit, ex cuiusque* CIVITATIS VECTIGALIBVS, *quæ ad instructum rerum necessariarum sufficerent, omnibus vbique Clericis distribuerat, idque lege sanxerat, quomodo & nunc obtinet, ex quo Iulianus obiit, firmitérque obseruatur. Acerbissimam verò & molestissimam hanc fuisse aiunt exactionem: Id verò testantur & Breues à Patribus tùm confecti aduersus exigendos, quibus continebatur modus eorum quæ secundum Constantini legem accepta restituenda veniebant.* Hic huius loci sensus est, qui eo quoque insignis est, quod de *Patribus* agit, qui & aliàs *Patres Ciuitatum* dicebantur, (qui & iidem cum *Curatoribus*) quorum multa mentio occurrit in posteriorum Imperatorum constitutionibus: veluti Leonis, *l.3. Cod. de his qui sponte munera*: Zenonis, *l.vn. Cod. de ratiociniis operum publicorum, & de Patribus ciuitatum*: Iustiniani, tùm in *Codice*, tùm in *Nouellis* sæpè: Qui quidem *Patres* vt ex illis *legibus & locis* constat, pecuniæ publicæ, operúmque publicorum discussores erant, & ratiocinia operum publicorum conficiebant, vt exactè ostendit, *d. lex vn. de ratiociniis*: Quod quidem *huic l.* apprimè conuenit, quâ ciuitatum reparationi (& sic operibus publicis) possessiones publicas reddi, eúmque in vsum destinari debere constituitur: vt proinde Sozomenus ex sui æui vsu appellatione rem hanc perfectè expresserit. Ergo hæc Iuliani *lex* pertinet ad possessionum publicatum & vectigalium restitutionem, quæ antea à Constantino M. & Constantio donatæ, & quidem inter alios Clericis, fuerant: in gratiam videl. Ciuitatum, quibus Iulianus totâ constitutione, vnde *hæc lex* desumpta est, variis rationibus consultum voluit. Et sic hâc quoque deinceps lege *Annales Ecclesiastici*, & quidem sub *Iuliano*, augeri poterunt. 2. Eodem verò exemplo finéque Iulianus Prætoria Iudicum domósque Iudiciarias publico iuri atque vsui vindicari voluit, *l.8. inf. de operibus publicis*. 3. Eodémque pertinet eiusdem *lex 9. eod. tit. de oper. publ.* De Ergasteriis publicis, quæ ad ius ciuitatis pertinent. 4. Vt & eiusdem *lex 1. Cod. de diu. prædiis*, quâ iubet, pro ædibus quas nonnulli in solo Reipubl. extruxerant, pensionem præstare. Denique eodem spectat & *& d.l.2. d. tit. Cod. de diu. præd.* quam *huic* iungendam videri dixi.

Ex his iam videmus, quam enixè ciuitatib. consultum voluerit Iulianus & quidem canon *reparationi*. Qui sanè probabilis vsus: voluptatibus enim & ludis Iulianus hoc facto non consuluit. Vt alioquin auerso ab his animo fuit, quod ipse profitetur, & in se reprehensum ab Antiochenis scribit *in Misopogone*: Etsi nonnulla adhuc in fauorem Circensium ibi ab eo facta; exemplum *fine eiusdem Misopogonis*.

Cœterùm, quod Iulianus *hâc lege* facit, id ipsum fecit quoque postea Theodosius Iun. *Nouellâ in id expressâ 30. de locis Reipublicæ quoquomodo possessis ciuitatibus restituendis*: Eodem scil. fine, vt ciuitatum scil. reparatio inde posset procurari: Etsi non eâdem occasione, neque aduersus idem vsurpationis genus.

¶ Ex *hâc* interim *lege* patet, ex fundorum ciuitatis locatione & redditibus opera publica reparata: de quo plenè ad *tit. de operibus publicis, lib. 15.* vbi videatur *lex 18. 32. 33. 48.* & *d. Nouella Theodosij* 30. videatur & *lex 2. inf. de sepulchro violato*.

11. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens & Gratianus AAA. ad Probum P.P. "

CVRIALIBVS omnibus conducendorum Reipublicæ prædiorum, ac Saltuum, inhibeatur facultas: Illo etiam obseruando, ne quis Curialium vel de " extraneis ciuitatibus fundos, aut loca huiusmodi conductione suscipiat. Dat. VI. Kal. Iul. Treuer. " Modesto & Arintheo Coss. [372.]

INTERPRETATIO. *Omnibus Curialibus conducendorum Reipub. agrorum, ac saltuum, licentia denegetur; illo specialiter " obseruando, vt nullus Curialis vel de extraneis ciuitatibus agros ac loca suprascripta sub qualibet conductione suscipiat*, nec " sub hac occasione seruitia Curiæ debita non impendat.

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iustin.*
" *Probus* P.P. sub Valentiniano Sen. A.D. 372. v. *Prosopogr.*
" Id est etiam extranearum ciuitatum.
" Rectè: malè in *Edit. Cuiac.* & in *Quarto Triberia.*
" *Etiam*, vt in *ipsâ leg.*
" *Al. Ne.* De hac verò ratione mox.

COMMEN

COMMENTARIVS.

CONDVCTIONES REIPVBLICÆ prædiorúmque Curialibus *hâc lege*, à Valentiniano Sen. interdicitur: Etiam (quæ *ampliatio* hîc additur) *extranea* ciuitatis Curialibus, cuius scil. Curiales non sunt. Rationem addit, de suo Interpres, *ne sub hâc occasione seruitia Curiæ debita non impendat.* Quæ sola ratio non est, verùm hæc quoque, ne pensionis præstationem posteà detrectent: quod vtique Curiales facere facilè possent, pro eâ quam gerunt auctoritate. Quâ ratione etiam in vniuersum Curiales nullum vectigal conducere possunt, *l. 97. infr. de decur.* vbi dicam. Et hæc ipsa quoque veteris prohibitionis ratio erat, quâ officium publicum in prouinciâ gerentes quidquam emere, conducere, vetiti: quod notissimum sub pari etiam Ampliatione. Nam & Præpositus etsi non in suo pago, sed in alieno comparasset, etsi τῷ τόπῳ ἐκείνῳ οὐκ ἐπαγάρχει, emptio non valebat, *l. 1. sup. de his quæ offic. adm.* Quanquam si de extraneis ciuitatibus agatur, hæc posttema ratio cessare videatur.

¶ Et hæc quidem prohibitio ooo ad alia tantùm prædia, sed & ad *saltus* pertinet. *Saltus* (quorum definitionem in genere pete ex Varrone) *hac l.* sunt saltus pascui ad ciuitatem pertinentes, velvti prata Apamena, de quibus *l. 2. 3. sup. de pascuis.* Cuiusmodi etiam saltus seu pascui saltus rei dominicæ seu priuatæ fuere: de quibus videndus *tit. 67. lib. 11. Cod. & l. 2. sup. de pascuis.* Vt & de saltibus ciuitatum, vid. Auctorem *de Colonis, p. 111.* Curiales igitur & ad prædiorum Reipubl. & ad saltuum quoque conductionem admitti *hac l.* vetiti: Et postea tamen ad id quadamtenùs admissos docet lex 5. infrà: vbi *Municipes* sunt Curiales pariter vt *l. 41. infr. de operib. publ.* quæ & ipsa est de ædificiis publicis.

¶ In *hâc* igitur iam *lege*, exemplum habemus personarum quarundam, quibus conductione terrum & redituum ad Rempublicam pertinentium, publicâ ratione, interdictum fuit.

III. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & THEODOSIVS AAA. Pancratio Com. R.P.''

SECVNDVM Legem † Diui Valentiniani, quæ *semel conductas possessiones nullâ'' ad alios* constituit *ratione transferri*, nullum priorem conductorem à secundo pactiaris excludi, sed pœnes eos iugem permanere iubeas possessionem, quos priore conductionis iure eandem meruisse constiterit. Dat. prid. Id. Iun. Thessal. Gratiano v. & Theod. I. AA. Coss. [380.]

NOTÆ.

* Abest & hæc lex à *Cod. Iust.*

'' *Pancratius* Comes R.P. sub Theodosio M. per Orientem. Eidem inscribitur Anno superiore *l. 14. supr. de iure fisci,* & hoc ipso Anno *lex 2. sup. de palat. S.L. l. 32. l. 4. infr. de petitionibus.*

† Intelligit eas constitutiones: de quarum numero sunt *l. 1. & 2. sup. de pascuis*: Quas & ipsas indicat *lex vlt. infr. de collat. fund. iuris emphyt. & l. vn. infr. qui conductores rei priuatæ.*

'' Rei priuatæ, vt vel ex Inscriptione *huius leg.* patet.

'' *Etsi augmentum scil. pensionis alius faciat.*

COMMENTARIVS.

MANERE conductas semel possessiones, rei priuatæ scil. (vt ostendit etiam Inscriptio *legis*) penes eosdem conductores, iubet *hâc l.* Theodosius M. neque vllâ ad alios ratione transferri: Etsi augmentum pensionis alius & nouus licitator faciat: Quæ eadem est Honorij sententia, circa fundorum publicorum locationem *l. 5. infr. h. tit.* Idque iuxta *legem* Valentiniani (Sen. scil.) cuius Valentinianeæ constitutionis fit quoque mentio *l. vlt. infr. de fundor. patr.* Et verò hæc est illa constitutio, siue *lex* 1. siue *lex 2. supr. de pascuis*, cui alia adhuc capita cohæsisse puto, atque inter cætera illud quod memoratur *l. vn. infr. qui conduct. rei priuatæ*: & *l. 1. Cod. de locat. fundorum, ciuilium.* De fideiussoribus videl. quos conductores priuatæ rei dare oportebat, deque periculo hâc in re officiorum Comitis R. P. Denique hæc est illa solemnis Valentiniani Sen. constitutio & generalis, *de conductione fundorum & locorum rei priuatæ*, quam secuti deinceps Principes vrsêre, Gratianus & Valentinianus, *d. l. 1. Cod. de locat. fund. ciuilium.* Theodosius M. *hâc l. & l. 2. d. tit. C. de locat. fund. ciuil.* quæ coniungenda est cum *l. prox. 4. infr. hoc tit.* Honorius *l. vlt. infr. de collat. fund. patrim.* In eandem porrò sententiam cum *h. l.* est *lex 2. 3. 4. 5. Cod. de locat. præd. ciuilium.* Eodémque pertinet V. Cl. Bretij orat. 24. *Qu'apres l'adiudication legitimement faicte des fermes des Aydes, personne n'est receuable à y mettre enchere*: vbi *p. 138.* hanc *legem* allegat. Quanquam Valentiniani *lex* propriè est de locatione fundorum iure perpetuo, seu de perpetuariis, quò etiam *hanc legem* refero.

IV. * Idem AAA. Nebridio Com. R. P."

VT quisque conductor, fuerit inuentus possessor fundi, qui ex Publico vel Templorum iure descendit", huic cum" augmento oblato, ager iungatur inutilior: Quòd si contra id reluctandum existimauerit, alius possessor, sub eâdem præstatione, quæratur": vel si voluntarius quis" conductor non inuenietur, tunc ad possessores, id est, Decuriones, vel quoslibet alios, loca iuris prædicti, adiunctis inutilibus, reuertantur, sine" adiectione tertia", idoneis fideiussoribus præbitis". Dat. xv. Kal. Feb. Constantinop. Merobaude II. & Saturnino Coss. [383].

NOTÆ

* *L. 6. Cod. de omni agro deserto.* Iungenda huic *lex* 2. *Cod. de locat. præd. ciuil.*
" *Nebridius* Comes R. P. Theodosio M. v. *Prosopogr.*
" Hæc verba, *cum augmento oblato*, absunt à *Cod. Iust.*
" *Quæretur*, C. Iust.
" *Quis sit conductor*, ita *C. Iust.*
" Hæ: *sine adiectione Tertiâ*, recisa à *Cod. Iustin.*
" *sc. Tertia* quæ suprà, *augmentum oblatum.*
" *Præstitis*, Cod. Iust.

COMMENTARIVS.

ΕΠΙΒΟΛΗ quædam & permistio fundorum ex Publico, vel Templorum, iure descendentium, *hâc l.* imperatur à Theodosio M. Cuiusmodi ἐπιβολὴ sæpè ab Imperatoribus imperata: veluti à Constantino M. *l. 1. Cod. de omni agro deserto*: à Constantio *l. 4. infr. de annona & tributis*: à Valente *l. 5. Cod. de omni agro des.* à Theodosio M. *h. l.* quæ est *6. Cod. Iust. de omni agro deserto*: *& l. 7. 9. eod. tit.* ab Honorio, *l. 31. de ann. & trib.* ab Arcadio, *l. 8. infr. de censib.* seu *l. 10. C. de omni deserto.* Ἐπιβολὴ est, quoties videlicet steriles fundi, seu inutiliores, vt *h. l.* vocantur, ex eodem iure manantes, opimos iam habentibus adiiciuntur: Sic vt illorum quoque onera hos habentes subire teneantur: Quæ *Adiectio* quoque vocatur *l. vlt. Cod. de omni agro deserto*: permistio, *l. 5. Cod. de omni agro deserto.* De qua dicam plenè ad *d. l. 4. infr. de annona & tributis.* Scilicet, cùm multi vel per impotentiam, vel per gratiam, vel captatis aliorum necessitatibus opimos tantum fundos ad se traxissent, inde fiebat vt steriles & inutiliores penes antiquum ius seu antiquos possessores, relicti residerent, & præstationibus publicis inutiles fierent; ideò sæpè ad hanc ἐπιβολὴν deuentum, siue priuatarum possessionum, quò pertinet *d. l. 31. infr. de annona & tribut.* siue ex publico vel Templorum iure descendentium, de quo est *hac constitutio*: quæ ideò rectè posita est *C. Iust. sub tit: de omni agro deserto, & quando steriles fertilibus imponuntur. Ex publico*, inquam, *iure*, id est, Reipublicæ locis, fundis: quod etiam indicat *lex 2. Cod. de locat. prædiorum ciuil.* quam *huic* coniungendam censeo, cùm eundem Imp. auctorem habeat, & eidem Nebridio Com. R. P. inscribatur, denique in eodem argumento locationis prædiorum Reipubl. versetur: eâ quippè statuitur, *vt fundi Reipubl. ab his qui nec titulo conductionis eos detinent, non auferantur, nec titulo conductionis*, id est, non conductione temporariâ, verùm perpetuo iure: quare non fuit *legis* illius lectio sollicitanda, sublatâ negatiuâ *nec*, quicquid Græci eam non agnoscant.

Ad rem. Ergò Theodosius M. *hâc l.* huiusmodi publicorum fundorum ἐπιβολὴν fieri iubet, vt & eorum qui ex Templorum iure descendebant, & rei priuatæ incorporata fuerant, de quibus est & altera ad eundem Nebridium Com. R. P. sine die & Cos. *l. 4. Cod. de fundis rei priuatæ*: dixi plenè ad *l. 8. sup. de iure fisci*: & consulendum *huius tituli Paratitlon.* Agitur & *l. 5. prox. infr.* scil. fundi Templorum rei priuatæ Principis adgregati priuatis quamplurimi locati fuère.

¶ Igitur cùm fertiles fermè agri in priuatos conductionis iure translati fuissent, & steriles fermè tantùm penes Rempublicam témque priuatam Principis inutiles resedissent, iubet *h. l.* Theodosius M. opimos fundos ex eodē iure habentibus, steriles adiici, nolentibus, etiam fertiles adimi, nouísque conductoribus addici. Et quidem (quod alterum adiectionis genus *h. l.* continetur) cùm augmento oblato, seu adiectione Tertiæ scil. cum huiusmodi fundos priuati ad se traxissent, subindè emergebant qui maiorem præstationis modum offerrent, quasi nimis vili pensione locatis. Quibus nouis licitatiuoibus vt non semper aurem præbuêre Principes, imò regulariter non præbuère, facto initio à Valentiniano Sen. de quo plenè *l. 3. supr.* imò Theodosius M. ipse *d. l. 3.* ita *hâc leg.* aurem præbet idem Theodosius, nempè quod & opimos tantùm fundos & leui pensione ad se traxissent conductores: Ideò illis steriles imponi, & Tertiam ampliùs pensionis partem oblatam eos agnoscere iubet: vel si nolint, nouis conductoribus eos addici, quicumque tandem voluntatij conductores accesserint. His tandem non repertis, fundos redire iubet sine adiectione & augmento Tertiæ, ad antiquos possessores, id est, Decuriones, vel quoslibet alios, id est, Collegiatos & Corporatos: quod ostendit quoque *lex prox. 5.* Est enim error Cuiacij qui per *quoslibet alios* hîc intelligit illos, qui ea prędia largiti sunt: quasi id *h. l.* iubeatur, fundos Reip. & Templorum ad veteres possessores reuerti: Reipublicæ, ad Curiales; Templorum, ad eos qui ea prædia Templis largiti sunt. Quod alienum est. Nempè nullo discrimine, siuè Reipubl. siue Templorum loca vel ad Decuriones reuerti iubet, vel ad quoslibet alios, Municipes scil. Collegiatos, Corporatos: Qui sanè vtrorumque *possessores antiqui* fuerunt. Nempè Reipubl. loca & Templorum, Decuriones, Collegiati, Corporati olim possidebant, & pensione

nes ex his præstabant, vel ad Reip. vel ad sacrorum vsum.

¶ Vltimo loco adiicitur, idoneos fideiussores ab his conductoribus & possessoribus dati oportere: de quo *suo mox titulo 5. infr. qui conductores rei priuatæ fideiussores exigi.* v. & *l. 3. Cod. de omni agro deserto.*

v. * Impp. Arcadius & Honorivs AA. Messalæ P. P.″

Ædificia, hortos″, adque areas ædium publicarum; & ea Reipublicæ loca; quæ aut includuntur mœnibus Ciuitatum, aut pomeriis″ sunt connexa; vel ea quæ de iure Templorum, aut per diuersos petita″, aut æternabili″ domui fuerint congregata″, vel″ Ciuitatum territoriis″ ambiuntur, sub perpetuâ″ conductione, saluo dumtaxat canone″, quem sub examine habitæ Discussionis″ constitit adscriptum, penes Municipes″, Collegiatos″, & Corporatos″ vrbium singularum conlocata permaneant, omni venientis extrinsecus, atque occultæ conductionis adtemptatione submota. Officia etiam Palatina″ decem librarum auri multæ subiaceant, si cui aduersus præcepta huius sanctionis veniendi aditum adsentatione præstiterint. Dat. VI.″ Kal. Decembr. Med. Stilichone & Aureliano Coss. [400.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Iungenda & fortè *lex 2. infr. de discussoribus*: *lex 10. sup. de cursu*: *l. 1. supr. de his qui potent. nomin.*

″ *Messala* PP. Italiæ sub Honorio, v. *Prosopogr.*

″ *Horti atque Areæ*, nam hæc reguntur à voce *permaneant.*

″ *Pomœria* ciuitatum.

″ Iisque donata: vid. *infr. tit. de Petitionibus.*

″ *Æternabilis domus*, est priuata res Principis: vid. *Gloss. Theod.* Sic fortè æterna res: *l. un. supr. qui bonis ex leg. Iul. cedere poss.*

″ *Congregata*, id est, adgregata, incorporata.

″ Id est, etiam.

″ *Territoria* Ciuitatum.

″ De perpetuariis fundis: v. *Parat.*

″ *Canone*, id est, pensione.

″ De *Discussoribus* agitur *d. l. 2. infr. de discuss.* quæ huic fortè iungenda est.

″ *Municipes*, id est, decuriones v. quæ dixi iam ad *l. 2. supr.* & *paratitl. de Decurion.*

″ De *Collegiatis* his erit *infr. titulus 7. lib. 14.*

″ De *Corporatis*: vid. *infr. tit. de priuileg. corpor. vrb. Romæ.*

″ Id est, Palatini rerum priuatarum, vel S L.

″ *V. dictis legibus*, quæ fortè *huic* coniungendæ sunt.

COMMENTARIVS.

Manere semel conductas perpetuo iure possessiones Ædium publicarum, & Reipublicæ locorum & iuris Templorum, penes eosdem Municipes seu Decuriones (hi enim iam conducere poterant Reipubl. prædia, cùm antea non possent; *l. 2. sup.*) Collegiatos & Corporatos quibus semel legitimè adscripta seu locata sunt, iubet *h. l.* Honorius Imp. neque vllâ ad alios ratione transferri, etsi augmentum pensionis alius licitator nouus offerat. Quæ eadem est sententia circa priuatæ rei Principis fundos tum Valentinianeæ constitutionis, tum aliorum deinceps: de quo vid. *l. 3. supr.* & *l. 1. 2. supr. de pascuis*, & alias *leges* quas ad *d. l. 3.* congessi. Pœnâ decem librarum auri Palatinis R. P. scilicet (nam ad Rationalium rei priuatæ sollicitudinem curámque pertinebant vniuersi fundi Templorum, vt docet *lex 4. Cod. de fundis rei priu.*) propositâ, si quem nouum licitatorem admiserint, aditúmque ei præstiterint *adsentatione* suâ; fortè potentiori alicui. Et sic securitati prouincialium hâc quoque parte consultum voluit Honorius; qui & aliis capitibus aliâ quoque ratione iisdem cautum iuit; putà *l. 2. infr. de discussoribus*: *l. 60. supr. de Cursu publico*: *l. 1. sup. de his qui potent. nom.* quæ, vt quidem censeo, *huic legi* omnes coniungendæ veniunt, ceù vnius & eiusdem constitutionis partes.

¶ Et hæc quidem de *huius leg.* sententia. Est ea porro eo quoque nomine singularis, non eo tantùm respectu, quod tria locorum genera commemorat, 1. nempe publicarum ædium loca: 2. loca Reipublicæ: 3. loca iuris Templorum; verùm & singulorum species sitúsque: nempe 1. *Ædium publicarum* loca, quæ in ipsa ciuitate erant, eáque trium generum hic proponuntur: vel enim ædificia erant, vel horti, vel areæ. 2. Reipublicæ loca duûm generum pariter commemorantur; Alia mœnibus ciuitatum inclusa erant, alia pomœriis connexa; id est, prosimuria, prope muros posita, id enim sunt pomœria: de quo *l. ....* 3. Tandem loca Templorum trium generum memorat: mœnibus scil. ciuitatum alia inclusa erant; alia pomœriis connexa, alia demum ciuitatum territoriis ambiebantur: nam & tria hæc erant Vrbium & Ciuitatum spatia: Mœnia, seu intramurana, Pomœria, Territoria: prima, muris; secunda, viciniâ murorum; vltima iurisdictione ciuitatum finiebantur: de quo postremo ad *l. .... infr. de Decurionib.* Quæ omnia latissimè exequuntur *leges Tituli, de verbor. signif.* eiusque Interpretes. De Templis, & locis Templorum quæ Pomœriis connexa erant, vel Territoriis ambiebantur, dicam *infr. tit. de paganis.* ¶ De cæteris quæ ad *huius legis* illustrationem pertinent, docent satis ea quæ de locis Templorum iam superiùs dicta sunt: vt & *tit. de discussorib. tit. de Collegiatis: tit. de priuil. corpor. V. R.*

VI. * Idem AA. Nestorio Com. R.P.''

NVLLVS Palatinorum'', qui in Officio Rei Priuatæ nostræ militat, conductoris nomine, vel per se, vel per quamlibet personam possessionum huiusmodi'' conducendarum habeat facultatem''. Dat. VI. Kalend. Aug. Vincentio & Frauitta Coss. [401.]

NOTÆ.

* *L. vn. Cod. Iust. quibus ad conduct. prædiorum fiscalium accedere non licet.* Iungenda huic fortè *lex vlt. C. de rescind. vend.* de quo mox plura.
'' Eidem *Nestorio* Comiti R.P. inscribitur An 405. *lex* 18. *sup. de Palatinis.*
'' De his *Palatinis rei priuatæ*. fuit *supr. tit. de Palatinis S.L. & R.P.* fuit etiam l. 5 *sup. in fin.*
'' Rei priuatæ: Respicit scil. hæc vox Superiora illa, *in officio rei priuatæ.*
'' *Cum neque milites, neque Curiali hoc faciendum permittimus*: hæc addita *C. Iust.*

COMMENTARIVS.

PALATINI rei priuatæ, idest, officiales Comitis rerum priuatarum (de quibus *suo titulo, supr. lib. 6. de Palatinis S.L. & R.P.*) possessiones rei priuatæ conducere vetantur *hâc l.* ab Honorio Imp. siue per se, siue per quamlibet personam. Pariter, vt emere è priuatis rebus aliquid, veluti vestem, aurum, argentum, mancipia, vetantur ab eodem, Constitutione pariter ad eundem Nestorium Com. R. P. emissâ (quod Cuiacius iam indicauit) *l. vlt. Cod. Iust. de rescind. vendit.* quæ proinde *huic* coassanda videatur: nisi quod Theodosij nomen *illi legi* quoque inscriptum indicare videtur eam posteriùs latam: vtvt sit, & paritate inscriptionis, & argumento *huic* optimè congruit. Ratio autem huius interdictionis in aperto iam est ex dictis ad *l. 1 supr.*

VII. * Impp. Honor. & Theod. AA. Vrsacio Com. R.P.'' Post alia.

EMPHYTEVTICI iuris'' prædia ita locari præcipimus, vt, cessante Inlustris priuatarum'' Comitis iussione, quanta sors'' in aliis functionibus fuerit subleuata, tanta etiam in pensione dematur. ¶ Illut'' quoque pari diligentiâ statuimus, vt si quis etiam Rescribtum de nostris altaribus'' meruerit, *alium Inspectorem loca debere discutere*, subreptio ista vacuetur'', & illut valeat quod probatissimi Peræquatoris generalis electio, non specialis & gratiosa forsitan definiuit'' ambitio. Dat. prid. Id Mai. Rau. Honor. A. XI. & Constantio II. Coss. [417.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Iungendæ autem illi *lex* 14. 15 16. *infr. de Censitoribus & peræquatoribus. lex* 13. *sup. de Senatorib. & glebali collat. lex* 9. *infr. de præd. navicular.* etsi omnes Sebastio Com. primi ordinis inscribantur, de quo mox.
'' Eidem *Vrsacio* Comit. R. P. inscribitur Anno superiore 416. *lex* 13. *infr. de Censitoribus*, quæ & ipsa agit de peræquatione, pariter vt *hæc lex*. & Anno 414. *lex* 2. *Cod. de Offic. Com. PP.* seu *lex vltim. Cod. de offic. Com. rer. priu.*
'' Rei priuatæ: vt docet inscriptio *legis*: item illa mox, *cessante Illustris Priuatarum Comitis iussione.*
'' *Priuatarum* absolutè, pro *rerum priuatarum.* vid. *Gloss.*
'' *Sors*: de ea dicam ad *l. 23. infr. de annonâ & tribut.*
'' *Fugitiua* sententia hæc ab hoc *titulo* est, & generalem clausulam continet formulæ seu mandatorum datorum peræquatori misso ab Honorio, de quo mox.
'' *Altaria* sibi vindicabant Imperatores, vt cætera sacrilegè. Vid. *Gloss.*
'' *Vacuari*, est viribus vacuati.
'' Definuerit.

COMMENTARIVS.

DE EMPHYTEVTICORVM fundorum rei priuatæ (de quibus plenè in *Paratitlo*) locatione, peræquatione, est hæc Honorij *lex*: quæ pars est formulæ seu mandatorum datorum Sebastio Comiti primi ordinis generali peræquatori, misso in prouinciam quandam, ad peræquationem fundorum faciendam: cuius fragmenta sex in vniuersum supersunt: purà præter hanc legem, *lex* 14. 15. 16. *seu vlt. inf. de Censitoribus & peræquatoribus*: *lex* 13. *sup. de Senatoribus & glebali collat. lex* 9. *inf. de præd. navicular.* quæ proindè omnes *huic l.* sociandæ seu coassandæ veniunt.

Neque turbari quem oportet, quod hæc *lex* non Sebastio, vt illæ *leges* omnes, verùm Vrsacio Comiti R.P. inscribatur: nempe, quia caput istud quod *hâc l.* continetur, ad rei priuatæ fundorum peræquationem pertineret, ideò ex ampliore illâ Formulâ seu constitutione decerptum hoc ad Vrsacium Com. R.P. directum fuit, ad cuius dispositionem

tionem res priuatæ pertinebant: Qui mos Tralatitius, ad diuersos eandem constitutionem eodem exemplo emittendi, vel saltem aliquod caput ex ampliore constitutione aliquâ decerptum, ad alium atque alium dirigendi. De quo peculiari capite *in Prolegomenis Theodosianis*. Maneat igitur, hanc *legem* cum *illis* sociandam, velut ex eâdem proliziore constitutione petitam. Sic quidem vt posterior *huius legis* pars, ab *hoc titulo* fugitiua clausulam quandam generalem cōtineat formulæ illius, seu mandatorum Sebastio illi Comiti Primi ordinis Peræquatori generali misso in prouinciam quâ Honorius edicit, peræquationem generalis illius peræquatoris ratam omninò manere oportere, neque specialem ab aliquo Inspectorem à se impetrari posse, vel impetratum valiturum: de quo dicam ad *d.l.vlt.inf. de Censitoribus*.

¶ Prioris partis *huiusce leg.* quæ sola propriè *huic titulo* conuenit, vtpote quâ de locatione prædiorum Emphyteuticorum rei priuatæ agitur, duæ sunt sententiæ: Prior Locationem hanc nunc faciendam, *cessante Comitis R.P. iussione*, cùm tamen aliàs locatio fundorum Emphyteuticorum rei priuatæ Comitis R. P. dispositione & *iussione* fieret; quod indicant quoque satis *lex 3. 6. sup.* Nempè extra ordinem misso Peræquatore Generali, interim Comitis R.P. auctoritas hâc parte interquiescebat. Posteriore sententia, Locationi emphyteuticorum prædiorum hanc *legem* dicit Honorius, videl. vt quemadmodum ad releuandum aliorum fundorum censum peræquator hic Sebastius missus fuit, (vt docent quinque *leges* illæ, quæ cum *hâc* nostrâ coaslandæ sunt, putà *d. lex 14. 15. 16. inf. de Censitoribus*: *& d. lex 13. sup. de Senatoribus & Glebali collat. & l.9.inf. de præd. nauicul.*) Ita & emphyteuticorum pariter prædiorum *pensionem* sublenet. Et quidem pro eâdem quantitate & proportione: *Quanta sors*, inquit, aliorum fundorum *in aliis functionibus fuerit subleuata, tanta etiam in pensione* Emphyteuticis prædiis *demitur*: *Pensio* hic, *& l.17.inf. de extraordinar.* propriè est præstatio, quæ ex Emphyteuticis prædiis pendebatur: qui & *Canon* dicitur *l.19.infr. de annonâ & tribut.*

DE ACTORIBUS PROCURATORIBUS, ET CONDUCTORIBUS REI PRIVATÆ.

TITULUS IV.

XI. COD. IUST. LXXII.

De Conductoribus & Procuratoribus siue Actoribus prædiorum fiscalium & Domus Augustæ.

Hùc pertinet quoque *Titulus prox. 5. inf. qui conductores rei priu. & tit. vlt. hoc lib. de Conductoribus & hominibus domus Augustæ.*

PARATITLON.

I. DE ACTORIBUS rerum priuatarum præter *Rubricam*, & *l.1.2.h.tit.* agitur insuper *l.1.11.sup. de iurisdict. l.7.12. sup. de desertoribus*: *l.vlt. inf. de conlat. fundor. patrimonial. l.12.inf. de extraord. muner. l.6.inf. de exactionib.* Dicuntur Actores rei priuatæ Rubr. & *l.2.h.tit. & l.1.sup. de iurisdict. & l.6.inf. de exactionib.* Rerum priuatarum Principis, *l.1.h.tit.* Actores rerum Principis, *l.7.sup. de desertoribus.* Actores domus Principis, *l.12.sup. de desertorib.* Actores Dominici *l.11. sup. de iurisdict. l.vlt. inf. de conlat. fund. patrim.* & Interpres ad *l.1.h.tit.* Actores patrimonij Principis, *l.12.inf. de extraord. mun.* *Priuilegiis* quibusdam hi subnixi fuerunt, nempè immunitate à muneribus extraordinariis, *l.12.inf. de extraord. mun.* Ac multò magis ab indictionibus Rectorum, Principalium curiarum, *l.2.h.tit.* *Pœnæ* contrà in hos decretæ seueriores, quia eorum etiam delicta grauiora erant, peccandique commeatum sibi facilè faciebant. Itaque eâdem disciplinâ cum cæteris prouincialibus teneri iubentur à Iudicibus prouinciarum, *l.1.sup. de iurisdict. l.7.12.sup. de desertorib.* Imò grauior pœna in hos constituitur à Constantino M. *l.1.h.tit.* Crimina eorum fuerunt hæc inter alia, deprædatio prouincialium, *l.1.h.tit.* Latebræ præbitio reis, *l.11.sup. de iurisdict. l.7.12.sup. de desertorib.* Contumacia in soluendis solemnibus speciebus, *l.6.inf. de exactionib.*

II. De PROCURATORIBUS rei priuatæ est non tantùm *Rubr & lex 1.h.tit.* verùm insuper *lex vlt. sup. ad leg. Iul. Repetund. lex vlt. sup. de iure fisci*: *lex 1. supr. de Domibus ad rem priuat.* Procuratores nostri, *l.1. de Equorum conl.* Procuratores domorum, *l.1. de domib. ad rem priuat.* Procuratores possessionum Principis, *l.13. de paganis*: hi domorum Principis curam

 habebant

claritudo personæ. Vt omittam vetustiora hanc in sententiam dictaque quale illud Iuuenalis,

Omne animi vitium tantò conspectius in se
Crimen habet, quantò maior, qui peccat, habetur.

Quæ tamen omnia nondum exprimunt rationem Constantinianeam, & Constantiorum Charactērem.

¶ Viui-comburij porrò pœnam & aliis pluribus constitutionibus, & facinoribus facilè imposuit Constantinus; de quo vid. plura *in Paratitlo, de pœnis*: quomodò & aliàs idem in exacerbandis pœnis aliquando nimius fuit.

II. * Impp. VALENTINIANVS, & Valens AA. ad Seuerum Vic. Vrb."

DIVVM Iulianum † hoc competentissimè" decreuisse comperimus, *Vt Actores rei priuatæ nostræ minimè necessitatibus" terrerentur", adque afflictarentur iniuriis", quas sæpenumerò Rectores prouinciarum, vel adrogatione inlicità Principalium", vel propriis decretis Ordinis", fieri censuissent*: Quod adeò nos probamus, vt ratum esse iubeamus. Dat. XI. Kalend. Aug. Med. Valentiniano & Valente AA. Coss. [365.]

INTERPRETATIO. *Iulianum principem bene ac salubriter statuisse certissimum est, vt Actores domus dominicæ nullis necessitatibus turbarentur, aut fatigarentur iniuriis, quas eis frequenter Rectores prouinciarum per suggestiones principalium facere consuessent; cuius facti constitutionem in tantum rationabilem & necessariam iudicamus, vt firmam permanere iubeamus.*

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod Iust.*
" Hoc ipso Anno in Inscriptione *legis 68. inf. de Decurion.* Vbi dicam.
† Iuliani hæc constitutio non extat: Et tamen cuiusnam constitutionis partem constituerit, mox eruam.
" *Competentissimè*: ita disertè habet Anianus Put. Cùm Editiones quædam, Tiliana, Cuiac ana, habeant *compertissimè.* Interpres *huius l.* explicat, *bene ac salubriter.*
" *Necessitatibus*, id est, muneribus: Sic extraordinaria necessitas *l. vlt. inf. de extraordin. muneribus.* Plura in *Gloss.*
" 163: *Terrerentur?* " *Iniuriis.*
" 163. *Principales?* " 163. *Ordines?*

COMMENTARIVS.

EXTRAORDINARIIS INDICTIONIBVS, à Rectoribus Prouinciarum, Principalibus Curiisque, Actores rei priuatæ atteri vetat *hac l.* Valentinianus Sen. confirmata in hac anteriore quadam *Iuliani Imperatoris* constitutione, quâ hoc ipsum iam cautum fuerat: extraordinariis, inquam, indictionibus, quæ à Rectoribus indicebantur contra ius. Nam ab iis quæ à Principe seu Imperatore indicebantur, Iulianus neminem immunem esse voluerat, ne quidem eos qui patrimoniales fundos retinebant: vt docet eius *lex 1. inf. de extraordin.* & *l. 2. inf. de conlat. fund. patrimonial.* Extraordinariis igitur tantum atteri vetuit Actores rei priuatæ. At enim Valentinianus vtramque pariter immunitatem sanciuit: nam & priuatæ rei possessionibus immunitatem ab extraordinariis muneribus tribuit, etiam iis quæ Princeps iure indiceret, vt docet *lex vlt. inf. de collat. fund. patrim.* pariter vt eadem immunitas tribuitur, *l. 1. 2. 5. 9. 12. 13. 17. 20. de extraordin. munerib. l. 3. inf. de Indictionibus*: Et Indictiones illas extraordinarias, quibus Actores rei priuatæ atteri contra ius solebant, à Rectoribus prouinciarum, Principalibus, Curiis *hac l.* damnat; pariter vt Iulianus damnauerat: scilicet, quod *hac l.* docemur, Actores rei priuatæ iniuriis Rectorum, Principalium, & Curialium obnoxij erant: tanquam locupletes & ferendis oneribus pares; Sæpè inquam Rectores prouinciarum cæterique, quos dixi, pro arbitrio suo eos necessitatibus nonnullis atterebant, & iniuriis affictabant, id est, iis quædam indicebant, tanquam de facili ea sustinere possent, fortè ad opera publica, vel ad publicas voluptates, vel ad aunonam ciuicam, aliaque similia. Quare id nunc damnat Valentinianus, Iulianum in eo secutus, *hac lege*: vbi cui videatur legendum; *Quas sæpenumerò Rectores prouinciarum, vel adrogatione inlicità Principales, vel propriis decretis Ordines fieri censuissent*: vt ita tria hominum genera designentur, qui immediatè miseros Actores rei priuatæ atterebant, seu in prouinciis præualerent: Rectores, inquam prouinciarum, Principales item in licità adrogatione, de quorum vsurpationibus illicitis dixi prolixè ad *l. 4. inf. de extraordinar.* Videndos & elegans eam ad rem Saluiani locus *lib. 5.* Alioquin ordinariorum munerum adscriptio ab his fiebat, *l. 5. sup. de his quæ admin. l. 17. inf. de Decurion.* non extraordinariorum, *d. l. 4.* Tandem & Curiæ, decretis suis. Si verò vulgatâ lectione stamus, tùm Rectores soli atriuisse Actores iudicari videantur, stimulati tantum à Principalibus & Curiis. Quod Interpres voluit: Sed prior interpretatio mihi magis placeat.

III * Idem

III. * Idem AA" ad Crescentem" Vic. Afric.

IN negotio criminali, per Rationalem Colonos", vel Conductores" rei priuatæ nostræ, quorum repræsentatio" poscitur", exhibendos esse Sinceritas" Tua cognoscat: In ciuili verò causâ Defensorem" domus nostræ adesse debere. Dat. pridie Non. April. Alteio, Valentiniano & Valente AA" Coss.

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod.Iust.* Concordat verò ei *lex* 1. *&* 11. *sup. de Iurisdictione.*
" VALENTINIANVS & Valens.
" *Crescens* Vicarius Africæ, sub Valentiniano Imp. cui inscribitur quoque Anno 371. Gratiano 2. & Probo Coss. *l.* 17 *de annonâ & tributis*: Meminit eius & Am. Marcellinus, in eiusdem Anni 371. gestis, *lib.* 28. *extremo. p.* 408. Plura in *Prosopogr.*
" De *Colonis* his rei priuatæ: v. & *l.* 5. *inf. de extraordinariis*: & *l.* 2. *sup. de fugitiuis colonis*: vbi consule Paratitlon.
" *De Conductoribus* his rei priuatæ, v. *Paratitlon.*
" *Repræsentatio*, id est exhibitio: vt mox, *exhibendos.*
" Per Iudicem, missis Officialibus.
" *Exhibendos*, id est tradendos Officialibus à Magistratu missis.
" *Sinceritatis* titulus tributus Vicario: & quidem, Africæ. V. *Notitiam.*
" *Defensor* domus Principis, id est Rationalis, vt *suprà* vocatur, de quo mox.
" De huius loci subscriptione mox.
" *x. III.* id est A.D. 370. vel, *IV.* id est A.D. 373. de quo mox.

COMMENTARIVS.

DE PROCESSV in causis Colonorum vel Conductorum rei priuatæ tùm Criminalibus, tùm Ciuilibus, est hæc Valentiniani Sen. constitutio: De cuius sententiâ antequam ago, præter ea quæ iam in *Notis* de Crescente Vicario Africæ, ad quem *hæc lex* data est, dixi: de Æra Temporis seu Consulatu, déque loco vbi hæc *lex* data dicitur, priùs dispiciendum est.

Quod prius attinet, subscriptus *huic l.* Consulatus *Valentiniani & Valentis*: non adscripto Consulatus numero: quomodo primus horum Augustorum Consulatus notari solet, qui congruit A.D. 365. Et his tamē Coss. hæc *lex* adscribēda non videtur: duplici ratione, tum argumēto Crescentis Vicarij, Africæ, ad quem hæc *lex* data est: qui vtiq; Gratiano 2. & Probo Coss. id est A.D. 371. fuit, vt ex *l.* 17. *inf. de annonâ & tributis*, & Am. Marcellino *lib.* 28. *extremo, p.* 408. iam in *Notis* ostēdi. Tùm etiā argumēto loci subscripti: de quo mox. Quare, quod & alibi sæpè ostēdimus, adsignandus & hîc Consulatus Valentiniani & Valentis numerus aliquis remotior; vel inquam, *Valentiniano & Valente Tertium* Coss. idest, An.D. 370. vel IV. id est An.D. 373. In hoc enim tempus incidit Crescētis Vicariatus, quo ipso tempore Romanus erat Comes Africæ, vt ostendit Amm. Marcellinus *dicto loco*: Atqui Romanus fuit Comes Africæ A. D. 372. vt docet *lex* 13. *sup. de diuersis officiis.* Quare vitium etiam in Inscriptione, in qua soli duo Augusti Valentinianus & Valens scil. inscribuntur; etsi adscribenda cuipiam videretur hæc *lex* Valentiniano & Valenti II. Coss. id est A. D. 368. Verùm, malim ipse, hanc *leg.* referre ad A.D. 370. & in Inscriptione tres Augustos adnotare, *Valentinianum* scil. *Valentem & Gratianum*, *AAA.* quomodo etiam inscribuntur *l.* 17. *infr. de annonâ & trib.* quæ, vt dixi, eidem Crescenti Vicario Africæ inscribitur.

¶ Quod locum subscriptum attinet; Sanè is vel corruptus, vel certè incognitus. Putet quis reponendum *Altino*, quomodo subscriptum A.D. 373. in *l.* 5. *inf. de reparat. Appellationum*: Certè si *Altino* retineamus, id stare non possit, quandoquidem A.D. 368. 371. Valentinianus non in Italiâ, verùm in Gallia constitit: & Olybtius P.V. cui ea *lex* inscribitur, non fuit P.P. A.D. 373. Quare subductis omnibus, putem & hîc reponendum *Alteio*, & in *d. l.* 5. fortè pariter reponendum; vt sic *Alteium* in Galliâ quæramus, vbi Valentinianus constitit A. D. 368. & A. D. 370: ac fermè Treuiris, vel Vangionibus. Ego, dùm certius quid affertur, putem vel vicum *Eltz*, vel *Altzhemum*, qui eò omnino loci sunt. Et verò eo Rheni tractu Valentinianus per hæc tempora egit, *apud Vangiones*, inquam, *Alta ripa, Mattiatici, Contionaci, Brisiaci, Robore*: de quo in Chronologia.

¶ Nunc de *huius l.* sententiâ, vbi præsupponendum Rectores seu Iudices ordinarios, in homines rei priuatæ delinquentes, Iurisdictionem nihilo secius atque in alios habuisse: *h.l. & l.* 1. *sup. h. tit. & l.* 3. *sup. de Iurisdict. l.* 8. 9. *Cod. vbi causæ fiscales*: Hæc inquam certissima sunt: De exhibitione tantùm *rei* per quem facienda esset, & num Rationalis præsentia in iudicio requireretur, agitatum fuit. Definit igitur Valentinianus Imp. *hâc l.* in causâ criminali, si colonus vel conductor rei priuatæ Principis criminis accusetur, Rationalem rei priuatæ, sub cuius alioquin dispositione erant prædicti coloni, & conductores, exhibere eos cogi & repræsentare seu tradere, missis officialibus ab ordinario Iudice seu Rectore, veluti Vicario: ita quidem, vt huic criminali negotio, eiúsq; cognitioni vel iudicio immiscere sese non possit, neque obtendere sese adesse debere: Quod tamen Rationales voluisse videntur, eo obtentu quod, vt dixi, sub eorum dispositione illi essent. Et sanè ita aliquando obtinuit, vt Rationali præsente causa tractaretur, *l.* 8. *Cod. vbi causæ fiscales*: Verùm hoc casu præsentiam Rationalis non expectari vult Valentinianus. Imò & Honorius Imp. posteà nequidem ad exhibitionem reorum, officium Rationalis necessarium esse definiuit *l.* 11. *sup. de iurisdictione*: Minimè, inquit, *Prouinciæ Rector expectet in reos animosos actorem dominicum, sed habeat exhibendis noxiis potestatem, vtatur legibus, nullo interposito* Rationali: *latebris reus potestate ordinarij Iudicis protrahatur, ne per conludium Actorum iudicij fiat dilatio.* Ergò ex *hâc l.* in homines rei priuatæ Rectores Ordinarij seu ciuiles Potestates criminum reos

reos ita iuriſdictionem habent, vt non tantùm ſententiæ in eos ius habeant, punitéque eos poſſint, verùm etiam ita vt præſentia Rationalis non requiratur *h.l.* Illud tantùm requiritur *h.l.* vt per Rationalem exhibitio fiat. Quod & ipſum remiſſum *d.l. 11. ſup.de iuriſdictione*: & ſic capturæ ius Iudicibus quoque *eâ l.* tributum. Et hæc quidem de cauſâ criminali. In ciuili verò negotio Defenſorem Domus Principis, id eſt Rationalem adeſſe debere definit *h. l.* Valentinianus, pariter vt *l.5. ſup. de iuriſdictione*: quæ eiuſdem Valentiniani eſt, & ad quam dixi.

Illud obiter notandum, *defenſorem domus Principis*, pro Rationali hîc dici: quomodo & Symmachus *lib.10.ep.53.* eodem [illegible], *Defenſores & Rationales Auguſtiſſimæ domus* vocat: mox *fine eiuſdem epiſtolæ, defenſorem domus venerabilis* Rationalem vocat.

Ratio porrò differentiæ inter criminalem cauſam & ciuilem in aperto eſt; vt Reatus ſcil. omnem honorem excludit, ita & publicè intereſt reos quoſcunque erui, puniri, qui ſæpè Rationalium gratiâ elabebantur: at in cauſâ ciuili, fiſci vtilitas vertitur.

¶ Cæterùm haud inanis coniectura eſt, pertinere hanc *leg.* ad Tripoleos Africæ ærumnas, quas deſcribit Amm. Marcellinus *lib.18 extremo*, vbi diſertè ait, apud Vticam, ſententiâ *Vicarij Creſcentis* (cui hæc *lex*, & *d.l.17.inf.de annonâ & Trib.* inſcribitur) multos morti addictos fuiſſe.

QVI CONDVCTORES REI PRIVATÆ FIDEIVSSORES EXIGI NON DEBENT.

TITVLVS V.

Nullus talis Titulus extat in *Cod. Iuſtinianeo.*

1. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Eulogio Com. R.P."

QVIDQVID Diui parentis" noſtri Valentiniani Senioris iuſſio † *de fundis priuatæ rei* continebat, noſtrâ etiam auctoritate firmamus. Vt igitur ille præceperat, *Ne Conſiſtoriani" Comites fideiuſſores in ſuſcipiendis poſſeſſionibus darent*, quod etiam Diuus Gratianus † ſecutus eſt, cuſtodiri oportet. Dat. III. Kalend. Mai. Med. Honorio A. IV. & Eutychiano Coss. [398.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex à Cod. Iuſtin.*

" Eidem *Eulogio* Comiti R.P. inſcribitur ante triennium An.395. *lex 10. inf. de infirm. his q. ſub Tyr.* & *l.2. inf. de incorporat.*

" *Parentem* vocat, in Imperio deceſſorem: de quo in *Imper. Romano.*

† De hac Valentiniani Senioris conſtitutione, mox dicam.

" De *Conſiſtorianis Comitibus* fuit, *ſup. titulus, lib.6.*

† *Gratiani* conſtitutio notanda, quæ alibi non occurrit.

COMMENTARIVS.

FIDEIVSSORES regulariter Conductores rei priuatæ dare tenebantur: quod præter *hanc legem* docet quoque *lex 4. ſup. de locat. fund. patrim.* vbi plura. Et Conſiſtorianis tamen Comitibus id priuilegij loco datum relaxatúmque, vt ne priuatæ rei poſſeſſiones conducentes fideiuſſores dare cogerentur; Quorum & alia priuilegia fuerunt: Nempè enim à ſordidis muneribus immunes erant *l.15. 18. infr. de extraord. ſiue ſord. mun.* à præbitione Tyronum & equorum: *l. vn. infr. qui à præbit. Tyron.* à Præturæ onere, *l.28. ſupr. de Prætor.* à metatis, *l.3. ſupr. de metatis*: excepto neceſſitatis caſu, vt in ſpecie *Nouellæ Valentiniani*, quæ inter *Theodoſianas*, eſt 44. *de Tironib.* De quo & quinam hi Comites Conſiſtoriani ſint, *ſuo tit. 12. ſupr. lib. 6. de Comitibus Conſiſt.*

¶ Huius verò, quâ de *hâc l.* agitur, immunitatis primum auctorem facit *h.l.* Honorius Imp. Valentinianum Seniorem, eiuſdémque approbatorem Gratianum. Quorum exemplum & ipſe nunc ſequitur, firmata Valentiniani ſuper eo conſtitutione: neque in hoc tantum capite, ſed conſtitutione generali *de fundis rei priuatæ*. Quæ quidem Valentinianea illa ſolemnis conſtitutio eſt, cuius pars adhuc quædam ſupereſt, ſiue *lex 1.* ſiue 2. *ſupr. de paſcuis*: cuius duo quoque alia capita memorantur *hâc l.* & *lege. 1. C. de locat. præd. ciuil.* Ea conſtitutione Valentinianus in vniuerſum *de fundis rei priuatæ* accuratè ſanxerat; quod hæc *lex* oſtendit: quam denique ſecuti Principes, ſubindè vſsêre: Gratianus & Valentinianus *d. l. 1. C. de locat. fund. ciuil.* Theodoſius M. *l.3. ſup. de locat. fund. patrim.* & *l.2. d. tit. Cod. de locat. fund. ciuil.* Honorius *hâc l.* & *l. vlt. infr. de collat. fund. patrimonial.*

¶ Hîc interim exemplum habemus, quo fideiuſ-

 ſoris

soria dandi necessitas quibusdam remittitur, propter dignitatem videl. cùm & aliàs iniuriæ cuiusdam grauaminis & contumeliæ speciem contineat fideiussoris dandi necessitas; ac nominatim in his qui positi in dignitatibus essent: sic & *l. quotiens 17. C. de dignit.* in eius specie fideiussoris dandi necessitas viris Illustribus remittitur: Et aliàs quoque nonnullis aliis: vid. *tit. π. qui satisdare & l. 12. Cod. de proxim. sacr. scrin. & l. vlt. de Princip. Agent.* Habemus deinde exemplum, quo Consistorianis etiam Comitibus fundos priuatæ rei suscipere, conducere licebat.

DE GREGE DOMINICO."

TITVLVS VI.

XI. COD. IVST. LXXVI.

"Paratitli vice adde & *l. 1. de Equis Curulib.* vbi pariter *gregum dominicorum* mentio fit.

I. * Impp. ARCADIVS & Honorius AA. Cæsario. P.P."

PROPOSITIS Sublimis "Magnificentiæ Tuæ minimi maximique" moneantur Edictis", vt sciant singulas auri libras ex propriis facultatibus eruendas" pro singulis equis vel equabus, siue Hermogenianis, siue Palmatis", nisi eas" sponte" obtulerint"; In" his verò, quos ex aliis" Gregibus occupatos esse constiterit, sex auri vncias fisci viribus inferendas. Dat. prid. Kalend. Decemb. Constantinop. Olybrio Probino Coss. [395.]

NOTÆ.

* *L. vn. Cod. Iust. eod. tit. lib. 11. t. 75.*
" *Cæsarius* sub Arcadio Imp. PP. & quidem Orientis, vt vel ex Palmatiorum equorum mentione liquet. v. de eo *Prosopogr.* & Philostorgium, *lib. 11. c. 5.*
" Inuersa hæc: *Cod. Iust.* ad maiorem *ευφέιαν*: *Propositis Edictis Sublimis Magnificentia Tua &c.*
" Etiam Illustres.
" De his *Edictis* Præfectorum Prætorio, mox.
" *Seruandas*, in nonnullis *Cod. Iust.* malè.
" *χ. Palmatis*, id est, Palmatiis: quomodo expressè habet *Codex Iust.*
" In *Cod. Iust. eas*: Quod si verum, vtrumque referendum fuerit eodem sensu ad equos & ad equas.
" De hoc, *fine Commentary.*
" Restituerint.
" *Pro his.*
" *Dominicis* scil. arg. *Rubrica* de quo mox, non verò *priuatorum.*

COMMENTARIVS.

GREGES EQVORVM (qui nobis *Haras*) varios habuère olim Imperatores Romani, vt vel hæc *lex* Arcadij Imp. ostendit; vt & altera Valentis *l. 19. supr. de Prætoribus*: Equorum inquam, in vsus videl. suos, de quibus etiam agitur *l. 2. sup. de tractoriis & statiuis*: *l. 2. sup. de pascuis*: *l. 1. & 2. infr. ne opera à conlat. exig.* Et sic sex in vniuersum de Equis Imperatoriis *hoc Codice* constitutiones occurrunt: In vsus inquam eorum, veluti in voluptates seu ludos; & Circenses quidem, vt docet *d. lex 19. & lex 1. inf. de equis curulib.* Qui & ideò *Greges Domin.* dicti: *Rubr. huius tit.* Quomodo & vetus Orbis Descriptor sub Constantio & Constante Imp. *diuina animalia, θεῖα ζῶα,* vocauit: Diuina scil. huius æui stylo, id est, Imperatoria, seu Dominica: Alij *sacra*, de quo mox. Horum verò Gregum Præpositos memorat quoque Notitia *Imperij Orientalis* sub dispositione *Comitis rerum priuatarum*, id est, Rerum Dominicarum.

¶ Erant autem hi Greges Dominici per Orientem varij, pro opportunitate videlicet Regionum, quæ Equis Generosis censebantur: Græci, de quibus *l. 1. infr. de Equis Curulibus*: Phrygij item & Cappadoces. De *Phrygiis*, & Phrygiæ gregibus nominatim est Valentis *dicta lex 18. sup. de Prætorib.* & non vna eorum mentio apud Nemesianum, Claudianum, alios, *locis mox producendis.* De equis Capadocum inter omnes celebratissimis, déque Cappadocia *εὐίππῳ* plures agunt: & in his quidem Xenophon iam olim *4. exped. Cyri.* Hierocles *in Hippiatricis*: Solinus *cap. 47.* vbi ait, Cappadociam terram ante alias altricem equorum, & prouentui equino accommodatissimam, Oppianus & ipse Cappadox *Cyneget. 1. vers. 171.* Apuleius *lib. 8.* Dionysius *Periegetes*: Capitolinus *in Gordianis*: Vetus Orbis descriptor sub Constantio & Constante *cap. 21.* Gregorius Nazianzenus *orat. 20. in fun. Basilij p. 318.* Zosimus *lib. 1.* Claudianus *lib. 2. in Rufin.*

Rufin. & *in laud. Sirenæ*: & *de Equo Honorij*: Aethicus Sophista: Vegetius *lib. 4. Veterinariæ cap. 46. Cappadocum*, inquit, *gloriosa Nobilitas, Hispanorum par, vel proxima*: quod ad interpretationem *leg. 1. infr. de equis Curalib.* maximè facit i Iustinianus *Nouella* 30. Ex Gregorij etiam Nazianzeni epistol. 183. colligere mihi videor, in Cappadocia Rectores prouinciarum multam Equorum iudicatis quandoque imposuisse. Atenim hoc æuo Insignes cùmprimis primæque qualitatis in Cappadocia fuêre Equi *Hermogeniani* & *Palmatij*, & Greges horum equorum. Palmatiorum equorum non *hâc* tantùm *lege*, verùm quatuor insuper aliis locis mentio fit; putà primùm *l. 1. infr. de Equis Curulib.* Secundò, in Itinerario Hierosolimitano seu Burdegalensi, quod scriptum sub extremis Constantini M. vbi perperam hactenus editum fuerat, villa *Pampali*, pro villa *Palmati*; *Capadocia*, inquit, *mansio Andauilis: ibi est villa Pampali* [χ. Palmati] *vnde veniunt equi Curules propè Tyanam, vnde fuit Apollonius Magus.* Huius villæ etsi nulla mentio in vtroque Itinerario, *Peutingeriano*, & *Antonini*; attamen *Andauilis* prope *Tyanam* fit in *vtroque* mentio.

Itiner. Antonini.

Cappadocia Sasima. m. p. XXIV.
Andabilis. m. p. XVI.
Tyana. m. p. XVI.

Itiner. Peutinger.

Scolla. XXII.
Addaualis XV.
Tyana. XXVII.

Tertiò, & quidem ante hos omnes meminit Nemesianus in *Cynegetico*:

Cornipedes igitur lectos det Græcia nobis,
Cappadocûmque notas referat generosa propago
Argæa & PALMÆ nuper grex nomine sacrûm.

Nam ita hic versus restituendus mihi videtur, vt iam alibi monui: cùm hactenus *ibi* legeretur: *omnis aurum*: pro, *nomine sacrûm. Grex sacrûm*, id est, Grex equorum Dominicorum, Imperatoriorum. Nam quod aliter Barthius 3. *Aduersar.* 15. restituere conatur, nihili est. Sic enim & Claudianus *de laudib. Serenæ*:

——— *delectus equorum,*
Quos Phrygiæ matres Argæaque gramina pasta,
Semine Cappadocum SACRIS præsepibus edunt.

Sacra præsepia, sunt Greges Dominici An Grex sacrorum [Imperatoriorum] Equorum: vt Nemesianus. Idem Claudianus *de Equo Honorij*:

O felix sonipes! tanti cui frena mereri
Numinis, & SACRIS licuit seruire lupatis:
Seu tua per campos ventò subolusit Iberos;
Seu te Cappadocum gelida sub valle natantem
Argææ lauêre niues,

Et vetus Orbis descriptor sub Constantio & Constante *cap.* 20. *diuina animalia* vocat. Dicuntur Equi *sacro vsui* necessarij, *l. 2. supr. de Tractoriis.*

Tandem insignis admodum locus de his Palmatiis equis extat Hesychij Illustrij, quinta Chronicæ historiæ suæ parte, quem nobis seruauit veterum Glossarum Nomicarum Author in Παλματίων: & hunc nobis seruauit quoque vir & doctissimus & omnium humanissimus Carolus Labbæus. Verba Glossarum Authoris sunt: Παλματίων ἵππων: ὅτι παλματίων ἵππος. ἦν δὲ ὁ Παλμάτιος ἐκ τῶν ἵπποις πανταπλούτων, διὰ τυραννίδα ἰδημεύθη. περὶ οὗ φησιν ὁ Ἰλλούστριος Ἡσύχιος ὁ φιλοσοφήσας τῆς Μιλησίας ἐν τῷ ε' χρονικῷ διαστήματι τῆς ἱστορίας, ταῦτα: Κατὰ τοὺς χρόνους Οὐαλεριανοῦ ἐν Καισαρείᾳ τῆς Καππαδοκίας Παλμάτιός τις οὐσίαν μὲν ὑπὲρ τὰ βασίλεια κεκτημένος τῶν μοναρχούντων ἐφιεμένῳ ἀπελγής ἦν εἴ τις ἕτερος εἰς καὶ ὑπατικοῦ τινος ἐν δήμῳ τολμῆσαι γαμετὴν Ἀνδρείαν καλουμένην ἁρπάσαι καὶ εἰς... ἐκόμισαι: διότι προστατεῖν ἐπέτυχεν ἐκ ἐναντίας τοῦ δήμου μοίρας.

¶ Ex his omnibus iam Veterum testimoniis, nominatim ex Hesychij loco liquet: Primò quidem, etsi Cappadocum equorum antea quoque cum insignium mentio fiat à plerisque è superioribus Scriptoribus, etiam ab Oppiano, qui & ipse Cappadox erat, attamen Palmatiorum nominatim in Cappadocia equorum originem repetendam à Valeriani Imp. temporibus: Quare etiam Nemesianus *Cynegetico* (quod scripsit iis sub eius Imp. liberis, Carino & Numeriano, viginti paulò plus post Valerianum Imperat. annis) nuperam originem eis tribuit:

——— *& Palmæ NVPER grex nomine sacrûm.*

¶ Secundò liquet apertissimè ex prædicto Hesichij & Itinerarij Burdigalensis loco, itémque ex *l. 1. infr. de Equis Curialib.* Palmatios dictos a *Palmatio* quodam, Equorum istorum diuite, cuiusque villa in mansione Andauilis haud procul Tyanâ erat, in qua Equi illi stabulabantur. Quò fortè respexerit Basilius Cæsareæ Cappadociæ Episcop. *homil. in Psalm.* 48. *p.* 285. cùm notat inter alia vanitatis argumenta, quod quidam iusserint sua ipsorummet nomina Equorum gregibus imponi: ἤδη δέ τινες καὶ ἀγέλαις ἵππων τὰς ἑαυτῶν προσηγορίας ἐσημειώσαντο, ἐπὶ πολὺ συμπαρατεῖναι τῷ βίῳ τὴν μνήμην ἑαυτῶν ἐπείγονται. Quare valeant iam inanes suauésque aliæ de Palmatiis his equis coniecturæ: Eorum primo qui *Palmatios* Equos à *palma* deriuant, quasi quod Triumphantium sint & Victorum, sicut Tunicæ fuêre *Palmatæ*; vt maximè Nemesianus ad *Palmæ* nomen alluserit more poëtico. Secundò inanis pariter coniectura est eorum, qui à *Palma* quoque deriuantes interpretantur, quasi quibus vterentur Aurigæ in Circo pro Palma consequenda: Alij quasi palmarũ numero gloriosos, vt dicitur *leg.* .. Alij, ex Palmæ candenti ferro armis equinis impressæ indicio, quo notarentur Equi ex Syria & Palæstina &c. Vt & eorũ, quinto loco, qui Palmatios dictos censent à Palmato, qui P. V. Romæ fuit sub Honorio Imp. An. D. 412. (vt docet vel *lex vlt. de priuil. corpor. V. R.*) Qui error est Panciroli, ad *Notitiam Imperij* & *vars* c. 57. & grauis quidem; cùm longè ante hunc Palmatum P. V. & ante Honorium Imp. Palmatiorum equorum mentionem fieri videamus, vel in Valentiniani Sen. Constitutione *l.* 1. *infr. de Equis Curialibus.* Sextò, inanis etiam coniectura est eorum, qui censent ab *Agitatore* quodã Circensi ita dictos, quod Alciatus & Cuiacius ex *prædicto* Hesychij *loco* collegisse videtur, in quo nil tale extat: verùm de eo dicitur, ὅτι προστατεῖν ἐτύγχανε τῆς ἐναν-

τίας τῦ δήμου μοίρας; quæ verba hunc sensum habent: Quod Palmatius contrariæ factioni agitatorum quàm cui Imperator fauisset ipse faueret, & sic contra Impetatotem. Septimò, neque a colore sic dicti *Palmatij*, quod Alciatus tentabat: quasi quod *Βαΐς*, id est Spadices cum fructu suo venusto colore præferrent, quos Gallicè *Bases* vocamus. Neque octauo loco *Palladij* Equi hîc substituendi, quasi à *Palladio* dicti, qui sub Theodosio summâ velocitate in veredis agendis illustris fuit, teste Cassiodoro, quod & ipse Alciatus rectè respuit. Alia verò ratione, ne quis erret, dicti *Ceru Palmati in V. Gordiani, p.* 152. Palmati enim Cerui sunt, quorum cornua finxit natura in PALMAS digitósque ex iis quos *Platycerotas* ideò vocabant; teste Plinio *lib.* 11. *c.* 37. Suauis denique Ioannes de Plateâ, qui *Palmatos* equos interpretatur mansuetos, qui *palmâ* (manu) se tangi permittont, vt contra Hermogenianos, Syluestres, ab *ermo*.

¶ Igitur Palmatij equi dicti à *Palmato*, vel potius *Palmatio*, cuius cognominem Palmatium in Cappadocia memorat Basil *ep.* 259. Equorum insignium in Cappadocia diuite: cuius bona cùm confiscata fuissent, id est dominio Principis incorporata, simul greges equorum ipsius Gregibus Dominicis additi fuère: quod postremum patet ex *hoc titulo*. Præcipuo exinde loco hi censiti, & quidem currendi velocitate. Nemesianus de his dixerit:

Nec pes officium standi tenet, vngula terram
Crebra ferit, virtúsque artus animosa fatigat.

Quomodo & Claudianus 2. *in Rufin.*

——— iam pascua fumant
Cappadocum, volucrúmque parens Argæus equorum.

Indè igitur Palmati Circensibus destinati: & in eum quoque finem ex Oriente in Occidentem missi; quod vtrumque docet Valentinian. Sen. *d. l.* 1. *inf. de Equis Curulibus*. Sed & de illo testis auctor Itinerarij Burdigalensis: *Cappadocia*, inqoit, *mansio Andauilis: ibi est villa Palmati, vnde veniunt* EQVI CVRVLES. Hinc adeò veteris Orbis Descriptor sub Constantio, horum formositatem prædicat *cap. de Cappadocia* 21. *Negotia autem hæc optimo vbique mittere eam aiunt, leporinam vestem & Babilonicum pellium, & illorum diuinorum animalium formositatem.* Scripserat Auctor *κάλλ@*. Ex Nemesiani item *loco superiore* discimus, Equis his Cappadocibus & quidem Palmatis admissas Equas Phrygias, vnde lectissimi Equi procedebant: quod & ipsum docet Claudianus *in Laudib. Serenæ*:

——— delectus equorum
Quos Phrygiæ matres, Argæáque gramina pastæ,
Semine Cappadocum, sacris præsepibus arcent.

Vbi Argæa gramina pastæ Phrygiæ matres dicuntur: sicut apud Nemesianum, *Generosa propago Argæa*, Ab Argæo monte Cappadociæ Equis celeberrimo. Idem Clandianus 2. *in Rufin.*

——— iam pascua fumant
Cappadocum, volucrúmque parens Argæus Equorum.

Et de Equo Honorij:

O felix Sonipes, &c.
Seu te Cappadocum gelida sub valle natantem
Argea lauêre niues.

¶ Magna igitur in celebritate Equi hi fuère, imò primæ qualitatis, præ Hispanis & Græcis, vt docet *l.* 1. *inf. de Equis Curulib.* Vnde & multa singularia circa hos constituta; *Primò*, his Equis debilibus factis in curuli certamine Romæ ex horreis fiscalibus alimonia præbita, vt docet *d. l.* 1. *inf. de Equis Curulib.*

¶ *Secundò*, vendere eos factionariis permissum non erat, cùm tamen Equos Hispani sanguinis (etsi & ipsi insignes Equi fuerint) vendendi copia esset, *d. leg.* 1.

¶ *Tertiò*, Solis Imperatoribus, horúmque voluptatibus dicati fuère. Equi Palmarij, vnde vsurpare eos priuatis quibusque, *hac* Arcadij *lege* vetitum; cuicunque inquam, minimo-maximo; quò spectat hæc *lex* cuiuscumque scil. dignitatis meritiue quis esset, etiam clarissimis, etiam spectabilibus, etiam illustribus; Qui MAXIMI sunt seu summæ dignitates. Id verò Eutropio consuli & Patricio, triennio post *hanc legem*, sub hoc ipso Arcadio Imp. vitio datum, eáque inter alias exitij eius caussa fuisse à nonnullis dicitur, quod animalibus præter fas vsus fuisset, quibus nonnisi soli Imperatori vti licebat: *ὅπερ ὑπερέχων ἐγίγνετο, βοσκήμασιν ἐπεχρήσατο, οἷς οὐδενὶ τῶν ἄλλων ἐξῆν μὴ ὅτι γε μόνῳ βασιλεῖ*, vt refert Philostorgius *lib.* 11. *histor. Eccles. c.* 6. in Constantij Imp. rebus, quo loco Theophilo Episcopo in Iudicem propagandæ Christianæ Religionis gratia misso, 200. equos generosos, è Cappadocia ei cum aliis donis datos scribit, ad demulcendos Indos. Vbi pro *βοσκήμασιν* Nicephorus *lib.* 9. *c.* 18. Philostorgij alioquin locum exscribens, ait *κόσμοις παρ' ἀξίαν ἐχρήσατο*, & mox de vestibus id perperàm extulit; *ὡς μόνῳ ἔξεστι βασιλεῖ ἀμφιέννυσθαι*: Atenim Philostorgius de *βοσκήμασιν*, id est de animalibus seu equis agit, scilicet vt quædam alia ornamenta solis Imperatoribus, eorúmque Consulatibus reseruata hoc æuo erant, ita nominatim quoque *βοσκήματα*, animalia seu equi: vt & animalia alia quibus citra Principis indultum vti non licebat, de quo non vno loco Symmachus.

Nulli igitur equos Palmatos quæcunque dignitatis obtentu ad Curulia certamina vsurpare licuit, vtpote formosissimos & præstantissimos è Gregibus dominicis Principísque vsibus seruatos, nonnulli hactenus ex his aliquos vsurpassent. Sanè iam olim quoque Capitolinus *in Gordianis* præcipuam Cappadocum equorum rationem habitam testatur. Sic enim de Gordiano priuato scribens: *Palmatam*, inquit, *tunicam & togam pictam primus Romanorum priuatus suam propriam habuit: cùm antè Imperatores etiam de Capitolio acciperent, vel de Palatio: Equos Siculos & Cappadoces, permittentibus Imperatoribus, factionibus diuisit, & per hac populo satis charus, qui semper talibus commouetur.* Qui Capitolini locus ostendit, solis Imperatoribus licuisse tùm temporis equos Cappadoces & Siculos agitatorum factionibus diuidere: Perperàm enim ex eo loco colligunt nonnulli, fuisse auctoritate Principis opus ad equos Curules, & quidem Cappadoces, emendos: comparare enim equos licuit sine Principis authoritate, sed non diuidere factionibus & largiri. Quod ipsum voluit & Symmachus, cuius alioquin auctoritate perperàm

perâm vtuntur, *lib.*4.*ep.* 8. sic & aliàs erogationibus huiusmodi modus positus: de quo ad *l.*1. *infr. de expens. ludor.*

¶ *Quartò*, hac de causa Palmatos Equos vsurpantibus pretium, vel pœna, *hac leg.* statuta maiora quàm aliis vsurpantibus: nempe vt pro singulis Equis vel etiam Equabus singulæ auri libræ præstentur, id est, septuaginta duo aurei: quod vtique magnum pretium fuit, & quidem duplo maius cæterorum Gregum Dominicorum pretio; pro Equis scil. ex aliis Gregibus Dominicis occupatis dimidiam tantùm eius partem, sex videl. auri vncias, id est, solidos seu aureos 36. solui iubet *hac leg.* Arcadius: nempe voluptatibus suis ita hac parte consultum iuit ipse Imp. voluptatum & ludorum studio immodicus. Suauis enim est Ioan. de Platea, qui huius constitutionis rationem in eo ponit, quia Equi hi seruarentur, vt contra hostes mitterentur: & hanc esse rationem specialis huius pœnæ in Equis, & non in aliis animalibus.

Eadem omnia & de HERMOGENIANIS equis *hâc l.* statuuntur ab Arcadio, quos & priore loco *hic* memorat ante Palmatios: quorum mentio fit *altero* insuper *loco*, putà *d.l.infr. de Equis Curulib.* vbi disertè *Hermogenis Equi* dicuntur, haud aliter atque *Equi Palmati*. Vnde patet iam eos dictos ab *Hermogene* quodam, pariter vt Palmarij à *Palmato*, quò non minus respexerit Basilius *in Psalmum* 48.*p.*285. loco *suprà* laudato. Non igitur quasi Herma seu Mercurio geniti, quod tentabat Cuiacius: vel quasi cursu & velocitate Mercurio similes: verùm ab Hermogene quodam: Quis autem Hermogenes ille? An Marcus Tigellius Hermogenes, quem Aaron ad 2.*Satyr.* ait, Musicum peritissimum fuisse, vocisque eximiæ, Caio Cæsari Dictatori, & post Cleopatræ acceptissimum, Augusto Cæsari amicissimum: de quo etiam addit, *fuisse ipsum largiorem, adeò vt scænicis & circulatoribus multa donaret?* An verò auriga seu agitato alicuius factionis, quod Alciatus tentabat? An, quod Pancirolus 2.*var.*257. volebat Anicius Hermogenianus Olybrius P.V. & P.P. quem & eundem cum Hermogeniano ICto. facit? Nil horum. Fortè verosimilius quod Alciatus asserere ausus non est, Hermogenianos Equos dictos ab Hermogene Pontico sub Constantio Imper. Præfecto Prætorio & Magistro Equitum, qui cùm Constantij Imp. iussu Paulum Episcopali sede deiecturus esset, seditione facta, combustis ædibus à Constantinopolitanis occisus est, Ann. Dom. 372. teste Socrate histor. Eccles. lib......... & Sozomeno: de quo etiam Libanius *de vita sua, p.*40.41. & Ammianus Marcellinus *lib.*19.*p.*165.*& lib.*21.*p.*100. Sanè Palmatiis Hermogenianos proximos fuisse, & hæc *lex* & *d.lex* 1.*infr. de Equis Curulibus* ostendunt: sic quidem vt promiscuè modò primi modò secundi memorentur.

¶ Et hæc de equis Palmatis & Hermogenianis vsurpatis: prò aliis verò equis ex aliis videl. gregibus vsurpatis, pœna sex vnciarum auri imponitur: ex aliis inquam Gregibus Dominicis, non verò priuatis, vt Interpretes malè, Glossa Ioan. de Plateâ. Hîc enim discrimen statuitur inter Palmatos, & Hermogenianos equos, qui primæ qualitatis Principisque loci inter equos Dominicos seu Imperatorios erant, & inter alios Equos Dominicos.

¶ Duo adhuc *hâc l.* obseruanda veniunt. Prius est quod de Edictis Præfecti Prætorio *initio l.* dicitur: quibúsque propositis omnes moneri iubentur. Omitto de aliis Præfectorum Prætorio Edictis, de quibus & Libanius *Orat.* κτ̄ τῶν εἰσιόντων *p.*100. vbi de Cynegio PP. Monitorij Edicti genus hoc notandum, ad αὐτοπραγίαν, pœnámque anteuertendam vel euitandam. Simile Edictum vid. in *l.vlt. Cod.Iust. de veteris numismatis potestate.* Secundum est, quod ex *hâc l.* ibi, *nisi eas* (eos) *sponte obtulerint*, colligunt interpretes ad praxin, pœnitenti remque ablatam offerenti ignosci in sp. *huius l.* Atque hæc præcipua fermè materies imò sedes Interpretibus disputandi ad *hanc leg.* quando pœnitenti, rémque ablatam offerenti ignoscatur. Quod omne inane est: Nihil enim *h.l.* agitur de pœnitentiâ: verùm ad αὐτοπραγίαν, id est, vltroneam & spontaneam libræ oblationem pro singulis equis occupatis inuitari iubentur omnes, ne alioquin ab inuitis ex eorum facultatibus *eruantur*: (quam vocem mutant *Codices* quidam *Iustinianei*:) Denique hoc vult Arcadius, moneri quemque spontaneâ oblatione exactionem coactam præuertere.

DE CÆSARIANIS.

TITVLVS VII.

* Abest hic *Titulus* à *Cod. Iustin.* De Cæsarianis præter duas huius tituli *leges*, sunt insuper *hoc Codice* tres aliæ, & quidem Constantini Magni, putà *lex* 1. *in fin. supr. de bonis proscript. & famosa lex, Iustas* 5. *supr. de iure fisci*: in *Cod. Iust.* hac parte mutilata, & *lex* 2. *inf. de bonis vacantib.* Adde & *l.* Diocletiani & Maximiani 5. *Cod. de iure fisci.*

PARATITLON.

CÆSARIANI, erant Officiales Rationalis *l.* 2. *infr. de bonis vacantibus* (seu Procuratoris *Cæsaris*, vnde his nomen) qui fiscalibus actibus nexi erant, *l.* 1. *supr. de bon. proscript.* qui bona ad Principem deuoluta, veluti vacantia, occupabant, *d. l.* 2. *infr. de bonis vacantibus*, qui ratiocinia Principis tractabant, seu ratiociniis obnoxij erant, *d. l.* 1. *infr. de bonis proscriptorum*, qui rationes fiscales tractabant: *l.* 1. *h. tit.* ¶ *Fraudibus* porrò hi infames fuère, quod ostendunt *d. l.* 5. *supr. de iure fisci, & d. l.* 1. *de bonis proscript. & d. l.* 2. *infr. de bonis vacantibus.* Quare cum his seueriùs actum, quàm cum aliis: *d. l.* 5. *& d. l.* 1. Primò nempe, lite pendente his à fisco motâ bonorum possessio eis eripiebatur, *d. l.* 1. Secundò item, alienata ab his etiam ante actum, reuocabantur si rationes fiscales conturbassent, *d. l.* 1 *supr. de bon. proscript.* Tertiò, Neque in actu constituti, ad dignitates admissi, *l.* 1. *h. tit.* Quartò, sed neque inconsulto Princi pe ad aliquod Corpus vocari potuerunt, *l.* 2. *h. tit.*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Bithynos.

CÆSARIANOS in actu" dumtaxat constitutos, ad Perfectissimatus", vel Ducenæ vel Centenæ, vel Egregiatus dignitates non oportet admitti: Sed si inculpatè" compleuerint suum officium, & ab omni vacent ratione fiscali, iudicio" datam huiusmodi dignitatem prodesse eis oportet. Dat. XII. Kal. Aug. Gallicano & Basso Coss. [317.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Iungendæ autem ei sunt tres *huius Cod.* Constitut. putà *lex* 5. *infr. de Decurionib. l.* 3. *supr. de cohortalibus, l.* 1. *infr. de murilegulis.*

" ἐμπράκτους.

" De hac *Perfectissimatus* dignitate est titulus *sup. vlt. lib.* 6.

" De *Egregiatus* dignitate dixi ad *l.....*,

" *Inculpatè.*

" Nostro, seu Principis.

COMMENTARIVS.

DIGNITATIS alicuius, è quatuor quæ *hâc l.* memorantur, Codicillos num Cæsariani adipisci possint, *hâc l.* quæritur? Et definitur à Constantino M. quamdiu hi in actu constituti sunt, quamdiu rationes fiscales tractant, non posse: post officium verò inculpatè gestum, iam posse iudicio Principis scil. Quod & ipsum Constantinus definit de Primipilaribus, dignitates videl. his post emeritam militiam dari posse, *l.* 3. *supr. de cohortalibus & primipilar.* Item de Decurionibus & Principalibus (de quibus *suo titulo*) si cuncta patriæ suæ munia impleuerunt, *l.* 5. *infra de Decurion.* Diuersum verò in Monetariis, vtpote quos in suâ semper durare conditione oporteat; *l.* 1. *infr. de monetariis.* Quæ *leges* omnes *huic* nostræ coniungendæ sunt, velut vnius & eiusdem Constantinianei Edicti ad *Bithynos* partes. Quo quidem Edicto in vniuersum, quantum ex iis *legibus* colligere licet, occursum

voluit

voluit Conſtantinus, fraodibus eorum qui in acto quolıber publico conſtituti, ſiue *fiſcali* (vt Cæſariani & Monetarij) ſiue *prouinciali*, vt Primipilares, ſioe *municipali* vt Decuriones & principales quæſitis dignitatibus, vel fiſci rationibus, vel prouinciarum officiis, vel patriæ muneribus ſeſe ſubductum ibant. Ergò nonnullos ex his in perpetuum dignitatibus ſabmouit, vt Monetarios, *d.l.*1. *infr. de Monetariis.* Alios non in totum, putà Cæſarianos, Primipilares, Decuriones, ſed tùm demùm ſi officiis ſnis & muneribus non ſatisfeciſſent: ſcilicet conditioni ſuæ certa homioum genera ita nexa fuerunt, ita conditionales, vt in actu continuo & perpetuo eſſent, neque aliud officij aut dignitatis nomen induere vnquam poſſent, verùm in officio ſuo immorari atque immori oporteret, veluti Monetarij: Alij verò certo annorum curriculo peracto dignitates adipiſci poterant: veloti *Decuriones* & principales, ſi omnia patriæ munera obiiſſent: *Cæſariani*, ſi inculpatè officium compleſſent: *Primipilares*, poſt emeritam quoque militiam. Ergò vt illı in totum à dignitatibus ſubmouebantur, ita hi durante tantum militiâ vel officio: Ne alioquin huiuſmodi dignitatum vmbraculo, vel rationes fiſcales, vel officinm muniáve ſua conturbarent. De ratione dioerſitatis dicam ad *d. l.*1. *infr. de murilegulis.*

§ *Quatuor* porrò dignitates, vt *hâc l.* ita omnibus illis *legibus*, quas *huic* coniungendas diai, & quidem eodem ſemper ordine memorantur putà *Perfectiſſimatus*, de quâ fuit *titulus vlt. lib.*6. Item *Ducena*, *Centena*, tandem *Egregiatus* dignitas: de quibus Dignitatibus alibi.

II. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Mamertinum P.P.[a]

NOn conuenit, Cæſarianos inconſultis nobis ad alicuius Corporis[b] moleſtiam deuocari: Quapropter, ſi alicui[c] Corpori neceſſarij fuerint viſi, ad Noſtram Manſuetudinem referatur[d], vt nobis decernentibus, his[e] iubeantur adiudicari, quibus eos rectiſſimâ ratione poſtulari Noſtra Manſuetudo perſpexerit. Dat. x. Kalend. Maı, Sirmio, diuo Iouiano & Varroniano Conſulibus. [364.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.*
[a] *Mamertinus* PP. Italıæ, Illyrici & Africæ ſub Valentiniano Sen. v. *Proſopogr.* & Amm. *Marcellinum.*
[b] Veluti Decurionum.
[c] F. *aliquo alicui Corpori* &c.
[d] A Rectoribus prouinciarum.
[e] Ordinibus, Corporibus.

COMMENTARIVS.

DE Cæſarianis CORPORI alicui adiudicandis, eſt hæc Valentiniani Sen. *lex*, quæ duplicem ſenſum admittere videatur. Primò quidem videri poſſit id *hâc leg.* definiri, RADDI, ineonſulto Principe alicui Corpori, vnde ſcil. receſſerant, Cæſarianos oon poſſe. Multi ſcil. è corporibus monicipalibus, ſeu corporatis, corporis alicuius neceſſitate neat ad Cæſarianorum officium confugerant: Hos poſteà corpora illa repetitum iuêre: verùm ne quod eaindè rationibus fiſcalibus detrimeotum fieret, ſuper eo conſuli ſe voluit Valentinianus. Et ita quidem hæc *lex* accipi poſſit. Poſſit, & veriùs quidem, ita intelligi, VOCARI nunc primùm ad moleſtiam alicuius corporis, ſeu corpori alicoi adiudicari non poſſe aliquem è Cæſarianis, poſtulatum ad replendum Corpus aliquod defectum, ſine Principis auctoritate. Nempè defecta Corpora ſæpè ex aliis hoc ſeculo replebantur, & repleti neceſſitas cogebat: denique ea alio Corpore ad aliud Corpus ſupplendum, vel implendum, alij *neceſſarij* ſæpè erant, ſeu aliud Corpus *poſtulabantur*, eique *adiudicabantur*. De quo Corporum ea aliis Corporibus ſupplemento, variæ extant *hoc Codice* conſtitutiones. Sic, exempli gratia, Iolianus Imp. *l.*53. *infr. de Decurionibus*, Corpora deſignauit, vnde Curia Antiochena oominatim repleri poſſet. Idemque Iulianus *in Miſopogone*, *p.*107. teſtatur, ſe ad replendum Decurionnm Antiochenorum numerum, nominandorum eorum poteſtatem feciſſe, *ἀπὸ τῶν ἐπιτροπευσάντων τὸν θησαυρὸν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐργαζομένων τὸ νόμισμα*, id eſt, ea *Cæſarianis & Monetariis*: ita enim *ἐπιτροπεύσαντας τὸν θησαυρὸν* interpretor, argumeoto etiam Mooetariorum, qui his iunguntur, pariter vt Cæſariani Monetariis iunguotur in Conſtantini M. Edicto ad Bithynos, de quo ad *l.*1. *ſupr. hoc tit.* & vtrique Decurionibus eodem Edicto. Nam quod Petauius *Præfectos Theſaurorum & Comites* intelligit, itémque *Procuratores monetales*, erroneum planè eſt. Supplementa enim Curialium & Curiarum ea proaimis Corporibus & Conditionalibus tantùm fiebant, non ex his qui in dignitate aliquâ conſtituti erant. Ergò ea Cæſarianis, & Monetariis: Sanè enim *ἐργαζόμενοι τὸ νόμισμα*, non ſunt procuratores monetales, verùm artifices, opifices, monetarij: ac proindè *ἐπιτροπεύσαντες τὸν θησαυρὸν* ſuot Cæſariani, qui Rationales fiſcales tractabant, qui fiſcalibus actibus neai, qui Rationales Officiales erant, qui boοa ad Principem ſeu ad theſaoros Principis deuolota vindicabant, qoi Ratiocinia Principis tractabant, ſeu ratiociniis obnoxij erant, vt doceot *leges*, quas in *Paratitlon* congeſſi. Vtrique tandem Cæſariani & Monetarij ſub Rationalibus erant. Ergò, vt ad Iuliani mentem redeamus, obiicit eo loco Antiochenis, quod cùm eis facultatem dediſſet nominandorum ad Curiam locupletiſſimorum, *etiam ex Cæſarianis & Monetariis*, attamen ipſi viliſſimos & tenuiſſimos ex plebe nominaſſent: Vnde diſcimus, Cæſarianos hos & Monetarios ditiſſimos fermè fuiſſe, atque adeò ferendis oneribus Curialibus idoneos.

DE

DE BONIS VACANTIBVS.

TITVLVS VIII.

Ex *hoc* & proximè *sequenti titulo* conflatus est *vnicus titulus, Cod. Iust. lib.* 10. *tit.* 10: *de bonis vacantibus & Incorporatione*: vid. & *Nouellam* Maioriani 7. *de bonis caducis, siue proscriptorum.*

PARATITLON.

BONA VACANTIA, *hoc titulo & l.* 9. 11. 12. 13. 20. 27. 30. 31. *& l. vlt. infrà de petitionibus*: *l.* 26. *de appellationib.* sunt quæ iure suadente à fisco occupanda veniunt, *l.* 2. *hoc tit.* ratione iuris, *l.* 1. *infr. de Incorpor.* velut ex legibus, *l.* 5. *hoc tit.* delata legibus ad ærarium, *l. vlt. hoc tit.* fisco quæsita, *l.* 31. *de petition.* quæ ex cuiusque patrimonio in casum cecidère, *l.* 3. *h. tit.* fisco debitæ facultates, *l.* 8. *de petit.* ad fiscum fisciuè dominium pertinentia, *l.* 8. *& vlt. de petit.* si locus fisco factus *l.* 1. *de petit.* in quibus & Caduca (quæ alioquin appellationibus distinguuntur, *l. vlt. hoc tit.*) tacita item fideicommissa (in fraudem legum) *l.* 20. *infr. de petitionib.* de quibus est & *lex vn. infr. de his qui se deferunt.* Imò & ex *huius Codicis* Conditorum mente, ex publicatione seu proscriptione *l.* 4. *hoc tit. l.* 1. *infr. de Incorporat. l.* 23. 27. 29. *infr. de petition.* de quibus est *supr. titul. peculiaris, de bonis proscriptorum*: veluti eorum qui hostem publicum sectati sunt, *d. l.* 4. *hoc tit.* Ad hanc de Bonis vacantibus materiam pertinet non tantùm *hic titulus*, verùm & quatuor sequentes. Nempe de *Donatione* horum vacantium bonorum à Principe facta agitur *hoc tit.* de *Incorporatione* eorum, *tit. prox.* 9. de *Delatione* & Petitionibus *tit.* 10. 11. 12. 13. ¶ De Formâ seu ordine Donationis huiusmodi bonorum agitur *l.* 2. *& vltim. hoc titul.* de formulâ, *l.* 1. de temperamento, seu modo, *l.* 4. de effectu, *l.* 3.

¶ INTEGRO STATV *donata possessione vel domo [vacante fortè] quid contineatur.*

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Æmilium'' v.P.''

RATIONALEM'': Si quando Adnotationes'' nostræ contineant, possessionem, siue domum'', quam donauerimus, INTEGRO STATV donatam, hoc verbo'' ea vis continebitur quam antea'' scribebamus, *Cum adiacentibus, & mancipiis, & pecoribus, & fructibus, & omni iure suo*, vt'' ea quæ ad instructum possessionis, vel domus pertinent, tradenda sint. Dat. VI. Id. Mar.'' Med. Constantino A. III. & Licinio Coss. [313.]

NOTÆ

* *l.* 2. *Cod. Iust. eod. tit.*

'' Pyrrhus hic legebat *Eumelium*, mox & *Eumenium* hic substituebat, Oratorem videlicet Augustodunensem. Quod inane est.

'' V.P. id est, virum Perfectissimum, de quo mox.

'' Retrahenda hæc vox ad inscriptionem, vt rectè *Cod. Iust.* de quo mox: de *Rationali* porrò plenè in *Notitia nostra*.

'' *Adnotationes* Principis, de quibus plenè *supr. de diuersis rescriptis*.

'' Mihi, vel fisco meo deuolutam & vacantem: arg. *Rubrica* seu tituli sub quo *hæc lex* posita est.

'' *Verbum*, est terminus, formula.

'' *Ante conscribebantur*, Cod. Iust. vbi mallet P. Faber *ad l.* 191. *ff. de Regul. iuris*, *quæ ante cùm scribebamus*, hoc sensu, *quæ ante* scil. continebatur, *cùm scribebamus* diserte & expressè: Quo omnino nil opus: Sensus apertus: verbo seu formula, *integro statu*, *eam vim contineri*, tacitè scil. vt ipsa: *quam antea scribi*, nuncupatis verbis *mos erat*. Nisi ita malis, *quamquam antea scribebamus*.

'' Et. C. Iust. Nostrum istud melius: iungat quis vtrumque, *vt & ea*, &c.

'' *Mar.* Morinus, de quo mox.

COM

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. tres ordine sequuntur constitutiones super Donationibus à se factis, vel faciendis, bonorum aliquorum vacantium: *Vacantium* inquam, non quidem quæ aliàs ita specialiter nominantur, verùm in genere, quæ priuatis dominis vacantia fisco vindicantur, de quo ad *l.4.inf.* Adeò quidem, vt non temerè putet quis, hanc *leg.* nostram pertinere ad possessiones & domos Templis detractas, Episcopis verò & Ecclesiis donatas, pariter vt *legem* a. *sup.de iure fisci*, quæ tamen est de donatione possessionum & mancipiorum exemptorum fisci patrimonio. ¶ Hæc verò *lex* speciatim pertinet ad interpretationem formulæ cuiusdam seu *clausulæ*, putà *Integro statu*, in Donationibus huiusmodi vsurpari solitæ, quidnam ea inquam, importet, seu operetur: quomodo & aliæ constitutiones ab Imperatoribus latæ occurrunt de verborum significatione, *l. 14. sup. de cursu publ.* & *lex 2. de immunitate concessâ. l. hæreticorum, inf. de hæreticis.* Finge nunc, possessionem siue domum quandam ab Imperatore donatam, his verbis, *Possessionem*, vel *Domum* INTEGRO STATV *tibi donamus*? Quæritur & verò quæsitum fuit in *sp. huius l.* quidnam sibi vellent illa verba, *Integro statu*, quámque vim haberent, denique quis donationis istius modus esset? num vid. l. ipsam tantùm domum siue possessionem, an verò *adiacentia* simul domui seu possessioni, veluti hortum aut insulam adiacentem; itémque pecora domo vel possessione inclusa, itémque fructus, tandem instructum omne domus seu possessionis (de quo est alioqnin *titulus* peculiaris in *Digestis, de Instructo, vel instrumento legato*) continerent? Quod non, videbatur Rationali: duabus rationibus: Primò quia hæc omnia à domo & possessione reuerà diuersa videbantur, quam solam Princeps donasset, etsi *integro statu* donasset. Secundò, argumento à solito, quia cùm hæc omnia comprehensa vellet Imperator, de more id etiam donationi adiicere soleret, *cum adiacentibus* &c. Ad hanc, vt videtur, Rationalis hæsitationem rescribit Constantinus, vtriusque formulæ eandem vim esse. Nempe enim *Integer status* domus vel possessionis, comprehendit omnia quæ domum vel possessionem *integrant & instruunt*, & ex quibus omnibus domus vel possessio integra stat. Idque ex propriâ verborum interpretatione, non quia quod vulgus Interpretum hactenùs censet, beneficium Principis latissimam recipit interpretationem. Nam & similium formularum in testamento eadem vis esset: veluti si quis fundum leget, *Ita vti est*, *vt in l. quæsitum 78. §. peto, l. qui habebat 101. in f. π. de legatis* 3. Ergò vis est in hâc formulâ & clausulâ INTEGRO STATV quâ comprehenduntur Adiacentia, mancipia, pecora, fructus, omnéque ius, & quæ ad instructum domus vel possessionis pertinent: nam ex his omnibus INTEGRATVR & INSTRVITVR possessio. Integrum, & integer status est, quo res integra, omnibúsque partibus suis absoluitur, inque his stat & consistit. Quare *ἀπροσδιόνυσον* est hîc omne id fermè quod tractant Interpretes, quidnam *domus*, & similium appellatione veniat. ¶ Vti superuacaneum quoque fermè est quod quærunt inter alia hic Interpretes, vtrum & in donatione à *priuato* ita factâ hæc *lex* obtinere debeat? Etsi putet quis, Constantini M. tantùm peculiarem hanc indulgentiam esse, plenissimámque adeò Interpretationem beneficij sui eum fecisse: vt cæteróquin Princeps hic donationibus à se factis subindè fauit, iustâque interpretatione & cautione eas prosecutus est: Sic enim & donationes à se factas ratas esse omninò voluit, *l. 2. & 3. inf. h. tit. & l. 2. sup. de iure fisci.* Et in commune in ambiguo ad Principes beneficiorum suorum interpretatio spectat, de quo vid. *leg. 191. π. de regulis iuris:* & Plinium *lib. 10. ep. 119.* etsi & ipsis Iudicibus suo quodam modo permissum, Principum beneficia quàm amplissimè interpretari: quod ostendit *lex, beneficium, π. de constit. Principum:* & *lex 211. π. de verborum significat.* & in beneficiis Principum habet locum interpretatio extensiua contra Principem. Quam in rem vid. elegantem neque absimilem decisionem Clapetij *causa* 33. Vbi quæritur, vtrum Trireme donata à Principe, cum omnibus armamentis, & instructo, exceptis militaribus catapultis cæterísque tormentis igniuomis, an remiges donatione comprehendantur? Verùm videre non possum, cur non eadem interpretatio adhibenda sit in donatione à priuato factâ. *Integri status* quippe omnes proculdubio pertinentias complectitur, & omnem *σύγκλησιν*, fundum sub hac, vel simili, veluti, *vti est*, clausula, *leg. quæsitum 78. §. peto 5. de legat.* 3. quâ res integra conficitur, stat & absoluitur. Quare tutò dicamus, à priuato quoque fundum vel domum *integro statu* (*comme elle se comporte*) donatam, venditam, relictam, secum trahere adiacentia, mancipia, pecora, fructus, *ὁλοκλήρως*, nullo dempto. Integrum dicitur relatiuè ad partes, ex quibus quacunque tandem ratione res componitur, siue ex *ὁμοιομερῶν* sint, siue *ἀνομοιομερῶν* Ergo idem in quolibet priuato qui vendiderit, donauerit, aut legauerit. *Adiacentium* verò appellatione quidnam hic comprehendatur, etsi non adeò sit huius loci prolixè quærere, quædam saltem adnotasse sufficiet; Vt nec quæ omnia *Instructi* appellatione veniant, de quo est *titulus* peculiaris in *Digestis*. *Adiacentia* itaque sunt hîc quæ vicina, cohærentia, vnà cum ipsâ re ambulant, eique sunt, etsi corporibus secreta, affectata tamen & vnica: Quomodo & termini vrbis, & territorium Vrbi adiacens cum Vrbe ambulat: *l. 1. §. 4. π. de off. Præf. vrbi: l. 41. §. 6. π. de legat. 3.* insulæ Italiæ pars Italiæ censentur: *l. insula, π. de iudiciis.* Simile ita Adiacentium quæ cum alia re locóue ambulant, exemplum in Templorum, vt Gentilium, ita & Christianarum Ecclesiarum *περιβολαίῳ*, septo, *περιβόλῳ*, quæ cum Ecclesiis eodem iure aliquando ambulant, de quo *l. 3. 4. sup. de his qui ad Eccles. conf.* vbi cellulæ, domus, Hortuli, balnea, areæ, porticus, *περιοίκια* erant. Simile etiam exemplum in sepulchris, mausoleis, monumentis, quibus adjacebant sæpè ædificia, agri, horti, cæteræque culturæ cohærebant, circa monumenta, intra maceriam quoque sepulchrorum, *l. æde sacra 73. π. de contrahend. empt. l. 4. 9. Cod. de Religiosis*: Sic vt habeant monumenta sui iuris hortorum modum &c. circumiacentem, vel præscriptum agri finem, vt scribit Aggenus Vrbicus *in Frontinum*, qui idem ait, paulo ante locis religiosis secundum cautionem, modum præstitutum antiquitùs & præscriptum. Et cedebant huiusmodi multa in tutelam monumentorum, vt de agri aliquot iugeribus, Tabernæ cum ædificio testatur veteres Inscriptiones 399.1: 640.2. 671.6. Et Quintilianus *lib. 7. c. 9. Si quis corpus suum in occulto loco*

poni iubeat , citraque monumentum multum agri ab heredibus in tutelam ..... vt solet leg. & &c. Sed & quantum cedere vellent agri modum præscribebant: quò pertinebat vulgatis clausula IN FRONTE PEDES *tot in* AGRO *pedes; tot*: Eodem præcepto vetus inscriptio non vna: vt *p.617.2. Ædificia propria .. . parata facta dicataque sunt monumẽta T. Pompon.I....p.89.2. Hic locus cum hortulo suo religioso & ædificulis suis muro cinctus ad sepulchrum Mindiæ Iuliæ & P. Aeli Phileti pertinet : & ne quis ea loca , neque vendere, neque donationis causa, neque de nomine vtrorumque exire posset.* Ergo & profanis similiter locis, domibus, possessionibus, adiacentia quædam erant, quæ domui possessioni velut principali seruiebant, neque ideò tamen cum *domo, possessione*, etsi hæ voces collectiuæ sint, nisi aliquid aliud adderetur, cedebant: cedebant si domus *cum adiacentibus* donata, relicta fuissent, vel *domus integro statu*: quæ huius *l.* definitio est. Ergò falsa est Glossa in *l. final. π. de constit. Princip.* Domus appellatione, vbi beneficio Principis conceditur, & adiacentia venire in concessione.

¶ Et hæc quidem ad *hanc leg.* sufficiant: Cætera quippè quæ ad eam ab Interpretibus cumulantur, non pertinent ad huius formulæ, *Integro statu* interpretationem, verùm ad aliarum formularum explicationem, & ad alias quæstiones, quibus Interpretes sese, suósque lectores turbant & excruciant, ac nominatim vt *legibus* aliis respondeant, quæ hùc nihil faciunt.

¶ Nos pro more nostro quædam adhuc ad Inscriptionem & ad subscriptionem *legis* pertinentia adnotabimus. Primò obseruandæ in inscriptioue notæ illæ *V.P.* quæ *Virum Perfectissimum* denotant, de quo ad *tit. de Perfectissimatus dignitate*: Cuiaciana nota mutabat in *R. P.* quasi *rei priuatæ Rationalis* hîc indicetur. Malè: Perfectissimi enim titulus Rationali competebat: Testis Symmachus *lib.10. ep.55. Nam cum apud Perfectissimum Rationalem Bassianum*: &c. Sed & vetus Inscriptio sub Diocletiano. BASILIVS DONATIANVS V.P. RATIONALIS. De quo dicam adhuc aliquid ad *l.26. inf. de Decurionib.* vid. & Iuretum, *ad Symmachum lib.10. ep.40.*

Secundò obseruandum, retrahendam vocem *Rationalem*, quæ hic initium *legis* occupauit, ad Inscriptionem *legis*, ita, *ad Aemilium V.P. Rationalem*, quomodo etiam habet *Codex Iust.* Pariter vt vox, *Aquarum* retrahenda ad Inscriptionem *in l.1. inf. de Aquæductu*: de quo in *Prolegomenis*. Quod subscriptionem *huius leg.* attinet, locu *VI. Id. Mar.* reponebat nuper Morinus *de libert. Eccl. per Constantinum, p.2. c.12. p.329. VI. Id. Mai.* Eò quod, inquit ille, Constantinus mense Martio huius anni in Germaniâ contra Barbaros pugnaret, non verò Mediolani consisteret. Malè; Imò enim hoc tempore in Italiâ, & quidem Mediolani versatus Constantinus: Maxentio quippe deuicto, superioris anni 312. fine, rebúsque vrbanis constitutis Mediolanum hoc tempore perrexit, vbi & Licinio sororem suam in matrimonium dedit: testis Victor Schotti, Zosimus, *lib. 2 p.677.* & Chronicon Alex. vide & Edictum Constantini & Licinij apud Eusebium, *lib.10. c.5.* In Galliam verò post demùm profectus, post annuam videl. aduersùs Maxentium expeditionem: vide *Chronicon nostrum.*

¶ Tandem si *hunc Codicem* consuluisset nuperus Scriptor Amaya, ad *lib.10. Codicis p.142.* Triboniano litem non mouisset, quasi per incuriam is, & primus quidem, *hanc legem* in Titulum *de bonis vacantib.* retulisset, quæ meliùs pertineat ad *Tit. de bonor. petit. sublat.* Imò enim & *hoc Cod.* sub *eod. tit.* posita est: & si vel Inscriptionem *huius legis* ad *Rationalem*, bene ponderasset, non nudâ coniecturâ, verùm certissimo argumento vidisset *hanc leg.* ad *bona vacantia* pertinere. Idem etiam, si *hanc leg.* attentè considerasset, *Pertinentias* cum *Adiacentibus* hîc non miscuisset: latior enim *Pertinentiarum* quàm *Adiacentium* significatio fuit.

¶ *De* INVENTARIO *conficiendo bonorum vacantium.*

II. * Idem A. ad Priscum" Rationalem.

NE Principali liberalitate præuentâ" dominium quis rei alienæ" affectet, iubemus, quotiens iure" suadente aliquorum bona ex Officio" Tuo fuerint occupata, breues" eorum plenissimos ad Virum Perfectissimum Comitem" & Amicum nostrum mitti, ne fraudibus Cæsarianorum" minuantur, vel petentibus" aliquid abiuretur". Pœnâ contra Rationalem & officium eius propositá, si petitorem ante possidere permiserit id quod ei donatum est, priùs quàm prædicti breues commeauerint." Dat. v. Id. Mar. Sirmio, Constantino A. v. & Licinio Cæs. Coss. [319.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iustin.*
" *Priscus* Rationalis sub Constantino M.
" *Præuenta*, id est, circumuenta.
" Quam Princeps alij donauit, vel donaturus est.
" *Iure suadente*, id est publicatione, vel ratione iuris, *l.1. inf. de incorporatione.*
" Ab Officialibus Rationalis.
" *Breues*, id est Inuentarium, *v. Gloss.*
" Comitem R. P.
" De his *Cæsarianorum* fraudibus *suo titulo supr. prox.*
" De Petitoribus bonorum *h.l. & l.4.5. infr. & suo tit. mox.*
" *Abiuretur*, id est subripiatur, subducatur.
" *Commeauerint Breues*, id est transmissi fuerint ad Comitem R. P.

COMMEN

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc *hoc titulo* Constantini M. constitutio est, donationibus bonorum vacantium, vel caducorum, à se factis & donatariis eorum consulentis, ne videl. quidquam exindè donatariis abiuretur seu detrahatur per Cæsarianorum fraudes. Igitur occupatis per Officiales Rationalis bonis aliquibus, statim *Breues*, id est descriptionem specialem & plenissimam, bonorum *Inuentarium* denique ad Comitem Rei priuatæ mitti iubet, vt posteà eorum bonorum donatario fraus fieri non possit. Et hic quidem vt dixi primus finis fuit Inuentarij conficiendi, ne quid scil. à Cæsarianis donatario abiuraretur, & sic in fauorem donatariorum: Secundus & contrarius finis est, vt ita, peritorum inhiationi fibula imponeretur. Et quidem ne alienæ fortè res impetrarentur: vt *initio huius l.* vel etiam (qui tertius finis fuit) ne maxima quæque à Principe peterentur. Igitur modus bonorum fisco delatorum diligenti stilo adscribi, id est Inuentario comprehendi debuit, quod etiam statuitor *l.vlt.inf. h.tit.* & *l.1.inf. de Incorporat.* modúsque adeò patrimonij Principi insinuabatur: *d.l.vlt.inf.hoc tit.* Ante Inuentarium istud nihil peti, vel saltem impetratum non ante effectui tradi potuit, *hac l.& l.vlt.inf. & l.2.inf.de Incorpor. & l.11. inf. de petitionibus.* Symmachus *lib.10.ep.55. Cùm Marcianus Aggaria bona tanquam vacantia postulasset, statuerat Germanus Numinis vestri, vt si ea hereditas scriptum successorem, vel legitimum non haberet, in ius fisci tanquam domino nuda concederet: & tunc insinuato per Rationalem patrimonij modò, operiretur petitor quid ei sacra deferret humanitas.* Et hæc de sententia *huius l.* rationibúsque Inuentarij conficiendi.

¶ Inter alia singularia, Primò obseruanda *hac leg.* appellatio *Comitis & Amici*, quæ Comiti R.P. *hac l.* tribuitur: de quâ Comitis & Amicorum dignitate sub Constantinò, videnda *l.4. sup. de accusat.* vbi plenè dixi. Secundò notandum hunc Comitem, Virum *Perfectissimum* vocari, cùm tamen nndi quoque Rationales, qui sub dispositione Illustris Comitis R.P. fuerunt, *Viri perfectissimi* dicerentur, quod docuit *lex 1.sup.h.tit.* Iterùm locus hic non est accipiendus de *Illustr. Com. Rer. Priu.* Verùm de Comite largitionalium titulorum, seu Largitionum, qui per singulas diœceses fuêre: Perfectissimus enim hic erat, vt probat disertè inscriptio *l.1.sup.fin.regund. & l.5. inf.de exactionib.* De Perfectissimis alioquin in genere *titulo sup. suo tit.* *plenè lib.6.* Tertiò, ex *h.l.* apparet Cæsarianos, id est Officiales Rationalis bonis fisco delatis occupandis operam nauasse, quod etiam discimus ex Diocletiano & Maximiano *l.5.Cod.de iure fisci.* De quibus alioquin Cæsarianis in communia, *suo tit.* vbi consule *Paratitlon.*

III. * Idem A. ad Seuerum P.V."

NEc" interpellatis" his, quibus pro laboribus" suis ac meritis" alquid donauerimus, sed in iure suo", hoc est sine molestiâ" litis, manentibus, coocitatorem" iudicij, qui inquietudinem inferre temptauerit, Examini Tuo præsentari oportet, vt citra molestiam possidentis ius suum manifestis probationibus doceat, in quo partes reluctantis ipse suscipies, quoniam fructus liberalitatis nostræ pulsatur." Hac enim lege sancimus, Vt quicumque in tales venient querelas", secundum prædictam" formam ius suum ostendant: his quæ comperta fuerint ad Nostram scientiam referendis, vt saluâ possidentium proprietate, quibus, vt dictum est, in perpetuum quæsita est firmitas possidendi, deliberationis nostræ sit, qualiter his qui allegationes suas probauerint, beneficio lenitatis nostræ extrinsecùs" debeat subueniri. Recitata III. Non. August. in Palatio." Constantino A. VII. & Constantio Cæs. Coss. [326.]

INTERPRETATIO. *Non inquietentur ij, quibus aliqua pro suo labore donauimus, sed omnibus quæ à nobis donata sunt in ipsorum iure positis, ij qui eos inquietare voluerint, ad iudicij audientiam protrahantur, vt sine aliqua molestia possidentis ius suum pulsator valeat confirmare, omnibus quæ hac de re inter præfatos acta fuerint, ad nostram notitiam referendis, vt & nostris inquietatus" remediis adiuuetur.*

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod Iustin.* Memorat eam Leo Imp. *Nouellâ suâ, de bonis vacantibus,* 3. ex hoc titulo. *Prolata est,* inquit, *constitutio de Codice Theodosiano sub titulo de bonis vacantibus, quâ D. Constantinus cauet,* &c. Mox & eam non abrogat: vt quidam volunt, sed coërcet ad bona vacantia, *huius tituli* argumento: de quo mox.

" Romæ: Fuit hic *Acilius Seuerus P.V.* & superiore, & hoc Anno; Vetus Notitia Præfectorum Vrbis. *Paulino & Iuliano* [Coss. id est A.D. 325.] *Prid. Non. Ian. Acilius Seuerus P.V. Constantino VII. & Constantio Cæs. Id. Nou. Anicius Iulianus P.V.* Eidem inscribitur hoc ipso Anno, sed dignitate omissâ, *lex 1. supr. Vnde vi:* & *lex 2. supr. de fil. ancill. apparet.* Et superiore Anno 325. dignitate expressâ, *lex 3. sup. de diu. rescriptis* & *l.2. de Iudiciis.*

" Nec, id est, Nequidem, necquicquam: sine molestia litis: vel citra molestiam possidentis: vt mox dicitur.

" Turbaris. " *Labores.*

" *Meritum* dicitur, etiam de Clericorum instituto & voto: *l.16. inf. de Episcopis, Eccl. & Clericis.* Quare neque hic reponendum quod nonnulli faciunt *Emeritis.*

" Id est, firmitate possidendi in perpetuum, proprietate. *infrà.*

" Citra molestiam possidentis, id est absque omni quæstione, *l.2. sup. de iure fisci*: quæ eiusdem Constantini est, & in eodem argumento versatur.

Concitator iudicij, qui mouet querelam, *qui inquietudinem infert.*
De *Pulsandi* verbo vid. *Gloss.*
Quod scilicet res ipsorum *à Principe aliis donata fuerint.*
Nempè, coram P.V. & manifestis probationibus.
Aliundè.   De Subscriptione ista mox.
De *Palatio* hoc Vrbis Romæ, vid. eiusdem Constantini *leg. 1. inf. de paganis* : vbi vide *quæ dixi.*
Imò, inquietator.

COMMENTARIVS.

TERTIA isthæc Constantini M. constitutio est, *hoc titulo* de donationibus à se factis, quâ donatariis, enixè consultum it. Nempe vt *l. 1.* plenissimâ verborum interpretatione donationes à se factas iurat; & *l. 2.* id agitur, vt plenum effectum donationes à se factæ sortiantur nullo abiurato: ita & *l. 2. sup. de iure Fisci*: & *hâc l. 3.* id agit, vt plenissimam & perpetuam securitatem *fructúmque* (quâ voce *hæc lex* vtitur) donatariis conciliet; tùm aduersùs Rationales, &c. quò pertinet *d. l. 2. sup. de Iure Fisci*: tùm aduersus *δεσπότας*, dominos proprietatem rei donatæ sibi vindicantes, quò spectat *hæc lex 3.* Nempe, etsi sit qui rem à Principe alteri donatam ad se pertinere dicat, attamen Donatarium securum prorsus esse iubet: atque in iure suo manere, sine molestiâ litis, citra molestiam, salvâque proprietate & possessione, cui in perpetuum quæri vult firmitatem possidendi: Quam quidem Constantini M. *legem* memorat seu allegat Leo *Nouella 3. de bon. vacantib.* ex hoc ipso *Cod. Theodosiano*, & *titulo de bonis vacantib.* quam tamen *ibidem* ad consultationem Imp. Anthemij interpretatione sua restringit, & ad Rubricam, ita vt eam locum habere velit in bonis vacantibus propriè ita dictis, donatis à Principe, non verò in aliis; de quo adhuc ad *l. 4. infr.* quam interpretationem Leonis admisit quoque Anthemius *Nouell. 2.* Atenim hanc Constantini constitutionem Zeno postea indistinctè imitatus est, qui & ipse bene prospexit iis, qui à fisco etiam per donationem quid acceperint, sanciendo, vt ipsi quidem securi statim fierent, & victores existerent, *l. 2. Cod. de Quadriennij praescript.* cuius meminit quoque Iustin. *§. vlt. Inst. de vsucapionibus.* Ergò ex hâc Constantini M. constitutione donatarius statim securus est: regressu tantùm domino aduersus fiscum dato dominium sibi rei donatæ vindicanti; sub hâc formâ, Romæ exercendâ: scilicet Præfecti vrbis Romæ examini iubet eum se præsentare, ibique probationes præstare: actionem eius excipiente, seu partes reluctantis suscipiente Præfecto ipso Vrbis: *Quoniam*, inquit, *fructus liberalitatis Principis pulsatur*: Et si probationem is præstiterit, super eo ad se referri iubet Constantinus, *extrinsecus*, seu aliunde, domino subuenturum se pollicitus: Quod cum iniquitate aliquâ coniunctum videri possit, pariter vt iniquum ius Zenonis constitutione contineri pronunciant Doctores communiter, sequentibus fermè rationibus, quas etiam Leo Imp. *hanc l.* vt dixi coarctaturus perstringit: *Nam cunctorum*, inquit principio Nouellæ *census reuocatur in dubium, si per licentiam Principalem iura dominorum suam non habeant firmitatem.* Mox; *Satis putauit incongruum, vt tanta rebus negotiisque confusio vel iniquitas innectatur, & vnicuique suis vti non liceat, neque pro suorum defensione legitimum habere tutamen, sed in arbitrio sit forte subripientis* [*χ. subrepentis*] *facilis & iniusta nonnunquam Regia donationis auctoritas, & vt aliis iusta possessione fraudatis ab aliis liberalitate iniustè detinetur.* Et tandem *sub finem* sanctissimè: *Neque enim aliud Imperatoria Maiestati, cui semper debet æquitas inhærere & vigere iustitia, videtur ad commodum* [ita compulsis literis legendum] *quam commune ius omnibus reseruare subiectis, & nihil amplius bonis licere Principibus nisi quod liceat priuatis, & hanc liberalitatem prætendere quæ legibus & æquitate subnixa est, vt nemo se alienis & illicitis ditatum lætetur, nemo bonis propriis defleat esse priuatum.* Rectissimè & sanctissimè omnia *Leo*: Nos iniquitatem huius rei adhuc clarius euoluamus: Nempe ita aufertur Domino ius vindicandæ rei suæ, quam ipsius interest fortè habere potius quàm pretium, vel aliud quid extrinsecus: item, ita Domino obiicitur durior aduersarius. Denique hâc ratione citra alienationem, citra vsucapionem seu præscriptionem & sine facto suo alicui res sua eripitur. ¶ De Zenonis constitutione viderint alij: de Constantinianeâ nunc modò videamus, quæque causæ tandem esse possit, cur id ita nunc à Constantino M. constitutum fuerit, quâve ratione fortè liberari ea possit iniquitatis suspicione, quam neque Leo satis *Nouellâ suâ de bonis vacan. lib. 3.* capere potuit, perstringendo eam, restringendo mox secundum Rubricam ad *bona vacantia* propriè seu *ἰδίως* sic dicta. Itaque putet quis pertinere *hanc l.* pariter, vt plures alias Constantinianeas, quæ de donationibus à se factis agunt, ad donationes collatas in *Episcopos & Clericos*, & quidem in specie *huius l.* in *Episcopum & Clericos* Romanos: idque Argumentis sequentibus in vnum coniunctis. Primùm inscribitur *hæc l.* Seuero P.V. (Romæ scil.) cuius meminit quoque Auctor peruetustus Notitiæ Præfectorum Vrbis: cuius etiam examini præsentare se eum qui se Dominum rei donatæ allegat, iubet: & ab eodem Præfecto V. ad se Constantinum referri, quò ipse postea, quid facto opus sit, dispiciat. Quanquam & aliàs in simili fermè specie cognitionem suscepit ex appellatione Præfectus Vrbi in Theodosij M. *leg. inf. de appellat.* & apud Symmachum *lib. 10. ep. 55.* Secundò dicitur hæc lex *Recitata in Palatio*, A.D. 326. mense Augusto: Nempè, ibi agente tùm Constantino M. quod de superiore mense Iulio docet *lex 3. inf. de infirm. h. quæ sub Tyr.* fidem facit quoque Zosimus *lib. 2. p. 685. 686.* Hieronymus, *Chronico*, & Auctor *Chronici Alexandrini* (errore tantùm circa Consulatum admisso.) Et verò hæc est illa vltima Constantini M. Romæ mora, quæ Romam Constantino M. inconciliauit: de quo mox plura. Et verò quod Tertio loco cumprimis spectandum venit, in tantum inconciliatam, vt ipse exinde nouæ Vrbis, Romanæ Vrbi æmulæ, condendæ impetum sumpsisse dicatur, eámque suis ornamentis, etiam Palladio, spoliasse: de quo videndus Zosimus *lib. 2. p. 685. 686.* Et viceuersâ ad ipsius contumeliam Romani processerint: de quo est Libanij locus *Orat. Morell. 13. p. 412.* & inter *opera* Chrysostomi *Saviliana tomo 8. p. 133.* Et hæc omnia, ob contemptum Gentilitiæ superstitionis, quod disertè testatur Zosimus, *d. lib. 2. p. 886.* & ob detracta proculdubio quædam loca Templorum, Ecclesiæque Romanæ donata: Querentibus

etiam

etiam nonnollis, quòd vnà cum locis Templorum, & sua quædam Constantiuus donasset: Itaque hisce speciatim *querelis* Cognitorem nunc præbere videatur *hâc l.* Coostantiuus M. Seuerum P. V. Romæ. Sic tamen, vt (quod Quartum) ad se referri velit, vt ita ipse dispiciat, quomodo illis *extrinsecùs* subueniri debeat. Cur autem extrinsecùs, ac non restitutis ipsismet illis bonis? Neque enim ideâ tantũ ratione generali cõstituisse putet quis quod donatariis Principis securitatẽ ilicò perperã conciliari æquũ videatur, *ne fructus liberalitatis Principis pulsetur*, vt *hâc l.* dicitur; quam æquitatis speciem secutus posteà Zeno: verùm specialiter propter subiectam materiam: quia de locis *Superstitioni Gentilitiæ* fortè aliquo iure priuato nexis ageretur, quos ad iura Templorum retrahi noluerit Constantinus, verùm in suo, & Ecclesiæ iure permanere: Et denique mores Constantini M. intuenti, nulla satis probabilis causa occurrere videtur, cur id ita statuere ipse voluerit, nisi in fauorem Ecclesiæ, & Episcopi, Clericorúmque Romanorum, quibus multa ab eo donata fuerant. Neque Quinto loco huic coniecturæ refragari videantur illa *pro laboribus suis ac meritis*: Nam & ita Clericatus dicitur *meritum eximiæ singularísque virtutis*, *l. 16. infr. de Episcopis.* Verùm hæc tantùm coniectura est. Illud certum in hac specie Constantinum donatariis ita fauere, vt dominis extrinsecus consulturum se polliceatur. Et idem tamen contra, in alia specie, ita dominis fauit, quique in eorum locum successissent, vt donatariis (vel etiam emptoribus) restituendi necessitatem Edicto suo imposuerit! Nempè proscriptorum Christianorum bona vel ipsis *Exulibus*, vel cognatis, vel Ecclesiis cuiusque loci ab Emptoribus & donatariis restitui præstarique iussit: quod testantur Auctor *vitæ Constantini lib 2. c. 21.* & Sozomenus *lib. 1. c. 8.* qui ait pollicitum sese donatariis vel emptoribus extrinsecus consulturum. τῶν δὲ παρὰ τῦ ταμιείυ πριαμένων, ἢ δωρεὰν λαβόντων αὐτὰ ἐπανελθεῖν καὶ πρέπουσαν λύσιν προνοεῖν ὑπέσχετο, Quod sanè *huic legi* è diametro contrarium est.

¶ Nunc de subscriptione *huius leg.* Dicitur ea *Recitata in Palatio.* Scilicet variis locis Romæ Constitutiones Principum recitatæ, vel lectæ, vel propositæ: *Lecta in Ecclesiis Romæ* dicitur *lex 20. infr de Episcopis*: *Lecta in Senatu lex 13. supr. de accusat. lex 8. infr. de metallis.* *Recitata in Senatu lex 1. sup. de bonis maternis*: *l. 14. sup. de Senatoribus*: seu *Lecta apud Acta*, vel *apud Senatum l. 2. supr. fin. regund. l. 14. infr. de Episcopis*: Rursum *Proposita in Foro Traiani*, veluti *d. lex 2. supr. de iure fisci*: *l. 31. infr. de petitionib. l. 2. supr. ad leg. Corn. de fals. lex 3. sup. de sepulchr. viol. l. 4. supr. ad SC. Claudianum*: *l. 1. infr. de priu. corp. V. R. l. 6. supr. de adulter. lex 2. infr. de habitu quo vti*: *l. 4. infr. de collat. don.* Item Honorij *lex, in foro Aproniani*: *l. 19. de Nauicular.* Item *lecta in* Pantheo, *l. 10. infr. de pistorib.* Item *alleg. in Basilica Thermarum* Commodi *lex 3. supr. de pactis*: In *foro* etiam *Suario* leges proponi iussæ: veluti *lex 4. infr. de Suariis*, Item PP. in programmate Vicarij vrbis Romæ *lex 25. de annonâ & tribut.* Tandem igitur *Recitata* hæc *lex* in *Palatio* Romæ. Quia scil. ibi tùm Constantinus erat, in propria Imperij Sede: de quo dicam plenè ad *l. 1. infr. de paganis.*

IV. * Imp. CONSTANTINVS" A. ad Iuuenalem Rationalem Numidiæ."

QVAMVIS plurimis petentibus" facultates eorum, qui sub HOSTE PVBLICO egerunt, adque in prælio pœnas debitas pependerunt, liberalitas nostra largita sit, tamen volumus, vt aurum, argentum, & mancipia vrbana, & vestes, ceteráque mobilia petitores" habeant, qui iam meruerunt, vel postea impetraturi sunt: Mancipia autem rustica, & possessiones, & domos" ad fiscum pertineant, Officij Tui instantiâ: His etiam reddituris, qui hæc percepisse noscuntur, vt Constitutio & de præterito, & deinceps, habeat firmitatem. Dat. Id. Iun. Constantio A. IV. & Constante III. Coss. [346.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod Iustin.* vtpote horum temporum Historiæ adscripta.

" *al.* *Constantius*, vt docent Coss. subscripti: Et tamen *Constanti*, Africæ atque adeò Numidiæ Imperanti tribuenda est.

" *Rationalis Summarum Numidiæ* mentio in Notitia Imperij sub *dispos. Comit. S. L.*

" De *Petitionibus* bonorum *h. tit.* & *l. 2. supr.* & *l. 5. seu vlt. infr.* & *suo tit. infr.*

" *al.* *Domus.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTIS hæc constitutio est: non *Constantini* fratris, qui iam ante Sexennium decesserat: neque Constantij, vtpote cùm hæc *lex* ad *Africam* pertineat, at nominatim ad Numidiam, inscribitur enim ea *Rationali Numidiæ*: Atquin in diuisione Imperij Constanti Africam cessisse, testis est Zosimus *lib. 2. p. 691.* neque vllum in Africâ ius tum temporis habuit Constantius: Cui rei etiam argumento est controuersia illa quæ inter Constantinum & Constantem ante Sexennium intercesserat super *Africâ Proconsulari*, Constantino vltimùm fatalis. Maneat igitur, *hanc leg.* Constanti adscribendam esse.

¶ Alterum *hoc initio* peruestigandum venit, quisnam ille *Hostis publicus* sit, cuius *hâc l.* mentio fit, & cum quo prælium in Numidiâ gestum fuerit. Ego non de alio id accipiam, quàm de *Donato Bagaiensi* in Numidia, qui cum armatis Circumcellionibus suis & furiosâ turbâ conductâ cum Leontio primùm & Vrsatio, mox *Macario* à Constante Imp. ad Vnitatem conciliandam misso congredi ausus, in prælio ipso pœnas debitas cum Circumcellionibus suis pependit: quod testatur Optatus Mileuitanus, *lib. 3.* Igitur proscriptæ multorum ex his,

his, qui cum Donato Bagaienſi egerant, facultates. Quod ſi ita eſt, vti omninò cenſeo, tùm *huius leg.* ope chtonologia hiſtoriæ Donatiſtarum, atque adeò Eccleſiaſtica, ſtabiliri poſſe videatur: & nomioatim in quod tempus *Macariana* illa quæ dixi tempota (quomodò ea iouidiosè, poſteà Donatiſtæ vocare ſoliti) incidant: Nempè io anoum Domini 345.& 346. cum tamen hactenùs ad A.D.348. id referatur.

¶ Hotum igitur qui in prælio pœnas debitas pependetant, & ſub Donato egerant, facultates proſctipiæ fuerint: quas plurimi ſtatim ab Impetatote Conſtante petierunt:& verò plurimis Conſtans Imp. eas latgitus fuetat, neque dum tamen omnes *huius l.* tempote. Imò (quæ *huius l.* ſententia eſt) neque omnis generis facultates latgiri in animum inducit, quin & nonnullas conceſſas reuocari voluit *hâc l.* ſcilicet *mobilia* & iam hactenùs conceſſa, & porrò concedenda valere definit: veluti aurum, argentum, mancipia ſeu ſeruos Vrbanos, veſtes cæteraque mobilia; at non etiam, poſſeſſiones, & domus & maocipia ruſtica, quæ fiſco ſeruati & teſtitui iuber. Quæ hâc partè mobilium, & fundorum eorúmque quæ cum his ambulant, differentia notanda venit. Faciliùs illa ex bonis proſcriptorum conceduntur quàm iſta. Et verò faciliùs illa à Conſtante conceſſa ſubleuandis videl. pauperibus. Quotum etiam ſubleuandorum causâ primùm Conſtans Impetator *Macarium* illum, de quo dixi, in Africam miſerat, vt teſtatur idem Optatus Mileuitanus *lib.* 3. Fundi igitur modum communem & eleemoſynæ excedere fiſcoque magis cooueoire viſi. Quio & publicæ etiam pacis cauſa, eò quod non niſi inoldiosè fundos iſtos Catholici poſſidere poſſent, Donatiſtis frementibus: Quare hanc turbarum fomitem nunc tollere viſum Conſtanti Imp.

¶ Et hæc ſatis ad Hiſtotiam, & quidem Eccleſiaſticam *huius l.* At ICtorum filij ex *hâc l.* iam ſequentia obſeruarunt.

Primùm *h.l.* continetur exemplum Cooſtitutioois, cuius vis in prætetitum retroagitur: cuius exempla quoque plura alibi occurrunt. Secundò continet hæc *lex* differentiam inter ſeruos Vrbanos, & Ruſticos: illi ſcil. cum mobilibus ambulant, hi cum fundis & poſſeſſionibus. Tandem, *huius l.* argumento liquet, ad hunc *titulum pertinere non tantùm bona vacantia* propriè dicta, verùm etiam bona proſcriptorum, quæ publicatiooe fiſco quæſita ſunt, & ipſa priuatis dominis vacantia, *Nouella de bonis vacantibus* 3. Sanè de his apertiſſimè eſt hæc *lex*. Vt proinde nimia ſubtilitas fuerit Leonis, qui legem Conſtantini tertium ſuprà reſtringendam putauit, ad *bona vacantia, idius* ſic dicta: Item Interpretum, qui *legem* 1. *hoc tit.* eodem referunt. Nam (quod ſemel tenendum eſt ad *huius Tituli* intellectum;) *Bona vacantia in Rubr. huius tituli*, ſunt ea omnia bona, quæ cùm olim, & paulò ante etiam, priuatorum dominorum fuiſſent, hodie priuatis dominis vacabant, nondum tamen fiſco incorporata, ſed incorporanda: Quomodo, & *Caducorum* appellatin quandòque etiam vacantia bona comprehendebar, vt apparet ex *leg. Papiâ* Caducariâ *C. quod nobis eſt.* 32. Certè *lege* proxima, vtraque coniunguntur.

¶ Incorporandorvm *fiſco bonorum vacantium ordo & forma ſeu ſolemnitas, antequam ea peti poßint.*

v. * Impp. Theod. & Valentinianus AA. Hieritocrati" Com. R.P."

SI vacantia vel caduca" Dona delata Legibus" ad ærarium in" Achaia perhibeantur, certi Palatini electi & iureiurando obſtricti mittantur, vt eorũ inſtantia v.s." Proconſul" præſente fiſci patronu diligenter inquirant, cuius vacans caducúmque" fuerit patrimonium, quantúmque, vel quale videatur": Et" cùm, data reclamandi copia, nullum id iure poſſidere, vel vindicare conſtiterit, ſocúmque ærario factum eſſe, tam ipſius relatione, quàm publicorum monumentorum fide, conſtiterit, rerum nobis notitia" intimetur, vt iuſſu noſtro vacantia, vel caduca", nomine occupentur ærarij, quò" petentes" à nobis huiuſmodi res ſic demum (ſi ita viſum fuerit) reſponſum" legitimum mereantur: quorum petitiones antequam res prædicto ordine procuretur, nec accipiendas, nec inſtruendas" eſſe cenſemus. Quæ forma etiam in parte bonorum, in vna alteráve re, ſeu actione vna, vel iam" pluribus ſeruetur. Nam ſi quid fraude" in diſpendium ærarij fuerit admiſſum, miſſi quidem Exſecutores, non vitante indignatione" Proconſule", parte facultatum dimidia mulctabuntur: Fiſci verò patronus detrimento", quod vitio eius fiſco ingeritur, reſarcire vrguebitur: aut" ſi litem inprobè cuiquam intenderit, redhibitione ſumptuum damnorumque cohercebitur: Petitores autem bonorum omni petitionis emolumento carebunt. Dat VII. Id Octobr. Conſtantinop. DN. Theod. A. XV. &" qui fuerit nuntiatus, Coss. [435.]

NOTÆ.

* *Lex ult Cod. Iuſt. eod. tit.*

" *Hermocrati* C. Iuſt Perpetam hic nonnulli adnotabant *Helsocrati*. quem Comitem R.P. memorat Zoſimus, *lib.* 5. *p.* 818. 819. Ille enim & in Occidente erat, & longè ante A.D. 409. Et ſic & tempora & loca diſcrepant.

" Achaiæ ſcil.

" Ad Comitem R.P. pertinebat vacantium, & caducorum bonorum incorporatio, *h.l.* vid. plura *tit. prox.*

" *Vel alio modo bona delata*: ita C. Iuſt. ſublatâ, voce *Caduca*, propter caduca ſublata: vt mox pro, *caducúmque*, repoſuit

Triboni

Tribon. *eadémque* : & rursum pro, *vel caduca*, repositum *vel alia res*.
" Iure suadente, *l. 2. sup.*
" *In Achaia*, absunt à *C. Iust.* velut loco adstricta, vt generalem faceret legem.
" Proconsul vir spectabilis. Tribonianus hic reposuit, *Præses Prouinciæ* pariter *vt inf. sub finem legis.* vt generalem faceret legem.
" *x. inquirat*, vt etiam habet Cod. Iust. eádem ratione quâ *supr.* vox, *caduca*, sublata.
" *Vt*, C. Iust. " id est, sic.
" *Vel alia res.* Cod. Iust. dictâ iam ratione.
" Hic *Versiculus*, vsque ad vers. *qua forma*, expunctus à Tribon. propter petitiones sublatas : pariter vt *versiculus vlt. huius leg.*
" De *petitionibus* bonorum, *h. l. & l. 2. 4. sup. & suo peculiari tit.* mox.
" *Instruere* preces: vid. *& l. 17. de bonis proscript.*
" Vel etiam. " id est, per suadem.
" *x. Indignationem.* Cæterùm locus hic ita immutatus *Cod. Iust. Missi quidem executores non euitabunt indignationem, Præses autem facultatum parte dimidia multabitur.*
" *x. Detrimentum* : & ita quoque habet Cod. Iust.
" Cœtera resecata à Cod. Iust.
" Et Valentiniano IV. Ita *l. damnato, Cod. de hæreticis* : *& leg. 5. Cod. de hæret.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iunioris hæc constitutio est: relata quoque in *Codicem Iustinianeum*, verùm detractis ἀναγκαίοις & temporariis, sublata scilicet *Achaiæ Proconsulis* mentione; vt ita γενικὴ staret, seu generalis esset perpetuámque formam contineret: detractis item, quæ à Iustiniano abolita: & ideò sublata tribus locis *Caducorum* appellatione, duobus verò locis *Petitionum* mentione. Est autem ea de ORDINE, (quâ ipsâ voce hæc *lex* vtitur) & formâ, formulâque obseruandâ, vacantibus & caducis bonis ad fiscum nunciatis: Idque triplici fine, tùm vt *fisci* vtilitati consulatur, ne videl. eius commodo quidquam detrahatur: tùm vt prouincialium *securitati*, ne litibus improbis vexentur: tandem, vt *inhiantium petitioni* occurratur. Cui legi concinit etiam *lex 2. sup. & l. 1. 2. inf. de Incorporat. & l. 11. 14. 16. 26. inf. de petit.* Et hæc quidem *lex* propriè ad *Achaiam* pertinet: vbi vacantia & caduca bona plura hâc tempestate perhibebantur.

¶ Ordo igitur hic à Theodosio Iuniore præscribitur, cautelæque adeò hæ proponuntur: Primò Palatini, id est Officiales Comitis R.P. (cui hæc *lex* inscribitur) Executores vt *hac leg.* vocantur, ad peruestigationem bonorum vacantium & caducorum mittendi dicuntur, & quidem electi ac iureiurando obstricti: de quibus Palatinis fuit *supr.* peculiaris *titulus 30. lib. de Palatinis S. L. & R.P.* Secundò, ad Rectorem prouinciæ à Palatinis res hæc perferenda. Tertiò, Rector prouinciæ instantiâ Palatinorum diligenter inquirere debet, præsente Aduocato fisci, (de quo *suo titulo*) quis ille sit cuius vacans vel caducum patrimonium dicitur: quantum id sit & quale. Ergò Peruestigationem Palatinorum seu executorum, sequitur Inquisitio, seu cognitio Rectoris prouinciæ. Quartò, Datâ interim *Reclamandi* & contradicendi copia his qui ea caduca vel vacantia negant: quod etiam à Valente constitutum, *l. 11. inf. de petit.* & seruatum testatur Ammianus Marcellinus *libr. 31.* v. & Symmachum *lib. 10. ep. 55.* Quintò, Relatio seu instructio à Rectore prouinciæ facienda ad Principem, missis in id publicis monumentis seu gestis, rerúmq; seu bonorum vacantium vel caducorum breuibus seu Inuentario, antequam ea bona peti possint: de quo iam *ad l. 2. sup. & l. 2. inf. de incorporat. & l. 2. 11. inf. de petitionibus.* vbi pleniè. Sextò, sic tandem Incorporatio iussu Principis facienda. Et hunc quidem ordinem præscribit *hac l.* Theodosius Iun. Paulò alius præscribitur *l. 1. sup. & l. 1. inf. de incorporatione*, & à Maioriano, *Nouellâ de bonis caducis siue proscriptorum 7.*

¶ Eum verò ordinem obseruari iubet, vel in vnâ paucísve rebus seu actionibus. Et ita quidem vt eo ordine, quod dixi, & petitionum inhiationi occurrat, & fisci vtilitati simul & prouincialium securitati consulat: scilicet, Petitionem horum bonorum admitti & institui vetat, antequam prædicta eo quo dixi ordine facta fuerint: denique si ante peruestigationem Palatinorum, si ante Cognitionem Rectoris prouinciæ, si ante Relationem de modo patrimonij ad Principem factam, si ante iussionem Principis de incorporandis bonis, aliquis hæc bona à Principe petierit & impetrauerit, fructu donationis eum carere iubet: cui non omninò concinit *l. 11. 14. 16. 26. inf. de petitionibus: & l. 1. 2. inf. de incorpor.*

2. *Pœnam* etiam minatur tam Executoribus seu Palatinis, quàm Proconsuli, & *Aduocato* fisci, si superiora legitimè facta non fuerint, vel in fisci vel prouincialium detrimentum: scilicet Executoribus dimidiæ partis bonorum publicationem minatur, si quid in dispendium ærarij fuerit factum, id est, si quid bonâ fide ad ærarium seu fiscum non detulerint: Proconsuli quoque indignationem suam comminatur: tandem & *Aduocato* fisci pœnam imponit, si quod detrimentum fisco ingestum fuerit eius vitio, nempè vt id sarcire cogatur: siue litem improbam alicui prouinciali intenderit, id est, calumniosâ lite vexauerit, quo caso Aduocatum fisci sumptus & damna vexato refundere iubet. Quod postremum notandum. Et verò *Constitutione* Caroli VII. *art. 62.* idem cauetur: & secundum id iudicatum Senatosconsulto Parisiensi, quod Paponus allegat, & post eum Rupiflauiius *lib. 2. de Parlamentis. c. 7. de Procuratoribus & Aduocatis* Regiis: §. 51.

¶ Obseruandum hinc interim bonorum vacantium & caducorum incorporationem factam instante fisci *Aduocato*, vel etiam proscriptorum; sic tamen vt calumnia abesset: Similiter Theodoricus Rex apud Cassiodorum 4. *var.* 32. de bonis proscripti cuiusdam agens: vt *coràm partibus* (inquit) *positis, te imminente, quod forma continet sanctimonialium Diualium censeatur. Ita tamen, vt nullo præiudicio, nullâ iniuriâ, nullo damno innocentia prægrauetur, ne aliena accusationis inuidiam tuam facere videaris offensam.* Plura ad hanc rem pertinentia *inf. tit. de Aduocato fisci.*

¶ Per quem autem Magistratum incorporatio facienda sit? & quomodo *hac lex* hâc parte concilianda sit cum *l. 1. inf. de Incorporatione*? ad eam mox videbimus.

DE

DE INCORPORATIONE.

TITVLVS IX.

Ex *hoc* & *ſuperiore Titulo* conflatus *Cod. Iuſt. t.* 10. *de bonis Vacantibus & incorporatione, lib.* 10. Præter *huius Tituli* leges, *de Incorporatione* ſunt inſuper *hoc Codice lex* 2. *& l. vlt. ſup. de bonis vacantibus.*

PARATITLON.

INcorporatio, *Rubricâ, & l.* 1. 2. 3. *hoc tit.* eſt, cùm bona, vel alicuius publicatione, *l.* 1. *hoc tit.* (veluti eorum qui ſub hoſte publico egerunt, *l.* 4. *ſup. de bonis vacantibus*, aut aliter bonis proſcripti, de quo *ſup. tit. de bonis proſcriptorum:*) vel ratione iuris, *d. l.* 1 *hoc tit.* iure ſuadente, *l.* 2. *ſup. de bonis vacantibus:* legibus delata ad ærarium, *l. vlt. ſup. de bonis vacantibus:* Vt putà, quia vacantia ſunt, caducáve, *toto tit. ſup. de bonis vacantibus:* & *l.* 2. *hoc tit.* vel quia de iure Templorum deſcendunt, *tit. ſup. de locat. fund. iuris emphyt. & l.* 8. *ſup. de iure fiſci:* vel ob pœnam delictumvè *Adduntur* rei priuatæ Princidis, *l.* 1. *hoc tit. & l.* 7. *ſup. de bonis proſcriptorum:* Adgregantur ei patrimonio quod priuatum Principis eſt, *d. l.* 8. *ſup. de iure fiſci:* rei Principis, *l.* 16. *de iure fiſci:* patrimonio Principis, *l.* 19. *de bon. proſcript.* priuatis rebus Principis, *l.* 4. *de Aquaductu:* congregantur æternali domui, *l.* 5. *ſup. de locat. fund. iuris emphyt.* Nectuntur Principis patrimonio, *d. l.* 7. *ſup. de bonis proſcriptor.* ſociantur fiſcalibus corporibus, *l.* 1. *ſup. de bonis proſcriptorum:* domui Principis, *l.* 2. *de metatis.*

¶ *Ordo* verò incorporationis hic erat: 1. Delatis bonis ærario, *Palatini* (ſeu Officiales Comitis rerum priuat.) electi & iureiurando obſtricti emittebantur, *l. vlt. ſup. tit. de bonis vacantib.* ad perueſtigationem bonorum faciendam: 2. *Rectoris* prouinciæ cognitio ſequebatur, præſente Aduocato fiſci & datâ reclamandi copiâ, *d. l. vlt.* bonáque deſcribi curabat, *l.* 7. *ſup. de bonis proſcript.* 3. *Deſcriptio* bonorum ad Principem mittebatur, *d. l. vlt. & l.* 2. *hoc tit.* 4. *Occupatio* tandem ſequebatur bonorum, *d. l. vlt.* Quæ quidem fiebat ritè atque ſolemniter, *l.* 1 *hoc tit.* diſpoſitione Comitis rerum priuatarum, *l.* 2 *hoc tit. l.* 1. *& vlt. ſup. de bonis vacantib. & l.* 7. 8. 11. 12. 13. 14. 16. 18. 21. 23. 26. 31. 32. *& l. vlt. infr. de petitionibus:* curâ Rationalis, per cuius officium incorporatio complebatur, *l.* 1. *hoc tit. & l.* 2. *ſup. de bonis vacantibus, l.* 3. 7. 11. *ſupr. de bonis proſcript.* Titulis adiectis ſeu affixis prædiis, *l.* 1 *hoc tit. & l.* 11. 20. *ſup. de bonis proſcript. l.* 4. *infr. de Aquaductu.* Bonáque exactè rurſus ſecundâ inquiſitione deſcribebantur, *l.* 7. *de bonis proſcript.* De formâ obſeruandâ in incorporatione bonorum proſcripti, ſiue damnati; vid. ſpeciatim *l.* 3. 7. 11. *ſup. de bonis proſcript.* Cæterùm his demùm completis, non antè, bona fiſco delata à Principe peti poterant, *d. l. vlt. ſup. de bonis vacantibus: & l.* 2. 3. *hoc tit.* de quo *inf. tit. prox.*

¶ *De* FORMA *Incorporationis, Inuentario, & Titulis fiſcalibus.*

1. * Imppp. Valentinianus, VALENS, & Gratianus AAA. ad Florentinum Com. R.P."

SI quando, aut alicuius publicatione, aut ratione iuris", aliquid noſtræ addendum" eſt rei, ritè adque ſolemniter, per Comitem rerum priuatarum, dein "Rationales in ſingulis quibuſque" Prouinciis commorantes, incorporatio compleatur", & diligens ſtilus ſingillatim omnia adſcribat." Tituli verò, quorum adiectione" prædia noſtris ſunt conſecranda nominibus," non niſi publicâ teſtificatione ponantur": Grauiſſimis ſtatim ſubdendis" ſuppliciis, qui huiuſmodi aliquid propriâ vſurpatione temptauerint. Dat. IV. Kal. Aprilis Valentiniano NB. P. & Victore Coss. [369.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* *L. 3. Cod. de bonis vacantibus & incorporat.*
* *Florentius, in l. 6. inf. de lustrali collat. & l. 3. inf. de immun. concess. & l. 11. inf. de Susceptorib.* quæ datæ sunt Anno 364. 365. 366. vbi & Comes S. L. dicitur: De quo & Amm. Marcellinus. v. *Prosopograph.*
* Iure suadente, *l. 2. sup. de bon. vacantib.* legibus delata ad ærarium, *l. vlt. sup. de bonis vacantib.*
* *Addere* hic idem quod aggregare, *l. 8. sup. de iure fisci, l. 4. inf. de Aquaductu*: congregare, *l. 5. sup. de locat. fund.* nectere, *l. 7. sup. de bonis proscriptorum*: sociare, *l. 1. sup. de bonis proscriptorum.* Denique incorporare; vnde incorporatio *Rubr. & l. 1. & 3. hoc tit.* pro quo Ammianus Marcellinus *lib. 16.* dixit *adcorporare*, vt notauit etiam Cubarius.
* *Deinde per Rationales*; ita C. *Iust.*
* *Rationales* in singulis prouinciis erant.
* *Quibuscumque*, C. Iust.
* *Impleatur*, C Iust.
* *Scribat*, C. Iust.
* Bene habet hæc vox: neque mutem cum Viro docto *de modo vsurarum, p. 639. c. 15.* in *adfixione*: Sic & *l. 2. Cod. vt nem. pr. titulum imponere*, &c. ἐπιγράφεσθαι, Græci · *Nouella Iustin. 160.*
* Pro hac voce substitutum *C. Iust. substantiis*, id est facultatibus. Rectè autem hic nominibus, pariter vt *l. 11. sup. de bonis proscript.* Et tamen vtrobique nominum appellationem perperàm substituit idem vir doctus, *p. 640.* de quo ad *d. l. 11.*
* *Proponantur*, C. Iust.
* Subdendis his.

COMMENTARIVS.

FORMA Incorporationis bonorum ad fiscum delatorum, hâc Constitutione præscribitur, aduersus priuatorum quorundam vsurpationem & CALVMNIAM seu INIVRIAM, quocumque modo bona ad fiscum delata sint; siue (nam hi duo modi sunt quibus bona ad fiscum deuoluuntur) *publicatione*, id est, proscriptione, puta propter crimen aliquod (de quo fuit *supr. tit. de bonis proscriptorum*) veluti quia sub hoste publico quis egit, vt in sp. *l. 4. supr. de bonis vacantibus*: siue ratione Iuris, id est, quia bona vacantia sunt, vel caduca (de quibus *super tit. de bonis vacantibus*) vel vt loquitur *lex 2. sup. de bonis vacantibus*) iure suadente, vel vt *lex vlt. eod. tit.* legibus delata ad ærarium: Legibus, inquam non solis Caducariis putà Iuliâ & Papiâ, quomodo Cuiacius id explicat, verùm & aliis *Legibus*. Forma igitur hæc præscribitur. Ritè & solemniter eam fieri oportere: & vt mox dicitur *publicâ testificatione*: scilicet (quod *fine l.* docemur) propriâ vsurpatione nonnulli bona tanquam vacantia & caduca fisco adnotabant, nullâ satis præuiâ iustâque cognitione: Quare ritè atque solemniter id nunc fieri iubetur, Dispositione scil. generali Comitis rerum priuatarum: quod etiam docet *lex vlt. supr. de bonis vacantibus*: & *l. 7. 8. 11. 12. 13. 14. 16. 18. 21. 22. 26. 31. 32. & l. vlt. infr. de petitionib.* Cassiodorus 6. *var.* 8. in formulâ Comitiuæ rerum priuatarum: *Caduca bona non sinis esse vacantia: ita quod vsurpatio potuit inuadere, tu Fiscum nostrum facis iustis compendiis obtinere: proximos defunctorum nobis legaliter anteponis, quia in hoc casu Principis persona post omnes est: sed hinc optamus non adquirere, dummodò sint qui relicta debent possidere.* Secundò specialiter curâ & sollicitudine Rationalis cuiusque per singulas prouincias: quod etiam docet *lex 2. sup. de bonis vac. & l. 3. 7. 11. sup. de bon. proscript.* Nempè vt Comites rerum priuatarum Illustres fuêre, sub quorum dispositione totius Orientis vel Occidentis Res priuatæ per singulas diœceses fuêre, (de quibus ad *d. l. 2. sup. de bon. vacantib.*) ita per singulas fermè prouincias Rationales rei priuatæ fuêre, quod docet etiam *Notitia Imperij.* Et hæc de Magistratibus per quos incorporatio facienda. Quinimò, hoc ipso Anno, seu fermè septimanis pòst, primum Inuentarium fieri voluit per ordinarij Officij sollicitudinem, *d. l. 7. sup. de bonis proscript.* quod & ipsum congruit *legi vlt. hic.* quæ cùm *hâc l.* perperàm committitur, & pugnare vulgò creditur. Nempe Prima summáque incorporationis sollicitudo ad Comitem R. P. & Rationales pertinebat. Inuentarium conficiebat Rector prouinciæ. Quare inanis est Interpretum labor, qui has *leges* aliter concilians: & in his post alios Claperius *decis. fiscal. causa 32. quæst. 1. num. 3. 4.*

§ *Modus* igitur Incorporationis hic præstituitur, vt *Descriptio diligens* & sigillatim fiat bonorum, seu Inuentarium, de quâ bonorum descriptione & quidem accuratâ faciendâ, est quoque *lex 2. infr. h. tit. lex 2. & vlt. supr. de bonis vacantib.* & omnium expressissima *lex 7. sup. de bonis proscript.* 2. *Titulos* omnino Principis prædiis fisco delatis apponi vult, pariter vt Theodosius M. *l. 11. sup. de bon. proscript. & l. 4. infr. de aquaductu*: Honorius *l. 20. eod. tit.* publicâ testificatione, grauissimo supplicio proposito his, qui propriâ vsurpatione tale aliquid tentauerint. § De *Titulis* his qui bonis ad ærarium delatis adfigi soliti, quibúsque domus signabantur, Græci ἀπογραφὰς dicebant, & ἀποσφραγίζειν Cuiacius, Ræuardus, Iuretus *in Symmachum*, Salmasius *de modo vsurarum c. 18.* plurâque iam annotauêre, ex Symmacho *lib. 5. ep. 54.* Iustiniani *Nouella* 27. 28. 29. 30. 160. Tiberij *Nou. de diuinis domibus*: Cassiodorus, 4. *var.* 14. & 9. *var.* 18. Agathia, *lib. 5.* vbi χάρτας σανίδας vocat, Gregorio *lib. 1. indict. 1. ep. 63. lib. 4. indict. 13. ep. 77. 88. & lib. 5. ep. 43.* Horum Titulorum mentio fit hoc *Codice Theodosiano* præter hanc leg. *l. 11. & 20. sup. de bonis proscriptorum*: *l. 4. inf. de aquaductu*: vbi quædam dico. Addatur hîc Chrysostomi qui σήμαντρα vocat, locus *ad Pop. Antiochenum, homiliâ 13. ed. Paris. p. 151. Sauil. tomo 6. p. 548.* καὶ τοὺς ὄντας ἰδὼν, καὶ σήμαντρα ἐν ταῖς θύραις ἀνάπτων [illegible] ἐν ταῖς θύραις. Perperàm verò eò refertur Ammiani Marcellini locus, *lib. 29. Immittebantur*, inquit, *confestim, qui signatis domibus inter scrutinia supellectilis pœnis addicti incantamenta quædam subderent.* Est enim locus ille non de titulis σανίσι adfixis bonis damnatorum, verùm de signaculis impressis σφραγῖσι, simul ac quis inter reos receptus est, ne quid subducatur, vt prolixè ostendit Salmasius *de modo vsurarum, cap. 15. à p. 649.* non magis quàm pariter vt Teletis locus apud Stobæum *c. 237.* Alter Ammiani Marcellini locus hoc ipso Anno 369. *lib. 28. p. 394.* Qui tamen quoad finem ipsum ad *hanc l.* proximè facit de grassatoribus Maratocupenis. *Id vnum sufficies eorum exitiale poni commercium. Quæsitus in vnum impiorum hominum globus imitatus Rationalis Officium ipsúmque Iudicem,* [id est Rationalem] *vespertinis tenebris lugubre clamante præcone ciuitatem ingressi,*

gressi, ambitiosam domum cuiusdam priuati, vt PROSCRIPTI *iussique interfici, cum gladiis obsederunt; raptaque supellectili pretiosa, quia subito perculsi familiares hebetatis sensibus non defenderant dominum, cæsis pluribus ante reuolutam lucem gressu discessere veloci: verum cum excubiis repleti multorum parandi dulcedine nihil prætermitterent intercepti Imperiali motu oppressi interiere omnes ad vnum, eorúmque soboles parua etiam tum, ne ad parentum exempla subcresceret, pari sorte deleta est, laresque euersi quos ambitiosè luctuosis aliorum dispendiis exstruxerant.*

Hos verò Titulos adfigere, adiicere, imponere prædiis, tanquam fisco delatis, priuatâ auctoritate vt *hac leg.* sub seuerissimâ pœnâ prohibetur, ita pariter ab Honorio *l.* 1. & Theodosio Iuniore *l.* 2. *Cod. vt nemo priuatus Titulos*: & Athalarico apud Cassiodorum *lib.* 9. *ep.* 18. scilicet nonnulli per inuidiam, iniuriam & calumniam, huiusmodi Titulos alienis prædiis adfigebant, vt ita possessores obiecto Principalis Nominis metu terreant. Quod de .... memorat Agathias *lib.* 5: ἄδικός τε εἰς τὰ μάλιστα, γεγονὼς καὶ πολλοὺς ὅσους τῶν οἰκιῶν ἀφῃρημένος ὅτε τε χαρτῷαι σανίδες ἐκεῖναι καὶ τὰ ῥάκη τὰ ὑπουργοῦντα ἐς τόδε αὐτῷ ἀκωλύτως, ὡς δὴ πολλὰ τοῖς τῶν εὐδαιμόνων οἴκοις θαμὰ ἐπέβαλλε, τῇ ἐν βασιλείᾳ εὔνοιαν περιεχόμενος. id est, *quippè qui iniustissimus fuisset, & multos bonis suis spoliasset: quodque scriptæ illæ tabulæ, & subpurpurei panni hunc exitum habuissent, quos ille opulentiorum domibus imposuit, prætexens beneuolentiam erga Imperatorem.* Quâ de re querela quoque extat Gregorij *lib.* 4. *Indict.* 13. *ep.* 88. vbi scribens ad Constantium Augustum queritur de quodam Stephano Chartulario, qui nomine fisci, singulorum locis Titulos in dictâ causâ imponeret, sicque inuaderet. Diuersus ab hoc mos alter est aliâque ratione prohibitus, quo nonnulli alienis prædiis tanquam suis Titulos suos affigebant, siue vt tenuioribus possessoribus patrocinia hâc ratione præberent, de quo est *lex vn. sup. & C. Iust. de his qui potentiorib. nom. titulos*: & decantatus Augustini locus *in Psalmum* 21. siue, qui tertius mos est, vt eos sibi tanquam suos vindicarent, quò pertinet Synodi Romanæ sub Gregorio & Mauricio Imp. prohibitio, ne Rectores patrimonij Eccl. Romanæ fiscali more Titulos suâ sponte imponerent vrbanis rusticisque prædiis, quæ iuri illius competere putabant: vt habetur Gregor. *lib.* 4. *ep.* 45. & insertur Decreto *cap.* 1. *causa* 16. *q.* 4. eodémque pertinet *l.* 1. & 2. *C. vt nemini liceat sine Iudice signa*: Item diuersus ab hoc mos est quartus, quo nonnulli suis prædiis Titulos Imperatoris adfigebant, ad vsurpandum Maiestatis Imperatoriæ instar quoddam, de quo est *lex* 1. *Cod. vt nemo priuatus titulos.*

Titulos affigebant prauo more nonnulli,

- vel
  - 1 Imperatorios idque vel
    - 1 *Suis* prædiis, vt ita Imperatoriâ Maiestate ea munirent.
    - 2 *Alienis* prædiis, vt ita inuidiæ & calumniæ ea obiicerent.
  - 2 Suos, *Alienis* prædiis, tanquam suis: idque vel
    - 1 *Patrocinij* cuiusdam specie.
    - 2 Vindicationis & vsurpationis illicitæ.

Et ita quidem hæc quatuor inter se distinguenda sunt, superioresque leges dispescendæ, quæ plerique turbidè hactenus commiscent. Alia tandem nonnulla de his Titulis noto *ad l.* 11. 20. *sup. de bonis proscript. & ad l.* 4. *inf. de aquæductu.*

¶ *De* INVENTARIO & INCORPORATIONE *post donationem Principis faciendis*, & SECVNDARIO *post hæc præcepto ipsius Principis.*

11. * Impp. Arcad. & HONOR. AA. Eulogio Com. R. P."

QVICVNQVE à nobis caducas vacantésve meruerit facultates, siue cum auro siue cum argento, quod specialiter rarum" erit (nam sæpius habitâ horum exceptione præstatur) post allegationem" Beneficij Principalis, omnem bonorum, id est, mobilium", mouentium, vel (vt plenissimè loquamur) prædiorum vrbanorum", ædium, mancipiorum, animalium, argenti, auri, ornamentorum, vestium, pecuniæ, fiscus incorporationem traditionémque percipiat. Et cum officij Palatini" breuibus" fuerint cuncta competenter inserta, omne illud, quod ex quibuslibet corporibus est repertum, nostris auribus intimetur: Nec quicquam horum ad petentem ante perueniat, quàm suggestione Sublimitatis Tuæ informata Mansuetudo Nostra traditionem secundario" præcepto prioris liberalitatis impertiat: vt nisi denuò à nobis fuerint confirmata quæ videntur" impetrata nihil valeant. Dat. XVIII. Kal. Decemb. Med. Olybrio & Probino Coss. [305.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iustin.* Memoratur & confirmatur ab eodem Imp. viginti post annis, A. 415. *l.* 26. *inf. de petitionibus.* Confirmatur & abrogatur parte quâdam ab eodem Honorio A 418. *l. vlt. prox.*

" Eidem

" Eidem *Eulogio* Comiti R.P.inscribitur ipso Anno *lex* 10.*inf.de infirm. his quæ sub Tyrannis*: & A.398.*lex* 2.*inf.de Conductor. rei priuat.*
" Id est quod speciatim concedere rarò solemus.
" De *allegatione* Rescriptorum, *sup.tit. de diuers.Rescript.*
" Quare nulla *immobilium* hîc mentio fit, cùm tamen & ædes memorentur? Fortè hîc rescribendum, *id est immobilium, mobilium, mouentium &c.*
" Quare nulla hic mentio *prædiorum rusticorum*? An quia rusticæ possessiones peti, & concedi non poterunt, vt *l.* 4. *sup. de bonis vacantibus*?
" V *l.vlt.sup.de bonis vacantibus.*
" *Breuibus*, id est Notitia, descriptione, Inuentario.
" Secundo, altero, geminato: iteratâ supplicatione. *d.l.prox.*

COMMENTARIVS.

HONORII Imp. duæ constitutiones sequuntur, quibus PETANTIVM à Principe bona caduca vacantiavè, inhiationi occurrit. Quæ leges, hæc inquam, & *prox.* (quâ *hæc* in partem abrogatur ab eodem Honorio) in *sequentem proximum titulum, de petitionibus* (quo sanè etiam *titulo l.* 26. hæc *lex* nominatim confirmatur) meliùs coniecta fuisset. Nam quod de Incorporatione *hâc l.* & *d. l. prox.* additur, id præcipuum finem non respicit, sed tanquam medium ad eum finem, quò hæ *leges* collineant, assequendum. Igitur, cùm petentium inhiationi, maxima quæque postulantium, & tamen modum bonorum petitorum mentientium, velut minorum, variis rationibus Principes occurrerint, de quibus *eo tit. de petitionib.* nonnulli sanè petitionibus & petentibus aures præbere in totum noluerunt, nisi priùs bonorum descriptione factâ, vt Valens Imperator *l.* 4. *infr. de petit.* Gratianus, apud Symmachum *lib.* 10. *ep.* 55. Theodosius M. *l.*14. 16. *infr. de petit.* Theodosius Iunior *l.vlt. Superiore tit. de bonis vacantib.* At Honorius Imp. *h.l.* & *d.l.* 26. ad eundem finem, peti quidem bona à se ante descriptionem & incorporationem factam permittit, & sic diligentiori petitori locum facit, contra moris veteris institutum; sed tamen donationem valere seu admitti non vult, nisi post primam petitionem & donationem Inuentario, seu descriptione bonorum factâ, secundo præcepto prior liberalitas confirmata fuerit ad secundam supplicationem, *h.l. prox.* & *l.* 26. Ergo peti quidem statim bona à diligentiore ius fuit, sed concessionem factam valere & effectui tradi vetat, nisi Princeps post descriptionem eam rursus confirmauerit, & sic bonorum incorporatione anteferri voluit competitionis effectui, quod 24. pòst Annis *moris veteris institutum* vocat idem Honorius *l. prox.* Quod quidem vtrumque, vti dixi, ab Imperatoribus constitutum, quòd petentium ambitu strangularentur, & circumuenirentur, modum patrimonij petiti ementientium, vt ita faciliùs ea impetrarent. Quare descriptionem bonorum omnino hâc parte requisivêre, tanquam necessarium antecedens vel donationis faciendæ, vel saltem donationis iam factæ valituræ: denique effectui competitionis, anteferri incorporationem & traditionem fisco requirit Honorius *h.l.* & *d. l.*26. *infr. de petitionib.* vbi ratio apertè assignatur, & *l. prox.*

In *hâc leg.* obiter quædam notanda. Primò aurum, & argentum, ex bonis vacantibus & caducis, rarò petentibus à Principibus, & quidē ab Honorio donari solita, imò sæpiùs expressè sub exceptione auri atque argenti bona vacantia caducàve petentibus donata: cum tamen Constans in specie *l.*4. *sup. de bonis vacantibus*, nullam separatam habuerit auri atque argenti rationem. Imò Arcadius Honorij nostri frater Anno proximo 396. aurum, atque argentum præcisè peti vetuit, exceptis summis dignitatibus, *l.*21. *infr. de petitionibus*: vbi de eius rei ratione, & Alexandri Seueri exemplo ex Lampridio in *eius Vit.*

Secundò obseruetur, non agi *hâc l.* de donatione prædiorum rusticorum, sed tantùm de vrbanorum: proculdobio quia prædia seu possessiones rusticas de bonis vacantibus vel caducis hâc tempestate petere vetitum: Nam & ita Constans *l.* 4. *sup. de bonis vacantib.* mancipia rustica, imò & possessiones & domus in totum peti vetuit. Nempè quia maioris pretij & reditus certioris ea visa, quàm vt fisci compendiis eriperentur: Quare & domus maioris pretij petere vetitum à Theodosio M. Arcadij nostri Patre, *l.*16. *infr. de petitionibus.*

Tertium, quod de Palatinis incorporationi bonorum fisco delatorum incumbentibus, & breuibus bonorum ab his conficiendis additur, iam expediit, *lex vlt. sup. de bonis vacantib.*

Tandem notetur exemplum ex *h.l.* & *d.l.prox.* & *d.l.* 26. actus à Principe gesti inualidi, nisi *secundarium præceptum*, seu secunda iussio emanauerit: pariter vt *Nouella* Iust. 17. & 134. & apud Cassiodorum 1.*var.*39. Et quidem *h.l.* Secundaria iussio ipsius Principis: quod mutauit ipse in secundariam seu iteratam Comitis R. P. concessionem, *l.prox. inf.* quâ hæc *lex* hâc parte abrogatur.

¶ CONFIRMATIO *legis superioris, vno excepto quoad Secundarium præceptum.*

III. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Largo P. V." Africæ.

ET, moris veteris instituto, incorporationem bonorum anteferri competitionis effectui decernimus, & de possessore iam fisco referri ad Viri Inlustris priuatarum largitionum Comitis scientiam censemus". Illud Conpetitoribus conpendium relaxantes, vt quod à Mansuetudine Nostra iteratâ" supplicatione poscendum fuerat", ab eius Sublimitate non expectato Imperiali beneficio postuletur, &c. Dat. v. Id. Octob. Rau. Honor. XII. & Theod. VIII. AA. Coss. [418.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iust.* Iungendáque ei *lex 28. inf. de petitionib.* Imò & *lex 27. eod. tit.* Hic confirmatur ab vna parte, ab altera abrogatur *lex superior 2.* Denique & *hac lex*, vt *superior*, ab hoc *titulo* fugitiua est.
" *ss. P. C.* id est Proconsuli: *Largus* Proconsul Africæ sub Honorio A.D. 418. *huic l.* & *l. 27. 28. inf. de petitionibus.*
" *Censemus*, id est iubemus.
" Secundario præcepto *d. l. sup. 2.*
" Secundum *leg. superiorem 2.* & *leg. 26. 27. 28. inf. de petitionib.*

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc *hoc titulo* Honorij constitutio est, & ipsa fugitiua, quâ Petentium inhiationi occurrendum putauit: quæ quidem pars est prolixioris constitutionis Honorianæ, quæ variis rationibus petentium & inhiantium prædæ occursum iuit: ex quâ supersunt duæ aliæ particulæ in *l. 17.* & *28. inf. de petit.* quæ proinde huic coassandæ veniunt. Inter alia igitur remedia & hâc particulâ Petitionis effectui incorporationem bonorum (seu, vt vocatur *l. 26. inf. de petit.* Instructionis solemnitatem) anteferri id est præcedere (quomodo & *anteferri constitutiones* dicuntur) iubet Honorius, id est petitorem qui quid bonorum à Principe impetrauit, concesso potiri non ante iubet *hâc l.* pariter vt *l. 2. superiore*, quæ lata est ante 24. annos (quod ideò *moris veteris institutum* vocat) & *l. 26. inf. de petition.* (ante triennium) quàm incorporatio bonorum priùs facta fuerit & de fisco iam possessore bonorum illorum ad Com. R.P. relatum fuerit, & instructionis solemnitas seu lux præcesserit: id est descripta bona fuerint. Item non ante, quàm iteratâ supplicatione petitor bona illa impertrauerit: Quod ipsum cauebatur quoque *d. l. 2. sup.* & *d. l. 26.* Hoc tantum discrimine, quod cum antea iteratum seu secundarium eiusdem Principis indultum requireretur, nunc satis esse definiat, si id iteratâ supplicatione à Com. R. P. petatur. Et sic hâc parte abrogatur *d. lex 2.* & *d. lex 26.* Quod vtique magnum Com. R.P. *gestum* notandum est.

DE PETITIONIBVS, ET VLTRO" DATIS, ET DELATORIBVS.

TITVLVS X.

Ad *Petitiones* pertinent quoque *Tituli* quatuor proximi. *Codice Iustinianeo* huic *Titulo* respondent duo, *libri* 10. *Tituli*, 11. & 12. *de Delatoribus, & de Petitionibus bonorum sublatis.* Adde & Paratitli vice, *l. 17. de bonis proscript. l. 1. de Iure Fisci: l. vlt. sup. de bon. vacantib. l. 2. 3. sup. tit. prox. de Incorpor. l. vlt. de appellat.*

PARATITLON.

I. VACANTIA & CADVCA bona, vt & PROSCRIPTORVM, quæcunque tandem fisco quæsita, de quibus *suprà titulo, de bonis vacantibus*: his qui circa Principem familiariùs versabantur potissimum indicari solita, mox per hos à Principe *peti*, de quo posteà. Quare & *Delatorum* audaciæ, prouincialium & possessorum securitatem sæpè attentantium, fortunásque affligentium, *v. l. 4. 8. 12. 19. 20. hoc tit.* & Petitorum auiditati & inhiationi variis Principum fermè omnium qui hoc sæculo vixêre Constitutionibus occursum, Constantini M. *l. 1. 2. 3. h. tit.* & *l. 2. sup de bonis vacantibus*: Valentiniani Senioris *l. 9. 10. h. tit.* Valentis, *l. 11 h. tit.* Theodosij M. *l. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. h. tit.* Arcadij *l. 21. 23. 24. h. tit.* Honorij *l. 22. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. h. tit. l. 2. 3. sup. de Incorporatione*: Theodosij Iun. *l. 32.* & 34. seu *vlt.* & *l. vlt. supr. de bonis vacantib.* Valentiniani Tertij *leg. 33. h. tit.*

II. DELATORES porrò isti (de quibus agitur *l. 1. 2. 3. 4. 7. 8. 9. 10. 12. 13. 17. 18. 19. 20. 22. 24. 28. 30. 32. 33. h. tit.*) humani generis inimici dicuntur, *l. 10. h. tit.* proditores, *l. 17.* (& quidem speciatim dominorum delatores serui, de quibus forte *lex* illa 17. accipienda

da est) maximum humanæ vitæ malum, *l.2.* execranda pernicies, *d.l.2.* lingua eorum, inuidiæ linguæ, *d.l.2.* nomen infestum, *l.24.* Audacia eorum, *l.4.* nequitia, *l.3.* proscribitur, qua attentabant possessorum quietem, *l.20.* securitatem, *l.4.12.19.h.tit.* vel fisco bona directè deferendo, *l.1.2.3.h.tit.* vel aliis priuatis, ea à Principe petituris, *l.8.9.12.13.18.20.22.30.h.tit.* quod blandum ministerium dicitur, *l.12.*

Hi igitur, atque alij Delatores aliquando prorsus inhibiti, putà à Constantino M. *d.l.1.2.3.* sub pœna capitali, *dictu legibus*: Sic vt ne quidem vox eorum admitteretur, *d.l.2.* vt & à Valentiniano Tertio, Ioanne Tyranno cæso, *l.33.hoc tit.* & in sp. *l.24.hoc tit.* Aliquando verò repressi tantum variis rationibus.

Primùm enim si ipsi fisco deferrent, coràm Iudice prouinciæ de rei veritate priùs quæri oportebat, quàm ad Comitatum, aut ad officium Comitis R.P. proficiscerentur, *l.7.* At si priuatis nunciarent, qui posteà ea peterent, à petitoribus publicari eos seu iudiciis sisti oportuit: *l.8.9.12.13.18.20.22.30.h.tit. & l.2.inf. si vagum pet. mancip. l.vn. infr. de petitorib. & desistentib.*

Secundò, si eorum calumnia detecta fuisset, *l.12.* si causam non tenerent, *l.12.* si non probassent, *l.8.* si concessa à Principe titubarent, *l.30.* competenti seueritate, *l.8.* gladio, *l.10.* cauto legibus supplicio, *l.12.* calumniæ pœnâ, *l.3.* pœna, *l.32.* afficiebantur. Serui speciatim Dominorum delatores, etsi obiecta probassent, seuerissimæ sententiæ subiugabantur: *l.17.*

Tertiò, quod à Principe impetratum fuerat, iis vendi non poterat, *l.vn.inf. si vagum pet. mancip.*

Tandem & artem quandam delationis exercentes, odio maximè prosecuti Imperatores: nam & post victoriam tertiæ delationis, capite plecti eos voluit Theodosius Imp. *l.12.inf. & l.13.* imò nequidem audiri tertiò deferentes, sed pœnam protinùs subire voluit Honorius *l.28.*

III. Petentivm seu petitorum auiditati occurritur *l.8.9.11.12.13.14.15.16.18.20.21.22.23.24.25.26.27.29.30.31.32: & l.vlt.h.t. & l.2.4.vlt. sup. de bonis vac. l.2.3. sup. de incorpor.* Petitores hi (vndè & petitio, *Rubr. l.8.9.18.21.24.h.tit. l.17. sup. de bon. proscr. l.vlt. sup. de bonis vacant.*) dicuntur & competitores, *l.30.31.33.hoc tit. & l.23. sup. de bonis proscript. l.vn. sup. de quinqu. præscr.* (vndè in hoc argumento *competendi* verbum *l.27.infr.* & competitionis, *l.29.30.h.tit. & l.23. supr. de bonis proscript. l.vn. sup. de quinqu. proscript. l.vlt. sup. de incorporat.*) De quibus est & *lex vn. supr. de bonis milit. lex vn. sup. de bonis Cleric.* Petitores huiusmodi fuère maximè qui in Principis obsequio constituti erant, *l.2.inf. si petit. socius*: veluti Castrenses S. Palatij, quique sub eius dispositione erant, *l.1.d.tit. si petit. socius*: item sacro cubiculo seruientes, *l.vlt.h.tit.* Protectores, vt apud Symmachum *libr.10.ep.55.* Horum igitur inhiantium prædæ, *l.27.* inuerecundæ inhiationi, *l.15.* cupiditati inlicitæ, *l.29.* auiditati postulatorum, *l.11.* nefariæ petitioni, *l.24.* vitiis, *l.23.* adsiduæ libidini grassari soliæ, *l.25.* variis subindè Imperatorum constitutionibus occursum fuit.

Primò nonnulla & nonnullorum bona vacantia & caduca petere omninò vetiti: veluti bona Maiestatis reorum, *l.15.* Possessiones item palatiis magis quàm prædiis aptas, *l.16.* Item (*L.S.*) vel Reipublicæ à priuatis possessas in sp. *l.24.* Aurum item quandoque & argentum, *l.21.h.tit.* & *l.4. sup. de bonis vacantib. l.2. sup. de Incorpor.* Mortuorum bona quamlibet facinorosi dicuntur, non conuictorum, *l.30.* Viuentium bona non damnatorum, *l.27. inf. & l.29.* Eorum qui ob Barbaricam incursionem sedes mutauerunt externas, *l.25.* Item bona decurionum qui successores non habent. Curiæ quippe ea addicta, *l.12. sup. de bonis decurionum.* Item Clericorum, *d.l.vn. sup. de bon. Cleric.* Item bonorum damnatorum pluribus, partem deficientem, *l.1.2.inf. si petit. socius.* Plura item bona vno petitorio vel pittacio petere vetitum, *l.29.* Imò & Proscriptorum bona vel deportatorum intra biennium petere prohibitum, *l.23.29.h.tit. & l.17. sup. de bon. proscrip.*

Secundò, ante incorporationem petere, vel saltem impetrationem effectui tradi vetitum: *l.2.3. sup. de Incorporatione.*

Tertiò, antequam à petitore peti possent, *l.16.23.26.* vel saltem impetrari *l.11.14.* denique antequam impetrato potiri possent, *l.2. sup. de incorpor.* huiusmodi petitionem apud officium Comitis Rerum priuat. instrui oportebat, *l.14.16.23.26.* bona occupari & describi, déque his ad Principem referri dispositione Comitis R.P. oportuit, *d.l.11.*

Quartò qui huiusmodi bona petierant, vel impetrauerant, rescriptum allegantes, *l.12.13.20.30.h.tit. & l.2.inf. si vagum pet. mancip. l.2. sup. de Incorporat.* cum delatoribus suis ad iudicia venire oportuit, *l.8.* seu adesse iudiciis, *l.vn. inf. de petit. & desist.* delatores suos publicare debeant, *l.9.* iudiciis introducere, *l.12.* exprimere, prodere, *l.18.* vid. & *l.20.* & *l.2.inf. si vagum pet. manc.* in iudicio constituere, *l.22.* Palatino officio adsignare, *l.30.* officio

productum in iudicio tradere, *Nouellâ* Theodoſ. *de competitionib.* 45. etſi non vniuerſitas bonorum, ſed carptim aliquid prædium peteretur, *l.* 12. etſi petitionem Principi probandam veriſimile ſit, *l.* 18. etſi ſpecialis ſuper hoc adnotatio Principis præferatur *l.* 20. *h tit.* qui delatores poſteà ad prouinciam, in quâ bona impetrata erant, dirigebantur: *l.* 12. 13. 18. *h tit.* Hæc ſi facta non fuiſſent, petitor effectum petitionis ſeu impetrationis non adipiſcebatur, *l.* 9. 12. 13. *hoc tit.*

Quintò, poſt hæc ita facta, ſi Dominus bonorum contradiceret, & iniuſtè bona ſua vindicari diceret, annus, vel ſex menſes, pro ratione bonorum, ei dabantur: *l.* 27. 30. 31. contrà, Annus quoque ei dabatur qui impetrauerat ad demonſtrandam æquitatem petitionis ſuæ, *d. l.* 31. Sed & illud quandoque conſtitutum poſt hæc omnia, vt impetrata bona cum ærario is qui impetraſſet partiretur: *l.* 32. *& l. vlt. h tit.* à quo excepti tantùm cubiculo Principis ſeruientes, *d. l. vlt.* Quandoque etiam ad extraordinariam collationem hi vocati: de quo *inf. tit. de collat. donatarum.* Tandem vacantibus caducíſve bonis petendis quinquennij præſcriptio poſita fixáque, *l. vn. ſup. de quinqu. præſcript.*

---

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Populum" Poſt alia.

DE Delatoribus iam certa ſtatuimus †, quibus, ſi quis contra fecerit, poenam capitalem excipiet. PP. XV. Kalendas Febr." Conſtantino A. III. & Licinio Coſs. [313.]

NOTÆ.

* Abeſt à *Cod. Iuſt.* Iungenda *huic* eſt *lex* 1. *infr. de cenſu ſiue adſcriptione.*
" Vrbis Romæ.
† De hoc mox viderimus.
Rom. hoc addendum ex *d l.* 1.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI Magni tres conſtitutiones, ſeu tria Edicta', ad populum & ad prouinciales emiſſa, ordine occurrunt aduerſus Delatores *συκοφάντας*, quibus odium prolixè ſuum denunciat & conteſtatur: tùm elogiorum, tum & pœnarum acerbitate: Optimorum quorumque ante ſe Principum exemplo, de quibus Tacitus, Suetonius, Martialis, Plinius, Dio, Capitolinus, alij: Aduerſus *delatores*, inquam, non tantùm bonorum vacantium & caducorum, quò pertinet *lex* 3. & de quibus propriè eſt hic *titulus*; verùm etiam reorum, quò ſpectare exiſtimo *l.* 1. *&* 2. *h. t.* Duplex ſcil. delatorum genus eſt: tùm reorum, tum & rerum ſeu bonorum: quanquam & per reorum delationem ad rerum ſeu bonorum delationem & proſcriptionem perueniĩtur: & vt Interpretatio rectè habet *ad d. l.* 2. *infr.* & ex eo *Capitular. lib.* 7. *cap.* 126. *Delatores dicuntur qui aut facultates prodiderint alienas, aut caput impetierint alienum.* Quod ad *eam l.* rectè adnotatum eſt.

¶ Nunc de *hâc l.* 1. Igitur Conſtantinus M. iuxta anteriorem quandam conſtitutionem ſuam, delatoribus capitalem pœnam minatur *hâc l.* quæ pars eſt Edicti prolixioris ad populum Romanum, Romæ propoſiti: cuius pars altera extat quoque *l.* 1. *infr. de cenſu*: quæ proinde huic coaſſanda venit. Nempe eo Edicto Conſtantinus ſecuritati publicæ conſulturus, duplici malo, quo ea maximè percellebatur, conſulendum putauit, putà aduerſus Cenſus iniquitatem, quâ tenuiores premi ſolebant, quò pertinet *d. l.* 1 *infr. de cenſu*: item aduerſus Delatores, qui famam, vitam, & caput, bonáque plurimorum appetebant: quò pertinet *hac lex.*

¶ Cuius Edicti temporis characteriſmus ſummoperè notandus venit: Nempè enim Maxentio Tyranno, fine menſis Octobris Anni Superioris 312. ante trimeſtre non integrùm deuicto, Edicto hoc ſuo Conſtantinus ſecuritati publicæ conſulendum putauit, ac nominatim aduerſus Delatores: qui de more deuictis Tyrannis emergere ſoliti, de quo fidem faciet quoq; *lex* 33. *infr. h. tit. & l.* 3. *ſupr. de calumniator.* v. & *Nouellam Maioriani* 3. atque exinde indicare bona eorum qui Tyranni partes ſectati fuerant, quæ mox vel ipſi, vel alij ex Aula potentiores petere ſoliti. Cui quidem rei Delatoribus repreſſis intercedit *hâc l.* Conſtantinus, ad fundandam ſcil. omnium ſecuritatem. Quod vt ab aliis retrò Principibus factũ, in quibus & Claudius II. de quo ſingularis extat Zonaræ locus, quem P. Faber. 1. *Semeſtr. vlt.* expendere conatus: & ita anteà *iam* à ſe factum *hâc ipſâ l.* indicat, proculdubio proximè poſt Maxentium à ſe deuictum: ita quidem vt *legem* 2. *proximam*, *infr.* indicare videri poſſit, de quo ad *eam legem*: Imò ante Maxentium deuictum quoque prohibitas à Conſtantino M. delationes, Auctor eſt Incertus Panegyriſtes Gallus, *eo Panegyrico* ad Conſtantinum ipſum, qui incipit *Vnde mihi.* De apparatu quippe Conſtantini M. aduerſus Maxentium agens, & Conſtantinum cum Maxentio committens ſeu comparans, inter alia hæc ſcribit. *Illum ſpoliatorum Templorum, trucidati Senatus, plebis Romanæ fame enectæ piacula* (ſequebantur) *Te abolitarum calumniarum, Te PROHIBITARVM DELATIONVM, te conſeruatio atque homicidarij ſanguinis gratulatio*: Vbi Livineius periodum ſic inuertit: *te prohibitarum delationum & homicidarij ſanguinis gratulatio, te conſeruatio.* Et ſic tres iam Conſtantini M. conſtitutiones tenemus, quas is partim ante Maxentium deuictum, partim ſtatim vt is deuictus fuit, aduerſus delatores ſanciuit. Et ſic per initia Imperij ſui, ac nominatim

per

per Italiam & antè & post Maxentium Tyrannum deuictum: quo more alij quoque Impp. imperij sui initio odium in Delatores professi, veluti Maiorianus *Nouella* 3. Et post deuictos Tyrannos, vt Valentinianos III. post Ioannem Tyrannum cæsum; *l. 33. infr. hoc tit.* In commune tandem Victor quoque inter cætera Constantini Elogia eum *calumnias sedasse seuerissimis legibus*. Eodemque pertinet Nazarij locus, quem adscto ad *l prox.* 1.

¶ Et certis tamen casibus idem Constantinus delatores & exciuit, & præmio dignos iudicauit, vt in sp. *l. 1. in fin. supr. de maleficis*: & *l. 4. supr. de accus.* ad quæ vid. quæ dicimus.

¶ *In* DELATORES *pœna à Constantino M. sancita.*

II. * Idem A. ad Populum."

CONPRIMATVR vnum maximum humanæ vitæ malum, delatorum exsecranda pernicies, & inter primos conatus in ipsis faucibus strangulетur, & amputata radicitùs inuidiæ" lingua" vellatur, ita vt Iudices nec calumniam, nec vocem prorsus deferentis admittant: Sed qui delator exstiterit, capitali sententiæ subiugetur. Dat. & PP. in foro Traiani". Kal. Decemb. Constantino A. V." & Licinio Cæs. Coss. [319.]

INTERPRETATIO. DELATORES" *dicuntur, qui aut facultates prodiderint alienas, aut caput impetierint alienum. Quicunque delator cuiuslibet rei extiterit, in ipso proditionis initio à Iudice loci correptus continuò strangulеtur, & ei incisa radicitùs lingua tollatur, vt si quis proditor futurus est, nec" calumnia, nec vox illius audiatur.*

NOTÆ.

* Abest & hæc lex à *Cod. Iust.*
" Vrbis Romæ.
" An pro, *inuidia linguæ*? Non, hoc sustinendum: inuidiæ, id est, ad inuidiam: vel inuidiæ lingua pro inuida lingua:
" Hunc vnicum locum è *Cod. Theod.* ex audito laudat Accursius ad *l. 3. C. de delatoribus.*
" De hac subscriptione fusè iam ad *l. 3. sup. de bonis vac.*
" Fortè 15. vt referatur ad A. D. 312.
Bona est hæc Interpretatio, de qua iam ad *l. super* 1. Quæ & inserta Capitularium *lib. 7. c. 126.* & ex parte ibi, *nec calumnia nec vox*, inserta Eleutherij Epistolæ *p. 215.* & Felicis 1. *Ep. 1. p. 355.* Iulij *ep. 2. p. 468.*

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc *hoc titulo* Constantini M. constitutio est, seu secundum Edictum aduersus *Delatores*. Secunda quidem *Sirici*, at fortè *superiori* reuerà anteferenda: ita quidem, vt hæc illâ indicari videatur: mutato tantùm Constantini *A. V.* in Constantini *A. II.* Consulatu: errore tralatitio, quo in numerum quinarium *V.* facilè binarius *II.* per ὑπόνοιαν transit. Verùm nil temerè muto. Sanè vt illa, ita & hæc Edicti populo Romano propositi pars est: & quidem *proposita* in foro Traiani, quomodo & proposita *lex 31. inf.* & plura alia ibidem proposita *hoc Codice* occurrunt, quæ congessi ad *l. 3. sup. de bonis vacantib.* quæ scil. ad communem populi vtilitatem, vel etiam vt loquuntur *politiam* spectarant. Imò non proposita tantum, verùm etiam *Data* Romæ scil. hæc *lex* dicitur, vbi sanè fine Anni 312. post deuictum Maxentium Constantinus constitit bimestri fermè, in quod incidit mensis *Decembris*, quo hæc *lex* data & proposita fuit Romæ.

¶ *Hâc* sanè *leg.* Constantinus & elogiorum acerbitate, & vocis interclusione, & pœnarum atrocitate cum maximè delatores insequitur: Delatores inquam, non bonorum, sed personarum & reorum: nam de his *hanc leg.* accipio. 1. Elogiorum, inquam, acerbitate, cùm delatores *vnum maximum humanæ vitæ malum vocat*, item *delatorum execrandam perniciem*; rursum, linguam eorum *inuidiæ linguam*: quibus accedunt illa quæ occurrunt *l. 3. 4. 10. 24. inf.* de quibus in *Paratitlo*, item quæ occurrunt *l. 4. Cod. eod.* & apud Firmicum Man. *lib. 3. c. 13.* & *4. c. 7.* Synesius quoque *in Epistolis* eos κοινὰς ἀλάστορας ἃ χώρας vocat. 2. Vocis interclusione: scilicet inter ipsos conatus perniciem delatorum in ipsis faucibus strangulari iubet, quomodo mox subiicit, nec vocem nec calumniam prorsus deferentis admitti. Error enim est Interpretis, & ex eo *Capitularium lib. 7. c. 126.* qui delatorem strangulandum hîc interpretantur, cùm Metaphorica sit hæc locutio: quâ ipsâ formulâ Ambrosius *ep. 64.* dixit *strangulari libertatem calumniantium*. Sic Valerius *lib. 5. c. 3. pestiferâ Tib. Gracchi manu faucibus apprehensam Rempubl. strangulari passus non est*: Ita Salvianus dixit *Rempubl. tributorum vinculis strangulatam*. 3. Pœnarum acerbitas *hâc l.* duplex. 1. Quod delatoribus capitale supplicium minetur Constantinus M. pariter vt *l. 1. sup.* Item, quòd amputatam radicitus inuidiæ linguam velli iubeat, id est linguam delatori radicitus incidi, velli iubet, vt Interpretatio subdita habet: Quomodo & Capitularium *lib. 7. c. 277.* Sancitum delatori aut lingua capuletur, aut conuicto caput amputetur. Bonus quoque Accursius hunc è Codice Theodosiano locum vnicum, & adhuc ex audito, refert: quod Cuiacius quoque notauit: verùm non ex integro *Codice Theodosiano*, sed decurtato isto Gothorum manu, cum interpretationibus, qui *Codicis Theodosiani* nomine tum circumferebatur: è quo mutuati illius æui passim Scriptores Epistolarum Pontificalium, item Capitularium Auctor, Ivo Carnotensis: Alij, sic quidem vt meras Anianeas Interpretationes *Codicis*

dicis Theodoſiani ſeu legum Theodoſianarum nomine laudare ſoleant: quod rectè obſeruauit Iuretus in *Iuonis epiſtolam* 212. De quo in *Prolegomenis Theodoſianis* plenius. ¶ Cæterùm & hæc *lex* Conſtantini M. de earum Conſtantini conſtitutionum numero eſt: de quibus Nazarius. *Nouæ leges regendis moribus & frangendis vitiis conſtitutæ: veterum calumnioſæ ambages reciſæ, captandæ ſimplicitatis laqueos perdiderunt.* Eam verò *proximâ l.* ab ipſomet Conſtantino abrogatam, quod tradit Menochius 2. *de arbitr. c.* 198. *n.* 14. falſum eſt. ¶ Illud ſanè & ex *hâc l.* & aliis nonnullis diſcimus, Conſtantinum pœnas acerbiſſimas legibus indixiſſe, ſi quiſquam Principum, vt à malo videl. ſubditos auerteret, & vitia frangeret: de quo iam *alibi.*

III. * Idem A. ad Prouinciales.

OMNES Iudices inuigilare præcipimus, & delatores" pœnis adficere: apertiſſimi enim iuris eſt, vt quod ex cuiuſcunque patrimonio ceciderit in caſum", & legibus, & recto iuris ordine, fiſci Aduocatis agentibus, vindicetur. Sed quia nonnulli præcipites" ſecundum ius poſſeſſa patrimonia deferre non ceſſant, damus omnibus" qui ſe læſos exiſtimant, contra delatores ſeueritatem Iudicum inplorare, ferro deſtrictam: *Nemo enim" poteſt delatorem plus agnoſcere, quam ille qui iniuriam per eius nequitiam ſuſtinuit.* Dat. 11. Kal. April. Conſtantinop. Conſtantio, & Albino Coſs. [335.]

INTERPRETATIO. *Cuſtodientes iuſtitiam nomen perſequimur delatorum, ita vt cum agniti & conuicti fuerint delatores, gladio puniantur.*

NOTÆ.

* *L. 5. ſeu penult. Cod. eod. tit.*

" *In caſum cadere*, id eſt fiſco committi: vid. quæ ſcribo ad *leg. Pap. p.* 41. Ita cadere in commiſſum dicitur. Strabo *lib.* 17. πίπτειν εἰς Καίσαρος dixit.

" *Præcipites*, id eſt affectibus in tranſuerſum acti. Malè enim Cuiacius hîc interpretatur, *ſine Aduocato Fiſci.*

" *Licentiam*, addit *C. Iuſt.*

" Sequens ratio reciſa à *Cod. Iuſt.* Inſerta ex parte *epiſtolæ* Eleutherij *p.* 211.

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc Conſtantini M. hoc titulo in Delatores conſtitutio eſt, ſeu Tertium Edictum: duo ſuperiora ad populum Vrbis Romæ: iſtud verò ad *Prouinciales*, id eſt ad omnes prouincias emiſſum, & ad earum prouinciarum Iudices ſeu Rectores. In *Delatores* inquam, qui præcipites ſecundum ius poſſeſſa patrimonia deferebant, id eſt qui iuſtos poſſeſſores delationibus ſuis inquietabant. Nam de hoc delatorum genere eſt hoc Conſtantini M. Edictum, putà de delatoribus *rerum*: Superiora verò (quæ ſecunda inter hanc conſtitutionem & illas differentia notanda venit) ad delatores *reorum* pertinent.

¶ Hoc igitur Edicto Conſtantinus, Iudices delatoribus aures præbere vetat, imò pœnis eos adfici iubet: præſtitutâ formâ quâ bona fiſco delata vindicari poſſint: Nempè non per delationes id faciendum, verùm legibus & recto iuris ordine, putà Aduocatis fiſci agentibus. Cui poſtremo ſimile eſt, quod ſtatutum poſteà à Theodoſio Iun. *l. vlt. ſup. de bonis vacant.* putà vt Proconſul Achaiæ præſente Aduocato fiſci diligenter inquirat, cuius vacans caducúmque patrimonium, quantúmque vel quale videatur: de quo plura *inf. tit. de Aduocato fiſci.* Ergo ſi quãdo delatorem quem adgnoſcat Iudex, eum ſtatim pœnis adficere (nullo querente ſcilicet) iubet Conſtantinus. At ſi delatorem non agnoſcat ipſe Iudex, ſaltem querelis læſorum ſeu turbatorum euigilare eum iubet, ferróque, id eſt gladij pœnâ delatores afficere. Ratione huic poſtremo ſubditâ (quam Tribonianus à *Cod. Iuſtin.* reſecauit) cuius hæc ſententia eſt: Nempè, quod Iudices ſæpe delatores non noſcant; at ipſi læſi, qui iniuriam per eorum nequitiam ſuſtinuerunt, id eſt quorum poſſeſſio turbata fuit, longè faciliùs eos agnoſcere poſſint. Faciliùs læſus quam Iudex delatorem ſuum noſcere poteſt, qui occultas ſæpe delationes (vt docet *lex prox.* 4.) agitat: quæ plerumque tam occultæ eſſe non poſſunt, quin læſus delatorem perueſtigare poſſit: æmulos vtique ſuos, atque inimicos fermè agnoſcens, qui patrimonia deferre non ceſſant ſecundum ius maximè poſſeſſa, æmulatione vel inimicitiâ aut cupiditate præcipites (nam ita vox *præcipites* interpretanda eſt) Ita *præcipitans* auaritia *l. vn. inf. ne Conlat. tranſlatio poſtuletur.*

¶ *In*

¶ *In* DELATORES *Constantij & Constantis lex.*

IV. * Imp. CONSTANTIVS A. Celsino PF. P.″

INNOCENTIAM securitate″ firmantes, & quorundam audaciam prohibentes, Edictum † promulgauimus, *Ne quid occultis delationibus possit in hominum licere fortunas.* Dat. prid. Id. Iun. Viminaci″, Vrso & Polemio Coss.. [338.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iustin.*

″ *Celsino* huic inscribitur Anno prox. 339. *lex* 27. *inf. de decurion.* sub hac subscriptione, *Haec Celsine K.N.B.* (in qua lege mentio fit Carthaginis & Africæ) item Anno 331 *lex* 6 *sup. de donationib.* omissâ pariter dignitatis appellatione.

″ Ita quoque *l.* 19. *inf.*

† Edictum Constantij & Constantis Impp. in delatores. Hieronymus ad *Pammachium* de optimo genere interpr. *fol.* 166. *&c. Si ante tribunalia Iudicum hoc vobis crimen impingerem, vos legibus subiugarem: quæ etiam pro vtilitatibus fisci nomen delatoribus statuunt & cùm suscipiant proditionem, damnant proditorem.*

″ *Viminaci* in Mœsiâ inferiore Constantius & Constans his Coss. constitêre mense Iunio. Hinc adeò ibi data hæc *lex* ad Celsinum PP. Italiæ & Africæ, vbi etiam Athanasius primâ vice cum Constantio congressum sese scribit *Apol. ad Constantium.*

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI & CONSTANTIS (qui hoc tempore An. 338. eodem loci consistebant, & conregnabant) quinque constitutiones ordine sequuntur, è quibus tres putà 4. 7. & 8. in Delatores scriptæ sont: duæ verò ad donationes à Principe factas, putà 5. & 6. Illæ pro possessorum innocentiâ & securitate, vt loquitur hæc ipsa *lex* 4. Istæ pro donationum à Principe factarum firmitate. Duobus scil. his machinis possessorum securitas, hâc quoque Constantij & Constantis Imp. tempestate subinde labefactata: nempe lacessitis partim propriis possessorum patrimoniis, quasi vacantibus aut caducis: partim verò nuper quæsitis, per donationes Principum. Igitur Constantio & Constanti Impp. Delationibus occurrere visum *hâc lege*: ac nominatim delationibus occultis; quibus innocentium fortunæ per summam audaciam hâc tempestate percellebantur. Vndè apparet propriè de delationibus reorum (& per consequens tamen rerum) hanc *leg.* accipiendam esse. Quæ coniectura ad alteram nos deducit, videri posse multos hoc tempore, tanquam Constantij patrui Dalmatij Cæsaris, Harnibaliani, Ablauij PP. Optati Patricij, qui Constantij Imp. iussu cæsi fuerunt, teste Zosimo *lib.* 1. vel saltem à militibus, (quomodo id excusat Iulianus *Orat.* 1. *p.* 52.) partium deluti, quorum tamen plerique innocentes erant: Occultæ autem delationes sunt, quibus delatores non palàm, sed clàm potentiores apud Principem, & quidvis mox impetrantes, instruebant: Igitur his occultis delationibus occurrisse, aiunt, Edicto quodam suo Constantius & Constans: proculdubio, coactis petitoribus, delatores suos edere: de quo *l.* 8. 9. 12. 13. 18. 20. 22. 30. *inf.*

¶ Et quoniam Constantij constitutiones ingredimur de delatoribus & petitionib. iuuat hîc adnotare iudicium Ammiani Marcellini *lib.* 16. *p.* 74. de Constantij temporibus, in Gestis Anni 356. *Inflabant itidem has malorum ciuilium buccinas Potentes in Regia, eâ re vt* DAMNATORVM PETITA BONA *suis accorporarent, essétque materia per vicinitates eorum latè grassandi. Namque vt documenta liquida prodiderunt, proximorum fauces aperuit primus omnium Constantinus. Sed eos medullis prouinciarum saginauit Constantius. Sub hoc enim Ordinum singulorum autores infinitâ cupiditate diuitiarum arserunt, sine iustitiæ distinctione, vel recti. Inter Ordinarios Iudices Rufinus primus Præfectus Prætorio & inter Militares Equitum magister Arbetio, Præpositúsque cubiculi Eusebius, & Vrsicinus Equestris Ordinis Præfectus; Quæstor & in Vrbe Anitius, qui in Regiam æmulationem posteritate tendens, satiari nunquam potuit cum possessione multò maiore.* Et idem Ammianus sub *finem libri* 25. *Augebat*, inquit, *amaritudinem temporum flagitatorum rapacitas inexpleta, plus odiorum ei, quam pecuniæ conferentium.* Zosimus quoque in gestis A. D. 354. similia bis notat *sub finem lib.* 2. *p.* 701. Quod quidem Ammiani Marcellini & Zosimi iudicium incidit in eos annos Constantij posteriores, quibus nulla ampliùs eius *lex* aduersus delatores occurrit: vt posteà mores in deterius mutasse, ex collatione harum Constantij constitutionum in delatores, & testimoniorum duorum superiorum colligatur.

¶ *Quis* Potior *è duobus donatariis.*

v. * Idem A. Callepio Rationali trium Prouinciarum."

Donatarum rerum dominium his tradatur, quos anteriores tempus Imperialis donationis ostenderit. Dat. iv. Non. Feb. Naisso, Acyndino & Proculo Coss. [340.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iustin.*

" Id est Siciliæ, Sardiniæ, Corsicæ: vt docet *Notitia Imper. Occidentalis*, sub *dispositione Comitis S.L.* vid. & *l. 2. inf. de Susceptoribus: l. 1. sup. de commeatu diuid.*

COMMENTARIVS.

De Donatione* ab Imperatore factâ est hæc Constantij, vt & sequens Constitutio: Et hâcquidem quæritur, duobus eadem re à Principe donatâ, vter præferendus sit? aliquando scil. euenit vt pluribus eadem res à Principe donetur, siue per immemoriam, siue per ambitum & importunitatem petitorum: Et definitur, illi dominium rerum donatarum tradendum, quem anteriorem, tempus Imperialis donationis ostenderit: denique priorem tempore, potiorem quoque hic iure esse, quod aliquatenùs incidit in *tractatum* famosæ *l. quoties, Cod. de rei vendicat. l. penult. 4. C. Gregor. eod. tit. Paul. 5. sent.* 11. §. 4. de quo etiam nonnulla Lonetius, eiúsque Interpretes *Lit. V. art.* 1. & Anton. Faber, *Decade* 86. In quo argumento multæ quæstiones occurrunt. Hæc sanè *lex* propriè est de re duobus à Principe diuersis temporibus donatâ, nequedum alterutri tradita: hæc, inquam, duo in hâc specie occurrunt, 1. Quod duæ *diuersis temporibus donationes factæ* eiusdem rei proponuntur, vt sæpè Principes petentium auiditate strangulabantur, iam factæ donationis quoque immemores. 2. Quod nondum cuiquam res tradita fuerit. Igitur in hâc specie priori tempore donatario, dominium rei tradendum definit *h. l.* Constantius. Scilicet data semel fides à Principe, factaque semel donatio, in perpetuum irreuocabilis est; quâcumque dignitate, quocumque merito posterior donatarius censeatur, quamlibet speciali adnotatione donationem is meruerit, priori tempore cedat necesse est. Dispar quadamtenus ratio est in munere Aduocati fisci pluribus collato: Constantinus quippè non priorem, sed meliorem, innocentiâ potiorem, literis pollentiorem, præferri voluit: *l. 2. infr. de Aduocato fisci.* Alia proinde hâc parte rerum, & officiorum seu munerum ratio. Quæ omnia pertinent & vtiliter traduci possunt, ad illustrationem & explicationem Regulæ, *Qui prior tempore, potior iure.*

¶ Donationes *ex priuatis rebus à Constantino factæ à Constantio confirmantur.*

vi. * Idem A." ad Eusebium" Com. R. P.

Donationes à diuino Genitore" Nostro ex priuatis rebus factas valere præcipimus. Dat. viii. Id. April. Sabariæ", Constantio A. iii." & Constante iterum Coss. [342.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex à Cod. Iustin.* velut temporaria.

" Constantivs.

" *Eusebij* huius sub Constantio ex Comite rerum priuatarum (cui cognomen inditum erat *Mattiocopa*, vel Metiocopiæ ματιοκόπη vt Petauius restituit *in notis ad orat. 4. Themistij.*) meminit Ammianus Marcellinus in A.D. 355. *lib.* 14. *p.* 42. & 44. Non alius ab hoc Eusebius, de quo Sozomenus, *lib.* 3. *c.* 8. [illegible] inquit, [illegible] Εὐσεβίου: quæ verba *Comitem rerum priuatarum* designant (quod tamen Interpres non cepit) Et ex Sozomeno Cassiodorus *Tripartita lib. 6 c. 1.* Qui etiam cum Arianum fuisse ostendunt. Meminit & Palladius *in Lausiaca p.* 158.

" *Sabariæ* in Pannonia hoc tempore constitit Constantius: *v. Chronolog.*

" Malim referre ad An. D. 352. vel, quod minus puto ab A.D. 357. *Constantio A. VI. & Constante iterum Coss.*

COMMENTARIVS.

Donationes à Constantino M. patre suo, ex rebus priuatis factas valere præcipit, atque adeò labefactari vetat *h. l.* Constantius Imp. filius eius. De Constantino M. μεγαλοδώρῳ, déque Donationibus ab eo factis, iam dixi ad *l. 2. de iure fisci, & ad l. 1. 2. 3. supr. de bonis vacantib.* Eas verò subindè labefactare nonnulli conati, tum ipsomet Constantino superstite: vndè variæ eiusdem constitutiones extant, quibus donationes huiusmodi perpetuâ firmitate donat, veluti *d. l. 2. de iure fisci: & d. l.*

& d.l.3. supr. de bonis vacantib. Tùm mortuo eo; quare iam filius eius Constantius eas *hâc leg.* ratas esse iubet. Liberalitatis scil. effusæ Princeps Constantinus M. (in Ecclesias præsertim) varias & immensas donationes contulerat, & quidem ex rebus priuatis (etiam quæ ex iure Templorum manauerant) quas nonnulli petitores Aulici, Spadones ad rem priuatam reuocatas volebant, & verò est vbi reuocabant: sic vt res priuata Euripi instar suas res rursum resorberet. Quò etiam pertinet Libanij locus, in *βασιλικῷ ad Constantium & Constantem, p.146. in f.* quam orationem habuit septennio post *hanc l.* vbi superiora tempora comparans, cum Constantianis temporibus, de illis ait, τὰς δόσεις αἱ δημεύσεις κατελάμβανον· ὥσπερ δὴ τὸ γιγνόμενον Εὐρίπου τροπαῖς, εἰς γὰρ τὸν δεδωκότα τὸ δῶρον ἐπανήρχετο &c. de his verò, νῦν δὲ πολλοὶ μὲν ἐκ βασιλέως πλοῦτος εἰς τὰς οἰκίας μεταρρεῖ, πανταχοῦ δὲ τὸ βέβαιον τῷ φιλοτιμίᾳ συνέζευκται· καὶ τοῖς λαμβάνουσιν οὐ μεῖζον ἡ δόσις τοῦ λαβεῖν, ἢ τοῦ μεταστραφήσεσθαι ἔχει. Sed & Iulianus, *Oratione 1. ad Constantium, p.152.* pariter eum superioribus Impp. Constantium committens, ait eum superiores Impp. vicisse & donorum magnitudine, & eorum quæ donata semel erant firmitate: τῷ μεγέθει μὲν τὰς παρὰ τῶν βασιλέων δωρεὰς ὑπερβαλλόμενος· τῷ βεβαιότητι δὲ τῶν ἅπαξ δοθέντων τὰς παρὰ τῶν δήμων χάριτας ἀποκρυπτόμενος. Hæc ita nunc Constantius. At contraria Honorio mens fuit in sp. *l.15. sup. de iure fisci.* Et *huius* tamen & *superioris l.* occasione omittere non possum quod de Constantio hoc, Amm. Marcellinus scribit *lib.21. extremo*: *Erátque adimere facilis quæ donabat.* Ergò in *hâc l.* exemplum habemus, successoris in Imperio decessoris sui donationes ratas esse iubentis, seu confirmantis.

¶ DELATORES *rerum, quo ordine admittendi seu audiendi sint.*

VII. * Idem A. ad Eustathium" Com. R. P.

NVLLI Palatino" delatorios libellos de competentibus" rei priuatæ nostræ rebus accipere liceat, nec delatori ad Comitatum" Nostrum, vel Officium Sublimitatis Tuæ' pateat accessus, priusquàm Ordinarius" Iudex cognitione susceptâ veram esse delatoris adsertionem probauerit, atque ad Tuam Sublimitatem retulerit. Dat. Id. Maij. Treu." Amantio & Albino Coss. [345.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iustin.*
" *Eustathij* huius Comitis R.P. sub Constant. Imp. meminit Philostorgius, *lib.3.c.12.* de quo mox.
" Officiali Comitis R.P. de quo suo *tit. sup. de Palatinis S.L. & R.P.*
" Tanquam vacantibus aut caducis.
" *Comitatus* Principis, v *Gloss.*
" Comitis rerum priuatarum.
" *Ordinarius* Iudex id est Rector prouinciæ: vid. *Gloss.*
" Hinc colligitur, vt & ex Eustathij C.R.P. nomine, cui hæc *lex* inscribitur, hanc *leg.* tribuendam *Constanti* Imp. de quo mox.

COMMENTARIVS.

PRO Delationum seu deferendorum bonorum, & exinde fisco vindicandorum, *hac l.* præstituitur à Constante Imp. aduersus præcipites hinc delatorum conatus, inde Palatinorum executiones, pro possessorum securitate. Igitur & delatorios libellos à Palatinis recipi vetat, & delatori ad Comitatum Principis, vel ad Comitem R.P. aditum seu accessum denegat, priusquam Iudex ordinarius seu Rector Prouinciæ cognitione susceptâ veram esse delatoris adsertionem probauerit: & exinde ad Comitem R.P. retulerit. Ordo igitur hic notandus in Delationib. Primò, delator Rectorem prouinciæ adire debet. 2. Mox Rector prouinciæ cognoscere debet, vtrumnè vera sit eius delatio, nec ne. 3. Tum Iudicem de eo ad Comitem R.P. referre oportet. 4. Tum demùm Palatinis libelli delatorij dari possunt, & delatori ad Comitatum Principis, vel ad Comitem R.P. accessus patet. Quâ parte idem fermè statuitur, quod cùm res petentibus à Principe donarentur, de quo ad *l. prox.* sic nonnisi elimatæ ad Principem delationes delatæ, quomodo & prouincialium desideria elimata ad eam perferri iussa *l. 8. inf. de Legatis.*

¶ Notanda porrò *huius l.* Inscriptio: vbi *Eustathio* Comiti R. P. hæc *lex* inscribitur. Meminit eius Philostorgius, *lib.3.c.17.* quem ait apud Constantem Imp. πειθανώτατον fuisse: Εὐστάθιον, inquit, ὃς κόμης μὲν τῶν λεγομένων πριβάτων, καὶ τῷ βασιλεῖ πιθανώτατος: Ibidémque falsò scribit, Athanasium, Eustathio hoc muneribus subacto, minaces à Constante ad Constantium pro sui restitutione literas retulisse: de quo, eáque occasione plura *in dissert. ad Philostorgium.* Ex his interim discimus, *hanc l.* Constanti Imp. adscribendam: Quod etiam discimus ex subscriptione: *Dat.* TREVERIS: quæ Constanti parebat, & vbi Constans hoc tempore hærebat.

¶ *De* Delatoribvs, *poſt petitionem ſiſtendis in Iure, cogendiſque probare res ad fiſcum pertinere: alioquin puniendis.*

VIII. * Idem A. ad Orionem" Com. R.P.

Vt largientibus" nobis aliquid fuerint conſecuti, cum delatoribus ſuis ad Iudicia" veniant, in iure conſiſtant, negotia perſequantur, vt adſeueratio" delatorum prodat fiſco debitas facultates: In eos autem, qui aliquorum detulerint patrimonia, adfirmantes ad fiſci noſtri dominium pertinere, ſi non potuerint oſtendere" quod adſtruxerant, ſeueritas competens exeratur. Conſequens igitur erit, petitiones" Legibus minimè conſentaneas à Iudiciis remoueri, nec eos adfici metu qui Legibus" poſſident proprias facultates. Dat. III. Non. Mart. Sirmio, Conſtantio A.VI.& Conſtante Cæſ. Coss. [352.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex à Cod. Iuſt.*

" *Orion* Comes R.P ſub Conſtantio Imp. Eidem inſcribitur A.348.*lex 2.inf. ſi petit. ſocius*: dignitate tamen omiſſâ, ita tantùm, *Orioni V.C*: etſi ex *legis* nihilominus argumento coniectura ſatis duci poſſit, de dignitate hâc Comitis R.P. Nam & ea ipſa, vt hæc, eſt de *petitionibus*.

" Eadem verba occurrunt *d l.2* quæ eidem Orioni inſcripta eſt.

" Id eſt ad Iudices ſeu Rectores prouinciarum.

" Adſertio, *l.7. prox.ſup.*

" *Oſtendere*, eſt probare. *v.Gloſſ.Theod.*

" Ac per conſequens, *donationes*.

" Id eſt, ſecundum leges, iuſtéque.

" Reſcribendum *Conſtantio A.V.* quo ſanè Anno Conſtantius Sirmij (vbi *hæc* data) conſtitit: vt docet *lex 5.C.Iuſt. qui teſt. fac.poſſ.lex 2.ſup.de ſponſalib.l.6.ſup.de veteranis* non verò Conſtantio A.VI. *v.Chron.Theod.*

COMMENTARIVS.

Vltima hæc *hoc titulo* Conſtantij Conſtitutio eſt, pro poſſeſſorum ſecuritate aduerſus Delationes iniuſtas bonorum, ac proindè & Petitiones donationéſque. Nempè Tria eam in rem *hâc l.* cōſtituit Conſtantius I. Vt qui quid à Principe impetrauit tanquam fiſco debitum, id eſt vacans aut caducum, antequam effectu potiatur, Delatorem ſuum coràm Iudice ſiſtat, vt ita reuera conſtare poſſit, num ad fiſcum res ſpectet; nec antè poſſeſſor inquietetur: Quæ & ipſa Delatoris publicandi, vel iudicio ſiſtendi neceſſitas *nonnum* inſuper *huius tituli*, & *duabus* aliis præterea *conſtitutionibus* comprobatur & ſancitur: à Conſtante *l. 7. prox.ſup.* à Conſtantio *h. l.* à Valentiniano Sen. *l.9.prox. l.2. infr. ſi vagum pet. mancip.* à Theodoſio M. à Valentiniano Iun. *l.vn. infr. de petit & deſiſtentib. l.* 12. (quæ omnium elegantiſſima eſt) 13. 18. 20. *infr. h.tit.* ab Honorio *l.* 22. 28. Valentiniano Tertio, *l.* 30. *infr.* vt proindè duodecim hâc de re in vniuerſum Conſtitutiones *hoc Codice* occurrant: quibus addenda & Theodoſij Iun. *Nouella de Competitionib.* 47. Obtinuiſſe hoc ipſum ſub Valentiniano Iun. præter *d.l.vn.* teſtis eſt Symmachus *lib.10.ep.35.* qui anteriora ſuper eo *ſacra ſcita* allegat: *Statuerat*, inquit, *receptus in cælum Germanus Numinis veſtri* (i. Gratianus) *cum Martianus dudum Protector Aggaria bona tanquam vacantia poſtulaſſet, vt ſi ea hæreditas ſcriptum ſucceſſorem vel legitimum non haberet, in ius fiſci tanquam Domino nuda concederet: & tunc inſinuato per Rationalem patrimonij modo, operiretur petitor, quid ei ſacra deferret humanitas.* Et mox: *Cùm apud virum Perfectiſſimum Rationalem Baſſianum: primò Delator bonorum, ſecundùm* Sacra Scita *peteretur, nouo auſu calcata præſcriptio eſt*, &c. Et hæc quidem inter aliàs notanda eſt Præſcriptio Delatoris non exhibiti. Hæc verò delatoris iudicio ſiſtendi neceſſitas inducta, vt ab vnâ parte per eum liquidò conſtare poſſet, de fide & modo patrimonij ceu vacantis delati: ab alterâ, vt (quod ſecundum *huius leg.* caput eſt) vt falsò deferentes plectantur: De quorum pœnâ agitur rurſum *l.* 20.22. (quæ omnium elegantiſſima eſt) 30.32. *infr.* Ergò hâc conſtituitur, vt petitiones atque adeò donationes à Principibus factæ bonorum ceù vacantium, quæ tamen non ſunt, in eodem iudicio remoueri, vt ita nullo incommodo, nullo metu iuſti poſſeſſores afficiantur. Atque adeò pronunciarunt Iudices, Reſcripta huiuſmodi ceù viribus caſſa, quibúſque nihil deferri oporteat.

¶ Illud obſeruandum, ſuperioris anni fine Magnentium Tyrannum à Conſtantio profligatum: vt fortè *hæc lex* referenda videatur ad Magnentiacam proſcriptionem.

¶ *De*

¶ *De* DELATORIBVS *sistendis in iure à petitorib.*

IX. *Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Prouinciales Byzacenos. Post alia.

DE Munificentiâ Principali quælibet bona tanquam Caduca poscentes, non aliter adipiscantur petitionis effectum, nisi Delatores valuerint publicare. Dat" Prid. Id. Septembr. Aquil. Diuo Iouiano & Varroniano Coss. 364.

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Iungenda autem ei, *lex 60. infr. de Decurion.* Et fortè etiam *lex 59. eod. tit.* & *lex 17. infr. de Episcopis : & lex 3. de conlat. fund. patrim.* Quod postremum non temerè adsero.
" Ita quoque *d.l. 60.* At Id. Septembr. *d.l. 3.* IV. Id. Sept. *d. l. 59. & 17.*

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. duæ constitutiones sequuntur *in Delatores*, & quidem vtraque per Africam, proculdubio hâc tempestate à delatoribus maximè infestatam. Et hâc quidem priore PVBLICANDI delatoris, i. in iudicio sistendi necessitatem iniungit ei, qui quid à Principe ceu caducum impetrauit, antequam petitionis effectum nanciscatur. Quod ipsum cauetur præterea nouem aliis *huius tituli* constitutionibus, & duabus aliis, & sic vniuersum duodecim constitutionibus *huius Codicis*, de quo *ad l. 8. prox. sup.* Vbi & Symmachi locum in id protuli. *Publicare* est in iure sistere. Apud Iudicem inducere, *l. 13. infr.*

¶ Istud obseruandum, *hanc leg.* partem esse prolixioris Valentinianæ constitutionis ad prouinciales Byzacenos, emissæ: è qua extat quoque *lex 60. infr. de Decurionibus*, huic proinde coassanda: fortè etiam *l. 13. eod. tit.* & *l. 17. infr. de Episcopis : & l. 3. tr. de conlat. fund. patrim.* (è quibus *d. l. 60.* versatur quoque in eodem argumento de sistendo aliquo sacerdotibus: quippe *eâ l.* & Curialibus id priuilegij datur, vt ne iubeantur sui præsentiam exhibere vltra terminos propriæ ciuitatis) vt contra petitores bonorum delatores *publicare*, i. sistere, *h. l.* iubentur. Et in vniuersum æstimanti mihi, easque *leges* inter se componenti, apparet, eâ constitutione Valentinianum Byzacenorum eâ tempestate variis rationibus afflictorum securitati & leuamento consultum iuisse; siue aduersus nimietatem quorundam Christianæ Religionis obtentu; quò pertinet *d. l. 59. 60. infr. de decurionib. & l. 17. infr. de Episcopis*: siue fasce tributorum, quò spectat *l. 3. de conlat. fund. patrim.* siue petitorum calumniis & auiditate, quò referenda est *hæc lex.*

¶ DELATORES *gladio afficiendos.*

X. * Idem AA. ad Prouinciales Afros

IN tantum humani generis inimicos" arbitrâ æquitate persequimur, vt delatores pronuntiatos puniri gladio iussserimus. Dat. Prid. Non. Feb. Med. Valentiniano & Valente AA. Coss. [365.]

Hæc lex Interpretatione non indiget.

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.*
" dixi ad *leg. 2. sup.*

COMMENTARIVS.

ALTERA hæc *hoc titulo* Valentiniani Sen. constitutio est, & quidem pariter vt *superior*, ad Africam pertinens, in delatores: quâ, tùm elogij acerbitate, (de quâ iam ad *l. 2. sup.*) tùm pœnæ grauitate delatores maximè prosequitur: pœnâ gladij in eos propositâ: in *delatores*, inquam, *pronunciatos*, id est falsò detulisse pronunciatos & calumniatores; ita enim hæc verba accipienda sunt, non de delatore simplici: (neque enim hâc tempestate deferre, prohibitum fuit,) verùm de pronunciato delatore, id est, falso delatore condemnato. Et verò id ex aliis quoque *legibus* apparere potest: in quibus pariter in huiusmodi Delatores pœna sancitur: purà *l. 8. sup. & l. 12. 30. 32. inf. h. tit.*

¶ Porrò, "si bene coniicio, referenda videatur hæc *lex* ad Valentinianum & Valentem IV. Coss. A.D. 373. sic vt ad Delatores & calumnias referatur, quæ Firmi Tyranni Romanique occasione exortæ sunt: quarum calumniarum meminit & Amm. Marcellinus, *lib. 30. p. 446. in fin.*

¶ INQVISITIONEM *de bonis fisco delatis præcedere debere, antequam à Principe impetrentur.*

XI. * Imppp. VALENS," Gratianus, & Valentinianus AAA. Alexandrino" Com. R.P.

SVPER vacantibus ac caducis, cùm fortè largitatem nostram auiditas circuit," postulantium, priùs Tua" scribta mittantur: Certi" etiam dirigantur", qui cuncta sollerter inquirant, & cuius fuerint facultates, & si" nemo eas sibi iure nititur retentare, Ac si" locum fisco factum esse claruerit, occupatis priùs bonis, & rerum omnium describtione perfecta, Serenitatis Nostræ scientia protinus instruatur, vt quid statuendum sit pro legum ordine terminemus. Dat. III. Id. Dec. Marcianop. Valentiniano NB. P. & Victore Coss. [369.]

NOTÆ.

* Abest & hæc lex à *Cod. Iust.*
" Inuerso ordine ita rescribendum. Imppp. *Valentinianus* VALENS *&* *Gratianus*.
" *Alexandrinus* Comes R P. sub Valente. Eidem inscribitur An. 367. *lex 1. inf. de equorum conlat. & l. 12. sup. de iure fisci & l. 14. inf. de Susceptoribus.*
" *Circumeundi* vox hic propria: quomodo & in delatoribus bonorum vacantium & caducorum Zosimus *lib. 6. p. 800.* [Greek illegible] v. locum inf. ad *l. 1. & 2 si petitum. factus.*
" Comitis rerum priuatarum.
" Palatini, seu Officiales Comitis R.P. *l. vlt. de bon. vac.*
" A te Comite R. P.
" Si nullus contraductor existit v. mox locum Am. Marcellini.
* *Sic.*

COMMENTARIVS.

VALENTIS Imp. hæc constitutio est, aduersus auiditatem petentium vacantia, vel caduca bona, & vt castigatius agerent inquieti, vt Marcellinus loquitur. Quâ is ordinem seruandum præscribit, priusquam ea Princeps largiatur. Nempè INQVISITIONEM solertem contradictore scil. admisso, & descriptione seu Inuentario bonorum facto, præcedere oportere definit: déque eo ad se referri INSTRVCTIONE Comitis R. P. antequam quicquam concedat. Quod ipsum & Theodosios M. constituit, *l. 14. 16. inf. h. tit.* & Theodosius Iun. *l. vlt. sup. de bonis vacantib.* Etsi ex aliis constitutionibus Honorij donatio Principis quidem hæc præcedere potuit, sed tamen non ante effectui tradi, quàm post instructionem, secundario præcepto donatio confirmata fuerit, *l. 2. & 3. sup. de incorporat. & d. l. 6. inf.*

¶ Ad hanc verò omnino *legem* pertinet, quod Ammianus Marcellinus, *extremo lib. 31. p. 498.* de Valente Imp. scribit; *super his omnibus liberali erat animi moderatione: cuius rei licet abundent exempla, vnum tamen sufficiet poni. Vt sunt in Palatiis nonnulli alienarum rerum* AVIDI, *si qui* CADVCVM, *vel aliud* PETIISSET, *ex vsu, cum magnâ distinctione*, CONTRADICTORIS *copiâ seruatâ*, DONABAT *ei qui* PETIERAT, *tres vel quatuor alios absentes aliquoties impetratorum participes iungens, vt castigatiùs agerent inquieti, lucra quibus inhiabant hoc minus commento seruientes.* Quo signatè loco agitur de auiditate petentium, vt *hâc leg.* item de petitione caducorum, pariter vt *hâc l.* Rursum, vt *hâc l.* solertem inquisitionem, legitimo contradictore admisso (ibi, *etsi nemo eas sibi iure admisso nititur retentare*) requirit Valens: ita & illo loco Ammiani, *cum magnâ*, inquit, *iustorum distinctione, contradictoris copiâ seruatâ*: Sicut & Honorij *l. 27. infr.* ibi, *& contradictionem domini*: & in fin. *quorum contradictor potuerit inueniri.* Theodosij *l. vlt. sup. de bonis vac. datâ reclamandi copiâ.* Quibus iam patet, *hanc l.* illi Amm. Marcellini loco aptari propriè oportere. Valentis Constitutioni congruit omninò & Gratiani Rescriptum, de quo Symmachus *lib. 10. ep. 55.* ad Valentinianum Iun. *Statuerat receptus in cælum Germanus Numinis vestri.* [id est Gratianus] *cum Martianus dudum Protector, Aggaria bona tanquam* VACANTIA *postulasset: vt si ea hereditas scriptum successorem vel legitimum non haberet, in ius fisci tanquam domino nuda concederet, & tunc insinuato per Rationalem patrimonij modo operiretur petitor quod ei sacra deferret humanitas.* Qui locus omninò congruit cum *hâc leg.* & quidem etiam vltima eius verba, cum his *huiusce l.* verbis, *vt quod statuendum sit pro legum ordine terminemus.* Nempè Valens post illa omnia priùs peracta, statuturum se ait, & terminaturum, quid statuendum sit pro legum ordine; id est quid, quantum petitori datum velit: Illa igitur in hoc petitionis & impetrationis argumento taxatio perpetua, *Si bona nulli iure ac legibus sunt relicta*, vt Symmachus quoque indicat. *lib. 9. ep. 157.*

XII * Imppp.

XII. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AAA. Pancratio" Com.R.P.

QVI", cùm ex præsenti die vt caducas popoſcerit facultates, ex conſenſu noſtræ liberalitatis acceperit,non ante allegare Reſcributum,"non priùs obtinere ſententiam, non denique effectum exſecutionis debebit accipere, quàm eum Iudiciis" introducat, à quo ſibi id quod popoſcerit, delatum adſerit eſſe patrimonium. ¶ Quod quidem non ſolum in generali iubemus bonorum petitione ſeruari, verum etiam ſi carptim" fundos,vel vacantia rura, aliqua denique prædia,vel ruſtica,vel vrbana poſcentur, aliqua etiam huiuſmodi quæ viritim" ſolent obtentu liberalitatis inuadi: vt ſi cauſam non tenuerit",cautum Legibus ſupplicium delator excipiat. ¶ Neque ſanè introduci eum ſatis erit eo" tempore quo Reſcribtum allegatur ac liberalitas intimatur, verùm dirigendus is erit ad eam prouinciam prouinciáſve, in quibus patrimonia delata conſiſtunt, vt eius inſtruat actiones, qui noſtra liberalitate nitetur,& cuius ſe honeſtati" per blandum" miniſterium iniuſtæ delationis immerſit: vt ſcilicet maiore omnium plauſu detectâ ibi calumniâ, eius ſupplicio publicæ ſeueritati litetur, vbi " ſecuri ac tuti domini trepidauêre fortunæ. Illud etiam ad profeſſionem Odij quo vniuerſas delationes exſecramur, adiungimus,Vt ſi idem delator etiam in bonis cauſis tertiò tamen fuerit inuentus, poſt victoriam tertiæ proditionis capitali ſupplicio coherceatur. Dat. III. Kal." Feb. Theſ. Grat. v. & Theod. I. AA. Coss. 380.

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex* à *Cod Iuſtin.* Concordat *huic l.* proxima *lex*: imò ei, vt videtur, coniungenda.
" *Pancratius* Com s R.P. ſub Theodoſio. Eidem inſcribitur Anno ſuperiore 379. *lex* 12. *ſupr. de iure fiſci*: & hoc ipſo Anno *lex* 2. *ſupr de Palatinis lex* 14. *infr. h.t.* & *l.* 3. *infr. de locat. fund.*
" *Quicumque ex* &c. & mox. *& conſenſu.* Quomodo fermè & *l.* 27. *infrà*, quæ hoc *huius leg.* initium proximè imitatur.
" Reſcriptum qui impetrauerat, id allegare iudiciis tenebatur: vid. *ſupr. tit. de editione reſcripti.* In *huius* verò *leg. ſpecie* Iudicium Comitis R.P. indicatur, vt docet *d.l. prox.*
" *Carptim*, *hac leg.* & *l. prox.*
" *Viritim.*
" *Cauſam tenere*, eſt vincere *hic*, & apud Suetonium.
" Apud Comitem Rerum priuatarum: vt docet *lex prox.*
" *Honeſtas* eſt dignitas, exiſtimatio v. *Ciceronem.* An fortè etiam φιλανθρωπία? Prius illud verum: id enim vult Blandum miniſterium delatoris.
" Eſt qui tentat, *non ſecuri*, malè: *Securus* eſt, qui in ſecuritate viuit.
" Prid. Kal. Sept. *d.l.* 3. *prox.*

XIII. * Idem AA." Edictum ad Prouinciales.

DELATORES ab ipſis qui bona à nobis" delata vel" carptim ſuſcipiunt, fundos", vel vacantia rura, tam ruſtica quàm vrbana, cùm Reſcribtum allegatur, primùm apud Virum Clariſſimum Com." inducantur; deinde, ad prouinciam prouinciáſve ducantur, vt, præſentibus ibidem probationibus, quæ detulerant indicarent". ¶ Illud etiam odio eorum ducti decernendum eſſe cenſuimus, vt & ſi vera in delationem negotia detuliſſent, poſt victoriam tertiæ delationis delator capite plecteretur. Dat. prid." Kal. Sept. Theſſal. Gratiano v. & Theod. I. AA. Coss. [380.]

NOTÆ

* Abeſt & hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* Eique concordat *lex ſuperior* 12. imò, vt videtur, eidem iungenda: de quo mox.
" 9. *Idem AAA.*
" Hanc voculam, *à*, habent omnes Editiones, vltima Pariſienſi excepta: à qua perperam reciſa: vox etiam *delata* (quod Pariſienſes non attenderunt) hic conceſſionem Principis, non delationem delatoris ſignificat.
" Id eſt, etiam carptim, non tantùm generali bonorum petitione, vt *l.* 12. *ſupr. h. tit.*
" Fundos ſcil.
" Comitem rei priuatæ, v. *d.l.* 12. *ſupr.*
" *Indicent*, deſignent, demonſtrent, comprobent.
" III. Kal. Feb. *l. prox. ſupr.* Alterutro loco vt videtur error admiſſus.

COMMEN

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. conſtitutiones nouem ordine ſequuntur, partim aduerſus *Delatores*, quò pertinent ſex ex his: putà hæ duæ *leges* 12. 13. *& lex* 17. 18. 19. *&* 20. *h. tit.* partim aduerſus Petitorum auiditatem: quò ſpectant tres *leges*, putà *lex* 14. 15. 16. *h. tit.* Quo duplici malo perculſa quoque fuerant Theodoſij M. tempora. Hæ duæ porrò priores in delatores, inter ſe coniungendæ videntur: ſic quidem, vt prior latior & diffuſior ad Comitem Rerum priuatarum ſcripta ſit, cuius curam hæc res reſpiciebat: poſterior verò contractior, & velut cauſæ conicctio prioris, ad Prouinciales emiſſa, ſeu Edictum (vt inſcribitur) *ad prouinciales.* Vt cæteroquin vel eodem exemplo, vel eodem ſaltem argumento eædem *leges* ad diuerſos dari vel emitti ſolitæ: de quo in *Prolegomenis.* Summa igitur duarum legum vt & Conſtantinianæ *l.* 8. *ſup.* Valentinianæ *l.* 9. *ſup.* Theodoſianæ *l.* 12. 13. 18. & Honorianæ *l.* 22. 28. iſthæc eſt. Antequam liberalitate Principis petitor potiri poſſit, Delatorem iudicio ſiſti publicari à petitore oportere: De quo iam plenè ad *l.* 8. 9. *ſup.* ſub duabus extenſionibus. Prima, reſpectu *rerum*, & hanc quidem, Nempè delatorem iudicio ſiſti à petitore oportere, non tantùm ſi vniuerſitatem bonorum à Principe quis petierit & impetrauerit, verùm etſi ſingularem aliquem fundum quemcunque tandem, vel quamcunque aliam rem ſingularem, quæ peti vel concedi ſolet carptim ſeu viritim: Cùm tamen aliàs (quæ ratio dubitandi hîc erat) hoc caſu non tam facilè obrepi poſſe Principi videretur, per occultas delatorum delationes, vt cum vniuerſitas bonorum petitur: neque tanti momenti illo caſu res videretur. Verùm neque id negligendum Theodoſius M. putauit. Altera extenſio eſt, ratione loci & temporis. Nempe delatorem à petitore ſiſtendum, non tantùm eo tempore quo reſcriptum allegat iudicio Com. R.P. Comitis inquam rerum priuatarum Viri clariſſimi, id eſt Comitis Largitionum priuatarum, de quo dixi ad *l. vn. ſupr. de Conſular. & Præſidib.* verùm etiam ad Prouincias mittendum, in quib. bona delata conſiſtunt, vt ibi prolationes præſtet, & inſtruat actiones petitoris. Nempè, optimè & breuiſſimè de delationis fide ſeu veritate in eâ prouinciâ in qua ſita ſunt bona, quæ caduca dicuntur, conſtare poteſt, *præſentibus ibidem probationibus*, vt ait *lex* 13. viceuerſa ibi detecta calumnia maiore plauſu punienda venit: nam (vt eleganter dicitur *l.* 12.) *maiore omnium plauſu detectâ ibi calumniâ, delatoris ſupplicio publica ſeueritati litatur, vbi ſecuri ac tuti Domini trepidauêre fortuna.* Denique miſeros prouinciales calumniatoris delatoris ſupplicio oculos ſuauiſſimè paſci indicat. Et hæc de delatore ſiſtendo.

¶ *Supplicio* eius qui iniuſtæ delationi ſe immerſit, qui cauſam non tenuit, id *l.* 12. à Theodoſio M. cauetur, eius ſupplicio publicæ ſeueritati litandum, cautúmque *legibus* ſupplicium delatorem excipere oportere: Capitale ſcil. de quo iam ſuprà.

¶ Tandem tertio loco ODIVM ſuum Theodoſius M. *his duabus legib.* in delatores cùm maximè profitetur; ſtatuit enim capitali ſupplicio delatorem adficiendum, licèt veracem, ſi trinam delationem fecerit. Ita quidem Theodoſius M. At enim Honorius filius eius poſteà, nequidem audiri tertiò deferentes voluit, *l.* 28. *inf.* Artem ſcil. & ſtudium delationis exercentes, odio cùm maximè exſecrati Principes illi.

XIV. * Idem" AA. Pancratio" Com. R.P.

NEMO poſſit ad indultum à nobis beneficium" pertinere", niſi qui ante, inſtructionem ab Officio quod Tuis" meritis paret, adnuentibus nobis, fuerit conſecutus. Dat. XII. Kal. Octobr. Theſſal. Gratiano V. & Theod. I. AA. Coſs. [380.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc lex à *Cod. Iuſtin.*
" *x. Idem AAA.* vt *l.* 12. *&* 13. *ſup. & l.* 15. *inf.*
" *Pancratius* Comes R.P. ſub Theodoſio M. Eidem inſcripta *lex* 12. *ſup. h. tit.* vbi dixi.
" Peruenire ad beneficium Principis, ſeu largitate Principis potiri.
" Officium Comitis R. P.

COMMENTARIVS.

PETENTIVM auiditati & vt ipſemet loquitur *lex prox. inuerecundæ petentium inhiationi* Theodoſius M. *hâc l.* & duabus ſequentibus *legibus* occurrit. *Hâc l.* priùs INSTRVCTIONIS ſolemnitatem præcedere vult petitionis effectum, neque impetrationem quidquam valere, niſi inſtructio præceſſerit, id eſt, niſi de patrimonij modo conſtiterit ex Deſcriptione, & Relatione officij Comitis rerum priuatarum: de quo fuit quoque iam *l.* 11. *ſup. vt lex* 16. 23. 26. *inf. & l. vlt. ſup. de bonis vacant. & l.* 1. 2. *ſup. de Incorporat.* & locus Symmachi *lib.* 10. *ep.* 55. qui *huic l.* maximè reſpondet: quem iam *ſuprà* laudauimus ad *dict. l.* 11. Idem iure Gallico, *Don de confiſcations ne ſe peut faire auparauant l'adiudication d'iceluy.* Voyez *le Style des finances pag.* 66. 67.

XV. * Idem

XV. * Idem AA. Eutropio PF. P."

QVISQVIS in crimine Maiestatis deprehensus fuerit & punitus, bonáque eius (sicut plectendi consuetudo criminis habet) fiscus inuaserit, nullus easdem" sub spe" munificentiæ tuæ" Principalis audeat proprio iuri poscere: Qui contra legem id ausus fuerit sperare quod non licet, reus violatæ legis habeatur. ¶ Sed quoniam plerumque ita in nonnullis inuerecunda petentum inhiatione" constringimur, vt etiam non concedenda tribuamus, ne Rescribto quidem nostro aduersum formam latæ Legis loci aliquid relinquatur. ¶ Si quid autem ex bonis talibus nostro iudicio", nullo tamen desiderante atque poscente, concedi cuiquam voluerimus, huiusmodi tantùm valeat liberalitas. Dat. XVI." Kalend. Decemb. Thessall. Gratiano V. & Theod. I. AA. Coss. [380.[

INTERPRETATIO. *Quisquis in crimine Maiestatis inuentus fuerit & punitus, bona eius fiscus acquirat; ita vt nullus aliquid ex eius facultatibus sibi velut munificentiæ iure audeat postulare: Et si aliquis contra leges crediderit postulandum, nec id quod petit accipiat, & violator legis habeatur. Si quid tamen nullo petente, proprio arbitrio de talibus bonis cuiquam dederimus, donatio huiusmodi firma permaneat.*

NOTÆ.

" *Cod. Iust. de petitionib. bon. subl.* Fortè huic iungenda *lex* 8. 9. *supr. de bon. proscriptor.* & aliæ de quibus *ibi*.
" Idem AAA, qui scil. *l.* 12. 13. 14. *sup.* Et verò *Cod. Iustin.* rectè hæc *lex* inscriptus habet *Gratianum, Valentinianum & Theodosium AAA.*
" *Eutropius* PP. Orientis sub Theodosio M. *vid. Prosopogr.*
" *Eadem*: vt etiam habet *Cod. Iust.*
" Hinc quoque apparet non mutandam hanc vocem in specie *Cod. Inst.* quod vulgari Codices faciant contra fidem veterum. Itaque etiam mox: *Qui contra legem id ausus fuerit sperare.*
" Vox hæc delenda ceù spuria & ineptissima, nata ex occasione postremæ syllabæ vocis proximè præcedentis, vt etiam abest à *Cod. Inst.* pro quo si quid substituendum, reponenda vox, *Mea*.
" *Inhiationis* vox hic propria, quam in eadem re vsurpat Symmach. *lib.* 9. *ep.* 117. auiditas dicitur *l.* 11. *sup.* libido, *l.* 25. *inf.* siue inhiantium præda, *l.* 17. *infr.*
" *Proprio arbitrio*, Interpr.
" XV. ita in *Aniano* optimæ notæ: & tamen in omnibus *Codicis huius* editionibus, editum *XVI.* quomodo etiam habet *C. Inst.*

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc *hoc titulo* Theodosij M. constitutio est, seu secundum frænum, quod inuerecundæ petentium inhiationi (vt ipsemet loquitur) imponendum credidit; ratione bonorum quæ petuntur: Nempe MAIESTATIS reorum proscriptorum bona à Principe peti non posse, impetrata non valere: At VLTRO DATA ex his seu à Principe concessa valere. Vltrò data, vt habet *Rubrica huius tituli*: quæ videlicet iudicio Principis, nullo tamen desiderante atque poscente, vt habet *hac lex*; quæ motu proprio (vt hodie loquuntur) seu proprio (id est spontaneo) arbitrio, vt Interpres à Principe conceduntur: scilicet quædam non rectè petuntur, quæ vltrò præstita valent: denique sunt quæ non peti, sed præstari debent, vt loquutus alibi Imperator in *l.* 2. ⁊. *de origine Iuris*. Vt omittam quod dicitur, quædam honestè accipi, quæ non honestè petuntur, *l.* 1. §. *proinde*, ⁊. *de extraordin. cogn.* In hoc sensu vltro datorum stare voluit Theodosius Imp. bona proscriptorum ex Maiestatis crimine.

¶ An autem solorum *Maiestatis reorum*, quasi aliud obtinere debeat in proscriptis ex alio crimine; an verò quorumcunque reorum ex alio quoque crimine proscriptorum (nam & ex aliis criminibus ademptio facultatum pœnam præmissæ indignationis accumulabat, *l.* 29. *inf.*) etsi de Maiestatis reorum bonis nominatim quæsitum fuerit? Illud mihi fit verisimilius, aduersus receptam hactenus Accursij & Cuiacij interpretationem: Nam & cæteroquin Theodosius alibi peculiarem haberi voluit rationem bonorum ex crimine Maiestatis proscriptorum, vt appatet ex *l.* 8. (cui iungenda & *lex* 9. *sup. de bonis proscript.*) quæ hoc ipso Anno ad eundem *Eutropium PP.* datæ sunt ex eadem vrbe Thessalonicâ: sic vt parum absit quin cum *hac* eas iungendas censeam. Et sanè peculiaris quædam ratio hîc fuisse videtur; siue quòd plerique obtentu Maiestatis principalis vindicandæ, cupiditati suæ vnicè seruirent, vt cæteroquin crimen hoc in occasionem & obtentum quæsitum: siue quia peculiari quadam lenitate, propè nimiâ, Maiestatis reos persequutus Theodosius Imp. in se dicta factáue facilius ignoscens, de quo videnda Themistij *oratio* 5. habita trienuio fermè post *hanc l.* & Libanius *ad Theodosium post Concil. cum Antiochenis, orat.* 13. *Morell.* videatur & *lex vn. sup. si quis Imp. maled.* & ad eam prolixè dicta. Quare petitis à se Maiestatis reorum bonis (quod vtique statim post damnationem fiebat) lenitati suæ ianuam seu aditum præcludi voluerit Theodosius, quia fieri poterat vt et ingenitum erat, vt duriores casus & tristiorem fortunam Imperatoriâ humanitate molliret. Quam rationem filius eius Arcadius ostendit *l.* 23. *inf.* quâ statuit, ne proscriptorum bona vel eorum qui publicam videntur excepisse sententiam, intra biennium quis postularet: Ergo quâ ratione Arcadius intra biennium ea bona peti noluit, eâdem Theodosius in hac specie abscisè postulari vetuerit. Cæterùm, sicut *hac l.* Theodosius Maiestatis crimine damnatorum bona peti postulari vetat:

ita *l. prox* bona Maiestati Principis magis conuenientia. Et hæc quidem de Theodosij mente: de Iustiniano enim minùs dubitandum, ex eius sententia *hanc leg.* hodiè porrigi ad omnia alia crimina, vtpote qui petionibus locum esse in totum noluerit; siue fisco bona delata sint ex proscriptione, quò pertinet *hac lex* ibi, *legem*, idest, constitutionem: siue, quia vacantia & caduca sint, quò pertinet *lex 2.*

§ Duo notabilia (præter superiora, quæ *hac leg.* occurrunt, iam alibi discussa,) interim *hac l.* notentur. Primò de bonorum proscriptione quæ crimen Maiestatis sequitur, *sicut plectendi criminis consuetudo habet*, ait, *lex.* Item casus singularis quo Rescripto suo deferri quidquam vetat Theodosius *hac l.* pariter vt Imp. in *l. 31. infr.* & Valentinianus III. in *l. 2. Cod.* qui casus aliis accensendi, quibus Rescripta non valent. In quem tractatum fermè Interpretes hîc sese diffundunt nimis quamotiosè. Tertiò cum eo quod *hac l.* occurrit de inuerecunda inhiantium petitione, congruit Epistola Symmachi *lib. 9. ep. 117.* item quod *l. 27. infr.*

Postremo loco, notandum, quod ait Theodosius, eum qui ausus fuerit petere bona Maiestatis damnatorum, *reum violatæ legis* habendum. Quibus verbis Accursius intelligit, pœnam extraordinariam, laudatâ *l. sanctio, ff. de pœnis.* Cuiacius, pœnam sacrilegij, arg. *l. 1. Cod. vt dignitat. ordo*: (quæ est *lex 30. supr. eod. tit.*) & *l. 13. Cod. de erog. mil. ann.* (quæ est *lex 30. supr. eod. tit.*) Addatur & *lex 16. infr. prox* & *lex 24. infr.* & *Nouella* Valentiniani *inter Theodosianas 41. in fin. de success. Curialium.* Quæ duæ sententiæ eodem recidunt: nempe sacrilegij pœna irrogari dicitur sacrarum legum transgressoribus, de quo semel plenè dixi ad *l. 2. supr. vt dignit. ordo*: & ad *l. 4. de domesticis.* cuius modus extraordinarius est. Quare non est admittenda Scip. Gentilis interpretatio ad *l. quisquis lib. 1. de Coniuration. p. 66. 67.* qui his verbis pudorem tantum suggillandum eius qui petierit, indicari putat. Neque duobus ipsius argumentis moueor: Quorum prius, quod vltra pudoris dispendium petitores bos onerare non æquum videatur in re præsertim olim *legibus* licita: Nam vt maximè olim id licitum fuerit, attamen vbi vetari cœpit, pœnam proculdubio etiam mereri cœpit. Neque mouet alterum argumentum petitum à *legibus* minùs perfectis, quæ nihil vltrà, quàm *improbè factum*, pronunciant, vt *lex Valeria, de prouocatione,* quod satis validum vinculum legis appellat Liuius *lib. 10.* & constitutio D. Marci, quæ in aliâ re, non rectè facere quem pronunciat, neque tamen pœnam statuit. *l. & si quis 14. l. Diuus 14. ff. de Religiosis.* Nam vt hæc admittam, disertè hîc pœna aliqua statuitur, *Reus*, inquit *violatæ legis habeatur*: id est, eâ pœna & quidem graui (vt d. *l. 16. infr.*) afficiatur, quâ violatores legum afficiuntur: quæ pro modo delicti, varia est.

XVI. * Idem AA." Nebridio Com. R.P."

NEMO eas sine summo sacrilegio" possessiones existimet postulandas, quæ cum magno censu", tectorum ambitu, Palatiis" sint magis aptæ quàm prædiis: Adeóque hoc nomen" refugiendum sibi esse cognoscat, vt sacrilegij vereatur inuidiam, etiamsi laqueos" deceptæ ignorationis inciderit; cùm *semper in petendo debeat esse sollicitus, quicunque est in iNpetrandi occasione curiosus.* Laudanda igitur Experientia Tua Officio grauem pœnam tali lege constituat, si vnquam instructione" deceperit, & petenti nefaria conlusione consenserit, illi etiam vt deprehenso" beneficij adimat potestatem. Dat. XIII. Kal. Iun. Constantinop. Antonio & Syagrio Coss. [382.]

NOTÆ.

* Abest & hæc lex à *Cod. Iust.*
" ℞. *Idem AAA* vt *l. 12. 13. 14. 15. sup.*
" *Nebridius* Comes R.P. sub Theodosio Magno. Eidem inscribitur Anno prox. 383. *l. 16. infr.* & *l. 4. supr. de locat. fund. l. 9. supr. de Palatiis S.L.* Adde & *l. 5. Cod. de fundis rei priu.* sine dignitate, sine die & Consule.
" Dixi ad *l. Superiorem*: v. & *l. 24. infr.*
" De hoc *Sacrilegij* genere.
" *Censu*, id est, æstimatione, reditu.
" Principis: de *Palatiis* dixi *suprà*, *tit. ne quis in Palatiis maneat, lib. 7.*
" Possessionum seu prædiorum Palatiis magis aptorum: vel potiùs peritorum, vt *l. 19. infr.* nomen delatorum pro delatoribus.
" *Laqueos* deceptæ ignorationis, inque eos incidere.
" *Instructio* officij Comitis R.P. præcedebat petitionem *hic*, & *l. 14. supr.*
" *Reprehenso*? Non.

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc iam *hoc tit.* Theodosij M. constitutio est, seu Tertium frænum, quod petentium inhiationi ponendum credidit, idque ratione rerum quæ peti solebant: Nempè PALATIIS magis quàm prædiis similes, aptásque possessiones vacantes, vel caducas: quia scil. magno censu tectorúmque ambitu constant, peti, vetat Maiestati scilicet Imperatoriæ magis conuenientia peti noluit Theodosius Imperator. De Palatiis Principum dixi plenè *suprà titul. ne quis in Palatiis maneat.* Sanctione triplici porrò hanc prohibitionem sancit Theodosius: 1. *Sacrilegij* reum pronunciat eum, qui talem possessionem petierit: de quo iam dictum ad *l. 15. supr. 2.* In tantum, vt etiam si ignorans quis petierit, & ipse deceptus, & vt eleganter loquitur, *etiamsi laqueos deceptæ ignorationis inciderit*: id est, per ignorantiam deceptus fuerit; nihilominus sacrilegij pœna teneri velit: addita eleganti ratione, *quod semper in petendo debeat esse solliciti*

sollicitus, quicunque est in impetrandi occasione curiosus. Qui casus notandus est, quo etiam deceptæ ignorantiæ non succurritur: contrà casus, vbi sollicitudo & curiositas requiritur, suæ conditionis vt quemque memorem esse oportet, ita & curiosum petendi tantùm ea quæ suæ conditioni conueniunt. Et contrarium tamen statuitur in sp. *l. 3. infr. si vagum pet. mancip.* 3. Officiuio Comitis R.P. graui pœnâ puniri à Comite R. P. iubet, si fortè instructione suâ *deceperit*, id est, rerum petitarum modum non suggesserit (de qua instructione agitur & *l. 14. supr. hoc tit.*) & petenti huiusmodi possessionem per collusionem consenserit. Tandem si quid tale à Principe concessum fuerit, id à Comite R. P. ei qui impetrauit adimi iubet: vt *deprehenso*, inquit, *beneficij adimat potestatem.*

¶ *In* SERVOS *Dominorum delatores.*

XVII. * Idem AAA. Panellino " Consular. Lydiæ ".

SERVVM domini delatorem iubemus, in exemplum omnium proditorum, seuerissimæ sententiæ subiugari, etiamsi obiecta probauerit ". Dat. VII. Kal. Nou. Constantinop. Antonio & Syagrio Coss. [382.]

Hæc lex interpretatione non indiget.

NOTÆ.

* *Lex 6. Cod. eod. tit. de delatoribus.*

" Ita vltima Parif. Editio. *Panellino*: in Aniano, Put. & Reg. *Panhellenio*, Cod. Iust. In Tilianâ & Cuiacianâ malè *Pallio*. Ad Panellenium duæ extant *epistola* Libanij *in Codice Regio*, 757. 759. in Vaticano *lib. 2. ep.* 255. 287. Malè quidam in Cod. Iust. habent *Palladio*.

" Ita constat inter MSS. & Editio Tiliana, Cuiaciana: malè Parif. editio vltimæ *Lybia*. Procliui errore. Sic & vice versa apud Claudianum *in Theodori Cos.* de Præfectura eius Italiæ in *hoc vers.* 100.

——— *Italiam, Lybios Pœnosque secunda.*

Quidam & ipse Cluuerius, malè præferunt *Lydos*. Contrà rectè Scaliger & Barthius.

" *Vid. leg. 6. in fin. ff. de custod. reor.* & *l. 3. sup. ad leg. Iul. Repet.* seu *l. 3. Cod. eod.*

" *Excepto crimine maiestatis*: additum hoc *Cod. Iust. ex l. 2. 3. supr. ne prater crim. maiest.*

COMMENTARIVS.

IN Delatores THEODOSII M. constitutiones *Tres* ordine sequuntur, præter *duas* quæ iam *suprà* occurrerunt, putà *legem* 12 & 13. Et hæc nominatim, etsi de *seruis* agat, atque ideò in argumento de sito versetur; egregia tamen & politicis scemmatibus, Iuridicisque obseruationibus plena est. Igitur Theodosius M. *hac l.* vel potius rescripto suo, SERVOS dominorum delatores seu proditores, etsi à se obiecta probauerint, seuerissimo, id est, summo supplicio affici iubet. Nempe quia ita de facto contigerat, apud Panellinum Consularem Lydiæ, vt serui ad deferendum admissi obiecta à se probauerint. Nam alioquin ne audiri quidem seruos dominorum delatores Imperatores voluêre: vt vetustiores omittam, Traianum, teste Plinio in *Panegyr.* Gordianum, *teste* Herodiano *lib. 5.* Tacitum, teste *Vopisco* Seuerus *l. 2. §. 6. ff. de iure fisci*, Constantinus M. *leg. vnic. supr. ad leg. Iul. Maiest.* Gratianus *l. 2. supr. ne prater crimen maiest.* Arcadius *l. 3. eod. tit.* Et verò Theodosius *hac l.* ideò seuerissimam pœnam proposuit, (quod primum hinc scemma politicum educi potest) in *exemplum omnium proditorum*, & ad deterrendos eos; vti ne deinceps omninò serui ad dominorum proditionem accederent, hâc sibi spe blandientes, quasi impunè id eis cessurum, si obiecta probassent. Simùl & alterum hinc educi potest scemma Iuridicum simul & politicum, *veritate* & probatione facti, non ideò quem in hac facti specie excusari: cui similia alibi congeruntur, inter alia *l. 1. 2. 7. supr. de famos. lib.* Vt & tertium, (quæ alioquin passiua & tralatitia obseruatio est) pœnas sæpe in aliorum exemplum, & ad deterrendos alios intendi, augeri: quod & similibus firmare legibus vel exemplis, superfluum puto: vt & *Exceptiones* ad *hanc leg.* afferre, cuiusmodi vnam in maiestatis crimine videl. *huic legi* in *Codicem Iustinianeum* hinc translatæ attexuit Tribonianus, de qua *sup. tit. ne prater crimen maiest.*

Illud notandum, cùm aliàs in genere *proditorum* appellatione intelligantur omnes, qui quid clàm gestum produnt, & in apertum educunt, hîc propriè seruos dominorum proditores & delatores significari: quomodo & *supr. d. tit. ne prater crim. maiest.* & apud Tertullianum 1. *ad Nationes cap. 7.* Ergo his verbis, *in exemplum omnium proditorum* Theodosius M, ab hypothesi ad thesim in futurum assurgit, & assurgi voluit.

XVIII. * Idem" AAA. Nebridio" Com. R.P."

ETsi color" petitionis, aut ratione" aliquâ aut tempore", poſſit admitti, ſecundum noſtras † Leges, non debet audiri priùs quàm proditum delatorem competens pœna conſtrinxerit. Dat. III. Kal. Septembr, Merob. II. & Saturnino Coss. [383.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.*
" Imò, *Valentinianus* THEODOSIVS *&* *Arcadius.* vid. *Chron. Theod.*
" *Nebridius* Comes R.P. ſub Theodoſio M.
" Eidem inſcribitur *lex* 16.*ſupr.* Anno ſuperiore 382. vbi dixi.
" Quia vacantia vel caduca : ſic & *color fiſcalis* in eadem re apud Symmachum *lib.*5.*ep.*54.
" Quia biennium à proſcriptione effluxit.
" Intelligit *legem* 12.13.*ſupr.* & ſi quas ſimiles.

COMMENTARIVS.

QVARTA hæc è Theodoſianis *hoc titulo* conſtitutio eſt, de Delatoribus: Et hæc quidem, pariter vt eiuſdem Theodoſij M. *lex* 12.13.*ſupr.* & *lex* 20. *de Delatoribus prodendis, publicandis, iudicio ſiſtendis, præſentandis à petitore.* De quo & proximo Anno 384. quoque extat teſtimonium apud Symmachum. *lib.*10.*ep.*55. cuius verba retuli iam ad *l.*8.*ſupr.*

XIX. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. ad" Senatores" Ciuitatis Alexandrinæ".

SECVRITATI veſtræ ſtudentes, & iuſtitiâ neceſſariæ Legationis" animati, dedimus litteras ad Virum Clariſſimum" & Inluſtrem Cynegium" Præfectum prætorio, quibus iuſſimus, *Vt delatores, quos iam etiam ſuâ ſententiâ meritis pœnis adfecit, vbi" reppererit, pari" ſupplicio perſequatur* : fundatis" omnibus, quæ ſuper poſſeſſionibus ac terris, quas hoc nomen", hucuſque vexauit, idem Vir Inluſtris conſtituit. Agite igitur ſecuri, atque ita patrimonia veſtra tenete, colite, frequentate, vt boni ſæculi" poſcit affectio. Dat. XVI. Non. Mar. Conſtp. Valentiniano" A. III. & Eutropio" Coss. [387.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* velut temporaria. Nota hanc Inſcriptionem, de qua mox.
" Vide quæ dicam ad *l.*189.*infr. de decurionib.*
" Vide quæ dicam ad *d.l.*189. *de decurionib.*
" De Legationibus his, *in ſuo titulo. lib.*12.
" *Vir Clariſſimus & Illuſtris* : titulus Præfecti Prætorio, *h.l. & l.*6.*infr. de annonâ & trib.* vbi dicam.
" De hoc *Cynegio* P.P. mox. v. & *Proſopogr.* & quæ dixi *ad orat. Libanij* κατὰ τῶν εἰσιόντων.
" *Vel-vbi.*
" quo eos, quos iam pœnis adſecit.
" *Fundatis*, id eſt, firmatis.
" Delatorum ſcil. *Nomen* Delatorum, id eſt, delatores.
" *Seculi* ſui felicitatem Imperatores deprecauere. v. Interim in *Symmach.*

COMMENTARIVS.

QVINTA hæc è Theodoſij M. in DELATORES *hoc titulo* Conſtitutio eſt : quæ ab eo emiſſa eſt ad Legationem Senatus Alexandrini : quaque comprobatur à Theodoſio, factum & Edictum quoddam, Cynegij Præfecti P. Scilicet hâc tempeſtate Alexandriæ Delatores quidam Senatorum fortunas & poſſeſſiones appetiuerant : cùm aliquos ex his Cynegius P. P. iam meritis pœnis affeciſſet, & poſſeſſiones ſenatorias fundaſſet Edicto ſuo, ſupérque eo legatio à Senatoribus ad Theodoſium Imp. miſſa fuiſſet, Theodoſius ad hanc legationem Senatus Alexandrini ſecuritati Senatoriæ plenè ſtudens, & hâc conſtitutione ſuâ & literis ad Cynegium P.P. datis, portò Delatores *iiſdem pœnis*, quibus ſcil. iam cœpiſſet perſequendos ſtatuit, & Cynegij ſtatuta ſuper poſſeſſionibus & terris quas Delatores vexaſſent, firmauit. Erat ſcil. tum Cynegius P.P. Orientis (ad quem plures *hoc Codice* conſtitutiones extant : meminit & Libanius *Orat.* κατὰ τῶν εἰσιόντων, aliique ; & Zoſimus *lib.*4. & Idacius in *Chronico*) Alexandriæ : quò à Theodoſio M. occludendis Gentilium Templis, & ſacrificiis prohibendis, miſſus fuerat ; vt teſtatur Zoſimus *lib.*4.762. Κυνηγίῳ, inquit, τῷ τῆς αὐλῆς ὑπάρχῳ πεμπομένῳ κατὰ τὴν Αἴγυπτον προστεταγμένῳ τε πᾶσι τὴν εἰς τὰ θεῖα θρησκείαν ἀναγορεῦσαι καὶ κλεῖθρα τοῖς τεμένεσιν ἐπιθεῖναι. Et mox, Κυνήγιος τὰ κατὰ τὴν Ἑῴαν καὶ τὴν Αἴγυπτον ἅπασαν ἱερῶν καὶ αὐτὴν δὲ τὴν Ἀλεξάνδρειαν

Ἀλεξάνδρειαν ἀπέκλεισε τὰς εἰσόδους, θυσίας δὲ εἶρξε. Idacius, Anno Theodosij 10. (id est An. D.388.) *Cynegius Theodosij Præfectus habetur Illustris, qui factis insignibus preditus, & vsque ad Ægyptum penetrans gentium simulacra subuertit.* Idem in Fastis Consularibus An.388. *Cynegius Præfectus Orientis vniuersas prouincias longi temporis labe deceptas in statum pristinum reuocauit, & vsque ad Ægyptum penetrauit, & simulacra gentium euertit*: Hic verò dicto Anno prox. 388. ex Ægypto reuertens Constantinopoli in Consulatu suo defunctus est: teste eodem Zosimo, *lib.4.p.769.* & Idacio, *dictis Fastis Consularib.* qui addit, eius corpus cum magno fletu totius populi Ciuitatis deductum ad Apostolos die XIV. Kal.April. & post annum transtulisse ipsum matronam eius Achaiam ad Hispanias, pedestri itinere scil. Igitur gentilitiarum & agonotheticarum possessionum nomine, quas fisco tum ex mandato Theodosij Imp. Cynegius vindicabat, exorti videntur delatores, aliquot ex Senatoribus Alexandrinis deferentes, tanquam possessiones iuris templorum possidentes, pariter vt in *sp.l.24.* simili de causa delatores exorti. In quos Cynegius insurgendum putauit, securitati Senatorum Alexandrinorum studens. Quare Theodosius illius hâc parte acta, statutáque *hâc l.* firmatum iuit, non sine testimonio propensi & amici in Cynegium animi. Quod luculenter etiam ostendunt ea quæ memorat Libanius *orat.* ὑπὲρ τῶν ἱερῶν *p.* 100. vbi ad Theodosium verba faciens ait, Cynegium defunctum à Theodosio, laudibus coronatum, móxque Amicum eius vocat. Συναγορεύσει δέ μοι καὶ τετελευτηκώς, ὁ τοῖς παρὰ σοῦ στεφανούμενος ἐπαίνοις Κυνήγιος: Et mox. καὶ τιμῶν φίλον τίθης νόμον. Quo etiam Libanij loco memoratur Cynegij huius PP. Edictum aduersus ingredientes in Iudicum domos: quod Libanius à Theodosio firmari contendit: pariter vt *hâc l.* Edictum eius alterum in delatores firmatum it. Neque verò Cynegium defunctum tantum laudibus prosequutus Theodosius M. verùm etiam viuentem atque in os eius: *Iustitiâ*, inquit, *& æquitate, quâ notus es* in *l.15. sup. de accusation.* Et hæc quidem ita se rectè habent ad historicam *huius legis* Interpretationem & Alexandrinam historiam: quibus addatur. Primò id quod Zosimus ait, Datum negotiũ Cynegio in Ægyptum misso à Theodosio, vt *Maximi imaginem* conspiciendam publicè Alexandrinis proponeret & consortem eum imperij factum declararet; de quo etiam ad *l.vn. supr. qui ad stat.conf.* Imò Libanius *Orat. ad Theod.* 12. *Morell. pag.* 592. indicat Alexandriæ hoc tempore tumultuatum, & Alexandrinos in Theatro aduersum Theodosium maledicta iecisse, Maximúmque in Ægyptum publicè vocasse.

Tandem obseruandum, biennio post *hanc leg.* Templum Serapidis Alexandriæ Theodosij Imp. edicto destructum, de quo videndi Historiæ Ecclesiasticæ Scriptores, & Marcellinus, *Chronico A.389.*

XX. * Imppp. THEOD. Arcad. & " Honor. AAA. Flauiano PF. P."

PLERISQVE mancipia vaga", tacita" fideicommissa, bona vacantia & caduca monstrantibus", quies possidentibus abnegatur: ideóque præcipimus, vt omnium Officiorum periculo custodiatur, Vicarij etiam atque Ordinarij" cognitores moneantur", eâ animaduersione propositâ, quæ non facultates eorum sit expetitura, sed sanguinem, vt nullum huiusmodi" Rescribtum Mansuetudinis Nostræ, nec si specialis super hoc Adnotatio proferatur, nisi vnà cum delatore, suscipiant: vt de animo eius & facto, vel impletis probationibus vel desertis, iuxta constituta Legum quæ super hoc iamdudum à Diuis Principibus † lata sunt, iudicetur. PP. VI. Id. April. Arcad. A. II. & Rufino Coss. [392.]

NOTÆ.

* Abest hæc lex à *Cod. Iust.*
" *Honorij* nomen tollendum: vtpote qui initio tantùm Anni proximi 393. Augustus à patre creatus fuit: teste Socrate *lib.5.c.24.* & Marcellino in *Chronico.*
" *Flauianus* P.P. sub Theodosio M. de eo vid. *Prosopogr.* & dixi ad *l.2. supr. de constit. Princip.*
" *Infr. tit. si vagum mancipium petatur.*
" De his *Tacitis fideicommissis* agitur, & *l.vn. de his qui se deferunt*: & *l.27. inf. de Episcopis.*
" Deferentibus.
" Id est Rectores prouinciarum.
" Quo mancipia vaga &c. à nobis donantur.

COMMENTARIVS.

POSTREMA hæc *hoc titulo* Constitutio est Theodosij M. & Sexta quidem de Delatoribus in genere; in specie verò de DELATORIBVS iudicio præsentandis, publicandis à petitore, qui rescriptum siue liberalitatem aliquam à Principe impetrauit, de bonis seu vacantibus vel caducis: pariter vt tres aliæ eiusdem Theodosij M. putà *lex* 12. 13. 18. *sup.*

¶ Hâc verò, nominatim duplex pœna statuitur: Prior in Officia & Iudices huiusmodi rescriptum, etiam specialis adnotationis, admittentes; non proscriptionis, verùm sanguinis, seu vitæ amissionis. Altera, delatoribus si probationes non impleuerint. Quæ, aliáque, ostendunt quantoperè securitati & *quieti* possessorum studuerit Theodosius M. ¶ Est & eo quoque singularis hæc *lex*, quod vacantibus & caducis bonis, quæ peti solebant, iungit ceu diuersa hæc duo, *vaga mancipia*, & *tacita fideicommissa*: etsi & ipsa alioquin sub illis comprehendantur. De prioribus est *tit. pecul.* 12. *inf. si vagum petatur mancipium.* De Tacitis fideicommissis, vid. *leg. Papiam Caducariam*, & *l.vn. inf. de his qui se deferunt.*

 XXI. * Impp.

XXI. * Impp. ARCAD. & Honor. AA. Laurentio Com. R.P.

SIt hæc mensura bona" poscentium, ne quis oblatis precibus, in petitione bonorum *Auri atque argenti* faciat mentionem. Ac ne generaliter in omnes hæc fuerit constituta, summis dignitatibus vsque ad Secundicerium Notariorum hoc seruari" decernimus, ceteris ab hâc licentiâ retentatis", *Ne dum nimia largitas tenditur, publica commoditas neglegatur*: ita vt si qui post hanc legem textum" impetratæ petitionis" adtulerit, effectu denegato frustretur. Dat. VIII. Kal. Mai, Constp. Arcad. IV. & Honor. III. AA. Coss. [396.]

NOTÆ.

- * Abest hæc *lex à Cod. Iustin.*
- *Laurentius* Comes R.P. sub Arcadio.
- Rufini fortè, in sp. *huius l.*
- An *fuerint* non: *hæc* mensura scil.
- Vt aurum atque argentum petere possint: *seruari* ergo, est reseruari.
- *Retentatis*, submotis.
- *Textus* Rescripti seu beneficij Principis.
- Auri atque argenti.

COMMENTARIVS.

ARCADII Imp. tres constitutiones sequuntur, putà hæc *lex* 21. & *lex* 23. & 24. *infr.* quibus bona petentium inhiationi occurrendum fibulámque imponendam putauit. Primam igitur hanc fibulam eis imponit, ratione rerum seu bonorum: Nempe, AVRVM atque ARGENTVM peti regulariter vetat. Sanè etiam Honorius Arcadij nostri frater profitetur *l.* 2. *supr. de Incorporat.* rarò facultates cum auro atque argento concedi, imò sæpiùs habitâ horum exceptione concedi. Cùm tamen Constans in sp. *l.* 4. *sup. de bonis vacantibus*: nullam separatam habuerit auri atque argenti rationem. Contrà, iam olim Alexander Seuerus, teste Lampridio, aurum & argentum nunquam dabat. *Dabat*, inquit, *hæc in beneficiis quæ famam eius non læderent, Bona punitorum; sed nunquam cum auro, argento, vel gemmis: (nam id omne in ærarium reponebat:) dabat. Præpositturis locorum ciuilium, non militum, dabat eas administrationes quæ ad Procurationes pertinerent.* Qui quidem locus integer ita vti feci interpungendus est. ¶ Simile igitur exemplum secutus *hâc l.* Arcadius; *Ratione* additâ, *ne dum nimia largitas tenditur, publica commoditas negligatur*: vbi *tenditur*, pro extenditur, pariter vt in illo Capitolini Cl. Salmasius voluit, *cùm oppressis fœnore possessoribus latiùs suos tenderet fines*; quanquam Alij tueri malunt, *teneret*. Peculiaris scil. ratio visa Auri atque Argenti, vtpote quod publicæ commoditates & necessitates, atque adeò ærarium Principis (vt in Lampridij loco) iis adiuvari maximè & facillimè possunt.

¶ Et quasdam tamen dignitates excipit *hâc ipsâ l.* Arcadius, à quibus Aurum atque Argentum ex bonis (proscriptorum fortè) peti posse definiit, summas, inquam, Dignitates vsque ad Secundicerium Notariorum, Auri atque Argenti scil. largitas summis Dignitatibus reseruata, id est Illustribus Viris: quos proximè sequebantur primi inter Spectabiles Primicerij & Secundicerij Notariorum, vt patet quoque ex ordine *titulorum, sup. lib.* 6. vbi post *titulos* de Dignitatibus Illustribus, *titulus primus* occurrit, *de Primicerio & Notariis.* Quomodo & in *Notitia Imperij* idem ordo obseruatur. *Secundicerius Notariorum, l.* 2. *sup. de Primicerio & Notar.* dicitur *sequens Primicerium Tribunus & Notarius.* Secundum inter Notarios gradum vocat Ammianus Marcellinus *lib.* 29. *circa princip.* Is eodem honore atque ordine quo Primicerius perfruebatur, vt docet *d. lex* 2. ac proindè si de consistorio sine administratione discederet, Vicariis pariter anteponebatur, & Proconsulib. æquabatur, ita vt tempore inter se contenderent. Pari igitur ratione *hâc l.* Aurum atque Argentum ex bonis (proscripti fortè) petere, vt Primicerio ita & Secundicerio Notariorum non minus quàm Illustribus permittitur: ac proindè Vicariis, aliisque id negatur: Verùm de Primiceriis & Secundiceriis his Notariorum plenè *suo titulo lib.* 6.

¶ Porrò non inanis coniectura est, pertinere *hanc legem* ad Rufini bona: de quo plenè dictum ad *l.* 14. 15. *suprà de bonis proscriptorum.*

XXII. * Idem AA. Firmino Com. R.P.

DIvi Patris Nostri statuta † renouantes, æternâ lege sancimus, Officium Palatinum quinquaginta auri libras de suis facultatibus exigi, si prius allegari diualia Rescribta permiserit, quàm delator in iudicio fuerit constitutus. Dat. VI. Kal. Nou. Med. Honor. A. IV. & Eutychiano Coss. [398.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iustin.*
" *Firminus* Comes R.P. sub Arcadio sanè; ita quoque Anno prox. 399. in *l.25. infr. de susceptorib.* habetur Firmino Com. R.P. Atenim hoc ipso Anno in Inscriptione *l. vlt. infr. de coll. fund. patrim. & l.1. Cod. Iust. de locat. fund. fiscalium* : & *l.2. supr. de domibus ad rem priuat.* (quæ cum *hâc* fortè coniungenda est) habetur *Com. S.L.*
† Intelligit Theodosij *l.12.13.20. supr.* & si quas similes.

COMMENTARIVS.

HONORII Imp. octo constitutiones sequuntur, putà hæc *lex*, & *lex* 25.26.27.28.30.31. *infr.* Quibus tum petitorum libidini variis 29. rationibus occurrit, tum delatoribus. *Hâc* sanè, vt & *l.30. infr. Delatores* à petitoribus iudicio præsentari iubet, antequam rescriptum quo bona eis à Principe donata sunt, allegari, & effectum sortiri possit, confirmatis nominatim patris sui Theodosij Magni super hoc constitutionibus, putà *l.12.13.20. supr.* & si quæ similes super hoc processerunt: Pœnâque propositâ Officialibus Comitis R.P. 50. librarum auri, nisi id obseruauerint, id est, si allegari priùs passi fuerint apud se (vti moris erat) beneficium seu rescriptum Principis quàm delator exhibitus fuisset.

XXIII. * Idem AA. Studio Com. R.P.

NE quis proscribtorum bona, vel eorum qui publicam videntur" excepisse sententiam, intra biennium æstimet postulanda: abstineant facultatibus intra id temporis expetẽdis, vt aut proprias quis recipiat, si (vt nobis ingenitum est) duriores casus & tristiorem fortunam Imperatoria humanitate molliamus: aut tum demum postulet, cùm iam fiscalem potius quàm proscribtorum expetisse noscatur. Si quis autem petendas proscribti vel deportati intra biennium crediderit facultates, careat fructu liberalitatis Augustæ: ita vt, nec instruantur huiusmodi petitiones, nec si temerè instructæ fuerint, & sub specialis beneficij munificentiam" nostram prouocauerit" liberalitatem, habeant aliquas vires indulta. Dat. XIV. Kal. Feb. Constp. Vincentio & Frauitta Coss. [401.]

NOTÆ

* Repetita hæc *lex* totidem verbis *l.17. supr. de bonis proscriptorum.* Eam confirmauit posteà Honorius, *l.29. infr.*
" *Studius* Comes R.P. sub Arcadio. Hic idem postea P.V. Constantinop. fuit. v. *Prosopogr.*
" *Videntur excepisse*, id est, exceperunt: vid. *Gloss. Theod.*
" Locus hic, & *hic*, & *d. l.17.* corruptus, ita restituendus: *&, sub specialis beneficij munificentiâ, nostram prouocauerint liberalitatem.*

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc *hoc titulo* Arcadij Constitutio est, repetita *titulo de bonis proscriptorum*, quámque Honorius posteà confirmauit *l.29. infr.* honestissima; quâ petitorum libidini alteram fibulam imponit, ratione temporis, quàm prolixiùs *tit. de bonis proscriptorum* edisserui: vnde dicta hùc deriuari possunt.

XXIV. * Idem AA. & Theod. A. Anthemio PF.P."

PRo" inclyti" Principis Constantini sanctione, † quam nos etiam hâc lege roboramus, in his possessionibus, quæ velut" de Patrimoniali, vel Reipublicæ aut Templorum, aut cuiuslibet huiusmodi tituli, iure subtractæ", à nostrâ liberalitate poscuntur, cesset penitùs delatorum nomen infestum", omnésque se ab hâc nefariâ" petitione retineant": scientes, nullum ex hoc posse fructum adquiri, sed huius decreti violatores sacrilegij" pœnam contrahere. Dat. VIII. Id. Nou. Stilicone II. & Anthemio Coss. [405.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iustin.*
" *Anthemius* PP. Orientis sub Arcadio, v. *Prosopogr.*
" Id est, iuxta sanctionem.
" *Constantinus* inclytus Princeps.
† Hæc *lex* non extat.

" Hic

'' Hic color,hic obtentus fuit..

'' Olim ſubtractæ, & à priuatis vindicatæ. occupatæque.

'' *Infeſtum* delatorum nomen vocat,quod ſcil quietem & ſecuritatem poſſeſſorum infeſtat.

'' *Nefaria* petitio eorum qui quietem poſſeſſionem aliorum infeſtant.

'' *Retinere ſe* ab aliqua re,pro abſtinere,temperare.

'' De hac *Sacrilegij* pœna & voce dixi ad *l.*15.*ſup.h.tit.*

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc ſeu poſtrema *hoc titulo* Arcadij Imp. Conſtitutio eſt, aduerſus PETITORES & Delatores, quâ tertiam Petitorum & Delatorum libidini fibulam imponit: Nempè peti vetat à Principe poſſeſſiones à priuatis ſcil.poſſeſſas, quæ olim vel iuris patrimonialis,vel Reipublicæ vel Templorum, vel ſimilis alicuius iuris fuiſſe dicuntur, confirmatâ hâc parte Conſtantini Imp. ſanctione.Scilicet, quod iam ſæpè notatum,à Conſtantini M. temporibus, vt patrimonialia,ita & Reipubl.iuriſque Templorum prædia quamplurima, non modò à Principibus priuatis vendita donatáve fuerant: de quo *l.*2. 8.*ſupr. de iure fiſci,l.*6 *ſupr. hoc tit.l.* 1.*ſupr.de locat. fund. iuris Emphyt. Reipubl.& Templ.* verùm etiam priuatâ authoritate occupata. Quò propriè *hac lex* ſpectat, quod de lucis Templorum, etiam Aggenus Vrbicus ſcripſit *in Frontinum,p.*78. Quare ſubinde exorti Petitores, & Delatores,qui huiuſmodi bona,tanquam fiſco aut Reipubl. perperàm *ſubtracta*, ſibi poſcerent: Quorum fauces & auiditatem ſubindè Principes reprimere neceſſe habuêre. In his Theodoſius M. *l.* 19.*ſupr.* vt exiſtimo, Honorius iam antea *l.*41. *infr. de operibus publ.* posteà tamen aliter in ſp. *l.*20. *inf.de paganis* & Arcadius *hac l.* quâ *Delatores* maximè inſectatur: cùm tamen Zoſimus auctor ſit *lib.* 5. in Geſtis Anni 398. *p.* 789. & in Geſtis Anni 404. *p.*800. ſub Arcadio Imp. cùm Eutropio obnoxius ageret,mox & Eudoxiæ,coniugi,ingentem συμφορὰν calumniatorum & delatorum καταφυέντων, exortam,qui bona deferrent, peterêntque, facili ad hæc Principe. Inſignis eſt cùmprimis locus ille Zoſimi, vbi nominatim agit de bonis tanquam vacantibus per ſummum nefas petitis, & à Principe impetratis,cùm tamen ſupereſſent defunctorum liberi,parentéſque. Quod *ſuperiore leg.* ab Arcadio emendatum cenſebat Scipio Gentilis *lib.*1. *de coniurat.p.*68. ſed malè: nam & *lex* illa anterior eſt eo quod Zoſimus narrat illo loco: neque *lex* illa eſt de bonis vacantibus, verùm de bonis proſcriptorum.

XXV. * Idem AA. ad Theodorum PF.P.''

CVM per Illyrici'' partes'' Barbaricus'' ſperaretur'' incurſus, numeroſa incolarum manus ſedes'' quæſiuit externas'',in cuius ingenuitatem adſidua petitorum ſolet libido graſſari, eíque inlicitè iugum ſeruitutis imponere: Igitur perſcribtum'' Tua Sublimitas recognoſcat, vt Illyricianos omnes, quos patria complectitur,vel alia quælibet terra ſuſceperit'', petere non liceat. Dat. IV. Id.Decemb. Rau.Baſſo & Philippo Coss. [408.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* etiam, velut ad horum temporum Hiſtoriam pertinens, à *Cod.Iuſtin.* Iungenda autem illi *lex* 2.*ſupr.de poſtliminio: & lex* 1.*ſupr.de litorum & itin.Cuſtod.* Imò & *lex* 3. *Cod.Iuſt.de commerciis*: vt puto & *lex* 8.*Cod.de Epiſcopali aud.*

'' *Theodorus* PP. ſub Honorio A.D. 408. & quidem Italiæ, in qua Præfectura Illyricum quoque Occidentale fuit. vid. *Proſopogr.*

'' Occidentalis.quod Honorio *huius l.* auctori parebat.

'' *Partes*, propriè v.*Gloſſ.*

'' Gothorum &c.

'' *Speraretur*, id eſt, timeretur: vt in illo Virgilij 4.*Æneid.*

——— *Si potui tantum ſperare dolorem.*

Eodem ſenſu ſæpè apud veteres ICtos. *l* 66.*π.de rei vindicat.l.*3.*§.ſi legatarius, π. ſi cui plus quàm per leg. Falcid.l.*13. *in fin. π. de damno infr.* Suidas quoque refert Atticos τὴν ἐλπίδα de cuiuſvis euentus etiam aduerſi expectatione vſurpaſſe. v. *Gloſſar*

'' *Sedes*, id eſt, poſſeſſiones,& quidem meliores.

'' *Externas*, ſiue in eadem patriâ & diœceſi: ſiue extra eam,in alia qualibet terra,vt *ſine legit.*

'' Hinc *ſuſceptorum* vox hac in re propria: vid. *Gloſſ.*

COMMENTARIVS.

SECVNDA hæc *hoc titulo* Honorij Conſtitutio eſt in PETITORES: quâ eorum *libidini* (vt *h.l.* vocatur) auiditati,frœnum iniicit. Quæ quidem pars eſt prolixioris & humaniſſimæ conſtitutionis Honorianæ, vnde deſumptæ ſunt duæ præterea *hoc Codice* Conſtitutiones, putà *lex* 1. *ſup. de litorum & itinerum cuſtodia*: & *lex vlt.ſupr.de poſtliminio*: Imò & Tertia,vt exiſtimo,putà *lex* 3.*Cod. de commerciis*: tandem & Quarta,vt cenſeo, *lex* 8. *Cod.de Epiſcop.aud.* quæ proinde omnes huic noſtræ coaſſandæ veniunt. Ea conſtitutione Honorius Imp.cæſo Stilicone id vnum egit,vt quia Barbari Gothi &c. Orbem Rom. laceſſiſſent, ac nominatim *Illyricum Occidentale*, vt inquam, commercio,communioni, communicationi, charitati denique Chriſtianæ,& mutuo, ſic vt dicam, compaſſui

passui, consultum iret, econtra prouincialium ipsorum Barbaræ in se inuicem immanitati & feritati occurreret, idque partim rerum, partim personarum respectu: Rerum, inquam, hinc scil. perniciosam litorum & portuum Illyrici custodiam, quam Stilico instituerat, ne ex Oriente ad Imperium Occidentale pateret accessus, submouet *d. l. 1. de literum & itinerum custodia*: vt frequentior esset diuersarum mercium commeatus, & eundi ac redeundi libera esset facultas. Hinc *d. l. 3. Cod. de commerciis* nobiliores ac ditiores mercimonium exercere vrbibus perniciosum prohibet, quia difficile & graue est plebeio cum Nobili commercium. Ad *Personarum* verò respectum pertinet hæc *lex & d. l. vlt. sup. de postlim.* Nempè cum personarum quarundam status hàc tempestate periclitaretur, quarundam auiditate seu libidine necessitates alienas captantium, qui nihilo minùs in conciues suos sæuirent quàm Barbari: huic quoque rei & vel maximè consulendum credidit Honorius Imp. Erant scilicet qui obtentu vestium vel alimoniæ miseris prouincialibus ad se confugientibus præbitorum, vel etiam ob redemptionis pretium à se depensum, eos in seruitutem seu statum seruilem deductos vellent. Itaque huic rei opitulari instituit Honorius *d. l. vlt. sup. de postliminio*: Huc pertinet quoque *lex vn. sup. de Ingenuis qui tempore Tyranni seruierunt lib. 5. t. 6.* Imò erant qui vagis tantùm incolis ob metum Gothici exercitus, inlicitè iugum seruitutis imponere vellent, idque etiam à Principe petere auderent. Id quod hoc capite prohibere visum Honorio: vetito quoquam Illyriciano peti in seruitutem. Ergo neque præiudicio alimentorum aut redemptionis aut habitationis seu incolatus, tandem neque obtentu petitionis aut rescriptionis, quemquam in seruitutem duci petiue voluit Honorius. Quod tamen hâc tempestate nonnulli volebant, agebántque: exercitúmque id paulo post etiam, teste Saluiano, *lib. 5. de Gubernat. Dei, p. 159.* loco huic quàm conuenientissimo; qui in eum morem inuehitur grauissimè. Et hæc quidem tùm huius capitis, tum integræ Honorianæ constitutionis, vnde hoc caput desumptum est, continentia est.

¶ Quod historicam Gothorum in Illyricum Irruptionem attinet, de qua *hâc l.* disertè agitur, id iam plenè alibi explicatum est *ad l. 1. sup. de literum & itin. custod.* & *d. l. vlt. sup. de postliminio.* Videatur de hoc inter alios Sozomenus, *lib. 9. c. 4.* Socrates, *lib. 7. c. 10.* *Illud grauius*, inquit, *& acerbius, quod additur huic malo seruilius malum: nam suscipiuntur aduena, fiunt praiudicio habitationis indigenæ: exemplo quodam malefica illius potentis, quæ transferre homines in bestias dicebantur: Ita & isti omnes, qui intra fundos diuitum recipiuntur, quasi circei poculi transfiguratione mutantur: Nam quos suscipiunt vt extraneos & alienos, incipiunt habere quasi proprios: quos esse constat ingenuos, vertunt in seruos. Et miramur, si nos Barbari capiunt, cùm fratres nostros nos faciamus esse captiuos.* & quæ sequuntur.

XXVI. * Impp. HONOR. & Theod. AA. Maximo Com. R.P.''

ANTECEDENTIVM temporum constituta † firmamus, vt carere se fructu impetrati nouerint, qui contra geminatam præceptionem contenderint: Nec cuiquam liberum permittatur arbitrium, instructionis sollemnitate transgressa, quicquam INPROBUM'' de Nostra Clementia flagitare, cùm oporteat instructionis luce euidenter agnosci'', cuius'' æstimatio meritum ponderandum sit, quod Nostrâ Munificentiâ relaxatur.'' Dat. VIII. Kalendas Aug. Honor. X. & Theod. VI. AA. Coss. [415.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iust.*

'' *Maximus* Comes R.P. sub Honorio Imp. Dicitur Comes S.L. *L. vlt. Cod de commerciis*, quæ lex tamen potius tribuenda videatur Theodosio Iun. arg. *l. mercatores 4. eod. tit. de commerciis.* Hic est Petronius Maximus Comes sacrarum remunerationum per triennium: Idémque pòst, Præfectus Vrbis: cui statua & inscriptio posita Romæ ab Honorio, Theodosio, & Constantio: *p. 449. n. 7.*

† Intelligit *legem suam 2. sup. de Incorporatione*: ante 20. annos datam.

'' *Contra geminatam præceptionem* est, contra iteratam iussionem.

'' *Improbum* est quod improbè petitur. Sic omninò Claudianus in eadem re, loco quem quoque laudabo ad *l. 27. inf.*

—— paruo non improba litera libro
Absentum condonat opes ——

'' *Agnosci*, pro cognosci. v. *Gloss.*

'' Id est cuius rei. '' *Meritúmque.*

'' *Relaxatur*, id est conceditur, relaxari petitur, *h. l. & l. vlt. sup. de Incorporat.*

'' Eodem hoc die, iisdem Coss. data ad Grachum P.V. *lex 10. sup. de diuers. offic.* seu *l. 5. Cod. Iust. eod. tit.*

COMMENTARIVS.

TERTIA hæc *hoc titulo* Honorij Imp. Constitutio est, PETITORVM auiditati occurrentis: firmatâ anteriore super hoc ipso constitutione suâ: putà *l. 2. sup. de Incorporatione*, quæ ante 20. annos data est A.D. 395. pariter vt *d. l. vlt. Cod. de commerciis* quæ huic Maximo inscribitur; vetustas leges idem Imperator seruari iubet. Id. scil. requirit Honorius, vt qui quid petiit & impetrauit à Principe, impetrato potiri, petitióque effectui tradi possit, post impetrationem ad se Imperatorem mittat Instructionem, quàm *Instructionis lucem* vocat, id est, Breuem, Inuentarium, Descriptionem bonorum petitorum, quod & ipsum tertia adhuc *lege* constituit, putà, præter

hanc l. & *d.l.2.l.3. sup. de incorporatione*: In hoc diuersus ab aliis oonnullis Imperatoribus, qui ne peti quidem ante hanç instructionem quidquam voluerunt: vt Valens Imp. *l.* 11. *sup.* Gratianus, apud Symmachum, *lib.*10. *ep.*55. (cuius verba retuli ad *d.l.*11.) Theodosius M. *l.*14.16.*sup.* Theodosius Iun. *l.vlt. sup. de bonis vacantib.* Et rationem addit Honorius, nempe quod ex Instructionis luce euidenter agnosci debeat & possit, cuius æstimationis & meriti sit quod petitur: ne alioquin improbum qoid & immodicum petatur. Ad euodem sanè quoque finem Honorius alteram cautelam inuexit *d.l.2.* & 3. nempe, peti quidem bona ante Instructionem permisit, sed Impetrationem non antè effectui tradi voluit, quam secundatio præcepto primam concessionem confirmauerit, de quo ad *d.leg.*2. pleoiùs. Et fortè hæc ipsa videri possit seotentia *huius leg. in pr.* ibi, *qui contra geminatam praeceptionem contenderint*: id est, qui non expectato secundario præcepto bona petita occupauerint. Secundarium igitur præceptum hâc in re requisiuit Honorius, & quidem Principis, *d. l.* 2. qui postea tamen secundarium Comitis R. P. præceptum sufficere voluit, *d.l.3. seu vlt. de Incorporatione.*

¶ Interim quicquid *hâc leg. & similibus* Honorius caueat, notandum hîc est, qnod Olympiodorus apud Photium in Gestis Anni 414. scribit, Constantium vna postulatione *ἐν μιᾷ αἰτήσει* vniuersa Heracliani bona ab Hoootio accepisse.

¶ 1. *De* TEMPORE *quod datum contradictori rei domino, ad se defendendum, & ad Comitatum veniendum.* 2. *de* VIVENTIVM *non conuictorum, non damnatorum, bonis non petendis.*

XXVI. * Idem AA. Largo'' Proc. Afric.

QVICVNQVE ex præsenti die, sub specie caducorum'', quæcunque bona putauerit postulanda, eadémque consensu nostræ liberalitatis acceperit, siue supplicis'' Rescribti auctoritate nitatur, siue elicitis specialiter apicibus Adnotationis'' expressæ, cùm ad Transmarinam'' prouinciam vel prouincias, in quibus sunt patrimonia constituta peruenerit, & contradictionem domini, per quamcunque personam rem propriam defendentis, acceperit, effectum adepti benefici suspensâ exsecutione non peragat, & ad Comitatum'' spondentem venire immaturâ professione non vrgueat: Immo ille qui pulsatus'' fuerit, institutum'' sibi integri anni spatium recognoscat, idoneum satis tempus muniendæ congruæ'' tractatibus'' litis, & instruendi, quem deserit, laris habiturus, nec ad iacturam veteris dominij sub iniuria propriæ festinationis artandus; omnium Iudicum, quos locorum ratio exegerit implorari, publico muniendus auxilio, vt prædæ inbiantium'' non dedatur. Quem si mora forsitan pro voluntate prolixior delectarit, nec intra anni metas quas fiximus, ad Inlustris Viri priuatæ rei Comitis examen occurrerit, sciat seipsum in se'' tulisse sententiam, nec subeundi vltra certaminis experiendam esse fortunam. Cui si per impugnantium profectionem'' circumdato'' ad Comitatum pergere, aut peruenire liberum intra curricula præfinita non fuerit, apud quemcumque Iudicem contestatis querelis, & euidenter probatis, præiudicio contractæ non suo vitio tarditatis exutus'', & de factionis'' auctore vindictam congruam prosequatur. ¶ Illud sanè præ ceteris'' prouidæ cautionis habiturus, vt statuto tempore legitimam'' personam sui probaturus adueniat, non inlusor vtilitatis alienæ, nec futuræ disceptationis circumscribtor occurrat. ¶ Cum verò intra contiguas'' vicinásque prouincias bona aliqua expetuntur, quorum contradictor potuerit inueniri, ad præbendam inter legitimas personas audientiam, & exercendum inter partes iure conflictum, ex die conuentionis perlatæ in notitiam pulsatorum'' sex mensium spatium præcipimus custodiri, cuius euentum examinis adsertor iuris proprij debeat præstolari. ¶ Viuentium quoque bona'' CONpetendi licentiâ vindicamus, qui criminibus, in'' quibus videntur'' argui, nec iudicio conuicti, nec sententia probantur addicti, &c. Dat. v Id. Octob. Rau. Honor. x. & Theod. vi. AA. Coss. [415.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.* Iungenda autem huic, *lex* 28. *prox. inf.* & *l. vlt. sup. de Incorporatione.* Hanc *leg.* suam memorat & confirmat idem Honorius *l.* 1c. *an f. inf.*

'' *Largus* Proconsul Africæ sub Honorio, cui inscribuntur *dicta leges.*

'' Hâc generali *Caducorum* appellatione veniunt etiam vacantia: Denique omnia quæcunque cadunt in fiscum.

'' 2e. *Simplicis.* Nempè *simplici rescripto* opponuntur hîc *eliciti specialiter apices*, & *Adnotatio expressa*, de quo mox plura.

'' De his *Adnotationib.* dixi semel ad *l.* ......

'' *Transmarina* prouincia, id est Africa: cuius Proconsuli *hac lex* inscribitur; data ex vrbe Rauenna: cuius respectu transmarina prouincia Africa.

'' De

" De *Contradictore*, mox rursum *infr.vers.cum verò.* v. quæ *suprà* notaui ad *l.11.*
" *Comitatus* Principis : vbi Comes quoque rei priuatæ erat, vt sequentia ostendunt.
" *Pulsatus*, id est in possessione sua turbatus, inquietatus, conuentus : ita mox rursum *sub fin.* v. *Gloss.*
" Pro *præstitutum*, vel *indultum*.
" *x. Congruè.*
" *Tractatus*, sunt instrumenta, probationes, documenta.
" *Inhiantium* vox, de petitoribus : & inhiationis, *l.15.supr.* vbi dixi.
" *In se ferre sententiam*, *h.l.& l.30.in fin. infr.* Sic & D.Paulus de hæretico post vnam & alteram admonitionem deuitando ad *Titum c. vlt. v.11.* εἰδὼς ὅτι ἐξέστραπται ὁ τοιοῦτος καὶ ἁμαρτάνει ὢν αὐτοκατάκριτος : vbi Tertullianus *sibi damnatum* interpretabatur. Similis formula *canone 18. Codicis Africani : Si autem ad Concilium vniuersale anniuersarium occurrere noluerit, vt vel ibi causa eius terminetur, ipse in se damnationis sententiam dixisse iudicetur.* Videndus & *canon 29. eiusdem Codicis.* Eadem formula vsurpata & de his qui vim vitæ suæ inferrent à Tertulliano *Apologetico*, & Apuleio *lib 8.*
" An *porrò factionem*, vt infrà?
" *Circumdato*, id est, costricto, impedito.
" *Exutus*, id est, liberatus.
" *Factio*, de impedimento obiecto, quominùs quis in iudicio seu iure se sistat.
" Id est, ante omnia hanc prouidam cautionem habiturus, seu prouidè dispecturus.
" Quod legitimus sit dominus bonorum petitorum.
" Veluti in prouincia Venetiarum : & similibus.
" Id est, Conuentorum, vt *supr.*
* ALTERVM *huius l.* caput.
" *x. Bona à competendi licentia vindicamus.*
" Id est, de quibus.
" *Videntur* argui, id est, arguuntur, vid. *Gloss.*
" Reponendus hic Consulatus; vt exstat *dict.l.18.infr. prox.& d.l. supr.de incorporat. Honorio XII.& Theodos. VIII.* id est, Ao.D.418.

¶ i. *De* DELATORIBVS *iudicio sistendis.* 2. *inque* DELATORES *Secundò, vel Tertiò deferentes.*

XXVIII. * Idem AA. Largo PROC. Afric. Post alia.

DELATORES, sine quibus petitionem nullam aut inchoari, aut peragi iubemus, certà denuntiatæ auctoritatis" condicione constringimus, vt ignoscendum sibi si semel probauerint delata, non ambigant : Periculosam verò sibi futuram esse victoriam iteratæ proditionis abrupto" periculo recognoscant : Sin verò tertia voce" detulerint, non probandum, sed pœnam sibi protinùs nouerint potius subeundam, &c. Dat.v.Id.Octobr. Rau. Honor.XII.& Theod.VIII.AA.Coss. [418.]

NOTÆ.

" Et hæc lex abest à *Cod.Iust.* Et iungenda ei *lex 27.supr.& d.l.vlt.supr.de Incorpor.*
" *Largus* Proc. Africæ sub Honorio.
" *Auctoritas* hac *leg.& l.31.32.infr.* pro Iussione Imperatoria : vid. *Paratitl. de constit. Princip.*
" *Abruptum* periculum : hac voce vtitur Am. Marcellinus *lib. 14.15.p.50.* & Aurelius Victor. vid. Lindenb. *in Am Marcellinum p.67.*
" Et vice.

COMMENTARIVS.

QVARTA, Quintáque hæc *hoc titulo* Honorij constitutio est, vtraque inter se coniungenda simùl & *l. vlt. supr. de incorporatione* : Sunt enim hæ tres *leges*, vnius & eiusdem Honorianæ constitutionis partes : quâ is prolixè tùm fisci vtilitati, tùm possessorum securitati aduersus petitorum inhiationem, & delatorum proditiones consultum voluit : Fisci, inquam, vtilitati aduersus petitorum improbas & immodicas petitiones, quò pertinet *d. l. vlt. supr. de incorporatione* : Possessorum verò securitati aduersus petitorum inhiantium prædam, *leg. 27.* aduersus delatorum proditionem, *leg. 28.* Igitur Honorius priore *l.27.* duobus frænis iniectis petitorum prædæ & inhiationi, possessorúmque securitati consultum it : non tantum *si simplex* (nam ita rescribendum) rescriptum quis impetrauerit : sed & si specialem adnotationem & expressam. *Rescriptum simplex* erat, cui solus Quæstor subscribebat, his fermè verbis, *QVÆSTOR LEGI* : vt constitutionibus Iustini & Tiberij *de adscriptitiis*.

At specialis adnotatio, *h. l. & l. 2. sup.* cum ipse Princeps libello subscribebat, vt in *Nouella* Valentin. *de homicidio casu facto*, vnde adnotatio manus Principis *l.52. infr. de hæreticis* : adnotatio nostra, *l.47. eod.tit.* adnotatio sacra, *l.41. infr. de op. publ.* Eliciti specialiter apices Adnotationis expressæ, *hâc leg.* de quo plenè sup. *paratitlo de diuersis rescr.* Primum frænum est ratione & fauore *Possessorum*; scilicet iustum *Temporis* spatium, possessoribus bonorum, quæ ceu caduca petita & à Principe donata sunt, datur, ad sese defendendos. *Contradicendi* scil. seu opponendi sese potestas libera his qui in possessione bonorum erant, quæ à Principe donata fuerant : quod etiam ex singulari Ammiani Marcellini loco *lib. extremo p.498.* liquet, quem ad *l.11. supr.* produxi : & ex illa ipsa *l.11.& l. vlt. supr. de bonis vacantibus.* Eaque (quod etiam hîc notandum) contradictio seu oppositio per quancumque personam nomine domini fieri poterat : Domini, inquam absentis, per personam coloni, actoris, procuratoris, conductoris, qui absentis nomine possi-

dent. Igitur pro diuerſitate ſeu longinquitate locorum ſpatium illud *hac l.* tribuitur vt in aliis cæteroquin legitimis præſcriptionibus : quod etiam docet *lex* 13 *ſupr. de iure fiſci* : *l. 41. 63. infr. de appellat.* Nempè ſi in Tranſmarina aliqua prouincia bona donata conſtituta ſint, velut in Aſrica quæ vtique traoſmarina prouincia fuit, & *Idiot* diecbatur, de quo dixi plenè *ad l....* Italiæ reſpectu, ex cuius vrbe Rauanna, vbi tum Honorius Imp. eiúſque comitatus erat, hæc *lex* data dicitur; tum domino ſeu poſſeſſori bonorum donatorum Honorius *hac l.* anni ſpatium tribuit ad contradicendum, & propriam rem defendendam. Quod & ipſum rurſum ſtatuitur ab eodem Honorio *fine l. 30. infr.* Atque adeò ad Comitatum Principis veniendi : vbi Comes R.P. cuius ſenteotia excipienda erat. Si verò in contigua vicináque Comitatui Principis prouinciâ res ſit, ſex menſium ſpatium tribuit. In cuius capitis contextu multa ſingularia occurrunt.

Primò non eſſe arctandum poſſeſſorem, neque immatura profectione vrgendum ſeu iniuria properæ feſtinationis; verùm ſuſpenſa executione, dandum ei idoneum tempus ad muniendam congruè tractatibus litem, & inſtruendum quem deſerit larem. Quomodo & reo ad componendos mœſtos penates triginta dies indulgentur *l. 3. & l. vlt. ſupr. de exhib. reis.*

Secundò implorari poſſe Iudicum auxilium à poſſeſſore, ne prædæ inhiantium dedatur, ne ad iacturam Dominij arcteatur, id eſt, poſſeſſione expellatur, ſub iniuria properæ feſtinationis. Qui caſus addendus aliis, quibus nobile Iudicis officium implorari poteſt ad vim arcendam.

Tertiò, Poſſeſſori bonorum donatorum opponi non poſſe præſcriptionem ſuperiorem annalem, ſi per impugnantium profectionem circumdato ad Comitatum pergere aut peruenire intra annum præfinitum non licuerit : vt cæteroquin qui per aduerſarij factum vel factionem (vt *hac leg.* vocatur) iudicio ſe non ſiſtit, præſcriptione repelli non poteſt : de quo *tit. x. ſiquis cautionibus in iudic. ſiſti:* & præiudicio tarditatis non ſuo vitio contractæ exuitur, vt *h. l.* eleganter dicitur. Vnde colligere licet, quanta tum temporis audacia petitorum prædæ inhiantium fuerit, qui non tantùm abſentium bona peterent, verùm etiam miſeris poſſeſſoribus ad Comitatum Principis veniendi aditum etiam præcludere ſuſtinuerint. Contrà, Claudianus inter *laudes Stiliconis* (penes quem Summa Imperij Honorij, cuius hæc eſt lex, erat) *lib. 2.* ponit

> —— *non indecores Ærarialaſſant*
> *Expenſa paruo non improba litera libro*
> *Abſentum condonat opes* ——

qui locus hic ſingularis eſt : nam & eò ſpectat *hac lex, & d. l. 29. 30. 31.*

¶ Alterum frænum quod Petitorum auiditati *hac l. 27.* ab Honorio iniicitur eſt, quod *viuentium* non conuictorum damnatorúmque aliquo crimine bona peti vetet. Quod & ipſum vetitum rurſùs ab eodem Honorio *l. 29. infr.* Et hæc quidem de *l. 27.* & de frænis quæ inhiantium ſeu petitorum prædæ obiicienda credidit Honorius.

¶ Idem & DELATORIBVS occurrendum putauit *l. 28.* duobus circa eos conſtitutis : Primò (quod & ipſum pro fræno Petitorum auiditati poſitum) Delatorem à petitore iudicio ſiſti iubet, antequam petitio inchoetur vel effectui tradatur, de quo ſunt decem prætetea *hoc Codice* conſtitutiones : de quo ſemel ad *leg. 8. ſup.* Secundò, non ſine periculo ſecundam ſeu iteratam delationem quem inſtituere poſſe. Tertiò, deferentes ne audiri quidem vult, verùm pœnam iis protinus imponi : Cùm tamen Theodoſius M. pater eius audiri quidem eos voluerit, ſed tamen ſupplicio capitali affici, etſi vera detulerint, *l. 13. ſupr.* vbi plura. Artem ſcil. delatoriam exercentibus odium ſuum indixêre boni Principes ; Nemo elegantiùs & deteſtatiùs quàm Honorius *h. l.* cuius elegans gradatio notanda eſt.

¶ VIVENTIVM *bona, quanam & quando peti poſſint?* 1. *Nonniſi* proſcriptorum; 2. *Nonniſi* poſt biennium : 3. *Nonniſi* vnius : 4. *Non ex* Edictis pendentibus. 5. *Non ex* priuatorum contractuum inficiatione.

XXIX. * Idem AA. & Conſtantius A. Palladio PF.P."

NVLLVM patimur conpetitioni ſubiacere *Viuentem*, niſi quem crimini obnoxium capitalis ſententia deportationi addixerit, vt ademptio facultatum pœnam præmiſſæ indignationis adcumulet". De quibus tamen, ſicut Diuali ſanctione † decretum eſt, competi per biennium nihil iubemus. ¶ Vno tamen petitorio" ſingulorum bonuſcula" iubemus adſcribi, nefas eſſe cenſentes, plurimorum vno pittacio" poſtulari ſub inlicitâ cupiditate fortunas. ¶ Ex Edictis etiam pendentibus nullas conpetitionis cauſas iubemus inferri; cùm vix" ſubiurgij ſit contumeliis Edictum, nec" exiſtimationem latentis" inceſſet, Criminalis verò programmatis tenor, hanc tantum" ferat" de iure cenſuram, vt inter reos adnotato non tam" cenſum" debeat transferre", ſed" famam'. ¶ Ex priuatorum quoque ſollicitudine contractuum, qui fruſtrà 'negantur, illis plerumque perſonis, à quibus publici muneris iniuncta curantur, nullum fomitem calumniæ" patimur litis accendi : Cur enim continentiam" venditionis" alienæ inquiſitio Palatina timetur? Quinquaginta ſanè libris auri multandum ſe Palatinum diſcat Officium, niſi legis huius ſalubre decretum perpetuâ executione ſeruauerit. Dat. VIII." Id. Iul. Rau. Euſtatio & Agricola Coss. [421.]

NOTÆ.

NOTÆ.

* Iungenda huic est *lex prox. 30. infr. & lex vn. sup. de quinquennij praescr. lex 23. sup. de bonis proscriptorum*: Ex hâc desumpta vel interpolata est *lex 3. Cod. de requir. reis*: ex *l. prox.* l. 4. *Cod. de bonis vacantib.* ex *d. l. 23.* lex *vlt. Cod. de iure fisci.*
'' *Palladius* PP. sub Honorio: sed non Orientis, vt perperàm habet Cod. Iust. *d. lex vlt. C. de iure fisci. Vid. Prosopogr.*
'' Id est, si pœnam ademptio facultatum sequatur.
'' Arcadij *l. 23. sup.*
'' *Petitorium* vocum, mox pittacium, *πιττάκιον* Olympiodoro, apud *Photium*: vbi de Heracliani bonis à Constantino petitis.
'' *Bonuscula.* Sidonius *lib. 9. ep. 6. Retractare, quantum de bonusculis auitis paternisque, sumptuositas domestica Charybdis abligurisset.* Sic & *Rescula* dicuntur.
'' *Pittacium*, paulò suprà *petitorium.*
* *Lex 3. seu vlt. Cod. de requir. reis.* hinc interpolata est.
'' *Exsurta iurgiis & contumeliis*, id est, *in pecuniariis causis*, vt mutatum id *Cod. Iust. Iurgium* de priuatis causis seu ciuitatibus, *contumelia* de priuatis delictis.
'' *Nec* id est, nequidem.
'' Seu latitantis, qui edicto citatus est.
'' *Cod. Iust.* planè contrà; *hanc*, inquit, *tacitam ferat de iure censuram, vt inter reos adnotati non tantum debeat patrimonium transferre, sed & famæ existimationem lædere.*
'' *Inferat.*
'' *Non iam*, cui respondet mox, *sed.*
'' *Tantam*, Cod. Iust.
'' *Censum*, id est, patrimonium, vt habes *C. Iust.*
'' Vox hæc verbis quoque illis, *sed famam*, respondet. Quod cùm Triboniano non placeret, peculiare verbum verbis illis, *sed famam*, aptauit; *lædere. Transferre* est alio traducere, *μεταφέρειν*, & sic famam, (bonam scil.) aliò transferre, id est, *malam*. Contrà, *famam proferre.*
'' Respondet hæc aduersatiua illis sup. *non iam.*
'' Id est, perperam.
'' *Famam* Tribonianus substituit *famæ existimationem*: quo nil opus erat, *fama* absolutè pro bona: vt in illo

——— *Famam extendere factis.*

est contrà vbi absolutè pro *mala.*
'' *Calumniosa litis.* '' Continentia *le contenu.*
'' *Conuentionis.*
'' Officialium Palatinorum Comitis R.P.
'' *VII. Kal. Iul.* Cod. Iust. *in d. l. vlt.*

¶ MORTVORVM *bona quando peti poßint, & impetrata effectui tradi: Nempe* 1. DELATORE *prius exhibito (de cuius etiam pœna aliquid additur)* 2. *& vnius Anni induciis possessori tributis ad ius suum allegandum.*

XXX. * Idem AA. & Constantius A. Palladio PFP. Post alia.

CADVCA *Mortuorum* bona tunc ad conpetitores'' iubemus ex nostrâ largitate transferri, si nullum ex quâlibet sanguinis lineâ vel iuris titulo legitimum reliquerit intestatus heredem. ¶ Eorum verò patrimonia mortuorum, qui vitæ suæ tempore diuersis conscientiam suam dicuntur polluisse criminibus, conpeti'' nequaquam debere censemus, nisi quos publicâ accusatione constiterit fuisse conuictos. ¶ Dummodo inpetrationis huiusce Rescribtum non priùs liceat allegari, quàm delator Palatino fuerit adsignatus Officio, nulli penitus satisdationi credendus. ¶ In quem, si concessa titubauerint'', calumniæ pœna referatur, quamuis hoc ipsum quòd voluit esse delator, pœnæ'' iam sit ex iure mancipium. ¶ Vbi tamen impetratæ conpetitioni'' auctoritas possessorem conuenerit, sicut iam generali lege † decretum est, per hunc'' vnum annum conueniendi'' ad Inlustre'' iudicium intemericatis facultatibus præstamus indutias, vt cognitione susceptâ substantiam'' sui iuris alliget.'' Qui si per anni metas, dissimulatis his suo vitio, non fortunæ casibus aduersantis, fraude defuerit, in se'' videbitur tulisse sententiam, &c. Dat. VIII. Id. Iul. Rau. Eustathio & Agricola Coss. [421.]

NOTÆ.

* Iungenda huic legi *lex superior* 29. aliæque quas ad *eam leg.* indicaui.
'' *Palladius* PP. sub Honorio Imp.
'' Orientis, *in Codicib. nonnullis Iustin.* malè.
* *Lex vacantia 4. Cod. de bonis vacantib. & de Incorporatione*, hinc desumpta est: mutata prima hac voce *Caduca* in *vacantia*, propter Caduca sublata.
'' *Ad fiscum*, C. Iust. resecatis etiam sequentibus illis, *ex nostra largitate*, propter petitiones sublatas.

* *L. vlt. Cod. de iure fisci*, hinc desumpta & interpolata est.
" *Fisci rationibus nequaquam competere, vel ab eo alienari.* Ita C. Iust. ob dicti rationem: de quo mox.
" Id est, non talia fuerint, & sic non fisco quæsita, quæ donari possent.
" *Mancipium* pœnæ.
" ϰ. *Competitionis.*
† *Leg. 27. sup.* intelligit.
" *Huic per vnum annum.* Sed nil temerè muto.
" *Conueniendi* pro simplici *veniendi.*
" Ad Inlustrem Com. R.P. vt docet *d. lex. 27.*
" *Intemeratis* facultatibus, id est, penes eum manentibus interim.
" *Substantia* iuris, est meritum, v. Gloss. *Th.*
" ϰ. *Alleget.*
" *Fortunæ* aduersantis casus.
" Dixi ad *d. l. 27.*

COMMENTARIVS.

SEXTA & Septima hæc *de Petitionibus bonorum* Honorij *hoc titulo* Constitutio est: quæ prolixioris Honorianæ constitutionis partes sunt, vna cum *leg. vnic. sup. de quinquennij proscript.* & *l. 23. sup. de bonis proscriptor.* quæ proinde hisce coassandæ veniunt. Eâ Constitutione Honorius Imp. prolixè & enixè, tùm Petitorum cupiditati occurrit, quò pertinet *lex. 29.* & pars *legis 30.* vt & *d. l. 23. sup. de bonis proscriptorum*: tùm Delatorum proditioni, quò spectat altera pars *d. legis 30.* tandem & Possessorum quieti consulit *fine legis 30.* & *d. l. vn. sup. de quinqu. proscript.* Tria proinde harum *legum* capita sunto. Primo capite, *Petitorum* cupiditati occurrit Honorius Imp. definitis bonis, quænam videl. quovè casu & modo peti possent: cum petitorum cupiditas nihil indiscussum relinqueret, omnésque deprædandi sinus pertentaret, & sine modo bona tanquam fisco quæsita sibi vindicaret, tùm viuentium, tùm & mortuorum. Igitur quænam Viuentium, quænam Mortuorum bona peti possent, definiendum sibi semel credidit Honorius. De *Viuentium* bonis primum, quæ variis occasionibus peti solebant: ac primum damnationis pœnâ capitali & criminis occasione. Igitur damnatorum viuentium bona Honorius peti vetat, quamlibet criminis damnatorum: nisi pœna deportationis affecti fuerint. Deportatio scil. bonorum proscriptionem secum trahit; & *vt hac l.* eleganter dicitur, *ademptio facultatum pœnam præmissæ indignationis adcumulat*: Neque minus à Constantino M. *l. vn. sup. de sent. passis & restitutis*, deportationis ipsum per se nomen rerum omnium spoliatio est. Idque ipsum comprobant *hoc Codice, lex 8. sup. de bonis damnat. l. 2. in f. sup. de vi: l. 3. de fisci debitor. l. vn sup. ne sine iussu Princip. l. vn. in f. sup. de Nili aggerib.* Viuentium equidem nisi criminis conuictorum, & sententia addictorum bona, idem Honorius iam antea peti vetuerat, *l. 27. in f. supr.* at nunc eorum tantum bona ῥητῶς peti concedit, qui deportationis pœnâ affecti fuerint. Vnde colligi posse videtur, non aliorum reorum, quibus vita relinqueretur, bona proscripta, quàm eorum qui deportationis pœnâ affecti fuissent: de quo aliquid adhuc ad *d. l. 3. inf. de fisci debitor.* Quininò vt maximè deportatorum bona peti concedat *hac l.* Honorius, duas tamen adhuc fibulas hac *parte Petitorum Cupiditati* imponit. Prima est ratione *Temporis*: nempe intra biennium post deportationem bona ea peti vetat, firmatâ super hoc Arcadij *lege 23. suprà hoc titulo* quæ repetita *lib. 17. suprà de bon. proscriptorum.* Quod anno postea mutatum Theodosij Iun. *Nouella 47. de competitionibus*: quâ hoc ipsum cauebatur: vbi & ratio eius rei redditur, humanitatis plenissima. Altera fibula est, quod *Vnius* tantum proscripti bona ab aliquo peti possint, non verò plurium. Nimiæ scil. petitorum cupiditati vela vlterius laxari noluit Honorius. Et hæc de viuentium criminis damnatorum bonis, quorum inquam, & quando, & quatenus ea peti possint.

¶ Secundò, *Latitantium quoque Edictis citatorum* bona peti vetat *hâc l.* Honorius: siue in causa ciuili, siue in criminali: in causâ ciuili hâc ratione reddita, quod hoc casu Edictum *fixum sit iurgiis & contumeliis*, ita enim *hanc l.* restituo: & nequidem existimationem latentis incesser: in quod Edictum citatorium propositum seu pendens in causa ciuili, meram *vtilitatem priuatam* spectet, tantúmque abest vt bona ideò latitantis fisco adquiratur, vt nequidem existimatio seu fama latẽtis percellatur, quod hinc transfusum est *in l. 3.* seu *vlt. Cod. de requir. reis.* In causâ verò criminali programma seu Edictum citatorium, hanc tantùm censuram de iure infert, vt citati & inter reos adnotati censum seu patrimonium non *transferãt*, id est, non ideò bona confiscentur, verùm fama tantùm, bona scil. aliò *transferatur*, in malam scil. Quod Tribon. mutauit in *lacessatur.* Vt alioquin fama in ancipiti est. In quo Honorij alia mens est, quàm fuerat Constantino M. *l. 2. sup. de accusat.* seu *l. 2. C. de requir. reis*, cuius sententiam pertulit Iustinianus: atque ideò hanc *huius l.* sententiam in contrarium sensum immutauit Tribonianus. *d. l. vlt. Cod. de requir. reis*: nempe tantam censuram inferre criminalis programmatis tenorem, vt inter reos adnotati, non tantùm patrimonium transferatur, sed & famæ existimatio lædatur. Et est locus hic admodum singularis de Edictis pendentibus seu citatoriis, eorumque vi.

¶ Tertiò, neque ob *Inficiationem Contractus* cum eo initi, à quo publicum munus iniunctum curatur, quidquam fisci nomine, vel à fisco peti permittit *hâc l.* Honorius. Scilicet vt maximè quis cum eo qui publicum munus adcurat, contractum aliquem inierit, mox *frustrà* seu mala fide contractum illum inficietur, attamen non hanc inficiationis istius pœnam esse vult Honorius, vt bona eius ideò confiscentur, vel in totum vel in partem: Cur enim, inquit, continentiam venditionis (malim *conuentionis*,) alienæ inquisitio Palatina, id est Palatinorum Comitis R.P. timetur? Ac si diceret, nihil commune habet fiscus cum contractu priuato, neque ex inficiatione eius lucrum aliquod fiscus captare potest: sua scil. est inficiationis pœna, sed priuata, quæquè priuatam vtilitatem tantum spectat: vt sanè XII. Tabilis olim duplionis pœna imposita inficianti erat: quod docet Cicero *3. de Officiis.* Et notum quod de actionibus quę inficiando crescunt, etiam *Instituta* monent, & Paulus *1. sentent. 19.* Et hoc quidem de viuentium bonis, & sic de *lege 29.*

¶ Sequitur

¶ Sequitur *lex* 30. in qua agitur de *Mortuorum* bonis: quando scil. ea peti possint. Sunt porrò mortuorum bona triplici pariter in discrimine. 1. Vel enim eorum bona tanquam *Caduca*, id est, ἀκληρονομῆτα petuntur. Igitur *hac l.* definit Honorius, Quænam propriè bona caduca, id est vacantia (quam vocem substituit Tribonianus *l.4. Cod. de bonis vacantib.* quæ hinc desumpta est) Mortuorum ἀκληρονομῆτα bona dicenda sint, & vt talia à fisco peti possint. Nempè tùm demùm si mortuus *intestatus* nullum hæredem reliquerit ex quâlibet sanguinis lineâ, vel iuris titulo. Vnde colligi posse videtur, ante *hanc leg.* quædam *intestatorum* bona, etsi aliquem ex sanguinis lineâ, vel iuris titulo legitimum hæredem relinquerent, fisco adquiri, ac proinde & peti solita. Ait lex, *ex qualibet sanguinis lineâ*; id est quàmlibet remotâ agnatorùm, cognatorum lineâ, remoto gradu: cognationem scil. omnem *sanguinis* appellatio hîc complectitur: Ait lex, *Ex quolibet iuris titulo* non tantùm ex testamento, verùm etiam ex alio successionis genere: veluti coniux (vt probat quoque *lex vlt. sup. de legibus hæred.*) consors, (de quo *inf. tit. 14.*) patronus: Post hos omnes scil. Fiscus est, anomalus hæres: de quo Symmachus etiam *lib. 10. ep. 55.* in hoc ipso argumento: *Statuerat*, [Gratianus] *cùm Martianus dudum Protector, Aggaria bona tanquam vacantia postulasset, vt si ea hereditas* SCRIPTVM *successorem vel* LEGITIMVM *non haberet, in ius fisci tanquam domino nuda concederet*, &c. Eodem refero & alteram Symmachi *epistolam* 117. *lib. 9. Petitio tua super hereditate C. M. V. Aërij, neque mihi, neque aliis, qui tui curam gerunt, visa probabilis: Nam quæ* IVRE AC LEGIBVS *sunt relicta, alienari impetratione non possunt. Quod ita esse Valentinianus communis amicus expertus est, qui magnoperè laborauit, vt aliquid si fieri posset excuteret: sed cum refragante iustitia deseruit laboris effectus. Proinde si quid mihi credis, remoue à te petitionis inuidiam, quod etiam consorti opto suaderi. Malo vobis integram esse famam, quàm imputari huiusmodi inhiationem.* Videndus & Theodoricus apud Cassiodorum *6. var. 8.* & *Nouella Iustin. 1.* Et hæc de mortuorum absque vllo iusto hærede bonis seu de bonis *vacantibus*. Et sic quoque de *leg. vacantia 4. Cod. de bonis vacantib.* quæ hinc interpolata est.

Secundum genus Mortuorum est *Reorum* criminum. Et hi rursum in duplici discrimine sunt; vel enim superstites conuicti non fuerunt publicâ accusatione, sed post mortem tantùm dicuntur vitæ suæ tempore diuersis criminibus suam conscientiam polluisse: Et horum bona peti omninò vetat Honorius; Nempe vt mors crimina, ita & bonorum proscriptionem soluit, quæ tamen petitorum auiditate hactenùs quandoque non soluebantur; qui ex cineribus & reliquiis defunctorum, reatu iniecto, prædæ inhiabant. Et hæc quidem altera sententia est *huius leg. vers. eorum verò*: quæ mirè interpolata extat *l.8. seu vlt. Cod. de iure fisci*: Et ad quam prolixè tractant Interpretes, quando hæredes ex crimine defuncti teneantur? Vel superstites pro criminibus suis meruêre puniri seu morte affici; & tùm vel bona fisco nondum addicta sunt, & ea peti vetat, sed fisco ea addici nisi liberos, patrem, matrem, matremvè hæredes relinquat: quæ sententia est *legis 23. sup. de bonis proscriptor.* quæ eiusdem constitutionis Honorianæ portio *huic* coniungenda est, atque ita coassanda venit: vel iam addicta sunt: & tùm peti possunt, *hâc l.* ibi, *nisi quos &c.* Hinc igitur apparet, ea quæ ab Interpretibus etiam nouissimis *Codicis Iustiniani* prolixè tractantur, ad hanc rem nihil facere: qui post omnia, etiam *legem* hanc, vt relata fuit in *Codicem Iustinianeum*, nequidem cum *hac Originali* conferunt. Hactenùs fibulæ impositæ Petitorum cupiditati Honoriana constitutione; è quâ hæ duæ leges desumptæ sunt.

Secundo eius Constitutionis capite (quod continetur *l.30.*) DELATORVM proditioni, idem occurrendum putauit; duobus circa delatores constitutis: quanquam & prius etiam ad petitorum cupiditatem refrænandam pertinet. Primùm igitur statuit Delatorem iudicio seu apud Officium Palatinum Comitis R.P. adsignari, sisti, exhiberi, publicari oportere, priusquàm liberalitas Principis allegari, & effectui tradi possit: de quo sunt decem prætereà *hoc Cod.* constituiones, déque eo ad *l.8. sup.* Et ita quidem, iudicio sisti delatorem iubet Honorius, *vt nulli penitùs satisdationi credendus sit*, id est, vt ipse iudicio sese sistere debeat, nullâ cautione admittendâ, quâ liberari ab hâc sui exhibitione possit. Est scil. tale factum delationis, tantùm eius odium, vt incoràm eam sustinere quis debeat, neque satisdationi credendus sit delator, propter pœnam quam eum sustinere oportet. Alterum in delatores istud statuitur *hâc l.* quod si delator delationem sustinere non possit, *calumniæ* pœnam ferre debeat: addito hoc, quod eo ipso etiam quod voluit esse delator, pœnæ iam sit ex iure mancipium. Quod Honorij odium in delatores ostendit, maius quàm antea anteriorum Principum, qui tertiæ tantùm delationi pœnam minari deprehenduntur *l.13.28. sup.*

Tertio iam & postremo capite constitutionis suæ Honorius, *fine legis 30. h.t.* & *l.vn. sup. de quinquennij præscript.* (quæ & ipsa *huic* coniungenda est) POSSESSORVM securitati cauet: Nempe 1. Neque ante annum elapsum à petitione: possessorem bonorum petitorum & donatorem possessione deiici vult *d.l.30. in fin.* verùm *inducias* anni seu spatium annum ei tribui, vt se iúsque suum, & possessionem defendat apud Comitem R. P. pariter vt iam tribuit *l.27. sup.* & posteà *l.31. prox.* 2. Neque post quinquennium: nempe pacificâ quinquennali seu lustrali possessione, vt fiscus excluditur, ita & competitor: *d. l. vn. sup. de quinquennij præscript.* ¶ Atque ita iam non tantùm duarum harum *legum* explicationem habemus, verùm totius continentiæ constitutionis Honorianæ. Quâ multa inter alia singularia continentur de *Iure fisci*: quod & quando in *Viuentium* vel *Mortuorum* bonis fiscus iuris habeat, vel non.

¶ *De*

¶ *De* Anni *spatio præstituto vt possessori ad contradicendum, ita & petitori ad demonstrandam petitionis suæ æquitatem. Deque* Desistentis *pœna.*

xxxi. * Idem aaa. Proculo Com. r.p.

Edictali lege sancimus, vt sicut possessori vnius anni spatia præstita" sunt, intra quæ propriis allegationibus adfuturus adsit examini, ita his", qui caduca, vel vacantia bona, vel quocunque nomine, tamquam fisco nostro quæsita, erediderit postulanda, simili sorte teneatur: Quòd nisi intra anni metas ex die auctoritatis" intra prouinciam publicatæ petitionis suæ demonstrauerit æquitatem, careat impetratis, ac possessori ad propria reuertendi facultas libera tribuatur: Cui desistente competitore, consuli volumus etiam de sumptibus & litis expensis. pp. in Foro" Traiani, viii.Kal.Septemb.Honor.xiii.& Theod.x.aa.Coss. [422.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Inst.*

" Imò *Honorius & Theodosius AAA.*

" *Proculus* Comes R.P. sub Honorio: dicitur PP. *l.vlt.inf.de præd.nauicul.vid.Prosopogr.*

" Et p.æstituta. " *Is.*

" *Auctoritas* est Rescriptum. Adnotatio Principis, *hac l. & l.28.sup.& l.32.infr.*

" *PP.in foro Traiani* hæc *lex*, & *l.2.sup.h.t.*vt multæ aliæ *hoc Codice*, quas cumulaui ad *l.1.sup.de bonis vacantib.*

COMMENTARIVS.

Anni spatium, quod possessori ad contradicendum, datum ab Honorio *l.27.& 30. sup.* intra quod nisi sese defenderet, petitori locus fieret: hoc ipsum ioquam anni spatium præfigitur *hâc l.* ab eodem Honorio hâc octauâ suâ *hoc tit.* constitutione, ipsi petitori ad petitionis suæ demonstrandam æquitatem: Nempe sæpè etsi possessores intra annum sese sisterent, attamen petitores, morâ ludificante, in longum possessores protrahebant, neque sese iudiciis sistebant. Igitur *hâc l.* Honorius petitori quoque ad petitionis suæ æquitatem demonstrandam hoc ipsum anni spatium præfigit: Cùm ante annalem hanc proscriptionem inductam, post trinam conuentionem petitor repelleretur, vt docet Valentiniani Iun. *lex vnica, infr.de petitor.& desistentibus.* Io tantum etiam, vt petitorem, nisi intra annum adesset, vel desisteret, in sumptus litisque expensas condemnati velit *hâc l.* Quod & ipsum Valentinianus Iun. *dicta l.vn.* constituerat. Qui vtique sumptus magni fuêre. Quandoquidem necesse erat possessori, cui controuersia moueretur, ad Comitatum Principis & Comitem R. P. properare, sæpè ex transmarinâ etiã prouinciâ, vt docuit *lex 27.30.sup.* Et sic vt ad praxim *lex* hæc deducatur; in *hac l.* exemplum habemus *annalis præscriptionis*, quod aliis addendum venit. Item exemplum habemus aliis addendum condemnationis *in sumptus & expensas litis*, si qui in lite desistat. Quomodo & delator tenetur in sp. *l.2.in f.si vagum pet.mancip.* vbi *habitæ concertationis impendia* vocantur.

¶ Divisio *seu* Societas *bonorum inter petitorem & fiscum.*

xxxii. * Impp. Theod. a. & Valentinianus Cæs. Valerio" Com. r.p.

Petitores bonorum partiri cum ærario nostro præcipimus; ac" si quis, (exceptis iuris Templorum possessionibus, vel patrimonialibus",) qualitercunque aliquid ad nostrum ærarium pertinens, nostræ nutu clementiæ meruerit, postquam efficax quod impetrauerat postulatum rei ipsius euentum constiterit, ex æquâ cum ærario diuidere parte non dubitet; videlicet, impensis omnibus litis & sumptibus inputatis, ac petitori dein" summa integra tribuendis, vt quod purè" ad quæstus eius compendiúmque deuenerit, in eius proculdubiò" societatem admittat ærarium: Nullo ex his, quæ de temporibus possidentis, vel aliis, veteri obseruatione conpetitionum" auctoritate sunt tradita, deminuto, sed in sua omnibus stabilitate durantibus, vt in Delatores quæ est nihilominus pœna, &, si fieri potest, acceruior" exeratur. ¶ Quin & Iudex, siue Vir Inlustris Comes rei priuatæ is fuerit, seu prouinciæ moderator, integritatis proculdubio erit vehemens obseruator, quandiu priuato iurgio æquis conflictibus decertatur.

tur. ¶ Fisci etiam Aduocati præcipimus vocem in suo manere silentio, nec partem ærario vindicandis[h] admitti priùs, quàm iure cognitionali[i] sententiâ, quam quidem præsente fisci patrono proferri ac tractari præcipimus, petitor certissimam victoriam fuerit consecutus. Etiamsi lis ex transactione aut qualibet alia ratione fuerit sopita, modis omnibus suam à petitore vindicaturo ærario portionem: Quamuis etiam beneficio quis speciali sibi *de vniuersitate* præcauerit: alioquin titubet in petitore perceptio, si ius suum non constet ærario. Dat. III. Id. Mai, Constantinop. Theod. A. XI. & Valentiniano Cæs. Coss. [425.]

NOTÆ

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* velut abolita, & propter petitiones sublatas. Memorat hanc *leg.* suam Theodosius Iun. *leg. vlt. h. t.* vbi partim eam confirmat, partim ei derogat.
" Valerius Comes R.P. sub Theodosio Iun. Eidem inscribitur sine die & Cos. *lex vlt. Cod. de Agricolis & mancip. domin.*
" Dicitur Comes S.L. in *l. 17. infr. de murilegulis.* Ad Valerium Virum Illustrem Comitem extat Augustini *Epistola* 1 de eodem agit & *lib. aduers. Iulianum.*
" *Ac proinde sequit.*
" ✠. *Euentu.*
" ✠. *De summa.*
" *Purè*, id est, deductis impensis & sumptibus.
" *Proculdubiò* hîc & infr. pro omnino.
" ✠. vel *competitionum auctoritati*, vel *Constitutionum auctoritate.*
" *Acerbior.*
" ✠. *Vindicantis*, fisci Aduocati scil. vocem.
" Id est, cognitione Iudicis.

COMMENTARIVS.

THEODOSII Iunioris duæ constitutiones sequuntur, putà hæc *lex* 32. & *lex vlt. h. t.* quæ vtraque in eodem argumento versatur; ita tamen, vt illa huic vnico tantùm casu deroget. Nouúmque verò ius quoddam hac constitutione à Theodosio Iun. inuehitur circa PETITORES, tùm eorum cupiditati cohibendæ, tùm Ærario seu Fisco locupletando, qui hac tempestate subsidiis Reipubl. necessariis vix & ægrè sufficiebat. Quæ causa vel potissima fuit, huiusce noui iuris inuehendi. Igitur Theodosius Iun. *hâc l. & d. l. vlt.* id vult, vt qui quædam bona fortè seu vacantia vel caduca à Principe petiit & impetrauit, cum Ærario seu fisco diuidere ex æquo debeat: sic vt dimidia pars eius petitori cedat, altera fisco. Quod quidem etiam inductum in Gallia Constitutione Regia A. 1561. Qua parte Theodosius Iun. æquabilem diuisionem instituit: Nam vt petitionibus locum adhuc esse voluit, ita petitori tùm beneficij alicuius loco tùm & operæ in conquirendis bonis illis compensandæ dimidiam sufficere credidit: quæ vtique opera sæpè vulgaris non erat: iudicio quippe sæpè, & lite ambigua aduersus contradicentem ei contendendum erat, variisque conflictibus res decertabatur: sic etiam vt non semper iudicio, verùm transactione sæpè res finem acciperet, vt hæc ipsa *lex* ostendit.

¶ Cæterùm huic iuri ita nunc à se adinuento Theodosius Iun. varias exceptiones, limitationes, Extensiones *hâc l. & d. l. vn.* subiungit. Exceptio prior *hâc l.* est ratione *rerum*. Nempe ab hac diuisione possessiones iuris *Templorum* & Patrimoniales excipit, sic vt petitori eas ex asse cedere velit. Hæc enim huius exceptionis sensus est. Ratio verò in aperto est: Eorum scil. bonorum dimidiam Theodosius Iun. Ærario seu fisco cedere voluit, quæ nunc primùm fisco deferretur: atenim possessiones Iuris Templorum & patrimoniales iam in Ærario Principis erant: itaque cùm ea donarentur, vtique ea in solidum petitori cedere oportuit. Altera exceptio quæ continetur *l. vlt. hoc tit.* est ratione *personarum*. Nempe priuilegio quodam singulari ab hac diuisionis necessitate excipiuntur ab eodem Theodosio Iun. Cubicularij, qui Principis cubiculo seruiunt, sic vt eos integro statu perfrui donatione velit: de qua exceptione *ad eam legem*. Et hactenùs quidem exceptiones iuris huiusce noui.

Sequuntur *Limitationes*: Prima ratione *diuisionis*; Nempe deductis omnibus litis impensis & sumptibus, hanc diuisionem fieri oportere definit Theodosius: id est, ita, vt donatarius seu petitor priùs ex bonis donatis quos fecit sumptus deducat, ac deinde ex residuo quod *purè* quæstui & compendio eius cessit, dimidiam fisco tradat. Quod quidem tralatitium ius est: vt vbi diuidenda res venit, qui sumptus fecit, eos priùs deducat: *Diuisionis* denique hæc *lex* est: cuius hæc species in tractatu diuisionis notanda.

Secunda limitatio est ratione *Processus Iudiciorum* super bonis seu vacantibus & caducis donatis: ne alioquin fiscalis iam commodi obtentu lis suo Marte non decurrat, prauóque Iudicio & corrupto res transigatur: contra, vt *hâc l.* dicitur *priuato iurgio aequis conflictibus decertatur*. Nempe non quia pars eius fisco cessura est, ideò Iudex minorem integritatem in hoc iurgio adhibere debet: sed causam discingere, haud aliter atque priuatum iurgium. Scilicet fiscalis commodi intuitu Iudices & cognitores sæpè ab integritate desciscunt. Cæterùm notandum, quod *h. l.* Iudex huius iurgij constituitur vel Comes rei priuatæ, vel Rector prouinciæ: prout scil. bona vel in ea prouincia sita sunt vbi Comitatus est, vel in remota. Vnde apparet, hoc Theodosiano iure, possessorem bonorum petitori donatorio contradicentem, non iam necesse habuisse ad Comitatum venire, vt anteà *ex l. 27. & 30. supr.*

Tertia Limitatio & ipsa ratione Processus Iudiciarij, atque eodem semper fine, quo secunda Limitatio, est; quod etsi Aduocatu fisci præsente hoc iudicium agitari oporteat; (vt cæteroquin causas alias fiscales, *l. vlt. supr. de bonis vacantib. l. 3. §. Diuus Hadrianus, ff. de iure fisci*;) attamen Aduocatum tacitum ibi adesse, neque vocem eius audiri oportet: Ne alioquin eius clamoribus & sermonibus Cognitores in praua trahantur: Et sic suo Marte hanc cognitionem decurrere voluit. Ergo tum demùm vox

vox eius audiri debet, cùm petitor victoriam fuerit consecutus sententia cognitionali. Quod vtique singulare est, & notandum ; Nudam aliquando præsentiam alicuius in actu aliquo iudiciario requiri, sic vt is tacere necesse habeat, eique silentium indicatur. Hactenus Exceptiones & Limitationes.

Sequuntur *Extensiones* duæ. Prior hæc est, quod etsi lis *Transactione* vel aliâ quâ ratione sopita fuerit, Ærario semper dimidiam deberi iubeat Imperator, eius quod in transactionem venit. Ergo transigere quidem licuit petitori seu donatario vt in ambiguo seu de incerta lite : sed tamen ita, vt non ideo minus dimidiâ Fisco deberetur. Quod ideo statutum, ne alioquin per *Transactiones* fiscus iure suo priuaretur : Quæ sententia in materia *Transactionum* notanda est.

Secunda Ampliatio hæc est : quod Fisco dimidia semper debeatur, etsi petitor fortè Rescriptum à Principe impetrauerit de *vniuersitate* ; id est, etsi rescripto expressum fuerit à Principe, nolle se Ærarium suum in communionem & societatem huius commodi venire. Qui quidem casus addendus est aliis, pariter vt *leg.* 15. *supr.* quibus Rescriptis sui fidem haberi, eáque obtinere Principes noluerunt. Quod quidem in hac specie, pro fræno petitorum auiditati & vel potentissimè positum. *Alioquin*, vt *hac l.* dicitur eleganter, *turbet in petitore* perceptio, si ius suum non constet Ærario.

Et hæc quidem de nouo isto Diuisionis iure. At enim vetus ius Theodosius *hac leg.* in cæteris confirmatum it : Nempe circa tempora possidentis, putà vt & annus integer possessori detur ad contradicendum, neque post quinquennium molestari possit : de quo ad *leg. superiorem* : item circa Delatores : adeò quidem vt non tantùm pœna statuta affici eos velit, verùm & si fieri possit, acerbiore : de quo ad *leg.* 30. *supr.* Est igitur hæc *lex* velut singularis admodum notanda ; qua petitorum partim auiditati modus impositus, partim fisci cômodis innocenter consultum hoc nouo & legitimo *societatis & diuisionis* iure inducto: cuiusmodi etiam legalis partitio, societas, & diuisio in Thesauro reperto continetur *l.* 1. *infr. de Thesaur.* vt & in sp. *leg. vn. infr. de his qui se deferunt.* Et sic exemplum habemus nouæ rationis locupletandi fisci. Imo & inter priuatos quodam societatis genere in plures habenæ laxatæ, de quo *tit. si petitionis socius* : eidem olim partim petitorum cupiditati modus impositus, partim liberalitatibus Principis.

¶ *Post* TYRANNVM *deuictum, in petitores & delatores, &c. ad Senatum Valentiniani* III. *Oratio.*

XXXIII. * Impp. Theod. & VALENTINIANVS AA. ad Senatum.''

NVSQVAM calumnia perstrepet, nullus innocentium fortunarum Delator occurret : stabit legitima seruitutis libertatísque discretio: iura dominorum, seruorum non impunè rebellium restitutione'', sancimus : Patricij'' fori solidantes priuilegia, inuiolabilem manere decreuimus trabeatam'' quietem : Competitorum non tantùm vitia conprimimus, sed ipsum etiam nomen abolemus, &c. Dat. VI. Kal.''Ian. Rom. Rom. Theod. XII. & Valentiano II. AA. Coss. [426.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* ceu historica, siue horum temporum propria. Iungendæ autem illi videntur *lex* 14 *supr. de Senatoribus & glebali collat.* & *lex* 2. *infr. de conductor. & hom. dom. Augusta.* etsi in die & mense nonnulla diuersitas sit.

'' Vrbis Romæ. *d. l.* 14. & *d. l.* 2.

'' Dominis ipsis factâ, aduersùs quos serui rebellauerant.

'' Id est. *Senatorum* fori.

'' *Trabeata* quies, id est, Senatorum.

'' *Trabea*, vestis, Consularis : de quo ad *l.* 4. *supr. ne quid publ. lat.*

'' Ita quoque *d. l.* 14. *VI. Kal. M.* At *d. l.* 2. *III. Non. Ian.* de quo mox plura.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Tertij constitutio isthæc est ; & quidem pars prolixioris Orationis ad Senatum, cuius partes pariter videntur *lex* 14 *supr. de Senatorib. & glebali collat.* & *lex* 2. *infr. de conduct. & hom. domus Augusta* : ac proinde huic coniungendæ. Quæ quidem dicitur data *Roma* : quinimò vt habet *d. lex* 14. *recitata in Senatu per Theodosium Primicerium Notariorum* : Eô videl. tempore, quo Ioanne Tyranno cæso vrbem Romam ingressus Valentinianus Tertius fine Anni 425. initio adhuc Anni 426. Theodosio XII. & Valentiniano II. AA. Coss. ibidem constitit : vt docet præter Olympiodorum *apud Photium*, subscriptio *legis* 6. *supr. de legitim. heredit.* vt proinde hæc *lex* data potiùs videatur *VI.* vel *III. Non. Ian.* vt habet *d. l. vlt. de conductor. & hom. domus Augusta* : & sic initio huius Anni 426. quam *VI. Kal. Ian.* id est, fine eius Anni : tùm quia fine ejus Anni Valentinianus non reperitur *Roma* constitisse, verùm Rauennæ: tùm quia ipsum *huiusce l.* argumentum id suadet, eam *leg.* datam, statim vt Ioannes deuictus, & Valentinianus III. Roma potitus, & alterum Consulatum ingressus est. Denunciat enim *hac leg.* seu publicè profitetur *Oratione suâ* Valentinianus, se delatoribus & petitoribus aures locum non daturum : qui vtique cæsis & profligatis Tyrannis emergere solebant.

Imperatores contra, rerum iam potiti, atque in ipsa

ipso ortu Imperij sui reprimere eos, soliti. Quod etiam Maiorianus in ortu Imperij sui *Oratione* suâ pariter ad Senatum emissa, seu *Nouellâ* 3. fecit, Republ. quoque ab hoste externo & à domesticâ clade liberata, in ingressu Consulatus sui Idibus Ianuarijs. *Imperatorem*, inquit, *me factum, P.C. agnoscite: Dicatis quoque Iano Kalendis suscepti feliciter Consulatus erexi nimus fasces.* Et mox: *Præsumite iustitiam nostris vigere temporibus, & sub innocentiæ merito proficere posse virtutes. Nemo* DELATIONES *metuat: quas & priuati in aliorum moribus condemnauimus, & nunc specialiter persequimur: Nullus* CALVMNIAS *reformidet, nisi quas ipse commouerit.* Qui locus huic planè constitutioni geminus est. Et sanè in *hâc* quoque *leg.* ipso Orationis filo aperte ostendit Imperator sese securitati omnium in futurum consultū ire, præ iis quæ tùm vsu venerant: *Nusquam*, inquit, *calumnia* PERSTREPET: *nullus innocentium fortunarum Delator* OCCVRRET: STABIT *legitima* &c. pariter vt *d. Nouella, Nemo Delationes* METVET *&c.* Hoc ipso scil. indicantes, quod recenter factum fuerat.

¶ His ita præmissis, de ipsâ Ioannis Tyrannide videndum est, tum de sententiâ *huius leg.* Honorio scil. Occidentis Imp. mortuo, fine Anni 423. Ioannes Tyrannus apud vrbem Romam in imperium surrexerat: Parte alterâ Theodosius Iun. Orientis Imp. Placidiam cum Valentiniano filio consobrino suo aduersus Ioannem Tyrannum misit: dato Placidiæ Augustæ, Valentiniano *Nobilissimi* nomine: & adiuncto valido exercitu. Mox Thessaloniæ Valentinianus Cæsar factus. Inde cæso Ioanne Tyranno mense Augusto A. D. 425. Theodosio XI. & Valentiniano Cæs. Coss. Placidia vnà cum Valentiniano filio Cæsare Rauennam iniit, mox Romam: vbi septennis Imperatoriâ veste indutus est, & sic Augustus factus est. Quæ omnia à coæuis scriptoribus memoriæ mandata; ab Olympiodoro *fine Syluæ, seu Historiæ suæ apud Photium*: Profuturo Tregeodo *duodecimo Historiarum libro* apud Gregor. Turon. *lib.* 2. *c.* 8. Socrate *fine Histor. Eccl.* Idacio, Marcellino, *Chronicis*. Sic igitur Valentinianus iam Imperator, iam Roma potitus, imò iam Romæ consistens, inter alia tum malis quæ Ioannis Tyrannis inuexerat, mederi instituit; tùm iis occurrere quæ post Tyrannum extinctum emergere solebant. Ad quod vtrumque collineat hæc eius ad Senatum Oratio.

¶ Hinc scilicet primò Calumniatoribus, seu Delatoribus, & Competitoribus silentium *h.l.* indicit, qui innocentium fortunas alioquin appetituri videbantur, quasi qui Ioannis Tyranni partibus fauissent: *Nusquam*, inquit, *calumnia perstrepet, nullus innocentium fortunarum delator occurret.* Et post, *Competitorum non tantum vitia comprimimus, sed ipsum etiam nomen abolemus.* Quæ sanè verba sunt apertissima, occurrentis malo quod imminere videbatur, tum Delatorum, tùm Competitorum: quæ duo hominum genera, imò vitia, cohærebant, in fortunas ex æquo grassantium: quod innumeris legibus vel *hoc titulo* docemur. Quare vtrarumque fauces occludit hâc *Oratione sua* Valentinianus: Etsi non ideò posteà competitorum genus omne abolitum ab eo; vt docet *lex vlt. inf. de appellationib.* Et hæc quidem de malis quæ metuebantur hoc tempore: & sic de priore *huius l.* parte.

2. Hinc & idem priuilegia Ecclesiarum quæ Ioannes Tyrannus minuerat, statim reuocauit seu stabiliuit, *l. vlt. inf. de Episcopis.*

3. Hinc & hâc Orationis suæ parte concussum Romę statum partim Oeconomicum, partim Senatorium solido loco constitutum pacémque adeò stabilitum iuit. Nempe, vt ex *hâc l.* colligitur, *Serui* Romæ aduersus Dominos sese erexerant, atque in libertatem sese vindicauerant, nullâ iam seruitutis & libertatis discretione: proculdubio Ioannis partes sectati, qui seruos in partes suas traxerat, vexillo libertatis erecto. Quod & iam in aliis Imperij Romani partibus hac tempestate euênit: veluti in Galliâ Armoricâ. Testis ante decennium fermè Rutilius Claudius Numatianus *Itinerario primo* 1. vbi de Palladio.

Cuius Aremoricas pater Exuperantius oras
Nunc postliminium PACIS *amore docet.*
Leges restituit, LIBERTATESQVE *reducit,*
Et seruos FAMVLIS *non sinit esse suis.*

Quos tamen versus alij aliter interpretantur, de Gothis, qui Armoricam peruasissent: Quod Historiæ minus conuenire *alibi* probo. Igitur *hâc l.* Valentinianus Tertius legitimam seruitutis libertatísque discretionem stare iubet; iuráque dominorum sancit, restitutione seruorum non impunè rebellium, id est seruos qui aduersus dominos rebellauerant restitui iubet: Et hæc circa statum Oeconomicum.

¶ *Senatorius* etiam Romæ status ordóque turbatus sub Ioannis Tyrannide fuerat: priuilegijs videl. Senatorum & fori Senatorij infirmatis, turbatáque adeò quiete Senatus: Atenim hac eadem Oratione Valentinianus *Patricij fori priuilegia* solidatum & restitutum it: & sic manere decernit inuiolabilem quietem Trabeatam: *Patricij fori priuilegia*, id est, Senatorij: Patricij quippè & Patriciæ stirpes pro Senatoribus & pro Nobilitate Plebi opponuntur: vide & Ammian. Marcellinum *lib.* 16. *p.* 75. & Claudianum passim, inter alia *in 6. Cos. Honorij*:

Patricij reuerenda fouet sacraria cœtus.

Vide & *Symmachum*. Scilicet peculiare Senatorum forum fuit, ac nominatim in criminalibus causis. Romæ Senatorum Iudex erat Præfectus vrbis, adscitis Quinqueuiris administrationum honore functis, sorte ductis, non etiam spontè delectis: Quod iam olim constitutum à Gratiano, *l.* 23. *sup. de accusat.* & ab hinc biennio, quódque excutit ab Honorio Imp. *l.* 12. *sup. de iurisdict. Trabeata tantùm quies* quid sit videndum est: *Trabea* Consulum παράσημον vestis & indumentum fuit; quod docuit exactè *lex* 4. *sup. ne quid publ. laet. factis si honor datus fuerit Regalium Trabearum*, id est, si Imperator Consulatum fuerit amplexus. Hinc Trabeæ Consulares apud Ammianum *lib.* 15. & 19. Pacatum *in Panegyrico*: Ausonium *in Grat. act.* Annalia Trabea Symmacho *lib.* 9. *ep.* 102. Trabeatæ imagines Consulis Eutropij apud Sidonium *lib.* 1. *ep.* 16. Trabeata anus Consul Eutropius Eunuchus Claudiano *lib.* 1. *in Eutropium*: Trabeata Nobilitas, Anitiæ, *ep.* 84. inter *Ambrosianas*. Trabeæ Sūmitas, *l.* 1. *Cod. de Consulib.* Claudianus rursū.

Quo tandem flexus trabeas auctore crepantes
Induerit, fastísque suum concesserit annum.

Et idem *alibi* sæpè, veluti *in Theodosi. cos.* Trabea absolutè pro Consulatu, Marcellino *lib.* 16. *p.* 76. Igitur Trabeatam *quietem* inuiolabilem manere decernit *hâc Oratione* Valentinianus Tertius, id est, *Consularium dignitatem*: Ciuilis enim & Pacatus Trabeæ habitus, quietúsque fuit: quomodo Palmatam seu Trabeam Consularem Ausonius vocat *ciuilium decorum indumenta*: & similia, quæ cumulaui ad *l.* 1. *de habitu quo vti*: vt ita videatur Ioannes Tyrannus citra Consulum dignitatem aliquid immutasse: pariter vt circa Senatorum forum,

rum, item circa Ecclesiarum priuilegia, denique circa iura dominorum in seruos. Quanquam & simpliciter per Trabeatam quietem hic intelligi potest Senatoria: Quomodo Claudianus *in 6. cos. Honorij* postquam patricias domos memorauit, mox *l. 74.* subiicit,

Collecti trabeatus adit delubra Senatus.

Hæc omnia igitur Valentinianus *Oratione sua*, seu *hac l. & d. l. pen. inf. de Episcopis* in integrum restituit. Et eò tandem refero quæ in capite veteris vrbis Romæ descriptionis Notitiæ Imperij (quam scriptam An. proximo 427. *alibi* prolixè ostendo) præmittitur, *vrbs, quæ aliquando desolata, nunc gloriosior piissimo Imperio restituta.* Valentiniani scil. Tertij imperio restituta.

¶ EXCEPTIO *ad l. 32. sup.* CVBICVLARII *Principis petitores non bonorum excepti à diuisione seu societate bonorum cum fisco.*

XXXIV. * Idem AA. Thalassio Com. R. P.

SI quis ex his qui sacro nostro Cubiculo seruiunt, ad petitionem caducorum ad fiscum pertinentium adspirauerit, cùm impenetrabile" huius fuerit postulatum, Lege † quâ pars dimidia vindicatur ærario, protinùs absoluatur; primóque nutu nostræ Clementiæ statim integro perfruatur, nec laboret ad partis alterius quæ fisco videtur addicta, prorsus petitionem attingi: Norma Legis † antea promulgatæ in ceteris omnibus custoditâ. Dat. VIII. Kal. Mart. Constantinop. Theod. A. XIII. & qui fuerit nuntiatus. [430.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex à Cod. Iustin.* velut abolita, & propter petitiones sublatas.
" *Thalassius* Comes R.P. sub Theodosio Iun. hic postea PP. fuit teste Socrate *lib. vlt.* & quidem per Illyricum, vt docet *lex 7. C. Iust. de Aduocatis diu. Iudicum.*
† Intelligit *legem 32. sup.*
" *Impetrabile*, id est quod impetrari potuit, iustum, æquum: vid. *d. l. 32.* probabile, apud Symm. 9. *ep.* 137.
† Id est *d. legis 32.*

COMMENTARIVS.

EXCEPTIONEM quandam proponit *hâc lege* Theodosius Iun. ad *l. 32. sup.* quâ petitores impetrata bona cum ærario diuidere iussi fuerant, confirmatâ in cœteris *eâ ege*. Exceptio hæc est: nempe CVBICVLARIOS petitores, dimidiam partem bonorum sibíque concessorum ærario offerre seu dare non teneri. Quæ quidem Theodosij Iun. in Cubicularios animi eius propensio fuit: pariter vt in Præpositum eorum, seu S. Cubiculi: Nam & Dignitatem eius auctam iuit, eo scil. in secundum Illustrium gradum seu Quadrigam relato, Præfectisque Prætorio, Præfectis vrbi & Magistris militum æquato, *l. vn. de Prepos. S. Cubiculi*, quod etiam ostendit *lex vlt. sup. de metatis*: & Notitia Imperij, triennio fermè ante *hanc leg.* cõscripta. Imò & Iurisdictionem eiusdem ampliauit, quod docet *lex 9. sup. de indulg. debitor. l. 2. Cod. Iust. de Præpositis S. Cubiculi: l. vlt. Cod. vbi causæ fiscales*: & eadem Imperij Notitia: de quo ad *l. 2. sup. de Palatinis S. L.* Scilicet Cubicularij, atque id genus alij, veluti Castrensiani, Protectores, in Principis obsequio ordinariè constituti, petitionibus huiusmodi rem fecère, & liberalitates Principum, facilius extorsère: vt docet quoque *lex 1. & 2. infr. si petitionis socius*: vbi dicam adhuc: & Symmachus *lib. 10. ep. 55. in pr.* Amm. Marcellinus quoque *lib. 22. p. 224.* de Tonsore [Imperatoris] sub Constantio agit, qui inter cœtera compendia *fructuosas petitiones* memorabat. Petentes denique in Regiâ, huiusmodi bona petere soliti: testis rursum Am. Marcellinus *lib. 16. p. 74.* in Constantij rebus. *Inflabant itidem has malorum ciuilium buccinas, Potentes in Regiâ eâ re, vt damnatorum petita bona suis accorporarent, essétque materia per vicinitates eorum latè grassandi &c.* Sed ex Palatinis Cubicularij cummaximè Eunuchi bona petebant & impetrabant: Quod & hodie fieri solet. Zosimus *lib. 5. p. 800.* sub Arcadio, Theodosij istius Iun. Patre. τὸ δὲ τῶν συκοφαντῶν εἰς ἔτι περαιτέρω ἐπιπόλασαν, καὶ τοὺς περὶ τὴν αὐλὴν εὐνούχους ἀεὶ περιιόντων, εἴπου τις τῶν πλουσίων ἀπέθανεν, ὡς οὐκ ὄντων παίδων ἢ συγγενῶν, ἐμήνυον τὰς οὐσίας καὶ τοῦ βασιλέως ἐφέρετο τὰ γράμματα: τούτοις τὴν οὐσίαν τοῦδε παραδοθῆναι κελεύοντες, καὶ παρεδίδοντο τοῖς ᾐτηκόσιν οἱ κλῆροι παίδων ἐσόντων, καὶ τοὺς πατέρας μετ' οἰμωγῆς ἀνακαλουμένων, id est, *Cùm autem* DELATORES *magis quàm anteà excreuissent, &* EVNVCHOS *ac* LATINOS *perpetuò circumirent, sicubi diuitum quis vitâ excessisset, eius facultates deferebant quasi nullis liberis vel cognatis existentibus. Hinc adeo Imperatoris rescripta præferebantur, quæ iuberent h . . . . bona huic tradi: & tradebantur his qui* PETIERANT *hæreditates, liberis existentibus & parentes cum gemitu implorantibus*, &c. Quo Zosimi loco Eunuchorum appellatione Cubicularios quoque intelligo: nam & hi eorúmque Præpositi Eunuchi fermè iam ab antiquo fuère: de quo *sup. tit. de Præpos. S. Cub.* etsi Eunuchorum etiam nomen his inditum quidam censeant à cubiculi custodiâ: Leo *Nouella de Eunuchis 98*: καὶ τὸ ἰδίως ἀνυποδέτους φύλακας εἶ), τοῦτο γὰρ ἡ κλῆσις ἐγγυᾶται. Hinc & Leo alter & vetustior, *l. pen. Cod. Iust. de Præpos. S. Cubiculi: cùm quis dederit Eunuchum sacri cubiculi ministeriis adhæsurum.* Euagrius *lib. 4.* οἱ τοῖς

βασιλ

βασιλικοῖς ἐξυπηρετούμενοι κοιτῶσι, ὡς ἀνέχει ὁ συνήθεια χαλεπῶς. Neque dubito quin ab eodem Conſtantij io Eunuchos & cubicularios ſtudio ſeu affectu, profecta ſit *lex Eunuchis, Cod. qui teſtam. fac.* de quâ iam dixi *alibi*. Ergò cùm hiſce Cubiculariis Theodoſius Iun. obnoxius viueret, hoc priuilegio ſingolari eos euexit, vt ne ſibi à Principe donatum cum ærario diuidere neceſſe haberent, verùm vt donato ſeu impetrato ſoli in ſolidum potirentur; *intúque*, vt ipſemet ait, *clementiæ ſuæ ſtatim* INTEGRO *perfruerentur*.

DE HIS QVI SE DEFERVNT.

TITVLVS XI.

X. COD. IVST. XIII.

I. * Imp. CONSTANTINVS A. Rationalibus Hiſpaniarum.ᵇ

IS cuius tacitæ fidei commiſſa fuerit hereditas, ſtatim Officio Grauitatis Tuæ nuntientur, & geſta prodat, & continuò quod actum fuerit renuntiet, & poſt hanc fidem, tertiam ab omnibus defuncti bonis percipiat portionem. Quòd ſi ab vxore defuncti iſtud Officio deuotionis tuæ fuerit reuelatum, ipſam etiam quam defunctus eſſe voluit heredem, ſi geſta aperuerit, tali præmio mancipetur, vt ex omni patrimonio medium conſequatur, & eam fiſco noſtro celebret diuiſionem: id etiam habitura priuilegium, vt prior eligat portionem: & tunc occultator ille geſtorum, fiſci & mulieris pariter inimicus, exutus omni patrimonio ſuo ac fiſco vindicato, in inſulam deportetur. Dat. Id. Mar. Gallicano & Baſſo Coſs. [317.]

NOTÆ.

* *L. vn. Cod. eod. tit.*
" *Rationales* Hiſpaniarum, quorum etiam mentio fit in *Not. tit. Imperij*: Interim obſeruandum, hoc Anno ipſo 317. duas prætereà Conſtantini M. Conſtitutiones occurrere ad Magiſtratum, Comitem, inquam, Hiſpaniarum: putà *l. 4. inf. de Decurionibus. & l. 2. ſup. de accuſationib.*
" A l. 2. Quod & Rubrica huius tituli oſtendit, & ſequentia mox quoque. Eſt tamen qui hic eodem ſenſu reſtituat: *nunciet, vt & &c.* Sanè C. *Iuſt.* habet, *renuntiet*.
" Sic *infr. Si geſta aperuerit* & ſine leg. *occultator geſtorum.*
" Id eſt, ſui delationem.
" Id eſt, Extet repoſitum *Cod. Iuſt.*
" *Ad officium*, C. Iuſt. non rectè.
" *κ. Ipſa*: vt etiam habetur *C. Iuſt.* vbi & vox, *perſona*, addita.
" Vulg. Cod. Iuſt. *Si geſta aperuerint*, malè: Sic & ſup. initio, *Et geſta prodat*, & ſine leg. *Occultator geſtorum.*
" *Præmio mancipetur*, id eſt doneturs.
" *κ. Cùm*, vt *Cod. Iuſt.*
" *κ.* Sic & *ſup.* malè in Cod. Iuſt. *optionem*, vt rectè iam monuit *Contius*.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. hæc conſtitutio eſt, aduerſus tacita hæreditatum fideicommiſſa, in fraudem legum, incapacibus per leges relicta: ac nominatim in ſp. huius leg. *vxoribus*: Vxores ſcil. per leg. Iul. Papiam ſeu Caducariam decimariam intra certum tantum modum ex mariti bonis capere potuerunt: Solidum verò nonniſi iure liberorum ſubnixæ: id quod præter ipſas *leges decimarias*, ſeu *legem Iuliam & Papiam*, & quidem *caput* eius *duodecimum*, oſtendunt vel *hoc Codice* eiuſdem Conſtantini M. *duæ* aliæ *leges*: puta *lex 1. ſup. de bonis proſcriptorum*: *& lex 7. inf. de Nauiculariis*: item Theodoſij Iun. *lex 2. ſup. de iure liberorum*: *& lex vlt. ſup. de legit. hered.* Quam quidem legem *Papiam decimariam* Conſtantinus M. adhuc obſeruari voluit, ſiue ad replendam iuſtis liberis Rempubl. ſiue potius implendo *Ærario*. Quæ poſteà demùm, & diu pòſt, abrogata, in Oriente *d. l. 2. 3. ſup. de iure liberorum*: non tam citò verò in Occidente, vt docet *lex vlt. d. tit. de iure liberor.* Igitur per tacita ſæpè fideicommiſſa eluſæ *Decimariæ leges*: capaci videl. hærede inſtituto qui mox tacitâ fide interpoſita eandem incapaci, v.g. vxori defuncti reſtitueret: quod præter hanc leg. docet quoque elegans Papiniani *lex vlt. in pr. ff. de his quæ vt indignis*: vt cæteroquin ſeu in

commune per fideicōmiſſa legibus illudi dixit Hieronymus, *ad Nepotianum*, idque etiam comprobat *princ. Inſtit. de fideicommiſſ. hæred.* De cuiuſmodi tacitis fideicommiſſis ſingularem olim *librum* ſcripſerit Paulus I. C. vnde duo tantum fragmenta ſuperſunt, *l. 49. de iure fiſci, & l. 129. de V. S.* & de his ſunt duæ inſuper *hoc Codice* conſtitutiones, *lex 20. ſup. tit. prox. de petit. & lex 27. inf de Epiſcopis.* Quorum tacitorum fideicommiſſorum exitus hic erat, vt in fiſcum caderent, quod docuit vel *d. lex 20.* Quare & exciti delatores huiuſmodi tacitorum fideicommiſſorum, præmio publicè propoſito; quod factum & *ipſa l. Pap.* & deinceps, vt ex Taciti *c. 15.* Suetonij *Nerone c. 10.* liquet. Præmium autem variè conſtitutum delatori: vulgare quidem, extraneis delatoribus; At enim ſui ipſius delatori, non vulgare, ſed maius: & verò maximum ei, cuius commodo tacitum fideicommiſſum ceſſurum erat. Quæ Constantini M. mens eſt *hac leg.* Nempe, quæ prima *huius* & *diſtinctionis* pars eſt, *Rogato* ſeu hæredi deferenti reni, Tertiam bonorum defuncti pro præmio tribuit: Dimidiam verò, quæ ſecunda *legis* & *diſtinctionis* pars eſt, *incapaci*, vxori v. gr. ſe deferenti, cui reſtituenda, vel reſtituta eſt tacitâ fide interpoſitâ hæreditas. Quod ius iam olim Edicto Trajani introductum fuit, vt docet *l. 13. 15. §. 3. l. 16. l. 49. π. de iure fiſci.* Maiore ſcil. præmio incapax, v. g. vxor euocanda fuit, cùm in tacito fideicommiſſo de præcipuo magnóque eius commodo ageretur; quòd aliàs ne ſibi præciperetur, vix vnquam reuelatura videbatur: tenaci præſertim ad hæc ſexu. Politicum igitur hinc *σκέμμα* iam efficiatur, Maiore præmiò inuitandos, quos maius alioquin lucrum præter leges manet. Et hæc quidem aperta eſt *huius legis* diſtinctio: vt proinde pro conciliatione eius *ſecum*, vel cum aliis *legibus*, ad Vates recurrendum non fuerit: Multo minùs (quod Amaya fecit ad *l. 1. Cod. de delatorib. n. 58.*) Cuiacio dica ſcribenda, quaſi is huius diſtinctionis gloriam Plateæ præripuerit: Iniquiore adhuc cenſura, quaſi mos hic Gallis Interpretibus ſit, aliorum nomine ſuppreſſo, de ſuo ſolam ſpecioſitatem verborum addere, nihil verò de ſubſtantia. Ad rem.

¶ In tantum porrò Conſtantinus vxori tacitum fideicommiſſum deferenti dimidiam bonorum tribuit, vt (quod & alterum ſingulare priuilegium eſt) ei eligendæ portionis dimidiæ ius tribuat; alterâ, quam ſpreuerit, fiſco ceſſurâ. De qua Diuiſionis lege, & Electionis prærogatiua ſeu priuilegio, vt omittam alia, vide quæ ſimiliter cauentur *l... ſup. de metatis: ſeu l. 2. Cod. eod.* vid. & quæ Fornerius *5. quotidian. 22.*

¶ Ac tandem vt præmiis, ita & pœnis propoſitis occultatorem fiduciarium hæredem affici voluit Conſtantinus M. nempe pœnâ bonorum proſcriptionis & deportationis.

SI VAGVM PETATVR MANCIPIVM.

TITVLLVS XII.

Abeſt hic *Titulus* à *Cod. Iuſtin.*

"Addantur *Paratitli* vice *huic titulo lex 20. ſup. de petitionibus: & l. 12. inf. de annonâ & tribut.* quæ & ipſæ ſunt de petitione vagorum mancipiorum.

1. * Impp. VALENTINIANVS, & Valens AA. ad Probum" PF. P.

QVI vaga mancipia iuris alieni" petunt, ſi iuſtitiâ" eadem probant, impetrati beneficij" auctoritate potiantur; Vendendique conceſſam, aliis quàm Delatoribus, habeant facultatem: Si verò aut his qui detulerint diſtracta fuerint, aut ab his qui ante poſſederint detinentur, non effugiatur vltio, quæ eſt Legibus conſtituta. ¶ Sed & dominis propriorum vindicatio competat: Et eâdem pœna, quæ de occultatoribus & fugitiuariis" data eſt, vnuſquiſque" teneatur. Dat. XII. Kalend. April. Treu. Valentiniano & Valente AA". coss. [365.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſtin.*

" *Probus* PP. ſub Valentiniano Sen. vid *Proſopogr.* Eidem inſcribitur *lex prox.*

" Quæ iuris alieni olim fuerunt.

" Symmachus *lib. 10. ep. 55. Annus ferè ſecundus eſt, vt per defenſores & Rationales Auguſtiſſimæ domus, cum iuſtitia ſolemnis oraculi, ſcriptis fatigantur hæredes.* At ſenſus hic eſt, ſi iuſtè, ſi ritè, vaga mancipia eſſe probent.

" Reſcripti, quo vagum mancipium ſibi à Principe donatum eſt.

" *Fugitiuarij* hîc sunt serui fugitiui occultatores : cùm aliàs fugitiuarij sint, qui fugitiuos persequuntur , *l.18. π. de præscript. restit.* Paulus 1. *sent.tit.de fugit.* & Florus *lib* 3.
" Occultator seu fugitiuarius.
" Malo referre ad *Valentinianum & Valentem* 11. *Coss.* pariter *legem* 1. *prox.* quo sanè Anno Valentinianus Treueris constituit : non *Valentiniano & Valente AA. Coss.* id est, A.D. 365.

II. * Idem AA. ad Probum" PF. P.

QVICVMQVE habuerit super vagi mancipij postulatione Rescriptum . non priùs quicquam inquietudinis" moliatur, quàm,factâ eius allegatione, sollemniter delatorem, à quo fuerit instructus, expresserit : careat etiam, si eum prodere supersederit , fructu & commoditate beneficij. Nec antè aliquis quem poposcerit per manus iniectionem æstimet vindicandum , quàm definitiua inter partes" fuerit dicta sententia. ¶ Has verò cognitiones ad Ordinarios" volumus pertinere Rectores, vt delatoribus primitùs in medio" conlocatis , his etiam qui quasi vagi sacro nominabuntur indulto, ad iudicia productis, totius causæ interna" discutiant , sollicitéque ac diligenter interrogent, de quorum dominio, fugâ,vel quo alio genere, discesserint qui petuntur,vt is in quo vitium" deprehenderint , ad dominum sub prosecutione" reuocetur. ¶ Si quis etiam vel Tributarius" repperitur , vel Inquilinus" ostenditur , ad eum protinus redeat , cuius se esse profitetur. ¶ Nihilo minus etiam eò pergat indago, vt cuncta rimando" cognoscat , vtrum is fuerit petitionis hortator , qui iniquæ retentionis inuidiam aliquo necesse habuerit colorare" velamine"; vt si Colonos eadem occulere arte quæsiuerit , indemnitatem sarciat tributorum : si seruos, ad eam pœnam quæ dudùm est Legibus constituta teneatur. ¶ Quisquis autem plebeium se adserit esse,vel liberum, fide rei ostensâ, ab omni molestia vindicetur, & ad ea loca, ex quibus eum esse claruerit, remittatur. ¶ Contra in his" qui aut dominis sine herede defunctis, inuenientur dominos non habere , aut serui pœnæ aliquando facti ac postmodùm liberati , iudicialibus dominos amisêre sententiis : postremò in vniuersis de quibus iniectio manus fisco ritè præbetur, munificentiæ principali congruus patebit effectus. ¶ Sanè , quia in petitione deceptis conuenit prouideri , quotiescumque fuerit circumscribta simplicitas , ex delatorum hisdem re atque substantiâ, ad eum modum , quem habitæ concertationis impendia supputata collegerunt", postulatique hominis æstimatio comprehenderit,consulatur. Dat.xv. Kal.Iul.Treu. Valentiniano & Valente AA". COSS.

NOTÆ.

* Et hæc *lex* abest à *Cod.Iustin.*
" Dixi ad *l.superiorem.*
" Possessori fortè vagi mancipij, vel ipsi mancipio quod vagum dicitur.
" Inter petitorem & possessorem,vel ipsum mancipium quod vagum dicitur.
" Id est, Rectores prouinciarum,
" *Interna* causæ v. *Gloss.Theod.*
" *Vitium*, fugæ scil. propriè,
" De *Prosecutione* dixi.
" De tributariis his,v. *paratitl.de fugit.colon.*
" De Inquilinis : v. *tit. de Inquilinis*, vbi dixi.
" Iudicem cuncta rimari oportet, *l.iudicantem, sup.de Indiciis.*
" *Colorare.*
" *Velamine.*
" Descriptio vagorum reuerà mancipium sequitur.
" *Colligi* modus dicitur.
" Iam ad *l.super* ostendi referendam , *hanc l.* vnà cum superiore ad Annum 368. Addatur ad id magis adhùc comprobandum , *Valentiniano* & Valente AA Coss. id est, A.D. 365. hoc ipso die XV. Kal.Iul. *Mediolani* constituisse Valentinianum,vt docet *lex* 21.*inf.de annona & tribut.*

COMMENTARIVS.

VAGA mancipia,seu vagi serui, & ipsi tanquam vacantes sine Domino, instar aliorum bonorum vacantium ad fiscum pertinebant : inque iis , vt loquitur *lex* 2. fisco iniectio manus præbebatur : Et exinde ad fiscum pertinentes, à petitoribus postulabantur , & verò sæpè concedebantur : de quo præter *duas huiusce tituli leges* Valentiniani , est & *Tertia* hoc Codice eiusdem *lex* 12.*infr.de annonâ & tributis* : & *Quarta* adhuc Theodosij M. *lex* 20.*sup.tit. de petitionib.* Porrò, quia variæ fraudes in his petendis admittebantur siue ab ipsis petitoribus,siue delatorum,siue eorum qui eos possidebant artibus : ideò Valentinianus, & *illa l.*12.& hisce duabus hanc in rem modum multiplicem, variásque cautelas adhibuit, quas hîc certo ordine proponam,etsi non eodem ordine positæ sint.

Præcipuæ & primariæ cautelæ eò pertinent, vt constare possit , num reuerà vaga mancipia sint, quæ petita sunt & impetrata è Priucipe : cuiusmodi sanè sunt ea vaga mancipia (quod disertè ostendit *vers.contra in his* : *l.*2.) quæ aut dominis sine hærede

hærede defunctis, aut ſerui pœnæ aliquando facti, ac poſtmodùm liberati Dominos iudicialibus ſententiis amisêre: aliique in quos manus iniectio fiſco ritè præbetur. Vbi duas præcipuas cauſas adſignari notandum eſt, ex quibus vagum mancipium cenſetur: Nempe ſi ἀκληρονομήτου alicuius decedentis ſerui ſint: nam cùm ſerui alieni olim extitiſſent, ob crimen pœnæ ſerui facti fuerunt, & ſic domino erepti: Nam etſi poſtea pœnæ ſeruitute liberarentur, attamen in ius & poteſtatem priſtini domini non redibant, verùm fiſco cedebant. Qua parte duo notanda veniunt: Primò ſeruos priuatorum, ob crimen ſeruos pœnæ fieri quoque ſolitos, & ſic dominis ereptos: Deinde, vt maximè poſteà ſerui pœnæ eſſe deſierint, non ideò tamen priſtinis dominis reſtitui ſolitos, verùm fiſci ſemper manſiſſe: Sed honeſtiore tantùm loco, ſeruitute inquam vulgari, non pœnæ. Ergo cùm hi reuerà vagi ſerui eſſent, eſſent autem & alij qui ceu vagi peterentur, ideò in id enixè incubuit Valentinianus, vt hi ab illis ſeiungerentur, neque vagorum mancipiorum obtentu, aut alieni reuerà peterentur, aut liberi. Alieni inquam: Exempli gratia, ſerui agris *adſcripti* qui ex deſertis agris receſſerant: neque enim hos petere licuit, niſi quis integrum tributum agri in ſe reciperet, quæ ſententia eſt *d. legis* 12. *ſupr. de annona & tribut.* Item ſerui *fugitiui*, qui de dominorum dominio fuga, vel quo alio genere diſceſſerunt: quò pertinet *verſ. ſolicitè*: *l.* 2. *h. tit.* Tertiò Tributarij, inquilini, ſeu coloni alieni: de quo eſt *d. lex* 2. *verſ. etiam & verſ. nihilominus.* Et hæc de ſeruis & colonis alienis, de quibus ſuo titulo *de fugitiuis* colonis, inquilinis: & altero *de inquilinis & colonis.* Erant & nonnulli alij qui ceù Vagi ſerui ſæpe petebantur, plebeij reuera tamen liberi erant, vt *d. l.* 2. dicitur: verùm propter ſummam vilitatem & inopiam ſine certa ſede, & ſeruorum inſtar agebant: in quorum etiam ſtatum quidam petitores graſſabantur, haud aliter atque in ſpecie *leg.* 25. *ſup. de petitionib.*

Ergo cùm ceù vagi ſerui quamplurimi peterentur, qui tamen vagi ſerui non erant, ideò Valentinianus, varia conſtituenda putauit, quò vaga mancipia probarentur *iuſtitiâ*, ſeu iuſto modo & ratione.

¶ Primùm igitur (quod & in cæterarum rerum vacantium & caducarum peritionibus obtinebat) eum, qui reſcriptum impetrauit ſeu donationem, ceu vagi alicuius mancipij *Delatorem* ſuum, à quo fuit inſtructus, iudicio ſiſtere iubet, de quo ad *l.* 8. *ſupr. tit. de petitionib.* vt ita is delationem ſuam ſuſtineat: Alioquin fructu beneficij carere eum, qui delatorem ſuum non ſtiterit.

Secundò, non ante ſeruo ceu vago ſibi donato manus inijcere poteſt donatarius, quàm definitiua inter partes ſententia dicta fuerit, ſeruo ipſo in iudicio conſtituto. Non ante ſcil. ſeruum ceu vagum vindicare ſibi quis poteſt, quàm vagus pronunciatus fuerit: intereà igitur ſuſtinenda manus iniectio, neque medio tempore præiudicium aliquod hac parte generandum eſt. Quod & cæteroquin tralatitium eſt, ne pendente iudicio, cuiuſquam ſtatui præiudicium fiat; vt nec dominio: vt *l. defenſionis, ſupr. de iure fiſci.* Tertiò cognitionem hanc iniungit Valentinianus Rectoribus prouinciarum ordinariis; & quidem ſollicitam & diligentem, ſic vt qui reuera vagi non ſunt, ſi alieni ſint, ad dominos remittantur: ſi liberi ſuæ conditioni relinquantur. Quartò loco iam cenſuram exerit Valentinianus in eos qui alieni iuris ſeruos, vel plebeios, non tantùm occultauerint, verùm vt peterentur hortatores & auctores fuerint: ſæpe ſcil. qui alieni iuris ſeruos vel colonos retinebant, vt iniquæ retentionis inuidiam effugerent, Palatinis, fortè vel Cubiculario, id genus aliis qui circa Principem gratioſi erant, hortatores erant, vt huiuſmodi ſeruos à Principe, tanquam reuerà vagos peterent, mox de ſeruo cum his conuenturi; Palatinorum *ſimplicitatem circumſcribentes*, decipientéſque qui reuerà vagos ſeruos putabant.

Igitur tùm illorum calliditati occurrendum tùm horum ſimplicitati ſuccurrendum putauit Valentinianus *hac l.* 2. quod non æquè fit in ſp. *l.* 116. *ſup. de petitionibus.* tribus his ſtaturis. Primò Hortatorem illum & occultatorem, ſi colonos hac arte occultat, indemnitatem tributorem ſarcire oportere: id eſt, tributa agrorum quibus coloni adſtricti erant, ſoluere oportere: ſi ſeruos, pœnâ legibus dudùm conſtituta teneri: Quænam verò illa? Nempe. ...

Secundò ipſi (Palatino fortè) decepto, regreſſum dat aduerſus delatorem ſeu hortatorem: nempe vt & ſumptus ſeu impenſas in vindicando huiuſmodi homine, quem ſeruum putabat, ſibi à Principe donato, ab eo recuperet, ac prætereà hominis poſtulati æſtimationem, quandoquidem ei Princeps ſemel factum voluit. Quod vtrumque ſingulare eſt. Quod condemnationem attinet in ſumptus & litis expenſas, v. in hoc ipſo petitionis argumento, alterum exemplum in *l.* 31. *in fin. ſupr. de petition.* & tertium in *l. vnic. infr. tit. prox. de petit. & deſiſt.*

Tertio vetat *l.* 1. 2. *h. tit.* Valentinianus, vagum mancipium impetratum vendi à donatario Delatori vel ei qui id ante poſſederit: Nempe colluſio quædam interceſſiſſe videtur, ſi petitor à ſe impetratum mancipium ceu vagum, hortatori petitionis, vel poſſeſſori venderet ſeu diſtraheret. Iuſta ſcil. (quod notandum) exinde præſumptio oritur, voluiſſe eum hac ratione *iniquæ retentationis inuidiam hoc velamine colorare*: vt eleganter loquitur *l.* 2. Et hic interim ſingularis caſus notetur, quo vendere quis rem ſuam certis perſonis prohibetur.

DE

DE PETITORIBVS ET DESISTENTIBVS.

TITVLVS XIII.

Paratitli vice, sub hunc quoque Titulum compelli potest *lex 31. supr. de petitionibus.*

1. * Imppp. VALENTINIANVS, Theod. & Arcad." AAA. ad Gorgonium" Com. R. P.

SI quispiam alienæ substantiæ" petitor morâ ludificante" in longum protrahere cœperit possidentem, & tertiò conuentus, cum Delatore noluerit" adesse Iudiciis, non solùm iurgij quod exortum est amissione" multetur, verùm etiam sumptus & litis expensas ei reddere compellatur, quem superfluo litigio credidit esse vexandum. Quod quidem etiam in absentem contumacem, post trinam, vt dictum est, conuentionem, statuendum esse censemus. Dat. VIII. Id. Iun. Mediol. Honor. NB. P. & Euodio Coss. 386.

NOTÆ.

* Abest hæc *lex à Cod. Iust.*

" *Arcady* nomen hic nonnulli expungunt; Maléque: vid. *Chronol.*

" *Gorgonius.* Comes R.P. sub Valentiniano Iun. *Gorgonij* meminit Ammianus Marcellinus; cui thalami Cæsariani cura commissa erat *lib.15.p.17.* Meminit & Gorgonij Symmachus *ep.33.lib.1.* qui post quietem apud Picentes ad procinctum seu Comitatum Principis profecturus esset.

" Bonorum alienorum.

" Ita Ludificationes, *l.1.infr.quorum appell. non recip.* & apud Symmachum *lib.4.ep.71.*

" *Neglexerit,* in *quodam Cod. Theodos.* in cuius *fine* tres vel quatuor *leges* habentur.

" Id est, lite multetur.

COMMENTARIVS.

FRAVDIAVS variis atque inhiationi petitorum, *duob. titulis* suprà putà *tit. de petitionib.* & *tit. si vagum petat. mancip.* variis Principum constitutionibus, rationibus & præscriptionibus occursum fuit. Petitorum verò inter alias fraus quoque isthæc fuit, quod impetratis bonis à Principe tanquam vacantibus, possessorem eorum bonorum iudicio percellerent, mox tamen à iudicio recederent, desisterent, & possidentem mora ludificante in longum protraherent; vt ita diuturna lite iurgióque eò tandem eum adigerent, vt nisi in totum bonis cederet, saltem aliquo dato vel relicto à veternosa lite sese redimere cogeretur: vel saoè possessio eius in incerto esset fluctuáque: Igitur Terminos quosdam poni, pœnámque figi procaciæ petitorum æquum visum est. Quod hâc Valentiniani Iun. *lege* fit. Scil. post trinam citationem seu conuentionem, desistentem, petitorem, neque iudicio sese cum delatore (de quo dictum *plenè ad l.8. supr. de petit.* & *l.1.2. supr. si vagum pet. mancip.*) sistentem, siue præsentem, siue absentem, non solum lite multari iubet, verùm etiam in sumptus & expensas litis condemnari. De trinæ citationis seu conuentionis solemnitate, res nota est. Atenim Honorius posteà istud mutauit anni spatio. *l.31. supr. de petitionib.* nempe petitionem si intra annum æquitatem petitionis suæ non demonstraret, & lite multari, & in expensas litis pariter condemnari voluit.

Hùc sanè in genere etiam facit querela Symmachi de petitoris cuiusdam ludificatione, *lib. 10. ep.55.* *Annus ferè secundus est, vt per Defensores & Rationales Augustissimæ domus cum iustitia solemnis Oraculi scripti fatigantur hæredes, licet iam sextus annus à testamenti recitatione numeretur.* Tandem, vt cœpto à petitore iurgio terminando certæ temporum metæ positæ fuerunt, ita certa quoque præscriptione, putà quinquennij, competitorem ab inchoanda lite repelli posteà voluit Honorius *leg. vn. supr. de quinq. præscript.* quinquennij inquam, quo possessor bona hodie donata pacificè possedit,

SI PETITIONIS SOCIVS" SINE HEREDE DEFECERIT.

TITVLVS XIV.

X. COD. IVST. XIV.

Vbi Tribonianus *titulum* ita refinxit, propter petitiones sublatas: *Si liberalitatis Imperialis socius sine hærede decesserit.* Quo more & alibi petitionum memoriam sustulit, vt ex collatione *legum* hoc *Codice* & *illo* apparet.

" Consors *l.*1. *&* 2. & apud Symmachum *lib.* 9. *ep.*117.

I. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Mygdonium Castrensem" s. Palatij.

SI quis fortè decesserit eorum, qui communi" nomine donatum aliquid à Nostrâ impetrauerunt" Clementiâ, nec superstites dereliquerit successores"; placet, non ad extraneam quamcumque" personam, sed ad socium, vel consortem", peruenire portionem illius, qui intestatus, aut sine liberis", diem defunctus est. Dat. XII. Kalend. April. Antiochiæ", Constantino A IIII. & Licinio Coss. [315.]

INTERPRETATIO. *Si aliquis ex his mortuus fuerit ad quos nominatim munificentia nostra processit, & nec testamentum fecisse, nec filios reliquisse cognoscitur, placet, vt portionem eius, is cum quo pariter defunctus accepit, id est, socius eius, acquirat: merito" enim socius præfertur, vbi filij nulla persona interuenisse cognoscitur.*

NOTÆ.

* *Legi amica Cod. eod. tit.* Inscriptio & Subscriptio tantùm *huius l.* addita, contextu ipso desumpto ex *l.* 2. *prox.*
" Mygdonius, Castrensis S. Palatij sub Constantino M. Anno 315.
" De *Castrensi* S. Palatij dixi *supr. tit. de Castrensianis.*
" Nominibus iunctis, *l.* 2. *prox.* communiter, *eadem l.* 2.
" A se petitum: vt *impetrati* vox ostendit: & *Rubrica* sub qua *lex* posita est, & *l.* 2. *infr. Impetrandi* vox hîc propria; v. & locum Macellini mox.
" Sic & *l.* 2. *infr.* Si nullo hærede relicto decesserit.
" De hac voce mox.
" quæcumque illa sit: sic & *l.* 2. *ad personam aliam.*
" *Consors* hac *leg.* & *l prox.* & Symmach. *lib.* 9. *ep.* 117.
" Si *Antiochia* hæc *lex* data est, tùm Licinio ea tribuenda fuerit Orientis Imperatori, cuius vertex Antiochia. Sed fortè reponendum *Antigonia* prope Stopis in Macedonia, quæ pace cum Licinio inita, Constantino cessit.
" De Ratione hâc mox.

II. * Imp. CONSTANTIVS" A. Orioni v.c."

NONNVLLI, in Nostro, vel Patris" Nostri, obsequio" constituti, nominibus iunctis professionem" sibi largientibus nobis tribui poposcerunt. Iubemus itaque, vt si qui forsitan ex his qui" communiter" aliquid impetrauerint, nullo" herede derelicto decesserit, ad consortem potius solatium", quàm ad personam aliam", pars perueniat decedentis. Dat. XV. Kalend. Iul. Med. Philippo & Salia Coss. [348.]

NOTÆ.

NOTÆ.

[a] *Legis vn. Cod. eod. tit.* contextus ex *hac leg.* desumptus est: omissâ priore sententiâ, quæ ad petitionem pertinet: Inscriptione autem & subscriptione tantùm ex superiore ei adsutâ. Vnde perperam sub Constantini nomine ea hodie ambular & allegatur.

[b] ✠. CONSTANS

[c] *Orion* hic idem videtur qui *Comes R. P* dicitur, cuique inscribitur quinquennio pòst, *lex 8. sup. de petitionib.* Vnde Dignitatis nomen hîc reponendum, quod etiam ex *huius leg.* argumento, quod est *de Petitionibus*, satis alioquin conficitur.

[d] ✠. *Fratris*.

[e] *Obsequij* vox hîc propria. De obsequio & ministerio Palatino, Castrensi: dixi *sup. ad l.* ..

[f] *Professionem*, id est, Substantiam, possessionem, facultates in censu professas. *Professio*, de censuali professione, *l. 2. 3. in fine conlat. transl. l. 15. de iure fisci*: & Professio pro re ipsa professa.

[g] *Lex vn. Cod. eod. tit.* hinc desumpta est, superioribus recisis.

[h] *Quibus communiter à nobis aliquid donatum sit.* Ita Tribonianus immutauit, propter petitiones sublatas.

[i] Sic Frontinus *de aquaeductibus*, p. 182. de aqua in prædia sociorum data: *Dùm quis ex iis qui communiter impetrauerunt, superesset.*

[k] Ad extraneam quamcunque personam, *l. 1. sup.*

[l] Sic quoque *l. 1. suprà*: *nec superstites dereliquerit successores.*

[m] *Solatium* hic est emolumentum & commodum portionis deficientis: de quo mox plura.

COMMENTARIVS.

SOCIO, seu CONSORTE & PARTICIPE (quem Græci συμδότην vocant) donationis, id est eo qui à Principe communiter seu nominibus iunctis quid cum alio impetrarunt, nullo successore seu hærede derelicto superstite, decedente, alteri socio seu consorti portionem eius deficientem adquiri volunt, *his duabus legibus*: Constantinus primùm *l. 1.* deinde & filius eius Constans, *l. 2.* ex quâ vtrâque vnicam *legem* suam *Cod. eod. tit.* concinnauit Tribonianus: seruatâ scil. *ibi* Inscriptione & Subscriptione *legis vn.* contextu verò *legis* 2. Et sic, quod Poëta dixit,

Humano capiti ceruicem pictor equinam:

resecatâ adhuc priore [d] *legis* 2. sententiâ, quæ de petitionibus est, eo quod illæ iam vetitæ essent: Quorum prius illud improbè factum cum historicæ veritatis detrimento: sic enim Constantino *illius l.* contextus tribuitur, & ita quoque passim hodie laudatur, cùm tamen Constantis sit, triginta quinque annis posteriùs scripta. Cur autem Tribonianus, *dicta legis 2.* verba prætulerit? de eo mox quædam.

¶ Vt hæ *leges* intelligantur. Primò præsupponendum est, hâc tempestate nonnullos (de quibus mox) magnitudinem rei à se petitæ abitrantes, veritósque ne totam professionem aliquam id est substantiam, possessionem, successionem, remvè quamcunque fisco quæsitam, ceù vacantem fortè vel caducam, vel ex proscriptorum bonis; singuli solique à Principe impetrare non possent, vel etiam veritos, ne per mutuum concursum sese impedirent, *communi nomine*, seu *communiter iunctisque nominibus*, (vt *his duabus legibus* disertè dicitur) eandem rem à Principe petere, & exinde impetrare solitos: & sic eiusdem donationis reique consortes, socios, participes, συμδότας factos. Qui quidem proprius casus est *harum duarum legum*, nempe in duobus pluribúsve eiusdem rei coniunctim *petitoribus*. Nam & alioquin ipsi sæpè Principes siue liberalitatem in plores spargere cupientes, siue vt petitores castigatiùs agere docerent, plures aliquoties impetratorum participes, prout etiam magna professio seu substantia esset, iungere soliti. Quod de Valente Imp. nominatim obseruat Ammianus Marcellinus, *lib. 31. p. 498. Super his omnibus*, inquit, *liberali erat* [Valens] *animi moderatione: cuius rei abundent licet exempla, vnum tamen sufficiet poni. Vt sunt in* PALATIIS *nonnulli alienarum rerum auidi, si quis* CADVCVM *vel aliud* PETISSET *ex vsu cum magna iustorum distinctione, contradictoris copiâ seruatâ, donabat ei qui* PETIERAT: *tres vel quatuor alios absentes aliquotiens* IMPETRATORVM PARTICIPES IVNGENS: *vt castigatius agerent inquieti, lucra quibus inhiabant hoc minui commento cernentes.* Similiter iam olim Alexander Seuerus thesauros repertos iis qui repererant reliquisse dicitur: & *si multi*, seu magni, thesauri essent, ADDIDISSE his eos, quos in suis habebat officiis, teste Lampridio, *in eius V.* quam Constantino M. nostro inscripsit. His igitur duabus de causis seu rationibus sæpè pluribus simul aliquid à Principibus donabatur, vel vltrò, seu *motu proprio*; vel petentibus simul pluribus.

Secundò prænoscendum, quod vtraque hæc *lex* docet, huiusmodi donatarios petitores sociósque donationum & consortes seu συμδότας ex Palatinis fermè fuisse: Palatinis inquam, qui in Principis obsequio constituti erant, vt generaliter dicitur: *l. 2.* veluti *Castrensiani*, de quibus est *lex* 1. quæ ideò Castrensi SP. inscribitur: de quo vt & de Castrensianis *suo titulo sup. lib. 6.* Cubicularij item de quo fidem facit *lex vlt. sup. de petitionib.* Eadémque discimus ex Ammiano Marcellino non tantùm superiùs laudato loco, sed & altero *lib.* 22. *p.* 224. Symmacho, *lib. 10. ep. 55 in pr.* Zosimo, *lib. 5. p. 800.* qui de cubiculariis Palatinis, τοῖς περὶ τὴν αὐλὴν εὐνούχοις agi: Imò præter duos superiores Amm. Marcellini locos, est & tertius hic eiusdem *lib. 16. p. 74.* in Constantij rebus: *Inflabant itidem has malorum ciuilium buccinas* POTANTES IN REGIA, *eâ re vt damnatorum* PETITA *bona suis adcorporarent, essétque materia per vicinitates eorum latè grassandi*, &c.

His duobus ita præmissis & præcognitis, nunc fingamus, rem aliquam vacantem, vel caducam, vel ex bonis proscripti pluribus communiter, communi nomine, seu iunctis nominibus petentibus à Principe donatam: sed nondum exactâ eâ seu incorporatâ, vel vt Amm. Marcell. loquitur, adcorporatâ, (id enim hîc præsupponendum necessariò est, nam alioquin si incorporata iam sit, his *legibus* locus non est; verùm iure ordinatio res stat:) vnum ex his decessisse, nullo hærede vel successore derelicto, sed relicto in hæreditate sua [m]hoc iure: Quærebatur quid de decedentis istius portione fieri oporteret? non vtrùm ad fiscum seu

Princi

Principem rediret, & sic nouæ donationi & competitioni (quod Cuiacius quoque credidit) locus fieret; sed num ad extraneam quamcunque personam, vt dicitur *leg.* 1. ad personam aliam, vt *leg.* 2. pars ista peruenire posset, id est ad successores & hæredes alios quàm institutos vel liberos extraordinarios etiam, vt est vir & vxor; an verò συνδότης, socius, consors donationis socio portionem eam sibi vindicare posset quodam accrescendi iure? Et verò postremum istud *his legibus* constituitur, & quidem à Constantino M. primùm hoc ius inductum fuit. Vbi videndum est de quinque sequentibus. 1. Quando propriè *his legibus* locus sit. 2. Quâ ratione, quóue exemplo, hoc ius inductum fuerit. 3. Adfinia quædam iura subiiciemus, & ab hoc submouebimus. 4. De Limitationibus: & 5. Tandem de Ampliationibus viderimus.

Et quanquam *legem vnic. Cod. eod. tit.* hinc desumptam latissimè post Veteres interpretentur Ioannes Antonius Bellonius Præses Taurinensis, *tomo* 1. *de iure Accrescendi, quæst.* 6. *c.* 36. *& seqq.* & Amaya *commentario ad eam legem lib.* 10. *Codicis*, nos tamen quæ ad rem pertinent, hîc breuiter tractabimus: vbi fortè noua quædam occurrent: vbi & illud præmiserimus, sententiam quam Bellonius *illi legi*, vel etiam *his legibus nostris* affingit erroneam prorsus esse. Sententia illius hæc est, *his legibus* non id dici, quasi ipso iure socio seu consorti pars socij adquiri dicatur, verùm id definiri, quod si Princeps partem socij ceu vacantem fiscóque deuolutam alicui concedere velit, debeat potius concedere socio quàm extraneo, & sic noua opus esse concessione. Quod inanissimum est, & aduersus apertissimam *harum legum* dispositionem: quibus socij partem socio ipso iure adquiri apertè indicatur, perpetuo iure constituto, *Placet*, inquit, *peruenire portionem* &c. rursùm, *ad consortem pars perueniat decedentis. Peruenire* ea dicuntur, quæ ipso iure semel constituto adquiruntur, non quæ specialem desiderant concessionem. Ad rem.

Prima igitur quæstio, eáque valdè agitata est, vtrùm *post omnes demùm hæredes legitimos* cuiuscunque gradus & ordinis, an verò deficientibus statim liberis, socius consors, συνδότης, protrito non tantùm fisco, sed & omnibus hæredibus præter institutos, & liberis exclusis, partem socij vindicet? Pro illa sententia facit *Titulus* generalis, *vtroque Codice, si &c. socius sine hærede defecerit.* Faciunt generalia itidem verba vtriusque legis: *Legis*, inquam, 1. *in principio*, ibi, *nec superstites dereliquerit successores*: *Legis* 2. ibi: *si nullo hærede derelicto defecerit.* Contra faciunt expressa verba posteriora *dictæ legis primæ*: ibi, *qui intestatus aut sine liberis diem defunctus est.* Facit Interpretatio, quæ vulgo Aniani, hîc subdita, duobus locis: ibi, *nec filios reliquisse cognoscitur*: item ibi, *in f. vbi filij nulla persona interuenisse cognoscitur.* Dubitationem auget quod *hæredis* appellatione quandoque continentur quicunque tandem, qui per successionem quamcunque quamuis longissimam defuncto hæredes existunt. De quo sunt textus notissimi in *l.* 65. 70. 170. *de V. S. l.* 194. *de R. G. l.* 17. *§. fin. ff. ad Trebell. l. vlt. C. de hæred. instit. l.* 22. *Cod. de legatis.* Aliquando conditio hæc, *si sine hærede*, vel simpliciter appellatio *hæredis* multoties restringitur ad liberos, pro subiectâ scil. materia, de quo inter alios Ioannes de Platea prolixè *hîc*. Mihi quoque placet, deficientibus statim liberis huic iuri locum esse, & sic socium excludere omnes alios hæredes præter institutos & liberos: quomodo vt dixi *hæredum* appellatio sæpè non largè accipitur sed ad filios restringitur. Primò: quia quod *initio l.* 1. dicitur, *nec superstites dereliquerit successores*: fine *leg.* id ita explicatur, *qui intestatus, aut sine liberis diem defunctus est.* Ergò socius admittitur, si vel testamento hæredem socius non instituerit, vel sine liberis diem defunctus est. Secundò mouent illa, *non ad extraneam quamcunque personam*: Extranea quæcunque persona, est quæcunque tandem, quæ vel testamento instituta non est, vel ex liberis non est: Quomodo & *alia persona* dicitur *l.* 2. Sic *alieno hærede* mori quis dicitur, qui sine liberis decedit: *l. ex facto*, 17. *§. vlt. ff. ad SC. Trebell.* Nisi malis *extraneam* personam quamcumque, & *aliam personam* dici oppositè ad socium seu consortem. Quanquam & illud tentari posse cui videatur, hanc quidem Constantini mentem fuisse, *l.* 1. aliam verò Constantis fuisse: *l.* 2. vt ita quod ius à Constantino inductum fuit, restringi à Constante videatur: Sic vt Constans non voluerit socium admitti, nisi post omnes hæredes, cuiuscunque gradus & iuris; Sed fisco tantum præferri vellet: Nullo, inquit, *hærede derelicto.* Id inquam tentari posse cui videatur: idque Iustiniano magis placuisse, prælato *legis* 2. contextu: Contrà, abdicato textu *legis* 1. Et tamen priori sententiæ adhærendum: Neque enim alius sensus est *legis* 2. quàm *legis* 1. Et certè verba quoque illa, *nullo hærede derelicto* de testamentariis & liberis rectè accipias, quibus *Persona* Alia ibi opponitur; non minùs quàm *l.* 1. verba illa generalia, *nec superstites dereliquerit hæredes*; & persona Extranea *quæcunque in f.* explicantur per illa, *qui intestatus aut sine liberis diem defunctus est.* Ergo persona *extranea*, vt habetur *l.* 1. & persona *alia*, vt *l.* 2. est omnis præter institutos & liberos. Quam vocem, *extraneam*, satis audenter & incautè Tribonianum expunxisse vult Amaya. Quod minus pensè dictum: quandoquidem totum *legis* 1. textum Tribonianus abdicauit, retentis verbis *legis* 2. vbi *persona alia* dicitur. Ad rem. Et sanè videntur Imperatores Palatinis suis quibus obnoxij erant, quàm plenissimè factum fautúmque hâc parte voluisse. Et sic alia ratio est huius iuris, quàm extraordinariæ successionis quam *lex* operatur, de quo posteà; ibi quippe post omnes demùm hæredes extraordinarij succedunt. Quinimò & Ratio ob quam ius hoc singulare inductum fuit, eam sententiam liquidò comprobare videtur: de quâ nunc secundo loco.

Ratio scil. huius noui iuris non ea est generalis, quod cùm Imperatoris sit, beneficium suum interpretari, Constantinus & Constans hanc beneficio suo, duobus communiter dato in hac specie legem seu conditionem addiderit. Neque enim hæc ratio satisfacit: semper enim quæritur, quâ ratione moti, quo colore id Imp. Constantinus primùm inuexerit: Vt neque sufficit ratio Interpretationis *legi* 1. subditæ. *Meritò enim socius præfertur, vbi filij nulla persona interuenisse cognoscitur.* Semper enim quæritur, cur meritò id ita inductum fuerit. Vera igitur ratio, quâ motus primùm Constantinus ad hoc ius descendit, est coniecturata quædam *Iuris accrescendi* in hâc specie ratio vt rectè post Accursium *hîc*, Platea, Lucas de Penna, Bartolus, Iason, Rebuffus, aliique: Nempe (vt id edisseram) quia plures à Principibus eadem donatione comprehensi per concursum partes faciunt: qui vtique nisi concurrissent, vni solidum Princeps donaturus fuisset. Quare cuidam & æqua

æquabili accrescendi iuri hoc casu locum fecit Constantinus, & post eum Constans, quod & Theodosius Iun. *hoc tit.* & Iustinianus *tit. Codicis sui huic concordante* probauit. Et certè similis omninò huic ratio est in iure Accrescendi eadem re pluribus coniunctim à testatore legata, qui per concursum partes faciunt, solidum alioquin seu ex asse habituris, ex coniecturatâ testatoris voluntate. Et sic *coniunctionis* & consortij ratione hoc ius primùm indutum fuit à Constantino M. Qui Princeps alioquin & aliàs magnam consortij rationem habuit, pluresque edidit constitutiones in consortium fauorem: veluti *legem vn. sup. de domino rei qua poscitur*: vt & constitutionem, quam memorat simul & abrogat famosa *lex dudum*: vtroque *Cod. de contrah. empt.* ad quam vide etiam quæ dixi.

Neque obstat quod diuersæ sententiæ Sectatores aiunt, post adquisitam semel portionem à socio cessare ius accrescendi, excepto tantum vsufructu. Nam & in hoc quoque casu nostro præsupponendum est, socium decessisse ante adquisitam & incorporatam cæteris bonis suis portionem. Vt neque illud mouere debet quod ius accrescendi inter eos tantùm seruetur, qui eodem iure vocantur, non diuerso: Nam & in hoc quoque casu socij eodem iure vocantur: ex liberalitate videl. Principis duobus coniunctis nominibus facta. Tandem neque illud mouere debet, quod in contractibus, quibus & donationes adnumerantur, ius accrescendi locum non habeat: Nam vt omittam hanc quæstionem vtramque, quam pluribus tractant Interpretes, est hoc accrescendi ius singulare & extraordinarium, sed tamen eodem colore nixum, quo reliquæ accrescendi iuris species. Noterur itaque iam singularis hæc accrescendi species: vbi consorti pars nondum quæsita, nondum incorporata, accrescit, socio seu consorti συνδότῃ non fisco tantum protrito seu excluso, (quod Cuiacius quoque *ad l. vn. C. eod.* voluit) verùm aliis quibuscunque hæredibus legitimis, imò & viro & vxore (quod nonnulli perperàm negant:) Quare imperfecta est Interpretum sententia summaque, quam ex *d. l. vn. Cod. eod.* conficiunt, *socium in bonis socij absque legitimo harede socij decedentis, praferri* Fisco. Ergo superest, hanc Accrescendi iuris speciem quandam esse. Quare probanda non est eorum sententia, qui id *successionis* cuiusdam iure socio adquiri volunt: alia enim oratione ius hoc nixum, constitutúmque iam ostendimus. Ac multò magis ea sententia explodenda, id procedere ex tacitâ quadam *substitutione* fideicommissaria seu reciprocâ, quam Princeps inter consocios fecisse censetur; arg. *l. cùm ita* 31. §. *in fideicom. de leg.* 2. & adductâ *l. Titius* 24. *cum seq.* ff. *de hered. instit.* Nam etsi is cui portio accrescit, quasi substiturus habeatur *l. si Titio.* 61. §. 1. ff. *de legatis* 2. tamen substitutiones & fideicommissa nonnisi à testatore proficiscuntur: Et sanè in sp. *d. l. 24.* agitur de tacitâ substitutione à testatore factâ, vt ex verbis institutionis colligitur.

Tertio nunc loco videndum est de iis quæ velut similia huic iuri exempla adferuntur, vel adferri possunt. Enimverò ea omnia, etsi cõmune aliquid habeant & adfine, longè alia tamen ratione finéque instituta sunt, neque cum hoc commisceri debent. In his est Constantini Porphyrogenetæ *Nouella* περὶ τῶν στρατιωτῶν, vt & Romani Edictum περὶ τοὺς ἐν τῷ θέματι τῶν Θρᾳκησίων in consortium seu συνδότων fauorem, de fundis militaribus, nullis adgnatis existentibus aut adfinibus qui ex *lege* vocantur, τοὺς συνδότας καὶ τιμαίχμους αὐτῶν ἀπιόντας προσαρχοῦσιν, ad euincendos seu retrahendos fundos militares, qui donati fuerant, alienatos. Neque enim plenum adeò ibi beneficium vt in *sp. nostra*, consortibus tribuitur: nam neque ibi iuri crescendi ad rem suo iure vindicandam locus est, non magis quàm in specie *dicta leg. dudum*: sed ad ius retrahendi: & nonnisi agnatis omnibus & adfinibus deficientibus ius illud tribuitur. Secundò accedit quidem aliquatenus quod Theodoricus Rex statuit apud Cassiodorum 2. *Variarum* 21. paludosis locis duobus donatis à Principe, vt ad culturam redigantur, cessante vno ex his, eius portionem ad consortem beneficij pertinere: cui similis altera quoque est epistola, 2. *Variarum* 33. vbi *societatis* & *collegij* vocibus vtitur. Verùm in hoc casu & culpa quædam intercedit, & viuo donatario propterea res eripitur: In hoc casu nostro pars decedentis superstiti accrescit, etsi ille nihil admiserit. Tertiò ab hoc iure diuersum est extraordinarium successionis ius, quo, deficientibus quibuscunque testamentariis & legitimis hæredibus, alicui Corpori, bona decedentis ex eo corpore, addicuntur: veluti Curiæ, Cohorti, Nauiculariorum corpori, Fabricensibus, Ecclesijs & Monasterijs: de quo *l. vn. sup. de bonis militum*: *l. vn. sup. de bonis decurionum l. vn. de bonis Clericorum*: *l. 1. 2. 3. 4. 5. Cod. de hæredit. decur. l. si quis presbyter* 20. *Cod. de Episcopis.* Quas tamen species Commentatores, etiam Cuiacius, cum his *legibus* ceù similes planè & concordantes commiscent: in quibus priuatum singularis corporis priuilegium continetur. Quartò ab hoc iure diuersa sunt accrescẽdi iura in bonorum possessionibus: veluti quotiens pluribus *liberis*, cessante legitima successione, bonorum possessio defertur, beneficium Edicti perpetui quibusdam omittentibus, his solis qui bonorum possessionem agnouerunt, portio *non petentium* accrescit: de quo est *Titulus*, & *lex vn. Cod. quando non petentium partes petentibus adcrescant.* Ibi enim de non petentium parte agitur. Quintò, ab hoc iure diuersa est species *leg. commun. liberto* 24. ff. *de bonis libertorum*: in quâ si à communi liberto alter ex duobus patronis iusiurandum exegerit ne vxorem ducat, & viuo liberto is decesserit, is qui extra hanc culpam fuerit & superuixerit, partis vtrique debitæ bonorum possessionem solus habere dicitur. Ibi enim culpa quædam vertitur, inque fauorem nuptiarum, odiúmque eius & pœnam qui has inhibere conatus est, id constitutum: quia patronus non potest cogere libertum ad tale iuramentum; aliàs priuatur iure patronatus: *l. 6. 15.* ff. *de iure patron.* Sextò diuersa est species *l. si duo* 13. *in f. princ.* ff. *de iureiurando*: Nam neque ibi pars vtteri competens, mox deficiens, decedente altero, alteri adcrescere dicitur: verùm alterius ex duobus patronis iure prætenso, per iusiurandum liberti *se libertum eius non esse* extincto, id definitur, etsi id alteri patrono non prosit, attamen multum fidei & auctoritatis apud Iudicem patronum habiturum, quo magis solum se patronum probaret, quod libertus iurasset, alterum patronum non esse.

Septimò, diuersum est vetus illud ius accrescendi, cuius mentio fit apud Vlpianum *in fragm.* & Paulum 4. *Sent.* 12. §. 1. & §. *vlt. Inst. de donationib.* quódque posteà abolitum est à Iustiniano *l. vlt. Cod. de communi seruo manu.* quo scil. olim, si communem seruum habens aliquis cum alio solus ei libertatem imposuisset, eo casu pars eius amitteba-

tur, & socio adcrescebat: Ibi enim pariter factum condomini aliquid intercedebat, vnde eo iure totum ius in vnius persona consolidabatur, velut indiuiduo libertatis iure. Quæ & ipsa octauo loco ratio est sententiæ Sabini, Cassij, & post hos Iuliani, in *l. duob. 30. π. de liberali causa*: nam & ibi eadem ratione ius dominij in vno Domino consolidatur, propter indiuiduam libertatis naturam. Nono diuersa est species *cap. vn. de duobus fratribus à capit. inuest. in vsibus feudorum.* Nam ibi quod alter ex fratribus altero mortuo domino præfertur, id fit, non consortij ratione, verùm propter tenorem inuestituræ, vt ibi expressè dicitur. Ergo hæ species omnes, quas hîc ferme Interpretes cumulant, & apponunt velut concordantes, hùc propriè non faciunt, etsi quadamtenus similes videantur: Nos enim hîc versamur in re duobos à Principe donata, quæ ex coniecturata Principis voluntate citra culpam aut factum consortis, alteri quodam casu accrescendi iure adquiritur. Ergo hoc casu socij decedentis pars consorti adquiritur, seu adcrescit ipso iure citra specialem concessionem: extraneis quibuscumque protritis, etiam legitimis hæredibus, solis liberis exceptis.[1]

Sequuntur nunc *Limitationes*. Prima est ratione personarum; Nempe ius hoc in consortibus tantum donatariis Principum constitutum, non in aliis consortibus. Quod ex *ratione* superiùs allata omninò efficitur. Secundò ratione rerum: Nempe præsopponendum est (quod & *suprà* monuimus) rem donatam nondum incorporatam aliis consortis, qui decessit, bonis fuisse: nam si incorporata ea fuerit non alio ea pars iure censetur, quam reliqua bona: in quibus sanè consors nil iuris habet. Pariter vt accrescēdi ius locum non habet post adquisitam semel portionem, *l. si minor 61. π. de adquir. hæred. l. aquam 16. §. fin. π. quemadm. seru. amitt.* excepto tantùm vsufructu, ex ea ratione, de qua *l. 1. §. interdum, π. de vsufr. accr.* Fingendúmque adeo est hac in re consortem post donationem sibi cum alio à Principe factam, antequam partem suam persequi vel consequi posset, decessisse: Est enim Doctorum quorundam error, etiam Manticæ, hoc adcrescendi ius locum habere post quæsitum etiam emolumentum. Alio igitur atque alio iure eiusdem personæ bona hîc habentur: reliqua scil. bona, iure successionis hæredibus deferuntur: pars donationis deficiens ad consortem iure quodam accrescendi pertinet. Quod singulare omninò est, vt duplici iure bona eiusdem personæ habeantur, eâ semper ratione subnixum, quam suprà reddidimus. Quare crassus etiam hîc Interpretum quorundam error est, qui ad omnia bona socij hoc referunt: atque ita *leg. vn. Cod. eod.* ita sumunt: *Socius in socij BONIS absque legitimo herede decedentis præfertur FISCO.*

Nunc de *Ampliationib.* Ex superiori etiam ratione conficitur, etsi hic *titulus*, seu *ius* hoc, denique *leges* hæ duæ nostræ, sint de consortibus qui commonitet, seu iunctis nominibus à Principe quod *petierunt* & impetrarunt, attamen idem proculdubio obtinuisse & obtinere debere, in *vltro datis*, cùm videl. Princeps vltro duobus, iunctis nominibus, rem eandem donasset: quod sæpe factum *initio* ostendimus: semper enim eadem ratio, præsumptio, coniectura voluntatis Principis ibi militat.

Etsi verum quidem est, frequentius huiusmodi consortes petitores fuisse. Contrà, hodie petitionibus sublatis, hoc ius nonnisi ad liberalitates meras Principis, seu ad vltro data, &, vt loquuntur, si donatio motu proprio Principis facta fuerit, pertinet: Et sic *leges* hæ, quæ de petitionibus erant, ad vltro data à Triboniano translatæ sunt: ob petitiones videl. abolitas: non quasi reiecto si quando petitionum more, non idem ius obtinere debeat, cùm eadem semper ratio militet. Quàm rectè autem harum legum vsum ad *Feudorum* materiam (de quo Rosentalius *tract. de feud. cap. 6. conclus. 73. 74. 75. & 76.*) & ad *Talliabiles*, vbi indiuisio *Escheutam* quam vocant, impedit, & ad *Emphyteusin*, aliáque traducat Interpretes & Pragmatici, ex superioribus facilè dignosci deinceps poterit. Nos ad alia properamus: ea etiam quæstione prætermissa, vtrum hoc ius obtineat quoque, si socius non quidem naturaliter, sed ciuiliter mortuus sit.

Notanda superest vox *solatij* in *l. 2.* vbi solatium est, non παραμυθία, quo sensu vox ea fermè accipitur, & quidem luctuosa successione. Multò minus (quod Amaya scripsit ad *l. vnic. Cod. eod. tit. p. 175. n. 3.*) ea voce intelligenda sunt annua salaria, seu mercedes, donationes aut liberalitates, quæ ob exhibita seruitia vel ob magnificentiam (f. munificentiam) à Principibus concedebantur. Imò dic *solatium*, id est, lucrum, commodum & emolumentum: & quidem si alludere lubeat ad priorem illum *salarij* significatum, quod consorti hoc casu, decedente iam consorte, tribuitur solatij cuiusdam loco quod ab initio & per concursum solidam donationem nactus non fuerit. Sed tutius est *solatium* simpliciter, vt feci, interpretari: quomodo alibi passim ea vox effertur: de quo in *Glossario Theodosiano.*

DE

DE ADVOCATO FISCI.

TITVLLVS XV.

II. COD. IVST. IX.

Hic *Titulus* positus est, nempe inter *Titulos* de *Aduocatis* : συνήγορος τοῦ ταμείου Basilio, *ep.* 84.

PARATITLON.

1. ADVOCATVS fisci, *Rubr l.1 .hoc tit. l.1.supr.de concuss. Aduocat. l.3.& 32.supr. de petition.* (quæ & Aduocatio fisci, *l. 41. infr. de appellation.*) Patronus fisci, *l.omnis 5.supr. de his qua administr.l.vlt.supr.de bonis vacantib.l. 32.supr. de petition.* vnde & fisci patronatus, *Nouella Theodosij de postulando 16.* patronus fiscalium commodorum, *l.3. h.t.* Defensor fisci : *l.3.supr. de delation.* Symmachus *lib.10. ep.55.* defensor domus Principis, *l.vlt.supr. de actorib.* vnde & defensacula fisci *l.2.h.t.* item vox fisci Aduocati, *d.32.sup.de petitionibus :* Sunt qui fisci commoda vel vtilitatem tuentur; Interpres ad *l.1.*

2. ¶ *Erant* huiusmodi Aduocati fisci in foro Præfectorum Prætorio, *l.2. h.t. & d. Nouella 16.* & Sulpitius Seuerus *lib. 2.* item in foro singulorum Administratorum seu Iudicum vicariorum, *l. 3.& vlt. hoc tit.* veluti Africæ, *d.l.3.* Ordinariorum Rectorum, *d.l. vlt.* Proconsulum, veluti Africæ, *l.1 h.t.& l.1.supr.de concuss.Aduoc.* Achaiæ, *l. vlt. supr. de bonis vacantib.*

3. ¶ *Eligebantur* ij vel à Principe, *l.2.h.t.* nempe in foro Præfecturæ Prætorianæ : quo casu si plures à Principe electi fuissent, is præponendus erat qui melior, innocentia potior, literis præstantior esset, *d.l.2.* In prouinciis, ex Aduocatorum corpore *d.Nouella 16.* à Vicariis & Rectoribus prouinciarum *l.vlt.h.t.*

4. ¶ Officium eorum erat, vt iis interuenientibus fisci commoda tractarentur : vnde, γλῶττα τοῦ ταμείου dicitur Philostrato, συνήγορος τοῦ ταμείου *Basilio.* Ideò vacantia bona caducáque his agentibus præsentibus inquirebantur, *l.vlt.sup.de bonis vacant.* vindicabantur *l.3. & 32.sup.de petit.* iudiciúmque adeò super eo præsentibus his tractabatur, proferebatur; *d.l.32.* Rationales priuatæ rei, vel causæ sacri ærarij præsidentes, examen præsentibus his suscipiebant, *l.41.infr. de appellat.* iis præsentibus, ciuilis causa coloni conductoris rei priuatæ agebatur, *l.vlt. supr. de actor. procurat.* . Hi quoque deficiente alio accusatore, accusatores reis apponebantur, vt ex Seuero Sulpicio *lib.2. sacræ historiæ* discere est.

5. ¶ *Leges* Officio eorum *hæ ponuntur, seu in his hæc* desiderantur : Ab vna parte, ne fiscalia commoda occultent, *l.1 hoc tit.* vt fidem cum veritate tueantur, *l. 3.h.t.* Ab altera, vt ne priuatis fisci nomine calumnias commoueant, *l.1.h.tit.* ne litem improbè cuiquam commoueant : alioquin sumptus & damna resarciant : *l. vlt.supr.de bonis vacantibus.* Ne quenquam lædant : alioquin læso iniuriam probante conuicti competenti seueritati subiiciantur, *l.1.supr.de concuss.Aduoc.* Ne tempora agendis causis fiscalibus elabi sinant; alioquin ex facultatibus suis damnum fisci sarciant, *l.3.hoc tit.* Ne interea dùm fisci Aduocati sunt, in prouincia ea quidquam comparent, *l.omnis 5. supr.de iis qua administr.*

6. ¶ Priuilegia eorum quædam repetenda ex *d.Nouellâ 16.*

¶ De

¶ *De* OFFICIO *Aduocati fisci: tùm fisci, tùm priuatorum respectu.*

1. * Imp. CONSTANTINVS A. Æliano" Proc. Afric. Post alia.

FIsci Aduocatus, pœnam metuens, caueat, ne fiscalia commoda occultet: neue", nullo negotio" existente, fisci nomine priuatis audeat calumnias commouere. Dat. VI." Id. Nouembr. Treu." Constantino A. IV. & Licinio IV. Coss. [315.]

INTERPRETATIO. *Hy qui fisci nostri commoda, vel vtilitatem tuentur, hanc debent custodire mensuram, ne negligentes circa ea quæ nobis iure debentur existant, & ne prouincialibus calumniatores, dum aliquid ab iis iniuste fisci nomine repetunt, adprobentur.*

NOTÆ.

* *L. fisci aduocatus, 3. Cod. eod. tit.* quæ *vnica lex*, ex hoc *titulo* in *Cod. Inst.* transfusa est. Iungenda autem *huic l.* est *lex 1. supr. de concuss. Aduocatorum*: Imò etiam, vti censeo, *l. 2. infr. de annona & trib. lex 1. infr. de exactionib.*

" *Ælian*i huius Proconsulis Africæ meminit ipsemet Constantinus *epistola ad Probianum* P.C. Africæ huius Æliani successorem, apud Augustinum *ep. 68.* & *lib. 1 contra Cresconium, c. 74.* Item Optatus *lib. 1.* & Acta Felicis, edita Parisiis. Hic ille scilicet est, qui de Donatistarum & Felicis Aptungitani causa Constantini mandato cognouit, ac tandem (Volusiano & Aniano Coss. id est. Anno Dom. 314.) *XV. Kal. Martij* contra Donatistas pronunciauit: teste Augustino, *post collat. c. 33. & epist. 152.* v. plura in *Prosopogr.*

" *Neue*: id est, & vice versa, *no.*

" *Nullo negotio*, id est, Nullâ causâ, nulla lite, nulla substantia litis.

" Ita quoque *d. l. 1. supr. de concuss. Aduoc. & d. l. 3. Cod. eod. tit.* At *d. l. 2. de annona: & d. l. 1. de exaction. & l. 2. Cod. de lucris aduocat.*

" Kal. Nou.

" Hic inserenda sunt ex *d. l. 1. supr. de concuss. Aduoc.* hæc verba *Acc. XV. Kal. Mar. Karthagine.* Sanè Consules subscripti, tempori datæ *legis*, non conueniunt: Imò in totum Consules *huic l.* subscripti mutandi sunt: neque enim Anno 315. Constantinus Treueris constitit. neque Ælianus A. 315. PC. Africæ fuit; sed Probianus. Quare subscribendi *huic l.* & cæteris, quæ illi coniungendæ sunt, Consules *Constantinus A. III. & Licinius III.* id est, Annus 313.

COMMENTARIVS.

OMNES *huius tituli* constitutiones eò spectant, vt rectè & innocenter per Aduocatos fisci, fiscalia commoda procurentur, fidémque cum veritate tueantur (vt loquitur *lex 3. infr.*) Quandoquidem Aduocati fisci, non semper probi erant, de quo est Herodiani quoque locus *lib. 7. c. 4.* Quare & OFFICIO eorum & ELECTIONI certæ leges ponuntur. Et quidem CONSTANTINI M. duæ constitutiones de Aduocatis fisci primo loco occurrunt: præter quas sunt duæ aliæ insuper eiusdem constitutiones, in quibus de Aduocatis fisci agitur: putà *lex 3. supr. de petitionibus*: *lex 1. supr. de concuss. Aduocat.* (quæ *huic* inter alias iungenda est) Inter alias scil. curas Constantini M. hæc quoque fuit, vt Aduocatos fisci iustos haberet *χρηστούς*. Quam in rem est hæc eius constitutio, pariter vt *d. l. 1. sup. de conc. Aduoc.* Quæ vtraque Constantinianeæ constitutionis ad Ælianum Proconf. Africæ datæ pars est: quâ is OFFICIO eorum certas leges ponit: hinc Fisci vtilitati, inde verò Prouincialium securitati, à fraudibus & concussionibus publicarum personarum, consultum cupiens; ex qua ipsa constitutione desumptas insuper puto *legem 2. supr. de annona & trib. & l. 1. infr. de exactionib.* quæ postrema potissimum collata cum *d. l. 1. supr. de concuss. Aduocat.* id *comprobare videtur.*

¶ Ergo quid cauendum sit Aduocato fisci, quæve eius partes sunt *hac l.* definitum iuit Constantinus M. Ita scil. Aduocatos fisci rem fisci accurate iubet, vt ne fisci vtilitatem occultent; contrà, ne fiscalis nominis obtentu, priuatis calumniosas actiones & lites intentent, & vt Græci hîc effe- runt *τὰς ἀδίκους κατηγορίας ἐπιβουλεύειν ἑτέροις*. Quæ vtique summa officij Aduocati fisci est: atque ideò hæc *vnica lex* ex *hoc titulo* in *Cod. Inst.* transfusa est. Hactenus scil. Aduocatum fisci sese benignum & iustum præbere oportet, vt ne commoda Fisci dissimulet: hactenus fisci commodis consulere efficaciâ & instantia sua, vt ne priuatos ideò concutiat aut vexet: denique, vt ait *lex 3. fidem cum veritate tueatur.* Quæ officij regula & aliis quoque rem alienam & fauorabilem gerentibus publicè posita est; veluti Tutoribus *l. quotiens 9. §. 6. π. de admin. tutor. l. 6. Cod de admin. tutor. l. 2. Cod. de his quib. vt indign.* Verba *d. l. 6.* hîc apponi merentur: *Non est ignotum, tutores vel curatores adulescentum, si nomine pupillorum vel adultorum scientes CALVMNIOSAS instituant actiones, eo nomine condemnari oportere, ne sub prætextu NOMINIS eorum, propter suas simultates, securè lites suas exercere posse existiment.*

¶ Exerranti porrò Aduocato fisci extra hanc regulam pœnam, & competentem seueritatem minatur Constantinus M. *hac l.* & *d. l. 1. supr. de concuss. Aduocat.* Quod vtique arguit, quis, quámque innocens & iustus Constantini M. animus erga fiscum suum, quis erga priuatos fuerit. Imò ex *prox. l.* apparebit quàm potior apud eum priuatorum causa fuerit, quàm fisci. Omittere verò hîc non possum de officio Aduocati fisci præter Ausonij locum quem profero ad *l. 2. infr.* Theodorici R. epistolam apud Cassiodorum *1. variar. 22.* vbi Aduocatum fisci instruit, rebus verbisque *huic l.* imò omnibus *huius tituli* constitutionibus, quàm congruentibus. *Sume igitur FISCI nostri TVENDA negotia: Ita per medium iustitiæ tramitem moderatus incede, vt nec CALVMNIA innocentes graues, nec iustis petitionibus recentatores exoneres. Illa enim vera lucra iudicamus, quæ integritate suffragante percipimus. Non ergo quoties superes, sed quemadmodum vincas inquiramus. Æquitatem nobis placiturus intende: non quæras de potestate nostra, sed potius de iure victorias: quando laudabilius à parte fisci*

fisci perditur, cùm Iustitia non habetur. Nam si Dominus vincit, oppressionis inuidia est: æquitas verò creditur, si supplicem superare contingat. Non ergo paruo periculo causas dicimus, quando tunc fama nostra proficit, cùm se COMMODITAS *iniusta subducit. Quapropter sit interdum causa mala fisci, vt bonus Princeps esse videatur: maiori quippe compendio perdimus, quàm si nobis indebitè victoria suffragetur.*

Tandem quod *pœnam* attinet, quam hîc comminatur fisci Aduocato Constaotinus, sed indefinitè, notanda ea quoque, quam Theodosios Iun. comminatur *l.vlt.supr.de bonis vacantibus. Fisci verò patronus*, inquit, *detrimentum quod vitio eius, fisco ingeritur, resarcire vrguebitur: Aut si litem improbè iniquam intenderit, redhibitione sumptuum damnorúmque coërcebitur*, ad quam v. quæ dico: vt & consuli velim quæ Mornacius ad *hanc legem*.

¶ *E* DVOBVS *à Principe, diuersis temporibus Aduocatis fisci creatis, vter potior sit.*

II. * Idem A. ad Pacatianum P. P.''

ETSI *potior aput nos priuatorum causa est, quàm fisci tutela*, præcipimus tamen, si à nobis plures defensacula'' fisci meruerint, eum præponi ceteris, qui melior, innocentiâ potior, litteris pollentior reliquis, examinatâ fide esse noscetur: etiamsi post alios hoc beneficium à Nostra Clementia reportabit''. Dat' 11. Non. Iul. Singinduno'', Optato & Paulino Coss. [334.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* De causa mox videtimus.

'' *Pacatianus* PP. sub Constantino M. Fidem inscribitur hoc ipso Anno *lex* 1. *infr. de suariis*: (ex quâ apparet eum PP. Italiæ fuisse) & Anno prox. Commissa dignitate eius: *l.1. supr. de lucris officiorum, lib. 8. t. 9.*

'' *Defensacula fisci*, id est, defensio, vnde & defensor fisci, defensos domus Pincipis. v. *Paratitl.* '' Reportauit.

'' *Singidunu* in Mysiâ, mox Naissi in Dacia constituit hoc tempore Constantinus M. vide *Chronicon nostrum*.

COMMENTARIVS.

ALTERA isthæc *hoc tit.* Constantini M. constitutio est *de Aduocatis fisci*: Quisnam videl. è pluribus, quibus Imperator defensionem fisci, id est, Aduocati fisci munus commisit, diuersis temporibus, præponendus sit: Finge, Imperatorem Aduocatum fisci aliquem fecisse, mox alium, id ipsum ab eodem Principe impetrasse: & sic vtrumque codicillis Principis munitum: Quæritur, vter præponendus sit? Et definit Constantinus M. *hac l.* non vtique ilicò priorem tempore præferendum, verùm eum qui examinatâ fide, *Innocentiâ* potior, *literisque* pollentior fuerit, etsi tempore posterior. Ratio dubitandi erat à studio seu moribus ipsiusmet Constantini M. nempe quod potior apud eum priuatorum causa esset, quàm fisci tutela: vnde efficiebatur, in hac quæstione non spectandum, vter ex promotis fisci commodis promouendis aptior & idoneor esset, verùm quis prior Principis iudicium promeruisset: Ac maximè (vt id addam) cùm sacrilegij instar sit dubitare an is dignus sit, quem elegit Imperator, vt ad Symmachum P.V. rescribebat Valentinianus Imp. *l.2. C. de crimine sacrileg.* Proinde pro eo qui priùs promotus esset respondendum videbatur. Quomodo & sexennio fermè post *hanc leg.* vt & hoc tertio loco addam: in rebus donatis filius eius Constantius potiorem esse voluit eum, quem anteriorem tempus Imperialis donationis ostenderet: *l.5. supr. de petition.* Et tamen Constantino M. hâc in sp. aliter visum: nam, vt maximè priuatorum apud ipsum causa potior esset, quàm fisci tutela, ac proinde eius augendi eum priuatorum incommodis studium: attamen potior illa priuatorum causa, non id efficere debet, vt negligantur fisci commoda, dummodò innocenter ea administrentur: Quod ipsum in priuatorum vtilitatem recasurum est: si videl. Innocens vir, literisque pollentior fisci commoda procuret; Sic enim priuati à calumniosis litibus liberabuntur, quibus alioquin obnoxij essent si neque innocens, aut ineruditus fisci commoda tractaret. ¶ Et hæc quidem est Constantini M. *h.l.* ratiocinatio, quæ non ilico cuiuis appareret. Nunc de Quinque videndum est.

Primo loco occurrit optimè Principis dictum illud de moribus suis: *Quod potior apud eum priuatorum causa sit, quàm fisci tutela:* Quod de se dictum aliæ complures Constaotini M. constitutiones contestantur & confirmant. De Constantio Chloro patre eius hoc ipsum prædicat Eutropius *lib.10. Vir egregius & præstantissimæ Ciuilitatis, diuitiis prouincialium ac priuatorum studens, fisci commoda non admodum affectans, dicensque meliùs publicas opes è priuatis haberi, quàm intra vnum claustrum reseruari;* Videodus hanc in rem & Auctor *Vita Constantini lib. 1. c. 10.* Similia aliorum Principum dicta, vel de his scripta, vt & iuris Auctorũ definitiones, quibus ostenditur potiorem esse priuatorum causam quàm fisci tutelam, hîc cumulare supersedeo, quæ congeri solent ad *l. non puto, π. de iure fisci*: etiam ex Plinij *Panegyrico ad Traianum.* Cum hac descriptione congruit omnino illa Ausonij in Parentalib. de *Latino Eunomio* 15.

> *Ore decens, bonus ingenio, facundus, & omni*
> *Dexteritate vigens, præcipuúsque fide:*
> *Hoc Præfectura sedet; hoc Illyris ora*
> *Præside te experta est, fiscus & ipse cliens.*

Secundò obseruandæ sunt *hac l.* Qualitates (vt hodie loquuntur) duæ illæ, quas Constantinus M. in Aduocato fisci spectari vult, Bonitatem, Innocentiam, morum & literarum peritiam, summam fidem: vt ne videl. quid cupidè aut auariter agat, aut per ignorantiam admittat. Et verò quis neget,

ſummam, in literis & quidem iuris ſtudio peritiam exactam in Aduocatis fiſci requiri? cùm tot Caducorum cauſæ & fiſcalium iurium controuerſię, nonniſi ex intimâ Iuriſprudentiâ decidi poſſint: cuius ignorantia ſi in Aduocatum fiſci cadat, quam pernicioſè ab eo errari neceſſe eſt.

Tertiò, ex *hac* quoque *leg.* vt & ex *leg.* 1. *ſuprà de lucris officior.* colligi poteſt, quo animo Conſtantinus M. & Pacatianus PP. cui duæ *leges* illæ inſcribuntur, literarum ſtudia ſeu liberalia complexi fuerint. Certè Victor, de Conſtantino, inter cætera eius Elogia & hoc memorat, *Nutrire Artes bonas, præcipuè ſtudia literarum.*

Quarto loco obſeruandum, hanc *legem* pertinere ad *Aduocatos fiſci* in foro Præfecti Prætorio, quos Imperatores ipſi elegêre, vt hæc *lex* docet: cùm in aliorum Magiſtratuum foro Aduocati fiſci ab ipſis Magiſtratibus eligerentur, *l. vlt. infr. hoc tit.* de quo vid. & *Paratitlon.* Hinc & examen huius rei Præfecto P. *hac leg.* committitur.

Poſtremò notandum hanc *legem* à Triboniano abdicatam, proculdubio quod tempore priorem hoc caſu potiorem ſeu prælatum vellet.

¶ *Aduerſus* COLLVSIONES *&* PRÆVARICATIONES *Aduocatorum fiſci, in necem fiſci.*

III. * Imp. CONSTANTIVS A." ad Petronium" Vic. Afric.

PATRONI fiſcalium commodorum fidem" cum veritate" tueantur: niſi" fortè intra præſcribtas cauſæ cognoſcendæ metas", fiſcus aliqua circumſcribtione fuerit inretitus", concluſionis fraude vulgatâ", ex eorum facultatibus reciperet" quidquid calliditate præuaricationis perdiderit. Subſcribta v." Id. April. Aquil." Acyndino & Proculo Coſs. [340.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* quia ſufficere viſa *lex* 1. *ſupr.* Iungenda autem ei *lex* 3. *ſupr. de dilationibus.*
" *ϰ. Conſtans* de quo mox.
" *Petronius* Vicarius Africæ ſub Conſtante.
" Citra præuaricationem, vt *fine leg.* " *ϰ. Nam ſi* vel potiùs *ne ſi.*
" Quatuor vel ſex menſium *d. l. 3.*
" *Inretiri* circumſcriptione, *hâc leg.* laqueis conditionum, *l. 28. ſup. de cohort.* neceſſitatib. apparitionum ciuilium, *l. 12. ſupr. de Veteranis.* " *Vulgatâ*, eſt detectâ.
" *Recuperet*, fiſcus ſcil. " Ita quoque *d. l. 3.* in *Manuſcriptis*, & in *C. Iuſt.* At enim in editis, *VI.*
" Ad hanc ſubſcriptionem vide quæ ſcripſi *d. l. 3.* & quæ mox dicam.

COMMENTARIVS.

CONSTANTIS hæc conſtitutio eſt, cui etiam ſocianda venit velut vnius & eiuſdem conſtitutionis pars *l. 3. ſupr. de dilationib.* non Conſtantij: quod ex ſubſcriptione eius liquet: *ſubſcripta* enim ſeu *data* dicitur A. D. 340. *Aquileiæ*, vbi tum Conſtans verſatus eſt poſt cæſum fratrem apud Aquileiam: de quo videnda *Conſularia Theodoſiana*, & quæ diximus ad *d. l. 3.*

¶ Ea porrò conſtitutione Conſtans fiſci commodis non vnâ ratione conſultum iuit; partim ne fiſci commoda diu protraherentur quem in finem ideò breues temporum metas ad cauſas fiſcales finiendas ſeu terminandas poſuit, *d. l. 3.* quæ etiam hâc *legis huius* particula indicantur: partim vt incorruptè ab Aduocatis fiſci cauſę fiſcales agerentur citra *circũſcriptionem, colluſionem*, aut *præuaricationem*: cui occurrit hâc *huius l.* particula: Ideò ſc. Conſtans præuaricatores Aduocatos fiſci, veluti ſi non neceſſariis dilationibus tempus præſtitutum præterlabi per colluſionem, calliditatem, vel præuaricationem ſiuerint, damnum fiſco datum ſarcire iubet.

¶ *De* ADPONENDIS *fiſci Aduocatis à Rectoribus prouinciarum cùm de re priuata lis vertitur.*

IV. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Rufinum PF. P."

VICARIOS" Præfecturæ, Ordinarióſque" Rectores, præcelſa" Sinceritas Tua, iſtius ſanctionis auctoritate commoneat, Vt priuatæ rei noſtræ, quotieſcumque aliquas vel denuntiauerit", vel excepetit actiones, idoneos tribuant Aduocatos. Dat. XIV. Kal. Iun. Remis", Lupicino & Iouino Coſs. [367.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* quia ſufficere viſa *lex* 1.
" *Rufinus* PP. ſub Valentiniano Sen. A. D. 365. 366. 367. v. *Proſopogr.* & Am. Marcell. *lib. 27. p. 361. 369. 377.* Et quidem fuit is PP. Italiæ. " Vicarios Præfecti P. Italiæ obſerua: de quibus in *Notitia*: qui ab Ordinariis Rectoribus ſeparantur.
" *Ordinarij* Rectores, id eſt, Rectores prouinciarum: vid. *Gloſſ. Theod.*
" *Sinceritas tua præcelſa*: Titulum Præfecti P. obſerua, v. *Notitiam Dignit.*
" Res priuata noſtra: *Denuntiauerit* autem, hic eſt, intentauerit ſolemni denunciationum more: de quo *lib. 2. ſupr. tit. de denunciat.*
" *Remis*

" *Remis* hoc tempore in Gallia Valentinianus consistit : quod plures aliæ constitutiones docent : vid. *Consul. Theodos.*

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Senioris hæc constitutio est, de Tribuendis & Adponendis Aduocatis fisci,& quidem idoneis, in litibus Rei priuatæ: A Vicariis scil. Præfectorum P. & Rectoribus prouinciarum idoneos Aduocatos dari iubet,siue fiscus Reipriuatæ nomine agat,siue conueniatur : agat, siue conueniatur : agat,vel vt *hac l.* dicitur, *actiones denunciauerit* : de qua denunciatione litis dictum *suo tit.sup.lib.2.t.4.* Id si intellexisset Guthesius,non *lib.3.c.25.p.631.* *de offic. domus Augustæ*, id de denunciationibus Thesaurorum & cæterorum ad fiscum pertinentiũ accepisset:perperam omninò; est enim hæc *lex* de *Denunciatione* litis.

¶ Illud interim ex *hac l.* discimus,datos & electos Aduocatos fisci in foro Vicariorum & Rectorum prouinciarum ab ipsismet Vicariis & Rectoribus. Aliud in foro Præfecti Prætorio: ibi quippe dati à Principe : *l.2.supr.*

DE FISCI DEBITORIBVS.

TITVLLVS XVI.

X. COD. IVST. II.

De conueniendis fisci debitoribus. Ita pleniùs *Cod.Iust.* repudiatâ *l.1.h.tit.* quæ etiam ad *Tit. de fide & iure hastæ:* potiùs pertinet.

PARATITLON.

DEBITORES fisci, *Rubr. & l.vlt.h.t.* fisco obnoxij : *l.2.* veluti Susceptores, Exactores, *d.l.vlt.* item Diacatochi, qui fiscales lacerarent rationes, *l.1.* seueritate Iudiciariâ ad solutionem vrgebantur, *d.l.vlt.* Patrimonia eorum vendebantur, *l.1.* neque cessionis beneficium ipsis competebat, *d.l.vlt.* neque solutionem frustrari eo obtentu poterunt, quod ipsi alios debitores haberent : *l.2.* etsi alioquin veri eorum debitores à fisco conueniri poterant: *l.3.* Quod appellationes attinet : potuerunt & fisci debitores appellare, ex *l.14.21.28.39.41.45.46.64. de appellat.* quod aliquando immutatum, *l.12. quorum appellat.* etiam in specie *l.26. de appellat.* Quod & de manifestariis debitoribus fisci cautum : *l.6.8.9.10.12.13.18.19.21.27.30.32. quorum appellat.*

I. * Impp. Valentinianus,& VALENS AA. ad Auxonium R.P."

DE diacathocis" quosdam comperimus, ita fiscales lacerasse" rationes, vt satisfieri ærario nostro,sine patrimonij eorum venditione, non possit : Sed eorundem bonis propositis", nonnulli fiscalem refugiant functionem", metuentes, ne si aliquam bonorum emerint portionem,etiam ad reliqua" debita inferenda teneantur : Nihil igitur ab his amplius flagitetur,quàm, pro rerum viribus" generaliter comparatum,decursis hastis", voluntaria fuerint pretij oblatione polliciti. Dat. Kal. Septembr. Valentiniano & Valente AA." Coss. [365.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod.Iust.* Quæ melius collata fuisset sub *tit.prox.* vbi etiam *lex* 2. quam Tribonianus seruauit, quæque eundem Valentem authorem habet, eandem sententiam præfert.

" *Auxonius* PP. Orientis sub Valente : de quo v. *Prosopogr.* vide & interim *l.vn. infr. de Classicis*,& Zosimum, *lib.4.p.741.*

" Pro *Diacatochis*, διακατόχοις, de quibus mox.

" *Lacerare* rationes fiscales *h.l.* & *l.6.supr.de Numerariis* : lacerare patrimonia fortunásque : *l.11.supr. de cursu* : lacerare commoda publica, *l.36.infr.de decurion.*

" Venalibus sub hasta : *Proponere*, pro venale quid proponere : v. *l.2.supr.de Veteranis*,& *Gloss.Theod.*

" Eſt qui tentabat, & in his Cuiacius, ad *l.37.π. de iure fiſci : auctionem.* Ego nil mutam : ſequentia enim ostendunt, quid ſit *fiſcalem functionem refugere* : nempe, metuere ne ad reliqua inferenda quis teneatur. *Functio* fiſcalis, eſt debitum fiſcale.

" Et ſic vniuerſa debita.

" *Vires* rerum, ſunt modus rerum & facultatum : vid. *Gloſſ.*

" Haſtis decurſis : *h.l. & l.2.infr. de fide & iure haſtæ* : haſtis habitis, *l.1.ſupr. de domib. ad rem priu.*

" Malim referre *hanc l.* ad *Valentinianum, & Valentem II. A.A.* COSS. id. An.D. 368. pariter vt *l.2. infr. de patrocin. vicor. leg.2. ſupr. de vulit. veſte : l.4. infr. de mariſegulis.*

COMMENTARIVS.

DE EMPTORIBVS qui ſub haſta, bona quædam *diacatochorum* qui fiſcales rationes lacerauerant, emerunt, quatenus videlicet illi teneantur, eſt hæc Valentis Imp. conſtitutio data ad Auxonium PP. Orientis: Ab *hoc tit.* fugitiua, quæque meliùs poſita fuiſſet ſub *tit. prox. infr. de fide & iure haſtæ* : quo titulo *lex* 2. eiuſdem Valentis huic omnino concordat, quam etiam Tribonianus, hâc ſpretâ, prætulit, nonnullis ex *hac l.* adſcitis.

§ Ante omnia videndum eſt, quinam ſint *h. l. Diacatochi?* Quod ſtatuere difficile eſt. Dicuntur ſanè hi *hac l. fiſcales laceraſſe rationes.* Quomodo & Numerarij publicarum ciuitatum rationes verſutis fraudibus lacerare dicuntur, *l.6. ſupr. de Numerariis* : qui ſanè publicas rationes ciuitatum tractabant. Item vniuerſi qui ex Comitibus, vel ex Præſidibus ſuffragio perceperunt dignitates, iubentur plebeiam capitationem ſuſtinere, ne commoda publica ſub vmbratili ſuffragiorum pactione lacerentur : *l.36. infr. de decurionib.* Item vetantur *l.15. ſupr. de curſu publ.* otioſis ædium cultibus patrimonia prouincialium fortunæque lacerari (per tranſlationem:) *Lacerare* propriè eſt perdere rem aliquam: Ita etiam Plautus *Mercatore, Actu* 1. *ſc.* 1. *Lacerari valde ſuam rem, illius augerier,* quod paulò poſt ait, *funditare ac perdere.* Denique *lacerare*, eſt conturbare, decoquere. Quæ cum ita ſint, videri poſſint *Diacathoci* fiſcales rationes tractaſſe : hi quippe demùm publicas lacerare videntur rationes, qui eas tractant: qui cùm Ærario non ſatisfaciunt, ad patrimonij eorum venditionem decurritur. Et tamen Græca vox *Diacatochôn*, διακατόχων poſſeſſores, detentatores indubiè ſignificat, vt κατοχὴ, vel teſte Paulo *l. 1. π. de adqu. poſſ.* & διακατοχὴ *poſſeſſionem* paſſim *in libris Iuris Græcis, & Gloſſarum* ſcriptoribus. Sed & Theodoſij M. conſtitutione ad Cynegium emiſſâ, nota *l.7. Cod. de omni agro deſerto, & quando ſteriles fertilib. imponantur*, *diacatochiæ* mentio fit : ita quidem vt poſſeſſionis & poſſeſſoris genus quoddam fuiſſe, ibi indicetur. Poſteaquam ſcil. dixit *ea leg.* eos qui fundos patrimoniales defectos exercuerunt, fertileſque præſtiterunt, ſaluo patrimoniali canone perpetuo iure ſibi eos habere & ſuis relinquere, neque ἐπιβολὴν ſterilium pati neceſſe habere : contrà eos qui opimos poſſident, pro defecta portione (cuius ἐπιβολὴν pati eos neceſſe eſt, ſummam debiti implere oportere : Tertiò, eos qui medij generis fundos emphyteuticorum detinent, putà neque in totum idoneos, omnibus modis defectos ſeu vacuos, ſterilium partem & ἐπιβολὴν accipere cogi ſub hoc præmio, vt biennalis canonis immunitate fruantur. Tandem ſubiicit : *Nemo tamen qualibet meriti & poteſtatis obiectione ſubmoueatur*, id eſt, excipiatur, *quò minus ad diacatochiæ vicem, defectas poſſeſſiones patrimonialis iuris accipiat, eorum tributa & canonem ſoluturus.* Vbi, *ad diacatochiæ vicem*, ſignificat ad compenſationem poſſeſſionis: *ad vicem* (nam id ita explicandum) id eſt, loco & pro compenſanda diacatochia ἐπιβολῆς genere & æquitate : Ergo diacatochia fuit poſſeſſio, detentio, quomodo Budæus iam rectè vertit: & ita paſſim in iure vſurpatur, in Gloſſis διακατοχὴ *poſſeſſio*, διακάτοχος poſſeſſor, detentator : pro bonorum poſſeſſione apud Græcos Iuriſconſultos: & in Gloſſ. Labæi διακατοχὴ κληρονομία. Quare & diacatochus poſſeſſor fortè tracta ſignificatione à genere ad ſpeciem, diacatochus poſſeſſor fundorum patrimonialium perpetuo ac priuato iure velut domeſticorum & auita ſucceſſione quæſitorum, vt ait *lex 7. Cod de omni agro deſerto*, ſaluo patrimoniali canone ; vt ita opponantur diacatochi Emphyteuticariis qui domini non efficiuntur, *l. 1. π. ſi ager vectig.* Et ita video quoque ſenſiſſe Dominicium *de prærogat. allodior. c.8. p.67.* Et quidem appellatione, vt exiſtimo, propria per Ægyptum: vbi huiuſmodi Græcæ appellationes vſurpatæ plures tum perſonarum, tum rerum, quas cumulaui ad *l. 1. 2. infr. de frumen. Alexandrino : & l. 6. infr. de patrocin. vicor.* Sanè duæ illæ *leges*, quibus diacatochorum & diacatochiæ mentio fit, *hac* inquam, & *d. l. 7.* Præfectis Prætorio Orientis inſcribuntur: *hac* Auxonio ; *d. lex* 7. Cynegio: qui & ipſe aliquandiu Theodoſij Imper. mandato in Ægypto & Alexandriæ vixit : vt oſtendi ad *leg. 19. ſupr. de petitionibus.* Nil moror iam quæ Accurſius *hic*, aliique poſtea errauêre : imò nec quæ Aleiatus ad *d. l. 7. C. de omni agro deſerto* : qui diacatharotiæ munus ibi fingit, cùm Imperator fundos priuatis ita concedit vt purgentur.

§ Ergo cùm multi ex huiuſmodi diacatochis, publicas laceraſſent rationes, id eſt, Ærario non ſatisfeciſſent, debita non intuliſſent, canonem inquam tributarium, quem ex *diacatochia* debebant, neceſſariò deuentum ad patrimonij eorum venditionem, & ad bona eorum proponenda ſub haſta : Sed cùm metu quodam deterrerentur emptores ab his emendis, cum metum his Valenti *hâc l.* adimere viſum: Scilicet qui aliquam ſaltem bonorum ad diacatochos pertinentium portionem empturi erant, verebantur, ne *ad ſolida* debita tenerentur : quaſi nunquam ſecuri futuri, quandiu aliquid fiſco adhuc deberetur. Verùm, vti dixi, hunc metum & ſcrupulum adimit *hac leg.* Valens Imp. hoc conſtituto, nihil amplius ab emptore exigendum quàm pretium portionis quod obtulerunt. Qui ex haſta publicè quid emit, ſi pretium tantummodo quod licitatus eſt inferat, ſecurus eſt, neque vltra tenetur ad reliquam debitorum portionem. Quæ ipſa ſententia eſt *legis 2. infr. de fide & iure haſtæ* : ſeu *l.6. Cod. eod.* quæ eundem vti dixi, Valentem Imp. auctorem habet.

Et ita quidem *hac lex* intelligenda eſt. Neque enim *hâc l.* & *d. l. 2.* id quæritur, vtrùm qui rem debitoris fiſci ſub haſta emit, teneatur præſtare & ſoluere reliquas, id eſt, quæ in reliquis reſiderunt tributariæ functionis, quæ quæſtio eſt *legis 36. π. de iure fiſci*, & *tit. ſine cenſu vel reliquis* : *infr. lib. 11.* verùm quod magis & ſpecialius, verum qui vel vnam rem emit, & portionem bonorum, pro ſolido debito teneatur : *Reliqua debita* hic, & *reliqua fiſcalia, d. l. 2. ſeu d. l. 6.* non ſunt quo ſenſu aliàs *reliqua* dicuntur, λοιπάδες, *les arrerages*, verùm debita

etiam

etiam alia atque adeò omnia, excedentia pretium portionis emptæ.

¶ Vt obiter tamen quæstionem illam attingam, num prædiis à fisco distractis, præteriti temporis tributum seu eorundem prædiorum onus ad emptorem spectet? distinctione opus est: vel enim pro ipsis reliquis tributorum soluendis à fisco res distrahitur, & tum non nisi pretium licitationis debetur, vt *hâc l. & l.1. Cod.de fundis rei priuatæ*, quæ Valentem quoque habet inscriptum, sed Valentiniano tenera tribuenda est) Idémque est in peræquatione si videl. alicui nouo domino adsignata fuerit possessio in peræquatione, *l. vlt. Cod.de censib.* seu *l.t 5.infr de Censitoribus*. Vel aliâ de causâ prædia distrahuntur, ceu fisco quæsita, & tum vltra pretium, præteriti tempor's reliqua ab emptore debentur, *d.l.36.* haud aliter atque à priuato ementem reliqua sequuntur: de quo *infr. tit. fine Censu vel reliquis*: Quare multiplici errore hactenus inuoluuntur, etiam Cuiacius, ad *d.l.36.* dum huius *l.* & *d.l.1.* & *d.l.vlt.* speciem & quæstionem confundit, cum sp. *d.l.36.* Item dum vt has *leges* cum *d.l.36.* in concordiam adducat, ita distinctione rem componit, quasi Papiniani responso locus sit, nisi aliud fiscus prædixerit ante venditionem, vel cauerit in vendendo.

¶ Debitorvm *suorum obtentu, debitorem fisci solutionem ideò morari non posse.*

I I. * Idem AA. & Gratianus A. ad Archelaum. Com. Or.''

Hi qui fisco Nostræ Mansuetudinis obnoxij'' sunt, omissâ frustratione'' teneantur, vt quod suis nominibus deben , de suis facultatibus cogantur exsoluere: seruatis, cùm compleuerint'; allegationibus propriis, si quas aduersus quoscumque ex suis contractibus debitores competere sibi ex iure crediderint; ita vt aduersus eos quos sibi obnoxios adseuerant, l gibus & iudiciis experiendum esse cognoscant. Dat. III.'' Non. Iul. Nouioduno'', Valentiniano NB. P. & Victore Coss. [369.]

NOTÆ.

* *L.4.Cod.Iust. eod.tit.* Iungendæ *huic* videntur *lex 7. Cod.de vectigalibus*: & *lex 1.infr.de vestibus oloueris.*
'' Ita quoque *Cod.Iust. d.l.4.& d.l.7.* At enim *d. l.1. infr. de vestib. olouer.* inscriptio habet, *Com. S.L.* vt & *lex 7.supr.de falsa moneta.* Quod quidem postremum prætulerim: versantur enim hæ *leges* omnes in eo argumento, quod ad dispositionem Comitis S L. pertinebat.
'' Obnoxij, hic, & *fine lege* sunt debitores: vid. *Gloss.Theod.*
'' *Frustratione.* id est, tergiuersatione, morâ: de hac voce vid. *Gloss.*
'' Id est, soluerint. Eodem sensu apud Eumenium *Flauiensium nomine*: & *Implere* hoc Codice *l. 13. de annona*; vide Gloss.
'' V. *d.l.1.infr.de vestib.olouer.*

COMMENTARIVS.

Debitorvm suorum vel conueniendorum obtentu, vel indicatione, debitor fisci, actionem seu conuentionem fiscalem euitare, morari, frustrari non potest: verùm quod ipse suo nomine debet, fisco de suo soluere cogitur: seruatis illi aduersus debitorem suum legitimis actionibus. Non potest scil. debitor fisci fiscum vel remittere ad debitores suos (quam veram speciem *huius l.* puto) vel morari, frustrari, vsque quò ipse eos conuenerit. Posset equidem fiscus si vellet debitoris sui debitores exigere: verùm à debitore vt id faciat adigi non potest. Denique non differtur actio fiscalis, quoad debitor fisci suos debitores exegerit.

¶ Cæterùm *huic l.* omninò cohæsisse puto *legem 7. Cod. de vectigalibus*, quæ eorundem Imperatorum nomina præfert, & ad eundem, *Archelaum Com. Or.* emissa est: sed Consulibus caret. Quâ quidem *leg.* definitur, ex præstatione vectigalium nullius omninò nomine quidquam minuendum: quia octauas more solito constitutas omne hominum genus quod commerciis voluerit interesse, dependere oportere: nullâ super hoc militarium personarum exceptione facienda. Est igitur lex illa de vectigali Octauario, quod ex rebus venalibus fisco præstabatur: de quo est quoque *lex 8. Cod.eod.tit.* & *lex vlt. de eunuchis*: & *l.7.Cod.de locate.* Quare nunc, coaßatâ illâ *l.7.* cum *hâc l.* finge: Mercatorem ob venditas in nundinis merces, octauarij vectigalis fisco debitorem esse: Non potest is exactionem fisci morari, frustrari, hoc obtentu, quod dicat, eos quibuscum *contractus* iniit, quibus merces vendidit, debitores suos sibi obnoxios, pretium sibi mercium nondum soluisse: vel aliter solutionem eos detrectare, morari. Quod *suo* quisque *nomine* debet, de suis facultatibus exsoluere, seu complete cogitur: seruatis ipsi actionibus aduersus debitores suos. Et sic quidem *huius l.* species ponenda videtur, in debitore vectigalis, rerum venalium in nundinis nomine. Quod & in ipsum conijcere licet ex *l.1.infr. vestib.oloueris*: quæ ad eundem Archelaum data, huic ipsi iungenda videtur: Nam & ea ad nundinas, resque venales tenetur: paragandarum vestium commercio, nundinis ea *l.* priuatis interdicitur.

¶ NON CONSTITVI *vel Probari quem Debitorem, etiam fiſci, ex propria adnotatione: ſed teſtibus, vel cautionibus.*

III. * Imppp. VALENS, Gratianus & Valentinianus AAA. Fortunatiano" Com. R.P.

INTER chartulas"deportati" breuis" quidam adſeueratur" inuentus, qui nomina continebat debitorum ſeu contractorum", cùm tamen neque teſtibus credita pecunia probaretur, neque cautionibus" quæ inſerta" ſunt doceantur", facile" eſſe perſpeximus, vt ſub propriæ adnotationis manu vnuſquiſque faciat debitorem: Occaſionis igitur huius calumniam præſenti volumus iuſſione cohiberi, vt breuis vanitate" reiecta", nullus ad redhibitionem" de" his quorum nomina conſcribta ſunt, vrgeatur". Dat. Prid. Non. Iul. Hierap. Gratiano A. IV. & Merobaude Coss. [377.]

INTERPRETATIO. *Si prolati breues vel à quocunque dimiſſi inueniantur, in quibus ſibi quicunque aliquos faciat debitores, nullis cautionibus prolatis, neque aliis euidentibus documentis, nullam adſcribti breues obtineant firmitatem.*

NOTÆ.

" *L. inter chartas* 5. *Cod. Iuſt. eod. tit. de conueniendis fiſci debitorib.*
" *Fortunatianus* Comes R.P. ſub Valente: de quo mox, & in *Proſopogr.*
" Similem locum ex Am. Marcellino mox apponam. *Chartula* porrò vox hîc propria, de domeſticis, Symmachus, *lib.* 5, *ep.* 34. *Reddentur etiam vobis chartula curas domeſticas continentes.*
" *Confiſcati*, habet *Cod. Iuſt.* de qua Triboniani mutatione mox.
" *Breuis* eſt chartula, adnotatio, vt *hác* quoque *leg.* vocatur: de hac voce v. *Gloſſ. Theod.*
" Fortè, à te ipſo Fortunatione.
" Inſolens hæc vox, pro qua C. Iuſt. *Contractuum*: Neque tamen quidquam facilè mutem, *contractorum*, pro contractu nexorum: vel *contractum* pro *contractus*.
" *Cautionib.* id eſt, chirographis: v. vel *l. Lecta*, *w. de reb. credit.*
" *Breui*, quam vocem addidit Trib. ad maiorem intellectum.
" Oſtendantur.
" *Iniquum* ſubſtituit Tribonianus in *d. l.* 5. de quo mox.
" *Vanitas* breuis, ſic Iuuenalis *Satyra* vlt.

Vana ſuperuacui dicens chirographa ligni.

" A te Comite R.P. in ſpecie *huius l.*
" *Redhibitionem*, id eſt, ſolutionem: v. *Gloſſ. Theod.*
" Ex his, ſeu ex eorum numero.
" A te in ſpecie *huius leg.*
" Addit hic Tribon. *Quod & in aliis ſimilibus cauſis obſeruandum eſſe cenſemus.*

COMMENTARIVS.

ADNOTATIONEM ſeu breuem & SCHEDVLAM patrisfamilias alicuius proſcripti & deportati, denique chartulam manu proſcripti adnotatam, nullóque teſte vel chirographo munitam, inuentam inter cæteras eius chartulas, non ideò debitorem quenquam conſtituere vel probare: atque adeò adnotatum in chartula à fiſco qui deportati bona occupauit, conueniri ſeu exigi, & ad redhibitionem, id eſt, ſolutionem vrgeri non poſſe definit *hác l.* Valens Imp. Quæ ſanè famoſa *lex* eſt, & ab Interpretibus *Cod. Iuſt.* iam ſatis illuſtrata, quin & ſimilibus aliis pluribus legibus in commune firmatur, veluti *l. inſtrumenta* 5. *infr. ratione* 6. *l. exemplo perniciosum* 7. *Cod. de probationibus.* Nos ea tantum hic fermè ſublegamus, quæ aliis intacta nouimus.

¶ Primò notari cupio, inſcribi hanc leg. *Fortunatiano Comiti R. P.* cui alioquin inſcribitur & *lex* 2. *ſupr. de tironibus*, *lex* 5. *infr. de metallis*: *l.* 2. *de Aquaeductu*: cuiuſque meminit Amm. Marcellinus, *lib.* 29. *p.* 410. & Zoſimus, in eadem hiſtoria, *lib.* 4. *p* 745. Quod quidam non inani curioſitate notari cupio, verùm quia hic ille eſt Fortunatianus Comes R.P. *Moleſtus flagitator*, cui procul-dubio *hac l.* fibula à Valente Imp. ponitur. Marcellini verba de eo hæc ſunt: *Procopius quidam inquies homo, turbarum cupiditati ſemper addictus Anatolium detulerat & Spudaſium Palatinos, exigi qua de Ærario interceperant iuſſos, inſidiari Comiti Fortunatiano, moleſto illi flagitatori.* Zoſimus de eo ita: φορτουνατιανὸς τῷ τῶν βασιλικῶν ἐφεστὼς ταμιείων φροντίδι: & poſt ἐς τὰς οἰκίας ἀπιόντων παῖδας καὶ γυναῖκας καὶ τὴν ἄλλην συγγένειαν ἐσχάτῃ τύχῃ καταλείποντες, ὅτι γὰρ τὸ σπουδαζόμενον ἐκ πολυτελῶν ἀποθημάτων συλλογὴν τῷ δημοσίῳ πολλῶν γενέσθαι χρημάτων. Ergo & *hac l.* Valens procurrenti Fortunatiani nimietati fiſci obteorio occurriſſe videtur, & fortè ad eius relationem: quod colligat quis ex voce, *Adſeueratur*: item ex illis in fin. *nullus vrgueatur.*

Secundò notetur quoque geminus Ammiani Marcellini locus, *lib.* 28. *p.* 408. de chartis proſcripti, inquit, (ita enim legendum, non *præſcripti*, quomodo vtraque Editio melior habet:) *Romani rem mobilem, vt iuſſum, ſcrutaretur.*

Nunc tria Triboniani emblemata, ſeu interpolationes ſpectare iuuat: quæ inquam ab eo immutata addita *in hac l.* à ſe relata in *Codicem Iuſtinianeum.*

Prima

Prima igitur interpolatio versatur circa *hypothesin huius legis*: Est scil. hæc *lex* propriè de deportato, *Inter chartulas DEPORTATI*, inquit: At Tribonianus substituit *Confiscati*, nempe generaliter eam ad omnes quorum bona confiscata porrigens, & sic *huius l.* hypothesin ad rh.sin revocaturus. Et tamen non frustra est, quod in *h.l.* nominatim de deportato agitur: soli quippe deportati proscriptionis pœna adfecti, vt ostendit *lex 129. de petitionibus*: vbi plura eam ad rem.

Secunda interpolatio est circa *Rationem*: Nempe rationem ita ingreditur Valens hîc. FACILE ESSE *perspeximus* &c. Pro quo Tribonianus substituit vocem *Iniquum*; Quomodo in *l.exemplo, Cod. de probationib.* in hoc ipso argumento, *exemplo perniciosum* dicitur. Et tamen Valens aliud voluit: nempe, si ex huiusmodi charta quis conueniri assisco posset, facile futurum & promiseuum, denique hanc opportunam *occasionem calumniis* (vt mox loquitur) futuram: Quo tamen ipso iniquitas rei satis & egregiè ostenditur: Exemplum scil hoc semel admissum non ibi stiturum, sed ad alia processurum: & *procliue* cuique fore, debitorem sibi constituere.

Tandem *Ampliationem* addidit Tribonianus, *fin. leg. Quod & in aliis similibus causis obseruandum esse censemus*: Nempe tractâ *huius l.* æquitate ad quasuis alias causas, etiam priuatorum: quod sanè alioquin tot aliis *legibus* cauetur: Quod tamen *huius legis* Inscriptioni minùs conuenit: nam cùm ea data sit ad Comitem R. P. ad eos casus propriè pertinet, & aptata est, vbi de fisco seu Ærario Principis agitur, idque deportati proscriptique bonis. Sanè & Interpretatio quoque *huic l.* subdita eam generalem fecit. Cætera ex Interpretibus *Codicis Iustin.* repetere licet, nos enim alio properamus.

¶ Illud ad praxin breuiter notari in *h. l.* oportet: creditam pecuniam non probari, sola priuata adnotatione eius qui sese creditorem hac ratione constituerit: neque vllam fidem mereri, etiam in fauorem fisci, qui fortè notatori successit: Contrà, probari creditam pecuniam duplici ratione, vel testibus, vel cautionibus, seu chirographis & instrumentis legitimè confectis.

¶ CESSIONIS BONORVM beneficium non pertinere ad debitores fisci.

IV. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AAA. Florentio, Proc." Palestinæ.

NEMO Susceptor", vel Exactor", vel debitor fisci duntaxat, cessionem bonorum faciens, intentionem" publicæ necessitatis euadat: sed omnes in ... inò, quos fisci nostri esse constiterit debitores, ad solutionem eâ feueritate quam vigor" iudiciarius postulat, vrgueantur. Dat. VIII. Kal. Septemb. Constantinop. Arcad. A. I. & Bautone Coss. [385.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.*
" *Florentius* Proconsul Palestinæ sub Theodosio M.
" V. *infr. tit. de susceptoribus lib. 11.*
" V. *supr. tit. de exactorib. & infr. tit. de exactionib. lib. 8. &* 11.
" *Intentionem*, id est, actionem, executionem, solutionem: v. *Gloss.*
" *Vigor* Iudiciarius, v. *Gloss. Theod.*

COMMENTARIVS.

CESSIONIS Bonorum beneficium, (de quo suo *titulo supr. lib. 4.*) (quo videl. debitores carceris, verberúmque periculo liberantur, *l. 1. & 4. Cod. qui bonis cedere*: τῇ τῶ σώματος τιμωρία *Nouella Iustin. 135.*) Susceptoribus, Exactoribus (de quibus *suis titulis*,) qui tributorum nomine fisco tenentur, aliísque debitoribus fisci denegat *hâc l.* Theodosius M. Quinimo eos ad solutionem vigore iudiciario seu congrua & dignissima pœna seu feueritate vrgeri iubet. Id, inquam, exertis verbis de illis tribus Debitoribus fisci DVNTAXAT cauet *hâc l.* Theodosius M. A contrario igitur vetus cessionis bonorum beneficium priuatis debitoribus relinquit. Quæ & ipsa Gratiano mens fuit, *l. 1. supr. qui bonis ex leg. Iuliâ cedere*: & Iustiniano *Nouella 13.*

¶ Inscriptio verò *huius l.* notanda: vbi Proconsulem Palestinæ præfuisse docemur sub Theodosio M. A.D. 385. pariter vt *l. 42. de appellat.* quæ data est A.D. 384. & *l. 28. infr. quorum appell.* A. D. 383. cùm tamen antea Consularis ei præfuerit, & quidem sub Iuliano, vt docet *lex 55. infr. de Decurionib.* & posteà quoque sub Theodosio Iun. vt docet *Notitia imperij*. Certè Hieronymus quoque *ep. ad Eustochium 27.* Proconsulis Palæstinæ meminit. Sed & Iustinianus *Nouella 103.* Proconsularem primùm prouinciam factam auctor est.

DE

DE FIDE ET IVRE HASTÆ.

TITVLLVS XVII.

X. COD. IVST. III.

De Fide & Iure hastæ fiscalis , & de Adiectionibus.

PARATITLON.

DEBITORVM fiscalium,seu fisci (de quibus *superiore titulo*) ob cessationem tributorum,vel etiam ob vestium auri atque argenti debitum *l.2." infr.de distrah. pignor.* pro teliquis prodigorum in annonatio titulo, cæterisve fiscalibus debitis: *l.1.h.t.* pignora capiebantur,occupabantur, *d.l.2.infr.de distrah. pign.* (vnde pignorum capio *d.l.2.*) id est,fundi,mancipia, *d.l.2.& l.1.eod.tit.* vel quæcunque alia corpora, *l.1.h.t.* pro pignote abducebantur, *d.l.1.infr.de distrah.pignor.* Mox , conuento debitore, *d.l.2.*& apud Iudicem interpellatione celebtata *d.l.2.*si non solueret,*d.l.2.* intra duos menses à pignotum capione, *d.l.1.infr.de distrah. pign.* pignota vendebantur sub hasta & auctione fisco auctore,hoc otdine.

Ptimùm,bona proscribebantur, *l.2.h.t.* vnde proscriptio,*d.l.2.* seu ptoponebantur, *l.1. supr.de fisci debitorib.* Deinde licitationes fiebant , *l.1. hoc tit.* vnde licitatio currens, *leg.1. suprà de domibus ad rem priuatam*, seu auctio, *dict.leg.1.& vltim. hoc titul.* (vnde sub auctione licitari *leg.1.hoc titul.*) ptetij oblatio, *dict.leg.1. supr.de fisci debitoribus:* Idque olim hasta in foro posita, sicut omnes venditiones fiscales : vnde formulæ hæ, sub hasta distracta compatate , *leg.2.infr. de distrahend.pignor.* hastis decutsis: *leg.2.hoc titul.leg.1. supr.de fisci debitorib.* hastis habitis, *leg. 1.supr. de domibus ad rem priuatam:* sub hastæ solemnis arbitrio, *leg.1.hoc titul.* indéque & subhastatio publica, *leg.3.hoc titul.* Tandem ei qui licitatione vicisset , addicebantur : *leg. 1. hoc titul.* adiudicabantur: *leg. 2. hoc titulo.*

Ita comparatis bonis, pretio suo non gratiosè distractis, *leg.vltim. hoc titul.* ea perpetuò penes emptores iute dominij erant,*l.1.h.t.* perpetuo dominij iure iis potiebantur, *leg. vlt. h.* firmitet comparabant, *l.1.infr.de distr. pign.* perpetuam emptionis firmitatem emptio accipiebat : *l.2.inf.de distr. pign.* sic muniti erant,vt nullius extrinsecùs conuentioni subiacerent:*l.2.h.t.* sic vt rescripti auctotitate infringi facta venditio non posset : *l.1. hoc titul.* Item , etsi minorum tes pro fiscali debito venditæ fuissent, *dict.leg.1. hoc titulo.*

Atque hæc est *Fides* hastæ, vt *Rubricâ huius Tituli* vocatur : sic etiam vt non vltra ptetium,quod obtulissent emptores tenerentur *leg.1.supr.de fisci debitor.* & *leg.2. hoc titul.* vid.& *l.15. infr.de censitorib.*

¶ VALENTINIANI *Sen. constitutio,de Fide & iure hastæ.*

I. * Imppp. VALENTINIANVS, Valens, & Gratianus AAA. ad Viuentium P."F.P.Gall.

QVÆCVMQVE ,pro reliquis" prodigorum" in annonario" titulo ceterisve" fiscalibus debitis,in quibuscunque corporibus" , sub auctione licitanda sunt, fisco" auctore vendantur, vt perpetuò penes eos sint iure dominij, quibus res huiusmodi sub hastæ sollemnis arbittio fiscus addixetit: Etsi quid vnquam , vt à fisco facta venditio possit infringi,auctoritate Rescribti fuerit impetratum , nullus obtemperet:

temperet: Cùm etiam Minoribus, si quando aliquid ex rebus eorum pro fiscalibus debitis adiudicatur" emptoribus, repetitionis facultas in omnem intercipiatur ætatem, Dat. III. Non. Nouemb, Treu. Valentiniano NB. P. & Victore Coss. [369.]

NOTÆ.

" L. 5. Cod. Iust. eod. tit. de fide & iure hasta fiscalis.
" Viuentio huic PP. Galliarum plures aliæ Valentiniani Sen. constitutiones inscribuntur: quas ex Indice Personarum petere licet: & quidem inter alias, lex 4. & 6. de censu.
" Reliqua sunt λοιπάδες, ἐλλείμματα, arrerages. vid. Gloss.
" Prodiga quid sint, mox dicam.
" Annonarius titulus est, quod in annonis & annonariis speciebus fisco penditur.
" Vel pro cætera.
" Subhastatio igitur dicitur non tantùm de immobilibus seu fundis, verùm etiam de quibuscunque corporibus. Et vsus tamen aliter obtinuit: nisi vniuersitas bonorum, vel vna cum prædiis corpora alia hastæ subiciantur.
" Publicè, sub hastæ solemnis arbitrio, vt mox dicitur, non priuatim.
" Addicatur, Cod. Iust.

COMMENTARIVS.

De Debitorvm fiscalium rebus sub hasta distrahendis, non de aliis subhastationum generibus sunt omnes huius tituli leges: quibus partim Emptorum securitati consulitur, quò pertinet lex 1. & 2. partim Debitorum ipsorum indemnitati, quò spectat lex 3. Emptorum inquam securitati. Convelli scilicet factam semel rerum debitoris fisci sub hasta venditionē, Principis rescripto vel ætatis beneficio vetat h. l. Valentinianus Sen. quæ ad rem tributariam seu censum Gallicanum pertinet: pariter vt & aliæ nonnullæ eiusdem constitutiones ad eundem Viuentium PP. Gallicarum data: putà lex 4. 6. infr. de censibus: vbi tum Valentinianus morabatur; vt ex subscriptione huius l. liquet, Dat. Treueris: Rhenum videlicet tùm omnem à Rhetiarum exordio advsque Oceanum magnis molibus communiens, castris castellisque & turribus assiduis per habiles locos & opportunos, quà Galliarum extenditur longitudo excitatis: de quo videndus Ammianus Marcellinus lib. 28. p. 392. Itaque cum multis operis numerosóque exercitu in Galliā Valentinianus vteretur, annonariis speciebus cæterisque corporibus ad hæc opus erat: Quæ enim nonnulli minùs præstarent, & in Reliquis residerent, pro reliquis prodigorum, & cæteris fiscalibus debitis moratorum facultates fisco auctore sub hasta vendi voluit: Emptoribus ad id allectis, spe præmióque perpetui atque inconcussi dominij penes eos mansuri: ita quidem vt Principis rescripto, non magis quàm ætatis minoris beneficio, hæc venditio ritè facta deinceps conuelli possit: Quod vtique tralatitium iuris est, seu vulgatis hæc fides hastæ fiscalis est, & quidem in hac ipsa specie, vt probat præterea Constantini M. lex 1. infr. de distrah. pignor. trib. caus. & Constantini Iunioris lex 2. eod. tit. (quæ vtraque ad Hispanias pertinet, quæ & ipsa sub PP. Galliarum erant) & Valentiniani Iun. lex vlt. infr. Et quidem d. l. 2. de Minoribus pariter agitur: sic tamen vt si de minorum pignoribus & rebus ob cessationem tributorum distrahendis agatur, eâ lege Constantinus Iun. desideret interuentum legitimi defensoris: quod hac lege non exprimitur, etsi procul-dubio supponatur.

Ex his igitur patet, minorem non restitui aduersus subhastationem. Quod & variis statutis deciditur. Et de hac tamen quæstione vid. Posthium de subhastationib. inspectione 57. Item ex his patet, hanc legem esse de venditione rerum debitoris sui factâ à fisco iure creditoris. Quare otiosè Interpretes hîc agunt de venditione rei alienæ factâ à fisco, tanquam rei suæ.

¶ Illud singulare hic, & notandum, quod à Minoris ætatis priuilegio ad Rescripti beneficium Imperator argumentetur tanquam à pari, vel certè etiam à maiori: Nempe, quod Minor ætas non præstat, Principis Rescriptum vel Indultum præstare non potest. Et hæc de sententia huius legis: In qua inter alia vox Prodigorum notanda. Prodiga sunt quæ pro vsu quotidiano prodigi oportet: putà species annonariæ, vt ex hoc ipso loco liquet, (veluti, vinum, frumentum, esculenta, poculentáve quæ prodiguntur, leg. plebiscito 18. π. de officio Præsidis) Prodigorum, inquit hæc lex, in annonario titulo. Ergo τρόφιμος, vt voluit rectè Cuiacius, & quidem in specie huius leg. annona militaris, quæ in dies prodigenda est.

¶ Valentis constitutio de fide & iure hastæ.

II. * Idem AAA. ad Felicem Com. S. L."

Si qui proscribente" ac distrahente fisco, debitorum fiscalium emerint facultates, pro earum rerum tantum pretiis" obnoxij sint, quas eos patuerit, decursis hastis" & proscribtione habitâ, compasse: Nam ita eos munimus, vt nullius" conuentioni patiamur extrinsecùs subiacere". Dat. VII." Id. Mart. Marcianop. Valentiniano & Valente AA." Coss.

NOTÆ.

* *L.6.* ſeu *vlt. Cod.Iuſt. eod.tit.*

" *Felix* hic idem ille eſt Comes S.L. ſub Iuliano : ad quem ab eo ſcripta A. 362. *lex 5. ſupr. de bonis proſcriptor.* & cuius mentio fit *l. 5. infr. de fide teſtium.* Hic idem eſt, de quo Iulianus *in Miſopogone, p. 125.* Amm. Marcellinus *lib. 23. p. 256.* Libanius *pro Ariſtophane, p. 218. & ep. 29. ad Iulianum* : Chryſoſtomus *de laudib. Pauli, ſerm. 42.* & *orat. 2. de S. Babyla, & contra Gentes* Philoſtorgius, *lib. 7. c. 10.* Theodoretus, *lib. 3. c. 11.*

" Sic mox *infr.* proſcriptione habitâ : proponere, *l. 1. ſupr. de fiſci debitor* : Proſcribere eſt publicè proponere.

" *Pretio*, Cod. Iuſt.

" Similes formulas vide *in Paratitlo.*

" *Vt nullius conuentionis reliquorum fiſcalium nomine patiamur extrinſecùs ſubire iacturam* : ita *Cod. Iuſtinian.* de quo mox.

" In veris Codicib. Iuſtinianeis ſimilis ſubſcriptio : malè aliter in aliis.

" *&. AA. III. COSS.* Id eſt, An. D. 370. Valentiniano quippe & Valente AA. Coss. id eſt, A. D. 365. Conſtantinopoli fuit Valens, non Marcianopoli. Itaque vel ad A. 368. Valentiniano & Valente II. AA. Coss. quo Conſulatu Valens *Marcianopoli* egit, referenda : vel ad A. 370. quod etiam ſuadet ordo *harum legum* : ſuperior enim Anno 369. conuenit.

COMMENTARIVS.

Emptorvm, qui res debitorum fiſcalium *ſub haſta* emerunt vel deinceps emerent, ſecuritati hac Valentis non Valentiniani, vt quidam perperam *hanc l.* allegant pariter conſtitutione conſulitur : Nempè pretij tantum nomine eos teneri vult, non vltrà ab vllo conueniri. Quod & ipſum idem Valens alterâ conſtitutione ſanciuit, putà *leg. 1. ſupr. de fiſc. debitoribus* : vbi iam dixi. Idémque conſtituitur *leg. pen. infr. de cenſibus*, in eo cui à peræquatore res addicta eſt. Non vltra (inquam), ſiue à fiſco : quò pertinet *dict. lex 1.* ſcilicet emptor qui aliquam bonorum portionem emit, ad reliqua debita inferenda non tenetur, & nihil amplius ab eo flagitari oportet : id eſt, non ad ſolida debita fiſco ſoluenda tenetur, quæ *legis illius 1.* ſententia eſt, vt & *legis 2. Cod. de fundis rei priuatæ* : & pro parte *leg. vltim. Cod. de cenſibus* : ſeu *legis 15. infrà de cenſitoribus* : nempe nouum emptorem & Dominum qui à fiſco rem accipit, reliquorum fiſcalium nomine non teneri : cui alioquin vulgo obſtare creditur *lex 36. π. de iure fiſci* : Verùm ei ſatisfactum eſt ad *dict. leg. 1.* Neque à priuato, quò proinde pertinere videatur hæc *lex* : argumento illorum verborum, *nullius conuentioni patimur extrinſecùs ſubiacere.* Quæ verba tamen ita immutata ſunt *Cod. Iuſtinian. nullius conuentionis reliquorum fiſcalium nomine extrinſecus ſubire iacturam.* Quod ſi ita eſt, tum fuerit *huius leg.* in ſummam eadem ſententia quæ *ſuperioris.* Quanquam nil etiam vetat, quin hac generali Nvllivs appellatione, vtrique, & fiſcus & priuati comprehendantur.

¶ Valentiniani *Iunioris Conſtitutio, de Debitoris fiſci bonis iuſto pretio vendendis : & Æstimatione facienda.*

III. * Imppp. Valentinianvs, Theodoſius, & Arcadius AAA. ad Magnillum" Vicarium Africæ.

Si quos debitorum mole" depreſſos neceſſitas publicæ rationis" adſtringat proprias diſtrahere facultates, rei qualitas & redituum quantitas æſtimetur, ne" ſub nomine *ſubhaſtationis publicæ*, locus fraudibus relinquatur, &" poſſeſſionibus viliore" diſtractis, plus Exactor" ex gratiâ, quàm debitor ex pretio conſequatur. Hij" poſtremò, ſub empti titulo, perpetuo dominij iure potiantur, qui tantum adnumerauerint" fiſco, quantum exegerit vtilitas priuatorum : Etenim *periniquum eſt, vt alienis bonis ſub gratioſâ auctione diſtractis, parum accedat publico nomini*", *cùm totum pereat debitori.* Dat. XIII. Kal. Iul. Aquil. Acc. Id. Ian. Hadrumeti", Poſt" conſ. Tatiani & Symmachi vv. cc. [392.]

Interpretatio. *Si quicunque publici debiti enormitate conſtringitur, vt non poſſit hoc ipſum debitum, niſi propria vendita facultate diſſoluere, in huiuſmodi debito hanc Executores" formam ſeruare debebunt, vt non ita rem præcipitent, vt res minore quàm valeat pretio diſtrahantur : nec tales ſub quolibet conludio prouideant emptores, vt & debitor proprietatem perdat & parum fiſcus adquirat.*

NOTÆ.

NOTÆ.

* *L. 16. Cod. de rescind. vendit.*

" Ita disertè habet Tiliana, Cuiaciana, Quartania editio: errore operarum typographicarum. Parisiensis habet *Magnellum*. Huius *Magnilli Vicarij Africæ* expressa mentio apud Symmachum *lib. 3. ep. 34.* ad Ambrosium: *Nam instar est, vt, Frater meus,* inquit, *Magnillus Vicaria potestate per Africam functus, testimonio omnium publicè priuatimque conspicuus varijs in eo prouinciis retardetur obstaculis: Nostri optimi viri maturitatem, cæterásque artes bonas, quibus etiam tuum amorem cùm Liguriam gubernaret,* (nam ita repono) *attraxit. Et ideò apud te redundantis est operæ laudare compertum. Quare impendiò peto, vt cùm à bacule literarum causas morarum acceperis, religiosum pro eius reditu internuntium digneris adhibere, quo tandem patriæ restitutus, longæ peregrinationis iniuriam desideratu quiete commutet.* Ad eundem Magnillum extant eiusdem Symmachi epistolæ septendecim *libro 5. à 17. ad 33.* sic quidem vt *ep. 20. 21.* Vicariatum eius indicet.

" *Publici debiti enormitatem* vocat Interpres μεγίθει. Græci.

" Id est. publici ratiocinij, vel vtilitatis.

" *Nec*, C. Iust. quanquam & alij habent *Ne*.

" *Vt*, Cod. Iust.

" *Pretio* hoc additum *Cod. Iust.* Etsi *viliore* absoluere, pro *viliore pretio*, eleganter positum.

" *Exactores* pignori capiebant res debitorum fiscalium, eaque distrahebant.

" Id est, *Quare ij demum.*

" *Hadrumeti* Vicarius Africæ.

" Hic consulatus pertinet ad tempus Acceptæ, initio huius anni, huiusce *legis*: data quippe ea superiore Consulatu Anno 391. Et hæc causa est cur *hæc lex* subnotatum habeat hunc Consulatum, *Post consulatum Tatiani & Symmachi*: quia, cum data fuisset fine Anni superioris, initio demum huius Anni recepta fuit. Nam alioquin Annus hic 392. *Arcadio & Rufino* signari solet; non modò à Neotericis (quod tradidit Iuretus, *p. 6.*) verùm in *hoc Codice*, & in *Fastis* omnibus.

" Ita Sichardus & Cuiaciana Editio: *Executores*, qui in *leg.* ipsa Exactor.

COMMENTARIVS.

DEBITORVM fiscalium, quorum res ob debitorum molem, & necessitate publicæ rationis adstringente, sub hasta veneunt; (nam de his propriè est hæc *lex*, seu propria hæc *huius leg.* hypothesis est) indemnitati consulit *hac leg.* Valentinianus Iunior, haud aliter atque securitati emptorum sub hasta securitati consulitur duabus superioribus *legibus*: Indemnitati inquam debitorum, aduersus *Exactorum*, vel *Executorum* (vt habet Interpres) & Emptorum fraudes, seu colludium, præcipitationem, (vt habet rursùm Interpres) per gratiam siue *sub gratiosa auctione*, vt habet *hac lex*; aperta fraude emptoris, vel gratiâ: vt Alex. Seuerus in hac ipsa specie *leg. 3. C. de iur. fisci*: per collusionem siue fraudem, vt in eadem sp. *l. 3. seu vlt. Cod. si aduers. fisc.* hactenus scil. emptorum securitati consulendum est, sic *vt perpetuo dominij iure potiantur* re à se empta sub hasta, vt ne miseris debitoribus, quibus res suæ pereunt, fraus fiat: contra vt bonâ fide res procedat, non per fraudem, machinationem, circumscriptionem: Quò pariter pertinet *d. lex 3.* Idque ipsum obtinet in venditione, auctione seu subhastatione pignorum ob priuatum debitum per gratiam facta, *l. 4. & 9. Cod. de distrah. pignor. l. 5. & 3. C. si vendito pignore*: *l. vlt. §. 5. Cod. de iure dominij impetr.* Exactores scil. qui fiscalia debita exigebant, (de quibus suo *tit. infr. lib. 11.* & *tit. de exactionibus*:) eoque nomine pignora debitorum capiebant, mox & hastæ publicæ subiiciebant, sæpe per fraudem & gratiam seu gratiosâ auctione per collusionem cum emptorib. viliore pretio miserorum debitorum bona emptoribus addicebant: sic vt Exactor aliquid lucri inde faceret, & vt hîc dicitur, *plus ex gratia, quàm debitor ex pretio consequeretur*: Imò vt *fine l.* dicitur, *alienis bonis sub gratiosa auctione distractis parùm accederet publico nomini, cùm totum periret debitori.* Et sic in fraudem fisci quoque. Et hæc quidem de fine *huius l.* malóque, atque adeo subiecto eius.

Iam de remedio (quod secundò notandum:) huic igitur malo fraudíque Valentinianus Iun. *h. l.* remedium adhibitum it; putà vt ante subhastationem *Æstimatio* seu *Taxatio* priùs rei pignori captæ ineatur: Iudicio insuper facto (quod hic tertiò notandum) de modo seu vnde æstimatio seu taxatio facienda sit: nempe ex his duobus: *ex rei qualitate, & redituum quantitate.* His scil. duobus *pretia* rerum & fundorum æstimantur, quod iuxta *hanc l.* de pretio excutiendo secundum reditum fundi, vel pro fructuum modo, docet quoque *lex si fundum per fideicommissum 91. π. de legatis 1. l. si fundus 13. seu pen. in pr. π. de rebus eorum qui sub tutela.* Alioquin (quod Quartum) si viliore pretio per gratiam distractæ fuerint possessiones, venditionem seu subhastationẽ rescindi oportere definit. Quod & ipsum firmatur in fundo vendito ob vectigal Reipubl. à Scæuola I.C. in *leg. pen. π. de resc. vend.* & in hac ipsa specie ab Alexandro Seuero *d. l. 3. Cod. de iure fisci*: & Diocletiano Maximiano que in *d. l. 3. seu vlt. Cod. si aduers. fiscum*, vt & in priuatis, *supra dictis legib.* Venditionis proinde rescindendæ causa hæc inter alias notetur: Quâ causa etiam Tribonianus *hanc leg.* in *titulum de rescind. venditione* retulit, in *dictam legem 16. eius tituli.* Et sic *lex* hæc commodè referri potest non tantùm ad hunc *titulum*, verùm etiam ad *d. tit. de rescind.* ad *tit. de distrah. pignor.* ad *tit. si aduersus fiscum.* & ad *titulum*, *si vendito pignore agatur.* Notabilis proinde & singularis hæc *lex* esse potest in praxi: si agatur 1. de *Exactorum* & Executorum officio in rebus sub hasta distrahendis. 2. si de *Æstimatione* seu Taxatione præuia & præambula, vt loquuntur, ad euitandas fraudes & collusionem: qua de re vid. Mangilium *de subhastat. non vno loco*: Postium *de subhastat. inspectione 47.* Item 3. si de *modo* Æstimationis, de quo Postius *de subhastat. dicta inspectione 47. à n. 63.* Tandem & 4. si de *Rescissione* subhastationis agatur.

DE THESAVRIS.
TITVLVS XVIII.
X. COD. IVST. XV.

PARATITLON.

THESAVRVS *Rubr.* & *l.* 1. 2. 3. *hoc tit.* opes, *d. l.* 1. conditáque ab ignotis dominis tempore vetustiore monilia, *d. l.* 2. suadente Numine, vel ducente fortuna *l.* 3. quolibet denique casu, *l.* 2. reperta.

¶ Cuinam porrò & quatenus Thesauri cedant, tribus *huius tituli* constitutionibus cauetur: Constantini, inquam, M. *l.* 1. & Theodosij M. *leg.* 2. & 3. Nempe indistinctè inter inuentorem & fiscum æqualiter diuidi thesaurum voluit Constantinus M. *d. l.* 1. At Theodosius M. locorum distinctionem fecit: nempe, si in suo quis reperisset, eo potiri solum inuentorem voluit, quæcumque tandem metalli qualitas, aut reperti modus esset & sine aliquo terrore. *l.* 2. & *l. vlt.* si in alieno, quartam domino loci dari, *d. l.* 2. Ita tamen, vt ne ideò quis aliena effodiat, aut in locis non sui iuris per famam suspecta rimetur, *d. l.* 2.

¶ Thesauri Principis alio sensu dicuntur: de quibus v. inter alias, *l.* 48. *supr. de Cursu*: quibus præerant Comites Thesaurorum: de quibus *l.* 14. *de diu. offic.* Thesaurenses, *d. l.* 14. & 23. *de diu. offic.*

¶ CONSTANTINI M. *constitutio, de Thesauris ab aliquo repertis: quid inuentori, quid fisco, inde cedere debeat.*

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Rationales."

QVICVNQVE Thesaurum inuenerit, & ad fiscum sponte detulerit, medietatem consequatur inuenti, alterum" tantum fisci rationibus" tradat: ita tamen, vt citra inquietudinem quæstionis" omnis fiscalis calumnia" conquiescat: *Haberi enim fidem fas est his qui sponte obtulerint quod inuenerint.* ¶ Si quis autem inuentas opes" offerre" noluerit, & aliquâ ratione proditus fuerit, à supradicta veniâ" debebit excludi. Dat. III. Kalend. April. Constantino A. IV. & Licinio IV. Coss. [315.]

NOTÆ.

* Absunt huius tituli *leges* omnes à *Cod. Iust.*

" *Ad Rationalium* curam pertinebat Thesaurorum repertorum vindicatio, et aliarum rerum priuatarum, & fisci rationum, vt *hac l.* vocantur, cura; ac nominatim bonorum vacantium vindicandorum, *l.* 1. 2. 4. *sup. de bon. vacant.* *l.* 2. *sup. de incorpor.* Quibus vtique bonis vacantibus proximi sunt Thesauri: hinc etiam *Titulus* hic positus est in ordine *Titulorum* qui sunt de iure fisci.

" *Alterum tantum*, id est, alteram Thesauri partem. Sic Liuius *lib.* 1. *numero tantum alterum adiecit.* Plaut. 3. Epid. 4. *Imò etiamsi alterum tantum perdendum est, perdam potius quam &c.* Cicero *de Oratore perfecto*: *aut altero tanto, aut sesqui maiorem esse.* Sic & Græci, Demosthenes *contra Midiam*, *τοσοῦτον ἕτερον.* v. Nannium 3. *Miscell.* 13.

" *Rationes* fisci: vnde Rationales, quibus hæc *lex* inscribitur.

" *Quæstionis*, id est, tormentorum. v. sup. *tit. de Quæstionibus.*

" *Calumnia* fiscalis est indagatio, actio fisci nomine: *recherche, demande.* Sic quoque *l.* 2. *infr.*

" *Opes* inuentæ de thesauris. Sic & Tacitus, *initio lib.* 16. *Annal.* in eodem argumento de thesauro reperto: & *obuias opes offerre Deos.* Manilius *libr.* 4. *v.* 30. *scrutari cæca metalla, Depositas & opes.*

" *Offerre*, est vltrò indicare: similiter in loco Cassiodori, quem mox subiiciam.

" De hac *venia* appellatione mox.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINI M. de Thesautis constitutio hæc est: quæ data est *ad Rationales*: vtpote ad quos vindicandorum omnium, quæ ad fiscum pertinebant, cura spectabat, vt docent vel *lex* 1.2.4.*supr.de bonis vacantibus*: *l.*1.*sup. de incorporatione*: Idque sub dispositione Comitis R.P. ad cuius curam hæc ipsa thesaurorum fisco vindicandorum cura spectabat: de quo est Cassiodori locus 6.*variar*. 8. *in formula* Comitiuæ rerum priuatarum: *Depositiuæ quoque pecuniæ, quæ longâ vetustate competentes dominos amiserunt, inquisitione tua nostris adplicantur erariis, vt qui sua cunctos patimur possidere, aliena nobis debeant libenter OFFERRE: sine damno siquidem inuenta perdit, qui propria non amittit*. Cæterùm putaret quis, Licinium potius auctorem *huius leg*. esse, velut Licinij moribus conuenientiorem, quos describit Eusebius, *lib.*10.*histor.Eccl*. *c*.8. & ex eo Auctor *vitæ Constantini*, *lib*.1.*c*.47.48. Quod non admitto: Imò enim Constantini moribus magis conuenit *huiusce legis* humanitas, præ superiorum Imperatorum immanitate & auaritia: specta enim mihi sis illa *citra inquietudinem quæstionis*: & rursum *fine legis*, *à supradicta VENIA*: de quibus mox. Ergo vult *hac l*. Constantinus M. hæc Tria: Primò, Inuentori thesauri, si fisco thesaurum vltrò offerat, mediam thesauri partem adquiri, alteram fisco: societatis ita cuiusdam specie inter fiscum & inuentorem inductâ: pariter vt in sp. *l*.32. *supr.de petition*. Ita quidem, (quæ secunda *huius l*. pars est,) vt de modo Thesauri referenti illi credatur, neque ideò quæstioni is subiici possit. Contrà, (quod Tertium est) si reticuerit, proditúsque fuerit, superiore beneficio priuari velit. Hæc inquam est huius Constantinianeæ constitutionis continentia: vbi *initio* quæri potest, *de loco*: num, inquam, hæc *lex* quoque accipienda sit de Thesauro reperto in loco suo propriòque? Quod vtique videri possit, quando nullius loci hîc mentio fit: verùm indistinctè, indefinitè de thesauro reperto eâ agitur: cui alioquin obnititur vulgatis iuris dispositio, imò & Theodosij M. *lex* 2. & 3. *infr*. quibus, thesaurus in proprio solo seu fundo repertus domino loci eidémque inuentori integro iure cedit. Et tamen ita omninò censeo, hanc Constantini M. Constitutionem accipiendam quoque de thesauro reperto in loco suo (quod etiam Cuiacio rectè placuit 9. *obseruat*. 37.) putà vt hoc quoque casu fisco dimidia reperti adquiratur: duobus argumentis: Primò quidem ob indefinitam Constantini orationem: *QVICVNQVE*, inquit, *Thesaurum inuenerit*: & mox *fine leg*. *si QVIS autem inuentas opes offerre noluerit*, &c. Secundò, ex cognitione vetustioris iuris, quo videl. sub Imperatoribus quampluribus, fisci sui commodo nimio plus obnoxiis, thesaurus, etiam in solo suo repertus, TOTVS fisco cedebat: quod tamen, vt dixi, ad dimidiam TANTVM *huius l*. humanitate reducitur. Enimuerò, ante Neruam & Hadrianum id ita obtinuisse colligere quoque est ex Cæsellij Bassi exemplo sub Nerone, referente Tacito, *initio vltimi Annalis*. Nerua verò, teste Zonara, thesaurum inuentum dominis prædiorum concessit, cuiuscunque modi thesaurus esset: vt Attici quoque exemplo liquet apud Philostratum, *lib*.2.*de vitis Sophistarum*, *in vitâ Herodis*: Similiter & Hadrianus, qui naturalem æquitatem secutus totum Thesaurum in loco suo inuentori concessit, vt testatur Spartianus in *v. Adriani*, *p*.9. & §. *thesauros*, *Inst.de rerum diuisione*. Quod ius sub Seuero & Antonino Caracalla stetisse colligo ex Calistrato *l*.3.*in fin*.*ff*.*de iure fisci*: & Paulo *l*.31.§.1.*ff*.*de adquir.rer.dom*. Quinimò, cùm ius illud medio inter Caracallam & se tempore, proculdubio sub Heliogabalo mutatum fuisset, Alexander Seuerus thesauros patiros repertos iis qui repererant reliquit: eo tantum excepto, quod si thesauri *multi* seu magni essent, iis eos quos in suis habebat Officiis addidit, vt Scriptor *vitæ Alexandri Seueri*, quam is Constantino nostro inscripsit, tradit *p*.130. de quo aliquid dixi ad *l*.1. *si petitionis socius*: Post Alexandrum Seuerum, ante Carum & Carinum Imperatores, fisco thesauri denunciandi erant, etiam in suo reperti, eique adeò adquirebantur: Id quod sub Caro & Carino abolitum docet Calpurnius, *Ecloga* 4. qui sub Carino scribebat:

> *Iam neque damnatos* METVIT *instare ligones*
> *Fossor*, & *inuento*, SI SORS DEDIT, *vtitur auro*:
> *Nec* TIMET, *vt* NVPER, *dum iugera versat arator*,
> *Ne sonet offenso contraria vomere Massa* [auri sc. vel argenti]
> *Iámque palàm presso magis ac magis instat aratro*.

Qui sanè luculentus Calpurnij locus est, cuius alioquin etiam multa verba accedunt ad *l*.2. *infr*. Tandem sub Diocletiano & Maximiano, cæterísque, fortè etiam sub Maxentio Tyranno, ante Constantinum M. thesaurum totum fisco cessisse ex *hac l*. colligo. Quâ id iam immutatum: sic vt Constantinus alterum tantum, id est, dimidiam fisco adquiri velit: Post Constantinum certè maior adhuc pleniórque humanitas enostitit: reditum enim Theodosij M. constitutionibus & Edictis *l*.2.& 3.*infr.hoc tit*. ad ius Hadrianeum, sic vt in solo suo thesaurum reperiens, eo ex asse potiretur. Quod & Leo probauit *l*. *vn*. *Cod*. *Iust*. *de Thesauris*: tandem & Iustinianus: quæ causa est, cur hanc Constantini constitutionem à *suo Codice* is abesse voluerit. Viceuersâ, post Iustinianum, thesauri toti fisco quæsiti *Nouella Leonis* 51. Cedrenus *Nicephoro*: quod ius Gothis quoque placuit: teste Cassiodoro *dictâ epistola* 6. *variarum* 8. Tam variè scil. ius istud habitum, pro Principum videl. cupiditate seu auaritia libidinéque. Quare præceps eorum iudicium est, qui hanc Constantini *legem* de thesauro tantùm reperto in loco publico, fiscali, vel religioso, Cæsarísve, non verò in suo, intelligendam pronunciant.

¶ Nos ad Constantinum reuertamur. Igitur is dimidiam Thesauri reperti fisco cedere *hac l*. voluit, alteram dimidiam inuentori: Idque addita æquabili & clementissima lege seu conditione: putà vt qui vltrò thesaurum à se repertum fisco nunciaret, ita cum fisco diuideret, vt etiam plenissima fides ei adhiberetur de modo thesauri renuncianti: neque ideò quæstioni subiici posset ad veritatem indagandam. Hoc vtroque scil. præmij seu veniæ genere, Constantinus Inuentores thesaurorum ad deferendos eos fisco à se repertos, inuitare voluit: præmia inquam, dimidiæ partis, & immunitatis seu veniæ à quæstione, sic vt plena eis fides adhiberetur, & ἀξιόπιστοι in totum essent. E contra, reticenti vtrumque beneficium denegat, hic

hâc l. nam eum *fine l.* à venia supradicta excludi reticentem iubet, non modò quæstioni eum subiiciendum indicat, verùm & multò magis dimidiæ partis beneficio priuandum: Id quod etiam disertè cauit Leo, *fine Nouella 51.* Certè Callistrati & sic Seueri & Antonini Caracallæ ætate, qui thesaurum, ex quo pars fisco debebatur, non detulisset, & partem ad fiscum pertinentem suppressisset, totum thesaurum cum altero tanto soluere cogebatur, vt docet *lex 3. in fin. ff. de iure fisci.* Quod grauius adhuc est.

¶ THEODOSII M. *duæ constitutiones de Thesauris: Quidnam inuentori, quid soli domino inde cedere debeat.*

II. * Imppp. Gratianus, Valentinianus & THEOD. AAA. ad Populum Vrb. Constantinopo."

QVISQVIS thesauros", &" condita" ab ignotis dominis tempore vetustiore monilia", quolibet casu" reppererit, suæ vindicet potestati, neque calumniæ" formidinem, fiscali, aut priuato nomine, vllis deferentibus pertimescat: Non metalli qualitas, non repperti modus, sub aliquod periculum quæstionis" incurrat. ¶ In hac tamen naturali æquitate" animaduertimus quoddam temperamentum adhibendum, vt si qui" in solo proprio huiusmodi contigerit, integro id iure præsumat: qui in alieno, in quartam reppertorum partem, eum qui loci dominus fuerit, admittat. Ne tamen per hanc licentiam quisquam aut aliena effodiat, aut in locis non sui iuris per famam suspecta rimetur. Dat. VII. Kal. Feb. Thessal. Gratiano A. V. & Theod. A. I. Coss. [380.]

INTERPRETATIO. *Si quicunque thesaurum in sua terra inuenerit, ei ex" integro quod inuentum est adquiratur, & nullam calumniam pertimescat. Si vero in loco alieno thesaurum casu inuenerit, eum qui loci dominus est in quartam inuentarum rerum debet admittere. Attamen nullus effodiendo loca aliena præsumat ista requirere.*

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.*
" De hac Inscriptione, mox.
" *Thesauri* appellatio strictè *hic*, pro pecunia condita: cui mox opponuntur, *monilia.*
" Hæc sententia inserta est constitutioni Leonis, *l. vn. Cod. Iust. de thesauris*: ita tamen, vt pro *&*, ibi positum sit, *id est* mox pro, *mobilia*, redditum, *monilia.*
" *Condita*, vox hîc propria de Thesauris v. *Gloss.*
" *Mobilia*, C. Iust. *d. l. vn.* de quo mox.
" Siue fortuitò, siue data opera: *v. §. thesauros, Inst. & d. l. vn. C. hoc tit.* & *Feudor. 56. quæ sint Regal.* sub temperamento, quod *fine leg.*
" *Calumnia*, hîc vt & *l. 1. supr.* est indagatio, actio, intentio, Inuidiosa calumnia. *l. vn. C. eod.* Terror *l. prox. 3. infr.*
" An actionis & inquisitionis? an tormentorum?
" Similia *in §. Thesauros Inst.*
" *x. quod*, vel *cui.*

III. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Neotherio P. P."

EOs qui suadente Numine, vel ducente fortunâ, thesauros reppererint, reppertis lætari rebus, sine aliquo terrore", permittimus. Dat. VI. Non. Mart. Constantinop. Valentiniano A. IV. & Neotherio Coss. [390.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.* pariter vt duæ superiores.
" *Neotherius* sub Theodosio M. PP. Orientis: v. *Prosopogr.*
" Calumniæ & quæstionis vt *l. 1. & 2. supr.*

COMMENTARIVS.

THEODOSII M. duæ hæ sunt Constitutiones de *Thesauris*, quos & *initio prioris leg.* ita describit, *Thesauros & condita ab ignotis dominis tempore vetustiore monilia*: Quibus concinit & Pauli definitio *l. 31. §. 1. ff. de acquir. rer. dom.* & Virgiliana 1. *Æneid.* Cassiodoriana item *6. var. 8.* Ait lex, *Monilia*, pro quo *Cod. Iust.* reponit, *Mobilia*: Verùm hoc nostrum rectum est; *Monilia*

Monilia, κειμήλια, mundus omnis κόσμος, torques, armillæ, aliáque ornamenta; vt in monumento Dauidis, vnde Thesaurus ab Hyrcano ablatus, teste Iosepho *lib*, 13. *Antiq. Iudaic. cap.* 16. & *de bello Iud. lib.* 1. *c.* 2. Itémque in Cyri sepulchro, teste Arriano *lib.* 6 *expedit. Alexandr.* Ita Homeri Scholastes *Iliados γ. κειμήλια* exposuit, *ἀργὰ καὶ ἀποθέτα χρήματα, opes abditas & reconditas.*

Ad rem: Ergo Theodosius M. *his legibus*, repertum in suo loco seu fundo thesaurum inuentori loci domino totum addicit, *naturali æquitate*, vt ipsemet ait, pariter vt §. *Thesauros, Inst. de rer. diuis. Thesauros, quos quis in loco suo inuenerit, D. Hadrianus naturalem æquitatem secutus ei concessit qui inuenerit.* Ita vt repertis eum lætari rebus sine terrore aliquo iubeat, *l.* 3. neque calumniæ formidinem fiscali aut priuato nomine vllis deferentibus pertimescat. Quibus concinunt & quæ Calpurnius loco quem citauimus ad *l.* 1. *sup.* denique citra periculum quæstionis, vt *lex* 2. loquitur: cui concinentes aliorum Imperatorum constitutiones, Neruæ, Hadriani, Alexandri Seueri &c. iam ad *leg.* 1. *supr.* laudauimus. Quâ parte Theodosius M. Constantino M. iam amplius quid fisci sui commodis detractum iuit, qui dimidiam tantùm partem Thesauri inuentori locíque domino addixerat, alterâ dimidia fisco vindicatâ, *d. l.* 1 *suprà.*

¶ Cuius Theodosij M. in *Altero*, hæc quoque æquitas cernitur, eáque *Ampliatio*, atque adeo secundum hîc caput est, quod Thesaurum inuentori addixerit, quicunque is, & quantuscunque esset; *Non metalli*, inquit, *qualitas, non reperti modus sub aliquod periculum quæstionis incurrat.* Sic & Nerua Imperator inuentorem Thesauri Atticum magnitudine inuenti superari se dicentem, abuti iussit inuento quod suum esset, referente Philostrato, *lib.* 2. *de vitis Sophistar. in vita Herodis.* Contrà Alexander Seuerus; nam si multi seu magni thesauri essent, addidit his eos quos in suis Officiis habebat: teste Lampridio, *in eius vita.* Nempe ita quibusdam videbatur, *auri* fortè thesauros massámque vt loquitur Calpurnius fisco addicendam, quemadmodum & cæteroquin peculiaris quædam auri ratio hac tempestate & constitutionibus Impp. habita: vt docet *lex* 1. *infr. de expens. ludor l.* 2. *Cod. de statuis.* & *l....supr. de petitionib.* Item si thesauri *modus* seu quantitas priuatam superare fortunam videretur. Ita sanè hodie in Gallia sunt qui censent, auri Thesaurum ad Regem spectare, v. Bacquetum *des droicts de Iustice, cap.* 32. *n.* 1. 3. *& seqq.* & Brettium *decis.* 4. In quam rem B. Ludouici constitutio memoratur, quam tamen alij in in dubium vocant, Bacquet *d. c. n.* 15. Alij fabrefactum aurum, ac maximè specie Imperatoriâ vel Regiâ ad Regem pertinere volunt, de quo Brettius *dict. loco.* De Tamerlano sanè memorant quoque, eum Thesaurum fisco adquiri voluisse, si iconio Regis moneta insignis foret. Alia verò mens fuit, vti dixi, Theodosio M. his constitutionibus, quibus domino loci eidémque inuentori solidum indistinctè, *integro iure*, vt dicitur *l.* 2. vt Interpres, *ex integro* addixit, quæ, qualis, quanta pecunia esset.

¶ Et hæc de Thesauro reperto in loco suo: At enim thesauri reperti in *alieno*, quartam tantum loci domino seruari iubet, dodrantem verò Inuentori cedere: Adeò scil. (quod *tertium* hac parte Theodosianæ æquitatis argumentũ est) Inuentioni & Inuentori Thesauri qui in apricum & vsum Reipubl. abditas opes efferret, fauit Theod. M. pariter vt fauit Leo *Nouella* 5. Hinc igitur ciuili quoque illatione Inuentoribus tam prolixè prospectum est: Et quidem Theodosij Magni lege inuenienti in alieno amplissimum præmium propositum, nempe dodrantis, quarta tantum parte loci domino seruatâ? Cuius proportionis & *temperamenti*, vt ipse vocat, ratio non aliunde petenda est, quàm à publico, quem dixi, inuentionia fauore. In Gallia sanè trimembris diuisio fit, inter inuentorem, loci Dominum, & Principem: vid. Choppinum 2. *de doman. tit.* 5. *n.* 12. & Bacquetum *des droicts de Iustice, c.* 32. *n. vlt.*

¶ Et hanc tamen Limitationẽ seu Temperamentum (quod quartum hîc caput est) addit Theod. M. in alieno Thesaurum repertienti hactenus fauctri: *vt tamen non liceat cuiquam aliena effodere, seu in locis per famam suspecta rimari.* Nempe hactenus inuentori factum voluit Theodosius M. dum ne Tertio præiudicium fieret; neue in loco Tertij eo inuito quis quid moliretur: Quamlibet thesaurus dicatur in alieno loco latêre, atque adeò publicè intersit eum erui, attamen inuito loci domino, nil hanc in partem statuendum est, ne fortè etiam hoc obtentu aliena ædificia effodiantur: subruantur pariter vt obtentu metallorum, in sp. *l.* 14. *infr. de metallis.* Idem verò multo magis dicendum fuerit de his, qui sepulchra violant, conditis opibus eruendis; de quo *sup. tit. de sepulchr. violat.* & 7. *lib.* 9. Illud igitur obseruandum, præsupponi hîc thesaurum casu fortuito in alieno repertum: contrà, interdictum rimari in alieno Thesaurum: & sic hîc frustra tractatutum quem eam quæstionem de Thesauro in alieno reperto, voluntate domini: de qua sanè agitur in *leg. vn.*

¶ Interim circa modum *inuentionis*, in transcursu duo de Thesauri inuentione *his duab. legib.* obseruanda sunt: Primum est quod dicitur, *per famam suspecta rimetur*, putà siue ipso loci genio suspicionem faciente, thesauri in eo abditi: siue famâ πατροπαραδότως exceptâ: siue denique vulgi opinione, quia domus spectris infesta, quâ thesauris dæmones incubare creduntur: de quo Palladius *in Macarius*, & Cedrenus *in Anastasio*, *p.* 927. Secundò obseruandum, quod dicitur *l.* 3. *qui suadente numine, vel ducente fortuna Thesauros repererint*: (vt absolutè thesaurum *donum fortunæ vocat. l.* 63. §. 1. *ff. de acqu. rer. dom.*) At Christiânus Princeps Theodosius M Gentilem formulam, *ducente fortunâ*, altera παραλλήλως positâ, *suadente Numine* mitigandam putauit, & Leo *Nouellâ* 61. θεοῦ δῶρον dixit. Neque enim duas hasce formulas hîc aliter distinguo, quàm vt formulas Christianorum & Gentilium: Neque audio ita distinguentem; *suadente numine* in somnis videl. (etsi blanditi videatur Tacitus. *initio vltimi Annalium*) *ducente* verò *fortunâ*, casu scil. dum quis alij rei operam dat. Quanquam & è gentilibus ipsis nonnulli thesaurum quoque *Dei donum*, θεοῦ δῶρον dixêre, Libanius *declamat.* 15. *p.* 378. Tacitus *d. loco Deos obuias opes offerre.* Sic quidem vt Gentilitas *Herculi* nominatim, vel etiam *Mercurio* hanc prouinciam delegaret.

¶ Sic rursum pro Thesauro inueniendo sacrificia facta, Magósque consultos. Legatur quod docet Lucianus Apollonius *in Pseudomante* & *in Alexand.* & 6. *de vita Philostrati*, *c.* 16. & *l. vn. Cod. eod. tit.* vide & Glycam *in Annalib. p.* 4. Cedrenum *in Anastasio.* Atenim id tacitè à Theodosio *lib.* 3. improbari videtur, & disertè in *l. vn. Cod. Iustin. de Thesaur.* sacrificiis aut alia qualibet arte legibus odiosa, thesaurum quærere seu peruestigare prohibuit Iustinianus.

¶ Et hæc quidem de harum duarum Theodosij M. constitutionum sententia: quas quò propiùs intueor,

intueor, ac nominatim *legem* 2. quæ *ad populum Vrbis Conſtantinop.* emiſſa eſt; mihi mens ea, Theodoſium hæc conſtituiſſe occaſione Vrbis Conſtantinopolitanæ, quæ tùm eo Authore in maius augebatur, vbi paſſim ædificia quamplurima excitabantur: de quo videndus vel Themiſtius *orat. Petau. 6.p.*150.161.162. Quod opus cùm eo tempore ferueret, multi theſaori reperiebantur, dum ſulum ſcil. verteretur, & fundamenta nouis operibus ponerentur. Itaque ne prærepto theſaurorum compendio animi ædificantium frigeſcerent, theſaurum in priuato, ſiue alieno, ſiue ſuo repertum, priuatorum commodo cedere voluit. Verùm hæc coniectura noſtra eſt. Illud certum, has à Theodoſio M. *leges* poſitas, vt *Delationibus* atque adeò *petitionibus* theſaurorum hac parte occurreret, vt ex *leg.* 5. manifeſtè liquet: imò & Leo ex *leg.*3. ibi, *ſine aliquo terrore:* Nempe erant qui huiuſmodi theſauros ab aliis repertos, his inhiantes, ad Principem deferrent, vel deferendos crederent: quam delationis atque adeo petitionis ſpeciem Theodoſius auerſatus eſt *his legibus*.

DE METALLIS ET METALLARIIS.

TITVLVS XIX.

XI. COD. IVSTINIAN. VI.

Inuerſo ordine. *De Metallariis & metallis, & Procuratoribus metallorum.* Quia ſcilicet *Codice Iuſtinianeo* Titulus ille ſtat in cenſu Corporum, & Corporatorum: *hic* inter res fiſcales.

In vetuſto Martyrol. *IV. Kal. Septemb. Herodes metallarius*, τὰ μέταλλα ἐργαζόμενοι.

PARATITLON.

METALLA, ſunt vel *Loca*, quo ſenſu *Metallorum* vox accipitur *l.*1.11.13. *hoc tit. l.*9.11.*infr. de indulg. debitor.* (quæ & *metallica loca* dicuntur: *l. vlt. h.t.* vnde & metallopus, *l.*8.*ſupr. de deſertoribus*) vel ſunt *Res* ipſæ quæ ſecantur, *l.* 1. cæduntur, *l.*1.*&* 2. eruuntur, *l.*8. exſecantur, *l.*8.11. exciduntur, *d. l.* 11. oxercentur, *d.l.*11.*&* 13. (vnde & exercitium metallorum, *l.*3.) effodiuntur, vnde effoſſiones ſaxorum, *l.*10. Sunt autem hæc Metalla, vel *Lapidicinæ*, *d.l.*8. quò pertinent *lex* 1.2.8.10.11.13.14.*h.t.* (id eſt, venæ: *l.*2.10.11.) ſaxorum, *l.*2.10. ſaxorum nitentium, *d.l.*2. ſeu marmorum, *l.*1.*&* 2. vnde & marmorum venæ, *leg.*11. marmoreum metallum, *l.*13. ſeu cautium nobilitas, *l.*14. vel ſunt *Auri* metalla, *l.* 7. quò pertinent ſeptem *leges*, putà *lex* 3.4.5.6.7.9.12.*h.t.*

Lapidicinæ ſeu Metalla erant vel *Priuata:* de quibus *l.*1.2.8.10.11.14. *hoc tit.* quæ & loca priuatorum generalius dicuntur, *d.l.*10. Lapidicinæ priuatæ, *l.*8. Eæque propriæ vel alienæ, *l.*10.11.14. vel erant Metalla publica, *l.*2. *infr. de lenonibus:* vnde metallopus publicum *l.*8.*ſupr. de deſertorib.* Metalla huiuſmodi lapidicinarum memorantur in Occidente veluti per Africam, *l.*1. in Imperio Orientali, *l.*10.11.13.14. *hoc tit.* ac nominatim per diœceſim Orientis, *l.*2. in Aſia, Docimenum, Proconenſe, Troadenſe, *l.*9.*&* 11. *infr. de indulg. debitorum*, per Macedoniam, *l.*8.*h.t.* per Illyrici tractum, ſeu Illyrici prouincias, *d.l.*8. *hoc tit.* & *d.l.*9.*&* 11. *infr. de indulg. debitor.* Sicut & auri pariter metalla memorantur per Orientem, *l.*3.*&* 7. *h.t.* in Pontica & Aſiana diœceſi, *l.*12. per Thraciam, *l.*7. per diœceſim Macedonicam, *l.*7 per Illyricum, *d.l.*7. per Sardiniam *l.*6.9. per Gallias, & Italiam *l.*9.

1. De PRIVATIS lapidicinis hæc conſtituuntur: In ſuo marmora cædere cuique licere, *l.*1.2.*hoc tit.* Imò & in alieno regulariter, *d.l.*8. 10. 11. 14. Secandorum marmorum facultas cuique erat: (non tamen ſub ædificiis, ne fortè actis cuniculis caderent, *l.*14.) Quò videlicet complures marmorum venæ in lucem vſumque peruenirent, *l.*2. Sic vt diſtrahendi, *l.*1. vendendi, donandi & quo vellent transferendi poteſtatem haberent; *d.l.*1. *&* 11. Hâc tamen conditione, putà vt decimæ vectigal fiſco *leg.* 8. 10. *&* 11. altera decima loci domino præſtaretur, *dict. leg.* 9. 10. 11. Deinde vt & ſi transferrent ea, portorium eo nomine agnoſcerent, exceptis tantum Senatoribus verbis Romæ, *leg.*8.

leg. 8. Et hæc regulariter: Aliquando tamen certis de causis id prohibitum: *leg.* 3.

2. In FISCALIBVS metallis erant METALLARII, *Rubric. & l.* 5.6.9.15. *seu vlt. & l.* 9. *infr. de indulg. debitorum* qui & *metallici* dicuntur, *d. l. vlt.* Et quidem, qui auri metallum sectabantur, *l.* 7. propriè *Aurilegul*i dicebantur, *l.* 9. Hi originis ratione, isti conditioni solóque genitali adstricti erant: *l.* 7. *& vlt.* sic vt ab ea recedere non possent: *l.* 5.6.9. *& vlt.* vt & eorum loca simùl & proles *d. l. vlt.* Erant alij, qui pro criminum qualitate, *l.* 2. *supr. de pœnis*: metallis publicis addicebantur: *l.* 2 *infr. de lenonib.* metallo adiudicabantur, *dict. l.* 2. *supr. de pœnis*, dabantur, *l. vn. supr. ad leg. Fabiam*, metallis dedebantur, *l. vlt. supr. ad leg. Iul. de vi*, qui metallis, seu metalloperi publico, seu metallorum suppliciis, deputabantur, *l.* 10. *infr. de indulgent. debit. leg.* 8. *supr. de desertoribus*: *leg. vnic. supr. de his qui pot. nom.* metallo implicabantur, *l.* 6. *infr. de Decurion.* in metallum tradebantur, *dict. leg.* 6. idque in perpetuum, *leg.* 40. *infr. de hæreticis*: sic etiam vt notarentur in parte aliquâ corporis: *l.* 2. *sup. de pœnis.*

Priuatis quoque quibuscunque *Aurilegulis* esse alicubi licebat: *leg.* 12. *hoc titulo* seu spontè iis exercitium [auri] metallorum concedebatur, *leg.* 3. his videlicet conditionibus: putà, Primum, vt fisco certum quid præstarent, putà singulis annis in ballucâ, pro diœceseon varietate, vel octonos scrupulos, *leg.* 4. vel septenos, *leg.* 12. qui *Canon Metallicus* dicitur, *leg.* 4. isque à Susceptore Largitionibus inferebatur, sicut quatuordecim vnciæ ballucæ libram constituerent, *l.* 4. Deinde, quod vt collegissent, fisco potissimum distraherent: *l.* 3.

¶ Magistratus, quantum ex *hoc titulo* notare licet, qui metallorum curam habuêre, fuerunt Præfectus Prætorio, *l.* 6.7.10.11.13. Comes S. L. *l.* 4.12.14.15. *seu vlt.* Comes R.P. *leg.* 5. Comes Orientis, *l.* 2. Vicarij, *leg.* 9. Rationales, *leg.* 1. Denique & proprius quidam alicubi metallorum magistratus constitutus, qui *Comes Metallorum* dictus *l.* 3 *h. t.*

¶ MARMORVM *secandorum ex quibuscunque metallis, & distrahendorum, cuicunque potestatem per Africam facit Constantinus M.*

¶ *De* MARMORIS *secandi ex quibuscunque metallis & exinde etiam vendendi facultate tributa, Constantini lex.*

1. * Imp. CONSTANTINVS A. ad Maximum Rationalem Afric.[b]

SECANDORVM *Marmorum* ex quibuscunque[c] metallis, volentibus tribuimus facultatem: ita vt qui cædere metallum, atque ex eo facere quodcumque, decreuerint, etiam distrahendi habeant liberam potestatem. Dat. Prid. Kalendas Octobr. Constantino A. VI. & Constante Cæs. Coss. [320.]

NOTÆ.

[a] Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Concordat illi *lex* 2. 8.10.11. *hoc tit.*
[b] *Maximus* Rationalis Africæ sub Constantino M.
Rationalem Africæ nota: de quo in *Notit. Dignitatum.*
[c] An priuatis? an verò publicis? mox dicam.

COMMENTARIVS.

CONSTANTINVS M. *hâc l.* per *Africam* secandi marmoris ex quibuscunque tandem metallis potestatem cuicunque facit: A.D. 320. etiam distrahendi facultate data. Nempe, vt compluria marmora in lumen vsumque & decus publicum peruenirent, quam rationem suggerit *lex* 2. *prox.* Imperatores Romani secandi marmoris plenam facultatem tribuêre: vt Constantinus *hâc l.* ita & Iulianus *l.* 2. Gratianus *l.* 8. Theodosius M. *l.* 10.11 *hoc tit.* in priuatis videl. lapidicinis, neque tantum propriis, verùm & alienis: vt docet *d. lex* 8.10. & 11. Et quidem *hâc l.* absolutè seu simpliciter: cùm posteà sub conditione quadam id permissum fuerit, *d. l.* 8.10.11. *inf. hoc t.*

Ex *hac* interim nominatim *lege* patet, quantopere Constantinus ædificiorum excitationi atque ornatui publico fauerit.

¶ Obseruandum & illud, pertinere *hanc leg.* ad Africam: cuius Rationali ideò ea inscribitur: Rationali, inquam, summarum Africæ, cuius mentio quoque fit in *Notitia Imperij*: vt & Rationalis summarum Numidiæ: Præter quos erat & Magister rei priuatæ per. Africam: Cui hoc ipso Anno inscribitur altera Constantin. Magn. *lex* 4.

supr. de iure fisci. ¶ Quare notetur hic locus de marmore Africano, pariter vt altera *lex* Iuliani, putà *lex* 16. *supr. de cursu public.* cui iungenda *lex* 7. *Cod. de ædific. priuat.* vbi de columnis vel statuis. De Lybico marmore Themistius quoque *orat.* 6. Numidici marmoris frequens mentio inter alios apud Plinium, *lib.* 5. *cap.* 3. & *lib.* 36. *cap.* 6.

¶ Cur autem *Rationali Africa* hæc *lex* inscribitur? Nempe ideò, quia absque eius licentiâ marmor hactenus cædere non licebat, & aliquid ex marmoribus fisci nomine exigebat de quo postea *ad leg.* 10. *infr.* Quod *hâc leg.* abrogatur.

¶ MARMORVM *cædendorum potestatem cuique facit per Orientis diœcesin Iulianus.*

11.* Imp. IVLIANVS' A. ad Rufinum Com. Officiorum''.

QVONIAM, *Marmorum* cupiditate, in inmensum quoddam saxorum'' pretia aucta sunt, vt sumptuosa voluntas'' copiâ relaxetur, permittimus omnibus, vt qui volunt cædere, habeant licentiam adtributam: Fore enim'' arbitramur, vt etiam conplures saxorum nitentium'' venæ'' in lumen vsúmque perueniant. Dat. XI. Kal. Nou. Antiochiæ, Iuliano A. IV. & Sallustio Coss. [363.]

NOTÆ.

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.* velut temporaria.

'' An *Iuliano* Imp. hæc *lex* tribuenda sit? mox discutiam.

'' *al.* *Orientis*: de quo Rufino Com. Orientis hoc ipso Anno Am. Marcellinus *lib.* 23. *p.* 255. *in fin.* Hic idem videtur, cui superiore Anno inscribitur *lex* 10. *in fin. de operibus publ.*

'' *Saxa* hic & mox pleniùs *saxa nitentia*, sunt Marmora.

'' *F.* *Voluptas*, qua voce etiam vtitur in hac ipsa re Plinius, *lib.* 36. *cap* 1. & 2. Quanquam & istud ferri potest. Et sæpè hæc inter se mutantur. Sic & apud Firmicum. *Qui se ob aliena gratia voluntatem nundinati sanguinis iacturâ ad mortis spectaculum vendunt.*

'' Sic enim fore arbitramur.

'' Nitentia saxa sunt marmora, vt *sup.* Caurium nobilitas. *l.* 14. *in fin.*

'' *Venæ* Marmorum, saxorum, *h. l.* & *l.* 10. 11. *inf.* sic & venæ auri apud Am. Marcellinum *lib.* 31. Auri & argenti apud Firmicum: Argenti, Manilio:

> *Et coquet argenti glebas, VENASque latentes*
> *Eruet, & silicem riuo saliente liquabit.*

Vbi *venæ latentes*, sunt quidquid argenti in glebis latet, ignísque subiectis inde eruitur & liquescit. Primùm scil. argenti glebæ coquuntur, inde venæ liquatæ eruuntur. Quare rectè habent versus illi, neque ὕδωρ πότιμον, quod quidam censent, ibi vllum est.

COMMENTARIVS.

IVLIANO Imp. hæc *lex* adscribitur: cui tamen aduersatur subscriptio: iam enim Iulianus Consulibus *huic l.* subscriptis, decesserat: Quare superiore Consulatu datam eam aliquando putabam: verùm rursùm huic renititur inscriptio *legis*: nondum enim Rufinus mense Octobri eius Anni 362. Comes Orientis erat, verùm adhùc Iulianus, vt docet *lex* 3. *sup. de contrah. empt.* Rufinus enim Iouiano demum auunculo suo defuncto ab Imp. Iouiano in locum eius Comes Orientis promotus fuit, vt testatur Amm. Marcellinus *lib.* 23. *p.* 256. Quare *Iouiano* tribuenda videatur hæc *lex* sed tamen malim hanc leg. *Iuliano* adserere, vt ita error potius hæreat in subscriptione: sanè est & altera *Iuliani* lex, in qua de *Marmorum cupiditate* agitur, pariter vt *in hac leg.* putà *l* 15. *supr. de cursu publ.*

¶ *Huius* verò *leg.* eadem sententia est, quæ *superioris*, licentiam scilicet cædendi marmoris quibuscunque volentibus tribuit *hâc lege* Imp. pariter vt Constantinus *l. superiore*: & Gratianus *l.* 8. *infr.* Theodosius M. *l.* 10. 11. *infr. h. t.* Hoc videl. *fine* quod *hac l.* disertè dicitur, vt complures marmorum *venæ in lumen vsumque perueniant*, & vt *sumptuosa voluntas copia relaxetur.* Hoc verò *occasione* quod marmorũ pretia tũ in immensũ aucta fuissent, ob marmorum cupiditatem. Scilicet marmora in ædium cultus hâc tempestate passim transiere, quod ostendit altera illa quam dixi, Iuliani *lex* 15. *sup. de cursu publico* (quæ tamen ad Africam pertinet, vt *lex* 1. *supr.*) cui iungenda est *lex* 7. *C. de ædif. priuat.* in qua priore agitur, de Marmorum translatione; cauetúrque ne parangariæ aut parauerdi in ciuitatibus ad Canalem cómoueantur: & multò minus, ne marmora priuatorum vehiculis prouincialium transferantur, ne otiosis ædium cultibus prouincialium patrimonia fortunæque lacerentur. In posteriore verò agitur de columnis & statuis cuiuscunque materiæ ex alia eadémque prouincia non auferendis vel mouendis. Igitur cum in immentum aucta fuisset tum marmorum cupiditas, atque ideò maximo venirent, & à longè peterentur magno sumptu atque impendio: Iulianus libertatem cædendi marmoris cuiuis tribuẽdam credidit. Vnde verò hæc marmorum cupiditas? Ex duplici fonte: Primò, non dubito ob templa & sacella Deorum, aliáque loca Gentilium superstitionis, quæ tum passim instaurabantur: deinde generatim, ob luxum Constantiani & Iuliani sæculi: Quo, vt Ammianus Marcellinus testatur *lib.* 22. *p.* 224. etiam militibus ædes marmoreæ quærebantur: fortè etiam ex eo, quod Iulianus Antiochiam, vbi hæc *lex* data est, & ad cuius Comitem emissa est, marmoream facere cogitabat: quod ipsemet ait apud Libanium *in legatione ad eum ipsum Iulianum*, *pag.* 163. ἐγὼ δ᾽, ἔφην, αὐτὴν

αὐτὴν ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι μεγαλείως. Politicum interim *exiguum* in *hâc l.* obserua in re metallicâ : si quando vsus exigat, eorum, in quibus ornatus publicus consistit pretio in immensum adcrescente, eruendorum facultatem omnibus concedendam, vt ita copia vilitásque relaxetur, concilietur.

¶ *De* Avri *eruendi ex metallis potestate, Valentiniani lex.*

III. * Impp. Valentinianvs & Valens AA. ad Cresconium Com. metallorum."

Perpensa" deliberatione duximus sanciendum, Vt quicumque" exercitium" metallorum vellet adfluere, is labore proprio & sibi & Reipublicæ commoda compararet. Itaque, si qui sponte confluxerint", eos Laudabilitas Tua octonos scripulos in ballucâ cogat exsoluere: Quidquid autem amplius colligere potuerint, fisco potissimum distrahant, à quo competentia ex Largitionibus nostris pretia suscipient. Dat. IV. Id. Decemb. Parisis", Valentiniano & Valente AA. Coss. [365.]

NOTÆ.

* *L. 1. Cod. Iust. eod. tit. de metallariis & metallis.*
" De hoc *Comite metallorum* dicam mox.
" De hac voce & formula dixi ad *l. 2. sup. de constit. Principum.*
" Quisquis.
" *Exercere* metalla, *hâc l. & l. 11. 13. infr.* Pacatus *panegyr. ad Theod. c. 28.*
" In *Cod. Iust.* malè hodie *Conduxerint* quod hinc emendandum.
" *Parisis*, id est, Parisiis. *Parisiis* datæ hoc ipso Anno à Valentiniano *l. 13. infr. de annonâ & trib.* & *lex 11. supr. de Numerariis.* De hac Valentiniani mora Parisiis v. & Ammianum Marcellinum *lib. 26. p. 340. 358. 359.* vid. & *Chronicon nostrum.*

COMMENTARIVS.

Valentiniani Senioris quatuor constitutiones sequuntur, de Avri metallis: puta hæc *lex*, & *lex* 4. 6. 7. *infr.* & duæ quidem priores de aurilegulis priuatis: duæ posteriores de metallariis aurilegulis fiscalibus. Scilicet & olim alia alibi metalla priuatis parebant, alia publico: quod de Hispanicis metallis suo æuo scribit Strabo, *lib. 3. p.* 100. sic tamen vt idem dicat, auri metalla pleraque ad publicum spectasse.

Valentinianus igitur, *h. l. 3. & l. 4. infr.* priuatos ad auri exercitium inuitat, & vt passim sponte quoque ad id exercitium confluerent, auri legendi potestatem cuique fecit: *Perpensâ*, vt ipse ait, *deliberatione*, nempe vt ita auri copia in publicos vsus efferretur; vel vt de marmoribus dicitur *l. 2. supr.* sumptuosa voluptas copiâ relaxaretur. Nempe Auri pretium hoc tempore auctum, aurique copia imminuta fuerat: Quare huic rei hoc quoque extematico succurrere visum nunc Valentiniano: & deinceps aliis remediis, de quibus *ad l. pr. 4.* & ad *l. vn. 4. sup. de obl. votorum.* Inter alia verò ideo quoque imminuto libræ pondere seu solidorum numero, de quo ad eas *leges*. At nunc *hâc l.* auri legendi potestate cuiuis factâ, nouâ & *perpensâ* deliberatione. Quæ vox index est rei nouæ, & maturâ quâdam deliberatione inuectæ: de quo plenè ad *l. 5. supr. de constitut. Principum*, vbi dicta huc omnino arcessenda sunt, & nisi ibi dicta essent, hoc loco opportunè notanda forent. Hoc verò ipsum quod *hâc l.* statuitur secutus quoque Theodosius M. vt ostendit *lex 15. in f. h. t.* Videlicet, vt eâdem operâ seu *labore, & sibi & Reip. commoda quisque compararet*, ait Valentinianus: Reipublicæ, inquam, idque duplici ratione, Primò enim octo scripulos in balluca à singulis fisco solui iubet, per annos singulos, vt docet Theodosij Magni *lex 15. in fin.* quâ constitutione septem tantum scripuli exiguntur: Atque hic est ille Canon metallicus, qui memoratur *l. 4. hoc tit.* *Scripulus* hâc leg. & *dict. l. 12.* & *l. 1. in fin. de ponderatoribus* erat sub Constantino M. Imp. vicesima octaua pars vnciæ, vt disertè docet *d. lex 1. infr. de ponderatorib.* vbi quoque dicam. Idque huius constitutionis tempore adhuc obtinebat: paulò post enim A. 367. auri libra à Valentiniano *huius l.* auctore imminuta est: & cum ante 84. solidorum fuisset, 72. solidorum eam effecit: de quo plenè *dixi* ad *d. l. vn. sup. de oblat. votor.* Quæ causa est, cur posteà septenni tantum scripuli ab aurilegulis fisco inferrentur, vt docet *dict. lex 15. infr.*

¶ Ij porrò in *Ballucâ* soluebantur, vt hæc *lex*, & *lex* 4. docent. *Balluca* seu *Balucis*, vel *Balux*, est quæ Græcè χρύσαμμος appellatur, quod addidit Tribonianus *legi* 1. *Cod. eod. tit.* quæ hinc alioquin desumpta est. Rectè: Est scilicet *Balluca auri*, non vt iocularíter Accursius; vtilitas publica a voce scil. χρήσις, χρύσαμμος, vel vt idem, *vas lucens*, vt cassæ Cardinalium, quasi baiulans lucem vel lancem; vel vt Hugutio, & ex eo Albericus pro lance à ballando, quia dùm huc & illuc inclinatur, ballat, quæ omnia suauia sunt: verùm arena aurosa, seu minuta ramenta nondum excocta, quæ πολλὴν μείωσιν ἔχει, vt Græci notarunt. Glossæ Philoxeni *Balluca*, ἀχώνευτος γῆ ἡ χρυσώδης: & alibi ψῆγμα χρυσοῦ ἀκαθάρτου: alibi χρύσαμμος *balluca*. Plinius *lib. 33. c. 4.* Hispanicam vocem fuisse ostendit. *Aurum*, inquit, *arrugia quæsitum non coquitur, sed statim suum est: Inueniuntur ita massæ, nec non in puteis etiam denas excedentes libras: Palacras Hispani, alij Palacranas: Iidem quod minutum est,*

BALLVCEM vocant. Eandem intellexit & Pollux *l....x....* quam χρυσῖδα ψάμμον vocat : χρυσῖτιν ἄμμον Strabo, *lib.3.* vbi de Hiſpaniâ quoque : Denique Græcis χρυσοβώλιον. Hanc vocem quoque reſtituit nuper Cl. Salmaſius, *in Solinum,p.* 277. in Iuſtini loco, *lib.44.c.1.* vbi de amnibus Hiſpaniæ : *Plerique etiam diuites auro, quod in balucibus* (hactenùs *paludibus*) *vehunt.* Et Martialis *l......ep.....* *Illinc ballucis malleator Hiſpania.* vbi quoque hactenùs *palludis* editum. Denique *balluca* vel *balluce* eſt aurum in rameotis, minutis ἐν ψήγμασι : quomodo & βῶλαξ Heſychio ψῆφος, minutus calculus : Sanè quoque alicubi ramenta *beluas* vocant. Quare error eſt eorum qui cenſent, ballucas eſſe auri maſſas.

Nunc ad rem. Ergo auri metalla exercentes, in balluca canonem metallicum inferebant : & verò *hâc l.* inferre iubentur. Proportio verò iſtius ballucæ ad aurum coctum ſeu obryzum hæc erat. Nempe quatuordecim vnciæ ballucæ in ſingulas auri libras inferebantur, de quo eſt expreſſa eiuſdem Valentiniani *lex 4.prox.* cùm aliàs auri cocti duodecim vnciæ eſſent : Vnde apparet ſeptimâ tantum parte ballucam in excoctione minorem factam & μείωσιν paſſam. Et hæc quidem de priore canone & conditione qua Valentinianus Sen. *hâc leg.* Reipublicæ ſeu fiſco conſultum iuit, ſeu priore conditione ſub qua priuatis quibuſcunque auri legendi poteſtatem fecit. Quæ quidem peculiaris ratio hoc æuo locupletandi fiſci ex auri metallis inuecta : cùm antea metallarij in id fermè damnati integrum aurum ad fiſcum referrent. Illud nominatim omittere non poſſum, quod Strabo notat, *lib.3.p.*100. ex Polybio, de metallis argenti prope Carthaginem, vbi quatuor millia hominum verſabantur, & in *ſingulos* dies populo Romano, 25. millia drachmarum deferebantur. Sanè Attico quoque iure qui καινοτομίαν μετάλλων inſtituebat, id apud Præfectos huic rei profiteri tenebatur : & Quartam viceſimam metalli eruti pendebat : Suidas in ἀγράφου μετάλλου δίκη. Aliter non licebat nouum metallum exercere.

Altera conditio, ſub qua auri legendi poteſtatem facit *hac l.* Valentinianus eſt conditio προτοπραξίας, nempe vt qui aurum legit fiſco potiſſimùm diſtrahat, iuſto pretio contra è fiſco accepto : Qui caſus addendus eſt aliis tùm fiſci priuilegiis, tùm προτοπραξίας exemplis, quibus ſcil. quis alium in venditione rei ſuæ præferre tenetur, contra *l. dudum* quod Interpretes hîc extendunt ad *Salinas*, vt videl. omnes facientes ſal in ſalinis, ipſum ſal fiſco vendere cogantur : vt & ad colonos & Vaſſallos, qui res quas habent venales dominis prius vendere teneantur. Et ſic tria politica & iuridica σκέμματα hîc habemus. *Primum* in re metallica ea quoque quæ alioqoin publici iuris videntur, ſed tamen vel operosè eruuntur, vel pretio augentur, vel certatim eruantur, quibuſcunque vulgari ſeu patere oportere, modico tantum vectigali exinde fiſco præſtito. *Secundò* è publico eruta licet colligentium fiant, fiſco tamen potiſſimum diſtrahi oportere, & ſic προτοπραξίας ius in his fiſco competere. *Tertiò*, fiſcum quoque qui προτοπραξίας ius habet, competens pretium ſoluere debere.

¶ Notanda poſtremùm *huius l.* inſcriptio, ad *Creſconium Comitem metallorum.* Peculiaris ſcil. metallorum Comes fuit, ſub Valentiniano; cuius per Illyricum mentio quoque fit in Notitia Imperij *ſub Comite S.L.* in Imperio verò Occidentali nullus talis ibi Comes memoratur : Nam qui ibi *Comes auri* dicitur, ab hoc Comite metallorum diuerſus eſt : qui videl. auri cuiuſcunque illati Comes erat : quomodo & peculiaris *Veſtiarij Comes* fuit. Male verò cum hoc Comite metallorum nonnulli eoſdem faciunt procuratores metallorum, qui memorantur *l.4. Codice eodem* ; hi enim viles erant & ex Curialibus ſumpti : At Comes Metallorum Magiſtratus erat. Vt ad Illyrici metalla reuertamur : Notum, ibi magna metalla fuiſſe : & nominatim in Macedonia, vbi A.V.C. 597. metalla inſtituta fuiſſe ait Caſſiodorus. Et Liuius *lib.55.* ingens Metalli Macedonici vectigal fuiſſe refert. Meminit & Strabo, *lib.7. circa fin.* metallorum auri plurimi prope Philippos vrbem Macedoniæ, imò Pannoniam vſque : ſed tamen ad quænam metalla propriè hæc *lex* pertineat ? mihi non liquet. Poſſit enim fortè ea pertinere ad Hiſpanica, quæ in fama fuêre, & vbi *Balluca* vox genuina.

¶ *De* AVRI *canone, qui ab* AVRILEGVLIS *præſtatur.*

IV. * Idem AA. ad Germanianum Com. S.L."

OB metallicum canonem', in quo propria" conſuetudo retinenda eſt, quatuordecim vnicias ballucæ pro ſingulis libris conſtat inferri. Dat. VI. Id. Ian. Rom.' Lupicino & Iouiano Coss. [367.]

NOTÆ.

* *L.1.Cod.Iuſt. eod.tit.* Iungendáque *huic* eſt *lex* 13. *infr. de ſuſceptoribus* : & lex 2. *Cod. Iuſtinian. de veteris numiſm. poteſt.*

" *Germanianus* Comes S.L. ſub Valentiniano Sen. cui præter hanc *leg. d.l.*13. & *d.l.*1. inſcribitur A.D.365. *lex* 1. *ſup. de paſcuis* : & *l.3. de murilegulis.*

' *Canon* metallicus eſt vectigal ſeu penſitatio quæ ex metallis fiſco pendebatur.

" Alia ſcil. ab alterius canonis præſtatione.

' *ℵ. Rom.* (id eſt, Remis :) & *bis & d. l.*13. hoc quippe tempore Valentinianus Rem[illegible] conſtitit : vid. *Chron. Theod.* & *Ammianum.*

COMMEN

COMMENTARIVS.

DE AVRI seu *metallico Canone*, id est, pensitatione quæ à quibuscunque Aurilegulis fisco infertur, est hæc altera Valentiniani S. constitutio; de quo ipso fuit iam *lex* 3. *supr.* vnde pleraque hùc arcessi possint.

¶ Illud tantùm superest notandum, *hanc legem*, partem esse prolixioris Valentinianeæ constitutionis, vnde desumptæ sunt tres præterea *leges*, putà *l.* 13. *infr. de susceptoribus* : (ex cuius *fine* est petita *l.* 5. *Cod. Iust. eod. tit.*) & *l.* 1. *&* 2. *Cod. Iust. de veteris numism. potest.* Quæ proinde *huic* coniungendæ veniunt: Eâ constitutione Valentinianus circa speciem *Auri*, siue quod in commeratione esset, siue quod largitionibus inferendum erat, occupatus fuit: quatenus scil. eam in publico priuatóque commercio stare oporteret; quatenus, vbi de publicis illationibus seu pensitationibus ageretur. Ad prius pertinet *d. l.* 1. *C. de vet. n. potestate*. Nempe cũ essent, qui solidos veterum Principum veneratione seu vultu, formatos respuerent, atque ita inter ementes & vendentes refragatio oriretur, statuit Valentinianus, eos omninò suscipi oportere, modò debiti ponderis ij essent, & speciei probæ.

Ad posterius pertinet *hac lex*, vna cum *d. l.* 13. Nempe quomodo, & quatenus seu quâ lege aurum largitionibus esset inferendum. Igitur, si aurum purum & obryzum inferendum sit, statuit vt tum non nummi aurei seu solidi, verùm aurum in massa soluatur; ne alioquin susceptores adulterinos solidos subrogarent: quæ sententia est *d. legis* 13. primo eius capite: cui congruit & *l.* 12. *eod. tit.* Item, vt libra auri in massâ, pro 72. solidis accepto feratur: id est, vt qui 72. solidos inferre debet, libram auri in massa inferat, quæ sententia est, *d. l.* 13. *infr.* de quo plenissimè dixi ad *d. l.* 13. *& ad l. vn. sup. de oblatione votorum.* Cuius quidem libræ duodecim vnciæ fuerunt. Et hoc si aurum purum largitionibus inferendum sit. Aliud verò, si de *ballucâ* agatur inferenda ab Aurilegulis, seu de canone metallico: quia tùm 14. vncias pro singulis libris inferri iubet. Et sic in Canone metallico PROPRIAM consuetudinem retineri vult, quæ *huius leg.* sententia est. Breuiter ballucæ libra 14. vnciis constabat: obryzi, 12. Rationem diuersitatis iam adsignaui ad *leg. super.*

¶ Illud etiam semel obseruandum, hanc *leg.* & *l.* 12. 14. 15. *infr.* Comiti S. L. inscribi, vtpote ad cuius dispositionem metalla pertinerent, vt disertè quoque constat ex *Notitiâ Imperij*, vbi in *Notitia Comitis S. L. per Orientem*, sub eius dispositione inter alios ponitur *Comes Metallorum per Illyricum.* Nihil tale verò in *Notitia Occidentis*: cum tamen, per Occidentem quoque metalla sub dispositione Comitis S.L. fuerint, nihilominus atque in Oriente: vt ex *hac l.* discimus, quæ est Valentiniani Sen.

Illud quoque obseruandum, non auri tantùm metalla, quò pertinet *hac lex* & *lex* 12. & *lex vlt. hoc tit.* verùm etiam saxorum seu marmorum metalla ad eiusdem Comitis S. L. dispositionem pertinuisse, quod discimus ex *l.* 14. *h. t.* Paternus enim cui ea *lex* inscribitur, Comes S.L. erat, vt ad *eam* probabo ex Symmacho quoque. Et tamen sub Comitis quoque R.P. dispositione metalla fuisse docebit *lex prox.* vbi v. quæ dicam.

Hinc iam apparet, non hanc esse *huius leg.* sententiam quam Interpretes adferunt, canonem metallicum non debere per scrupulos exolui, verùm pro singulis libris 14. vncias præstari: Verùm, quod etiam Albericus diuinauit, *hac l.* id definiri æquúmque videri, vt licet regulariter libræ sint duodecim vnciarum, hoc casu propterea maiores sint, quòd species metallicæ *nondum purgari* præstantur. Hoc inquam rectè diuinauit, etsi quid *balluca* esset, ignorauit, quo id apertè indicatur.

¶ Et sic *hac l.* exemplum habemus; Primò, consuetudinis peculiaris in certo illationis seu collationis genere. Secundò, proportionis inter ballucam auri, & aurum coctum: de quo ad *l. super.* Item exemplum, rei alicuius fisco soluendæ pro arbitrio, vel in cocto, vel in nondum cocto, proportione tantum retrimenti vel intertrimenti habitâ.

¶ *De* AVRILEGVLIS *fugitiuis per Orientem retrahendis Valentis lex.*

v. * Imppp. Valentinianus, VALENS & Gratianus AAA. Fortunatiano Com. R.P."

NVLLAM partem Romani" Orbis credidimus relinquendam, ex quâ non Metallarij" qui incolunt latebras producantur, &' quos Domus nostræ secreta retinent & in comprehendendis eis Inuestigatores eorum Rectores congruis auxiliis prosequantur". Dat. Prid. Kalend. Maij. Antiochiæ", Valentiniano NB. P. & Victore Coss. [369.]

NOTÆ

* Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.* velut temporaria. Hanc *leg.* Valentis fratris sui meminit & sequitur Anno prox. 370. Valentinianus Sen. frater *l.* 7 *infr.*

' *Fortunatianus* Comes R.P. sub Valente, eidem inscribitur hoc ipso Anno 369. *lex* 2. *infr. de aquaductu*, & An. 365. vel 368. *lex* 2. *supr. de Tironibus*: item A. 377. *l.* 3. *supr. de fisci debitor.* Eiusdem meminit Ammianus Marcellin. *lib.* 29 *initio*, p. 430. & Zosimus, *lib.* 4. p. 743.

" *Orientalis*, vt vel ex *hac l.* apparet, quæ Valentem Imp. actorem habet & ideò data *Antiochia*. Sed & præterea disertè docet *dicta lex* 7. *in fin.* Ergo *orbis Romanus*, qui Imperatori Romano patet, etsi non totum imperium Romanum.

" *Metallarij*, id est, aurileguli.
" Id est etiam ij quos. Hanc verò sententiam inseruit Tribonianus *legi vlt. C. hoc tit.* quæ alioquin interpolata est ex *l. vlt. hoc tit.*
" *Antiochiæ* Valens hoc Anno non constitit, verùm Marcianopoli in Thraciâ A.D. 367. 368. 369. vel in Mysiâ v. *Chronolog. Theod.* & ideò *Data*, hic pro *Reddita*, vel *Proposita* accipiendum fuerit: Antiochiæ scil. Erat Comes R. P. Ni[si] Antiochiam hic accipias, quam Stephanus in Scythia collocat: vel Antiochiam insulam in Propontide, cuius meminit Plinius & *Itin. Peutinger.* vel quæ in Caria, eodem Stephano teste, prope Marcianopolim inquam in Curia Scythica: v. Arrianum in *periplo Euxini.*

COMMENTARIVS.

VALENTIS Imp. hæc vnica *hoc titulo, de Metallariis* (quos τὰ μέταλλα ἐργαζομένους vocat Chrysostomus *homil. in Matth. 55. edit. Parif. p. 604.* de Metallariis, id est, vt docet *lex 7. in fin.* qui χρυσωρύχους Græcis, Socrates *lib. 7. c. 18.* de *Aurilegulis* retrahendis constitutio est; data ad Fortunatianum Comitem R. P. cui & aliæ *leges hoc Codice* inscriptæ occurrunt: cuiusque meminit Ammianus Marcellinus *initio l. 29. p. 410.* quem *molestum flagitatorem* vocat: & Zosimus *lib. 4. p. 743.* vbi & similia de eo. Et verò ad eius relationem hæc *lex* à Valente data videtur. Metallarij scilicet Thraciæ, (vt docet *lex 7. infr.*) (fortè etiam molestum illum flagitatorem fugientes) ex metallis publicis seu fiscalibus passim sese subduxerant, & latebras quæsiuerant, ad euitandam conditionem suam: erant enim origiois ratione metallarij isti conditioni adstricti: vt præter *hanc leg.* docet *lex 6. 7. 9. vlt. infr.* & vt apertè ostendit locus Ammiani Marcellini ad *l. 7. infr. quod graues vectigalium sarcinas perferre non possent.* Igitur Valens eos erui ex latebris, & ad loca sua retrahi *h. l.* iussit. Et quidem quod Valenti parebat. Per *omnem Orientem*, seu omnes Orientalis Imperij orbis prouincias sub his quatuor ampliationibus 1. Ratione loci nullâ parte Romani istius orbis relictâ: 2. *Inuestigatoribus* in id vbique missis: 3. Item ex quibuscunque latebris, etiam ex domibus Principis, si quos earum secreta metallarios retineant: 4. Tandem ita, vt Rectores prouinciarum ad eos comprehendendos competentibus auxiliis Inuestigatores iuuent.

Quâ parte obseruandum singulare *Inuestigatorum* genus ad metallarios eruendos: obseruandum, domos Principum etiam inuestigatoribus his patuisse ad eruendos iode metallarios: obseruandum, manus militaris seu congrui auxilij genus, quo Rectores prouincearum Inuestigatores iuuare tenebantur; cui par auxilij congrui præstatio Iudicibus ordinariis iniungitur *l. 9. sup. de Senatorib.*

¶ Et hæc quidem *hac l.* ita Valens, sufficcturum id putans ad eruendos Metallarios. Verùm mox, didicisset vel suspicaretur, aliquos in Occidentem sese contulisse, & quidem in proximas Orientali Imperio diœceses, puta Illyricum & diœcesim Macedonicam, ad Valentinianum quoque Seniorem fratrem suum eo nomine scripsit, qui mox elicuit *legem 7. infr.* vbi plura.

¶ Ex hac interim l. discat quis sub dispositione quoque Comitis R. P. fuisse metalla, cùm aliàs sub Com. S. L. essent, de quo ad *l. super.* Nisi putemus, ideò *h. l.* data ad Com. R. P. eò quod in ea agatur de eruendis Metallariis ex domibus rei priuatæ Principis.

¶ *De* AVRILEGVLIS *in Sardiniam non transfretandis.*

VI. * Idem AAA. ad Probum PF. P."

SI qua nauis Metallarium" ad Sardiniam transtulerit, gubernator ipsius, vel magister", quinos pro singulis hominibus solidos cogatur inferre. Dat. Prid. Non. Iun. Martiatici", Valentiniano NB. P. & Victore Coss. [369.]

NOTÆ.

" Abest & hæc *lex* à *Cod. Iust.*
" *Probus* PP. sub Valentiniano: de quo v. *Prosopogr.* & quidem Italiæ & Illyrici, de quo ad *l. prox. 7.*
" Id est, Aurilegulum. vid. *infr. leg. 9.*
" De Magistro nauis, vid. *tit. de exercitor. actione, ff.*
" *Martiatici* vel *Mattiaci*: quod omnino suadent Valentiniani itinera hoc Anno per Galliæ seu Rheni limitem: sed & biennio fermè post *hanc leg.* Ammianus *lib. 29 p. 425.* ait, Valentiniano contra Marcianum profecto, Seuerum antegressum contra Mattiacas aquas. Nisi malit quis hic *Martiaticum* capere sedem *Martensium* militum qui *Altâ ripa* erant, vt docet Notitia Imperij sub duce Magontiacensi: sanè hoc ipso mense, 12. fermè post diebus, à Valentiniano data *Altâ-ripâ*, *lex 4 infr. de ripar appell.* verùm de hoc plura, in *Chronico.*
" Adde id est, A. 370.

COMMENTARIVS.

DE AVRILEGVLIS, ideolm METALLARIORVM appellatione exaudiendum est, vt docet quoque *lex 9. infr.* in Sardiniam non transfretandis, est hæc è Valentinianeis quatuor, *hoc titulo* constitutio: cui concordat & altera quoque Gratiani filij eius *lex 9. infr.* In Sardiniam scilicet transire vetiti *hac l.* & *d. l. 9.* Aurileguli.

¶ Cuius rei ratio in obscuro est. Isthæc mihi videtur: ne aut abductis in Sardiniam metallariis cæterorum exercitium metallorum cessaret; aut certatim omnibus in Sardiniam confluentibus Sardiniæ metalla exhaurirentur. Quomodo & *lege Censoriâ* Ictimulorum in Vercellensi agro cautum aliquando reperio apud Plinium, *lib. 33. c. 4.* Ne *plus quinque millia hominum in opere Publicani haberent:*

rent : ne alioquin Publicani vna conductione totum aurum prouinciæ vel fodinæ exhaurirent. Sanè memorabile est etiam quod ex Polybio memorat Strabo, *lib.* 3. *p.* 103. prope Carthaginem nouam in Hispaniâ 40. hominum millia in argenteis metallis exercendis occupata fuisse : atque inde in singulos dies 25. millia drachmarum populo Romano ab iis pendi solita. Sardinia scilicet metallis, & quidem argenti, censebatur : Sidonius *Carmine* 7. *v.* 49.

Sardinia argentum ; naues Hispania defert.

Quintianus Archuteus in Cleopoli: *Argento Sardinia, & Attica melle.* De eodem accipio & illud Rutilij Claudij Numatiani, *Itinerario primo* :

Non Biturix largo potior strictura camino,
Nec quæ Sardoo cespite massa fluit.

¶ *De* AVRILEGVLIS *Thracibus ex Illyrico & Macedoniâ, quò fugerant, in Thraciam retrahendis, Valentiniani* lex.

VII. * Idem AAA. ad Probum PF.P.[a]

QVEMADMODVM Dominus[b] Noster Valens, per omnem Orientem[c], eos, qui ibidem aurimetallum vago[d] errore sectantur[e], à possessoribus[f] cunctis iussit arceri : ita Sinceritas Tua vniuersos per Illyricum[g] & diœcesim Macedonicam prouinciales Edicto conueniat, Vt nemo quemquam Thracem[h] vltra in possessionem propria[i] putet esse celandum, sed vt singulos potiùs regredi ad solum genitale compellant, quos inde[k] venisse cognoscunt : Alioquin grauis in eum animaduersio proferetur, qui latebram huiusmodi hominibus post hæc interdicta præbuerit. Data XIV. Kalendas April. Treu. Valentiniano & Valente[l] AA. Coss. [370.]

NOTÆ

* Abest hæc *lex* à *Cod. Inst.* velut temporaria & historica.
[a] *Probus* PP. sub Valentiniano, de quo vid. *Prosopogr.* & quidem Illyrici, quod vel ex *hâc l.* liquet : de quo mox plura.
[b] Et frater : sic obserua, etiam fratrem à fratre, & Seniore quidem, eodémque Imperij auctore, *Domini nostri* appellatione decoratum.
[c] Romanus orbis, *l.* 5. *supr.*
[d] Fugitiui scil. Metallarij seu aurilegull : qui incolunt latebras *dict. leg.* 5.
[e] *Sectandi* vox propria rei metallicæ. Hinc & *sequendarum auri venarum peritt*, Amm. Marcellino, *lib.* 31. & Firmico, metallorum inuentores qui latentes auri & argenti venas subtili inquisitione *persequuntur*. *Scrutandi* vox alioquin propria quoque. Manilius *lib.* 4. *Scrutari caeca metalla.*
[f] *Possessionibus* : vt *infr.* quoque *in possessionem. Lege* 5. *supr.*
[g] *Illyricum* hic à diœcesi Macedonica seiungitur : de quo mox.
[h] Metallarium scil de quo mox.
[i] Vel hîc reponendum *propriam*, vel suprà *possessione.* Neque nouum, *in possessionem propriam celare* : vide *Gloss. Theod.*
[k] Ex Thraciâ & Oriente.
[l] *III.* v. quæ in *Chronolog. Theodos.*

COMMENTARIVS.

DE AVRILEGVLIS Thraciæ ad solum genitale, suáque adeò metalla retrahendis, est hæc è Valentinianeis quatuor *hoc titulo* constitutionibus : Ad cuius intellectum, plurima in eâ notanda veniunt historica.

Primò, ex *hâc l.* liquidò discimus, Valentiniano Sen. in Imperij diuisione cum fratre Valente, *Illyricum & Macedoniam* cessisse : quod etiam docet Zosimus *lib.* 4. *p.* 835. Quomodo & inter Constantini M. liberos diuiso Imperio, Constanti vnà cum Italiâ & Africâ Illyricum & Macedonia cesserant, teste Eunapio *in Ædesio p.* 45. Zosimo *lib.* 2. *p.* 691. & Cedreno : quæ postea Macedonia inquam vnà cum Illyrici parte Orientalis Imperij fuêre : de quo plura ad *leg.* 2. *supr. de constitution. Princ.*

Secundò ex *hac leg.* discimus ; Illyricum cum Macedoniâ dispositioni Probi PP. cui hæc *lex* inscribitur vnà cum aliis plurimis *hoc Cod.* quas repete ex *Prosopographia*, cuiúsque mentio apud Ausonium, Marcellinum, & in veterib. Inscriptionib. supposita fuisse ; cui alioquin etiam Italia Africáque patuit.

Tertiò obseruandum in *hac l.* Macedoniam ab Illyrico separari & seiungi, quomodo etiam separatur Gratiani *l. prox.* 8. & à Sexto Rufo Festo *in Breuiario ad Valentem Imp.* quod Anno superiore 369. conscriptum (vt vel ex fine eius collato cum Ammiano *lib.* 27. *p.* 362. 366. 367. & *p.* 378. &c. collígo) sic tamen vt generali quoque Illyrici appellatione ibidem *Macedoniam* comprehendat ; pariter vt *vetus Index prouinciarum*, qui sub Theodosio M. conscriptus Sconhouianus. Sanè postea Macedonia & Dacia (duæ inquam hæ diœceses) peculiarem Præfecturam Prætorianam *Illyrici* Orientalis scil. confecerunt, vt docet *Notitia Imperij.*

Quartò obseruandum, *hac l.* & *d. l.* 8. Gratianeâ, *Illyricum* complecti ; Illyricum tùm Orientale (Macedoniâ dempta) in quo Dacia ; tum Occidentale Illyricum, quod solum postea, Occidentis Imperio cessit ; cùm Illyricum, in quo Dacia Orienti cederet ; vt docet rursum *eadem Notitia Imperij.*

Quintò igitur obseruandum, Valentiniano in Diuisione Imperij cum fratre Valente cessisse totum

sum Illyricum, tam Orientale, quàm Occidentale, Thraciam vsque, quod præter *hanc legem* Zosimus quoque clarè ostendit *d.lib.4.p.735.* Quomodo & Gratiano posteà cessit, vt testatur *lex prox.8.* Ex his itaque iam tenemus, vni Præfecto prætorio hoc tempore vniuersum Illyricum & diœcesin Macedoniçam paruisse. Inde quoque indistinctè huic Probo nostro in *l.28 de cursu public.* Italicum ILLYRICO subiicitur. Idémque indistinctè Probus PP. ILLYRICI vocatur *l.vn.infr.ne damna prouincialib.* vbi vide etiam quæ dixi. Tandem *leg.vn. infr. si per obreptionem,* Probo huic PP. sub Valentiniano Iun. supponuntor præter omnem Italiam, vrbicarias Africanásque regiones OMNA ILLYRICVM. Quod sanè etiam discimus ex Amm. Marcellino *lib.26.* qui sub Valentiniano & Valente tres tantum Præfectos Prætorio ita recenset. *Valentinianus Mediolanum, Constantinopolim Valens discessit. Et ORIENTEM quidem regebat potestate Præfecti Salustius; Italiam verò cum Africâ & ILLYRICO Mamertianus: & GALLIAS prouincias Germanianus.* Quare & idem Marcellinus *lib.30.* huic Probo nostro *Epirum* suppositam fuisse docet, quæ certè posteà Illyrici Orientalis fuit: narrans quippe quomodo Valentinianus acceptis à Probo PP. de Illyrici clade literis in Illyricum venerit, hæc ait: *Ad prouincialium residuorum exemplum, etiam EPIROTÆ acturos sibi gratias à Præfecto mittere compulsi Legatos.* Et tamen sub Constantino antea Illyricum sub duabus Præfecturis fuisse testatur *lib.2.*

Tandem obseruetur, *Orientis* appellatione *hâc l.* intelligendam Imperij partem illam, quæ Valenti in diuisione Imperij cesserat, nempe à Thracia Ægyptum vsque, quod & ipsum pariter docet Zosimus *d.loco*: Eius verba nunc tandem hîc semel sternenda sunt: *ἔδοξε τῷ Οὐαλεντινιανῷ, διελομένῳ πρὸς τὸν ἀδελφὸν τὴν ἀρχὴν, ἐπιτρέψαι μὲν αὐτῷ τὴν ἑῴαν ἄχρις Αἰγύπτου καὶ Βιθυνίας καὶ Θρᾴκης, λαβόντα δὲ τὰς ἐν Ἰλλυριοῖς πόλεις αὐτὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν διαβῆναι καὶ τὰς ἐν ταύτῃ πόλεις ἔχειν ὑφ' ἑαυτῷ, μετὰ τῶν ὑπὲρ τὰς Ἄλπεις ἐθνῶν, Ἰβηρίας δὲ καὶ τῆς Βρεττανικῆς νήσου καὶ Λιβύης ἁπάσης.* idest, *Visum est Valentiniano diuiso cum fratre Imperio, ipsi quidem credere ORIENTEM, Ægyptum & Bithyniam, & TRHACIAM vsque, sibi verò seruatis ILLYRICI vrbibus in Italiam transire, sitásque in ea ciuitates sibi habere, vnà cum transalpinis gentibus, Hispania, & Britannica Insula, & tota Africa.* Quæ quidem omnia scire distinctè, multum interesse plures *leges* ostendent. Ostendit vel hæc nostra, cuius alioquin sententiam capere fas non esset. Nempe his ita clarè distinctis: sententia *huius legis* hæc est: Cum Valens Orientis Imp. metallarios ex *Thracia* (Imperij sui atque adeò Orientis parte) profugos per *Orientis prouincias* omnes inuestigari cuique præcepisset, *l.5.supr.* mox & comperisset idem nonnullos è Thracia & sic Orientis suóque adeò Imperio, in finitimas Occidentalis & sic Valentiniani Imperij diœceses, putà *Illyricum* & *Macedoniam* sese proripuisse, fratrem rogatum iuit, vt hac parte sese adductum vellet. Igitur Valentinianus *hac l. Edicto P.P. Illyrici,* puta Probi (cui hæc *lex* inscribitur) possessores Illyrici & Macedoniæ commoneri iubet, vt *Aurilegulos* Thraces ad genitale solum regredi faciant: propositâ graui pœna eos celantibus.

Vbi notandum, quod sexto loco *hâc l.* obseruandum, *hanc l.* esse nominatim de Thracibus Aurilegulis scilicet auri metalla in Thracia fuêre: vt docet Strabo *lib.7.* & Amm. Marcellians *lib.31.* in gestis Anni 377. sub Valente, de quo mox, & Zenobius *in Adagiis.* Inter Thracas porrò Bessi metallicâ clari fuêre, à quibus Romani *μεταλλείαν* didicêre, teste Cassiodoro. De his Pacatus *in Panegyr. Theodosij, cap.28. Parum ille pretiosum pusabat aurum, quod de montium venis aut fluminum glareis quæsitor BESSVS aut scrutator Callaicus eruisset.* Vegetius *de re militari lib.2. c.11. Vsque eò etiam vt cuniculariоs haberent, qui ad morem BESSORVM ducto sub terris cuniculo, murísque intra fundamenta perfossis improuisi emergant.* Et Ammianus Marcellinus sub hoc ipso Valente *lib.31.p.479.* in Gestis Anni 376. agens de Gothico tumultu in Thracia; *Quibus,* inquit, *accessêre sequendarum auri venarum periti non pauci, vectigalium perferre non sufficientes sarcinas graues: susceptique libenti consensione cunctorum, magno vsui iisdem fuere ignota peragrantibus loca, conditoria frugum occulta & latebras hominum, & receptacula secretiora monstrando: nec quicquam, nisi inaccessum & deuium praeuntibus iisdem mansit intactum.* Ex quo simul loco liquet, quod & ipsum ad *hanc legem* & *dict. leg. 5. supr.* illustrandam facit, quod ad *eam legem 5.* diuinabamus, causam, cur metallarij ex Orientis seu Valentis Imperio fugerent, vel Barbaris sese sociarent, eam fuisse, quod *graues vectigalium sarcinas perferre non possent*: id est, Canon metallicus nimiùm grauis esset.

Vt ad Illyrici metalla & metallarios redeam, eò quoque pertinet Comes metallorum, cui inscribitur *lex 3. supr.* vbi plura dixi ex Strabone quoque.

¶ De *Macedonia* illud notandum septimo loco, auri fodinas ibi fuisse quod *hâc* quoque *leg.* colligere licet: Sicuti per eandem fuêre lapidicinæ insignes, quod docet *lex proxim. 8.* vt & ferri fodinæ, & plumbi, vt ex Veteri Orbis descriptione discere est, *cap. 34.* Tandem de metallis per Macedoniam, Daciam &c. est quoque *lex 5. Cod. de metallariis.*

¶ *De Iure* MARMORIS *exsecandi ex priuatis lapidicinis per Macedoniam & Illyricum omnibus, & nominatim Senatorib. V. R. indulto:* lex *Gratiani.*

VIII. * Imppp. Valens, GRATIANVS, & Valentinianus, AAA. ad Senatum[a].

POTESTATEM eruendi vel exsecandi[b] de priuatis lapidicinis iampridem † per Macedoniam & Illyrici[c] tractum[d], certâ sub condicione[e], permisimus: Sed, Vobis, Patres Conscribti, volentibus liberaliùs[f] defertur, suo vt quisque sumptu, suóque emolumento[g], vectigalis operas[h] & portorij damna non metuens, pariat[i] eam copiam, &c. Lecta in[k] Senatu Id. Aug. Valente v. & Valentiniano AA. Coss. [376.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* velut historica & temporaria. Iungendáque ei *lex 19. infr. de operib. publ.* & fortè etiam *lex 15. supr. de accusat.* quod non temerè assero.
[a] Vrbis Romæ, vt etiam docet *d. lex 19.*
[b] Lapides, *marmora.*
† Lex hæc *Gratiani* nuspiam comparet.
[c] Metallariorum per Illyrici prouincias mentio quoque *l. 9. infr. de indulg. deb.*
[d] *Tractus*, pro diœcesi. v. *Gloss. Theod.*
[e] Vectigalis & portorij scil. vt *fine l.*
[f] Sic Symmachus *lib. 10. ep. 21.* inter Pareanas. *vt res annonaria satietati vrbanæ liberaliùs ingeratur.*
[g] Ita quoque *d. l. 19. infr. de oper. publ. non contractis veteribus emolumentis.* Emolumenta *hic* & *d. l. 19.* seu *emolumenta*, sunt moli tiones, vt vocantur *l. 31. infr. de oper. publ.* ab *emoliri* : Symmachus *lib. 10. ep. 9. Vereor, ne operi emoliendo æstiua opportunitas subtrahatur. Emolumentum* est structura, opera ad ædificandum seu opus moliendum impensa. Nisi *emolumentum* hic pro commodo accipias. Ego prius malim.
[h] Malebam aliquando, *onera*, vt mox, *portorij damna* : sed nil muto, *vectigalis* hîc positum pro *vectigales* : *Vectigales opera* eleganter dicuntur quæ vectigali soluendo obnoxiæ sunt vel redduntur.
[i] *Parere* copiam sibi : sic Symmachus, *lib. 7. ep 63. Tibi honor militia pariat fructus secundos* : & *lib. 8. epist. 35. qua assiduitate gratiam parit.* & *libr. 9. epistol. 73. qua tibi laudem seruata amicitia pariet.* Sic & *libr. 10. epistol. 17. exilium parere.*
[k] Lectæ in Senatu orationes Principis ad Senatum. v. *Paratitl. de constitut.*

COMMENTARIVS.

GRATIANI Imp. duæ constitutiones sequuntur. Et prior quidem hæc de metallis lapidum seu lapidicinis : posterior verò *lex 9. de Aurilegulis* metallariis. Prior hæc autem de Lapidicinis, pars est prolixioris Orationis Gratianeæ ad Senatum vrbis Romæ, quæ & ideò *Lecta* dicitur *in Senatu* : vnde altera quoque pars desumpta *hoc Codice* occurrit, putà *lex 19. infr. de operibus publicis* : quæ proinde huic coassanda venit. Ea oratione Gratianus Ædificiis Romæ quà publicis & priuatis tuendis, quà de nouo excitandis à Iudicibus & Senatoribus, curam enixam intendit : Tuendis inquam, quò pertinet *dicta lex 19.* duobus *eâ leg.* in id constitutis: nempe prohibitis Senatoribus veluti Præfecto Vrbis aliísque Iudicibus Romæ noua opera sumptu publico excitare, quin potius excolendis veteribus animum intendere : Item prohibitis, per aliorum ædificiorum ruinas noua opera excitare ; contra suis operibus, si veliot ea absoluere, iussis. Et hæc quidem ita Gratianus ad ædificiorum Romæ tuitionem.

De *Nouo* verò excitandis animum pariter intendit eâ Oratione Gratianus : Quò pertinet *hæc lex:* scilicet, cùm & antea potestatem exsecandi de alienis priuatis lapidicinis (quod & ipsum conceditur *l. 10. 11.*), id est, marmoris per Macedoniam & Illyricum potestatem omnibus, sub *certâ* (vectigalis scilicet & portorij) conditione, fecisset ; hac iam Oratione, vt noua opera Romæ à Senatoribus passim excitarentur, eam potestatem adeò *liberaliùs* vt ipsemet ait, *defert*, vt cum alij vectigal & portorium lapidum excisorum seu marmorum nomine soluere tenerentur ex sua anteriore constitutione, hâc iam Oratione sublatâ conditione illa sub plenâ vectigalis & portorij immunitate Senatoribus cædendi lapidis tribuat.

¶ Et hæc quidem est *huiusce leg.* imò totius illius, quatenus superest Orationis Gratianeæ, sententia, super ædificiis Romæ : Quæ quidem tota cothurno Gallicano assurgit, maximè *fine huiusce l.* & *fine* rursum *d. legis 19.* Eiusmodi verò plures Orationes ad Senatum à Gratiano hoc Anno 376. ipso, post patris statim mortem missæ fuerunt, atque inter cæteras ea quoque, quam memorat, & à se in Senatu lectam, maximoperè commendat Symmachus *lib. 1. ep. 89. & lib. 10. ep. 2.* quam quidem hoc ipso Anno ad Senatum datam autumo.

Tam enixo scil. studio Romanæ vrbi & Senatui hoc Anno consultum iuit Gratianus A. simul & Præfectura Vrbis in excelsum fastigium euecta, quod docet Symmachus *lib. 10. epistol. 17.* & *lex* ipsius *3. Cod. Iustin. de officio P. V.* qui tamen Senatum postea Romanum sibi inconciliauit, eùm Gentilium sacris abolendis animum intendisset, eorúmque petitionibus in negotio

Religionis non detuliſſet : de quo videnda Symmachi relatio, & *l.* 20. *infr. de paganis* : & Ambroſius *duobus locis*.

¶ Quod de Macedonia & Illyrico *hâc leg.* dicitur, id iam ad *leg. ſuper.* plenè diſcuſſum eſt : Ex hâc ſanè diſcere licet Gratianum hoc tempore adhuc toti Illyrico & Macedoniæ imperaſſe, quidquid Zoſimus dicat *lib.* 4. *p.* 746. quamlibet Valentinianum fratrem Imperatoriæ dignitatis participem, adſciuiſſet : & ſic Illyricum adhuc indiuiſum fuiſſe, quod adſcito mox in imperium Theodoſio Ann. Dom. 379. in Orientale & Occidentale *abiit*.

¶ Vectigal interim & portorium quod lapidis exciſi nomine præſtabatur ex *hac leg.* notandum eſt, vectigal, inquam ; cuius tamen modus quis fuerit *hac leg.* non exprimitur : Sanè Theodoſius Magn. *l.* 10. *&* 11. *infr.* decimam conſtruit : præter quam & alteram decimam loci domino præſtari voluit : Quam ſanè & ipſam partis alicuius loci domino præſtationem inter cæteras conditiones fuiſſe puto, quas hîc indicat Gratianus : quam neque Senatoribus ſeu Patribus Conſcriptis remiſerit, verùm vectigal tantum & portorium, ſuum ſcil. compendium remittere Princeps poteſt, & verò faciliùs ſolet, at non & alienũ.

¶ *De* AVRILEGVLIS *per Gallias & Italiam, in Sardiniam non transfretandis* : *Gratiani* lex.

IX. * Idem″ AAA. ad Vindicianum″ v.c. Vicarium.

DATIS ad Inluſtres viros Præfectos Galliarum, & Italiæ litteris″, primùm metallarios″ præcipimus″ admoneri, ne eis nouelli ſtatuti, † quod fuerat elicitum, priuilegio, tranſeundi ad Sardiniam ſpes INproba blandiatur : Deinde prouinciarum quæ mari alluuntur Iudices″, ſcientes″ fieri, vt vniuerſorum″ nauigatio huiuſmodi hominum generi clauderetur : ita, vt ſi aurileguli transfretare temptaſſent, ſeueritate Iudicis audaciæ ſuæ ferrent digna ſupplicia : adficiendis etiam pœna Cuſtodibus″, ſi neglegentiâ nauigandi hiſdem copiam præbuiſſent ; ita vt hæc non ſine periculo ſuo Rectores prouinciarum neglegenda meminerint. Dat.″ XVIII. Kal. Septembr. Valente Valentiniano II. AA. Coss. [378.]

NOTÆ.

* Abeſt & hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* quia localis & temporia: Concordat ei *lex* 6. *ſupr.*

″ Imò *huic legi* reuerà nonniſi duo *AA.* inſcribendi eſſent : iam enim ante 4. vel 6. diem Valens obierat 3. vel 5. Idib. Auguſti : verùm cùm mortem Valentis nondum reſciuiſſet Gratianus, Valentis nomen retinuit & inſcripſit *huic legi* pro more ſolito.

″ De hoc *Vindiciano* mox dicam : cui etiam inſcribitur *lex* 12. *infr. de Medicis & profeſſoribus.*

″ Ita quoque *l.* 11. *infr. de Murilegulis.*

″ Aurilegulorum infrà.

″ *Præcepimus* ?

† Lex hæc *Gratiani* non comparet.

″ Id eſt, Rectores prouinciarum, vt *fine leg.*

″ *Scientem* fieri. Ita & Symmachus *lib.* 9. *ep.* 106. *Is vbi te ſcientem doloris mei fecerit.*

″ *An* vt *vniuerſum* ? Vniuerſorum, hominum ſcil.

″ Cuſtodes littorum intelligit : de quibus *ſupr. tit. de littorum & itin. cuſtodia.*

″ An Treuiris? v. *Chronologiam.*

COMMENTARIVS.

DE AVRILEGVLIS χρυσωρύκταις in Sardiniam non admittendis, non tranſuehendis, eſt hæc Gratiani conſtitutio, pariter vt Valentiniani Sen. *lex* 6. *ſupr.* vbi de eius rei ratione iam dixi. Singularia tantum quædam *hâc leg.* notentur.

¶ Primò, inſcribi hanc *leg. Vindiciano V. C. Vicario.* Qui quidem Vindicianus ille idem eſt, Comes Archiatrorum, cuius ad Valentinianum Imp. *epiſtola* extat, præmiſſa *Operi* Marcelli Empirici, *tomo vlt. Medicorum auctorum p.* 348. cui inſcribitur prætereà Anno proximo 379. altera eiuſdem Gratiani Imp. conſtitutio, purà *lex* 12. *infr. de medicis & profeſſorib.* Sanè ex hac *Inſcriptionum* & *epiſtolæ* collatione diſcimus, eundem & Comitem Archiatrorum, & Vicarium fuiſſe, alicuius diœceſeos : vt cæteroquin *lex* 15. 16. *vlt. inf. de Medic. & Profeſſ.* docent Archiatris adminiſtrationes creditas, imò & ad maiores dignitates eos aſcendiſſe. Quinimò ex *hâc leg.* id colligimus, Vindicianum hunc *Vicarium* alicuius diœceſeos per præfecturam *Galliarum fuiſſe*, quãdoquidem Gratianus *hâc l.* ait ſeſe literas ad Præfectos Prætorio Galliarum & Italiæ dediſſe, quibus præceptt admoneri metallarios, nè in Sardiniam tranſirent : nempe quia metallarij aurileguli per Præfecturam Galliarum, certatim in Sardiniam quæ ſub PP. Italiæ erat, tranſibant. Vbi in tranſcurſu notandum, Imperatorem de ſuis literis à ſe datis loqui : pariter vt *l.* 11. *infr. de murilegulis* : proinde pro *præcipimus*, reponendum, *præcepimus* : quod etiam ſequentia oſtendunt, *clauderetur. ferrent.*

¶ Secundo igitur loco notandus fuerit hic locus de Aurilegulis aurique metallis per Galliarum Præfecturam : cuiuſmodi ſanè celebratiſſima fuêre auri metalla per Hiſpaniam, de quo Scriptores omnes qui de Hiſpaniâ egêre ; Notáque iam omnia de Tago aurifero Hiſpaniæ, déque Turditaniâ, de quibus inter alios Strabo *lib.* 3. *p.* 100. *&* 101. vt & per Gallias, de quo auro Gallico Plinius *lib.* 33. *c.* 4. & *Nouella*..... : ac nominatim in Cemmeno monte ſub ipſum Pyrenæum : de quo Strabo ; *lib.* 3. *p.* 101. in Tarbellis, idem, *lib.* 4. *p.* 131. per Alpes in Calaſſis : idem *lib.* 4. *p.* 141. 142.

Tertiò

Tertiò obseruetur nupera quadam constitutione priuilegium hoc metallariis datum fuisse, vt in Sardiniam vndecunque (ex Hispaniâ etiam Galliáque) transire possent: proculdubio temporariâ aliqua ratione, vt ita in Sardinia auri effodiendi opus ferueret, quod præter solitum apparere videbatur. Id quod *hac l.* reuocatur, nempe quia aliorum locorum auri metalla hac ratione desererentur.

Postremò, quando *Aurilegulorum* vox hoc vnico *loco huius Cod.* occurrit, haud abs re fuerit, de his quædam notare. In Glossis *Aurilegulus*, χρυσολόγος, χρυσοκλέπτης, χρυσοφλύκτης. Manilius *lib.* 4. ita describit: ———— *scrutari cæca metalla,*

Depositas & opes, terráque exurere venas.

Item *lib.* 5.

Quærere sub terris aurum, furtóque latentem
Naturam eruere omnem, orbémque inuertere prædâ
Imperat, & glebas inter deprendere gazam
Inuitámque nouo tandem producere cœlo.
Ille etiam saluas auidus numerabit arenas
Perfundétque nouo stellantia littora ponte,
Paruáque ramentis faciet momenta minutis:
Protulit, vt legeret census spumantis in aurum.

¶ *De* MARMORIS *exscindendi in priuatis lapidicinis iure cunctis indulto, sub duarum decimarum præstatione.*

X. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & THEOD. AAA. Floro PF. P."

CVNCTI qui, per priuatorum loca, saxorum venam" laboriosis effossionibus" persequuntur", decimas fisco, decimas etiam domino repræsentent": cetero" modo suis" desideriis" vindicando. Dat. IV. Kal. Septembr. Constantinop. Antonio & Syagrio Coss. [382.]

NOTÆ.

* *L. 3. Cod. Inst. eod. tit.* Huius *leg.* suæ meminit Theodosius *l. 11. supr.* biennio post.
" *Florus* PP. sub Theodosio M. & quidem Orientis, v. *Prosopogr.*
" Marmorum Venam: *d.l. prox.* de hac voce v. dicta ad *l. 1.*
" *Effossionibus*: malè in nonnullis Iustinianeis, *effusionibus.* Ouidius:

Effodiuntur opes, irritamenta malorum.

" Rimantur, sectantur, scrutantur.
" Id est soluant, seu præstent.
" Reliquo: vt *d. l. 11.* quicquid reliquum fuerit,
" *propriis suis.* C. Iust.
" Sic vt quomodo voluntas suaserit, de eo liberè disponere possint, *l. prox. 11. infr.*

XI. * Idem " AAA. Cynegio PF. P."

HI, quibus ad exercenda metalla priuata diues marmorum vena" consentit, excidendi exsecandique iuxta legem † dudum" latam habeant facultatem, ita vt decima pars fisci nostri vtilitatibus, decima ei cuius locus est deputetur. Quidquid verò reliquum fuerit, id iuxta eiusdem Legis tenorem excercentibus cedat: habituris licentiam vendendi, donandi, & quò voluntas suaserit transferendi. Dat. III. Non. Octobr. Constantinopol. Richomere & Clearcho Coss. [384.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Codic. Iustinian.* vtpote cuius eadem sententia sit quæ *superioris*: quæ nominatim *hac leg.* confirmatur.
" Imò tribuenda hæc lex *Valentiniano* THEODOSIO *&* *Arcadio*: vtpotè Gratiano iam cæso, & Arcadio adscito.
" *Cynegius* PP. sub Theodosio M. & quidem Orientis: de quo in *Prosopogr.* & ad *l. ... supr. ...*
" *Vena*: vide quæ iam dicta ad *l. super.* 2.
† Intellige *legem prox.* 10. *super.*
" Ante biennium, Ann. 382.

COMMENTARIVS.

THeodosii M. quinque Constitutiones de metallis sequuntur: è quibus quatuor sunt de metallis saxorum & marmorum, putà hæ duæ *leges* 10. 11. & *lex* 13. & 14. De auri metallis *lex* 12. Hisce duabus Theodosius M. An. 382. & 384. repetitâ constitutione, MARMORIS cædendi *libertatem* per priuatorum loca & metalla omnibus relaxat seu concedit: Pariter vt Constantinus *leg.* 1. *sup.* Iulianus *l.* 2. *supr.* Gratianus *l.* 8. *supr.* In tantum, vt decimâ tantum fisco inde præstitâ, & altera decima loci domino, quod reliquum est inuentori cedere iubeat pleno iure; sic vt etiam alienare id quo velit modo permittat. Quod postremum etiam Constantino M. visum, *d. l.* 1. Imò Gratianus speciali priuilegio Senatoribus vectigal & portorium remisit *d. l.* 8.

Notanda interim hæc Decimæ species, & quidem gemina: quarum prior fisco præstanda erat, altera loci domino. Quarum prior in Gallia quoque Caroli IX. Edicto A. 1563. & 1567. sancita pro omni metallorum genere. Cæterùm vt suæ & peculiares causæ fuerunt Constantino M. Iuliano, Gratiano *illis legibus* tribuendæ libertatis promiscuè marmorum secandorum ex priuatis lapidicinis: & Gratiano quidem, vt vrbem Romam ædificiis egregiis frequentaret, vt ad *d. l.* 8. ostensum est: Ita & Theodosius M. hâc vtraque *leg.* non alia causa fuit libertatis seu licentiæ istius tribuendæ, quàm vt Constantinopolim ædificiis frequentaret; cuius ornandæ augendæque studiosissimum fuisse veteres Scriptores testantur: & in his Themistius, eo ipso Anno 384. quo *l.* 11. lata est, *Oratione* 6. *p.* 160. 161. 162. neque tantùm publicis operibus, cuiusmodi est *portus* Theodosianus, quò spectat *lex* 23. *infr. de operib. publ.* quæ & ipsa lata est eodem Anno 384. aliáque quorum mentio in *veteris vrbis Const. descript.* Verùm etiam priuatis: vt præter has *leges* testatur *d. loco* Theodosius *p.* 161. vbi & ædificia marmore Laconico, Libyco, Ægyptio ornata passim scribit. Adeò vt tandem Themistius pronunciet dubium deinceps fore, vtrum Constantinus M. an Theodosius Constantinopoli magis contulerint.

¶ Ab hâc nihilominus mente sua posteà aliquando recessit Theodosius *l.* 13. *infr.* interdicto priuatarum lapidicinarum exercitio: ea ratione quæ ibi redditur.

¶ *De* AVRI *Canone seu præstatione, qua ab* AVRILEGVLIS *præstatur.*

XII. * Imppp. Valentinianus THEODOS. & Arcad. AAA. Romulo Com. S. L.''

PEr annos singulos septeni per hominem ''scripuli largitionibus'' inferantur ab aurilegulis, non solum in Ponticâ diœcesi, verùm etiam in Asianâ. Dat. XI. Kal. Mar. Constantinop. Arcad. A. II. & Rufino Coss. [392.]

NOTÆ.

* *L.* 5. *Cod. Iust. eod. tit.*

'' Eidem *Romulo* Comiti S. L. sub Theodosio Magno hoc ipso Anno inscribitur *lex* 1. *supr. de his qui ad Ecclesiam confug.*

'' Id est, per singulos homines aurum legentes.

'' Fisco.

COMMENTARIVS.

AVri LEGENDI potestatem priuatis quibuscumque, vt alij retrò Principes fecêre, & in his Valentinianus Sen. teste *l.* 3. & 4. *supr.* ita & Theodosium M. fecisse hæc *lex* ostendit: sub hac conditione tamen, vt certus canon auri, per homines, id est, in singulos Aurilegulos, fisco inferretur: Quod vt à Valentiniano statutum, *dictis legibus*; ita & a Theodosio M. *hâc leg.* Et quidem octo scripuli ex Valentiniani *d. l.* 3. ex hâc verò, septem: vtpote librâ auri, quæ antea 84. solidorum erat, ad 72. iam reducta: vt ad *d. l.* 3. fusiùs docui, etsi Valentinianus eam reductionem iam fecisset.

¶ Septenos igitur scripulos annuarim per singulos homines, id est, aurilegulos ab his qui horum opera vterentur, solui voluit Theodosius M. Id quod in *Ponticâ* diœcesi perspicuum erat: verùm eosdem septenos scripulos etiam in Asianâ diœcesi, solui iubet: Proculdubio enim non tantus modus per singulos homines soluendus videbatur in Asiana diœcesi: An quod maior ibi quàm in Pontica auri copia esset? An potius quod difficilior ibi esset auri legendi labor? Asianæ sanè diœceseos prouincias 12. numerat *Index Schonhouianus*; in *Notitiâ Imperij* octo tantum numerantur, *Pamphylia, Lydia, Caria, Lycia, Lycaonia, Pisidia, Phrygia Pacatiana, Phrygia salutaris*: apud Theodoretum *lib.* 6. *c.* 28. vndecim. Cæterum quis nescit de Pactolo *Lydiæ* flumine Crysorrhoe χρυσοῦ ψῆγμα, auri ramenta secum trahente? Ponticæ verò diœceseos prouinciæ erant octo sub Theodosio M. *Pontus Polemaniacus, Pontus Amasia, Honorias Bithynia, Paphlagonia, Armenia maior, minor, Cappadocia*, vt docet vetus *Index* prouinciarum Schonhouianus: sub Theodosio Iuniore fuerunt postea vndecim, vt apparet ex *Notitia Imperij*, & Theodoreto *lib.* 5 *c.* 28.

¶ MAR

¶ MARMORIS *cædendi ius priuatis interdicitur hâc leg.*

XIII. * Idem AAA. Rufino PP. P."

PRIVATORVM manus ab exercendo quolibet" marmoreo metallo prohiberi præcipimus, vt fiscalibus instantia locis liberior relaxetur. Si qui verò clandestino opere vetita deinceps exercere temptauerit, omne id, quidquid exciderit" iuri fisci & publico vindicandum. Dat. Prid. Id. Febr. Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio Coss. [393.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* & iungenda ei. *lex* 1. *supr. quis in gradu præf.*
" ϰ. *Imppp. THEODOSIVS, Arcadius, & Honorius, vt d. l. 1.*
" *Rufinus* PP. sub Theodosio M. idque Orientis: vid. *Prosopogr.*
" Priuato.
" ϰ. *Quidquid excidERIT, id est, quidquid exciderit, erit &c. vindicandum.*

COMMENTARIVS.

MARMORIS CÆDENDI potestatē priuatis per priuata metalla interdicit *hâc l.* Thcod. M. A. D. 393. (contrà quàm ipsemet antea anteriorum Principum exemplo *l. 10. 11. supr.* statuerat, imò, contrà quàm mox mense proximo obseruatum sub eodem per Occidentem scil. docet *lex 14. prox.*) Idque sub pœnâ confiscationis marmoris quod cæsum fuerit. Cuius facti sui Rationem hanc adsignat, *vt fiscalibus locis instantia liberior relaxetur.* Quorum verborum quis sensus sit, ambigi potest. An igitur hæc verba eò pertinent, vt ex fiscalibus locis, id est, ex publicis lapidicinis, eo maius compendium fiscus quæreret: interquiescentibus ab vna parte priuatorum lapidicinis: ab altera, priuatis ad ædificia excitanda fiscalia marmora emere coactis. Vt Theodosij sæculo, priuatorum studia maximè inualuerunt circa ædificia Constantinopoli excitanda, & marmorum indaginem vsque: quod Themistius quoque testatur *oratione 6. p. 161. 162.* de quo ad *d. l. 10. & 11. supr.* An hic potius sensus fuerit *huiusce legis*, & mens Theodosij, vt priuatorum, quo numero Iudices potissimū, ambitioni modum poneret, nouis & priuatis ædificiis excitandis studium suum addicentibus, quin potius vt ad opera publica excitanda eos traduceret: quæ hîc *fiscalia loca* dicuntur, quomodo & horrea publica, dicuntur horrea fiscalia, *l. 12. infr. de operib. publ.* & *l. 16. inf. de susceptorib. lex 1. infr. de Equis Curulib.* Ergo, verba hæc *vt fiscalib. instantia locis liberior relaxetur*, ita accipienda fuerint, vt eò maiore īstātia loca operáque publica excitentur. Quam quidem interpretationem etiam iuuant *lex 20. 39. infr. de operib. publicis*: quæ post paucos dies hoc ipso mense ab eodem Theodosio M. datæ sunt: quibus pariter publicorum operum fabricæ consultum Princeps ille iuit, Iudicibus veteris noua ædificia moliri ante quam ea quæ cœpta sunt absoluerentur, & nutantia repararentur: Item veritis, inchoandæ publicæ fabricæ gratiâ domos diruere. Et sic præposteræ Iudicum hac parte ambitioni contraire instituerit Theodosius M. tùm *dictis legib. 29. & 30.* tùm *hâc l.* Quomodo alia eiusdem constitutionis parte (cui hæc coniungenda venit) putà *l. 1. supr. quis in gradu præferatur*: quorundam aliorum ambitioni modum impositum it. Quod & ipsum argumento esse possit ad firmandam posteriorem *huius legis* interpretationem.

¶ De MARMORIBVS: *sub ædificiis alienis non perquirendis.*

XIV. * Idem" AAA. Paterno."

QVOSDAM operta humo esse saxa" dicentes, id agere cognouimus vt defossis in altum" cuniculis, alienarum ædium fundamenta labefactent: Quâ" de re, si quando huiusmodi marmora sub ædificiis latere dicantur, perquirendi eadem copia denegetur; Ne" dum cautium" ementita nobilitas cum ædificiorum qualitate" taxatur, & pretium domus, ne diruatur, offertur non tam publicæ" rei studium, quàm priuati causa videatur fuisse dispendij. Dat. XVII. Kal. April. Constantinop. Theod. A. III. & Abundantio Cons. [393.]

INTERPRETATIO. *Quicunque metallum dicentes latere sub alienis ædificiis qualibet saxa vel marmora effodienda crediderint, vt per eos fundamentorum firmitas incipiat vacillare, his inquisitionis huius licentiam denegamus, nedum nobiliores lapides se quærere adserunt, aut vendere", aut subuertere aliena fundamenta præsumant.*

NOTÆ.

* *L.6. Cod. Iust. eod. tit.* multis detractis *in fine.*
" Nempe Theodosivs, Arcadius, & Honorius.
" Comiti S.L. non tantùm argumento *huius l.* iuncto argumento ex Inscriptione *legis* 4.5.12. *supr.* & *l. vlt. infr.* verùm Symmachi epistolarum aliquot ad hunc Paternum *lib.5.* ab *ep.58. ad* 68. ac nominatim *ep.63.* vbi *Itali ærarij* mentio fit; vnde simul apparet per Occidentem hunc Comitem fuisse. Nec dubito quin is ipse sit, ad quem Ambrosius scribit *ep.66.* quâ quidem *epistolâ* inter alia agit de vetito coniugio à Theodosio inter patrueles fratres & consobrinos.
" *Saxa*, pro marmoribus, *hac l.* & *l.2.10. supr.*
" *In altum*, id est, in profundum.
" Pro, *Quare.*
" Hucvsque *Cod. Iust.* Sequentia enim ibi omnia absunt.
" *Cautium* nobilitas, idest, lapidum, marmorum.
" *Qualitat* ædificiorum.
" Marmoris effcrendi, atque exinde ædificandi: in quo publicus nitor consistit: quod *publicæ rei studium* hic, dicitur.

COMMENTARIVS.

Marmoris Cædendi equidem potestas in priuatis lapidicinis etiam alienis, præstita decimâ, regulariter quibuslibet patuit, quod ostenderunt *lex* 1.2.8.10.11. *supr.* quinimò quod & hæc ipsa *lex* ostendit, (contra quam per Orientem paulò ante visum fuerat eidem Theodosio M. *l.* 13. *prox. supr.*) *propter publicum* videl. *rei studium* (vt *fine l.* dicitur) id est, propter fauorem ædificiorum, quibus publicus ornatus comparatur; At enim si marmora sub ædificiis alienis latere dicerentur, *hâc l.* Theodosius M. ea perquiri vetuit; pariter vt thesauros, *l.2. supr. de thesaur.* Ne alioquin defossis in altum cuniculis alienarum ædium fundamenta labefactentur: Vel, (quod omne in *Cod. Iust.* omissum est,) domini ingenti pretio redimere sese necesse haberent ab inquisitoris, ne id faciant: Ingenti, inquam, pretio; vel totius domus: nempe marmorum nobilitate eiusque eruendi spe, cum ædificij qualitate taxatâ: idest, dum æstimationem marmoris eruẽdi præstare mauult ædificij dominus, quàm pati vt id ædificium sumptuosum fortè vel gratum sibi diruatur. Hæc enim huius loci sententia est, quam Interpres non planè cepit: Tribonianus planè intercepit seu omisit velut obscurum.

¶ Hinc igitur obseruandum, spolij genus, quod nonnulli hoc æuo colligebant à dominis ædificiorum, obtentu marmoris sub iis quærendi: seu *ementita* sæpè *cautium nobilitate.* Et si benè colligo, per ipsam *Italiam*; vbi Paternus cui hæc *lex* inscribitur, Comes S.L. erat: quod ad susceptionem ostendi ex Symmacho & Ambrosio. Neque quidquam obest quod hæc *lex* Constantinopoli data dicatur: Theodosius enim hoc tempore Monarchiam totius imperij obtinebat.

¶ *De* Metallariis *fiscalibus desertoribus, filiisque eorum, & bonis retrahendis.*

XV. * Imp. Theod. A. Maximino Com. S.L."

Metallarii", qui" ea regione deserta, ex qua videntur" oriundi", ad externam" migrarunt", indubitanter" ad propriæ originis stirpem" laremque" reuocentur". ¶ Eorum" autem earúmque *progenies* qui ex domibus priuatorum eligere maluerunt consortia nuptiarum, de qua" inter fiscum meum, & parentes suos æquâ lance diuidatur: ita vt qui singulorum tantummodo filiorum probabuntur esse genitores, ex "integro vnicis fisco affectibus" cedant; In posterum cunctis metallariorum conditionem necessario secuturis, quicumque ex ipsis & ex quocumque fuerint latere procreati. ¶ Qui verò metallica *loca*, prædictæ obnoxia functioni, emisse perhibentur, hisdem proculdubio, quæ auctores" eorum implere consueuerant, muneris subiacebunt. ¶ Nam de his qui ad *census* annonarios transierunt, obseruandum est, vt illi qui ante quinquennium tantummodo nexibus priuatorum videntur inplicitì, sine dubio ad originem propriam redire cogantur: ex æquo cum publicis fundis eorum subole diuidenda, & vnico filio metallariorum origini vindicando: omni tamen ceteris in futurum huiuscemodi licentiâ arte ' præclusa. Quòd si quis postea illud quod nunc prohibetur, fecerit, sciat nullum exinde præiudicium fisco esse generandum, etiamsi is quem metallicum esse constabit, priuatis censibus suum nomen indiderit. Data v. Id. Iul. Constantinop. Victore v. Cons. [424.]

NOTÆ

" *Lex vlt. Cod. eod.* hinc decurtata est, mutatáque, vt ad perpetui iuris necessitatem aptaretur.
Maximinus Comes S.L. sub Theodosio Iun. Eidem inscribitur hoc ipso Anno *lex* 14. *infr. de murilegul.* & *lex* 3. *supr. de conlat. æris*: & Anno proximo 425. *lex* 15. *infr. dict. titul. de murilegul.* & *lex* 3. *infr. de vestib. oloueris* vid. *Prosopograph.*

" *Sine*

'' *Siue Metallaria*, add. *Cod. Iust.*
'' *Quavè*, add. *Cod. Iust.*
'' *Videntur oriundi*. id est, sunt : vid. *Gloss.*
'' *Vel oriunda*, add. *Cod. Iust.*
'' Regionem : vel *externa*.
'' *Migrauerint*. C.Iust. ad perpetui iuris formam.
'' *Sine vlla temporis præscriptione*, add. *Cod. Iustin.*
'' *Vnà cum sua sobole*, add. *Cod. Iust.*
'' Abest à *Cod. Iust.*
'' *Etiam quos domus nostra secreta retineant*, add. *C.Iust.* ex leg. 5. *sup.*
'' Sequentia omnia recisa *C.Iust.* vsque ad vltimum *huius leg.* versiculum, ibi, *sciat.*
'' ϰ. *Æquâ*, vt infr. *ex aquo* : & sic elegans hîc ἀναδίπλωσις fuerit.
'' *Ex integro*, non est de nouo, sed integrè penitus.
'' *Affectus*, pro liberis : vid. *Gloss.* & ita infr. *vnico filio.*
'' Authores, à quibus res prouenit seu promanat.
'' Pro, *arctè.*

COMMENTARIVS.

Metallarii seu Metallici publicorum, seu fiscalium metallorum, eorúmque progenies seu liberi, loca item seu possessiones eorum, ita metallorum functioni, & quidem in certâ regione, originis ratione, obnoxia erant, vt eidem omninò inhærere deberent: neque ab eâ diuelli seu recedere possent: Quod de Metallariis, præter *hanc leg.* docent insuper quatuor *leges huius tituli* : putà *lex* 5. 6. 7. 9. *supr.* Quare; cùm hi subinde 1. regione suâ desertâ, ad externas, seu ad alias transirent, 2. vel etiam nuptias cum *priuatis*, id est, conditioni huic metallicæ non adstrictis contraherent, 3. item *loca* sua *metallicæ functioni, obnoxia* sæpè distraherent. 4. tandem & priuatorum coloni adscriptitij nonnulli fierent, seu, vt *hâc leg.* dicitur *ad census annonarios transirent, nexibúsque adeò priuatorum sese implicarent, priuatis censibus nomen suum inderent*, & ipsos, & liberos & loca eorum, ad conditionem, originem, & regionem suam reuocari subinde oportuit. Et verò *hâc l.* Theodosius Iun. quadruplici isti *licentiæ* (vt vocatur) occurrit.

Igitur, Primò, Metallarios desertores, ad Regionem suam, seu propriæ originis stirpem larémque reuocari iubet, pariter vt Valens *l.* 5. *supr.* & Valentinianus Sen. *l.* 6. 7. 9. ad quamcumque externam regionem migrarint *hâc l.* & *dictis legib.* Imò etsi domus Principis secreta eos retineant *d.l.* 5. vnde Tribonianus *legi vlt. Cod. eod. tit. de metall.* (quæ alioquin ex hac interpolata est,) hæc verba inseruit, *etiamsi quos domus nostra secreta retineant* : Quæ de Lauris alioquin perperàm accepit Cuiacius.

Secundò, *Liberos* ex metallario & priuato susceptos, in præsens si plures sint æqua lance inter fiscum & parentes diuidi iubet, sic vt media pars metallariæ conditioni addicatur : Quæ stirpis partitio seu diuisio notanda, quæ & aliàs vsurpata si vnicus filius sit, fisco is addicatur : in futurum verò, omnes liberos metallariorum conditionem sequi iubet. Igitur ex impari huiusmodi matrimonio nati, ad metallariam conditionem addicti. Quod & ipsum constitutum in quamplurimis aliis originalibus seu conditionariis : qui certæ conditionis ratione fisco nexi erant.

Tertiò, *locorum* metallicorum, *metallicæ functioni obnoxiorum* seu obstrictorum, id est, ad Metallarios pertinentium emptores, ad Authorum, à quibus manarunt, id est, Metallariorum munia teneri iubet: Quod & ipsum aliàs constitutum, de aliis huiusmodi fundorum publicæ functioni obnoxiorum emptoribus.

Postremò *Colonos* adscriptitios priuatorum factos (de quibus plenè semel *tit. de Inquilinis & colonis*) in præsens, si quinquennium tantùm elapsum fuerit, reuocari iubet, sub eadem sobolis quæ secundo casu diuisione : (vnde apparet, maiori quàm quinquennij præscriptioni hîc locum fecisse Theodosium:) in futurum verò, quandocunque reuocari iubet; non obstante scil. quacunque (etiam 40. annorum) præscriptione : cui postea procul dubio derogatum ab Anastasio Imp. *l.* 4. *Cod. de præscript.* 30. *ann.* Tribonianus tamen adhuc in *d.l.vlt.* quæ hinc interpolata est hanc ipsam clausulam adiecit, *sine vlla temporis præscriptione.*

¶ Ex collatione tandem *huius leg.* cum *d. l.vlt. Cod. Iust. h.t.* videmus, quot rationibus hanc *legem* interpolauerit, decurtauerit Tribonianus, vt eam perpetui iuris in posterum tantùm faceret; omissis omnibus & resecatis iis quæ potissimam *huius leg.* partem conficiunt; quæ præteritum respicit.

DE

DE MVRILEGVLIS[a] ET GYNÆCEIARIIS[b] ET MONETARIIS[c] ET BASTAGARIIS[d]

TITVLVS XX.

XI. COD. IVST. VIII.

De Murilegulis & Gyneciariis, & Procuratorib. Gynecij, & Monetariis, & Bastagariis.

[a] De *Murilegulis* agitur *l.* 5. 12. 14. 15. 16. 17. 18.
[b] De *Gynaciariis*, *l.* 2. 3. 6. 7. 8. 9. *p.* 16.
[c] De *Monetariis*, *l.* 1. 10. 16.
[d] De *Bastagariis*, *l.* 4. 11.

PARATITLON.

1. MVRILEGVLI, *Rubr. & l.* 14. 15. 16. *hoc tit. l.* 3. *de his qui ad Eccles.* dicuntur & Conchyloleguli, *l.* 5. *h. tit.* à legendis videl. conchyliis, *l.* 12. Conchylioleguli, *l.* 17. *hoc tit. & l.* 9. *infr. de lustrali collat.* Horum certa Corpora *l.* 16. seu Collegia, *d. l.* 16. & familiæ erant, *l.* 5. per Occidentem: quò spectat *lex* 5 *&* 12. *hoc tit.* & per Orientem, quò pertinet *lex* 14. 15. 16. 17. 18. *hoc tit.* Qui scilicet conchylia legerent *l.* 12. *& vlt.* seu muricem *d. l.* 12. *& l.* 18. *seu vlt.* & purpuram *d. l. vlt.* ad fucationem seu ad colorandam, tingendam blattam sericam & metaxam, in vsus Principis: *d. l. vlt.* in baphiis ad id destinatis, de quibus *d. l. vlt. hoc tit.* velnti in Phœniciâ, *d. l. vlt. & d. l.* 9. *infr. de conlat.* In quem vsum & nauiculæ deputatæ erant, functioni scil. muricis, & legendis conchyliis, *d. l.* 12. Porrò murileguli hi ita conditioni suæ adstricti erant, vt ipsi conditionem suam deserere non possent, *l.* 14. Vxorem etiam de eorum familiis accipiens, eorum conditioni nectebatur, *l.* 5. Ex filiabus denique eorum nati, matris conditionem sequebantur *d. l.* 15. De murilegulo ad Ecclesiam confugiente, *l.* 3. *supr. de his qui ad Eccles.*

2. GYNÆCEIARII, *Rubr. & l.* 3. *hoc tit. l. vlt. supr. de militari veste*, *l. vn. de Burgariis*, à Gynæceiis dicti: quorum mentio fit qqinque locis *hoc Codice l.* 2. 7. *hoc tit. & l.* 24. *infr. de annonâ & trib. & l.* 6. *infr. de Iudæis.* Gynæceia autem dicebantur, quæ aliàs textrina Principis, *l.* 6. *& l.* 9. *hoc tit. & d. l.* 24. *de annona.* Horum quoque certa corpora seu collegia fuerunt: *l.* 16. *hoc tit.* & familiæ, *l.* 7. seu mancipia, *l.* 2. *&* 9. idque per Occidentem: quò pertinet *lex* 2. 3. *hoc tit.* (veluti in Africâ Karthagine, *l.* 8 *hoc tit. & l.* 24. *infr. de annona & trib.*) per Orientem, quò pertinet *lex* 7. *hoc tit.* veluti Cyzici in Hellesponto, quò spectat *d. l.* 7. *hoc tit.* Pars ex his vestes conficiebant in vsus Principis ex serica blatta & metaxa, *l.* 13. auratas ac sericas paragaudas auro intextas, *l.* 1. *infr. de vestib. oloueris.* Pars verò in textrinis separatis, *l.* 6. vestes texebant, in vsus erogationum Principis, *l.* 6. *hoc tit.* veluti militarem vestem, *d. l. vlt. supr. de militari veste*, putà linteam vestem, *l.* 6. Hi textores, *d. l.* 6. opifices linteæ vestis contexendæ, *d. l.* 6. propriè LINTEONES dicebantur *l.* 8. seu lintearij. *l.* 16. & Linyfi, *l.* 8. seu Linyfarij. *d. l.* 16. Quorum & ipsorum certa Corpora seu Collegia erant, *d. l.* 16. veluti in Cœle-Syria Scythopoli. *d. l.* 8.

Et hi omnes conditioni suæ adstricti erant, nexúque sanguinis ad diuinas largitiones pertinebant, *l.* 16. eósque celantes multabantur, *l.* 2. 6. 7. 8. 9. mulierésque ingenuæ quæ his se sociassent, post denuntiationem maritorum suorum conditione tenebantur *leg.* 3.

Gyne

Gynecio Præpositi quidam erant, *l. vlt. ad leg. Iul. repetund.* sub Comite domorum, *dict. leg. vlt.*

3. MONETARIORVM quoque de quibus agitur *Rubr.& l.* 1. 10. 16. *hoc tit.* (qui scil. monetam in Principis monetis eudebant) certa Corpora seu Collegia fuerunt, *d. l.* 16. tùm in Oriente *l.* 1. & 16. veluti in Bithyniâ *d. l.* 1. tùm in Occidente *d. l.* 10. Et hos in suâ conditione semper durare oportuit: *d. l.* 1. filiæque eorum extraneis copulari non poterant *d. l.* 10. viceuersa nec alia mulier monetario necti poterat, alioquin post legitimam conuentionem mariti conditione tenebatur. *d. l.* 10.

4. BASTAGARII quoque, de quibus agitur *Rubr.& l.* 4. 11. *hoc tit.* (à bastaga, de qua *l.* 11. *supr. de cohortalib.*) ita dicti qui scilicet species fiscales animalibus transferebant, *dict. leg.* 4. militiam suam itidem deserere non poterant, neque aliam impetrare, *dicta leg.* 11. Ab ea sollicitudine immunes erant Cohortales Syriæ, *dict. leg.* 11. *supr. de Cohort.*

Hi verò omnes erant sub dispositione Comitis S. L. quod de Murilegulis seu Conchyliolegulis speciatim testatur *l.* 5. 13. 14. 15. 16. 17. 18. de Gynæciariis *lex* 3. 7. de Monetariis *d. lex* 16. de Bastagariis *lex* 11. de omnibus fermè *d. lex* 16. de Linteonibus seu Linteariis *lex* 8. 16. de Linyfariis, *d. l.* 16. Quibus omninò concinit *Notitia Imperij* tum Occidentalis, tùm Orientalis. Et Orientalis quidem his verbis:

> *Sub dispositione Viri Illustris Comitis S. L.*
> *Magistri Lineæ vestis.*
> *Procuratores Gynæciorum.*
> *Procuratores Baphiorum.*
> *Procuratores Monetarum.*
> *Præpositi Bastagarum.*
> *Procuratores Linificiorum.*

Occidentalis Notitia ita:

> *Sub dispositione Viri Illustris Com. S. L.*
> *Procuratores Gynæciorum* &c.
> *Procuratores Linificij*, &c.
> *Procuratores Baphiorum*, &c.
> *Præpositi Bastagarum*, &c.

Fuerunt & præter hos sub dispositione Comitis R. P. nonnulli *Præpositi bastagæ*, *itémque Gynæcij rei priuatæ*, quod eadem *Notitia* docet.

¶ De MONETARIIS, *ad dignitates non euehendis.*

1.* Imp. CONSTANTINVS A. ad Bithynos.

MONETARIOS in sua semper durare conditione oportet; nec dignitates eis" Perfectissimatus" tribui, vel Ducenæ, vel Centenæ, vel Egregiatus. Dat. XII. Kal. August. Gallicano & Basso Coss. [317.]

NOTÆ

* *L. 1. Cod. eod. tit.* Iungenda autem huic est *lex* 4. *supr. de Cohortal. lex* 1. *sup. de Cæsarianis*: *lex* 5. *infr. de Decurionib.*

" *Nec dignitatis cuiuscunque priuilegio ab huiusmodi conditione liberari.* Ita hunc locum immutauit Τρῖβ.: hanc legem generaliorem ita reddens: de quo mox.

" De Perfectissimatus dignitate fuit *supr. tit. lib.* 6.

COMMENTARIVS.

DE MONETARIIS est hæc Constantini Mag. constitutio: pariter, vt duæ aliæ *hoc titulo*: Valentiniani scil. Iun. *lex* 10. & Theodosij Iun. *lex* 16.

¶ Quinam verò ij fuerint nihil attinet prolixiùs monere, quando id vel ex ipso satis nomine clarum: Eam certè vocem retinuêre etiam Græculi, quos & describunt Hesychius & Suidas; Iulianus in *Misopogone p.* 135. ἐργαζομένους τὸ νόμισμα vocat: Monetæ opifices, Auctor libelli, qui Notitiæ Imperij subditus est, *c.* 3. De iisdem est & Theodorici R. epistola apod Cassiodorum 5. *var.* 39. & quidem, (quò pertinet hæc *lex*) de retrahendis his & functionibuss applicandis, qui in priuatorum compendium transierant. Verùm hæc plus satis. Illud potius ex *hac l.* notandum, fuisse huiusmodi Monetariorum corpora, atque adeò monetas, in Bithyniâ. Quomodo & in proxima Hellesponti

prouinciâ fuêre Cyzici: quod diſcere licet ex Sozomeni loco *lib.5.c.14.* τῶν δημοσίων, inquit, ἐργαγῶν, καὶ τῶν τεχνιτῶν τοῦ νομίσματος, οἱ πλῆθος ὄντες, καὶ εἰς δύο τάγματα πολυάνθρωπα διακεκριμένοι ἐκ προστάγματος τῶν πρὶν βασιλέων, ἅμα γυναιξὶ καὶ οἰκείοις, αὐτὴν Κύζικον διέτριβον, ἔτος ἑκάστου ῥητὴν ἀποφορὰν τῷ δημοσίῳ καταστιθέντες, οἱ μὲν στρατιωτικῶν χλαμύδων, οἱ δ᾽ ἐνεργῶν νομισμάτων. Quare & Ammianus Marcellinus 26. *p.*349. Cyzici theſauros fuiſſe teſtatur vbi & Gynæciarij pariter fuêre: de quo ad *l.7.infr.*

¶ Nunc ad ipſam *legis* ſententiam. Iubet Conſtantinus M. *hâc l. Monetarios* in ſua ſemper conditione durare, ſit: vt nulla ex quatuor dignitatibus quæ hîc memorantur ab ea liberari poſſint: denique perpetuò conditioni ſuæ inhærere eos vult: Cùm tamen diuerſum ſtatuat in tribus aliis hominum generibus, certæ alioquin conditioni pariter obnoxiis, putà in Cæſarianis, *l. 1. ſupr. de Cæſarianis.* in Primipilaribus, *l.4. ſupr. de cohortalib.* in Decurionibus, *l.5. infr. de decurionib.* quæ *leges* omnes velut eiuſdem Edicti ad Bithynos emiſſi partes huic coniungendæ ſunt. Scilicet hæc tria hominum genera dignitates eas apiſci poſſe diſinit: nempe Cæſarianos, vbi inculpatè officium compleſſent: primipilares item, poſt emeritam militiam, Decuriones tandem poſt obita omnia patris munera: non item verò monetarios: quæ huius capitis mens eſt: Eadémque ratio eſt eorum qui in Baphiis erant & Gynæciis, *l. 2. Cod. eod. tit.* vbi *Baphij & Gynæcij* dicuntur Baphiis & Gynæciis adſtricti: quod Cuiacius non intellexit, & ideò *legem* illam emendauit: Græci pro parte aſſecuti ſunt. Eadem ratio Murilegulorum, *l.14. inf.*

Monetarios ſcil. deteriore conditione eſſe voluit Conſtantinus, quàm illos: nempe, ne ad priuatam vitam redacti, monetam priuatim adulterinam cuderent, artémque adeò ſuam extra monetas publicas exercerent. Multum intereſt inter actum fiſcalem & publicum, & artificium fiſcale: actus fiſcalis & publicus, veluti Cæſariani, Primipilaris, Decurionis, priuatim exerceri non poteſt; atque adeò nil metuendum, ſi officio ſuo probè defuncti cum dignitatibus dimittantur: At enim Monetarij ars vbique exerceri poteſt: quare ne peſſimo publico priuatim artem ſuam porrò exerceant, perpetuò conditionales atque in conditione ſua publica ſcil. morari eos oportuit: Genus hominum cæteroquin ad fraudes natum: vnde & conſilium poſteà Auctoris libelli qui ſubditus Notitiæ Imperij, *cap.3.* de fraude & correctione monetæ. *Huic quoque parti Maieſtatis veſtræ eſt, vt in omnibus adhibenda correctio: ita vt opifices monetæ, redacti vndique in vnam inſulam congregentur, nummariis & ſolidorum vſibus profuturi: à ſocietate videlicet IN PERPETVVM contigua terra prohibiti, ne commixtionis licentia fraudibus opportuna, integritatem publicæ vtilitatis obfuſcet: Illic enim ſolitudine ſuffragante, integra fides monetæ præſtabitur, nec erit fraudi locus, vbi nulla eſt mercis occaſio.* Et Iulianus tamen poſtea Antiochenis Curiam ſuam reperi petentibus, etiam Monetarios in Curiam allegit, quod ipſemet teſtatur *in Miſopogone p.* 135. de quo etiam dico ad *leg.5. infr. de decurion.*

¶ De quatuor dignitatibus quarum *hac l.* mentio fit, alibi plenè. Illud hîc ſaltem de his notandum, iis minora officia illa decorata hoc æuo: nam quæ aliæ ſupra has dignitates erant maiores, maioribus etiam officiis ſeruatæ. Quare hiſtoricam veritatem mutauit Tribonianus, cùm dignitatibus quæ *hac l.* nominantur expunctis, ita hunc locum immutauit: *nec dignitatis cuiuſcunque priuilegio ab huiuſmodi conditione liberari*: Certè qui minoribus his dignitatibus decorari non poterant, multo minùs maioribus potuêre.

¶ Et hæc quidem de Monetariis Conſtantinus, de cuius alioquin ſtudio circa rem Monetariam *ſup. lib.9.*

¶ *De* GYNÆCIARIORVM *occultatoribus.*

II. * Imp. CONSTANTIVS A. ad Taurum P. P.″

QVINQVE auri librarum multam″ exigatur, qui mancipium″ *Gynæcij*, quod celat non intra Kal. Septembr. prodiderit. Dat.″ XIV. Kal. April. Med. Datiano & Cereale Coss. [358.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* velut hiſtorica & temporaria. Concordat huic, *lex 6. infr.*

″ *Taurus* PP. ſub Conſtantio: & quidem Italiæ: vid. *Proſopogr.*

″ *Multam exigi* quis dicitur. vid. *Gloſſ.*

″ Ita & *l.9. infr. Textrini noſtri mancipia.*

″ Id eſt, reddita: nam & Ammianus quoque Marcellinus *lib.17. pag.* 112. & Sozomenus *lib.* 4. *c.* 14. teſtantur, Conſtantium, bello aduerſùs Quados & Sarmatas illigatum, Sirmij hoc anno 358. conſtitiſſe: & complures aliæ leges id edocent. Reddita igitur hæc *lex* Mediolani, vbi Taurus PP. conſiſtebat.

COMMENTARIVS.

GYNÆCIARIVM celanti, occultanti *hâc* Conſtantij *lege* pœna imponitur: pariter vt imponitur à Valente, *l.6.7.8. h.t.* & à Valentiniano *l.9. inf.* De Gynæciariis iam affatim, *in Paratitl.* Horum quoque mentio fit apud Euſeb. *lib.2...* & Sozomenum, *lib.1. c.8.* qui à Licinio multos ob Chriſti nomen γυναικείοις, ἢ λινυφίοις ὑπηρετεῖν condemnatos ſcribit. Texendarum igitur veſtium artifices ſeu opifices fuêre in his Gyneceis: quos ceu texendi artifices Gynæcia ſcil. vt olim dicta, vbi mulieres præcipuè lanificio & textrinæ operam dabant; ita hoc æuo, Principis Textrina erant vbi veſtes texebantur. Texendarum igitur veſtium artifices ſeu opifices fuêre in his Gynæciis: quos ceu texendi artifices ſummos ſæpè ſollicitari occultaríque à priuatis contigit, quod clarè etiam oſtendit *l.6. inf.*

Quare ſubinde pœnæ propoſitæ aduerſus huiuſmodi ſollicitatores & cultatores: vtpote per quos fiebat, vt in Gyneceis veſtes in vſum erogationum Principis non texerentur: ac nominatim in vſus militum, quibus veſtis inde præbita: vt docuit *ſuprà, tit. de militari veſte*: & quidem

quidem à Gynæciariis texta, vt ostendit disertè *l.vlt. d.tit. de milit. veste.* Igitur & *hâc leg.* Constantius Gyneciarium occultanti multam imponit, si eum intra Kal. Septembres non prodiderit, & sic intra quintum & vltra ab *hac l.* mensem.

¶ Cur verò terminus hic Kalendarum Septembrium ponitur? Nempe, non alia ratione, quàm quâ Valentis constitutione, *leg. 2. suprà dict. titul. de militari veste*, canon vestium ex Kalend. Septembribus Principis Largitionibus inferri præcipitur: scilicet, quia ab eo tempore, imminente iam sæuiore Anni tempestate, vestis militi in vsus suos præberi cœpta: quæ vtique præberi non poterat, nisi essent qui tùm texerent. Et tamen Valens Imper. vno mense adhùc anteriùs, intra Kalend. Augustarum videlicet diem Linteonum horum occultatores, eos reddere iussit: *leg.8. infr.* vt ita eò maturius adhùc vestis pertexeretur, atque in parato haberetur.

¶ *Multa* tandem modus diuersus obseruetur, qui huiusmodi occultatori impositus fuit. Quinque librarum auri multa *hac leg.* imponitur: pariter, vt *l.7.& 8. infr.* Trium verò *l.6.& l.9 infr.*

¶ *De muliere ingenua* GYNÆCIARIO *nupta.*

III. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Germanum'' Consularem.''

INGENVÆ mulieres, quæ se *Gynæciariis* sociauerint'', si conuentæ denuntiatione sollemni splendorem generis ! contuberniorum'' vilitati præferre noluerint, suorum maritorum condicione teneantur. Dat. IV. Kal. Iul. Med. Valentiniano & Valente AA. Coss.

NOTÆ.

* *L.3. Cod. Iust. eod. tit.* Concordat huic, *lex 10. infr.*

'' *Germanianum*, aliis legibus: de quo mox.

'' *x. Com. Sa. Largitm*: vt docet non tantùm argumentum *huius leg.* & suadent complures aliæ *huius tituli* leges, *Comitis S.L* pariter inscriptæ, verùm disertè complures aliæ *Leges* eidem *Germano* inscriptæ: putà *lex 1. supr. de pascuis*, quæ hoc ipso Anno data est, & An.367. *lex 13. infr. de Susceptor. l.4. supr. de metallis*: *lex 1. Cod. de veter. num. pot.* quæ tres *leges* inter se coniungendæ sunt. Similis sanè error admissus *lege 1. supr. qui bonis ex leg. Iuliâ cedere*: & fortè *l.9 1.7. de decur.*

Sociauerunt. Cod. Iust.

Contubernium propriè, de seruili. v. *Gloss. Theod.*

COMMENTARIVS.

GYNÆCIARIO mulierem ingenuam iungi vetat *hac leg.* Valentinianus Sen. alioquin Gynæciariam eam fieri iubet: si videl. conuenta denunciatione solemni in eius contubernio manere pergat: Et sic *splendore generis excidere, suorúmque maritorum conditione teneri.* Vti contrà, legitimo matrimonio mulieres genere maritorum eriguntur, dignitate nobilitantur. Quod & ipsum cauetur de iuncta Monetario *l.10. inf.* Nempe secundum auctoritatem Senatusconsulti Claudiani, vt disertè ait *d. lex 10.* ex quo trina denunciatione opus fuit: de quo suo *tit. supr. ad SC. Claudianum.* Atque hæc est illa conuentio & denunciatio solemnis, quæ *hâc leg.* requiritur, cuius proinde vis hîc notetur.

¶ Illud interim obseruandum, ingenuas mulieres sæpè ad Gynæciariorum contubernia prolapsas, propter Gynæciarij videl. operis studium & affinitatem. Certè vtriusque sexus Gynæciarij fuêre: ita quidem etiam, vt quemadmodum pœnæ loco quidam in Gynæciam damnati, de quo v. & locũ ad *l.2. supr.* ita & speciatim mulieres. Chrysostomus ita *in ep. ad* Iuniotem viduam, de Theodori vxore *tomo 6. p.300.* ἡ δὲ τέτε γυνὴ πάντων ἄρισα, γυμνῶσα τῶν αὐτῆς, καὶ τὴν ἐλευθερίας ἐκπεσοῦσα, ταῖς ταμειακαῖς ἐρίθοις ἐγκατελέγετο, καὶ πάσης θεραπαινίδος ἀκληρότερον ζῆν ἠναγκάζετο ἄβιον. Ex *hâc* tandem *leg.* discimus, quàm vilis Gynæciariorũ conditio fuerit.

¶ *De* BASTAGÆ *reparatione.*

IV. * Idem AA. ad Auxonium P.P.''

QVOD ad præsens remedium pertinet, decimum'' animal *Bastagariis* pro reparatione præbeatur. Data Id. Decembr. Marcianop. Valentiniano & Valente'' AA. Coss.

NOTÆ.

* *L.4. Cod. Iust. eod. tit.*

'' *Auxonius* PP. sub Valentiniano Sen. & quidem Orientis. vid. *Prosopogr.*

'' *Quintum* Cod. Iust.

'' *x. II.* id est, Ann. Dom. 368. Duobus argumentis. Nam & *Auxonius* cui hæc *lex* inscribitur, non ante PP. factus vid. Zosimum, *lib.4. p.744.* Et *Valens* Marcianopoli (vnde hæc *lex* data) non fuit An.365. verùm Anno demùm 367. & 368. bello Gothico illigatus: Et sanè auctor est Ammianus, *lib.27. p.365.* Valentem ab expeditione Gothicâ Anno hoc 368, Martinopolim ad hyberna rediisse.

COMMENTARIVS.

DE BASTAGÆ reparatione, déque BASTAGARIIS est hæc Valentis Imp. constitututio: vt & altera Theodosij Magn. *lex* 11. *infr.* & tertia *lex* 11. *de cohortalib.* de quibus iam in *Paratitlo* & ex *Notitiâ Imperij*. *Bastagarij*, quod tùm ex ipso nomine, tum ex *hâc leg.* satis colligitur, erant qui species fiscales *animalibus*, id est iumentis ἀλόγοις transuehebant, ἀπὸ τοῦ βαστάζειν. Onus transuectionis ipsum Bastaga dicitur *d.l.* 11. *supr. de cohortalibus*: vnde Bastagarij, transuectioni operam nauantes, vecturarij. Hesychius βασταγὴ, βάρος. Sic & onus ipsum, & transuectio oneris *bastaga* dicta: nam quod *bastagiam* quidam mallent in *d.l.* 11. non admitto: maximè cùm *bastaga sollicitudo* ibi dicatur. Corona quoque pretiosa βασταγάρης *baiulus*, ἀχθοφόρος. Inde & βαστάγιον quoque theca in qua recondita arma sua milites portabant, apud Leonem, *const.* 5. Hinc quoque Gallis onus equi & animalis, clitellæ, *Bast*, & *Bastage*, quod exigitur animalium nomine &c. in nonnullis *Consuetudinibus*.

Nunc de ipsa *leg.* ¶ Igitur cùm Bastagarij animalibus seu iumentis species fiscales transueherent, intérque animalia nonnulla subinde senio vel aliter intercidérent, reparari ideò quoque eorum numerum oportuit: pariter vt veredos cursus publici subinde reparari oportuisse docet *l.* 34. 42. *supr. de cursu publico*. Et verò cùm hâc tempestate intercidissent bastagariorum animalia, Valens modum isti reparationi *hâc leg.* ponit, nempe vt decimum animal bastagariis repararetur, id quasi remedium istud ad præsens sufficiens esset. *Ad præsens* inquam; Vnde apparet non debuisse Tribonianum hanc *leg.* in *Codicem* suum transferre, velut perpetui iuris, cùm ea temporaria seu momentanea sit: quicquid etiam is ibi pro *decimo* animali, quintum substituerit. Qui porro ridere volet, is veteres Interpretes Cod. ad hanc *leg. legat*: & in his Ioannem de Platea.

¶ *De* MVRILEGVLA *vxore ab extraneo ducta.*

V. * Imppp. VALENTINIANVS, VALENS, & Gratianus AAA. Filematio Com. S.L."

SI quis vxorem de familiis *Conchylegulorum* acceperit, sciat condicioni eorundem se esse nectendum. Dat. IV. Kalendas Iul. Treu." Gratiano A. II. & Probo Coss. [371.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* prælata *l.* 15. *infr.* quæ coniecta in *l.* 12. *Cod. eod.*

" Filematius Comes S.L. sub Valente Imp. Eidem inscribitur An. prox. *lex* 7. *infr.*

" Dicam mox de hâc subscriptione.

COMMENTARIVS.

MVRILEGVLAM seu CONCHYLEGVLAM vxorem ab *extraneo*, vt vocatur *l.* 10. *in fin. inf.* id est, ab eo qui monetarius non est, vel alienigena, vt *l.* 14. alienæ originis, *l.* 1. [illegible] conditionis alienæ, *l.* 17. à priuato duci vetat *hâc l.* Valens Imp. alioquin & ipsum qui eam duxerit Conchylegulum fieri iubet: Quomodo & viceuersâ priuatam mulierem ingenuam eadem pœnâ proposita Gyneciario iungi vetat, *lex* 3. *supr.* Huius sanctionis Ratio hæc fuisse videtur, ne alioquin Conchylium destinatum Principis vsibus hoc obtentu in priuatos vsus conuerteretur. Ideò inter alia hoc connubij iure interdictum à Valente Imper. eum quippe *huius legis* authorem censeo, vt probabunt ea quæ dicam ad *l.* 7. *infr.* Et postea tamen interdictum hoc connubium non fuit, eâ tantum conditione addita, vt ex eo matrimonio suscepti, matris conditionem sequerentur: *l.* 15. *infr.*

¶ De Conchylegulis seu Conchyliolegulis affatim dictum in *Paratitlo*: de quibus etiam agitur *d.l.* 17. *in infr.* & *leg.* 9. *supr. de lustrali collat.* de Conchylio rursum agetur *l.* 1 a. & *l. vlt. infr.* Iidem cum Murilegulis, de quibus idem Paratitlon πορφυρεῖς Græcis. Hi piscatores & nautæ conchylij seu muricis fuêre: vnde nauiculæ functioni muricis & conchyliis legendis duputatæ: *leg.* 12. *infr.* Quare & Cassiodorus *leg.* 1. *var.* 2. de purpuræ artificibus loquens: *Quid agunt*, inquit, *tot artifices, tot Nautarum catena, tot familiæ, rusticorum* [an tinctorum, an fucatorum? Nil muto.]

¶ De

¶ De LINTEONVM *occultatoribus.*

VI. * Idem AAA. ad Modeſtum."

OPIFICES veſtis *Lintea* contexendæ, in vſu" erogationum noſtrarum" operam dantes, ſollicitatos à plurimis eſſe cognouimus. Igitur & eos penes quos ſunt, & Textores ipſos terna auri pondo theſaurorum commodis inferre præcipimus: Quinetiam Opifices ipſos Textrinis" linteæ veſtis vindicari conueniet. Quòd ſi aliquis detegetur in eadem inſolentia permanere, & iugiter Opificem detinuerit, non iam multam, vt præterito tempore iuſſeramus, ſed proſcribtionem ſubire debebit. Dat. v. Kal. Iul. Modeſto, & Arintheo Coss. [372.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc lex à *Cod. Iuſtin.*
" *Modeſtus* P P. Orientis ſcilicet quod hic ſupplet de hoc Modeſto P P. Orientis ſub Valente vid. *Proſopogr.*
" Ferri poteſt: quanquàm meliùs, *vſum.*
" In milites: Ergo *erogationes* hic eodem ſenſu quo *erogatio* militaris annonæ, non verò pro Ærario.
" *Textrina* Principis *hac l. & l. 9. infr. & leg. 24. infr. de annona & trib.* quæ aliàs *Gynæcia*, vnde *ᾠεργαλειαρχοὶ dict. l. 24. Textrinis vel Gynæceis*, in quibus ſpecies publicæ texebantur. Ammianus Marcellinus *lib. 14. p. 25. cuius litera ad Tyrij Textrini præpoſitum celerari ſpeciem perurgebant.*

COMMENTARIVS.

LINTEONEM, Linteæ veſtis opificem, ſeu textorem Gynæciarium è textrinis Principis, occultanti, retinenti, pœnam *hâc l.* imponit Valens: pariter vt Conſtantius *l. 2. ſupr.* & idem Valens rurſum *l. 7. 8. prox. infr.* Valentinianus Iun. *l. 9. infr.* Gynæciariorum genera iam diſpeſcui *in Paratitlo*: hæc *lex* propriè eſt vt dixi de *Linteonibus*, ſeu de Lintearis, de quibus ſunt præterea *l. 8. & 16. infr.* id eſt, Linteæ veſtis opificibus ſeu textoribus *in vſus* videlicet *erogationum Principis*: id eſt, in vſus veſtis militaris quam Princeps militi erogabat: de quo *ſupr. tit. de militari veſte*, *ἐιργῶν ςρατιωτικῶν χλαμύδων* vt vocantur apud Sozomenum, eſt enim magnus error Viri docti, qui *Linteones* veſtem texuiſſe putat in vſus ipſius Principis.

¶ Hos igitur ſollicitari, atque occultari à priuatis ſæpè contigit, velut optimos texendi artifices, ſed in fraudem textrinæ Principis: inde enim fiebat, vt militaris veſtis non ſufficienter, neque ſuo tempore texeretur: Itaque ſollicitatoribus & occultatoribus eorum quod iam dixi *leg. 2. ſupr.* pœnæ ſubinde propoſitæ.

¶ His Linteonibus ſeu Lintearis præerant, qui Procuratores Linificiorum dicuntur in *Notitia Imperij*: à quibus & *Magiſtri lineæ veſtis* diſtinguuntur in eadem *Notitiâ*, qui & Magiſtri linteæ veſtis, *l. 14. Cod. eod. tit.* An verò diſtinguendi ſint à Linteonibus Lynifi, plenius diſquiram ad *l. 8. inf.* Porrò horum Lineariorum ſub hoc ipſo Valente & Modeſto PP. qui Cæſareæ Cappadociæ erant, meminit Gregor. Nazianzenus, *monod. in Baſilium fratrem, p. 354. οἱ*, inquit, *οἱ τῶν βαφικῶν ἐργασιῶν.*

¶ De GYNÆCIARIORVM *occultatoribus.*

VII. * Idem AAA. ad Filematium Com. S. L."

QVI aliquem ex familiis *Gynæcij* in latebris habere conperti ſunt, quinque librarum auri damno" ſubiicientur. Data XII. Kal. Septembr. Ciliciæ", Modeſto & Arintheo Coss. [372.]

NOTÆ.

* *L. 5. Cod. Iuſt. eod. tit.*
" *Filematius* Comes S.L. ſub Valente. Eidem inſcribitur Anno ſupr. prox. 371. *L. 5. ſupr.*
" *Damnum*, pro multa: *v. Gloſſ. Theod.*
" ✠. Vel *Cyzici*, vel *Seleucia*: *v. Chronol.* Eſt qui tenent *Siſcia.*

COMMENTARIVS.

GYNÆCIARIVM occultanti rurſum multam imponit *hâc leg.* Valens Imper. de quo ad *l. ſuper.* Valens, inquam, Imp. nam huic *hanc leg.* accepto ferendam puto: quare & data *Cilicia* dicitur. Vbi tamen inſolens, *Datum Cilicia*, adſcripto prouinciæ nomine, non etiam vrbis aut loci ſpecialis. Quare tentet quis haud improbabiliter reponendum hîc *Cyzici*, vt ita dicamus *hanc leg.* datam, id eſt, redditam vel propoſitam Cyzici vbi Gynæciarij fuêre *ἐργῶν ςρατιωτικῶν χλαμύδων*: de quo inſignis eſt ille Sozomeni locus *lib. 5. cap. 14.* quem *ad l. 1.* produxi. De tinctura quoque Cy-

zicena locus apud Suidam in βάμμα Κυζικηνὸν Aristoph. *in pace* διαφέρει δ' αἱ κυζικηναὶ βαφαί. Sanè similem errorem profligauit CL. Salmasius *in Capitolino, in V. Antonij Pij, p.15.* Nam quo loco vetus editio habebat *Cilicia*, optimè ex vetustiorum librorum vestigiis reposuit *Cyzici*: *Cyzicum etiam de simulacro Dei ad statuam eius corona translata est.* Nisi hæc restitutio placet, reponam *Seleucia*: vbi hoc ipso anno data est à Valente *lex vn. infr. ne conlat. translatio.*

¶ *De* LINTEONVM & LYNIFORVM *occultatoribus.*

VIII. * Idem AAA. ad Tatianum Com. S. L.''

INTRA Kalendarum Augustarum diem, qui *Linteones* retentare dicuntur, antiquis eos condicionibus reddant, aut se, pro ingentis audaciæ contumaciâ, quinis auri libris per singulos eorum pœnæ nomine sciant esse feriendos. ¶ Non minore circa eos etiam multæ comminatione propositâ, qui obnoxios Scythopolitanos Lynisos'' publico canoni, in posterum suscipere'' conabuntur. Dat. XIV. Kal. Mart. Antiochiæ, Gratiano A. III. & Equitio Coss. [374.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.*

'' *Tatianus* Comes S.L. sub Valente Imp. per Orientem. Eidem inscribuntur hoc ipso Anno *lex* 1. *infr. de fabricensibus lex* 7. *de falsa moneta, supr.* Eidem inscribitur *lex* 1. *Cod. de commerciis.*

'' ℵ. Inuersis litteris, *Linysos*: pariter vt rescribendum *l.16. linysarios*, λίνυφος Græcis de quo plura Salmasius, *in Hist. Aug. p.155.*

COMMENTARIVS.

LINTEONVM occultatori iam tertiâ *hâc l.* Valens Imp. pœnam minitatur & in præsens, & in futurum: pariter vt duabus superioribus *legib. 6. & 7.* In præsens, inquam; quò pertinet prior *huius leg.* pars: & in futurum, quò spectat posterior. Neque enim vllo alio inter se differunt *initium*, & extrema *legis* pars: quod ipsa verba satis ostendũt. Priore scilicet parte censura exeritur in eos qui Linteones tùm *retentare dicebantur*: posteriore comminatio continetur aduersus eos qui *in posterum suscipere* conabuntur. Quod quidem observari primo loco *hâc l.* velim tanquam argumentum certissimum, Linteones & Linysos eosdem fuisse. Hinc adeò (quod secundum argumentum habeo) παραλληλισμὸς ille in *l.16. inf. vel lintearorum* seu *Linysariorum*. Tertiò apertè in Glossis λίνυφος *linteo*, Item λινεὺς *linteator*. De quibus nunc paulò plenius: Igitur vt *Linteo* & *Lintearius* promiscuè dicitur *h.l. & d.l.16. infr.* ita & *Linysus* & *Linysarius, d.l.16.* Imò & *Linyphio*, in *epistola* Hadriani de Alexandria, apud Vopiscum *in Saturnino p.245. Ciuitas opulenta, diues, fœcunda: in qua nemo viuat otiosus: alij vitrum conflant: ab aliis charta conficitur: alij Linyfiones sunt: Omnes certè cuiuscunque artis & videntur & habentur: podagrosi quod agant habent; habent cœci quod faciant; ne chiragrici quidem apud eos otiosi viuunt.* Ergò vt linteo & lintearius his *legibus* idem: (alio sensu quippe aliquando siue Linteo siue Lintearius pro linteæ vestis negotiatore, *l.2. infr. de excus. artif.* & in *Glossis* Lintearius ὀθονιοπώλης, & vetus Grammaticus linteo est mercator: quod cum *hoc titulo* nil commune habere potest, quo agitur de condicionalibus in vsum erogationum Principis lintea texentibus.) Neque quidquam discriminis video apud Glossarium Scriptorem, vbi hæc distinctè λινουργὸς *linteo*, λινυφος *linteator, linitextor*, quis enim λινουργὸς nisi *linitextor*, idémque *linteo*: Ita & iidem *linteo* seu *lintearius* & *linyphus* seu *linyphio*. Hinc adeò (quod quarto loco notandum) proximè cum Gynæciis λινυφεῖα apud Eusebium *lib. 2.* Sozom. *lib.1.c.8.* ὥστε καὶ ἡ γυναικεῖα, ἢ λινυφεῖα· ἐμβαλεῖν ἅπαντας καὶ ἆθλον ὑπομένειν κόπον καὶ σῖτον κομίζεσθαι τῷ ταμείῳ. Quomodo pariter *l.16. infr. ex corpore Gynaciariorum, vel Lintearorum seu Linysariorum.*

Et sanè tandem, vt ad primum argumentum redeam, non alia mens Valenti *hâc lege* est, quam vt in præsens & in futurum caueat, ne linteones seu Linysi, Scythopolitani, nominatim occulrentur: nam & de iisdem prior *legis* pars accipienda est, de quibus subductis è textrino Scythopolitano ad Valentem querelæ perlatæ fuerant: Cui enixè prouidere in animum induxit, quod linteones isti seu Lynisi vtilissimi forent *publico canoni*, vt *hac leg.* dicitur, vestium scil. (ad erogationem inquam vestium militarium) ἐργουργοῖς στρατιωτικῶν χλαμύδων. Ergo qui *initio legis* Linteones, iidem *fine legis* Linysi: voce Græca quæ vsitata Scythopoli vrbe Syriæ. Quare neque Cuiacium, neque alios audio distinguentes *linteones* à *linysis* & *lintearis*.

¶ Porrò hùc omninò pertinet, quod vetus Orbis descriptor sub Constantio Imp. de Scythopoli scribit duobus locis: *cap.17. de Syria, l.9. Tripolis & Scythopolis, & Biblus, & ipsa ciuitas in industria posita*; Scripserat ἐν ἐργασίᾳ, in *opificio* & *textrino*: Et rursum §. 12. singularia bona ciuitatum Syriæ prædicans. *In linteamina sunt hæ, Scitopolis, Ladicia, Biblus, Tirus, Beritus, quæ linteamen omni orbi terrarum emittunt, & sunt habundantia.* Ad quem locum iam hanc ipsam *legem* notaui.

¶ Quod de Kalendis Augustis *hâc l.* adiicitur, id iam discussum est ad *l.2. supr.*

¶ *De*

¶ *De* GYNÆCIARIORVM *vel* LINTEONVM *occultatoribus.*

IX. * Imppp. GRATIANVS, Valentinianus, & Theod. AAA. ad Eucherium."

QVI *Textrini*" nostri mancipia occultatione celauerit, ternis libris auri pro singulorum hominum suppressione plectatur. PP. Kartha. III. Kal. Mar. Post consulatum AuxonI & OlybrI. [380.]

NOTÆ.

* *L.6. Cod. Inst. eod. tit.*
" *Eucherius* hic proculdubio Proconsul Africæ erat, vt ex subscriptione colligo PP. Karthag."
" Dixi *supr.* ad *leg.* 6.

COMMENTARIVS.

IN GYNÆCIARII vel Linteonis occultatores iam Quinta hæc *hoc titul.* constitutio est: & hæc quidem Valentiniani Iunioris: Constantini quippe fuit de eo *lex* 2. *supr.* Valentis *lex* 6.7.8. *supr.* Hæc verò nominatim pertinet ad Gynæciarios & textrina Africæ, & quidem Karthagine: vt docet eius subscriptio *PP. Karthag.* Quarum mentio & in Notitia Imperij, *Procurator, Gynæcij Carthaginiensis Africa.* De quibus est & altera *hoc Codice* constitutio Honorij, vidsl. *lege* 24. *infr. de annona & trib.*

¶ *De* MONETARIO, *ne extranea ei nubat:* & *de* MONETARIA, *ne extraneus eam ducat.*

V. * Idem AAA. ad Hesperium P.P."

EDICIMVS, ne qua mulier splendidioris gradus" *Monetarij* adhærens consortio, decus natiuæ libertatis amittat. Quod si quam ab hac præceptione" statutum nostræ perennitatis abduxerit, ea, secundum" auctoritatem Senatusconsulti Claudiani", vel legitimâ admonita conuentione discedat, vel si consplexui monetarij putauerit inhærendum, non ambigat se & liberis præiudicaturam, & eius condicioni esse nectendam. Nihilominus" autem & eas, quæ ante legem nostram monetariis videntur" esse coniunctæ, placuit prædicto titulo conueniri; scientes, nisi interdicta coniunctione discesserint, mutasse se statum. ¶ Si qua verò originaria seu colona" possessionis alienæ ignaro domino, seu sciente, Monetario adsociabitur, hij" conuenti mox iuri agrorum debitas personas retrahere" festinent, vel de cetero sciant repetendi facultatem silentij sui conhibentiam" perdidisse. ¶ Sed vt Monetario nullam necti volumus, ita & Monetario" patre susceptas prohibemus extraneis copulari. Data Prid. Id. Mart. Aquil. Post consulatum AuxonI & OlybrI. [380.]

NOTÆ.

* *L.7. Cod. Iustin. eod. tit.* Concordat huic *lex* 3. *supr.*
" *Hesperius* PP. Italiæ scil. v. *Prosopogr.*
" Ingenua *leg.* 3. *supr.* splendore generis *dict. leg.* 3. cui *fine huius legis* : opponitur *originaria seu colona possessionis aliena.*
" Locus intricatus: Quid si ita restituendus duobus locis. *Quod si quam ab hac præsumptione statutum nostra perennitatis non abduxerit?*
" Absunt hæc, *secundum auctoritatem SC. Claudiani*, à C. Iust. propter *tit. de S.C. Claudiano soll.*
" De hoc SC. *Claudiano* fuit supra Titulus, *lib.* 4. *tit.* 9.
" Recidit hanc sententiam Τρι[illegible], velut huius temporis propiam.
" *Videntur*, pro, *sunt*, passim *hoc Cod.*
" *Colonaria*, Cod. Iust. de Colonis plenè *supr. Paratitlo de fugitiuis colonis.*
" Domini scil. Nota numeri enallagen: nisi quod hac voce comprehenduntur domini ignarus, & sciens;
" Ferri potest: meliùs tamen *conhibentia*. vt etiam Cod. Iust, *conniuentia.*
" Ex *Monetario*, Cod. Iust. Istud nostrum melius.

COMMEN

COMMENTARIVS.

MONETARIO Mulierem Extraneam sine splendidioris gradus, id est, *ingenuā*, siue originariam & colonam alieni iuris, iungi vetat *hāc l.* Valentin. Iun. vt & viceuersa monetarij filiam extraneo copulari: alioquin illas, ingenuam inquam mulierem, vel etiam colonam alienam, conditionem mariti sequi iubet: si prior inquam ex forma SC. Claudiani legitimè admonita & conuenta, trina videl. denunciatione, à complexu monetarij non discedat. Quod & ipsum de ingenua Gynæciario iuncta Valentinianus Sen. antea constituit *l. 3. sup.* vbi de trina hac denunciatione & SC. Claudiano plura: Item si posteriore casu dominus pariter conuentus & admonitus colonam suam non retraxerit. Et sic denunciationis seu protestationis vis & potestas notetur vt *h. l.* ita & *d. l. 3.*

¶ *De* BASTAGARIIS *in militiam non admittendis.*

XI. * Idem AAA. Trifolio Com. S.L."

ÆTERNAM fiximus legem, Ne vmquam *Bastagariis* militiam vel suam deferre liceat, vel aliam" subreptiuā "iNpetratione temptare. Et Tribuni", qui scientes huiusmodi milites ad" numerum" receperint, per singulos bastagarios singulas auri libras fisco cogantur inferre. Et super hoc dedimus literas" ad Inlustres Magistros vtriusque* militiæ. Dat. IX. Kalend. Aug. Heracleæ, Richomere, & Clearcho Coss. [384.]

NOTÆ.

* *L. 8. Cod. Iust. eod. tit*
" Tribuenda *Valentiniano. THEODOSIO & Arcadio.*
" *Trifolius* Comes S.L. sub Theodosio M. Eidem inscribitur hoc ipso Anno *lex 7. supr. de Palat. S.L.* & Anno prox. 385 *lex 8. & 9. eod. tit. de Palat. S.L.*
" Antequam eam impleuerint, hoc additum à *Triboniano.*
" Cætera resecauit Τριβ.
" *Tribuni* militum, de quibus *supr. lib. 7.*
" *Ad*, pro *in.*
" Tribuni sanè Numerorum quoque dicuntur *l. 23. de erogat.* Hic Numerum accipere possis & pro singulari Numero militari, & generaliter pro *in numerum militum recipi.*
" Militarem.
" Sic & *l. 9. sup. de metallis*: vbi v. quæ dixi.
" Equestris & Pedestris.

COMMENTARIVS.

BASTAGARIOS (de quibus iam *supr. l. 4.*) in sua semper conditione seu militia manere iubet *hac l.* Theodosius M. *Æternam*, inquit, *fiximus legem*, id est, perpetuam, generalem, rursum, *ne vmquam.* Quod cùm non attenderet Tribonianus, limitationem hanc, *antequam militiam suam impleuerint*, addendo *legi 8. Cod. eod. tit.* (quæ ex hac alioquin desumpta est) contradictioni sese manifestè implicuit. Hinc igitur apparet, inter alia plura Conditionalium genera, fuisse & Bastagarios.

¶ Porrò ad militiam, nominatim, *armatam*, Bastagarios transisse, & à Tribunis militum traductos, *hāc l.* testatur Theodosius Magnus: proculdubio, quia Bastagarij validi homines erant, & ad malitiam duritiémque militiæ facti, vt qui transnehendis oneribus fiscalibus, & itineribus emetiendis operam oauarent, robúrque exinde colligerent.

¶ Igitur à Tribunis militum eos in numeros recipi vetat Theodosius, pœna libræ auri Tribunis proposita: Eumque etiam in finem dedisse literas ait ad Magistros vtriusque militiæ, Equitum scil. & peditum, quo illi Tribunis imminerent. De Tribunis Numerorum, & Magistris vtriusque militiæ satis *lib. 7. supr.*

¶ *De* NAVI MVRILEGVLÆ *functioni obnoxia non vsurpanda.*

XII. *. Idem AAA. ad Principium P.P."

SI quis nauiculam" functioni *Muricis*, &" legendis conchyliis deputatam, ausus fuerit vsurpare, duarum librarum auri inlatione teneatur. Dat. VI. Kal. Octobr. Aquil. Arcad. A. I. & Bautone Coss. [385.]

NOTÆ.

NOTÆ

* L.9.Cod.Iust.eod.tit.
" *Principius* PP. sub Valentiniano Iun. & quidem Italiæ. Quamplurimæ porò huic *leges* hoc Anno 386. inscribuntur quas vide in *Prosopogr.*
" *Nauicula* vocem hanc mox expendo.
" Pro, *Siue*.

COMMENTARIVS.

NAVAM murilegulorum functioni muricis (quidam piscem quoque Iturgurio olim rectè hic intellexit) legendisque conchyliis, seu conchis purpuræ, destinatam vsurpanti, duarum librarum auri multam imponit *hâc leg.* Valentinianus Iunior. Scil. vt murilegulorum seu conchyliolegulorum variæ familiæ fuerunt, ita suæ quædam *nauiculæ* ad id deputatæ erant, ad legenda seu piscanda conchylia in vsus purpuræ Imperatoriæ: Et proculdubio, *Nauiculæ* ad id factæ, propriæque quibus ea piscatio facilè fieri poterat, vt inquam murex seu concha qui ἑρπυστὴς est inter repiatores pisces, qui ἀλὸς ναίουσιν ἐναύλους qui maris recessus habitant, è locis angustis, & petrosis vel arenosis extrahi posset: vt sanè purpura seu conchylium de eorum numero est: πολλαὶ μὲν ἐν πέτρῃσι, ταὶ δ' ἐν ψαμάθοισι νέμονται: vt scribit Oppianus ἁλιευτικῶν. 1. Qui etiam plura de eius captura *lib.5.* ἁλιευτικῶν, à v.598. vt & Plinius *lib... c...*

¶ Igitur Nauiculam huiusmodi vsurpare vetitum: non tantùm vt existimo ne purpuræ piscatio in vsus principis impediretur: verùm, & vel maximè, ne harum nauicularum ope priuati, purpuram sibi legerent priuatorum vsibus denegatam: de quo plenè ad *l.vlt.infr. h.t.*

Cæterùm (quod V. CL. Morellus *ad Dionem Chrysostomum* rectè notauit) *Nauiculas* has μικρὰ πλοῖα piscandæ purpuræ ἴσως κοτύλαις παρομοίας fuisse, scribit Scholiastes Dionis Chrysostomi *ad orat.7.* quæ inscribitur, Εὐβοϊκὸς; vnde & piscator purpuræ seu conchyliolegulus, κοτυλάειος: πορφυρεὺς, inquit, κοτυλαρίους; παρὰ τὸ ἐν μικροῖς πλοίοις, ἴσως κοτύλαις παρομοίοις, πορφυρεύειν: Purpuræ piscatores scaphis cymbalisve vsos tam pusillis vult, vt à *cotulis*, vasculis scil. mensuris liquidorum, parum differrent: quomodo & Hercules apud Aristoph. *in Nebul.* *Charontis* πλοῖον, volâ palmæ curuatæ ostensa, τυννουτονὶ festiuè nuncupat. Quare & hic *Nauiculam* propriè ideò dixit Valentinianus Iun.

¶ Porrò cùm hæc *lex* Valentiniani Ion. sit, & ad PP. Italiæ data sit, proculdubio ad *Sardiniam* ea pertinet, de cuius purpura & conchylio multa Suidas: nominatim in βάμμα Σαρδιανικόν.

¶ · *De* SERICIS *speciebus lotis inferendis in ærarium Principis.*

XIIII. * Imppp. ARCAD. Honor. & Theod. AAA. Filometari Com. S. L."

LOTAS in posterum serica" *Blatta* ac mataxæ" huiusmodi" species" inferri" præcipimus; viginti librarum auri condemnatione propositâ his qui scrinium Canonum tractant: prioribus etiam eiusdem" Officij, si statuta cælestia" à quoquam passi fuerint temerari. Dat. v. Kal. Iul. Constantinop. Arcad. A. VI. & Probo Coss. [406.]

NOTÆ.

* L.10. Cod.Iust.eod. tit.
" *Filometor* Comes S.L. sub Arcadio.
" *Serica blatta* C Iust. Malim hic *Sericas blatta ac mataxa*.
" *Metaxa* C. Iust. Ita *l.vlt.infr.metaxa*.
" An potius *cuiusmodi*, id est, qualecunque.
" *Species*, id est, vestes.
" *Ærario* nostro seu sacris Largitionibus, quarum Comiti hæc *lex* inscribitur.
" *Cuiuscunque*, Cod.Iust.
" *Cœlestia statuta*: ita *l.16. iuxta formam cælitùs datam*, de quo alibi semel fuse.

COMMENTARIVS.

SERICAS species, seu vestes, siue iam purpura tinctas, siue nondum tinctas, sacris Principis Largitionibus inferri, Lotas, iubet *hâc leg.* Arcadius Imp. Vbi multa notanda seu illustranda veniunt. Primum de *Blatta*. Blatta significat cruorem, grumum, seu bullam sanguinis concreti. In Glossis *Philoxeni*. *Blattela* (malim *blatea*) θρόμβος αἵματος τῶν κογχυλίων. Et post, *Blattia* θρόμβος αἵματος. Vnde & apud Festum *Blattiæ vel Blatteæ* propriè bullæ luti ex itineribus. Igitur *blatta* in genere, cruor & grumus sanguinis concreti; in specie verò conchylij vt ex *superiore* Glossarum *loco* liquet. Epiphanius *de lapidibus*, σάπφειρος πορφυρίζων ὡς βλάττιον ἔστιν πορφυροῦν τε μελαίνης τὸ εἶδος. Hinc etiam *blatta*, genus purpureum insecti cuiusdam: Paulus Diaconus in *Glossis: Blatta genus purpureum vermis*: & in *Glossis* Philoxeni & Cyrilli *Blatta* σίλφη. Hinc igitur serica blatta, *hac leg. & leg. 18. infrà*: quæ est sericum purpura fucatum seu tinctum; hinc *pallium blatteum* sericum & *blattea tunica*, id est, purpuræ apud Vopiscum *Aureliano*, & apud

Gregorium Turon *lib.* 2. *c.*38. & ſimpliciter *blattea* apud Caſſiodorum 1. *variar.* 2. & rutilæ blattæ, apud Sidonium *lib.* 9. *epiſt.* 13. Hinc funes blattâ & ſerico & cocco intorti, apud Lampid. *Heliogabal.* blatteus color, Iſidoro: blattifer Senatus, Sidonio *Carm lib.* 9. *ex vlt.* Sidonius rurſum *epithalam. Ruricij collata rubori Pallida blatta latet.* Item in *Panegyr. Maior. Pontus caſtoream, blattam Tyrus, æra Corinthus.* Hinc quod Suetonius ait *Neronem purpura coccóque funibus nexis piſcatum*: hoc Eutropius *blattis* dixit. Apud Venantium quoque Fortunatum non ſemel ea vox: apud Anaſtaſium ſæpè; *Crux, periclyſis veſtis ex blattia, vel de blattiâ.* Eodem ſenſu ſequiori Græciæ βλάτιον pro *veſte purpurea* apud Nicetam, Codinum, Cedrenum: Imò apud Actuarium quoque βλάτλιον βυζάντιον ὅτιν τ̃ ῥινὸς τ̃ πορφυρ̃ς blatta Byzantia eſt os ex naſo purpuræ.

Ergò ſerica blatta *hac leg.* & verſo nomine blatta ſerica, *l.* 18. *infr.* eſt ſericum purpura infectum: Cuius blattæ ſpecies etiam variæ fuerunt, prout ea intenſior ſeu clarior, vel preſſior erat: hinc *oxyblatta*, purpura intenſioris luminis, quæ hyancinthinæ opponitur, *leg.* 1. *Cod. quæ res ven.* Contra *Metaxa* eſt ſericum, purpurâ non infectum, vt diſcere licet ex *leg.* 18. *infr.* vbi Metaxæ huius fit quoque mentio; *quibus ſolemniter*, inquit, *artibus, quibus conſcius ac miniſtris metaxa ſtinguebatur.*

Metaxa eſt filum & ῥῆμα σηρ̃ quodcunque: Hinc & iam olim Lucillio apud Feſtum *metaxa lini*, pro filo ſeu funiculo lini. In gloſſis Philoxeni *mataxa* (nam ita quoque ſcriptum, vt *hac leg.*) σειρά. Hanc vocem retinent etiam Vaſcones Pyrenij & Hiſpani, *Madeia* vel *Madexa*, quod glomum fili ſignificat. Apud Actuarium & Nicolaum Myrepſum μέταξα ὠμὸ, *ſericum crudum*, hoc eſt bombycum vellus nondum euolutum. Et tamen apud Marcianum *l. vlt. §. ſpecies, ff. de publicanis.* diſtinguuntur hæc: *metaxa, veſtis ſerica, ſubſerica, attincta carbazea, nema ſericum*: *Metaxa* inquam, ibi ſeparatur à *nemate ſerico.* Vnde Cuiacius rectè putabat, metaxam eſſe rude ſericum & αὐτοφυὲς, nondum in fila deductum, & ideò à nemare ſerico ſeparatum *eâ lege* quod quidem verum eſt: Alioqui poſtea μέταξα dicta ſericum omne ſiue in fila non deductum, ſiue deductum, nondum tamen fucatum. Moſchopulus, σὴρ ὁ σκώληξ ὁ τὴν μέταξαν ἐργαζόμενος, ἀφ' ὧ σηρικὰ ἱμάτια τὰ μετάξατα. Zonaras *in Niceta* 2. ἐκ μετάξης ἐσθῆτας αὗται γὰρ αἱ σηρικαί. Suidas σηρικὴ, ἡ μέταξά ἐστιν ἐξ ἧς ἐνύφαιναν τὴν ἐσθῆτα ἐργάζονται, ἣν πάλαι μὲν Ἕλληνες Μηδικὴν ἐκάλουν, τὸ δὲ νῦν σηρικὴν ὀνομάζουσιν. Heſychios σῆρες ζῶα νήθοντα τὴν μετάξαν. Apud Menandrum *in Eclogis Legationum* ſæpè: veluti ὡς ἂν ἐκεῖσε ἀπιόντες οἱ Σογδαῖται ὤνιον παρέχοιντο τὴν μετάξαν τοῖς Μήδοις. Author quoque innominatus apud Suidam ὄντας οἱ Αἰθίοπας ὠνουμένους τὴν μετάξαν ἐξ Ἰνδῶν, &c. A Metaxa *metaxary*, id eſt, metaxæ negotiatores, *leg. vlt. Cod. de pignoribus.* Et Μεταξιατικὸν tributum quod pro metaxa ſoluebatur in diplomate Andronici Imper. apud *Phrazem. libro* 3. *capite* 24. Veſtis ipſa ſerica μεταξατὴ apud Balſamonem, *ad Concil.* 7. *can.* 16. & Anonymum de *Nuptiis Theſei* ὁ ζῶα μετάξη: in recentioribus Græcorum Imperatorum conſtitutionibus. Τὸ χρυσόβουλλον διὰ μετάξος ἐξίνας ἀπηώρητο.

Ex his iam apparet, duas ſericas ſpecies *hac leg.* indicari: vnam ſericam blattæ, alteram *metaxæ*: & 'verò' procul dubio ſic hîc legendum, *ſericas blatta ac mataxa ſpecies*: ac ſi dixiſſet, ſericas ſpecies ſiue blatteas, id eſt, purpura fucatas, ſiue metaxatas, id eſt, nondum fucatas. *Species*, id eſt, veſtes: quo ſenſu *ſpeciei* vox ſæpè *hoc Codice*, ac nominatim *leg. vltim. infr. titul. proximo de veſtibus oloueris*, & apud Ammianum Marcellinum *lib.* 14. *pag.* 25.

§ Nunc de ſententia *legis*. Iubet Arcadius deinceps ſpecies, ſeu veſtes ſericas, ſiue blatteas ſiue metaxatas, *lotas* inferri ſacris Largitionibus: *Lotas*, id eſt, elotas, mundas, puras. In vtriſque ſcilicet fœtor quidam: In blatteis, id eſt, purpureis ſeu conchylio tinctis; non tantum quod conchylij graue virus in fuco eſſet, vt diſertè Plinius loquitur *lib.* 9. *cap.* 37. id eſt, malè olerent. Caſſiodorus 1. *epiſtol.* 2. *Cùm ſex penè menſibus marina delicia à vitali fuerint vigore ſeparata, ſagacibus naribus neſciunt eſſe grauiſſima*; verùm etiam ex Phyſicis καὶ χυμικοῖς, quæ ſub nomine *Democriti* conſcripta, liquet: vbi de tingendis purpuris: cuius verba protulit Salmaſius *de pallio, pagin.* 142. *titul.* In metaxatis quoque veſtibus ſuus quidam fœtor erat, quem elui proinde voluit Arcadius *hac leg.* antequam inferrentur ſacris largitionibus, vbi condebantur, vſque quo in vſus Principis expromeretur.

§ Ergo & ex hâc quoque lege liquet probatas ſpecies ac nominatim purpuram, antequam in theſaurum Ærarij Principis inferrentur: quod vtique muneris fuit olim Procuratoris ærarij, vt docet Lampridius *in Diadu*: Comitis S. L. *hac ætate* cui *lex* hæc inſcribitur: ſub quo Theſauri Principis fuêre, in quibus & veſtes. Lampridius *Alexandro Seuero. In Theſauris veſtem nunquam niſi annum eſſe paſſus eſt, eámque ſtatim expendi iuſſit.*

Quo loco *Theſaurorum* appellatio non ſignificat ſpectatim locum in quo veſtis ſacra & priuata Principis recondebatur: verùm generaliter Theſauros Principis, in quibus quicquid tandem quod ad S. L. pertinebat, referebatur. Neque alio ſenſu *leg.* 14. *Cod. de Murilegulis* accipiendi ſunt *Præpoſiti Theſaurorum* quorum etiam mentio in *Notitiâ Imperij*: non aliò, *Comes Theſaurorum.* Falluntur enim qui hos *Theſauros* & *Præpoſitos* & *Comites Theſaurorum* ad veſtium theſauros reſtringunt. Ab hoc ærario & veſtium theſauro, diuerſum eſt *veſtiarium*, quod erat ſpeciatim locus in quo veſtes in vſus Principis reconditæ erant: quo ſenſu Vopiſcus *Aureliano: Veſtem holoſericam neque ipſe in veſtiario ſuo habuit.* Moſchopulus βεστιάριον κυρίως ἐν ᾧ τὰ βασιλικὰ ἐνδύματα φυλάττονται: de quo plenè Meurſius in βεστιάριον. Huic præerat Comes veſtiarij: de quo in *Notitia Imperij*; item *Magiſter lineæ veſtis & priuatæ.*

§ Sanctionem porrò ſeu multam viginti librarum auri, addit *hâc lege* Arcadius, ſi id quod diximus factum non fuerit, ſcrinio Canonum, & prioribus eiuſdem Officij. Huius *ſcrinij Canonum* fit curſum mentio *leg. vltim. infrà*, & *leg.* 7. *ſupr. de Palat. S. L.* quod ſub Comite S. L. fuit, vt ex *huius* & *duarum illarum ll.* Inſcriptione apparet. De quo etiam exertè *Notitia Imperij*: tùm Orientis tum Occidentis *ſub diſpoſitione Comitis S. L. Officium*

cium Primicerium totius officij, Primicerium scrinij Canonum, Primicerium scrinij Tabulariorum. Serinium *hoc canonum, erat ratiocinium* canonicarum illationum quæ inferebantur, in Sacras Largitiones. Inter cæteras verò illationes erat vestium illatio: ex baphiis (quæ sub Comite S. L. erant) sericarum, blattearum. Quare & *dict. leg. vltima infrà*: iubetur per certum tempus septimus de scrinio Canonum, quintus de scrinio Tabulariorum *ad baphia* Phœnices mitti à Comite S. L. vt fraus omnis in auertenda purpura prohibeatur eorum solertia.

¶ *De* MVRILEGVLIS *è quacumque dignitate vel militia, vt eorum* BONIS *retrahendis.*

XIV. * Imp. THEODOS. A. & Valentinianus Cæs. Maximino Com. S. L."

MVRILEGVLI, qui relicto adque despecto propriæ condicionis officio, vetitis se infulis" *dignitatum,* & cingulis penitus denegatis, munisse dicuntur, ad propriæ artis & origini, vincla" reuocentur. Ab illis autem qui *rebus* eorum videntur" inhiasse, quos in sua origine permanere & sollemnibus ministeriis inseruire manifestum est, omnia quæcumque constiterit ex quocumque titulo possessa, antiquis possessoribus restituantur. Quòd si alienigenæ detentatores oneribus condicionis externæ maluerint subiacere, quàm restituere facultates; & futura deinceps agnoscant" munia sibi esse subeunda, & de præterito, si quæ ipsis possidentibus reliqua" colliguntur, à semetipsis sciant sine aliqua excusatione soluenda. Dat. XVII. Kal. Nou. Constantinop. Victore CONS. [424.]

NOTÆ.

* *L. 11. Cod. Iust. eod. tit.* Fortè iungenda huic, *lex vlt. infr. de vestib. olou.* quod temerè non asser.o.
" *Maximinus* Comes S. L. sub Theodosio Iun. Eidem inscribitur hoc ipso Anno *lex vltima suprà de Metallis*: *lex 3. infr. de conlat. aeris*: & Anno proximo *lex 15 prox. infr. & d. l. vlt. de vestib. olouerit.*
" *Infula* dignitatum: *v. Gloss.*
" *Vincla* pro *vincula*, vt etiam editum *C. Iust.*
" *Videntur* inhiasse id est, inhiarunt, *v. Gloss. Theod.*
" *Agnoscant*, pro cognoscant.
" *Reliqua* præteriti temporis. λοιπάδες. *v. Gloss.*

COMMENTARIVS.

MVRILEGVLI (de quibus affatim *in Paratitlo & l. 15. 12. supr.* & de quibus prætereà *quatuor sequent. legib.*) eorúmque res huic arti seu ministerio originis seu conditionis iure perpernò addicta fuêre, vnà cum rebus suis. Quare *hac* Theodosij Iun. *l.* duo definiuntur. Primum ipsos ab hac conditione liberari non posse vllius dignitatis impetratæ obtentu. Quod & ipsum commune fuit cæteris Conditionalibus, de quibus *hoc tit.* (Quanquam substituto alio idoneo posteà liberari potuisse ostendet *lex 16. infrà*) Secundò, res ab his in alienigenas extraneos translatas his rursum restituendas (hic enim huius loci sensus est, quem Glossa & Cuiacius minùs assecutus est) si restituere nolint ad murilegulorum conditionem deuocandos, sic quidem vt etiam præteriti temporis reliqua soluere cogantur, si quæ murileguli contraxerint, id est, si reliquari fuerint in canone conchyliorum seu muricum fisco persoluendorum.

¶ *De* MVRILEGVLA, *& liberis ex ea & extraneo susceptis.*

XV. * Idem A. & Cæs. Maximino Com. S. L."

HI qui ex filiabus *Murilegulorum* & alienæ originis patribus sunt vel fuerint procreati, iura maternæ condicionis agnoscant. Dat. IX, Kalend. Iun. Theod. A. XI. & Valentiniano Cæs. Coss. [425.]

NOTÆ.

* *L. 12. Cod. Iust. eod. tit.* Hinc *l. 9.* suam indicat Theodosius *l. 17. infr.*
" *Maximinus* Comes S. L. sub Theodosio Iun. eidem inscribitur *lex 14. prox. sup.* vbi dixi.

COMMENTARIVS.

MVRILEGVLI seu conchylioleguli (vt habetur *l.17. infr.* qua hæc lex confirmatur) filiam alienæ seu alterius conditionis vir ingenuus vxorem ducere olim non poterat, vt docet *lex 5.* Atenim hâc tẽpestate potuit:ea tamen conditione, vt ex hoc connubio nati, maternam conditionem sequerentur, & murileguli essent. Et sic hâc quoque parte, partus ventrem sequitur, vt fermè in impari coniugio adsolet. Cæterùm hanc *legem* suam Theodosius Iun. biennio post confirmat simul & explicat *l.17. infr.* vbi definit eam in futurum tantum locum esse.

¶ *De* PRINCIPIS *beneficio : quibusque conditionibus ij de quibus agitur hoc titulo à conditione sua liberari possint.*

XVI. * Impp. THEOD. & Valentinianus AA. Acacio Com. S.L."

SI quis ex corpore *Gynæciariorum*, vel *Lineariorum*, siue *Lynifariorum*", *Monetariorum* ac *Murilegulorum*, vel aliorum similium ad diuinas largitiones nexu sanguinis pertinentium, voluerint posthac de suo collegio liberari, non quoscumque nec facile in locum proprium, freti dexteræ" Triumphalis" absolutione, substituant, sed eos quos omnibus idoneos modis, sub ipsis quodammodo Amplissimæ Tuæ" Sedis obtutibus adprobarint: Ita tamen, vt is qui ab huiusmodi condicione, iuxta formam cælitùs" datam, beneficio Principali fuerit absolutus, vniuersam generis sui prosapiam in functionem" memorati corporis permanentem cum omnibus eius" qui absoluitur rebus obnoxiam largitionibus sacris futuram esse non dubitet. Dat. VII. Kal. Mar. Constantinop. DD. NN. Theod. XII. & Valentiniano II. AA. Coss. [426.]

NOTÆ.

* *L.13. Cod. Iust. eod. tit.*
" *Acacius* Comes S.L. sub Theodosio Iun. Eidem inscribuntur hoc ipso Anno 426. duæ aliæ *leges*: putà *lex vlt. supr. de prox. sacr. Scrin.*
ж. *Linyfariorum*: vt *l.8. Linyfos.*
" *Nec facile*, id est, nec promiscuè.
" Imperatoriæ: similiter.
" Comitis S. L. sub quo erant superiores omnes. *l. pen. infr. de annonis ciuicis.*
" *Cælitus* data forma, idest, à Principe: sic cœlestia statuta, *l.13. supr.* En quò fastus Imperatorum hâc tempestate processit? de quo semel in *Imperatore Romano.*
" Pro *in functione*, vt *Cod. Iust.*
" *Suis.*

COMMENTARIVS.

GYNÆCIARIOS, LINTEARIOS seu LINYFARIOS, MONETARIOS, MVRILEGVLOS, cæterósque similes (veluti Bastagarios) sacris Largitionibus nexu sanguinis seu originis iure seruientes (de quibus sigillatim *supr.* dictum fuit) à collegio suo seu conditione sua antea recedere seu liberari non potuisse ostendit *lex 1. 11. 14. supr.* Atenim hâc tempestate liberari potuisse beneficio Principis substituto alio in locum suum hæc *lex* docet: Cui *substitutioni* has tres *leges* nunc ponit *hâc leg.* Theodosius Iun. 1. Vt *idonei* omninò substituantur, non quicunque, *non facile*, idest, non promiscuè. 2. Sub obtutibus fermè Comitis S.L. sub cuius dispositione hi omnes fuêre, quod vt de singulis complures è superioribus *leges* docuerunt, ita de omnibus ἀθρόως hæc *lex* egregiè docet, iuxta *Notitiam Imperij*, cuius verba iam in ingressu *huius tituli* protuli. 3. Vt prosapiam suam seu liberos suos in functione eiusdem corporis relinquere teneatur cum omnibus rebus suis. Similis substitutionis exempla alibi plura occurrunt.

¶ *De* MVRILEGVLA *& liberis ex ea & extraneo susceptis.*

XVII. * Idem AA. Valerio Com. S.L."

PLACET, si *Conchyliolegulorum*" filiæ condicionis" alienæ nupserint viris, qui ex ipsis fuerint procreati, ab eo tempore nexum maternæ adscribtionis agnoscant, ex quo promulgatam super hoc cognouerint Legem †. ¶ De his verò quo ante eam natos esse constiterit, huiusmodi forma seruetur, vt siue conchyliolegulorum, seu adscribtorum progenies fuerit colonorum, paternam tantùm conditionem sequantur: Si qui verò post Legem aut patre conchyliolegulo geniti

niti probabuntur, aut matre, memoratæ adſcribtioni obnoxios ſe eſſe non ambigant. Dat. x. Kal. April. Conſtp. Hierio & Ardabure Coss. [427.]

NOTÆ.

* Abeſt potiſſima *huius legis* pars à *Cod. Iuſtin.* vtpote quæ temporaria ſit & in quem vltima tantùm ſententia relata in *L.* 15. *eodem titulo.*
" *Valerius* Comes S.L. ſub Theodoſio Iun. v. *Proſopogr.*
" Seu *Murilegulorum*, *l.* 11. *ſupr.* quam hæc *lex* indicat.
" *Originis alienæ*, *d.l.* 15. *ſupr.*
† *Legem* 15. *ſup.* intell. git.

COMMENTARIVS.

MVRILEGVLI filiam hactenùs ducere alienæ conditionis viro permiſſum fuit à Theodoſio Iuniore ante biennium *leg.* 16. *ſupr.* vt ex ea nati matris conditionem ſe- querentur. Id verò *hac leg.* tantum accipiendum ſtatuit, de ſuſceptis poſt eam *leg.* non verò vim eius *leg.* retrò agendam.

¶ De PVRPVRÆ *nundinis prohibendis.*

XVIII. * Idem AA. Apollonio Com. S. L."

QVONIAM trecentas penè libras *Blattæ* ſericæ" clandeſtinâ fucatione", non ſine læſæ Maieſtatis crimine coloratas, & adæratum" conchylij" non minimum pondus patefactum eſt, quæſtione prodente, quibus ſollemniter artibus, quibus conſciis, ac miniſtris metaxa" tinguebatur, cùm priuata & fiſcalis æqualiter publico murice tinguebatur, Purpuræ * nundinas, licet innumeris ſint Conſtitutionibus prohibitæ, recenti quoque interminatione vetamus; &", diſpoſitione Inluſtris memoriæ Syneſij reuocata quæ perperàm infirmata eſt ab Inluſtri" memoriæ Aniſio, à quo ſubreptum nobis eſt veritate celatâ) ſeptimum de ſcrinio Canonum", quintum de ſcrinio Tabulariorum ad Baſia Fenicis per certum tempus mitti præcipimus, vt fraus omnis eorum prohibeatur ſollertia, timentium, ne quæſitis multo" ſudore ſtipendiis careant, etiam viginti librarum auri condemnatione" propoſitâ. Dat. VIII. Id. Mar. Conſtp. Iſidoro & Senatore Coss. [436.]

NOTÆ.

" Hiſtorica hæc præfatio vſque ad *purpuræ nundinas* abeſt à *Cod. Iuſt.*
" *Apollonius* Comes S.L. ſub Theodoſio Iun. Forte hic, ad quem extat Theodoreti *ep.* 73. & 103. vid. *Proſopogr.*
" De *Blatta* ſerica dictum plenè ad *l.* 13. *ſupr.*
Ad priuatos pertinentis: itaque & mox *infr. metaxa priuata* &c.
" *Fucationis* vox hæc in re propria. Ita & *Fucanda* vel *diſtrahenda purpura*: l. 1. *Cod. quæ res vendi* & *l.* 3. *Cod. de veſtib. holoueris*, vellera adulterino colore fucata in ſpeciem muricis ſacri inungere non permittimus; nec tinctum cum Rhodino prius ſerico alio poſtea colore fucari. Miniſtri fucandæ purpuræ Ammiano *lib.* 14. *p.* 25. Auſonius Panegyrico, *Prætextam meam purpura tua luce fucatam.* Virg. 4. Georgic.

Vellera lucebant saturo fucata colore.

" *Colorari* fucatione.
" *Adæratum* id eſt, ære æſtimatum, ſeu pecunia contrauenditum; id enim eſt *adærare*, vid. *Gloſſ. Theod.*
" De *Conchylio* iam ad *l.* 5. *ſupr.*
" De *Metaxa* dictum ad *l.* 13. *ſupr.*
* *Lex vet. Cod Iuſt. de veſtib. holoueris* hinc deſumpta eſt, reſecatis ſuperioribus omnibus Hiſtoricis: vt & in ſequentibus quæ eius generis ſunt.
" *v. Inluſtris.*
" Et *ideò ſeptimum* &c. Ita *C. Iuſt.* reſecatis vt dixi intermediis ceu Hiſtoricis.
" *Septimum de ſcrinio exceptorum, ſextum de ſcrinio canonum* &c. Ita *Iuſt.*
" Dixi ad *l.* 13. *ſupr.*
" *Longo*, C. Iuſt. *d.l. vlt.*
" *Condemnatio*, pro multa; vid. *Gloſſ. Theod.*

COMMENTARIVS.

PVRPVRÆ *Nundinas* veteribus & innumeris iam conſtitutionibus prohibitas (è quarum numero eſt quoque *lex* 1. *Cod. Iuſtinian. quæ res venire:*) hac turſum *leg.* Theodoſius Iun. prohibet; *Nundinas*, inquam, id eſt, vt ne publico muriee metaxa aliena coloretur in baphiis Principis: item vt ne conchylium quod ad fiſcum pertinet, adæretur ſeu vendatur. Id enim *nundinarum* purpuræ appellatione hic indicatur, vt prætatio Hiſtorica *huius leg.* indicat: *Nundinæ*, ſeu *nundinatio*, de qualibet rei & quidem publicæ conuerſatione & commercio, πραγματεία: de quo in *Gloſſ. Theodoſ.* plura ac maximè de lucro omni defœdo, quod capitur occa-

ſione

ſione rei publicæ: v. *l.* 50. *ſupr. de cohortalib. l.* 3. *ſupr. de exhib. reis*: & *l.* 5. *ſupr. de iis quæ adm.* vnde & *nundinatio* κυρίως μὲν τὸ λαμβανόμενον πρὸς ἐμπορίας, ἐνίοτε δὲ καθόλου τὸ κέρδος, in *Gloſſ. Nomico Sirmondi*. Simili ſignificatu *nundinationis* vox apud Amm. Marcellinum *lib.* 28. *p.* 385. vt & *l. vlt. infr. de his qui cum diſpenſatore.*

¶ Ergo purpuræ fiſcalis nundinas vetat *hâc leg.* Theodoſius Iun. metaxam, inquam, alienam, ſeu ſericum alienum in baphiis Principis ex purpura fiſcali colorari: & conchylium ſeu purpuram exinde diſtrahi ſeu vendi. Quod vtrumque cùm factum alicubi, in baſiis, inquam, Phœnices hoc tempore fuiſſet, Theodoſio *huius leg.* ſanciendæ occaſionem præbuit.

¶ Vbi notandum quod ait, factum id *non ſine læſæ Maieſtatis crimine*. Purpuræ ſcilicet ſpecies, eiuſque vſus ſoli Principi dicatus erat ceù Maieſtatis Principalis παράσημον, Principéſque adeò ἁλουργοφόροι fuêre: eaque ſæpè calumniandi ſeges, maieſtatiſque inde crimen, ſi priuatus eam vſurparet: de quo ad *leg. vlt. infrà titul. prox. de veſtibus oloueris.*

¶ Ergo ne id portò fieret, & vt fraus omnis prohiberetur, ſeptimum de ſcrinio Canonum (de quo dixi ad *legem* 13. *ſupr.*) quintum de ſcrinio Tabulariorum ad Baſia Fenicis per certum tempus mitti, à Comite ſcilicet Sacr. Largition. iubet, vt fraus omnis, eorum ſolertiâ prohiberetur.

¶ Ad *Baſia Fenicis* inquam, nam de his in ſpecie *huius legis* agebatur: eaque præcipua baphia fuêre in Oriente: quò etiam pertinet *lex* 9. *infrà de luſtrali collat.* Vnde & Syneſio *de regno p.* 18. φοινικοβαφὴς χιτὼν, pro veſte purpureâ. De Tyriâ purpura & fiſcatione conchylij, textrinóque ſeu Gynæcio purpureo, eiúſque purpuræ nobilitate obuia ſunt teſtimonia. Inter alios, & vt omittam Poëtas, Strabo *lib.* 16. *pagin.* 521. Plinius *libr.* 5. *capit.* 19. & *lib.* 35. *capit.* 6. Clemens Alexandrinus *lib.* 2. *pædagogi.* Euſebius *lib.* 7. *capite vltim.* Ammianus Marcellinus *lib.* 14. *pag.* 20. & 25. (vbi etiam agitur de miniſtro fucandæ purpuræ torto ſeu quæſtioni ſuppoſito, pariter vt in ſpecie *huius legis*:) vetus item Periegetes ſub Conſtantio, quem edidi, *capit.* 17. Sydonius in *panegyrico Maioriani*: Caſſiodorus, *variar.* 2. His omnibus adde Libanium *epiſtol. ad Andronicum* 190. vbi Phœnices decora commemorans, inter alia. καὶ ἀφ' ἧς ἡ βαφὴ, ἣν μηνῦσαι φασὶ τὸ πρῶτον τύχῃ τινὶ δι' ἀκυνδς, ὡς ἂν εἰδότος ἂν ὑφαίνειν.

¶ Et ita quidem Theodoſius *hac lege*: iuxta diſpoſitionem ſeu ordinationem Syneſij olim Comitis S. L. quam Anſius Comes S. L. infirmari fecerat à Theodoſio, cui ſubreptum ab eo fuerat veritate celatâ.

¶ *Syneſius* verò hic ille eſt, cui Ann. 412. inſcribitur *lex* 10. *ſuprà de Curioſis*: vbi pariter ſtatuit hic idem Theodoſius Iunior, Curioſos, non à Magiſtro officiorum mittendos per diuerſas regiones, prouincias, litora, portus, loca alia, ad ſpeculandum, ne *Imperiales ſpecies*, (in quibus *purpura*) auferantur, verùm ab ipſo Comite S. L. Quod *huic legi* vicinum eſt. Eiuſdem Syneſij Comitis S. L. meminit & *Faſtorum Siculorum* ſeu *Chronici Alexand.* Auctor in Anno 407. ὑπάτευσαν, inquit, κόμιτες οἱ δύο στρατηλάται Οὐαρανᾶς καὶ Ἀρσάκιος, καὶ Συνέσιος ὁ Κόμης τῶν λαργιτιώνων: Malè enim in vtraque iſtius *Chronici* editione particula καὶ inſerta: καὶ Συνέσιος καὶ ὁ Κόμης; poſtremum enim καὶ tollendum eſt. Hic idem ille videtur Syneſij Epiſcopi Cyrenes frater: ad quem ipſe ſcribit *epiſtol.* 18. & 35. ex quibus de eius dignitate, Comitiua ſcilicet S. L. coniecturam facere licet. Et hæc de Syneſio.

¶ *Anyſio* verò Comiti S.L. cuius *hac leg.* mentio fit, inſcribitur quoque Ann. 416. *lex* 21. *ſuprà de Palatinis S. L.* & Ann. 419. *lex* 22. *dict. titul.*

DE

DE VESTIBVS OLOVERIS ET AVRATIS.

TITVLVS XXI.

XI. COD. IVST. IX.

Vbi additum, *& de tinctione Sacri muricis*: relatâ in eum titulum, *lege vlt. superioris tituli*, quæ de eo ex parte est.

¶ *De* PARAGAVDIS *auratis vetitis: Valentis* lex.

I. * Impp. Valentinianus, & VALENS AA. Archelao Com. S. L.

AVRATAS, ac sericas paragaudas auro intextas, tam viriles" quàm mulie-bres, priuatis vsibus contexere conficeréque prohibemus, sed" Gynæc.s" tantùm nostris fieri præcipimus. Dat. v." Non. Iul. Nebiodumi". Acc. XV. Kal. August. Marcianop." Valentiniano NP. P. & Victore Coss.

NOTÆ.

* *L. 1. Cod. Iust. eod. tit.* Iungendæ huic videntur *lex 2. supr. de fisci debitoribus, & lex 7. Cod. de vectigalibus*, in quibus Comes Or. dicitur.

" *Archelaus* Comes S. L. sub Valente Imp. cui inscribitur hoc ipso Anno *l. 7. supr. de falsa moneta*.

" *Viriles*: ita Teis⊕, subductis his, *tam, quàm muliebres*: de quo mox.

" *Et à Gynæciariis*, ita C. Iust.

" *in Gynæceis*: de quibus *tit. superiore*.

" III. *d. l. 2. supr. de fisci debitor.*

" *N. Nouiodunì*: vbi tùm Valens erat: qui inde tertio hoc belli Gothici Anno perrupto Barbarico Gothos aggressus, Athanaricum Iudicem in fugam coëgit, Ammiano Marcellino teste *lib. 27. p. 365*. Ibidem data, biduo post, nisi idem dies reponendus, *dicta lex 2. supr. de fisci debitor.*

" *Marcianopoli* in Mysia constitutus hoc tempore Comes S. L. vbi eum reliquerat Valens aduersus Gothos profectus: Marcianopoli quippe Valens hac Gothici belli tempestate constitit, vt docent complures leges An. 367. putà *lex 1. infr. de Curialis*: *l. 3. infr. de equorum collat.* An. 368. *lex 2. supr. de Tironibus*: *lex 2. supr. de milit. veste*: *l. 4. supr. de murilegulis*: hoc ipso Anno 369. *lex 7. supr. de falsa mon.* quæ huic eidem Archelao Comiti S. L. inscribitur: *lex 25. de erog. mil. ann.* Quò tandem Valens hoc Anno postea Athanarico Iudice fugato cum omnibus suis ad hyemem agendam rediit, vt in illis tractibus habilem: teste Ammiano Marcellino *lib. 27. p. 365. 366.* & docet quoque *lex 11. supr. de petitionibus*.

¶ *De* PARAGAVDIIS *auratis vestibus vetitis Theodosij M.* lex.

II. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & THEODOS. AAA. Floro P. P."

NEMO" auratas habeat, aut in tunicis, aut in lineis, paragaudas": Non enim leui animaduersione plectetur, quisquis vetito se & indebito non abdicarit indutu". Dat. III. Kal. April. Constantinop. Antonio & Syagrio Coss. [382.]

NOTÆ

* *L. 1. Cod. eod. tit.*

" *Florus* PP. sub Theodosio M. & quidem Orientis. v. *Prosopogr.*

" *Nemo vir* ita Cod. Iust. de quo mox.

Nisi

" *Niſi hi tantummodo, quibus hoc propter Imperiale Miniſterium conceſſum eſt* : Hæc exceptio addita *Cod. Iuſtin.* de quo mox. " *Indutu*, id eſt, veſte, amictu : in Cod. Iuſt *indumento*.

COMMENTARIVS.

DE PARAGAVDIS & PARAGAVDIIS veſtibus, ſunt hæ duæ conſtitutiones : Prior quidem Valentis Imp. poſterior verò Theodoſij M. & ſic per Orientem vtraque. De *Paragaudis* iſtis hæc diſcimus ex his duab. *legib.* Primò, *Paragaudas* fuiſſe acceſſionem alterius veſtis: *Nemo auratas*, inquit, Theodoſ. *habeat : aut IN tunicis, aut in lineis paragaudas*. Neque etiam alio ſenſu *l.* 1. *paragaudarum* vox accipienda eſt. Ab his verò paragaudis, veſtes ipſæ, paragaudis ornatæ, *Paragauda* dictæ, ſex aliis locis : Quos hic ſub vnum ſemel obtutum proponere iuuat. Valerianus Imp. primus apud Vopiſcum, *in vita Probi*, in epiſtola ad Præfectum Prætorio, de Probi (qui poſtea Imp. fuit) Tribuni Salario. *Huic igitur dari iubebis quoniam mediocris fortunæ eſt, vt eius dignitas incrementis iuuetur, Tunicas ruſſulas duas, pallia Gallica duo fibulata, interulas paragaudias duas.* Gallienus Imp. in epiſtola de Claudio qui poſteà Imperator fuit, inter alia dona quæ ſe ad eum miſiſſe memorat. *Veſtes*, inquit, *diuerſas xvi. Albam ſubſericam, paragaudem triuncem vnam ; Zonchas de noſtris Parthicas paria tria*, apud Pollionem *in vita Claudij, in fine*. Vopiſcus inde *in Aureliano pag.* 214. *Vidimus proximè Conſulatum Furij Placidi, tamo ambitu in Circo aditum : cùm darentur tunicæ ſubſericæ, Lineæ paragaudæ.* Et rurſum *pag.* 224. *Paragaudas veſtes ipſe primus militibus dedit, cùm ante nonniſi rectas purpureas accepiſſent, & quidem aliis monolores, aliis dilores, trilores aliis, & vſque ad Pentelores, quales hodie lineæ ſunt.* Heſychius [illegible] Author Chron. Alexand. [illegible] Ergo in vniuerſum non plura quàm octo hæc teſtimonia de *Paragaudis* his ſiue inſtitis ſiue veſtibus occurrunt. Ergo paragauda veſtis, differt à paragauda, quæ acceſſio veſtis fuit. Sed quodnam acceſſionis genus id erat ? Ac primò quarumnam Veſtium ? Tunicarum nempe & Linearum ; *Nemo*, inquit, l. 2. *auratas habeat aut in tunicis aut in lineis paragaudas* Linearum paragaudarum quoque meminit nominatim Vopiſcus *Aureliano* ſuperiore loco, cùm *darentur tunicæ ſubſericæ, lineæ paragaudæ*: Ex quo tamen loco non rectè conjicitur, quòd ætate Vopiſci, & ſic Conſtantij lineæ paragaudæ ſolæ in vſu eſſent : quia Vopiſci ſenſus eſt, datas tum in munere lineas paragaudas ; Cum nihilominus tamen ſericæ quoque paragaudæ in vſu aliquo eſſent. Luxus ſcil. eò ſubſericæ, ſed non tunicæ paragaudæ. Meminit earundum idem & altero illo loco, linearum harum paragaudarum : *Paragaudas veſtes ipſe primus militibus dedit, &c. & quidem aliis monolores, aliis dilores, trilores aliis, & vſque ad pentelores, quales hodie Lineæ ſunt.* Ex quo loco apparet, de luxu Conſtantiani ſæculi, quo lineæ paragaudæ, pentelores fermè erant. Sanè Ammianus quoque Marcellinus teſtis, *lib.* 22. *p.* 224. ſub Conſtantio, vſus abundantes ſerici & textiles artes auctas fuiſſe. Eodem, ad lineas, inquam, paragaudas, pertinet Vopiſci locus ille *interulas paragaudias duas : interula* enim linteæ fuerunt. Ex hac interim *tunicarum & linearum* oppoſitione diſcere licet tunicas fuiſſe non lineas. Fuêre ſcil. tunicæ holoſericæ, ſubſericæ, vel ſericæ : vnde & altero illo Vopiſci loco opponuntur *tunicæ ſubſericæ, & lineæ paragaudæ.*

¶ Sed qualenam occaſionis genus iſtud fuit paragauda ? Certè in duplici eæ genere fuerunt, vel Auratæ, in totum ſcil. *l.* 1. *&* 2. vel ſaltem ſericæ auro intextæ : *Auratas, ac ſericas paragaudas auro intextas*, ait *lex* 1. Fuit ſc. paragauda inſtitæ genus, ſeu lori ſpecies quædam : *lorum* eſt ſegmenti genus, faſciæ, vittæ, quod veſti accedit, adſuitur vel alteritur, & quidem Phrygio opere : vnde quod *Phrygium* habet Latinus contextus Donationis Conſtantinianæ, vertit Balſamo λῶρον. Paragauda igitur ſimiliter lorum, ſeu ſegmentum Parthico opere de quo mox. Porrò huiuſmodi paragaudæ ſeu lora veſtibus circumtexta fuêre ; modò ſingula, vnde *monolores paragaudæ*, modò plura vnde *dilores, trilores, pentelores.*

¶ De harum vſu quoque videndum vt ita plenius adhuc liqueat, quidnam eæ fuerunt & cur *hac l. & prox.* prohibeantur. Primum igitur liquet ex Valeriani epiſtola apud Vopiſcum *in Probo* (quæ antiquiſſima eius vt dixi mentio occurrit) datas ſalarij loco inter cætera interulas duas paragaudias, Probo adhuc imberbi Tribuno facto : *Quoniam mediocris fortunæ erat & vt eius dignitas incrementis iuuaretur.* Dedit pariter Gallienus Claudio, qui militibus præerat, inter alia dona & quidem inter alias veſtes *albam ſubſericam paragaudam triuncem vnam* : Dedit Aurelianus primus paragaudias veſtes militibus, cum ante non niſi veſtes rectas purpureas accepiſſent. Tandem datas aurigis Circenſibus Conſtantij Imper. tempeſtate docet Vopiſcus *Aureliano* tunicas ſubſericas, & lineas paragaudas, quod inter luxuriæ argumenta deputat Vopiſcus.

Ergo paragaudæ veſtes, id eſt, paragaudis auratis vel ſericis auro intextis ornatæ, oſtenſionali ſic vt dicam hominum generi in vſu propriéque vt videtur, fuêre : Militibus videlicet Tribunis, Aurigis, Circenſibus: Adde & mulieribus quod *lex* 1. docet. Ita quidem, vt magnæ luxuriæ id haberetur : & verò maioris, *ſubſericæ paragaudæ*, quàm *lineæ paragaudæ*.

¶ Vtræque igitur, vt harum ad Legum ſententiam veniamus, *his duabus legibus* Valentis & Theodoſij M. prohibentur ; & quidem *l.* 1. iuxta, in *mulieribus* ac viris, cùm tamen indulgendæ ſaltem *fœminis* viderentur, oſtenſionali generi, *cætera* ergo, cui ad cultum fermè plura licent. Scilicet ſub Conſtantio proximè paragaudarum harum vſus fœdum patrimoniorum exitium fuiſſe ex Vopiſco apparet : Itaque à Valente mox prohibitæ, deinceps & à Theodoſio : cùm aliqui adhuc paragaudarum vſum ſibi tùm vindicarent : Quare peremptoria *lege* omnibus paragaudarum vſum interdicendum putauit : *Nemo*, inquit, *lex* 2. *habeat paragaudas*, & lex 1. *tàm viriles quam muliebres.* Et Iuſtinianus tamen ſua ætate mulieribus paragaudarum vſum conceſſit : ideò cùm Triboniano *hanc leg.* in *Codicem ſuum* referret, *virilium* tantum paragaudarum prohibitarum mentionem fecit, ſubducta muliebrium mentione : ſed & *l.* 2. vocem *vir* addidit. *Nemo vir*, qui tamen non animaduertit ſequentia huic interpolationi teniti : nam cùm à Gynæciariis tantum Principis (velut habet *lex* ipſa) in Gynæciis tantùm Principis paragaudæ fieri præcipiantur, eo ipſo omnibus earum vſu interdicitur, præterquam Principi, vel Principis miniſterialibus, vt docet aſſumentum Triboniani *leg.* 2. *hoc titulo* (qui aliàs & ipſi auratas veſtes induêre, de

quo

quo Lamptid. *in Alex. Seuero*) *priuatis*, inquit, *vsibus contexere conficeréque probibemus: sed Gynaceis tantum nostris fieri pracipimus.* Ergò in Gynæceis Principis tantum fieri patagaudas, est eas priuatis vsibus, & sic mulieribus quoque in totum interdicere: commercium & nundinas earum prohibere: nam eò tendunt hæ leges ac nominatim *lex* 1. arg. *l.7. Cod.de vectigalibus, & l.2. supr. de fisci debitoribus*: quæ *huic l.* coniungendæ videntur, vt ad *d.l.2.*

¶ Ex Hesychij Interim loco, quem restituit Salmasius, apparet vestem & vocem Paragaudarum, Parthicam esse: quanquam, quod Casauboous ex Ionathane paraphraste ostendit, pura puta hæc vox Syrorum est, & aliorum Orientalium, à quibus Syri acceperunt. פרגוד siue פרגודא *paragoda.* Nomen etiamnum corruptum apud Hispanos remansisse videri cui possit, apud quos *Brocado* dicitur: vt apud nos *broche d'or.* Quanquam eius vocis origo aliunde peti potest. Sanè quod Parthicam vestem & nomen Hesychius facit verum id esse: ex eo quoque colligere licet quòd Valeriani Imp. primùm ætate earum vsus innotuit; cui cum Parthis maximè res fuit, à quorum etiam R. Sapore tandem victus captúsque est.

¶ Tandem neque omittenda est comminatio, sub qua Theodosius M. *l. 2.* paragaudarum illatum vsu interdicit: *Non leui animaduersione*, inquit, *plectetur, quisquis vetito se & indebito non abdicarit indutu.* Vnde quoque apparet, quàm graue id visum: eò scil. quia indutus hic Principi eiusque Aulæ reseruaretur: quâ causa priuatorum omnium respectu, *vetitus & indebitus indutus* dicitur.

¶ Vnicum tantum discrimen inter *leg.1. & l.2.* notare mihi videor: nempe quod etiam sericas patagaudas auro intextas Valens prohibeat, *l.1.* At Theodosius M. *l. 2.* auratas tantum: nisi *auratarum* voce vtrasque intellexerit.

¶ *De* HOLOVERIS *vestibus vetitis: Theodosij Iun.* lex.

III. * Imp. THEOD. A. Maximino" Com. S.L."

TEMPERENT vniuersi, qui" cuiuscunque sunt sexus, dignitatis, artis, professionis, & generis, ab huiusmodi speciei" possessione, quæ soli Principi, eiúsque domui, dedicatur: Nec pallia tunicásque domi quis serica" contexat aut faciat, quæ tincta conchylio" nullius alterius" permixtione subtexra" sunt: Proferantur ex ædibus tradantúrque tunicæ & pallia ex omni parte texturæ, cruore infecta conchylij: Nulla stamina subtexantur" tincta conchylio: Nec eiusdem infectionis", arguto" pectine solidanda, fila decurrant: Reddenda ærario olouera vêstimenta protinus offerantur. Nec est, vt quisquam de abiuraro" pretio conqueratur, quia sufficit calcatæ legis inpunitas: *nec" vacet illi curare de quæstu, cui sua salus esse non" debet in pretio:* Ne quis verò hunc" huiusmodi" suppressione in laqueos Nouæ Constitutionis incurrat: alioquin ad similitudinem læsæ Maiestatis" periculum sustinebit. Dat. XVII. Kal. Feb. Constp. Victore v. c. CONS. [424.]

NOTÆ

* *L.4. Cod. Iust. eod. tit.* Fortè huic iungenda *lex* 14. *supr. de murilegulis.*
" *Maximinus* Comes S.L. sub Theodosio Iun. Eidem inscribitur hoc ipso Anno *lex* 14 *supr. de Murilegul.* & Anno superiore 414. *lex vlt. supr. de metallis: d. lex* 15. *supr. de Murilegulis, l.* 3. *supr. de conlat. aru.* 4 vid. *Prosopogr.*
" Comiti S.L. hæc *lex* inscribitur pariter vt *lex* 1. *Cod. qua res venire non poss.* quæ in eodem argumento interdictæ priuatis purpuræ versatur.
" *Cuiuscunque sint*, ita *Cod. Iust.*
" *Speciei*, id est, vestis, v. *Gloss.*
" *Sericas*; Cod. Iust. verùm hoc rectum est.
" De *Conchylio* dixi *supr.* ad *tit. de murilegulis.*
" Coloris scil.
" *Subtexta* pro simplici *texta*, vel *contexta.*
" *Subtexantur* pro simplici *texantur*, vel *contexantur.*
" *Infectionis*, id est, coloris.
" Imitatio Virgiliana, quod Lucas de Penna indicauit.

Arguto coniux percurrit pectine fila.

" *Abiuratum* pretium, idest, non præstitum, non solutum: *Abiurati pretium* propriè, apud Symmachum quoque *lib. 2. ep.87. partem pretij protervus emptor abiurat*; Cassiodorus 10. *var.* 3. *Non sum callidus abiurator.*
" Abest hæc sententia à *Cod. Iust.*
" Ridicula vox: sensus hic enim huius loci est: Esse satis quod sibi de vita sua & salute gratuletur, quàm vt de quæstu seu lucro laboret: vitam ipsam sibi quæstui lucro & pretio deputare oportere.
" *x. Nunc*, vt *Cod. Iust.*
" 193. *Cuiusmodi subreptione*, id est, quacunque subreptione? Minimè.
" Huius.
" V. *Pariter l. vlt. supr. in pr. de murilegulis.*

COMMENTARIVS.

HOLOVERA veste priuatis omnibus interdicit *hac leg.* Theodosius Iun. pariter vt *l.vlt. supr. de murilegulis.* In quâ complurima notanda simul & illustranda veniunt. Primò generalitas prohibitionis ratione personarum: *Temperent*, inquit, *vniuersi, cuiuscunque sexus, dignitatis, artis, professionis & generis*: § *Cuiuscunque sexus*, inquit; Olim scilic. purpurea vestis & mulierum & bacchantum propria fuit: de quo vid. Salm. *de pallio*, *p.* 290. 291. verùm Theod. Iun. etiam mulieribus purpureâ veste interdictum voluit. Sanè etiam matronis vetita purpura seu conchyliata vestis iam à Iulio, teste Suetonio *in Iulio*: qui aliàs tamen modum tantum eius vsurpandæ statuit, non verò in totum ademit: Vetita & sub Nerone: vid. Sueton. *Nerone.* Permisit postea Aurelianus, vt matronæ blatteas tunicas haberent seu purpureas; teste Vopisco, *in v. Aureliani*: *duob. locis.* Post hæc matronis quoque rursum denegata hæc vestis, etiam à Theod. Iun. *hac l.*

§ *Quibuscunque* pariter *dignitatib.* holouera veste idem interdicit. Nempe eminentissimæ dignitates, veluti Consules & Præfecti prætorio purpuræ vsum aliquatenus iam affectasse videntur: quorum posteriorum summa dignitas erat, sic vt purpura tantum ab Imp. secernerentur: vnde ab Eunapio βασίλεια ἀπόρφυρος vocatur in *v. Proæresij*, *p.* 150. Rursum ait, *cuiuscunque artis & professionis*: scil. scænici scænicæ eâ vsurpasse quoque videntur, vt certò sub Theodosio M. crustas vestes, in quibus alio admixtus colori puri muricis rubor inardescebat, cui pariter id prohibere visum: *leg.* 11. *inf. de scænicis.* Chrysostomus *homil. in Paralyt.* ὁ βασιλεὺς φέρει ἁλουργίδα καὶ διάδημα ἔχει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μόνος ἔξεστιν. Theophilactus *in* 2. *ad Timot. c.* 4. ὥσπερ ἄν τις ἁλουργίδα καὶ διάδημα βαστάζει. Hinc & regalis purpura Optato Miluet. *lib.* 5.

Secundò, contra notandum quod *hâc leg.* dicitur, holoueræ vestis seu huius speciei possessionem soli Principi, eiusque domui dedicari: mox & *fine legis*, ad similitudinem læsæ maiestatis periculum sustinere qui eam possederit, pariter vt *l.vlt. sup. de murilegulis*: dicitur priuata metaxa, seu sericum non sine læsæ Maiestatis crimine coloratum: scilicet purpuram Imperatoriæ Maiestatis παράσημον seu γνώρισμα τῆς βασιλείας fuisse notum est, seu (vt eleganter loqueretur Polybius) ἐξαλλαγὴ qua scil. ab aliis Princeps distinguebatur infinitis authoritatibus, Eunapij, *Porphyrio p.* 13. Cassiodori, 1. *var.* 2. Synesij *de regno p.*..... Quare & quos Cæsares allegerent, eis purpuram tradebant vel transmittebant: vide Eunapium *Ædesio*, *p.* 47. Vnde & purpuræ adorationis mos, de quo *sup. lib.* 6. Et purpuram sumere & imperium sumere, idem; Pollio *in Balista, Zonobiâ, Gordianis.* Imò Libanius *in Iuliani necem*, *p.* 305. ait, *nefas esse Imperatorem non ferre purpuram*, τὴν ἁλουργῆ φορεῖν χλαμύδα ἧς ἄνευ τὸν βασιλεύοντα μὴ φορεῖν. Inde & præcipua sæpe calumniarum seges si quis priuatus diceretur purpuram vsurpare, haud aliter atque indicium Tyrannidis affectatæ. vid. Sueton. *Neron.* Ammianum *lib.* 14. Chrysost. *orat. de Anathemate*

Tertiò ex *hac l.* liquet purpureas seu holoueras vestes *sericas* fuisse, quod etiam docet *lex vlt. supr. de murilegulis*, vnde blatta serica, *d. l. vlt.* vel serica blatta, *l.* 13. *d. tit.* vbi dixi.

Quartò notetur, purpuram duplici modo Tinctam: vel enim conchylio tingebatur nullius alterius permixtione: vt *hîc* dicitur; vel alij admixtus colori puri muricis rubor inardescebat, cuiusmodi vestes *crustæ* dicebantur: vt docet *lex* 11. *inf. de scænicis.* Harum vsus honestioribus matronis permissus erat, non Mimis, *dict. l.* 11. At illarum vsus omnibus prohibitus erat.

Quintò iam obseruetur, *Holoueras* vestes hîc apertè eas dici, quæ conchylio seu purpurâ tinctæ erant, nullius alterius coloris permixtione & *holouera*, quia meræ purpuræ, puri muricis, vt dicitur *d. l.* 11. *infr. de scænicis* citra vllius alterius coloris permixtionem; aliæ quippe purpurei quidem coloris aliquid habere poterant, sed non meri, non synceri, verùm ei admixtus alius color erat, sic vt illi muricis rubor inardesceret, vt loquitur *dicta lex* 11. quæ *crustæ* dicebantur. Ergò *holouera* vestes, quæ si quid purpuræ continerent, meræ purpuræ id erat, seu puri muricis. *Vera* purpura quod CL. Salmasius ostendit, primum; seu verum lumen purpuræ, mox *verum* absolutè & *purpura vera* dici cœpit: vnde Chlamydes *veri luminis* apud Pollionem *Claudio*, *p.* 208. Et apud Hesychium in *verb.* κυνάβαει, ἀληθινὸν χρῶμα *de Coccino.* *Holoueri* mentio frequens apud Anastasium *de vitis Pontificum.* Isidorus *olouera tota ex purpura.* *Alethina* vestis eodem sensu, quæ veram purpuram habebat: cuius *Alethinæ* mentio, apud veterem Orbis periegetem, quem edidi; & apud *Anastasium*: Cui opposita *pseudoaletina*, cuius meminit Auctor *libri de Cœna Domini*, qui vulg. Cypriano adscribitur, vbi Iosepho *pseudoaletinam* vestem tribuit, eò quod is falsò creditus fuit pater Saluatoris nostri. Ergo *pseudoaletinæ*, quæ alio colore purpuram imitabantur, nihil veræ purpuræ habentes. Sic igitur hæc distinguenda venirent; Vel vestis veram & meram purpuram habebat, & hæc dicta *Holouera*, item *Alethina*: Vel non veram, sed colore alio fucatam, qui purpuram imitabatur, & hæc *pseudoaletina*: vel non meram, quia scil. aliquid tantum coloris purpurei alij colori immixtum erat, & hæc *Crusta* dicebatur. Ergo *holouera* seu *alethina* vera meraque ad distinctionem tùm *Pseudoaletinæ* quæ vera non erat, sed falsa; tùm *Crustæ*, quæ mera non erat, sed mixta.

Sextò obseruetur, (quod nondum ab aliis notatum) *Holouera* vestimenta trium generum hic memorari. Nempe non ea tantùm Holouera vestis hîc dicitur, quæ tota, seu omnibus sui partibus purpurea est, seu purpureo colore muricéq; tincta, verùm etiam ea quæ parte aliqua sua integrali vera meráque purpurâ tincta erat: siue inquam, stamen tantum, siue subtegmen tantum, quæ & trama, purpura tincta esset: Non eò minus holouera quia vera meráque purpura in suo lumine suspici poterat, quacunque eius parte: Quod non tantum ex *Rubrica huius tituli*, cum *hac leg.* comparata discimus, verùm expressissimè ex *huius l.* contextu: vbi videl. distinctè tres holoueræ vestis species exprimuntur: mox post eas enumeratas, generalis *oloucrorum* vestimentorum appellatio subiicitur, quâ superiores species omnes comprehenduntur. Ecce enim, *Nec pallia*, inquit, *tunicásque domi quis serica contexat aut faciat, quæ tincta conchylio nullius alterius permixtione subtexta sunt: proferantur ex ædibus tradantúrque tunicæ & pallia* EX OMNI PARTE TEXTVRÆ *cruore infecta conchylij.* En primam holoueræ vestis speciem, & potissimam: cum videlicet

&

& stamen & subtegmen seu trama purpurâ tincta sunt. Iam sequitur secunda: *Nulla* STAMINA *subtexantur tincta conchylio*: Nempe holouera vestis est & illa, cuius vel stamen purpura tinctum. Tertia tandem exprimitur: *Nec eiusdem* [conchylij] *infectione, arguto* PECTINE *solidanda* FILA *decurrant.* Nempe & hæc holoueræ vestis species est, vbi vel subtegmen, seu trama purpurâ tincta est: *fila* scil. quæ *decurrunt*, & *arguto pectine solidantur*, subtegmen seu tramam significant: vbi obiter notanda imitatio Virgiliana, 1. *Georgicon*:

Arguto coniux percurrit pectine telas.
& *lib.*7. *Æneid. in princ.*
Arguto tenues percurrens pectine telas:
& Ouidius eodem sensu 6. *Metamorph.*
Inseritur medium radiis subtegmen acutis.

Fila alioquin propriè serica: vt in illo Aureliani; *Absit vt auro fila pensentur*: sicut apud recentiores Græcos νῆμα, quod aliàs quoduis filum significat, pro sericeo, vt ostendit Doct. Salmasius *in Pertinacem*, *p.*127. & in *Aurelianum pag.*388. Tandem igitur post tres has species ita expressas subiicit hæc Theodosius Iun. quæ eas omnes complectitur: *Reddenda Ærario* OLOVERA *vestimenta protinus offerantur.* Sic igitur liquet, quænam olouera vestimenta fuerint, & quotuplici sensu. Quibus addi potest & quarta species purpureæ vestis, non quidem si ipsam vestem spectes, verum ratione ornamenti: vbi videl. clauus purpureus erat: seu quæ clauis purpuræ oculata. Nullo modo tamen olouera.

Quæ cùm ita sint, de variis iam erroribus hac parte admissis liquere potest. Primus est eorum qui holouera cum *holosericis* commiscent, veluti Turnebus in his 1. *Aduers.*13. à quo neque Cuiacius abit, quasi holoueræ ita dictæ fuerint, quod totæ essent birri, qui toti serici erant, & toti conchyliati, arg. *canonis* 13. *Gangrensis*: vbi & Balsamon & Zonaras βύρρους σηρικὰς ἐσθῆτας interpretantur σηρικὰ ὑφάσματα. Verùm prætterquam quod birrhi non omnes serici fuère, & holoueræ vt iam ostensum est, ab holosericis planè diuersæ erant: & vsus diuersus: Harum scilicet vsus licitus erat, vt ostendit *lex* 1. *infr. de scænicis*, at non etiam holouerarum, quæ soli Principi eiusque Domui dedicatæ erant. Nempe rectius nuper Ferrarius *de re vestiaria*, *lib.*2. qui putat, holouera dicta purâ voce Græca, quasi ὁλοπόρφυρα: vnde per corruptionem *Holophora, Holosera, Holobera, Holouera* dicta fuerint; quomodo Papias, *Holophora*, *vestis tota ex purpura.* Iam enim ostensum quando *veri* appellatio propriè *Purpura* conueniet. Vnde hybrida vox *Holoueri* facta: cui & *Alethini* vox Græca respondet: ad differentiam *Crustæ*, in quibus non vera purpura, non mera erat, verùm in quibus alij admixtus colori puri muricis rubor inardescebat.

Imò tertius quoque error est eorum, qui *Crustas* de quibus modò, easdem faciunt cum iis, quarum trama purpurea erat, stamen verò alio colore infectum. Nam imò, vt modò ostendimus, hæc inter holoueras vestes *hac l.* censentur, vbi videlicet conchylij seu purpuræ infectionis arguto pectine solidanda fila decurrunt. At in crustis, purpura alij colori tantum admixta, non holouera. Quartus error est eorum, qui existimant, holouera illa tantum vestimenta dici, quæ tota ex Purpura constabant ab omni parte, quomodo Isidorus ipse *Olouera tota ex purpura* interpretatur: Hæc enim *lex*, vt dixi, clarè ostendit holouera dici, etiam ea quæ in parte aliqua integrali olouera sunt: siue stamen, siue subtegmen purpureum sit, etsi non ex omni parte oloueron.

Vnde illud quoque iam discimus, ex filo vel stamine iam tincto purpura pannos sericos quandoque contexi solitos: & sic tramam & stamen iam tincta fuisse, priusquam ex his vestimenta contexerentur; vbi videl. non tota vestis purpura erat. Sed tamen non inde sequitur, (qui quintus quorundam error est) ipsos pannos iam contextos, purpura non tingi solitos: Quid enim vetabat ex illa fortè, purpuream tingi?

¶ Nunc ad sententiam *legis* redeundum est. Ergo Theodosius Iun. *hac l.* ita purpureæ vestis seu oloueræ vsu priuatis interdicit, vt si quas priuati habeant, proferre, tradere, reddere, offerre Ærario Principis iubeat: Sub quatuor Ampliationibus, quarum duas iam suprà expendimus, tùm ratione personarum, cuiuscunque videlicet sexus sint dignitatis, artis, professionis: tùm ratione vestis: siue inquam ex omni parte texturæ holoueræ sint, siue stamine, siue subtegmine tantum purpureæ.

Sequuntur duæ aliæ ampliationes. Tertia igitur Ampliatio hæc est; quòd ita vestes oloueras domi contextas vel factas ædibus proferri, Ærarioque tradi iubeat, vt *Pretium* earum præstari nolit: contrà *pretium abiurari* velit: additâ ratione, *quod sufficiat calcatæ legis impunitas: neque vacare debeat illi curare de quæstu, cui salus esse debet in pretio*: ita enim legendum sublata negatiua, *non*, in postremis hisce verbis. Nempe sat habet, quo sibi gratuletur, seu quæstum hunc magnum putare debet, quod non pœnâ meritâ afficiatur. Denique saluum sese esse salutémque, adeò suam in pretio seu loco pretij habere debet. Impunitatem salutémque sibi constare post violatam legem, pretium ingens est.

Postrema Ampliatio est, quod supprimentibus seu retinentibus apud se huiusmodi vestes holoueras, pœnam Maiestatis minitetur: de quo *initio* dixi.

DE FABRICENSIBVS.

TITVLVS XXII.

XI. COD. IVST. X.

Adde Nouellam *Theodoſij* 43. *de bonis Fabricenſium.*

PARATITLON.

¶ FABRICÆ *l.* 2. 3. 4. *h.t.* & *l.* 37. 81 *infr. de Decurionib.* & *l.* 8. *ſupr. de metatis* : *l.* 10. *ſupr. de veteranis* [armorum ſcil. de qua armorum fabricatione agitur & *l.* 15. & 18. *infr. de extraord. ſiue ſord. mun.*] variæ per Orbem Romanum fuêre : per Orientem : quò pertinet *lex* 2. 4. 5. 6. *h.t.* veluti Antiochiæ, *d.l.* 8. *ſup. de Metatis* : & in aliis ciuitatibus, *d.l.* 8. item per Occidentem : quò ſpectat *lex* 3. *h. tit.* & *l.* 10. *ſupr. de Veteranis.* Ad has armorum fabricas, ſpecies metalli veluti materia ferri præbebatur à prouincialibus, *l.* 2. *hoc tit.* & *l.* 15. 18. *infr. de extraord.* item carbones *d.l.* 15. & 18.

In his qui arma fabricarent, erant qui ideò FABRICENSES dicebantur : *Rubr. l.* 4. 5. 6. *hoc tit.* & *l.* 37. 81. *infr. de Decurionib. l.* 8. *ſupr. de metatis* : qui ſcil. muneribus ciuilibus obligati eſſent, non verò Curiali genere ſeu nexu, *l. vlt. hoc tit.* & *d.l.* 37. 81. *inf. de Decurion.* Hi ab hac conditione recedere non poterant, *l.* 5. 6. *hoc tit.* Et vt, ſi quando fugitiui facti latitantéſque dignoſci poſſent, ſtigmata his, id eſt, nota publica horum brachiis exemplo Tyronum infligebatur, *l.* 4. *hoc tit.*

¶ Harum fabricarum & fabricenſium Præpoſiti fuêre : quorum mentio *l.* 10. *ſupr. de Veteranis* : & inter cæteros, Primicerius fabricæ, *l.* 3. *hoc tit.* Erantque fabricæ & fabricenſes ſub Magiſtri Officiorum diſpoſitione *l.* 3. 4. 5 *hoc tit. l.* 8. *ſupr. de metatis* : Nouella Theodoſij *de bonis Fabricenſ.* 13.

¶ Priuilegia eorum quoque certa fuerunt, veluti vt à metati onere immunes eſent, *d.l.* 8. *ſupr. de Metatis.* Non etiam Curialem à Curia liberat fabricenſium conſortium, *leg.* 37. 81. *de Decurion.*

BARBARICARII quoque in his fabricis erant, de quibus *l.* 1 *h. tit.* & *l.* 2. *infr. de excuſ. artificum* : veluti Antiochiæ & Conſtantinopoli, *d. l.* 1. qui caſſides & bucculas tegerent ære, argento, vel auro, decorarent, denique auro argentóque condecorarent : *l.* 1 *hoc tit.* quæ quidem ſub Comite S.L. fuerunt, *d.l.* 1.

---

1. *Imppp. Valentinianus, VALENS, & Gratianus AAA. Triaano Com. S.L."

CVM ſenæ per tricenos dies ex ære, tam aput Antiochiam", quàm aput Conſtantinopolim à ſingulis Barbaricariis caſſides, ſed & bucculæ", tegerentur" : octo verò aput Antiochiam caſſides totidémque bucculas per dies triginta, & tegerent" argento & deaurarent, apud Conſtantinop. autem tres ſolas : Statuimus, vt Conſtantinopoli quoque, non octonas" ſinguli caſſides per tricenos dies, ſed ſenas ſi", pari numero buccularum, auro argentóque condecorent. Dat. v. Id. Mar. Antiochiæ", Grat. A. III. & Equitio Coss. [374.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.* tanquam hiſtorica.

" *Tatianus* Comes S.L. ſub Valente : & ſic per Orientem : cui inſcribuntur & hoc ipſo Anno *lex* 8. *ſupr. de murilegulis* & *l.* 8. *de falſa moneta* : Imò & ſine die & Coſ. *lex* 2. *Cod. Iuſt. de commerciis.*

" Cœlæ Syriæ, Orientis apicem & verticem.

" *Sena* videlicet : quod repetendum ἀπὸ κοινοῦ. Quare nil hîc mutandum, quod tamen faciunt qui reponendum hîc putant, & *ſex buccula.*

" Barba-

" Barbaricarij scil.
" Non octonas quidem, vt Antiochiæ.
" An *pari numero*, sublatâ voce, *si* ? an *impari* vel *dispari*. An. *Sed senas cassidas, pari numero* &c.
Valens Antiochiæ hoc tempore constitit: vbi data etiam paulo ante ad eundem Tatianum Com. S. L. *d. lex* 8. *supr. de mulilegulis*, & paulò post: *d. lex* 8. *sup. de falsa mon.* quæ vtraque eidem *Tatiano Comiti S. L.* inscribitur.

COMMENTARIVS.

OPERIS menstrui modum BARBARICARIIS fabricensibus *h.l.* præfinit Valens Imperator, & nominatim Antiochenis, & Constantinopolitanis, ipsemet Antiochiæ hoc tempore positus. In quâ notanda sunt plura. Primò, loca seu vrbes quarum hîc mentio fit, & per hoc fabricarum armorum per eas, *Antiochia* scilicet, Cœle-Syriæ ciuitate, totiusque Orientis apice & vertice armorum fabricæ & fabricenses erant: quorum mentio fit quoque in Arcadij *l.* 8. *sup. de metatis*, seu *l.* 4. *Cod. eod. tit.* & in *Notitiâ Imperij* sub Theodosio Iun. Arcadij filio, vbi duæ fabricæ fuisse memorantur: *Scutaria & armorum Antiochia: clibanaria Antiochia: Constantinopoli* item, armorum fabricas, & fabricenses fuisse hæc *lex* ostendit, quarum tamen nulla mentio fit in *Notitia Imperij*. De harum igitur duarum Principum ciuitatum fabricensibus Barbaricariis est hæc *lex*. Et quidem ita vt *Antiochia* hîc præmittatur, quæ an hoc adhuc tempore τὰ πρωτεῖα ante Constantinopolim habuerit alibi disquiro, etiam quoque disquisiui ad *Veterem orbis descriptorem sub Constantio*, c. 33. De aliis per Orientem fabricis & fabricensibus videnda est *Notitia Imperij*, in quibus & Cæsarea Cappadociæ. Quorum meminit quoque Greg. Nazianzenus *monodia in Basilium*, p. 364. sub Valente huius constitutionis authore οἱ ἀεὶ τὴν ἱππαστικὴν inquit.

¶ Secundò de *Barbaricariis* videndum est; quorum mentio fit quoque *l.* 2. *infr. de excus. artif.* & in *Notitiâ Imperij* tùm *Orientalis*, tum *Occidentalis*. In Notitiâ Orientali his verbis: *Officium Illustris viri, Magistri officiorum de scholâ agentium in rebus est ita adiutor: subadiuua Adiutoris duo: Fabricarum tres: Barbaricorum* (*x. Barbaricariorum*) *tres*. In Notitiâ Occidentis ita, sub Comite S. L. *sub dispositione V. I. Comitis S. L. Præpositi Brambaricariorum* (ibique rescribendum *Barbaricariorum*) *siue Argentariorum Præpositus Barbaricariorum siue Argentariorum Arelatensium. Præpositus Brambaricariorum siue Argentariorum Comensium, Præpositus Brambaricariorum siue Argentariorum liberorum*. Fit etiam scrinij horum Barbaricariorum mentio in *Nouellâ Theodosij Iun. tit.* 29. *de scholaribus*, vbi perperàm scrinium *Barbarorum* editum. Fuerunt verò Barbaricarij isti, vt vel ex *hac leg.* patet, qui arma, veluti cassides, bucculas ære tegebant, vel argento, vel etiam auro condecorabant: Hinc & generali *fabricensium* nomine & titulo, *huius tituli Rubrica* continentur: hinc & in Notitia Orientali, *Adiutores fabricarum*, & *Barbaricariorum* proxime iunguntur. Quomodo & Fabricenses & Argentarij (qui iidem sunt cum Barbaricariis mox vt ostendam) iunguntur *l.* 37. *inf. de Decurionib.* Barbaricarij igitur erant, qui vt Poëta 7. *Arcad. v.* 435.

> —— *thoracas ahenos,*
> *Aut leueis ocreas lento ducunt argento.*

Donatus eos ita describit: *Barbaricarij dicuntur, qui ex auro coloratis filis exprimunt hominum formas, animalium, & aliarum specierum imitantur subtilitate veritatem*: Barbaricarij scil. à Barbarico opere & ornamento: Glossæ veteres. *Barbarica, ornamenta ex auro.* Barbaricarij igitur omnes qui Barbarico opere formas & species alias imitata veritate, opere suo, id est, auro vel argento exprimebant, vt in aliis rebus ita ex ære in *Armorum* ornamentis. Quæ causa est cur Barbaricarij isti modò sub Officio Magistri officiorum fuerint, modò sub dispositione Comitis S. L. Sanè *hac l.* quæ inscribitur *Tatiano Comiti S. L.* docemur, eos sub Comite S. L. fuisse in Oriente sub Valente: quomodo & in Occidente fuerunt sub Valentiniano Tertio, vt docet *Notitia Imperij*. Atenim in Oriente sub dispositione Magistri officiorum fuisse Barbaricarios postea sub Theodosio Iun. docet *Notitia Imperij*, & *d. Notitia Theodosij* 29. *de scholaribus*. Nempe Barbaricarij, quia circa *arma* versarentur sub Magistro officiorum aliquando fuêre: rursùm quia *exornatores* erant *specierum fiscalium*, armorum, ideò aliquando sub Comite S. L. fuerunt.

¶ Cæterùm quod tertio loco hîc notandum, ornamenti Barbaricarij genera tria hîc memorantur, *ex are, argento, auro*: Nempe arma quæ ferrea erant, olim ex ære aliquando, vid. Liuium *lib.*..... vt docet quoque *lex* 2. *prox. inf.* & *l.* 15. 18. *inf. de extraord.* hoc triplici ornatu condecorabantur, tegebantur, vel *Ære* inquam, vel *Argento*, vnde *Argentarij* iidem dicti *lex.* 37. *inf. de Decurionib.* etiam nominatim in Gallia sub Valentinian. Tertio, vt docet *Notitia Imperij*, vel denique *Auro* Iam olim Arma auro & argento decorata, testis Suetonius *in Iulio c.* 67. Iuuenalis.

> —— *Argenti, quod erat fulgebat in Armis*

Plutarchus in *Bruto* & in *Lucullo*: Ioseph. *de bell. Iud. lib.* 5. Ae nominatim Cassides & Bucculæ.

Buccula, inquam, quod Quarto loco hîc notandum, id est buccarum tegmina de Casside pendentia: Liuius. Alij *galeas bucculásque tegêre*. Iuuenal. *Satyra* 10.

> —— *fractâ de Casside buccula pendens.*

Capitolinus *Maximino Iun. Fecit & spathas argenteas, fecit etiam aureas; fecit & galeas gemmatas, fecit & bucculas*. In Glossis *buccula* παραγναθίς. Nempe à *buccula*, id est, maxilla, vt in illo Suetonij *in Galba*: *Augustum puero adhuc salutante se inter aequales apprehensa buccula*, dixisse, &c. Quo loco mos tangitur, quo blandientes solent maxillam puerorum tangere & apprehendere: de quo locus est Seruij ad 1. *Æneid.* ibi,

> *Oscula libauit natæ* ——

Germani vocem retinent Bäckel haube. Nos *boucle* vocamus vinculum alicui rei adstringendæ. Quicquid Græcæ Glossæ [illegible], quicquid Constantius *them. Orient.* 6. scribant, *buccellarios* quoque ab his bucculis dictos putem: buccellarij enim sunt Armigeri: hinc in veteribus Chronicis legitur, *Valentinianum interfectum fuisse ab Ætij buccellario*, quod Marcellinus ait à *satellitibus*, Idacius à *familiaribus*. Sanè & Buccularum apud Paternum *de re militari*, qui bucculas parant conficiúntque.

Has Bucculas Sidonius, 3. *ep.* 3. *flexiles laminas* vocat. Alij *de concauo tibi Cassidis exturo, flexilium laminarum vincula diffibulant*. Et Silius *lib.* 14. de his.

Cassidis à mento malefida vincula rupit.

Vincula bucculatum seu lora ωχῦς Suidæ.

Nunc de ipsamet *huius leg.* sententiâ. Igitur Valens Imp. Operis menstrui modum fabricensibus, Barbaricariis singulis Constanstinopoli & Antiochiæ partim memorat, partim præfinit. Nempe memorat in tegendis ære cassidibus & bucculis congruisse seu conuenire & Antiochenos & Constantinopolitanos Barbaricarios: singulos enim ex his per triecnos dies ex ære sex cassides, totidem bucculas texisse: Atenim in tegendis seu condecorandis auro argento cassidibus & bucculis: eos non congruisse: illos enim octo cassidas totidémque bucculas texisse argento & deaurasse per dies triginta, hos verò tres tantum. Atenim Valens, priore illo numero circa tegendas ex ære cassidas & bucculas qui inter illarum ciuitatum barbaricarios congruebat, hunc posteriorem ad æqualitatem & æquitatem quandam *hac leg.* reducit. Nempe enim, Constantinopoli quoque non quidem octo Cassidas & bucculas per tricenos dies à Barbaricariis auro argentóque condecorari voluit, vt Antiochiæ; verùm sex: cuius disparis numeri seu disproportionis rationem comminisci licet: Cur inquam congruerent vtriusque vrbis Barbaricarij in tegendis ex ære cassidibus & bucculis, non congruerint verò in tegendis auro & argento.

---

11. * Imppp. Valentinianus, THEOD. & Arcad. AAA. Tatiano P.P.

OMNIBVS Fabricis non pecunias pro speciebus", sed ipsas species sine dilatione inferri, in" perpetuum seruandâ hac forma, præcipimus, vt venæ nobiles", & quæ facile deducatur" ignibus seu liquescat, ferri materies, præbeatur, quò promptius adempta fraudibus facultate, commodo publico consulatur. Dat. xv. Kalend. Nou. Theod. A. II. & Cynegio Coss. [388.]

NOTÆ.

* *L. I. Cod. Iust. eod. tit.*
" *Tatianus* PP. & quidem Orientis, sub Theodosio M. v. *Prosopogr.*
" Ferri.
" Absunt hæc à C. Iust. *in perpetuum obseruanda hac forma.*
" Veteri scriptura pro *nobilis*, vt rectè habent scripti Iustinianei. *Vena nobilis*: Cassiodorus *focalis suis producit nobilis vena primarios* &c. Passiua obseruatio de venis lapidum & metallorum ac nominatim ferri, de quibus *supr. tit. de metallis* & in Gloss.
" *Deduci* ignibus, est liquescere: λιάζεσθαι καὶ χωνεύεσθαι, vt Græci hîc exponunt: vnde εὐχωνεύτους hîc *quæ facilè deducatur ignibus seu liquescat*. Iuuenalis *Satyra* 7. allusit:

Sed vatem egregium, cui non sit publica vena
Qui nil expositum soleat deducere ——

Vid. plura in *Gloss.*

COMMENTARIVS.

FERRI materiam ad armorum fabricam Prouinciales alicubi contulere; quod præter *hanc l.* docet *lex vlt. infr. de collat. donat.* vbi *ferraria* hæc *præstatio* vocatur. Imò docere puto duas præterea *hoc Cod.* puta *legem* 15. *&* 18. *infr. de extraord.* Pariter vt æs quoque alibi collatum, de quo *infr. tit. de collat. æris: &* l. 23. *infr. de annon & trib.* l. *vlt. infr. de collat. donatar.* Extat & de ca ferri collatione locus Basilij Cæsareæ Cappadociæ Episcopi *ep.* 277. vbi is Modestum PP. Orientis (decimo fermè & si quid excurrit ante *h. l.* anno) rogat, vt Taurum montem incolentibus ferri tributum tolerabile imperet, ne confecti penitùs satiscant, sed seruire publicis vsibus vlteriùs possint, eámque scribendi sibi caussam esse. *ἐμὲ δὲ καὶ ἡ χρεία τῶν κατατετριμμένων ἐξεβιάσατο με πρὸς τὸ θαρσεῖν. εἰ τις οὖν καὶ παρὰ τῶν μικρῶν ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἱκετείας λόγος, συγχωρήθητε θαυμασιώτατε φιλανθρώπῳ τῷ νεύματι, ἀνεκτὴν ἀρχοικίαν τὴν συντέλειαν χαρίσασθαι, καὶ τοῖς τὸν Ταῦρον οἰκοῦσι τὸ σιδηροφόρον ὄρος, ὥστε ... μὴ ... αὐτοὺς ἐκτεθλίφθαι, ἀλλὰ διαμεῖναι αὐτῶν εἶναι τὴν ὑπηρεσίαν τοῖς δημοσίοις.* Quo etiam Basilij Cæsareæ Cappadociæ Episcopi loco obseruandum, quod ait, ferrum istud collatum à Tauri Montis accolis in Cappadocia scil. De quo Cappadociæ ferro Plinius quoque *lib.* 34. *c.* 14. Est & de hoc ferri vectigali, Claudiani locus de *Bello Getico* à *v.* 538.

Cæterum iam alicubi in Oriente non ipsa species seu materia ferri fabricis præbebatur, verùm pecunia pro speciebus, & sic *aderabatur* (quæ vox hac in re propria) Vnde fraudibus locus factus, commodúmque publicum destitutum. Nempe fabricensibus pecuniâ sibi data venæ ignobilis materiã quæque non facilè ignibus *deduceretur*, idest, liquesceret, sed fragile & ærosum comparantibus, atque exinde arma conficientibus. Igitur *h. l.* Theodosius M. speciem ipsam ferri fabricis inferri iubet: eámque venæ nobilis, & quæ facilè igne diduci posset seu liquescere: vt ita deinceps commodo publico consulatur, & fraudibus facultas adimatur. Quâ ipsa ratione & cæteroquin fermè tributa in ipsis speciebus inferri, non etiam aderari Imperatores voluerunt: de quo *titul. infr. Tributa in ipsis speciebus inferri.*

Tandem & illud ex *hâc l.* obseruetur, ideò *hanc l.* quæ alioquin de Fabricis Armorum est, inscribi *Præfecto Prætorio*: quia agatur de collatione ferri: cuius collationis tributariæ summa ad Præfectum P. pertinebat: Quæ & ipsa causa est cur Basilius superiorem epistolam ad *Modestum PP.* dederit. Cùm alias (excepta *l. vlt.*) huius tituli *leges*, quæ de Fabricensibus sunt, *Magistris officiorum* (vt pote sub quorum dispositione erant) inscribantur.

¶ Auctarij loco, de fabricis & fabricensibus præter ea quæ hoc Codice occurrunt, videnda *Imperij Notitia*, quæ fabricas Armorum sigillatim enumerat,

enumerat, tùm in Oriente tùm in Occidente: Videndus & Ammianus Marcellinus qui fabricarum non vno loco meminit sub Constantio *lib.* 14. *p.* 20. 24. *lib.* 15. *p.* 44. sub Valentiniano Sen. *lib.* 29. *p.* 424. Et quidem fabricæ Cremonensis (cuius etiam mentio in *Notitia*) *d. p.* 44. nam ad Antiochenam pertinet locus *p.* 20. & 24. ad Treueticam locus *p.* 424.

III. *Idem AAA. Rufino" Magistro Officiorum".

PRIMICERIVM Fabricæ post biennium non solùm vacatione, verum etiam honore donari præcipimus; ita vt inter Protectores" adoraturus æternitatem nostram suo quisque tempore dirigatur. Dat. VIII. Id. Mar. Med. Valentiniano A. IV. & Neotherio Coss. [390.]

NOTÆ.

* *L.* 2. *Cod. Iust. eod. tit.*

" *Rufini* huius Magistri officiorum, meminit & Zosimus *lib.* 4. *pag.* 773. Ambrosius *ep.* 53. *ad Tatianum*: Theodoretus *lib.* 4. *c.* 17.

" *Magistro officiorum* hæc lex & duæ sequentes pariter vt Nouella Iustiniani *de armis* 85. ideò inscribuntur, quia sub eius dispositione fuerunt fabricæ & fabricenses, vt docet *Notitia Imperij*: Sed & locus Ammiani Marcellini *lib.* 15. *p.* 44. & *d. l.* 6. *Cod. eod. tit.*

" *Eiusdem fabricæ post biennium* hæc addita vulgo *Cod. Iustin.* quæ tamen ipsa absunt à veterib. Codicibus quibusdam: & verò abesse debent, mox vt ostendam.

COMMENTARIVS.

DE PRIMICERIO Fabricæ est hæc Theodosij Magni constitutio. *Primicerius* fabricæ qui *hac leg.* dicitur, an idem est cum eo qui sub Constantio ab Ammiano Marcellino *Tribunus fabricæ* vocatur *lib.* 14. *p.* 10. 24. & *lib.* 15. *p.* 44. ab eodem & *l.* 10. *supr. de veteranis.* Sub Valentiniano Sen. *Præpositus fabricæ*, *lib.* 29. *p.* 424. *Subadiuua Fabricæ* sub Theodosio Iun. & Valentiniano III. *in Notitia Imperij.* Qui scil. fabricæ Præpositus, & in câ primus erat, Primicerius: Quo sensu & Primicerius Notariorum, de quo suo *tit. sup.* & alij similes. Denique Primicerius fabricæ, qui fabricæ Præpositus eam administrabat, quâ etiam *administrationis* voce hac in re vtitur *d. l.* 10. *sup. de veteranis.*

¶ Eius porrò administratio *hac l.* biennalis constituitur: cùm alia atque alia temporis præscriptio aliorum Corporum & Collegiorum seu scholarum Palatinarum primiceriis posita fuerit, modò biennalis modò triennalis.

¶ Rursùm vt administratione functis aliis suo tempore non tantum vacatio dabatur, verùm etiam cum honore aliquo & σεμνοφιῶ dimittebantur: ita & *hâc l.* Primicerium dimitti iubet Theodosius eo nempe, vt inter Protestatores ad Principis Purpuram adorandam admittatur. De purpuræ adorandæ honore dixi semel plena manu ad *l. vn. supr. de præpos. S. Cubiculi.* Eo inter alios mactati *Protectores* (de quibus *suo titulo supr. lib.* 6.) & domestici Principes: vt docet præter hanc leg. *lex* 3. *supr. de domesticis*: *lex* 9 *supr. de diu. officiis.* Hunc itaque honorem Protectoris, & sic adorandi Principis, multi ambiuêre, & pro præmio is multis collatus: quod præter *hanc l.* & *l.* 4. 5. 8. *supr de Veteranis*, & *l.* 12. *supr. de testimoniali*: *l.* 2. 3. *supr. de diu. offic. lex* 7. 14. *infr. de lustrali collat. lex* 153. *infr. de Decurionibus*, docet Symmachus *lib.* 4. *ep.* 67. Paulinus Nolanus Ep. *ad Militem Religiosum*: de quo dixi ad *d. l.* 5. *supr de Veteranis.* Inter alios verò, Veteranis hic honos delatus, de quo pleraque illa loca sunt. Delatus & aliis: veluti Primicerio, *hac l.* vt inquam inter Protectores ad Principem adorandum admitteretur: non quasi Veteranus, seu non vt Veterani, sed pariter vt Veterani, cum eadem Protectoris dignitate dimissi: Ita quoque in *Notitiâ Imperij Orientalis* sæpè initio facto à Duce Scythiæ, *Principes officiorum completa militia inter Protectores adorare dicuntur*, vbi tamen hactenus pessimè vbique *adorat protectorem*, loco *adorat inter protectores.* Nam & in Proconsule Achaiæ & Comite Orientis, Præf. Augustali, Vicario Asiæ, Ponticæ, Comite limitis dicitur *Princeps offici adorata Clementia Principali cum insignibus exire.* Hæc cum ita sint, liquidò apparet, quàm inane Glossema sit, quod *Codice* Iustinianeo *huic l.* vulgò additur, quod tamen ipsum à veteribus libris melioribus abest: nulli quippe Protectores fabricæ neque per biennium tantùm hic adorandi Principis honos alicui delatus fuerit; verùm delatus semel, perpetuus extitit.

IV. *Impp. ARCAD. & Honor. AA. Osio" Magistro Officiorum".

STIGMATA, hoc est nota publica, Fabricensium brachiis, ad imitationem tironum, infligatur, vt hoc modo saltem possint latitantes agnosci: his qui eos susceperint, vel eorum liberos", sine dubio fabricæ vindicandis, & qui subreptione quadam declinandi operis, ad publicæ cuiuslibet sacramenta militiæ transierunt. Dat. XVIII. Kal. Ian. Constp. Honor. A. IV. & Eutychiano Coss. [398.]

NOTÆ.

NOTÆ.

ᵃ *L.3. Cod. Iuſt. eod. tit.*

ᵇ *Oſius* Magiſter officiorum ſub Arcadio : cui inſcribitur hoc ipſo Anno 398. *lex 5. ſupr. de metatis* : A. 395. *lex 7. ſupr. de Agentib. in reb.* An.396. *lex 8,9. d.t. de agentibus* & *lex 6.ſupr. de Proximis* De eodem eſt & hic locus Claudiani *lib.2.in Eutropium*, quem ſcripſit Anno prox. 399. vbi oſtendit, eum ſecunda poteſtate ab Eutropio in Orientali aulâ fuiſſe,quæ ſanè ſecunda poteſtas eſt *Magiſteria officiorum* ; Item, eum Hiſpanum fuiſſe , & ſeruili conditione , & coquum.

——— ſed prima poteſtas
Eutropium præfert,Hoſio ſubnixa ſecundo:
Dulcior hic ſanè cunctis,prudénſque nouandi
Iuris,& admoto,qui temperat omnia,fumo
Feruidus, accenſam ſed qui benè decoquat iram.
Conſidunt apices gemini ditionis Eoa :
Hic coquus, hic leno, defoſſi verbera terga,
Seruitio,non arte pares : hic ſæpius emptus ,
Alter ad Hiſpanos nutritus verna penates.

ᶜ Cur Magiſtro officiorum hæc *lex* inſcribatur iam dictum ad *l.3.ſupr.*

ᵈ Ita omnes editiones *huius Codicis* excepta poſtremâ, vbi editum *liberis* ; vt in *Cod. Iuſt.* malè.

ᵉ Fabricationis, ſeu fabricandorum Armorum.

COMMENTARIVS.

STIGMATA fabricenſium brachiis infligi, exemplo tironum,iubet *hâc l.* Arcadius Imp. vt hac ſaltem ratione fugitiui dignoſci poſſent. Nunc de ſingulis.

¶ *Stigmata*, id eſt, *nota publica* , vt *hâc ipſa leg.* explicat Arcadius : de ſtigmatis pœnæ cauſa vel ſeruis ſtigmatiis non eſt hic locus : de quibus dictum *l.2.ſupr.de pœnis* : verùm de ſtigmatis notæ, ſeu notitiæ ergo, non in pœnam , vt hoc ſcil. indicio fugitiui internoſci poſſent , atque adeò à fuga retrahi. De *Tironibus* ſeu *militibus* ſtigmate notari ſolitis præter *hanc leg.* nota ſunt Vegetij duo loca, *lib.1.cap.8. Non ſtatim*, inquit, *punctis ſignorum ſcribendus Tyro* : & *lib.2. cap.5. victuris in cute punctis milites ſcripti* : Eſt & Aëtij Amideni Medici *lib.8. c.12.* στίγματα καλοῦσι τὰ ἐπὶ τοῦ προσώπου ἢ ἄλλου τινὸς μέρους τοῦ σώματος ἐπιγραφόμενα, οἷα ἐστὶ τῶν στρατευομένων ἐν ταῖς χερσί. Gregorius *epiſtol. 2.* vbi mentio fit conſtitutionis Mauritij , *Ne quis manu ſignatus ante expletam militiam ad monaſteria migret*; quam dicit priorem tuliſſe Iulianum Parabatam. Hæc inquam loca iam nota ſunt. Verùm addantur ſequentia. Ambroſij , de obitu Valentiniani; *Charactere domini inſcribuntur & ſerui, & nomine Imperatoris ſignantur milites.* Chryſoſtomus in *poſter. ad Corinthios , 2. hom. 3. in fin.* καθάπερ γὰρ στρατιώταις σφραγίς, οὕτω καὶ τοῖς πιστοῖς τὸ πνεῦμα ἐπιτίθεται : κἂν λιποτακτήσῃς, κατάδηλος γίνῃ πᾶσιν. Vbi vides rationem expreſſam horum ſtigmatum, vt ſcil. hoc modo latitantes & militiæ refugæ agnoſci poſſent. Idem in *c.3. ad Galat. edit. Comel. p.* 1000. vbi de eo qui ſe regradari pateretur in militia , ὥσπερ ἂν εἴ τις στρατηγῶν καὶ ἀριστεύων μετὰ μυρία τρόπαια καὶ νίκας εἰς τὴν τῶν λιποτακτῶν δὲ ἑαυτὸν ἀτιμίαν, καταστίζειν παρέχει τοῖς βουλομένοις τὸ σῶμα. Niſi locus hic ad deſertores pertinet. Auguſtinus quoque *epiſtol.* 8. *Regium Characterem* vocat : *Sic error corrigendus eſt ouis , vt in eâ non corrumpatur ſignaculum Redemptoris : Neque enim ſi quiſquam Regio charactere à ſignato deſertore ſignetur,& accipiat indulgentiam,atque ille redeat ad militiam , ille autem eſſe in militia in qua nondum erat, incipiat, in aliquo eorum character ille reſcinditur, ac non potius in ambobus agnoſcitur, & honore debito quoniam Regius eſt approbatur ?* In ſacra quoque *Scriptura* , & Apoſtoli Pauli *epiſtolis* eò ſæpè alluſum. Et hæc de Militibus ſeu Tironibus.

Aquarij pariter ita ſignati : teſtis conſtitutio Zenonis *l.decernimus* , *Cod. de aquaductibus* , & in *Codice , de Aquaductu. Aquarios ſingulis manibus nomine Pietatis noſtræ impreſſo ſignari decernimus,vt huiuſmodi annotatione manifeſti ſint omnibus.* Vbi vides rurſùm cauſam horum ſtigmatum. Simili igitur exemplo & *fabricenſes* notari *hac l.* iubentur: quod non factum : Non quaſi militiæ genus id eſſet,verùm nouo inſtituto,& exemplo tantum petito à Tironibus : Ne alioquin nouum & inſolens cui videri poſſet, liberos homines, miniméque reos notis compungi. Ideò,inquam,tironum exemplum hîc aduocare libuit Arcadio , Imp. vel potius Hoſio Magiſtro officiorum : qui,vt Claudianus, 2. *in Eutropium* , ait , *prudens nouandi iuris* fuit , cuius verſus iam *ſuprà* protuli. Scilicet ad extremum eò confugiendum putarunt noui iuris morisque repertor, *vt hoc modo ſaltem poſſent latitantes agnoſci*; cùm paſſim Fabricenſes opus ſuum defugerent, neque adeò facilè peruestigari poſſent. Ac maximè,quod hâc tempeſtate, Armorum vſus cummaximè neceſſarius eſſet propter Tribigildi in Phrygia mox tota Aſia tumultum, incentore Gaina,de quo v. Zoſimum *lib.5.* & Socratem, *lib.6.c.6.*

¶ Cæterùm cùm aliis,& Tironibus inquam , & Aquariis in manu ſtigmata infligi ſolita ſint,fabricenſibus in *brachiis* infligi *hâc l.* iubet Arcadius. Hactenùs igitur Tironum exemplum non omninò hûc quadrauerit,quod in ſummam quoad ſtigmatis inquam vſum,quadrat.

Denique variè ſtigmati locus ſeu pars corporis varia deſtinata : in fronte aliquando ſeu facie , in manibus, in ſuris : quod etiam indicatur in ſpecie *d.l.2.ſup.de pœnis* : denique in Brachiis *hac l.* Puto, quia hoc membro potiſſimùm vſus in fabrica Armorum. Sanè & ita olim Dacorum origo notæque; de quibus Ariſtoteles , Plinius : in brachio. Ariſtot. στίγμα ἐν βραχίονι : Plinius quarto partu, *Dacorum originis nota in brachio redditur.* ¶ Quomodo autem hæ ſtigmata impreſſa, ex *hac l.* diſcere non licet : ſimpliciter ait , *notam publicam infligendam.*

¶ Sententia tandem *huius l.* apertiſſima , & Receptatores fugitiuorum fabricenſium , & ipſos vnà cum liberis ad fabricam Armorum vocandos , vindicandos. Nempe liberi quoque fabricenſium , fabricæ tenebantur , vt cæteroquin Conditionalium aliorum liberi : quod etiam docet *lex 5.6.Cod. eod. tit.*

v.* Idem

v. * Idem" AA. Anthemio" Magistro Officiorum".

SI quis posthac Fabricensem admiserit Procuratorem, vel cultorem" sui prædij detinuerit, Conductorémve susceperit, rei" quam contra vetitum Fabricensi crediderit iniungendam, proprietate priuetur, eâ videlicet fiscalibus calculis" socianda: Ipse verò Fabricensis qui contraxerit legis offensam, multæ" duarum librarum auri feriatur. Dat. III. Kal. August. Constantinop. Honor. A. VI. & Aristeneto Coss. [404.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* prælata Leonis & Anthemij *l. 7. eod. tit.* quæ eodem pertinet.
" *Anthemius* Magister Officiorum sub Arcadio: eidem Anthemio Mag. officior. inscribuntur præterea hoc ipso Anno *lex 4. infr. de his qui supr. rel. & l. 14. supr. de agentibus*: v. *Prosopogr.*
" *Magistro officiorum* cur inscribitur hæc *lex*, iam dictum *ad duas superiores leges.*
" Fundi.
" *Calculis* fiscalibus, id est, Rationibus, viribus: Sic & Theodosius *leg. 3. tit. Nouellarum 22. fisci calculis dependant.*

COMMENTARIVS.

PROCVRATOR, COLONVS, CONDVCTOR rei seu fundi alieni fabricensis esse prohibetur, *hac leg.* Arcadij pariter vt Leonis, *l. 7. Cod. eod. tit.* Pœna confiscationis fundi proposita, & fabricensi multæ duarum librarum auri: non ea ratione qua militibus procuratione, colonatu, conductione prædij alieni interdictum fuit, scilicet ne militiam desererent; verùm alia, ne rationes fiscales, fabricæ inquam armorum conturbarent, ferrique maceriem ad Armorum vsum destinatam in vsus suos deriuarent.

VI. * Impp. Honor. & THEOD. AA. Anthemio PF. P."

SI quis consortium Fabricensium crediderit eligendum in ea Vrbe quâ natus est, vel in qua domicilium conlocauit, his quorum interest conuocatis, primitùs acta conficiat; *Sese* doceat, *non auo, non patre, Curiali progenitum, nihil Ordinis Ciuitatis debere, nulli se ciuico muneri obnoxium,* atque ita demùm gestis confectis, vel apud Moderatorem prouinciæ, vel, si is absit, apud Defensorem ciuitatis, ad militiam" quam optauerit suscipiatur. Quòd si absque hac cautione quispiam ad Fabricensium consortium obrepserit, sciat se ad Ordinis cui debetur, patriæque suæ, munera esse reuocandum": ita vt nulla eum nec temporis, nec stipendiorum prærogatiua defendat. Dat. XV. Kal. Iun. Constantinop. Honor. IX. & Theod. V. AA. Coss. [412.]

NOTÆ.

* *L. 4. Cod. eod. tit.* Et iungenda huic est *lex 175 infr. de Decurionib.* Concordat etiam ex eo titulo, *lex 37. 81. eod. tit.*
" *Anthemius* PP. sub Theodosio Iun. & quidem Orientis: v. *Prosopogr.*
" Fabricensium.
" *Deducendum*, C. Iust. malè.

COMMENTARIVS.

CVRIAE ciuitatum, & ciuilia munera ne per Orientem obtentu cuiusquam alterius militiæ desererentur, hâc tempestate summo studio cauendum credidit Theodosius Iunior: Nempe quod Curiæ passim exhaurirentur, confugientibus quamplurimis Curialium ad aliam militiam. *Cuiusquam*, inquam, *militia* obtentu: siue officiali Magistri militum, quò pertinet *lex 175. infrà, de Decurionibus*, quæ *huic* nostræ iungenda est, (etsi pro subiecti argumenti ratione alij inscripta sit quàm *hæc* nostra, nempe *Lupiciano Comiti & Magistro militum per Orientem*) siue Fabricensium, quò spectat hæc *lex* nostra: Etiam armorum & militiæ armatæ fauorem Curiarum vtilitati hac parte cedere voluit. Quare in hanc partem & in præteritum & in futurum consultum iuit Theodosius Iunior: in præteritum, reuocari iussis per *Rectorem prouincialibus*, ad Curiam, qui officiales Magistri militum facti antea fuerant, quæ sententia est *dict. legis 175.* In futurum *hac* quoque *leg.* vetito scilicet quoquam in Fabricensium corpus allegi, nisi prius apud acta *Rectoris prouinciæ*, vel eo absente *Defensoris Ciuitatis* (cuius cæteroquin sollicitudini Curiarum & Corporum commoda incubuisse, docet quoque *lex 3. infr. de his qui conditionem propr.*) probauerit, se à Curiali nexu & ciuilibus muneribus immunem esse: Alioquin nulla temporis præscriptione obstante, aut diutur

diuturnitate fabricensis militiæ ad Curiam reuocandum. Quæ & ipsa omninò sententia fuit de his fabricensibus Constantij, *l. 37. infr. de Decurionibus*: & Theodosij Magn. *l. 81. d. tit.*

Ex quibus tribus legibus id discimus, frequenter Curialium nonnullos, desertis Curiis fabricenses factos: quasi hoc obtentu fabricensis inquam militiæ, Reipubl. seu publicis vsibus adeò necessariæ facillimè defendendos. Quod tamen Principes respuerunt: Quamlibet scilicet *Fabricensium corpus subueniat necessitatibus & cura bellorum, vel subuenerit necessitas & cura bellorum, atque cen quodam immortalitatis genere Principum vita custodiatur, armétque & ornet exercitum.* Contra, *quamlibet eo deficiente successus degeneres habeantur*, vt eleganter hæc omnia idem Theod. Iun. *Nouella 13. de bonis fabricensium*, attamen suum ideò ius per hos Curiis muniisque publicis detrahi non oportet.

DE CLASSICIS.

TITVLVS XXIII.

X. COD. IVST. XIII.

1. * Impp. Valentinianus & VALENS AA. Auxonio PF. P.''

CLASSEM Seleucenam, aliásque vniuersas'', ad Officium'' quod Magnitudini Tuæ obsequitur volumus pertinere: vt'' Classicorum numerus ex incensitis'' vel adcrescentibus'' compleatur: & Seleucena, ad auxilium purgandi Orontis, aliásque necessitates, Orientis Comiti deputetur''. Data Indictione'' XII.

NOTÆ.

* *L. vn. Cod. Iust. eod. tit.*

'' *Auxonius* PP. Orientis sub Valente, *v. Prosopogr.* Meminit ejus Eunapius, *in V. Maximi*, *p. 109.* Zosimus, *lib. 4. p. 741* Philostorg. *lib. 9 c. 8 & 11.*

' *Orientis, an Orontis?* Illud puto.

'' Officium Præfecti Præt. Orientis nota.

'' Veluti .....

'' An potius &? Nonn: *vt*, pro, *ita vt*.

'' Pro *incensitis*, vt *Cod. Iust.* de his dixi, ad *l. 6. 7. supr de Tironibus.*

'' De his *Adcrescentibus* dixi ad *d. l. 6. 7.*

'' Sic & in *Notitia Imperij* sub Duce Mœsiæ 2. memorantur Præfecturæ nauium amnicarum & militum ibidem deputatorum: & sub Duce Retiæ Præfectus Legionis 3. Italicæ partis superioris *deputata* Ripæ primæ submonreno: Præfectus Legionis 3. Italicæ transuectionis specierum *deputata* Fœtibus. Denique Præfectus Legionis 3. Italicæ transuectioni specierum *deputata* Teriolis.

' Id est, Ann. D. 169. in hunc quippe annum liquidò incidit Indictio 12. Valentiaca: de qua peculiari *cap. de Indictionibus*: Et sanè Auxonius PP. (cui hæc *lex* inscribitur) PP. fuit A. 368. 369. 370. quo ei Modestus suffectus est: vt docent complures *hoc Codice* constitutiones: & Zosimus *lib. 4. p. 741.*

COMMENTARIVS.

CLASSES, id est, naues armatæ seu militibus (qui inde CLASSICI *hâc ipsa* quoque *leg.* vocantur) instructæ, per orbem Romanum variæ fuêre, ad *varias necessitates*, vt hæc ipsa *lex* docet: partim ad defensionem limitis & ad occurrendum hosti, si quà perrumperet (cuiusmodi naues *lusoriæ* fuerunt in Rheno & Danubio: de quibus postremis fuit *suprà*, titulus peculiaris *lib. 7.*) partim ad alias necessitates: veluti ad σιτοπομπίαν, id est, annonæ militaris, aliarúmque specierum fiscalium transmissionem per flumina veluti per Rhenum ad σιτοπομπίαν ex Britannia v. Eunapium *Exceptis Legationum* & Zosimum: Tum ad purganda flumina Imperij Romani maxima, per quæ commeari subinde necesse erat: *Purganda*, inquam, id est, vt Veteres rectè hic acceperunt, malis hominibus & pyratis: ita enim malo hîc accipere, quàm quo sensu aliàs repurgandi fluminis, Nili scilicet, unus vocatur, *leg. 1. infr. de Alex. plebis primatibus*: ibi enim certè *repurgandi* vox accipitur propriè de sordibus euertendis: quibus Nilus (eò enim pertinet *lex* illa) oblimabatur: notum enim, Nilum magna copia limum secum traxisse, eúmque nigricantem: qua etiam causa *Schichor* Hebræis, hoc est *Niger* vocatus; à Græcis, μέλας, quare & priscis Romanis, teste Festo, *Melo*: Inde & Gymnosophistis, teste Philostrato, *lib. 6.* Nilus, aqua & terra: Poëtis, Oceani & Terræ filius.

¶ Ad rem. Ergo CLASSES huiusmodi variæ fuêre per flumina Imperij Romani, pro Reipubl. statu, modò hîc, modò alibi; modò in hunc, modò in alium vsum. Sanè hinc videmus in Notitia Imperij Occidentalis, quæ scripta est sub Theodosio Iun. & Valentiniano III. A. D. 427. in Italia, & Gallia, varias classes memorari, quæ proculdubio eò loci prætendebant, quà Barbari iam sedem pedémque in Imperio Rom. fixerant, cohibendis eorum progressibus. Quod alibi pleniùs ostendo.

Huiusmo

Huiusmodi quoque classis per Orientis Imperium variæ fuēre, & quidem (quod *hâc l.* docemur) sub Valente Imper. Quo sanè tempore Valenti cum *Gothis*, ad hunc annum vsque 369. cui hæc *lex* conuenit, & cum Persis deinceps res fuit. Inter ālias porrò fuit & classis *Seleucena*, quod *hac l.* docemur: id est, quæ in litore maris Syriaci Seleuciæ ad montem posita erat: idque & ad auxilium purgandi Orontis, & ad *alias necessitates*, veluti ad subuectionem frumenti rerúmque fiscalium.

Hæc verò, mea quidem sententiâ, *classis Seleucena* est, quæ à Constantio Imp. instituta fuit, posteaquam is Antiochiæ Imperij sede constitutâ, (quod vetus orbis descriptor sub Constantio quem ipse edidit tradit *cap.* 17. & Libanius *legat. ad Iulianum Imperatorem pro Antiochenis pag.* 154. quóque etiam Valens Imp. huius constitutionis auctor, finito bello Gothico concessit, sedémque fixit: teste Zosimo *lib.* 4. *p.* 342. & Ammiano Marcellino. *initio lib.* 29.) portum Seleucenum in litore maris Syriaci magna vi auri excitauit, sibi & exercitui Vbíque Antiochenæ oportunissimum, viginti quatuor fermè annis ante *hanc leg.* De quo vetus ille orbis Descriptor *d. c.* 17. Libanius, *in Antiochene*, duobus locis, *p.* 363. & 386. & *Orat.* 13. *ad Theodosium, p.* 410. 411. 415. & *epistola ad Anatolium* 501. *in Codice Regio*, triennio fermè post eum extructum: Hieronimus, *Chronico*: Cedrenus, *p.* 246. Theodoretus *in Philothee*, *in Macedonio* 13. De cuius portus excitandi auctore, causísque, dixi iam ad veterem illam orbis descriptionem *p.* 16. 17. Cum hac verò classe Seleucena Syriæ non est commiscenda illa, cuius meminit Ammian. Marcellinus *lib.* 14. *p.* 7. pertinet enim illa ad Seleuciam Syriæ Cœles ad Orontem.

¶ De hac igitur classe Seleucena nominatim, & Classicorum supplemento, déque classis Seleucenæ istius vsu est hæc Valentis Imp. constitutio: Ac nominatim ad cuius curam ea pertineret: nempe quòd Præfectus Prætorio Orientis, & Comes Orientis de eo inter se dissiderent: illo scilicet classem sibi classicósque vindicante, velut ad quem summa rerum pertineret: isto verò, quod & Antiochiæ causâ classis illa instituta esset, cui ipse præsidebat, & rei militari præesset per Orientis diœcesim, cuius prouinciæ decem numerantur à Marcellino, *lib.* 14. & Auctore *veteris Notitiæ prouinciarum*, qui sub Theodosio M. scripsit subdiuisis deinceps prouinciis quindecim, in *Notitiâ Imperij* Theodosij Iun. Igitur de eo relationem proculdubio Auxonius PP. ad Valentem instituerat: de quo alioqoin disertè Zosimus scribit, *lib.* 4. *p.* 741. in huius ipsius Anni 369. gestis, eum onerariarum nauium magna copia militarem annonam per pontum Euxinum ad Istri ostia procurasse, fluuialibúsque inde nauigiis per oppida ad amnem sita, ea recondisse, sic vt sufficiens militaris annona suppeteret.

Quare *hâc l.* iam definit Valens *Vniuersas* Classes, etiam Seleucenam ad Officium Auxonij Præfecti Pr. Orientis pertinere; ita vt supplementum Classicorum ad id officium pertineat; verùm Seleucenam illam ad auxilium purgandi Orontis, aliásque necessitates Orientis Comiti deputandam.

¶ Vbi & illud additur, vnde Classicorum numerus à Præfecto Prætorio supplendus sit, *Ex Incensitis*, inquit, *& Adcrescentibus*: Quomodo pariter Tyrones ex Incensitis & Adcrescentibus suppleri voluit idem Valens Imp. Anno proximo 370. *l.* 6. *supr. de Tyronibus*: & rursum Anno 365. *l.* 9. *d. tit.* Incensiti vocantur & *d. l.* 7. *in fin. Incenses*: sunt autem non (quod Cuiacius putabat) colonariæ conditioni non adscripti, verùm qui non sunt censibus adfixi: *Adscriptitij* item *scil.* & *d. l.* 6. & 7. non sunt qui ex classicis nascuntur, quod rursum Cuiacius putabat, verùm supernumerarij, superabundantes qui interim non militabant, verùm in pacato velut habebantur, vt in locum legitimorum amissorum suppleretur. Cuiusmodi Adcrescentes fuēre in militia armata, de quo *l.* 11. *supr. de re militari*: & in Palatina, & in prouinciis: hi scil. nondum censibus tenebantur, sed in locum deficientium si quando subrogandi, *l.* 3. *supr. de priuil. eorum qui S. Palatio.* Ergo cum de supplendo aliquo corpore agebatur, ne iis qui iam censu tenebantur, censualibus tabulis exemptis, res tributaria concideret, supplementum fieri voluerunt Imperatores ex Incensitis illis & Adcrescentibus. Quod politicum σκέμμα notetur.

DE HIS, QVI CVM DISPENSATORE' CONTRAXERVNT.

TITVLVS XXIV.

X. COD. IVST. VI.

De his qui ex publicis rationibus mutuam pecuniam ſumpſerunt. Confer & titulum 9. *infr. lib.* 12. de his quæ ex publica conlatione illata ſunt non vſurpandis.

'' Id eſt, fiſcalem pecuniam adminiſtrante, cui *fiſcalium theſaurorum tutela mandata eſt : l.* 1. *hoc tit.*

PARATTLON.

CONTRAHENS cum diſpenſatore *Rubr.* cum Exactore, Tabulario, Arcariis, Officio Rationum, vel alio cui fiſcalium theſaurorum tutela mandata eſt, *l.* 1. *hoc tit.* id eſt fœnebrem ab his pecuniam ſumens, *d. l.* 1. mutuo accipiens aurum ex ſacris largitionibus, *l.* 2. in quadruplum teneturs ex *dict. leg.* 1. ablatis omnibus bonis perpetuæ deportationis exilio ſubditur ex *dict. l.* 2. Diſpenſator verò mutuam pecuniam ex ſacris Largitionibus dans, (de quo erit quoque *Titutulus* 9. *lib.* 12. *de his quæ ex publ. collat. illata ſunt non vſurpandis*,) capitali pœna adficitur, *l.* 2. *in fin.*

---

1. * Impp. VALENTINIANVS & Valens AA. ad Probum PF. P.''

SI quis ab exactoribus, Tabulariis, Arcariis, Officiiſve rationum, vel'' alio cui fiſcalium theſaurorum tutela mandetur, fenebrem pecuniam ſumpſerit, detectus in eodem ad quadrupli pœnam ex hâc auctoritate'' teneatur. Dat. IV. Id. Mart. Treu. Valentiniano & Valente AA. Coss.

NOTÆ.

* *L.* 1 *Cod Iuſt. eod tit.*
'' *Probus* PP. ſub valentiniano Italiæ, in locum Rufini. v. Ammianum Marcellinum *lib.* 27. *pag* 377. & plenè in *Proſopogr.*
'' Deeſt hæc ſententia in *Cod. Iuſt.*
'' *Auctoritas* id eſt, conſtitutio, lex : v. *Gloſſ.*
'' *H* id eſt, Ann. 368.

COMMENTARIVS.

VALENTINIANI Sen. hæc conſtitutio eſt, aduerſus eos qui fenebrem pecuniam ab his quibus fiſcalium theſaurorum tutela mandata, accipiunt ex fiſci theſauris ſeu rationibus, quâ quadrupli pœnam iis minitatur. Quæ ipſa pœna Iudici imponitur, canonem frum. V. R. vſurpanti, *leg. vltim. infr. de Canone frum. V. R.* vt & omni Iudici interuerſuri *leg.* 10. *ſupr. de iure fiſci.*

¶ Velim & hùc arceſſi Valentiniani eiuſdem iudicium quod ex Ammiano Marcellino profero *ad leg. vlt.* De illis quibus fiſcalium theſaurorum tutela mandata erat, videndum. 1. de *Exactoribus*, 2. & *Tabulariis* ſuis iam *titulis* dictum eſt, 3. de *Arcariis* quoque dixi ad *l.* ... *ſupr.* ... 4. *Rationum Officia* ſunt Officiales Rationalium.

Additur, *vel alio cui fiſcalium theſaurorum tutela mandetur.* Quæ verba Tribonianum induxiſſe putat

putat Cuiacius propter *leg. 2. infr.* quasi ea *lex* 2. ad Comitem thesaurorum scripsit & ad thesauros pertineat: hæc verò ad arcam Præfectoriam: & ita quidem conciliandas duas illas *leges* inter se censet. Verùm, neque ita conciliandæ sunt illæ *leges*, neque hæc verba, eâ, quam putat Cuiacius, de causa à Triboniano expuncta. De conciliatione videtimus ad *l. prox.* Expuncta verò ideò sunt à Tribon. quia aliis, quibus fiscalium thesaurorum tutela mandata erat quàm qui hîc speciatim memorantur, aliis *legibus* aliæ & grauiores pœnæ positæ sunt; veluti Iudicibus, de quibus *l. vlt. infr. & tit. de his q. publ. coll.* &c. Hac verò clausula generali hic comprehenduntur supra nominati omnes, putà Exactores, Tabularij, Arcarij, Rationalium officiales, & prætereà similes alij: nam & quatuor illis fiscalium thesaurorum cura mandata erat: *vel ALIO*, inquit lex, *cui &c.*

---

11. * Imppp. Gratianus, Valentinianus, & THEOD. AAA. Palladio Com. S.L.[a]

SCIANT omnes, neque[b] dandi neque accipiendi mutuo ex largitionibus sacris auri patere cuiquam facultatem. Quòd si quis aurum ex nostro ærario, priuatis commodis profuturum, occultè, aut cautionis[c] aut sponsionis[d] fide, vt debitor redditurus,[e] acceperit, ablatis bonis omnibus perpetuæ deportationis subdetur exilio. ¶ Is etiam qui ex memoratis thesauris sub specie publici creditoris aurum cuiquam commodarit, ac[f] dederit, capitali sententia subiugetur. Dat. XII. Kal. Aug. Heracleæ, Eucherio & Syagrio CONS. [381.]

NOTÆ

* *L. 2. Cod. Iustin. eod. tit.* Iungendæ *huic* videntur *lex* 8. 9. *Cod. de Vectigalibus*: eidem Palladio Comiti S.L. inscriptæ.
[a] *Palladius* Comes S. L. sub Theodosio M. cui duæ quoque *Leges* illæ inscribuntur.
[b] *Neque dandi neque*, resecata hæc *Cod. Iust.*
[c] Id est, chirographi.
[d] Id est, Fideiussionis: vel promissionis.
[e] *Sine nostrâ auctoritate* hoc additum *Cod. Iustin.*
[f] Et, vel.

COMMENTARIVS.

THEODOSII Magni hæc constitutio est aduersus eos qui mutuam pecuniam ex thesauris seu sacris Largitionibus siue accipiunt, siue dant: Quâ accipientibus deportationis & bonorum proscriptionis pœnam imponit; dantibus verò capitalem. Et sic seuerior hæc iam Theodosij Magni constitutio est, quàm superior Valentiniani Senioris: vt proinde hæc *lex* superiori hac parte contraria sit: neque de conciliandis iis adlaborandum sit, non magis quàm de tot aliis inter se dissidentibus, quæ *hoc Codice* occurrunt: Huius quippe Codicis Conditoribus non id propositum fuit, ne quid *contrarij* hîc occurreret, verùm illud tantum, vt sparsas Principum constitutiones in titulos suos compellerent, reuelarent, & in Corpus certum redigerent.

Atenim de conciliandis iis in *Codice Iustinianeo* iure laboratur, quandoquidem Iustinianus *ἀντινομίαν* omnem abesse, absuturámque præfatione suâ perquiritatur. Cuiacij igitur mens est, *hanc legem* 2. ex Triboniani mente ad Thesauros Principis propriè pertinere: Superiorem, ad Arcam Præfecti P. & ideò quoque Tribonianum ex *leg.* 1. *suprà*, illa expunxisse, *Vel alio cui fiscalium thesaurorum tutela mandetur.* Verùm vt hæc verba, alia de *causa expuncta à Textu* ad *l. super.* ostendi: ita inanis est Cuiacij conciliatio: apertè enim *lex* superior, vt hodie adhuc, posita est in *Codice Iustinian.* ad Thesauros Principis non minus quàm hæc pertinet. Quid enim? non Exactores, Tabularij, Arcarij, officia rationum ad Thesauros Principis pertinebant? de Tabulariis fidem facit vel *lex* 9. 11. 13. *suprà*, *de annona.* Putet quis Tribonianum ita *Leges* has distinxisse vt *legem* 1. accipi voluerit de accipiente fœnebrem pecuniam, id est, fœnus eo nomine soluente: quem ideò minore pœna plecti velit: legem verò 2. de mutuam accipiente gratis, quod longè grauius sit. Quæ tamen Triboniani cogitatio, si Triboniani fuit, inanis est. Et eo quidem speciatim nomine, quod *hâc leg.* non minùs quàm *superiore leg.* fœnebris pecunia comprehendatur: nam & *mutuo accipere*, & vt *debitor redditurus accipere*, & retrò *commodare*, ac *dare*, non minus dicitur cùm fœnori pecunia datur vel accipitur, quàm cùm gratis. Nam etsi propriè fœnebris pecunia à Mutuo & Commodato distinguatur, ἔντοκος illa, hæc ἄτοκα; tamen & ipsa fœnebris pecunia Mutui species est: & Mutuum, vt & Commodatum de fœnebri quoque pecunia hoc æuo passim accipitur: de quo vid. *Gloss. Theod.*

Putet quis *hanc legem*, cum *superiore* ita conciliati posse, quasi hæc Theodosij Magni *lex* sit de his qui *aurum* ex sacris Largitionibus siue mutuum, siue fœnebre accipiunt, dántve: cuius vtique auri peculiaris sæpè ratio fuit: de quo ad *leg....* *supr. de pensionibus*, lex verò *Valentiniani* 1. *supr.* de alia pecunia. Verùm neque id rectè. *Pecuniæ* enim appellatione in *dict. leg.* 1. Aurum quoque comprehenditur: quod & Thesauris fermè fiscalibus, seu Largitionibus sacris inferebatur. Igitur non alia conciliandi ratio est

quibus quod hac in re Imperatores illi diſſenſerunt.

Superſunt duo explicanda. Primò, verba iſta, ſiquis &c. aurum occultè, aut cautionis, aut ſponſionis fide acceperit: quibus duplex Mutui accipiendi ratio indicatur: Nempe Mutua ſeu fœnebris pecunia, cùm inter ſolum creditorem, & mutuantem, res tranſigitur, accipitur, vel *Cautionis*, vel *Sponſionis* fide; id eſt, vel inſtrumento interpoſito, chirographo inquam, (id enim *Cautionis* voce paſſim intelligitur) vel interpoſita tantùm *promiſſione*; id enim hîc *ſponſio* dicitur, pariter vt *l.... ſupr. de fœneratoribus*: de eo ſcilicet qui ſuo nomine quid promittit, non verò de eo qui pro alio, vel *de alio*, quo ſenſu alioquin ſponſio, & ſponſor quis dicitur. Et ſanè hoc ipſum Mutui & negotij genus, de quo hîc, hos poſtremos ſponſores reſpuit, cùm OCCVLTE id fieret, vt *hac leg.* dicitur: mera igitur *fide* inter diſpenſatorem ſeu adminiſtratorem pecuniæ fiſcalis, & mutuantem tranſactum: ſed vel *ſponſionis* fide, vel *Cautionis*. Ergo etſi *Cautio* interceſſerit, nihilominus pœnæ *hac leg.* propoſitæ locus eſt: quamvis mutuum dans, vt publicus Creditor; accipiens, vt *debitor*, conſiderari poſſit; *vt debitor redditurus*, inquit *lex*.

Secundò, notanda hîc pœna deportationis; quæ & ipſa in ſimili poſita *tit. de his quæ ex publ. collat. illi. ſunt.*

¶ Inſcribitur autem hæc *lex*, quæ eſt *de auro in ſacris Largitionibus retinendo, non verò per Mutuum diſtrahendo*, Palladio Comiti S. L. pariter vt duæ aliæ in *Cod. Iuſt.* putà *lex* 8 *&* 9. *Cod. de vectigal.* in quibus dies & Coſſ. omiſſi: & fortè *huc* iungendæ ſunt: nam & eæ ad Largitiones ſacras pertinent, in quas certè ſuſcepta ex vectigalibus referri ſolita: de quorum vectigalium modo ibi agitur. Eadem proinde conſtitutione ſua ad Palladium Com. S. L. Theodoſius, & iuſtæ vectigalium exactioni cauent, & exacti auri tuitioni.

III. * Idem AAA. Palladio" Magiſtro Officiorum.

AVRVM, quod à prouincialibus ſine cunctatione perſoluitur, nundinatione" conſumitur: Pœnis itaque ſe vltimis, quicunque" harum machinatores prædarum detegi prodíque potuerint, ſe nouerint ſubiugandos, niſi, dimenſo itineris ſpatio, ſuſceptum à Prouinciali Officio aurum, traditum ſacris largitionibus nuntiarint'. Inſuper, ſi decem vltra diebus aurum, quod percurſo itinere potuerit inferri, detentum vel à Proſecutoribus vel à Palatinis fuerit deprehenſum, binarum ex toto centeſimarum inlationi ſe ſentiant obligatos. PP. Prid. Kal. Decembr. Byrito", Eucherio & Syagrio Coſs. [381.]

NOTÆ.

* Abeſt hæc *lex* à *Cod. Iuſt.*

" Palladius Magiſter officiorum ſub Theodoſio M. inſcribitur Anno prox. 382. *lex* 14. *ſupr. de Agentibus*, *&* *Ann.* 384. *lex* 3. *ſupr. de metatis.* Et tamen proculdubio in inſcriptione *huius l.* reponendum vt *l. ſupr. Palladio Com. S. L.* id enim argumentum *huius leg.* omninò depoſcit. Quamquam vtroque fortè munere idem defungi potuit. Ad hunc Palladium extant quatuor Gregorij Nazianzeni *epiſtola.* 218. 219. 220. 221. ex quarum priore 218. apparet, eum in ſummo aliquo Magiſtratum conſtitutum fuiſſe: ex *ep.* 219. eum Conſtantinopoli fuiſſe.

" Rectores Prouinciarum.

" De *Nundinationis* voce dixi iam ſupra ad *leg. vlt. de Murilegul.* & mox aliquid dicam.

" *Byriti* hæc *lex* propoſita, vt multæ aliæ: de cuius rei cauſa dixi *alibi*.

COMMENTARIVS.

THEODOSII Magni hæc altera *hoc tit.* conſtitutio eſt: cuius duo ſunt capita: Prius aduersùs Interuerſores, & nè aurum à prouincialibus collatum-ſolutum, per contractum & nundinationem interuertatur: poſito vltimo ſupplicio ſi id factum fuerit, & non dimenſo itineris ſpatio, ſuſceptum à prouinciali officio aurum, ſacris largitionibus ſeu theſauris illatum nunciatum fuerit. Quod quidem caput reſpicit Iudices, ſeu Rectores prouinciarum, quorum Officio aurum primùm tradebatur: atque inde ſacris largitionibus per Proſecutores ſcilicet auri, vel Palatinos Sacrarum Largitionum inferebatur: vbi multæ res multáque vocabula expendenda veniunt. Primùm notentur illa. *Aurum quod à prouincialibus ſine cunctatione perſoluitur, nundinatione conſumitur.* Quod ab Imperator. præmittitur ad augendam facti ſeu nundinationis atrocitatem: ac ſi diceret, miſeros prouinciales modis omnibus cogi & quidem ſine mora ad ſolutionem, pro vſibus & neceſſitatibus publicis, & tamen ſæpe nil vel parum inde ad fiſcum redire.

Secundò ait lex, *per nundinationem conſumi. Nundinatio* in genere eſt conuerſatio, commercatio rerum, πραγματεία: atque inde lucri captatio. Gloſſæ Nomicæ. Nundinatio, κυρίως μὲν τὸ λαμβανόμενον σπράτης ἐμπορείας: ἰδίως δὲ καθόλου τὸ κέρδος: ſpeciatim verò ea vox (vt & *nundinarum leg. vltim. ſupr. de murilegulis*) vſurpatæ, de fœdo lucro omni prædaque quæ capitur occaſione Reipublicæ vt *hâc leg.* & *leg.* 10. *ſupr. de cohortalibus l.* 3. *ſup. de ex lib. reis l.* 5. *de iis quæ adminiſtr.* Vnde & *machinatores prædarum*, qui id facerent, hâc *leg.* vocantur. Hac ipſa voce in hac ipſa re vtitur Ammianus Marcellinus *lib.* 28. *pag* 385. *Hymettius cum Africam Proconſule regeret, Carthaginienſibus victus inopia iam laſſatis, ex horreis Romano populo deſtinatis frumenta dedit: pauloque poſt cum proueniſſet ſegetum copia, integrè ſine vlla reſtituit mora: verum quoniam denis modiis ſingulis ſolidis indigentibus venundatis, emerat ipſe tricenos, interpretis compendium ad Principis ærarium miſit. Ideoque Valentinianus per nundinatio

nationem suspicamus pariùs quàm oportuerat missum, eum bonorum parte multanie. Vide & quæ notaui alia ad *leg. vltim. supr. de murilegulis.*

Tertiò, ait lex *diuerso itineris spatio*, & mox quod *percusso itinere potuerit inferri.* Nempe ad illationem specierum, vt in cœteris, certa dimensa spatia fuerunt, de quo ad *lege*

Quartò ait lex, *nisi susceptum à prouinciali Officio aurum traditum sacris largitionibus nunciarint.* Quibus duo hæc indicantur. Primò, ab Officialibus Rectorum prouinciarum aurum susceptum, de quo *v. parat. tit. de susceptoribus 1 lib. 12.* Secundò ad Iudicum seu Rectorum curam spectasse, vt traditum sacris largitionibus aurum nunciarent: Est enim hæc huius loci sententia, aduersus Iudices harum *predarum machinatores*, nondinatores. Et hæc de primo huius leg. capite. Quod huic titulo conuenit etsi minus plenè conceptus videatur.

Secundum caput hoc titulo fugitiuum est in *Prosecutores & Palatinos*, differentes suo tempore aurum inferre sacris largitionibus. De quibus vtrisque peculiares sunt hoc Codice tituli: *lib. 6. de Palatinis & lib. 12. infr. de Prosecutorib. auri publici.* Et quidem aduersus hanc illorum moram & dilationem præter hanc leg. sunt duæ aliæ Theodosij Iunioris leges: puta *lex vnic. dicto titulo de auri prosecutoribus*, imò & aduersus naucilariorum fraudes *lex 33. de nauicularijs* quæ ex eadem constitutione desumptæ inter se coassandæ veniunt. Hoc verò capite duo singularia notanda sont. Primò *decem dies* præter id tempus quod percurrendo seo perficiendo itineri sufficit, datum ad aurum inferendum, nempe propter incerta casuum & itineris cuiusdam ὑπερθέσεως seu auctarij vice. Secùndò, notanda pœna seu multa quæ his imponitot, nempe binarom ex toto, seu totius auri, centesimarum. Hæc inquam nudis moratoribus pœna hîc imponitur atenim primo capite, interuersoribus, prædatoribus, pœnæ vltimæ indicuntur.

Quintò ait lex *susceptum à prouinciali officio*, Nempe hac tempestate Officiales Rectorum prouinciarum aurum exegêre: de quo ad *leg. supr. de exactoribus.* Ait lex *à Prosecutoribus*, de quibus *infr. suo tit. de auri publ. prosecutorib.* Ait lex, *vel à Palatinis*, id est, officialibus Comitis S. L. de qoibus suo *tit. supr.* Ait lex *binarum ex toto centesimarum.* Quod binæ centesimæ exemplum pœnæ loco impositæ est notandum.

DE PRIVILEGIIS
DOMVS AVGVSTÆ.
TITVLVS XXV.
XI. COD. IVST. XXXV.

De priuilegiis Domus Augusta, vel rei priuata, & quarum collationum excusationem habent.

---

1. * Imppp. ARCADIVS, Honorius & THEODOSIVS AAA. Anthemio PF. P."

AD omnem fraudem amputandam, Procuratores per singulas quasque prouincias Nobilissimarum puellarum Filiarum" mearum apud fidem gestorum præsentibus Censualibus" ac Principalibus", quos huius imminutionis" oneribus premi non dubium est, exponant numerum iugorum ad memoratarum domus" Pertinentium, & pro eo tantùm Inlustribus priuilegiis ac debitis" potiantur, ita vt ex veri fide breuibus" præbitis, & à Rectoribus prouinciæ mox relatis: quæ eos excusare" debere conueniat, conlatis rationibus cognoscant. Dat. Kal. Decembr. Constantinop. Arcad. A. VI. & Probo v.c. Coss. [406.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.*
" *Anthemius* PP. Orientis sub Arcadio v. *Prosopogr.*
" Trium, natarum ex Eudoxia; *Pulcheria, Arcadia*, *Marina*: de quibus mox.
" *Censuales*, de his *supr. 8.*
" *Principales* de his ad *tit. de Decurionibus.*
" Rectè: neque istud mutandum in *domunum ius*; *Domus*, id est, domus.

" Non est hæc vox immutanda, in *immunitionis*, de quo mox.
" *ψ.* à *Debitis. Priuilegia à debitis* sunt immunitates à tributis : *Priuilegia* pro immunitatibus *l. 1. infr. de immunitate* : *Debita* sunt tributa ; de quo ad *l. 6.supr.de diu.rescript.* & in Gloss.
" *Breues*, de hâc voce v. Gloss.
" *Excusare*, id est, immunia præstare, relinquere.

COMMENTARIVS.

VT Domvs Augustæ seu Principis patrimonium, ita & eiusque filiarum ; ac proinde & earum domorum seu fundorum Actores, conductores, Procuratores priuilegiis quibusdam olim potiti. Sanè ab itineribus muniendis immunes non fuisse docet *lex 4. & lex vlt. infr. de itinere mun.* Atenim immunes fuêre à censibus seu annona & tributis : de quo dixi ad *leg. 2. supr. de actorib. pro[illegible]. & cond. rei priu.* Quod rectè trahitur ad immunitatem officialium domesticorum, Regiæ stirpis in Gallia liberorum. De quo vid. Brettij *orat. 21. pag. 122. b.* & ad Reginæ viduæ domesticorum immunitatem. v. eiusdem *orat. 29.*

¶ Cæterùm, vt aliàs priuilegij alicuius sæpè obtentu publica vtilitas eluditur : ita Arcad. *h. l.* ne obtentu priuilegiorum domus Augustæ eluderetur, satagendum putauit : Et quidem ne obtentu Nobilissimarum filiarum suarum in specie huius leg. vbi De *Nobilissimi* titulo dicam semel ad *leg. vlt. infr. de lustrali collat.* *Filiæ* verò quas hic indicat Arcadius, sunt tres eius filiæ, quas ex Eudoxia suscepit : puta *Pulcheria*, quæ nata ann. 399. *Arcadia*, anno 400. *Marina*, anno 403. vt ex Chronico Alexandrino discere est : quarum mater Eudoxia obiit anno 404. In veteri vrbis Espatæ descriptione memorantur domus harum : nempè regione 1. *Domus Nobilissimæ Marinæ* : regione 3. & 11. *Domus Pulcheriæ Augustæ* : regione 9. & 10. *Domus Nobilissimæ Arcadiæ.*

Et hæc quidem Constantinopoli : Atenim per diuersas prouincias domos seu fundos eædem sparsos habuêre : & in his Procuratores suos. Igitur vt fraus amputetur, iubet hâc leg. Arcadius numerum iugorum ad eas pertinentium exponi, 1. *Apud fidem gestorum*, id est, coram Rectore prouinciæ, gestis super eo factis 2. Præsentibus Censualibus ac principalibus : Nempe illi adscriptiones faciebant : Ideò distributionum forma ab his procedere dicitur. *l. 5. supr. de his quæ admin.* & Symmachus *lib. 9. Epist. 10. Principalibus & tabulariis liberum est alios à dispendio vindicare, aliis indebitum munus imponere* : de quo ad *l. 117. 1. de Decurionib.* paulò plenius : hi verò Exactores fuêre, vt docet *lex 12. infr. de appellat. lex 8. infr. de Decurionibus*, *lex 12. 16. infr. de exactoribus*, & Libanij locus περὶ προςατῶν ; Quare ratio etiam hîc additur : quia scilicet huius imminutionis fraudulentæ oneribus ij premerentur : scilicet periculum rei tributariæ Censuales & principales spectabat, si quid ex modo legitimo tributorum detraheretur seu abesset ; Quod de principalibus seu Curialibus docet quoque Libanius *insigni illo loco orat.* περὶ προςατῶν. *p. 8. 9.* ad quem iam notaui, & Nouella Maioriani *de Curialib. 1. vers. compulsor.* Idque rursùm indicat idem Libanius in *orat. in Tisamenem ad Theodosium pag. 453. 3.* Numerum igitur iugerum ad filias suas pertinentium exponi ita iubet.

4. Mox breues istos Censualibus & Principalibus præberi : vt ita cognoscant conlatis rationibus, quænam iuga excusare debeant.

¶ Superest tantùm vindicanda hæc lex ab emendatione. Sunt qui loco *imminutionis* reponendum putant vocem *immunitionis* ; quæ immunitatem significat. Male omninò : *Imminutio* hîc est tributorum imminutio quæ fiebat pro iugis velut immunibus. Ergo retinenda hîc vox *imminutionis*, non substituenda *immunitionis*. Quomodo & apud Lampridium *Commodo p. 57.* substitui hanc vocem non fero : vbi ait *Commodum vendidisse etiam suppliciorum diuersitates & sepulturas & immunitates malorum, & alios pro aliis occidisse.* Rectum enim ibi est, *immunitates malorum* : Immunitates malorum, siue hominum siue criminum : vt immunitates tributorum. Sic & apud Suetonium *Galba* dicuntur *impunitates noxiorum* : quæ ibi à vectigalium immunitatibus distinguuntur.

DE

DE CONDVCTORIBVS ET HOMINIBVS DOMVS AVGVSTÆ.

TITVLVS XXVI.

XI. COD. IVST. LXXII.

De Conductoribus & Procuratoribus siue Actorib. prædiorum fiscalium & domus Augustæ. Huic titulo concordant duo *supr. hoc ipso libro, tit. 4. de Actoribus procurator. & conductor. rei priuatæ*: & *tit. 5. prox. qui conductores rei priuatæ.*

I. * Impp. Theod. & VALENTINIANVS AA. Basso PF. P.''

CONDVCTORES homineśve Augustissimæ domus nostræ nullum cuiuslibet nomen militiæ vsurpent, nullius cingulo dignitatis vtantur, ne ex hoc sibi erigendi supercilij fastus'' Sacro Nomini Nostræ Pietatis oriatur inuidia: sed quotiens de causa ad domum Regiam pertinente aliquid quæstionis emergit'', non aliter quàm ex *Legum* ordine, *Quibus similiter omne hominum genus tenetur*, vel excipiant vel inferant actionem: Nec aliorum litigatorum negotio intercedant, nec sententiam iudicantum, aut'' inlicito patrocinij sui fomite iura conturbent: Nullique'' exsecutionis suæ turbulentum ministerium audeant commodare: Non priuatis se negotiis, non publicis misceant: Nec quiescentem domum delatio vlla sollicitet, ne eos inconsultæ pertinaciæ serò pœniteat''. Dat. Prid. Non. Mart. Rau. Theod. XII. & Valentiniano II. AA. Coss. [426.]

NOTÆ.

* *L. 1. Cod. Iust. eod. tit.*
'' *Bassus* PP. sub Valentiniano 3. cui inscribuntur & aliæ quatuor leges, v. *Prosopogr.*
'' Sequentia omnia, quæ elegantissima sunt recisa, vsque ad *quotiens*, à *Cod. Iust.*
'' *&. Bastu.*
'' *Emerserit* Cod. Iust.
'' Ita hæc construenda, *Nec sententia iudicantum, aut iura inlicito &c.*
'' *Nullum.* Cod. Iust.
'' Allueta hic à Τεσῶ sententia ex Constantini M. *L. 1. supr. de actorib. procurat. & conductorib. rei priuatæ: Grauior enim pœna constituenda est in hos qui nostro iuris sunt, & nostra debent custodire mandata.*

II. * Idem AA. ad Senatum Vrb. Romæ. Post alia.

CONDVCTORES Domus nostræ ab omni militiæ priuilegio submouemus: Viuant æquâ sorte cum ceteris: nec vmquam, si ratio poscat, examinis seueritatem iudiciariam vllo cinguli frustrabuntur obiectu, sed potiùs pari disceptationis euentu in omnibus causis *Legibus* seruiant, *quibus tenentur & Principes.* Dat. III. Non. Ian. Rom. DD. NN. Theod. XII. & Valentiniano II. AA. Coss. [426.]

NOTÆ.

* Abest hæc *lex* à *Cod. Iust.* Nempe contentus fuit Τεσῶ superiorem eò referre: cuius eadem est sententia. Iungenda autem huic legi omninò videatur *lex. 14. supr. de Senatorib. & glob. collat. lex 33. supr. de petitionib.* etsi in die & mense

meoſe nonnulla ſit diuerſitas vbi tamen placet potius ex hac illas emendari. Tandem [illegible] hîc admiſſum à Codicis huius conditoribus: hæc enim ſuperiori anteferri debuit: vt video, annorum illi tantùm rationem habere in diſponendis constitutionibus: at non etiam & menſium aut dierum: de quo in *Prolegomenis*.

COMMENTARIVS.

VALANTINIANI Tertij Placidiæ filij, hæ duæ leges ſunt, in eandem vtraque ſententiam: quibus Imperator hic Conductorum & hominum domus Auguſtæ ſupercilio faſtuique, & impotentiæ occurrendum, eóſque ad communem matellam reuocandos putauit. Tam enixo ſtudio, tam eleganti ſtilo, vt nihil enixius, nihil elegantius hoc Cod. occurrat. Quanquam ab eadem mente eſt non minus elegans quoque Conſtantini *l.1. ſupr. de actoribus, procurator*, &c. Conſtantij *lex 1. ſupr. de iuriſdict.* & Honorij *l. 11. d. tit. de iuriſdict.* De ipſis primùm legibus videndum eſt, tùm deinde de earum ſententia. Igitur data vtraque hæc lex à Valentiniano Tertio eodem pene tempore, ſed tamen prælata, quæ ſecunda hîc ordine eſt: ſtatim poſtquam Ioanne Tyranno cæſo Roma & Italia Auguſtus potiri cœpit. Et ſanè ſecunda illa lex pars eſt prolixioris orationis ad Senatum; cuius pariter partes videmus *lex 14. ſupr. de ſenatoribus, & glebali collat. & l.33. ſupr. de petitionibus*, ac proinde illi coniungendæ, quam etiam recitari fecit in Senatu Romæ per Theodoſium Primicerium Notariorum, vt docet *d. lex* 14. Eo ſcilicet tempore, quo Ioanne Tyranno cæſo Vrbem Romam ingreſſus fine anni 425. initio adhuc anni huius 426. ibidem conſtitit, vt docet præter Olympiodorum apud Photium, etiam ſubſcriptio legis 6. *ſupr. de legit. hæred.* vt proinde ex huius *l. 2.* ſubſcriptione illarum duarum ſubſcriptio emendanda veniat: de quo ad *d.l.33.* vnde etiam Hiſtoria de Ioanne Tyranno cæſo, & Valentiniani proceſſu huc arceſſi poteſt. Igitur Valentinianus Imp. iam Româ, Italiáque potitus, malis queîs tùm Reſpub. premebatur, & quorom pars occaſione Tyrannidis inuecta fuerat, vel etiam increuerat, occurrendum enixè putauit, ſtatúmque tum vrbis, tùm orbis Romani reſtituendum. Vnde elogium illud, quod veteri vrbis Romæ deſcriptioni permiſſum: *Vrbs quæ aliquando deſolata nunc glorioſior piiſſimo Imperio reſtaurata.* Inter cætera porrò mala erant Delatores, & Bonorum competitores: quibus ideò occurrit *d.l.33.* & fine *legis, hoc tit.* Priuilegiorum Eccleſiarum imminutio, quæ Ioannes Tyrannus inuiderat, quæque ideò ſtatim reuocauit ſeu ſtabiliuit. *l. vlt. infr. de Epiſcopis.* Erant & Seruorum audacia, qui in dominos ſeſe erexerant: qua parte quoque credetur *d. l.33.* Patricij quoque fori priuilegia, id eſt, Senatorum imminuta trabeatáque quies turbata fecerant, quæ & ipſa reuocat *d.l.33.* Erat denique & Conductorum hominúmque domus Auguſtæ ſupercilium, faſtúſque qui omnia turbabant. His proinde occurrendum putauit, duabus his legibus: & quidem enixiore adhuc ſtudio, quàm alij cuicunque malo: iis rationibus de quibus poſteà.

¶ Primò quidem Malum hoc quàm vaſtum & multiplex, quam latè hoc incendium ſparſum fuerit hæ ipſæ leges cumulatè oſtendunt. Nempe quinque hæc mala ab his admittebantur. Primùm *Militia* alicuius nomen, vel *dignitatis* alicuius cingulum vſurpabant ſupercilium & faſtum ita erigentes, ſic vt nemo quicquam aduerſus hos hiſcere auderet. Secundò, orta quæſtione de cauſa ad domum Auguſtam pertinente, non conſueto legum ordine actiones excipiebant vel inferebant. Tertiò, alienis negotiis & litibus intercedebant & patrocinium præbebant, iudiciorum ordinem ita interturbantes: Quartò, Executionis ſuæ miniſterium concordabant. Denique Delationibus famoſi erant.

¶ Igitur Valentinianus Tertius his duabus legibus tam multiplici horum audaciæ & ſupercilio occurſum iuit: vt enixo ſtudio, ita & elegantiſſimis Ciuitatis ſuæ, & modeſtiæ ſtructuris additis; his nempe: Primò *metum* ſuum prodit, ne ſibi exinde inuidia generetur: gnarus vtique, famam Principum ſtare, prout ſeſe homines eorum gererent: Deinde Legum reuerentia duobus locis prodita. Non tantum priore lege in genere cùm ait conductorum & hominum reſpectu, *legib. ſimiliter omne hominum genus teneri*: verùm diſertè etiam poſteriore profeſſus, *Legibus teneri & Principes*: Quam in ſententiam iam multa multi *ad l. digna vox*, & *ad legem Princeps.* Nos etiam Libanij ſuper eo locum eduximus, *ὑπὲρ ἀγ.ſαεῶν p.* 40. ad ipſum Imp. Theodoſium loquentis. Et effuſa manu in *Oration.* noſtra cui Vlpiani titulum fecimus: & inter Iudices in *Imperatore Romano.* Itaque hæc de Valentiniani moribus & ciuilitate.

¶ Nunc de ipſamet ſanctione: vbi Valentinianus in ſummam Conductores & homines domus Auguſtæ æquâ cum aliis ſorte viuere iubet: pariter vt Conſtantius *d. l.1. ſup. de iuriſd.* Eo fine igitur vetiti ij vllo dignitatis cingulo vti: iuſſi item ex legum ordine actiones excipere & inferre: vetiti rurſùm patrocinij ſui fomite iura aliena turbare, aut executionem ſuam tribuere; priuatíſque vel publicis negotiis ſeſe miſcere: delationibus tandem domos ſollicitare, inquietare.

¶ Tandem notandus hîc orationis character qui hîc elegantiſſimus: Qualia illa, *Ne ex hoc ſibi erigendi ſupercilij faſtu ſacro nomini noſtræ pietatis oriatur inuidia.* Item: *Nec illicito patrocinij ſui fomite iura conturbent.* Rurſum. *Nec quieſcentem domum delatio vlla ſollicitet.* Tandem, *Ne eos inconſulta pertinacia ſerò pœniteat.* Et ſimilia, quæ aliis adornanda relinquo.

Finis Tomi Tertij.